

6
18 D
53

TERENTIVS,

In quem triplex edita est P. Antesignani Rapistagnensis Commentatio.

PRIMVM EXEMPLAR

Commentariolum est ex omni interpretationũ genere: in quo affixi sunt ad singula vocabula hyperdisyllaba ACCENTVS, appositæque ad singulos versus DIMENSIONES, & multiplicia, copiosáque ad omnes Comœdias singulásque Scenas ARGVMENTA, variæ insuper ANNOTATIONES, & exactæ CASTIGATIONES.

SECVNDVM EXEMPLAR

Præter singula contenta in primo, omnium fere, quotquot sunt qui in Terentium aliquid ediderunt, COMMENTARIOS, EXPOSITIONES, ANNOTATIONESque complectitur.

TERTIVM EXEMPLAR

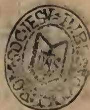
Ex omnium Interpretum Commentariis compẽdiosam expositionem, omnéque primi exemplaris argumẽtum, Gallicam præterea TRANSLATIONEM ad verbum in tres priores Comœdias (in quo vno Galliæ pueris præcipuè inseruitum est:) tum etiam huius Authoris peculiares ANNOTATIONES, plenioresque INTERPRETATIONES continet.

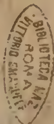
Horum omnium ratio in Præfatione reddita est.

EDITIO SECVNDI EXEMPLI.

LVGDVNI.

Apud Mathiam Bonhome, sub Claua Aurea.

M. D. LX.

Cum Priuilegio Regis ad Decennium. 4

BREVE PRIVILEGII.

Ne qvis hanc triplicem P. Antesignani in Terentivm Commentationem intra decennivm, a die finitae impressionis annorvm repvtatione facta, in Gallia imprimat, avt alibi impressa distrahat praeter Mathiam Bonhome. Principali rescripto continetvr. Ex qvo et illvd significatvr, eos qvi contra fecerint, in ea cavssa fvtvros, atqve si illi nominatim hac de re certiores facti essent. Rescriptvm Parisiis. V. id. Avg datvm. svbscribente Robillart. Anno Domini M. D. LVI.

ELENCHVS INTERPRETVM

qui ex professo accuratè & eruditè in has Comœdias scripserunt:è quibus ferè composita est triplex hæc nostra Commentatio.

Literis oppositis designantur.

[redacted] Annotationes,& in singulas fabulas planissima Argumenta.

Mu. M.Antonii Mureti Correctiones,Annotationes,& Argumenta in singulas Comœdias.

P. Pauli Malleoli Argumenta in singulas Scenas.

H. Christophori Hegendorphini Argumenta in singulas Scenas.

E. D. [redacted] Annotationes in genera carminum,& idiomata personarum.

Go. Antonij Goueani Epistola,ad Guillielmum Bellaium Langeum Taurini Proregem de Castigatione harum Comœdiarum. Eiusdem de versibus Terétianis,necnon de ludis,Megalensibus,ac aliæ quædam perpulchræ Annotationes.

S. Iulij Cæsaris Scaligeri liber de Comicis dimensionibus.

F. L.Victoris Fausti de Comœdia libellus.

Bemb. P.Bembi Castigationes in aliquot loca Terentij.

D. Aelij Donati,aliorúmque veterum Grammaticorum in easdem,qui extant Commentarij.

C. Ioannis Calphurnij Brixensis in Heautontimorumenon doctissima interpretatio.

B. Adriani Barlandi Argumenta in singulas Scenas:eiusdémque in omnes Comœdias Commentarij,in quibus artificium ostenditur Oratorium,& multi difficiles Poëtæ nodi explicantur.

L. Barptolomæi Latomi in singulas Scenas Argumenta, Ordo & distinctio partium fabulæ vocum quarundam & locorum difficilium explicatio, Loci Argumentorum & amplificationum principales, Schemata passim & ornamenta orationis.

M. Petri Marsi Commentaria in omnes fabulas.

R. Ioannis Riuij Attendoriensis Castigationes ex plurimis Terentij locis,adiecta quorundam obiter explicatione. Eiusdem in Andriam pulcherrimæ Annotationes,quæ maximè ad hominum mores facere videntur.

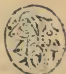
Do. Stephani Doleti Obseruationes Latini sermonis in Andriã & Eunuchum.

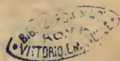
G. Henrici Loriti Glareani Heluetij,de metris Comicis,& in carmina Terentij per omnes eius Comœdias iudicium.

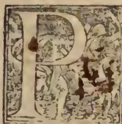
V. Iodoci Vvillichij Resellani in omnes Terentij fabulas compendiosa Commentaria.

P. Antesignanus Rapistagnensis Antonio, Theophilo, et Ioanni Saraeis fratribus S. D.

PLERIQVE & prisci & recentiores haud vulgaris literaturæ viri multam ac bonam operam in Terentianos versus contulerunt, vt eorum numeros, quibus sine dubio astringuntur, ad certam exactámque Comicorũ Poëmatũ rationem exquirerẽt. Verùm pueri nouitij, ad quos maxime huius laboris fructus pertinebat, vix vllũ ex accuratis & meditatis istorũ cõmentationibus emolumẽtũ percipere potuerunt. Vidẽtur enim viri illi graues incubuisse in eam curã & cogitationẽ, quæ sibi summã dignitatẽ & gloriã esset allatura. itaque ardua tãtùm & obscuriora interpretãdo explanasse cõtenti, minutiora cætera, quorum doctrina & tractatio præcedere, vel certè cõiungi debuerat, leuiter attigerunt: vt adolescẽtuli qui his studiis initiãtur, se ad cognitionẽ huius rei, quã ex cõmuni quadam hominum opinione reconditissimam arbitrantur, desperent posse peruenire. Vt igitur eos ab huiusmodi desperatione ad spem reuocarem, ad minima ista me demittere non recusaui. neque enim hic difficilia tantùm enodauimus, sed ne vnã quidem totius Terentij syllabam reliquimus intactã, quam ad vnguem non excusserimus, idque absque vlla verborum pompa aut magnificentia sed nudis literarum notis, & methodo quàm potuimus breuissima & facillima. Doctrinæ opinionem affectent alij: ego pro mea virili parte me puerorum & formãdis & promouendis studiis omnem meam operã addixisse apertè & ingenuè fateor. Vestris verò, Saraei puerui, auspicijs potissimùm, hunc nostrum eorum gratia in

Terentij Comœdias susceptum laborem in publicum prodire volui: quòd ob mirificam ingenij & probitatis indolem (qua plenè iam & patris variam eruditionem, spectatósque & probatos eius mores repræsentatis, & æquales vestros omnes facilè superatis) ob animúmque vestrum in me propensiorem, digni maximè atque idonei videbamini, qui nostra & à maleuolorum morsu fortiter & industriè tutari possetis, & eadē bonis quamplurimis probare haud aspernaremini.

Explanatio notarum, quibus dimensio Terentianorum versuum designata est.

SED iam veniamus ad explanationem notarum, quibus tota ferè nostra hæc Cōmentatio continetur. v syllabam breuem, - longam demonstrat:

Pedes verò quibus Terentiani versus dimetiuntur — literis sequentibus designantur:

		Pes	Nota	Litera
Disyllabi		Iambus	v-	i
		Trocheus	-v	t
		Pyrrhichius	vv	p
		Spondeus	--	ſ
Trisyllabi		Brachysyllab⁹	vvv	b
		Dactylus	-vv	d
		Anapæstus	vv-	a
		Creticus	-v-	x
		Amphibrach⁹	v-v	α
		Bacchius	v--	ϐ
Tetrasylabus		Proceleusinaticus	vvvv	ϖ

Comicorū versuum species.

Versus autem hîc Iambici aut Trochaici sunt omnes: atque vtrique aut Monometri, aut Dimetri, aut Trimetri, aut Tetrametri: & rursus aut Acatalectici, aut Catalectici, aut Brachycatalectici, aut Hypercatalectici. Iambici ab Iambo pede, & Trochaici à Trochæo nomen habent.

Quo pacto dignoscantur versus Iambici. Trochaici.

Iambici igitur sunt in quorum sedem aliquam Iambus, aut in vltimam pro Iambo Pyrrhichius ingreditur: Trochaici, in quibus datur Trochæo locus.

Iābici & Trochaici. Monometri, Dimetri. Trimetri siue Senarij. Tetrametri siue Quadrati aut Octonarij. Iambici & Trochaici

Iambici siue Trochaici Monometri sunt qui vna mensura, hoc est, pedibus duobus constant: Dimetri qui mensuris duabus, & pedibus quatuor: Trimetri qui mensuris tribus, ac pedibus sex, vnde & Senarii dicti sunt: Tetrametri siue Quadrati qui mensuris quatuor, octo verò pedibus, vnde & Octonarij à Latinis nominantur. Monometri, Dimetri, Trimetri & Tetrametri in quibus nihil abund

Acatalectici. Catalectici. Brachycatalectici. Hypercatalectici.

bundat, neque desyderatur quicquam, Acatalectici nuncupantur: Catalectici qui syllaba vna breuiores, & Brachycatalectici qui duabus: Hypercatalectici verò in quibus aliquid redundat.

Iambici vsitati. Iābici rariores.

E' Iambicis in vsu sunt maximo apud Terentium Trimetri siue Senarij Acatalectici, & Tetrametri siue Octonarij tum Acatalectici tum Catalectici: in rariori Dimetri Acatalectici & Trimetri Catalectici.

Trochaici vsitatiores. Minùs vsitati.

E' Trochaicis vsitatiores sunt Tetrametri Catalectici: minùs vsitati Dimetri Catalectici & Trimetri item Catalectici.

Iambici & Trochaici rarissimi.

Reliquorum generum exempla non nisi rarissima apud hunc Authorem inueniuntur.

Qui pedes, Iābicos & Trochaicos ingrediantur, & qui non.

Iambici Trochæum non ferunt, neque Pyrrhichiū nisi loco vltimo: at Trochaici neque Iābū, neque Pyrrhichiū.

Qui sit pes Acatalecticorū vltimus: & qui Catalecticorum penultimus.

Quatuor pedes Brachysyllabū, Spondeum, Dactylū & Anapæstū tam Iambici quàm Trochaici quauis sede recipiunt, præterquā vltima si Acatalectici, & penultima si Catalectici fuerint: quibus in locis Iambici Iambū, & Trochaici Trochæum propriè requirunt. tamen in Catalecticorū regione penultima Brachysyllabus & nonnūquā Dactylus pro Trochæo collocantur: atque pro Iābo quiuis pes, cui in cæteris Iambicorū sedibus daretur locus. in vltima verò Catalecticorum sede pro Iambo in Iambicis, & pro Trocheo in Trochaicis ponitur semipes, hoc est, prima pedis illius syllaba: nempe breuis pro Iambo, & pro Trochæo longa. sed cùm cuiusuis versus vltima sit anceps, pro priore Iambi, longa: & contrà, breuis pro prima Trochæi collocatur. Pyrrhichius etiam in Iambicis Acatalecticis pro Iambo vltimum locum occupat: at alibi nusquam visitur. Proceleusmaticus raro sese offert: ei tamen nullo refragante datur locus & in Iambicis & in Trochaicis.

Qui pedes ægrè comicos versus ingrediantur.

Creticos, Amphibrachos, & Bacchios quidam omnino respuunt: illos alij ægrè quidem admittunt: sed eos prorsus reiiciendos nequaquam cēsent.

Gemina dimensio cur vni versui apposita.

Nos vbique ferè quo pacto & horum & illorū opinio defendi posset indicauimus, vni versui duos dimensionis modos assignātes ad eum vsque locū qui dissectionis esset terminus: sæpe etiam ad rem ipsam pleniùs explanādam breuissimis scholijs adhi-

bitis. Ac primus quidẽ modus, q̃ tres hos pedes recipit, planus, simplex, expeditus & eundẽs est. nõ enim nouit insolitas & asperas illas Diæreses, Synęreses, & crebras literarũ Elisiones, quæ posteriore dimẽsionis ratione ijs sunt perscrutãdæ: qui nulla nõ diuerticula, quosuis anfractus, & omnia suffugia quærũt, quò mõstra illa (vt ipsi loquũtur) exterorũ pedum possint euitare. Præcipua effugia cõsistunt in Dięresibus, Synæresibus, & Elisionibus. Diæresi vnã syllabam in duas diuidũt: nos hãc duobus in apice pũctis appositis designauimus: vt, *cui, dein, aii, dius, iam:* cum è monosyllabis fiũt disyllaba: *cuiqua deinde, proinde*, cùm è disyllabis trisyllaba iudicãtur. Synæresi duas syllabas in vnã cõtrahunt, quã hac nota priori vocali superposita indicatã voluimus. Illa igitur & sequens vocalis, quæ in alijs poëtis atq; in hoc iuxta primũ dimẽsionis modũ duas efficerent syllabas, in vnã coëunt, cùm alterã scansionis rationẽ, quę exteros illos pedes nõ recipit, intuebimur: vt ĩ vocabulis sequẽtibus, *abeo, abeat, redeam, redeat, adeo, ahu, ais, ait, ain', aiebas, alienus, aliis, alio, audio, audiat: Circuitione, coëmisse, commeare, cõsiteor, consilii* (idẽ iudiciũ de reliquis genitiuis singularibus, & nominatiuis pluralibus in *ij*: vt, *negotii, gaudii pretii, Cetarii, Lanii.* quidam malunt legere *cõsili, negoti, gaudi, preti*) *cuius, cupio: Deambulatum, dea, deorum, deum, deum, deos Demea, denuo, dispedio, diu, diutius, Dorio, duarum, duas, duos: Ea,* & in cæteris casibus, *eius, eiusmodi, eum, eundem, eam, ea, eodem, eam eorum, eis, eo* aduerbiũ, *eho, eripuit, etiam: Fiant, fiet, fortunatior, fuit, fuerunt, fuere, fuisse: Gradiuscula, gratia, gaudeant: Hegioni, huius, huiusmodi: Ilignens, illius, induit, iniuria, intro ire* (quasi duæ essent dictiones, *intro ire: introibas*, quasi *intro ibas*: sic in *antehac, postea, quoad*, quasi *ante hac, post ea, quo ad. Me ipsum* & *te ipsum* pro duabus dictionibus sumit semper Terentius: ideò *e* semper eliditur in *me* & *te*) *istius: Liberius: Maneo, meus, mea, meum* per omnes casus (sic *tuus, tua, tuũ,* & *suus, sua, suum*) *mihi,* (alij malunt legere *mi.* sic *nil, non nil* pro *nihil, nonnihil*) *misericordia: Necessario, numiare, nuptiæ, nuptiis: Omnia* (sunt qui in hoc nomine primam ancipitem

Diæresis quid, & qua nota fuerit design ata.

Synæresis & eius nota.

essẽ

esse velint. nam ab ὑμᾶς, deductum volunt:) *Patrŭum, perdŭunt, perdŭunt, Pŭanium, Phormĭo, Phormĭonem. prĭor, prĭores, prĭus, Psaltrĭa, pŭer: Rĕi: scio scias, sciens, nesciebam, sciebat seruiebas, (*quidam legunt *scibam, nesciba, seruibas) solius, somnium, succenseam, sumptuosa: Timĕo: Vĭa, vidŭa, - fŭiam.* Hęc ferè sunt quæ contrahere coguntur ij, qui Creticos, Bacchios, & Amphibrachos in Terentianos versus non admittunt. Crebris etiam vtuntur Elisionibus, quibus literā vnā tollunt è dictionis initio, vel medio, vel fine: aut etiā è calce duas. Id apostrophi nota' quæ literę reiiciēdę admoueatur, placuit indicare: tamē cùm literæ *n* applicatur non abiiciendā sed abiectā innuit: vt, *adeon', ain', viden',* pro *adeóne, aisne, vidésne:* vbi & hoc obiter monendum, vocalē præcedentē, breuē hac interrogationis nota fieri, etiam si natura produceretur: quidā ancipitem esse arbitrātur. E' principio tollitur *v,* vt in dictiōibus sequētibus *verebamini, verò, verum, v'erus, vix, volŭtate, voluptas, vos,* quas vt exteris illis pedibus locum nullū præbeāt, ita efferūt, *erebamini, ero, erus,* &c. in *voluptas* tamen potest *u* ante *pt,* vt ante mutam cum liquida Græcorum more correptum censeri. E' medio eliduntur *a, u* vocale & consonum, *l, s* & *t: a,* vt *părare,* quasi *prare: u* vocale, vt *discipulis, seculum, periculum* per omnes casus (sunt qui malint legere *discipli, seclum, periclum, pericli, periclo* &c.) *postulo, postulare,* quasi dicas *postlo, postlare: u* consonum, vt *adiuuerit, diuitias, enimuero, inueniet, inuidia subuenite,* quasi legas *adiuerit, ditias* (vel vt alij malunt *ditias*) *enimero, ineniet, inidia, subenite.* *l* deperditur sæpe in pronomine *ille, illa, illud* per omnes casus, *illic, illuc:* tum *i* corripitur, *ile, ila, ilud,* &c. vt & nonnulli etiam legunt. in *paululum* eliduntur *l* & *u,* vt legatur *paulum:* quod & alij alterius loco reponunt. *s* abiicitur in *huius' modi* & *eius' modi,* vt antepenultima corripiatur. In *isle, ista, ist'ud* & reliquis casibus, *ist'uc, istic, ist'ac, istorsum,* quidam *s,* alij *t* malunt elidere, vt *i* breue censeatur. In fine dictionum sæpe absumuntur *d* & *s* ante quasuis literas: sed ante consonantes ipsæ solæ: ante vocales verò, non solùm ipsæ, sed vocalis illas præcedens. atque hæc ferè

Elisiones, & earum nota.

Nota.

ſunt in quibus abſorbetur *d*, *ad'* (& in compoſito *ad'ſum*) *apud'*, *id'*, *quid'* (maximè ante pronomen *iſte*, *iſta*, *iſtud*) *quod'*, *ſed'*. *s* in terminationibus *as*, *es*, *os*, excludendum non offendi, niſi in *dies'*, *narras'*, *res'*, & *taces'*. in *is* parcè, idque dũ breue eſt, veluti in nominatiuo, *anguis'*, *menſis'*, *peſtis'*, *is'* cùm eſt pronomẽ: in genitiuo, vt *adoleſcentis'*, *venuſtatis'que*: in verbis, vt *agis'*, *credis'*, *dicis'*, *obtundis'*. In *magis'*, & *ſatis'* paſsim abſorbetur *s*: ſunt tamen qui in illis locis malint legere *mage*, & *ſat*. In dictionibus in *us* breue deſinentibus eliſionẽ admittunt etiam ij qui Creticis Bacchijs, & Amphibrachis vtũtur: vt in *opus'*, *herus'*, *ſtolidus'*, *ipſus'*, *dehortatus'*, *eius'* *huius'*, *quibus'*, *ſumus'*, aliíſque innumeris. qui pedes illos reijciunt, *us* productũ etiam interimunt, vt in *rus'*. audent etiã elidere *b* in *ob'*: *l* in *ſimul'*: *m* ante cõſonãtes in *quidem'* & *enim'*: atque *t* in *erit'*, *exceſſit'*, *facit'*, *liceret'*, *occidit'*, *oportet'*, *ſtudet'*, & ſimilibus. ſic in *quot'* & *vt'*. Sed de Diæreſi, Synæreſi, & Eliſione hactenus. Illud & hoc loco monendũ, apud hũc Authorẽ paſsim inueniri vocales finales non eliſas (quod hac nota " expreſsimus) ante alias vocales: idque in vno atque eodem verſu: & contrà, in verſibus diuerſis vocalem finalem prioris à vocali ſequentis abſorberi: & rurſus primam ſecundi verſus ad finem prioris pertinere. idem iudicium de dictionibus in *m* deſinentibus, cùm ſequitur vocabulum à vocali incipiens. Cæterùm vocales illæ finales non eliſæ, quæ natura aut diphthongo producerentur, hîc ferè corripiuntur: interdum tamen inuariatæ manent, & maximè ante *h*, quod hîc ſæpe ita plenam vim habet conſonantis, vt præcedens breuis in *m* vel aliam conſonam deſinens poſitu longa cenſeatur. Horum omnium exempla huc congerere ſuperuacaneum eſſe duximus, cùm nuſquam lectori non ſint obuia futura, in quancunquè huius libri paginam oculos conuerterit. Illum itaque his principijs & præceptionibus inſtructum eò dimittam, modò & illud addiderim, nos vni verſui geminam dimenſionem appoſuiſſe, non ſolùm vbi incidit diſceptatio ob alienos illos pedes, ſed etiam in verſibus ambiguis: cùm ſcilicet idem verſus ſimul & in Iam

Vocalis finalis ante vocalẽ non eliſa: & eius nota.

Duorum verſuum colligatio.

m finale ante vocalem.

h vim habens conſonantis.

Gemina dimẽſio in verſibus ambiguis.

in Iambici Acatalectici, & in Trochaici Catalectici numeros venire poterat. Sunt & alia ratione versus ambigui, precipuè Tetrametri Catalectici: in quorum sede septima ponitur Brachysyllabus, in alijs verò regionibus nullus consistit Iambus, neque etiam Trochæus: vt actus.2. Andriæ, penultimo scenæ, 2. versu,

Catalectici Iambo & Trochaico decreti, quando Iambici & quando Trochaici sint iudicandi.

Nisi vides, nisi senis amicos oras, ambis. c. *bene mones.*

bdbssss

hic versus regione prima tertia & septima Brachysyllabũ habet: secũda Dactylũ: quarta, quinta, & sexta, spondeum: vltima syllabam longam, quę versum illum Catalecticum esse demõstrat. Sed ambigere quispiam meritò posit, Iambicúsne, an Trochaicus censeri debeat: cùm ibi nullus sit Iãbus qui Iãbicũ, neque Trochæus, qui Trochaicũ posit indicare. Iudicium igitur aliũde petendũ est: nẽpe à vicinis versibus, qui Trochaici sunt omnes: quo circa & hic Trochaicus est iudicãdus. quanuis enim Iãbici & Trochaici sæpe inueniãtur intermisti: hoc tamẽ est ita rẽperandum, vt quò plures eiusdẽ generis in vnũ digerere queamus, id omnino conemur. neque verò huius rei gratia, vel etiã ob alias quascũque Comicorũ versuũ leges, eorũ diligentiã imitandã existimo, qui etiam cõtra omniũ probatorum & receptorum codicum testimonia nihil non in Terentio sibi licere inuertere autumant, modò versum ad vnguem suis numeris constare demonstrent: in quorum tamen obseruatione ipse Terentius de industria negligens fuisse perspicitur. Nos Terentio numeros, non Terentium numeris astringendum arbitramur. quapropter nihil vnquam ob metri rationem immutauimus in contextu: nisi duo, aut plura eáque fide digna in idem consentirent exemplaria: lectionis tamen varietatẽ vbique ferè ad marginem apposuimus: vnà cum literis & notis, quæ diuersam indicẽt dimensionem ab ea: quam receptiori & in contextu positæ lectioni assignauimus. (Valete Saxi, eximia spe adolescentuli. Lugd. Idib. Aug. 15 6.)

Quo consilio triplici forma Terẽtius vno atque eodem tempore hac nostra secunda editione fuerit in lucem emissus.

HAC autem editionę vbi huiusmodi lectionis varietatem è nuda probatiorum exemplarium collatione collegeramus, id literis *Al.* aut *Ali.* quæ aliàs sic legi indicent, denotauimus. verum codices ab Aldo

Manutio, & nunc nuperà Mureto Venetiis summa cura emendati, maioris apud nos fuerunt authoritatis: quos circa illos literis *Ald.* & *Mu.* designauimus. At vbi idoneum diuersæ lectionis habebamus authorem: qui ita legendũ suis scriptis testatũ reliquisset, illũ vna aut altera litera cõpendii gratia designãtes protulimus: veluti in secũda pagina est demõstratũ. adduximus tamẽ non paucas tum Castigationes tum Annotationes è variis diuersorũ aliorũ authorũ libris, qui ex professo nõ sunt Terentiũ cõmentati: vt ij, qui ea pagina enumerantur: sed in his citandis integrũ ipsorum nomẽ præponitur. Cùm verò (vt sæpe fit) horũ aut illorum adducta lectio numeros à metrica Comicorum versuum ratione tollit aut ita interturbat, vt præter literas pedum indices quippiã aliud è nostro fuerit addendum quò id excuteremus. literam ^ quæ Antesignanum indicet, apposuimus. Annotationes autem & Argumenta ex omnibus iisdem Authoribus ea ratione collegimus, & vnà cum versuum dimensionibus, distinctionibus, castigationibus, ac lectionum varietate ad sex Terentii Comœdias apposuimus, vt quauis enchiridii formã non excedant, iustorũ tamẽ in easdẽ

Argumenta. Cõmentariorũ vicem facilè præstent. Argumẽta enim nõ solùm Comœdiarũ, Actuũ, & singularũ Scenarum occasionẽ, & œconomiã, orationísque dispositionẽ ac distributionẽ, necnon partiũ fabulæ ordinẽ & distinctionem planissimè demonstrant, atque rerum summã complectuntur: sed etiam quid ex his, quod ad formandos hominũ mores faciat, depromere debeant studiosi adolescentes ob oculos apertissimè proponunt.

Annotationes. Annotationes verò & vocũ nõ paucarũ, & multorum difficilium Poetæ nodorum explicationem continent, & artificium ostendunt oratorium, notatis vbique ferè principalibus argumentorum & amplificationum locis: & verborum tropis, orationúmque figuris & ornamentis passim demõstratis.

Maiora Commentaria. At quoniã non pauci fortassis erunt, quibus animũ hæc cõpẽdia nõ abundè expleãt: en eis vno hoc atque eodem tempore perfectos omni ratione Cõmentarios offerimus: in quibus nihil omnino desyderent (sicuti

neque

neque in argumentis) quod ab ijsdē & alijs nō paucis Authoribus è Terētij Comœdijs fuerit enarratū. Nec verò longiori nūc retardabuntur disquisitione in euoluendis eorū Cōmētationibus, quę hactenus separatim excusæ diuersis voluminibus, aut dissitis eiusdem libri partibus continebantur. illas enim in singulis paginis vnà cum Authoris dictione eo ordine disposuimus, vt per arithmeticas numerorum notas sibi respondentes, vno intuitu lector statim videat quid eorum quisque in quenlibet versum ea pagina comprehēsum dixerit.

Cæterum etsi priori huius Præfationis parte, de metrica Terētianorū versuū ratione ita disseruimus, vt, si cum dimensione quā ad vnūquodque carmen apposuimus, cōferatur, necessariū nihil in ea desyderari possit: quia tamē id quàm breuissimè fieri potuit, præstitimus (ne videlicet egrederemur extra certos enchiridij fines, quos nobis in edendo minori forma Terentio constitueramus) rati sumus non defuturos, qui breuitati, quę obscuritatis est mater, nos plus æquo studuisse quererētur. quocirca & ante singulas Scenas genera versuum, quibus cōstant, summatim particulatimque expressimus: & in eo Terentio quem cum amplioribus Commētariis emittimus, libellos de ea re doctè & peritè ab Erasmo, Riuio, Scaligero, Goueano & Glareano scriptos huic epistolæ subiiciendos curauimus. *Libelli de Comicis versibus.*

Satisfacturi prætereà Galliæ pueris latinitatis rudibus, qui ipsius discendæ studio Terentij Comœdias circunferunt, necdū tamen in ea tantos fecerūt progressus, vt vel hos doctorū virorū Cōmētarios nedū ipsas Comœdias ipsi per se possint intelligere: maiorū illorū Commentariorum loco (in quibus difficiliora duntaxat ab interpretibus delibantur potiùs ferè quàm explicantur: quin & multa non ita facilia ab illis omnibus intacta, ne dicā dissimulāter prætermissa, quasi per se satis forēt nota, etiā num remāserunt) Gallicas & ad eorū captū accōmodatas interpretationes ad tres priores Comœdias apposuimus. Vt autem minori negotio vóti cōpotes essent, faciliúsque linguæ Latinæ notitiā assequerētur, in eis edēdis hæc nobis prima cura fuit, vt sentētia vbique integra manente, verba verbis ita red- *Interpretationes Gallica cum Annotationibus.*

derētur, vt eorū singulorū vis & etymologia seu verilo quiū quàm apposite & quoad eius fieri posset, exprimeretur. At quia operosum nimis, imò, ex quorumuis doctorum iudicio, fieri non potest, quin, si hoc ipsum coneris, ea quæ in authore quē trāfers apparebat vis affectuū, gratia figurarū, lepor, venustas, cōcinnitas, dignitas, & acumē plerūque depereāt, tótque orationis lumina & virtutes extinguātur: Gallicæ huic ad verbū trāslationi alias interpretatiōes, vbi res id visa est expetere annexuimus: in quibus nonnūquā minori verborū cura adhibita, sentētiā germanúmque sensum liberiùs ac diligētius expressimus. aliquādo etiā his breues Annotationes inseruimus: quę quò debeāt referri, Alphabeti literis interie respōdētibus est indicatū. Eorū enim verborū quę in cōtinuata illa ad verbū trāslatione, aliqua concluduntur Alphabeti litera paululū supra reliquos eiusdē lineę characteres extāte: atque hac nota. ‖ paulò pòst subsequēte, innuitur plenior diuersáve interpretatio: aut quædā annotatio, querēda in colūna opposita minutioribus characteribus excusa, qua parte eadē litera & in margine, & in linea cęteris paulò eminentior apparet. Quæ verò his notis ⟨ ⟩ cōprehēduntur, in Latino exēplari nō continētur quidē: sed ex vtriusque linguæ proprietate, in Gallicis supplenda esse, facilè quiuis assequetur.

Alphabeti litera cateris eminentiores, & nota ‖.

Notę ⟨ ⟩.

QVOD autem ad accentuū appositionē attinet, idē nūc dicendū quod & in priori editione. Eadē enim in vtraque fuit cōsilij nostri ratio. Terentij Comœdias, proborū sanè, & doctorū cōsensu in omnibus ferè scholis proponi videbā ediscēdas puerulis, ad eorum os tenerū ad linguā Latinā informandā. hic verò iudicatu difficile, puerine magis, an eorum pædagogi torqueātur: Hi dū singularū dictionū hyperdisyllabarū tonum clamore summo, cū maxima molestia balbutientibus, & diuersum à vernacula lingua tonū dediscere nō valētibus, sexcēties coguntur inculcare: illi verò quòd permolestè ferāt aures sibi reddi surdas clamosis his ac odiosis rei eiusdē repetitionibus. Vt igitur labore hoc vtrosque leuaremus, accētus hyperdisyllabis harū Comœdiarū dictióibus apposuimus: disyllabis & mono-

syllæ

ſyllabis non itē.nam de harū tono dubitari non poteſt: illæ accentū priori ſyllabæ ſemper habent annexū, niſi in iis quæ differētię cauſa vltimā acuunt: *vt doctè* aduerbium, vt differat à vocatiuo *docte*. harū acutus mutuatur in grauē, niſi cùm vltimū in clauſula locū occupāt. idem iudiciū in hyperdiſſyllabis, vt *maxime* nomen, & *maximè* aduerbiū. ſed pauci ſunt hodie qui hoc diſcrimen obſeruent in voce. eodē enim modo proferūt *doctè* aduerbiū & *docte* nomen, *maximè* & *maxime*. ideò prę ter accentū illū quo vltima differētiæ gratia afficitur, natiuū quoque in hyperdiſſyllabis vocabulis appoſuimus, *maximè*, & in fine periodi aut clauſulæ, *máximé*. Nam dictiones polliſyllabæ, quarum penultima breuis eſt aut anceps, antepenultimam acuunt. quarum verò penultima eſt longa, in ea ipſa tonum habent circunflexum quidem: ſi & ea non ſola poſitione, ſed natura producatur: & vltima ſit aut breuis, aut anceps, aut ſola poſitione producta: aliàs acutum penultima obtinebit. hinc excipiunt dictiones quaſdam cōpoſitas: quæ, non compoſitæ videantur, antepenultimam acuunt, licèt penultima producatur: vt *enímuero, quápropter, aliquando, néquando, nimirum, támetſi, déinde, périnde, próinde, aliunde, alicūde, répente, éxtemplo*, & ſimiles. Hic illud lectorem monitū velim, nos quoties verſus ratio alium tonum, vel aliam accentus ſedem videretur exigere, quàm naturalis vſus in aliqua dictione poſtularet, non quid verſus, ſed quid proſa oratio requireret ſpectaſſe. nam in *ténebræ, meretrix*, & ſimilibus, antepenultimam acuimus, quanuis penultima, quæ natura eſt anceps, à Poëta producatur: contrà in genitiuis in *îus, vt illîus, iſtîus*, penultimam Oratorum more circunflectimus, etiam ſi à Poëta vel corripiatur, vel omnino abſorbeatur. Adhæc in *Amâbo, Amândo*, & ſimilibus penultimam accentu circunflexo notamus, quāuis vltima quæ natura eſt anceps, in metro producatur. Nec te moueat quòd in *Amândo*, penultimam poſitione longā circunflectamus: non enim ſola poſitione, ſed & natura quoque ꝓducitur, veluti & in *Amâbo*. Iterū valete, chariſsimi Sarxi, XII. Calend. Decembr. anno ab orbe redempto. M.D.LIX.

[redacted] de metris.

COMICI Latini multam libertatem sibi vsurparunt in versibus, sed nemo largiùs Terentio. adeo vt apud priscos quoque fuerint qui iudicarent, in huius fabulis nullam esse carminum legem. Sed hos falli manifestum est. Rursus fuerunt qui non negarunt, ab hoc seruari metrorum leges, sed ob immodicam libertatem non esse operæpretium torqueri doctos carminum dimensione, quòd & res sit immensi laboris, nec ita multum adferat frugis. At ego ab vtroque genere dissentio. nam vt manifestius est, quam vt egeat probatione, Terentii Comœdias versibus constare: ita qui negligendam putarunt metrorum rationem, frequenter Poëtæ sermonem corruperunt, dum aliam vocem pro alia subiiciunt, quod nimium sæpe vsu venit scribis, in authoribus solutæ dictionis: dum addunt atque adimunt, dum verborum inuertunt ordinem. Nonnihil etiam hic peccarunt eruditi, qui dum carminū genera distinguunt ac dimetiuntur, parum attenti, interiecerunt verba quædam, vt explerent versus hiatum, aut reiecerunt quod videbatur superesse. Videtur autem studio factum a Terentio, vt dissimulato carmine quàm proximè accederet ad orationem solutam: quod idem affecta esse videtur Horatius in Sermonibus & Epistolis. Huic tanta sit dimetiendo difficultas, vt existimem ipsum Donatum, aut Cornutum, aut Asperum, si viuerent, in locis aliquot vel hæsuros, vel inter se dissensuros. Proinde nos quasi iduanam operam sumpsimus, vt adolescentulis aliquam huius difficultatis partem adimeremus, non quidem in omnes fabulas, sed in vnam perpetuo, & in cæteris carptim: quo ceu filo adiuti, sese faciliùs è cæteris explicent labyrinthis. Constant autem huius fabulæ hi fermè metrorum generibus. Iambico trimetro, qui & Senarij dicuntur à numero pedum. Iambico tetrametro, qui ab aliis quadrati, ab aliis Octonarii dicuntur. Monometrum ac Dimetrum raro interiicitur. In hoc genere quouis loco pro iambo ponit tribrachyn, spondæum, dactylum anapæstum, modò totius carminis penultima syllaba sit breuis. Siquidem in hoc versu, Nullum est iam dictum, quod non dictum sit prius: omnes spodæi sunt, excepto vltimo, cuius generis & alios aliquot repertas. Eandem libertatem sumit in Trochaicis tetrametris catalecticis, satis habens si totius carminis penultima sit breuis. Illud tamen vbique cauetur, ne vel trochæus ingrediatur Iambicum carmen, vel Iambus Trochaicum. Iambicum tetrametrum interdum in fine fraudatur vna syllaba, producta penultima, quoties iambico dimetro acatalectico accinitur dimeter catalecticus. Veluti si, Iam lucis orto sydere, accinas, Cultor dei memento. Quanquam in hoc quoque genere vsurpatur, cum communis, de qua dictum est, Comicorum libertas, tum illa peculiaris, quòd pro penultima longa ponit interdum duas breues. Exemplum est in Actus quarti scena secunda, Iam vbi vbi erit, inuentum tibi curabo, & mecum adductum: Hic penultima producta est. Ibidem, Orare iussit, si te ames hera. Iam vt ad sese venias. Item, Hanc expetiui. contigit, conueniunt mores, valeant: In his pro penultima longa ponuntur duæ breues. Hos versus etiam scazontes appellant. Est scazontis genus diminutū: quod dimetro Iambico accinit duos trochæo, velut in Actus tertii scena secūda.

Adhuc Archillis quæ adsolent: Hic dimeter est. quæque oportet: Duo sunt trochæi. Contrà in aliis additur pes legitimo numero. Interim prior carminis pars est trochaica, posterior iambica, & contrá. Admiscentur interdum & cretici, siue amphimacri, qui pes mediam habet breuem inter extremas longas: sic vt singuli versus habeant quaternos aut ternos creticos, nisi quod hic quoque vsurpatur libertas Comica sicut in cæteris. Exemplum est in quarti actus scena prima. Vt malis gaudeam, atque ex incommodis. Quatuor cretici sunt, nisi quod tertius est spondeus. Ibidem, Tum impudentissima eorum oratio est:

Tres habet creticos. Quāquā arbitror prius carmen vitiatum mutato dictionum ordine. Etenim si sic legas, Et tamen res cogit denegare, ibi tum eorum impudentissima oratio est: vt posterior versus excipiat synalœpham prioris, carmen probè constat. Quidam tamen malunt hic esse trimetros Trochaicos catalecticos. Iambici trimetri facilior est dimensio, cum penthemimeris finit dictionem. Velut, Efferetur, imus. Et Sic cogitabam. Difficilior cum contrá: vt, Honesta & liberali: accedo ad pedissequas: In be cæsura est. Idem efficiunt crebræ synalœphæ: vt ibi, Quæ ibi aderant, fortè vnam aspicio adolescentulam.

In tetrametris item Iambicis ac Trochaicis durior est dimensio, si prior dimeter non finiat dictionem, præsertim si non sit iambus, aut si accedat synalœphe: vt, Meum gnatum rumor est amare. id populus curat scilicet.

Prior dimeter finitur in ma. syllabam productam: & excipitur à synalœphe re id. Rursus ibidem, Qui post quàm audierat non datum iri, &c. Prior dimeter desinit in i, admixta synalœphe. Turbat & illud lectorem minùs exercitatū, quòd interdū repétè miscet Iambica cum Trochaicis, trimetra interdum & dimetra aut monometra cum tetrametris, acatalectica cum catalecticis, cretica cum iābicis ac trochaicis: quod locis aliquot annotaui

tauimus in margine. Ea mixtura maxime fit vbi res sunt turbulentiores. Fit interdum vt scena prior desinat in hemistichiû,& ab huius clausula incipiat scena proxima: velut in Andriæ actus tertii, scena tertia, Sed eccum video ipsum foras exire. Dimeter est plenus cùm sesquipede. Perficitur initio scenæ sequentis. At te ebam, quidnam est? vt sit scazo tetrameter catalecticus. Nonnunquam dictio quæ pertinet ad sensum versus sequenti, per elisionem annectitur fini præcedentis: vt in prologo Eunuchi. Qui bene vertendo & eas describendo malè ex Græcis bonis,&c. Deriu. est. cùm dissecta dictione prior syllaba fini: versum, reliquæ incipiunt sequentem, vt Eunuchi actus tertii, scena prima: Continuò si quando illa dicet, Phædriam Intromittamus comessatum, tu Pamphilam. Elisiones item & synæreses, præsertim minùs vsitatæ apud recentiores, faciunt vt lector impeditus frequenter hæreat in carmine. Eliditur autem in Comicis versibus v, consonans, vt in I scena, Sine inuidia laudem inuenias & amicos pares. Rursus ibidem, Liberius viuendi fuit potestas, nam antea,&c. Item in scena tertia, Enimuero Daue nihil loci est,&c. Carmen enim incipit ab anapæsto. Et antè in scena prima. Enimuero spectatum satis. Eliditur & s, tum in fine, tum in media dictione. In fine. vt in prima scena. Sed quid opus est verbis? *Sed quid opu' st.* Elisa simul & vocali e. Idem fit *in satis*, Nec satis digna cui committas,&c Rursus in prologo Andriæ. fit in medio dictionis, Id isti vituperant: aliisque locis compluribus, quorum aliquot in margine annotauimus. Interdum elidunt l, vt in prima scena Andriæ, Pro vxore habere hâc peregrinam, ego illud sedulo: Vt *grinam ego il*, faciant dactylum. Hanc libertatem frequêter vsurpat Homerus, dum s, elidit in *ἴδωσιν*, & l, in *ἀλλ'*. Sæpenumero contrahuntur vocales, velut in his, *fuit, deos, dies, meus, suus, scias, nihil, mihi*. vt fint monosyllaba. Similiter *ei, huius, cuius*, monosyllaba ponuntur subinde: *eorum, meorum* dissyllaba. Liberius viuendi fuit potestas *Di fuit*, facit spondeum. Scias posse habere iam ipsum suæ,&c. *Scias posse* spondeus est: & *sua*, vnica syllaba est. Meum gnatum rumor est amare. *Meum gna*, spondeus est. Item *antehac* dissyllabum est. Nam quod antehac fecit. Frequenter eliditur d, in *quid*, & *sed* pro vocali. & sicut in *periculum*, elidimus u: idem hic facit in *paululum* & *auunculum*. Quin & syllabæ quæ jâ aliter pronuntiantur, quam apud recentiores vsurpatæ sunt velut in *suspicio*. secunda producitur: vnde factum est. vt quidam legant *suspectionem*. Rursum in *caue, vale, mane*. & *vbi* finalis corripitur. Minimo momento mutatur genus carminis, velut in actus quarti, scena 1. Si legas, In denegando modò quis pudor est paululû. Trimeter est iambicus. Rursus si *In* annectas fini versus præcedentis, versus constabit quatuor creticis *Denegã-do modo-quis pudor est paululum*. Si in *modo*, facias pyrrhichium, erit trimeter trochaicus catalecticus. *Dene-gando modo quis pu-dor est-paululum*. Porrò inter Iambicos tetrametros acatalecticos & Trochaicos tetrametros catalecticos, tanta est affinitas, vt interdum nihil referat eundem versum vtrum per iambos an per trochæos metiaris. velut in actus tertii, scena quarta, Vtinam mihi esset aliquid hîc quo nunc me præcipitem darem. Si *mihi* facias vnicam syllabam. Trochaicus est: si duas, Iambicus est: quale est & in actus V. sce. I. Satis iam satis Simo spectata erga te amicitia est mea. Item sequens, Satis pericli cœpi adire, orandi iam finem face. Licet per iambos vel per trochæos metiri. Huius generis sunt & alij complures.

RIVII CASTIGATIO.

CVM prodiisset anno ab hinc ferè septimo Terentius, doctissimi viri Philippi Melanchthonis opera diligentiáque restitutus, vnà cum argumentis eiusdem & annotatiunculis: non me hercle dici potest, quantum hoc nomine statim gratulandum studiosis omnibus existimarim: idque iure adeò ac meritò. Videbam enim fore breui, vt optimus Latinitatis author, qui innumeris antè mendis scatebat, nunc paulò castigatior maiori cum voluptate, atque adeò maiore cum fructu, quàm anteà, à ludimagistris pueritiæ prælegeretur. Quæ adeo non fefellit coniectura vt distractis magno bibliopolarum commodo exemplaribus, rursus excudi cœperit & Vuitembergæ: mox à Ioan. Secerio Haganoæ: pòst etiã Norimbergæ: Præterea apud Coloniam Agrippinam, ab Euchario primùm Ceruicorno: iterum à Ioan. Soterе: tertiò denique à Ioan. Gymnico viro optimo, & mihi vetere necessitudine coniunctissimo. Adhæc Moguntiæ aliquoties & Argentorati: vt de cæteris taceam. Interim cùm ipse quoque eum Authorem studiosis quibusdam enarrandum suscepissem, sensi tandem, id quod erat. Melanchthonem grauioribus rebus occupatum, vtque ipse pro sua modestia ingenuè fatetur, veteribus exemplis haud satis instructum, non ab omnibus omnino mêdis (absit inuidia dicto) Comici nostri fabulas vindicare potuisse. Et iam per totam propè Germaniam nulla facilè præter Philippi exemplaria probabantur, aut manibus studiosæ iuuentutis terebantur. Id eximia viri authoritas effecerit, an ipsa res atque vtilitas extorserit, nihil habeo dicere. Quæ nos quidem res primum mouit, vt perquisitis antiquis exemplaribus & manu scriptis & impressis, locos plurimos deprauatos,

quos ille inemendatos reliquerat, corrigere conaremur. Quid nostra diligentia consequuti simus, aliorum esto iudicium. Hoc certè iureaffirmare posse videor, ex impressis nullum vspiam extare hodie exemplar, quo in exemplari plures loci correcti sint, quàm in eo, quod nos aliquando in publicum daturi sumus. Id ita esse cùm res, vt puto, testabitur, tum editio olim nostra, si cum aliis conferatur. Etenim vi summa iampridem atque omni ope, & plus demum quàm pro virili parte, vti omnium ante nos recognitionem vinceremus, adnitendum mihi existimaui. Interim locos plurimos à nobis, quanta licuit, cum fide & religione, tum diligentia, studio, labore castigatos, pristinóque, vt opinor, nitori integritatíque redditos publicauimus, & quidem nullo maiore verborum apparatu: quandoquidem, vt ille canit, Ornari res ipsa negat, contenta doceri. Quod si laude merita, qui vnum alterúmve in authore quopiam illustrant aut restituunt locum, non fraudantur, cur non ipse quoque sperem nonnullam me a studiosis gratiam initurum, qui tot in Terentio locos, fortasse non ineptè prorsus, diligẽter quidem, & magna cura certè, ab omnibus mendis vitiisque repurgarim? Tametsi haud sanè dissimulauero, hærere ipsum me plerisque in locis, & quædam, de quibus parum adhuc liqueat, ampliare, & quid in iis potissimùm sequar, haud dum exploratum satis habere, in tanta præsertim exemplarium antiquorum cum dissentione & discrepantia tum tum monstrosa alicubi etiam deprauatione: vt suis locis ostendemus. Quod cur tandem me fateri ingenuè pudeat? Par est autem, quod publicæ à nobis studiosorum vtilitati datur, id quale etiam cunque boni consulere. Præstet alius quiuis, quantum nos: nec dubitem omni asseueratione confirmare, parum adeò fore, quod in Terentio quis desyderare habeat. Variam interdum ex veterum authorum citationibus, & antiquorum inter se codicum repugnantia, lectionem indicaui: Ita demum, quid mihi videatur, coniecturis subditis ostendens, liberum vt tamen lectori iudicium semper relinquam. Qua in re mihi nihil fuit potius, quàm vt Donati, vbicunque liceret fidem sequerer, interpretis vndecunque doctissimi: ab eóque ne transuersum quidem, vt aiunt, digitum discederem: sed citra superstitionem tamen & cum iudicio semper. Cæterùm cùm plerosque fore suspicemur, qui, quòd carminis rationem ignorent, vix aptè satis his de rebus iudicare queant: visum est subiicere nonnulla hic, quæ veluti ianuam patefaciant, & viam, vt dicitur, præmuniant imperitioribus, quò certiùs de recognitione nostra iudicium facere, & sententiam ferre possint. Igitur Comici Plautus & Terentius metro ferè vtuntur vel Iambico, vel Throchaico vel vtroque simul confuso. Iambicum vel Monometrum est, quod duobus pedibus simplicibus constat: vel Dimetrum, quod quatuor: vel Trimetrum, quod sex, qui & senarij dicuntur M. Tullio & Fab. Quintiliano: vel Tetrametrum, quod octo: qui & Quadrati appellantur, & Octonarij. Ex hisce Trimetro Comici & Tetrametro maximè vtuntur: aliis rarò & in medio ferè (sicuti Priscianus annotauit) distinctionis causa. Quod ad pedes attinet Iambici, magna libertate Comici indifferenter vbiuis ponunt, iambum, tribrachyn, anapæstum, dactylum, spondeum: In fine plerumque, aut iambum, aut pyrrhichium, nunquam nisi in Scazonte spondeum. Vtitur Terentius sæpe in Iambico, pede quatuor syllabarum breuium proceleusmatico, idque per resolutionem spondei: vt in Andria, Mala mens, malus animus, quem quidem ego si sensero: Hic secundo loco est proceleusmaticus. In eadem: Tibi generum firmum, & hliæ inuenies virum: Hic prima regione idem pes. Et autem duplex Iambici genus: alterum rectum perfectúmue vocatur, alterum σκάζον χωλίαμβον: cuius penultimam in fine longã esse oportet. Vtriusque meminit Ouidius, cùm canit, Liber in aduersos hostes stringatur Iambus, Seu celer, extremum seu trahat ille pedem. Vtitur identidem Poëta Iambico tetrametro catalectico, id est, cui syllaba in fine desit: quo in catalectico, sibi inter alia hoc quoque permitit, vt pro penultima longa haud rarò duas breues ponat, quod facilè qui versus in suos pedes digerere volet, sic habere competiet. In Trochaicis Comici indiscretè interdum dactylos, vel trochæos ponunt, nimirum quo penè dissoluta & pedestri similima esse videatur personarum sermocinatio: cuius ipse Priscianus meminit, apud quem Victorinus non minùs liberè, quàm verè ait, Comicis, dum quotidianum sermonem imitati nituntur, metra vitiare studio, non imperitia quod & Terentianus testatur hisce versibus, Fidémque fictis dum procurant fabulis, In metro peccãt arte, nõ inscitia. Canta autem affinitas est in Trochaicos & Iambicos tetrametros, vix vt discernere interdum possis: vnde nimirum fit aliquoties, vt quos fortè aliquis Iambicos esse crediderit, iidem Trochaici veriùs censeri queant. Cuius rei cùm alia multa exempla sint, tum commodissimum fuerit ex Andria, Scena prima actus quinti: vbi duos primos versus, vel per Iambos aliquis, vel per trochæos metiri possit, nisi quòd insequentes versus per trochæos esse metiendos indicant. Inde error eorum, qui Iambicos quadratos esse adnotarant, cùm quiuis non rudissimus planè harum rerum, Trochaicos esse videat. Hic illud obiter, quanuis

lene admonendum puto: Mirè interdum Poëta de industria sententiam genere ipso metri iuuare videtur velut ibi, Dii boni, boni quid porto? sed vbi inueniam Pamphilum? Vt metum in quo nunc est adimam, atque expleam animum gaudio. &c. Vbi Trochaici carminis cursu & volubilitate festinationem reptæsentat serui insolenter exultantis, & alacritate nimia gestientis. Quo circa passim trochæos, tribrachos, anapæstos admiscuit: pedes scilicet, quibus celeritas plerunque à cæteris item Poëtis exprimi solet. Similiter in Eunucho subitum egressum puellæ perturbatæ celeritate ipsa pedum expressit: vbi Phædria, Sed quid hoc est, inquit, quòd timida subitò egreditur Pythias? Hoc dedita opera Poëtam ita fecisse, vel illud indicio fuerit, quòd cùm cæteri huius scenæ versus Iambici sint, vnus hic trimeter Trochaicus esse videatur. Et alioqui solet interdum Poëta mutare metri genus, cùm ventum est ad καταρχὴν scenæ sequentis: velut in And. act. 1. Scena. IIII. & rursus act. III. Scena. IIII. Iterum Act. IIII. Scena. 1. In Hecyra act. III. Sce. III. Prætetea in Phorm. II. Sce. II. Sic alias sæpe. Tale illud quoque ex Adelphis, Cæteros ruerem, agerem, raperem, tunderem & prosternerem. Cui est aliquod aurium iudicium, is facilè sentiet, cur sit Poëta Trochaico vsus hoc loco: nimirum vt sensum quodam velut cursu pedum citorum iuuaret: quod & principem Poëtarum Virgilium sæpe factitasse cōstat. Nam vt tarditatem rei difficultatémque exprimere cùm vult, crebris spondeis: ita cum celeritatem & velut impetum & festinationem, dactylis frequentibus vtitur. Prioris exemplum illud est ex tertio Æneidos, Annixi torquent spumas & cærula verrunt. Posterioris illud ex quarto, Idem omnes simul ardor habet, rapiuntque ruúntque. Littora deseruere, &c. Sed nimis multa de re præsertim leui. Obseruabit hæc aliáque id genus per se ipse lector studiosus. Illud non ignorandum, Comicos s. literam consonantem haud secus elidere solitos, ac si vocalis esset, idque frequentissimé: quod & Ennium in Heroicis, & vetustissimos quosque facere consueuisse, vt & Virgilium interim, docti annotarūt: velut In Andria, Herus me relictis rebus iussit Pamphilum: Hic prima regione anapæstus est, s. eliso. In Eunucho, Iugularas hominem. quid ille? TH. Mutus ilicò. Hic in verbo *iugularas*, s. eliditur: vt sit secundo loco anapæstus, tertio iambus. Nisi quis dicere ausit pronomen *ille*, velut ablato altero l, corripi, more imitationéque Græcorum, quod (vt ego sentio) paulò fuerit coactius. Quanuis apud hosce fateor alteram nonnunquam de geminatis consonantibus in versu tolli κατὰ παράλειψιν, quo syllaba positu longa corripi queat. Et solent Latini in multis (vt diligenter adnotauit Priscianus) initium aliquod accipientes à Græcis, ab angusto in effusum licentiæ spatium hoc dilatare. Sed hoc suæ cuiusque coniecturæ relinquo. illud quidem non est vt inficiari queam, videri interdum l. elidi apud Comicum nostrum, quoties adest pronomen *ille*: vt in Eunucho, Manendum est sed illi sine illa. quid tum postea? In Heauton. Nec tibi ille est credere ausus, quæ est æquom patri. In Adelphis, Quid is fecit? DE. quid ille fecerit? quem neque pudet. In Hecyra, Non tibi illud factum minùs placet quàm mihi Lache. In Phormione, Ille qui illam amabat fidicinam, tantummodo, &c. Sunt id genus sexcenta apud Terentium. Fuisse autē cùm non geminaretur l. in hoc pronomine, videor ex Sex. Pōpeio deprehendisse libro t. παράλειψει contraria figura est ἐπανάληψις, qua ipsa frequenter Poëta vtitur ad producendam syllabam alioqui breuem: vt in Adelphis *relliquum* pro *reliquum*, & alibi *rettuli*, *repperi*, atque id genus alia. Sed pergamus. V. quoque consonātem Comici perinde ac vocalem in media dictione elidunt: quod apud Terentium in dictionibus *inuidia*, & *enimuero*, fieri videmus: apud quem ipsum *cuius*, *huius*, *eius* similésque particulæ monosyllabæ ferè sunt: quod ita demum frequens est, vt non putem de eo subiicienda exempla. Illud prætereà sæpenumero vsu venit, vt prima versus sequentis, qui à vocali incipiat, ab vltima superioris absorbeatur, velut in illo, Ex Græcis bonis Latinas fecit non bonas: Vbi *ex*, absorbetur ab aduerbio *malè*, quo versus præcedens clauditur. Et in Prologo Hecyræ, Ego interea meam non potui tutari locum. Prior syllaba in pronomine *ego* pertinet ad versum superiorem. Contrà apud Virgilium, vltima præcedentis initio quandoque insequentis absorbetur; quale est, Ecce furens animis aderat Tyrinthius, omnémque Accessum lustrans. Cuiusmodi versus συναφεῖς dicuntur, sicuti præter alios Diomedes ostendit. Qualis ille etiam, apud Terent. in Andr. Tuus pater modò me prehendit, ait tibi vxorem dare sese Hodie. item alia multa, &c. Sic enim ex obseruatione antiquorum codicum legimus, nec secus Donatus, vt quidem & Romana habet, & Veneta editio, consentientibus & aliis quibusdam. Hic igitur illud *se* in fine prioris, absorberi necesse est initio sequentis, quod & aliàs fit apud eundem. Sunt autem versus Trochaici, & qui volet metiri, sic planè habere comperiet. Talis est ilic ex Hecyra, Disiunxit illum ab illa, postquam &

***

ipse sese. Et illam, & hanc quæ domi erat cognouit satis. Tales etiam apud Plautum sæpe occurrunt: velut in Aulularia. Censén' talentum magnum exorari potesse Ab istoc sene.&c. Quid autem mirū, si in Trochaicis, Iambicisque reperias ὑπερμέτρους, cùm in Saphicis etiā inuenias apud Horatium? Vtuntur Comici & diæresi identidem, quomodo in Adelphis *tam* semel atque iterum disyllabum legitur, vt & apud Plautum nonnunquam. Ita apud Catullum, *soluit* apud Horatium, *sylua*: apud Statium, *suasit*. Et contraria huic figura Synæresis, quæ & συνεκφώνησις dicitur, qua duas in vnam syllabā contrahunt: vt, *seruibas*, pro, seruiebas, *scibas*, pro, sciebas: sicuti apud Virg. Ferreique Eumenidum thalami.& sæpe alias. Frequens etiam est apud Terentium in versuum mensione συναλοιφή, quæ fit cum in diuersis dictionibus, vocalium inter se coëuntium altera velut obliteratur, & ἔκθλιψις, quoties, m. cum vocali præcedente excluditur. Quanquam non semper idem elidi solitum apud veteres testatur Priscia. lib. 1. velut apud Terentium In Eunucho act. III. Scena. III. Vnà ire cum amica Imperatorem In via. Est enim secundo loco tribrachys. Quòd si, m. eli datur, erit ibidem Pyrrhichius, cui nullus in Iambico locus. Sic alibi, Primū istam quam habes, vnde habes vellem, taces Eodem modo apud Iuuenalem, –Cùm propter plurima, tum his Præcipuè causis, Satyra IX. De figuris cæteris nihil hic dicendum puto.

ANTONIVS GOVEANVS de versibus Terentianis.

TERENTIANI versus aut Iambici sunt, aut Trochaici. Iābici pedes duos recipiunt, Iābū & Spondeum, & in quos ij dissoluuntur, nullos prætereà. Trochaici itē duos, Trocheum & Spondeum, & in quos ij dissoluuntur, nullos prætereà. Iābici aut Monometri sunt, aut Dimetri, aut Trimetri, aut Tetrametri. Monometri vnam habent mensuram, hoc est, pedes duos, duas Dimetri, tres Trimetri, hoc est, pedes sex, vnde à Latinis Senarij dicti sunt. Tetrametri quatuor, hoc est, pedes octo: qui & Octonarij à Latinis, & quadrati, & Longissimi dicuntur. Monometri & Trimetri iustæ semper sunt mensuræ, & veri semper Iambici, hoc est, pedem vltimum semper habent Iambum. Dimetrorum & Tetrametrorum iustæ quidem sunt mensuræ, qui Acatalectici vocantur, iique veri semper apud hunc authorem sunt Iambici. Iniustæ quidam mensuræ sunt, & ij non semper veri sunt Iambici, sed vt plurimum Spondeum, aut Dactylum vltima sede recipiunt, dicuntúrque Scazontes. Iniustæ autē esse versus mensuræ modis duobus accidit, aut enim iusto syllaba minores sunt, aut maiores: illi, Catalectici: hi, Hypercatalectici sunt nominati. Dimetri vt multi sint Catalectici, ita nulli Hypercatalectici reperiuntur. Nunc, Trochaici aut Dimetri sunt, aut Tetrametri. Catalectici omnes, vel Hypercatalectici & ij Octonarij: nulli siquidem Dimetri Hypercatalectici sunt. Nimis fuere ingeniosi qui Denarios versus in Terentio sunt commenti, qui Pentametros Iambicos, qui Dimetros redundante pede, qui Dimetros Creticos, qui Creticos Monometros redundante pede, qui è Cretico vno versum breuissimum, qui Creticos in quibus pro Cretico poneretur Molossus, poneretur & Iambus, qui Senarios Iambicos Hypercatalecticos, qui monstra illa versuū è Trochaicis & Iambicis conflata. Porrò nec ab Iambicis ad Trochaicos, nec ab iis ad illos transit Poëta, nisi (quæ vetus doctorum fuit opinio, longo à me interuallo renouata) res id aut postulet, aut certè ferat. Quomodo autem id res aut postulet, aut ferat, suis locis in iis Commentariis docebimus, quos in Terentium paramus. Quæ Poëtarum more licere sibi voluit Terentius (quæ quidem pauca sunt) hæc animaduerti: in vnam contrahit syllabam *meus, tuus, suus, deus, deū, deos, dea, prior, puer, rei, eho, fuit, ea*: in duas *eadem, eodem, duarū*. dissoluit *iam* in syllabas duas, In tres *vero*, in quatuor *virginem*, in quinque *eiusmodi*. *Reducere, Redductus, Relliquus* geminata effert consonante. Literam, quæ in *optimus* extrema est, tollit frequentissimè: extrema prioris versus vocali est cùm ad inchoandū sequentem vtatur: est cùm, si fortè vocalis sit, a vocali quæ sequentem inchoat versum elidi velit, quemadmodum quæ sequentem inchoat ab ea interim absumitur vocali quæ præcedentē cludit. Hæc iudicio nostro sunt, quæ de versibus Terentianis & præcipi debuerunt necessariò, & verè potuerunt.

IVLII CAESARIS SCAligeri liber, DE COMICIS DIMENsionibus.

Ad Siluium Cæsarem filium.

QVIBVS artibus Poëtarū ingenia excolerentur, cùm esset à nobis duobus libris explicatū: non prius absolutū fuisse opus illud videbatur, quàm addita de versibus comicis cōmentatione institutum teneremus. Nam cùm de origine, generibus, partibus fabularum, quæ in scenam afferentur, &

tur,& ab aliis olim, & à nobis ipsis suo loco sit disputatum: in animo habebamus, rorum h c negotium legare iis,qui de pedum quantitate,déque versuum ratione conscripserant. Verùm cùm & maximus vir Erasmus, & post eum plerique alii Ita hanc conficere prouinciam aggressi sint, vt & ille his non pauca reliquisse,& hi eadem illæ aut nesciisse, aut præteriisse visi sint: coactus sum Syluione filii, hac quoque opera ostendere animum erga te nostrum: vt quem in locum Naturæ ope reipsû euehere mirabamur, nostris auspiciis promoueri, ac prouenire eò possis. Nam cùm pernecessaria per se cognitio est ipsa, tum etiam si non esset, videntur tamen viri illi talé effecisse, siue ad eorum magnitudinem intueare, quam ad huiusmodi lucubrationem demisissent: siue negligentiam spectes, qua mutilam deprauatámque reliquerent. Ac primùm quidem quam Erasmus affert, vereor vt accipienda sit dubitatio: Sit, nécne certis pedibus astricta comœdia. Nam quanquam Quintilianus hoc dixisse videtur, non tamen pedum leges potius, quàm trimetrorũ præscriptionem desyderauit: neque in omnibus, sed in Terentianis tantùm: quarum gratiam, quam elegantia orationis atque puritate consequutæ essent, diminutam putabat licétia versuum longiorum: cùm tamen Plautus nihilo sit in trimetris frequentior. Hoc autem amplius eadé in quæstione peccat Priscianus: quosdam esse, qui in Terentii fabulis extare metra negent, atque eosdem tamé ait, illa quasi arcana quædã, sibique solis cognita profiteri. Quid enim est hoc? negare numeros in versu quopiam, eosdémque numeros in eodem versu se solos dimetiri posse? Hanc sententiam more suo de illo mutuatus Erasmus. commodiorem fecit: diuidit enim eam, eiúsque partes ad diuersa refert iudicia. Alios inquit negare, alios quasi inutilem eam inuestigationé existimare. Quorum vtrunque cùm ipse reiecisset: quod erat priore loco, meritò quasi iudicatum omisit. Alterius autem rationem hanc reddere instituit, Non operam perdere nos indagandis versuum generibus, hac enim diligentia efficit, vt quæ librariorum incuria transpositæ voces sint, suis ea sedibus restituantur. Ego verò neque hoc esse necessariũ video, & plus conferre absolutæ orationis libertatem. Nam neque vbiuis transpositæ voces, versus tollent connexioné: & frequentissimè deprehendimus, ob numeri necessitatem ita transpositas, vt si eandem sententiam in epistolam sis allaturus, cogaris aliis sedibus digerere: velu ti cùm Terentianus Simo ait: *Si sensero hodie quicquam in his te nuptiis Fallacia conari, quo fiant minus.* Nam priore versu multa inuersas fine dispendio numerorum: in altero autem & quotidiano sermone, & forensibus contentionibus aliter loquare. Itaque si librarij ita scripsissent: *Fallacia conari, quo minus fiant*: ex eorum temeritate hoc fructus capiamus, vt minore negotio imitemur. Hoc igitur non negamus nos, versuum legibus duci nos ad verborum sedes inuestigandas: sed in eo vllam esse vtilitatem, hoc negamus: imò verò conducere interdum magis, si transpositæ sint, quo ordine orationem nostram instituamus. Sed profectò hac opera plus fuit laboris sumptum, quàm caprum vtilitatis: vt non sine causa miraremur, summos viros tantum studii in dimetiendis illis versibus posuisse. Priscianum, Donatum, Asperum, Iubam, Scaurum, Probum, Sulpitium, Varronem ipsum. Quorum frequentiæ cùm mihi in mentem venit, apparet illico aut obscura diligétia, qui infecto negotio eguerint successore: aut res ipsa perdita, quæ vel ab vno alteró ve tantorum virorũ nequiuerit confici. Quare ea quoque causa, sed potissimũ ea, inquam, esse potuit, vt ad hanc contemplationem studium nostrum adhiberemus. Neque enim sola res petenda iam est nobis, sed ipsa contentione de clarissimis autoribus victoria reportanda. Atque vt eorum iudicia hac quoque in parte emendemus, simul ad hanc operam incitemus ingenia literatorum: vt non minimam pronuntiandi rationem ex hac cômentatione consequi sese posse putent: quéadmodũ cùm intellexerint neque aspirationem, neque sibilum, neque mutam inter se conspicere potuisse, vt prima syllaba in voce hac, *istinc*, produceretur. Qua in voce eadem qui putant sibilum extrudi in pronuntiando, neque morem seruarunt, neque etymologiam obseruarunt. Nam Aeoles, quos Latini maximè sunt imitati, quod alij ἐκεῖθεν, dicerent, ipsi κεῖθεν, pronunciabant. ita in verbo, *isthic*, satius fuit mutam abijcere, & fuit eatlo: nam, is, pro nomen integrum maneret: cauda autem illa, quam vocant syllabicam adiectionem, nullo dispendio expuncta etiam leniori relinquit locum coniunctioni. Præterea multis in locis animaduertas, positiuram consonantium non producere vocalem: sed suaptè natura niti breuitate: vt, *in, sed, ad, quod, aliud, simul*: in quibus qui putarunt oportere postremum elidi elementum, vehementer errarunt. Sed longè facilius in disiunctis vocibus correptam vocalem tenuere, quàm in coniunctis ita pronuntiabant, vt positura nihil afferret more breui tati. *Sic insidias, & inferos*, primam producere dixerunt: *indicationem* autem & *incautum*, corripere. Quare si hoc in vno tractu ac tenore faciebant, multò commodius interposito eo in-

teru illo quod separatis vocibus debetur, efficere debuere, Nam si dicas *in fidum*, atque ibi præpositio breuis fit, quæ in ea compositione longa fuisset: quanto aptius breuis erit, si dicas, *in diem*: quæ si compones, breuis quoque erit? Præterea animaduertemus, quàm celeriter multas vocales pronuntiando expedierint, vt etiam cum sequentibus obscurarint. Sic enim in illis, *scias, sine, tua, fuit, ites, eos, prius*: quæ efficiebant monosyllaba: ita ex duobus comparatiuis, *potius, melius* duos constituebant pyrrhichios. Nam quemadmodum mensuremus versum illum ex Andria? *Dabit nemo, inueniet in op. m po. ius, quam te corrumpi sinat.* Necesse enim est ex duabus vocibus his, *potius quàm*, vnum pedem fieri. quod vt efficias, multa prius, ac mirabili eget interpolatione. Ergo vulgo ita quoque locutos puto, non laturos scenarum barbariem, quæ de medio sumeret sermonem. In hac tamen re & discepărdt multi, & non pauci errarunt, sicut & illi, qui reddere voluerunt rationem versuum: cum alii essent curtissimi, alii adeò longi, vt mihi libeat cum Plautino trapezita iocari. Dum vnum scribo expleuit mihi totas ceras quatuor: quantus ille est ex Eunucho: *Et magnifica verba: verba dum sint verum si ad rem conferentur, vapulauit.* Quanquam, hic quoque ab illis dissentio, aioque duos versus esse: priorem trochaicum dimetrum brachycatalecticum, alterum octonarium. Nam sic pronuncia uit, vt cum dixisset, *Et magnifica verba*: substitit affixitque ibi propositũ in verbis: postea simul cum re mutauit sententiam, vt pro factis facta redderet, & verbera minitaretur. Priscianus distinctionis causa breuiores intertos versus dicit. Verùm neque ille distinctio hæc quid esset, declarauit: neque nos, quid sibi velit, fané scimus. Nam quæ distinctio esse debet, non solùm eadem in scena, sed etiam personæ? quæue in prima scena grauissimæ comœdiæ Amphitruonis? Ipso enim ingressu statim nusquam sibi constat. Aut qualem in ea scena, in qua Pamphilus de patris duritia queritur? qui in eodem argumento propositoque: pertinaces conquestionis, & tetrametris illud inseruit dimetrũ: *Quod si fit, pereo funditus.* Alij, vt sibi videbantur, acutiores, é rebus ipsis duci, non solùm pedum statum, aut cursum, sed etiam versuum tractus prodidere: in re perturbata mutari versus, pedésque ipsos confundi: in celeritate trochaicos trudi: grauibus personis statarios sermones confierr ex spondeis. Afferunt huc non tam pro re, quàm pro iudice Virgilianam prudentiam, diuinam illam sané mihi: qui rem, verborum nitore ac numerorum concinnitate oculis subiiciat. Ego verò vt horum diligentiã veneratus sum, quam equidem tanto studio in meis poëmatis exprimere conatus fuerim: ita in comœdiis fal sam simul atque superuacaneam animaduerti. Nam si in personarum statibus diuersis, si in contrariis negotiis, si in fabularum partibus maximé inter se dissimilibus, idem pes, idem pedum ordo, idem carminum genus ostendatur: iam nulla causa est, quin horũ sententia, tanquam vana explodatur. Ergo in diuina fabula, ac veré thesauro, quam leui nimis de causa Trinummum inscripsit Plautus, Protasis trimetro iambico tota constat: item Epitasis cum Catastrophe. Stichus é contrario, tota trochaicis longis. In Mostellaria adolescenti Philolacheti homini perdito luxu, atque otio corrupto, quique vnam modò rem ageret, vt inseruiret ventri, dati versus sunt omni pedum pené genere pleni. Tranioni autem seruo trepido, in re desperata, versus compositi, atque sibiipsis constantes. Seni Teuropidæ viro graui, parco, læto, aucta re, amoto maritimerum metu periculorum, senarii iambici. Quid grauius Amphitruone? quid magis statarium, quàm finis fabulæ conuersæ? concluditur tamen fabula trochaicis. In Sticho autem tam iambis potant, quàm trochæis. Gurgulio currens in re noua, nouo nuntio vehitur trochæi rotis. At Acanthio in Mercatore haud absimili in re quadratis vtitur iambicis: At iisdem in Terentiana Phormione Geta pari in negotio. Ergasilus verò parasitus in Captiuis, tam trochaicis, quàm aliis: cùm tamen similem ageret cursuram. Quemadmodum & Dinacium puer in Sticho nuntii autor noui, vtrisque mistim vsus est. Præterea trochaicis Harpax Cacula militaris in Pseudulo dum Le nonem quærit. Trochaicis Erotium meretrix in Menæchmis, vt obsonium comparandum curet. At é contrariò trochaicis Lysiteles adolescens & grauis, & frugi in Trinummo: & Chremes senex, vir bonus, ac prudens in Andria, seria in primis de re, paterno animo, cõstanti conquestione. Quod si ad Dauum respiciant, qui sequenti scena iam otium atque tranquillitatem imperando fieri, bellissimos fundit trochaicos, iam ipsi illa de celeritate aliquid consultius remittant. Poëtas profectò illos comicos nostrates, vt in mentem venerant res arripuisse eisque numeros accommo dasse reor. Illi verò legumlatores noui, plerique hoc sub obtinent ingeniis peculiare: semel alicubi si quid deprehendêre, illico pro lege habent. Atqui longo multóque opus est studio, est opus consilio prudenti: acri iudicio opus est: quanquam equidem non negarim, fabularum initiis vbi animos, auresque spectatorum trimetris versibus imbuissent: ipsi sibi suo quasi iure agerent, deinceps interspersis ali

sis alicubi eiusdem generis senariis, idque neque semper, neque coactos, neque consultò factitasse existimamus. Fuit tamen hoc illis in more positum, vt narrationibus trimetros maiore ex parte adaptarent: neque solùm in Argumentis, aut Prologo, aut Protasi, sed etiã apud personas eas, quæ etiam aliud agerent. Quemadmodũ cùm Dauus in Andria, de aliis rebus loquens, alia vtitur versuum dimensione, vbi ad narrationem deuentum est, de naui fracta apud Andrum, ad trimetros diuertitur. *Ad hæc mala, hoc mihi accedit etiam, hæc Andria.* Eadem diligentia in epistolis. In Pseudulo ab longis in senarios deflectitur. In Asinaria quoque quod pactum conscriptum est inter adolescentem, & lenam, senariis expletur: quoniam sit narratio quædam: quanquam ne hic quidem semper. Nam longis versibus narrat in Rudente Grippus, euentis fortunæ sese bene acceptum. At in eadem senex somniũ trimetris. Ex vtrisque verò, atque etiam aliis mistis Sosia Amphitruonis: quanquam vbi ad manus ventum est, iamborum vim atque alacritatem minutione gyro flectit, ac vibrat. Cùm igitur tam inconstantem legem videamus, vt illis Poëtis neque curæ fuerit, vti facerent, neque saluo puri sermonis nitore efficere potuere, vti numeris essent astrictioribus: nos sic inuenta, aut quemadmodum existunt, permittamus, aut si quid sinistri sese offerat, ne odiose extorqueamus: præsertim cùm licẽtiæ vitium cũ Græcis, vnde sumpsissent, sibi commune, licentia, vti solet, auxere. Illud verò, quod aliqui dubitando, quidam etiam asseuerando negabant, fabulas Terentianas trimetris circunscriptas, falsum esse deprehẽdimus. Nam & apud eum Poëtam plus esse huius carminis inuenies: & contrà, apud Plautum quadratos, aliáque longiorum genera. Andria penè ex æquo diuisa in vtrunque genus est. Haud enim ita multò ab longis senariorum numerus superatur. In Eunucho, & Heauton-timorumeno, itẽ. At in Adelphis penè ex quadrante longi ab senariis exceduntur. Phormionem potior senariorum numerus conficit. Hecyra laxior fabula, ac pedestrior est: itaque omnium Terentianarũ, ad sermonem quotidianũ quàm proximè accedit. est tamen in ea senariorum plus tertia parte. At contrà, Plautina Amphitruo, & Rudens, vix totus quadrans expletur senariis. Asinaria, Epidicus, quam tantopere ipse autem laudat. Mostellaria, Menæchmi, Miles, Mercator, Pseudulus, Aulularia, Basina, Gurgulio, Bacchides, aut ex vtrisque æquè constant, aut etiam minus habent senariorum. Captiui verò, & Persa, & Pœnulus plus dimidio textæ sunt longis. Trinummus legebatur hactenus tota quadratis, aut nõ multò breuioribus. Eam nos ita restituimus pristinæ sinceritati, vt ad quingentos senarios excusserimus. Quotum tamen numero præstant longi veteres duplo. Quã operam etiam cùm Truculento impendissemus: paulò minus ducentis reformatis, tantam longiorum inuenimus multitudinẽ, vix vt illorum hi essent pars quinta. Atque is labor non temere susceptus est: cùm tã facilè mendacium, Quintiliani autoritate tegeretur. Nam isti magni viri, dum nihil inexcussum volunt, & fastidiunt leuiora, plus profectò nominis vsurpant, quàm ponant operæ. Quemadmodum Priscianus quoque, cui de anapæsto sententia excidit satis absurda, cùm dixit: Erit autem probabilis iambicus versus, & tragœdiis aptus, si secũdum, & quartum pedem, non alios feceris, quàm iambos, aut eũ, qui tribrachus est, aut anapæstus: quoniam sunt pares. Qua enim audacia fierus anapæstum tribracho parem dixit. Nam quod ait paribus sedibus anapæstum recipi: verum est. Sic enim extat in Pluto Aristophanis: ὡς ἀργαλέον πρᾶγμ' ἐστίν, ὦ Ζεῦ καὶ θεοί. Et bis in eodem versus. οἷ' ἐξετρέποντο, μ' ἐκ ξύλων μ' ἐκ ... ἔτι. Verùm hoc est illi adeò frequens, vt nullus pudor Latinis sit iam futurus, quibus linguæ ratio persuasit, ne hoc attentius curarent: præsertim cùm tragœdia quoque hoc admiserit. grauius sanè ac lõgè castius poëma. Obseruantior Sophocles: Euripides minus obnoxius: nam minus peperit illis sedibus. γλῶσσαν δ' ἄπειρον σαρκὶ ... φρενός. Et in Hecuba: καὶ σφάγιον ἔχουσα, πάντ' ἂν ἀρκέσοντ' ἔχει. Neque solùm anapæstum paribus sedibus posuit illis, sed etiam in vltima, vt in Oreste: Αὐτουργός, οἵπερ καὶ μόνοι σώζουσι πόλιν. Quem si tribrachyn voces, syllabam nunc respicias, non legem illã, qua vltima habetur indifferens. Erasmus autem rectè sedibus imparibus dicebat, pro iambo receptum spondeum, dactylum, tribrachyn, anapæstum: proceleusmaticum autem omisit, quoniam excidisset memoria: & creticũ, quem sanè putaret non admitti. Nam si in eam sedem posse recipi spectasset, non multa carmina subuertisset. Proceleusmaticus autem proximè ad naturã dactyli accedit, differens syllabarum numero, temporum tractibus par. Tribus autem modis excipitur pes ille. Aut enim mollis est, atque adminiculis quibusdã similior factus dactylo: vt, *Genua labant: arietat parietibus.* Duabus enim vocalibus constitutis, prior consonantis vim quandam videtur obtinere. Aut est apertior, vt in versu Enniano: *Capitibus nutantes pinus, rectisque cupressos.* Aut est coactus, ademptis consonantibus quibus syllabarum breuitas impeditur. cuiusmodi est in Andria: *Sine inuidia laudem inuenias, & ami-*

corpares. Itaque ad eum versum cùm deuenisset Erasmus, neque agnoscere vellet proceleusmaticum, quem in suis legibus non constituisset, & putaret durjusculè fieri, si Æolicũ digamma auferretur, vt exiret proceleusmaticus: sustulit tamẽ, vt exciperetur tribrachus in duabus primoribus syllabis huius nominis, *inuidia*, & ex duabus postremis vocalibus vna syllaba concreta esset. Verùm vt in natura, ita in arte illius imitatrice faciendum nobis est, nihil aut otiosè, aut superfluo agere. Ergo vt constet ratio dimensionis, si recipias proceleusmaticũ, vnum tantùm molitis, cùm tollis digamma. Si malis tribrachum, & hoc tibi idem curandum est, vt tollas: & præterea duabus confertis syllabis obscuranda oratio. Nam si nihil refert pronunciésne *inuidia*, an *inuida*, quid intelligamus? quod si (ac verius quidem est) ita pronunciemus, vt quasi sonum consonantis prior vocalis obtineat, iam non sit tribrachus amplius, sed anapæstus. Nam ita pronunciari in quibusdam proceleusmaticis iam diximus, & apparet ex illo versu Poëtæ: *Stellio, & lucifugu congesta cubilia blattu.* Et apud Horatium: *Vt Nasidieni iuuit te cœna beati.* Nam idem nomen aliter: *Nasidienus ad hac.* Quare in priore versu, omnes erunt spondei præter quintũ. Sic enim etiam Catullus, pituitæ, primâ cum produxit: *Mucciùque & mala pituita nisi.* Non corripuit Horatius: *Nisi cum pituita molesta est.* Sed trisyllabum posuit: ita vt media litera Æolicum sit digamma: quod & elicitur ex iudicio Ælii Stolonis, qui a petendo vitam duci ratus est. Verùm quod in. *inuidia,* fecit, vt vnam ex duabus efficeret syllabam, commodius confecisset in, *iniuria*, illo versu: *Qua iure, quáque iniuria præcipitem me in pistrinum dabit.* Sicut in. *perfidia*. prologo Amphitruonis: *Non ambitione, neque perfidia, qui minus.* Id quod si animaduertisset, non sustulisset pronomen, *me*, quod magna cum emphasi, ac gestu ad timorem personæ positum est: & omnibus in exemplaribus legitur. Tolli autem Æolicum elementum in ea voce, palàm est etiã versu illo Phormionis: *Qui sæpe propter inuidiam adimũt diuiti.* Neque enim mirum est aduentitiam literam de medio tolli quasi peregrinãm. Est enim *vides*, *ides*: sicut in verbo *vine*: fuit enim Comico versu: *Libertus vincendi fuit potestas nam antea.* Puto enim non admodum vegetam, contentámque fuisse literæ illius pronuntiationem. sicuti neque in *ouo*, neque in *oue*, cùm libitum esset. quæ vt asperrima est apud Germanos, ita venè vocalis apud Vascones, non consonans: nedum vt duplex vspiam sit. Sed nequaquam par ratio fuit aut necessitas, vt elideretur idem digamma, in verbo hoc, *inueniet*: eo versu ex Andria: *Dabit nemo inueniet inopem potius, quam te corrumpi sinat.* Nihilo enim mutatur versus dimensio, siue tollatur, siue relinquatur: quare, contrà quam senserе, nullo pacto debeat tolli. In cõiunctione quoque hac, *enimuero*, durius fit, si exprimatur. Quid enim esset, *enimero*? Sed vnam syllabam fuisse, *enim*, cùm vellent arbitror. siquidem Græcum fuit ἐν, & ἐνὶ. At quasi pro consonante accepere, vt ostendimus, in Stellio, *inuidia*, *iniuria*. Quod si cui paulò asperior videatur pronuntiatio: is non meminit, ea ratione, *cui*, esse monosyllabum: & *Pompei*. bisyllabum: &, *Cai*, monosyllabum, & *huic*. & quod omnium durissimum est, *huic*. Proceleusmaticos autem aliis duobus versibus animaduertere quidam, vtroque ex Andria: *Mala mens, malus animus: quem quidem ego si sensero.* *Tibi generũ firmum, & filia inuenies virum.* Ac de priore quidem non est disceptandum. In posteriore autem mollior est: propterea quòd antiqui pronomina, *mi*, & *ti*, monosyllaba pronuntiabant ab Æolensibus accepta, μοὶ, τοὶ: tu, τοὶ: ri, te, Sic enim in Gurgulione accipiendum est: *Curate. ego tibi quod amas, iam huc adducam.* *Tibi*, proceleusmaticum hic quoque facient, neque errabunt. Hoc tantùm agebamus, vt intelligeres fecundiorem fluxum earum syllabarum ad proceleusmaticum, quarum duæ in vnam redigi atque coalescere possint. De cretico autem, quem isti omni conatu subterfugere, pluribus rationibus, atque exemplis est disputandum. Nam si in heroicum admittitur, si in tragœdia, quod est poëma clarum, nobile, elatum, castrum, locũ inuenit: quare in medium ac vulgatum sermonem non recipiatur? Est igitur apud Poëtã: *Et naufragum scyllac aum.* Dicent non fuisse emendatum librum. At Varii & Tuccæ iudicio emendatum fuit hoc. At est in emendatissimo libro Georgicõn, quod suprà adduximus: *Stellio, & lucifugu.* At est Euripidæ cum alibi, tum in Hecuba: δεινὸν δὲ καλὸν ὄνομα καλοῦμεν. Cùm tamen dicere potuisset: πολὺ δεινόν. Itaque nos quoque in Nemesi, studuimus grauitati & auribus: *Heu genus nefandum.* Nam abiecta interiectione, exanguis oratio est: item si dicas, *Heu gens nefanda.* Et alio loco posuimus, *sinistra*: potuisset dici, scæua. Sed paucis autẽ Poëticæ datæ sunt. Præterea si dactylus & anapæstus in iambi loca suffecti sunt, quorum vteruis vna illum & syllaba & tempore superaret, quare eam licentiam sermonis eadem puritas non coëgerit recipere quasdã voces, in quibus esset creticus? præsertim cùm è puris creticis aliquot versus constent. Præterea, ea nomina, verbáque, *deus*, *dies*, *fuit*, *mea*, *sua*, *tua*, eò pertinent, vt cum collectione in vnam

sylla

syllabam patiantur, doceant nos in cretico idem quoque fieri posse, vt emolliantur pronuntiatione. Ad hæc, si omnium morosissimus pes, ac penè ferus, ἀντίσπαστος, in heroicum receptus est apud Homerum: cùm κλονέοντο, & ἀνδροτῆτα, facit vt dactylum primoribus syllabis amplectantur: nulla causa est, quin rationes etiam autoritatibus fulciantur. quas Erasmus si diligentius recensuisset, non transtulisset præpositionem, ex, in Eunuchi prologo: sic. *Qui bene vertendo, & eas describendo malè, ex Græcis bonis, Latinas fecit non bonas.* Quod equidẽ vt non improbo, ita consiliũ non laudo: quo adductus est, vt id faceret, ob amphimacrum vitandum. At si his rationibus nõ acquiescat, exemplis saltem credere cogatur: quæ quanquam habebam penè infinita, tamen & multa omisi, in quibus possent tergiuersari: & alia firma penè innumera, ne tædium parerent. paucis igitur cõtenti simus. Ex Hecyra igitur cum illud possemus adducere: *Eam calamitatem vestra intelligentia:* Supercedimus duabus de causis: quoniam & ipsi liquidam non geminant in postrema dictione: & nos, pronomen, quod primo loco positum est, monosyllabum agnoscimus, quare audiamus ex Asinaria: *Fortè si tussire occœpsit, ne sic tussiat.* Puto autem sic legendum præcipient: *Fors si tussire.* Nam ii magis erunt ferendi, quàm qui putabant coniunctionem, *si*, corripi: vt in, *nisi*, & in, *siquidem*. Quare alia quæramus. ex Gurgulione: *Sitit hæc anus, quantillum sitit. modica est capit.* Item in his duobus, binos: *Pernelim sepultã. sed quom adhuc naso odos meo. Sedatum te. quàm longè a me abest. lumen hoc vide.* Videamus alios multos, in eadẽ: *Sed grandiorem gradum ergo fac ad me obsecro.* Vbi, *fac*, longum est. contra recentiores. *Salue anus. egõ' salua sim, qua sicca sum siti?* *Iamne ego hunc dico? quid dices? me periisse, age.* Item ex Andria: *Siue ista vxor, siue amica est, grauida è Pamphilo est.* Quo è versu vt creticum tolleret, non veritus est vniuersæ orationis detrahere ornamentum: pronomen illud scilicet, quod in secundo loco statim legitur. Videamus ergo etiam ex Eunucho: *Quæ, cũ amatore suo cum cœnant liguriunt.* Nam hic non possumus effugere, quin aut prima in sede creticus sit, aut in quinta. Nam si secundã vocem non collidas, sed integrã relinquas in dimensione: sicut frequenter fit, & Plautus voluit sibi licere in Pseudulo: *Si de damnosis natu, aut de amatoribus.* Creticus fit ineuitabilis in quinta. Nam prima syllaba naturã, non positione longa est. *Cœnare* enim mediam naturã, producit. Sin collidas, iam in prima sede hoc eueniat. eadem validissimus ratione: qualis etiam ex Heautontimorumeno: *Itane comparatam esse hominum naturam omnium.* Quem versum qui trochaicũ putent, nugas agant. hæc enim fuga neque necessaria est, & est frustra. Nam in prologo Adelphorum. quæ pars esse debet politissima: *Indicio de se ipse erit: vos eritis iudices.* In eadem fabula. *Quam aut hic nunc manere tandiu aut nunc persequi.* Ineptè diuertunt ad trochaicos. Quid enim in illo dicẽt? *Ille fuit ilis, somnium. sineres verò illum tuum?* Etenim trochæos extorquere nequeant ex eo. Et in Eunucho: *Sed neminem curiosum interuenire nunc mihi.* Quẽ Erasmus versum pro senario imprudenter sese meritum esse putat. Et in Hecyra: *A Myrrhina hæc sunt mea vxore exorta omnia.* Et in Pœnulo: *Perque meos amores, pérque Adelphasium meam.* Et in Amphitruone: *Inimicos esse sum semper obtuerier.* item in Asinaria: *Deam sibi innocet, quam luebit, propitiam.* Et in Aulularia. *Nempe sicut dicis. quid hic non poterat de suo?* Ex Casina: *Aut quasi lumbricus terram. quidem re postules.* Sicut ex Captiuis: *Inde me continuo recipiam rursum domum.* Ex Casina alterum: *Quid si cies? concludere in fenestram firmiter.* Quòd si dicant elidi sibilum, quemamodum in Rudente: *Illustriores fecit fenestrasque indidit:* Obiicies illud ex Aulularia: *Ædepol mortalem parcè parcum prædicas.* Quo loco si iurandi aduerbium pronuntiatum autument ab antiquis per mediæ syllabæ exemptionem: alium opponas è Pseudulo: *Nunc tuo cum filio iber accubat omnia.* Vbi si dicant, *a i*, præpositioné in compositione etiam correptam enuntiari consueuisse: quæramus nos, quare in aliis carminum generibus nullis licuerit hoc. Quòd si respondeant in causa esse pedestrem ac vulgarem orationem: hinc inferemus nos, non valde meritam esse illius vilitatem, vt eam accuratis astricta numeris creticum aspernaretur. Itaque verbum substantiuum aliquando miris torsere modis: vt in Milite Plautus: *Censen' verò adeò esse parcum, & miserè viuere? Dicas vxorem tibi esse necessum ducere.* Apertius verò in Gurgulione. simplici sibilo pronuntiatur: *Hunc anus non satis est sobr. canem esse hanc quidem.* Cæterùm quis eximet à cretico versum illum ex Trinummo? *Sit taciturnitati clàm fides ac fiducia.* Nisi qui ad trochaicam aram illam miserè confugerit? Quare illo obtuantur ex Gurgulione, quem iambicus, vt sese in omnia vertãt, quin sit, efficere nequeãt: *Liberi lepos, vt veteris vetusti cupida sum.* Atque initio quidem arbitror vocalium tenuiorum mollitie factum, vt subirent pedes alieni: sic dicimus, χρεὼ, ταλαιπώρω, παλαιὸς, πλείων: Vt bacchum etiam recepetimus illo versu: *Et lancis ocreas lento ducunt argento.* At hunc versum spondaicum putat Diomedes vir doctus;

non malè: vt mollior vocalis subeat fortiorē. Sic creticum interposuit, vt spondæum faceret, *aureo*. Quòd si in tragœdia cretici sunt, in heroicis bacchius & antibacchius, vt taceam anapæstum, tum Homeri, *Ἀρίου ξανθοῖο* tum Virgilii, *Fluuiorum rex Eridanus*: non videntur fuisse tot mōstra necessaria. quot isti eximendis elementi. crearunt, in *quidem*, in *fiunt*, in *simul*, atque aliis: neque excludendas integras fuisse voces, aut alias spurias ingenuis supponendas, quod fecisse Erasmum & supra ostendimus, & ex his patet. Nam in Eunucho, *despectam*, posuit: *despicatam*, sustuli: *Habeat despicatam. & quæ nos semper omnibus cruciant modis*. Auxit etiam errorem alia culpa, cùm ex eadem fabula versum fingit ex puris creticis. *Siccine agis qui tu homo es? quid tibi vult? quid cum illa rei tibi est?* Quem tamen iambicum quadratum agnoscas. Pari infelicitate & illum ex Andria creticis conclusit, qui esset senarius integer: *In denegando modo quis pudor est paululum*. Restituta nanque per initium præpositione, quam ille nimis confidenter sustulerat in prioris finem, tolles illius & errorem, & audaciam: simul deprehendes crassam culpam: qui creticum ex tribus vocibus confectum iri speravit illis *quis pudor est*. Verùm ille vir curiosior paulò fuit emendandis autoribus. Nam & apud Senecam: *Arcum intensio franget, animum remissio*: Eum ibi dixit esse inuersum senarium, atque ipse sic inuerti: *Remissio animum franget, arcum intensio*. Dixisset commodius, quod ad pedes attinet, sic legi posse: nunc cùm necessitatem affert, causam suam facit deteriorē. Nam & sic senarius est: & in aliis apud eundem autorem senariis nō obseruatas magis leges intelligas, quam in comœdiis aut aliis fabulis, vnde illa sumeret. Quod si acrius contemplere, longè concinnior sententia est: quam deformat ille inuersione sua. Nam sententia tametsi æquatur de arcu & de animo, pronuntiat per cōtraria, tamen vult arcum referre ad animum, quoniam de animo quærit statuere. Itaque non ab eo incipere, sed in eo sententiam terminare oportuit: præsertim cùm præter expectationem de animo sentiat. Nihil enim mirum, intensione arcum, at mirum remissione animum frangi. Quare & crescit oratio, & talis est, vt quauis pedum dispositione potior sit. Ita curiosa hæc ingenia sæpenumero iudicio carent. De comicorum versuum materia, partiúmque quantitate, satis disputatum est. de ipsarum partium numero deinceps videamus. Principio, quod antea in libris De arte poëtica statuimus, hic repetendum est. Versus per initia curtos fuisse, duobus ad summū contentos pedibus. Id quod & ratione comprehenditur: siquidem partes toto corpore priores sunt. & exemplis: sic enim ortum esse primum senarium in Apollinis pugna, quam cum Pythone conseruit, ex illa simplici acclamatione: *ἰὼ παιάν*. Quam cùm & iterarent, & frequentarent, natū aiunt senarium: quo tantopere in suis oraculis postea ille celebratur. *ἰὼ παιὰν, ἰὼ παιὰν, ἰὼ παιάν*. Qua de causa apud autores fabularum, inuenias vnita voce contentum versum: vt in Eunucho: *Occidi*. Sed & monosyllabum interdum: vt in Hecuba: *φεῦ*. Et eadē geminata voce, distinctæ voces, vt in Pluto, vt in Oreste: *ἆ, ἆ*. Et coniuncta: vt in Philoctete Sophoclis: *Ἀπαπαπαῖ*. Repetitis deinde tractibus productiores facti: vt in Nubibus: *ἰοὺ, ἰού*. Hoc quoque ita in Trinummo duplicatum fuit, vt dimeter fieret: *O Callicles, ô Callicles*. Ergo cùm duo pedum essent genera, alterum motorium, alterum statarium: qui versus ex motoriis constarent, in iis binos pedes singulis collectos tractibus feriebant: qui autem è statariis conflabantur, satis habebant suum cuique sedi pedem referre. In priori classe fuit pyrrhichius: cuius versus Enopolios dictus est: quo vsi sumus nos toto poëmatio, quod dicauimus Sileni natalibus. *Modo citus ego pede celere magis ago numeros: Absque Venere duce loca super alta volans*. Et Euripides in Oreste: *χέετε βοστρύχων ἀπὸ κάρα ...* Eiusdem generis est, iambus, trochæus tribrachus. In secundo censu spondeus habetur, dactylus, anapæstus, proceleusmaticus, creticus, amphimacrus, bacchius, palimbacchius. Neque verò sine ratione fuit hoc. in his nanque vocibus, accentionum natura quatuor, aut quinque temporibus frequens est. Ergo statarii versus ex pedum numero nomen obtinuere: ita vt heroici, quoniam sex spondæis constarent, Senarii dicerentur: motorii autem non item: qui ob celeritatem satis habuerunt, ex dimidio tantùm nomen sibi retinere: propterea quòd bini pro dimenso simul: atque ita factum est, vt quibus essent pedes bini, ii Monometri vocarentur: quibus quatuor, Dimetri: quibus sex, Trimetri: quibus octo, Tetrametri. Hæc apud Græcos. Latini autem his nominibus etiam alia addidere: non ab dimensionibus, quæ binos caperent pedes, sed à pedum numero. Quaternarios, Senarios, octonarios: tanto commodius, cum vnica voce etiam imparibus constitutos pedibus nominabāt, Quinarios, Septenarios. Nam hos Græci brachycatalectici adiectione agnoscunt, quanti sint. Octonarios autem etiam quadratos appellauimus: quemadmodū in cubica figura anguli octoni sunt: ita cum eandem quadrantalem dicerent, eodem nomine hosce versus insignitos voluere.

Nam

Nam constituta quadrata superficies, si fluat atque postea sistatur, quadrantal ereat. quare corpus hoc Latini Græca voce tesseram vocitarunt: non à laterum numero, vt quidam putauere, sunt enim sex: sed ab radice constitutionis: sic enim appellant mathematici. Præterea cùm senarii plus in vsu fuissent, primúsque Boistus produxerit octonarios, ab illo tractu lógos nominauere. Ergo neque Gellius Ennianos versus quadratos rectè appellauit trochaicos illos: *Hoc erit tibi argumentum semper in promptu situm. Ne quid expectes amicos, quod tute agere possis.* Neque Varro in septimo de lingua Latina, illos ex Eunucho: *Heri aliquot adolescentuli coimus in Pyræo* Siquidem Rufinus autor est, eundem Varronem ita sensisse, versum septenarium fieri, cùm ad senarium pes trisyllabus adderetur: additque exemplum iisdem numeris, ex Hecyra: *Nam si remittant quippiam Philumenæ dolores*. Non solùm igitur à se dissentit ipse, verùm etiam errat definiendo. Nam & maior est septenario. & trisyllabus pes bacchius præsertim, iambo non solùm est aduentitius, sed etiam alterius tractus diuersi, neque dignus qui in iambici definitionem admittatur. Et ridiculum est, nõ potius septenarium ex septenis fieri, sicut ex senis senarium, quàm è senario & vno pede: tanto minus trisyllabo. Sed profectò magnos viros autoritas sæpe texit etiam malè sentientes: sicut Ciceronem quoque fugit ratio, cùm in prima quæstione Thusculana septenarios vocat illos: *Heu reliquias semiassi Regis denudatis ossibus, Per terram sanie delibutas fœdè diuexarier.* Erasmus Varronem secutus, tetrametrũ nihilo felicius explicauit illis verbis, Iambicum tetrametrum interdum in fine fieri dari vna syllaba producta penultima, quoties iambico dimetro accinitur dimeter catalecticus. Nam quid attinebat dicere penultimam productam? neque enim necessarium hoc est: quo loco & tribrachus esse potest & dactylus: quorum syllabæ postremæ breues sunt. Aut quæ est illa explicatio, quasi cùm dicas, Homini interdum pes deest, quoties integro semihomine, alteri semihomini pes deest. At verò quis nescit tetrametros, non è duobus dimetris, sed ex quatuor dimensionibus constare? si quis vel partim consideret rationem, quarum singulis æquale ius sit in versu: vel originem ipsam intueatur. Neque enim Boistus ille, aliúsve quispiam, dimetro dimetrum aptauit: sed trimetrum, quem cum longissimum inuenerat, monometrũ addidit. Præterea quis hoc audiens, non putet esse nefas cæsuram facere in quinto pede, si quidem ex duobus dimetris tetrametrũ est consarcinandum. Quid quod idem abusus est dimetri trimetrique appellatione, Nam imprudenter versum illum ex Andria iambicum pentametrum dixit esse *Hoccine credibile est aut memorabile*: Qui esset trimeter brachycatalecticus. Neque enim idẽ esse μέτρον, & pedem, suprà diximus: sed μέτρον capere mototios pedes duos: quare si pentametrum iambicum exigas & a Græco poeta, & à Latino, tanto altero maiorem ostendat. quẽ errorem etiam in illo, continuauit: *Non rem omnem, sed est Simo & inest.* Ergo nihil mirum sit, qui mototiis pedibus auderat sua iura, ad statarios immeritò transferre. Illum enim versum ex Andria: *Vt malis gaudeant, atque ex incommodis*: Ausus est creticum dimetrum nominare. qui tamen pes cùm non solũ syllabarum numero, sed etiam temporum quantitate prolixior, quàm spondeus sit: quare solus vnam dimensionem non expleat, si spondeus implet? Eum tamen secutus Riuius, parem erroris admisit proportionem. Siquidem trochaicis anapæstum interseri nõnunquam scripsit causa celeritatis, quod dictum cum illo superiore maximè conuenit. Idem nanque sentiũt cùm ille creticum ad iambum, hic anapæstum referat ad trochæum. At qui pes ita esset quatuor præditus temporibus, vt duo simul vnã syllabam efficerent plenam ponderis & grauitatis, non potuit inter cursores illos annumerari: præsertim cum iambo similior esset anapæstus quàm trochæo. vterque enim à breuibus incipit, in longam desinit. Quantò enim grauior est iãbus trochæo, tãtò est anapæstus dactylo. Quare non leui de causa factum est, vt grauissimi poëmatis grauissima pars chorus ad grauissimi pedis maiestatem sese conferret, scilicet anapæstum. Quid quòd ille nullam posuit rationem, propter quam trochæus esset iambo volubilior. At verò & nomẽ Græcum excitabat nos, & suberat ratio. Nam qui & syllabarum numero, & temporũ ratione par esset iambo, non potuit eo esse celerior, nisi sanè temporum, temporáque deferentium syllabarũ situ, qua vna re illi fieret dissimilis. Trahit enim trochæus syllaba priore vocem ita, vt in posteriore emolliescat, ac quasi euanescat. Iambus è contrario celeritatem professus, grauitatẽ præstat. Itaque sanguinarius pes, & promptus ad vulnerandum, indicat & impetum primò, & statariam pugnã mox. Id quod Hipponax cùm acerrimo ingenio vir animaduerteret, quam rationẽ impetus in pede agnouisset, eam in peculiarem pedi versum transtulit: vt sicut iambus in syllaba longa pertinax pugnaret, sic iambicus versus in longum pedẽ incumberet. Leuiorẽ enim ratus iambũ, quàm vt ad impressionem faciendam satis esset. In quintam prælato sedem, succedere ei spondeũ fecit. Quare id quoque iudicio consecuti su-

mus nos, proplus ad naturam partium accessu rum fuisse totũ versum. si iambus imparibus, trochæus paribus sedibus constituti fuissent. Cuius rei exemplum, quoniam res est minus vsitata, è nostris poëmatiis subiiciemus vnum ex iambicis: *Malis fortuna Cornucopia fundit* Alterum ex trochaicis: *Si plaudes malis fortuna, quid usu fit?* Qui flexus numerorum si cui absurdus videtur, is meminerit aurium consuetudinem violentam esse: nouáque atque inusitata non tam semper admirari, quàm sæpe respuere. Verùm magnoperè nostra interest, qui quoad licet Aristotelis exemplo rerum causas vestigamus, venerari rationẽ, propter quam cùm iambo sedem assignarẽt prisci, maluerint pares retinere. Nam si in dactylico senario vna tantùm satis fuit, quinta scilicet: siue ille fuit spondaicus, vna item fuit satis, quippe sexta: quare trochæo impares, alias iãbo constituere? Nam hoc sanè præter naturã factum videtur. Etenim per initia si solis aut iambis aut trochæis versus constabant, videtur sanè primam quãmque sedem illos arripere debuisse. Quibus verbis vt respondeam, sanè primum sic agam. Non esse rerum naturam secutos veteres poëtas: multa illis pro libidine facta fuisse, multa fortuito excidisse, quæ postea pro legibus probarentur. Vnum illud sibi constat, cùm trochæo eidem primam retinerent nõ inconsultò diuersam ab ea & aliis imparibus aduerso pedi iãbo assignasse. Quare autem hanc huic, illam illi reddiderint, sanè haud facile est intellectu. Atque hic quidẽ ita sentit Priscianus: Quoniam, inquit, in secũdo pede eum dimetiendo ferirent versus, minor ei loco mora debita est. Nam mihi contrà videtur, maiorem moram deberi in pronunciando, vbi tempore ipso immoramur. Et falsum esset ibi positum pedem, quoniam ferirent: sed contrà, verũ esset ibi feriri, quoniam pes poneretur. At hoc quærimus nunc nos, quam ob causam ibi positus sit. Præterea f... ... est, quomodo cõstabit in trochaicis, q... ... ĩ feriũtur. Vt igitur quæstiõis rationẽ apud nos putemus, intelligamus secundũ verborum inuentionem esse, vt à longis incipiamus, & in breues deducamur. Nam quanquã breuis syllaba natura sita prior est, quàm longa, quippe simplicior est: tamen per initia inuentionum cunctabantur primum, quæ ratio est, vt vocum fines in pronunciatione obscurentur. Ita enim meditantis, & consulti animi suspendere vocem, non præcipitare. Quamobrem tam in versibus, quàm in prosa oratione, postremarum syllabarum habita ratio est nulla. Trochæum igitur antiquiorem fuisse iambo, & dactylũ anapæsto par est. Ergo trochaicum versum iambico priorẽ. Quare cùm primæ quæque sedes trochæo fuerint peculiares, alteræ illi relictæ sunt. Præterea cum trochæus esset pes volubilis, statim sese ingessit in versum. iambus autem grassator ille idem fecit, quod eiusdibus in rebus plurimis consueuimus. In oratione ipsa, vt principiis grauis ac sedata sit, pugnam quoque cautius aggredimur: cum illa incitata efferuescit: sic ad saltum vbi comparamus nos, fortiùs pedem figimus, vt statariæ moræ maiorem impetum subiiciamus. Sic Aristoteles omnium bonarũ artium dominus, motum omnem sub finem esse probauit concitatiorẽ. Ita proposito spondeo, & iambo, satius fuit ab hoc illum excipi. Præterea recentissima quáque memoria ferè metimur ipsas res. quare assignata prima sede trochaico, vltima quoque necessariò trochæo finitur. Quæ sedes, primam dico, si iambi fuisset. in vltima iambum nullum haberemus: nunc vt in ea ille sit, pares sedes illi attribuendæ fuere: vt recentissimo sono, quippe nouissimo, aures spectatorũ caperẽtur. Quæ de vniuersa re dicenda erant, ferè habes Syl-ui: quare deinceps ad ea, quæ particulatim animaduersa sunt, descendamus. Atque equidem, vt sese offerent, ita ea describam. Sit ergo quod affert ab Adelphico versu: *Quid fecit? quid ille fecerit? quem neque pudet.* Cum enim agnosceret senarium, neque rationem inire posset dimensionum, abstulit alteram ex liquidis in pronomine *ille*: id quod vt ego quoque fateor, & posse, & solere fieri: ita hic duo dico. Primùm, ab eo creticum quarta in sede esse constitutum: quẽ tamen pedem adeò euitauerit, vt euerterit multa. Deinde versus aut ipsum disiecisse, aut aliorum incursa solutos præterisse. Sic enim legendi sunt: *Quid tristis es? rogitas me, vbi nobis Aeschinus Siet, quid tristis ego sim? dixin' hoc fore? quid is Fecit? quid ille fecerit? quem neque pudet.* Vbi verbum *siet*, vnica syllaba concretum fit. Sic etiam ex Andriæ illo sibilum abstulit, non vnde debuit: *Quis igitur est relictus obiurgandi locus?* Sibilum inquit, in pronomine, *quis*, eliditur. At verò cũ necessariò iambicus sit, nullo pacto ad eum modum secare possis, sed ex participio tollendus est. Sed & illum malè dimetitus est: *Pory obsecro: tam infandum facinus mea tu, ne audiui quidem.* Quem dicit esse trochaicum catalecticum: cùm sit integer quadratus iambicus, neque ad trochaicũ torqueri possit. Sicut & præcedentem illum: *Fortè ad nos rediens. visit amabo num sit tam. saxo sitas* Nam vt euaderet amphimacrum, non est veritus trahere sui trochaici caudam etiam vltrà octo pedes: nisi argueret *sitas* esse monosyllabum. Sed cùm omnes illi sint quadrati, etiam hunc iambicũ malim, nulla facta in prima voce collisione.

Quæ

Quò ille abire ignauos possit longius, nisi si domum. In prologo autem Andriæ, eo versu: *Nam in prologis scribundis operam abutitur:* Cùm diceret vocis huius, *prologis*, primam syllabam esse à Terentio productam, addidit sanè rationem friuolã: Latina, inquit, consuetudine, quibus mos est eam præpositionem productã habere. Nam in Latinis verbis producant, in Græcis autem abstineant, nisi alia vis subsit: sicut in hac voce, vbi liquida illa geminatur, sicut in Heautontimorumeno: *Oratorem voluit esse me, non prollogum:* Et ex prologo Truculenti: *Sed relliquam dat operam, ne sit reliquum.* Et illo: *Vt pernoscatis ecquid spei sit relliquum.* Nã nisi hoc soliti essent facere, mille aliæ viæ erant ad eadem penè verba versu concludenda, vt rem nouam euitaret. Verùm noua nequaquam erat: sed ab Homero vsque. Nam in hymnis μίαν, in Iliade νυκα, atque alia produxit. Etiámque nunc multæ nationes adeò crassè eam literam pronuntient, vt intus esse aspiratio videatur, Gabali, Aruerni, Græci, Germani, Ligures, Taurini. Cæterùm etiam alia ratio est, vt & versus ille prologi constet, neque liquida geminetur. Sanè si eam vocẽ quæ in eo versu prima est, non collidas: quod sæpe alibi & in ea, & in aliis factitatum est. sicut in Eunucho: *Vnà ero cum amica imperatorem in via.* In secunda enim sede dactylus est, neque præpositio colliditur. Ita in illo si coniũctionem, *nam*, non collidas, nihil innouabis: præsertim cùm in promptu habuit, vt pro, *nã*, subiiceret, nanque. Verùm vt diximus etiã in alio prologo idẽ factum est, vt geminaretur, & rectè. minus verò rectè à Donato in Hecyræ prologo. *Propè iam remmotum iniuria aduersarium.* Nam tametsi geminari consueuisse fatemur, tamen non eum fuisse locum, eam affectandi nouationem, qui sibi iambum, quã docunque posset, asciscerer. Sicuti non minus infeliciter Priscianus: qui cùm redducit geminare muiam diceret, idque exemplo probare vellet, attulit dimetrum Horatianũ ex Epodo: *Redducet in sedem vice.* Nam quod aiat, si negem? neque enim necessitate pedis persua debitur nobis. Quid si contendam non esse factũ ab Horatio, qui quoad potest, iambos etiã aucupatur? Quare igitur abiecerit genuinum pedem, quare admiserit spuriam literam, vt illum excluderet? Melius fecisset, si ex Hecyra illud: *Remissam opus sit vobis, an redductam domum.* Neque mirum, quæ in *reddo*, geminetur. In scena quoque primi actus quinta, cum Pamphili orationi interuenisset Mysis, atque suis vterque seorsum affectibus vteretur, versus interseruit diuersos quoque poëta, quos Erasmus confudit: sic igitur legẽdi sunt: *Hoccine est humanũ factum, aut inceptum? hoccine officiũ patris? Quid illud est? Proh Deûm atque hominũ fidem, quid est si non hæc contumelia est?* Sic enim etiam alio genere Mysis vtitur iterum: *Miseram me, quod verbum audio?* Cui respondet illud Pamphili: *Quod si fit, pereo funditus.* In eadem autẽ scena versum illum: *Proh Deûm atque hominum fidem, nullòne ego:* Appella: dimetrum pede redundante, laxè sanè nimis. Nã quamobrem non quinarium? quare nõ trimetrum brachycatalecticum? quis vnquam audiuit versum vllũ pede esse redundante? nonne ipse ille versus talis est hoc ipso pede, quẽ dicis redundare? Illud quoque malè dignoscere visi sunt: cùm actus secundi putarunt initium, caudam esse postremi versus, quo clauditur actus primus, sic, *Ne ad morbũ hoc etiam. teneo. quid ais Byrrhia?* Nã vt hoc primùm dicam, multo satius est, vt initia actuum integra sint, quàm fines. Deinde apparet properatio in Myside abeunte, vt Glycerium consolaretur. Itaque abrupit sermonem, atque abiit. Præterea inter actus vetus comœdia interserebat κόμμα φιμάτα, choros, deuerbia, apostrophas, atque alia eiusmodi. Noua comœdia rarò gregem, nisi in fine. Aliquando etiam Choragum legimus apud Plautum. Omnino autem tibicẽ canebat: quod è Pseudulo licet perspicere. *Dum concenturio in corde sycophantias, Tibicen vos interea hîc delectauerit.* Tanto igitur interuallo, quomodo Charinus Mysidis explesset versum, quem non audiret? In eadem verò scena, ita peruerse legit, vt alterum nouenarium faciat, alterum senarium relinquat: sic, *Quæso ædepol Charine, quoniam id fieri quod vis non potest, velis Quod possit. nihil aliud nisi Philumenam volo.* Cùm tamẽ duo priores optimi sint octonarij: sic, *Quæso ædepol Charine, quoniã id fieri quod vis, non potest, Velis quod possit. nihil aliud nisi Philumenam volo.* Etiam priore consilio monometrum vocat illum: *Ah quanto satius est.* Dimeter enim est brachycatalecticus. Sed & nulla necessitate mutat, *abi*, in abin', siue, abeas, cùm frustra putat alioqui constare non posse versum. Nã & trochaicus est si collidas: & iambicus, si non collidas. Nam & maxima est vis eius vocalis quæ est vltima in verbo, *abi*. Sic Virgilius, eo pulcherrimo versu, quo Theocritum æmulatus est: *Vt vidi, vt perij, vt me malus abstulit error.* Et aspiratio prohibet collisionem. sicuti illic: *Hecyra est huic nomen fabulæ. hæc cum data est.* Sic imprudenter nimis elidit sibilum ex pronomine illius versus: *Sed istud quidnam est? hodie vxorem ducturus es. Pamphile.* Qui tamen rotundissimus sit octonarius, neque vsquam coactus. Nam quod monet, in nomine *suspitio*, tertiam à fine produci, verũ est: Sed neque noua res, neque sine ratione. Nam & Plautus ita scripsit: *Et*

ne in suspitione ponatur stupri. *Et clandestina vt celetur suspitio.* Et satis liquet coaluisse duas vocales in vnam. Nanque ab eo quod esset suspicitum, suspicitio fuit: Itaque cùm erit breuis, tunc intelligetur syncopè: cùm longa, synæresis: ex eo quoque versu in Andria: *An non dixi hoc esse futurum? dixi quid meritus ederucem.* Prisciani autoritate dicit tolli verbum substantiuum. Quo in loco mihi oblatam sentiam occasionem duos simul emendandi magnos viros: illum qui errauit, hunc qui non correxerit. Est enim integer octonarius. Illud verò eius proprium est, cuius culpam in alium transferre nequeas. Nam verbum substantiuum, *adfuerunt*, trisyllabum professus est eo versu: *Cum in pariundo aliquot adfuerunt libera.* Qui tamen versus senarius iambum habet in quarta: ferendus tamen erat quasi lapsus, nisi altero errore culpam cumulasset, cùm primam auferri iubet syllabam ex eo versu, *Aufugisti libera factum. satin' id tibi placet?* Integer enim senarius est, etiam citra ablationem, spondeis duobus, anapæsto, duobus dactylis, & postremo iambo. Ibi temere transfert syllabam inferioris in superiorem: contrà debuit transferre in Hecyra, neque transtulit: *Quadiro paruipendens. porrò hoc turgium ad Vxorè, hec cuius fiant consilio omnia.* Sicut interiectionem quoque debuit ascribere priori versui in Adelphis, vt sic legeretur: *Syro præceptorum plenus istorū ille. phy. Domi habuit vnde disceret. si scaulo* Restituisset etiam in Hecyræ versu verbum, vt sit septenarius, ac par priori: sic *Tecum ferantur, dixi. ita vt iubes faciā pater.* Nō debet errati censeri loco, illud in Andria eo versu: *Tu rem impeditam, & perditam restituas? hem quo fretus sim.* In quo dicit, *hem*, extra versum ab alio additum potius: quàm positum à poëta: cùm tamen mutila sit sine eo sententia: & sibilum elidi videmus etiā in multis locis. Sic audacter nimis aufert verbum, *cupio* ex illo Eunuchi: *Cupio aliquos parare amicos beneficio meo.* Cùm tamen cōmodius eximeret vocem sequentem, sine vllo carminis detrimento, etiam sententia rotundiore. Sed aut sit proceleusmaticus primus pes, & alter amphimacrus: aut pronomen possessiuum: quod postremo in loco est, demittatur in versum alterum subsequentē. qui nihilominus sit senarius: sic: *Meo. id amabo adiuta me, quò id fiat facilius.* Nā *facilius*, eodem modo trisyllabum est, quo, *potius*, bisyllabum. Eligat autem lector, quod maluerit ex animi sententia: quandoquidem etiam apud Lucretium, *aliud*, ita bisyllabum accipitur, vt cauda dactyli sit. Iniquior fuit illi versui ex Hecyra: ex quo, *dum*, particulam expletiuam exemit: qui tamen cum sequentibus, cúmque præcedentibus octonarius fit: *Mane dū sedet simeo, ne aliud credam, atque aliud nuncies.* Hoc ibi cùm adimit, ita alibi æquè importunè addit de suo: vt ad eum versum ex Eunucho: *Par pari referto, quod eam mordeat.* Modò addit *nunc*, modò *mox*, modò *sic*, modò nescio quid. Ego verò nihil immutandum cēseo de cōsilio poëtæ: qui integrū prouerbium, sicut circunscribebatur, ita interseruit trochaico tractu. quare audacius etiā, *remordeat*, suppositum est. Nam si quid addas, versus non cōstet: si nihil addas, ad concinnandum trochaicum nihil est opus. Et non solùm hoc exemplo in omnibus legitur exēplaribus, sed etiā eadem fide recitatum à Cicerone in epistola ad Lentulum. Verùm apposuit pari audacia aduerbium, *nunc*, ei versui: *Aliopaulo honest è quo modo hinc abeam, nescio* Neque enim vocalis eliditur, sed perstat longa ante aspirationē aduerbij, *hinc* & trochaicus decurrit octonarius catalecticus. Sicut in verbo monosyllabo nulla item collisio fit, neque in aduerbio, eo versu. *Ora me. obsecro te viro Phasria, simiro, hos, hos.* Corrupit etiam syllabarum quantitates: vt in illo eiusdem fabulæ: *Sic est, inuentā hodie parem vbi pol referam gratiam.* Ausus est dicere aduerbium *hodie*, primam producere: quoniam, inquit, idem sit, ac si dicas, hoc die. At quod nusquam est, narrat. Nam cùm est, hoc die, propter positionem producitur. Nā suapte natura breue pronomē est: sicut eius compar, *hic*. Grecum enim est, ἵ. Quare illud Virgilianum: *Hoc erat alma parens.* Nō solùm propter interrogationem, sed etiam ob syllabæ seruitutem, legunt, *hocce*, ij qui existimati sunt doctiores. breue enim fuisse vel inde deprehenditur, vbi consonāte amissa in aduerbio, *hodie*, correptum est: quod etiam exemplo inuenias ex versu Hecyræ: *Visum est. certone? certè Deus sum. si hoc ita est. verum reperies.* Est enim pronomen, *hoc*, secunda syllaba dactyli, qui in quinta sede est: quamobrem versus, de quo nunc controuersia est, septenarius est iābicus, In conuiuio autem poëtico, illum ex Eunuchi prologo: *Habeo alia multa quæ nūc condonabuntur:* Ait mendosum esse: neque enim searones in ea genera carminum admitti: itaque vt metrum corrigeret, linguam Latinā deprauauit, cùm supposuit, *concionabitur.* Nam quis dicat, *Tu condonaberis a me commentarios?* An verò etiam ἀντιπτώσει ausus est, & rectum apponere tamen casum? At ego puto veteres excitandi spectatores gratia, næuos hosce aspersisse: neque in ea re falsus sum. Nā quî decuit minus, spondeo claudere iambicū, quàm dactylicum sistere? At quantum decoris addit affectui, cùm diximus in inferiis filiolæ nostræ, sororis tuæ lectissimæ Syluiæ: *Heu heu quenam animam, quo carmine compellabo?* Sed

de his

de his numeris in tertio libro Poëtices tibi satis est disputatum. Ita grauitatem, & lenitatem, & constantiam animi ostenderet Terentius, remissis de iambi acerbitate. neue sine exemplo fecisse eum arbitrere, habebis ex Prologo Amphitruonis vnum: *Quod ego huc processi sic cum portitis schema.* Est enim, χῆμα. quanquàm non sum nescius viros doctos sublata aliunde syllaba, schemate, legere solitos: quare aliud habeas ex Asinaria: *Age nunc refice etiam cane me modò ne graxis.* Neque enim sequentur analogiam, qui *graxeris*, legerint. nihilo sanè melius, quàm si *faxeris* & *occepseris*, pro faxis, & occepsis, malint. sicut in Captiuis: *Nunquàm istuc dixi neque animum induxi tuũ.* Accipies etiam vnum ex eadem fabula: *Aut me ferè consimilem faciam, vt prædixi.* Adducerem & ex Casinæ prologo, nisi suspicarer verba esse transposita: *Clerumena hæc vocatur comœdia Græcè.* Sicut ex eodem alterum: *Ratione vtuntur: laudes neminem possunt.* Sed profectò & alibi multis locis, & in Pœnulo: *Gerra germana atque edepol λῆροι λῆροι.* Ac ne in illis quidem seruauit Latinitatem: *Ne te iratus suo saeuidico dicto.* Substituit enim pro *saeuo dicto*, sæuidicis. at sæuidicum, mobile nomẽ est, cui igitur hærebit? an ille inuenit vsquam in naturæ legibus, accidens sine substantia? In eadem autem scena etiam pedum numerus eũ fugit. nanque iambicum senarium hypercatalecticum dixit illum: *Non possum adesse, ah quid agis? quò abis Antiphoelmane.* Habet enim duos dactylos alterum alteri subeuntem ante postremum iambum. Æquè autem incommodè ex Heautontimorumeno brachycatalecticum nominauit illum, in quo periculum potius imminet, ne quid redundet: *Et illam simul cum nuntio tibi hic ego affuturã hodie scio.* Est enim quadratus iambicus. Sicut illũ quoque minus bene octonariũ hypercatalecticũ: *Prohibe hunc filium sis esse tam lenis. an Asia non est pater.* Nam si iambum in prima sede statuas, & creticum in secunda ob positionem, aut dactylũ ex natura syllabæ, septenarius est. Sed, *audij*, pronunciandum est, vt, *Asia*, sit anapæstus. Sin malis trochaicum, non collidas aduerbium, *probè*, & erit anapæstus prima in sede. eritque octonarius, trochaicus, catalecticus, & *Asia*, bisyllabum. In Phormione frustra laborat transponendo verba, vt numeris consulat, eo versu: *Vt ad pauca redeam, ac mittam illum ineptias.* Mauult ita legi: *Ad pauca vt redeam.* At verò verbum, *redeam*, bisyllabum esse, vel sexcentis locis, vbi opus est, constat. Eximit etiam vocalẽ huius præpositionis, *per*, eo versu Adelphorum. *Per oppressionem vt hanc mihi eripere postulet.* At vero, quid fuerit dicere, *propressionem*? nempe frigidum admodum est, ne dicam absurdũ, nouum fugæ genus, quò eulet creticum fatalem. illum: cum tamen adeò molliter pronunciari possit, vt vix diuertat à A natura spondei. Sed iam vereor ne quis eorũ, quos ille multis locis premit fabulis atque irridet, reponat ei gratiã: cùm in verbo, *posinlo*, sciant ab ipso exemptum mediam vocalem. Magno enim in periculo est, ne ab illis barbarus appelletur: propterea quòd Germani, præsertim nostrates Vindelici, Carini, Norici, item Sueui, Saxones ita illud verbum pronũciant, vix vt eã vocalẽ exaudias. Verùm equidem, neque irridebo maternos auos meos, neque hominis consilium, quippe qui memor sim eius versus ex Casina: Nunc ne tu respondere postules me tibi. Non igitur iudicium reprehendo, sed iudicij locum. Ei enim versui optimo atque pulcherrimo quadrato, ex Andria, hanc iniuriam faciebat: *Cùm is nihil promereat postulare id gratiæ apponi sibi.* Verùm & hic nihil necesse habeas concidere, & primam natura cùm corripiat, non potuit sibi ius impedimẽto esse in illo Casinæ versu, quin vnico tantùm tempore proferretur. factum enim est ex posse, & tolere. Neque enim literas geminabant, quod etiam durat in præterito, *totulo*: & *toram* simplici elemento scriptam in libris augurum, ait Varro. & hoc monet nos plurimis locis Verrius, eiúsque interpres atque imitator Festus. Cæterum Erasmus vsinã eam curam alium in versum transtulisset, ad nomẽ hoc, *periculo*, potius quàm tolleret omnem sermonis elegantiam, atque adeò Atticismum: quippe prunon-en, *hoc*, est autem ex Andria is: *Sine omnis periculo. nam hocce haud dubiũ est, quin Chremes.* Præsertim cùm anapæstus esse potuerit in primo pede. Nam, *omnis*, primam corripit naturâ. ductũ enim est παρὰ τὸ ὁμοῦ. Vniuersitas enim fit ex rerum coniunctione. Est enim vniuersum, extra quod nihil est. Neque illas mutam ac liquidam potuisse cogere syllabam ad producendum, & pueri sciunt, & Priscianus docet ex Callimachi versu. Maior verò difficultas obiicitur in nomine hoc, *voluptas*: ex quo ille vocalem mediam auferendam censet, eo versu Andriæ: *Quòd voluptates eorum propria sunt. nam mihi immortalitas.* Nonnihil verò est, si sit ita pronunciandum, *Voltas*. nihil enim ad Theutonicũ sonum accedere potest propius: atque hoc vt effugeremus, aut constitueremus creticum in prima, aut etiam anapæstũ. Correpta enim coniunctio est alibi, vel iudicio illius: quare hic quoque esse. At frustra videtur laborare: quoniam duo versus in Casina sunt, nihilo nobis secundiores. *Sine tuos ocellos deosculer voluptas mea. Quid deosculer te? quæ reliqua voluptas mea?* Nã nisi, *volup*, legas, aut facias anapæstum, sanè as-

pera est pronunciatio. Sed *voluptas*. fuit volupetas, a volo & peto, que omnia cùm sint breuia, non immutarunt naturam. Nam sic quoque corripias in versu ex Heautontimorumeno, si ita legas ex Bembi codice: *Nec mihi fas esse vlla me voluptate hic frui.* Quanquam codex ille, de quo vir doctissimus atque sanctissimus meritur nostros, plus habuit tum apud nos venerationis, ob vetustatem, tum apud illum opinionis ob nouitatem, quàm quantùm re ipsa præstare valuerit. Omitto enim quæ ad priuatarum vocum pertinent rationem, nam eas in Originum libris tibi satis explicatas puto. At quod ad versuum ipsorum tractus spectat, operæpretium est animaduertere multos, qui non cōstent: veluti è Phormione hūc: *Quæ si astu non prouidentur, me aut herum pessundabunt.* Ita dico apud hosce qui creticum recipiunt nullum: in nostratibus autē mollius legitur sic: *Quæ si non astu prouidentur.* Vbi octonarius est. Item ex Heautontimorumeno sic legit: *Pergin' mulier odiosa esse? nullamne ego rem in vita mea.* At in nostris sic legitur: *Venire in mentē, mi vir. oh pergin' mulier esse? vllamne ego.* Vbi vides, si addas omnia illa verba, quæ præcedunt exprobrationem senis, versus fiat stadio longior. at illi octonarij sunt. Verùm lepor quoque in verbis est illis, *Oh pergin' mulier esse.* plus enim est esse mulierem, quàm odiosam. In altero autē sequente: *rem vnquam volui, quin tu in ea mihi aduersatrix fueris Sostrata?* Videtur syllaba redūdare. sed *mi*, pronunties, non *mihi*. Bembus autem ita legit, vt vna deficiat: sic: *Volui: quin tu in ea mihi fueris aduersatrix Sostrata?* Locutionem quoque non leuiter pertransseas. ille enim dicit, nullámne rem volui? sanè tolerabilis sermo, cum verbo hoc, *volo*. Nam negatio quæ est in nomine, in verbum transit, & fit, vllam rem nolui. Non possis verò dicere cum verbo substantiuo, nullàne res est; quonam modò nanque esset, si non est? neque melius procedit ille ex eadem quem nos sic: *Sustulisti sic est factum domino, ergo herus damno auctus est.* Ille sic: *Sustulisti. sic est factum. domine, ergo herus dāno auctus est.* At duo sunt, quæ dissuadent esse recipiendum. Primùm versus. qui trochaicus sit: quare in quinto pede iambum statuit: nos anapæstum. Et minus simile veri fuit. domi educatam, atque herum latuisse erat enim modica domus, quæ vel cœna Bacchidis premeretur. quare inepta fuisset interrogatio. Neque fuisset auctus damno. quoniā domi educasset: sed quoniam filiam, cui dos paranda esset. Itaque non foris educandam dedit, sed exponendam. Præterea plus impendii est, si foris educantur liberi, quàm si domi. Sed & ille in Eunucho, toto verbo longior est, temere reperito. *Id que adeò visam. visam si domi' st. quis nam hinc à Thaide exit?* Sed vbique videtur non minimi iudicij quispiam neglectis numeris leporem quæsiisse orationis. sicut in eadem fabula: *Nihil præter promissum.* At nos legebamus: *Nihil prætermissum.* Verùm hic argutia etiam dimensionibus suum reliquit locum. si *nihil*. sit monosyllabū quod frequentissimum est, Vult dicere, Phædriam nihil præstaturum eorum, quæ militi pollicebantur, neque quicquam illum præter promissum laturum: Sed in eadem lepor quoque suauissimus est iis versibus: *Illum liquet mihi deierare mensibus Sex. septem prorsus non vidisse proximis.* Nostri vulgatè nimis legebant, sex vel septem. Cæterum & à numero excluditur coniunctio, & à sermonis puritate: sicuti cùm, dicimus, quinquaginta plus minus annos natus sum. Illud quoque lepidius videtur in Heautontimorumeno: *Consitere tu: an obsecro, isthuc inimicis siet:* Quàm quod legitur ab Erasmo & aliis: *Consitere tuū non esse? an obsecro te isthuc inimicis siet.* Splendidior est oratio repetita negatione sensu non verbis: & necesse est ita legi, quoniam præcedentes versus hic concinnat: quos versus tam Bembus, quàm Erasmus malè disponit. Bembus sic: *Subditum se suspicatur. subditum? ain tu certe. sic erit mi vir.* Erasmus sic: *Subditum se suspicatur. subditum? ain' tu? certè inquam mi vir.* Verùm vterque longior est, Erasmianus vna syllaba: alter autem etiam pluribus. quare ita legendi sunt, vt sint trochaici octonarij catalectici: *subditum se suspicatur subditum? ain' tu? certè inquā Mi vir. consitere tu' an obsecro, isthuc inimicis siet.* Sic etiam ex Adelphis illis duobus versibus, neuter est audiendus. Bembi codex sic: *Obsecro mea nutrix, quid nunc fiet? quid fiet rogas. Rectè adepol spero modò dolores mea tu occepiunt primulū.* Erasmus sic: *Obsecro mea tu nutrix quid nunc fiet? quid fiet rogas? rectè.* Ergo Erasmus malè collocat aduerbium *rectè*: Bembus malè omittit pronomen, tu vt sint iābici quadrati. Hæc quidē manifesta lectio, at illa ambigua, vtra probior sit? In Heautontimorumeno vetus exemplar sic habet: *Huncccine erat æquum ex illius more, an illum ex huius viuere? & Quòd illum insimulat durum, id non est nam parentum iniuriæ Vniusmodi sunt fermè: paulò qui est homo tolerabiles. Scortari crebrò nolunt, nolunt crebrò conuiuarier.* Bembus & aliquot eximit verba, & alia sic le digerit numeros *Huncccine erat æquum ex illius more an illum ex huius viuere? Et quod illum insimulat durum id non est. Nam parentum iniuria, vniusmodi sunt fermè. Scortari crebrò volunt. volunt conuiuarier* Sed numeros obterit Bembus, quarto versu: in quo & trochæum inuenias tertia sede, & iambum sexta: quare erro-

rem

rem subesse necesse est. & confundit versuum tum genera, tum quantitates. Nostra autem lectio horum nihil: sed asperior visa est in sententia: cum tamen non sit. nam ita dicit: patres duros nihil remittere de imperio, quod exerceant in liberos: omnia animi laxamenta prohibere. at qui paulò est tolerabilior, aliqua sanè patiatur: sed nõ crebrò ea fieri. Mutauit autem numerum verborum Terentius, cum in singulari dixit, *paulò qui est tolerabilis* debuerat subdere, *non vult crebrò sortari liberos suos, non vult crebrò commutari* Sed retulit numerum ad vniuersitatem patrum. Ac in singulari tolerabilẽ posuerat, quoniã rariores sunt. Ita mutat numerum in Eunucho: *Eunuchum porrò dixti velle te, Quia sola vtuntur his reginæ.* Quam mutationem aliquis minus commodã cùm putaret, sublatis illis verbis, *paulò qui est homo tolerabilis*: quæ vitia prohiberẽt patres in nostra lectione, ea fecit patrare flagitia filiis in sua. Hæc sunt Syluiole fili, quæ laboriosissima opera excussi tibi: maiorẽne tædio tot ineptiarum, an metu, ne pari inscitia caperer. Omisi verò multa carmina controuersa, aut ambigua alia vasta: quæ etiam si ad sanitatem redigantur, at cura ista nostra vel sic longè minora sint. Verùm enimuero neque tibi puerilia videri debent, qui ista ætate literariæ laudis aditum omnem explorare iuberis ab indole tua, quæ magna ac multa promittit nobis; neque mihi plebeia adeò, in qui bus, omissis studiis grauioribus, tantos illos viros elaborare aliquid non pœnituit. Qui si quibus in locis lapsi sunt, vel hoc ipsum eis debeatur, quod nos excitarint ad veritatem. Cuius splendorẽ, fili mi, quouis nomine chariorem habere debes. Magnum fuit Erasmi nomen, præsertim in Germania literis renascentibus: maius futurum, si ille minor esse voluisset. Nunc fretus ingenij sui magnitudine, multa tractare aggressus est, paulò minus accuratè: ita à nominis claritate profecta confidentia præcipitem illum egit, non sine dispẽdio multorum studiosorum: qui omnes cùm docti esse vehementer exoptarent, pauci autem laborarent emissis ærumnis, quæ ipsis in antiquorum lectione multæ exequendæ erãt, compendium nacti eorum quæ Erasmus in vnum coëgisset, ei de omnibus fidem ita habuere, vt eriam extantibus priscorum monumentis, vnde, ille vel aliquando non bona fide acceplisset, Erasmi nomen nõ pro teste, sed pro iudice citent, atque alieni laboris non quasi beneficiarium faciant authorem. Quare vobis omnibus eius nominis studiosis, inter quos me quoque sanè esse non nolim, cõmodè ostendimus, atque opportunè quid cuiúsque iudicij sequeremini. Quòd si quis, vt est ingenium quibusdam barbarum ac ferum, pertinacius negligat foueatque ignauiã suã: te saltẽ habeamus ab erroribus eiusmodi segregatum. FINIS.

Henrichi Loriti Glareani Heluetij, De metris Comicis iudicium.

EXIMIO VIRO D. GERARDO GIZANO BURGUNDIONI SEQUANO, optimarũ disciplinarum, ac Iurisprudentiæ callentissimo.

H. GLAREANVS S. D. P.

TImon Pyrrhonis, vt Athenæus Appellat, genere Phliasius, vt Laërtius Diogenes: Sillorum ille petulantissimus scriptor, vt est apud Gellium, interrogatus ab Arato, Achæorum duce, quo pacto quis tutò, ac sine menda, Homeri opera adipiscatur possideátve: Si quis, inquit, vetera exemplaria nactus fuerit, non ea, quæ nuper emẽdata sunt. Subiiciam verò ipsius Laërtij de hoc Timone verba Græca, φασὶ δὲ καὶ Ἄρατον πυθέσθαι αὐτοῦ, πῶς τὴν Ὁμήρου ποίησιν ἀσφαλῆ κτήσαιτο, τὸν δὲ εἰπεῖν, εἰ τοῖς ἀρχαίοις ἀντιγράφοις ἐντυγχάνοι, καὶ μὴ τοῖς ἤδη διωρθωμένοις. Id hercle Gerarde suauissime mihi hac tẽpestate vsu venire videtur in eminentissimo illo Latinæ Comœdiæ authore, quem maximi semper Cicero ac veterum plerique fecere, Terentio, inquam, vnico purè loquentium scopo. In quem tot extant hodie lampridem edita commenta, tot annotationes, tot assuta emblemata, vt singularis impudentiæ videri possit in eundem plura conscribere. Atqui, si quis, vel mediocris iudicij homo, cuncta ea perpenderit, iustáque lance examinauerit, comperiet sanè pauca alicuius momenti, multa inepta, multa perperã prodita. Vt quid enim dicam de Guidone quodam Iuuenale, homine pfectò ad hoc negotij inepto? Quid de Commentariis illis, quæ Seruio falsò adscripta, non ante multos annos Venetiis excusa sunt, quibus tota vita nihil vidi insulsius? Quid de aliis innumeris quotidie emergentibus? Donati, vt titulus præ se fert, Commentarij, ipsi oppidò elegantes & arguti. Verùm neque vnius hominis, sed sæpe in vnam scenam quatuor (quod cũ iudicio legens qui-

uis facilè perspexerit)neque integri, sed mutili, sed corrupti: deniq; perperàm nostra ætate à multis tractati. Ante annos aliquot Politianus, ex nescio quo vetusto codice, conatus est carmina in certã redigere seriẽ. Post eum Erasmus præceprot noster Venetiis apud Aldũ. Nec infeliciter ea res cessit, verũ vt sunt res mortaliũ, ablatis erroribus, & pulchrè omnibus in ordine redactis, nõ ita multo pòst rursus cuncta turbata sunt. & intra triginta annos, authori ita à priore emẽdatione exorbitauit, vt Erasmus iã extrema ætate, alterã adhibuerit manũ, sed quatuor dũtaxat dierũ opera, vt ipsemet in earũ annotationũ præfatiõe fatetur, vsus ibi codice meo, in quo pleraque annotata erãt, vt ipse scenis præfixit titulos. Quam rem non admodum æquo animo tuli. Nam ego mihi ea non aliis notaueram, nec in hoc certè vt ederentur. Itaque ea res occasionem dedit mihi, vt ad has nugas denuò relapsus, totum authorem reuisere voluerim, & de omnium, quæ apud hunc Authorem sunt, carminum ratione meum Lectori iudicium aperire. Verùm hic mihi pro se quisque animum intendat velim, ac mecum etiam atque etiam cogitet, quidnam causæ fuisse existimemus, quòd veteres Grammatici, quoties de metris carminibúsque scribunt, adeò pauca, ac propèmodum nulla huius Poëtæ attingãt vt miraculo mihi fuerit, vnde tantum silentium. Quod ita esse, quis non videt in iis, quibus de paulò antè diximus, commentariis Donato ascriptis? qui vix centesimo quoque versu, vel semel de metri ratione quicquam memoriæ prodant. Priscianus tandem, vt Grammaticorum veterum tempore, ita eorũ omniũ eloquentia postremus, eam rem aggressus est, sed mutilum lacerúmque ad nos eius opusculum peruẽnit. In eo tamen, cùm totum perleges, hoc inuenias, Latinos Græcis longè maiore licentia vsos. & inter Latinos maximè Terentium, quod Eratmus ipse quoque fatetur. Hem optime lector, isthuc volueram. id mihi satis fore arbitror ad ostẽdendum, quod paulò post aperiã. Verùm quæ ex Hephæstione Grammatico de carminibus Iambicis prodita sunt memoriæ, subiicere placuit, vt lector videat quàm paulatim magis magísque deficere cœperit huius carminis ratio à prima authorũ institutione, deinde ire cœperit præceps, donec ad hoc licentiæ peruentum est. Iãbicum, inquit, Carmen in regione impari Iãbum recipit, & per resolutionem longæ syllabæ Iambi in duas breueis, ibidẽ Tribrachyn. Admittit etiam Spondeum, ad tardandam Iãbi celeritatem: per resolutionem verò primæ Spondei, recipit ibidem Anapæstum, & per resolutionem secundæ, Dactylum, & per resolutionem vtriusque, Proceleusmaticum. In pari autem Iambum, ac Tribrachyn. In fine tamẽ duntaxat Iambum, & quòd vltima indifferens syllaba, etiam Pyrrhichium. Hæc ex illo. Quibus perspicitur sex pedes carmini Iambico locis imparibus congruere, Iãbum, Tribrachyn, Spondeum, Dactylum, Anapæstum, & Proceleusmaticum. Septimum etiam Pyrrhichium, sed vltimo duntaxat loco, vt pote aduentitium propter vltimam indifferentem. Paribus autem locis duos tantùm, Iambum & Tribrachyn. Quòd si hoc licẽtiæ accidit, cùm apud Græcos, tum apud Latinos iustæ legi carminis, quæ vnum Iambum, vnde & nomẽ habet, agnoscebat, quid putamus accidisse postea eidem, quando propè nihil pensi fuit quibusdã, quibus locis, paribus imparibus quos ponerent pedes: quod de Terentio adeo verùm est, excepto vltimo loco, vt negari prorsus non queat. Itaque (dicam enim quod sentio) vt ad tardandam Iambi celeritatem prior syllaba longa suscepta est, ac Spõdeus factus, deinde resolutione vtriusque syllabæ adsumpti sunt Tribrachys, Anapæstus, Dactylus ac Proceleusmaticus: cui dubium videri poterit, consimili licentia, vel ad Anapæsti, vel Dactyli tardationẽ admissum esse Creticum, quẽ & Amphimacrum vocant, quod Erasmus ex Prisciano ait, & contrarium eius Amphibrachyn? quod ipsum multis apud hunc authorem locis clarum euadit. Denique vnius syllabæ commutatione Bacchium, rarius etiam Pæanas, vt in hoc opere cursim indicabimus. De Creticis non est dubium. De Bacchio autẽ, Amphibrachy & Pæanibus fortè quibusdam dubium videri queat: Sed adductis locis, lector, quando in aliis videat tantùm licentiæ admissum, ipse secum dispiciat, quid iudicatu optimum videbitur. Nam ea de re cum nemine certauero. Certè per hosce pedes Creticum Bacchium, Amphibrachyn, ac Pæanas, non minus huius Poëtæ versus excusationem habebunt, atquè per priores: imò meo quidem iudicio, non paulò melius consultum videbitur sic carmini, quàm tot [illegible] identidem inculcare, ac carmen tortum ac insuaue reddere. Ego ab Actore prolatos versus integerrimè puto, & eum, non nisi consuetas elisisse syllabas, quod vt fieri potuerit, hi pedes dictionis maiestatem adiuuant. Vix enim mihi persuasero Actorem pronũciasse *Mum gnatum, Mus carnifex, Tust*: pro: Meum gnatum, Meus carnifex, & Tuum est. Atqui Bacchius pro Spondeo hoc vulnus sanat. Cæterum quæ hic de Iambico scribo carmine, prorsus etiam de Trochaico intelligi volo. Nam quanuis Iambicum Trochæum, & contrà Iambum Trochaicum respuant, tamẽ

ita sunt

ita sunt vicina inter se, vt vnius syllabæ absorptione, alterum ex altero fieri queat: quod Terentianus elegantissimus Grammaticus, nō minus eleganter quàm copiosè descripsit. Nimis longa præfatio fuerit, si horum omnium exempla subsecero, cùm in ipso opere toto id passim indicauerimus. Et cum pertinacibus neutiquam profuerit magnopere certare, res ipsa satis clara est. Suo quisque vtatur iudicio. quod mihi ad carminis integritatem conducere visum est, id ego ingenuè & absque fuco tradere non sum veritus. Clamabunt quidam, sed frustra. Ad huiusmodi latratus meæ aures iampridem obsurduerunt. Volo, ratione conuincat, non latratu. Verùm de hisce satis. Hoc etiam Lectorem admonitum velim, me sæpe & collisionem indicasse, & pedem, vt quod libuerit, quisque arripiat, per me sanè licebit. Denique nonnunquam alterum indicasse, alterum omisisse. Etenim perquàm tædiosum mihi videbatur idemtidem repetere, plus tamen inculcauimus, quàm putem necesse fuisse. Sed malo in hanc, quàm in alteram peccare partem. Nec opus habeo, opinor, admonere, quædam ita frequenter poni à Poëta, vbi malis s literam abiicere, quàm extemum adimere pedem: qualia sunt *satu*, *magn*, *opus*. Ita d in *quid*, *quod*, *sed*, & similibus. Quædam indifferenter esse vel monosyllaba vel disyllaba: vt, *Mi*: *mihi*: *Ni*, *nisi*: *Nil*, *nihil*. Et si qua sunt alia. Quædam, vltimam in i vel corripere, vel producere: vt *mihi*, *tibi*, *sibi*. Et haud scio sintne eiusdem ordinis, *Quasi*, *Nisi*: *Certe* Vti aduebium, est anceps posteriore syllaba, vt priora. Quæ omnia multum negotij vbique facessunt nobis. Sed nolo diutiùs re obtundere humanissime D. Gerarde. Tute scis quanto labore hoc opus mihi constiterit, vnà cum tuis duobus eruditissimis sodalibus, Burgundis, ac eiusdem Iurisprudentiæ, tum aliarum disciplinarum studio deditissimis, D. Petro Pe tremādo, ac D. Gulielmo Barotio, qui aliquandiu nostræ adfuistis mēsæ: & hoc anno omnibus adestis omnium doctorum virorum prælectionibus, cùm priuatis tum publicis, vt nō mihi modò, sed & omnibus huius vrbis hominibus, doctis pariter ac indoctis, miraculo sitis diligentia ac sedulitate. Deus Opt. Max. bene fortunet, quod tam feliciter cœpistis, cā sedulò prosequimini, tam perseuerranter ad finem gloriæ eius deducere contenditis. Certè domui meæ tanta honestas ex optimis moribus vestris quotidie, meis quotquot adsunt, iuuenibus accessit, tāta studiorum alacritas ex hac diligentia omnibus nascitur: denique vestra authoritas locum hunc nobis tanto quàm antea, augustiorem effecit, vt meritò gratuler nō mihi modò, sed Vniuersitati ipsi, & toti oppido. Tu mi humanissime Gerarde importunitatem meam boni consule, ac nos ama. Bene vale, vnà cum omnibus commilitonibus tuis Sequanis. Friburgi Brisgoiæ ad Herciniam syluam, à CHRISTI Natali, M. D. XXXIX. Cal. Martiis.

EIVSDEM GLAREAni, XXVIII. communium pedum Typus.

HIC adiicere volui, cādide Gerarde, Typum in quo omnes, quibus Terētius vtitur, pedes comprehenduntur, disyllabi, trisyllabi, ac tetrasyllabi. Haud ignarus Græcos & pentasyllaborum & hexasyllaborū pedum nomina memoriæ prodidisse, vt numerus in extimis fuerit LXIIII. pedum. In vniuersum verò CXXIIII. Id nobis cum sanè portentosum visum esset, neglectui haud abs re fuit, nec magis necesse visum, quàm heptasyllaborum, octosyllaborū, ac deinceps aliorum noua confingere nomina. Lector opellam hāc boni consulat.

*****

Pedes in vsu frequentiori sunt XXVIII.	IIII. *disyllabi*		*Pyrrhichius*	*Deus:puer* v v
			Spondeus	*Audax* - -
			Iambus	*Vt dies* v -
			Trocheus	*Mater* - v
	Octo trisyllabi		*Dactylus*	*Tityre* - v v
			Anapæstus	*Species* v v -
			Tribrachys	*Dominus* v v v
			Molossus	*Vt AEneas* - - -
			Amphibrachys	*Libellus* v - v
			Amphimac. Cret	*Castitas* - v -
			Bacchius	*Egestas* v - -
			Antibacchius	*Celaro* - - v
	XVI. *tetrasyllabi*		*Proceleusmaticus*	*Philosophus* v v v v
			Dispondeus	*Oratores* - - - -
			Diiambus	*Amœnitas* v - v -
			Ditrocheus	*Cantilena* - v - v
			Antispastus	*Alexander* v - - v
			Choriambus	*Pontifices* - v v -
			Ionicus à minore	*Diomedes* v v - -
			Ionicus à maiore	*Vt Demetrius* - - v v
		Pæan	*Primus*	*Lætitia* - v v v
			Secūdus	*Potentia* v - v v
			Tertius	*Alienus* v v - v
			Quartus	*Celeritas* v v v -
		Epitritus	*Primus*	*Sacerdotes* v - - -
			Secūdus	*Conditores* - v - -
			Tertius	*Concordiæ* - - v -
			Quartus	*Cōstātinus* - - - v

DE CARMINVM attributis.

QVando verò per totum hoc opus Catalecticorũ Acatalecticorúmque mentio facta est, nec ratio eorũ omnibus nota est, pauca pro rudibus adnotare placuit. Sciendum igitur, tum verè carmen integrum & Acatalecticum dici, cum ad parem venit pedum numerum nempe ad binos, quaternos, senos, octonos pedes. Sin ad imparem numerum deuenerit, imperfectum dici, idque bifariam accidere. Vel abundantia (quod vna duntaxat syllaba euenire solet) ac id Hypercatalecticum dici. Vel defectu idque rursus bifariam, aut vnius duntaxat syllabæ defectu, id Catalecticum vocari: aut duarum syllabarum, siue quod idem est, vnius pedis, ac id Brachycatalecticum esse. Vnde breuiter definitiones eorundẽ ita colligunt. Catalecticum (inquiunt) est, cui vna deest syllaba: Brachycatalecticum, cui duæ syllabæ aut plenus pes deest? Hypercatalecticũ, cui syllaba abundat. Acatalecticum, cui superest, aut deest nihil. Item notandum (ne forte hoc scrupulum cuipiam iniiciat) Trochaica, quia Tro-

chæus

chæus in breuẽ finitur, frequentius esse Catalectica quàm Acatalectica, Iābica contrà Sed hoc quoque in primis notatu dignū: In Trochaicis Iābicisq́ binos pedes in singula venire metra siue singulas mensuras. Vnde dimetra quaternûm, Trimetra senûm esse pedum. Inde cōtigisse vt iidē Trimetri, qui Senarij dicātur versus, Tetrametra esse octonûm pedū. Eadē quadrata à quatuor mensuris, & Octonaria ab octonis pedibus dicta Romanis. Porrò de Iābico carmine Hephæstionis sententiā in Præfatione diximus. Cæterum cùm tam varia, ac portentosa propémodum à nostris Grammaticis de vtroque genere prodantur, operæ pretium me facturum existimaui, si id negotij succincto quodam compendio, ac vno aspectu lectori oculis subiicerem, vbi tum Trochaicorum, tum Iambicorum carminum contrarias rationes videret à Monometris ad vsque Tetrametra. Id'que quadruplici formula. Brachycatalectica, Catalectica, Hypercatalectica ac Acatalectica, vt nullū omnino carmē apud Terentium sit, quantumuis tortum, quod nō in aliquam istarum formularum cadat. Vbi tamen admonitum lectorem velim, non ex æquo omnibus his Terentium, aliósve authores vsos. Quædā enim in omneis Comœdias adhibent quibusdam rarius vtuntur, quibusdam nunquam. Iambicis Trimetris Acatalecticis, tum Catalecticis Terentius frequentissimè Tetrametris cū Acatalecticis vtitur. Dimetris rarissimè insperiis alicubi ac obiter insertis. Idē de Monometris omnibus dico. Trochaicis Tetrametris Catalecticis vtitur frequentissimè: Acatalecticis ferè nūquam. Nā in omnibus hisce Comœdiis vltra quatuor eiusmodi versus nō reperias. & eos nō admodum certos, vt in opere ipso ostendimus, vbi fors obtulit. Trimetris Trochaicis semel vsus est in Andria Actus quarti Scena prima per tredecim, vt diximus, versus: alibi nusquā vltra binos aut ternos eius generis reperias.

IAMBICORVM A MONOMETRIS AD VSQUE TETRAMETRA GENERALIS FORMULA, DE QUA QUINQUE FERMÈ APUD TERENTIUM SPECIES, HIC ASTERISCIS NOTATÆ, REPERIUNTUR.

	Mūsă Dĕā.	*Monom.acat.*
	Mūsă Dĕă sūnt.	*Mono.hyperca.*
	Mūsă Dĕă bŏnā.	*Dime.brachy.*
	Mūsā Dĕā sŏrōrēs.	*Dimetr.catal.*
*	*Mūsă Iŏuis sūnt fīliā.*	*Dimet.acatal.*
	Mūsă sŏrōrēs sūnt Mĭnĕruā.	*Dimet.hypca.*
	Mūsā bŏnā sūnt fīliā Iŏuĭs.	*Tri.brachyc.*
*	*Mūsă bŏnā, Mūsă Dĕā sŏrōrēs.*	*Trimet.catal.*
*	*Mūsă Dĕā sūnt fīlĭā summī Iŏuĭs.*	*Trime.acata.*
	Mūsā Iŏuis gnātă, sŏrōrēs ēt Mĭnĕruā.	*Trimet.hypc.*
	Mūsă, bŏnā Dĕā, sŏrōrēs fīlĭā Iŏuĭs.	*Tetr.brachy.*
*	*Mūsā bŏnă sūnt fīlĭā summī Iŏuis, sŏrōrēs*	*Tetra.catal.*
*	*Mūsă bŏnā Dĕā, sŏrōrēs fīlĭā, summī Iŏuĭs.*	*Tetr.acatale.*

TROCHAICORVM EADEM RATIONE FORMULA, TRIBUS APUD TERENTIUM FERMÈ SPECIEBUS, ASTERISCIS PERNOTATIS.

ōccĭdī	*Monom.cata.*
Mūsă dūlcīs	*Monom.acat.*
Mūsă dūlcīs ēſt	*Mono.hypc.*
Mūsă dūlcīs ēſtŏ	*Dime.brachy.*
* *Mūsă dūlcīs ēſt cĭbūs*	*Dimetr.catal.*
Mūsă dūlcīs ēſt Mărōnīs	*Dimet.acatal.*
Mūsă dūlcīs ēſt Hŏrātīī	*Dimetr.hypc.*
Mūsă dūlcīs ēſt Hŏrātĭānă	*Trime.brach.*
* *Mūsă dūlcīs ēſt ĭn ōmnĭbūs lŏcīs*	*Trimet.catal.*
Mūsă dūlcīs ēſt ĭn ōmnĭbūs Pŏētīs	*Trimetr.acat.*
Mūsă dūlcīs ēſt ĭn ōmnĭbūs ſŏdālĭbūs	*Trimet.hypc.*
Mūsă dūlcīs ēſt ĭn hāc nōſtrā ſŏdālĭtātĕ	*Tetra.brach.*
* *Mūsă dūlcīs ēſt ĭn ōmnĭbūs ſŏdālĭtātĭbūs*	*Tetra.catale.*
Făc ĭtă vt ĭuſsī, dēdūcāntŭr īſtī. făcĭām at dīlĭgēntĕr	*Tetr.acat.*

Sed vt ad Præfationis noſtræ redeamus initium, placuit nobis optime Gerarde hic velut Parergon, triplicem carminis Iambici Trimetri rationem adiungere, ex qua deinde aliorum quoque ratio facilè elicietur. Fuit itaque initio carmen Iambicum ex meris Iambis, ad hanc formam.

PRIMA ET SIMPLICISSIMA Iambici carminis formula.

I.	II.	III.	IIII.	V.	VI.
Iambus	*Iambus*	*Iambus*	*Iambus*	*Iambus*	*Iambus*
Suis et	*ī pſā*	*Rō mă*	*vī rĭ*	*būs rŭ*	*ĭt.*
Nouis que	*re bus*	*in fi*	*de lis*	*Al lo*	*brox.*

Deinde acceptus eſt Tribrachys (excepto vltimo loco) & paulatim locis duntaxat imparibus ſpondeus, Anapæſtus & Dactilus & rarius Proceleuſmaticus, ad hanc formam.

COMMVNIS GRAECORVM AC LAtinorum Iambici carminis formula.

I.	II.	III.	IIII.	V.	VI.
Iambus	*Iambus*	*Iambus*	*Iambus*	*Iambus*	*Iambus*
					Tribrachys

Tribrachys	*Tribrach.*	*Tribrach.*	*Tribrach.*	*Tribrach.*	*Pyrrhich.*
Spondeus		*Spondeus*		*Spondeus*	
Dactylus		*Dactylus*		*Dactylus*	
Anapestus		*Anapestus*		*Anapestus*	
Proceleusm.		*Proceleus.*		*Proceleus.*	
ibis	*Lī bŭr*	*nĭs in*	*tĕr ăl*	*tă na*	*uĭ ŭm.*
Pecus	*ne Cala*	*bris an*	*te sy*	*dus fer*	*ui dum.*

De vltima in omni carmine indifferente, ac propterea Pyrrhichium in hoc carmine vltimo adscitum loco, non erat opus admonere, nisi hoc tam anxiè alii Grammatici inculcassent. Idem aio de Tribrachy, quem loco carminis vltimo pro Iambo positum in ipso opere non semel ostendimus. Sed quid opus pluribus? non fecerit melius Lector, quàm vt ipse Latinorum authorum carmina in manus accipiat, periculúmque faciat. Ibi verò videbit quanta huiusce rei sit difficultas, haud frustra toties nobis culpata. Sed sit hæc vltima huius carminis licentiosissimo modo formula.

Licentiosissima Carminis Iambici formula.

I.	II.	III.	IIII.	V.	VI.
Iambus	*Iambus*	*Iambus*	*Iambus*	*Iambus*	*Iambus*
Tribrachys	*Tribrachys*	*Tribrach.*	*Tribrach.*	*Tribrac.*	*Tribrach.*
Spondeus	*Spondeus*	*Spondeus*	*Spondeus*	*Spondeus*	*Pyrrhich.*
Anapæstus	*Anapæst.*	*Anapæst.*	*Anapæst.*	*Anapæ.*	
Dactylus	*Dactylus*	*Dactylus*	*Dactylus*	*Dactylus.*	
Proceleus.	*Proceleus.*	*Proceleus.*	*Proceleus.*	*Proceleus.*	
Creticus	*Creticus*	*Creticus*	*Creticus*	*Creticus*	
Amphibra.	*Amphibr.*	*Amphibr.*	*Amphibr.*	*Amphib.*	
Pæan	*Pæan*	*Pæan*	*Pæan*	*Pæan*	
Bacchius	*Bacchius*	*Bacchius*	*Bacchius*	*Bacchius*	

Sed satis experientiæ in hoc authore, Deus Optimus Maximus det vt in pluribus prætere experiamur, si quidem hoc ad gloriam eius pertinet Alioqui non optarim quidem. Sit Domini nomen in secula benedictum.

TERENTII VITA EX ÆLIO DONATO.

PVBLIVS Terētius Afer, Carthagine natus, seruiuit Romæ Terentio Lucano Senatori: à quo ob ingeniū & formā non institutus modò liberaliter, sed & maturè est manumissus. Quidā captum esse existimāt (quod fieri nullo modo potuisse Fenestella docet:) cùm in fine secūdi belli Punici, & ante initiū tertij natus sit, & mortuus: nec, si à Numidis, aut Getulis captus sit, ad ducē Romanū peruenire potuisset, nullo cōmercio inter Italicos & Afros, nisi post deletā Carthaginē cœpto. Hic cū multis nobilibus familiariter vixit, sed maximè cū Scipione Africano, & cū Lælio: quibus etiā corporis gratia cōciliatus existimatur. Quod & ipsum Fenestella arguit, contendens vtroque maiorem natu fuisse: quāuis & Cornelius Nepos æquales omnes fuisse tradat, & Porcius suspicionem de consuetudine per hæc faciat,

Trochaici tetr. cat.

Al. [voce diurna].

Dum lasciuiam nobilium, & fucosas laudes petit:
Dum Africani [voce diuina] inhiat auidis auribus:
Dum ad Furium se cœnitare, & Lælium pulchrum putat:
Dum se amari ab his credit, crebro in Albanum rapi
Ob florem ætatis suæ: ipsus, sublatis rebus, ad summam
Inopiam redactus est.
Itaque è conspectu omnium abiit in Græciam in terram vltimam.
Mortuus est in Stimphalo Arcadiæ oppido: nihil Publius
Scipio profuit, nihil Lælius, nihil Furius,
Tres per idem tempus qui agitabant nobiles facillimè.
Horum ille opera ne domum quidem habuit conductitiam:
Saltem vt esset, quo referret obitum domini seruulus.

Al. [Cæcilio.

Scripsit Comœdias sex: quibus primā Andriā cum Ædilibus daret, iussus antè [Cerio] recitare: ad cœnantē cùm venisset, dictus est initium quidē fabulæ, quod erat contēptiore vestitu, subsellio iuxta lectulū residens legisse: post paucos verò versus inuitatus vt accumberet, cœnasse vnà deinde cætera percurrisse, nō sine magna Cerij admiratione. & hāc autem, & quinque reliquas æqualiter populo probauit. Quanuis Volcatius de enumeratione omnium ita scribat,

Sumetur Hecyra sexta ex his fabula.

Octo H S. duce[n]torum coronatorum pretium est.

Prælatus Menandro Terentius.

Eunuchus quidem bis acta est: meruitque pretiū quantū nulla anteà cuiusquā Comœdia, videlicet octo millia numūm. Propterea summa quoque titulo ascribitur. Nā Adelphorū principiū Varro etiā præfert principio Menandri. Non obscura fama est adiutū Terentiū in scriptis à Lælio & Scipione, quibus cum familiariter vixit. Eandem ipse auxit: nunquam enim nisi leuiter se tutari conatur, vt in prologo Adelphorum,

Cic. ad Atticum lib vij. ep. iij. Terentij fabulæ propter elegantiam sermonis putabātur à C. Lælio scribi.

Nam quod isti dicunt maleuoli homines nobiles
Eum adiutare, assiduéque vnà scribere:
Quod illi maledictum vehemens existimant,
Eam laudem hic ducit maximam: cum illis placet,
Qui vobis vniuersis, & populo placent:
Quorum opera in bello, in otio, in negotio,
Suo quisque tempore vsus est sine superbia.

Videtur autē se leuiùs defendisse, quia sciebat Lælio & Scipioni non ingratā esse hāc opinionem quæ tamē magis & vsque ad posteriora tēpora valuit. Q. Mēmius in oratione ꝓ se ait. Publius Africanus, qui à Terentio personam mutuatus, quæ domi luserat ipse, nomine illius in scenam detulit. Nepos authore certo comperisse se ait C. Lælium quondā in Puteolano Cal. Martiis admonitū ab vxore tēporiùs vt discūberet, petiisse ab ea ne interpellaretur: seriùs tandē ingressum tricliniū dixisse, non sæpe in scribendo magis successisse sibi: deinde rogatum vt scripta illa proferret, pronuntiasse versus qui sunt in Heautontimorumeno,

Satis pol proteruè me Syri promissa huc induxerunt.

Hæc opinio quadrat in ratione temporum.

Santra Terentiū existimat, si modò in scribēdo adiutoribus indiguerit, nō tā Scipione & Lælio vti potuisse, qui túc adolescentuli fuere, quàm Sulpitio Gallo homine docto, & qui Consularibus ludis initium fecerit fabularū dandarum: vel Q. Fabio Labeone, & M. Popilio, cōsulari vtro-

que ac Poëta. Ideò ipsum nō iuuenes designasse, qui se adiuuisse dicerentur, sed viros, quorum operâ & in bello, & in otio, & in negotio populus sit expertus. Post editas Comœdias nōdum quintū atque trigesimū, egressus annum, causa euitādæ opinionis, [quia] videbatur aliena pro suis edere: seu pcipiēdi Græcorū instituta morésque, quos perinde exprimeret in scriptis, egressus vrbem est, neque amplius rediit. De morte eius Volcatius tradit, *Ali. [qua]*

Sed vt Afer sex populo edidit Comœdias,
Iter hinc in Asiam fecit: nauim cum semel
Conscendit, visus nunquam est. sic vita vacat. *Terentij mors.*

Quintus Cōsetius redeuntem è Græcia perisse in mari dicit cū centum & octo fabulis cōuersis à Menādro. Cæteri mortuū esse in Arcadiæ Stimphalo, siue Leucadia tradunt, Cn. Cornelio Dolabella, M. Fuluio Nobiliore COS S. morbo implicitū acri dolore ac tædio amissarū Satyrarum quas in naui præmiserat, ac simul fabularū quas nouas fecerat. Fuisse dicitur mediocri statura, gracili corpore, colore fusco. Reliquit filiā, quæ Equiti Rom. nupsit. Item hortulos .xx. iugerum, [via] Appia ad Martis villam. Quo magis miror Porcium scribere, *-nihil Publius* *Ali. [in via]*

Scipio profuit, nihil ei Lælius, nihil Furius,
Tres per idem tempus qui agitabant nobiles facillimè.
Eorum ille opera ne domum quidem habuit conductitiam:
Saltem vt esset, quò referret obitum domini seruulus.

Hunc Afranius quidē omnibus Comicis præfert, scribēs in cōpitalibus. *Facillimè agentes appellat diuites ac potētes.*

Terentio non similem dices quempiam.

Volcatius autem non solùm Næuio, & Plauto, & Cæcilio, sed Licinio quoque postponit. Cicero in Limone hactenus laudat,

Tu quoque, qui solus lecto sermone Terenti
Conuersum, expressúmque Latina voce Menandrum
In medio populi sedatis vocibus effers,
Quicquid come loquens, ac omnia dulcia dicens. Item C. Cæsar,
Tu quoque tu in summis, ô dimidiate Menander
Poneris, & meritò, puri sermonis amator.
Lenibus atque vtinam scriptis adiuncta foret vis
Comica, vt æquato virtus polleret honore
Cum Græcis, neque in hac despectus parte iaceres:
Vnum hoc maceror & doleo tibi deesse Terenti.

Hæc Suetonius Trāquillus. Nā duos Terentianos Poëtas fuisse scribit Metius: quorum alter Fregellanus fuerit Terentius Libo, alter libertinus Terentius, Afer patria, de quo nunc loquimur. Scipionis fabulas edidisse Terentium Valgius in Actæone ait, *Terentij Poëta duo.* *Cedo, aut simile verbum deesse [recensentibus] forte [consultus].*

Hæ quæ vocantur fabulæ, cuius sunt?
Non has qui iura populis [recensentibus] dabat.
Honore summo affectus fecit fabulas?

Duæ ab Appollodoro translatæ dicuntur Comico, Phormio & Hecyra: quatuor reliquæ à Menandro, ex quibus magno successu & pretio stetit Eunuchus fabula. Hecyra sæpe exclussa, vix acta est.

NON NVLLA

DE COMOEDIA & tragœdia ex Hephæstione, Terētiano, Donato, Diomede & L. Victore Fausto scitu necessaria.

DRAMA SIVE FABVLA quid, & eius species.

DRAMATA Dicuntur Tragica aut Comica παρὰ τὸ δρᾶν, id est, agere. Latinè fabulæ appellātur, siue factubulæ. In Latinis enim fabulis plura sunt cantica quæ cantantur vel à faciendo. nā & agi fabula, n referri ab acto ribus dicitur. Itaque Horatius vtraque significatione interpretatur, cùm ita de fabula dicit, Aut agitur res in scenis, aut acta refertur.

Fabula si Græcum argumentum siue apparatum habeat, Palliata, si Romanum, Togata nuncupatur. Palliata secundum ritus & habitus Palliatorum, id est, Græcorum nam Græci supra tunicam pallium ferebant) scenicis atque Græcis argumentis habitum palliorum desiderat, quanuis in Latinum sit versa. sic Togata secundum ritus & habitus hominum: Togatorum, id est, Romanorum (toga namque Romana est) Latinis argumentis togam e-

quirit Fabulæ tã Palliatæ quàm Togatæ quatuor sunt species, Tragœdia vel Prætextata, Comœdia siue Tabernaria, Satyra siue Attellana, Mimus aut Planipes. si Græcum sit argumentum habitúsve Palliatorum quatuor hæ species, Tragœdiæ, Comœdiæ, Satyræ, ac Mimi nomen sortiuntur: Prætextatæ verò, Tabernariæ, Attellanæ, & Planipedis, si Romanum fuerit argumentum habitúsve Togatorum. Inter Tragœdiam igitur & Prætextatam hoc interest, quod in Tragœdiis Heroës ac Reges introducerentur: in Prætextatis autem Romani magistratus, duces, Regésve, aut imperatores, qui prætexta omnes vtebantur: atque in his Reip. Romanæ negotia agebantur, vt personarum dignitate & argumentorum sublimitate Tragœdiis similis essent. Sic Tabernariæ, humilitate personarum, & argumẽtorum similitudine Comœdiis erant pares: at habitu diuersæ. Comœdiæ enim, Græcorum: Tabernariæ verò Latinorum ritus exprimebant & personas communiter vocatæ sunt Tabernariæ, quòd olim tabulis tegerẽtur. In his atque illis non magistratus regésve, sed humiles homines & priuatæ domus inducuntur. Atellanæ etiam Latinæ (quæ à ciuitate Oscorum Atella, in qua primùm cœperunt, denominantur) à Satyris Græcis solo habitu differunt: in his enim Satyrorũ, in illis rusticorũ personæ Satyris similes ac ridiculæ, ludendi iocãdíque causa inducuntur, vt spectator inter res Tragicas seriásq., Satyrorũ quoq. iocis & lusibus delectaretur, vt & Horatius sentit his versibus: Carmine qui tragico vilem certauit ob hircũ, mox etiã agresteis Satyros nudauit & asp Incolumi grauitate iocũ tẽtauit, eo quòd illecebris erat: & grata nouitate morãdus Spectator. Quarta species est quæ Græcè μῖμος, Latinè planipes dicitur. Mimus est sermonis cuiuslibet motus sine reuerẽtia, vel factorũ cum lasciuia imitatio. Mimus dictus, quasi solus imitetur. & cùm alia Poëmata idem faciant, solus tamen quasi priuilegio quodam, quod fuit cõmune, possedit. Similiter atque is qui versum facit, dictus ποιητὴς, cùm tamem artifices, qui æquè quid faciunt, non dicantur Poëtæ. Ideò autem Latinè Planipes, quòd actores planis pedibus, id est, nudis, proscenium introirent, non vt Tragici actores cum cothurnis, neque vt Comici cum soccis olim: non in fugestu scenæ, sed in plano orchestræ positis instrumentis mimicis agitabant. Cuius Planipedis, Accius Togatarum scriptor ita in Ædilitia fabula meminit, Datum est aurum, exultat planipes. Si quas tamen ex soccis fabulas fecerant, palliati pronuntiabant. Togata prætextata, à Tragœdia differt. In Tragœdia heroës introducuntur Pacuuius Tragœdias nominibus heroicis scripsit Oresten, Chrysen, & his simlia. Item Accius In Prætextata autem scribetur Brutus, vel Decius, vel Marcellus. Togata Tabernaria, à Comœdia differt, quòd in Comœdia Græci ritus inducũtur, personæque Græces, Laches, Sostrata: in illa verò Latinæ. Togatas tabernarias in scenã ductaueruñt præcipuè duo, Afranius & Quintus Ennius. Nã Terẽtius & Cæcilius Comœdias scripserũt. Latia Attellana, à Græca Satyrica differt, quòd in Satyrica ferè Satyrorũ personæ inducũtur, aut siquæ sunt ridiculæ similes Satyris, Autolycus, Burris: in Attellana, obscœnæ personæ, vt Marcus. Hoc tenendũ. Comœdiæ nomen cùm sit fabulæ altera species, generatim sæpe pro fabula vsurpari: vnde Togatæ Comœdiæ in Prætextatas & Tabernarias diuidi dicuntur. Togatas autem, cùm sit generale nomen, specialiter tamen pro Tabernariis, non modò communis error vsurpat, quia Fannius Togatas appellat, sed & Poëtæ, vt Horatius, qui ait, Vel qui Prætextas, vel qui docuere Togatas. Initio Togatæ Comœdiæ dicebantur, quòd omnia in publico honore confusa cernebantur. D Fabula generale nomen est. eius duæ primæ partes sunt, Tragœdia, & Comœdia. Si Latina argumentatio sit, Prætextata dicitur. Comœdia autem multas species habet. Aut enim Palliata est, aut Togata, aut Tabernaria, aut Attellana, aut Mimus, aut Rhyntonica, aut Planipedia. Planipedia autem dicta ob humilitatem argumenti eius, ac vilitatem actorum, qui non cothurno aut socco vtuntur in scena, aut pulpito, sed plano pede: vel ideò quòd non ea negotia continet, quæ personarum in turribus, aut in cœnaculis habitantium sunt, sed in plano & humili loco. Personati primi egisse dicuntur Comœdiam Cincius & Faliscus: Tragœdiam Minutius & Prothonius. Comœdiarum formæ sunt tres, Palliatæ, Græcum habitum ferentes, quas nõnulli Tabernarias vocant. Togatæ, iuxta formam personarum, habitum togarum desiderantes. Attellanæ, salibus & iocis compositæ, quæ in se non habent nisi vetustam elegantiã. Illud verò tenendũ est, post νέαν κωμῳδίαν Latinos multa fabularum genera protulisse: vt Togatas, à scenicis atque argumentis Latinis: Prætextatas, ab dignitate personarum & Latina historia: Attellanas, à ciuitate Campaniæ vbi actitatæ sunt plurimæ: Rhyntonicas ab actoris nomine: Tabernarias, ab humilitate argumenti & styli: Mimos, ab diuturna imitatione villum rerum, & leuium personarum.

DE SCENICO HABITV.

SCENICVS Habitus, est indumentũ genus, quo vtebantur Scenici, vt alter ab altero dignosceretur. D Hinc Vlyssem palliatum semper inducunt: siue quòd aliquando insaniã simulauit: quo tempore tectum se esse voluit, ne agnitus cogeretur in bella prodire: seu ob singularem sapientiam, qua tectus munitúsque

que plurimùm socijs profuit. Huius enim virtutis erat, animi semper decipientis ingenium. Nonnulli Ithacæ incolas, sicut Locros, palliatos fuisse cõmemorãt. Achillis, & Neoptolemi personæ diademata habent, quamuis regalia sceptra nunquam tenuerint cuius argumenti probatio talis inducitur, quòd nunquam cum reliqua Græciæ iuuentute ad gerenda cum Troianis bella, sacramenta coniurationis inierunt, nec vnquam sub Agamemnonis imperio fuerunt. Comicis senibus candidus vestitus inducitur, quod is antiquissimus fuisse memoratur. Adolescentibus discolor attribuitur, vt sui ingenij mobilitatem præ se ferant. Serui Comici amictu exiguo conteguntur, paupertatis antiquæ gratia, vel quo expeditiores agant. Parasiti cũ intortis pallijs veniunt. Læto, vestitus candidus: ærumnoso, obsoletus. purpureus, diuiti: pauperi, phœniceus datur. militi, chlamys purpurea. puellæ habitus peregrinus inducitur. Leno pallio varij coloris vtitur. Meretrici ob auaritiam luteũ datur. Syrmata dicta sunt ab eo quòd trahuntur: quæ res ab scenica luxuria instituta est. Eadem in luctuosis personis incuriam sui per negligentiam significant. Aulæa quoque in scena in terra sternuntur, quòd pictus ornatus erat ex Attalica regia Romã vsque perlatus: pro quibus Siparia ætas posterior accepit. Est autem minutum velum, quod populo obsistit, dum fabularum actus commutantur.

COMOEDIA QVID.

D COMOEDIA, est fabula diuersa instituta cõtinens, affectũmq. ciuiliũ ac priuatarum rerum: qua discitur quid sit in vita vtile, quid contrà euitandum. Comœdiã esse Cicero ait imitationem vitæ, speculũ consuetudinis, imaginem veritatis. Liuius Andronicus qui primus Tragœdiam Togatam reperit, ait Comœdiam esse quotidianæ vitæ speculum: nec iniuria. nam vt intenti speculo veritatis lineamenta facilè per imagines colligimus: ita lectionẽ Comœdiæ imitationem vitæ, consuetudinísque non ægerrimè animaduertimus. D I Comœdia est priuatæ ciuilisque fortunæ, sine periculo vitæ, comprehensio: apud Græcos ita definita. Κωμῳδία ἐστὶν ἰδιωτικῶν ἢ πολιτικῶν πραγμάτων ἀκίνδυνος περιοχή. F Cómœdia est Poëma demulcendis hominum mentibus, excutiendísque potissimùm cachinnis accommodatum. Hoc innuit Virgilius, & illi Græcorum, qui Θάλειαν Musam Comicis præsidere cecinerunt, quæ scilicet festiuis pullulans iocis, ad risum vsque delectet. Hoc etiam Aristoteles cõprobauit, inquiens, quod in turpitudine ridiculum est, Comœdiã imitari. Quandoquidem illud imprimis Poëtæ rebus & verbis efficere conabantur. Ipsa quidem re bifariam. videlicet vel opinione sua vel alterius persuasione deceptas fingẽdo personas: deinde magna nomina. vel deos mortalium postremis componendo, sicuti Plautus in Amphitryone Mercurium simulat agere Sosiam: vel contrà, quemadmodũ in Ranis Aristophanis fabula, Xanthias vile mancipiũ Herculem agit. Verborum autem modis septem Comici risus excitabant: vel scilicet plura significans verbum vsurpantes, quod Grammatici dicunt ὁμωνυμίαν: vel plura significationis eiusdẽ, quod vocãt συνωνυμίαν: vel propriũ aliquod ludẽtes nomẽ, et quidẽ ratione, qua nos interdũ oratorẽ dicimus aratorem, quod illi nũcupant παρωνυμίαν: vel eadẽ sæpius non inuenustè repetẽdo, quod appellãt ἀδολεσχίαν: cuiusmodi est illud Ennianum ab Aulo Gellio citatum, vbi verbum hoc frustra & frustrari, decies eodem loco inculcatur: vel aspernandi studio diminutiua formantes: vel aliquam haud absurdè literam mutantes. Denique per non tritas dicendi figuras elegantiã alicuius, aut rude ingenium exprimẽtes, theatrum omne risu diffundebant. Verùm hæc vniuersa nihili nonnunquam erant, nisi vocem histriones singulis adhibuissent accommodatam: quãdoquidem omnis oblectatio Comœdiæ, propemodum in actione consistit.

TRAGOEDIAE ET COMOEdiæ etymon & origo.

D INITIVM Tragœdiæ & Comœdiæ à rebus diuinis est inchoatũ: quibus pro fructibus vota soluẽtes operabãtur antiqui. Nã incensis iam altaribus, & admoto hirco, id genus carminis quod sacer chorus reddebat Libero patri, Tragœdia dicebatur, vel ἀπὸ τοῦ τράγου, hoc est, ab hirco hoste vinearum, & à cantilena. Eius ipsius rei apud Virgilium plena fit mentio. vel quòd hirco donabatur eius carminis Poëta vel quòd vter eius musti plenus solenne præmium cantoribus fuerat: vel quòd ora sua fæcibus perlinebant scenici ante vsum personarum ab Aeschilo repertum. Fæces enim dicuntur Græcè τρύγες. Et his quidem causis Tragœdiæ nomen est inuentum. At verò nondum coactis in vrbem Atheniensibus, cùm Apollini Nomio, id est, pastorum vicinorúmque præsidi deo, cõstructis aris in honorem diuinæ rei circũ Atticæ vicos, villas, pagos, & compita festum carmen solẽniter cantarent, orta est Comœdia. ἀπὸ τοῦ κωμάζειν καὶ ᾄδειν, quod est comessatum ire cantantes. quod à Poëtis solenni die, vel amatoriè lasciuientibus choris Comicis non absurdum est. Itaque vt rerum ita etiam temporum ipsorum cœpto ordine Tragœdia primo prolata esse cognoscitur. Nam vt ab incultis, & feris moribus paulatim peruentum est ad mansuetudinem, vrbésque sunt conditæ, & vita mitior atque otiosior processit: ita res Tragicæ longè ante Comicas inuentæ. D I Comœdia dicta ἀπὸ τῶν κωμῶν. Κῶμαι enim appellantur pagi, id est, conuenticula rusticorum. Nam iuuentus (vt ait Varro) Attica, circum vicos ire solita fuit, & quæstus sui causa hoc genus carminis pronũtiabat. Aut certè à vicis. Nam posteaquam ex agris Athenas commigratum est, & hi ludi constituti sunt, sicut Romæ Compitalitij, ad canendum prodibant, & ab vrbana come & oda Comœdia dicta est ἀπὸ τῶν κωμῶν, id est, viculis, quòd ea humilium domuum fortunæ comprehendantur, non (vt in Tragœdia) publicorum regiarúmque. Vel ἀπὸ τοῦ κώμου, id est, comessatione, quòd olim in huiusmodi fabulis amantium iuuenum κῶμοι agebantur. vel ἀπὸ τοῦ κώματος, hoc est à somno. Nã olim sedatis ac compositis bellorum insultibus, Athenienses cum ad vitam pacatiorem se transtulissent, domesticæ tunc in pauperes insurrexerunt iniuriæ. Ex agro igitur

Athenienses rustici sæpius à diuitibus iniuria affecti, sese in vrbem receperunt sed cùm interdiu quærendo. suis incommodis auxillum præstare non possent, noctu vicos vrbis omnes obeundo, cunctis silentibus, ciues nominatim compellabant: & quas paterentur, aperiebant diuitum iniurias, necnon impia facta, ac dicta propalabant. Hæc cùm sæpe vicini audissent, quod noctu acceperant, postridie inter se inuicem colloquebantur, inde non mediocri erat vitio, quibus eiusmodi obiiciebatur contumelia. vnde opportunum fuit multis in vrbe potentibus, vt suis in agricolas iniuriis modum inuenirent, sibique ab inferendis contumeliis moderarentur. Videntes igitur ciues, hoc esse vtile ciuitati iniuriæ amuletum, iusserunt contumeliis prouocatos in Theatrū prodire, & quæ noctu proclamassent, audaciori animo referre. Deinde quoniam talis lusus non sine grauitate placuit, sanciuit populus Atheniensis, vt qui ingenio præstarent, de eiusmodi rebus carmina componerent, atque liberè, & impunè aduersum omne hominum genus loquerentur. [r] Comœdiæ nomen à dæmone Come, religiosè admodum arbitramur esse deductum, quoniam & comessari eodem de nomine dictum Philostratus affirmat: cuius scilicet numinis dexteritate, quælibet hominibus fausta comessatio paretur. Quid autem sit comessari, Philostratus imagine Comi faciliùs tibi, quàm ego possim, demonstrabit, ubi fingit eum feruescente mero supinum dormitare, faciéque præ nimio potu scintillante, rhoncos ab imo pectore stertere deducentē. Vtriusque verò sexus homines, id quod ipse desyderat, gregatim vestibus permutatis, plausúque concinno, quàm maximè possunt genio indulgere. quod ipsum in hac vrbe sæpius vidi, cum mimariæ (vt aiunt) saltationes hybernis nocti bus debacchantur, quæ teste Polluce κωμάσεις appellari consueuerunt. Noli igitur eos audire, qui comessari di ctum putant ab esu, quoniā s simplici necessariò scriberetur, nec secus eruditi veterum codices haberent. Nam Græcū illud κωμάζω, queādmodū ζ literæ natura desyderat, duplici ss Latinè quidem annotatur, sicuti πατρίζω, philippisso est. ita κωμῳδία quasi κωμάζωδία, vi delicet comessantium hominum cantilena. Quæ Græcorum & Donati sententia maximè placet: cùm præsertim doctissimus quisque fateatur in Dionysiacis comessationibus, id genus Poëmatis à veteribus fuisse celebratum. Ii verò mihi nullo pacto blandiri possunt, qui nomē hoc ἀπὸ τῶν κωμῶν deriuare cōtendunt, quoniam Athenienses (apud quos natam ferè, & auctam esse Comœdiam nemo ambigit) δῆμους vocarunt, quæ ab aliis κῶμαι fuissent appellatæ. Enimuero illud vnū mihi negotium facit, ne scilicet Comum ἀπὸ τῶν κωμῶν Græcia dixerit, quemadmodum Romani Fornacaliam, creatis ab incendio coluere fornacibus: & Robigum, que Rubiginē atque alios cōplures, à quibus præessent rebus appellauere. Vtcūque tamen sese res habeat, ποιεῖ κωμάζειν appellari Comœdiam affirmo: quoniam etsi ἀπὸ τῆς κώμης dicatur ὁ κῶμος, tamē ab eo τὸ κωμάζειν, vnde κωμῳδία, quasi κωμάζοντων ᾠδὴ nominatur. [D] Poëtæ primi Comici fuerūt, Susarion, Rullus, & Magnes. Hi veteris disciplinæ iocularia quædā minùs scitè & venustè pronuntiabant: in quibus hi versus fuerunt,

Ἀκούετε λέῳ, Σουσαρίων λέγει τάδε.
Κακὸν γυναῖκες, ἀλλ' ὅμως ὦ δημόται,
Οὐκ ἔστιν οἰκεῖν οἰκίαν ἄνευ κακοῦ.

Secunda ætate fuerunt, Aristophanes, Eupolis, & Cratinus: qui & principum vitia insectati, acerbissimas Comœdias composuerūt. Tertia ætas fuit Menandri & Philemonis, qui omnē acerbitatem Comœdiæ mitigauerunt atque multiplicia argumenta Græcis authoribus secuti sunt. Ab his Romani fabulas transtulerunt & constat apud illos primùm Latino sermone Comœdiam Liuium Andronicum scripsisse. Sunt qui velint Epicharmum in insula Co exulantem, primum hoc carmen frequentasse, & sic à Co Comœdiam dici. Anteà itaque galeris, non personis vtebātur, vt qualitas coloris, indicium faceret ætatis, cùm essent aut albi, aut nigri, aut rufi. Personis verò vti primus cœpit Roscius Gallus, præcipuus histrio, q oculis obuersis erat, nec satis decorus in personis, nisi parasitos pronuntiabat. [P] Huius autem originis ratio ab exteris ciuitatibus, moribúsque peruēnit. Athenienses nāque Atticam custodientes elegantiam, cùm vellent malè viuentes notare, in vicos & compita ex omnibus locis læti alacrésque veniebant: ibíque cū nominibus singulorum vitam publicabant: vnde nomen cōpositum vt Comœdia vocaretur hæc autem carmina in pratis primùm mollibus agebantur, nec deerant præmia, quibus ad scribendum doctorum prouocarentur ingenia: sed & actoribus munera offerebantur, quò libentiùs iucundo vocis flexu ad dulcedinem commendationis vterentur. Caper nanque pro dono his dabatur, quia vitibus noxium animal habebatur: à quo etiam Tragœdiæ nomen exortum est. Nonnulli autem ex amurca olei fæce, quæ est humor aquatilis, Tragœdiam dici, vocarique maluerunt. Qui ludi cum per artifices in honorem Liberi patris agerentur, etiam ipsi Comœdiarum, Tragœdiarúmque scriptores huius dei velut patris, numen colere venerarique cœperunt. cuius rei probabilis ratio extitit. ita enim carmina incho ata proferebantur, vt per ea laudes eius, & facta gloriosa celebrari, proferrique constaret. tū paulatim fama huius artis increbuit. Thespis autem primus hæc scripta in omnium notitiam protulit. Posteà Æschylus secutus exemplum, publicauit, de quibus ita Horatius in arte Poëtica loquitur,

Ignotum Tragicæ genus inuenisse camœnæ.
Dicitur, & plaustris vexisse Poëmata Thespis.
Quæ canerēt, agerēntque perūcti fęcibus ora.
Post hūc personæ, pallæque repertor honestæ
Æschylus, & modicis instrauit pulpita tignis,
Et docuit magnúmq; loqui, nitiq; cothurno.
Successit vetus his Comœdia nō sine multa.
Laude: sed in vitium libertas excidit, & vim.
Dignam lege regi, lex est accepta, chorúsque
Turpiter obticuit sublato iure nocendi.
Nil intentatum nostri liquēre Poëtæ,
Nec minimum meruēre decus, vestigia Græca
Ausi deserere, & celebrare, domestica facta,
Vel qui prætextas, vel qui docuēre togatas.

Si funditus Latinæ Comœdiæ quæras perspicere conditionem, in primis eius originem par esse arbitror

non

non ignorare, quippe cùm ad nos è Græco fonte deriuata per Latinos quasi traduces emanarit. In veterum itaque fabulis quinque perhibent esse differentias, temporum scilicet, styli, materiæ, numerorum, & apparatus. Nobis igitur tempora considerantibus, tria Comœdiarum genera sese offerunt distinguenda. Primum enim est, quod vnà cum Peloponnesiorum imperio, Susarione, vel Sannitione floruit inuentore. Alterum, quod ab impositis per Lacedæmonios Atheniensium ceruicibus, triginta quasi iugo tyrannis, ad ætatem vsque Philippi Macedonis est propagatum, videlicet per annos circiter sexaginta. Tertium, quod ab Alexandri temporibus, adeò faustum sumpsit initium, vt etiam a Latinis in præsentia celebretur. Veruntamen ego Comœdiam Græcum esse inuentum minimè arbitror: neque (vt Thomas magister, & eum secuti, videntur æstimare) ab agricolis ciuium iniurias conquerentibus esse deriuatam. Hoc nempe causam asperitatis, & iurgiorum in veteri Comœdia reddit: quam mox ipsi longè aliam esse docebimus: neque videtur quicquam, vt reor, ad Comœdiæ primordia pertinere: quoniam Orpheus, quem constat per centum amplius annos ante Troiani belli tempora vixisse, sub Laomedonte scilicet, ac Athenis Ægeo imperante, Bacchi mysteria ab Ægyptiis trãlata suis Thracensibus indicauit. Atqui Comœdiæ quemadmodum idem asserit Thomas, veteris tempore in Bacchanalibus agebantur. Vnde etiam apud Romanos ara Libero patri sacra in dextro latere scenæ, quemadmodum ait Donatus, vel orchestræ, vt Pollux, semper erigebatur: quod maximum est argumentũ à Bacchi mysteriis, omne fabularum genus esse depromptum. Id Horatius innuit, quum spectatorem & sacris functum, & potum appellat. Par est igitur arbitrari, prima Comœdiæ semina per Orpheum ab Ægypto in Græciam fuisse delata: vnde complura non Orpheus modò, verùm & alii transtulerunt. Celebres enim erant & Phœniciæ literæ, nondum Græcis sexdecim à Palamede Nauplii filio configuratis: ac plurimi studia Poëtices habebantur, proindéque sapientes illi numeris omnia componebant, quæ vnà cum cæteris apud tum Ægyptios floruisse nemo benè doctus dubitarit. Non defuerunt etiam, qui fabularum initia Siculis adiudicarent, quemadmodum Aristoteles in Poëticis ait, quoniam Epicharmus Comicorum antiquissimus Poëta illinc esset oriundus. Syracusanus enim reuera fuit, duplicésque Græcorum literas ζ.ξ.ψ primus omnium excogitauit, sicut in Iliados α Grammaticus Iohannes, solerti vir ingenio, mecum sentit: vbi longas η & ω per Simonidem Poëtam in insula Chio natum, scribit esse formatas, aspiratarúmque characteres θ.φ.χ Cadmo illi Milesio testatur effectos. Licet hæc Plinius quinquagesimosexto libri septimi capite, longè aliter tradat: nisi sit error in codicibus, aut Græci ipsi non satis sibi consent, quos ille potissimùm fuerit secutus. Satius tamen arbitror hæc elementa singula singulis inuentoribus addixisse. Ea igitur ægrotantium somnia prætermittas: vnum hoc sciens ab Æschylo, & qui eum secutus est, Cratino, fabulas in suam formam esse tandem redactas. Siquidem ante deuictos Persas ad Salamina, cuius victoriæ fabulam quæ nunc extat, Æschylus dedit, nullus in iis ordo poterat reperiri. Comœdiarum itaque prima semina ad Ægyptios referamus, formulam earum & ordinem Cratini temporibus adscribentes. D Quanuis autem retro prisca voluentibus reperiatur Thespis Tragœdiæ primus inuentor: & Comœdiæ veteris pater Eupolis cum Cratino, Aristophanéque esse dicatur: Homerus tamen, qui ferè omnis Poëticæ largissimus fons est, etiam his carminibus exempla præbuit, & velut quadam suorum operum lege præscripsit: qui Iliadem instar Tragœdiæ, Odysseam ad imaginem Comœdiæ fecisse monstratur. Nam post illius tale, tantúmque documentum, ab ingeniosissimis imitatoribus & digesta sunt in ordinem, & diuisa ea, quæ etiam tum temerè scribebantur adhuc impolita, atque in ipsis rudimentis haud quaquam vt postea facta sunt, decora atque æquia. At nos ea quæ propriè de Tragœdia dicenda sunt, titulo propositi operis instantes, in alia tempora differamus: & de his fabulis iam loquamur quas Terentius imitatus est. Postquàm demonstrãdæ originis causa de vtriusque generis initio diximus: quod necesse est iam dicemus. Comœdia ferè vetus, vt ipsa quoque olim Tragœdia, simplex carmen (quemadmodum iam diximus) fuit: quod chorus circa aras fumantes nunc spatiatus, nunc reuoluens gyros, cum tibicine concinebat. Sed primò vna persona substituta est cantoribus, quæ respondens alternis choro, locupletauit variauítque rem Musicã. tum altera, tũ tertia, & ad postremum crescente numero, per actores diuersos, personæ, pallæ, cothurni, socci, & cæteri ornatus atque insignia scenicorum repertæ & ad hoc vnicuique suus habitus. & ad vltimum qui primarum partium, qui secundarum, & tertiarum, qui quartarum, atque quintarum actores essent, distributa & diuisa quinquepartitò tota est fabula. quæ tamen in ipsis ortus sui velut quibusdam incunabulis, & vixdum incipiens, κωμῳδία ἱστόνυμος ἢ ἀρχαία dicta est: ἀρχαία idcirco, quia est de nobis parum cognitis vitiis: ἱστόνυμος autem, quia inest in ea velut historica fides veræ narrationis, & denominatio omnium, de quibus liberè describebatur. Etenim per priscos Poëtas, non vt nunc, penitus ficta argumenta: sed res gestæ à ciuibus palàm cum eorum sæpe qui gesserant nomine decantabantur. ideò ipsa suo tempore moribus multùm profuit ciuitatis: cùm vnusquisque caueret, culpa ne spectaculo cæteris esset. & domestico probro. Sed cùm Poëtæ abuti licentiùs stylo, & passim lædere ex libidine cœpissent plures bonos: ne quisquam in alterum carmen infame proponeret, lege lata, siluêre. Et hinc deinde aliud genus fabulæ, id est, Satyra sumpsit exordium, quæ à Satyris, quos illotos semper ac petulantes deos scimus esse, vocitata est. etsi aliunde nomen traxisse prauè putant alii. Hæc, quæ Satyra dicitur, eiusmodi fuit, vt in ea quanuis duro & veluti agresti modo, de vitiis ciuiũ tamen sine vllo proprii nominis titulo carmen esset. Quod item genus Comœdiæ multis obfuit Poëtis, cùm in suspicionem potentibus ciuibus venissent illorum facta descripsisse in peius, ac deformasse genus stylo carminis, quod primò Lucius nouo conscripsit modo, vt Poësin inde

ceret. Id est, vnius carminis plures libros. Hoc igitur, quo suprà diximus modo coacti omittere Satyram, aliud genus carminis τὴν νέαν κωμῳδίαν, hoc est, nouam Comœdiam reperêre Poëtæ, quæ argumento communi magis, & generaliter ad omnes homines, qui mediocribus fortunis agunt, pertineret: & minus amaritudinis spectatoribus, & eadem opera multum delectationis afferret: concinna argumento, consuetudine congrua, vtilis sententiis, grata salibus, apta metro. Vt igitur superiores illæ suis quæque celebrantur authoribus: ita hæc νέα κωμῳδία cùm multorum anteà, tum præcipuè Menandri, Terentiíque est.

DE COMOEDIAE PROprietate, quídque differat à Tragœdia & Satyra.

COMOEDIAE proprium fuisse scribunt quidam, vigintiquatuor adhibere saltatores, & quadratum chorum. Prætereà conuitia, dicacésque sermones continere. Illud quoque minimè prætereundum, quòd Comici, Satyrici, & Tragici, omnes vno nomine Comici appellati sunt, quoniam ex vicis in vrbem eruperin, qui his dedêre principium. Exindi distributa scribentium ratio est, vt Comici, seruos & humiles, Satyrici, rusticos, Tragici diuites, & reges describerent. Ac sicut Comœdia a vicis, aut à somno dicta, Tragœdia ab hirco, aut à fæce: ita Satyra à Satyris, hoc est, rusticis, illotis & petulantibus est appellata, vel à Satyra lance, quæ referta variis, multísque primitiis, in sacris inferebatur. D Inter Tragœdiam & Comœdiam cùm multa, tum in primis hoc distat: quòd in Comœdia mediocres fortunæ hominum, parui impetus, periculáque, lætíque sunt exitus actionum: At in Tragœdia, omnia contraria, ingentes personæ, magni timores, exitus funesti habentur. Et illic turbulenta prima, tranquilla vltima: In Tragœdia contrario ordine res aguntur. Tum quòd in Tragœdia fugienda vita, in Comœdia, capessenda exprimitur. Postremò, quòd omnis Comœdia de fictis est argumentis: Tragœdia sæpe ab historica fide petitur. D Comœdia à Tragœdia differt, quòd in Tragœdia introducuntur duces, heroës, reges: in Comœdia humiles atque priuatæ personæ. In illa luctus, exilia, cædes: in hac amores, virginum raptus. Deinde quòd in illa frequenter & penè semper lætis rebus exitus tristes, & liberorum fortunarúmque priorum in peius agnitio: in hac tristibus læta succedunt. Quare varia definitione discretæ sunt. Altera enim [illegible], altera [illegible] dictæ sunt. Tristitia nanque Tragœdiæ proprium. Ideóque Euripides petente Archelao rege, vt de se Tragœdiam scriberet, abnuit, ac precatus est, ne accideret Archelao aliquid Tragœdiæ proprium: ostendens nihil aliud esse Tragœdiam, quàm miseriarum comprehensionem.

DE COMOEDIARVM qualitate.

D COMOEDIÆ Motoriæ sunt, aut Statariæ aut Mistæ. Motoria Comœdia est quæ res turbulentas inducit, vt Amphitryo. Stataria quæ res continet quietiores, vt Cistellaria, Heautontimorumenos. Mista quæ ex vtroque actu consistit, vt Andria, Eunuchus, Adelphi, Hecyra, & Phormio.

AELII DONATI ERVDITISS. Grammatici Præfatio in Andriam Terentij.

COMOEDIA Andria cùm Palliata sit, de loco nomen accepit. & à Menandro priùs & nunc ab ipso Terentio: qui cùm de Chryside loqueretur, sic ait,

Hei vereor ne quid Andria apportet mali.

& hoc commune vocabulum est & in Græca & in Latina lingua. Hæc maiori ex parte motoria est, continétque actus amatorum adolescentium, & patrum plurum. Sunt ibi callidi serui, astutæ ancillæ, seueri senes, [adolecèntulæ] liberales. In hac primæ partes, senis Simonis sunt, secundæ Daui, tertiæ Chremetis, & deinceps reliquorũ. Prologus in hac acer inducitur, & in aduersarios non mediocriter exasperatur: sed tamen id subtiliter, vt omnia lacessitus facere videatur, ac dicere. Hic protasis subtilis, epitasis tumultuosa, catastrophe penè tragica: & tamen repente, ex his turbis in tranquillum peruenit. Hæc prima acta est ludis Megalensibus Marcio Fuluio ædile: & Marco Glabrione Qu. Minuto Valerio Curulibus. Egerunt L. Attilius Latinus Prænestinus, & L. Ambiuius Turpio. Modos fecit Flaccus Claudij filius tibiis paribus, dextris & sinistris, & est tota Græca, edita M. Marcello & Sulpitio COSS. pronunciatáque est Andria Terentij, ob incognitum adhuc nomen Poëtæ, & minoris apud populum authoritatis ac meriti. Diuerbijs authenticis lepidè distincta est: & successu spectata prospero, hortamento Poëtæ fuit ad alias conscribendas. Initiũ autem προτατικὸν πρόσωπον, id est, aduentitiam personam recepit Sosiæ, propter euoluendam argumenti obscuritatem. Persona autem protatica ea intelligitur, quæ semel inducta in principio fabulæ, in nullis deinceps fabulæ partibus adhibetur. Adnotandum sanè puellarum liberalium nullam orationem in proscenio induci in Comœdia Palliata, præter inuocationem Iunonis Lucinæ: quæ & ipsa quoque post scenam fieri solet.

2 ACTA LVDIS MEGALENSIB. M. FVLVIO,
3 /ET/ M. GLABRIONE AEDILIB. CVRVLIB. Goueanus omittit [&].
4 /EGERVNT/ L. AMBIVIVS TVRPIO, L. AT- Go.[Egére].
5 TILIVS PRAENESTINVS. MODOS FECIT Go. [Clau. Flaccus.]
6 /FLACCVS,/ CLAVDI /FILIVS/ TIBIIS Mu. Dele [filius].
7 /PARIB. DEXTRIS ET SINISTRIS. ET Go.[paribus & imparibus, hoc est, sini-
8 EST TOTA GRAECA,/ EDITA M. MAR- stris & dextris. Tota
9 CELLO, /CN./ SVLPITIO COSS. Gl.[Caio] Græca est Menandron.]

1 *ANDRIA TERENTII, &c.*) Hæc inſcriptio complectitur primùm locum, quo acta eſt Andria, veluti in ludis Megalenſibus, vtpote Magnæ Deæ feriis. Mox & perſonas tū κωμῳδίαις κεκάλωι, quàm dramatū redēptores Ædiles cõtinet. Deinde apparatū per modos paribus tibiis factos indicat. His enim ſignificabatur affectus, veluti hic grauitas ſenilis cū hilaritate adoleſcétū & ſeruulorū iocoſa, quæ Græcis eſt κῶμοι, cõiūcta eſt. Illa quidem tibiis dextris, hæc verò ſiniſtris repræſentabatur. Poſtea argumētū notat. Eſt enim Palliata Comœdia, vtpote argumēti Græci. Poſtremo tempus editæ & actæ fabulæ per Coſſ. Cn. Sulpitiū Gallū, & M. Claudiū Marcellū deſcribitur. Acta enim eſt anno vrbis conditæ 588. vel ante Chriſtū natū 163. In plerisq. fabulis ipſarū nomina priora ponebātur, quàm Poëtarū: in nõnullis Poëtarū, quam fabularū. cuius moris diuerſitaté antiquitas probat. Nam cùm primùm aliqui fabulas ederent, ipſarum nomina pronuntiabantur antè, quàm Poëtæ pronuntiarentur, ne aliqua inuidia à ſcribendo deterreri poſſent. Cùm autem per editionem multarum Poëtæ iam eſſet authoritas acquiſita, rurſus priorū Poëtarū nomina proferebantur: vt per ipſorum vocabula fabulis attentio acquireretur. Omnium autē Comœdiarum ſcripta ex quatuor rebus omnino ſumuntur, nomine, loco, facto, euentu. Nomine, vt Phormio, Hecyra, Gurgulio, Epidicus. Loco, vt Andria, Leucadia, Brunduſina. Facto, vt Eunuchus, Aſinaria, Captiui. Euentu Commorientes, Adelphi, Heautontimorumenos. Andria igitur cùm palliata ſit, de loco nomē accepit, & à Menandro priùs, & nunc ab ipſo Terentio: qui cùm de Chryſide loqueretur, ſic ait, Hei vereor ne qd Andria apportet mali. Et hoc cõmune vocabulum eſt, & in Græca, & in Latina lingua. Hęc maiori ex parte motoria eſt, continétque actus amatorū adoleſcentium, & patrum piorum. Sūt ibi callidi ſerui, aſtutæ ancillæ, seueri ſenes, adoleſcentulæ liberales. In hac primæ partes ſenis Simonis ſunt, ſecundæ Daui, tertiæ Chremetis, & deinceps reliquorum. Prologus in hac acer inducitur, & in aduerſarios non mediocriter exaſperatur: ſed tamen id ſubtiliter, vt omnia laceſſitus facere videatur, ac dicere. Hîc protaſis ſubtilis, epitaſis tumultuoſa, cataſtrophe penè tragica: & tamen repentè ex his turbis in tranquillum peruenit. Hæc prima acta eſt ludis Megalēſibus M. Fuluio Ædile, & M. Glabrione, Q. Minutio Valerio Curulibus. Egerunt L. Attilius, Latinus Præneſtinus, & L. Ambiuius Turpio. Modos fecit Flaccus Claudii filius tibiis paribus, dextris & ſiniſtris. & eſt tota Græca edita M. Marcello, & Sulpitio COSS. pronuntiatáque eſt Andria Terentii, ob incognitum adhuc nomen Poëtæ, & minoris apud populum authoritatis ac meriti. Diuerbiis authenticis lepidè diſtincta eſt: & ſucceſſu ſpectata proſpero, hortamento Poëtæ fuit ad alias conſcribendas. Initiū autem προτατικὸν πρόσωπον, id eſt, aduētitiam perſonam recepit Soſiæ, propter euoluendam argumenti obſcuritatem. Perſona autem protatica ea intelligitur, quę ſemel inducta in principio fabulæ, in nullis deinceps fabulæ partibus adhibetur. Annotandum ſanè puellarū liberalium nullam orationem in proſcenio induci in Comœdia palliata, præter inuocationem Iunonis Lucinæ: quæ & ipſa quoquē poſt ſcenam fieri ſolet.

Alla ludis Meg.) Ludi sunt ceremoniæ ab Aedilibus curulibus munere publico institutæ, in quibus vt plurimum Comœdiæ recitabantur. Quorũ quatuor maxime genera celebrabantur. Megalenses, magnis diis consecrati, quos Græci μεγάλους appellant. Funebres, ad retinendũ populũ instituti, dum pompa funeri decreta in honorẽ patricii viri plene instruitur. Plebeii, qui pro salute plebis edũtur. Apollinares, Apollini cõsecrati. De Ludis Megalẽsibus quia certi nihil apud authores reperiebã, non abs re putaui, quæ colligere ipse potui, in mediũ afferre. μεγάλους Magnos dici à Græcis Deos author est Donatus. σιοὶ enim Aeoles Deos vocant: vnde Sibyllas dici vult Aristot. quod Deorũ mentes cõsiliaque perspiciãt. Magnos vero Deos intelligo, quos Maiorũ gentiũ Cicero vocat, qui à terris in cælũ non peruenere: tales habebãtur Iupiter, Neptunus, Minerua, Iuno. At neque magnis omnibus Diis, sed tantum cælestibus erant hi ludi consecrati. Hos esse quos Romanos interim videmus appellatos ex eo colligo, quod Asconius scribit, Romanos ludos Magnos quoque appellari, quod Magnis Diis erant instituti: quos eosdem Circenses dictos putat. Vnde illud Virgilii, –Magnis Circensibus actis. Non esse eosdem ludos Megalẽses, & eos quos Megalesia dicimus, ex Ciceronis Oratione de Aruspicum responsis aperte colligimus, vbi Megalesia Megalensibus celebrari dicit. verba hæc habent. Nam quid ego de illis ludis loquar, quos in Palatio nostri maiores ante templum in ipso Matris Magnæ conspectu Megalẽsibus fieri celebrarique voluerunt: qui sunt more institutisque maximè casti, solennes, religiosi. quibus ludis primũ ante populi consessum Senatui locum P. Africanus iterum Consul ille Maior dedit, vt eos ludos hæc lues impura pollueret: quò si quis liber aut spectandi aut etiam religionis causa accesserat: manus adferebãtur: quò matrona nulla adiit propter vim consertúmque seruorum. Ita ludos eos quorum religio tanta sit, vt ex vltimis terris accersita in hac vrbe consederit, qui & vni ludi ne verbo quidem appellantur Latino, vt vocabulo ipso & appetita religio externa & Matris Magnæ nomine suscepta declaretur, hos ludos serui fecerunt, serui spectauerunt, tota denique hoc Aedili seruorum Megalesia fuerunt. Extrema hæc verba declarant illos ludos, quos Megalensibus in Palatio in ipso Matris Magnæ conspectu fieri dicebat initio, esse Megalesia. nam & Liuius scribit M. Iunium Brutũ ædem Magnæ Matri deûm in Palatio dedicasse, & ludos ob eam dedicationem factos Megalesia appellasse, idque his verbis, Per idem ferè tempus, (inquit lib. 36.) ædes Matris Magnæ deæ dedicata est, quam deam P. Cornelius aduectã ex Asia, P. Cornelio Scipione, cui postea Africano fuit cognomen, P. Licinio Coss. in Palatium à mari detulerat, locauerant ædẽ faciendam M. Liuius, C. Claudius Censores, M. Cornelio, T. Sempronio Coss. tertiodecimo anno postquã locata erat, dedicauit eam M. Iunius Brutus: ludíque ob dedicationem eius facti: quos primos scenicos fuisse Antias Valerius est author, Megalesia appellatos. Megalenses porrò ludi siue Romani, siue Magni, siue Circẽses sub Regibus fuere instituti: fiebántque sub initiũ mensis Septembris, durabant autem non amplius dies nouem. Cicero in actione prima in Verrem, Nonæ sunt hodie Sextiles, hora nona conuenire cœpisti: hunc diem iam ne numerant quidem: decem dies sunt ante ludos votiuos, quos Cn. Pompeius facturus est; ii ludi dies quindecim auferent. deinde Romani continuò consequẽtur: ita propè X L. diebus interpositis, tum denique se ad ea, quæ à nobis dicta erũt, responsuros esse arbitrantur. Quorum dierum si quis rationem subducat, & sub initium Septẽbris cadere Ludos Romanos, & non amplius nouem dies durasse deprehendet. De iis ludis Romanis ita Cicero libro quinto, in Verrem: Nunc sum designatus Aedilis, habeo rationẽ quid à populo Romano acceperim, mihi ludos sanctissimos maxima cum ceremonia Cereri, Libero, Liberǽque faciendos, mihi Floram matrem populo plebique Romanæ, ludorum celebritate placandam, mihi ludos antiquissimos, qui primi Romani sunt appellati, maxima cum dignitate ac religione Ioui, Iunoni, Mineruæque esse faciundos, mihi sacrarum ædium procurationem, &c. Quo loco Megalenses ludos non omisisset, quos Aediles summa religione & dignitate faciebant, nisi iidẽ & Megalẽses ludi fuissent & Romani. Hac tamẽ tota de re asseuerãter dictũ nihil velim.

Egerunt L. A. T. L. A. T. M. &c.) Membra Comœdiarũ, inquit Diomedes, tria sunt Diuerbium, Canticum, Chorus. Membra Comœdiæ diuersa sunt: definito tamen numero continẽtur, à quinque vsque ad decem. Diuerbia sunt partes Comœdiarum, in quibus diuersorum personæ versantur. Personæ autem Diuerbiorum, aut duæ aut tres, raro autem quatuor esse debent: vltrà augere numerum non licet. In Canticis autem vna tantùm debet esse persona: aut si duæ fuerint, ita debent esse, vt ex occulto vna audiat nec loquatur, sed secum (si opus fuerit) verba faciat: & hoc Monodium appellatur. In Choris verò numerus personarum definitus non est: quippe iunctim omnes loqui debent, quasi voce cõfusa, & con

& consentum in vnam personam reformantes. Latinae verò Comœdiae Chorum non habent, sed duobus tantum membris constant, Diuerbio & Cantico. Primis autem temporibus (vt asserit Tranquillus) omnia quae in scena versantur, in Comœdia agebantur. Nam & Pantomimus & Choraules in Comœdia canebant. Verùm actores Comœdiarum, pro facultate & arte potiores, Principatum sibi artificio vendicabant. Sic factum est vt nolentibus cedere mimis cum artificio suo caeteris, separatio fieret reliquorum. Nam dum potiores inferioribus, qui in omni magisterio erat, seruire dedignabantur, seipsos à Comœdiis separauerunt, ac sic factum est, vt exemplo semel sumpto, vnusquisque artis suae rem exequi coeperit, neque in Comœdiam venire. Cuius rei indicia produnt nobis antiquae Comœdiae, in quibus inuenimus, Acta tibiis paribus, aut imparibus, aut serranis. Quando enim Chorus canebat, Choricis tibiis, id est, Choraulicis, artifex concinebat. In Canticis autem Pythaulicis respondebat. Sed quod paribus tibiis vel imparibus inuenimus scriptum, hoc significat, quòd siquando Monodio agebat, vnam tibiam inflabat, siquando Synodio, vtranque. [D] Diuerbia histriones pronuntiabant. Cantica verò temperabantur modis non à Poeta, sed à perito artis musicae factis. Neque enim omnia iisdē modis in vno Cantico agebantur, sed saepe mutatis, vt significat qui tres numeros in Comœdiis ponunt, qui tres continent mutatos modos Cantici illius. Qui huiusmodi modos faciebant, nomen in principio fabulae, & scriptoris & actoris superponebant. Huiusmodi adeò carmina ad tibias fiebant, vt his auditis, multi ex populo antè discerent, quam fabulam acturi scenici essent, quàm omnino spectatoribus ipsis antecedens titulus pronuntiaretur. Agebantur autē tibiis paribus, aut imparibus, & dextris aut sinistris. Dextrae autem tibiae sua grauitate seriam Comœdiae dictionem pronuntiabant. Sinistrae & serranae, acuminis leuitate iocum in Comœdia ostendebant. Vbi autem dextra, & sinistra acta fabula inscribebatur, mistim ioci & grauitates denuntiabantur. *L. Victor Faustus.* Vbi operaepretiū est, *inquit*, animaduertere tibias Chori proprietatē aemulari. nam (vt author est Donatus) quae fabulae graues haberētur & seuerae, tibiis dextris agi consueuerunt: quae verò iocis & vrbanè dictis vndique scaterent, cōtinuò sinistris. Pollux enim auctor est quinque olim in scena ianuas extitisse: quarum media illius omnino domicilium esset, qui primas in fabula partes haberet: altera, dextra scilicet, huic proxima, illius esse consueuit, cui partes darētur secundae: tertia, sinistra, vel maximè tenuis, aut nullius erat personae, vel desola uni aliquod simulabat sacellum. At reliquarū dextrà eos emittere solebat, qui non ab vrbe, sed aliunde proficiscerentur: sinistra verò caeteras, quotquot venirent, vrbanos producebat. Ab hac (vt arbitror) alus fabulae Chorus prodire consueuit, quae salibus, iocisque referta esse videretur. Quippe, quod facetè dicitur, solemus vrbanum appellare. verùm ab altera, si rusticos fabula contineret, quadā seuera graui que simplicitate Chorus emittebatur. Etenim eos potissimum rusticos vocamus, qui semper obducto supercilio facetias auersantur. Vnde Palamedes apud Philostratum ab Achille dicitur ἀγροικότερος, quoniā vt erat vndique seuerus, in deliciis etiam nihil haberet.

Caeterùm, licet multa sint genera tibiarū, tamen duo scenam potissimum frequentabant, videlicet Phrygiae: quarum nonnullae modò dextrae, modo sinistrae ponebantur dextrae, quae foramen vnicum haberent: sinistrae, quae duobus essent foraminibus distinctae. Quippe Seruius, Varronem secutus duas impares cauernas huiusmodi tibiis fuisse testatur, ac foramina totidem. Vnde Virgilius earum biforem cantū appellat, propterea quòd graues & acutas emitterent pro tibicinis arbitrio vcculationes. alterae sunt serranae, sic (arbitror) appellatae, quoniam iis saltatores & proferre & referre pedem continuò iubebantur, non secus atque sectores, qui serra adacta partiri ligna conantur. Siquidem Pompeius ait serram id praelium dici, quo frequenter acies & accedere & recedere soleret. Hae semper erant sinistrae, paresque, id est, aequales cauernis, proindeque parem concentum, acutū scilicet emittebant, quemadmodum Seruius haud perplexè scriptum reliquit. Verùntamē Diomedes tibias pares & impares videtur numero definire: quod equidem non video cur possit admitti: nam par & impar qualitate ferè semper accipitur à Latinis. Exēplo sit hoc Ouidianum, Par erat inferior versus. Et illud Virgilianum, Formosum paribus nodis. Ac illud, Impar cōgressus Achilli. Sed quo tandem sum incuriosè digressus? Egóne vt magna nomina sugillarem? Minimè, si meū mihi vitae institutū permanebit. Quocirca nè nobis aliqd Eupolidis infortunio simile contingat, perfecto iā operi paragraphū stylus obducat.

Modos fec. Flac.) [D] Adrianus Cardinalis inter elegātes dicēdi modos qui à faciēdi verbo deriuatur, numerās etiā hūc, Facere modos. In argumēto. inquit, Andriae Terēti. Flaccus Claudii, filius modos fecit. Cicero de oratore. Neq; id actores prius viderūt quàm ipsi Poetae, quàm denique illi etiā qui fecerūt modos.

FABVLÆ INTERLOCVTORES.

SIMO	*ſenex.*	BYRRHIA	*ſeruus.*
SOSIA	*libertus.*	LESBIA	*obſtetrix.*
DAVVS	*ſeruus.*	GLYCERIVM	*meretrix.*
MYSIS	*ancilla.*	CHREMES	*ſenex.*
PAMPHILVS	*adoleſcens.*	CRITO	*hoſpes.*
CHARINVS	*adoleſcens.*	DROMO	*ſeruus, lorarius.*

IDIOMATA PERSONARVM

PRAECIPVARVM, EX ERASMO ROTERODAMO.

SIMO pius in filium, ſed natura vehementior. Pamphilus pius in patrem, ſed fideliter amans, & cordatus vt adoleſcens. Dauus vafer, ac ſpei pertinacis. Charinus ſimplex, ac nullius conſilii. Byrrhia, Dauo diſsimilimus, deſperandi author. Crito pauper, ſed ob probitatem impatiens cótumeliæ. Chremes pius in filiam, alioqui Simoni diſsimilimus, ingenio ſedato & placido componens omnia. Myſis callida & heræ amans.

RATIO NOMINVM.

SIMO dictus eſt à ſpecie. Simi enim ferè ſunt iracũdi. Chremes, παρὰ τὸ χρέμπτεσθαι, i. ſcreare, quòd ſenes tuſsi expurgent pectus. Pamphilus a fideli amore. eſt enim τὸ πᾶν, prorſum, in totum, & φίλος, amicus: quaſi dicas in totum amicus, totus in amore, prorſus amori deditus, vel omnibus amicus. Charinus à beneuolétia animi, παρὰ τὸ χαρίζεσθαι gratificari, obſequentem ſe præbere, morem gerere. Soſia, quòd ſeruatus ſit in bello, vel quòd ſeruare & tueri ſit vetum ſerui officium: σώζειν, ſeruare, tueri. Dauus à patria. Daui enim, (qui & Daci) populi ſunt in Ponto ad Iſtri fontes verſus Germaniam. Opinor & Byrrhia, ſicut & Myſis. nam Myſi quemadmodum Phryges (qui & Bryges) ſeruile genus erant. Glycerium à voluptate, γλυκὺς γλυκεῖος, & γλυκερὸς, dulcis: vnde diminutiuum γλυκέριον, quaſi dicas, dulcicula. Lesbia à patria, nempe à Leſbo inſula, quæ eſt ferax ſuauiſsimi candidiſsimique vini, quaſi ebrioſa. Crito, quod controuerſiam dirimat, παρὰ τὸ κρίνειν, i. diſcernere, diiudicare, ſeceernere: vnde & κριτὴς, iudex, æſtimator. Dromo à curſu: nam δρόμος, curſus.

C. SVLPITII APOLLINARIS PERIOCHA IN ANDRIAN TERENTII.

Verſuum genera. Iambici trimetri ſiue ſenarij.

*Argumenta ſingularum fabularum ſunt illa quidem Caii Sulpitii Apollinaris, eius quem ſæpe citat Gellius, docti & eruditi viri, quiq. Pertinacem Imperatorem, Latinas literas docuit.

*In [nam] non eliditur m: vel legẽdum [namque,] vt ſecũdus pes ſit dactylus.

[Suaſu] triſyllabum.

SORÓREM *falsò créditam meretrículæ,* ißiaſ 1
Génere A'ndriæ, Glycériũ vítiat Pámphilus. aibdſp 2
Gráuidáque facta, dat fidem vxórem ſibi aiſiſi 3
Fore hanc. *nam* *áliam pater ei deſpónderat* ibdiſp 4
Gnatam Chremêtis. atque vt amôrem cómperit, ſiiaſp 5
Simulat futúras núptias, cúpiens ſuus aiſiap 6
Quid habêret ánimi filius, cognóſcere. abſiſp 7
Daui ſüáſu non repúgnat Pámphilus. ſiſiſp 8
Sed ex Glycério natum vt vidit puérulum ibſ.dp 9
Chremes, recûſat núptias, génerum ábdicat. iiſiap 10
Mox filiam Glycérium inſperáto ágnitam, ſibſſp 11
Dat Pámphilo hanc, áliam Charíno cóniugem. ſiaiſp 12

ARG.

ARGVMENTVM DONATI IN EANDEM.

CHREMES Atticus, pater Pasibulæ & Philumenæ, cùm ex his duabus se Pasibulam perdidisse falsò crederet, relictam Athenis, nec visam posteà multo tempore: tanquam vnicam sibi putabat Philumenam: quam Charinus adolescens Atheniensis adamabat vnicè, & sibi petebat vxorem. Sed pater eam Pamphilo cuidã Simonis filio vltrò despondeat: quã Pamphilus contrà, sororem Chrysidis, ac peregrinam tum creditam, Pasibulam supradictam alteram Chremetis filiam, sub nomine Glycerii latenter sic amauit, vt ex ea filium suscepisset inscio patre: qua re intellecta commotus Simo pater Pamphili, dum per falsas nuptias tentat animum filii, multis dolis à Dauo ipse deluditur seruo; periculóque Charini & Pamphili motus error in fabula vsque ad eum finem ductus est, dum Athenas veniens Andrius quidam Crito rem aperiat, & nodum fabulæ soluat: per quem agnita Pasibula recipitur à parentibus, & traditur Pamphilo amanti: Philumena verò Charino despondetur, & traditur exoptanti.

ARG. M. ANTONII MVRETI.

CHremes, & Phania fratres Athenienses fuerunt. eorum, Chremes profecturus in Asiam, Pasibulam filiolam, quam tum vnicã habebat, fratris fidei credidit. profectò eo, cõtingit, vt in Græcia magni bellorum motus excitarentur. quos fugiens Phania, cùm, imposita secum in nauim puella, ad fratrem iter cepisset, vi tempestatis fracta naui, apud Andrum insulam eiectus est. ibi applicat se ad Andrium quendam, hominem haud magna in re, à quo tamen benignè humanitérque exceptus, non ita multò post moritur. Hospes Andrius relictæ apud se puellæ commutat nomen, & pro Pasibula Glycerium nominat: cúmque per aliquot annos eã cum filia Chryside, pari vtranque studio, educasset, decedit ipse quoque de vita. Chrysis, quæ se & orbã, & inopem videret, abrepta secum Glycerio, Athenas nauigat: vbi cum aliquandiu viram lana teláque tolerasset, ad postremum adolescentum blanditiis, & pollicitationibus victa, quæstum corpore facere incepit. Ventitabat ad eam inter cæteros Pamphilus, Simonis filius, probus, & liberali præditus ingenio adolescens, qui non Chrysidis ille quidem, sed ipsius Glycerii mirifico quodam amore perculsus, primus, solúsque corpus cum ea commiscuit, fidémque iam grauidæ dedit, eã sibi vxorem fore. Susceperat & posteà Chremes aliam filiam, Philumenam nomine, eámque (iam enim nubilis erat) Pamphilo, bona adolescentis impulsus fama, collocare cupiebat. Quid multa? vltrò ad Simonem venit, cum eo negotium conficit. iudicio Pamphili, de communi senum sententia, faciundis nuptiis constituitur dies. Adhuc hæc erant, cùm Chrysis moritur. ibi primum Simo de filii amore cognouit. nam cùm ambo vna in funus prodiissent: accidit, vt, posita in ignem Chryside, Glycerium se, præ doloris impatientia, eodẽ coniectura videretur. Accurrit Pamphilus, eámque mediam amplexus, ita consolari cœpit, vt plurimas minimèque dubias totius rei significationes daret. itaque venit ad Simonẽ postridie Chremes: conditionem renunciat: compesisse se, Pamphilum peregrinam illam habere in vxoris loco. nescius, ex se natam esse eam, quam ita cõtumeliæ causa peregrinam nominaret. gaudere, ea re intellecta, Pamphilus: dolere contrà, ac ringi Simo. aduenit interea dies, qui nuptiis initio fuerat præstitutus. Simo, veteratoria quadam calliditate, simulandas sibi, ad pertentandum filii animum, nuptias statuit: hoc cogitans, si abnueret filius, veram sibi obiurgandi illius caussam fore: quæ ad eum diem nulla satis iusta fuerat: sin annueret: facilè se, quod vellet, à Chremete impetraturum, atque ita verò nuptias, diis adiuuantibus, factum iri. præteriẽs igitur apud forum, securo iam, & nihil tale metuenti filio, Pamphile, inquit, abi domum, ac deos comprecare: vxor tibi ducenda hodie est. hoc dicto, velut improuiso quodam iaculo, sauciatus adolescẽs, quid ageret, aut quid consilii caperet, nesciebat: cum ad eum Dauus, vafro admodum, ac versuto ingenio seruus, animaduersa senis astutia, accurrit. Erat tum vnà cum Pamphilo Charinus, qui adolescens miro quodam amore Philumenæ incensus, frustra sæpe tentatis illius nuptiis, ad postremum audito eam eo die nupturam Pamphilo, in summam desperationem adductus, eum orabat, si se saluum vellet, vt vel eam ne duceret, vel saltem nuptiis dies aliquot produceret. Pamphilus eum sua quidẽ causa bono esse animo atque omnia ad impediendas nuptias moliri iubebat: se, quantum in se esset, effecturũ, ea vt ne daretur sibi. adueniens, vt dixi, Dauus Charinum, iam spei plenum abire, ad ambiendos senis amicos, iubet: deinde seorsum Pamphilo cõlectutas suas aperit, persuadétque, vt patri dicat, se paratum esse vxorem ducere: nam eo pacto, inquit, & patri omnem iurgandi occasionem præcide-

tis,& non erit tamen verendum, ne nuptiæ fiant:nunquam enim Chremes tibi, semel repudiato,filiam suam iterum cõmissurus est. hæc ita de serui consilio acta,longè aliter cecidere ac putabantur.exorat enim Chremetem Simo.ita res in verarum nuptiarum discrimen adducitur.fortè eo ipso die Glycerium exactis temporibus puerum peperit.eũ puerum Dauus,cum aliter nuptias disturbare non posset,pro foribus ædium Simonis ab ancilla collocandum curat.In eum cum incidisset Chremes,& è Pamphilo natum esse cognosset,rursum abducit animum à nuptiis. turbæ maximæ concitantur: donec aduenit Crito Andrius , qui, quòd Chrysidi genere proximus fuisset,ad cernendam illius hæreditatem Athenas venerat.eius interuentu Chremes filiam agnoscit.Ita,summa omnium lætitia, Charino Philumena, Glycerium Pamphilo nubit.

ARG. PHILIPPI MELANCHTHONIS.

NVLLVS est omnino scriptor in Latina lingua, quem tantopere cognosci, edisciq́ue retulerit,atque Terentium. Nam cùm prima virtus in oratione sit propriè loqui,nec proprii sermonis artificem meliorem Terentio habeamus,dignus planè est,in quo perdiscendo plurimum operæ ac studii ponamus.Et ab iis qui docent pueros,superstitiosam etiam diligentiam in hoc authore enarrando requiro.Primùm prodest monere, quæ Comœdiæ natura sit, quidve spectarint Comœdiarum authores:nomen vnde factum sit.Atque hæc quidem Donatus copiosè exposuit.Conuenit autem inter omnes,authores Comœdiarum voluisse & communium morum & casuum exempla proponere: quibus velut admoniti, prudentiùs iudicemus de rebus humanis,& genere orationis facundiam locupletare. Quæ inculcabunt professores eò diligentiùs,vt sciant pueri,quid ex illis petere debeant, quem fructum facturi sint legendis Comœdiis. Nam quò propiùs cognorint & vim literarum,& vtilitatem,eò impensiùs iuuat discere.In recensendis argumentis fabularum, consilium Poetæ summa cura exponendum est. Quarum personarum descriptiones in primis admirationem mereantur,in quibus locis plurimùm commoretur Poeta,vbi plurimum neruorum,plurimum eloquentiæ ostentet: quos locos ita cõmendent pueris,vt & familiariter ament, & tanquam digitos suos norint. Et ob hanc causam fabularum omnium argumenta,veteri more,in πρότασιν, ἐπίτασιν, καταστροφὴν,partiantur,vt distributa faciliùs adsequatur iuuentus.Ferè autem fabulæ continent periculum quoddam. nusquam enim consilio locus est,nisi in dubiis rebus. Neq; verò aliud est Comœdia,nisi humanorum consiliorum & euentuum imago quædam. In Andria periclitatur Pamphilus,vt Glycerio fidem promissam præstet,postquàm patri per errorem pollicitus est,futurum se in eius potestate,ac ducturum quam vellet. Estque hæc veluti θέσις fabulæ.Consilia omnia,querelę omnes, argumenta omnia huc referenda sunt. Et tota fabula similis est orationi generis suasorii. Nam variè de tota causa consultant senes,adolescentes,ac serui. Sed vt argumentum propius cernere queant pueri,ordine singulas partes referemus.

PERICVLVM PROTASIS.Cùm amaret Pamphilus Glycerium, eique fidem dedisset ducturum se esse vxorem, pater,qui amare filium compereràt consilium capit abstrahendi eius à Glycerio,simulat se vxorem daturum.poscitque vt ne filius id recuset.Is cùm & patrem vereretur,& Glycerium deserere parum pium iudicaret,pendet animi,nec habet quò se vortat.Ibi Dauus intelligens simulari rem à patre,consulit herili filio,vt polliceatur patri,se in eius potestate futurum,periculi nihil esse,quandoquidem simulentur nuptiæ.filius obsequitur, quanquam ægrè: pollicetur patri ducturum se quam vellet.

EPITASIS. Interea spargitur de Pamphili nuptiis rumor,rescicunt & mulierculæ,quibus cum Glycerio consuetudo erat.Et pater,cùm à filio quod voluerat, extorsisset, non iam simulat rem,sed seriam fabulam orditur.Chremetem orat,vt gnatam det vxorem filio suo.facilè impetrat. Hic de Pamphilo actum fuit, maturare nuptias pater studet,& filius pollicitus erat se in patris potestate futurum esse.Quæso,quomodo ex his turbis se explicet?quid faciat Pamphilus?Hic Dauus,cuius imprudentia periculum cõtractum erat, cùm dolus non successisset, Chremetem deterret à nuptiis,fidem faciès amari aliam à Pamphilo.

CATASTROPHE. At pater rem vrget:& processisset,nisi casus qui sæpe plus valet quàm ratio,dubiis rebus opem attulisset.Venit quispiam Crito,qui docet Glycerii Chremetis filiam esse,gratum omnibus nuntium.Nuptiæ ex sententia Pamphili cõficiuntur.Vide ex quanto periculo, casu euaserit Pamphilus. Est autem in more Terentio, in prima ferè scena longa narratione commemorare occasionem fabulæ.atque eas narrationes plurimi fecerunt veteres. Sic in Andria exponit Pamphili amores,& patris consilium

filium, quo is filium à Glycerio diuulsurus erat. In reliquis scenis pergit consilium exequi. Sunt asperfa narrationi illi primæ multa rhetorica ornamenta. Est enim mirabiliter aucta, commemoratione morum, studiorum, sodalitii Pamphili, qua occasione Pamphilus deperire in Glycerium cœperit, vbi pater id primùm deprehenderit. Hæc accuratè expendet professor. & velim hic immodicè etiam anxium esse ᾗ ἀλεξιφαρμάκου interpretem: Est enim modis omnibus efficiendum, vt mirentur, vt ament hunc authorem pueri. Id ita fiet, si rectißimè intellexerint. Exigendum ab ipsis pueris, vt suo marte, argumenta fabularum condant, vt locos aliquos retexant, & pluribus exponant, & tanquam ceram refingant; quæ exercitatio, præterquàm quod familiariorē hunc Poetam facit, facundiam etiam alit. Finguntur hic cordati senes, Dauus veterator, honesta ac pia mente præditus adolescens Pamphilus. Verùm vt Pamphili ingenium rectius perspici posset, & vt aliquanto plus in fabula turbæ esset, confertur cum eo Charinus Pamphili dissimillimus. nihil moderatum in hoc, nihil consilii: contrà in illo moderatiora omnia penè quàm vel ætas poscit, vel sinit amor. In primis mirentur eloquentiā Poëtæ in Pamphili querelis, in seni. narrationibus, consultationibus, & obiurgationibus. Ab his exemplis & verba, & figuras Latini sermonis & dicendi rationem assuescant petere adolescentes: feliciùs haud dubiè collocaturi operam, quàm si intereà, velut formicæ Indicæ, aurum conueherent.

DE ARGVMENTO ET STATV ANDRIAE

ex Scholiis Iodoci Vuillichij in Terentium.

EST In genere deliberatiuo, & κρινόμενον censetur. Ducitne in matrimonium Glyceriū Pamphilus. Hîc sunt vtrinque suasiones, dissuasiones, adolescentum, senum, & seruorum. Pro filio quidem sunt firmamēta, quia vitiauit, quia promisit se ducturum, quia ciuis est Attica. Pro patre autem sunt, quia filius est in potestate patris: obsequetur igitur, & pro voluntate patris vxorem ducet. Conabatur enim filium ab amore Glycerii abstrahere, & Chremetis filiam in matrimonium ei collocare. Hæc sunt προτάσεις. Verùm in epitasi rē, quam antea simulauit, seriam esse exposcit. Itaque hinc turbarum initium fit, & incrementum inter patrem & filium iuxtà cū mulierculis, quæ à partibus Glycerii fuerant: accedit & seruulorum anxia sollicitudo. Periclitatur enim non parum Pamphilus Dauo authore, cuius tamen consilio & astutia liberatur. Postremò autem casu & insperatò Crito aduenerat: Glycerium ciuem, & Chremetis filiam esse exposuit, atque circunstantiis confirmauit. Nuptiæ igitur ad Pamphili sententiam certæ, firmæ & legitimæ sunt, & sic καταστροφὴ hilarior claudit, & τὰ ὅλα cōplectitur.

Vt pernoscat lector quid spei sit huius Vuillichii Scholiorum, quæ his cōmentariis inseruimus, doctam fratris eius epistolam, quam illis præfixit. quia etiam Andriæ argumentum & Terentii encomium continet, hoc loco apponendam putauimus.

OPTIMAE SPEI ADOLESCENTVLO IODOCO

Vuillichio iuniori, sui fratris filio, Gregorius Vagnerus Resellianus S.P.D.

COMMEMORANDVS & magnifaciundus est eorum conatus, optime Iodoce, qui œconomiam orationis, rerum reginæ in bonis authoribus obseruatam imis sensibus reponunt, & pro animi sui candore, artificii elicitā notationem aliis humaniter communicant. Nam fecundißima hac voluntate, rudioribus fenestram ad summam cogitationum similium, in omni genere scripti, faciendam aperiunt, vt tandem aliquando & isti, in authoribus perlegendis, fructus non pœnitendos faciant, eos melius intelligant, rectiúsque de illis iudicium ferant. Notum est, quod plerique omnes illustres authores summo studio sint enixi, vt in scriptis suis dispositionis virtutem referrent, εὔτακτα seruarent, & ἀνοικονόμητα Dialecticis & Rhetoribus ad extremum damnata, prorsus deuitarent atque excluderēt. Equidem cùm orationes ipsas variis luminibus verborum & sententiarum exornet, multum in dispositionis forma, cuius beneficio illa stare videtur, ponendum esse censeo. Facit enim vt omnia expreßiora & illustriora habeantur. Reddit lectorem vel auditorem acutiorem, atque habiliorē in inueniendo & diiudicando. Hanc reor esse causam, quòd Rhetores post inuentionem dispositioni (quæ est distributio rerum, quæ demonstrat quid quibus locis conueniat, aut collocandum sit) inter partes orationis, primum locum aßignarunt. Qua verò loci attributione, non obscurè ostenderunt, ipsius collocationis in omnibus rebus summam habendam esse rationem. Hæc, inquam, est quæ multum lucis & admirationis in loquendo & scribendo adfert: econtra neglecta maximam confusionem parit. De qua sic Quintilianus scriptum reliquit, Artus, inquit, etiam leuiter loco moti, perdunt, quo

vigue

viguerũt, vsum: & turbati exercitus sibi ipsis sunt impedimento. Nec mihi videntur errare, qui ipsam rerum naturam ordine stare putant, quo confuso, peritura sint omnia. Sic oratio carens hac virtute tumultuetur necesse est, & sine ratione fluctuet, nec cohæreat sibi, multa repetat, multa transferat, velut nocte in ignotis errans, nec initio, nec fine proposito casum potiùs, quàm consilium sequatur. hæc ille. Euidens huius virtutis necessitas hic duabus similitudinibus commonstratur: quarum prior à corpore humano est desumpta, vbi re ipsa experimur, quãdo membrum aliquod naturali loco semotum fuerit, nullius rei vsui esse, imò mancum & inutile haberi: posterior ab exercitu, qui iusto ordine constitutus, rerum discrimina, in summa desperatione sæpe depelit, vt patet in vna Tarentina clade, & contrà turbatas inuicem copias exitio sibi fuisse constat. Ita orationis compositio, nisi apta contexatur dispositione, sine ratione fluctuaret, dicentisque impetum potiùs, quàm consilium argueret. Ridiculus esset Architectus, opus extruens, si saxa, ligna cæmenta, & cætera ædificantibus vtilia conferret, nisi disponendis eis, collocandisque artificium adhiberet. Sic & orator seu scriptor parum prudens iudicaretur, etiam si verba præclara, sententias graues, & argumenta firma in promptu haberet, si non singula in suum locum & seriem orationis σύστημα ordinaret. Affirmo tibi, & certo certius est, totum orationis corpus quantumuis excellentis, gratiam suam amittere, & ἀειδὲς ποιεῖν facere, nisi dispositionis ornamentum accesserit. Neq; vllus inficias ibit, quòd vel sola apta collocatio, memoriæ tam docentis quàm discentis, plurimùm inseruiat, augeat, & foueat. Digna igitur res est, vbi quis neruos intendat suos, eámque auro & argento longè potiorem habeat. Idem & Comici factitarunt, qui sua δράματα in πρότασιν, ἐπίτασιν & καταστροφὴν disponunt. Prologus Terentio nunc συστατικὸς, cum fabula, vel Poëta commendatur: nunc ἀναφορικὸς, cùm in aduersarium maledicta regeruntur: nunc μικτὸς, qui ex illis cõstat: sed ὑποθετικὸς, cùm fabulæ argumentum exponitur, Plauto est familiarior. In protasi quidem, quæ est initium actionis, cum primo illo tumultu iam quasi gliscente, fabulæ occasio & argumentum tractatur. Item senum consilia, graues pro tempore sententiæ, consiliorum inopinati euentus, vehementes querelæ & affectus, seruorum perfidiæ, amores adolescentum, muliercularum lenocinia, depinguntur. Sic in epitasi, turba feruentissima, argumentum implicatur, errores magna cum personarum omnium perturbatione, gestus, vultúsque capiuntur commoti, quibus τοῦ δράματος τάσις ostenditur. Sic & in catastrophe, quę est subita rerum ad iucundos rei institutæ exitus, conuersio, omnes personæ in lætitiam insperatam coniiciuntur, & fit rerũ omnium tranquillitas. Hinc abiit in prouerbium, Catastrophe fabulæ, pro cuiuslibet rei exitu. Porrò sub his tribus Comœdiæ partibus continentur quinque actus, iuxta illud Horatianum, – Nec sit quinto productior actu, &c. Dicitur ab agẽdo, & est certum spatium actæ Comœdiæ sine intermissione, theatro à personis vacuo relicto. Interim Musica in auditorum gratiam & recreationem adhibetur. Hinc phrasis orta est, Supremum actum fabulæ addere, est extremum finem ponere. Exempli gratia, vt, primus actus, argumenti explicationem continet: veluti in Andria Simo fabulæ argumentum exponens, consilium intendit, vt per falsas nuptias, vera obiurgandi filium sit causa. Dauus aduersus minas senis deliberat: Pamphilus cognito nuptiarum consilio, de patre & Chremete, quod illi rem non communicauerint, grauiter conqueritur. Secundus, ingressum fabulæ declarat: Charinus agit cum Pamphilo, ne cupitam Philumenam ducat, acquiescit Pamphilus, quod Dauus verisimile reddit, simulatas nuptias probans. ideo suadet Pamphilo, ne patri vrgenti nuptias, repugnet. hoc vbi Byrthia audit, vice Charini heri sui perturbatur. Dubitantem adhuc Simonem de consensu Pamphili in nuptias, confirmat Dauus. eò Comœdię protasis spectat. Tertius habet progressionem turbarum cum argumenti implicatione & omnium difficultatum commotione: Simo partum Glycerii simulatum putat: in errore, Dauo suasore, perseuerat. hac de causa commotus, Chremetis filiam suo filio vxorẽ poscit, rem seriã aggressurus. Perturbãtur mirum in modũ Dauus & Pamphilus, est initiũ ἐπιτάσεως. Quartus, in epitasi proponit rei institutæ desperationẽ, & in fine sumitur occasio catastrophes: indignatur Charinus Pãphilo de fide non seruata: Amantes sollicitantur mirificè: Dauus deterret Chremetem, exposito puero ante ædes Simonis, ne det filiã suam Pamphilo in alieno amore occupato: sed hospitis Critonis interuentus ἀπὸ τῆς μηχανῆς in extremo adest. Quintus, magnis ægritudinibus remedium adfert, omnes personas voti compotes reddit, & summo gaudio explet: Chremes cum Simone expostulat, & ob natum ex Glycerio filium, nuptias recusat: Vbi Dauus ex Critonis relatione Glycerium ciuem Atticam pronuntiat, in vincula coniicitur: Pamphilus vehementer dictis paternis

confusa

confutatur.hic est summa epitasis,donec Crito ipse,homo quantiui pretii,ex circunstantiis,Glycerium esse filiam Chremetis edocet. Hanc Pamphilus obtinet,& Philumena Charino fit coniunx.ita omnis res in tranquillum deducitur.Cæterùm in quolibet actu suæ sunt scenæ, ed incerto numero. Communiter autem quinque,sex, septem, octo, vt plurimum nouem,pro arbitrio statuuntur.Scena Græcis σκηνὴ tabernaculum significat,quod ludorum faciendorum causa,quolibet loco,vbi agens consistat moueatúrque spectaculum sui præbiturus,ponitur,ne personarum fiat confusio,ipsis spectatoribus admodum ingrata.Verùm omnibus in scenis etiam breuissimis sua sunt cum Rhetoricis splendoribus dispositioni ornamenta,sed Dialecticè posita. quod genus est in Andria,*Dy boni*,est scena consolatoria,in statu coniecturali, An nuptiæ sint futuræ:Exordiū est ab insperata lætitia. Cum aliquid boni portatur,est attentioni s:cùm dicitur,Id paue , ne ducas tu illam,tu autem vt ducas,est docilitatis.Propositio, Nuptiæ non sunt futuræ.Sequitur confirmatio per congeriem septem signorum seu coniecturarum, pauluium obsonii,tristitia Simonis, solitudo ante ostium Chremetis, nemo intrat neque exit,nulla matrona in ædibus, nullus ornatus,olera & pisciculi pauci coëmpti obulo in cœnam seni.Conclusio, Nuptiæ igitur nō cohærent,sunt infirmæ. Aliud ex Heaut.vbi Clinia ex Asia reuersus Antiphilam suam corruptam suspicatur,Syrus eam suspicionem artificiosissimè tollit.Propositio,Antiphilæ vita eadem est, & animus erga te idem ac fuit. Hanc narratione confirmat, signa pudicitiæ narrans:primum est,à sodalitio labori stu.nā cum Dromone pro illa accersenda missus,dicit,quàm primū fores pulsarentur,anus quædam prodit:hæc vbi aperuit ostium,statim ad lanam rediens subtegmen nebat.secundum, à more vitæ quotidianæ, Vbi de improuiso interuentum est mulieri,texentem telam studiosè ipsam offendimus,quia non otiosa sed laboriosa inuenta est. dem de Lucretia duce Romanæ pudicitiæ scribitur apud Liuium, quòd eam in medio ancillarum pensa de colo ducētem Collatinus & cæteri Romani inuenissent.tertium, ex ornatu neglecto, quia medi criter vestita veste lugubri, quia sine auro ornata sibi non amatoribus:quia non fucata non cærussata:quia capillo passo,prolixo.circum caput reiecto negligenter.quartum, à paucitate familiæ, quia vna ancilla erat,neglecta,immunda illuuie.quintum, ex sordicie internunciorum, cùm hi negliguntur,magnum quoque signum est, dominam esse extra noxiam.Vltimum,à desyderio tui, quia,vbi dicimus,te rediisse,& rogare vt veniret ad te,mulier telam deserit continuò, & lacrumis opplet os totum sibi,&c.Conclusio, Igitur tua Antiphila eadem est,& non corrupta.Huius loci atque ordinis in hoc nostro Comico exempla plurima Dialecticis & Rhetoricis præscriptionibus ita vt cùm maximè illustrata inuenies.Vt si quis suorum præceptorum,vel in arte differendi,vel bene dicendi exempla familiaria (sine quibus illa frigent)& quasi viua requirat habebit, quibus visus præceptionū de primis artibus faciliùs quàm in longiusculis orationibus perspiceretur,adeóque mediocriter præceptis imbuto, artificii nota ἀχνοεῖ offerretur, quæ in Plauto non eodem modo est obuia. Accedit & sermonis Latini proprietas,quæ in oratione principatum obtinet,tam in coniunctorū, quàm singulorum verborum obseruatione: Coniunctorum quidem sunt.accipere conditionem,dare verba,in funus prodire,ab aliquo gratiam inire,in viam redire,consilii locum habere,auxilii copiam,commutare verba,in commune cōsulere, reducere animum ad misericordiā,ex malis emergere, pretium ob stultitiam ferre in malum incidere, antiquum obtinere , beneficium verbis Initum re comprobare,in secundis aliquem respicere.singulorum verò sunt.in Eunuch. Quamobrem quod factum est,tacesitacemus consilia.in Adel.Vah,nihil reticuit:reticemus dolores.in Eunucho,Quid obticuisti:in Phorm. Hem,quid nunc obticuisti ? obticemus quorum nos pudet. Aliud, in Heautont. Decem minas,quas mihi dare pollicitus est.pollicemur vltronel.in Phor.Neque ego ignosco, neque promitto:promittimus rogati. Aliud in Heauton.Et quidem iubebit posci : poscimus imperiosè.in And.Quum illuc, quod postulo, impetro cum gratia : postulamus iure. In prologo Hecyræ,Nunc quid petam, æquo animo attendire : petimus precario.aliud in Adel.Fratris me quidem pudet pigétque:pudet propter turpia,piget propter d l es &c. Hæc omnia diligenter animo colligēda sunt ad culmen eruditionis aspiranti. Conuenit & communi omnium laude,hunc Comicum puri sermonis esse amatorem,& optimum,vt vocauit eum Cicero, authorem Latinitatis quem non erubuit imitari Terentium,& eundem sibi ita familiarem reddere, vt ex hoc ipso multos locos trāsumptos pro suis vsurparit.HicPoeta prodest ad expoliendam linguam,ad barbariem dedi cendam,ad orationis,sentētiarúmque c piam & vbertatem,ad argumentorum in omni genere can arū inuentionem, ad parandam denique dicendi scribendique facultatem.huius tatio & in-

cunda est, & maximè accōmodata puerorum ingeniis, plana, simplex, perspicua, nihil omnino habens ambiguum aut ambitiosè affectatum. Hoc meæ crede fidei ὦ ἀγαθὲ, quòd huius authoris nunquam te pœnitebit, & quidem plurimum operæ ac studij, in huius Poetæ perfectè cognoscendis Comœdiis pones. Quod si aliquando mea opera in hac re vti volueris, solertem tibi dabo, & nulla molestia grauabor etiam occupatissimus. Siquidem tuus pater obseruandissimus, mihique intimus, de me optimè meritus est, cui quod literis insudauerim, & si quid eruditionis in me sit, acceptum refero. qui in me erudiendo nullum laborem subterfugit qui me non solùm domi suæ, sed etiam inter spatiandum præceptis imbuit. Eundem incredibilē amorem, & mea omnia in te ipsum, summa ac singularia studia expectabis. Quamprimùm huc pedem tuli, primus author Terentius erat terendus mihi. noluit priùs frater reliquos authores, quos tum optimos suis discipulis, in omnibus linguis prælegit, me audire, quam in hoc bene versatus essem. Nec sinas te abduci stulta illa persuasione, quasi omnino satis sit Comœdias Terentianas semel atque iterum audisse. Id quod res est, existima, tum demum Terentium feliciter cognosci vbi sæpissimè & lectus, & auditus fuerit. qui præ cæteris Comicis hoc habet singulare, vt quo sæpius legantur Comœdiæ, eò magis incitent animum ad easdem sæpius relegendas, ac perfectè cognoscendas. Et tribuunt omnes eruditi hoc Terentianis Comœdiis, quòd satis eas legere nunquam possint, propter egregia exempla & sententias quibus admoniti subinde discant diligentius considerare res humanas, & prudentiùs de illis iudicare. Sunt in singulis Comœdiis certæ quædam theses de hominum diuersis moribus, ingeniis, & officiis propositæ, quæ multum faciunt ad vitā sapienter & ciuiliter instituendam. Etenim, inquit Cicero pro Roscio, Hæc conficta arbitror à Poëtis esse, vt effictos nostros mores in alienis personis, expressamque imaginem videremus. Ideò [illegible] Comœdiam definiuit, quòd sit vitæ imitatio, speculum consuetudinis, imago veritatis. Commendat enim virtutes, & vitia insectatur, & in qualibet ætate, sexu, & conditione, virtutis materiam præbet. Omnium ferè actionum domesticarum imago & typus expressus hic cernitur. eò respicit illud Demeæ in Adelph. Inspicere tanquam in speculum vitas hominum iubeo, atque ex aliis sumere exemplum sibi. Intuendum est & decorum, & tractatio affectuū, quæ Græcis sunt ἤθη: quæ si quis diligenter obseruauerit, multò prudentior euadet, & nunquam accedet, quin abiturus sit doctor. Verū vt hæc omnia clariùs conspiciātur, tanquam in speculo, ex diametro semper opponuntur diuersis moribus senes, adolescentes, serui, mulierculæ, & cæt. sicut in Andria est videre: Simo iracundus opponitur Chremeti placido & sedato animo: Pamphilus verecundus Charino temerario & rerum imperito: Dauus astutus & callidus Byrrhiæ ignauo & inerti: Mysis sobria Lesbiæ temulentæ: Crito honestè pauper Chrysidi inhonestè diuiti. de industria hoc fit à Poëta, vt opposita iuxta se posita magis elucescant. Dici nequit quam eximius & singularis hic sit depictor morum in omnibus personarum iuxta τὸ πρέπον proprietatibus, atque adeò ita admirabilis, vt verba & literæ ipsissimum personarum affectum repræsentent. Sit exemplo illud Getæ, qui ira inflammatus, quòd Aeschinus Pamphilæ indigne per vim vitium obtulerat: Tum autem Syrum impulsorem, vah, quibus illum lacerarem modis? Sublimem medium arriperem, & capite primùm in terram statuerem, Vt cerebro dispergat viam: Adolescenti ipsi eriperem oculos: posthac præcipitem darem: Cæteros ruerem, agerem, raperem, tunderem, & prosternerem. Hic vbique litera canina inseritur, iratis multò familiarior. Talis figurarum obseruatio, simul & de vita hominum monet, & conducit ad eloquentiam. Proinde integrum est, virtutum splendorem in animo scribere, adeòque imitatione repræsentare, & vitiorum fœtorem ex eodem expuere & perpetuò odisse. Nosse omnia hæc, salus est adolescentulis, quorum nemo tam plumbeus, stupidus & insulsus erit, qui ex lectione, vel actione Comœdiarum, sicut in publica huius Comici lectione (sedulò & fideliter moneo) quod optimum & laude dignissimum videbitur, sibi non eligeret, sequereturque. Nunc verò hæc vniuersa, ne quid scrupulosi ab hoc Comico quenquam absterreret, dilucidissimè & pigui Minerua, apertissimè, clarissimus & doctissimus Vuilichius nostræ familiæ perpetuum decus & lumen, ita perlustrauit, & pro votis nostris edidit, vt nihil desyderari videam, quod ad dispositionem, eloquutionem, & locorum quorundam difficultatem spectat. Quanuis opera tumultuaria, & animi gratia, hæc Scholia nobis fecerit, tamen lector diligens sentiet, nihil ἀπὸ τῆς συνηθείας verborum alienum esse, contortum, & aquam hærere. Et quod dicendum sit, sæpe demiratus sum, & mecum omnes auditores, illius ingenij dexteritatem in animaduertendis authorum scopis, quos nobis enarrauit, sicut & omnia eius scripta in lucem

in lucem edita, artificem praeclarum commonstrant. Nolo quicquam illius auribus dare, & ad voluptatem (noui hominem generi Gnathonico, & Thrasonico infestissimum) sermonem meum fingere: sed indubitatum est, quòd vix vili in disponendae orationis virtute cederet. mirum est, vt omnia summo cum iudicio obseruet, & quasi lynceis oculis inspiciat. Enimuero, vt quis minori negotio eò aspiraret, statim à prima pueritia fundamenta iacienda sunt, quibus adulta aetas corroboraretur, iuxta illud Virgil. A teneris assuescere multum est. siquidè ea, quae pueri imbibimus, tenacissimè nobis inhaerent, sicut Horatius cecinit, Quo semel est imbuta recens seruabit odorem Testa diu. Ita & Plato asserit eos, qui in praestantes viros aliquando euasuri sint, ab ineunte statim pueritia oportere studendo incipere. Quum prima aetas morum suauitate clarescit, magna spes futurae pietatis praesumitur, vt etiam ex anteacta vita, reliquum vitae cursum diiudicare possimus. Quemadmodú Cicero Caelium adolescentem defenderit, cùm propter pecuniam à Clodio acceptam & paratum venenum à Licinio in ius vocaretur, firmissimè argumentatur, eiusmodi crimina in Caelium cadere non posse: quia ab ineunte aetate bonis artibus instructus, omnes voluptates omisit: studia delectationis reliquit: ludos, iocos, conuiuium, sermonem penè omnium familiarium deseruit. cùm paululum roboris accederet aetati, in Aphricam est profectus, optimis quibusque se dedit, vtpote Pompeio Proconsuli, viro castissimo factus familiaris: in foro, in negotiis versatus: vigilans, sobrius, industrius, laboriosus, integram vitam semper sequutus. Qui sic vitam suam instituit, non facilè in vitia labitur. Prudentissimè igitur fecerunt Romani, quod adolescentibus nullum locum otij relictum voluerint. Curarunt equidem primam aetatem disciplinis & artibus instituendam: sic ad vsum forensem, ad gloriam, ad dignitatem sunt assuefacti: vererum laudibus suas virtutes adaequarút. Tum aliquid praeclarum ac singulare existet, vbi ad naturam eximiam, atque illustrem ratio quaedam confirmatióque doctrinae accesserit. hinc homines ingeniosi plurimum operae Comoediis scribendis impenderunt, quibus tanquam calcari adolescentes incitati, omnes prauas cupiditates exuerent. Certum est, Poëtae non temeritate, sed numine quodam per ἐνθουσιασμὸν instigari carmina fecerút. is furor à Platone θεῖος vocatur, quòd quasi ἐνθουσιάζοντες diuino spiritu correpti versus canant: Ouid. Est deus in nobis, agitante calescimus illo: Impetus hic sacrae semina mentis habet. Idem alibi, Est deus in nobis, sunt & commercia caeli: Sedibus aethereis spiritus ille venit. Cicero pro Archia dicit Poëtam natura ipsa valere, & mètis viribus excitari, & quasi diuino spiritu afflari. Quare suo iure noster Ennius ille sanctos appellat Poëtas, quòd quasi Deorum aliquo dono atque munere cómendati nobis esse videantur: Omnes, inquit, Poëtae non arte, sed diuino afflatu omnia ista praeclara poëmata canunt. Vocantur & Deorum filii. igitur non nisi vtilia memoriae produnt. Horat. Aut prodesse volunt, aut delectare Poëtae, Aut simul & iucunda & idonea dicere vitae. Valeant religiosuli, qui dicunt, ἐρωτικὰ insunt huic Poëtae, igitur piis auribus indignus. Hoc sibi responsum habeant isti, quod & tota Biblia hoc absurdo argumèto, quod Deus auertat, essent reiicienda: vbi duriores partes in amore de incestu leguntur, quando Ammon filius Dauid sororem suam Thamar oppresserit, & cubauerit cum ea. Depinguntur hîc amorum miserae conditiones, tribulationes & cruces: vt quis amatorum Charini, Chaereae, Phaedriae, Ctesiphonis, & aliorum exemplo & insania commotus, meretricum ingenia, & earum mores (quae adolescentiam habent despicatam, & omnibus cruciant modis) Vatiniano quodam odio, perpetuò prosequatur. Obiiciat quis, Scortatio à Terentio approbari videtur, quia Mitio dicit, Non est flagitium adolescentem scortari, neque potare. Respondeo, Haec non ex animo refert, quod in fine illius scenae fatetur, cùm inquit, Nonnihil molesta hęc sunt mihi, sed ostendere me aegrè pati, illi nolui. Imò praeter Logicen & Ethicen, alia quaedam in hoc Poëta diligenter perpendenda sunt, quae essent ad maiorem industriam incumbendi literis incitamenta. Hoc tibi habeo polliceri, cyclopediae studiosum non vulgarem sub Poëta hic exprimi. Pauca quaedam adducam, quibus illius insignis & admitanda eruditio colligeretur. In Andria. Quod plerique omnes faciunt adolescentuli, Vt animum ad aliquod studium adiungant, aut equos alere, aut canes ad venandum, aut ad philosophos, &c. Nam postquàm Terentius excessit ex ephebis, his adolescentulorum exercitiis floruisse, ex Mimis constat. Siquidem ἱππικῆς militiae, (cuius encomium apud Ciceronem in orat. pro L. Murena extat) quod in Thrasone exercitus instructio satis ostendit: item quod P. Scipioni & Laelio hominibus nobilibus se dedit, eotúmque studiis obsequutus: sit ανυγντικη rei domesticae οικονομικῆς, in Heautontimor. Ibi tuae stultitiae semper erit praesidium Clitipho: Victus,

dlljsp *Verùm àliter euenîre multò intéllígit.*
ſiaſdip ſi * *Nam in prólogis ſcribúndis óperam abútitur.*
ſlldj *Non qui argumêntum narret, ſed qui maléuoli*

* E. Aut nõ eliditur m in [Nam] aut [prologis] primam producit. prologis: G prulogis vel prulogiis B prollogis.

& Poëtæ ἀπὸ τοῦ ποιεῖν, id eſt, à faciendo dicti ſunt. Sic Virgilius, Pollio & ipſe facit noua carmina. *Fabulas*) Ad Feciſſet, retulit Fabulas, non ad Placerent. & eſt figura Syllepſis. S·D Facere fabulas, vel Comœdias, nihil aliud ſignificat, quam fabulas componere, vel conſcribere. Quas locutiones & in hoc, & in reliquis claſsicis linguæ Latinæ authoribus paſsim quidem reperias. Eſt autem in penultimo huius prologi verſu. Poſthac quas faciet de integro Comœdias.

4 *Verùm aliter*) D Sic Virgil. Maior rerũ mihi naſcitur ordo. &, Maius opus moueo. Nõ enim hoc ſe elegiſſe dicit, ſed quaſi ex ordine ipſo natũ ſibi eſſe. *Euenire*) S. D Euenire eſt obtingere, cadere, vel euadere, vel accidere. Et præcipuam tum elegantiam habet, cùm aduerbia admittit, vel in bonam, vel in malam partem ſonantia. In bonam autem partem ſunt huiuſmodi, euenire aliquid bene, feliciter, proſperè, fauſtè, meliùs, ex voto, ex animi ſententia. In malam verò partem ſonantia ſunt, euenire aliquid aliter, ſecus, contrà àc ſperabamus, præter opinionem, incommodè. *Intelligit*) D Quod credimus, plerunque falſum: quod intelligimus, certum eſt. Aliter autem cõtrà ſignificat, Virgilius, Diis aliter viſum. *Verum al. e. m. i.*) Adeò nec præparauerat, nec intenderat quenquam lędere, vt ipſe falſus, laceſsitúsque hoc faciat.

5 *Nam in pr.*) Sunt qui hoc loco, Nã, pro itaque accipiẽdũ putant. *Operam ab.*) V Ἀρχαισμός eſt, & purgatio, cur prologus non ſit argumentoſus, ſed defenſorius. ſiquidem in prologo aut de argumento, aut de ſeipſo propter commendationem & defenſionem, vt populus ſit & hilarior, & attentior, tractatio ſuſcipitur. Terentio autem familiariſsimi, propter aduerſariorum malitiam ſunt defenſorij prologi. M Prologus debet cõtinere argumentum, & capita rerum, quæ poſteà per argumentationem explicandæ ſunt, vt in Plautinis Comœdiis intueri licet. Ideò Terent. abutitur Prologo, quoniam non explicat argumentum, quo docilitas comparatur & attentio, ſed reſpondet maleuolis, quibus facit inuidiã. *Op. abutitur*) D Vtimur fructibus rei, quæ ab amantibus ſaluo vſu nobis ſubminiſtratur. Abutimur, quãdo deperdimus & rem & fructum. Nam vſui eſt ager, domus: abuſui vinum, oleum, & cætera huiuſmodi. Cicero, Non debet, inquit, ea mulier, cui vir bonorum ſuorum vſumfructum legauit, cellis vinariis & oleariis plenis relictis, putare id ad ſe pertinere. vſus enim nõ abuſus legatus eſt. ea inter ſe ſunt contraria. Hæc in Topicis. S·D Vtimur, inquit Donatus, cum honore: abutimur cũ iniuria. Vel vtimur iis rebus, quæ nobis vtentibus permanẽt. Abutimur iis, quę nobis vtẽtibus pereũt. Tu aliter hoc verbum diſtinguito. Nimirum vt pro vti ponatur: vel in ſua ſignificatione maneat. Cùm tamen pro vti ponitur, ſignificat vel magnopere vti: vel alieno tempore vti, & perperam, vel aliorſum, quàm naturâ comparatum ſit, etiam ſi non perperã. Apud antiquos accuſatiuum habuit, vt apud Comicos Poëtas: vix tamen Latinæ puritatis, & ſplendidioris ſermonis amans, modò cum accuſatiuo iunxerit, ſed potiùs cum ablatiuo: vt, abuti ſtudiis, libertate, facilitate alicuius, conſuetudine, & aliis multis rebus. Cicero Famil. xii. Immoderatè quidem, & ingratè noſtra facilitate abutuntur. Idem pro Mil. Quanquã in hac cauſa, iudices, T. Annij Tribunatu, rebus omnibus pro ſalute Reipublicæ geſtis, ad huius criminis defenſionem nõ abutemur, niſi oculis videritis inſidias Miloni à Clodio factas. Hic abuti, vel alieno tẽpore vti ſignificat, vel magnopere vti. Ac ſi diceret, Non magnopere huius cauſæ fiduciam in rebus geſtis Milonis ponam. Parum hoc valeat in hac cauſa, niſi innocentia etiam tutus ſit.

Non qui ar. nar.) D Quod verè prologi eſt officium. 6 B Laurentius ſic exponendum cenſet, Operam abutitur non is qui argumẽtum narret, ſed is qui maleuoli veteris Poëtæ maledictis reſpõdeat. *Qui*) D Pro vt. ergo nõ eſt modò pronomẽ. *Sed qui malu. P.*) Primùm à natura maleuoli: deinde à tempore, vel ab inuidia, veteris: à ſigno æmulationis, Poëtæ. Vetus plerunque refertur ad laudem: interdum ad vituperationem, vt hic: & alibi, – Vetus, vietus, veternoſus, ſenex. MU Neque hic, neque vſquam alibi nominat Lauinium, ſed ſignis tantùm notat: videlicet, quòd lege cautum erat, nè quis in theatro nominatim proſcinderetur. *Maleuoli*) M Maleuolentia eſt voluptas ex malo alterius, ſine emolumento ſuo.

animo ſpectetur, cæteris Comœdiis de integro edẽdis ſactura præiudicium. [D] Omnis itaque huius prologi intentio hoc agit, vt nouo Poëtæ veniam paret, & veteri odium: & vt quàm maximè modeſtum, miniméque errantem Terentium probet.

Verſuum genera. Iambici trimetri ſiue ſenarij.

D. Aliàs [attulit.]
G. [negotij], diſiſi.

OÊTA *quum primùm ánimum ad* iidſſp 1
ſcribêndum [appulit,]
Id ſibi [negóti] credidit ſòlùm dari, diſiſi 2
Pópulo vt placêrent, quas feciſſet fá- aiſſſi 3
bulas.

PROLOGVS) [D] Comœdia diuiditur in quatuor partes, Prologum, Protaſin, Epitaſin, Cataſtrophen. Prologus eſt prima dictio, à Græcis dicta προλογος, id eſt, antecedens veram fabulæ compoſitionem elocutio. eſt, velut præfatio quædam fabulæ, in quo ſolo licet præter argumentũ, aliquid ad populũ, vel ex Poëtæ, vel ex ipſius fabulę, vel ex actoris cõmodo, loqui. Argumentũ autem eſt totius agendæ fabulæ narratio, quæ ficta eſt, ſed tamẽ fieri potuit. Prologi ſpecies quatuor ſunt, συστατικὸς, cõmẽdatitius: quo fabula vel Poëta commendatur. ἀναφορικός, relatiuus: quo aut aduerſario maledicta, aut gratiæ populo referuntur. ὑποθετικός, argumentatiuus: fabulæ argumentum exponens. μικτός, mixtus: omnia hæc in ſe continens. Inter Prologum & Prologium quidam hoc intereſſe voluerunt: quia Prologus eſt vbi Poëta excuſatur aut fabula commendatur: Prologium autem eſt, cùm tantùm de argumento dicitur. Protaſis eſt primus actus initiúmque fabulæ, quo pars argumenti explicatur, pars reticetur ad populi expectationem tenendam. Epitaſis incrementum proceſsúsque turbarum, & totius, vt ita dixerim, motus erroris: ſeu inuolutio argumenti, cuius elegantia connectitur. Cataſtrophe, Conuerſio rerum eſt ad iucundos exitus, pateſacta cunctis cognitione geſtorum: vel explicatio fabulæ, per quam euentus eius approbatur.

1 *POETA quum)* Principium factum eſt à cõmendatione perſonæ, quòd prudẽs, quòd honeſtus Terentius: & honore maiore Poëtã potiùs quàm Terentium dixit: vt illum hoc ipſo, de quo laborat, nomine ornaret. Iam ergo meritum Poëtæ dedit, Poetam eundem dicendo, & ab animo eius, quem defendit. *Poeta quu p. a. ad ſcr. ap.)* Scitius hic eſt, Propoſuerat quidem Poëta noſter vt in prologis argumenta narraret: ſed hoc imputat L. Lauinio aduerſario, qui eum facere non permiſit quod propoſuerat, maledictis ſuis ad reſpondendum eundem prouocans. *Appulit)* Appellere propriè dicitur, cùm ex pelago aut freto quis ad litus acceſſerit. Virgil. Hinc me digreſſum veſtris deus appulit oris. [S. D] verbum igitur nauticum eſt. Sed ſæpe extra propriam ſignificationem egreditur, vt hic videre eſt. vbi metaphora vſus dixit pro applicuit, adiunxit, accommodauit. Vſum verò illiuſmodi habet, vt vel ſolum loci accuſatiuum habeat: vel tranſitiuè, quod Grammatici dicunt, ponatur. Vnde hæc eſt Terentij locutio, pro animum conferre, vel operam dare, vel ſe conferre ad. Dicimus ergo animum appellere ad aliquid. Pro qua locutione vſitatè etiam dicunt Latini, mentem appellere. Cicero de Orat. II. Tanquam ad aliquem libidinis ſcopulum, ſic tuam mentem ad philoſophiam appuliſti: [MU] Appellere, adiungere, applicare, adiicere animum, Terentio idem valent. Ita enim in hac Comœdia, vt animum ad aliquod ſtudium adiungãt. Et alio loco, Ipſum animum ægrotum ad deteriorem partem plerunque applicat. Et alio, Animum ad vxorem appulit. Et in Eunu. Ad virginẽ animum adiecit: Dicimus & applicare ſe: vt, Repente ad ſtudium hunc ſe appilicaſſe muſicum.

Negoti) Modò pro moleſtia & cura, non labore. Negotiũ dare idem eſt quod negotium deferre, mandare, imponere: aut negotio aliquẽ præficere, vel præponere. [M] Negotiũ pro labore ponitur. Cic. in Oratione pro Roſcio, Cum pater illius nullo negotio ſit occiſus. 2

Id ſibi negoti &c.) [MU] Credidit id ſibi ſolùm curandum eſſe. Dare negotium, eſt aliquid alteri curandum committere. Sic in Eunu. Nunc mihi hoc negoti cæteri dedère, vt illum quæram. Cic. Negotium magiſtratibus eſt datum anno ſuperiore, vt curarent, vt ſine vi mihi ædificare liceret. Dicitur & dedere negotium, vt alibi, Dauo iſtud dedam iam negoti. Quod autem Donatus hîc negotium exponit moleſtiam, verum non puto.

Populo vt pl.) [D] Vt, ne nõ, ſignificat: nec eſt modò cõiunctio. *Vt pl.)* [B] Vt ciuitati iucundæ atq. vtiles eſſent Comœdiæ, quas vertiſſet. 3

Feciſſet.) [D] Bene Feciſſet non ſcripſiſſet. Vnde

& Po

diijsp *Verùm áliter euenîre multò intélligit.*

ς iaidip ς si * *Nam in prólogis scribúndis óperam abútitur.*

ſſſdj *Non qui argumentum narret, sed qui malévoli*

E. Aut nō elidimus in[Nam] aut [prologis] primam producit. prologis: [G] prologis vel prologiis [S] prollogis.

& Poëtæ ἀπὸ τοῦ ποιεῖν, id est, à faciendo dicti sunt. Sic Virgilius, Pollio & ipse facit noua carmina. *Fabulas*) Ad Fecisset, retulit Fabulas, non ad Placerent. & est figura Syllepsis. [S.D] Facere fabulas, vel Comœdias, nihil aliud significat, quàm fabulas componere, vel conscribere. Quas locutiones & in hoc, & in reliquis classicis linguæ Latinæ authoribus passim quidem reperias. Est autem in penultimo huius prologi versu. Posthac quas faciet de integro Comœdias.

Verùm aliter) [D] Sic Virgil. Maior rerũ mihi nascitur ordo. &, Maius opus moueo. Nõ enim hoc se elegisse dicit, sed quasi ex ordine ipso natũ sibi esse. *euenire*) [S.D] Euenire est obtingere, cadere, vel euadere, vel accidere. Et præcipuam tum elegantiam habet, cùm aduerbia admittit, vel in bonam, vel in malam partem sonantia. In bonam autem partem sunt huiusmodi, euenire aliquid bene, feliciter, prosperè, faustè, melius, ex voto, ex animi sententia. In malam verò partem sonantia sunt, euenire aliquid aliter, secus, contrà àc sperabamus, præter opinionem, incommodè. *Intelligit*) [D] Quod credimus, plerunque falsum: quod intelligimus, certum est. Aliter autem cõtrà significat, Virgilius, Diis aliter visum. *Verum al. e. m. i.*) Adeò nec præparauerat, nec intenderat quenquam lędere, vt ipse falsus, lacessitúsque hoc faciat.

Nam in pr.) Sunt qui hoc loco, Nã, pro itaque accipiẽdũ putant. *Operam ab.*) [V] Ἀρχαϊσμὸς est, & purgatio, cur prologus non sit argumentosus, sed defensorius. siquidem in prologo aut de argumento, aut de seipso propter commendationem & defensionem, vt populus sit & hilarior, & attentior, tractatio suscipitur. Terentio autem familiarissimi, propter aduersariorum malitiam sunt defensorij prologi. [M] Prologus debet cõtinere argumentum, & capita rerum, quæ posteà per argumentationem explicandæ sunt, vt in Plautinis Comœdiis intueri licet. Ideò Terent. abutitur Prologo, quoniam non explicat argumentum, quo docilitas comparatur & attentio, sed respondet maleuolis, quibus facit inuidiã. *Op. abutitur*) [D] Vtimur fructibus rei, quæ ab amantibus saluo vsu nobis subministratur. Abutimur, quãdo deperdimus & rem & fructum. Nam vsui est ager, domus: abusui vinum, oleum, & cætera huiusmodi. Cicero, Non debet, inquit, ea mulier, cui vir bonorum suorum vsumfructum legauit, cellis vinariis & oleariis plenis relictis, putare id ad se pertinere. vsus enim nõ abusus legatus est. ea inter se sunt contraria. Hæc in Topicis. [S.D] Vtimur, inquit Donatus, cum honore: abutimur cũ iniuria. Vel vtimur iis rebus, quæ nobis vtentibus permanẽt. Abutimur iis, quę nobis vtẽtibus pereũt. Tu aliter hoc verbum distinguito. Nimirum vt pro vti ponatur: vel in sua significatione maneat. Cum tamen pro vti ponitur, significat vel magnopere vti: vel alieno tempore vti, & perperam, vel aliorsum, quam naturã comparatum sit, etiam si non perperã. Apud antiquos accusatiuum habuit, vt apud Comicos Poëtas: vix tamen Latinæ puritatis, & splendidioris sermonis amans, modo cum accusatiuo iunx[...], sed potius cum ablatiuo: vt, abuti studiis, libertate, facilitate alicuius, consuetudine, & aliis multis rebus. Cicero Famil. XII. Immoderatè quidem, & ingratè nostra facilitate abutuntur. Idem pro Mil. Quanquã in hac causa, Iudices, T. Annij Tribunatu, rebus omnibus pro salute Reipublicæ gestis, ad huius criminis defensionem nõ abutemur, nisi oculis videritis insidias Miloni à Clodio factas. Hìc abuti, vel alieno tẽpore vti significat, vel magnopere vti. Ac si diceret, Non magnopere huius causæ fiduciam in rebus gestis Milonis ponam. Parum hoc valeat in hac causa, nisi innocentia etiam tutus sit.

Non qui ar. nar.) [D] Quod verè prologi est officium. [B] Laurentius sic exponendum censet, Operam abutitur non is qui argumẽtum narret, sed is qui maleuoli veteris Poëtæ maledictis respõdeat. *Qui*) [D] Pro vt. ergo nõ est modò pronomẽ. *Sed qui malu. P.*) Primùm à natura maleuoli: deinde à tempore, vel ab inuidia, veteris: à signo æmulationis, Poëtæ. Vetus plerunque refertur ad laudem: interdum ad vituperationem, vt hic: & alibi, —Vetus, vietus, veternosus, senex. [MU] Neque hic, neque vsquam alibi nominat Lauinium, sed signis tantùm notat: videlicet, quòd lege cautum erat, nè quis in theatro nominatim proscinderetur. *Maleuoli*) [M] Maleuolentia est voluptas ex malo alterius, sine emolumento suo.

Vetesis

Vitium Poëtæ obiectum.

Véteris Poétæ maledictis respóndeat. aidſſp 7

Nunc quam rem vitio dent, quæſo ánimum [ad-uórtite.] ſdidſp 8

D. Alias [attedite.]

*D. Narratio.

* *Menánder fecit A'ndriam, & Perínthia m.* iſilip 9

Qui vtránuis recte norit, ambas nóuerit. iſriſp 10

E. [*diſsimili argumento ſunt.*] ddſsip. G. [*ſunt diſsimili argumento*], dſaſsp.

Non ita, [diſsimili ſunt argúménto,] ſed tamen { d.dſsſd / ddisſp } 11

Diſsimili oratióne ſunt facta, ac ſtylo. dſi ſi 12

7 *Veteris*) D Pro cariosi & quaſi rancidi, poſuit. atque ideò maleuoli: non criminibus, ſed maledictis. Quid autem inter maledictum & crimen interſit, docet Cicero in Tuſc. *Veteris*) Ratio inuidiæ. *Poetæ*) Cauſa infectationis. *Maledictis*) Criminatio aduerſarii. *Veteris Poetæ*) Quia ſenex Lucius Lauinius edebat fabulas, adoleſcentulo tunc Terentio. Et eleganter Maleuoli veteris maledictis: cômendatio Poëtæ à perſona aduerſarii M Maledictio, inquit Cicero in Oratione pro Cælio, nihil habet propoſiti præter contumeliam: quæ ſi petulantiùs tractatur, conuitium: ſi facetiùs, vrbanitas nominatur. *Reſpondeat*) D Excuſatio reſpondentis, quòd non obſiſtat, ſed reſpondeat.

8 *Nunc quam rem*) V Attentionis eſt. Quam, qualem. *Vitio dent*) Vituperét, culpent. Vituperare, eſt mala vitio dare, & etiam bona. *Nunc quam r. v. d.*) Vtrum, Nunc animaduertite: an, Nunc vitio dent? & oratoriè, quaſi multos facit, cùm vnum ſuprà dixerit: vt Virgilius, Deſiſte manum committere Teucris. *Nunc quam rem vitio*) Propoſitio eſt. *Quæſo a.a.*) E Lauinius videtur non ſolum maledixiſſe Terentio in priuatis colloquiis, ſed etiam in vulgus ſparſiſſe ab eo contaminari fabulas. Vnde hoc loco non dicit, Quæſo audite, ſed Animum aduertite, quaſi dicat, audiuiſtis eius maledicta, ſed qualia ſint nunc quæſo conſyderate. S. O *Vitio dare*, idem eſt quod reprehendere, accuſare, inſimulare, Increpare: cui contrarium eſt laudi dare. Cicero Offic. 1. Non modò laudi, verum etiam vitio dandum puto. Pro vitio dare dicunt etiam eleganter Latini vitio vertere, in vitio ponere, vel crimini dare. Cicero Famil. VII. Ne ſibi vitio verterent, quòd abeſſet à patria. Idem in Verr. Act. VI. Quòd ſciret ſibi crimini datum iri pecuniam accepiſſe, neque de vero archipirata ſupplicium ſumpſiſſe. *Animum aduertere* eſt attendere, animaduertere, notare, diligenter percipere: vel attento animo ſummáque cum benignitate audire. Dolabella Cicc. Famil. IX. In quam rem quid aut ille ſperare poſsit, aut tu, animum aduerte pro tua prudentia. *Aduertite*) D Legitur & *attendite*: vnde manifeſtum eſt & Aduertite & Attendite non eſſe plenum, niſi addideris Animum.

Menander.) V Narratione ſe ex Menandri 9 Perinthia tranſtuliſſe, & pro ſuis vſum eſſe fatetur. Itaque Caius Cæſar Terentium dimidiatum Menandrum, & puri ſermonis amatorem appellare haud veretur. Cæterum Argumentum hic eſt materia μῦθος, aut ὑπόθεσις, ſicut Stylus eſt Ariſtotelis λέξις, & Oratio διάνοια propter elocutionis & rerum atque ſententiarum varietatem. *Men. fecit A.*) D Propriè Fecit. ſcribit enim Terentius, qui verba adhibet tantùm: facit Menander, qui etiam argumentum componit. ſed ſæpe ad laudem Terentii, Fecit, pro eo quod eſt tranſtulit. *Perinthiam*) M Perinthus dicitur Heraclea, inſula Propontidis, à qua Perinthiam fabulam appellauit Menander, vt ab Andro Andriam.

Vtrannis) D Prima ſcena Perinthiæ, penè 10 iiſdem verbis quibus Andria ſcripta eſt: cætera diſſimilia ſunt: exceptis duobus locis, altero ad verſus x 1, altero ad verſus x x, qui in vtraque fabula poſiti ſunt. Qui igitur norit vnam, ambas nouerit. Omnem rem vno verſu nouerit. *Vtrannis*) Deeſt Harum.

Non ita di.) Ordo, Ita non ſunt Ergo Ita 11 ſubdiſtinguendum Ita, pro valde, & cauté: potuit enim dici, Quomodo ergo ſunt duæ diſsimili oratione? Ne Menandrum autem culpare videatur, Ita adiunxit, quod laudis eſt. *Argumento*) M Fabius lib. .ſic ait, Argumentum quoque plura ſignificat: nam & fabulæ ad actum ſcenarum compoſitæ argumenta dicuntur. Et Cic. ad Brutum ait, Quod argumentum ſimile non erat. Quo apparet inquit Fabius, omnem ad ſcribendum deſtinatam materiam ita appellari. vulgóque paulo numeroſius opus, argumentoſum dicitur. Cicero in Oratione de Aruſpicum reſponſis ait, Argumentū ſententiámque audite. *Sed tamen*) D Diſcretio eſt à ſuperioribus: & eſt ἀνακόλουθον. non enim ſuprà poſuit Quidem.

Oratione ac ſtylo.) Oratio in ſenſu eſt: Sty- 12 lus in verbis: Oratio ad res refertur: Stylus, ad verba. Stylus non eſt in tempore, ſed prolata

aliij *Quæ conuenêre, in Andriam ex Perinthia*
iiiii *Fatêtur transtulisse, atque vsum pro suis.*
{cbsdsi / c} *[Id isti] vitúperant factum:* atque in eo dispútăt,*
siiiji *Contaminári non decêre fábulas.*
asidsi *[Fácimunt ne] intelligêndo, vt nihil intélligant.*
ssisp *Qui cum hunc accûsant, Nǽuium, Plautum, Ennium*

[Id isti] G. spondeum, eliso d. [2] vel anapæstum eliso s. [3] aut r. Go. [Isti id], sbsdsi.
* L. Status controuersiæ.
Al. [faciúnt ne]?
* L. Refutatio, quã firmat exemplis.

lata oratione. Oratio autem, est & in cogitatione, & in prolatu. Orationem in sententiis dicunt esse, Stylum in verbis, Argumentum in rebus. Ergo in Poëmate oratio est. [M] Oratio est generale vocabulum, cuius duæ species: metrica & soluta. *Stylo)* Id est, qualitate. nam modi orationis duo sunt, vt rectè sentit Macrobius, dispari moralitati diuersi. Vnus est maturus & grauis, qui conuenit Comœdiis statariis, i. quietioribus. alter ardens & erectus, qui motoriis, i. turbulentis conuenit. Cice. in lib. Oratoris (quod Fabius in x. reperiit) optimum esse effectorem ac magistrum dicendi stylum dixit. Stylus instrumentum est, quo in pugillaribus olim aliquid annotabatur. Quapropter Stylus pro ipsa scriptione ponitur. Et est propriè Stylus, loquendi modus atque scribendi, quem variant sententiæ, colores atque materia.

13 *Quæ con. in An.)* [D] Apparet non de industria, sed casu esse translata ea quæ ex Perinthia in Andriam eodem sensu, iisdémque verbis perscripta fuerunt. Vnam ergo, non duas transtulit. & quæ apta & commoda fuerunt, in Andriam Latinam, non Græcam, fatetur transtulisse. Sed quare se onerat Terentius, cùm possit videri de vna trastulisse? Sic soluitur, Quia conscius sibi est primam scenam de Perinthia esse translatam, vbi senex ita cum vxore loquitur, vt apud Terentium cum liberto. at in Andria Menandri, solus senex est.

14 *Vsum pro suis)* [S·D] Id est, tanquam suis & non alienis, vel non aliunde sumptis.

15 *Id isti)* [V] Propositio est aduersarij. Nolunt translata esse propria, & decorum causantur, vtpote ne fabulæ contaminentur. [D] Isti, ad reprehēsionem sumitur personæ: interdum rei reprehensionem significat: vt Virgilius, -Quid petis istis? [B] An Illi dicés inuidiosè mutauit numerum, cùm de vno loqueretur? *Vituperant)* [D] virium rei parant, [S·D] vitio vertunt, culpant, reprehendunt. Est autem vituperare idem quod crimini, vel culpæ dare: vel de dignitate, & authoritate alicuius detrahere, vel deformare. Cicero Famil. xii. Dolabella valde vituperatur ab hominibus non insulsis, quòd tibi tam citò successerit. *Disputant)* [D] Immorantur, calumniantur, argumentantur.

16 *Contaminari n.d.f.)* [S·D] Id est, non licere mutuari ex aliis, quæ in rem nostram faciāt: vel [D] ex multis vnam non decere facere. Propriè contaminare est manibus luto plenis aliquid attingere. & contaminare attingere est, & polluere. Virgilius, Linquere pollutum hospitium. id est, contaminatū. *Contaminari)* Tangi & relinqui polluta manu: ac per hoc voluit fœdari aut maculari: vt ipse ait, Ne hoc gaudium contaminet vita ægritudine aliqua. *Contaminari)* [B] Pro commisceri posuit. Terentius enim quæ apta commodáque fuerunt, in Andriam ex Perinthia mutuo sumpsit: id calumniatores mordicus arripientes, turpe esse ducebant commisceri fabulas.

17 *Faciúntne intell.)* [V] Eleuando dictum aduersariorum refellit, & μυκτηρισμῷ rogat, & ad sentētiā alludit, quæ est, NIMIA sapientia in stultitiam vertitur. Et sicut Euripides cecinit: ἀλλ' ἀζήμιοι γνῶμαι. ὅστις τοῖς σοφοῖς λίαν σοφός. Sentit enim damnosum esse, cùm quis saplens nimiùm sapuerit. *Ne)* [D] Quidam corripiunt, & cum interrogatione pronuntiant: quidam producūt. quorum alij, Ne pro nec accipiunt, id est, non: alij Næ pro valde, nimis, multùm plurimûm: vt, Næ ego sum infelix: & Cicero, Næ illi vehementer errant. Et hoc melius: nam statim infert, Qui cùm h. a. N. P. E. a. [B] *Intelligendo)* i. dum sapere videri volunt. *Ne)* Id est, profectò, cùm ita sentiūt, nihil sentiunt, planéque stupidi sunt: haud enim vident se veteres Poëtas accusare, cùm hunc accusant. [MU] Dum nimium subtiles, & intelligentes videri volunt, ostendunt se nihil intelligere.

18 *Qui cùm)* [V] Ab exemplis factum comprobat, & hæc sumpta sunt à vetustioribus Comicis, quos habuit συνωνυμίας. [D] Terētium inquit, specialiter accusantes, nesciunt se bonis omnibus maledicere, quos ille imitatur. & argumentum est ab exemplo, & authoritate. *Accusant)* [S·D] Accusare nō semper est reum facere, aut in iudicium capitis accerse-

Accúſant: quos hic noſter authóres habet: ſſſſp
Quorum æmulári exóptat negligéntiam ſſſip
Pótiùs, quàm iſtôrum obſcûram diligéntiam. aſſſip
Dĕhinc vt quiéſcant, porrò móneo: & déſinant ſiſdſi
Maledícere, malefácta ne noſcant ſua. abijſp
Fauête, adéſte æquo ánimo, & rem cognóſcite, ijdſſp

•L. Comminatio. Modeſta maledictorũ imprecatio.

re: ſed etiam eſt extra iudicium, & forum oſtendere aliquem peccaſſe. Cùm pro, iudicio perſequi, & litem intendere accipitur, dicimus accuſare criminis alicuius, accuſare crimine aliquo: & accuſare de re aliqua. Cùm verò vitium, culpam, crimen, tarditatem, inertiam alicuius accuſare dicimus, ſignificamur eum de ea re vituperare, ſiue reprehendere. Cicero in Famil. Bis ad te ſcripſi me purgans diligenter, te accuſans leuiter in eo, quòd de me tam citò credidiſſes. *Næuium, Pl. Enn. acc.*) D In ſingulis magna Emphaſis authoritatis: ſed ordo non eſt ſeruatus. Ennius ante Plautum fuit: ſed, quod eſt ſummæ authoritatis: Ennium vltimum dixit. B Ennius præter celeberrimos Annalium libros, Satyras etiam, Comediáſque & Tragœdias ſcripſit. Vigintiquinque à veteribus connumerantur Plauti Comœdiæ, extant hodie xx. Næuius Poëta Campanus eo tempore in ſcena præſtitit fabulis ad populum editis, quo Spurius Carbilius Romæ primus de amicorum ſententia cum vxore diuortium fecit, quòd ſterilis eſſet.

19 *Quos authores habet*) S. D Id eſt, quos imitatur, vel quorum exemplum ſequitur in transferendis alienis, vel in vſurpando aliena pro ſuis. Authoris verò ex ſignificationes ſunt, vt modò pro ſuaſore, impulſore, hortatore, monitore, conſiliarióque ponatur. In qua ſignificatione vel abſolutè, vel cum genitiuo, vel cum datiuo in oratione venit. Interdum ponitur pro machinatore, architecto, inuentore, duce, adiutore, principe, effectore: & tunc vſu eodem eſt, quo ſuperior ſignificatio. Interdum pro præceptore, vel ſcriptore eſt. Interdum pro eo, cuius authoritatem, & fidem ſequimur. Et in ea ſignificatione hic à Terentio ſumitur. B Dicuntur authores, quorum exemplo aliquid fit. Vnde Terentius dicit ſe habere bonorum exemplum, quo ſibi id facere liceat quod illi fecêre priores.

20 *Quorum æm.*) V Amplificatio eſt per aſſeuerationem: & hic ſicu eſt. Errorẽ magnos duces ſequentibus non eſſe inhoneſtum.

21 *Obſcuram d.*) B Metalepſis eſt, in qua gradatim itur ad id quod oſtendimus, Per obſcuram enim, tenebras habentem intelligimus, & per hoc profundam, i. ſubtilem diligentiam & curioſitatem. Adnotatu dignum eſt quod Eraſmus in libello de pronũciatione ad probum adoleſcentem Maximilianum principis Verienſis filium habet iis verbis ſcilicet, Quintilianus, eum qui bene ſcribere nititur, curioſum non eſſe, ſed fuiſſe oportet. Quemadmodum & Seneca, Quædam didiciſſe oportet, non diſcere. Tum demum in arte locum habet negligentia, ſi ſucceſsit immodicæ diligentiæ, ita vt remiſſam ſentias, non omiſſam. Hæc nimirum eſt illa docta negligentia, quã Terentius mauult æmulari, quam aliorum obſcuram diligentiam.

Dehinc) M U In poſterum. *Quieſcant*) 22 D Rectè, nam queſcere ille dicitur, qui eſt inſolens & inquietus. *Porrò*) M Porrò ſignificat olim, certè, valde. Hic ponitur pro olim: id eſt, deinceps, & in futurum. B Non ius hic. Porrò accipit pro vehementer & valde, vt iungatur verbo Moneo. *Moneo*) D Terribiliter dixit. Cicero, Moneo, prædico, antè denuntio. Liberatus culpa etiam terret, alibi etiam criminaturus aduerſarios.

Maledicere) L Prouerbiale. B Alluſiſſe videtur ad celebrem illam parœmiam, Si dixeris quæ vis, quæ non vis audies. R Qui bene audire vult, bene dicat oportet: ſiquidem qui quæ vult, dicit: is viciſsim, quæ non vult, audiet. Noli igitur alios conuitiis inceſſere, ni idem ab illis voles expectare, iuxta illud, Ab alio expectes, alteri quod feceris. Qui enim primus iniuriam facit, is talionem æquo animo ferat, neceſſe eſt. Ita in prologo Phormionis, Benedictis ſi certaſſet, audiſſet bene: Quod ab ipſo allatum eſt, ſibi relatum putet. *Noſcant*) D Meliùs quàm ſi dixiſſet audiant. 23

Fauete) Iam ad auditores conuertitur, 24 à quibus fauorem captat. L Poſtulatio attentionis ab augẽda induſtria Poëtæ. V Adhortatio ad ſpectatores, & promiſsione ſpem facit, & hoc attentionis eſt. Liquet ex Cicerone in tertio de Oratore, vt oratores à mulieribus iudicabantur. hæ enim dignos ſpectabant, aut indignos exigebant. Nota eſt & fortuna Hecyræ Terentianæ. D *Fauete* dixit, quaſi dicat, Hoc aduerſarij faciunt: vos autem, quod in vob

Vt pernoscâtis, & quid spěi sit relliquûm.
Posthac quas fáciet de integro Comœdias,
Spectánda, an exigénda sint vobis priús.

D. Ab vtiii. *Aliás [pernoscatis quid spei sit relliquum.] ſſiſp. G O [& u pernoscat quid spei sit relliquum.] aſiiſp: Relliquum per epenthesin per duplex ll. G [pernoscatis, ecquid reliquum sit spei,] ſiidſi.*

In vobis est, fauete. Vos ergo fauorem facite. Et Adeste non vt absentibus dicit, quippe qui corporibus præsto erant: sed, intenti estote, fauete, silete. sic & Pontifices dicunt, Fauete linguis: fauete verbis. Vnde Virgilius, Ore fauete omnes. *Adeste*) Animis scilicet, auxilium præbete: vt aduocatus reo dicitur adesse. *Fauete*) B Pro tacere posuit. *Adeste aequo an.*) Bene hoc addidit. Potest enim quispiam tacere, & non aduertere. Et rectè *aequo animo*, i. non grauatè, sed libenter, multi enim, qualis erat Lauinius, arrigunt aures, magis reprehendendi occasionem aucupantes quàm voluptatem. Aequo animo, pro non grauatè vtitur: & Cicero in Catone maiore, cùm dicit, Quid quod sapientissimus quisque animo æquissimo moritur, stultissimus iniquissimo. *Fauete*) S. D Linguis, supple: id est, audite sine admurmuratione, aut acclamatione. Et *adeste aequo animo*, scilicet, beneuolos vos erga Poëtam præbete. Fauere autem linguis pro tacere, antiqua est locutio. Pro qua etiam dicunt Latini fauere faucibus, vel ore. Cicero de Diuinat. 1. Rebus diuinis, quæ publicè fierent, vt fauerent linguis, imperabatur: inque feriis imperandis, vt litibus, & iurgiis abstinerent. Idem de Diuinat. 11. Qui quidem silentio noctis, vt ait Ennius, fauent faucibus: rursum cantu, plausúque premunt alas. De Gallis loquitur. Vergil. Aenei. 5. Ore fauete omnes. Vbi Seruius, Fauet ore quis per taciturnitatem. *Aequo animo*) D Ab honesto. *Et rem cogn.*) A iusto. *Cognoscite*) Pernoscite: Sic dixit, Cognoscite vt pernoscatis, quemadmodum in Hecyra, Orator ad vos venio ornatu prologi: Sinite exorator sim. B Quidam exponunt pro audite, quemadmodum & Iustinus historiæ conditor libro I. vsurpasse videtur, cuius hæc sunt verba, Cognito quod illatum Crœso bellum esset, velut ad cōmune extinguēdū incendiū cōfluebant.

25 *Vt pernoscatis*) MuS i cum Goueano legas, *Vt & u pernoscat*, sensus erit, Vt pernoscat Poëta, quid sperare de vestra in se voluntate possit: sin, quod magis placet, veterem lectionem retineas erit sensus, Spectate hanc diligenter, vt pernoscatis, quid de Poëtæ ingenio posthac sperare possitis. Sed Goueanus idcirco videtur ab vsitata lectione discessisse, quòd ex ea probabiliter colligi poterat hanc fabulam primam à Terentio editam, quod ipse verum non putat. Me quidem certè & Donati mouet authoritas, qui apertè dicit hanc primam datam, & multò magis ratio temporum. Nam ex vetustis singularum fabularum inscriptionibus facilè colligitur reliquas omnes post Andriam actas fuisse: nisi fortè Hecyrā aliquis obiciat, quæ etsi prior exhibita videri potest, tota tamen nisi post Andriam acta non fuit. *Relliquum*) D Sunt qui pro reliquorū accipiant, vt sit sensus, De hac fabula sumite specimen, vt sciatis an cæteræ vobis spectandæ sint. Nam postmodum dictum alio prologo, Alias cognoscitis eius: quæso hanc noscite. *Relliquum*) Quasi diceret, Postremúm. ergo aduerbium est, id est, τὸ λοιπόν. Sed siue hoc Relliquū dicit, siue Relliquûm pro Reliquorū geminato u scribitur.

Quas faciet comoedias) Syllepsis, vt suprà 26 ad verbum enim Faciet declinauit, non ad Spectandæ sint. *De integro*) Vtrum denuo, an ex integris Græcis? *De integro*) S. D Genus est loquendi, quo vtimur interdum, cùm nobis non satis ex animo in te aliqua satisfacimus: scilicet cùm, velut res adhuc nobis esset integra, & non cœpta, in eam studiosiùs incumbimus, vt vel nobis, vel aliis abundè satisfactum sit. Quod tamen loquendi genus simpliciter aliquando pro iterum ponitur: & tam in malam, quàm in bonam partem capi potest. Possumus enim aliquem à nobis vexatum, de integro sustentare: vt à nobis sustentatū de integro vexare. Cic. ad Atti. xiii. De Attica nunc demum mihi est exploratum. Itaque ei de integro gratulare. Idem pro Cluent. Habetur de integro quæstio nullavis tormentorum prætermittitur.

Spectanda, an ex.) B Rogat vt populus Romanus spectet priùs, quàm è theatro explodat. 27 *Spectanda*) D Propriè, vt fabulæ, id est, probandæ. *Exigenda*) Excludendæ, eliminandæ. nam exigere excludere est. Plautus in Aulularia, Itaque omnes exegit foras. S. D Agi dicitur fabula, cū recitatur: stat, cū placet: exigitur, cùm displicet, parúmque populo audienti grata est. Itaque exigendæ: id est, explodendæ. Vt in prologo Hecyræ, Partim sum earum exactus, partim vix steti.

* ACTVS I. SCENA I.

ARGVMENTVM. [D]In hac Scena(quæ pro argumenti narratione,[*] quã Prologus in maledictis refellendis occupatus omiserat,[L] proponitur,& in qua fundamenta fabulæ iaciuntur, vt virtute Poëtæ,sine officio Prologi vel θεῶν ἀπὸ μηχανῆς, & periocham Comœdiæ populus teneat, & res agi magis quàm narrari videatur)hæc virtus est,vt arguméti narratione,[L] quam Simo Sosiæ extraneæ personæ per occasionem exponit,[D]actio scenica videatur,vt sine fastidio lõgus sermo sit: [M] vbi Poëta senis de filiorũ vita solliciti ac natura loquacis decorũ seruat,mediocritatem illam.in qua virtus humana consistit,& laus celebratur:[H]qui mores Pãphili,[B]ac primùm quidem honestam illius vitam[R]anteactã summa cum amplificatione probitatis cõtinentiæque eius commemorat.deinde amores:& qua denique occasione in Glycerium deperire cœperit, quo pacto ipse id deprehenderit.[H] vbi mors Chrysidis commemoratur:vultus, forma,& lamentatio sororis ostenditur.[M]atque interim in primis ostendit rectam educationem esse adhibendã.cum sumantur à conuersationibus mores:& vitandum ne proximum quenque transfigant,& contactu noceant:quod Pamphili priùs bonæ indolis pueri deprauatio testatur atque declarat.[B] Ad postremũ etiam aperit quo consilio se daturum illi vxorem simulare,[R] eúmque ab amica auellere statuerit: docens quàm sollicitos semper anxiósq; pro liberorum salute deceat esse parentes: dandã summa cura operam,nullúmque non mouendum esse lapidem,quo eos à recta aberrantes via ad bonam aliquando frugem tandem reducant.[V]Est hæc Scena παραγγελματικὴ, præcipit enim quid facto opus sit in dissimulandis nuptiis. atque sic bona pars huius fabulæ de more comprehenditur, & est in deliberatione sita. *Ethices præcipua capita.* 1 In Sosia est seruorum officium. 2 In Pamphilo sunt mores & studia adolescentum. 3 In Chryside sunt gradus.quibus ab honestate ad turpitudinem vitæ peruenitur. 4 In Glycerio est pietas sororis in funeratione,& amore adolescentulorum. 5 In Simone est sollicitudo parentum,vt liberi ab amore scortorum in matrimonium vocentur. *Versuum genera. Iambici trimetri siue senarij.*

Hic protatica persona inducitur,Sosia scilicet,quæ deinceps nusquã apparet.

SIMO *senex.* SOSIA *libertus.*

VOS *istæc intrò auférte:abîte.Sósia,* Ellip

* ACTVS) [D]Comœdia vetus vt ab initio Chorus fuit,paulatímque personarum numero in quinque Actus processit, ita paulatim velut attrito atque extenuato Choro ad nouam Comœdiam sic peruenit, vt in ea non modò non inducatur Chorus , sed ne locus quidem vllus iam relinquatur Choro. Nam postquàm otioso tempore fastidiosior spectator effectus,tunc cùm ad cantores ab actoribus fabula transibat,consurgere & abire cœpisset,admonuit Poëtas primò quidem Choros prætermittere,locum eis relinquentes:vt Menander fecit,hac de causa,non vt alij existimant,alia.Postremò ne locum quidem reliquerunt:quod Latini fecerunt Comici.Quapropter Actus,qui in Comœdiã sunt,difficile est nosse in Latinis fabulis , sublato Choro, qui se interponendo Actus distinguebat.Erat autem Chorus ex pluribus ad tibiam concinentibus compositus,non actor alicuius partis in fabula:sed velut iudex, censorque , qui sicut rectè facta,& honesta probat,ita quæ vitiosa & scelesta sunt reprobat, ita tamen vt Actus non interrumperet,sed per interualla finitorum Actuum suum cantum interponeret.Tum etiam Græci prologos non habent more nostrorum,quos Latini habent. Deinde θεοὺς ἀπὸ μηχανῆς, id est, deos argumentis narrandis machinatos cæteri Latini instar Græcorum habent:Terentius non habet. Ad hoc προτατικὰ πρόσωπα, id est, personas extra argumentum accersitas non facilè cæteri habent:quibus Terentius sæpe vtitur , vt per harum inductiones facilè pateat argumentum.Veteres,etsi ipsi quoque in metris negligentiùs egerunt iambici versus, duntaxat in secundo & quarto loco:tamen a Terentio vincuntur resolutione huius metri,quantum potest,comminuti ad imaginem prosæ orationis. Tum personarum leges circa habitum, ætatem, officium , partes agendi nemo diligentiùs Terentio custodiuit.Quin etiam solus ausus est cùm in fictis argumentis fidem veritatis assequeretur, etiam contra præscripta Comica,meretrices interdum non malas introducere:quibus tamen,cur bonæ sint , & voluptas per ipsum & causa non desit. Hæc cùm artificiosissima Terentius fecerit : tum illud est admirandum , quòd & mórem retinuit vt Comœdiã scriberet:& temperauit affectum,ne in Tragœdiam transiliret.quod cum aliis rebus minimè obtentum & à Plauto , & ab Afranio , & Actio , & multis ferè magnis Comicis inuenimus,Illud quoque inter Terentia

rentianas virtutes mirabile, quòd eius fabulæ eo sunt temperamento, vt neque extumescant ad Tragicam celsitudinem, neque abiiciātur ad Histrionicam. Adde quòd nihil abstrusum ab eo ponitur, aut quod ab historicis requirendum sit. Quod sæpius Plautus facit, & eò est obscurior in pluribus locis. Adde quòd argumenti ac styli ita attentè memor est, vt nusquam non cauerit, aut curauerit ea, quæ obesse potuerunt: tum quòd media primis atque postremis ita nexuit, vt nihil additum alteri, sed aptum, ex se totum, & vno corpore videatur esse compositum. Illud quoque mirabile in eo: primò, quòd non ita miscet personas quatuor, vt obscura sit earum distinctio. Et item quòd nihil ad populum facit actorem velut ex Tragœdia loqui. quod vitium Plauti frequentissimum est. Illud etiam inter cætera eius laude dignum videtur. quòd locupletoria argumenta ex duplicibus negotiis delegerit ad scribendum. nam excepta Hecyra, in qua scribit Pāphili amorem, cæteræ quinque binos adolescentulos habent. Cæterùm Actus vnus plures Scenas cōprehendit. Estque in Comœdia Actus, pars quodammodo absoluta & integra, nondum tamen rem omnem finiens, sed ita dimidiatam relinquens, vt respirent spectatores, & facillùs commutetur quicquid in reliquis Comœdiæ partibus superest. Id autem, Actus cōmutare dicebant. Intereà Mimi dicteria & diuerbia referebant: recitabāturque nescio quæ iocularia, quæ populum noua oblectatione afficerent. Comœdiarum recitatio in scena, Actio dicebatur, vnde etiam qui agebant, & fabulas pronuntiabant, Actores dicti: qui & Comœdi, Histriones, Ludiones, Ludij, & Hypocritæ, id est alienæ personæ simulatores.

SCENA, siue σκηνὴ, verti Latinè potest Vmbraculum, vel tentorium. Erat autem antiquis Scena, vmbraculum ex arborum frondibus, vmbræ causa à rusticis excitatum: vbi festis diebus conuenientes, diuersa ludorum & iocorum genera exercebant. Id quod hodièque in pagis videmus plurimis in locis obseruari. Nam (vt olim ante vsum Theatrorum) Scenæ super plaustra ductilia extruuntur, ac per compita ductæ, populo præbent fabularum oblectationem. Est autem Scena duplex, versilis & ductilis. Versilis scena est, quæ subitò tota machinis quibusdam conuerrebatur, & aliam picturæ faciem ostendebat. Ductilis verò tractis tabularis hac, atque illac, speciem picturæ nudabat interiorem. Notandum & hoc, quòd in Scena erant Pægmata, Peripetasmata, Aulæa, Pantomimi, Præcones, Tibicines, Citharœdi, Cornicines, Choraules, Organarij, Symphoniaci, Tragœdi, Comœdi, Funambuli, Podarii, & similia. Cassiodorus scribit theatri frontem siue eam theatri portionem quæ inter duo carmina protēditur, Scenam vocari. Porrò Theatra erant ædificia in populi gratiam extructa, ad hemicycli siue semicirculi speciem, dicata ludis spectandis. Latinè Spectacula possis dicere. sic enim à commodè prospiciendo ac videndo sunt appellata. θεατὴς, spectator: θεάτρια, spectatrix: θεατρίον, καὶ θέατρον, spectaculum, theatrū. Ita autem componebatur theatrum, vt eò cōueniens, & ibi commodè sedens turba, è longinquo facilè spectare posset, concauo æqualique parietum circumiectu, vt vel leni sono dicta verba, ad alterum theatri caput faciliùs perferrentur. Ita enim erat conformatum, vt æquè gestus prospicerent, ac voces audirent ij, qui ad latera & in summis sederent gradibus, atque ipsi qui in imis iuxta Scenam. Postea verò excogitatum est theatrum in rotūdam formam extructum, allo longè excellentius atque capacius: quod quia velut ex duobus constaret theatris, nec amplius hemicyclum, sed rotundam formam referret, ob id Amphitheatrū dictum est. Amphitheatrum tamen scribit Dion ex hoc dici, quòd per ambitum sedilia disponerentur absque Scena. Proscenium locus erat, seu velum, aut etiam pulpitum, ante Scenam. Ex Proscenio in Scenam euocabantur Mimi siue Histriones ad fabulas agendas: vicissimque è Scena illuc reuertebantur. Vnde Actuum in Latinis Comœdiis internoscitur distinctio: sicut in Græcis Choro in Orchestram demigrante. Scenam etiam vocant Comici, quicquid duæ pluresve personæ sermonis integri & absoluti colloquuntur. illicque finitur Scena, vbi aut aliqua persona introgreditur, aut alia ad forū, aut aliò quolibet ad viciniam currit. In Scena duæ aræ poni solebant, dextra Liberi, sinistra eius dei cui ludi fiebant: vnde Terentius in Andria ait, –Ex ara hac sume verbenas. MU Scena quid sit notum est omnibus. Quòd autem actus fabularum partimur in Scenas, aliamque primam Scenam, aliam secundam, & sic deinceps dicimus: quàm peritè & intelligenter id fiat, quærendum puto. equidem, liberè vt dicam, Grammaticorum hanc, non Poëtarum, esse partitionem arbitror: neque credo Scenam pro parte Actus, apud vllum probatum scriptorem, si Grammaticos excipias, legi. Itaque neque apud Plautum vlla Scenarum mentio est: & in Terentij fabulis aliter ab aliis distinguuntur: & in veteribus Terentij libris, etiam impressis, neque primas neque secunda, neque vlla omnino Scena nominatur. DScire debemus hanc esse virtutē Poëticam, vt à nouissimis argumenti rebus

Incipiens initium fabulæ,& originem narratiuè reddat spectatoribus:authorémque præsentem sibi exhibeat,vbi finis est fabulæ. hūc enim ordinem & circulum Poëticæ artis,vel virtutis,non modò secuti sunt Tragici,Comicíque authores,sed Homerus etiam & Virgilius tenuerunt. Diuisionem Actuum in Latinis fabulis internoscere difficile est.causam iandudum demonstrauimus.Vnde autem,aut quo modo,quanuis ægrè,tamen intelligi distinguíque possint, est operæpretium dicere. Principiò dicendum est, nullam personam egressam quinquies,vltrà exire posse.Sed illa re plerunque decipimur,quòd personam cum tacuerit,egressam falsò putamus:quæ nihilominus in Proscenio tacens loquendi tempus expectat. Est igitur attentè animaduertendū, vbi,& quando Scena vacua sit ab omnibus personis:vt in ea Chorus, vel Tibicen audiri possit.quod cùm viderimus,ibi Actum esse finitum debemus agnoscere. Confundit sæpe lectorem id,quod persona in superiori Scena desinens,& in proxima incipiens loqui, non intelligitur ingressa:quod ipsum experientes statim diiudicant de rerum ac temporū quantitate. potest enim fieri vt & sit ingressa ac egressa, quam prauè credimus de Proscenio non recessisse.Posse autem quintò egredi personam,non & necesse esse dicimus:vt appareat vltrà exire non posse. In Tragœdia & parciùs exire & solere pariter & licere. Primus Actus in Andria narrationem Simonis apud Sosiam continet argumenti: quod populus hac occasione perdiscit. mox querelam apud se Daui de domino, & eiusdem cum domino verba: & rursus eiusdem serui deliberationem quid rerum gerat. Secundi Actus hæc sunt, Charini verba primò cum Byrrhia seruo, & pòst cum ipso Pamphilo de nuptiis: Pamphili sermo cum patre dolo consentientis in nuptias:Byrrhiæ verba:Daui callida oratio aduersum senem. Tertio Actui hæc attribuūtur, Mysidis cum obstetrice colloquium,Dauo, ac Simone audientibus:partus Glycerij suspectus seni:& Daui apud eū fraudulenta sermocinatio: Simonis verba cū Chremete de nuptiis: Daui perturbatio ac Pamphili. Quartum Actum per hæc intelligimus,primò Charini verba sunt indignantis,velut fidem sibi non seruatam à Pamphilo:tum Mysidis verba apud Pamphilum,eiusdémque questus:Daui administratio doli aduersus Chremetem. In quinto Actu Simonis & Chremetis propè iurgium disputatio:tum detectio fallaciarum Daui:tum indignatio patris aduersus filium. tum Critonis interuentus:& per eum cognitis rebus in trāquillum res acta,ducentibus vxores,quas concupierant,Pamphilo & Charino. Illud non commouere nos debet,quòd in horum Actuū distinctione videntur de Proscenio non discessisse personæ quædam:sed tenere debemus ideò Terentium vicinitatis mentionem fecisse in principio,vt modico receptu & adesse & abesse personam intelligamus. nihil ergo secus factum est ab antiquis.qui ad hunc modum Terentianas fabulas diuiserunt.

Vos istaec in.au. ab. Adesdum) [B] Cōperto filij amore senex in forū abiit cū seruis & coquis aliquot,simulans futuras nuptias. Vnde rediens comparato obsonio,cum prò ædiū suarum foribus staret,ad seruos conuersus, Vos, inquit,istæc intrò auferte.[D] Mollitèr autem retenturus,& experturus Sosiam,[V] vt sine arbitris cum eo loqueretur, [D]imperat vt remaneat. addit etiam causam aliis abeundi, dicendo,Istæc intrò auferte, ne suspicionem iniiciat Sosiam communicandi secreti causa remansisse. Deinde quasi respicientes increpat,dicendo,Abite.& Abite,concitatius legendum est:quia & respectantes properanter discernit à Sosia. [B]quibus introgressis,Sosia, inquit,adesdum. [I] Est autem hic Præparatio ad ingressum narrationis, quod ferè in omnibus Scenis est obseruandum. [V] Exordium quoque satis indicat & vrget. Nam cum seruo de nuptiis simulandis consilium init.[D] Sosiæ persona protatica est:non enim vsque ad finem perseuerat:vt est Daui in Phormione,in Hecyra Philotidis & Syræ.[B]Prisciano authore,pronominis additio discretionem aliquā desyderat personæ alterius:vt,ego lego,tu scribis.& hoc in loco, Vos istæc intrò auf. [P] Et bene Auferte:auferimus enim ea quæ cum fastidio cernimus. Ferimus ea quæ cum honore tractamus. *Auferte*) [B] Tollite hinc & intrò ferte. Nec mihi probatur quod Donatus scripsit, Auferimus quæ cum fastidio cernimus,ferimus quæ cum honore tractamus. Siquidem & fures & prædones ea auferunt, quæ iucundissima sunt. *Abite*) Quasi hærenti,moranti que dicimus Abi.

Adésdum:paucis te volo. SO. *dictum puta:* ... 2

2 *Adesdum*) [V] Attentio est seruis apta,à paruitate negotij dandi, & expediendi. & hic sunt προκατάληψις eorum quæ à seruo obiicerentur. *Adesdum*) [B] Es & Ades indicatiuum est & imperatiuum. Sed imperandi modo frequētiū Es, quàm Sis antiquitas dixit. [D] ita hîc Ades,imperatiuum est, Dum παρέλκον: est enim productio,& adiectio syllabæ: vt,Eho-

dum

3 illlal *Nempe vt curêntur rectè [hac.]* S I. *immo áliud.* B. Al. [hac] interrogatiuè.
S O. *quid est,*
4 didlip *Quod tibi mea ars efficere hoc possit ámplius?*
5 adlili S I. *Nihil istac opus est arte ad hanc rem quã paro:*
6 ililli *Sed his, quas semper in te intelléxi sitas,*

dum ad me.[B] Adesdum verò non significat Veni huc: sed perinde est àc si diceres, Hîc esto, hoc age. Quos enim attentos esse iubemus, sic alloqui consueuimus, Hîc estote, hoc agite, & adeste animis, adesdum. Errant qui Dum hoc loco parelcon esse negant, putantes pro Huc aduerbio positum. Vt loci aduerbia non raro pro illis ponuntur quæ sunt temporis, ita hæc pro illis nunquam vsurpantur. Sunt qui dicãt hic Dum significare idẽ quod adhuc: vt sit Adesdum, id est, adsis adhuc, nec cum aliis ingrediaris. nam est quod te velim. *Paucis te volo)* [P] Deest Colloqui, & Verbis: & est figura eclipsis: [S] éstq; hic sensus, Colloqui & paucis verbis tecum agere volo. Sed cur dicit, Paucis te volo, cùm satis prolixè cũ eo locuturus sit? Dic simulare eum paucis cõmentaturum sese cum liberto, vt spe breuitatis audiatur attentiùs. *Dictum puta)* [D] Ad hoc respondet, vt agi res videatur, quemadmodum suprà diximus.

3 *Nempe)* Deest Vis: vt sit, nempe vis. [B] Quidam Nempe pro hoc est accipiũt. Alij interrogatiuè legunt, vt sit Nempe pro nónne vis? authore enim Seruio, & nonne pro nempe, & nempe pro nónne in vsu est. Rursus alij pro quippe, vel nanque positum existimant. *Vt cur. re. hac)* [D] Diligẽter coquantur. Curatio propriè medicorum est: cura, reliquorum, sed coquina, medicinæ famulatrix est. [P] Quid, inquit, velis intelligo: vt coquam diligenter quæ modò apud forũ emisti. *Hac)* [D] δεικτικῶς. *Imò aliud)* Bene ἀντίθεσις τὸ Imò, & deest Volo.

4 *Quid est. Q. t. mea ars eff. hoc poss. ampl.)* [B] Quid est maius quam hoc quod mea ars tibi efficere possit? *Ars)* [D] ἀπὸ τῆς ἀρετῆς dicta est per syncopam. ἀρετὴ autem, virtus est. Virtutis verò quatuor generales sunt partes, Prudentia, Iustitia, Fortitudo, & Temperantia. sed Prudẽtia, in multis rebus descendit. *Efficere)* Facere est in opere esse: sed efficere, perfectionem designat. *Nihil i. op. e. ar.)* Mirè ait, Arte opus non est, sed opus est artibus. [B] Vide eodem eum sermone vel in rebus diuersis. aliter enim culinariam artem appellamus, aliter fidem & taciturnitatem. Diomedi Ars dicta quòd arcto præcepto singula definiat, & velut vias quasdam condat. vel ἀπὸ τῆς ἀρετῆς. vnde veteres artem pro virtute acceperunt.

Nihil ist. op.) Nihil indigeo coquendi ratione, sed his: supple artibus, hoc est, virtutibus, fide & taciturnitate. Inter bonas artes hoc est virtutes & animi ornamenta, fidem quoque Salustius collocat. 5

Sed his) [V] A laude captatur beneuolẽtia. Hæ autem duæ virtutes in arcanis credendis requiruntur, & maximè in seruo laudandæ sunt. [D] Ipse hic signatissimè ostendit, multas, variásque arteis esse, id est, ἀρεταί que virtutes intelliguntur. [MU] Artes enim antiqui & virtutes & vitia vocabant. Salust. Nanque auaritia fidem, probitatem, cæterásque bonas artes subuertit. Et paulò suprà, Agitabatur magis magísque in dies animus ferox inopia rei familiaris, & conscientia scelerum, quæ vtraque iis artibus auxerat, quas suprà memoraui. Sic Horatius, Hac arte Polux, & vagus Hercules Innixus arces attigit igneas. Cic. pro leg. Man. Sed multæ sunt artes eximiæ huius administræ, comitésque virtutis. Ac primùm quanta innocentia debent esse imperatores? quanta deinde omnibus temperantia? quanta fide? &c. Terent. Adelph. Fratrẽ homini nemini esse primarum artium magis principem. Animaduerto autem, Aristotelem quoque nonnunquam τῶν τεχνῶν nomine virtutes etiam amplecti, vt cùm ait in secundo Νικομαχείων, ταῦτα δὲ περὶ μὲν τὰς ἄλλας τέχνας οὐκ ἔχει συναριθμεῖται, πλὴν αὐτὸ τὸ εἰδέναι. 6 *Sed his)* [D] Zeugma à superiore, quòd subauditur Artibus. *Quas sem. in te int. si.)* Sitas, constitutas, positas. [B] Hoc nisi adderetur, in sene viro prudẽtia desyderari posset, vt qui celanda homini seruo committat, hoc est, vni ex eorũ numero, qui faciliùs ore prunam, quàm arcana contineant. [R] Quocirca prudentia senis hinc perspicitur, qui rem nonnullius momẽti ei demum credere voluerit, cuius semper & fidem, & taciturnitatem spectatam exploratámque habuerit. Nam qui futili, ac non taciturno rem arcanam communicat, is stultitiæ sæpenumero pœnas meritò dare cogitur. proinde videndum quid cui credas. Rectè admonuit ille, Consilium arcanum tacito committe sodali: tacito, inquit, hoc est, ei qui arcanum sibi commissum celet, neque cuiquam effutiat, non futili, & qui parum fideliter creditum sibi mysterium contineat: propterea Eras. Vt

van

Fide,& taciturnitáte. SO. expécto quid velis. Ia:ſiſ
SI. Ego poſtquàm te emi à páruulo, vt ſemper tibi aſsiſi
Apud me iuſta, & clemens fúerit ſéruitus, iſſdſi
Scis. feci, è ſeruo vt eſſes líbértus mihi, ſiſiſi

Exordii beneuolentia à meritis captatur.

vas, inquit, experiamur, aquam non vinum infundimus: ita friuolum quiddam aliquando committendum amicis, quo ſilentij fidem experiamur, vt ſi effutiant, nihil ſit periculi. Idē, Diligentes, inquit, agricolæ terram priùs notis quibuſdam deprehendunt & explorant, quàm illi credant ſementem: ita explorandus amicus antè, quàm committas arcanum.

7 *Fide & tac.*) D Fides, eſt cōmendatorū fida executio, vel obſeruantia. Taciturnitas verò obſeruantiæ genus in ſilentio conſtituta, & in celando ſecreta. Quærit autem taciturnitatē, ne prodat Pamphilo ſecretum quod ei commendaturus eſt. Fidem, ad complenda: taciturnitatem, ad celanda mandata. B In hoc hominum genere virtus prima fidelitas: qua remota, aut nulla ipſi vtentur in dominos obedientia, aut ſimulata, aut ficta. *Expecto*) V Attenti & beneuoli animi nota eſt. D Expecto, deſydero: vt Virgilius, Expectate venis. B Expectare Nonio authore, manere & obſeruare eſt hoc loco. Sipontinus Antiſtes, Expecto inquit ab expicio eſt, & obſeruo, quaſiq; diligēter aſpicio ſignificat apud Terētiū, cū ait, Expecto, quid velis. *Quid velis*) D Deeſt Scire. nā ſi dixiſſet, Quod velis, nihil deſyderaſſet.

8 *Ego poſtq.*) V [Greek], vel narratiuncula, apparata propter attenſionis amplificationē, quæ iucundior eſt per antitheſin: & vt magis iſtius ſibi fidem aſtringat, decorum vrget, & beneficiorum ſit commemoratio, veluti quia emptus, quia ſeruitutem ſeruiuit iuſtam, & placidam, quia pileum tanquam libertatis aut manumiſsionis ſignum accepit. fidelis igitur & taciturnus porrò erit. D Commendatio perſonæ potiùs quàm ſerui: ne contra filium leui ſeruo aliquid committi indecorè videatur. B Beneficia in Soſiam collata cōmemorat, ſed ſine arrogantia commemorat. & ita captat à ſua perſona beneuolentiam. *Te emi à par.*) D Tale eſt, Paruulum ego te Iugurtha, apud Salluſtiū. *A paruulo*) Non enim à paruo, ſed à paruulo. S. D A paruulo, vel à paruulis idem eſt quod à prima, vel ab ineunte adoleſcentia, ab adoleſcentulo, à pueritia, à iuuenta, à puero, ab ineunte ætate, ab initio ætatis, à prima ætate, à primis temporibus ætatis, ab infante, à cunabulis, vel incunabulis, à tenero, à teneris, à teneris vnguiculis. *Scis*) D Hoc eſt, à paruulo ſcis. *Semper*) Continuationem ſignificat Semper.

Iuſta & cl.) Ita dixit Iuſtas vt alibi, Non 9
neceſſe habeo omnia pro meo iure agere. Quid enim non iuſtum domino in ſeruum? Iuſta, in qua nihil iniquum iubetur: Clemens, in qua etiam de iuſto, multum remittitur. *Apud me iuſta*) Id eſt, moderata, æqualis. cui contrarium ait Virgilius, —Et iniquo pondere raſtri. Et, Iniuſto ſub faſce viam dum carpit. Nam qui Iuſtam, debitam, nunc dici putant, nihil afferunt ad iuuandam ſententiam. *Iuſta & cl. fu. ſer.*) Libertatem imputaturus, clementem intulit ſeruitutē. *Clemens*) B Lenis, non odioſa ſeruitus. Talem me ſemper habuiſti, vt queri non potueris, nec dicere, nimis te imperioſum habere dominum. *Seruitus*) D Mirè ſeruitutem pro dominatu poſuit. Sic Saluſtius, Dein ſeruiiſ imperio P.C.

Feci è ſ. vt e. l. mihi) Dulcem libertatem fe- 10
cit operatione & tractatione verborum, dicēdo Ex ſeruo libertum. non enim tantam haberet gratiam, ſi dixiſſet, Feci libertus vt eſſes, quàm ſi dicat, Feci è ſeruo vt eſſes libertus, ac ſi quis dicat, Feci vt eſſes ſanus, nō tantam haberet gratiam, quàm ſi dicat, Feci vt ex ægro ſanus eſſes. Et Mihi emphaſim habet: quòd mihi libertus factus ſis, nō filio. Aut ideò Mihi additum eſt: quia libertus ad aliquem dicitur. Et bene Mihi, ne pertimeſceret filium. cui nec liberti munus debeat. Et mirè addit E ſeruo: vt vim beneficij exprimeret: B quaſi dicat, Quia ego te libertate donaui, non filius: hunc nihil eſt quòd pertimeſcas, ſi quid tibi aduerſus illum iniungam. Veteres quoque Romanos ſumma vſos aduerſum ſeruos facilitate, humanitate, iuſtitia, Seneca eſt author. Inſtituerunt, inquit, diem feſtum, non ſolùm quo cum dominis famuli veſcerētur, ſed quo vtique honores illis in domo ſua gerere, ius dicere permiſerunt, & domum puſillam rempublicam eſſe iudicauerunt. Seruos etiam ad liberales diſciplinas inſtituerunt. Seruiuit Romæ Terentius hic noſter. Seruiuit & Publius nobilis Attellanarum author. Cicero quoque non dici poteſt quantum indulſerit Laureæ ac Tironi eruditiſsimis viris. *Scis, feci è ſe. vt e. lib. mihi*) D Hic Virgilius, Nympha decus fluuiorum animo gratiſsima noſtro, Scis, vt te cunctis vnam, quæcunque Latinæ Magnanimi Iouis ingratum aſcēdêre cubile, Prætulerim, cælique libēs in parte locarim. B Laurentius Valla, cui viro omnes ſcholæ plurimum

11 { dsasip / dsl *Propteréà quòd [seruiébas] liberáliter.*
12 bidss *Quod hábui summum prétium persóluitibi.*
13 dbsss SO. *In memória hábeo.* SI. *haud [muto] factum.*
SO. *gaúdeo* D. Al. [multo].

Co. [seruibas]. R vocales ie contrahuntur in vnam syllabam: vel pronuntiantur sine e i verbis quarta.

mum debent, se meliùs quàm sui temporis iuris consultos nouisse putat inter Libertus & Libertinus differentiã: Libertinus, inquit, adiectiua, libertus substantiua vox est. Libertinus conditionem hominis significat. Libertinus homo, non libertus homo dicitur. Nam libertus priuatum quendam significat respectum ad patronum, id est, ad eũ qui dominus anteà huius fuerit: vt, libetus Cæsaris, libertus Messalinæ. duo hæc igitur elegãtiæ gratia nõ significatu differunt. Qui patronũ amisit, libertus esse desinit, manet tamen libertinus.

11 *Propterea quod*) S. D Id est, quia, vel quoniam. Quæ locutio rudis quibusdam videri potest: hanc tamen sæpe vsurpant Latini. Cicero in Famil. Cùm essem otiosus in Tusculano, propterea quòd discipulos obuiam miseram, &c. ibidem, Genus hoc cõsolationis acerbum est, propterea quòd, &c. Idem pro Roscio Amerino, Mandati iudicium est constitutum non minùs turpe, quàm furti, propterea quòd quibus in rebus ipsi interesse non possumus, in iis operæ nostræ vicaria fides amicorum supponitur. *Quod ser. lib.*) B A persona Sosiæ beneuolentia captatur. laudat enim facta illius. Augustino liberaliter seruit, qui domini sui voluntatẽ libenter facit: nihil somnicu lose exequitur: nihil remissè agit. *Seruiebas lib.*) Non solùm non detrectabas vnquam herile imperium: sed mandatis etiam rebus præuertebas frequenter. Seruorum vulgus metu imperiis obedire & mandatis rebus operam dare solet, non vt liberi reuerentia & amore. Quòd si quis non metu, sed reuerentia & amore hero suo seruiat ex sententia, iam liberaliter, hoc est, ritu libero um, puta libenter seruit. *Liberaliter*) D Bene, quia omne bonum libero aptum est, malum seruo. Idem alibi, -Factũ à vobis duriter, Immisericorditérque: atque etiam, si est, pater, Dicendũ magis apertè, illiberaliter. Et bene admonuit, cur dederit beneficium, eadem & nunc officia quæsiturus. Nunc enim dicit artificiosè, quia suprà ait, Nihil istac opus est arte. *Seruiebas*) Bene imperfecto tempore, non perfecto, vsus est: vt ostendat eum potuisse sibi etiã, atque etiam seruire. quale est illud Virgilij, Atque omnes pelagíque minas, cælique ferebat Inualidus. Vt ostendat eum quamuis inualidus esset, tamen adhuc potuisse laborem exercitiúmque ferre. *Seruiebas lib.*) MU Ita vt dignus videreris, qui aliquando fieres liber. R Decet dominos gratiam referre aliquã, beneficiique nonnihil reddere seruis, suo probè officio fungentibus: hoc est, seruis bonæ frugi, atque liberaliter seruientibus. cuiusmodi Sosiam hunc fuisse, atque ob id demum à se manumissum testatur Simo. Quis autem vsque adeò ab omni humanitate remotus fuerit, quin æquum censeat, quorum non inutilis hero fuit opera, quíque cumulatè & fide & beneuolentia satisfecerunt, eos aliquem tandem è seruitio ministerióque fideli, fructum atque operæpretium referre?

Quod habui) MU Habui, potui [Greek]. *Summum pretium*) D Libertatẽ dicit. B Hic pretium pro præmio positum Nonius dicit. Summum pretium libertatem vocat. Prima mortales ducunt libertatem & diuitiãs. In Græcia olim, posteà & Romæ qui de legitimo fuisset hoste captus, seruiebat. Dicti autem initio serui, quòd in prælio seruati essent. Qui enim in pugna non cecidisset, is iure belli erat victoris effectus. Huic tali per omnia heri seruiendum arbitratu erat, non suo: opus si exigebatur, laboribus atterendæ manus erant: hinc res dulcissima facta libertas. Vnde hoc loco senex, Quod habui, inquit, summum pretium persolui tibi. *Persolui tibi*). D Quia pretium dixerat, Persolui dixit propriè. *Persolui tibi*) Modestè prætium redditum dixit. 12

In mem. hab.) V Narratiunculæ occurritur, 13 ne sit propter ingratitudinem beneficiorum herilium expositio: atque eadem interrumpitur. L Interpellatio Sosiæ partim amplificat orationem & spectatorem admonet, partim adiuuat ordinem narrãdi. *In mem. hab.*) D Hoc est, nõ sum ingratus. B Libertus ingratus olim in seruitutẽ reuocabatur. Suetonius in Claudio, Ingratos, inquit, & de quibus patroni quererentur, in seruitutem reuocauit. D Plus dixit In memoria habeo: quàm si dixisset, Scio. Nam quæ scimus, possumus obliuisci; quæ verò memoriæ cõmendamus, nunquam amittimus. S. D In memoria habere elegãs est, pro recordari, vel memoria tenere, aut retinere. Pro In memoria habeo, vel memoria teneo, possumus etiã dicere In memoria mihi est. Cicero pro Scylla, Nisi fortè verisimile est, Scyllæ nomẽ in memoria Cassio nõ fuisse. *In mem. hab.*) R Grati erga bene meritos esse debemus, neque obliuisci vnquã acceptorum beneficio-

Go. [Gratum id]. *Si tibi quid feci, aut facio, quod placet Simo: &* dfdiip 14
fifdip.
Go. [mi.] R mihi con- *[Id gratum] fuisse aduersum te, hábeo grátiam.* {fufdip ff 15
trahe mi, G ac totum *Sed [mihi] hoc moléstum est: nã istæc [cõmemorátio,* {uffai f 16
elide. iijabi.
Go. [commemoratio *Quasi exprobrátio est immémoris benéfici.]* iijddi 17
est Quasi exprobratio immemoris beneficij.]

rum. Vt enim Ingratitudo vitia in se omnia complectitur (ob quod rectissimè, verissiméque ille, Dixeris maledicta cuncta, cùm ingratum hominem dixeris) ita gratitudo virtus est, sicuti pro Cn. Plancio, ait Cicero, non solùm maxima, sed etiam mater virtutum omnium reliquarum: id quod speciatim illis, per primam locupletandæ sententiæ rationẽ copiosissimè declarat: atque adeò autem cur non totum illum de gratitudine locum hic subiiciam. tam præclarum videlicet, támque vtilem, sempérque memoria tenendum? Sic igitur ille ad verbum, Etenim, iudices, cùm omnibus virtutibus me affectum esse cupiam, tamen nihil est, quod malim, quàm me gratũ esse, & videri. Hæc est enim vna virtus non solùm maxima, sed etiam mater virtutum omnium reliquarũ. Quid est pietas, nisi voluntas grata in parentes? qui sunt boni ciues? qui belli, qui domi de patria bene merentes, nisi qui patriæ beneficia meminerunt? Qui sancti? qui religionum colentes? nisi qui meritã diis immortalibus gratiam iustis honoribus, & memori mente persoluunt? quæ potest esse iucunditas vitæ, sublatis amicitiis? quæ porrò amicitia potest esse inter ingratos? Quis est nostrûm liberaliter educatus, cui non educatores, cui nõ magistri sui atque doctores, cui non locus ille mutus, vbi ipse altus aut doctus est, cum grata recordatione in mente versetur? Cuius opes tantæ esse possunt, aut vnquam fuerunt, quæ sine multorum amicorum officiis stare possint? quæ certè, sublata memoria & gratia, nulla extare possunt. Equidẽ nil tam proprium hominis existimo, quàm nõ modò beneficio, sed etiam beneuolentiæ significatione alligari: nihil porrò tam inhumanum, tam immane, tam ferum, quàm committere, vt beneficio, non dicam indignus, sed victus esse videare. Hæc ille. *Haud muto f.)* D Vetustè, non me pœnitet. nam si quid pœniteret, infectum velle dicebant. Legitur Muto: an secundum ius quod aduersus libertos ingratos est, vt in seruitutem reuocentur? sed hoc non conuenit senem dicere. Legitur & Mulcto: hoc est, dãno, reprehendo: quod si est, sic intelligetur, Non nollem factum. Nõ enim potest factum, infectum reddere. Sed admirabiliter dixit: vt dicimus, nollem factum, nollẽ huc exitum. Ergo, Haud muto factũ, non pœnitet me facti. B Non me pœnitet collati in te beneficij, Donatæ tibi libertatis: S·D factum idã me non ægrè fero.

Si tibi q.f.a.) D Et fecisse se, & adhuc facere ostendit, quanuis eum manumisisset. *Gaudeo, si t.q.f.a.f.q.p.)* Felicitatis est, vt ea quæ acta, & facienda sunt, grata sint. *Quid)* Pro aliquid. 14

Id gratum f.a.te) S·D Nouũ est, pro gratum tibi fuisse, vel accidisse. *Aduersum te)* D Apud te, & penes te. *Aduersum)* Sine dubio præpositio est. Aduersus participium potest esse, ab eo quod est aduerto. sed alibi, Ego aduersum te, dixit pro apud te. B Nonius Marcellus hunc locum citans dicit Aduersum significare idem quod apud: aliis erga: Perotto apud vel erga significat. sic & Ciceroni in Officiis, Adhibenda est igitur quædam reuerentia aduersus homines. 15

Istæc comm. qu. expr. est) Odiosum sanè genus hominum, inquit Cic. officia exprobrantium, quæ meminisse debet is in quem collata sunt, non commemorare qui contulit. R Fugienda est immodica beneficij dati commemoratio: quòd hæc quasi exprobratio quædã videatur immemoris beneficij. Meminisse enim beneficiorum debet, in quem collata sunt, non commemorare, qui contulit: iuxta illud, χάριτος λαβὼν μέμνησο, καὶ δοὺς ἐπιλαθοῦ: Beneficij accepti memor esto, dati immemor. Quãquam feréda interim est modesta meritorum significatio potiùs, quàm commemoratio: vbi quid ab eo, quem beneficio nobis obstrinximus, petere impetraréque cupimus. Commendat hîc igitur ciuilitatem, vrbanitatẽmque Terentius: quæ in quo desyderata fuerit, cũ quiduis potiùs, quàm hominẽ appelles. Cato, Officium alterius multis narrare memento: Atque aliis cùm tu benefeceris ipse, sileto. 16

MU Demosthenes περὶ στεφάνου. τὸ δὲ τὰς ἰδίας εὐεργεσίας ἀναμιμνήσκειν μικροῦ δεῖν ὅμοιόν ἐστι τῷ ὀνειδίζειν. M Lacerat animũ & premit, inquit, Seneca, frequens meritorum commemoratio.

Exprobratio) D Est commemoratio beneficij cum enumeratione factorũ. B Sipontino Exprobrare est ignominiosum aliquid obiicere, à quo Exprobratio ipsa probi obiectio dicitur. *Quasi exp. imm. b.)* D Rectè ostẽdit se i memoria habere. Sunt qui ad beneficium referunt immemor: vt, – Memorẽ Iunonis ob irã. 17

vt sis

18 ſſ ſſi. *Quin tu vno verbo[dic quid eſt quod me velis.]* B.[dic. quid eſt quod me velis] Go.[re hac].biſſi. Propoſitio conſilii.

19 ſſſ] S I. *Ita faciam. hoc primum in[hac re]prædico tibi:*

20 ſſſ *Quas credis eſſe has,non ſunt veræ nuptiæ.*

21 ddſſal SO. *Cur ſimulas igitur?* S I. *rem omnem à principio audies.*

22 { ſſap *Eo pacto & gnati vitam,& conſilium meum*

vt ſit ſenſus,Iſthæc commemoratio, quaſi eſt exprobratio immemoris beneficij,Id eſt, cuius nemo meminerit,cuius accepti immemor ego ſum.

18 *Quin tu. v. v. dic.*) B Sed tu paucis aperi mihi quam ob rem hîc me ſolum manere iuſſeris. D Vno verbo,ἀξίωματι,vna ſententia. Nã ἀξίωμα ſententia eſt,vel enunciatio, vno verbo nexam continens & perfectam intelligẽtiam. ἀξίωμα enim conſtat ex nomine & verbo. Sed dic,quod eſt ἀξίωμα,hoc eſt, Has bene vt adſimules nuptias,ergo omnis virtus,adſimulatio eſt. *Vno verbo*) Vna ſententia: vt in Adelphis,Non meum illud verbum verum facio:quod tu Mitio Bene ac ſapienter dixti dudum,Vitium commune omnium eſt,Quòd nimiùm ad rem in ſenecta attenti ſumus. Nã male intelligit qui putat Adſimules verbum ſignificare. *Quin tu vno v.d.q.e.quod me velis*) B Videtur potiùs dicendum, Quid ſit, quàm quid eſt.diuide igitur hoc modo,Quin tu vno verbo dic.Hyperbole eſt,& quod ſequitur lege interrogatiuè,Quid eſt quod me velis?

19 *Ita faciam*) D Hoc eſt,vno verbo dicam,& quod verbum promittit?ibi dicit,Nunc tuum officiũ eſt,has bene vt adſimules nuptias. *Hoc primum*) L Propoſitio conſilij,& mox partitio narrationis ad docilitatem. V Nunc euidentiſsimè conſilium exponit,cur illum ſolum & paucis voluerit: & eſt Græcis προέκθεσις, cùm hæc ante narrationem docilitatis cauſa affertur,atque hinc caput negotii, & narrationis conſilium cum cauſa petendum eſt.Siquidem idem in fine narrationis quoque repetitur. Verè dictum eſt à Græcis Rhetoribus καταστάσεως μάλλον τεχνῶν.

20 *Quas c.e.h.n.ſ. v. nuptiæ*) D Syllepſis. B Priſcianus quo loco de antiptoſi in ſuis inſtitutionibus loquitur, citat hâc Terentii locutionẽ.

21 *Cur ſimulas igitur?*) D Virgilius, Et quæ tanta fuit, Romam tibi cauſa videndi? *Rem omnem*) V Ciceroni eſt diſtributio tripartita.Nam primò vitam Pamphili,ſecundò conſilium ſuum Soſiæ de ſimulandis nuptiis narrat,tertiò quidnam hac in re faciundum ſit,iniungit. & eſt narratio ſcenica, dilatatáque,tum quia ſuadẽt Rhetores τοῖς ψυχαγωγοῦσι διηγήμασι, hoc eſt,In rerum geſtarum, quæ oblectant, narratione diu immorandum eſt. alia eſt ratio in triſtibus:tum quia eſt diſsipata:quæ à Græcis dicitur πολυμελής,id eſt,multorum membrorum.Itaque variæ perſonæ hic demonſtrantur, quibuſcum filio res erat, vt tandem ad negotium præſens perueniatur. Perſpicua quoque eſt tam verbis quàm rebus: ſic & probabilis,tum propter aſſertiones Græcis dictas κατασκευάς, hoc eſt,rei confirmationes,& aſtructiones:tum propter decorum,maximè in perſonarum deſcriptione. Verùm ab affectu præcipuo eſt στρατηγικὸς, imperatoria, ſiquidem ſeruo fideli & prudenti. vt ſimulandæ ſint nuptiæ,& vt Dauum veteratorem obſeruet,præcipit.Proinde hæc narratio tãtum neceſsitatem ſimulandarum nuptiarum,& cauendi Daui exponit.Porrò in hac diligenter variarum narrationum obſeruanda eſt σύνταξις,quę in perſonæ agẽtis,nimirum Pamphili demonſtratione inſertæ ſunt:vt Chryſidis vita,Chremetis de ſponſalibus Glycerii demonſtratio,expoſtulatio Chremetis cum Simone: in quarum ſingulis eſt initium,vbi digreſsiuncula incipit:& finis,vbi redit nunc ad Pamphilum, nunc ad ipſum Simonem: attamen vnum corpus narrationis Pamphili reſpectu iudicandum eſt, etiamſi ea πολυμελὴς cenſeri debeat.Eſt enim artificium in ea complicatione diuerſarum narrationum,eiuſmodi, vt non niſi ſimplex narratio propter Pamphilũ eiúſque nuptias, veluti eius ſcopum, habeatur. Hic verò Cicero à Rodolpho Agricola diſſentire videtur.Hic enim breuitatem huius ſcenæ commendat, ille prolixitatem. Verùm huius diſsidii hæc ſit reconciliatio: Cicero quidem ad rerum varietatem in hac ſcena ingeſtam propter vetuſtatem reſpexit:Rodolphus verò ad ſingulas partes. adeóque ad ipſa commata:vt,Placui,deſpondi,&c.

Eo pacto) D Modo,quoniam antecedit pactum modus ſequitur.Ergo ab eo quod præcedit,id quod ſequitur dicit. *Et gnati v.& c. m.c.& q.f. in hac re te velim*) Nam iſtæ diuiſiones ſunt.Gnati vitam:quoniam dicturus eſt, Nam is poſtquàm exceſsit ex Ephebis Soſia. Conſilium meum:quia dicturus eſt, Et nunc id operam do.Et quid facere in hac re te velim:quia dicturus eſt,Nunc tuum eſt officiũ. Eſt igitur tripartita diſtributio, B ſeu diuiſio per enumerationẽ. Enumerat tria de qui- 22

E.Vel[te hac in re]. Narratio: qua exponit amores gnati, & consilium suum de nuptiis. Est autem amplificata narratio occasionibus omnibus.

Cognósces, & quid fácere [in hac re te] velim. ſſdiſp 23
Nam is poſtquàm excêſſit ex ephébis Sóſia, ſſiſp 24
[Libériùs vivéndi fuit] poteſtas. nam ántea { dſſ.ſe daſſſ } 25

R.[Liberius] dactylus qu si liberu: & [fuit] monoſyllabum. dſsiſi. Glareanus tollit [fuit] & ſupplet [ei data eſt]. dſsiſi. Goneanus legit [Fuit vivendi liberius]. ſd-ſi. vel ſldaſi

Qui ſcire poſſes, aut ingénium nóſcere, ſiſdſp 26
B.. Al. [metus magiſtri]. *Dum ætas, [metus, magiſter] prohibêbant? S O. ita eſt.* ſijdſi 27

bus dicturus ſit, Vitam gnati, conſilium ſuum, & quid facere velit Soſiam. Sequitur deinde narratio, ibi, Nam is poſtquàm exceſsit ex ephebis Soſia. Vbi quanquàm multis verbis agit, tamen breuiter narrat. Nam & vnde neceſſe eſt incipit, & quouſque opus eſt proſequitur, nec deerrat ab eo quod cœpit exponere, & quæ prætereunda ſunt præterit, neque ſæpius idem dicit. Libro primo de Inuentione M. Tullius hoc vtitur exemplo Terentii, Partitur, inquit, apud Terentium breuiter & commodè ſenex in Andria, quæ cognoſcere libertum velit, Eo pacto & gnati vitam, & cõſiliũ meum Cognoſces, & quid facere in hac re te velim. Itaque quemadmodum in partitione expoſuit, ita narrat. Primùm gnati vitam hoc modo. Nam is poſtquàm exceſsit ex ephebis Soſia, Liberiùs viuendi fuit poteſtas. Deinde ſuum conſilium, Et nunc id operam do. Deinde quid Soſiam velit facere: id quod extremum poſuit in partitione, poſtremùm dicit, Nunc tuum eſt officium. *Et gnati vitã)* D Vitam filij in duas partes diuidit in narratione: in anteactam bonam, & præſentem malam. & incipit mala ibi, Intereà mulier quædam. Et bene actæ vitæ narratio ad eam rem valet, vt oſtendat quàm iuſtus dolor patri ſit ſpe decepto. *Conſilium meum)* B Cauſam cur nuptias ſimulem.

23 *Cognoſces)* Nonius putat hoc loco Cognoſcere accipi pro audire: Perottus pro intelligo exponit. *Nam is p.)* V Nam, hîc non
24 cauſam, ſed rei initium notat. & vita Pamphili deſcribitur, tanquam perſonæ agentis per locos demonſtrationis ab ætate, nempe adoleſcentia, eiúſque decoro, cùm adoleſcẽti conceſſa erat viuendi poteſtas, liberiùs videlicet, vt abſque pædagogo ipſe pro ſuo arbitratu vitam inſtitueret. *Is)* D Pamphilus. Neceſſariò Is poſitum pronomen, ἀναφορικῶς ad illud, Gnati vitam. nam ſi non poſuiſſet hoc pronomen, Soſia erat intelligendus. *Poſtquam exc. ex Eph.)* Argumẽta per coniecturas. *Exceſſit ex)* Cùm ſuffiœeret vnum. *Ephebis)* Ephebia prima pars adoleſcentiæ, & extrema pueritiæ. P Ephebiã vocamus extremã pueritiam, primam pubertatem, primam in adoleſcentia ætatem. Sequens adoleſcentiæ pars, plena pubertas dicitur. Quos ephebos vocamus, antiqui paredlatos dicebant. Nonius, Paredlati hi qui de pueritia ad pubertatem veniunt. Poëta noſter cùm ex ephebia quoque dicere potuiſſet, ex ephebis maluit, eò fortaſſe ſpectans, quòd iuuenes cum iuuenibus conueniunt, ſenes cum ſenibus congregantur, pueri pueros quærunt, ephebi congrediuntur cum ephebis, atque in vniuerſum æqualis ſe adiungit æquali. Ita & Plautus in prologo Mercatoris, Ex templo ex ephebis poſtquàm exceſſerit. Cicero in oratione pro Archia eodem vſus eſt loquendi modo, cùm ait, Nam vt primùm ex pueris exceſsit Archias. S.D Ephebus dicitur qui ad pubertatis annos peruenit. Vnde dicimur excedere ex ephebis, cùm grandiores facti ſumus. M Ephebi, dicuntur pueri, quorum lucida facies iam pubeſcens, prima lanugine obducitur. Phebi enim dicuntur lucidi, quaſi extra phebitatem, vt ita dixerim. Incipit autem pubertas poſt annum decimumquartum.

Liberius) D Liberiùs, nõ eſt comparatiuus 25
gradus: non enim potuit liberè viuere, dum ætas, metus, magiſter prohibebant. Ergo deeſt Aliquãtò: vt ſit, aliquantò liberiùs. *Liberius v. f. p.)* Deeſt Ei. B Quid ſi Liberiùs pro ſolutiùs accipiamus? R Si liberiùs viuendi poteſtas eſt adultis, quique iam ex ephebis exceſſerint, danda nimirum ſedulò opera eſt parentibus, vt in rudibus adhuc annis, & à teneris, vt aiunt. vnguiculis rectè Chriſtianæque inſtituant filios. Nam quo ſemel eſt imbuta recẽs, ſeruabit odorem Teſta diu, quemadmodum canit Horatius. Solomon, Si inſtitueris, inquit, adoleſcentem in via ſua, in eadem & ſenex perſeuerabit.

Qui ſcire) I Argumenta ab ætate & diſci- 26
plina. Et eſt occupatio. D Scimus quod certum eſt, Noſcimus quæ adhuc incerta deſyderamus. Idem alibi, Forma in tenebris noſci non quita eſt.

Metus, magiſter) Magiſter, pædagogus. 27
B Quidam legunt Magiſtri: vt ſit, metus magiſtri. nam dabatur pueris pædagogus, quem vererentur, Si Magiſter legas, referetur ad patrem

metus.

28 ttddG S I. *Quod plerique omnes faciunt adoleſcentuli,*
29 bbd:ll *Vt animum ad aliquod ſtudium adiungant, aut equos*

metus. *Aetas, met. mag.*) Aſyndeton eſt, ſine coniunctionibus oratio dicitur. *Nam antea Qui ſ.p.a.t.n.D.a. m.mag. prohibebant*) V ειρωμ propter probationẽ inſerta eſt. X Veriſsima ſententia: ſiquidem & verecũdia quædam ea in ætate, deinde & formido pœnæ, adhæc magiſtri metus obſtat, quo minùs ſeſe ſtatim exerat, profe: átque puerorum indoles. Hinc & noſtris etiamnum temporibus dicitur vulgò, In abſentia magiſti ſpectatur probitas diſcipuli. Propterea adhibendi ſunt pueris ſuis pædagogi: &(vt verè grauitérque cecinit Baptiſta Mantuanus) Eſt opus ardentem fræni: arcere iuuentam, Nec ſinere in mores luxuriare malos. Philolaches adoleſcens, apud Plautum in Moſtellaria, Nã ego, inquit, ad id frugi vſque & probus fui, In fabrorũ poteſtate dum fui: Poſteà quàm immigraui in ingenium meum, perdidi operam fabrorum. Apud eundem in Bacchid. Piſtoclerus adultiore iam ætate ad pædagogum magiſtrum ſuum Lydum, ab amore turpi dehortantem, Iam, inquit, exceſsit mihi ætas ex magiſtratu tuo. M Humani animi difficilis eſt coniectura, inquit Plato: qui in ſeptimo de Legibus, loquens de puerorum educatione, ſic ait, Pueri ſine pædagogis non ſint. Eſt autem puer omni beſtia intractabilior. Nam cùm prudentiæ fontem nondum perfectè habeat, inſidioſiſsimus eſt, acerrimúſque, & petulantiſsimus omniũ beſtiarum. Ideò multis quaſi frænis vinciendus eſt. Et in decimo de Legibus ait, Iuuenum mores ſæpe in dies variéque mutantur. *Ita eſt*) D Intercidit Poëta, ne ſolus Simo loqueretur. cæterùm non erat reſpondendi locus.

28 *Quod plerique omnes*) Hæc adiectio dicitur, in primo poſita loco. adiectiones verò aut in prima parte orationis, aut in vltima adiiciuntur. hic ergo Plerique, ex abundantia poſitum eſt: Omnes verò neceſſariò additum eſt. Et alibi, Caleſces plus ſatis. In vltimo: ſicut, Intercalcei, interibi. Attendenda eſt ſanè locutio. Aut enim Quod in Quæ vertendum eſt, vt ſit, Quæ plærique omnes: Aut Quod ad ſingula eorum ſtudiorum adiungendum erit, Equos alere, canes ad venandum: Aut certè erit figurata locutio, vt eſt illud. Si quiſquam eſt qui placere ſe ſtudeat bonis Quamplurimis, & minimè multos lædere: In his Poëta hic nomen profitetur ſuum. Et alibi, Aperite actutum oſtium. *Plerique omnes*) S.D Locutio eſt idem ſignificans, quòd omnes, vel maxima ex parte. Et ex iis eſt, quæ ab antiquis geminabatur: vt, plus ſatis, pro ſatis. D ἀρχαϊσμὸς eſt. Nam errant qui Plerique πλεῖστοι intelligunt: aut qui ſubdiſtinguunt Plerique, & ſic inferũt omnes. hoc enim pro vna parte orationis dixêre veteres, eodem modo Græci πάμπολλα, & Latini plus ſatis. Næuius in bello Punico, Plerique omnes ſubiungunt ſub ſuum iudicium. MU Priſc. lib. XVIII. admonet, hanc loquendi rationem manaſſe ab Atticis: eos enim ita loqui ſolitos, πλεῖστοι δὲ πάντες τοῦτο λέγουσιν ἄνθρωποι. Sic & in Heautontimorumeno, Dixi pleraque omnia. B Gellius in primo Noctium Atticarum, Verſus ex Georgicis plerique omnes ſic legunt. & alibi, Pleraque omnia veterum literarum quæſita. & Macrobius, Vultíſne diem ſequentem, quẽ plerique omnes abaco & latrunculis conterunt? D Figuratè Terẽtius, Quod plerique omnes faciunt, pro, quæ faciunt plerique adoleſcentuli.

Faciunt. vt adiungant) MU Pleonaſmos. Nihil 29 enim eſt aliud, quod plerique omnes faciunt, vt adiungant animum, quàm cùm plerique omnes adiungant animum. Facere autem ſæpe hoc modo vacat. Cic. pro Clu. Hoc loco faciendum mihi, iudices, eſt, vt vobis illa, quibus Albius condemnatus eſt, crimina exponam. Quintil. lib. 4. Nemo miratur Poëtas maximos ſæpe feciſſe, vt initiis operum ſuorum Muſas inuocarent. Sic & in Hec. Faciam, vt tibi concedam. *Adoleſcentuli*) D Bene diminutiuè, vt propter ætatem facilè ignoſcatur. *Vt animum*) V A ſtudii genere, quia mediocriter ſtudebat ἱππικῇ, κυνηγετικῇ, & φιλοσοφίᾳ. Sunt enim talia adoleſcentiæ ſtudia & exercitia. atque moderata eadem commendantur ſententia prouerbiali. *Animum ad al. ſtu. adiungant*) S.D Cum hac locutione cõuenit quod ſuprà annotauimus: ſcilicet, Animum appellere ad aliquid, pro ſe conferre ad aliquid, aut operã dare, vel ſtudere rei alicui. Nonnihil tamen vehementius, & affectatius ſignificat Animum adiungere. *Adiungant*) D Alligent, aptent, aut accommodent. *Aut equos a.a.c. ad venandum*) Si & equos ad venandum alunt, quomodo & canes? quod multi docti improbant: & dicunt ſeparata eſſe, & ad venãdum extra rationem, pro ad venatum: vt, Venatum Aeneas, vnáque miſerrima Dido. MU Eſt autem annotanda locutio, Adiungere animum alere equos, pro eo quòd eſt, ad alendos equos. B Quid ſi Alere pro alẽdi poſitum dicas, vt ſit Græca locutio?

Ad philoſophos, Eclipſis eſt Terentiana: poteſt enim ſubintelligi, animũ applicare, addere.

A'lere, aut canes ad venándum, aut ad philóſophos: aiſſdi
Horum ille nihil egrégiè præter cétera, ſbdiſp
Studêbat: & tamen ómnia hæc mediócriter. iiaibp
Gaudêbam. S O. *non iniúria. nam id árbitror* ſſijp

30 *Ad philoſophos*) [D]Eclipſis pulchra, & familiaris Terentio. Nam poſſumus ſubaudire Audiendos, ſiue ſectandos. [MV] Deeſt verbũ Itare, *pérã*. [B]poteſt intelligi, Animũ applicare. [L]ſubaudi, Ibat. *Ad philoſophos*) [D]Vitium eſt: quià dixit, ad aliquod ſtudium. aut ſi ad philoſophos, ſeparãda locutio eſt, ſic, Vt animum adiungant ad philoſophos. *Vt animum ad al. ſt. a. i. e. Al. a. c. a. l v. a. ad philoſophos*) [R] Horat. in Arte Poëtica in eandem hanc ſententiam, Imberbis iuuenis tandem cuſtode remoto, Gaudet equis, canibúſque, & aprici gramine campi, Cereus in vitium flecti, monitoribus aſper, Vtilium tardus prouiſor, prodigus æris. Ex vſu reipub. Chriſtianæ fuerit, ita adoleſcentes, ſimulatque ex ephebis exceſſerint, conſuefacere, vt nucibus, quod aiunt, relictis (hoc eſt, poſthabitis nugis illis puerilibus, omiſsíſque & canibus, cæteríſque id genus, quibus ea gaudet ætas ineptiis) philoſophiæ, grauioribúſque diſciplinis iam vacent, animúmque ad honeſtiora ſemper ſtudia adiũgãt, neque aut domi totos dies otioſi deſideant, aut cum æqualibus tempus, rebus impertiendum melioribus, alea, luſibus, comeſſationibus, aliiſque prætereà id genus ſtudiis inhoneſtis (cuiuſmodi profectò minimè hominem decent Chriſtianum) ſine fruge inutilitérque, tranſigant. Nã vt ſanè apud Ethnicos olim liberior fuerit adoleſcentia, eíque ſemper ætati aliquid ſit datum, non idem tamen licuerit hominibus è religione Chriſtianis: quorum eſt id ſedulò, próque virili parte dare operam, vt adoleſcentia, optima ætatis pars, qua nec accommodatior vlla ad diſcendam pietatem, nec ad amplectenda literarum ſtudia idonea magis, quàm optimè, ac maximo omnino cum fructu tranſigatur.

31 *Horum ille n. egr.*) [D]Eſt ergo figuratiuum: quod eſſet rectum, Quæ plerique omnes faciunt adoleſcentuli, Horum ille nihil egregiè præter cętera ſtudebat. *Egregiè*) Egregium dicitur quod ex grege eligitur. ſed hîc Egregiè, valde, nimis. [S.D] Sic dicunt Latini egregiè charum: egregiè munitum oppidum: egregiè inſtructam & armatam claſſem: egregiè ad miſeriam natum: egregiè cordatum, vel fortem virum: egregiè fidelem ſeruum: egregiè ſubtilem ſcriptorem: egregiè fortem, & bonum imperatorem. Quæ locutiones partim à Cicerone, partim à Cæſare, partim à Liuio, partim ab ipſo Terentio vſurpantur. [D] Non eſt ergo hîc Egregiè ad laudem poſitum. Hęc, Inquit, vt cætera ſimiliter ſtudebat. *Præter cætera*) Mediocriter, [MU] plus cæteris. Sic infrà, Quæ tum mihi lamentari præter cęteras Viſa eſt, & quia erat forma præter cæteras Honeſta, &c. [D]Ergo non extenuauit rem, ſed ad laudem retulit.

32 *Studebat*) [B]Hic Studeo ſignificat vehementer cupere, aut velle, aut affectare. Sic in Hecyra, Vt omnes mulieres eadem æquè ſtudeãt, nolíntque omnia. [S.D] Studere triplicé habet apud Latinos vſum. Iungitur enim vulgò cũ datiuo: ſed ne tunc quidem maxima elegantia vacuum eſt, cum ad perſonam refertur: vt, nemo niſi perditus, atque profligatus Catilinæ ſtudebat: Id eſt, Catilinam, vel Catilinæ parteis ſequebatur. Alius eſt huius verbi vſus, cùm accuſatiuo iungitur: túncque ſignificat aliquid omni animi impetu cupere, & cum ſingulari affectus deſyderio proſequi. Iũgitur etiam eleganter cum Infinitiuo alius verbi. Quòd verò vſitatè accuſatiuum admittat, planum facient exempla ſequentia: Cic. Famil. 6. Nemo eſt tam afflictus, qui, ſi nihil aliud ſtudeat, niſi id, quod agit, non poſsit nauare aliquid, & efficere. Idem poſt reditum in Senatu. Cùm verò literas ſtudere incipit, & Helluo immanis cum Græculis philoſophari, tum eſt Epicureus, non penitus illi diſciplinæ, quæcunque eſt, deditus, ſed captus vno verbo voluptatis. Idem Philip. 6. Vnum omnes ſentitis, vnum omnes ſtudetis *Om. hæc med.*) [B]Hunc Terentii locũ citans Perottus, dicit Mediocriter idem ſignificare quod modeſtè.

33 *Gaudebam*) [V] Eclipſis eſt illatiuæ coniunctionis Itaque, vt ſit vice epilogi. [D] Non dixit Laudabam, ſed Gaudebam. Laudat enim etiam alienus: Gaudet qui pater eſt. *Non iniuria*) Intempeſtiuè Soſia reſpondet, ſed prudentia tantæ ſententiæ compenſauit importunitatem. [S.D] Iniuria in ablatiuo pro abſre, elegans eſt locutio. Et id fit cum negatione præcedente ferè ſemper: aliquando tamen ſine negatione. Cicero ad Quintum fratrem, Hoc horret Milo, nec iniuria. Idem in Catil. orat. 1. Si me meis ciuibus iniuria ſuſpectum tam grauiter, atque infenſum viderem, carere me aſpe

34 ſſ ſiſp *Adprimè i vita eſſe vtile,* VT NE QVID NIMIS. •L. facilitas & modeſtia Pamphili.

35 ſiaſſ SI. *Sic vita erat: fácilè omneis perférre, ac pati,* *D. ſ quibus erat cumque vna ἐτμῆσις, pro. quibuſcũq, vna erat.*

36 diſſp *Cum ſquibus erat, cúmque vna his ſeſe dédere,*

me aſpectu ciuium, quàm infeſtis oculis omnium conſpici mallem.

34 *Apprimè)* D Adiectio eſt confirmationis. *Vt)* admirabiliter dixit. *VT NE Q. N.)* Sententia non incongrua ſeruo, quia eſt peruulgata & non refertur ad perſonã domini dicẽtis, & de quo dicitur. An magis quia Soſiæ cõuenit eiuſmodi character in verbis? deeſt autẽ Agas: vt ſit Ne quid nimis agas. F Eraſmus & Budæus putãt, Vt ne, pro ne poſitũ eſſe. Quidã Vt pro ſi exponunt: vt ſit, Id arbitror apprimè in vita eſſe vtile, ſi ne quid nimis agas. Nam ſic Vt particula & alibi apud Terentium accipi videri poſsit: vt in III. ſce. II. act. huius fabulæ, Modò vt poſsim. Et in alia Comœdia, Scies modò, vt tacere poſsis. Seruius enarrãs in decimo Aeneidos, verſiculum illum, Rhæbe diu res ſi qua diu mortalibus vlla eſt. Hoc, inquit, loco Maronem nonnulli reprehendunt quòd homini ſacrilego prudentem dederit ſententiam: quæ res naturali ratione excuſatur. Quæ enim per naturam mouent animos, in quamuis perſonam cadunt. Illa verò tantùm prudentibus conueniunt, quæ nõ niſi conſilio & ratione deprehenduntur. Vnde Comicus noſter ſeruis dat plerunque ſententias prudentiſsimas quidem, ſed quæ ſe per naturam offerunt cunctis: vt, Ne quid nimis. Eraſmus in Chiliadibus hanc ſententiam, inquit, tanquam vulgò celebratam Terentius in Andria etiam Soſiæ libertini perſonæ tribuit. Ariſtoteles Rhetoricorum libro tertio, dicit à Biante profectam, tractans de iuuenum immoderatis affectibus, quos ait vbique nimia vehemẽtia peccare. Plinio authore perniciosiſsimum eſt & in omni vita quod nimiũ. Hoc Ne quid nimium nimis placet mi, Alpheus dixit. Aſconius Pædianus Ciceronis hæc verba citans, Nimiùm diligentem, in oratione contra Piſonem, Hæc eſt, inquit artificioſa laudatio iudicis ſine ſuſpicione aſſentationis & tamen efficax à beneuolentia. Qui autem diligentem vituperare non poterat, pro crimine, addidit Nimiúm, Terentius, Ne quid nimis, id eſt, ne quid pecces. Diuus Hieronymus in epiſtola ad Heliodorum, de miſeria & breuitate huius vitæ eadem vtens parœmia, Sed obſecro, inquit, vt modum adhibeas in dolore, memor illius ſententiæ, Ne quid nimis. R Modum omnibus in rebus ſeruandum eſſe, docet Græ. μηδὲν ἄγαν. Hinc & Horatius, Eſt modus in rebus, ſunt certi denique fines, Quos vltrà citrâque nequit cõſiſtere rectum. Et Phocylides, πάντων μέτρον ἄριστον Et Plautus, Modus omnibus in rebus optimus eſt. Lege Eraſmi prouerbium, Ne quid nimis. M Plato in eo dialogo, qui Hipparchus inſcribitur, ſic ait, Hipparchus inſtituta ſapientiæ, elegis carminibus incluſit, adeò vt ciues non admirarentur egregia illa Epigramma Delphica, Cognoſce te ipſum, Nihil nimis. Idem in Protagora ſic ait, Sapientes ex communi conſenſu, has Delphici Apollinis templo primitias dedicarunt, quæ templo inſcriptæ ab omnibus celebrantur, Cognoſce te ipſum, Nihil nimis, Sponſioni non deeſt iactura. &c. Huius præcepti meminit etiam in Charmide.

Sic vita) V A' moribus ſeu habitu animi: 35 Modeſtus erat, qui quoſlibet ferebat: comis erat, qui aliorum ſtudiis obſequebatur: affabilis erat, qui cum nemine contendebat: temperans denique erat, non φίλαυτος. R Moroſitatem fugiendam eſſe docet, & inciuilitatem: neque præfractos eſſe nimiùm, & difficiles, ſuique, vt ita dicam, capitis: ſed aliis ſemper concedere, aliorúmque mores ſua tolerare modeſtia adoleſcentes debere. Neque enim eſt quicquam, quod perinde hominem commendet, ac morum facilitas, & poſſe quadam ingenii dexteritate cum quibuſuis congruere, atque alienis ſemper moribus obſecundare. *Sic vita erat)* S. D Illi conſtituta, ſupple, vel comparata: vel, ſic vitam ſuam inſtituerat, vt facilè omneis perferret, & pateretur. Hoc loquendi modo vtitur Cicero pro Roſcio Amerino, Sic, inquit, vita hominum eſt, vt nemo ad maleficium ſine cauſa accedat. Id eſt, ſic homines ſunt: vel, ſic facti ſunt. M u Vita eſt ſeptimi caſus, non primi, vt quidam putant. *Perferre ac pati)* Id eſt, perferebat, ac patiebatur. D Latens argumentatio eſt, qua filiũ ad meretricem commeaſſe errans pater, non ad corruptelam, ſed ad obſequium amicorum crediderit. Ferre, eſt cum certo tempore: Perferre, finem expectat effectus. Feruntur onera. & Suſtinentur ſupplicia. *Perferre)* Mediocriter ſtultos, odioſóſque.

Cúmque vnà his ſeſe dédere) B Dédere vnà 36 ſeſe cum his, cum quibus erat. Senſus eſt, Dedebat ſe omnibus cum quibus erat, ſiue inferiores, ſiue ſuperiores eſſent. D Plus eſt Dédere, quàm conſentire: quemadmodum in hoſtium poteſtatem hoſtes ſe dedunt. Dédere ergo, pertinacibus. Dédere ſe & obſequi, ſuperioribus

E'orum óbsequi stúdiis aduêrsus némini. {ciasi r

Nunquam præpônens se [illis :] ita, vt facillimè {ſſſ-il ſſſi
G.[vllis:]ſſſiij.vel [alys:ita,vt facilime].ſsdddi,non eliſo a in [ita]: Go.[Præponens ſe al., s nunquam:] ſdſiij.

E. Sin'inidia vel Sin'inuida.bſddii. *Sine inuidia[laudem inuénias,]& amicos pares.* {ɑſddſi vi

Go. [inuenias laudem.]laudſi. SO. *Sapiênter vitam instituit. nanque hoc témpore,* asdſſp

OBSE'QVIVM AMI'COS, *véritas ódiũ parit.* disiap

rioribus:non aduersari, patibus : non se præponere,inferioribus.

37 *Eorum obs.st.)* Commodiorum scilicet. Talem esse Pamphilum adiuuat argumentum fabulæ,simul & Charinum.[R] Disce à Pamphilo te alienis attemperare moribus , & seriis pariter ac iocis esse accommodatus,ne communi sensu carere dicare , vtquè iure,omnium horarum homo appellari merearis:breuiter, vt polypus se quibusuis locis,ita tu te, quatenus sinit honestas,quorumlibet moribus , ingenilsque accommodato. *Aduersus nemini. Nunq.p.se i.ita vt f.Sine.*&c.) Arrogantiam, fastúmque, siue animi elationem vitandam esse docet:nihil enim detestabilius,nihil inuisum magis diis iuxtà atque hominibus,quàm superbia.ac cæcus sui amor, quæ φιλαυτία dicitur.Paulus quoque in epistola ad Ephesios, vult nos non elatos,tumidósque esse , aut feroces:sed modestos,ac mansuetos:ne per fastũ alius alium despiciat, néve grauentur sibi Christiani vicissim cedere. Et Isocrates Demonicum suum monet,vt se comem præbeat iis,quibuscum conuersatur : & non insolentem: quòd superborum fastum vix serui quoque perferant:morum verò comitatẽ cuncti benigniter acceptẽt,γίγνου,inquit, πρὸς τοὺς πλησιάζοντας ὁμιλητικὸς,ἀλλὰ μὴ σεμνός. τὸν μὲν γὰρ τῶν ὑπερηφάνων ὄγκον μόλις ἂν οἱ δοῦλοι καρτερήσειαν, τὸν δὲ τῶν ὁμιλητικῶν τρόπον οἱ πάντες ἡδέως ὑπομένουσιν.

38 *Ita vt facill.)* [MU] Id est,quæ ratio est facillimè inueniendi laudem sine inuidia , & parandi amicos. *Ita)* [D] Deest Faciens, volẽs, agens. *Vt facill.sine in.)* Salustius, Et cùm omnes gloria anteiret, omnibus tamen charus esse.

39 *Inuenias)* Secunda persona pro tertia: vt,Migrãteis cernas. [MU] Inuenire & reperire, vt apud Græcos εὑρεῖν,eleganter ponuntur pro eo quod est adipisci, & quasi lucrifacere .Sic Eunuch. Vtinam tam aliquid inuenire facilè possis Phædria.quàm hoc peribit.& Heaut. Vt serues quod labore inuenerit. Et in eadẽ, Simul & rem.& gloriam armis belli repperi. *Sine in. l. in.& a.pares)* [B] Naturâ enim propensi sumus ad eos amandos,qui nobis superiores esse nolunt,tametsi possunt.[MU] Parare amicos,περιποιεῖσθαι. Cic.acquirere. Sic in Eunuch.–Quamobrẽ Phædria,Cupio aliquos parare amicos beneficio meo. Sic & in hac Comœdia,Parare diuitias.

40 *Sap.vitam instituit)* [S.D] Pro vitam dirigit.Cicero pro Murena,Primùm M. Catoni vitam ad certam rationis normam dirigenti,& diligentissimè perpendenti momenta officiorum omnium,de officio meo respondebo.

41 *Sap. vit.inst.n.h.t.Ob.am. ver.od.parit)* [D] Improbatur à sapientibus hæc sententia. Nam obsequium,assentator debet , veritatem amicus:sed in theatro dicitur,nõ in schola. *Obsequium amicos)* Hic versus per improperium est,Veritas odium parit.Falsum est autẽ quod Cicero dixit,Obsequium primùm dixisse Terentium:cùm & Plautus & Næuius,antè dixerint.[B] Quidam putant Ciceronem id proptereà dixisse,quòd Terẽtius eam dictionem iam desitam renouauerit. Alii Ciceronem & ipsi defendere volentes, dicunt in vsu fuisse quidem hanc vocem ante Terentii ætatem, sed veteres illos in diuerso significatu, nempe pro seruitute vsurpasse.Terentius verò omnium primus Obsequium dixit pro officio. [D] Et est sententia παράδοξος, & magis theatro apta,quàm officio. de qua Tullius multa dixit.Obsequium amicos,sententia probabilis magis,quàm necessaria & honesta. [V] Hic Obsequium est obsecundatio,assensus, & indulgentia ad cuiuslibet arbitrium atque voluntatem, nulla honestatis ratione habita. Sicut veritas est quædam morositas castigãdi quælibet,simulationis nescia.Est enim sententia seruo apta, de vulgari amicitia,qua eos nobis amicos iudicamus, qui nobis obsequuntur,qui nostra omnia laudant , quibus boni viri videmur.Contrà reprehensores,& in cõtrarium tendentes , quique nos patefaciunt, auersamur,& deuitamus.Parũ quoque abest, vt obsequiũ non sit κολακεία & veritas παρρησία. Quid autem de hoc dicto Cicero sentiat , in Lælio legendum esse iudico ,& nos fusiùs in farragine nostrarum annotationum de eodẽ disputauimus. *Obs.am.ver.od.parit)* [R] Senarius hic non admonet quid oporteat fieri,sed quid vulgò fiat,ostendit.Vulgaris enim amicitia cõstat obsequiis:nam inuicem cõniuere ad familiarium vitia,Hæc res & iungit, iunctos &

42 ddſ;jp 51. *Intereà múlier quædam abhinc triénnium*

L. Tranſit à laude filii ad mulierculã. D Hic digreſsio eſt.

ſos & ſeruat amicos. At inter veros amicos, nihil eſt veritate iucundius, modò abſit aſperitas agreſtis, & incõcinna, grauiſque, vt ait Horatius. *Hoc tempore obſequium amicos)* a Porrò qui vulgò ſtudet plurimis amicus eſſe, moribus alienis obſecundet, caueátq iuxta Perſium, Auriculas teneras mordaci radere vero. Non probari verò ſententiam hanc Poetæ, ſatis indicat, cùm ait, Nanque hoc tẽpore: id eſt, his corruptis moribus. Hæc Eraſmus in Chiliadibus. Cicero de Amicitia, Monendi, inquit, amici ſæpe ſunt, & obiurgandi: & hæc accipienda amicè, cùm beneuolè fiũt. Sed neſcio quo modo verum eſt, quod in Andria familiaris meus Terentius dixit, Obſequium amicos, veritas odium parit. Moleſta veritas eſt, ſiquidem ex ea naſcitur odium, quod eſt venenum amicitiæ: ſed obſequium multò moleſtius, quod peccatis indulgens, præcipitem amicum ferri ſinit. Maxima autem culpa in eo eſt, qui & veritatem aſpernatur, & in fraudem obſequio impellitur. Omnis igitur hac in re habenda ratio, & diligentia eſt: primùm, vt monitio acerbitate, deinde vt obiurgatio contumelia careat. In obſequio autem (quoniam Terentiano verbo libenter vtimur) comitas adſit: aſſentatio vitiorum adiutrix, procul amoueatur, quæ non modò amico, ſed ne libero quidem digna eſt. Hæc ille. Cato, Vincere cum poſsis, interdum cede ſodali: Obſequio quoniã dulces retinentur amici. *Veritas odium parit)* M Sẽtentia digna theatris & auribus confuſæ multitudinis: indigna verò bonorum virorum cœtu confeſsúque honeſto. Seneca ſcribens de clementia ad Neronem, ſic ait, Malo verbis offendere, quàm placere adulando. Et alibi, Si meritò aliquis te obiurgabit, ſcito quia profuit: ſi immeritò, ſcito quia prodeſſe voluit. Et alibi, Malis diſplicere, laudari eſt. Epicurus dicebat, Qui peccare ſe neſcit, corrigi non vult. Et Seneca libro quarto Epiſtolarum ſic ait, Malis artibus popularis fauor acquiritur: & conciliari niſi turpi ratione amor turpium non poteſt. a Pontanus in libris de ſermone, hoc Terentii dictum interpretatus eſt. Verba eius quoniam elegantia ſunt, non pigebit aſcribere, His accedit maximè vanum genus, inquit, hominum, quorum ſtudium tantùm eſt loquendi in aliorum gratiam, atque ad illorum ipſorum vultum, atque opinionem, orationem ſuam, ſéque ipſos componere, iiſdém que in omnibus morem gerere, ſéque, ſuáque

nã propoſuit gnati vitam dicere.

ſermonésque ad hæc ipſa tantùm inſtituere. quorum quidem conſilium Terentianum quoque eſt illud, & meta quaſi quædam, ad quam ſeipſos inſtruunt, Obſequium amicos, veritas odium parit. Quod dictum quãquam latiùs fortaſſe patet, tamen maximè ad eos referendum, qui voluptatem ſolam ſuis edictis quæritant, quam ad ædificandam ſeſe omni arte inſtituunt, ac dicendi ſtudio, ſolúmque eorum eſt propoſitum, dominantibus vt placeant, & quibuſcum obuerſantur, eos delectentiis blandiantur & illorum, arte vt omni aures demulceant: voluptatis gratia demum omnia. híeque illorum eſt finis, ac propoſitum. *Obſeq. am. ver. od. parit)* Sententiarum variæ ſunt formæ. Aliæ ſunt catholicæ: vt, Inuidentia ipſa ſuum eſt ſupplicium. Aliæ ad rem referuntur: vt, Nihil tam populare quàm bonitas eſt. Aliæ, ad perſonã: vt, Princeps qui vult omnia ſcire, neceſſe habet multa ignoſcere. Rurſus alia ſimplex: vt, Omnia vincit amor. Quædam duplices ſunt ex partibus contrariis, nulla tamen addita ratione: vt, Obſequiũm amicos, veritas odiũ parit. *Ver. od. parit)* S. D Quæ propria ſit pariendi ſignificatio, notius eſt, quàm quod exponi debeat. Tranſlatè verò accipitur pro acquirere, afferre, gignere. Et ſic parere odiũ eſt odium afferre, vel gignere.

Intereà) V Chryſidis demonſtratio inſeritur, vt continentia Pamphili obſeruaretur, & amor in Glycerium ſignificetur propter probabilitatem, à ſexu, quia mulier: à patria, quia Andria: & locum viciniæ addit, propter continentiæ amplificationem: à fortuna iniquiori, quia inops, quia à cognatis neglecta ſuit: & hic eſt impulſionis cauſſa, cur ſeſe Athenas contulerat: à forma, quia egregia: ab ætate, quia integra fuit: à genere vitæ, quia fuit pudica propter verecundiam, quia parca propter ſumptuum inopiam, quia dura propter laboris domeſtici aſsiduitatem: cuius notatio ſubiecta eſt: & rectè apud Homerum colus & fuſus ſunt arma mulierum. His quoque rationibus otium vitatur, & honeſtæ vitæ ratio conſeruatur. P Huius loci artificium Rodolphus Agricola vſque ad miraculum doctus, nec minus etiam facundus homo, in ſuis libris de Inuentione Dialectica oſtendit: cuius verba non grauabor in hoc commentarium aſcribere. Illud, inquit, videtur ferè obſeruatum, vt vndecunque petitũ ſemper ponant fauorabilem primum narrationis ingreſſum, & ab aliquo, quod cauſam ſuã

e

D.ſims.

Ex Andro commigrâuit [huic] vicíniæ, ſſijſi

Inópia,& cognatôrum neglgéntia bſſſij

Coácta,egrégia forma,atque ætâte íntegra. idſſſi

SO. *Hei véreor ne quid A'ndria appórtet mali.* dſijſi

commendet, auſpicentur. Terentianus ille Simo continentiam filii ſui laudaturus, cùm tutò etiam ver atum eum inter modeſta patrùm ingenia vellet oſtédere, videretque meretrici perſonam præſenti laudum commemorationi indecentiùs inſeri, & poſſet videri obſtare exiſtimationi filii, quòd talis perſonæ conſuetudinem expeteret, videmus vt altiùs petito principio mollíuerit omnia, & rem ipſam & perſonã pro ſuſpecta & aſpera fauorabilem reddiderit. Incipit ergo, Interea mulier quædam abhinc triennium Ex Andro commigrauit huic viciniæ. Vt iam neque ganeonis, neque omnes vrbis angulos peruagantis videri poſsit, ſi conſuetudinem tertium iam annum vicinæ ſibi Pamphilus habeat. Reliqua quæ ſequuntur ad commendationem pertinent mulieris. *Interea m,)* Omnino ſic eſt apud Poetas Interea, ſicut apud Saluſtium eodem tempore. [D] Intereà, eſt cùm habet inſtantiam ſuperiorum actorum. *Mulier quædam)* Sic dixit quaſi ignoraret nomen eius, paulo pòſt Chryſidem nominaturus: ſed ideò vt gratam expectationẽ faciat, ſimúlq lectorẽ auidũ nominis reddat. Vt Virg paulò pòſt nominaturus ait, Ecce manus iuuenem intereà poſt terga reuinctum. *Abhinc triennium)* [B] Abhinc vna pars eſt, & ſignificat ante ſic dicimus abhinc decem annos, pro ante decem annos. [D] Artificioſè dixit Trienni i, cũ poſſet plus minúſve tẽporis ponere: vt ſit veriſimile, vnũ annũ fuiſſe pudicæ, parcæque vitæ; ſequentem, conditionis acceptæ: tertium, mortis. Primo ergo anno ignorata eſt domus Chryſidis Pamphilo: ſecundo Glycerio cognitus: tertio, nupſit Glycerium Pamphilo, & pariter inuenit parentes.

Ex An. comm. huic viciniæ) [B] In hanc viciniam. datiuus pro accuſatiuo, vt Nonius & Priſcianus annotauerunt. *Huc viciniæ)* [D] Viciniæ παρέλκει: huc loci, vel huc locorum, legitur & *huic viciniæ.*

Inopia. & cogn. negl. c. egr.) Laudatis Pamphili moribus. qui mox ducet vxorem, ſupereſt vt futuræ quoque matronæ, id eſt, Glycerio, probitatem debitam pro perſona reddat. quæ quia honeſta nunquam eſſe poterit, ſi ſic eam conſtet ante nuptias impudicam ductã eſſe: partim defendenda, partim laudanda eſt Chryſis, cum qua cõmorata eſt: quam quoniã neceſſe eſt meretricem fateri, in conditione turpiſſimi nominis multum ſumitur excuſatio voluntatis. *Et cognatorum)* Hîc nos iã parat ad Critonis aduentũ. [R] Maxima habenda eſt ratio teneræ ætatis vel à parentibus, vel à cognatis, ne inopia atque egeſtate cogatur mali aliquid facinoris perpetrare, furari, proſtituere pudicitiam, &c. Inde enim Chryſidi occaſio, excuſatióque delinquendi, quòd & inops eſſet, & deſerta à cognatis: facultas verò, quòd & iuuenis, & formoſa: quæ tamen inter iſta, primùm pudicè vitam: nec ſolùm, ſed & parcè, & duriter agebat, lana ac tela victum quæritans, vt obſtinatio tuendi pudoris perſpici poſſit. [B] Hinc iam paulatim velut gradibus incipit labaſcere. Sed poſtquàm amans acceſſit ad iuuenem, pretiũ pollicens ad inopem: non primo tamen congreſſu victa eſt, ſed vnus & item alter. Quod iam conſequens erat vt diceret proieciſſe eam pudorem, quanta id cura molliit, vt culpã eam cum omnibus communicaret, diceretque. Ita vt ingenium eſt omnium hominum à labore procliue ad libidinem? Quod tamen cunctantis ſignum eſt, primùm accipit cõditionem: tum iam demum quæſtum occipit.

Egregia) [D] Id eſt, eminẽti, præſtantíque. *Atque æt. int.)* Integra eſt ætas quæ in florem conſiſtit, cui neque addendum iam ſit neque quicquam adhuc ſit imminutum: vt Virgil. Integer æui Aſcanius. Et cõtulit duo ad quæſtũ meretriciũ congrua. *Aetate int.)* [S.D] Id eſt, vt dicitur, in flore iuuenilis ætatis, vel florente ſua ætate, & forma. [MU] Sic Eunu. Hẽ Eunuchum tibi, quàm liberali facie, quàm ætate integra.

Hei ver. ne q. A. ap. m.) [D] And. mirè. audiuit enim exceſſiſſe ex Ephebis Pamphilum, illatámq; mentionẽ mulieris peregrinæ adoleſcẽtulæ pulchræ. [R] Rectè Soſia veretur. ne quid Chryſis apportet mali, puella videlicet tum eximia forma, tum ætate integra: & cùm hæc in viciniam cõmigraſſet, erat modis omnibus obſeruãdus Pamphilus, ne, quod fieri ſolet, peregrinæ caperetur amore, qua in re nõ ſatis prudens prouidúſque fuiſſe videtur Simo. *Andria)* [B] Antonomaſia eſt. [I] Eleganter. ex Andro. And. nomen oſtendit & mulieris & fabulæ. [V] Solebãt Athenis ſcorta peregrina eſſe

47 sissp § 1. *Primùm hæc, pudicè vitam, parcè, ac dúriter*
48 ilsssj *[Agêbat, lana ac tela victum] quæritans.*
49 sisdsi *Sed postquam amans accèssit prétium póllicens,*
50 dibdsp *Vnus, & itē alter (ITA VT ingénium est ómnium*

D.[Agebat lana ac tela, victum]. Nemo repentè fit turpissimus. gradatim enim in vitia labimur.

na esse. Itaque ex solo loco de statu fit coniectura. Hic adolescentuli amatores *ἀπὸ τῆς* & *φαιδρότητος* à nitore, splēdore, & claritate: sic Chrysis ab auro, *[illegible]* verò à voto & desyderio victoriæ nomē. D Et bene, Apportet: quia portare ignotis est.

47 *Primùm hæc)* Defendit, vt diximus, vitā Chrysidis, vt potuerit apud eam rectè morata esse Glycerium, quæ ex argumento matrona erit. Bene Hæc quidem, id est, illa quæ duriter coacta est. *Vitam agebat)* S.D Sic sæpe loquitur Cicero, vt cùm dicit vitā alicuius honestissimè, sanctissimè, aut laudatissimè actā: vel vitā in solitudine agere. Pro re verò elegantia sunt, quæ hîc vsurpat Terētius, aduerbia: vitā scilicet pudicè, parcè, ac duriter agere. Non autem vitam agere semper dicunt Latini, sed etiam vitam degere, vitam vel vita viuere, vitam traducere. *Parcè ac duriter)* MuSic Adel. Ruri agere vitā, semper parcè ac duriter se habere. id est, procul ab omnibus deliciis. Plautus penè pro eodem dicit, arctè, & contentè: vt Asinaria, Quāquam illum mater arctè, contentèque habet. Contraria sunt viuere lautè, delicatè, molliter, genialiter, & similia. *Duriter)* D Contra rationem regulæ: debuit eñi dicere Durè, ab eo quod est durus. Et tamen est differentia. est enim duriter, sine sensu laboris: durè autem, crudeliter. illud, ad laborem: hoc, ad sæuitiam relatum est. sed durè in alterū: duriter in nos aliquid facimus. B Nonius de indiscretis aduerbiis agēs, scribit hoc loco pro Duriter durè positū.

48 *Lana ac tela.)* D Subdistingue tela. Finis enim est laboris victum quæritans: vt Virgilius, -Cùm fœmina primū, Cui tolerare colo vitam, tenuisque Minerua, Impositum cinerē & sopitos suscitat ignes. Deinde finem laboris intulit, non cibū sed victum. Cibus enim est qui etiā delicatis præbetur. Victus in paruis aridísque alimoniis est constitutus. vnde Virgilius, Victum infelicem, baccas, lapidosáque corna, Dant rami. Et post tantum laborem, Victum, nō cibum dixit. vt Virgilius, At patiens operum, paruóque assueta iuuentus. Et nō Quærēs, sed Quæritās dixit. Quærit enim, qui ad plenum & perpetuum reponit: Quæritat, qui vix quotidie inquirendo victum inuenit. *Lana ac t. v.)* Artificiosè, vt videatur pudicè apud eam futura materfamilias educari posse, quam meretricem necessitās fecit. B Hæc lana & hoc lanificiū dicimus, sicut fuga & effugium. *Victum quæritans)* Nendo texendóque manus exercens. Perottus in dictione Filo dicit, filāre, filum ducere & nere, eiusdem significati esse. S.D Victus verbo cōtinentur, quæ esui, potui, cultuique corporis, quæque ad viuendum homini sunt necessaria. Victū verò quærere, aut quæritare reliqua, elegans est locutio.

Sed postquam) V Hactenus vita cōstabat & probabilis erat: nūc verò mala & deprauata subiungitur. Et hic est sollicitatio in accessu & pretii sollicitatione. *Amans)* D Amator fingere potest, Amans verè amat. R Proba erat Chrysis, vitámque pudicè, parcè, ac duriter agebat, nimirum lana, & tela victum quæritans: sed quo illa probior erat, hoc maior adhibenda fuerat cura, ne adolescentum ad ipsam commeantium commercio corrumperetur. Notum enim, quid bonis moribus officiant consortia improborum, quantúmque calamitatis pijs mētibus afferant: præsertim cùm, sicut idem mox subdit, ingenium omniū hominum à labore procliue sit ad libidinē. 49

Vnus & item alter) D Id est, plures quæsitus iam meretricius factus est. *Vnus & item alter)* Post vnum duo, ex quibus alter, vt fiūt tres. inquit enim pòst, Nam hi tres tum simul amabant: vt, Alter ab vndecimo. Ergo alter non est secundus, sed tertius. *I. Theodoricus*, Est locus apud Ciceronē in prima Philip. sic legi solitus. Te autem M. Antoni absentem appello: vnum illum diem, quo in æde Telluris Senatus fuit, &c. deinde aliquot pòst versibus, Quo senatus die lætior? quo populus Romanus? Proximo, altero, tertio, reliquis cōsecutis diebus non intermittebas quasi donum aliquod quotidie afferre Reipublicæ, maximum autem illud quòd Dictaturæ nomen sustulisti. Quem locum expendens Hieronymus Ferrarius, sic inquit: Tollendus est (meo quidem iudicio) librarii interductus is, qui Proximo distinguit ab Altero: scribendúmque Proximo altero, pro postero die. Dixit autem alterum diem proximum, vt Terentius, Proximum vicinum: & Cicero, Pedem superiorem proximum: vt Varro, Proxima superiora loca. Nam si quis alterum esse tertiū diceret, id quod interpres Terentianus docet, eius interpretatio esset indigna responsione: sequitur enim Tertio, Hæc 50

Hóminum à labóre procliue ad libídinem) aſſſp 51
Accêpit conditiónem: dèin quæstum óccipit. ſſaſſp 52

Ferrarius. Quibus verbis videtur subinnuere hanc interpretis Terentiani expositioné sibi parum arridere. Mihi quidem (vt plané dicá quod sentio) non placet. Examinemus itaque tum Poetæ, tum enarratoris verba. Sic Terentius, Sed postquàm amans accessit pretiú pollicens, Vnus, & item alter, &c. Accepit conditionem, dein quæstum occipit, &c. At Donatus sic: Vnus, & item alter. Post vnum duo, ex quibus alter, vt sint tres. inquit enim post, Ná hi tres tum simul amabát. vt, Alter ab Vndecimo. Ergo alter, nó est secundus, sed tertius. Hæc ille. Videtur Donatus Poetæ verba sic interpunxisse & intellexisse, vt amans pretiú pollicens, sit primus amator: vnus, secundus: alter, tertius: nimirú Phædrus, Clinia, Nicera tus. ná hi tres tú simul amabant. Sed quis nó absurdum censuerit, vnum interpretari, secú dum? At verò tres erant amatores. Quid tum inde? Fuerint vel centum. Illud enim, Vnus & item alter, nihil (vt ego quidem interpretor) facit ad tres, qui tum simul amabant. Chrysis primùm pudicè vitam agebat, lana ac tela victum quæritans, Accessit amans vnus, pretiú pollicens: ea conditionem accepit, amatoré illum vnú admisit. Accessit & item alter, pretium quoque pollicens: illa iam nonnihil assuefacta pudori deponendo, & illi alteri, hoc est secundo, se prostituit. Dein fronte perfricta, vbi planè depudere didicit, quæstum occipit, meretricio more nemini non sui copiam faciens, qui quidem pretiú afferret. Hæc sunt initia, hi progressus. Tandem quum Pamphilus amore Glycerii teneretur, ita res habebat vt Chrysis à tribus amaretur, & fortè à multo pluribus, sed qui Simoni essent Ignoti. Quid hæc ad illum alterum? Estne quod me censere cogat, illum alterú esse ex his tribus vnú? Adde quòd Virgilianus ille versus ex Ecloga prima citatus, Alter ab vndecimo tum me iam ceperat annus, nihil Donatú iuuat, quem locum sic exponit Seruius: Alter ab vndecimo, id est, tertiusdecimus. Alter enim de duobus dicimus. Et vult se significare iam tunc vicinum fuisse pubertati: vt vnus ab vndecimo, sit duodecimus: alter, tertiusdecimus. Ná pubertati vicinum se fuisse significare vult: quod de duodecimo anno procedere non potest. Hæc Seruius. Quòd si quis Donati partes obstinatiùs tueri velit, non potest aliá euadere, quàm vt sic exponat, Vnus, id est, à primo secundus: & item alter, id est, à secundo proximus, sed hæc quis ferat? ᴮHoc mihi discriminis inter secundum & alterum esse videtur, quòd secundus, semper alterum significat, adeò vt quisquis est secundus, cótinuò sit etiam alter. Alter verò non semper secundú significat. Non enim protinus est secundus, quisquis est alter. quando & primus est alter, nullo autem pacto secundus. Atque hæc differentia non ex alio quàm ex ampliore significationis ambitu nominis Alter prouenit, quę quidem amplitudo ex eo originem sumit, quòd Alter quasi diuersus differentiam duntaxat, Secúdus verò præter differentiam etiá ordiné significat. Hinc fit, vt rectè dicamus, primus & secúdus: & rectiùs, primus & alter. Item rectè vnus & alter, non autem vnus & secundus. Adrianus Cardinalis annotauit Item significare interdum id quod simili ter: & citat hunc locum. *Ita v.*) ᵛ Comprobat verisimile ex naturæ humanæ vitio. Hæc enim ad otium propensa est, & laborem fugitat, atque sic tacita est defensio Chrysidis, à communi hominum natura. ᴰAlia defensio Chrysidis: vt quæ antè fecerat, ipsius sint: quæ postéa peccauerit, naturæ hominum adscribantur.

A lab. proc. ad li.) ˢ·ᴰId est, labore posthabito libidinem sequitur, vel se libidini dedit. ᴿ Non autem hæc locutio Terentii sine translatione est. Ná propriè locus procliuis dicitur, qui inclinatus est, & in imum pendet. Sed per translationem pro prono, vel propensio, aut facili procliue Latini vsurpant, quòd scilicet minori labore, ac citiùs descendamus, quàm ascendamus. Et sic per translationem dicunt Latini aliquem procliuem ad morbos: procliue ingenium ad libidinem, aliquid procliue dictu, & in procliui esse, pro in promptu esse, aut facile esse. Terentius, Id faciam, in procliui quod est, per me stetisse vt credat. Ponitur item procliuiter pro facilè, & item procliuitas pro facili, & prompta occasione. Cicero Tusculanarum quarto, Atque hæc aliorum ad alios morbos procliuitas latè patet. ᴰProcliue est porrò inclinatum, vel pronum, inclinatúmque..

A. cepit co ditionem) ᴹ Id est, modú viuédi ᔆᴰ cú libidine ac facilitate quæstuosum. ˢ·ᴰScilicet, ad oblatá ab amatoribus códitioné accessit, vel descendit. Etenim pro conditionem accipere, dicit Cicero ad conditionem accedere, vel descendere, vel conditionem sequi, aut có ditione vti, vel ad conditionem depacisci. ᴮLaurentius Valla, Dicimus, inquit, offero có ditioné, vel fero, vel pono, núquam ferè per aliud verbum. Quæ conditio dum placuit. etiá

ferè

53 Glicp *Qui tum illam amabant, fortè (ita ut fit) filium*
54 Illisp *Perduxêre illuc secum, vt vnà esset, meum.*
55 adilli *Egomet continuò mecum, Certe captus est;* Eclipsis.

ferè semper dicimus, accipio conditionem: vt apud Terentium amatores Chrysidis tulerunt, mulieri conditionem, si vellet ei morem gerere, se daturos illi pretium, liberalémque mercedem. Ipsa verò accepit conditionem, hoc est, pactioni promissionique assensit. D Conditio est, pactio certam legem in se continens. Cum vno, quæstus non est: cum altero, non est: cum multis sic. V Heu quàm flexibilis est animus mulierum per amatores, atque hic labori otium præfertur. K Nemo repentè fit turpissimus, iuxta Satyrographi sententiam: sed sensim, ac velut per gradus quosdam: ita Chrysis paulatim velut gradibus incipit labascere, postquã amans accessit ad iuuenem, pretium pollicens ad inopem: non primo tamen congressu victa est, sed vnus, & item alter: Quod iam consequens erat, vt diceret Simo proiecisse eam pudorem, quanta id cura molliit, vt culpam eam cum omnibus cõmunicaret, dicerétque, Ita vt ingenium est omnium hominum, à labore procliue ad libidinem. quod tamen cunctantis est signum, primùm accepit conditionem, tum iam demum quæstum occepit. Hæc ferè in secundo de inuentione dialectica Rodolph cap. 16. vbi totum hũc locum pulcherrimè tractat. *Quæstum occ.*) S Meretriciũ facere cœpit, merere cœpit. *Quæstum occepit*) S·D Supple Facere. Quæ locutio venusta est pro lucrari, vel lucrum facere. Cicero in Verrem Act. quinta. Cùm senserit istum maximos quæstus, prædásque fecisse, intelliget secum actum pessimé. Quod autem ad occipit pertinet, cõpositum est ab Hoc, & Cœpi verbo defectiuo: ponitúrque pro incipere. Non tamen defectiuum est: nam in omnibus personis, & temporibus eo vti possumus. Titus Liuius ab vrbe condita libro primo, Agere porrò occœpit. Idem ab vrbe condita libr. III. Decẽbri mense summo patrũ studio L. Quintius Cincinnatus pater Cæsonis Consul creatur, qui magistratum statim occiperet.

54 *Perduxere*) D Inuitum iisse Pamphilum his verbis significat. Perducũtur enim necessitate coacti. Hoc etiam verbum Iudices pronũtiare solent. Et hoc est quod suprà ait, His sese dedere, Eorum obsequi studiis. MU Confirmat hanc Donati interpretationem Asconius, qui in locum illum ex primo accusationis, lenonum, aleatorum, perductorum nulla mentio fiat: Lenones, inquit, sunt scortorũ: perductores, etiam inuitatum personarum. Perductorũ nomine vsus est & Tertulianus in Apologetico, his verbis. Nam si qui for è verè de sterilitate Christianorum conqueri possunt, primi erunt lenones, perductores, aquarioli, &c. *Vt vnà esset*) D Et productè legitur Esset, vt cibum capiat: & correptè, vt alibi. *Vnà*) Simul: id est, vnà cibum caperet. *Perduxerunt illuc secum*) Secum duxêre, vt secum esset. MU Esset priore natura producta, vt sit à verbo edo. Sic in Eunu.–Vt de symbolis essemus, i. vt comessaremur. K Solomon, Fili si te inuitauerint, inquit, peccatores, ne obsequaris. Idẽ monet, nõ esse accedẽdũ ad fores ædiũ scorti. Sumus Christiani hac in re vel ipsis Ethnicis negligẽtiores, minúsque circũspecti.

Egomet cont. m. c. c. e. H. bet) Rectè quidem Simo: at interim debuisset abstrahere filium à commercio, familiaritatéque amantiũ, ac illuc animo secum cogitare, qui tangat picem, eum inquinari, quemadmodum ille ait Agapetus ad Iustinianum Cæsarem, [illegible]. Nos in carmine quodam ita inter cætera, de fugienda improborum consuetudine, Tacta nigrum fundit metuendo flamine virus Torpedo, æquè imis pigra venena vadis. Sic contacta leui quoque consuetudine, longè Morum afflat pestem noxia turba malam: Con uictúque breui, minimóque internecat vsu Ocyus, vt tacta sæua aconita suo. *Egomet c. m. c. est. Habet.*) S·D Inest in his locutionibus elegans verborum eclipsis. Vt, egomet continuò mecum, supple Cogitabam, vel ratiocinabar. Captus est, supple Amore: id est. amore Chrysidis I retitus est. Habet, supple, Chrysis filium meum amatorem. Vel, Pamphilus animum nimis beneuolum in Chrysidem habet. Vel expone Habet, pro sauciatus est amore. *Egomet c. m.*) D Deest Voluebam, cogitabam, versabam. V Eclipsis est, & egregium exemplum sollicit i patris propter filiũ. D Et bene Mecum, vt appareat nihil temerè cõstitutum vel prolatum foras. hoc Ipsum satis quæsitum esse, quod statuit de falsis nuptiis, & infensus esset filio. *Certè c. e. h.*) L Senilis prosopopœia de filio. *Certè*) L Sine dubio, pro certo. *Captus est*) Tenetur & irretitur, ex translatione ferarum, atque venatus. Salustius, Sin captus prauis cupidinibus. P Laurentius terre

Sedulitas paterna erga filium.

Habet. obſeruâbam manè illôrum ſéruulos aſſſſt 56
Veniénteis, aut abeúnteis. rogitâbam, Heus puer, aſadſp 57
Dic, ſodes: quis heri Chrýſidē hábuit? nā A'ndriæ ſdſbſi 58
Illi id erat nomen. SO. téneo. SI. Phædrum, aut dſdiſp 59
Clíniam
Dicêbant, aut Nicératum. nam hi tres tum ſimul ſſdſp 60
Amâbant. [Eho,] quid Pámphilus? quid? ſy'm- idſiſp 61
bolum

Alias [Ego.]
Symbolum eſt paruum numiſma, aut ſignum aliquod: vt annulus.

rio capite libri ſexti. Habet, inquit Terentius, captus eſt: ſubintellige Amore, ſiue pulchritudine fœminæ, id eſt, delectatione. *Habet*) [D] Id eſt vulneratus eſt. Habet enim
56 qui percuſſus eſt, & propriè de gladiatoribus dicitur: quia priùs alii vident, quàm ipſi ſentiāt ſe percuſſos. Sic dicitur de eo qui lethaliter vulneratus eſt. Virgilius, Hoc habet, hæc melior magnis data victima diuis. Ergo quid ſequitur captum, niſi occidi? [B] Seruius in hunc locum, qui eſt in duodecimo Aeneidos, Hoc habet, inquit: id eſt, lethali percuſſus eſt vulnere. Terentius, Certè captus eſt habet. *Obſeruabam*) [D] Deeſt Tamen, hoc eſt, quāuis captus erat, & hæc tamen obſeruabā. [S.D] Obſeruo duo ſignificat: Vnum eſt, quod cuſtodio aliquid oculis, animóque, in modū ſpeculatoris, ne nos ſilentio, tacitóque prætereat: vt, obſerua tranſeunteis, obſerua filiū, obſerua Dauum, quid agat, quid loquatur: quaſi cuſtodi, & annota. & hinc fit Obſeruatio, quaſi annotatio, & animaduerſio. Item obſeruo, non ſpeculantis modò, ſed admirantis, veneràtiſq;: & id tantùm in homines, nō in res, quoties quem vel virtute, vel dignitate excellentem ſuſpicimus, & colimus. Vnde fit obſeruantia, quæ eſt veneratio quædam & honoris exhibitio. *Mane*) [D] Aduerbialiter, [B] id eſt, matutino: ſic Plinius ſæpe loquitur.
57 *Rogitabam*) [D] Non rogabam, ſed rogitabam: quia ſedulò faciebat. *Heus puer*) [B] Appellatione puerorum, vt Paulus Iureconſultus docet, veniūt & ſerui, & filii, & qui ſunt ætate pueriIi.
58 *Dic ſodes*) [D] Dic imperatiuum eſt: ideò temperauit iniuriam blandimento, ſodes. eſt auté, ſi audes, & ſi ſcias: nā delirat qui [*] interpretatur ſodes. *Dic ſodes*) Exhortantis eſt vox, vt Amabo, Rogo. [M] Sodes, inquit Sex. Pōpeius: id eſt, ſi audes: vt, ſis pro ſi vis: & ilico, pro in loco. Terētius in Andria, Dic ſodes. [B] Sodes antiqui breuitatis cauſa dixerūt pro ſi audes, vt in Plauti Aulularia, Dic mihi, ſodes, quis ea eſt, quam vis vxoré ducere. *Quis h. Chr. habuit?*) [S.D] Pro quis heri cū Chryſide rem habuit? Vel, quis heri cum Chryſide cubuit? [M.V] honeſtè dictum. Ita intelligendum eſt illud è nono Epiſtolarum, Sed tamen Ariſtippus quidem ille Socraticus erubuit, cùm eſſet obiectū, habere eum Laida: Habeo, inquit, Laida, nō habeor à Laide. Nam & Græcos ita nonnunquā loqui conſtat. Lucianus, τὸν στρατιώτην δεῖ τὸν ἀκρίβειαν ἐν πάλαι μοι ἀξιόπιστον ἔχει, &c.
59 *Illi id e. n.*) [S.D] Id eſt, eo erat nomine: vel ſic vocabatur. [D] Opportunè nomen intulit Chryſidis. Et bene illi, quaſi dicat, quam tu Andriam nominaſti & Attico more, peregrinæ mulieri à patria nomé impoſuit, Et ſimul celebrat nomen Comœdiæ, dicendo, Ex Andro commigrauit. Et nunc, Nam Andriæ illi id erat nomen.
60 *Teneo*) [S.D] Id eſt, intelligo, vel ſcio. In qua ſignificatione elegans eſt. Hic verò ſine caſu expreſſo eſt, ſed tamen pro intelligentiam habere, caſum ferè ſemper admittit. Cicero Famil. 9. Sic video philoſophis placuiſſe ijs, qui mihi ſoli vidētur vim virtutis tenere.
61 *Quid? Symbolum dedit*) [D] Sed ſubdiſtingue Quid, vt ſit vox quærentis, quid dicat de Pamphilo. *Eho, quid Pamphilus?*) Primò ſic egit, vt de Pamphilo quærere videretur. ad vltimum adiecit nomen ne quid reliqui faceret. *Cœnauit*) Cætera in geſtu ſunt quærentis quid dicat de Pamphilo, nec inuenientis. *Symbolum dedit*) Mirè, nulla pro Pamphilo negatio facti eſt poſita: ſed per puerilem ſimplicitatem omnia geſta narrata ſunt. & quidem tacitum eſt, non celatum: ſed vt non factum eſſe ita videatur. *Symbolum*) [V] Cicero in ſecundo de Oratore collectam vertit, atque nos Germani Latinorum appellatione contenti collationem vocamus, ſed nō eodem ſenſu. Dicitur autem ἀπὸ τοῦ συμβάλλειν, cùm plures in cœna comparanda aliquid cōferebant, atque in Eunucho idem ſibi vult de ſym

62 ſſdlj *Dedit: cœnâuit. gaudêbam. Item álio die*
63 ſſadſp ſſiſiſp *Quærêbam: comperiêbam nihil ad Pámphilum*
64 l. ſia *Quicquam attinêre. enimùero ſpectâtum ſatis*
65 ſllij ſidſſGi *Putâbam, & magnum exémplum continéntiæ.*
66 ſſiſſi ** Nam qui cum ingéniis conflictâtur eiúſmodi,*

E. eiuſmodi triſyllabum e. G O [conflictat]. A ſed verſum non ſanat, niſi legas [Nam qui conflictat cum]. ſſ! ſaſi.

67 aibbſp *Neque commouêtur ánimus in ea ſre tamen:*

R. enimero.
• L. Argumentum à maiori.
ἐπιφώνημα.
Pamphili continentia.
Gl. [re. ſcias Tum iā ipſum habere poſſe]. aibbſi: ſiiaſp.

de ſymbolis eſſe. Eſt quoq; annulus, tanquā rei, aut pignoris loco nota, vel ſignum. De ſymbolo autem, vt numiſma non magni pretii erat, in farragine aunotationum plura inueniuntur. Video quoque nonnullis placere ſymbolum, quaſi σωμβάλλειν, id eſt, ſtipem dare, ſed priustum multis rationibus rectius, rum vſitatius eſt. I Symbolum pignus collatitium in cœnam, vt annulus. Alii tamen pignus, tum partem coniectam intelligunt. B Cùm dicit ſymbolum à filio datum, ſignificat collatiuam illam fuiſſe cœnam, quæ ex collatione facta ſit. Dicitur enim ſymbolū, quod confertur ad conuiuium. Symbolum ergò dedit, id eſt, contulit aliquid ad cœnā. Deductum eſt autem Symbolum à συμβάλλω quod eſt cōfero, M & ſimul trado: B vnde quidam collationem interpretati ſunt, ita vt cœna illa dicatur collatio, ad quam comparandam plures aliquid contulerunt. Diuus Hieronymus in parabolis, Noli, inquit, eſſe in conuiuiis pororum, nec in comeſſationibus eorum, qui carnes ad veſcendum conferunt, quia vacantes potibus, & dantes ſymbola cōſumentur. S. D Dicitur prætereà Symbolū indiciū, & ſignum: vt, annulus. M Gellius libro ſexto, ſic ait, Cùm domum ſuam nos vocaret Taurus philoſophus, ne omnino, vt dicitur, immunes, & aſymboli veniremus, coniectabamus ad cœnulam, non cupedias ciborum, ſed argutias quæſtionum. Plato ſic ait in Cratilo, Non ſecus & nos elementa rebus accommodabimus, & vnum vni, quocunque egere maximè videatur, ſymboláque, id eſt, coniecta cōficiemus, quas ſyllabas vocant. Plinius libr. 33. loquens de annulis, dicit, Apud nos priſci annulum appellabāt vngulum: poſteà & Græci & noſtri ſymbolum.

62 *Item alio die)* F Itē, ſimiliter. & vide, diligētiæ tēpus adiectū, quaſi non ſufficeret vnus dies.

63 *Comperiebam)* Vide, ſi non verba patris ſunt. & de rebus Venereis circa filiì mentionem agentis.

64 *Spectatum)* Ad Pamphilū, non ad exēplū, refertur: & Spectatū, probatū.

65 *Et magn. e. c.)* ἐπιφώνημα laudis, Pamphilus exemplum continentiæ. B Libro ſexto Vallenſis eſſe dicit Exemplum id quod imitamur, aut deuitamus in aliquo, vt in Catone, quòd mortem ſibi conſciuit. Cato autem exemplar eſt: illud contentū, hoc continens. *Enimuero ſp. ſ. P. & m. e. c.)* K Rectè & hoc Simo, Nam, vt ait idem, Qui cum ingeniis cōflictatur eiuſmodi, Neq; cōmouetur animus in ea re tamen: Scias poſſe habere iam ipſum ſuæ vitæ modum. Sed adde nō rectè interim agere ipſum, qui patiatur gnatum amantium conſuetudine vti: cùm talis ferè quiſque fiat, qualium vtitur conſuetudine: ob quod Solomon, qui cum ſapientibus, inquit, verſatur, ſapiens erit: at ſtultorum ſocius malè habebit. Huc pertinet fabella Æſopica de Carbonario & Fullone, monens videlicet, vt cum inculpatis ambulemus, & ſceleratorum hominum conſortia, ceu peſtem quandam, deuitemus. Talis enim quiſque euadit quibuſcum conuerſatur: & malus ferè fit quiſquis malis conuixerit: quemadmodum & Græcus teſtatur Senarius, Κακοῖς ὁμιλῶν κ' αὐτὸς ἐκβήσῃ κακός.

Nam qui cum) V Pamphilus ab abitu animi laudatur, & eſt continentiæ & conſtantiæ exemplum, & huc quadrat illud, ἂν χωλῷ παροικήσῃς, ὑποσκάζειν μαθήσῃ & de conſuetudine dicitur. 66 *Nam qui)* D Animus ſcilicet, aut certè Homo ſubaudiendum. *Cum ing.)* Ingenia pro hominibus poſuit. B Perottus, Ingenium propriè ſignificat naturam cuique ingenitam. Cum ingeniis ergo huiuſmodi, id eſt, cum hominibus eius naturæ. *Conflictatur)* D Id eſt, atteritur. Conflictatio eſt tactus corporum inuicē, & colliſio. S. D Conflictari aliquando deponens, aliquando paſſiuum eſt. Cùm paſſiuum eſt, pro cōcuti, iactati, vexari, aut atteri ponitur: vt, cōflictari moleſtiis apud Cic. in Famil. Et ad Herennium, Homines multis & magnis incommodis conflictantur propter immenſam pecuniæ cupiditatem. Et de legibus, Non eadem ſuperſtitione, qua cæteræ gentes, conflictantur. Cùm deponens eſt, pro contendere, vel confligere ponitur: vel pro pugnare. Cicero de Aruſpicum reſponſis, Cùm conflictari, & pro patriæ ſalute quotidie dimicare, erat omnino moleſtum.

Neque com. an. in ea re t.) B Id eſt, & ſeruet ſe 67

tamen

Sciás posse habêre iam ipsum suæ vitæ modum, {cii-sp fiil
Cùm id mihi placêbat, tum vno ore omnes ómnia diffp
Bona dícere, & laudáre fortúnas meas, aifsi
Qui gnatum habêrem tali ingénio prǽditum. fdfpf
Quid verbis opus est? hac fama impúlsus Chremes, fdffi

•L Præterito apta ad trāsitum & connectendum ordinē.

tamen incontaminatum, ac purum ab inquinamē:is libidinum. quod in Pamphilo quis non miretur? Pauci enim malorum contagio non inficiuntur. *i eame comm. animu.*) ᴰVtrū deest Eius? an ordo est, Qui animus, cū ingeniis conflictatur eiusmodi, neque commouetur in ea re tamen, *ἐναντίωσις*: eo quòd non præmisso Licèt vel, Quāquam, subiecit Tamen. Salustius, Atque edita vndique, tribus tamen cum muris & magnis turribus.

68 *Scias poss. h. iam i. s. v. mod.*) ᴮSciat eum sine cortice posse nare, hoc est, sine alieno adminiculo se regere. *Modum*) Moderationem, regimē, ᵛrationem, & hodie dicunt regimen: quippe cùm ipsa vitæ cōfirmatæ affuerit. ˢ·ᴵ Habere modum res dicitur, vel persona. Res, cùm certos quosdam modi & rationis velut cancellos circūscriptos habet: quos temerè, incōsultéq; prætergredi nō licet: aut cùm modū quendā seruari postulat. persona verò cùm modum in re aliqua tenet. Cicero pro Cluētio, In quo iudicio nō modus est habitus, non consuetudo seruata. Idem de Senectute, Habet natura vt aliarū rerū omniū, sic viuendi modū. Idē de finibus, Ergo & auarus erit, sed finitè: & adulter, sed habebit modū.

Cùm id mihi) ᴰ Cùm, id est, præter quàm,

69 quod. *Tum vno ore omnes*) Omnes: ne pater amore falli videretur, & ideò mox ait, Bene dissimulatum amorem, & celatū indicat. ᴮVno ore, pro summo consensu, passim apud authores obuium est. Cicero in Dialogo de Amicitia. Vna est enim amicitia in rebus humanis, de cuius vtilitate omnes vno ore consentiunt. ˢ·ᴰVno ore idem est, quod vna voce, vel vno consensu, sine controuersia: & id translatè.

Laudare fortunas meas) ᴰ *εὐκατηγορώτερον*
70 Fortunas, quàm fortunā. & de more: vt, Qui te tanti talem genuere parentes? Et, Vade, ait, ò felix nati pietate. Et Plautus, Fortunatus qui illum eduxit sibi. *Fortunas meas*) ᴮ Felicitatem meam. Parentum enim felicitas est, si bonos ac frugi susceperint liberos. ᴿLaudantur parentes, quibus probi, rectéque instituti sunt filii. Adde, Deo nihil perinde gratum esse, nihil placere æquè, ac rectam puerorum educationem: nec alia re Heli sacerdos offendit Deum, quàm ob vitia liberorū. Proinde studeant, denique modis omnibus operam Christiani, vt filios iam inde ab ipsis incunabulis ad pietatē instituant Christianam, & ab omni malorum cōtagio arceant. Damnantur enim ob filiorum delicta parentes, si peccāte. nō correxerint.

Tali ing. præd.) ˢ·ᴸ A Latinis accipitur 71
Præditus pro affecto, ornato, decorato, instructo, aucto, amplificato, cumulato. In malam verò partē cùm sumitur, poni solet pro perdito, vel contaminato. Hoc autem Terentii loco videtur redundare. Nam si detrahatur, nihilominus perfecta erit locutio, & sensus. Sed id postulauit ratio carminis.

Hac fama.) ᵛNarratiuncula breuissima de 72
die nuptiarū interseritur. ᴰAn verè laudatus sit, singula hæc pro argumentis sunt: & excusatio est non esse stultitia falsum, sed impulsum. ᴮ Fama, laudem interdum significat. Quid si & hic pro laude accipias? Tota enim vrbe, de filio Simonis sermo erat honorificus ob continentiam. *Impulsus*) ᴸ Bene Impulsus: vltrò enim venire impulsus est qui daret contra morem soceri. ᴮ Atque si antè Chremes obtulisset filiam suam, quàm Pamphilus vulgò laudabatur, dici potuisset, Aliquid monstri alunt: quandò nemini obtrudi potest, itur ad me. Neque malè fecisse Chremes censendus, quòd vltrò venit: Sic vita erat, ii mores Pamphili erant, vt dignissimus videretur, quem rogaret Chremes. Hic locus citatur Seruio in Septimum Aeneidos, aduersus quorundam calumniam Vergilium defendenti. Arguebatur enim Poëta, quòd Latinum regem induxisset, vltrò filiam pollicērē. ii nec oraculum, quod Italo dari non poterat, nec meritum Aeneæ cōsyderabant, qui modis omnibus rogādus erat. *Hac fama imp. Ch. Vl. ad me venit*) ᴿ Vide quæso, quid vitę faciat integritas: siquidem hac vna impulsus Chremes, vltrò etiam ad Simonē venit, eius filio (cuius de eximia probitate ex aliis audierat) vnicam gnatam suam idque nō sine dote summa, vxorem daturus. Est autem prudentis circūspectique patris, filiæ suæ maritum quàm maxima cura, Chremetis huius exemplo, vnum aliquem è multis optimum.

quique

73 *Vltrò ad me vênit, v'nicam gnatam suam*
74 *Cum dote summa filio uxôrem ut daret.*
75 *Plácuit, despóndi, hic núptiis dictus est dies.*
76 S O. *Quid ergo obstat, cur non vere fiant?* S I. *aúdies.*
77 *Ferè in diêbus paucis, quibus hæc acta sunt,*
78 *Chrysis vicina hæc moritur.* S O. *ô factum bene,*

Al. [igitur]. ... tū expungatur [vera] siue [verè]. ... [fiat] monosyllabū, ... Al. [Quid obstat] ...

quisque egregiæ, spectatæq. sit integritatis, deligere: neq. quéuis temerè oblatum, repertúmq. generum asciscere: qua in re vtinam paulò diligentiores essent parentes.

73 *Vnicam g. s.*) D Abundat quidem Suam: sed tamen asseuerantius est. Quid si tædio multorum filiorum? at vnicam.

74 Quid si pauper est? at cum dote summa.

75 *Placuit*) D Cum pronuntiatione, Placuit. & est εὐτυχία. adeò bona côditio fuit, vt quā uis vltrò obiiceretur, tamen statim placeret. *Placuit, desp. hic nup. d. est dies*) B Vide quam hic seruarit in exponédo breuitatem, quando non singulas rerum particulas dicendo prosequitur, sed habet satis rerū summas, & velut fastigia perstringere. *Despondi*) D Propriè. nam de spōso dicitur. quia spōdet puellæ pater: despondet, adolescentis. *Despondi*) Ex veteri more quo despōdebat etiam petitoris pater: vnde sponsus & sponsa dicitur. B Despondet qui promittit, quod ad nuptias propriè pertinet. & ad eū præcipuè, qui elocat mulierem viro, aut virum mulieri. De locata muliere dixit in Andriæ Periocha Sulpitius Apollinaris, - Nā aliā pater ei desponderat Gnatā Chremetis. Cic. ad Atticū in Epistola, despōdimus pro destinauimus dixit. *Hic dictus est dies*) D Vtrum constitutus? an dicatus? vt, Iunoni infernæ dictus sacer. B Ita locutus est & Cæsar in Comment. Dies colloquio dictus ex eo die quintus. S.P. Dié dicere non semper ad rem forensem pertinet, sed etiam sæpe extra forum est. Est enim diem dicere, idem quod constituere. Cicero In Verrem, Actione tertia, Opus in acceptū retulit, quadriennio postquam diem operi dixerat. Cæsar de bello Gallico primo, Omnibus rebus ad profectionem comparatis diem dicunt, qua die ad ripā Rhodani omnes conueniant: Id est, diem constituunt, & præfiniunt. Pro diem dicere, apud Ciceronem legitur diem dare. ad Att. 1. Tulliola, inquit, tibi diem dat, sponsorem appellat: Id est, sponsionis præstādæ, & fidei liberandæ diem tibi dicit. atque constituit, tuáque fide alitur, quod spoponderis: scilicet, quod spopondisti, à te sperat, & expectat. Præterea obseruandum, diem dare duplici significato dici. Interdum est enim permittenti: interdum consumentis. Permittentis sic, Cicero de Nat. Deo. II. Sed quoniā aduesperascit, dabis diem nobis aliquem, vt contra istum dicamus. Consumentis sic Cicero ad Att. Nam Vestorio dandi sunt dies: Id est, aliquot dies apud Vestorium nobis commorandum est. M Cōdicere denuntiare significat, & constituere: vt, cōdicta est cœna.

Cur non ver. fia.) S.P. Facere nuptias, pro celebrare, eadem loquendi proprietate dicūt Latini, qua funus, vel rem diuinā facere: & pleraque alia, quæ in actione posita sunt. 76

Chrysis vic. h.) V Redit ad Chrysidis demōstrationé, quam absoluit à morte & funere, in quo illius in Pamphili humanitas perspecta fuit, vel patre inspectatore: atque hic pietatem Pamphili in defunctos vita commiscet. Hic verò iterum obseruanda est narrationū συνάφεια. Siquidem in filii vita sunt quinque narrationes notabiles in digressione & reditu vario atq; artificioso. P Cómemorat nunc quæ esset Chrysis. B Hic audis vicinæ nomé, quod suprà tacuit. *Vicina hæ*) D Suprà enim ait, Ex Andro cômigrauit huc viciniæ, éstque ἀκολουθία. *O fact. b.*) Animaduerte vbique à Poëta sic induci Comicas mortes: vt cum ad necessitatem argumenti referantur, non sint tamen Tragicæ. Nam aut meretrix sumitur, aut senex: aut de duabus simul vxoribus vna vxor. Itaque huiusmodi obitus, aut mediocri tristitia excipitur, aut etiam gaudio. *O fa. b.*) Quasi qui diceret, - Vereor ne quid Andria apportet mali. MU Sic dicebāt, vbi quid prosperè euenisset. Plau. Mostel. Bene hercle factum, & gaudeo. Et in eadem, Vsquén' valuisti? vsque, vt vides. Factum optimé. Et sub finem huius Comœdiæ, Mea Glycerium suos parentes repperit ô factū bene. Contra Catul. O factum malè, ô malæ tenebræ Et in Phorm. Matrem ipsam ex ægritudine miseram, mors consecuta est. C H. Malè factum. 78

f

Beásti.métui à Chrýside. S I. *ibi tum filius* idsbsp 79
Cum illis qui amâbant Chrýsidem, vnà áderat sisiai 80
frequens,
Curâbat vnà funus.tristis interim, sisip 81
Simo humanitati falsò ascripsit, quod erat amoris. *Nonnúnquam [conlacrumâbat.] plácuit tum id* ssadsi 82
mihi. Al.[collachrymabat.]
*L. Prosopopœia: & est argumentum à minori. *Sic cogitâbam,* Hic parua consúetúdinis* sissp 83
Caussa mortem huius tam fert familiáriter: ssdip 84
Quid si ipse amâsset? quid mihi hic fáciet patri? sisiai 85
Aliàs [ingényi] dupli ci y in vnam syllabã coalescẽ ate. *Hæc ego putâbam esse ómnia humáni [ingeni,]* disisi 86
Mansúetíque ánimi offícia: quid multis moror? sddisp 87
E'gomet quoque eius caussa in funus pródeo, aissli 88

79 *Beasti)* [L]Vox gaudẽtis. [D]Artificiosè quidem gaudiũ subiecit, ne mors in Comœdia, luctus in Tragœdia psonaret. *Metui à Chrys.)* [P] Metui ne quid mali Pamphilo contigisset ex Chrysidis cõsuetudine. [D] Metuo illum dico, qui mihi ipsi aliquid facturus est. Timeo ab illo, cuius causa possum aliquid mali pati, etiã si ipse nihil in me mali consulat. *Met. à Chrys.)* ἀρχαϊσμός.

80 *Vnà ad. fr.)* Vt suprà, Cùm quibus erat cunque vnà, his sese dẽdere. *Aderat freq.)* Possumus enim adesse, & frequentes non esse, si præsentes non adhæremus his quibus adsumus. & Frequens, vt miles apud signa.

81 *Cur. v. funus)* Funus, est pompa exequiarum: dictũ à funalibus. etenim noctu efferebantur, propter sacrorum celebrationẽ diurnam. *Curabat v. f.)* Vt non potuerit in exequiis videre patrem. *Curabat v. f.)* [S.D] Id est, funeri Chrysidis operam dabat. Curare autem funus eo modo dicitur, quo curare ludos. Præterea vt credas elegans esse funeri operam dare, pro funus curare, sic loquitur Cicero Fami. xv. Ibi Pyliã vidi, venerat enim in funus: cui funeri ego quoque operam dabam. Eadem penè significatione est, funus facere. Quod loquendi genus posuerunt antiqui Latini, pro mortẽ inferre, vt apud Plaut. in Asinaria, Acerbum funus facies filiæ, si te carendum est. Funus item facere, vt priùs diximus, vsurparunt recentiores pro funus celebrare. Cicero pro Cluent. Mater ibi deintegro funus iam sepulto filio fecit. Seruius Sulpitius Cic. Famil. iiii. Ibi pro ea copia quæ Athenis erat, funus ei satis amplum faciẽdũ curaui. *Interim)* [D]Descriptio est huius rei quæ ad narrationem pertinet superiorem.

82 *Nonn. conl.)* Illis enim magis causa flendi fuerat, qui, quam amabant, amiserant: hic amore propter suam Glyceriũ conlachrymabat, qui alienis lachrymis suas cõmodabat.

83 *Sic cog.)* Ac si diceret, Hoc cogitabã. sensum tantùm cogitationis dicere debuit: sed quia Sic cogitabam dixit, ipsum gestum cogitantis exponit: & dicitur μίμησις. *Hic par. cons.)* Hoc est, conuiuii tantúm: & quia dixerat puer hoc solùm egisse Pamphilũ, nihil aliud, Symbolum dedit, cœnauit.

84 *Mortẽ fert, &c.)* [M]Id est, ita cõmouetur ac dolet, àc si fuisset cum illa coniunctus summa familiaritate & amoris vinculo. *Tam fert famil.)* [D] Id est, grauiter. nã quæ nobis sunt familiaria, grauia sunt animo nostro, si ea amittamus. Familiariter, quasi familiaris: an potiùs familiariter? *Huius mortẽ tam fert fam., quid mihi hic faciet patri?)* [B]A' minori locus est, vt illic, Furẽ cædere licet, ergo & latronẽ.

85 *Quid hic mihi faciet patri?)* [A] Mihi, circa me. Et postquàm Mihi dixit, põdus intulit nominis, dicendo Patri. Et vide quàm venustè reperierit Hic.

86 *Hæc ego put.)* Putare est eius qui simplicitate pectoris aberrauit. Cicero, Non putauit lapsus est. *Hæc ego put.)* Cùm adhuc nihil peccationis ostenderit, tamen dolor in futura prorumpit: vt. Et gener auxilium Priamo, Phrygibúsque ferebat. *Humani ing.)* Circa Chrysidem.

87 *Mansueti)* Circa amicos.

88 *Egomet quoque)* [B] Vt & ipse Pamphilus. aut etiã. Ego qué minùs crederes, Egomet cuius nihil intererat, Ego vir senio confectus, & ægrè ingrediens, emphasin habet Egomet. Pronomina componũtur cum syllabicis adiectionibus, quæ sunt quinque, met, tim, te, ce, pte. Syllabica adiectio, est syllaba extra compositionem nihil significans: in compositione significatio eius deprehenditur. nam

aliter

89 ſiaull ſ *Nihil ſuſpicans etiam mali.* SO. *hem, quid eſt?* SI. *ſcies.*

90 ſiſadi *Effertur. imus. Intereà inter mulieres,*

91 bſſ=ſp *Quæ ibi áderant, ſfortè vnã aſpicio ſadoleſcentulã,*

92 ſiſſp *Forma.* SO. *bona fortáſſe.* SI. *& voltu Sóſia*

Mira orationis breuitas.

Go. [*aſpicio fortè*], bſbdſp.

aliter ſignificat Egomet quàm Ego. Sunt autem aduerbia, quæ ſic prenominibus adiiciuntur. *Eius cauſa*) Eiuſdem manſuetudinis & humanitatis, & eius Pamphili. [B]Ob filii manſuetudinem & humanitatem. *In funus*) In pompã illã, & exequias, [D]in ipſum officium, aut in pompam exequiarum: quòd à funalibus dictum eſt, & vncis vel cuncis candelabrorum: quibus delibuti funes, & ceræ fomites infiguntur. *In f. prodeo*) [S.D]Mira loquendi proprietas, & rem ipſam apprimè deſignans. Vbi enim ad funus dicendum conuenimus in locum aliquem, deinde funere elato prodimus, vt ipſum comitemur ad rogum, aut ſepulchrũ. [M] Celebrare funus eſt officium hominis ab homine ſtudioſè præſtitum. Non eſt humanũ pectus, ſed ferreum potiùs, quod res humanæ nõ tangunt. Et hominem qui ex homine tollit, id eſt, humanitatem, fera veriùs quàm homo appellatur. Seneca loquens de amicitia, ſic ait, Alienis delectari malis, voluptas inhumana: & alienis bonis torqueri, æterna miſeria eſt. Animus ergo humanus bene à natura inſtitutus, aliena dolet infelicitate, felicitatéque lætatur, quoniam homo ab homine non eſt alienus. Vnde Antonius Pius de Marco plorante ſuum educatorem iam vita functũ, dixit, Permitte illi vt homo ſit. Non enim vel Philoſophia, vel Imperium tollit affectus.

89 *Nihil ſuſp. e. m.*) [D]Bene ſuſpendit auditorem. *Etiam*) Alia eſt ſuſpenſio audientis & excuſatio alia. *Etiam*) Adhuc. *Hem*) [L]Perculſi & metuentis.

90 *Effertur*) [D] ἐκφέρεται, Græcũ eſt. quod vitãs Virgilius, ne diceret effertur, inquit, Tum corpora luce carentum Exportant tectis, & triſtia funera ducunt. Efferri propriè dicuntur cadauera mortuorum: & Ire propriè ad exequias. Virg. Ite, ait, egregias animas quæ ſanguine nobis Hanc patriã peperere. [B]Effero plerũque extra fero ſignificat. Plautus, ne pedem domo efferrem. Hinc tractum nonnulli putãt vt efferri cadauer dicamus, dum ad ſepulchrum portatur: quibus non aſſentior. Efferri enim funus dicitur, quaſi prouehi & extolli. Solebat enim pompa ferri humeris clarorum virorum pheretro ſuppoſitis, quod noſtris quoq; temporibus fieri videmus.

[S.D] Cicero Philip. IX. Placuit, cum quàm amplisſimè ſupremo ſuo die efferri. Idem, Cùm efferretur magna frequentia. Tit. Liuius ab Vrb. condit. lib. II. Nihil aliud ad eum nuntium à propoſito auerſus erat, quàm vt cadauer efferri iuberet. [B]Hinc veteres illi mortuos non ſolùm elatos, ſed etiã ſuperbos vocabant. Plautus, Faciam ego hodie te ſuperbum, niſi hinc abis. *Effertur*) [MU] Efferri propriè dicuntur cadauera. Conuenit hoc verbum & ſimulachris deorum, cùm ſuppoſitis thenſis vrbem præteruehuntur, vnde iocus elegans Auſonii, Alcon heſterno ſignũ Iouis attigit: ille Quanuis marmoreus vim patitur medici. Ecce hodie iuſſus transferri ex æde vetuſta, Effertur, quanuis ſit deus, atque lapis. *Effertur funus*) [B] Hic funus pro cadauere accipitur. *Intereà*) [V]Digreſſione & Glycerii per locos perſonarum deſcriptionẽ annectit: ab ætate, quia adoleſcẽtula: à forma, quia bona: à vultu tanquam animi indice, quia modeſtiſſimus & venuſtiſſimus fuit: à cognatione, quia ſoror Chryſidis: à pietate in defunctam Chryſidem.

Vnam aſp.) [D]Ex conſuetudine dicit Vnã, 91 vt dicimus, vnus eſt adoleſcens. tolle Vnam, & ita fiet, vt ſenſui nihil deſit: ſed conſuetudo mirantis non erit expreſſa. Vnam ergo τῷ ἰδιωτισμῷ dixit: vel Vnam, pro quandam.

Adol. For. & vultu) Et hic duo ſunt, & ætas 92 & forma. quibus additur pudor: quia meretrix non eſt. *Forma*) [B]Facie, ſpecie. *Bona*) Pulchra, bella ſic malum pro deformi vſurpamus. *Et voltu*) [L]Pulchra & morata continuatio verborũ Soſiæ. [L] Forma, immobilis eſt & naturalis: Vultus mouetur, & fingitur. *Et vultu S. a. m.*) Quia formæ laudatio cum meretrice commiſſa eſt, progreditur artifex Poëta ad laudanda ea, quæ honeſtiora ſunt, quàm forma. Quid hîc deeſt, vt eam nurum dignetur Simo, niſi ſola cognitio, & formam probat in puella Pamphili pater, & matronalem modeſtiam miratur in vultu, & venuſtatem ſtupet. Nõne iã ergo cernimus hoc præſtruxiſſe Terentium, vt eùm Chremetis filiam eſſe cognouerit Simo, hanc potiùs eligat, quàm Philumenam, nurum? quanquam ex ſororis pulchritudine, & amore Charini, & Byrrhiæ laudatione idipſum quoque probè monſtra-

A'deò modésto, âdeò venústo, vt nihil suprá. {aiahl aiaif
Alii [Que] sassi. D. Excusatio necessaria. *[Quia] tum mihi lamentári præter céteras* aaiisi
Visa est, & quia erat forma præter céteras sdi:si
Honésta, & liberáli, accêdo ad pedísequas. isisdl
Quæ sit, rogo. sorôrem esse aiunt Chrysídis. sillP
R. [percussit]. *[Percúlsit] ilico ánimum, [At at,] hoc illud est:* sbisi
G. Hin [hæc] habet vim consonantis: G D [At atat:] sibbij.

uerit nobis. *Vultu*) Hæc laus adiuuat post cognitionem, futuram nurum.

93 *A. co mo. t. v.*) Modestus, ad probitatem vultus & morum pertinet: Venustus, ad naturam corporis. atque adeò sibi vultum fingere, multi possunt: formâ nemo. MU Duo quæ præcipuè commendant puellas, modestia & venustas. *Vt nihil supra*) D i-λόγ... Terentiana. nam non necesse est subiungere duos versus. S.D Hæc locutio rei absolutionem, perfectionémque designat. In qua quidem locutione vel subticetur, vel exprimitur verbũ rei cõueniens. Cicero in Famil. Illionis amor in nos tãtus est, vt nihil suprà possit esse. Idẽ ad Att. vi. Dialogos absolui, nescio quàm bene, sed ita acuratè, vt nihil possit suprá.

94 *Lamentari*) MU Propriè admodum. nam & mortuos propriè lamẽtari dicimur: & id verbum nescio quomodo mulieribus magis cõuenit. Sic in Phorm. Miseram, suam matrem lamentari mortuam. Cic. de Orat. Matrémne vt miseram, lamentantémque videam? Pacuuius, Conqueri fortunam aduersam, non lamentari decet. Id viri est officium. Fletus muliebri ingenio additus. Inde in legibus XII. lamentationes funeris. quæ & Lessi nomine intelliguntur. M Flere, est emittere lachrymas & vocem: Plorare, lachrymas tantùm: Gemere in pectore: Eiulare, est sublata voce flere, quod ad mulieres pertinet: Lamentari, est voce querula & tristi oratione calamitatem testari suam.

95 *Præter cæt.*) D Id est, plus quàm cæteræ.

96 B Præter hìc suprà significat. *Honesta & lib.*) D Honesta ad formam: Liberali, ad vltimum retulit. S.D Exaggeratio est ad id, quod antè dixit his verbis, Vultu adeò modesto, adeò venusto, vt nihil suprá. Nunc vocat formã honestam & liberalẽ. Quod enim modestum est, pro honesto habetur. Quod itẽ est venustum, idem & liberale est (idque præcipuè in forma, & corporis cultu) scilicet nullis sordibus inquinatum, qualibus deformes esse solent seruitute pressi. Quare quam vocat Terentius formam liberalem, ita interpretaberis, vt sit, qualis liberum corpus decet. Sic vocamus liberales artes, quæ ingenio coluntur: & propterea dignæ sunt liberis hominibus. Eas tamen Cicero ingenuas appellat, quãuis sæpe dicat liberalem doctrinam, liberalem eruditionem, & liberale responsum, pro ingenuo, & minùs dissimulãter prolato. Item liberales sumptus: & largum, atque liberale viaticum dicit idem Cicero. In summa: liberalem formam interpretare pro eleganti, egregia, lepida, nõ fucis quæsita, non prauis animi affectibus infuscata. Sæpè enim hæc dictio Liberalis, morũ est. *Honesta*) MU Honestum pro pulchro. Sic Eunu. Ita me di amẽt, honestus est. Honores etiam pro pulchritudine apud Poetas. Virg. --Lętos oculis afflarat honores. Et contrà, Pulchrũ pro honesto. Idem, -Pulchrúmque mori succurrit in armis, &, Nascetur pulchra Troianus origine Cæsar. *Accedo ad pedis.*) B Latini frequenter vtuntur hac præpositionis abundantia.

Sororem esse) MU Ita putabant, cùm tamẽ 97 Attiqua esset, & Chremetis ipsius filia.

Percussit) D Hoc est suspicio, vel aliquid 98 tale. *Perculsit il.*) R Sed, serò, iuxta prouerbium, sapiunt Phryges. Mirum sanè, neminem veterum Grammaticorũ huius mentionem Præteriti facere, ac ne recentiorum quidem quenquam. Sunt exemplaria, quæ habeãt, Percussit: quo modo & Donatus ipse legisse videtur. Apud Lucanum tamen in secundo Pharsaliæ, si modo nulla illic subest mẽda, legitur hoc præteritũ, vbi canit, At nõ magnanimi perculsit pectora Bruti Terror, & in tanta pauidi formidine motus Pars populi lugentis erat. Hæc monui, quo aliis quibus plus otii est, diligentiùs inquirendi ansam præberem. Nimia est eorum insania, atque inepta opinio, qui Percellere tantùm ad animum pertinere arbitrantur: Percutere ad corpus. Quod nihil minùs, quàm à Latinis seruatur. Quare indifferenter hic legere potes Perculsit, aut Percussit animũ. MU Meliùs Percussit. Nam & ita Cic. 5. Tusc. Nos in diem viuimus, quicquid animũ probabilitate percussit, id dicimus. *At at*) D Interiectio admirantis, E Prosopopœia deprehẽdentis. B At geminatum, admirationẽ ostẽdit

&

99 fdfdfp * *Hinc illæ ſlácrumæ:ſhæc illa eſt miſericórdia.*
100 diſsip SO. *Quàm tímeo, quorſum euádas.* °I. *funus ínterim*
101 fdiſsp *Procédit. ſéquimur. ad ſepúlchrum vénimus.*
102 idſsip *In ignem ſpóſitaſ eſt. fletur. Intéreà hæc ſoror,*
103 ſſſiſp *Quam dixi, ad flammam accéſſit imprudéntiùs*
104 {·C12aſp a *Satis cum periclo.* * *ibi tũ exanimâtus Pámphilus*
105 aaiſſp *Bene diſſimulâtum amôrem, & celâtũ índicat.*

•I. Prouerbiale. *Al. ſlachrymæ. Sic & in alijs locis.*

Alii ſimpoſita.

•Amor Pamphili erga Glycerium proditur.

& metum. Sic & Plautus in Mercatore, Atat meus hic quidem pater eſt. MU vel metuentis eſt, vel eius qui ex inſperato aliquid deprehendit. *Hoc illud*) D ſurreptor eius rei eſt quam in animo conceperamus. Virgilius, Hoc illud germana fuit.

Hinc ill.) Hinc, ex hac cauſa. *Hinc illæ*
99 *lacrumæ*) MU Hoc Cic. pro Cælio prouerbii loco vſurpauit. B Parœmiographus, Dicetur, inquit, de rei cauſa aliquandiu diſſimulata, quæ verè tandẽ deprehenditur: veluti ſi quis dicat barbaros damnare Græcas literas, ne ſcilicet illi parum docti videantur, commodè ſubnectet, Hinc illæ lachrymæ. hoc eſt quod eos malè habet. Sumuntur autem frequenter id genus alluſiones à clariſſimis authoríbus, & in prouerbii vicẽ transferuntur, etiã ſi nulla prouerbialis figura adſit. *hæc eſt illa miſericordia &c.*) M Miſericordia eſt ægritudo ex miſeria alterius, iniuria laborantis. Lamentatio, inquit Cicero in quarto Tuſculanarum, eſt ægritudo cum eiulatu. Crudelitas minimè humanum malum eſt, indignúmque tam miti animo. Ferina iſta rabies eſt, ſanguine gaudere ac vulneribus, & abiecto homine in ſyluestre animal tranſire.

100 *Quàm timeo*) D Non videtur adhuc Soſiæ plenum amoris argumentum: adeò pẽdet ad ea quæ dicturus eſt Simo. *Euadas*) Id eſt, exeas, vel peruenias. *Funus*) V Iterum redit ad funus Chryſidis, quod nondum abſoluit, cuius hic ſunt ceremoniæ gentilium ſcriptorum. D Funus à funalibus dictum eſt, vt ſuprà notauimus. & eſt Funus, pompa exequiarum. Et bene, Funus procedit, nos ſequimur, dixit: quaſi poſt ipſam morituri: vnde exequiæ dicuntur.

101 *F. s. procedit. ſeqm.*) D ἀκολουθον. B Ioannes Pierius tractãs locum ex ſecundo Æneidos, Comitum proceſſerat ordo, Ro. codex & oblongus, inquit, & omnes denique antiquiores Præceſſerat legũt, vt in antiquarum aliquot impreſſionũ codicibus habebatur. Qui enim funus ducunt, præcedere ſolent, ſubſequi verò qui lugent. Sed procedere in ſimilibus admodum vſitatũ eſt. Terentius, Funus interim procedit. S.D In propriis funeris locutionibus manet Terentius. Nam primùm cadauer effertur: deinde, qui ferũt, procedũt: denique ad ſepulchrum venitur, & cadauer in ignem conijcitur. Id quod erat moris antiqui. Vulgare verò eſt, & omnibus notum, Funus hic poni pro iis, qui cadauer ferunt, vel elatum comitantur. *Ad ſepul. v.*) D Sepulchrum κατ' ἀντίφρασιν, vt diximus, quòd ſine re pulchra ſit. An quòd ibi ſine pulſu ſint, id eſt, mortui? an quòd illic animæ à viuis ſepeliantur, id eſt ſeparentur? Et Sepulchrũ dixit futurum, nõ quod iam eſſet. Sepulchrum enim à ſepeliendo dictum. Virgilius propriè, At pius Æneas ingẽti mole ſepulchrũ impoſuit.

In ign. p. eſt) ἔλλειψις, non enim eſt Quæ. 102
Et mirè, cùm Funus ſuprà dixerit. *Fletur*) Hic bene impersonaliter, fletur ab omnibus. extrema enim quæque mortuorũ omnes commouent ad lachrymas. *Hæc ſoror*) Id eſt, quam dixi eſſe ſororem Chryſidis.

Ad flammam) Innuit affectum ſororis, 103
vnde omnes vinceret: cæteri enim flent: hæc flammæ ſe ingerit. Virgilius, Extinctum nymphæ crudeli funere Daphnim. Atque deos, atque aſtra vocat crudelia mater.

Ibi tum exan.) A voluntate, à facultate, 104
à ſummo ad imum, vbi ſunt dicta & facta, ibi eſt τόπος. & mirè Ibi. V Nunc redit ad Pamphili amorem, qui ſignis colligitur. veluti accurſu, diligentiori amplexu, conſolatione, & inclinatione. Ouid. in epiſt. Eminet indicio prodita flamma ſuo. B Exanimatus, timidus, peſſimè timens. Eraſmus in commentario de Copia annotauit, per amplificationẽ eum dici exanimatũ, qui dolore ſit affectus. M Exanimatus vehementer cõmotus eſt præ timore, quaſi extra ſe poſitus, & ſemimortuus. Hi affectus collocantur ſub metu, terror, rubor, pallor, timor, pauor, qui eſt timor mentem è loco mouens: & exanimatio, quæ eſt comes pauoris: & cõturbatio, quæ eſt metus excogitata excutiens.

Bene) D Multùm, B magno ſtudio, & cura, 105
ne quà ad patrẽ hoc dimanaret. D an. quaſi dolens, quòd etiã negaturus ſit Chremeti, di-

Adcúrrit.médiam mulierem compléctitur. ſſdiſp

D.Pathos eſt,vbi ſunt dicta & facta.

Mea Glycérium,inquit,quid agis? cur te is pérditum? badſſp

Valla lib.1.cap.17. [quàm familiariter] quasi, ò quantū ſam liaruert

Tum illa,vt conſuêtum fácilè amôrem cérneres, ſſdiſr

Reiêcit ſe in eum flens (quàm familiáriter.) ſdſdip

SO. *Quid ais!* S I. *rédeo inde irâtus,atque ægrèferēs.* aaſiſi

Nec ſatis ad obiurgândum cauſſæ.díceret, diſſſp

• L. Proſopopœia excuſantis Pāphili.

* *Quid feci?quid comméru:,aut peccáui pater?* ſſdiſſp

Quæ ſeſe vóluit in ignem inijcere,prohíbui, ſdadbi

Al.[ratio],ſibiſi.nō eliditur o in [ratio.]

Seruáui.honéſta ſorátio/eſt. S O. *rectè putas.* ſiſiſi

•L.Ratio à minori.

* *Nam ſi illum obiúrges vita qui auxílium tulit,* ſſſſap

xit Bene? *Diſſimulatam amorem,&c.*) [M]Affectum exprimit amanris Pamphili,qui cogente neceſſitate, ac periculo vrgente, præſenre etiam patre, amorem ſuum indicauit. Ideò dicit Martialis,Quid non cogit amor? *Indicat*) [D]Omnia ſignificanter,non oſtendit, inquit: non accedit,ſed accurrit: non veſtē, aut manus,ſed mediam mulierem: non tenet, ſed complectitur. & quia his tribus rebus inducitur in alicuius rei geſtionem perſona,affectu,facto,dicto. Affectus eſt quod ait,Ibi tum exanimatus Pāphilus. Factum quod ait, Accurrit, mediam mulierem complectitur. Dictum quod ait Mea Glycerium,inquit, quid agis? cur te is perditum? *Indicat*) Indicium propriè eſt oris & linguæ. factis ergo Indicat.non enim dixit,Amo.

106 *Accurrit*) Virg.Interiora domus irrūpit limina, & altos Cōſcēdit furibūda rogos.

107 *Mea Glyc.*) Mea, quaſi amator: Glyceriū,quaſi familiaris dixit: *Quid agis?*) Quaſi perturbatus? *Cur te is p.*) Quaſi cōſolaturus.

108 *Vt conſ.f.a.cerneres*) Mirè,nō ſuſpicaretur,dixit: ſed cerneres.& eſt ordo,vt facilè cerneres. ſed cerneres, ſicut ſuprá,-Laudem inuenias & amicos pares.

109 *Reiecit ſe in eum*) Obiicitur ei quod à Glycerio factum eſt: vt,Quis enim vnquam tam palàm de honore, tam vehemēter de ſalute ſua contendit,quàm ille atq; illius amici,vt ne hæc mihi delatio detur? *Quàm famil.*) [E]Quàm pro quantum hic accipies,non pro valde,& ſi dicas,Reiecit ſe quàm familiariter, ſignificat modo ac geſtu familiari. Si verò ſic legas, vt Quàm familiariter ad Flēs referatur, ſignificabit idem quod grauiter.

110 *Quid ais!*) [D]Non interrogantis,ſed mirātis eſt. *Redeo*) [V]Ἀνακεφαλαίωσις cauſſam obiurgandi ſe habere nōdū aſſeuerat, à iuſto & æquo, & à comparatis minoribus. *Iratus,atque æg.f.*) [D]Iratus, culpa: ægrè ferens, quia præter ſpem.

Nec ſatis) Mirè expreſſit indulgentiam patris erga filium.erat, inquit, cauſa: ſed pro amaritudine obiurgationis non erat ſatis, hoc eſt,non idonea videbatur. *Nec ſ.ad ob.*) Deeſt Habui vel Erat. Virg. Nec ſat rationis in armis.Et hic,Erat vel Habui,deeſt ad ſententiam. *Diceret*) deeſt Enim. 111

Quid feci?) Mirè fiduciam prætulit argumento quod eſt in ſequenti verſu. *Quid feci?quid commerui, aut peccaui?*) αὔξησις à maioribus ad minora. Et Feci,quaſi facinus dixit. Facere enim quis & homicidiū dicitur. Commerui,minoris culpæ eſt. Peccaui, multò minoris,vel leuioris. [S]Seruio Commerui ſignificat malè egi. Sipontino commereor idem eſt quod mereor,ſed promereor ferè in bonam partem accipitur,illud in malā. Apuleius,Ingentem ob id laudem apud ſuos promeritus.Plauto tamen promeritus in malam partem vſurpatum eſt, Quid mali ſum tanta ex re promeritus? *Quid peccaui*) Pro, in quo peccaui,dicimus. 112

Quæ ſeſe) [D]Illic,mea Glycerium: hic pronomen dixit. mira diſſimulatio, tanquam illam præter periculū neſciat. 113

Nam ſi illum) Argumētum per rationem à contrario: vt ſi dicas,Viro forti præmium debetur, ſi deſertori pœna conſtituta eſt. *Obiurges*) [M]Obiurgatio, eſt caſtigatio poſt turpe factū,& pertinet ad amicos, & affinitate & propinquitate coniunctos. *Auxilium tulit*) [S.D]Pro opem tulit, vel auxilio fuit. Cicero de Ora. 11.Sodali meo auxilium ferre non potuiſſem. *Tulit*) [D]Pro attulit. ſed multa ſignificat:& aliàs pertulit:Virgil. Non tulit hanc ſpeciem furiata mente Chorœbus. Aliàs ſuſtulit: vt Idem, Omnia fert ætas animum quoque.pro aufert. 115

116 dssasp *Quid facias illi, qui déderit damnum, aut malum?*
117 iisi S I. *Venit Chremes postridie ad me, clámitans,*
118 sdssp *Indignum [fácinus, comperisse] Pámphilum*
119 sidasi sidd *Pro vxôre habêre hāc peregrinā,* * *[ego illud] sedulò*
120 ijssip *Negâre factum. ille instat factum. dénique*
121 asissp *Ita tum discêdo ab illo, vt qui se filiam*

D. Vel [facinus comperisse.]
Go. [tuis ego]. sid: ai.
*Mire expressa leni lis concertatio, Chremes generum abdicat.

116 *Illi*) Pro illo. *Dederit d. aut m.*) Damnum, rei est: Malum, ipsius hominis. B Martianus Capella sub Rhetoricæ persona de argumentis agens, A contrario, inquit, vt vita & mors. Ex quibus sic Terétius, Nam si illum obiurges vitæ qui auxilium tulit, &c. *Dederit damnum*) Dare damnum pro inferre, antiquitas dixit. S.E Damnum aut malum dare, elegans est pro damno, vel malo afficere. *Aut malum*) B Vt apud Græcos κακὸν, sic apud Latinos Malum, anceps est ad afflictionem & improbitatem.

117 *Venit*) V Digrediendo est narratiuncula expostulationis, aut certè conquestionis per Chremeté, qui intédit, & Simoné, qui depellit. *Venit Chremes*) D Argumentum ex coniectura, id est, à testibus. Et mirè supiá, Vltrò venit ad me. Ergo hic causa iusti doloris ostenditur, quia dolet etiam Chremes: nā potuit, nō daturus filiam, non venire. *Postridie*) Vt sine dilatione sciri posset. B Quare non eodé die? vel quia non tam citò id audierit, vel quia Chrysis de more & consuetudine noctu elata, & in ignem posita est, neque tū adeundi Simonem, sed cubandi & quiescendi magis tempus erat. Vallensis de Pridie & Postridie, Habent, inquit, simillimā significationē ei, cuius sunt Heri & Cras. Est enim Pridie quasi heri, non tamen præsentis diei, sed cuiusdam alterius aut præteriti, aut futuri. Præteriti sic, Pridie quàm intrarem mare, lux serena fulsit. Futuri sic, Pridie quàm intres patriam, sacrificium facito, id est, die præcedenti quo aut mare intraui, aut patriam intrabis. Item, Postridie quàm pater morté obiit, epulum feci. Et, Postridie quàm vxorem duxero, nauigādum mihi est. Vel cum genitiuo sic, Pridie & postridie illius diei quo aut hæc feci, aut faciam. vel sine Quàm, & sine Diei, sic, Venit ad me Chremes postridie, supple illius diei, quo gesta sunt. R Animaduerte prudériā Chremetis, qui filiā dare noluerit aliā amanti Pāphilo, & in alio occupato amore, videlicet in seditioné, atq. incertas nuptias. Obseruent hoc in locandis filiabus parétes, ne cui eas, qui habeat alibi animum amori deditum, despondeant. *Clamitans*) D Indignantis est: vt, Clamant omnes.

Indignum facinus) Distinguendum, vt 118 per se intelligatur Indignum facinus, & ipse doleat Pamphilū corrūpi. S.D Indignus, indignitas: importunus, importunitas, voces sunt vitii, & sceleris plenæ, quæ nunquā ferè sine quodam stomacho, atque execratione efferuntur. Est enim indignus, vel importunus, quasi ob vitia, & scelera detestādus. Cic. pro Quintio, Quid hoc iniquius, aut indignius dici, aut cōmemorari potest? *Comperisse*) D Ergo ab aliis: vt appareat verum quod ait, Tū vno ore omnes: &, Hac fama impulsus Chremes. *Ind. fac. comp.*) Deest Se, incertáque distinctio. *Pamphilum*) Cum emphasi dixit, id est, prudentem & bene moratum. Et, nec amicam, sed Pro vxore. Mirè ergo, quasi non hoc doleat quòd amet, sed quòd pro vxore habeat. Et simul excusatur filiam denegaturus socer.

Pro vx. hab.) S.D Anteā annotauimus, pro 119 suis vti, idem esse quod loco suorum. Similis est hic loquédi modus. Nā pro vxore aliquā habere, id est, loco vxoris, vel tanquā ductā vxorem. *Hanc pereg.*) D Hanc, cum contemptu dictum est. & Peregrinā, vt alibi, Adeóne est demens ex peregrina? nam hoc nomine etiam meretrices nominabantur. *Ego illud sed.*) Quanto affectu pater factum quod viderat, negabat! *Sedulo*) Quomodo sedulò, si negabat? an sedulò, vt Sosiæ? Id est, simpliciter: anqa nō semel negauit, vel ille institit?

Negare factum) Officium patris, & simul 120 per hoc expressio probationis. *Ille instat factum*) Plautus, Instare factum simile est. ἐγχειρεῖν. *Instat factum*) Vetustè, id est, instat dicere factum esse. B Pro asseuerat interpretātur Grāmatici. *Denique*) D Quid denique? ad summam properat, & ad finem dictorum. Denique, id est, postremò.

Discedo) Propriè: non enim abeo. vnde 121 discessio. *Vt qui se f. n.*) B Prisciano authore hæc relatiua sæpius inueniūtur per eclipsin aliorū casualium: & citat hunc Terétii locum, Ita tum discedo ab illo, vt qui se filiā neget daturū. Deest enim vt Ab eo qui neget. D Probauit quod non volebat senex Sosiæ: adhuc superest vt ostendat quòd non sit irascendum, quin iustè irascatur.

Eclipſis. *Neget daturũ.* SO. *nõ tu ibi gnatũ?* SI. *ne hæc quidẽ* ijſaſp ſcriſi

Go. [Sat] diſſi. vel [vehemens] diſſyllabũ. Aſed verſus hoc pacto non ſanatur. *[Satis] vehemẽs cauſſa ad obiurgadũ.* SO. *quî cedo?* } vel ſiiſp

SI. *Tute ipſe his rebus finem præſcripſti pater,* aai.ſi

Propè adeſt quum alieno more viuendum eſt mihi: aiſai

Sine nunc meo me viuere interea modo. { aiſſp ai

Al. [Qui] aijſsp: [eſt relictus] bijſſp, eliſo ſibilo ĩ relictus]. SO. *[Quis] igitur relictus eſt obiurgandi locus?*

122 *Non tu ibi gnatum?)* κοινούμενον, vel eclipſis. deeſt Inuaſiſti, obiurgaſti, adortus es.

123 *Ad obiurgandum)* Incuſandum, inclamandũ. BObiurgatio eſt caſtigatio poſt turpe factum, pertinetque ad amicos, & affinitate & propinquitate coniunctos.

124 *Tute ipſe)* ML Ea dicit, quæ filius reſpondere poterat. D Modo tamen non addidit Dicere. V Quanta eſt parentum in filios indulgentia! Hic potiùs caſtiganda fuiſſet ineuntis ætatis ſtultitia, ſicut Cic adhortatur. Eſt alter dialogiſmus loco filii à Simone ſuſceptus, & Præſcribendi verbum Alciatus fuſiſſimè explanat. *Fin præſcr.)* aPræſcribere hic ſtatuere eſt. Ita & Cicero in epiſtola ad Terquatum, Simus igitur ea mente, quam ratio & veritas præſcribit. S·D Præſcribere eſt definire, præfinire, vel præſtituere: aut antè vel priùs ſcribere, aut inſcribere. In cuius verbi ſignificatione vſurpanda multùm errant Iuriſcõſulti, cùm pro certo temporis ſpatio capiunt: quod vbi præteriit, res, de qua controuerſia ſit, vltrà agi nõ poteſt. Id tamen ſignificatum multùm apud illos celebre eſt, ſed non ideò Latinum eſſe conſtat. Tu ita vſurpato, vt anteà tradidimus. Vnde eſt præſcribere finem, vel modum, iura, mores, authoritatẽ, mẽtem: præſcribere vt, vel ne: & ſimilia.

125 *Propè adeſt)* LVerba Pamphili & eſt defenſio à tempore. *Propè adeſt, quum)* S·TId eſt, propè adeſt tẽpus, quo: &c. TPropè adſunt nuptiæ: in proximo ſunt metæ libertatis: & ideò auidius voluptaria ſub finem carpenda ſunt. Quũ pro quo. hoc enim ſignificat Quũ. *Alieno m. v.)* VIntelligit maritale capiſtrũ. vt pote coniugium, & ad prouerbiũ alluditur, quod eſt, ἄλλος βίος ἄλλη δίαιτα. S·D Alieno more, vel alieno modo viuere, idem eſt, quod alterius arbitratu, vel ex alterius præſcripto. Suo more, vel ſuo modo viuere, contrarium eſt loquendi genus. Barbari dicunt viuere ad ſuum, vel alterius placitum. MU Dicitur & viuere more alicuius. Sic Heaut. Huncccine erat æquum ex illius more, an illum ex huius viuere?

126 *Nunc)* Emphaſim habet, quaſi diceret, ſaltẽ nũc ſub ipſas libertatis metas. *Meo me. viuer. modo)* DMeo modo, mea volũtate, meo arbitrio. RVtinam, vtinã nõ eſſent & inter Chriſtianos, qui perinde vt Simo ſuos educẽt liberos: qui à peruerſorũ eos abſtrahere cõſuetudine negligãt: qui denique ſinãt præcipites in quæuis vitia impunè prolabi, & quæ ſuo cũque animo libitum eſt, facere. Rectè ait Solomon, ſtultitiam agnatam eſſe cordi adoleſcẽtis. virgam verò caſtigatricem eximere eam. Quo nimirum innuit Solomon, pueritiã per pædagogiam coërcendam eſſe neque debere eam ſuo viuere modo. Proinde ita idem monet, Ne ceſſes caſtigare adoleſcentem: ſi percuſſeris eum virga, non morietur: ſi virga verberaueris, ex inferis animam eius eripies. Idem, Caſtiga, inquit, filium tuum, dum ſpes eſt, ſi re vt corrigatur. Qui abſtinet virgam, odit filium ſuum: qui verò amat eum, quærit, vt erudiatur. Idem, Virga, inquit, & obiurgatio affert ſapientiam: at puer qui non coërcetur, pudefacit matrem ſuam. Idem, Si caſtigaueris filium, iucundus erit tibi, & afferet animæ tuæ delicias. Cicero quoque monet in primo Officiorum, ineuntis ætatis inſcitiam ſenum eſſe prudentia regendam, maximéque hanc ætatem à libidinibus arcendam, exercendámque eſſe in labore, patientiáque & animi, & corporis.

Quis ig. rel. eſt ob. locus?) S·TId eſt, quæ reliqua eſt obiurgationis occaſio? vel, quam aliã iuſtam cauſam ſperas filii obiurgandi? Latè autem patet hæc locutio apud Latinos. Relinquere enim locum, interdum eſt admittere audire fidem habere, probare, credere: vel eſt occaſionẽ aut cauſſam præbere, vel argumentum dare facultatem concedere. Cicero Famil. 1. Planè nec precibus noſtris nec admonitionibus reliquit locum. Idem Famil. IIII. Tuæ ſcientiæ excellenti, ac ſingulari nõ multò plus, quàm noſtræ, relictum eſt loci. Idem ad Quint. frat. Illud quod ſæpe tibi curæ eſſe intellexeram, ne cui iniquo relinqueremus vituperandi locum. Pro locum relinquere, eleganter dicit idem Cicero locũ relictum facere: Philippica XIII. Summos viros miſimus, repudiaſti: nunc in tantam flammã, támque inueteratam mittamus, cum locum tibi 127

saʃʃp S I.[a] *Si propter amôrem vxôrem [nolit] dúcere,*
aiaʃʃi *Ea primùm ab illo [animaduertênda iniúria est.]*
cbʃʃi *Et nunc id óperam do, vt per falsas núptias*
ʃʃiʃp *Vera obiurgándi caussa sit, si dénegat:*
iaʃʃi *Simul sceleràtus Dauus si quid [cónsili]*
aʃʃdi *Habet, vt consûmat, nunc, cùm nihil obsint doli.*
abdʃʃp *Quem ego credo mánibus pédibúsque obnixè ómnia*
cdbdʃp *Factûrum, magis id, [ádeò,] mihi vt incómmodet,*
ijʃʃi *Quàm vt obsequâtur gnato.* S O. *quápropter?* S I. *rogas?*

[a] Prudens Simonis consilium.
D. Alias [nolet].
Alias [est animaduertenda iniuria] aʃaʃʃp. vel eliditur l in [sùo], aaaʃʃp.
Alias [consily].
B. Al. [ideò,]

tibi relictum non modò ad pacem, sed ne ad deditionem quidem feceris? Insuper pro locum relinquere, vel relictum facere dicunt Latini visitatè, locum dare. Cicero Famil. III. De tuo in me animo secus existimandi, videris nonnihil loci dedisse. *Rel. est obiur. l.*) DMirè Obiurgandi: tanquam incensus pater in filium videretur. nam suprà cómotus plus per ἀποσιώπησιν significauerat.

128 *Si propter*) Hoc erat secundum in diuisione, Et consilium meum cognosces. *Si pr. am.*) Initium consilii sui demonstrãdi. *Vxor. n. duc.*) S.DVxorẽ ducere, est aliquam in matrimonio habere. Cicero ad Att. Quintus à ducenda vxore sic abhorret, vt quicquam libero lectulo neget esse iucundius.

129 *Ab illo anim. ini.*) D Nota participium à passiuo. Animaduertenda, castiganda, vindicanda est, I captãda & obseruanda. Et est hic locus, quo exponitur cõsilium senis, ad quod tota antegressa narratio confertur. *Ea pr. ab illo*) BId est, illius, Dquã facit, non quã patitur. *Ea pr. anim. iniuria*) Vt iam hoc sit peccatum quòd recusat nuptias, non quod peccat adolescens. BHabiturus igitur est loco iniuriæ, si filius vxorem recusauerit. DIdeò ergo primùm dixit, Animaduertenda iniuria est, vindicanda, exequéda est. Et bene, Ea ab illo dixit, iniuria. certissimam enim notat personam, quæ debeat pro iniuriis pœnas soluere, Quòd si dixisset: iniuria Eius, ἐμφατικῶς fecisset, verum quam passus est ab alio, an quam ipse aliis intulit. S.D Animaduertere pro punire, vel vlcisci, ferè poni semper solet cum præpositione In, & casu accusatiuo: vt, animaduertere in aliquem. Sine præpositione tamen elegans est: vt cùm dicimus, animaduertere peccata alicuius, pro punire. Cic. in Ver. Ea sunt animaduertenda peccata, quæ difficillimè præcauentur. Sic dicit Terentius animaduertere iniuriam ab aliquo, pro iniuriã insectari, & vlcisci. & eam quidem nobis ab aliquo illatam.

Et nunc id) V Caput narrationis hic exprimitur, & post vitam filii nunc consilium de nuptiis init, & subdit tanquam alterã narrationis parté. DHic reddit quod dixerat, Cõsilium meum cognosces. Id, id est, propter id. S.DNullũ hic locũ tenet ista particula Id. sed sed planè redundat. Nam si dematur, nihilominus sensus erit perfectus. Sic sæpe particulas inferciunt Latini, quæ nullius sint momenti in locutione. *Vt per falsas nuptias, &c.*) M Apuleius libro sexto sic ait Luxuria puerilis nuptialibus pedicis colliganda est, & primi impetus iuuentutis fręno quodã coërcendi sunt. Flamma sæui amoris parua quidem primo vapore delectat, sed fomento cõsuetudinis exæstuans, totos comburit homines. Et Plautus in Cistellaria dicit, amorem melle ac felle fœcundissimum esse. 130

Vera) VSimulationis duplex est caussa, & altera pars dilemmatis est tantùm expressa. D ἀντίθετον, quia Falsa dixit, intulit Vera. BIuxta illud quod aliàs à Dauo dictum est, Sed si tu negaris ducere, ibi culpam in te transferet. 131

Quem) V Ratio est scelerati Daui. *Manibus, pedibúsque*) D Prouerbiale. B Summum S.D seu Extremum conatum significantes dicimus, Manibus pedibúsque, id est, omnibus membris, totis viribus. *Obnixè*) DCum conatu, instanter contra conantem, B contrà. 134

Magis id) DId, propter id. *Magis id adeò*) BAdeò pro certè: vt sit, magis propter id certè. *Incommodet*) DNoceat, incommodum afferat. Non enim, inquit, prodest filio amare meretricem. S.D Incõmodare est incõmodum dare, vel ferre. Cicero pro Quintio, Qui nihil alteri scientes incõmodant, nihil ipsis iure incommodi cadere potest. 135

Quapropter?) D Mirè Sosia interrogat, quasi vlla causa sit fallendi dominum. 136

B. Turbatæ mentis aposiopesis & grauē pœnam minantis.
Kal. sine; sed ieptè.

Mala mens, malus ánimus. quem quidem ego si* 137
sénsero.
Sed quid opus est verbis? Sin euéniat (quod volo) 138
In Pámphilo vt nihil sit mora: restat Chremes, 139
Qui mihi exorándus est. & spero cónfore. 140
Nunc tuum est officium, has bene vt adsimules 141
núptias:

D. Al. Cui mihi expurgandus. Cui non Qui: quis Cui per Q veteres scripsère.

137 *Mala mens*) Voluntas, est mens, et ima ratio. Argumentum à natura, & an aliquis sine causa malus, an ab impulsione. [a]frequēter fidem afferunt & detrahunt auaritia, ira, crudelitas, seueritas. *Mal.*) [V]Caussa est tum à natura Daui, tum à causa efficiente petita. Nam si mens vnde profisci cūtur consilia, mala est, non meliora inde speranda sunt consilia. Contrà ex bona mente non nisi bona prodeunt. [R]Si arbor mala fuerit, qui possunt fructus esse boni? οὐ γὰρ ἐστι δένδρον καλὸν ποιοῦν καρπὸν σαπρὸν, οὐδὲ δένδρον σαπρὸν ποιοῦν καρπὸν καλὸν, quemadmodum in Euangelio ait Christus: vt rectè collegerit Simo, Dauū nihil nō perperam, ac secus quàm ipse velit agere, quòd eius mala sit mēs, malus animus. γνώμη ἐκ δ᾽ ἀνδρὸς ἐσθλὰ χρηστὰ γίγνεται. *Quem q. e. si sens.*) [D] ἀποσιώπησις est grauissimā pœnam ostendentis, [V]apta grauiter minitantibus. Subauditur enim Aliquid machinati, probè vlciscar.

138 *Sin eueniat*) Prioris dilemmatis altera pars. [B]Restitutionem loci huius Erasmo debemus, cuius verba subscribam ex conuiuio Poëtico, Cùm Sine sit minitātis, nihil hic sequitur quod facit ad minas, proinde suspicor à Poëta scriptum fuisse, Sin eueniat quod volo, vt Sin respondeat ad Si, quod præcessit, Si propter amorem nolit vxorē ducere. Proponit enim senex duas partes inter se diuersas, Si Pamphilus ob amorem Glycerii recusat nuptias, erit quod cum illo expostulem: sin ille non recusarit, tum mihi exorandus restat Chremes. Porrò hyperbaton longius fecit interpellatio Sosiæ, & stomachus Simonis in Dauum. [Mu] Sin pro eo quod est, Sed si: vt in obscœno carmine, Sin hæc mei te ventris arma laxabunt. Quem locum explicuit Alciatus in Parergis. *Quod volo*) Annotandus est vsus verbi Volo, hodie paucis cognitus, paucioribus vsitatus. Non enim solùm assensionem significat, sed & desyderiū. Itaque expono hic, Quod volo, id est, quod summopere cupio. Cic. pro M. Marcello, Maxima sum lætitia affectus, cùm audiui te consulē factū esse eūmq honorē deos tibi fortunare volo. Idem Cornificio, Eādem rem tibi volo bene & feliciter euenire.

In Pamph. vt n. sit mora) [S.D] Id est, vt Pamphilus non deneget se vxorem ducturū. 139 Moram autem esse in aliquo, vel per aliquē, elegans est loquendi modus. Terentius in And. Neque istic, neque alibi tibi vsquam erit in me mora. Idem, Nunc per hunc nulla est mora.

Confore) [P] Ab eo quod est Confit, id est, perficitur, futurum tempus infinitiui modi Confore facit, id est, perfectū iri. Sic in Adelphis, Verùm, quid ego dicā? hoc cōfit quod volo. Confieri, id est, perfici. vnde confectum negotium dicitur, vel confecta res quæ ad plenum perficitur. Virgi. Nunc qua ratione quod instat, Cōfieri possit paucis aduerte, docebo. [a]Laurentius dicit Confore & Profore Comicis esse familiaria. 140

Nunc t. est off.) [D]Hoc ad illud tertium respicit, quod dixit, Et quid facere in hac re te velim, Has bene vt adsimules nuptias: Perterrefacias Dauum. hoc erat tertium de his, quę dicturum se promiserat. *Nunc tuum*) [V]Tertia & postrema huius narrationis pars est & Sosiæ officiū describitur. Cæterū Priscianus in de[illegible] libro Hellenismos ex hac scena a[illegible]e voluit. vt pote, Quæ sit rogo, Græcis est, τίς ἐστιν; vt, Quàm timeo quorsum euadas, Græcorum phrasis est, ὡς δέδοικα ποῖ ἀποβαίνῃς: vt, Quid facias illi, qui dederit damnū aut malum? Græci sic efferunt, τί ἂν ποιήσῃς ἐκείνῳ, ὃς ἂν ζημίαν ἢ κακόν. & sic quis plerasque Latinas locutiones cum Græcorum dialectis conferret: dici nequit quantum fructus ex mutua collatione quis faceret. *Nunc t. est off.*) [S.P]Tuæ scilicet partes, tuū munus, oportet te id facere. Cicero, Bruti erit officium, occurrere ei. *Adsimules*) [P]Hoc est vnum verbum Adsimules, quod dixit. Quin tu vno verbo dic, quid est quod me velis. [S.D]Adsimulare dicimur, quod non est. Cic. in Verr. Act. IIII. Literæ, litur̄que omnes adsimulatæ, expressæ, de tabulis in libros transferuntur. Idem pro Cælio, Is multos fortes viros specie quadam adsimulatæ familiaritatis tenebat. 141

142 tbsssp *Perterrefácias Dauum: obsérues filium,*

143 assaß *Quid àgat, quid cũ illo consílij captet. s c. sat est:*

144 sisssp *Curàbo, eâmus iam nunc intró. s i. I pra, sequar.*

142 *Perterrefacias*) D Venustè & Poëticè. *Obserues f.*) Obseruatio in duabus rebus est, in obsequio, & speculando. B Seruius in 4. Georgicon. Obseruare est callidè aduertere.

143 *Quid cum illo cons. captet*) s. D Captare, vel capere consilium, est consilii rationem inire. Et dicimus capere consilium rei alicuius, vel de re aliqua, vel à re aliqua. Cicero ad Att. IIII. Quid consilii de omni statu nostro capiamus te absente, nescimus. Idem in Verr. Act. IIII. Capit consilium de amicorum, & propinquorum sententia, non adesse ad iudicium. Idem cõtra Rull. Neq; enim cõcionandi potestas erat cuiquã, nec consilii capiẽdi publici.

144 *Curabo*) D Vt coquus. & suprà sic, Nempe vt curẽtur rectè hæc. *I. pra*) Figura ἀναστροφή, quod nos Præi, dicimus. B Præ hic antè significat. Priscian. Prosam, inquit, orationem scribentes, rariùs præposterè proferunt præpositiones. I, præ, Anastrophe est.

ACT. I. SCEN. II.

ARGVMENTVM. D Narratione iam habita persona Sosiæ non erat necessaria ergo subfticit senex, per quem agenda sunt reliqua R Eius(dum iam institutum consilium, P quod de celandis nuptiis ceperat, R exequi parat)admiranda hic exprimitur prudẽtia atque sagacitas: qui (postquàm Dauũ timere sensit, vbi nuptias futuras esse audiuit)est subodoratus, & probabili verisimilique coniectura assecutus, V imò post multam ratiocinationẽ, tandem aliquando per asseuerationem colligit, filium nolle ducere vxorem: R non ignarus videlicet, omnia communi inter ipsos consilio agi, eadémque omnia eos & velle, & nolle. V Quæ pars velut fundamentũ est futuræ consultationis & contentionis D Certus verò ad hoc inducitur Simo, vt magis perturbetur inopinata consensione Pamphili ad ducendam vxorem, & præterea nihil agat cum Chremete de tradenda filia, cõfirmandísque nuptiis. B Hic igitur filii amorem, L de filióque Daui animum R explorat pater. simulat futuras nuptias, L terret Dauum, B eíque pistrinũ interminatur, si quid fallaciæ in ipsis conatus fuerit nuptiis. M Cæterùm humani ingenii ac prudentiæ coniecturam in re ciuili nõ sufficere ad veritatem dispiciendam hæc scena declarat: & serui non stolidi, sed versuti calliditas exprimitur, qui rem omnem pro captu seruilis ingenii ac rationis consyderat, & ratiocinatur ne incautus opprimatur. & patris nimia indulgentia erga filios, ac negligentia in illorum educatione describitur. Duo hęc illorum malorum causæ sunt, quæ facilè emendantur. Et patrem decet in primis ita filiũ instituere, vt se ac patria dignus adolescat Plato in eo Dialogo qui Theages de sapientia inscribitur, sic ait, Non enim hactenus cognoui, cui rei maiorem diligentiam quisquis mentẽ habet, adhibere debet, quàm vt filiũ optimum reddat. V *Ethica*. 1 Matrimoniũ, vtilissimum est amatoribus remedium. 2 Domestica exempla sunt admodum perniciosa Est enim talis pædagogia peste pestilentior. 3 Improbis seruis & immorigeris sua est pœna.

Versuum genera. Septimus & octauus sunt trochaici tetrametri catalectici. Reliqui omnes iambici acatalectici, atque triplices, nam quintus est dimeter, senarij sex, nempe tres primi, ac vicesimusquintus cum duobus sequentibus, reliqui quadrati.

SIMO. DAVVS.

1 dssssp NON *dúbium est, quin vxôrem nolit filius:* Spargitur res in personas, & filiturũ cõsilium exequitur.

1 *Non dub. est, &c. Ita Dauũ m. t. sensi*) B Ab adiunctis ratiocinatur senex. Adiuncta dicũtur quæ adeò inter se finitima sunt, vt si vnum existat, alterũ quoque existere necesse sit: vt amor, & pallor. Omnis pallet amans. Ab adiunctis ita licebit argumentari: Amat, igitur sollicitus est. Huius loci meminit & Rodolphus Agricola, capite de contingentibus lib. 1. Dialecticæ inuentionis. Illa, inquit, contingentia nostri sunt negotii, quæ velut indagine vestigiisque quibusdam ad ipsam rem nos possunt perducere. Cuiusmodi sunt, vel vnius efficientis facta, vel subiecti vnius adiacentia, quæ in eodem sunt loco vel tempore, vel quomodolibet aliquid cõmune inter se habent, quo de vno possit in aliud fieri transitio. Apud Quintilianum itaque in Mathematico, Vir fortis hoc ipsum quod fortiter fecit, in argumentum affert futuri parricidii: quoniam vtraque ait, opus esse impetus & furoris cuiusdam: vt ambo vnius animi possint videri. Terentius quoque. Non du-

I. Signū ex adiunctis. G. s'ipse: [R] s'dipse: R. futur' est, vel futura'se.

[R] *Ita Dauum modò timêre sensi, vbi nûptias*
Futúras esse audiuit. sed' ipse exit foras.
D. *Mirâbar, hoc si sic abîret. & heri semper lénitas*
Verêbar quorsum euáderet:
Qui postquàm audierat nō datū iri filio vxôrē suo,
Nunquam cŭiquam nostrum verbum fecit,
neque id agrè tulit.

blum est, inquit, quin vxorem nolit filius, Ita Dauum modò timere sensi. Nam quid per se timor Daui ad nuptias filii, nisi id esset quod omnia communi inter ipsos consilio agerentur, & eadem omnia vellent atque nollent? *Quin vx. nolit*) Quin pro quód.

Ita D. m.) Ita pro adeò hîc positum videtur: vt & illic, Dii te eradicent: ita me miserā territas. [F] Nō recessit de loco senex: Sensi ergo Modò, id est, antè quàm cum Sosia loqui cœpissem. *Ita D. m. t. sensi*) Argumētum quòd suprà ab eo quod nostri faciunt. & Dauus nō rectè scribitur, Dauos scribendum, quòd nulla litera vocalis geminata vnam syllabā facit. Sed quia ambiguitas vitāda est nominatiui singularis, & accusatiui pluralis: necessariò pro hac regula, digamma vtimur, & scribimus DaFus, serFus, corFus.

4 *Mirabar*) [L] Sermocinatio Daui deprehēso senis consilio. [V] Est quodāmodo [Greek]. Miratur enim cur herus, præsertim in seruos suos sit lenior. & hic est propositio. [R] Vide serui astutiam, qua domini consilium deprehendit: & illud prætereà vide, quid faciat eō scientia malefactorum. Neque verò hîc Dauus de nimia patris in Pamphilum lenitate indulgentiáque loquitur, vt quidam sentire videtur, qui quidem in margine hæc verba adiecit, Magna lenitas parentum filios corrumpit. Sed illam hîc intelliges lenitatem Simonis, qua postquàm audierat non datum iri filio suo vxorem, nunquam cuiquam seruorum verbum fecit, neque id egrè ferre visus est. Hæc autem nimia senis lenitas, vehemētis alioqui atq; iracundi, valde Dauo suspecta est. qui non temere herū præter naturā suā tam lenem esse, aut lenitatē certè tam diu simulare credit: proptereà cōiecturam suam subiicit, qua quid sibi velit illa senis insolita antè maximéq; eius aliena ingenio, lenitas intelligere atq; assequi videtur, id voluit, inquiens, nos sic nec-opinantes duci falso gaudio, Spectātes iam amoto metu, Intereà oscitantes opprimi, Ne esset spatiū cogitādi ad disturbādas nuptias. [D] Hic locus est in quo Dauus insinuatur spectatoribus multa gesturus.

Si sic) Sic, pro leuiter & negligenter, quod Græci [Greek] dicunt. significat autem [Greek] sic: & est de his quæ adiuuanda gestu sunt: vt Tantillum puerum: &. Huius non faciam.

Abiret) [S. D] Nota est abeundi propria significatio. Translata verò istiusmodi est, vt ponatur pro cessare, euanescere, vel sedari. Quare hunc Terētii locum possumus ita exponere: Mirabar, hoc si sic abiret: id est, mirabar hoc si sic euanesceret. Cicero ad Att. xv. Ad summam, nō possunt isthæc sic abire. Idē de Finib. Hoc fortasse non poterit sic abire.

Heri semper lenitas) [B] Cùm Dauus recusatione nuptiarum, videret Simoné nihil omnino commotum, suspicabatur, id quod erat, lenitatem illam non veram, sed simulatam esse. *Lenitas*) [D] Clementia, facilitas. cui contraria, asperitas & difficultas. An Semper lenitas, vt sit, [Greek]? Lucretius, Semper florentis honoris. [B] Hyphen, hoc est, duarum vocum, in vnam coitionem esse Pontanus ait, in opere de aspiratione huius nota est lineola repanda. *Semper lenitas*) [D] Ac per hoc simulara vsque nunc lenitas: nam nemo in diuersis actibus semper lenis est: nisi fortè fictus assimulator & callidus. *Semper lenitas*) Sine differentia est importuna lenitas. [L] Semper, pro perpetua.

5 *Quorsum euaderet*) [D] Ad quam partem erūperet. Et euadere, est per quancunque difficultatem ad aliquid peruenire. *Quorsum euad.*) [S. D] Hoc est, quem exitum, & finem haberet. Suprà similis est locutio, vbi dicit Sosia, Quàm timeo, quorsum euadas. Non magis autem creber est is euadendi vsus apud Terentium, quàm apud Ciceronem: vt ad Att. ix. Vt anteà videamus, hoc quorsum euadat. Idem ad Att. xiiii. Nihil antè de profectione constituam, quàm ista quò euasura sint, videro. Idem ad Att. xvi. Tu quidem & prudenter, & amicè suades, vt in iis locis sim potissimùm, quoad audiamus hæc, quæ commota sunt, quorsum euadant.

6 *Qui postquàm*) [V] Confirmat ab insolita æquanimitate, cuius signa sunt, quia non expostulat, quia non grauato animo fert.

7 *Verbum f.*) [D] Non dixit litigium, aut rixam: sed Verbum. istæ exiguitates asseuerationes

8 S. *At nunc faciet: neque, vt opinor, sine tuo magno malo.*

9 D. *Id voluit, nos sic nec opinanteis duci falso gaudio,*

10 *Speranteis iam amoto metu, intereà oscitantes opprimi,* — Callida Daui suspicio.

11 *Ne esset spatium cogitandi ad disturbandas nuptias.*

12 * *Astutè.* S. *carnufex que loquitur!* D. *herus est, neque preuideram.* — *I. Subiecta in fine ironia.

tiones dicuntur. & cum pronuntiatione: vt intelligatur, ne verbum quidem. S.D Verbum, vel verba facere, tritus est loquẽdi modus. pro loqui. Dicimus autem, verba facere alicui, vel cum aliquo de re aliqua: id est, sermonem habere. Verba autem facere alicui, non ita admodum vsitatum est loquendi genus. Cicero ad Att. II. Multa feci verba de toto furore, latrocinióque P. Clodii. *Neque id a.t.)* D Hoc est semper lenitas.

8 *Faciet)* Subaudiendum Verbum. Et est Faciet, persona tertia pro prima. *Faciet)* Id est, irascetur, denuntiabit, loquetur. *Sine t.m.m.)* Id est, comminabitur tibi, & minas contemnes, vt ad pœnas peruenias.

9 *Id voluit)* V Caussa impulsiua lenitatis est. Nam securos opprimere affectat, ne nuptiæ disturbentur. Verùm securitatis hic est notatio, quia nihil opinantur aut suspicantur, quia gaudio ducuntur, quia sperant, quia nihil metuunt, quia oscitant. Hos igitur opprimere haud difficile est. Plæraque vero ἐνθυμηματικῶς dicta sunt: gaudent, dum nihil suspicentur: sperant, cùm metus amotus sit. Verùm in oscitatione immodica securitas significatur. *Id v.)* D Aut absolutè accipiendũ Id: aut id, quo modo Sic. demonstratio est, vt magis gestu, quàm sensu intelligatur, vt supra diximus. *Nec opinantes)* ὁμοί. S.D Notum satis est doctis apud antiquos nec, pro non, crebrò poni solitum: quod etiam in quibusdam dictionibus vsu inualuit: vt apud Ciceronem Lib. III. de leg. Senatori, qui nec aderit, aut caussa, aut culpa esto: id est, qui non aderit. Sed hæc loquendi forma familiaris est opinanti, aut opinato, ita vt dicatur nec opinans pro non opinanti: nec opinatũ pro non opinato: nec opinato, pro ex inopinato. Cicero, Nec opinantes mors opprimit. Idem Off. II. Admirantur, si perspiciunt nec opinata quidem bona. idem de Finib. Quòd cùm accidisset, vt alter alterum nec opinato videremus, surrexit statim. *Duci f.g.)* Duci idem est, quòd oblectari, vel teneri: vt, duci gloria, honore, ludis, oratione alicuius. Cicero ad Quintum fratrem, Ipse puer magis illo declamatorio genere duci, & delectari videtur. idẽ, Ludis oblectamur, & ducimur. D Ducere est expectatione longi temporis malum prolatare. Vel induci vt feras in tetia. *Falso g.)* Velut ex ira, & vitæ senis iracundia.

10 *Speranteis)* L Id est, securos, nomen, non participium. *Amoto m.)* D Ita singula sunt. & Amoto metu, sic dixit, quasi metus sit corpus brutum, quod cum molimine mouetur. S.D Pro metum amouere, dicit Cicero metum abstergere, aut depellere, vel deiicere. In orat. pro Sest. Qui primus post meũ discessum metum bonis, timorem huic ordini, seruitutem depulit ciuitati. Idem Fam. XI. Si timidus essem, tamẽ ista epistola mihi omnem metum abstersisses. *Oscitantes)* D Oscitatio est animi otium & securitas, dictum ab ore ciendo, id est commouẽdo. Oscitantes, securi, vel nihil prouidentes.

11 *Ne esset sp.c.)* S.D Id est, tempus. Spatium enim temporis est, & loci. Cicero Famil. XI. Mihi si spatium fuerit in Tusculanum ante Nonas veniendi, istic te videbo. *Cogitandi ad d.)* D Miranda locutio: vt si dicas, Cogitat ad dicendum. *Ad dist.n.)* S.D Disturbare propriè est demoliri: vnde disturbare statuam, parietes, ædificium, domũ, porticum. Nõnihil verò interdum trãslationis habet: & ponitur pro peruertere: vnde dicimus disturbare nuptias, rem, iudicium, societatem: Cicero Famil. XI. Cùm quidam de Collegis nostris eam rationem ligurirent, disturbaui rem, totámq; vobis integram reseruaui. Idem pro Rosc. Amerino, qui fidem lædit, quantum in ipso est, disturbat vitæ societatem.

12 *Astutè)* D Hoc & gestu & vultu seruili, & cum agitatione capitis dixit. *Carnifex)* Aut excarnificans dominum aut ipse dignus carnifice, vt caro fiat, id est ianietur: Lucilius, Carcer vix carcere dignus. B Carnifex Dauus, qui instar carnificis cruciat, & lacerat

qu^r hic.

*L. Negantis interrogatio.

*L. Ironica relectio dissimulantis.

Agu, id est, audis: Donatus. Alii pro facis, poni contendunt.

Indulgentia patris.

S. Daue. D. hem, quid est? S. ehodum ad me. D. quid ſiadſal ſiaſ
*hic volt? S. quid ais? D. * qua de re? S. rogas?*
*Meum gnatum rumor est amare. D. * id populus* ſiidſp ſ ſ
curat scilicet.
S. Hóccine agis, an non? D. ego verò istuc. S. sed nūc ſidſſdſp
ea me exquirere,
Iniqui patris est. [nam quod] ántehac fecit, nihil ad idſiſdſp
me áttinet. D. [nam quæ]. iſiſſdſp.

animum Simonis. *Neque præuideram*) D Præuidentia duplex est: aut enim animo, aut oculis præuidemus.

Hem) Quasi correptio totius corporis. *Ehodum*) Nutus est, intentionem animaduersionémque deposcens eius cum quo vult loqui. B Modo vocantis est, aliquando intentionem audientis exposcit: vt, ehodum dic mihi. *Ehodum*) D Dum παρέλκον est hoc loco. *Quid hic volt?*) More seruili, & vernali gestu. sic enim vocati à dominis, secum vultuosè agunt. *Qua de re?*) Negantis vim habet hæc interrogatio. plus est enim Qua de re, quàm nihil. *Rogas*) Hoc cum interrogatione indignantis.

M. eum gn. r. e. am.) V Percūctatoria est oratio, cuius propositio est subdola, & nonnihil ambigua. Præmolliendo enim viam sibi herus sternit. Seruum enim astutum sic circumuenire affectat. D Mirè apud seruū dissimulat, id quod iam probauit. R nempe amare Pamphilum: D & grauiter, constantérq. senex nōdum se fatetur credere, nec verum scire, ne amittat vim vindicaturi, si rescierit. R Hæc ille Solomon, Omnia, inquit, facit callidus cum iudicio: fatuus stultitiam prodit. B Prothesis est Gnatum pro natum. *Id p. c. scil.*) V ἀντίφρασις & μυκτηρισμὸς est, quasi populo non alia, eiq. grauiora essent negotia. L Quia rumigeratio populi est, sed hoc auersus ab illo contumaciter. Sic Virgilius, Scilicet is superis labor est. Scilicet, semper cū εἰρωνείᾳ ponitur. F Erasmus in cōmētario de copia verborū, Nō ista curat populus: Id populus curat scilicet. Hic per ironiam, inquit, commutata est sermonis facies. Valla. 1 1. lib. cap. vlti. Scilicet & videlicet, inquit, videntur idem significare quod certè, sed vsum habent, & præcipuè per amaritudinem quandam cum risu permistam.

Hoccine agis an nō?) Agis, id est audis. MU q. d. aduertisne animū ad ea quæ à me dicuntur, an non? D Alibi sic, Hoc age amabo. Plautus, Vos hoc agite. Spectat pronuntians, simul demōstratiuè, veluti aurem suā tangēs. S. D Agis nō hic ponitur pro audis, vt quidā volūt: sed pro facis. Quasi diceret Simo, Túne facis, Daue, MU Túne in causa es, vt filius meus amet, an non? Quam interpretationem si recipias, Daui legenda erit cum interrogatione respōsio. Donati expositio mihi quidem magis arridet. *Istuc*) D Deest Ago, vel audio. *Sed nūc*) V ἀνθυποφορὰ & interrogationis sollicitæ causa est à decoro patris.

Iniqui patris e.) D Iniqui est, si nunc velim quærere actus liberos adolescentis. MU Ironia est. significat enim non esse iniqui patris, cùm tam multa permiserit, tandem suo ipsas nuptias in filii mores anquirere. *Nam quod*) V ἀνθυποφορὰ per concessionē. Indulsi quidem adolescenti, sed nunc alia est vita. alii quoque sint mores. Sūt enim singulis ætatum gradibus sua decora apud Aristòtelem & Ciceronem. *Nam quæ antehac fecit*) D Pro ante hæc, consuetudine magis, quàm ratione dictur. *Nihil ad me att.*) Id agit vt superius consiliū se seruare ostendat. R Imò verò ad te maximè id attinet, Simo, quòd antehac fecit gnatus. Vtinam autem hoc ipso in errore non etiam versaretur multò maxima pars Christianorū. M Hæc sententia non quocunque patre digna est, sed illo qui sua indulgentia pariter & negligētia filium errare sinit, & ita labi, vt suæ inprudentiæ tandem det pœnas, ac filiorū delictis torqueatur. Plato in secundo de Legibus loquēs de vitæ puerorum disciplina, sic ait, Disciplinam appello virtutē, quæ primò pueris vel iuuenibus aduenit, si voluptas & amor, dolórque & odiū rectè in animos influāt, antequā ratione moueantur, & ratione deinde præsente rationi consentiant, propter superiorū bonorum morum consuetudinem. In sexto sic ait, Hominem, mansuetum animal esse dicimus. Certè si cum natura felici rectam quoq. disciplinam fuerit assecutus, diuinum animal & mansuetum efficietur. Sin verò aut nō satis, aut nō bene fuerit educatus, ferocissimum omnium quæ in terris nascuntur, animal redditur: quamobrem non debet legumlator summopere necessariam pueritiæ educationē postponere, sed operam dare in primis,

17 sbsdisp *Dum tempus ad eam rem tulit, siui animum vt explêret suum.* — D. [hic dies].

18 siasdisp *Nūc [hac dies] áliā vitā adfert, álios mores póstulat.* — B. Locus Rhetoricus a tempore.

19 sissdisp *Dèhinc póstulo, [siue aequum est,] te oro Daue, vt rédeat iam in viam.* — R. [sine aequum est.] Al. [& si aequum est,] tum in [si] nihil elidendum sisidsp.

20 sddidisi D. *[Hoc quid sit.] S. omnes qui amant, gráuiter sibi dari vxôrem ferunt.* — R. si in [qui] non eliditur, sed corripitur.

21 issisbsp D. *Ita aiunt.* S. *tum si quis magístrum cepit ad eam rem improbum,* — Go. [Quid hoc] isaiisi. D. [Hoc quid sit?] interrogatiué.

mis, vt optimus vir eligatur, qui pueris educandis præsit. Idem in tertio de Rep. sic ait, Quapropter ipsis principibus & primò & maximè deus præcepit, vt nullius rei maiorem curam custodiámq. suscipiant, quàm filiorū.

17 *Dum t. ad e. r. t.*) D Absolutè, & deest Se: vt sit, dum tempus se præbuit: quia suprà dixit, Tutè his rebus finem præscripsti pater. *Siui, a. vt ex. s.*) Mira ratio cur siuerit, Vt & hoc quod permisit, ad bonum permiserit, non ad luxuriā. Siui autem distingue: est autem Siui modò permisi, cessaui. Siui antiquè. Aliter in Adelphis, Non siuit egestas facere hæc nos. B Vide excusari tempore amorem in adolescentibus. R Hæc illa est, tantopere ab optimis quibusque damnata & conuitiis proscissa parentum indulgētia: hæc mollis illa educatio, quæ corrumpit optimæ quoque, ac generosissimæ indolis pueros. Ergo etiam pretium ob stultitiam fert Simo. Sic plerisque omnibus vsu venit, qui nimia indulgentia liberorum ingenia, alioqui non omnino pessima, corrumpunt, vt posteà eos habeant minùs morigeros, minúsque tractabiles, vt haud temere vnquàm posteà ad bonam eos frugem reuocare, reducerêque possint. Suapte natura iuuentus satis procliuis est ad pessima quæque vt nihil opus sit seuerioris in filios disciplinæ habenas laxare eorúmque delicta conniuentibus oculis transmittere, ac dissimulare.

18 *Nunc hac dies*) MU Dies masculino genere significat certam temporis partem: in fœminino verò tempus indefinitum: Author Asconius. Poëtæ hoc non obseruant. Ouid. Nec tamen est solito tardior orta dies. Verg. Iámque dies infanda aderat. *Nunc hac d. a. v. adf.*) D Hoc est, rectè, & seuerè, & inexorabiliter denuntiat. Aliam vitam, pro diuersam & contrariam. sic & Virg. Diis aliter visum est.

19 *Dehinc*) V Petitoria est, in qua sic proponit: Tuo ô Daue consilio filius in viā redeat. Oportuit autem patrem priùs cautiorem fuisse, ne in nassam illectus adeò sit, vt exeundi via non pateat. Redire autem in viam prouerbialis est locutio. *Siue aequum est*) D ἐπανόρθωσις. L Ironica correctio. *Te oro Daue*) D Grauius illud fecit, nomine appellādo. P In vi. Æneid. Seruius ait, Maior ad impetrandū vis est, eum rogare cui possit iubere. *Vt r. i. in v.*) D Prouerbiale. Iam modò tarditatis est signum. & In viam dixit, quasi qui deuius sit, & errarit à recta via. R At cur antè hoc vnum non curarat Simo, ne de via Pamphilus exorbitaret? quod verendum omnino erat, cùm versaretur inter improbos, quorum consuetudo assidua non potest nō corrumpere optima quæque ingeniā vsque adeò, vt ipse etiā antè miratus sit Simo, filium suum non corrumpi, neque ad nequitiam adduci prauorū sodalium commercio: tametsi ipsum sua in hoc fefellit opinio, vt frustra miratum sese summo suo cum dolore tandem sit sensurus. Erasmus, In nassam, inquit, facilis illapsus est, sed exitus difficilis: sic decliue iter in vitia, reditus ad meliorem frugem non perinde facilis. S. D Duæ sunt insigniores loquendi formæ à viæ translatione ductæ: scilicet in viam reducere, & in viam redire. Est autem in viam reducere, idem quod ab errore reuocare. Et in viam redire, est ad sanitatem redire, resipiscere. Pro quo dicit Cicero, ad frugē bonam se recipere. In Oratione pro Cælio, Equidem, inquit, multos vidi in hac ciuitate, qui totam adolescentiam voluptatibus dedissent, emersisse aliquando, & se ad frugem bonam, vt dicitur recepisse.

Hoc quid sit) L Perstat in dissimulatione Dauus: & subaudiendum Non intelligo. 20 *Hoc quid sit*) D ἔλλειψις, deest enim Quæris. *Omnes*) V Concessio est difficultatis triplici ratione per occupationem. Vult nunc esse sollicitus atque prudens, tum propter affectum amatorum, qui ferè μισόγαμοι sunt, tum propter improbi magistri accessionem, tum propter ægrotum animum, atque ita flexibilem.

Ita aiunt) D Hæc credunt & loquuntur vniuersi. & est trepida confessio, & quasi inuiti responsio: vt in Heautont. Ita credo: mo- 21

nē ne

Ipsum ánimum ægrótum ad deteriórem partem ple- 22
rúnque ápplicat.

D. *Non hercle intéllego.* S. *non?hem.* D. *non.* 23

Adagium. Oedipus enim solus Sphingis ænigma soluit.

DAVVS SVM, NON OE'DIPVS.

S. *Nempe ergo apértè vis,quæ restant,me loqui.* D. 24
sanè quidem.

nente patre filium. *Tum si quis magistrum*) μεταφορικῶς, an quia & pædagogus est magister? vt Geta in Phormione, Me filiis Relinquunt quasi magistrum. S.D Magister variè à Latinis ponitur: sed tamen si vno verbo propriam huius vocis significationem habere velis, dicitur generaliter magister, cuius authoritatem, & exemplum in re quauis sequimur: vel cui præcipua rerum cura incumbit. Hinc magistros pagorum, societatum, vicorum, & collegiorum appellant, qui pagis, vicis, societatibus, collegiisque præsunt. Dictos magistros vult Festus, quòd cæteris magis possint: vel quòd magis, quàm cæteri diligentiam, & solicitudinē rebus, quibus præsunt, debent. Et proxima nostra interpretatione scinditur hoc nomen in multa. Interdum enim ponitur pro præceptore, vel doctore artium. In qua significatione persæpe translatè ponitur, egreditúrque personam: vt cùm dicimus vsum esse optimum magistrum: stylum optimum magistrum dicendi: timorē magistrū esse nō diuturni officii: vitā rusticā magistram esse parsimoniæ, & iustitiæ: historiā magistrā vitæ. Vulgaris ea est magistri significatio. Aliquando verò pro eo ponitur, non qui nos disciplinam docet, aut arte instruit: sed quem in re aliqua imitamur. Cicero Familiarium vndecimo, Plura scribere nō debeo præsertim ad te, quo magistro breuitatis vti cogito. id est, cuius breuitatem in scribendo sequi volo. Ibidem, Breuitatem secutus sum te magistro. Vsu paulò rariore est, & venustiore hoc nomen, cùm pro eo ponitur qui rei alicui præest, vel cuius præcipua est authoritas in re aliqua. Vnde vocamus magistrū societatis, vel rei alius, qui illi rei præfectus est. Hinc quoque dicuntur magistri equitum, vel magistri scripturæ. Hic verò obserua, elegans esse, quod dicit Terent. magistrum capere ad rem aliquam, pro alicuius ductu, & opera vti ad rem aliquam. *Ad eam rem*) D Id est, super eam rem, hoc est, super amorem. *Improbum*) M Quoniam nihil quod animos dubios, & in prauitatē inclinatos magis præcipitet, quàm malorū virorū conuersatio, & improborū magistrorum persuasiones: quos Plato in eo Dialogo, qui Sophista inscribitur, nō præceptores, sed seductores ac præstigiatores appellat, his verbis, Seductores quasi præstigiis quibusdam vtentes, adolescentulos procul à veritate rerum adhuc existentes decipiunt. Seneca, Facile est teneros adhuc componere animos. Difficulter reciduntur vitia, quæ nobiscum creuerunt.

Animum ægrotum) D Pro ægro. nam animus æger, corpus ægrotum. B Stoici cupiditates animi morbos appellant: secundū quos, iudicio meo, Terentius animum ægrotum vocat, amoris morbo laborantem. *Animum ad deteriorem partem applicat*) S.D Vide quæ suprà tradidimus de simili loquendi genere. scilicet animum ad aliquid appellere. Illic quidem reperies, quæ huc loco dici possent. Appellere enim & applicare neque significatione neque vsu differunt, sed planè re omni conueniunt. 22

Hem) D Interiectio est irascentis, L aut indignātis. *Dauus sum non Oed.*) Sumptum ab Oedipi fabula, & in prouerbium abiit. V Ratio est, cur non intelligat, quia Dauus sum & non Oedipus, vt qui Sphingis ænigma soluere, vt est in prouerbio, potuit. Et hic iocus, aut ἀπρεπὲς est à decoro seruili. D Multiplex contumelia. potest enim senem quasi sphingem dixisse, id est, deformem, monstrique similem. potest etiam inhumanum & ferum, vt sphinx. Potest per Oedipum se vltorem promittere futurum, atque oppressorem sapientiæ senis. & facetè se negauit Oedipū, vt senem sphinga esse confirmet, non Oedipū. Imitationum duo sunt genera. quandam necessitas, quandam introducit voluntas. Oedipus, si Latinè pronunties, genitiuus Oedipi faciet: si Græcè, Oedipodis. B Parœmiographus sic annotauit, Oedipi ingenium scitè proponendis simul & dissoluendis ænigmatum scyrpis, nobilitatum est, propter dissoluta problemata, adeò vt in prouerbium abierit eius nominis appellatio, velut apud Terent. in And. Seruus dissimulans se intelligere quod herus dixerat. Dauus, inquit, sum nō Oedipus. Torqueri poterit in eos qui de industria loquuntur obscuriùs. 23

Apertè loqui) V Alius iocus ex loco penè 24
per contrarium. Hic enim herus post verba

verbera

25 ſbſiſi *s. Si ſenſero hódie quicquam in [his te] núptijs* — R. Aliter [hiſce]. ſbſiii.

26 iiſſſp *Fallácia conári, quo fiant minús:*

27 ſaſaſp *Aut velle in ea re oſténdere, quàm ſis cállidus:*

28 dſſſiſp *Verbéribus cæſum te in piſtrinum Daue dedam vſque ad necem,*

29 {cſiſſ bſp / i} *E a lege, atque ómine, vt ſi te inde exémerim, ego pro te molam.*

30 aſidſiſi *[Quid, hoc intellêxtin'?] an nondum étiam ne hoc quidem? D. immo cállidé:* — Aliàs [Quid hoc? intellextin' ?] . Ali. [Quid? hoc intellextin' ?] G ſidſiſi: vel elidit d in [Quid]. ſsidſiſi.

31 {aldiadſp / aldidſdſ} *Ita apértè ipſam rem modò locûtus, nihil circuitiône [vſus es.]* — D. Al. [vſor es.]

G. circuiti. dactylus: vt ex cui fiat vna ſyllaba, eaq; breuis. A malim vt ex tio fiat vna longa.

verbera comminatur. *Saté*) D Validé: quia qui ſanus, & validus eſt. V Pœna autem ſeruilis eſt, & *δουλικὴ*, & in ſeruitutem piſtrini perpetuam adiudicatio.

25 *Si ſenſero*) E Cõminatio & fit pronũtiatio, vt in ſingulis verbis ardeãt minæ. *Hodie*) Nõ ad tẽpus non plenum, ſed ad comminationẽ refertur: vt Virg. -Nunquã omnes hodie moriemur inulti. Et dies pro nocte accipitur: vt hoc ipſum, -Nunquam omnes hodie moriemur inulti.

26 *Quo fiant minus*) Quo minùs, hoc eſt, quo impeditiús.

28 *Verb. c. te in piſtr. Daue*) Vult in pronomine & nomine exagitare comminatione ſeruum, ne quid relinquat iracundiæ. B Iraſcentis eſt, proprio vti nomine. Sic & Virg. in 1. Æneid. Veſtras Eure domos. *In piſtrinum*) Seruius Grammaticus dicit apud priſcos molarum vſum non fuiſſe. fruges enim torrebant, & deinde in pilis pinſebant. Ex quo more Virg. in 1. Ænei. ſcriptum reliquit, Et torrere parant flammis, & frangere ſaxo. Molas poſteà inuentas legimus aſinarias quaſdam, truſatiles alias, quæ hominum opera verſabantur, non ſine ingenti labore ac virium fatigatione. Vnde factum eſt, vt Piſtrinum pro loco fatigationis pleno, & pro negotio operoſo ac moleſto, virẽſque conficiẽte ponatur. Aquariarum autem molarum loca, quibus vtimur hodie Louanii, & in quibuſdam aliis Brabantiæ oppidis moletrinas appellare poſſumus. *Dedam*) Pro in perpetuum dabo. D Nam Dare, eſt quod repetas: Dédere eſt ad perpetuum. Damus, & amicis: Dedimus, tantùm hoſtibus.

29 *Ea lege atque om.*) V Exaggerat pœnam à perpetuitate. D Lege, ad homines: Omine, ad rem diuinam refertur: id eſt, firmamentũ per humana & diuina. Omen autẽ eſt quicquid ore dicitur. Et bene Lege atq; omine, quia leges auſpiciis ſeruatis ferebantur. Ergo ſic intellige, quaſi dixerit, Ea lege & cõditione: & antiqui auſpicatò omnia faciebant, quæ rata eſſe vellent. S. D Eſt itaque Ea lege, atque omine, idem quod ea conditione, eo pacto: & eo ſacramento dicto, vel iuſiurãdo dato, vel ea imprecatione facta. M Cic. libr. 1. de Diuinatione ſic ait, Neque ſolùm deorum voces Pythagorei obſeruauerunt, ſed etiam hominum, quæ vocãt omina, quæ maiores noſtri, quia valere cenſebant, idcirco omnibus rebus agendis, quod bonum felix fortunatúmque eſſet, precabantur, rebúſque diuinis, quæ publicè fierent, vt fauerent linguis, imperabant. Quod Seneca loquens de vita beata, ſic interpretatur: Quoties mentio ſacrarum literarum interuenit, fauete linguis. Hoc verbo non, vt plerique exiſtimant, abſtrahitur, ſed imperatur ſilentium, vt ritè poſſit peragi ſacrum nulla mala voce vel ore obſtrepente. B Apud valeriũ caput eſt de Ominibus lib. 1. *Ego pro te molam*) Pro molere, verſare molam Budæus dixit in annotationibus.

Quid hoc) V Hic iocus aliquantulum amarulentus ex priori eſt natus, tã à re, quàm à verbis per amphibologiam ductus: iam callidè intelligit, iam apertè cuncta dicta ſunt. 10

An nondum etiam) D Quartum παρέλκον, quia abundat Etiam.

Ipſam rem) Id eſt, voluntatem ſuam: aut interminationem ſuam: hoc eſt, piſtrinum & pœnas ſeruiles. *Nihil*) Pro non. *Circuitione*) periphraſi. B Græci Periphraſin, nos Circuitionem dicimus. Euerſor Carthaginis pro Scipione, circuitio eſt, quam non intelligas, niſi vel priùs audieris, vel legeris à Scipione deletam carthaginem. *Nihil circ. vſus es*) S. D Pro, nullis verborum inuolucris vſus es: 31

h

D. [edico] C & tum vel creticus loco sexto vel in [sed] eliditur vltima.

Go. [neque tu hoc].

Alias [néne tu id]. dbſdſi : *vel* bbſadſi, *eliſo d in* [*id*].

S. *Vbi vis faciliùs paſſus ſim, quàm in hac re, me deludier.* abſſſp

D. *Bona verba quæſo.* S. *irrides ? nihil me fallis. ſed [dico] tibi,* {aiſuſſi / aiſſ}

Ne temere facias. [neque tu haud] dicas tibi non prædictum: Caue. dbdſdſſ

ſed planè rem enuntiaſti, & expreſſiſti.

32 *Vbi vis faciliùs*) D Admonitio. Cicero, Nō eſt in hac cauſa peccandi locus vllus. *Deludier*) L Paragoge.

33 *Bona v. q.*) D Hic in λέξει εἰρωνεία eſt εὐφημισμός. quaſi dicat, meliora loquere, rogo te. Ergo cum admonitione, Bona verba, inquit, rogo. V Græcorum eſt εὐφήμει, deſine malè loqui, meliùs ominare, B bene ominata loquere. Nam ſuprà dictum eſt, Ea lege atque omine. quo verbo rideri ſe iudicat ſenex. *Nihil me fallis*) D Non te ignoro, non me decipis. ſic Menander, οὐδέν με λανθάνεις ἄν. Figura eſt ἰδιωτισμός. *Fallis*) Lates, vt ſit οὐδέν με λέληθας. *Nihil me fallis*) Nihil, pro etiam nunc. *Dico tibi*) B Nonius pro denuntio accepit.

34 *Neque tu h. d. t. n. pr.*) D Duæ negatiuæ faciunt vnam affirmatiuam: tres negatiuæ pro vna negatiua accipiuntur: vt hìc, Neq; haud non. Salluſtius, Haud impigrè, neque inultus occiditur. Vera ergo lectio eſt, Neq. tu haud dicas. eſt enim quintum παρέλκον. Plautus in Bacchidibus, Neque haud ſubditiтia gloria oppidum arbitror. quod plurimi non intelligentes, Hoc dicas legunt. B Sunt tam apud Latinos quàm apud Græcos in vſu negationes vacantes. quemadmodum enim Græcis, ita & Latinis frequentiſſimum tres negationes loco vnius accipere. huius rei exemplum eſt apud Liuium, Ad ea munera data à diis & ipſe addiderat multa belli decora facūdiámque in foro, vt nemo, non lingua, nō manu promptior in ciuitate haberetur. Quod Græcam phraſin ad verbum explicat. nam ita Græcè reddi poteſt, ὥστε μὴ ἄλλοι τὰς ἐπιτεταγμένας μήτε τῇ γλώττῃ μήτε τῇ δεξιᾷ προχειρότερος ἐνομίζετο. MU Quicquid dicat Donatus, legendum, Hoc, nō Haud. Eſt enim ordo, & ſenſus, Neque, id eſt, & ne tu dicere poſſis hoc tibi non prædictum, en prædico: caue.

ACT. I. SCEN. III.

ARGVMENTVM. D Hîc breuis & Comica deliberatio eſt, magnam expectationem pluri marum rerum imminentium cum motu excitans: propoſita conſyderatione, L ac conſultatione Daui excitantis ſe aduerſus minas ſenis. V inde eſt hæc ſcena συμβουλευτική. anxiè enim deliberat in tanta difficultate: & propoſitio eſt per apoſtrophen ad ſe deliberantem & cohortantem, B velit ne Pamphilo eſſe adiutor, an auſcultare ſeni. H Eſt verò Terentius miré copioſus & ſuauis in perſonarum deliberationibus. V Docet porrò hæc ſcena in præſente neceſſitate omnem corporis ſegnitiam, animíque ſocordiam abeſſe oportere: M atque in aliqua difficultate celeriter ac prudenter eſſe deliberandum, R maturéque & cautè conſultandum. & quod in rem noſtram fore videbitur, mox abſque cunctatione agendum eſſe: oportereque virum, qui rationibus ſuis rectè conſultum proſpectúmque cupiat, ſedulò omnia conſyderare, examinaréque, & ancipites negociorum exitus, quoad fieri poteſt, prouidere: omnéſque denique metuentem expendere caſus, ſicuti canit in duodecimo Virgil. M ingenii quoque celeritaté in rebus aduerſis cognoſci declarat in primis hæc eadem ſcena: quoniam Explorant aduerſa viros, vt inquit Sillius, & ingenium in ſubitis caſibus acui teſtatur. Vnde illud Martialis, O quantum eſt ſubitis caſibus ingenium. Tunc enim prudens quis dicitur, cùm mala imminentia cum ratione declinat. Vnde Plato in eo Dialogo, qui Hippias maior inſcribitur, ſic ait, Multi in hoc cōſentiunt, ſapientem in primis ſibiipſi ſapere oportere. Quapropter & Ennius dixit, Sapiens qui ſibi prodeſſe neſcit, nequicquam ſapit.

Verſuum genera. Iambici acatal. quorum primus nonus, vicesimusque ac vltimus ſunt quadrati: reliqui trimetri.

DAVVS.

E. Enimro: C Enimero.

ENIMVERO *Daue, nihil loci eſt ſegnitiæ, neque ſocórdiæ,* {ſaiddil / a}

1 *Enimuero Daue*) D Omnis perſona aut ab altero commendatur, aut ſeipſam populo cōmendat, aut ab altero & à ſeipſa: vt hîc Daui, & per Simonem ſuprà deſcripta eſt, vbi dicit,

Mala

2 ddiGG *Quantùm intellèxi modò senis senténtiam de nú- ptiis.*

3 GGGG *Quæ si non astu prouidêntur, me, aut herum pes- sundabunt.*

4 dddGG *Nec quid agam, certum est: Pámphilúmne adiûtē, an auscúltem seni.*

Mala mens, malus animus. & hîc per se, dum hoc gestu, ac sermone agit, ac disputat secū. *Enimuero)* Significatione habet nimiùm permori atque irati animi. Cic. Hic cum aliis ex alia parte. Enimuero ferendum hoc non est: vocetur mulier. [a] Authore Prisciano, inuenitur Enim etiam pro affirmatiua, & citat hunc Terentii locum. *Nihil l.e.s.)* S·D Pro, non hic segnitia vtendum est: vel, non nunc me segnem, aut socordem præbere debeo. Sic eleganter dicunt Latini locum esse rei, vel personæ. De persona: Cicero in Famil. Nulli improbo ciui locus ad Rempub. violandam esse potuisset. De re: Cicero, Quid est iam nō modò pudori, probitati, virtuti, rectis studiis, bonis artibus, sed omnino libertati, ac saluti loci? *Segnitia)* D Ad agendum. *Socordia)* Ad cōsyderandum. R Rectè sanè duo hæc, Segnitiem, Socordiámque coniunxit: siquidem in rebus magni momenti, & priusquā incipias, consulto opus est: & vbi consulueris, maturè opus est facto: vt neque cesses, ac segniter agas, neque consilium præcipites: & nec per temeritatem quicquam facias pœnitendum, nec per socordiam quicquā prætereas, quod ad rem facere videbatur: breuiter, vt neque lentus nimiùm sis, neque nimis præceps: hoc est, vt & perspicias, quid opus sit facto, & celeriter exequaris. Id enim sibi vult illud, quod crebrò Augustus vsurpasse fertur. σπεῦδε βραδέως: vt ad rem agendam adhibeatur simul & industriæ celeritas, & diligentiæ tarditas. Lege super hac re Erasmi Prouerb. Festina lentè. Fugere igitur in agendis rebus & segnitiem, & socordiam docet Terentius. Isocrates quoque Demonicum suum monet, vt deliberet diu: celeriter verò cōficiat, quod decreuerit, βουλεύου μὲν βραδέως, inquit, ἐπιτέλει δὲ ταχέως τὰ δόξαντα. Agapetus ad Iustin. Cæs. βουλεύου μὲν τὰ πρακτέα βραδέως, ἐκτέλει δὲ τὰ κριθέντα σπουδαίως, ἐπεὶ λίαν ἐστὶ σφαλερὸν τὸ ἐν τοῖς πράγμασιν ἀπερίσκεπτον. εἰ γὰρ τὰ ἐξ ἀβουλίας τοῖς ἀνθρώποις κακά, τότε γνώσεται καλῶς τῆς εὐβουλίας τὰ χρήσιμα, ὡς ἡ τῆς ὑγείας τὴν χάριν μετὰ τὴν πεῖραν τῆς νόσου. Plautus quoque in Asinaria hæc duo coniunxit, Quin tu, inquiens, socordiam omnem abs te reiice, & segnitiem amoue, &c.

2 *Quantum)* V Confirmatio à necessitate, quæ dilemmate explicatur. Instat enim periculum aut Dauo, aut Pamphilo. D Quantum pro inquantum.

3 *Prouidentur)* Prouisio rērum duas significationes habet. Prouidemus enim nobis tam bonum, quàm malum. Malum, sicut quis eminus veniens, telum prouidit, atque sic cauerit. Ergo hic Prouidentur, cauentur, vitantur. Et nuptias velut vndam nauigio imminentem fecit. quod si quis vndam, ex aduerso venientem prora non exceperit, demersus vndis in pessum abit. est ergo metaphora. [a] Sipontinus, Prouideo, futurum aliquid video priusquam factum sit. Plinius, Hoc enim sapientis est, omnia quæ ventura sunt prouidere. Quoniam verò e a quæ prouidemus, si mala sunt, aut vitamus, aut emendamus: factū est, vt prouidere modò vitare, seu cauere sit. Terentius, Quæ si non astu prouidentur, me aut herum pessundabunt. *Me aut h.p.)* Quidam hîc putant Aut particulam non disiunctiuè, sed copulatiuè positam. Me pessundabunt, nam deprehensus si fuero, in pistrinum dedar. Filium item herilem pessundabunt. Nuptias enim nisi vitemus, periculum est ne abstractus à Glycerio ille in morbum tam grauem incidat, vnde moriatur. Proinde videndum est etiam atque etiam, vt astu nuptiæ caueantur. Astutia mihi proderit. Pamphilo nuptiarum prouisio. D Herum hîc, herilem filium. *Pessundabunt)* S·D Calamitate obruent. Est autē Pessum aduerbium, idē quod deorsum, quasi ad pedes, vel sub pedibus. Vnde pessum ire, vel abire: pessum premere: & pessundare: quod est propriè pedibus calcare. Per translationem vsurpant Comici pro opprimere. R Vides nō esse locum socordiæ, quod nuptiæ & se, & Pamphilum sint pessundaturæ. nisi astu prouideantur. Est hic versus & in Phormione Scena quarta, Actus primi.

4 *Nec quid)* V ἀπορία in tanto discrimine. Iam lupum, vt dicitur, auribus tenet. *Pamphilúmne adiutem, an ausc.s.)* D Semper deliberatiua verba, habent quendam sonum, per quem exitus rei demonstratur: vt hic ostendit se Pamphilo magis adiuturum, quàm verbis senis obtemperaturum. S·D Auscultare cum accusatiuo, vel absolutè positū, vulgaris

E. [eius] & [huius] monosyllaba.

Si illum relinquo, eius vitæ timeo. sin opitulor, huius minas, { ſſdsbſi ſiſdibi

• L. occupatio quã firmat à sagacitate & diligentia senis.

* *Cui verba dare difficile est. primum iam de amore hoc comperit:* ſbdſſſp

R. Al. [fallaciam in nuptijs].

Me infensus seruat, ne quam faciam in nuptijs fallaciam. ſſdſſp

Si senserit perij, aut si libitum fuerit, caussam ceperit: ſaddſſp

E. [me] redundat. ſiſdiſp.

Quo iure, quaque iniuria præcipitem me in pistrinum dabit. { ſiſſaſsp ſiſſ

est significationis. Est enim aures ad alicuius vocem admouere. Cicero ad Atticum decimo, Itaque posthac nõ scribam ad te, quid facturus sim, sed quid fecerim. Omnes enim Coricei videntur subauscultare, quæ loquor. Terent. in Adelph. Ausculta paucis, nisi molestũ est. Ea est igitur peruulgata auscultãdi significatio. Cum datiuo verò idem est, quod credere, fidem habere, vel obtemperare: vt apud ipsum Terentium in Heauton. Vin' tu homini stulto mihi auscultare?

Si illum relin.) [L] Complexio, qua periculum colligit: [D] Partium tractatus quæ suprà sunt, Pamphilúmne adiutem, an auscultem seni. *Vitæ eius timeo*) Vt alibi, Syre, tibi timui malé. *Sin opit.*) [B] Sin pro si, nunquam in prima parte collocatur, sed in secunda, vbi ferè duorũ est oppositio. sic hoc loco: & in Adelphis, Si hoc celetur, in metu: sin patefit, in probro siem. Cornelius Tacitus in libello de moribus Germanorum, Si displicuit sententia, fremitu aspernantur: sin placuit, frameas concutiunt. *Si ill. r. e. v. t. s. o. h. minas*) Est dilemma. dicitur argumentum, quod vtrinque aduersarium capit. *Opitulor*) [D] Opem ferre dicitur in malis rebus, & iis qui de salute dubii sunt: vt, Fer opem, serua me obsecro. Opitulor & opitulatio dicta ab opem tollendo, hoc est ferendo. [S. D] Est autem opitulari idem quod opem ferre, vel auxilium dare. Cicero Famil. 4. Anteà aut obscuris hominibus, aut etiam sontibus opitulari poteram. *Huius minas*) [D] Subauditur Timeo.

Cui verba) [V] ἀποσιώπησις. Non facile est senem decipere: & occasionem breuissimam ἐπιφώνημα subdit, vt calamitatem seruilem amplificaret. [D] Verba dare, fallacia est: & illud spectat, Nihil me fallis. [F] Senes longa rerum experientia, vsúque diuturno edocti, & cautiores facti, non facilè sibi imponi patiũtur. Est enim Dare verba, idem quod fallere, atq; decipere: cui quidem nonnihil accesserit, veneris ac gratiæ, si, vt Erasmus ait, longiùs à simplici detorqueatur oratione, videlicet ad fraudem imposturámve, quæ vel citra verborum fucos peragitur. Quod genus fuerit, si quis dicat, mundum hunc dare verba suis cultoribus: & Alcumisticam, quam vocant, artem, dare verba suis studiosis, & eũ sibiipsi dare verba, qui sibi pollicetur haud speranda. Hæc ille. *Difficile est*) [D] Non dicit Impossibile est: ergo ostendit partem se sequi quæ pro Pamphilo est. *Primum iam*) Primò, inquit, iam infensus est senex. deinde à Pãphilo grauida est Glyceriũ. Primum iam ὑπερ. est enim ἀναστροφὴ, pro iam primúm. *De amore hoc*) Hoc amore, sic quasi cum tædio & reprehensione eius amoris loquatur.

Infensus) Scilicet de amore filii. senex me seruat, & re vera timendus est. *Seruat*) φυλάττει. [S. D] Simplex pro composito est. Nam Seruat pro obseruat, certum est hîc poni. *Ne quam f. in n. f.*) [D] Hoc ad illud spectat, Tum si quis magistrum cepit ad eam rem improbũ. [S. D] Fallacia dicitur fraus, dolus, præstigiæ, vel deceptio. Vnde est, fallaciam facere, pro decipere. Ex hoc etiam nomine manat elegans alia locutio: scilicet, constare ex fallaciis. Cicero pro Roscio Comœdo, Hic ex fraude, fallaciis, mendaciis constare totus videtur.

Quo iure, quaque i.) [D] Prouerbiale hoc est: qualia sunt, fas & nefas, nolis velis. & significat, quocũque modo, [B] siue aliquo iure, siue aliqua iniuria. Sicut dicimus, velis nolis, pro siue velis siue nolis. Et sunt qui putent hoc loco particulam Quæ abũdare, esséq; in hoc adhibitam solùm, vt carminis fulciat hiatum. Atque huiusmodi fermæ figuræ omnes, quæ cõstant ex cõtrariis, prouerbiales existimantur. Quod genus sunt, fanda atq; infanda, facta atq; infecta, digna atq; indigna, quo iure quáque iniuria, iuuenésque senésque.

10 {jjcbsp iis} *Ad hæc mala hoc mihi accêdit étiam: hæc A'ndria,* m'accedit.

11 ſl.dſi *Siue iſta vxor, ſiue amîca eſt: gráuida è Pámphilo eſt.* E. [iſta] redundat. ſsidſi.

12 ſaddſp *Audiréque eôrum eſt operæprétium audáciam.*

13 ſiſiip **Nam incœptio eſt améntium, haud amántium.* *Paranomaſia eſt; quæ à Cicerone agnominatio dicitur.

10 *Ad hæc m.h.m.a.e.)* [L] Allud periculum. [D]In ipſa re maior eſt difficultas, quia grauida eſt Glyceriū. [B]Lau. Valla lib.4.cap.2. Hoc calamitatibus meis pondus acceſſit, vel ad calamitates meas id adiunctum eſt, & increuit. Ab hoc ſignificatu fluxit nomen Acceſſio pro adiectione & incremento. [R] Vides, vt ſecum deliberet Dauus, quo ſe modo è malis, quibus ſua ipſum imprudentia impediuit, expediat: atque id eſt, quod paulò antè dixerat, nihil eſſe loci, neque ſegnitiæ, neque ſocordiæ: quo vult docere Terentius, prudenter eſſe deliberandum: tum quod ex re tandem noſtra viſum fuerit, ſine mora cunctationéque celeriter agendum. *Ad hæc mala)* [V] Adeò verum eſt, nullam calamitatem eſſe ſolam: quod narratiuncula comprobat, quæ eſt duarum partium, & apparata. Siquidem hac ſe perturbatum, & miſerum eſſe confirmat, & propter infelicitatis exaggerationem adhibetur. Vtraque autem pars eſt imperfecta. In priori quidem eſt perſona, in qua attenduntur natio & conditio. Eſt factum, cùm vterum ferat. Eſt cauſſa, nimirum amor. Eſt modus, vtpote de educatione clandeſtina, & de ciue Attica. Eius ſanè comprobatio eſt poſterior pars, in qua eſt perſona à cōditione mercator, ab ætate ſenex, à fortuna naufragus & mortuus: eſt factum, quòd orba ſit recepta, eáque adhuc parua. Hîc verò eſt tam in verbis quàm in rebus perſpicuitas, præcipuè in ordine negotii. Breuitas quoque eſt cùm à proximo, quod perturbat & excruciat, negotio incipit. Eſt & hic probabilitas à naturali πάθει, à ſententiola de furore amantium inſerta, & à fortunæ caſibus. Cæterùm iuxta affectū Dauus addubitans & diſceptans iſthæc narrat, atque poſterior pars veriùs eſt ἀντιδιήγησις, qua fallaciam & commentum iſtorum recuſat. *Hæc Andria)* [M] Andrus eſt Inſula in Mari Myrtoo, vnà ex Cycladibus quæ Delon ambiunt.

11 *Sine iſta vxor)* [P]Et hoc cum quodam tædio, & indignatione ſtomachi interrumpit. *Grauida e P. eſt)* [B]Vterum geſtat à Pamphilo compreſſa.

12 *Operæpretiū)* [D]Dicitur de mirificis & laudabilibus. nam & ea quæ magna ſunt etiam ſi mala, tamen miramur: quia libenter audiamus. & hoc pretium eſt operæ, id eſt, audiendi. [B]Operæpretium Latini pro eo vtuntur, quod eſt magni æſtimandum, & magni pendendum. Liuius in præfatione operis, Facturúsne operæpretium ſim, ſi à primordio vrbis, res Po. Ro. perſcripſero, nec ſatis ſcio, nec ſi ſciam, dicere auſim. Operæpretium dixit pro re in primis cenſenda, & magni facienda. Dicitur autem operæpretium & pretium operæ, vt veriſimile & ſimile veri, & per tmeſin, pretium enim operæ. qua figura Cicero & Gellius frequenter vtuntur. [M]Operæpretiū dicitur fructuoſum, & ad rem pertinens. [S·D]Operæpretium ſignificat idem quod non alienum: vel quod tanti. Vt ſit idē operæpretium quod non alienum eſt: vel tāti eſt. Ponitur etiam pro fructuoſo, vtili, glorioſo, iucundo, magni æſtimando, vel magni pendendo. Cicero pro Roſcio Amerino, Si nihil in iſta pugna Roſcii, quod operæpretium eſſet, fecerant, quam ob cauſam à Chryſogono tantis præmiis donabantur? Ibidem, Operæpretium erat, ſi animaduertiſtis, Iudices, negligentiam eius in accuſando conſyderare. Titus Liuius, Ibi dies aliquot fruſtra abſumpti: & quia vix operæpretium erat, abſceſſere. Id eſt, vix tanti fuiſſet vrbs capta, vt tempus tandiu tereretur. Idem alibi, Fraus fidem in paruis ſibi præſtruit, vt cùm operæpretium ſit, cum mercede magna fallat. Id eſt, vt vulgò dicimus, Cùm res hoc valeat: vel, cùm bonus ictus fieri poſſit. Quod etiam Latinè dici poteſt, Cùm tanti eſſe cœperit. Idem, Quales experiundo cognouerit, perinde eorum operæpretium faciat. Id eſt, tanti eorum operam, atque induſtriam æſtimet. Idem, Tempus eſt, opulenta vos ſtipendia facere, & magna operæpretia mereri. Id eſt, magna præmia militiæ. *Audaciā)* [D]Propriè dixit: vt in Eunucho, Audaciam meretricum ſpecta.

13 *Nam inc. eſt ament. h. amant.)* [R] Elegans admodum Paronomaſia, & iucunda vocum colluſio. F. Andrelinus, Si ſapis, amentem dicas non, Lector, amantem, Nam nihil

Quicquid peperisset, decreuêrunt tóllere.
Et fingunt quandam inter se nunc falláciam,
* L. Narrat partem argumenti per occasionem.
Ciuem Atticam esse hanc. * *fuit olim quidam senex*
Mercâtor: nauem is fregit apud Andrum ínsulam:
Is óbyt mortem: ibi tum hanc eiéctam, Chrysidis

Insanus mentis amator habet. Rectè ille, Amare & sapere vix Deo cōceditur. D Amabant veteres de proximo similia dicere: vt Cicero, Minùs charum putauit fore de armario, quàm quòd de sacrario fuisset ablatū. Et quidem si in verbis sunt, παρόμοιον dicitur: in nominibus autem, παρονομασία, B quoties vtimur nomine simili in diuersa significatione: vt, abire an obire te conuenit? Hoc alii affictionem vocant. Donatus in Barbarismo, Paronomasia est, inquit, veluti quædā denominatio, vel quoties aliud nomen efficitur de alio. & citat hunc Terentii locum. V Latinis est sententia per agnominationem iucundissima. Etsi Menandro μόνον ὅτι ἀπαραιτήτως ἀνθρώποις ἔρως, quòd neque sermone, neque consilio amor inter homines moueatur: tamen in principio maximè ita feruet, vt furibundos reddat. Nam cùm per oculos influit (est enim Platoni ἔρως quasi εἰσρεῖν) animos hominum vehementissimè inflammat, conciliat & agitat. & sic iuxta eundem non malè ἀπὸ τῆς ῥώμης nuncupatur, vtpote à robore, & virtute affectus grauiter impellentis. Sunt & hîc gradus, atque tempora, non minus atquè in aliis morborū generibus. MU Insania significat mentis ægrotationem ac morbum, ac vehementem alicuius rei cupiditatem à ratione penitus alienam, quam philosophi nominauerunt amentiam, demētiámque. Vnde est aliquis amor, qui non multum differt ab insania. Amor autem rei honestæ laudatur in primis, quem miris laudibus celebrat Plato in Phædro: in quo sic ait, Scias in nobis duas esse Ideas, quas sequimur duces quocunque ducunt, cupiditatem scilicet voluptatum, & rectam opinionē optimi affectatricem. Cupiditas absque ratione superans opinionem ad recta tendentem, rapiénsque ad voluptatem formæ ἀπὸ τῆς ῥώμης, id est, robore & vehementia, ἔρως amor appellatus est.

14 *Quicquid pep.*) D Maiorem reprehensionē sonat, Quicquid peperisset. paritur enim aut masculus, aut fœmina: & solet iustior esse causa tollendi, si matem vxor peperit. sed nimii amoris est non expectare quid tollas. *Decreuerunt*) Decernere est, de magnis rebus certam proferre sententiam. vnde etiam Senatus decretum. *Decreuerunt*) B Sipontinus dicit idem significare quod deliberauerunt. Nonius pro constituerunt accipit. *Decr. tollere*) MU Erat enim ius interficiendi. Tollere autem hic educare: alibi, interficere. Perf.—Sorbitio tetulit quem dura cicutæ. vnde locus ille in Neronem, Sustulit hic matrem, sustulit ille patrem. S·D Tollere variarum significationum. Elegans verò est, cùm accipitur pro suscipere, vel nutrire, vt in hoc Terentii loco. Cicero Philippica decimatertia, Quis autem humilitatem despicere audet cuiusquam, qui ex eadem sustulit liberos? Terentius in Heautont. Mimininstin', me esse grauidam, & mihi te magnopere interminatum, Si puellam parerem, nolle tolli? Idem, Tu illos duos olim pro te tollebas tua. Id est, educabas, & nutriebas.

Et fingunt) D Argumenti partem narrat, 15 & non credit futura esse quæ dicit, vt superfit locus errori. Et fallaciam quandam, ne verisimilis sit * ipsa fallacia totius contemptionis & vtilitatis.

Fuit olim) Modò totius summæ argumen 16 tū populo narratur: sed vt testet aliquid ad errorem, abrogatur fides. MU Itaque vtitur illo principio in fabulosis narrationibus vsitato, Fuit olim. & à διηγηματικοῦ ad μιμητικὸν transit.

Nauem is fregit) S·D Noua est, & elegans 17 loquendi forma, pro naufragium facere. Quo postremo loquendi genere vtitur Cicero Famil. 16. Qui cupidè, inquit, profecti sunt, multi naufragia fecerunt. Præterea paulò minùs vsitatum est, quod hic dixit Terentius, Fregit nauem apud Andrum insulam, pro, in Andro insula. B Est Andrus insula vna ex Cycladibus, quæ Delum ambiunt.

Is obyt mortem) D Plenè dixit, quod nos 18 Obiit tantùm. Virg. Morte obita qualis fama est volitare figuras. S·D Scribit festus mortem obiisse ea consuetudine dictum, qua dixerunt antiqui, ob Romam legiones ductas: & ob Troiam duci exercitum, pro ad: similitérque vadimonium obiisse: id est, ad vadimonium iuisse: & obuiam, pro ad viam. Hactenus Festus. Est autem mortem obire, idem

19 lissk *Patrem recepisse orbam, paruam.* * *fabula.* •L. Relectio minimè credentis.

20 {bcstasstu / bcsbissp} *Mihi quidem hercle non fit verisimile: [atque] ipsis commentum placet.* G. [atqui].

E. Trochaicus hypercatalecticus. G *at si creticus recipitur, erit iambicus tetr. acatalecticus: eodem modo si dixeris [quidem] vacare, sic. ijsbissp: aut si tollatur [hercle] hoc pacto. bssbissp.*

21 lsbdbsp * *Sed Mysis ab ea egreditur. at ego hinc me ad forum, vt* •L. Hic parasceue est: id est, præparatio ad aliam scenã, veluti annexio quædã: quod alibi quoq; in fine obseruandum est.

22 *Conueniam Pamphilum: ne de hac re pater imprudentem opprimat.* dsisdssp

idem quod mortem cum vita commutare, mori. Cicero pro Cluentio, Quis est, qui dubitet, quin obeunda mors Cluentio, aut suscipienda accusatio fuerit.

19 *Recep. orb. paruam)* D Paruam propterea adiecit, vt fiat verisimile, nõ posse eam facilè suos agnoscere. *Fabula)* Redit ad narrationem.

20 *Atque ipsis)* Atque pro tamẽ: vt sit, tamen ipsis commentum placet, quod cõminiscũtur probant. *Ipsis comm. pl.)* R Allusit ad prouerbiũ, Αὐτοῖς ἀρέσκει. quo vtimur, vbi rẽ parũ nobis probari, aut causam nihil ad nos pertinere significamus. Porro qui impensè cupiunt, sicuti ait Erasmus, suis votis vndecunque blandiuntur, & quiduis in omen optati euentus trahunt: rursum qui miserè metuũt, quauis ex re solatiũ formidinis aucupantur.

21 *Mysis)* D Semper nomina Comicorum seruorum, aut à nationibus sunt indita, vt Mysis, Syrus: aut ex accidentibus, vt Lesbia velut ebriosa, à Lesbo insula, quæ est ferax suauissimi candidissimique vini: aut à moribus & vernilitate, vt Pseudulus: aut ex negotio vt Chrysalus: aut ex qualitate corporis, vt Chylacus: aut ex specie formæ, vt Pinacium. *Ego hinc)* Nihil adhuc Dauus inuenit consilii, nisi vt quærat Pamphilum, moneatque. *Ego hinc me ad f.)* Vultuosè hoc pronuntiatur: vt desit Pergam, aut ducam me, B aut conferam. R Viden' vt nunc, post deliberationem minimè segnis, quanquam nihil adhuc inuenit cõsilii, quod quidem placeat, tamen, quod optimum visum fuit, exequatur, ad forum videlicet properans, conuenturus Pamphilum, & rem ei omnem patefacturus, ne pater imprudentem opprimat?

22 *Imprudentem)* B Nihil tale cogitantem, huius rei ignarum. Et rectè hoc Dauus. Nam insperatò quæ accidunt, vehementiùs ea percellunt animum. *Opprimat)* S·D Opprimendi quædam est aliquando paulò acerbior significatio, & molestiam vimque grauiorem habet: vt, cùm dicimus aliquem terra oppressum. Cic. de Diuin. 1. Quo modo potuit terra oppressus viuere? Interdum verò nullam vim habet. Cic. Famil. 15. Puto te iam suppudere, cùm hæc tertia iam epistola antè te oppressit, quàm tu schedulam, aut literam, sed non vrgeo. Id est, cùm hæc tertia iam epistola ad te antè venerit, vel perlata sit, quàm tu ad me literam scripseris. Ea huius verbi significatione vtitur hic Terentius: & in Scena superiore vsus est, Id voluit, inquit, nos sic nec opinanteis duci falso gaudio, Speranteis iam amoto metu, intereà oscitanteis opprimi. Pro opprimere dicunt etiam Latini præuenire, vel præuertere.

ACT. I. SCEN. IIII.

ARG. L Hæc scena œconomiæ, hoc est, rerum dispensationi, potiùs quàm œconomia argumento seruit in fabula. D Hæc verò sunt inuentionis Poëticæ, vt ad εὐχαριτίαν, facetiæ aliquid addant: nam εὐχαριτία est, vt L inducatur ancilla, à qua ad parturientem Glycerium D accersatur obstetrix, et conueniatur Pamphilus. L Inseritur autem faceta sermocinatio mulierculæ, ad exhilarandum spectatorem, quæsita extra argumentum de industria Poëtæ: D facetiáque scribentis in his verbis est, quòd Archillis compotricem potissimùm adduci iubere fingitur. B narrat enim Mysis quamobrem à Glycerio exierit, H quídque ipsa gestura sit, ac simul quid intus ab Archilli anicula gestum sit. D Nam frequenter hoc modo Terẽtius compendium facit, vt egrediens loquatur persona de eo quod est gestura: & simul doceat quid ab altera gestũ sit. V *Erluca.* s Meritò sunt

de

de obstetricibus mulierculæ sollicitæ. 2 In rebus seriis gerundis, temeritas & ebrietas absint. ᵀEst autem tota scena νωθρικά. Admonet enim ne pigra & temeraria obstetrix accersatur. atque hîc quoddam temulentæ obstetricis specimen præbetur, quæ vere ἀεργηλίς, id est, pigra, tarda, & iners iudicatur. Nam ἀργῶς, hoc est, temere & segniter suum munus exequitur. Compotrix enim temulentæ obstetricis fuit. ᴷNimium prçtereà vini vsum, temulentiámque, ᴹqua nihil est turpius, ᴿfugiendam modis omnibus esse hæc docet scena, maximè iis, qui negotio cuipiam præsunt: graui, & quod summam postulet attentionem, sedulitatem, & diligentiam: siquidem à temulentis rectè geri potest nihil. Porrò non licuisse fœminis Romæ quondam vinũ bibere, testatur Valerius Maximus libro secundo, cap 1. De institutis antiquis, Vini, inquiẽs, vsus olim Romanis fœminis ignotus fuit, ne scilicet in aliquod dedecus prolaberentur: quia proximus à Libero patre intemperantiæ gradus ad inconcessam Venerem esse consueuit. Aulus Gellius lib. 10. cap. 23. Qui de victu atque cultu Po. Romani scripserũt, inquit, mulieres Romæ, atque in Latio ætatem abstemias egisse, hoc est, vino semper (quod temetum prisca lingua appellabatur) abstinuisse dicũt: institutúmque, vt cognatis osculum ferrent, reprehendendi causa: vt odor indicium faceret, si bibissent. Plinii in Historia naturali super hac re verba sunt, Non licebat id fœminis Romę bibere. Inuenimus inter exempla Egnatii, Mecennii vxorem, quòd vinum bibisset è dolio, interfectam fuste a marito, eúmque cædis à Romulo absolutum. Fabius Pictor in Annalibus suis scripsit, Matronam quòd loculos, in quibus erant claues vinariæ cellæ, resignauisset, à suis inedia mori coactam. Cato, Ideò propinquos fœminis osculum dare, vt scirent, an temetum olèrent: hoc tum nomen vino erat, vnde & Temulentia appellata. Cn. Domitius iudex pronunriauit, mulierem videri plus vini bibisse quàm valetudinis causa, viro insciente: ac dote multauit. Hæc ille libro decimoquarto, capite decimotertio. ᴹPlato libro tertio de Republica sic ait, Qui Rempublicam gubernãt, ebrietatem fugiant. Nihil quippe minùs conuenit, quàm custodi ebrio nescite quo terrarum degat. Ridiculum profectò est, custodem custodis indigere. In secundo de Legibus sic ait, Pueri vsque ad duodeuigesimũ annum vini vsum prorsum ignorent: nẽpe eos monebimus, non oportere ignem igni addere: furiosum nanque habitum iuuentutis cauere oportet. Deinde vino moderatè vtantur, vsque ad annum ætatis trigesimum. Ab ebrietate verò & vini repletione iuuenes omnino abstineant. Bacchus, inquit, vinum quasi remedium aduersus duritiem senectutis largitus est. Anacharsis Scytha dicere solebat, authore Laërtio, vitem tres vuas ferre, primam voluptatis, secũdam ebrietatis, tertiam mœroris. Qui interrogatus, qua ratione quis abstemius fieri posset, respõdit, Si turpes ebriosorum motus sibi ante oculos ponat.

Versuum genera. Quadrati omnes, iique indifferenter vel trochaici catalectici vel iambici acatal. præter secundum & duos post remos qui tantum sunt iambici acat.

MYSIS *ancilla.*

D. ſ Archillis iamdudũ: Lesbiam]. CO ſ Archillis, iamdudum quòd Lesbiam] .

AVDIVI[a] *ſ Archillis: iam dûdum Lésbiã] addúci iubes.*
Sanè pol illa tēmulénta est múlier, & temerária:

1 *Audiui*) ᵛPropositio est in obliqua dissuasione. Recta enim est ne Lesbia à Lesbo. quæ hodie est à capite insulæ eiusdem Mytilæna (& barbarè Metellinum) dicta obstetrix. *Audiui Archillis: iamd. L. a. i.*) ᴰVtrum iamdudum audiui, vt iamdudum iubes, incerta distinctio est. & sunt qui Iamdudum, imprimum intelligãt: vt, –Iamdudũ sumite pœnas. *Lesbiam*) ᴹMethymna est vrbs Lesbi insula, optimi vini feracissima. Ideò Poëta iocosè simul & ingeniosè finxit hanc obstetricem temulentam, vocati Lesbiam, ad vinum Lesbium alludens. ᴹᵘvnde illud Aristotelis, ἡδίων ὁ Λέσβιος. ᴹPlin. libr. 14. loquens de vini vsu, dicit, Nõ licebat id fœminis Romę bibere. Cato ideò propinquis osculũ dari iussit, vt scirẽt, an temetũ olerẽt: hoc temetũ nomẽ vino erat. Vnde & temulentia appellata.

2 *Sane pol*) ᵛConfirmat & iureiurando per tres rationes. Est enim temulenta, est temeraria, est indigna cui credatur primùm paritura. Siquidem πρωτοτόκια, quæ nobis essent primogenia, vtpote ad primum partum attinentia, multis rationibus periculosiora sunt. *Sanè*) ᴰMultùm: aliàs, valde. nanque validus est, qui multum rerum necessariarũ habet ad salutem. *Temulenta*) Vinolenta, hoc est, ebriosa ᴮ& vino dedita. ᴰquia temetum, vinum dicitur, vnde abstemius, sobrius. Dictũ autẽ temetum ab eo quia tenet mentẽ.

3 [Nec] satis digna, cui committas primo partu mulierem. — G. Alias [Neque].

4 [Tamen eam* adducam.] Importunitatem spectate anicula. — G. [Eam tamen adducam.] al. [Tamen adducam eam.]

5 * Quia compotrix eius est. Dij date facultatem obsecro — * B. Aposiopesis, Adduci iubet Lesbiam, quia compotrix eius est.

6 Huic pariundi, atque illi in alijs potius peccandi locum.

7 Sed quidnam Pamphilum exanimatum video? vereor quid siet.

8 Opperiar, vt sciam nunquidnam hæc turba tristitiæ adferat. — Turba, id est, turbatio.

Temulenta) vino: *Temeraria*) Natura. *Temeraria*) [B] Inconsyderata, incircunspecta.

3 *Nec satis d.c.c.*) [D] Bene in conclusione illa specialiter probauit, dicendo non idoneam cui committatur primus partus mulieris. Sed mire signatéque dixit, Committas. etenim committimus magna, & quæ salutem in dubio habent. *Nec s.d.c.*) Duas res, nec parientem, nec primo partu. Figura ἓν διὰ δυοῖν. vt Virgilius, -Non me tibi Troia Externum tulit. &, Dum domus Æneæ Capitoli immobile saxum Accolet.

4 *Tamen*) [V] παρεμβολή est, cui accedit apostrophe ad spectatores. [D] Redit ad illud, quod vi coacta. *Importunitatem*) Importunitas neque loci, neque temporis haber commoditatem. *Anicula*) Archilis scilicet. *Import. sp. an.*) [B] Adrianus cardinalis dicit Importunus præter manifestum sensum, id significare quod detestandus siue execrandus, & hunc Terentii locum citat. Si recipias igitur quod ille dicit, sensus erit, Videte quæso spectatores, quam detestandum, & execrandum sit huius factum aniculæ, quæ non aliam ob causam velit Lesbiam accersiri ad Glycerium, quam quod sit compotrix, & moribus similimis. Alii accipiunt Importunitatem pro obliuiscentia quadam loci, temporis, & personarum.

5 * *Quia compotrix*) [D] In vultu remansit oratio. deest enim (per figuram ἀποσιώπησιν) Ideo illam vult accersiri. *Dij date fac.*) [L] Moralis precatio. [V] Votum est propter præsens periculum pro suæ heræ salute. [B] Inuocatio est Mysidis, orat vt dii superi facilem dent Glycerio partum. [K] Seruorum est, atque ancillarum, à superis optima quæque precari dominis suis, quemadmodum hic facit Mysis. nunc fere contra fit apud Christianos. Vult & Petrus, Epistolæ primæ capit secundo, famulos subditos esse debere dominis, non solum humanis, sed & prauis, & asperis. Porro subditus non est, qui mala imprecatur, & diris heri caput deuouet. *Dij date fac. obs. H.p.*) [S.D] Sic etiam sæpe loquitur Cicero. In Famil. Qui cum venerit, cum primum nauigandi nobis facultas data erit, ea vtemur. Pro Facultatem dare dicit idem Cicero facultatem concedere, largiri, suppeditare.

In alijs) [D] Vtrum in aliis mulieribus, an 6 in aliis rebus.

Sed quid) [V] παράστασις est, ad proximam 7 scenam, & gradus quidam ad epitasin fit. *Exanimatum*) [D] Exanimatus, est perturbatus. Virg. Exanimata sequens impingeret agmina muris. Exanimus, mortuus. Idem, Corpus vbi exanimum positum Pallantis Acestes. *Vereor quid sit*) Quid, ob quid, propter quid sit exanimatus. Aut aliter: Quid sit, id est, quid sit negotii. Sed quidam putant Quid pro quare: vt, Quid veniant. Aut deest Potest: vt sit, quid esse potest.

Nunquidnam) Comicum est, & Terentianum Nunquidnam: cum exemptis Num & 8 Nam, sufficere ad interrogationem potuisset Quid. *Nunquidnam*) [MU] Num aliquid. Vsus est & Cicero: vt in Part. Nunquidnam de oratore ipso restat? Sed admodum raro. *Hæc turba*) [B] Turbatio, commotio. Nam conuenerat eum pater de nuptiis, hinc exanimatus, & turbato est vultu. *Nunq. h. t. tri. a. sf.*) [S.D] Tristitiam afferre, elegans est, pro tristitiam gignere, vel tristitia afficere. Sic dicitur aliquid molestiam, vel dolorem afferre.

ACT. I. SCEN. V.

ARG. [L] Continetur hac scena querela Pamphili aduersus patrem & Chremetem, cognito nuptiarum consilio: [P] de quibus tam subito celebrandis, vehementer dolens, stomachabundúsque

atque ira concitus inducitur.[r] & est quasi deliberatio: in qua duæ partes sunt vna patris, altera amicæ. pro illa sotore Mysis est: [s] cui tandem pollicetur, fidem omnino seruaturum se Glycerio, vel inuito si res ita exigat, patre. [v] Est itaque mista hæc scena: prior pars παθητικὴ, qua accusat patrem quidem præter decorum agere: atque hic magis πάθος quàm ἦθος dominatur. [L] est enim pathetica tota oratio, exprimens affectū perturbati amantis. [v] posterior verò pars est ἀπολογητικὴ, cum se rectè tacere, ne :allatur Glycerium, contendit. [L] Incipit ab exclamatione, [r] siue abruptione in qua vi hominē accusat, deinde vi patrem. Inducitur autem hic adolescentis animus circa nuptias, vt ex magnitudine eius ingens gaudium comparetur in fine Fabulæ, cognita Glycerio, & simul id agitur, vt magis magisque per Mysidem Pamphilus excitetur ad resistendum patri nuptias inducenti. [V] *Theses.* 1 Adolescentes ad matrimonium ab amore meretricio difficilè auelluntur. 2 Fides amicæ, forma, consuetudo, amor, pudor. & commendatio amorem retinent [M] Docet etiam hæc scena qualis debeat esse oratio pathetica. & amantis iuuenis ([R] quo nihil est miserius, nihil insanius, affectibus perturbationibúsq; animi obnoxiū magis nihil) [M] vehementes æstus, & animū aucipitem exprimit, qui curis distrahitur, hinc rapiēte appetitu, hinc reuocante ratione cuius imperio incōtinentes minimè parent voluptate decepti, pro qua corrupte iudicare solēt Macrobius libro quarto loquēs de affectibus sic ait, Oratio pathetica aut ad indignationē, aut ad misericordiam dirigitur: horum alterum accusatori necessariū est, alterū reo. Et necesse est initium abruptum habeat. quoniā satis indignantibus leniter incipere non cōuenit. Ideò apud Virgilium Iuno sic incipit, Quid me alta silentia cogis Rumpere? Nec initium solùm tale debet esse, sed omnis, si fieri potest, Oratio pathetica & breuibus sententiis, & crebris figurarum mutationibus, debet velut inter æstus iracundiæ fluctuare. Ira, inquit, quæ breuis est furor, non potest continuare vnum sensum in loquendo. [h] Ad hæc, fidem nulla vnquam in re temerandam esse, sed quoad fieri honestè potest, colendam semper, ac seruandam Pamphili docet exemplo qui, vt est [illegible] mente præditus adolescens, ne patri quidem offensa, iráque deterretur, quin promissi fidem præstare conetur.

Versuum gen. Septem hic tantùm trochaici, iique catal. è quibus vnus est trimeter, nempe duodecimus: & sex tetrametri, videlicet septimus, decimusquintus cum duobus sequentibus, ac vicesimus quintus cum vicesimo sexto. Reliqui omnes sunt iambici, iique acatalectici excepto antepenultimo catalectico quadrato, acatalecticorum, vnus est monometer, nempe secundus, tres dimetri, sextus, decimus & duodevicesimus, trimetri duo & triginta, nempe decimusquartus, & tricesimus sextus cum omnibus deinceps sequentibus, excepto antepenultimo, reliqui sunt tetrametri.

PAMPHILVS *adolescens.* MYSIS.

Pamphilus ob nuptias perturbatus, ex abrupto incipit propositionem iniuriæ.

HOc'NE est *humanum factum, aut incœptum? hóccine officium patris?* 1

G. [*Hoccine*] assiap a alias [*Hocine*] per vnicum c, & prima breui. assiap: GO [*Hoccine factum est humanum,*] dissiap D al. [*Hoc ne est humanum factum aut inceptum?*]

M. *Quid illud est?* *Monometrum hunc quidam præcedenti versui, alij sequenti annectunt.* 2

d' atque. Go. [*si hæc non est contumelia?*] D [*si non hoc c. e.?*]

P. *Prò deûm atque hóminum fidem, quid est, si non hæc contumélia est?* 3

[1] *Hoccine*) [V] Ex abrupto per amarulentam interrogationem redarguit absque propositione, quæ tamen absque controuersia colligitur, nunc ab indecoro. Est enim contra humanitatē, est cōtra officiū patris. [L] Vrget iniuriam à persona patris, à re ipsa, à persona Chremetis, & mox indignitatem exaggerat. [r] Ab iracundia & dolore cœpit. Iracundia descendit ex iniuria. Dolor ex miseria. *Hoccine e.*) Hoc est dilatare orationem, ne diceret quod fecit. & est peruersa αὔξησις, à maioribus descendens ad minora per amplificationem accusationis. *Hocci:e off.*) Officium ab efficiendo, ab eo quòd quæritur quid efficere in eo vnumquenque conueniat pro conditione personæ.

Pro Deûm) [V] Ab inhonesto per patheticā exclamationē. Est enim cōtumeliosus. Cōtumelia est hic iniuria, sicut Græcis, ὕβρις, & patrē ὑβριστὴν notat. Ratio est, Nā filio, cuius 3

&

4 {ſſadcip ſſſadſ} * *Vxórem [decrêrat dare ſeſe mihi] hódie: nónne opórtuit* — *Mn.[decreuit dare ſeſe mi].* — •D. Propoſitio iniuriæ. A patris perſona.

5 ſijaſijp *Præſciſſe me anté? nónne priùs communicâtum opórtuit?* — G.m'vedit.

6 aſsi M. *Míſeram me, quod verbum áudio.* — *Mitè Poëta hic magnas turbas facit, quò cataſtrophe maiore gaudio compleatur.*

7 ſſſſſ- P. *Quid Chremes, qui denegârat ſe commiſſúrum mihi*

8 {ſſſaſſp ſſ} *Gnatam ſŭam vxôrem? id mutâuit, [quóniam] me immutâtum [videt.]* — *ſ vxo em* — *Al. :ſ(quia)ſſſdſſp.* — *Al. v.det?]*

9 aiaſdiap * *Itáne obſtinátè óperam dat, vt me à Glycério míſerum ábſtrahat!* — •L. Indignitas à ſua ſ ic bien. et admiſcet: mox etiam puellam adiungit.

& conſenſus requiritur, & nõ ſola patris poteſtas, nihil communicauit. *Pro)* [B] Dolentis ſeu indignantis eſt interiectio. *Deûm atque h.f.)* id eſt, auxilium. Deorum fidem implorare ſolent, quibus aliqua fit iniuria, aut vis infertur. *Quid eſt, ſi non hoc)* [D] Sic dicimus de his quæ neceſſariò hoc ſunt quod dicimus. *Hoc)* Cum ſtomacho dictum, quaſi aliquo contradicente non eſſe contumeliam. Cicero, Quid eſt, quæſo Metelle, iudiciũ corrumpere, ſi hoc non eſt? *Contumelia eſt)* [B] Quidam interpretantur hic Contumeliam, grauẽ iniuriam. [M] Seneca in libello de Amicitia, ſic ait, Contumelia à cõtemptu dicta eſt, quia nemo niſi quem contẽnit, afficit tali iniuria.

4 *Vx. decreraſ)* [D] Decernere, eſt de magnis certam proferre ſententiam. *Nonne oportuit)* [B] Nõne par fuit & æquum, me hac de re certiorem fieri? *Oportuit)* [D] Se ad patrem refert. Nam nec ſic conſentirem ad nuptias: ſed fac me velle: Nõnne oportuit præſciiſſe me anté? Dolet autem ſe ſpatium non habuiſſe conſilio.

5 *Nonne pr. c. op.* Quàm de ſtomacho repetitum eſt Oportuit? Et de more, Præſciſſe me anté. Præſciſſe, propriè ad eum refertur, hoc eſt, Pamphilum: Communicatum, quod neque huius proprium eſt, neque illius. Et Antè abundat, aut certè Præ, cùm ſufficiat Sciſſe. *Communicatum)* Quia nuptiarum non omnis poteſtas in patre eſt. *Comm. oport.)* [P] Participium præteriti temporis pro infinito, licet Eſſe ſubaudiatur, ponitur eleganter cum Oportuit.

6 *Quod verbum)* [D] Verbum pro ῥῆμα more ſuo poſuit, id eſt, Vxorem dare quòd ait.

7 *Quid Chremes)* [V] Ab abſurdo, propter Chremetis inconſtantiam, vt qui antea denegauit, nunc vrget & obtrudit: & additur argumentum, vt à Glycerio abſtrahatur. [D] Tranſit à patre nunc, & ad ſocerum redit. Quid, non ad Chremetem dicitur: ſed ad illum tranſeuntis eſſe, & non conſyderantis quid dicat. *Quid Chreme.)* Iraſcitur patri quod cogat Chremetem, quòd non neget vxorem. Nouè dixit, non odio haberi, non repudiari. *Qui den. ſe comm.)* Non latuerat Pamphilum repudiaſſe Chremetem. vnde & Dauus ait, Qui poſteà quàm audierat nõ datum iri filio vxorem ſuo. *Commiſſurum:)* Putauerat nuptias, & Chremetem mutare ſententiam.

8 [S, D] Committere aliquam alicui vxorem, idem eſt quod coniugem dare. [MU] Elegans locutio, committere filiam ſuam vxorem alicui. Sic in Hecyra, Qui illum decreuerunt dignum, ſuos cui liberos committerent. dicitur hoc & locare: vt, Phor. Vt potui, virginem nuptum locaui huic adoleſcenti.

Id mutauit qu. me imm.) [D] παρόμοιον. Nam quoties verba ſunt, παρόμοιον dicitur: quoties nomina, παρονομασία. *Id mutauit)* Nouè dixit Id. Id enim ad Denegâuerat. *Quoniam me imm. videt)* [MU] Hoc non ex ſua, ſed ex Chremetis ſententia dicit.

9 *Itàne obſt.)* [D] Obſtinatè facere aliquid, eſt in alterius malum cum conatu facere perſeueranter, & in alterius perniciem nimis niti. *Abſtrahat)* Magna vi verbi & proprietate vſus eſt. vnde illud eſt, Iphitus & Pelias mecum diuellimur inde. *Abſtrahat)* Magna indignatione vſus eſt: tanquam Chremes nõ tam filiæ conſultum velit, quàm læſum Pamphilum: [MU] hoc eſt, non tam id faciat, vt filiam ſuam collocet, quam vt Pamphilum Glycerii amore diuellat. [D] Alia exclamatio aduerſum ſocerum.

Quod si fit, péreo fúnditus. ſdlp 10

Versus quinque precedentes in quatuor iambicos tetrametros acatalecticos redigit Goveanus quos ita legit ac distinguit.

M. Miseram me, quod verbum audio. P. quid Chremes qui denegauerat aſſaiſip

Se commissurum mihi gnatam suam vxorem: mutauit id. ſſdſiſſp

Quoniã me immutatũ videt. itáne obstinatè dat operã. vt aſſbiidp

Me à Glycerio miserũ abstrahat? quod si fit, pereo funditus. diaiſdip

[Hominē] non elidit m. & [inuenustum] elidit prim. u, vt prima corripiatur. G[inuenustum esse,] baiſſdp.

A'deón' hóminem[a] esse inuenústum, aut infelicem quenquam, vt ego sum! bbdſſſdp 11

Prò deûm atque hóminum fidem, nullóne ego tdtſſu 12

•L. Vehemés locus. & per ratiocinationem mox figuratus. Exaggeratur indignitas.

Chremêtis pacto affinitâtem effúgere pótero?[x] quot modis iſſidbij 13

Go. [nullo ego pacto Chremis Affinitatem].

A aaidſp. vel ſaidſp [*deum*] *facto monosyllabo: sequentem quoque facit senarium.* ſidbii.

Contêmptus, sprêtus? facta, transacta ómnia. hem ſſſiſp 14

Propria & pathetica.

Repudiâtus répetor. quámobrem? nisi si id est, quod suspicor: bſaabſtu 15

A'liquid monstri alunt: ea quóniam némini obtrúdi potest, atdatſt— 16

10 *Quod si fit, p. f.)* R Stultus sanè qui se funditus perire, actúmque de se esse credat, si à Glycerio abstrahatur. Sed nihil insanus mentis amator habet. Ea est amatorum animi caecitas, vt nullo modo quid sibi honestum sit, atque vtile, quid melius, peius, quid prosit, obsit, videre queant: cùm hoc vnum semper spectent, qua ratione voti sui compotes fiãt, ac te cupita, atque adamata quomodocũque fruantur. Ita in Phor. Antipho, Si eò, inquit, meae fortunae redeunt, Phanium, abs te vt distrahar, nulla est mihi vita expetenda.

11 *Adeon')* V Exclamatio est de sua deformitate & infortunio, cùm Gratiae & Venus haud ita bene velint. D Neminem putat esse in genere humano ita infelicem vt se: quod est cõmune omnium qui in aliquo moerore consistunt. itaque non se, sed conditionem humanam dolet: & quaeritur natum esse quẽquam, qui possit esse tam miser vt ipse est: ac per hoc se. *Adeon' h.)* Amatoriè, amore nominato exiluit in gemitus. Sic Virg.-Aut si lux alma recessit, Hector vbi est? *Inuen. aut inf.)* Inuenusius est, sine Venere, id est, sine gratia, quem omnes respuant, repudiéntque pulchrę, & quem deformes appetant. Inuenustus cui displicens obiicitur: Infelix, cui placens negatur. *Inuenustum)* MU Id est, in amore infelicem. venustas enim nonnunquam dicitur ἐν τοῖς ἐρωτικοῖς εὐδαιμονία: vt in Hecy. Quis me est fortunatior? venustatísque adeò plenior? *Aut inf. qu. vt ego sum!)* D Adeò se miserum dicit. quòd sibi repudiare non licet; vt propter se doleat humanum genus, in quo sit aliquis tam miser. Virg. Heu cadit in quenquam tantum scelus! R Ita ferè fit, vt in aduersis, si quando res parum ex animi nostri sententia successerit, neminem aequè infelicem, ac nos putemus. *Vt ego sum)* D ἀνακόλουθον est Vt: Quàm enim inferre debuit, non Vt.

12 *Pro deûm)* V Effictione iniquitatem ostendit, & asyndeton hic mirè quadrat, & prouerbiali figura dicuntur. Vnum iuxta Iurisconsultorũ consuetudinem: vt, Facta & transacta omnia. Alterum à medicis sumptum est: vt, Aliquid monstri (id est vitii) alitur. *Pro deûm)* D Quam ferueat indignatione, hinc aspice, quòd frequenter exclamat.

13 *Effugere)* In totum fugere. *Quot modis*

14 *Cont. spr.)* Chremes, an Pamphilus? Si Chremes spretus, intelligeremus Pamphilũ dicere, quòd operã dederit, vt se repudiaret Chremes: vt suprà dixit, Mutauit, quia me immutatũ videt. *Facta transf. om.)* Prouerbiale est in id negotii, de quo nihil superſit ad agendum. Facta autem, à Pamphilo: Transacta etiam à Chremete. B Iuxta morem Iuris dictum est, quoties in contractibus adhibentur omnia, quae ad legitimam pactionem spectant, Facta, transacta dicuntur omnia. *Hem Rep. rep.)* Tota haec Pamphili pathetica est oratio.

15 *Rep. rep.)* D Quasi, haec iniuria sit, repudiare & repetere. Et tale est in Eunucho, Exclusit, reuocat. *Nisi si id est)* Coniecturale argumentum.

16 *Aliquid monstri alunt: ea)* Duplex contumelia, & Monstri & Aliquid. minus enim esset, aliquod monstrum.

Ec

17 dſaa- *Itur ad me.* MY. *orátio hæc me miſeram exanimâuit metu.*

Tres præcedentes in quatuor partitur Gouean(us), atq; eos ita legit.
Repudiatus repetor. quamobrem? niſi ſi id eſt biaidi
Quod ſuſpicor, monſtri aliquid alunt: ea quoniam ſdabp
Obtrudi nemini poteſt, ad me itur. M. hac ſiiii
Oratio me miſeram exanimauit metu. ſiddi

18 { dcſi / dſ } P. *Nam quid' ſego nunc dicam] de patre? ah* — E. [ego dicam] dſi.

19 ſdibiap *Tantámne rem tam negligênter ágere! prætériens modò* — Parentis negligentiam carpit.

20 a' dilbſi *Mihi apud forum,* Vxor tibi ducênda eſt Pámphile hódie, inquit. para,* — *L. Rem proſopopœia amplificat.

ſic, Quid hominis vxorem habes? Et mutauit genus, dicendo Ea: quoniam fœmina eſt. Sic in Eunucho, Taces? Monſtrum hominis, non dicturus? Dum Mõſtrum dixerat, Ea ſubiunxit, tanquam non verbis, ſed ſententiæ ſeruiens. MU Non enim poterat meliùs contemptum, & indignationem, exprimere, quàm hac generis, & numeri mutatione. B Parœmiographus Chiliadis ſecundæ, centuria quinta ſic habet, Monſtrum alitur, vbi quid occulti vitii latère ſignificamus: haud ſcio an inde metaphora ſumpta, quòd monſtra ob pudorem clanculum aluntur, & occultantur. Siquidem Pamphilus in Andria Terentiana, quod priùs repudiatus gener rurſum ad affinitatem repeteretur, ſuſpicans eſſe aliquid vitii in puella quod celaretur, Repudiatus, inquit, repetor. Quamobrem niſi id eſt quod ſuſpicor, Aliquid monſtri alunt: ea quoniam nemini Nbtrudi poteſt, Itur ad me. *Nemini obtrudi)* D Mire obtrudi, quaſi inuito: & totum cum iracundia. Obtrudi, infringi, impingi.

17 *Itur ad me)* Dotẽ amator nõ cogitat, & ad vilitatẽ trahit quòd vltrò venit, & quod ſe repetit Chremes. *Itur ad me)* Quaſi ad hoſtem. Plautus in Pſeudulo, Itur ad me. Et Virg. Simul enſe relicto, Ibat in Euryalum properè. MU Hoc quoq; odiũ ſignificat, vt in Heaut. Si qua laborioſa eſt, ad me curritur. *Oratio hæc)* D Etiã pauca verba veteres orationẽ dicebãt.

18 *Nam quid ego)* Redit ad patrem, in quo nouè hoc accuſat, negligenter eum agere quod noluit fieri. V Ab importunitate, & temeritate patris, vt qui tantam rem (cauſſam nuptialem intelligit) tam negligẽter agebat & in itinere: atque narratiuncula confirmat, in qua eſt perſona imperans Simo, obſequẽs Pamphilus: eſt locus forenſis, eſt factum de vxore ducenda, eſt modus, vt citò domum eat, eſt euentus, veluti ſtupor, quo ita attonitus erat, vt ne verbũ quidẽ diceret, vel excuſationem (ſic enim cauſſam accipio) qualem qualem. B Secundum quoſdam Nam pro Autem hic poſitum. Nam quid, quidnam. & patris negligentiam carpit. Nam pro Deinde, vt ſit particula continuationem ſignificans. Ita Cicero quoque eſt vſus in oratione pro Rege Deiotaro, Nam de ſtatua quis quæritur? vna præſertim cùm tam multas videat?

Tantámne rem) D Summum voti ac nuptias. R Quis non, quæſo, iuſtiſſimè hunc in Chriſtianos verſum torſerit? quorum ea ferè ſocordia eſt, & negligentia, vt vix vnquam cuiuſmodi liberis ſuis dent vxores, circunſpiciant: neque illud etiam atque etiam, ecquid conueniant mores, atque ingenia: ecquid mutuò ſeſe ament: ecquid hi alibi animum amori deditum habeant, atque ab re vxoria abhorreant, ſuo cum animo reputẽt. Prætereà ea quoque ſtultitia eſt, & dementia, vt ſpectent dotem magis ac formam, quàm vitæ integritatem, pudicitiam, modeſtiam. Næ multa tam negligenter, ſocorditérque in re tanti momenti agũt: vt meritò cum Pamphilo exclames, Tantámne rem tam negligẽter agere? Scitum eſt illud Lycurgi legumlatoris, qui percunctante quodam, cur ſanxiſſet, nuptum puellas ſine dote dari, Quo, inquit, neque ob egeſtatem ſine viris illæ dimitterentur, neque propter opulentiam expeterentur: ſed quiſque potiùs ſpectato puellæ ingenio ac moribus in accipienda vxore moueretur. Author Plutarchus. *Prætériens modò)* D Hic oſtendit ſpecialiter quid peccauerit pater. MU Cõſydera hæc diligẽter: nam ſingula verba inſignem ſenis negligẽtiã oſtendunt. D atque vndique cõflatur excuſatio, ex facto, quòd præteriens: ex tempore, quòd modò: ex loco, quia in foro: ex verbis, 19

Vxor tibi ducenda eſt) D Mirè Ducenda, ſemper hoc genus declinationis, neceſſitatem oſtẽdit: vt Virg. Vt pacem Troiano ab rege petendum. Saluſtius, Agendum, atque 20

• Qui amant, egrè de re vxoria audiunt.

D. [obstupui.]

•D. Ipse se reprehēdit,& est ἐπιφορά.

•D. Deliberatio,& eius partes.

Go. [Impediunt me cur.] dssibisi.

Go. [huius misericordia.] adiaisai.

L. [sollicitudo.] ibasisiv.

•Dissolutio, seu articulus deficientibus copulis. L Etiq. congeries colligēs partes deliberationis.

Abi domum. * *Id mihi visum est dicere, Abi citò,* { ila Ida iia ida 21
[&] suspénde te. Goueanus tollit [&], iiaiddsi.

[Obstupui.] censen' vllũ me verbũ potuisse próloqui: dsi.Taij 22

Aut vllam caussam, inéptam saltem, falsam, iniquam? obmútui. ssissi 23

*Quòd si ego [rescîssem id priùs.] * quid fácerem, si quis nunc me roget:* { dsadsiv dissassp 24 Go. [Prius id rescissem.] dasassp.

A'liquid fácerem, vt hoc ne fácerem. * *sed [nunc quid primùm] éxequar?* absassiv 25 Go. [quid primum nunc], aasassp.

[Tot me impédiunt] curæ, quæ meum ánimum diuérsè trahunt: sastast- 26

* *Amor [misericórdia huius,] nuptiárum [sollicitátio:]* { ibasisai ibi 27

Tum patris pudor, qui me tam leni passus est ánimo vsque [adhuc,] { aissiai d 28 Alii [ad hoc.]

obuiam eundum est.

21 *Abi citò, & s.te)* B Cùm diceret mihi de vxore, ita grauiter accepi vt si de suspendio locutus fuisset. D Ad Hodie, Citò retulit: ad Vxor tibi ducenda est, Suspende te.

22 *Obstupui)* B Stipiti similis steti, vt nō plus sensus in me esset quàm in stipite.

23 *Ineptam saltem, falsam)* D Duo comparantur in defensionem, aut vera, aut ad tempus accommodata. Ineptum est, quod à quouis reprehendi potest. Falsum, quod etiam prudentem possit fallere. B Falsus est, qui fallit: aliquādo passiuè eum significat, qui fallitur.

24 *Quod si ego resc.)* D Si mecum communicasset priùs. L Cordatus adolescēs post querelam consultat, patrine, an amori obsequatur. Ergo hæc pars deliberatiua est, superior accusatoria fuit. M Gellius libro secūdo, Qui factū aliquod occultius, aut inopinatū, insperatúmque cognoscit, is dicitur propriè rescire. *Quid facerem)* V Effictio est narrationis, qua nunc sese colligens aliquid responderet.

25 *Vt ne hoc facerem)* L Tacerem. & nota Facerem, pro tacerem. *Sed nunc quid)* V Interrogatione est veluti epilogus σχετλιαστικὸς quo conqueritur se esse, maximè propter incertitudinem consilii, miserum. Sunt enim vtrinque rationes impulsiuæ, ex Glycerio sunt tres: ex patre verò est præcipua ipsa indulgētia in ipsa educatione. R Consultatio, vt rectè monuit Philippus, querelam sequitur. siquidem cordatum adolescentem fingit, quemadmodum & Erasmus alicubi monuit.

Diuersè trahunt) F Pro, In diuersa trahūt, 26 B In diuersas partes scindunt, diducunt. Aduerbium est.

Amor, misere.) L Hæc oratoria sunt, cùm 27 vnum negotium in multa distrahimus partes. *Amor.)* A necessario. *Misericordia)* ἀπὸ τῶν αἰτίων. Misericordia huius, ἀμφιβολία. *Nupt. sollicitatio)* A perturbatione Quibus colligit consulere se non posse. Solicitudo est, quæ inhæret mentibus. M Vel ægritudo cum cogitatione. D Solicitatio, quæ ab alio fit.

Tum patris pudor) ἀμφιβολία. M Vtrūque pas- 28 siuè dixit, Misericordia huius, i. qua ego in hāc moueor, & Pudor patris, id est, quo ego propter patrem afficior. *Qui me tam)* D Explanatio, in quo pudendum sit sibi apud patrem: & ad illud spectat, Tute his rebus finem præscripsti pater. Atqui accusabat eum. Sed amator est. M Aristoteles in secūdo libro Oeconomicōn sic ait, Duplex est timoris species: Vna quidem cum pudore & verecundia, qua vtuntur erga parentes filii sobrii: & ci..es compositi ad benignos rectores. Alia verò cum inimicitia & odio, sicut serui ad dominos, subditi ad tyrannos iniuriosos & iniquos. Plato in lib. decimo de Legibus, sic ait, Metuimus quoque sæpenumero, cùm formidamus, ne dicendo aut faciendo aliquid minùs honestum, mali videamur: quem quidem timorem nos, imò omnes, vt arbitror, pudorem appellamus. B Meritò parentum arguitur indulgentia, & mollis educatio, quæ animos corrumpere solet iuueniles.

29 addd ßil iaddds *Quæ mĕo cunque ánimo líbitum est, fácere. ĕine ego vt aduérser? hei mihi,* [eine ego vt] dactylus

30 ddbßßp *Incértum est quid agam.* M. *míſera tímeo, hoc incértum quorſum áccidat.*

31 ßbßdßa ßaßaßi *Sed nunc ſperopus' eſt. Jaut hunc cum ipſa, aut me áliquid de illa aduérſum hunc loqui.* Go. [Peropu'ſt.] alij [perop'ſ.] dimetiendo dicunt.

32 dßßßp *Dum in dúbio eſt ánimus paulo moménto huc, illuc impéllitur.* Metaphora à mole ponderis in ſtateræ pendentis.

33 iaßßdai P. *Quis hic lóquitur? Myſis ſalue.* M. *ô ſalue Pámphile.* P. *quid ſagit? / M. rogas?* Al. [agitur?] ſed in [quid] eliditur d: & vel s in [Quis].

34 iijsdisp *Labórat è dolóre: atque ex hoc míſera ſollícita ſeſt, diem.J* dßßbai. E. Al. [eſt die.] iijsdiai.

29 *Eine ego*) [D]Pronomen hoc, vim qualitatis habet: & eſt, An tali, tam bono? *Eine ego vt aduerſer?*) [E]Eclipſis eſſe videtur: & ſubaudiri poteſt Mihi permittatur, vt ei aduerſer? [D]Videtur inclinaſſe vt ſecundum patris animum conſiſtat. ſed amore ad incerta iterum deuoluitur.

30 *Miſera timeo*) [V] Propoſitio eſt iſtius oratiunculæ, quam à neceſſitate confirmat, cùm ait, Sed nũc peropus eſt. & adeſt occaſio, propter fluctuantem & ancipitem animum Pamphili: atque à fluctibus tranſlatio eſt. [L] Opportunè Myſis intercedit, ad confirmandum labantem animum, ne à Glycerio deficiat. *Quorſum accidat*) [D] Ad quam rem, quò verſus.

31 *Sed nunc p. eſt*) Calliditati fœmineæ & aſtutiæ ſententia hæc cõgruit. *Cum ipſa*) Ipſa nunc domina mea. *Aduerſum hunc*) [S.D]Id eſt, cum illo, [D] apud hunc: vt alibi, Id gratum fuiſſe aduerſum te, habeo gratiam.

32 *Dum in d. e. a. p. m.*) [D]Tranſlatio hæc eſt à mole alicuius ponderis, quæ antè quàm in loco ſederit, cùm incerta pendet, facillimè cõmouetur. *Momento*) [M] Id eſt, motu. Fabius libro tertio ſic ait, Laudare teſtem vel contrà, pertinet ad momenta iudiciorum.

33 *Quis hic loquitur?*) [D] Hoc ſecum. deinde cõuerſus, vt vidit, Myſis ſalue. *Salue*) Difficile eſt aliud inuenire verbum, quod ſic declinetur, ſalue, & saluete. quippe huius verbi per modos eſt rara declinatio. *Quis hic loquitur?*) Principium Terentianum in iungendis perſonis. *O ſalue*) O, interiectio optantis aduentum, aut repẽte perculſi. *Quid agit?*) Amatoriè, & familiariter non addidit quæ. Virgilius, Quæ mihi reddat eum, vel eo me ſoluat, amantem. *Rogas?*) Lenta quædam, & triſtis eſt reſponſio, & dolore, plena.

34 *Laborat è d. a. ex hoc*) [L] Reſponſio idonea ad commouendum animum Pamphili. Et eſt tacita admonitio à perſona, ad hortationem ſpectans. [V] Argumenta ſunt ex dolore partus, atque de die nuptiis dicto. [D] Duplicem laborem Glycerii eſſe dicit, vnum parturitionis: alterum curæ & ſolicitudinis nuptiarum Pamphili. & callidè aggreditur iuuenem. nã vtraque propter illum perpetitur, & dolorem, & ſolicitudinem. *Atque ex hoc*) Myſis, quæ contra patrem ſuaſura eſt, incertum inueniens Pamphilum, facilè ad ſe conuertit mẽtione dominę ſuę: & maximè quod addidit, cu illã ægrã eſſe dicat. quare ſtatim perfectũ eſt quod volebat, vt dicat Pãphilus, Egóne iſtuc conari queã? *Laborat è dol.*) [S]Hoc eſt, parturitione. Genus pro ſpecie poſuit. [M] Dolor eſt ægritudo crucians. [S.D] Laborare interdum ad animum refertur, & accipitur pro ſolicitum eſſe. Aliquando verò eorum eſt, qui morbo, vel corporis doloribus afficiuntur. Et variè tum à Latinis vſurpatur. Dicuntur enim artus noſtri laborare. Vel nos ipſi laborare dicimur, aut morbo, aut ex morbo. Cicero Familiarium ſeptimo, Cùm decimum iam diem grauiter ex inteſtinis laborarem. Idem Familiarium nono, Dixit te in lecto eſſe, quòd ex pedibus laborares. Idẽ Tuſculanarum ſecundo, Cùm ex renibus laboraret, ipſo in eiulatu clamitabat, falſa eſſe illa, quæ anteà de dolore ſenſiſſet. *Solicita eſt*) [D] Solicitudo rerum incertarum magis eſt. *Quod ex hoc die ſuit conſtituta nuptia*) Hic certior metus eſt, & grauior.

Quia olim in hunc sunt constitúta núptiæ. tum autem hoc timet, ififlsp 35

Ne déseras se. P. **hem, egóne istuc conári queam!* fiaflp 36

* *Ego propter me illam décipi míseram sinam!* aſſiap 37

Quæ mihi suum ánimũ, atq; omnem vitã crédidit: dbſſp 38

Qua ego ánimo egrégiè charã pro vxôre habúerim, bdſſdp 39

* *Bene, & pudice [eius] doctum, atque edûctum, sinam* { ifilſp ii 40

Go. [eius] redundat.

Coâctum egestâte ingénium immutárier! iisasp 41

Non fáciam. M. * *haud véreor, si in te solo sit situm:* ddſſp 42

Sed vim vt queas ferre. P. *ádeon' me ignauũ putas,* ſidſſi 43

• Lenta & mœsta responsio.
G. [se. hem, egóne ist] anapæstus.
• Magna vis est in pronominibus istis. nec præcipitanter, sed interrupté proferenda sunt.
• Confirmatio ab honesto. & totus locus mirè patheticus.
• L. Obiectio, quæ ab honesto refellitur.

35 *Constituta)* Nec addit A' patre: sed inuidiosè quasi & à Pamphilo sint constitutæ. An timet in negotio? *In hunc diem)* Idem enim dies est, quo placuerant destinatæ nuptiæ, quanuis Chremes denunciauerat. & suprà, Hic nuptiis dictus est dies. *Olim)* [B]Pro nuper. *Tum autem)* [D] Tum, prætereà. Tertiam solicitudinem habere Glycerium, ne deseratur à Pamphilo.

36 *Egone.)* [V] Altera pars est, qua promissorum Pamphilus memor est. propositio est figurata: simplex autem est, Ego non deseram, ego miseram non decipiam. Confirmatio est primùm ab honesto: Nam mihi sese & sua credidit. Mox ab amore: Nam pro vxore charam habui. Deinde ab indecoro: Nam ingenium optimum tam educatione, quàm institutione propter egestatẽ immutari haud decet & conuenit. Posteà à consuetudine, à pudore & amore Glycerii: quæ vel sola hominem ingratum, non inhumanũ, non brutum commouerent, & quenque fidei admonerent. Postremò à testamento tutelari, cuius narratiuncula subiungitur, suum consilium comprobat. *Egone istuc)* [D]Ideò sic Pamphilus, quia illa inuidiosè non Deserere cogaris, dixit: sed, Deseras. *Conari)* Non perficere, sed conari velle aliquid ad scelus, effectio est, etiamsi non potest fieri. hic enim volũtas, non factum dãnatur. vt Virgilius, Ausi omnes immane nefas, ausóque potiti. Leuiúsque est conari, quàm facere.

37 *Egone propter me illam)* Magna vis est in pronominibus. & diuersa sunt, & singula, & nõ præcipitãtur, nec dicũtur vno spiritu: sicut in Eunucho, Egóne illam? quę illum? quę me? Quæ illum, deest Amat: quæ me, deest Non amat. *Egóne)* Suadenter. subauditur Vt fieri sinam?

38 *Quæ mihi s. an.)* [L]Honestum à meritis & qualitate personæ. [D]Ab eius beneficiis. *Suũ animum)* Quantum ad amorem pertinet. *Atque o. v.)* Hoc est, vt maritum speraret. *Quæ mihi s. a. a. o. v. cr.)* Argumenta à consequenti. Si eam deserit, hæc subiiciuntur.

39 *Quam ego an. eah.)* Egregiè, præter cæteras, id est, nimis. *Pro vxore)* [S.D] Id est, loco vxoris, vel tanquam vxorem.

40 *Bene & p.)* [D]Hic illud soluitur, Lana & tela victum quæritans: vt hoc præstituat bene & pudicè Glycerium esse educatam. Lana & tela victum quæritans. Et non pertinet ad argumentum, nisi post vitam Glycerii intelligas. *Bene & p. e. do.)* Hanc sententiam quasi de exemplo probat. nam bene educata est à Chryside, quæ primò pudicè vitam, parcè, & duriter agebat. *Eductum ingenium)* [S.D] Eductum pro instituto ponit hic Terentius: quanquam etiam pro educato possit accipi. In qua significatione sæpe educere ponunt Latini scriptores, & maximè Comici Poëtæ. Cicero de Orat. Non est boni parentis, quem procrearit, & eduxerit, eum non & vestire, & ornare. Terentius in Adelph. Inde ego hunc maiorem adoptaui mihi. Eduxi à paruulo: habui: amaui pro meo.

41 *Coactum egestate)* [D]Propterea quòd Chrysis, inopia & cognatorum negligentia coacta. *Coactum eg.)* Non paupertate, sed egestate cui contrarium. Inopia. & cognatorum negligentia. [R] Inopia, atque egestate coguntur vel optima quæque ingenia eam nonnunquam vitæ rationem amplecti, quæ minimè sit honesta.

42 *Haud vereor)* [D]Acuit animum adolescentis contra patrem, cuius etiam nomen graue est.

43 *Sed vim vt q. f.)* Hic Vereor subauditur. Vt, pro ne non posuit: vt sit, Sed vereor ne non queas vim patris ferre. Et ne non possis, non damnatio est, verùm adolescentis prouocar

44 assisp *A' deón' porrò ingrâtũ, aut inhumânum, aut ferum,*
45 dilbdp *Vt neque me consuetûdo, neque amor, neque pudor*
46 dddisp *Commóueat, neque commoneat, ut seruem fidem?*
47 siadsi M. *Vnũ hoc scio, hãc méritã esse, ut memor esses sui.*
48 assbsi P. *Memor essem! *ô Mysis, Mysis, etiam nũc mihi*
49 siibsp *Scripta illa dicta sunt in ánimo Chrysidis*
50 dsdsp *De Glycério. iam ferme mòriens me uocat.*

*L. Repetuntur merita, quæ per prosopopœiam commemorantur, & augentur circunstantiis: qui locus est mirè patheticus.

uocatio in contemptũ patris. S.D Post verba metus subdunt eleganter Latini, hanc particulam, Vt pro Ne. Sic igitur hunc locum intellige: Vereor, vt vim queas ferre: id est, ne possis ferre patris suasum, aut imperium ad nuptias cũ Philumena cõtrahendas. B Quanquã hic vt pro Quomodo videtur positũ quibusdam. *Adeon' me ign. p.*) D A verisimili. *Ignauum*) Quod aduersum necessitatem proferendum fuit, id primum dixit, adesse sibi virtutem quæ sequuntur ad fidem pertinẽt. Ita pro tempore contemptum patris pro fortitudine habet. Ignauus est, qui vim non potest ferre, qui non est perseuerans.

44 *Adeon' porro ingr.*) Porrò, coniunctio est expletiua, aliàs aduerbium temporis. *Ignauum & ingratum*) αὔξησις est Inhumanum aut ferum. Post subiecta dixit, Adeón' porrò ingratum, aut inhumanum. Mira omnis conuersio. non enim dixit. Adeón' me obsequentem patri existimas, adeò gratum, adeò pium, adeò mansuetum? Multa amatoris per omnia seruat conditiones, vt oratoriè hoc cogatur, scelus esse si parêret nunc patri.

45 *Vt neque me c. f.*) Non ordinem reddit. Ferum enim reddit ad Mansuetum, quòd etiã feræ mansuescunt. *Neque amor*) Ad illud, Inhumanum. Amor nanque vehementior est in homines. Virgilius, Quid iuuenis, magnum cui versat in ossibus ignem Durus amor. *Pudor*) Ad Ingratum retulit. *Vt neque me cons.*) ἀνάλυσις ad superiora. Cõsuetudo, aduersus feritatem: Amor, aduersus Inhumanitatem: Pudor, aduersus ingratum animum.

46 *Commoueat neque cõm.*) αὔξησις est ad maiora. *Vt seruem f.*) Exquisitè: non dixit Vt contemnam patrem. S.I Seruare fidem, est in fide data stare, fidem tenere, fidem præstare. Has autem omnes locutiones exemplis confirmare placet, aliunde, quàm ex Terentio adductis, nimirum ex altero linguæ Latinæ principe. Cicero in Vatin. Tum quæro, seruarisne in eo fidem. Pro Rabirio, Si fides Saturnino data est non eã C. Rabirius, sed C. Marius dedit; idémque violauit, si in fide nõ stetit Idem Philippica duodecima, Non tenuit omnino fidem. Idem in Topicis, Qui fiduciam accepit, debet fidem præstare.

Vnum hoc scio) D In eodem hæret, vt exci- 47
tet iuuenem: neque audire se fingit quod dicit & vide quàm callida sint, quæ à Myside subiiciuntur ad irritandam promissionem Pamphili. nam subiicit illa quæ ardentem incendant magis. dixit illic omnia quibus cogitur seruare fidem: sed de merito eius aut nihil dixit, aut parum. *Vnum hoc scio*) Quasi hoc dicat, Quid tu facturus sis equidem nescio, sed vnum scio. *Vt memor e. s.*) Inuidiosè, quasi oblito: adeò commouetur hoc dicto Pãphilus. & bene præterito Esses: quoniam quæ præterita sunt, in recordatione magis lachrymabilia sunt: vt Virg. Cui paruus Iulus: Cui pater, & coniux quondam tua dicta relinquet? Idem alibi, Per caput hoc iuro, per quod pater antè solebat.

O Mysis, M. etiã) B Epimone est: perseue- 48
rantia insistentia, vel assiduitas dicitur. Eiusdem dictionis geminatio ad mouendos affectus pertinet. *O Mysis, Mysis*) D Primum vocandi, alterum increpandi est. *Etiam n. m. scr.*) Id argumentum est, quàm viuax memor sit, qui etiam mortuæ verborum meminerit Chrysidis de Glycerio.

Illa dicta scripta sunt mihi in animo) S.D Vi- 49
de, quanta erat, antiquorum scriptorum in loquendo facilitas. Quid magis ad vulgarem sermonem accedit, quàm hæc locutio? Quid verò magis à germana Latinitate abhorret, quàm quorundam nostrorum æqualium scriptio tum adagiis, tum aliis quibusdam verbis ab vsu communi remotioribus infuscata? Sed vt hunc locum exponamus, Quæ mihi scripta sunt in animo. id est, quæ mihi in animo hærent tenacissimè. Vel, quæ memoria studiosissimè complector.

Iam ferme moriens) B Cùm parum abesset 50
quin moreretur. F Fermè, aduerbium est festinantis. Ex tempore probauit locutam vera esse, non ficta & simulata. Nam qui sani sunt, spe longioris vitæ adulantur. Virgil, Et dulces moriens reminiscitur Argos. Sunt

Accéssi. vos semóta: nos sóli. incípit, ſſiſp

Mi Pámphile, huius formam, atq; ætâtem vides. ſiſſi

Nec clam te est, quàm illi vtráque res [inútiles] ſſilj

'D. Al. [vtiles]: sed versus non constaret.

Et ad pudicitiam, [& ad tutândam] rem sient. {ᵃdiſſl b

Quod ego per hanc te dextram oro, & [génium] tuum, biſſap

Per tŭam fidem pérque huius [sólitúdinem] {ᵃiſsip ſ

Te obtéstor, ne abs te hanc ségreges, neu déseras: ſſiſi

• D. μίμησις per prosopopœiam & principium à blandimento.

G. [& tutãdã]. ijaſsi. [ingeniam], biſſap.

D. Al. [sollicitudinem]. eiſſap

& affectus à tépore, quòd postrema vox erat.

51 *Accessi. vos semota nos soli)* Figuræ propriè Terentianæ, ἀσύνδετον καὶ ἔλλειψις. Vos semotæ, deest Estis, Nos soli, deest Remásimus: vt illud, Egóne illam? quæ illum? quæ me? Habuit fidem, quòd soli fuimus, quòd nemo testis. an timuit, ne hoc pater ante firmatum amoré cognosceret? *Nos soli)* ᵃSine arbitri, qui sermonem nostrum exciperent. *Incipit)* ᴸ Deest Dicere, Præparatio, & quasi vestibulū orationis est. Incœptio dicitur orationis, quæ longa taciturnitate, meditatè, grauitérque profertur: vt Virg. Tum pater omnipotens, rerum cui summa potestas, Infit.

52 *Mi Pamphile)* ᵛ Exordiolum per solam appellationem amatoriam, & confirmatio est à necessitate Nam puellæ propter ætatem teneram, & formam egregiam, multùm periclitantur. Propositio, Igitur rogo, ne deseras. Accedunt & aliæ rationes: à Chryside, summa dilectio: à Glycerio, verus amor, & iustum obsequium. & factum annectitur de commissione bonæ fidei, atque ad veterem educandarum puellarum consuetudinem. cuius & in quarto libro Macedonici belli Liuius meminit, alluditur. & obiter obserua testatricem, tempus testamenti propter extremam voluntatem, & alia. *Mi Pamphile)* ᴰ Imitatus est etiam blandimentum Chrysidis. ᵃ Meus pro Mi dicebant veteres, vnde est illud. O popule meus quid feci tibi? *Huius f. a. æ.)* ᴰ Amat compendium lassitudo. formam enim dicendo, pulchritudinem significat: ætatem, quòd parua. Duplex causa commendationis, forma & ætas: vt suprà, Fortè vnam aspicio adolescentulam Forma. &c. *Mi P. h. f. a. æ. v.)* Vide redditam voci morientis densis interuallis interruptam orationé, vtpote lasso anhelitu interueniéte.

54 *Et ad pud.)* Propter formam dixit. *Et ad rem)* Propter ætatem. ἀνάλυσις. ᴱOuidius, Lis est cum forma magna pudicitiæ. Vnde & Iuuenalis in Satyra. 10. Sed vetat optari faciem, Lucretia qualem Ipsa habuit, cuperet Rutilæ Virginia gibbum Accipere atque suam Rutilæ dare. filius autem Corporis egregii, miseros trepidósque parentes Semper habet: Rara est adeò concordia formæ, Atque pudicitiæ. ᴷ Verissimum hoc est, nec enim facilè, quæ egregia forma sunt puellæ, pudicitiam tutari possunt. maximè si non fuerit, quem vereantur. Et iuuenes rerum adhuc omnium rudes, aut luxuria, lasciuiáque diffluentes, res suas prodigunt, inutilitérque ferè consumunt. Proinde iisdem adhibendi sunt custodes, qui obseruent, & moderatores vitæ. Quòd forma ad tutandam pudicitiam inutilis sit, indicat exemplo Daphnes, in primo Metamorphoseos Ouidius hisce versibus. Illa velut crimen tædas exosa iugales Pulchra verecundo suffundens ora rubore, Inque patris blandis hærens ceruice lacertis, Da mihi perpetua, genitor charissime, dixit, Virginitate frui: dedit hoc pater antè Dianæ. Ille quidem obsequitur: Sed te decor iste quod optas, Esse vetat, votóque tuo tua forma repugnat.

Quod ego p. h. te d. o.) ᵃAb obtestatione mouet πάθος. Cùm aliquid timétes narramus, ac deinde ne quid tale eueniat oramus, eleganter, Quod te oro, dicimus. & id perinde valet, àc si diceret, Quare te oro. fuit autem hic orandi per dextram & genium modus familiaris & vsitatus antiquis. Horatius in Epistola, Quod te per geniū, dextrámq, deósque penates, Obsecro & obtestor, me vitæ redde priori. *Quod te per)* ᴰ Quod, propter quod: vt, Quod te per per superos. Et est ordo, propter quod te oro. *Per hanc dextram)* Tenet eā, vt apparet. Dextra fidei & fœderis membrū. Ad manum fit cōuentio. ᴿ Dextra fidei consecrata est. Titus Liuius, Dextra, inquit, data, fidem futuræ amicitiæ sanxisse, Idem primo ab Vrbe condita. Significantes inquit, fidem tutandam, sedémque eius etiam in dextris sacratam esse. Ait & Plinius, dextram in fide porrigi lib. 11. cap. 45. 55

Obtestor) ᴰ Obtestatio dicitur quando eū 57

adiur

58 *Si te in germáni fratris diléxi loco,*
59 * *Siue hæc te sólum semper fecit máximi,*
60 *Seu tibi morígera fuit in rebus ómnibus.*
61 *Te isti virum do,* **amícum, tutórem, patrem.*
62 *Bona nostra hæc tibi committo, & tuæ mando fidei.*
63 * *Hanc (mihi) in manum dat. mors continuò ipsam*
óccupat.

* B. A studio Glycerii.
* L. Incrementum, B. Articulus est.
E. *Tuæ & -dei monosyllaba sunt.*
* L. Pathos à modo rei & tempore. *Go.[n.l.]*

adiuramus, quem rogamus, Oramus per eas res propter quas rogamus. Virgilius, -Per euerſæ genitor fumantia Troiæ Excidia obtestor. *Ne abs te h.s.n.d.)* Ad fidem, Ne segreges retulit: ad solitudinem, Ne deseras: hoc est, ne aliam ducas, aut amare desinas, etiamsi aliam ducas. *Ne abs te h.s.)* Quasi ipsam manu tenens. Hanc, propter formam, & ætatem. *Segreges)* Hoc verbum simplex fieri nõ potest. *Neu deseras)* Postremò te obtestor. *Obtestor)* Sextum [illegible]. dixit enim iam, Quod ego te per hanc dextram oro.

48 *Si te in g.f.r.)* Sic tunc dicimus, quando præstitimus aliquid, & tamen nolumus exprobrare: vt Virgilius, -Si qua tuis vnquam pro me pater Hyrtacus aris Dona tulit. Et alibi. Si bene quid de te merui. *In germ. fr.)* Nõ fratris solùm, sed etiã germani. *In germ. f. dil.)* S. D Pro, Si te, vt germanũ fratrẽ dilexi (Sic enim loquitur Cic. Famil. 13. Quem, vt parentem diligebat.) B Si mihi germani fratris numero semper fuisti, si te fraternè semper amaui, id est, ad similitudinẽ fratris, vel vt fratrem. Cùm enim dicimus loco patris, loco filii, loco fratris te habeo, non significamus quòd vbi illi anteà erant, ibi tu nunc apud me sis, sed quòd in ea dilectione & charitate, qua illi fuerunt aut sunt, aut essent, aut esse deberent. Et hic authore Prisciano, Si confirmatiuè ponitur. *Germani)* Varro Germanum putauit, qui ex eadem matre natus est, aliàs Vterinum dicimus.

59 *Siue h. te sol.)* D Si aut te mihi quoque prætulit, aut nullum alium nouerit amatorem in domo meretricis.

60 *Morigera f.r.o.)* Hoc quasi amanti vtile fuit Virg. Æn. -Fuit aut tibi quicquam Dulce meum. Quo in loco Seruius putat Terentium his verbis rem tetigisse turpiculam.

61 *Te isti v. do)* Apparet quòd iunctis dextris hæc dicebat. ideò & , Per hanc dextram te oro. S. D Vir hoc loco non in ea significatione est, qua ad virtutem aliquando refertur: nempe vt sit vir, qui forti, & præstanti animo est præditus. Hic enim accipitur pro marito. In quo significato vsitatè hanc vocem Latini vsurpant. Cicero in Verrẽ Actione septima, Erat Nice facie eximia, vt prædicatur, vxor Cleomenis Syracusani. Hanc Cleomenes vir amabat: veruntamen huius libidini aduersari nec poterat, nec audebat: & simul ab isto donis, beneficiisque multis deuinciebatur. *Te isti v. do a.t.p.)* D Hæc, vt diximus, & singula sint, & non præcipitãtur, nec dicuntur vno spiritu. *Amicum)* Potest enim & maritus esse, sed non amicus. sed affectu mariti retulit Amicum. *Tutorem)* Quasi orbæ: *Patrem)* Quasi paruæ. *Virum)* Ne segreges: *Amicum)* Ne deseras: *Patrem)* Ad illud quod ait Et ad pudicitiã.

62 *Bona n. hæc t.c. & t.m.f.)* Cõclusio per mãdatum & obtestatione efficax satis. *Bona n.)* Hæc verba quasi supellectilem suam ostendentis sunt. *Bona n.)* Hoc est, ad rem tutandam. *Tuæ m.f.)* B Tutelæ ac tuitioni. præcessit enim Nec clam te est, quàm illi vtræque res inutiles Et ad pudicitiam, & ad tutandam rem fient. Budæus quoque est author interdum ita vsurpari. S. D Non sine præcipua quadam elegantia dicit hic Terentius Mandare aliquid alicuius fidei: pro quo Latinis crebrum est, aliquid alicui committere, vel credere. Sed & venustum est, in fidem tradere pro fidei mandare. Salustius in Iugurt. Mittuntur ad Imperatorem legati, qui Iugurtam imperata facturum dicerent, ac sine pactione sese, regnúmque illius fidem tradere.

63 *Hanc mihi in m.d.)* D Confirmatæ sunt legitimè nuptiæ per in manum conuentionẽ. Et mirè Hanc, non Huius manum. *Hanc m. in m.d.)* S. D Id est, de manu tradit in manum, & mihi committit Elegans verò est loquendi modus, de manu in manum tradere. Cicero Familiarium septimo, Totum hominem tibi trado de manu, vt aiunt in manum tuam istam & victoria, & fide præstantem. *Mors c.i.occ.)* D Quo magis memorem esse oportet eorum, post quæ illa nihil locuta est. *Mors c.i.oc.)* S. D Pro, vitam ipsi ádimit: vel è viuorum numero exturbat. Hęc autẽ locutio nõ minùs elegãs est, quàm nouar

•D.Concludit partem deliberationis suæ per electionē. B & est gradatio. D. Annotant quidā [caue] hic corripiendum esse. A Tum in [verbū] nihil eliditur. sidsi.

Accepi. accēptam seruābo. M. ita spero quidem. 64
P. Sed cursu abis ab illa? M. obstetricem accerso. 65
P A M. propera. Go.[tu ab].
Atque audin' verbum vnum, caue de nuptiis, 66
Ne ad morbum hoc etiam. M. teneo. 67
Hic versus persistitur initio scenæ sequentis. Scaliger videtur hunc dimetrum catalecticum constituere.

64 *Accepi*) V Peroratio posterioris partis est, Itaque non deseram. *Accepi*) D Propriè, quasi vxorem.

65 *Sed cur tu abis ab illa?*) Corripit, quòd abeat ab illa. Cur, non interrogantis, sed corripientis est, & increpantis, quòd Glycerium, deserat. *Obst. ac.*) V Id dicit, vt Pamphilum magis vrgeat. D Quæ opem tulerit parienti, Obstetrix dicitur: vnde & parturientes Fer opē clamant. B Laurētius, Accerso, vel arcesso, vtrunque pro Eo ad vocandum, vel voco,

66 *Propera, atque audin'?*) D Et interrogatio quò eat, & reuocatio, ad argumentum magni amoris accedit. B Audin' per parenthesin interposuit. Est enim ordo, Propera ad Glycerium, atque caue vnum verbum de nuptiis. *Verbum v.c.de n.*) D Deest Dicas: figura ἔλλειψις. *De nuptiis*) Non quòd hodie futuras nesciecit Glycerium, sed quod illas hodie indixerit pater filio: cùm suprà & Pamphilo & Glycerio disturbatæ viderētur, Quia sunt constitutæ in hunc diem.

67 *Ne ad m.h.e.*) D Iterum ἔλλειψις, deest enim Accedat. V Eclipses duæ mirum in modum hoc loci aptæ sunt. Et verum est illud Propertii, Scilicet insano nemo in amore videt. S·D Venusta hic vtitur verborum eclipsi. Sic autem plenæ erunt locutiones, Verbum vnum caue facias Glycerio de nuptiis, quas mihi pater parat cum Philumena filia Chremetis. Et deinde, Ne ad morbum hoc etiam accedat, ne scilicet dolorem Glycerii augeat, quo satis, supérque cruciatur in partu. R Morbum non rarò auget mœror, & animi tristitia: sicut frequenter leuat, ac minuit, gaudiū atque inopinata lætitia: ob quod Titus Liuius belli Asiatici septimo: vbi ab Antiocho P. Scipioni ægrotanti filium remissum scribit, adiecit, id non solùm animo patrio gratum munus, sed corpori quoque salubre gaudium fuisse.

ACT. II. SCEN. I.

A R G. E Sollicitudo Charini adolescentis, H qui ex Byrrhia seruo resciuerat Pamphilum eo die vxorem ducturum Philumenam, A quam ipse Charinus miserè deperibat. R idem rogat Pamphilum ne ducat. D Cæterùm in personarū huius scenæ colloquio altera pars ostenditur fabulæ. Siquidem Andria ex duorum adolescentum pauoribus gaudiisque componitur, cùm ferè solam Hecyram Terētius ex vnius Comœdia adolescentis effecerit. Addidit verò huic fabulę has personas, Charini videlicet & Byrrhiæ (nam nō sunt apud Menandrū) ne τραγικώτερον fieret Philumenam spretam relinquere sine sponso, Pamphilo aliam ducente. V *Thesis.* Amatores stulti, temerarii, peruicaces, & tandem miseri sunt. Est autem bona ex parte παθητικά. Conqueritur enim Charinus se omnino miserum esse, quòd Philumena Chremetis filia Pamphilo nubat. Verùm in Byrrhia est consolatio ἠθικὴ. Et cùm hæc fabula sit duplicato argumento, fit adolescentum & seruorum veluti ἀντίθεσις quædam mirificè illustrans. K Atque amātium stultitia, mētis eorum insania, animi cæcitas, pueriles mollities, consilii inopia, immoderati appetitus, & indecora quędam ridiculáque in dictis simul & factis omnibus ineptia, exponuntur hac in scena: M. quæ exprimit & docet, amore alicuius rei optatę vltrà quàm oporteat irretitos, desipere ac penè insanire: cùm mentis acies voluptatum corrupta illecebris, dicorum ipsum non videat, & ad id tandem deueniat, vt ab his moneri cogatur & regi, quos ipsa regere deberet & gubernare. Huius rei causa est incontinentia, quæ prudentiam destruit. Duorum igitur adolescentium ardores, & vota dissimilia, necnon amatoria describitur inconstantia & turpitudo. Socrates apud Platonem in Symposio, Alcibiadem formosissimum adolescentem sic alloquitur, Tunc sanè mentis oculis acutè incipit cernere, cùm primùm corporis oculis deflorescit: tu verò ab hac ætate es procul. Et in Phædro sic ait, Quādo cupiditas absque ratione ad voluptatem trahit, nobisque imperat, imperium illud libido vocatur. Libido autem quomodo multiformis sit, multarúmque partium, multas itaque appellationes habet.

Vers.scen. Primus est monometer seu fragmentũ alterius: secundus iamb. dimeter acat. tres sequentes ac vicesimusprimus sunt iambici trimetri acatal. sextus & duo sequentes, duodecimus & octo sequentes sunt iambici tetr.acat. decimus vero & vndecimus ac vicesimussecundus cum omnibus sequentibus ad finem vsque scena trochaici tetr.catal. excepto penultimo, qui, si in eo non fiat synaresis, est iambicus tetr.acatal.

CHARINVS *adolescens.* BYRRHIA *seruus.* PAMPHILVS.

ad. QVID *ais Byrrhia!* *S. Monometer, ad. [2] aut finis pracedentis versus.* sddbsp : [5] *vel initium sequentis.* adidsi.

Hic velut omisso argumento principali admiscet Charinum, vt plus in fabula sit turbæ.

idsi *Datúrne illa hódie Pámphilo*

ssiip *Nuptum!* B. *sic est.* C. *qui scis?* B. *apud forũ modò*

ssisp *(De Dauo) audiui.* C. *væ misero mihi: vt ánimus in* R. Al. (E Dauo)

sissp *Spe, atque in timôre vsque ántĕhac attêntus fui:*

1 *Quid ais)* [V] Occasio querelæ quæritur, & enthymematica est, Philumena datur nuptui. Ratio, de Dauo nũc audiui. [D] Ex verbis Charini apparet Byrrhiam nunciasse, nuptias futuras cum Pamphilo: nec adducitur tamen vt statim credat & accummodet animum. Sæpius ergo repetit interrogando. *Quid ais Byrrhia?)* Miratur magis, quàm interrogat, vel potiùs indignatur.

2 *Datúrne illa h. P. n.)* [B] Illa, qua nihil in vita charius mihi est. [D] Et bene Illa, velut amatoriè de certa loqueretur persona. Sic Virg. Solam nam perfidus ille Te colere, arcanos etiam tibi credere sensus. Ergo non Æneas, sed ille. Et item hæc, non Philumena, sed Illa dixit [S.D] Dari aliquam alicui nuptum, elegans est locutio, pro vxorem dari, vel in matrimonium dari. [B] Prius supinum hic non malè cum verbo Datur, nam latentem significat motum.

3 *Sic est)* [D] Hoc cum indignatione stomachi dixit. *Qui scis?)* Non vult enim verũ esse, Qui. quatenus, vnde hoc scis? *Apud f. m. de Dauo.)* Plurima dixit ad confirmandum Byrrhia, quando interrogatus est: à loco: à tempore, à persona. Apud forum, de loco, de tempore, Modò: de persona, de Dauo. [S.D] Quod dicit Terentius Apud forum, pro in foro, non elegantia caret. Nimirum particula Apud sæpe per Inter, vel per In exponitur. Et talis est vsus, cùm dicimus, Apud Platonem id legitur, aut scriptum est, & similia: pro eo quod est in Platone, id est, in Platonis libris. Talis itẽ est vsus cũ dicimus, Mos fuit apud Romanos, pro eo quod est inter Romanos, vel in ciuitate Romana. Extra hæc. Quod dicit idem Terentius,

4 *Audiui de Dauo)* elegans est, pro è Dauo. Tu verò sic habeto, similem locutionem duplicis esse posse significati: vt, si dicas, Audiui de Petro, id est, Petrus mihi dixit: vel, hoc audiui de Petro, id est, mihi hoc de Petro dictum est. Sic igitur hæc locutio est actiuæ & passiuæ significationis. Exempla actiuæ significationis: Cicero ad Att. I. Hæc audies de Philadelpho: id est, tibi hæc Philadelphus narrabit. Idem pro Cornel. Balbo, Audiui hoc de parente meo puer. Idem, Audiui ista de maioribus natu. Exempla passiuæ significationis: Cicero Famil. IX. Sic fit, vt, si quid præterea de me audiat, non audiendum putet: Id est, si quid pro meo afferat, quod meum non sit, illud reiiciat. Ibidem, Illud tamen ascribam, quod est verissimum, me his temporibus adhuc de isto periculo nihil audisse. Idẽ ad Att. VII. De malis nostris tu priùs audis, quàm nos: istinc enim emanant. *Væ misero)* [D] Tandem aliquando peruictus est vt crederet. Væ interiectio in his rebus quas execramur. *Væ misero)* [V] Propositio Charini est, Prorsus miser sum: cuius confirmatio est, Nam hactenus sperabat, & metuebat, sed nunc nihil spei reliquum est. Vera est sententia [illegible]. Sequuntur & alia miseriæ argumenta, quia lassus, quia cura confectus, quia stupet. cur igitur miser non est? Hæc autem amoris sunt συμπτώματα. *Vt animus in Spe a. in t.)* [L] Aptæ solicitudinis & ægritudinis periphrases. [S.D] Duæ hæ locutiones, scilicet in spe, vel in timore esse, bifariam à Latinis vsurpantur. Atque de priore priùs scribere libet. In spe ponitur aliquando pro sperare. Cicero ad Atti. VI. Magna in spe sum, mihi nihil temporis prorogatum iri. Idem ad Atticum V. Tum eramus in maxima spe: nunc ego quidem in nulla. Aliquando passiuæ est significationis, & ponitur pro sperari. Cice-

Ita postquàm adêmpta spes est, lassus, cura confê- ctus stupet. aiiſſſp 6

Sed edepol hic vt sæpe alibi primam corripiat, erit trochaicus. dttaaſt—.

B. *Quæso [ê depol] Charine, quóniam id fieri quod vis non potest,* 6jbdſſi 7

[Velis id quod] possit. C. *nihil állud, nisi Philúme- nam volo.* iſſwdili 8

G. Al. [Velis quod]. iſdaiiij. [nisi] vltima longa. Erasmus incipit versum à [Quod] ſdabei: vel ſtbtttt—: si præcedens habeat in fine [velis], poteris hoc modo dimetiri, d»bdſsii.

, h.u.

ro Famil. XIIII. Quandiu vos eritis in spe, non deficiam, ne omnia mea culpa cecidisse videantur: Id est, dum & de vobis, & de statu vestro spes aliqua erit. Idé ad Att. VIII. Dum in spe pax fuit. Quod autem pertinet ad alteram locutionem, nempe esse in timore: actiuè etiam, & passiuè sumitur. Actiuè sic, Cælius Cicer. Famil. VIII. Cuius rei tanto in timore fui, vt omnibus rebus relictis ad illas ire conatus sim. Passiuè sic, Cic. Famil. II. Sed vt redeam ad Parthos: hæc æstas habuit exitum satis felicem: ea, quæ sequitur, magno est in timore, *Vsque antehac)* [D] Id est, antè quàm tua verba audirem. & duas præpositiones posuit, vt dicitur: sed vna est tantùm velut aduerbiũ, non iam præpositio. cùm enim nulla præpositio præpositioni adiungi separatim possit, Vsque, eiusmodi est, vt sine aliqua præpositione rarò inueniatur. [MU] sic suprà, Vsque adhuc. Sic apud Cic. Ex ante, & In ante diem illum, & Vsque ad pridie. & in epist. ad Atticum est vna Cornificii, quæ incipit, Sub posteaquam. *Att. fuit)* Vt attentiùs audire dicitur.

6 *Postquàm a. sp. est)* [S. D] Sic loquitur Cic. in Philip. Idem, inquit, Cretensibus, cùm ad eum vsque in Pamphiliam legatos, deprecatorésque misissent, spem deditionis non ademit, obsidésque imperauit. Pro spem adimere vsitatum quoque est Ciceroni, spem auferre, spem eripere, spem tollere, spe vel ex spe deturbare, spem præcidere, concidere, vel incidere, spem extenuare, debilitare, infringere, remorari. Quarum locutionum exempla reperies in Primo Tomo nostr. Commentar. *Lassus. c. c. st.)* [D] Lassus cura, ex præterita spe nunc. Confectus, id est, sic vulneratus, aut percussus, vt sanari non possit. Lassus, adêpta attentione. Cura confectus, confirmato timore. Stupet abiecta spe.

7 *Quæso edepol)* [V] Obtestatione τὸ δυνατὸν exoptat. [D] Obiurgantis est Quæso, vel etiam rogantis. *Quoniam non potest)* Consolatio ad id quod fieri non potest suadens.

8 *Id velis quod possit)* Prouerbiale. [R] Erasmus in Chilia. Nihil dici potest, inquit, nec venustius, nec moralius ea sententia, quæ extat apud Terentium in Andria, Quando id fieri quod vis non potest, velis id quod possit. Οὐ δυνάμενος ὃ θέλεις, θέλε τὸ δυνατὸν. Plurimum decoris adiunxit ea verborum conuersio, qualis est in illis, Non viuendum vt edas, sed edendum, vt viuas. Est autem adagium hoc finitimum illi δεῖ τὸ παρὸν εὖ τίθεσθαι, Oportet id quod adest, boni consulere. Et Martialis inter felicitatis calculos commemorat, Vt, quod sis, esse velis. Hæc ille. [MU] Fuit hæc sententia summi Philosophi Aristotelis, de quo apud Stobæum hæc loquuntur, Αριστοτέλης ἔφη, ἐπειδὴ μὴ γίνεται τὰ πράγματα, ὡς βουλόμεθα, δεῖ βούλεσθαι, ὡς γίνεται. Sed & apud Ælianum libro secundo de varia historia legisse videor quiddam ab hoc loco non nimis alienum. Id est huiusmodi: Pausaniæ Agatho Poëta in amoribus & deliciis fuit. ventitatabat autem sæpe vterque eorũ vnà ad Archelaum regem, qui & Musarum erat studio deditus, & à rebus amatoriis minimè alienus. hic cùm illos inter se crebrò dissidentes videret, contemptui esse amatorem amaro autumabat. quodam igitur die, Quæso, inquit, Agatho, quod ingenium tibi est, qui homini vni ex omnibus maximè te diligenti tam frequenter irasceris? Ego dicã tibi, ô rex, inquit ille. non enim ista facio, vel quòd Pausaniæ parum cupiam, vel quòd agrestis sim efferóque ingenio. quin si mihi vel aliunde, vel ex ipso Poëtices studio aliqua affectum, quibus hominum tentantur animi, cognitio est, eam ego demum summã esse voluptatem amantibus duco, cùm è dissensione in gratiam cum iis, quos amant, redeũt: exploratúmque habeo, nihil ipsis accidere posse iucundius. hanc igitur voluptatem sæpe Pausaniæ impertior, qui ei frequenter irascar: non modico enim gaudio perfunditur, cùm me sibi statim conciliari videt. id gaudiũ nõ persentisceret si amor in eũ meus vno quasi tenore, & sine vlla eiusmodi offensione procederet. Hæc Agatho, quę rex nõ mediocriter laudasse perhibetur. *nihil aliud)* [D] Hoc magis gemitu amatorio

9 {ddl id- B. *Ah, quantò sátius est,* *S. Dimeter brachycatal. E. Monometer hypercatal.*

10 caiiadt- *Te id dare óperam, qui istum amôrem ex sánimo di-mòueas tuo,*

11 {uaeffiu iib *Quàm id loqui, quo magis libîdo frustra incendâ-tur tua?*

G. Ex tribus precedêtibus tres senarios quidam ita constituũt, vt vltimum verbum primi sit [istum] in quo elidunt s, sdidip: secundi verò [loqui], idsaCi, vel si [tuo] monosyllabum consecatur. idsaii: tertij initium [quo]. uiisp. & elisâ s in [magis]. diisp.

Sanum Byrrhiæ cõsiliũ attendant tum amatores, tum physici.

G. Al. [*animo amoueas*]. taisbdt--. *D al.* [*corde eyceas*]. *A* taisldt--: tũ *nec in* [*animo*] *nec in* [*corde*] *elisio est aliqua facienda.*

12 abbiasp C. FA'CILE' OMNES, *quum valêmus, recta consilia ægrótis damus:*

13 sbbiaisp *Tu si hîc sis, áliter séntias,* B. *age age, vt lubet.* C. *sed Pámphilum*

Al. [*hîc*] *aduerbium*

torio, quàm vt responderet Byrrhiæ, dicit: quasi magis Philumenam velit, quàm vitam & lucem. Idem alibi, In eo me obiecto: solum id est charum mihi. Non enim dixit, Nullam volo aliam quàm Philumenam: sed Nihil volo aliud: quod infinitũ est. [V] Possibile vrget. Nam tantùm Philumenam cupit. [L] Attende minùs cordatum Charinum quàm Pamphilum, & Byrrhiam illum admonentẽ.

9 *Ah, quantò*) [V] Amoris remedium est & Ouidio notum, vt amor ex animo amoueatur. Causa consilii est: loquendo enim incenditur noua flamma.

10 *Qui istum*) [D] Qui pro vt. *Istum am. ex an. amoueas tuo*) [S. D] Quod dicit Terentius Amorem amouere ex animo, dicit Cicero amorem ex animo abiicere, vel eiicere. Philipp. 11. Caput literarum erat, sibi cum illa mima posthac nihil futurum, & se amorem ex animo abiecisse. Idem, Vt amorem illum penitus insitum eiiceret ex animo: vt denique patrem esse sese obliuisceretur.

12 *Facilè o. c. v. r. c. a. d.*) [P] Paræmiographus Chiliadis primæ centuria vi. In Andria Terentiana, ab adolescente non admodum cordato, cordatissima simul & elegantissima sententia profertur, Facilè omnes cùm valemus &c. cui Poëta translationis quoque gratiam admiscuit. Ducta est autem sententia à communibus hominum moribus. Omnes enim ægrotantibus rectè præcipiunt, quid fugiendum, quid agendum: & obiurgant nonnunquam quod salutis causa non obtemperent bene monentibus. Ipsis, postquàm in morbũ inciderint, non succurrunt præclara illa monita, sed aliis item monitoribus & obiurgatoribus est opus. Porrò cupiditas omnis animi morbus est, quo velut excæcatus aut non perspicit, aut si perspicit, sequi non potest ea quæ sunt ad salutem necessaria. Nam Phædria Terentianus prudens & sciens in flammam manum mittit, & viuus, vidénsque perit. Item Horatius, Fugienda sequitur, fugiẽs quæ profore credit. Perspicit auarus aliquando quàm prodigiosa res sit ambitio: contrà ambitiosus auari morbum peruidet, & vterq; alteri in alieno malo rectè consulit, neuter in suo sapit. Hæc Erasmus. [K] Pertinet huc & sententia illa prouerbialis, Ἅπαντες ἐσμὲν εἰς τὸ νουθετεῖν σοφοί. Αὐτοὶ δ' ἁμαρτάνοντες οὐ γινώσκομεν. In admonendo sapimus omnes: verùm vbi Peccamus ipsi, non videmus propria. [S. D] Consilium licui dare, vulgaris est locutio, & omnibus Latinis scriptoribus communis. Cicero Famil. 11. Alteri qui melius dare consilium possit, quàm tu, non facilè inueniri potest, tibi verò ipsi certè nemo melius dabit. Pro consilium dare hæc sunt locutiones etiam Ciceroni crebræ, consilii authorem esse, consilio iuuare, consilii copiam facere, adesse alicui in consilio, consilio instruere.

Tu si hîc sis) [D] Hoc gestu scenico meliùs commendatur. Nam hæc magis spectatoribus, quàm lectoribus scripta sunt. Hic ergo, seipsum ostendens, dicit. & est Hic pronomen. [M] Plato in Phædro sic ait, Amantes propter cupiditatis ardorem in iudicãdo falluntur. *Age age, vt lubet*) [D] Aduersus hæc non habuit quid loqueretur. & est permissio reprobantis ea quæ consentit. [V] Herili peruicaciæ nonnihil acclamat. *Sed P.*) [D] Sed incœptiuum pro atque, eccum Pamphilum: vt Salustius, Sed Metellus in vulnere. Hoc 19

non

Video. ómnia experiri certum est priùs quàm péreo. {aiisudb / aiid} 14
B. * *quid hic [agit!]* Alias [aget?]

• L. Dehortantis interrogatio, quæ fit acrior per tertiam personam.

C. *Ipsum hunc orâbo: huic supplicâbo: amòrem huic narrâbo meum.* ssiijssp 15

D. [prodat], sibssiii.

Credo impetrâbo, vt áliquot saltem núptiis [prótrahat] dies. {sibssil / sib sis} 16

Intéreà fiet áliquid spero. B. *id áliquid nihil est.* dsbsbdsp 17
C. *Býrrhia,*

D. Alias [quid nisi] dibbsbii.

Quid tibi vidêtur? á deón' ad eum? B. *[quid ni?]* * *[si] nihil impetres,* dibbssai 18

• L. Faceta irrisio.

non discretiuum: vt si dicas, Sapiens, sed miser: hic enim discretiuum erit. *Sed P.v.)* Hæc per ἀποσιώπησιν finguntur.

14 *Omnia exp.)* V Extrema tentanti id prouerbiale conuenirет, & est veluti præoccupatio, qua vult nuptiarum dilationem T Idem alibi, Omnia priùs experiri, quàm armis, sapientem decet. Virgilius hanc quoque posuit sententiam Ne quid inexpertum frustra moritura relinquat. R Vbi Dido nihil non, etiam posteaquàm nihil vspiam spei reliqui videt, rétat. quarto Æneid. *Certum e.)* S.P Certum esse alicui dicitur id, quod facere instituit, & decreuit. Sic igitur certum mihi est dicunt Latini, pro deliberaui & constitui. Cicero ad Att. II. Rem in eum locum deduxit, vt diceret sibi certum esse, cum suis fratris in Pompeium impetum facere. *Quid hic agit!)* V Ironia, perinde ac si diceret dissuasurus aditum ad Pamphilum, stultus, ineptus est.

15 *Ipsum hunc)* D Bene Ipsum, quasi authorem & principem. refertur etiam ad dignitatem. *Orabo: h. supp.)* Oramus quæ bona sunt: Supplicamus in aduersis magis, vel cum lachrymis. MU Supplicare propriè est sacrificare: vnde apud Salustium supplicia pro sacrificiis. Et quoniam in sacrificiis immolabantur hostiæ, factum, vt ad pœnas id nomen translatum fuerit. *Amorem)* D Non studium, aut voluntatem: sed Amorem. Nec petam, sed Narrabo dixit: totum magnificè. *Huic or. h. suppl.)* Proœmia sunt petitionis, quibus ostendit Poëta rationem, qua noua, & improba res, tamen petitur.

P 16 *Vt al. saltem)* Saltem, desperatis rebus solam petentes salutem, hoc verbo vtimur. *Prodat)* Proferat, prolatet, differat. Lucilius in quinto, An porrò prodenda dies sit. MU Prodere, aut Protrahere diem, vt Goueanus legit, est quod iurisconsulti dicunt diffundere diem, vt Budæus legit. aut vt Politianus, diffindere. Dicitur & proferre, vt infrà, Saltem aliquot dies profer: & producere vt alio loco, Vt huic malo aliquam producam morã. *Vt aliquot nuptiis protrahat dies)* S.E Id est, nuptias in aliquot dies, vel in aliquod tempus differat. Quod autem dicit Terentius diem protrahere, dicit Cic. diem proferre, vel differre. In Verr. Act. IIII. iste omnibus ludicits diem distulit. Idem, Quòd si latiùs volent proferre diem, petetunt vel biduum, vel triduum, vel vt videbitur: nihil enim intererit.

Interea fiet al.) D Tale est hoc, quale illud. Intereà aliquid acciderit boni. Sed nihil illũ dixisse, Poëta per seruũ ostendit, dicendo, Id aliquid nihil est. *Fiet aliqu. d)* Vt suprà, Impetrabo. E Spes hominẽ ne in morte quidem relinquit, & rectè ille apud Theocritũ. Θαρσεῖν χρὴ φίλε Βάττε, τάχ' αὔριον ἔσσετ' ἄμεινον. Ἐλπίδες ἐν ζωοῖσιν ἀνέλπιστοι δὲ θανόντες. Χ' ὡ Ζεὺς ἄλλοκα μὲν πέλει αἴθριος, ἄλλοκα δ' ὕει. Quos versus sic vertit Franc. Philelphus, Fidere Batte decet: meliùs cras fortiàn habebis: Sperandum est viuis, non est spes vlla sepultis Nunc pluit, & claro, nunc Iuppiter æthere fulget. Hinc & ille, Rebus in aduersis animum submittere noli, Spem retine: spes vna hominem nec morte relinquit. In pixide Pandoræ sola spes in summo labro hæsit. Huc pertinet prouerbium, Ægroto dum anima est, spes est. Ita Pistocle. apud Plaut. in Bacchidib. Tace, inquit, modò, Deus secundus respiciet nos aliquis. Quid. Viuere spe vidi, qui moriturus erat. *Id aliquid)* V Ab inutili, cui addit & incommodum de parato mœcho.

Quid tibi videtur? &c.) M Hic locus quàm molesta sit veritas amanti, quámque iucunda sit assentatio declarat. *Adeon' ad eum?)* 18 D Consuetudine magis quàm ratione dicitur. vnum enim Ad abundat. S Nostri interdum etiam vtuntur hac propositionis abundantia: Plautus in Asinaria, Ad me adi vicissim.

19 *fidiſſſp* *Vt te arbitrêtur ſibi parâtū mœchū, ſi illā dúxerit?*

20 *ilijſaſp* C. *Abi hinc in malam crucem cum ſuſpiciône iſtac, ſcelus.*

G. In [hinc] h vim habet conſonãtis.

21 *ldiſſp* P. *Charinum video. ſalue.* C. *ô ſalue Pámphile.*

22 *ſbeſade-* *Ad te ſvénio, ſpem ſalûtem, auxílium, conſilium éxpetens.* R. Al. [aduenio.]

D. Artificiosè Charinus conſiliū poſtponit.

23 *ad·hzatu* P. *Neq; pol ſcōſilij locū habeo, neque auxilij ſcópiã.*

L. [locum] in fit eliſio.

24 *{ C.aſtſw ſ* *Sed iſtud quidnam eſt?* C. *hódie vxôrem ducis?* P. *aiūt.* C. *Pámphile,* Poteſt hic verſus ceſeri ſābaus, iſdſiſp

C [auxilij locum habeo, neque conſilij]. bdtbaac.

25 *tbſſid:-* *Si id facis, hódie poſtrêmùm me vides.* P. *quid ita?* C. *hei mihi,*

L. Per ambages trahit rem, quam eloqui pudet.

26 *atſitat-* *Véreor dícere: huic dic quæſo Býrrhia.* B. *ego dicam.* P. *quid eſt?*

27 *ſaſſtat-* B. *Sponſam hic tuam amat.* P. *ne iſte haud mecū ſſentit. ſehodum, dic mihi,* Al. [facit.] ſatidat-un in [iſte] non fit eliſio.

L. Propoſitio petitionis, ex qua reliqua intentio colligitur.

ſim. In Trinummo, Tute ad eum adeas. In Menechmis, Adibo ad hominem. M Sic infrà, Sed quid agam? adeámne ad eū? Et in Eunu. Edicit, ne vir quiſquam ad eam adeat. *Quid, niſi nihil impetres*) L Aut, Quid niſi nihil impetres, vt te, &c. In vtroque idem ſenſus eſt, ſed ſuperior per ἀμφιβολίας, inferior per ſimplicem explanationē ſoluitur. Et ſi Quid ni legitur, ſubaudiendum Adeas: vt ſit, Quid ni adeas? vt ſi nihil impetres, te arbitretur paratum mœchum, ſi illam duxerit. *Si nihil imp.*) Impetres per ὑπαλλαγὴν dictum videtur, pro petas. quoniam petitionem ſæpe impetratio ſequitur.

20 *Cum ſuſp. iſtac*) B Charino odioſa eſt Byrrhiæ ſuſpicio. *Charinum video*) D Non imperitè Pamphilum priorem loqui fecit: ſed vt fiduciam det Charino loquendi, quod & Virgilius eleganter, Heus, inquit, iuuenes monſtrate, mearū Vidiſtis ſi quam hìc errantem fortè ſororū. Ad hoc igitur prior incipit Pamphilus, vt ad confeſſionem, Charino minùs clauſa præ pudore ſit via. *O ſalue*) V Altera pars ſcenæ petitoria ex priori nata Exordium eius eſt tum beneuolentiæ per ſalutationem, tum attentionis per alicuius rei magnæ petitionem.

22 *Ad te venio*) L Principium ad beneuolentiam à ſolicitudine ſua, & imploratione Pamphili. *Conſilium exp.*) F Eleganter, quoniā demens & improbum eſt quod petit, nouiſſimum poſuit Conſilium: vt ſi non poſſit concedi, vel conſilium expetat ad ſanandam dementiam. Cicero, Tu da ſalutem, qui ſpem dediſti. *Spem. ſal. aux. conſ. exp.*) Vt in petitionibus fieri ſolet, beneficium petens vtitur partibus deliberatiuæ.

23 *Neque pol c. l.*) Apud amantem, neque cōſilii facultas: apud inopem, neque copia auxilii. His duobus oſtendit etiam ſeſe amatorē, Neque pol conſilii locum habeo, quia amo: neque auxilii copiam, quia ſum miſer.

24 *Sed iſtud q. eſt*) Hoc ſi non adderet locus confitendi amoris Charino nullus fuiſſet. *Hodie vx. ducis?*) Vide miram interrogationem ante confeſſionem. *Aiunt*) De ea re dicimus, quam volumus eſſe falſam.

25 *Si id f.*) Nihil prius, quàm ſe moriturum dixit, pudenda dicturus. Inde datū eſt, vt ille inſtantiùs quæreret cauſam. *Hodie poſtr.*) Plus dixit, quàm ſi dixiſſet, Morior hodie. *Hodie poſtr.*) A neceſſario: quia viuere non poteſt. Et Poſtremùm aduerbium eſt. V Propoſitio eſt, Ne ducas hodie vxorem rogo. Ratio eſt ab incommodo, Videres enim me hodie poſtremùm. *Si id f. h. p. me v.*) S. P Elegans eſt loquendi modus, pro, Si Philumenā vxorem ducas me poſtremùm vides: hoc eſt, non me poſteà vſquam viuum viſurus: è vita enim præ nimia animi ægritudine continuò excedam.

27 *Sponſam hic*) V Rationis confirmatio per breuiſſimam narratiunculam, Quia eſt riualis. F Nulla cunctatione Byrrhia ſed facetè ...ia ſeruili paratiſſimè narrat. atque callidè & Sponſam, & Amat, hoc eſt neq. adhuc vxor

[Nũquidnam] ámplius tibi cum illa fŭit, Charîne? {sdsfsu / sdsl 28
C. ah Pámphile D.[Nihilne]. ^tum [Nihil] monosyllabũ. & in [ne] nihil elidendum. ttdssstu.

• L. Aperta petitio, qua primùm maiora, deinde leuiora postulat, vt faciliùs impetret.

Nĭhil. P. quàm vellem. C. * nunc te per amicitiam, {ssaaat- / s 29
& per amôrem óbsecro,

D.[potesjis] dssbast-,

Principiò vt ne ducas. P. dabo équidem óperam. C. dssbastu 30
sed si id non [potes:]

Aut [tibi si núptiæ] hæ sunt cordi. P. * cordi! C. saltĕ {dsssdt- / dss 31
áliquot dies Al. [tibi nuptiæ], dtssdt-.

• L. Repetitio ironica, & quasi stomachantis.

Profer, dum proficiscor áliquò ne vídeam. P. audi sdtadstu 32
nunc ïam.

E.[ïam] disyllabum.

tua est, neque aliquid admisit, quia amat tantùm. *Næ ii. g h. m. f.)* Næ, valde: aut, vt quidam volunt, ò quàm. Lucilius in x. Næ in arce bouem discerpsi magnificè, inquit. *Næ iliæ h.)* Næ, valde: vt & Cicero, Næ illi vehementer errant. Sensus hic est, Non id amat, quod amo: nec id odio habet, quod odi. hoc est, valde iste, inquit, non mecum sentit: id amat quod ego odi. *Næ iste h. m. facit)* S. D Facere pro consentire, vel eiusdem esse sententiæ, vsurpàrunt antiqui: & his loquendi modis vtebantur, mecum, tecum, secum facere. Cicero pro Cecinna, Consolatus est me, & ostendit in hac ipsa causa nihil esse, quòd laborarem: nam verba ipsa sponsionis facerent mecum. si vellem diligenter attendere. Idẽ pro Sylla, Quid tũ? Cassius si respondisset idẽ sentire & secũ facere Syllã, tamẽ mihi nõ videretur in hũc id criminosum esse debere. Idem, Rem, & sententiam interdicti mecum facere fatebatur: verbo me excludi dicebat.

28 *Nunquid)* V Callida interrogatio est, qua repudii causam querit. *Nihilne amplius t. c. i. f.)* D Artificiosè personam expressit Terentius nuptias recusantem: & simul τὸ πρέπον virgini seruauit. B Occultiùs enim & rectiùs interdũ dicitur, quod apertè dictũ aures offenderet. Cuiusmodi est illud apud Curtium, cùm rogare vult Darius rex de vxore sua an intulerit ei vim Alexander, & puderet eum tam obscœnis de ea verbis vti, dixit, Ausúsne est aliquid & dominus & iuuenis? significans in iuuene voluntatem libidinis, in domino potestatem: quibus duabus rebus voluntate & potestate omnia fiunt. Significauit quidem idipsum Terẽtianus Pamphilus, sed ab omni turpitudine verborum abstinuit. Aslismos est, quando rem obscœnam non obscœnis verbis efferimus. Annotauit & hac de re Rodolphus Agricola. *Nunquidnam amp. t. c. i. f.)* S. D Esse alicui cum aliquo, aliquando in bonam partem sonat, aliquando in malam: id est, vel sine vitio est, vel cum vitio. Sine vitio: Cicero Famil. xv. Si mihi tecum minus esset, quàm est cum tuis omnibus, allegarem ad te illos, à quibus intelligis me præcipuè diligi. In huiusmodi vsu subintelligi potest amor, vel amicitia, vel consuetudo. Cum vitio: vt in hoc Terentii loco: quem sic interpretari licet, Nónne rem cum illa habuisti? vel, nónne illam vitiasti? Attamen etiam sine vitio interpretari possumus: vt sensus sit, Nónne Chremes tibi fidem dedit de illa tibi vxore committenda?

Quàm vellem) D Vtique vt esset causa recusandæ. *Nunc te)* V Obtestatio est, & hinc propositio est manifesta. *Per ami.)* D Suam & Pamphili. *Et per amorem)* Suum tantùm circa virginem 29

Vt ne d.) Sufficeret dixisse, Ne ducas. *Dabo eq. op.)* Plus illi promisit, quàm ille poposcit. Ideò pronuntiatione leuandum est. plus enim dixit Dabo operam. quàm si diceret, Non ducam. *Si id)* V A' Possibili. Nam præsens rei conspectus monet. Idem remediũ & Ouidius agnoscit. *Non potest)* D Deest Fieri. & hoc ad partem retulit. 30

Aut hæ tibi nuptiæ) Hoc ad Pamphilum pertinet. non enim vnum, & idem est. nam si idem esset, Nuptiæ hæ sunt tibi cordi, superuacuum esset additum. *Aut tibi n. hæ s. c.)* S. D Cordi esse idem est quod placere, vel gratum esse. Cicer. ad Atticum v. Dionysius nobis cordi est. Idẽ pro Quint. Mihi vita horrida cordi est. Itẽ in Orat. Flumẽ aliis verborũ cordi est. *Cordi!)* D Animo: acutè. B Correctio est impatiẽtis Pãphili. *Saltem aliquot)* D Primò quæ maiora sunt, petit: postremò quæ ex his videntur minima. & hoc arte: vt, Incute vim ventis, submersásque obrue puppes. Et ad postremum, Aut age diuersas, & disiice corpora ponto. 31

Profer) Prolata, produc, differ. *Aliquò, ne vid.)* Aliquò dixit, vt exilium esset incertum. 32

33 bedra- *Ego Charine, neutiquam officium esse liberi puto,*

34 { adisdst- / sdis } *Cum is nihil promereat, postulare id gratiæ apponi sibi.* S. *Hic versus est etiam iambicus.* adisisi.

35 tsbstdw *Nuptias effugere ego istas malo, quàm tu adipiscier.*

36 tdssastu c. *Reddidisti animum.* P. *nunc siquid potes aut tu, aut hic Byrrhia,*

L. *Promereat* vetustè; nunc non est in vsu.

Mirè exprimit affectum nuptias recusantis.

tum. *Audi nunc iam*) Correptio impatientis, qui non sustineat audire de exilio.

53 *Ego Charine*) V γνώμη est, vt gratia promerentibus habenda sit. D Sententiæ quæ ex pronominibus incipiunt, fera semper, sed vera promittunt. Virgilius, Me natam nulli veterum sociare procorum Fas erit. *Ego Ch. neut. off.*) Sensus hic est, Non puto, inquit, hominem liberum, qui cùm nihil præstet, haberi gratiam sibi poscat. ergo cùm tibi nihil pr estem, nolo mihi gratias agas. nō enim tui causa fugio, quòd priùs quàm me peteres, magis nolebā ducere, quàm tu cupis. M Non puto illum agere vt decet liberum hominē, qui cùm nullum beneficium conferat, petit gratiam sibi deberi. Vnde cùm ego fugiendis nuptiis mihi potiùs quàm tibi inseruiam, nolo mihi debeas. His enim debemus, qui in nos benefici fuerunt. B Budæus in annotationibus. Atqui ingenui animi officium est, inquit, cùm is nihil promereatur, gratiam quoque inire velle nullam R At quot hodie reperiuntur, qui cùm nihi meriti sunt, tamē gratiam sibi deberi volunt. nimisque id genus odi ego malè, qui magnificis promissis, & captiosis pollicitationum illecebris simplices inescant: nihil interim præstantes, atque adeò promissa etiam subinde sua exprobrantes: nam sunt, apud quos promittere etiā beneficium sit. *Neutiquam*) D Vna pars est orationis, pro nequaquam.

94 *Cum is n. prom.*) M Id est, nihil conferat propter quod aliquis affectus beneficio, illi debeat: & antiquè dixit. Virgilius in quarto, -Ego te quæ plurima fando Enumerare potes, nunquàm regina negabo Promeritam. Id est, contulisse in me omnia beneficia, quæ potes verbis explicare tuis, vt mihi nullo modo liceat esse ingrato. Ille igitur nihil promeretur, qui nihil agit, ob quod possit esse de aliquo benemeritus. Non est ergo officium animi generosi, velle aliquem sibi debere alicuius rei gratia, quam illi non est gratificatus, id est, non fecit gratia illius. D Mereri, est aliquid mercedis pro labore sumere. cū dicimus, Nihil meretur, hoc intelligitur, nihil mercedis dignus est accipere. Aut alio modo dicitur, Cùm is nihil promereat, id est, præstet: vt Virgilius, Quique sui memores alios fecère merendo, &c.-Nunquam regina negabo Promeritam. E contrario, læditis Quid commerui, aut peccaui pater! *Cum is n. prom*) Laboret, vel mereatur, vel mercedis petere debeat: vt, Quid meret machærat Plaut. in Pseudulo. *Id gr. app. s.*) Addi in gratiam suam, id est, sibi gratiam merere. S. D deberi sibi quicquam velle.

Nuptias eff.) D Interposita distinctione, vultuosè hoc dicitur, hoc est, cum gestu. 35

Red. distis an.) Plus dici nō potuit. P Quod 36 Terentius simpliciter Reddidisti animum, hoc Plautus dixit, Aspersisti aquā. Aspersisse aquā dicitur, inquit Erasmus, qui dicto quopiam reddiderit animum, ac metum ademerit. Mutuò sumptum est ab his qui in deliquio aspersa in faciem aqua, ad sui sensum reuocantur. S. D Præter alias significationes, quas Animus habet, aliquando ad fortitudinem, vel imbecillitatem refertur: sicque vel in bonam, vel in malam partem sonat, & id fit cum adiectiuis, substantiuis, vel verbis adiunctis: vt, forti, magno, præstanti, excelso, virili, constanti, amplo, acri, præsenti, alto, robusto, infracto, patienti incommodorum, soluto, tranquillo animo aliquem esse: Vel, inaudita animi fortitudine, magnitudine, præstantia Contrà: animo fracto, pusillo, ieiuno, inani, demisso, humili, imbecillo, afflicto, abiecto, perculso, prauo, ignauo, eneruato, languēti, infirmo, angusto esse aliquē. Cū verbis in bonā partē sumptis sic vsurpatur: animū afferre, animū efferre, animos tollere, animum dare, animum addere, animum augere, animum adhibere, animum accedere alicui. animum habere. Quibus locutionibus contrariæ sunt sequentes: animum contrahere, animum inflectere, animum demittere, animis cadere, animo deficere, animum alicui deesse, animum despondere. Iis item loquendi modis contraria sunt: animum reddere, renouore, confirmare, animum reuocare, animum colligere. Sic igitur exponimus

ᵃL. Asyndeton exprimens vehementiam recusantis. * *Fácite,fíngite,inuenîte,effícite,quî detur tibi.* b:cſbſt- 37

ᵇL. Præparatio ad sequentem scenam. Rcupsis, [illegible], scilicet Dicis. *Ego id agam,mihi quì ne detur.* C. *sat hábeo.* P. * *Da* bdſſbſt- 38

hum óptumè

Video, cuius consilio fretus sum. C. *at tu hercle* { bſdſſſi / biaiiſt- } 39

haud quicquam mihi,

[illegible] bdiſi dii. *Nisi ea quæ nihil opus sunt scire.fugin' hinc?* BYR. { [illegible] } 40

ego verò ac lubens.

hunc Terentii locum, Animum reddidisti, id est, ablatum mihi præ metu animum: id est, inquam, Cùm tu ais abhorrere à nuptiis Philumenæ, vel à ducenda Philumena, totum me recreas, & reficis. *Aut tu, aut hic B.)* ᴰ Hic [illegible] quasi efficaciorem hostendit. ergo ad comparationem alterius refertur.

37 *Facite f.i.eff.)* ᵛ Asyndeton iucundius est in affectu nuptias recusantis. ᴾ Fit quod verum est: Fingitur quod falsum est: Inuenitur ne temere sint. Inuenite ergo, agite dicit post cogitationem. *Efficite)* Id est, in effectum perducite. Salust. Nam & prius quàm incipias consulto, & vbi consulueris, maturè facto opus est. *Facit. f.i.)* Mirè expressit Pãphili animum nuptias recusantis, cui quicquid dixerit, parum est. *Qui detur)* Qui pro quemadmodum.

38 *Ne mihi)* Veteres frequenter Ne pro non dicebant. *Ego id ag.m.q.ne d.)* Non dixit, Ego non instabo vt ducam: sed, quod est amplius. & rectè vtriusque opera opus. nõ enim continuò ducet Charinus, si non duxerit Pamphilus. *Sat habeo)* Sic antiqui pro sufficit, Sat habeo dicebant. an vel abũdat? *Sat habeo)* ᵛ Perotatio, & stultus seruum optimè consulentem castigat.

Cuius c. fretus sum) ᴮ Vsus vel confisus. 39 Quintil.-Tua fretus humanitate id egeram. *At tu h.h.q.)* ᴰ Deest Affers, dicis, nuntias.

Nisi ea quæ) Hoc est, Darúrne illa hodie Pamphilo Nuptum? B sic est. C. Qui scis? B. apud forum modo De Dauo audiui. Quod memor est Charinus se non libenter audisse, 40 *Fugin' hinc?)* Comminantis est. & abigentis à se. *Ego verò, ac l.)* Nemo lubenter fugit, nisi coactus necessitate. Hic, etiam Lubẽs dixit: quod est, lubenter.

ACT. II. SCEN. II.

ARG. ᴰ Hæc scena consilium continet personarum, ad quas maximè pertinet argumentũ. Et hic locus in quo, vt fieri solet, fortuna mi[illegible] rebus dispositis, magnas turbas dat. ᴮ Nam Dauus cùm ex variis coniecturis & signis comperisset, nuptias non cohærere, Pamphilum toto quærens oppido exultat insolentiús: ᴿ cui cùm forte ac simul Charino opportunè factus fuisset obuiam, coniecturas illas quibus fuerat assecutus simulari à patre nuptias, nec vxorem Pamphilo daturum Chremetem, exponit: ᴴ idque ambobus ita verisimile facit, ᴸ vt eos cõfirmet. Estque hoc loco initiũ epitaseos. Nam per inconsultã fiduciam, & Daui temeritatem, in maius periculum conicitur Pamphilus. ᵛ *Thesis.* Hic in Dauo est pro hero prudentia seruilis. & huius loci est illud Platonis in sexto de Legibus. [Greek text, illegible] Etsi in statu coniecturali sit potissimum, vtpote an futuræ sint veræ nuptiæ, tamen in recessu [illegible] est, quę afflictum Pamphilum consolatur. ᴿ Hinc Daui astutiã calliditatémque deprehendere licet. Nam & vbique idem à Terentio inducitur vafer, & veterator quispiam, & consiliis abundans, & sperandi author pertinacissimus: vt contrà Byrrhia nullius consilii, & tantùm desperationis semper author. Porrò videmus hîc planè, ne callidissimis quidem consiliis semper respondere euentus. pater enim, qui per falsas nuptias veram obiurgandi filii causam quærebat, ac præterea omnino nihil: posteaquàm præter spem, ac secus quàm putarat, filium sibi obtemperaturum, ducturúmque quam vellet, audiuit: non iam simulatã rem, sed seriam fabulam orditur. Chremetem, vti Pamphilo gnatam det, orat: impetrat: maturat nuptias. de quo posteà latiús. ᴹ Dexteritatem præterea seruilis ingenii, & aliquod vestigiũ prudentiæ, quæ futura signis quibusdam prouidet, hæc scena describit: & dolosam iactantiam, & animum ad circunueniendos dominos natura propensum vt difficile sit cauere. Idcirco prouerbium erat apud antiquos. Totidem nobis esse hostes, quot seruos. Plato libro sexto de Legibus ait, Nihil in animo seruiẽte integrum esse, nec quicquam seruorum generi esse credendum. Quod sapiẽtissimus Poëtarum

testatur

testatur nobis, cùm de Ioue sic loquitur. Dimidium mentis Iupiter illis aufert qui seruitutis sorte subiecti sunt. Amantium insuper affectus exprimitur, qui libidinis caligine obducti, consilio serui doloti reguntur, quod vel maximè dedecet. Prudentis proprium est, inquit Seneca, examinare consilia, & non citò facili credulitate ad falsa prolabi. Si prudens est animus tuus, tribus temporibus dispensetur: præsentia ordina, futura prouide, præterita recordare. Nam qui nihil de præterito cogitat, perdit vitam: qui nihil de futuro meditatur, in omnia incautus incidit.

Vers. gen. Trochaici tetrametri catalectici omnes.

DAVVS. CHARINVS. PAMPHILVS.

1 ¤tstaatv * DI BONI, *boni quid porto! sed vbi inueniam Pámphilum,* *L. Vicem exordii habet hæc seruilis exultatio qua habitus futuri colloquii ostenditur.

2 ¤staat– *Vt metum, in quo nunc est, ádimam: atque éxpleam ánimum gaúdio?*

3 ¤staaftv C. *Latus est, néscio quid.* P. *nihil est. nondum hæc resciuit mala.*

4 ¤tsabst– D. *Quam ego nūc credo, si iam audierit sibi parátas nuptias,*

5 ¤bbstv C. *Andin' tu illum?* D. *toto me óppido exanimâtum quǽrere.*

6 bbbst– *Sed vbi quæram? aut quò nunc primùm inténdam?* C. *cessas álloqui?*

7 bttrastv D. *[A'beo]* P. *Daue ades, resiste.* D. *quis homo est, qui me? ô Pámphile,* D. Al. [Habeo.]

1 *Dy boni*) V Exordium est attentionis, quia bonum affert, cuius est amplificatio propter multam commoditatem. D Non mirum quòd insolentiùs Dauus exultat, qui, vt Simo dicebat, timidus fuit, vt ipse Dauus, etiam desperauit ex nuptiarum terrore, quas nunc falsas comperit. *Dy boni. b. q. p.*) Ex proximo repetiuit bis: sed tamen alterum nominatiuo pluralis, alterum genitiuo singulari dictū est. *Dy boni*) M U Non frustra. erant enim & dii mali, vt Pestis, Febris, Pallor, Timor. Quin & impudétiæ, & Infamiæ templa posita fuisse legimus, *Boni quid p.*) Id est, quantum bonum, quàm felicem, & optabilem nuntiū apporto. nam illud Quid magnum aliquid significat. Sic alibi, -Portant quid rerum. Notauit hoc Petrus Nannius homo acutus, & diligens in Miscellaneis. *Quid porto*) D Non solum corpore, sed etiam animo portamus tam bona, quàm mala. Sic alibi, -Ne quid Andria apportet mali.

2 *Vt met. in q. n. e. ad. a. e. a. g.*) Ordine locutus est. prius enim metum adimere: sic demum gaudio perfundere. Hic ordo etiam in laude seruatur. B Primò velluntur hærentia, deinde noua inseruntur. K Nisi metus antè adimatur, non potest animus expleri gaudio: vt rectè in Prouerbiis dixerit Solomon. Dum cor angitur, non capitur solatiis, quæ extrinsecus adhibentur. Vnde videlicet apparet, tyrannorum vitam, in qua perpetuus est metus, longè esse infelicissimam, & ab angore animi nunquam vacuam: id quod & Dionysius ipse ostendit, gladio supra amici caput seta equina appenso. Breuiter, metus vbi est, illic verum, syncerúmque gaudium esse nequit. S-I Metum alicui adimere elegans est, pro, metum abstergere, depellere, vel metu liberare. De istiusmodi autem modis loquendi suprà exempla protulimus. *Explean a. g.*) Gaudium alicui afferre, gaudio aliquem efficere, perfundere, complere, locutiones sunt Latinis scriptoribus multum frequêtes. Qui verò id recipit, dicitur gaudio efferri, exilire, exultare, triumphare, desipere, vel gaudio cumulari.

3 *Nescio quid.*) D Deest Propter: vt sit, propter nescio quid. *Quid*) Aduerbiale.

5 *Toto me opp.*) V Alia attétionis ratio ab affectione seu voti desyderio. *Exanimatum*) D Perterritum, perturbatum.

6 *Sed vbi q.*) Nunc in omnes se partes vertat, quærens quò dirigat cursum.

7 *Habeo*) Videtur quasi constitisse · deinde

Te ipsum quæro. euge ô Charine. ambo opportunè: vos volo. ⁝ 8

•L. Attende facetã & moratam interpellationem.

C. *Daue, péry. D. quin tu hoc audi. [C. intéry.] D. quid timeas, scio.* — Bembus [Pantery.] 9

[P.] *Mea quidem hercle certè in dubio [est] vita. D. * & tu quid. scio.]* — Bembus [C.] & [vita'st. D. & quid tu, scio.] 10

•D. Mira compendia, quæ contrahit Poëta longitudinem fabulæ: nec tamen perdit affectus personarũ. [& tu quid] deest Timeas.

P. *Nuptiæ mihi. D. [& id scio.] P. hódie. D. obtúndis, támetsi intéllego.* — Vel du[scio] monosyllabum esse & totum els tenaum. vel [in obtundis]. vel am in[tametsi] non aliter quàm si essent duæ dictiones. D al. [& si scio.] vel facta synæresi in [nuptiæ] & [mihi]. 11

Id paues, ne ducas tu illam: tu autem, vt ducas. C. rem tenes. 12

quasi elegisse quò pergat. Habeo per H inueni: legitur & Abeo: vti meritò illi dicatur, Resilie. *Daue adest, r.*) S.D Resistere propriè dicuntur iumenta, aut equi consternari, vel aliàs pauentes, qui habenis pertrahuntur, identidem resistentes. Translatione autẽ varia est. Nam modò propiùs accedit ad propriam significationem: vt hîc videre est: vbi ponitur pro gradum sistere, aut ambulare, & progredi desinere. Interdum magis translatum est: & accipitur pro sese opponere, & contrauenire. Neque verò solùm in bello hostibus resistimus, sed in re omni nobis aduersantibus. Ad hæc significatio satis quidem per se patet. Ego exempla proferam, quæ hîc magis quadrent. Cicer. pro Muræna, Nihil est iam, vnde nos reficiamus, aut vbi lapsi resistamus. Idem Tuscu. v. Resistet extra fores, liménque carceris. Cæsar de Bell. Ciuil. II. Illi itinere totius noctis confecto, subsequi non poterant, atque alii alio loco resistebant. *Quis h. e. q. meo Pamphile*) D Antè videt, quàm compleat orationem.

8 *Euge ô Ch.*) · Euge, modò pro interiectione positum est. *Opportunè*) Deest Adestis: non Opportunè vos volo. *Ambo opp.*) B Ioannes Pierius tractans illud in quartum Georgicõn, Verùm vbi ductores acie reuocaueris ambo, putat hoc loco, Ambo opportunè vos volo, Ambo esse accusandi casum, & indifferenter veteres dixisse, Ambo & Ambos, Duo & Duos.

9 *Daue, pery*) D Proprium est dolentibus præfestinare quæ dolent. ἀπολούμεθα. Habet nonnullum affectum quod addidit, Daue. *Quin tu*) Quin modò pro imò: aliàs cur non. *Pery, intery*) B Auxesis est. plus est enim Interii, quàm Perii. siquidem qui perit, corpore tantùm: qui verò interit, tam animo quàm corpore extinguitur, quòd perspicuè demonstrat Plautinus ille versiculus. Qui per virtutem perit, non interit. Credimus id fieri per vim præpositionis Inter, quæ sæpe Totum significat, vt docent, interbibere, intercipere, interminari, & id genus alia. *Quid timeas*) V Vtrique gratificaturus est adolescenti.

10 *Mea q. h.*) D Videtur Charinus plus dixisse, Perii, quàm Pamphilus, Mea quidem hercle certè in dubio est vita. Sed non est hoc. plus enim Pamphilus dixit. Nam qui viuit, non potest interiisse. is autem qui viuit, vitam potest in dubio habere. Ideò & iurauit, Hercle: & affirmans iusiurandum, Certè addidit. Bene Certè: quasi illud Interii, falsum sit. Ita Pamphilus plus fecit periturum se esse dicendo, quàm Charinus interiisse. *Mea q. h. i. d. e. v.*) S.D In dubio esse, pro in grauissimum periculum, & discrimen adductum esse hîc posuit Terent. Aliter verò posuit suprà, cùm diceret, Dum in dubio est animus, paulo momento huc illuc impellitur. Vbi metaphora vtitur, ducta à mole ponderis in statera pendentis. Aliæ autem sunt locutiones ex Dubio manantes: vt, in dubium vocare, pro reuocare, dubium facere alicuius animum vel rem, in dubium venire, dubium habere aliquid, sine dubio.

11 *Et id scio*) D ἐν εἰρωνείᾳ: tãquam dicat, Nihil est. *Hodie*) Tempus addidit, tanquam rem sciens. *Obtundis*) Sæpe repetendo, idem dicere, obtundere est. translatio à fabris. qui sæpe repetunt tundendo aliquid malleo. & idem obtundunt, & hebetant. *Obtundis, tametsi*) Potest esse ἀνανταπόδοτον: sed syncerius est, & melius subdistinguere.

12 *Id paues*) V Docilitatis est. *Id p.*) D Deest

Ob

13 ſſſcſt– P. *Iſtuc ipſum.* D. *atque iſtuc ipſum,* * *nihil pericli eſt:me vide.* •L.Propoſitio nuntii.

14 cſſldcu P. *O'bſecro te,quàm primùm hoc me* * *libera miſerũ metu.* D. *hem* •D.Bene *libera.* perfecta enim ſecuritas liberatio nominatur.

15 cſdſtſt– *Libero:vxôrem tibi iam non dat Chremes.* P. *quî ſcis?* D. *ſcio.*

16 {cſdcdcſtu *Tŭus pater modò me ſprehéndit.Jait tibi vxôrẽ dare* R.al. [*apprehendit.*]

17 bbuſſſtu *[Se]ſeódie: itẽm alia multa,quæ nunc nõ eſt narrándi locus.* R.ſ *Seſe*],dcuſſſtu.

Ob:vt ſit, ob id. hoc autem Pamphilo dicit. *Id p.r.e d.s i.*) B Budæus in annotationibus, Huiuſmodi eſt,inquit, locutio, vt vix dicere poſſis affirmatiua nécne ſit. Animaduertere igitur debemus,quędã eſſe verba,quę idẽ ſine negatione & cũ negatione polleãt:vt,vereor, timeo,metuo, caueo,& ſi qua ſunt ſimilia:vereor ne veniat,vereor vt veniat:timeo ne moriatur,& timeo vt moriatur:caue facias,& caue ne facias.Vt enim interdũ duę negationes nõ plus quàm vna pollẽt(vt ſi dicas. nunquã mihi nec obfuiſti nec profuiſti)ſic interdum vna negatio duarum inſtar eſt, duntaxat adiuuante vi verbi:vt,Vereor ne exercitum firmum habere poſſit Cic.dixit,pro, ne nõ poſſit:id eſt,opinor eum exercitum firmum non habiturum. quod fortaſſis ita reſoluitur, vereor vt ne habere poſſit.quo modò loquendi Cic.ipſe vti ſolet : & eum video noſtræ , aut proximæ memoriæ clariſſimos ſcriptores ſequi.Hoc etiam per Vt particulam Cic . enunciare ſolet: vt pro Quintio, Si veretur vt res iudicio facto parata ſit:id eſt,ne non ſit. *Tu autem vt d.*) D Pro ne non, Vt poſuit .Hoc Charino. *Rem t.*) S.D Ad multa quadrat hoc verbum , vt anteà quoque ſcripſimus, tranſlatè vſurparum. Elegans verò præcipuè eſt,cùm ponitur pro ſcire , & intelligentiam habere.Cic.Famil.ix. Sic video Philoſophis placuiſſe iis,qui qui mihi ſoli videntur vim virtutis tenere. Idem pro Murena. ille tenet & ſcit,vt hoſtium copiæ:tu , vt aquæ pluuiæ arceantur.

13 *Atque iſt.ipſ.*) D *Græci*... Ille enim hoc idem dixerat cum exclamatione:quod quaſi vanum contemnit. *Iſtuc*) B Apud veteres,c, interdum tenet vicem,d,literæ.Brutus ad Ciceronem, Si iſtuc videro. *Nihil p.eſt*) V Attentio renouatur. *Me vide*) D Verum. lætus ſum?an,me ſpecta fidei datorem ? vt dici ſolet,me habe,me reſpice. *Me vide*) MU Certam quãdam fiduciam ſignificat, vt in Phor. •Fient:me vide.

Obſecro te) D Cum precibus & tempus admiſcuit. *Hoc me l.m.m.*) S.D Metu liberare,pro metum abſtergere,venuſtum eſt. Cic. Famil.xi. Quod ſcribis, quòd pro te ipſo nõ facias,id pro me facere,vt de me timeas aliquid,omni te, vir optime,mihique chariſſime Brute,de me metu libero. *Hem*) D Ecce,demonſtratio eſt facti. 14

Vxorem t.i,n.d.Ch.) Oratoriè à ſumma cœpit:cuius partes,multis dicentur. V Propoſitio eſt conſolationis. *Iam non dat*) D Bene Iam.quod ſi non dixiſſet, intelligeret Pamphilus vel poſteà Chremetem filiam eſſe daturum. Sed addito Iam, plena ſecuritas eſt. Iam enim , renunciatio eſt perpetuitatis. *Scio*) Præparatio eſt auditoris ad eam narrationem, quæ oſtendit argumenta falſarum nuptiarum. 15

Tuus pater) V Narratio eſt propoſitionem comprobans,in qua eſt perſona patris Daud apprehendentis.eſt negotium,quo pater pronunciãrat ſe connubii futurum authorem, ὡς ἀπο-..., cùm dictum patris oſtendit.Reliqua verò hic non neceſſaria omittuntur. & præoccupatione vtitur,cur non ſtatim ſignificaret. *Tuus pater modo*) L Narratio ad coniecturam,& eſt longè venuſtiſſima.primò autem narrat errorem ſuum de veris nuptiis,vt augeat expectationem : deinde falſarum argumenta colligit. *Me prehendit*) D Pro prendit. Addita aſpiratione geminauit ſyllabam. Et Prehendit dixit,quaſi vitantem ac fugientem. *Ait t.v.d.ſe*) Ait,propriè : quia contemnenda Dicuntur.Coniecturã facit ex malis, quæ præceſſerunt Dicitque cur primò crediderit veras,dicturus ſubinde cur falſas. 16

Item al.m.) Bene diſtulit narrationem,ne ſi audirent Chariuus & Byrrhia, deſinãt dolos ſtruere aduerſum vigilantiſſimum ſenẽ. *Item al.m.*) Commoda narratio à neceſſariis tantùm. Minas autem ſenis prætermiſit, ne corrumperet bona quæ nuntiabat. *Quæ nunc*) Argumentum eſt, quærere potuiſſe 17

eum

Continuò ad te próperans percúrro ad fórum, vt dicam tibi hæc. dactst - 18

Vbi te non inuénio, ibi aſcéndo in quendam excélſum locum. aſbſſſtv 19

ἀναλογικῶς,
•D. Mira breuitas & imitanda.

Circunſpício.nuſquã.fortè ibi huius vídeo Býrrhiã ſbſtſbtv 20

** Rogo.negat vidiſſe.mihi moléſtum.quid agam cogito.* bſdtſat- 21

•L.Suſpiciones falſarum nuptiarum ex præcedentibus & adiunctis.

** Redeúnti intéreà ex ipſa re mihi íncidit ſuſpício:hem,* { adſſtſtu / ad.ſt } 22

E.In[ſuſpicio]antepenultima producitur

Paúlulũ obſóni:ipſus triſtis:de improuíſo núptiæ. tſſſſt- 23

* Callidum Daui factum.

*Non cohǽrent. D. quorſum nam iſtuc? D. * ſego me continuò ad Chremem.* tſſadtv 24

D.[egomet].

Quum illò aduénio, ſolitúdo ante óſtium.iam id gaúdeo. ſbtſſt- 25

eum qui ſit territus.nam timor curam parit. *Ha¦tandi locu.*) Modò tempus,ſpatium.Non vult dicere quàm minaciter ſecum egerit ſenex, quámque inſtet nuptiis, ne Charinum Byrrhiámque de ſpe deiiciat, quos vult ſecum admitti,ne vxorem Pamphilus ducat.

18 *Properans perc.*) Vide quantùm dixerit, Properans, & Percurro, vt continuationem curſus oſtenderet,

19 *Vbi te n.i.*) Vbi, modò non eſt aduerbiũ loci,ſed temporis, pro poſtquam. A' ſummo ad imum diuiſiones,quibus dicta & facta cõtinentur: ſub quorum genere ſunt ſpecies nunc dictorum, nunc factorum, cum conſyderatione rerum perſonarúmque.

20 *Nuſquam*) Deeſt Vidi. *Huius video B.*) Deeſt Seruum.& rectè. dixerat enim,Apud forum modò De Dauo audiui. M.L. Tuncigitur ei dixerat,futurum,vt eo die Pamphilus vxorem duceret.

22 *Redeunti*) V Altera confirmatio eſt per congeriem ſignorum aut coniecturarum de non futuris nuptiis. Sunt autem ſigna ſex, quia paululum obſonii adeſt, quia triſtis, quia ſolitudo ante oſtium Chremetis, quia nulla aut introiuit aut exiuit matrona,quia ibi nullus erat ornatus & tumultus,quia puer Chremetis olera & paucos piſciculos(vt veterũ erat parſimonia)attulit. Ex his cõiecturis colligit nuptias non eſſe futuras. Et hîc aliquot vt collectiones ἐκ παραλλήλου extant, veluti,Nuptiæ nõ cohærent, Magnum ſignum eſt.Num videntur hæc cõuenire nuptiis? Certa eſt res.& aſſeueratio poſt tot & tantas cõiecturas accedit. *Ibi inc.ſ.*) S.D Simili locutione frequenter vtitur Terent.in Andria ipſa, ſic,-Qui iſtæc tibi incidit ſuſpicio? Item in Adelph.-Nam ſuſpicio de me incidit, Neque ea immeritò Sic vides Latinum eſſe ſuſpicionẽ alicui incidere : & ſuſpicionẽ alicui incidere de aliquo,id eſt,in ſuſpicionẽ alicui venire. Pro ſuſpicionem alicui incidere,dicit Cic.eleganter, aliquem ſuſpicione perculſum. Pro Cluent. Hac ſuſpicione ſum perculſus,

Paululum obſonij) B Hoc referemus ad obſonium à Simone emptum. D Hinc eſt quod ait,Nimium parcè facere ſumptũ. M Obſoniũ eſt quicquid comeditur, præter panem & vinum. *Ipſus tr.de impr.n.*) D Mirè & moraliter.ex his enim quæ facta non ſunt, docet quid feciſſe deberet.& De improuiſo nuptię, pronuntiãdum. S.D Improuiſo,deimprouiſo vel ex improuiſo.id eſt,nec opinato, vel ſubito,& repẽte.Cic.ad Att.xv.Etiã illud quid eſt, quod non pertimeſcendum ſit, cùm hominem temperantem, ſummum medicum tantus improuiſo morbus oppreſſerit?Idem pro Roſc.Amer.Solent hoc boni Imperatores facere,cùm prælium committũt, vt in eo loco, quo fugam hoſtium fore arbitrentur,milites collocent:in quos,ſi qui ex acie fugerint,de improuiſo incidunt Idem in Verr. Act. III. Tu ipſe ex Sicilienſi edicto hoc ſuſtuliſti;voluiſti, ex improuiſo ſi quæ res natæ eſſent. ex vrbano edicto decernere..

Ego me c.) D Et bene Continuò ad Chremetem:vt ſi ab vtroq; hoc fieret:eſſet vera ſuſpicio Daui. *Ego me c.*) Deeſt Duco.Conſuetudine dictum eſt, & ἐλλειπτικῶς. *Egomet*) Vna pars orationis eſt. *Chremem*) Chremem,& Chremetem,vt Darem & Daretem. 24

Solitudo ante oſ.) Signa ab his quæ ſunt, quæ non eſſe deceret. *Iam id g.*) Quaſi 25

aueat

26 {ssaasu ssaat} *[C.] Rectè dicis: perge. D. máneo. intéreà introîre néminem* — D.[P.]

27 assssu *Video,* exire néminem: matrônam nullam: in ædibus* — *Nota arg. à sequentibus.

28 {asssst- ast} *Nihil ornáti, nihil tumúlti. [accéssi intró: aspéxi.] P. [scio:]* — L. *Ornati*, vetustè. sic Tumulti. *Alias [accessi: introspexi.]*

29 sssst- *Magnum signum. D. *non vidéntur cōuenire hæc nuptiis?* — *D. A' sequentibus argumentum.

30 sssssu *P. Non opînor Daue. D. opinor narras? non rectè áccipis:*

31 ssaaasu *Certa res est. * étiam púerum inde ábiens * conuéni [Chremis,]* D. [*Chremi,*] *ut Vlyssi & Achilli in genitiuo.* — * D. *Etiam* pro præterea. [L] Aliud argumentū ex adiūctis. * Go. *Conueni* pro inueni & occurri.

32 adssdst- *O'lera, & pisciculos minútos* ferre óbolo in cœnam seni.* — * L. Eclipsis, sub. Se dicebat.

33 sssabstu *C. Liberâtus sum Daue hódie tua ópera. D. [at.] nullus quidem.* — R. *Al.* [*at*].

34 bsssdu *C. Quid ita? nempe huic prorsus illam non dat. D. rídiculum caput:* — D. *Caput*, per synecdochen, pars pro toto.

auersum, & non consentientem Pamphilum, excitat ad gaudium lætitia sua. *Iam id g.*) Sic Virg. Cum venit aulæis iam se regina superbis.

26 *Recte d. p.*) Vultu enunciandum. Hoc dicit Pamphilus. *Maneo*) Ne, At parū temporis fuisti. *Intereà*) Temporis longi significatio. *Introire n.*) A' non factis.

27 *Exire n.*) Quid si intus erant? ideò ait, Exire neminem.

28 *Nihil ornati*) ἀκαταρρωσία. Sic Salust. Ergo Senati decreto seruiendúmne sit. [MU] Ornati & Tumulti, antiquè, vt in Phor. -Vbi in mētem eius aduenti venit.

29 *Signum*) [D] Propriè pro argumento.

30 *Non opinor*) Ille opinionem accommodat tantúm: hic multum tribuit coniecturis. Quoniam argumēta sunt & coniecturæ, Opinor dixit. Nam contra opinionem, certa res est. quæ autem opinamur, putamus: quæ putamus, incerta sunt. *Opinor narras*) Bene à prima ad secundam personam. [MU] Benè: nā opinio est incertorum.

31 *Chremis*) [E] Probus Grammaticus, In es producta Græca sunt tertii inclinamenti, etis, vel is facientia in casu gignendi: Laches, etis, vel is: Chremes, etis, vel is: Dares, etis, vel is. Donatus Chremi legendum censet sicut Vlyssi.

32 *Olera*) Mira extenuatio est. Vilem cibum qui minimè nuptiis conueniat. *Pisciculos m.*) [D] Sufficeret diminutiuè pisciculos dixisse. Quòd sic minutos dixit, & pretium, obolo [I] esse emptos: quæ est vltima numorum significatio. Sunt enim genera minutorum piscium quæ non magno veneant. Hic ergo etiam ex pretio vilissimos pisces significauit. Et, Quid si minutos, sed omnibus? Seni dixit, vt obsonationis ostenderet causam. *Olera & pisc.*) [D] Quod suprà generaliter, Paululum obsoni: hic specialiter dixit. *Obolo*) [B] Obolus facit monetæ Flandriæ xxviii mitas, vt vulgo loquimur. *In c. seni*) [D] Mirè Seni, cuius est maior cura domi.

Liberatus sum) [V] Peroratio, & subdit collectionem ἐπιφωνηματικήν, in qua εἰρωνεία tantùm est. & non σαρκασμός: sed hæc amanti apta est. 33

Nullus) [MU] Aduerbium est: vt in Hecyra, -Si non quæret, nullus dixeris. [D] Pro Non, [R] seu Minimé.

Quid ita?) [D] Vna pars orationis. *Rid. caput*) Pro toto homine: nemo enim ore contempto, ex aliis membris hominem velit significare. & est συνεκδοχικῶς. [L] Reprehendit vitiosam argumentationem à falsa propositione. Nam falsa propositio est: Accesse est aut Pamphilum ducere Philumenam, aut Charinum: deinde assumptio, Sed Pamphilus non ducet: sequitur falsa complexio, Ergo 34

Quasi necésse sit, si huic non dat, te illam vxôrem dúcere: 35

Ambit, Eclipsis, deest enim Nihil efficies.

Nisi vides, nisi senis amicos oras, ambis. C. *bene mones.* 36

Ibo, etsi hercle sæpe iam me spes hæc frustrâta est. *Vale.* 37

Charinus ducet.

35 *Quasi n. s. si h. n. d. te i. vx. d.*) [D]Ostendit ἀδύνατα, vitiosum hoc esse, in quo altero sublato, non necessariò alterum relinquatur.

36 *Nisi vides*) Hoc laborat Dauus, quemadmodum Philumenam Charinus propriis laboribus promereatur vxorem. *Nisi v.*) Artificiosè Dauus Charinum excitat, vt si fieri possit, adiuuetur negotium Pamphili, dum ille sibi prouidet. *Vides*) Prouides, [MU] & prospicis. Sic Phor. Rectè ego mihi vidissem, & senis essem vltus iracundiam. *Ambis*) [D]Magnarum rerum desyderium & appetitus, ambitio dicitur. Confirmata re à factis & à personis, deliberatiua nascitur. *Ambis*) [MU] Ductum à candidatis, qui circumire tribus, & prensare amicos solebant, ἐξαίρεσις. [M] Ambire in re ciuili est prensare aliquos, & circumeundo id impetrare quod petitur. Et ambitionem appellamus cupiditatem honoris. Et lex ambitus eos punit, qui ambitu & prensatione, largitionibúsque magistratus occupant. Plautus in Amphitryone ait, Virtute ambire oportet, non fautoribus. *Nisi vides, n. s. a. o. a.*) [R] Docet omnibus in rebus summam semper adhibendam esse diligentiam: vigilandum, neque cessandum vnquā; breuiter, sedulò omnia facienda, si voti compos fieri voles.

Ibo, etsi h. s. iam me spes hæc frustr. est) Non 37 temere est desistendum incœpto, etiam si sæpe nos spes frustrata fuerit: succedet enim tandem aliquando quod conamur, si perseuerauerimus. Oportet igitur, vt ille ait, rem sæpius tentare, neque defatigari protinus, si quando parum ex animi sententia ceciderit. *Me spes hæc fr. est*) [S.D] Sic loquitur Cassius ad Ciceronem scribens Familiarium XII. Vt ii Syriæ spes eum frustrata esset, conscenderet in naues.

ACT. II. SCEN. III.

ARG. [L]Hæc scena continuatur ad superiorem summota Charini persona, & est consultatio Daui & Pamphili, qua imprudens in periculum conicitur Pamphilus. Exponit verò causam simulationis, & eadem opera præmolitur aditum ad propositionem consilii, terrendo adolescentem à difficultate & periculo: qui locus haud dubiè est insinuationis. [E]itaque suadet Pamphilo atque etiam persuadet Dauus, vt patri dicat vxorem se ducturum, [R]eísque polliceatur se in eius futurum potestate: periculi esse nihil, quandoquidé simulentur nuptiæ. [V] *Thesis.* Serui non sapientia sed malitia vincunt. Est προτρεπτικόν. Suadet & hortatur, vt filius sit in patris potestate, & pro eius voluntate vxor ducatur.

Vers. gen. Decem prima carmina sunt trochaica tetr. catal, Sequentia deinde nouem senaria iambica. Vltima decem quadrata iambica acatal,

D. Cogitabundus & stomachosè hæc dicit. Sic Vergilius, –Quid vult côcursus ad amnem? Consiliû serui quo Pamphilus insciés in periculum conicitur.

PAMPHILVS. DAVVS.

QVID *igitur sibi volt pater? cur simulat?* D. *ego dicam tibi.* 1

Si id succénseat nunc, quia non det tibi vxôrem Chremes, 2

1 *Quid igitur*) [V] ἀκόλουθα ex priori scena nata, Cur nuptiæ simulantur. [D] Et bene Igitur. si enim falsæ sunt nuptiæ, quid cogitat? *Quid i. s. v. pater?*) [S.D] Pro, quid in me parat? quid molitur? Vel, quid à me expetit?

2 *Si id succ.*) [V] Dilemmate quodam vtrinque incommoda futura esse ostendit, siue neget, siue affirmet. Posteriorem autem partem tacitè

3 {ſſtdſat- dſ} *Ipſus ſibi eſſe iniúrius videâtur: neque id iniúria,*

4 {ſbſbſſtu ſatatſ} *Prius quàm tuum ánimum vt ſeſe hábeat ad nú- ptias, perſpéxerit.* [tuum animum vt ſ anapæſtus, t'anim' vt.]

5 ſſtdſſiv *Sed ſi tu negâris dúcere, ibi culpam in te tránsferet.*

tacitè vrget. Nam tantùm ſimulando pater filii animum expiſcari affectat. Tyrannicum enim eſt, inuitos in matrimonium quoddam compellere. D. Id, ob id, propter id. S.D Annotauimus ſuprà ſimilem ferè locutionem, cùm dicit Terentius, Id operam do. Vbi ſuperuacanea eſſe videtur hæc dictio Id. Ea eſt tamen Latinæ linguæ phraſis. Sic etiam hîc redundare videtur: niſi fortè exponas, pro eam ob rem, vel propter id. Veruntamen ſi adimatur, nihilominus erit ſenſus perfectus.

3 *Ipſus ſ.e.i.v.)* B Refer Sibi ad Videatur. & ſubaudi ad vocem Iniurius datiuum Tibi. *Neque id i.)* D Id eſt, vſque adeò iniuſtus ſibi videbitur, vt ſe iniuſtitiæ ipſe condemnet.

4 *Prius quàm t. a. vt ſe h. ad n. p.)* S.D Pro, priùſquàm perſpexerit, quò modo ſis animatus ad nuptias. Habere autem ſe ad aliquid, pro animatum eſſe, non inuenuſtum eſt, licèt nouum videri poſſit. Peruenuſtum verò eſt, cùm ad corpus refertur: & tunc ſenſum ſumit ab aduerbiorum adiunctione, vt ſit bene, vel bellè habere ſe, idem quod bona valetudine eſſe. Et malè habere, vel grauiter habere ſe, idem quod infirma, & ægra valetudine eſſe. Neque ſolùm corpus humanũ bene, vel male habere ſe dicitur, ſed res etiã aliæ: vt Cælius Familiarium octauo, Quo modo regnum illud ſeſe habeat, quis procuret, diligẽter mihi præſcribas. Id eſt, quis ſtatus ſit illius regni. Adde verò, hominem etiam dici bene, vel malè ſe habere, non relato ſignificato ad corporis conſtitutionem, ſed ad rerum conditionem, & ſtatum: vt ſi dicas, Imperatoris Hiſpani copiæ nunc ſe malè habent, à Gallia tam turpiter repulſæ, & partim fugiendo cõciſæ: partim fame, & rerum omnium inopia attritæ. Primum huius exempli membrum, atque interpunctum, non ad corporis habitum referes, valetudinem ſcilicet, vel inualitudinem, ſed ad bellicarum virium & ſtatus imminutionem. Huius igitur locutionis varietatem tenes. Iam exempla dabo. In bonã partem. Suſpensè hoc loquendi modo vtuntur aliquando Latini: vt apud Cic. Famil. 16. Tuis literis nihilo ſum factus certior, quo modo te haberes: ſed tamen ſum recreatus. Certiorem ſignificationem habent exempla ſequentia: inclinant enim in ſuam quæque partem, videlicet bene, vel bellè in bonam: Malè verò, vel grauiter habere, In malam. Cic. Famil. 16. Is etſi mihi nuntiauit te planè febri carere, & bellè habere, tamen, quòd negauit te potuiſſe ad me ſcribere, curam mihi attulit. Idem ad Quintum fratrem, Multa ad te vacuo animo ſcribam, cùm, vt ſpero, ſe Cicero meus bellè habebit. Idem ad Att. 2. Bene habemus nos. Idem ad Att. 12. Vt in malis rectè habebam. Idem in Verrem Acti. 4. Omnino præclarè te habes, cùm is ordo, atque id genus hominum tibi eſt inimiciſſimum. In malam partem. Cic. ad Att. 5. Cùm ego me non bellè haberem. Idem ad Att. 6. Videbatur ſe non grauiter habere Plancus. Cic. Famil. 9. Fratrem meum aſſiduis laboribus, concurſationibúſque confectum grauiter ſe habuiſſe anteà tibi ſcripſi. Pro habere ſe dicunt ſæpe Latini eſſe alicui, vel apud aliquem rectè, bene, incommodè, malè. Eſtque idem, Patri, vel apud patrem bene eſt, ac ſi dicas, Pater bene ſe habet, vel Patris res bene ſe habent. Etenim vt habere ſe non ſemper ad corporis habitudinem pertinet, ſed de rebus aliis etiã dicitur: ita cùm dicimus alicui rectè eſſe, vel apud aliquem, intelligimus vel corporis valetudinem, vel ipſum rerum ſtatum. Bene, vel rectè. Cic. Fam. 16. Volebam ad te Marionem remittere, quem, cùm meliuſculè tibi eſſet, ad me mitteres. Ibidem, Spero ex tuis literis tibi meliùs eſſe. Idem ad Att. primo, Apud matrem rectè eſt. Ibidem, Apud te eſt, vt volumus. Idem, De Attica pergratum mihi fecisti, quòd curaſti, vt antè ſcirem ei rectè eſſe, quàm non bellè fuiſſe. Malè, vel incommodè. Cicer. ad Att. 6. Ille & tibi, & ſibi viſum, & ita ſe domi ex tuis audiſſe; vt nihil eſſet incommodè, reſpondit. *Perſpexerit)* D Perſpicere, eſt ad plenum, & perfectum videre.

5 *Culpam in te tr.)* B Tranſlatio criminis dupliciter fit, aut enim cauſa, aut factum transfertur. Cauſa transfertur, cùm aliena vi & poteſtate factum eſſe dicitur. Budæus Valerium citat de cauſa quam Dolabella ad Areopagitas reiecit. Verba Valerii ſunt, Ille tráſferendo quæſtionem, hi differendo, damnandi atque abſoluendi inexplicabilem cunctationem vitabant. *Culpam in te tr.)* S.D In hunc quoque modũ loquitur Cic. ad Q. fra-

D. Al. [quiduis patiar.] *Tum illæ turbæ fient.* P. *[quid vis patiar?]* D. *pater est* dissaatv 6
Pamphile:

Dictum ac factum. id est, celeriter. ἅμα ἔπος ἅμα ἔργον. *Difficile est. tum hæc sola est mulier. dictum ac fa-* dissassu 7
ctum, inuénerit

A'liquam caussam, quamobrem eiiciat, óppido. P. *asab* id:- 8
eiiciat! D. *citó.*

I. Propositio. P. *Cedò igitur, quid fáciam Daue?* D. * *dic te ductû-* bsa:sst- 9
rum. P. *hem.* D. *quid est?*

trem, Atticæ meæ, inquit, velim ita me excuses, vt omnem culpam in me transferas. Pro culpam in me transferre, dicunt eleganter etiam Latini culpam conferre, deriuare, vel coniicere in aliquem. Cic. ad Att. 8. Omnino culpam omnem Pompeius in Domitium cōfert. Idem in Verr. Act. 4. Quid est, quòd tu alios accuses? quid est, quamobrem putes, te tuam culpam non modò deriuare in aliquē, sed communicare cum aliquo posse? Cæsar de bello Gall. 4. In petenda pace, eius rei culpam in multitudinem contecerunt.

6 *Tum illæ t.*) D Illæ, ad terrorem retulit. B Valla sexto li. cap. 6. Videntur, inquit, Vlpianus & Labeo sentire, Turbam suapte natura significare multitudinem, ideóque turbam in altero sensu esse perturbationem multitudinis. Ego verò potiùs primum & naturalē puto sensum esse pro perturbatione, quod docet verbum ex ea significatione ductum, turbo, bas: deturbo, disturbo. Turbæ ergo fiet inter Simonem & te, in quem omnis turba transferetur. S. D Turbas facere, efficere, cōmouere, vel concitare, pulchræ sunt locutiones, pro gra iem contentionem excitare. Cic. in Verr. Act. 7. Huc Tertia illa perducta per dolum atque insidias à Rhodio tibicine, maximas in istius castris effecisse turbas dicitur. Cælius Cic. Famil. 8. Ecquando tu hominem ineptiorem, quàm tuum Cn. Pōpeium, vidisti, qui tantas turbas commōrit? *Quiduis patiar*) D Sunt qui Quiduis, pro quicquid euenerit, intelligant: quia dixerat, Adeón' me ignauū puta? Alii pronuntiāt, vt sit sensus, Quid me vis facere? an vt hoc patiar vxorem mihi da ri? patiárne vxorem ducere? *Quiduis patiar*) B id est, omnia citiùs patiar, quàm hoc dicā. ex quo Pamphili dicto sequitur D à necessario argumentum, Pater est Pamphile: difficile est. *Pater est P.*) Hoc vultuosè pronuntiandum est. & mirè Pater dixit: vt ipso nomine videatur habere authoritatem: & veluti dormitantem & oblitum potestatis paternæ, his rebus excitat. V Nunc apertiùs vrget ab honesto, quia in patria potestate esz huic igitur te moré gerere decet. itaque amplificat. cùm ait esse difficile, reticentia: est, perinde ac si diceret, Arduum est filium contra patrem luctari, in re tam honesta.

Difficile est) D ἀντεισάγων cum vultu. Deest 7 Resistere, contradicere. Pamphilo difficile, perniciosum Glycerio. *Tum hæc*) V A' facultate eiiciundi, quia sola est, quia mulier est, quia facilè factu est, id quod prouerbiū sibi vult: sicut Græcis est ἅμ᾽ ἔπος καὶ ἔργον. *Hac mulier*) B Quàm amæ. *Sola est*) V Sine defensoribus propriis. & Sola, & Mulier dixit. *Sola*) Sine auxilio, ac per hoc deserta. M U ἔρημος. Solitudinem enim vocabant ἐρημίαν. Sic suprà, Per tuam fidem, pérque huius solitudinem. Et in Eunu.-Sola sum, habeo hic neminem, neque amicum, neque cognatum. Cic. pro Quin. Quòd si tu iudex nullo præsidio fuisse videbere contra vim, & gratiam, solitudini, & inopiæ, &c. *Dictum ac f.*) D Prouerbium celeritatis: id est, citó. M U αὐτόθεν. Dicitur & sine copula: vt Heau.-Dictum, factū. Huc abiit Clitipho. Totū autē hoc aduerbialiter sumitur. *Inuenerit*) V Præsumptio est, caussa eiiciendi citó inuenietur. *Inuenerit*) D Pro Inueniet. Coniunctiuo modo pro indicatiuo vius est, & est honesta locutio.

Quamobrem eyciat) Callidè ad eius periculum se conuertit, cui plus amator timet, 8 quàm sibi. ideò vincitur statim. Apparet autem Dauum malè suadere, qui tum caueat Pamphilo, cùm maximè formidat senem. *Oppido*) Ex ciuitate. *Eyciat*) Miratur & stupet. *Cito*) Illo admirante, hic etiam con firmauit: addidit & tempus celeritatis.

Cedo) Singularis tantum numeri est: cætera etiā pluralis, vt salue, saluete. 9 *Dic te d.*) Pronuntia, dic quasi rem facilem, & nullius præiudicii. Hoc est quod ab initio nitebatur. V Aperta est propositio, quàm in illis enumeratis priori parte dissimulaurat.

10 P. *Egóne dicam?* D. *cur non?* P. *nunquam fáciam [Daue.]* D. *ne nega.*
11 P. *Suadêre noli.* D. *ex ĕa re quid fiat vide.*
12 P. **Vt ab illa excludar, [huc] cõcludar.* D. *nõ ita est.*
13 *Nempe hoc sic esse opinor dictûrum patrem,*
14 *Ducas volo hódie vxôrem. tu, Ducam, inquies.*
15 *Cedò, quid iurgâbit tecum? hîc reddes ómnia,*
16 *Quæ nunc sunt certa ĕi consilia, incérta vt fient,*
17 *Sine ŏmni periculo. nam hocce haud dúbium est, quin Chremes*
18 *Tibi non det gnatam. nec tu ĕa caussa, minúeris*
19 *Hæc quæ facis: ne is mutet sŭam senténtiam.*
20 **Patri dic velle: vt, cùm velit, tibi iure irásci non queat*

E. *Al. [Daue] omittitur, sed versus non constat.*

*L. Faceta occupatio, qua propositũ in diuerium, torquetur.

R. *Donatus legit [huc] Linacer vero [hac].*

S. *[omni] prima breui. ^ & [periclo] legẽdum, si creticum & bacchium quis non admittat.*

*L. Repetitio intentionis.

10 *Egóne dicam)* D Ego *ἔμφασιν* habet: hoc est, vel quem non oporteat dicere, vel quem non conueniat fallere, atque mentiri: B quem minimè conueniat eam fallere, cui semel fidem dederim. *Cur non?)* D Non interrogat, sed facilitatem rei ostendit. *Nunquam)* Plus habet negationis, quam Non. V Hic est depulsio: sic in Dauo intentio. & vtrinque nascitur *τὸ κρινόμενον* istius scenæ, atque totius Comœdiæ. *Ne nega)* D Confutatio est.

11 *Ex ea re)* *ἀπὸ τῆς ἐκβάσεως*. *Ex ea re q. f. v.)* R Spectãdus semper est finis & rei exitus, nihílque temerè, inconsyderato, negligẽtérque agendum.

12 *Vt ab illa)* V *ἀντικατηγορία* futuri mali, quæ diluitur per effictionem ab vtili. Nam cum te ducturũ dixeris, tum non obiurgabit propter inobedientiam, cum incerta reddentur certa consilia. D Mirè hanc cum pronomine significat, dicens Ab illa. Illi nec sexum seruauit, ne vxor esse videatur, dicens Huc. Et ex ferarum translatione Concludar dixit: vt alibi, Conclusam hic habeo vxorem sæuam. L nam feræ caueis includuntur. *Vt ab illa ex. l. h. c.)* D *ἐν παρέργῳ*. Nam aliud infert atque intelligit Dauum dicere.

13 *Nempe hoc sic)* L Confirmatio consilii à tuto & vtili, quem mox sequitur occupatio aduersus metum periculi. D Coniectura, atque diuinatio, an hoc, an illud venturum sit. *Nempe h. s. e. o.)* Ab imitatione (*μίμησις* enim dicitur) deducitur. *Nempe hoc)* A possibili

14 *Ducas volo h. vx.)* P *μίμησις* est, merũ effictio.

15 *Cedo, q. iurg.)* D Ab vtili. Cedo singulariter tantúm: cætera pluraliter. S. D Iurgo ex iure & ago compositum est, vt tradant Grammatici. Est igitur Iurgare, quasi de iure agere, & contendere: & præcipuam elegantiam habet, cùm admittit Inter, vel Cum: vt sit iurgare inter se, vel cum aliquo. Terentius in Andria, Cum Dauo egomet vidi iurgantem ancillam. Cicero de Republica, Si iurgant beneuolorum contentio, non lis inimicorũ iurgium dicitur. Ibidem, Iurgare igitur lex putat inter se vicinos, non litigare. Hæc ex Nonio Marcello. *Hic reddes o.)* B A tuto argumentum est. Ostendit sine periculo dicturum patri se velle vxorem ducere. *Hic)* D Aduerbium loci non est, sed aduerbium temporis: vt Virgilius, Hic annis grauis atq; animi maturus Alethes. *Reddes)* Facies, restitues.

Incerta vt fient) Hic est euentus. 16

Sine omni p.) Hoc est, sine ducenda Philumena. V Præsumptionis occasio. 17

Nec tu ea c. m.) D Hoc est quòd suprà, -Id mutauit, quoniam me immutatum videt. 18
Nec tu ea c.) Quia promiseris te esse ducturũ.

Ne is) Chremes scilicet. *Ne is m. s. s.)* Ad consilium redit, & coniungit euentũ. S. D Sic loquitur Cic. ad Att. libr. 8. Totiésne igitur sententiam mutas? Ibidem, Simul & elicere cupio sententiam tuam: si manet, vt firmior sim: sin mutata est, vt tibi assentiar. Pro sententiam mutare dicit sæpe Cicero de sententia decedere: à sententia discedere, vel de sententia desistere. 19

Patri dic) V Ab æquitate iuris paterni, à cõmoditate ratio additur. D Scilicet ne securus quòd nõ sit Chremes daturus filiã suam, parui faciat iram patris, & neget vxorem ducere, vt pote fretus neminem alium sibi commissurum coniugem. 20

*L. Repetitio occupationis
R. Speres, i. timeas. Verg. At sperate Deos. al. [speras.] D al. [timeas] scilicet Aliam daturum, ſdlſbſſp.
Al. [Alia].
*L. Oeconomica ad augendam futuram perturbationem ex consilio Daui.

Nam quod tu [speres,] propulsabo facilè: vxórem his móribus ſſſsbſsp 21

Dabit nemo. inuéniet inopem pótiùs, quàm te corrúmpi sinat. {C.lbdſſp saw} 22
G. tolle [quam], isbaaſſp. S [potius] pyrrichius, vt e tius elidatur s & tiu contrahatur in vnam syllabam eamque breuem. isbaaiſp.

Sed si te æquo ánimo ferre accípiet, neglegéntem féceris. ſdſdſiſi 23

[A'liam] otiôsus quæret: intéreà áliquid acciderit boni. aiſibaai 24

P. *Ita credis?* D. *haud dúbium id quidem est.* P. **vide quò me indúcas.* D. *quin taces?* {aiaiCſſi aiaia} 25

21 *Nam quod)* V Altera est præsumptio, ne tantopere speret, id est, timeat. Incommoda enim propulsabuntur, atque quatuor coniecturalibus signis confirmat. *Speras)* B Times, ἄκυρον est, Latinè improprietas, cùm dictio minimè propriæ significationis orationi, ceu nubes inducitur. *Nam quod tu speras)* MU Sensus est, Tu sperare fortasse posses, atq; ita tecum cogitare, Nihil est periculi, etiam si ego patri repugnauero. Nam pater neminem reperire poterit, qui mihi his moribus prædito velit filiam suam vxorem dare. Ego, inquit, Dauus, istam tuam spem facilè propulsabo. nam pater tuus potiùs inueniet inopé, quàm te corrúpi sinat. *Propulsabo)* D Hoc est. causam inanem esse monstrabo: id est, ostendam nihilominus te esse ducturum aliam vxorem, etiam si hanc nō duxeris. Propulsabo eleganter pro eo quod est repellam. *His moribus)* Deest aliquid: vt sit, his moribus agenti. aut his moribus prædito. *Vxorem his m. d. n.)* Ne, At alteram quæret.

22 *Inueniet inopem)* ὑπονοία εὔσχοι.

23 *Sed si te æ. a.)* L Antithesis ducta ex occupatione, & totum de parte loquitur. M Seneca, Non amare parentes, impietas est: non agnoscere, insania. Et nunquam beneficio vincitur, cuius beneficio est ipsum quod vincit. S. D Ferre variè à Latinis accipitur. Sed pro pati, vel tolerare non elegantia certa caret. In quo verbo tum inest splendidior quædam venustas eùm vel ablatiuos, vel aduerbia assumit: & id in vtranque partem: cum laude scilicet, vel vitio. Cum laude: vt, ferre aliquid toleranter, sapienter, moderatè, fortiter, lenissimè, æquo animo, placatè, remissè, fortissimo & maximo animo, lætè, firmo animo, humaniter, lentè, bellè, fronte & vultu bellis, clementer, non abiectè, patienter, modicè, modestè, mediocriter, humaniter, leuiter, facilè. Cum vitio: vt, ferre aliquid molestè, grauiter, iniquo animo, ægrè, immoderatè, acerbè. *Neglegentem f.)* D Hoc est, etiam in paratis nuptiis.

Aliam otiosus) Ex otio, hoc est, securus. *Intereà aliquid boni acciderit)* Scilicet ne, At quærendo inueniet. Mortem patris adolescenti in delicto pro bono seruus ostentat. *Acciderit)* Et ad causam refertur: & certè quia mortem patris bonum denuntiat. Nota Acciderit etiam pro bono & ab hoc, & apud veteres frequentatum. *Intereà al. acc. b.)* K Idem est cum superiori illo, Intereà fiet aliquid, spero. Quo monemur, ne in afflictissimis quidem rebus abiiciendam esse spem fortunæ melioris. Ouidius, Hæc Dea, cùm fugerent sceleratas numina terras, In diis inuisa sola remansit humo: Hæc facit, vt videat cùm terras vndique nullas Naufragus, in mediis brachia iactet aquis: Hæc facit, vt viuat fossor quoque compede vinctus, Liberáque à ferro crura futura putet. Sæpe aliquem solers medicorum cura reliquit, Nec spes huic vena deficiente cadit. Carcere dicuntur clausi sperare salutem, Atq; aliquis pēdés in cruce vota facit. Hæc Dea quàm multos laqueo sua colla ligātes Non est proposita passa perire nece. 24

Haud dub.) V Asseueratione persuadet. D Plus intulit, quàm est interrogatus. *Inducas)* In eadem translatione permansit, quia suprà dixit, Huc concludat. Bona οἰκονομία, vt mox iustè Dauo succenseat Pamphilus. *Quin taces?)* Cur non securus es? significat. nam nunc Tacere, securum esse significat: vt in Adelph. Tace, egomet conueniam iam ipsum. Et ideò ille (vt cōsentire dicenti, Quin taces, videretur) ait, Dicam. vt scias illum, nō 25

silentium

26 {faſſiſi faſſf P. *Dicam puerum autem ne reſciſcat mihi eſſe ſab illa cautio eſt.* R. al [ex], ſaſſaſi. D. *Cautio eſt*, cautione opus eſt. hoc eſt, cauendum eſt.

27 ſaſdjſp *Nam pollicitus ſum ſuſcepturum.* D. *ô facinus audax.* P. *hanc fidem*

28 aiſſſſp *Sibi me obſecrâuit, qui ſe ſciret non deſertûrum, vt darem.*

29 ſidiaiſp D. *Curábitur. ſed pater adeſt, caue te eſſe triſtem ſentiat.* *Curabitur*, imperſonaliter tanquam arduum & graue.

filentium, ſed ſecuritatem imperaſſe. *Quin ta. eſt)* Correptio eſt filentium præcipientis, de eo duntaxat, ne timeat de nuptiis. id eſt, eſto ſecurus: nam tacere, ſecuri eſt. *Quin tacee)* B Sypontinus, Tacere prop: iè eſt, inquit, filere. interdum tamen ponitur pro eo, quod eſt quieſcere, & ſecurum eſſe.
26 *Puerum autem)* V Hac præſumptione oratiuncula ſubnaſcitur, quæ conſtat propoſitione: & eſt, Puer per iniquitatem patris non deſeretur. & duabus rationibus comprobat: quarum prior eſt ex promiſſione, poſterior ex datæ fidei petitione. *Puerum autem)* D Videtur hoc illi contrarium eſſe, quod dixit, Quicquid peperiſſet, decreuerunt tollere. Sic ergo ſoluitur, Quod ibi ſeruus eum ſtomacho dixit, hic tantùm Pamphilum vereeundè locutum accipimus, *Puerum)* Aut diuinat: aut puerum pro quolibet ſexu ſobolem, hoc eſt, fœtum: vt, Quicquid peperiſſet decreuerunt tollere: vt Græci pueros παῖδας. Home. παῖδας... & Horatius, Dicam & Alciden, puerósque Lædæ. B Nōdum eſt natus puer, ſed conceptus tantùm in vtero. Natum cenſetur etiam id quod quocunque modo cœpit eſſe. ſic & in Euangelio, Quod enim in ea natum, pro conceptum.
Nam poll. ſum) D Promiſſio & Pollicitatio 27 eandem vim habent: ſed Pollicitatio, maioris aſſeuerationis eſt. *Hanc fidem)* Ordo eſt, Vt hanc fidem ſibi darem, me obſecrauit, qui ſe ſciret non deſerturum. R Ergo quandò fidem dedit Pamphilus, vult quoad fieri poteſt inuiolatam eam ſeruare: id quod viri eſt probi, atque integri. Docemur hic itaque fidem datā non temere eſſe violandam, quantum in nobis eſt: nam neceſſitati, iuxta prouerbium, ne dii quidem reſiſtunt. Niſi præſtiterit non ſeruare: quod quando, quóve modo fieri debeat, in officiis, ni fallor, docet Cicero libro primo.
Curabitur) D Non Curabo, ſed imperſonaliter, cum difficultate: quod quaſi arduum eſſet, & graue oſtendit. *Sed pater)* V κατὰ... proximæ ſcenæ annectitur, ne quid ſit hiulcum. 29

ACT. II. SCEN. IIII.

A R G. L Exit in proſcenium tentaturus Pamphilum ſenex & Pamphilus à Dauo confirmatur. B monetúrque apud patrem ne tituber, ſed animo præſenti loquatur, H eique vxorem ſe ducturum dicat. L non ſeruit autem hæc ſcena niſi congreſſui perſonarum. D Interim tamen nodum inicit erroris fabulæ, & periculum Comicum. facit etiam executionem conſiliorum. V Theſes. 1 Patris ſolicitudo de cōſilio filiorū & ſeruorum captato. 2 in rebus arduis & grauibus rata eſt conſtantia. Et eſt exhortatio ex ſuperiori ſcena nata, vt conſtanter de vxore ducenda ad patris votum dicat. M & R Primū patris de filio curæ: deinde ſerui calliditas & animus virilis, ac præſens: poſtremò Pamphili pudor & ingenuitas, eiuſdémque patris præſentiam verentis titubatio hac ſcena exprimitur. *Verſ. gen. Iambici trimetri ſiue ſenary.*

SIMO. DAVVS. PAMPHILVS.

1 ibſſi REVISO *quid agant, aut quid captent ſcōn-ſili.]* *Aliàs [conſily.]* D. Actio tribus rebus conſtat, cogitando, dicendo, gerendo.

1 *Reuiſo q. a. a. q. c. conſily)* D Quid agant, auribus opus eſt: πρὸς τὸ Quid captent conſilii, prudentia, & ſagacitate. & quod ſuprà dixit, non pœnituit idem repetere, Obſerues filiū Quid agat, quid cum illo conſilii captet. Quod enim prudenter dictum fuerit, non piger repetere. *Reuiſo)* Redeo vt videam. *Quid agant)* Quid reſpōdeant, quid dicant.
R Vide

B. al. [deductūrum]. ^Aquod verſus repagnat.

D. *Hic nunc non dubitat, quin te ſductūrum neges.* fiſsſi 2
Venit meditâtus alicunde ex ſolo loco: iabſsj 3
Orationem ſperat inueniſſe ſe, fiſsſi 4
Qua differat te. prōm tu face, apud te vt ſies. fiſsſi 5
P. *Modò vt poſſim.* D. *crede mihi hoc, inquam,* iſdſſp 6
Pamphile,

D. Commutare verba, eſt pro bonis di-ctis mala ingerere.

Nunquam hódie tecum commutatūrum patrem diſſsp 7
Vnum eſſe verbum, ſi te dices dúcere. fiſsſp 8

^R Vide hic vigilantiam ſedulitatemque patris obſeruantis filium ac ſeruum.

2 *Hic n.n.d.*) ^D Non dixit Senex aut Pater, ſed Hic. cum odio: quoniam animo aduerſo loquitur. ^V A ſpe patris cōfirmat propoſitionem, quæ eſt de obſequio filii in ducenda vxore. *Quin te duct.n.*) ^B Adrianus Cardinalis Deductūrum legit, & Deducere, inquit, ſignificat interdum comitari, vel domum perducere. ſed multi codices Ductūrum habent, & fieri potuit vt inter ſcribendum ille Terentii Comœdias ad manum nó haberet.

3 *Venit m. a.*) ^D Terror obiurgaturi patris, hortatio eſt ad promittendum Pāphilo quod iubetur. ^V Ratio ſpei paternæ eſt ex diligentiſſimè præmeditata oratione. cuius eſt ex deſerto loco, ex attenta inuentione, ex conſilio, quo differre, id eſt, diſturbare cupit, amplificatio inſignis. *Ex ſ.l.*) Solo, deſerto, vbi meditari faciliùs poſſit. Et Orationem dixit, quòd quaſi ad plenum cogitari potuiſſet, quippe meditatus, ex ſolo loco. Menander, ἐμερισσεν εἶναι φασι τὸν ... ^MU Sola loca aptiora ſunt ad cogitandum. ^R Nā receſſus ab hominibus, & ſilentium multa cogitanti ſuggerit: propterea Demoſthenes ſe in locum, ex quo nulla exaudiri vox, nihilque proſpici poſſet, recondebat. quemadmodum teſtatur libro decimo Fab. Quint. ^L Nulla enim libera meditatio habetur in frequentia, cœtúque multorum. Vulgi clamor, vrbani tumultus mentem conturbant, nec vlla in re conquieſcere ipſam pro voto ſinunt.

4 *Sperat inueniſſe*) ^MU Sperare omnibus tē-

5 poribus iungitur. *Quā differat*) ^D Diſtu rbet, & in diuerſum ferat. Virgilius, -Atque atida differt Nubila. Et in Adelphis, Miſerā me, differor doloribus. hoc eſt, in diuerſum rapit, diſſipat. ^L Differat, id eſt, perturbet & incertum reddat, ^MU diſtrahat, diſcruciet. *Prom*) ^V Epilogo conſtantem eſſe Pamphilum cupit. *Tu face, apud te vt ſies*) ^S.D Id eſt, fac, præſenti animo, ac ſine vlla perturbationis ſignificatione, patri tuo reſpódeas. Sic apud ſe eſſe, & extra ſe eſſe, contrarii ſunt ſignificati. Nam apud ſe eſſe, animi conſtantiam deſignat. Extra ſe eſſe, perturbatæ mentis, & emotæ ſpeciem quandam habet. *Apud te vt ſies*) ^D Non, ne timeat, cauet Dauus: ſed ne amore à conſilio ſuo alienetur Pāphilus. *Apud te ſies*) Præparatus ſis. Cui contrarium eſt, Non ſum apud me.

6 *Modò vt p.*) Vt, pro ne non. *Modò vt p.*) A poſſibili. Poſſim apud me eſſe. *Crede*) ^V Ab vtili per aſſeuerationem. Sic enim altiſſima pace cum patre viues, cuius eſt notatio in verborum commutatione, quæ phraſis & Germanis non ignota eſt, vnd mit einander vueſchlen. ^M Quaſi rem penitus exploratam haberet, affirmat ſic fore Dauus, hoc ſibi perſuadens ingenito acumine. Seneca tamen ita præcipit, De dubiis non definias, ſed ſuſpenſam tene ſententiam. Nihil inexpertum affirmes.

7 *Nunquam hodie*) ^D Ab vtili euentu. Nunquam, plus aſſeuerationis habet, quàm Nō: vt Virgilius, -Nunquam omnes hodie moriemur inulti. *Commutaturum p.v.e.v.* Iurgium habiturum, altercaturum. hoc eſt enim verba mutare. Sic in Phormione, vt eſt ille bonus vir, tria non commutabitis verba hodie inter vos. hoc eſt, dabitis atque accipietis. id eſt, iurgabitis. Ego puto commutare verba, hoc eſſe, pro bonis dictis mala ingerere: hoc eſt, iracūdia in maledicta compelli.

ACT. II. SCEN. V.

A R G. ^P Pamphilum Byrrhia obſeruat: ^L tentat animum filii Simo. ^H Pamphilus Daui conſilio obſecuturus, ſe vxorem ductūrum patri promittit, ^B ſéque factūrum quæ volet ille omnia. ^P tandem Byrrhia re intellecta ^I Charini vice perturbatur, ^B cui eadem ait ſe tenūtiaturum. ^D vnde quàm mirè, cùm omnes conſultò conſilio ſibi agere videantur, ^R ſecus tamen omnia, ác putātane

strant,eueniunt,Ꝺ atque omnes rerum exitu inopinato ludificantur & Simo,& Dauus,& Pamphilus,& Charinus,& ipse Byrrhia. Ad hoc autem venit Byrrhia,vt in errorem concilier Charinum:& in hac scena quatuor personæ sine implicatione intellectus loquũtur. Ᵽ Persona enim Byrrhiæ,cùm hic loquitur,aliis nõ admiscetur. Non peccauit igitur Terentius cõtra illud Horatii præceptum, Nec quarta loqui persona laboret. V *Theses.* 1 In Byrrhia est seduli serui officium. 2 In Simone patris in filium authoritas. 3 In Pamphilo est filii in patrem pietas, & honesta obedientia. 4 In Dauo est seruilis calliditatis exemplum. Est mista: in Byrrhia est querimoniæ simplicitas, sed in Dauo est [illegible]. M Præterea Venerea face ardentem iuuenem, quanuis nobilem ac generosum,& appetitus imperio parum vel nihil propter consilii imbecillitatem, ac libidinis æstus repugnantem, hæc scena notat: qui vrgente voluptate, blãda quidem domina, rem domesticam negligit,& maximè id curat ad quod ætatis feruor,& cupiditas rationi nõ obtemperans, eum trahit, suis malis non multùm repugnantem, sed potiùs illis gaudentem. Amoris quippe facibus nonnulli fruuntur. Hæc omnia prudentiam non adesse ostendunt, qua præsente, ac regnante, id homo videt, agitque, quod suæ excellentiæ consentaneum est. Qui prudens est, inquit Seneca, non dicit, Non putaui quidem hæc fieri: quia non dubitat, sed spectat: nec suspicatur, sed cauet. Plato loquens de voluptate in eo Dialogo, qui Philebus de hominis bono inscribitur, sic ait, Voluptas maximè omnium temeraria. Fertur enim de Venereis affectibus, qui maximi putantur, quod peierantibus illis dii penitus ignoscunt, quasi pueri quidam sint, nullius intelligentiæ compotes. *Vers. gen. Iambus trimetri.*

BYRRHIA. SIMO. DAVVS. PAMPHILVS.

ciissp a HERVS me relictis rebus, iussit Pámphilum
asdisi Hódie obseruáre: vt quid ágeret de núptiis,
ssdsp Scirem. id proptéreà nunc hunc veniéntem sequor.
dsdisp Ipsum ádeò præsto vídeo cum Dauo. hoc agam.

L. Docetur spectator quid agat hîc Byrrhia: quod in aliis quoque principiis interdum est obseruandum.

1 *Herus)* V Narratiuncula præsumit, cur adsit non vocatus, enthymemate conclusa, cuius propositio est, Ideò sequor. Ratio à decoro. Nam herus obseruare iussit. *Herus me rel. reb.)* Ꝺ Imponitur manus rebus, cùm perficitur id quod cœperit: vt Virgilius, Imponit regina manum. Relinquuntur verò res, cùm imperfectæ relinquuntur. Item Virgilius, Atque opere in medio defixa reliquit aratra. *Relictis rebus omn.)* Adeò præposuit hoc negotii rebus omnibus.

2 *Hodie obseruare)* Obseruatio duplex est, vel captionis, vel obsequii.

3 *Id propterea)* Necesse est aut alterum esse superuacuum, aut Propterea pòst accipiendũ. *Venientem sequor)* Ᵽ Venientem pro euntem dixisse videtur. non enim sequimur venientes sed euntes, vel abeuntes à nobis. Venientibus autem obuiàm imus.

4 *Ipsum a. præsto v.)* S. Ꝺ Præsto variè à Latinis accipitur. Aliquando præsto esse significat opem ferre. Cicero Familiarium sexto, De me sic velim iudices, quantum ego possim, me tibi, saluti tuæ, liberisque tuis summo cum studio præsto semper futurum. Aliquando significat præsentem esse, vel adesse: & totum ad corpus pertinet: quod secus in alio loquẽdi modo est: vt apud Ciceronẽ pro Sylla, Si officia mea, si operæ, si vigiliæ deseruiunt amicis,& præsto sunt omnibus, &c. Verùm antè dicta non repetam. Tu per te in hac locutione obserua quandam inesse opportunitatis significationẽ, & celeritatẽ sese offerendi. Cic. Famil. tertio, Brundusium cùm venissem, Q. Fabius legatus tuus mihi præsto fuit. Idem Cicer. Famil. 14. De naui exeũtibus nobis Achastus cum literis præsto fuit. Idem, Tu velim ad vrbem mihi præsto sis. Aliquando ponitur pro parato esse. Cicero in Pisonem, Togulæ lictoribus ad portam præsto fuerunt. Aliquando idem est, quod aduenire. Cicero ad Herennium, Hirundines æstiuo tẽpore præsto sunt. *Hoc agam)* Ꝺ In gestu est: nam est figura corporis obseruantis quid agatur. Ᵽ Occurrat hæc Byrrhiæ vox famulis, quoties aliud agunt, quàm quod iussi sunt agere. Cogitent secum, Hoc agam: hoc inquam, vnum agam, quod iussus sum relictis rebus omnibus: si modò suo fungi officio volent: hoc est, si fideles, ac bonæ frugi serui esse studeant: quod Petrus monuit Epistola prima. Missus es aliquò? occurrit, qui remoretur? cogita, Hoc agam, quod iussit herus: nec te patiare diutiùs remorari: abrumpe omnes remoras, neque aliud, àc iussus es, agito. At nunc contrà plerunque fit, vt alia ferè agamus, quàm quæ debemus. Plautus in Pseudulo de seruis improbis ac nequã ita inquit,

S. *Vtrúnque adésse video.* D. *hem serua.* S. *Pámphile.* ijbſſp 5

R. Al. [ehē], aſſbip. D. *Quasi de improuiso réspice ad eum.* P. *[hem] pater.* iſdip 6

D. *Probé.* S. *hódie vxôrem ducas, vt dixi, volo.* dſſiſi 7

B. *Nunc nostræ parti timeo, hic quid respóndeat.* ſſdſp 8

Vafrum Pamphili responsum. P. *Neque istic, neque álibi [tibi vsquam] erit in me mora.* B. *hem.* idbdſp 9 E. al. [vsquam tibi] ſbſbſp. vel eliſo s ante t in [istuc]. abſbſp.

ſ. Hem. dolentis ſubitò & perculſi. D. *Obmútuit.* B. *quid dixit!* S. *facis vt te decet,* ſiſdſp 10

I. Interrogatio indignantis, & secum hoc totum loquitur Byrrhia. *Quum istuc, quod póstulo, impetro cum grátia.* ſbiiſi 11

D. *Sum verus?* B. *herus, quantùm aúdio, [vxôre] éxcidit.* ſaſiſp 12 R. Al. [ab vxore]. ſaſaip.

S. *I iam nunc intró: ne in mora, quum opus sit, sies.* {ſſſiſi / ſſſia} 13

Vos estis perditi, negligentes, Ingenio improbo. Officium vestrum vt vos malo cogatis commonerier: hoc vide sis, vt aliàs res agút: hoc agite, huc animum aduortite: huc adhibite aures, quæ ego loquar.

5 *Vtrunque*) D Et Dauum & Pamphilum. *Serua*) V Vrget constantiam in Pamphilo, & modum constantis exprimit, ex mutuo intuitu.

6 *Quasi de impr.*) D Interest eius qui repente aspexerit: nam videbitur nihil dolosè locuturus: vt, Magnam respexit ad vrbem. *De improuiso*) Scilicet, ne meditata intelligat eum habuisse consilia.

7 *Volo*) V Ex patria potestate in filium imperat. D Nolo & Volo nimis imperiosa & superba dictio est: vt alibi, Pisces cæteros purga Drome: Congrum istum maximum in aqua sinito ludere paulisper: vbi ego venero, exossabitur; Priùs nolo.

8 *Nunc nostræ*) V Peior occasio futuræ quæ-

9 rimoniæ. *Neque*) Iustæ obedientiæ in filio est notatio. *Vsquam erit in me mora*) D Recusantis est magis, quàm non volentis consensio ea segnis ac tepida, si penitus consyderes. S. D Moram esse in aliquo, quin aliquid fiat: vel aliquem esse in mora, idem est. De quo nonnihil suprà attigimus. Postremo autem loquendi genere mox Terentius vtetur, his verbis, I iam nunc intrò: ne in mora, quum opus sit, sies. Prætereà obserua, eleganter dici moram esse alicui, pro tardare. Terentius in Adelphis, Cesso ire intrò, ne mora meis nuptiis egomet siem? *Hem*) D Perculsus hoc dicto Byrrhia, interiectione magis, quàm verbo exclamauit.

Quid dixit!) Nota hîc Byrrhiæ personā ... quartam, sed non admissam. *Facis vt te decet*) V Laudat filium à decoro propter talem obedientiam. Conuenit enim patri cum gratia impetrare petitum & exoptatum. M Quoniā filius debet parêre patri, ac ipsum venerari, R ídque diuino etiam præcepto, non naturæ tantùm lege. M Plato in quarto de Legibus sic ait, Putare quisque debet, omnia quæ possidet, eorum esse, qui genuerunt & educarūt, Ita vt illis hæc omnia pro viribus ministrare debeat: primùm quidem externa bona: deinde etiam corporis: postremùm quæ ad animum pertinent in verbis. quoniam etiam per totam vitam parentes venerari maximè decet. Oportet itaque iratis, animúmq; explentibus cedere, seu verbis, siue rebus id faciāt, non ignorantes patrem iure admodum filio valde succensere, si quando ab eo iniuriam sibi fieri arbitretur.

Quum istuc, q. p. i.) D Nimis obsequēter locutus est pater. Et Postulo, pro iubeo: & Impetro, pro extorqueo. Postulo, iustè volo. Petimus enim precario, Poscimus imperiosè, Postulamus iure. Impetro, pro cùm impetrē.

Sum verus?) Id est, veridicus: vt falsus, pro falsidicus. *Herus*) V Posterior quærelæ occasio. *Herus, q. a. vx. excidit*) S. D Id est, iam spem abiicere debet de ducenda Philumena: quam se ducturum Pamphilus Patri assentitur. Noua verò est, & elegans locutio: & hic ponitur excidere pro priuari. *Vxore excidit*) P Quod Græci dicunt ἐξέπεσε, ἢ ἀπέτυχε. Cadere spe dicuntur, qui leuati animo, à summo ad inferiora labuntur. Vxore, hoc est, matrimonio ac nuptiis.

14 iiiasp P. EO. B: *Nulláne in re esse hómini cuiquam fidem!*
15 ssssp *Verum illud verbum est, vulgò quod dici solet,*
16 sbalij OMNES SIBI *mélius esse malle, quàm álteri.*
17 issisi *Ego illam vidi vírginem: formá bona*
18 aiijsi *Mémini vidêre.* *quo équior sum Pámphilo,*
19 ssssp *Si se illam* [*in somnis,*] *quàm illum amplécti máluit.*

P. γνώμη. Sic Vergilius. Nusquam tuta fides. Iuuenal. Fronti nulla fides.

*L. Ironia est.

D. Al. [in somnis.] i. vigilans. s. sit melius, [in somnis] i. per nocte.

14 *Nulláne*) [V] Querelæ propositio est figuráta: quæ simplex est, Nulli credendum est. Confirmat à communi consuetudine hominũ, qui sibi proximi esse malunt, per prouerbialem sententiam, cui & Plato in quinto de Legibus suffragatur, τοῦτο δέ ἐστιν ὃ λέγουσιν ὡς φίλος αὐτῷ πᾶς ἄνθρωπος φύσει τέ ἐστι καὶ ὀρθῶς ἔχει. *Nulláne in re e.h.c.f.*) [D] Non in nullis terris, sed neque in terris, neque in persona. vt Virgilius, Nusquam tuta fides. cùm in amore fracta esset ab eo, Quem subiisse humeris confectum ætate parentem. Alibi Terentius, Cuius tu fidem in pecunia perspexeris, Verere verba ei credere? vbi quid mihi lucri est Te fallere? [R] Rara fides ideò, quia multi multa loquuntur. Proinde ne cuiuis temere fidem habeas: Imò verò nulli prorsus nisi cuius tibi explorata satis perspectáque sit fides, hoc est, qui spectatæ, syncerǽque fidei sit homo.

15 *Illud verbum*) [D] Id est, prouerbium. & sic veteres Verbum pro sententia.

16 *Omnes s.m.e.malle*) [B] Non multò pòst eandem hanc sententiam ad personam Terẽtius detorquet, Heus, Proximus sum egomet mihi. Terentii dictum Euripides extulit in Medea. ὡς πᾶς τις αὑτὸν τοῦ πέλας μᾶλλον φιλεῖ, id est, quòd quisque semet plus amico diligit. Vel sic, Quòd quisque se plus atquè amicum diligit. Rursus in Græcarum sententiarum collectaneis, φιλεῖ δ' ἑαυτοῦ πλεῖον οὐδεὶς οὐδένα. id est, nemo seipso diligit quenquàm magis. Erasmus primo de copia commentario, Omnes sibi malunt esse rectè quàm aliis: Sibi quisq; vult esse rectè potiùs quàm aliis. Idẽ pollent, Nemo non malit sibi esse rectè quam aliis, Singuli sibi malint esse bene quàm aliis. Hactenus idem pollent. Vniuersi sibi malunt esse rectè quàm aliis, ineptè diceretur, propterea quòd vniuersi peculiarem vim habeat. *Omnes s.m.e.m.q.a.*) [R] Verissima planè sentẽtia, qua indicat Terent. quid vulgò fieri soleat, non quid iure fieri debeat: nam Christiana lex id exigit. vt proximo æquè bene velimus, ác nobis ipsis.

17 *Ego illam vidi*) [D] Hîc corrigitur à Poëta quod per iracundiam dixit Pamphilus, Aliquid monstri alunt. *Ego*) [V] παρεμφαινόμενα est. Concedit. virginem formosam Pamphilo, etiam si fidem non liberet. In somnis est per noctem. & hic sententia superior applicatur. *Forma bona*) [D] Distinguitur.

Mémini vidêre) Aut memor sum me vidisse: aut Memini videre. hoc est, Intelligo, scio: aut memini quòd viderim. Memini viderè pro vidisse. Ennius, Memini me tũ fieri pauidũ. Alibi sic, Memini videre, nõ probare. [B] Sic & Cicero, Hoc me memini dicere. Sic & Gellius, Memini legere me in libro Aristonis. Plinius, ita certè ex Quintiliano præceptore meo audire memini. Latini dicunt, Memini videre, & memini vidisse, etiam si id negent quidam, quorum parco nominibus, qui putant vitiosè dici, memini me vidisse. Sed hos errare doceamus oportet exemplis. Virg. quarto Georgicon, Memini me turribus altis, Qua piger humectat flauentia culta Galesus, Coryciũ vidisse senẽ. Itẽ Persius, Nec in bicipiti somniasse Parnasso Memini. Seruius in secundũ Æneid. dicit, hæc verba, odi, noui, cœpi, memini, ad omnia tempora quæ inueniũtur, & suo, & aliorum fungi officio. Et præteritum Memini hoc loco præsens significat. *Quo æquior*) [D] Hoc est, quare æquior Pamphilo, beneuolentior, non iratus, vel minus iniquus, [B] minùs infensus & iratus. Sic Horatius, Vitiis iniquum dixit, pro iratum & indignantem. [S.D] Æquus interdum est pro integro, & iustitiæ dedito. Interdum verò pro expressiùs fauente, vel suffragante. In qua significatione solet nonnunquàm datiuo iungi: nonnunquam etiam absolutè poni. Cicero Famil. secundo, Quare si iniquus es in me iudex, condemnabo eodem ego te crimine: sin me id facere noles, te mihi æquum præbere debebis. Hîc vides, quòd huic dictioni ferè à Latinis verbum tribuitur: scilicet Præbere, nimirum vt sit, æquum se præbere alicui. Idem Cicer. Famil. quinto, A te peto, vt tu quoque æquum te iudicem dolori meo præbeas. Qui autem aliquem in se æquum nanciscitur, eo æquo dicitur vti. Cicero in Verrem, Actione septima, vide quàm me sis vsurus æquo.

19 *In somnis*) [L] Per noctem. Virg. Libra dies, somníque pares vbi fecerit horas. Plautus,

Renuntiâbo, vt pro hoc malo, mihi det malum. ũsiaþ 20

Miris modis ludos faciunt hominibus, mirisque exemplis omnia in somnis. *Quàm illum)* Dicit nunc quod vulgò dicitur, cum illa manere, cum illa dormire.

20 *Pro hic)* V Est enim τὸ ἀντιστοιχεῖν Pytagoreorum. *Mihi det malum)* S.D Malum alicui dare eo modo dicitur, quo damnum dare. Pro malum autem dare, dicunt etiam Latini malum inurere. Cicero Philipp. secunda, Ex plurimis malis, quæ ab illo reipub. sunt inusta. hoc tantùm boni est, quod didicit iam Pop. Rom. quantum cuique crederet: quibus se committeret: & à quibus caueret. Dicit idem Cic. malis onerare, vrgere, opprimere.

ACT. II. SCEN. VI.

ARG. M In hac scena Dauus admodum astutè Simonem ludificatur, L atque illum dubitantē confirmat, suspicionem callidè auertit, ex quo promouetur epitasis. D continet etiam hæc scena dolos vtriusque personæ, quibus vtraque capit, & capitur miro modo. B Nam Dauus Simonem, & Dauum Simo fallit. quæ res non iniucunda est. V *Theses.* 1 Serui vt sint veteratores, fallaces tamen esse nolunt. 2 Senes ferè sunt auari, vel in rebus honestis, & sumptuosis. 3 Coniugium est amantium tutissimus portus. Est in statu coniecturali, An Pamphilo nuptiæ sint molestæ. hîc verum est illud Græcorum, ἀλωπεκίζειν πρὸς ἑτέραν ἀλώπεκα. R Seruorum autem calliditate, versutiáque, M ac pro temporis conditione, commento heros circunueniri, R non ratóque falli docet hac scena Terentius. Non omnino falsum videtur, quod dici solet, Quot habemus seruos, totidem nos habere hostes: quo quidem monemur, vt in Chiliad. ait Erasmus, ne quid fidamus illis, néve ex animo nobis amicos arbitremur, qui nos metu colunt. Illud hîc perquàm iucundum est videre, vt vterque tam Simo quàm Dauus & fallat, & fallatur. Dicas eodē in ludo doctos, & similes habere labra lactucas, & Deum similem duxisse ad similem: breuiter, qualis dominus sit, talem esse & seruum. M Adhæc quibus rationibus mentem quis alienam facilè possit mouere præscribit hæc scena cùm scilicet ea tanguntur, quibus hi laborant, quorum affectus concitare nitimur. Mouetur enim senex, cùm sibi audit auaritiam obiici eo tempore, quod liberalitatem efflagitat. Aristoteles libro secundo Rhetoricorum ad Theodectem, sic scribit, Senes sunt pusillanimes, quia humiliati à natura, ea tantùm concupiscūt, quæ ad vitam pertinent. Sunt etiam auari: sciunt enim propter experientiam quàm durum sit possedisse, ac facilè abiicere. Sunt etiam formidolosi omnia timentes: quare, inquit, Viam præparauit senectus formidini. Non desyderant voluptates, sed lucrum. *Vers. gen. Iambici trimetri siue senary.*

DAVVS. SIMO.

Dauus ita loqui videtur, vt spectator tantùm audiat: sic tamen ait, vt velit audiri à Simone.
*L. Periphrasis est, q.d. nihil.

HIC nunc me credit áliquam sibi falláciam ssbdsp 1
Portâre, & ea me hîc restitisse grátia. sasiij 2
S. *Quid Dauus narrat?* D. * *æquè quicquam nunc* ssissp 3
quidem.
S. *Nihilne? hem.* D. *nihil prorsus.* S. *atqui expectâ-* {ccissp, ss} 4
bam quidem.

1 *Hic nunc)* V Colloquio beneuolentia per insinuationem comparatur. D Dauus ita videtur loqui, vt nullus spectator audiat: sed hoc ait, vt velit audiri à sene.

2 *Gratia)* Gratia veteres pro causa ponebāt.

3 *Quid D. n.)* Videtur illi blandiùs locutus esse. *Aequè q. n. q.)* Bene Nunc quidem. similiter nunc nihil: vt paulò antè. cùm dixit, Id populus curat scilicet. V En fallacem seruum, vt hero suo imponat.

Nihilne? hem) D Hem interiectio est irati 4 aduersum eum qui neget se aliquid locutum esse. simul quid sit Æquè quicquam nunc quidem, senex explicat, cùm ait, Nihil? Et est εἰρωνισμὸς antiquorum, pro Nihil. *Nihil prorsus)* Id est, neque prorsus. Nihil prorsus dicitur, in quo nulla est ambiguitas, & est confirmatio negantis. *Atqui exp. quidem)* Expectamus tam bona, quàm mala: Spetamus bona.

5 sssap D. * *Præter spem euênit, séntio: hoc malè habet vírū.* *L. Hoc secum Dauus.

6 aasbdp S. *Potin' es mihi verum dícere?* D. *nihil facílius.*

7 ssss S. *Num illi moléstæ quippiam hæ sunt núptiæ,*

8 sdssp *Propter hóspitæ huiúsce consuetúdinem?*

R. In [hospitæ] h vim habet consonantis & a finale non eliditur sed corripitur. ^A Erasmus ita dictionum ordinem inuertit [Huiusce propter consuetudinem hospitæ] ssssj.

Fallácia alia aliam trudit.

9 adsss D. *Nihil hercle. aut si ádeò, bidui aut tríduí est*

[bidui] vltimam nec elidit nec corripit: primam & hic & alibi apud hunc authorē producit sicuti & [tridui]. ^D [bidui est. aut tridui] adsss.

10 saisp *Hæc [sollicitúdo:] nostin'? déinde désinet.* *Ali. [solitudo:] sjsip.*

11 { bssan alldd } *E'tenim ěam secum rem recta [reputâbis] via.* *G. [Etenim eam] anapæstus. Eten' am. Ali. [reputauit].*

5 *Præter spem)* ^V Iterum illudit hero, qui obedientiam non sperauerat. ^D Præter, pro contra: vt, Præter ætatem tuam. *Præter spem euenit)* ^B Bene hoc. nam inopinata grauiora sunt mala·leuiora, quæ ex opinione contingunt. Cicero, Non est dubium quin omnia quæ mala, putentur, sint improuisa grauiora. Idem, Videntur omnia improuisa grauiora. *Hoc m.h.v.)* ^D εἰρωνικῶς Virum dixit defessum senem. modò enim Virum ioculariter dixit. *Virum)* Ad vituperationem cū ironia. ad laudem vero sine ironia. *Hoc m. h.v.)* ^S·D Scripsimus multa suprà de variis Habendi significationibus, nō hic tamen pœnitebit annotare, aliquid aliquem malè habere poni pro solitudinem afferre, angere, cruciare, molestiā afficere.

6 *Potin')* ^D Integrum, Potísne, id est, potes. Virgilius, Nec potis Ionios fluctus æquare sequēdo. & deest illic Es. Est enim nomē Potis: & facit, potis potior potissimus. ^M Priscianus sic ait, Hic & hæc potis & hoc pote. Vnde Persius, Qui pote vis dicam? id est, quomodo possibile est? Inde componitur hic & hæc potior & hoc potius, & in superlatiuo potissimum: Aduerbia potiús & potissimé. Diomedes sic ait, Potis est, pro potest. Virgilius, At non Euandrum potis est vis vlla tenere. Qui potis ingenteis causas euoluere belli? Pote, pro potes, Crebrò dicebatur. Persius. Qui potes vis dicam?

7 *Num illi)* ^V Præcedentia erunt προδιηγήσεως loco. nunc subditur propositio figurata. & causa mœstitiæ atque difficultatis adiicitur. *Num illi m.q.hæ s.n.)* ^R Nam, vt antè dixit, Omnes qui amant, grauiter, sibi vxorem dari ferunt: ob quod adiicit, Propter hospitæ huiusce consuetudinem. *Quippiam)* ^D Significationem minimæ rei habet.

8 *Propter h.h.cons.)* Hæc omnia pronominibus bene mollita sunt. Etenim atrocia sunt si cum suis nominibus nuda ponātur. Et Huiuscé hospitæ, non meretricis: & Consuetudinem, non amorem dixit. ita omnia extenuat, vt Dauus audeat confiteri.

9 *Nihil)* ^V Confirmat non esse molestas nuptias à facili. etiam si tristis & sollicitus esset, tamen hæc sollicitudo non est diuturna. Ratio eius, Nam diligētiùs totam rē expēdit. *Aut si adeò, bidui est. aut tridui)* ^D Bene, Aut si adeò: ne, si omnino negaret, Cur igitur tristis est ille? diceret.

10 *Sollicitudo)* Propter turbationem. *Hæc sollicitudo)* ^B Id est, molestia. nam senex dixerat, Num illi molestæ. Et Sypótinus Sollicito accipit pro inquieto, molestia afficio, & curam iniicio. *Nostin')* ^D In significationem multorum, quæ compendio facimus, Nostin' dicimus.

11 *Etenim eam rem)* ^L Confirmatio à modestia & frugalitate Pamphili, quàm breui expolitione ornat. *Recta reputabit via)* ^D Reputabit, retractabit: quia putare, purgare est. vnde & arbores, & vites putare dicimus. ^B Videtur Donatus hunc locum sic intelligere, Ipse amorem secum recto consilio & ratione retractabit atq; corriget, & qui priùs meretricem amauit, in posterum vxorem amabit. ^S·D Reputare aliquando simpliciter pro putare ponitur: sed tamen attentioris sæpius nescio quid consyderationis & deliberationis habet: atque tum ad præteritum, tum ad præsens, tum ad futurum pertinet, quanquam falsò Donatus scribat, instantia putari, reputari præterita. Cicero in Salust. Non est facile reputare P.C. vtrum inhonestioribus corporis partibus rem quæsierit, an amiserit. Idem de Natura Deorum secundo, Hunc horum nihil vnquam reputauisse certò scio. Idem de Senectute, Tum etiam in se-

•B. A prouidentia. Docet quid in amore cauendum sit.
•B. A necessitate.
•L. Obiectio suspicionis. D Sub. significatum temperat: vt, subridet.

S. *Laudo.* D. *dum licitum est illi, dúmque ætas tulit,* sdſſſp

*Amâuit:** *tum id clàm cauit, ne vnquam infámiæ* iſſſi

Eares sibi esset, vt virum fortem decet. aiiſp

* *Nunc vxôre opus est: ánimũ ad vxòrem áppulit.* iddiip

S. * *Subtristis visus' est esse [aliquántulùm] mihi.* ſ Caii ſſſi

E. vis, ſu'ſt, ^ *vel vis'est.* ᵛ *al. [aliquantum], ſsidſi. al. [aliquid].*
^ *tum in [eſe] non eliditur e.* ſsidii.

n ecta hoc reputo miserrimum. sentire ea ætate esse odiosum se alteri. Terentius in Eunucho, Dum hæc mecum reputo, accersitur lauatum interea virgo. M Putum, inquit Sextus Pompeius, dicebant antiqui pro puro. Vnde putare vites & arbores quoque, quòd decisis impedimentis remanerent puræ. Purũ aurum, putum quoque dici solet, id est, expurgatum: & ratio putata, id est, puta facta. *Via)* D Consilio, ratione.

12 *Laudo)* Senex inducitur, & credit. *Dum licitum)* V Concessio. Amauit quidem & sua ætate, & clàm absque infamiæ nota. sed nunc alia ætate, & aliis moribus vxorem ambit. *Dum licitum est)* D Deest Per te: hoc est, dum tu permisisti. Et mirè hic vtitur verbis senis. ipse enim suprà dixit, Dum tempus ad eam rem tulit, siui animum vt expleret suum. *Dum licitum est ei)* Sic veteres & placitum & puditũ dicebant: quæ nos placuit, puduit. *Dum lic. est ei, dumque æ. t. am.)* R Iuuenes ad genuinum ipsorum, atque insitum feruorem ætatis amoribus ferè sunt obnoxii, facibúsq; illis cupidineis inflãmantur: vt iccirco apud Ethnicos quondam ei ætati aliquid daretur, esset liberior adolescentia, non omnia voluptatibus denegarentur: liceret amare, liceret rebus vti Venereis, commeare explendæ causa libidinis ad mulierculas, animo suo obsequi. Ob quod Cic. in oratione pro M. Cælio, Si quis est, inquit, qui etiam meretricis amoribus interdictũ iuuẽtuti putet, est ille quidẽ valde seuerus, negare non possum: sed abhorret non modò ab huius seculi licentia, verum etiam à maiorum consuetudine atque concessis. Quando enim hoc non factum est? quando reprehensum? quando non permissum? Hæc ille. Ergo & hic ait Dauus, Dum licitum est ei, dúmque ætas tulit. Et idem superius Simo quoque dixerat. Præterea & apud Plautum in Bacchidibus Philoxenes ita Lydo de filii amoribus quærendi respõdet, Eia, inquiés, Lyde, leniter qui sæuiunt, sapiũt magis. Minùs mirandũ est illhæc ætas si quid illorũ facit, quàm si nõ faciat: feci ego isthęc itidem in adolescentia, &c. Porrò ad extinguendũ illum iuuentæ ardorem, Venereáque libidinis flammam, Deus instituit matrimonium, ceu remedium quoddam efficacissimũ. Hinc & Paulus ait, Melius esse nubere, quàm vri. & Solomon, Exhilaret te vxor, inquit, quam adolescens ducis, ceu iucunda ceruа, & venustus hinnulus: illius te amor perpetuò exaturet, & amore eius semper fruere. Idem, Inueniens vxorem, inuenit bonum, & hauriet voluptatem à domino. *Dum ætas tulit)* B Donec & quàm diu ætas passa est, & pertulit. Locus ab ætate. Aliud aliis annis magis conuenit. Cicer. in orat. pro Rabirio, Adfert aliquam deprecationem ætas, quæ tum fuit. *Dumque ætas tulit)* D Dum esset ætas immatura nuptiis. Tulit duo significat, attulit & abstulit: passus est & pertulit.

Tum id clam) Bene Clàm, quia nunc liquidò apparet Pamphilum voluntatem, propositúmque mutasse. *Tum id clã n. e. ne v. inf.)* R Primum est, non peccare: proximum, si omnino malè agere decreueris, clàm id vt facias, ne infamiæ tibi sit. Plautus, Ita tuum cõferto amorem semper, si sapis, Ne id, quod ames, populus si sciat, tibi sit probro. Ouid. Non peccat, quicunque potest peccasse negare: Soláq; famosum culpa professa facit. 13

Nunc vx. o. est) D Quasi denuntiatio est quædam necessitatis seni impositæ. Et bene Appulit, quasi ab iactatione fluctuum, & marini æstus. has enim tempestates habet amor. Et sic dixit Ad vxorem animum appulit. vt suprà, Animum ad scribendum appulit. 15

Subtristis) V Est ἀντιφραστικὸν admodum verisimilis, Nullam quidem tristitiam, sed iracundiam præ se fert (vtriusque enim affectus nota est frons tetrica) propter patris parcitatem: quam comprobat tum ab euentu, Nã vix Ioachimico argenteo numo obsonia mercatus est: tum à decoro, Paucos enim sibi æquales sic inuitaret: tum ab asseueratione & iudicio serui. *Subtristis)* D Sub temperamentum est plenæ pronuntiationis: vt subtristis, subridet, non ad plenum tristis aut ridet: vt confessionem eliceret. *Subtristis v. e. a. m.)* Mirè seruatum est in adolescente libero, τὸ πρέπον: & in amatore τὸ πάθος. Nam & honesto iuueni non congruebat versipellis vultus: & in amatore absurdum fuerat, ingenuum celare tristitiam. Itaque nec ad plenum tristis fuit: 16

quia

17 {sidſp ſiſ} D. *Nihil propter hanc rem: ſed est quod ſtibi ſuccén ſeat./*
18 {ſadsſi ſadſ} S. *Quidnam eſt?* D. *puerile eſt.* S. *[Quid eſt?]* D. *nihil.* S. *quin dic quid eſt.*
19 {sdiſi dſ} D. *Ait nimiùm parcè fácere ſumptum.* S. *méne?* D. *te.*
20 ſſſsip *Vix inquit drachmis obſonâtus eſt decem.*
21 ſijſp *Num filio vidêtur vxôrem dare?*
22 {ſiſsp ſiſſ} *Quem inquit vocâbo ad cœnā mĕōrum æquálium*
23 ijſſſp *Potiſſimum nunc?* *& quod dicêndum hîc ſiet,*
24 dſdſsi *Tu quoque per párcè nimiúm. non laudo.* S. *tace.*
25 ſiſſſi D. *Commóui.* S. *ego, iſtæc rectè vt fiant, vídero.*
26 ſiſdſi *Quídnā hoc rei eſt? quídnā hic volt veterátor ſibi?*

R. al. [*ſuccenſet tibi.*] ſiſſi.
E. [*quid id eſt?*]. ſadsſi: vel [*quidnam eſt?*] ſaſsſi. *ſi* [*nihil*] *ſit monoſyllabū, quartus pes eſt ſpondeus.*
B. Drachma ex 18 ſiliquis cōſtat, id eſt, ex tribus ſcrupulis.
* L. *caſſoris.*
Non laudo. Modeſtia vtitur. nō enim dicit reprehendo.
Veterator, induratus & tritus in aſtutia.

quia dixit celanda res erat: nec gaudium fuerat, quia ingeniū & amoris neceſſitas in triſtitiam retrahebat.

17 *Eſt q. t. ſuc.*) B Inuerſio. F Quod ille à ſummo ad imum oppoſuit, hic cauſæ deriuationem oppoſuit. Succenſere potioris eſt. Succenſere in te graui, & iuſta iraſci.

18 *Puerile eſt*) Apparet Dauum nunc quærere quid reſpondeat: & ad quam cauſam deriuet auerſa ſuſpicione triſtitiam Pamphili, quam animaduertit ſenex. Verum magis ideò ſuſpendit, vt ſenex audire deſyderet: an quia necdum commentus eſt cauſam cōtrà rependendam propoſitioni ſenis? *Nihil eſt*) Videtur inuenire non poſſe.

19 *Ait nimium p. f. ſ.*) L Callida ratio ad auertendam ſuſpicionem, quam proſopopœia attollit. D Mirè ipſum dicere veluti fecit & Nimium. & Parcè. *Nimium parcè f. ſ.*) Pepercit, ne diceret Sordidé. *Facere ſumptum*) S. D Sic Cic. Famil. 12. De ſumptu, quem te in rem militarem facere, & feciſſe dicis, nihil ſanè poſſim tibi opitulari. Idem ad Att. Ita viuam, vt maximos ſumptus facio. *Méne*) D Perturbati indicium eſt, quia ſeipſum pronomine oſtendit.

20 *Drachmis obſ. e. d.*) B Drachma tres cōtinet ſcrupulos, ſiue ſiliquas octodecim, eiuſdem ponderis cum denario Romano. Decem itaq; drachmæ ſi ad noſtram pecuniam redigātur, Carolinum vnum & quindecim ſtuferos cōſtituunt. Drachma valet tres ſolidos turoneos & ſemiſſem, quanti ſcilicet denarium Romanum Budæus æſtimauit. Noſtratis pecuniæ tres ſtuferi ſunt cum dimidio. Drachmis decem ergo, id eſt, trigintaquinque ſtuferis.

22 *Meorum æqualium potiſſimum*) D Æqualiū ætate, Potiſſimum dignitate: etenim potis, potior potiſſimus facit.

Et q. d. hic ſiet) Bene Hic, vbi non ſit adoleſcens. 23

Tu quoque perp.) Bene Quoque, quaſi dicat, cùm ille peccet quòd pueriliter ſuccenſeat: tu quoque peccas, perparcè nimium faciendo ſumptum. *Tu q. pe p. nim.*) Et Perparcè, & Nimiùm, cùm ſufficeret vnū. Et Nimiùm, vituperatio eſt: vt, Ne quid nimis. *Perparce n.*) B Authore Priſciano Per etiam confirmatiuum eſt, & vt quidam volunt, amplioris ſignificantiæ cauſa hic apponitur. *Perparce n.*) Moleſta ſeni obiurgatio eſt. *Non laudo*) D Et quia perparcè, & quia nimiúm. nam parcè agere, laudis : nimiùm, peccati. Et magna moderatione, Non laudo dixit potiùs, quàm Vitupero. *Tace*) B Eſt vox pulſati, atque irati ſenis. 24

Commoui) D Ideò Commoui, quia argumenta dixit ſeni, quibus proditur non eſſe veras nuptias. Suprà Sollicitaui dixit, modò Commoui. & Commoui dixit apud ſe, vt ſpectator audiat, non ſenex. *Ego, iſtæc*) V Iratus eſt in ſeruum, & decorum patris refert, cuius eſt ſollicitum eſſe pro filio, & non ſerui. *Ego, i. r. v. f. videro*) S. D Videre tametſi propriè oculorum eſt: transfertur tamē aliquando ad animum: & tum ponitur pro prouidere, vel conſulere, vel attendere, vel curare. Et in ea ſignificatione hic ponitur. Cicero Famil. 10. Tu pro tua prudentia, quid optimum factu ſit, videbis. Idem Fam. 16. Vnum illud, mi Tiro, videto, ſi me amas, ne te Marionis aduentus, & hæ literæ moueant. 25

Quidnam hic volt veterator ſibi?) D Veterator, eſt vetus in aſtutia, & qui in omni re callidus eſt. Et hi duo verſus oſtendunt pulſa- 26

cum

[quicquam, hem il] spondeus. quicqu'il. *Nam si hîc mali est quicquam, hem illic est huic rĕi caput.* {siss-p / sills

tum esse senem argumento falsarum nuptiarum: illio argumento quòd ait. Paululum obsonii: tanquam se illuderet Dauus. Sunt ergo verba secumcogitantis senis, aut de his quæ nunc Dauus locutus est, aut de aduentu mulierum quæ in scenam veniunt modò. M Veterator, vt inquit Sextus Pompeius, callidus à multarum rerum gerendarum vetustate. B Budæus, Veterator, inquit, seruus quis sit, nemo ignorare potest, qui Comicos legerit. dicitur autem, qui diuturna ac multiplici seruitute astutus, & vafer euasit.

Nam si hic est mali quicquam) D Si promissa nô côpleuerit Pâphilus. *Capu:*) Caput est origo & summa vniuscuiusque rei; vt Virgilius, O' Latio caput, horum & causa malorum. V Sicut Græcis est κεφάλαιον. B κεφάλαιον Erasmus in Chiliadibus, Præcipuam, inquit, negotii partem aut rei authorem, caput vocamus. Sic Plautus in Asinaria, Ego caput huic argento fui hodie reperiundo. S.D Nota est propria Capitis significatio. Sed extra propriam significationem, ad multa eleganter refertur. Interdum pro existimatione, statu, vel conditione ponitur. Interdum pro discrimine vitæ, & salutis. Aliquando pro eo quod Barbari dicunt principale. Nonnunquam pro eo, quod rem continet, quod Barbari dicunt punctum. Persæpe pro causa, fonte, vel authore. In qua hic significatione est. Cicero pro Flacco, Caput est omnium Græcorum concitandorum, qui cum accusatoribus sedet, Heraclides ille Tennites, homo ineptus, & loquax. Terentius, Non potuit meliùs: idem sensit quod ego, te esse huic rei caput.

ACT. III. SCEN. I.

ARG. P&V In hac scena nouo quodam modo, inscio, cessantéque Dauo primùm terretur, deinde D per nimiam sagacitatem suam B mirum in modum fallitur Simo, L & Dauo irascitur, B partum simulari credês, qui verus erat. D Simul in hac scena id agit Poëta, vt ad nuptias faciendas magis accendatur Simo. & quædam industria, quædam velut casu eueniût: vt nunc suspicio senis. in multis enim οἰκονομίᾳ Comicorum Poëtarum ita se habet, vt casu putet spectator venisse, quod consilio scriptorum factum sit. V *Thesis.* Suspicaces sua sagacitate falluntur. Versatur in statu coniecturali, Sítne amica è Pamphilo grauida. In Myside est intentio, quam & puerperium & inuocatio parturiêtis ceu signa necessaria comprobant. Verùm in Simone est depulsio propter indecorum & absurdum. M Meretricum expostulationes ac laqueos, quos iuuenibus ac imprudentibus, ac ob ætatis feruorem naturámque voluptati addictis insidiosè tendunt, hæc scena describit: R docétque Simonis exêplo, nimiam interim calliditatem obesse: M & illos interdum sua interpretatione falsa atque solertia decipi, qui nimium sibi tribuentes, rem aliter accipiût, quàm veritas postulet; R neque rarò fieri, vt qui bellè sibi olfecisse omnia deprehendisséque sagaciter videntur: M sícque prudentes atque sagaces videri volunt & credunt, in magnis versentur erroribus, R suáque opinione multùm falliátur, M & callidis ingeniis, vt stolidi turpiter irrideantur. Quapropter Cic. I. Offic. loquês de officiis, quæ manant à prudentia, sic inquit, Labi, errare, nescire, decipi, malum & turpe ducimus. Et Seneca dicit, proprium esse prudentis hominis atque sagacis, omnia bene examinare, ne sua credulitate ad falsa labatur: hæc enim significant non adesse prudentiam. *Vers. gen. Iambici trimetri.*

MYSIS. SIMO. DAVVS. LESBIA *obstetrix.* GLYCERIVM *meretrix.*

D. Al. [dixisti]. A ac[s]sp: vel elisô m in [quidem], aa[ss]p.

ITA *pol quidem res est, vt [dixti] Lésbia:* aissp
Fidêlem haud ferme mulíeri inuénias virum. isdiap

Ita pol) V Laudat Pamphilum à fide propter eius raritatem. & sententia est πιθανὴ apta personę dicentis, & loco. *Ita pol q. r. e. vt d. L.*) D Et hoc sermone, quem habent ingredientes, scenæ apparet principium. quod enim auditur, non quod incipitur, initium dicût. *Ita p. q. r. e.*) Productio est narratiua ad explendum modò potiùs iusiurandum. *Fidelem h. fermè m.*) Fidelem maluit, quàm fidum dicere. fidum enim honestiùs dixisset. Fermè pro facilè posuit. & Fermè, facilitatê significat: quia sunt aduerbia extenuationis.

3 ijſſſi S. *Ab Andria eſt ancilla hæc. quid narras?* D. *ita eſt.*

4 { l=ſſ ſp / ſi } M. *Sed hic Pámphilus* S. *quid dicit?* M. *firmâuit fidem.* S. *hem.*

5 aſiſip D. *Vtinam aut hic ſurdus, aut hæc muta facta ſit.*

6 caſſſp M. *Nam quod peperiſſet, iuſſit tolli.* S. *ô Iúppiter* L. Tolli. i. educari.

7 aidſip *Quid ego aúdio! actum eſt, ſiquidem hæc vera prǽdicat.*

8 { ia ſa·p / iaſaſp } L. *Bonũ ingéniũ narras adoleſcêntis?* M. *óptumum.* D. Ing. i. naturam.

9 diſiſp *Sed ſéquere me intró: ne in mora illi ſis.* L. *ſequor.*

10 diſiai D. *Quod remédium nunc huic malo inuéniam?* S. *quid hoc?*

Inueniam) Secundam pro tertia perſona poſuit, pro Inueniat quis, vel inuenire poſſit: vt Virgilius, Migrantes cernas, totáque ex vrbe ruentes. [B] Id quod frequens eſt Latinis. & digna eſt hæc muliere ſententia. [M] Fides, inquit Seneca, ſanctiſſimum humani pectoris bonum eſt, nulla neceſſitate ad fallendũ cogitur, nullo corrumpitur præmio. Et alibi, Dignus eſt decipi, qui decipere cogitauit. Et alibi, Non eſt iniuria, pati quod priùs feceris. Corn. lib. 1. ſic ait, Fides integra non manet, vbi magnitudo quæſtuum expectatur.

3 *Ab Andria hæc anc. eſt*) [D] Simpliciter dixit ab Andria eſt, pro Andriæ eſt. Nam & vſu ſic dicere ſolemus. Ergo ab Andria eſt, hoc eſt, Andriæ fauet, Andriæ eſt. vt cùm dicimus, ab illo eſt, hoc ſignificamus, illi fauet, illi accõmodat ſuffragium. *Ab Andria eſt*) [S.D] Pro, ex Andriæ familia, domo. Similis eſt locutio, cùm dicit Terentius fores crepare à Glycerio, pro ex domo Glycerii. *Ab Andria*) [L] Non locum, ſed perſonæ neceſſitudinem ſignificat: vt à me, à te, à nobis, pro meus eſt, tuus eſt, noſter eſt, Andriæ eſt.

4 *Sed hic Pãph.*) [V] Ab honeſto, quia firmauit fidem. Ratio eius eſt ex mandato Pamphili de educando partu. *Sed hic*) [D] Semper Sed, contrariæ ſententiæ ſignificatio eſt. Et bene Hic, vt oſtendat de illo fuiſſe ſermonẽ. *Hem*) Interiectio eſt accipiẽtis verba, & admirãtis.

5 *Vtinam a. h. ſ.*) Comicè & facetè Aut hic ſurdus, qui audire non poſſit: Aut hæc muta facta ſit, ne poſſit dicere. *Aut hic ſurdus, &c.*) ἐκλογή per genera.

6 *Iuſſit tolli*) Hæc eſt fides: Suſcipi filios legitimos faciunt parentes. & Sublatio, matris eſt: patris Tollere. *Iuppiter quid*) Bene rurſum adducitur ad deſperationem ſenex Myſidis verbis.

7 *Quid audio!*) [B] Non rogantis eſt, ſed ſtupentis vel indignantis. *Actum eſt*) [V] κίνησις. & prouerbium deſperationi accommodatum. [D] In ſumma rerum deſperatione ponitur, Actum eſt, ilicet. Periiſti. Hæc res, ſecundum ius ciuile dicitur: in quo cauetur, ne quis rem actam apud iudices repetat. Sic ipſe in Phormione, Actum, aiunt, ne agas. [B] Vulgò receptum eſt, vt de negotiis deſperatis Actũ eſt, dicamus. Dicimus autem vel abſolutè, Actum eſt, vel cum adiectione quapiam huiuſmodi, actum eſt de Repub. actũ eſt de tuis omnibus, actum eſt de rebus humanis, actum eſt de tua ſalute, ni vigilas.

Bonum) [V] Leſbia encomium iſtius clauſulam adnectit. 8

Quod rem. n. h. m. i.) [S.D] Propria eſt Remedii ſignificatio, cùm acipitur pro medicina, vel medicamẽto: vt apud Ciceronem de Natur. deor. II. Auditum eſt Pantheras, quæ in Barbaria venenata carne caperentur, remedium quoddam habere, quo cùm eſſent vſæ, non morerentur. Tranſlatè pro ope, vel auxilio, vel mali alleuatione ponitur. Cic. Philip. XIII. Veneficum appellas eum, qui tuis veneficiis remedia inuenit. In hoc exemplo propriè ſumitur, ſed à nobis citatum eſt, vt videres Ciceronem eodem loquendi genere vſum, quo Terentius hic vtitur, ſcilicet remedium inuenire. Tranſlatæ ſignificationis exempla quædam dabo. Cic. ad Att. VII. O magnum malum, putat aliquis, neque ei remedium eſt vllum. Idẽ ad Att. II. Qui omnia remedia Reip. effuderunt. Idem in Verr. Act. 1. Et profectò hoc remedium eſt ægrotæ, ac propè deſperatæ Reip. *Quid hoc*) [D] Secum ſenex ἰδιωτισμός. deeſt enim Rei eſt. *Quid hoc?*) [V] Negat ſenex, qui fallendo fallitur: & confirmat duabus rationibus, nũc ab abſurdo, Vix adeò demens eſt propter amorem: nunc ab indecoro, Non adeò amore peregrinæ ſ eſt 10

Adeón' est demens ex peregrina? iam scio, ah bſſiſi

G. [sensisse ait?] *Vix tandem sensi stólidus.* D. *quid hic [sensisse se ăit?]* ſſdaſb ſſdaſſ
ſſdaſp.

Deceptio senis ex suspicione. S. *Hæc primùm affértur iam mihi ab hoc fallácia.* ſſaſp

D. Quo, i. qua re. *Hanc simulant párere, quo Chremētē abstérreant:* ddijſi

G. *Iuno Lucîna fer opem: serua me óbsecro.* ſſbſſi

enim ironica [illegible]) desiperet.

11 *Adeon e. d. ex p.)* D [illegible] per [illegible] apta cogitanti. reliquum autem sic pronunciat, quasi reperto consilio. Et bene Adeò: quia tam demens est, quòd amat ex peregrina, id est, ex meretrice. Mulieres enim peregrinæ, inhonestæ ac meretrices habebantur. Sic ipse alibi, Samia mihi pater fuit, ea habitabat Rhodi. Et seruus, Potest taceri hoc quidem. hoc est, meretricem habuisse te matrem verisimile est. *Ex peregrina.)* [illegible] deest enim Vt filium suscipiat: aut aliquid tale. *Ah)* R Quibusdam interiectio est non dolentis, sed seipsum reprehendentis, aut aliquid subitò deprehendentis.

12 *Vix tandem)* L Reprehensio tardè intelligentis. V Inuersio. quia fictum duplici ratione: priori quidem, vt Chremetem ab incepto deterrerent. Posteriori verò, quia præsente patre occasio sumpta est. MU Senex plus satis cautus etiam seipsum fallit, dum à Dauo credit hæc omnia esse conficta. D Pulchro colore inducto, Poëta ostendit non minùs falli suspiciosum, quàm qui stultus est. huic enim veritas fallacia videtur, dum nimis est acutus ac perspicax. & hoc est quod ab euentu fingit Poëta. non enim in Dauo est sic errare nunc senem. *Vix t. sensi s.)* Quinque sunt sensus, quorum duos, visum & auditum, magis sensibiles habemus, quàm pecora. Vnde Cicero, Non solùm videam, sed etiam audiam. planéque sentiam. quasi ad tactum retulit: quo etiam pecora impelluntur ad sensum. duabus ergo rebus scimus: aut ratiocinatione, aut sensu: quibus maximè præstamus cæteris animalibus. Ergo senex se non sensu, non ratiocinatione sensisse, sed veluti calcaribus & stimulis punctũ. M Stolidus & stultus dicitur is, qui est crassioris ingenii & hebetioris, carens scilicet prudentia, quæ habet delectum bonorum & malorum. & verum videt. est enim oculus animæ, quo qui carent, stolidi appellantur.

13 *Hæc p. a. i. m. ab hoc)* D Satis se sagacem senex ostẽdit, quando principia ipsa inceptionésq. comprehendit. *Hæc prim.* Bene Primùm: quasi ex multis quas parauerat Dauus contra Chremetem.

15 *Iuno Lucina)* V Inuocatio parturientis. de Iunone Lucina, quæ & Diana est, multa Varro de lingua Latina etyma habet. Verùm apud Ouid. dubium est, sitne Lucina à lucu, vbi eius ædes conditæ fuerunt, an à luce, quam nascentibus dare creditur, vnde & Lucetia est. Ouid. Gratia Lucinæ: dedit hæc tibi nomina lucus, Vel quia principium tu Dea lucis habes. Eadem Iuno dicta est & Opigena apud Sext. Pompeium, quòd in partu opẽ ferat: & apud Tibullum Natalis, sicut apud Græcos [illegible] subinde appellatur Iuno: de qua consulendus & Cicero est, in secundo de Natura deorum. *Iuno L. f. o. s. me)* D Iuno Lucina, Iunonis filia, Græcè [illegible] dicitur. Latinè Iuno à iuuando dicta. Lucina ab eo, quòd in lucem producat. Et gemina vota sunt: vt & partus, & pariens seruetur. nã Fer opem, propter partum: Serua me, propter parientem dicitur. B Lunam Varro scribit nascentium esse ducem, hinc à iuuando, & luce, Iunonem Lucinam dicunt Latini, propterea quòd mensibus actis in lucem producat infantes. Diodorus scribit Lucinam parientium curam habere: vnde & in partus discrimine, ac difficultate hanc mulieres præcipuè inuocant deam. Cicero de Natura deorum, Dianam, inquit, & Lunam esse eandem putant. Luna à lucendo nominata est: eadem est enim Lucina. Itaque vt apud Græcos Dianam, eámque Luciferam, sic apud nostros Iunonem Lucinam in pariendo inuocant. Horatius de Diana sic scribit, Montium custos nemorúmque virgo, Quæ laborantes vtero puellas, Ter vocata audis, adimísque letho Diua triformis. Quidam tradunt Dianæ Ephesiæ templum, qua nocte Alexander Macedo est natus, subito incendio deflagrasse, propterea quòd aberat Diana procul Pellam profecta, vt parturienti adesset Olympiadi. *Iuno Luc. fer. op. s. me obs.)* D Nota, hoc versu totidem verbis vti omnes puerperas in Comœdiis, nec aliàs induci loqui in proscenio: nam hæc vox post scenam tollitur. MU Hoc loco necesse habeo à duobus eruditissimis hominibus dissentire: à Donato Grammatico, qui penè solus ad hunc vsque diem, eorum duntaxat, quorum mihi scripta videre licuit,

dignus

16 sidsp S. * *Hui, tam citó! ridiculum. postquàm ante ōstiū*
17 ssd:sl *Me audiuit stare, appróperat. non sat cómmodè*
18 siddsp *Diuísa sunt tempóribus tibi Daue hæc.* D. *mihin'?*
19 dsusi S. *Num sis immemor es discipuli?]* D. *ego, quid narres, nésci.*

* L. Ironia secutū loquentis.

D. *Discipuli, i. Tam pluralis [immemores discipuli?] in nominatiuo plurali. al. [discipli?]* dsbsl.

dignus Terentio interpres contigit, & ab Antonio Goueano, qui cùm post multos alios prouinciam sibi sumpsisset huius authoris ab erroribus repurgādi, tantùm perfecit, quantùm de eo sibi omnes, quibus nota esset summa ipsius eruditio, facilè pollicebantur. Donatus igitur in præfatione in hanc fabulam, Annotandum est, inquit, puellarum liberalium nullam orationem in proscenio induci in Comœdia Palliata, præter inuocationem Iunonis Lucinæ quæ & ipsa quoque post scenam fieri solet. Hoc quoque loco pene idem dicit, nisi quòd non in vniuersum puellas liberales, sed tantùm puerperas nominat. Ac de puerperis quidem non sanè mirum est: quid enim loquerentur aliud, aut quomodo in proscenium, illic populo spectante parituræ deducerentur? At verò liberales puellas nusquā præterea loquētes induci longè falsissimum est. Loquitur in Heaut. Antiphila, loquitur apud Plautum in Curcul. Planesium, & in Epidico Eropolistis: quæ sunt omnes liberales puellæ. Goueanus autem, quod parturiens Glycerium Iunonem Lucinam inuocat, id ita reprehendit acriter, vt dicat Terentium, cùm hic & in Adelphis eadem inuocatione puellam vterum facere[t], oblitum fuisse se Palliatas fabulas scribere, quòd apud Græcos, Ciceronis testimonio, non Iuno Lucina, sed Diana Lucifera à parturientibus inuocetur. Quod quamuis, quin verum sit, negari non potest, tamen est quod pro Terentio respōderi queat. Ei enim & Romanè scribenti, & agenti ad populum, aliquid Romanis & auribus, & moribus dandum fuit. Neque verò noua est hæc reprehēsio. Nam & Donatus alicubi eum notat, quod in Palliata res Romanas loquatur. At Terentius quidem non erat oblitus se Palliatam scribere (nō sanè tam obliuiosus fuit) sed illi obliti fuerant nihil eum facere sine veterum exemplo. Nam & Plautus in Curculione, Locus, inquit, non præberi potis est in Capitolio. Idémque in Casina, Ille æpol videre te ardentem extrà portam Metiam, Credo, æcastor, vellet. Nūquid hæc Romana sunt, Capitolium & porta Metia? illud verò ad hanc rem potentissimū ex Aulularia, Perii, mea nutrix, obsecro te, vterus dolet: Iuno Lucina tuam fidem. Itaque Terentius vt ipsius verbis vtar, Habet bonorum exemplum, quo exemplo sibi licere facere, quod illi fecerunt, putat. *Iuno Luc. fer opem)* B Quare Terentius Glycerium facit semel tantùm Iunonis Lucinæ opem implorare, cùm Lucinam ter à parturientibus vocari solitam, dicat Horatius? *Fer opem serua me)* Per imperatiuum modum etiam implorabant, inuocabant, orabāt veteres. Ideóque dictus est aliquando hic modus imploratiuus, inuocatiuus, oratiuus. *Fer opem)* D Propter quod Lucina est. Inde obstetrix, quòd opem tulerit. *Serua me obs.)* Hoc, extra eiū hāc potestatē Iunoni attribuitur: quanquam illam Menander Dianam appellet, & hoc sentiat in Bucolicis Virgilius.

Hui, tam cito!) V Ab absurdo, cùm tam citò Simone præsente peperérat. ridiculū igitur illi videtur. itaque tempus non satis quadrare adiungit. & absurditatis exaggeratio ironica est. *Tam citó!)* D Vt felicitatem partus ostendat incredibilem. *Tam citó.)* Ad reprehensionem. *Ridiculum)* Ad irrisionem. & inspice, Ridiculum aduerbiúmne sit, an nomen: vt sit, vide hominem ridiculum. sed aduerbium est magis. 16

Non sat co.) L Increpat & terret Dauum, nondum prolata suspicione, qua ipse se fallit. D Confusa sunt tibi omnia, inquit: nec vnumquodque suo tempore geritur, qua te proderis. *Non sat)* Non satis. 17

Diuisa s.) Digesta, & composita, & distributa. *Temporibus)* Id est, per tempora. R Nihil non suo tempore fieri debet, & permultū ad rem agendam facit temporis opportunitas, & occasio, quæ καιρὸς Græcis dicitur: vsque adeò, vt si quid non suo tempore fiat, quanlibet alioqui bonum, malum reddatur. Lege Erasmi prouerbium, [Greek]. *Tibi Daue)* V Apostrophe ad Dauū, quem in fallendo nō aptū esse censet, & χλευασμῷ, cum memorē sui discipuli Pamphili esse perstringat. *Mihin'?)* D Adhuc Dauus non percipit. & bene, quasi dicat, cùm ille loquatur, illæ agant. 18

Num immemores) MU Immemores vnica dictio est: vt totum hoc, immemores discipuli, sit recti pluralis. nam sensus est, si tu commodè hæc diuisisti temporibus, fortè discipu- 19

S. *Hiccine me si imparâtum in veris núptiis* dfisi
Adôrtus esset, quos mihi ludos rédderet! ijsasp
Nunc hŭius perículo fit: ego * IN PORTV NA'VIGO. {sasbis / sids}

R. [huius] monosyllabum est.
*L. Prouerbium securitatis. D Omnia hæc ex trâslatione maris dicta sunt μεταφορικῶς.

li tui, nempe Pamphilus, Mysis, & Lesbia, qui te tanquam magistrum habent in iis fallaciis sunt immemores, neque insequuntur præscriptum tuum. *Num immemor es discipuli)* D Deest Nunc. Alii hîc Pamphilum significari putant discipulum: quia Dauus magister. Nam nomina ad aliquid sunt, Discipulus & Magister. & tunc Discipuli, genitiuus est singularis casus. Alii nominatiui pluralis putant: vt discipulos dixerit, omnes per quos agitur fallacia. Bene ergo discipulos imperitos ostendit, & magistrum Dauum, quia suprà dixit, Tum si quis magistrum cepit ad eam rem improbum. M Seneca sic ait, Quidã fallere docuerunt, dum timent falli. *Ego q. n. n.)* D Quasi fabulam. Semper ita respondet Dauus seni, B quoties aliquid sentit aduersum se dici, D tanquam nõ intelligat quid loquatur.

Hiccine) V Hæc abiens secum loquitur comminando. D Redit ad illam sententiam, Simul sceleratus Dauus, si quid consilii Habet, vt consumat nunc, cùm nihil obsint doli.

Adortus). Aggressus. Adortus dicitur qui ex insidiis repentè inuadit: dictum ab eo quòd corpora aggredientium exurgant subitò, atque increscant. *Quos mihi ludos redderet!)* B Quid significat hîc Ludos? perturbationémne, an negotia? *Quos m. l. r.)* S. D Pro quos ludos mihi faceret dixit Terentius. Ludos autem facere, idem est quod deridere. Dixerunt etiam antiqui ludos operam facere, pro operã perdere, vt apud Plaut. in Rud. Pol magis sapuisset si dormiuisset domi: iam nunc & operam ludos facit, & retia. Sed nos de locutione primùm annotata exempla demus. Terent. in Phorm. – Vt ludos facit! Plautus in Capt. Quid est? vt scelestus nunc is te ludos facit! Idem in Bacch. Hoc demum est, quod percrucior, me hoc ætatis ludificari: imò ædepol sic ludos factum cano capite, atque alba barba.

Ego in p. n.) V Et Græcis idẽ prouerbium, ἐν λιμένι πλεῖν: quod est, extra periculum esse. S. D Prouerbiales sunt quædam locutiones à portu ductæ: scilicet, In portu nauigare, in portu esse, in portu impingere. In portu nauigare. hoc prouerbio significamus nos iam à periculo abesse. Propterea quòd qui mediis adhuc in fluctibus nauigant, hi ventorũ, & æstus arbitrio nauigant: contrà, qui iam intra portum sunt, nihil habent negotii cum vndis, ac ventis. Vnde vulgatissima metaphora, hominem, in cuius præsidio conquiescimus, portum appellamus. Et qui sese ad tranquillam, tutámque aliquam vitæ rationem traducunt, in portum se recipere dicuntur. In portu esse. Non absimili significato dicitur res esse in portu, quæ in tuto est. Plaut. in Mercat. In portu res est. In portu impingere. In portu impingere per prouerbium dicuntur, qui statim ad principium peccant. Ducta metaphora à nautis, qui vixdũ anchoris solutis, & naue vento commissa in saxum incidunt, vel naufragiam faciunt. Hac parœmia vtitur Quint. in libris Institutionum Oratoriarum. B Vide Erasmum Chiliadis I. centuria prima.

ACT. III. SCEN. II.

ARG. B Lesbia egrediens narrat, quo in statu sit Glycerium puerpera, simul agit de danda illi potione, imitata medicos, qui præscribere solent ægrotis omnia ad esum potúmque pertinentia. H vbi obstetricum officia Poëta recenset. B Deinde Simo & Dauus de puero nato callidè altercantur. R Et hîc Simo seipsum fallit, dum nimiùm callidis, sed vanis coniecturis, vt pòst docuit exitus, rem se intellexisse sperat. L eius errorem confirmat Dauus, & officium suum commendat. V *Thesis.* 1 Medicorum & obstetricum consuetudo, imperium, & iactantia in Lesbia. 2 In Dauo est γνώμη, Qui semel malus, semper præsumitur malus. 3 In Simone & cautos falli docet. Porrò in Simone est, ἐπιτιμητική. Increpat enim Dauũ propter puerperium simulatum. In Dauo est ἀπολογητική. Defendit enim se huius puerperii non esse authorem, sed verum esse & hero prædictum asserit: se quoque seruile officium fecisse testatur. M Obstetricum iactantiam, verba imperiosa circa id quod ad suam professionẽ pertinet, & blanda inter dura pro temporis conditione, vt parentum animos emereantur,

&

& lucrifaciant,hæc scena exprimit. [p]Specta quoque quàm scitè in eadem expressa sit consuetudo medici vel medicæ egredientis ex ægri domo. Nam veniens,de negotiis eius loquitur:abiens,de morbo.& hæc sunt præter ὑποκρίσεις quæ dicuntur ὑπόμνηματα. [M]Hic præterea senis non omnino prudentis,sed nec pia,& stolidi ratiocinatio describitur,qui sic interdū loquitur,vt meritò contemni posse videatur. Rursúsque animum ad rationem reuocans,id meditatur,quod suis rebus in primis conducere putat, ne seruili vaframento decipiatur: quod ideò accidit,quoniam pauci prudentes reperiuntur. Quapropter diuinus ille Plato in eo Dialogo,qui Protagoras inscribitur,sic ait,Idcirco si quis eos vituperare pergat, defatigabitur. [K]Perspicitur & hinc Daui vafrities,qui domini errore pulchrè astutéque ad suum abutitur commodum.

Vers.gen. Nouem & viginti priores iambici sunt:atque ex his tres primi dimetri,quibus accinuntur duo trochæi,sed secundus habet in fine brachysyllabum pro trochæo.potest & idem versus censeri iambicus trimeter. Quartus est trim.catal. Quintus dimeter catal. Sextus,& decimusseptimus cum sequenti duodeuicesimo sunt trimetri acat. Reliqui quadrati,sique acat.excepto vicesimosexto catal.siue scazonte & decimotertio brachycatalectico in quo pes integer desyderatur:quocirca septenarius dici potest. Tricesimus & tredecim sequentes sunt trochaici,sique tetr.catalectici,excepto trigesimo,septemo dimetro catal. Quadragesimusquartus & septem sequentes trimetri iambici acat. Vltimus iambicus tetr. catal. siue scazon.

LESBIA. SIMO. DAVVS.

1 ıſ.ı.ıı — ADHVC *Archillis quæ ássolent, quǽque opórtet*

2 {ſıſı.ıb / ſıſıdı} — *Signa ad salûtem esse,ómnia huic esse vídeo.*

3 ſdıı.ıı — *Nunc primùm fac ſvt istæcſlauet:pòst deïnde*

4 {ſıbſıı– / ſdaſı–} — *ſQuod iussi ĕi dare ſbíbere, & quantum imperáui,*

G. *Al.*[*Et quod iussi da*]. ſſdſı–:*al.*[*Quod iussi dari*].ſıaſı–: *al.* [*Quod iussi date*].ſdaſı–·*al.*[*Quod iussi dare*].

Al.[*istæc vt*].ſıſı.ıı: *vel ei.ō s aut r en* [*istæc*].ſdſı. ıı : *potest & censeri trimeter trochaicus acat. &* [*deinde*]*disyllabū esse*, ſſdſſ.

Goueanus quatuor præcedentes versus in tres iambicos tetr.acatal. redigit,quos ita legit ac secat.

Adhuc Archillis quæ assolent,quæque esse oportet ad salutē ıſſıſıſı
Signa,omnia huic esse video.nunc primum istæc vt lauet ſdſbıſſp

1 *Adhuc Archilis*) [L]Verba obstetricis ad ancillam. [V]In Lesbia est προσωποποιΐα, & occasio huius contentionis propter victū puerperæ constiturum.& sicut per ea,quæ assolēt, ἐμπειρικά,vtpote quæ experientiæ & consuetudinis sunt, ita per ea quæ oportet, λογικά, vtpote quæ artis & rationis sunt intelligit. [D]Sic veteres scribebant Adhuc, quando incerti futurarum rerum,ex præsentibus firmè nuntiabant. quod est genus certissimæ promissionis,& cautæ. *Quæ ass.quæque op.*) Medicina aut in ratione , aut in consuetudine, aut in exemplis. Assolent ergo , consuetudinis est:Oportet, rationis.

2 *Signa esse ad sal.*) Deest Hærentia , aut pertinentia.sic in Heaut. Et ea sunt tamen ad virtutem omnia. Ergo absolutè dixit,vt desit aliquid tale . vnde & nos dicimus , Quid ad remvel, Quid ad me?

3 *Nunc primum*) [V]Hæc sunt , λογικά.& hic notandum est puerperæ mox à partu balneum. *Fac istæc vt l.*) [B]Demonstrat pannos qui ex puerperio sordebant, qui ex partione sanguine rubebant. Sic Horat.in Odis, Tuo cruore rubros obstetrix pannos lauit. Vtcunque fortis, exilis puerpera. [D]Imperitiæ notantes Menandrum,aut Terentium,ipsi vl trò imperiti inueniuntur. nam & ille λούσατε αὐτήν dicens,à consuetudine non recessit:cùm lauisse,aut non lauisse dicimus à parte totū significantes. Et Terentius propiùs ad significationem accessit, Istæc dicendo,ne pudenda nominaret. Et sunt qui, Adhuc Archillis, correptionem esse nimiùm solicitæ nutricis putent. quod ego non probo. *Fac istæc vt l.*) Istæc , quæ ex puerperio sordebant. Quidam Istæc , ipsam puerperam dicunt. sic enim & Menander, λούσατε αὐτήν:sed imperitiæ accusantur , quòd non continuò solent post puerperium lauare,sed diebus omissis.

Quod iussi dare bibere , & quantum imperaui, 4 *Date*) Consuetudine magis,quàm ratione di-

Facite post deinde, quod iussi, date ei bibere, & quantum imperaui bsisiasi
Vbi primi & tertij extrema syllaba, initia sunt secundi & quarti. praeterea [huic] in secundo vel est disyllabum, vel in eo h vim habet consonantis. Quartum, quem facit dimetrum acatal. ita legit, Date: mox ego reuertar huc. ddil. *prior dactylus fit ex –ui Date, vt secundi versus pes primus fit ex –tem Si–. Rursus duos mox sequentes versus ita legit & partitur.*
Perecastor scitu' puer natu'st Pamphilo. quaeso deos, isdssisi
Superstes vt siet, quando quidem ipse est ingenio bono. iijsisai.

Date. mox ego huc reuértar. aiju 5

R. *Al. [Per castor scitus puer est natus].* ssdisi. [C] *al. [Per ecastor scitus puer est natus e]. asdisp. ae correpta prima in [ecastor]. & elyso s in [natus].*

[Perecástor scitus' puer natus' est] Pámphilo. { isssi ssdsi 6
Deos quaeso, vt sit supérstes: [quandóquidem] ipse { Clisasai s 7
est ingénio bono: *D. [quando quidem].*
Cúmque huic vérius est óptuma adolescénti fácere sbsbsdsy 8
iniúriam.

xit, pro, Date ei potionem. Lucilius in sexto, Date bibere summo. Nam duo verba actiua nullam habent significationem sine nomine aut pronomine: vt si dicas, Dic facere. *Quod iussi d. b. & q. i. d.*) Et qualitatem, & modum rei dixit. *Quod iussi ei date bibere*) [S.D] Quanquam proximè ad vulgarem sermonis vsum accedit haec locutio, tamen elegans est, pro date potionem. Id aliqui impropriè propinare dicunt: cùm propinare propriè praebibere sit, vel praegustare. *Imperaui*) [M] Verbum hoc in vsu frequentissimo est apud medicos.
5 *Mox ego huc*) [D] Vide vt authoritatem & iactantiam medicorum imitetur, dicendo, Quod iussi. & non sufficiebat, sed etiam Imperaui dixit. simul, haec quae solent medici promittere frequenter, Mox ego huc reuertar.
6 *Per ecastor*) Per Castorem, & Pollucem, ornatiua sunt iurandi, apta foeminis. [M] Gellius lib. xi. ca. vi sic ait, In veteribus scriptis neque Romanae mulieres per Herculem deierant, neque viri per Castorem. Edepol autem, quod iusiurandum est per Pollucem, & viro & foeminae commune est. *Scitus*) Id est, bonae indolis, & prae se ferens futuram elegantiam in moribus, & rerum solertiam. Scitè quis aliquid agit, cùm doctè & prudenter agit. Ob spem igitur & adulatoriè obstetrix appellat infantem Scitum. *Scitus*) [B] Elegans, placens: contrarium Inscitus, ineptus, minimè placens. *Scitus*) [D] Elegans, pulcher, quem Graeci *κομψὸν* dicunt. Quod enim quis scit, hoc scitum, & pulchrum. Et est *tmesis*, nam ordo est, Perscitus ecastor: vt in Hecyra, Per pol quam paucos reperias meretricibus Fideles euenire amatores: vt sit, perquàm paucos. [B] Nam Per, aduerbii quoque vim obtinet, quando pro valdè accipitur. Et est ordo, perscitus puer, vt sit Tmesis. *Scitus puer*) [D] Satis obstetrici est adhuc incertum qualem dicat ita & à matre sanguinolentum non pulchrum: quod ipsum nimium videretur citò dicere, sed scitum pronuntiat. Ideò subblanditur, vt operae pretium maius accipiat. & *aru e[..] P.*) Vt Virg. —Quem Dardanio Anchisae Alma Venus Phrygii genuit Simoentis ad vndam. [B] Et gnosticon obstetricibus aptum, & ad contentionem excitandam multò aptius. hic est Physiognomicis locus. & additur votum vel Christianis hominibus vtile, & huius est *[...]*: ex bonis bonum nasci. contrà, mali corui malum ouum. & ille canit, Fortes creantur fortibus & bonis, Est in iuuencis, est in equis patrum Virtus, nec imbellem feroces Progenerant aquilae columbam. Caeterùm ingenii boni & sua notatio, cùm Glycerium deserere noluerat, Glycerium optimam adolescentem. Haec dicta animum Simonis irritant & inflammant.

Vt sit sup.) [D] Superstes nunc saluus: alias superstites sunt senes & anus: quia aetate multis superstites, iam delirant. Vnde & superstitiosi, qui deos timent nimis. quod signum est deliramenti. [B] Superstare superesse significat. Hinc Superstes, qui mortuis superstat. Hinc Superstites per metaphoram antiquis dicebantur, qui sani & incolumes essent: quo significatu hic accipitur. *Quandò quidem*) [D] Quandò, & cùm, interdum sunt coniunctiones causales. & Quandò pro quoniam, & pro quia intelligimus. *Quandoquidem ipse*) Transit à puero ad ipsum Pamphilum. [B] *μετάβασις*, hoc est, transitus personarum. 7

Optuma adolescenti) [L] Foeminino genere. 8
Optuma adol. fac. iniur.) [S.D] Sic Cic. in Pison. Facio iniuriam fortissimo viro mortuo, qui illum

9 iſſſſſj S. *Vel hoc quis nõ credat, qui norit te, abs te eſſe ſor-*
tum? / D. *quidnam id eſt?*
10 ſiſdſſij S. *Non imperâbat coràm, quid opus facto eſſet*
puérpera.
11 ſſſſiſi *Sed poſtquàm egrêſſa eſt, illis, quæ ſunt intus, cla-*
mat de via.
12 ſbſidijp * *O* Daue, itáne contémnor abs te? aut itáne tan-*
dem idóneus
13 ſiſiai *Tibi ſvídeor,] quẽ tã apérie fállere incípias dolis?*
14 ſſidſſp * *Saltem accuráte, vt métui vídear: certè ſi reſci-*
uerim.

D. [*natum?*] iiſſsſsſi.

Locus ab incongruentia rei tempo ríſque. L ẽſque alia coniectura ſenis à dicto mulierculę & loco, ad confirmandam ſuſpicionem.
• L. Expoſtulatio cũ Dauo
G. [*vt leer eſſe*], & *erit tetrameter acat.* wiijſiai. R [*videbor*]. iiſiſiai.
• L. Auget à modo facti.

ſtium, cuius paucos pares hæc ciuitas tulit, cum hac importuna belua conferam. Pro iniuriam facere dicit idem Cic. iniuriam imponere, vel iniuria afficere.

9 *Vel hoc)* V Propoſitio eſt intentionis figurata, Tu Daue ficti puerperii caput es. *Vel hoc q. cr.* D *Hiſtoria* eſt. Vel modò non eſt diſiunctiua coniunctio, ſed pro etiam poſita: vt apud Virgilium, Vel Priamo miſeranda manus. Et, Carmina vel cælo poſſunt deducere lunam. Et bene Vel hoc, ſubaudias Exceptis illis quę reprehẽdit ſuprá. B Vel cùm non geminatur, ſignificat etiam. non dubium eſt, inquit, ò Daue, quin tu, & huius ſis author commenti. *Abs te eſſe natum)* D Et Ortum legitur: vt ſit inſtructum, commẽtum & compoſitum.

10 *Non impera)* V Confirmatio à coniectura, cùm de via clamando victum præſcripſerat. *Non imp. coram)* D Coràm, ad certas perſonas refertur: Palàm ad omnes. *Quid op. f. eſſet)* S. D Pro, quid opus eſſet facere Ea eſt linguæ Latinæ phraſis, vt ablatiuo pro verbo vtatur. Cicero ad Att. Opus fuit Hirtio conuento. Idem pro Milone, Primùm erat nihil. cur properato opus eſſet: Id eſt, properare. D Eſſet imperſonatiuè dicitur, Opus facto eſſet. *Puerpera)* Datiuus caſus eſt: vt ſit, Ipſi puerperæ corã nõ imperabat, quid facto opus eſſet. Sic enim dicimus, Quid vis tibi faciam? *Puerpera)* Omnis quæ peperit puerpera: ἐτυμολογικῶς, quę primũ & nõ quòd puerum, ſed quòd filiũ peperit, puerpera dicta eſt. Et apud veteres, puer puellus, puera puella.

11 *Illis quæ ſunt intus)* Argumentum ex eo quod non factum eſt, cùm fieri potuerit: & ex eo quod factum eſt, cùm fieri non oportuerit. *Clamat de via)* Mirè Clamat, quaſi dicat, maluit clamare, quàm ſine labore intus imperare. B De præpoſitio magnam venuſtatem, gratiam, & elegantiam obtinet, variéque vſurpatur. Dicimus enim de via, de nocte, de patre. pro à patre. De Antiocho ſcire poteris M. Tul. dixit, pro ex Antiocho. lege Adrianum Cardinalem. S. D De via, pro è via. ſic hæc particula De ſæpe apud Latinos eſt pro è. Vt cùm dicimus aliquem languere, vel defeſſum eſſe de via. In qua locutione Via eſt actionis, non loci: & ponitur pro itinere facto. Cicero Philippica prima, Qui cùm mihi mos notus eſſet, cúmque de via languerem, & mihimet diſplicerem, niſi pro amicitia, qui hoc diceret. è via quidã legũt.

O Daue) V Ab indecoro ſeruili. Siquidẽ 12 non decet vt ſeruus hero illudat: & interrogatione, repetitione, cum incremento iuxta affectum iracundiæ exaggerat. Priùs enim dicit ſe contemni, deinde idoneum eſſe vt apertè fallatur. *Itane cont.)* D Hoc eſt, vſq; adeóne contemnor? Temnor autem Græcum eſt, id eſt, cædor & reiicior, τὸ τέμνομαι. nam veteres Temno dicebant ſine præpoſitione. *Itane tandem)* Indignatio eſt ad æſtimationem reuocantis eius dicta vel facta, à quo contemnitur quis. *Idoneus)* Aptus, & ei rei natus, *Itane tandem.)* B Rem exaggerat à ſua perſona & à genere doli, cùm dicit Apertè & Accuraté.

13 *Aperte fallere)* D Σὺν διὰ δυοῖν & Fallere, & Apertè. R Primum eſt, non fallere herum: proximum, accuratè ſaltem. ac non apertè, ſed clàm id facere, ne videlicet reſciſcat, & vt metui videatur. Apud Plaut. in Truculento meretrix Phroneſium, Nullam, inquit, rem oportet doloſè aggredi, niſi aſturè accuratéq; exequare. *Fallere inc. dolis)* B Pleonaſmus eſt. Vocamus adiectionem ſuperuacuam ad plenam ſignificationem, ſicut in illo Virgilii, Sic ore locuta eſt.

14 *Saltem)* V A' decoro. Id ſatis eſſet ſi videret

D. *Certè hercle nunc hic se ipsus fallit, haud ego.* S. *edixin' tibi,* ſiſſijſi 15

D. Verecundia liberi eſt, ſerui verò metus.

Interminâtus ſum, ne fáceres? num véritus? quid [rettulit?] ſiſdſaſp 16

D. [retulit] non à Refero ſed ab impersonali Refert, in quo producitur Re.

Al. [Credon'] J. ſidſsl.

[Credóne] tibi hoc, nunc peperiſſe hanc è Pámphilo? didſſi 17

T. [& quid agam]. bijbai.

D. *Téneo quid erret: [quid ego agam] hábeo.* S. *quid taces?* bidbij 18

*L. Attende callidã cõfirmationẽ falsæ suſpicionis, vt noua occaſione fallat.

D. * *Quid credas? quaſi [non tibi] renuntiâta ſint hæc ſic fore.* ſddsijſp 19

D. [tibi non] J. ſdaiijſp.

Mihi ne. Hoc ad ſenis perſpicaciam ſpectat, q. d. ego ipſe intelligo.

S. *Mihíne quiſquam?* D. *eho, an tute intelléxti hoc adſimulári?* S. *irrideor.* baſſiaſp 20

G. Si creticum reſpuis, accipe [Mihin'] monoſyllabum, ſiſſiaſp.

R. Ali. [ſuſpicio]. producta antepenultima.

D. *Renuntiâtum eſt. nam quî iſtæc tibi incidit [ſuſpéctio?]* ijſſijſi 21

derer metui, tanquam herus. [D] Mirè Saltem: quod ponitur in deſperatione rerum: primò enim fuerat hortatus Dauum, vt non conaretur fallere. *Saltem acc.)* ζεῦγμα à ſuperiore, Fallere incipias. aut certè σύλληψις, Fallere incipias. *Certè ſi reſc.)* [V] ἀποσιώπησις eſt, ſubauditur Haud impunè feres. [D] Et verum, pro, Cũ reſciuerim. an Quia ſtultũ me putas?
15 *Certe hercle)* [L] Hoc ſecum Dauus ſentiens errorem ſenis. [D] Hoc ita dicitur, vt audiat ſpectator, non vt Simo. *Certè hercle)* [B] Soli olim viri per Herculem iurabant, nunquam per Caſtorem. è contrario mulieres per Caſtorem iurare ſolebant, per Herculem autem deierare eis non licebat, quod Herculano etiam ſacrificio abſtinerent. Geryonis enim boues cùm per agros Italiæ duceret Hercules, ſitienti aliquando & aquam à muliere quapiam petenti reſponſum eſt ſe aquam dare non poſſe, quòd fœminarũ deæ ſacer dies eſſet, propter quod facturus Hercules ſacrificium, deteſtatus eſt fœminarum præſentiam & ſacrorum cuſtodibus iniunxit, ne vnquam mulieres admitterent. *Edixin' t.)* [V] Iterum decorum ſerui, cuius eſſet hero obſecundare, & πάθος interrogatio vrget. [D] Hic illud reddit, — Edico tibi, Ne temerè facias.
16 *Interm. ſum)* Pro, minatus ſum. Plautus in Aulularia, Prætereà tibicinam, quæ mihi inbibere ſola, ſi vino ſcateat, Corinthienſem fontem, & Pyrenæum poteſt. *Num veritus?)* Veretur liber, metuit ſeruus. & deeſt Es: apta eclipſis iraſcenti. Alibi, Non ſimultatem meã reuereri? *Quid retulit?)* Retulit pro fuit, vel interfuit, & producit Re ſyllabam. & eſt ſenſus, Sic contempſiſti quaſi tibi non comminatus ſim.
Credón') [V] Epilogus figuratus, Fictum 17
puerperium & non verum eſſe credam. *Nunc pep. h. è P.)* [S. D] Elegans eſt, pro à Pamphilo grauidam factam filium ei peperiſſe.
Teneo quid erret) [D] Hoc dixit: non vt Si- 18
mo, ſed vt ſpectator audiat. hoc denique ſenex probat dicens Dauo, Quid taces? *Et quid agam habeo)* Et quid reſpondeam ſcio.
Quid credas?) [V] Ἀπολογία Daui. cuius pro- 19
poſitio ex orationis ſerie colligitur tãquam depulſio, & confirmatio eſt à fide ſeruorum, Quia prædixi anteà futurum: fictum igitur non eſt. & coniecturam à ſuſpicione addit, quam tamen ſenex inuertit. [Mu] Mirificè Dauus efficit, vt ſenex neque Glycerium è Pamphilo peperiſſe credat, & illud tamen figmentum Daui eſſe nõ putet. *Quid credas?)* [D] Quid, aut propter quam rem. aut quomodo, aut propter quid. *Quid credas)* Repetit verbum eius, quod ait, Credón'. quare adiuuandũ pronunciatione eſt. *Quaſi)* [V] Ironia dictum herile eleuat. *Quaſi tibi non renuntiata)* [D] Nuntiata, compoſitum pro ſimplici.
Mihin' quiſquam) Fauet ſibi ſenex in eo, 20
quòd ſe vult perſpicaciorem videri. *Eho an tute)* Eho modò interiectio eſt admirantis: aliàs à ſe vocantis, Ehodum ad me. [Mu] Fingit ſe admirari ſolertiam ſenis, vt eum ad ita credendum tantò magis impellat. [M] Apuleius dicit eſſe maximam ſtultitiæ ſpeciem, nõ intelligere ſe aliis eſſe ludibrio.
Renuntiatum eſt) [S. D] Ter in hac ſcena po 21
nit Terentius Renuntiare pro apertè ſignificare,

22 dſdſſaj S. *Qui? quia te noram.* D. *quasi tu dicas factum id consilio meo.*

23 ×alſdſſi S. *Certè enim ſcio.* D. * *non ſatis me pernóſti étiam qualis ſim Simo.* *G. Si cretico non detur locus, erit trochaicus hypere.* tdtſsaſt–.

24 bſſſſaj S. *Egóne te?* D. *ſed ſi quid narráre occœpi, contínuò dari*

25 aiſaaſſj *Tibi verba cenſes.* S. * *falsó.* D. *itaque hercle nihil iam mutíre aúdeo.*

26 biſiaſſv S. *Hoc ego ſcio vnum, néminem peperiſſe hîc.* D. *intellextín?*

27 dſiſiaſp * *Sed nihilò ſéciùs mox déferent púerum huc ante óſtium.*

28 bſijbiſi *Id ego iam nunc tibi renúntio here futûrum, vt ſis ſciens.* *Eſt & hic Eraſmo trochaicus,* bſ btbſt–

* L. Purgatio à perſona.

Egóne te? iſta pronomina vehementiam habent.

* L. Ironia.

Vbi ſentit ſeni nõdũ perſuaſum hanc parere, affirmat ſeruus eam parere, & tamẽ ita narrat, vt opinionem ſeni faciat ſimulari partũ.

* *Si [ſecius] vt Secus, contra Virgilij authoritatem, primam corripiat, erit hic trochaicus.* ddſtdſtv, *vt voluit Eraſmus.*

care, vel nuntiare. Propriè tamen renuntiare eſt referre, quid actum ſit, aut velit aliquis: quemadmodum nuntios dicimus referre de his, ad quæ miſſi ſunt. Vnde renuntiare ad Senatum acta. & renuntiare legationem, quod vulgò dicimus, legatos referre id, quod in legatione geſſerint. Id quod aliquando per renuntiare ſine alio caſu efferunt Latini, vt ſit renuntiare idem quod legationem renuntiare. Cicero Philipp. ix. Nec verò dubito, quin, ſi ille vir renuntiare legationem potuiſſet, reditus eius & nobis gratus fuiſſet, & Reipublicæ ſalutaris futurus. Sic etiam dicunt Latini renuntiare magiſtratum, renuntiare auſpicium. Renuntiatur autem Conſul, Tribunus, aliúsve magiſtratus, cùm declaratur factus Conſul, Tribunus, &c. Paulò alieniore ſenſu dicunt Latini renuntiare amicitiam, redemptionem, repudium, pro denuntiare amicitiam diſciſſam: teſtari ſe non eſſe redemptorem, & repudiare vxorem. Renuntiare itẽ hoſpitium dicebatur, quem contracti hoſpitii pœnitebat. *Nam qui)* [D] Quî, vnde.

22 *Quaſi tu d.)* Dicas, pro credas. non enim dicimus niſi quod credimus, ab eo quòd ſequitur, id quod præcedit. figura μετάληψιν à poſterioribus ad priora. Idem alibi, Audacter dicito. Et alibi, Fœneratum iſtud beneficium pulchrè tibi dices. id eſt, credes, ſcies, ſenties.

23 *Non ſatis)* [V] Ab officio ſerui. Nã ſi me pernoſſes, ſemper fidem haberes. *Etiam qu.)* [D] Etiam pro adhuc: vt Virgilius, Idæúmque etiam currus, etiam arma tenentem.

Egóne te) Duobus iſtis pronominibus oſtẽdit ſe ſenex ſcire omnia. *Sed ſi q. tibi n. oc.)* Occœpi meliùs quã incœpi. dicitur ab Occipio. eſt enim Occœpi, quaſi caput rei inſtitui. 24

Falsó) Poteſt & εἰρωνικῶς Falsò pronuntiari. poteſt & Falsò loqueris, dici: vt Saluſtius, Falsò quæritur de natura ſua humanum genus. Et vocalitatis cauſa ſic: vt, ſedulò, optatò, certó: quaſi ſedulè, optatè, certé. *Nihil iam mutire)* Ennius, Nec dico, nec facio. Vnde & mutos dicimus, quod Græci φθέγγεσθαι. 25

Hoc ego) [V] En, vt ſenex propoſitionem, aut intentionem potiùs vrgeat. *Neminem pep. hic)* [D] Neminem dicendo maiorẽ confirmationem fecit, non ſolùm Glycerium non peperiſſe, ſed etiam neminem. & Hic oſtendit domum. Et eſt Neminem, nullum hominem. Et nota in fœminino genere etiam neminem poſitum. 26

Sed nihilò) [V] ἀποδείξει & euentu certo probat idem eſſe prædictum. [L] Aſtutè præmunit euentum futuri conſilii. nam ipſe facturus eſt quòd hic prodit, ne facturus videatur. *Mox def. p.)* [D] Quaſi dicat, nobis. 27

Id ego iam n. t. ren.) [R] Vide aſtutiam ſerui: [D] fingit enim ſe prodere, quòd ipſe facturus eſſet, vt nõ credat ſenex ab eo fieri, quòd prædixerit fore. [R] Hic igitur docemur non debere nos verba tantùm, ſed & mentem dicentis inſpicere, ex animóne omnia, ac ſimpliciter dicat: an dedita opera, atque ex compoſito, vt fallat. *Id ego tibi ren. h. fut.)* [D] Re ſyllaba, apud veteres interdum abundat: vt modò Renuntio pro nuntio. & Cicer. Renuntiatur 28

Ne tu hoc postérius dicas, Daui factum consílio, ddffaj 29
aut dolis.

Prorsus à me opiniônem hanc tuam ego esse amô- ttsfa.t- 30
tam volo.

Multis signis conjectura constat. s. *Vnde id scis?* D. *audiui, & credo.* s. *multa concúr-* ffftsfv 31
runt simul,

Qui coniectûram hanc nunc fácio, iam primùm ffbfft- 32
hæc se è Pámphilo

Gráuidam dixit esse. inuêntum est falsum. nunc adffftv 33
post quàm videt

Núptias domi apparári, missa est ancilla ilico. ttfft- 34

Obstetrîcem accersîtum ad eam, & púerum vt af ffabstv 35
férret simul.

D. & E. Al. [morantur.] D. *Hoc nisi fit, púerum vt tu videas, nihil [mouên-* {ddfa.st- / ddfat} 36
tur] núptiæ.

mihi, *Renuntio)* Quasi secretum consilium; vt suprà. Renuntiatum est.

29 *Daui fact. c. a. d.)* Commodiùs, & magis cũ inuidia dixit, Daui. quàm si Meo dixisset: vt Virgilius, cùm Turnus incusaretur, dixit, Nulla mora in Turno.

30 *Prorsus à me op. h. t. am. volo)* s. D Id est, volo hanc tuam de me opinionem ex animo tuo euulsam, & excussam. Quibus posterioribus locutionibus, scilicet opinionem euellere, & excutere, eleganter vtuntur Latini, pro opinionem amouere. Cicer. pro Cluent. Euellam ex animis hominum tantam opinionem? tam penitus insitam? tam vetustam? Idem Tusc. 1 Hanc excutere opinionem mihimet radicitus volui, eòque fui fortasse longior. *Prorsus)* D Quasi porrò versus: quod Græci μάκραν dicunt, id est, vel longum actũ, *Prorsus à me)* Quidam Prorsus pro μάκραν positum putãt: Ego pro eo quod est omnino. Sunt qui coniunctionem velint esse. *Opin. h. t.)* Hanc tuam, cum tædio dixit. hoc est nimis molestam, nimis suspicacem, nimis accusatricem. Sic dixit Hanc tuam, vt ille de asypibus, Verè suo. Et, -Solémque suum. sua sydera norunt. Et in Adelphis, -Iam verò omitte Demea, Tuam istam iracundiam.

31 *Audiui, & credo)* Locus communis, an famæ credendum sit. Et bene subiunxit, Credo. non enim audisse, statim credere est. *Multa conc.)* Restat enim vt multis concurrentibus signis, vna coniectura conficetur. L Contrahit vnum in locum suspiciones, quo res probabilior videatur. V & ἐπιφορὰ (?) est senis ex occasione, qua propter præsentes nuptias puerperiũ fingitur. *Multa concur. &c.)* M Affectus erga filios parentum exprimitur. qui non facilè credunt vitia filiorum. & illos excusant cogente amore, qui causa est vt iudicium paternum decipiatur. Quapropter Adrastus Papinianus sic dicit, Quantus honos, quantúsque pudor, ne credi- tus honos... Et super hesternas licuit cognoscere mensas.

Coniect. hanc n. f.) s. D Sic Cic. Famil. VII. Omnino, si quæris. ludi apparatissimi, sed non tui stomachi: coniecturã enim facio de meo. Idem in Verr. Verùm vt ex vno de cæteris coniecturam facere possitis, id quod priore actione cognostis, audite. Ex Coniectura venusti sunt alii loquendi modi: scilicet. coniectura percipere, coniectura assequi, vel coniectura consequi. Cic. pro lege Manil. Multa prætereo cõsultò, sed ea vos coniectura percipitis. Idem in Verr. Act. VII. Quid eius sit, vos coniectura quoque assequi debetis. Idem ad Q. frat. Quantum coniectura consequebar. id erat eiusmodi, vt magis optandum, quàm sperandum putarem. *Iam pr. hæc se è P. Gr. d. e. i. e. f.)* 32
D Secundum quod credit senex. Et à summo ad imum & ex factis, & ex dictis, & ex rebus atque personis sumit argumenta.

Post quàm v. N. domi app.) Eleganter omisit, in cuius domo. 33

Missa est anc. i.) Quod Græci dicunt ἀντὶ ἐντεῦθεν (?). Nam loci significatio est. etiam breuitatem temporis notans. 34

Hoc nisi) V Diluitur isthæc obiectio, rei 36
præsentis

37 aſt– S. *Quid ais? cùm intelléxeras* — L. *Quid ais?* Obiurgantis.
38 ſab ſſſt– *Id consilij cápere, cur non dixti éxtempló Pámphilo?*
39 bbſſ bſtu D. *Quis ígitur eum ab illa abstrâxit, nisi ego? nam omnes nos quidem* — Pamphiliũ ab amore diuertiſſe aſſerit.
40 ſdſtſtu *Scimus quàm misérè hanc amârit. nunc sibi vxôrem éxpetit:*
41 ſdtſſæ– *Postrémò id mihi da [negótij. tu tamen has] núptias* — R. [*negoti. tu tamen idem has*]. ſdtſdſt–. R. Al. [*adiutores.*]
42 tbtaſſt– *Perge fácere ita, vt facis: & id spero [adiutúros] deos.* — Eſt autẽ ἀντιμέτρησις.
43 ſdtſtdt– S. *Immo abi intró: ibi me opperîre: & quod paráto opus est, para.*
44 ſiſſ ſp *Non impulit me, hæc nunc omnino vt créderem.* — Vide quàm disertè & Latinè Simo hęc ſecum.

præſentis conſpectu. *Nihil mouentur nuptiæ)*
[D] Non perturbantur nuptiæ. *Morantur)*
Differuntur. *Mouentur)* [B] Per aphæreſin,
id eſt, promouentur.
37 *Quid ais, cùm int. Id conſ. cap.)* [D] Quaquà ſe
verteret Dauus, obuium, infeſtúmque inuenit
ſenem: & tamen ita verſut itè obuiàm, vt etiã
comprehenſus elabatur.
38 *Id conſilij)* [V] ἀνθυποφορὰ, Dixi Pámphilo, ſed
non potui abſtrahere. & hìc difficultatis ra-
39 tio ſubditur. *Quis igitur)* [L] Defen-
ſio cum officii commendatione, quò plus ſit
facultatis ad fallendum. [D] Non frigidè in-
tulit, dixiſſe ſe: ſed cum magna aſſeueratione.
& Abſtraxit propriè: vt ſuprà, -Me à Glycerio
miſerum abſtrahat: &, -Diuellimur inde, Iphi-
tus & Pelias mecum. *Quis igitur eum)* Hoc
ſic audiendum eſt, quaſi dicat, Dixi. *Nam o-
mnes n. qu. Sc. q. m. h. am.)* [R] Miſcet verá falſis,
quemadmodum Sinon ille Virgilianus, vt
habeatur ipſi fides: & ita ferè fieri ſolet, vt,
qui mendacia machinantur, vera admiſceãt,
quò faciliùs falſis fidem concilient. Docemur
hic igitur, non facilè cuiuis eſſe credendum:
nec verba modò, ſed & mentem inſpiciendã,
Si nobis imponi ac verba dari nolimus.
40 *Miſerè)* [D] Valde, nimis. *Nunc ſ. vx. exp.)*
Oratoriè, pro eo quod eſt, nõ recuſat, expetit.
41 *Poſtremò)* [V] A pollicitatione operæ ſer-
uilis, & exhortatione. Vult enim vt in incœ-
pto pergat. Nam auxilio Dei expedietur ne-
gotium. *Id mihi da negotij)* [D] Vt caueatur
appoſitione pueri ante oſtium. *Tu tamen
idem)* Tamen idem, aut pro tamen poſitum
eſt aut pro tandem, vt ſic, Tu tandem has nu-
ptias perge facere ita vt facis. & Idem abun-
dat. Apud veteres, Tamenidem, integrũ fuit.
vnde apud nos, Tandem, & tamen natum
eſt. ſic & idem • eorúmque dictum.
Ibi me opperire) [S, D] Opperiri eſt expecta- 43
re: quod duplici, p, ſcribendum cenſet Tor-
tellius, cui aſſentior. Tradunt nonnulli pro
reperire, vel offendere poni, quod non pro-
bamus. Afferunt autem illud Ciceronis e-
xemplum ex libro v. ad Att. epiſt. II. Cùm ex
Epeiro, inquit Cicero, redieris, de Rep. ſcribas
ad me velim, ſi quid erit, quod opperiare: id
eſt, ſi quid erit, vt illi volunt, quod offendas,
vel reperias. Nos contrà ſic interpretamur:
Si quid erit, quod opperiare de Reipubli-
cæ ſtatu: id eſt, ſi quid videbis, quod expectã-
dum ducas. Quidam in eo Ciceronis loco nõ
Opperiare legũt, ſed Operere, id eſt, agas. Tu
vtram lectionem ſequi velis, tui ſit conſilii,
atque iudicii. Alia exempla huius verbi pro-
feram. Cicer. ad Att. III. Si ſpem videro, aut
ibidem opperiar, aut me ad te conferam. Idẽ
Famil. VI. Nihil puto tibi eſſe vtilius, quàm
ibidem opperiri, quoad ſcire poſſis, quid tibi
agendum ſit. *Quod par. op. eſt)* [D] Diſertè, &
Latinè dixit, Quod parato opus eſt.
Non impulit) [L] Cogitatio ſenis. [D] Non 44
impulit, non perſuaſit, non perfecit vt crede-
rem Glycerium peperiſſe. Et cùm dicit O-
mnino, oſtendit quædam ſe crediſſe, In qui-
buſdã iam eſſe circumuentũ. Mirè autem cau-
tũ capi inducit ſenẽ, vt crederet quòd Glyce-
tiũ nõ peperiſſet. [V] Cõſolatur ſeipſum ſenex,
ſeruum negligens, obedientia filii cõfidens,
in incœpto igitur pergere affectat. [M] Hæc eſt

Atque haud ſcio, an quæ dixit, ſint vera ómnia. ſiſſp 45
Sed parui pendo. illud mihi multò máxumum eſt, ſſaſi 46
A L. παρασκευή. *Quod mihi pollícitus eſt ipſus gnatus.* * *nũc Chremẽ* ddεſp ddſ 47
Conuéniam: orâbo gnato vxôrem: ſi ímpetro, dſiſſi 48
Quid áliàs malim, quàm hódie has fieri núptias? bſddſi 49
Nam gnatus quod pollícitus eſt, haud dúbium eſt mihi id, ſſdεap ſſdſ 50
Si nolit, quin ĕum méritò poſſim cógere. ſſxεſp ſſdſ 51

ſenis prudentiæ non expertis ratiocinatio, qui & præterita meditatur, & futura proſpicit, ne decipiatur, & aliis ludibrio ſit: quod maximè illum dedecet, qui bene, prudentérq; viuendi cæteris exemplo eſſe debet. Prudentia enim, vt inquit Philoſophus lib. III. Politicorum, eſt propria virtus eorum, qui alios regunt.

45 *Quæ dixit, ſ. v. o.*) D Quæ poſteà dixit Dauus. Et bene Omnia: vt appareat ſenem multa credere vera eſſe, quæ Dauus dixerit.

46 *Sed parui pendo*) S. D Id eſt, non laboro, non admodum curo, nullam id mihi curam aut ſolicitudinem affert. Contemptionem autem expreſſiorem, perſæpe habet hoc loquendi genus. Cic ad Att. XV. Si iſta parui pẽdimus, certè & maiora contemnimus. Pro parui pendere dicit frequenter Cicero, parui facere, vel ducere: aut nihil ducere, vel facere: pro nihilo putare, ducere, habere: nullo loco habere, vel numerare. *Multò maximum*) D Multò etiam comparatiuis antiqui adiunxerunt. S. D Multò, vel Multi verbis pretii, & æſtimationis interdum iũgi ſolet: vt apud Cicer. in Verr. Statuite, quanti hoc putetis, & quàm multò redemiſſe. Idem de Orat. Nonnulli, dum operam ſuam multi exiſtimari volunt, volitant per forum. Alia ſignificatione eſt interdum Multò, & idem deſignat, quòd longè. vel multis partibus, vel lõgo interuallo, idque maximè cum iungitur cum Poſt. Iungitur enim comparatiuo: vel ſuperlatiuo: vel cũ particula Poſt, vel Ante: vel cum Malle, quod comparatiuũ m refert: vel cum Præſtat: vel cum Secus: vel Aliter: vel cum Antecedo, & Excelio, & ſimilibus comparatiui, vel ſuperlatiui vim habentibus. Quorum omnium vide exempla in Primo Tomo noſtrorum commentariorum. De ſuperlatiuo tamen hîc quædam dare placet. Cic. in Verr. Cùm omnis arrogantia odioſa eſt, tum illa ingenii, & eloquentiæ oſtentatio multò moleſtiſſima. Idem pro lege Manil. Mihi ſemper cõſpectus veſter frequens multò iucundiſſimus ad dicendum viſus eſt.

Quod mihi poll. eſt) D Pollicitatio, multarũ rerum promiſſio. 47 *Ipſus gn.*) B Palæmon, Quæſtio, inquit, alia pronominis, quæ ita obſcura eſt, vt vix à paucis ſoluatur. Quare cũ dicamus Illud, Iſtud in genere neutro, Ipſud non dicamus, Sed Ipſum. Sed quæ in e exeũt in maſculinis, ipſa ſunt, quæ genus neutrum ita fecerunt, vt Illud, Iſtud. Ipſum verò ideò non ipſud, quia apud antiquos magis in his intendebant nominatiuum generis maſculini, vt dicerent Ipſus. Hinc Terentius aliquo loco, Ipſus Pamphilus dixit. Et quo modo in canone nominum, omnia quæ maſculino genere us habent nominatiuo ſingulari, in fœminino a habent, in neutro um, vt Doctus Docta Doctum: ſic ex nominum regula emanauit analogia, vt à pronomine Ipſus, fiat in fœminino Ipſa, in neutro Ipſum. Priſcianus, Illud etiam attendendum eſt, quòd cùm Ille, Illud, Iſte Iſtud, Is Id neutra faciant, Ipſe ſolum, quod & Ipſus inuenitur à vetuſtiſſimis prolatum, neutrum in um deſinens facit. illa enim quæ quibuſdam viſa eſt ratio, non adeò firma videtur: Ideò in um facere neutrum, quod in us deſinit maſculinum. Nam Alius cùm in us terminetur, neutrum Aliud facit. Sed non eſt quod hoc Priſcianum moueat, cùm nulla ſit regula tam catholica, quin aliquando exceptionem patiatur. *Nunc Chremem*) V παρασκευὴ fit proximarum ſcenarũ connexio. & conſilium ſuum proponit.

Gnato vx.) D Subauditur Vt det. 48

Quid aliàs) Pro, cur aliàs, alio tempore. 49
B Bebelius qui apud Germanos aliquando literas eſt profeſſus, ait hîc Aliàs pro Aliter poſitum, ſed errat.

Nam gnatus) V Dilemma, & in eius poſteriori parte officium & imperium patris in filios prætendit. 50

Si nolit quin eum meritò poſſim cogere) B Gellius tractans philoſophicam quæſtionem. 51 An ſemper in omnibus patris iuſſis ſit obſequendum, Quæ, inquit, in medio ſunt, & à

Græcis

52 disisijo *Atque adeò in ipso tempore eccum ipsum obuiàm [Chremêtem.]* R. Als. [Chremem] erit que trimeter, prima ad praecedentem pertinente & [adeo] disyllabo facto, asisip· qu'ad' m s anapaestus. Alij vltimam hanc dictionem [Chremetem] siue [Chremem] omittunt. disisp.

Græcis tum ἀδιάφορα, tum μέσα appellantur, vt in militiam ire, rus colere, honores capessere, causas defendere, vxoré ducere, quoniam & hæc & his similia per sese ipsa neque inhonesta sunt, neque turpia, sed perinde vt à nobis aguntur, ita ipsis actionibus, aut probanda sunt, aut reprehendenda: Propterea in huiusmodi omnium rerum generibus patri parendum esse censent, veluti si vxorem ducere imperet, aut causas pro reis dicere. quòd enim vtrunque in genere ipso per sese neque honestum, neque turpe est, idcirco si pater iubeat, obsequendum est. Sed enim si imperet vxorem ducere infamem, propudiosam, criminosam: aut pro reo Catilina aliquo, aut Caio Bibulo, P. Clodio causam dicere, nó scilicet parendû: quoniã accedente aliquo turpitudinis numero, desinunt esse per sese hęc media, ac indifferentia. Nõ ergo integra est propositio dicenda, Aut honesta sunt, quæ imperat pater, aut turpia. Neque ὑγιὲς νόμιμον διεζευγμένον videri potest: deest enim disiunctioni isti tertiũ, Aut neque honesta sunt, neque turpia. quod si additur, potest ita concludi, Nonnunquam est igitur patri parendũ. Hactenus Gellius lib. II. cap. VII. Põtanus lib. IJ. de obedientia. Eorum, inquit, vera sententia, ac rebus hominum maximè commodata, qui nunc parendum patris imperio, nihil parendum esse consentiunt, nec in his solùm quæ iusta aut iniusta per se sunt, verùm & in his quæ media dicũtur. Etenim causam orare, vxorem ducere, licet nec in bonis, nec in malis numerentur, neque ipsa per se aut honesta sint, aut turpia: efficiuntur tamen statim inhonesta, si aut Catilinæ patrocinium suscipiat, aut Thais ducatur in vxorem Quãobrem nec si pater imperet, defendendus videtur qui regnum in libera ciuitate occupare conatus est, nec vxor ducenda infamis. Quæ quanquam se ita habent, inspiciendũ tamen est, quid ferant rerum varietates, ac tempora, quorum magna vis, ad res in omni vitæ parte agendas.

In ipso temp.) D In ipsa opportunitate, in 53 ipso articulo. S·D In tempore vsurpant Latini pro Commodè, vel Oppòrtunè. Cicer. in Catil. Nihil agis, nihil assequeris, nihil moliris, quod mihi latere valeat in tempore. Brutus Cic. Famil. XI. Satis in tempore ad eos accedemus, vbi, quid valeant, scierimus. Sine præpositione In, dicunt etiam Latini Tempore pro Opportunè. Cic. Famil. VII. Ego renouabo commendationem: sed tempore. Idẽ in Verr. Act. IIII: Herodotus Romæ erat: satis putabat se ad comitia tempore venturum, si pridiè venisset. Idem Off. III. Ad cœnam tempore venit Caninius. Hic verò obseruato, nõ sine emphasi dicere Terentium, In ipso tempore, pro In tempore. *Eccum ips. o. Chremem)* D Continuò mutauit declinationem: vt, Iubeo Chremetem.

ACT. III. SCEN. III.

ARG. D Hæc congressio duorum senum ad tale periculum adigit fabulam, vt id nõn videatur consilio, sed euentu posse vitari: qui euentus, est Critonis præsentia. H Simo Chremetem orat, vt filiam suam Pamphilo det vxorem. D vnde ex falsis fient veræ nuptiæ 1 atque ita omnibus consiliis & factis fabula ad epitasin progreditur. V *Theses.* 1 Magna est facilitas exorandi inter bonos amicos. 2 Incommoda coniugatorum prudentibus sunt commoda. 3 Occasio in amatoribus distrahendis non est negligenda. 4 Non parua manent commoda, cùm amatores animum ad matrimonium applicant. εὐκτικὴ est oratio. Simo à Chremete exorat vt veræ sint nuptiæ, & in vtroque sene φιλοστοργίας iucunda est notatio. H Hic enim nobile amicorum par producitur: tum quæ amicorum partes sint, ostenditur. R In primis autem honesta, & quæ in rem communiter sint vtrique ab amico petenda esse, neque tam priuatam, quàm alienam quoque vtilitatem spectandam docet hæc scena. Nam id demum veri amici est, amici rationem non minorem, quàm suiipsius habere, semper rebus haud secus, atque propriis consulere: M cùm homo ab homine non sit alienus & mutuis beneficiis vita ciuilis constet: quam hi destruunt, qui propriam vtilitatem respicientes, negligunt alienã: quod à boni viri officio penitus alienum est. Quapropter omnium bonarum artium magister Cicero, hanc legem in amicitia sanxit: vt neque rogemus res turpes, neq; faciamus rogati, & vt ab amicis honesta petamus, atque

amicorum cauſa honeſta faciamus:neque expectemus quidem dum rogemur.ſed ſtudium ſemper adſit,cunctatio abſit.Plato in quinto de Legibus ſic ait,Prima ciuitas eſt,& Reſpub. optimæque leges,vbi quammaximè per vniuerſam ciuitatem,priſcum illud Prouerbium locum habet,quo dicit,Amicorum omnia eſſe communia. Humanitas, dicebat Plato,tribus modis exercetur in vita ciuili:Vno modo per ſalutationem, vt cùm obuios ſalutamus,& manus porrigimus:Secundo,cùm quis opem fert alicui calamitatibus laboranti: Tertio,cùm homines inter ſe conuiuia celebrant,& epulari accubatione ſe refouent atque ciuiliter oblectant.Seneca libro octauo epiſtol.ſic ait,Humanitas vetat ſuperbum eſſe aduerſus ſocios. Ariſtoteles primo Politicorum,ſic ait,Homo naturâ ciuile animal eſt.& qui inciuilis propter naturam,& non propter fortunâ,aut prauus eſt,aut melior quàm homo. Vnde dicitur,Homo ſolitarius,aut beſtia,aut deus. R Pulcherrimè verò hic ſenile expreſſit colloquium Terentius,quàm humaniter ciuiliterque mutua vti conſuetudine homines deceat,docens.Perſpicitur autem hic Chremetis ciuilitas vbique,ac humanitas,prudentiáque ſingularis:nam quemadmodum rectè monuit Eraſmus,Terentius hunc ſemper placidum,vbique ſibi præſentem,omniáque,quantum poteſt,peccantem inducit : at ita tamen lenem,vt minimè ſtupidum.

Verſ.gen. Iambici omnes,quatuor primi & ſex vltimi ,ſunt octonarij,ſed hi catalectici ſiue ſcazontes, illi acatalectici. Quintus dimeter acat. Reliqui omnes ſenarij acat.

SIMO, CHREMES, *ſenes.*

I. *Iubeo Chr.* eclipſis. ſub. Saluere.	I V'B E O *Chremêtem.* C. *ô te ipſum quærêbam.* S. *& ego te.* C. *optátò áduenis.*	bíſdíſi	1
Ex fictis nuptiis veræ ſiet,ídque initium eſt epitaſeos periculi in fabula.	*A'liquot me adiêre,ex te audîtum qui aiêbant hódie filiam*	aaſſídſp	2
	Mĕam núbere tuo gnato:id viſo,túne, an illi inſániant.	{ſbſſíiſi ſ	3

1 *Iubeo Chre.)* V Exordium eſt captatæ beneuolentiæ. D Firmè aliquid iubere, velle eſt, Iubeo ergo, volo.& deeſt Saluere : quod exprimitur ab alterius perſonæ interuentu. vt Virgil. - Reddíque viro promiſſa iubebat. Et *μεταφορικῶς*,quia qui dicit Salue,iubet.Volumus enim animo: iubemus,verbis. *Iubeo Chrem.)* R Id eſt, volo te ſaluere ô Chremes. Nonius Marcellus dicit Iubere idē eſſe quod ſalutem mittere. *Iubeo Chrem.*) Amicos & familiares nominatim alloquimur,& ſalutamus,etiam inferiores,conciliandæ gratia beneuolentiæ,ſuperiores verò nomine dignitatis appellare conſueuimus. Antiquis mos erat, vt amicus amicum non ſimpliciter , ſed oſculo & complexu ſalutaret . neque id ſolùm apud Iudæos,verùm etiam apud Græcos & Romanos . Quare qui rectè volent agere fabulas,ſiue Græcas, ſiue Latinas , vbi locus exiget, ipſi quoque aduenientem amicum oſculo & complexu ſalutabunt,qui mos hodie ſeruatur in Anglia.Vnde in epiſtola ad Fauſtum Eraſmus,Eſt prætereà mos nunquam ſatis laudatus,inquit,ſiue quò venias,omnium oſculis excipieris:ſiue diſcedas aliquò, oſculo dimitteris:redis,redduntur ſuauia:venitur ad te,propinantur ſuauia:diſceditur abs te,diuiduntur baſia : occurritur alicubi, baſiatur affatim,denique quocunque te moueas,ſuauiorum plena ſunt omnia. Apud Germanos & præcipuè Brabantos vulgatius eſt , mulieres & nymphas vultibus blandas oſculis excipere. *Te ipſ. quær.)* D Placabilis & lenis amicus per totam fabulam inducitur Chremes,vt cognitioni ad vltimum intereſſe poſſit. *Optatò aduenis)* Optatò aduerbium eſt: vt Virgilius,Ac velut optatò ventis. S. D Optatò,id eſt,cum deſyderio:vel à me optatus. Cic.ad Att.13. Mihi optatò veneris . Idem de Oratore 2. Num tandem aut locus hic non idoneus videtur,aut importunum tempus in tuto otio,quod & raró datur , & nunc peroptatò nobis datum eſt?

Aliquot) V Occaſio congreſſus & mutui colloquii. D Aliquot, hoc eſt, nec multi, nec pauci. *Adiêre*) Non acceſſerunt: quia aditus arduus , difficiliſque eſt. Ergo Adiere,quaſi importunè,& interpellátes adierunt. ſic alibi.-Byrrhia. Quid tibi videtur? adeón' ad eum? *Ex te aud.)* Vt eſt, De Dauo modò audiui. *Ex te aud.*) Ergo non rumor,ſed veritas.

2

Filiam Meam nubere t. gn.) S. D Nubere eſt in matrimonium collocari,cum aliquo coniungi.

3

4 {ſſſb-ſſi ſſſai} S. *Auſcúlta[paucis:]* & quid ego te velim, & tu quod quæris, ſcies.* — D. Al.[pauca] ſſdijſsi. *D. A docilitate.

5 ſbij C. *Auſcúlto: lóquere quid velis.* — *L. Obſecratio Simonis, admixtis rationibus ab honeſto & vtili.

6 b-ſ-aj S.* *Per [ego te] deos oro, & noſtram amicitiam [Chreme,]* — Al. [te ego], dſſiai: aut ſi [deos] monoſyllabum manet, disiai. — D. Al. [Chremes,]

7 ſſſſp * *Quæ incœpta à paruis, cum ætáte accrêuit ſimul:* — *Commédatio amicitiæ à vetuſtate.

8 ſiſiſp * *Perque vnicam gnatam tuam, & gnatum meum,* — * Obteſtatio à rebus de quibus agitur.

9 {ſbſ-ſp diſi} *Cuius tibi poteſtas ſumma ſeruándi datur:*

10 ſiidſi *Vt me ádiuues in hac re: atque ita, vt nuptiæ*

11 aiſſſi *Fuerant futúræ, fiant.* C. *ah ne me óbſecra:*

12 iſſiip * *Quaſi hoc te orândo, à me impetrâre opórteat.* — *D. Vox plena officii & charitatis.

iungi. Et nubere non ſolùm mulieres, ſed etiã viros dicebant antiqui. Vnde Martialis libro primo, -Vxori nubere nolo meæ. Datiuũ ferè ſemper habere ſolet: habet etiam accuſatiuum cum præpoſitione In: vt, nubere in ampliſſimam familiam. Neque verò ſolum de rebus animatis dicitur, ſed elaganter etiã aliquando dicunt Latini vites Populis nubere, pro Populis coniungi, vel in Populos conſcendere, & adrepere. Plinius lib. 18. cap. 1. Vites in Campano agro Populis nubunt. Extra hæc: pro nuptam eſſe aliquam alicui dicunt elegantet Latini cum aliquo eſſe: vel cũ aliquo coniungi. Cic. pro Quinrio, Cuius ſoror eſt cum P. Quintio. Seruius Ciceroni Famil. 4. Vt cum aliquo adoleſcente primario coniuncta ætatem ageret. *Id viſo*) D Ob id viſo, deeſt Te: & Viſo, ad videndum venio. *Tune, an illi inſ.*) Tu inſanis, ſi dixiſti: illi inſaniunt, ſi non audita referunt.

4 *Auſculta*) V Docilitatis & attentionis eſt ratio.

6 *Per ego*) Propoſitio eſt petitionis, cui incerta ſunt argumentorum ſemina, nunc ab obteſtatione, nunc à conſuetudine veteris amicitiæ, nunc ab officio paterno. Proponendo autem veras eſſe nuptias cupit. *Per ego te d. o.*) D Ordo eſt, te per deos oro: vt Virgilius, Per ego te has lachrymas.

7 *Quæ inc. à paruis, cum æt. accr. ſ.*) Mirè autem Incepta à pueris cùm ætate: vt oſtendat non nuper coitam amicitiam, ſed antiquam: vt, -Veterem Anchiſen agnouit amicum. Idẽ alibi, -Neque enim nouus iſte Dianæ Venit amor. B Firmiores ſunt antiquæ amicitiæ. *Accreuit,*) D Vt ſuprà, Accurate. Ad præpoſitione vtitur familiariter. *Accreuit,*) Hinc Virg. -Creſcent illæ, creſcetis amores, *Cum æt. accr. ſ.*) B Diuus Ambroſius hæc verba vſurpans in epiſtola quadam, Eſt erga eum priſcus, inquit, hic noſter amor, qui à pueritia iam inde nobis cum ætate accreuit ſimul.

8 *Gnatum meum gnatam*) D Ineptum eſt ſic adiurare aliquem Per ſalutem filii mei, vt facias id quod te rogo. ſed huic etiam ſubiungit, Cuius tibi poteſtas datur ſeruandi ſumma. in tua eſt, inquit, poteſtate, & tuus eſt. hæc ergo obteſtatio dicitur, cùm per eas res adiuramus aliquem, de quibus agitur cauſa: vt, Iliaci cineres, & flamma extrema meorum. Idem alibi, -Per euerſæ genitor fumantia Troiæ Excidia obteſtor.

9 *Cuius tibi p. ſ. ſ. d.*) B. D Sic loquitur Cicer. Famil. x. Vt primùm poteſtas data eſt augendæ dignitatis tuæ, nihil prætermiſi in te ornando. Idem ad Quintum fratrem, Ita mihi ſalus aliqua detur, poteſtáſque in patria moriendi, vt me lachrymæ non ſinunt ſcribere. Pro poteſtatem dare dicit idem Cicero poteſtatem concedere, permittere, tradere, deferre, poteſtatem facere, in poteſtate alicuius aliquid ponere.

10 *Vt me adiuues in hac re*) D Atque ipſam petitionem. *Vt nuptiæ Fuer. fut. fiant*) Breuiter, & Latinè. Et hoc genus cõpoſitionis veteres mutabant.

11 *Ne obſecra*) Pro, ne obſecres. *Ab ne me*) V Haud exigua in Chremete facultas eſt ex vetere amicitia. L Modeſtum reſpõſum Chremetis, quod amplificatur per antitheſin.

12 *Quaſi hoc te or. à me imp. op.*) D Quod amicus ab amico petit, iuſtum eſſe debet & honeſtum: nec pro eo quod non eſt iuſtum, ſupplicare oportet. R alioqui enim meritò denegari poſſet. Quòd autem rectum eſt atque iuſtum, id vltrò ab amico fieri, non orando, ſupplicandóque impetrari oportet. Ob quod Cicer. quoque in de Amicitia monet, vt ab

amic

•D. Ab vtili arg. & accurata locutio. *R. Al. [re].

D. [conſule: Jiijſip. D. Quaſi illa, Suauiſsima commutatio etiã poſsibili. •L. Cõfirmatio vtilitatis à tempore.

A'lium eſſe cenſes nũc me, atquè olim, cùm dabam? aiſſip 13
* *Si in [rem] eſt vtrîque, vt fiant: accérſi iube.* ſiſſi 14
Sed ſi ex ea re plus mali eſt, quàm cómmodi ſiſſi 15
Vtrîque: id oro te, in commûne [vt cónſulas:] iiiiſſj 16
Quaſi illa tua ſit, Pámphilique ego ſim pater. ibſiap 17
S. *Immo ita volo, itáque póſtulo vt fiat Chreme.* dbijſi 18
* *Neque póſtulem abs te, ni ipſa res móneat.* C. *quid eſt?* a.ſiai 19
S. *Iræ ſunt inter Glycérium & gnatum.* C. *aúdio.* ſſdiſi 20

amicis honeſta petamus, amicorum cauſa honeſta faciamus, neque expectemus quidem, dum rogemur: ſed ſtudium ſemper adſit, cunctatio abſit. Cato. Quod iuſtum eſt petito, vel quod videatur honeſtum: Nam ſtultum eſt petere, quod poſſit iure negari.

13 *Alium eſſe c.n. me)* D Non perſonæ, ſed rei conditio eſt cõmmutata. *Alium eſſe c.n. me, atquè ol.)* S. D Id eſt, alius ſententiæ animi, vel opinionis. Ponitur autem Alius elegãter cum A'c, vel Atquè, quemadmodum & Aliter. Dicimus enim venuſtè, aliter euenit, àc, vel atquè ſperabam. B Ita & Cic. Aliis eſſem atquè nunc ſim. Ita & Cæſar in Commentariis, docet longè alia ratione eſſe bellum gerendũ, atquè anteà geſtum eſt. *Olim cùm dabam)* D Nos dicimus, cùm darem. Virgilius, Tum decuit, cùm ſceptra dabas. en dextra, fidéſque. Et nota, Olim pro nuper.

14 *Si in re)* V Dilemma eſt. & fit alluſio ad communem amicorum conſuetudinem. & nota τὸ προσῆγον. *Si in rem eſt vtrique)* D τῷ δευτέρῳ συλλογισμῷ praue propoſuit, vt rectè replicaret. Hic ſyllogiſmus negatiuus dicitur. nam in ſecundo λήμματι negat quod priùs dixit, Sed ſi ex ea re plus mali eſt, quàm commodi. R Hoc ſemper quauis in re ſpectandũ, ecquid ea honeſta ſit, atque vtilis: quidve inde vel boni, commodíque, vel mali contrà atque incommodi promanare aliquãdo poſſit. In deliberationibus in primis ſpectatur rei ipſius tum honeſtas, tum vtilitas: qua quidem de re multa Rhetores. S. D Eſt in rem, vel ex re, idem quod vtile: ſed hoc vnum obſeruandum eſt, è Republica ſemper dici, non in Rempublicam. Harum autem locutionum venuſtas ex præpoſitionibus in, vel ex, manat: quæ aliis etiam nominibus iunguntur: vt, ex fama, ex dignitate, è fide tua eſt: id eſt, poſtulat hoc tua dignitas, vel fides. Terẽtius in Hecy. Ita dii, deæque faxint, ſi in rem eſt Bacchidis. Ibidem, Neque enim eſt in rem noſtram, Vt quiſquã amator nuptiis lætetur. V Vterque duobus conſtat. Bene Vtrique, mihi & tibi: non alteri vtile, alteri inutile.

Sed ſi ex ea re) Id eſt, nuptiarum. mutauit 15 numerum ex plurali ſingularem, Fiant, & Ex ea re.

In commune conſule) Id eſt, ex æquali pro- 16 uide. *In comm. vt conſulas)* S. D Id eſt, & tibi, & mihi: vel, & tuo filio, & meæ filiæ. Sic eleganter In commune dicimus aliquid fieri. Sed præcipuè elegans eſt, in commune cõferre. Id quod ponitur vel pro ſocietate ineunda: vel pro ſumptu publico faciundo, aut opera publicè præſtanda: aut re quauis in publicum eroganda. Cic. pro Quintio, Qui ab adoleſcentulo quæſtum ſibi inſtituiſſet ſine impendio, poſteaquàm neſcio quid impendit, & in commune contulit, mediocri quæſtu contentus eſſe non poterat. Idem in Verr. Act. 4. Imperaſti, vt iidem pro parte in commune Siciliæ conferrent: contulerunt. Idem de Inuent. lib. 2. Nos nobis omnes, quoad facultas tulit, propoſuimus: & ex noſtro quoq; nonnihil in commune contulimus.

Quaſi il. t. ſ. Pamphilique e. ſ. p.) D Nota ſua- 17 uiſſimam varietatem. non dicit, Quaſi tua ſit, & ille meus.

Imò ita volo) V A' decoro. Nam iure vete- 18 tis amicitiæ id volo. D Quia vtile eſt, quia in rem eſt. *Itáque)* Modò duæ partes orationis ſunt. vt in Hec. Itáque nos vnà inter nos ætatem agere liceat. *Vt fiat Chreme)* B Priſcianus Inſtitutionum Grammaticarum lib. VII. Eſt quando, inquit, in es productam terminantium Græcorum vocatiuus in e longum exit ſecundum Græcos: vt, Achate, Anchiſe: nec ſolùm in his quæ ſunt primi ordinis, ſed etiam tertii: vt, Chreme.

Neque poſtulem) D Quia Poſtulo prætulit. 19 *Niſi ipſa)* V A' neceſſitate quæ vrget poſtulare.

Iræ ſunt) A' facilitate diuuiſionis, Iræ 20 enim ſunt inter amantes, & magnæ, & hic non vana eſt aſſeueratio. D Hoc læto vultu pronuntiat Simo: & hoc à poſſibili eſt. loquitur enim apud eum, ex quo audiuerat, Pamphilum pro vxore habere hanc peregrinam.

S. *Ita magnæ, * ut ſperem poſſe auelli.* C. **fabula.*

S. * *Profectò ſic eſt.* C. **ſic hercle, ut dicam tibi,*

AMANTIVM IRAE, *amôris ſredintegrátio] eſt.* *R. Aliàs ſintegratio],iiijij.*

S. * *Hem, id te oro, ut antè eamus, dū tēpus datur:*

Dúmque eius libîdo occlûſa eſt contumelys.

Prius quàm harū ſcélera, & lácrumæ cōficta dolis,

Redûcant ánimum ægrôtum ad miſericórdiam.

* B. Petitionem ſuam à poſsibili confirmat.
*L. Pelectio.
*D. Cōfirmatio eſt.
*L. Faceta ironia.
*L. Expoſitio argumenti à tempore, & ab vtili cohortatio.
Harum, inuidioſè de vna tantùm loquitur.

S.D Iras ponit Terentius pro diſſidio. In Hecyra dicit iram intercedere inter. - Magnum, inquit, neſcio quid neceſſe eſt eueniſſe, Parmeno, Vnde ira inter eas interceſſit, quæ tā permanſit diu. *Audio)* D εἰρωνεία. Mox Fabulæ. Et hic paulò ſapientior inducitur, & minùs obnoxius dolis.

Fabula) S.D Locutio eſt, cùm negamus verum eſſe, quod quis dicit, vel quod veriſimile non videtur. Quo loquendi genere etiam anteà vſus eſt Terentius, cùm dicit Dauus, Is obiit mortem: ibi tum hanc eiectam Chryſidis Patrem recepiſſe orbam, paruam. fabulæ. Mihi quidem hercle non fit veriſimile.

Amantium ira) V Hac ſentētia fit ἀνθρωποφυὴ ab occaſione neutiquam negligenda. D Sententia γνωμικὴ, in qua a ſpecie receditur, & in omnes aliquid dicitur. παροιμία: eſt autem ſine authore ſententia. B Parœmiographus vſum tradens adagii, Conueniet, inquit, vbi qui nō ex animo indignantur inuicem, aut de iracundia neutiquam duratura, & iuxta ſententiam ὀργὴ φιλεύντων μικρὸν ἴχει χρόνον, id eſt, puſillo amantum durat ira tempore. Atque huiuſmodi diſſidiola quæ nonnunquam incidunt inter amicos, modò abſit amaritudo, quaſi renouant amicitiam excuſſo diuturnæ conſuetudinis tædio. quod eleganter indicat & Mimus ille, ni fallor, Publianus, Diſcordia fit charior cōcordia. Plaut. in Amphitryone. In hominum ætate multa, inquit, eueniunt huiuſmodi. Capiunt voluptates, mox rurſum miſerias. Iræ interueniunt, redeunt rurſum in gratiam. Verùm iræ ſi quæ fortè eueniunt huiuſmodi, Inter eos, rurſum ſi reuentum in gratiam eſt, Bis tantò amici ſunt inter ſe, quàm priùs. M Prudens homo inducitur Chremes, qui mores hominum adoleſcentium, & iuuenum callens, id quod erat iudicabat. *Redintegratio)* D Inſtauratio. *Amantium i.s.r. eſt)* B Grammaticorū præceptū eſt, Suppoſita ſi diuerſarū perſonarū aut numerorū fuerint, verbum proximiori reſpōdet. Ergo Redintegratio eſt, non Sunt.

Id te oro) D Deeſt Ob: vt ſit ob id: vt Virgilius, Quod te per ſuperos oro. *Dum temp. datur)* R Occaſio in aggrediundo conficiundóque negotio præcipuum habet momentū. propterea Simo ait, - Dū tempus datur, dúmq; eius libido occluſa eſt contumeliis. Tempus enim præter notam ſignificationem, & opportunitatem notat: idque ad Græcorum imitationem, apud quos καιρὸς nunc tempus, nūc occaſionem commoditatémque ad conficiendum aliquid ſignificat. Virg. in 2. Immo ait, ò ciues arrepto tempore Turnus: id eſt, inuenta opportunitate: ſiue arrepta, quod aiunt, occaſione. *Dum temp. d.)* S.D Sic loquitur Cicer. pro Quintio, Quo minùs ingenio poſſum, ſubſidio mihi diligentiam comparaui; quæ quanta ſit, niſi tempus, & ſpatium datum ſit, intelligi non poteſt. Idem in Verr. Act. 6, Nunc mihi temporis eius, quod mihi ad dicendum datur, quoniam in animo eſt cauſam omnem exponere, habenda ratio eſt.

Prius quam harum) L Inuidioſiùs, Harū, cùm vna ſit. ſic in Eunucho, Non perpeti meretricum contumelias. *Prius quàm h.ſc. & l.c.d. R.a.æ. ad miſ.)* R Nam, vt ille canit, Ab amante lachrymis redimas iracundiam.

Reducant an. ad mi.) S.D Adducimus aliquem, vel animum alicuius ad aliquid, dum illi perſuademus, quod volumus. Reducimus verò, dum à noſtro priore ſuaſu abhorrentē, iterum commouemus. Sic propriè dicit Terentius, Reducant animum ad miſericordiā. Nam Pamphilus paulò alienior iam à Glycerio videbatur: quem eius lachrymis timebat pater inflammatum amore iterum grauiùs iri. *Aegrotum)* V Propter amorem, qui & ſæpe morbus eſt, & hoc affecti rectè ægrotare iudicantur. D Hoc vt ſuprà, Ipſum animum ægrotum, ad deteriorem partem applicat. *Ad miſeric.)* M Miſericordia eſt, inquit Seneca, ægritudo animi, ob alienorum malorum ſpeciem, aut triſtitia ex alienis malis concepta, quæ accidere immerentibus credit.

R. Al. [Dein]. Alias [esse]. • E. Emergere aliud. •Chremes Pamphili amorem suspectum habet, •L. Obiectio periculi & incommoditatis, •L. Solutio ab vtilitatis cõparatione, quam colligit, & auget congerie.

Vxorem demus. spero consuetudine, & ſſſiſp 28
Coniugio liberali deuictum Chreme, dſiſſi 29
[Dehinc] facilè ex illis [sese] emersurum malis.* dſſſſi 30
C.* *Tibi ita videtur:* at ego non posse arbitror* bibiſp 31
Neque illum hanc perpetuò habere, neque me perpeti. {ćdibſi a} 32
S. *Qui scis ergo istuc, nisi periclum feceris?* C. *at* ſſdiſp 33
Erasmus particulam [at] ad sequentem versum refert, atque ita in [sequenti] nihil eliditur, sed s vel t in [istuc] sequentis versus. vt primus pes sit anapæstus: nisi bacchium anapæsti loco malis.
Istuc periculum in filia fieri, graue est. ijſiai 34
S.* *Nempe incommoditas denique huc omnis redit:* ſdiſp 35
Si eueniat, (quod dij prohibeant) discessio. dſdiſi 36

28 *Vxorem d.)* D ἀπόφασις: vt in Heaut. Quo modo minimo periculo id demus adolescentulo, *Spero)* V Ab optima spe conficiundi negotii. Multis enim incommodis matrimonii consuetudo, & liberale coniugium medetur: atque hac de causa vxorem in sacris literis adiutorium vocari haud dubito. *Vxorem d. sp. c. & C. l. d. Ch. D. f. ex i. s. e. malis)* R Rectè quidem hoc Simo. & ob id institutum est à Deo coniugium. Ita in Hecyra Pamphilus, cùm meretriculam Bacchidem miserè, perditéque amaret, atque ita eius teneretur amore, vt prorsus alieno ab vxore animo esset, & duobus mensibus hanc ne attingeret quidē: per consuetudinem tamen posteà animus victus est, cœpitque ei placere vxor, vbi vidit eam pudentem, modestam, incommoda atque iniurias viri omnes ferre, & tegere contumelias: quemadmodū habet Terentius Scen. 11. Act. 1. vbi Pamphilus ait, Tum vxori obnoxius sum, ita olim suo me ingenio pertulit: Tot meas iniurias, quas nunquam vllo patefecit loco, &c.

30 *Sese emers.)* L Emersurum, transitiuè cum accusatiuo: nam emergor non dicimus, licet dicamus mergor. *Ex illis emers. m.)* S. D Non vulgaris est huius locutionis translatio. Ducta est autem ab iis, qui, cùm submersi fluctibus fuerunt, tandem emergunt, & elabuntur periculo. Eadem translatione dicit Cic. emergere ægra valetudine, emergere ex peculatus iudicio: & similia, quæ difficultatis, aut calamitatis liberationem habent.

31 *Tibi ita vid.)* V ἀντεισαγωγή. Dubitat enim perpetuam vtriusque consuetudinem fore, sicut matrimonii natura exigit, atque sacra scriptura duos futuros esse in vnam carnem contestatur, id est, inseparabilem, & indiuiduam coniunctionem.

32 *Neque illum hanc p.)* D ἀμφιβολίαν de industria posuit, aut vtrunque significat.

33 *Qui scis)* V Diluit, & est iocus ex ambiguo dicto periculi faciundi admodum liberalis. *Nisi peric. fec.)* D Periculum, tentamentum. Cicero, Tute meliùs periculum feceris. Idem Terentius, Fac periculum in literis. B Infinitos penè dicendi modos veteres illi Latinitatis conditores à verbo Facio deduxerunt: vt, facere stipendia, facere testamentum, facere finem. facere castra, facere cõuiuium, facere naufragium, facere iter, facere copiam, facere periculum, quod est experiri & tentare. S. D Cic. in Verr. Act. prima, Tu verò qua in re specimen cæteris aliquod dedisti? quando tu tui periculum fecisti? Idem in Pisonem, Fac huius odii tanti, ac vniuersi periculum, si audes. Idem Philippica quinta, Puto ne Curium quidē esse crudelem, qui quotidie periculum fortunæ faciat. Pro periculū facere interdum vsurpant Latini hoc verbū periclitari. Cic. pro Quintio, Omnia circunspexit, omnia periclitatus est. Idem de Amicitia, Vtamur quasi equis temperatis, sic amicitiis, aliqua ex parte periclitatis moribus amicorum. Periclitari verò etiam aliquando pro periculum subire ponitur, tanquam passiuæ significationis. Cicer. de Inuent. 2. Periclitari omniū iura debēt, si similitudines accipiātur.

34 *At istud peric. in f. f. gr. est)* D Memorabile dictum, & id quod meritò in prouerbium cesserit. R Prudenter sanè Chremes, qui tantę rei periculum in filia fieri graue esse putet.

35 *Nempe incomm.)* V Extenuatio est periculi, quod in sola secessione, id est, repudio cōsistit.

36 *Quod di prohibeant)* D παρένθεσις, per ἐυφημισμόν.

37 sisdsi *At si scorrigitur, quot commoditates vide:*
R. Al. [corrigatur.] *A tu ad praecedêtē versum pertinebit* [*at*]. sisdsi.
38 disidp *Principiò* amico filium restitueris:* — *D. Ab honesto.*
39 asst ap **Tibi generum firmum, & [filiae] inuenies virum.* — *D. Ab vtili.*
40 isdssp *C. Quid istuc? si istuc animum induxti, esse vtile:* — *Al.* [*gnatae*], bissap. *D. Al.* [*id animum induxysti*]. idissp.
41 sisisp *Nolo tibi vllum commodum in me claudier.*
42 assisi *S.* Meritò te semper maximi feci Chreme.* — * *L.* Gratiarum actio.
43 dssissr- *C. Sed quid ais? S. quid? C. quî scis eos nunc discordare inter se?*
44 { sasasdsu sasas } *S. Ipsius mihi Dauos, qui intimus est eorum consilijs, dixit.* — *D. Ipsius & intimus*, testis commendatio.

37 *At si corrigatur)* D Alter est syllogismus per contraria λήμματα & ipse negatiuus: B & commoditates amplificat dicens, Principio, &c. *At si corr.)* V Ab vtili. Nam ex correctione filii multa sequentur commoda vtriq; patri, & patri, & socero. Ille quidem sic restituetur. huic verò erit gener, qui maritus filiae est. R Si incommoditas leuis est, quae te tentata euenire posset, & commoditas ingens speratur, tentanda omnino res est, vel cum periculo, amici gratia. Huic simile quiddam habet Aulus Gellius lib. 1. cap. 3.

38 *Principiò, am. f.)* D Principiò, nec intulit Secundò. *Restitueris)* Inuenies. Ergo ἀνακόλουθον duplex.

40 *Quid istuc?)* Concedentis, & veluti victi verbum: tanquam si diceret, Quid? & abundat Istuc. Vel potiùs, Quid istuc, significat hominem de loco, ac de sententia decedere. vt è contrario perstare ac resistere, dicitur, qui aliquid negat. *Quid istuc?)* MU Verbum hoc post multas preces, assensionem significat. Sic Heaut. Quid istuc? quandoquidem ducenda est, egomet habeo propemodum Quã volo. & in Adel. Quid istuc? dabitur quidem quandò hic volt. V En iterum nimiam amicorum facilitatem. *Si id animum induxti)* D Legitur & Animũ induxisti. Sed illud plenum est: hoc, per μεταπλασμοῦ συγκοπὴν diminuitur. S. D Inducere tametsi vsu vario est, significatio tamen est eadem. Dicimus enim inducere aliquem, pro impellere vel ad, vel in: vt inducere animum, vel in animum. Quae locutiones sunt credentis, vel assentientis, non incitantis. Cic. ad Att. 14. Ego Antonio facillimũ me praebui. Etenim ille, quoniam semel induxit animum, sibi licere, quod vellet, fecisset nihilominus me inuito. Idem pro Roscio Amerino, Qui potuit animum inducere, vt filium suum exhaeredaret?

41 *Nolo t. v. c. in me cl.)* B Nolo domi meae vllã tibi rem vtilẽ claudi: filiã putas commodo tibi futuram, vt per cuius nuptias filium tibi restitutũ iri speres, illam nolo claudi amico. Vbi voles accerse, abduc eam in domũ tuam. S. D Nolo per me fieri, quin cõmoda omnia tibi suppetant: vel commodis omnibus affluas: vel, nolo me vllo modo esse tardum ad omnia officia, & commoda in te conferenda. Eodem genere loquendi vtitur in Eunucho, his verbis, -Nuncubi meam Benignitatem sensisti in te claudier?

Meritò) V A gratiarum actione, quae beneficium maximi facit. 42

Quî scis) ἀπὸ τοῦ ἐναντίου diluitur, Daui & natione & suasione. B Indocti Quid scis pro quî scis dicunt. *Discordare inter se)* Quibusdam Pleonasmus est redundante illo Inter se. S. D Discordare hoc loco translati est significati. Discordant enim propriè fides, & chordae, cùm insciẽter pulsantur, vel cùm discors concentus redditur. Discordare autem hic est diffidere, dissentire, non conuenire, nõ congruere. Et variis praepositionibus iungitur: interdum enim, Cum admittit, interdum Inter. Cic. de Finibus 5. Quo minùs animus à seipso diffidens ipse, secúmque discordãs, gustare partem vllam liquidae voluptatis, & liberae potest. Ibidem, Inter se diffident, atque discordant. 43

Ipsius m. D. d.) D Commendatio testis. vt, In foro modò De Dauo audiui. Ergo ipsus quasi qui maximè sciat. Dauus vt rectè scribatur, Dauos scribendũ est, quia nulla litera vocalis geminata, vnã facit syllabam. sed quia ambiguitas vitanda est nominatiui singularis & accusatiui pluralis, necessariò pro hac regula, digãma vtimur, DaFus, serFus, FulFus, corFus. *Qui int. est eor. c.)* S. D Id est, qui omnia nouit eorum consilia: vel qui consiliorum Pamphili, & Glycerii est author, adiutor, dux, moderator, & minister: vel qui est ex 44

B. [persuadet]. A iafafifu:vel fi[nuptias]censtatur disyllabum. iaffifu. — *Et is mihi [ſŭâdet,] núptias quantùm queam vt* iaſſſſ 45
matûrem.

* L. Argumentum ex adiunctis. — **Num censes fáceret, filium nisi sciret éadem hæc* ſdſiab ſu 46
velle?

Tute ádcò iam ĕius verba aúdies. heus euocâte huc {dſſſſu / dſſi} 47
Dauum.

G. Alias [Atque], ſdſiſſ-. Hic versus perspicitur initio scenæ sequentis. — *[Sed]eccum vídeo ipsum foras exîre.* ſdſiſſ- 48

intimis eorum. Intimum autem si simpliciter dicas idem significat, quod omni tum officiorum, tum consuetudinis, tum familiaritatis genere alicui coniunctus. Cicero, Nemo est in ludo gladiatorio paulò ad facinus audacior, qui se non intimū Catilinæ fateatur. Ab Intimo ducuntur duæ perpulchræ locutiones: scilicet, esse in intimis, vel ex intimis. Cic. Famil. 3. M. Æmilius vnus est ex meis familiarissimis, atque intimis, Idem ad Att. 4. Itaque in intimis est meis, cùm antea notus non esset.

45 *Persuadet nuptias vt maturem*) B Persuadere non significat hic suadendo inducere, sed valdè suadere: vt, percupio. *Nup. q. q. vt m.*) S. D Maturare est maturitatem afferre, vel maturum facere. Id quod propriè de fructibus dicitur. Cic. de Senectute, Vua primò est peracerba gustatu, deinde maturata dulcescit. Inde de Natura Deorum primo. Omnia quæ terra gignit, maturata pubescunt. Translatè positum elegans est pro appropetare, vel accelerare. Et tunc vel absolutè ponitur, vel cū accusatiuo, vel cum infinitiuo alius verbi. Cic. Famil. 2. Successor tuus nō potest ita maturare vllo modo, vt tu me in Asia possis conuenire. Idem ad Brutum, Quod vt faceres, idque maturares, magnopere desyderabat Resp. Idem ad Att. 4. Te expecto: & oro, vt matures venire. Idem pro Cluentio, Huic mortem maturabat inimicus.

Num censes) V Daui sententiam à verisimili confirmat. 46

Tute adeò) D παρέλκεται Adeò modò, & abundat: vt Virg. Túque adeò quem mox quæ sunt habitura deorum Concilia, incertum. 47
Eius) V Certitudinem ex intima familiaritate amplificat. *Euocate huc*) B Quidam putant vel E vel Huc redundare: quibus ego non accedo. nam exire potest ille, vt ad herum non veniat.

Sed eccum) V Ad vitandam hiulcam scenarum in vno actu tractationem, παρασκευῇ de more vtitur. D Eccum quasi ecce eum veteres dixerunt, eccum eccuius. Ellum quod apertiùs significat ecce illū: & obscuriùs ellū. 48

ACT. III. SCEN. IIII.

ARG. F In sequenti scena Dauus seni insultans, vt nuptias acceleret, hortatur. B non enim putabat fore vt sic ageretur. P Dauo facilè acquiescit Simo, eíque consilium suum prodit, & conatur ex fictis veras efficere nuptias. D cùm igitur herum seriò de tradenda filia colloqui cum Chremere, L quidque actum sit cognoscit Dauus, consiliū suum detestatur, B anxiúsque & exanimatus redditur. D Hic itaque locus est, in quo iam ad discrimen mali producta Comœdia, in meliorem partem iam incipit inclinare. V *Thesis.* 1 Dolus dolum vincit. 2 Incidit in foueam quam fecit, suáque ipsius nassa irretitur. 3 Quot serui, tot hostes. Exhortatoria est enthymemate conclusa. Propositio, Accersatur vxor. Ratio est à tempore. H Hîc interim videmus callidissima quæque cōsilia ferè pessimè cadere. Nam quid Daui consilio callidius? at quid ille Pamphilo perniciosius excogitare potuisset? K Scitè ergo non semper consiliis respondere euentus, multáque secus, ac nos putaueramus, euenire, & institutos interdum dolos parum feliciter succedere: M adhæc etiam homines non vndique circunspectos, nec planè prudentes, quibus abundat vita communis, assentationibus capi docet hæc scena. Idcirco Tullius lib. 1. Offic. monet, ne assentationibus patefaciamus aures, & ne adulari nos sinamus, in quo falli facile est. Vnde Solon, autore Laertio, dicere solebat, Cautè singulos obserua, ne fortè odium in corde tegant, dum blanda & arridenti facie te alloquuntur, dupláque illis lingua atra ex mente sonet. Hominem insuper malitia, quæ vitio iungitur, grassantem, confundi aliquando, ac in proprios incidere docet laqueos. Impossibile quippe est, vt id habeat successum, cuius principium malum est. Seneca scribens de ira ad Nouatū, sic ait, Nulli fortuna tam dedita est, vt

multa

multa tentanti vbique respondeat. Cic. in orat. pro Cluentio, sic ait, Minùs stultus est, cui nihil in mentem venit, quàm ille qui quod stultè alteri venit in mentem, comprobat.

Vers. gen. Iambici omnes. Primus est fragmentum sen. partis vltimi praecedentis scenae. Secundus quoque est senarius eiusdē generis: nempe tetrameter catal. Reliqui omnes sunt acatalectici, iique tetrametri, excepto penultimo dimetro.

DAVVS. SIMO. CHREMES.

1 AD TE *ibam.* S. *quidnam est?*

2 D. *Cur [vxor] non accérsitur? iā aduesperáscit.* S. *audin' tu illum?* *E. [vxor] redundat in versu, & videtur additū ab interprete.*

3 *Ego dudum nónnihil véritus sum Daue abs te, ne fáceres idem*

4 *Quod volgus seruórum sólet: dolis vt me delúderes,*

5 *Proptéreà quòd amat filius.* D. *egón' istuc fácerem?* S. *crédidi.*

6 *I'dque ádeo métuens vos celáui, quod nunc dicam.* D. *quid?* S. *scies:*

7 *Nam propémodum hábeo iam tibi fidem.* D. *tandem [cognósti] qui siem.* *A. [nosti].*

Ad epitasin pericu li pertinet, quòd eò res redit, vt Daui consilia obsint Pāphilo. D. *Ego dudum.* grauis oratio ab hoc pronomine plerunque exorditur. [L] Est autē hoc principiū à beneuolentia per antithesin.

2 *Iam aduesp.)* [B] Ex ritu nuptiarum hoc dictum videtur. Noctu enim vxor ducebatur domum, praelatis facibus. *Audin')* [V] Acclamatio superioris suasionis ex constanti serui dicto.

3 *Ego d.)* [D] Semper grauis incoeptio orationis, quae exordium sumit à pronomine Ego: vt, Ego te quae plurima fando. &, Ego postquàm te emi à paruulo. *Ego dudum)* Aduerbia temporis, aut certa sunt: vt, hodie, cras: aut incerta: vt, dudum, nuper. Itaque incertis certum additur tempus: vt iam dudum nunc nuper. *Nonnihil ver. s. D. abs te)* Breuiter, pro, veritus ne quid abs te fieret. Sicut suprà, Hei metui à Chryside. Et Cicero, Quod precatus sum à diis immortalibus. pro eo, quod est, quę à diis petii, precatus eos. *Daue)* [V] Peritoria est in Simone: in cuius exordio est προδιόρθωσις & enthymema, Quia mihi à seruo timui, igitur celaui. Antecedens à sententia & consuetudine infidelium seruorum confirmatur.

4 *Quod vulg. s. s.)* [D] Totum cū extenuatione protulit, tāquā qui satisfactū voluerit Dauo ob cōprobatā fidē eius. [B] Vulgus, dicitur ignobilior multitudo, quae pars maxima ciuitatis est. Vnde & Vulgus seruorum, maxima pars seruorum. *Dolis vt me del.)* Pleonasmus est: vt suprà, Quem tam apertè fallere incipias dolis. [S·D] Deludere est deridere, vel decipere. Cic. contra Rullum, Contemni majestatē Populi Romani, deludi, vosmet ipsos diutius ab isto patiemini? Terentius suprà, Vbius faciliùs passus sim, quàm in hac re me deludier.

5 *Egon' istuc)* [L] Cum auersatione pronunciandum. *I'dque adeò m. v. c. q. n. d.)* [R] Nō est ei statim aperiundum consilium nostrum, cuius suspectam habemus fidem, & quem suspicamur dolis nos delusurum, idque cauere prudentiae est non vulgaris. [S·D] Dicimus celo hanc rem, celo te hanc rem, celo tibi hanc rem, celo te de hac re. Est autem elegans hoc verbum, cùm passiuū vsurpatur. Cic. Famil. 5. De quo ad te, nō quòd celādus esses, nihil scripsi anteà. Idem, Debes existimare te maximis de rebus à fratre esse celatū. Idem ad Qu. fratrem, Indicabo tibi, quod à me in primis te celatum volebam. Idem pro Cluētio, Non est profectò de illo veneno celata mater.

6

7 *Nam prop. h.)* [D] Ridicula dilatio eius rei quae iam dudum nota est auditori. Hoc est Propemodum, cuius accusatiuus est à Modus. *Propemodum h. i. t. f.)* [S·D] Fidē habere & actiuè, & passiuè ponitur. Passiuè sic Cic. Famil. 6. Quare quando, vt Augures, & Astrologi solēt, ego quoque Augur publicus ex meis superioribus praedictis constitui apud te auctoritatem augurii, & diuinationis meae, debet habere fidem nostra praedictio. Id est, digna est, cui fides habeatur. Actiuae verò significationis plura sunt exempla: quorum partē

•L.Narratio. Simo errorē nuptiarum Dauo aperit.
•L.Admirantis.

•Versura Daui dissimulatio,[1] & faceta assentatio.

[hem] pendet ab hoc versu. licet 1 quibusdam cum sequenti ponatur.
L. Hem! numnā per. metuentis. Mu & hoc summissè dicitur.
• Sic alibi, Orator ad vos venio, sinite exorator vt siem.

S.* *Non fuerant nuptiæ futuræ.* D. *quid, non?* S. *sed ea grátia* dᵹ;ſdᵹ 8
Simulaui, vos vt pertentârem. D.* *quid ais!* S. *sic est res.* D. *vide,* aſſdſſ 9
* *Nunquam quiui ego istuc intelligere. vah consiliū cállidum.* {ſſdidſp ſd} 10
E. *Aut eliditur u in [quiui] aut i in [istuc]. Scaligerus mauult eliderē.*
S. *Hoc audi, vt hinc te iussi introire, opportúne hic fit mihi óbuiam.* D. *hem!* {iiſſſp ſiſſſp} 11
Númnam periimus? S. *[narro,] quæ tu dudum narrâsti mihi.* ſbſiſſſ 12
E. *Al. [narro huic,]* ſbſſſſ.
D. *Quidnam [audio!]* S. *gnatam vt det, oro, vixque id* exôro.* D. *óccidi.* ſiſiiſſ 13
E. *Trochaicus tetr. catal.* ſatttſ–
D. *Al. [audiam!]* *tum versus necessario iambicus.*

proferimus: Cic. Famil. 5. Si honos is fuit, maiorē tibi habere nō potui: si fides, maiorē tibi habui, quàm penè ipsi mihi. Idem Famil. 7. Tu me velim de ratione Gallici belli certiorem facias. ego enim ignauissimo cuique maximam fidem habeo. Cæsar de bello Gallico primo, Cui summam rerum omnium fidem habebat.

8 *Non fuerant)* [V] Narratiuncula imperfecta est. negotium quidem est de nuptiis: de modo quia simulabantur: de causa, quia propter explorationem finxit. Itaque breuis est cur fictæ erant nuptiæ, & quomodo filiam Chremetis vix exorauerat. *Sed ea gr.)* [E] Gratia, pro Causa posuit nouè. [S.D] Gratia apud antiquos pro Causa ponebatur: vnde fluxerunt eæ locutiones. animi gratia, ludi gratia. mea gratia, tua gratia: pro mea, vel tua causa: vel animi recreandi gratia. Cùm enim dicimus animi gratia, subticetur reficiendi, vel recreandi: duplicémque habet significationem. Aliquando enim sic loquimur, Ruri totum hunc mensem animi gratia traducam: id est, animi relaxandi nomine, & causa. Aliquando etiam sic, Animi gratia dicebam, quæ longè secus, atquè sperabam, accepit: id est, iocosè dicebam, quæ illi stomachum, contrà quàm putabam, fecerunt. Cicer. pro Cælio, Vt ad ea, quæ accusatores deformandi huius causa, detrahendæ, spoliandǽque dignitatis gratia dixerunt, primùm respondeam. Terentius suprá, Hic nunc me credit aliquam sibi falla-ciam Portare, & ea me hic restitisse gratia. *Sed ea gratia, &c.)* [M] Aristoteles interrogatus, authore Laërtio, quidnam mendaces lucrarentur: respondit, Vt cùm vera dixerint, illis nō credatur. Socrates apud Platonem in secūdo de Repub. sic ait, An nescis, quod ipsū mendacium omnes homines diíque oderūt?

Sic res est) [D] Quod Græci dicunt, οὕτως ἔχει. 9

Nunquam) [V] Laudat, sed εἰρωνικῶς. *Vah)* 10 [B] Deridentis esse videtur, tamen simulat se mirari. *Cons. call.)* Calliditas, prudentiæ pars est Aristoteli, & ita versatur in paruis rebus, vt prudentia in magnis.

Opp. h. f. m. obuiàm) [S.D] Multi, & elegantes 11 loquendi modi ex hac voce Obuiàm, ducuntur: vt, obuiàm mittere, obuiàm proficisci, obuiàm properare, obuiàm ire (quod & in bonam, & in malam partem capi potest: scilicet cùm est resistentis) obuiàm prodire, obuiàm procedere, obuiàm venire, obuiàm se ferre, vel offerre, obuiàm fieri. Cicer. ad Att. Obuiā mihi fit tabellarius. Idem pro Milone, Obuiā fit ei Clodius expeditus in equo, nulla rheda, nullis impedimentis. *Hem! Numnam)* [V] Iam fit ad Epitasin proximus gradus, & hic verum est, Malum consilium consultori pessimum est. Hæc ad spectatores dicuntur.

Numnam p.) [D] Nam παρέλκεται, vt in 12 Quisnam.

Quidnam audio?) Legitur & Audiam. Me- 13 nander enim sic ait, τί δὲ τοῦτ' ἀκούω. *Gnatam vt det, oro: vixque id exoro)* [S.D] Orandi significatio nota est: est enim idem, quod petere, vel postulare. Exorare verò est, quod oramus, & postulamus, impetrare. Cic. Fami. 16. Exoro vt mecum quàm sæpissimè cœnet. Idem pro Roscio Comœdo, vt peieret faciiè exorare potero. Idem in Verrem, Negat illa, posse hominem exorari. Idem pro Murena, Viri non esse, nec exorari, neque placari putat. Idem de Oratore, Nunc te iam exoremus necesse est, vt nobis explices, &c. Ibidem, Me frater

exorauit

14 ſſſſſp S. *Hem, quid dixti?* D. * *óptumè, inquam, factum.* S. *nunc per hunc nulla eſt mora.*

•L. Callida iteratio ad fallendū ex vocum ſimilitudine.

15 iiiiſſij C. *Domum [modò] ibo: vt apparêntur, dicam: atque huc renúntio.*

Al. [*nunc*]. iljiſij.

16 { ſibſſſi / ſibſſ } S. *Nunc te oro Daue, quóniam ſolus mĭhi effeciſti has núptias,*

17 aſſbaſſp D. * *Ego verò ſolus.* S. *corrígere mihi gnatum porrò enitere.*

•L. Repetitio tacitè ſtomachantis.

18 aiijdiſi D. *Fáciam hercle ſéduló.* S. *potes nunc, dum ánimus irritâtus eſt.*

Pollicetur quod minimè intendit.

19 iſbiſſii D. *Quiéſcas.* S. [*age ígitur. vbi*] *nūc eſt ipſus?* D. *mirum, ni domi eſt.* D. [*age igitur vbi*] A *ſine diſtinctione.*

D. *Mirum. ni.* Cautè Dauus callidam interrogationem excipit.

exorauit, vt huc ſecum venirem. *Occid.*

14 *optimè*) D Bene vſus eſt κατοφμίῳ, Occidi & Optimè, vt ſimilitudine falleret audientem. V Et hęc laus eſt, qua vel coactus ſeni illudit. *Per hunc*) D Chremetem ſcilicet.

15 *Domum nunc ibo*) V Vterque ſenex in tanto certamine mirè fallitur. *Ibo, atque huc renuntio*) D Variè Ibo, & Renuntio. *Atque huc renuntio*) MU Præſens pro futuro ad celeritatem indicandam. *Huc renuntio*) B Quidam interpretantur non filiæ, ſed Simoni. promittit enim huc ſe rediturum.

16 *Nunc*) V Altera eſt oratiuncula εὐκτική, cuius confirmationis pars, vt fit in minutis oratiunculis, præcedit ab honeſto, Quia tu nuptiarum author es, perge igitur. *Nunc te oro Daue*) D Te, id eſt, per quem ſtat ſumma negotii. Et modò magis verè rogat, quàm tunc cùm ait, Dehinc poſtulo, ſiue æquum eſt, te oro Daue. ibi enim iracundia latet, cùm dicit, Siue æquum eſt. *Effeciſti has*) Non Feciſti. eſt enim Efficere, perficere faciendo. Et bene Has, quarum cauſa laboro. B Non ſignificat Dauum nuptias ad exitum perduxiſſe, ſed elaboraſſe vt fierent. Quemadmodum dico, Efficit mihi bellum, cuius opera & conſilio mihi ab alio bellum infertur: Perficit, qui finit & componit.

17 *Ego verò ſolus*) D Et hoc ad increpationē dicit, non ad confirmationem. *Solus*) Id eſt, cui non aſſentiebat Pamphilus. *Corrigere*) V Propoſitio eſt, Summo ſtudio filiū corrige. *Porrò*) D In futurum, deinceps. Futuri temporis aduerbium. vel adhortantis: vt, Porrò q q quæ: *Enitere*) Labora: quaſi difficile ſit. & conatu ſit opus.

18 *Hercle ſedulò*) Productiones ſunt Comici ſtyli ad fucum orationis poſitæ. *Potes nunc* A' poſſibili argumentū: V ſiue à facili & occaſione, dū animus perturbatus eſt. R Docet omnibus in rebus arripiendam eſſe occaſionē: & rei bene gerendæ commoditatem, in qua haud paruin momenti ſitum eſt, minimè negligendam. Siquidem, vt ille canit, Fronte capillata eſt, poſt hæc occaſio calua. Occaſionis ſimulachrum ad hunc modum fingebat antiquitas, vt in Chiliad. habet Eraſmus. Volubili rotæ pennatis inſiſtens pedibus, vertigine quàm citatiſſima ſemet in orbem circumagit, priore capitis parte capillis hirſuta. poſteriore glabra: vt illa facilè prehendi queat, hac nequaquam: inde dictum eſt, Occaſionem arripere. Hæc Eraſm. Auſonius ſic de occaſione, Cuius opus? Phydiæ, qui ſignum Pallados, eius, Quique Iouem fecit, tertia palma ego ſum. Sum Dea, quæ rara & paucis Occaſio nota. Quid rotulæ inſiſtis? ſtare loco nequeo. Quid talaria habes? volucris ſum, Mercurius quæ Fortunare ſolet, trado ego, cùm volui. Crine regis faciem? cognoſci nolo. ſed heus tu, Occipiti caluo es? ne tenear fugiens. Quæ tibi iuncta comes? dicat tibi. dic rogo, quæ ſis? Sum Dea, cui nomen nec Cicero ipſe dedit. Sum Dea, quæ facti, non factique exigo pœnas, Nempe vt pœniteat, ſic Metanœa vocor. Tu modò dic quid agat tecum? ſi quando volaui, Hæc manet: hanc retinent, quos ego præterii. Tu quoque dum rogitas, dum percuntando moraris, Elapſam dices me tibi de manibus. *Dum animus irr.*) D Quia dixerat, Iræ ſunt inter Glycerium & gnatum. Irritatus eſt, commotus, ira prouocatus. vt in Phormione. Ducitur autem verbum à canibus, qui reſtrictis dentibus hanc literam r. imitantur.

Quieſcas) Id eſt, conquieſce, imperatiui modi,

*L. Perturbatio Daui & consilii sui detestatio.

Ad hunc modum ferè fingit Terêtius consilia callidissima fallere.

S. *Ibo ad eum, atque eadem hæc, quæ tibi dixi, dicam [eadem] illi.* D.* *nullus sum.* ddſaſaſp 20

D. Ali.[itidem]. ² *In [nullus] necessariò eliditur s.*

Quid caussa est, quin hinc in pistrinum recta proficiscar via? ſſſſdſi 21

Nihil est preci loci relictum, iam perturbaui omnia: aiijſſſp 22

Herum fefelli: in nuptias conieci herilem filium: ijſiſiſp 23

Feci hodie vt fierent, insperante hoc, atque inuito Pamphilo. ddſſſſi 24

Hem astutias. Ironia est. sibi enim omne malum ascribit.

Hem astutias. quod si quiêssem, nihil euenisset mali. ſiſidſſi 25

Sed eccum ipsum video. occidi. iſai 26

modi, ne iniuriosum videretur. *Quiescas*) Pro quiesce, aut deest Volo, aut Facito. V Passim suffragatur veterator, sed non ex animo. *Age igitur*) D Age, dic: vt est, Egi, atque oraui tecum. aut aduerbium est hortandi. *Mirum ni d. est*) Existimationem intulit, incertum fugiens. & est compositum: quasi, hoc est mirum, ni domi est. Cautè seruus callidam interrogationem senis paratus excepit. Memor simulatæ discordiæ cum amica, fingit non se alibi eum esse suspicari, quàm domi.

20 *Dicam eadem illi*) D In aliis Itidem scriptũ est, quod si est, pro Item accipiamus. An Ego idem, pro Item? *Nullus sum*) V Querela est. Nam Dauus se miserrimum esse cõqueritur. D Plus est nullum esse, quàm periisse. nam qui periit, vel corpus habet reliquum: qui verò nullus est, ita non est, ac si natus non sit. B Prouerbiales sunt Comicis hyperbole, nullus sum, & occidi, & perii, quibus desperationem, aut ingens malum significamus. S. D Titus Liuius ab vrbe condita sexto, Ipse vindex vester, vbi inimicis visum est, nullus repente fui. Terentius in Hec. Sed ostium concrepuit. credo ipsum ad me exire: nulla sum. Ponunt etiam eleganter Latini Nullum pro irrito, inani, & nullius vis. Cicero in Prætura vrbana, Minutius quidam mortuus est, eius testamentum erat nullum: lege hereditas ad gentem Minutiam veniebat.

21 *Quid c. est, q. h. in p. r. pr. via?*) R Ouidius, Conscia mens vt cuique sua est, ita concipit intra Pectora, pro facto, spémque metúmq; suo. *Quin hinc*) V Ratio est à pœnæ seruilis apud veteres præsertim Græcos vsitatissimæ magnitudine. *Hinc*) D Id est, ex hoc loco. *Recta pr.*) Bene Recta: vt corporis impulsionem lucrifaciam. aut Recta, vt non eam ad precatorem, aut ad Pamphilum. Et bene Proficiscar: proficisci enim in rem ægrã ac difficilem dicimus. Et Recta via, plana dixit, non tantùm recta.

Nihil) V ἀνθυποφορὰ quatuor rationibus 22 constat, cur tantam pœnam subterfugere nequeat. D Subiungit ergo causas cur proficiscatur in pistrinum. *Nihil est preci*) Quod prædixit senex. L Preci Datiuus à Prex, quod non est in vsu. MU Hoc Datiuo vsus est etiã in Phorm. Ablatiuo vsus est Horat. Et prece blanda ducere quò vellet. Et Persius, Non tu prece poscis emaci. Plautus in Capt. etiam accusatiuo vsus est, Quod antehac pro iure imperabam meo: nunc te oro per precem. *Iam pert. o.*) D Allocutio in qua quid metuat, quid velit, manifestum est.

Herum fefelli) Hæc enumeratio causarum 23 est, qua magnificè exaggerauit errores suos. Conieci) Nec Immisi, sed Conieci: quod impetum & iniuriam significat. *Herilem filium*) τὸν τρόφιμον.

Feci hodie) Nec solùm Feci, verum etiam 24 addidit tempus, Hodie: vt ne diecula quidem eius sit, quod fecerat, mali. *Insp. hoc, a. i.*) Insperante & Inuito, duplex offensio.

Hem astutias) Bona εἰρωνεία. Pluraliter di- 25 xit Astutias, quasi is qui abundet astutiis, vt ei vna non sufficeret. V Peroratione se proptè meritum id genus pœnarum, & ita miserum esse colligit.

Sed eccum) Studet semper Poëta vt qua- 26 dam præparatione scenas eiusdem actus connectat.

27 aibIſſap *Vtinam mihi eſſet áliquid hîc, quo nunc me præcipitem darem.* *E. Trochaicus tetr. catal.* [A] *tum [mihi] mono ſyllabum erit,* atbſsdtv.

27 *Vtinam)* Deſperantis hæc ferè iudicatur. *Vtinam m.e,al.)* [D] Non dixit gladium, aut laqueum: ne eſſet tragicum. Ergo expreſſit bene, dicens, Quo me nunc præcipitem darē. [Mu] Præcipitium, non cliuum intelligo. nam illud præcipitare, quod Goueanus ex Adelphis citat, iocularirer dictū videtur. [S.D] Præcipitem ſe dare elegans eſt, pro ſe ex edito loco in imum deiicere, vel ſe præcipitare. Vt autem de præcipite ſcribamus: præceps interdum ad locum pertinet: & dicitur præceps locus, vnde quis ſe præcipitem dare facilè poſſit: vel via præceps eſt, in qua vix licet ſine aliqua prolapſione conſiſtere. Ad alia etiam quadrat: dicitur enim homo præceps, qui nullo capto conſilio ad omnia profectus eſt, vel omnia inconſultè, & temerè aggreditur, nulla vtens prudētia, nulla deliberatione. Ponitur verò interdum pro vehementer celeri, & ſubito: id quod tam ad res, quàm ad perſonas refertur. Etenim appellamus præcipitem profectionem, præcipitem diſceſſum, præcipitem reditum, & ſimilia. Quorum ſuſceptio plena temeritatis, & inconſulti animi eſt. Atqui præter priorem locutionem (ſcilicet præcipitem ſe dare) duæ ſunt aliæ locutiones ex hoc nomine, non obſeruatione indignæ ex quidem. Sunt autem huiuſmodi, præcipitem agere, & præcipitem ferri. Præcipitem agere eſt exturbare: ſed certo quodam loquendi modo dicunt Latini aliquem à furore, vel furiis, vel amentia præcipitem agi, qui furoris, vel amētiæ plenus videatur, & quaſi per furorē, vel amentiam à mente, & ratione deiectus. Cicero in Verr. Act. III. Multa & in deos, & in homines impiè, nefariéq commiſit: quorum ſcelerum pœnis agitatur, & à mente, cōſilióque deducitur. Agunt eum præcipitem pœnæ ciuium Romanorum, quos partim ſecuri percuſſit: partim vinculis necauit: partim in implorantes iura libertatis, & ciuitatis, in crucē ſuſtulit. Item pro Cecinna. Quid igitur? ſi glebis, aut ſaxis, aut fuſtibus aliquē de fundo præcipitem egeris, iuſſúsque ſis, quem hominibus armatis deieceris, reſtituere, reſtituiſſe te dices? Præcipitem ferri; Præceps ferri dicitur, qui præceps agitur. Vnde præcipitem amentia ferri. Præcipites etiam ferri dicimur, cùm nimia celeritate vtimur, & non ſatis conſyderatè, aut conſultò quid agimus. Cic. in Verr Act. VII. Præceps amentia ferebare, qui te exiſtimares auaritiæ vulnera crudelitatis remediis poſſe ſanare. Idem pro Planc. Sed ego, Laterenſis cæcum me, & præcipitem ferri confitear in cauſa, ſi te aut à Plancio, aut ab illo dignitate potuiſſe ſupērari dixero. Idem de Amic. Moleſta veritas eſt, ſiquidem ex ea naſcitur odium, quod eſt venenum amicitiæ. Sed obſequium multò moleſtius, quòd peccatis indulgens, præcipitem amicum ferri ſinit.

ACT. III. SCEN. V.

ARG. [D] Hæc ſcena cuius perturbationis eſſe debeat, etiam ſuprà Poëta præſtruxit, cùm ad conſentiendum Daui conſilio tardum Pamphilum faceret. [V] Eſt vero ſcena *ἐπιτατικὴ*. Inciepat enim Pamphilus tum ſeipſum propter ſtultitiam, [P] quòd ſeruo futili auſcultans, [B] doloſúmque eius conſilium ſecutus, reſponderit patri ſe ducturum vxorem, [V] tum ip'um Daui conſilium, quo intricatus ſeſe extricare nequit. [H] adeò in pericula magna fuerat illius gratia coniectus. Deliberat etiam ſecum Pamphilus quid inter ſacrum & ſaxum obſiſtens faciat. Grauiter quoque incandeſcit: nam acerbum eſt conſilia noſtra ſecus euenire, atque putaueramus. [V] *Tex.ſs.* 1 Nemo læditur niſi à ſeipſo. 2 Falluntur nimiùm creduli amatores vel à ſuis ipſorum ſeruis. 3 Serui ferè ſui ſimiles ſunt. [K] Non cuiuſlibet ſequenda conſilia neque cuiuis fortunas noſtras cōmittere nos debere, hæc docet ſcena. nam [M] qui viliſsimæ perſonæ freti conſilio, [R] id temerè nullóque omnino cum delectu faciunt, ſæpe numero ſtultitiæ ſuæ luunt pœnas: [M] ad ídque tandem deueniunt, vt locum pœnitentiæ vbique relinquant, & meritò ab omnibus qui rectè ſapiunt, in rebus agendis derideantur. Quapropter Herodotus libro 7. Bene inquit, conſultare, maximum eſt lucrum. & rei conſilio geſtæ lætus plerunque eſt exitus. Cic. lib. 1. Offic. ſic præcipit, Eſt igitur adoleſcentis maiores natu vereri, ex hiſque eligere optimos & probatiſſimos, quorum conſilio & authoritate nitatur. ineuntis enim ætatis inſcitia, ſenum conſtituenda & regenda prudentia eſt. Socrates apud Platonem in eo Dialogo, qui Theages de ſapientia inſcribitur ſic ait, Conſilium res ſacra dicitur. Non eſt diuinius aliquid, de quo homo conſulere queat, quàm de eruditione ſui ac ſuorum. *Verſ. gen. Iambus tet. amet. 1 ac. talel.s.i.*

PAMPHILVS, DAVVS.

D. Accusatio.
L. *Scelus* pro scelerato per auxesin: & est metonymia.

* Metaphoricôs à vase futili & rimoso ductũ, in summo periculo vsurpatũ.

VBI illic scelus est, qui me pérdidit? D. *péríj.* P. *atque hoc confiteor*
Iure obtigisse, quandóquidem tam iners, tam nulli consili
Sum. seruón' fortunas meas me commisisse futili!*

1 *Vbi illic scelus*) D Nimiùm terribile est, ferire animo quàm videas eum contra quem irascerjs. *Vbi illic scelus est qui:* Ad intellectum, non ad verba redegit. & est figura σύνθεσις per genera. Virgil. Pars in frustra secant. Sed hic figura est per numeros: nã quia Scelus, scelestus intelligitur, modò Qui subiunxit, non Quod. R Relatiuum non ad nomen Scelus, sed ad ipsū refertur. *Scelus*) V Enallage est pro scelesto. *Qui me perd.*) S·D Perdere interdum est amittere, vel iacturam alicuius rei facere. Cicer. Famil. 4. Summo ingenio, summa virtute filium perdidit. Ibidem, Ex istimabam omneis me & industriæ meæ fructus & fortunæ perdidisse. Elegans verò est, pro affligere, vel euertere. Cicer. Famil. 14. Per fortunas miseras nostras vide, ne puerum perditum perdamus. Ibidem, O me perditũ: ò me afflictum. Idem ad Att. 2. Nos non inimici, sed inuidi perdiderunt. Idem pro Roscio Amerino, Quæ mors tãtùm potuit, vt omneis ciues suos perdiderit, & afflixerit? *Atque hoc*) V Concessione fatetur se iure deceptum esse, atque ita sese increpat.

2 *Quandoquidem*) Ratio, quia sibi consulere nequiuit, quia seruo nimium credidit. *Tam iners*) L Sine arte, L hebes ac retuso ingenio. Rod. Agricol. libr. 3. Dialecticæ inquit, Et docere quidem rem facilem esse, & quam quisque tantùm non inertissimæ mentis præstare possit. *Tam nulli consil.*) D Vna pars orationis est, Nulli consilii. Nos nullius & solius, rectè autem veteres, nullo nulli, solo soli declinabant. MU Puto, Nulli consilii, esse vnicam dictionem indeclinabilem. B Priscianus Institutionum Grammaticarum lib. 2. tradit veteres octo illa nomina, vnus, vllus, vter, nullus, totus, solus, alius, & alter, sic inflectere consueuisse, vt alia primi & secundi ordinis. citat & hunc Terentii locum inter exempla ex idoneis authoribus. Trapezontio Consilium quandoque significat vim, qua facilè quisque aliquid perficere possit. S·D Consilium in genitiuo casu nonnullas locutiones profert parum ad præsentem accedentes. Ex autem sunt huiusmodi. Res magni cõsilii: scilicet, in qua opus est consilio. Cic. ad Att. 2. Est res sanè magni cõsilii. Idem, Nihil mihi adhuc accidit, quod maioris consilii esset. Et & alia locutio: nempe, Hæc sunt consilii: id est, consilium de his iniri, & capi potest. Cic. Famil. 9. Ergo hæc consilii fuerunt: reliqua necessaria Id est, in his cõsilio vti potuimus: vel, ad hæc consilium adhibere, liberum & integrum fuit. Idem, Consilii res est adhuc incerti. Præterea sic loquuntur Latini, Consilii tui est, pro deliberare potes, vel debes: aut consyderare potes, vel debes. Cic. Famil. 3. Quid in eo genere efficere possis, consilii tui est. Cælius Cicer. Famil. 8. Tui consilii est, si tempus, si Senatus coget, si honestè à nobis recusari non poterit, velisne perseuerare. Sed hæc nihil ad præsentem Terentii locutionem accedunt: hic enim nulli, pro nullius consilii esse, idem est, quod nullo consilio præditum esse, vel omni consilio esse destitutum.

3 *Seruó' fort. m. me c. f.*) B Méne fortunas commisisse homini inimico, eidémque adeò nocenti, vt ne si velit quidem posset sibi temperare quin alium mactet infortunio! Dãnat his verbis suam stultitiam Pamphilus, & rectè addidit Futili. Qui enim salutem suam committit ei, cuius opera mox sit periturus, perinde facit vt ii, qui vinum, quod seruatũ fideliter velint, futili infundunt vasi, vnde continuò fit effundendum. Laur. Vallensis secundo Commẽtario, —Méne incœpto desistere victam, Nec posse Italia Teucrorum auertere regem! Hic placet, inquit, mihi vt subintelligas, Verène ita est, me non posse Italia auertere regem Teucrorum! Plinius Iunior, Hominémne Romanum tam Græcè loqui! id est, verène ita est, vel oportuítne, siue oportet: Terentius in Andria, Seruón' fortunas meas cõmisisse me futili! *Me commisisse*) D Non Commendasse: sed Commisisse. Committimus enim quæ cum magno periculo volumus esse seruata. *Futili*) Leui. nam à vase, quod futile dicitur, quod non deponitur ministri sacrorum, quod est acuto fundo, & patulo ore: eóque instabile est. S·D. Vtebantur

4 diddasp *Ergo prętium ob stultitiam fero:* *sed inultum [nunquam id aúferet.]* * L. Communitio

K. Al.: [id nunquam a me auferet]. diddasp : *al. [id nunquam feret:] al. [id nunquam auferet.]* ^ *tunc ex [inultum] nihil elidendum.* diddasp.

5 Mesdsp D. * *Posthac incolumen sat scio fore me, nunc si [hoc deuito] malum.* * L. Trepidatio Daui. *G. [deuito hoc]. Alii [euito hoc.]* sdibissp.

eo in sacrificiis deæ Vestæ: quia aqua ad sacra hausta, in terra non ponebatur: quod si fiebat, piaculum erat. Vnde excogitatum vas fuit, quod stare non posset, sed positũ statim effunderetur. Ea antiqua fuit futilis significatio. Per translationem interdum pro inani elegãter ponitur. Prætereà interdum ad personas refertur: & dicuntur futiles, qui silere tacenda nequeunt, sed ea effundunt. Cicer. de Finib. Quis non odit sordidos, vanos, futiles? Idem de Diuinat. Aruspices vanos, futilésque esse dicamus. D Virg. Consiliis habitu non futilis author. R Nemo homini futili suas committet fortunas, nisi cum Pamphilo Terentiano, pretium ob stultitiam ferre velit.

4 *Ergo pret.)* V Clausula est, Verè igitur deceptus sum. D Pretium pro stultitia, pœna est: pro virtute, præmium. Ergo pretium generaliter pro bene, aut malè facto redditur. sed discernitur ita. nam pretium pro stultitià, est pœna: pretium pro virtute, honor est & lucrum. *Pretium ob st. ult.)* Sic Plautus locutus est, Pretium ob Asinos. pro, Asinorũ pretium. Virg. Rem magnam, pretiúmque moræ fore. Et alibi, Illum Tydides alio pro talibus ausis Affecit pretio. & est figura ἰνδαλμός. vt apud Virg. Inuidisse deos patriis vt redditus oris. *Pretium ob st. f.)* B Seruius in nono Æneid. hunc locum citans dicit Pretium pro pœna positum esse. *Id inultum nunquam a me auferet)* Pro eo quod est, nunquam eo facto non punito abibit. sic loquitur & in Adelph. Ni faciant, quæ illos æquum est, non sic auferent. *Inultum id nunquam auferet.)* S. D Auferre semper ablationem habet, sed id varié. quod vt cognoscas, sic huius verbi significationes distinguemus. Ponitur primùm aliquando pro impetrare, siue id leniori impetrandi significatione intelligatur, siue vehementiore extorquendi sensu. Cic. ad Att. 6. Illud quidem fatebitur Scaptius, me ius dicente, sibi omnem pecuniam ex edicto meo auferendi potestatem fuisse. Idem ad Att. 16. Audiuimus Cæsarem: verba fecimus pro Buthrotiis: liberalissimũ decretum abstulimus. Idem pro Quint. Destitutione illa perculsus Quintius à Scapulis paucos dies aufert: in Galliam mittit. Id est, paucorum dierum spatium impetrat. Ibidem, Vnde eo plus opis auferret, quo minus attulisset gratiæ. Ponitur etiam aliquando pro referre, vel ad se recipere, vel asportare. Cicer. ad Att. 6. Quid potuit queri is, qui auferre pecuniam cùm potuit, noluit? Idem pro Milone, Cederet æquo animo legibus, tecum auferret gloriam sempiternam. Eodem significato dicit Terentius aliquid auferre: vel auferre inultum. Interdũ quoque ponitur pro extinguere, vel reprimere, aut tollere. Id quod non in furto, aut deceptione positum est, sed in debilitatione inferenda. Cic. in Verr. Act. 3. Vt aliis die: amicis illius, & defensoribus non modò spem victoriæ, sed etiam voluntatem defensionis auferret. Idem de Amic. Solitudo aufert fructum voluptatum. Idem de Senect. Senectus quanuis non sit grauis, tamen aufert eam viriditatem. In qua etiam nunc erat Scipio. Nõ minus, quàm superiora omnia, elegans est & venustũ, quod dicit Cic. Famil. 2. Te, inquit, hortor, vt omnia gubernes, & moderere prudentia tua. ne te auferant aliorum consilia. id est, ne alios potiùs audias, quàm te ipsum. Sic variè à Latinis vsurpatur hoc verbum. Cùm verò ablationem habet, ferè extra personã est, & magis ad res refertur, ponitúrq; pro abripere, detrahere, adimere. Veruntamẽ etiam ad personas quadrat. Cic. in Verr. Act. vtt. Itaque erant exitus eiusmodi, vt alius inter manus è conuiuio, tanquam è prælio, auferretur: alius tanquam occisus relinqueretur. De re: Cicero pro Rosc. Amer. Multa palàm domum suam auferebat: plura clàm de medio remouebat.

Posthac i c. s. f. f.) R Sic dicere solemus in magno periculo positi: nunquam nos periclitaturos, si illud periculum potuerimus euadere. Audacter se incolumem in futurum promittit fore, cùm vita hominis tam variis, multísque sit periculis conferta, sed hoc dicit, Sic inquit periclitor. si hoc euasero, scio me nõ posteà periclitaturũ. Menander sic & est sensus, tam difficile est hinc euadere, vt qui hinc euaserit, videatur immortalis futurus.

*L. Instauratio que relæ per dubitationem. P. * *Sed quid ego nunc dicam patri! negabón' velle me, modò* 6

Qui sum pollícitus dúcere! qua fidúcia id fácere áudeam! 7

Vterque expers est consilii. *Nec quid me nunc fáciam, scio.* D. *nec quid de me, atque id ago séduló.* 8

Al. [quidem me: atque], ...

Dicam áliquid iam inuentûrum, vt huic malo áliquam [prodúcam] moram. P. *oh.* 9

D. Al. [proiiciem].

*L. Trepidantis. *D. Grauis est interrogatio cũ ironia. D. * *Visus sum.* P. * *ehodum bone vir, quid ais? vidén' me [consiliis tuis]* 10

Al. [tuu eo fuge], sed versus non constat.

*L. Promissio auxilii loco defensionis. *Miserum impeditum esse?* D. * *at iam expédiam.* P. *expédies!* D. *certè Pámphile.* 11

6 *Sed quid ego)* V Ab animo ancipiti in tanto periculo, Quia promisi patri nuptias. & hic fit mentio pietatis filiorum in patres. *Dicam patr.)* D Bene Patri, non Simoni: vt de authoritate huius nominis summus terror exurgat. *Modo pollicitus sum)* Modò miré. etenim maiorem vim habent recentiora promissa.

7 *Pollicitus sum)* Oratoriè meliùs Pollicitus sum dixit, quàm si Promisi, diceret. *Qua fiducia)* Ad personam suam retulit. & Fiducia modò impudentiam significat.

8 *Nec quid me n. f.)* Nos. Quid faciam, veteres autem Me addebant. Et nota Faciam, cum ablatiuo casu. Ablatiuus casus Me. M.V Vtrunque dicitur, quid faciã me. & quid faciam de me: quid futurum est me & quid futurum est de me. Sic Phorm. O Geta quid futurum est? Cic Sed quid de Tulliola mea fiet? id vos videte. In Adelph. Sed de fratre quid fiet? *Atque id ago)* D Id quæro, hoc est, vt inueniam quid faciam.

9 *Aliquam prod.)* Differam, protendam, prolatem. P Id est, vt huic pœnæ dilationem interponam. S.D Pro moram producere dicit Cicero moram quærere, acquirere, afferre, inferre, inijcere, interponere, adiungere, iniungere, facere.

10 *hod.)* V Nunc & Dauum increpat amarulenta ironia. *hodum)* Verbum est intentionem deposcentis. *Ehodum bone vir)* L Grauis interrogatio, & minantis cum iracundia. Et hoc ... prosequitur cum omne genus contumeliæ leue in eum dicimus, in quem ferimur iracundia. *Visus sum)* Hoc est, nunquid negare potes?

11 *Miserum* V Confirmat ab euentu, cuius hic est ... Siquidem Pamphilus persuasus à Dauo, vt capistrum nuptiis daret. qui cùm rem seriam esse videat, atque ita se rebus matrimonii implicitum, vt euoluendi & elabendi locus non sit Deceptus autem nunc Daui consilium damnat. in Charybdim incidit, è qua vix vllis rationibus eriperetur. *Impeditum esse)* D Impeditus est propriè, qui ita pedes habet illigatos, vt progredi non possit. sed hic ad negotium. B De nuptiis retulit Pamphilus, & Dauus non defendit, sed emendaturum se promittit. S.D Generaliter pro eo est, quod quouis modo impedimentũ infert, obstat, interpellat, excludit. Atq maiorè habet in passiua significatione, quàm in actiua elegantiã. Cic. Famil. 13. Impedior verecundia, ne te pluribus verbis rogem. Sic dicit idem Cicero impediri iureiurando, compromisso, officio, religione, mœrore, maleuolentia, liuore, & similibus. Huic contrarium est expedire. Vnde mox Dauus Pamphilo respondet, At iam expediam. Præterea ab impedire impedimentum dicitur: scilicet quicquid ad rei functionem obest: aut causa grauior, quæ moram afferat, obstétque rei agendæ, atque exequendæ: vt apud Cicer. de Orat. primo, Demosthenes impedimenta naturæ, diligentia industriáque superauit. Id est, naturæ vitia, & linguæ tarditatem: quæ rectam literarum appellationem, decorámque orationis pronuntiationem impediebat. Alia est huius vocis significatio, cùm impedimenta pro sarcinis ponuntur, idque tam in singulari, quàm in plurali numero: vt apud Cic. pro Milone, Cum vxore veheretur in rheda penulatus, vulgi magno impedimento, ac muliebri, & delicato ancillarum, puerorúmque comitatu. impedimento autem esse, idem est, quod obstare. Cic. Famil. 10. Quis fuerit impedime

12 ßdßſſp P. *Nempe vt modó.* D. *immo mélius ſpero.* P. **oh, tibi ego vt credam fúrcifer!* *L. Refutatio à perſona & antè factis.

13 ßlCaſſp *Tu rem impeditam, & pérditam reſtituas! [hem quo fretus ſiem,]* *Eraſmus putat [hem] addi extra metrum. ßlidßp. Scaligerus id negat. ſed legit, [hem quo fretus ſim.] eliditque s ex [fretus]. ßlidßp.*

14 dſſi ß *Qui me hódie ex tranquilliſſima re conieciſti in núptias.*

15 ſſdſſdip **An non dixi hoc eſſe futûrum?* D. *dixti.* P. *[quid méritus es?]* D. *crucem.* *R. [quid meritus?] ßſdſdtv: ^ſic trochaicus eſt tetr. catal.* *L. Amplificatio à præmonitione antegreſſa.

16 ßidßßl *Sed [paú!ulùm ſine] ad me vt rédeam. iam áliquid diſpíciam.* P. *hei mihi.* *R. [ſine paululum]. ^ vt ſit trochaicus dtſaadt–.*

pedimento, arbitror ex Planci literis cognouiſſe. *At iam exp.*) D Non ſe defendit, ſed emendaturum promittit. & bene ad Impeditum, Expediam retulit, duo promiſit ſimul: & tempus cum celeritate, & effectum. *Expedies?*) V Ironica hæc ſunt.

12 *Imo melius*) D Bene Meliùs comparatiuo eſt vſus. quaſi hoc bonum ſit, illud melius. *Vt credam furcifer!*) B Subauditur verbum Vis: vt ſit, vis ò Furcifer vt credam tibi hoc? D Furciferi dicebantur, qui ob leue delictum cogebantur à dominis, ignominiæ magis, quàm ſupplicii cauſa circa vicinos furcam in collo ferre, ſubligatis ad eam manibus, & prædicare peccatum ſuum, ſimúlque monere cæteros nequid ſimile admittant. Itaque & Cicero de ſeruo. Quid inde furcifer? quò progreditur?

13 *Impeditam & perd. reſt.*) Multum progreſſus eſt, Impeditam dicere: modò Perditam dixit. Senſus hîc eſt, integram perdidiſti, & perditam reſtituas! *Tu*) Hoc eſt, qui integrã expeditámque turbaſti. *Quo fretus ſiem*) Eſt memor ſe antè dixiſſe, Dauum video, cuius conſilio fretus ſum.

14 *Qui me*) V Ab impoſſibi. Nam inextremũ malum confectus ſum tuo conſilio. *Me con ieciſti in nuptias*) S. D Id eſt, tuo conſilio factum eſt, vt ducere Philumenam vxorem cogar. Sic loquitur Dauus in Scena ſuperiore proxima, In nuptias, inquit, conieci herilem filium.

15 *Hoc futurum*) D Vt ab illa excludar, huc concludar. &, Vide quò me inducas. *Quid meritus es?*) B Priſcianus, Participia pro verbis ponunt, inquit, Attici. faciunt idem & frequenter Latini. Terent. in Andria. Quid meritus es? pro, quid meruiſti? Hoc Romani faciunt in omnium paſſiuorum & deponentium & communium præteritis adiungentes Verbum ſubſtantiuum. *Quid meritus es?*) MU Videtur Areopagitarum, conſuetudinem imitatus, qui perac̃tos reos interrogabant, quid ſibi commeruiſſe viderentur: atque hi nonnunquam grauius aliquid reſpondebãt, vt miſericordiam concitarent: quomodò hic Dauus crucem ſe commeruiſſe reſpondit. *Crucem*) V Callidè pœnam per conceſſionẽ ſatis magnam ipſe pronuntiat, ſed ita vt deprecationi viam ſternat. D Plena ſatisfactio eſt, confeſſio peccati ſine recuſatione pœnarũ. nam mitiores eos reddimus, quibus vultu operæ pretiũ pro delictis noſtris offerimus. Virg. Equidem merui, nec deprecor, inquit. B Meretur veniam reus, cùm ipſe ſibi pœnam eligit: innocentiæ proximus eſt, qui culpam fatetur ſuam. *Crucem*) Bene hoc ſeruus. Nam ſeruorum, non ciuium crucis erat ſuppliciũ. Hinc & Cic. pro Rege Deiotaro, Quæ crux huic fugitiuo poteſt ſatis ſupplicii afferre?

At me vt redeam) D Redire ad ſe dicitur, 16
qui animum recipit, & ſedem mentis. Virgil. Victus redit ad ſe. & hîc de corpore dixit. Ad ſe autem redit, qui amens eſſe deſiſtit. S. D Redire ad ſe, locutio eſt ſignificati duplicis. Nimirum interdum eſt idem quod reſpirare, recreari, refici, leniri, mitigari: vt apud Terentium in Adelph. Tandem reprime iracundiã, atque ad te redi. Redire quoque ad ſe, ponit Cicero pro ad ingenium redire, libro ſeptimo ad Atticum his verbis, Id quod animum induxerat, paulisper non tenuit: ſed citò ad ſe rediit, meisque honorificentiſſimis ergà ſe officiis victus, pluris illa duxit, quàm ſuam pecuniam. Pro redire ad ſe, Latinis etiam vſitatum eſt, colligere ſe. Id quod item duplici modo ab illis ponitur. Interdũ enim eſt diſſipatas animi partes, rurſum in ſuum locum cogere: diſſipatas, inquam, eas qualibet perturbatione, quæ in animum cadere poſſit: vt eſt metus, pauor, dolor, ægritudo, ira, triſtitia,

In [supplicium] nihil eliditur. nisi [vti] pro secundo [vt] legas (vt leui quædam exemplaria habet) vel trochaicum esse manus. fbasldt-. Glareanus omittit prius [vt]. Id hoc nihil ad metru.

17 *Curnon hábeo spátium, vt de te sumam supplícium*, *vt volo!* fbasldij

18 *Nanque hocce tempus præcauêre mihi me, haud te vlcísci, sinit.* fsibsfp G.[hi.],& erit trochaicus vt tres præcedentes, littaliv.

dubitatio.& similia. Interdum verò est se reficere,& recreare post agitationem, vel laborem nimium, vel etiam damnum rei cuiuslibet factum. Prioris significari exempla. In hoc genere nos colligere dicimur, cum vel metum abiicimus: vel dubitatione præcisa summam cogitationum, & consiliorum nostrorum facimus: vel cùm nobis velut animũ addimus,& spiritum tollimus: non nos mœrori, aut angori dedentes. aut animum ipsum despondentes: vel cùm depulsa mentis perturbatione quietiores reddimur,& ad sanitatem nos recipimus. Cic Famil.I. Collegi ipse me,& cum ipsa quasi Repub. collocutus sum. Idem Famil.III. Vt me collegi, cætera mihi facilima videbantur. *Dispuiam*) D Dispicere, est disquirere consilium, despicere, deorsum aspicere.

17 *Cur non hab.sp.*) ἀντιμιμ. *Vt de te sumam suppl.*) S.D Supplicium sumere, idé est quod punire. Cic. in Verr. Act.IIII. Intellectum est, id istum agere, vt, cùm Sthenium sine vllo argumento, ac fine teste damnasset, tum homo nefarius de homine nobili, atque id ætatis, suóque hospite virgis supplicium crudelissimè sumeret. Idem, Videtisne, quos nobis Poëtæ tradiderunt, patris vlciscendi causa supplicium de matre sumpsisse?

Nanque hoc tempus pr.) D Sic Virg.-Sed motos præstat componere fluctus. & est ἐν ἀληθείᾳ: illud enim cogit, hoc finit. *Haud te vlc.s.*) B Quidam hunc locum sic explicant: vlciscor de te, id est, contra te facio vindictam, vel accipio pœnam de te in vindictam. *Nanque hoc. t.pr.m.me.h.te,vlc.s.*) R At reperiuntur tam stulti, qui malint statim vlcisci, neque in idoneum tempus differre vindictã, quàm sibi præcauere: quod fieri non debere, docet hoc loco Terentius. Securitati enim antè, quam vindictæ consulendum est semper. Hic pueri imbibant illam præclaram Solomonis, atque egregiam doctrinam, vindictam prohibentem, Ne dic, reddam malum: sed expecta dominum: is saluabit te.

ACT. IIII. SCEN. I.

A R G. D Elegans perturbatio, inqua inter se Simo, Pamphilus, Dauus, Charinus, Byrrhia, Chremes, omnes omnibus redduntur offensi: P sed potissimùm Charini in Pamphilum continetur iurgium, L querela,& expostulatio. & est epitasis vtriusque partis fabulæ. V *Theses.* 1 Iniurii sunt, qui sua commoda ex aliorum incommodis comparant. 2 Perfidi sunt, qui fidem violant,& promissorum immemores sunt. 3 Qualis herus est, talis seruus. In Charino est de perfidia hominum conquestio. In Pamphilo est per translationem criminis in Dauum expurgatio. In Dauo est descriptio boni serui iuxta officiũ, deinde & purgatio facinoris admissi. Versatur enim tota scena in genere iudiciali. Siquidem Charinus crimen perfidiæ intendit, Pamphilus depellit in statu assumptiuo: concedit quidem crimen admissum, sed deprecatur,& in Dauum transfert atque deos. Porrò Dauus accusatus mali consilii, sese expurgat melioris cõsilii pollicitatione,& sui officii assiduitate, & deprecatione. R Continet hæc scena elegantem perfidiæ detestationem, docétque datam fidem sanctè semper præstandam: neque vllã vnquam in re violandam esse, maximè verò, si de amici cõmodo agatur. M Imò retinendam esse in rebus omnibus, vt oportet verecundiam & pudorẽ: quoniam vbi non est fides, iustitia locum non habet: filus amicus in aliqua difficultate cognoscitur. Vnde Plato lib.I. de Legibus, Testem habemus Poëtam Theognidem, ciuem Megarensem ex Sicilia, qui ait, Fidelem virum omni argento atque auro in seditione meliorẽ. Est autem, Inquit Theognis, maxima virtus illa fides, quæ maximè in periculis lucet, quam iustitiam perfectam quis nominabit. Et M.Cic. dicit in Offic. Fidem esse iustitiæ fundamentum: & ita dici, quoniam fiat quod dictum est. Et vbi non est pudor, illic regnat impudentia: quo vitio nullum est terrius, nullum humanis moribus ac ciuili disciplinæ perniciosius. Vnde Seneca lib.I. Epistolarum, Verecundia bonum in adolescente signum. Et lib. XII. Verecundia malis conatibus obstat Xenophon lib.I. Ingratitudinem potissimùm impudentia sequitur, quæ ad omnem turpitudinem maxima est dux. Et lib. VIII. Pudentes, quæ turpia sunt

sunt in propatulo fugiunt: temperantes verò ac pudici, etiam in obscuro. Plato in primo de Legibus, Legislator pudorem colere debet ac honorare: confidentiam verò huius contrariam, impudentiam nominet, ac maximum priuatim & publicè malum hominibus arbitretur. Nihil aliud est pudor, inquit, nisi timor infamiæ.

Vers. gen. Sunt in hac scena viginti trochaici, & vndequadraginta iambici: è trochaicis vnus est tetr. acatal. siue scazon, nempe decimusquartus: reliqui vndeviginti sunt catal. ex ijs tredecim trimetri, nempe qui in scena primi sunt ebuij: & sex tetrametri, videlicet decimusquintus cum sequente, & vicesimus secundus cum tribus sequentibus. E iambicis, qui acatalectici sunt omnes, quatuordecim inueniuntur tetrametri, nempe decimusseptimus cũ quatuor sequentibus, vicesimus sextus cum quatuor sequentibus, vndequadragesimus cũ quadragesimo & duobus scena vltimis: vigintiquinque qui restant, trimetri sunt, nempe tricesimus primus cum septem sequentibus, & quadragesimusprimus cum sedecim sequentibus.

CHARINVS, PAMPHILVS *adolescentes.* DAVVS.

HO'CCINE / *credibile est, aut memorábile,*

G. In [Hoccine] ne producitur positione vel cæsura. ^ Scaligerus vult hunc versum esse iambicum trimetrũ brachycatalecticum, addsap: quem Erasmus pe. tametrum.

Tanta vecórdia innâta cuiquam vt siet,

Vt malis [gaudĕant] atque ex incómmodis

Altérius sua [compareni vt] cómmoda! ah

Al. [comparet v. s.] ddtbt–. Al. [vti comparent], sed versus non constat.

Exordium narrationis ad Pamphilum institutæ. Pathos à perfidiæ detestatione: éstque locus communis.

Vecordia, i. animus prauus, malignus, & inhumanus.

D. Al. [gaudeat.] tiast–.

1 *Hoccine cred.*) [I] Ab exclamatione incipit, & inuidiam commouet. [V] πάθος admirationis ab insolito. Nunquam enim tam perfidos, tam iniustos fuisse homines conquetitur. [D] Et incredibile est, inquit, & nefandum. è contrario enim ab interrogatione quadam incipiunt, qui nimis irascuntur: vt & illud, Hoccine humanum factum! & totum hoc in pronuntiatione est. hoc enim genus interrogationis, vim negandi exprimit. A' generalitate verò incipit: vt Cicero, Quàm facilè serpat iniuria & peccandi consuetudo, quàm non facilè reprimatur, videto Iudices. *Hoccine*) [B] Priscianus lib. 11. ce quoque solebāt per omnes casus vetustissimi addere pronominibus particularibus, vel demōstratiuis ab aspiratione incipientibus; vt, hicce, hæcce. vnde Hoc quasi consequentibus duabus consonantibus solent Poetæ producere: vt. Hoc erat alma parens quod me per tela per ignes Eripis. Et sic in antiquissimis codicibus inuenitur bis cc, scriptum: quo modo est apud Terentium in Andria, Hoccine est credibile? Nunc verò eorundem pronominum his casibus frequēter additur ce qui in s, desinūt euphoniæ causa: vt, huiusce hisce, hosce, hasce.

2 *Cuiquam vt siet*) [D] Singulari & plurali numero respondet.

Vt malis) [V] Iniustorum & iniuriorum est notatio. propter nimium priuati commodi studium: quo fit, vt alii defraudentur. *Vt malis gaudeant*) [D] Cùm dixisset Cuiquam, intulit numerum pluralem: vt alibi, Si quisquam est qui placere se studeat bonis Quamplurimis, & minimè multos lædere: In his Poeta hic nomen profitetur suum. *Vt malis gaudeat*) [B] in vulgatis codicibus additum est Alienis. Charinus postquàm audiuit ex Byrrhia Pamphilum patri promisisse sine vllius doloris significatione se Philumenam ducturum, putat vel ideò Pamphilum nō abhorrere à Philumenæ nuptiis, quod gaudeat malis alienis. Ideóq. pòst dicturus est, Postquam me amare dixi, complacita est tibi. *Ex incommodis alterius*) [D] Et hic Gaudeant subauditur.

Sua vt comparent) Hoc est, acquirant, vel æstiment. 4 *Atque ex inc. alterius, sua comp. vt commoda!*) Hoc est, non intelligunt commoda sua, nisi ex alterius incommodis ea æstimauerint. [MU] Comparare sua commoda ex alterius incommodis, est ea demū sibi commoda putare, quæ cum alterius incōmodo coniuncta sunt. Sic Heaut. Me scio quidē

semper

Al. [*Verúmne id est?*] sis = sp : iambicus est trim.
D.[*quem pudor paululum adest.*] [A] *sed versus non constat.*

[I'dne est verum!] immo id genus hóminũ est péssumum.in ſſdatw

Denegándo modo [quis pudor est paululúm.] ttaatw

Pòst vbi tempus [promissa iam] pérfici, dſſſt–

In [*promissa*] *a producitur vel casura, vel positione ob i consonum sequens,* [G] [*iam promissa*]. dſſtt–. [R] [*promissa est iam*]. dſſſt–.

Id vsuuenit inter fœdifragos.
E.Al.[*premit*].uuui: *vt sit dimeter creticus.sed deest aliquid metro.nã pro quarto eretico posuit iambũ.*
[*] L.Rem accendit prosopopœia.

Tum necessário se apériunt,& timent, {uttat- / tt

Et tamen res [cogit] denegáre.Ibi dſitt-

Tum impudentíssima [eorum orátio est,] tſbſt–

G. [*eorum est oratio,*] tſaſt-.

**Quis tu es? quis mihi es? cur meam tibi? heus,* tſatt–

• semper fecisse sedulò,vt Ex illius commodo meum compararem commodum. [R] Lege hac de re tertium librum Officiorum Cic. Exigit id Christiana Charitas,ne cui faciamus,nobis quod nolimus fieri.quam quidem legem valde placuisse Alexandro Seuero , testatur in eius vita Ælius Lampridius : cuius super hac re verba sunt,Clamabátq; sæpius , quod à quibusdam siue Iudæis,siue Christianis audierat & tenebat:ídque per præconem , cùm aliquem emendaret,dici iubebat, Quod tibi nõ vis fieri,alteri ne feceris.Quam sententiã vsque adeò dilexit,vt & in palatio,& in publicis operibus præscribi iuberet. *Ab. I'dne est verum?)* [V] Interrogatione iuxta affectum asseuerat. [L] Affectus per locum communem à perfidiæ detestatione. [B] Quidam putant Ah hic reprehendentis esse, & corripientis : reprehendere Charinum suam de Pamphilo opinionem . Putarat enim simplicem & apertum,nulla tectum persona.

5 *Verumne id est?)* [MU] Verum,id est,iustum. Cicer.Cùm de verissimo accusatore disputatur.Idem,Ita primus ille status,& quasi conflictio cum aduersario, coniectura quadam: secundus autem de finitione,aut descriptione,atque informatione verbi:tertius æqui & veri,& recti,& humani ad ignoscendum disputatione tractandus est . Horat . Metiri se quenque suo modulo , ac pede verum est. Vnde & supra veritatem obsequio,id est,conniuentiæ in peccatis,opposuit. *I'dne est verum? immo id genus)* [D] Alii sic.Verum est hoc genus hominum * hominem se probauit esse,cùm maius sit : & sic contra hoc , Immo non hominem , sed pessimum hominem , se probauit. Parum verò accusauerat, dicens, I'dne est verum hominum genus?& ideò addidit, Immo id genus hominum est pessimũ: vt hoc facere,non hominis modò sit,sed pessimi hominis. [V] Falsorum & perfidorum est descriptio,qui in conuentis & dictis non sunt veri & constantes,teste Cicerone.

Id den.modò) [D] Modò,pro tantummodo. 6
Quem pudor paululum adest) Adest pudor, ne denegent:non adest,vt & præstent.

Post vbi tempus) Deest Est : vt sit,tempus 7 est. *Promissa iam perfici)* [S.D] Quid sit promissum,omnibus quidem notum puto. Est enim idem quod fides data,vel receptum.Vnde elegans est hæc locutio,scilicet promissum perficere. Pro qua dicit Cic.promisso stare,promissum seruare,promisso satisfacere,promissum soluere,vel exoluere, promissũ efficere.

Necessariò se ap.) Mire ait Necessariò:quia 8 sunt tales.necessitas autẽ in natura est constituta.& mirè Aperiunt: quoniã tunc cùm promittebant mali erant:sed latebat malitia intra pectoris altitudinem. [S.D] Aperire , est, quæ tecta sunt & occlusa recludere:quod nihil ferè minùs, quàm ad corporea adiungitur.Vnde dicimus aperire fontes,pro rei alicuius causam indicare atque ostendere, aperire cõiurationẽ,apèrire flagitia vel probra, aperire dolum, aperire ludum, aperire argumentũ,aperire consuetudinẽ,aperire cursum, aperire reditũ, aperire mores,animũ, vel naturã aut alicuius,aut suam:& aperire se , pro naturam & mores suos patefacere. Item aperire caput,vel partem aliquam corporis. *Et timent,& tame)* [D] Bis numero subauditur Denegare.Et meliùs Timẽt, quàm si diceret, Pudet eos. nam timor, est malorum : pudor, tantùm bonorum.

Res) Malitia scilicet : tanquam mali sint 9 ad rem quam præstare non possunt.

Tum impud.) [V] Color est perfidorum de- 10 negantium,argumentis plenus.

Quis mihi es? Quis tu es?) [D] Quis tu es, ad 11 dignitatem refertur, Quis mihi es,ad necessitud

12 {id-bt. / {tdſ *Próxumus ſum égomet mihi. A'ttamen, ſubi eſt fi-des,]* — *Al. [vbi fides,] ſed hoc nihil ad metrum. al. [vbi fides eſt,] quod verſus reſpuit.*

ſtudinem: id eſt, frater, aut cognatus. Et hæc verba, mollia ſunt dictu, ſed animo aſpera. *Quis mihi es?)* [B] Vt ſis mihi frater aut cognatus, ego tamen mihi propior ſum, quàm tu. *Quis mihi es?)* [S.D] Pro, qua me affinitate attingis? Vel, qua mecum neceſſitudine côiunctus es, vt eam tibi deferam, vel ſeruiam? Scilicet, vt Philumenam tibi relinquam. *Cur meam tibi)* [D] ἰδιωτισμός. *Cur meam t.)* [B] Priſcianus, Frequenter, inquit, ſine nomine, licet pronomina poſſeſſiua proferre, maximè cum de dominis, vel coniugibus, vel amicis mentionem facimus. Mariti ſolent de vxoribus dicere, Mea: & inuicé vxores de Maritis, Meus, per defectionem nominis. *Heus prox. ſum)* [D] Heus, ſignificatio eſt modò nominis ad intentionem conſyderationémque reuocandi.

12 *Proximus ſum e.m.)* Id eſt, charior mihimet ipſi ſum, quàm quiſquam alienus. [R] Idem ſuperiùs quoque, quanquam aliis verbis, reperitur Omnes ſibi melius eſſe malunt, quàm alteri. Rectè Senarius ille Græcus, φιλεῖ δ' ἑαυτοῦ πλεῖον οὐδεὶς οὐδένα. Nemo ſe ipſo diligit quenquam magis. [V] Euripides, ὡς πᾶς, αὑτὸν τοῦ πέλας μᾶλλον φιλεῖ. Homini enim inditum creditur, vt vnuſquiſque ſeipſum magis quàm proximum adamet. *Proximus)* [D] Charus, beneuolus. & hoc eſt quod ait ſuprà, Quo æquior ſum Pamphilo, Si ſe illam in ſomnis, quàm illum amplecti maluit. Inde proximi & propinqui dicuntur qui nobis chari eſſe debent. [S.D] Proximus & loci, & temporis, & affinitatis eſt. De loco: Cicero ad Att. xi. Proxima eſt illi municipio hæc Antiatum ciuitas. Idem de Nat Deor. ii. Hunc autem proximum inferiorem orbem tenet Pyrois, ſtella Martis. Hæc ſignificatio propria eſt: reliquæ tranſlatæ. Vt apud eundem Cicer. ad Att. eodem libro, Amore tibi nos proximi ſumus. Idem pro domo ſua, Proximus eſt huic dignitati ordo equeſter. Idem pro Cluentio, Eques Senatori dignitate proximus. In quibus exemplis Proximus pro penè æquali ponitur, vel proximè accedente, aut ita accedente, vt nemo propiùs accederet. De affinitate: Cic. Offic. i. Qui benigniores volunt eſſe, quàm res patitur, primùm in eo peccant, quòd iniurioſi ſunt in proximos. Idem ad Quint. fratr. Intimus, proximus, familiariſſimus quiſque ſibi pertimuit. Alia eſt huius vocis tranſlatio: vt, proximis literis, anno proximo: ſeculo proximo, proximis Nonis, proxima nocte: id eſt, ſuperiore anno, ſeculo: &c. Additur interdum Superior. De quibus omnibus antequã exempla adducam, te ſcire velim, crebrum eſſe Ciceronem in verborum, & nominum geminatione: ſed id vix ſine copulis. Crebrum etiam eundem eſſe ſcies in quibuſdam ſine vlla copularum interiectione: vt, proximis ſuperioribus diebus, quidem certè, profectò enim, porrò autem, at verò, ſed tamen. Quæ cùm diligenter obſeruaueris, nõ ita te inſanire velim, vt eo modo Ciceroniani nomé ambias, ſi, vt quidam hac noſtra ætate inepti homines, ea tertio quoq. verſu in ſcriptis tuis inculces: ſed his parcè, & modicè, aut etiam intra modum vteris, ne in affectationis ſtultæ reprehẽſionem incidas. Ecquid enim ſtultius, quàm frigida, & inani iſta particularum affectatione, atque inculcatione, ad Ciceroniani nomen contendere? Verborum mundiciem & ſplendidum apparatum habeas, acutè & ſolerter inuenias, ingenioſè & rectè diſponas, ſententiis decentibus ornatus ſis, tum demũ ad Ciceronianæ eloquentiæ laudem aſpirabis: aliàs & doctis, & vulgo fabula futurus, quamlibet particulis geminatis diſtentus te circunſpicias. Sed hæc ſatis. Exempla de ſingulis, quæ ſuprà tetigi, iam afferam. Cicero ad Att. Ego tuis proximis literis, quas tamen iampridem accepi, nihil habeo, quod reſcribã. Idem in Catil. Quid proxima, quid ſuperiore nocte egeris, vbi fueris, quos conconuocaueris, quid conſilii ceperis, quem noſtrûm ignorare arbitraris? Idem de Amic. His proximis Nonis tu non affuiſti. Idem Famil. i. Quem proximis ſuperioribus diebus acerrimè oppugnaſſet. Prætermittendum verò nõ puto, hic te admonere, Proximum tam de futuro quàm de præterito dici. Cicero Famil. x. Scilicet id agitur, vtrum hac petitione, an proxima Prætor fias? Idem pro Mil. Cum annum integrum ad dilacerandam Remp. quæreret, ſubitò reliquit annum ſuum, ſeque in annum proximum tranſtulit. *Attamen vbi fides)* [MU] Si velis, inquit, eis pudorem incutere, atque eos roges, Vbi eſt fides illa, quam mihi dederas? nihil efficies: non enim verentur, id eſt, non afficiuntur pudore hic vbi eſt opus, nempe in frangenda fide: at illic, vbi non eſt opus, nempe in promittendo, verentur & vitioſo quodam pudore non audent negare id, quod poſteà præſtituri non ſunt,

Siroges,nihil pudet.hîc,vbi opus est, tusb- 13

In [hic] h vi habet consonantis. vel in[vbi] nihil elidēdū.ttdtb-quinto loco ponitur brachysyllabus pro trochaeo.alij legunt[illos pudet].tdsab-.

D.A.[illi].tttbttt. [eo]monosyllabū totum eliditur, vt[dictu mirum]spondeus e sex syllabis cōficitatur [um & cum eo in]& c'ta.

Nō verêntur:[illic.]vbi nihil opus est,ibi verêntur. ts bbtt 14

Sed quid agam?ádeámne ad eum,& cum ĕo iniúriam hanc expóstulem? { tbdxtstv / tbds 15

I'ngeram mala multa.[atque] áliquis dicat,Nihil promóueris.* *Al.[atqui].* { tdsastv / tdsas 16

•L.Obiectionis occupatio,quæ soluitur ab vlciscendi voluptate.

Praecedentes sedecim versus in duodecim iambicos quadratos acat. redigit Goneanus: quos in hunc modum legit ac secat,

Hoccine credibile, aut memorabile, tanta vt cuiquam vecordia, ddddsip

Innata siet,vt gaudeat malis.atque ex incommodis sbsijssi

Alterius,sua vt commoda comparet! ha, verúmne id est? genus ddsaasip

Immo hominum id pessimum est, in denegando queis pudor modò dsisiijp

*Paululum adest,post vbi iam tempus est promissa perfici.*dsisitij

Tum se necessario aperiunt.timent.& cogit res eos sidaissi

Tum denegare, Ibi tum impudentissima eorum est oratio. siaidisi

Quis tu es?quis es mihi?cur meam tibi?heus proximus sum egomet mihi. siaijdai

Attamen vbi fides,si roges,nihil pudet hic.vbi est opus. dbsijaip

Nihil verentur:illic,vbi verentur,ibi non est opus. iijdibsp

Sed quid agam?adeámne ad eum. & iniuriam hanc expostulem cum eo, dabsisij

*Mala ingerā multa?Atqui aliquis dicat,Nihil promoueris.*iisasiip

13 *SI roges)* D Abundat Si roges: sed ἀλόγως additū est. V Perfidorū impudētia,& inuerecūdia notatur, eorúmque est ὑποτύπωσις. *Nihil pudet)* D Pudor est mali facti: Verecundia. recti & honesti.Ergo mirè posuit. *Hic)* Vbi promiserant. *Vbi opus est)* Saluo pudore.

14 *Illic.v.n.o.e.ibi v.)* Illic & Ibi aptū irascenti repetitionis genus. *Vbi n.o.est)* Vbi nōdum promiserūt,ibi verētur: quod ait suprá, In denegando modò queis pudor est paululū.

15 *Sed quid)* L Dubitatio. V ἀπορία est,qua incertus est de expostulando. Cæterùm,vt ne expostulet quatuor rationibus confirmat. *Adeámne ad eum)* D Hic locus deliberationis est:an adeat ad Pamphilum. & vnum Ad abundat & moraliter verba Charini sunt posita. *Adeámne)* B Pro adibo, vt sit futurū indicatiui:sed hoc infrequentius est. *Iniuriā)* D Pro de iniuria. *Expostulem?)* Expostulatio est aduersus eū quē incusamus.Nā expostulare,est querelā apud eum ipsum deponere, de eo ipso qui fecit iniuriam. Postulare autem, querelā dicere de altero apud alterū. S.D Expostulare est aliquando vehementer petere: vt apud Cic.pro Rosc.Comœdo, Vix medius fidius tu Fanni à Balione,aut aliquo eius simili,hoc expostulare audeas. Interdum verò significat conqueri.Et vsurpatur absolutè:vel præpositionem De, aut Cum admittit cum ablatiuo. Interdum etiam cum ablatiuo & præpositione,cùm accusatiuum habet.Expostulandi autē significato contrarium est purgare.Cic.In Famil. Facilis à te debeo existimari,qui nihil tecū de iis ipsis rebus expostulem.Terent.in Adelph.Nisi me in illo credidisti esse hominū numero, qui ita putant, Sibi fieri iniuriam, vltrò si quam fecere, ipsi expostulant, & vltrò accusant.

16 *Ingeram mala m.)* D Quasi tela ita se dicit ingesturum mala. B Id est, iaculabor in eum mala multa, probra multa: S.D Iniuriis & maledictis illum onerabo,qui me accepta fide de non ducenda Philumena tam perfidiosè frustratur. Hic autem obserua, elegans esse, quod dicit Ingerere mala, pro maledictis persequi. Ingerere enim mala sæpiùs pro damnis afficere accipitur. *Atque aliq.d. N. prom.)* D Hoc dicit, Etsi existat aliquis qui mihi dicat,Quid profeceris?respōdebo, Multum. S.D Promouere propriè est prouehere, vel producere. Cic.ad Q.fratr.Arca in alterū apodyterii angulum promoui.Cæsar de bell.

Gall.

17 Multùm: moléstus certè ei fuero, atque ánimo morem géssero.

18 P.* Charine, & me & te* imprúdens, nisi quid dij respíciunt, pérdidi.

* I. Confessio deprecantis.
* D. Defensio ab imprudentia.

Gall. 1. Eodem die castra promouit, & militibus passuum sex à Cæsaris castris sub monte consedit. Varie verò transfertur. Interdum enim pro tempus producere est. Terent. In Andr. Quantum huic promoueo nuptias? Nonnunquam significat proficere, vt hic videre est. Et in Hecy. Abibo hinc, præsens quādò promoueo parum.

17 *Multùm)* D Nun subiunxit, quo modo multum: sed illud faciam. *Multùm)* Subauditur Promouero. *Molestus certe ei f.)* Translatum fecit dicendo, Molestus certè ei fuero: hoc est, si nihil aliud promouero, certè ei molestus fuero. *Atque an. m. g.)* Erit fructus iracundiæ ex vindicta. Et per iracundiam atque turbationem nō inuenit, quod sit Multum. aliud ergo inuenit, Molestus certè ei fuero. *Animo m. g.)* S·D Pro eo quod dicunt Barbari, Ego contentaro meam phantasiam. Notum est autem cuique, morem gerere apud Latinos esse idem, quod parēre, obsequi, obedire, audientem dicto alicuius esse, vel auscultare. Cicer. Famil. 11. Tibi morem gessi, literas ad eum scripsi. Pro morem gerere dicunt iidem Latini morigerari. Cicer. in Orat. Voluptati aurium morigerari debet oratio. Terent. In Adeiph. Metuisti, si nunc de tuo iure concessisses paululum, atque Adolescenti esses morigeratus, hominum homo stultissime, Ne non tibi illud fœneraret.

18 *Charine, & me)* V In statu assumptiuo. Cōcessio est. & de prouidentia Dei subdubitat. D Mirè, & artificiosè fecit Pamphilum priorem alloqui ad perstringendam iracundiam Charini: alioquin si prior vociferari potuisset Tragica exclamatione vsus fuisset. *Imprudēs)* Defensio ab imprudentia. etenim nisi bonæ esset conscientiæ, nunquam diceret, Te perdidi, purgaturus. R Ne quid habeat Charinus, quamobrem meritò de Pamphili fide queraratur, perfidiàve ipsum insimulet, ei hic sese purgat de non præstita promissi fide. Et quandò hoc ferè quæri solet, prudens quis, & dedita opera, an imprudens fecerit: idcirco vtitur hoc loco Pāphilus assumptiuo statu: & primum quidem per concessionem, purgationémque sese defendit, cùm non consultò, ac de industria, sed per imprudentiam & ipsum se & Charinum perdidisse ait. Deinde culpā à se omnem remouet, atque in Dauum totam reiicit ac transfert, cuius suasu, impulsúque in id vterque incommodum periculúmque sit coniectus. Porrò, quo maximè nititur Pamphilus, hoc ei Charinus extorquere conatur, cùm inquit, Itáne imprudens? tandem inuenta est causa, &c. Et paulò inferiùs, Scio, coactus tua voluntate es. S·D Prudentes, vel prudenter id facere dicimur, quod scienter, & de industria facimus. Imprudentem verò aliquid, aliquem facere contraria est locutio. Cic. pro Rosc. Amer. Hæc omnia imprudente L. Sylla facta sunt. Idē de Orat. 1. Scripsi etiā illud in quodam libello, qui me imprudente, & inuito excidit, & peruenit in manus hominum. Idem in Brut. Tu mihi imprudens M. Seruilium præteriisse videris. *Nisi quid dij resp.)* E Nisi, cùm adhæret verbo principali, amat indicatiuū: quādo nō principali, admittit etiā subiūctiuū. Vnde potuit & hic Terentius dicere, Nisi respiciant. Quibusdam Respiciunt, idem est, quod prouident, vel remedium afferunt. MU Respicere dicuntur dii eos, quibus fauent: vt in Phorm. Dii nos respiciunt: natam iuueni nuptam cū filio tuo. Virgil. Iuppiter omnipotens, precibus si flecteris vllis, Aspice nos. Et in Adeiph. Hercle alius, nemo respicit nos. S·D Respicere propriè est retro aspicere: vt apud Terent. in Eunuch.-Cùm huc respicio ad Virginem, Illa sese intereà commodùm huc aduorterat In hanc nostram plateam. Propria est igitur ista huius verbi significatio: sed quoniam calamitas statu felici posterior est, fit, vt dicant Latini respicere aliquem pro contueri, & demum iuuare. Cic. ad Att. 1. Nisi quis nos Deus respexerit. Idē ad Att. viii. Videre videor tātam dimicationem (nisi idem Deus, qui nos meliùs, quàm optare auderemus, Parthico bello liberauit, respexerit Rēpub.) quanta nūquam fuit. Cæsar de bel. Ciuil. 1. L. Lentulus Consul, Senatui, Reique publicæ se non defuturum pollicetur, si audacter, ac fortiter sentētias dicere velint: sin Cæsarē respiciant, &c. Id est, si Cæsarem inuent. Terent. in Hecy. Nec pol istæ metuunt Deos, neque has respicere Deos opinor. Eadem penè significatione dicitur aliquis se respicere, pro sibi prospicere, vel rebus suis consulere. Plancus Cicer. Famil. x. Quòd si aut Cæsar respexerit se, aut Africanæ legiones venerint, securos vos ex hac parte reddemus. Terent. in Heaut. Nullū remittis tempus, neque te respicis. Ibidem.

*L. Propositio criminis. nam querela quæ præcessit, exordii loco fuit.
E. Al. [seducere].
Subducere, Græca figura, pro fallere, decipere. illi enim eodem modo vsurpant ὑπάγειν.
D. Al. [cum].
* L. Amplificatio à modo facti.
D. Possunt expugi hæc personarum nomina: vt omnia hæc à Charino di cantur.

C. *Itáne*[*] *! imprúdēs. tandem inuênta est causa:* [*] *sol-uísti fidem.* In [Itáne] non fit elisio: aut si fiat, erit hic trochaicus tetr. cat. asisistv. 19
P. *Quid tandem?* C. *étiam nunc me [subdúcere] istis dictis [póstulas.]* Al. [postulat?] cum interrogatione. 20
P. *Quid istuc est?* C. *postquàm me amâre dixi, complacita est tibi.* 21
Heu me míserum, [qui] tuum ánimum ex ánimo spectáui meo. 22
[P.] *Falsus es.* [C.][*] *non tibi satis esse hoc visum sólidum est gaúdium,* 23
Nisi me lactásses amântem, & falsa spe prodúceres? 24

–Num tu te cohibes? nũ te respícis? Num tibi exempli satis sum? idem in Phorm. Si concordabis cum illa, habebis, quæ tuam Senectutē oblectet: respice ætatem tuam. À respicere fit respectus. Respectus autem, cùm à respicio venit, pro inspicio, & actiuè vulgò ponitur, & pro eo interdum, quod respicitur: vt apud Cic. de Diuinat. Remigem, inquit, quendam ex quinqueremi Rhodiorum vaticinatum, madefactum iri minùs triginta diebus Græciam sanguine, rapinas Dirrhachii, & conscensionem in naues cum fuga, fugientibus miserabilem respectum incendiorum fore. Id est, horrendum spectaculum. Sed cùm à respicio deducitur, dum se quenquam respicere dicimus, tunc rationem significat, quæ in deliberatione, & consilio de re aliqua capiendo versatur: sicque loquimur: respectum habere ad aliquem, scilicet rationem habere alicuius, vel ducere. Cic. Philipp. v. Itaque cùm respectum ad Senatum, & ad bonos mores non haberet, eā sibi viam patefecit ad opes suas amplificandas, quā virtus liberi populi ferre non posset.

19 *Itane? imprudens*) D Imprudens, distingue & attende hoc illum repetere, quod indignatur magis: quasi audierit Imprudens, non audierit reliqua. *Itáne impr.*) Quia articulus omnis defensionis per concessiuam qualitatem hoc dicto est constitutus: Idcirco hoc ipsum Charinus per infirmationem repetit, hoc cupiens eripere Pamphilo, quò ille maximè nititur. *Soluisti fidē*) V Crimen est obiectum & intentum. *Soluisti fid.*) B Rupisti, non seruasti exponunt quidam, vt fidem promissionē intelligamus. S. D Fidem obligare, & fidem soluere, contrarii sunt significati. Fidem autem obligare est fidem dare vel promittere. Fidem verò soluere est fidem liberare, & promisso satisfacere. Plancus Ciceri. Fam. li. X. In quibus apertè denuntiat, videam, ne fallar, suam fidem solutam esse: Reipublicæ ne desim.

Etiam nunc) V Admiratio, Etiam falsum adhuc fallere conatur. 20

Tuum ani.) Exaggeratio criminis à credulitate. & hic verùm est dictum, Qualis quisque est, talem alium iudicat. R Ita simplices, probique ferè decipiuntur. Solomon, Ore simulator euertit proximum suum. 22 *Qui t. an. ex an. sp. meo*) S. D Spectare hic poni videtur, pro æstimare, metiri: quasi diceret, qui cū erga te bene animatus essem, te itidem bene erga me animatum putaram.

Falsus es) D Modò participium est, id est, falleris: si Pamphilus id dicit. Si verò coniungitur, pro fallax accipitur. 23 *Hoc solidum*) Plenum, idoneum, integrum.

Nisi) V iterum exaggerat ab absurdo, 24 *Lactasses*) D Produxisses, oblectasses, induxisses, B dulcedine quapiam retinuisses, & ad persuasionem induxisses. D quæ significatio frustrationem ostendit. Lactare, est inducere in aliquam voluptatem, à lactādo, vnde & oblectare dicitur. M Sextus Pōpeius sic ait, Lacit, inducit in fraudē. Vnde Lactat, illectat, delectat, oblectat. S. D Lactare propriè matrū est, & significat lac præbere. Per trāslationē verò ponitur pro aliquē per blādities allicere, atq. decipere. De quo significato hic constat. Idem Terentius paulò mox, –Túne hic homines adolescentulos, Imperitos rerū, eductos liberè, in fraudē illicis? Sollicitando, & pollicitādo eorū animos lactas? Prçtereà hic obserua, quod dicit spe producere, pro in spe detinere. *Produceres*) B Pro produxisses.

25 aalſiſu *Hábeas.* P. *hábeam! ah neſcis quantis in malis verſer miſer.* — *Habeas*, permiſſiua ironica, [D] animi iraci: [L] ſeu conceſſio indignantis.

26 {ſxddſſal ll} *Quantáſque hic ſúis consilijs mihi [confêcit] ſollicitúdines,* — *D.Al.*[*conſlauit*].

27 {ciſſſſp ſiſ} *Mĕus cárnifex.* C. *quid' iſtuc tam mirum eſt, [ſi de te] exémplum capit?* — *R.* [*de te ſi*]: *Al.* [*quid iſtuc tam mirum? de te exemplū capit.*] ſiiſsſp.

28 ſſi.ſdſp P. *Haud iſtuc dicas, ſi cognôris vel me, vel amôrem meum.*

29 aiſſiſai C.* *Scio, cum patre [altercáſti] dudum: & is nunc proptéreà tibi* — [L] Ironia.

D.Al.[*altercatus es*] *non enim Altero dicimus:* [A] aiſſiſai: *vel* aiſsiſai. *eliſo s in tu.*

25 *Habeas*) [V] ἐπιτροπή eſt: & reſpondetur non ſine affectu, Habeam? [D] vt ſuprá, Aut ſi tibi hæ nuptiæ ſunt cordi. P. Cordi? *Ah neſ.q.*) [V] Tranſlatio criminis in Dauum. *Quantis in m.v.*) [S.D] Verſari, ſi paſſiuè ponatur, ſignificat volui, vel volutari. Si verò ſit deponens, varias ſignificationes, variúmque vſum habet. Nimirum aut ad perſonam refertur: aut extra perſonam eſt. Ad perſonam relatum, vel manſionem localem habet, vel extra locum: & tunc ponitur pro operam dare, conſueſcere, ſe exercere, aut aſſiduum eſſe, vel tractare. Cùm verò extra perſonam egreditur, & ad res pertinet, ſignificat poſitum eſſe, conſiſtere, aut eſſe ſimpliciter. Ea eſt ſignificationis varietas. Vſus autem huiuſmodi eſt, vt in manſione locali habeat ablatiuum cum præpoſitione In, vel Cum: aut cum accuſatiuo iungatur admiſſa præpoſitione Intra, vel Inter. Ad rem etiam cùm refertur, non aliam conſtructionem habet. Ne quid tamen ignores, diligenter obſeruabis, in manſione locali cum hoc verbum poſitum eſt, & præpoſitionem Cum, vel Inter admittit, tunc quandam conſuetudinem ineſſe.

26 *Quantas mihi ſollicitudines confecit*) Pro, in quantas me ſollicitudines adduxit: vel quantas mihi ſolicitudines ſtruxit. Sic enim loquitur Cicer. ad Att. v. Dicit prætereà ſollicitudinem afferre: vel ſollicitudine afficere. *Hic ſuis conſ.m.c.*) [D] ἐμφατικῶς. Dixit vt ſuprà, Cuius cōſilio fretus ſum. Et cùm Verſet protulerit, Conficiat debuit inferre. eſt ergo ἀνακόλουθον. aut vt eſt illud, Principio, amico filiū reſtituetis: Tibi generum firmum & filiæ inuenies virum. *Sollicitudines* Perturbationes.

27 *Meus carn.*) Id eſt, in me carnifex, qui me torſerit. vt alibi, Deo irato meo: hoc eſt, In me irato deo. *Quid iſtuc*) [V] Semper idē vrget. & huius loci illud Græcorum, ἐκ τῶν γειτόνων ἔχειν παράδειγμα. *De te ſi exemplum capit*) [D] Vtrum, ſi te imitatur, an, ſi de te exigit pœnas? vt ipſe alibi, Vterque exempla in te edent: ſed meliùs, te imitatur, accipimus. *De te exemplum capit*) [R] E ſeruorum moribus de domini ipſius natura, cuiuſmodi vir is ſit, quóve præditus ingenio, iudicium facere, aut certè coniecturam ducere poſſumus. Qualis enim herus, talis ferè & ſeruus, vulgari ac trito hodie prouerbio dicitur. Et ſanè heri probitas familiam etiam reddit meliorem. Bonus paterfamiliâs domum efficit bene inſtitutam, Qualis, inquiunt, Abbas, tales & monachi. *Quid i.t.m.eſt, de te ſi ex. capit*) [S.D] Exemplum aliquando ad imitationem refertur. Vnde ſunt iſtæ locutiones: exemplo, ad exemplum, exemplum petere, exemplum expetere, exemplum capere, exemplum ſumere, exemplum habere. Antiqui exempla appellabant ſupplicia, & animaduerſiones grauiſſimas. Vnde dicimus exemplū prodere, exemplum ſtatuere, exemplum edere.

Haud i.d.ſi cogn.) [D] Noſti enim: ſed ſi cognoris, non ita dicas. 28

Scio, c.p.) [V] Narratiuncula ſatis Ironica. 29 *Cum patre alt.*) [D] Ab iis quæ facta ſunt, ad ea quæ facta non ſunt. [B] Priſcianus loquens de verbis, quæ apud vetuſtiſſimos contra conſuetudinem, actiuam pro paſſiua, vel paſſiuā pro actiua deſinentiam habent, Similiter inquit: proferebant aucupo pro aucupor, alterco pro altercor. [S.D] Altercare antiquum eſt pro altercari. Eſt autem altercari idem quod rixari ſiue litigare: quod propriè fieri dicitur, cùm aliquid pertinaciùs contra alterum defendimus. Veruntamen in bonam etiam partem dicitur de patronis in iudicio inter ſe contendentibus: cùm ſcilicet non oratione

Succénſet: nec te quiuit hódie cógere, illam vt dú- ſſbſſi 30
ceres.

P.*Immo étiam, quò tu minùs ſcis ærúmnas meas:* { dſſſi / dſd 31

[Hæ núptiæ] non apparabântur mihi. ſiſiſi 32

Nec poſtulábat nunc quiſquam vxôrem dare. ſiſſip 33

C. *[Scio:]* * *coáctus tua voluntâte es.* P. *mane,* bſjſi 34

Al. [Scio, vt], iijxiſi. B [Scio tu] aiadſi. A Pro cretico erit ſpondeus ſi [tu] monoſyllabum feceris.

Nondum ſcis. C. *ſcio équidem illam ductûrum* ſdiſsi 35
eſſe te. ſiſſip

P. *Cur me énecas? hoc audi. nunquam déſtitit* ſiiiſi 36

Inſtâre, vt dícerem eſſe ductûrum patri, ſſdſſp 37

Sŭadêre, orâre, vſque ádeò, donec pérpulit. aſsilſſi 38

C. *Quis homo iſtuc?* P. *Dauos.* C. * *Dauos!* P. *[inter-* 39
turbat.] C. *quam ob rem?* P. *néſcio.*

Al. [Dauos omnia.] alſſiaſi: tum ſubaudiendum [interturbat.] Si [quamobrem] ſit vnica dictio, ſextus pes erit proceleuſmaticus: dactylus vero iuxta priorem lectionem. Hunc octonarium & ſequentem in tres ſenarios diuidit Gomeznus eoſque ſic legit.
C. Quis homo iſtuc? N. Dauos. C. Dauos! P. Dauos omnia. aſſip.
C. Quamobrē? P. neſcio niſi mihi deos ſatis iſbbip: *vel* adiiip.
Scio fuiſſe iratos, qui auſcultauerim. iiſſip.

D. *Al. [Hæc nuptiæ] ſic enim veteres dixerunt.*

* D. Pamphilus excuſat imprudétiã: Charinus arguit voluntatem.

L. *Inſtare. ſuadere, orare*, côngeries ad vehementiam.

* D. *Dauos!* cũ admiratione pronuntiandum.

perpetua, ſed quibuſdam interrogationibus & reſponſis res agitur. Cicer. in Brut. Erat in primis, vt temporibus illis, doctrinis Græcis inſtitutus, in altercando cum aliquo aculeo, & maledicto facetus. Idem, Hic in altercãdo parem inuenit neminem.

30 *Nec te q. h. cog.)* D Hoc argumentum attulit ex iis, quæ non ſunt facta, cùm fieri debuerint.

31 *Immo)* V *ἀντιπαράστασιν* diluit de fictis nuptiis. *Immo etiam)* D Proptereà & amplius. *Quo tu m. ſ. u.)* Quò, id eſt quòd: & deeſt Audi, vel Accipe: vt ſit, quòd, vel quoniam minùs ſcis. Vel Quo, id eſt, ex quo, aut quare. aut certè erit ſenſus, cum huiuſmodi tamen ſubaudione, Imò etiam quo tu minùs ſcis, ærumnas meas eo magis audi. Aut, Imò etiam hæ nuptiæ non parabantur mihi, quo ipſo minus tu ſcis ærumnas meas, id eſt, falſæ nuptiæ erant: quæ res te fallit magis, iraſciq; mihi cogit meritò. M Ærumna ægritudo laborioſa.

32 *Non appar.)* D Apparari cum datiuo caſu ſemper cladem & perniciem ſignificat: vt, Virgil. – Mihi facta parari.

34 *Scio coactus t. vol.)* Hæc eſt accuſatio. Ille enim excuſat per imprudentiam: hic arguit voluntatem. hoc ergo dixit, Eò grauius, quò nullo cogente peccaſti. L Et hoc iriſoriè, & ad prouerbialem figuram, Nolens volens reſpicit. V Græcis eſt *ἄκων ἀέκοντί γε θυμῷ*. Ariſtophanes, *ἑκὼν ἄκων ἑκών*.

Cur me enecas?) D Excrucias, V propter tã frequẽtem perfidiæ iterationem & obiectionem. *Nunquam deſtitit)* Iterum *ἀπολογίᾳ* quadam eáque breuiſſima, crimen in Dauum transfert. 36

Inſtare, ſuadere, orare) D Quia dixit, Inſtare, ſuadere, orare, non plus dicere poſſet: quãdo nihil poteſt eſſe. 37

Interturbat o.) Deerat, vt & hic Dauus, diceret: ſed plus intulit, Interturbat. Et Inter modo non mediocriter ſignificat. eſt enim adauctiua particula: vt, interfectus, Interemptus. Modò nihil: vt, – Nunc Inter, fluuio Tyberinus amæno Vorticibus rapidis, & multa flauus arena In mare prorumpit. *Interturbat)* B Id eſt, omnia turbat. Nam Inter in compoſitione nõnunquam generale quiddam adducit. Sic & Gellius libr. 11. In illius etiam peſtilentiæ vaſtitate, quæ in bello Peloponneſiaco in primis ipſam Athenienſium ciuitatem interneccino genere morbi depopulata eſt. Interneccinum genus morbi dixit, quod omnia indiſcriminatim & penitus necat. *Neſcio)* V Tertiò in Deos iratos trãſfert. D Quia iraſcitur Dauo, dixit Neſcio: alioquin ſcit. 39

40 {bacassp bab} *Nisi mihi deos satis scio fuisse irátos, qui auscultá-uerim.* — Ge. *Nisi* pro Sed,

41 ssisap c. *Factum est hoc Daue!* D. *factum*. c. *hem, quid ais scelus!* — In [hem] h vim habet ... nihil autē interest siue spōdeum siue iambum dixeris [dum hem].

42 dssai *At tibi dij dignum factis exitiū [diunt.]* *Al.* [duint.]

43 aassi *Eho, dic mihi si omnes hunc coniéctum in núptias* — D. *Dic mihi*, hoc semp. iniuriosum.

44 assiai *Inimíci vellent : quod, [ni] hoc consilium, da-rent?* *Al.* [nisi], asscai. — Verg. Dic mihi Damœta, cuiū pecus? *D. Concessio.

45 ssisi D.* *Decêptus sum, at non defatigâtus.* c. *scio.* — *Scio*, Ironicè dicendum.

46 ssbisi D. *Hac non succêssit, ália [aggrediêmur] via.* — D. *Al.* [*adoriemur.*] ssbbsi.

40 *Nisi mihi d. s. sc. f. i.*) Deest Quia: vt sit, nisi quia. *Nisi deos mihi iratos fuisse*) [B] Prouerbiū resipiunt, Iratis diis, propitiis diis, & his similia. Allusit ad paroemiam, Genius malus: quo vocamus eos quibus incommodorū nostrorū maximam partem acceptam ferimus.

41 *Factum est*) [E] Non quòd non credat, interrogat: sed quod increpet. *Factum*) [B] Per quod verbum interrogauerit quispiam, venustè per idem quoque responderis: sic & in Phorm. Scisne hoc certò? respondet Geta, certó. Sic & apud Plautum, Ain' tu geminos? Respōdet alter, geminos. Sed puto tum demum hoc maximè fieri, quando in interrogatione vox accentu cæteris altius eleuatur.

42 *At tibi*) [V] ἐπιτιμητικὴ est, qua obiurgat Dauum propter malum consilium, eiúsque principium imprecatione constat. Ratio est, propter ineptum & hostile consilium. Nam & inimici idem consuluissent, & ἐμφατικώτερον In nuptias coniicere, dixit. *At tibi dij*) [D] At, principium increpationi aptum: vt Virgil. At tibi pro scelere. & Horatius, At ò deorum quisquis in cælo regis Terras, humanum genus. [a] Adrianus Cardinalis, At particula, inquit, plerúque præcedit execrationem. *Exitium d.*) Exitium antiquis exitus siue mors tam bona quàm mala dicebatur. [S. D] Exitium est pernicies: de quo nomine ita scribit Festus, Exitium antiqui pro exitu ponebant. Nunc exitium, pessimum exitum dicimus, Tu verò hic obserua, dare exitium, eodem modo dici, quo malum dare. *Exit. duint*) [B] Duis pro dederis veteres dixerūt: cuius prima persona fuisse videtur duim, tertia duit, pluralis duimus, duitis, duint: vt possim, possis, possit. Vnde quidam putant in vulgatis codicibus malè diunt legi, cùm duint legendum videatur, sicut faxint. Dixit autē Poëta noster antiquè duint pro dent.

43 *Eho dic mihi*) [D] Eho, interiectio est intentionem audientis exposcens.

44 *Inimici*) [B] Sensus, Illud scio, si omnes id inimici voluissent, non aliud suasuros fuisse, quàm quod tu suasisti. Bene inimici. nam hi semper malè consulunt his, quos oderunt. *Quod nisi hoc, consil. darent?*) [D] Cum odio hoc pronuntiandum est. Ideò Coniectum dixit.

45 *Deceptus sum*) [V] Daui ἀπολογία est per violationem & cōcessionem, & nomine Defatigati auxiliū & consiliū promittit. [B] Deceptus sum inquit: nam multo secus euēnit, quàm putarā: sed non defatigatus. sunt enim adhuc vires mihi ad hoc malum corrigendum, & pro virili conabimur. *Scio*) [D] τὸ Scio, non ad deceptionem, sed ad defatigationem reddit. ergo cum εἰρωνείᾳ sonandum.

46 *Hac non*) [V] A facili per γνώμην. *Hac non succ.*) [D] Deest Quod cōnabamur. & propriè de bono sic dicitur, *Alia aggrediemur via*) Vel Adoriemur, id est, enitemur. Adoriri propriè dicitur repentè ex insidiis aliquē inuadere. *Hac nō succ. alia, &c.*) [M] Seneca lib. quarto Epistol. Non potest fieri, vt non succedat aliquando multa tentanti. [B] Dauus ad illud respexisse videtur, quod Græcis in prouerbio est, δευτέρων ἀμεινόνων, id est, alteris melioribus: quo significabant, vt Erasmus ait, ea quæ prima experientia parum bene successerant, secunda nonnunquam commodiùs euenire, & prioris consilii erratum posteriore consilio corrigi. quod quidam putant à sacris ortum, in quibus si prima victima non fuisset litatum, iterabant sacrum meliora sperantes: id quod Cic. in 2. de Diuin. satis indicat, his verbis, Quæ est autem inconstantia deorum, vt primis minentur extis, bene promittant secundis? Idem ad Q. fratrem, Ego verò nullas δευτέρας φροντίδας habere possum in Cæsaris rebus, hoc est, nullum idoneum reperio consiliū, quo superioribus malis possim mederi.

[A] Non

Niſi id putas, quia primò proceſſit parum, ſjaſ.p 47
Non poſſe iam ad ſalûtem conuérti hoc malum. ſjllp 48
P. *Immo étiam. nam ſatis credo, ſi aduigiláueris,* {dſiai / dſa} 49
Ex vnis, géminas mihi confícies núptias. idddſi 50
D. * *Ego Pámphile, hoc tibi pro ſeruítio débeo,* aiadū 51
Conári mánibus, pédibus, noctéisque, & dies, ſddſſi 52
Cápitis periculum adîre, dum proſim tibi. aiaiſi 53

L. Deprecatio Daui à fortuna.
Officium fidelis ſerui.
G. Si proſ [& dies] legas [dieſque], erit heroicus hexameter.

R Non eſt facilè deſiſtendum incœpto, etiã ſi parum fortuna primo reſpondeat labori, nihilque ex ſententia cedat: propterea ſequitur, Niſi id putas, quia primò proceſſit parũ, Non poſſe iam ad ſalutem conuerti hoc malum. Huc referendum prouerbium, Ἀνὴρ ὁ φεύγων, καὶ πάλιν μαχήσεται, Vir fugiens, & denuo pugnabit. Quo monemur, ſicuti ait Eraſmus, non protinus abiicere animum, ſi quid parũ feliciter ſucceſſerit: nã victos poſſe vincere. In inſtituẽdo puero hebetioris ingenii multæ tentãdæ ſunt viæ: nã etſi parũ procedat primò, ſuccedet tamen aliquando. Etenim, vt ille canit, Quid durum magis eſt ſaxo, quid mollius vnda? Dura tamen molli ſaxa cauantur aqua. S.D Succedendi variæ ſunt ſignificationes. Modò enim ponitur pro ſubire. Aliquando pro in alterius locum venire, vel alterius locum occupare, ſummitti, ſuffici. Nonnunquam pro euenire, vel obtingere eſt. Quod ferè ſemper felicitatem deſignat, & optatum exitum, niſi adiuncto in malam partem ſonanti aduerbio.

47 *Niſi id)* V Non ſine ironia ἐπανάληψιν colligit. *Quia pr. proceſſit p.)* S.D Neſcio quomodo tot verba Itineris, & Viæ, ad adeptionem, optatúmq. rei ſucceſſum tam aptè quadrant. Inter quæ non abſurdè Procedere numeratur: præ ſe fert enim ſignificationem quandam, & expreſſiorem tum adeptionis, tũ ſucceſſus ſpeciẽ. Cic. pro Mil. Cui bene quid proceſſerit, eum multum prouidiſſe dicimus. Idem pro Cluent. Nequaquam, vt ſperabat, ea, quæ cogitarat, procedebant. Idem, Omnia, vt ſpero, proſperè procedent.

49 *Immo etiam)* L Redargutio vrbana per ironicam aſſenſionem, ſententia in contrarium detorta. *Immo)* V Eſt quidem iocus ex re ipſa & ex ambiguo: ſed nimis amarulentus.

51 *Ego Pamph.)* Ab officio & decoro. & hoc Græcorum eſt, χειρίνα ποιεῖν. *Ego Pamph.)* B Bene ſeriam orationem ab hoc pronomine exorditur, nam ſemper grauis eſt oratio quæ ab Ego incipit. *Pro ſeru.)* Pro ſæpe ſignificat id quod vulgus dicit, ex parte. ſto ex parte tua. vulgare eſt: eruditi dicunt, ſto pro te: Debeo pro officio, pro ſeruitute. *Pro ſeruitio)* Secundum ſeruitutis legem. D Seruitium pro ſeruitute poſuit: vt, Seruitio enixè tulimus.

Conari m.p.) Ad id intulit quod ait ſuprà, 52 Quem ego credo manibus, pedibúſque obnixè omnia facturum. Et accuſatiuo caſu ſine intermiſſione ſignificat, Noctes & dies. *Manibus, pedibus)* παροιμιωδῶς. B Extremum conatum ſignificat. per manus declaratur induſtria conficiendi negotii, per pedes maturandi celeritas. *Noctéſque, & dies)* Hoc dicto aſſidua & infatigabilis diligentia ſignificatur. Oratius in arte Poëtica, Vos exemplaria Græca, Nocturna verſate manu, verſate diurna.

Capitis per. ad.) Capitis quidam hic pro 53 vita accipiunt. Adire periculum, ſubire diſcrimen, ſuſcipere periculum, aggredi diſcrimen idem ſignificant. *Dum proſim)* Ad eũdem modum vſus eſt & Saluſtius particula Dum, Poſtremò neque ſumptui, neque modeſtiæ ſuæ parcere, dum illos obnoxios, fidóſque faceret: Id eſt, donec vel vt. nam ita quidam exponunt. aliis pro modò accipitur: vt ſit, modò proſim. *Ego, Pamph. h. t. p ſ. d. C. m. p. n. & d. C. p. a. d. pr. tibi)* S.D Multa hic obſeruanda ſunt. Primò, Seruitium poni pro ſeruitute, vel pro debita ſerui fidelitate, aut fideli ſerui officio. Deinde quod dicit Conari manibus, pedibus, noctéſque, & dies, locutiones ſunt extremum conatum ſignificantes. Ad hæc: elegans eſt quod dicit, Capitis periculum adire. Et ſic loquitur Cicer. In Brut. Quoduis potiùs periculum mihi adeundum quàm à ſperata dicendi gloria diſcedendum putaui. Idem, Nullum periculum pro me adire dubitauit. Denique dicunt etiam vſitatè Latini, Prodeſſe, pro vtilitatem, vel fructum afferre, aut emolumentum facere. Cic Fam. v. Iuuit me, tibi cùm ſummam humanitatem, tum etiam tuas literas profuiſſe. Idem Famil. vi. Significatur nobis ab iis, qui ſimul cum eo viuunt, tibi hanc ipſam opinionem ingenij apud ipſum plurimum profuturam.

54 {ssſſsp / ſſſſſ} *Tuum est: si quid præter spem euênit, mihi ignóscere.*

55 lſddij *Parùm [succêssit] quod ago, at fácio séduló.*

56 dddſſp *Vel mélius tu áliud réperi, me missum face.*

57 bdſſp P. *Cúpio, restítue, in quem me accepísti, locum.*

58 adſabdip D. *Fáciam.* P. *at iam hoc opus est.* D. *[hem:] sed manĕ. concrépuit à Glycério óstium.*

59 aſſaſſſ P. *Nihil ad te.* D. *quæro.* P. *hem, núnccine demum!* D. *at iam hoc tibi inuêntum dabo.*

Al. [éuenit, ignoscere.] iſſdſp.
D. [Succedit].

[hem] additur extra metrum: vel [hoc] corripitur & in [opus] eliditur vltima.
aaſabdip: [*mane*] *corripit vltimam, nisi bacchium quarto loco maun.*

54 *Tuum est.)* V Deprecatio est. Nam insperanti euenit. Enrhymema est. S.D Meum est, tuum est, nostrum est, vestrum est: pro. meæ sunt partes, tuæ sunt partes, nostræ sunt partes, vestræ sunt partes, ponebant antiqui. Ci. Famil. IIII. Non est porrò tuum, vno sensu oculorum moueri. Ibidem, Tuum est, consulere temporibus. De reliquis locutionibus vide exempla in Primo Tomo nostr. Commen. Illic etiam disce, quemadmodum suprà dicta pronomina aliquãdo non ad superiorem significationem referantur, sed ad bona, aut bonorum possessionem: vel ad ius, & possessioné cuiuscunque rei. *Præter spem euênit)* D Euênit, productum magis: quia hoc perpetuò non vult Pamphilo accidere. Ergo Euênit: non autem Euenit, media correpta.

55 *Parum succedit quod ago)* Si nostrum est, officia præbere: at nostrum nõ est, fortunam posse præstare. Et bene Succedit, vt quod agimus, ostẽdat successus esse fortunæ. Vtilis sententia pro sapiente contra fortunam. B Erasmus enarrans illud Catonis, Diligentiã adhibe. Vt cura, inquit, in omni re plurimum valet, ita negligentia semper habet comitem infelicitatem. proinde Dauus volens se purgare de negligẽtia, Quanuis parum, inquit, succedit quod ago, tamen facio sedulò. *At facio)* V Concessione sui infortunati consilii fit sedulitatis promissio, cui adnectitur communicatio. *Sedulò)* D Id est, ex animo & sine dolo. B Perotto, Sedulò à sedendo deriuatur, & significat diligenter: quasi assidendo, hoc est, sine intermissione.

56 *Me miss. f.)* D Id est, noli vti opera mea. S.D Duplicem significationem habet hæc locutio. Est enim aliquando, cessare loqui, & verbis interturbare. Aliquando etiam à nostro consortio, familiaritate, potestate, arbitrióque dimittere. Prioris significationis exẽpla: Cic. Famil. IX. Sed ridicula missa faciamus. Idem de Orat. I. Missos facio Mathematicos, Grámaticos, Musicos, quorum artibus vestra ista dicendi vis ne minima quidẽ societate coniungitur. Exempla alterius significationis: Cic. in Verr. Deinde alii quæstus instituũtur ex vno genere nauali: inde quàm multi accipere à ciuitatibus pecunias, ne nautas darent; pretio certos missos facere nautas: missorum omne stipendium lucrari. Cæsar ad Atticum IX. Meo instituto vsus sum, & eũ statim missum feci. Terent. in Phor. Missum te facimus. Dimittere autem idem designat, quod proxima Missum faciẽndi significatio. Cic. Famil. III. Sic intellexeram permultos à te milites esse dimissos. Idem Famil. XIII. Nisi tanta res eius ageretur, nec ipse adduci potuisset, vt à me descederet; neque ego, vt eum à me dimitterem.

Restitue in quem me accepisti locum) D Sensus hic est, Omnia mihi integra & salua redde, qualia tibi tradidi consulturo: vel, cùm nihil promisissem patri. B Allusisse videtur ad id quod Quintil. ait lib. IIII. Instit. De gradu deiicere. Subaudi In eum: vt sit, Restitue me in eum locum in quem accepisti. Quidam putant In quem positum esse, pro In quo per antiptosin. In quem me accepisti, in quo me tibi tradidi, cùm nihil adhuc promisissem patri. E nuptiis vindicari cupit. 57

Hem sed mane) D Hoc quasi incipientis, demonstrantisque aliquid noui se inuenisse. 58 *Sed mane)* V Perpetua est Terentio scenarum in actu connexio, plerunque per aliarum personarũ, aut rei alicuius interuentũ. *Concrepuit à Gl. ost.)* B Quidusdam Con particula hîc auget: vt sit, Concrepuit, id est, grauiter crepuit.

Nihil ad te) D Hæc enim ad cogitantẽ nihil pertinere oportuit. 59 *Nihil ad te)* B Subaudi Attinet, quòd ostium concrepuit. Sentit Pamphilus Daui astum, qui eo se dicto effecturũ sperabat, vt Pamphilus aliud ageret. *Nunccine demum!)* D Pro denique. *At iam h. t. in. d.)* Consilium scilicet, quo in pristinum locum restituaris.

ARGVMENTVM. [D]In Scena hac instauratio est adhortationis æstuantis Pamphili, opportunè per Mysidem obiecta amicæ mentione. Opus est enim exhortari rursus adolescentē, ne sub patris oppressione frangatur, eive succumbat ad nuptias, quanuis promiserit patri se ducturum coniugem. aduersus quam difficultatem, quia ipsius persona nō sufficit, id agit vt ad Glycerium modò adducat Pamphilum: cuius affectum excitat, non ex eo solùm, quòd eum puella vocat, sed etiam quòd desyderat eum videre. [P]Victus itaq; per Mysidem Pamphilus, [B]ei pollicetur, nūquam se deserturum Glycerium, etiam si omnes homines sibi ob id infestos sit habiturus. sic confirmato Pamphili erga Glycerium animo, Dauus adolescentum impulsu ad nouum consilium accingitur: [V]*Theses.* 1 Amor mulieris interpellationibus & petitionibus redintegratur. 2 In matrimonio est amicitia ex similitudine morum nata, eàque perpetua. 3 Honesta ingenia etiam aliquantò ferociora patres non nihil verentur. 4 Serui improbi herorum suorū sunt impostores, & sæpe hostes. Oratio est admodum permista iuxta ἠθικὸν decorum. Itaque multæ orationum formæ eæque breuissimæ intermiscentur, & subinde interrumpuntur, quarum insignis artifex est Terentius. Nam in principio sub Dauo est cōsolatoria, sub Myside petitoria, sub Pamphilo post προθέσιν, qua quæ obstant tolluntur, est quodam modo propter promissionem θεραπευτικὸν, vt ferè in genere ἐρωτικῷ, quo placantur amicæ, fieri solet. Postremò sub Dauo est omnino σκεπτικὸν, sed nimis concisa & perturbata. [R]Perspicitur ex hac Scena Pāphili integritas, qui datam amicæ fidem seruare inuiolatam cogitet, etiam si capiūdos sibi sciat inimicos omnes homines. [L]Hîc quoque amantium sollicitudo exprimitur. [M]ac duobus sensibus maximè, visu scilicet & auditu, voluptatis æstum renouari, accendique vehementiùs, ac mentem à virtutis proposito detorqueri, ostenditur. Est enim, vt inquit Plato in Phædro, sensus oculorum nobis acerrimus, & ipso visu pariter & auditu affectus renouantur, & animum mouent, vt non planè ipsum honestum aspiciatur. Voluptas enim destruit iudicium rationis. Et, vt inquit Philosophus, propter illā res posthabemus honestas, éstque in nobis affectus vehemētissimus: cui ex sentētia Heracliti, difficilius est repugnare, quàm iræ. Sed quod difficilius, hoc præclarius, vt inquit Cic. in Off. In Catone maiore, impedit cōsilium voluptas rationi inimica: ac mentis, vt ita dicam, perstringit oculos. Diuinus Plato voluptatem escam malorum appellauit, quod ea videlicet homines capiantur, vt hamo pisces. Seneca scribēs de vita beata, Altum quiddam est virtus, & excelsum, regale: voluptas humile, seruile, imbecillum, cuius statio & domiciliū, fornices & popinæ sunt. Vnde Cyrus apud Xenophontem lib. quinto, Flagitiosi homines cupiditatibus omnibus se præstant inferiores. Plato in Epistola ad Dionysium, Homini sæpius detrimētum & dolorem affert voluptas, hebetat animum, atque obliuionem inducit, insipientiam pariens. In nono de Republica sic ait, Homines coëundo veluti pecora, ætatem contemnunt.

Versuum genera. Iambici tetrametri catal. siue scazontes.

MYSIS. PAMPHILVS. CHARINVS. DAVVS.

Confirmatur animus Pamphili, ne deserat Glyceriū, cùm accersitur. [L]. Blandimētum muliebre.

IAM vbi vbi erit, inuêntum tibi curâbo, & mecum adductum bisyllab. 1
[1 vbi vbi e, brachysyllabus.
Tuū Pāphilū. tu modò animè mi nolite macerâre. {Tridactylus} 2

1 *Iam vbi vbi)* [V]καταμυθία est, cuius antecedēs est in præsentis auxilii pollicitatione. Propositio est, Mi anime nō est quòd te maceres. Estque in pronomine repetito ἐνέργεια, & illusoribus apta. *Vbi vbi)* [D]In prima parte vim suam tenet, In posteriore productionem: & est quēadmodum vt vt, qua qua, vnde vnde, pro, vbicunque, vtcunque, quacūque, vndecūque. *Iam v.v.e.in.t.cur.)* Non solùm se adducturū promisit, sed & tēpus addidit. Et bene Tibi, quasi amanti. [B]Participiū præteriti temporis elegāter datur verbis, volo, facio, curo: vt hoc loco. *Inuentum t.c.& m.add.)* [S.D]Plena est quidem elegātiæ hæc locutio, pro inueniam, & adducā. Sic venustè dictionibus præteriti, & futuri temporis iungitur hoc verbum Curare. Cic. ad Quint. fratr. Eum Lychnū te aiebant, cùm esses sanæ mentis, curasse faciēdum. Seruius Cic. Funus ei satis amplum faciendum curaui.

2 *Anime mi)* [D]Mollis oratio & fœminea multis implicata blādimentis. ait enim, Tu modò anime mi. Mi, pro meus. [B]Hîc ad fœminam dicitur, cùm masculinum sit. Huic blan

3 {iisilisi iisiiji- P. *Mysis.* M. *quid est? hem Pámphile, óptum è mihi te offers.* P. *quid' est?*

4 lisbsil- M. *Oráre iussit, si se ames, hera, iã vt ad sese vénias.*

5 ijdiaiju *Vidére ait te cúpere.* P. *vah péry: hoc malum integráscit.*

6 dsaidsa- *Siccine me, atque illam ópera tua nũc míseros (sollicitári!)* *Aldus [sollicitarier!]* dsaldsap.

7 {sllisis illsis *Nam idcirco accérsor, núptias quòd mihi apparári sensit.*

8 {ijdbisiv bisbalis C. *Quibus' quidem quàm fácilè póterat quiéscí, si hic quiésset!*

9 {aslisdv aslis D.* *Age, si hic non insânit satis súa sponte, instíga.* M. *atq; édepol* *[edepol] prima breui. quidam legunt [apol],* aslisilv,

10 asldislv *Ea res est, (propter quam) nunc mísera in mœrôre est.* P. *Mysis,*

Rinius reÿcit [Quid est?] ad sequentẽ versum. è quo tollit [vt] & elidit s ex [ames]. lisbsd-: *at in fine prioris nõ elidit e in [te offers].* liiiiij-. *Erasmus verò legit [opportuné te mihi offers.]* lisilsi-.

* L. Ironica increpatio dehortantis *R. [proptereáque.]* asaialsv. *ali. [propterea quòd].* asasaslv *alias [propterea]* asadislv, *non elisò a in [misera].*

blandiméto similia sunt illa, meum corculũ, mea lux, meus ocellus. *Noli te mac.)* Noli te affligere à corpore ad animum ducta trãslatione.

3 *Hem Pamph.)* V εὐκαιρία est: Exordium in beneuolétia captata cõsistit per opportunitaté cõgressus. Propositio est, Vt adeas puerperã. Cõfirmatio est ab obtestatione, & ab æquitate amoris, & denique à desyderio videndi. B Hem particula est de improuiso respiciẽtis: vt suprá, Hem pater. & nõ sine artificio sic loquentẽ Mysidẽ inducit, nam ita fit verisimile, ea quæ Mysis dixit ex animo dicta esse.

4 *Si se ames)* Hoc ideò dicere videtur, vt Pãphili animũ hac Glycerii dubitatione magis accẽdat. nam perinde est ac si diceret, Nescit hera an se ames. propterea quòd hodie vxorem ducere constitueris. Quare si tuum vis illi persuadere amorem, fac quod te orat.

5 *Videre te ait c.)* M Auditus hic mouet affectum & visus. Nam visa ancilla, venit ei in mentem Glycerium. Vnde Seneca dicit, oculos interdum esse irritamenta vitiorũm, & scelerum duces. *Vah pery)* V Exordio remouet quæ sunt contraria correctione, quæ fit per translationem criminis, quem per apostrophen indignabundus perstringit, tanquã huius mali authorem, & efficacior est iuxtã affectum per interrogationem, cui annectitur causæ effictio. Siquidem sibi timet propter apparatas nuptias. Ita cõscientia nondũ tranquillata erat. B Vah interiectione aliquando insultamus. quandoque indignantis, quandoque admirantis est, hic videtur esse conquerentis. *Hoc malum)* D Amor meus: aut, Glycerii solicitudo, quam nescire oportuit nuptias. *Integrascit)* L Id est, renouatur. D Integratur, quod ad integrum redit, quod repetitur, quod instauratur. Virg. –Ramóque sedens miserabile carmen Integrat.

Opera tua) MU Dauum alloquitur. *Sollicitarier)* D Perturbari. 6

Quòd mihi app.) Apparari ad honorem & timorem refertur: & datiuo casui subiunctum, cladem & perniciẽ significat: vt Virg. –Mihi sacra parari. 7

Quibus) V Et hîc malè Dauo tanquã malo consultori vult. 8

Age) Seruus est sui similis, perditũ herum perdere affectat. D Hic excitus, comprimit Charinum, ne fomẽta iracundiæ Pamphilo præberet. Aut, si pœnitet te quantum hic sua sponte insanit. *Sic hic non ins. s.)* Ironia est, aut laus ad mitigandum Pamphilum. R Non sunt instigandi, qui suapte alioqui sponte insaniunt satis. 9

Ea res est) D Id est, nuptias apparari sensit. *Ea res est, propterea quòd)* MU Id est, ea res est, propter quam. Sic suprá, Id propterea, nunc hunc venientẽ sequor. *Proptereáque nunc mis. in m. est)* S. D Id est, in mœrore versatur, mœrore vrgetur, laceratur, affligitur, conficitur, in mœrore iacet. His enim locutionibus vtitur sæpe Cic. Mœror autem pro graui luctu, & tristitia à Latinis poni solet: eóque maximè vtimur, cùm perditum, & afflictum rerum statum expressiùs designare volumus. *Mysis)* D Asseueratio est, si à no- 10

G. *Al.* [*omnes adiuro*], isdssss.

Per omnes tibi adiûro deos, nunquam eam me desertûrum: {cidsss a 11

Non, si capiúndos mihi sciam esse inimícos omneis hómines. sadiasd- 12

* L. Concisa oratio, ad effectum & constantiam Pamphili exprimẽdã.

* *Hanc mihi expetíui, cóntigit. conuéniunt mores. váleant* {xisidsd- s 13

Qui inter nos dissídium volũt. hanc, nisi mors, mihi ádimet nemo. {ssasabss ssaidd 14

L. *Resipisco*, I. animum recipio, V me colligo.

C. *Resipísco.* P. *non Apóllinis magis verum atque hoc respônsum est.* {aiijsss- aiija 15

mine eius incipias, cum quo loqueris.

11 *Per omnes*) V Tristi medetur matrimonii promissione. Propositio est, Nunquam deseram. Confirmatio est à iureiurãdo. M Plato in quinto de Legibus, Sed reuera nimius in se amor, omnium peccatorum, omnibus est semper causa: obcæcatur quippe circa amatum qui amat. *Adiuro d.*) D Ad, auctiua particula est. vt admirabiliter, valde mirabiliter: & aduerto. Et hoc superest amissa fide, vt adiurandum sit. S. O Adiurare idẽ est, quod iurare. Pro eo verò significato, quod est iusiurandum exigere, exemplum nullum inueni apud authorem duntaxat classicum: sed de primo satis multa.

12 *Non*) V Tacita quædã occupatio est, per ellipsin ex affectu natã, Nõ deserã vel inuitis & reluctãtibus omnibus. *Non, si cap.*) MU Capere inimicos. Sic in Phorm. capere inimicitias. S. D Nouè dicit Terent. inimicũ capere, pro suscipere. Suscipere enim dicit Cic. Vel inimicitias suscipere. Famil. III. Ego citiùs cũ eo, qui tuas inimicitias suscepisset, veterẽ coniunctionem diremissem. Idem ad Att. XI. Multorum odia, atque inimicitias Resp. causa suscepimus. *Omnes h.*) D Mira verecundia: Omnes homines maluit dicere, vt in his quoque Parentes significaret, quàm apertè dicere Patrem, cuius metu promisit nuptias. & est contra illud. Sed vim vt queas ferre. *Omnes h.*) Ita dixit de vno, hoc est, patre, Omnes homines: vt idem alibi, O cælum, ô terra ô maria neptuni! Nũquid & cælum Neptuni est? non vtique: sed omnia hæc maria voluit esse: vt Virg. Omnia vel medium fiant mare.

13 *Expetiui*) V A causis quibus nonnulli gradus ad futurum matrimonium fiunt, vt petitio, euẽtus secundus voti, similitudo morum amicitiç mater, nullum adest dissidium, eiusque author longissimè absit, & perpetua atque inseparabilis in vita vtriusq; societas & cõiunctio. Hæc verò cuncta ex matrimonii finitione nota sunt. *Contigit*) D Quod vix euênit, contigisse dicitur. *Conueniunt m.*) Rectè & id quod matrimonium firmat. R Prudenter loquitur Pãphilus, vt cordatũ vbique adolescentem agnoscas: fieri enim non potest, vt inter eos firma coalescat amicitia, ac concordia, quorum non conueniunt mores: idque in amicitia præcipuum est, vt sit morum in ea similitudo: propterea rectè Phamphilus ait, Glycerii mores quadrare ad ingenium suum. Potest enim, vt alicubi ait Erasmus, per se præclarum esse, quod tamen non sit aptum. *Valeant*) D Hoc est, abeãt, recedãt: quia & discedẽtibus & mortuis Vale dicitur: vt Virg. —Salue æternũ mihi maxime Palla, Aeternúmque vale. vel potiùs τῷ εὐφημισμῷ, cùm malè optaturus esset consyderato patre παρασιώπησις locutus est; & non dixit, quod intenderat, Pereant. Et attende quàm moderatè pluraliter dixerit: cùm significaret patrẽ. *Valeant*) Renũtiationis & imprecationis est verbum. B Laurentius Elegant. lib. VI. Donatus, Seruius, & quidam alii sic exponunt, inquit, Pereant qui hoc nobis volunt. quæ vox & oratio aliena fuerit ab ingenio Pamphili pio, & probo, hæc ille. Dicemus igitur Valeant hic idem esse quod, discedant à nobis, & à nostro sint alieni commercio, sicut discedunt, quibus Valete dicimus.

Hanc n. m. m. a. n.) D Et si valeãt, hãc, nisi mors, nemo adimet. Concessio hic est. hoc enim per cõcessionẽ dicitur. *Adimet n.*) Perseuerat ne dicat, Pater: pro, Nõ adimet pater. 14

Resipisco) Spiritum reuocat sensus. *Non Apol.*) V ἀντονομασία id certius vel Delphico oraculo esse asseuerat. B Confirmatio. Respõsum Apollinis non tam verum est, atquè hoc respõsum. Sed prius Responsum, oraculum significat, posterius non item. Oraculum & Responsum ita secernit Erasmus in annotationibus, vt Respõsum sit quod reddatur à numine aliquo, sed petentibus, aut consulentibus 15

16 ddssilv * *Si poterit fieri vt ne pater per me stetisse credat,* *L. Dilemma, quo tacita obiectio soluitur.

17 ddssdv *Quo minus hae fierent nuptiae, volo. sed si id non poterit:*

18 dsssv *Id faciam, in procliui quod est, per me stetisse vt credat.* Plautus in Captiuis, & Caesar, Procliuè pro facilè, simpliciter dixit. L *in procliui*, quò res inclinat & pro pendet.

19 ddsdsv *Quis videor? C. miser aequè atquè ego. P. consilium quaero. C. fortis.]* *Al. [D. consilium quaero. P. fortis es.]* ddsdsip. *vel eliditur s in [fortis.] Caeterum [ego] vltimam producit. nisi mauis [atquè] sine elisione legere.* ddsdsv.

20 asd issv *Scio quid conere. D. [hoc ego tibi] profectò effectum reddam.* Al. [hoc tibi]. issijssv.

bus, Oraculum verò dicatur etiam quod accipiunt hi qui sciscitati non fuerunt. Vnde illud apud Matthaeũ de Magis, Responso accepto, commodiùs vertisset interpres, Oraculo moniti: siue, Oraculo accepto. *Non Apoll.*) Si quem fugiat quare Apollinis Terentius dixerit, non Themistos, aut Iouis Ammonis responsum, sciat Apollinis responsa summã apud mortales obtinuisse fidem, praesertim Delphica & Pythia. Pythium Strabo libro Geographiae ix. testatur fuisse quondam celebratissimum, idque liquere thesauris ingẽtibus ibi cõstructis, in quos sacrae inferrentur pecuniae, tum operibus praestantissimorum artificum, deinde ludis Pythiis illic celebratis, denique innumerabilibus illic oraculis, quae mandata literis extarent. respondebatur autem hoc pacto, Specus alti curuique recessus erat, non ita grandi patens hiatu: atque hinc aura reddebatur, sacro quod inerat efflante numine, excelsus ostio imminebat tripus, quem simul atque Phoebas, hoc est, puella Pythia vates conscendisset, concepto pectore numine responsa aedebat, partim oratione ligata, partim soluta *Non Ap. m. v. atquè hoc r. est*) Veteres illi comparatiuum cũ Ac & Atquè cõiungebãt. Plautus Amicior mihi nullus viuit atquè is est. Cic. ad Att. Mihi quidem videtur diurius abfuturus àc vellem. *Magis v.*) D Aut, Magis verum, aut Verius dicimus.

16 *Si poterit*) V Extremũ est consilium per dilemma, Aut est *δυνατὸν*, aut *ἀδύνατον*, & vtrobique sua est ratio: in priori tamen quoddã pietatis specimen praebetur. *Vt ne*) D Pro, ne non. *Vt ne, idẽ signat, quod Ne particula. Plautus in Mercatore, At ego expurgationem habebo, vt ne succurrat. Sic & in Eunucho Terentiana, Vlciscar: vt ne impunè in nos illuseris. Sic & Cic. Fides tua patietur vt socius adolescentis rea ne fiat. *Per me stetisse*) D Stetisse, hoc est, esse: vt Virgil. -De stratáque montis Stat domus. Aliter, plenum est: vt idem, Stãt & iuniperi, & castaneae hirsutae. Aliter, horrent: vt, -Stãt lumina flamma. & Lucilius, -Stat sentibus fundus. *Per me st.*) Hoc est, per me factum esse, ne fierẽt nuptiae. *Per me stetisse, modus est loquendi perelegans, & apud bonos authores passim obuius. Titus Liuius, Per duces, non per milites stetisse ne vincerent. s·D Stare per aliquẽ, idem est quod, aliquẽ in mora esse, impedimẽto esse, vel esse in causa, quin. Caesar de bel. Ciuil. 1. Caesar, vbi cognouit per Afranium stare quo minus praelio dimicaretur, ab infimis radicibus montis intermissis circiter passibus quadrigentis castra facere cõstituit.

Faciam in procl. q. e. p. me st. vt cr.) * Dicat 18 haec quispiam minùs conuenire Pamphilo adolescenti, & ab omni fuco alieno: sed Terẽtius vim amoris expressit, qui homines totos immutat. *Id faciam in procliui &c.*) M Id est, ad quod sum procliuis, id est, inclinatus ob amorẽ, qui est affectus vehemens, id est, passio quae trahit animum. Item in procliui, quod est facile. & ad quod sine magno labore descenditur. Procliue dicitur demissum, & inclinatũ, & impotẽs ad resistẽdũ affectibus, & ita inconstans vt ego sum, sed hoc clàm dicitur.

Quis vid.) * Priscianus, Quis, quod est 19 substantiae, pro qualis & quantus inuenitur. *Quis*) V Qualis. Sic Plaut. in Amphitr. Eho dic mihi quis videor? ideò Charinus reddit Fortis, constans. *Miser*) Ceu prouerbiale est de communi calamitate vtriusque. *Miser aeq. a. e.*) D Bene, Atquè ego: quia hic amore vexatur. Et intulit *παρέκβασιν*. Nã volebat Pãphilus sibi dici, Fortis: quod illi tamẽ mox dicetur. Hic igitur aliter respõdet, atquè interrogat Pamphilus, ideò quòd videat impossibile esse, palàm resistere parenti. *Miser a. a. e.*) MV *ἀπροσδόκητον*: expectabat enim Fortis, Magno animo, aut aliquid simile. *(consilium quaero)* Melius est hoc à Dauo dici, quàm à Pamphilo.

Scio quid conere) D Sensus est, Scio quidẽ 20

Deterret Charinũ.

P. *Iam hoc opus est.* D. *quin iam hábeo.* C. *quid est?* dſbiſbſ- 21
D. *huic, non tibi hábeo, ne erres.*
C. *Sat hábeo.* P. *quid fácies? cedó.* D. *dies hic, mihi* { ꝥddnid ꝥddıſ 22
vt [satis sit] véreor

Potest & elidi s in [satu], blabſddv.a'ij legũt [sit satu], quod versus non patitur.

Ad agêndum: ne vácuum esse me nunc ad narrân- aſaiſſ- 23
dum credas.

Callidus seruus dominis imperat.

Próinde hinc vos amolímini. nam mihi impedimén- { ſſſixiſſ ſſiiſ 24
to estis.

• L. Increpatio: Charinus se ad narrandum præparabat. Nã *verũ vis di-*

P. *Ego hanc visam.* D. *quid tu? quò hinc te agis?* C. { iſſſdv iſſd 25
verum, vis dicam? D. **immo étiam*

quid coneris: sed an efficere possis, nescio. Si Pamphili est persona, cum εἰρωνείᾳ dicitur: si Charini simplex laudario est: sed si Pamphili est, hoc significat quod suprá, Ex vnis geminas mihi conficies nuptias. Sed non esse personam Pamphili, ex subiectis ostenditur. *Hoc tibi)* V Pollicetur auxilium Illusor talis vt Pamphilo spem iniiciat, & Charino adimat. Quare illic quidé est, Effectum reddam, Iam habeo, hîc verò, ἐναντίωσις est, Tibi non habeo. *Hoc tibi pr. eff. red. d.)* S·D Effectũ reddere, vel dare, Idem est, quod efficere. Et locutiones sunt peculiares Terentio. Sic auté loquitur in sequenti Comœdia, Effectum dabo.

21 *Non t. h. ne err.)* D Deterret etiam nunc Charinum: vt & ipse adiuuet Dauũ, ne Pamphilo nubat Philumena. Et eodem sensu vtitur Dauus aduersum Charinũ, quo suprá. Quasi necesse sit, si huic non dat, te illam vxorem ducere. *Non t. h. ne err.)* Velut etiam pro se Charinus sentiat, hoc dicit: vel vt solent serui contumaciores aduersum amicum domini, quia nuper à Charino accusatus est: vel quia & quid dicat non habet: & videt tacendum non esse.

22 *Sat habeo)* Quia dilatio facta est. *Dies hic)* V Digreditur per ἀποκλάνσιν, vt spem propositam remoretur, temporis longitudinem, & negotiorum multitudinem causans. Itaque istos discedere iubet, & in verbo Amoliri propter molestiam & impedimentum nõ est exigua gratia. *Vt satis sit)* D Vt, pro ne non. B Vt particula significat dubitationé, & coniungitur cum Metuo, Vereor, Timeo.

23 *Ne vac. e. me)* D Ne, pro nedum: aut aduerbium est prohibentis: vt sit, ne, non. Salust. secundo libro, Ne illa tauro parita sint. pro nedum. *Ne vacuum esse me nunc ad narrãdum credas)* S·D Vacuus generaliter poni tur pro inani, nudo, ieiuno, exhausto, vel experti, & libero non impedito, non occupato. Sic dicũtur vacua prædia, vel vacuę possessiones: id est, quæ liberæ sunt. Sic etiam appellantur vacuæ aures, nondum criminationibus obtusæ, sed nobis arbitrio nostro patentes. Pertinet igitur hoc nomen tam ad res, quàm ad personas, & eandem significationé retinet. Habet autem eam ipsam vsus varietatem, quam Vaco. Etenim aut sine casu est, aut cum ablatiuo sine præpositione. Verum hic Vacuus ad personam refertur, & pro otioso ponitur. Cic. in Brut. Itaque hunc elegimus diem, cùm te sciremus esse vacuum. Idem de Legib. 1. In longũ sermonem me reuocas, Attice: quem tamen, nisi Quintus aliud quid nos agere mauult, suscipiam: &, quoniam vacui sumus, dicam.

Proinde h. v. amo.) D Spe iniecta, etiam do- 24
mino imperat seruus callidus. Amoliri dicũtur ea quæ cum magna difficultate, & molimine summouentur, & tolluntur è medio. sic dixit quasi odioso, & molesto. Discedere dicitur, qui facilè abit è medio: Amolitur qui vix recedit. B Quibusdam Amolimini hîc actiuæ significationis est, & Vos accusatiui casus: vt sit, Amouete vos hinc. sic & Pacuuius, Non tu te hinc è conspectu amolire? M Nonius sic ait, Amolimini, id est, recedite. Terent. Hinc vos amolimini. Pacuuius, Non tu hinc è conspectu amolire? Sisenna, Impedimentum omne de itineribus amoliuntur. Est ergo, auferte vos hinc. *Proinde h. v. a.)* D Molestũ impedimentum ex rei magnitudine iacentis in medio, & ideò impedientibus se dixit, Amolimini hinc: non, Abite. *Nam mihi imp. e.)* B αἰτιολογία, id est, causæ redditio. D Vtrũ hoc verè dicit, an fingit, quia adhuc consilium non inuenit quod narrare possit?

Hanc) Glycerium scilicet. & cum misera- 25
tione puellæ, Hanc. *Quò te hinc)* V Occasio illudendi, vt penitus illi spes præcidatur, quã exaggerat, modò dilatione diecula, mo-

dò

26 *Narrationis incipit mihi initium.* C. *quid me fiet!* — cũ præparatio est narrationẽ incœpturi. Et attẽde sollicitudinem amantis.

27 D. *Eho tu impudens, non satis habes, quòd tibi dieculam addo,*

28 *Quantum huic promóueo núptias!* C. *Daue, áttamen.* D. *quid ergo?*

29 C. *Vt ducam.* D. *[ridiclũ.]* C. *huc face, ad me vt vénias, si quid póteris.* — Al. [ridiculum.]

30 D. *Quid véniam? nihil hábeo.* C. *áttamen, si quid.* D. *age, véniam.* C. *si quid*

31 *Domi ero.* D. *tu* Mysis dum éxeo, parúmper me hic opperíre.* — * V. Hoc mandato fit proximarũ scenarum connexio.

dò duplici abnegatione auxilii. *Quo nunc te agis?)* D Vt tarditatem discedentis ostendat. Agere enim se & tardi, & tristes dicũtur. sic Virgil. Amissis remis atque ordine debilis vno, Irrisam sine honore ratem Sergestus agebat. Idem alibi, Ecce gubernator sese Palinurus agebat. *Quò hinc te agis?)* Admonitio discedentis, vt solet. nam à quo discedere desyderamus, admonemus eum quò vadat, vel quò eat. Id facere, per interrogationem admonet Dauus Charinum: vt ipse abscedat Charinus, qui nunc vltimus remanet. *Verum vis dicam?)* Pro initio sedulæ narrationis hoc sumimus. Ac sic respondet Charinus, tanquam qui intelligat non dicere velle Dauum quò eat: sed id agere, vt abscedat.

26 *Narrationis mihi inc. init.)* Narrationis, scilicet quò eat: quia Verum vis dicam, velut prooemiũ narraturi est. *Quid me fiet?)* Quid agitur, inquit, quid de me fiet: Ab eo hoc, quasi à iocante, pronuntiandum est. nam sic illi, Impudens respondet. *Quid me fiet!)* De Philumena ducenda. M Miseriam suam profitetur his verbis Charinus. S. D Quid illi fiet! quid illi faciam? quid illi factum est? Modi sunt loquendi elegantissimi per datiuum etiam: & significant, quod nonnulli aliquid admirantes, vel accepta aliqua calamitate, aut dãno, ineptè dicunt: quid de illo fiet? quid de illo faciam? quid de illo factum est? Cic. Famil. x IIII. Si nos premet eadem fortuna, quid puero misero fiet? Idem ad Att. Quid iis fiet, si huc Paulus venerit? Idem in Verr. Occurrebat illi ratio, quid Cleomeni fiet? Idẽ cõtra Rull. Quæro, si, qui vendere volunt, non fuerint, quid pecuniæ fiet? Idẽ in Academic. Quid faceret huic conclusioni? A proxima locutione nihil differt quod dicũt Latini per ablatiuũ casum: quid hoc homine facies? Cic. in Verr. Quid hoc homine faciatis? ad aliquam spem tam perfidiosum, tam importunum animal reseruetis? Sic & hic Terentius dicit: Quid me fiet? pro, quid de me fiet?

Eho tu imp.) D Propriè Charino dixit Impudens, quasi insolita & multa poscẽti. quippe qui & sponsam alienam petere ausus sit: & 27
non satis habeat, per Dauũ sibi moram præstitam Pamphili nuptiarum. *Dieculam)* Hotam. & est ὑποκόρισμα Dieculam, hoc est, tempusculũ. & sumitur ab eo quod est hæc Dies. Diecula, mora, & quasi parua dies. & Dieculã, in qua scilicet ambias, quantũ poteris, ad ducendam Philumenam. Vult enim se Dauus adiuuari per Charinum & Byrrhiam. B Asconius Pedianus, Dies, inquit, fœminino genere tempus: & ideò diminutiuè Diecula dicitur breue tempus & mora. Dies horarũ. XII. masculini generis est: vnde Hodie dicimus quasi hoc die.

Promoueo) D Differo. *Promoueo nuptias)* 28
Memoriter Dauus. scit enim illum his verbis petiisse, Saltem aliquot dies Profer, dum proficiscor aliquò, ne videam. Cuius rei oblitus Charinus, etiam vt ducat vxorem petit. *Attamen)* V Vtrobique adhue sperantis particula est.

Ridiculum) D Deest Hominem. *Huc face* 29
ad me vt venias) B Quidã faciunt hoc discrimen inter Fac venias, & Venias, vt priori dicant esse remotioris actus significationem. Nam si præsenti Antonio dicam, Fac ad me venias, id in futurum fieri volo: si verò dicam, Ad me venias, id ad præsens fieri volo.

Age veniam) D Vix concedentis, vix con- 30
sentientis est, Age, veniam.

Dum exeo) A Glycerio scilicet. *Operi-* 31
re me hic) B Cur non Istic? an quia stant in eodem loco?

In [hic] h vim habet consonantu. M. *Quápropter?* D. *ita facto opus est.* M. *matúra.* D. ſbdſſſdu 32
iam inquam hîc ádero.

32 *Ita facto opus*) Facto præteritum pro Fieri præſenti hic poſitum eſt. *Iam inquam hic ad.*) Inquam iudicio quorundam fungitur hic vice aduerbii affirmantis: vt ſit, ſtatim profectò, ſtatim crede mihi, hic adero.

ACT. IIII. SCEN. III.

ARGVMENTVM. D Hæc Scena adminiſtrationem doli habet, R oſtenditque quomodo paret Chremetem à nuptiis abſterrere Dauus, cuius imprudentia antè Pamphilus in nuptias coniectus erat. R puerum enim defert ante oſtium Simonis, L & ancillam ad fallatiæ executionem inſtruit: D quo fit vt deterreatur Chremes filiam ſuam Pamphilo dare Et vide non minimas partes in hac Comœdia Myſidi attribui, hoc eſt, perſonæ fœmineæ: ſiue hæc perſonatis viris agitur, vt apud veteres, ſiue per mulierem, vt nunc videmus. Eſt autem actuoſa hæc Scena. magis enim in geſtu, quàm in oratione eſt conſtituta. V *Theſes.* 1 Maritus, amicus, amator, vir in quouis loco paratus, eſt vxori ſummum bonum. 2 Etiam ſi lupus pilum mutaret, tamen mens eſt eadem. & hic verum eſt, ξύλον ἄγκυλον οὐδέποτ' ὀρθόν. M Venereum amorem & cupidineas faces, quibus plerique inflammari affectant, multò plus fellis, quàm mellis habere docet hæc ſcena. Id enim quod in his rebus oblectat, temporaneum eſt, & exile admodum, comparatione malorum, quæ ſequuntur, temporis iactura. ſcilicet, qua nulla maior vitii deformitas, & infamia, & ſeruitus. Ad ea profectò quæ ſunt his contraria, natus eſt homo diuinum animal. Vnde Cicero in tertio Philippicarũ, Nihil eſt deteſtabilius dedecore, nihil fœdius ſeruitute. Ad decus & libertatem nati ſumus. Plautus in Ciſtellaria, Amor & melle & felle eſt fœcundiſſimus: guſtu dat dulce, amarum vſque ad ſatietatem aggerit. Seneca dicit, Nihil eſt tam mortiferum ingeniis, quàm luxuria. Silius lib. XIIII. Ad laudes genitum capiat ſi munera diuûm Felix ad laudes hominum genus. Et voluptatem ſic taxat, Quippe nec ira deûm tantùm, nec tela, nec hoſtes, Quantum ſola noces animis illapſa voluptas. Ebrietas tibi fida comes, tibi luxus & atris Circum te ſemper volitans infamia pennis. Seneca libro viceſimo, Indulgere voluptati, initium eſt omnium malorum. *Verſuum genera. Iambici trimetri acat. ſiue ſenarij.*

MYSIS. DAVVS.

NIHIL *ne eſſe próprium cuîquam! dij ve-* { ᶜbſſſp ſ 1
ſtram fidem!
Summum bonum eſſe heræ putâbam hunc Pám- ſiijſp 2
philum,
Amîcum, amatôrem, virum in quouisloco ljſiſi 3

1 *Nihilne*) V ἀλογιστί. per ἐκθλιψιν indignationis exclamat: cuius ſimplex propoſitio eſt. Nihil cuiquam eſt proprium. eſtque θέσις vera. *Nihilne e. pr.*) R Subaudi Verum eſt: aut dic infinitiuum pro indicatiuo poſitum. D Ne, aduerbium percũctantis. *Nihilne e. pr. c.*) Omne quod habemus, aut mutuum eſt, aut proprium. Ergo Proprium, perpetuum, L firmum, D non temporale ac mutuum: vt Virg. Propria hæc ſi dona fuiſſent. Ergo nihil nobis proprium eſſe poteſt. quod enim nõ fuit, nec eſſe quidem poteſt. aut quod eripi poteſt, non eſt noſtrum: niſi illa quæ eripi non poſſunt, vt ſapientia, iuſtitia, prudentia: quæ fortuna neque dare, neque eripere cuiquam poteſt. Et ſimul hoc ipſum & à re, & à perſona hic oſtendit. A' re, Nihilne eſſe proprium. A' perſona, Cuiquam. *Dij veſtram fidem!*) Admirantis aduerbium cum exclamatione. Fidem dixit opem & auxilium: vt, Tyrrhenûm que fidem.

2 *Summum b. e.*) Mirè pro pleno. Et neutro extulit, Summum bonum: R Ideſt, ſummam felicitatem. V ἐκθεσις per exemplum Glycerii comprobat, vt cui proprius Pamphilus eſſe nequeat. Additur autem propter amplificationem χαρακτηρισμός boni mariti, qui eſt amicus, eſt amator, eſt ad vtranque fortunam vbique paratus. Itaque δεικτικῶς propter affectum. Hûc dicit Pamphilum, talem videlicet maritum.

3 *Amic. amat. v.*) D Amicus, animi eſt: Amator verò, corporis. non enim continuò amator eſt, qui bene vult: vt, Dido amauit quidẽ Aeneam: ſed non & amica fuit: quæ ait, Non potui abultum diuellere corpus, & vndis Spargere. Et itẽ Catullus, Cogit amare magis,

ſed

4 {ssdsp iss} *Parâtum.verùm ex ěo nunc misera quem capit*
5 ldssi *Dolôrem! fácilè hîc plus mali est, quàm illic boni.*
6 ssdiij *Sed Dauus exit. mi homo. quid istud óbsecro est!*
7 sdssi *Q uò portas púerum.! D.* * *Mysis, nunc opus est tua*
in verbo [Mysis] qui am scenam alteram inchoant.
8 asdisi *Mihi ad hanc rem exprômpta memória, atque astútia.*
9 ssjisp M *Q uidnam incœptûrus?* D *áccipe à me hũc ócyús:*

•D. Properantis & impensè agentis Daui verba monstrantur.
Audax consilium, quo res magis per turbara uisset: nisi casu emersisset ex his malis Pamphilus.

sed bene velle minus. & est hîc officium & blandimentum. Amatorem & Virum dixit ad discretionem: vt per ea quæ enumerat, maritum ostenderet. B Amicus est qui bene vult alijs, Amator qui tantùm spectat sui corporis voluptatem. non continuò amicus est, qui amator. Amicus, inquit Valla, honesta, res est: Amica quando ad virum refertur, inhonesta: vt, hæc amica est mea, id est, concubina. Ego verò ipsius non amicus, sed amator sum. Ideóque apud Terentium dicitur, Heræ putaui hunc Pamphilum amicum, amatorem, virum: ne putares amicum in malam partem accipi, adiecit amatorem. *Virum*) Id est, maritũ: sic quidã interpretãtur.

4 *In quonu l. Par.*) Ad eam in matrimoniũ ducendam. D Paratum dixit ad omnes affectus, quicunque de proximo esse possunt & maximè ad Homericam sententiã respexit, • *Verum ex eo*) V Clausula est. Misera igitur maximè dolet, cui annexa hcc in casu contrario vtrinque boni & mali. *Verum ex eo*) D Id est, Pamphilo. B Quibusdam hic Ex præpositio materiam significat, vt sit sensus, Pamphilum esse Glycerio materiã & segetem maximi mœroris. *Quem dol.*) Quem pro quantum. D Cum admiratione pronuntiat Quem, & cum exclamatione quadam. S·D Sic loquitur Cic. Famil. v. Tantum ex eius molestiis cepi doloris, vt consolatione ipse egerem. Idem Famil. I. Me in summo dolore, quem in tuis rebus capio, maximè scilicet consolatur spes. Idem in Bruto, Cùm mihi de Hortensii morte esset allatum, opinione omniũ maiorẽ animo cepi dolorẽ. Dolor hic totus refertur ad animi egritudinẽ. D Dolorẽ distinxit probẽ: & pòst intulit separatim quod sequitur, Facilè hic plus mali est, in dolore, & metu scilicet amittẽdi, quàm in voluptate retinẽdi.

5 *Facile hic pl. m. e. q. s. b.*) B Sensus est, Certè hîc, id est, in metu amittendi Pamphilum plus tristitiæ, quàm boni, id est, lætitiæ illic, hoc est, in spe retinẽdi. D Facilè aduerbiũ confirmãtis est, id est, liquidò & manifestò. Veteres dicebãt Facilè, pro certò: vt Cic. Illius ciuitatis facilè princeps. *Quàm illic boni*) Id est, In amico, amatore, & viro: vel, In summo bono. Dicit enim Ex bonis quæ bona existimamus, plus nos mali capere, cùm aut amissuros nos credimus, aut amittimus: quàm boni, cùm habemus.

Sed Dauus) B Dauus ex ædibus Glycerii 6 puerum è Pamphilo natum effert. V Occasio est futuri consilii. & hic decorum muliercula propter temerariam festinationẽ & solicitudinem de puero adest. *Mi homo. q. i. o. e.*) : Ex Mysidis verbis, quid Dauus faciat, demonstratur. Inuolutum enim puerum portabat Dauus: & ideo dicit mulier, Quid illuc obsecro est? Tum ille euoluit puerũ, & profert. quẽ postquã expediuit, tum illa dixit, Quò portas puerum? *Quid istu.*) B Priscianus negat istuc aspirari, licet quibusdam cõpositũ sit, ex iste & hic. recentiores tamen aspirãt.

Mysis) V Sola appellatione est exordiũ. 7 Mox necessitatis additur argumentum propter astutiam, & memoriam, quam vult esse exprompram, id est, non in publicum prolatam, sed expeditam, alacrem, in qua nulla est mora, quasi iam producta sit. Cupit autem τ μνημονικὸν, id est, memoriæ in recipiendo, retinendo, & depromendo vim & virtutẽ tantam esse, vt subitò pro re præsens adsit, sicut & hic negotium vrget. Est enim & hic præcipua τῆς λογισμῶν pars.

Exprompta) D In medium prolata, M in 8 vsum educta. Opus est, inquit, vt nunc exerceas memoriam & astutiam: ab expromo. mis. psi. ptum. B Quidam volunt hoc sensu legi, Necessarium est ad hanc rem. vt memoriã tuam atque astutiam proferas & ostendas, vt declares quantum memoria & astutia valeas. D Memoria, vt præcepta Daui retineat. Astutia, ad agendum strenuè quæ imperet. L Quia eductũ aliq mãdaturus est: sed mox mutat hoc consiliũ, interueniẽte Chremete. *Memoria*) D Simpliciter magis, vt memor sit Daui præceptorum. Et memoria, modò pro intelligentia: vt Virgilius. Inflamus tamen immemores.

Accipe) V Propositio, Acceptum puerum 9 ante ianuam apponito,

V

Atque ante nostram iánuam appóne. M. *óbsecro,*
Humine! D. *ex ara hinc sume verbénas tibi,*
Atque eas substérne. M. *quam ob rem id tute non facis?*
D. *Quia si forte opus sit ad herum [iurándum] mihi*
Non apposuisse, vt liquidò possim. M. *intélligo.*

Al. [iusiurandum], quod versus non patitur, nisi omittatur [sit]. quod quadam exemplaria non habent. adalsi.

Humine) V ἀντονομαστικῶς propter teneritatem pueri, id est, τῷ παιδίῳ, aut potius τῷ βρέφει. *Humine?)* B Bene hoc interrogat, fasciis enim euolutus à Dauo puer, nudus erat. *Ex ara hin. s. v.)* D Ex ara, scilicet Apollinis, quem ἀγυιεὺς Menander vocat, aut quod Apollini Comœdia dicata est: in cuius honorē aram constituebant Comœdiam celebrantes. Apollini ergò Comœdia, Libero Patri Tragœdia. *Tibi)* τὸ Tibi, quasi gestum quēdam & motem stomachantis habet: vt alibi, Quid vis tibi? Et sume, dixit, & non, Tibi substerne. *Verbenas)* Verbenæ sunt omnes herbæ, frondésque festæ ad aras coronandas, vel omnes herbæ frondésque ex aliquo loco puro decerptæ. Verbenæ autem dictæ, quasi herbenæ, & redimicula sunt ararū. sic Menāder. V Olim superstitiosa vetustas omnes herbas, quæ ad lustrationem valebant, aut ad magiam, aut ad quodcunque aliud simile facinus, per excellentiam seu verbenas. seu verbenacas appellabant. Itaque & ἱεροβοτάνας appellabantur. Breuiter hic erit straguli vice. L Quæ erecta in scena in honorem Apollinis herbis & frondibus redimita erat. B Comœdiarum actores aram constituebant in Apollinis honorem, hanc verbena coronabant. Quidam putant hic eam significari herbam, quæ sacra dicitur hodie Ioanni Baptistæ. rami eius tenues sunt, cubitales, angulosi, folia minora quàm quercus angustioráque, & diuisuris maioribus, flos eius glaucus, radix longa & tenuis. Nascebatur hæc herba in arce Capitolii Romæ, vnde cum sua terra euellebatur, si quando erant ad hostes ituri legati, ad res clarè repetendas, & hac ipsi legati coronabantur. Abusiuè tamen verbenas dicimus omnes herbas, quibus aræ coronantur, vt laurum, oliuam, myrtū, & ita hic accipe si velis. Verbenam hodiéq; festo die Præcursoris nostrates populi trabibus ædium suarum suspendunt. Religiosæ anus solebant offerre verbenam numinibus, quę ruris tutelam simul & agrorū haberēt. Vnde primo Fastorum Ouidius, Pauit ouis pratum, verbenas improba carpsit, Quas pia diis ruri ferre solebat anus. M Plinius libro 22. Non aliunde sagmina in remediis publicis fuere, & in sacris, legationibúsque verbenæ. Certè vtroque nomine idem significatur: hoc est, gramen ex ara cum sua terra euulsum.

Quamobrem) V Præoccupatio, sed hæc diluitur consilio certo, vt iuramentum de non apposito puero, τῷ ἰκανῷ licitū esset. En pietatem & religionem, vel puellæ ridiculam. *Quamobrem id tute n. f.)* D Tute nunc dicitur, eùm pronomen ad eam reuocatur personam, à qua sumitur: vt verbi gratia, cùm dicimus, Tu lege: ille nobis respondeat. Cur tute non legis?

Quia si f.) B Volunt hic quidam accipi Quia pro Quare, quemadmodum eius compositum Quianam accipitur apud Maronem: vt sit, Quia? id est, rogas quare? post quam interrogationē inferūtur illa, Si fortè opus, &c. *Quia si f. o. s. ad h. iurandum m.)* D Sic locutus est, vt explicari atque intelligi non possit. aut enim deest ius, vt sit Iurandum pro Iusiurādū: aut, vt vulgò dicitur, Iuramētū. Et opus est illā rem: nō, opus est illa re. *Iusiurādū mihi)* B Veteres Latini iusiurandum sæpius dixerunt quàm iuramentum. Plautus, Arbitratu suo, iusiurandū dabo. Cic. Nullum vinculum ad astringēdam fidem iureiurando maiores arctius esse voluerunt. Idem, Qui iusiurandum violat, is fidem violat. Idem, Censores nulla de re diligētiùs quàm de iureiurando iudicabant.

Vt liq. p.) D Liquidò purè, & manifestè. Nam quæ sunt pura & defæcata liquida sunt. B Quibusdam idem quod securè significat. MU Liquidò iurare, Gallicè *iurer franchement, & sans aucun remors de conscience.* In Funu. Liquet mihi deierare, id est, liquidò iurare possum. R Vide serui astutiam. Quanquam in iureiurando non tam verba, quàm animus spectatur: & quàm aliis in rebus omnibus, tam hic quoque plurimum refert, quo quid animo dicatur, aut fiat, & vt homines sanè fallantur, Deus tamen profectò non fallitur: vt illud omittam, Qui suo instinctu hortatúque impulit, eum perinde omnino in culpa esse, ac qui fecit. Daui autem suasu puer ante ostiū ponitur. Haud dissimili planè fraude hic Dauus vtitur atque ex decem illis vnus, quos post cladem Cannensem Romam pro redimē-

dit

15 {abafsl / abd} * *Noua nunc religio[unde te jisl] ac incessit, cedo?*
16 ijdfsi D. *Moue ocyus te, vt quid agam porrò intellegas.*
17 fifdip *Prò Iuppiter.* M. *quid?* D. *sponsæ pater interuenit.*
18 biafip *Repudio consilium quod[primùm]* *intenderam.*
19 dsdiũ M. *Nescio quid narres.* D. *ego quoque hinc ab dextera*

B. *Al.*[*in te*]. abfili. *alias* [*te*]. abilsi. * D. Seruum nolle mentiri noua religio est. L Irrisio faceta in eum qui alias sæpe deierare consueuerat. *Al.*[*primus*]. biadsp. * D. metaphora à ve

dis captiuis misit Annibal, nullo alio fidei pignore accepto, quàm vt iurarēt se redituros. Nam, sicuti scribit Titus Liuius, cum egressi castris essent, vnus ex iis minimè Romani ingenii homo, velut oblitus aliquid, iurisiurandi soluendi causa, cùm in castra redisset, ante noctem comites assequitur. Et ceteri quidem cum nihil impetrassent, ad Annibalem reuersi sunt: hic vnus verò domum abiit, quòd fallaci reditu in castra iureiurando se, religionéque exoluisset. Quod vbi innotuit, relatúmque est ad Senatum, omnes censuerunt comprehendendum, & custodibus publicè datis ad Annibalem deducendum. Cic. quoque in tertio libro Offi. hunc reditu in castra liberatum se esse iureiurando, non rectè interpretatū ait: fraudem enim distringere, nō dissoluere periurium. fuisse igitur stultam calliditatem, & quæ peruersè imitaretur prudentiam: itaque decreuisse Senatum, vt ille veterator & callidus, vinctus ad Annibalem duceretur. Lege T. Liuium secundi Belli Punici secundo. Huc refer fabulam illam Aesopicam de duobus adolescentibus, obsonium se apud coquum empturos simulantibus, & carnis partem, coquo alias interim res agente, subripientibus: quorum qui abstulerat per Iouem nihil habere, is qui sub veste occuluerat, nihil abstulisse identidē deierabat.

15 *Noua n.r.*) D Bene iusiurandum metuere seruū monstri simile est. *Noua religio*). In seruo, & subita. B Noua, id est prodigiosa, vt quidam volunt, sollicitudo & anxietas. S.D Religionis significatio varia est apud Latinos. Aliquando enim est, quæ superioris cuiusdam naturæ, quam diuinam vocant, curā cerimoniámque affert. Est etiam Latinè loquētibus id quod vulgò debitum officij, hoc est, iustam muneris functionem appellant. Vel pro eo ponitur, quod vulgò dicitur conscientiæ scrupulus, aut conscientia rectā, vel fides. Accipitur præterea pro metu, vel solicitudine anxia. Ex qua significationis varietate multæ ducuntur locutiones, quas in secundo Tomo nostrorum Commētariorum annotamus. Hunc autem Terentij locum sic exponemus. Quæ te religio incessit? id est, qua noua, & tam repentina religione es obstrictus & implicatus? Et tūc religio ponitur pro eo, quod vulgus dicit conscientiæ scrupulum. (*cedo*) B Hoc loco non Dic, sed Da significat. D manus enim porrigentis verbū est, B ad puerum accipiendum à Dauo.

16 *Moue*) V Accelerat, & ipsum intentum consilium repudiatur propter aduentantem Chremetem. *Vt quid agam p. int.*) B Agam pro moliar dixit. Et Erasmus in primo commentario de copia, hoc verbum inter ea numerat, quæ conatum significant. D Porrò, modò aduerbium est ordinis: aliàs temporis. B An Porrò hic pro postea accipi potest.

17 *Prò Iupiter.*) Quibusdam est dolentis, vel indignantis. Quid si dicas esse re subita perculsi interiectionem? *Sponsæ p. int.*) D Mirè non dixit Chremes: ne, cùm dixisset Quis Chremes? rursus hic responderet sponsæ pater. & non temerè hoc facit Poëta. nam promiserat se rediturum domum Chremes, Domum modò ibo vt apparentur, dicam: atque huc renuntio. B Interuenire est medio negotio, quasi ex insidijs superuenire, & opprimere in ipso actu eos, qui rem celatam velint.

18 *Repudio consilium*) Id est, modum tractandi negotij. S.D. Sic loquitur Cicer. de Orat. tertio. Neque verò esse mirandum, si cum suis consiliis Remp. profligasset, consilium Senatus repudiaret. *Quod primum intend.*) B Antè quàm sponsæ pater interuenisset. *Intender.*) D Verbum à venatoribus translatum, qui retia intendunt ad feras captandas. Quia ergo parat Chremem & Simonem fallere, Intenderam dixit. Vel à sagittis atque arcu: B vt sit, quo senē cōfigere parabā. R Decet sanè, neque leuitatis est, aut inconstantiæ, repudiare consilium, quod intendetas, primùm, si id commodo fiat tuo. Satius enim est recurrere, quàm currere malè, iuxta prouerbium: hoc est, Præstat mutare consilium in melius, quàm in malè institutis pergere.

19 *Nescio q. narres.*) D Bene Narres. narrare enim aliena & quæ nobis non sunt necessaria dicimus. *Ego quoque.*) Bene ait Quoque, quia & Chremes veniebat. V Hic callidum ex re ipsa nascitur cōsiliū, cui & suā operā puella pollicetur. hic mutua datur opera, & sicut

natoribus sumptâ.
B. Al; [vbicunque].
&c al. si.

Venire me adsimulâbo: tu, vt subséruias ijajß 20
Orationi, [vtcúnque] opus sit verbis, vide. {ßßßi / ßßa 21
M. *Ego quid agas, nihil intéllego. sed si quid est,* biadßi 22
Quod mea ópera opus sit vobis, aut tu plus vides, daßßi 23
Manêbo: ne [quod] vostrum rémorer cómmodum. i,ßdßp 24

Mu. [quid].

verû est illud Aristot. κολοιὸς ποτὶ κολοιόν, graculus ad graculû, ita hoc, vulpes vulpi alludet.

20 *Vt subseruias orationi*) [I] Id est, commentum adiuues. [D] Rectè vt subseruias, dixit. non enim tâtum loquitur Mysis, quantum Dauus.

21 *Oratio. vtc. o. s. v. v.*) Vtcunque, id est, quomodocunque. [D] Verbis, tuis: orationi, meæ. plura enim loquerur Dauus. inde Orationi dixit. illa subsequetur, ideo verbis. *Vide*) Cauta esto, intellige, specta.

23 *Aut tu plus vides.*) Si sapis, intelligis.

Remorer.) Retardem, retineam. Remorari à remora pisce minutissimo, qui naues retinet, nam Græcè ἐχενηΐς vocatur. [B] Aristoteles libro. II. de animalibus, Remora pisciculus est, inquit, saxis assuetus, in cibos non admittendus, nomen a remorandis nauibus adeptus. [S. D]. Quemadmodum morari est moram afferre, interponere, iniicere: vel tardare, aut differre: sic etiam ea designat remorari. Vnde remorari commodum, pro commodum tardate expones: scilicet non cõsulere cõmodo. 24

ACT. IIII. SCEN. IIII.

ARGVMENTVM. [D] Adest nunc ipse Chremes, cuius causa scena fraudibus instructa est, ne promissas compleat nuptias. [R] astutissimus enim Dauus, miris consilijs, apposito ante ianuam puero, rogatâque Myside, vndenam sit, quisve attulerit, perinde quasi ipse nesciat, Chremetem ([P] vbi puerum ex Glycerio natum audit, & illam ciuem esse Atticâ, [I] Daúmque cum ea his de rebus iurgantem) absterret ab affinitate Pamphili, sed non impune. Et est hæc occasio summæ epitaseos, qua inter sese personæ turbabuntur omnes. [V] *Theses.*

1 Ipsa astutia est astutus Dauus. 2 Præsens rei cõspectus plurimùm mouet, & in ipsa dictione. 3 Sunt illiberales ioci, vbi sunt ioculatia mala. Dissuasoria est, sed παραλογιστικῶς, duobus potissimùm argumentis Chremetem à nuptiis retrahit, & deterret. Prius quidé est ex apposito puero, tanquam re præsenti sumptum narratione quadam: sed propter puellæ & serui doloiam cõtentionem nimis interrupta explicatur, videlicet quòd sit Pamphilo filius ex Glycerio natus. Posterius verò est de ciue Attica, quam Pãphilus iuxta leges ducere c. gebatur. [M] Versutos homines, & callidos viros, miris modis & multiplici vafr amento moliri deceptionem, nec esse cuiuis facile dolos interpretari ac verum dispicere, docet hæc scena. Multos enim recessus habet vita hominis & varias latebras, vt in Epistolis scribit Plinius. Et boni viri prudentia, quæ virtuti semper adhæret, malitiosorum versutiis ac simulationibus ideò decipitur, quoniam ex se alios iudicat, nec simulationem putat id esse quo capitur, sed officium. Plato libro tertio de Republica, Quapropter modesti homines videntur stolidi, & qui facilè ab iniustis decipi possunt, tanquam qui non habeant in seipsis eadem, quæ habent improbi, affectuum exempla malorum. Cicero in Actione tertia in Verrem sic ait, Nullæ sunt occultiores insidiæ, quàm hæ quæ latent in simulatione officii, aut in aliquo necessitudinis nomine. Nam eum qui palàm est aduersarius, facilè cauendo vitate possis. Hoc verò occultum, intestinum, ac domesticum malum, non modò nec existit, verùm etiam opprimit citò, antequàm perspicere, atq. explorare possis. Hæc Cicero. Magna tamen ingenia sunt quæ summa malitia commodis alienis insidiantur, & quieti. Quapropter Plato libro sexto de Repub. sic ait, Atque huius ingenii sunt hi viri, qui nefaria scelera perpetrant & priuatim & publicè, atque item qui sunt & priuatis & ciuitatibus bonorum ingentium authores. Exile verò ingenium nihil vnquam vel priuatim vel publicè magnum efficiet. Veritas, inquit Plato In quinto de Legibus, tum diis, tum hominibus dux omnium est bonorum: cuius, qui felix beatusque futurus est, statim ab initio particeps esse debet, vt in veritate plurimum temporis vitam agat. Idé in Phædone sic ait, Is bene de se animóque suo sperare potest, qui voluptates, quæ discendo percipiuntur, sectatus, animum suo decorauerit ornamento: temperantia scilicet, iustitia, fortitudine, ac veritate.

Versuum genera. Sextus est trochaicus tetr. acat. vel iambicus acat. modò non fiat elisio in [turba]. Reliqui omnes sunt iambici, iique senarij acat. præter quartum & quinquagesimumprimum tetrametros acat.

bent. & decimam sextam tetrametrum catal. qui & ipse erit senarius si cum Erasmo legas, Mirum impudenter mulier si meretrix facit, sidsap.

CHREMES. MYSIS. DAVVS.

1 { isisis / isd } REVERTOR, *postquàm quæ opus fuêre ad nuptias* — Summa nuptiarū potestas in patre puellæ sita est.

2 sdsis *Gnatæ paraui, vt iúbeam accérsi. sed quid hoc!*

3 adsdsis *Puer hercle est. múlier, tún' eappósuisti hunc? M.* vbi* — * L. Verba trepidātis & tacitè requirentis Dauum, qui se ad dextrā subduxerat.

G. Al. [tun'] quod, quia sic breue est, versus repugnat.

4 ssassal *Illic est? C. non mihi respóndes? M. hem, nusquam est. væ míseræ mihi.*

5 sbd sp *Relíquit homo me, atque ábijt. D.* dij vostram fidem,* — * D. Aduerbiū admirantis cum exclamatione.

6 { sstsfat- / ssijidsi } *Quid turbæ* est apud forum! quid illic hóminum [litigant!]* — * D. Al. [litigat!]

1 *Reuertor)* V Est velut προπαρασκευή futuræ orationis. Cupit autem cōstanter in apparatis nuptiis pergere, sed mox oratiuncula Daui sententiam mutabit. *Postquam q. o. f. ad nup. Gn. p.)* 2 D Ornatiora sunt ex opere loquēdi du̓o genera, cum huic nomini substantiuum adiungitur. In quo id obseruabis, tunc velut indeclinabile vsurpari & omneis ei adiuncti substantiui casus admittere siue singulares, siue plurales: admittere itē omnia et adiūcti substantiui genera, vt in exemplis sequentibus videbis. Cic. in Famil. Dux nobis, & author opus est. Ibidem, Nos, si quid erit istic opus, defendes. Ibidē, Tu quæ istic opus erunt, prospicies. Ibidē, Is omnia pollicitus est, quæ tibi essent opus. Ibidē, Illud, mi Tyro, te rogo, sumptui ne parcas vlla in re, quæ ad valetudinem opus sit. Ibidem, Sulpicii tibi operam intelligo non multum opus fuisse.

2 *Postquam paraui.)* B Parari iussi, suprà enim dixerat, Domum modò ibo, vt apparentur dicam. Ita ferè loquentes hanc domum ædificaui, non id volumus nostris eam manibus, sed iussu factam esse. *Vt iubeam acc.)* D Rectè Iubeam: quia summa potestas nuptiarum in patre puellæ est. *Sed quid hoc?)* Non interrogantis, sed mirantis & non intelligentis est: & appareteum non oculis prius quàm corporis offensu puerum sensisse latentem.

3 *Puer)* V Occasio est mutandæ sententiæ. & hic illud quadrat, αὐτὸ δείκνυ. *Puer herclè est)* D Ornatiua particula est Herclē. *Mulier)* Magis quam Mysis. B Bene Mulier. Mysidem enim Chremes nesciebat, & Mulier hic sexum, non eam significat, quæ virum passa est. *Vbi Illic est?)* D Dauum quærit, qui nunc abscessit, vt & ipse de foro venire videatur. V Consternata quærit Dauum, & differendo responso animus senis magis instigatur. B Videtur Mysis iam paululum à foribus abiisse, oculis Dauum requirens, quem subitò amiserat. vnde aliud agens non audiuit loquentem Chremetem, & ideo talis inducitur Mysis, ne Chremes fraudē subesse suspicetur, quod suspicari potuisset, si vel Mysidem, vel Dauum putasset aduentus sui non ignarū esse.

4 *Non mihi resp.)* D r Bene Non respondes. Se enim memor est vetitam quicquam dicere, nisi subseruiat oratiōi Daui. *Hem nusquam est)* B Nusquam hic non de locis omnibus, sed de his duntaxat, quæ videbat, dicitur.

5 *Reliquit me homo)* Mirè hominem, non Dauum dixit, vt etiam si audiat Chremes, incertam personam hominis audiat, non Dauum. *Dij vestram)* V Simulat se ex foro venire, & verisimile ex negotijs forensibus, quasi horum fuisset spectator, reddit. B Nunc veniens à dextra Dauus, à foro se venire simulat, ne ipse putetur apposuisse puerum, & Chremes audiat eum puerum è Pamphilo natum. Putabat enim hoc pacto se effecturum, vt filiam suam Pamphilo iterum negaret Chremes. R Vide calliditatē serui, & vt ex tēpore cōsilium ceperit, satis aptū sibi ac cōmodum.

6 *Quid t. e. a. f.)* D Hæc verba sunt veniētis de foro. *Quid illic. h. lit.)* B Ita eruditi quidam legendum censent, non Quot hominum. Est autem Synthesis. Nominatiuus enim sensit, non etiam voce adhæret verbo pluratiuo. & est Quid hominum, pro quantum hominum, vel quot homines litigant. *Litigant)* An accipiendū est pro controuersias agunt? Nam Forum significat & locum vbi causæ tractantur. an dixit Litigāt pro altercantur? Sequitur enim, Tum annona cara est: vnde intelligi datur quem locum, fori vocabulo intellexeris.

* D.Hoc post spectatores, Mu vel summissè dicitur.
* L. Nunc incipit apertè iurgari.
L.. Alias [videam?] fbdsip.
D. Au, interiectio consternatę mulieris.
* L.Nictu auocat à sene, vt quæ opus sint clàm moneat.
D.[rogo, faxis caue.]

Tum annôna cara est. * *quid dicam áliud, néscio.* fisdsi
M. *Cur tu óbsecro hic me sólam!* D. *hem, quæ hæc est fábula!* fisssp
* *Eho Mysis, puer hic vnde est? quisve huc áttulit?* adissp
M. *Satin' sanus es, qui me id rógites!* D. *quem ígitur rogem,* {iasaap / is}
Qui hic néminem álium [vídeo!] C. *miror vnde sit.* fbdiisp
D. *Dictûrán' quod rogo?* M. *au.* D. * *concêde ad déxteram.* ssjssp
M. *Delíras. non tute ipse?* D. *verbum si mihi* sssisi
Vnum, pratérquam quod te [rogo, faxis: caue.] sssdsi

Tum ann. c. est.) D Comminiscentis est potius, quàm alicui referentis. B Annonā Grammatici vnius anni alimoniam esse volunt, nec frumenti tantùm, sed aliarum quoque rerum.

Cur tu obs. hic me solam!) D ἀνταπόκρισις tertia. B Eclipsis est, & addidisset Mysis Reliquisti, nisi Dauus cœptam ab illa interrogationem abrupisset. Volebat enim Chremetem celare quòd priùs adfuisset. *Hem, quæ hæc est f.*) Hem quibusdam hic est indignantis, alijs admirantis interiectio, vt simulet se Dauus admirari quid velit Mysis, quo minùs Chremes suspicetur eum adfuisse. *Fab. l.*) D Fabulam se dicit audire, qui rei principium, rationémque ignorat. B Fabula significat interdū sermonem: vt illic. Sine capite fabula. Nam & Erasmus ita effert, Sine capite sermo. quomodo etiam accipitur, si dicas, Fecit me fabulam vulgi. Quid si etiam hoc ita interpreteris, vt sit, Quis hic est sermo? quid sibi hæc verba volunt? Quandoque fabula significat stultiloquium: vt si dicas, aniles fabulas. Potest fortasse & ita hic accipi.

Ehe!) D Interiectio est, vel principium animaduersionem in se poscentis, aut repentè cernentis. *Puer hic vnde*) V Prius est dissuasionis obliquum argumentum de puero apposito, quo ceu ἀποδείξει senem conuincit. B Vnde, hic nō significat ex quo loco, sed à quo vel à quibus: vt sit, cuius est? *Quisve h. att.*) Quid si dicas, ve hic copulatiuam esse?

Satin') V Asseueratio est. sciens enim rogabat. *Satin' sanus es, qui me id r.*) B Vult Mysis insanum esse. Sanum dicimus qui non est insanus, qui non laborat insania. Est autem Latinè Insania authore Celso, teste Budæo, quam Græci Phrenesim vocant. Phrenesis acutus morbus est in febri superueniens, cum ægrotantes desipiunt, & aliena loquuntur. Mysis ergo Dauum rogat sanúsne sit, quòd aliena loqui videatur. S·D Sanus non semper intelligitur de bona corporis valetudine sed extra corpus aliquando egreditur, & refertur ad animum. Cic. Famil. xi. Hoc animo scito esse omneis sanos, vt mortem seruituti anteponant. Idem ad Att. xi. De Lolio sanus non es. id est, parum prudenter fecisti. Idem ad Att. nono, Misi etiam Cæsaris ad eos sana mente scriptas literas.

Qui hic nem. v.) D Callidè affirmat nō sibi esse visum Chremem, cùm & præuiderit venièrem, & præsentem videat. *Miror*) V In principio senex nonnihil motus rogat. *Miror vnde sit*) D Miror veteres cum Vnde, pro nescio ponebant. nam admiratio ab ignorantia descendit. Plautus. Ne quis miretur qui sim, paucis eloquar.

Concede ad d.) Et bene Dexteram. sinistra enim venit Chremes: & non vult proximum ei Chremetem, sed iuxta. suprà enim dixit, Ego quoque hinc ab dextera Venire me assimulabo. S·D Præter alias significationes, quas multas habet hoc verbum Concedere, ponitur eleganter pro abire. Cic. in Catil. Si te parentes timerent, atque odissent tui, neque eos vlla ratione placare posses, vt opinor, ab eorum oculis aliquò concederes. Teren. in Eun. Concedam hinc intró.

Deliras) M Delirare est exorbitare à recta ratiōe. Plin. li. 18. sic ait: iacto semine, iteratio sequitur, vel crate, vel tabula aratro annexa, quod vocant lirare. operientes semina. Vnde primum appellata est deliratio. *Deliras, non tute ipse?*) D Deest, cum mihi dedisti. Sed & suprà, & nunc interturbat Dauus: ne mulier totum dicat. *Non tute ipse?*) Summissa voce. *Verbum*) V Soli Mysidi loquitur, cui iocus ex gestu vel ex re ipsa annectitur, cum tacitè in aurem quippiam susurrauerat. D Accōmodatè comminatur Dauus: penè enim Mysis vniuersa narrabat.

Præterquam quod te) Hoc & sensum. & vt

senex

15 [M. Malè dicis. D. vnde[est? dic claré. M. à vobis. D. ha,hæ.

D. Al. [malè dicis. vnde]. caeterum[ha ha] ridentis, sine ab aliis est tabus. Alii legunt [ha ha ha.] Alii [ha ha ha.] sed neutrū versui conuenit. [ah, ah, ah,] Hysirionis tertia interiectio videtur, proindeque extra versum est.

16 * Mirum verò, impudenter múlier si fácit meretrix.

17 C. Ab Andria est ancilla hac, quantùm inté llego.

18 D. [A'deóne] videmur vobis esse idónei,

19 In quibus sic illudátis? C. veni in témpore.

20 D. Própera adeò púerum tóllere hinc ab iánua.

21 * Mane: caue quóquam ex [istoc] excéssis loco.

Mu. [isto], ijssi.

Maledicis, pro comminaris, ornatus sermo.

* L. Irrisoriè, & habet vim affirmatiuā hæc particula. D. [Adeon'], aiss ii.

G. [In] potest à superiori versu pendere.

* L. Hoc tacitè. & est interminatio prohibéris ne tollat.

senex sentiat, pronuntiari potest. *Faxis caue*) Gestu comminantis est, & vultu: vt suspenderet comminationem, deinde inferret gestum. Ordo, Caue faxis.

15 *Malè dicis*) Cum contemptu loqueris, conuitium facis. Apparet ergo Malè dicis sentius esse dictum, cùm subiungit, Dic claré. Nouè Malè dicis pro comminatione posuit, cùm pro conuitio soleat poni. Nisi fortè, quia contumeliæ genus est comminatio. Quidam putant esse vnam personam. Daui scilicet, dictum superius Mysidi, non satis manifestum Chremi, in maledicti similitudinem deriuantis. *Vnde est dic clare*) Hic expressiùs dixit. *A vobis*) Quia A' vobis parum intelligebatur, hic addidit morem meretricis: vt vel sic intelligat senex.

16 *Mirū verò*) V Τρόπῳ personę & loco apta. Nequit enim nō impudéter facere meretrix. *Mirum vero.*) D Sæpe ad significat refertur. B Dauus, vt putet Chremes mihi eius cōsilio fieri, sumit aduersarij personā, & quicquid Mysis dicit cōfutare conatur. *Mirum v. imp. m. si f. m.*) R Sententia verissima: nihil enim non impudenter facit, quæ abiecto semel pudore, prostituerit pudicitiam, corpúsque suum vulgo publicauerit. D Bono ordine locutus est. primò enim causa impudentiæ natura est: dein de conditio. B Differt hoc meretrix à prostibula, quòd illa propriè, est quæ honestius quæstum capit, copiam sui secretiùs faciens noctu tantùm: hæc verò quæ ante stabulum stat quæstus nocturni, ac diurni gratia.

17 *Ab Andria*) V Iterum senex ex agnita Myside magis mouetur. D Effecit quod volebat Dauus. nam intellexit Chremes ex qua sit Pamphilo natus puer. *Ab And. est anc.*) B Pro Andriæ: & Andria pro Glycerio antonomasia est. Posuit enim appellatiuum proprij loco, quemadmodum fecit Iulianus impiissimus, cum accepto vulnere dixit, Vicisti Galilæe.

Adeon) D Adeóne, an adeóne ad eum? 18 *Idonei*) Idoneus est aptus ad omnia, & bona & mala.

In quib. sic ill.) Et illudo in te, septimo casu: & illudo te, accusatiuo dicimus. sed in primo superuacuum est, vt sit, quibus illudatis. *Veni in t.*) Cùm prouisus sit, interuenisse putat. V Tertiò redditur attentior. 19 *In tempore*) D Opportunè. nos sine præpositione dicimus, tempore & tempori. R Qui sapit, dabit operam, vt in tempore veniat prudens, ac sciens, non vt Chremes, imprudens: quanquam quomodocunque quis in tempore venerit, haud perinde refert, atquè venisse. Hinc ille in Heaut. In tempore ad eam veni, quod rerum omnium est Primū.

Propera a. p. t.) D Hic versus clarè dicitur: sequens, ne senex audiat, pressè. 20

Caue q. ex i. exce. l.) Necessariò Dauus retinet Mysidem, nondum enim omnia audiuit Chremes, nondum comperit vnde sit mulier, & puer, de quo susceptus sit. Excessis, pro excedas: vt faxis, pro facias. D Si velis omnem diligenter antiquitatem perscrutari, multa inuenies anomala & ecliptica verba, vt excessis, irritassis, locassim, prohibessis, faxis, duint, leuasso, supplicassis, negassis, adassint, duas, seruassis, pro excedas, irrites, locauero, aut locem, prohibeas, facias, dent, leuo aut leuabo, supplices, neges, adigant, des, serues. In his & similibus vsurpandis, inmodicus est Plautus Comœdiarū scriptor Terentio antiquior. His enim temporibus Romæ vixit, & in scena præstitit, quibus in ciuitate P. Scipio Fuluius Nobilior, & M. Cato excellenres habiti sunt. Terentius 21

M. *Dÿ te eradicent: ita me miſeram térritas.* ſſddſſ 22

*Daui verſutla iurgium repetit. *Al.[an].*

D. *Tibi ego dico, an non?* M. *quid vis?* D.* *[at]étiam rogas?* bſſdij 23

Cedo, cuium púerum hic appoſuíſti? dic mihi. adſaſi 24

* D. Hoc Lentiùs & ſummiſsè dicitur.

M. *Tu neſcis!* D.* *mitte id quod ſcio: dic quod rogo.* ſſſſi 25

* L Data opera vult nominari Pãphilum.

M. *Veſtri.* D.* *cŭius [veſtri?]* M. *Pámphili.* D. *hem, quid Pámphili!* *Al. [noſtri?]* ſſſſiſi ſſſi 26

M. *Eho, an non eſt!* C. *rectè ego ſemper fugi has núptias.* *G. Poteſt prima huius verſus ad finem prioris pertinere.* ſſaſſi ſ 27

* D. Apoſiopeſis.

D.* *O fácinus animaduerténdũ!* M. *quid clámitas?* bſſſi 28

D. *Quémne ego heri vidi ad vos adférri veſperi!* dſſiſi 29

rentius autem per ea tempora in ſcena floruit, quibus præclari atque egregii ciues Romæ habiti ſunt, M. Marcellus, P. Scipio, Q. Fabius Maximus.

22 *Dÿ te er.)* S, D Id eſt, funditus perdant, è medio tollant, B Te totum quantus es tollant. Quæ enim eradicantur, tota conuelluntur. Ducta eſt translatio ab herbis vel arboribus, quas eradicari dicimus, quando vnà cùm radicibus euelluntur. V Imprecatio vtrique perſonæ accommodata. *Ita me miſ.)* B Ita, hîc adeò ſiue in tantum ſignificat, vt ſuprà, Non dubîum eſt quin vxo. no. Pam. Ita Dauum modò timere ſenſi.

23 *At etiam r.)* D Rurſum iurgium repetit, & turbulentam orationem. *At etiam r.* B At increpationi apta particula eſt, & etiam pro adhuc accipitur: vt ſit, iam faceres quod tibi dico, & quæris adhuc?

24 *Cedo)* D Cedò idem ſignificat quod dic, & da mihi. Ergo repetitionem ſignificat, non ſuperuacuam orationem: & eſt dictum cum quadam fiducia, & comptentu eius cum quo ſermo eſt, interrogantis aliquid. *Cuium p.)* B Venuſtè ſed antiquè dixit, Cuium puerum, pro cuius puerum, vt Virg. Ecloga 3 Dic mihi Dameta, cuium pecus, an Melibœi? Nam vt eſt meus mea meum, ita olim flectebant cuius cuia culum.

25 *Tu neſcis)* Vultuosè pronuntiãdum, & emphaſim habet: vt ſit, Tu qui ipſe ex ædibus noſtris puerũ tuis manibus extuliſti, mihiq; dediſti, neſcis cuius ſit? *Mitte id q. ſ. d. q. r.)* B Summiſsè proferendũ eſt, hoc ſenſu, Dicis me ſcire cuius hic ſit puer: ſed omitte, & tace id quod ſcio, & reſpõde ad id quod interrogo.

26 *Veſtri)* Priſciano authore, poſſeſſiua pro nomina non raró ſine nomine proferuntur, maximè cum de dominis, vel coniugibus, vel amicis mentio ſit. & citat hoc exemplum, in quo Intelligi vellet domini, vel herilis filii. ſed Dauus hoc reſponſo non contentus, quod nimis obſcurum eſſet, nec ſatis apertè deſignaret Pamphilum, vlteriùs rogandũ putat. Paulò lentius loquitur, vtrumque velut ex indignatione repetit Dauus, vt totum melius à Chremete audiatur. *Pamphili)* Non ſine emphaſi, & admiratione fit repetitio, qua ſenex vehementius vrgetur. D Apparet mulierem, MU vtpote attonitam, D veſtri & Pamphili lentiùs pronuntiaſſe, quàm Dauus vellet: & ideo nunc repetiſſe nomen Noſtri & Pamphili. *Idem, quid Pamphili)* Duas res operatur Dauus ſimul, & vt ignariſſimum ſe oſtendat, & vt Pamphilus nominetur. Et argutè repetit nomẽ Pamphili, B Clamorémque affectat, D quaſi per indignationem, vt ſoceri auribus adoleſcentis nomen inculcet. metuit enim, ne non audiat velut ſenex.

Eho, an non eſt) B Miratur Daui impudentiam & quando per Non interrogamus, nõ id agitur vt reſpondeas neſcienti ſed vt cogaris aſſentiri ſcienti. vt cùm dicam, Non commodaui tibi codicem? Volo per hunc loquendi modum te cogere vt mihi id ſcienti aſſentiaris. *Recte* V Iam perſuaſus colligit ſe prudenter nuptias fugiſſe. D Et hic efficit quod voluit Dauus, vt Pamphili Chremes puerum eſſe cognoſcat, & recuſet generum *Has)* Id eſt, huiuſmodi. 27

O fac. an.) ἀποσιώπησις quarta. B Exclamatio eſt cum indignatione. *O fac. an.)* Id eſt, factũ puniendum ab his, qui poteſtatem habent ordine, ac rite puniendi. *Quid clamitas)* D Clamauit enim Dauus, vt puerum audiret Chremes. 28

Quémne) V Tacita quædam ἀποσιώπησις, ne ſenex aliunde allatum eſſe puerum iudicaret. D Vult negando irritare mulierem 29

ad com

dff p. M. O hóminē audácem! D. [verùm vidi] Cántharā
ſiibi Suffarcinátam.] M. dijs pol hábeo grátias,
ddijſi [Cum] in pariūndo áliquot adfuêrunt líberæ.

Alias [quod], labaſi ſi creticum reſaguſ [adfuerunt] t. iſyllabum eſt. iabſſi.

L. [verū vidi] verū ſubaudi eſt: & mox cōfirmat a ſigno. ... [... Suffarcinatum.]

ad confirmanda quæ vult. B & eſt Ecllpſis: vt ſit, cúmne puerum Pamphili dicis eſſe, quem ego heri vidi ad vos adferri veſperi? Mu Catul. An patris auxilium ſperem? quémne ipſa reliqui? l. eiúſne auxilium ſperem, quem reliqui? Ita enim legitur in veteribus, nō vt illis interpolatis, Quem, næ ipſa reliqui.

O hom. aud.) D Exclamatio Myſidis, teſtimonium veritatis eſt. B & videtur hic Audax pro impudēte accipi. *Vidi Canth.*) V A ſignis confirmat. Nomen autem Cantharæ & bibaci obſtetrici, & ornatus obſtetricationi quadrat. Non ignoro apud Plautum in Gurgu. palliatos Græcos capite operto & cum libris ſuffarcinatos incedere. D Vide infimum argumentum. priùs, Vidi puerum afferri, dixit: pòſt, non puerum, ſed Cantharam ſuffarcinatam. Canthara, nomen eſt anus. Et hæc dicit, vt leuiter redarguat Myſidem, non vt vincatur. hoc enim vidiſſe ſe innuit, Cantharā ſuffarcinatā, nō puerū portantē. *Cantharam*) Mu Nomē eſt vetulæ. quā libet ſe torqueat Nānius cuius hæc ſunt verba. Is qui hoc loco, inquit, pro Aelio Donato ſe venditat, quum nihil ſit in iſtis verbis Donati, ſed potius aſſutela indoctiſſimi nebulonis, quod non vno in loco ſagax lector deprehendet. Canthara, inquit, nomen eſt anus. Id ſibi perſuaſit, quia id nominis in Phormione inuenitur. Hoc commentum cæteri tanquam ... ſententiā ſequentes, idē interpretati ſunt. Primùm quæro, cur vt nota perſona à Dauo allegatur, que nunquam anteà introducta fuit? idne ex arte Terentiana eſt? vbi nihil ſtruitur, quod non ſuis & firmiſſimis fundamentis nixum eſt. Apud Homerum, vbicunque ignota perſona inducitur, multis titulis & deſcriptionibus exornatur. Illa nec anteà fuit, nec poſteà cōparet. Nec dici poteſt quod ſit πρόσωπον προτατικόν. Id enim in principio ad argumenti narrationem extra ordinem adhibetur. Illa in mediam fabulam irrumpit. Nec quicquam ſimile habet cum Leſbia illa, vbi dicit. Audiui Archillis, iamdudum Leſbiam adduci iubes. Ea enim poſtea à moribus deſcribitur: quum inquit, Sanè pol illa temulenta eſt mulier, & temeraria: Neque ſatis digna cui committas primo partu mulierem. Iſtius in dolis nihil affertur, quum hoc addi oportuerit, illam ſolertem, & famoſiam eſſe in ſupponendis partubus, aut aliquid ſimile. Quòd ſi hæc non ſufficiunt ad eludendam ineptiam iſtius interpretationis, cur quæſo affertur, ac non potiùs ſuis pedibus ingreditur, quò pauciores habeat conſcios in fraude ſtruenda? Nimirum quia anus eſt, geſtanda fuit? Nā illud verbum afferri, per zeugma à ſuperiori, etiam ad Cantharam reflecti arbitror, quum nullum aliud occurrat cum quo poſſit conſtrui. Hactenus luctati ſumus cum nugis iſtis: nunc aperiendum quid veri ſit. Mos fuit in Græcia, cuius ritus Comœdia Palliata, qualis hæc eſt, imitari debet, vt liberos in vaſis fictilibus ad compita exponerent, quo magis obuii inuentu, & faciliores aſportatu eſſent, ſi quis eos ſorte educare non grauaretur. Cuius conſuetudinis Ariſtophanes, eiuſque interpretes mentionem faciunt. Verſus ſunt iſti in Ranis de Oedipode expoſito, ...Hoc eſt, Qui mox vt aluo matris eſſet editus, in vaſe fictili per hyemem exponitur. Quo in loco interpres addit, quòd in ollis pueri exponi ſoleāt. Exiſtimo igitur pro Canthara, cantharum legendum, aut ... eſſe, ex commutatione generis. Dauus enim tergiuersātis more ea obiicit, quæ facilè refutari poſſunt. Nā ita pugnat cum Myſide, vt vincere nolit. Primùm igitur dicit ipſum puerum eſſe allatum. id crimen, quaſi conuictus, ſtatim remittit, & ad minora delabitur, & cantharum allatum eſſe prædicat. quod vt pro vero agnoſcatur, nihil probat partum iſtum ſuppoſititiū eſſe. Nam cantharus etiā ad alios vſus afferri poteſt, quum vas ſit liquoribus geſtandis deputatum.

Suffarcinatā) L Id eſt, ſuccinctura tumētem. D Proprium eſt anibus ſuffarcinatas eſſe: vt Perſius, Pannucia Baucis. Et Plautus, Doliarem, claudam, craſſam. E Cæterùm ſuffarcinatā, id eſt quod tardatā, degrauatā, oneratā: quaſi dicat, puerū portantem. Plautus, Tū illi Græci palliati, capite operto qui ambulant, qui incedūt ſuffarcinati cū libris, cū ſportulis. *Dijs pol h. gr.*) Vallenſis lib. v. elegantiarū, Rarò, inquit, gratiam diis habere dicimur, quoties agnoſcimus, & apud nos ipſos fatemur ab illis beneficium acceſiſſe citra ſpem gratiam referendi, & citat hunc locum.

Cum in par. ad aſſ. lib.) C Indiciū ſecuta cōfirmatio eſt, quam expreſſit Daui refutatio,

*L.Nominat Chremetem,cuius præſentiã diſſimulat.

Non faciet, tertiã perſonam de ſe facit.

Nannius [proluam]. ſsiſij.

D. *Næ illa illũ haud nouit,cuius cauſſa hæc incipit.* ſiſſp

**Chremes,ſi póſitum púerum ante ædes viderit,* iddſſp

Sũam gnatam non dabit.tantò hercle magis dabit. {ſſiſap {ſ

C. *Non hercle fáciet.* D.*nunc ádeò,vt tu ſis ſciens,* ſuſaſt

Ni púerum tollis,iam ego[a] *hunc in médiam viam* dſdſap

In [hunc] h vim habet conſonantis,niſi quis legat [hunc ego]. dſſiap.

Prouóluam:téque ibîdem[peruóluam] in luto. ſsiſsi

ſupereſt etiam vt & concludatur effectus doli,negante Chreme ſe daturum filiam : quod ſubinde efficit Dauus dolo. *Aliquot libera)* Nec paucæ,neç multæ.[B]Syluius progymnaſmatum centuria 11.In arte dicendl artifices, inquit,primarii id obſeruant, vt vbl ſemidoctum vulgus dicit, neſçio quot,ipſi aliquot vſurpant.Suetonius,Aliquot ante annos Lucii Saturnini ſeditioſum tribunatum Senatus coercuerat.Cic.Accepi aliquot à te epiſtolas vno tempore,quas tu diuerſis temporibus dederas. *Libera)* [MU]Nempe quæ pro teſtimonio dicere poſſint puerum ex Glycerio natum,non ad nos allatum fuiſſe. Seruis enim non erat teſtimonii dictio, vt ait Geta in Phormione. [D]Teſtimonia libera contra ſeruum.Et hoc proprium Terentii eſt.nam de Romano more hoc dixit.[R]In mentem obiter hîc venit illius Liuiani de Verginia L.Verginii filia,quam Appio authore M.Claudius in ſeruitutem aſſerere conabatur, puellam ſerua domi, ſuæ natam,furtóque inde trãſlatam in domum Verginii,ac ſuppoſitam ei fuiſſe affirmans,vt nimirum prudentiæ çuiuſdã fuiſſe ſingularis videatur,id temporis adhibere liberas aliquot in pariundo.Lege T.Liuium libro tertio ab Vrbe condita.

33 *Næ illa)* [V]Ratiocinatio eſt:ſed tollitur,& per impoſtorem inuertitur.[D]Næ,valde. Cicero,Næ illi vehementer errant. [B]Laurentius mauult nobis idem ſignificare quod Græcis, quibus certè vel profectò ſignificat. Habet diphthongum , frequens dictio Ciceroni & Quintiliano. *Næ illa illum)* [D]Chremetem ſcilicet.

34 *Chremes,ſi poſ.p,)* ἐν ὑποκρίσει.Et eſt μίμησις, tranſit enim à miſto ad imitatiuum characterem.eſt verò μίμησις,quando aliqua verba ſic pronuntiamus,vt vana videantur.

36 *Non hercle)* [V]Prioris argumẽti epilogus eſt,& perſuaſus omnino affinitatem renuit. *Non h.faciet)* [D]Bene enim de ſe tertiam perſonam fecit,vt ſuprà,At nunc faciet. [F]Figura eſt quæ fit per commutationem perſonarum, & gratiæ plurimum habet. *Vt tu ſis ſciens.(* [D]Eloquẽter.ſic enim veteres pro ſcias dixere

In mediam viam Pr.) Bene In mediam viam:quia ante fores poſitus iacebat. 37

Prouoluam) Id eſt,porrò voluam.& dolo quidem minatur quod facturus non eſt:verùm ſedulò id agit,vt iam puer tollatur è medio:ſimul eum ſeruat Chremeti:vt ipſe recuſet generum,non vt à quoquam paſſus videatur iniuriam. *Téque ib.peruol.in l.)* De proximo παρόμοιον repetit.Et quãdo nomina ſunt, παρονομασία:quando verba , παρόμοιον dicitur. ſed energia eſt vehementior in peruoluendo quàm prouoluẽdo,& ſicut illic eſt in via, ita hic in luto. *Prou.)*NANNIVS.Donatus in his verbis παρόμοιον agnoſcit: quod certè aut nullũ hîc eſt,aut per quã inſcitum. Hic enim præterquã in præpoſitionibus pro & per,quæ verbis adhærent,nihil innouatur in ſono : in ſignificatiõe certè nihil,aut ferè nihil diuerſi appâret,adeò vt omnis argutiés abſit,quæ ſola hanc figuram commendare poſſit. Plena enim gratia conſiſtit in vocibus ſono aliqua parte ſimilibus,ſenſu diuerſiſſimis:vt eſt, arator,orator : prætor,prædo : patres conſcripti, & circunſcripti.In iſtis autem verbis, prouoluam & peruoluam, quid eſt diuerſum, quod in expectato ſenſu mentem ſubito quaſi ictu feriat?Ego,ſi mihi cenſura permittatur, ταυτολογίαν id potius.quàm παρόμοιον dicerem.Credo igitur Donatum ad hunc modum legiſſe : Nĩ puerum tollis,iam ego hunc in mediã viam Prouoluam,téque ibidem proluam in luto. Vt minetur illam tanquam ſcropham tractaturum,quæ in volutabro prolui & verſari ſolet.Cæterùm quia ſemel in hoc genere figuræ inſiſtimus,docendum eſt paucis, quàm diues & varia ſupellex iſtarum rerum apud Homerum reperiatur:quò intelligant iſti vernaculi rhythmatopœi, qui ſe Rhetores dici volunt,eo quòd omnes verſus ſuos eodem ſono ὁμοιοτελευτῶς claudunt, nihil apud illos eſſe repertum.quod non prius apud Homerũ aliósque authores vſurpatum ſit. Breuiſſima in vna dictione cõſiſtit, quum aliud verbum exprimitur,aliud non expreſſum ſubintelligitur.Vt Nero dixit patrem ſuum Claudium deſiiſſe inter mortales morari prima longa: 38

quum

39 disiip M. *Tu pol homo non es sóbrius.* D.* FALLA'CIA
40 ∪sisisi *A'lia áliam trudit. iam susurrári aúdio,*
41 sisisp *Ciuem A'tticam esse hanc.* C. *hem!* D. *coâctus lé-gibus.*
42 {β saisi s *E'am vxôrẽ ducet.* M. *seho, óbsecro, an non ciuis est!*
43 ai:j6 C. *Iocularium in malum insciens penè incidi.*
44 {a ai sii di D. *Quis' hîc lóquitur? ô Chreme, per tẽpus áduenis.*

*L. Id est, dolus dolo connectitur.
D Prouerbium cui subiacet Mendacé memorem esse oportere.
Mu. [an].

quum in expectatione esset, vt idem verbum prima breui enuntiaret, scilicet vt intelligeres eum desiisse inter mortales agere. Et vt Cicero dixit, Tu coque, pro coniunctione Quoque, obiiciens ei homini culinaria ministeria. Secunda in duabus dictionibus expressis tenetur: vt apud Homerum. ἵνα ἴδω ἀϊδώσω. Plautus in Truculento, Amœnis mœnibus. Huic diuersum est, quum idem verbum bis positum, in alia atque alia significatione capitur. Terentius, Tu homo, si homo esses. Sed hoc etiam alio nomine insignitur. Vocant enim Plocen. Aut eandem vocem in multos casus variant. Virg. Oppetere ingentem, atque ingenti vulnere victum. Sed tum quoque aliud nomé meretur. παρηγμένον enim dicitur. quo genere loquendi, veteres Comici supra modum delectati sunt. Iam idem recurrit verbum, sed inuersis literis, vt planè aliud videatur. quam quidem Rhetores dolosam vocant παρήχησιν. Quale est apud Lycophronem λίθας ἢ τίλας, & apud Homerum ζυφὸς ἢ μῆλα, apud Diuum Bernardum Aue & Eua, quæ mutato ordine iisdem literis constant. Cæterum istæ figuræ infrequenter apud Poëtas, dissimulatissimè apud Rhetores inueniuntur, tum quia nimiam habent artis ostentationem, tum quia à Cacozeliæ finibus non longè abiûctæ sunt. Hæc Nânius. *Téque ib. prouol. in luto.*) B Solœcum est, cum enim Prouoluo sit verbũ motus, dicendum fuit, eodem prouoluam in lutum. Hæ Daui minæ spectate eò videntur vt Chremes omnino putet, hunc puerum ipsius opera & consilio nõ esse appositũ ante fores.

59 *Tu pol h.n. es sobrius*) Sobrius, est sanæ mentis, quasi sebrius, hoc est, ab ebrio separatus, secretus, separatus ab iis qui discernuntur. *Fallacia Alia)* V Alterum est argumẽtum dissuasionis à rumore, quem tamen haud ita temere approbat. Itaque hoc prouerbio tutelã quandam subindicat. Est autem tale, Glycerium est ciuis Attica à Pamphilo vitiata. hanc igitur ille ducere iuxta legem Atticam cogetur. quæ tamen lex Hebræis & Romanis aliquanto plures habet circunstantias. *Fallacia Alia al. tr.*) B Erasmus Chiliade secunda, Donatus, inquit, admonet prouerbiali figura dictum, & sumptũ esse à consuetudine conanantium fallere, ac dolos dolis consarcinantium, ne deprehendantur. Vnde consutis dolis dixit Plautus, & fucelas huiusmodi technas, & δόλους ὑφαίνειν apud Homerum, id est, dolos texere.

Ciuem Att. e. h.) D Transit ad imitationé. 41
Coâctus legib. Eam vx. d.) B Cur legibus potius quàm lege? an quòd Dauus velit non vna tantùm, sed omnibus eum legibus huc compelli posse, quò magis Chremetem deterreat? Vnius enim authoritas legis faciliùs eliditur quàm multarum. Lex fuit apud Athenienses in hæc verba, ὁ βιασθεῖσα ἢ γάμον ἢ θάνατον αἱρείσθω τοῦ βιασαμένου. Quæ vim passa fuerit, eius qui vim attulit, vel nuptias vel mortem optato. Seneca eam legẽ sic effert, Rapta raptoris aut mortẽ, aut indotatas nuptias optet. Et quoniã lex neque ad seruilem conditionem, neque ad peregrinas pertinebat, sed ad liberas tantùm fœminas, eásque ciues Atticas: ob id apud Terentium tantoperc laboratur, vt ciuis Attica Glycerium agnoscatur. R Vtinam & apud Christianos diligenter hæ obseruarẽtur leges: aut enim non vitiarentur tam facilè à Thrasonibus istis bonorum ciuium filiæ, aut honestò certè matrimonio eam labem ignominiámque celarent, ac solarentur.

Eho) V Admirans serui dubitationẽ, quasi 42 id esset longè certissimum. *Eho*) D Interiectio est conturbatæ mulieris.

Iocularium in m. insc.) Ioco se imprudentem in periculum coniectum esse cõqueritur. 43 *Iocularium*) L Ioco ac risu dignum. D Econtrario pro graui, & molesto, ac nimio. Iocularium igitur κατ' ἀντίφρασιν. MU Significat enim magnum ac serium malum.

Quis hic loquitur? ô Chreme) Principium 44 loquendi Dauus Chremeti dat, perfecturus quæ ipse conatus est. *Chreme*) V Beneuolentiæ captatio est, & attentio renouatur. Senex verò se certissimum esse indicat. Itaque asseuerãdo toties se audiisse affectat. *Per tempus aduenis*) D Idem est Per tẽpus, quod in tempore: aut certè per tẽpus, tempestiuè, L opportunè aduerbialiter. *O Chr. per t. ad.*) D Astutè, quasi eum nunc primùm videtit.

Al. [audiui omnia D. an hæc tu omnia?] ssdsp. ecce pes. itaque in [ausculta] & in [nihil elidendum. ssdsp.

Auscúlta. C. *[audiui iã ómnia.* M. *ah, ne tu ómnia.]* ssdsp 45

C. *Audíui, inquam, à princípio.* D. *audístin' óbsecro! hem* ssdsp 46

Scélera! hanc iam opórtet in cruciâtum hinc ábripi. aiiasi 47

D. *Ille* Emphasin habet, sed per ironiam dicitur.

Hic ille est: non te credas Dauum lúdere. issdsp 48

M. *Me míseram. nihil pol falsi dixi, mi senex.* dassii / ds 49

* L. præparatio ad futurum congressum senum.

C. *Noui rem omnem: *sed est Simo intus? [D. intus est.]* E. *Al.* [*D. est.*] *tum erit pentameter,* ssiij. ssilij 50

* Suppalpitatio mulieris.

* Aposiopesis.

*M. *Ne me attíngas sceléste: * si pol Glycério non ómnia hæc.* ssi disi 51

E. Al. [quî].

D. *Eho inépta: nescis quid sit actũ.* M. *[quid] sciam!* aissp 52

Duos præcedentes ita legit ac secat Goueanus.
Ne me attingas scelesle: si pol Glycerio ssijdi
Non omnia hæc. D. eho inepta, nescis. M. quid sciam? siaisp
vt vterque sit trimeter: illud que [quid sit actum.] interpretis sit non authoris.

In [ieci] prima licentia pro iuxit.

D. *Hic socer est. álio pacto haud póterat fieri,* dddsi 53

45 *Ah, ne tu omnia)* Aut Nec pro non legitur, aut Ne tu omnia, vt Ne producatur, & accipiatur pro non. *Tu omnia.)* Audisti, subauditur. *An hæc tu omnia.)* [B] Tu emphasim habet, vt sit, Tu qui nunc primum venis: quæ emphasis mirè conuenit Dauo.

46 *Audiui inquam, a pr.* [S. D] Sic loquitur sæpe Cic. vt ad Atticum, Acer mihi videor fuisse à principio. Ibidem, Vellem à principio te audisse amicissime admonentem. Idem de Diuinatione, Non poteras hoc à principio dicere. *Audistin'.)* [V] Admirationis est ironicæ, cui additur ὦ exclamationi propter familiæ probitatem castigandã. [F] Exultans Dauus infert, & inculcat frequenter repetendo. *Audistin' obsecro! hem.)* Difficile credendo, affirmat se non sciuisse præsentem Chremetem: vt hac confirmatione nihil illum de se faciat suspicari. *Hem Scelera.)* [B] Hem indignantis est. Simulat enim astutissimus Dauus indignari se facto Mysidis, ne Chremes suspicetur eius consilio factum, & iussu.

47 *In cruciatum.)* [L] Non in crucem, sed cruciatum: [B] id est ad pœnam.

48 *Hic ille est)* [D] Cũ ἐμφάσει, quasi vir magnus, sed hoc, Chremetẽ ostendens, dicit cũ εἰρωνείᾳ. [B] Sensus enim est, Hic est magnus ille Chremes de quo agebãm. *Hic ille)* [V] Seipsum admirans laudat. & in pronomine & in Daui vocabulo insignis est emphasis. *Non te cre. D. l.* [D] Vt g. Non Diomedis equos, non currus ternis Achillis. [B] vt sit, non te credas hominem strenuum ludere. Et quod dicit, Te Dauum ludere, Amphibologia est, quã sustuleris si dicas, à te Dauum ludi.

49 *Mi senex)* [D] Bene senex: quia quasi alienior est, & ignotus Mysidi. Mi, suppalpatio muliebris.

50 *Noui rem omnem)* [B] Hoc Mysidi: sed quod sequitur, Est Simo intus? Dauo dicitur. *Est)* Elegans est si quis per idem verbum quo interrogatus sit respondeat potius quàm per Ita. Sic & Plinius in epistola ad Auitum lib. ii. Etiámne liberti? etiam.

51 *Ne me att.)* [D] Quædam ostenduntur apertè in Comœdijs: quædam ex alijs personis intelliguntur. [B] Ex his enim verbis colligere licet, quòd Dauus demulcere Mysidem voluerit quo eam placaret, quam nescientem quid ageretur, verbis suis irritauerat. *Ne me at. scel.)* Ne manũ mihi admoueas. scelestum vocat, tum quòd mentitus esset, tam quòd illi sue censeret. *Si pol Gly. n. o. hæc)* [D] ἀποσιώπησις tertia, quòd alienæ personæ interuentu reticeatur. Fiunt autem ἀποσιωπήσεις, id est, reticentiæ tribus modis. aut enim tacet per seipsum, & ad alium transit: & est prima. aut tacet, nec vltrà aliquid dicet: & est secunda. aut alterius interuẽtu personæ silet: & est tertia. *Pol Gly. n. o. h.* [B] Minantis est aposiopesis. Nam quòd orationem non absoluit, in causa est Dauus, qui interpellat. Subaudiri potest, dixero: Si Glycerio non omnia hæc dixero, precor vt me dij deæ'que perdant omnes.

52 *Eho inepta)* [V] Reprehensio est propter imprudentiam, & necessitatem istius imposturæ causatur. [B] Eho. familiariter est reprehendentis. De significantia nominis ineptus apud Cic. libro ii. de Oratore Crassus, Ego, me hercle, inquit, Cæsar, ex omnibus Latinis ver

bis

54 *Vt sciret hæc, quæ volûimus.* M. *prædiceres.*]
55 D. *Paulum interésse censes, ex ánimo ómnia*
56 *Vt fert natûra fácias, an de indústria!*

R. volumus. M. hem prædiceres.] sidisi. A. volumus M. hê prædiceres. [si dasi.

bis, huius verbi vim vel maximâ semper putaui. Quem enim nos ineptum vocamus, is mihi videtur ab hoc nomen ductum habere, quòd non sit aptus: idque in sermonis nostri consuetudine perlatè patet. Nam qui aut tempus quid postulet non videt, aut plura loquitur, aut se ostentat, aut eorum quibus cum est vel dignitatis vel commodi rationem nô habet, aut denique in aliquo genere aut inconcinnus, aut multus est, is ineptus esse dicitur. *Nescis q. f. act.*) D Nescis plerunque dicitur ei non quem volumus redarguere imperitiæ, aut ignorâtiæ, sed quem facere volumus vt velit libenter audire.

54 *Prædiceres*) L Prædicere debuisses, modus potentialis.

55 *Paulum int.*) D Nouè pro multum. Et est ταπείνωσις σχῆμα. V γνωμὴ est, Multû interest inter facta naturalia & artificialia: illic quidem veritas & impetus naturæ dominatur, hîc verò tantum est imitatio quædam, & simulatio. Quare illic affectus cursu naturæ diriguntur, hic μιμήσει & ὑποκρίσει, & in Rhetoricis duplicem ex hoc loco actionem fecimus. Consule & Quintilianum de iis, tam quæ sunt naturæ, quàm quæ sunt imitationis. Verùm toti scenæ perquàm accommodatum est illud Ciceronis in tertia Ver. Nullæ, inquit, sunt occultiores insidiæ, quàm hæ quæ latent in simulatione officij, aut in aliquo necessitudinis nomine, Nam eum, qui palàm est admissus, facilè cauendo vitare possis, hoc verò occultum, intestinum, ac domesticum malum, non modò non existit, verùm etiam opprimit citò antequàm perspicere, atque explorare possis. Hæc ille. *Ex an. o. Vt fert n. f.* D Figura ἐπέξηγησις. Nam quid est ex animo, nisi, vt fert natura? Et hæc sentêtia à Terêtio ἰσχυρῶς prolata est: quam Menander ἐνεργῶς posuit. S. D Ex animo & vltro sponte complectitur, sed affectu quiddam habet, & studio plenius: vt sit ex animo, idem quod studiosè, vel non dissimulâter: sed, verè, & apertè, quod etiam dicitur ex animi sentêtia. Cicero Fam. nono, Sed ego vno vtor argumento, quamob rem me ex animo, veréque arbitror diligi: quia & nostra fortuna ea est, & illorum, vt simulandi causa non sit. Idem Fam. XII. Cuius tibi negotia, quæ sunt in Africa, ita commendo, vt maiore studio, magisue ex animo commendare non possim. Idem ad Qu. fratrem, Te amentex animo, ac non sui commodi causa simulent. Idem in Pisonem, Equidem dicam ex animo, quod sentio. Tu tamen sic habe, nô hîc hanc locutionem sic accipi: sed poni ex animo pro inconsultò & immediatè. Quare sic subdit Terent. An id de industria facias. 56
Est autem De industria, idem quod data, vel dedita opera, côsultò. Cic. in Verr. Act. II. Sunt homines, quos libidinis infamiæque suæ neque pudeat, neque tædeat, qui quasi de industria in odium, offensionémque Populi Romani irruere videantur. Idem in Bruto, Non verbum ita traiiciat, vt id de industria factum videatur. *Vt fert nat.* D Hoc est naturalis & ingenita actio. *An de ind.* Id est scientia, & prouidentia, ea enim quæ discimus & scimus, operatione genita & industria quadam scimus: vt Virg. Et cui putre solum, namque hoc imitamur arando.

ACT. IIII. SCEN. V.

ARG. D In hoc loco persona ad catastrophen, P id est, euentum fabulæ, P machinata, nunc loquitur. Nam hic Crito nihil argumento debet, nisi absolutionem erroris eius, simul ex verbis suis, quàm grauis, quàm modestus, quámque iustus sit, ostêdit. E is veniens ex Andro Athenas, de Glycerio percontatur, an parentes repererit suos. Audiens nondum reperisse, dolet, quòd videat hoc sibi obsuturum in adeunda hæreditate. M A narratione exorditur: nam vitam Chrysidis narrare incipit. V *Theses.* 1 In Critone est probi & honesti, & grauis viri imago atque exemplum. 2 Res nostræ subinde non sunt, quales quis optaret, sed quales esse possunt. Verùm cùm primus hic ἀναστροφῆς sit gradus, est quoque συμπεριφορᾶς. Consulit enim rebus admodum perturbatis, suo interuentu, atque Glycerij fortem illustrare incipit. M Cauta mente periculum imminens declinandum esse, ac hominum de nobis æstimationem non esse negligêdam, hæc scena præscribit. R Haudquaquam enim viri prudêtis, & probi, atque adeò ne hominis quidem omnino est aliorum de se iudicium dissolutè negligere, aut superbè aspernari: neque boni nominis honestæque famæ rationê vllam habere: M aut tentare, quæ discrimen afferre possunt. Vnde Plotinus Philosophus loquens de virtutibus Politicis, sic ait, Est hominis ciuilis prudentia ad rationis normâ, quæ cogitat, quæque agit, dirigere vniuersa, ac nihil præter rectum vel laudabile facere, huma-

nisque actibus prouidere. Prudentius, Negligere verò aliorum de se iudicium, nec curã nominis habere, hominis est omnino dissoluti, qui nullo rationis vinculo continetur, sed vt brutum animal viuit. In primisque cauendum est, ne calumniatores dicamur, & accusatores. Quapropter Tullius II. Offic. sic præcipit, Duri hominis, vel potiùs vix hominis, videtur, periculum capitis inferre multis. Id tum periculosum ipsi est, tum etiam sordidum ad famam, committere vt accusator nominetur. Apuleius sic ait, Prudentis est animi & verecundi, etiam falsa vituperatione grauari.

Versuum genera. Iambici trimetri siue senarij.

Occasio catastrophes. nã senex casu interueniẽs discutit periculum.
· L. Pulchra contentio.

CRITO *hospes.* MYSIS. DAVVS.

IN HAC *habitâsse plátea dictum est Chrýsidē:* iabsp
· Quæ [se inhonéstè optâuit paráre] hîc diuitias dsidi

R.[sese inhonestè optauit parare], sasddi. ^ se quomodocunque legitimas[diuitias] e(t)so n, prima corripienda est: vt sicu Goueano ma lis legere diuitias] dum quintus pes est spondeus.

Al. [Morte eius] sasbsp.

Pótius, quàm in pátria honéstè pauper viuere. adisp
[E ius morte]ea ad me lege rediêrunt bona. { sasbsp / si

1 *In hac)* V Occasio aduentus Critonis, & honestus vir Chrysidis mores reprehendit. Multò satius est in paupertate & honestè quàm in diuitijs turpiter viuere. Atque id Antiphanes cecinit: Καλῶς πένεσθαι μᾶλλον, ἢ πλουτεῖν κακῶς. τὸ μὲν γὰρ ἔλεον, τὸ δ' ἐπιτίμησιν φέρει. Idem quoque omnino sentit Menãder quod Terentianus Crito his versibus. Κρεῖττον γὰρ ἐστὶν, ἄνθρωπος ὅταν κατὰ λόγον μὴ πολλ' ἀδίκως, ὀλίγα δ' ἰδίως ἔχειν, ποιεῖν τ' ἄλυπον μᾶλλον, ἢ πλεῖον πικρόν. B Fabula omnis authore Donato tres in partes secatur, Protasin, Epitasin, Catastrophen. Primum illum tumultum, iam quasi gliscentem Protasin, turbam feruentissimam Epitasin, subitam rerum commutationem Catastrophen nominamus. Critonis hic persona ad Catastrophen introducitur: nihil debet argumento, nisi erroris absolutionem. *Habitasse)* D Non habitare: sed quia mortua est, habitasse dicit. S. D Habitare est colere, vel incolere, aut domicilium habere. Præpositionem In, vel Apud admittit: vt, habere in vrbe, habitare apud aliquem. Ex hoc autem elegans est, quod dicũt Latini, habitare decem milibus: habitare laxè, vel magnificè. Translatè item positum multas profert elegantissimas locutiones: vt habitare in oculis: habitare in vultu: habitare in foro: habitare in rostris. Et tũc id ferè est, quod versari, vel frequentem & crebrum esse. *Platea.)* D Græci πλατεῖαν dixerunt, quam nos plateam dicimus. Secundum formam eiusmodi, μήδειαν & Medeam, σπονδεῖον & spondeum scribimus. B Est autem platea, latior in vrbe via, iuxta quam vtrinque cernuntur ædificia. Quidam producunt huius vocis mediam syllabam, alij corripiunt: vt Horatius, Puræ sunt plateæ nihil vt meditantibus obstet.

Quæ se inh. opt.) D Optare est vnum de 2 duobus eligere. Virg. Pars optare locum tecto. *Parare hic d.)* Animo hæredis dixit Parare diuitias. R Habuerunt Ethnici aliquam honestatis rationem, vt eos damnarent, qui mallent inhonestè parare diuitias, quàm honestè pauperes viuere. Nunc prò pudor, apud nos contrà fit, vt malè audiant, qui honestè inopes viuere, quàm per fas, pérque nefas parare opes malint.

Potius quã in pa.) D Primũ dolet Crito quòd 3 meretrix fuit Chrysis. secundò progressus, queritur quòd mortua est. Et nota quòd tria dixit Crito contempsisse Chrysidem, patriam, honestatem, & paupertatem. τὸ πρέπον etiam seruatum est graui viro, cum illum sobrinæ pudet. simul hic ostenditur eius generis fuisse Chrysidem: vt quæ probè viuere potuerit, nisi, vt ait, necessitas cogeret. *Quàm in p. h.)* ἀντίθετον primum. His verbis à Poeta iam honestus inducitur Crito, & dignus cui credi oporteat. *Pauper viuere)* Ad illud reddidit, Sed inopia & cognatorum negligentia coacta. B Quibusdam hic antiptosis est. cùm enim præcesserit accusatiuus, etiam putant sequi debuisse, hoc modo, Quàm in patria honestè pauperem viuere. *Pauper)* Huius fœmininum antiquissimi Latini in a proferebant. Plautus in fabula quapiam, Paupera hæc res est.

Eius m. ea ad me l. red. b.) In exponẽdo breuis 4 est. ex sequentibus enim precedentia intelliguntur ex eo quod dixit Crito, Eius morte ea ad me redierunt lege bona, nec mortuã esse Chrysidem, nec cognatam sibi prædixerat, vtrumque tamen ex eo intelligitur. Vide Rodol. Agric. lib. III. Inuentionis Dialecticæ. *Ad me redierunt)* Ad me deuoluta sunt. Redierunt

5 spdisi *Sed quos percónter video. saluête.* M. **óbsecro* — *L. admirantis.

6 dsissp *Quem video? éstne hic Crito sobrînus Chrŷsidis?*

7 isiil *Is est.* C. *ô Mysis salue.* M. *saluos sis Crito.*

8 bsdsp C. *[Itáne Chrysis? hem.]* M. *nos quidem pol míseras pérdidit.* *Alias Hem ita Chrysis?* alidsp. — D. *Itáne Chrysis?* scilicet Periit. *Hem* commiserantis est.

9 {ssisi / ssd} C. *Quid vos? quo pacto hîc? satís'ne recté?* M. *nósne? [sic]* L. *[sic] addunt interpretes: at sine illo non constat trimeter iambicus, sed trochaicus.* ssisf.

10 sisdsp **Vt quimus, aiunt, quandò vt vólumus, non licet.* — *L. Prouerbium.

11 {disp / dis} C. *Quid Glycérium? iam hic sŭos paréntes répperit?*

12 adsisi M. *Vtinam.* C. *an nondum étiam? haud auspicátò huc me* ápppuli.* — * L. Translatum à nauigio.

dierunt accipe pro venerunt, quæstu enim meretricio comparata, ex familia non exierant. Pauper ex Andro Athenas commigrauerat, Athenis quæstum occipiundum diruerat. D Hic ius tractauit dicêdo Redierunt: quia in familiam redeunt, si non est hæres de proximo, aut ex testamento. MU Nam ex lege, qui genere sunt proximi, ex intestato, ad cernendam hereditatem vocantur. V Iuxta legem successionis bonorum Chrysidis mihi hæreditas veniret. Itaque addit Ad me, tãquam hæredem (vt hodie iurisconsulti loquuntur) de proximo. Est enim Chrysidis sobrinus. Sobrini autem Donato sunt consobrinorum filij. sed verius sunt ex fratribus vel sororibus, vel consobrinis, vel amitinis prognati, iuxta instituta Iustiniani.

5 *Percontor)* D Interrogatio, est cui necessariò respõdetur aut Etiam, aut Non. Percõtatio, cui nihil horũ: vt si quis dicat, Cur adulteriũ commisisti? Simul etiã modestè, & maturè, & de se nihil interrogaturus, cœpit à blãdimentis.

6 *Estne hic Cri. sob. Chr.)* Sobrini sunt consobrinorum filij: nam sic dicit Menander. verum vt alij putant, de sororibus nati, vt sint sobrini quasi sororini. M Cõsobrini dicuntur nati ex duabus sororibus: Sobrini verò filij consobrinorum; Patrueles, filij duorum fratrum.

7 *Saluus sis Cri.)* D Saluus sis, asseueratio salutantis est, non quasi responsio.

8 *Itane Chrysis)* L Subaudi mortua est, per eclipsim. & attende moratum colloquium personarum. *Itan' Chrysis? hem.* D Non nunc interrogat, sed commiseratur: & ita sequebatur vt diceret, Periit: sed magis gemitus significat, quod minus dixerat. *Nos q. p. mis. perd.)* Hic intelligitur, supra subaudiendum Periit. Nam pro Periit, hæc reposuit Perdidit.

9 *Quid vos? quo pacto hîc? satisne recte?)* Progressio loquentis ad interrogandum. Id est, Periit, inquit, quòd illa perijt: vos autem quomodo? *Quo pacto hic.)* Significatio est peregrinantis. *Satin' recte?)* id est satisne vobis recte est? satisne saluæ res vestræ sunt? S. D Que locutiones vsurpantur ab antiquis scriptoribus, maximè in congressu statim post salutationem. *Satin' recte?)* MU. Satin' salue? Locutio familiaris ijs qui se ex interuallo vident. Liuius, Quærentique viro, satin' salue? minimè, inquit. Et alibi, Vix enim salute mutua reddita, quum obuiam egressus esset. Satin' saluè, inquit. Luci Volumni? vt sese res in Samnio habent? *Nos nesne ve q.)* D Tò Sic nudum est. & est significatio languoris cuiusdã & lentitudinis.

Sic vt q. a. q. vt vol. n. l.) Et ad præsentis, & 10 ad preteritæ vitæ excusationem pertinet ista respõsio: qua purgatur voluntas Chrysidis, in quæstu meretricio. Cæcilius in Plotio, Viuas vt possis, quandò nequis vt velis. R ζῶμεν γὰρ οὐχ ὡς θέλομεν, ἀλλ᾽ ὡς δυνάμεθα. Non vt libet, sed vti licet, sic viuimus. Quo quidem monemur, tempori esse, ac necessitati seruiendum. Ita hec loco Mysis à Critone rogata, quam Athenis vitam agerent, verecundè ei meretricium quæstum confitens, Vt possumus, inquit, quandò vt volumus, non licet. Vsus huius erit, vbi significabimus nostra nobis parum placere: verùm facultatem deesse, non animum. Hæc ferè Erasmus cẽturia VIII. Chiliadis I. Huc pertinẽt & illæ Græcorũ sententiæ. βουλόμεθα πλουτεῖν πάντες, ἀλλ᾽ οὐ δυνάμεθα: Omnes cupimus, at nõ licet ditescere. Et, πάντες καλῶς ζῆν θέλομεν, ἀλλ᾽ οὐ δυνάμεθα. Bene viuere omnes volumus, at non possumus, interprete Erasmo.

Quid Glycerium? iam hic suos) D Cõuenit 11 hæreditatem petenti, conuenit, indici futuro de pluribus indagare. Ergo rectè & ordine quæsiuit, Quid Chrysis? quid vos? quid Glycerium?

Vtinam) Nouo genere exoptationem pro 12

Al. retuliſſem.

Nam pol, ſi id ſciſſ. m, nunquam huc [tetuliſſem] pedem. ſſſdſp

• D. A' poſſibili & vtili.

* *Semper enim eius dicta eſt hæc, atque hábita eſt ſoror.* dſſſap

• D. Hæc ſingula emphaſin habent.

Quæ illîus fuĕrunt, póſſidet. * *nunc me hóſpitem* ſſſſp ſſ
Lites ſequi, quam hic mihi ſit fácile, atque vtile, ſſddſp
Aliórum exémpla cómmonent. ſimul arbitror, aſſjap

• L. Ratio ab ætate. *Al. [eſt. illic clamitent.]*

Iam eſſe áliquem amîcum, & defensôrem ĕi, * *nam ferè* dſſſſi dſſſſ

• L. *Sycoph.* i. calumniatorē: & eſt prouerbiale.

Grandiŭſcula iam profêcta [eſt illinc. clámitent] *aziſſi ſ
Me • *ſycophántam, hæreditâtem pérſequi,* ſiliſi

negatione intulit. *An nondum*) V Dolet. Id enim in adeūda hæreditate non parū ſcire re ferret. *Haud auſpi.*) Propoſitio eſt, Infelix ſum meo aduentu. Confirmatio eius eſt, ab inutili per obteſtationem. Nam non aduenilſet, ſi cuncta probè perſpecta fuiſſent. Id adhuc nimis cōmune dictum eſt. *Haud auſp.*) B Id eſt, nō fœliciter, & quaſi repugnātibus auſpiciis. D Inauſpicatus, quòd non eſſet auſpicatus, & v ſitatum veteribus ſic dicere, ſi quid aliquando aliter eueniſſet, quā vellēt. S. D Auſpicari, eſt de cœlo ſeruare, vel auſpicium agere. Vnde auſpicatò, id eſt, auſpiciis factis, vel bono auſpicio. Cui contrariū eſt inauſpicatò.

13 *Nunquam huc tetul.*) D Virg. Méne efferre pedem genitor te poſſe relicto Sperasti? Et, Ferte ſimul Faunique pedem, Dryadéſque puellæ. Sed Critici adnotant alienius eſſe charactere Comico, Tetuliſſem pedem. M Diomedes ſic ait, Tollo, tuli, & tetuli. Terentius, Huc tetuliſſem pedem. B Diomedes Grammaticus dicit barbariſmum fieri adiectione ſyllabæ, cum dicimus Mauors pro Mars, & tetulit pro tulit. Probo Grammatico hic in dictione tetuliſſem, ea eſt metaplaſmi ſpecies, quam vocamus protheſin.

14 *Semper*) V Ratio confirmationis de Inutili, atque ideò infelici aduentu eſt apertior atque argumenti plena: quorum vnum eſt ex proxima & legitima ſucceſſione Glycerii, quia eſt Chryſidis demortuæ ſoror & dicta & habita. Id verò per aſſeuerationem, eámque ſeriam pronuntiandum eſt. Alterum eſt, quia bona illius iam poſſidet, & vulgata eſt iuriſconſultis ſentētia. Melior eſt cōditio poſſidentis, quàm acquirentis. Tertium à difficili, quia in actione peregrinus ſum, cuius partes ferè negliguntur: id quod ex præiudiciis, aut aliorum exemplis notiſſimū eſt. Quartū eſt, quia eſt illi amicus & curator. Siquidē grandiuſcula iam eſt. *Semper e. e. d. eſt, s. h. ſ.*) D Aut veris credendum eſt, aut etiam falſis, quæ tamen inueterauerint. Hinc Cicero, Ita habeantur, itáque dicantur. Habita ergo plus eſt, quàm credita. S. D Haberi pro exiſtimari, Latinis vſitatū eſt. Vnde habitus. a. um, in ea ſignificatione perſæpe reperitur. Cic. pro Sext. Ij graues, ij principes, ij duces, ij authores huius ordinis, & dignitatis, atq; imperij ſemper habiti ſunt. Idem in Catil. Video de iſtis, qui ſe populares haberi volunt, abeſſe non neminem. Idem de Amic. Viróſque bonos eos, qui habentur, memoremus, Paulos, Catones, Caios, Scipiones.

Nunc me h. l. ſ.) D Mitè dicit Me, cùm ἀμ- 15 φόρον, id eſt, ſenem & remotum à litibus. Hoſpitem, id eſt, peregrinum. Lites ſequi, id eſt pauperem. totum ἐμφατικόν.

Lites ſequi) MU Sic Phor. Potiùs quàm li 16 tes ſecter, aut quàm te audiam. *Quam hic m. ſ. f. at. vt.*) D Id eſt, difficile, & inutile. & eſt Comicum. *Nunc me h. L. ſ. q. h. m. ſ. f. a. v. Alio. ex. comm.*) R Et tamen malunt Chriſtiani lites ſequi, quàm vel tantillum de iure ſuo remittere: ea eſt hominum in malo obſtinatio. & cum videant eam rem parum feliciter aliis ceſſiſſe, tamen non commouentur aliorum exemplis, quàm inutile ſit lites ſequi.

Grandiuſcula iam) D Ad partem ætatis re- 19 fertur grandis, i. grandis natu eſt. Maior autem, generaliter, & ad ſummam ætatis refertur, & ad comparationem ætatis pariter poſitum eſt. *Clam. tent.*) V Quintum eſt ab inutili tribus de cauſis, vt ſycophantam me eſſe id eſt, calumniatorem: vt mendicum in iudicio contendere: vt me contra leges defraudare, clamitabunt.

Illic clam. Me ſycoph.) M Sextus Pom- 20 peius ſic ait, Sycophantas appellatos hac de cauſa dicunt: Atticos quondam iuuenes ſolitos aiunt in hortos irrumpere, ficóſque deligere:

21 ſſalp *Mendicum. tum ipſam deſpoliâre non [licet.]*

22 aſdſij M. *[O'ptumè"] hóſpes pol Crito" antiquum" óbtines.*

In hoc verſu nulla fit eliſio.[E] *[Opportune]*. ſiſiſi : vel *[Morem optimè]*. ſiſiſi.[G] *[ò optime] in vocatiuo*. ſiſiſi.

23 dſſdſi C. *Duc me ad eam: quandò huc veni, vt vídeam.*

M. *máximé.*

24 aſslal D. **Sequar hos. nolo me in témpore hoc vídeat ſenex.*

P. *Al.* [lubet.] *ſiue* [libet.]

D. *Antiquum*, ſcilicet Moré aut Ingeniū per ellipſin.

*V. Nulla in ſcena relicta eſt, iuxta actus naturam, perſona.

ligere: quamobrem lege conſtitutum eſt, vt qui id feciſſet, capite truncaretur: quam pœnam qui perſequerentur ob parua detrimenta. ſycophantas appellatos. Sycophanta propriè dicitur calumniator, ſic dictus ἀπὸ τοῦ σύκου & φαίνω. quod eſt oſtendo. Sycophanta dicitur qui oſtendit ac accuſat fures ficorum: & ſycopantiæ dicūtur calūniæ .[S] Sunt autē calūniatores Caio iureconſulto, qui per fraudem & fruſtrationem alios vexant litibus, Cic. pro Milione, Clodius, inquit, non iam aliquo iuris prætexru alienas inuadebat poſſeſſiones, vt calumniatores & litigioſi ſolét, ſed vi armata tanquam hoſtili prælio. *Sycophantam*) [L] Hoc eſt, cùm in me conueniunt lites. Bene ſyncophatam: quia bonam cauſā habet, nihil aliud timet. quàm conuitia. Et ſyncopha:am, ſubſtingue: & ſic infer :equétia. [X] Vide, quantam honeſtæ famæ rationem habeat Crito· vtinam, vtinam tam boni nominis amantes eſſent, qui chriſtiani audiunt, quam hic Ethnicus Crito. Eſt enim lōgè pretioſiſſima poſſeſſio, fama honeſta. Quo circa rectè ait ille, famam præferendam eſſe magnis opibus: & ſicut vita præſtat opibus, ſic etiam fama. Rectè & Publius ille Mimographus, Honeſtus rumor alterum eſt patrimonium: &, Bona opinio homini tutior pecunia eſt. Philocomaſium apud Plaut. In Moſt. Ego ſi bonam, inquit, famam mihi ſeruaſſo, ſat ero diues. Pertinet huc & ille verſiculus, Omnia ſi perdas, famam ſeruare memento: Qua ſemel amiſſa, poſtea nullus eris. *Hæreditatem perſ. Mend.*) [B] Senſus eſt, Metuo ne clamitent mendicum venari & captare ſucceſſioné in vniuerſum ius Chryſidis.

Tum ipſam deſp. n. lic.) [D] Ab honeſto.& bene, quia nihil ſuum habet, niſi Chryſidis. 21

Antiquum obt.) Antiquum abſolutè dixit, 22 vt æquum, aut bonum. quod antiqui ſollebant. aut certè Per ἔλλειψιν, id eſt, morem, & ingenium. [S·D] Scilicet morem tuum tenes, vel ſeruas: in more tuo manes: tui ſemper es ſimilis.[V] Sic & abſolutè Plautus in Meneliaria dixit, Antiquum obtines hoc tuum, id eſt, antiquum & conſuetum morem. Terentius in Adelph. Eandem antiquam rationem obtine. vtpote ex longo & diuturno tempore nobis coniunctam.

Duc me ad eam: quandò huc veni, vt videam) 23 [D] Vel hoc, inquit, vt videam. cur autem vt videam? quia timet. & eſt ordo, Duc me ad eam, videam, quandò huc veni.

Sequar hos.) [V] Nulla in ſcena relicta eſt 24 iuxta actus naturam perſona. *Videat ſenex*) [D] Bene ſenex. Simo enim cum Chremete eſt. propter hoc videri non vult, ne eius vtatur apud ſocerum teſtimonio, rem eſſe Pamphilo aduerſus Glycerium: & rurſus nuptiæ confirmentur.

ACTVS V. SCENA I.

ARG.[P] Hæc ſcena officiorum diſceptationem continet, patrum inter ſe de officio amicorum & paterna pietate tractantium.[B] Simo cupit fieri nuptias: generum recuſat Chremes ob natum ex Glycerio puerum:[L] expoſtulátque cum Simone de amore Pamphili.[D] Hæc igitur veluti quædam controuerſia eſt: nanque iniuriarū reus fit Simo contradicitur per coniecturam, falſum eſſe quod intendit: cùm Pamphilus neque amet, neque ex eo natus ſit filius: & adhibetur deriuatio cauſæ, qua dicitur meretricem iſta omnia eſſe molitam ad diſturbandas nuptias. [V] *Theſes.* 1 Non temerè fit periculum in puella. 2 Beneficium verbis initum re comprobandum eſt. 3 Inconſultò filia collocatur adoleſcenti amanti, & ducere nolenti. Expoſtulatoria eſt in Chremete propter amici officia. Verùm in Simone eſt petitoria per expurgationem. Petit enim veras nuptias. [K] Hæc ſcena quidnam ab amico petiturus ſis, etiam atque etiam ſpectandum docet. neque enim petenda ſunt, quæ ſine ſummo amici diſcrimine atque incommodo nobis præſtari non poſſunt : aut quæ iure negari poſſunt: cuiuſmodi ſunt, quæ nobis quidem commoda, ſed amico incommoda fore videntur. [M] Hic enim oſtenditur, querelas inter amicos oriri aliquando, cùm in officiis

præstandis ac exigendis à recto is discedit, qui propria commoda respiciens, rebus amici consulere non videtur: quod ideò accidit, quoniam, vt inquit Plato lib. VIII. de Leg. ad vtilitatem propriam, priuatámque commoditatem natura semper impellit. Et in quinto sic ait, Sed reuera nimius in seipsum amor, omnium peccatorum omnibus semper causa est. Obcæcatur quippe circa amatum qui amat. Et Cicero lib. 1. Offic. dicit, Est enim difficilis cura rerum alienarum, idcirco aliter de illis, quàm de nobis iudicamus. Hæc Plato & Tullius. Sed ab eo certè fugiendum est in vita ciuili, & actionibus, affectibúsque, ad quod natura sumus propensiores: vt mediocritas illa seruetur, quam rectè viuendi ratio præscribit. Et habenda est in primis ratio amicorum, ne vtilitatem potiùs quàm officium aspicere videamur. Vnde Seneca, Non exigo vt sine respectu sui mihi consulat. & scribens de Ira ad Nouatum dicit, Beneficiis humana vita constat & concordia: nec terrore sed mutuo amore, in fructum, auxiliúmque commune astringitur. *Vers. gen. Trochaici tetrametri catalectici.*

CHREMES. SIMO.

Ad finē epitaseos facit hæc noua turba.

SATIS' IAM. *satis Simo spectâta erga te amicitia est mea.* {cassdt, ab} 1

Satis pericli cœpi adire: orándi iam finem face. {asssst, b} 2

L. illusi. i. perdidi. *Dum stúdeo óbsequi tibi penè illúsi vitam filiæ.* dtdssst- 3

Al. Toro, atque postulo. sssstt-. S. *Immo enim quàm máximè abs te póstulo atque oro, Chreme,* tsssst- 4

*L. Elegans sermo. **Vt beneficium verbis ínitum dudum, nunc re cómprobes.* dasast- 5

1 *Satis iam, satis*) V Ἐλεγκτικὸν. Reprehendit amici malefactum non sine ironia, qua fit repetitio aduerbii: cuius propositio est, Orándi finem fac. Confirmatio à vulgari amicitia, quæ Græcis non τελεία est, sed vel διὰ χρείαν, vel διὰ ἡδονὴν, & harum vtraque facilè quolibet momento nutat. Et obiter amicū φαῦλον, & non σπουδαῖον. Siquidem σπουδὴ apud Ciceronem studium, vires suas exerit. & est beneuolentiæ adhuc in animo latitantis velut executio. Est enim σπουδαῖος qui opera sua iuuat, & pro virili prodesse cupit. Proinde Isocrates ignauorum εὐνοίας, & studiosorum φιλίας appellare mauult, ad Demonicum. D Bene negaturus filiam, purgat prius officium suum de fide promissi, & vltrò accusat ipsum. B Narratio Chremetis, accusatoris suspitiones interiectas hic & dispersas habet: Vt in causa coniecturali faciendum præcipitur à Rhetoribus. *Spectata*) D Probata: vt Virgil. ait, Rebus spectata iuuentus. S. D Spectatus persæpe elegantem translationem habet, & ponitur pro probato, vel bene cognito. Cic. pro Rosc. Amer. Spectatissima fœmina. Idem in Verr. Vir forti, ac spectatus. Ibidem, Homo in rebus iudicandis spectatus, & cognitus. Idem pro Flacc. Lacedæmoniorum spectata, & nobilitata virtus. Idem in Philipp. Spectata multis magnísque rebus singularis integritas. Idem de Amic. Maximus, & spectatus vir. Ab hac significatione ducitur non inuenusta locutio: scilicet aliquid spectatum habere. Cic. in Verr. Act. 1. Ad meam fidem, quam habent spectatam iam, & diu cognitam, confugiunt.

Satis pericli) V Ab incommodo. Nam propter hanc amicitiam non parum periclitatus sum. cuius quàm breuissima hîc sit expositio. in qua αἴξησις dominatur, dum vitam pro fama aut honestate, dum illudere pro extenuare, & lædere dicat. & in vocabulo Filiæ, συμπαθείας emphasis est. Hæc cuncta ad periculi, in quod coniectus erat, amplificationem faciunt. *Orandi . f. f.*) S. D Cum genitiuo, vel datiuo hæc locutio esse solet. Cic. in Familiarib. Finem nullum facio de te, & de Bruto cogitandi. Idem, non faciam finem rogandi, quoad nobis nuntiatum erit te id scrisse. Idem, Vt ille aliquándo impudentiæ suæ finem faciat. a

Immo) V Petitio est Simonis. & ab honesto vrget per sententiam, quæ quemlibet promissorum tenacem esse præscribit. Hic dicitur. ἵνα μὴ ἴσως. *Immo enim*) D Enim παρέλκον est figura. Renuntiare affinitati Chremetem, aut parum adhuc intelligit Simo, aut subtiliter dissimulat, vt ad fidem promissi hominé compellat. 4

Initum) Cœptum ab ineundo, vnde & initia quoque dicta. B Inire est aliquid incipere, hinc inire amicitiam, inire litem dicimus. *Vt ben. v. init. d. n. re compr.*) R Id demum hominis est probi beneficium, verbis initum 5

re com-

6 {aʃʃadʃt b} C. *Vidè, quàm iniquus ſis præ ſtúdio, dum efficias id quod ſcupis.]* D.Al.[iubes.]

7 bcʃaſt- *Neque modum benignitâtis,neque quid me ores,cógitas.*

8 ſtcʃdſt- *Nam ſi cógites,remíttas iam me onerâre iniúrijs.*

9 aaʃbat- S. *Quibus?* C. *[ab]rógitas!* ᵃ *perpuliſti me,vt hómini adoleſcéntulo* R.Al.[at]

10 bʃaſſt- *In ális occupáto amôre,abhorrénti ab re vxória,*

11 tʃaſſt- *Filiam darẽ in ſeditiônem,atque incértas núptias?*

ᵃ Accuſatio eſt, & enumeratio iniuriarum, ſcilicet ob amoré meretricis.

re comprobare: hoc eſt, re præſtare,quod verbis ſit pollicitus: niſi forte incommodum id tam petenti, quàm ei, abs quo petitur, videatur. Propterea mox ſubiicit Chremes, Vide quam iniquus ſis præ ſtudio, dum efficias id quod cupis. Neque modum benignitatis, neque quid me ores, cogitas. Nam ſi cogites, remittas iam me onerare iniuriis. His Chremetis verbis modum begnitatis ſpectare, & ſeduló,quid amicum oremus,cogitare iubemur. Ita Cic.in de Amic.In omni, inquit, re conſiderandum eſt, & quid poſtules ab amico, & quid patiaris à te impetrari.

6 *Vide)* ʸ per communicationem ab inhoneſto.& in quo redarguit, quia petendo iniquus eſt, quia imprudens eſt, quia iniurius eſt: cuius hic duo ſunt ſigna. *Præ ſtudio)* S.D Præ ſignificat propter,vel ante.In quo inducitur aliquando cõparatio: vt, præ nobis beatus videri: id eſt,plus nobis beatus.Nonnumquam deſignatur abundantia. Cic. in Famil. Non tu quidem vacuus moleſtiis: ſed præ nobis beatus videris. Idem ad Att. Illa nihil fuerunt præ his de victoria gratulationibus. Ibidem, Præ cura iocari non poteram. Sic dicit idem Cic. præ ſolicitudine. præ ſtomacho, præ mœrore. præ lacrymis, præ fletu, præ dolore aliquid ſe non facere. Vbi ſemper ineſt quædam abundantia, vt in hoc Terentii loco. *Præ ſtudio)* ᴮ Studium hic deſyderium Studium. & affectionem ſignificat. *Quod cupis)* ᴰ Quod velis.

7 *Neque m.b.n.q.me o.c.)* Id eſt,non cogitas aut quantum de benignitate amoris exigendum, aut præſumendum ſit: aut quod ſit impoſſibile, quod petis.

8 *Remittas i.me o.i.)* Remittas , pro mittas, S.D ceſſes,vel deſinas. Id quod nouum eſt. Iniuriis autém onerare, non ſine emphaſi dicit, pro iniuriis agitare.

9 *Perpuliſti me,vt h.ad.)* ᴰ Hæc eſt, tota accuſatio. ᵛ Iniuriæ confirmatio eſt: atque ferè,in ſingulis verbis emphaſis perſpicitur, & adeſt argumentum comprobandæ iniuriæ ab ætate, quia adoleſcentulo collocanda erat filia: ab affectu, quia aliam amat,quia ab vxore alienus eſt: à conſilio malo, quia per filiam meam tui filii morbo, id eſt, amori mederi cupis, quia in ſeditionem,quia in incertas nuptias dare affectas,quia filiam laborare & dolere (Græcis eſt ʒʒʒʒ) ſatagis. Sunt ne hæc iniuriæ ſigna & argumenta? ᴿ Ne iungantur matrimonio, qui ſe mutuo non amat, plena eſt vndique prudentiæ hæc Chremetis oratio. Et quis adeò ſit demens, qui filiam ſuam dare velit homini in alio occupato amore, abhorrenti, ab re vxoria? *Homini adoleſc.)* ᴰ Sic Saluſtius Occultans ſe tugurio mulieris ancillæ. ᴮ Admiſcet argumenta à perſona.

10 *In al.occ.a.abh. ab re vx.)* Amplificatio à circuſtantiis. Valenſis lib.v.Exhorreo hanc rẽ, idem eſt quod expaueſco. Abhorreo ab hac re, idem eſt quod perquàm alienus ſum ab hac re. Hoc ſemper poſtulat huiuſmodi ablatiuum: illud vero nunquàm. ſed accuſatiuū. Dicimus igitur, abhorret vehementer à ſtudiis philoſophiæ . Cornel. Tacitus omiſſa præpoſitione dixit libro I. Neque ipſe abhorrebat talibus ſtudiis. Ita habent impreſſa etiam nuper apud Ioannem Frobenium exemplaria. S.D Abhorrere, id Latinis eſt; quod aſpernari, vel fugere, aut diſcrepare, & diſſentire,remotúmque eſſe à re aliqua Ponitur autem cum accuſatiuo. vel cum ablatiuo, & præpoſitione à vel ab. Cic. Famil.I: Abhorrent à communibus præceptis: Idem Famil.II.Nónne tum prouidiſti, quàm abhorrerem ab vrbe relinquenda? Eſt autem elegantiæ plenum, quod dicunt Latini,abhorrens ſum, pro abhorreo. Cic. Famil XIII. Eſt à ſtudiis noſtris non abhorrens. Idem pro Flacc. Si qui vnquam de noſtris hominibus à genere iſto, ſtudio, ac voluntate non abhorrens fuit, me eſſe arbitror, & magis etiã tum, cùm plus erat otii, fuiſſe.

11 *Filiam vt d.)* ᴰ Inuidioſè, non,promitterem,inquit,ſed darem quantum in te eſt:

Eius labôre, atque eius dolôre gnato vt medicá-rer tuo. {ſſcſſſt-dſdt 12

R. Al. [res retulit:] Al. [tulit res:] tſſſſt-. *Impetrâsti: incœpi, dum [res tétulit:] nunc non fert, ferras.* ſſſaſt- 13

Illam hinc ciuem eſſe aiunt. puer eſt natus. nos miſ-ſos face. ſſsaſſt- 14

• L. Defenſio per coniecturam à delatorum cõmodo. S. * *Per ego te dêos oro, vt ne illis ánimum indúcas crédere,* {bſſaſtbſ 15

* D. Argumentum à perſona, & à cauſa rationi natiua. * *Quibus id máximè v'tile eſt, illum eſſe quàm de-térrimum.* aſſſt- 16

*B. A' cauſa finali. * *Nuptiárum grátia hæc ſunt ficta, atque incœpta ómnia,* tſſſſt- 17

Vbi ea cauſſa, quámobrem hæc fáciunt, erit adêmpta his, deſinent. bſaabſt- 18

• Reprehenſio Simonis cum Daui C. * *Erras. cum Dauo égomet vidi iurgântem ancil* ſſaſſſt- 19

In ſeditionem) [a] Seditio hîc pro diſſentione ſiue diuortio accipi videtur.

13 *Impetraſti*) [v] ἀνθυποφορὰ per conceſſionẽ. Fateor te impetraſſe. Siquidem conceſſi, ſed nunc non licet. feras igitur, & orare non pergas. hic verbo ferendi epilogus conſiſtit. *Dum res tetulit*) [D] Compoſitum pro ſimplici eſt Tetulit. & altius quàm decet Comicum characterem dictum videtur. *Incœpi, dũ res tulit: nunc non fert*) [S·D] Sic ſæpe ponitur Ferre à Latinis, pro poſtulare, exigere, vel ſinere, & concedere, vel pati. Et ita loquuntur: fert tempus, vel opportunitas, aut etiã facultas expoſtulat, & patitur. Cic. in Verr. Act. VII. Dicit ei ſe ſtatuiſſe animaduertere in omneis Nauarchas: ita ſui periculi rationes ferre, ac poſtulare. Idem Tuſc. I. Fidenti animo, ſi ita res fert, gradietur ad mortẽ.

14 *Illam*) [v] Præſumptione Pamphili & duo argumenta affert, quia ciuis eſt Attica, quia natus eſt puer. *Nos miſſos face*) Perotatio. Nõ eſt igitur quod orares.

15 *Per ego te d. o.*) [D] Defenſio per coniecturã, & eſt ordo, Per Deos oro te ego. [v] Ἀπολογία eſt, & per obteſtationem proponit, ne credat aduerſatis, à ratiocinatione. Nam hoc finxerunt propter magnam vtilitatem, Pamphilum enim eſſe deterrimum iiſdem confert. [a] In cauſa coniecturali defenſoris narratio ſimplicem non inuolutam ambagibus, & dilucidam expoſitionem debet habere, cum attenuatione ſuſpicionis. Vnde Simo defenſor hic inualidam reddere volens ſuſpicionem inductam per accuſatorem, ſumpto argumento ab vtili & cauſa ratiocinatiua, Ne illis, inquit, animum inducas credere, quibus id maximè vtile eſt, illum eſſe quàm deterrimum. Eſt autem ratiocinatio diligens & conſyderata faciendi, aut non faciendi excogitatio, cùm cauſa videtur eſſe certa, qua aliquid vel reus vitet, vel ſequatur. Vt ſi quid amicitiæ cauſa factum dicas aut inimici vlciſcendi, aut pecuniæ, aut cuiuſuis denique vtilitatis percipiendi gratia. Adrianus Cardinalis, Per fortunas, per fidem, per Deos, per homines, modus eſt inquit, deprecandi elegantiſſimus à literatis celebratus, ab aliis neglectus. *Animum ind.*) Animum inducere, eſt velle. Suetonius in Caligula, Non priùs ſuccenſere in animum induxit. pro, non priùs voluit ſuccenſere. [S·D] Animum inducere, vt ſuprà annotauimus, non ad eum refertur, qui conſilium dat, vel ſuadet: ſed ad eum, qui fidem habet, & credit. Cicer. Famil. IIII. Tu quoque animum inducas velim, ſi ſit aliqua Reſp. In te eſſe oportere iudicio hominum.

Nuptiarum) [v] Ab impulſione. Volunt enim ſic nuptias diſturbare. 17

Vbi ea cauſa) ab argumenti probabili. Siquidem fingere deſinent, ſi cauſa fingendi ablata fuerit. Pamphilum enim tanquam ſpõſum, miris modis traducunt, & deformant. *Vbi ea cauſa, quamobrem hæc f.*) [D] ἀνακόλουθον. nã non intulit, Ob quam cauſam: cum ſuprà dixerit, Ea cauſa: ſed quaſi dixerit. Vbi ea res intulit, Quamobrem hæc faciunt. *Erit adempta*) aut Rem abundat, aut Cauſa. 18

Erras) [v] Id confutatur tribus cõiecturis, 19 quarum vna ex viſu eſt, Vidi Andriam ancillam

Iam. S. *scio.* C. *at*

20 *Vero vultu, cùm ibi me adésse neuter tũ prasénserat.*

21 S.* *Credo: & id factúras, Dauos dudum prædixit mihi.*

22 *Et néscio quid tibi sum oblítus hódie, àc vólui, dicere.*

testimonio: L ésque infirmatio à signo.

* L. Refutatio signi à præmonitione antegressa.

cillam obiurgantem. Altera ex vultu, qui cùm non sit fictus, animi index est. Vltima ex non affectata occasione: nam neuter me adesse præsenserat.

20 *Vero vultu)* D Quasi diceret Simo, simulabat ancilla. *Cũ ibi me ad. n. t. pras.)* Credit. Aut etsi visus à Myside erat, tamen ignoratus esse Chremes, donec diceret Dauus, Hic ille est: nõ te credas Dauum ludere. *Cum ibi me ad.)* Tum deest: vt sit Integrum, Tum cùm.

21 *Credo)* V Concessio est, sed easdem cupit esse incertas propter serui astutiam. Et præoccupatione vtitur, cur non significauerat, quia oblitus erat dicere. *Dauus dud. pred. m.)* D Hic ostenditur, quod vidit callidus Dauus, vt prædiceret futurum seni id quod ipse erat facturus.

Nescio quid) Deest Propter: vt sit, propter nescio quid. aut, nescio pro qua re, vt sit aduerbiale. 22 *Nescio quid tibi sum obl.)* M Hoc est, nescio quomodo excidit dicere tibi, sicut mihi proposuerã. *Ac volui)* B Ac, pro contrà quàm.

ACTVS V. SCENA II.

A R G. D Hæc scena principium indicii, & iracundiã senis continet. H In principio exultat Dauus, Critonem cuiusnam filia sit Glycerium ostendere. L Posteà is à sene reprehensus Pamphilum per imprudentiam prodit. M Postremò grauiter indignatur Simo, sibi à Dauo fucum factum: B cùm scilicet ex eo audit, venisse qui Glycerium dicat ciuem esse Atticam. itaque ira accensus Dauum intrò raptum coniicit in vincula. D vbi mitè ac vehementer exprimitur consuetudo patris, ac domini offensi, & indignantis. V *Theses.* 1 Ter conatur seruus fallere, sed suæ perfidiæ dat pœnas. 2 Non quibuslibet conceditur testimonii dictio. Exhortatoria est in Dauo duplex. Vna, qua iuber omnes esse pacatiori animo, & est enthymemate conclusa, cuius ratio est à tuto, quia res est in vado, tum suo, tum Critonis hospitis præsidio. Altera est, quia Simonem in nuptiis pergere cupit. ἐνθυμηματικὴ, Accerse, quia omnia sunt apparata. His & alia Daui τιθασολογικὴ subditur. M Seruos nimia calliditate malóque proposito grassantes, multúmque sibi tribuentes, aut mendaces, puniendos esse, docet hæc scena. Fiunt enim licentia peiores, & disciplinam domus confundunt freti mendaciis: quæ tandem deprehensa, dedecus afferunt, & vitæ discrimen. Ideò Xenophon lib. VIII. sic ait, Apertum mendacium impedimentum est hominibus ad veniam consequendam. Plato lib. VI. de legibus, loquens de recta seruorum educatione, sic ait, Castigandi, cædendique semper iure sunt serui, neque ita monẽdi vt liberi, ne molliores fiant. Allocutio omnis ad seruos, quodammodo imperium sit, neque iocus vllus cum Ipsis, seu fœminis, seu masculis habeatur. Quod multi stultè facientes, dum delicatiùs eos nutriunt, difficiliorem vitam. & sibi ad imperandum, & illis ad obediendum, reddunt. Idem dicit, homines cũ difficultate domari. Illorum possessionem esse difficilem. Cic. in oratione pro L. Flacco dicit, Prouerbium est, Phrygem plagis fieri meliorem. Idem in Philippicis sic ait, Omne malum nascens, facilè opprimitur: inueteratum, obsoletúmque, fit robustius. Et Seneca sic scribit ad Neronem, Natura contumax est humanus animus, & in contrarium atque arduum nitens, sequitur faciliùs, quàm ducatur.

Vers. gen. vndeuiginti primi sunt trochaici tetr. catal. vndecim sequentes iambici acatal. sed quinque primi tetrametri siue octonarij: sex vltimi trimetri siue senarij. Sunt tamen in hac scena non pauci tetrametri, qui & trochaici catal. & simul iambici acat. censeri possunt.

DAVVS. CHREMES. SIMO. DROMO *seruus.*

L. Lætitia exultis à Glycerio Daui ob aduentum Critonis.

1 A'NIMO *iam nunc otióso esse ímpero.* C. *hem, Dauum tibi.*

Otiũ, securitas est: Negotium verò

1 *Animo)* V Propositio. Sis præsenti animo. D Exultans egreditur Dauus, nuntians prona esse omnia ad securitatem. Et otioso, secuto, tranquillo, non pertubato non æstuante:

lielcudo.	S. *Vnde egréditur!* D. *meo præsidio, atque hóspitis.* S. *quid illud mali est?*	2
Al.[hominis aduentu et tempus]. *Ego commodiórem [hóminem, aduentum, tēpus]* non vidi. S. *[scelus,]* *Al.[scelus]*	D. *Ego commodiórem [hóminem, aduentum, tēpus]* non vidi. S. *[scelus,]*	3
D. Hic *scelus* ad sensum retulit. nā propter sensus, verba sunt nō propter verba sensus.	*Quemnam hic laudat?* D. OMNIS RES *est* iam in vado. S. *cesso álloqui?*	4
•V. Salutatio est nimis ironica.	D. *Herus est, quid agam?* S.* *ò salue bone vir.* D. *hem* Simo. *ò noster Chreme.*	5
•L. Ironia Iracl senis.	*O'mnia apparáta iā sunt intus.* S.* *curásti probé.*	6
Probé, indignanter dicitur.	D. *Vbi voles, accérse.* S. *bene sané: id enimuero [hic] nunc abest.* *Al.[hic].*	7

D quia negotium, solicitudo est. *Impero)* Pro volo. an, vt statim fiat: tanquam illud quod imperatur? Et impeto, superbè dixit. summum enim iudicium securitatis, est superbia.

2 *Vnde egreditur)* Hic non interrogat sed cum admiratione, vel magis cum indignatione dicit. *Meo præs. atque h.)* Id est, Animo iam nunc otioso esse impero. V Confirmatio à modo, Meo enim & hospitis præsidio cuncta sunt salua. *Atque hosp.)* D Scilicet Critonis.

3 *Ego commod.)* V Admiratio est propter inexpectata omnia, quæ commoda contigerunt. D Et quòd in ipso articulo periculi superuenerit Crito. *Ego commod. hominem, aduentum, tempus non vidi)* Potest enim & commodus esse quis, & alieno tempore superueni re potest. & commodum, in homine est: sed & opportunus maium etiam aduentum habere potest. nam commodum, in homine est: aduentus, in facto eius: tempus, in opportunitate facti. *Commodiorem hominem, aduentum, tempus)* *Ego commodiorem hominis aduentum ad tempus non vidi)* B Quidam Ad tempus iungunt accusatiuo Commodiorem. si se pares, idem erit quod aliquandiu, hoc sensu: ego non vidi commodiorem aduentum hominis aliquandiu. Adrianus Cardinalis. Ad tempus, per tempus, in tempore, primo quoque tempore: hos inquit, & alios dicendi modos mira elegantique varietate perfecta illa Latinitas condidit. Citat hunc Terentij locū & ex aliis authoribus alia. *Scelus quemnam hic l.)* D Non est hîc solœcismus: ad sensum enim, non ad verba respexit. etenim [propter sensus, verba sunt: non propter verba sensus.

4 *Omnis res)* V Ratio est, & epilogi vice, nihil igitur pericli est. *In vado)* D In securitate. nam vt in profundo periculum est. ita in vado securitas est. B Sic est in Chiliadibus, Metaphora prouerbialis In vado est, pro eo quod est in tuto, citráque discrimen, sumpta à natantibus aut nauigantibus. Vadum autem est aquæ fundus, in quo quisquis constiterit, iam effugit periculum ne mergatur. Huic affinis est allegoria de qua dictum est aliàs, In portu nauigo. Quidam vadunt, inquiunt, fundus est fluminis, lacus, maris, & cuiusque aquę per quod via datur. Hinc vadum quoque appellatur locus, qui propter aquæ breuitatem transiri potest, vnde prouerbium, In vado, pro eo, quod est in tuto. Hinc vadosus amnis, qui frequentia habet vada, quæ pedibus transiri possunt. Hoc adagio & Politianus Herodianum transferens vtitur: His ſætus, inquit, Niger cùm scilicet Romanorum animos, & cæterorum studia hominum animaduerteret, iam haud dubiè rem omnem sibi esse in vado arbitrabatur.

5 *Quid agam?)* D Plus est dicere, Quid agā? quàm cogitare de fuga. *Salue bone vir)* εἰρωνεία maior est, quàm increpatio. cum enim omne genus criminis aliquis superauerit: tunc exciusi, εἰρωνεία laudamus. *Hem)* Interiectio perturbati est. *O noster Chrem.)* V In pronomine est captatio beneuolentiæ, & per appellationem. Noster dicendo latenter significat Glycerium filiam Chremetis esse inuentam.

6 *Omnia app. i. s.)* D Quia infecta sunt de paratis. V Ratio est à facili, quia omnia sunt expedita. Propositio, Vbi voles accerse. *Curasti prob.)* P Probè, memoriter vt solet suprà enim dixerat senex, Immo abi intrò ibi me opperire: & quod parato opus est, para.

7 *Vbi vol. acc.)* Vbi pro & quando non est enim loci sed temporis aduerbium. *Bene sanè)* Validè: quia qui sanus est, idem & validus χλευασμός, & Simo obseruat, vt Dauum deprehensum castigaret. Deprehendit auté quibusdam circonstantiis, quas notat, cùm salutat, cùm εἰρωνικῶς laudat, cùm ad rogatum de negotio apud Glycerium non appositè (he-

8 {asssbsu. assf} *E'tiam tu hoc respondes? quid istic tibi negóti est?*
D.*mihin'?* S.*ita.* *Potest hic censeri iambicus acat.* asſidip.

9 baaabstu D.* *Mihíne?* S.*tibi** *ergo.* D.*[modò introíj.]* S.*quasi ego quam dudum, rogem.* — *L. Repetit idē verbū, quia non habet quod respondeat.
A. [introíj modò] baddbstu. *I. [tibi] ultima non eliditur.*

10 {ussstdtu f} D.*Cum tuo gnato vná.* S.*ánne est intus Pámphilus?* *crúcior miser.* — *L. Vox trepidātis & perplexi.

11 assaar– *Eho, non tu [dixti] esse inter eos inimicitias cárnifex?* — *Al. [dixtin'].* asiddd ss. *sit iambicus acat. sic duo sequentes absque insueta elisione.* sbsſſsp: ſſsidſſi.

12 {[illegible]} D.*Sunt.* S.*cur ígitur hîc est?* C.*quid' illum censes? cum illa litigat.* — Chremes Simonē irridet.

13 {ustsast– f} D.*Immo vèrò indígnum Chreme iam fácinus faxo ex me aúdias.* — Audet plusculū seruus, quia nihil re-
Imm ero [illegible] *vel* C O [*Imò primam corripit.* astsast–.

rus enim de negotio rogat, seruus de tempore respondet) respondetur. Itaque hoc postremum vehementius vrget. *Abesi*) D Pro, deest.

8 *Etiam tu hoc resp.*) Deest, an non. Etiam, aut hortatio est, aut cōiunctio Et vide quāta dixerit, & quid, & istic, & tibi. B Donatus enarrans illud Terētii in Adelphis, Etiā taces?, antiquè putat dictū pro tace, sic & hoc in loco, Etiā tu hoc respondes? pro respōde. Potest enim deesse annon: vt sit, Etiam tu hoc respondes, an non? *Quid istic t.n.*) Istic non vbi es, sed vbi fuisti. *Quid isti t.n.est*) S.D Pro. quid habes negotii? Negotium verò esse alicui cum aliquo paulò est elegantius loquendi genus. Cic. Famil. IX. Nescis, quo cum Imperatore tibi negotium sit. Idem ad Att. VII. Hoc iudico. cum homine audacissimo, paratissimóque negotium esse. Sed quoniam per habere exposuimus hunc Terentii locum, de eo exempla dabimus. Cic. Famil. I. In tua prouincia magna, & ampla negotia habet. Idem Famil. XIII. Is ita sibi persuades, quod in tua prouincia negotii habet, nisi te prouinciam obtinente, meis commendationibus confecerit, id se in perditis, & desperatis habiturum.

9 *Mihine?*) D Quando non sumus parati ad respondendum, ducendo tempus eludimus. Apparet ita turbari Dauum modò, consilio Poëtæ, vt omnes amittat fallacias. & oppressus prodat Pamphilum, dum malū cominus perhorrescit totúmque hoc ex argumento est. Vult enim iam Poëta catastrophē fieri. *A'modo introíj*) D Hoc signum, perturbatum induci ob conscientiam Dauum. R Vide serui astutiam, qui aliud àc rogatus est, respondeat. Sunt non pauci, qui hanc Daui astutiam imitentur. quare tenendus est hic Protheus, ne hac via elabatur.

Cum t.gn.v.) 1 D Serui excusatio, filii accusatio est. & hoc quasi à perturbato dicitur seruo: sed consilio Poëtæ ad exitum festinantis, & resolutionem fabulæ. *Cum t.gn.v.*) B Quintiliano hæc sententia prouerbii vice citatur. Mendacem memorem esse oportere. Difficile est vt qui mentitur, semper sibi constet, nisi summa sit memoria. Est autē fictarum rerum memoria nō paulò difficilior quàm verarum Proinde plerunque deprehenduntur hoc pacto mendaciorum architecti, dum obliti quæ prius dixerāt. diuersa à superioribus loquuntur. hæc in Chiliadibus. *An ne est intus Ph.*) 10
D Causa iræ vehementior inuenta est.

Non tu dixti esse in.e.inim.) S.D Non ferè dissimili suprà vsus est locutione, cùm dixit iras esse inter Pamphilum, & Glyceriū. itaque iras & inimicitias esse inter aliquos, eodem significato dicimus. Cic. pro Cluent. inimicitias inter ipsos fuisse confiteor. 11

Sunt) D Nulla ratione dicit Sunt: sed ne nihil respondeat nam turbatus est. vt pote oppressus. *Quid illum*) Deest, propter: vt sit propter quid illum esse censes? *Cum illa lit.*) Chremi conuenit hic sermo: hic enim irridet: qui & suprà dixit. Amantium iræ amoris redintegratio est. & sic hoc dicit, vt alibi, Credo, vt fit. misera præ amore exclusit hunc foras. V Illudit admirans. putat enim sic aut amorem redintegrari, aut penitus fictum esse. 12

Immo verò) Oratione alia Chremetem à nuptiis deterret. exordium est attentionis. *Immo verò ind. Chre*) P Bene ad eum loquitur qui est à nuptiis deterrēdus: vel qui non interturbet orationem suam: vel quem etiam sibi precatorem destinet Ita loquitur quasi hæc sit causa cur sit Pamphilus ingressus: quòd quasi ei lis intendatur à Critone hospite ducendæ vxoris, quam ciuem Atticam vitiauerit. 13

ſtare periculi putat:ſed non fert id impuné.

*Valla.Eliū,ellā,i. ecce illic virū fœminámve,ſubintel lige de quo de quáve agebatur.

Abſque inſueta eliſione in duo erūt iambici. acatal. ſiijlſſi: ſſ▪diſſp.

*V.Hic per tumultū tota oratio interrumpitur.

Daui verbo cōmotus,ſeruum lorariū vocat,qui loris, id

Néſcio [quis] ſenex modò venit. ellum, confi-* dtbſſtv 14
dens,catus. R.[qui].

Cùm fáciem vídeas, vidètur eſſe quantívis { ddttſd- ddttil- 15
[prétii.] Al.[preti.]

Triſtis ſenéritas ineſt in voltu, atque in verbis { ſatſſt- dt 16
fides.

S. *Quidnam appórtas?* D. *nihil équidem,niſi quod'* { ſſ▪dſſv ſſzdſ 17
illum audíui dícere.

S. *Quid ait tandem?* D. *Glycérium ſe ſcire [ciuem* aſbſſtv 18
eſſe] A'tticam. Al.[*eſſe hanc ciuem*].aſbſſtv.

*. *Hem Dromo,Dromo.* DR. *quid eſt?* S. *Dromo.* { dbtſſdt- diiiſai 19
D. *audi.* S. *verbum ſi addíderis,Dromo.*

14 *Neſcio*) [V] Critonis eſt demonſtratio, quæ interponitur,vt eius teſtimonium ſit aliquanto certius:veluti ab ætate, quia ſenex, ergo credendum eſt:à tempore aduentus,quia modò venit præter omnium ſpem:ab habitu animi,quia confidens,id eſt,fortis,non extimeſcens,quia cautus,prouidus,qui ſibi & ſuis negotiis cauere probè nouit.Vetuſtū autem vocabulum creditur, quo ſic Cicero vtitur in primo de legibus,Quis igitur prudentem,& (vt ita dicam)[t] cautum iudicet?à dignitate & noris,& lineamentis faciei phyſiognomonicis:à vultu,in quo eſt triſtis,id eſt,grauis ſeueritas,nulláque temeritatis nota:à veritate ſermonis.Quis igitur illius dicto teſtimonio nō crederet? quod eſt,Glycerium eſt ciuis Attica *Neſcio quis ſ.m.v.*) [D] Bene Neſcio quis.etenim ſi notus eſſet,videretur gratificari,id eſt gratioſus eſſe teſtis & minus verus. *Ellum*) Veteres quod nos Illum dicimus, vel Ellum, vel Ollum dicebant quamuis Ellum, quidam ecce illum,velint intelligi: tanquā pro ipſo domum Glycerii oſtendat Dauus,dicens,Ellum quaſi en illum.eſt enim,vt alii volunt,pronomen:vt alii, aduerbium demonſtrantis.nam pronomen huiuſmodi veteres ſic proferebāt. Ille,Ellus,Ollus. ſed.vt diximus, aduerbium compoſitum ex pronomine videri poteſt: vt ſit.en,vel ecce illum. *Confidens*) Confidentem hîc pro conſtanti non mala ſignificatione poſuit. [B] Nonius dicit confidens hoc loco vel pro temerario vel pro audaci poſitum eſſe,quod neſcio quid ſit,quandoquidem quæ ſequuntur ad laudem dicantur omnia. *Catus*) [D] Callidus,doctus,ardens,παρὰ τὸ καίειν. Vnde Cato dictus:ingeniorū etenim igneus vigor eſſe videtur. [L] Catus,id eſt,prudēs. Vult Dauus Fidentia.hac deſcriptione aſtruere fidē Critoni,quanuis id diſſimulet. *Confidens,catus*) [M] Fidentia ,inquit Cicero in quarto Tuſc.id eſt,firma animi confiſio,ſcientia quædam eſt & opinio grauis,non temere aſſentiens.Idem in tertio,ſic ſcribit,Qui fortis eſt,idem eſt fidens:quoniam confidens mala conſuetudine loquendi,in vitio ponitur. Ductum verbum à confidendo,quod laudis eſt. Qui autem eſt fidens,hic non extimeſcit. Diſcrepat enim à timendo,confidere.Catus dicitur ille,qui habet rerū vſum,& ſapit in rebus ciuilibus.Cic. in primo Tuſc.Egregiè cordatus homo catus Aelius Sextus.Plutarchus in vita Catonis ſenioris.ſic ait,Romani eum in quo multarum rerum vſus ac experientia ſit,Catonem nominant.

Cum fac.vi.vi.e.q.pr.) [A] Sed fallit interim 15 facies:magis ſpectanda eſt index animi oratio,quæ cuiuſque ingenium vt ſit,facilè declarat,ſi modò ex animo loquatur. Adeò ſemper vt aliis in rebus omnibus, ita hic quoque timenda eſt ſimulatio, & fucus.Plaut.in Pſeud. Faciem ,inquit,cum aſpices eorum, haud mali videntur,Opera fallunt. Quanquam tetrica ac ſeuera facies,cōſtantiæ nonnunquam indicium eſt,& grauitatis. *Quantiuis pretii*) [a] Hoc loco quantiuis pretii hominem Terentius dixit,quem quamlibet magna re dignum intelligi voluit. [D] Ad magnitudinem refertur Quantiuis,non ad paruitatem pretii.Et totum oratoriè. ſcitè enim locutus eſt.Sed intereſt inter Quamuis,& quātiuis. nam alterum contemptionis, alterum laudis.

Triſtis) [D] Ad laudem interdum ſumitur, 16 non ad amaritudinem Triſtis.C.c.Iudex triſtis & integer.[B]Seuerus dicitur ſequēs verum. Seueritas ergo,id eſt,veritatis amor.

Gly.ſe ſcire c.e.Att.) Bene conſtanter ad 18 ea quæ locutus eſt,Scire ſe dixit.

Dromo Dromo) Commotus ira & dolo- 19 re nihil dixit,niſi quòd lorarium repetendo

ſæpius

20 { ſiſiſdſp ſatſſat D. *Audi obſecro.* D R. *quid vis?* S. *ſublimem hunc intrò rape, quantùm potes.* — eſt, coriis, alios ſeruos verberat.

21 ſddijſſp D R. *Quem?* S. *Dauum.* D. *quámobrem?* S. * *quia lubet.* * *rape, inquam.* D. *quid feci?* S. *rape.* — *D. Dauo dicit. *D. Hoc Dromoni.

22 { ſſaſbſl iſſaſat D. *Si quicquam [mentitum inuéniesſ] occidito.* S. *nihil audio.* — *Al. [inuenies mentitum.]* ſdſſtbt.

23 { aſſiſſp aſſiſſt *Ego iam te commôtum reddam.* D. *tamétſi hoc verum eſt.* S. *tu tamen* — *D. Decorū Comicū ſeruat, non procedendo vltra vincula ad necē, quod Tragicum erat.

24 ſſſdiſi *Cura adſeruândum vinctum: atque audin'? quadrúpedem* * *conſtringito.* — *In [ego] vltima producitur, vel in [iam] nihil eliditur.*

25 { aibſſi ab *Age nunc: iam ego pol hódie, ſi viuo, tibi* — * L. Sub. Specta: & eſt hic ἀπὸ κοινοῦ.

26 ſiſiſp *Oſténdam, herum quid ſit perícliſ fállere, &* — *Aly poſt [gnati] non diſtinguunt.*

27 ſiſſdi *Illi patrem.* C. *ah ne ſæui tantópere.* S. *Chreme,*

28 aſſ.al * *Pietâtem [gnati,] nónne te miſeret mei?*

ſæpius vocat. Seruos mendaces ac fallaces caſtigandos, puniendóſque eſſe, docet hoc loco Terentius. *Verbum ſi au.d.)* D Bene qui omnia præſente ſocero, contra nuptias loquitur.

20 *Sublimem)* id eſt in ſublime, per altum. V Mandatoria eſt, & proponit iſtū rapiēdum eſſe. *Quantum potes)* L Hoc eſt, celerrimè: quia ſegniores ſe oſtendunt ſerui ad puniendos colliberto s: ſcilicet mora veniam captantes indignantium dominorum.

21 *Quia lubet)* V Ratio, Quia ſic volo. *Quia lubet)* B Sic volo. ſic iubeo, ſit pro ratiōe volūtas. L Hoc ſenſu & ſuprà dictū eſt, Aut ſi libitū fuerit, cauſam ceperit Quo iure, quáque iniuria.

22 *Si quicquā mentitum inuenies &c.)* B Si mendacé me cōperis, haud cauſā dico, quin me interficias. L Hic plus dixit. Vbi enim verbera ſuprà dixit, nūc Occidito. V Mēdaces ferè ſerui ſunt, & mēdacij pœnā eſſe letalē, ſeruus hic exoptat.

23 *(commotum)* D Citum, celerem: L pertubatum. V Video id eſſe, ἀμφίβολον. Siquidem aliis videtur dictum eſſe ad Dromonem, quaſi cunctantem ſeruum ad ſupplicium conſerui increparet, & ſic cōmotū pro celeri & citò accipiunt. aliis eſt hoc dictum ad Dauum: vt perturbatus, pertubatior reddatur. Eſt autem irati animi hypotypoſis. *Tu tamen)* Per ironiā & affectum eſt repetitio.

24 *Cura)* Mandat à facili, & modo ſeruandi, & conſtringēdi, cui & cauſa pœnæ adiungitur. *Quadrupedem conſtrin.)* L Id eſt, more quadrupedum. D Vtrum ligaturæ genus ſic dicitur, Quadrupedes? an Quadrupedem, vt feram? an Quadrupedem, id eſt, cum pedibus & manibus? an Quadrupedem pro ſeruo, ac fugitiuo poſuit? Sic Virgil. Saucius at quadrupes nota intra tecta refugit. B Memini me legiſſe in cuiuſdā non indocti viri cōmentariis Ceruos olim à celeritate vocari ſolitos eos, qui ſerui eſſent fugitiui. *Conſtringito)* D Mitè, ne quid fiat tragicū in Comœdia, vſque ad vincula ira progreditur: nec quicquā terat vlterius.

Iam ego p.h.ſi v.t.Oſt.) B Diuerſa ſunt hominum ingenia. Hic in Simone iracundi patris imaginem habes. Placidum vbique ſe nobis offert Chremes. *Si viuo)* D Qui certa minari volunt, in certam faciunt vitam ſuam. 25

Herum q.ſit p.) Herum, & Patrem cum ingenti pronuntiatione dixit. Et alibi, Nam qui mentiri, aut fallere inſuerit patrem, aut Audebit: tantò magis audebit cæteros. 26

Ne ſæui t.) Ne imperatiuo magis quàm coniunctiuo adiungitur: vt Virg. Ne ſæui, magna ſacerdos. R Docemur hic moderandam eſſe nimiam iracundiam: & in ipſa etiam animaduerſione rationē adhibendam, & modū, & quandam, vt ſic dicam, lenitudinem. Irati enim nonnunquā grauius in ſeruos animaduertimus, quàm deceat, aut conueniat. Hinc rectè ille. Niſi iratus eſſem, verberarem te. Et Cato, Seruorū ob culpā cum te dolor vrget in iram, Ipſe tibi moderare. Et Cicero ait prohibendam maximè eſſe iram in puniendo: cum hac enim nihil rectè fieri, conſyderatè poſſe. Rectè Laches in Hecy. Videndum eſt, inquit, ne minùs propter iram hanc impetrem, quàm poſſiem: Aut ne quid faciam plus, quod pòſt me non feciſſe ſatius ſit. Act. v. Scena 1. Horatius, Qui non moderabitur iræ, Infectum volet eſſe, dolor quod ſuaſerit. Solomon, Magna, inquit, ira detrimentum affert, niſi coërceatur. Publ. Mimographus, Iracundiam qui vincit, hoſtem ſuperat maximum. 27

Pietatem gnati) D ἐλλειπτικῶς, deeſt enim vi- 28

Tantum labôrem cápere ob talem filium! 6dssp 29
Agè Pámphile. exi Pámphile, ecquid te pudet? aisilp 30

des, aut quid tale. Et est εἰρωνεία, pro impietate. Et vide inuidiam quasi parricidam accusantis. nō enim pudorem dixit, sed pietatem. V Eclipsis huic affectui cōpetit, & est hic ἀπροσδοκήτως.

29 *Tantum l.c.)* D σύλληψις. assumendum est enim extrinsecus Me. S·D Sic loquitur Cic. in Orat. pro Roscio Comœd. Non fuit, inquit, causa, cur tantum laborem caperes, & ad me venires: per nuntium hoc, quod erat tam leue, transigere potuisti. Eodem penè sensu dicit idem Cic. laborem excipere, suscipere, labori se dare, laborem subire, laborem sustinere, vel sustētare, labore fungi. *Talem)* V Tā immorigerum, perditum, & infelicem: proinde ac si diceret, iustè sæuio, propter impietatem & improbitatem filii multorum laborum authoris.

ACTVS V. SCENA III.

A R G. H Euocatur Pamphilus è domo Glycerii, & grauiter à patre accusatur, P cum ingenti acrimonia indignantis. A confessus crimen filius veniam petit, ac se totum paternæ subiicit voluntati. Nimis commotum Simonem placare nititur Chremes. L & est summa epitasis in hac scena propter istud Pamphili deprehensi periculum. V *Theses.* 1 Irati parentes obedientia filiorum & blandis verbis placantur. 2 Parentes sese filiorum amentia excruciant. 3 Parentes sæpe pro filiorum peccatis supplicium sufferunt. Huc ex D. Paulo filiorum & parentum officia conferenda sunt. In Simone est ἔλεγχος. Deprehēsum enim Pamphilum in domo Glycerii redarguit. D Hæc accusatio soluitur defensione, in eo quod ad amorem pertinet, per concessionem: in eo quod ad Critonis personam, per coniecturam. M Iratum patrem bonis verbis & obedientia filiorum mitigandum esse, non asperitate aut contumacia irritandum esse, docet hæc scena. Beneficium quippe paternum ita magnum est, vt quomodocunque sese habet pater, à filio sit obseruandus atque colendus. Omnia certè quæ habet, patri debet, nec eius beneficium potest superare. Vnde Seneca, Nunquam beneficio vincitur, cuius beneficium est ipsum quod vincit. Et non amare parentes, impietas est: non agnoscere, insania. D. Augustinus libro secundo de Ciuitate Dei sic ait, Habet quiddam erga parentes humana verecundia, quod nec ipsa nequitia auferri possit. Plato in nono de Legibus, cùm multa de cultu parentū dixisset, intulit, Quapropter existimandum est, vt paulò antè diximus, nullum apud deos magis honorandum simulachrum nos habere posse, quàm patres & auos senio confectos, matrésque similiter: quibus honoratis Deus gaudet, alioquin eos minimè exaudiret. Mirabilius enim parentum simulachrum nobis, quàm imagines quæque inanimes, videri debet. Nam quæ animam habent, quando coluntur à nobis, pro nobis orant, fauéntque quotidie, quando despiciuntur, contrà. quæ verò anima carent, neutrum horum faciunt. Quocirca qui erga parentes & auos, cæterósque huiusmodi rectè se gerit, is ad Deum sibi conciliandum simulachrorum omnium optima possidet. Cicero in oratione pro Roscio Mimo, sic taxat parricidam, Portentum atque monstrum certissimum est, esse aliquem humana specie & figura, qui tantùm immanitate bestias vicerit, vt propter quos hanc suauissimam lucem aspexerit, eos indignissimè vita priuarit.

Versuum genera. Quatuor & viginti primi sunt iambici trim. siue senarii. alio vltimū trochaici tetrametri catalectici.

PAMPHILVS. SIMO. CHREMES.

PL. Trepidatio Pāphili ad vocem patris.

D. *Omnium?* aposiopesis, irato familiare

QVIS ME VOLT? *péri. pater est.* S. *quid* dddii 1
ais ómnium? C. *ah,*
Rem potius ipsam dic: ac mitte malè loqui. dissbl 2

1 *Quid ais om.)* V Exordium nimis præ iracundia abruptum. & ideo congruit ἔλλειψις. MU Dicturus videbatur, omniū flagitiosissime, aut aliquid simile: sed cohibuit Chremes. *Quid ais omnium)* D ἀποσιώπησις tertia: & est deformationem personæ. Et est irati familiaris ἀποσιώπησις, cum pro dignitate peccati, non inueniat conuitium. *Quid ais?)* Non interrogantis, sed inuehentis. & est ἔμφασις multa significans, in eo quod ait, Omnium.

2 *Ah Rem p.i. dic: ac m. m.l.)* R O aureum præceptum. vtinam hæc discerent vel ab Ethnico homines Christiani, Rem potiùs ipsam dicendam esse, missis conuitiis, atque maledictis

3 alds sp. S. *Quasi quicquam in hunc iam grauius dici posset.* tis.quando pro dignitate peccati nō inuenitur conuitiū competens.
4 { crdial f *Ain' tandem? ciuis Glycerium est?* P. *ita prædicant.*
5 { acsp ai S. *Ita prædicant!* *ô ingentem confidentiam.* *L.Tragica accusatio per exclamationem & incrementū, quæ mox exaggeratur circumstantiis.
[ô seleditar. sunt qui illud omittant.
6 sisp *Num cogitat, quid dicat? nū facti piget?]* E. Al.[pudet?] *Vide.*quomodo assurgat.
7 { crissp ai *Vide, num eius color pudoris signum usquam indicat?* Alij omittunt [vide]. sissp.

maledictis, absque morsu, sine vlla famæ alienæ derractione. Exemplum hinc capiat, qui grauibus seriisque in rebus, adeóque in negotio Euangelico versantur, dicatur simpliciter res ipsa, conuitia mittantur. V Modestior est, crimina non adamat. *Mitto m.l.*) Mu Mitto cum infinitiuo, desino. Sic infrà, Mitte orare. Horat. Mitte sectari, rosa quo locorum Sera moretur. S.D Mitte apud Latinos sæpe est cessantis, excludentis, deponentis. Vnde sic loquuntur: mittere lachrymas, pro non flere: mittere iram, mittere timorem, mittere malè loqui, mittere odium, pro finire. Cic. in Veerrem, Vt mittam cætera: Id est, vt de cæteris sileam. Ibidē, Mitto carcerem, mitto verbera. Idem, mitto, quòd inuidiam, quòd pericula, quòd meas omneis tempestates subieris. Interdum dicitur etiam cum ablatiuo, & præpositione. Cic. in Verr. Act. quarta, Non inquam iam quæro, vnde hæc habueris: sed quo tibi tantum opus fuere, id quæro, mitto de melle, &c.

3 *Quasi q. in h. iam grauius d. p.*) D Quàm quod fecit, quàm quod peccauit.

4 *Ain tandem*) V Rogando occasionem quærit iuxtà affectus decorum. D Quærit Probus, Ain' quæ pars orationis sit: & an vna sit. est autem Ain', quasi aisne, Et mitè, quasi ipse dicat quod Dauus dixerit. Ergo Ain' percontatiuum verbum est. *Tandem*) Pro tamen. *Prædicant*) Artificiosè pro dicunt posuit. adeò in hac re vehementer commotus senex hoc ipsum repetit.

5 Ita prædicant] per iracundiam. Et ita est ἐπιζεύξει, vt reperantur verba, in quibus arguitur impudentia, S.D Prædicare verò frequentiore significato ponitur pro laudare, celebrare, decantare, vel commemorare, sed id sæpius cum laude, quàm sine laude, palàm aliquid promulgare, & pronunciare ex Senatuscōsulto, vt faciunt præcones. Cic. Famil. Ignosces mihi de me ipso aliquid prædicanti. Ibidem. De me nunquam, nisi coactus, ac necessariò, quicquam prædicaui. *O ingentem*) V Per exclamationem patheticam quæ in initio erumpit, tacitè proponit eum nimis cōfidentem. Est autem confidentia ceu quædā audacia improba. Confirmat quoque hanc quatuor rationibus, quia improuidus, quia inuerecundus, quia impudens, quia iniquus est, cuius est exaggeratio veluti κατὰ ἀρσιν tribus de causis, quia contra consuetudinem, quia contra legem Atticam, quia contra parentum consensum vxorem ducit. *O ing. confid.*) D Et confidentia modò pro audacia est cum improbitate: vt in Phorm. Homo confidens. Aliter hic suprà confidens pro constanti, & graui. Ergo confidentia interdum in bona significatione, interdum in mala ponitur: sed fiducia semper in bona. B Pro temeritate hic accipit Confidentiam.

6 *Num cog. q. d? n. f. piget*) D Amens est, qui nescit quid dicat: amentior, quem non pœniteat, facti sui. *Num cog. q. d.*) Quia iniuriarum se alligat. *Num f. piget*) Quia dicit Prædicant: non. Dicunt. & vt solent irascentes, auertit orationem à secunda ad tertiam personam: ab ea cum qua loquebatur, ad aliam.

7 *Num eius c. p. s. vs. ind.*) Signum, est parua quædam significatio, indicans totius rei qualitatem. *Num eius c. p. s. v. ind?*) Paterno animo dicit. Nanque patribus velle erubescere filios, pudentésque esse. familiare est: cui contrarium est, Erubuit, salua res est. Hoc ergo dicit, Nec timet inquit, nec eum pœniter, nec pudet. *Pudoris signum*) B Bene hoc, Nam quos pudet rubere solent: quia natura, sua sponte, conscientia quadam, quod honore dignum sit reuerita, quasi nobilis puella, modicè sese in corporis intima contrahit. Mouetur autem vna secum sanguis, ac funditur. Vnde etiam cutem sanguinis colore infici videmus. R Rubor in pueri, cùm obiurgatur, vultu, ingenui cuiusdam ac liberalis pudoris est signum: vt pessimæ contrà indolis indicium, non erubescere. Proptereà mitio Terentiānus in Adelphis, Erubuit, inquit, salua res est. In hac sententiam multa in Epistolis Seneca. D. Hieronymus in Comment. in Ezechielem, Rubor vultus, inquit, pudoris indicium est, & conscientia peccatorum lucet in facie

Al. [Adeon'] aldfſp *S. Adeò impotenti eſſe animo, vt præter ciuium* aldſſp
Morem, atque legem, & ſui voluntatem patris, ſi.iſp ſiſ
Tamen hanc habere ſtudeat cum ſummo probro? aibſsi
P. *Me miſerum.* S. *modóne id demum ſenſti* ddlſp
Pamphile?

ſpéſque ſalutis eſt, quando delictum ſequitur verecundia. Vnde ad eam, quæ corde duro in ſuis peccatis gloriabatur, dictū eſt, Facies meretricis facta eſt tibi, neſcis erubeſcere. Plautus in Bacchidib. Nam ego inquit, illum periſſe duco, cui quidem periit pudor. Cato Senior iis ſe iuuenibus magis dicebat delectari, qui erubeſcerent, quàm qui palleſcerent. Author Plutarchus in Apophthegm. Diogenes adoleſcentem rubore perfuſum videns, Confide, inquit, fili, huiuſmodi eſt virtutis color. Diogenes Laërtius libro ſexto.

8 *Impotenti*) [D] Nimis potenti, vel certè debili, & deuicto. [S.D] Impotens aliquando dicitur tenuis vel infirmus: Vt apud Cic. pro Murena, valeant hæc omnia ad ſalutem innocentium, & ad opem impotentium. Aliquando verò vocant impotentem Latini, qui in ſua poteſtate non eſt, quique dolori, vel iracundiæ effrenatè paret: qualis ſequēti exemplo deſignari poteſt: Is in noſtra poteſtate erit, qui in ſua nunquam fuit? quid enim ille vnquā arbitrio ſuo fecit, ſēper tractus, quò libido rapuit, quò leuitas quò iracūdia, quo vinolētia? Sed ego ad alia Ciceronis exempla venio. De Aruſpic. reſpō. Nihil fecit iratus, nihil impotēti animo, nihil nō diu cōſyderatum, ac multò antè meditatum. Idem in Philipp. Aduolet ad vrbem homo impotentiſſimus, ardens odio. Ibidem, Quæ effrenatio impotentis animi? [R] Impotentes appellamus, qui animo ſuo non temperant, ſed quicquid liberè libuerit, id pertinaciter vrgent: quo quo quidem modo hic accipitur impotens animus, qui ſibi imperare, & ingenio moderari ſuo nequit. Vide autem, vt exaggeret amplificétque Pamphili admiſſum cùm ait, Cupiat hanc habere cum ſummo probro, præter ciuium morem, atque legem & ſui voluntatem patris. Præter ciuium morem qui agit, ſtultè profectò facit: qui contra ſui voluntatē patris, non modò ſtultè, ſed & impiè. ſiquidē Deus parentibus filios obedire iuſſit. Atque vtinam in contrahendo matrimonio filii voluntati patrum parerent, melius profectò cum rebus ageretur humanis, &, aut ego fallor, aut multò ſanè auſpicatiùs, feliciúſque parentum authoritate vt olim, ita nunc quoque coirēt coniugia. Elegāter apud Plautum in Trinummo. filium admonet Philto ſenex, vt ſuis ſemper obtemperet monitis, quæque præcepit, agat, neque committat vnquam, vt quid præter ſui voluntatem patris faciat, aut animo obſequatur ſuo: ſubiicítque ſtatim præclaram hanc ſententiam, omnibus adoleſcentulis memori vſque mente tenendam: Qui homo, inquit, cum animo inde ab ineunte ætate depugnat ſuo, Vtrum ita ſe ne eſſe mauelit, vt eum animus æquum cenſeat, An ita potiùs, vt parētes eum eſſe, & cognati velint. Si animus hominem perpulit, actum eſt: ſi animo ſeruiuit, non ſibi: Si ipſe animū perpulit, dum viuit, victor victorum cluet. Tu ſi animum viciſti potiùs, quàm animus te, eſt quod gaudeas: Nimio ſatius tui opus eſt, te ita eſſe, quàm vt animo lubet. Qui animum vincunt, quàm quos animus, ſemper probiores cluent. *Præter c. m.*) [D] Præter, contra nunc ſignificat.

Ciuium Morem, atque l. & ſ. vol. p.) Tria cō- 9 tempta ſunt, mos, lex, imperium patris. Teſtatur Plutharchus in Periclis vita, legem fuiſſe Athenis, eámque à Pericle latam, ſolos Athenienſes haberi, qui ex duobus Athenienſibus nati eſſent: atque adeò nothos eſſe, qui non ex duobus Athenienſibus naſcerentur, eóſque bonorum, magiſtratuum, aliarúmque cōmoditatum ciuilium minimè cenſeri capaces. Simo autem Glycerium peregrinam eſſe credit, vtpote Andriā. Suprà enim dixit, Sed quid hoc? adeón' eſt demens ex peregrina? Hæc eſt igitur lex illa, cuius rationem his nuptiis cōficiendis non habebat Pamphilus. id quod ſilentio prætereunt interpretes.

Tamen) Cum non dixerit Quanuis, ſub- 10 iecit Tamen: & figura eſt ἀνακόλουθον.

Me miſerum) Initium defenſionis, & 11 deploratio calamitatis & miſeriæ: quia in amorem culpam remouet à voluntate ſua, cū pater, quòd amat filius, vitium mentis dicat eſſe, non impulſum dei. *Modóne id d. ſ.*) [B] Nūc demum Pamphile re peracta animaduertis erratum tuū? hæc ſtultorum prudentia eſt. [V] Ab imprudentia verè eſt miſer. Sua enim ipſius ſtoliditate hanc ſibi acceſſiuit calamitatem. [D] Cōprobatione oſtēdit eum eſſe miſerum. Demum autem, ſignum eſt tarditatis. Et ſentire dicitur qui vix colligit ſe, víxque animaduertit: vt alibi, Vix tandem ſenſi ſtolidus.

12 ssdisp *Olim istuc, olim, cùm ita ánimum indúxti tuum,*
13 ddsdsi *Quod cúperes, áliquo pacto efficiúndum tibi,*
14 { cissisp s *E ódem die istuc verbum verè in te áccidit.*
15 didisi * *Sed quid [ego?] cur me excrúcio? cur me mácero?*
16 { xisdsp si *Cur mĕam [senectûtem] hŭius sólicito amén-*
tia? an
17 sssdap *Vt pro huius peccátis [supplícium ego] súfferam?*
18 ddsssp * *Immo hábeat: váleat: viuat cum illa.* P. *mi*
pater.
19 ssaiap S. *Quid mi pater? quasi tu huius indígeas patris.*

*L. Correctio indignantis.
Alias [ego?]
Al. [senectam]. xisdsp.
Al. [ego suppliciũ], *tum [huius] erit monosyllabum.* ssddsp. MU [*Pro huius ego vt peccatu supplicium*], dssdsp.
*L. Permissio familiaris iratis.

12 *Olim &c.*) B Serò incipis esse attentus, iã tuis malis admonitus. N Serò sapiũt Phryges: &, malo accepto, iuxta prouerbium, stultus sapit. D Obiurgatio est, quod dictũ est Olim. confirmationem autem per repetitionem ostendit. Vt Virg. Diuum. [illegible] *Cum ita an. ind. t.*) B Id est, cùm ita putasti. quo modo etiam accipi videtur in fratribus. Mea sic est ratio, & sic animum induco meum.

13 *Aliquo pacto*) D Quoquo modo.

14 *Accidit*) Euenit, fuit.

15 *Sed quid ego*) [illegible] per [illegible]: V & correctio irato apta, sed propter repetitionem, & interrogationem frequentem, & quodammodo [illegible], & dialogismun multo aptior. D Propriũ verò est parentibus indignatione velut abiicere curam filiorum, cum destomachati fuerint.

16 *Cur meam sen.*) Non Me, sed Meam senectutẽ: quod plus est, & miserabilius dicit. B Senectus cum sit res quæ sentiri non possit, quomodo solicitari potest? Dic tempus pro persona hîc positum esse: vt cùm dicimus, Erudita est ætas nostra, pro ætatis nostræ hominibus. *Solicito*) D Solicitam reddo, id est, contristo & pertubo. S·D Solicitare aliquãdo curam iniicère significat: nonnunquã etiam instare, vel tentare: vt, promissis factis, vel spe aliqua ostẽsa. Huius autem verbis expositionem talem à Sextio habemus, Solicitare, inquit, est suo loco mouere. Quæ autem suprà modum cõmouentur, inquieta esse solent, & perturbata: & quæ perturba sunt, molestiam nobis plerunque afferunt: eam ob rem solicitare pro angere vsurparunt Latini. Prioris significationis exempla: Cic. Fam. II. Nihil me magis solicitabat, quàm in iis molestiis non me, si qua ridenda essent, ridere tecum. Ibidem, Respublica me valde solicitat. Idem Fam. XVI. Me illa cura solicitat, angítque vehementer. Alterius significationis: Brut. Fam. XI. De delectibus habitis & pecuniis imperatis, exercitibus solicitatis, & nuntiis trans mare missis quòd te questum esse negas, nos tibi quidem credimus optimo animo te fecisse. Cæsar li. VII. de Bello Gal. Legationes in omneis parteis circummittuntur: quantum gratia, authoritate, pecunia valent, ad solicitandas ciuitates nituntur. Idẽ de Bello Ciuili tertio, Quos ex ære alieno laborare arbitrabatur, solicitabat.

Immo habeat) V [illegible] huic affectui accõmoda, maximè cùm affuerit asyndeton cum incremento. D Non irascitur vt pater, sed dissimulat vt alienus: quia vehementer dolet. Et habeat, subauditur illam. B Potiùs habeat, quàm ego pro his peccatis supplicium sufferam. *Mi pater.*) D Mi, meus. & principium factum à cõciliatione personæ. V Exordium est beneuolentiæ. Est enim eius oratio petitoria. Petit enim veniam & gratiã. B Filiis nulla vox acerbior est, quàm si audiant à patre, facite quicquid libet, mea nihil refert. Siquidem hæc est oratio abdicationem meditãtis. Nimitũ hæc patris lenitas quauis obiurgatione durior est. 18

Quid mi pater) V Ferè in exordio occupatio aperta est, & in ipsa oratione ab oratore affertur, sed in colloquiis ab altero quopiam. Hic verò in singulis verbis est de repudiato patre argumentum, & propter breuitatem asyndeton cõuenit. *Quasi tu huius*) L Negat se patrẽ apellãdũ esse ex factis illis. D Huius ostẽdẽs se dixit: vt Virg. Est hic, est animus lucis contemptor. *Quasi tu h. ind. p.*) S·D Indigere tam vsitatè ponitur cum genitiuo, quàm ablatiuo. Cic. Famil. VI. Hoc mihi non sumo, vt te consoler de communibus miseriis: quæ ad cõsolandum maioris ingenii, & ad ferendum singularis virtutis indigent. Idem ad Attic. II. Amalthea mea te expectat, & indiget tui. Idem ad Att. quarto, Tuarum non tam facultatum, quas ego nostras esse iudico, quàm con 19

*D. Mira grauitate hic sensus exaggeratus. Et oratoriè pluraliter de vno tantùm loquitur.

Puer &c. oratio pudoris plena.

*D. Amphibologia est.

Domus, vxor, liberi inuénti inuito patre: sifsp
Addúcti qui illam ciuem hinc dicant. víceris. ffffi
P. *Pater, licétne pauca?* S. *quid dices mihi?* C. *at* iijsp
Tamen Simo audi. S. *ego audiam? quid ego aúdiam* lilap
Chreme? C. *at tamèn dicat sine.* S. *age dicat: sino.* ijsbsi
P. * *Ego me amâre hanc fáteor. si id peccâre est, fáteor id quoque.* bsassbv

filiorum ad colligendas & constituendas reliquias nostras indigemus.

20 *Domus vxor, lib. in.*) D Mira grauitate sensus elatus est. nec de Menādro, sed propriū Terentii. Et liberi inuenti dicit, cùm vnus esset: sed inuidiosius liberi. Et inuenti. non geniti, secundum illud, Hoc ego scio, neminem peperisse hic. Domus addidit, non. lupanar. Et oratoriè, de vno pluraliter loquimur.

21 *Adducti qui*) B Inuidiæ Causa mutauit numerum, quemadmodum etiam proximè dixit Liberi inuenti. *Viceris*) D Verbum est eius qui vix sibi extorquet vt abiiciat curam. Et proprium patribus, ac familiare iratis. *Viceris*) V Octauus est casus, & acerba quadam ironia colligit. R Grāmaticis quinque sunt verborum species, Relatiua, vsurpatiua, affirmatiua, concessiua, & suasiua: quarum affirmatiua dicitur, cùm de re dubia, in qua parum altercantibus assentimur, specie subiunctiua quasi sit factum affirmamus. vt fecerit, dixerit, id est, crede fecisse, dixisse, quod neque dixerit neque fecerit. Nam si rem fecisse dicere vellemus, non subiunctiuo, sed indicatiuo vtéres modo, sic loqueremur, fecit, dixit. ille sermo affirmantis, hic confitentis est. Et viceris. hic apud Terentium putant esse affirmatiuæ speciei. De his speciebus multa etiam habet Diomedes. Capitur verò interdum vincere pro voti compotem fieri, quo significatu & hîc Terentium vsurpasse volunt eruditi quidam.

22 *Pater*) V Reperitur exordium, quod est & beneuolentiæ & attentionis. *Pater, licétne p.*) D Titubans, & balbutiens oratio pudore & conscientia.

24 *Age dicat: sino*) Hoc totum non ex animo permittentis, sed cum stomacho patientis est.

25 *Ego me amare*) L Deprecatio Pamphili, ex qua prius & modestus eius animus perspicitur. V Isthac narratiúcula est criminis concessio, cui mox deprecationis loco iusta obedientiæ in patrem pollicitatio subditur: & accedit προθεραπεία, qua quod maximè vrgebat, præmollitur, videlicet de allegato sene. *Ego me am. hanc f.*) D ἀμφιβολία τις ἐστὶ Et bene Hanc dicit, non Glycerium, cuius nomine offenditur senex nec Peregrinam, ignominiam scilicet vitans. *Si id p. est fa. id q.*) Noli inquit, me accusare quia amo. amantem enim nemo accusat, vt febricitantem nemo accusare potest cur febriciter. sed amare, inquit, si putas esse peccatum, fateor etiam me hoc peccasse. Mirè igitur & subdefendit culpam, & assensus irato est. *Fateor id q.*) Peccare me scilicet. Peccare dicit, quia amor deus est non voluntas. R Elegans Pamphili oratio, quæ faciiè declarat, cuiusmodi sit ingenio præditus, nimirum pio, humanóque. Siquidem & patri cōcedit, & ita percitum blandis commodísque verbis delinire, ac placare conatur, non (quod solent permulti) magis etiam exasperare. Rectè Solomon, Mollis responsio mitigat iram: sermo autem asper iram prouocat. Imitentur hîc pueri Pamphilum. vbi deliquerint, agnoscant ingenuè erratum suum: veniam orent: vitæ melius commutationem, emendationémque in posterum polliceantur: parentibus sese dedant. Hæc vel Christianum deceant, nedum Ethnicum, cuiusmodi fuit Pamphilus, vt interim fingamus rem à Terentio veram describi, ac non fabulam agi. Tametsi hæc conficta sunt à Poëta, vt effictos nostros mores in alienis personis expressámque imaginem vitæ quotidianæ videamus, sicuti ait pro Roscio Amerino Cicero, Est enim Comœdia speculū vitæ humanæ: atque ob id legūtur Comœdiæ, vt vitam inde nostram emēdemus, mores corrigamus Hinc quid in vita sit vtile, ac sequendum, quid rursus inutile, fugiendúmque, quid rectè secúsue fiat, discimus. In Comœdia. ὡς ἐν κατόπτρῳ, mores hominum, vitáque contemplanda proponuntur, adolescentum seruorúmque vitia graphicè depinguntur, meretricum astutiæ aperiuntur: noxiæ voluptates, turpes illecebræ, amantium amentiæ ob oculos ponuntur: idque vt bonæ indolis adolescentes ab meretricum amoribus abhorreant, ad virtutes exemplis pulcherrimis extimulentur, & saluberrimis monitis inflammentur: breuiter, ex aliis sibi quid vtile, honestúmque sit, discant. sed de hoc aliàs prolixiùs atque opportuniùs.

26 [illegible] *Tibi pater me dedo. quiduis óneris impóne. impera.*
27 [illegible] *[Vis me vxórem dúcere?] hanc vis amíttere? vt pótero feram.* G. [Ducere vis me vxorem?] [illegible] Difficultatem rei ostendit resumpto verbo per indignationem.
28 [illegible] *Hoc modò te óbsecro, vt ne credas à me allegátum hunc senem.*

26 *Tibi p. me de.*) D Dedo, quasi hostilia & còtraria volenti, nam deditio, in hoste fieri solet. S·D Quanuis vna & eadem ferè semper est dedendi significatio, tamen exempla aliquando habet tota à re bellica remota: Aliquando verò tota ad rem bellicam pertinentia. Cùm autem à re bellica alienum est, ponitur pro addicere, tradere, dare, & quasi consecrare. Vnde sunt istiusmodi locutiones, dedere se literis: dedere se ægritudini, crudelitati, religioni: dedere aures suas alicui, id est, audire: dedere se desidiæ: & similibus Verùm non sine affectu expressiore est, cùm dicimus nos dedere alicui: id est, omnem eius voluntatem & mādatum, imperiúmque sequi. Et in ea hîc significatione est. Cic. de Oratore, Itaque ei studiosè se excellentissimis ingeniis homines dediderunt. Ibidem Primùm te Scæuolæ dedi disti. *Quiduis on. imp.*) Onus est pondus, & moles grauans: quod ponitur propriè & non translatè. Propriè Cic. Pro lege Man. Quo omnes vndique cum mercibus, atque oneribus commeabant. Idem Tuscu. 2. Scutum, gladiū, galeam, in onere milites nostri non plus numerant quàm humeros, lacertos, manus. Trāslatè: Oneri siue propriè, siue translatè posito eædem conueniunt locutiones: plura tamen trāslata exēpla reperies, quàm propria. Quod autem ad onus imponere pertinet, sic etiam loquitur Cic. Famil. 111. Oneris tibi imponere nec audeo quicquam, nec debeo. Idem Famil. v. Non ignoro, quàm impudenter faciam, qui primùm tibi tantum oneris imponam. D Executus est translationem oneris dicendo Impone, vt potero feram..

27 *Vis me vx. ducere? h. vis amit.*) Et quod vnū est, duo fecit vt ostendat se non posse ferre. *Vt potero f.*) Obsequium sine voluntate ostendit: & multum valet sub Chremetis præsentia hæc confessio ad recusandas nuptias. *Vt potero f.*) M Quoniā repentina mutatio est difficilima. Vnde Xenophon lib. v. Mutatio quæ fit paulatim, efficit, vt omnis natura mutationes ferat. Eusebius libro quarto Euangelicæ præparationis sic ait. Non tantum solent homines expectatione bonorum gaudere, quantū timore malorum exagitari. Vt potero feram. R Rectè ait, vt pótero repētina enim mutatione nihil est difficilius, & non facilè exuitur, quod iam velut in habitum, consuetudinémque, quam [illegible] Græci vocant, abilt. Fuit autem liber antehac, suique planè iuris, confestim vt ex ephœbis excessit Pamphilus, suo iam inde modo, suóque semper vixit arbitratu, & vixit qui cum maximè voluit, quicquid animo collibitum fuit suo, fecit. Nunc verò ceu in seruitutem aliquam redactus, amissa libertate illa pristina, alieno sibi more viuendum propediem intelligit, statim quidem, atque vxorem duxerit. Quàm id autem & durum sit, & acerbum, homini præsertim adolescenti atque amanti, prorsúsque ab re vxoria abhorrenti de se facilè quiuis fecerit coniecturam. Præterea Glycerium nunc ei desereda est, quā vnicè ipse adamat, miseréq; nimis & afflictim deperit: quæ suum ei animum, atque omnem vitam credidit: quæ ipsum solum semper fecit maximi, morigeráque fuit in rebus omnibus: quam sibi expetiuit: cuius ad suum ingenium quadrant mores: quam antè per omnes adiurauit Deos, nunquam se desertum, nec si capiundos sibi etiam sciat inimicos omnes homines: breuiter, quæ ipsum pulchra iam prole parentem fecit, & inde scitus ei puer natus est. Hanc igitur cum deserendam sibi esse iam videat, cùm ab hac sese repentè auellere, qua cū tantum consueuit tempus, quámque animo egregiè charam pro vxore habuit, cogatur, rectè sanè, meritóque, Vt potero, inquit, feram: præsertim cùm ducere cogatur inuitus, quam non satis ex animo amet: cuius à cōiugio planè abhorreat: cuius denique nuptias quoquo pacto effugere cupiat.

Vt ne) D Pro vt non. *Allegatum*) L Id est, subornatum, summissum, Adhibitum. 28
MU Plaut. Cas. Alium senex allegat, aliū filius. Cic. pro eodem dicit apponere: vt in Philipp. Ne mihi præuaricatorem apposuisse videar. Et in Verr. Calunniatores è sinu suo apposuit. S·D Pro citare nonnulli allegare dicūt, vt iurisconsulti, & Quintilianus. Ego tamen nihil video, quare in hac significatione, vt Latinū recipiendum sit, cùm hoc neque antiqui scriptores ita vsurparint, neque quicquā sit, quo niti huiusmodi significatio possit. Est enim Latinis allegare idē, quod mittere: vt, apud Cic. in Verr. Act. 111. Petit à me Rabonius, & amicos allegat facilè impetrat. Idem Famil. XV. Extremum illud est, vt quasi diffidens rogationi meæ Philosophiam ad te allegem. Ibidē, Si mihi

Al.[hoc te], sed versus non constat: nisi in [sine] nō elidatur e. stlaalt–.

Sine me expúrgem, atque illum huc coràm addûcam. S. *adducas!* P. *sine pater.* asllfibv 29

C. *AEquum postulat. da véniam.* P. *sine (te hoc) exôrem.* S. *sino.* stsabst– 30

Quíduis cúpio, dum ne ab hoc me falli compériar Chreme. sbtsidt– 31

C. *Pro peccáto magno paulũ supplícij satis est patri.* stlddt– 32

mihi tecũ minus esset, quàm est cũtuis õnibus, allegarẽ ad te illos, à quibus intelligis me præcipuè diligi. [B] Adrianus Cardinalis dicit verbũ allegare à multis impropriè vsurpari, hos enim non vocis proprietatẽ attẽdere, sed vulgarem sequi errorem. Nam si authorem quẽpiam in suam rem adducere aut citare volũt, allegare se illum dicunt, cum allegare sit quasi in legationem rogatũ pro paruis priuatísque causis mittere. Plautus, Si allegassem aliquem ad hoc negotium. Idem, Pater allegauit villicum, qui posceret sibi istam vxorem. Adducit & hunc Terentij locum Cardinalis, & Donatus rectè allegatum interpretatur. id est adhibitum. *Hunc senem)* [D] Critonem scilicet. Et non Critonem, sed Senem dicit: vt de hac appellatione põdus adiiceret testimonio.

29 *Sine me exp.)* [S. D] Expurgem pro purgem hìc posuit Terentius. Immunda autem propriè purgamus, & q̃ pura reddimus: vt apud Cic. pro Sectio, Tu cædem maximam facias? forum purges? Idem in Tuscul. Immissi cum falcibus multi purgarunt, & aperuerunt locũ. Translatè verò pro excusare accipitur. Et iungitur accusatiuo cum datiuo, & ablatiuo cum præpositione de. Cic. in Famil. Quod te mihi de Sempronio purgas, accipio excusationẽ. Ibidem, Libenter tibi me purgassem. Ibidem, Ei me de ea re purgaui. *Adducas)* [B] Resumptio verbi per indignationem.

30 *Æquum post. da ve.)* [D] Artificiosè interponit loquentem Chremetem: quem volens vsque ad cognitionem filiæ suæ retinere, non facit irasci Pamphilo, ob contemptum filiæ suæ, & post hoc abire de medio. *Da veniam)* Concede, indulge. *Sine te hoc ex.)* Id est, vt me purgem, non adducam.

Ab hoc me f.c.) O paterna pietas, ipse accusator est, & redargui se cupit. [M U] Comperior pro comperio: vt apud Cic. punior, pro punio in Miloniana. 31

Pro peccato) [V] τοιοῦν admodũ ciuilis, quæ requirit, vt in castigando modus adsit, iuxta D. Pauli institutionem. Potest, quoque esse illusoria, cùm iuxta iuris consultos pœna non debeat esse delicto maior. Sed ego ἐπιείκειαν patris in castigãdis liberis exigi arbitror. *Paulum sup.)* [D] Supplicium dicit ipsam accusationem. [B] Pontanus libro de obediẽtia secundo: nonnulla quæ ad hunc locum pertineant adnotauit. Sic autem legitur, Nemo tam prudẽs & cautus est, vt non interdum labatur, & peccet. Studebit autem filius, aut ipse coràm supplex, aut per alium impetrare à patre veniam, fatebitúrque peccasse se quidem, & dicet admissum non offendendi studio, sed imprudentia & opinione sua se esse deceptũ. Vera enim obedientia etiam in peccato perspicitur, cuius tanta vis est, vt pro magno peccato paululum supplicij satis sit patri, vt ait Terentius. At tũc multo magis cũm preces sequetur opera, quæ declaret animi penitentiam. [R] Paululum, inquit, supplicii satis est patri pro peccato magno: at nos nihil planè supplicij sumimus de filijs delinquentibus, sed quorumlibet eis quamlibet grauium delictorum gratiam facimus. Atque hinc procul dubio ira Dei in nos sæuit, sicut & in Heli, quòd cum sciret filios suos mala perpetrare multa, non castigarit eosdem, de quo libro primo Regum. 32

ACT. V. SCENA IIII.

ARG. [D] Hic in scenam progreditur Crito: in cuius verbis non modò quod ipse promittit, sed etiam quod & Pamphilus dixerit, demonstratur. & hic omnis error aperitur fabulæ. [L] peragitúrque catastrophe Pamphili. nam opera Critonis Andrii ([B] cuius hic cum Simone & Chremete congressus continetur) [L] Glycerium Chremetis filia agnoscitur, & conceditur Pamphilo, & Dauus liberatur. [V] *Theses.* 1 Inopinatus casus in rebus dubiis maxima est medela. 2 Adolescentuli facilè falluntur. 3 Petulantia linguæ per criminationem refrænatur. 4 Impotenti sunt animo amatores voti sui compotes. 5 Non sunt sponsalia, nisi consensu parentum & dote constituta. In Simone quidem sene moroso est διαβολικόν. Crimen enim mendacii Critoni impingit, eúmque sycophantam appellat. In Critone autem est ἀπολογητικόν, qua sese expurgat de sycophantia, & mendacio. [M] Gratuitò & non grauatè

uatæ officium præſtandum eſſe,ac veritatem rebus omnibus præponendam,animúmque ad bene de multis promerendum,ſemper debere eſſe promptiſsimũ,docet hæc ſcena.Hoc enim eſt maximè è natura,quæ hominem hominis cauſa produxit.Quapropter Catô ille Cenſorius apud Ciceronem libro tertio de Finibus ſic loquitur,Impellimur autẽ natura,vt prodeſſe velimus quamplurimis,in primíſque docendo,rationibúſque prudentiæ tradendis: & illa vox inhumana & ſcelerata dicitur eorum,qui negant ſe recuſare,quo minùs ipſis mortuis terrarum omnium deflagratio conſequatur.Veritatis verò rationem in primis habendam eſſe, Philoſophorum principes Plato & Ariſtoteles nos monent.Plato enim in quinto de Legibus ſic ait,Veritas tum dijs,tum hominibus dux omniũ eſt bonorum, cuius qui felix beatúſque futurus eſt,ſtatim ab initio particeps eſſe debet,vt in veritate plurimũ temporis vitam agat.idem in Phædone ſic ait,Is bene de ſe animóque ſuo ſperare poteſt, qui voluptates,quæ diſcendo percipiuntur ſectatus,animum ſuo decorauerit ornamento, temperantia ſcilicet,iuſtitia,fortitudine,ac veritate.Exprimit inſuper hæc ſcena ſenũ moroſitatem & iram.Sunt enim,vt inquit Cicero in Catone Maiore,moroſi,anxij,iracundi,& difficiles ſenes.Putant quippe contemni ſe ac decipi.Ariſtoteles libro ſecundo Rhetoricorum ad Theodecten,loquens de moribus ſenum,dicit ipſos iram acutam habere, remiſſas verò cupiditates.

Verſ.gen.Viginti ſex primi ſunt trochaici tetr.catal.Reliqui iambici acatal.ijque tetrametri excepto tricesimo dimetro,qui inter iambicos eſt quartus.

CRITO. CHREMES. SIMO. PAMPHILVS.

1 ſſſtdtu MITTE *oráre: vna harum quæuis cauſſa me, vt fáciam,monet.* *Aly poſt [monet] non diſtinguunt.* Cataſtrophe. Crito hic Pamphilum alloquitur,verũ vt de Glycerio dicat.

2 ſſſtbb– *Vel tu, vel [quod] verum eſt, vel [quod] ipſi cúpio Glycério.* *Al.[quod],vt ſit coniunctio.*

3 { tbſauſt- dadſa CH. *A'ndrium ego Critônem vídeo? [& certè] is eſt. [ſaluos ſis Crito.]* R.*[CR.ſaluos ſis Chreme.CH.]* *Go.[ecere].i.per adẽ Cererem,tbſaaſt-.Nãnius,[eccere] pro ecce res ſiue ecce rem ſiue pro ecce.*

4 { tſbſLat- tſtſſt *Quid tu Athénas inſolens?* CR. *euênit.ſed' hiccine eſt Simo?*

1 *Mitte)* V Occaſio colloquij,& futuræ cõtẽtionl. ex ſuæ operæ ab æquo pollicitatione. MU Ex verbis Critonis apparet quid ei anteà dixerit Pamphilus.*Mitte orare: vna har.q.c.)* D Pamphilo dicit.& dicendo Vna harum, oſtendit multas eſſe cauſas: etiam pares magnitudine eſſe, dicendo Quæuis.

2 *Cupio Glycerio)* MU Cupere alicui,& cupere alicuius cauſa, ſæpe apud Ciceronem.

3 *Andrium ego Cr. v.)* D Bonum initium agnituri filiam. Itaque compendii cauſa, nõ laborat de agnitione perſonæ Critonis , vt ab eo facilè doceri poſſit. *Saluus ſis)* V Salutatio eſt,& de aduẽtu inſolito interrogatio, vtraque ad conciliandum beneuolentiã congrua.*Saluus ſis Crito)* D Ne laboret ad perſuadendum:miro compendio Poëtæ,iam Crito notus eſt Chremi.

4 *Inſolẽs)* L rarus, D inſolitus,inſuetus.Cic. Moueor etiam loci Inſolentia. Saluſtius,Inſolens vera accipiendi. Inſolens & arrogans intelligitur. Qui præter legem fugit humanam & naturalem. Inſolens dicitur. Cic. In victoria, quæ natura, inſolens & ſuperba eſt. S.D Inſolens aliquando pro inſolito, vel inſueto ponitur. Aliquando vero pro ſuperbo,vel arrogante, vel nimiùm ſeſe iactante:aut pro immoderato, & intemperato. Pro inſueto, vel imperito. Inſolens in hac ſignificatione ſi ad perſonas pertinet,elegãter genitiuum habet. Si ad res, abſolutè poni ſolet. Veruntamen etiam ad perſonas pertinens, nulli caſui iungitur, vt hîc videre eſt: niſi ſubintelligere velis,Inſolens huius vrbis habitandæ, Cic. ad Att. 11. itaque ille noſter amicus inſolens infamiæ,&c.idem de Oratore 1. Ea requiruntur à me, quorum ſum ignorans, atque Inſolens. Pro ſuperbo vel immoderato. Cic. Famil.11. Noſti non modò ſtomachi mei, ſed etiam oculorum in hominũ inſolentium indignitate faſtidium. Idem pro Roſc.Amer. Qui in ſua re fuiſſet egentiſſimus, erat, vt fit, inſolens in aliena. B Adrianus Cardinalis, Inſolens non ſolùm

In [hinc] h vim habet consonantis, vel lege s dura [ciuem hinc].

CH. *Hic est.* S. *men' quæris? eho, tu Glycérium*ᵛ *hinc* [b taſtu] 5
ciuem esse ais?

CR. *Tu negas?* S. *itáne huc parâtus áduenis?* CR. *qua* [t dcttſt-] 6
re? S. *rogas?*

*L. Accuſatio Critonis, quæ augetur expolitione.

Túne impúnè hoc fácias? túne hîc, hómines adole- [ſſaſaat-] 7
scéntulos,

• L. Elegantes & ppriæ metaphoræ.

Imperitos rerum, edúctos liberè, in fraudem illicis?* [tſſtſtv] 8

G. Nyi leg. uſ [sanat es?] vel [ſanun' es?] ſeptimus pes contra metri rationem erit Spondeus pro trochæo.

Solicitândo, & pollicitândo eŏrum ánimos lactas?* [dſd-aſſv didſ] 9
CR. [*sanúsne es?*]

S. *Ac meretricios amóres núptijs conglútinas?* [dtſſt-] 10

est id quod claro significato temerarium demonstrat & audacem, sed insuetum, qui id de quo dicitur facere non soleat. Cic. in quadam ad Att. suum epistola, hoc Terentii vsurpans, Quid tu, inquit, Athenas insolens, Priscianus de nominibus agens, quæ in accusandi casu vicaria fiunt aduerbiorũ, Athenas quoque his annumerat, citans hunc Terentii locum. *Euenit*) ᴰ Pudet fateri propter hæreditatem Venisse. Et vide ipsum esse, qui dixerit suprà, Clamitent Me sycophantam, hæreditatem persequi.

Tu Gly.) ᵛ Est oratio nimis abrupta pro-
5 pter πάθος: cuius simplex fuisset propositio, Glycerium non est ciuis.

Itane) Confirmatio à coniecturis, quia
6 subornatus vt adolescentulos fallas, aduenisti. Facilitatis autem in fallendis adolescentulis quatuor subindicantur causæ: ab ætate, quia sunt adolescentuli: ab habitu animi, quia imprudentes, & imperiti sunt: ab educatione, quæ hîc libera est, nimiúmque indulgens: à spe, quia sollicitantur iidem non minùs atque promissis. *Huc paratus*) ᴸ Id est, instructus, ᴰ subornatus, & compositus dolo.

Tune imp. h. f.) Mirè acriter Critonem
7 aggressus, dilatauit incusationem, & generale fecit virtute oratoria, quæ δεινότης dicitur. *Tune hic*) Id est, Athenis, vbi delicta vindicantur, ᴮ grauiter in malos animaduertitur. *Homines adolesc.*) εὐήθεις apud Græcos ab εὖ & ἦθος composita ad verbum, facilitatem morum significat, stultitiam, amentiam, & rerum imperitiam. Inde homines εὐήθεις appellant eos, qui imperiti sunt rerum ac deceptu faciles: lingua nostrate bonos viros huiusmodi appellamus. Ad eum modum Terentius adolescentulos rerum imperitos vocat, qui facilè in fraudem illiciuntur. Homo adolescens, mulier ancilla, mulier meretrix, cum nomine generali frequenter dixit antiquitas. Plautus, Homini adolescenti argentum dare, est gladium qui se occidat date. Idem, Homini seruo domitos habere oportet oculos, & manus, orationémque.

Imperitos rerum) ᴹᵁ ἀπείρως ἔχοντας τῶν
8 πραγμάτων. *In fraud. ill.*) ᴮ Quidam In fraudem interpretantur, In noxam, in damnum: sic enim accipitur cùm dicimus, Ne ea res mihi sit fraudi. *In fraud. illicis*) ᴰ Illigas. vnde Virgilius, Terna tibi hæc primum triplici circundata filo Licia circundo. Licia enim dicta sunt quasi ligia.

Solicitando) ᴮ Valla, Solicito te, vel quòd
9 spem metúmve tibi ostẽdo: vt, solicito plebẽ, vel inquieto & tibi curam iniicio. Solicitando igitur, id est, spem ostendendo. *Eorum animos*) Vt solent irati, crimen auxit, numerum multitudinis vsurpans pro singulari. Homines adolescentulos, Pro hominem adolescentem, & Eorum animos, pro eius animum, sic & Meretricios amores. *Lactas*) ᴰ Quasi teneros animos. Lactare, est dulcedine aliqua tenere, ad persuasionem inducere: vnde & Delectare. & Oblectare. hinc etiam Delectatio dicitur.

Ac meretr.) ᵛ Ab iniquo. Agis enim con-
10 tra legem, dum meretrices nuptiis agglutinas. Et hic quædam ad matrimonii naturam allusio est. ᴰ Vide oratoriè agi, vt grauiùs Critonem accuset Simo, nunc defendit filium, quem dudum increpauerat. *Ac mer. am.*) Peius lenocinio crimen ingessit: non amicam facere de meretrice, sed coniugem. *Nuptiis congl.*) Hoc grauius est lenocinio. ˢ·ᴰ Conglutinare, à glutino compositum est, & significat coniungere, componere, vel ferruminare. At elegans est maximè, cùm in translato vsu versatur. Cic. Famil. xr. Tuus deinde discessus, isque diuturnus, ambitio nostra, & vitæ dissimilitudo non est passa voluntates nostras consuetudine conglutinari.

pari

11 P. *Perij. metuo vt [substet] hospes.* CR. *Si Simo hunc noris satis,* — R. *Al.* [*substat*] *Is* ... *iambicus sit* ...

12 *Non ita arbitrere. bonus hic [vir est.]* S. * *hic vir sit bonus?* [*vir*] *producitur: vel lege* [*est vir.*] — *Ironia.

13 * *Itáne attemperatè venit hódie in ipsis núptiis,* — *B. A tempore.

14 * *Vt veniret antehac nunquam? est verò huic credendum Chreme?* — *D. Plerunque casus imitatur industriam: & hoc sæpe fit vt etiam sedulò facta sint suspecta.

15 P. *Ni métuam patrem, hábeo pro illa re illum quod móneam probé.*

16 S. *Sycophánta.* CR. *hem.* CH. *sic Crito, est hic: mitte.* CR. *vídeat qui siet.*

17 * *Si mihi pergit, quæ volt, dícere: ea, quæ non volt, áudiet.* — *L. Prouerbiale.

18 *Ego [ista] ac móneo, aut curo? non tu tuum malum* — *Bemb.* [*istæc moneo, aut curo? non tu tuum* ...]

nari. Idem ad Att. Sic tueor, vt possum, illã à me conglutinatam concordiam. Idem ad Att. VII. Soles conglutinare amicitias testimoniis tuis.

11 *Metuo vt s. h.*) L Id est, ne possit vim & impetum Simonis patris sustinere. Scilicet, ne non satis firmis argumentis probet Glycerium esse Atticam. D Vt, ne non. Lucilius, Tuam vt memoriam retineas. Et bene Hospes ait, non Homo, vel Crito. est enim ipso nomine causa diffidentiæ. B Adrianus Card. Vt, quo loco multi, inquit, Ne ineptè ponunt, dubitationem significat, & coniungitur cum Metuo, Timeo, Vereor. S. D Hic autem obseruatio, Substare significati esse translati.

12 *Non ita arbitrere*) D Id est, non arbitreris. *Bonus est hic vir*) Cum pódere, & distinctione inferendum. *Hic vir s. b.*) V Ab inhonesto. Quia malus vir est. Ratio est à quæsita occasione fallendi & mentiendi. D Hic, per εἰρωνείαν nec virum nec bonum esse dixit. Mitè Poëta; cùm oporteret Critonem inimiciorẽ Chremi esse quàm Simoni, sic rem inducit, vt notior ei sit, contra quem maximè venerat, atque ab eo defendatur magis, vt res progredi ad catastrophen possit.

13 *Attemperate*) L Oportunè, in tempore. *In ipsis n.*) D In ipso articulo nuptiarum.

14 *Vt ven. ant. n.*) R Hoc vnum detrahit fidem Critoni, quòd non antè aut etiam statim post confectas iam nuptias, sed in ipsis nuptiis iam apparatis venerit: quasi planè dedita opera, ac de composito à Pamphilo subornatus, ita venerit ad disturbandas nuptias. Fit autem non rarò, vt, quæ casu accidere, hoc ipso nihil prosint, aut suspecta etiam sint, quòd credantur non casu, fortuitóque euenisse, sed de industria facta esse. Quare hic prudenter, miniméque præcipitanter agendum, vbi certum nondum scimus. *Credendum*) V Epilogus est, non credendum est hanc esse ciuem: & eum sycophantam nuncupat.

Ni met. p.) B Ni subiunctiuo copulatur. sic & in Phormione, Ni mihi esset spes ostérata. 15

Sycophanta) L Id est, calumniator. D Hoc est quod minimè voluit sibi dici Crito. nã ita loquutus est suprà, -Clamitent Me sycophantam hæreditatem persequi. *Item*) Principium iracundiæ. audiuit enim quod maximè vitabat. *Sic Cr. est hic mi.*) Hic Cremes traducit illum ab iracundia, dicendo sic eũ esse. Menander. * Et rectè: quia naturæ ignoscitur, voluntati non item. 16

Si mihi p. q. v. d.) Grauiter & maturè. B Primum huius adagii patrem fuisse Homerum scribit Erasm. Est in Iliade. [illegible] id est, talia dicentur tibi, qualia dixeris ipse. Cæcilius in Chrysio apud Gelliũ. Audibis malè, si malè dicis mihi. Nostris quoque temporibus, eiusmodi quiddam in ore est, vt salutabis ita & resalutaberis, id est, vt tua fuerit oratio, ita & tibi respondebitur. Plautus, Si dices contumeliam, audies. R Id plerunque vsu venire solet, vt, qui, quæ vult, dicit, quæ non vult, audiat vicissim. Hesiod. Εἰ δὲ κακὸν τ' εἴπῃς, τάχα κ' αὐτὸς μεῖζον ἀκούσαι. Fors malè dicenti dicentur plura vicissim. Solomon, Dat pœnas, inquit, stultiloquentiæ os futile. [illegible] στομάτων τέλος δυστυχία. V Breuiter, [illegible] in criminationibus nõ est semper dãnandus. 17

Ego ist. ac mo. aut c.) D Est enim sycophantæ 18

malum æquo animo feras?] *æquo ánimo feres!]*

•V. Attentionis est propter iudicii libertatem. 19 * *Nam ego quæ dixi, vera an falsa audieris: iam sciri potest.*

Narratio hæc, pars est argumenti. 20 *A'tticus quidam olim, naui fracta, apud Andrum eiectus est,*

Absque insueta distione potest censeri vánitas, illiisque. 21 *Et ist'æc vnà parua virgo. tum ille egens, fortè ápplicat*

22 *Primùm ad Chrysidis patrem se. S. fábulam incœptat.* CH. *sine.*

Co. [Itáne vero obturbat] i. veritati obstrepit? 23 CR. *[Itáne veró! obtúrbat.]* CH. *perge.* CR. *tum is* [b] *mihi cognâtus fuit,*

perturbare rem bonam, & curare malam. Hoc igitur dicit cum ὑπεξαίρεσιν, Ego hæc turbo, aut cogito, quemadmodum tu dicis Simo! *Non tu tu.m.æ.a.f.)* [M] Quasi dicat, Feras oportet æquo animo mala quæ tibi eueniunt. Non mea culpa, sed tua potiùs, qui filium sic instituisti, vt meretricios amores sectetur, & rectam oderit disciplinam. Sciri iam potest, inquit, multis argumentis an vera sint quæ dixi. *Non tu t.m.)* [D] Non filium, sed amorem in filium significat. An quia iratus est? Et quæritur, an conueniant hæc verba Pamphilo veniente. Imò enim conueniunt: nam quantò magis dissimulat fauorem, tantò plus acquirit fidei ad ea quæ loquitur.

19 *Audieris)* [L] Audire poteris, potentialis modus. *Iam sciri p.)* [D] Addidit & temporis celeritatem, & magna maturitate dixit.

20 *Atticus q.ol.)* Hæc pars argumenti est: quæ & suprà iam dicta. [V] ἀποδεικτικός est: quia Glycerium probat esse ciuem Atticam. Ratio eius est à certitudine testimonii, Nam Crito ipse ex Attico audiuit. cuius notatio hîc inserta: à ciuitate, quia Atticus: à fortuna aduersa, tum quia naufragus fuit, tum quia teneram virginem secum habuit nondum nubilem, tum quia egebat plurimùm. Necessitate igitur adductus ad Chrysidis patrem receptatorem applicuit, cum quo Critoni magna intercessit propter cognationē familiaritas: in eius ædibus ab illo ipso naufrago Crito audiuit illum esse Atticū. Naufrago autem fuit nomen Phania, à patria Rhamnusius. Est autem Rhamnus iuxta Stephanum populus Atticæ in Æanthide tribu, dictus à Rhamni, qui est inter ruborum genera, copia. & inde fortuna est Rhamnusia quæ est & Nemesis. qua de re alibi fusiùs. Est quoque Rhamnusius κατ' ἐξοχὴν prouerbialè excellens, præstans, & insignis.

Quidam olim, naui fracta) [B] Rodolphus Agricola lib. III. Inuentionis Dialecticæ cap. VII. scribens de differentia Poëticæ dispositionis ab historia, Est, inquit, simile in Comœdia atque Tragœdia. Si intuemur enim faciem rerum, quæ deducuntur in actum, quæque personarum imitatione exprimuntur, naturalis videtur ordo: ad totum verò fabulæ complexum respicienti, cùm persæpe ab his quæ circa finem eius sunt incipiant scriptores, & quæ priora sunt personarum verbis per occasionem explicentur, quæque prima sunt, ea vltimis quandoque iungantur: vt in Andria Terentii, simul naufragium Phaniæ aperitur. & nuptiæ Pamphili Glyceriique confiunt. Hæc qui videat, facile est cognitu arte authoris hunc ordinem, non rerum natura constare.

Forte appl.) [D] Applicat, propriè de naufrago in littus eiecto atque egenti. 21

Primum ad Chr. p.) Quid est, Primùm? 22 an quia posteà mortuus est? *Fabulam inc.)* Aut ad Comœdiam retulit fabulam: quia fabula Comœdia: & quia argumentum quasi fabulæ narratur. aut certè ad irrisionem narrationis dicit. etenim Olim fabulæ proprium. vt Oratius, Olim Rusticus vrbanum murē mus paupere fertur Accepisse cauo, veterem vetus hospes amicum. [V] Simo importunus subinde narrationem admodum verisimilem interrumpit: sed Chremes modestior sciscitatur. [R] Vehemens nimis est Simo, cùm obturbat, & sermonem Critonis interrumpit, quod quidē hominis est inciuilis. & inurbani, ac rustici. Audiendum enim est primùm, deinde iudicandum, non statim in ipso orationis alienæ ingressu obturbandum: propterea rectè Chremes, Sine, inquit. 23

Itáne vero obturbat?) [B] Verò hîc stomachū habere videtur. *Itane verò? obturbat)* [D] Si subdistinguit, interstrepit accipe. si non distin

guit,

24 {ttaſſſt / t *Qui ĕum recêpit.* * *ibi ego audiui ex illo, ſeſe eſſe A'tticum.*

*D. Magna confirmatio veritatis eſt.

25 {bdſſſb. / bdſſſtt. *Is ibi mórtuus eſt.* C H. *ĕius nomen?* C R. *nomen* **tam cuò tibi!*

Hi duo præcedentes ſunt etiam iambici. ijbſſſp bdſſſij.

*L. Sub. Proferam. & eſt eclipſis cogitantis.

26 {tdſtſat / tdſtſt *Phánia.* [C H. *hem, péry.*] C R. *verùm hercle opînor fŭiſſe Phániam.*

D. Al. [*S. hem, P. pery.*]

27 tdſiſiſp *Hoc certò ſcio, Rhamnúſium ſe aiêbat eſſe.* C H. *ô Iúppiter.*

Rhãnus pagus eſt Atticæ maritimus: inde Rhamnuſius.

28 aldiſſap C R. *E'adem hæc Chreme multi álij in Andro tum audiuêre.* C H. *v'tinam* [*id fiet,*]

G. [*ſit id,*]

Hic verſus ac quinque ſequẽtes variè à varijs diſtinguũtur.

29 ſawſaſij *Quod ſpero. eho dic mihi, quid eam tum Crito?*

G. Quidam omittũt [*Crito*], ſawſiſii.

guit, euertit intelligas. Poteſt itáne verò, ſubdiſtingui: & ſic cum comminatione inferri, Obturbat.

24 *Qui eum rec.*) S.D Per hoc verbum dicimus recipere literas, vel epiſtolas: recipere pecuniam, vel quæſtus, recipere aliquem tectis, ac ſedibus ſuis: recipere aliquem ſplendidé: recipere in ciuitatem, pro ciuitate donare: recipere mandatum: recipere in amicitiam, vel fidem: recipere oppidum, vel arcem amiſſam: recipere ſuſpicionem: recipi in Senatum, vel aliquem ordinem: recipere ſe ex aliquo loco in aliũ: recipere cauſam alicuius defendendam: recipere pro cõſtituere: vt, recipere aliquid alicui. Quæ omnia ſignificata nihil ad hunc locum faciunt. Hîc verò facit hoc verbum, cùm accipitur pro excipere, vel admittere. Cic. in Famil. Nunc me ſcito tantum habere æris alieni, vt cupiam coniurare, ſi quis me recipiat. Ibidem, Si modò ſatis tecti eſt ad comitatum noſtrum recipiendum. *Seſe eſſe Att.*) B An hic Seſe pro Ipſum poſitum eſt? an ad ſenſum reſpexit? vt ſit, Audiui ex illo, & ille dixit mihi ſeſe Atticum eſſe ciuem.

25 *Nomen t. c. tibi!*) D Non negantis eſt, ſed difficilè ſe dicturum oſtendit. B Difficile eſt tam citò dicere nomen.

26 *Phania*) D Hoc ita dicit Crito, vt nemo audiret: ſcilicet adhuc dubitans, an ipſe ſit. *Hem*) Sunt qui putant Simonem dicere iraſcentem filio Critonem ſubmonenti. *Pery*) Hoc Pamphilus poſt iracundiam patris. An Chremis eſt dolentis ad vel eius mentioné, vel quòd in filiam penè peccarat? *Hem pery*) MU Chremes audito fratris nomine, ſtatim incipit agnoſcere filiam ſuam. Itaque ſe periiſſe dicit, quòd in eam contumelioſus fuerit. *Verum h. op.*) D Hoc adhuc cunctanter eſt dictum, & ideò indiget confirmatione.

Ho: certò ſcio) S.D Certum ſcire, certò ſcire, certè ſcire: communes ſunt apud Latinos locutiones. neque planè quicquam eſt, in quo differant re aliqua, niſi in hoc differre videãtur, quòd Certum nomé ſit: reliqua, aduerbia. Cic. Fami. 9. Cùm certum ſciam, faciã te paulũ antè certiorem. Idem Famil. 4. Nec verò quicquam video, quod non te videre certò ſciam. Idem ad Att. Quod te moleſtè ferre certè ſcio. 27

Rhamnuſium ſe) D Piræeus, & Rhamnus, & cætera huiuſcemodi maritima Atticæ propria intelligenda ſunt. Rhamnus, pagus Atticæ eſt, B iuxta Aſopum fluuium, qua parte hic influit in mare, quod Cyclades habet inſulas: hinc Rhamnuſius. M Rhamnus authore Plinio, erat pagus in agro Attico, clarus marmorea ſtatua. Nemeſis, quæ ob id Rhamnuſia dicitur. Eſt autem Nemeſis dea, vltrix ſuperborum, & indignatio de malorum ſucceſſu. Eius ſtatuæ meminit Plinius lib. 27. & Strabo lib. 9. Verba Plinii ſunt hæc, Id ſignum poſitum eſt in Rhamnunte pago Atticæ, quod Marcus Varro omnibus ſignis prætulit.

Eadem) V A teſtimonio aliorum Andriorum ciuium, qui ſunt teſtes auriti. *Multi alij in Andro*) D Hoc teſtimonium, cæcum dicitur. Teſtimoniorum enim modus duplex eſt: manifeſtus, & cæcus. Manifeſtus eſt, qui certos teſtes, & præſentes habet: Cæcus, in quo multitudinem, aut ciuitatem dicimus ſcire: vt Cic. Teſtis eſt tota Sicilia. Quod tamé audientem conſternat. Eſt etiã in cæco iuſiurandũ, tabulæ, abſentéſque perſonæ. R Vt vbique ſolicitus eſt Crito, ne videatur falſa dixiſſe, aut finxiſſe quicquam! vt vbique, inquam, boni nominis habet rationem! propterea ait, idem nõ ſe ſolum, ſed & permultos alios in Andro tum audiuiſſe: vt ſi ipſi parum habeãt fidei, ex aliis exquirere rem, & explorare queant: atque ita poſt argumenta Oratorum more teſtes etiam 28

suámne aiêbat esse? CR. *non.*

CH. *Cuiam igitur?* CR. *fratris filiam.* dssp 30

CH. *Certè mea est.* CR. *quid ais!* S. *quid tu ais!* siadiisp 31

P. *arrige aureis Pámphile.* *Al.[aut arrige].* MU *[quid aut? P.arrige.] siasbxsp : A & elisio d in tertio [quid].siaiaiip: aut[mea],sacto mono,syllabo.sdidiisp.*

S. *Qui credis?* CH. *Phánia ille, frater meus fuit.* { ssijxisi diiis 32

S. *noram,& scio.*

CH. *Is bellum hinc fúgiens, méque in Asiam pérsequens, proficiscitur.* sdibsiap 33

Tum illam hic relinquere est véritus, post illa nunc primùm audio, sijasisi 34

Quid illo sit factum. P. *vix sum apud me, ita ánimus commôtus est metu,* { ssibsxi ssiibis 35

D. *Cuiam*, vetusto more dixit.

*D. hoc Simo videtur dicere : vt alii putant, ipse sibi Paphilus.

*Prouerbiũ. Metaphora à pecudibus aures arrigẽtibus.

Glareanus ponit [CH.is] ad finem precedentis & initio huius legit [hinc bellum].

Illo, scilicet Fratre meo Phania.

adducere paratus est.

30 *Cuiam)* V Occupatione dubitatio tollitur, Parua virgo nõ erat Phaniæ filia, sed eius fratris, qui hic Chremes est. D Vetustè. Cuiam, quod omnibus generibus, & casibus seruit.

31 *Arrige)* V Seipsum ad attentionem diligentiorem adhortatur propter rei insperatæ narrationem. *Arrige aures)* D Arrigere trãslatio à pecudibus. quibus verbis intendit, accipiendam esse vocẽ. B Aeschrologia est, quæ fit: quando corrupta consuetudine in obscœnum intellectum detorquetur oratio. Tale est & illud Maronis, At ramum hunc aperit, ramum qui veste latebat. Genitali membro propria est arrectio. Fit autẽ hoc schema iunctura sonante deformiter: vt, Numerum cum nauibus æquat. quod postremum obseruare auris est planè delicatæ. Erasmus in Chiliadibus, Auribus, inquit, arrectis à Diogeniano prouerbii loco refertur. quadrat in illos, qui sitienter atque auidè auscultant, aut expectãt quid dicendum sit. Ducta metaphora ab animantibus, quorum plerisque mos est, si quando quid eminus audiant, aures surrigere. Plinius tradit hoc esse peculiare ceruis. vt cùm aures surrexerint, nihil sit illis auritius: rursus vbi demiserint, nihil surdius. Aristoteles item libro de naturis animalium nono, tradit ceruos haud quaquã latere insidias, quoties arrectis sunt auribus, propterea quòd tum auditus sunt acerrimi: contrà, cùm demiserint aures, facilè capi. Terentius in Andria, Arrige aures Pamphile. & Virg. Arrectisque auribus adstant. S.D Aureis erigimus, vel arrigimus, cùm aliquid libenter audimus. Cic. Quo tempore igitur iudex aureis erigeret, animúmque attenderet?

Phania) V Altera est ὑποδιήγησις altiùs rem 32 repetens, veluti priorem confirmans à bello Attico, quo plerique in Asiam profugerant. Hæc autem vt sit breuior, cùm idipsum non admodum sit huic negotio accommodatum, prudentissimè interrumpitur. *Noram, & scio)* D Norã Phaniam. Scio fratrem fuisse. Ergo & ad personam & ad rem retulit.

Méque in As. pe. s.) B Quidam volũt Asiam 33 ab Asia Promethei vxore nomen accepisse. Est autem duplex Asia : communis vna, quæ trium orbis partium vna est, aliis duabus ferè æqualis: & Asia, quam propriam dicunt, quòd sit maioris Asiæ pars ipsa quædam. D Bene In Asiam, vbi bellum non erat, sed in Græcia. Et Persequens dicit, perseuerationem sequentis ostendens. Persequitur enim, qui non desinit sequi. Virgi. Quæ te sola puer, multis è matribus ausa Persequitur?

Post illa) MU Antiquum aduerbium, quo 34 vsus est & in Eunu. & in Phorm. Catullus, Nec sibi post illa metuebant talia verba.

Quid illo s. f.) L Illo, pro, de illo, subtracta 35 præpositione metri causa, per eclipsin. *Vix s. ap. me)* V Alludit ad motus animi varios, qui magis sunt πάθη quàm ἤθη. Siquidẽ vt in metu est mali (quod est hic repudium puellæ) aduentantis imaginatio: ita in spe est rei cupitæ (vtpote Glycerij) euenturæ fiducia: quæ coniectura opinionis vel probabili vel possibili nititur, ita & in gaudio est boni & magni & repentini iudicium. *Vix s. ap. me)* D Hoc est argumentum sapientibus lætitiam vehementem in bonis moderãdam: cùm vnusquisque gaudens, ita perturbetur, vt apud seipsum iam non sit. Non sum apud me, magis consuetudine quàm ratione dicitur. Aut fortè sic dicit,

Spe, gaúdio, mirándo hoc tanto, tam repentino bono.
S. *Næ istam [multis tuam] inueniri gaúdeo.* P. *credo pater.*
CH. *At mihi vnus scrúpulus étiam restat, qui me malè habet.* P. *dignus es*

Affectus amantis.

Bembus [tuam multimodis], sidſ dſp: vel eliſo u in [inueniri]. iiddſdſp.

cit. quasi abierit animus, & rursus redierit. *Ita ani. e. est m.*) Duo carnifices futurarum rerum sunt, spes & metus. Dolor enim & gaudium. præsentium rerum sunt. Virg. Hinc metuunt, cupiúntque: dolent, gaudéntque: nec auras Respiciunt. Sed dolorem hic in lætitia nō posuit. & mirè ordinem seruauit. sic enim se hæc inuicem sequuntur. Et κεχωρισμένως distinguendum est, Spe, gaudio: vt separatim inferantur.

36 *Spe*) [a] Expectatione bonorum. *Vix sap. me, ita a. c. e. m. Spe. g. m. h. t. tam r. bon.*)[R] Vt nimia tristitia, ita subitū quoque ac inopinatū gaudium hominē extra se rapit. Vnde legimus, repentino quodā gaudio mortuos statim fuisse. Aulus Gellius lib. 11. Noct. Atti. cap. xv. extare ait in literis, quòd repentè multis mortem attulerit gaudium ingēs insperatum, interclusa anima, & vim magni nouique motus non sustinente. Philippides, inquit, Comœdiarum Poëta haud ignobilis ætate iam edita, cùm in certamine Poëtarum præter spem vicisset, & lætissimè gauderet. inter illud gaudium repentè mortuus est. De Rhodio etiam Diagora celebrata historia est. Is Diagoras tres filios adolescentes habuit, vnum pugilem, alterum pancratiasten, tertium luctatorem, eósque omnes vidit vincere, coronatíque eodē olympiæ die, & cùm ibi eum tres adolescentes amplexi, coronis suis in caput patris positis, suauiarentur: cúmque populus gratulabūdus flores vndique in eum iaceret, ibi in stadio, inspectante populo, in oculis, atque in manibus filiorum animam efflauit. Hæc ille. Titus Liuius scribit quandam sospite filio repentè oblato præter spem, in conspectu eius expirasse. Alteram quoque, cui mors filii falsò nunciata erat, mœstam sedentem domi ad primū conspectum redeuntis filij, quasi ruina incidentis inopinati gaudij oppressam, atque exanimatam esse. Decadis tertiæ libro secundo. Habet de hoc nōnihil & Valerius Maximus lib. 1 x. cap. 1 1. Rectè quidā, Qui immoderato, inquit, gaudio efferuescit, sibi ipsi surripitur, vt quid potissimùm agat, non aduertat. atque minimè apud se: nempe quòd animus totus sit occupatus ea in re, cuius gaudio tantopere gestit, & exultat.[M] Eusebius lib. 4. præparationis Euangelicæ. Non tantum solent homines expectatione bonorum gaudere, quantum timore malorum exagitari. *Mirando*)[D] Dum miror. & est participium.

37 *Næ istam*) Næ, nimis. Cic. Næ isti vehementer errant. Salustius. Næ ista nobis mansuetudo, & misericordia. *Multis*) [L] Sub. Modis, absolutè.[D] Nō multis modis inueniri gaudeo: sed tuā inueniri. Alii, multis modis tuam inueniri gaudeo: non Inueniri gaudeo. Hic iam redit in gratiam Simo cum filio: nisi fortè patrem socerum appellat. vt Turnus apud Virg. Et nos tela pater, ferrúmque haud debile dextra Spargimus. Sed quomodo infrà dicit, Quid restat pater? an restat ideò, quia hæc iam maior pars reconciliationis est? *Gaudeo*) Gaudemus nostris: Gratulamur alienis. vt Salustius. Et ei voce magna vehementer gratulabantur. *Credo pater*) Incertum vtrum, cui gratulatur, Simo sit: quanuis Pamphilus respondeat. potest enim Chremes & pater videri. *Credo pater*) Sic respondere solet dicenti, Gaudeo.

38 *At mihi v. scrup. e. re.*) At, discretiuum est superiorum dictorum.[B] Scrupulus diminutiua vox à Scrupus. propriè lapillum significat breuem & asperum, qui in calceo latens plerunque nos vrget. pressus enim pede, sollicitudinē & molestiam affert. Vnde factū vt Latini hoc vocabulo per metaphoram cœperint vti pro sollicitudine & difficultate. Plinius in epistola quadam, Exime hunc mihi scrupulum, cui par esse non possum. [S.][D] Cic. pro Cluentio, Hic tum iniectus est hominibus scrupulus, & quædam dubitatio, quídnam esset actū.[M] Scrupi, inquit Sextus Pompeius, dicūtur saxa aspera. Vnde scrupulosam rē dicimus. quæ habet aliquid in se asperi.[D] Scrupulus à scrupo lapide dictus, lapillus minimus. nam nimis molestæ sunt pedibus scrupulosæ viæ. vt Virg. Scrupea tuta lacu nigro, nemorúmq tenebris. NANNIVS. Ego, inquit, istam interpretationē, in quam tamē omnes pedibus concedunt, vt nec approbo, nec reiicio: ita sine suspitione dimittere nō possum. Alii viderint, an eam Donato asserere debeant. Ego interim dicam opinionem meam, quam tamen sine vlla asseueratione profero: credóq ue, Scrupulum, non lapidē qui pedes offendat, sed genus ponderis esse, quem nonnulli Scriptulum maiure dicere, nimirum quia idē sit cum grammate, vt pote vigesima q … vnius vnciæ. Est autē

R. Aliàs [Odium:] * L. Prouerbium in anxios & vix credentes manifestis rebus.

* L. Cogitantis est. * Amoris Pamphili affectus exprimitur.

R. Al. [egomet]. Csbsidsi: vel asbsidsi, vt in [voluptatati] lu sit anceps ante pt more Græcorum.

Notatur frequentissima Pamphili cum Glycerio consuetudo.

Cum tŭa religiône, [ódio:] nodum in ſcirpo quæris.* { xbdſſſxl ſbdſſſſ 39
CR. *[quid' iſtŭc] eſt?* G. *Al. [iſtuc quid]*, xbdſſſbi. *ſi in [quæru] elidas s. ſeptimus pes erit ſpondeus.*
C H. *Nomen non cónuenit.* C R. *fuit hercle áliud huic* ſſiabſſi 40
paruæ. C H. *quod Crito?*
Nunquid meminíſti? C R. * *id quæro.* P. * *egóne huius memóriam pátiar meæ* ſaſadlai 41
Voluptáti obſtâre, cùm [ego] poſſim in hac re medicári mihi! iſdij:ſi 42
Non pátiar. heus Chreme: quod quæris, Pasíbula eſt. C R. *ipſa eſt.* CH. *ea eſt.* dijſſaſi 43
P. *Ex ípſa [audiui millies.] s. omneis nos gaudêre hoc Chreme,* ſſiſſſi *Al. [millies audiui.]* ſſiſſſſi. 44

iſte ſenſus, Chremetem agnoſcere, ſibi in examinanda filia pleno pondere ſatisfieri, niſi quod vnus ſcrupulus deſit, nomen ſcilicet puellæ non congruere. Id in tantis ſignis, vt rem minimam, ſcrupulum vocat, qui eſt aſſis pars ducêteſſima & octogeſima octaua. *Etiam)* Pro adhuc. *Dignus es C. t. r. odium)* Aut accuſatiuus pro ablatiuo caſu eſt poſitus, pro Odio: aut ſeparatim Odium legendum eſt: vt ſit, Dignus, qui malè habearis. V ἰδιωτισμός iuxta affectū nō inepta. & Religio hìc eſt accurata, & anxia ſollicitudo, & cura. Deinde ſicut ſub ciuilitate, comitatem & humanitatem, ita ſub odio acerbitatem, barbariem & ruſticitatem ceu prouerbio quodam accipimus. Sicut Græciſeit μίσος ἄγριον. Quid multis? mora & ſedula, atque curioſa ſenis interrogatio Pamphilo propter metum (à quo odium cogitationem auerrit) diſplicet. Sæpe enim nimia ſollicitudine veritas amittitur. Atque religionis vis & natura in prouerbio ſignificatur, vbi in re faciliori, curioſa adſit πολυπραγμοσύνη. *Religione)* D Metu vel ſolicitudine, Vt Nonius interpretatur. M Cic. in lib. de Nat. deorum ſic ait, Qui omnia quæ ad cultum deorum pertinerent, diligêter retractarent, & tanquam relegerent, ſunt dicti religioſi, à relegendo. Vt eligentes ex eligendo, & à deligendo deligentes ex intelligendo intelligentes. His enim in verbis omnibus ineſt vis eligêdi eadem, quæ in religioſo. Nigidius authore Gellio lib. 4. ſic ait, Religioſus pro caſto atq; obſeruāti, cohibentique ſeſe certis legibus finibúsque dici cæptus. *Nodū in ſcirpo q.)* D Scirpus, paluſtris res & leuiſſima. Lucilius in primo, Nodum in ſcirpo inſane facere vulgus. Eſt autē ſcirpus ſine nodo, & leuis iunci ſpecies. Alibi ipſe, Reddūt curatura iunceas. Plautus, Scirpo induitur ratis. P Parœmiographus Chiliade ſecunda, centuria quarta, In anxium, inquit, dicebatur, nimíſque diligentem, ac meticuloſum, qui illic ſcrupulum moueret, vbi nihil eſſet addubitandum. Hoc adagium refertur apud Plautum in Menecmis, & verbis totidē apud Terentium in Andria. Feſtus ex Ennio citat, Quæris & in ſcirpo (ſoliti quod dicere) nodum. nominatim referēs prouerbii titulo. Donato iunci ſpecies eſt ſcirpus, leuis atque enodis. quanquam apud Gelliū ſcirpæ dicuntur captiunculæ, argutiǽque. Mu Scirpi ſeu vt ſcribit Alciatus, ſirpi, dicuntur ſtramina, ſiue iunci leues admodum, & enodes, quorū vſus eſt in conficiendis mattis, quas & ſtoreas, & tegetes, & phormiones vocamus. Ouidius, In plauſtro ſcirpea matta fuit. Et alibi de Argæis loquens, qui ex ponte ſublicio præcipitabantur, Tunc quoque priſcorum virgo ſimulachra virorum, Mittere roboreo ſcirpea ponte ſolet. Et paulò pôſt, Illam ſtramineos in aquā miſiſſe Quirites. Nodum igitur in ſcirpo quærere, eſt in re minimè dubia dubitandi occaſionem quærere.

41 *Id quæro)* D Rurſus Crito obliuioſus eſt. vtpote alienarum rerum. *Egone)* V Intemperans animi amator & moræ impatiens erumpit. & παράβουλος eſt, à conſilii copia nomen habet.

42 *Voluptati obſt.)* D Nunc lætitiæ & gaudio.

43 *Heus Chreme)* Heus dicendum erat, quia Chremes Critonem intuebatur.

44 *Ex ipſa aud. m.)* L Faceta confirmatio, ex qua colligitur conſuetudo Pamphili cū Glycerio. D Duas res oſtendit Phāphilus, & quòd verum ſit, quòd ex ipſa ſæpe audierit: & quòd ſit Glycerium. Latini magnum aliquem numerum incertum ſignificantes, in proſa oratione

tione

45 Gbdffp *Te credo crédere.* CH. *ita me dij ament, credo.* P.*quid restat pater?*

46 ffffap S.*Iandûdum res redûxit me ipsa in grátiam.* P.*ô lépidum patrem!*

Simo cũ Pamphilo iam redit in gratiam.

47 {ffsffi / ffff} *De vxôre, ita vt posséds, nĭhil mutat Chremes.* CH.*caussa óptuma est.*

48 abbffjfi *Nisi quid pater álíud ait.* P. *nempe.* [S.*scilicet.* CH.*dos Pámphile est.*]

D. Al. [Ch. scilicet dos Pamphile est.] Al. [S. ad scilicet. Ch. dos est Pamphile.] abbffffp.

49 ijdbfbfi *Decem taléntá.* P.*accípio.* CH.*própero ad filiam. eho mecum Crito.*

50 ffffffi *Nam illam me haud nosse credo.* S. *cur non illam huc transférri iubes?*

51 ffffffi P. *Rectè ádmones. Dauo istuc dedam iam negóti.* S.*non potest.*

Mirè Daui mentionem facit, vt soluatur.

52 dbdffffj P.*Qui?* S.*quia habet álíud magis ex sese, & maius.* P.*quidnam?* S.*vinctus est.*

tione dicunt sexcenta, in versu mille. Virgil. Non anni domuere decem, non mille carinæ. Terentius, Ex ipsa millies audiui. Et in Eunuco, Plus millies iam audiui. Cic. Quid delectationis habent sexcẽti muli in Clytemnestra? Politianus, Possum verò tibi proferre sexcentos. *Omnes nos g. hoc*) D Aut Hoc correptè, aut Hoc productè: vt sit, hac te gaudere. Et Gaudere, nostris est, vt suprà annotauimus: alienis verò, Gratulari. Salustius, Et ei voce magna vehementer gratulabantur. Plus est ergo gaudere, quàm lætari.

45 *Quid restat p.*) Hoc est, ne irascaris.

46 *Iandudum res red. me i. in gr.*) S. D Id est, res vera cognita me Pamphilo æquiorem reddidit. Secus aliquantò hac locutione vtuntur Latini: nimirum pro in gratiã restituere. Cic. Quocum stante si me Cn. Pompeii authoritas in gratiam non reduxisset, nunc iam ipsius fortuna reduceret. *O lepidum p.*) D In quo lepôris est plurimum, lepidus dicitur. Nam lepos est venustas.

47 *De vxore*) V Sponsalia adornantur, quorum συναίνεσις est consensus vtriusque parentis. Dos autem satis ampla, nimirum 6000 coronatorum vel 7500 aureorum numorũ Rhenanorũ designatur, vt sit signũ & symbolũ nuptiarum. *Ita vt possédi*) M V Videtur alludere ad verba edicti, Vt possidetis, ita possideatis.

48 *Nempe. S. scilicet*) D Nempe, & Scilicet dicẽtes, manu vel vultu dotem significant. quod mox intelligit Chremes. Alii ἀπὸ τοῦ Scilicet, Chremetis personam faciunt. *Dos est Pamphile*) Id est, Pamphilo pro vxore dabuntur decem talenta.

Decem talenta) L Talentum continebat. 60 libras, libra valebat decem coronatis. ergo talentum sexcenti coronati. Erat & aliud talentum, quod magnum vocabant, id erat. 80. librarum. E Budæus lib. 2. de Asse & partibus, Nunc talẽtum, inquit, æstimabimus sexcentis coronatis nostris, hoc est, sexagies denis. Denos enim aureos valẽt, hoc est, sexaginta milia. quod promptum est colligere in digitos tantùm calculum deducenti. Centies enim quingenti quinquaginta milia efficiũt, & centies centum decem milia. Eadem ratione decem talenta sex milia coronatorum valent, & vinginti duodecim, triginta decem & octo, quadraginta quatuor & viginti. Dos est Pamphile decem talenta, Hoc est, secundum supputationem Budaicam ad nostratem pecuniam redactam, decem milia florenorum, & quingenti: siue mille septingentæ ac quinquaginta libræ Flandricæ. *Accipio*) D Ille nisi dixisset, Accipio: dos nõ esset. datio enim ab acceptione cõfirmatur: nec potest videri datũ id, quod non sit acceptum. *Eho*) Eho hic admiratio est intẽtionis ad id quod dicturi sumus. 49

Cur non) V Hinc sumitur liberandi Daui occasio. 50

Dedã iam) D Addidit & tẽporis celeritatẽ. 51

Qui?) Quamobrem. *Habet al. m. ex sese.* S. D Scilicet aliud est, quod magis illum sollicitet: nempe vinctus libertatem magis curare debet, quæ illũ magis tangit. *Magis ex sese*) V Suapte culpa punitur: quod obscurissimè hic significatur. 52

V. De caussa pœnæ loquitur filius, sed pater de modo respondet. Exclamatio amoris.

P. *Pater,non rectè vinctus est.* S. *haud ita iussi.* P. *iubĕ solui obsecro.* 53
S. *Age fiat.* P. *at matura.* S. *eo intro.* P. *o faustum & felicem hunc diem!* 54

53 *Non rectè v.*) [D]Id est, non iusté.sed hîc ad caussam retulit Non rectè.Senex verò, ad rem retulit. *Haud ita iussi*) Quia quadrupedem stringi iusserat,quasi rectè ac diligenter.Et hoc ipsum non vacat.nam iam iocularíter loqui,& minùs irascentis est,& placabilis animi. *Haud ita iussi*) Eleganter lusit ad ἀμφιβολίαν,& simul ostendit, quam propitius sit Pamphilo pater,& quàm facilè veniã Dauo impetrare posset ab eo:quippe qui iam etiam iocetur.Pamphilus autem dixerat,non iustè:ille sic respondit,quasi dixerit,non diligenter vinctus est,Et Haud ita iussi.sic enim præceperat,Quadrupedem constringito.

Faustum & fel.&c.) [M]Plutarchus in Sylla sic ait,Felicem atque hilarem,faustum Romani vocant.Vnde Nonius,Faustũ à fauendo dictũ,ac per hoc prosperum atque propitiũ. 54

ACT. V. SCEN. V.

ARG.[D]Hoc colloquium post compendium fabulæ inducitur:vt vna narratione etiam negotium Charini transigi posset,[H]Hic verò exultat Pamphilus de felicitate quæ sibi obtigit. [V]*Tixses.* 1 Voluptas amatoribus & libidinosis summum bonum est. 2 Vtraque fortuna amicum,cui narranda est,requirit.Gratulatio Pamphili enthymemate cõprehensa ex Epicureorum sententia,etiãsi Stoici aliud sentiant.Ridicula est ratio cur dii sint sempiterni.Nã proprias habet voluptates,& non mutuas aut aliunde sumptas,quæ nimis quàm mutabiles sunt.Apta autem est amanti & voluptuario talis ratiocinatio.[K]Docet hæc scena nos e prospero rerum successu maiorem percipere voluptatem, si felicitatem nostram aliis quoque,qui nobiscum vnà gaudeant,quique nobis gratulantur, communicare contingat. [M]Nullam contrà ferè delectationẽ esse illis,quibus aliquid successit ad votum, nisi habeant cui communicent.Homo nanque duce natura fugit solitudinem, & sermone vtitur libenter,vt animi conceptus exprimat.Vnde dicit Philosophus 1.Politicorum,Homo est natura ciuile animal:& qui inciuilis est,non per fortunam,sed propter naturam,is aut prauus est,aut melior quàm homo.Vnde dicitur,Homo solitarius,aut deus aut bestia. Sermonem, inquit, habet homo supra cætera animalia,quo vtile, iucundum, iustum, iniustúmque iudicantur.Horum,inquit,communicatio fecit domum & ciuitatem.Vnde appatet hominem esse magis congregabilem,quàm apes & cætera animalia,quæ natura congregauit. Archytas Tarẽtinus authore Cicer.in Lælio,sic dicere solebat.Siquis cælum ascendisset, naturámque mundi,& pulchritudinem syderum perspexisset,insuauem illam admirationem ei fore,quæ iucundissima fuisset,si non aliquem cui narraret, habuisset. Sic natura. inquit Cicero,nihil solitarium amat.Idem Cicero in libro primo de Officiis, Si contigerit ea vita sapienti,vt affluentia rerum omnium diteretur,tamen solitudo tanta sit, vt hominem videre non possit.excedit è vita.

Vers.gen.Trochaici tetr.cat.primus tamen absque insueta elisione fuerit iambicus acatal.

CHARINVS, PAMPHILVS.

PROVISO *quid agat Pamphilus:atque eccum.* P. *aliquis forsan me putet* 1

* L.Gestus & lætitia Pamphili:& est præparatio ad congressum personarum.

Non putare hoc verum:at mihi nunc sic esse hoc verum lubet. 2 *Al. [hoc putare].sic fit iambicus acat.*

Ego vitã deorũ propterea sempiternã esse arbitror, 3

1 *Prouiso q.a.*) [D]Dupliciter res ab oculis spectatorum mouetur: aut enim futura promittuntur, aut facta narrantur. Prouiso,duo significat: & prouideo, & procedo.

2 *Hunc sic esse h.v.l.*) Sic delicatè pronuntiandum est, & separatim distinguendum. *At mihi n.s.e.h.v.l.*) Sensus hic est,Alii putent, vt volunt: ego autem verum esse confirmo,quod mihi lubet verum credere.

3 *Ego v.d.pr.sempit.e.s.arb.*) Omne quod habemus aut mutuum est, aut propriũ. mutuũ est, quicquid ad tempus habemus, nec postmodum nostrum futurum est: vt, vxor,domus, villa, serui.& cætera in hunc modum.Proprium, vt virtus animi, & bonum sempiternum , quod propriè de diis dicitur : non

enim

4 {xl.aatt- assall} *Quòd voluptátes eórum própriæ ſunt. nam mihi immortálitas*

5 ſſtliſtu *Parta eſt, ſi nulla* [*ægritúdo huic*] *gaúdio intercéſſerit.* *Al.*[*huic ægritudo*] *ſic ſit iambicus acat.* ſſsiiiſp.

6 taaſdſt- *Sed quem* [*ego potiſſimum*] *exóptem nunc* [*mihi*], *cui hæc narrem, dári!* G.[*ego nunc potiſſimum exoptem*], dttſdſt-.

7 {ettſ bſſtv} [C.] *Quid illud gaúdi eſt!* P. *Dauom vídeo. nemo eſt, quem mallem ómnium.* D. *Al.*[D.] *Eſt quoque hic iambicus*, iſſdiſſp.

8 tbaſſſtv *Nam hunc ſcio meà ſólidè ſólum* [*gauiſúrum*] *gaúdia.* *Al.*[*gauiſurum eſſe*], *vt ſit iambicus.* dbiſſſip.

Si crétici & bacchij non admittuntur, vel d eliditur in [*Quod*]; *vel u corripitur ante pt in* [*voluptates*] *more Græcorum; non aliter quam ante mutam & liquidã; vel cum Eraſmo legendum* [*volptates*]; *vt primus pes ſit ſpondeus:* [*eorum*] *vero disyllabum eſt, &* [*mihi*] *monoſyllabum:* L. *Solidè*, i. plenè & ex animo.

enim aliunde venerũt, ſed apud ſeipſos ſũnt ſemper. & Epicurum ſecutus, hoc dixit: Propriè ergo de diis Sempiternum dicitur: Nã inter Sẽpiternũ, & Perpetuum hoc intereſt: quod Sempiternũ ad deos, Perpetuum propriè ad homines pertinet. *Ego v. di pr.*) Hanc ſententiam totam Menandri de Eunucho tranſtulit. & hoc eſt quod dicitur, Contaminari non decere fabulas. *Ego vid.*) Non dixit quod ſcit: ſed quod verum putet. Et eſt δόγμα ἐπικούρειον, quod à cæteris Philoſophis repudiatur, de otio deorum, ac perenni voluptate. MU De hac opinione Cic. primo de Nat. Deor. & ſecundo de Fin.

4 *Propria ſ.*) D Perpetuæ, ſempiternæ, quæ non ſunt accommodatæ ad tempus, ac mutuæ. ſic & ſupià. Nihilne eſſe proprium cuiquam! MU Verg.-Propriámque dicabo. Horat.-Nihil amplius oro, Maia nate, niſi vt propria hæc mihi munera faxis. *Propria ſ.*] B Id eſt, perpetuæ, & tales vt ab illis nunquam recedant. Proprium enim dicitur, quod ita naturæ inhæret, vt nunquam abeat. S.D Aliquid noſtrum eſt proprium, cuius directum dominium (vt Iuriſperitorum verbis vtar) & proprietatem habemus. Sic autem eleganter cum genitiuo ponitur. Cic. Famil. xi. Quorum alterius fortuna quandam partem habet: alterum proprium eſt prudentiæ.

5 *Si nulla ægr. h. g. interc.*) D Scilicet ſecundũ ſupradictam ſententiam, ſi propria, inquit, hæc fuerit voluptas, deus ſum. S.D Pro, ægritudinem gaudio intercedere, dicit etiam Terentius, gaudium ægritudine contaminati. In Eunuco, Ne hoc gaudium contaminet vita ægritudine aliqua.

6 *Quem ego p. e. n. m. c. h. n. d.*) B Nulla ferè delectatio eſt illis. quibus magnum aliquod bonum contigerit, niſi habeant, cui cõmunicent: Vnde Pamphilus cupit obuium ſibi aliquem dari; cui narret ſua gaudia. Proſperi rerum ſucceſſus taceri nequeunt. K Inſuauis eſt voluptas, niſi ſit, cui eam narremus: ſiquidem poſteà quàm aliis quoque fuerit communicata, ſolet ferè conduplicari; multóque eſſe iucundior, & maiori oblectaméto. Hinc & in Eunucho Chærea curioſum aliquem interuenire cupit, qui ipſum rogitãdo obtundat; quid geſtiat, aut quid lætus ſit, quò pergat, vnde emergat, &c. V Adeò verũ eſt, quod Cicero de Amicitia ex teſtimonio Architæ, Verũ, inquit, ergo illud eſt, quod à Tarentino Archita (vt opinor) dici ſolitum, noſtros ſenes commemorare audiui ab aliis ſenibus, auditum, Si quis in cælum aſcendiſſet, naturámque mundi, & pulchritudinem ſyderum perſpexiſſet, inſuauem admirationem fore, quæ iucundiſsima fuiſſet, ſi aliquem, cui narraret, non habuiſſet, &c.

Quid ill. g. eſt!) D In aliis, Daui perſonà inſertur. 7

Nam h. ſc. m. ſ. ſ.) ἀρχαϊσμός. *Solidè ſolum*) Figura παρήχησις. B Paronomaſia eſt quoties aliud nomen efficitur de alio: vt aliás dixit Terentius, Inceptio eſt amentium haud amantium. *Mea ſol. ſ. gauiſur.*) Eraſmus in Matthæi locũ illum, Gauiſi ſunt gaudio magno, χαρὰν μεγάλην, id eſt, gaudium magnum, inquit, Atticorum more dictum eſt: quod tamen Latinè vertit interpres, Etiam ſi Terentius dixit, Solidè gauiſurum gaudia, & Verg. Furite furorem. S.D Sic eleganter ſæpe ponũt Latini Gaudere cum accuſatiuo. Cic. Famil. xv. Cum ei gratulatus eſſem, idque me gaudere dixiſſem. Cælius Ciceroni Familiarium octauo, In theatrum Curionis Hortẽſius introiit, puto, vt ſuum gaudium gauderemus. 8

ACT. V. SCEN. VI.

ARG. D In hoc actu mira arte ea quæ reſtãt de Comœdia breuiter explicantur, & deſignantur duorum ſociorum binæ nuptiæ, P Pãphili & Charini. Lætus quoque Comœdiæ eſt

tus subinde exhibetur & clauditur. [B]Dauo igitur narrat pamphilus Glycerium inuentam esse ciuem Atticam, séque illam ducturum vxorem. [D]in affectu gaudentis Pamphili, & Daui gratulatione cognitionem rerum Charino præbuit: cuius persona parcè vtitur post cōpendium. [L]Porrò eius est hic catastrophe, qui auxilio Pamphili, optatas nuptias cōsequi appa-ret. [B]ostendit enim per eum facilè se impetraturū à Chremete Philumenam. [D]Cæterùm hæc scena alterum generum Chremeti comparat, ne aut Charinus tristis recedat, aut non prouisum videretur Philumenæ. *Ethica.* [M]Rumorē alicuius infortunij citò in populū vulgari, [R]vt quod quis nactus sit mali, priùs, quàm quid euenerit boni, reiciscamus, [M]docet hæc scena. quod ideò accidit, quia plerique alienæ inuident felicitati, & auidè alienū dedecus audiunt & effundunt. Vnde Vates celeberrimè famam describens, illam dicit esse Malum, quo non velocius vllum, Mobilitate viget, virésque acquirit eundo. & doctrinæ atque eloquij fons vberrimus M. Cic. in oratione pro Planco sic ait, Nihil est tā volucre, quàm maledictū: nihil faciliùs emittitur, nihil citiùs excipitur, latiùs dissipatur. Quapropter moralis ille Seneca, loquens de continentia, sic præcipit, Bonæ famæ, neque tuæ seminator, neque alienæ inuidus. Et prudentiæ officia describens, sic ait, Lauda parcè, vitupera parciùs. Et alibi, Esto vitiorum fugax ipse, aliorum neque curiosus scrutator, neque acerbus reprehensor.

Versuum genera, Trochaici tetram. catal. vt scena præcedentis. excepto vltimo. Calliopius recensui, qui dimeter est acatal. duo quoque primi possunt etiam censeri iambici tetr. acat. Præterea in vndecimo redundant duo pedes, nisi ex eo tollas [tuis] & [rebus], asshbttstu: vel asshbtstv.

DAVVS. PAMPHILVS. CHARINVS.

PAMPHILVS *vbinam hic est?* P. *Daue.* D. *[quisnam homo] est?* P. *ego sum.* D. *ô Pamphile.* {tbstaatv dasiiisp} 1

G. Al. [quis homo] tbstaatv: al. [quis hic] tbsdsatv.

Al. [obtigerit] interrogatiuè.

P. *Nescis quid mihi [obtigerit.]* D. *certè: sed quid mihi obtigerit scio.* {sasstai ssasdt} 2

* L. Gratulatio Daui.

P. *Et quidem ego.* D. *more hominum euenit, vt, quod sim [nactus] mali* taastt 3

Bembus, Al. [nanctus].

E. Si legas [Tu prius rescisceres] versus probè constat, tstdtt. C [Prius rescisceres quā ego illud quod], ttstst: vel ststst, vt [Prius] sit monosyllabum.

Prius rescisceres tu, quàm ego, quod tibi euenit boni. ttsatt 4

P. *Mea Glycerium suos parentes repperit.* D. * *ô factum bene.* C. *hem.* {baasdstv bat} 5

P. *Pater amicus summus nobis.* D. *quis?* P. *Chremes.* bssst 6

1 *Pamphilus vbi.*) [V] Exordiū correctione constat, vtpote vtriusque fortunæ significatione satis iocosa. Luditur enim hic in verbis Obtigit, & Euenit. Illud quidē est iuxta optimorum authorum consensum & vsum, fortibus alicui contingit, & pro eo vulgus dicit, hoc mihi cecidit. Hoc verò est bene aut malè. Cæterùm Pamphilus de fortuna secundiore, Dauus de eadem iniquiore loquitur.

2 *Scio*) [D]Id est, persensi.

3 *More hom.*) Hominum abundat. *More hæ. vt q. s. n. m.*) Quia fama mali celerior, quàm boni: id est, vt faciliùs mala, quàm bona nuntientur. Ad hoc ergo dixit, quòd ille prior scierit, quòd esset vinctus, quàm ipso cognitam Glycerium cognosceret. [R]Infortunii rumor multò citiùs, quàm fortunæ cuiuspiā bonæ, spargitur ac diuulgatur. [B]Plerique enim & auidè alienum dedecus audiunt & effundunt. Nihil faciliùs emittitur, nihil citiùs excipitur, latiùs dissipatur, quàm quod turpiter feceris. *Vt quod sim nactus m. Pr. r.*) [S.D]Nancisci est consequi, assequi, adipisci. Quòd si cum Homine iungatur, poni volunt pro inuenire, vel obuenire. Cic. in Famil. Hunc tu virum nactus, si me aut sapere aliquid, aut velle tua causa putas, ne dimiseris. Mirum verò est, tam expressè in malam partem poni: quandoquam etiam in eam poni possit.

4 *Prius rescisceres*) Scimus, inquit Donatus, manifesta: vel, quæ ad nos deferuntur. Rescimus celata, & occulta. Vel, Rescire est factum cognoscere, & intelligere. Dicitur etiam rescīscere. Teren. in Adelp. Resciui omnem rem

5 *Mea Glyc.*) [V]Narratiuncula est de sua beatitudine: & enthymemate constat: vt pote, Glycerium inuenit parentes, pater est reconciliatus, eam vxorem ducam. [D] Hæc ita narrantur Dauo, vt eadē opera etiā Charinus audiat.

6 *Pater am. s.*) Hæc omnia, vt diximus, propter Charinum dicuntur, vt audiat. *Amicus summus*) Deest Eius.

D.*narras probé.* — ßllabum.

7 P. *Nec mora vlla est, quin eam vxórem ducam.* — [eam] totum eliditur.
C.* *num ille sómniat.* — *L. Prouerbiale.

8 *Ea, quæ vígilans vóluit!* P. *tum de púero Dane?* D. — *D. Compendium attulit.
ah, *désine.*

9 * *Solus est, quem díligunt dij.* C. *saluus sum, si hæc vera sunt.* — * Prouerbium ex re natum.

10 *Cólloquar.* P. *quis homo est? Charine in témpore ipso mihi áduenis.*

11 C. *Bene factum.* P. *hem, audistíne?* C. *ómnia. age, me in tuis secúndis rebus réspice.* — *Bene factum*, gratulatio compédiosa.

12 *Tuus est nunc Chremes: factúrum, quæ voles, [scio esse ómnia.]* — R. *Al.* [*scio omnia.*]

13 P.* *Mémini: atque ádeo longum est, nos illum expectáre, dum éxeat.* — *L. Data opera Poëta abrumpit lógiorem actionem.

7 *Num ille s.es, q.v.v.*) [B] Vetus parœmia est, Somniat etiam dormiens: quam hodie quoque vsurpamus, significantes aliquem toto pectore rei cuipiam deditum. Siquidem iis euenire solet, vt quæ interdiu voluerint animo, noctu somnient. Aristophanes de iuuene, qui rem patriam omnem studio alendorum equorum absumpserat, ὀνειροπολεῖ καὶ καθεύδων ἱππικήν, id est, dormiens questre studium somniat. Vide Chiliades. [R] Omnia quæ sensu voluuntur vota diurno, Hæc eadem noctu reddit amica quies. Somnia dormientium nascuntur ferè ex affectibus vigilantium. Sic tritum vulgò apud Germanos prouerbiũ est, vbi quis rem narrat neutiquam verisimilem, somniasse illum vt dicamus. Etenim vt ille canit, Mēs humana quod optat, Cum vigilat sperans, per somnum cernit idipsum. Verg. in Buc. spes inanes amantium somnia vocat, Credimus, an qui amant, ipsi sibi somnia fingunt? Hinc & Græcum est prouerbium ὄναρ ἐν ὄνειρῳ ἐλπίζειν, de votis immodicis, quòd, quicquid vehementer optaris, id ferè somniare contingat. [V] Ferè occurrunt imagines de iis rebus, quas vigilantes cogitamus: & Hippocrates per mentem dormientibus repræsentari tradidit. Sic canit Theocritus, πάντα κύων ἐν ὕπνοις μαντεύεται, ἰχθύα κ' ἐγώ. Et Claudianus idē cō firmat, Iudicibus lites, aurigæ somnia currus.
8 *Tum de*) Præ nimia lætitia narratiuncula, & per mandatum serui acclamantis, & gratulantis, interrumpitur.
9 *Solus est, q.d.d.*) [S·D] Prouerbium est ex re natum. pro, tanta eum dij felicitate cumularunt, vt eum solum amare videantur, & beneficiis prosequi.
10 *Charine*) [V] Exordium per appellationem, & opportunum aduentum.
11 *Bene f.*) [D] A gratulatione cœpit. *Omnia*) Compendium. *Age me in t.s.r.resp.*) [V] Charinus post gratulationem petit, vt fortunatus aliorum non obliuiscatur. [D] Hec sunt quæ absolutè dicūtur: & est cōmonitio. Sunt enim qui felicitate elati, ne respicere quidem velint amicos. Et Respicere est propriè retro aspicere. Id est, quem præcedis felicitate, non obliuiscaris: [B] effice apud Chremetē, Philumena vt detur mihi, quandò tibi contigit, quod tota mente petisti. [R] Et hoc apud Germanos frequēs est, Ne mei tibi obrepat obliuio, vbi pro voto omnia ac ex sententia succedere cœperint.
12 *Tuus est nunc Chr.*) [D] Lucilius in secundo, Nunc prætor tuus est, meus si discesserit hordno Gentili. [S·D] Sese explicat Terentius, dũ subiungit, Facturum, quæ voles, scio esse omnia. Itaque Tuus est: id est, eo ad omnia vti potes, nihil tibi denegabit.
13 *Atque adeò l.e.n.i.exp.*) [D] Quia & audacter & artificiosè binos amores duorum adolescentium, & binas nuptias in vna fabula machinatus est: & id extra præscriptum Menandri, cuius Comœdiam transferebat: idcirco aliud in proscenio, aliud post scenam retulit: ne vel iusto longior fieret, vel in eandem propter rerum similitudinem cogerentur. *Longum est*) [S·D] Longus significat longinquitate productum, diuturnũ: vel procerũ. estque temporis, vel loci. Ex quo nomine pulchrum est, quod dicitur, ne longus sim, ne longum sit, ne

Al.[me:int.ma.apud]. *Séquere hàc [me intus: apud] Glycérium est nunc. tu* adrastw 14
Daue abi domum.

Própera, accérse, hinc qui aúferant eam. quid stas? quid cessas? D. *eo.* {astrs alts 15

CALLIOPIVS.

* L. Hoc ad spectatores dicitur.
* Laetus Comoediae exitus.

* *Ne expectêtis, dum éxeant huc.* * *intus despondébitur.* ffffft- 16

Intus transigêtur, siquid est, quod restet. Plaúdite. ffffv 17

CALLIO'PIVS RECE'NSVI. diij 18

longum faciam. Ad quos loquẽdi modos proximè accedit, quod dicũt Latini, longum est, vel longum esset. Cic. in Verr. De omnibus lõgum est dicere. Ibidem, Longum est, & non necessarium commemorare, quae apud quosque visenda sunt tota Asia. Pulchrum quoque ex nomine est, quod Latini dicunt, Nihil mihi longius est, pro nullius rei tanta cupiditate, aut expectatione teneor. Cic. Famil. xi. Quem cùm obiurgarem, quòd parum valetudini parceret, tum ille nihil sibi fuisse longius ait, quàm vt me videret. Idẽ in Verr. Act. vii. Nihil ei longius videbatur, quàm dum illud videret argentum.

14 *Sequere me hac intus: a. Glyc. est*) D Iam post scenam itur: quia vlterius in proscenio nihil agitur. *Tu Daue abi d.*) Hi versus, vsque ad illum, Gnatam tibi meam Philumenam vxorem, negantur Terentii esse: adeò vt in pluribus exemplaribus bonis non inseratur.

16 *Ne expectetis*) V Clauditur Comoedia. Reliqua, sicut & Horatius ad Pisones consuluit, in scena non peraguntur, atque causa Pamphili tanquam primaria magis quàm Charini transigitur. *Ne expectetis*) D Mirè dicit, latenter se laudans. quo verbo auidum adhuc audiendi populum, adeóque cupidum & intentum ostendit, vt finem Comoediae euenisse non senserit. *Intus despõdebitur*) M Gellius lib. iiii. sic ait, Caesar postquàm filiam Cn. Pompeio desponderat, primùm coeperat Pompeium rogare. Exitus Comoediae laetus est, & sedationem habet affectuum, qui non crescunt ad Tragicã perturbationem & scelera, quae mediocritatem nullam accipere possunt. Idcirco in summas perturbationes Tragoedia desinit, docens nos cum ratione id fugere, quod sua prauitate in cladem trahit, & odium parit vehementissimum. non enim ad seditiones & discordia. sed ad pacem & concordiam nati sumus: qua nihil est humanae naturae vsuique accommodatius: quoniam, vt inquit Salustius, concordia res paruae crescunt, discordia verò maximae dilabuntur. Et Cicer. in Officiis sic praecipit, Meo quidem iudicio, paci quae nihil habitura sit insidiarum, semper est consulendum. Comoedia illos habet affectus, qui facilè ad eam mediocritatem rediguntur, quae virtus morum appellatur: non enim est virtus expurgatiua sed gradus ad illam atque iter. Sic namque disponit per assuetudinem humanas cupiditates, vt Heroicam virtutem suscipiant. Ab extremo certè ad extremum, sine aliquo medio ire non possumus: & sic est viuendum, vt bene sperare possimus Plato lib. i. de Rep. sic ait, Qui nullius iniuriae sibi conscius est, huic iucũda spes semper ad est optima senectutis nutrix. Quapropter Pindarus cecinit, Eum qui bene viuit, dulcis spes comitatur, cor nutriens, senectutémq. fouens.

Intus transig. si q. e. q. r.) D Artificiosè Poeta 17 haereditatis iustam petitionem ex Critonis persona praetermisit, quae ei Glycerio cognita iure tribuebatur: ne vel paruo rei Critonis tractatu, aut defraudatione Glycerii infuscaretur finis fabulae ad laetũ exitũ spectãs. *Si quid est, q. r.*) Quia narratione dignum nõ est quod Charinus rogat. *Plaudite*) V Hoc verbo veteres Comoediae finiebãtur, & sic Fabius in sexto ait, Cùm ventũ est ad illud ipsum, quo veteres & Comoediae & Tragoediae clauduntur, Plaudite. B Horatius in arte, Donec cãtor, Vos plaudite, dicat. Acrõ interpres: Cãtor, id est, actor. Cantorem voluit appellari. qui in fine dicit, Plaudite.

Calliopius recensui) Erasmus enarrans ve- 18 terem paroemiam, Nihil aduersum, Haud scio, inquit, an alius fuerit, qui recitaret versus, alius qui gesticularetur. Apparet enim vnum aliquem fuisse recitatorem, cuius est illa vox in calce Comoediarum. Calliopius recensui, ex quibus Erasmi verbis Recensui videtur hoc loco pro recitaui non pro recognoui positum.

14 [Terentii] Evnvchvs

15 Acta ludis Megalensib. [L. Posthvmio, L. Cornelio] Aedilib. Cvrvlibus. [Egit] L. Ambivivs Tvrpio, 16 L. Attil. Praenestinvs, [tibiis dvabvs dextris. Graeca Menandrv facta secvnda. Modos fecit Flaccvs, 17 M. Valerio, C. Fannio] Coss. 18

Go. [Publ. Terent. Afric.]
Go. [L. Posthumio Albino. L. Cornelio Merula].
Go. [Egêre].
Go. [Modos fecit Claudius Flaccus Claudij filius. tibijs duabus dextra & sinistra. Acta secūdò est. Græca est Menandru. Edita M. Valerio Messala. C. Fannio Strabone].

AELII DONATI PROLEGOMENA IN TERENTII EVNVCHVM.

HAEC masculini generis nomine nuncupata fabula est, Eunuchus : & est Palliata Menandri vetus. quam ille author de facto adolescentis, qui se pro eunucho deduci ad meretricem passus est, nominauit. Itaque ex magna parte motoria est. Atque in hac Comœdia qui personam Parmenonis actor sustinet, primas habet partes. Secundæ sunt Chæreæ. Tertiæ ad Phædriam spectant. Huius Prologus sanè est concitatior. Nam & obiicit crimina aduersantibus: & comminatur in posterum: & accusatoriè narrat iniuriam Terentio factam: & ad vltimum tumultuosè, & cum magna inuidia defendit Poëtam. Hæc & πρότασιν, & ἐπίτασιν, & καταστροφὴν ita æquales habet, vt nusquam dicas longitudine operis Terẽtium delassatum dormitasse. Actus sanè implicatiores sunt in ea, & qui non facilè à parum doctis distingui possint. ideò quia tenendi spectatoris causa vult Poëta noster omnes quinque actus velut vnum fieri: ne respiret quodammodo, atque distincta alicubi continuatione succedentium rerum, ante aulæa sublata fastidiosus spectator exurgat. Acta planè est Ludis, Megalensibus, L. Posthumio, L. Cornelio Aedilibus curam ædium habẽtibus: etiã tunc personatis L. Numidio Posthumo, L. Ambiuio Turpione: itẽ modulante Flacco Claudio tibiis dextra & sinistra ob iocularia, multa permista grauitate. Et acta est tantò successu, ac plausu, atque suffragio: vt rursus esset vendita, & ageretur iterum pro noua: próque ea pretium, quod nulli ante ipsam fabulam contigit, octo milibus sestertiûm numerarent Poëtæ. Prouerbia multa sæpe pronuntiata, & cantica sæpe mutatis modis exhibita sunt. [illegible] nusquam habet, sed suis tantùm personis vtitur. In hac Terentius delectat facetiis, prodest exemplis: & vitia hominum paulò mordaciùs, quàm in cæteris, carpit. Exempla autem morum hîc tria præcipua proponuntur, Vrbani scilicet, Parasitici, & Militaris. Hæc edita tertiùm est, & pronuntiata Terentii Eunuchus : quippe iam adulta commendatione Poëtæ, ac meritis ingenii notioribus populo. Facta autem ex duabus Græcis vna est Latina. Nam ex Eunucho, & Colace Menandri fabulis, hæc Eunuchus Terentiana scripta est, non sine crimine, quòd multa in hanc translata sint ex multis Poëtis Latinis : quod totum, per Prologum purgat, atque defendit.

FABVLÆ INTERLOCVTORES.

Phaedria	*adolescens.*	Chremes	*adolescens rusticus.*
Parmeno	*seruus.*	Antipho	*adolescens.*
Thais	*meretrix.*	Doryas	*ancilla.*
Gnatho	*parasitus.*	Dorvs	*eunuchus.*
Chaerea	*adolescens.*	Sanga	*lixa.*
Thraso	*miles.*	Sophrona	*nutrix.*
Pythias	*ancilla.*	Laches	*senex.*

IDIOMATA PERSONARVM, ET ETYMOLOGIAE EX ERASMO ROT.

LACHES à sortiendo, siue ab intendendo actionem iniuriarum, pius in filios & vehementi ingenio. Phædria, ab hilaritate morum, cordatus adolescens, & cum morbo suo pugnans. Chærea à gaudio, ephebus ad quiduis audax, incogitans, & impotenter amans. Parmeno, quòd sedulò adsit domino suo, callidus, & osor meretricum. Dorus, quòd dono mittatur Thaidi. Thais à pauone videtur dicta, addita aspiratione. Inducitur cordata & ciuilis, ac inter meretrices probis moribus. Doryas, ab hasta, quòd in bello capta sit. Pythias ob calliditatem, aut quod omnia percontetur. Thraso, à confidentia fingitur stolidus & arrogans. Sanga à σάττω, hoc est à componendis sarcinis dictus videtur. Fingitur liber ac domini contemptor, quales ferè coqui. Gnatho, à mandibula vt edax. Fingitur assentator & callidus. Chremes adolescens ruri educatus, eóque ciuilium blanditiarum insolens, & artium imperitus. Antipho, quod obuius appareat.

C. SVLPITII APOLLINARIS PERIOCHA IN EVNVCHVM.

Vers. gen. Senarij, siue iambici trimetri acatalectici.

SORÓREM falsò dictitátam Tháidis, iffisp
Al. [aduexit] *Idípsum ignórans miles sabdúxit Thrasó:* issisi
Ipsíque donat, erat hæc ciuis A'ttica. sbsip
E ídem eunúchum, quem émerat, tradi iubet iffisp
Tháidis amátor Phǽdria, ac rus ipse abit, disisp
Thrasóni orátus bíduum concéderet. issisp
Ephêbus frater Phǽdriæ puéllulam issijp
Cùm deperíret, dono missam Tháidi, sissi

1 *Sororem fal.)* [B] Hæc Pamphila nominatur in Comœdia. *Dictitatam Th.)* [S.D] A dico duo freqnentatiua sunt, significatione multùm inter se diuersa: scilicet dictitare, & dictare. Dictitare autem est frequenter dicere, & narrare, vel frequenti & crebro sermone dissipare, & diuulgare. Cic. pro Domo sua, Cuius aduentu fore vtilitatem dictitabant. *Dictare* est dicere, quod alter scribens excipiat, & manu stylóque notet. Cic. ad Q. fratr. Hæc inter cœnam Tironi dictaui. Idem ad Att. 11. Hæc dictaui ambulans,

2 *Miles abd. Thr.)* [B] Secunda scena narratur vbi emerit eam Thraso. *Ipsique donat.)*
3 Ipsi, Thaidi. *Eidem Eunuchum.)* Eunu-
4 chus, castratus, dicitur ab εὐνὴ, quod est, cubile, ἔχω, custodio. Nam id genus hominum adhibebatur seruandis regum cubilibus.

5 *Thaidis amator Phædria.)* [S.D] Is est amator, vel amans qui aut probanda animi inductione amat: aut amore Venereo ardet. Diciturque amator noster, pro amator nostri: idque eodem loquendi modo, quo dicunt Latini, obtrectator noster, vel laudator noster, pro obtrectator nostri, vel laudator nostri. Cic. ad Att. 1. Lucius Papirius Pætus vir bonus, amatórque noster. Idem Famil. VII. Viuam tecum multùm, & cum communibus nostris amatoribus. Id est, cum his qui te, & me amant: vel qui vtrique nostrûm amici sunt.

Thrasoni or. bid. conc.) Id est, abesset bidui, 6
vel duorum dierum spatio Thrasonis causa, & gratia. Vel Thrasoni biduo cederet.

Ephebus fr.) [B] Chærea vocatur in fabula. 7
Cum deper.) Deperio hìc impatienter a- 8
mare significat. Aliquãdo inter hoc verbum & casum eius, præpositionem ponunt Latini. Hieronymus lib. 11. Regũ. Factum est vt Thamar adamaret Ammon, & deperiret in eam valde. [S.D] Deperire posuerũt antiqui pro impotenter amare. Plautus in Mil. Meretricem ingenuam deperibat mutuó. Idem in Cistel. Is amore miserè hanc deperit mulierculam. Idem in Amphitry. Nunquam ædepol quenquam mortalem credo ego vxorem suam sic efflictim amare, perinde vt hic te efflictim deperit. Antiqua fuit hæc depereundi significatio. Vsitatùs verò pro perire ponitur. Cic. ad Att. 1. Nunc si me amas, si te amari à me scis. enitere per amicos, clientes, hospites, libertos denique, ac seruos tuos vt scheda

ne qua

9 ſſäſſ *Ornátu eunúchi indúitur. suâdet Pármeno.*
10 ddſſ;p *Intróijt. vitiat. vírginem. ſed A'tticus*
11 ſiſiſp *Ciuis repértus frater eius, cóllocat.*
12 aiſiſi *Vitiâtam ephébo. Phǽdriam exórat Thraſó.*

ne qua depereat. *Dono miſſam Th.)* Dono mittere, & dono dare aliquid alicui, elegantes ſunt, & crebræ Larinis locutiones. Terentius in hac Comœdia, Hanc tibi dono do.

11 *Frater eius)* B Chremes ruſticus adoleſcēs. *Collocat Vit. eph.)* S. D Præter alia multa loquendi genera, quæ à Collocare manāt, proprium eſt vnum, pro in matrimonium dare. Et dicimus collocare filiam: vel filiam alicui, vel in matrimonium, vel collocare nuptui, aut nuptum. Cic. de Inuent. Pub. Scipio Corneliam filiam Tiberio Graccho collocauit. Idem in Brut. Cuius Caii filio filiam ſuam collocauerat, & affinitate ſeſe deuinxerat. Item de Diuinat. 1. Cùm vellet ſororis ſuæ filiam in matrimonium collocare.

Phædriam exorat Thr.) B Vt in partem 12 amoris recipiatur, vt in parte aliqua hæreat apud Thaidem. Hæc Eunuchus tanta felicitate traditur acta, & plauſu, vt iterata, æquè conſtiterit octo milibus ſeſtertiūm, ác noua.

AELII DONATI ARGVMENTVM in eandem.

RAPTA quædā ex Attica virgo nobilis, atque adducta eſt Rhodum: ibíque matri Thaidis meretricis ab amico dono data eſt, & educata velut ſoror vnà cum filia Thaide. Sed Thaïs relicta matre, Rhodo cum amatore quodam Athenas ſe contulit: ab eóque hæres inſtituta mortuo, mox à Milite Thraſone diligebatur nimis. Qui cum Athenis profectus matrem Thaidis mortuam Rhodi comperiſſet, & eam virginem, quam diximus, ab hæredibus mortuæ animaduertiſſet vænum eſſe propoſitam: quamuis ignarus rerum omnium, emit tamen: & dono amatæ Thaidi vexit Athenas. Verùm poſtquàm adueniens riualem Phædriam apud amicam reperit: quem per eius abſentiam ſibi meretrix conciliarat: affirmauit ſe non antè daturum promiſſam virginem, quàm Thais foras æmulum pepuliſſet. Illa igitur, etſi amaret Phedriam, cupiditate tamen recuperandæ virginis & ciuis Atticæ, & quam à paruulo vt ſororem dilexerat, excludit Phædriam. Hinc ille primò iraſcitur: pòſt acceepta ſatiſfatione, à Thaide lenitur & in bidui ſpatium ſpontè concedens militi, rus proficiſcitur: ſtatimque, ne ab æmulo muneribus ſuperaretur, eunuchum & puellā Parmenoni iubet abiens ad Thaidem deducere. Verùm Chærea frater Phædriæ tunc ephebus, viſa in via virgine, inflammatur amore eius. Atque eò euaſit vehemēti ardore, vt pro eunucho ipſe deduceretur ad Thaidē. Hac occaſione vitiata virgo, & mox ciuis, & nobilis cognita, datur vxor Chæreæ. Phædria verò & miles riuales, ambo concordes per paraſitum redditi, communi amica ſine certamine potiuntur. In primo actu Phædria excluſus à Thaide, & ſecum primò & mox cum Parmenone conqueritur fortunas ſua: & ad poſtremum coràm accuſat Thaidem. rurſus permulcetur ab eadem, & voluntate digrediens, rus ſeſe conceſſurum in ſpatiū bidui eſſe promittit. Secundus actus profectionem Phædriæ continet delegantis ſeruo deductionem eunuchi, & puellæ ad Thaidem. Tum paraſitum loquentem, per quem virgo à milite dono amicæ miſſa eſt. Tum interuentum Chæreæ amantis virginem, eiuſdémque cū Parmenone conſilium de eadem potienda per fallaciam: quia pro eunucho ipſe ſupponitur Thaidi. Tertius actus characterem exprimit militis & paraſiti per ridiculum colloquium. Tum inuitationem ad cœnam Thaidis. Tum oblationem velut eunuchi Chæreæ, & puellæ ex Aethiopia per Parmenonē factam. Tum verba Chremetis ad Thaidem venientis, perductíque ad militem. Antiphonis Chæreǽque colloquium de vitiata per dolum virgine. In quarto actu Doryas nunciat iurgium inter militem, & Thaidem: tum reditum baber xe villa Phædriæ: & querelam Pythiæ de vitiata virgine apud Phædriam: & eundem ſtupētem quod audiebat. errorem ebrij Chremetis: & verba petulantia Thaidis aduerſum militem, & militis aduerſum Thaidem: parata prælia, ridiculéque depoſita. Quintus actus hæc continet, querelam Thaidis de vitiata virgine. primò cum Pythia, poſteà cū ipſo Chærea: tum interuentum Chremetis atque nutricis: tum perturbationem Parmenonis per dolum Pythiæ, atque eius indicio per ſenem, qui rure tunc aduenerat, confirmatas nuptias. & ad vltimum, reditum in gratiam militis cum Phædria & Chærea.

ARG. M. ANTONII MVRETI.

CIVIS quidam Atheniēſis filium habuit,cui Chremeti,& filiam,cui Pamphilæ nomen fuit.Is Sunii,quod oppidum eſt maritimum haud procul Athenis,rus habebat: in quo cùm aliquando verſaretur,Pamphila adhuc infantula à prædonibus capta eſt.Ab eis illam redemptam mercator quidam Rhodius meretrici,quam amabat,dono dedit. in cuius ædibus ita educata eſt,vt Thaidis,quæ huius meretricis filia erat,facilè ab omnibus crederetur ſoror.Hæc Thais maternam(vt fit)viuendi rationem inſecuta,cùm iam ad eam ætatem perueniſſet,vt & amari,& amare poſſet,hoſpitem,quocum rem habebat,Athenas ſecura eſt; qui haud ita multò pòſt moriens ſatis amplas ei poſſeſsiones reliquit. Ipſa tamen nihilominus peſtexit corpore facere,quem inſtituerat,quæſtum.intereà miles Thraſo nomine,ad eam adiecit animum,cúmque cum ea per aliquod tempus conſueuiſſet,in Cariam profectus eſt.Thaidis mater per eos dies vitam cum morte commutauerat: fratérque ipſius Pamphilam venalem propoſuerat,ſperans eam,quòd & formoſa eſſet,& fidibus ſciret,præclarè à ſe venditum iri,fortè accidit,vt eo ipſo tēpore Thaidis amator miles eſſet Rhodi:qui, harum omnium rerum inſcius,Pamphilam emit:vt eſſet,quod amicæ,Athenas reuerſus, dono daret.Thais,profecto milite,aliam conditionem quæſierat,adiúxerátque ſibi Phædriam,adoleſcentem Athenienſem,Lachetis filium.Inaudiuerat interim etiam aliquid de Pamphila: iámque cum fratre ipſius Chremete aliquoties collocuta,eò peruenerat, vt non dubiis indiciis intelligeret,ſororem illius eſſe,quæ ſecum in maternis ædibus educata foret. Summopere cupiebat igitur occaſionem ſibi aliquam dari,qua Pamphilam ſuis reſtitueret, eodémque facto & puellam ſummo afficeret beneficio,& propinquorum illius amicitia fortunas conſtabiliret ſuas.Redit miles:ſed cùm cognoſſet de amore Phædriæ,puellam ſe, niſi eo repulſo,daturum negat.Thais,quid ageret,neſcire:nam & Phædriam amabat ex animo, & Pamphilæ recipiendæ gratia quiduis ſibi faciundum putabat. tandem, cùm ſperaret, ſe poſteà facilè conſilium ſuum ei ipſi cuius animum offenderet, probaturam Phædriam, vt militi gratificaretur,excludit. poſtridie accerſito ei,atque ægreferenti,tandē ſe purgat, multíſque precibus ab eo impetrat,vt,per biduum, priores partes habere Thraſonem, fineret: vbi primùm eripuiſſet puellam,nihil ſibi cum illo ampliùs fore. Phædria, vt huius bidui moleſtiam æquiore animo ferret,rus ſibi abeūdum eſſe ſtatuit itaque abiens negotium dat ſeruo Parmenoni,vt eunuchum,& Aethiopiſſam,quos illis diebus Thaidi emerat, ad eam ducat.Dum ſe hic ad imperium heri exequēdum comparat,Thraſo quoque Gnathoni paraſito ſuo Pamphilam tradit,vt eam ad Thaidem deduceret.Eam Chærea Phædriæ frater natu minor in via conſpicatus,tanto ſubitò illius amore correptus eſt,vt nihil penſi haberet,dum ea potiretur.Itaque de Parmenonis conſilio (cùm ea facillima ratio videretur) eunuchi habitu indutus,in domum meritriciam pro eunucho deducitur.Thais ad cœnam cum milite proficiſcens,ei ſoli puellam credi iubet.Cui cùm ille per vim vitium obtuliſſet, educit ſe foras,ſéque dat,quantum poteſt,in fugam. Hic turbæ admirabiles concitantur. Phædria mutato conſilio in vrbem reuerſus,incidit in ancillas Thaidis,à quibus miris modis exceptus eſt,cùm dicerent iniquè ac perfidè feciſſe eum,qui pro eunucho adoleſcentem ſuppoſuiſſet,à quo eſſet puella ingenua vitiata.Hic primò admirari,& negare factum,donec adducto in rem præſentem Doro eunucho,ex illius oratione,quid frater feciſſet, intelligit. Tandem cùm agnita eſſet Pamphila Chremetis ſoror, eam Chærea de patris ſui Lachetis voluntate ducit vxorem.Thais Lacheti ſeſe dat in clientelam. Thraſo diu illuſus, tandem, vt apud eam aliqua in parte hæreat,beneficio Gnathonis obtinet.

ARG. PH. MELANCHTHONIS.

COMOEDIAE, vt hominum vitam, caſus, conſilia imitentur, pericula continent: quòd & cōſiliis, & fortunæ, in periculis maximè locus eſt.Itaque cùm diſcutere periculum ratione contendant perſonæ,varia finguntur conſilia,in quibus alia falliunt,alia felicia ſunt.Sæpe plus caſus poteſt,quàm ratio.Dominatur ferè in rebus fortuna. Superiori fabula propoſuit modeſti adoleſcentis exemplum:is de officio ſuo honeſtè conſultat.Hic nulla ſunt honeſta exempla,nullum honeſtum conſilium. Nam meretricii amores deſcribuntur:vt hoc exemplo cernant iuuenes,tanquam in ſpeculo,amentiam huiuſmodi amatorum. Eſt autem duplex propemodum fabula.Propterea geminum argumentum recenſeo. Primas Thraſo in hac fabula tenet.Et cùm pollicita eſſet Thais,facturā ſe ſui copiam dies aliquot, fallitur is tamen: eáque PROTASIS fabulæ eſt.cū Thraſone confertur Phædria: niſi enim riualem haberet Thraſo,nihil periclitaretur in amore. EPITASIS fabulæ eſt, cùm

cùm minatur ille se oppugnaturum vi ædes Thaidis. CATASTROPHE ridicula est: Nam Thraso iam fractus, precibus impetrat, vt aliqua saltem in parte apud Thaidē hæreat. Porrò quia hæc fabula varia est, multúmque habet turbarum, casu exoritur alius tumultus: vitiatur virgo, quam Thaidi miles donarat. Sed est læta eius quoque periculi catastrophe. Nam vxor datur hæc adolescenti qui eam compresserat. Vt Thrasonem ridiculum amatorem fingeret addit Gnatonem, qui eius mores mirificè depingit, vt ardelionem agnoscas. In superiori fabula plurimæ sunt consultationes, & tota ferè consistit in genere deliberatiuo. Hic plus est expostulationum, & accusatorio seu iudiciali generi similior est. Nullum autem vitæ genus est, vbi non plurimum Thrasonum reperias: neque vlli ferè rebus humanis perniciosiores sunt, quàm id genus, si contingat imperare. In templis, In aulis, in rebus publicis omnibus omnia miscent, vt emereantur vulgi plausum. Quare diligenter est intuenda, contemplandáque Thrasonis imago in hac fabula, vt discas, quàm sint inepti, quàm nihili ardeliones isti: somnia veriùs hominum, quàm homines dicas. refert autem conferre cum hac similes alicubi descriptiones: qualis est apud Martialem Attali, apud Catulum Suffeni. nec piget ascribere, vt ediscant pueri. Ad varum, Suffenus iste Vare, quem probè nosti, Homo est venustus, & dicax, & vrbanus. Idémque lōgè plurimos facit versus: Puto esse ego illi milia aut decem, aut plura Perscripta, nec sic, vt fit In palinxysto, Relata: carthæ regiæ, noui libri. Noui vmbilici, lora rubra, membrana Directa plumbo, & pumice omnia æquata. Hæc cùm legas, tū bellus ille, & vrbanus Suffenus, vnus caprimulgus, aut fossor Rursus videtur: tantum abhorret ac mutat. Hoc quid putemus esse? qui modò scurra, Aut si quid hac re tristius videbatur, Idem infaceto est infacetior rure. Simul poëmata attigit, neque idem vnquam Æquè est beatus, ác poëma cùm scribit: Tam gaudet in se, támque se ipse miratur. Nimirum idem omnes fallimur, nèque est quisquam, Quem non in aliqua re videre Suffenum Possis. suus cuique attributus est error. Sed non videmus manticæ quid in tergo est. In Attalum, Declamas bellè, causas agis Attale bellè. Historias bellas, carmina bella facis. Componis bellè mimos, epigrámmata bellé. Bellus Grammaticus, bellus es Astrologus. Et bellè cātas, & saltas Attale bellè. Bellus es arte lyræ, bellus es arte pilæ. Nil bene cum facias, facis attamen omnia bellé. Vis dicam quid sis: magnus es ardelio.

Ἀδηλον.

MERETRIX adolescentem cuius mutuo amore tenebatur, exclusit: eíque reuocato, exclusionis causas reddidit. Eius frater, minor natu, virginem, quam miles meretrici dono miserat, amare cœpit, deductúsque in domum meretricis pro eunucho, vitiat. Re itaque cognita, cùm illusam se meretrix doleret, ab eodem adolescente placatur. Interuētúque fratris eius ciuem cognitam Atheniensem, duxit vxorem: miles quoque in partem meretricii amoris receptus illuditur.

PROLOGVS.

ARG. [M] Hic prologus idem ferè habet argumentum quod primus: & Poëtæ multiplex ingenium, varietatémque explicat. [D] Vnde attendenda illius copia, quòd in tot prologis de eadem causa ijsdem ferè sententiis, varis verbis vtitur. [P] Defensor igitur Poëtæ Calliopius introductus, hunc prologum, quemadmodum & præcedētem, in maledicum & detractorem L. Lauinium pronuntiat, captādo multifariam spectatorum beneuolentiam. [L] Est verò concitatior prologus. nam primò obijcit vitia quædam aduersario, illum in contemptum adducens: deinde Poëtam defendit: [P] diluítque aduersarij accusationem, ostendens etiam veteres quoque talia fecisse, qualia in Terentio carpere nititur. [V] Est autem sic ἀνασκευαστικός, vt συστατικὸν hic: quod est, sic Poëtam à calumnijs defendit, vt de meliore nota eundē populo commendet. [M] Illique beneuolentiam paret, & odium faciat aduersario, quem ignorantiæ accusat & terret, metum incutiens taxationis & censuræ. Tādem statu absoluto vtitur & confessione: & cum silentio audiant petit, quid sibi velit hæc Comœdia, quod vtile est spectatoribus, & decet In primis claris quippe ingenijs fauendum est, quæ moribus consulunt, & in medium laborant. [Mu] Quia verò hic prologus anaphoricus est magnáque ex parte criminationes In Lauinium continet, quæ quidem libenter audiri non solent, ideirco sibi auditorum animos insinuatione præmollit.

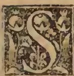
Versuum genera. Senarij sunt iambici trimetri acatal.

Excusat cur in aduersarium inuehatur. L Captat beneuolentiam ab officio: & inuidiá facili interpretatione in aduersarium refert.

* Mu. Relatio est ad sensum, non ad verbum.

Bemb. [Existimauit esse, sic existimet.] siiisp.

* Dictum, in L. Lauinium.

I QVISQVAM *est, qui placére [se]* ssiai
stúdeat bonis *Bembus tollit [se], sed versus non constaret.*
[Quamplúrimis,] & mínime multos sidssp
lǽdere: *Go. [Quàm plurimu,] id est, potius quàm malu.*
* *In his Poëta hic nomen profitêtur suum.* iisdsp
Tum si quis est, qui dictum in se inclementius sissp
[Existimat esse, sic existimet: sciat.] saisip
Respònsum, non [dictum esse, quia læsit prius,]* sssbsp

Bemb. [dictum: quia læsit prior:] ssisip: E [dictum esse: quale sit, prius], ssijp.

1 *Si quisquam)* V Exordium, quo captat beneuolentiam à persona Poetæ innocentis. *Qui pl. se stud. b.)* S. D Ostendimus suprà multiplicem Studendi vsum. Non tamen exempla dedimus, cùm ponitur cum alio verbo. Hic igitur dabimus. Cic. Famil. XIII. Quod fieri vehementer studeo. Idem de Orat. I. Qui studeat omnium rerum vim, naturá, causasque nosse. *Si q. e. q. pl. se st. b. Quàm plurimis.)* MU Iampridem admonuit Æmilius Ferretus, Quàm plurimis, hoc loco duas esse dictiones: sensúmque esse, Si quisquam est, qui suum studium eò referat, vt bonis potiùs, quàm vt plurimis placeat &c. Deest igitur particula Potiús: vt in illo Plauti ex Rudente, Certum est moriri, quàm hunc pati lenonem in me grassari. Sic etiam sæpe loquuntur Græci. Homerus, Αὐτοῦ ἰχθυόεντ' ἐν κύκλῳ ἐπαγρέμεν, ἢ ποτὶ τοῦδε. Idem βούλομ' ἐγὼ λαὸν σῶν ἔμμεναι, ἢ ἀπολέσθαι. Alexander in epistola ad Aristotelem, ἐγὼ δὲ βουλοίμην ἂν ταῖς περὶ τὰ ἄριστα ἐμπειρίαις, ἢ ταῖς δυνάμεσι διαφέρειν. Contrà quæ hic particula deest, ea sæpe aliis in sermone Latino locis redundat. Cicero in Diuinatione, Tamé eos defendes, qui se ab omnibus desertos potiùs, quàm abs te defensos, esse malunt? Plautus Sticho, Si manere hic sese malint potiùs, quàm aliò nubere. Terentius Adelphis, Quin, quicquid possem, mallem auferre potius in præsentia. Vlpianus, Si actor malit dominum potiùs ronuenire. Palladius de insitione, Malo operam eius expectare potiús, quàm timere.

2 *Et minime multos lædere)* Id est, ea cautione adhibita, ne malos lædat. Multorum enim nomine malos intelligebant, authore Festo: & facit huc illud Biantis, οἱ πλεῖστοι κακοί. S. D Lædere non semper est, cùm vulnus infligitur: propriè enim est iniuria, vel contumelia afficere: & ad omne insectationis genus transfertur. Cic. Famil. I. Verebar non eos, qui se læsos arbitrarentur. Idem, Quos tu Reipublicæ causa læseras. Idem, Ptior lex nos nihil lædebat.

3 *In his Po. h. n. pr. s.)* Id est, ex his se vnum esse dicit. D Cum dixisset Quisquam, intulit In his. & alibi, Cuius mos maximè est consimilis vestrûm, hi se ad vos applicant. V Oratio est sensu, non voce cõgrua. Dixit His pro talibus. nam Quisquam ad multos pertinet. *Profitetur)* MU Metaphora est à re militari: propriè enim dicitur hoc in militibus nomina dantibus in militiam. *Inclementius)* D Pro inclementer: vt, Iam senior, sed cruda deo, viridísque senectus. *Dictum in se inclementius)* MU Dicere inclementer, antiquum est. Plautus, Cur inclementer dicis lepidis literis, Lepidis tabellis, lepida conscriptis manu?

4 *Tum si quis)* V ἀνθυποφορὰ innocentiæ per διήγησιν, qua et aduersarium L. Lauinium calumniatorem Terentij perstringit. Innocens verò est, vt qui calumniatori tantùm respondet, & dicit Responsor est, non author: quod est, Sese tantùm expurgat & alios offendere non cupit, id quod naturæ lex quoque suadet. Porrò duo vitia in translatore Comico notat extremè mala. Prius quidé est in inepta translatione, quæ non tantùm bonam versionem, sed & commodam descriptioné exigit, iuxta Horatianum ad Pisones consilium. Lauinius autem vel bene versa malè descripsit, hoc est, nõ satis Latinè cõuertit, cuius exépium in ea Menandri Comœdia (cui titulus ab apparitione φάσμα est) editum esse perspicitur. Posterius verò œconomia in decoro. Siquidem in Thesauro Comœdia, priús reus causam dicit, quàm in ius vocatur, contra actionis forensis & iudiciorum ciuilium consuetudinem. *Tum si quis)* D Bene Si quis: cùm L. Lauiniú significet, ne vel ipsum à se læsum esse fateretur. Et Tum, prætereá. vt, Tum canit Hesperidum.

5 *Existimat)* Pro existimauit.

6 *Responsum, non d. esse)* Deest ei. vt in Phormione, Siquis quid reddit, magna habenda est gratia. *Non dictum esse)* Superius Dictum,

partic

7 dſaſſi *Qui bene vertendo, & [eas deſcribendo] malè, ex *L. Narratio. Bemb. [eaſdem ſcribendo].
8 ſiiſſi Græcis bonis Latinas fecit non bonas:

participium eſt: inferius, nomen. A quo etiam dicaces dicuntur, qui iocoſis ſalibus maledicunt. *Reſponſum. n. d. e.*) Figura πλοκὴ. nã Dictũ modò bis numero poſitum, hîc nomen ſignificat, ſuprà participiũ: vt in Heautontim. In quem quiduis harum rerum conuenit, quæ ſunt dicta in ſtultum. [B] Eraſmus in quodam dialogo hunc locum enarrans: Eſt inquit, locus in prologo Eunuchi, qui multos torquet. Nàm plerique codices ſic habent: Sic exiſtimet, ſciat, reſpõſum, non dictum eſſe, quia læſit prior. Qui. &c. In his verbis deſydero ſenſum argutum & Terentio dignum. Nec enim ideò læſit prior, quia malè vertit Græcas fabulas, ſed quia Terentianas carpſerat. Cùm eſſem Londini apud Thomam Linacrum, virũ ſic in omni genere Philoſophiæ doctiſſimum vt nihilo ſecius has Grammaticorum minutias ad vnguem calleat, oſtendit mihi codicem mira vetuſtate, in quo ſic habebatur ſcriptum. Sic exiſtimet, ſciat, Reſponſum, non dictum eſſe, quale ſit, prius Qui bene vertendo, & eas deſcribendo malè, Ex Græcis bonis, Latinas fecit non bonas. Idem Menandri Phaſma nunc nuper dedit. Sic autem ordinandus eſt ſermo, vt qualis ſit, indicet ſubiiciendum exemplum prioris dicti. Minitabatur ſe viciſſim reprehenſurum aliquid in fabulis eius, à quo fuerat reprehenſus. Atque id negat videri debere conuitiũ, ſed reſponſum. Qui laceſſit iacit dictum: qui regerit laceſſitus, reſpondet. Huius rei promittit exemplũ. Quale ſit, quod Græcis dicitur οἷον, Latinis quod genus. aut veluti, ſiue videlicet, aut puta, Deinde ſubiicit reprehenſionem, in qua Prius aduerbium, reſpondet ad alterum aduerbium, veluti diuerſum, quod ſequitur, Nuper: quẽadmodum pronomen Qui reſpondet ad dictionem Idẽ. Veteres enim Lauinii fabulas in totum damnabat, quoniã iam exciderant ex hominum memoria. In his quas nuper dediſſet, certa notat loca. Mihi videtur hæc germana lectio, vetúſque Comici ſenſus. Sed videamus, quo pacto metiẽdus ſit hic verſiculus, Ex Græcis bonis, Latinas fecit nõ bonas. Videri poſſet more veterum elidi s, vt ſecundo loco ſit anapæſtus, niſi caſus auferendi deſineret in is, natura longuam. Itaque ſubmota conſonante, nihilominus manet lõga vocalis. Videte quãtula res, nonunquam torquet homines etiam eruditos. Præpoſitio Ex pertinet ad finem carminis præcedentis. Qui bene vertendo, & eas deſcribendo malè, ex Græcis bonis, Latinas fecit non bonas. Ita nihil eſt ſcrupuli. Hæc vliſum nobis eſt ad verbum tranſcribere, vt ſtudioſæ conſuleremus iuuentuti.

Qui bene vert.) [D] Bene, pro valde. Et Vertendo, in linguam Latinam transferendo. 7
Plaut. Vertit barbarè. Aut Vertendo, corrumpendo. [MU] Lauinium ſignis notat. Ille, inquit, ardelio, qui tam multas fabulas vertendas ſumit, & nullam bene interpretatur: ille, qui nuper Menandri Phaſma tam ineptè conuerſum dedit: ille, inquam, læſit me prior. NANNIVS Carpit hîc Terentius anxiam interpretationem, quæ quaſi calculatrix, verbum verbo reddere curat: nec penſare pondera, ſed numerum quærit. quum Poëta imitari debeat, & potiùs paria quàm eadem facere, nonnunquam leuiter alludere, interdum procul reſpicere, ac ſubinde preſſioribus oculis intueri. Quod quum non faceret Lauiniùs iure inceſſitur, vt qui in deſcribenda imagine quam depingendam ſuſceperat, longiùs aberret. Eſt enim Deſcribere, idẽ quod depingere, & archetypi lineamenta reponere. Video autem in omni tranſlatione tria eſſe ſeruanda. Vt verba, quatenus licet retineantur. quale eſt, verbum verbo expreſſum. quod iſto in loco veſtitum appellabimus. Vt ſententia vbique incolumis maneat. quod pro corpore imputabimus. Denique, vt indoles incorruptè ſeruetur: quam (ſi libet) animam orationis nominare poſſes. Ea autem conſiſtit in ipſis figuris dictionis, & moratam actuoſámque ſententiã reddit. Multũ enim intereſt, an per διαπόρησιν, an per εἰρωνείαν, an interrogationem, inſultationem, optationem. vel affirmationem enuntiaueris. Iam ſuperiori ſæculo, quidam verba verbis ita admenſi ſunt, vt ſententiam deprauarint, non aliter quàm indocti pictores, qui operoſi in cultu effingendo, membra ſecundum veſtem diſtorquent: quum Appelles Parrhaſiúſque priùs nudũ corpus afformare, quàm amictum ſuperinducere ſoleant. In quorum numero Argyropylum reponas & Rufinum, alterum interpretem Ariſtotelis, alterum Gregorii Nazianzeni: de quibus verè id hemiſtichii dici poteſt, Dant ſine mente ſonum. Fit autem illud vel ex inſcitia, vel ex cacozelia. Quum enim ſententiã apprehẽdere nequeũt, verba reddunt: quaſi quod ipſi non intellexerint, alius ex illorum verbis intelligere queat. quum verba non minùs ex ſentẽtia vim ſuam & ſignificatum accipiant, quàm ſententiam conſtituant. Aliqui rurſus fidem exiſtimant

Idem Menándri Phasma nunc nuper dedit.
Atque [in] Thesáuro[ ]scripsit causam dícere*

* Id est, ceu prius excusat se, quàm agit actor.

Al.[in Thensauro]: [2] *[a Thesauro is]:al.[a Thesauru].*

à numero verborum non discedere. Alii aliquanto feliciores, verba simul & sententiam reponũt, sed indole prorsus extincta. Ex quorum translatione, quid author dixerit, vides: sed quomodo dixerit, non vides. Vis enim affectuum, gratia figurarum, lepor, venustas, elegantia, dignitas, acrimonia, argutíes nusquã apparet. Talis est haud dubiè Marsilius Ficinus, ex cuius quidem traductione sentimus quid Plato velit, sed ita, vt si ipse Plato legeret, pro suis non agnosceret. Vbi enim in Latinis heroica illa vis, & sublimitas grandiloqua? Vbi illa beata, nec tamen otiosa verborum luxuries? Mentior, nisi id statim iudicaturus es, lecto Platonis Axiocho ab Agricola verso. Est quidem opus illud adulterinum & è familia Platonis eliminatum: sed tamen dexteritate vertendi, ius legitimorum filiorum, & adoptionem emeruit. Qui igitur in reddendis verbis sententiam corrumpunt, monstra gignunt. Qui sententiam incolumem indole extincta afferunt, cadauer ædunt, vel (si mauis) sceleton. Omne auté punctũ tulit, qui tria ista officia absoluit. Pro exemplo adduci posset Angeli Politiani Moscus, vbi verbum verbo, sententia sententiæ, versus versui, seruatis iisdem numeris redditur. Sed quia operosius hoc est, ideò eruditissimi quique circa sententiam & indolem diligentiùs versantur, tenui verborũ cura habita. Qualis est Hermolaus Barbarus, atq; adeò ipse Cicero. Nec lõgè abest ab istis Gulielmus Budæus: religiosiores auté Erasmus & Rod. Agricola.

Phasma) [M] Id est, monstrum apparitio, spectrum, pro fabula. Et est μείωσις ad cõtemptum. *Idem Menandri Phasma nunc nuper dedit)* [D] τὸ αὐτὸ apparet pronuntiatũ, quasi hoc ipso admonuerit spectatorem quàm turpiter & imperitè hæc fabula scripta sit. & bene Nunc nuper: vt ex vicinitate facti ostendat nihil esse dicendum, quàm displicuerit hæc Comœdia L. Lauinij: propterea quòd res recens sit & omnes meminerint. Phasma autem, nomen est fabulæ Menandri, in qua nouerca suæ perducta adolescenti, virginem, quam ex vicino quodam conceperat, furtim eductam, cùm haberet in latebris apud vicinũ proximum, hoc modo secum habebat assiduè nullo conscio. Parietem, qui medius inter domum mariti ac vicini fuerat, ita perfodit, vt in ipso transitu sacrum locum esse simularet. Cùmque transitum intenderet sertis ac fronde felici, rem diuinam sæpe faciens, euocabat ad se virginem. Quod cùm animaduertisset adolescés primùm aspectu pulchræ virginis, velut numinis visu perculsus exhorruit: vnde Phasma est nomen fabulæ. Deinde paulatim re cognita, exarsit in amorem puellæ: ita vt remedium tantæ cupiditatis, nisi ex nuptiis non reperiretur. Ita ex cõmodo matris ac virginis, & ex voto amatoris, consensúque patris nuptiarũ celebratione finem accipit fabula. Vtrum ergo hoc dicat, quòd totam fabulam trãsferendo, læserit L. Lauinius? an hoc tãtùm de quo reprehendat: sed his signis velit ostendere quẽ dicat vitiosè Thesaurum composuisse: vt in Thesauro sit culpa, non in Phasmate? *Idem Men. Phasma n. n. d.)* Hanc fabulam totam damnat, vt apparet, silentio: Thesaurum verò, non totum, sed ex vno loco. *Nunc nuper d.)* Nuper, ex illis verbis est, quæ veteres propter ambiguitatem cum adiectione proferebant. Nam nisi adderet Nunc: hoc Nuper, olim pridem, & iam significasset. [M] Nuper significat non multò anté. Itaque cùm dicit Terentius, Nunc nuper, euidentiùs ostendit tempus, cuius esset recens memoria.

Atque in Thesauro scr. c. d.) [L] Thesaurus, Fabulæ nomen, quam vertit Lucius ex Menandro. [D] Thesaurum Latini veteres secundum Græcos, sine n, litera proferebãt. Arguit verò Terentius quòd Luscius contra consuetudinem litigãtium, defensionem ante accusationem induxerit: huiusmodi enim est Lucii argumentum. Adolescens qui rem familiarem ad nequitiam prodegerat, seruum mittit ad patris monumentum, quod senex sibi viuus magnis opibus apparauerat, vt id aperiret, illaturus epulas quas pater post annũ decimum cauerat sibi inferri. sed eum agrum in quo monumentum erat, senex quidam auarus ab adolescente emerat. seruus ad aperiendum monumentum auxilio vsus senis, thesaurum eum epistola ibidem reperit. Senex thesaurum tanquam à se per tumultum hostilem illic defossum retinet, & sibi vendicat. Adolescens iudicem capit: apud quem prior senex, qui aurum retinet, causam suam sic agit: Athenienses, bellum cũ Rhodiensibus quod fuerit, quid ego hic prædicem? & quæ contra naturam iurísque cõsuetudinem posita argumenta notat Terentius: quòd ille ordo potior erat, vt adolescens prior proponeret causam, qui petitor inducitur. [M] L. Lauinium in hoc errasse dicit Terentius, quòd personas introduxerit litigantes non ex formula iuris Ciuilis. partes enim actoris reo dedit. Adolescens enim

tanq

11 ablſp *Prius unde petitur aurum, quare ſit ſuum,*
12 ſdſſſ *Quàm [illic] qui petit, unde ſeſſet] theſaurus ſibi,*
13 ſdſſp *Aut unde in patrium monimentum peruenerit.*
14 ſſſſp **Dehinc ne fruſtretur ipſe ſe, aut ſic cogitet,*
15 ſſdſſ *Defunctus iam ſum: nihil eſt quod dicat mihi.*
16 ſdſip **Is ne erret, moneo: & deſinat laceſſere.*
17 baiſp *Habeo alia multa, quæ nunc [condonabitur:]*

E. Illic, vero Ille. Alias [illum]. R. [u ſit]. *L. Occupatio qua terret aduerſariū. *A Poëtę modeſtia beneuolētiam captat. G. [condonabimus]. S [condonabuntur] quanuis hoc verſui repugnet.

tanquam actor, probare debebat theſaurum ſuum eſſe: ſenex autem tanquam reus cauſam tutari ſuam: qui erat abſoluendus, ſi actor quod intendebat non probaſſet. Unde in iure Ciuili hæc eſt formula, Actore non probante, reus quanuis nihil præſtiterit, abſoluendus eſt. *Cauſam dicere*) S.D Cauſam dicere, aliquando eſt renuere, recuſare, repugnare: vt, hoc ſi me feciſſe comperies, non cauſam dico, quin me malè mulctes. Eſt etiam cauſam dicere, idem quod cauſam agere. Cic. in Verr. Act. vii. Cauſam ſibi dicendam eſſe ſtatuerat. Idem pro Deiotaro, Moueor etiam loci ipſius inſolentia, quòd tantam cauſam, quanta nulla vnquam in diſceptatione verſata eſt, dico intra domeſticos parietes, dico extra cōuentum, & eam frequentiā, in qua Oratoris ſtudia niti ſolēt.

11 *Prius unde p. aur.*) D Vnde, à quo. Virgil.-Genus vnde Latinum. Nam poſſeſſorem fecit priorem agere, quàm petitorem: quòd abhorret à conſuetudine & iuris, & litium. *Unde petitur*) MU In ciuilibus iudiciis petitor dicitur, qui in criminibus accuſator. Cic. pro Cæc. Prætor nunquam petitori præſtituit, qua actione illum vti velit. Reus autem vnde petitur: Idē primo de Orat. Homo ex numero diſertorum poſtulabat, vt illi, vnde peteretur, vetus atque vſitata exceptio daretur, cuius pecuniæ dies fuiſſet: quod petitoris cauſa comparatum non intelligebat, & cæt. Et in epiſt. Omnibus, vnde petitur, hoc conſilii dederim.

12 *Quàm ille*) D Deeſt Dicat. *Qui petit*) Aurum: id eſt, petitor. *Quàm ille qui petit*) Eſſet recta locutio ſi diceret, Quàm petitorē: aut Quàm illum qui petit. ſed, Quàm ille, maluit: vt ſubaudiamus, Cauſam dicat, per ζεῦγμα à ſuperiore figuratum.

14 *Dehinc.*) Si loquatur. *Dehinc ne fr. i. ſe*) B Dehinc nihil eſt, quod dicat aduerſarius. *Ne fr. ipſe ſe*) D παρὰ προσδοκίαν dicitur: ſed pòſt addit, *Aut ſic cog.*) Si taceat.

15 *Defunctus*) V Quod eſt, paucis aduerſarium notaui. Nam in recriminando propter beneuolentiæ reconciliationem modeſtior eſſe cupit. Quare per comminationem aduerſarium adhortatur, ne in incœpto pergat. *Def. iam ſum*) D σχῆμα ἐκπλήξεως ἀπειλητικόν. Id eſt, omni labore liberatus ſum, authoritate iam confirmata & inuiolabili. *Def. iam ſum*) Id eſt, iam egi fabulas meas: aut, iam deſtiti periclitari in edendis Comœdiis: aut certè, iam edidi quam tu reprehendis fabulam. *Defunctus iam ſum: nihil eſt q. d. m.*) Non ſit, inquit, de ſuis vitiis ſecurus propter vetuſtatem: nihilominus enim à me reprehendetur. *Defunctus*) MU liberatus: Virg. O magnis tandem pelagi defuncte periclis. Sic & apud Liuium, Defuncta morbis corpora. M Defunctus aliqua re is dicitur, qui eam illam Dpetegit. B Defungi apud Latinos peragere eſt. & finire: vnde defunctum vita, de functum labore dicimus. Eraſmus in paraphraſi epiſtolæ ad Timotheum ii. aptiſſimè eſt vſus hac voce, ſic inquiens. Vides vt qui militiæ ſacramentis ſunt addicti, rebus omnibus omiſſis, nihil nō ferant & agant, vt cū laude muniis ſuis defungātur. S.D Defungi interdum eſt non toto conatu nec magnopere aliquid accuſare, ſed eo tantùm animo, officio functi eſſe videamur, & quatenus ſatis ſit ad vitandam reprehenſionem, aut eme rendam veniam. Elegans ea eſt Defungendi ſignificatio. Vulgaris autem eſt, cum accipitur pro explicari negotio aliquo, aut moleſtia, & ei finem imponere. Sic rei exitum, & abſolutionē deſignat, ſiue bona ſit, ſiue mala.

Is ne erret, moneo) D σχῆμα ἐκπλήξεως. *Deſinat laceſſere.*) MU Id eſt, Irritare, prouocare. 16

Habeo al. m.) B Hic terret aduerſarium, taxationis & cenſuræ merum incutiens. *Quæ nunc condonabitur*) D Sic in Phormione, Argē tum quod habes, condonamus te. Nam & Dono, ablatiuo caſu iungebant veteres: Condono verò accuſatiuo. L Proinde vide ne Quis hic, pro Quæ legendum ſit. MU Et Dono, & Condono apud veteres cum duobus accuſatiuis conſtruebantur. Sic Hecy. Pro hoc nuntio quid te donem? quid? quid? neſcio. Plau. Moſt. Donabo ego te profectò hodie aliquid. *Quæ nunc condonabuntur*) S.D Cō donare interdum idem ſignificat, quod ſuū ſimplex. Interdum verò eſt remittere, concedere 17

Quæ proferentur post, si perget lædere ſiiſſp 18
Ita, vt facere instituit. * *Nunc quam acturi ſumus* iaaſſp 19
Menandri EVNVCHVM, *postquàm Aediles* illſſi 20
* *emerunt*,
Perfecit, ſibi vt inspiciundi eſſet copia. ſddſſp 21
Magistratus cùm ibi adeſſet, * *occœpta eſt agi.* iſaiſi 22
Exclamat, furem, non Poëtam, fabulam ſſiiſp 23

* L. Narratio qua defendit Poëtam.
* D. Octo millibus numûm.
* G O Antequàm fabulæ ante populū agerētur, agebātur priuatim apud Aediles.

cedere, vel parcerre. Pro donare. Cic. in Fam. A' te peto, vt eius filios, qui in tua poteſtate ſunt, mihi condones. Idem pro Roſc. Comœdo, Suam partem Roſcius ſuo nomine condonare potuit Flauio. Pro remittere, vel parcere. Cic. in Famil. Meam animaduerſionem, & ſupplicium, quo vſurus eram in eum, remitto tibi, & condono. Idē pro Mil. Non deprecaturi ſumus, vt crimen hoc nobis propter multa eius in Repub. merita condonetis.

19 *Nunc quam act. ſ.*) D Obliqua narratio facti ſecundum caſum accuſatiuum. V Narratio eſt, familiariter Græcis *καταδιήγησις*. Hac enim materia continetur, quæ in hac contro-

20 uerſia collocatur. *Aediles*) Ex inſcriptione *διδασκαλία* nominātur, & ab Ædilibus empta eſt octo millibus HS. quod eſt noſtræ monetæ ducentis & quinquaginta, aureis Rhenanis ciuilibus, vel ducentis coronatis. Eſt autem bis acta. Illinc quoque colligitur tempus Conſulibus notatum, vtpote 58. ante natum Chriſtum anno. acta eſt ludis Megalenſibus. Eſt & hîc argumentum Palliatum videlicet. Eſt & apparatus actionis per duas tibias dextras. *Poſtquàm AEd. em.*) D Mirè, cùm ordo melior videretur ſi ſic diceret, Poſtquàm Ædiles emerunt quam nunc acturi ſumus, perfecit ſibi, vt inſpiciundi eſſet copia. Emerunt autem mediam corripe. vt, Matri longa decem tulerunt faſtidia menſes. B Diomedes dicit veteres plerunque in tertia perſona finitiua, id eſt, indicatiui temporis perfecti, numeri pluralis, e mediam vocalem corripere ſolitos, idque ferè in verbis tertii ordinis: vt, legerunt, emerūt, & ſimilia, citātque hunc locum Terentii.

21 *Perfecit*) D Mirè, quaſi difficile & illicitum. V Hic notandæ ſunt circunſtantiæ, quis perfecit ſpectandi copiam. Vbi, in præſentia magiſtratus. Factum, cùm appelletur, & eſt velut hic *ἔλεγχος*: atque argumenta accuſatoris quàm breuiſſimè notantur, Nō eſt Poëta, eſt fabula tantùm abſque eloquētia. Eſt *κόλαξ* Næuii, eſt *στρατιώτης* Plauti, ex quo & miles ſumptus eſt. Hæc cuncta *μιμητικῶς* proferenda ſunt, tanquam aduerſarii verba. *Perfecit ſibi vt inſpiciundi eſſet copia*) S. D De tribus hîc ſcribere quidem placet. Primū autem eſt Perficere: quod variè à Latinis poni ſolet. Aliquando enim habet rei ſuſceptæ abſolutionem: & eſt munus ſuſceptum explere, extremáque perſequi. Ac tam in malam, quàm in bonam partem capitur. Etenim vt dicimus perficere opus, perficere munus ſuſceptum, perficere officium, perficere cogitata, perficere laudem: ita etiam dicimus perficere malum, perficere ſcelus, perficere facinus, perficere maleficium. Sic igitur dicimus aliquid perficere, vel de re aliqua perficere. Elegans verò in primis eſt, cùm dicimus, perficere, vt: vel perficere, ne aliquid fiat. Et eſt id, quod Barbari dicunt, tantum facere, quòd: &c. Cic. Famil. 11. Perfeciſti, vt ille me diligeret. Idē ad Att. VIII. Perficiam profectò, vt neque reſp. ciuis à me animum, neque tu amici deſyderes. Idem, Tu ſi quid ad me fortè ſcripſeris, perficiam, ne te fruſtra ſcripſiſſe arbitrere. Idem, Perfecerat fortuna, ne quid tale ſcribere poſſem, aut omnino cogitare. Hîc etiam dicendum eſt, quid Inſpicere deſignet. Inſpicere interdum vulgari ſignificatione eſt idem, quod aſpicere, vel conſpicere: & tunc minus attentionis habet. Aliquando venuſtiori quodam ſignificato ponitur pro rem penitus conſyderare, vel cognoſcere, & obſeruatione quadam accuratiore proſequi, & diligenter æſtimare: vt faciūt mercatores agrum, domum, aut aliud quidpiam ſimile empturi. Cic. Famil. 1x. Illud adhuc prædiū ſuum non inſpexit. Idem ad Quint. fratr. Maximæ mihi curæ erit, vt Ciceronem tuum videam ſcilicet quotidie: ſed inſpiciam, quid diſcat, quàm ſæpiſsimè. Nunc reliquum eſt, vt de Copia ſcribamus. Copia autem eſt aliquando rei cuiuſlibet vbertas, vel abundantia. Aliquando pro manu militari ponitur: idque in plurali frequentiùs. Aliquando accipitur pro facultate, vel poteſtate.

Occœpta eſt) L Intellige bis actam eſſe, vt 22
apparet ex Inſcriptione.

Exclamat. f. n. Poet.) D Mirè reprehendit 23
antè vitium, quàm de cauſa maledicti dicat.

Adhuc

l-llsp if *Dedisse, & nihil dedisse verbôrum tamen.*
aisdsp COLACEM *esse Neui, & Plauti vétere fábulă:*
assisp *Parasíti persônam inde ablâtam, & mílitis.*
isssss **Si id est peccâtum, peccâtum imprudéntia est*
issdbp *Poëtæ: non qui furtum fácere studúerit.*
aisibp *Id ita esse vos iam iudicâre potéritis.*
ijddss **Colax Menándri est: in ea parasítus [colax.]*
ssasp *Et miles gloriôsus: eas se non negat*
ssisp *Persónas transtulisse in Eunúchum suam*
sdsisp *Ex Græca. sed eas fábulas factas prius*
isissp *Latínas scisse sese, id vero pérnegat.*
ssdsp **Quòd si persónis iísdem vti áliis non licet:*
ssissp d *Qui magis licet, curréntes seruos scríbere:*
isdbss *Bonas matrónas fácere: meretrices malas,*
aisisp *Parasítum edâcem, gloriôsum mílitem,*

Colax Latinè adulator dicitur.

* I. Purgatio per imprudentiam.
D. Peccatum prius nomé est, posterius verbum.

* L. Narratio ad imprudentiæ confirmationem.
Al. [Colax,]

* L. Defensio prioris partis narrationis à pari. licere eisdé personis vti in fabulis. in quo attende propria personarú attributa. D Comicorúmque materiam.

Adhuc nulla reprehensio est: siquidem licet transferre de Græco in Latinum.

24 *Et nihil de .verb.t.)* Aut nihil apposuisse de suo, MU id est, & tamen ne verbum quidem vnum apposuisse de suo: Aut, neminem fefellisse: dare enim verba decipere est: quia qui rem expectat, & nihil præter verba inuenit, deceptus est. vnde alibi, Verba istæc sunt. & è contrario, Cúm videas, censeas. Aut aliter, nihil addidisse de stylo suo Terentium.

25 *Colacem e.N.)* M Colax Græcè, Latinè dicitur adulator, & κολακεύω adulor, & colacia adulatio.

26 *Parasiti pers.i.abl.)* D Et hoc miré: non versus obiicit, sed personam esse translatam. quid stultius, aut calumniosius dici potest?

27 *Si id est pecc. pecc.)* πλοκή. Nam Peccatum superius nomen est, & sequens, participium. Et primò negat peccatú. deinde si peccatum est, purgat id ipsum veniali qualitate ab imprudentiæ partibus. V Purgatio per inuersionem & deprecationem est. ait enim, Si peccatum est, imprudenter peccatú est. B quæ purgatio Rhetoribus in fortunam, imprudentiam, & necessitatem diuiditur. Imprudentia si peccaueris, dicis, Feci, sed imprudens, ac minus aduertens. Peccatum Theologis dicitur quicquid in Deum committitur, & contra legem fit. Orator peccatum dicit, quicquid factum est malé. S.D Peccare quidam propriè poni volunt, pro adulterium committere. Generaliter verò est quomodocunque labi, offendere, delinquere. Et ponitur absoluté: vel dicimur peccare in re aliqua, vel in aliquem, vel aliquid. Cic. Famil. x v i. Peccasse mihi videor, qui à te discesserim. Idem Famil. x i i i. In quo si peccat, magis ineptiis, quám improbitate, peccat. Idem ad Attic. i i. Siquid in te peccaui, ignosce. Idem pro Mur. Non multa peccas. Idé de Nat. Deor. I. Empedocles multa alia peccans, in Deorum opinione turpissimè labitur. *Peccatum imprudentia est:)* D Id est, ignorantia, non imperitia: vt, Imprudens harum rerum. non enim stultitia.

Id ita esse) V Communicatio est, Et vos æqui iudices eritis. 29

Colax) Concessio est. Nam non negat se ex Colace Menandri personam & parasiti & Thrasonis accepisse. 30

In Eun. suam) D Ad fabulam, non ad hominem retulit: vt Virg. Centauro inuehitur magna. B Idem, Qualis eram cùm primam aciem Præneste sub ipsa, Straui. Cúm Præneste nomen oppidi proprium neutrum sit, ad intellectum vrbis retulit, Sub ipsa. 32

Sci sse) V Inficiatio est. Constanter negat priùs Latinam factam esse. 33 *Quod si pers.)* MU Anteà defenderat factum assumptione per reiectioné: nunc verò defendit absoluté. V Ex Comicorum decoro & proprietate, cuius aliquot formæ subduntur. 35

Bonas matr.) D Vt Nausistratam. *Meretr. malas)* Vt Thaidem, atque Bacchidem. Sic est in Heautont. Scottari crebrò nolunt, nolunt crebrò conuluatier. Et artificiosè ostendit omnem materiam Comicorum. 37

Parasitum ed.) Vt Gnathonem. *Gloriosum mil.)* Vt Thrasonem: *Gloriosum mil.)* Facere subauditur. 38

Púerum ſuppóni, falli per ſeruum ſenem, 39

Mu.[*Amare odiſſe,*] [*Amáre, odiſſe,*] *ſuſpicári! dénique* 40

*Epiphonema. *NVLLVM *eſt iam dictũ, quod non dictum ſit priús.* 41

*L. Concluſio cum attentionis poſtulatione. *Quare æquum eſt vos cognóſcere, atque ignóſcere:* 42

Quæ véteres factitârunt, ſi [*fáciunt*] *noui.* 43

Al. [*faciant*]. *Date óperam, & cum ſiléntio animaduórtite:* 44

*D. Ἀρχαιισμός. *Vt pernoſcâtis,* *quid ſibi Eunûchus velit.* 45

39 *Puerum ſupp.*) M Puer ſuppoſitus dicitur, qui pro alio apponitur .id curant mulieres, quæ cùm ſint ſteriles, părere ſe ſimulant. Vnde Iuuenalis, Transeo ſuppoſitos, inquit. *Falli per ſer. ſen.*) D Vt Demeam, & Simonem.

40 *Amare, od. ſuſp.*) Mirè à perſonis ad geſta cum varietate tráſitum fecit. Omne enim quod in orationem venit, vel perſona, vel factum eſt. *Odiſſe*) Quia Odere non eſt Latinum. *Amare, odiſſe*) MU Puto legendum, Amarè odiſſe. Sepum enim natura eſt eſſe amaros in exercendis odiis. *Denique*) V A' ſententia, qua comprobat aliũde ſcripturienres ſua abripere. Alluditur ad illud Græcorũ, κατὰ καινῶς, & καινὰ κοινῶς docere aut ſcribere. Neque Horatio diuerſum eſt conſiliũ in Arte Poëtica.

41 *Nullum eſt iam d. q. n. d. ſ. pr.*) D σχῆμα λόγου, παλιλογία. Nam Dictum bis poſitum, vt ſuperiùs Peccatum, diuerſa ſignificat. *Nullum eſt iam dictum, &c.*) B Epiphonema eſt. Rhetores Epiphonema, & clauſulam quæ finis eſt orationis ſententiæ ſubiiciunt. MU Pertinent huc quæ ſcribit Ariſtoteles lib. primo de Cæl. Οὐ γὰρ, ἅπαξ, οὐδὲ δίς, ἀλλ' ἀπειράκις δεῖ νομίζειν τὰς αὐτὰς ἀφικνεῖσθαι δόξας εἰς ἡμᾶς.

Quare æq. eſt vos cogn. atque ign.) D σχῆμα λόγου, παρίσωσις. V Peroratio eſt, quæ exemplum maiorum continet, qui tranſtulerunt aliunde in ſua commentaria ſibi accommodata: cui ſubiicitur iuxta decorum ad diligentiorem attentionem adhortatio. 42

Quæ vet. fact. ſi f. n.) D Et variè dixit, Factitarunt, & Faciunt. & cum magna defenſione Terentii ſemel facientis id quod ſæpe veteres. 43

Animaduertite) Nos ἰδιωτικῶς dicimus. Aduertite, quod veteres plenè Animum aduertite. 44 *Quid ſibi Eun. velit*) M Id eſt, quid oblectamenti & vtilitatis afferat hæc Comœdia, quæ inſcribitur Eunuchus. 45 *Velit ſibi*) D Vt alibi, Nam proh deûm atque hominum fidem, Quid vis tibi, aut quid quæris!

ACT. I. SCEN. I.

ARG. MU Phædria iratus, quòd excluſus fuerit, cum ſeruo Parmenone deliberat, vtrum à Thaide nunc accerſitus, ire ad eam debeat. L Incipit à perturbatione & querela adoleſcentis, vt ſternat viam ad argumenti narrationem. D In hac autem προτάσει exemplum proponitur, quàm non ſuæ poteſtatis ſit qui amat, quàm ſapiat qui nõ amat, neque aliter affectus eſt. MU Eſt enim in Phædria inſigne exemplum rationis cum cupiditate pugnantis: L in eóque exprimitur immoderati amoris inſania, & quàm difficulter cordatus etiam animus, ex tam impotenti malo ſe eripiat. Porrò adoleſcens, militi riuali opponitur in fabula: ad explicandum argumentum, quo vita glorioſorum quorundam & ineptorum hominum, item meretricia improbitas continetur. V *Theſes.* 1 Amor cæcus eſt, cùm mentes hominum excæcet, 2 Excluſi magis ardent, ſummáque inconſtantia. Exemplo eſt Phædria. 3 Amor paulatim temperandus eſt, & non exacerbandus, vel iuxta Ouidii remedium. Parmeno enim ἠθικῶς, id eſt, moderatum adoleſcentem cupit. Hîc quoque Terentius Palliatæ Comœdiæ morem ſequitur. Nam in hac ſerui admodum prudentes ſunt, & ſententioſi. Verùm oratio adoleſcentis eſt prorſus σχετλιαστική, ſicut ſerui παθητική, qua remedia amoris quàm appoſitiſsima pro neceſſitate afferũtur. Primò enim dilemmate quodam vtitur, Aut ſibi cõſtabunt, aut non. Illic quidem multa commoda manebunt, hîc verò multa incõmoda. Deinde amoris tyrannidem & mala amplificat, & amatoris inconſtantiam nonnihil timet. Poſteà bellica quadam tranſlatione de redemptione ſuggerit. Poſtremò moleſtias æquo animo ferẽdas eſſe conſulit, P cùm nequeat euitare. M A' vehementia illius amoris. cuius exceſſus meritò reprehenditur, cauendum eſſe docet hæc ſcena. Diſtrahit quippe animum, & à recto rationis iudicio detorquens, aufert libertatem, ad quam generoſus animus omni ſtudio debet con-

tendere

tendere:& hominem,diuinum animal,ad gloriam & maxima quæque natum ita deprimit, vt irrationalibus ferè animalibus simillimum reddat,quo nihil possit excogitari absurdius. Testis est Phædria nobilis adolescens,cuius rationis, oculos meretricis illecebræ sic perstrinxerant,& ligauerant,vt ex amoris laqueo se extricare non posset,quamuis erratũ suum displiceret,Tanta est huius ardoris potentia. *Vers.gen. Iambici trimetri qui & senary.*

PHAEDRIA *adolescens.* PARMENO *seruus.*

1 bdisp * QVID *igitur faciam? [non eam,] ne nunc quidem* D. *Probus distinguit[non eam!]* — *L. Dubitatio deliberantis & perturbati.

2 sidbsp *Cùm accersor vltrò! an potiùs ita me comparem,* — Opponit militi riualé, qué fingit æ-

1 *Quid ig.faciam*) Διαλογισμὸς,σχῆμα διανοίας. Apparet & multa tacitum cogitasse adolescẽtem,& tãdem in hæc verba prorupisse.Igitur, pro deinde.Vt Plautus in Amphitryone,Sin aliter sient animati,neque dent quæ petat:Sese igitur summa vi,virisque eorum oppidum expugnassere. *Quid ig.*) Menander, τί ἂν ποιήσω, Sic Virgilius, Heu quid agam! Et est διαλογισμὸς perditæ mentis post multam frustra cogitationẽ. ª Dialogismus fit vbi secum disputat quispiam,& volutat quid agat, vel quid agendum putet.Sic & Dido Virgilia na.En quid ago! rursus ne procos irrisa priores Experiar? *Quid ig.f.*) ᴹᵘ Hunc locum aliqua ex parte expressit Persius Satyra quinta, Quidnam igitur faciam?ne nunc,cum accersar,& vltrò Supplicet,accedam? Sed multò copiosiùs, multòque venustiùs Horatius Satyra tertia libri secundi, ª vbi amatorem puero comparans non paruam huius scenæ partem transtulit.Eius hæc sunt verba,Porrigis irato puero cùm poma,recusat.Sume,Catelle! negat. si non des,optat. amator Exclusus qui distat? ait:vbi secum,eat,an non, Quò rediturus erat non accersitus.& hæret Inuisis foribus:nec nunc,cùm me vocet vltrò,Accedam? an potiùs mediter finire dolores? Exclusit,reuocat:redeam? non si obsecret. Ecce.Seruus non paulò sapiẽtior:O here,quæ res Nec modum habet,neque consilium,ratione, modóque Tractari non vult.In amore hæc sunt mala,bellum,Pax rursum:hæc si quis tempestatis prope ritu Mobilia,& cæca fluitantia sorte,laboret Reddere certa:sibi nihilo plus explicet, ac si Insanire paret, certa ratione,modóque. Cic.Tusculanarum libro quarto de amoris insania,Admonendus est,inquit,quantus sit furor amoris.Omnibus enim ex animi perturbationibus est profectò nulla vehemẽtior.Vt illa prætereà,quæ sunt furoris,hæc ipsa per sese quã habent leuitatem,quæ videntur esse mediocria,iniuriæ,suspiciones,inimicitiæ,induciæ,bellum,pax rursum! Incerta hæc si tu postules ratione certa facere , nihilò plus agás, quàm si des operam,vt cum ratione insanias. Hæc inconstantia mutabilitásque mentis,quæ non ipsa prauitate deterreat! Augustinus lib. 19 de Ciuitate Dei,Quid itidem illa , quæ in amore,inquit,vitia commemorat idem Terétius,iniuriæ,suspiciones,inimicitiæ, bellum, pax rursum , nonne & res humanas vbique impleuerunt? *Quid ig.*) ᵛ Hæc ἀπορία insano amatori optimè quadrat,qui nunc ait,nũc negat,nunc vult,nunc non vult,vt est apud Plautum de amatorum incõstãtia. ª Quintilianus vltimo capite libri 11.Institutionũ citat hunc locum.Illius verba sunt hæc, Nec in gestu persequemur omnes argutias,nec in loquendo,distinctionibus,temporibus , affectibus molestiè vtemur.Vt si sit in scena dicendũ, Quid igitur faciam? non eam? ne nunc quidẽ; Cùm accersor vltrò! An potiùs ita me comparem ,Non perpeti meretricum contumelias! Hic enim dubitationis moras,vocis flexus,várias manus,diuersósque nutus,actor adhibebit. *Non eam,ne n,q.*) ᴰ Hoc videtur non esse contrarium:sed est.Nam dubitat vtrum meretricis satisfactionem expectet:an illam omnino non quærat. *Non eam,*) Probus distinguunt,qui secundum Menandri exemplum legunt. *Ne nunc q.*) ª Sypontinus,Ne quandoque copulatiuum esse dicit.Priscianus, Inuenitur,inquit,pro neque,quæ copulatiua est coniunctio.Sub vna enim negatione copulat res,quomodo &Nec.Terétius in Eunucho,Nõ eam? ne nunc quidem:pro neque nunc.

Cum acc.vltro!) ᴹᵘ Aliter enim tolleretur 2 ἱκετεύειν. ˢ·ᴰ Accersere aliquando idem est quod accusare:vt,accersere aliquem criminé ambitus.Habet verò genitiuum,vel ablatiuũ: sed cùm genitiuum habet,ablatiuum volunt subintelligi:vt si dicas aliquem accersi maiestatis,subaudiatur ablatiuus Crimine. Aliquãdo verò pro vocare,vel asciscere,vel assumere est.Quã in re vel ad personas , vel ad res quadrat.Cic.in Famil.Postridie mãné à Pansa sum accersitus.Idem in Verr.Act.vi.Nunc verò in communi omnium gentium religione, inque his sacris,quæ maiores nostri ab externis nationibus ascita,atque accersita coluerunt,negligentes,ac dissoluti si cupiamus esse,qui possumus? Idem de Arusp.respons.Quo-

Non pérpeti meretrîcum contumélias! ßaßi)

Exclûsit: réuocat. rédeam! nòn, si me óbsecret. ßddßp

[P.] *Sîquidē hercle possis, nihil prius, neque fórtius:* aißap

Donatus videtur decē priores scena versus Phædriæ, sequētes quatuordecim Parmenoni ascribere. Muretus vero a quinto versu ad vicesimūquintū vsque putat cōtinuatā esse Parmenonis orationē.

Verùm si incipies, neque [perficies gnáuiter:] ßdddßp

Atque vbi pati non póteris, cùm nemo [séxpetet,] didßp

Infécta pace, vltrò ad eam vénies, indicans ßddßi

Te amâre, & ferre non posse: ** áctum est: ílicet,* ißißp

grè concedere dies aliquot, dū à milite Thais munus extorqueat.

* D. ἀπολογισμὸς quasi ad alterum.

R: Al. [pertendes nauiter:] E al. [pertendas nauiter:] ßdd:ßp. Al. [expéctet,] quod versus non congruit.

*D. Actū est, de iure trāslatum: ilicet,

rum ludorum religio tanta est, vt ex vltimis terris accersita in hac vrbe consederit. *Comparem)* B Confirmē, D constituā: vt, Quàm ini què comparatū est. S·D Cōparare nonnunquā pro parare, cōponere, vel facere ponitur. Nōnunquā pro emere, nōnunquā pro comparatione facere, aliquādo pro quærere, vel acquirere. Hic autem pro instituere, vel cōstituere est. Et tam ad res, quàm ad personas refertur.

5 *Non perpeti mer.)* D Sic in Andria, Priùs quàm harū scelera, & lachrymæ cōfictæ dolis. Cùm vni sit iratus, de omnibus queritur. MU Et de vna meretrice, & de vna cōtumelia loquitur: sed ad faciendam inuidam numerum mutat. B Contumelia à contemnendo: significat omnem, quæ dicto vel facto fit iniuriam.

4 *Ex. Insit: reuocat)* D Vtrunque iniuriam fecit ex verbo, dicendo Exclusit, potiùs quàm Non admisit. & Reuocat, potiùs quàm Petit vt redeam, quod erat moderatius. *Redeam! non si me obs.)* Vides ergo superiorem partem dubitationis in eo fuisse, vt rogatus rediret: inferiorem, vt ne rogatus quidem. *Non si me obs.)* Bene de ea quæ totum proterue agens Exclusit & Reuocat: non Petat, nec Roget, nec Oret, sed Obsecret, Inquit: quod horum omnium in maiorem partem est vltimum.

5 *Siquidē hercle)* V Non potinus vrget ab amore cessandum esse, sed priùs hîc animum mitigat, vt ad sese redeat. Est enim egregius artifex consulendi Parmeno per ductum obliquū, vt qui difficultatem tantum ostendit, & neutiquam exaggerat, quò faciliùs eius animum tētaret. Vtitur autem concessione. Nam si sibi cōstaret, nihil esset prius. *Siquidem h. p.)* D ἀπολογισμὸς quasi ad alterū: vt, -Nescis heu perdita, nec dum Laomedonteæ sentis periuria gētis. *Nihil prius, n. f.)* Deest Est: vt, Multum ille & terris iactatus & alto. Et Prius modò ad laudem, nō ad ordinem pertinet: vt Salustius, Quæ prima mortales ducunt. Et ipse in Heaut. Et suauia quæ essent, prima habere.

6 *Verùm si)* V In concessione contrarium subditur, videlicet de inconstantia amatoris, propter quam multa incommoda sequuntur: veluti. Actum est, peristi, eludet victo, &c. *Nauiter)* L Id est, fortiter & strenuè, nauium in morem. D Nauiter à naui ductum, à qua in alto nullum diuersorium est.

8 *Infe ia pace)* ἔμφασις per μεταφορὰν. MU Infectum, quod factum non est: vnde illud Iurisconsult. Damni infecti promittere. Plaut. Aulul. Factum est illud: fieri infectum non potest. Sic inuisum pro non viso. Cic. Part. Fit etiam suauis oratio, cùm aliquid aut inuisum, aut inauditum, aut nouum dicas. Et de Harusp. resp. Sacra maribus inuisa. *Indicans te ama.)* D Non verbis indicans. vt alibi, -Ibi tum exanimatus Pamphilus, Bene dissimulatum amorem, & celatum, indicat.

9 *Actum est)* S·D Hac locutione persæpe vtuntur Comici, dum rem in desperatis habēdam designant: vel cùm eum rei finem volunt exprimere, vt nullum sit reliquum remedium. Quæ res secundum ius ciuile dicitur: in quo cauetur, ne quis rem actam apud Iudices repetat. Itaque Actū est dicitur in ea re, de qua iam lata sit sententia. Cic. Famil. xiiii. Nunc spes reliqua est in nouis Tribunis Plebis, & in primis quidem diebus: nam si inueterarit, actum est. *Actum est: ilicet, Peristi)* B Paræmiographus, Prouerbialiter, inquit, his verbis etiam hodie desperatio significatur. Donatus putat, Actū est, sumptū à iure: Ilicet, à iudicio: Peristi, à supplicio. Nam hæc tria verba incremento quodam indicant desperationem. Quoniam autem fas non erat rescindere Iudicum sententiam, & eadem de re bis iudicium adipiscier, vt ait Terentius: vulgò receptum est, vt de negotiis desperatis, Actum est, diceretur. Etiam si posteà repertū est, vt quidam per Iudicem in integrum restituerētur. Aut certè ideò dictum, Actum est, quòd quicquid peractum est, hoc iam infectum esse nō potest, iuxta prouerbiales sententias, quæ testantur ne Deo quidem permissum esse, vt quod factum sit, efficiat infectum. Plautus, Nisi quid rei præsidium apparas, acta hæc res est. Certum est mori.

Perîsti: elûdet, vbi te [victum] sénserit. Al. [euictum]
P H. *Proin tu, dũ est tempus, étiã atque étiã cógita.*
P. * *Here, quæ res in se neque consiliũ, neque modũ*
Habet vllum, eam consilio régere non potes.
In amôre hæc ómnia insunt vitia: iniúriæ,
[Suspiciónes,] inimicitiæ, indúciæ, Al. [Suspectiones]
Bellum, pax rursum. incérta hæc si tu póstules
Ratiône certa fácere, nihilò plus agas,
Quàm si des óperam, vt cum ratiône insánias.
Et quod nunc tute tecum irâtus cógitas,
* *Egóne illam! quæ illũ! quæ me! quæ non! sine modò,*

de iudicio: *peristi*, de supplicio. *ilicet* syncope pro ire licet.

*L. Cordata Parmenonis admonitio.

Similis congeries est in Plauti Mercatore. *L* Trãslationes à bello.

*L. Aposiopesis secum cogitantis celeberrima: & est prosopopœia.

riri. Dicimus autem vel absolutè, Actum est, vel cum adiectione quapiã huiusmodi, Actũ est de republica, actum est de tuis omnibus, actum est de rebus humanis, actum est de tua salute ni vigilas. *Ilicet*) Ait Martius Salutatis, qui citatur à Charisio, Ilicet interiectionem esse, grauiter ingemiscentis, & ita accipiẽdũ illud in Eunucho Terẽtii, Actum est: ilicet, Peristi. Hæc Iohannes Pierius in castigationibus Virgilianæ lectionis.

Peristi) D ὑπερβολή. *Eludet*) Eludere, propriè gladiatorum est, cùm vicerint. Cicero, Quàm diu etiam furor iste tuus eludet? Eludere est finem ludo imponere.

Proin tu) Vt exin & exinde: sic proin & proinde dicitur. *Dum tempus est*) D. Tẽpus esse, locatio est aliquãdo expressiore elegãtia carẽs. Cicero ad Quintum fratrem, Scio fuisse & moriendi honestius tempus, & vtilius. Aliquando tempus est, ponitur pro necesse est: vel sequitur, vt: vel, res postulat vt. Cic. de Oratore lib. II. Si ego omnem vim Oratoris in argumentis, & in re ipsa comprobanda posuissem, tempus esset iam de ordine argumentorum, & de collocatione aliquid dicere.

Here, quæ res, &c.) D Concessum est in Palliata Poëtis Comicis seruos dominis sapientiores fingere: quod idem in Togata nõ ferè licet. *Here*) V In difficultate adhuc manet propter amoris impotentiam, cùm hic neque modum sciat, neque consilio regatur. Sic & Menander, [Greek quotation, illegible]

Eam consil. reg. n. p.) D Nũc domino seruus est sapientior: quia nec amator, nec amans, Vt idem in Andria. Faciiè omnes cùm valemus, recta consilia ægrotis damus.

In amor.) V A sententia, qua est vitiorum in amatoribus eadem quæ est in Plauti Mercatore congeries: MU Sed alia ibi enumerat Charinus. Nam amorem hæc cuncta vitia sectari solent, Cura, ægritudo, dolor, nimiáque elegantia. &c. *In am. h. o. ins. v.*) D Duas præpositiones, In amore insunt. *Vitia*) MU Id est, incommoda. Sic in Hecy. Nouum interuenit vitium, & calamitas. Est autem verbum augurale.

Induciæ) D Induciæ, sunt pax in paucos dies, vel quòd in diem dentur, vel quòd in dies otium præbeant.

Pax rursum) Bene vt consolaretur, vltimam partem posuit. *Hæc si tu postules*) Id est, si velis vel coneris. V ἀντυπαγωγή. Etiam si prudenter isthæc administraris, tamen præ amore plus insanies. Et est ceu prouerbiale quiddam, Cum ratione insanire.

Nihilo plus agas) D Id est, nihil agas.

Et quod nunc) V Effictione per aposiopesis difficultatem indicat. *Quod*) D Pro quæ: vt sit consequens, Hæc verba. Sic in Andria, Quod plerique omnes faciunt adolescentuli, Horum ille nihil egregiè.

Egóne illam! quæ illum! quæ me!) Familiaris ἔλλειψις irascentibus. nam singula sic cõplentur, Egóne illam non vlciscar! quæ illum recepit! quæ exclusit me! quæ non admisit! etenim necesse habet, nec potest complere orationem, qui & secum loquitur, & dolorẽ vexatur. Nam amat ἀποσιώπησιν nimia indignatio. vt Virgilius, Quos ego. sed motos præstat componere fluctus. B Priscianus Orationis quoque fit defectio, vt apud Terentium in Eunucho, Egóne illam! quæ illum! quæ me! deest enim cuique constructio plenæ orationis. Egóne illam digner aduentu meo! quæ illum præposuit mihi! quæ me spreuit! quæ me nõ admisit hesterno die! *Sine modò*) MU Vim habet minantis. Sic infrá. Sine, biduũ hoc prætereat. Et alio loco, Sine

^v Extenuatio ad auxesin spectans. *Mori me malim: séntiet qui vir siem.* issisp 21

Al. [*me hercule vna*], iijsdi. *Hæc verba,* ^v (*vna me* ^b *hércule*) *falsâ lacrúmula,* ssiadi 22

Mu. [*accusabit.*] *Quam óculos terèndo miserè, vix vi expréssertt,* aibssp 23

Amoris vehemẽtia: *Restinguet: & te vltrò* (*accusâbis:*) *& ĕi dabis* { ssidip / sissa 24

^L. Querela per exclamationem. *Vltrò supplicium.* PH. * *ô indignum facinus! nunc ego &* sdsdsp 25

Al. omittitur [*ô*].

Illam scelèstam esse, & me miserum séntio: sisdsi 26

Et tædet, & amore árdeo: & prudens, sciens, sosisi 27

Viuus, vidénsque péreo: nec quid agam, scio. sibiai 28

vt veniat: atqui si illam digito attigerit vno, &c. Plau. Most. Sine modò venire saluom, quẽ absentem comes. Idem Aulul. Sine, hercle cũ malo magno tuo, si hoc caput sentiet.

22 *Hæc verba*) ^V Inconstantiam amatoris iterum notat, & futura incommoda subiungit. ^D Verba ἐμφατικῶς dixit, quæ scilicet nihil esse factura sint. *Falsa lacrumula*) ^L Attende apta & significãtia verba ad amplificationẽ. ^D Expressio ad αὔξησιν ducens: & non, vera, sed falsa: & non lachryma, sed lachrymula: & non vltrò flens, sed oculos terendo: & non facile, sed vi: & non extillauerit, sed expresserit. Sic Virgilius, -Captique dolis, lachrymisque coactis.

23 *Quam oc. t. m. vix vi expr.*) Totum sensum verbis significantibus protulit: vt Stridenti miserum stipula disperdere carmen. Et, Vna dolo diuûm si fœmina victa duorum est.

24 *Et te vltro accusabis*) ^{MU} Ita malo legere, quàm, vt alii, Accusabis. Porrò locutio hæc vltrò accusare, significat impudentiam illius, qui, cùm ipse accusandus sit, accusat alios. Sic Phor. O audaciam. etiam me vltrò accusatum aduenit. Horatius, Tu, cùm sis, quod ego, & fortassis nequior, vltrò Insectere, velut melior, verbísque decoris Obuoluas vitium! Plinius de medicis loquens. Cum, inquit, nulla sit lex, quæ puniat inscitiam capitalem: quinimo transit in conuitium, & intemperãtia culpatur, vltróque, qui periere, arguuntur. *Dabis ei vltrò suppl.*) ^{S.D} Supplicium dare à Comicis dicitur, vt pœnas dare. Plautus, Dabitur pol supplicium mihi de tergo vestro. ^{MU} Dare supplicium, pro eo quod est, puniendum se præbere, antiqua locutio est. Sic Heaut. Intereà vsque illi de me supplicium dabo. Catul. Affixus nostris tu dabis supplicium. Plaut. Epid. Nunquam hercle hodie, nisi supplicium mihi das, resolui me sinam.

25 *O indignum*) ^V Per exclamationem se miserum agnoscit, & illam scelestam. Agnoscit, autem ex difficultatis propter inconstantiam demonstratione, & est incrementum ex amoris virtute, atque tyrannide sumptum. *Nunc ego & illam*) ^D Nunc, id est, serò. vt Virg. Nũc scio quid sit amor. Et, -Nunc augur Apollo, Nũc Lyciæ sortes. *Nunc ego, & ill. sc.*) ^D Hæc vox Phædriæ serò sapientis, alludit ad prouerbium, Malo accepto stultus sapit. Amor, vt cæteræ cupiditates animi, morbus est, quo velut excæcati mortales, aut non perspiciunt, aut si perspiciunt, sequi non possunt ea, quæ sunt ad salutem necessaria.

Et prudens, sciens) ^D Prudens est, qui intel- 27
ligentia sua aliquid sentit. Sciens, qui alicuius indicio rem cognoscit. Ergo Prudens, per sese: Sciens, per alios. *Et prudens, & sciens, viuus vidénsque pereo*) ^{S.D} Mira est huius locutionis emphasis. Similis est apud Latinos loquendi modus. scilicet, viuus, & præsens: quo loquendi genere, vel ad rei fidem augendam vtuntur, vel ad præsentiam magis exprimendam. Cic. de Orat. II. Vt duos summos viros iis, qui neutrum illorum viderint, eorũ, quibus ambo illi Oratores cogniti sint, viuorũ; & præsentium teste memoria cõmendemus. Idem Offic. I. Neque solùm viui atque præsentes studiosos discendi erudiunt, atque docent: sed hoc quidem etiam post mortem literarum, monumentis assequuntur.

Viuus, vidénsque pereo) ^D Mirè & nouè. Vi- 28
uus pereo: & proptereà sic dixit, vt intelligamus occidor: & Viuus, quasi sapiens & sentiens. Bene addidit Videns. nam Viuus perit, qui etiam dormiens opprimitur: Videns autem, qui vigilans vim patitur & perit. Nam Videre, pro vigilare posuit: vt etiam Virgilius, cùm de Sileno dicit, -Iámque videnti Sanguineis frontem moris, & tempora pingit. Ergo Viuus, non mortuus: Videns, non dormiens. ^B Hoc Marcus Tullius indicat prouerbiali figurâ dictum esse. Sic enim scribit in oratione pro P. Sextio, Ille Cyprius miser, qui semper socius, semper amicus fuit, de quo nũquam suspicio durior ad Senatum allata est, viuus, vt aiunt, vidénsque est cum victu suo ac vestitu publicatus.

29 aidssi P. * *Quid agas, nisi vt te redimas captum quàm queas*
30 adsisi *Minimò: si nequeas paululo, at quanti queas:*
31 ssdisp *Et ne te afflictes.* PH. *itáne suades?* P. *[si sapis.]*
32 assiii *Neque præterquàm quas ipse amor molestias*
33 {a-sisi / ad} *Habet, addas: & [illas] quas habet, rectè feras.*
34 idssdi * *Sed ipsa egréditur nostri fundi calamitas:*
35 sdiisp * *Nam quod nos cápere opórtet, hæc intércipit.*

* L. Reprehendentis, & perstat in metaphora bellica.

D. [si sapis.] i. si sapias. ad inferiora iungendum est. nam aliter nō intelligitur. Al. [eas]. adsisi.

* L. Præparatio ad sequentẽ scenam.

* B. Αἰτιολογία est.

29 *Quid agas)* [V] Consilium, & est secundus gradus de redimendo capto, & exaggeratur per metaphoram bellicam, qua captiuitas difficilior propter ἐκούσιον cautius notatur. *Captum)* [D] Salustius. Sin captus prauis cupidinibus. *Quàm queas minimo)* Perseuerauit in translatione quã iandudũ sumpsit à bello.
31 *Et ne te afflictes)* [M] Afflictatio est ægritudo cum vexatione corporis. *Si sapis)* [V] Tertius est gradus, quo aliquantò propiùs accedit in victo, qui se suámque miseriam agnoscit, nimirum vt molestiæ in amore non augeantur, sed rectè ferantur. Hic est suasionis finis. & eò difficultatis argumenta pertinent.
32 *Molestias habet)* [MU] Habet, pro eo quod est, exhibet suis. Sic Horat. Quis non malarum, quas amor curas habet, Hæc inter obliuiscitur? [S. D] Habemus molestiam, cum molestia afficimur: habet etiam res molestiã, quæ molestiæ plena molestiam nobis exhibet. De vtroque exempla ex Cicerone producam. Famil. xvi. Habeo etiam illam molestiam, quòd Dolabella noster apud Cæsarem est. Idem ad Att. 11. Iter esse molestum scio: sed tota calamitas omneis molestias habet. Id est, in calamitate omnes molestiæ positæ sunt.
34 *Nostri f. cal.)* [D] Propriè calamitatẽ rustici grandinẽ dicũt, quòd cõminuat calamũ, hoc est culmũ ac segetem. [S. D] Plinius lib. 18. Naturalis historiæ, Hordeũ ex omni frumento minimè calamitosum, quia tollitur, antequã triticum occupet rubigo. Vnde Cic. metaphoricè in Verrem, Act. 11. ita inquit, Eadémque vi, & iniuria cùm pecunias maximas cogeres, per omneis parteis prouinciæ, te tanquã aliquam calamitosam tempestatem, pestémque peruasisse demonstro. Idem alibi de eodem, Quacunque iter fecit, eiusmodi fuit, vt non legatus Populi Romani, sed vt quædam calamitas peruadere videretur. Non potuit Cic. significantiùs Verris Prætoris furta, ac rapinas & iniurias exprimere. Itaque factum est, vt calamitas pro dispendio, & sterilitate accipiatur. Cic. pro lege Man. Nam in cæteris rebus cùm venit calamitas, tum detrimentum accipitur. At in vectigalibus non solùm aduentus mali, sed etiam metus ipse affert calamitatem. Calamitas etiam in ludis scenicis dicebatur, cùm fabula exigebatur: vt in prologo Hecyræ apud Terentium est: Hecyra, inquit, est huic nomen fabulæ: hæc cùm data est Noua, nouum interuenit vitium, & calamitas, Vt neque spectari neque cognosci potuerit Calamitas sic propriis quibusdam loquendi modis nonnunquam à Latinis ponitur. Sed generaliter est pro aduersa, vel incõmoda fortuna, aut pro incommodis rebus, aut ærumna, vel pernicie. Cic. ad Att. Quod me tam sæpe, & tam vehementer obiurgas, & animo infirmo esse dicis, quæso, ecquod tantum malum est, quod in mea calamitate non sit? Verùm antequàm ad alia pergam, hũc Terentii locũ libet familiariùs explicare. Egreditur, inquit Parmeno seruus, nostri fundi calamitas: Nam quod nos capere oportet, hæc intercipit: Id est, Thais nostra pernicies, quæ Phædriam herum meum sumptibus absumit, ita sanè, vt, qua in nos liberalitate esse deberet, eam ipsa intercludat. scilicet ab eo auferendo, quæ in nos conferrentur. NANNIVS Donatus, interpretatur Calamitatem, grandinem, quòd calamum comminuat. nec dubiũ, quin optimè & rectissimè. Cæterùm æthiologia illa, cur sit calamitas, cùm dicit, Nã quod nos capere oportet, hæc intercipit, parum mihi cum hac interpretatione congruere videtur: grando enim non intercipit, sed contundit & demolitur. Est autem Intercipere, cùm quod alteri destinatum est, antè quàm ad eum perueniat, ab altero arripitur. Cogor igitur nonnihil oculos meos reflectere ad Idyllia Theocriti, vbi optimus Bucoliographus in Messoribus, puellam depastricem alieni patrimonii καλαμαίαν appellat, hoc est, locustam, quæ messem destinatam agricolis intercipere cõsueuit. *Intercipit)* [L] Propriè, quasi totum capit. Plautus in Aulularia, Quæ mihi interbibere sola si vino scateat, Corinthiensem fontem, & Pyrenæum potest.

ARG. [H]Exorditur Thais à querela expostulat Phædria cum Thaide, quòd in amore sibi non respondeat. [L]ac per occasionem expostulationis narratur argumentum spectatori. [MU]Thaisque consilium suum exponit Phædriæ, [P]ac rationem adducit, qua ipsum exclusserat: [MU]qui quanuis initiò se difficilem præbet, tandē tamen exoratur. [P]Thaidis enim blando sermone victus Phædria, pollicetur se biduum rus concessurum, vt Thrasoni interim locus sit apud illam. [V]*Toxes.* 1 Amor amatæ puellæ conspectu inflammatur & incenditur. Est enim affectus calidus, & in calidis constitutionibus atque ingeniis, atque ætatibus facilè concipitur. 2 Plato in quinto de legibus τυφλοῦται περὶ τὸ φιλούμενον ὁ φιλῶν. 3 Anteros est, cùm sit æqua amoris pars & reciprocatio, etiam Inuito Seruio. 4 Futiles sunt pleni rimarum, mox perfluunt. 5 Rectè Plautus de blanditie scortorum cecinit, Viscus merus est vestra blanditia. 6 Verè ἀφρόνιτος & τυφλὸς, id est, τυφλωτικὸς est amor. Hæc scena in priori quidem parte est expurgatoria, cur Phædriam non intromiserat Thais. In posteriori autem est petitoria, quæ ex illa nata est. Nam nisi placatus fuisset, & certiorem causam, cur non aduentanti fores patuerant, audiisset, frustra petiisset. Illa igitur ad hanc gradum facit, illa inseruit huic vt suo officio non egrediatur. Proinde meritò quis priorem posterioris παρασκευὴν esse iudicaret. Vtraque autē in Thaide spectanda est, itaque decorum meretricium passim obseruatur. [M]Quantum blanda meretricum verba, & nequitiæ valeant ad persuadendum, docet hæc scena. Adolescens quippe inter æstus duorum affectuum positus, astu meretricis statim victus est, cupiens illi morem gerere, à qua pellebatur. Ideò bene dixit Heraclitus, authore Philosopho, difficilius esse voluptati resistere quàm iræ. Et Silius Italicus voluptatem sic taxat, Quippe nec ira deûm tantum, nec tela, nec hostes, Quantum sola nocet animis illapsa voluptas. *Versgen. Iamb. et trimetri fine senarij.*

In hac scena exponitur occasio fabulæ, vt Terentio initio fabulam mos est: simul causa cur miles sit placādus, recensetur. *ſ* L. *Horreo.* i. frigeo. •L. Ironica consolatio & perfaceta ex verbi trāslatio-

THAIS *meretrix.* PHAEDRIA. PARMENO.

MISERAM *me, vereor ne illud grauius* ad fdsp
Phædria
Tulerit: néve aliorsum, atque ego feci, acceperit: adsasp 2
Quòd heri intromissus nō est. PH. *totus, Parmeno,* asfffp 3
Tremo, hórreoque, postquàm aspexi hanc. P.* *bono* iijsdp 4
animo es:

1 *Miseram*) [V]Exordium est, ἐκφωνητικὸν per exclamationem, & occupando aliorum fores occlusas accipit. *Grauius*) [B] Diminutiuè secundum quosdam, id est, aliquantulum grauiter.

2 *Néve aliorsum*) [D]Aliorsum, in aliam partē: vt seorsum, retrorsum dicitur. *Aliorsum atque*) [P]Sicut Alius, ita Aliorsum, cum Atquè venustiùs colloquatur. Adrianus Cardinalis citat hunc locum. *Neve al.a.e.f.ac.ep.*)[S·D] Nō facilè dici Potest, quàm variè vsurpetur hoc verbum Accipere à Latinis. Sed ego tantùm de eo hîc scribam, quod ad hūc locum quadret. Itaque accipere aliquid in bonam, vel in malam partem, est bene vel malè interpretari dictum, aut factum alterius, quod ad nos pertineat: hoc est, de illa re bene, aut malè iudicare. Huc pertinent, accipere aliorsum, aliter, in aliam partem, in eam partē, asperè, duriùs, aut grauiter: id est, iniquo animo: cui contrarium est, accipere rectè, vel moderatè. Cic. ad Att. III. Bonam in partem accipies. Idem ad Brutum, Quod dicam, in bonam partem accipias. Idem pro Archia Poëta, Ea, Iudices, à vobis spero esse in bonam partem accepta. Idem, Duriùs accipere hoc mihi visus est, quàm vellem, & quàm homines belli solent. Idem, Id ego in eam partem accepi, hæc oppida, atque horam maritimam illum pro derelicto habere. Terentius in Heautont. Aliter tuum amorem, atquè est, accipis.

3 *Quòd heri intr. non est*) [D] Hæc leuiùs, vt de facto suo loquens. At Phædria, Exclusit: reuocat, inquit, redeam! non si me obsecret.

4 *Totus P. Tremo*) [MU] Amatorum naturam expressit, qui vbi ad dominam propiùs accesserunt, modo frigore, modo calore corripi solent. Cuius rei causam reddit Alex. Aphrod. sub principium problematum. [V]Ratio est ex sanguinis in cordis thalamos propter cupiditatem vehementiorem concursus qui cùm rursus diffunditur, fit calor, qui hic ignis est amicæ conspectu inualescens. Sic

Xenoph

5 sissp *Accède ad ignem hunc, iam calésces plus satis.*
6 isissp TH. *Quis hic lóquitur? (ehem. túne eras) mi Phædria!* *Ali. ehem tun' eras hic* *J*, isissp. *al.* *hem, tune eras* , ibsisp.
7 { essisp / ssss } *Quid hic stabas? cur nō rectà introïbas?* P. *céterùm*
8 sissss *De exclusióne verbum nullum.* T. *quid taces?*
9 sadist PH.* *Sanè quia verò hæ mihi patent semper fores:*
10 dissp *Aut quia sum apud te primus.* T. *missa istæc face.*
11 sssbss PH. *Quid missa?* * *ô Thais, Thais, vtinā esset mihi*

ne. Inseritur persona Parmenonis ad delectandum spectatorem.

*L. Ironia, qua notat perfidiā exclusionis.

*L. Querela quæ fit inuidiosior per operationem.

Xenophon ait. [illegible] Sic & Damon Virgilianus, Vt vidi, vt perii, vt me malus abstulit error. Sic Medea Iasoni apud Ouidium, Et vidi, & perii, nec notis ignibus arsi: Ardet vt ad magnos pinea tæda deos. Sic & Demipho senex Plautinus, Ego illic aspicio forma eximia mulierem. Quam ego postquàm aspexi, non ita amo, vt sani solent homines, sed eo pacto, vt insani solent. *Tremo, horreoque)* D Ex amore nimio. Nimius ignis, effectum frigoris reddit: vt ex frigore nimio effectus ignis existit: secundum illud quod Physici aiunt. hinc & Virgilius, Aut Boreæ penetrabile frigus adurat. Natura enim magni caloris etiam horrorem incutit: vt nimiæ febres. B Horror vel gaudiorum, vel mœroris est. Timoris horror est, de quo Virgilius loquitur, Horror vbique animum, simul ipsa silentia terrent. *Bono animo es)* S. D Id est, ne commouearis, ne perturberis. Animo igitur bono esse, idem est, quod alto, forti, & erecto esse animo. Cic. Famil. x. Tu fac bono animo magnóque sis. Idem, Bono animo sint, & tui, & mei familiares.

5 *Accede ad ignem h.)* D Potiùs Ignem meretricem accipimus, quàm aram Apollinis: vel quia amator vritur. vt Virgilius, At mihi sese offert vltrò meus ignis Amyntas. Vel quia auida & auara est. vt ignis alimentorum, M Acyrologia, inquit, Diomedes, est Dictio minùs conuenienter prolata, vel non propriis dictionibus obscurata sententia: vt, Accede ad ignem hunc, iam calesces plus satis. Ibi nullus significatur ignis, sed meretrix. B Philelphus in quadam epistola, Thais, inquit, verbum dictum est quasi dais, mutata d litera in mutam aspiratam th. Dais enim facem significat: nomen dictum à verbo *daio*, quod inter alia significata cōburo significat. Itaque rectè apud Terentium habetur, Accede ad ignē hunc, iam calesces plus satis. *Iā cal. pl. s.)* D Nouè. sed intelligitur Oràm, id est, plus æquo: vt alibi, Quàm nequid in illum iratus plus satis faxit pater. Hoc quidam putant: at mihi de his videtur esse quæ à veteribus geminabantur: vt, plerique omnes, hoc est, omnes: &, pleraque omnia, id est, omnia. sic & plus satis, pro satis. B Nicolaus Perottus, dicit Plus satis poni pro eo quod est maximè.

Quis hic l.) D Non imperitè intelligunt qui existimant meretricem etiam hoc simulare, quòd non prouiderit Phædriam. Nam & personæ & dictis eius cæteris hoc conuenit: & tunc erunt gratiora omnia quæ suprà dixit. *Tun' eras)* V [illegible] est, & per appellationem beneuolentiæ conciliatio. 6

Cur non r. i. tr.) D Quasi parum fuerit Introibas satis mirè additum Rectà. 7

De exclusione) V Seruus iocatur eludendo per ductum figuratum. D Plus admirationis est, nec accusationi, nec satisfactioni locum reliquisse meretricem, callidè dissimulata iniuria. *Quid taces?)* Et hoc callidè, quasi innocens ne suspicetur quidē quid succenseat adolescens. 8

Sane) V Duæ sunt præoccupationes præmolliendæ: vna, quia fores non patent: altera, quia non sum primus. *Sane quia vero &c.)* D Tolle Sanè, & Verò & pronuntiandi adiumenta, vultúmque dicentis: & in verbis nō negatio, sed confessio esse credatur. Nā Verò, ironiæ conuenit: vt Virgilius, Egregiam verò laudem, & spolia ampla refertis. 9

Aut quia s. ap. te pr.) Duo dixit quæ doleat: & quia clausæ fores, & quia posterior habetur, plato milite. *Aut quia s. a. te pr.)* Subauditur Non rectà introiui. *Missa istæc face)* Alia dissimulatio, & durior post admonitionem. sed bene intelligit, qui hoc à meretrice ridenter molliter, & osculum porrigente dici accipit. 10

Quid missa?) Magna virtus Poëtæ est, nō sententias solùm de consuetudine ac de medio tollere, & ponere in Comœdia: verumetiam verba quædam ex communi sermone, quale est quod ait nunc, Quid missa? *Vtinam)* V Tertia est præoccupatio, quia non est æqua 11

E

Pars æqua amôris tecum, ac páriter fieret, vt sisddp
Aut hoc tibi dolêret ítidem, vt mihi dolet: { siibdp sbdijp
Aut ego istuc abs te factum nihili pénderem. { ssldsp d
T.* *Ne crúcia te óbsecro animæ mi, Phédria.* dssibsp
Non pol quò quenquã plus amem, aut plus díligam, sssisp
Eò feci: sed ita erat res: faciûndum fuit. { cdidsp s

* L. Blanda purgatio meretricis à necessatio.

In [obsecro] vltima nec eliditur nec corripitur.

amoris reciprocatio. Ficta enim & simulata nihil virium & neruorum obtinent. Ignis in tabella pictus non calefacit: nec rugit, nec sæuit leo marmoreus. Rectè Platonici, amoris magnam parẽtem esse similitudinem & reciprocationem mutuam volebant: & sicut similitudo, ita & mutuus amor alterum ipsum efficit. *Vtinam e.m. Pars æ. a. t.*)[D] Vel amandi, vel non amandi scilicet. [Mu] Simile est votum illud Theocriti. Εἴθ' ὁμαλοὶ πνεύσειαν ἐπ' ἀμφοτέροισιν ἔρωτες Νῶϊν.

12 *Ac pariter fier.*)[D] Pariter, similiter. Salustius, Cui nisi pariter obuiàm iretur.

13 *Vt Aut hoc t.d.it.vt m.d.*) Si ambo amaremus. [S.D] Nec Dolor, nec Dolere semper ad corpus referuntur, sed etiam ad animum. Ponitur autem vel absolutè, vel cum accusatiuo, vel cum ablatiuo, vel cum præpositione De, vel cũ datiuo, vt in hoc loco. Brutus Attico, Dolet mihi, quòd non stomacharis. Terentius in Adelph. Hoc delictum admisisse in me, id mihi vehementer dolet.

14 *Istud abs te f.n.p.*) Pro, non curarem. Hanc autem & similes locutiones suprà in Andria* annotauimus in Actus tertij scena secunda, in dictione Paruipendo.

15 *Ne crucia.*) [V] Propositione quadam consolatoria præoccupatiões diluere conatur, quæ est, ne se excruciet. Est quoque hic ἀνανέωσις, renouatio beneuolentiæ per appellationẽ amatoriam. [D] Hæc nisi amplectens adolescentem mulier dixerit, videbitur Ne crucia, sine affectu dicere. Sed sic, dicet Ne crucia te, eo gestu, quasi in eo etiam ipsa crucietur: nã ideò subiecit Anime mi, hoc est, animus meus. Mi vocatiuus est ab eo quod est Meus. Vide quàm familiariter hoc idem repetit blandimentum. Vult enim Terentius velut peculiare verbum hoc esse Thaidis. Ideò toties dictum est, Túne hîc eras mi Phædria? Ne crucia te obsecro anime mi Phædria. [S.D] Cruciare, excruciare, discruciare, verba sunt à cruce deducta: quam certum est pro omni re à Latinis poni, quæ molestiam parte ex aliqua afferre possit: vt apud Terentium in hac Comœdia, An id flagitium est, si in domum meretriciam Deducar & illis crucibus, quæ nos, nostrámque adolescentiam Habent despicatam, & quæ nos semper omnibus cruciant modis, Nunc referam gratiam, atque eas itidem fallam, vt ab illis fallimur? A cruce igitur hæc verba profecta sunt: quæ si aliquando ad corpus referantur (vt certè etiam referuntur) vt cruce torqueamus non necesse est: sed re tantùm alia, quæ molestiæ sit: vt apud Cæsarem lib. vii. de bello Gall. Romanos milites producit seruos, quos in pabulatione paucis antè diebus exceperat, & fame, vinculísque excruciauerat. Cic. in Verr. Act. iii. Ibi hominem ingenuum, domi nobilem, Populi Rom. socium, atque amicum fame excruciatum semiuiuum reliquit. Si verò ad animum referatur, pro vehementer angere poni solet. Cic. Famil. xiiii. In maximis meis doloribus excruciat me valetudo tua. Ibidẽ. Nec me meæ miseriæ magis excruciant, quàm tuæ, vestræque.

16 *Non pol quo q.pl.a.*) [B] Controuersia ex statu qualitatis, per concessionem criminis, & per reiectionem in necessitatem. [V] Confirmat obtestatione per violationem à necessitate, alioqui Phædria semper omnium gratissimus amicæ fuit. [D] Hoc autem totum nimis blãdè, & cum cõtrectatione adolescentis dicit meretrix. [S.D] Confundit hîc Terentius quod perpetuò obseruat Cicero: nimirum vt plus per Amare, quàm per Diligere exprimat, & designet. Ad Brutum. L. Clodius valde nos diligit, aut, vt ἐμφατικώτερον dicam, valde nos amat. Idem Famil. ix. Quis erat, qui putaret ad eum amorem, quem erga te habebã, posse aliquid accedere? tantum tamen accessit, vt mihi nunc denique amare videar, anteà dilexisse. Idem Famil. xiii. Sed tamen, vt scires eum non à me diligi solùm, verùm etiam amari, eam ob rem tibi hæc scribo. Idem, Sic igitur facies, & me aut amabis, aut quo contentus sum, diliges. Sic vides Ciceronem Amandi significato cum emphasi semper vti: Diligendi paulò negligentiús. Cui vsui contraria videtur hæc Terentij locutio. Sed quid Poëtis non licet? Mirum verò est, id à Terẽtio profectum, alioqui primo linguæ Latinæ puritatis, & proprietatis principe.

17 *Sed ita erat res*) Pro, id res ferebat, vel expostulabat. Alio verò sensu accipitur aliquando hæc locutio; & idem est, ita res est,

quod

18 dasi P. * *Credo, vt fit, misera præ amôre exclûsit hunc foras.*
19 ds bisi T. *Siccine ais Pármeno! age.* * *sed, huc qua grátia*
20 ssssi *Te accérsi iussi, auscúlta.* PH. *fiat.* T. *dic mihi*
21 sdsiai *Hoc primùm, potin' est hic tacêre?* P. *egóne! óptumé.*
22 ssdisp * *Verùm heus tu, lege hac tibi meam astríngo fidem:*
23 ssdsai *Quæ vera audiui, tácco, & contineo óptumé.*
24 sssai *Sin falsum, aut vanum, aut fictum est, continuò palàm est.*
25 ssssi *Plenus rimârum sum: hàc, atque illac pérfluo.*

* L. Ironica refutatio ab incredibili.

* V. Affectionis hæc sunt.

* L. Facetâ præseriprio qua aptè reponit vicem dubitanti de taciturnitate sua meretrici, tanquam ipsa falsum dictura sit.

D. Propriè à metaphora vasorum transtulit verba.

quod ita res habet. *Faciendum fuit*) D Legendum, faciendum, scribendum, totum hoc semper necessitati adiungitur. Virgilius, Aut pacem Troiano ab rege petendum. Et alibi, Arma acri facienda viro.

18 *Credo, vt fit*) Mu Ironia amarissima. V locatur trăslatione criminis in amoré nimiŭ, & vocat exclusioné. *Vt fit*) S. D Modus est loquendi, qui ferè vsurpatur, cùm aliquid in more positum designamus, more quidé vel priuato, vel publico. Et sic exponi potest, Vt fit. id est, fieri est solitŭ: vel, vt soles facere. Admittŭtur auté pleraque aduerbia. sicque loquuntur Latini: Vt ferè fit, vt plerŭque fit. Vel per negationé: vt, non ferè fit, non temerè fit: & similia. *Credo, vt fit, misera præ am. excl. h. f.*) D Oratoriè, ac facetè additum, Misera. Et cùm illa à deriuatione causæ argumentetur, mirè à Parmenone correpta est, verisimile non esse, vt quis qué amet, eundem possit excludere. *Præ amore*) B Hîc Præ significat propter. *Exclusit hũc f.*) D κατὰ ἀπροσδοκίαν intulit intuens puellă, & ei ostendens Phædriam: vt ostendat quàm falsa & repugnantia loquatur meretrix.

19 *Age*) Corripientis est modò Age, non hortantis aduerbiŭ. *Sed huc qua gr.*) Mu Omisso per cŏtemptum Parmenone, conuertit orationem ad Phædriam.

20 *Te accersi iussi*) D Hoc est, quod suprà ait, Non eam, ne nunc quidé, Cùm accersor vltro! *Dic mihi*) Meretricia calliditate commendat quæ dictura est. B Callidè beneuolentiam captat, quasi de rebus dictura, quæ efferri non possint.

21 *Potin' est*) Potis nomen inflexibile est, vnde Potissimus. *Egóne! optimé*) D Bene non expectauit seruus vt pro se dominus responderet Thaidi.

22 *Verùm heus tu*) Astutè seruus reponit Thaidi vicem. Nam illa vt magnum voluit expectari quod dictura est, ille vt falsum contemnit. *Meam astr. f.*) Fidem promitto: quia vincula fidei dicuntur. S. D Fidem astringere nihil aliud est, quàm fidem dare, vel obligare. hîc etiam obseruato, Ea lege dici, pro ea conditiŏe, vel eo pacto. Cic. in Famil. Ea lege & cŏditione nati sumus, vt omnibus telis fortunæ proposita sit vita nostra. Idem in Tuscul. Ea lege nos esse natos certum est, vt nemo in perpetuum esse possit expers mali.

Quæ vera aud. t.) D Mirè vicem Parmeno 23
reddidit meretrici. Nam vt seruum difficile est tacere commissa: ita meretricem rarum est vera dicere. *Quæ vera audiui*) Figura [illegible].

Sin falsum) V Verax est seruus & veritatis amans: & insignes sunt methaphoræ à dolio pertuso. 24
Subinde autem narratio interrumpitur, ne sit perpetua: quo fit, vt veritas à falsitate discernatur iudicio serui propter meretricum fallacias. *Sin fals. aut van. aut fict. est, cont. p. est.*) D Falsum, est quo tegitur id quod factum est. Vanŭ, quod fieri non potest. Fictŭ, quod nŏ est factŭ, & fieri potuit. Vel Falsum, est fictum mendacium simile veritati: Vanum nec possibile, nec verisimile: Fictum totum sine vero, sed verisimile. Falsum loqui, mendacis est: Fictum, callidi: Vanŭ, stulti. Falsum loqui, culpæ est: Fictum, virtutis: Vanum, vecordiæ. Falsis decipimur: Fictis delectamur: Vana contemnimus. Mu Falsi duo sunt genera vanum, & fictum: vtrunque igitur ait sibi effluere. *Cont. palam est*) S. D Id est, effutio. Palàm autem & Clàm contraria sunt. Significat igitur manifestè, apertè, in conspectu, in ore atque oculis omnium. Quam particulam magis ad aduerbiorum, quàm ad præpositionum naturam accedere putarem: nempe quòd cum casu vix reperiatur. Et interdum pro adiectiuo poni videtur: vt cùm dicimus, Palàm aliquid facere, pro planum facere, vel manifestum reddere. Cicero Post reditum, Nondum palàm factum erat, concidisse Rempublicam.

Plenus rim.) B Foratilis sum & pertusus. 25
D Vilis atque abiecta trăslatio, & apta apud meretricem loquĕti. trăslata auté est ab aquario vase fictili. *Hàc, atque illac perfluo*) Con-

Proin] dissyllabũ est: K[Proin tac.],sitlij. •L. Initium narrationis: nam quod præcessit præparatio fuit.

[Proin] taceri si vis, vera dicito. ijſſii

T. *S A' M I A *mihi mater fuit: ea habitabat Rhodi.* badbſi

P. Potest taceri hoc. T. ibi tum matri paruolam ijdſip

Puellam dono quidam mercator dedit, iſſſſp

Ex Attica hinc abreptam. P. ciuemne? T. arbitror: ſiiſſp

Certum non scimus: matris nomen, & patris ſſſip

Dicebat ipsa: patriam, & signa cætera ſibſip

Neque sciebat, neque per ætatem etiam potuerat. { bibſa / adiddp

tra. Contineo optimé. *Hac, atque illac perfluo)* [B] Spargor, non contineo. Authore Vallensi, Perfluere est per medium alicuius fluere, vt si lagena malè materiata, maléque compacta sit, perfluit: id est, per eius medium, humor qui intus est fluit. Terentius, Hàc, atque illac perfluo, id est, in modum non fidelis lagenæ, quæ mihi committuntur effundo. Sumpta est à valis metaphora.

26 *Proin tac. si vis, v.)* [D] Verum te taceri, aut tuum dictum? an impersonaliter, & infinito

27 modo? *Samia mihi m.)* [B] Aperta & dilucida narratio. [V] Narratio alioqui perpetua, breuis est, cum sola hic sit expositio, cur non sit intromissus, id quod præsens negotium exigit. Nam consilium, quod in narrando intendimus, non est negligendum. Est itaque tam in rebus, quàm in verbis propriis, paucis, iisque necessariis duntaxat breuis. Deinde verisimilis est propter causam, quia comparandus erat beneficio amicus quidam, & non amator (ne in suspicionem veniret) puellæ emptæ donator. Infertur autem propter beneficii amplificationem puellæ donatæ κατασκευή, à sexu, quia puella est: à patria, quia Attica: nam è Sunio Atticæ promontorio abrepta fuit: à fortuna, quia abrepta à mercatore diuendita est, & matri Thaidis donata: ab educatione, quia iuxtà cum Thaide docta & educata fuit, ita vt altera soror iudicata sit: à forma, quia honesta, id est, pulchra fuit. His igitur rationibus Thaidi gratissima fuit, & ne post mortem matris per auaritiam fratris puella aliorsum abduceretur, amicus casu emptam Thaidi reddidit: quæ cùm grata fuit, non potuit non amicum prolixiùs accipere. Videtur autem hic factum, idque necessarium, quòd non intromiserat. Causa, quia amicum, puellæ donatorem beneficiis demereri voluit. Modus, cùm prudenter & nullo dolo eundem detinuit, vt gratum & memorem animum ostenderet. *Samia m. m. f.)* [D] Puduit dicere Thaidem, Meretrix mihi mater fuit. quod tamen significauit dicendo aliunde ciuem alibi habitasse. Nam ideò meretrices, peregrinæ dictæ sunt in Comœdiis. vt in Andria, Adeòne est demens ex peregrina? [B] Hæc Donati interpretatio maximè placet.

Pote. t. hoc) [D] Id est, verisimile est. Nec 28 hoc, ad laudem proficit, sed ad dedecus meretricis. *Ib.)* Peregrinam nasci meretricem. & ideò potest verum videri.

Puellam d. q.) Aetas & sexus, amoris cau- 29 sa sunt, cur eam Thais puellam diligat. Propter hoc autem ostendit meretricem fuisse matrem: & dono ideò accipere puellam potuisse. *Ex Attica hinc abrept.)* Quia 30 Athenis est constituta scena. *Abreptam)* [B] Vi abductam. Terentius cùm diceret E prædonibus, vnde eam emerat, abreptam, Græcorum phrasin est imitatus, apud quos ἀπὸ pro ὑπὸ aliquoties accipitur. *Arbitror)* [D] Bene Arbitror, & nihil certi. quando enim ausurus esset Parmeno adornare Chæream ad vitiandum hanc virginem, si præscisset ciuem esse?

Certum non sc.) [Mu] Cic. in Orat. Non scire 31 quidem barbarum iam videtur: Nescire dulcius. Terentius tamen hic vsus est: & infrà, Sed illam Thaidem non sciui nobis vicinã. & in Hecy. Quid? non sciunt ipsi viam, domũ qua redeant? & Cæsar primo Comment. Non se tam barbarum, neque tam imperitum esse rerum, vt non sciret, neque bello Allobrogũ proximo, &c. Scio & legi alicubi in epistolis, quæ Familiares vocantur: sed nunc non succurrit locus. *Matris n. & p. d. ipsa)* [D] Quæ infantis memoriæ proxima sunt. Nam quid priùs ætas ista, quàm patrem matrémque cognoscit. *Et signa c. N. sc.)* Id est, domũ 32 patris, regionémque eius.

Neque per æt. et. pot.) Hoc ideò addidit, ne 33 esset minùs elegans, quæ nesciret. [S. P] Est diuersus multum particulæ Per vsus. Aliquando enim causam, instrumentum, facultatem, operam, efficiúmque exprimit. Et tunc non solum ad res, sed etiam ad personas pertinet: neque magis in bonam partem quàm in malam inclinat. Exempla autem huiusmodi formari

34 ffffp *Mercâtor hoc addêbat, è prædónibus* •L. Suniū promontorium Atticæ, & Athenienlium emporium.

35 ffffi *Vnde émerat, se audiſſe abrêptam è* * *Súnio.*

36 dffdſp * *Mater vbi accêpit, cœpit ſtudióſè ómnia* •D. Batis figura eſt hic quando inter narrandum omnia pedetētim dicūtur infinuandi gratia.

37 iljſſp *[Docêre & educáre, ita vt] ſi eſſet filia.*

Aliás omittitur [&], tum in; Docere ſimul elidendam. * [*Docere, educere, ita vt*] *j, ifbſſp.*

38 iffiſp *Sorôrem pleríque eſſe credêbant meam.*

39 affiſp *Ego cum illo, quocū vno rem habêba tum hóſpite,*

40 adi ap *A'by huc: qui mihi reliquit hæc, quæ hábeo, omnia.*

41 iffiſp P. * *Vtrúnque hoc falſum eſt: éfflue.* T. *quî iſtuc?* •L. Vrbana interpellatio.

P. *quia*

42 aiſbſp * *Neque tu vno eras contênta, neque ſolus dedit:* • Meretricē notat.

mari poſſunt: per literas aliquem cum aliquo • colloqui: per literas petere: per vim violare: per aliquem recreari: per iniuriam eripere: per ſeruum negotium conficere: per iram aliquem interficere: per culpam in neceſſitatem venire: per ſimulationem aliquem prodere: per ſummum dedecus vitam amittere: per ſcelus adipiſci aliquid: & ſimilia. Nonnunquam tempus denotat, vel temporis tempeſtatem: vt, per hyemem ſe vix committere: per dies quinque eſſe venationes magnificas: per aliquot annos Rempub. vexari. Et in hac ſignificatione eſt hæc Terentii locutio. Sic etiam loquuntur reliqui omnes Latini. Cic. pro lege Man. Cùm antè per ætatem nondum huius authoritatem loci contingere auderem. Idem, Nullam partem ſanæ, & ſaluæ Reipublicæ per ætatem guſtare potuiſti. Perſæpe concedentis eſt. Cic. in Famil. Trahantur per me pedibus omnes rei. Idē pro Milone, Hoc neque per naturam fas eſt, neque per leges • licet. Eſt etiam interdum rogantis, obteſtantis, vel commiſerantis, aut indignantis. Cic. pro Roſcio Am. Si tibi omnia mea tradidi, per deos immortaleis quæ eſt iſta crudelitas? Idem. Eum obſecrauit per fratris ſui mortui cinerem, per nomen propinquitatis, per ipſius coniugem, & liberos, vt: &c.

34 *Hoc addebat*) D Ad matris ſcilicet nomen & patris quod puella dicebat.

35 *Vnde*) Id eſt, à quibus. vt Virgilius, -Genus vnde Latinum. Et, -Cauſam dicere Priùs, vnde petitur aurum. *E Sunio*) Sunium, promontorium eſt Athenienſium, & in eo forum rerum venalium, ἐμπόριον. B habet è regione Cyclades inſulas. Inſpice tabulas Ptolemæi.

36 *Mater vbi acc.*) D Hæc figura, in narrationibus βάσις dicitur, cùm omnia pedetentim dicuntur inſinuandi gratia. vt nunc, Matri mercator dono dedit. Mater vbi accepit. Et ſimul conuenit mulieri loquenti huiuſce modi mora. *Cœpit ſt. o. d.*) Mirè: nam non docuit, ſed, cœpit docere. τὸ μιμητικόν. Et vide quàm ſatis muliebriter. *Mater vbi acc.*) Accepit ſimpliciter. aut audiuit ingenuam: vt capiendi & c a t Sed meliu prius.

Ita vt ſi eſſet fil.) Ergo velut ſoror habēda 37 eſt Thaidi. & ideò ſequitur. Sororem pleriq; eſſe credebant meam. Et oratorie cumulat dignitatem, & amorem puellæ: vt eius comparatione leniatur iniuria facta Phædriæ.

Ego cum illo, quocum v. r. h. t. h.) Totum di- 39 xit, & quòd hoſpitem, & quòd rem habebat. Et bene Tunc, & non, nunc. Nam nunc cum duobus. *Rem habebam*) Id eſt, conſuetudinem, amorem. B Laurentius lib. 1. Dialect. cap. 11. de ſignificationibus Rei loquens, Tum, inquit, pudoris cauſa pro coitu accipitur. Vt apud Terentium Thais, Quocum vno tum rem habebam hoſpite. S. D Scilicet quem vnum habebam amatorem: vel qui vnus me meretrice vtebatur. Rem autem habere cum aliquo dicunt Latini honeſto loquendi modo, pro coniunctionem Veneream cum aliquo habere. ita enim rerum turpitudinem verbis honeſtis tegimus: vt, liberis operam dare: quæ omnia quanquam re ipſa turpia ſunt, tamen ſic elata, minùs turpiter ſonant. *Hoſpite*) D Id eſt. Attico.

Abyt huc) Rhodo, Athenas ſcilicet. *Qui* 40 *mihi r. h. q. h. o.*) Hoc ideò, ne tantundem obſequii exigat Phædria. Ideò contrà Parmeno,

Vtrunque hoc f. eſt: effl.) Ipſe exponit hoc 41 Vtrunque quid dicat. & contradicendum eſt, quia præſens amator grauatur hoc dicto.

Neque tu v. e. c.) Quippe quæ admiſeris 42 militem. B Contentus propriè dicitur, cui in aliqua re etiam parua abundè ſatisfactum eſt. Vnde contentam naturam paruis & mi-

Nam hic quoque bonam, magnámque partem ad disisp 43
te áttulit.

* L. Non negat Thais, sed præteritione reiicit.

T.* *Ita est: sed sine me peruenire quò volo.* idsiij 44
Intérea miles, qui me amáre occœperat, dsisp 45
[In] Cáriam est profèctus: te intéreá loci sijsai 46
Cognóui. tute scis post illa, quàm intimum sisip 47
Hábeam te: & mea consilia vt tibi credam ómnia. adddsp 48
PH. *Ne hoc quidem tacêbit Pármeno.* P. *oh, dú-* aisiai 49
biúmne id est!

R. A. [Hinc in]. seisai.

Tute, astutè meretrix, vbi dixit quæ amatorē vigebāt, blandimenta subiicit.

In hoc & in tertio deinde versu creticus videtur primo loco necessarius: nisi hic in [quidem], & illic in [Nuper] elidatur vltima.

*L. Hortatio dissimulantis, & ad institutu reuocantis.

T.* *Hoc ágite amabo. mater mĕa illic mórtua est* {biiasi / dusf} 50
Nuper: eius frater aliquántum ad rem est auidior. aibidp 51

nimis rebus dicimus, cui paruæ ac minimæ res satisfaciunt. Si quis roget hoc modo, Vis id facere? ineptè responderis, Contentus sum, pro Volo. *Neque s.d.)* D Quippe quia nō omnia tua illius fuere mortui.

45 *Nam hic q.)* δεικτικῶς. Non Phædria, sed Hic dixit, tangens illum, & quasi inuito illo hoc exprobret. *Bonam mag. ámque p. ad te att.)* Hæc dicuntur ἰσοδυναμοῦντα: vt, Abs te petere & poscere. An potius Bonam specie, Magnam quantitate? & nunc discretiuè dictum est: nam aliàs Bonam, pro magna & multa accipimus. S. D Bonam partem pro magna, vel maiori parte solent vsurpare Latini. Hic verò vtrunque ponit Terentius. Vt tamen fateat elegantem esse locutionem, cum dicimus Bonam partem pro magna: non minus etiam eleganter dicitur Magna, maior, vel maxima pars.

44 *Ita est)* D Non erat negandum quod dixit Parmeno meretrici satisfacere cupienti, & non tacendi culpam in conscientia esse.

46 *In Cariam est pr.)* M. Cariae est prouincia minoris Asiæ. *Interea loci)* ἀρχαϊσμὸς veteribus vsitatum: vt, nusquam gentium, & multa huiusmodi. *Te interea loci cogn.)* D Oratoriè priorem amatorem facit militem, quàm Phædriam. Nam posterius dicit hunc cognitum, per absentiam militis. Ergo cùm militi Phædria riualis superductus sit, consequens est vt miles queri debuerit, non Phædria: & proptereà nihil peccatum, si ordine seruato miles antepositus fuerit amatori, postmodum cognito. & hoc sine puella, & munerum causa, multùm pro milite contra Phædriam valet. Sed vide meretricem, quia rem dixit perurentem, quot & qualia blandimenta subiicit, dicēdo, Tute scis post illa, quàm intimū Habeam te, &c.

Cognoui) Propriè Cognoui. *Tute scis post illa, &c.)* ἐπιπλοκὴ figura. nam hoc ad narrationem non pertinet. 47 *Quam intimum te habeam)* D Vallensis inquit, Quàm pro valde, superlatiuo gaudet: pro quantùm, positiuo: neque contra hoc est quod dicit Terentius, Quam intimum. Nàm hoc Intimum accipi vult Laurētius pro positiuo. S. D Supra ostendimus, quàm eleganter dicatur, Habere aliquem in intimis, Hic verò dicit Terentius Intimum aliquem habere, pro in intimis habere: id est, vnicè amare & obseruare.

Et mea c. vt t. cr. o.) D Ex præsenti actu sum- 48 psit argumentum, quòd eum nunc tanquam consultorem adhibuerit. Et bene Credam, secundū illud, Potin' es hic tacere? S. D Dixit in Andria Consilia sua committere seruo futili. Vterque autem loquendi modus nihil aliud designat, quàm consiliorum participem facere: vel consilia sua communicare.

Ne hoc quidem) Id est, hoc quoque falsum 49 est. *Dubiumne id est!)* Me non taciturum scilicet.

Hoc agite) Pro aduerbio corripientis est 50 positum: aut certè pro adhortatione audientiæ præbendæ. Sic Plautus, Hoc agite sultis spectatores. & conuenit velut nutu audientiā significantis, & gestu hoc ipsum adiuuari. *Hoc agite)* Id est, illud desinite, & hoc attendite. *Amabo)* M Est aduerbium blandientis.

Nuper) D Vt adhuc amor flagrare videa- 51 tur, addidit Nuper. *Aliquantulum ad rem est auidior)* Vultu accommodato ad reprehensionem pronuntiandum est. propriè Auidior. Et Rem, pecuniam modò dicit. *Aliquantum ad rem auid. or)* S. D Id est, paulò magis auarus. Vbi subintelligi potest Faciendam: vt sit, ad rem faciendam: hoc est, ad rem. &

diuit

52 iadisp *Is hanc vbi forma videt honesta virginem,* Cõmẽdatio puellę. *Al. [vbi hanc],* aidisp
53 dfbssi *Et fidibus scire, pretium sperans, ilico*
54 ssisp *Producit: vendit. forte fortuna adfuit*
55 diiasi *Hic meus amicus. emit eam dono mihi,*
56 ssisp *Imprudens harum rerum, ignarusque omnium.* *Tecum quoque.* Emphasis.
57 ssisp *Is venit: postquam sensit me tecum quoque* Mu. *[ne det ·sedulo Ait.]*
58 iissi *Rem habere, fingit causas: ne det, sedulo:* *Al. [habeam.]*
59 cbssai c *Ait: si fidem habeat, se iri prępositum tibi*

diuitias comparandas, vel amplificandas. [B] Valla docet tantò, quantò, aliquanto, multò, paulò, ceteráque similia, magis docere comparatiuos, quàm positiuos: sicut tantùm, quantùm, aliquã ùm multùm, paulùm, & reliqua magis positiuis quàm comparatiuis conueniunt. Sed quia, Inquit, hæc transeút in aduerbia, ideò nonnunquam his quæ exeunt in um, abutimur pro iis quæ desinunt in o.

52 *Is vbi hanc forma)* [D] Ex aliena persona vult ostendere præter affectum, quanta sibi æstimanda sit: & quanto munere miles Phædriæ meruerat anteponi.

53 *Et fidibus scire)* Vetusta ἰδιωτισμός. [B] Porphyrio interpres Horatii. Fides, inquit, chordæ dicuntur. vnde & fidicinas Comici dicũt cytharistrias. [S·D] Scire est cognitum habere. Sed interdum ea scimus, quorum ab aliis facti sumus certiores. Interdum verò scire est scientia, & doctrina, arteque instructum esse. Dicimus autem scire aliquid, vel scire de aliquo. Iungitur etiam ablatiuo, & nonnulla aduerbia eleganter aliquando admittit. Vnde dicimus, aliquem scire fidibus Musica, Latinè, Grecè, & similia. Cic. Philip. v. Sed fac ita non esse, num Latinè scit? *Pretium sp.)* [V] Deest Magnum. vt, -Ec stabulo fræ nos audire sonantes.

54 *Producit, ac vendit)* Propriè. Nam produci res venales dicuntur. *Producit ac vendit)* Hæc celeritas vendibilem indicat mercẽ. *Forte fo r.)* id est, bona fortuna, [S·D] Sæpe inter se iunguntur hæc duo nomina Et ponitur Fors fortuna pro felici casu, & prospero. In ablatiuo verò casu pro aduerbio, quod est fortè. Cic. de Diuin. 11. Quid est tandem, quod casu fieri, aut fortè fortuna putamus? Terent. in Phor. O fortuna, ò fors fortuna, quantis commoditatibus, Quàm subitò hero meo Antiphoni ope vestra hunc onerastis diem? Vbi Donatus, Fortuna dicta est incerta res: Fors fortuna, euentus fortunæ bonus. Idem Donatus, Aliud est Fortuna, aliud Fors fortuna: nã Fors fortuna est, cuius diem festum colũt, qui sine arte aliqua viuunt. Terentius in Hec. Quæque fors fortuna est, inquit, nobis quæ te hodie obtulit, Per eam te obsecramus ambæ, si ius, si fas est, vt Aduersa eius per te tecta, tacitáque apud omneis sient.

55 *Hic meus amicus)* [D] Quia locus est meritorum, non iam Miles, sed Meus amicus. Vide enim quid sequatur. -Emit, inquit, eam dono mihi. Imprudens harum rerum. Hic ostenditur quàm auidiùs id faceret, si rẽ penitus nosset, simul e iam ostenditur quanta fecit adicat Phædria: vpote quæ riualis nesciat. *Emit eam d. m.)* [S·D] Non minùs elegans loquendi modus, emere alicui aliquid dono quam dare dono aliquid alicui.

56 *Imprudens h. r. ign. o.)* [D] Prudẽtia, natura lis est: Gnaritas, extrinsecus venit. Imprudẽs, per se Ignarus per alios. hoc est, qui nec suspicatus sit, neque ex aliquo audierit.

57 *Postquam s. me t. q. r. h.)* Non dictum, sed quasi celatum. Magno pondere dixit, Tecum quoque, tanquam irascendi iusta magis sit causa mihi quàm Phædriæ. nam Sensit, & Tecum, & Quoque hoc significat.

58 *Rem habere)* Sic dixit, vt honestè res impu ra dicatur. *Sedulo)* [V] Id est, simpliciter vel assiduè cum causis fingendis adiungitur per hypodiastolen. En vt callidè omnẽ suspicionem auertit. *Sedulo)* [MU] Refertur ad verbum Ait, non ad verbum Fingit. *Sedulo)* [D] Sine dolo, hoc est, Impensè.

59 *Ait)* [D] Semper Ait dicimus, cùm vel inuisa nobis, & audientibus, vel vana dicta narramus alicuius. *Si fidem h.)* Hoc est si faciam aliquid, vnde credat se tibi præponi: si credere cogatur, id est, si credat. Vnde fideiussor dicitur, hoc est, author credendi. *Se iri prap. t. ap. me)* ἀναφορικῶς In verbo Præpositum iri, ac necessaria Implicatio In his quæ dura dictu sunt. [B] Præpositum iri vnde sit? A supino Præpositum, & impersonali Iri, non quòd significetur quopiam Irer, sed ne sine verbo motus ponatur supinum in um. Sic & in Andria. Qui postquàm audierat non datum iri filio vxor ẽ suo, Nunquam, &c. Sic dicimus

Al.[vbi eam].

Apud me: ac non id métuat, ne [vbi] accéperim, iſſdſp
Seſe relinquam: velle ſe illam mihi dare: ſſidp
Verùm id veréri. * *ſed ego quantùm súſpicor,* ſidiſp
Ad vírginem ánimum adiêcit. [P H.] * *étiámne* ſbſ bſp
ámpliús? Al.[P A R.]
T. *Níhil: [nam quæſiui nunc ego eam mi Phǽdria.]* ſſſaſp
Al. [nam quæſiui. Nunc ego eam mi Phædria.] al. [nam quæſiui nunc ego eam mi Phædria.]
* *Multæ ſunt cauſſæ, quámobrem cúpio abdúcere:* ſſddſp
Primùm: quòd ſoror eſt dicta: prætérea vt ſuis ſdſial
Reſtítuam, ac reddam. ſola ſum: hábeo hic némine͂, dſſ bſp

*L. Acuta inuidiæ declinatio.
*Eclipſis.
*L. Cauſæ excluſionis Phedriæ, quibus cupit abducere puellam à milite. & eſt ſcopus narrationis.

cimus, audiui Eunuchum prælectũ iri, id eſt, audiui quòd prælegetur Eunuchus Tere̅tiana.

Quantum ſuſp.) V Graue eſt argumentum ad deprecandam inuidiæ notam. *Sed ego quantum ſuſp.*) D Alta & acuta inuentio. Scit meretrix hoc ſolo amatores inimicos eſſe, quòd idem diligũt. Magnificè igitur, vt riualis odium deliniret, vult perſuadere Phædriæ non ſe amari ſed virginem.

Ad virg. an adie.) Cur hoc inferat? vt vel lædendi militis cauſa, Phædria patiatur, eum, quam amet, & nolit virginem dono dare. S. L. Animum adiicere eſt idem, quod animum appellere, vel applicare. Et eodem loquendi modo dicitur, quo oculum adiicere: quod eſt cupiditate rei viſendæ teneri: vel, vt vulgò dicitur, oculum dirigere. Cicer. in Verr. A .:111. Qui iſtum noſſent, partim ſuſpicabantur, partim planè videbant, adiectum eſſe oculũ hæreditati. *Etiamne amplius?*) D Mundas Terentius, vt ſolet, res huiuſmodi per ſ‑ſ‑ ſuã. MU Simile eſt illi. Nunquidnã amplius tibi cum illa rei fuit, Charine?

Nihil: nam q. n. e. e.) D Optimè purgauit Terentius, quod mox liberalibus nuptiis fuerat obfuturum, ſi vitiatã virginem duceret Chærea. Neceſſariò ergo defenditur, tãquam quæ honeſtè nuptura eſt.

Multæ ſunt) V Ab honeſto & vtili rationes abducendi tres recenſet, quia ſoror eſt dicta, quia ſuis reddam, quia ſola ſum: & quaſi epilogo colligit parandos eſſe amicos. *Quamobrem c. abducere*) D Etiam hoc verbo gratificatur Phædriæ. non enim Accipere, vt ab amico remunerante: ſed Abducere, vt ab ſtulto & experte. Non indiligenter conſyderauerunt hãc meretricis òrationem, qui illam inſtar controuerſiæ retulerunt, Nam & principium eſt, Me miſerã, vereor ne illud grauiùs Phædria tulerit. Et narratio. Samia mihi mater fuit. Et partitio cum confirmatione: vt, -Nũc ego eam mi Phædria, Multæ ſunt cauſæ, quamobre̅ cupio abducere: Primùm. quòd ſoror eſt dicta, &c. Reprehenſio quoque, Egóne id timeo. &, Egóne non ex animo miſera dico? Et co̅cluſio per cõqueſtionem: vt, -Quã ioco Rem voluiſti à me tandem quin perfeceris? Ego impetrare nequeo hoc abs te, biduum Saltem, vt concedas ſolúm. *Multæ cauſæ quamobrem c. abd.*) B Adrianus Cardinalis, Quis eſt, qui poſt auteã illã Ciceronis, inquit, ætatem, non ita loquatur? Aliquã cauſam quæris, propter quam me domo extrudas. Antiqui verò illi ſic loquebantur, aliquã cauſam quæris, quamobrem me domo extrudas aut cur me domo extrudas. Et vbi dicitur à pleriſque ineptiſſimè, Quid eſt, quòd me videre non potes? Antiqui dicebant, quid eſt quamobrem, vel cur, vel quare videre me non potes? Terentius in Eunucho, -Aliquam cauſam quærebat ſenex, Quamobrem inſigne aliquid faceret. Idẽ in Adelphis, -Nihil reperio, quamobrem lauder tantopere Hegio. *Abducere*) MU Abducere propriè eſt, aliquid ab eo cuius eſt, vel pretio, vel precibus eripere. Sic i hor. Argentum accepi, adidi leoni abduxi mulierẽ. Plaut. Trucul. Quid ſi de voſtro quippiam orem abducere? Virg. Iampridem à me illos abducere Theſtylis orat. Et faciet, quoniam ſordeat tibi munera noſtra.

Vt ſuis Reſtituam ac r.) D Reſtituimur iis, quibus nos volumus: Reddimur iis, qui nos volũt. Ergo Reſtituimus volentem, Reddimus volentibus. Sed in hac vtrunque eſt. *Sola ſum h. n.*) L Occupatio ad confirmationem vtilitatis qua præmolli aditũ ad id quod mox ipſa poſtulatura eſt. D Sola ſum, ad familiarium refertur abſentiam: Habeo hic neminem, ad alienorum amicitiam, poteſt enim ſola domi eſſe, habere tamen aliquem foris. Et, Habeo hic neminem, plus ſonat, quàm Neminem hic habeo, Et, Sola ſum, ab iis quos natura co̅ciliat per ſe Habeo neminem eorum qui voluntate iunguntur.

68 adſdſp *Neque amicum, neque cognatum. quamobrem Phædria,*

69 ωidai *Cupio aliquos parare amicos beneficio meo.*

Si creticum non admittitur,[E] *[cupio] ſupereſt in trimetro.* aijdai, *vel [aliquos],* bijdai: [C] *vel [prave] dixit pro [parare]* ωſidai.

• Vide quàm leniter precatur & blandè.

70 aſſſdp *• Id, amabò, adiuta me, quò id fiat faciliùs.*

• P. Metaphora à perſonis Comœdiarum.

71 { iaſſai / iſ } *Sine illum • prioreis parteis hoſce aliquot dies*

72 ijaſſp *Apud me habere. nihil reſpondes? PH. • peſſuma,*

• L. Reprehenſio ab indigno.

73 aſſdſp *[Ego] quicquã cum iſtis factis tibi reſpondeam!*

Al. [Egon'], ſſdſp.

P. Hei noſter, laudo: tandem perdoluit: vir es.

• Indignanter omnia repetit per μίμησιν ſiue imitationem eiuſoriam.

74 ſſiſap *PH. [At] ego neſciebam quorſum tu ires. • paruola.*

75 { baſſſp / bſ } *R. Al. [Haud]. daſſ.p. ^ Al. [Aut] pro An cũ nota interrogationis poſt [ires.]*

[B] Eſtque ſubuerſio, qua narratio tota ſubuertitur.

76 ſſſſſ *Hinc eſt abrepta: eduxit mater pro ſua:*

68 *Neque amicum)* Bene hoc apud amatorem: quia aliud eſt Amator, aliud Amicus. Amator, qui ad tempus: Amicus, qui perpetuò amat. An quia in patris poteſtate eſt Phædria? *Quamobrem Phædria)* In neceſſariis interponi nomen licet audienti:.

69 *Cupio aliq. p. a. b. m.)* Hic oſtendit ſpecialiter, cuiuſmodi amicos quærat, ne Phædriam contemnere videatur. *Parare am. b. meo)* Quia parantur & ſuo, ſed minùs diligunt.

70 *Id amabo)* [V] Hic fit artificioſus flexus ad petitionẽ, quã præcipuè volebat, cuius propoſitio eſt, Tua pace ſit apud me primus aliquot dies. *Id am. ad. me, quò id f. f.)* [D] πλεονασμός bis Id poſuit. [S. D] Quàm ſæpe ſuperuacaneè nõ tamen ſine propria Latinæ linguæ phraſi hanc particulam Id vſurpet Terentius, te anteà admonuimus: vt, cùm dicit, Id operam do, pro operam do, & ſimilia. Placet verò hic nonnihil de dictione Amabò ſcribere. Itaque Amabò, quandoque interiectio amantis eſt: aliquando etiam blandientis, aut rogantis: & caſum regit. Sine caſu tamen Comicis ferè eſt propriũ, licèt apud Oratores nonnunquam reperiatur. Cic. Famil. VII. Vrbanitatis poſſeſſionem, amabò, quibuſuis interdictis defendamus. Idẽ ad Q. fratr. Sed caue, amabò, quicquam, quod ad meum commodum attineat, niſi maximo tuo commodo cogitaris. Cum caſu. Cic Famil. II. Sed. amabò te, cura, & cogita nihil noui, ſed illud idem quod initio ſcripſi. Idem ad Att. V. Amabo te, incumbe in eam curam. [B] Plautus in Rudente, Quò amabò ibimus? Idem, Ite, inquam, domum, amabò. Afferte menſam, amabò. Cic. pronomen huic apponens in epiſtola quadam, Et amabò te, cùm dabis, inquit, poſthac aliquid domum literarum, mei memineris. Idem, Expecta, amabò te. *Adiuta me)* [D] Mira coactio: pro Pátere excludi, Adiuta me, dixit.

Sine illum) Blandè, Sine illum, tanquam in manu eius ſit iniuriam non pati, & excludi militem. Non enim dixit Fer, aut Pátere, ſed Sine. *Sine ill. pr. p. h. al. d. ap. me h.)* [S. D] Id eſt, tibi in ea te præferri, vt ſcilicet excludaris, & ille admittatur per aliquot dies: nẽpe me fruatur, dum tu intereà abeſis. [D] Honeſtè circunloquitur & Oratoriè, ne dicat, Abi foras, atque excludi te pátere. 71

Nihil reſpondes?) Iam ſilentium accuſat, quia ſcit nihil reſponſurum contrarium. Et ſatis blandè, Nihil reſpondes, dixit: tanquam qui debeas amoris vicem. *Peſſuma)* [V] Naſcitur noua quædam oratiuncula ἀναφορικὴ in principio petitionis nimis dura, qua prorſus abnegat, & propter affectum obſcurior eſt propoſitio. 72

Ego quicquam) [D] Facetè exprimitur illud. Amantium iræ, amoris redintegratio eſt. 73

Heu noſter) [V] Iocando & illudendo pergit, per enallagen perſonæ. *Tandem perd.)* [D] Nimis doluit, id eſt, perſenſit dolorem. Et Tandem, quaſi qui nimis patiens fuit. *Tandem perd. vir es)* Eleganter variauit perſonam ſecundam, & tertiam. *Vir es)* Non puer, ſed iam vir, qui meretricem contemnis. 74

Quorſum tu ires) [S. D] Pro, quorſum ſpectaret tua oratio, tuus ſermo. Sic ferè loquitur paulò mox, cùm dixit, Omnia hæc verba huc redeunt denique. Id eſt, in id vergunt tua verba, vel eò diriguntur. *At ego neſciebam)* [V] Confirmatio eſt ab iniquo Thaidis conſilio per repetitionem narratiunculæ ex affectu iracundiæ μιμητικῶς natam, quæ eſt Græcis ἀντιθέτησις. *Paruula hinc eſt abrepta: eduxit mater pro ſua)* [D] Vide μίμησιν cum odio 75

Soror est dicta: cúpio abdúcere, vt reddam suis. { adi-si adsi 77
Nempe ómnia hæc nunc verba huc rédeũt dénique, sisdsp 78
Ego exclûdor: ille recipitur. qua grátia,* *Si hic creticu* { i-bisi id 79
non datur locus, neque eliditur I in [ille]. Ɛ prima in [Ego] pertinet ad finem metri præcedentis. sibisi. *Al.* [*Excludor ego*]. sabisi.
Nisi illum [plus amas,] quàm me: & istam nunc times, { isi-si isid 80
Quæ aduêcta est, ne illum talem præripiat tibi?* ssisai 81
T. *[Egón' id] timĕo!* PH. *quid te ergo áliud sollicitat? cedò* { absadd aadsai 82
Num solus ille dona dat? núncubi meam ssiidp 83

* L. Ratiocinatio, qua explanat causam, & eàdem mox à signo confirmat. *G.* [*amas plus*], itisisi.

* D. Ironia stomachantis amatoris. *G.* [*Ego id*]. Ɛ in *prima huius versus pertinet ad finẽ præcedẽtis* didiai. *Al. omittitur* [*aliud*]. absiai.

inductam, & deprauatam pronuntiatione: ita vt & ὁμοιοτέλευτα, ᴮ id est, similiter cadentia ᴰ nô vitarẽtur de industria, -Paruula Hinc est abrepta, eduxit mater pro sua, Soror est dicta. ᴮ ἠθοποιΐα siue μίμησις, est imitatio morũ alienorum, quã Quintilianus annotat hic fieri in dictis, & aliquando in factis.

78 *Hæc nunc verba)* ᴰ Id est, falsa dicta. *Huc redeunt)* Vt excludar.

80 *Nisi illum pl. a. q. me)* Repudiatis causis, quas illa attulerat, per deriuationem causæ: hic aliud dicit esse cur repellatur. *Et istam n. t. Q. adu. est)* Adeò inquit amas militem, vt etiam inuideas siquam amauerit.

82 *Quid te er. al. sol.)* Quid est, inquit, si hoc non est? ᴸ Interrũpit inchoatam defensionem, & vehementi argumentatione obruit, per locum à remotione: detrectationem scilicet munerum non esse causam, ergo militis amorem. ᵛ Ab vtili & non necessario. Est autẽ quædam priùs dictorum confutatiuncula. Nam ipse multa donaui, ipse tibi semper benignus fui. Idque confirmat narratiuncula, quæ est μετὰ δεινώσεως: & exponitur, vt sit empta puella Æthiopica, vt sit eunuchus, qui reginis familiarissimus esse sole (id tantùm dicit propter beneficii amplificationem.) Vterque autem viginti minis, id est, ducentis coronatis, aut nostræ monetæ 250. aureis est emptus, vtrique contemptus erat. & hic perspicis vt tota narratiuncula sit ἐνθυμηματική.

83 *Num solus ille d. dat?)* ᴰ Iam quasi quæstiones tractantur, sed ille munus aduexit. *Nuncubi meam ben.)* Possunt enim dona dari, sed exigua, aut minùs liberaliter, & ideò mentionem benignitatis adiecit. *Nuncubi m. ben.)* Sed ille benignus est. Nuncubi, nunquid alicubi. Aut si, nunc vbi, legimus, erit aduerbium temporis: vt sit, Vbi, quo in loco, qua in re. *Nuncubi m. ben.)* Intelligit se & dona obtulisse, & id benignè sæpe fecisse. nam plerũque ingrata dona sunt, in quibus benignitas non apparet: quæ aut in quantitate rerum est, aut in facilitate præstantis. ᴹᵁ Nomen Benignitatis propriè liberalitatem, & munificentiam significat. Non puto ab instituto alienum fore, si vsum huius aduerbii Benignè, hodie paucissimis notum annotauero, quanuis subuereor, ne hoc quibusdam puerile videatur. Deprehensi enim sunt, qui cum Annotationes in Andriam meas legissent, dicerent non improbare se quidem industriam ea in re meam: quòd tamen ego tantum studium in obseruãda vocularum proprietate ponerem, sibi id puerile admodum videri. Atque id equidem eo indignius tuli, quòd ab iis ista censoribus dicebantur, quos tu si Latinè loquentes audieris, rudere mehercule potiùs quàm loqui dixeris. Sed nimirum vt rusticis bubula, aut suilla teneris quarumlibet auicularum carnibus sapidior videtur: ita istis agrestibus ingeniis pinguia quædam & adipalia magis conueniunt, quàm hæ Romanæ puritatis deliciæ, quas nos hic curiosissimè inuestigare conamur. Benignè, igitur (nam illinc nostra digressa est oratio) elegantem vsum habet, cùm ei qui nobis aliquid offert, significare volumus, gratiam quidem ei habere nos, sed tamen dono ipsius nolle vti. Id colligo ex duobus Horatii locis, qui sunt in eadem epistola positi. Eorum prior est, Non quo more pyris vesci Calaber iubet hospes, Tu me fecisti locupletem. Vescere sodes. Iam satis est. At tu quantum vis tolle. Benignè. Non inuisa feres pueris munuscula paruis. Illic enim, qui vrgetur à Calabro, respondet, Benignè: quasi diceret, Nolo ampliùs, sed habeo tibi magnam gratiam. Et paulò infrà, Scitari libet ex ipso, quodcunque refers: dic, Ad cœnam veniat. Non sanè credere Mena: Mirari secum tacitus. quid multa? benignè, Respondet, Id est, respondet se non venturum, sed

nihil

84 ijſſſp *Benignitâtem ſensiſti ſin te claúdier?]* Mu. [te calúier?]
85 dadldi *Nónne vbi mihi dixti cúpere te ex Æthiópia*
86 ſiiſip *Ancillulam, relictis rebus ómnibus,*
87 ſſſſi *Quæsiui? eunûchum porrò dixti velle te,* Mu. *Regina*, potentes mulieres.
88 aſiſſi *Quia ſolæ vtûntur his reginæ: répperi.*
89 ijſſſi *Heri minas vigínti pro ambôbus dedi.*

nihilominus habere Philippo magnam gratiã. Itaque Philippus, Negat, inquit, ille mihi? negat improbus? & me Negligit, aut horret? Priorem locum, ante nos, ex Petri Victorii prælectionibus expoſuit Franciſcus Robortellius. Plautus hoc ipſum aliter expreſſit in Menæhmis. Aſcribam locum. E R. Eamus intro, vt prandeamus. ME. bene vocas: iam gratia eſt. E R. Cur igitur tibi me iuſsiſti coquere dudum prandium? Ibi illud, Bene vocas, idem valet, quod apud Horatiũ, Benignè.

84 *Claudier)* D Claudi, aut claudicate. Saluſt. Neque enim ignorantia claudit res. &, Nihil ſocordia claudebat. *Te caluier?)* MU Eſt Caluor antiquum verbũ, idem valens, quod fruſtror, aut fruſtra habeo. Plautus, Nam vbi domi ſum ſola, ſopor caluitur manus. legitur & hoc verbũ apud Iuriſconſultos ſub titulo de verborũ ſignificationibus, repetitum ex lege XII. & à veteribus Grammaticis explicatur.

85 *Nonne mihi vbi dixti. &c.)* D Plus dixit, Vbi dixti cupere te, quàm ſi diceret, Feciſti vt emerem. plus eſt enim id præſtitiſſe, quod qui acceperit, non auſus fuerit poſtulare. *Cupere te)* Vult rem parui pretii, ex illius cupiditate & ſuo labore perpendi. *Ex Aethiopia)* Non Aethiopiſſam: ſed honeſtiùs ex Aethio-

86 pia. *Relictis reb. o. q.)* Hæc iam omnia in beneficiis conſyderari ſolent. *Quæſiui)* Vide quemadmodum exhibeat: atque ærumnas ſibi difficiliũ munerum dicat impoſuiſſe meretricem. Ex Aethiopia ancillulam, inquit, dixti te cupere. Quid ego feci in re cæli, & ſolis, ac penè orbis alterius? quæſiui. non enim in promptu erat. Deinde, nõ petiſti: ſed dixiſti. nec, velle te: ſed cupere. non nigram, ſed ex Ætiopia. nec dedi, ſed relictis rebus omnibus quæſiui. Quid hic non requiſitum? quod non ita expreſſum, vt nihil addi poſſit?

87 *Eunuchum p. d. v. te)* Vide quemadmodum vt maius faciat quod præſtitit, non ſemel imputat duo mancipia: ſed primò puellam, deinde eunuchum. Eunuchos à Perſis inſtitutos putant ex captiuis. A Babyloniis enim Hellanicus autor eſt, id habuiſſe. MU Eunuchi apud veteres, præcipuè Perſas, & Indos in deliciis habebantur. adhibebatúrque ad lectorum matronalium cuſtodiam, credo, quòd nullum periculum eſſe videretur, ne ab iis matronæ corrumperentur. Eis etiam Cyrus (vt eſt apud Xenophontem lib. VII.) vtebátur ad cuſtodiam corporis ſui, quòd & fideliſſimos eſſe eos, & temperantiſſimos exiſtimaret. Neq; deſunt qui inde dictos Eunuchos putét, ὥσπερ εὖ τὸν νοῦν ἴσχοντας. Ego potiùs dictos puto παρὰ τὸ ἔχειν τὴν εὐνήν. Ἔθος γὰρ παρὰ τοῖς παλαιοῖς τὸ φυλάττειν. Vnde & θαλαμηπόλοι vocantur. Ad eandem videlicet formam facto nomine, ad quam ῥαβδοῦχοι, σκηπτοῦχοι, ἱεροῦχοι. Neque mihi dubium eſt, quin nonnullæ mulieres ita eis vterentur, vt Gellia Pannici. de qua eſt apud Martialem. *Porro)* D Deinde, vel poſteà, vel multò poſt.

Quia ſolæ v. h. r.) Illam, quia ex Aethio- 88
pia: hunc, quia ſolæ his reginæ vtuntur. Quid tale, Thaidi riualis dedit? *Quia ſ. v. h. r.)* Variè, Eunuchum dixit, & intulit His: vt, Si quiſquam eſt qui ſe placere ſtudeat bonis Quàm plurimis, & minimè multos lædere, In his Poëta hic nomen profitetur ſuum: ſed His non ad Eunuchum retulit, ſed ad delicias, aut quid tale: quia ſolæ vtuntur huiuſmodi deliciis ſeruitiíſque reginæ. B quia igitur antecedẽs Eunuchum diſcordat in numero cum relatiuo His, dicendum eſt ſenſu, non voce congruam eſſe orationem. His antiquiſſimi illi Hibus dicebant. Plautus in Curg. Paratiſſimi eſtis hibus. D Oratoriè verò hic ſubdidit, quod in ancillula prætermiſit. quia nulla Aethiopiſſa honeſta dici potuit. Et reginas modò diuites dicit. vt in Phormione, Regẽ me eſſe oportuit. ſed ἐμφατικώτερον eſt. *Reperi)* MU Id eſt, non deſtiti quærere, donec nactus fuerim. Nam ſi quod eſt diſcrimen inter verba inueniendi, & reperiendi, illud eſt, quod priore quædam, vt ita dixerim, facilitas, poſteriore labor & diligentia indicatur. Ouid. Tu non inuenta, reperta es: Id eſt, non inuenta es à me citra meum laborem, ſed reperta, cùm te per omnes terras diligentiſſimè quæſiiſſem. D Repperi plus eſt quàm emi. Et vide quàm propriis, & ampliſſimis verbis vſus eſt. quia & ancillam ex Aethiopia, & Eunuchum quo ſolæ vtuntur reginæ: illam quæſiui, & hunc repperi: neutrum enim horum facilè poſitum erat.

Heri m. v. pro amb. d.) Recẽtiora beneficia, 89

Tamen contêmptus abs te, hac hábui in memória. ißddi

*L.[*Quid istic*]. Attē de astutiā meretricis tandē remittentis contentionē, vt quod odio non potest, gratia extorqueat.

Ob hac facta abs te [spernor.] T.* *[quid istuc]* { ißaßp / ißß }
Phádria! D.*Al.[spernor?]cum interrogatione:sed melius profertur cum increpatione.*

Quanquā illā cúpio abdúcere, atq; hac re árbitror ßdißp
Id fieri posse máxumé: verúntamen dßißp
Pótius quam te inimîcum hábeā, fáciā vt iússeris. adddßi

D.*Verbum* pro dicto ponitur.

P H. *Vtinam istuc verbū ex ánimo, ac verè díceres,* aßdßt
Pótius quàm te inimícum hábeam, si istuc crédere addßßp
Syncére dici, quiduis possem pérpeti. ßßßi

Al.[Quàm citò.]pro nuntiatione.

P. *Labâscit, victus vno verbo, [quàm citó!]* ißßßi

grauiora aduersum ingratos sunt. Ergo à tempore inducitur exprobratio.. *Pro amb.d.)* Melius amborum pretium dixit, quàm vt separatim diceret, quantulo emerit ancillulam nigram: de qua mox dicetur, Hic sūt tres minæ. Nam constat eunuchum solum emptum esse minis viginti, vt ipse Parmeno confitebitur seni. [Mu] Sed videlicet aut hoc perturbatus dicit Parmeno, aut tam parui facit ancillā, vt eam auctarii tantùm loco habeat. [B] Mina Græca, quæ eadem & libra, & pondo dicitur, duodecim vnciis & semis perfecta, decem coronatos constituit. Viginti ergo minæ, moneta Brabantica, trecentos ac quinquaginta renenses valent, siue Fland. quinquaginta octo libras, sex solidos, & viii. grossos.

90 *Tamen cont. abs te)* [D] Et hoc seruatur in beneficiis. Nam maiora sunt, cessantibus meritis eorum quibus præstantur.

91 *Ob hac f. abs te sp.)* Sic Virgilius, –Nos munera templis Quippe tuis ferimus, famámque fouemus inanem. *Ob hac f. abs te sp.)* Hîc duplex est pronuntiatio: vel per inuidiosam prolationem, Vel per interrogationem. Et meliùs hoc modo, quàm interrogatiuè profertur: hic enim est multò grauior illo. *Quid istic)* Hoc aduerbium consentire incipientis est. & est ἔλλειψις: deest enim Remoramur, aut quid tale. *Quid istuc)* [Mu] Donatus legit, quid istic? ego, quid istuc? malo: de qua locutione dixi in Andriam.

92 *Quanquam,)* [V] Pollicitatione operæ amatorem demulcet. *(upio abd.)* [D] Abducere dixit tanquam ab stulto: nec per verum meritum, sed per fraudem. Cicero, Per vim, atque dolum abducta ab Rhodio tibicine. *Atque hac re arb.)* Non dicit qua: hoc est, ex te Veruntamé scit meretrix. contentione quadam negari Ergo fingit se vinci. vt adolescentem molliat: & ipsa cedit, vt & ille remittat pertinaciam.

94 *Potius, q. te in. h.)* Hoc totum loquitur, tanquam magis ipsa amet Phædriam, quàm ab illo ametur. *Te i. m. h.)* Huic contrarium est, Vt te amicum habeam. [D] Habemus illos inimicos, quorum inimicitias suscepimus, vel quos iniuria aliqua læsimus. *Faciam vt iuss.)* [L] Nec voluntate, nec vultu consentientis hoc meretrix agit: sed callidè tentat omnia. nam quia persistendo non perficit quod expectabat: docet Phædriam etiā ipsum negligentiùs negare quod poscitur. & adeò hoc subtile est, vt statim impetrauerit. Peruulgatum est enim, Quod summa vi defenderis, cùm extorqueretur: hoc idem postmodum remitte remittenti.

Vtinam) [V] Votum est, quo cupit nihil esse 95
simulatum, itaque μίμησιν quædam repetit. *Vtin. istuc verb.)* [D] Et Istuc verbum, pro tota sententia. Verbum pro dicto. Sed propriè ἀξίωμα, id est, sententia vel enuntiatio quæ vno ligatur & astringitur verbo, Verbum à veteribus dicebatur. *Ex an. ac v. d.)* Rectè: quia, est qui ex animo dicat, fallat tamen.

Potius q. te inim. h.) Tantum in animum 96
Phædriæ hoc descendit, vt etiā repetat quod amica dixerat adulando.

Syncerè dici, q. poss. perp.) Syncerū, purum, 97
sine fuco & simplex: vt mel sine cera. Bene ergo, vt mel, blandimentum meretricis dulce fatetur: sed negat esse syncerum.

Labascit victus. &c.) [M] Id est, incipit ca- 98
dere constantia & proposito. [V] Propertius libro secundo epistola ad Cynthiam, Non ita Carpathiæ variāt Aquilonibus vndę, Nec dubio nubes vertitur atra noto, Quàm facilè irati verbo mutantur amantes. *Labasci)* [D] Omnia inchoatiua trisyllaba, ferè media producta enuntiantur. [B] Valla dicit à Labo, non à Labor dictum esse verbum Labascit. Labo primam corripit, alterum producit. *Labascit)* Vbi nunc illud? Heus noster, laudo, vir es. Laurētius inter verba inchoatiua, quæ loco primitiuorum vsurpantur, numerat &

Labasc

99 addiij *T. Ego non ex animo misera dico!* [u] *quam ioco*
100 dſſſp *Rem voluiſti à me tandem, quin perfeceris?*
101 ijbſſp *Ego impetrare nequeo hoc abs te, biduum*
102 ſſſdſp *Saltem vt concedas ſolùm.* PH. *ſiquidem biduum:*
103 ſſſſſi *Verùm ne fiant iſti viginti dies.*
104 { lſſ=p / iſſiſ } *T. Profectò non plus biduum,* * *aut.* [PH.] *aut! nihil moror.* [v] [PAR.]
105 ſi=ſſp *T. Non* [*fiet: hoc*] *modò ſine te exôrem.* PH. *ſcilicet*
106 aſdidp *Faciùndum eſt quod vis.* T. *meritò amo te.* PH. *bene facis.*

D. *Ego* emphaſin habet.
[L.] Confirmatio à minori. [MU] Enthymema ex cõtrariis.

* Apoſiopeſis. omnia hic vim amoris exprimunt.
G. *Al.* [*fiet hoc:*]

Labaſco, quod hîc ſignificat labare, id eſt, ruere ac repentè cadere, & deficere. Tranſlatum videri poteſt ab arboribus. *Victus vno v.*) Oſtendit amatorum ſtultitiam, qui ſe vno verbo flecti patiuntur. *Victus vno verbo!*) [D] Vti nam illuc verbum. Et, Vno verbo, vt diximus ſic accipe: vt Verbum dictum intelligas, quod verbo complectitur, & complexæ ſententiæ pronũtiationem, quod ἀξίωμα nominabatur. *Victus vno v. quàm citò!*) Quàm citò ait, qui illum falſa lachrymula vinci crediderat poſſe. Plus factum eſt: vno victus eſt verbo, & citò.

99 *Ego n.*) [V] Ab æquo & facili petit. Illic quidem eſt. Quia ex animo cuncta dico, quia vel ioco quamlibet rem à me impetraſti. Hic verò eſt, Cur non ſaltem biduum concederes? *Ego non ex an. m. d.*) [D] Quod ſenſit multùm valuiſſe, hoc Thais inculcat animo amici ſui. Et Ego, vide quanta ſignificet. Conuenit hoc pronomen blãdè multa exprobrãti: vt Virg. Mêne fugis. [MU] Hic Thaidis ſermo ſpeciem quandam habet orationis omnibus ſuis partibus abſolutæ. Nam & primùm irrepſit inſinuatione in adoleſcentis animum, Ne crucia te, obſecro: & colligit attentionem, cùm tam ſollicitè inquireret de taciturnitate Parmenonis: & poſteà narratione vſa eſt ad cauſam ſuam appoſitiſſima, Samia mihi mater fuit: & in media narratione renouauit attentionem, Hoc agite, amabò: & deinde adhibuit confirmationem, Nunc eam, mi Phædria: & refutauit quæ à Phædria obiiciebantur, Egon' id timeo? &, Quanquam illam cupio abducere. Nunc verò vbi videt labare iam adoleſcentis animum, impellit eũ peroratione affectuum plena. *Quam ioco Rem vol.*) [U] Contra illud refertur, quod ait Phædria, Nónne vbi mihi dixti cupere te ex Æthiopia Ancillulam: relictis rebus omnibus Quæſiui? Sed hoc vehementius & difertius, Quam ioco rem voluiſti.
100 Non munus, inquit, ſed quod plus eſt, rem. & non ſeriò, ſed ioco, à facilitate præſtantis. Et voluiſti, non etiam dixiſti. Mirandum obſequiũ, ex voto animi pendens. Non expectat imperium: ne voluptati mora ſit, dum iubetur. Tũ illud quod ait, Perfeceris: nónne pondus hoc verbi & potentiam Phædriæ circa amicam, & illius obſequium vehemens, & rerum difficultatem quæ exortæ ſint, mõliratur atque omnem obterit querelam Phædriæ?

Ego imp. n. h. abs te) Tu & ioco, & non pe- 101
tiſti, cùm perfeceris tamen. at ego hoc impetrare non poſſum.

Saltem vt c. ſol.) Argutè additum Saltem, 102
& Solùm. Et bene Concedas, vt voluntatis ſit: ſic enim dixit ſuprà, Sine illum priores partes hoſce aliquot dies Apud me obtinere.

Verum ne f. iſti v.) Facetè Biduum de- 103
cuplauit: & ſimul quia ex eadem ratione ſunt viginti, ex qua duo & ex qua viginti: ducenti, duo milia. & ſic deinceps.

Non plus b.) [D] Accuſatiuo comparatiuũ 104
iungitur, ſicut & ablatiuo: vt, plus tres dies, ſicut plus tribus diebus. Vitruuius, Ita à pariete hæ diſtent, vt ne plus pateant palmum. Virg. Noctem nõ ampliùs vnam Falle dolo. *Profec. non plus bid. aut*) [D] ἀποσιώπησις ſecunda. *PAR. Aut*) [L] Repetitio inchoatæ adiectionis per indignationem, & mox recuſatio. *PAR. Aut*) [V] Illuſor Parmeno Aut repetit, vt Triduum & Amplius ſubaudiatur.

Sine te) Aſſeueratione colligit. & hîc pa- 105
tet, vt amor ἰκετεύει, ſicut Græci Poetæ canunt, ... videlicet propter nimiam lubricitatem & facilitatem habeat. *Hoc modo ſine te exorem*) [D] Nouè nunc, non De te exorem, ſed Te exorem: & hoc abſolutè.

Fac. eſt quod vis) Non Quod oportet, ſed 106
Quod vis dicendo, multùm addidit obſequio ſuo. *Meritò te amo*) Bene amoris mentionem ad auferendam ſuſpicionem contemptus Phædriæ fecit. *Bene facis*) In conſuetudinem venit, Bene feciſti, non iudicantis eſſe, ſed gratias agentis.

D. *Biduum*, tanquã biennium sit. *Al.* [*Parmeno huc*], fiſſp. • I. Amatoria & ridicula digreſſio Phædriæ. *Iſo* per cõtẽptum, quaſi odioſo. *R. Ali.* [*me ames:*] ^ *tum prius* [*me*] *non eliditur, ſed corripitur*, iſbſsi

Rus ibo: ibi hoc me maccrábo biduum. fiſiip 107
Ita fácere certum eſt: mos gerûndus eſt Tháidi. { baſici / baſiſ } 108
Tu [*huc Pármeno*] *fac illi adducántur.* P. *máxu-* ſbſſip 109
mé. PH. *in*
Hoc bíduum Thais vale. T. *mi Phédria* ſſiſp 110
Et tu. nunquid vis áliud? PH. * *egóne quid velim!* ſſdbip 111
Cum mílite iſto præſens, abſens vt ſies: ſiſſi 112
Dies noctéſque [*ames me:*] *me deſydéres:* iſiſſi 113

107 *Rus ibo*) ᵛIn Græco quodam epigrammate conſtat, amorem diſſolui, aut certe mitigari poſſe fame, tempore, & denique laqueo. Quid ſi & locum remotum & ſylueſtrem inter prima remedia adiungeres? *Rus ibo*) ᴰEt hoc amatorum eſt, odiſſe vrbem ſine amica. Nec dixit, Ibi ero: ſed Ibi hoc me macerabo biduum. Pronunciandum eſt Biduum, ác ſi dixiſſet Phædria Biennio. *Ibi me hoc mac. bid.*) S. ᴾIn accuſatiuo temporis ita eleganter vſurpantur illæ dictiones biduum, triduum, quatriduum. Cicer. Famil. VII. Cum quidẽ biduum ita ieiunus fuiſſem, vt ne aquam quidem guſtarem. Idem Famil. XV. Biduum Laodiceæ fui.

108 *Ita f. certum eſt*) ᴰEx his apparet verbis, quàm ſibi amator hoc ægre imperet. *Mos ger. eſt Th.*) Cum pronuntiatione & geſtu: vt oſtendat quæ vis amoris ſit, vt Thaidi mos geratur.

109 *Huc fac illi adducantur*) Eunuchus & ancilla: figuratè Illi: ſed præualet genus maſculinum. Adducantur, pro, adducito eos. Et bene adiectum eſt. ne dilatis ob retentionem muneribus, non procederet actus fabulæ. & ſimul quia abſentia Phædriæ opus eſt, dum per Chæream ludificatur meretrix.

110 *In Hoc bid. Th. vale*) Nunc Vale abſceſſum ſignificat, non ſalutationem: nam ſi mera ſalutatio eſt, biduo ſolùm amícã valere optat. ſed præſcribere conatur quanto tempore abfuturus ſit: & ſimul oſtẽdit, quàm inuitus abſcedat. *In hoc bid. Th. vale*) Accuſatiuo vtẽs caſu, expreſſit amatoris impatientiã. Biduum dicens, præſcripſit de tempore. Et Vale, maiorem vim habet ex dolore diſcedentis, quàm obſequio ſalutantis. *In biduum*) ᴬ Per hoc biduum. ſic dicere liceblt, Vale in menſem, aut annum vnum.

111 *Et tu. nunquid vis aliud?*) ᴰVale ſubaudiendum ſalutatorium. Et ſubintelligendum eſt poſt oſculum dici, Nunquid vis aliud? quaſi rectè factum. *Nunquid, me vis?*) ᴹᵁSequebatur, vt diceret Phædria, Vt bene ſit tibi, aut aliquid ſimile, & cum dicto diſcederet: ſed præ immodico affectu hæc omnia quæſiuit, tum vt animum ſuum indicaret, tum vt interim colloquium cũ amica produceret.

112 *Cum milite*) ᵛValedicẽdo mandat de ſui amore integro & conſtante, eóque perpetuo: cuius eſt notatio nunc in deſyderio, quod eſt, appetitus rei futuræ nondum poſſeſſæ. Mox in ſomno, quod intelligentiæ & imaginationis viribus per mentem refertur. Deinde in expectatione, cùm rem veluti propinquam conſeruare & retinere cupit. Poſteà in cogitatione, quæ amatorem mente excidere non permittit. Tum in ſpe, quæ aut bonum ſequitur, aut acceptum retinet, & conſeruat. Poſtremò in oblectatione, quæ eſt veluti acquieſcẽtia voluntatis in amatore ſibi congruente. Breuiter tota ſit cum ſuo amatore, tota per ἐγκέφαλον in capite, & per θυμὸν in corde, & per ἐπιθυμητικὸν in iecinore eſſe debet. Tacita autem eius ratio ſubditur ex amoris reciproco ortũ. Nam philtra certiora & potentiora ſunt, dum amor amorẽ elicit. Sicut enim odium disiungit, diſſoluit, ita amor coniungit & copulat. Siquidem amoris virtus eſt vltima & ſuprema ex multis vnum facere, & ex diuerſis idem, qui etſi igneæ ſit naturæ, non tamen aſcendit, ſed deſcendit. *Cum milite iſto*) ᴰ Iſto bene additum, quaſi odioſo: vt alibi, Iam verò mitte Demea tuã iſtam iracundiam. Et Virg. -Aut quid petis iſti? Hæc enim pronomina, ſpernentis ſunt, odiúmque monſtrantis. *Præſens, abſens*) ὀξύμωρον. ᴹᵁ Oxymoron. ᴾCorpore præſens, animo abſens, hoc eſt, mente peregrina cum milite. Colloquêris cum illo, ſed me cogitabis. Vt qui amant abſentes ſunt: veluti de Didone Virgilius in quarto. -Abſens abſentem auditque vidétque. Ita qui oderunt quempiam, ab eo præſentes abſunt, corpore quidem præſentes, cæterùm animo ſemoti. Ex Chiliadibus.

113 *Dies noctéſque me ames*) S. ᴰ Eſt Dies & noctes, idem quod perpetuò, vel aſſiduè. Cic. Famil. IX. Tibi, mi Pæte, perſuade, me dies, noctéſque nihil aliud agere, nihil curare, niſi vt mei ciues ſalui, liberíque ſint. Idem ad Att. VII. Equidem dies, noctéſque torqueor. *Me deſyderes*) ᴰ αὔξησις. quia plus eſt amore deſyderium.

114 ſiſſi *Me ſomnies: me expéctes: de me cógites:*
115 ſiſſi *Me ſperes: me te obléctes: mecum tota ſis:*
116 ſidſap *Mĕus fac ſis poſtrémò ánimus, quādò ego ſum tuus.*
117 dſaaap T.* *Me miſeram. fórſitan hic mihi paruam há-*
beat fidem:
118 ſadſſp **Atque ex aliârum ingénijs nunc me iúdicet.*
119 a-ſiſi *Egopol, quæ mihi ſum cónſcia, hoc certò ſcio,*
120 aſiſdi *Neque me finxiſſe falſi quicquam: neque meo*
121 ſſiſi *Cordi eſſe quenquam chariôrem hoc Phǽdria.*
122 ſiſſp *Et quicquid huius feci,* cauſſa vírginis*
123 ſſidp *Feci: nam me eius ſpero fratrem propémodum*
124 ſia-iſp *Iam repperiſſe, adoleſcêntem ádeò nóbilem. &*
125 bſſap *Is hódie ventûrum ad me conſtítuit domum.*
126 ſſſip *Concêdam hinc intró: atque expectâbo, dum venit.*

* L. Ficta querela meretricis ad ſpectatores: & præparatio ad futurum cōgreſſum Chremetis ruſtici adoleſcentis.
*D. Meretrix bona inducitur. ^ ideò videtur non fictè loqui.
*B. A` neceſſitate.
Spero, id eſt, credo.

114 *Me expectes. me ſomnies)* ἐπαναφορὰ prima. Cùm Amare & Deſyderare ſit volūtatis atque etiamnum obſequii: Somniare, ſatis amatoriè dictum eſt.

115 *Me ſperes)* Cùm Me expectes, iam dixerit: quid ſibi vult iterum Me ſperes? Inter Spé, & Expectationem hoc intereſt: quia Expectatio, certorum eſt: Spes verò, incertorum. Et Expectatio, propinquarum rerum: Spes, longinquarum. Et Expectatio, deſtinat tempus: Spes, non deſtinat. An Me ſperes idē facere? Id eſt, de te cogitare: vt ſit Speres, credas. vt ſtatim in ſubditis inuenies, Nam eius fratrem ſpero iam propémodum reperiſſe. *Me te obl.)* Septimus caſus Me. *Mecum tota ſis)* Toto animo. Nam illam nunc animum vult eſſe, non corpus. & ſimul quod ipſe ab eius corpore patitur: id vult militi eius mente cōtingere, tanquam penitus excluſo ab amica.

116 *Quando ego ſum tuus)* Animus ſcilicet.

117 *Me miſeram)* MU Thais hæc loquens inducitur, vt aliud paululum argumenti iam nunc à populo intelligatur. D Rectè Thais nunc partem argumenti exequitur tacitam apud Phædriam propter præſentiam ſerui: quem Poëta vult ita neſcire, vt audeat ad vitiandam virginem ſubornare Chæream. *Me miſeram)* V Defenſoria eſt oratiuncula per conqueſtionem, qua fit vt ſe miſeram appellet. Propoſitio eſt, Phædria mihi parum credit. Confirmat modò ex diuerſitate ſui ingenii, quod cum aliis ſcortillis non eſt commune: modò ex bonitate conſcientiæ per iuramentum, quo aſſerit Phædriam eſſe chariſſimum, & nihil eſſe ſimulatum. Huius loci eſt illud Platonis, [illegible]

Atque ex al. ing. n. me iud.) D Hîc Terentius oſtendit virtutis ſuæ hoc eſſe, vt peruulgatas perſonas nouè inducat: & tamen à conſuetudine non recedat: vt pura meretricem bonam cùm facit, capiat tamen & delectet animum ſpectatoris. 118

Neque me finx. f. q.) Au Dixiſſe debuit dicere, aut abūdat Falſi: aut ideò quia & vanum aliquid fingi potuit: vt ſuprá, Si vanum, aut falſum, aut fictum eſt. 120

Eſſe quenquam char.) Meliùs Quenquam quàm ſi dixiſſet, Mihi em quenquam chariorem. *Quenquam cha.)* Quaſi meretrix non charum alterum, ſed chariorem negat. 121

Et quicquid V Præocupatio. Biduum rogaui, ſed propter abducendam puellam factum eſt. *Et q. huius f.)* D Huius abſolutè aut per [illegible], vt deſit Rei: quòd eum excluſi foras. In Hecyra, Ne quid ſit huius oro. In Heaut. Nihil me iſtius facturum patri. Virg. Aut quid petis iſtis? 122

Spero prop.) Nouè Spero, pro credo vel confido. Propemodum ideò, quia hominem quidem nouit, ed fratrem eſſe virginis nondum probauit. 123

Adeò nob.) Adeò, pro nimis poſitum eſt, aut pro expletiua particula. a Adeò pro valde vſurpant Latini, quando non ſequitur Vt particula. 124

Atque exp. d. venit) D Futurum actum promittere voluit: non quo aliquis geſtus ſit expectantis. B Adrianus Cardinalis, Particula Dū, inquit, coniungitur à perfectis illis authoribus cum verbo Expecto, mira cum elegantia. Cicero. Non expectaui dum mihi à te literæ redderentur. Idem. Expectabo, amabò te, dum Atticum conueniam. 126

ARG. P Iam amatorium multiloquium & vaniloquium continet iſta actio: nam Phædria & repetit quod iam dictū eſt,& id facit magis & odioſè nimis. H cùm ſcilicet identidem Parmenoni dat negotium vt eunuchus & ancilla Aethiopiſſa,munera Thaidi parata, ei afferantur. Mu quæ antè dictorum repetitio quanuis ſit ocioſa,mirificè tamen congruit amatoris ingenio:qui non niſi ſumma difficultate poteſt & vrbem & amicam relinquere. B Tandem rus concedens(id quod Thaidi,ſe facturum dixerat) L perridiculè ſe confirmare nititur, illudente interim Parmenone. B qui poſteà ſolus in ſcena relictus,heri ex amore immutationem admiratur:& militis donum, A quod à Gnatone ad Thaidem deduci videt, B ita laudat, vt heri ſui eunucho præferat. V *Theſis.* Quemadmodum in Phædria eſt amantium ſtultorum pictura,ex qua perſpicitur quàm ſint inconſtantes,quàm ſint curioſi,& ταυτόλογοι, quàm in ſeruos ſint imperioſi,quàm ſint zelotypi:Ita in Parmenone eſt ſerui obedientia,& officiū, cùm hero ſuo conſulat,ne ſit prodigus. Dona enim ſcortis data vana ſunt, neque quicquam promouent. M Amantium prodigalitatem,verba complurima & vana,inconſtantiam, debilitatem conſilii,& amoris imperium,amantiſque duriſsimam ſeruitutem hæc ſcena exprimit. Id quippe genus hominum ſeruit affectibus,qua ſeruitute nihil excogitari poteſt inferius. Vnde Seneca lib VI. Epiſtol.dicit, Nulla ſeruitus turpior eſt quàm voluntaria. Et Diogenes dicere ſolebat,ſeruos dominis,malos autem cupiditatibus ſeruire. Ariſtippus dicebat, Non Ingredi ad meretricem,ſed Egredi non poſſe,turpe eſt. Et, Habeo Laidem meretricem,ſed ab illa non habeor. Et, Etiam inter Bacchanalia pudicus non corrumpitur. Et Diogenes inculcabat ſæpius,cupiditatem arcem eſſe omnium malorum.

Verſ.gen. Trochaici tetr.tredecim,nempe duo primi, qu vtus, quintus, duodecimus, & octo vltimi: primus eſt acatal.reliqui catalectici. Duodecim qui reſtant ſunt iambici.tertius à principio ſcena eſt dimeter hypercatalecticus:ſextus ac tres ſequentes trimetri acat.ſiue ſenarij:decimus & vndecimus tetrametri catalectici:decimuſtertius & quatuor ſequentes tetrametri quoque,ſed acatalectici.

PHAEDRIA, PARMENO.

• L. Inepta & ridicula ſollicitudo Phædriæ.
Iſti. ſcilicet Eunuchus & Aethiopiſſa.
Vt riualé apponit, ita & munus: ſed decebat militis munus vincere.

* FAC ITA,[vt iuſſi,deducántur iſti. P. fáciam. aſſcſax 1
PH. at diligênter. *Al.[Ita fac].ſed verſus non conſtat.*
P. *Fiet.* PH. *at maturé.* P. *fiet.* PH. [ſátne] *hoc mandâtum eſt tibi?* ſſſſſil– 2 *Al.[ſatin']* xſsſaſt–.
P. *Ah rogitâre! quaſi difficile ſit.* ddibv 3
Vtinam tam áliquid inuenire fácilè poſſis Phǽdria, abitbſtv 4

1 *Fac ita)* V Mandatoria eſt oratiuncula, pro imperio ſatis breuis, & modum addit. cùm dicit Dilligenter, & tempus,cùm maturè deducēdum eſſe eunuchum cum Æthiopica puella cupiat. *At dil.)* B At particula hic affirmat.

2 *Satin' hoc mand. eſt tibi?)* S. D Mandare vulgò committere eſt. Cùm tamen de priuatis dicitur, ponitur pro ſignificare vel imponere, aut negotium dare. Breuiter, quotquot ab hoc verbo manant locutiones, in committendi, tradendi, ſignificandi, vel imponendi ſignificatum inclinant. Vnde dicimus mandare honores, vel magiſtratus alicui, mandare vinculis, fugæ, literis, monumentis, hiſtoriis, memoriæ, & ſimilibus.

3 *Ah rogitare!)* L Indignatio ſtomachātis, & ſubaudi Deceſt. *Ah rogitare! q.d. ſit)* D Deeſt Vis,vel Pergis:vt ſit,rogitare pergis! Vel Te, ſi ipſum reſpicit. vel Hunc, ſi auerſus hoc dicit:vt ſit, Ah,rogitare te! aut,rogitare hūc! Et diſtinctione interpoſita,inferendum vultuosé: Mitum eſt te rogitare, quaſi ſit difficile,complere quod iubes. B Ridiculum eſt te hæc rogitare. Vnde his verbis At dilligenter, At maturè, D & ineptiam nimiam circa hoc ſolliciti amoris expreſſit,& oſtēdit nihil eſſe facilius, quàm deducere ad meretricem munera, B quæ ſemper eſt parata accipere: D cùm contrà illud ſit difficilimum, poſcenti aliquid non dare.

4 *Vtinam)* V ἀντιπαραγωγὴ de dono inutili per ſeruum introducta conceſſione, & grauiore incommodo, quippe ſui doni iactura facta diluitur. atque in ſeruo eſt iocus admodū liberalis in antitheſi. *Inuenire)* Mu θέσις. Dixi in Andriam. D Inuenire acquirere. Sic in Heaut. Non quæris patri quomodo obſequare: & vt ſerues quod labore inuenerit, Nam ideò à præcedenti etiā quæſtus dicitur.

5 tcbsbcc tcbsbs Quàm hoc peribit. PH. * ego quoque vna pereo, * quod mihi est chárius: *Al.* [*Hoc quàm*]: *sed versui non congruit.*

*L. Defensio à maiori.

* D. Figuratè, pro qui mihi sum charior.

6 ssddsi *Ne istuc tam iniquo patiâre ánimo.* P. *minimè: quin*

7 ssi bij *Effectum dabo. sed nunquid áliud imperas?*

8 sssdp PH. *Munus nostrum ornâto verbis, quòd póteris: &*

9 sidbsi *Istum ǽmulum, quòd póteris, ab ea péllito.*

10 aCsaadiv P. *Mémini, támetsi nullus móneas.* PH. *ego rus' ibo, atque ibi manêbo.* *[tametsi] est bacchius, nisi quis putet esse spondeum elisa prima syllaba, non aliter quàm si essent duæ dictiones tam etsi, t'etsi. In [rus] eliditur vltima quanuis producatur. Vel dic [Memini] monometrum esse & reliquum esse iambicum catal.* isddsdiv.

L. Ornato, i. commédato.

Nannius, *Quòd* pro quoad per crasin.

11 dissisv P. *Censeo.* PH. *sed heus tu.* P. *quid vis?* PH. * *censén' posse me obfirmâre, &*

* L. Ridicula dubitatio desperantis.

12 tsaatsv *Pérpeti, ne rédeã intéreá?* P. *téne! nõ hercle árbitror.*

13 sissdssp * *Nam aut iam reuertêre: aut mox noctu te [ádigẽt] horsum insómnia.* *D. Al. [adiget]. vt sit [insomnis] pro vigilia numeri singularis.*

* L. Faceta & irrisoria responsio.

5 *Quàm hoc p.)* Deest Facilè: vt sit, facilè hoc peribit. *Quod mihi est ch.)* Pro, qui mihi sum charior. Sed Ego dixit absolutè, occurrens huic pronomini Quod.

6 *Ne istuc)* V Seruus sua modestia nõ irridet herum, sed placat. *Ne i. i. t. in. pat. an.)* S. D Pati significat ferre, tolerare, vel sustinere. In quo verbo eadem est aduerbiorum elegantia, quam esse in ferre suprà ostendimus: exempláque profert (vt ferre) & cum laude, & cum vitio. Elegans verò præcipuè est cùm dicimus nos aliquid facilè pati, pro assentiri, vel non ægro animo aut grauiter ferre. Sed iam exemplum proferam cum hoc Terẽtii loco côueniẽ. Cic. in Famil. Etsi periniquo patiebar animo, te à me digredi, tamen eo tempore me consolabat, quòd &c. *Quin eff. d.)* D Quin pro imó. vt in Heauront. Quin nolo mentiare.

7 *Sed nunquid al. imp.)* In his seruus nihil vult, nisi coactus facere, propter maiorẽ dominum. sic & alibi, Iubésne. inquit: respondetet ei Chærea, Cogo, atque impero.

8 *Munus nostrum)* V Est aliud mandatum priori connexum, ex interrogatione tamen serui natum, de commendatione muneris, & de æmulo expelliẽdo. Mox per anthypophoram subiicit, cur hoc negotii seruo detur. Ipse enim ruri erit. *Munus nostrũ)* D Ideò non dixit Meum, quasi & Parmenonis sit.

9 *Et istum)* Id est, molestum & odiosum: nam hoc significat Istum. *Ab ea pellito)* Ab ea. ab eius animo. & non, Pelli facito, sed Pellito.

Memini t. n. mo.) B Identidem in Plautinis, ac Terentianis Comœdiis occurrit, Memorem mones, doctum doces, quibus idem re ipsa est, quanuis verbis nonnihil dissimile, quod ait Parmeno, Memini tametsi nullus moneas. *Tametsi nullus)* L Pro frustra & non necessariò. D Properat seruus carpere vaniloquium domini. Et Nullus, pro non. sic in Hecyra, Nullus dixeris. Plautus in Trinummo, Nullus credas. *Ego rus ibo)* Et hoc iam dictum est. sed ostendit, quàm molestè id incipiat Phædria. 10

(censén') V Deliberatiua est, possítne ruri ab amica sua abesse. Seruus negat, herus ait. *(censén' me)* D Arbitraris: vt Censores, qui morum alienorum habent summum arbitrium. Et Ideò hunc putant non censere, quia ipse desyderat. M Censere, inquit Iurisconsultus, est constituere, vel præcipere. Vnde dicimus, Censeo hoc facias, & senatum censuisse. Inde Censores. Censere, inquit Pompeius, nunc significat putare, nunc suadere, nunc decernere. *Posse obf. & perp.)* D Verba sunt desperantis. non Firmare, sed Obfirmare: non Pati, sed Perpeti. 11

Téne!) Te quod ait, hanc vim habet, vt significet perditum amore Phædriam esse. 12

Nam aut iam r.) Modò Iam pro statim. *Te adig. horf.)* Hoc est, ad vrbem agent. *Horsum)* V A difficultate. Nam vel sola somnia te reuocabunt. *Insomnia)* D Vigiliæ. *Insomnia)* M U ἀγρυπνία. Plaut. Merc. Sed amori accedunt etiam vltra hæc, quæ diximus, Insomnia, ærumna, error, & ter- 13

In [faciam] nihil. eli- dendum. Bemb. [ingratu].
• L. collectio sui ipsius ac reprehensio ad confirmationem.
D. *Me indulgeo*. sic veteres: quod nos mihi dicimus. Alibi, Te indulgebás, tibi dabant.
• L. Exclamatio irasidentis.

PH. *Opus fáciam*, *vt defatiger vſque: [ingrâtus] vt dórmiam.* { ibsijsp ibsijsſ 14

P. *Vigilâbis laſſus: hoc plus fácies.* PH. * *[ábiſis:] nihil dicis Pármeno.* R. Al. [ab.] aſidſsſi: vel aſidſsſi. { aſsaccſi aſſaaſ 15

Eijciûnda hercle hæc mollities ánimi: nimis [me] indúlgeo. dſſaaiſi 16 Deletus [mi] pro mihi.

Tandem ego non illa cáream, ſi ſit opus, vel totum tríduum! P. * *hui,* dſdſaſsi 17

Vniuêrſum tríduum! vidě quid agas. PH. *ſtat ſenténtia.* tſdaſſo 18

ror, & fuga.

Opus fac.) V A facili & modo remedii, 14 quia nolo esse otiosus, sed laborabo, sic vt defatigatus faciliùs dormiã. atque id prorsus est physicum, lassos suauiùs dormire, ex somni natura & commoditate, ita Vsque ingratus, id est, etiam nolens dormiat. *Opus fac.*) MU Hæc locutio rebus rusticis propriè cõuenit. Sic in Heaut. Quod in opere faciundo operæ consumis tuæ. Et in ead. —Nisi eos, qui opere rustico faciundo, facilè sumptum exerceant suum. Et Phor. —Vapulandum, habendæ compedes. Opus ruri faciundum. *Vt def. vsque*) D Ordo est, vsque vt defatiger. *Ingratus vt d.*) Id est, etiam inuitus & coactus. Nam Ingratis, non vltrò significat. quia vltronea grata sunt: ingrata, quæ ab inuitis fiunt, ac recusantibus. B Vtitur eo frequẽter Plautus. *Ingratu*) MU Synæresis est, Ingratis, pro Ingratiis. Est autem ablatiuus aduerbialiter positus, & significat, ἀέκητι. Sic Heaut. —Ea coacta ingratiis Post illa cœpit victum vulgo quærere. & Phor. Nam idem hoc argentum ita vt ingratis est datum, iis datum erit.

15 *Vigilab.*) V Diluit à causa non satis efficaci, & difficultatem adauget, vtpote lassitudo qualiscunque non est somni causa præsertim in amantibus. Est enim πῦρ γάρ ἐστι & ἐγρηγορικόν, nimirum ignis membra depascens, & vigiles, & cogitabundos reddens amatores. *Vigilabis lass.*) MU Duo incommoda pro vno senties: nam & te delassabis, & nihilò magis ea causa poteris capere somnum.

16 *Eiciunda h. h. m.*) V A decoro viri, cuius animus fortis, constans est, neque nimiùm sibi indulgens. M Constans est, qui resistit doloribus, qui proueniunt à cupiditate absentium voluptatum. mollis verò, qui facilè vincitur à doloribus, & qui luxu diffluit. Talis homo constanti opponitur. *Nimis me ind.*) S. D Indulgere est obsequi, vel in aliquem ambitiosum esse, sibi placere vel assentari: vel est concedere, &, vt sic dicam, obsequenter, delicatéque tribuere. Quòd autem dicit hic Terentius, Nimis me indulgeo, nõ dictum Terentii arbitror, sed mendum apertissimum Bibliographorum: nam hic legendum est, mi, pro mihi: vt sit nimis mihi indulgeo. Non tamen ignoro, quod dicunt Latini indulgere sese, ad meretrices relatum, cùm sese permittunt, & vtendas offerunt amatoribus. Iuuenalis, Ardẽti sese indulsisse Tribuno.

Tandem non ego illa c. si s. o. v. t. tr.) D Sic 17 cœpit, tanquam aliquid foret dicturus magnificum; non autem est κατὰ προσδοκίαν, sed verè amator magnum hoc putat. Magnáq; est professio virtutis, cùm biduo sit opus, triduo posse durare. Et Totum triduum. dicit Vniuersum triduum ὑπερβολικῶς, quasi sit triduũ in multo numero. *Non ego illa caream*) M Carere, inquit Cic. in 1. Tusc. significat egere eo, quod habere velis. Inest enim velle in carendo. Triste est nomen ipsum carendi, quia subiicitur hæc vis, Habuit, non habet, desyderat, requirit, indiget. opinor hæc incõmoda sunt carẽtis. Caret oculis, odiosa cæcitas: liberis, orbitas. *Hui vniuersum*) V εἰρωνεία est. Est enim illi incredibile amantem tam diu sibi posse constare. Rectè Euripides cecinit, [illegible].

Vniuersum trid.) B Amatori hoc magnũ 18 videtur, triduum abesse à Thaide. Omnis amatori lõga est mora. *Vide quid agas*) D Sic dicitur magna aggredientibus. *Stat sententia*) Et vultu & gestu magis spectabile quod dixit Stat sententia: vel maximè eò quòd tanto sonitu hæc de se promittat Phædria continuò rediturus, vel potiùs non accessurus ad villam. tantum autem aberit, quantum temporis opus est ad vitiandam virginem. *Stat sent.*) S. D Id est, in sententia const

19 {tsfbastu / ts} P. *Dy boni, quid hoc morbi est! ádeón' hómines immutárier — *L. Hæc ad spectatores.

20 {tsfstsftu / tsfst} Ex amôre, vt non cognóscas eúndem esse!* hoc nemo fuit — *Laus Phædriæ ab acta ætate.

21 {bfasfst- / bsbsfd} Minus inéptus, magis seuérus quisquam, nec magis cóntinens.

22 {tsfbsat- / dstaa} * Sed quis hic est, qui huc pergit! atat, hic [quidem] est parasitus [Gnatho G. [parasitus quidem est]. dstaatt-. — * L. Præparatio ad congressum parasiti.

23 tsftst- Militis: ducit secum vnà vírgině huic dono. * papæ, — *D. Oeconomia ad futurum amorem.

24 bsfa:bt- Fácie honésta: mirum, ni ego me túrpiter hódie [hic] dabo, — E. Al. [hinc].

25 {tsdstbstv / t} Cum méo decrépito hoc eunúcho. * hæc súperat ipsam Thaidem. — * B. Per hyperbolé nimia pulchritudo significatur.

consto, & perseueror vel certum est facere. quod constitui. Metaphora autem est ducta à rebus immobilibus. At verò in sententia constare, manere, vel perseuerare, vsitatius dicunt Latini. Cic. Famil. 1. Qua in sententia si constare voluissent, suam authoritatem simul cum salute mea recuperassent. Idem Philip. IIII. Reliquum est, Quirites, vt vos in ista sententia perseueretis.

19 *Dy boni)* V Admiratio, sitne amor morbus tam præpotens, cuius euenta cernuntur palàm, vt ex aptis inepti, vt ex constantibus molles, vt ex continentibus incôtinentes reddantur. Et apud Plutarchum legitur de amores, ἐρῶν ὁ νόσος ψυχῆς, ὁ πάντως δ' εἶναι ταράττουσα. Atque medici morbum agnoscunt, eiúsque remedia diligenter annotant, à quibus Ouidiana consilia, & remedia non abhorrent. *Quid hoc morbi est!)* D Excusatio amoris quando non culpa, sed morbus est. *Adeon' hom. imm. ex am. vt nõ cogn. e. esse)* More suo à plurali numero, ad singularem se conuertit.

20 *Vt non cogn. e. esse)* Non solent stulti induci adolescentes: & ideò ad amorem retulit stultitiâ Phædriæ. *Hoc nemo fuit M. in.)* B Ab exemplo confirmat. M* Idem dicit seruus quidam de Philolachete in Mostellaria, Quo nemo adæquè iuuentute ex omni Attica Antehac est habitus parcus, nec magis continens. Is nunc in aliam partem palmâ possidet. Et ipse Philolaches de se, Cor dolet mihi, cùm scio nunc, vt sum, atque vt fui olim, quo neque in dustrior de iuuentute erat, arte gymnastica, hastis, pila, Cursu, armis, equo, victitabam volupe: parsimonia, & duritia Disciplinæ aliis eram, &c.

21 *Ineptus)* M Inepti homines dicuntur, qui non seruant decorum. *Minus ineptus, m. s.)* D Nisi enim hoc esset, quid esset quòd illum mulier præferret militi? aut quid relinqueretur proprium personæ militis, si & hic stolidus est? *Magis s. q nec magis c.)* Animaduerte vt amet Terentius Magis addere positiuo, potiùs quàm comparatiuum facere. Nam, neque seuerior, neque continentior, tam valuit dicere, quàm Magis seuerus, & magis continens. M Seuerus dicitur grauis, & hostis malorum morum. Continens est, qui superat & reiicit eas voluptates, à quibus plures superantur. Incontinens, qui superatur ab his voluptatibus, quas multi non inepti, sed seueri & graues superarent.

Sed quis hic) V παρασκευὴ fit sequentis 22 scenæ cónexio, & virginis à milite donandæ faciem admiratur, atque de suo munere desperat. *Hic quidem est par. Gn.)* E Hæc apud Menandrum in Eunucho non sunt, vt ipse professus est, parasiti persona & militis; sed de Colace translatæ sunt.

Ducit sec. vnà virg. h. dono) S. D Mirum est, 23 quàm variæ locutiones ex Dono ducantur. Vidimus, & annotauimus suprà de dono dare, dono emere aliquid alicui. Hic autem obseruandum est, ducere dono aliquid alicui.

Facie honesta) D εἰκονισμός, qua ostenditur 24 amaturus Chærea, siquidem hanc Parmeno ipse miratur. *Facie hon.)* Sic Virg. Et lætos oculis afflarat honores. Et mox idem, Ita me dii ament, honestus. *Ni ego hodie me turpiter hic dabo)* Pro dedero. Virg. Quamuis solus autem cælo deiecit ab alto.

Cum meo decr. h. eun.) Facetè Meo ad para- 25 situm retulit cû pulchro munere venientem. Et præparatio est ad ducendum Chæream potiùs, quàm deformem eunuchum. *Decrepito h. eun.)* Decrepiti sunt dicti, quorum crepitus

& plangore familiæ, fuerant iam conclamata funera. *Hac sup. sp. Th.*) Hoc sic accipias, non vituperari Thaidem, sed tamquam ὑπερβολικῶς dici. Ideò addit ipsam, quasi nimiæ pulchritudinis. Et bene Ipsam, propter quam datur. *Superas*) P Propriè supergredior significat, hic per metaphoram pro vinco accipitur.

ACT. II. SCEN. II.

ARG. D In hac scena non stans, sed quasi ambulans persona inducitur. constitit tamen aliquantulùm, intuēs spectatores, dum secum loquitur. Exprimit autem parasitum: & sub eius verbis, corruptos mores in assentationē ostendit, prorsus vt honestæ quoque personæ, in huiusmodi culpa inuētæ sint: vt alibi, Obsequium amicos, veritas odium parit. L Gnatho igitur ex mandato militis deducens puellam ad Thaidem, P factū adulandi instituit: L interea forrè in Parmenonem incidit: in quem multa dicacitate illudit, P eúmque mordacibus salibus lacessit. V *Tinus.* Gnathonicæ artis est encomium. M Mores parasiticos, & adulatorū, assentatorúmque studia & obsequia, quibus nonnulli ad id agendum impelluntur, quod reprehenditur in primis, & nullam prudentiam adesse testatur, cum aliis de se credat quod non habet, hæc scena testatur: quo genere hominum nihil est in vita ciuili perniciosius. Vnde interrogatus Diogenes, quænam perniciosissimè morderet belua: Ex feris obtrectator, ex mitioribus adulator, respondit. Cicero in Lælio sic ait, In amicitia nulla maior pestis, quàm adulatio, blanditiæ, assentatio. Tum autem omnium rerum simulatio est vitiosa: tollit enim iudicium veri, idque adulterat. Assentatio vitiorum adiutrix, procul amoueatur, quæ non modò amico, sed ne libero quidem digna est. Maxima autem culpa in eo est, qui & veritatem aspernatur, & in fraudē obsequio impellitur. Aristoteles lib. tertio Ethicor. dicit, Qui delectat emolumenti sui causa, vt inde sibi proueniat in pecuniis, & in his quæ in pecuniis comparantur, vtilitas, adulator vocatur

Vers. gen. Tres & viginti priores sunt trochaici tetr. catal. Reliqui omnes iambici tetr. atque etiam catal. præter vicesimum sextum & quinquagesimum sextum, qui sunt acatalectici.

H. Prosopographia quà Gnathonis persona mirè & splendidè describitur. Exordium ductū à sentētia parasitica. *Si hunc iambicū mauis, sic metire,* ijdllisi.

GNATHO *parasitus.* PARMENO.

1 DII immortáles, hómini homo quid præstat! stulto intélligens

2 Quid interest! hoc adeò ex hac re venit in mentem mihi:

1 *Dij imm.*) D Admirantis exclamatio est, cum parasiti gesticulatione. V Figurata est per admirationem & exclamationem propositio, quæ simplex talis esset, Multū homo homini præstat. L Suis ipsius verbis describitur Gnatho, ad exprimendam parasiticam personam, & præparādum spectatorem. M Gloriosè, & parasiticè, statim à principio. tum se præstantiorem esse dicit, tum alterum stultum, se intelligentem nominat. *Dij imm. h. h. quid præstat!*) D Morata narratio a sententia incipi solet: quæ dicitur προοίμιον. *Homini homo quid præstat!*) Alii distinguunt, quid præstat stulto intelligens! Alij, stulto intelligens quid interest! quia sic veteres loquebantur. *Dij immortales*) Hoc iam mirè, & pro sæculi ac tēporum reprehensione satyricè Terentius, quòd apud eum stultū vocat simplicem parasitus, & intelligentē malum. *Hom. h. quid præstat*) S. D Præstare diuersam habet significationem: præstamus enim fidem, beneuolentiam, officium, culpam. Interdum vero pro excellere ponitur: in qua significatione vsus est multiplicis. Dicimus enim præstare aliquem re aliqua: præstare ad: præstare pro melius esse: præstare alicui re aliqua: & præstare aliquem re aliqua, pro vincere, & superare eum ea ipsa re. Cicero Offic. 1. Difficile est, cùm præstare omnibus cupieris, seruare æquitatem. Idem de Amicitia, Nanque hoc præstat amicitia propinquitati, quòd ex propinquitate est. *Stulto int.*) B Adrianus Cardinalis, Stultum id plerique iam putant insanum, cùm inter vtrunque non leue sit discrimen. Est igitur stultus, ferè quod rudis, imperitus, ingenio hebes, aut tardus, vel inconstans. Insanus autem, qui alienatæ mentis est. Cicero, Neque vult ita sapiens, inter stultos videri.

2 *Quid interest!*) D Hoc admirantis est, & ideò sic pronuntiandum. *Hoc adeò ex hac re venit in mentem mihi*) S. D Venire in mentem, recordationis significationem habet, vel inuentionis speciem: & variè, elegantérque à Latinis vsurpatur. Ponitur enim personaliter, vel impersonaliter. Atque in vtroque loquendi genere certa inest elegantia: Personaliter positum

3 {baʃsʃtv laaʃt} *Conuéni hódie aduéniens quendam mĕi loci hinc, ʃatque órdinis,* *Al. ʃ atque ordinis Hominem.)*

4 aʃabxdtv *Hóminem/haud impûrum, ítidem pátria qui abligurierat bona.* *Haud impurum.* Id eſt, non auarum.

5 bʃʃʃʃv *Video ſentum/ſquálidum, ægrum, pannis annísque óbſitum,*

ſitum. Cùm perſonaliter ponitur hic loquendi modus, veniunt nobis in mentem perſonæ, vel res ipſæ. Perſonæ: Cicero ad Att. vii. De Tullia, & Terétia, cum mihi Barbarorum aduentus in mentem venit, omnia timeo: cùm autem Dolabella venit in mentem, paulum reſpiro. Res: Cic. Famil. ii. Quæ mihi veniebât in mentem, quæ ad te pertinere arbitrabar, exiſtimaui me ad te ſcribere oportere. Imperſonaliter poſitũ. Venire in menté, cùm imperſonale eſt, tum ſummam elegantiam habet, cum genitiuo adiũgitur. Igitur ſic diſtinguere potes, vt vulgaris vſus ſint exẽpla alia: alia venuſtiora, eáque genitiui. Vulgaris vſus exẽpla. Cic. Famil. iiii. Sæpius mihi veniebat in mentem queri, quòd ita viuerem, quàm gaudere quòd viuerem. Ibidem, Non mihi quicquam tali tempore in mentem venit optare, quod nõ vltrò mihi Cæſar detulerit. Genitiui exempla. Cic. Famil. vii. Perſæpe mihi cogitanti de communibus miſeriis, in quibus tot annos verſamur, ſolet in mẽtem venire illius temporis. Idem pro Quint. idẽ dum cogitat, non minùs ſæpe ei venit in mentem poteſtatis, quam æquitatis tuæ.

5 *Conuen.)* [V]Confirmat narratiúcula, quæ hic eſt [illegible], in qua eſt proſopographia omnis artis Gnathonicæ ignari: nunc ab affectatione, vt quia ordinis paraſitici erat: nũc ab habitu animi, vt non impurus, ſed prodigus erat: nunc à rebus geſtis, vt patrimonium concoxerat: nunc à cultu & habitu corporis, vt qui piger, ſqualidus, æger, & pãnoſus erat: nunc ab ætate, vt qui annoſus erat. Eſt autem hic calamitoſi & miſeri hominis [illegible]. *Conueni h.)* [D] Conueniſſe, nõ vidiſſe tantùm, ſed etiam collocutum fuiſſe ſignificat. *Mei loci atque ordinis)* Loci, ingenuum: ordinis, pauperem. Illud nataliũ: hoc fortunæ. [S.D]Ordo, cùm hominum eſt, ponitur pro eo, quod vulgus ſtatũ vocat: ſcilicet ad ſtatum hominis, vel genus vitæ, vel hominis fortunas refertur. Cicer. ad Att. iiii. Aliter video cenſeri Marcello, & cæteris noſtri ordinis.

4 *Hominem h. imp.)* [D]Non dixit prodigum: quia hoc ipſum probat: ſed non auarum, non improbum. Et ſic laudamus eos, in quibus nihil eſt quod magnopere efferamus. *Hominem h. imp.)* [L] Id eſt, ſordidum & auarum. [B]Pro improbo hîc Impurum accipit Nonius. [M]Purus homo dicitur, qui eſt ſine ſordibus & infamia. *Itidem p. qui abl. b.)* [D]Hoc ioculari vultu dicitur. Et eleganter ex perſona paraſiti non culpatur quòd comederit bona. *Abligurierat)* Suauibus eſcis conſumpſerat. Nam παρὰ τὸ [illegible], eſt ligurire. & [illegible] Græci ſuaue appellant. [M] Ligurire, inquit Nonius, eſt deguſtare. Vnde Abligurire, multa auidè conſumere. [S.D]Abligurierdi ſimplex eſt ligurire: quod modò ſignificat deuorare: modo etiam cum quadam elegantia comedere, &, more ſenum, multò faſtidio ſuauiſſima quæque deguſtare. Sed à cibis ad multa alia transfertur. Cic. Famil. xi. Cùm quidam de collegis noſtris Agrariam curationem ligurirent, diſturbaui rem, totámque nobis integrã reſeruaui. Idem in Verr. Act. v. Reperietis hominem nec timidè, nec leuiter hæc improbiſſima furta ligurientem. Abligurire tranſlatè poſitũ pro conſumere, vel conficere vſurpatur. Et in hac ſignificatione hîc intelligendum eſt: & apud Cic. in Catil. Orat. ii. Iam non ſunt mediocres hominum libidines: inhumanæ audaciæ, & intolerandæ: nihil cogitant, niſi cædes, niſi incendia, niſi rapinas. ſua patrimonia profuderunt, fortunas ſuas abligurierunt, res eos iampridem, fides deficere nuper cœpit. Legunt nonnulli Obligurierunt: & nos etiam ſic aliquando legimus.

Video ſ.) [D] Quàm bene Video, poſtquàm dixit Conueni. & tempus mutauit & verbum. 5 *Sentum)* Horridũ, [M]vt ſentes & ſpinæ. [B]nam ſentes ſpinæ ſunt. Hinc Sentus, qui laceras veſtes habet. *Squalidũ)* [M.V] Senta loca propriè dicuntur ſentibus, & dumetis obſita. Squalidi propriè rei qui diu delituerunt in ſordibus carceris. [B]Squalor immundities, corpus occupans. *Pannis, annisque obſ.)* [M]Mucore & carie obductũ, propter ſordidos pannos: & ratione ætatis obſitum, quæ in homine miſero ſemper videtur maior. [B] Obſitus ager, qui dumetis eſt obductus. [D] Sentum ad horrorem retulit: Squalidũ, ad ſordes: Ægrũ, ad maciem: Pannis annísque obſitum, Ad veſtitum, & ad triſtitiam. Sed Pannis & annis, [illegible] paraſitorum ſunt. *Pannis annisque*

•L.Prosopopœia. Dialogicos hæc dicuntur.

*Quid istuc ornáti, inquam! Quóniam miser quod hábui pérdidi: hem ssaaatv 6

Potest & censeri iambicus. ssaibsp: & eliso d in [Quid,] ssaibsp. Al. [Qui isticornatus, inquam, est?] ssaibsp. & eliso sin [ornatus]. ssaibsp. C[Quid istuc inquá, ornat. est ?quoniam quod miser]. ssadatv.

Omnia hæc ex media sumuntur consuetudine.

Quò redactus sum! omnes noti me, atque amici déserunt. ssass– 7

•L. Magnifica & superba contéptio.

Hic ego illum contémpsi præ me.* Quid homo, inquam, ignauissime, {ussastv d} 8

Al. [parasti te] & [siet]. bissbsij.

Itáne [te parásti,] vt spes nulla reliqua in te [sit] tibi! bssbss– 9

•L. Exemplum dissimile à seipso, ad amplificationem.

Simul consilium cum re amisti!* vidén' me ex eódem ortum loco! {casstcc– aaitss} 10

Si iambicum manus, sic metire, idssaasi: vel sic. idssissi. eliso videlicet v in [viden'] & [eodem] facto dissyllabo: si legas [vide' sti vide erit dactylus.

Qui color, nitor, vestitus, quæ habitúdo est córporis! ussbsto 11

obs.) Vel parasitica vernalitate καθ' ὑποκορισμὸν dictum: vel quia Homerus dixit ἄψα, γὰρ ἐν κακότητι βροτοὶ καταγηράσκουσι: & est miseriæ senium deditum. Vnde huic magis tristitia grauitásque displicuit, aliena semper ab omnibus parasitis. *Annísque obs.)* Benè addidit Annis: quia vt quisque miserior est, ita senior videtur. *Obsitum)* Vt Sentum dixit Oblitum, μεταφορά ab agro.

6 *Quid ist. orn.)* V ἐπιπλήξις est cū increpatione inicitiæ, propter quam miser est, qui omnia perdidit, quia ab amicis desertus est, *tres los frenadlos.* D Scire nos conuenit, cū recto casu profertur interrogatio, non esse contumeliosum, Vt si dicas, Quis hic homo est? Si autem in obliquo, contemptum significari: vt, Quid hoc est homini? quid mulieri? quid ornatus? Ornatus, τὸν μίσον est ad dedecus & ad turpitudinem. Vel simpliciter hoc accipe, vel εἰρωνικῶς. Et ornati, vt senati antiquus genitiuus. *Quod habui, perdi.)* Nō dixit id, quod erat, Comedi, aut Cōsumpsi. *Hem, Quo red. sum!)* Vel habitum suum, vel corpus ostendens, hoc dicit. Nec quicquam hic, nisi ex media cōsuetudine collocatū est.

7 *Omnes n. me, atque am. des.)* Sententiosè atque mordaciter in mores.

8 *Hic ego)* V Increpatio est propter ignauiam, cuius hic est notatio subdita. B Priscianus dicit aduerbia pleraque localia, pro temporalibus vsurpari: vt Hic, id est, tunc contempsi ego illum præ me. *Hic ego illum cont. præ me)* D Hoc est illud, Homo homini quid præstat, stulto intelligens? *Præ me)* B Præ, & per appositionem, & compositionem inuenitur. Significat aliquando idem quod Ad: vt hoc in loco, Præ me, id est, ad comparationem mei.

9 *Itáne par. te)* D Quàm obiurganter, tanquā in illo sit, quòd miser est. Et alibi, Nam nemo illorum quisquam scito, ad te venit, Quin ita paret sese, abs te vt blanditiis suis Quamminimo pretio suam voluptatem expleat. Et hoc propriè verbum ad exprimendam inhumanitatem & ignauiam factum est. *Vt spes n. r. in te siet tibi)* Sententiosè, ad illud quod & Virgilius ait, Ponite spes sibi quisque. *Vt spes n. r. in te siet tibi)* Benè: quasi qui rem à fortuna acceperit.

10 *Simul cons. cum re am.)* Virgilius, Nec si miserum fortuna Sinonem Finxit, vanum etiam, mendacémque improba finget. Et Salustius, Neque fortuna eget: quippe quæ probitatem, industriam, aliásque bonas artes neque dare, neque eripere cuiquam potest. Ergo hæc interrogatio, increpantis est: nec desyderat responsionem. nam Consilium, in bonis animi: Res in potestate fortunæ. *Vidén')* V Altera est contentionis demonstratiuæ pars, ab vtili. Nam à suo ipsius exemplo eius artis peritum fame non perire docet, sed in summa inopia omnibus bonis affluere, summáque esse in felicitate, cùm nihil desit. *Ex eodem loco)* D Ex eadem fortuna: M Id est, cuius natales non fuerunt tuis dissimiles, aut clariores, tamen ego meliùs mihi consului.

Qui color, n. v. q. h. est corp.) B Singula per antitheton opponit illis, D Video sentum, squalidum, ægrum, pannis annísque obsitum. Color ergo ad Sentum: Nitor ad Squalidum: Vestitus ad Pannis annísque obsitum: Habitudo corporis, ad Ægrum refertur.

Quæ

12 d-datsf- *O'mnia hábeo, neque quicquam hábeo: nihil cùm est, nihil desit tamen.*

13 asabtar- * *At ego infélix; neque ridículus esse, neque plagas pati*

14 ffiast- *Possum. Quid tu his rebus credis fieri?* * *tota erras via.*

15 {fsasdst- ff} *Olim isti fuit géneri quondam quæstus apud seclum prius.*

* L. Obiectio ad purgationem.
* Metaphoricôs à peregrinantibus.
L. Solutio & refutatio à téporibus.

Qua hab. est corp.) Plautus in Epidico, Corpulentior hercle, atque habitior.

12 *Omnia habeo*) Ad Quod habui, perdidi. *Neque quicq. h.*) Ad Mei loci atque ordinis hominem. *Omnia hab.*) Ad industriam retulit. Neque quicquã habeo, ad fortunæ culpam. & item denuo, fortunæ crimen, Cùm nihil est: ad suam laudé, Nihil desit tamen. ª Fortuna mihi sedulò aduersatur, nouerca est: tamen industria mea perficio, vt neque victus quotidianus, neque desit amictus. *Omnia h. neque q. h.*) D Alterum horum, neutrúmue potest cuiuis accidere: vtrumque nulli. *Nihil cùm est n. d. t.*) Figura ἰσόμετρον: vt apud Virg. Sequitúrque sequentem. Et Cicero, Cùm tacent, clamant. *Desit*) MU Antiquum verbum pro deest. Virg. Lac mihi non æstate nouum, non frigore desit. Propert. Et nullo vacuus tempore desit amor. Et in Hecy. Nihil apud me tibi defieri patiar.

13 *At ego inf.*) V Præoccupando diluit, & Ridiculus est qui ab aliis irridetur, cui additur stimulorum, vt Plautus ait, seges: perinde àc si diceret, His rebus, hoc est, plagis & illusionibus nihil promouebis. D Iam transit ἀπὸ τοῦ μεμπτοῦ, περὶ τὸ ἀμεμπτόν. *At ego infelix neque ridiculus*) Vehementer inuectus est in tempora & mores Poëta sub hac persona, in qua hominem ita inducit pœnitere probitatis suæ, vt se infelicem, nõ honestum dicat. Et non Nolo, sed Non possum. *Neque ridic.*) M Ridiculus est is, qui mouet aliis risum sua scurrilitate atque ineptiis. Et Iuuenalis queritur, paupertatem facere homines ridiculos. Mu Tangit duo genera parasitorum, quorum aliis ridiculis dictis, alii patiundis verberibus victum sibi quæritabãt. Illos Plautus derisores, hos verò plagipatidas vocat. Notauit Nannius.

14 *Quid tu his r. cr. f.*) D Dũ qs ridetur aut vapulat. *Tota erras via*) S. D Id est, prorsus, vel omnino. D σχῆμα per μεταφοράν. Prouerbiũ est in eos, qui vehemẽter aberrant: trãslatum à viatoribus, qui nonunquam ita solent aberrare à via, vt non sine dispendio quidem, tamen quò tendebant perueniunt. Nonnunquàm sic aberrant, vt longè diuertant, & in diuersum tendant.

Olim) V A consuetudine, & antiquitate, 15 qua parasitica ars fuit quæstuosissima. Tempore autem Homeri parasitum fuisse non est obscurum, quem φίλον εἰλαπιναστὴν, id est, amicum mensalem & conuiualem appellauit, cuius & apud Epicharmum mentio fit. Neque desunt, quibus ab Alexide parasitum prodiisse placet. Hic enim duo parasitorũ genera præscripsit, vnum commune seu gregarium, alterum σωματοφύλακα & aulicũ, & Satrapis, & ducibus conuenit. Vterque tamen est κόλαξ. Nam vtrique adulandi studium præcipuum incumbit. Porrò Gnatho hic eius artis se esse primum authorem gloriatur. Diodorus Sinopæus lepidè & facetè reliquas artes à sapientibus tantùm inuentas esse, sed à Philo, (id est, amicabili & amicitiæ præside) Ioue ipsam parasiticam. Parasiti autem vocabulum apud vetustissimos honestum fuit, & sub hoc comites & sodales pontificum, & magistratuum, vt in sexto libro Athenæus obseruauit. atque Solon eos, qui in Prytanæo publico victu recreabãtur, authore Plutarcho, appellare solitus erat. posteà tamen, sicut in aliis, propter abusum verbi accidit & nõ parũ degenerauit, & eũ Terentius & plerique scriptores etiãnũ capiunt, qui aliorum mensas & cibaria sequitur, qui omnia ad nutũ cõuiuatoris ventris gratia dicit & facit. Quare iidem & ἐπίσιτοι nuncupantur, vt qui cibi gratia quibuslibet inseruiunt, & adulantur, magis tamen gloriosis hominibus. Itaque Cic. de Amicitia, Assentatio, inquit, parasitorum in Comœdiis nobis faceta non videretur, nisi essent milites gloriosi. & hic Gnatho se ambitiosos, & gloriosos consectari iuxta eius artis decorum gloriatur. *Olim quondam, apud seclum prius*) MU Pleonasmos. *Apud s. p.*) D Scilicet cùm essent tempora meliora. ª Tempus pro hominibus positum est. vt cùm dicimus. Incuria temporum periit Trogus Pompeius. Item, Hoc seculo nullum fuit aliud neque doctius, neque Latinius.

.L. Confirmat ſuo exemplo, & id latiùs exponit.

Hoc nouum eſt aucúpium : * *ego ádeò hanc primus inuéni viam.* 16

Glorioſos & iactabundos carpit. Adulatorũ officiũ.

Eſt genus hóminum, qui eſſe primos ſe ómnium rerum volunt: 17

Al. [ſunt tamẽ : hos] ſallaat– : vbi in [ſunſ. eſt] vim habet conſonantis. ſic in [his] in ſequenti verſu.

Nec [ſunt: hos] conſéctor: hiſce ego non paro, me vt rídeant: 18

Sed [his] vltrò arrídeo, & eôrum ingénia admîror ſimul: 19

.L. Studium aſſentationis ſcitè expreſſum.

* *Quicquid dicunt, laudo : id rurſum ſi negant, laudo id quoque.* 20

16 *Hoc nouũ eſt auc.*) [D] Vide quid interſit cùm illud Quæſtum dicat, hoc Aucupium. illud de ſapientibus, hoc de ſtultis. *Inueni viam*) Adeò nouum eſt aucupium. [S.D] Via, cùm per tranſlationem ponitur, ferè ſemper pro ratione eſt, vel inſtituto. Cic. ad Q. fratr. Omneis vias pecuniæ norunt. Ibidem, Via iuris eiuſmodi eſt quibuſdam in rebus, vt nihil ſit loci gratiæ. Idem in Bruto, Quæ quidem res duplicem habuit docendi viam.

17 *Eſt genus*) [V] Attentiores fiunt, dum ſumma & ſpecimen artis [illegible] præbetur. & eſt veluti Gnathonici artificii expoſitio : cuius quinque ferè ſunt præcepta. Vnũ eſt, vt arrogantibus adulentur. Nulla eſt, inquit Cic. de Amicitia, peſtis maior, quàm adulatio. Quid enim poteſt eſſe tam flexibile, támve deuium, quàm animus eius, qui ad alterius non modò ſuaſum & voluntatem, ſed etiam vultum atque nutum conuertitur? Negat quis, nego : ait, aio: &c. Alterum eſt, dum arrident aliorum ſuperbientium aut dictis, aut factis, non tamen ridiculi, cuiuſmodi ſunt ſcurræ: & contrà in rebus aduerſis flere ſolét, vt eſt in quodam epigrammate Græco, quo paraſitus non parum perſtringitur, & ab hac arte dehortatur, [illegible] Ait enim ſe paratũ, aut flere, aut ridere Miliæ, vxori ſuæ, & non paraſitari aliis propter buccellã vilem & parabilem. Nihil enim ſordidius & abiectius eſt, quàm vultum è vultu comparare. Sic enim omnis libertatis ſpes aufertur. Sicut alio quodam diſticho ſignificatur, [illegible] Tertiũ eſt, dum aliorũ vel dicta vel facta admirantur. Quartum, dum aliorũ opera collaudant, ſed falsò. Quintũ eſt, dum conſentiunt, & neutiquam reſtagantur, ſicut amatores veritatis decet. Viuunt enim aliena quadra paraſitantes. & Horatius paraſitos edaces nuncupauit. Breuiter totum artificium in adulando conſiſtit. *Eſt genus h.*) [D] Quia multi ſunt huiuſmodi, non dixit, Homines ſunt, ſed, Eſt genus hominum. [B] Poëta obliquè ſui ſeculi mores carpit. *Primos omn. r.*) [MU] Simile illud Horatii, Quid agis dulciſſime rerum?

Hiſce ego n. p. me vt r.) [D] Quia ille dixerat, 18 Ego infelix neque ridiculus eſſe, neque plagas pati poſſum.

Sed his vltrò arr.) [M] Id eſt, mea ſponte ita 19 hominibus ineptis & ſtultis, riſu aſſentior. vt potiùs irrideam, quàm irridear. Et ſic oſtendit, ſe non eſſe ridiculũ, ſed irriſorem. [D] Quid eſt, His arrideo? aut veluti pareo. id eſt, obſequor : aut veluti dictis delector. Atque Arrideo, non ſicut in paraſitis fieri ſolet, vt his arrideatur à regibus, cùm potiùs ipſi dictis factíſque rideant alienis: hic eſſe intelligendum Etiam res ipſa indicat ex cõtrario. Nam quod ait ſuprà, His ego non paro me vt rideant. hoc è contrario oſtendit quod ſubiiciatur ex dictis. *Vltrò*) Verſa vice, an prior? an etiam inſuper, hoc eſt, vltra? *Admiror ſimul*) Plus intulit, quàm ſi Laudo dixiſſet.

Quicquid dicunt) Non, Quod dicunt : ſed, 20 Quicquid dicunt, id eſt, bene vel malè: ne vel ſi intercluſa fuiſſet aſſentatio, ſe impediat, quòd contrarium laudauerit. *Id rurſ. ſi n. l. id q.*) Præclarè Terentius quòd à Satyrico de aliis diceretur, id hîc de ſe dicentem inducit facetiùs multò, quàm ſi aliter feciſſet: ſcilicet [illegible] mores temporũ iam tum vitiatos per aſſentationem: quod ferè in pleriſque fabulis monſtrat, Vt etiam in Andria, –Nam, hoc tempore Obſequium amicos, veritas odium parit. Et in Adelphis. –Quòd te iſti facilem & feſtiuum putant. Id non fieri ex vera vita: neque, adeò ex æquo & bono, Sed ex aſſentando, indulgendo, & largiendo.

21 Negat quis, nego: ait, aio. postrémò imperáui égomet mihi

22 O'mnia assentári. Is quæstus nunc est multò vbérrimus. — Sententia verissima, hac præsertim tempestate.

23 P. Scitum hercle hóminem: hic hómines [prorsus] ex stultis insános facit. — Al. [prorsum].

24 G. Dum hæc lóquimur, intereá loci ad macéllum vbi [venimus.] — R. Al. [aduenimus], al. [aduenamus].

25 Concúrrunt læti mî óbuiam Cupedinárij [omnes,] — [Coqui,] vt sit acatalecticus, veluti & sequens.

26 [Cetárij, Lánij, Coqui,] Fartóres, Piscatóres, Aucupes, — [Cetary,] A sed versus nō constat. — Mu. [Lanij, cetarij,] R. [Lanij, Coqui,] A sed versus nō constat.

[Aucupes] (inquit Erasmus) videtur adiectum. & repugnat versui, nec ponitur à Donato. A si illud vocabulum abijcias sic seande, potest tamē retineri, si in [Cetary, Lanij] quatuor ij y in duo contrahantur, & ereticus secundo loco reciptatur. Alij in fine præcedētis versus pro [omnes] ponunt [lanij], vbi y pro vna syllaba sumitur. Alterum poste i ver sum sic legunt, [Cetarij, coqui, fartores, piscatores, aucupes.] Glareanus verò sic tum hunc legit, [Coqui omnes, cetarij, aucupes, fartores, piscatores,] vel sic, ry facio monosyllabo, ac toto eliso.

21 *Negat quis, nego*) Bene sic dixit. Negat & Ait, contraria sunt. vt Plaut. in Rudente, Vel tu ais, vel tu negas. M Suprà dixit in Andria, Obsequium amicos, veritas odium parit. Vnde Cic. in Lælio sic ait, Sed obsequium multo molestius, quod peccatis indulgens, præcipitem amicum ferri sinit. *Ait, aio*) B Aio propriè significat affirmo.

22 *Is quæstus n. est m. vb.*) D Quàm ille apud seculum prius fuerat. Et vide quemadmodum illiberalem vitam honestiore nomine nominauit Aucupium: post etiam Quæstum nominauerit. * hic inducens.

23 *Scitum her. hom.*) Mirè Terentius longæ orationi interloquia quædam adhibet, vt fastidium prolixitatis euitet, velut nunc Parmeno procul audiens Gnathonem, hæc loquitur. B Scitus qui sciens est, & argutus. Vnde scitæ Platonis interrogationes dicuntur, astutæ, & vafræ, & cum magna arte compositæ.

24 *Dum hæc loq.*) V Ab vtili per experientiam & euentum artem commendat & demonstrat. *Interea loci*) D Duæ partes orationis cùm coniunctæ vnam fecerint, mutant accentum.

25 *Concurrunt læti obu.*) Et multos & properos vno verbo ostendit, & ex aduerso adfestinantes. *Cupedinary*) V Congeries est adcurrentium & ad cœnam inuitantium, per narratiunculam. D Varro humanum rerum, Numerius, Equitius Cupes inquit, & Romanius Nacellus singulari latrocinio multa loca habuerunt infesta. His in exilium actis, publicata sunt bona, & ædes vbi habitabant dirutæ: éque ea pecunia scalæ deûm penatiū ædificatæ sunt. vbi habitabant, locus vbi væniren ea quę vescendi causa in vrbem erant allata. Itaque ab altero Macellum, ab altero Forū Cupedinis appellatum est. *Cupedinary*) L Genus hominum gulæ seruientium. D Omnes qui esculenta & poculata vendunt, à rebus cupidinis ob alimentum Cupedinarii appellantur. Et ipse subiecit qui accipiendi sunt Cupedinarii. B Cupedinarii, qui cupedia vendunt, Et forum cupedinarium. Cupedia, idest, vbi lepores, cuniculi, perdices, & aliæ id genus deliciæ epularum væneunt. *Cupedinary omnes, &c.*) M Sextus Pompeius sic ait, Cupes, & cupediæ antiqui lautiores cibos nominabant. Vnde & macellum forum cupedinis apellabant. Cupediæ, inquit, aut à cupiditate dictæ sunt: vel, sicut Varro vult, quòd ibi fuerit Cupedinis equitis domus, qui fuerat ob latrocinium damnatus. Macellum appellabatur locus, in quo vendebantur res ad victum pertinétes. Vnde Cupedinarii dicuntur, qui res tales vendunt. Et exprimit Terentius, qui sint Cupedinarii.

26 *Cetary, L. C. Fart.*) D ἁμάρτημα Comicum, in Palliata Romanas res loquitur. M U Donatus ait hic esse ἁμάρτημα Comicum, quòd Terentius in Palliata res Romanas loquatur. Quibus verbis quid sibi velit, planè non in-

Quibus & re salua, & pérdita profúeram, & pro- asidsſv 27
sum sæpe.

Salûtant: ad cœnam vocăt: * *aduêntŭ gratulântur.* isisiv 28

Ille vbi miser famélicus videt me esse * *[in tantum* { diiesiiv / diib 29
honôrem,] & E. Al. [*in tanto honore*].

* D. Antipposis *aduentū* pro aduētui. * Vetus est, pro in tāto honore. In potestatem dixit Cic. pro in potestate.

telligo, neque enim ipse se satis explicat. Et fuit sanè iste mos Grammaticis veteribus nimis visitatus. Diuinandum sæpe lectoribus, quid ipsi sentirent, reliquerunt. Interdum etiam in rebus obscuris atramento se suo inuoluebant, vt sæpiæ. Nisi forte Donatus tam malignè sentit de Græcis, vt eos istis opsodædalis, & irritandæ gulæ artificibus caruisse credat. Vtcunque sit, si hoc vitium est, in idem vitiū incidit Plautus Trinūmo, Comesum, epotum, exutum, elotum in balineis: Piscator, pistor abstulit: lanii, coqui, Holitores, myropolæ: aucupes confit citò. Quàm si tu obiicias formicis papauerem. *Cetarij*) D Qui cete, id est, magnos pisces venditant, & bolonas exercent. M u Bolonas exercere dicuntur, qui solent nō singulos pisces, sed vniuersos retis iactus simul vendere. Bolus enim (id est ἐίλω, nam βῶλος longe aliud est) significat iactum retis, quem & Latini iactum simpliciter nominant. Vlpianus, Cùm futurum iactum retis à piscatore eminus, aut indaginem plagis impositis à venatore, vel panthenem (Budæus suspicatur legendum pantheram) ab aucupe, etiam si nihil capit, nihilominus emptor pretium præstare habebit. Valerius lib. 4. A piscatoribus in Milesia regione verriculum trahentibus quidam iactum emerat. M Cetarii, inquit Nonius, genus est piscatorum, quod maiores pisces capit: dictū ab eo, quod cete in mari maiora sunt pisciū genera. B Cetus piscis maximus in mari Atlantico. Hieronymus, Sicut fuit Ionas in ventre ceti. Et Sabellicus noster in historia Hebraica, Ionas à nautis in subiectos fluctus deturbatur, exceptúsque vastissimi ceti hiatu, in eius aluo triduo fuisse traditur. Inuenitur est & Cete in neutro genere, & in numero multitudinis: vt in Genesi, Creauit deus cete grandia. *Lanij*) D Qui laniant pecora: vnde & lanistæ dicti qui laniandis præsunt gladiatoribus. Sic & Macellum à mactandis pecoribus dictum. *Fartores*) Qui insitia & farcimina faciunt B ex insecta carne & adipe. Optima hæc, & gratissimi saporis conficiuntur in Selandia. M u Isitium farciminis genus est, quod vulgus salsitiam vocat, vt docet vir immensæ eruditionis Iulius Cæsar Scaliger, qui pro sua singulari humanitate sibi me filium esse voluit, in Commentariis in Hippocratem de Insomniis. Hanc vocem sunt, qui Latinam putent, dicántque dici Isitium quasi insitium, quòd fiat insitis in intestinum minutis suillæ frustulis. Quod mihi eò minùs probabile videtur, quod hac voce etiam Græci scriptores vtūtur: Alexander in Problematis, & Athenæus libro nono, quorum ille [illegible], hic [illegible] nominat, vt vel Isicum, vel Isicium scribi oporteat, si emendata scriptura est. Idem ille D. Scaliger à me super his rebus aliquando consultus, rescripsit fieri posse, vt hysicium scribi oporteret, vt à suilla nomen ductum putetur. M Fartores dicuntur, qui immittunt & implent, vt qui Lucanicas, ventrē Faliscū, & cætera id genus farciūt. Seneca libro decimo Epistolarum sic ait, Lignū quod ad emundanda obscœna, adhærente spongia positum est, totum in gulam farsit, & præclusis faucibus, spiritum emisit. Et Fartores, authore Sexto Pompeio, dicebantur nomenclatores, qui clàm velut infarcirent nomina salutatorum in aurem candidati. *Piscatores*) D Qui recentem piscem præbent. *Aucupes*) B Probus dicit, Aucupes huius Aucupis, non Auceps inclinari. tamen Catonis versiculus habet, Fistula dulce canit, volucrem dum decipit auceps.

Quibus & re salua) D Cùm de meo impenderem. *Et perdita prof.*) Cùm de alieno nanciscor & expendo. *Sæpe*) Expletiuæ significationis est. 27

Ad cœn. v. ad. gr.) Vtrum ad emendam cœnam? an ad conuiuium? *Aduentum gr.*) Accusatiuum casum pro datiuo, pro aduentui gratulantur. Et Aduentus propriè expectatorum, necessariorúmque dicitur. 28

Ille vbi m. f. v. me) Hic ostendit quæ res coëgerit ad discendum: & simul vide secundum vulgi opinionem loqui parasitum. Miserum & famelicum, hominem honestis moribus præditum. Vide vt sententiosè demonstret malos ex bonis contagione fieri, exemplis in prauum præualentibus. Videt mihi hoc prodesse, & discere optat quod negabat se posse. *In tanto h.*) Quia concurrunt, salutant. Famelicus à fame & edendo dictus est, quasi famodicus. *Me esse in tantum h.*) S. D In honorem, pro in honore dicit: quemadmodum dicit Cicero in potestatem esse, pro in potestate esse. Vetus est hæc loquendi forma. In 29

hon

30 disbisw *Tam facile victum quærere: ibi homo cœpit me obsecrâre,*

31 disisr- *Vt sibi licêret díscere id de me. sectári iussi.*

32 dsbd.is- *[Si pote.] * tanquam Philosophôrum* habent disciplinæ ex ipsis*

33 iblalt;, *Vocábula parasiti itidem vt Gnathónici vocêntur.*

34 {arbbadiv aia} P. *[Vidén' ótium,] & cibus quid [fáciat] aliênus!*

G. * *sed ego cesso* Bembus [Vidén' ossum,] ^k tu inessum]. D. Alias, facit], aijdadiv. s.as, nihil elidendum.

* L. Ridicula comparatio.

G. Al. [Si potis est,] dsdijas-: Aldus vtrunque omiserat.

* L. Præparatio ad congressum Parmenonis.

honore autem esse sæpè dicunt Latini. Cicer. in Brut. Extat eius peroratio, qui epilogus dicitur: qui tanto in honore pueris nobis erat, vt eum etiam edisceremus. ^Mu De his locutionibus vide Gellium cap. 7. libr. primi, & Alex. ab Alex cap. 28. lib. 2.

30 *Tam fac. v.q.)* ^D Quia ad cœnam vocatur. *Ibi)* Pro tunc. *Homo)* Mirè addidit Homo. aut additum superuacuè Homo. Vt, Donat habere viro decus & tutamen in armis.

31 *Vt sibi)* ^V Occasio est causa vtilitatis & necessitatis, cur hãc artẽ cõdiscere exoptauerat. *Vt sib: lic. disc.)* ^D Quasi disciplinam aut artem. tantum authoritatis criminum felicitas sumpsit. *Discere id de me)* Magis, De illo, & De me veteres dicebant, quàm, vt non dicimus, A' me, aut Ab illo. ^B Ita & audiui de patre meo. ^{S.D} Discere est disciplinam accipere, comprehendere, vel animo cõplecti: quod tamen ita distinguendum est, vt ad rem literariam & doctrinam pertineat: vel extra rem literariam, & doctrinam positum sit, ac tantùm, in cognitione versetur: scilicet vt significet intelligere, cognoscere, certiorem fieri. Ista est huius verbi significatio: vsus autem huiusmodi est, vt vel absolutè ponatur, vel accusatiuum habeat, vel ablatiuum, vel infinitiuũ alius verbi, vel cum ablatiuo & præpositione De iungatur: vt in hoc loco. Quæ vsus varietas est communis significationi vtrique. *Sectari iussi)* ^D Propriè. nam & sectæ philosophorum ab eo dictæ sunt. ^{Mu} Sectari, id est, sequi me tanquam authorem nouæ sectæ. Vnde dicuntur sectæ philosophorum. & sectatius veruex, authore Pompeio, qui gregem agnorũ præcedens, ducit.

32 *Tanquam)* ^V A' sectatoribus & similitudine. Nã sicut ab Aristotele Aristotelici philosophi, ita à Parasito Parasitici, & à Gnathone guloso eius artis instauratore, Gnathonici nominantur. Alludit autem ad sectarum & familiarum inter philosophantes consuetudinem. ^B Tanquam pro sicut posuit. *Disciplinæ)* Disciplinam sæpè pro secta accipiunt Latini. Gellius, Erat ibidem nobiscum simul adolescens philosophiæ sectator, disciplinæ, vt ipse dicebat, Stoicæ. Idem, Phocion ex Peripatetica disciplina haud sanè ignobilis vir fuit. ^M Disciplinæ dicuntur sectæ philosophorum. Cic. in Officiis, Sunt nonnullæ disciplinæ, inquit. Et Plato in primo de Legibus, disciplinam appellat educationem, quæ à pueritia desyderari amarique virtutem facit: & illam, quia perfectus quispiam ciuis effectus, iure iam imperare sciat, atque parêre. Et in quinto scribit, Disciplina est puerorum educatio, quæ ad rectam legalémque vitam perducit. Maiores nostri optimam viuẽdi in Republica disciplinam appellauerunt. Vnde Cicero in Præfatione librorum, quos Oratorios inscripsit, queritur se prima ætate incidisse in ipsam disciplinæ veteris perturbationem. *Ex ipsis)* ^D Philosophis scilicet. *Vocabula)* Vti Pythagorica, Platonica. Hoc igitur non est cõsequẽs ad illud quod vult dicere: nisi fortè disciplinã pro discipulis posuerit. *Parasiti)* ^M Parasitus Græcè, Latinè dicitur adulator & assentator. ^B Valla, Est, inquit, parasitus, qui omnia ad voluntatem eius loquitur, in cuius contubernio est, omnia assentatur, omnia illius facta simul & dicta laudat, nihil repugnat, nihil facere recusat, ventris gratiâ, in quo summum constituit bonũ. In principum aulis magna huiusmodi copia est hominum. *Gnathonici)* ^{Mu} Vt Pythagorei, Platonici, Epicurei.

Viden' ot. & c.q.f.al.) ^D Rursus Parmeno & facetias dicit, & distinguit longiloquium parasiti. 34 ^B Tibicinis vitam viuis, in eum iaciebatur olim, qui lautè quidem, sed alieno viueret sumptu. Tibicines enim quoniam in tectis olim adhibebantur, adesse solet & in cœnis illis pontificalibus, idque immunes. Huc respexit Terentius, cùm diceret, Viden' otiũ, & cibus quid faciat alienus! *Cibus)* ^V Ad etymum alludit. Est enim [illegible] & [illegible] id est, cibus, propter quem, vt Parmenio Macedo in suo epigrammate vocat, [illegible]

E. *Al.* [*rogare*]. sisisdu.
• Go. *Cœna* hic pro prandiō.
•D.Prouerbialiter. Gi.[*hi*].ssiiidi–.
•L.Parmeno secum itrilotié.
•Mu.Gloriosa salutatio, D parasiticæ

Ad Thaidem hanc dedúcere, & [rogitâre] ad sisiasio 35
** cœnam ut [véniat.!]* *Al. veniat. sine interrogatione.*
Sed Parmenônem [ante óstiū Thaidis] tristē vídeo sisisd– 36
G.[Thaidis]penult. ma longa diphthongo ei, vel licentia: aut lege [Thaidis ostium ante]. sisaljdu. Mu [*ante ostium meretricis*]. sisiasdu. D *Al.* [*ante ostium Timeo*], A *quæ lectio versui repugnat.*
*Riuâlis seruum: * salua res est: nimirum [hic] hómines* sss:as– 37
frigent.
Nebulônem hunc certum est lúdere. P. ** [hice] hoc* asisijù 38
múnere arbitrântur *R. Al.[hice]. Priscianus legit [hisce], G[illice], a sbsiju: vel [isce hoc munere arbitrantur.]*
Sŭam Thaidem esse. G. ** plúrima salúte Par–* {ciiiii / s 39

consueuerunt, dum ad supercilium & nutum diuitum & potentum stant attentissimi, sicut multos in aulis principū parasitari & ministrare videmus. *Quid faciat*) D Legitur & Quid facit: vt sit figura per modos, pro quid faciat.

35 *Hanc ded.*) Propriè. nam Ducitur quis ad supplicium: Deducitur ad lætitiam. *Et rogitare ad c.*) Vide parasitum magis optare ad cœnam Thaidem vocari, quàm munus capere.

37 *Riualis ser.*) M Riuales, inquit Nonius, dicti quasi in vnum amorem deriuantes. S·D Riuales à riuo dicuntur: & sunt propriè, qui per eundem riuum aquam ducunt: inter quos sæpe contentio est de aquæ vsu. Translatè verò dicuntur, qui eandem amant. Quam translationem nonnulli sumptam volunt à bestiis, quæ sitientes, cùm ex eodem riuulo haustum petunt prælium contra se inuicem cōcitant. Vel à re rustica. nam riuales propriè etiam dicuntur ii, quorum agros riuus aliquis determinat: qui incerti udine, & mutatione crebra cursus, lites sæpe inter eos suscitat. Hæc fit translationis ratio. Ex qua prouerbialis est loquendi modus, scilicet Sine riuali diligere, vel amare. Sine riuali autem diligere dicuntur, qui stultè mirantur quod nemo alius cōcupiscat. veluti Simia catulos suos & miratur, & amplectitur: & indocti Poëtæ suas nugas soli diligūt. Sumpta est allegoria ab amātibus, quibus est amica deformis, & quā alius nemo velit. Cic. ad Q. fratrē. III. O dii, quàm ineptus, quàm se ipse amans sine riuali! *Salua res est*) D Quia & ante ostium, & tristem video, salua res est. Nec hoc valet ad lætitiā quòd Parmeno est, sed quòd riualis seruus. *Salua res est*) M·U Locutio militaris. Sic Adelph. Erubuit: salua res est. *Frigent*) Non placent, non valent gratia: id enim est frigere. Vide Budæum in Forensibus. B Frigidum Latinè absurdum dicitur, nec plausu excipiendū. Cui facetum & plausibile opponitur. Frigus etiam id appellamus, cùm pro risu, & gratia, vel sperato fauore, res in diuersum exit. Cic. ad Q. fratr. Pridie idus cùm Appius senatum coëgisset, tantum fuit frigus, vt populi conuitio nos coactus sit dimittere. Frigus absurdam rei speciem significat, quam incommodus consequitur euentus. Eo significatu Frigere apud Terentium accipitur. cùm Gnatho dicit, Nimirum hic homines frigent, de Parmenone, cui stanti ante ostium Thaidis, suum herum præpositum iri putabat.

38 *Nebulonem*) D Vel furem, quia nebulas obiiciat: vel mollem, vt nebulam: vel inanem & vanum, vt nebula est. B Fœda quoque res est nebula. M Nebulo, inquit Sextus Pōpeius, dicitur, qui non pluris est quàm nebula. *Certum est*) M·U Sic in Andr. Omnia experiri certum est. *Hice*) D Pro hi, vetustè. Virgilius, His certè neque amor causa est, vix ossibus hærent, quia Hisce debebat dicere. *Hice hoc m. arb.*) Non immeritò Gnathonem deridet Parmeno, qui penitus nouerit meretricis constium. B Priscianus libro XII. legit hisce pro hi, dicitque fuisse nominatiuum olim Hisce pluralem. Et arbitrantur, nō arbitratur. Donatus legit, isce pro is in nominatiuo singulari,

39 *Plurima salute*) V Archetypa est artis Gnathonicæ per salutationem nimis affabilem, & parasiticæ elegantiæ exemplum est. S·D Salute aliquem impertire, vel salutem alicui impertire, dicunt vsitatè Latini. De posteriore locutione exemplum est apud Cic. ad Attic. II. Terentia affecta est tuis literis, & impertit tibi multum salutis. Pro salutem impertire dicit idem Cicero salutem dicere, nuntiare, ascribere, mittere. Salutem autem dicere ponitur aliquando in malam partem, pro relinquere, vel refugere: vt apud Cic. Famil. VII. Ego multam salutem & foro dicam, & curiæ, viuàmque tecum multùm, & cum communibus

menonem. elegátiæ & ἠθικῆς plena.

40 ſiſibid- *Summum ſuum impértit Gnato. quid ágitur?* P. *ſtatur.* G. *video,* *Al. [impartit].*

41 ſſiſſbv *Nunquidnam hic, quod nolis, vides?* P. * *te.* G. *credo. at nunquid áliud?* *L. Facetum reſpōſum & inexpectatum: MU παρὰ προσδοκίαν.

42 {ſaiſſv ſadalſſv P. *Qui dum?* G. * *quia triſtis es.* P. *nihil équidem.* G. *ne ſis: ſed quid vidêtur* *B. A corporis habitu.

43 ddſidſb- *Hoc tibi mancipium?* P. * *non malum hercle.* G. *vro hóminem.* P. *[vt falſus ánimi eſt.]* R. [*vt falſus animi:*] *al.* [*vt falſus:*] *ſum h vim habet conſonantis in* [*hercle*] & [*hominē*], ddſiſbſv. * D. Inimica laudatio. Gnato inſultat Parmenoni.

44 ſſiſſ- G. *Quam hoc munus gratum Tháidi arbitráre eſſe?* P. * *hoc nunc dices,*

45 ſſiſj- *Eiéctos hinc nos.* O'MNIVM RERVM HEVS *viciſſitúdo eſt.* * L. Occupationi reſpondetur prouerbiali ſententia.

bus noſtris amatoribus.

40 *Summum ſuum*) D ἐπιπλοκή. *Summum ſ. im. Gn.*) Hæc tota locutio, paraſiticæ elegantiæ & ſimul ἠθικῆς plena eſt. Nam & plurimam dicit ei ſalutem, quem ne exiguam quidem velit continere: & ſummum dicit eum, qui nec leuis amicus ſit ſibi: & Parmenonem Gnatho, non Ego te. *Summum ſuum*) Quàm venuſtè, quòd ſummum amicum nō reſalutet Parmeno. an quòd intellexit Ironiam? *Quid agitur?*) V ἐκκίνησις eſt. Statuit enim nebulonē deludere, & προσβαρυτικῶς cū mordacitate laceſſit, prouocat, & exacerbat, præſertim per interrogationes illuſorias: vt, Quid agitur? Vides hic quod nolis, dono præſente irritatus aliquanto prætiantior? vt, Nunquid aliud? vt, Quid tibi videtur mācipium hoc? ἐπαινῶν ſeget riualis ſeruum. Si quidē præſens rei conſpectus plurimum mouet & laceſſit. Itaque penè inſultat cum illuſor dicat Quàm gratum munus arbitrare. *Quid agitur?*) D Pro blādimento, non pro interrogatione nunc ponitur. vt, O noſter quid fit? *Quid agitur? ſtatur*) Pro, Quid agis? ſto. Et facetè: nam ſtat, cui ingredi non licet.

41 *Nunquidnam*) MU Hoc dicit virginem oſtentans. *At n. aliud?*) D Cum iurgio hic de illo reſpondit. & ideò repetit dictum Gnatho.

42 *Qui dum?*) Interrogāt interrogantem, ne ipſe reſpondeat. *Nihil eq.*) Dicens Nihil, mutauit vultum Parmeno in lætitiam. Ideò illi facetè Gnatho agenti hoc ipſum, Ne ſis dixit: Vt probaret triſtem fuiſſe. *Nihil eq.*) Pro hon: & infrà, Nihil dixit tūvt ſequerere ſeſe?

43 *Hoc tibi manc.*) ταπείνωσις, mancipium dicit puellam, aut virginem. B Magnā, tapinoſis, tenui ſermone recludit. Eſt humilitas magnæ rei, non id agente ſententia, quod demōſtratur. vt ſi dicas armatum militem, pro multis armatorum milibus: ſi de mari, gurgitē: ſi dē vehemēti iracundia, ſtomachū dicas. MU Mancipia inquit Iuſtinianus Inſtitutionum lib. 1. dicuntur ſerui, eo quòd ab hoſtibus manu capiuntur. *Non mal. her.*) B Tapinoſis, frigida laudatio. *Vro hom.*) D Sibi hoc geſtu & vultu paraſitico dicit, & pro eo quod eſt, dolere cogo. *Vro hom.*) L Ad ſpectatores. MU Vrere eſt male habere, & moleſtiam exhibere. Sic infrà, —Si quando illa mentionē Phædriæ facit, aut ſi laudat, te vt malè vrat. Horat. 2. epi. Vrit enim fulgore ſuo, qui prægrauat artes Infra ſe poſitas: extinctus amabitur idem. *Vt falſus animi eſt*) D Similiter & Parmeno ſecū geſtu ſeruili. & Animi. pro animo, ἀρχαϊσμὸς veterum: qui Ingens es virium, & Diues es opum amabant dicere. Ex hoc falſus animi eſt, quòd putat huiuſmodi munere capi poſſe Thaidem.

Quàm hoc m. gr. Th.) Mirè inſultat Gnatho. Quantò enim mágis múnus gratum fuerit, tantò riualis excluſior. 44

Omnium rerum) V Fortuna non eſt perpetua, ſed admodum mutabilis, ſic Euripides de eadem canit, ὁ τῆς θεὸς πάντ' ἀνάστροφα πάλιν. Et Homerus, ζωὴ ἐναλλαγῆ ... ἐπαλλάξαντα κατὰ πᾶσα. Adhortatur autē ne ante victoriā triumphet. *Omnium r. h. v. eſt.*) D Vide locum in quo erumpere dolor Parmenonis potuit, niſi commiſſa ſeruaret, & celaret Thaidis conſiliū. B Viciſſitudo, hoc eſt, per vices mutatio. Dictio Vices variè accipitur. Vices ſunt alternatio. Aliquādo pro loco capimus, vt faciant 45

*L. Irrisio.

G. * *Sex ego te totos Parmeno hos menses quiêtum reddam:* dsisisv 46

Ne sursum, deorsum cursites, néve vsque ad lucem vígiles. ssisd- 47

Sic, vleo, eclipsis, scilicet Beate. D Hoc sigmatismi.

Ecquid beo te! S. *méu'! papá.* G. *sic sóleo amicos.* P. *laudo.* sisdisv 48

R. [profectus], disiibd-. D [Detineo te: fortasse tu profecturus].

*Ironicé.

G. *Detineo te fortásse: tu profectûrus alió fúeras.* { disisbd- dissid 49

P. *Nusquam.* G. * *tum tu igitur paulum da mihi ópe ræ, fac vt admittar* sdssbdsv 50

G. A'. [paululum], sdsbdsv vel toto [mihi] elisio. sdsiddsv. Alij omittunt [vt] sdsbssv.

* D. Hoc quasi ad Gnathonem, sed lenté ac sub lingua murmurat.

Ad illam. P. *age modò, nunc tibi patent fores hæ,* *quia istam ducis.* { iødiisv iødiid 51

Si [quia] mo(no)syllabum manu sic scande. iødiiisv.

*L. Prædictio in digrediétem: D & hoc lentius.

G. *Num quem euocári hinc vis foras?* P. * *sine biduum hoc prætéreat:* sisiaidv 52

vice tua, id est, pro te. Item pro fortuna vel incommodo. Tullius, Reipublicæ vicem doleo. Chiliadis primæ centuria VII. Parœmiographus, Hæc, inquit, sententia significat in rebus mortalium nihil esse perpetuum, nihil stabile, sed omnia velut æstuario quodam fluxu, refluxúque, decedere, atque accedere. Et his vicibus fortunæ ab aliis ad alios transferuntur, imperia, opes, gloria, voluptas, eruditio, denique quicquid est, aut cōmodorum, aut incommodorum.

46 *Sex ego)* V Pollicitatio operæ est non sine illusione, quasi triumphans. & quietis atque beatitudinis duæ sunt causæ impulsiuæ. *Sex ego te totos, &c.)* F Quid est Totos? an diebus & noctibus? vt pote amatoris seruū: ac per hoc sine vlla cessatione & intermissione. *Hos mens.)* Hos, qui nunc aguntur, id est, hoc tempore. *Quietum redd.)* Faceté, quasi hoc ipse fecerit. & hoc est quod ait, Plurima salute Parmenonem summum suum impartit Gnatho: tanquam amico consulat.

47 *Sursum d. curs.)* B Hūc atque illuc ad Thaidem ab hero, rursum ab hero ad Thaidem intercursites, ita vt solent amantium ministri. Huic plané simillimū est illud Hæcyræ, Cursari sursum prorsum. *Ne surs. deor. curs.)* D Quod est laboris. *Néve vsque ad l. vig.)* Quod est exitii. S. D Vsitatius est genus loquēdi, quàm vsque ad diem. Certum est autem, lucem pro claritate & lumine poni. Sed pro ipsa die etiam ponitur. & numeratur pro tempore. Cic. pro Milone, Centesima lux est ab interitu P. Clodii, &, opinor, altera. Præterea, quanquam primæ die pro prima luce barbaré plané ponitur: die tamen pro luce Latinum est. Cic. ad Att. XIII. in epistola luculenta, quæ librum conficit, Equidem credibile non est, quantum scribam die, quinetiam noctibus: nihil est enim somni. In ea significatione eleganter dicunt Latini de die. Terentius in Adelphis, Apparare de die conuiuium. Horatius, De medio potare die. Quod eo modo dicimus, quo de nocte, de multa nocte, de media nocte. Quid enim impedit, quominus dicamus de medio die nauem conscendit, cum Latiné dicamus, Milo de media nocte cum magna manu in campum Martium venit?

Detineo te) D Valde teneo. V Facili- 49
tas adulatoria est, sicut & petitio modestissima subiicitur, cum interrogatione admodum submissa iuxta artificium. *Fortasse tu profecturus al.)* D Vult exprimere confessionem, quòd ad Thaidem venerit, sed intrare non possit.

Paululum da mihi operam) Hoc qua- 50
si supplicantis vultu ad irrisionem dicitur. *Paululum da mihi operam)* Proprié sic dicitur, adiuua me. Sic in Adelphis, Hæc opera vt data sit.

Nunc t. p. f.) Ex eo quantum licere opor- 51
tuit ostendit, * quàm miseré nihil illi liceat Parmenoni.

Num quem e. h. vis f.) Quia ipse intrare nō 52
potest. MU Hoc dicēs Gnatho cum dicto ingreditur meretricis domum, ita vt non exaudiat ea, quæ subiunguntur à Parmenone. *Sine bid. h. pr.)* D Et hoc lentiús. nam si aliter pronunciaueris, secreta produntur.

* *Qui mihi [nunc vno digitulo fores áperis] fortunâtus,*
Næ tu istas faxo cálcibus sæpe insultâbis frustra.
G. *E'tiam nunc hîc stas Pármeno? eho númnam hîc relíctus custos,*
Ne quis fortè internúntius clàm à mílite ad istam cúrsitet?
P. * *Facétè dictum: mira verò, militi quæ pláceant.*
* *Sed vídeo herîlem fílium minôrem huc aduenîre.*
Miror quid ex [Piræo] abíerit: nam ibi custos públicè est nunc. G. [Piraeo].
Non témere est, & próperans venit: [néscio quid circunspêctat.]

* D. A contrariis, & est hyperbole expressissima.
G. [aperis nunc fores vno digitulo]. vel fores [mihi ...]. MU [nunc vno digitulo fore aperis.] ... [istam].
* D. Ironicôs, quia infacetè.
* V. Parasceue, qua affectum Chæreæ in futura scena exprimit.
Al. [quid circunspectat:] sed in versu deerit pes vnus.

53 *Qui mihi)* Mihi τῷ ἀττικισμῷ dictum est. MU Mihi, περιττῶς: vt, Suo sibi hunc iugulo gladio. *Fortunatus)* D Vt ipse videris tibi.

54 *Næ tu)* Næ valde. *Insultabis fores)* Salustius, Multos tamen ab adolescentia bonos insultauit. *Næ tu ist. f. calc.)* Mira eloquentia, in qua vtraque ὑπερβολὴ expressissima est. Nam neque vno digitulo minus aliquid dici potest, neque calcibus sæpe insultabis, aut amplius, aut ingentius.

55 *Etiam tu)* V Ecce comminationem, cui anteà omnem operam pollicitus est. Vrget autem abitionem. Ratio est ab indecoro, quia nō est hîc relictus custos. MU Necesse est aliquandiu tacitū remansisse Parmenonem: alioqui non potuisset Gnatho meretrici mandata Thrasonis exponere. *Numnam)* D Hîc Nam abundat: vt quidnam. *Relictus custos)* Bene Relictus: quasi ab excluso.

56 *Ne quis fort.)* Propriè Internūtius. B Qui inter plures medius ad aliquid tractandum, modò huic, modò illi per vices nuntiat, hunc internuntium Latini vocant. *Ne quis f. int.)* D Ex his verbis datur intelligi parasitū è domo meretricia egredi. *Ne quis f. int. cl. à m. ad ist. curs.)* Et hoc facetè: quasi ipse sibi Thaidem totam vendicauerit, quod miles facit.

57 *Mira verò mil. quæ pl.)* Mira pro mirum. Virg. Nota tibi. & est εἰρωνεία. Quid mirū est, inquit, facetè loqui eū, qui militi placeat? Potest tamen & pluraliter intelligi.

Sed video her. f.) Non potest Terentius 58 κυρίως propriè dicere: & ideò Herilem filium dicit.

Miror quid ex Piræo ab.) Hîc causa ostē- 59 ditur, cur potest ignotus esse vicinis, & pro eunucho fingi. *Miror)* Pro nescio. Vt ex Piræo discederet, symbola amicorum: vt huc perueniret omisso negotio, aspectus virginis fecit. *Nam ibi custos p.)* Aduersus prædonum incursus illic excubabat iuuentus Attica. Piræum, vt Sunium, est maritima & accessu litoris pars clementior: B Inter quē & Athenas, fluuius Ilissus in mare decurrit. *Ex P. abierit)* Hîc Oratores vtuntur verbo Decedere, quod propriè est à mandato custodiæ suæ loco recedere. vnde Consules, Proconsules, Prætides, decedere dicebantur. Item præsidia ex vrbibus aut castellis. *Publicè est nūc)* D Nunc ambigua distinctione positum est.

Et properans venit) Mirè locututum an- 60 tè formauit: vt gestus verba præcedant, verba habitum consequantur. *Non temerè)* Vt Virgilius, Haud temerè est visum. B Hic Non temerè, non sine causa significat. Erasmus in Panegyrico ad Philippum, eleganter mihi videtur vsus, pro vix vnquam. Verba sunt illius. Non temerè priuata domus in officio perseuerat, si pater familiâs diutulè foris cessauerit.

ACT. II. SCEN. III.

A R G. MU Chærea cùm in vrbem veniret procuraturus cœnam sodalibus, obuium habuit Gnathonē cum puella, H quæ Thaidi data erat dono: MU cuius subito amore correptus, cùm eam persequeretur, incidit in Archidemidem senem, à quo detentus eam amisit è conspectu. D Huius adhuc ephebi nouus amor, P laúsque formæ virginis conspectæ, H cum querela

tela patherica Chæreæ ob eam in via amissam, hic primùm demonstratur. [Mu] Ipse deinde cũ Parmenone deliberans inducitur quomodo ea potiri queat, tandémque consilium capiens de ornatu eunuchi induendo, [L] sub cuius habitu ad eam deducatur: [L] eáque omnia tanta virtute Poëtæ Comici, vt hoc commentum non quæsitum esse, sed occurrisse sua sponte videatur. [L] Estque hic velut nouũ argumentũ & occasio noui motus in fabula. [V] *Theses*, 1 Stultum est studium amantium, & verè hic perspicitur, vt Diogenes amorem otiosorum negotiũ dixerat. Hic enim affectus otio deditos occupat. Nam Chærea dum otio vacat, in rem negotiosissimam incidit. Quare Theophrastus interrogatus, quid esset amor? respondit, πάθος ψυχῆς σχολαζούσης. 2 Pulchra amantibus videntur, quæ non sunt, iuxta Theocritum. 3 Seruus est modò fidelis, modò malus consultor. Hæc scena in seruo quidem est θεραπευτικὴ, aut συμβουλευτικὴ. Afflicto enim medetur, & consulit. In Chærea autem σχετλιαστικὴ. Est enim propter infaustum amorem grauissima querela. [M] Primos adolescentis ardores, & Venereos æstus, posthabita rei domesticæ ac publicæ cura, hæc scena exprimit. Sectantur enim adolescentes (vt ait Philosophus libro secundo Rheto. ad Theodecten: quod & Horatius in arte Poëtica repetiit, cuiusque ætatis mores describens & studia) Venereas voluptates, & vehementer concupiscunt, celeriter autẽ desinunt. Estque illis amor vehemẽs, vt sitis famésque laborãtibus.

Vers. gen. Sedecim trochaici catalectici. vnus monometer, qui ab Erasmo creticus dicitur, nempe primus: & quindecim tetrametri, septimus scilicet, & sexagesimus primus cum tredecim hunc continuo sequentibus. Reliqui huius scenæ omnes sunt iambici è quibus vnus dimeter acat, videlicet decimusquartus: triginta trimetri acat. qui & senarij, nempe vicesimus octauus, & tricesimus primus cum duodetriginta mox sequentibus: cæteri tetrametri. atque ex his rursum vnus brachycatalecticus, vicesimusseptimus: tres catalectici, octauus, duodecimus, & vndetrigesimus: & septem ac quadraginta acatalectici. nẽpe secundus cum quatuor sequentibus, nonus ac duo sequentes, decimustertius, & decimusquintus cum vndecim sequẽtibus, præterea trigesimus, sexagesimus, & septuagesimusquintus cum tribus & viginti sequentibus ad finem vsque scenæ.

Occasio tãquã nouæ fabulæ, & noui motus in hac Comœdia. est autẽ oratio plena affectibus & [1] querela ob amissam virginẽ.
[D] *Neque ego*, Satis amatoriè, qui se quoque perdidit, dũ illã nõ inuenit.

CHAEREA *adolescens*, PARMENO.

OCCIDI. 1
Neque virgo est vsquam: neque ego, qui illã 2
è conspectu amisi meo. *Al. [è conspectu illam].*
Vbi quæram? vbi inuestigem? quẽ percónter? quam 3
insistam viam?] *D. Al. [qua insistam via?]*
Incértus sum: vna hæc spes est, vbi vbi est, diu celári 4
non potest.

1 *Occidi*) [V] Querelæ est propositio, Perii, occidi: cuius confirmatio est à periculo. Nam virginem conspectam perdiderat. atque illud exaggerat per interrogationem, in qua est elegans incrementum. [D] Non habuit quid dicere debeat aliud, properans & circunspiciens, nisi Occidi. *Occidi*, Produc mediã syllabam verbi huius, & contrarium significat.

2 *Neque v. est vsq. n. e.*) [Mu] Nusquam esse dicuntur, qui non apparent, vt in Andr. Nusquã est: væ miseræ mihi: & nulli esse, qui periertũt: vt, -Nullu' sum: Quid causæ est quin hinc in pristinum recta proficiscar via? Puellã igitur nusquam esse dicit, quòd non appareat: & se quoque nusquam esse, quòd perierit. [R] Ex videndo mortalibus amor nascitur, Senarius est prouerbialis, admonens oculos amorem potissimùm conciliare. Non enim amãtur incognita. Oculi præcipuè sunt ad amandum illices. in his enim peculiaris animi sedes. In his aiunt Poëtæ Cupidinem excubantem sua iacula mittere. Quam parœmiam dubio procul respexit Terentius, Chæream hoc loco visa duntaxat virgine, tam impotenter amantem faciens. Iuuenalis prodigii loco refert de cæco amante, Qui nunquam visæ flagrauit amore puellæ. Quapropter plurium hominum est, meminisse, haud quaquam esse turum videre, quod non licet concupiscere. In Chiliadibus.

3 *Vbi quæram?*) [D] Hoc circunspectantis est. *Vbi inuest.*) Plus intulit. *Quem perc.*) Hoc tertium plus intulit. nam vbi nec vestigia reperiuntur, superest interrogatio. *Quam ins. viam?*) Si nec qui interrogetur appareat.

4 *Vna hæc spes est?*) [V] Volunt, nolunt amantes, sperant, & timent. *Vbi vbi est d. c. n. pot est*) [D] Ob nimiam scilicet formæ gratiam.

5 dffiddl *O faciem pulchram! deleo omnes dehinc ex animo mulieres: *L. Exclamatio admirantis. Virginis laus à forma.

6 bbffp Tadet harum quotidianarũ formarum. P. *ecce autem alterum.] In [harum] h vim habet consonantis: [quotidianarum] ... j. fiifffp: vel sic, fbffftv. *L. Parmeno admonet spectatorem. R. Valla [alter], J[c] sed versus non constat.

7 d daff.v [Nescio quid de amore] loquitur.* CH. ô infortunatum senem. Al. [De amore nescio quid], Ij abffp. *Donatus nõ inserit hic Chæreæ personã, sed continuatam facit Parmenonis orationem.

8 bifif.v P. Hic verò est, qui si amare occœperit] ludum iocumque Al. [cœperit.] Jfiijfiv. Plaut. in Amphitr.

9 bifadfp Dices fuisse illũ alterũ præut huius rabies quæ dabit. *Parum etiã ptæut

5 *O faciem pulc.*) V Ab occasione, & causa, cur occiderat. Nam nimis formosa est, atque per admirationem exclamat. Huius loci est illud Mimi. Formosa facies est muta commendatio. Nam vt succinum paleas, ita pulchritudo ad se amorem trahit. Est enim hæc veluti radius in oculos iuuenum incurrens, quem imaginatio recipit, fingit, refingit, cõponit, deuincit, & dissoluit. Quid multis? Pulchritudo amorem conciliat, & facies est animi imago. Hic quoque pulchritudinem sic collaudat, vt aliæ puellæ præ illa prorsus sordeant. D Faciem modò, non partem corporis dicit: sed totam speciem, quæ apparet & cernitur. Virgilius, -Quibus aspera quondam Visa maris facies. *Deleo o. d. ex an. m.*) πρὸς τὸ πάθος argumentatus est, vt ostenderet hũc grandem iam ephebum etiam amoris expertem non fuisse. Sic & alibi, Cùm me ipsum noris. quàm elegans formarũ spectator siem, In hac commotus sum. B Delere est totum leuare & remouere.

6 *Quotidianarum*) D Hoc est, leuium, & vsitatarum. est quippe huic contrarium. Noua figura oris. Papæ: S-D Quotidianus idem est quod assiduus, communis, quotidie accidens. Hic verò pro vulgari ponitur. A priori significato dicimus, quotidianum sermonem, vsum, victum, cultum, operam, & similia. *Ecce autem alt.*) D Sic dicimus, cùm propter alterum, de altero venit in mentem. B Vallensis libro secundo elegantiarum, Ecce, inquit, accusatiuo, non memini me apud oratores legisse, sed ne apud Poëtas quidem. Nam illud Terentii in Eunucho, -Ecce autem alterum. Nescio quid de amore loquitur. Alter scribi debet non Alterum, Donato quoque probante. Sed demus aliquando reperiri, vt semel apud Plautum in Bacchidibus. Opus erit tibi, aduocato tristi, iracundo, ecce me. Et apud Terentium in Adelph. Ecce me, qui id faciã vobis. Qui locus annotentl Laurentio non occurrit.

7 *Nescio q. de a. l.*) D Vt iandudum Phædria loquebatur. V Serui querimonia est de infortunio patris propter duos filios amatores. Chæreæ tamen magis timet, quem indicat esse veluti stupam, vtpote flammam subitò correptã. Id autem in naturæ calidioris hominibus accidere solet. Siquidem si sanguis sit tenuis, & spiritus rarus in leui materia concipitur adeò, vt tandem rabiescant. Verissimè à Prodico dictum est, ἐπιθυμίαν μὲν διπλασιασθεῖσαν ἔρωτα εἶναι, ἔρωτα δὲ διπλασιασθέντα μανίαν γίγνεσθαι. Quare Theophrasto amor est ἀλόγιστου τινὸς ἐπιθυμίας ὑπερβολή, ταχεῖαν μὲν ἔχουσα τὴν πρόσοδον, βραδεῖαν δὲ τὴν ἀπόλυσιν. Quod temperatis & sanguineis magis propter materiã densam & firmam quadrat. Cæterùm, vt in biliosis cùm sit tenuis & rara, leui motu flamma extinguitur, ita in atrabilatiis est eadem densa & sicca: itaque amori tanquam igni magnus & diuturnus est fomes. *O infortun.*) D Hoc dictum præstruxit ad exitum fabulæ ac Catastrophen. Nam perturbatus ad Thaidem ingreditur hic senex per fallaciam Pythiæ, & indicium Parmenonis: atque ita firmabũtur nuptiæ virginis, quã ducet Chærea.

8 *Hic verò est*) Vtrum senex, an Chærea? sed senex potiùs, Hic verò est senex. *Qui*) Scilicet Chærea.

9 *Praeut h. r. q. d.*) Præ ex comparatione significat. Ergo propriè, & est integra locutio: & ordo est, præut illa sunt, quæ huius rabies dabit. Et bene Dabit, quasi de re violenta. vt, -Dabit ille ruinã Arboribus. B Præ aliquando ad comparationem vsurpatur: vt, præ illis nugæ erant omnia, id est, ad comparationem illorum. Præut huius rabies, id est, ad comparationem illorum, quæ huius rabies dabit. Plautus Modestior quidem nunc est de verbis, præut dudum fuit. *Praeut h. r. q. d.*) C Hic ex parte characteris inscius quidem est personæ Chæreæ, quem moribus conficit senex

futurum est prædicas, éstq; sæpe Plautus hac figura vsus.

C H. *Vt [illum dij] déǽque sénium perdăt, qui me hódie remorâtus est,* {C.b[?]aai as — *Al.* [dy illum]. [?] 10

Méque ádeò, qui restiterim: tum autem, qui [illum non flocci] féccrim. *Al.* [illum vel flocci]. *R.* [illum flocci,] d[?]. dCa[?] 11

Sed eccum Parmenônem. salue. P. * *quid tu es tristis, [quídve es álacris?]* *Al.* [quidni es alacris!] G [quid alacris?] [?]dp. C.[?]sbv 12

* L. Attende affectū ex vultu & festinatione.

ardentiorem in amorem ferri posse simul ác cœperit. *Prau: h.r.q.d.*) Et hic ostenditur iampridem motum in res Venereas Chæreã, & magna Poëtæ cura est, ne incredibile videatur, adolescentulum qui pro eunucho deduci potuerit, tam expeditè virginem vitiasse. quocirca artifex summus, quod ætati non potest, naturæ attribuit Chæreæ: vt callidior ingenio, & ante annos amator, non libidiné in sese, sed quãdam rabié designauerit in Venereos appetitus. *Vt illum*) V Præoccupatione est [?] . Grauiùs enim Archidemidi obuio, & remoranti imprecatur. *Vt illum*) D Pro vtinam B execrando. vel optando. Plautus in Mostellaria, Vt dii deǽque omnes me pessimis exemplis interficiant, nisi ego illam interfecero siti, faméque ac gelu. *Dii deǽque senium p.*) D Plus dixit Senium quàm Sené. Nec mireris, post Senium, Qui additū: ideò quia declinationem ad Intellectum retulit: vt alibi, In Eunuchum suam. Et Senex, ad ætatem refertur: Senium, ad vitium. sic Lucilius ait, At quidé te senium, atque insulse sophista. M Senium propriè, vt inquit Nonius, est tædium & odium, dictum à senectute, quòd senes omnibus odio sint, & tædio. *Remoratus est*) D A' remora pisciculo, qui & *ixeneis* vocatur, Remorario & Remoratus dicitur.

11 *Tum autem*) Pro &. Duas vult enim causas esse, cur seipsum dii perdant: vnam, quòd restiterit alteram, quòd senem peruetitus diu remanserit à persequenda virgine. (R peruetitus, id est, flocci faciens.) D Et nota *Floccifecerim* & contemnere, & non contemnere significare: vt núc, *Qui illum flocci fecerim*) deest Vel: vt sit, vel floccifecerim. R Hæc Donati doctissimi interpretis verba cùm non omnes intelligere existimem, paucis in transcursu declarare visum est. Floccifacit igitur. qui aliqua ex parte contemnit & vilipendit. Nam Floccus particula est lanæ, quæ inutilis à vellere diuellitur atque euolat. aut certè simile quiddam, si non prorsus nullius, at minimi profectò momenti. & quod ne viliosa quidem nuce emeris. Itaque qui floccifacit, contemnit ille quodammodo, vt dixi, & parui æstimat, sed non pro nihilo tamen omnino putat: cùm floccus, vtcunque parui ponderis res, haud vtique nihil esse videatur. Hoc modò Terentius hic vsus est. Cæterùm qui ne flocci quidem facit, is planè nihili pendit, pro nihilo habet, denique vsque adeò nullius pretii iudicat, vt ne pili quidem aut teruncii, vt Plautus ait, facere videatur quo modo Terétius actus tertii scena prima vsus est, & alioqui exépla passim obuia: sunt P a[?] perá igitur additū illud Non aduerbiū, quod nec sensus requirit, nec desydera tetrameter. Mu Est autem illud annotandum, cùm Floccifacere sit conténere, addita negatione maiorem quendam contemptum indicari. Non floccifacere enim est, ne flocci quidem facere. Sic infra, Inuidere omnes mihi, Mordere clanculum: ego non flocci pendere. Plaut. In leno, vt se æquum est, flocci non fecit fidem. Idem Mostel. Caue tu vllam floccifaxis mulierum, id est, flocci facito omnes mulieres, aut ne flocci quidem facito. Et Menæch. Neq; ego illum maneo, neque flocci facio: id est, ne flocci quidem facio. Cic. ad Att. Quare, vt opinor, [?], id quod tu facis: & istos consulatus non flocci facteon. Et sub finem primi de Diuinatione, Non habeo denique nauci Marsum Augurem. Idem esse vtrobiq; sensus sublata negatione potuisset: nisi quòd illud etiam vehementius.

Sed eccum Parm.) L Laurentius lib. II. negat Eccum, & Eccã, Ellum & Ellam, rectè per pronomina sic exponi, ecce eum. ecce eam, ecce illum, ecce illam. sed exponenda esse cótendit, per aduerbia, húc in modum, Eccum, ecce hic. subintellige virum, de quo agebam, &c. Et paulo pòst, Eccum Parmenoné, inquit, id est, ecce hic Parmenonem. *Quid tu*) V Tristis est amator propter metum amissæ puellæ, hilaris est propter spem animo conceptã. *Quid tu es tristis quidve es alacris?*) D Prouerbiale est in hominem perturbatum & incerti vultus. Aut Lætus es. nã alacris, l litera pro d posita, nó tristis, id est, [?] intelligitur. Et Alacer, & Alacris dicitur: vt habes apud Virgilium, Ergo alacris, cunctósque putans excedere pugna. Alacritas, est mutatio quœdã vultus gestientis in spem aliquam. M Alacris,

festin

13 faldljap *Vnde is?* CH. **ego néscio˅ hércule neque vnde eam, neque quorsum eam:*

14 alsi *Ita prorsum oblitus sum mei.*

15 ssssiss P. *Quí quæso!* CH. *amo˅. [P. hem. CH.] *nūc te Pármeno ostendes qui vir sies.* In [hem] h vim habet cōsonātis. D Al. [chē], sbssissi.

16 salajbij *Scis te mihi sæpe pollicitum esse, * Chærea áliquid inueni*

17 ˅dsa˅ssp *Modò quod ames: in ea re vtilitâtem ego fáciam vt cognóscas meam:*

18 { siiiisp / sid ** Cùm in céllulam ad te patris penum somne congerêbam clánculum.* D. Al. [omnem], siaisisp.

19 asssssi P. *Age inêpte.* CH. *hoc hercle factum est. [fac sis] nunc promissa appáreant,* Al. [faxis.]

*Perturbatio ex amore.
In [hercule] h vim habet consonātis. al. [hercle], sed versus non sanatur.
*L. Obtestatio, quæ prosopopœia amplificatur.
*D Mimesis.
G. *Inueni* est Imperatiui modi.
*L. A meritoi & *omne penum* dixit συνεκδοχικῶς, & per auxesin, augendi causa.

festinus. Asconius Pedianus ait, Sunt qui alacrem, festinantem ac properum dici putāt, quasi alis acrem.

13 *Vnde is?*) D Modò Ad quid venis significat. sed Eo, de loco ad locum veteres dicebant, quod mox in subiectis probabitur. *Ego nescio*) V A' necessitate, quia mentis nō est cōpos, quia extra se raptus est amatot. Quare causam non reticet, cùm dicit, Amo. & est enthymema. *Quorsum eam*) D Bene, quia proximè dixerat, Vbi quæram! vbi inuestigē! quem percontet! quam insistam viam! Incertus sum. *Quorsum eam*) Hinc vt diximus, manifestum est, Ire & aduentum significare.

14 *Ita prors. obl. s. m.*) Huic contrarium, Sum memor ipse mei. Ergo Oblitus mei, insanus. *Ita prorsum s. obl m.*) Prorsus: recta, id est, omnino: nam Prorsum, est porrò versum, id est, ante versum. hinc & Prosa oratio, quam non inflexit cantilena.

15 *Amo*) B Quidam hic volunt absolutum esse. Significat enim amore captus sum. *Hem*) D Si cum H, Parmeno. si leniter, Chærea. *Nunc te Parm.*) V A' decoro, vt stet promissis, quæ hic subduntur μιμητικῶς, propter certitudinem per circunstantias quasdam, & posteà iuramento illud ipsum approbat. *Ostendes qui vir sies*) D Non, Si vir sies: sed Qui vir sies: quod est ἐμφατικώτερον. si quæsisset quidē, Qui vir sies, an debeat præstare qui virum se sic monstraturus est? Et Vir modò. non ad sexum, nec ad ætatem dicitur, sed ad laudem. *Qui vir sies*) In veterihus inuenitur.

16 *Sæpe pollic.*) Pollicitum, quod promittentem vltrò significat, dixit & Sæpe pollicitum se, an necesse sit præstare eum qui promiserit? *Chærea al. in.*) Induxit μίμησιν pragmaticè, more suo, non contentus dicere quid pollicitus sit tantùm, sed quo modo etiam, & quibus verbis.

Modò q. a.) Tantummodo. quasi hæc mora sit promissis complendis. *In ea re vt. e. f. vt c. m.*) An possit, qui posse se affirmauit? plus est probasse quod promiserit, quàm ostendere quod possit. *Vtilitatem meam*) Mu Id est, quantopere tibi possim esse vtilis. Et nota, vtilitatem alicuius pro vtilitate, quam alius ex eo percipit. Sic & Cic. lib. 16. Epist. Vtilitatibus tuis possum carere: te valere, tua causa primū volo, tum mea, mi Tiro. Sic & in Hecyra Incommoda passiuè dixit, Multa ex quo fuerint commoda, eiu' incommoda æquum est ferre. 17

Patris penum omne) D Ipsum penum: non ex eo aliquid, ὑπερβολικῶς. Et hoc penu, & hic penus, & hæc penus, veteres dixerunt. Ergo & *omnem* & *omne* legitur. *Penum*) B Hoc nomine continētur omnia, quæ ad victum pertinent, sed priuatum. M Penum, id est, ea quæ pater ad annuum vsum in cellam penuariam reposuerat. Gellius lib. 4. cap. 1. sic ait, Ea quæ ad edendum, & bibendū in dies singulos prandii aut cœnæ causa parantur, penus non sunt: sed ea potiùs quæ huiusce generis, lōgæ vsionis gratia contrahuntur & reconduntur, ex eo quòd non in promptu sint, sed intus & penitus habeantur, penus dicta. Penus quoque, inquit, variis generibus dictū, & variè declinatum est: nam & hoc penus & hæc penus, & huius peni & penoris, & peninoris veteres dixerūt. *Clanculum*) D λάθρα ὑποκόρισμα. B Priscianus ait raram esse in aduerbiis diminutionem: vt Clāculum à Clám. 18

Age inepte) D Qui dubitas de promissis: an qui exprobres te multa esse largitum? *Hoc h f. est.*) Inueni quod amem. hoc quod dicebas, inquit, moræ esse, iā factū 19

•D. Hæc à Parmenone vel à Chærea dici possunt.
•D. Reprehēdit industriæ cultum, & laudat pulchritudinem naturæ.
R. Probus legit [gracila] à nominatiuo gracila.

Siue adeò digna res est, vbi tu neruos [intendas] tuos. 20
R. Al. [extendas].
*Haud similis virgo est virginum nostrarum: *quas matres student* 21
Demissis humeris esse, vincto pectore, vt [graciles] sient. 22

estimo. *Promissa app.*) Vtilitatem vt cognoscam tuam. *Fac sis nunc, &c.*) M Seneca sic ait, Lacerat animum & premit frequens commemoratio meritorum. *Fac nunc promissa vt appareant*) B Oculatæ manus Plauto sunt dictæ, quæ promissa re exhiberi volunt, non oratione promitti. Nam oculos habere, quibus videant exhibita: aures non habere, quibus audiant pollicitationes. Ita lena quædam in Asinaria Plautina, adolescenti montes aureos pollicenti, cum illa nihil promissis commoueretur, inquit, Oculatæ nostræ sunt manus, credunt quod vident. Huc allusit Chærea Terentianus, Fac nunc promissa vt appareant. Habet & hæc Erasmus in Chiliadibus.

20 *Siue adeo dig.*) V αὔξησις dignitatē extollit, amplificando per contentionem demonstratiuam virginum Atticarum & peregrinæ puellæ. Est autem puellarum descriptio a forma, cum sint junceæ, id est, instar junci admodum graciles. Habitior verò forma athletis & pugilibus magis quadrabat, sicut eorumdem victum Galenus describit, & aliquoties eiusdem Hippocrates meminit. Quapropter *Sueuæ* è etiam contemperatione habitiores emaciat. *Siue adeò d. res est*) D Si persona Parmenonis est, Siue abundat: & pro expletiua coniunctione modò est. In quibusdam omnino non legitur. Adeò autem abundat, aut nimis significat, vel satis. Si Chærea dicit, hic ordo & sensus est, Fac si vis nunc, siue adeò digna res est, vbi tu neruos intendas tuos, vt promissa appareant: vt sit Sis si vis: & addatur Vt, quod deest. Fac vt promissa appareant. *Vbi tu neruos*) Verum obscœnè hoc vt seruus: an μεταφορικῶς, vbi laborare ac periclitari debeas. Sed meliùs legunt qui hoc totum ad personā applicant Chæreæ: & meliùs quàm qui Parmenonem hoc putant loqui, Siue adeo digna res est vbi tu neruos intēdas tuos. *Neruos extendas*) M Id est, vltimum conatum facias. B Omnibus neruis, id est, summa vi. S.D Nerui propriè appellantur instrumenta, quæ & sensum, & motum, qui per voluntatem fit, in omnia animantis membra traducūt. Pro chordis etiam, & fidibus ponuntur. Item neruum appellant Latini vinculum ferreum, quo pedes impediuntur, & nonnunquam ceruix. Porrò autē neruus per translationē persæpe pro robore, & viribus ponitur: in neruis enim robur maximè consistit. Vnde dicimus rem esse sine neruis, quæ debilis est. In hac vero translatione hæ solent vsurpari locutiones, intendere vel contendere neruos, aut neruos adhibere, neruos incidere, vel elidere. Cic. Famil. III. Planè video fore neruis opus, sapientiáque tua vehementer. Idem Famil. VI. Quæ consolatio tanta est, quantum in cuiusque animo roboris est, atque neruorum. Idem in Verr. Act. II Hoc me profiteor suscepisse magnum fortasse onus & mihi periculosum, verumtamen dignum, in quo omneis neruos ætatis, industriæque meæ contenderem.

Haud sim. v.) I Laus ex comparatione industriæ & naturæ, & est locus a rei præstantia & dignitate, qui refertur ad vtilitatem. 21 *Virg. nostrarum*) L Ciuium scilicet, id est, terræ ac patriæ nostræ: vt Virg. Non eadem arboribus pendet vindemia nostris. Et Sal. Nostri fœda fugi, &c. *Quas m. studens*) Hoc verbo ostendit cultum industriæ, non pulchritudinem naturalem.

Demissis h. esse) Antiqui enim Græci etiam 22 virginibus suis præbebant palæstram, ad cōponenda corpora. Vel, Demissis humeris esse, id est liquidè & molliter deductis, neque extantibus alæ in modum. *Vin. p.*) Castigato ac tenui, & velut vincto. Deest ergo Velut. *Vt graciles s.*) A singulari Gracilis venit hæc declinatio. *Demissis h. e. v. p.*) Non accipiendum est quasi hoc dicat, Ad hoc illas student matres demissis humeris esse, & vincto pectore, vt graciles sient: quasi hæc duo propter vnum illud fiant. sed varie tria dixit, ne diceret • aut student illas demissis humeris, & vinctum pectus, vt graciles sient. MU Hunc locum eleganter ex Galeno explicat Cælius Rhod. lib. 4. cap. 4. Verùm haud, inquit, prætereamus parte ista Galeni sententiam ex secundo De morborum interstitiis, Et thoracis, inquit, parietes ab nutricibus plerunque deprauantur, dum ipsos educatione prima nimium arctè extrinsecus vinciunt. Maximè verò, inquit, quotidie apud nos fieri intuemur in virginibus. nam iis dum student nutrices coxas augere ac latera, vt magnitudine

23 ſbſaſſſp *Si qua eſt habítior paulò,púgilem eſſe aiunt:dedû-*
cunt cibum:

24 ſcíſiſſú *Támetſi bona eſt natûra,reddût curatúra iúnceas.* In [tametſi] elidi videtur am, perinde ac ſi eſſent duæ dictiones. [G] [natura eſ.] idſſiſſi.

25 aiſidiſi *Itáque ergo amântur.* P.*quid tua iſtæc?* C H.*noua fi-*
gûra oris. P.*papé!*

26 ſcſdſſſp C H.*Color vèrus:corpus ſólidum,& ſucci plenum.* Deſcriptio formoſæ puellæ.
P.*anni?* C H.*anni!ſexdecim.]* Al. [C H. ſexdecim.] iſſaſſſp. Affectus amatorius.

27 ſſaſiij P. *Flos ipſe.* C H. *hanc tu mihi vel vi, vel clàm, vel*
precário

In hoc verſu deeſt pes, [G] *niſi legamus [hanc Parmeno tu].ſſaaſſij. Legitur & hic verſus abſque vllo[vel]:tum erit ſenarius,vt ſequens.ſiſiij.*

dine thoracem exuperent, vittis quibuſdam totum comprehendût,ac omnes ſcapularum partes & thoracis cohibent vehementiùs, ac comprimunt.Quo fit,vt quum aliquando nô æquè omnes intendantur,aut pronum in anteriorem partem reddatur pectus, aut poſteriores partes ad ſpinam quæ pertinét, gibbæ reddantur.Fit illud quoque, vt velut perfractum,ac ad latus adductum fiat dorſum,ita vt altera quidem ſcapularû nô aucta,ſed parua, & côpreſſa ſatis appareat. Ex iis verò de medici nobiliſſimi ſententia repetitis, Terentio in Eunucho lucem inferri multâ, nemo non videt: Haud ſimilis virgo eſt virginum noſtrarum, quas matres ſtudent Demiſſis humeris eſſe,vincto pectore,vt graciles ſient.

23 *Si qua eſt habitior)* [D] Vnde & habitudo dicitur:vt, Quæ habitudo eſt corporis? nam habilior,aptior intelligitur. vt,Nanque humeris de more habilem ſuſpenderat arcum. Ergo Habitior, legendum eſt. *Habitior)* [M] Id eſt,pinguis. *Pugilem e.a.)* [D] Laus in virginé. *Pugilem)* [M] Id eſt,aptam certaminibus. [B] Budæus in annotationibus ſuis,Pollux, inquit, athletarum nomine,intelligit & pugiles : ij dicebantur, qui pugilatum cæſtibus exercebant, quales Virgilius libro quinto deſcribit. Idem Budæus, Certo quodam victu vtebantur,inquit,& neceſſario ad comparandas vires , firmitatémque corporis. Huiuſmodi victum Athleticum Ariſtoteles anancophagian appellat in politicis,quaſi cibi ſumendi neceſſitatem. Panis quo vtebantur Colliphium dicebatur à robore membrorum Celſus libro quarto,Athletico victu pro valido, & ad vires firmandas accommodato dixit. Vnde Athletica habitudo, pro corpulenta,& firma dicitur.Hinc illa apud Plautum, Pugilicè,& Athleticè valere,pro optima & firmiſſima valetudine eſſe. *Deducunt c.)* [D] Mirè vituperauit formam, quam accurauerit fames.Et propriè Deducunt.

Bona eſt n.) Bona,id éſt,plena, magna, & pinguis. 24 *Reddunt)* Exhibent,perficiunt. *Curatura)* Cura,mentis eſt:Curatio,medicinæ:Curatura,diligentiæ. [B] Sed nô rarò hæc confunduntur ab authoribus.*Iunceas)* [L] Id eſt,graciles, [D] tenues & pallidas, [B] exiles & macilëta.

Itaque ergo am.) [D] Itaque, inquit, nemo 25 illas amat,*[Greek]* eſt,aut verè amantur:vt eò magis hæc amanda ſit,quæ naturę beneficio, non factis comptibus, aut induſtria eſt pulchra. *Itaque ergo am.)* Atque ita fit vt amentur:nô naturæ merito,ſed induſtria. [M] [u] Hoc ſiue *[Greek]*,ſiue ſimpliciter proferatur, non admodum refert. *Quid tua iſtæc)* [L] Redditio comparationis,qua natura apponitur cultui, & totú ſpectat ad futuram deflorationem, vt veriſimile videatur adoleſcentem in aliena domo compreſſiſſe virginem, in quam tantum exarſerit. *Quid tua iſthæc)* [D] Deeſt Quali. eſt,dic. *Tua iſtæc)* Rectè. ſic enim ipſe dicet,At nihil ad noſtram hanc. *Noua figura)* [V] Altera pars contentionis vel collationis in demonſtratione viſæ puellæ, à figura faciei,à colore non fucato,non ceruſſato,à viuacitate corporis,à flore ætatis.Digna igitur res,cur tantopere laborem. [D] Laudis genus eſt, Noua:quia dixerat, Tædet quotidianarum harum formarum. *Papæ!)* Interiectio mira ſubitò accipientis.

Color verus) Quia non de cura eſt, ac de 26 fuco:id eſt,naturalis,non fucatus. *Corpus ſol)* Quia non vitiatû. *Succi pl.)* Quia nemo deduxit cibû.nã Succus,eſt humor in corpore, quo abundâtes bene valêtes.Virg.Et ſuccus pecori,& lac ſubducitur agnis. Succus, propriè quaſi ſugus,quem ſibi ex alimëtis mébra ſugunt, vt ſe repleant. *Corpus ſol.)* Plenum & forte,id eſt,non flaccidum. *Succi pl.)* Succus eſt interior pinguedo mébrorum. *Anni ſexdecim)* Vide quemadmodû ætatem virginis maturæ Poëta ex occaſione demonſtrauerit.

Hanc tu) [V] A' facili,cùm aſſequendæ puellæ 27

Fac tradas: mea nihil refert, dum potiar modò. {ſdſſap ſſſ} 28

P. Quid virgo, cuia eſt? CH. neſcio hercle. P. vnde ſiiiſſbv 29
eſt? CH. tantundem. P. vbi habitat?

CH. Ne id quidem. P. vbi vidiſti? CH. in via. P. qua diſidſdp 30
ratione amiſti? CH. id equidem

Aduéniens mecum ſtomachâbar modò: * neque dſdſip 31

Quenquam eſſe ego hominem arbitror, cui magis ſbſs.j 32
bonæ

D. Amiſti, per ſyncopá, pro amiſiſti.
* L. Incuſatio fortunæ.
Cuiq; ſuæ iniuriæ maximæ videntur.

modum ſignificet. *Hanc tu m. vel vi. vel clàm, vel pr.)* D Hæc tria ſunt, quibus non ritè res agitur. Vel vi, vel clàm, vel precariò, Sine pretii mentione, vel quia virgo, non meretrix: vel quia nulla ephebo ſpes eſt fallendi ſenis. Et ſecundum ius locutus eſt: nam his tribus mala fide aliquid poſſidetur. Vi, clàm, precarió. Vi, quia virgo: Clàm, quia cuſtoditur: Precariò, quia pretium non habet Chærea. MU Verba ſunt iuriſconſ. propria. Vi poſſidetur, quod inuito. Clàm, quod neſcio domino: Precariò autem, quod precibus obtentum eſt, ea conditione, vt liberum ſit ei qui conceſſit, cùm velit, repetere. E Libro quinto Digeſtorũ titul. Quod vi, vel clàm, Vlpianus, Quid ſit, inquit, vi factum, aut clàm videamus. Vi factum videri Quintus Mutius ſcripſit, ſi quis cõtra quàm prohiberetur fecerit. Et mihi videtur plana eſſe Quinti Mutii definitio. *Vel precario)* Libro eodem Digeſtorũ titul. De precario Vlpianus, Precarium eſt. Inquit, quod precibus petenti vtendum tã diu conceditur, quàm diu is, qui conceſſit, patitur. Quod genus liberalitatis ex iure gẽtium deſcendit. & diſtat à donatione, eò quòd qui donat, ſic dat, ne recipiat. Qui precariò concedit, ſic dat, quaſi tunc recepturus, cùm ſibi libuerit precarium ſoluere. Paulò pòſt Iulianus Iuriſconſultus, Habere precariò, inquit, videtur, qui poſſeſſioné vel corporis, vel iuris adeptus eſt, ex hac ſolummodo cauſa, quòd preces adhibuit, & impetrauit precibus, vt ſibi poſſidere aut vti liceat. S. D veluti ſi me precariò rogaueris, per fundum meum ire vt tibi liceat: vel vt in tectum meum ſtillicidiũ, vel tignũ in parietem immiſſum habeas. Cic. pro Cecinn. Ne id quidem ſatis eſt, niſi docet ita ſe poſſediſſe, vt nec vi, nec clàm, nec precariò poſſederit. Idem de Orat. Vt precariò, non vi, veniſſe videretur. R Priſcianus, Multa, inquit, ex nominibus, ipſa terminatione, pro aduerbiis vſurpantur: vt precariò, conſultò, auſpicatò, meritò, & pleraque alia.

28 *Mea nihil)* V ἀπονοητικῶς. Ita amor animos hominum dementat, vt nulla honeſtatis ſit ratio. Vnde eſt in quodam diſticho apud Græcos, οὐχ ὁ ἔρως ἀδικεῖ μερόπων γένος, ἀλλὰ τὸ λάγνον ψυχαῖς ἀνθρώπων ἐσθ' ὁ ἔρως πρόφασις. Otioſa enim & intemperata, immoderata, & incaſtigata ingenia amore magis corripiuntur. *Mea n. r. d. p. m.)* D Non hoc perſonæ attribuendum eſt, ſed affectui. nõ enim, quia Chærea eſt, ſed quia amator, * de ſe cupit facere quemadmodum potiatur.

Quid virgo, cuia eſt?) Vtrum ſerua, an filia? 29
B Cuius, cuia, cuium, dicebãt veteres, vt meus, mea, meum.

Ne id quidem) D Pulchra varietas, Neſcio, 30
Tantundem, Ne id quidem. *Amiſti)* V Ex interrogatione ſerui eſt occaſio ὑποδιηγήσεως. Hac enim veluti præoccupatione, vt ſit ab Archidemide remoratus, & vt puellam amiſerat, mirificè comprobat. Porrò in hac narratione circumſtantiæ notandæ ſunt. Quis? Archidemides: cuius eſt notatio à cognatione, atque æqualitate. *Qua rat. amiſti?)* D Si non remanſiſſet Chærea, ſed conſecutus virginem vidiſſet quò deducta eſſet prius, quàm Parmenonem conueniret: non ita procederet fabula, vt nunc procedit. irruiſſet enim in cognitionem meretricis importunè Chærea, nec pro eunucho adduceretur vlterius. *Id eq.)* Deeſt Ob, aut Propter: vt ſit, ob id, aut propter id.

Mecum ſt.) Bene Mecum: quia acriorem 31
dolorem ſuſtinet, qui ipſe ſibi iraſci cogitur. Mecum ergo, pro apud me, vel mihi. *Stomachabar)* B Adrian. Card. Stomachari, inquit, eſt indignari, & quaſi ex aliquo facto, dictóve offendi, ita vt ſtomachus inde moueatur. Hinc ortus eſt alius dicendi modus, cùm dicitur, Non ſine ſtomacho illum vidi. Sed in verbo Stomachor, præcipuè obſeruandũ, accuſatiuo id quandoq; iungi, quandoque poni abſolutè, vt hic apud Terent. & apud Cic. Ille veró: ſed ſtomachari deſinamus.

Hominem eſſe, &c.) D Deeſt Quàm me. *Cui 32
m. bonæ F.)* Bonæ, magnæ, nouæ. Dixit autem magnas felicitates ſibi aduerſari, eò quòd virginem tantæ pulchritudinis ex oculis amiſerit: nam vidiſſe eam, felicitatis indicat. ſed amiſiſſe, aduerſæ felicitatis. & quod Bonæ dixit

33 ßiñi *Felicitátes omnes aduérsæ ſient.*
34 iddßi P. *Quid hoc eſt ſcéleris!* CH. *périj.* P. *quid factum eſt?* CH. *rogas!*
35 ißßp *Patris cognâtum, atque æquâlem, [Archidémidẽ]*
36 ßdßp *Noſtin'?* P. *quid ni!* CH. *is, dum ſequor hanc, ſit mihi óbuiám.*
37 {ßi-ßp ßid} P. *Incómmodè hercle.* CH. * *[immo] enimuero infeliciter:*
38 ſbißi *Nam incómmoda ália ſunt dicênda, Pármeno.*
39 ßaiſp * *Illum liquet mihi deierâre his ménſibus*
40 ßßi *[Sex, ſeptem] prorſum non vidiſſe próximis:*
41 {adßd-p adßdd} *Niſi nunc cùm minimè vellẽ, minimèque opus fuit.*
42 aßddß * *Eho, nónne hoc monſtri ſimile eſt! quid ais?* P. *máxumé.*
43 dßßp CH. *Continuò accúrrit ad me, quàm longè quidem,*
44 ßddßi * *Incúruus, trémulus, lábijs demiſſis, gemens.*

L. *Perij*, Dolentis, & indignantis.
R. *Al.* [*Archimenidem*], *ſed mendoſè.*
Quid ni: correptio.
*L. Correctio:
Go. [*immo*] *prima breui*, ßiaßp.
* L. Amplificatio indignitatis à tempore.
R. *Vulgò* [*Sex vel ſeptem*], *ſed malè.* ßßi.
*L. Animaduerſionem poſtulantis: & habet vim epiphonematis.
*Hypotypoſis odioſi ſenis.
Hyperbole ex faſtidio orta.

dixit, vel magnæ, vel nimiæ intelliguntur. vel ἐπίθετον eſt proprium & perpetuũ felicitatũ.
33 *Bonæ felic.*) ἐμφατικόν eſt, eò quòd Felicitates pluraliter poſuit. ἐπίθετα autem de tribus cauſis nominibus adduntur: diſcretionis, proprietatis, ornatus. Diſcretionis: vt, Phrygiæ molimur montibus Idæ. proprietatis: vt, Terribili impexum ſeta, & dentibus atris. Ornatus: vt, Alma Venus Phrygii genuit Simoëntis ad vndam. *Felicitates o. ad.*) Felicitas aduerſa eſt, cùm ex proſperitate, quod lædat, naſcitur.
34 *Quid hoc eſt ſcel.*) Propter hoc quod patior inquit. nunc enim ſcelus dicit à ſene
35 commiſſum. *Aequalem*) B Æquales dicimus qui eorundem ſunt annorum. *Archidemidem noſtin'?*) D Hoc ſic pronunciandum eſt, vt appareat ex ipſo nomine ſtatim odioſũ neſcio quẽ occurriſſe, ac permoleſtũ.
36 *Quid ni?*) Correptio eſt ab ſe manifeſta inquirentis. eſt enim ſenſus, Quid, niſi! aut cur nõ nouerim! eſt enim Quid ni, aut quid niſi, aut cur nõ: quia veteres Ni pro ne ponebãt, & Ne pro non: vt Plautus, Ni ſtulta ſis, pro ne & Ne vult, pro non vult. *Is, dum ſ.*) V Occaſio eſt remorandi inſperata. Itaque ſimile monſtri id eſſe putat.
37 *Immo en. inf.*) D Bene hoc interponit, quòd incredibile eſt tardiorem futurum amatorem inceſſu virginis.
38 *Nam inc. al. ſ. d.*) Quæ minora ſunt. ſcilicet, aut ſimilia.
39 *Illum liq. m. d.*) Liquidum eſt, conſtans, & manifeſtum, & certum. Et ſic Liquet, pro liquidũ eſt: vt, Claudit, pro claudũ eſt. Vt apud Saluſtium, Nihil ſocordia claudebat. Et eſt Liquet verbum iuris: quo vtebantur iudices, cùm amplius pronunciabant, obſcuritate commoti cauſæ magis, quàm negotii ſimplicitate. Deierare, valde iurare: vt, demitor, & deamo te Syre: ſi de producta legeris. ſi correpta, deos iurare intelligitur. B Sunt qui putent Liquet, hîc pro licet poſitum eſſe, quo modo veteres illi arquus pro arcus, coquus pro cocus, oquulus pro oculus ſcribebant.
Prorſum non v. p.) D Quia Non vidiſſe dixit, Proximis præteritis intelligimus. Proxima enim nobis aut præterita, aut futura ſunt. nam præſentia ea ſunt, in quibus nunc ſumus. 40
Niſi n. c. minimè v.) Quia ſemper nolui, ideò nũc Minimè, vtpote adoleſcens ſenem. *Minimèque op. f.*) Sæpe enim nolumus tantũ, nunc etiam opus non eſt. 41
Continuò) V Qualis? ab inceſſu. forma, voce gemebunda. Hac ſanè ὑποτυπώσει odium remorantis ſenis per faſtidioſum adoleſcentem notatur. *Quàm l. q.*) D Benè Lõge dixit: quia A longè nõ potuit dicere: an ſubauditur Erat? vt ſit, Quàm longè erat! B Quàm pro quantùm longè, non pro valde: nam ita ſuperlatiuum haberet. Mu Longè, τηλόθεν, eminus. 43
Incuruus tr. l. d. g.) L Attẽde ὑποτύπωσιν odioſi ſenis, à ſtatu, forma & habitu corporis. Item à voce & loquela. per imitationem & proſopopœiã. D Vt omnia oſtendat in contrarium ſibi verſa eſſe, etiam curſum attribuit ſeni. Labra, ſunt 44

Heus,heus,tibi dico Chǽrea,inquit.réſtiti. ſai ß

* Mu. Importunam odicſi ſenis macrologiam perelegan-ter imitatur. * *Scin' quid ego te volêbam?dic.cras eſt mihi* dijſſi

*Iudicium.quid tum?vt dilig*ê*nter núnties* dſsiſi

Patri,aduocâtus manè mihi eſſe vt memínerit. iiſadp

F. Alij leg. [loquitur.] *Dum hæc ſdicit.ſábut hora:rogo nunquid velit.* ſbibſp

dbibſp. *Rectè,inquit.ábeo.cùm huc reſpício àd vírginem,* ſbidſp

Illa ſeſe intéreà cómmodùm huc aduórterat {udſiſp 2

ſunt ſuperiora:*lab.a*,inferiora. Labræ aſinorũ propriè dicuntur.*Gemens* autem,ob continuã tuſſim.Sic Lucilius,Ante fores autem , & triclinii limina quidam Perditus Tyreſia tuſſi grandæuus gemebat. *In uruus*, valde curuus. Sic Virg.Turnus,vt infractos aduerſo Marte Latinos Defeciſſe videt . Infractos enim.valde fractos ſignificat.nam In præpoſitio nunc auget,nunc minuit dictioné. Rectè etiam deformitatem deſcribit ſenis , qui præter ætatem poſt pulchram virginem fœdior videbatur Et quàm importune omnia! pro puella,ſenex occurrit:pro virgine incuruus,tremulus: pro pulchra,labijs demiſſis,gemens : & cùm amator ſit, inaniter adoleſcenti ipſe iudicium loquitur: dum feſtinandum ſit , remoratur. Mu Hæc congeries accidentium eò pertinet, vt appareat, quàm moleſtum fuerit amatori adoleſcenti occurrere pro puella annorum ſedecim,annoſum ſenem:pro recta & procera, incuruum:pro corpore ſolido & ſucci pleno, corpus tremulum:pro noua figura oris,verulum labiis demiſſis gementem.à quo iter impediretur. *Labijs dem.)* D Malora labra,vnde Labeones. Alii labia interiora,& lábra ſuperiora.

Heus h.t.d.Ch.) Tibi dico Chærea,nõ ad
45 deret,niſi videret Chæreã diſſimulãtem præterire. *Inquit*) Aliter Inquit pronunciandum eſt,hoc eſt,concitatè.nam ſenis verba aliter proferenda ſunt.

Scin' quid e.te.vol.) Hic oſtenditur odio-
46 ſa tarditas ſenis,apud feſtinantem Chæream. nam non dicit,ſed promittit ſe dicturũ. *Scin' quid*) V Quomodo remoratus eſt, dialogiſmo quodam explicatur:& cùm Horam dicit, ad amantium ingenium alluditur,quibus momentum eſt hora per hyperbolen. Adeò omnis mora iiſdem moleſta eſt. Siquidem dum ita fabulantur .puella euanuit,id quod huius narrationis præcipuum fuit conſilium. *Cras eſt m.iud.)* DHuic moræ etiam illud additum, quòd cùm debeat dicere quid velit,priùs dicit quod non eſt neceſſarium,quare velit.

Vt dil.n.) Diligenter.nihil tam abundan-
47 ter.nihil tam moraliter dici potuit.

Eſſe vt mem.) Non,vt ſit:ſed,vt eſſe me- 48
minerit.O prolixitas!

Dum hæc d.) Dat tempus verbis:quæ non 49
potuit quanuis imitaretur, exprimere. *Rogo n.v.)* Hoc eſt,ſignifico me abire. nam abituri, ne id durè facerent,Nunquid vis,dicebant his quibuſcum conſtitiſſent.Quid eſt ergo,Rogo nunquid velit? hoc eſt,dico quod abeuntes ſolét. *Rogo n.v.)* B [illegible] odioſi ſenis.Dicitur Ciceroni ſub oculos ſubiectio.& quædam propoſita forma rerum,ita expreſſa verbis,vt cerni potiùs quàm audiri videatur. Adrianus Cardinalis,Nũquid Romam vis, nunquid me vis,modus fuit loquendi apud veteres,quem ſequentia ſecula omnino prætermiſerũt. Apud Romani ſermonis imperitos.receptum video, vt abituri dicant, Placet aliquid? Terentium exprimere iuuenes aſſueſcant.Illud,Placet aliquid,iis relinquant , quos fratralia magis delectant.

Rectè,inquit) D Pro eo quod eſt nihil:& 50
moraliter τῷ ἐπιμονῷ. *Cum huc reſpicio*) In hanc partem ſcilicet , qua meretrix habitabat.

Intereà comm.) Tantum quòd,vel ipſo 51
eodémque tempore. *Commodùm*) Vnà.Et hoc ſignificat:vt ſi dicas,eodem tempore quo hoc agebatur.Nam Intereà,nunc coniunctio accipienda eſt:non vt alias,pro aduerbio ponitur. B Commodùm,inquit,Adrianus Cardinalis,id eſt,quod opportunè,in tempore.aliquãdo vix. Plautus,Si iſtàc ibis,commodùm obuiàm venies patri.Cic.ad Att.Commodùm diſceſſeras heri,cũ Trebatius venit. *Commodùm*) MU Gallicè dicimus, *à l'heure meſmes*. Sic in Phorm. Cum hoc id agebam commodùm. Cic.lib 10. ad Att.Commodùm ad te dederam literas de pluribus rebus,cùm ad me bene manè Dionyſius fuit Illud autem (Donat) , Tantum quòd, etiam Ciceroni ſæpe vſitatũ eſt. M Cõmodùm, id eſt,ſtatim & eodem tempore. Seneca libro ſexto Epiſtolarum ſic ſcribit , Librum quem mihi promiſeras accepi.& tanquam lecturus ex commodo aperui,ac tantum degustare volui,deinde blanditus eſt ipſe vt longiùs procederem.

edssip *In hanc nostram plateā.* P.* *mirū ni hāc dicit, modo* — Si bacchius reijcitur, [b] [hanc] redundat in metro, ^ vel leges. dū [in nostram hanc], sdssip.

siidip *Huic quæ data est dono.* CH. *huc cùm aduénio, nulla erat.*

aisisp P. *Cómites secúti scilicet sunt virginem?* — * L. Affirmatio adolescentis puellā.

sassse CH. *Verùm, parasitus cum ancilla.* P. *ipsā est [scilicet.]* — Bemb. [ilicet.]

dsddsp *Désine: iam* conclamâtum est.* CH. *álias res agis.* — *L. Verbum desperationis, trāslatum à mortuis.

52 *In hanc n. pl.)* D Rectè quia vicina est illis Thais, ad quam deducitur.

53 *Nulla erat)* Etenim ingressa iam fuerat.

54 *Comites sec. sc.)* Interrogatiuè quidē: sed sic vt scire videatur id quod quærit: sed ad hoc quærere, vt quod scit, confirmet. MU Comitū nomine pædagogos & pedisequas sæpe intelligimus. Pers. Sat. 3. Vnus ait comitum, id est, pædagogorū. & Sat. 5. Cùm blandi comites, totáq; impunè subura Permisit sparsisse oculòs iam candidus vmbo. Dabantur & comites ingenuis adolescentibus in militiā euntibus. Verg. lib. 2. Illi me comitem, & consanguinitate propinquum Pauper in arma pater primis huc misit ab armis. Et in quinto, Custodem ad sese, comitémque impubis Iuli Epitiden vocat. Comites autem, & custodes nobilium puellarum sunt, quas Gallice dicimus, *gouuernantes.* Statius in Achill. Tunc pater ire iubet naias, comitésque pudicas Natarū. Idem primo Thebaidos, Natarum hæc altrix, eadem & fidissima custos Lecta sacrum iustæ Veneri occultare pudorem.

55 *Verùm, paras.)* D Verùm, modò inceptiua est nō relatiua particula: vt in Andria, -Verùm vidi cantharam Suffarcinā. B Verùm affirmandi aduerbium est. *Ipsa est scil.)* A coniecturis colligit.

56 *Desine iam concl.)* V Idem quod Græcis τετέλεσται, quod & Euangelistæ in Christi cuius vita iam in cruce transacta & finita erat, supplicio vsurparunt. & ἀπόδοσιν subditur, tanquam futuri consilij causa: sed in hac est locus, cùm ad Thaidem deductam eam esse narrat, atque hic est contentio in vtriusque personæ collatione, tanquam ἀντίθεσιν. Nam in Thrasone est potentia & facultas donandi muneris, est affectatio quædam, quia miles, quia riualis. E diuerso in Phædria est muneris nēpe eunuchi nimiùm deformis vilitas: cuius hic est notatio vituperans à fortuna, quia emptitius: à forma, quia inhonestus, vel turpis, id est deformis: sicut Virgilio est caput turpe. id est, deforme: ab ætate, quia vetulus: à voce, quia mollis & muliebris est, cuius rationem post Aristotelem Aphrodisæus explicat. Sunt enim ἐξευνουχισμένοι, sicut viri βαρύφωνοι. & Plutharchus eius causam vt breuiter, ita obscurè explicat, cum ait, τὸ λεπτὸν τῆς φωνῆς. Quid quòd & euirati plurimùm sunt deformiores? Nam quòd in barbam transiret, in capronas abit. exemplo olim fuit celebris præsertim apud Gellium Phauorinus. Adhæc Phædria est infelicior, propter duriores eius partes, propter donum ita vile, vt eiiciendum sit. Atque hic patet, vt riuales donis inter se certā, vt meretrices sint insatiabiles. Rectè Geta in Truculento Plauti dixit, Meretricem ego idem esse reor Mare vt est, quod das, deuorat, nunquam abundat. Des quantumuis, nusquam apparet, neque datori, neque acceptrici. *Iam concl. est)* D Transactum ac finitum. vt conclamata corpora nihil reliqui iam habent ad vitæ officia. *Conclam. est)* Manifestum significat, ipsam idem * esse, vel pulchram esse, quia & ipse dixerat, Hæc superat ipsam Thaidem. vt in conclamatis funeribus nulla dilatio est doloris & luctus. Aut Conclamatum, satis deploratum, satisque vociferatum est: quia dixerat, O infortunarum senem, si & hic amare cœperit. Tanquam dicat, Iam occisum patrem tandem scimus, iámque defleuimus. *Iam concl. est)* M Id est, claris indiciis manifestum id est, quod quærimus. Conclamare est simul clamare, vt fit in luctu funebri. Vnde Lucanus libro quinto, Sic funere primo Attonitæ tacuere domus, cū corpora nondum Conclamata iacent. Parmeno intelligeba iam actum esse de Chærea, cùm amaret, & de omni familia quæ videbatur conclamata, cùm heriles filij post meretrices insanirent. Ideò Chærea dicit, Alias res agis, cùm nō planè intelligeret, quorsum hæc verba dixisset Parmeno, qui de conclamato funere loqui videbatur. B Quòd mortuos olim & calida abluere, & per interualla conclamare consueuerūt. Plinius dicit hinc ortum esse, quòd solet plerunque spiritus vitalis exclusus putari, & homines fallere. Narrat & illud, quendam pyræ impositum, adhibitis ignibus arrectū esse, nec liberari potuisse. Vnde posteà seruabantur ca-

B. Asyndeton.
D. Nostin'? & scis vbi siet? Repetitio amatoria.
Alias [meretricem Thaidē] ſſdſtſt–. vel [ei] facto moro ſylla-bo. ſſdſtſt–. Alij tollunt [meretricē] :fiét-que senarius, vt præcedentes. ſſiaſi.
Munus affectatè laudat.
G. Al. [magis id dicas.] dſſſſſi.
Here, pro heri.
Gemina vituperatio, ab ætate, & sexu.

P. Istuc ago quidē. CH. nostin' qua sit? dic mihi: aut ſbſſſi 57
Vidistin'? P. vidi: noui: scio quò abdûcta sit. ſſſdſp 58
CH. [Eho] Pármeno mi, nostin'? P. noui. CH. [&] scis aaſſdp 59
vbi siet! E. Al. [O.] ſaſſdp. & aliis omittitur [&].
P. Huc dedûcta est ad [Tháidem meretrícem:] ei ſſiaiſi 60
dono data est.
*CH. Quis is est tam potens cum tanto múnere hoc? * atſſiſt– 61
P. miles Thraso
Phǽdriæ riuâlis. CH. duras fratris partes prǽdicas. tſſſſt– 62
S. [Immo] enim si scias quod donum huic dono contrà cómparet: ttſtiſtv tſſ 63 Go. [Imō] prima breui. atſſſſtv.
Tum [magis] dicas. CH. quódnam quæso hercle? P. eunûchum. CH. illúmne óbsecro, tſſſſt– d 64
Inhonéstum hóminem, quem mercâtus est here, [senem, mulierem!] aaſtabv 65 G. [mul. atē senem!] aaſtdbtv.

dauera septem diebus. & calida abluebantur, & post vltimam conclamationem quasi rebus desperatis comburebantur. Hinc Terentius dixit, Iam conclamatum est, pro transactum & finitum. *Alias res)* L. Id est, decipit, nugatis. Inuitus enim audit hoc adolescens. *Alias res ag.)* L. Rectè: quia dixit ille, Iam conclamatum est. *Alias r. ag.)* Aut non attendis ad id quod dico, significat: vt nulla sit in eo attentio. nam hinc natum est, Agite amabó. Aut nugatorias res agis, hoc est, iocaris. quasi dicat, vanas res agis. S. D. Isto loquendi modo vtebantur Latini, cùm rei superuacaneæ operam dati significabant: vel, cùm aliquid nó præsenti animo audiri designabant. Cicero, Ita furebat, vt mirarer tam alias res agere populū, vt esset insano inter disertos locus. idem, Vsque eò animaduerti Iudices iocari, atque alias res agere antequàm Chrysogonum nominaui. Id est, ita oscitanter ad causam attentos: vt alias res agere viderentur.

58 *Scio quo abd. sit)* D. Plus dixit quā interrogabatur: credo tædio interrogantis. nam properat, vt dicturus est, ad deducendum eunuchum ad Thaidé cum ancilla ex Æthiopia. *Scio quo abd. sit)* Secunda ἀνθυπόφορα.

59 *Eho P. mi, nostin'? & scis vbi siet?)* Amatoriè iatis reperiuntur, quæ semel dicta suffecerant. *O P. mi)* B. Prisciano authore, Meus iuxta regulam vocatiuum facere deberet, sed antiqui illi euphoniæ causa duas ee breues. In i longam conuerterunt, vt ò mi Parmeno, ò mi Æschine, ò mi germane.

60 *Huc ded. est ad mer.)* D. Et hoc confundit semel, cùm aceruatim dicit, velut odio interrogantis sæpius, & festinatione ad mandata Phædriæ peragenda.

Phædria r.) Cum pronuntiatione addendum, quò magis doleat; Phædriæ riualis. B. Riuales dicti sunt quasi in vnum amorem deriuantes. Acron Horatij interpres, Riuales sunt, ait, vnius meretricis amatores. Tractū & hoc ab antiquis. Riuales enim dicebantur, quī in agris riuum haberent communem, & propter eum sæpe discreparent. *Duras fr. p. præd.)* D. Scilicet contra æmulum & diuitem, & largissimū. Et Partes duras, μεταφορικῶς ab actoribus scenicis. B. qui partes in recitādis fabulis, ad quas erant idonei, habebant. 62

Comparet) D. Hic iam ostenditur miles illustrior per riualis dona, quàm per sua. Et est qualitas comparatiua. Comparet pro emat, aut comparandum putet. 63

Tum m. id d.) Duras partes fratris esse. 64 *Quódnam q. h.)* Curiositatem addidit, παρέλκοντα Quæso & Hercle. Et vide quàm molliter, & sine intellectu spectatoris, ad argumenti spectati ordiné Poëta perueniat: vt de eunucho facta mentione, consilium nascatur supponendi Chæreæ. *Eunuchum)* Mirè Terentius primò simpliciter Eunucho nomen posuit, huic quoque detracturus. *Obsecro)* V. Obtestatio cum epilogo.

Inhonestum) D. Fœdū: vt cōtrà, Facie honesta. vt apud Virgiliū, Et lætos oculis afflarat honores. *Inhon. h.)* M. Id est, turpé facie, ac illiberalem facie. *Hominem)* D. Opportunè hominem dixit, tanquam incerti sexus. *Senem, mulierem?)* Non communi genere dixit Senem: quippe qui alibi separauerit dicendo. 65

Senex

66 fibfsit– P. *Istunc ipsum.* CH.* *homo quatietur certè cum dono foras.*

67 Sed* *istam Thaidem non sciui nobis vicinã.* P. *haud diu est.*

68 CH. *Perij,* *nunquámne etiam me illam vidisse? eho dum dic mihi:*

69 *E'stne, vt fertur, forma?* P. *sané.* CH. *at nihil ad nostram hanc.* P. *alia res est.*

70 CH. *O'bsecro hercle Parmeno, fac vt potiar.* P. *faciam sedulò, ac* Al. [Obsecro te].

71 *Dabo operam: adiuuâbo. nunquid [me álind vis?]* CH. *quò nunc is?* P. *domum, vt*

72 *Mancipia hæc, ita vt iussit frater, dedûcam ad Thaidem.*

*L. Contemptè & côtumeliosè: & ad laudê virginis refertur.

*D. Artificiosè inculcat Poëta τὸ ...

G. [res] eliditur es: vel legendũ [res alia]

Parmeno diligentiam pollicetur.

R. Aliàs [me vis?] ... Alij iungũt [vt] cũ sequeti versu: sed à priore eliditũ.

Senex atque anus: sed subdistinguendum est, vt sit duplex vituperatio: vna ab ætate, quòd ait Senex: altera à membrorũ mollitie, quòd ait Mulierem. [B] Mulierem dicit, quia vocem reddit acutam, vt mulier. Aristoteles in Problematis, Cur, inquit, pueri, mulieres, spadones, senésque, vocem reddunt acutam? An quod motus velocior, qui acutior est? Et cum genus idem sit, motu facilius est, quod minus, quàm quod plus est. Quamobrem qui firma ætate sunt, plus aëris trahere possunt. Plus igitur illud, tardiùs permeans, vocem efficit grauiorem. Pueris & spadonibus contrà tes cuenit, quoniam minus aëris capiunt.

66 *Quatietur certè cum d. f.*) [D] Mirè Cum dono: tanquam illi repulsæ causa donum futurum sit. Tum deinde non Reiicietur, sed Quatietur. Vide quàm contumeliosiùs dictum sit, Quatietur Foras: vel verberibus impelletur foras, non expulsione, sed detrusione. vel sic dixit. Foras quatietur, vt desit Versum: vt sit. Foras versum verberabitur: vt verberetur, & fugetur foras. nam & peruulgatæ consuetudinis dictum est, Feri canem foras: hoc est, feriendo canem foras eiice.

67 *Sed ist. Th. n. sc. n. vic.*) Quomodo enim pro eunucho veniet, si aut nouit, aut notus est? Et si mulierem adolescens ne nouit quidem: ipse multò maximè nescietur. *Sed ist. Th. n. sc. n. vic.*) ἀντινομία côtra illud, quod meretrix vicina erat. *Haud diu est*) Vicina scilicet. Et est causa, An verisimile sit nescire potuisse vicinam. Et nota apud Terêtium vicinas poni sæpius adolescentibus meretrices, vt hæc sit prima amoris illecebra.

68 *Perij*) [L] Dolentis & anxii, quia virgo ad meretricem deducta sit.

E'stne vt f. f.) [D] Hoc propter illud quod supra diximus. Sed nimio lepore Terentiano, iam illud agitur. Nam hic ostenditur verisimile esse pro eunucho creditum apud vicinam meretricem Chæream, qui adeò ignotus sit mulieri, vt nec ipse eam nouerit: quod erat facilius & pro mptius. Et additur color, quòd & illa non diu vicina est, & quòd adolescens plurimum in Piræo commentatus est. 69

At nihil ad nostr.) [S. D] Nihil pro non: vt sit, Elegâti quidê forma est: sed ad nostræ venustatê, & eximiam pulchritudinê non accedit. [D] Moraliter Nostram dixit, pro meam. [B] Laurentius libro tertio, Nihil ad tuum æquitatũ, Id est, nihil ad comparationem tui equitatus. Cicero in Oratore, Quem cognouimus virum bonum, & non illiteratum, sed nihil ad Persium, id est, ad comparationem Persii. Vel potiùs parum est: vt sit, in comparatione Persii, parum doctus: & in comparatione tui equitatus, parum boni equites. Ita & apud Terentium, E'stne Thais vt fertur forma? Sanè, sed nihil ad nostram hanc. Non planè nihil, sed parum potiùs accipiendum est. *Alia res est*) [D] Non potuit meliùs suam vtrique gratiam reseruare. nam & illa, & hæc amantur.

Faciam s.) Mirè in promissis posterioribus difficultas rei ostenditur: cùm primò Faciam dixerit. 70

Nunquid me al. vis?) Hæc dicere abeuntes solent. Et bene, Nunquid me aliud vis? quia festinat. & simul quia hinc nascitur dolus fallendæ meretricis. *Vt Mancipia*) [V] Est hic προκατασκευὴ ad futurum consilium ex eunuchi secundiore fortuna, nata atque hic noui tumultus, & quasi fabulæ nouæ occasio, & origo est. [D] Vide Terentiũ, vt non quæsita esse 71

*Occasio noui motus, & consilii, quo pro eunucho deducetur adolescens.

*Quinque amoris gradus.

G. Vel in[cum] vel in[ea] vltima non eli dunr.

CH.* *O fortunâtum istum eunûchum, qui quidem in hanc detur domum!* ſſſdſſu 73

P. *Quid ita?* CH. *rógitas? summa forma se mper conseruam domi* baſſſc– 74

**Vidêbit: colloquêtur: áderit vnà in vnis ǽdibus:* iſibiiſp 75

Cibum nonúnquam cápiet [cum ea]: intérdum propter dórmiet. iſddſſp 76

P. *Quid si nunc tute fortunâtus fias!* CH. *qua re Pármeno?* ſſſſſb 77

Respónde. P. *cápias tu illius vestem.* CH. *vestem! quid tum pósteá?* { ſdiſſſi / ſdſſ 78

Potest hic conferri trochaicus cat. ſſſſſſa. Al. [ἀναδύω.] ſſſiſſſ.

P. *Pro illo te [ducam.]* CH. *áudio.* P. *te esse illum dicàm.* CH. *intéllego.* iſſiſſi 79

P. *Tu illis fruâre cómmodis, quibus tu illum dicébas modó:* { ſiiieſſp / ſiiia 80

Cibum vnà cápias, adsis, tangas, ludas, propter dòrmias. idſſſſb 81

hæc fallacia, sed ipsa se obtulisse videatur.

73 *O fort. istum eun.*) Istum, sæpe annotauimus, aut ad contemptum, aut ad odium referri, vt Virgil. Aut quid petis istis? &, Ista quidem quia nota mihi tua magna voluntas Iuppiter. *Qui quidem in h. d. d.*) Quid facilius quàm imitari velle quod laudes? nec quisquã, nisi qui cupit, eligitur pro eunucho, qui eunuchum putat esse beatum. Vide quàm molli descensu ad hoc consilium peruenitur. Res enim hoc suggerit potiùs, quàm Parmeno: ideò quia seruum hoc suadere Chæreæ, nimis temerarium fuit.

74 *Quid ita?*) Potuit intelligere statim seruus: sed ad hoc interrogat, vt doceatur spectator.

75 *Vidébit, coll. ad. vnà.* &c.) Amatoriè nimis, quinque lineas amoris executus est, adeóque diligenter, vt etiam ordinem custodierit: etsi eas non omnes est persecutus. Et mirè, amator non simul effudit hoc bonum, sed particulatim digessit: vt maior voluptas futura esse noscatur. *Videbit*) V Quinque commoda colligit, in quibus certi sunt gradus atque lineæ. Initium enim amoris per visum fieri Græci voluerunt. Plotinus enim ἀπὸ τῆς ὁράσεως Amorem Heroa vocari scribit. Platoni autem est ἔρως ἀπὸ τοῦ εἰσρεῖν, nam extrinsecus per oculos influit. Itáque hominibus est ἔρως volatilis, diis πτέρως pennatus. Hunc sanè gradum sequuntur alii tanquam euentus, vt confabulatio, consuetudo, communis mensæ participatio, & denique ipse concubitus.

77 *Quid si*) Prudenter consilii author nolens volẽs per submissam interrogationẽ proponit. D Sic videtur Parmeno dicere, potius vt iocetur, quàm vt fieri credat posse.

78 *Capias*) V Confirmatio à facili, cùm modum demonstrat, vt vestitu eunuchi eo per seruum ducatur. & præoccupatione dubium tollit, cùm dicit, Te esse illum dicam. *Capias tu ill. vest.*) D Non semel ostenditur quod futurum sit: quia particulatim potest etiã quod turpe est, tamen mitti ad persuasionem. Simul in gestum respicitur. Ergo non dixit, Ibis pro eunucho: sed primò, Capias illius vestẽ. tum deindè hoc ipsum non aspernante domino, pergit seruus ad cætera quæ audaciora sunt. *Vestem!*) Quàm libenter audiat, repetitio dictorum per interrogationem ostendit.

79 *Audio*) Id est, libenter hoc admitto, & consentio. vt in Phormione, Audio & fateor. & contrà, Non audio. *Intellego*) Audio & Intelligo vim modò non vsitatam exprimũt, scilicet, consentientis immodicum affectum.

80 *Tu illis*) V Ab vtili & commoditatibus quinque, quas amoris lineas plerique omnes appellant.

81 *Cibum vnà c.*) D Bene seruus interturbauit suprà dictas amandi lineas & ordinẽ voluptatum. quippe qui amare non nouerit. *Cibum v. c. a. t. l. pr. d.*) Etsi satis erat superior versus, tamẽ incẽtiua sunt amoris etiã sigillatim hæc enumerata, quæ vna sententiã superior

82 dcdssdsi *Quandóquidem illârum neque quisquam te nouit, neque scit qui sies:*

83 dssaisi *Praeterea forma, [aetas,] ipsa est, * fácilè vt pro" eunúcho probes.*

84 sssdsai CH. *[Dixisti] pulchré: nũquam vidi mélius cõsilium dari.* G-Al.[Dixti] sum fuerit trochaicus, sssadt--.

85 aississp *Age, seâmus intró: nunc iam [orna me": abduc, duc, quantùm potes.* Bẽbus ita distinguit [eamus intro nũc iã:]

86 aibsddsp P.* *Quid agis? iocâbar équidem.* CH. *garris.* P. *périj, quid ego egi miser!*

87 ssasdisi *Quò trudis? perculeris iam tu [me.] tibi équidem dico, mane.*

D. *Illarum*, pro ex illis, & *Quisquam* fœm gen. ponitur.

*B.A. facili & possibili.

Si elidatur o in [pro] erit trochaicus.

dssasi—*al.* [& *aetas*]. dsiidssi. *al.* [*atque aetas*], dssidssi. *Al.* [*aetas ipsa est, facilè vt te pro*], dssiassi.

* D. Vafer seruus nõ vult videri sceleris author.

Al. [*me*]

tior versus ostenderat. *Cibũ v.c.*) S.D Sic loquitur Cicero, pro edere, vel comedere. Famil. xvi. Si posteaquam cibum cepisti, videris tibi me posse consequi, tuum consilium est. Dicit idem Cicero cibum capessere. De Nat. Deor. Animalia cibum partim oris hiatu, & dentibus ipsis capessunt: partim, &c.

82 *Quandoquidem*) V Tres adhuc sunt facilitatis, seu τὸ δυνατὸν notae. Vna est, quia es ignotus: altera est in forma, sicut vltima in aetate. Conuenit igitur probè in vtrunque similitudo. *Quisquam*) L Quia Quaequam dicere, absurdum est. Quisquam, multis exemplis probatur etiam fœminino genere veteres protulisse: ita vt in numeris & generibus haec pronomina infinita sint. *Neque scit q.s.*) Hoc est quod suprà callidè Poëta praestruxit.

83 *Forma atque a.i.est*) Deest In te. L Quia imberbes sunt eunuchi propter vitium corporis. *Facilè vt pro eun. pr.*) D Formam scilicet & aetatem. Formam, quia pulcher es: aetatem, quia ephebus. Probes, fingas, atque persuadeas: vt in consuetudine dicimus, Homo sacrilegus pro innocente se probauit. Et Cicero, Hoc tu his probabis: Itaque deest Te, quod subaudiamus: vt sit, Pro eunucho te probes. Probes, vt, Migrantes cernas. Aut Probes, persuadeas. Et simul honestè non dixit, quod erat rectũ, Vt eunuchum probes: sed Pro eunucho: ne esset contumeliosum in Chaeream. *Vt pro eun. pr.*) M Id est, probabiliter ostendas te esse eunuchum, cùm sis adhuc imberbis, nec grauem habeas vocem, Aristot lib. i x i. Hist. Animal. loquens de pilis, sic ait, Congeniti sunt pili capitis, superciliorum, & palpebrarum: postgeniti pubis, plurimùm pòst alarum: postremò menti pili postgeniti. hi: qui ante pubertatem castrati sunt, non exeunt, & post pubertatem excisis soli decidunt, praeterquã pubis. Et libro quinto, loquens de voce, dicit, Magna ex parte vox mariũ fœminarúmque differt, eò quòd mares grauiùs sonant quàm fœminae. Et ea quae castrantur, transeunt in fœminam. Et libr. 18. dicit, Executa omnia in fœminam mutantur, & iuuenes atque fœminae sunt vocis acutae. Plinius lib. xi. loquens de voce sic ait, Bobus tantum fœminis vox grauior. in alio omni genere exilior, quàm maribus.

Dixti) V Persuasus, & quasi voti sui cõpos consilium laudat, incoeptúmque petendo vrget. παραδιεζευγμένον est, cùm Parmenonis adhuc cessantis animũ intendit, & erigit. Propositio, Age eamus. 84

Nũc iã orna me) D Horatiuè Orna dixit: nõ, Despolia, aut Exue me. 85 *Abduc*) Abducimur vnde volumus: Ducimur quò volumus. *Quantum potes*) Deest Citó.

Quid agis?) Callidè seruus non vult se authorem videri tanti facinoris. 86 *Iocabar*) V Sunt tres ἀνθυποφοραὶ à seruo illudente & remorante subditae. Prima est, cùm seruum esse exposcat. Altera est, cùm non sit θερμὸν ἔργον, id est, calidum, audax, & velox. Tertia est, quia non est inhonestum, duabus de causis. Priori quidem, quia scortum est: posteriori autem ex talionis natura. Licet decipientes meretrices decipere: contra Cretenses cretisare cupit. Adeò amantes nullo consilio, nullo periculo deterrentur. Rectè Menander hoc versu dolet, τὸ μὴ ἐφ᾽ ἥττονος ἐρᾶν ὡς κακὸν μέγα.

Quò trudis?) Comici semper eã ostẽdũnt fieri ab altero, verbis alterius personae, quae ostendi per se ipsa non poterant. vt nunc manu agere Chaeream Parmenone ipso dicente cognoscimus. 87 *Quò tru dis?*) Praebet se vi cogendum domino, quem compulit dictis. *Per-*

Calidum θερμὸν, Græci pro periculo dicũt: sic & Cic. 1. Off.
D *Melius* [*callidum*] *legitur.* C O *imò neque versus neque sensus satis cõgruit.*
* L. Reputatio à retaliandi iure.
Crucibus, id est, tormentis.
* B. A meritis.

CH. *Eâmus.* P. *pergin'?* CH. *certum est.* P. *vidè ne nimium* [*cálidum,*] *hoc sit modó.* iſſdddſp 83
CH. *Non est profécto: sine.* P. AT ENIM *istæc in me cudêtur faba. ah,* ſidiſſſ) 89
[*Flagitium fácimus.*] CH. * *an id flagitium est, si in domum meretriciam* bdabbaj 90 *Al.* [*Flagitium, facimus.*]
Deducar: & illis crúcibus, quæ nos, nostrámque adolescéntiam ſadſſdſp 91
Habent [*despicâtam*] & * *quæ nos semper ómnibus* ſiſſiaj 92

G. *Si hoc tu mi perculeris.*) Peruerteris. vnde prouerbium, Bene plaustrum perculit. *Perculerus.*) B Id est, prostraueris, peruerteris. Rusticorũ parœmia est. vnde Plaustrum perculit, in eos dici solet, qui impellunt aliquem, quò suapte sponte propendebat. Ductum est à plaustris onustis, quæ quò exonerentur solent euerti. Fit autem id commodiùs in eam partem, in quam propter solum decliuius inclinant. *Perculeris iam tu me*) M Id est, istoc me tu quidem modo planè euerteris, & perdideris. Alludit ad vetustissimum, idémque longè rarissimum prouerbium. quo plaustrum perculisse dicebâtur, qui negotium aliquod perturbauerant. Erasmus aliter exponit, sed nullum locum adducit, quo suam interpretationem approbet. Itaque coniectura tantùm nititur: ego etiam authoritate Plauti, in Epidico, vbi senex Periphanes cum resciuisset se fidicinã emisse pro filia, Perii, inquit, plaustrum perculi. Atque haud scio an hoc prouerbium nusquam alibi apud veteres reperiatur. M Percello, lis, perculi, perculsum, percellere, commouere, & peruertere. *Tibi eq. d. m.*) P Sigillatim ista pronuntianda sunt: ex quibus intelligatur, non cessare Chæream quin adhuc impellat & trudat.

Pergin'?) Quasi verò ioco dixerit, non
88 seriò. *Ne nim. calidum*) Periculosum. Nimiùm, prouerbiale: quia Nimiũ propria vox est. *Ne nim. calid. hoc*) B Perinde est àc si dicat, σπεῦδε βραδέως: id est, Festina lentè, siue matura. Admonet enim affectus animi ratione velut habenis reprimendos esse, & vitandam præcipitem celeritatem, quòd huiusmodi festinationis comites esse consueuerunt, error & impotentia, iuxta illud, Multis malorum est causa præcipitantia. Parœmiographus sic habet, Donatus prouerbium esse demonstrat, quanquam anceps est lectio. Potest enim vtrunque legi & Calidum, & Callidũ, vt prius illud ad festinatũ cõsiliũ, alterũ ad nimis astutum referatur. Siquidẽ vtraque parum feliciter euenire solent: vel quæ nimiũ calẽt, id est, quæ præcitátius instituuntur, vel quæ nimiũ audacibus aguntur dolis. Qui Callidum legunt, videntur respicere ad id, quod paulò superiùs dixerat Chærea, Nunquam vidi melius consilium dari. Qui Calidum legunt per vnicum l, & mea quidem sententia, rectiùs, Græcam figuram agnoscunt. Quoniam θερμὸν illi tum sc. lectum, tum præceps, & audax facinus vocant.

In me) V hoc est, τραγῳδήσει, me huius mali authorem esse iudicabunt. 8 9 *At enim ista in me cud. f.*) D Id est, in me hoc malum recidet, in me hæc vindicabitur culpa: vt laborat solũ, in quo cuditur, id est, batuitur faba, cùm siliquis exuitur tunsa fustibus: vt in areis more rusticorum fit. Vel quòd quidam malè coctam fabam, & quæ non maduerit, sed dura permanserit, supra caput coqui, velut ipsi fabæ iratis saxo comminuunt. tum vniuersum malum, & omnis dolor ad coquum peruenit. Simile & alibi à pulmento prouerbiũ est, Túte hoc intristi, tibi hoc est exedendum: accingere. M Cudetur, id est, rumpetur super caput meum. Recidit, inquit, hoc scelus in me qui fui author.

Flagitium facimus) D Flagitium more militari dicitur, res flagitatione, hoc est, increpatione digna. Nam flagitatio, à strepitu dicitur: vnde flamma. & flagella, & flagitare, id est, personare intelligimus dici. Nam hæc omnia sine sonitu, crepitúque non sunt. 90 *An id flag. est*) An liceat? an deceat? Et prius, quia licet. Terentius laudat argumentum huius fabulæ, in quo exemplum promitur, quod prosit parentibus, oblit meretricibus: & simul deliberationibus tractans id faciendũ. *Si in do. m. Ded.*) Hoc tale est, nulla lex prohibeat, & defendatur vt licitum.

Et illis cruc.) Hoc iam ad illud pertinet, vt ostendatur decere, & primò à persona eius cui fit. V Cruces autem κατὰ μεταφορὰν scorta nuncupat, quæ animos amatorum excruciant, alioqui honesta vxor Christianis tam felicitatis, quàm calamitatis socia est. 91

Despicatam) D Contemptam atque despectam. & ita est ἰσχύειν, & μεταπλασμός. Vel cer- 6x

tè alt

cruciant modis,

93 Nunc réferam grátiam, atque eas itidem fallam, vt ab illis fállimur!

94 An pótius hæc pati? æquum est fíeri, vt à me ludâtur dolis.

95 *Quod qui rescíerint, culpent? illud mérito factum omnes putent.

96 P. [Quid? istuc? si certum est fácere, fácias:] verùm ne post cónferas

97 Culpam in me. CH. non fáciam. P. iubésne? CH. iúbeo, cogo, [atque ímpero.

98 P. Nunquam defúgiam [authoritâtem.] sequere. CH. dij vortant bene.

tur, prima huius versus ad præcedétem pertinet. E vel legendum [despicá. ...

*L. Occupatio quæ refellitur simplici contradictione.

R. Al. [Quid istuc? si certum est facere, faciam:] sed corrupté.

R. Al. [immo cogo,] Atque impero] nihil eliendum.

Al. [authoritatem tuam.]

Muretus hic ita distinguit personarum nomina. [CH. iubeo, cogo, atque impero. Nunquam defugiam authoritatem. P. sequere. di vortant bene.]

tè alterius verbi declinatio, ab eo quod est Despicor, vt conspicor Salustius, Cùm intereà Metellus monte digrediens cum exercitu conspicatur, primò dubius quidnam insolita faciei ostenderet.

93 *Nunc ref. gra.*) Non eas, inquit, lacessam: sed quod iustum est, Vicem reddam: quasi ipse in aliis læsus sit. S. D Referre gratiam, licèt sæpius in bonam partem capiatur, maleficium tamen reddere aliquando significat. Cicero in Salust. Nam quòd ista inusitata rabie in vxorem, & filiam meam inuasisti (quæ se facilius mulieres abstinuerunt à viris, quàm tu vir à viris) satis doctè ac peritè fecisti. Non enim sperasti me mutuam tibi gratiam relaturum, vt vicissim tuos compellarem. Id est, par pari relaturum. *Vt ab illis fall.*) D Non dixit Alij falluntur.

94 *An potius hæc pati æquum est fieri*) Illic vicissitudo extat in Pati dolos. *An potius hæc pati æquum est fieri*) B Subiectio, de qua vide in Rhetoricis ad Herennium. *Vt à me ludatur*) D ... subauditur Pati.

95 *Quod qui resc.*) Ex cõsequẽtibus argumentum, nam illud factum vituperatio sequitur, hoc approbatio. *Illud mer.*) V A consensu & approbatione facti vrget. & à tuto, cùm seruo planè nihil obesset. *Illud mer. f. o. putent*) D Bene, non iudicent: quia & hoc ipsum non satis probum est vel meretricem fallere.

96 *Quid istuc*) Aduerbium est ægrè concedentis. *Facias*) Pro facito. *Verùm*) Deest Vide. *Verùm, ne p. c.*) Si Ne prohibentis est, nihil deest. si percontantis, vt sit, ne fortè, deest Timeo. *Verùm, ne p. c. in me*) In hoc negotio non author vult interesse, sed seruus.

97 *Iubeo*) V A decoro. Serui enim iussa herilia exequuntur. Verùm hic dolosè argumenta à cauto Parmenone vltrò suppeditantur, & ominatio in principio faciundo subditur, vel gentilibus admodum familiaris. *Cogo atque impero*) D Euidenter ostendit plus esse imperare quàm iubere.

98 *Nunqu.m*) Pro non. Vt Nunquam omnes hodie moriemur inulti. *Nunquã def. auth. tuam*) Non, inquit, recusabo facere, dum tu tamen author sis facti. *Authoritatem*) D Id est, potestatem, dignam quam sequar. vt nonnulli interpretantur. vt alii, iussum & imperium. Mu Defugere authoritaté quid sit, video etiam ab eruditis hominibus ignorari. Valet autem cùm ipse rei alicuius faciũdæ author fueris, eiúsque euẽtum in te receperis, id inficiari postea. & fateri nolle, eam authore te factam. liquidò constare hoc, propositis exemplis, potest. Plautus, Suspende, vinci, verbera: author sum, sino. M. Si authoritatem posteà defugeris, Vbi dissolutus tu sies, ego pendeam. hoc enim significatũ tu posteà inficiari volueris te harum mihi rerum authorem fuisse, Cicero pro Sylla, Itaque attende iam, Torquate, quàm ego non defugiam authoritatem Consulatus mei. Id est, quàm non recusem, quò minùs ea, quæ me Consule, in opprimenda cõiuratione gesta sunt, ea me authore omnia gesta esse dicantur. hæc illius orationis cùm sic vis, puto hoc quoque loco, Illud Nunquam defugiam authoritatem, non à Parmenone, sed à Chærea dici, personarúmque nomina ita distingui oportere. P. Iubesne? C. iubeo, cogo, atque

atque impero. Nunquam defugiam authorita-tem. P. sequere, di vortant bene. vt interrogan ti seruo, ita respondeat Chærea, Ego verò iubeo, cogo, atque impero: neque vnquam recusabo, quo minùs tu, quicquid huius factũ erit, authore atque impulsore me factũ esse dicas. tum seruus, Sequere inquit, di vortant bene. nam hæc quoque postrema verba non tam Chæreæ cupido ac confidenti conueniunt, quàm seruo dubio animi, & inceptionis tam periculosæ euentum extimescenti.

ACT. III. SCEN. I.

ARG. [D]Hic sermo sic prodit, vt post scenam inchoatus esse videatur. cõtinet autem ostentationem parasiticam, & stultitiam gloriosi militis, [L]nã Gnatho parasitico more, militi sibi stultè blandienti assentatur: [B]assentanti credit Thraso, sèque, & facta sua immodicè iactitat. consulit item Gnatho ne miles purget se Thaidi de amore Pamphilæ, imò potiùs augeat suspicionem, ita par pari relaturus. [V]Thrasis. 1 Milites admodum gloriosi sunt in Thrasonis persona. dominatur enim ἀλαζονεία, arrogantia, fastus, & id vitium quòd sibi plura permittit, quàm præstare possit, & plerunque, vt Plautus in Menæchmis ait, ad cyathũ. 2 Assentatores & palpatores à sua ipsorum natura non desciscunt, maximè apud Thrasones, id est, eos, qui se primos esse volunt. Oratio Thrasonis est ἐπαγγελματικὴ voce admodum iactabunda, verè Thrasonica, cùm mores gloriosorum militum ritè adumbrat. Et eiusdem est argumẽti miles gloriosus Plautinus. Verùm in Gnathone est adulatoria, quæ Græcis est κολακευτική: cuius non tantùm hoc loci insigne exemplum est, sed & singularis experientia, quatuor capitibus, vt arrisione, admiratione, laudatione, & suffragatione, vel affirmãdo, vel negando, absoluta. [M]Stolidum animum gloriosi militis, qui se ignorans, & aliunde pẽdens, opinionibus inflatur & irridetur, in maximisque versatur erroribus, hæc scena exprimit. Cic. lib. 1. Offic. sic ait, Deforme etiam est de seipso prædicare, falsa præsertim, & cum irrisione audientium imitari militem gloriosum. Et in Lælio sic scribit, Nec parasitorum in Comœdiis assentatio nobis faceta videretur, nisi essent milites gloriosi. Magnas verò agere gratias Thais mihi? Satis erat respondere, Magnas: Ingentes inquit. Semper auget assentatio, id quod is, ad cuius voluntatem dicitur, vult esse magnum.

Versi gen. Senarij, siue iambici trimetri.

Anteà depinxit parasitũ, nũc insulsum & ineptum Thrasonem describit.

THRASO *miles.* GNATHO. PARMENO.

THR. MAGNAS *verò ágere grátias Thais mihi!* ſdijſi 1
G. *Ingénteis.* T. *ain' tu, læta est!* G. *non tam* ſ ſdſſp ſſ 2
ipso quidem
[D] Tertia persona venit in scenã: sed separatim loquitur & secum.
Dono, quàm abs te datum esse. id verò sério ſſjſj 3
Triúmphat. [*] P. *huc prouiso, vt vbi tempus fiet,* ijſbſp 4

1 *Magnas agere*) [V] Enallage istiusmodi Thrasonicæ iactaræ aptissima est, & ex dono Thaidi dato occasionem gloriandi sumit. *Agere*) [L] Agebat. *Agere*) [D]Plus sonat infinitus modus finito.

2 *Ingentes*) [V] Laudat exaggerando. cùm dicit, Abs te, amplificat laudando datorem esse videlicet ipso munere gratiorem. Sed hic est ridiculum à persona Thrasonis per illusioné, & additur αὔξησις in Triumphãdi verbo. [D] Vide quantum adiiciat parasitus ille, Magnas dixit: hic respondit, Ingenteis. Ille, Læta est: hic Triumphat.

3 *Quam abs te d. e.*) Maioris est gratiæ, tantum potuisse amorem militis, vt meretrix minus lætaretur ob lucrum. *Id verò s.*) Id. ob id: vt, Id amabò adiuta me. Aliàs κατ᾽ ἐλλειψιν,

id est, productionis locus est.

4 *Triumphat*) Vt militaribus dictis tangit militem parasitus. *Triumphat*) [a] id est, exultat: militare verbum est. [S. D] Triumphabãt Imperatores deuictis à se hostibus, cum publica lætitia, summo honore, curru triumphali in Capitolium veherentur, vt illic Ioui gratias ob victoriam agerent. Quæ significatio huius verbi propria est: sed transfertur ad alia, scilicet cùm ita nobis omnia in sententia sunt, vt triumphare videamur. Cic. ad Att. I. Nihil impetrarat reus, plus accusatori dabatur, quàm postulabat: triumphabat. Idé, Meum factum probari abs te, triumpho, & gaudeo. Terent. in Heaut. Triumpho, si licet me latere tecto. Idem in Phorm. Triumpho, ex nuptiis tuis si nihil nanciscor mali.

55 sasisp ii *Dedûcam. sed' eccum militem.* T. *est istuc datum*
6 iisbsap *[Profectò, vt grata mihi sint] quæ fácio, ómnia.*
7 sdsiii G. *Aduórti hercle ánimum.* T. *vel rex semper [máximas]* Al. [maxumas].
8 assbsp *Mihi agêbat, quicquid féceram: álijs non item.*
9 iaTsp G.* *Labòre aliéno magnam] partam glóriam,*
10 sssiijp *Verbis sæpe in se] tránsmouet,]qui habet salem*
11 sisbsp *[Qui] in te est.* T. *habes.* G. *rex te ergo in óculis.* T. *scilicet.* R. [Quod], id est, qua res. G Eliditur d, vel baccinus loco primo. Mu [salem Qui], aut [sal Quod].

Miles gloriosus à fato & deorũ dono se laudat.

Al. [*Profectò mihi vt sint grata*], i. sia p. vel [*mihi*] *facto monosyllabo.* issiap.

* L. Ironica & mordax assentatio.

Al. [*magno*].

Bêb. [*transfert,*] ^ *tũ in* [*habet*] *h vim habet consonantis*, sssiip.

Scilicet. mira laudis affectatio.

Sed ecc. mil.) D Iniuriosè Militem, honori-
5 ficè proprio nomine dicitur: vt in subiectis, Audire vocem visa sum modò militis. *Est istuc datum*) Mu Datum est, εἱμαρται μοι. D Fato decretóque concessum: vt, Non dabitur tegnis, esto, prohibere Latinis.

6 *Grata si. t*) V Hic fit gradus veluti ab hypothesi ad thesin, qua fit narratio, per congeriem multorum sac norum satis gloriosam, & de more Gnatho in singulis parasitatur. *Vt gr. mihi sin: q. f. o.*) D Gratæ nobis sunt aut res, aut personæ: sed nunc res dicit. *Mihi grata vt si. t*) Mu Id est, vt me apud alios in gratia ponant: nam & hoc modo accipitur Gratum, vt Heauton.–Cùm gratum mihi esse potuit, nolui: id est, cùm potuit ea res mihi conciliare gratiam patris. *Quæ f. o.*) D ἴκαλυψα, vel ἐδίδαξα.

7 *Aduorti h. an.*) Approbat dictum & hoc, Ait, alo. *Vel rex*) V Primum est vt gratia apud regem vel Imperatorem valuerat. Est autem hic eclipsis, deest enim Gratias, iactantiæ militari conueniens: ab eo quod suprà dixit, Magna verò agere gratias Thais mihi. D Quàm intempestiuè miles ad regé transitum fecit, cùm de meretrice agatur. *Vel rex*) Vt in Hecyra, Vel hic Pamphilus iurabat quoties Bacchidi. Quàm sanctè.

9 *Labore*) V Laudatio est & mordax, & ridicula, vtrinque occulta, & obliqua, quæ fit eleuando dictum Thrasonis. Habere autem salem est ἐ φιλαιὸς esse sapientem, vrbanum & incosum. *Labore al m p. gl.*) B Hæc Terẽtii verba retulit Erasmus in opusculo quodam suo ad hunc modum, Magis etiam sapiunt, qui alienà pro suis edunt, & alieno magno partam labore gloriam, verbis in se transmouent. *Partam gl.*) D Id est, quæ paritur: vt, Vectus equo spumante Sages.

10 *Qui h. s.*) Sal neutraliter. condimentum est: masculini, sapientia. *Verbu sæpe in se trãsm. qui h s.*) Mirè adulator hoc attribuit militi, quod minimè habet vel verba, vel salem. *Salem*) L Id est, gloriam, lepòrem, M sapientiam: & sales dicuntur animi solatia. B Ailusit Gnatho ad prouerbium. Salsitudo non inest illi. quod in insacetos, ac stupidos iaciebatur: fatuum militem, & insipidum intelligi volens. cui in calce huius fabulæ, simili Ironia, Atticam tribuit eloquentiam.

Quod in te est) D Quod tu habes: B Quod te Habere salem in te est. S. D Errare mihi videntur, qui hanc particulam Quod faciunt relatiuam salis. Non enim est intelligendum, aut exponendum. quod scilicet sal: sed velut nouam sententiã ordiaris, sic exponito: Quod in te est, Id est, quod in te est positum, vel qua te maximè excellis. P Seruius in primũ Æneidos, Salem autem quo vtimur, singulari numero tantum dicimus. Cùm locos significamus, pluralem tantùm ponimus numerum. Hinc Lucanus, Non soliti lusere sales. Aliquando & vrbanitatem vnitatis numero significamus. vt Terentius.–Qui habet salem Quod in te est. Id est, quæ res in te est. Sal enim masculini generis est, non neutri. *Habes*) D Intelligis. quod enim tenemus corpore habemus animo: quódque item animo habemus, intelligimus. Sic dicitur Accipe, & Da. Habes etiã, id est, dicis: vt Salustius, Tartessum Hispaniæ ciuitatem, quam nunc Tyrii mutato nomine Gandirum habent. *Rex ergo*) V Altera est cum eclipsi. deest enim hic Ferebat, iuxta locutionem Latinã, & veluti prouerbialé. Sed Ergo hic additur, quasi ex præcedentibus ratiocinando colligeretur. *Rex te ergo in oculis*) S. D Ferre, vel gestare in oculis, aut esse in oculis modus est loquendi apud Latinos, quo valde diligere, vel diligi significatur Cic. ad Q. fratrem, Balbum, qui est istius rei, quemadmodum scribis, adiutor, In oculis fero. Idem ad Att. vi. Itaque publicanis in oculis sumus. B Cic. de Arusp. resp. de Clodio loquens homine sibi inuiso, Ferebant, inquit, in oculis hominem, quidam boni viri, & de me optimè meriti, sed illi, vt ego

Bemb. [Gestare. Th. ις ό:]
• V. Nunc admiratione adulatur.
• Amara & regis & Thrasonis irrisio.

G. [Gestire. T. verùm] crédere omnem exércitum, sisisp
Consilia. G. * mirum. T. tum sicubi eum satietas djsddi
Hóminum, aut negóti siquando ódium céperat, aisdsp
Requiéscere vbi volêbat, quasi. nostin'? G. scio. abidsi
Quasi vbi illam expúeret misériam ex ánimo. addiai
T. tenes.
Tum me conuîuam solum abducêbat sibi. G. * hui, ssss

arbitror, futoris ignari, Quidam hic putant omissum verbū Ferre, rursus alii dicunt nihil deesse. hi non Gestire, sed Gestare legunt: vt sit, rex te in oculis gestare, pro in oculis gestabat, & ferebat quomodo mihi legisse videtur Donatus, quandoquidem sic annotat, D Vide inconditam properationem laudari se cupientis, adeò vt non sinat verba impleri, quin præfestinet Scilicet & Verum dicere. ª quibus verbis haud dubiè Donatus censet Gestare verbum referendum esse ad id quod præcessit. nam Gestire in oculis aliquem, nescio quid sibi velit,

12 *Gestire)* L Pro Gestiebat, cupiebat. *Gestire)* V Laus est per adhortationem, sed eludit. Siquidem hic gestus militem vix decet. *Gestare)* MU Male in nonnullis legitur, *gestire.* Est autem Ferre, aut Gestare in oculis, idem quod vehementissimo amore prosequi: pro quo etiam Plautus oculitus amare dixit. *Omnem)* V Tertium est, quo Romanorum more, videtur fuisse legatus quasi vicarius regius, cui & omnia consilia credebat, non tātùm exercitū. *(Credere o. exerc.)* D Magis ridebis, si consyderes militem moxū esse. • qui. *Credere o. exerc. cons.)* Sub obtentu militis ea stultitia, descripsit breuiter comitem regium acceptúmque imperatori. Nam qui nunc credit exercitum, credit & consilia. Virgil. Nulla meis sine te quæretur gloria rebus, Seu pacē, seu bella geram, tibi maxima rerum, Verborúmque fides.

13 *Consilia)* αὔξησις. plus enim est Consilia, quàm totus exercitus. *Mirum)* Meliùs per εἰρωνείαν pronuntiamus Mirum. quasi dicat, Quis non crederet tali viro? Sed potest etiam simpliciter pro admirātis gestu accipi. *Mirum)* MU Ironia est, eáque duplex: nam cùm irrideat Thrasonem, significat tamen mirum non esse, si ei tam prudēti viro à rege omnia crederentur. *Tum sicubi)* V Quartum est, cùm apud me defatigatus requieuerat. & ἀκολούθως est istiusmodi iactantiæ congrua. *Vbi satietas hominum, aut neg. siq. od. c.)* D Reip. princeps duas res patitur, homines & negotia, Id est, personas, & res hominum. Propriè verò reddidit & decenter, Hominum satietas, negotii odium. Non enim par erat. Reip. principem hominum odio laborare. S. D Capit nos rei satietas, cuius satietate afficimur. Cic. de Diuin. 1. Nec tuendi satietas capere eos posset. Capit item nos rei odium, quam odio habere incipimus. Sed vsitatiùs dicimus odium capere, vel suscipere.

15 *Requiescere vbi vol.)* D Bono verbo vsus est. Nam cessat desidiosus: & Requiescit defessus. *Quasi. nostin?)* MU Non habebat insulsus miles, quod diceret; interim volebat diuinare Gnathonem, quid ipse cogitaret. At ille nihil cūctatus subseruit orationi. *Quasi. nostin?)* D Gratè expressit stulti infantiam militis, qui antè vult intelligi quod sentit, quàm ipse dicat. Et propriè hoc morale est stolidi, siue ruditer loquentis. *Quasi. nostin'?)* ἀποσιώπησις, pro Habes hoc? hoc est, quod suprà. Intelligis? *Scio* V Suffragatione adulatur. sed accedit ridiculum per amphibologiam ænigmatodem, atque eludendo iocatur.

16 *Quasi vbi ill. exp. mis.)* D Vbi pro quando, & in his, & suprà. Expuere est cum fastidio aliquid reiicere & expellere. Nam expuere est extrà pus mittere, id est, sutas. Nam pus, est omnis humor corpori onerosus. ª Expuere, hic est cum contemptu expellere. MU Expuere ex animo, inusitata quidem locutio est: sed proba tamen, & antiqua. Lucretius lib. 11. Desine quapropter nouitate exterritus ipsa Expuere ex animo rationem. *Miseriam)* Miseria pro molestia sæpe apud Comicos: vnde & miserum habere, pro eo quod est, molestiam exhibere. Plaut. Cas. Quot te modis, Si viuo, habebo in nuptiis miserum meis!

17 *Tum me)* V Quintum est, Me solum de sua mensa communicarat. Illi enim cum paucis intercessit familiaritas. *Tum me con. sol. abd. sibi)* D Hoc superat, vt qui esset minister magnarum rerum, id est, consiliarius: voluptatum quoque regis particeps esset. Et vide quo significatu dicatur Me, & Conuiuam. & Solum, & Abducebat: nam non Vocabat. Et Sibi, quasi non propter me, sed vt sibi bene

esset

Regem elegántem narras. T. *immo sic homo se'st.*
Perpaucórum[a] *hóminum.* G.[*] *immo nullórum árbitror,* *In [hominum] h vim habet consonantis. poterit tamen syllaba praecedens breuis censeri,* ſdſſſp. *Al. [ſ'st perpaucorum],* ſſaſſp.
Si tecum viuit. T. *inuidére omnes mihi:*
Mordére clánculum: ego non flocci péndere.
Illi inuidére miseré: verùm vnus tamen
Impénsè, elephántis quem I'ndicis praefécerat.

[*] D. Hoc auersus, ne miles audiat. Potest tamen & aliter intelligi, maximè cũ milite. [a] Correctio est.

esset. *Tum me c.*) Id est, cùm satietas hominum esset, cùm odisset negotia. *Conuiuam sol. abd.*) Vt, -Sclam nam perfidus ille Te colere. Significat autẽ sæpiuscule factũ.[S·D] Donatus in Adelphis Terentii locum illum explicans, Vbi ergo illum quærã? credo abductum in ganeũ: ita hoc verbum exponit. Volẽtes, inquit, ducimus: abducimus verò inuitos. Ego Donati expositionẽ nõ probo. Abducere enim aliquãdo est sine vi: vt, cùm nos abducimus vel à molestiis, vel à solicitudine, vel ab angoribus: nisi dicere velis etiam tum vim inesse, quòd animũ angori deditũ, si ab angore abducamus, vi abducere videamur. Sed hæc frigida. Abducere igitur interdũ est remouere, vel auertere: vt, cũ dicimus seruos, vel discipulos, vel legiones abduci: in quibus locutionibus, inest subornatio, vel spes quædã cõditionis melioris ostẽsa, vel saltem status mutatio, aut loci. Interdum verò ad cœnas, & cõuiuia totum refertur, vt in hoc Terentii loco: & in Heaut. -E' naui egrediẽtem Ilico Abduxi ad cœnam. *Tum me con. s. abd. s. G hui, Reg. el. n.*) [B] Militis & Gnathonis colloquium nos doceat cauere, ne adulatione, blanditiis, & quorundam leuium hominum assentationibus circunueniamur, nihil ad veritatem, sed ad voluptatem omnia loquentium, qua peste nulla certè maior esse potest, his præsertim, qui plurimum diuitiis & dignitate, in aliqua præstanti rep. valent. Quicquid enim dixeris feceris ve, sine discrimine laudant, & assentando extollunt. Vis scire qualem se præbeat assentator? verbis absoluam duobus. Rides? ille maiore cachinno concutitur. Idem flet, si lachrymas conspexit amici.

Elegantem) [V] Laudando & admirando adulatur. *Regem el. n.*) [D] Qui eligere sciat, aut qui ipse sit eligendus. [M] Elegantem, id est, prudentia excultũ & scientem habere delectum personarum. Gnathonicè tamen dictum est.

Perpaucorum h.) [D] Aut qui paucis vtitur, aut de paucis est, aut qui paucis placet, hoc est, bonis & sapientibus, qui ferè pauci sunt. [B] Parœmiographus, Qui suis quibusdam sunt moribus, neque faciles ad cuiusuis hominis conuictum, perpaucorum hominum homines dicuntur.

Inuidere) [V] Sextum in ista expositione & vltimum est, de inuidia, quæ ex felicitate nascitur, atque id duorum exemplorum *exetasion* comprobat, eáque pro decoro Thrasoni breuissima. harum autem vna de Stratone, cuius est ab officio propter amplificationem notatio. Præfuerat enim elephantis Indicis, quorum vsus in bello erat, sicut ex historia tum Alexãdri Magni cõtra Porum regem decertantis, tum Annibalis in Italica expeditione, tum Numidarũ in Aphrica liquet. Hodie eorum loco sunt ænea tormenta. Hic tamen quantunuis strenuus obmutuit. *Inuidere om. m.*) [D] Plus potest ad significandum infinitum tempus, quàm finitum.

Ego non flocci p.) [L] Minus quàm flocci. [D] Quòd morderent clanculum, vel quòd inuiderent. [B] Flocci facere, & ne flocci quidem facere, idem est, quod ne tantuli quidem facere. Est autem Floccus particula lanæ, quæ inutilis à vellere diuellitur, atque euolat, aut certè simile quiddam nullius momenti.

Illi inuidere miserè) [D] Miser enim est, cui animæ miseria inest. *Verùm vnus*) Propriè Vnus. nam vnus ex multis dicitur. Et mirè est facta nullius ponderis repetitio, ad inertiam loquentis exprimendam. nam postquã dixit, Inuidere omnes mihi, repetit, Illi inuidere miserè. Quin & Impensè & Miserè idẽ significant: & mox tamen sine vllo auctu addidit, Verùm vnus tamen Impensè. Aut plus est Miserè, quàm Impẽsè. *Verum vn. t. imp.*) [M] Id est, valdè inuidebat. Gell. lib. xix. cap. vii. sic ait, Iulius Paulus Poëta, vir bonus, & rerum literarúmque impensè doctus. Et paulò post, Impensè fieri incipit.

Elephantis q. Ind. praef.) [D] Et hoc stultè: cùm hoc ad dignitatem sumit, & sic pronuntiat, vt magna esse præfectura videatur hæc ipsa: & hoc à stolido milite sic profertur, tam-

*L. Ridicula interpatio per prosopopœiam.

Is vbi molèstius magis est, Quæso, inquam, Strato* bidsi 24

E'óne es ferox, quia habes imperium in béllua! ciadsi s 25

[meherclè] vnica dictio trisyllaba: aut si duæ sint dictiones, h vim habet consonantis. Al. [meherculè]. siadsi.

G. *Pulchrè [mehércle] dictum & sapienter: papá,* sijdsi 26

Iugúláras hóminem. quid ille? T. *mutus ilico.* adalij adf 27

G. *Quidni esset?* P.* *dij [vestram] fidem hóminem perditum,* ssbsp 28

Alij [vostram].

*L. Ad spectatores Parmeno.

Miserúmque, & illum sacrilegum! T. *quid, illud Gnatho* aidict aidis 29

Quo pacto Rhódium tetigerim in conuiuio: sddsi 30

Nunquid tibi dixi? G. *nunquam: sed narra óbsecro.* ssssi 31

*Hyperbole ex fastidio narrãtis. hæc autẽ Gnatho secũ, vel ad spectatores, nõ audiẽte milite.

* *Plus millies iam audiui.* T. *vnà in conuiuio* ssisi 32

Erat hic, quem dico, Rhódius adolescéntulus: abbsp 33

Fortè hábui scortum: cœpit ad id allúdere, dssbsp 34

R. [agus.]

Et me irridère: Quid ais [inquam, homo impudẽs! ssbij 35

*L. Prouerbium in mollem & muliebria patientem.

* L E P V S *tute es, & pulpaméntum quæris.* G. *ha, ha, ha.* cillidi a 36

In [ha, ha, ha] nihil eliditur.

quam magnum hominem velit esse qui sibi inuideret. Et Indicis ...... Maurorũ, qui & minores sunt. B Gignit Elephantes India, gignit & Aphrica, sed maiores India quã Aphrica.

24 *Is vbi mol. m est)* D More suo Magis addidit, ne diceret Molestior. *Strato)* Nomen accommodatum militiæ.

25 *Eòne es f.)* Causale est, Ideóne significans. *Quia h. imp. in bell.)* Mirè extulit, Imperium in belluas. Sic Virgilius, — Illa se iactet in aula Æolus, & clauso ventorum carcere regnet.

26 *Pulchrè)* V Iterum laudat adulans, & admiratur, & repercutiendo iocatur, *Pulchre mehercle d.)* D Immodica laudatione vertit etiam si quid facetè dictum est. sufficeret enim Pulchrè, quod est sapienter. Quòd &, Iugularas hominem: pulchrè tangi militem, Iugularas dicendo, non Occideras: quasi gladio, nõ verbo vsus sit.

27 *Mutus ilico)* Tam hoc stultũ est, quàm si diceret, Statim nihil. Rectè autem diceret:, Ex illo mutus fuit. Tale est & illud Tacere festinat.

28 *Quidni esset?)* Hoc est, vt posset esse Iugularas. *Hominem per.)* Deest, ò: vt sit, ò hominem perditum! sed sic meliùs sonat: maioris enim stuporis est, hoc modo pronuntiatum. *Hominem perd. Mis. q. & ill. sacr.)* Vide quantũ addiderit qui non Hominem simpliciter, sed Perditum, & Miserum illum: nec Malum, sed Sacrilegum dixerit.

29 *Quid, ill. d.)* V Altera ...... de Rhodio adolescentulo multò excellentior, quem irridentem solo dicto compescuit, eóque prouerbiali, quod est, Tu irrides maximè irridendus, Contemnis contemnendus. Furti accusas maximus alioqui fur, Alium redarguis ipse redarguendus. Siquidem non est vt lepus pulpamẽtum quærat, quo ipse abundat, præsertim in lumbis & clunibus. His itaque competit, qui aliis illudũt, cũ ipsi omni illusione digni sint.

Tetigerim) L Corripuerim, D luserim 30 fatigauerim. nã Tãgere, cùm multa, tum etiam hoc significat.

Nunquã: sed n. obs.) Callidè parasitus intel- 31 ligit ad hoc se interrogatũ, vt audire postulet.

Plus millies aud.) E Hyperbole est, pro sæ- 32 pius iam audiui eum dicere. *Plus mill. aud.)* ...... i. aut super futura * vt æquatur: aut subiacet, vt tantum non millies conuenit stultum eundem & immemorem esse qua & intelligentia est.

Fortè hab. sc.) Vide quemadmodum miles, 34 dum multa ad dictum suum peruenire fateatur, interim quàm contemptus sit atque derisus. Abdomen in corpore fœminarum, patiens iniuriæ coitus, scortum dicitur: ideò quia scorta sunt dura coria. A parte ergo sui meretrices scorta dicuntur: vel ...... , quod Græcè palpitare intelligitur: quod illæ faciũt saltando assiduè: vel potiùs crissando, vt Lucretius ait, ob eam causam vt concinniorem Venerem exhibeant viris: aut sibi abigant cõceptum, quod in vuluam fœminæ, in ipso coitu non se mouentis incidit.

Lepus tute es & pulp q.) Lepus pro in- 35 famia multa ponitur: vel quòd magis à posteriori parte, hoc est, armis, pulpamentum de se

præb

iidsi iidsſ T. *Quid eſt?* G. *facétè, lépidè, lauté: nihil ſuprá.*
iiſiſci iiſia *[Tuum óbſecróne.] hoc dictum erat? vetus' crédidi.*
dſſiſi T. *audieras?* G. *ſape, & fertur in primis.* T. *meum eſt.*
cidſsi G. *Dolet dictum imprudénti adoleſcénti, et libero.*
ſſaiip iſſ P. *At te dy perdant.* G. *quid' ille quaſo?* T. *pérditus.*
cdiiſp *Riſu omnes qui áderant emoriri. démque*

E. Al. [tuum obſecro te]. Aiſis [Tuumne obſecro].iſſiſci.

Ridicula militis verba.

G. Sibacchium hic nō recipit, non conſtabit verſus, niſi in [Dolet] elidas t. aidſſi. [M] Uſa-pe enim hoc modo veteres poſitionem negligebant.

præbeat, cùm in conuiulo carpitur appoſitus. vt Horatius ait, Fœcundi leporis ſapiens ſectabitur armos. vel quòd venantur illum, & perſectantur canes: quos pro amatoribus ἀλληγορικῶς intelligimus: vt ipſe Terentius ait, Ceruam videre fugere, ſectari canes. Vel quòd illum ſic fugiant omnes, conſtituat vt hunc libido effœminata. Vel quod à Phyſicis dicatur incerti ſexus, ac eſſe modò marem, modò fœminam. *Lepus tute es, & pulp. q.*) Quod in te habes, hoc quæris in altero. & eſt παροιμία ἀλληγορία. [B] Dictum eſt à milite in adoleſcentem Rhodium, qui ſcorto ſuo alludebat ipſe ea ætate, qua ſcorti vicibus fungi poſſet. Donato allegoria hæc variè exponitur, indicanti prouerbium hoc in molles quadrare. Lepus enim à poſteriore parte, hoc eſt, à lumbis & clunibus pulpamentum de ſe præbet, eâque corporis parte lautiſſimus eſt: vel propterea putauit conuenire in molles, quòd leporé canes, amatorum inſtar ſequantur: vel quòd Phyſici dicant incerti ſexus eſſe leporem, modò marem modò fœminam: ob cynedicā fœditatem, quæ innuitur. Locum hunc rectiùs, ſi ſapiunt, præceptores enarrabunt, aut potiùs præteribunt. Sine diſpendio enim ignorari poteſt, & non intelligi hoc Thraſonis dictum. Eſt docenda quidem, non corrumpenda iuuentus. *Et pulp. q.*) [M] Pulpamentum condimentū eſt quod fit ex pulpa leporis, & clunibus maximé. Senſus eſt, Tu es id, quod quæris in ſcorto. *Hs, ha ha*) [V] Irridēdo eſt adulator, & dicti iſtiuſmodi admiratione atque laude. & obiicit ad pulpamenti delicias alludit, cùm dicit, Lepidè, lauté. [D] Paraſitus hic interie&ionem riſus addidit: quo magis nunc primùm hoc audiſſe credatur.

Quid eſt?) Hæc interrogatio geſtum vultúmque continet cuiuſdam alacris & certi, quòd laudandus ſit. *Facetè*) [M] Id eſt, iocoſè, cum occulta quadam elegantia. Facetus eſt qui facit verbis quod vult. *Lepidè*) Id eſt, iucundè atque venuſtè, id eſt, cū gratia. [D] Lepidus, qui politus eſt, vt λεπίς, id eſt, lamina. *Lautè*) [M] Id eſt, ſplendi [è]. magnificè, ac omni apparatu, ſcitis acuminis, & vrbani ingenij verba ſunt adulatore digna. [D] Lautus, qui mundus & ſplendidus eſt.

Tuumne obſecro hoc dictum erat?) Et dicta, & prouerbia, & adagiones, quòd rem agant, facetis hominibus aſcribuntur: & hoc laudis genus eſt. ad potiores referre, quod alter probatur dixiſſe. [B] Valla. Dictum vocatur, inquit, quod Græcè ſcomma dicitur: quale eſt illud Terentiani Thraſonis in adoleſcentulum. quod Gnatho vetus dictum crediſſe ſe ſimulat: id eſt, veteré facetiam, ac vetus ridiculum. *Vetus cr.*) [D] Quia omnia vetera magna ſunt.

Sape) Non ex ipſo: nam eſſet contrarium ſuperiori. *Meum eſt*) Non ſenſu tantummodo, ſed verbis quoq. ipſis agreſte eſt, quod nunc dicit, Meum eſt.

Dolet d. impr. adol. & lib.) Deeſt Mihi: vt ſit, dolet mihi. Et Dictum, participium eſt, id eſt, quod dixiſti. addidit enim paraſitus, quò grauius ſit dictum, commiſerationem eius in quem dictum eſt, vtpote imprudentem adoleſcentem & liberū. Scit enim homines ſtultos malos videri velle. Et vide paraſitum in iiſdem verſari, cùm ait ſuprà, ſuguiarat: hic, Dolet dictum. *Imprudenti*) Scilicet qui minimè crederet tali ſe percuti poſſe conuitio: aut cum tali viro ſibi rem futuram. & ſic laudat militem, vt miſeratione iam dignus ſit adoleſcens. Tam feſtiuè • vt etiam miſereri inimicorum vacet. [Mu] Veterator Gnatho, quia ſcit nihil eſſe fatuis gratius, quàm ſi habeantur mali, fingit ſe adoleſcentis miſericordia commoueri.

At te dy) [L] Ad ſpectatores. *At te dy perdant*) [D] Nouè inquit Parmeno, non ipſi, ſed de ipſo loquitur, non audiente eo. ἰδιωτισμός • Parmeno hic malè facit. At te dii perdant, inquit. *Quid ille*) [V] Eclipſis eſt, facit. laudat & admiratur, quaſi eſſet ἐκπληκτικῶς. *Riſu om. qui ad. em.*) [L] Emoriri pro emori: & eſt de induſtria corruptum, ad indicandam militis imperitiam. [D] Diſciplina enim eſt Comicis, vt ſtultas ſententias, ita etiam vitioſa verba aſcribere ridiculis imperitiſque perſonis. vt Plautus, Latronibus ego denumerem ſtipendium, inquit, ex perſona militis. Itaque hic Emoriri dixit. At verò Atticus adoleſcens in hæc, Ac

Metuêbant omnes iam me. G. *non iniúria.* affbi 43
T. *Sed heus tu,** *purgón' ego me de istac Tháidi,* isbsi 44
Quòd eam me amáre [suspicâtur?] G. *nihil minùs.* { aiiisp aiijsi } 45
Immo magis auge suspiciônem. T. *cur?* G. *rogas!* sasasi 46
Scin' síquando illa mentiônem Phádriæ ssijsi 47
Facit, aut si laudat, te vt malè vrat? T. *séntio.* assisi 48
G.* *Id vt ne fiat, hæc res sola est remédio:* isisdi 49
Vbi nominâbit Phádriam, tu Pámphilam aisisp 50
Contínuò. siquando illa dicet, Phǽdriam disisp 51
* *Intromittámus comessâtum: tu, Pámphilam* sissp 52
Cantâtum prouocêmus. si laudâbit hæc sissi 53
Illius formam: tu huius contrá. dénique, sissp 54
[Tu par pari] reférto, quod eam [mórdeat.] sijbsp 55

*Parasceue in prima fabulæ parte. *Alias [suspicata est?]* *L. Hoc consilium Gnathonis pertinet ad œconomiã futuræ litis inter militem & Thaidẽ, eritque occasio epitaseos huius partis fabulæ. *G. [*In*] *pertinet ad versum præcedẽtem. Alij [Comissatum intromittamus:]* sissp. *Al. [Par pro pari].* [2] *[Par sic pari] aut [Par mox pari].* P. *Alij omittũ. [tu],* ^ *sed versus non cõstat, nisi sit trochaicus trimeter catal.* tetrap. *Quidã in fine legunt [remordeat.]* siibsp: *vel [eam] facto monosyllabo.* biaip.

emori cupio. vide igitur Poëtam pro loco ac tempore scire quid dicat. [B]Prouerbiales sunt hyperbolæ, Emori risu, diffluere risu, pro vehementer ridere. Hom. Odyss. 11. Ἀτὰρ μνηστῆρες ἀγαυοὶ χεῖρας ἀνασχόμενοι γέλῳ ἔκθανον, id est, -Deinde procorum splendida turba, Præ risu emoriens nimio sustollit ad alta Astra manus. *Emoriri)* Priscianus libr. 11. Deponentia in rior desinentia, vt orior, morior. tam secundum tertiam, quàm secundum quartam coniugationem declinauerunt authores. Orior oreris, orior oriris: morior, moreris, moriris. Luca. in IIII. Non gratis moritur iugulo qui prouocat hostem. Ennius, Nunc est ille dies cùm gloria maxima sese Nobis ostendit, seu viuimus, siue morimur. Terent. In Eun. Risu omnes qui aderant emoriri.

43 *Metuebant omnes iam me)* [D] Ne cui dicerẽ, Lepus tute es, & pulpamentum quæris. Aut Bóne es ferox, quia habes impérium in belluas? *Non iniuria)* Hoc sic pronuntia, quemadmodum illud suprá, Quidni esset?

44 *Sed heus tu)* [V] Consultatio est, num se de amore puellæ apud Thaidem expurget. Gnatho dissuadet. & est propositio, Nõ te purgabis, sed auge suspicionem. *Purgon' ego me de ist. Th.)* [D] οἰκονομία ad litem futuram inter militem & Thaidem.

45 *Quòd eã me am. susp.)* Quia apparet illã militi quoque κατὰ τὸ σιωπώμενον ostendisse quod dixit Phædriæ. *Quòd e. me am. susp. est)* [B] Amphibologicus est sermo, & qui in duas periectas sententias trahi potest. Quod vitium maximè reprehendit Quintilianus.

46 *Immo auge magis susp.)* [D] Hæc erit causa reiiciendi militis.

Scin') [V] Confirmatio est ab æquo & necessario. sic enim vicem rependeres, maximè cùm te vrit, id est, angit & cruciat. 47 *Scin')* [I] Monétis est dicere Scin', vel Scito. *Siquãdo illa m.)* Siquãdo & prima syllabã acui poscit, & media: tamen variat sententiã. *Siquando illa m. Ph. facit)* [S.D] Facimus rei alicuius mentionem, vel de re aliqua. Cum genitiuo: Cic. Famil. XIII. Nemo est, qui vnquam mentionem tui sine summa tua laude fecerit. Cum præpositione De: Cic. ad Q. fratr. De te à Spilo mentio est honorifica facta. Idem pro Quint. Cùm statuisses de pecunia mentionem facere.

Id ne fiat) [V] A' facili, cùm viam augendæ suspicionis monstrat, per quatuor effectionum formas. 49 *Id vt ne fiat)* [D] Modò Ne, Non significat. *Hæc res sola est r.)* Si te suspicetur amare Pamphilam.

Vbi nom.) Et locũ & tempus significat Vbi. 50 [MU] Hos versus citat Cic. in epistolis ad Lentulum. *Tu Pamph. Cont.)* [D] Hic magna οἰκονομία est, qua Terentius præparat quemadmodum iurgium inter Thaidem militémque & Gnathonem per duas partes separat fabulæ. Et bene Continuó: vt intelligat meretrix non tam Pamphilam amari, quàm sibi vicem dari.

Pamph. Cantatum prouoc.) Eleganter, quia 53 ille foris est, hæc intus, illum Intromittamus, illam Prouocemus. Hæc est in verbis, Poëtæ germana proprietas.

Tu huius contrà) Hîc Contrà, vicem significat. 54

Par pari ref.) Monet hæc parœmia, vt 55 tales simus in alios, quales in nos illos capecimus.

56 aſſſſ T. [Siquidẽ] me amâret, tum iſtuc prodéſſet Gnatho. *Al. [Si quidem] vt duæ ſint dictiones tũ creticus primo loco, vel dactylus eliſo m in [quidem].*
57 ſſſſp G. Quandò illud quod tu das, expêctat, atque amat:
58 ſiſſdp Iandûdum amat te: iandûdum illi fácile fit
59 ddſſip Quod dóleat: [métuet] ſemper, quem ipſa nunc capit *E. Al. [metuat].*
60 ſſſdſſ Fructum: néquando irâtus tu áliò cónferas. *Aliò locũ pro perſona poſuit.*
61 {aſſſp aſ} T. Bene dixti: ac mihi iſtuc non in mentem vénerat.
62 ddſiſp G. Ridículum. [nec] enim cogitáras: cǽterùm *Al. [non]. dſſiſp.*

rimur: & meritum, merito ſimili retaliemus. Non inconcinnè tunc quoque vſurpabitur, ſi quando verba verbis, blanditias blanditiis, promiſſa promiſſis penſabimus. Sumptum videri poteſt à potationibus veterum Græcorum, apud quos æqualibus cyathis bibere mos erat. Erat hæc vox ἴσον ἴσῳ id eſt, par pari, ſolennis inter propinandum: quod ſignificabat, aut pares eſſe cyathos, aut tantundem additum aquæ, quantum ineſſet vini. *Par pari)* Si quando vocabulum vnum, bis eadem in oratione ponẽdum eſt, proximo ſibi ſine vllo medio, venuſtè apponitur. vt amore amor, clauus clauo truditur. Tu par pari referto. & alio loco Terent. Mulier mulieri magis congruit. *Tu par pari referto, quod eam mordeat)* S. D Mordere, propriè eſt dentibus lædere vel vulnerare. Tranſlatè poſitum dupliciter accipitur. Mordet enim, quod affert moleſtiam. Mordet quoque, quod irritat, vel lædit. Cic. ad Att. VI. Quòd rogas, vt in bonam partem accipiã, ſiqua ſunt in tuis literis, quæ me mordeant: ego verò in optimam. Idem, Valde me momorderunt epiſtolæ tuæ de Attica noſtra. Terentius paulò antè, Inuidere omnes mihi, mordere clanculum. Idem in Adelph. Principiò ſi id re mordet, ſumptũ filii Quem faciunt, quæſo facito hæc tecum cogites. Præterea, te obſeruare volo, in eadem eſſe ſignificatione, quod dixit Terentius non ita admodum ſuprá, Te vt malè vrat, Id eſt, ſollicitet, angat, tibi moleſtiam afferat. *Quod eam m.)* D Quod par. Aut abſolutè Quod, que res.

56 *Siquidem me am. t. iſt. pr. Gn.)* His verſiculis perſonam militis & Gnathonis continentibus εἰκονισμὸς inducitur, quòd veriſimile ſit, facilè militem ferre poſſe anteponi ſibi Phædriam, qui ſe ſemper intellexerit non amari: nam ſi hoc tollas, aut excludendus eſt Phædria, aut ex dolore militis in hac fabula fit exitus Tragicus. Et hoc miles, vt ſapiẽs, iocutus eſt. Ergo meminiſſe conuenit ridiculas perſonas non omnino ſtultas & excordes induci à Poëtis Comicis. nã nulla delectatio eſt, vbi omnino, qui deluditur, nihil ſapit. Stultitia autem eſt in his quatuor modis: aut non venire in mentem quod oportet: aut ſi venerit, non tenere: aut bonum conſilium amittere: aut malum admittere. Vide ergo, vt hoc quod commodè miles viderat, nõ tenuerit, totùmque amiſerit. Hæc autem idcirco interpoſuit Poëta, vt oſtenderet quid veneni haberet aſſentatio: per quam non modò errantes decipiuntur, ac præcipites eunt: verùm etiam ſapientes interdum, ſæpéque euertuntur. *Siquidem)* V ἀνθυποφορὰ diluitur, & ἐναντίον oſtendit per duo ſigna, quorum prius eſt, quia donum amat, ergo & donatorem: poſterius eſt, quia timet ne te aliò conferas.

Quandò ill. q. tu das, exp.) D Hac ſententia tollitur militi quod rectè ſenſerat: nec perſuadetur tamen, quòd ametur ab amica. 57

Iandudum te amat) Vel nimium & valde, vel iampridem. B Seruius in. IIII. Æne. dicit, 58 Iandudum, aliquando pro nimium accipi, hunc aduocans Terentii locum, Iandudum te amat.

Quod doleat) D Hoc ad illud referetur quod ſuprà dixit, Par pari referto, quod eam 59 mordeat. *Quem ipſa nunc capit)* Mu Metaphora eſt à fundis, in quibus hoc verbũ propriè dicitur. Sic ſuprá, Nam quod nos capere oportet, hæc intercipit. & in Phorm. Ex iis prædiis talenta argenti bina Capiebant ſtatim.

Nequando ir. tu al. conf.) D Et hic locum 60 pro perſona poſuit: vt ne diceret, Ad aliam.

Bene dixti) V Perſuaſus approbat, & in- 61 genium Gnathonis laudat. *At mihi iſt. non in m. ven.)* D Sic pronuntiandum eſt, quaſi militi monſtri ſimile videatur, ſapiens dictum, alii priùs veniſſe in mentem, quàm ſibi.

Ridiculum) V Gnatho redit ad ſuum inge- 62 nium, & adulatur, laudans iuxtà cum ad-

mirat

Quantò cum pôdere pronuntiãdum. *Idem hoc tute mélius quantò inueníſſes Thraſo!* cdſſ - 63

[Idem]prima pertinet ad verſum præcedentem ſi bacchius non admittitur. Donatus omittit [idem].

miratione. *Ridiculum)* D Vel hominem, vel dictum ſignificamus.

*Cæterum Hoc tute mel. Quantò inueniſſes Thra-*63 *ſo:)* Scilicet,ſi cogitaſſes.

ACT. III. SCEN. II.

ARG. D Hic inducitur multiplex concurſus diſsimilium perſonarum, & tamen virtute & conſilio Poëtæ diſcretarum,vt confuſio nulla ſit facta ſermonis:ſimul etiã pro ſe cuique accommodata mirè repræſentatur oratio. B Parmeno eunuchum & Aethiopiſſam, Phædriæ munera tradit Thaidi, MU coram Thraſone, H cum quo ea colloquebatur: B & vti iuſſus erat verbis ornat: L in quæ ineptè cauillatur Thraſo aſſentãte interim Gnathone: P ambóque cõtiã & ea contemnunt, B & Parmenoni inſultant. MU tandem Thais cum milite ad cœnã proficiſcitur. V *Tieſet.* 1 Blandimenta ſcortorum ſunt veluti venena, quæ fugienda eſſe & ipſe Salomon in prouerbiis vrget. 2 Scorta habent, ſicut Plautus ait, oculatas manus. Verùm propter diſsimilium perſonarum concurſum variæ quoque ſunt orationum ſorinæ, vtpote in Thaide eſt ήθικὴ,dum amicitiæ comparãdæ ſtudet:in Thraſone ἀλαζονικὴ, dum riualis munera contemnit:in Gnathone eſt κολακευτικὴ,dum de more militi aſſentatur, & nonnihil importunus:In Parmenone propter munera Phædriæ ἐγκωμιαστικὴ, propter militem & σκωπτικὴ: pleræque tamen vix inchoatæ in ea concertatione,& turbatum epitaſi miro artificio dirumpuntur. M Aſtus meretricius,verba ſubdola,& ſimulatus pro tempore ad fallendũ affectus,necnon amantium,ſiue ſtultitiæ,ſiue inſidiæ,ac commentum ad zelotypiam excitandam,exprimuntur hac ſcena.Meretrix quippe ſimulata fronte pluribus arridet, vt plures ſpoliet:& æmulationis ſemina ſpargit,vt inde abundantiorem habeat meſſem. Cõducit nanque meretricio quæſtui,compIures habere amatores inuicem zelotypos:vt illorum ardore & ſtultitia fruatur.Vnde Plautus in Ciſtellaria dicit Meretrix eſt fortunati oppidi ſimillima:non poteſt ſuã rem obtinere ſola ſine multis viris.Et paulò pòſt,Adſimulatè amare oportet.Nam ſi amas,extemplo meliùs illi multò quem amas conſulas,quàm rei tuæ.

Verſ. gen. Iambici trim. acat.

THAIS. THRASO. PARMENO. GNATHO. PYTHIAS *ancilla.*

Viſa ſum de omni ſenſu dici poteſt.

AVDIRE *vocem viſa ſum modò militis:* ſſſap 1
Atq. eccũ.ſalue mi Thraſo. TH. *ô Thais mea,* ſſſp 2
Meum ſuáuium,quid ágitur?ecquid nos amas cibiſi ſſ 3

1 *Audire)* V Occaſio colloquii quæritur, & hic eſt exordium, vel,vt ſeruu. appellat, principium captatæ per fabulationem amicam beneuolentiæ:cui tamen Parmeno illudere videtur. *Audire voc.)* MU Sic Plaut.Ciſt. Act.2.Sc.3. Audire vocem viſa ſum ante ædeis modò Mei Lampadiſci ſerui. *Audire voc.viſa ſum mil.)* D Omnes ſenſus Viſa dicuntur,ab eo quod eſt certiſſimum oculorum.Ergo Viſa ſum, ſenſi.vt Virg.–Viſǽque canes vlulare per vmbram, Aduentante dea. Apuleius libro, de deo Socratis, citans hæc Thaidis verba , Qui dicit, inquit, vocem ſe quampiam audiuiſſe, aut neſcit vnde exorta ſit,aut in ipſa aliquid addubitat,aut eã quiddam inſolitum demonſtrat habuiſſe.

2 *Salue mi Thr.)* Quia ſecum, Militis:quia apud illum,Thraſo. MU hoc eſt,Quãdiu non audiebatur,Militem:cùm autem propiùs acceſſit,Thraſonem vocat:quorum alterũ odii eſt,alterum blanditiæ. D Eſt enim quædam actio,cuius nomen honeſtum eſt:ſicut Orator, Philoſophus . eſt quædam, cuius nomen eſt ſenſum eſt: vt Miles, Lanarius. *Thais mea)* V E' diuerſo amiciſſima eſt reſalutatio, amatoribus apta.Volunt enim Grammatici oſculum eſſe tantùm officii ac pacis ſymbolum: Baſium in caſto & pudico amore, qualis inter coniuges eſſe conſueuit.ſicut in turpitudine.vel re turpi Suauium.

Meum ſuauium) D Tria ſunt oſculandi genera,Oſculum ſcilicet, Baſiũ, & Suauium. 3 Oſcula,officiorum ſunt:Baſia,pudicorum affectuum : Suauia, libidinum vel amorum. *Meum ſuauium)* Cùm oſcularetur , dixit. B Quidam hic putant Suauium non accipi pro oſculo,ſed ſuauitate:vt ſit idem cum illo Plautino, Spes mea, mel meum , ſuauitudo mea

disisp *De fidicina istac?* P. * *quàm venustè! quod dedit*
ddsai *Principium aduéniens!* TH A. *plúrimū mérito tuo.*
uisp G. *Eâmus ergo ad cœnam: quid stas?* P. *hem álterū:*
disdsp *Ex hómine hunc natū dicas.* TH. *vbi vis: nō moror.*
isabsp P. *Adîbo, atque adsimulâbo quasi nunc éxeam.*

* L. Ironia Parmenonis ad spectatores.

mea, cibus, gaudium. *Quid agitur?*) [D] Et hoc blandiméti genus est post osculū. sed duri est & agrestis: infert enim, *Ecquid nos amas?*) Et Ecquid, aliquantulúmne significat: & ideò illa Plurimùm recitat. Cicero in Catilinam, Quid est Catilina? ecquid attendis? ecquid animaduertis horum silentium? *Ecquid n. am. De f. ist.*) [MU] Insulsitatem militis, qui primo statim occursu videtur recens beneficiū exprobrare. [B] In voce Ecquid Prisciano authore, n mutatur in c. Erasmus primo de copia commētario, Quis, inquit, pollet idem, quod aliquis, sed his fermè præcedentibus dictionibus, si, ne, num, & vbi, & cæteris similibus. [S. D] Amare de, pro ob, sæpe dicunt Latini. Cic. Fam. 16. Amo te omnibus quidem de maximis causis. Idem ad Q... fratr. De mancipiis valde te amo. Idem ad Att. 7. De Numeriano multùm te amo. [B] Budæo authore, De, significat pro, vel propter. Horatius in Satyra, —Missi magnis de rebus vterq; legati. loquēs de Mecœnate & Cocceio. [D] De, propter: vt sit, propter fidicinam. Et vide non Puellam, sed Fidicinam quasi ab amatore dictam, & eo amatore, qui quasi memor sit artis qua delectatur: & quia puella sit æmula meretricis: nam meretricum est fidicinam esse.

4 *Quàm venustè!*) [V] Quia Thraso rustica sua beneficia iactitat, graui ironia à Parmenone accipitur. *Quàm venustè!*) [B] Id est, minimè venustè. [M] Cicero in Lælio sic ait, Odiosum sanè genus hominū officia exprobrantium, quæ meminisse debet is, in quem collata sunt, non commemorare qui contulit. Seneca scribens de clementia ad Neronem. Quàm dulce, quàm pretiosum est, si gratias sibi agi non passus qui dedit, sed dedisse dum dat, oblitus est? Qui dedit beneficiū, taceat: narret, qui acceperit. nō tantùm ingratum, sed iniustum est etiam, beneficiū superbè datum. Et graue tormentū est, debere cui nolis. Fabius Verrucosus, inquit, beneficium ab homine elato asperè datum, panem lapidosum vocat.

5 *Plurimùm*) [V] Propositio est ad interronem militis, Amo te, & ratio honestatis annectitur. Sed per Gnathonem interrumpitur. Hic enim mox cœnandum esse colligit, quia à Thaide amatur. Et hoc loci ad *γνάθον*, id est, maxillam, vnde illi nomen inditum est, alluditur. *Plur. mer. tuo*) [D] Facetè meretrix amorem suum nō ad auaritiam retulit, sed ad officium. Et cùm de fidicina, inquit, te amem, præcipuè merito tuo. Alii sic respondere intelligunt, vt ipsa de fidicina gratias agat. nā cùm ille dixerit, Ecquid nos amas? illa respondit, Plurimum. Quòd autem de fidicina hac dixit ille, subiecit hæc, Merito tuo. id est, quoniā mereris, dādo eam. Sed meliùs est, vt præter munus meritū dixerit: quanquā multi munus meritū intelligāt. vt est illud Virgilii, Quiq. sui memores alios fecere merendo. id est, gratos sibi reddidere munerādo. [S. D] Meritò quandoque est aduerbium absolutum. Nonnunquam vim aduerbii habet. & adiectiuo iungitur: & ita loquimur, Merito tuo te amo, vel odi. Cicero pro Sestio, Cæsar, qui à me nullo merito alienus esse debebat, Inimicissimus esse saluti meæ, ab eodem quotidianis concionibus dicebatur. Vatinius Cicer. Famil. 5. Scis meam fortunam nescio quomodo facilè obtrectatores inuenire, non meo quidem mehercule merito. Titus Liuius de bello Maced. Frater me accusat nullo me in se merito, id est, offensa.

6 *Eamus ergo ad c.*) [D] Decuit parasitū de cœna etiam importunè admonere, cum quadam *ἐμφάσει* velut magnæ rei. *Hem alt.*) [V] Ex Thrasonis iactātia, & ex intempestiua Gnathonis de cœna interpellatione alterum vtriusque simillimum fingit. [D] Bene Alterum quia duo sunt. Si hic reprehendatur miles, Alterū dictum: si parasitus, Alterū hominem. vult enim Parmeno & parasito esse versutior, & debet esse, cùm peioris conditionis sit. *Hem alt.*) Alterum, non respectiuè, sed absolutè: ac si dixisset, aliud dictum, vel alterum stultum.

7 *Alt. Ex homine h. n. d.*) [B] Nanque solet similis filius esse patris. [D] Rectè reprehendit Parmeno duos, quorum vnus, beneficium Thaidi exprobrat: alter pro beneficio, cœnā ostendit, tanquam ad eam currēdum sit. nam hoc significat, Quid stas? quasi sit causa properandi. *Vbi vis non m.*) Ad, Eamus ad cœnam: Vbi vis retulit: ad Quid stas, Nō moror.

8 *Adibo*) [V] Hic fit occasio futuræ propter munera concertationis. *Quasi n. ex.*) [D] Mirè

M

In [hem] h vim habet con...tu. R [ehem] ia:b si.

Iturane Thais quopiam es? THA. *[hem] Parmeno* iasisi

* L. Tacita correptio.

[Bene fecisti: hodie itura. P. *quo?* THA.* *[quid,* {adiisi adiisi} *hunc non vides!]*

R. [Bene pol fecisti:] asbasi: vel saptia synaeresi in [hodie] & synalœpha in [quid]. asaisi.

Al. [ecquid hunc vides!] adiiii: al. [quid, hunc vides!] adiiij.

P. *Video, & me tadet:* vbi vis dona adsunt tibi* asbssi

A Phadria. THR. *quid stamus! cur non imus hinc!* sissi

*L. Hoc clare dicitur.

P.* *Quaso hercle vt liceat, pace quod fiat tua,* sdsisi

*L. χαρακτηρισμός.

Dare huic qua volumus, conuenire & colloqui. idsisi

THR. *Perpulchra credo dona, haud nostris similia.* sisdp

Nunc exeam, quippe qui iandudum procul steterit.

9 *Iturane Th. q. es?*) Vt experiatur Thaidis animum, fingit nescire quò eat. *Hem Parm.*) Vide deprehensam meretricem velle blandimentis satisfacere Parmenoni.

10 *Bene fec.*) Quid bene fecit Parmeno? an quasi perturbata hæc loquitur, etiam de nihilo blandiens: vtpote meretrix & faceta? An quòd illi tacite conuicio? *Hodie*) Dulciter additum Hodie, quasi cum exceptione: quo se significat nō perpetuùm obsecuturam militi, & vt quæ promiserit, biduum tantùm abfuturum Phædriam. *Hodie itura*) V Tacitè suadet abeundum esse Parmenonem. Nā promissis stabit: ac si diceret. Vnius diei operam Thrasoni dabo, reliquos verò dies vni conseruabo Phædriæ. & rationem à periculo & necessario propter militem præsentem subiicit: sed inuersione duplici, quia tædet, quia adsunt dona, eáque Phædriæ, diluitur. Id tamen nonnihil commoto animo pronūtiandum est. *Quid, hunc non vides!*) D Si dixerit Militem, lædit præsentem sibi Amicum, lædit Parmenonem. Meritò igitur pronomē inuenit.

11 *Video. & me t.*) Opportunè Parmeno fatetur odium militis, vt retundat ab eo amorem Thaidis. *Vbi vis d. ads. t.*) Nil potuit exitiosius militi contingere, quàm vt continuò riualis mitteret munus, & posterior, & coram ipso. *A Phadria*) Cum illa sub pronomine celauerit nomen militis, ex arte Parmeno pronuntiauit, A Phædria.

12 *Quid stamus!*) Quid stamus, ad moram refertur. *Cur n. i. hinc!*) Vbi seruus riualis est Parmeno. *Quid stamus!*) His verbis miles insulsus dolere se indicat.

13 *Pace q. f. t.*) Pace, aut gratia, aut voluntate: & deest Cū &. sic locutus est, quasi bellū his verbis omnibus indixerit. *Pace q. f. t. Dare h. qua v. c. & coll.*) Propriè: quia pax, datio, deditio, conuentio, colloquium, militiæ verba sunt: & Inuidiosè sic ait, quasi per eū non accipere liceat dona Thaidē. Et sic pronuntiandū, vt subaudiatur Vel: vt sit, vel dare, vel conuenire, & colloqui: vt inter hostes solet. Salustius, Quæ pacta in conuentione non præstitissent. Et alibi, Cuius ad verba voluntate, colloquio militibus permisso, corruptio facta paucorum, & exercitus Syllæ datus est. *Pace q. f. t.*) B Quod sine molestia tua fiat, quod sine incommodo tuo fiat, quod inter nos liceat, quod pace fiat tua, & huiusmodi loquendi modi, orationem Latinam candidam & luculentam efficiunt. Parthesia hic est, quam figuram vocat licentiam Cornificius. Fit quando aliquid liberè dicitur, apud quos vereri debeas. Sic Cic. pro Marcello, Et hoc, pace dicam tua. Vide Quintilianum lib. ix. cap. ii. S. D Pax præter vulgarem significationem interdum ponitur pro venia: & in hoc significato sæpe cum Venia iungitur. Cicero pro Font. Illæ nationes in bellis gerendis à diis immortalibus pacem, ac veniam petunt: istæ cum ipsis diis immortalibus bella gesserunt. Idem pro Rabirio, A Ioue pacem, & veniā peto, precórque, vt, &c. Ex hac pacis significatione est, quod dicimus, pace tua. Honestus quidem reprehēsionis modus, priùs capta venia, & tunc pace tua idem est, quod tua venia: vel te non irascente, te non læso, te non offenso. Cicero pro Milone, Pace tua, Patria, dixerim: metuo enim, ne sceleratè dicam in te, quod pro Milone dicā piè. Idem de Oratore primo, Tu vix vllam cæteris Oratoribus, pace horum dixerim, laudem reliquisti.

14 *Conuenire & coll.*) D Sic pronuntiandum est, vt quasi dicat, liceat per te miles, quod etiā inter hostes, & in bello licet. *Dare h. qua vol.*) Hæc singula cum inuidia pronuntiāda sunt.

15 *Perpulchra cr. d.*) ... de fiducia pulchræ virginis V In primo contentionis congressu. & hic statuitur propositio, Nostra dona sunt multò præstantiora. *Nostris sim.*) V Et his similia, & horum similia, dicimus.

16 ſiiſi P. *Res indicâbit, heus iubête iſtos foras*
17 ſiſiſi *Exire, quos iuſſi, ócyús. procêde tu huc.*
18 ſbſſſi ** Ex Aethiópia eſt vſque hac.* T H R. ** hic ſunt tres minæ*

•Commendatio à lõginquitate loci. • L. Extenuatio ad contemptum. Mina valebat decem coronatis.

19 dſſſi G. *Vix.* P. *vbi tu es Dore? accêde huc. [hem] eunũchum tibi* B. *Quid ſi [eu] legatur? ^ ſed verſus non conſtat.*
20 ſidſſ *Quàm liberáli fácie, quàm ætâte íntegra!*
21 {aiiſ•i aiiſſ} T H A. *Ita me dij ament, honéſtus eſt.* P. *quid tu ăis Gnatho?*
22 dſſſi *Nunquid habes quod contémnas? quid tu autem Thraſo?*

16 *Res indicabit*) [B] Id eſt, experimento atque exitu perſpicietur ſermonis veritas. Pindarus in Nemeis, ἐν δὲ πείρᾳ τέλος διαφαίνεται ὧν τις ἐξοχώτερος γένηται. Id eſt, in experimẽto verò tandem apparet, quibus ſit aliquis præſtantior. *Res ind.*) [V] Idem quod Græci dicũt αὐτὸ δείξει. & munera in publicum producta laudat, & exornat iuxta heri ſui mandatum: velut Æthiopiſſam à loco remotiſſimo. [D] Scit eunuchi nomen poſſe contemni: & ideò videri vult potiùs, quàm ſperari munera ſua, id eſt, Chæream. *Iubete iſt. f. Exire, q. i. oc.*) Cum fiducia & alto vultu pronuntiat: & feſtinat ne occuper miles priùs abire, quàm videat. Et eſt ordo, ocyùs exire.

17 *Procede tu huc*) Bene Procede dixit, nõ Accede, aut Veni: vt appareat dignitas in inceſſu. Et callidè ab inferiore incipit munere, hoc eſt, à puella ad Chæream venturus: ſimul vt à vero mancipio incipiens, ad falſum ſine ſuſpicione tranſiret.

18 *Ex Æth.*) [MU] Quia non poterat laudare formam, laudauit patriæ longinquitatem. *Ex Æth. eſt vſque hac*) [D] Quod Thais cupiebat. nam ſuprà, Nonne vbi mihi dixti cupere te ex Æthiopia Ancillulam. Vſque additum, vt longinquitas monſtraretur. & hoc eſt quod facit, Munus noſtrum ornato verbis quòd poteris. *Ex Æth. eſt vſque*) Hic oſtendit quid ſit Ex AEthiopia, addendo Vſque: vt ex longinquitate dignitas muneris ponderetur. & quid erit iam criminis in colore, quando ipſe dicere gloriatur vnde ſit! Et mirè ab inferiore cœpit, vt αὔξησιν doni faceret in Chærea: & turpi præcedente lenocinium comparat ſecuturo pulchro. Vſque, modò aduerbium de loco eſt: vt, Siculo proſpexit ab vſque Pachinno. [B] Præpoſitio Vſque coniungitur plerunque cum aliis præpoſitionibus, a, ab, ad, ex. *Hic ſ. tr. m.*) [D] Callidè munus ad pretium reuocauit, vt ad auaritiam conuerteret meretricem in officio donatoris, & gratia leniretur. & ideò non dixit, Tribus minis valet, ſed, Hic ſunt tres minæ, quaſi iam vendẽda ſit. *Hic ſunt*) [V] Confutatur à vili pretio, nimirum 30. coronatorum. *Tres minæ*) [B] viii. libræ, xv. ſolidi groſſ. hoc eſt, quinquaginta duo tenenſes & decem ſtuferi, ſiue octo libræ Flandricæ & xv. ſolidi.

19 *Vix*) [V] Suffragando aduiatur ad ingenium reuerſus. *Vix*) [D] Aut difficilè ſignificat, aut non: vt ſit, nec hoc. Lucilius, Carcer vix carcere dignus. *Vbi tu es Dore?*) Tãquam quærat eum vt nomen indicet: quo audito magis diſſimulet Chæream. *Accede huc*) Vultu eo dicitur, quo debuit dicere & dicto æmulorum læſus, & confidentia deſtitutus, velut in eo duntaxat conſpectu Chæreæ confidens. *Hem eun.*) [V] Laus eſt à facie, vt quæ liberum hominem decet: ab ætate, vt quæ integra eſt: à forma, vt qui honeſtus, ὁ καλός, id eſt, pulcher. *Hem eun. tibi*) [D] Mirè, poſtquàm dixit Eunuchum velle dixti te, quia ſolæ vtũtur his reginæ. Repperi. [B] Spado & Eunuchus idem ſignificant: hoc tamen elegantius, & magis Atticum eſt.

20 *Quàm liberali f.*) [M] Id eſt, Ingenua, non ſeruili, ac ætate iuuenili. *Quàm lib. fa. &c.*) [D] Non narratiuè laudat, ſed per interrogationem. quæ maior fiducia eſt. *Quàm æ. int.*) Id eſt, qua florẽt puberes. vt Virg. Atque integer æui Aſcanius.

21 *Ita me dij a.*) Iurauit ideò, vt non amore Phædriæ ſed veritate cogi ad laudandum videatur coram milite. *Honeſtus eſt*) [M] Id eſt, pulcher, & venuſtus, tum forma, tum ætate. Virg. Et lætos oculis afflarat honores. *Honeſtu*) Hic ſubdidit, quod in ancilla prætermiſit, quia Æthiopiſſa honeſta dici non potuit. *Quid tu*) [V] Communicatio eſt per interrogationem, & contentionem inſultans.

22 *Nunquid habes*) [D] Habes pro Inueniſti. *Quod cont.*) Plus eſt Contemnas, quàm vitu-

•Olim his artibus liberi erudiebâtur. • L.Verecunda D & honesta eclipsis ob Thaidis præsentiã, I ad moderãdũ obscœnũ dictũ inepti militis.

*Tacent: satis laudant. fac periculum * in literis,* { lccsfi iasi 25
Fac in palæstra, in Musicis: quæ liberum i,lisp 24
Scire æquum est adolescentem, solertem dabo. sdilii 25
THR. *Ego illum eunuchum, si sit opus * vel sobrius.* issasp 26

pêtes.& deest In hoc i vt sit, nunquid habes quod in hoc contemnas?

25 *Tacent: satis)* V Iurisconsultis regula est, Tacet: consentire videtur. D Taciturnitas, confessionis genus est, præsertim contra aduersarij interrogationem. Ideò Tacere hoc, vel quasi laudis argumentum est: quia suprà tacere vituperauit: ideò & ipse sic ait, Quid tu ais Gnatho? nunquid habes quod contemnas? Et, Quid tu Thraso? quia suprà contempserat puellam. *Fac per. in lit. Fac in pal. in M.)* Si torum singulariter diceret, esset ὁμοιοτέλευτον, Litera. palæstra, Musica. *Fac periculum &c.)* V Ab habitu animi, quia Musicus est, quia literatus est: & ab agilitate corporis, quia palæstrita est. Nam his in artibus liberi homines instituebantur iuxta Aristotelis in Politicis consilium Plurimum olim γυμναστικὴ in puerorum educatione requirebatur. M U Hæc autẽ ipsa ponit Aristoteles: additque prætereà pingendi artem. eius verba sunt ex VIII. πολιτικῶν, Ἔστι δὲ τέτταρα σχεδὸν ἃ παιδεύειν εἰώθασι, γράμματα καὶ γυμναστικὴν καὶ μουσικὴν καὶ τέταρτον ἔνιοι γραφικήν. Meminit & Socrates apud Platonẽ in Alcibiade primo, & in 7. de Legibus.

24 *In Musicis)* B Parœmiographus, Olim, inquit, tibiis canendi artem non discebant ingenui, tanquam sordidam, sed hanc sola mancipia exercebant, quæ plerunque ex Arabia producebantur. Deinde ingenuis adeò placere cœpit, vt indoctus haberetur quisquis huius esset ignarus, donec Alcibiades tibias abiiceret, oris deformitate conspecta ad speculum. Dicat quispiam, Non rectè igitur Menander qui post Alcibiadem vixit, hac in fabula Musicam ponit, inter ea quæ liberũ adolescentem decent. Bona verba, quasi non alia inueniantur instrumẽta Musica, quibus canere potuerit Chærea. Donatus citharam inter honestas artes enumerari ostendit, cùm scribit libro sexto in campis Elysiis, Orpheum tractare citharam, neque in sextum tantùm, verùm etiam in primum Æneid. cùm cithara in regio conuiuio personantem facit Iopam Virgilius. Interpretis verba sunt hæc, Ludi autem Didonis, nihil turpe, nihil dictu obscœnum habuerunt. Nam citharæ artem inter honestas numerari constat. per hanc Orpheus plurimùm potuit, hanc graues & prudẽtes amãt, hanc diligunt Musæ, quibus tradentibus in vsum hominum venit. *In Musicis)* Parœmiographus Chiliadis tertiæ Cẽturia VI. Adagio LXXVIII. dicit Poëticam Musicæ confinem esse arti, & Musicam artem Poëticen vocari à Terẽtio. *Quæ lib. Sc. æq. est)* D Quondam liberi pueri his artibus erudiebantur. Et est figura ἔλλειψις, deest enim His.

Solertem) Id est, disertum. Vtrum hæc solertẽ? vt Horatius, Doctæ sermones vtriusque linguæ: An assumendum est His extrinsecus? Solers, quasi totus ex arte cõsistẽs. vt ὅλος ἀρετὴ, quod Latinis verbis, quasi solus in arte sit. Huic Iners contrarium. Nam Solers, quasi ὅλος ἀρετὴ dictus: ὅλον solum, vt ἕξ sex, & ὗς sus dicimus. *Adolescentem solertem)* M Id est, scientem. Solertia dicitur ingenii acumen, & naturalis aptitudo ad id celeriter percipiendum, quod prudentia dictat. Comes huius est sagacitas, quæ acutè sentit atque discernit, quod prudentia iusserit. Solers inquit Sextus Pompeius, dicitur in omni re prudens. Solertia, inquit Philosophus libro sexto Ethices, est bona quædam coniectatio, quæ sine ratione fit, & citò. 25

Ego illum) V Miles annihilat satis eleganter per ellipsin ex aposiopesi natam. Obscœnitatem enim (qui huic Poëtæ mos est) dissimulat. D Hoc autem vt militare est, ita importunum præsente Thaide: extra quam, miles si saperet, nihil amatoriè contemplari debuit. Sed & hoc accedit ad eius odium, præterquàm quòd iam in suspicione est amicæ suæ, quòd fidicinã magis diligat. Et hoc mirè, quòd nemo prior eunuchum esse Chæreã, quàm miles, credidit: adeò stultus etiam nomine ipso appellauit. Sed statim stultè miles, primo quidem conuitium ipsi eunucho facit: in quo potest iam lædere amicam. deinde attestatur hoc dicto pulchritudinem huius muneris. Quid igitur proficit? Satis autem ioculare est, si cogites Chæream esse, qui hæc de se audiat, & tacere cogatur. *Vel sobrius)* Honesta ἔλλειψις, propter mulieris præsentiam: vt Virgilius, Nouimus, & qui te, trãsuersa tuentibus hircis. Et ipse in Heauton. Qui se vidente amicam patiatur suam? Hoc tamen miles coactus à Pãrmenone dicit, quia reprehẽsus est tacuisse. E Aliquando pudoris causa, vel propter cuiuspiam præsentiam aliquid subticemus. 26

27 ſſſc.ſp P.* *Atque hæc qui miſit, non ſibi ſoli póſtulat* • L. Obliquè deſignat Thraſonem.
28 ſi:ſiſi ſiſ *Te víuere, & ſŭa cauſſa exclúdi cǽteros:*
29 aſdiſi *Neque pugnas narrat, neque cicatrices ſuas*
30 ſdl 'p *Osténtat: neque tibi obſtat, quod* * *quidam facit.* • B. Per contẽptum Thraſonem intelligit.
31 dii bii *Verùm vbi moléſtum non erit, vbi tu voles,*
32 addſdp *Vbi tempus tibi erit, ſat habet ſi tum recipitur.*
33 ſſſbſp T H R. *Appâret ſeruum hunc eſſe dómini paúperis,*
34 aii;ſi *Miſérique.* G. * *nam hercle nemo poſſet, ſat ſcio,* • Aſſentator approbat militis dictũ.
35 iſibſi *Qui habêret qui parâret álium, hunc pérpeti.*
36 lddiſi P. *Tace tu, quem* * *[ego eſſe puto infra omnes ínfimos]* R. *[ego eſſe infra infimos omnes puto]*.
biſiſi: *vel,* aiſiſi, *correpta vltima in [tace].* Mu *[eſſe ego puto infra omnes infimos]*, iſbſſi.

27 *Atque hæc)* V A modeſtia donantis amatoris contra iactantiam militarem, quæ hîc non obſcurè perſtringitur, & illuditur ex cõparationis loco. *Atque hæc q. m.)* D Id eſt, tanta munera. hoc enim Hæc ſignificat. *Non ſoli ſibi p.)* Hoc eſt, B quod aliàs dixit Phædria, D Illum æmulum quod potes, ab ea pellito.

28 *Sua cauſa excl. c.)* Nihil potuit dici inuidioſius. Non enim dixit Phædriam, ſed Cæteros, quaſi futuri amatores fuiſſent, niſi metueretur exemplum Phædriæ.

29 *Neque pugnas n.)* Deſcriptio militis, tantùm excepto nomine. *Neque cic.)* Inſigne fœditatis. Nam apud meretricem quid aliud cicatrices valent? Nam cicatrices etſi ſemper glorioſæ ſint, non tamen etiam apud meretrices, quibus poſt pretium forma placet: vt Saluſtius quoque fatetur, Hæc ſunt virtutis inſignia: de honeſtamento tamen eſſe corpori maximè lætabatur.

30 *Neque t. ob.)* Qui à te repellat amatores tuos. *Quod quidam f.)* Quidam rectè. nam & figuratum, & aptum ſententiæ eſt, & contemptum indicat hoc verbum.

31 *Vbi moleſt. non erit)* Ad ſuperiora retulit quod nunc dicit: ſcilicet ad, Non ſibi ſoli poſtulat Te viuere, & ſua cauſa excludi cæteros: Neque pugnas narrat, &c. *Vbi m. n. er. vbi tu v.)* Ad, Neque tibi obſtat: Vbi tempus tibi erit. Et mirè occupat animum meretricis, cùm illam huius impulſu inducit facere, quicquid durè fecit excludendo Phædriam. Hîc igitur qui ſcit præcepta de beneficiis æſtimandis, intelligit oratoriè in vtranque partem dicta omnia. *Verùm vbi mol.)* Vtrum tibi moleſtum, an aliis? ſed aliis, quia illaturus eſt,

32 *Vbi tempus t. e.)* Non amatori. Et, Vbi tu voles: non vt nunc in milite pateris. *Vbi temp. t. e. ſat h. ſi tum rec.)* His dictis & militem repulit ab animo meretricis, & commendauit adoleſcentem: & perfecit ne iniuria vi deatur apud Thaidem, quòd ſponte ſuſcepe-rit Phædriam.

Apparet ſeruum hunc domini eſſe pauperis) 33
Triſtiores enim ſunt ſerui pauperum, & ob hoc ipſum nequiores. & hoc melius erat: quanuis illud aliter paraſitus exponat. *Pauperis)* V Coniectura eſt ex illius modeſtia: eáque certior eſt, ſi quis ad glorioſum militem contulerit.

Dom. p. Miſerique) D Bene additum Mi- 34
ſeri: quia non continuò pauper etiam miſer eſt. *Nam hercle)* V Adulatur ſuffragando & laudando dictum Thraſonis, D ſecundum illud, Ait. aio: approbat paraſitus, quod miles dixit. Et eſt ordo. Nam hercle ſatis ſcio, nemo poſſet & hunc perpeti, qui haberet quî pararet alium ſeruum. *Nam h. n. p.)* Aliam cauſam ſubtiliorẽ aſſignat paraſitus, quàm quam dixerat miles.

Qui hab. qui p.) Prius Qui, pronomen: ſe- 35
quens, aduerbium eſt.

Tace tu) V ἰατρικὴ eſt oratiuncula, cu- 36
ius propoſitio eſt, Tace. & confirmatur & à decoro, quia ſordidiſſimus & contemptiſſimus es: & ab impulſione, quia cibi gratia illi adularis. Et eſt prouerbium Cibum petere è flamma. idem ſibi vult, quod vel maximo periculo quacunque de cauſa cibum quærere, quod niſi Gnathonicum eſſe poteſt. Notat autem Gnathonis tectiſſimam aſſentationẽ, & Thraſonis ſordes atque auaritiam. *Quem ego eſſe infra infi. o. p.)* S. D Id eſt, omniũ abiectiſſimum, & contemptiſſimum: R quî meo iudicio omnibus extremæ notæ hominibus vilior es: B qui mea ſententia non es dignus, vt abiectiſſimo omnium mortaliũ matulam porrigas. D Multum dixit, Infra infimos omnes homines: nam hac ſententia vult illum hominem ſeruis etiam eſſe peiorem: quia & ſeruus, homo. vt in Phormione, Seruum hominem cauſam orare leges non ſinunt. Mu Duplex hyperbole: nam neque poteſt quiſquam homo eſſe infra omnes homines (non enim infra ſe :) ne-

Hómines.nam qui huic ánimũ assentári indúxeris, asassp 37

•Vetus adagium in adulatores.

E' flamma te pétere cibum posse árbitror. ssbisp 38

THR. *Iámne imus?* THA. *hos priùs introdûcam, & quæ volo* sassi 39

E. Aliàs [*post huc*] vel [*post hoc*].aiisai.

Simul imperâbo:[póstea]continuò éxeo. aiiaai 40

•L. Ironica approbatio.

THR. *Ego hinc ábeo, tu istanc opperîre.* P. * *haud cónuenit* [Ego] prima potest à superiore versu pēdere. disisp. ibs-sp 41

R. Al.[ire cum amica imp.in viā.] nihil elidendum in [cum], sbsisp: vel in [amica] salssp. MU [cum amica ire imperatorem in via.] sisisi.

Vnà[ire amica cum,imperatôrem in via.] sisisi 42

THR. *Quid tibi ego multa dicā! dómini símilis es.* di;ddp 43

G. *Ha,ha,hæ.* THR. *quid rides?* G. *istuc quod dixti modó:* [Ha,ha,he] anapæstus. assssp 44

que quicquam esse inferius infimo potest. S.D Quod ad particulam Infra pertinet: Infra, & Supra contraria sunt. Referrur verò eleganter aliquando ad personam, siue ad dignitatem. Quo loquendi genere dicimus aliquid infra nos esse, pro dedecere dignitatem nostram: vel vilius esse, quàm vt conueniat officio, & dignitati nostræ. Barbari quidam particulam hanc ad numerum, & ad tempus persæpe referunt: quam tu barbariem diligenter vitabis, si germanam Latinitatem amas. Cic. de Finib. Ducere omnia humana infra se sapiens deber. Ibidem, Vt omnia, quæ homini accidant, infra se iudicet.

37 *Qui huic animum ass.ind.)* D Propriè: nam animus inducitur aduersum oblectas difficultates.

38 *E flamma te p. c.p. arb.)* Vnde sine damno, aut malo nihil potest auferri. *E flāma)* Hoc intelligit, non ex foco, sed ex medio igni, vel incendio flammæ. Nam antiquum verbum est, Petere cibum è flamma. mordétque vtrunque simul: vt nescias quem prius vituperauerit, huiúsne famem, an illius immanitatem, vel voraginē. Et simul vide conuitium redditum vnde conie&ctum est: id est, de paupertate & egestate. *E fl. te p.c.p.arb.)* B Id est, quiduis facturum, passurúmque cibi causa. Prouerbium est & apud Catullum, qui loquens de quadam Rufa, Sæpe quam in sepulchretis, inquit, vidistis ipso rapere de rogo cœnam.

39 *Iamne)* V Thraso contentionem nouam & rixas interrumpit. *Iamne imus?)* D Odiū Parmenonis, & stomachum militis ista indicat festinatio. & Iam, increpatio moræ est.

40 *Pòst huc c.e.)* Legitur & Posteà, & Pòst: vt sit Pòst, pro posteà • quomodo pro postremo Pòst. *Exeo)* B Præsenti verbo celeritas operis ostenditur. Ita & Cicero quarta in Catilinam Inuectiua, Nunc antequàm ad sententiā redeo. ostendit excursionem qua vsurus est, fore breuem, qualem esse debere Fabius præcipit libro quarto Institutionum.

Ego hinc abeo) D Consequens erat, vt offenderetur miles tam diligenter riualis munus suscipiente meretrice. *Haud con.)* V Illudit militi διασυρμῷ, per decorum militare. 41

Vnà ire am.c.imp.in via) D Vide προπαρασκευὴν futuræ iræ inter Thaidem & militem. *Cum amica)* Mirificè Amicam dixit non Meretricem. *Imp.in via)* Congruè in militem: quasi ipse sit, sub quo est. & hic seruat Parmeno quod sibi mādatum est, Et istum æmulum quòd poteris, ab ea pellito. Et bene mutat nomina, hinc ad honorem, hinc ad inuidiam. Hanc, non Meretricem, sed Amicam dixit: hunc non Militem, sed Imperatorem. 42

Quid t.eg.m.dicam?) Non habuit aliud miles stultus: & redit ad illa quæ suprà dixit, Domini pauperis Misérique. MU Ita præfatus est, quasi lepidū aliquid dicturus esset. Illud autem multò suauius, quòd Gnatho insulsum, & frigidissimum dictum non minùs excipit risu, quàm si esset salsissimum. *Domini sim.es)* V Simile gaudet simili: & est in scriptura, Qualis rex, talis populus: Qualis herus, talis seruus, ἀστεῖον tantùm & non παροιμία. *Domini s.es)* D Ineptus iocus, in quo seruus iniuriæ vice domino comparatur. *Domini s.es)* B Dici solet, cùm serui dominorum ferocitatem repræsentant, aut discipuli præceptoris resipiunt arrogantiam, aut ministri principum fastum: breuiter, quoties qui subsunt, eorum exprimunt mores, sub quorum imperio degunt. In Chiliadibus. 43

Ha,ha,ha) V Arridendo parasitatur, sicut paulò pòst admirando, propter Rhodii adolescentis historiam suprà dictam. *Quid rides?)* D Et hoc eo vultu dicitur, quasi sibi conscius sit miles, facetè dicti conuitii. nam non quòd nesciat causam risus, eò interrogat quid rhe- 44

sit

45 *Et illud de Rhodio dictum in mentem venit.*
46 *Sed Thais exit.* THR. *abi, præcurre,* * *vt sint domi*
47 */ Parata.)* G. *fiat.* THA. * *diligenter Pythias*
G. Al. [Parata omnia.] vel [fiat] pro monosyllabo sumpto. vel lege [Presto omnia.]
48 *Fac cures, si Chremes huc fortè aduenerit,*
49 *Vt ores, primùm vt maneat: si id non commodũ est,*
50 *Vt redeat: si id non poterit, ad me adducito.*
51 PY. *Ita faciã.* THA. * *quid. quid aliud volui dicere?*
52 */ Hem, curate istam diligenter virginem:*
53 *Domi adsitis facite.* THR. *eamus.* THA. *vos me sequimini.*

* D. [Greek] in qua plus vultu significatur, quàm verbis.
* L. Oeconomia & præparatio ad sequentem scenam.
* L. Repetitio quærentis secum & cogitabundæ.
Bemb. [...] *Vos* ad pedissequas refertur.

tit: sed ideò, vt denuo laudetur. MU Volebat enim audire illud solitum, Facetè, lautè, lepidè, & cæt.

45 *Et ill. de Rh. d.)* D Hoc est illud, Eorum ingenia admiror simul. Et huic, vt apparet, fit amicior: ideò faciliùs ab amica, quàm à parasito separabitur.

46 *Abi, pr. vt s. d. P. omnia)* Non dixit quæ: quia intelligitur.

47 *Fiat)* Faciam, vel Fiet, diceret seruus liber verò, Fiat: tanquam & ipse iubeat sibi. *Pythias)* V Commoda est per [Greek] scenarum copulatio, & triplex consilium proponitur.

48 *Si Chr. h. f. ad me venerit)* D [Greek] ad litem futuram, & exitum fabulæ. Et hoc non audit miles: nam si audiret, nimis irasceretur.

50 *Ad me add.)* Modò vbi sum significat.

51 *Quid, quid)* V Decorum in festinatione abitionis & anxiæ sollicitudinis de re familiari seruatur. *Quid, quid al. v. dicere)* D Pro, quid aliud? hinc est illud Ciceronis, Quem, quémnam? rectè admones. Polycletum esse dicebant. B Ita loqui solemus, si quid memoria exciderit, quod alteri mandare habebamus in animo.

52 *Curate diligenter istam virg.)* D Hæc res est quæ faciet virginem claudi, in lectulo collocari & obdormire. *Curate istam dil. virg.)* Ridiculum, cùm contrà euenturum sit.

53 *Vos me sequ.m.)* [Greek] sunt puellæ quæ sequuntur.

ACT. III. SCEN. III.

ARG. MU Hic Chremes surreptæ virginis frater erat: cúmque Thais nihil aliud cuperet, quàm ei sororem reddere, hic, vt est rusticus, credit ad se fallendum omnia fieri. L quippe qui se à Thaide captari, B amaríve suspicatur: quem amorem effugere studet. L & cuncta pro ingenio rusticè ac malignè interpretatur. Deinde deducitur ad Thaidem, quo facto oritur occasio epitaseos inter scortum & militem. B atque ea tandem occasione Thraso eijcitur. Etenim puella Thaidi dono data, ciuis Attica deprehenditur. MU Admirabili autem suauitate describitur in hac scena rusticorum natura semper temerè suspicax, & blanditiarum auersatrix. V *Theses.* 1 Rusticanus adolescens artis amatoriæ ignarus est. 2 Idem admodum suspicax. Omnia enim dicta & facta Thaidis malè accipit, & sinistrè interpretatur. Hic quoque rusticitatis & vrbanitatis est discrimẽ: atque in Chremete est adolescẽtis prorsus [Greek] exemplum, vt cuius mores nondum sunt formati. 3 Est quoque in famulla obedientia & eius officium. M Meretricias artes, dolósque multiplices, cautè vitandos esse monet hæc scena: ne irretiti dent pœnas, & impudentiæ meritò accusentur, & vitiosam personam hæc tali dispositione lucrari docet, vt mala semper præsumatur, quanuis interdum mala non sit. *Vers. gen. Iambici trimetri acat. qui & senarij.*

CHREMES *adolescens.* PYTHIAS.

L. Inducitur rusticus adolescens. Oratio cogitabundi, & futura multò antè secum voluentis.

1 PROFECTO *quantò magis magísque cogito,*

1 *Profectò)* V Propositio in statu cõiecturali, Thais mihi suspecta est, & malum mihi dabit. *Profectò q. m. magisque c.)* D Hæc persona apud Menandrum, adolescentis rustici est, & incó-

Nimirum dabit hæc Thais mihi magnũ malum, ſdſdſp

G. [aſtutè ab ea video,] addbſp. *Ita me(video ab ea aſtútè)labefactárier.* awſdſp

Iam tum cùm primùm iuſſit me ad ſe accérſier: ſſſſſp

Manerē, honeſtiùs, quàm Dormirem. *(Roget quis, Quid tibi cum illa? Ne noram quidē.)* iſaſſp

Vbi veni, cauſſam, vt ibi manêrem, répperit. aſbiſp

Ait rem diuinam feciſſe, & rem sériam ſſſſſp

Al. [ſuſpectio]. *Velle ágere mecum. iam tum erat (ſuſpício)* diſiti

Dolo malo hæc fieri ómnia: ipſa accúmbere ijaiſp

ſequens oratio eſt: ſed conceditur ſecum loquentibus multa tranſcendere, quæ taciti intelligunt. eſt enim integrum hoc modo, Profectò quantò magis magiſque cogito, nimirum intelligo vel Inuenio, quod dabit hæc Thais mihi magnum malum. Poteſt autem Nimirum & pro cõfirmatione accipi vt nihil deſit: vt ſit Nimirum, ſine dubio, pro certo.

2 *Nimirum d.h.Th.m.m.m.*) Solue Nimirum: & fac, non eſt mirum: & ſtatim cõſequẽs erit per ἀσύνδετον tota ſententia: quaſi dixerit, non eſt mirum: & ſubdiſtinctione interpoſita mox intulerit, Dabit hæc Thais mihi magnũ malum. nam Ni, ne ſignificat: & Ne, non. Ni pro ne: Virgilius, – Læti diſcrimine paruo Ni teneant. Ne pro non: Plautus Ne vult inquit, pro non vult. *Nimirum d.h.Th.m.m.m.*) His verbis intelligitur ſe ſentire paulatim labi in amorem meretricis, quamuis inuitũ, & adhuc retinentem mentem.

3 *Ita me*) V Confirmatio. Nam ab ea fallor. atq. in verbo eſt metaphora ab ædificiis ſumpta. *Labefactarier*) M Labes dicitur macula. Et Labefactare, eſt maculare & inficere. S. D Labefacto à labe dicitur: ſed vt Labes duplicem ſignificationem habet: ita etiam Labefactare. Nam & turpificare ſignificat, & violare. vel comminuere & damnum inferre. De priori ſignificato, Cic. Fam. 12. Nec verò poſteà deſtiti labefactare eum, qui ſumma cũ tua iniuria, cõtumeliáque Reip. prouinciam abſens obtinebat. Idem pro Cluentio, Quorum fidem pretio labefactare conata ſit, tenemus. De poſteriori ſignificato, Cicero Fam. 5. Quæ cogitatio erat aliquantùm labefactata, atque conuulſa. Idem in Verrem Actione quinta, Labefactarat vehemẽter Oratores iã ſuperior annus: proximus verò funditus euerterat.

5 *Roget quis, Q.t.c.illa?*) D Prius intulit quàm interrogauit. *Roget q. Q.t.c.illa?* B Politus eſt loquẽdi modus, pro quo indocti dicũt, Si aliquis me rogaret aut peteret. *Roget quis*) V Ratio eſt confirmationis quatuor coniecturis, quibus ſcortum in ſuſpicionem venit: & harum prima eſt ex ſubdola interrogatione de perſona, & conſuetudine cum puella, quam non nouerat.

6 *Vbi veni*) Altera eſt ex ſimulato quodam ſacrificio, & ſerio negotio: atque in verbo Manendi μείωσις eſſe videtur. *Vt ibi man.*) D Manerem modò, non dormirem, ſed remanerem ſignificat.

7 *Rem ſeriam*) M Id eſt, grauem, & minimè iocoſam: D ſcilicet quæ non poſſet nunc agi, cùm operetur. An rem ſeriam magis agẽdam tunc putabat, cùm rem diuinam feciſſet?

9 *Dolo malo omnia fieri hæc*) D Dolus à lædendo dictus, id eſt, à dolãdo, id eſt, minuendo. nam & δόλος Græcè, læſio dicitur: & dolones, tela quædam bellica: & dolare fabri lignum eſt aſcia cædere. Quòd autem addidit Malo, aut ἐπιχαίρεμα eſt, quia ſic in duodecim tabulis à veteribus ſcriptum eſt, aut ἐπίθετον doli eſt perpetuum: aut diabole eſt. quia eſt & bonus, quo à medentibus falli ægros, nõ tamẽ decipi, Lucretius Poeta teſtatur. Mu Plautus etiam dixit Malitiam malã in Aulul. Certè ædepol equidem te ciuem ſine omni malitia mala Semper etiam ſum ratus, & nunc quoque arbitror. M Seruius Iuriſconſultus, vt eſt in volumine Digeſtorum, dicit Dolum malum, eſſe machinationem quandam alterius decipiendi cauſa, cùm aliud ſimulatur, & aliud agitur. Labeo ſic definit, Dolus malus, eſt omnis calliditas, fallacia, machinatio ad circumueniendum, fallendum, decipiendum alterum adhibita. Dolus malus dicitur ad differentiam, quoniam veteres etiam bonum dolum dicebant, & pro ſolertia hoc nomen accipiebant, maximè ſi aduerſus hoſtem latronémve quis machinaretur. S.D Cicero ad Attic. Agere cœpit cum eius fratre de iis rebus, quas eum dolo malo accepiſſe diceret. *Ipſa accumbere*) V Tertia eſt ex nimia vrbanitate & comitate, qua accubuit, qua ſe dedidit, qua occaſionem ſermonis quæſiuit. Quæritur autem cùm materia ſermonum deſyderatur. atque id Frigere eſt hîc ceſſare, & nihil loqui & hîc dolus malus eſt. Nam bonus pro ſolertia ingenii capitur, vt eſt apud Gellium & Iuriſconſultos. atque hic eſt ethopœia. *Accumbere mecum*)

M Id

ſadſſp *Mecum: mihi ſeſe dare: ſermônem quærere.*
alſſſp *Vbi friget, huc euâſit, quam pridem pater*
ſſiſij *Mihi & mater mórtui eſſent: dico iam diu.*
ſibſſi *Rus Súnij ecquod hábeã, & quàm longè à mari.*
ſiſſp *Credo ĕi placêre [hoc: ſperat] ſe à me auéllere.*
ſſidſp *Poſtrémò, ecqua [in die parua periſſet] ſoror:*
Al. [inde parua peryſſet], ſſibſp.
ſidiſi *Ecquis cum ea vna: quid habuiſſet, cùm [perit:]*
dſſiſp *Ecquis eam poſſet nóſcere. hæc cur quǽritet:*
iijdſp *Niſi illa fortè. quæ olim péryt páruula*
aſiiſp *Soror, hanc ſe inténdit eſſe, vt eſt audácia!*
dſitſp **Verùm ea ſi viuit, annos nata eſt ſédecim,*
ſſbſſi *Non maior: Thais, ego quàm ſum, maiúſcula eſt.*

R. Ecquod, pro nunquod. al. [& quod]. Al. [hoc ſperat]
Auellere tanquã à pertinaciter poſsidente.
Al. [peryt] ſed faciẽda ſynæreſis.
R. Ecquis, pro num aliquis.
*L. Argumentũ ab ætate, ad refelliendam ſuſpectã fraudem.

[M] Id eſt, mecum ſedebat.

Acc. Mecum) [D] Mecum penes me ſignificat. *Mihi dare ſeſe*) Non poteſt magis ſignificari profuſa petulantia. [S. D] Eſt autem dare ſe, idem quod ſtudere, vel inſeruire, ſequi. Cic. ad Att. 7. An cuncter, & tergiuerſer, & iis me dem, qui tenent, qui potiuntur? Idem ad Att. 9. Optimatibus tuis nihil confido, nihil iam ne inſeruio quidẽ: video, vt ſe huic dent. *Serm. quærere*) Id eſt, captare. Sic enim loquitur Terentius in Heaut. Ita animum cœpi attendere hoc modo ſermonẽ captans. [D] Sermonem quærimus, quando non ſolùm quod dicamus, quærimus, verumetiam quomodo alter nobis reſpondeat & obloquatur: puta cùm deficiẽtibus ſermocinandi cauſis, quota ſit hora, & ſatis rectè quis valuerit, percontamur.

Vbi friget) [L] Quærendo ſermone deficit. *Vbi friget, huc euaſit*) [S. D] Pro, Vbi videt me parũ animũ ad eius verba & ſermonem aduertere oratione alia vſa eſt. Frigere autem extra propriam ſignificationem dupliciter cum maxima venuſtate transfertur. Eſt enim aliquando idem, quod ſordere, vel nullius pretii eſſe: aliquando frigere eum dicimus, qui remiſſior ſit & fractior. Cicer. Famil. vndecimo, Planè iam Brute frigeo: organum enim erat meum Senatus: id iam eſt diſſolutum. *Vbi friget*) [M] Deſinit ardor ille meretricius blandiendi, ſermonémque quærendi. Vnde dicitur opus etiã frigere, cùm intermittitur: feruere, cùm celeratur, & fit cum diligentia. *Huc euaſit*) [D] Tanquam impudenter contenderit ad hanc inquiſitionem. *Quàm pr. pater M. & m. m. eſſent*) Hoc propter ætatem puellæ inquiſitũ eſt. [V] Quarta eſt ex interrogationis formis, videlicet de parentũ morte, de prædiis & fundis, de ſorore amiſſa. Ita vndicũq. ſermonis copia captatur. *Quàm pr. p. Mihi*) [B] Pauciſſimi hodie modũ rogãdi piè nè aut rectè obſeruant, quo admirandi illi veteres vtebantur, quampridem, quandudum venit ille? quem loquendi modum Latiniſſimum, plerique ignorantes dicunt, quandiu eſt quod venit?

Iam diu) [D] Iam olim.

Rus Sunij) [V] Sunium eſſe Atticæ promontorium & ſuprà obſeruauimus, quod & à Pauſania, à Plinio, & Strabone in 9. deſcribitur. *Et quàm l. à m.*) [D] Hoc ideò meretrix inquiſiuit, vt ſciret vtrum rapina prædonibus fuiſſet, quippe ad mediterraneum locum, qui acceſſus eſſe potuit piratis. Sed tamen non abhorret à ſuſpicione huius meretricis, quòd & ſcire vellet cuius pretii fundum habeat Chremes, hoc eſt, quàm amœnũ, vel quàm maritimum.

Sperat ſe à me auellere) Bono vſus eſt verbo Auellere, tanquam à pertinaciter retinente.

Quid h. cùm p.) Cùm, pro quando: aut, cùm peteret. *Hæc cur q.*) In geſtu, ac vultu id quod reſtat oſtenditur. nam deeſt Neſcio.

Soror) [V] Ratiocinatur illam non poſſe eſſe ſororem ex ætate & ſtatura, atque magnitudine: & ſubinde petulantiam, & ἀναιδείαν ſcortorum notat. *Hanc ſe int. eſſe*) [D] Propriè Intendere, eſt crimen in aduerſarium iacere. *Vt eſt audacia*) [M] Meretricum ſcilicet, quæ ſine pudore audent omnia. [MU] Audacia hic eſt ſeptimi caſus: vt, Sic vita erat.

Maiuſcula eſt) [D] Diminutiuè dixit, vt oſtenderet vtranque eſſe primæuam. [B] Priſcianus de verbis diminutiuis agẽs, voléns q; oſtendere diminutiua etiam comparatiuorum, ad aliquid debere comparari: Terentius

N

Misit porrò oráre, vt venirem sério. ffiifi 22

Al. [quod]. *Aut dicat [quid] volt. aut molésta ne siet:* ffiijp 23

B. Al. [ecquis]. *Non hercle véniã tértió. heus heus. P. [hic quis] est?* fifiifi 24

Simplex rustici responsio. C. *Ego sum Chremes.* P. *ô capitulum lepidissimum.* aidiap 25

L. Hoc secum rusticus. C. *Dico ego mihi insidias fieri.* P. *Thais máximo* d.dfi dddf 26

Te orábat ópere, vt cras redíres. C. *rus eo.* fifiifi 27

P. *Fac amábó,* C. *non possum, inquam.* P. *at apud nos hîc mane,* aifafi 28

Indignatur de attrectatione Pythiæ. Dum rédeat ipsa. C. *nihil minus.* P. *cur, mi Chremes!* diaifi 29

Al. [in rem abis hinc. P. si istuc ita est certum]. iiifili. C.* *Malã rem abis hinc!* P. *si istuc ita certum est] tibi.* iiifdfi 30

Amâbò, vt illuc tránseas, vbi illa est. C. *eo.* iifi.i iifia 31

P. *Abi Dóryas, citò hunc dedûce ad militem.* iaiffp 32

inquit. In eunucho sic habet, Thais quàm ego sum, maiusculà est, id est, paulò maior.

22 *Misit*) V Dictum est omnino inciuilis, & rustici hominis. *Misit porrò or.*) Porrò, pro posteà. *Ven. serió*) M Id est, sine nugis, & iocis. *Vt venirem serió*) D Vtrum, Vt venirem serió, an Orare serió.

23 *Aut dicat quid vult*) Pro quid velit. In Hecyra, Ac vide quam immeritò ægritudo hæc oritur mihi abs te Sostrata. *Aut mol. ne siet*) Aut hoc moraliter (nam cui hoc impetat?) aut cum quo hoc agit?

24 *Heus heus, hic quis est?*) Hæc separatim pronuntianda sunt. nam apparet inter hæc verba pulsatam ianuam personare.

25 *Ego sum Chremes*) Vide quantum distet, ac varia sit huius rusticitas, Ego sum Chremes, à faceta meretricis disciplina. O capitulũ lepidiss. Nã rusticũ esse statim magis apparebit, vbi dixerit, Rus eo. *O cap. lep.*) M Id est, iucundissimum, nobisque charissimum, & non inuenustũ. V Salutatio est admodum affabilis, sexuique huic aptissima. atque tres rationes à Thaide dictas religiosè obseruat, aut redeat, aut maneat, aut ad Thaidem deducatur.

26 *Dico ego m. ins. f.*) D Blandimentũ rusticus insidias putat. MU Quàm rusticè repetit illud suũ Ego: & blanditiis exceptus, contumeliam rependit. S·D Insidias facere, idem est quod insidias struere, tendere, parare, vel comparare. Cic. ad Qu. fra r. Pompeius hæc intelligit, nobiscum quę cõmunicat, insidias vitæ suæ fieri. Idem Multæ mihi insidiæ terra marique factæ sunt: quas partim mea diligentia deuitaui, partim amicorum studio, officióque repulli. *Maximo Te or. op.*) B Veteres dicebant olim in ablatiuo Magno opere, quodam modo, qua re. Sed hæc posteà cõtractione facta, mutata sunt in aduerbia.

27 *Rus eo*) D Pro potiore negotio rus posuit: & maior negatio est, quàm si diceret, Nõ huc venio. MU Non poterat rusticiùs negare.

28 *Non poss. inquam*) D Plus est, quàm Nolo.

29 *Dum r. ipsa*) Ipsa, vel domina, vel Ipsa de qua agitur. *Nihil minus*) Deest Faciam: M id est, non manebo. *Cur, mi Chr.*) MU Hoc dicit rusticũ amplexata, & suauiũ porrigens.

30 *Malam rem hinc abis!*) L Imprecatio in attrectantem, & subtracta est In præpositio. *Malam rem hinc abis!*) D Hoc aduerbialiter dixit: quemadmodum dicimus Domum ibis. Et apparet illum manu tactum esse qui sic irascitur, quia dixit Pythias, Cur mi Chremes: quasi dicat, Cur meus sic indignatus est adolescens: nam ab eo quod est Meus, vocatiuus Mi facit.

31 *Amabò, vt ill. tr. v. i. est*) Vide non esse otiosum, quòd omnia prætenta sunt potiùs, quàm res importuna fieret, vt ad militis domum Chremes deduceretur. neque enim hoc cõueniebat personæ Bacchiali: quoniam aut infacetum & præter vsum, aut importunum: ideò hoc ipsum Doryæ præcepit. Vt au em breuem viam demonstraret, non Eas, sed Transeas, dixit. Amabò interiectio est amantis: sic verbum sonat. *Amabò vt i. tr. v. i. est*) M Id est, per transitũ illuc eas, vbi est, Thais. Dixerat enim Chremes, Rus eo. & sic ostendit non esse incommodum Chremeti illuc iter facere, vbi erat Thais.

ACT. III. SCEN. IIII.

ARG. D In hoc proloquio insinuatio personæ eius est, cui narraturus est Chærea, quæ à se post cenam facta sunt. Fit autem hoc, cùm ne vnus diu loquatur vt apud Menandrum, tum populi caussa, vt spectator auribus accipiat quod subiicere oculis Poëta non potuit. Mu neque enim congressus Chæreæ cum puella, citra turpitudinem, spectatorum oculis exhiberi poterat. quæsita est igitur extra argumentum persona Antiphonis, per cuius occasionem narraret Chærea, quid in domo Thaidis patrasset, V quidque sibi contigisset. & hic dialogismus dubitantis & solliciti exprimitur: atque est ὑπόθεσιν facti, quod obiter vsu venit, præsertim autem caussas duas, cur Chæream quærat, sedulò exponit. Priorem quidem, quod iuxta pactum symposiarchus loco designato nihil apparauerat. Posteriorem verò, quod à reliquis conuiuis id negotij datum erat. L Et est præparatio ad sequentem scenam. V Thesis. r Iuuenilia symbola quandam amicitiam sibi conciliant. 2 Consuetudo hic veterum symbolorum, in qua erat præfectus, modiperator, συμποσίαρχος, nimirum cõuiuii præses, cui in eodem principatus obtigit, ita vt sit istius magister. Veteribus enim vsitatissimæ erant συμποσιαρχίαι veluti conuiuiorum magisteria. Deinde annuli dabantur in coitionis, id est, consensus atque pacti testimonium. Postremò loci & temporis constitutio requirebatur. Symbolum enim hæc vniuersa complectitur. Nam idem & Græcis est pactum, conuentio consociationis, & annulus. Quare datorum annulorum mentione intelligi videtur pactum iuxta eiusmodi conuiuiorum ritus atque ceremonias. Notatur quoque sportularium conuiuiû. Vnusquisque enim suam συμβολὴν, id est, stipem conferebat. M Adolescentulorũ amicitia, & id quod in primis eam facit & continet, hac scena exprimitur. B ostendit enim Poëta iuuenes plerunque congredi, vt genio indulgeant, curéntque cuticulam. Hinc M Aristoteles lib. 8. Ethices sic ait, Iuuenum amicitia est ob voluptatem. viuunt enim cum affectu. & id maximè sequuntur, quod sibiipsis est iucundũ & præsens. Et in secundo Rhetor. ad Theodecten sic scribit, Iuuenes amant sodales magis quàm alios, quia gaudent conuiuiis, & lucra nondum desyderant. *Vers. gen. Iambici tetrametri catal.*

ANTIPHO *adolescens.*

1 bbsiis- HERI *aliquot adolescentuli coimus in Peiræo,* | *Mu. coimus in Peiræum,*] absibi p. *D. Peiræo* pro Peiræum.

1 *Coimus*) D Consensimus, ac pepigimus: ne sit solœcismus. *Coymus*) Mu Conuenimus, consilium iimus. Cic. post red. In Sen. Cũ hoc coire ausus es vt consularẽ dignitatem, vt Reip. statum, vt Senatus authoritatem, vt ciuis optimè meriti fortunas prouinciarum fœdere addiceres. I S. D Coire hic in bonam partem sonat. Apud antiquos autem verbum erat criminosum. Lege enim Cornelia, constituta erat accusatio aduersus eos, qui in accusationes, condemnationésque coierant. quo capite legis Corneliæ à Sylla sic appellaræ, nec Plebs, neque Equester ordo tenebatur: sed Senatores tantùm, & qui magistratus gesserant. Verba legis in oratione Ciceronis pro Cluentio hæc extant, Qui Tribunus militũ legionibus quatuor primis, quive Quæstor, Tribunus Plebis (& deinceps magistratus omnes enumeratur) quive in Senatu sententiã dixit, dixerit: qui eorũ coit, coierit: conuenit, conuenerit: quo quis iudicio publico condemnaretur: &c. Idem ad Pontifices, Collegia medius fidius Trib. Pleb. fora reperientur hoc iure firmato, quæ coẽãt de hominum locupletissimorum bonis, prædia præsertim populari, & spe largitionis obsecratũ est, qui in abdito consilia agitent, de euertendis locupletum fortunis. Interdum addito accusatiuo vtitur eodem verbo Cicero, vt pro Roscio Amerino, Auaritiam præfers, qui societatem coieris de municipis cognatique fortunis cum alienissimo. Interdũ præpositione De admit it, vt patuit exẽplo proximo Ciceronis ex oratione ad Põtifices. Interdum etiam Cum: Cic. ad Att. primo, Cæsar cum eo coire per Arrium cogitat, & Bibulus cum hoc se putat per C. Pisonem posse coniungi. Idem post Reditum, Cum hoc coire ausus es. Nonnunquam etiam cum Inter fungitur: Cæsar de bello Ciuili, Reliqui coëũt inter se. *In Peiræo*) Mu Adhuc nullũ vidi exẽplar (& vidi, quotquot licuit) in quo hæc vox emẽdatè scripta esset, legentibus aliis in Peiræum, aliis in Peiræo. Neutrum rectè: legendum enim Peiræeum. τετραμετρα καταληκτικὰ Goueanus legit. In Peiræo, quod putaret omnes versus huius scenæ esse catalecticos. Malè: sunt enim duo primi acatalectici. Quòd si qui mihi hac in re credere nolent: at Ciceroni, vt opinor, sunt credituri. Is aliquando ad Atticum scribens ita epistolam inceperat, In Peiræea cum exissem: quo nomine cùm fuisset notatus, ita se postea purgat in epistola quadam, quæ posita est libro septimo, Venio

D. *Eſſemus* à verbo Sum. Plaut. Minore nuſquam bene fui diſpendio. Et ſæpe aliàs. ſed meliùs Eſſemus producta e litera, ab Edo.

R. *Si eſt*, pro an ſit: ëſtque Græca ἐναλλαγή.

Chærea ſub eunuchi habitu virgine viciata vix cognitus.

In hunc diem vt de ſýmbolis eſſèmus: Chǽream { iiſiſſui ij iiſſa- 2
ei rĕi

Præfécimus: dati ánnuli: locus, tempus conſtitútum { ſiiſiſi- ſiiia 3
eſt.

Præterýt tempus: quo in loco dictum eſt, paráti ni- dſſiiid- 4
hil eſt.

Homo ipſe nuſquam eſt: neque ſcio quid dicam, aut ijdiſſiv 5
quid coniéctem.

Nunc mihi hoc negóti cǽteri dedêre, vt illũ quærã: { iſiiiſſi ſ 6

[I'dque ádeò] viſam ſi domi eſt. quisnam hinc à dſſiſſiv . 7
Tháide exit! . R. *Al. [ibo ad eum.]*

Is eſt, an non eſt! ipſus eſt. quid hoc hóminis! qui hic { iſſi-ſſi iiſ idiſ- 8
ornátus eſt!] *Al. [eſt hic ornatus!]* ſiiaiſſv.& ei. ſi ſ in ſipſ-].iſſdaiſi.

Quid illud mali eſt! néqueo ſatis mirári, neque { ſibiſdd- ſ 9
conícere.

ad Peiræea, in quo magis reprehendendus ſum, quòd homo Romanus Peiræea ſcripſerim, non Peiræeum (ſic enim omnes noſtri locuti ſunt), quàm quòd. I N addiderim. Non enim hoc vt oppido præpoſui, ſed vt loco, & tamen Dionyſius noſter, qui eſt nobiſcum, & Nicias Cous non rebatur oppidum eſſe Peiræea: ſed de eo videro. Noſtrum quidem ſi eſt peccatum, In eo eſt, quòd non vt de oppido locutus ſum, ſed vt de loco: ſecutúſque ſum, non dico Cæcilium, Mane vt ex portu in Peiræeum (malus enim author Latinitatis eſt) ſed Terentium, cuius fabellæ propter elegantiam ſermonis putabantur à C. Lælio ſcribi, Heri aliquot adoleſcentuli coiimus In Peiræeum. Et idem, Mercator hoc addebat captam è Sunio. Quòd ſi δήμους oppida volumus eſſe, tam eſt oppidum Sunium, quàm Piræeus. Sed quoniam Grammaticus es, Si hoc mihi ζήτημα perſolueris, magna me moleſtia liberaris. B Hactenus Cic. Poſui autem verba hæc libentiùs, quòd putarem plurimùm commendationis Terentio acceſſurum, ſi quicunque liberales has literas amplectuntur. Poëtæ huius fabulas, tanti viri manibus tritas eſſe cognoſcerent. Mu Sic autem dictum eſt hîc in Peiræeum, vt ſuprà, In honorem.

1 *De ſymbolis)* M Id eſt, partibus & coniectis in cœnam. B De ſignificato vocis huius, dixi in Andria pag. 59. *Eſſemus)* M Id eſt, comederemus cœnam, in quam quiſque ſuam partem coniecit.

Præfecimus) D Id eſt, ἐπιτρόπους fecimus.

Dati annuli) L Pignora commeſſationis. D Nihil interim de ſcorto. apparet enim ephebos eſſe.

Præterÿt tempus) Quia tẽpus conſtitutum eſt. *Quo in loco)* Quia locus conſtitutus eſt. 4

Homo ipſe) Quia Chæream ei rei præfecimus. *Aut q. coniectem)* M Id eſt, cogitem, & pro vero affirmem. Coniectare eſt dirigere intellectum ad veritatem: quod proprium eſt hominis ſolertis & ſagacis. 5

Nunc m. h. n. c. d.) Id eſt, laboris & prouinciæ. Cic. in Oratione, qua gratias agit Senatui de reditu ſuo, ſic ait, Vlciſcendæ iniuriæ facilior eſt ratio quàm beneficij remunerandi, proptereà quòd ſuperiorem eſſe contra improbos, minus eſt negotij quàm bonis exæquari. *Cæteri ded.)* D Exceptis me atque illo 6

Quisnam) V Ex improuiſo Chæreæ obuius fit, in habitu eunuchi. itaque frequentiſſima eſt interrogatio propter ἐκπλήξεως. D Cauſa ſciſcitandi eſt admiratio de habitu commutato, & vix agnitus Chærea. 7

Is eſt, an non! ipſus eſt) Vide an potuerit meretricem ignotam hoc habitu atque ornatu fallere, qui ab Antiphone vix agnoſcitur. 8 *Ipſus eſt.)* L Admiratur habitum eunuchi. *Quid hoc hominis eſt!)* D Quòd à Thaide ephebus exit. *Quid hoc hominis eſt!)* Vide an longam narrationem poſſit audire, qui nondum amico narrat, & iam affectus pendet. *Qui hic orn.)* Quia eunuchi veſte indutus eſt.

Quid ill. m. eſt!) Quòd timidus egreditur. 9

IC{aiaiKſi- aiaiſ} *Niſi quicquid eſt, procul hinc libet prius quid ſit ſciſcitari.* Gr. Niſi pro Sed.

10 *Quid ſit ſciſc.*) Sciſcitari, eſt occulta magis & ſecretiora mitari, ac velle cognoſcere. vt Virg. Suſpenſi Eurypilum ſcitatum oracula Phœbi, Mittimus.

ACT. III. SCEN. V.

ARG.^P In hac ſcena, verba geſtum, vultúmque indicant exeuntis: cui obuia perſona obiicitur, ſub cuius occaſione ſpectatoribus geſta narrabuntur. ^B Chærea igitur foras proſiliens. ^P ac nimio perfuſus gaudio, quòd ^Mu amata virgine ad arbitrium ^P potitus fuerit, Antiphoni fortè obuio ſuam felicitatem miro affectu narrat: precatúrque, ſibi vt conſilio auxilióque ſit, quò ea deinceps quoque potiri poſsit. ^Mu quæ exultantis Chæreæ narratio iucundiſsima eſt ^H & pulcherrima. ^L Et hæc eſt expoſitio Protaſeos alterius partis fabulæ. ^V *Theſis.* 1 Adoleſcétes calore iuuenili, & voluptatum illecebris adducti, miré vel ipſa turpitudine ſibi placent & geſtiunt. 2 Offendicula in picturis, & aliis rebus quibuslibet, tollenda ſunt. Eſt autem tota ſcena ἐπαγγελματική. Narrat enim ſuam voluptatem, cuius iam compos factus eſt, atque hæc narratio eſt vnius membri, & penè perfecta. Eſt enim hic modus, occaſio, tempus, locus, res geſta, & cauſa. Itaque dum exponit quem ludum luſerit in domo Thaidis, prima huius ſcenæ verba, vultum, & geſtum exanimati indicant. Circunſpicit enim ne quis comprehenſor occurrat. ^M Adoleſcentis voti compotis, & cupientis animi ſui lætitiam cæteris notam eſſe, vt ipſe amorem capiat, voluptatem, geſtiétem lætitiam, hæc ſcena exprimit: illius decorum ſeruans, qui propter ætatem, imbecillitatémque conſilii, ac ſenſitiui appetitus vehementiam, nihil magis exoptat quàm optata voluptate frui: calore naturali, & voluptatum illecebris ipſum impellentibus. Denique quantum exempla maiorū in vtranque partem poſsint ad mores, docet exemplo Chæreæ, quem Iouis authoritas ad vitium virgini inferendum accendit.

Verſ. ge. Duo primi trochaici tetr. catal. Reliqui omnes iambici tetrametri, atque ex his quatuor & triginta acatalectici, nempe quintus cum tribus eum ſequentibus, & decimusquartus cum undeviginta ſequentibus (tamen decimusquintus poteſt etiam cenſeri trochaicus catal.) qui reſtant iambici ſunt catalectici, videlicet tertius, quartus, nonus, cum quatuor ſequentibus, & quadrageſimusquartus cum ſequentibus ad finem vſque ſcenæ.

CHAEREA. ANTIPHO.

1 tſſſſat- NVNQVIS *hîc eſt? nemo eſt. nunquis hinc me ſequitur? nemo homo eſt.*

2 ſtſd:ſtu *Iámne [erúmpere] hoc licet mihi gáudium? prò Iúppiter,* B. Nonius [rumpere] legit. Exordium patheticum.

3 ſſſſſu *[Nunc eſt profectò, intérfici cùm pérpeti me poſſum.]* *Mu. [Nunc tempus profectò eſt, cum perpeti me poſſum interfici.]* ſſſiſſ. ^A *[profectò] primā producet, quam corripi aſſerunt.*

1 *Nunquis hic*) ^L Verba circunſpectantis & exultantis adoleſcentis, dum egreditur domum Thaidis: & totus locus patheticus eſt, exordij vice. ^V Exeuntis eſt ἀπόκρισις, id eſt, ea reſponſio, quæ & interrogationem ſubiicit, περὶ τὸ αὐτὸ, cùm ſemper vnam dictionem in fine repetat: atque hic ὑπερβολὴ eius, nimia gestientis lætitia perſpicitur. ^D Duo metuit, ne quis obuius comprehenſor occurrat, & ne quis ſui perſecutor exiſtat. *Nemo homo eſt*) Quanuis per Nemo, Homo intelligatur: tamen addidit Homo, vt veteres ſolent, τὸ ἀχαιρικό. ^V Cúm Nemo homo dicitur, pleonaſmus, ſed Latinis auribus gratiſsimus.

2 *Iámne erumpere h. l. m. g.*) ^D Erūpere quaſi actiuum verbum poſuit pro neutrali: vt ſit, Licétne mihi erumpere hoc gaudium? Aut Erumpere, quaſi exire. Mihi, pro à me. *Erumpere*) Vtrum me erumpere, pro emittere poſuit? An Erūpere pro exclamare? vt erumpere vocem dicitur, qui exclamat. nam, Prò Iuppiter, dicturus eſt. *Erumpere*) ^B Retentum proferre. *Prò*) ^V Exordium eſt ab euentu, & re ipſa magis παθητικόν, quàm ἠθικόν. Interfici nihil eſſe præ illa voluptate iudicat, modò ea in vita ſit perpetua. Tanta eſt adoleſcentis amatoris temeritas.

3 *Nunc eſt pr.*) ^D Ordo & ſenſus hic eſt,

Instabilitatem fortunæ timet.

Ne hoc gaudiũ contáminet vita ægritúdine áliqua. ſiſiſib– 4

Sed néminémne curióſum interuenîre nunc mihi, ſiiſiii 5

E. Al.[quìque iã]. Al.[enicet.] D Enecet ὑπονόησιν quam Enicet.

Qui me ſequâtur: [quoquò eam] rogitândo obtún-dat,[enecet,] ſiſiaſip 6

Quid géſtiam: aut quid lætus ſim: quò pergam: vn-de emérgam: vbi ſiem ſiſiſidp 7

Veſtîtum hunc nactus: quid mihi quæram: ſanus ſim, ánne[insániam.] ſſiaſſp 8

Al.[inſaniam?]

Occaſione obuiæ perſonæ, quæ turpiter geſta ob oculos poni non licebat, ſpectatoribus narrantur.

A. *Adîbo: atque ab eo grátiam hanc, quam vídeo velle, inîbo.* idſidijv 9

Chérea, quid' eſt quod ſic geſtis? [quídve ſibi] hic veſtitus quærit? { dſſiaſſ dſ 10 Al.[quid ſibi], dſſiſſi.

Al.[ſatine] ſed elidendũ s, vel iſſdiiſ–.

Quid eſt, quòd lætus ſis? quid tibi vis? [ſatine] ſanus! quid me iſſidiſ– 11

L. Salutatio. V Exclamatio eſt præ nimia lætitia.

Aſpéctas! quid taces! C. *ô feſtus dies hóminis, amîce* { ſiſibiv ſſiſa 12

Nunc eſt profectò tempus, cum perpeti me poſſum interfici. Hoc autem cur ipſe dixerit, ſtatim ſubiicit cauſam. *Cum perp. me p.)* Animaduertendum eſt quòd ſi Cùm cõiunctè legeris, Quando ſignificat: ſi ſeparatim, Dum ſignificat. *Nunc eſt profectò)* Figuratè, ac cõiunctè lege ſine diſiunctione.

4 *Ne hóc g. cont.)* B Hyperbaton eſt, turbatus vocum ordo dicitur. Eſt & ætiologia, cauſa eius, quod dixit, Nunc eſt profectò interfici. *Contaminet v. ægr. al.)* D Mirè vitæ crimen oſtendit: velut ipſa ſit campus, poſſeſſióque fortunæ inſtabilis variorum.

5 *Sed nem. cur. &c.)* Apparatus ad intentionem futuræ narrationis dicitur. V Curioſus, πολυπράγμων, qui expiſcari omnia contendit, vbique ſeſe ingerens præter officij decorum, eiúſque notatio egregia ſubiecta eſt. Moleſtiã ſanè animi declárat, quod deſit, quicum gaudiã ſua communicet.

6 *Qui me ſeq.)* D Id cupit gaudens, quod triſtibus moleſtum eſt. nam contrà Menedemus grauatur narrare quæ dolet. *Obtundat)* Odioſè inſtet ac repetat, moleſtus & odioſus ſit.

7 *Quid geſtiam)* Deeſt Quærens: vt ſit. Rogitando obtundat, & enecet quærens, quid geſtiam. Geſtire, eſt motu corporis monſtrare quid ſentias. Conſtat autem à pecudibus ad homines eſſe tranſlatum. Virgilius, Et ſtudio in caſſum videas geſtire lauandi. B Geſtire eſt lætitiam animi, cum quodam corporis motu exprimere. *Aut quid l.)* D Propter quid. *Emergam)* L Prodeam, nempe ex ganeo: D Propriè dixit Emergam, vt ex luſtris atque inhoneſtis locis, vtpote meretricis domo. Cicero, At ne tum quidem emerſiſti luculente Cæſoni, ex miſerrimis naturæ tuæ ſordibus!

Veſt. h. nactus) Bene Nactus dixit: vt qui non ſumeret, niſi ſuaſiſſet hæc occaſio. 8

Adibo atque ab eo gr. &c.) Senſus & ordo hic eſt, Adibo, atque ab eo gratiã hanc inibo. Gratiam inire, eſt dare beneficium, ac per hoc alicuius inire gratiam, id eſt, amicitiam. ſed hæc eſt elocutio: Gratiam ab eo inibo, pro eius gratiam merebor. Nam Ab eo, amat Terentius pro Eius ponere. vt in Andria, Hæc primùm animaduertenda ab eo iniuria eſt, id eſt, eius iniuria. Inire autem gratiam, eſt mereri gratiam. Plautus, Iniet tamen ſolidam & grandem gratiam. 9

Quid eſt q. ſ. g.) Facetè repetit verba eius interrogationis, vt ſciat ſe iampridem eſſe præſentem. *Quidve ſ. hic v. q.)* Facetè & figuratè dictum eſt. ſic & alibi. Vt pernoſcaris quid ſibi Eunuchus velit. V In hac frequenti interrogatione propter affectuum varietatem elegans eſt repetitio. 10

Quid eſt q. l. ſis?) D Vide aliud eſſe Geſtire, aliud Lætum eſſe. *Quid tibi vis!)* πρὸς τὸ, Quid mihi velim. *Satin' ſanus!)* πρὸς τὸ, Sanus ſim, an inſaniam. 11

Quid me Aſpectas! quid taces!) His duabus interrogatiunculis deſcripſit vultum dicturi. *O feſt. d. h. & Salve)* Decet à ſalutatione incipere luculentè dicturum. Illud autem veriſi- 12

mil

13 ſſbſaii- *Salue: nemo [est, quem ego magis nunc cuperem videre, quàm te.]* R. [est omnium, quem ego magis nunc cuperem, quàm te.] ſſtradſ-: vel. ſſaijdſ- vel [omnium] disyllabo facto, & nõ eliso [quem], iſſibidſ-, subauditur Videre, vel Mihi dari. MU [omnium est, quem ego magis nunc cuperem, videre.] ſſibſaiv.

14 ſſiaaiij A. *Narra istuc quaeso quid siet.* C. *immo ego te obsecro hercle vt audias.*

15 { taſſtſtv / ſdſſlitp } *Nosti'n' hanc, quam [amat frater?] A. noui: [nempe opinor] Thaidem.*

16 { ſſtidxſp / ſſdidſ } C. *Istam ipsam.* A. *sic commemineram.* C. *quaedam hodie est ei dono data*

17 diddſiſi *Virgo:* quid ego eius tibi nunc faciem praedicem, aut laudem Antipho:*

*Narratio laetitiae plena, qua exponitur protasis secundae partis in fabula.

Vt iambicus sit, in [hanc] h vim habet consonantis, vel [Nostine] legendum: in [quam] vero nihil eliditur. MU nisi legas [frater amat?] ſſdſſiſi. G al. [vt opinor], sed versus peius habet.

*L. Laus per admirationem.

mile est, & percussum re noua, & audiendi cupidum, immemorem extitisse salutandi. *O fest. dies)* Verum quia causa est festi ac laeti diei? an quia ipse tantus sit, quantus est festus dies? *O fest. d. h.)* Pro, homo festi diei. Sic dicitur etiam scelus homo. Ennius, O pietas animi. *O fest. d. h.)* S. D Id est, ô celebrande mihi dies. Vel, ô facer habende mihi dies, propter felicitatem, quae mihi in eo obtigit. Festus autem vix sine Die ponitur: & generaliter idem est Festus dies, quod Felix. Ac eleganter dicimus Festum diem agere. Dies igitur festi sunt in quibus ab opere cessatur, quacunque causa sint indicti, aut instituti. Cic. ad Quint. fratr. Fuit Senatus frequentior, quàm putabamus esse posse mense Decembri, sub dies festos. Idem in Verr. Act. IIII. Huius nomine etiam dies festi agitantur pulchra illa Verrea. MU Dies festi, quòd iis exhilarare se homines solent, inter vrbis commoda numerantur. Terent. Hecy. Tum tuas amicas te, & cognatas deserere, & festos dies Mea caussa nolo. Cic. post red. ad Quir. Amicitiae, consuetudines, vicinitates, clientelae, ludi denique, & dies festi quid haberent voluptatis, carendo magis intellexi, quàm fruendo. Vnde Festus dies pro laetitia interdum sumitur. Cic. lib. XII. ad Attic. O gratas tuas mihi, iucundásque literas! Quid quaeris? restitutus est mihi dies festus, Itaque puto hic exponendum. O festus dies hominis, id est, ô homo mihi iucundissime. Simile est illud Plauti in Casina, Sine, amabò, amari te meus festus dies.

13 *Quem e. n. m.)* D Bene additum Magis: vt his amicis se antepositũ intelligat: quos eùm opter videre Chaerea, tamen eum magis, adeò vt aliis amicis antepositum neminem cupit.

14 *Te obs.)* V Docilitatis est & ἐξήγησις. Hic Horatij consilium liquet, vt res obscoena ob oculos non sit ponenda, sed tãtùm narranda. *Immò e. te o. h. vt aud.)* D Bonum compendium, ne multa diceret ad commendandum, vt solet, narrationem futuram. Bene autem contulit verba: vt ex his appareat quid agere velit. Ille dixit Quaeso: hic Obsecro.

Nostin') V Narratio est veluti πρότασις nouae Comoediae, & propter amplificationem διασκευή. In hac primùm est persona puellae, cui vitium illarum est, & cuius voluptate fruebatur. Eò enim narratio spectat: à conditione, quia serua Thaidis, quam amat Phaedria: est à sexu & affectatione, quia virgo, & à forma insigni. Itaque hanc amare coepit. Sunt enim haec tria superiora amatorum illectamenta. Exponuntur autem, vt vbique narratio sit verisimilis. *Nostin' h. q. a. frater?)* D Quaeritur an verisimile sit Antiphoni notam esse Thaidem, quam frater ipse nescierit. Sed intelligere debemus modò notitiam non vultus, sed famae positam esse: quam famam potuit ex Phaedria & Antipho scire. At verò aliam notitiam negauerat Chaerea sibi fuisse cum Thaide, hoc est visus, vultus, oris, & corporis. *Noui, n. op. Th.)* Verisimile est haec scire Antiphonẽ, qui adeò sit familiaris Chaereae. Et est ordo hic, Noui, nẽpe opinor Thaidem. *Op. Thaidem)* Optimè & ab illo tacitum, & ab hoc nomen ablatũ est: vt appareat quàm nouerit, & quàm possit assequi quae dicentur.

Faciem pr. aut l.) Praedicamus, vt res sunt: 17 Laudamus extollendo. Vel Praedicamus voce: Laudamus argumentis. *Quid ego eius t. &c.)* Ordo hic esse debet, Quid ego eius tibi nunc faciem praedicem, aut laudem Antipho? in hac commotus sum, cùm me ipsum noris quàm elegans formarum spectator siem: vt sit

sen

Cùm ipſum me noris, quàm élegans formârum ſpe- ſſſſſp 18
ctâtor ſiem!

• Mu. Argumẽtum ab effectu.

* *In hac commôtus ſum.* A. *ăin' tu!* C. *primam dices* { iſſſdſp iſſ 19
ſcio, ſi víderis.

Narratio flagitii.

Quid multa verba! amâre cœpi. fortè fortúna domi { ſiijſiſi ſiiſiſp 20

F. [Erat] E pertinet adverſum præcedẽtẽ, ^ſi bacchius reijcitur: vel lege cum Mureto [Quidam erat] dſſſdſſſ.

[Erat] quidam eunûchus, quem mercâtus fúerat { ſſſ.diſi ſ 21
frater Tháidi:
Neque is dedûctus étiam tum ad eam: ſubmónuit iſ bdſaſi 22
Pármeno

• Correptio intercipiens narrationẽ.

Ibi ſeruus. quod ego arrípui. A. * *quid id eſt?* C. *ſiáci-* ≈ddddjij 23
tus, ſcitius aúdies. R. [tace ſis,] vltima correpta in [tace.] al. [tacitus ſis,] ſed verſus non conſtat.

Mu. [cum illo]. ſſſſdſſſ.

Vt veſtẽ ſcũ eo mutẽ, vt pro illo iúbeã me illuc dú- ſdſſdſſp 24
cier. Ali. [deducier.] ſſſſaſſp. vel [eo] more ſyllabo facto. ſſſſaſſp.

G. [quid ex ea re tandem], ſſiiſdſi: vel eliſo d in [quid], ſſſiſdſi: Mu. [quid tandem ex ea re], ſſſſdſi.

A. *Pro eunûchon' !* C. *ſic eſt.* A. *[quidnam ex ĕa re tan-* { ſſsrſdſi ſſſſ 25
dem] vt cáperes cómmodi?

• B. A commodis. Res amanti gratiſſima.

C. *Rogas!* * *vidêrem, audîrem, eſſem vnà* * *qua cum* iiſſſdſi 26
cupiêbam Antipho.

• L. Quas cum. Anaſtrophe.

Num parua cauſſa, aut parua rátio eſt! tráditus ſiſbſidi 27
ſum mulíeri.

R. Al. [læta ad ſe adducit], ſed corruptè.

Illa ílico vbi me accêpit, [læta verò ad ſe abdûcit] ſbſſiſſp 28
domum.

ſenſus, In hac cõmotus ſum: ille ſcilicet qui, vt ſcis, formas ſolet eligere, ac faſtidire pro merito.

18 *Quàm el. form. ſp. ſ.*) Elegans ſpectator eſt, qui ſit cunctantis, & faſtidioſi iudicii: cui non quid placet facilè. Spectator, probator: vt pecuniæ ſpectatores dicuntur. ᴮ Angelus Politianus in epiſtola quadam, Laurentius ipſe Medices, inquit, elegans ingeniorum ſpectator.

19 *In hac comm. ſ.*) ᶠNon eſt conſequens: eſſet autem, ſi diceretur, In hac commotum me ſcias. Erit ergo ordo, & ſenſus qui ſuprà. *Primam d. ſc.*) O fiduciam elegantiæ & de alienis oculis iudicare!

20 *Quid m. verba! am. c.*) Ordine egit. nam prius eſt commoueri: inde amare. Et benè nõ antè dicit quid aggreſſus fuerit, niſi amoris mentione prælata: quo cogente nihil eſt infectum cupientibus. *Forte fort.*) ᵛModus eſt de permutata veſte cum eunucho, & vt pro eo illuc deductus ſit Parmenonis conſilio & auxilio.

21 *Subm. me*) ᴸ Extenuat rem verbo vt ſtudium ſuum augeat, & liberet inuidia Parmenonem. *Submonuit*) ᴰ Leuiter monuit, & rectè: quia Arripui dicturus eſt. Et totum optimè: nam vt non erat boni adoleſcentis, hanc technam reperire: ſic ab illo repertam, fuit planè veri amatoris arripere.

Tacitus ſis, cit. aud.) In oratione ſolemus 23 corripere extra ordinem percontanteis. & benè celeritatem promiſit, qua facilè tenetur auditor. Et mirè, tanquam ſola interrogatio moræ ſit.

Vt pro illo iub me i. d.) Iubeam amico di- 24 xit, tanquam inter honeſta ſit, quod vtile ſit. & turpe factum plerunque perſeuerante impudentia releuatur.

Quidnam ex ea re t. vt c. c.) Tranſit à re- 25 prehenſione facti, ad cauſam ipſius facti. S. ᴰCommodum, cùm ſubſtantiuum eſt, idem ſignificat, quod vtilitas, vel bonum. Dicit autem Terentius commodum capere, vt dicunt Latini fructum capere, vel percipere.

Viderem) ᵛ Hæc amantibus ſuauiſſima 26 ſunt, & iterum ad amoris lineas recurrit.

Num p. c. aut p. r. eſt!) ᴰSic illata interro- 27 gatio eſt, quaſi ad hanc annuere, & vultu conſentire Antipho ſit coactus.

Læta v. ad ſe abd. d. Comm. virg.) Omnia 28 mirè, quòd Læta, quòd Abducit, quòd Domum,

29 *Commendat virginem.* A. *cui?* * *tibine!* C. *mihi.* A. * *satis tutò tamen.*

•D. Nō interrogat, sed miratur. *L. Ironia.

30 C. *Edicit, ne vir quisquam ad eam adeat: & mihi, ne abscedam, imperat:*

31 *In interiore parte vt maneam* * *solus cum sola. [adnuo,]*

*L. Agnominatio ad venustatem. *Al. [annuo,]* *L. Ironicôs.

32 *Terram intuens modestè.* A. * *miser.* C. *ego, inquit, ad cœnam hinc eo:*

33 *Abducit secum ancillas: paucæ, quæ circum illam essent, manent*

Occasio à solitudine.

34 *Nouitiæ puellæ. continuò [hæc] adornant, vt lauet.*

35 *Adhortor properent. dum apparatur, virgo in conclaui sedet,*

D. *Al. [hæc]. Al. [hæ].* ^ *quod nō elidendum, sicut qui omittant [puellæ], sed versus non constat.* E. *Al. [ibi].*

36 *Suspectans tabulam quandam pictam. [vbi] inerat pictura hæc, Iouem*

Tabula de Ioue, & Danaë digna lupanari.

mum, quòd Commēdat virginem. Specta singula, & mirare virtutē Poëtæ. hic enim commendandus est locus erroris initium continens apud Thaidem • conuitium.

29 *Satis tutò tamen*) Quid hîc facit Tamen? Vtrum hoc, etsi meretrix, tamen satis tutò agit? An, etsi Chæreæ, satis tutò tamen: quia nullus accedet alius?

30 *Edicit*) V Hîc quoque patet eūnuchorum ratio, vt sint virginum, adeóque gynecæi custodes, e iamnum Turcis familiares: de quibus in farragine nostrarum annotationum plura. *Edicit*) D Edicimus • iubemus: vel iure • dicimus. edicta enim, imperatoris sunt. *Et m. ne absc. imp.*) Certè nullus vir accedit. B Egregiè excogitatum hoc à Poëta, meritóque laudant omnes hunc locum erroris.

31 *In interiore*) V Occasio prima est, quia solus cum sola fuit, & in interiore ædium parte. Neque temere hîc solitudinem occasionis causam describit. *Maneam solus*) D Remaneam, perseuerémque in loco, ac per hoc sim Miser, vtpote dono datus, & seruiens meretrici. & est εἰρωνεία. *Miser*) MU Ironia est: significat enim felicem fuisse, cui talis virgo crederetur.

32 *Ego, inquit, ad c. h. eo*) D μίμησις ad imprudentiam mulieris exprimēdam, quæ hoc die erit secura de custode eunucho.

33 *Abducit s. anc.*) Memoriter: nam dixerat abiens, Vos me sequimini. *Paucæ, quæ c. i. e.*) Relictæ nonnullæ, vt lauari possit ea virgo, quæ sub viri huius occasione nuptura est. hoc enim totū sic inducit Poëta, vt nō abhorreat à legitimis nuptiis, in ea præsertim quæ vxor futura est. *Manent*) Pro remanent, ἀρχαϊσμός.

Nouitiæ) V Istius rei familiaris non satis 34 expertæ. Statim igitur falli possunt. *Nouitiæ puellæ*) D αὔξησις Nouitiæ, & Puellæ. *Cont. hæc ad. vt l.*) Hæc pluraliter, pro hæ. vt in Phormione, Hæc illæ erāt itiones. MU Hæc nempe nouitiæ puellæ. Hæc enim, & Istæc, apud veteres, numero multitudinis, vtrique generi cōmunia fuerūt. Sic & in Hecyra, —Nihil iam mihi istæc res voluptatis ferunt. Et Plautus Menæchmis. Omnes in te isthæc recident contumeliæ. *Adornant*) D Ex medio significatu pro apparant. *Ador. vt lauet*) B Mos antiquorum erat, singulis diebus lauari, vnde ditiores ferè in domibus suis, priuata balnea habebant.

Dum apparatur) D Impersonaliter dixit. & 35 Dū apparatur, pro dū apparetur. & Sede: pro sedebat. *Virgo in conc. s.*) Cōclaue, est separatior locus in interioribus tectis: vel quòd intra eū loca multa & cubicula clausa sint adhærentia triclinio. Conclauia, inquit Sextus Pompeius, dicuntur loca, quæ vna claue clauduntur.

Suspectans) V Altera occasio est ex pictu- 36 ra, qua percitus erat ad simile facinus patrandum adolescens. & hîc suo affectu per circunstantias amplificat, vt suum flagitium sit fauorabilius, vel Dei Opt. Max. exemplo & admirando rum metamorphoseos, cùm sese in aureum imbrem trāsformarat: tum doli, cùm Danaēn per hunc immissum vitiarat: tum modi, cùm per tegulas veniens clanculū per impluuium puellam fefellerat. in Ioue tantum

Quo pacto Danaë misisse aiunt quondam in gre- mium imbrem aureum. 37

studium amplificat, vt sui voti compos fieret, vel ipse ..., cur non homuncio idem & tantum studeret? Est autem amplificatio à comparatis. Fabula auté est apud Ouid. in 4. Met. apud Horatium Oda 16. lib. 3. Mythologiam ... habet. Verùm Impluuiú est plerisque (inter quos & Ascenius) locus sine tecto in ædibus, quo impluere imber in has posset. Aliis verò est locus in media domo relictus vt supernè lucem afferat. Consule & Varronem. Sic & Templum prisci Latini in cælo dixerunt, quod augures ad captanda auguria lituo designabant, à quo donec auis ingrederetur, nusquam aciem detorquebant: cuius & Cicero in primo de Diuinatione, & Liuius in 1. meminerunt. Alluditur & hic ad veterum consuetudiné, qua imagines cubiculares retinebant. harum autem aliæ erant vtiles, aliæ inutiles, pro cuiusque commodo & ratione. de quibus plura in nostra farragine annotationú obseruauimus. D Bene accedit repentè pictura. adhortamenta aggrediendæ virginis: idcò quia non ad hoc venerat Chærea. vt cótinuò vitiaret puellam, sed vt videret, audiret, esset- que vnà: cùm nihil amplius cogitaret, ausus incitatúsque dum picturam cerneret. *Ibi inest quo p.*) Mira inuentio, qua hæc pictura domui tribuitur meretricis aduersus omnium pudicitiam amorú, contra parsimoniam, contra dignitatem, contra pudicitiam. Mu Annota hinc inhonestis picturis iuuenum animos ad nequitiam incitari Quare deberent prosectò grauia in eos supplicia constitui, qui quotidie in Galliam nostram tabulas Elephantidos libellis obscœniores ex Italia præcipuè conuehunt. Vt apud Persas, authore Herodoto, ... Ita nobis quæcunque nefas est facere, debuit esse nefas & pingere. Visu enim animus maximè commouetur. Meritóque Ægyptios commendat Plato, apud quos pictorum licentia legibus coërcebatur, quòd per magni interesse iudicarent, vt iuuenes à teneris annis, honestis picturis & honestis cantibus assuescerent.

37 *Misisse aiunt*) D Bene Aiunt: & quia fabula est, & quia tam turpis Ioui, quàm apta meretrici. *Quo p. D. m. a q in gr. i. aur.*) Quæ aptior pictura domui meretricis ad amatorú illecebras, quá in hæc, quæ exemplum continet amoris, & amoris puellæ, & amoris ad Iouem pertinentis: & amoris non gratuiti, nec parno propositi, sed auro in gremium fluente venalis: Tum quòd in gremium Danaë etiam ipse Iupiter, vt splédidus imber illaberetur. ne videtur meretrix dicere adolescéntulis illá corporis partem authore Ioue velut inauratam fuisse! *Imbrem aur.*) Non rorem vel pluuiam, sed imbrem addiderat. ó auaritiam meretricis! *Danaë*) Mu Acrisius Argiuorum rex oraculo acceperat nasciturum sibi ex filia Danaë nepotem, à quo ipse interficeretur. Itaque id veritus, eá turri ahenea incluserat. Sed Iupiter in aurum conuersus, & illapsus per impluuium, eam compressit. Ex eo concubitu natus est Perseus, qui posteà auum suum, obiecto Medusæ capite, in lapidem conuertit. Actius Syncerus recentiorum Poëtarum (pene dixerim) mundissimus, in hanc fabulam pereleganter lusit hoc Epigrammate, Formosam Danaën munibat ahenea turris, Et satis hoc vanus credidit esse pater, Indoluit teneræ miseratus fata puellæ Iuppiter, & subitò factus amator, ait, Ergò arcere potes na ram diuisque, viris que: At si non arces imbribus, imber ero. F Lactantius Institutionum Diuinarum libro primo, Danaën violaturus Iupiter, inquit, aureos nummos largiter in sinum eius infudit. Hæc stupri merces fuit. At Poëtæ qui quasi de deo loquebantur, ne authoritatem creditæ maiestatis infringerent, finxerunt ipsum in aureo imbre delapsum, eadem figura, qua imbres ferreos dicunt, cùm multitudinem telorum sagittarúmque describunt. Hæc fabula de aureo imbre Danaës, in hoc composita est, vt móstraretur nihil esse, quod non auro atque pecunia expugnari posset. Meminit eiusdem Ouidius libro quarto Metamorphoseos, his verbis, -Neque enim Iouis esse putabat Persea, quem pluuio Danaë conceperat auro. Meminit & Horat. xvi. Ode ad Mecœnatem, quid aurum possit ostendere volens, Inclusam Danaën turris ahenea, Robustæque fores, & vigilum canum Tristes excubiæ, munierant satis Nocturnis ab adulteris, Si non Acrisium virginis abditæ Custodem pauidú Iupiter & Venus Risissent: fore enim tutum iter, & patens, Conuerso in pretium deo. Aurum per medios ire satellites, Et perrumpere amat saxa, potentiùs ictu fulmineo. De eadem re Prudentius quoque sic habet, contra Symmacum, Per tectum diues amator Imbricibus ruptis, vndantis desuper auri Infundés pluuiam, gremio excipientis amicæ. Item Quintil. Fama est Iouem etiam in imbrem aureum conuersum, puellæ in gremium descendisse.

38 *Egomet quoque id spectâre cœpi: & quia consimilem luserat,*

39 *Iam olim ille ludum, impendiò magis ánimus gaudébat mihi,* Ludum non scelus dixit, Ioui & sibi de nequitia blandiens.

40 *Déum sese in hóminem conuertisse, atque per aliénas tégulas*

41 *[Venisse clánculum per implúuium:] fucum factum in ulieri,* G. [Per impluuium venisse clanculum,] ... M [Fucum factu mulieri, venisse per impluuium clanculum.] ... pro [factū] alias [furtū].

38 *Egomet q. id sp.)* D Motis est ad id oculos vertere, quod videmus: & eum quē aspicimus, intueri.

39 *Iam ol. l.lud.)* Bene nō Scelus, sed Ludum dixit. *Impendiò magis.* &c.) M impendiò, id est, multò. Gellius lib. 7. sic ait, Sed & eum impendiò magis ex rebus gestis, quàm ex illo ostento, virum esse virtutis eximiæ credendum est. Et lib. vir. sic scribit, Quod verò dixi quædam esse impendiò meliora. *Impendiò m.)* D Id est, magis magisq. luserat. & Luserat ludum, vt, Huic oro sine me furere ante furorem. figura ...

40 *Deum sese in h. c.)* Philosophicè nunc Terentius demonstrauit quam cladem moribus hominum, & ciuitatibus afferant figmēta Poëtarum, cùm exempla scelerum afferant peccaturis. M In hominem, id est, humanos affectus, quæ conuersio & fictio moribus nocet plurimùm. Quapropter Cicero in prima Tusculana sic ait, Neque Homerū audio, qui Ganymedē à diis raptū ait propter formam, vt Ioui pocula ministraret. Fingebat hęc Homerus, & humana ad deos transferebat, diuina mallem ad nos. Et Aristoteles libr. 1. Ethices dicit, Nam cùm dii ad nos referuntur, sanè videntur ridiculi. Diuus ille Plato lib. 11. de Rep. loquens de fabulis, sic ait, Deorū pugnas, & cætera id genus, quæ Homerus scripsit, minimè in ciuitatem recipere debemus: siue per allegoriā dicta hæc sint, siue sine allegoria. Non enim adolescens hæc dignoscere potest. Sed quæ in ea ætate opinionibus accipiuntur, altiùs inhærent, difficiliúsque eradicari consueuerunt. Et in primo de Rep. dicit, Fabulam de Ganymede vehemēter culpamus, quòd aduersus Iouem ficta sit, vt cùm ab eo Leges earum originem habuisse credantur, eum deum imitantes qui leges condidit, hac etiam voluptate fruantur. Sed Fabula quidem valeat. Cicero libr. 1. Offic. sic ait, Luxuria verò cùm omni ætati turpis est, tum senectuti fœdissima est. Si autem & libidinum intemperantia accesserit, duplex malum est, quòd & ipsa senectus concipit dedecus, & facit adolescentium impudentiorem intemperantiam. *Atque per al. t.)* D Hic apparet Iouem separatim, separatim aurum fuisse pictum. *Deum se in h. c.)* Verū quia Iupiter humana forma aurum infundens pictus erat in tabulis, non pro Ioue aurum? An in hominem, id est, hominis audaciam, atque flagitia? *In hominem)* M Pictus ergò erat in tabula Iupiter, non in aurum, sed in hominem versus, & imbrem aureum puellæ in gremium infundēs. Aliter tamen alii. Sed in mendaciis constantia requirenda non est. *Atque per al. t.)* D Satis Comico charactere loquutus est, & presso stylo. M Primùm mirificè demittit orationem: deinde subitò assurgis, vt magis mirum videatur tantum deum ad tam humilia sese demittere voluisse.

41 *Venisse c. per impl.)* D Hæc omnia nō vt difficilia factu, sed vt humilia, & Ioue indigna proferūtur, vt meritò sequatur, Ego homuncio hoc nō facerē, quod nō solū non Ioui, sed ne homini quidē, nisi furi, aptum erat! *Fucum factum)* Id est, vt fucum faceret, hoc est, insidias & fraudē. *Fucū)* astutā fraudē. & Mulieri, pro fœminæ. *Fucum factum)* B Fucum facere, pro eo quod est imposturam facere, & artificiosa dissimulatione deludere, frequens est apud bonos authores. In his Terētii verbis, Factum, supinum est, non participium. Nam fucus genus herbæ est, quam Græci φῦκος vocant, tingendis lanis vtile. Vnde simpliciter, Fucum, pro colore reperire est. & Fucare pro colorare, maximè si colorē non natiuum, aut genuinum, sed artificiosum, & velut adulterinum significamus. Proinde medicamentū illud, quo cutī superinducto vi.sa formas dissimulant muliereulæ, quasique personam assumunt, vocant fucum. Vt autem fucus, est color arte additus: ita persona, facies est non vera, sed appositítia. Vnde elegāter dictū est à Seneca, vt personam malit, quàm faciem, id

*L. Amplificatio à maiestate: & est argumentum à maiore.
* B. Iouis est periphrasis. & *Templa* ipsum cælum significat.
Al.[Hæc dum], sed perperam.
Alias [redit] & [collocarunt]. ſdſiſi–: *alioquin [deinde] est trisyllabum, & versus trochaicus est.*
* B. Mimesis est,
* D. Demonstratiuum & gestu explicandum.

*At quem deum! * qui templa cæli summa sonitu concutit.* ſiſiſbſp 42

*Ego homúncio hoc non fácerem! [ego illud verò * ita feci.] ac lubens.* ſiſiſbſi 43 *Al.[ego verò illud feci.] sed versus non constat.*

[Dum hæc] mecum réputo, accérsitur lauâtum intereà virgo: ſdſiidſ– 44

It. lauit. [redit.] deinde illam in lecto illæ [cóllocant.] ſiſiſi– 45

*Sto expéctans, si quid mihi imperent. venit vna, * Heus tu, inquit, Dore,* ſiiaſſiſi 46

*Cape hoc flabéllum, & * véntulum huic sic fácito dum [lauâmur:]* iſſdiſ– 47 *R. Al.[Lauamus:]*

Vbi nos lauérimus, si voles lauâto. accípio tristis. adſiidiu 48

est, videri malit, quàm esse. Lactantius Grammaticus in septimum Thebaidos, hunc citans locum, non Fucum factum, sed Furtum, legit. S. D Fucus hic ponitur pro fraude, & deceptione, & id translatè sæpe fit à Latinis. Ducta autem metaphora est ab ea fuci significatione, cum pro vnguéto ponitur, siue ornamento, quo mulieres tinguntur, & colorantur, vt vitia corporis emendét. Cicero ad Att. Prensat Galba, sine fuco, & fallaciis. Idem de Orat. Color non sanguine diffusus, sed fuco illitus. Idem in Brut. In his omnibus inest quidam sine vllo fuco veritatis color.

42 *At quem deum!*) [a]Cardinalis dicit particulam At, interdum cum admiratione laudare, vel vituperare per interrogationem. Cicero in epistola ad Petum, Habuisses enim non hospitem sed contubernalem: at quem virum! non eum, quem tu solitus es promuscide conficere. *Qui templa c. summo s. c.*) D Ab authoritate personæ, vt fit in exéplis. *Templa cæli*) Sentétia Tragica: sed de industria non errare. B Rodolphus Agricola annotauit, Tépla à templando, id est, à conspiciendo dicta esse. Quia veteres antequàm templa conderent, templabantur, id est, videbant, quale se augurium præberet, vt templum id feliciter fieret. Vel quia contempla, id est, eminentia & conspicua erant. *Sonitu concutit*) D παρῳδία de Ennio.

43 *Ego hom. h. n. f.*) Oratoriè, vt Iouem extulit, ita detraxit sibi, vt puta, Ille est deus, & magnus: ego non homo, sed homuncio.

44 *Dum hæc m. r. acc. l.*) Seruauit ordinem nuptiarum: & proprio verbo, quasi de nuptura dixit. *Dum hæc*) Hic ostendit non sibi primùm hæc nunc in mentem venisse, sed tunc etiam cogitata, cùm esset in domo meretricis. *Accersitur*) V Tertia est occasio, qua lotam & iacentem vel solam in lecto viderat. atque mirabilis hic est breuitas. *Accersitur, &c.*) D Vt alibi, Quàm mox virginem accerso? Nam ipse illã est habiturus vxorem.

45 *It. lauit. redit*) συνηθείᾳ qua solet, vtitur. *Deinde ill. in l. illæ c.*) Vide an aliquid deest ita legitimis nuptiis: nam & ipsum verbum Collocarunt proprium est, & ascribitur pronubis.

46 *Sto exp. si q. m. imp.*) ἐνέργεια. non enim dixit, Stabam. *Expectans*) Desyderãs. Et mirè omne tempus executus est salua veritate, in qua Virgilius negligens inuenitur: cùm post occisum Mezentium, non facta noctis mentione, statim intulit, Oceanũ intereà surgens aurora reliquit. *Venit*) V Quarta est occasio, quòd iussus [illegible] illi ventulum facere, & est ἀναφορά.

47 *Cape hoc fl.*) D Præclarè non sensum, sed verba ipsa per μίμησιν induxit, per quã puellaris error exprimitur. B Flabellum instrumentum est, quo ventilatio fit per æstatem ad refrigerandum corpus. Hoc & muscarium dicimus, à muscis abigendis. *Cape hoc fl. & v. h. sic f.*) D Quàm particulatim, cum qua diligentia, & ἀκριβῶς iubet, quasi nouitio & imperito! *Ventulum h. s. facito*) L Ventilato periphrasticῶs.

48 *Vbi nos l.*) D Vide vsum verbi tam citò variatum. Dum lauamur, & Vbi nos lauerimus. *Accipio tristis*) Id est, tristi similis: vt, Nanque vt conspectu in medio turbatus inermis Constitit. *Acc. tristis*) Bene Tristis, tanquam aliud magis vellet: hoc est lauare, aut ludere. metuit enim ne quod cupit, prodatur gaudio. *Si voles l.*) Quasi satisfacientis est, cùm solum illum relinquant cum

virg

49 asiljbsu A. *Tum équidem iſtuc os tuum ímpudens vidêre nimiùm vellem: *L.Iocus arridẽtis.

50 siiijbsv [Qui eſſet ſtatus, flabéllulum] tenêre te áſinum tantum. G.Al. [Qui eſſet ſtatus, flabellum] : ſed verſus non cõſtat. Al. [Status quis eſſet: flabellum].

51 siſiiſi- C. Vix elocûta eſt [hoc,] * foras ſimul omnes prórunnt ſe: Al. [hac.] *Mos familiæ petulantis.

52 aiſi,div- A'beunt lauâtum: pérſtrepunt, ita vt fit, dómini vbi abſunt.

53 dſſi-ſſv Intéreà ſomnus vírginẽ ópprimit. *ego limis aſpêcto *Clauſo gutture explicata narratio.

54 ſiſib-ſv Sic per flabéllum clánculum, & ſimul ália circunſpêcto, L. *Limis*, i. obliquè, nomen pro aduerbio.

55 aſiaiiiv Satin' explorâta ſint. vídeo eſſe. péſſulũ óſtio obdo.

virgine.

49 *Tum eq.i.os t.imp.*) Licet iocanti & amico conuicium iucundè facere. S.D Os certo modo loquendi ab illis antiquis pro audacia & temeritate, vel impudentia ponitur. Cicer. Famil. IX. Noſti os adoleſcẽtioris Academiæ. Idem pro Quintio, Mihi videtur ore duriſſimo eſſe, qui præſente Roſcio geſtum agere conetur. Idẽ in Ver. Act. IIII. Noſtis os hominis, noſtis audaciam. Idem pro Planc. Quæ cùm ita ſint, iam ſuccumbam, Laterenſis, iſti ori tuo nimio.

50 *Qui eſſet ſt.*) D Statura corpori aſcribitur: Status ad habitum refertur. Ergo Status eſt σχῆμα, Statura, longitudo corporis. *Te aſin.t.*) Quia hoc miniſterium, delicatorum ſeruorum eſt. *Aſinum t.*) MU Iocularis potiùs, quàm atrox contumelia: ea enim etiam ad Æſchinum ſuum vtitur Mitio, Quid? tu aſine huic auſcultas?

51 *Vix elocuta*) V Tempus & locus hîc notantur. Et hic neutrum eſt pro actiuo per ἰδίωμα. *Proruunt ſe*) L Proiiciunt. D Verbo neutrali quaſi actiuo vſus eſt. *Proruunt ſe*) B Authore Priſciano quædam verba, cùm ſint actiua, in paſſiua quoque & abſoluta ſignificatione inueniuntur, vt proruo. Budæus in annotationibus ſuis ait, Terentium Proruere dixiſſe, pro proripere, quod ſignificat raptim ſeſe ex conſpectu cuiuſpiam auferre, & eundi impetum hæc verba ſignificant.

52 *Ita vt fit,d.vbi abſ.*) Reſpexit ad prouerbium, Frons occipitio prior. Significat abſentibus heris miniſtros omnia facere indiligentiùs, & peccare licentiùs. *Vbi abſunt*) D Vbi, & temporis & loci poteſt eſſe.

53 *Intereà ſ.v.occupat*) Vtpote cõpreſſam ſomno, & oblectatã flabello, atque ab eunucho nihil metuentem. *Ego limis aſp.*) Limis, ſi nominatiuus ſingularis eſt, tranſuerſus ſignificat: ſi ſeptimus pluralis, deeſt Oculis. Nam Limis eſt tranſuerſus: vnde limen dicitur quoque, quod ingredientibus exeuntibúſque tranſuerſum eſt. Cùm igitur diſſimulant homines ſe videre quod vident, & non recta facie, ſed tranſuerſa intuentur: limis dicuntur aſpicere. Cùm verò Limi dicantur obliqui generaliter: hoc tamen propriè de oculis dicitur.

Sic per fl.cl.) Sic, δεικτικῶς eſt, & neceſſariò additum. nam & limis & per flabellum ſine demonſtratione parum intelligitur. 54

Peſſulum oſt. obdo) Scilicet vt amoueret, arceretque auxilium virginis. M Peſſulum lignum quod oſtio obiicitur. *Peſſ.oſt.obdo*) B Id eſt, oppono, operio, occludo. Peſſulus, quaſi paruus pes instrumentum, quo clauditur oſtium. Ouidius primo Faſtorum dixit, Pace fores obdo, Id eſt, claudo vectibus ſeu obicibus ianuas. MU Hoc verbum Cælius Rhod. libri quarti capite ſeptimo obſcœnè intelligendum putat. B Marcellus Virgilius in commentariis in Dioſcoridem libr. I. cap. I. explicans hunc locum, de Peſſulis, ita inquit, Exigit nunc operam noſtram, & medicinæ iocos ſuos miſceri cupit Comicus noſter, qui in Eunucho ſua, clauſa cum adoleſcente in cubiculo puella, peſſulum oſtio obdidit: non foribus ſeram, aut vectem, ne quis amoris ſui curſum impediret, obiiciens, ſed ex peſſulorum ratione, qui mulierum naturalibus in plerique morbis & vitiis ſubiiciuntur, inceptam iam Venerẽ feſtiuè deſcribens. Maior enim ioci vis, in oſtii ambigua & ancipiti voce eſt, in qua cogitandum Poëta audientibus reliquit, cubiculine, an virginis oſtio peſſulum obiiceret. Sciebant enim tunc omnes, dum turpitudinem in vocibus etiam eſſe aliqui exiſtimant, pudori parcentes, fœminarum naturalia, portam & oſtium appel- 55

*L. Confessio intelligentis.
R. [ego mihi]. ſſbbtſiv. Al. [C. quid tū? fatue. A. fateor. C. egnon'] ſſbbiſiv.
R. [Oſtentam, tantā], ſſiſſv. Al. [Mihi oſtentatam, tantā]. ſſxſſv.
R. [C H. ſed tantò ocyus properemus. A.]

A. *Quid tum?* C. *quid tum, fatue!* A. *fateor. C. an ſego] occaſiônem* ſſbbtſiv 56
[Mihi oſtentâtam.] tam breuem, tam optâtam, tam inſperâtam, iſſiſſv 57
Amitterem! tum pol ego is eſſem verè, qui aſſimulâbar. ſidiſſav 58
A. *Sanè hercle vt dicis. Sed interim de ſymbolis quid actum eſt?* ſſxiſſ-ſſſ 59
C. *Paratū eſt.* A. *frugi es. vbi? domin'?* C. *immo apud libertum Diſcum.* ſſbaiſſv 60
A. *Perlongè eſt: [ſed tantò ócyus properêmus.] mutā veſtem.* ſſiaſſv 61

laſſe, audierántque fortè in ſignando caſtigandóque Tragico ſcelere, & quale cū Io caſta matre filius Oedipodes exercuit. Et Romanus Cæſar ſomniaſſe ſe credidit, præcepiſſe antiquiores Græcorum ſapientes non licere homini ingredi per portam, per quā exierit. Oſtióq. huic & portæ, nō ex cuſtodia domus, ſed ex medicinæ diſciplina peſſulum eunuchus obdidit. Cuius diminutiuam appellationem. veluti omnibus certiorem nos imitati, peſſulos diximus eos, quos Græci peſſos dicunt, quos lib. v. cap. xxi. Celſus his verbis deſcripſit, Vt ea, quæ fœminis ſubiiciuntur, peſſos Græci vocant. Eorum hæc proprietas eſt: Medicamenta compoſita molli lana excipiuntur, eáque lana naturalibus conditur. Multóq; certiùs Paulus Ægineta, quo capite de ſuppreſſis mēſibus agit, ſic peſſulū definiēs, Pectita lana peſſulus eſt: quodcunque aliud teres digiti humani forma, quo medicaméta ſuſtinentur, vtitúrque his præcipuè ad ciendas muliebres purgationes. In quem vſum fortè Dioſcorides innuit peſſulis miſceri irides. Nam ſi cum vino potæ id præſtāt, ſubditæ etiam præſtare poterunt, hæc ille. Budæus quoque in annotationibus in Pandectas. tit. de ædilitio edicto, ex lege, quæ bis in menſe, peſſorum mentionem facit.

56 *Quid tum*) [V] Pactum eſt, quod ſumma verecundia ſignificatur. Non decet Poëtas adeò eſſe laſciuos, etiam ſi id optimè Plinio iuniori placeret. *Quid tum, fatue?*) [D] Quid enim præter vitium ſupereſt, vbi amator eſt adoleſcens, & virgo dormiēs & incluſa? Gratè explicata narratio eſt, quam audientis curioſitas finit, & cuius in extrema parte maior attentio eſt. [B] Rem turpiculam ſupprimit: vt Seruius in quarto Æneid. notauit, hūc citans locum. *Fateor*) [D] Me fatuum, qui hæc quæſierim, ſubauditur. *An ego*) [V] Cauſa eſt ex ipſa occaſione data, ne eſſet verus eunuchus, qui tantùm anteà aſſimulabatur. *An ego occaſionem Mih. oſt. tam br. tam op. tam inſp.*) [D] Vide quanta dixerit: non voluntatem, ſed occaſioné: nō animaduerſam, ſed oſtentatam: non hanc, ſed tantam: non anguſtam, ſed breuem: non appetitam, ſed exoptatam: non repentinam, ſed inſperatam. Et bene Inſperatam: aliud enim ſibi promiſerat, vt ſuprà diximus, nō quòd pictura occaſióq. perſuaſit. *Ego occ. tā inſperatam amitterem!*) [S. D] Sic loquitur Cicero ad Att. xv. Maximas amiſſas occaſiones dicebat. Idem pro Cecin. Suadebant amici, nullam eſſe rationem, amittere eiuſmodi occaſionem. 57

Tum pol ego is eſſem) [D] Eunuchus ſcilicet. 58

Sanè hercle) [V] Deliberatio eſt de mutanda veſte, & de ſymbolis. *Sanè h. vt d.*) [D] Deeſt Ita eſt. *Sed int. de ſymb.*) Bene memor eſt perſonæ quàm induxit Poëta, per hanc interrogationem. 59

Frugi es) Vtilis, & neceſſarius, vt fruges humano generi. Frugi eſt ergo, in quo eſt aliquid quo fruamur, id eſt, vtamur. [B] Veteres frugi hominem dicebant probum, & cōſummatè officioſum. Contrarium autem huius, ſignificare volentes, nequam hominem appellabant, id eſt, prodigum, aſotum, libidinoſum, improbum, nihili, & ſceleſtum. *Diſcum*) [D] Nomen eſt proprium Diſcum. 60

Sed tantò oc. pr.) Properemus dixit pro Ambulemus. *Muta veſtem*) Hæc elocutio eſt ad id, quod in domum Thaidis rediturus eſt Chærea. 61

62 adſjdiv C.*Vbi mutem! périj: nam domo éxulo: nunc mé-tuo fratrem, — •L. Præparatio ad ſcenam ab hinc uo nam.

63 ſſſſcbiv Ne intus ſit: porrò autē, pater ne rure redíerit iam.

64 ijaiaſſv A. Eámus ad me: ibi próxumum eſt vbi mutes. C. rectè dicis. — *Ad me*, id eſt, in domum meam.

65 ijſiſſſv Eámus: & de iſtac ſimul quo pacto porrò poſſim

66 iſaiaſſv Potiri, consilium volo cápere vnà tecum. A. ſiat.

62 *Vbi mutem?*) Vultu oſtendit quòd ſubaudiatur, Neſcio. *Nam d. ex.*) Deeſt Propè, aut Veluti. vt ſit, Propè iam. Exulo duobus modis dicitur. & de loco in quo exul eſt, & de loco ex quo eiectus eſt. *Nunc m. fr.*) Cauſas oſtendit cur domo penitus veiuti exulet.
63 *Pater r. r. r.*) Præparatur iam interuentus ſenis: & eſt ζεῦγμα ad ſuperiora. nam & hic Metuo eſt ſubaudiendum.
Eamus ad me) [B] Terentius non rarò perſonam pro domo vſurpat. 64 *Ibi proximum eſt*) [D] Hoc eſt, domus mea. *Rectè d. Eamus*) Ipſa verba quodam modo feſtinationem ſonant.
Quo p. porrò) Porrò, poſteà, deinceps. 65

ACT. IIII. SCEN. I.

ARG. [T] Ea perſona quæſita eſt, quæ terribilem credat militem: & eo magis in experiendo vanus ac ridiculus eſſe poſſit. quid autem poſt ſcenam geſtū ſit, hoc eſt in conuiuio militis, ancilla demonſtrat. [M] [ſi] nempe initium iurgii, quod inter epulas excitatum fuerat inter Thaidem, & Thraſonem, ob interuentum Chremetis: [T] vt iam quæ in proſcenio agantur, ex his poſſimus agnoſcere. [L] & eſt narratio occaſionis epitaſeos. [V] *Theſes.* 1 Zelotypi temeritas & importunitas ſatis militaris. 2 Mulierum meticuloſarum cautio eſt admodum digna. Tota eſt ἰσόγνωμ, omnino coniecturalis. Narrat enim quid in domo Thraſonis agatur. Eſtque hic ſeminarium & iræ Thraſonis in Thaidem, & hic apertam videbis per decorum œconomiam. Nam vt ſuprà, ita & hic Thraſo ſuis coloribus depingitur. Breuiter hic exponit à cœna res geſtas. [M] Muliebrem timiditatē, cautionē meretriciā, & hominis ſtolidi, zelotypique importunitatem, & impetum animi ad iurgia præcipitem, hæc ſcena exprimit.

Verſ. pri. No tus eſt dimeter trochaicus catal. duodecimus iābicus tetr. acatal. Reliqui ſunt tetrametri catalectici: atque ex his quatuor iambici, quintus ſcilicet cum tribus eum ſequentibus: cæteri trochaici.

DORYAS.

1 {ſaaſſaav / ſaadſſdiv} ITA ME [di] [iuuent]: quantùm ego illum vidi, nónnihil tímeo míſera, — [Dii] diſſyllabum eſt. [K] al. [dy bene], quod verſus non expoſcit.

2 ſaſſbſt– Ne quam ille hódie inſánus turbam fáciat, aut vim Tháidi. — *Illum* ſcilicet militem Thraſoné, infinitum pro finito.]

3 ſſidſſtv Nam poſtquàm [aduénit] Chremes adoléſcens frater vírginis, — *Al.* [ille aduenit]. *al.* [iſte aduenit]. ſſſjaſſp.

4 {ttaſſad- / ttaſſdb} Militem rogat, vt illum admitti iúbeat: [ille] contínuò — *Al.* [u], ttaſtad–,

1 *Ita me dij.*) [L] Verba ancillæ ad ſpectatores. [V] Propoſitio, Timeo militem, ne quas turbas daret: cui propter aſſeuerationem & obteſtatio & certa coniectura additur.
2 *Ne quam ille h. inſ.*) [D] Illum & Ille inſanus, ſic effertur, vt omnibus inſuauis miles eſſe noſcatur.
3 *Nam poſtquam*) [V] Confirmatio eſt per ἐπιχείρημα, in qua argumenta coniecturalia, cur ſibi timeat, exponuntur. Inter hæc autem illud eſt præcipuum, Nam Thais cum milite contendit. Cauſa eſt, Quia miles Chremetem, quem putabat eſſe æmulum, ægrè admiſit. *Nam poſtquam iſte aduenit Chr.*) [D] Inſtanter admonet, qui ſcilicet ſit Chremes.
Militem rogat) Et hoc quaſi de odioſo 4 Militem dixit, non Thraſonem. *Continuò iraſci*) Vt riuali. [B] Suſpicaces ſunt, qui amant, neque

*L.Indicatur militis seruitus apud scortum.

Iráſci, neque negâre audêre: Thais porrò inſtâre,* ſlːſiſſu 5

Vt hóminem inuîtet. id façiêbat retinéndi illius caussa: bſiadſ- bſiadlſ 6

** Quia illa quę cupiêbat de ſorôre eius indicâre,* liaſiːlu iiaſiſ 7

*Locus agnoſcendæ virginis.

Ad eã rẽ tẽpus non erat. inuîtat triſtis: manſit ibi: aſſaſlu 8

[Cum illo ſermônem óccipit.] ſſ.u 9

G.[Illa cum illo ſermonem ilico occipit, tſſttu. vt ſit trochaicus trim. catal. E verſibus ſex præcedentibus Eraſmus & vulgati codices quinque faciunt, hoc modo,

Militem rogat, vt illum admitti iubeat: ille continuò iraſci.
Neque negare audere: Thais porrò inſtare, vt hominem inuitet.
Id faciebat retinendi illius cauſſa: quia illa quæ cupiebat
De ſorore eius indicare, ad eam rem tempus non erat.
Inuitat triſtis: manſit ibi: cum illo ſermonem occipit.

Primum trochaicum tetr. acat. facit, quod fieri non poteſt, niſi bacchium & ereticum recipias, & vltima ſede ſpondeũ. tdſſbːas. De ſequenti idẽ indicauit. bſtſſtat. tertium ait octonarium cat. ſed id quia qui fiat non explicat, intelligi vix poteſt, niſi [faciebat] triſyllabum velis ac bacchium ereticúmque admittas, vt ſit iambicus, udſſuias. Duos ſequentes facit trochaicos cat. ſed in priore ex [eius] eliditur vltima, tſtdſſtu. Vltimus bene habet, modò ante [cum] non legas [illa]. quod habent exemplaria pleraque omnia. ſſſbſſtu. Sunt & alij qui hos verſus aliter & legant & diſtinguant, ſed multò corruptiùs.

*B. Hîc fit quod ſuprà monuerat Gnatho.

Miles verò ſibi putâre addúctum ante óculos ǽmulum, ſſbſſatu 10

In [Heus] h vim habet conſonantis.
E. [puere], abſſſbtu.

*Vóluit fácere contrà huic ęgré. * Heus, inquit, [puer] Pámphilam* abſſſatu 11

neque riuales ferunt. Vnde Tibullus, Poſſem riualem non ego ferre Iouem.

5 *Neque n. au.t.)* D Vt amicæ poſcenti. *Inſtare. vt h. inuitet)* Vide impudentiam meretricis. primùm petit vt iubeat eum admitti, poſteà vt inuitet, quod eſt maius. *Id faciebat)* V αἰτιολογία & occaſio petitionis. Volebat enim cum Chremete quædam de ſorore indicare. Altera eſt coniectura, quia confabulabantur familiariter. & eſt eclipſis verbi Habebat. D Admonet ſpectatorem, ne exiſtimet alteri riuali iniuriã fieri Phædriæ. Et ſimul eſt hic προπαρασκευὴ virginis agnoſcendæ.

8 *Triſtis)* Inuitus, non libenter. Vt è contrario Virgilius, Vobis lætus ego hunc candentem in littore taurum Conſtituam ante aras, voti reus. Et Accipio triſtis, eodẽ modo. *Manſit ibi)* Adoleſcens ſcilicet: & Manſit, pro Remoratus eſt, id eſt, accubuit, nec receſſit, Manſit ſignificat. Simile eſt, Manſit, paſſus eſt. Sic Chremes manſit immoratus. * cõuiua neceſſitate diſceſſit accipiendus eſt.

9 *Sermonem occ.)* Sermonem, colloquium dicit.

Miles) V Impulſio eſt ex ipſa æmulatione. *Adductum am.)* D Plus dixit Adductum, quàm admiſſum: & ſimul quia videbat furibundum Chremem, & totum crimen reuocat ad Thaidem. & hæc eſt cauſa cur à milite in eius domo nullam rixã patiatur Chremes. *Æmulum)* M Æmulatio, inquit Cicero in quarto Tuſculanarum, duplex illa quidem dicitur, vt & in laude, & in vitio hoc nomen ſit. Nam & æmulatio, virtutis imitatio dicitur. Sed ea nihil hoc loco vtimur, eſt enim laudis. Et eſt æmulatio ægritudo, ſi eo quod concupierit, alius potiatur, ipſe verò careat. 10

Voluit f.c.h. ægré) B Voluit malum malo compenſare. Et Huic, nõ ad Chremetẽ modò adductum, ſed ad Thaidem refertur. *Ægré)* L Id eſt, moleſtè, quod doleret militi. S·D Ægrè facere, pro moleſtiam inijcere, vel dolorem, nouè dicit hîc Terentius. Sic dicit aliquando Cicero benignè alicui aliquẽ facere, pro beneficium conferre, vel beneficio afficere. *Heus puer)* V Modus eſt iuxta Gnathonis conſilium, quod fuit ſcena prima, a- 11

12 ff·ffdfp *Accérſe, vt delectet hic nos. illa exclâmat, Minimè géntium:*

Si creticum non a 'mitto, [A.] pertinet ad verſum præcedentem ffffdfp: vel [Accerſe] tollendum, vt ſit tro baicus car. ffffatv.

13 ffffftv *[In] conuíuium illam! miles téndere inde ad iúrgium:*

A. [Tunc in], ffffffsp.

14 dfaafdtv *Intereà aurum ſibi clàm múlier demit, dat mihi vt aúferam:*

15 ffafft- *Hoc eſt ſigni, vbi primùm pòterit, ſe illinc ſubdùcet ſcio.*

L. Eclipſis corripientis, ſubauditur Acceſſas.

D. *Tende e.* id eſt, peruicaciter nitebatur. Verg. Vaſto certamine tendût.

ctus tertii expoſitum. D Hîc igitur oſtenditur quod ſuprà apparatum eſt.

12 *Accerſe P mpliaiam*) Non Prouoca, ſed Accerſe: quia non eſt aptum militi. *Vt delec. hic nos*) Q: aſi dicat, Quod hæc non facit: ſed delectare, fidicinæ eſt: quia ſuprà de illa dixerat, Et fidibus ſcire. Et bene Hic: quaſi inſuauiter nunc tractemur. *Illa exclamat*) Non Reſpondit inquit, ſed Exclamat. *Minimè g.*) V Ecliptica eſt oratio, & ſubauditur accerſere licet, & decorû cauſatur. Iſtiuſmodi enim conuiuiis non decet honeſtas puellas intereſſe quid quòd neque ſemper mulieres accedebant? ſed conuiuia erant tantùm quibuſdam viriliа, itaque ἀνδρῶνας nominabant. *Minimè g.*) L Hoc magis mirû, Minimè gétium, quàm Nuſquã gentiû. P Pleonaſmos, adiectio ſuperuacua ad plenã ſignificationem. Qualiſcunque adiectio, pleonaſmus dici poteſt authore Fabio.

13 *In con. illam!*) D ἠμεντῶσις, vt, cantando tu illum? *Illam*) Deeſt Acceſſas: & eſt figura ἀνακόλουθον. Bene *In conuiuium illam?* B Nam in terra Græcia mos non erat, vt pudicæ mulieres, inter conuiuas viros, menſæ aſſiderent, teſte cum Cicerone, tum Probo Aemilio. In Verrina quadã Cicero, Poſtquàm ſatis calere res, inquit, Rubrio viſa eſt, quæſo Philodeme, cur ad nos, filiam tuam intrò vocare non iubes? Homo qui & ſumma grauitate, & iam id ætatis & parens eſſet, obſtupuit hominis improbi dicto. Inſtare Rubrius. Tû ille, vt aliquid reſponderet, negauit moris eſſe Græcorum, vt in conuiuio virorû accumberet mulier. Probi verba ferè ſic habent. Quos enim Romanorum pudet vxorem ducere in conuiuium, aut cuius non materfamiliâs primû locû tenet ædium, atque in celebritate verſatur, quod multò fit aliter i Græcia. Neque enim in conuiuio adhibetur, niſi propinquorum, neque ſedet niſi in interiore parte ædium. *Miles tendere*) D Propriè dixit Tendere, quod ſignificat pertinacem contentionem. Vergilius, Vaſto certamine tendunt. *Inde ad iurgium*) Subauditur Ventum eſt.

14 *Intereà*) V Alia eſt coniectura ex auro ablato, & militis ſubductione. Itaque nô parum miſera mihi timeo. *Int. aurum ſi. cl. mulier d.*) D Ne aurum pro virgine, quod retinebat, amitteret, vel aurum demit, vt eſſet ad fugam expeditior, vel ad rixam. Et opportunè Mulierem dixit, non Thaidem: vt oſtéderet malitiam ſexus. B verba indicant loqui ancillam de auro quo ad corporis maiorem ornatum vtebatur meretrix.

15 *Hoc eſt ſigni, vbi pr. p.*) D Ad quam rem ſigni? Vtrum Hoc eſt ſigni, Quamobrem metuam ne quam ille hodie inſanus turbã faciat, aut vim Thaidi? An hoc eſt ſigni. Vnde ſcio quòd vbi primùm poterit, ſe illinc ſubducet? Erit igitur ſubaudiendum ſic, Vnde & Quòd: vt ſit, Vnde ſcio quòd vbi primum poterit. *Se ill. ſ. ſc.*) B Budæus in annotationibus hunc aduocans Terentii locum, Subducere, inquit, eſt ſenſim & clanculum diſcedere, ita vt nullus animaduertat.

ACT. IIII. SCEN. II.

ARG. P Hîc nunc cauſa narratur cur ſtatim in vrbem redeat Phædria, qui diſceſſerat abfuturus biduum. P Eum igitur Poëta ratiocinantem & cogitabundum inducit, ſecum reputantem, B quæ ſit intercepti amoris paſſurus incommoda, P ſi totum biduum ruri permanſerit. Sed vicit amor eâque gratia importunè in vrbem regreſſus fingitur, vt iurgium militis tollatur. P atque iam etiam tempus eſt, eum in ſcenam reuocandi, poſtquàm acta ſunt omnia, quæ illius abſentiam deſyderabant. L Eius aduentu inchoatur epitaſis alterius partis fabulæ. V *Textus.* 1 Intemperantis amoris hic eſt effiguratio. Sunt enim ferè amatores

moræ impatientes. 2 Amantium animus non est præsens,sed absens adest.Sicut parasitorum animus est in patina,ita amantium in Thaide.Porrò hic narratio est secum deliberantis num redeat.Constituit autem secum ruri non diutius manere.Est autem narratio, cũ nou omnia eiusdem elementa adsint imperfecta & simplex propter negotii simplicitatem, sicut ex affectu ... atque denique ordinis est naturalis. M Vis amoris, & illius inconstantia,qui in castris militat Cupidineis ac Venereis,compede vinctus est, adeò, vt sui iuris non sit,hac scena exprimitur.Idcirco Clereta lena apud Plautum in Asinaria, sic adolescentẽ alloquitur.Fixus est hic apud nos animus tuis clauo Cupidinis. Remigio, velóque quantum poteris,festina & fuge:Quàm magis te in altum capessis, tam æstus te in portum referet.

Vers. gen. Iambici trimetri acat. siue senarij. Sed vltimus est Erasmo trochaicus tetr. catal.

PHAEDRIA.

•V.Occasio & tempus. Tempus postulat Phædriæ reditũ vbi acta sunt omnia quæ illius absentiam desyderabãt. D.Puto pro reputo per aphæresin. •V.Modus,per imprudentiam. L. Diuerticulum. deflexus viæ ad villam, ...

•DVM rus eo,cœpi égomet mecum inter vias	fidsst	1
(Ita vt fit,vbi quid in ánimo est moléstiæ)	ibbiij	2
A'liam rem ex ália cogitáre,& ea ómnia in	adsiap	3
Peiórem partem. quid opus' est verbis! dum hæc puto,	{sfd'sf sfidsf	4
*Præterij imprúdens villam:longè iam abíeram.	dssidp	5
Cùm sensi,rédeo rursum:malè vero me habens,	sdidii	6
Vbi ad ipsum veni diuerticulum,cónstiti:	assidi	7
Occœ́pi mecum cogitáre,Hem,bíduum hîc	sfiisf	8
Manéndum est sóli sine illa!quid tum pósteá!	{isfsf isd	9

1 *Cœpi eg.m.me.)* D Ordo,Cœpi aliam rem ex alia re cogitare. *Inter vias)* Figuratè,& nouè inter vias, B pro Inter eundũ.Sic & Turpilius:Me miseram,quòd inter vias epistola excidit mihi.Infelix inter tuniculam & strophium collocaram.

2 *Molestia)* V Causa ... est animi per turbatio.

3 *Et ea omnia in p.p.)* D Vtrum subaudiatur, Cogitare ? an Ibant aut Vergebant, aut quid tale?

4 *Dum hæc puto)* D Id est existimo:vt Virg. Multa putans, fortémque animo miseratus iniquam.Et est ..., pro reputo.Putamus enim instantia:Reputamus præterita.

5 *Præterij imp. v.)* S. D Præterire Latinis est idẽ quod prætergredi,vel vltra id progredi,quò iter præfinitum sit.Multas tamen habet elegantes per translationem significationes.Proprium igitur est,cùm dicimus,agrum, vrbem,villam,& simile aliquid prætereire,id est,transgredi.Translatum autem est,cùm dicitur ætas, vel tẽpus præterijt:aut aliquis prætereitur in petitione magistratuum,id est,quando non habetur eius ratio:vel quãdo absens secundum præsentem non tractatur. M Villa est domus ruralis sic dicta à via,prope quam poni debet propter commoditatem importandi aliquid,& exportandi. B Budæus in annotationibus,Villam rusticam dicit eant esse villæ partẽ,quam villicus,colonus, vel vinitor,vel arborator,sibi habitandam obtinet,& familiæ villaticæ, atque instrumento omni condendo,aut continendo.

7 *Vbi ad ipsũ.v.diuert.)* D Diuerticulum, est vbi iter de via flectitur.& propriè diuerticula dicũtur in via domicilia,ad quæ de itinere diuertendũ sit. M Diuerticula sunt loca, vnde deflectimus iter ad villam,quæ non multùm distat à via publica.Est igitur diuerticulũ, deflexus à via.Vnde Iuuenalis per translationẽ dicit,A diuerticulo repetatur fabula.Inde diuersoria,& diuortia apud Virgilium: Obsidiunt equites sese ad diuortia nota. *Constiti)* D Plus est nũc sciẽtem stetisse quàm præteriisse nescientem.

8 *Hem,biduum)* V Causæ sunt ipsius molestiæ,& reditus, tũ à tẽpore, quia biduũ est tẽpus longius, tum à conditione durioti, quia soli sine illa manendum est.& ... amatoribus aptam adnectit,cùm asserit esse aliquid, etiam si quis extrema linea,hoc est,visu tantùm amaret. *Hem.bid.hic M.est)* D Interiectio laborãtis animi.Biduum sic pronuntia, vt longum,nimiúmque tempus.Tum deinde hic,tanquam in loco solo,atque tristi.

9 *Manendum est soli)* L Cogitatio incerti amantis,qui tamen amoris impotentia vincitur,vt ante statutum tempus redeat. *Soli sine illa)* D Aut sine alio oblectamento? *Sine*

10 {a. fiii / ai} *Nihil est. [quid nihil!] [si non tangendi copia est,*
11 aidssp *Eho, ne videndi quidem erit! [si illud non licet,*
12 sisslii *Saltem hoc licebit: certè extrema linea*
13 iddsbi *Amare, haud nihil est. villam prætereo sciens.*
14 {dsudi / tidbsat- *Sed quid hoc est, quod timida subitò egreditur Pythias!*

Mu. [quid nihil] Quinque amoris lineæ, visus, colloquium, tactus, oscula, concubitus.

G. Si d in [qui] elidatur, & [p.] tollatur, erit vt reliquis iābicus, idbdsi.

illa!) Satis amatoriè. *Sine illa)* Iam causa est cùm biduum grauetur loco tristi, cur solatium conquirendum. Sunt autem qui idem putant Soli esse & Sine illa, vt Sine illa ἐξήγησις eius sit quod dixerat. Soli. *Quid tum postea)* V Secum ratiocinando ἀνθυποφορᾷ diluit, atque eiusmodi formulæ interrogationum tam abruptæ ratiocinantibus maximè conueniunt.

10 *Nihil est. quid nihil)* D Amantium disputationes intermiscent quædam consilia sanæ mentis, quæ tamen statim resurgentis amoris sæuitia deuincuntur. *Si non tang. c. est)* S. L. id est si non datur, vel si non licet tangere. Copia autem, vt anteà ostendimus, modò est rei cuiuslibet abundantia, vel vbertas: & opponitur inopiæ. Modò pro facultate ponitur, Modò pro manu militari: idq. in plurali frequentiùs. Cùm verò pro facultate est, ex eo manat, copiam sui facere. Et copiam sui facit meretrix, cùm se prostituit, vel quæ venereos admittit.

11 *Eho, ne vid. d. q. erit)* D Eho ridiculè additū: tanquam omnino non secum loquatur, sed cum altero. *Videndi)* M Subaudi Si ad ipsum contractum venire non datur rei concupitæ vel amatæ.

12 *Saltem hoc lic.)* D Bene bis dictum Licet, Licebit, quasi de re magna loquatur: totū ergo amatoriè. *Certè)* B Pro saltē. *Certe extr. l.)* D Et hoc rectè, quia quinque lineæ perfectæ sunt ad amorē. Prima visus, secūda loqui, tertia tactus, quarta osculari, quinta coitus. An sic dixit extrema linea, quemadmodū dicatur lōgis lineis quid fieri? id est, de longinquo.

B Quinque partibus constat fructus amoris, visu, alloquio, tactu, osculo, concubitu. Terentius hic extremam amoris lineam dixit pro prima, quemadmodum Plautus, Ab extremo narrare incipiam. hoc est, à principio. Ita Sipontinus interpretatur. Similiter Cicero in Rhetoricis ad Herennium, de narratione, Rem breuiter narrare poterimus, si inde inceperimus, vnde necesse est. & si non ab vltimo initio repetere volumus. Ab vltimo, Idem est quod remotissimo, à rebus præsentibus, id est, à penitus primo.

Amare, h. n. est) D Amare modò, frui amore dicit. Plautus in Bacchidibus, Prius hic adero, quàm te amare desinam. Et sine te amem. 13 *Haud nihil est)* M Quasi dicat, Aliquid est, frui amoris affectu eo modo, qui pro temporis conditione conceditur. *Haud nihil est.)* B Erasmus primo de copia cōmentario, Non nihil est vel aspicere id est, aliquid est. *Villā)* V Factum est, & ex composito, cui παρενθήκη de more coniungitur, quæ nonnihil narrationem deliberantis interrumpere videtur. *Villam pr. sciens)* D Sciens quidem, sed non minùs amator quàm priùs.

Sed q. h. est. q. t. s. egr. Pythias!) Ex his verbis persona in scenam veniens, & locutura 14 describitur. & Timida, modò ægra, turbata, commota. Plautus, Manum ex mari timide. Et hic ipse, Vxorem inquit Philumenam pauitate nescio quid dixerunt. Timidum aliud naturale, aliud euentu est: vt, Addit se sociam timidísque superuenit Ægle.

ACT. IIII. SCEN. III.

A R G. D Huius scenæ initio ostenditur tanquam persequentem fugientem, progressam esse personam. atque operæpretiū delectationis est spectatoribus ex querela ancillæ Thaidis, atque errore Phædriæ. M Unam re cognita, Pythias accurrens, vt eunuchum comprehenderet, P magnopere de illius stupro virgini illato conqueritur: Mu deinde obuium habet Phædriam, cui rem totā aperit. Estque iucunda concertatio. cùm illa factum fuisse, hic verò fieri nullo modo potuisse contendat. V Thesis. 1 Mulierum ira vindictæ admodum cupida. 2 Mulieres imprudentes sicut & viri, post factum sapiunt. Oratio autem est partim in statu coniecturali ἀνατρεπτικῇ, cùm signis veluti causis author stupri Chærea & ipse puellæ raptus demonstratur. & hac scena mutata verborum facie, idem narratur, quod supra Chærea deprædicauit. M Itam muliebrem, & animum vindictæ in primis cupidum, impru-

dentiam,& post factum pœnitentiam,hæc scena exprimit. Arrogat quippe sibi multum fœmina:& læsa furit,vt tigris raptis catulis:insidiatur vt vulpecula,& rumpitur,si vlcisci non datur,nihilque habens ad vindictam,propter animi mobilitatem suspirat. Vnde dicit Iuuenalis,Nemo magis gaudet vindicta,quàm fœmina. Oppositum facit animus generosus, & magnus,de quo sic scribit Seneca Si magnanimus fueris,cùm inimicum in potestate tua videris,vindictam putabis vindicasse potuisse. Scito enim honestum & magnum vindictæ genus esse ignoscere. Aristoteles in quarto Moralium,de Natura viri magnanimi sic ait, Nec est memor mali sibi illati.non est enim magnanimi meminisse, præsertim mala, sed potiùs despicere.

Versuum genera. Quatuor trochaici tetr.catal.nempe tertius,septimus, duodecimus,& decimustertius. Reliqui omnes iambici:atque ex his duo primi catalectici,ijque tetrametri:cæteri acatalectici:atque ex his vnus dimeter,videlicet quintus:tres trimetri,nempe nonus,decimus ac decimussextus: residui tetrametri,nempe quartus sextus,octauus,vndecimus, decimusquartus cum sequentibus ad finem vsque scenæ,excepto decimosexto.

Suprà ipse Chærea narrauit suũ factũ, hîc in personas spargitur, & idẽ factum narratur dissimili figura orationis. Hic videas quanta sit Poëtæ copia.

• D. Accusatio facti.

• L. Honestè,pro vitiauit.& est exaggeratio criminis à cõsequentibus.

PYTHIAS. DORIAS. PHAEDRIA.

VBI EGO *illũ scelerôsum misera atque impiũ inuéniam! aut vbi quæram!* {adsaaa- adias 1

Non est codex transfert [quæram] in sequentem versum,qui tum erit hypercatalecticus:at hic primus erit trochaicus tetr.cat. adsatdt—.

[Hóccine] tam audax fácinus fácere esse ausam! addsdsdu 2

P H. *périj: hoc quid sit véreor.* *[Hoccine] prima per se net ad versum præcedentem.*

P Y. * *[Quinétiã insuper,] scelus, postquam* ludificâtus est vírginem,* *Ain. [Quin insuper etia,] sbia asp, bu eliditur s finale.* {drasdatu drdsds 3

1 *Ego ill.)* D Hoc initio ostenditur: tanquam persequentem fugientem, progressam esse personam. *Vbi ego)* V Conquestio est muliebris ex abrupto propter πάθος: & propter indignationem αὔξησις dominatur. cùm scelerosum, cùm scelus per antinomasiã vocat. Hæc autem narratiuncula, cùm factum, quod in audaci facinore intelligitur, admodum verecũda est & propter indignationem breuissima. Nam capita tantum patratorum facinorum continet. *Scelerosum)* D Scelerosus,est multorum: Scelestus, vel vnius. Scelerosus,propriè author est sceleris: Sceleratus, in quo scelus sit constitutum vel commissum. *Scelerosum)* R Copiam significa, id est, immodicis, multisque sceleribus coopertum. *Scelerosum)* M L Antiqua vox. Lucretius, Relligio peperit scelerosa, atque impia facta. *Scelerosum atque impium)* D Scelerosum in Thaidem, Impium in virginem. B quia ei vitium obtulit.

2 *Audax facinus facere)* D Facinus facere, figura ἀρχαϊσμός. S.D Multæ sunt apud Latinos voces,quæ & in bonam,& in malam partem capiuntur:vt, insignis, nobilis. Etenim pro nominibus,quibuscum iungitur, significationem nanciscuntur. Aliæ etiã sunt voces,quæ & obscœnè, & honestè sonant: de quibus elegãter disputat Cicero in IX. Epist. Famil.cum ad Papirium Pætum de verecundia,& libertate loquendi scribit. incipit autem epistola. Amo verecundiam. Sed de hoc nimia. Substãtiua etiam sunt,quorum duplex est vsus:vt,facinus. Nimirum aliquando in bonam aliquando in malam rem vsurpatur. In bonam partem: Cicero pro Rabirio, Id facinus pulcherrimum esse arbitratur. Idẽ Philip. II. Statim illa mirabilia facinora effecit. In malam partem: Cicero in Catil. Nullũ iam tot annos facinus extitit, nisi per te nullum flagitium sine te. Idem pro Cluentio, Quid vnquam Habitus in se admisit, vt hoc tantum ab eo facinus non abhorrere videatur? Idem Scelestũ, Dii immortales, ac nefarium facinus. Quod autem ad locutiones pertinet, quæ ex hoc nomine manant, Dicunt Latini, adducere, vel impellere ad facinus: facinus facere,conficere,efficere,committere, admittere,suscipere,obire. *Hoc quid sit,vereor* L Pro duobus vnum dixit, scilicet Vereor pro nescio,& vereor.

3 *Quinetiam)* V Factum per consequentia signa exaggerat. Est enim vis in vestis discissione,& contumelia in capilli discissione, & fraus in ludificatione. *Scelus)* D αὔξησις Plus enim est Scelus quàm scelestus. Vt Lucilius

4 sdssisp *Vestem omnem [misere] discidit: tum ipsam capillo conscidit.* B. vel [misera] in dativo.

5 ssss P H. *Hem.* P Y.* *qui nunc si detur mihi:* * L. Comminatio apta mulieri.

6 alabsiis *Vt ego vnguibus facile [illi in oculos] inuolem venefico!*

7 dsdsss- P H. *[Nescio quid profecto] absente nobis turbatum est domi.* Mu. [profecto nescio quid], isbsiss.

8 iassss *Adibo. quid istuc? quid festinas, aut quem quaeris Pythia?*

9 sasisp P Y. *Hem Phaedria, egon' quem quaeram! ab[illegible]hinc quo dignus es* Phaedriae Insonti crimen imputat.

10 {sdssi / ssdf} *Cum donis tuis tam [lepidis.]* P H. *quid istuc est rei?* E. Al. [inlepidis.] Mu. Al. [illepidis.]

cilius Carcer vix carcere dignus. *Postquam ludificatus est virginem)* Argumentum ab his quae sunt post negotium gesta Eemite, Postquam ludificatus est, discidit, dixit: cùm ille videlicet, dum virgo reluctatur, hoc fecerit. Mu vt maius odium conciliet. D Et mitè expressit vitium illarum virgini ab eo quidem, qui vitiare iam posset: sed tamen eiusmodi adolescentulo, cuius propter teneras adhuc vires ad explendam Venerem longiore noxa aduersus virginem vtendum fuit. Nã ideò praeter occasionem familiae discedentis, tempus, locus, &c. attributa negotio etiã somnus virginem opprimens adiuuat Chaeream. Et mirè ludificatus potius, quàm complexus est, aut tale aliquid quod amorem indicaret. *Postquam ludificatus &c)* M Plautus in Bacchi. Mea causa de auro ludificatus est. B Priscianus de verbis loquens, quae à suis primogeniis, & significatione, & coniugatione dissident. in ipsis numerat & Ludificor.

4 *Vestem omnẽ m. d.)* Adeò vt non amore fecerit, sed iniuria. Et vide, vt ex his appareat multum virginem reluctatam esse. *Misera)* B Dic esse datiuũ, vel aduerbium, pro vehementer. *Tum ips. cap. consc.)* D Multò meliùs, quàm si diceret, Capillum illi conscidit.

5 *Qui nunc)* Y Vindicatio est mulierum, quibus sunt arma dentes & vngues. & hic τὸ [illegible] seruatur, atque dum veneficum pro stupratore accipit, est [illegible].

6 *Vt ego vng. f. i. in oc. inu.)* D Nónne credis Pythiam id comminari, quod à virgine minùs factum sit: quod, quia puella, nõ potuit. *Vnguibus)* Quibus armatur hic sexus. *In oculos)* Quasi amatori. B Sic apud Plautum in Asinaria parasitus Artemonae mulieri. In oculos inuadito: optimum est. *Inuolem)* M Inuolare, est irruere, & insilire, inquit Nonius, à volatu: à vola, id est, media manu dictum. *Venefico)* D Mutanti homines, & ex virginibus mulieres facienti. An venefico, amatori? quia amor, venenum occultum est. vt Virgil. Occultũ inspires ignẽ, fallásq; veneno. Et, longúmque bibebat amorem. Mu Aut est muliebre conuicium, aut Veneficum vocat, qui se sub falsa eunuchi specie intruserit.

7 *Absente nobis t. est d.)* D Aut subdistinguendum est, & subaudiẽdum me, aut ἀρχαϊσμοῦ figura est, Absente nobis, pro nobis absentibus. Pomponius, Sine ergo isthuc, praesente amicis inter coenã. Varro in Marcellũ, Id praesente legatis omnibus, exercitu, pronuntiat. Cùm sic dicit, pro praepositione ponit Absente. ac si diceret, coram amicis. Dicitur autem Archaismos antiquitas, ab Archaeos, id est, antiquus siue priscus, licet indoctum vulgus existimet archaismon, praepositionis tantùm figurã esse. Priscianus adnotauit εἰπέ μοι, id est, dic mihi, Atticos dicere etiam ad multos, & huic simile est quod Terentius habet, Nescio quid absente nobis turbatum est domi. Et quod Plautus in Amphitryone, Nec nobis praesente aliquis nisi seruos Aphricanus adest. Si in actione hanc absente nobis inuenerit puer.

8 *Quid festinas)* Properas, turbaris, & trepidas? Salust. Festinantibus in summa inopia patribus.

9 *Hem)* L Incusatio Phaedriae. *Egon' q. quaeram!)* D Deest Rogas. *Ab hinc)* Y Nascitur ex illa oratio [illegible], increpatoria: cuius propositio, Apage cum tuis donis. cùm lepida addit, est [illegible].

10 *Tam illepidis)* Mu Alii illepidis, alii inlepidis, alii lepidis, quod omniũ maximè placet, vt intelligatur ex contrario. Sic in Andr. Nunc me hospite Lites sequi, quàm hic mihi

D. Eunuchum quem antiptosis.

11 P Y. *Rogas me? [eunuchum quē dedisti nobis.] quas turbas dedit!* Al. [eunuchum quem dedisti nobis.] [quem] pro qualem. issiissp

Potest hic censeri iambicus tetr. cat. aiassadv. M U [Vitiauit virginem quam hera dederat do o miles], assiassi. ubi [au] monosyllabum.

12 *[Virginem quam hera dederat dono miles, vitiauit.]* { aiassadv baiiac.

P H. *quid ais!*

13 P Y. *Peru.* P H. *temulenta es.* P Y. *vtinam sic sint, qui mihi malè volunt.* auasdb-

R. Al [quod istuc nam monstri unum] C. Sisshau] totum ilud. vt erit trochaicus tetr. catalec. cbccsitv.

14 D. *Hau obsecro mea Pythias, [quid istuc nam monstri] fuit!* ijaijssp

15 P H. [redacted] *sanis: qui istuc facere eunuchus potuit!* P Y. *ego illum nescio* sdsdasi

sit facile, atque vtile, & cæ.

11 *Eunuchum)* V Narratiuncula confirmat: in qua duæ tantùm sunt circunstantiæ, quis? videlicet eunuchus: & factum, nempe vitium puellæ illatum. *Eunuchum quem d. nobis quas turbas dedit)* D Aut ἀντίπτωσις: vt, Vrbem quam statuo, vestra est. Aut quem cum interrogatione pronunciandum, vt sit qualem. *Eunuchum quem d.)* Quidam volunt Quem distinguere, quasi dicat qualem: sed nesciunt hac figura multum veteres vsos esse. Eunuchum enim ad Dedisti verbum, retulit. Nunc ergo addit propter aliud σχῆμα assumēdum extrinsecus, is Eunuchus. Nam quoties vno nomine, aut pronomine diuersæ, declinationis enuntiationes comprehenduntur, necesse est quod alteri accommodatum fuerit, ab altero discrepare. *Quem dedisti, quas turbas)* Et Quem, & Quas sic accipe, quasi dixerit, qualem eunuchum, & quales turbas. *Eun. q. d. n. q. t. dedit)* B Per interrogationem cum admiratione hic totus legendus est locus, & ita vehementior est oratio, hoc modo. eunuchum quem dedisti nobis? id est, qualem dedisti nobis? quasi dicat subornatum, non verum, quas, id est, quales turbas dedit! nam virginem vitiauit. ita si interpreteris, nihil opus erit dicere. Eunuchum pro Eunuchus, hoc est, casum pro casu positū esse. M U Quicquid dicat Donatus, puto ita distinguendum. Rogas me? Eunuchum quem dedisti nobis? quas turbas dedit? Et illud Vergilii ad eundem modum, Vultis & his mecum pariter considere regnis? Vrbem, quam statuo? vestra est. S. P Eleganter hic dicit Turbas dare, pro turbas commouere, aut efficere. Id quod tam plenum est nouitatis, quàm elegantiæ.

12 *Virginem q. h. d. d. m.)* E Propositio accusationis Trapezontius libro primo Rhetoricorum, capite de confirmatione & confutatione, agens de causis quæ non cōsistunt, hoc est, quæ ab oratore quoniam suscipi non debeant, nec causæ quidem dicendæ sunt, numerat inter eas & impossibile: quod est, cum id dicitur quod sit contra rerum naturæ fidem: vt si quis Apollinem mentiri dicat, vel infans accusetur adulterii, quòd cum vxore concubuerit aliena: cuiusmodi & hoc quod dicit Pythias vitiatam ab eunucho virginē. *Quid ais?)* D Hoc admiràtis est magis quàm interrogantis.

13 *Temulenta)* V Inficiatio est. Negat enim Phædria eunuchum vitiasse, ab impossibili, ex eunuchorum natura. *Temulenta)* P Ebriæ à temeto, quo nomine antiqui graue vinum appellabant, eò quod tentaret mentem, id est, labefactaret. Virgilius: Tenuisque Lagæos Tentatura pedes olim, vincturàque linguas. *Vtinam sic sint, q. m. m. v.)* Bene non ebriam esse, in maledictum vertit: quasi verò temulentam esse, felicitatis sit. An non negat se esse ebriam, sed non vino, verùm malo ebriam vult intelligi? M U Significat se non ebriam esse, sed in summa ægritudine versari. Itaque illud hostibus imprecatur. Sic & Heauton. Aut obsecro te isthuc nostris fiet inimicis. *Qui mihi malè volunt)* S. P Extra vulgarem huius verbi vsum elegās est, cùm dicunt Latini Bene, vel malè alicui velle: id est, amicū vel inimicum esse. Aliquando in ea significatione nullum aduerbium admittit, sed tantum metimur ex subiecto propositi Cic. Att. vt Planè volo his Magistratibus, quorū voluntatem in supplicatione expertus sum.

14 *Hau obsecro)* B Dolentis vel indignantis interiectio est. *Mea Pythias)* D Mea, & Mea tu, & Amabo, & alia huiuscemodi, mulieribus apta sunt blandimenta. *Quid istuc nam monstri fuit?)* Quippe Monstrū est omne contra naturā. Si igitur eunuchus est, & vitiauit virginem contra rerum naturam factum est. & rectè Monstrum est. Et ordo est, Quidnam isthuc monstri fuit?

15 *Qui isthuc fac. eun. p.)* E Isthuc facere honestius

16 ji Tsp *Qui fuerit: hoc quod fecit, res ipsa indicat.*

17 lbddsisp **Virgo ipsa lacrumat: neque cum rogites quid sit, audet dicere.*

18 {sisbdip sd *Ille autem* bonus vir nusquam apparet: * etiam hoc misera suspicor,*

19 absbtip *Aliquid domo abeuntem abstulisse.* PH. *nequeo mirari satis,*

20 {tsdtu ijsiiap *[Quo illle abire ignauos] possit longius, nisi si domum*

21 di. isii *Forte ad nos redierit.]* P. *vise amabo num sit.* PH. *iam faxo scias.]* E. *Trochaicus tetr. redundante syllaba*, flattsst-.

22 aisddsp D. *Perij, obsecro tam infandum facinus mea tu, ne audiui quidem.*

23 disidbsi P. *At pol ego amatores audieram esse mulierum eos maximos,*

24 {siids r *Sed nihil [potesse:] verum misera non in mentem venerat.*

•D Argumentis factum ostendit.
Omnes suspiciones ad eunuchum reuocat.
•D. Ironicos.
•V. Exaggerat suspicionē per furtū.

Mu. [Quo abire ignaue il e], isiisiap. Si creticus ne admittitur, ᶜ *legendū [redyt.]sdsiisii. R.[sitis.]*
Et hic est Erasmo tetr. trochaicus tetr. sed catalaasttu.

R-Al.[pose] Atum fuerit trochaicus rata lec. stsastiu.

nestiùs apud puellam, quàm si Vitiare dixisset: & potest videri aliquid nutu significare, *Ego illum)* ᵛ Comprobat vitium per signa: præsens quidem est, cùm res ipsa loquitur, atque ab rei euidentia vitium non est obscurum. Consequentia verò sunt ex lachrymis, ex dissimulatione puellæ, & ex fuga. *Ego ill. n. qui f.)* ᴰ εὐνοῦχον Bene vitauit Eunuchi nomen, vt vitiasse virginem obtinere possit.

16 *Hoc q f.)* ᴸ Transfert argumentū à persona ad rem, & signis explanat.

17 *Virgo ipsa lachrymat)* ᴰ Nunc ostendit quid fecerit: & ostendit argumentis. *Virgo i. l.)* ᴮ A' signo. Cicero in libro de inuentione. Signum est, inquit, quod sub sensum aliquem cadit: quod quiddam significat, quod ex ipso profectum videtur, quod aut antè fuerit, aut in ipso negotio, aut pòst sit secutum. *Neque cum r. q sit. au. d.)* Quid si verberata esset? sed non puderet queri. Hæc autem iniuria apud virginē nō habet nomen.

18 *Bonus vir)* [illegible], non enim iam Eunuchus. Bene igitur Vir: quia hoc illum esse contendit. *Nusquam app.)* Nescias vtrum fuga eius quæratur, an culpa. sed constat hæc argumenta esse, quòd ipse virginem vitiauerit. *Etiam hoc m. s.)* Bene Etiam: quia & hoc suspicatur virginem vitiatam.

19 *Nequeo m r s.)* Bene hic omnes suspiciones ad eunuchum quem nouit, reuocat. nescit Chæream siquidem hunc esse Et mira locutio, pro eo quòd est, nescio.

20 *Ignauus)* ᵛ μύωψ est in inficiatione, Quia ignauus est, longiùs abire nequit.

Vise amabo num sit) ᴰ Domi sit audiendum est, aut Num sit quod dicis. 21

At pol) ᵛ εὐνοῦχοι sunt Hipocrati euirati, 23 cuiusmodi sunt spadones, thlibiæ & thladiæ impotentes virilitatem declarare nequeunt, quos Græci describunt [illegible], & alibi [illegible] appellantur, quod muliebria tractent, quòd muliebri voce loquatur. ᴹ ᵁ In quibusdam eunuchis remanet rerum Venerearum desyderium. in iis præcipuè, quibus iam pubescentibus aut resecti, aut elisi sunt testes. Phauorinus quidem ille, cuius tā crebra est apud Gellium mentio, cùm eunuchus esset, adeò tamen feruidæ libidinis fuit, vt creditus fuerit consularis viri vxorem adulterasse, eóque nomine in iudicium adductus. Vide Cælium Rhodiginum libri decimi noni capite duodecimo.

Sed nihil p.) ᴰ V: voluntatis rei sint, non 24 etiam facti. *Verum m. n. in m. v.)* Non Nihil posse eos, sed Amatores esse maximos. ad partem enim sententiæ pertinet quod dicit, Non in mentem venerat: non ad totum quod audiuisse se dudum. Etiam nisi penitus negatiuè considerauerit, cōtrouersia inerit. si enim nihil posse audieras, quid est quod in mentem non venerit vt vitares? vtrū igitur amatores mulierum esse maximos audieras? quod ipsum vitan ium fuit. Neque enim hoc satis est ad pudicitiam, stuprum vitasse, cùm impudica fieri, vel solo osculo possit, quam omnino integrā & illibatā velis. An Verum,

non

Nam illum áliquò conclúſſem : neque illi commi-ſiſſem virginem.* dſſſſp

*L. Odioſè tanquã ferã. & eſt ſynæreſis, pro cõcluſiſſem.

non erit coniũctio, ſed nomen: vt illud quaſi falſum audierit: hoc autem, quod verum inuentum eſt, nõ ipſa ſuſpicata ſit. Nã in mentem venire, non reminiſci tantum, ſed etiam cogitare ſignificat. Sic Cic. In mentem nõ venit, cauſam publicam ſuſtinere, id eſt, nõ cogitas non ſuſpicaris. *In ment. n. v.*) Non quod audieram: ſed, quod hic fecit. An, Non aliud in mentem venerat: non ſcilicet factum fuiſſe quod fecit. *Non in m. v.*) Aut non erat cogitatum: aut non erat recordata.

Nam illum) V Expurg t ſe per imprudentiam. Sciebat quidem eunuchos tales eſſe, ſed ſibi & puellæ non ſatis prudenter cauit. Hic verum eſt quod dicitur, Sapiẽtia poſt factum. Item, Ictus ſapit. *Nam ill. a. concluſſem*) D Mirè Cõcluſiſſem dixit, vt ſæuam feram. ſic alibi, Concluſam hic habet vxorem ſæuam. *Neque illi comm. virg.*) Si vel amatorem tantùm meminiſſem.

ACT. IIII. SCEN. IIII.

ARG. D Iucundus error in quo non dubitet Phædria Dorum eunuchum, E quem dono Thaidi dederat, D ipſum eſſe qui quæritur: verùm inſuper ſic aggreditur, tanquam ſit ipſe. P Proinde indignatus cum eo B vt virginis ſtupratore, H totiúſque tumultus authore, P iniuriam expotulat. M V Duplex autem diſsiduum hîc continentur, vtrunque ex err·re natum. Vnum inter Phædriam, & Dorum Eunuchum: alterum inter Phædriam, & ancillam: idque producitur, donec B ſignis tandem & argumentis comperiat à Chærea fratre pepetratum ſcelus, L prodatúrque illius dolus per eunuchum, pro quo deductus fuerat: ídque anxio & conſternato Phædria, ne id grauiter ferat Thais. V *Theſes.* 1 Peccata non ſunt diſsimulanda, ſed caſtiganda. 2 Mulieres ſunt formarum in adoleſcentulis diligentiſsimæ ſpectatrices. 3 Camerina non eſt mouenda, vt eſt in prouerbio. Verſatur autem in ſtatu coniecturali generis iudicialis. M Amantis diligentiam, vt aliquid amico gratificetur, & inſeruiat, nec non vehementiam in multam irrogãdam rei amatæ gratia, atque muliercularum commenta & cautionem, ne in caput proprium delicta recidant, hæc ſcena exprimit. Quiſque enim natura duce, niſi inſaniat, pro temporis ratione ſibi cauet: eſt nanque incaſſum illa prudentia, quæ rebus ſuis proſpicere neſcit. *Verſ. gen. Quinque & triginta priores iambici trimetri ſeu ſenarii. Qui reſtant ad finem vſque ſcenæ trochaici tetr. cat.*

PHAEDRIA. DORVS *eunuchus*. PYTHIAS. DORIAS.

Vt narratio & longior fiat, & magis ridicula, pergit in perſonas ſpargere.
* L. Increpatio in Dorum, quem virginem viriaſſe putat Phædria.

*EXI *foras ſceléſte: at étiam reſtitas!* ſiil G

Fugitíue prodi : malè conciliáte. D. *óbſecro.* aiddſi

PH. *oh,*

1 *Exi foras*) V [Greek] increpatoria eſt. Perſuaſus enim Phædria eunuchum redarguit, tanquam ſtupratorem, & ſex ſignorum congerie eundem eſſe conſtanter profitetur. *Sceleſte*) D Quale eſt, ſceleſtum appellari qui nihil ſciat. B Spectator errorem intelligens Phædriæ, non ſine riſu audit, ſceleſtum & fugitiuum appellari, qui nihil ſciat. *Reſtitas*) V Primum eſt. cùm conſternatus animo non progreditur, tanquam ſibi malè conſcius, cúmque fugitiuum & malè conciliatum appellat. Ille quidem inter morbos & vitia mancipiorũ, de quibus certiores reddebãtur emptores, numerabatur, veluti qui extra domũ, cancellóſve fugiſſet, authore Vlpiano, & Cic. in 3 Offic. Hic verũ emptus eſt. Nã omnis conuentio conciliatio dicitur, vt Vlpianus teſtis eſt. *Reſtitas*) B A' reſiſto eſt deductum. D Neceſſariò reſtitat, qui miratur ſe protrahi.

2 *Fugitiue*) Et ſceleſtum, & fugitiuum increpat, in hunc crimen transferens Chæreæ. B Fugitiuus ab affectu animi & propoſito intelligendus eſt, non autem ab effectu, id eſt, à fuga ipſa Fuga enim. id eſt, effectus, nõ continuò fugitiuum facit, niſi comes quoque ſit affectus: quemadmodũ & vice verſa affectus non fugitiuum facit, niſi ſequẽte effectu. Fugere enim non ſolùm cõſilii, ſed & facti eſt. M Vlpianus libro viceſimoprimo Digeſtorũ de Ædilitio edicto, ſic ait, Aiunt Ædiles, Qui mãcipia vendũt, certiores faciũto emptores,

quid

3 sdfl *Illud vide os vt sibi distôrsit cárnufex.*

4 lbssu *Quid huc redítio est? quid vestis mutátio est?*

5 ssesu *Quid narras? [paúlulum] si cessâssem Pýthia,*

6 issasp *Domi non offendíssem: ita iam [ornâbat] fugam.*

7 ib-asp P. *Habésne hóminẽ amâbo?* PH. *[quidni hábeam!]* P. *ô factum bene.*

8 ssddsi DORI. *Istuc pol verò bene.* P. *vbi est?* PH. *rógitas! non vides!*

9 aisial P. *Videam obsecro, quem!* PH. *hunc scílicet.* P. *quis est homo?*

10 sbsal PH. *Qui ad vos dedûctus hódie est.* P. *hunc óculis suis*

11 sssp * *Nostrârum nunquam quisquam vidit Phádria.*

G. [*paulum*] ssssi. D. [*adornabat*] scdlsp. [*Habésne*] *prima pes tesi ad versum præcedentem pertinere* dijasp. *Alij omittũt* [*meum*] iblssp. Error vtriusq, Phædriæ scilicet & Pythiæ. * L. Facetus error de eunucho. *Nost. nunquam quisquam*. id est, nulla ex nobis.

quid morbi vitiique cuique sit, qui fugitiuus errôve sit. Et Cic. lib. 3. Offic. sic ait, Qui scire debuit de sanitate, de fuga, de furtis, præstat edicto Ædiliũ. *Malè conc.*) D Opportunè adolescens hic exprobrat munus magno emptum. Malè, magno significat: vt Plautus in Amphi. Hæc mox scita est exercendo scorto conducto malè. Ergo Malè côciliate, magno empte significat. nam oĩs côuentio, conciliatio nominat. Côciliatũ ergo, magno emptũ.

3 *Illud vide*) V Alterum est ex oris figura distorta, quæ impudentiæ potest esse nota. *Os vt s. distorsit c.*) B Id est, diuersè torsit & inflexit. Et hic adolescens immemor insinuandi muneris dicit illum sibi os distorsisse, qui natura sit pulcher. Os autem dicimus illi distorquere, qué natura pulchrũ deturpamus.

4 *Quid h. r. est*) V Tertium est ex reditu. Reuersus enim est ad herũ suum, veluti aliquid apud Thaidem patrasset. D Eleganter ei reditio obiicitur, qui reuera loco se nõ mouerit. S.D Particula qd hic exponi potest pro quare? quamobrẽ? ob qd? aut quò spectat, vel pertinet reditio? Sic alibi Terẽ. Quidnã Pamphilũ exanimatum video? D Sic veteres: Plautus in Trinũmo, Quid tibi interpellatio, aut in consilium huc accessio est? Cæcilius ἀρ[illegible], Quid tibi aucupatio est argumentum, aut de meo amore verbificatio est patri? *Quid vestu*) V Quartũ ex mutata veste, quæ authorẽ indicat. *Quid vestu mut.*) D Nam liberi vestẽ habebat, vtpote Chæreæ: serui verò atque eunuchi deposuerat.

5 *Quid narras?*) V Quintum est ex silẽtio, quasi tacita quadam approbatione. *Paululum si cess.*) D Familiare est iratis auertere se ad aliam personam, ab ea in quam commouentur. V Per hanc igitur apostrophen gestum irati apertè exprimit. & hic est sextum signum ex fuga adornata.

Ita iam adornabat f.) D Vt suprà, Adornat vt lauent. 6 *Iam ornabat*) S.D Pro fugam ornare dicit Cicero fugã parare. Ad Atticũ septimo, Itaque fuga, quæ parabatur repressa est. *Habésne hom.*) V Hactenus eunuchus stupri accusatus, & castigatus est. Hæc omnia Pythias cernens eunuchũ, loquitur. id enim erit iucundum, vt quærat illum quem videt.

Quid ni habeam?) D Quid ni, quid nisi: 7 hoc est, cur non habeam?

Vbi est?) Dorionem côtemplata, dicit, 8 Vbi est? quia non ipsum, sed alterum nouit. *Rogitas? non vides?*) Stomachatur vterque, errans mirificẽ: illa, quòd eunuchum credidit, Chæream videns: hic, quòd eunucho obiecit, quod cômisit Chærea. *Hunc scilicet*) Hic 9 iam tangens Eunuchum, dicit Phædria.

Hunc oculu) V Est ἀπα[illegible] negatoria. 10 Negat enim Dorum fuisse stupratorem. Confirmat quoque ex rei euidẽtia, cùm nulla ex nobis eum viderit, & figurata est propositio per interrogationem, Quis hic est homo? *Hunc oculu suis*) B Pleonasmus est, & vim habet asseuerandi. S.D Oculis suis nihil hic præter emphasin designat: nam satis erat vidit: qua enim corporis parte videmus, nisi oculis? Ea verò est linguæ Latinæ proprietas, vt dicamus, nostris oculis videre, vel vidisse hisce oculis vidi: meis auribus audiui & similia, quæ tantùm ad maiorem affectus expressionem, & ad fidem magis, magisque faciendam ita inculcantur.

Hunc oc. s. Nostrarum n. q. vi.) D ἀρχαισμός 11 est figura. pro nostrûm: vel Nostrarum, id est, quæ familiæ nostræ sunt: vt parum sit non vidisse Thaidem, nisi addatur, ne familiarium

PH. *Non vidit!* P. *an tu hunc credidisti esse obsecro* fiffi

G. Vel [aliū nāque], ffadfi.

Ad nos deductum! PH. *[nanque alium] habui né-* ffvfi
minem. P. *[au.]* Al. [hau.]

Elegans Chæreæ descriptio ab ignota.

Ne comparandus hic quidem ad illum est: ille erat fiiafp
Honésta fácie, & liberáli. PH. *ita visus est* idfiai
Dudum, quia vária veste exornâtus fuit: fvffp

E. [Nunc eò tibi]. tttfftv: vel elisa s in [fœdus] tttídftv. trochaicus erit tetr.cat.

[Nunc tibi] vidêtur fœdus, quia illam non habet: {difvfp dita}
P. *Tace óbsecro, quasi verò paulum intérsiet.* iiaffp
Ad nos deductus hódie est adolescéntulus, ffbdfp

•B. Collatio personarum.

Quem tu verò vidêre velles Phédria. ffijfp

Eunuchi deformis descriptio.

* *Hic est vetus, victus, veternôsus, senex,* {iiixfi iiia}

quidem vllam esse, quæ hunc viderit. *Quisquam)* D Antiqua locutio est, pro quæquam. B Nam quis antiquitus, etiam communis generis fuit. Vnde & Plautus in Aulu. Dic mihi, si audes, quis ea est, quam vis vxoré ducere.

11 *Non vidit.)* D Totidé iisdémque verbis repetit. Et interrogatio stuporem admirantis ostendit, & iam veluti cõsentientis. *An tu)* V ἀντιπαραγωγὴν Phædriæ μακροπρεπῶς diluit.

13 *Nanque al.h.n.)* D Bene ad illud quod ait, An tu hunc, quasi ex multis. *Hau)* Hau interiectio est côturbatæ fœminæ, nec cõstantis sibi: B Corripiéris, aut perturbatæ mẽtis.

14 *Ne cõparand.)* V A dissimilitudine personarum per vtriúsque prosopographiam in contentione demonstratiua probat. Hic enim ad stupratorem nullus est, restatur facies pulchra & libero homine digna. *Ille erat hon.f. & l.)* D τῷ ἤθει τιμῶ Erat, quasi de mortuo: aut qui nõ est, scilicet Thaidi, quia fugit.

15 *Honesta f. & lib.)* Commodè descriptus est Chærea. *Ita visus)* V ἀνθυποφορά est, ita ex mutata veste sordidus videbatur. Huius loci est illud, Vestis virum facit, & Homerus in γάρ τοι τούτων φάτις ἀνθρώπους ἀναβαίνει ἐσθλή. Et huc quadrat in Ecclesiastico. Amictus, risus, & incessus hominis ingenia produnt.

16 *Quia varia veste)* L Id est, Gedeylt. M Vestis varia dicitur, quæ ex versicoloribus panni segmentis, in modum vermiculati operis confecta est. Gall. robe de liurée. Sic & equi varij dicũtur maculis distincti. Gall. cheuaux pommelez. Vide Antonium Thylesium capite vltimo libri de coloribus.

17 *Vid.fœdus)* B Id est, deformis & fœda specie. D Facetè, Fœdus videtur: nõ, enim est.

18 *Tace obsecro)* V Diluit istam & χαρακτηρισμὸν & dissimilitudine personarũ, præsertim ab ætate & habitu corporis: & hic deformis eunuchi εἰκὼν describitur. Victus est languidus, mollis, quasi sine vi dicitur, iuxta Festum & Nonium. ita veternosus stupidus est, sopore, aut λήθαργῳ obrutus. Mustelæ autem color in ventre nonnihil liuidus est, qualis in eunuchis & hydropicis cernitur, bleychgeel. *Tace obs.)* D Aptè dictum est Tace, fœmineo stomacho: quasi impudenter assistenti formæ improbæ, & argumenta inaniter pertinacitérque inuocanti. *Tace obs.)* De consuetudine dictum est Tace, & bene additur obsecro: ne Tace ipsum, videatur iniuria.

20 *Quem tu v.v.v.Ph.)* Commora aduersus Phædriam, cogitur eum laudare, cui irata est: & ideo totum callidé. *Quem tu v.vid.)* Facetè, quasi nec hunc, nec ipsum qui misit, conspectum velit. Quem, talem. & breuiter forma eius laudata est: cùm prolixiùs illius sit describenda deformitas. Verò, pulchré. Pulchrè enim est cuius forma nec odiũ, nec conuicium commeruit. Lucilius in Satyra. • ex facie florem delegeris. *Quem tu vid.)* Quare Tu? An quia iste iam nõ velit videre, iratus scilicet ob viriatam virginem? An Tu, quasi spectator elegans formarum, & qui amator sis Thaidis?

21 *Hic est v.v.v. senex)* Sic hoc totum pronunciandũ, quasi irascatur huic, propter qué laudauerit Chæream. *Vetus)* Ad vituperationem modò nõ ad laudem ponitur: vt, Veteris Poetæ maledictis respondeat. Vêtus est: cuius diminutiuũ est vetulus. *Victus)* Mollis, flaccidúsque. & flexibilis corpore. vnde & vimina & vimenta, & vites, & vietores dicũtur: & viere, religare dicitur: quia vieris virgis magis religare possumus quidlibet. Lucretius araneæ dixit vietam vestem, id est, putri mollitia præditam. M Victus, inquit Sextus Pomp. dicitur languidus sine vi, & naturalibus priuatus viribus. Cic. in Catone Maiore: Sed necesse fuit, esse aliquid quasi vie-

tum

22 ifflp *Colòre mustelino.* PH. *hem quæ hæc est fábula!*
23 {afibfp df} *E'ò rédigis me, vt quid/égerim/égomet néſciam.*
24 {abſsal} *Eho tu, emin' ego te?* D. *emisti.* P. *iube mihi dénuo*
25 {abſd ſsfdp} *Respóndeat.* PH. *[roga.]* P. *venistin' hódie ad nos?* *negat.*
26 {ffiſſp a} *At ille alter venit annos natus sédecim,*
27 {ſſſbal ſſſbſ} *Quem ſecum addûxit Pármeno.* PH. *ágedum hoc mihi éxpedi*

L. *Muſtelino*, flauo, *blenchgeel*, ad ſimilitudinem muſtelæ. K. *Al.* [*emerim*]. *Al.* [*roge.*] ſiadſp: vel ſynæreſi facta in [*hodie*]. ſiadſp. B *Iambicus ſeptem pedum*, ſiſſbſp. C *legendū* [*roga.* P. *venisti ad nos?*] ſiſſſp.

tum & caducum. B Varro de lingua Latina, Viere, inquit, eſt vincire. Vnde Ennius: Ibāt viere Veneream corollā. Viere Feſto alligare ſignificat. Vnde vimina, & vaſa viminea. Porphyrio Horatij interpres, hoc loco putat, vietus accipiendum pro neceſsitate intortus & incuruus. Fortunatianus In Dialecticis ſuis. Vites adminicula, quibus innitūtur, nexibus prebendunt. Hinc per ſimilitudinem, incuruum ſenem, Vietum Terentius appellauit. *Veterno'us)* D Morbo vetere confectus, id eſt veterno: quales ſunt qui hydropem patiuntur. Et rectè Nam ſæpe Eunuchi in ſenecta veternoſi fiunt, & citò hoc laborant morbo. M Veternoſus dicitur is, qui morbo & incommodo ſenectutis laborat. Vnde Virg in Georg. Nec torpere graui paſſus ſum ſua regna veterno. Veternoſus etiam, authore Pōp. dicitur is, qui graui premitur ſomno. Cato inquit. veternoſum, hydropicū intelligere voluit, cùm dicit, Veternoſus quàm plurimùm bibit, tam maximè ſitit. *Veterno'us)* B Hæc contemptim de Eunucho dicuntur. Veternus morbus eſt, ex nimio otio perpetuū ſomnum inducens. Lectionum antiquarum author Cælius, docēs, cur ſolidum veternum dixerit Poëta Catullus, Ariſtotelē citat, quærentem cur alæ omnium maximè partium noſtri corporis malè oleant, cuius rei cauſa ſit quòd omnium minime reſpirare poſsint. Nam locis eiuſmodi, odor malus contrahi maximè ſolet. Quoniam putredo quiete interioris qualitatis cōſiſtit, ſiue quòd immobiles inexercitæque habentur. Maronianus interpres veterni nomine, hydropiſin intelligēdam putat, quæ plus nimiò reddit pigros homines, & ignauia marceſcentes. Vnde & pro deſidia quandoque poſitum inuenimus, & veternoſum, pro deſide, vt hoc loco apud Terentium. Probus etiam pro graui accipit ſomno, quem medicorum ſcholæ lethargum vocant ſi marcor adſit, & vt inquit Celſus, inexpugnabilis dormiēdi neceſsitas. *Senex)* D Ex morbo ægritudinéque rugoſus. Vtrum Senex? an quia ita videtur ob deformitatem.

22 *Colore muſtelino)* Errauit Terentius, non intelligens Menandricum illud, [Greek] ait autem, Stellionē, animal quod lacertæ non diſsimile eſt, maculoſo corio. nanque ad id genus coloris facies exprimitur eunuchorū corporis: quia plerique lentiginoſi ſunt. Hinc ergo errauit ideò, quia [Greek] Muſtella dicitur [Greek] Stellio. [Greek]. Ego Adeſionem ſequor. qui rectè intellexit, Terentium ſcientem, muſtelino colore eunuchum dixiſſe coloratum velut ſubliuido: quia verè eunuchi, aut ex candidiſsimis lentiginoſi fiunt, vt ex Gallijs, & huiuſmodi Occidentalibus: aut ex fuſcis, ſubliuidi, vt ex Armeniis, & aliis orientalibus. B Quem hic Terentius dixit colorem muſtelinum, eūdem alij luteum & flammeum vocant, alij cereū. Muſtelinus color, ſubluteus, ſubliuidus, & ſubruſeſcens eſt cuiuſmodi comparet in veſtibus cruore cōmaculatis. Muſtela dictū animal ex cauernis & hypogæis, hoc eſt, ſub terraneis cauſis ſerpētes extrahens, & conficiens. In principio pugnæ huius, tuta munit ſeſe.

Vt quid eg. eg. neſciam) D Pro Non meminerim, vel non agnoſcam. 23

Eho tu, emin ego te?) Miro ſtomacho quod ipſe fecit, id ex alio conatur audire: quatenus hæc audiat, an hoc fecerit. * dubitatiuè. 24
Mihi denuò Reſp.) Hoc eſt quod in Rhetoricis Cicero ait, Contra firmam argumentationem, aliam æquè firmam, aut firmiorem opponimus. hæc eſt autem æquè firma. Denuò autē ad Reſpondeat pertinet, non ad Iube. *Denuò reſpondeat)* Iube verò, mihi denuò reſpō deat, intelligendum eſt.

Roga) Mirè vtriúſque fiducia cōfertur, & apud vtrūque eſt veritas, cùm vterque fallatur. *Veniſtin)* V Vult enim ex circunſtātiis Chæream eſſe colligere. & ipſo geſtu intelligimus eunuchum negaſſe: videlicet ex ſilentio tanquam tacito conſenſu. 25

At ille) Ex ſignis teſtatur Chæream eſſe ſtupratorem, tum ab ætate quàm à ſeruo, qui adduxit. D Bene inſtat, quaſi ex parte iam obtinuerit Pythias. 26

Agedum h. m. exp.) Hæc Plautina ſunt, 27

R.In[quam]nihil eli ditur. MU [Primum unde habes istã, quã habes vestem?]sisisi.
* L.Increpatio.
D.Obliquæ interro gationes, quibus te stimonia deriuare nititur.

[Primùm : istam, quam[u] habes, vnde habes, vestem?]taces! sdsisi 28
* Monstrũ hóminis, non dictûrus! D. venit Chérea. dsssp 29
PH. Fratérne? D. [ita.] PH. quãdo[u]? D. hódie. PH. quàm dudum? D. modó. sabssp 30
In [ho lie] h vim habet consonantis. MU [fra e]]sidssp.
P H. Quicum? D. cum Parmenône. P H. norásne ĕum priùs? {sisisp isisi} 31
D. Non: nec quis esset, vnquam audíeram dícier. si jdsp 32
Hunc versum Aldinus codex non habet: & Riuius adulterinum suspicatur: tum sequens ita legendus, [D. Non. P H. vnde, &c.] sed erit septenarius, sasiasi. nisi quis creticum ex [meum esse scie] conflatum admittendum censeat, sasisi. Alias legitur [P H. Non: vnde], non expuncto præcedente versu.

* Eunuchus rem aperit.
* L. Hoc fecit Phædria metuens Thaidem.
G Al. [hanc mihi.] ^A sit in [esse] nihil elidendum, saiaij. MU [hanc mihi vestem.]:addsi.
* B. Temulétiæ crimẽ à se deprecatur.
G. Al. [Iamne]. dssiadsp. Iambicus erit tetrametr. sic & præcedens, si legas quoque [Iamne]. dssijssi.

[P H. Vnde] ígitur fratrem meum esse sciébas? {dsasi dss} 33
D. * Pármeno
Dicêbat eum esse: is dedit [hanc vestem mihi.] {sadsai sadss} 34
P H. * óccidi.
D. Mĕam ipse induit: pòst vnà ambo abiĕrũt foras. {cisdsi x sist} 35
P Y. * Iam satis credis [sóbriam esse me, & nĭhil mentîtam tibi!] Ali. [me sobriã esse, & mentitam nihil!]]cssissto. {ssttast- dsitcs} 36
[Iam] satis certum est virginem vitiâtam esse! P H. age nunc béllua, {sstdsato d} 37

cùm in iisdem longa sit disputatio: sed mirè à Terentio proferuntur ad eius exemplum: & quod est plus, carent Plautinis nugis. *Agedum)* Dum παρέλκον est, & adiuuat ex animo loquentem.

28 *Taces?)* Et rectè tacet: quia metuit Chæream.

29 *Monstrum hominis)* ^V Est λογικὸν homini proprium, & per frequentem interrogationem atque circunstantias stupratórne sit Chærea expiscari cupit, atq; in Doro est auauthoris declaratio. Bene Eunucho dictum est Monstrum hominis, hoc est, nec mas, nec fœmina existens. Sic & suprà, Senem, mulierem dixit.

30 *Fratérne? Do. Ita)* ^B Quod vulgò parùm eruditi dicunt, Ita, nos Etiam respondemus. Si quis obiiciat reperiri apud Terentium Ita, responde dictum ab improbiùs respondente. quod genus est illud, Sic erit. *Modo)* ^D Nota Modò apertè pro præterito tẽpore dictum esse, id est, iamdudum. nam qui vitiauerat virginem, non modò, sed lõgè antè vestem mutauit cum Eunncho Phædriæ.

31 *Quicum?)* Præpositio Cum, his dictionibus supponitur, quicum, nobiscum, vobiscum. Cæteris verò, ita vt ipsum nomen præscribit, præponitur: vt, cum amicis, cum exercitu, cũ aduocatis.

33 *Vnde ig. fr. m. e. sciebas?)* Vtpote nouitius: & eum qui ex Piræo rarò discesserit, & longo interuallo εἰς τὸ ἄστυ venerit. Et hæ sunt obliquæ interrogationes: quibus vel oratores videmus, cùm deriuare testimonium nitũtur. Et ideò sic ait Phædria, vt frustretur omnia quæ cõfessus est Dorus. Vult enim fratri esse consultum. *Parmeno Dic. e. e.)* Propè infirmatum testimonium est. quod enim sic ait, Parmeno dicebat eum esse, falsum esse potest. Et mirè sic ait: vt, Sola mihi talis casus Cassandra canebat. Sic autẽ dicimus, quando non semel quod factum fuerit, sed sæpius demonstramus.

36 *Iam satis)* ^V Concludit per chleuasmũ. Malè enim habet illam, quòd anteà temulenta dicta sit. *Iam satis cr. m. e. sobriam?)* ^D Quia suprà dixit, Temulẽta es, & quasi grauem iniuriã hoc dicto passa sit, memoriter dictũ retulit: vt, En ego victa situ. & , Pulsus ego.

37 *Iam s. c. est v. vit. esse)* Ordine ait, cum primùm de se, tum de aduersario loquitur. *Age nunc)* ^V Infitiationem parat & persuasionem, ne Chærea stuprator esse videatur.

38 {tfffffiv, tfff} *Credis huic quod dicat?* P Y. *quid isti credam! res ipsa indicat.*

39 ff-bfft- P H.* *Concède istuc paululum: audin'?[etiam nunc paululum.]sat est.* G. [etiam nunc paulum.] fftraft-. Mu [etiam paululum.]fftratt. — * L. Hoc summissè ad Dorum.

40 {fftrffft- ffff} *Dic dum hoc rursum: Chéream tuam vestem detraxit tibi?* — Sic interrogat vt ea negari vellet.

41 {dffffav, dffffv} D. *Factum.* P H. *& ea est indutus?* D. *factum.* P H. *& pro te huc deductus est?* D. *ita.*

42 tfffat- P H.* *Iuppiter magne. ô sceléstum, atque audácem hóminem!* [P Y. *væ mihi,*] — * Exclamatio bifariam accipienda. Al. [væ mihi. P Y.] &c.

43 {afrffft- aff} *E'tiā nūc nō credis indignis [nos esse irrisas] modis!* — Mu. [nos irrisas]. afffft-.

44 {fffafat- fff} P H. *Mirū, ni tu credas quod iste dicat. quid agam néscio.* — E. Iambicus tetracat. ffsiidff.

45 taffbfv [*Heus*] *tu,* * *negâto rursum. possúmne ego hódie ex te exculpere* Potest [Heus] ad superiorem versum pertinere. ttffbftv. vel iambicus conseruetur acat. fiifdifp. * sunt qui omittant[ego]. * tum in [hodie] ḡh vim habebit consonantu. fijfdifp. — * Mu. Atqui nondū negauerat: sed intelligit, Rursum interrogatus. L & hoc summissè.

46 fffffR- *Verum! vidistine fratrem Chæ'ream?* D. *non.* P H. * *non potest*

47 bcfbaabv *Sine malo fatéri, vídeo: séquere [hàc,] modò ait, modò negat.* Mu. [me hàc] reiectō [sine] in præcedentem versum. in quo etiā legatur [vidistin'] fffffifip:iidbiaip. — D. * Amplificatio & dilatio quæstionis.

38 *Credis h.q.dicat?)* D A personæ qualitate derogat fidem. nam quid credendum est seruo, eunucho, fugitiuo? *Quid isti credam?)* Hic à persona, quæ conuinceba tur, orator iè ad factum se retulit. V Ab rei euidentia nō est, quòd illi credam. αὐτὸ δεῖξει.

39 *Concede)* σχῆμα est, vt veritatem eliciat. D Ad se versum dicit istuc: vt longè sit à Pythia. Eunucho enim dicit Phædria. Hæc omnia dicuntur, ancilla non audiente. *O Iuppiter)* V Exclamatio ex affectu iracundiæ nata.

42 *O scel.atq.aud.hom.nem?)* D Chæream scilicet vel Parmenonem. sed sic pronūtiandum est, vt putet ancilla de eunucho dici, hoc ipso quod præsto est. ideo illa infert, Væ mihi, indignis nos esse irrisas modis? *Væ mihi)* V Clausula est per chleuasmum. D Hoc totum, Væ mihi, quidam à Pythia, vsque ad Irrisas modis: dici existimant.

44 *Mirum, ni tu cr.q.i.d.)* Vtrum an serua quod seruus? an illa quod stultus? fœmina quod eunuchus? *Mirum ni tu)* Clarè dicit. quidam pressiùs putant.

45 *Heus tu, n.r.)* V Iterum infitiari cupit, & iubet ne illa credat, atque in Exculpendo est metaphora, & huic loco apta: pro extorquere positum est. Itaque curat Rursum, id est, è diuersō negare. atque inconstantiæ est parœmia, cùm dicitur, Modò ait, modò negat. D Rursum, non ad negationem pertinet. sed ad interrogationem: vt sit, rursus interrogatus. Rursus, retrò, id est, è cōtrario, ac per hoc contrarium superioribus dicito.

Non potest Sine malo fateri, v.) Ampliatio, & dilatio quæstionis argumēto est nihil cōstitisse. Adde, quòd pœnam minatur non tanquā iam incerto, sed falso resti. Deinde ipsum fateri cōsyderemus quale sit. Nō est testis fateri, sed rei. Hic igitur vt in illū culpā transferat vniuersam, Fateri dixit, non indicare, vt ipse reus nō alieni facti testis esse dicatur. 46

Non potest Sine malo) Quasi nec hæc fuerit, nec illa confessio, in quibus nulla veritas sit. *Sequere hàc)* Quasi ad tormenta. *Modò ait, m.n.)* Testis aut ab aduersario conuincitur falsitatis, aut à seipso, si variauerit dicta. Ergo priora, quia non potuere conuinci, ab inconstātia testis, præsidium defensionis inquisitum est.

*Ora me. D. óbſecro te verò Phǽdria. PH. I intró. ſſſtt- 48
D. *hoi, hei. In [hoi, hei] nulla fit eliſio aut ſynæreſis.

PH. *Alio pacto honéſtè quo modo[a] hinc ábeam, aſtſat- 49
néſcio: R. In [hinc] h vim habet conſonantis. [a] deeſt ſyllaba, forte [nunc] vt ſit [hinc nunc], aſtſat-.

Actum eſt ſiquidem. tu me hîc etiam nébulo ludificábere! ſaſabdv 50

PY. Parmenônis tam ſcio eſſe hanc technam, quàm me viuere. tſtſſſv 51

DORY. Sic eſt. PY. *inuéniam [pol hódie parem vbi] réferam grátiam. ſdtabatv 52

*Sed nũc quid faciũndum cenſes Dóryas? DORY. [iſtac me rogas] ſdſſaſt- 53

Virgine[a]? PY. ita, vtrum táceámne, an [prǽdicem?] tbdſ.ſtv 54
DORY. *tu pol ſi ſapis, G. [prædicam?] dſaſſſt v.

*Quod ſcis neſcis, neque de eunúcho, neque de vitio virginis: ſſaſaa'v 55

•D. Hoc lentiús: vt ſit cauſa non ſæuiendi.
•Deploratio.
•L. Indicat ſpectatori quid egerit.
•L. Oeconomia ad futuram ludificationem Parmenonis.
Ali. [hodie, parẽ vbi pol], ſtbtaatv.
•L. Conſultatio.
Al. [iſtac rogas], tũ [de], nec elidẽdũ, nec corripiẽdum, ſdſſaſt-, niſi forte [Dorias, primam producat], ſdſſtſt-.
•Sanum cõſilium.
•L. Prouerbiale, quo ſumma taciturnitas ſignificatur.

48 *Ora me)* [MU] Reliqua irato, & minitabundo vultu: hoc verò ſummiſſa voce dicendum eſt. *Obſecro te verò Ph.)* [D] Bene verò. Nam quia ille dixerat, vt ſimularet preces: hic annixus Verò addidit, oſtendens ſeriò ſe rogare, & ex animo: non vt ille iubebat, dolo. *Intrò)* Terribiliter, dũmodo eum ſummoueat. Vtrum Intrò, domum ad Phædriam? an ad Thaidem? ſed, non oportet ad Thaidem intelligi, ne celandarum rerũ index teneatur. Hoi hei [B] ἐχετλιασμὸν ruſticum poſuit: vtpote & ſerui, & noxii. & eſt deploratio ab eis ſic dicta. *Hoi hei)* Vox lachrymas emittentis, & timentis ſupplicium.

49 *Alio pacto)* [V] Secũ deliberat, & obmurmurat iratus, cùm propter facinus fratris, tũ propter nebulonis ludificationem. [D] Contra officium fuit mentiri docuiſſe ſeruum, & affuiſſe mendacio liberalem adoleſcẽtulum. Sed vide quemadmodum defendatur, dum ſe mentiri coactum dicit, dum conſulit honeſtati. Hanc autem cauſam longæ ſermocinationis, ad hoc induxit artifex Poëta, vt apud omnes, iam certum ſit, à Chærea vitiatã virginem, ne vllo errore impediantur vlterius nuptiæ, vel finis fabulæ differatur. *Alio pacto)* Nullo alio ſcilicet, niſi per hanc fallaciam.

50 *Actum eſt ſiquidem)* Hoc rurſus clarè. & ſic dicit tanquam adhuc iratus eunucho ſuo.

51 *Parmenonis)* Aſſeuerãdi formula eſt, & in ſeruum comminatio quædam muliebris. *Tam ſcio e. h. technam)* [M] Id eſt, artem & fraudem. Techna Græcè, Latine dicitur vas & machinamentum: & technicus, dicitur artificioſus: & τεχνιτεύω, eſt aliquid artificioſè molior. *Hanc technam)* [B] Fallaciam & artem, hoc eſt, eius factum cõſilio, & inſtinctu, quicquid factum eſt. *Quàm me)* [D] Deeſt Magis: vt ſit, magis ſcio, quàm me viuere.

Inueniam h. pol.) Hæc eſt προοικονομία ad 52 futurum exitum fabulæ: nam dum ſe vlciſcitur Pythias, fit indicium patri Chæreæ, & confirmatur nuptiæ. *Inueniam h. p. v. p. r. gr.)* [B] Hoc faciet in ſcena illa, Proh Deûm fidé, facinus fœdum. vbi vt terreat Parmenonem, confinget intus à Chremete miſeris modis colligatum Chæream ob vitiatam virginem.

Sed nunc) [V] Deliberatiua eſt, Sitne vi- 53 tium promulgandum. Sed Doryas diſſuadet ab honeſto, per ſapientiæ rationem & officium: à facili, per diſſimulationem, quæ in enantioſi prouerbiali ſignificatur, quod ſcis, neſcis: & ab vtili, propter duo cõmoda: prius eſt vt pacatiùs viuas: poſterius eſt, vt gratum Chæreæ facias.

Vtrum taceamne, an prædicem?) [D] Tertiũ 54 παρέλκον: abũdat enim aut Vtrum, aut Ne: aut certè hoc fit, vt ſit figura τρίμερες. *Tu pol ſi ſ. q. ſcis n.)* Non poſſumus neſcire quod ſcimus. ſed ita vt Concordia diſcors. Et Virgi. Sequitúrque ſequentem.

De eunucho) Quid fuerit. Videamus, cur 55 nolit Poeta de vitio virginis continuò ſcire

Thaidem

56 { ſſſſſtu ſſſſa *Hac re [te] omni turba [euólues,] & illi gratum fé- ceris.*

57 dt:dadtu *Id modò dic, abiſſe Dorum.* PY. *ita fáciam.* DORY. **ſed videón' Chremem!*

58 ſababſſu *Thais iam áderit.* PY. *quid ita?* DORY. * *quia cùm inde ábeo, iam [tum] incœperat*

59 ſatſaſtu *Turba inter eos.* PY. *aufer aurum hoc: ego ſcibo ex hoc quid ſiet.*

G. Al.] & te]
Al. [exolues.]
Mu. [Hac re & omni turba euolues te.] ſſſſ:ſt-.
* L. Præparatio ad ſequentem ſcenã.
* B. αἰτιολογία.
Mu. [tũc]. ſababſſp.

Thaidem. vtrum, ne improuiſo malo vehementiùs commoueatur, ac doleat, an vt ex eiuſdem virginis habitu, vultúque illa cognoſcat, quod eſt actuoſius: an quod proximum vero eſt, vt illam & Thais & frater ignorantes vitiatam, animoſiùs aduerſus militem defendant repertum eam venientem cum tanto ſtrepitu ac minis. Nam quo ore præterea diceret Thais Chremeti de ſororis pudore ſolicito, Educta eſt ita vti téque, illáque dignũ eſt: ſi ſciret eam virginem non eſſe? *De eunucho*) Quòd Chærea ſit, non eunuchus. *Quod ſcis neſcis*) Vnde in Heauton. Neſcias quod ſcis, ſi ſapis. Et hoc eſt quod ἀκκίζεσθαι dicitur. *Quod ſcis neſcis.*) prouerbiale eſt. & multùm apud Dialecticos tractatũ: vt, facio, & nõ facio: amicus ſum, & non ſum: & audio, & nõ audio, & cætera huiuſmodi. ᴮHoc prouerbio certa in tacendo fides ſignificatur, dum quis quod ſcit, perinde cõtinet ac diſsimulat, quaſi neſciat *De vitio v.*) ᴰ Quòd iã mulier.
56 *Hac re & te o.t.e.*) Cauſa quæſita cur ante iurgium cum milite, Thais neſciat vitiatam virginem. ˢ·ᴰ Propriè euoluimus inuoluta & complicata, vel implicata. Hic autem tranſlatæ eſt ſignificationis, ponitúrque pro liberare, & explicare: nimirum vt ſenſus ſit, Omni te turbatione, & moleſtia vacuam reddes. Præterea tranſlatè aliter hoc ſæpe verbum vſurpat Cicero: vt cùm dicit, euoluere libros, poetas, naturam rerũ, exitum rei alicuius. *Et illi gr. f.*) ᴰ Cui, niſi virgini? cuius crimen, vt ſuprà ſilentio texeris, præſertim tacentis iniuriam ſuam, & ſic dolentis amiſſam virginitatem, vt nec cõfeſsionem ſuæ calamitatis ſubire poſsit.

Id modò) ⱽ Facilitatis nota eſt per modum agendi commonſtratũ. ᴰ Id pro Hoc, ſubiunctiuum pro præpoſitiuo. *Videón*) ⱽ En quãto ſtudio & religione in quolibet actu ſcenas paraſceue ſibi proximas coniũgit. 57

Thais iam aderit) ᴰ Bene dixit Aderit. huic enim aderit Thais. *Quia cùm inde abeo*) Aliam cauſam ex alia ſuppoſuit: quaſi diceret: video cauſam. 58

Aufer aur.) ᴮ Id eſt, mundũ muliebrem. 59

ACTVS IIII. SCENA V.

ARG. ᴮA cœna militis egrediens ᴰhic ſimigrauis inducitur vino Chremes, priorũ memor, titubans in præſentibus, vt ferè adpoti ſolent. ᴹᵁHæc autem ſcena magis ad delectationem ſpectatorum, quàm ad argumenti ſeriem pertinet. ⱽ *Theſes.* Rectè D. Auguſtinus ait, Ebrietas aufert memoriam, diſsipat ſenſum, confundit intellectum, incitat libidinem, omnia membra debilitat, vitámque exterminat. Et ſic Menander. ἡ πολὺς ἄκρατος, ὀλίγ' ἀναγκάζει φρονεῖν. Nimirum deſipientiæ cauſa eſt merum copioſiùs epotum. Et hic verum illud Aeſchylis, Κάτοπτρον εἴδους χαλκός ἐστ' οἶνος δὲ νοῦ. Vtrinque imago mentis repræſentatur. Hic autem temulenti hominis ruſtici ſtulta loquentis ὑποτύπωσις. atque Pythagoras nõ malè ebrietatem μανίας μελέτην eſſe dixit. Eſt enim inſaniæ cuiuſdã meditatio, repræſentatio, & exercitium. ᴸ Hæc ſcena per occaſionem argumenti exprimit naturam ebrietatis, qua ſæpe labefactantur obſtinati animi, & in luxum ſoluuntur: ᴹexprimuntur etiam ebrietatis cauſæ & effectus. corrumpitur quippe iudicium rationis, & linguæ, pedúmque titubatio ſequitur, quo nihil turpius excogitari poteſt. Quapropter Stoici, quos Cicero in Tuſculanarũ diſputationibus ſequitur, omnium malorum fontem eſſe intemperantiam, officiorum verò temperantiam dicunt. Ideò dicitur à Græcis, conſeruatrix mentis & prudẽtiæ. Plato libro ſexto de Legibus ſic ait, Bibere vſque ad ebrietatem, neque alibi vnquam decet, præterquàm in ſolennitatibus eius Dei, qui largiens eſt vinum.

Verſ. gen. Iambici tetrametri acatal. excepto vltimo trimetro acat. & ſexto, qui etiam trochaicus tetr. catal. cenſeri poteſt,

CHREMES. PYTHIAS.

D. *Atat* Interiectio est paulatim percepti atque intellecti mali.

A T A T, *data hercle verba mihi sunt : vicit vinum quod bibi.* iiibffi 1

Ac dum accubabam, quàm videbar mihi esse pulchrè sobrius! {ffii-iffp ffiff} 2

Temulēti cōditio. *Postquàm surrexi, neque pes, neque mens satis suū officium facit.* {ffdd-iap ffddd} 3

*L. Arridentis cum gestu. P. *Chreme.* C. *quis est? ehem Pythias,* * *vah quantò nunc formosior* {iiiiffip iiff} 4

Dudum, i. paulò antè. *Videre mihi, quàm dudum!* P. *certè tu quidem pol multo hilarior.* G. [*tu pol multo alacrior*] ibffffip. {ibfffdp ibffia} 5

Mu. [*Videre, quam dudum? P. certè quidem tu pol multo alacrior.*] ijiffdp.

G. *Al.* [*Verum hercle verbum hoc est. SINE Cerere & Baccho*], fijbiffp. * L. Prouerbia- C. [*Verbum hercle hoc verū est,* * S I N E C E R E R E E T L I B E R O F R I G E T V E N V S. {ffdarffo ffdbffip}

1 *Data sunt*) V Est ebrietas malum ἑκούσιον & ἀκούσιον. *Data verba*) D Fraus facta. A milite, an à meretrice, cuius iampridem dolum malum in omni re suspicatus erit? an magis à vino, quasi captioso aliquo, data verba sunt? quia bibere, dulce est: ebrium fieri, turpissimum. adeò his quæ sequuntur, quasi subtilem fraudem ebrietatis inducit Plautus de vino, Pedes captat primò, luctator dolosus. Virg. de vua, Tentatura pedes olim, vincturáque linguā. B Horatius in Odis, Iussus abire domū, ferebar incerto pede. *Vicit vinum*) V Ebrietatis causa est hic vini ingurgitatio, ἀκρασία alia est, & γαστριμαργία, & ὀψοφαγία voracitas & liguritio. B Pontanus in libris de obedientia, Cibo, inquit, & potu, sic vtemur, vt reficiamur quidem, non impleamur, ne dicendum sit, quod Terentius ille, Vicit me vinum quod bibi.

2 *Ac dum acc.*) D Hic verba data sunt. *Quàm vid. m. e. p. s.*) Nihil elegantius: non dixit, Videbar mihi tunc esse sobrius: sed, vt hoc ipsum iam erroris esset, ac vinolentiæ accumulatio. Videbar, inquit, mihi nimium sobrius. *Pulchrè*) Fortiter ac nimis.

3 *Postquam surr.*) V In ipsa sessione non est tantus motus, quo fumosi spiritus ex vino in caput exhalarent, qui & in causa sunt cur nerui stupeant, & extremæ partes tremant. *Neque pes*) D Ad incessum. *Neque mens*) Ad facta ac dicta. *Satus s. eff. f.*) Bene: non enim omnino non facit, nam hoc insani est: sed, non satis facit: quod est ebrietatis. B. D Sic loquitur Cic. ad Att. 9. Hoc officium sæpe, & sæpius mihi facturus videor: ita de me mereris. Terētius item in Adelphis, Meū officium facio, quod peccatum à nobis ortū est, corrigo.

4 *Quis est? eh. P.*) D γνωμικῶς, & satis miro exemplo mutatam credit, postquàm ipse mutatus est. *Quanto formosior*) V Ebrii cæcutiūt propter fumos, in oculorum neruos aspirantes, spiritúmque visualem interturbantes. Et Theognis sic cecinit, ἔστι μεθύειν τὸ πρὶν ἐὸν σοφὸν ... D Hoc multùm Academicos iuuat, qui aiunt, prout habiti fuerimus atque affecti, ita nobis aliud atque aliud videri: & ideò nihil certi comprehendi posse.

5 *Certè tu q. pol.*) Et certè, & hæc dixit, vt appareret hanc verè loqui quæ sobria est: illū verò ex vino falli. Et honorificè, atque vt sobria, non dixit Temulentior, aut Lasciuior, sed Alacrior. *Hilarior*) V Mitigat ebrietatem, quæ cùm erat perfecta, vt Aristoteles appellat, imperfectam nominat hilaritatis vocabulo, & Germanis sic dicitur. Er ist frolich, vnser herr hat ein rauch.

6 *Verbum hercle*) Ebrius sibi sapere videtur. Imaginatio enim à fumis confunditur. Τροπὴ autem hæc est Physica, & in singulis vocabulis μετωνυμία. Venus enim pro libidine, Bacchus pro vino, & Ceres pro cibo ponitur. Idem sibi vult quod vulgus Theologorum dicere consueuit Abstinentia carnales refrænat motus. Et sic Euripides,

ἐν πλησμονῇ τοι Κύπρις, ἐν πεινῶσι δ' οὔ.

Est quoque tenuis dieta amoris, præsens apud medicos & Ouidium remedium, & Germanis est, vvann der bauch vol ist, so gehet der esel tantzen. *Verbum h. hoc*) D Verbum,

prouer

7 ſſdiaſp *Sed Thais multò antè venit? P. [ánne ábiji] iam à militè?* [venit]præſentu tẽpo u.vel creticus tertio loco. ᴬ *Al.* [an abyt ſed deprauatè. — Ils allegoria figurata tribus metonymiis.

8 ſſſddſi C. *Iam dûdum ætâtem : lites ſunt inter eos facta maxumæ.* — L. Iā dudum ætatē, id eſt. iam longo tempore.

prouerbium:vt idem in Andria, Verbum illud verum eſt, vulgò quod dici ſolet. *Sine C.& L.fr. V.*) Hoc ſi ad ſententiam reuoces, non conuenier ebrio:ſi ad perulāriam quam • ſic antè dictum eſt. Nam & improbior factus eſt : & cùm tropicè locutus ſit, ramen ordinem naturalem ſeruauit:nam primùm cibus,deinde potus,poſtremò libido Venerea. Friget autem,quia omnis eiuſmodi voluptas in calore ſanguinis conſtituta eſt,qui his rebus alitur. Et friget propriè,non , adhæret: tranſlatum enim hoc prouerbium,à picatione vaſorum , quæ frigida picem non tenent: cùm alia multa meliora ſint ad vſum frigida,vt ferrum, argentum, aurum, & cætera eiuſmodi:nam ſic alibi, Vbi friget,huc euaſit. Et vide tres μετωνυμίας,Cererem,Liberum,Venerem. ᴮ Diomedes de metonymia loquēs, quot modis fiat,etiā tum fieri dicit, cùm per inuentorem , dominantémvè,iuuentum, vel ſubiectum intelligitur. Vult enim per Cererem,panem intelligi : vinum,per Bacchum: per Venerem,concubitum. Ariſtoteles Venerem Baccho adiunctā dixit, proptereà quòd Veneris cupiditatem,vinum accendat. Quæ verò Parœmiographus ſcribit in hoc adagium,minimè duxi omittenda.Sic habet,Verbum hercle hoc,verum eſt. Sine Cerere & Libero friget Venus, Dicuntur hæc ſub perſona Chremetis,adoleſcētis ruſtici,qui ſobrius oderat meretrices, pòſt, idem potus non abhorret.Cibus enim & potus,irritamenta ſunt libidinis. Eleganter autem Cererem pro cibo,Liberum pro vino,Venerem pro libidine dixit,continenter in figura perſiſtens. Nam illud ipſum verbum, Friget , metaphorā habet,quam Donatus à picatione vaſorū , mutuò ſumptam autumat,quòd frigida pix non adhæreat. Frigida profectò nimiúmque affectata interpretatio, quod quidem, tanti viri pace dixerim , ſi modò illius eſt interpretamentum. Ardent amantes , & frigent quæ lāguent. Horat. Non enim poſthac alia calebo fœmina. Et frigent in vxores mariti, qui non admodum amant. Diuus Hieron.Terentianam ſententiam craſsiore Minerua explicans,Diſtento vētre,ait,diſtenduntur ea,quæ ventri adhærent. ſignificans libidinem eſſe gaſtrimargiæ comitem. Peculiariter autem vinum irritat libidinē. Ideòque Paulinæ literæ vetant,ne vino inebriemur,quòd in eo ſita ſit libido. *Sine C.& L.fr.V.*) Tria philoſophi cenſent, laudem fugienda ſequenti: intemperantiam cibi, intemperātiam potus, intemperantiam Venereorum. Pudicitiæ,ac ſtudiis amicæ ſunt frugales menſæ. In cibo igitur ac potu , optimum fuerit ſequi nautarum ſolertiam,qui in naui onerāda eiuſmodi temperamentum ſeruant , vt neque pondere nimio preſſa,fluctibus obruatur, neque nimia læuitate ſuſpenſa , lateribus vacillet, & flantium nequeat ferre ventorū imperum. In omni quippe vitæ tenore, modus eſt vtilis .Temperatè viuendum cenſet & Medicorum rex Hippocrates. Neque enim rectè vnquam valent, nec longæui eſſe , neque egregium quicquam aut cæleſte meditari poſſunt,qui gulæ ac ventri ſtudent. Doléda res eſt,tam multos paſsim videri,quorum magis ſit in patinis,quàm in paginis animus. *Friget Venus.*) Poetæ Vulcanum fingunt Veneris maritum , quòd Venereum officium,non niſi calore conſiſtat. Vnde illud,Frigidus in Venerem ſenior. *Sine C.& L.fr.V.*) Per contrarium,Cerere & Baccho adhibitis,calet Venus:paſcitur libido conuiuiis,nutritur deliciis,vino accenditur , ebrietate flammatur. Hinc Ariſtophanes vinum eſſe dixit lac Veneris, quòd immodicus vini vſus, rei Venereæ ſit incitamentū.Sic Ouidius , Vina parāt animos Veneri. M.Tullius lib.2.de Natura deorum citans hoc Terentii , Quicquid magnam,inquit,vtilitatem generi humano afferret.id non ſine diuina bonitate erga homines fieri arbitrabantur. Itàque tum illud, quod erat à Deo natum , nomine ipſius Dei nuncupabant, vt cum fruges Cererem appellamus,vinum autem Liberum. Ex quo illud Terētii,Sine Cerere & Baccho friget Venus.

Sed Thais) ᵛ Lingua deficit.Abrupta enim & ἄτοπα garrit. *Sed Th.m.a.venit?*) ᴰ Interrogatiuè pronuntiandum hoc.Et ſcias de his interrogationibus hanc ipſam eſſe , in quibus ita quærimus, vt qui interrogantur , reſponſuri nobis,ſe neſcire videantur. 7

Iamdudum at.) Quia iandudum infinitæ moræ eſt:addit Aetatem,vt oſtendat multùm abiiſſe temporis,vt factum eſt. *Iam dudum at.*) Pro longinquo tempore. Lucilius, Ve multos menſéſque diéſque, Non tamen ætatem. *Aetatem*) Diu, longinquòque tempore,ac prolixo,vt eſt ætas. nam ſic dicimus 8

R

D. Simplex omnino Chremes inducitur.

P. *Nihil dixit tum, vt sequerêre sese?* C. *nihil, nisi ábiens mihi innuit.* { ssal-bs ssaisbsp 9

P. *Eho nónne id sat erat?* C. *at nesciêbam id dicere illam, nisi quia* { adi-sidp adis 10

Corrêxit miles, quod intelléxi minùs: nam me extrûsit foras. { ssd 11

•V. De more fit parasceue scenarũ copulatio.

* *Sed eccá ipsam. miror vbi ego huic anteuérterim.* { ssbsii s 12

Alii. [ipsam vt eo. miror vbi l.m. ego]. Aliis huic dissyllabũ, vel in eo h vim habet consonantis. & erit octonarius, vt praecedentes. lsbdiiij.

de die, & dieculam, aliquantulam moram. V Ætatem vel sæculum, est hyperbole ebriis propter sensuum perturbationem non inepta. Ecquis hîc non videt vt ebrii sunt futiles, obliuiosi, vtique se cuncta scire simulãt, sicut est apud Menandrum,

χαλεπὸν ὅταν τις ὢν πένης πλείω λαλῇ,
μηδὲν κατειδώς, ἀλλὰ χρεμπτόμενος.

Iandudum at lit. mt. e. s. s. m.) S.D Iandudũ ætatem, subdura est loquendi forma, pro longo tempore, vel iandiu. Et quædam exemplaria sunt, quæ Aetatem non habent. Ad hæc, hic obseruato, Litẽ fieri, pro turbam fieri, vel commoueri, dici. Scito quoque Litis significationem tam extra forum iudiciale vsurpari, quàm in foro.

9 *Nihil dix. t. vt s. sese.*) D Nihil, pro non. Virg. Deponunt animos nil magnæ laudis egentes. *Nihil nisi ab m. inn.*) Apparet quasi iratam discessisse Thaidem à milite, & tamen sic iratam, vt illi ira consilium non ademerit. Innuit, inquit, cùm abiret.

10 *Eho nónne id sat erat?*) Adeò simplex sic inducitur adolescens, vt à Pythia reprehendi possit. nam quid opus fuit dicere, si innuit?

At nesc. id d. ill.) Dicere pro velle, vel significare. Sic alibi, Quasi tu dicas factum id consilio meo.

Nisi q. Correxit m. q. int. m.) Hoc videtur 11 facetius & sapientius, quàm dici ab ebrio, rustico, & adolescente debuisset. Hoc vitium tunc fit, cum Poetæ ingenium suum in personas conferunt. *Quod i. n. m.*) Verisimile hunc tantùm extrusum fuisse, non etiam vapulasse: quia miles Thaidi magis, quàm huic irascitur.

Miror v. e. h. ant.) Id est, hanc præcesse- 12 rim: Vbi, in qua parte viæ, S.D Anteuertere est propriè antecedere: vt fit in via. Paulò minùs propriè, bene propriè tamen, dixit Cic. de Nat. deorum 2. Neque à Sole lõgiùs vnquam vnius signi interuallo discedit tum anteuertens, tum subsequens. Hoc est, siue Solẽ præcedat, siue sequatur. Translatẽ, vt sequitur, vsurpant Latini. Cic. de Amicitia, Atque idipsum cùm tecum agere conaretur, Fãnius anteuertit. Cæsar de Bello Gall lib. 7. Qua re nũtiata, Cæsar omnibus consiliis anteuertẽdum existimauit. Id est, omnia posthabenda censuit.

ACTVS IIII. SCENA VI.

ARG. P Ex ipsis primis verbis apparet, quàm concita, & recens à litigio veniat Thais Itaque nec nominat militem, nec virginem: sed pronomine vtrũque significat, quasi in medio constituta negotio. M U deinde reficiscit Chremes à Thaide; Pamphilũ esse sororẽ suam audet, sed metuit militem: recipit tamen animum, comparátque se cum Thaide ad illũ fortiter reiiciendum, B quem venturum putant vt virginem eripiat Timidior hic Chremes inducitur, quam Thais. H Est igitur in hac scena præparatio eius turbæ, quam Thraso faciet, oppugnaturus domum Thaidis Exordiũ est patheticum. nã minatur superbo militi Thais; L aduersus quem ad pugnam instruitur: Chremetem deinde (R quò longe animosior inducitur,) L cõfirmat. Et est epitasis huius partis fabulæ. V Ti es es. 1 Magna est meretricis confidentia ad grauius facinus parandum. 2 Astutæ sunt meretrices in captando fauore, dũ periclitantur. Est autem in genere deliberatiuo. Nam exhortatur Thais Chremetem, vt sibi contra Thrasonem adsit. atque hæc propositio hic statuenda est propter εὐθεῖαν dissimulata. M Meretricis confidentiam & ad omne facinus audaciam perditam, nec non studium, & artem captandi fauoris in aliqua difficultate, ac primos motus in potestate nostra non esse, Chremetis exemplo hæc scena docet, & exprimit.

Verſ. quo Trochaici tetr. cat. viginti nempe quinque primi, & decimusſeptimus cum ſequentibus ad finem vſque ſcenæ, excepto viceſimotertio, qui iambicus eſt tetr. acat. cum octauo, nono, vndecimo ac duobus hunc ſequentibus. At ſextus, ſeptimus, decimus, vndecimus, decimusquintus ac decimusſextus ſunt iambici tetr. catal. ſiue ſcazontes.

THAIS. CHREMES. PYTHIAS.

Paraſceue eius motus, quē miles excitabit oppugnaturus ædes.

1 {dſtſcdt- dſtſa} CREDO *équidem illum iam affutúrum eſſe, ſut illa à me eripiat: ſine]* *Al. [illum vt eripiat: ſine]*, dſtlldt-.

2 bſſabdt- *[Véniat: atqui] ſi illam digito attígerit vno, [oculi] ilico* *Al. [illi oculi]*, bſſabſai.

R. Al. [Vt veniat qui] dſſabdt-.

*L. Ap:a comminatio in militem.

3 {dtdsttt- dtdſ} *Effódiéntur: * vſque [adeò illius] ferre poſſum ineptias,* *Al. [. deo e*o illius] & dtd-iat. *Al. [eo ego illu*] dtdd ttt-.

4 {ſbttſtſt- ſbttltt-} *Et magnifica verba, verba dum ſint: verùm enim ſi ad rem* *Enim* ornatiua eſt.

5 {tſtſdcſc- tlltdlt-} *Conferêntur, vapulâbit.* C. *Thais, ego iam dûdum hic adſum.*

6 ulllllt- T. *O mi Chreme, te ipſum [expécto. ſcin' turbam] hanc propter te eſſe* *Al. [expectabam. ſcin' tu turbam] ſ. aduerſus nos. cen. at.*

7 {dcilli- dſ} *Factam? & ádeò ad te attinêre hanc omnem rem?* C. * *ad me! qui? quaſi iſtuc.* *D. Vt ruſticus pudés & timidus turbarus eſt his verbis. L *Quaſi iſtuc.* ſub. Norim.

8 aijdiidj T. *Quia dum tibi ſorórem ſtúdeo réddere & reſtitúere, hæc*

1 *Credo eq.)* V Confirmatio eſt à neceſſitate. Thraſo enim puellã abducturus aduentat. *Illum)* B Irata, illũ non nominat Thais. *Affut. eſſe)* D Id eſt, aduenturum: vt, Affuit & Mnestheus. *Sine vt veniat)* Quaſi dicat, ſine nullis. & comminâtis eſt: vt, Sine modó, B perinde ac ſi diceres: Si venerit, excipiam eum vt dignus eſt.

2 *Atqui ſi ill. d. att. v.)* V Comminatio eſt admodũ in meretricibus decora. & hic ſunt arma, vtpote lingua & vngues. D Moris comminátium eſt, ad exiguum reuocare cõmiſſa, quæ ſe vlturos prædicẽt. *Oculi il eff.)* Et fœmineæ minæ ſunt, & in libidinoſos quàm maximé. nam húc ſuſpicatur amatorem eſſe virginis. Sic & alibi, Vt ego vnguibus facilè illi in oculos inuolé venefico. In oculos autem maximè ſæuire fœminas, & Tragœdiæ ferè omnes, & Comœdiæ proteſtantur.

3 *Vſque adeò)* V Cõminando pergit, & Thraſonem annihilat, vt cuius verba tantùm ſunt magnifica, videlicet Thraſonica, militaria, & nimis iactabunda, vel ad cyathum. *Vſque adeo e. ill. ſ. p. in. & m. v.)* D Non dixit, vſque adeò illum poſſum amare: ſed, quam inſuauis iam diu ſit, oſtendit, dicendo, Ferre poſſum. Et citò oſtendit quæ ſit amicitia militis. Ineptias, inquit, & magnifica verba.

Verba d. ſ.) Hoc eſt, quæ vim non admiſceant rerum. *Verum en. ſi ad r. c. vap.)* Si diſceſſerit à verbis: & rem experiri cœperit, vapulabit. Et bona locutio: vt ſi dicas, Verba ad rem contulit, hoc eſt, agere quod dicebat aggreſſus eſt. *Verum enim)* V Hic enim παρέλκον. Eſt autem Verba ad rem conferre, idem quod vulgò dicũt, in praxin deducere, id eſt, declarare quod dictum eſt, nempe vt ex verbis fiant verbera. *O mi Chr.)* Per appellationem amicam eſt beneuolentiæ occulta captatio. & argumentum à ſpe eſt, Quia te expectabam. *Scin turbam)* A cauſa, Nam tu huius turbæ author es: igitur te adeſſe oportet.

Ad me! qui? quaſi iſtuc) D Et ruſticus, & timidus, & pudens commotus eſt meretriculæ dicto. B Et illud *quaſi iſtuc* imperfectum eſt. *Quia dum)* V Narratiuncula cõprobat Chremem eſſe authorem turbæ, nimirũ propter ſororem, quam Thraſo diripere conabatur.

Reddere. & reſt.) Proprie Redditur cupientibus, vt Domino ſeruus: Reſtituitur cupiens, vt patriæ ciuis. Redditur & Reſtituitur cupi-

Atque huiúsmodi sum multa passa. C. *ubi ea est?* T. *domi apud me*. C.* [*hem.*] T. *quid est?* *Al.* [*ehem.*] {ſsſiaaiſ ſi 9

• L. Extimescentis, quia soror apud meretricem est.

Sex praecedentes versus Glareanus distinctionē habent. at ab alijs aliter secantur. nam primo accenitur dimeter trochaicus. [conferentur vapulabit.] tſſt. Secundus finis est [expectabam.] taſſſſt. vel [expecto.] etiam [teipsum] fuerit unicum verbum, taſſſſt. Tertius ita habet, [Scin' tu turbam hanc propter te esse factam? & adeò ad te attinere hanc]. ſſſtatt. Quartus desinit in [adeo], ſſſabſb. Quintus in [passa.] tſbſſtt vel [huiusmodi] facto trisyllabo. tſbſtſtt. Sextus in [quid est?] aat-. atque hic fuerit trochaicus dimeter catal. quatuor vero praecedentes trochaici tetr. acat.

G. [est dignum.] ſaſſiaſ: ubi ita [quid] eliditur d.

Educta ita uti téque illáque [*dignum est.*] C. *quid ais?* T. *id quod res est:* ſaſadiſ- 10

Hanc tibi dono do, neque répeto pro illa abs te quicquam prétij. dſdbſſd – 11

• L. Pulchra gratiarum actio.

Linacer primum ita legit, [Et habetur, & refertur à me Thais, ita uti merita es]. aiaiſbdv.

C.* *Et habêtur, & refértur* [*à me Thais tibi, ita uti*] *mérita es, grátia.* *Al.* [*a me tibi, uti*] aiijddſp. *Alij reijciunt* [*Gratia*] *in sequentem versum, &* [*Chreme*] *in tertium, in cuius calce legūt* [*venit ereptum.*] *tū metrica ratio non constat.* aaaſdaſp 12

• Ad bellū futurū animat.

T.* *At enim cauē, ne prius, quàm hāc à me accípias, amittas Chreme.* aaiſdſſi 13

Nam hæc ea est, quam miles à me vi nūc ērēptum venit. *Potest hic censeri trochaicus tetr. cat.* tſtſſſtv. ſiſſſp 14

Monumenta sunt quæ inepti instrumenta vocant.

Abi tu, cistéllam [*Pýthia*] *domo effer cum monuméntis.* *Al.* [*Pythias*]. {ſſſiſa- a 15

plens cupientibus. ut parenti filius. Ergo in hac utrunque est, & reddi & restitui.

9 *Hæc Atque huiusmodi s.m.p.)* Mulier facunda meretrix. hæc imputat adolescēti quæ vidit, & alia quibus interfuit. *Hem)* Extimuit adolescens cùm sororem suam in domo meretricis esse audiuit: cui rei statim occurrit Thais.

10 *Educta ita)* V Donum collaudat tam ex cognatione, quia soror Chremetis est, quàm ex educatione: sed hic μονα-σεμις est. Rusticus enim Chremes erat: rustica igitur videtur fuisse educatio. B Argumētum ab educatione, quale & illud Ciceronis in oratione post reditum habita. Habet autem magistros, non ex ineptis, &c. *Educta)* D Subauditur Est. *Uti téque ill-que d. est)* Bene purgauit quòd ex saltu meretricio expectabatur. non inquit. Ut me dignum est. *Quid ais!)* Rectè: quia mirum apud meretricem liberaliter educatam. *Quid ais!)* B Non interrogat. sed miratur apud mulierem vulgati corporis liberaliter educatam esse sororem.

11 *Hanc t. b.)* V Beneficiis conciliat, & allicit, ut adsit contra Thrasonem, tum pro sorore bene educata, tum pro dono singulari. *Hanc t. dono do)* D Melius dixit, quàm Dono: ut donum placidius videatur & præstantius. *Neque r. pro illa q. abs te pr.)* Ex eo quod potuit iure facere, beneficium demōstrauit. oratoriè dicens seriò non esse facturam.

Et hab. & ref. a me Th.) Qui habet apud se gratiam, nondum retulit. Retulit. qui destitit habere. Multùm ergo hic dixit. Et habetur gratia, & refertur. Quem sensum transtulit Salustius in bellum Iugurthinum, Arma, pecuniam sume. utere: & quoad vixeris, nunquam redditam tibi gratiam putaris: semper apud me integra erit. 12

At enim caue) V A præsenti periculo. Vide ne amittas cistellam cum monumentis, die these mit den instrumenten. *Ne prius q. h. à me acc. am. Chr.)* D Hoc in Comœdia licet more vulgi dicere. Cæterùm non potest amitti quod nondum acceptum sit. An quia iamdudum sumptum sit? 13

Nam hæc ea est, q. m. à me vi n. er. v.) Non ad deterrendum. sed ad præparandum animum adolescentis hæc dicit, quem audacem putat, aliter àc res ipsa est. nam mox Thais mutabit orationem. & dicet, Qui cum res tibi est, peregrinus est, Minùs potens quàm tu, minùs notus, amicorum hic habens minús. 14

Cum monumentis) L Id est tabulis ac reli- 15

quis

16 iſdaſai- C. *Vidén' tu illum [Thais!] P. vbi ſita eſt? T. in riſco. odióſa ceſſus!* *Al.[Thaus]*

17 r'ſitſtv C. *[Militem] ſecum ad te quantas cópias addúcere!*

18 aſttttb- *[At at at. T. num] formidolóſus óbſecro es mi homo? C. apágeſis,* *R. At at at timentis. Al.[T. At at nũ], ſed deprauatè, & verſus non conſtat.*

19 atſſaſv *[Ego] formidolóſus! nemo eſt [hóminũ, qui viuat,] minús.* *Al.[Egón'].* ſtſſaſt: *vel* iſiſdſſp.

20 dcbſſar- dſ T. *Atque ita opus' eſt.* C. *hau métuo, [qualem] tu me eſſe hóminem exíſtumes.*

21 ſtſtdt- T. *Immo hoc cogitáto, quicum res tibi eſt, peregrinus eſt.*

22 aſrdſitv bſd *Minus' potẽs quàm tu, minus' notus, amicórum hic habens minús.* *Si tantum in ſecundo [minus] elidatur s, erit iambicus acat.* iſiaaſip.

23 iſſ ſſj C. *Scio iſtuc:* SED TV QVOD CAVERE *poſſis, ſtultum admíttere eſt.*

D. *Riſcus.* ciſta pelle conteƈta: nomen Phrygium.
• Timoris indiciũ.
E. *Al.[Militum].*
Apageſis, verbũ Comicum, i. recede, vel abi ſi vis.
R. *Al.[omnium, qui metuat]. ſed verſus non conſtat.*
G. *Poteſt hic cenſeri iambicus.* didiſdſi.
R *[quem].* tadſſat-.
• Facilé victoriam proponit. [I] Confirmatio ex collatione perſonæ.
L. Prudẽs ſentẽtia à tuto.

quis teſtimoniis, quibus probetur libera virgo. *Monumentu)* [B] Intellige literas, quibus contineatur ſororem hanc eſſe Chremetis. [D] Monumenta ſunt quæ Græci dicunt γνωρίσματα καὶ σπάργανα.

16 *Viden tu ill. Thaus)* Longè videre, timoris eſt indicium. *Vbi ſita eſt)* Trepidantes perſonas immiſcuit. *In riſco)* [B] Riſcus Donato ciſta eſt pelle conteƈta, in qua ſeruare velit ille ciſtellam cum monumentis, Seruio feneſtra dicitur parua in pariete, Troianum eſt vocabulum. [M] Riſcus, inquit Nonius, eſt locus in parietibus anguſtus. [V] Sententia Seruii & Nonii veriſimilior eſſe apparet, quàm Donati, cùm parua in pariete ſit feneſtra ad rerum repoſitionẽ plerũque relicta.

17 *Quantas copias)* [D] Propriè dixit Copias: nam ſic dicũtur legiones in vnum collectæ. conuenit tamen rudi & ruſtico adoleſcenti ſex homines, Copias dicere: Militem ſcilicet, Paraſitum, Donacem, Syriſcum, Simalionem, Sangam.

18 *Atat)* [V] A decòro & neceſsitate. Vir eſto non ita formidoloſus. Nũc enim neceſsitas, durum vt dicitur, telum vrget. [I] *Num form. es mi homo?)* [D] Formidoloſus, & terribilis & timidus intelligitur. [B] Laurẽtio Vall. hæc nomina, formidoloſus, laborioſus, operoſus, aƈtiuè pariter & paſsiuè vſurpãtur. Hic Formidoloſus accipitur pro eo qui formidat. *Apageſis)* [L] Interieƈtio remouentis: & eſt Græcum origine, ἄπαγε. [D] Plautus in Trinummo, Apage amor.

Nemo eſt h.o.q.v.m.) [V] λιτότης, hoc eſt, 19
ſum fortiſsimus. [B] Cùm omnis viro turpis ſit formido, bene amolitur à ſe timoris opinionem.

Atque ita opus eſt) [D] Vt minùs formido- 20
loſus ſis. *Metuo q. tu me h. ex.)* Videtur ebrius factus hic Chremes iam etiã diſplicere nolle mulieri. Nam idcirco fatetur ſe timere malam opinionem Thaidis de ſe. Et Metuo qualem tu me exiſtimes, nouè dixit: pro, metuo ne ignara ſis.

Immo hoc c.) [V] A facili. Hoſtis enim 21
tantus non eſt, vt eum timeas: à conditione, quia peregrinus eſt: à fortuna, quia impotentior & magis ignotus, atque amicorum expers. *Peregrinus eſt, Minus p.q.tu.m.n.)* [B] Vbi timidum eſſe Chremetem Thais animaduertit, non vt priùs animum eius præparat, ſed orationem mutãs, hic eſt peregrinus, inquit, & minùs potens quàm tu. Argumentum ducit à fortuna. non enim eſt idem incredibile in diuite, ac paupere, propinquis, amicis, clientibus abundante, & his omnibus deſtituto, Sic Cicero in oratione pro Lege Manilia, ſua det à fortuna Pompeium cũ bello Mithridati co præficiant. *Peregrin eſt, Minus p. quàm tu)* [D] Bene ſic dixit: quia tardum fuit dicere, Ille impotens, tu potens, &c.

Sed tu quod) [V] Illuſtris eſt ſententia de 23
prudentiæ officio, & eadem apud Stobæum ſic adnotata eſt, φρονήσεως δὲ ἔργον τὰ μέλλοντα

Malo ego nos prospícere, quàm hũc vlcísci accépta dbbſſt- 24
iniúria.

Mu. [*Abi tu.*] ſſijbſſp. *[Tu abi,]atque óstium óbsera intus, ego dum hinc* ατταſſο 25
transcúrro ad forum.

Ab iusto & possibili. *Volo ego adésse hic aduocátos nobis in turba hac.* bſ.ſſt 26
T.*mane.*

* D. Fugæ occasionē hic cupit dari. R. Omittendū[ ] & retinendū[ ], bddbbſt-. aly contra ret[ ]. & omit[ ]. bdtſb -t-.

C* *Méliuseſt.* T.*mane.* C.*omítte, iam [istic] ádero.* {bddaſt- / bddaw} 27
T.*nihil opus est [istis] Chreme:*

Hoc dic modò, sorôrem illam tŭam esse, & te par- {ſoſaſſt / ſoſſ} 28
uam virginem

Amisisse, nunc cognôsse: signa osténde. P.*adsunt.* ſſſtſo 29
T. *cape:*

' L. *In ius*, in iudicium. *Si vim fáciet, in ius dúcito hóminem: intellêxtin'?* ſoſtaſt- 30

[illegible Greek], & huius loci illud est Menandri,

[illegible Greek]

Voluit enim multò præstătiorem esse sapientem, cui Plato ferè & prudentem coniungit, robusto Thrasone. Quid quòd & prudentis sit aut prospicere, ne quid damni accipiatur, aut certè non malum rependere? Sic Euripides cecinit, eúmque magis laudat, qui criminanti non recriminatur: cuius sunt versus,

[illegible Greek]

[illegible Greek]

Est autem oratiuncula suasoria. Vult enim vt Thais sese obdat, ædésque occludat, donec aduocatus aliquis adsit. Ratio est ex sententia non contemnenda, & à modo & causa. *Sed tu q.c.p.st.*) D Ostendere vult Terentius plures sententias ad timiditatem congruere, quàm ad audaciam. nam & mox dicturus est, Omnia priùs experiri, quàm armis, sapientem decet. Quia ex prouidentia timor, ex audacia temeritas prouenit. B Melius est ventura & imminentia propulsare mala, quàm his quæ venerunt remedia quærere. Columella, Quemadmodum sapientis est, inquit, fortuitos casus magno animo sustinere, ita dementis est, ipsum sibi malam facere fortunam. *Admittere*) D Fieri sinere. & meliùs dixit, quàm Pati. hoc generale est. nam nunc Admittere, pati fieri significat.

24 *Malo ego nos pr.*) Prouidere ne fiat: id est, prospicere & cauere. ab eo quod præcedit id quod sequitur. *Accepta iniuria*) Hic causa ostenditur, cur illud malit.

25 *Ostium obs. int.*) Pauidi consilium nihil aliud continet post claustra & fugam. nam sera & claustrum ianuæ. *Transcurro ad f.*) Transcurro dixit, non Curro: vt proximitatem fori ostenderet.

Volo ego) Quasi minùs timeat: Cupio non inquit, sed volo. *Adesse hic aduoc.*) B Aduocatus est quicunque adest alteri in causa officii gratia. S. D Qui defendit alterum in iudicio, aut patronus dicitur, si orator est: aut aduocatus, si aut ius suggerit, aut præsentiam suam commodat amico: aut procurator, si negotium suscipit: aut cognitor, si præsentis causam nouit, & sic tuetur, vt suam. Cic. ad Quint. fratrem, Milo affuit, ei Pompeius aduocatus venit. Idem ad Att. 1. Credo te ex acclamatione Clodii aduocatorum audisse, quæ consurrectio Iudicum facta sit. *In turba hac*) D Vide timidum Turbà appellare. mulier non timet. 26

Mane) Hoc gestu iam adiuuatur. 27 B Vi conatur eum Thais retinere apprehensa illius veste: hinc illud Omitte. *Omitte iam i. ad.*) D Ex huius verbis apparet etiam manu comprehensum esse adolescentem. *Omitte iam adero*) Quia causam probari non videt, celeritaté redeundi pollicetur. *N. ad op. est ist. Chr.*) Istis, vtrũ aduocatis an istis omnibus quæ dixisti? Virgil. Aut quid petis istis.

Hoc dic modò) V Ab æquo & bono & est 28 [illegible Greek] á sexu, & statura. *Hoc d. m. sor. ill. t. esse*) D Ordine est executus: primò vtrũ personam habeat, Dic sororem, inquit, illam tuam esse. Verum negotium habeat, & te paruam virginem amisisse. Cur hodie agat. Nunc cognosce. Et vnde probet, Signa ostende. Hæc omnia sic pronuntianda sunt, vt & iusta & factu facilia demonstrentur.

Adsunt) V Monumenta, quæ & tabulæ 29 dicuntur: hodie apud iurisconsultos instrumenta, quorum vsus hic subiicitur.

Si vim. f. in ius d. h.) D Et rectè: quia vio- 30 lẽto ciuiliter resisti solet. *In ius d.*) B In ius

tem

c. *probè.*

31 T. *Fac ánimo hac preſénti dicas.* C. *fáciam.* T. *attólle pállium.* — Nam violento ciuiliter reſiſti ſolet.

32 *Péri, huic ipſi eſt opus patróno,] quem defensôrem paro.* — *Mu.* [*opus patrono eſt,*]

rem ducito, quemadmodum Lucanus medias leges, pro medio foro dixit.

31 *Fac an. h. pr. d.*) D Hæc non dicerentur à Thaide, niſi in illius vultu pauor nimius appareret. *Animo præſenti*) B Modus eſt loquendi, cùm non ignauè, ſed accuratè, & ſedulò quippiam agitur. Animo præſenti, id eſt præſidenti. Cic. de Oratore, Animus acer, & præſens, & acutus. *Faciam*) D Adiuuandum pronũtiatione. Faciam enim, timidè dictum eſt. *Attolle pall.*) V Ridiculus eſt patronus, & defenſor iam adeò temulentus, vt pallium attollere nequeat. Fit autem ad Græcos palliatos alluſio. *Attolle p.*) D His verbis, Chremetis demonſtrauit nimium liberaliter pauidi adoleſcentuli animũ, Vel quia ſimplex eſt, vel quia ebrius, pallium trahit Chremes.

Peri, h. ipſi p. op. eſt. q. d. p.) Hæc meretricis querela rudem adoleſceutulum magis & honeſtè natum, quàm culpandum eſſe demonſtrat. B De differentia inter Patronũ & Aduocatum, lege Vallam. S. D De Patroni ſignificato nonnihil in proxima annotatione tetigimus. Multa verò vide in primo Tomo noſtro. Commẽta linguæ Latinæ. Colũ. 614. Vbi quidem cognoſces, patronum non magis eſſe accuſati, quàm accuſantis: ſdque contra Vallam. 32

ACTVS IIII. SCENA VII.

ARG. DHic rurſus inepti vanitas militis demonſtratur, MU ridiculúſque eius furor deſcribitur, D ad amicam tanquam ad hoſtilem exercitum pergens irritato animo, concitato curſu, inclinata chlamyde, trepidi & quatientis caput, P furenti ſimilis: aciem inſtruit. ad pugnam progreditur, L oppugnat domum Thaidis: MU at cùm initiò diſiecturus omnia videatur, paulò poſt imbellis adoleſcentuli, & meretriculæ verbis aliquot fractus, euaneſcit, & in timorem conuertitur: B & Gnathonis conſilio facilè dimittit exercitum. H Cæterùm à ſubiectione exorditur. Nã gradatim ab vno ad aliud deſcendit. V *Hypotheſis.* 1 Hic eſt Thraſo non tãtùm verbis, ſed & re ipſa vanus oſtentator. 2 Gnatho & in periculo ſemper ſui ſimilis eſt. 3 Thaidis meretricis vehementia & pertinacia pluſquàm virilis. Hic quoque eſt oratio miſta. in principio exhortatoria eſt, in qua conſilium de ædium Thaidis oppugnatione intenditur, ſed ex verbis Thraſonis Gnathonem diſſuaſiſſe pugnam apparet. M Inanem oſtentationem militis glorioſi, & verba ſeſquipedalia & ante periculum audaciã, & in ipſa re timiditatem, necnon mores Gnathonicos, ac meretricis vehementiam, hæc ſcena exprimit. Ariſtot. lib. III. Moralium ſic ait, Audaces quidem fortes ſunt ante ipſa pericula, & volunt ea: ſed cùm in ipſis ſunt, tergiuerſantur. Fortes autem in ipſis quidem periculis feruidi ſunt: anteà verò quieti. *Verſ. gen. Duodeuiginti primi iambici tetr. acat. Reliqui trochaici tetr. catal. ex his tamen nonnulli iambici quoque catal. cenſeri poſſunt.*

THRASO. GNATHO. SANGA *ſeruus Thraſonis.* CHREMES. THAIS.

1 HA'NCCINE *ego vt contuméliam tam inſignem in me accípiam Gnatho!* — Epitaſis prioris partis in fabula. Eſt autem perridicula, & Thraſone digna.

1 *Hanccine*) V Confirmationis pars præcedit propter τὸ πρέπον infignius à decoro. Nam haud pœnitenda iniuria affectus ſum, igitur vindicabo. Eſt autem αὔξησις militaris, cùm inſignem & non obliuioni dandam ait, cùm mori mauult. *Hanccine ego cont.*) D Hæc verba pro hortatu imperatoris accipienda ſunt: quãdoquidem omnia de exercitu tranſfertur. Contumeliam verò propriè, & vt miles. Saluſtius, Ne qua contumelia, &c. *Cont. in me acc. Gnatho*) Apparet Gnathonem, & dehortatorem eſſe certaminis, & ad pocula militem prouocare: maximè cùm videat perſuaſiſſe iſta conſilia, vt hoc certamen moueretur. S. D Sic loquitur Cic. in Verr. Act. IIII. Hoſtis eſſet tanta contumelia accepta. niſi

* V. Propositio est & tessera militaris.
L. Recte, probe, pulchré. Attende ironicá assentationé ex ipso verborum genere.
Al. mulctabo.
Trasituuns [cum vectis] legit.

Mori me satius est. Simalio, [Donax] Syriscę. sequimini: B. Al. [Dorax] sed corrupte. — ididaibi 2

* *Primum ædes expugnabo.* G. *recte.* THR. *virginem eripiam.* G. *probe.* — affiiiai 3

THR. *Male mulctabo ipsam.* G. *pulchré.* THR. *in medium huc agmen cum vecti, Donax:* — affdilli 4

nisi rectum collusisset, & tuæ potius existimarioni seruiisset, quàm suæ. Itaque actiuè dicimus, contumeliá alicui imponere, vel intorquere: & accipere dicitur qui contumeliis vexatur. *Tam insignem)* D Insigné, vt miles dixit: quia Insignia armorum sunt.

2 *Mori me.:est)* Ridicula præsumptio, tanquam aduersus meretricem, iurgia nusquam Thraso sumere ausus esset, nisi morte præposita, ergo velut mortis contemptu, opus est ad tale prælium. *Mori me s.e.)* Tanquam aliter miles aduersus mulierem audere non posset, vel quia nihil, vel quia amator. *Mori me s.est.)* Quasi ille sibi dicat, vel molestum esse certamen, vel amicá nó esse lædendam. *Simalio)* Et hoc concité pronunciandum est. V Decorum est in militum nominibus, ὁ σιμαλίων ἀπὸ τῆς σιμῆς, cuius nares instar simiæ depressæ erant. Donax, δόναξ, arundo est, vel quia ea pro hasta vtebatur, vel quòd admodum fragilis erat, sicut in calamo aquatico est concussio & motus. Syriscus, ὁ συρίσκος, aut à Syro, aut à vase vimineo, quo ficus conseruantur, vocari potest. Apta sané sunt nomina istius militiæ, vt τὸ σιμαλίων sit illustrius. D Frácíscus Philelphus in epistola quapiam ad Iacobum Antiquarium de personarum nominibus in Comœdiis, Thraso, inquit, audax est. Nam θρασὺς audacem esse significat. & paulò post, Thraso igitur non vt fortis, sed vt audax & temerarius, Thaidis ædes oppugnaturus, instruit nebulones suos, habétque sermonem cum Gnathone, hoc est maxillone. Nomen sané parasito conueniens. Gnathos enim maxillam significat. Eadem ratione dici à nobis potest Maxillo, qui magnas habet maxillas. *Simalio)* Idem, Simalio, inquit, à Simo deriuatum nomen. Huiusmodi figura nasi, inter species pulchritudinis habetur. *Donax)* M Latinè dicitur fistula, calamus, arundo, tibia: & donachium, dicitur arundinetum: & donachodes, arundinosus. M Non Dorax, vt in vulgatis codicibus habetur, sed Donax legendum censet Philelphus. Est autem Donax, inquit, arundo illa fragilis & inanis, qua piscamur appenso hamo. Aut igitur Donax, inquit, vt homo fragilis inducitur & inanis: aut potius, vt piscator, ita Donace, hoc est, ab arundine illa appellatus. Quòd si Dorax a Poeta inductus esset, de.cen deretur à Doris, quod prima syllaba correpta, cultrum significat coquinarium, quo pecudes & cætera huiusmodi animalia decortantur. *Sequimini)* D Huiusmodi militia per tumultum repente suscipitur, & dicitur euocatio, vbi dux alloquitur ciues, Qui Remp. saluam vultis, me sequimini. Vnde Virg. sic ait, Deiuetáque bello agmina in arma vocat subitò, ferrumque retractat. Ipse vocat pugnas, sequitur tú cætera pubes. *Sequimini)* V Sunt enim milites euocati & tumultuarii iuxta Romanorum consuetudinem, qui si quando in extrema pericula vocarétur, tunc illarum præfecti voce præconis omnes exhortabantur, qui Rempublicam saluam esse vellent, ducem sequerentur.

Primum æ..ex..) D Debet hîc esse vociferatio vana ad hoc, & verbú militis cum quodam motu ingenti, & per immanes minas sine vlla vi rerum. Vanáque comminatio est, velle ædes expugnare: cum foris sit meretrix. *Probé)* V Adulando parasitatur, sicut & paulo pòst, cùm ait, Pulchré. 3

Male multabo) D Vide ordinem belli. Primò expugnatio mœnium, tum recuperatio captarum rerum, demum pœna prædonum. 4 S.D Mulctare generaliter est condemnare, pœna afficere, vel lædere, & opprimere. Quod sæpius cum ablatiuo iunctum repetias, quàm cum genitiuo. Cic. in Verr. Act. III. Qui iuratus apud vos dixit, multos ciues Romanos in Latumiis istius imperio crudelissimé per vim morte esse mulctatos. Idem post Redit. Quòd si mihi æterná esse propositá ærúná arbitrarer: morte me ipse potiùs, quá sempiterno dolore mulctassem. *Pulchré)* D Postquá non obtinuit quod volebat Gnatho, assentatur ad omnia. vide autem manifestá irrisionem ex ipso genere laudádi. nam quid est in ædium expugnatione recti? quid in virginis ereptione probitatis? quid in malé multanda mulieres pulchritudinis? Sed hoc est quod ait supra de seipso parasitus, Quicquid dicunt, laudo.

In medium) V Altera cófirmationis pars à facili, cùm ordinandæ aciei rationé indicat. Est autem hic aciei códecuriatio, & instructio.

5 *Tu Simálio in sinistrũ cornu, tu Syrísce in déxterũ.*

6 *Cedo álios: vbi centúrio est Sanga, &* manípulus furum? s. eccum adest.* *L. Hoc commodè quasi in cunctâtes.

7 THR. *Quid' ignâue peniculón' pugnâre, qui istuc huc portes, cógitas!* E. Aliàs [istum].

8 s. *Egóne!* imperatôris virtûtem nóueram, & vim mílitum:* *L. Salsè & irrisoriè responsum.

ctlo, inter quatuor tumultuarios milites iuxta Romanorum τάξιν aut ἐνωμοτίαν satis ridicula: & per Medium, vmbilicum μεσοπύργιον nuncupat. Sunt enim & hîc cornua dextrum & sinistrum. Est autem cornu pars exercitus prominens. *In medium huc ag. cum v.*) D Ridiculè satis, armaturas leues non putat aduersus Thaidem idoneas, & ideò agmen cùm vecti vult venire in medium. An ideò Cum vecti, quia ad expugnationé venitur ædium? B Vectis in auferendi casu, Vecte vel Vecti faciens, instrumentum significat ad aliquid euertendum. *In medium huc ag.* &c.) D Mirè composita ad contemptum nomina legionariorum sunt. nam Donax ab arundine, veluti sit inanis & fragilis, nomen fortitus est.

5 *Simalio*) A simio, vel à simia deriuatum est, ob fœditatem oris vel nasi. *Syrisce*, iam diminutiuum est à Syro. B Nam Syrorum genus seruile est. *Tu Sim. in s. c. tu Syr. in d.*) D Hic agmen instruitur. Facetum auté est, cũ à rebus magnis res ridiculæ deriuentur.

6 *Cedo alios*) Nó Reliquos dixit, sed Allos, quasi multi sint. *Centurio Sanga*) V Centurio est centum militum præfectus. sæpe Græcis est ταξίαρχοι, hodie Turcis vvagar. *Sanga*) D Nec Sangarius saltem, vt nomen esset. *Vbi Centurio est Sanga & manipulus furum?*) B Philelphus in epistola quam dixi, Sangam dicit coquum esse ita nominatum à Sãgario flumine Phrigiæ. Nam & Phryges seruiles sunt. Et quia coquus erat, tanquam aliis honoratiorem, vocat eum Centurionem. Itaque rectè subdit, interrogás vbi sit manipulus furum, hoc est, seruorum. Nam fur non solùm eum significat, qui clàm & per insidias aliena surripit, verùm etiam seruum. Vnde Virg. Quid domini facient, audét cùm talia fures? *Manipulus furum*) S. D Id est, reliqua seruorum cohors. Mu Fures vocare videtur seruos culinarios, quos vbique furacissimos describit Plautus. D Manipulus propriè est militis. Cũ Romani & Latini sub vno Céturione bellum aggressuri deputabantur, sibi sertum vel coronam ex manipulo herbæ vel huiusmodi conficiebant, quem pro signo sequebantur. Meritò ergo Centurionem vidés manipulum desyderauit: hoc est, coquum videns, conuiuas desyderat: qui apparauerat, quotiés locus affuit, id est, côuiuium est constitutum. Alii manipulum Furum coci discipulos dici putant. Mu Hoc est, seruos culinarios, quos vbique furacissimos describit Plautus. *Manipulus*) V Græcis ferè est σπεῖρα, & plerũque duas centurias côplectitur. Mira est hîc iactantia militis, quasi numerosum haberet exercitum, atque penè iustæ aciei instruendæ est ὑπόθεσις. Fures autem hîc aut serui, quo Virgilius modo vtitur, aut ipsi milites prædantes: qua de causa & hodie Germani locustas appellitât. Licebit & hîc calones & lixas, hodie trossulos furaciores intelligere. B Authore Vegetio de re militari lib. II. Antiquitus cohortes in centurias diuidebantur. Rursus ipsæ centuriæ, quæ à numero centenario dictæ sunt, in contubernia secabantur, vt militibus decé vnus quasi superesset decanus, qui contubernii caput nominaretur. Contubernium autem manipulus vocabatur, ab eo, quòd coniunctis manibus pariter dimicabant. *Eccum adest*) D Pro se. ac discipulis Sanga. V Ad hunc modũ Germani vocati in lustratione exercitus respôdent, Al hie ist der man, vel, Ich bring den man.

7 *Quid ign.*) D Apparet coquum ad repentinum strepitum sic exisse, vt ad artem suam fuerat expeditus. *Peniculon'*) V Aliis est hasta, cui adnexa erat spongia: aliis sunt ad parietes expurgandos scopæ. Est quoque penicillus vulnerarius ad vulnerum abstersionem, vt ex his purulenta detraherentur. Fit autem vt plurimum ex linteolo concerpto, cui medicamentum inditur. Hippocrati & eius imitatoribus est μότος. Iocatur verò Terentius hic armis non sine ironia. B Omne id quo ad aliquid mũdandũ eluédúmque vtimur, penicillũ siue peniculũ vocamus, præsertim si ex spongia sit factũ. Hic Donatus adnotat coquum ad repentinũ sic exisse strepitum, vt ad artem suam expeditus fuerat.

8 *Egone?*) D Hæc causa est. V χλευασμὸς cũcta dicũtur. Sannio est ἀντὶ τοῦ σαννίον, id est, hasta, dictus, domus custos hic fingitur. *Imperatoris virt. n. & v. m.*) D Hoc plus habe-

*R. Ab Abſtergeo ſecundæ coniug.

*Sine ſánguine hoc fieri nō poſſe,[qui] *abſtergērem vúlnera.* aiaſiſſp 9

R. Al.[quin]:ſed corruptè.

D.[domi.]

THR. *Vbi álij? s. qui(malùm)álij?ſolus Sánnio ſeruat.[domum.]* bſbſſiſp 10

*Acerbè militē irridet. L Hoc autem ad ſpectatores, indicans militis timiditatem: ſed audit miles, & exemplo defendit.

THR. *Tu hoſce inſtrue, hic ego ero poſt princípia: inde ómnibus ſignum dabo.* { ſibſaſi ſibſad 11

G. **Illuc eſt ſápere. vt hoſce inſtrûxit![ipſe] ſibi cauit loco.* ſdiſibſi 12

R.[ipſus],ſdiſidſi.

R.[hoc iam],ſſidſp. al[hoc],ſed corruptè.

THR. *Idem[hocce] Pyrrhus factitâuit.* CH. *[vidē tu Thais quam hic rem agit.]* ijſidſp 13

*Al.[viden' tū Thais quam hic rem agit?],ijſiaſſp.

bit ſalis,ſi ſic intellectū fuerit,vt Sanga vno eodémque tempore, & quærat quid dicat,ſimúlque reſpondeat hoc, Noueram ſine ſanguine fieri non poſſe, ſcilicet ἀπροσδόκητον. Quid igitur ſi hoc ſciebat?

9 *Qui abſterg. vuln.*] Quaſi hoc fuerit auxilii genus. Quid hoc eſt? vnde vulnera? quorum vulnera? vtrū, vtriuſque partis? An, quod magis ridiculum eſt, ſuorum?

10 *Qui (malùm) alij?*) Malum per παρένθεσιν ſuauiter infertur. Plautus in Epidico, Quæ (malum) hæc impudentia eſt? Et non interponitur, Malùm; niſi oculis conuerſis ad eum qui id quod reprehendimus, dixerit. Malùm nunc interiectio eſt. B Veteres cùm arguere quempiam aut caſtigare vellent, ita ſunt vſi. Vnde & Lactantius, Quæ (malùm) vanitas? ité ſi ſic loquamur, Quæ (malùm) iſta tua dicacitas? quæ (malùm) hæc impudentia? *Solus Sannio [domum]* D Hæc figura πρόσωπον dicitur. *Solus S. ſ. d.* Vt, Sola mihi tales caſus Caſſandra canebat. B Sanniones olim dicebantur, qui aſpectu, moribus, & geſtibus fatui eſſent. Fatuum Thraſo domi reliquerat, cordatiores eduxerat. *Seruat dom.*) D Pro remanet vt obſeruet. Nam Seruat domum, rectum erat: non Seruat domi, ſi cuſtodit intelligeretur, Vel Seruat, pro ſedet: ab eo quod ſequitur, id quod præcedit. nam non ſeruat, niſi qui prius in eo loco ſederit.

11 *Poſt principia*) Magnificè ad riſum commouendum. nam dicere debuit, poſt vos. Et hunc locum ſibi optimum elegit, vt timidus. *Poſt principia*) Militare dictum eſt. Et ambigunt multi, an in extremo agmine ſit hic locus, an in medio. *Principia*) V Id eſt, principes vel principales milites, & Polybius Latinos imitatus πρίγκιπας nominauit. cuiuſmodi poſteà erant Auguſtales. Illuditur autem Thraſoni contra Thaida pugnaturo, qui tergi ductor Græcis οὐραγὸς eſſe mauult. *Hic ero poſt principia*) E Sumptū eſt à bellis, in quibus ſummum periculum eſt iis, qui ſtant in prima acie. Veget. lib. I I. de re militari, dicit principes in acie milites propriè appellari principia. S. D Principium eſt initium, primordium, vel proœmium. Quod nomen modò ad numerum, modò ad tempus, modò ad fundamentum refertur. Extra verò vulgarem ſignificationem ponunt Latini, principia pro loco in caſtris, à principibus militibus ſic appellato. Inde poſt principia eſſe: id eſt, in tuto, citráque periculum. Sumptum à bellis, in quibus tutiſſimus locus eſt poſt principia: ſiquidem in prima acie ſtabant haſtari: In ſecunda principes, hos ſequebantur ſcutari omnes, maximè inſignes armis. Poſt hos triarii: quemadmodum indicat Tit. Liui. Decadis primæ lib. VIII. Itaque nullus in acie locus tutior erat, quàm poſt principia. Et eam ob rem dicit Terentius, Tu hoſce inſtrue, hic ego ero poſt principia: inde omnibus ſignum dabo. Erat autem hic locus timido nebuloni conueniens. Id quod ridens Gnatho: Iſtud, inquit, eſt ſapere: vt hoſce inſtruxit! ipſe ſibi cauit loco. Titus Liuius ab vrbe condita lib. I I. Quia à tergo erant cliui, in eos poſt principia, integris ordinibus tutus receptus fuit. *Inde omn. ſ. d.*) D Tanquā non omnibus dari poſſit, ſi aliunde detur.

Illud eſt ſ.) V Laudans adulatur, & non ſine acerbitate deridet. 12 *Ipſus ſibi cauit loco*) D An loco ſimpliciter, quia poſt principia? an loco, in loco, opportunè & ἐν καιρῷ? Terentius in Adelphis, Pecuniam in loco negligere, interdum maximum eſt lucrum. An pro de loco?

Hoc idem) V Ab exemplo aciem inſtructam collaudat. Nam Pyrrhus Epirotarum, hodie Albanorum rex, eiuſmodi τάγμα familiariùs retinuit. D Irridet quidem Poëtas veruntamen oſtendit officium Imperatoris 13

hoc

14 ſſaſſilp *Nimirum consilium illud rectum eſt, de occludendis ædibus.*

15 ſdſaidij THA. *Sanè (quod tibi nunc vir videâtur) esse, hic nébulo magnus eſt:*

16 { dſiſdaſi diiſdd } *Ne métuas.* THR. *quid vidêtur?* G. *fundã tibi nunc nimis vellem dari,*

R. Al. [qui tibi nũc vir videtur], ſdſijdii: Alii omittunt [eſſe], at ſine eo verſus non conſtat.

D. Al. [THA.] ſut hæc a Thaide ad Chremetem dicantur.

L. Attẽde Gnathonis vrbanitatẽ in ludendo milite.

hoc eſſe, ne ſe in periculum proiiciat. Sic Saluſtius, Et in prælijs actu promptos. Et hoc totum quaſi in Palliata: ſed cõceſſum Poëtis fuit. Pyrrhus autem periti ſſimus ſtratagematon fuit, primúſque queadmodum ea diſciplina per calculos in tabula traderetur, oſtendit. B Pyrrho Hannibal Pœnus inter imperatores ſecundas dedit, quòd caſtra metari primus docuerit. Ad hoc nemo elegantiùs loca ceperit, præſidia diſpoſuerit. Hinc Terentius, Idem hoc, ait, Pyrrhus factitauit. Ridetur quidem Thraſo, ſed interim, vt vult Donatus. Poëta oſtendit officium imperatoris eſſe, ne ſe temerè in periculum iniiciat. Per contrarium Pyrrhus non ita fecit vt timidus hic nebulo: in caſtris metandis periti ſſimus erat. Vir ille tamen ad pugnam, præmiſsis militibus, non ſemper in caſtris timidus latuit, qui Romanos vicerit exercitus, qui cum potentiſsimis regibus bella geſſerit, qui in acie vulnera acceperit, qui nouiſſimè dum Antigonum in vrbe clauſum expugnare conatur, inter conſertiſſimos violẽtiſſimè dimicans, ſaxo de muro iactato occubuerit. *Vidén*) V Meticuloſus & nondũ ſortius confirmatur, ne in principio labaſcat.

14 *Nimirum c. ill. r. eſt*) D Illud rectũ eſt, & noua locutio, & ſuperiori ſimilis, Nimirum dabit hæc Thais mihi magnum malum: pro, ſine dubio rectum eſt.

15 *Sanè q. t. n. vir vid. e. hic n. m. eſt, Ne m.*) Figurata locutio, & præterea ὑπέρβατον intermixtum. nam hic ordo eſt, Sanè hic nebulo eſt, ne metuas. An hic erit ordo & ſenſus, vt ſit dictum, Ne metuas, ſanè qui tibi vir videtur eſſe, hic nebulo magnus eſt? Et rectè: nam obterretur adoleſcẽs, & ætate militis, quòd iam vir eſt: & magnitudine, quòd magnus corpore: quæ vtraque in illo vana eſſe, meretrix vt experta denuntiat. Nebulo autem, vel inanis, vel vanus, aut mollis, vt eſt nebula dicitur. Et hoc εἰρωνικῶς dictum eſt. Meretrix fruſtrà metuẽtem corripiẽs Chremetẽ, Sanè inquit, quòd tibi nũc vir videatur eſſe, & deeſt Non eſt: vt ſit: Non eſt quòd tibi nunc vir videatur eſſe, hic nebulo magnus eſt. Sic & alibi, Si te in platea hac oſtendero poſt vnquã, nihil quod dicas mihi, Alium quærebam, iter hac habui: periſti. Vt ſit, non eſt quod dicas mihi. B Nebulones mendaces dicuntur, & vani vt nebula. Thais hoc loco ſæuas & glorioſas Thraſonis minas pro nihilo ducit, magnum nebulonem appellans. Et ſanè huiuſmodi minæ & inanes clamores Thriorum ſtrepitui ſimiles ſunt. Dicuntur autem Thria Græcis ficulna folia, quæ incenſa minacem quendam edere ſtrepitũ conſueuerunt, & formidandum iis qui anteà non audierint, alioqui inanem & contemnendum. Vide Parœmiographũ Chiliade prima in adagio, Complurium Thriorum ego ſtrepitum audiui.

Quid videtur) D Nõ diceret Miles ſi ſtaret in ſententia: ſed iam videtur timore mutatus. itaque dubitandi eſt quod dictum ſit, Quid videtur? Ego ſanè hoc Militem puto dicere, quem paulatim à violẽtis atque acribus principiis ad terrorem deſidiámque perducit timor. Nam primò ipſe præcedit: vtpote qui dicat, Sequimini, Dum denique propiùs deuentum eſt, poſt principia refert pedem. Poſtiam nihil ipſe audet, ſed quærit conſilium paraſiti. Denique vbi cominus res gerenda eſt, Mane, & continet irruentes. Ad poſtremum diffiſus, neſcit quid agat, ad paraſitum ſpectans, Quid agimus, inquit? *Fundam*) V Alludit ad funditores, qui ſunt & fundibularii, & ſæpe ferentarii, maximè iuxta Varronis ſententiam, ex Balearibus frequentiſsimè habebantur: & Poëtis funda Balearica eſt, eius quoque vſus ex hoc loco non eſt obſcurus. *Fundam t. n.*) D Mirè Paraſitus hoc ait: vel quia militẽ nolle videt: vel quia audet impugnare. cõſilium formidoloſum, & aptum metuenti dedit, ſubtiliter tamen: nam fundã pugnant, qui cominus non poſſunt: & ex occulto, qui non audent palàm. Sed honeſta cauſa, non quia timeas, inquit, ſed vt fugiant: tãquam niſi hoſtes fugerint, non ſit tutum accedere. *Fundam t.*) Non dixit haſtam, aut lanceam: ſed ſagittam, fundam, quæ nimium longè iactatur. Vt ex hoc interuallo pauorem oſtẽderet, non audentis accedere, Et mirè Tibi, tanquam ipſe paraſitus nec hoc audeat. Sunt autem qui putent hæc à Thaide ad Chremetem dici, ſed malè. non enim conueniunt iſta me-

Timorem militis notat. *Vt tu illos procul hinc ex occúltò cáderes: fácerent fugam.* sdiſſiay 17

THR. *Sed eccam Tháidem ipſam vídeo.* G. *quam mox irrúimus?* THR. *mane.* iſidiſai 18

Sententia ad palliandam timiditatem. *[O'MNIA PRIVS experiri.] quàm armis, ſapiêntem decet.* tbeſſatv 19

Al. [Conſilio omnia pr. exper.] ddaiſdſp. [MU] *[Omnia pr. exper. verbis,]* daiſſdſp. [A] *Riuius hanc lectionem improbat.* [MU] *Al. [Omnia prius experiri conſilio,] ſed verſus non cõſtat,* [A] *niſi admittas bacchium,* daſdſdſp. *Iambicus fuerit vt præcedentes.*

Qui ſcis, an quæ iúbeam, ſine vi fáciat! G. *dij veſtram fidem.* ſſaaaſto 20

Impudens aſſentatio. *Quanti eſt ſápere! nunquam, [accêdo,] quin abs te ábeam doctior.* ſbſſatv 21

Mu. [accedo ad te,] ſbſſſdſp. *iambicus.*

THR. *Thais, primùm hoc mihi reſpónde: cùm tibi do iſtam vírginem,* ſſaſdſtv 22

retricis dictis ſuperioribus. niſi quia mouet me quòd ex occulto dicit: quaſi conſtet ei iamdudum videri militem, & ipſum non vidiſſe cum qua pugnaturus ſit. [B] Funda inſtrumentum è funiculo factum, quo funduntur, hoc eſt, iactantur lapides. Hinc funditores nominati, qui magnis dimicant fundis. *Nimis vellem)* [MU] Sic Plaut. Moſtel. Nimis velim lapidem. qui ego illi ſpeculo imminuam caput.

17 *Vt tu illos)* [D] Meretricē ſcilicet cum ſuis: vt alibi, Nos priùs introducant. *Procul h. ex occ. cad.)* [B] Ex hoc interuallo pauorem oſtendit, non audentis accedere, & militum timiditatem ludit. *Vt cæderes)* [D] Pro cædendo cogeres, vt facerent fugam. *Facerent f.)* Deeſt rurſus Vt, ſic, Vt facerent fugam: vel ἀσυνδέτως illatum eſt. *Facerent f.)* Deſyderat coniunctionem Enim. vt ſit, Facerēt enim fugam. [S. D] Fugam facimus, cùm alios, fugamus. Facimus etiam fugam, cùm fugimus.

18 *Sed eccam Th. ipſ.)* [D] Eccā & Ipſam, figura ἔμφασις: quaſi, Eccam principem belli: & Ipſam, contra quam pugnaturus eſt. *Quam mox irr.)* [V] Vrget deriſor ſtultū & temerarium incœptum. [D] Hoc paraſitus irridēs militem dixit. Et Irruere propriè dicuntur, qui cum furore prælium ineunt.

19 *Omnia prius)* Sentē.ia imperatore indigna. Sic & apud Libanium legitur. πρῶτον μὲν τὰ ἐκ τοῦ λόγου πειρᾶσθαι λαμβάνειν, ἀλλὰ μὴ τοῖς ὅπλοις ἐπιπηδᾶν ἀνθρωπινώτερον ... Itaque in rebus bellicis ſubinde conſilia & eorum rationes plus poſſunt, quàm ingens exercitus. & id Hoc verſu Sophocles voluit, γνῶμαι πλέον κρατοῦσιν ἢ σθένος χερῶν. Quapropter Euripides, cautum, prudentem, & prouidum ducem belli præferre temerario voluit, cùm canit, Λογισμὸς γάρ ἐστι ἀμείνων ἢ θρασὺς στρατηλάτης.

[D] Animaduerte quantam vim habeant ad delectandum in Comœdiis ſeueræ ſententiæ, cùm à ridiculis perſonis proferūtur: quale eſt apud Plautum, vbi miles ſuam formam admirans, ait, Nimia eſt miſeria, nimis pulchrū eſſe hominem [MU] Optima ſentētia propter perſonam ridicula fit *Quàm armis)* [D] ἀνακόλουθον: pro, quàm arma. Aut ἔλλειψις eſt, ſi ſubaudiamus Agere. Et mirè non dixit Me, ſed Sapientem · quod magis ridiculum eſt [B] Anacoluthon fit, cùm ab ea quæ ponitur in protaſi, diſsidet vox quæ adhibetur in apodoſi Anacoluthō armis pro arma Nec minùs in illo Terentii, Nos omnes quibus eſt alicunde obiectus labor. omne quod intereà tempus, nuſquam id reiicitum eſt, lucro eſt.

20 *An quæ iub.)* [D] Et mirè non Velim, ſed Iubeam dixit. Iubeam pro velim: vt, Iubeo Chremetem. *Dij veſtram)* [V] Exclamando per admirationem & laudem adulatur. [D] Bona κολακεία: qui leuiora laudauerat, hic exclamare iam debet. Et hoc eſt quod ſuprà ait, Id rurſum ſi negant, laudo id quoque. Nam negat rurſum malè pugnandum eſſe, qui ſuperius retineri non poterat, quin in prælium vel moriturus irrueret. *Dij v. f. Qu. eſt ſ. n. acc. q. abs te ab d.)* [D] Mirè egit perſonam admirantis per ττinā ἀποστροφὴν, ad deos: vt, Dii veſtram fidem. Ad ſeipſum. Quanti eſt ſapere!

21 ad militem, Nunquam accedo, quin abs te abeā doctior. Et ridiculè paraſitus, Nunquā accedo ad te, dixit. qui nunquā recedit. *Quin abs te ab d.)* Nimis impudēs aſſentatio ſe fieri doctiorē ex militis ſapiētia: [B] Hoc eſt, ex eius cōgreſſu & colloquio. qui ne micā qdē ſalis habeat. *Primum)* [V] Exprobratoria eſt oratio ex ſupe 22

23 {ſuſdſſu- ſtſdſſb- *Dixtin' / mihi hos / dies ſoli dare te?* THA. *quid tū póſteá?* THR. *rógitas,* *Mu.[hos mihi], ubſdſſb].*

24 tdtſſſu *Quæ mihi ante óculos amatôrē coràm addúxti tuū?*

25 ttſaſſt- THA. *Quid cū illo agas?* THR. *& cum ſeo / clàm ſubdúxti te mihi?* *G. Al. [illo], tum eliſio facienda in poſteriore [cum] ttſſſt-.*

26 atſaſt- THA. *Líbuit.* THR. *Pámphilam ergo huc redde, niſi vi mauis éripi.*

27 {ſtuſtdt- atſ CH. *Tibi illam reddat? aut tu ĕam ſtangas?* *ómniū.* / G. *ah quid ais? tace.* *Al. [tangas omnium?]*

28 {ſaaſaſtu ſaaſtſtu CH. *Quid tu tibi vis?* THR. *ego non tāgam mĕam.* CH. *tuam autem fúrcifer?* *Vel dic hunc eſſe iambicum acat. ſaaſijſp.*

29 aſdſtſt- G. *Cauĕ ſis, neſcis cui maledicas nunc viro.* CH. *non tu hinc abis?*

• Per contemptum ſic reſpondet. L Ettque ſuperba & aſpra meretrici reſponſio.

• D. Contentionis genus interrogatiuæ.

D *Libuit* ſuperbū eſt & meretriciū verbum.

D. Hæc pronomina multum ſignificantiæ habent.

• L. Apoſiopeſis maledicentis.

Eſt & hic iambicus ijſaſiſi.

ex ſuperiore nata, quando viſum eſt omnia priùs experiri. *Thaus pr. h. m. reſponde*) D Omiſſa contentione repetendæ virginis. non enim iam puellam, ſed pactum exigit, vt amator. *Cum tibi do*) Pro, cùm tibi datem. V Tota exprobratio eſt in enthymemate, cuius antecedens eſt pacti violatio, in dato dono: & duabus coniecturis, tam de adducto, quàm de clandeſtina ſubtractione confirmat riualis nimiùm ſuſpicax. Et in pronomine Mihi eſt διάςτομα propter ſuſpicionem, veluti Mihi Militi Thraſoni.

23 *Quid tum poſtea?*) D Aut Dixi reſpondendum erat, aut Non dixi. Sed vide contumaciam meretricis in contemptionem perſonæ militis interrogantem. interrogare maluit quàm per inductionem capi.

24 *Mihi ante oc. am. c. add.*) B Expoſtulatio ex ſuſpicione eſt, quia Chremetem adductum in conuiuium, riualem ſuū Phædriam eſſe putauerat. *Quæ mihi ante oc. c.*) D Virum ſignificat inepti militis dictum? An Ante oculos, minus eſt quàm Coràm. Poteſt enim ante oculos, & longè tamen intelligi: Coràm proximitatem ſignificat.

25 *Quid cum illo agas?*) Omnino meretrix non putat illum idoneum, cui reddēda ſit ratio, cuique ſe purget: adeò apud illam amicitiæ eius pertæſum eſt. Nam errant qui dicunt eam ſe velle militi reconciliare. *Et cum eo clam ſ. te m.*) Inuidioſè Et cum eo: nam vt ſuprà legimus, excluſit Chremem. *Subduxti te mihi*) Furtim ſubtraxiſti mihi. Virgil. -Et fidum capiti ſubduxerat enſem.

26 *Libuit*) Superbū eſt, & meretriciū verbum. Sic de Chelidone Cicero ait. Libéret ait ſe facturā. *Pamphilā*) V Conſequēs eſt in clauſula. *Huc redde*) D Idioma eſt, pro contumelia repoſcentis. ſic & in Hecyra, Remuneret dotem huc, eat. *Niſi vi m. er.*) Vtrum Niſi pro Non & Si: vt ſit, ſi nō tibi illam mauis eripi.

Tibi illam) V In ſtatu cōiecturali ἀπαγωγή eſt. Negat enim reddendā eſſe. & ſit propoſitio, Non licet tibi tangere, tantùm abeſt vt eripias. Id enim ſibi vult per apoſiopeſin. D Se primùm interponit Chremes, vt adoleſcentulus potuit iam fracto milite. *Aut tu illam tangas? omnium*) Ait vtrunque Chremes, nam quia dixit, Niſi ſi tibi mauis eripi, ait, Tu illam tangas? & addidit, Omnium: & [illegible] ſecunda. ſic autem loqui ſolent plus geſtu, quàm verbis conciti. *Tibi illam r. aut tu ill. t.*) Magna vis in pronominibus ſignificatio eſt, vt, Cantādo tu illum? *Tu eam tangas omnium?*) a Apoſiopeſis. Tale eſt illud in Andria Simonis ad filiū, Quid ais omniū? 27

Quid tu tibi vis?) D Rectè. cum Thaide enim loquebatur, non cum hoc. *Ego non*) V Contendit miles à licito, quia mea eſt. *Ego non t. meam?*) D Bene addidit Meam. hinc enim probatur Iniuſtè dictum, Tu illam tangas? *Tuam autem furcifer?*) Incongruè, vt imperitus adoleſcēs liberum ſeruilibus conuitiis exagitat. B Plutarchus in vita Corioiani, oſtendens Furcifer quis dicatur, Maxima verò, inquit, hæc peccanti ſeruo inferebatur pœna, vt is plauſtri lignum, cui temo affigitur, ſpectante vicinia, ferens circunageretur. Quod vbi factum erat, infidus à domeſticis & vicinis exiſtimatus, furcifer appellabatur. *Caue ſis*) V Artificioſè admonet, 28 29

G. Potest & hic censeri iambicus acat. ssdsdssp. Al. [fest], sadsdssp. [B] pro [cœperis] alias [feceris]. Vehemens meticulosi comminatio. Rursus & hic iambicus, aisddddi. Conuitium in impudentes [L] & in maledicos aptum. Mu. [es homo], [A] tum vel erit iambicus, dsbdssij. [res] quoque monosyllabum, d.bdsit–. L. Os durum, i. hominem impudēté, iuxta prouerbiū, Pudor in oculis, & est insimulatio vanitatis.

Scin' tu vt tibi res [se] hábeat? si quicquam hódie hîs turba cœperis, ssasas– 30

[Fáciam vt huius loci, dieique.] meique semper meminēris. bsasacb bcsdts 31 Mu. [Faciam huius loci, dieique.] atcdtsb..

G. *Míseret tŭi me, qui hūc tantum hóminem fácias inimîcum tibi.* aisaaat- as 32

CH. *Diminuam [ego caput tuum] hódie, nisi abis.* G. *ăin' veró canis!* dbtasto dbtaas 33 Et hic etiam iabicus, dbdiaisp. R. al. [ego tibi caput], dbbaaisp.

Siccine agis? THR. *quis tu [A] [homo es?] quid tibi vis? quid cum illa rèi tibi est?* dsasit- diadil 34

CH. *Scibis: principio ěam esse dico líberam.* THR. *hem.* CH. *ciuem A'tticam.* THR. *hui.* sd tcst idt 35 Vel iab. sdiiiili.

CH. *Měam sorôrem.* THR. *os durum.* CH. *miles, nūc ádeo edico tibi,* assidit- t 36 Vel iamb. ijillasi.

sed ὑπερβολικῶς, vt taceat. Ratio est propter viri excellentiam, & ita laudando parasitatur. Prior autem lectio multò gratior est. *Caue sis n. c. m. n. v.)* [D] Animaduerte parasitū neque tacere omnino, ne defuisse patrono videatur: neque in aliena causa rixam in se transferre. *Caue sis)* Quia imperatiua verba, sunt contumeliosa, addebant Veteres Sis: quod significat Si vis. *Nos tu h. abu? scin' tu vt tibi res sese habeat?)* Hoc parasito, illud militi Chremes.

30 *Scin' tu)* Non parasito, sed militi dicit. [V] Comminatio satis pro persona & loco vehemens est, & causam addit duplicatam, & pœnæ modum. *Si quicquam h. hic t. cœperis)* [B] Sunt qui legāt: feceris. & placet magis hæc lectio. Nam turbam cœpi, quis Latinorum dicit? nisi subaudias Facere: vt sit, Si quid turbæ cœperis facere.

31 *Faciam vt h. l. dieique, meique s. m.)* [D] Moris est magnas esse minas hominum meticulosorum. Specta ergo quàm acriter timidus cōminetur. *Huius loci, dieique, meique)* Loci, in quo læsus. Diei, quo cæsus. Mei, à quo cæsus.

32 *Miseret)* [V] Admiratione & laudatione militi assentatur. Hic parasitus nunc quasi monitor Chremeti respondet. *Qui h. t. h. f. in t.)* Ne nunc quidē parasitus à militis assentatione discedit.

33 *Diminuam)* [V] Id est, infringam, conteram, sicut & fores diminuuntur. Iurisconsultis autem sicut caput pro statu & cōditione sumitur, triplex est capitis minutio. *Diminuam ego caput tuum h. n. ab.)* [D] Rusticiùs dixit, Caput tuum Diminuam, quam si diceret, Diminuam tibi caput. *Ain verò canis!)* Hoc verbo impudentibus inimicis conuitium fieri solet. nam militare dictum est in hostem, canis: & apud Homerum pro graui cōtumelia in aduersarium dicitur, velut in illo loco, τιμὴν ἀρνύμενοι Μενελάῳ σοί τε κυνῶπα. *Canis)* [V] Sic Achilles Homericus iracundus Agamemnonem modò κύον, modò κυνῶπα appellauit pro obscœno & impudente. Video non displicere Erasmo Roterodamo vt sit Canis pro nugaris, ineptis, & frustrà loquentis. *Canis)* [Mu] Impudētiam significat, nam & Diogenes eo nomine vocatus est canis, & κυνῶπης Græcè impudens dicitur.

Quis tu) [V] Alia expostulatio frustra narrationis causa. *Quis tu homo es? q. tibi vis?)* [D] ἐπιπλοκή figura est, vbi multa terribiliter interrogantur: vt, State viri, quæ causa vix, quiue estis in armis? Quóue tenetis iter? 34

Scibis) Non obsequenter, sed figuratè dicitur ab irato. [V] Narratiuncula suam esse probat. erit igitur ei multum rei cum illa. & exaggerat à conditione, quia libera: à patria, quia Attica: à cognatione, quia soror est mea. Cur igitur meam esse non dicerem & tangerem? *Scibis)* [D] Et scies & Scibis dicitur post productionem tertiæ coniugationis. *Principio eam esse d. lib.)* Quo tollitur, Tuā videri. *Principio)* In tria diuisit officiū defensionis suæ: In assertoris, Principio eā esse dico liberam: In cognitoris, Ciuem Atticam: In fratris, Meam sororem. Et bonus est ordo: libera, ciuis, nobilis. *Ciuem Att.)* Quo etiam, negotium potest ei fieri qui se pro domino gessit in ciuem. *Hui)* Hui, hem & cætera huiusmodi generis, sannæ sunt aduersus eos quibus irascimur. *Meam sor.)* Quo con- 36 35

stat

37 ſa ſta: *Ne vim facias vllam in illam. [Thais, ego eo ad Sophronam]* R.[Thais,ego ad Sophronam eo'. Atum m non eliditur in [Sophronam],ſatſdl'b-. R. Quidam legunt' THA. ego eo ad Sophronam],vt hoc lentius Chremeti a Thaide dicatur:ſed errarunt. Donatus enim, Hoc,inquit,lentius ad Thaidem Chremes.

38 ſaſſſb- *Nutricem, vt eam adducam, & ſigna oſtendam hæc.* THR. *tun' me prohibeas,*

39 {ſbſſſb ſ *Meam ne tangam!* CH. *prohibeo, inquam.* G. *audin' tu? hic furti ſe alligat.* Vel iambicus, ſſdiſſſp.

40 {ad-ſtſb adſ CH. *Satin' hoc eſt tibi?* THR. *idem hoc tu ais Thais?* THA. *quære qui reſpondeat.*

41 ſadſta- THR. *Quid nunc agimus?* G. *[quin redeamus:] iam hæc tibi aderit ſupplicans* Al.[quid? redeamus:]

• L. Et hoc irriſoriè in militem.
• Metalepticòs *furtum* pro omni fraude & dolo accipit.
• L. Cōtumacia meretricis.
• Vide vani impetus quem exitum ſumant.

ſtat præſto eſſe defenſionem puellæ. *Os durum)* Quaſi ex omnibus hæc ſit impudentius,quod & ſororem ſuam dicat. *Os durum)* Os impudens:vt contrà, mollis frōtis dicuntur,qui ſunt reuerentes. B frontem pudori ſacram habuit antiquitas,& faciē item.Vnde effrontes,inuerecundi:& qua fronte audebis hæc facere? quo ore obiurgabis filium? & os durum,os ferreum,cùm impudentiam ſignificamus *Num ad.e.l.t.)* D vt ſuperbè,quaſi militi. nam edictum Prætoris dicitur & Imperatoris. *Miles ad.d.t,t.)* Miles contumelioſè dixit. De iis enim eſt officiis, quæ ſuo nomine contumelioſa cenſentur, ſicut in Adelphis,Delibera hoc,dum ego redeo,leno.

37 *Ne vim f. vl.i.i ill.)* Seruauit præcepta meretricis:adeò vt meminerit. Si vim faciet, in ius ducito hominem. *Ego eo ad.S.n.n.&c.)* B Summiſsius hæc dicuntur,vt Thais audiat, non Thraſo.

38 *Signa)* V Quibus demonſtratura eſſe Chremetis eſſe ſororem.

39 *Prohibeo inquam)* D Non ſatis exercitatè adoleſcens totidem verbis dictum repetit militis. *Audin' tu hic f.ſe alligat)* Gnatho occaſionem finiendi litigii iamdudū quærit ob deſyderiū menſæ & cibi:& ideò quaſi de iure conſilium ſuggerit, hunc reum militis eſſe poſſe,qui paratus eſt alienam rem ſuam dicere,& id in iure profiteri,hoc eſt,apud Prætorem.Ergo furti ſe alligat,id eſt,reum ſe efficit fraudis.Nam μεταλεπτικῶς furtum pro omni fraude, & dolo acipimus & iniuria. *Hic furti)* V Furem nuncupat propter rei alienæ vendicationē aut ſit furtum pro fraude,dolo, & iniuria κατὰ μετάληψιν *Alligat)* D Aſtringit, illaqueat, & obnoxium facit. Omne igitur quod fraude fit,furtum eſt. Sic Virgil. Furta paro belli,id eſt,inſidias.&,Dulcia furta, id eſt adulteria. Omne malum factum. Quæ quis apud inferos furto lætatus inani Diſtulit in ſeram commiſſa piacula mortem.Furtum duobus modis dicitur:Vno, cùm omne maleficium generaliter ſignificatur: altero, cùm res ſurrepta demonſtratur. Nunc ergo furtum,maleficium eſt. *Hic furti ſe alligat)* B Idem illud furti ſe obligat,vel obſtringit. Gellius noctiū Atticarum lib. 7. Quod cui ſeruandum datum eſt,ſi id vſus eſt,ſiue quod vtendū acceperit, ad aliam rem atquè accepit vſus eſt,furti ſe obligauit. Idem,Qui alienū tacens lucri faciendi cauſa ſuſtulit,furti obſtringitur,hoc eſt,furtum facit,vel committit. S.D Alligare propriè eſt ad aliquid ligare:vt,alligare vitem palis, vel ad palos.Vnde iocus ille Ciceronis, Quis alligauit fratrem meum enſi?Propria eſt igitur ea alligandi ſignificatio: qua & dici poteſt caput,vulnus, vel membrum aliquod corporis læſum alligari, poſtquàm curatum eſt. Cicero in Verr. Act. V I I. Producuntur, & ad palum alligantur. Idem de Diuinat. Alligandi eſſent omnes, qui cubitum irent. Longè plura ſunt,& venuſtiora tranſlata huius verbi exempla:vt,alligare ſe furti,alligare ſe ſcelere,alligare ſe ſtipulatione.

Satin hoc eſt tibi?) D Ad repetendā ſcilicet virginem,ſumendámque iniuriæ vindictam. 40
Idem hoc tu ais?) Id eſt, hoc quod Chremes & tanquam Chremes. Et ipſam circumuenturus interrogat,quod illa intelligēs malitioſè ait Quære qui reſpondeat. ſatis contumelioſè:illud enim quæritur, quod difficilè reperitur. Ergo non modò indignus es, inquit,cui ego reſpondeam. ſed vix inuenies qui te dignum reſponſo iudicet. *Quære qui reſp.)* Et contempſit interrogantē: & indixit inimicitias profeſsione iracūdiæ,cùm dixit indignū militem.

Quid nunc agimus?) D Vide vt euanuerit 41
actio

Vltró. THR.*credin'!* G.*immo certé:noui ingénium mulierum,* ſſſſab 4

•Mulierum conditio. [L] Scitè expresſum muliebre ingenium.

* *Nolunt, vbi velis: vbi nolis, cúpiunt vltró.* THR.*bene putas.* ſbdſaſb 43

L. [exercitum], Magnificè ad riſum.

G.*Iam dimitto exércitum?* THR.*vbi vis.* G.*Sanga,* ſſta ſſ• 44

[vti]fortes decet R.[ita vti].ſſdſdſſ:vel ſſtadſ.

Mílites, domíque, fócique fac vicíſſim, vt meminéris. ttdtſb 45

•L. Alludit ad prouerbium, Animus eſt in coriis.

S. *Iam dûdum* [eſt ánimus] in pátinis.* G.*frugi es.* THR.*vos me hàc ſequímini.* ſaaſſb 46

G. [animus eſt], ſbſaſſb

actio militis. Primò dixit, Omnia priùs experiri quàm armis ſapientem decet. Pòſt, Idem hoc tu ais, Thais? Et poſtremò, Quid nunc agimus? Et, quid nunc agimus, Cōſilium quærentis eſt. *Quid n.a.)* Languidi atque defesſi eſt. Vbi eſt illud quod ait, Primùm ædes expugnabo? &c. Sed vani impetus hunc exitum ſemper accipiunt. *Quin red.)* [V] Suaſoria eſt de reditu. Quin, modò imó. Non Abeamus, inquit, ſed Redeamus: vt irritos conatus vno verbo oſtēderet. *Iam hac)* Confirmat ab vtili. Nam illa tibi abeunti ſupplicabit. Ratio eſt à natura muliebri, quæ parùm ſibi conſtat. Virgil. in 4. Aeneid. -Varium & mutabile ſemper Fœmina. Sic & Propertius, Nō ſic incerto mutātur flamine Syrtes, Nec folia hyberno tam tremefacta noto: Quàm citò fœminea non conſtat fœdus in ira, Siue ea cauſa grauis, ſiue ea cauſa leuis.

42 *Credin)* [D] Ex parte conſentit: qui ſic interrogat. Credere, dubitantis eſt: Certum eſſe. fidentis.

43 *Vbi n.cup.vl.)* Plus intulit ſpei, non reuocando verbum, quod expectabatur, hoc eſt, Volunt: ſed Cupiunt. Ergo variauit: non enim intulit Volunt. *Bene putas)* Hoc eſt, rectè putas, ſapis, vel intelligis. Virg. Multa putās, ſortémque animo miſeratus iniquam. Vel coniicis: Vel Putas, diſputas: Vel Putas, cogitas. *Bene putas)* [Mu] Hoc dicens Thais domum ſe recipit.

44 *Iam dim.&c.)* [V] Vt ſit dimiſſus & exauthoratus exercitus. [D] Dimitti exercitus dicitur, vel pace facta, vel vexatis hoſtibus. Ridicula ergo magnificentia verborum cùm ſint facta deformia. *Sanga vti f.d.M.d.f.f.v.vt m.)* Vt mirè in coquum, qui focum curat in domo, quia milites hi fortiter pugnant, qui ſunt memores domorum. Vide ergo quàm vtrunque Comicum. Ad ineundum prælium, téſque bellicas Donax primus eſt. ad res domeſticas Sanga, qui coquus eſt. *Ita vti fortes decet)* [Mu] Puto fuiſſe ſolēnia verba imperatorum exercitum dimittentium: ſed hoc rurſus ridiculum eſt, cùm admonetur coquus, vt meminerit foci.

Focique fac v.vt me.) [B] Para nobis lautum aliquod conuiuium. [D] Domi & foci, genitiui ſunt. Cæcilius, Decora domi. Plaut. Quanquam domi cuplo, operiar tamen. 45

Iamdudum) [V] Liberalis iocus eſt in tā ſtrenuis militibus, & in tam periculoſa pugna. Faciem prouerbii habet, cùm dicitur, Animus eſt in patinis, cùm quis ad rem præſentem parùm ſit attentus. ſic de bibace dicitur, Animus eſt in poculis. Sicut in pace Ariſtoteles eò alluſit, ὁ νοῦς γὰρ ἡμῶν ἦν τότ' ἐν ταῖς σκύτεσι. *Iamdudum an.eſt in p.)* [D] Hic aperuit cauſam Poeta cur & inuitus Gnatho iret ad litem, & libēs domū redeat. *Frugi es)* Vtilis & neceſſarius. à frugibus, quæ quòd his fruamur, dictæ ſunt. Inde fructus & frumentum. Frui autem, eſt veſci, à frumine, quæ eſt ſumma pars gulæ: à qua re, etiam his quæ nec cibo nec poculo ſunt, frui dicimur καταχρηστικῶς: vtpote rebus Venereis, & delectatione odoris, viſus, auditus, & cæteris. 46

ACT. V. SCEN. I.

ARG. [L] Redit fabula ad complendam epitaſin Chæreæ. nam [Mu] Thais domum ingreſſa cùm Pamphilam reperiſſet lachrymantem, ſtupefacta cœpit rogare ex ancilla, quid accidiſſet. Illa cùm rem non auderet indicare, obſcurè ambiguéque reſpondet. Tum Thais eam adducit foras, [M] ac in eam deſtomachatur, quòd non apertè, quid domi ſe abſente factum ſit, narret. [Mu] denique rem totam intelligit. [D] opportunè verò nunc demum virgo vitiata eſſe

cognoſc

cognoſcitur à Thaide, poſtquàm ſcilicet magnopere & defenſa eſt, & retenta. Nam ſtatim conſequentur nuptiæ eius, & Chæreæ, qui illam vitiauit. P Is in fine ſcenæ, vt hæc tractétur interuenit. V *Tueſes.* 1 Meretricū eſt magna curioſitas. Amant enim πολυπραγμοσύνην, cùm omnia expiſcari cupiant, omniúmque negotiis ſeſe ingerant. 2 Inſignis calliditas meretricum eſt, quæ vel vno ſigno de vitio puellæ facto coniecturam facit. Hic enim Thais ex ſtatu coniecturali facinus reſciſcit Chæreæ, & ſuo iure grauibus minis exagitat, cui non parum gratiæ ex μιμήσει accedit, qua ſtomachum ſæuientis dominæ Terétius expreſſit. In principio tamen eſt μιμητικόν. Expoſtulat enim & redarguit, cur non vitium puellæ manifeſtè dicat. M Perplexos ancillarum dolos & meretricum curioſitatem, diligentiam & coniecturam hac ſcena exprimit. Meretrix nanque callida, & longo rerum vſu edocta, minimo ſigno id quod eſt, coniectat. Vnde callidi dicuntur illi quorum animus vſu concalluit, vt manus aſsiduo opere. *Verſ. gen. Iambici trim. acat. ſiue ſenarij.*

THAIS. PYTHIAS.

1 ſij'i PERGI'N' *ſceléſta mecum perpléxè loqui!*
2 idadſi abi *Scio, neſcio: ábyt: audíui: ego non ádfui.*
3 ſdiiſi **Non tu iſtuc mihi dictúra apértè es, quid, quid eſt!*
4 ſſbſp *Virgo conſciſſa veſte láchrymans obticet.*
5 ſbdſſi *Eunûchus ábyt. quámobrem ? quid factum eſt? taces!*
6 didſſi P.* *Quid tibi ego dicam miſera ! illum eunûchum negant*
7 liwijp *Fuíſſe.* T. *quis fuit igitur?* P. *iſte Chérea.*
8 ſijſſi T. *Qui Chérea?* P. *iſte ephêbus frater Phédriæ.*
9 aijſſi T *Quid ais venéfica!* P. *atqui certò cómperi.*

Epitaſis poſterioris partis in fabula, deptehēſo Chætea.

*D. *Nō tu iſtuc* &c. Non eſt hic interrogatio.

*L. Timida reſponſio.

D. *Venefica,* conuitium Comicum in ancillas.

1 *Pergin')* V Propoſitio ſimplex eſt, Sceleſta vitium apertè loquere. *Perplexè l.)* D Ideò Perplexè, quia ſtatuerat crimen virginis celare. B Quidam perplexè loquuntur, dum verum diſsimulant, & hoc indicio ſæpius deprehenditur vanitas, velut hoc loco.
2 *Scio, neſci.o)* V Confirmatio eſt ab ambiguitate, quia incerta ſum de vitio puellæ. Colligit vtique primùm ex rumore nónihil. Itaque prouerbiali figura ſe ſcire, neſcire ait. Cauſa eſt, quòd non fuerit teſtis oculata. Deinde ex ſignis præſentibus ratiocinatur, quia veſtis conſciſſa eſt, quia obticet, quia lachrymatur, quia eunuchus abiit. *Scio, n. ab. aud.)* D Mirè ex dictis omnibus pauca decerpit, & oſtēdit quid perplexè dixerit: & ſtomachum ſæuientis expreſſit. *Scio)* Flere puellam. *Neſcio)* Vitiatam. *Abyt)* Eunuchus. *Audiui:)* Domi hoc admiſſum. *Ego non affui)* Cùm hæc fierent. Acriter iratorum eſt, ea repetere quæ proximè dixerint quibus iraſcuntur: vt, En ego victa ſi tu, verſque effœta ſenectus.
4 *Virgo c. v. l. obt.)* Hæc omnia rixam eſſe ſignificauerant. *Virgo obticet)* Tacemus conſilia: vt, Nec tacui demens. Reticemus dolores: vt, Ne verere, ne retice. Obticemus quorum nos pudet: vt in Phormione, Heu quídnam obticeſ?

Eunuchus abyt) Non Chærea, ſed Eunuchus: non Fugit, ſed abiit, dixit. *Quāobrem)* 5
V Epilogus eſt. Non eſt igitur quod factum diſſimules. *Quamobrem? quid.* &c.) L Hæc ἀσύνδετα inſtantis dominæ vultum habitúmque demonſtrant.

Illum eun.) V Ἀπολογητικὸν eſt. Expurgando 6
enim, deuirginatorem per circunſtantias oſtendit. Nam eunuchus non fuit, ſed Chærea: cuius eſt deſcriptio ex cognatione, & ætate.

Quis fuit igitur?) D Hæc cunctatiuè pro- 7
nuntianda ſunt: aut quia inuita indicat: aut dubitat de nomine ignoti: aut trepidat per timoré: aut vt non videatur affuiſſe, cum ſuerit factum. aut quia non libenter dicat eius nomen, cui iraſcitur. Sed ego agnoſco ancillarum conſuetudinem, quæ obliuioſæ ſunt.

Iſte eph.) Ephebus nomen, ad ætatem 8
retulit, non ad facinus commiſſum. & Citò oſtendit, cur iſte Eunuchus creditur.

Quid ais v.) Redit rurſum ad iracun- 9
diam aptum conuitium & comicum in ancillas, venefica, lupa, vipera. & ſacrilega, &c. B Eraſmus in 1. de Copia comment. auxeſin

D.Non rogâtis obsecro, sed dolentis. ² & subaudi Venit.

T. Quid is óbsecro ad nos! [quámobrem] addúctus est? P. néscio, { aldſei aidlſ 10

G. Al. [aut quamobrem]. a:dſi.

Nisi amâsse credo Pámphilă. T. hem mísera óccidi. aiiiai 11

Al. [siquidem].

Infélix: [siquidem] tu istæc vera prádicas. ſdſſij 12

*V. Lacrumat, aut archaismus est, aut generis iriγωνεῖ.

Num id * lácrumat virgo? P. id opínor. T. quid ais dſaddp 13

scrílega!

Al. [Istúcne], ſſiiai.

[Istúcine] interminâta sum hinc ábiens tibi! { ſijai dſ 14

*L. Prouerbium.

P. Quid fácerem! ita vt tu [iusti,] soli crédita est. diſſi 15

Ali. [ouem lupo commisisti.] ijſſp.

R. Al. [insiſti.] dſiſii: vel eliso d in [Quid], ſiſſi.

Ali. [hominis illic], quod versus repugnat, nisi spondeus vltima sede recipiatur. dijbaſ. G. [illud hominis], dijabi.

T. Scelésta, * [L V P O ouem commisisti.] dispudet, idſſp 16

Sic mihi data esse verba. quid [illic hóminis] est! diiadl 17

*Blandè, ac puellariter accidet.

P. * Hera mea tace, tace óbsecro. salua sumus: baiſſp 18

Al. omittitur alterum [tace]. sed versus non constat. sunt tamen qui ad calcem apponant [hominem]. baiſ bp. tum in fine sequentis legunt [non vides,] adſiſi: & eliso s in [Habemus]. idiiſi. tertio deinde versu [En? pro Ne?] dſſiſi.

esse dicit, quando Sacrilegum pro scelerato, & Veneficam pro mala dicimus. *Atque c. comp.*) ᵛ Ab experientia. Nam id comperi, atque certò. ˢ·ᴰ Comperire est deprehendere, reperire, vel inuenire. Constructionem autem variam habet: nam dicimus comperire de te aliqua, comperire ex, comperire per, comperire testibus, vel certis indiciis, & comperire aliquid. Cicer. in Famil. Ex multis audiui: nam comperisse me non audeo dicere. Idem ad Att. Scripsit, se id certis authoribus comperisse.

11 *Nisi amasse*) ᵛ Ex causa isthæc narratiuncula est verisimilis, quia amauit. *Nisi a. cr. Pamph.*) ᴰ Deest Quod: vt sit, nisi quòd, ᴮ quemadmodum aliàs etiam loquitur.

13 *Num id l. v.*) ᴰ Vt supra. Id verò seriò triumphat: pro ob id. *Id opinor*) Callidè Pythias Opinor dixit, cùm sciat. *Quid ais sacrilega?*) αὔξησις, nam primò Scelesta, deinde Venefica, postremò Sacrilega. ᴮ Gradibus creuit oratio, Scelesta, Venefica, Sacrilega. *Sacrilega*) ᵛ Et hoc conuitium est Comicum in vtroque sexu, sicut & Scelesta.

14 *Istuccine*) Perplexe per eclipsin, & verecundè vel ipsa Thais tam obscenam indicat. *Istúcne int. sum h. ab. t.*) ᴰ Satis moraliter, Istúcne interminata sum? pro, Num istuc tibi comminata sum? Apparet hæc post scenam esse mandata. nam suprà non meminit: sed dixerat Tamen, -Hos priùs Introducam: & quæ volo Simul imperabo: postea continuò exeo.

15 *Quid facerem?*) ᵛ Ab honesto. Nam ego famula tuum negotium confeci: & occasionem subiungit, cùm sit sibi commissa. *Ita vt tu iussi. sol. cr. est.*) ᴰ Dixerat enim priùs Chærea. Edicit ne vir quisquam ad eam adeat: & mihi ne abscedam, imperat. *Iusti*) συγκοπὴ καὶ μεταπλασμὸς, pro iussisti.

16 *Scelesta, ouem lupo commisisti*) Bene dilatum tot occasionibus prouerbium, personæ Thaidis ascriptum est. continet enim fœmineam reuerentiam, & meretricium sensum: reditque rursus ad minora conuitia: quia videt se esse conuictam. & est prouerbium, Ouem lupo commisisti. ᵛ Adagium in eos competit, cùm illorum custodiæ res committitur, vnde vel primum expectandum est periculum: cui & hoc Germanicum respondet, Hitcum botto præfecisti, Du hast den bock zum gertner gesetzt. ᴮ Cicero in Philipp. O præclarum custodem ouium, vt aiût, lupum. Parœmiographus, Concinnè hoc vtemur, inquit, quoties ei aliquid seruandum committitur, cuius gratia custodem magis oportebat adhiberi, aut quoties inimico negotiū committitur, quique nobis pessimè velit, propterea quòd lupus, & agnus genuino quodā odio dissident.

17 *Sic m. d. e. v.*) ᴰ Videtur plura fuisse dictura: nisi superuenisset Chærea. *Quid hominis?*) ¹ Interrogatio admirantis. Nam videt Chæream eunuchi vestem indutum, & est parasceue ad seq. sce. *Quid hominis illic est*) ᴰ Per genitiuum casum iniuriosè dicitur: per nominatiuum honorificé. Non continuò agnoscit hunc hominem meretrix: quia etsi adhuc eunuchi veste indutus est, attamen exuit spadonis incessum: vultum habitúmque mutauit, & præter vestem, totus in Chæream redit.

18 *Hera mea*) ᵛ Adhortatio est veluti per παρακέλευσιν, quæ hîc tantùm insinuatur, vt deuitę

19 {ibd fff / ibddf} *Habêmus hóminem ipsum.* T. *vbi is est?* P. *hem ad sinistram, vidés*

20 {bicisi / bif} *Ne?* T. *video.* P. *comprehéndi iube, quantùm [potest.]* R. Al. [potes], bisisp.

21 {fasiai / f} T.* *Quid, illi faciémus [stulta!* P. *quid fáciam, rogas!* R. Priscianus [illa faciemus], vt sit antiptosis. MU [illi facies], idiiai. * L. Agnito adolescente, mox illi conciliatur Thais.

22 aifisi *Vide amabò, si non cùm aspicias, os impudens*

23 {cfffff / ifff} *Vidétur.* T. *[non est].* P. *tum quæ eius confidéntia est.]* Al. [confidentia est?] interrogatiuè. Al. [non.] iffffi.

deulteginator cõprehendatur. Propositio eius est, Saluæ sumus. Ratio est à facili. Nam hominem habemus ad finistram. *Tace)* D Non silentium indicentis est, sed securam facientis: vt in Adelphis, Tace, egomet conueniam ipsum,

19 *Habemus hom.)* Mirè Hominem dixit, vt reum.

20 *Iube comprehendi)* Pro, comprehende. Iube enim velle significat. *Quantum potes)* Deest Citò. B Quantum potes, pro ocyssimè dixit.

21 *Quid illi fac.)* D Subauditur Comprehenso. *Quid faciam rogas?)* Moraliter expressit puellæ stupentis verba, & non habentis quid respondeat ad ea quæ dicta sunt.

22 *Vide amabo)* V Ab honesto. Siquidé adhuc impudens est: cuius notatio èst ex gestu, com prehendere igitur eum oportet. *Vide a. si non c. asp. os imp. v.)* D Mirè ab eo quod responndere cœperat, ad aliud transit. mirata confidentiam Chæreæ. Nõ Est impudẽs inquit: nõ est nisi similis impudenti. Sic alibi, Seueritas inest in vultu, atque in verbis fides.

Tum quæ) V Ab vtili. Confidet enim sibi 23 plurimùm. Est autem istius confidentia refrænanda. *Tum q. eius c. est?)* S. D Confidens, & confidentia tam in bonam, quàm in malam partem capi possunt. Nam confidens dici potest de audaci: vel de forti homine. De ea re sic scribit Cicero quest. Tuscul. III. Qui fortis est, idem est fidens: quoniam confidens mala consuetudine loquendi in vitio ponitur: dictum verbum à confidendo, quod laudis est: qui autem fidens est, is profectò non extimescit. discrepat enim à Timendo Confidere.

ACT. V. SCEN. II.

ARG. MU Chærea, cùm neque in Antiphonis domú ingredi, neque vestẽ mutare potuisset, Prediés in vinciniã suam, causam reddit, cur nõ mutauerit vestem. Oportuit autem, & de necessitate arguméti fuit, Chæream non mutasse vestẽ: vt cum meretrix virginem à Chærea vitiatam audierit, & eum cum turpi habitu incedentem intueretur, eum reum vitiatæ virginis putaret. P iuberétque post fugam comprehendi. MU Is enim domum redire cogitans in ipsam incidit: à qua primùm leuiter obiurgatus est, H cum eo expostulando, quòd puellam vitiasset, A eámque ciuem Atticam: L sed deprecante illo. & virginem vxorem petente, facilè conciliatur: MU & ab ea humaniter exceptus, P redeunt in gratiam, Pythia tamen renitende. demum tractant de nuptiis cum Pamphila contrahendis. L Et est initium catastrophes in hac parte fabulæ. V *Theses.* 1 Adolescens timet nullam reprehensionem. 2 Magna est meretricum in delictis amatoriis condonandis indulgentia. 3 Digna est meretrix multis contumeliis. Est autem mista. Nam cum Thaide in gratiam redit blanda expostulatione præmissa. M Timorem iustæ reprehensionis, quæ maximè decet ingenuum Ephebum, ac meretricis indulgentiam in his delictis, quæ amoris ardore committuntur, hæc scena exprimit: monens vnumquenque decorum suum seruare debere, nec solùm id esse considerandum, an quispiam sit pœna dignus, sed etiam an deceat se talem pœnam irrogare. Digna quippe est meretrix contumelia, sed non omnium est illam inferre. Tales enim personæ relinquendæ sunt vt aut à villissimo quoque, aut iusta carnificis manu puniantur.

Vers. gen. Iambici trim. acat. siue senary.

CHAEREA. THAIS. PYTHIAS.

1 aiiiip APVD *Antiphônem vtérque, mater & pater,* Hîc caussam reddit Chærea, cur nõ mutauerit vestem.

Apud Ant.) V Ἐξαγγελτικὴ est de fuga, ne 1 Chærea ab vllo reprehenderetur. & hic duæ sunt causæ: Vna propter præsentiam familiæ: Altera, propter notũ quendam obuium. Neutrobi autem licuit vestem mutare: id quod præcipuè illhæc narratio intendit. *Apud*

Quaſi dédita ópera domi erãt, vt nullo modo abdſſi
Introîre poſſem, quin vidêrent me ínterim {iſiſp ſ}
Dum ante óſtium ſto, notus mihi quidam óbuiàm ſiſdſp

R. Al. [égomet]. edidi. — *Venit. vbi vidi, [ego me] in pedes, quantùm queo,* bip:ſi

L. *Ego me in p.* Eclipſis. ſubaudi Conieci. — *In angipórtum quoddam desêrtum: inde item* iſſiſp

In áliud, inde in áliud: ita miſérrimus bibbip

• L. Deliberatio ſubita. — *Fui fugitândo, ne quis me cognóſceret.* iaiſſp

• D. Primus metus adimit conſilium, ſed recogitatio reddit confidentiam. — * *Sed éſtne hæc Thais, quam vídeo! ipſa eſt:* * *hǽreo:* iſſaſi

Ah, quid fáciam! quid mĕa autẽ! quid fáciet mihi! {ſacſai ſaſ}

Ant.) D Pro in domo eius. *Vterque, p. & m.*) Non Vterque pater, & vtraque mater, ſed Vterque parens: quia pater & mater.

2 *Quaſi d.op.d.er.*) Non tam mirũ, ſi domi erant: ſed illud magis mirum, quòd in ea domus parte, qua in ædes introeundum erat adoleſcentulo. *Vt nullo m.intro.p.*) Superiùs cauſa continetur cur non mutauerit veſtem: inferiùs autem cur huc redierit.

3 *Quin vid.*) Quin modò pro quo minùs.

4 *Dum ante oſt.*) Antiphonis ſcilicet. *Notus m.*) An notus, qui me poſſet agnoſcere? an qui me nouerit, id eſt, amicus? *Notus m.q.*) Mu Id eſt, qui me nouerat. Cic. pro Cælio, De dignitate Cælius notis ac maioribus natu, etiam ſine mea oratione, tacitus facilè ipſe reſpondet. Liuius lib. 3. Notos gratia eorum: turbã indignitas rei virgini conciliat. Plaut. Pſeud. Noui, notis prædicas. Notis, id eſt, iis qui norunt. Notauit Paulus Manutius in epiſtolas Ciceronis.

5 *Vbi vidi*) V Cauſa fugæ additur, & eiuſdem modus. *Egomet in pedes*) Eclipſis eſt, Dedi: & *Quantum queo*, id eſt, quod hodie vulgus dicit, pro mea parte. B Dare ſe in pedes, dare ſe in viam, modus eſt loquendi veterũ: hoc eſt, pedibus fugam agere, & ad iter ſe parare. Plautus, Méne vis dem ipſe in pedes? Cicero Terentianæ vxori, In viam, quod te des, hoc tẽpore nihil eſt. *Ego me in p.q.q.*) S. D Id eſt fugere cœpi, quàm celerrimè potui. Aliter verò deſilire ad pedes dicit Cæſar in Commentariis ſuis, Conſuetudine, inquit, ſua ad pedes deſilierunt, ſuffoſsiſque equis reliquos in fugã coniecerunt. *Quantum queo*) D Deeſt Velociter.

6 *In ang.*) Vide illum non vitaſſe ſub vna clauſula bis In dicere, In pedes, In angiportum. Angiportum dicebant vicum non peruium, viam publicam. M Portus, inquit Iuriſconſultus, appellatus eſt concluſus locus, quò importantur merces, & inde exportantur, eáque nihilominus eſt ſtatio concluſa atque munita. Inde angiportus, dicitur. Varro ſic ait: Quod exitum nõ habet, ac peruium non eſt, Angiportum: & idem anguſtum ab angendo, & alibi dicit: Hinc angiportũ, quia nil in eo poteſt agi. Sextus Pompeius ſic ait, Angiportus eſt iter compendiarium in oppido, eo quòd ſit anguſtus portus, id eſt, aditus in portã. V Aliis, vt Donato in Adelphis, eſt anguſta & curua via, quaſi angiportus. Aliis eſt locus anguſtus, inter portus, id eſt, inter domos: ſic enim has ſicut & inſulas certa tamen ratione olim nominabant. B nempe à portando. V Aliter autem Iuriſconſulti, aliter Varro accipit. Eſt tamen vicus tranſuerſus & anguſtus, interdũ peruius, vt hoc loci apparet: interdũ non, ſicut in Adelph. Terentii, Id quidẽ angiportũ nõ eſt peruiũ. B Antiqui vſi ſunt in ſecũda, nos in quarta declinatione vtimur. *In ang.q.d.*) D Deeſt Fugiens.

Ita miſerr. F.ſ.) Id eſt, fatigatus, laſſus, & languidus ſum, dum fugio. Et honeſta locutio eſt: vt, miſer amando, miſer currendo. 7

Ne quis me cog.) Nota impropriè dictum, pro agnoſceret. 8

Sed éſtne h. Th.q.v.) Iampridem ipſe viſus, nunc primùm videt. *Hæreo*) Incertus remaneo, atque defigor. 9

Ah, quid f.) V Hic propter metum conſilium adimitur. & metus homini datus eſt, vt nocitura priùs quàm ſe applicent caueat. Verùm cùm animus ſeſe colligit, iterum ad depellenda mala, vel bona ardua conſequenda, mox exurgit & rapitur. Itaque confidentia & audacia maiore quodam ſanguinis feruore fiunt, atque hac de cauſa ad iraſcibile, vt in ſcholis loquuntur, officium refertur, atque huic affectui tales e.lip ws & repetitiones cum interrogationibus frequentes appoſitè quadrant. *Quid mea autem?*) D Colligit ſe rurſus ad impudentiam Chærea. & vide ſi non eadem eſt audacia in Chærea, quæ in ſuſcipiendo facinore fuit. & [illegible] Quid mea autem? *Quid f. mihi?*) Opportunè 10

tu nè

11 adſiſi *T. Adeámus. bone vir Dore ſalue: dic mihi,*
12 ſdiddp *Aufugiſtin'? C.* *hera, factũ. T. ſatin' id tibi placet?*
13 iſdſſp *C. Non. T. credin' te impunè ſabitúrum!] C. vnam hanc nóxiam*
14 diſiſi *[Mitte: ſi áliam vnquam admíſero vllam, occídito.]* R. *Al. [Amitte: ſi aliam admiſero vnquam: occidito.]* ſbſiſi.
15 { addidp / ſ } *T. Num mĕam ſæuitiam véritus es? C. non. T. quid igitur!*
16 dſſiſi *C. Hanc métui, ne me criminarêtur tibi.*
17 ii-d-i *T. Quid fécer.is? C. paúlulum quiddam. [T. eho] paú lulum impudens!* *Al. [PT. eho.] Si cretici non admittũtur, legendum bis [paulum] pro [paululum].* ſiidſi.
18 ſijaſp *An paúlulum [hoc tibi eſſe] vidêtur, vírginem*
19 aſſij *Vitiáre ciuem! C. conſéruam eſſe crédidi.*

* L. Accõmodat ſe adoleſcẽs ad interrogationẽ meretricis, & tota deprecatio ironiam ſapit. R. [ſi abiturum?] Eſt autem impunè habere, idem quod inultum auferre.

Crimen extenuat.

Mu. [hoc eſſe tibi] ſidiſp.

tunè ſe confirmauit, quia ſi extimuiſſet & fugiſſet, nihil nuptiæ promouerentur.

11 *Adeamus*) V Eſt oratio inter ſe miſta. Thaidis quidem eſt accuſatoria in ſtatu abſoluto: Chæreæ verò eſt purgatoria in ſtatu aſſumptiuo. *Bone*) Ironica eſt ſalutatio, & irata: & à ſigno tamẽ reum agere affectat. Fuga enim malæ conſcientiæ propter patratum facinus ſignum eſt. *Bone vir D.*) D Hoc totum figuratè dixit, vt meretrix, & ſubtiliter. Nam ſcit Chæream eſſe quem alloquitur, non eunuchum. Et hic magna occaſio datur meretrici adeundi adoleſcentis, qui habitum non mutauit: & adhuc quaſi eunuchus, & ſeruus eſt. *Bone vir Dore ſalue* Maior obiurgatio eſt per hãc diſsimulationem Thaidis aduerſus Chæream, quàm ſi illum id, quod eſt, appellet.

12 *Hera, factum*) V Conceſſio eſt criminis. Nam defenſio per ſe infirma eſt. D Non potuit ſubtiliùs reſpondere Chærea, quàm accommodare ſe interroganti. *Statim' id*) V A' iudicato vel tribunitio, vel pretorio, propter quod peſsimè diſpliceret. *Satin' id t. pl.*) D Hoc poteſt & non figuratè dici, ſed apertè.

13 *Non*) V Nam non eſt contra æquum & bonum aut iudicatum. Via autem ſternitur ad deprecationẽ. Fatetur enim eſſe iniquum, nemini itaque placere poteſt, & ſibi ignoſci poſtulat. *Credin te*) A' lege, quæ peccata caſtigat, & flagitioſos punit. *Vnam h. noxiam*) D Triſyllabo nomine Noxiam dixit, quaſi noxam. Alibi aliter. Dominam dixit extra noxam. S. D Noxia vel culpam, vel damnum aut fraudem, aut vitium ſignificat. Eo autem loquendi modo dicit Terentius Noxiam admittere, quo dicunt Latini ſcelus, vel flagitium admittere. præterea ex hac dictione aliæ locutiones manant. ſcilicet noxiæ eſſe, pro vitio, & culpæ dari: in noxia eſſe, pro culpam in ſe admittere: noxia carere, vel vacuum eſſe: noxiam remittere, pro condonare.

Mitte) V Deprecatio eſt, vt ſit venia, 14 vel vnius tantùm noxæ. cui non reſipiſcenti grauioris pœnæ comminatio ſubditur. *Si al. vnq. adm. vll. occ.*) D Verba ſeruorum, quibus nihil horribile eſt poſt præſentes plagas. Et non, Cædito, ſed Occidito: & non Alias dixit, quaſi illa * dixerit adhuc irriſor es vel fugitiuus.

Num m. ſ. v. es?) Vt fugeres. 15

Hanc m. ne me cr. t.) Perfectè imitatus 16 eſt verba fugitiuorum, quæ apud dominos faciunt comprehenſi. V Cauſa timoris eſt, ſed ficta. Criminari verò hic eſt calumnioſè reprehẽdere. S. D Criminari, id eſt, crimini dare. Et criminamur tam delicta, quàm eum, qui deliquit. Iungitur etiam cum accuſatiuo, & aliquando propoſitionem admittit. Cicer. in Verr. Act. 7. Iam non libet omnia criminari. Idem, Apud quem tu etiam nos criminari ſoles.

Paululum q.) V μείωσις facti eſt, atque oc- 17 culta hic videtur purgatio *Paululum imp.*) Repetitio eſt non ſine acerba ironia, itaque impudentiæ notam addit, factúmque exaggerat, à conditione & loco dignitatis: id eſt, vitium puellæ eiúſque ciuis. Vult enim perſonatum rationem in peccatis contra Stoicorum familiam habere.

Vitiare ciuem) D Bene intulit Ciuẽ: quod 19 plus eſt quàm Virginem vitiare αὔξησις gradatim facta. S Locus eſt à conditione.

P.[v] *Conséruam! vix me contineo, quin ínuolem in* ffſbip
Capillum: monſtrum, étiam vltro deriſum áduenit. iſaſſp
T. *Abi hinc insána.* P. *quid ita, veró! débeam,* iſbiſp
Credo isti, quicquam, furcifero, ſi id fécerim: ffiaſp
Præſértim cùm ſe ſeruum fateâtur tuum! ffidſp
T.[x] *Miſſa hæc faciâmus. non te dignum Chǽrea* taſſp
Feciſti: nam ſi ego digna hac contumélia ſſaii
Sum máximè, at tu indígnus qui fáceres tamen. ſiſſap

[a] D. Opportunè, ſto machatur. Pythias facta métione conſeruæ.
R. Al. [verò abeã?] ſed deprauatè.
R. [pæn: at]
[x] Artificioſa meretricis accuſatio: ac [L] ſeria obiurgatio poſt longam cauillationem.

20 *Conſeruam*) [V] Aperta eſt purgatio ab errore & imprudétia, atque hic ſeſe inſinuat, cùm ſe quoque ſeruum eſſe ſubindicat. [D] Locus erat vt diceret, Seruam eſſe credidi, ſed admirabiliter Conſeruam dixit. & hoc ipſum miſerabiliter pronuntiandum eſt: tanquam miſerabiliter crediderit conſeruam eſſe quæ ciuis erat: atque eam quaſi conſeruam vitiare debuerit. [L] Hoc autem pertinet ad contumeliam ancillæ, vnde nõ immeritò iraſcitur. *Conſeruam!*) [V] Confutat ironia admodum acerba, & decorum in irata familia expoſtulante ſeruatur, eúmque Monſtrum propter motum turpitudinem appellat Comico conuitio. *Vix me c. q. in c. in c.*) [D] Minæ iſtæ propriæ fœminarum ſunt, & in ſe, & in alios vnguibus ſæuientium: vt, Vnguibus ora ſoror fœdans, & pectora pugnis. Sed Inuolem, ab auibus tractum eſt. vt apud Virgil.-Prædam pedibus circumuolat vncis. Ergo hoc geſtu, & dicto, & corporis motu eſt adiuuãdum. [B] Inuolare nonnunquam ſonat furari. Huc redde pallium mihi meum quod inuolaſti. Catulli eſt. *Inuol. m in capill.*) [D] Apparet more veterum intonſum eſſe.

21 *Etiam vltrò d. aduenit*) Mirè nunc addidit accuſationem, quòd non ſaltem fugeret.

22 *Debeam Credo iſti q. f.*) Subauditur Verò, aut εἰρωνικῶς pronuntiandum eſt. Sanè debere dicimus pœnas pro iniuria, ei cui iniuriam fecerimus: quas ſe non debituram Chæreæ. vt furcifero dicit Pythyas, ſi illi cædem intuleriſt in ſeruili habitu conſtituto. [A] Riuius præcedentia Donati verba citans, ita legit, *Quid ita verò?*) Abeam ſubauditur. *Verò* autem εἰρωνικῶς pronuntiandum eſt, &c. [R] Verbum Credo εἰρωνικῶς eſt hoc loco, quomodo apud Græcos interdum οἶμαι: quod diligenter annotauit Budæus. Ita Cicero vtitur pro Deiotaro: At, Credo, hæc domo inconſultus & temeratius non videbat: quis cõſideratior illo? quis rectior? quis prudentior? Sic idem ſæpe aliàs.

23 *Si id fec.*) Si inuolauerim in capillũ eius.

25 *Miſſa hæc f.*) Hæc ſcilicet iocularia & futilia. *Non te d. Ch. Fec.*) Artificiosè meretrix ab eo quod licuit ad id quod oportuit tranſit: nec tractat quid ſit legitimũ, ſed quid honeſtum. Itaque totam illam partem facti accuſandi omittit. & ab accidentibus perſonæ adoleſcẽtis obiurgat. ſcit enim vno verbo obſtari poſſe, Licuit mihi, i. domo meretricia ſcilicet: ne videatur irrationabilis audacia illa ingenui à Poëta inducta eſſe. *Non te d.*) Dignum, pro digné: aut deeſt Facinus: vt ſit, non te dignum facinus feciſti. Mira accuſatio mixta laudi & blandimento. [Mu] Eo artificio Chæream obiurgat perita tractãdorum iuuenum meretrix, vt illi contumeliosè reſpondendi omnem adimat occaſionem.

26 *Nam ſi ego*) [L] Pergit accuſare ab iniquo, & eſt πάθος ab indignitate per conceſsionem, qua fatetur ſe tanquã meretricem omni contumelia dignam, ſed Chæream æquitatis & iuſtitiæ amatorem haud decuit. *Nam ſi e. d. ſum*) [D] Deeſt Et: vt ſit ordo, Nam etſi maximé. Et bene additum eſt Maximé: vt appareat quòd etſi digna pati ſit meretrix: nõ tamen maximè digna pati Thais eſt.

27 *At tu ind. qui f. t.*) Rectè dixit. quatuor enim ſunt modi in huiuſmodi rebus: ita vt aut vterque dignus ſit, aut vterque indignus: aut alter dignus, alter indignus, aut contrá. *At tu ind. qui f. t.*) [Mu] Sic & Hecy. Ego me ſcio cauiſſe, ne vlla meritò contumelia fieri à vobis poſſet. Et in Phor. Quin nouo ei facetes contumelias modo. Eam tamen locutionem reprehendit Cicero in Antonium: ideóque à Quintiliano, ab Eraſmo, ab aliis notatus eſt. Sed profectò nõ tam locutionem ipſam, quæ proba eſt, quàm prauũ illius vſum in Antonio reprehẽdit Cicero Dixerat enim Antonius non eſſe contumeliam, quàm faceret dignus, id eſt, qua afficeretur is, qui ea dignus eſſet. Atque ita dixerat facere cõtumeliam, vt nos facere iacturam dicimus: quo ſenſu planè vitioſa eſt locutio. Primus hoc, vt opinor, vidit (certè primus indicauit) Ioachimus Camerarius vir in omni literarũ genere

28 bſſaai *Neque [edepol] quid nunc conſilij cápiam ſcio* — G. [edepol] pr. ma breu. CO. [epol] . ſſſaai.
29 ſdſſi *De virgine iſtac: ita conturbáſti mihi* — Aperit viã futuris
30 aſdſſi *Ratiónes omnes, vt eam non poſſim ſuis,* — nuptiis: nã recedit
31 adidſp *Ita vt æquum fúerat, atque vt ſtudui, trádere:* — à iocularibus ad
32 dddaſp *[Vt] sólidum párerem hoc mihi beneficium Chǽrea.* — ſeria. Marcetus reijcit [vt] in præcedentem verſum, aabb.p.
33 ſſſſp C. *At nunc dẽhinc ſpero ætérnam inter nos grá-*
tiam
34 {aſſaſp / aſſi} *Fore Thais: ſæpe ex huiúſmodi re quápiam & [ex]* — G. [ex] redundat in verſu: nec ſ. ſenſu requiritur. [A] Marcetus ponit in ſequente verſu poſt [Malo].
35 idſbii *MALO PRINCÍPIO, magna familiáritas*
36 ſſſiap *Confláta eſt. [quid] ſi hoc quiſpiam vóluit deus!*
R. Al. [& quid]. ſſſiap: vel, quiſpiam] ſit lo diſyllabo. ſſſſap.

nere ſummus.

28 *Neque ad.)* [V] Perturbatio, quæ & Ciceroni ægritudo eſt, tãquam animi de malo præſenti contractio. Itaque multa hic ſunt conſilia, & inceptum repudiatur. Solidũ autem hic eſt integrum, & lõge: ſicut Parere eſt acquirere & comparare. *Neque ed. q. n. c. c. ſc. De v. iſtac)* [D] Intelligit Thais amari virginem ab hoc: & ideò ſic ait, vt conciliet nuptias: nam ſatis ſigni eſt, quòd eunuchi habitum propter hãc ſumpſit. Et vide quemadmodum ad captionem nuptiarum res eant: quod tamen dicere non audet Thais: ſed oſtendit adoleſcenti coniecturis, quem tentat, ſciens amantem virginem: & viam oſtendit petendæ ſibi vxoris.

31 *Vt ſol. par. h. m. b.)* [S. D] Id eſt, vt ſolidam inirem gratiam à Chremete, & reliquis virginis parentibus. *Hoc m. b. Chærea)* [D] Blandè nomen repetitum eſt Chærea.

33 *At n. d. ſp.)* Nunc iam Chærea vera veris æquiparans, recedit à iocularibus [L] Defenſio ex comparatione vtilitatis: quæ ſententia confirmatur & excuſatur neceſsitate. [V] Ab vtili, & futuro commodo propter ſpem futuræ gratiæ: id quod per anthypophorã & ſententiã confirmat, quæ eſt Ex Malo principio magna conflatur, id eſt, contrahitur familiaritas, quæ hic neceſsitudo, coniunctio & conſuetudo, ſicut magna eſt memorabilis, qualis fuit inter C. Lælium, & P. Scipionem. Principium verò malum in contentionibus, in rixis eſt, quæ ſedatæ cum aliquo amicitiam & conſuetudinem iungunt. Id quoque multæ hiſtoriæ cõteſtantur. Sed an hæc familiaritas ſi ſemper honeſta, rectè in dubium vocatur.

34 *Sæpe ex huiuſm. re)* [D] Hoc eſt turbulenta. *Quipiam)* Quacunque, vel aliqua. *Sæpe h. ex re q.)* [MU] Id Tydeo, & Polynici contigiſſe narrat Statius. Itaque præclarè apud eum Adraſtus, Non hæc incaſſum, diuiſq; abſentibus acta: Forſan & has venturus amor præmiſerit iras. Romulus quoq. apud Liuium, vbi raptas Sabinas conſolatur, hac ſentẽtia vtitur, vt dicat, Sæpe ex iniuria poſtmodum gratiam ortam: quod & illi contigit.

Ex m. pr. m. f. Conflata eſt) [S. D] Conflare 36 propriè eſt ſimul flare vt à ventis fieri videmus, cùm maximo impetu flant. Per tranſlationem verò dicunt Latini conflare æs alienum, pro contrahere debitum, vel facere ſe debitorem alienæ pecuniæ: conflare bellum, conflare exercitum, conflare manum, conflare amicitiam, familiaritatem, conflare ſocietatem, conflare pactionem, conflare negotium alicui, conflare mendacium, pro adornare mendacium conſenſu, & coitione multorum: conflare inuidiã, conflare periculum, conflare accuſationem vel iudicium, cõflare ſeditionem, conflare tumultum, conflare infamiam alicui, conflare crimen, conflare ſuſpicionem, conflare pecuniam. Ea ſunt ex hoc verbo pulchra loquendi genera. *Quid ſi)* [V] Tranſlatio criminis eſt in fatũ. Sic & Priamus ad Helenam dixit, *οὔτι μοι αἰτίη ἐσσί, θεοί νύ μοι αἴτιοί εἰσιν.* Sic enim quis culpa liberatur, cùm vel in fatum, vel in fortunam reijcitur. atque Thais nunc hac remotione criminis placatur, & ſubitò, & ad cataſtrophen eſt paraſceue. [B] Apud Rhethores purgatio eſt, cùm factum quidem conceditur, ſed culpa remouetur: quæ tres habet partes, imprudentiam, caſum & neceſsitatem. factum quod manifeſtarium eſt non purgatur, niſi dicas, dii voluerunt, erat in fatis, vel non eram meæ mentis, nec cõſilii, ſed furore trahebar amoris De purgatione, Trapezuntium vide lib. 1. Rhetoricorum. [D] Pleraque repentinis impulſionibus natã, mirisque prouentibus deo aſcribi ſolent: vt, Deſcendo, ac ducente deo flammam inter & hoſtes Expedior. Et. Hinc, me digreſſum veſtris deus appulit oris. Et

Saluit

Placatur Thais, estque paraſceue Caſtrophes.

T. *E'quidem pol in eam partem accipióque, & volo.* abldj
C. *Immo ita quæſó. vnum hoc ſcito, contumélia* dſſiij
Non me fecíſſe cauſſa. ſed amóris. T. *ſcio:* ſſidſi
Et pol proptéreà magis nunc ignóſco tibi. ſdaſſi
Non adeò inhumáno ingénio ſum Chærea, diſaip
Neque tam imperíta, vt quid amor váleat, néſciã. aiddſp

* I. Gratiarum actio.

C.* *Te quoque iã Thais, ita me dij bene ament, amo.* di bſai
P. *Tum pol ſtibi ab iſtoc, hera, cauēndum] intéllgo.* ſadjſi

G. A..[*tibi ab iſto hera cauendum eſſe*]. ſabiſſi. Mu [*ab iſtoc tibi hera cauendum*], dſbiſi.

* I. Imploratio auxilii ad ducendam puellam.

C. *Non auſim.* P. *nihil tibi quicquã credo.* T. *déſinas.* { ſ aſii ſſ

D. *Commendo me notis, committo ignotis.*

C.* *Ego me tuæ comméndo & committo fídei.* aiſſdi di. iſi
Nunc ego te in hac re mihi oro vt adiútrix ſies. { dſſ

E. *Al.* [*cup.o*].

Te mihi patrónam ſcúpio] Thais: te óbſecro. didiſi
Emóriar, ſi non hanc vxórem dúxero. dſſſſi

Saluſtius, Vt tanta repentè mutatio non ſine deo videretur. & hic vult amorem intelligi deum.

37 *Equidem pol, in e.p.acc. & v.*) Vt æterna inter vos ſit gratia, & ex malo principio cõpleatur magna familiaritas. *Et volo*) Euenire ſubauditur: & eſt σύλληψις tertia.

38 *Imo ita*) V Ab obteſtatione, & ratiocinatione cũ tráſla ione. Nã nolui eſſe cõtumelioſus, ſed amaui. *Imo ita q.*) D Verũ meretricem, an deos quæſo? vtrunque enim accipi poteſt. *Contumelia Non me f.c.ſ.am.*) B Rodolphus Agricola lib. III. de Inuẽtione Dialectica. cap. I. Perſæpe, inquit, non tam benè, aut ſecus, de re quæ facta eſt exiſtimamus ex re ipſa. quàm ex animo, aut opinione eius, qui fecit Vnde ſcitè apud Comicum dictum eſt. Vnum hoc ſcito, contumeliæ me non feciſſe cauſa. ſed amoris. Mu Liuius ait cupiditatem, & amorem eſſe preces ad placãdum muliebre ingenium maximè efficaces.

39 *Scio*) V Meretrix vim amoris bene intelligit, itaque in eam crimen quoque transferr. D Vnde hoc ſciat Thais, ineptè quæritur, cùm ipſa res clamet nunquam hanc conditionem ſubiturum Chæream, vt pro eunucho etiam ſeruo, ſe fingeret ſine amoris impulſu.

40 *Nunc ign.t.*) Quòd culpa non ſit hominis, ſed amoris.

41 *Non a.inh.ing.ſ.*) Hoc eſt immitis nõ ſum, quantùm putas: vt, Nõ obtuſa adeò geſtamus pectora Pœni. Mu Tale eſt illud Didonis, Non ignara mali miſeris ſuccurrere diſco.

42 *Neque t.imp.*) D Id eſt, non experta. *Vt q.a.v.neſc.*) Nõ inhumana, quia homo: non imperita, quia meretrix. Et neque tam imperita inquit: quaſi dicat, Neque tã pudica ſum vt quid amor valeat, neſciam.

Te quoque) V Præmiſſa expoſtulatione 43 & purgatione, mox petitio ſubiicitur, cuius exordium eſt in beneuolentiæ conciliatione, quia illam amat & iuramento teſtificatur. *Te quoque i.Th.*) D Bene Quoque: non enim iam hanc ita amat, vt negligat illam: ſed hãc illius cauſa.

Pol t.ab iſto h.c.) Facetè. tanquam qui 44 ſoleat capillum & veſtem eius conſcindere, quam amaurrit.

Non auſim) Pro, non audebo: & eſt ver- 45 bum huius temporis tantùm. *Non auſim*) Vtrum propter ætatem? an propter fratrem ſuum Phædriam potiùs? *Nihil t.q.*) ἐυφέλκεις quartum. aut Nihil, pro non. *Deſinas*) Pro eo quod eſt, deſine. aut deeſt Fac: vt ſit, fac deſinas.

Ego) V Et beneuolentiæ captatæ. & at- 46 tentionis eſt. *Ego me t. c. & c.f.*) D Satis amatoriè, vt appareat nunc maximè captum Chæream, ac mancipatum virgini. Commendamus nos cognitis: Committimus ignotis. Ergo ἄνευ ſεου eſt maioris officii, fideique circa Thaidem.

Nunc ego) V Propoſitio eſt τῶν ἰσοι ὧν, Ad- 47 iuua me, vt hæc mihi ſit Vxor, Confirmatio ab honeſto, Tu enim mihi patrona eris, à neceſsitate, propter nimium deſyderium, cùm dicit Emoriar.

Te mihi p.c.) D Te adiectum, vim habet, 48 & ex animo ſupplicantis, habitum adoleſcentis oſtendit.

Emoriar ſi n.h.vx.d.) Vide amatorem a- 49 doleſcentulum, cui in ipſo flore nihil dulcius

50 idſiſi T. *Tamen ſi pater.* C. *ah quid! volet, certò ſcio:*
51 ſiſiip **Ciuis modò hæc ſit.* T. *paúlulum opperírier*
52 ſſidſp *Si vis, iam frater ipſe hîc áderit vírginis:*
53 {ſſ-dſp / ſſſ} *Nutrîcem accerſitŭ iit, quæ illam áluit páruolam.*
54 ſſidſp *In cognoſcêndo tute ipſe áderis Chǽrea.*
55 adidſp C. *Ego verò máneo.* T. *viſne intéreà, dum is venit,*
56 jadſſp *Domi opperiâmur: pótius quàm hîc ante óſtium?*
57 ſdiſſp C. *Immo percúpio.* P. *quam tu rem actûra óbſecro es!*
58 dbſiſi T. *Nam quid ita?* P. *rógitas! hunc tu in ædeis cógitas*
59 {aſſſai / biſſſi} *Recípere poſthac!* T. *cur non!* P. *crede hoc mĕæ fidĕi,*
60 {baſdai / baſſi} *Dabit hic áliquam pugnam dénŭo.* T. *àhu, tace óbſecro.*
61 {iſſ-ſp / iſſa} P. *Parùm perſpexíſſe eius vidêre audáciam.*
62 dſſſip C. *Non fáciam [Pŷthias]* P. *non pol credo Chǽrea,*
63 aſſiſi *Niſi ſi commiſſum non erit.* C. *quin Pýthias*

D. *Si pater*, eclipſis aut apoſiopeſis ſecunda.
*L. Promittit teſtimonia libertatis.
Percupio, amatoriè dictum.
Nam quid, pro quid nam.
Meæ fidei, puellariter.
G. [*Pythia*] vltima breui, diaſip.

cius vita eſt, ipſam deſpicere, ſi ſibi vxor non datur.

50 *Quid! h. v.*) V Ἀπευκτικῶς nimis abruptâ diluit à facilitate. Nouit enim patris conſenſum & voluntatem in filiolæ nuptiis. *Quid! ah v. c. ſc.*) D Quid? Deeſt Dicat. ſed iſta omnia ad confirmationem valent.

51 *Ciuis m. h. ſ.*) Mirè hîc in votum côuerſum eſt, quod timere potuit non ducturus vxorem. *Paululum opp. Si vis. i. fr. i. h. a. l. v.*) Adeò citò probari poteſt. *Paululum opp.*) V Conſilium eſt, vt fratris puellæ vitiatæ re-

54 ditum expectet. Cognoſcere autem dicitur is, qui de re aliqua inquirit, aut quæſitor à magiſtratu conſtiturus eſt, vt de eo diſceptet, & quod in iudicium venit. Sic enim veteres hoc vocabulum vſurparunt Cognitor autem eſt qui alicuius cauſam defendit, hodie nominatur procurator iudicialis.

55 *Ego verò m.*) D Modò Verò, conſentientis eſt aduerbium, aliàs confirmantis, aliàs coniunctio, aliàs particula ironiam iuuans: vt, Egregiam verò laudem, & ſpolia ampla refertis, Túque puérque tuus.

56 *Domi potius opp. quàm hic a. oſt.*) Nō ignara illecebrarum meretrix, non ſolùm Chæream retinet: verùm etiam vocat, vbi virgo eſt. & ſatis callidè interrogat an velit: quaſi neſciat velle.

57 *Imò percupio*) Amatoriè, non Volo: ſed Percupio. *Quam rem actura*) V ἀπαρέσκοντα. Famula enim ne in ædes recipiatur Chærea, diſſuadet: quod à futuris periculis confirmat.

58 *Hunc tu in ædes*) D Pronomen in his plus valet: quàm accuſatio. *Cogitas*) Mirè cùm illa iam velit, Cogitas dixit, volens vt recogitet. *Cogitas in ædes Rec. p.*) Per ancillæ verba vult oſtendere quam ſit tractandorum adoleſcentium perita meretrix.

Poſthac) Poſt hoc factum, poſt hanc au- 59
daciam. *Crede h. m. f.*) Puellariter dixit, Meæ fidei.

Dabit hic al. p. d.) s. D Id eſt, vim iterum 60
virgini, ſi iam virgo appellanda ſit. quam vitiat Chærea, faciet. Alludit autem ad id turbæ, & pugnæ, quod fit in violanda inuita virgine. Dicunt verò ſæpius Latini pugnam facere, conſerere, committere. *Dabit hic al. pugnam*) D Pro ſtupro: vt, At non in Venerem ſegnes, nocturnáque bella. Vt, Veretúrque bella. & ingens facinus. Vt Lucilius, Vicimus ò ſocii, & magnam pugnauimus pugnam. Dabit autem, propriè pro inducet: vt, Magnâ dabit ille ruinam. V Denuò hic idem eſt quod de integro. Barbaris eſt, à principio, à nouo. *Ahu, tace obſc.*) D Ahu, interiectio eſt perturbatæ mulieris: vt apud Græcos ἰού.

Parum) V Ratio eſt confirmationis. Au- 61
dacia enim iſtius tibi nondum eſt perſpecta. *Parum perſp. v. e. aud.*) D ſiquidem eſt. Et non Senſiſſe, ſed Perſpexiſſe dixit: vt iam non ſit experienda illius audacia, quæ ſit perfectè cognita.

Non f. Pythias) Bene & moraliter appo- 62
ſitum, Pythias. *Non pol*) V Ab obteſtatione, & infidelitatem amplificat. *Non pol cr. Charea*) D Iocularitet, vt ille, Pythias, dicit: ita hæc, Chærea.

Niſi ſi commiſſum) V Commiſſum hic eſ 63
ſet, id quod ait creditum, an conceſſum. Nam

ᵖL. Ironia. — *Tu me ſeruâto.* P. *neque pol* [*ſeruândum*] *tibi* ſbſſ 64

Al. [*obſeruandum.*] ſſſſi. — *Quicquam dare auſim, neque te ſeruâre:* **apágete.* ſidſdp 65

ᵖ L. Iocularicer re-mouêtis. ᵛ Epilogus eſt diſſuaſionis. — *Adeſt óptimè ipſe frater.* C. *périj hercle: óbſecro* ſijdû 66

E. In [*Adeſt*] *prior ſyllaba pertinet ad verſum præcedentem.* ſiidſi.

Mu [*Optime adeſt*], dlidſi.

Abeâmus intrò Thais: nolo me in via aiſſij 67

ᵖ D. Interrogatio increpatoria. — *Cum hac veſte videat.* T. * *quámobrem tandem?* ſbdidp 68

an quia pudet?

C. *Id ipſum.* P. *id ipſum! virgo verò!* T. *I præ,* ljſiſp 69

Mu [*ſequar.*] — [*ſequor.*]

Tu iſtic mane, vt Chremem introdúcas, Pýthias. ſijſſ 70

propriè ea committimus, quæ magno periculo ſeruantur. *Quin Pythias*] ᴰ Iterum nomen vultuosè eſt additum. Quin, pro imò.

64 *Neque pol obſeruandum t. Q.d.auſ.*) Totum garrulè & geſticulosè, vt puellam cum adoleſcentulo fabulari videas.

66 *Adeſt opt. i. fr.*) Optimè, opportunè. Et non eſt additum, cuius frater: vt pote in re manifeſta.

67 *Abeamus*) ᵛ Hac paraſceue fit ad proximam ſcenam gradus, & hîc Verò, ſicut & haud multò antè, εἰρωνικῶς, proferendum eſt. *Nolo me in v. C. h. v. v.*) ᴰ Subtiliter adoleſcés, quia nihil profecerat dicendo, Percupio: inuenit cauſam qua tandem ingredi poſsit.

68 *Quamobrem tandem?*) Pro tamen. Interrogatio hæc increpationem continet impudentiſsimi facti. *An quia pudet?*) Hæc interrogatio irriſionis plena eſt in eum quem nihil pudet. ᴮ Ridet Chæream Thais, quòd vereatur nō in grauibus, ſed leuiſsimis rebus.

69 *Idipſum*) ᴰ Hoc veluti moleſto vultu dicitur: adeò vt imitetur dictum, vultúmque eius Pythias. *Virgo verò*) Verò εἰρωνικῶς. nā εἰρωνεία eſt: vt, Egregiam verò laudem. *Virgo*) Quaſi qui minimè pudicitiæ ſtatum, ac verecundiæ virginalis veneretur. *I præ*) ᴮ Rurſus anaſtrophe eſt. *I præ ſequor*) ᴰ Manifeſtum eſt cur meretrix docta capiendorum iuuenum, præire velit Chæream, & in conſequendo ipſa ſit tardior. vult enim liberū ſine arbitris cum puella eſſe colloquium, & licitum amorem. Niſi fortè putamus Terentium hæc ſine cauſa feciſſe, qui ſit artificioſiſsimus Poëta. nam neque ipſa ingreditur cum Chærea, neque ingredi ſimul permittit Pythiam,

70 *Tu iſtic m. vt Chr. intr.*) Relicta eſt Pythias ob multas cauſas: & in primis vt poſsit per eā deluſus Parmeno, pauore ſuo ſenem compellere, ingredi ad meretricem & præſentem fieri ad confirmandas nuptias.

ACTVS V. SCENA III.

A R G. ᴸ Data opera dilabatur cataſtrophe, admiſta Parmenonis ludificatione ad delectandum ſpectâtorem. ᴰ In hoc enim loco cogitantis diſputatio eſt apud ſeipſam Pythiæ, quatenus Parmenonem dolo poſſit vlciſci. ᴹᵘ eique gratiam reponere. Chremes autem cognitus ſignis nutricem adducit. ᵛ *Theſes.* 1 Sedulitas puellæ eſt in ludificando conſeruo, & in vindicta. 2 Meretricum aſtutia in ſeruulos perſpicitur. ᴹ Meretriciæ ancillæ diligentiam in excogitanda fraude, ac doloſam conſultationem, vt par pari referatur, hæc ſcena exprimit.

Verſuum genera. Iambici trimetri acatalect. qui & ſenarij.

PYTHIAS. CHREMES. SOPHRONA.

ᴸ L. Repetitio quærentis & cogitabundæ. Vt prolixior eſſet riſus ſpargitur ca-

* QVID, *quid venire in mentem nunc poſſit* ſiſſi 1

mihi!

1 *Quid, quid*) ᵛ Deliberatiua eſt oratiuncula in Pythia, cuius propoſitio eſt, Referenda eſt Parmenoni gratia. Hunc autem Comico conuitio ſacrilegum καταχρηστικῶς appellat. Breuiter tota in eo eſt, vt conſeruo illudat. Confirmatio eſt, qui nobis Chæream deuirgin

ddcbsp *Quidnam! qui réferam illi sacrílego grátiam,*
 sasisp *Qui hunc suppósuit nobis!* C. *moue verò ócyùs*
 sdbisi sdbisf *Te (nutrix.)* S. *móneo.* C. *vídeo, sed nihil prómoues.*
 ssiisp P. *Iámne ostendísti signa nutríci?* C. *ómnia.*
 ibssdp P. *Amâbò, quid ait? cognóscitne?* C. *ac memóriter.*
 bissdij P. *Bene (edepol) narras: nam illi fáueo vírgini.*
 ssdssi *Ite intró: iam dûdum hera vos expêctat domi.*
 ijsisp **Virum bonum eccum Parmenônem incédere*
 baissp *Video: vide vt otiôsus sit: *si dijs placet.*
 siijai *Spero me habêre, qui hunc meo excrúciem modo.*

tastrophe in alias psonas, & terretur. seruulus Parmeno.

R. *Al.* [*mea nutrix.*] dseasi: *vel.* dsvasi.
D. *Memoriter*, plus intulit, quàm rogabat.
Al. [*apol*], isſdii: *al.* [*adepol*], asſdii.
• Ironicòs.
L. *Otiosus*, securus, qui nihil mali timet.
• L. Ironia indignantis.

uirginatorem pro eunucho supposuit. Gratiora autem hæc sunt propter interrogationem. Ratio eiusdem est, Nam nutrix signa agnouit. *Quid. quid v. in m.*) B Scio eruditos quosdam hic legere, non Quicquid, sed Qui, quid, sensu rogantis seipsam. Verba sunt secum cogitantis, & varia in mentem reuocantis.

2 *Quidnam*) Sic Cicero, Sed earum rerum artificem, quem? quemnam? rectè admones. Polycletum esse dicebant. *Qui ref.*) Qui, quomodo, vel vt. *Sacrilego illi gratiam*) B Et bonæ & malæ rei gratia est. Nam sicut dicimus amicitiæ gratia, ita & Salustius dixit, opprobrii gratia. Cicero, religionis, & supplicii gratia.

3 *Supposuit*) L Falsum pro vero adduxit. D Propriè Supposuit. nã vt subduci dicuntur, quæ nolumus amittere, ita supponi quæ non desyderamus. Sic Plautus, Ei pro scorto supponetur hircus vnctus nautea. S. D Supponere significat subiicere, subiungere, vel subornare. Est etiam adulterinum loco veri submittere: vt, supponere falsum testamentum? id est, pro alio fraudulenter ponere. Propriè verò, & translatæ significationis est. Exempla igitur vtriusque significationis distingueda sunt. Propriæ significationis. Cicero ad Att. 8. Deinde supposuit exemplum epistolæ Domitii. Idem in Verrem, Tum iste in eorũ locum alios substituere, & supponere cœpit. Translatæ. Cic. pro Roscio Am. In mandatis operæ nostræ vicaria fides amicorum supponitur. Idem pro Deiotaro, Hieras causam omnem suscipit, & criminibus illis pro rege se supponit reum. *Moue vero*) D Verò pro interiectione posuit stomachantis.

4 *Video, sed n. pr.*) D Hinc est illud Virgilianum, Illa gradum scelerans studio properabat anili. Scilicet nõ recelerabat, sed studio. *Video, sed n. pr.*) B Alludit ad prouerbium Callipides, qui in moliendis negotiis cùm multa se facturum minaretur, nihil tamen conficeret. Sic & Sostrata sedulò mouens sese, nihil promouet. *Promoues*) D Proficis. 5

Amabo, quid ait? cognoscitne?) Exhibitum 6 spectatori est quid post scenam geratur. Id est, agnitio puellæ. *Ac mem.*) Plus intulit quàm interrogabatur: nam magna sunt signa in quibus anilis memoria non erat. *Ac mem.*) Responsionis breuitas attulit compendium perquirenti, ne plura interrogaret. S. D Memoriter est sine scripto, & ex memoria, quod Barbari dicunt corde tenus, vel mẽte tenus, vel per cor. Cicero in Vatin. Memoriter respondeto ad ea, quæ de te ipso rogato. Idem de Oratore 1. Memoriter multa ex orationibus Demosthenis præclarè scripta pronuntians docebat illum, & cæt. Idem de Diuinatione 2. In quo nostra quædam Aratea memoriter pronuntiata sunt.

Nam illi f. v.) D Quasi dicat, Illi faueo, 7 non Chæreæ. & simul causa est cur illum vlcisci cupiat: quia scilicet multùm illi fauet.

Virum bonum) V Ab occasione, cũ Par- 8 meno aduentat, & εἰρωνικῶς Virum bonum, & per auxesin Incedere. & Otiosum ait. *Eccum P. inced. V.*) Res odio dignior, nouitate scilicet incessus.

Vide vt ot. sit) Inuidet illi securitatem, 10 quem sollicitum redditura est: non enim vlla alia erit vindicta pòst, præter istam. *Vide vt ot. sit*) Vultu dicit, & gestu eum esse securum. Et mirè Poëta lætum describit, vt repentè ostendat esse commotum. *Si dys pl.*) D Proprium est exclamantis propter indignitatem alicuius rei. *Si dijs pl.*) V Est prouerbialis locutio, qua vtimur indignitatem vel temeritatem cuiuspiam cum stomacho coarguentes. *Si dys pl.*) B Iunge præcedenti nõ sequentibus. Ciceroni indignitatem denotat.

Spero me habere) D Pro habiturã. aut Spero pro credo more suo. *Meo modo*) Id est, 11 vt volo.

Vindictam expetit. Minæ fœmineæ.

Ibo intrò, de cognitiône vt certum sciam: ſdſſp

Pòst exîbo, atque hunc perterrêbo sacrílegum. ſſſſ bp

12 *Ibo i. de c.)* V A' facilitate, cùm modum decipiendi ostēdit. Est autem Cognitio propriè actio & munus eius, qui cognoscit. Hoc quidem iudicis est, sicut & cognoscere. Cognitor est, qui alicuius causam agendam suscipit. *Ibo i de c. vt c. sc.)* D Eleganter defatigare Parmenonem non necessarium putat, sed ex occasione. Nam post eum dicit se ire intrò exitura autē, vt ipsum in timorem coniiciat. *De cogn. vt c. sc.)* D An vera inuenta sit Chremetis soror.

13 *Hunc p. sacr.)* S. D Sacrilegus est, qui aliquid è sacro abstulit; vel hostis sacrorum. Vel accipitur translatè pro nefario, & scelerato. Cicero de Arusp. resp. Impurum istum, & sacrilegum diutius ferre non debemus.

ACTVS V. SCENA IIII.

ARG. P Hic Parmeno gloriatur Chæream pro eunucho subornasse, ita vt virgine præter sumptum & dispendium potitus sit. Deinde meretricum ingenia, & sordes commemorat: quare Pythiam, quam non adesse percipit. priùs satis commotam, magis irritat: M U vnde non impunè laturum eum minatur. V *Theses.* 1 Improbus suo facinori gratulatur. 2 Est hîc morum meretriciorum & domi & foris notatio. 3 Arte suos dolos amatores tractant. Et hîc est facti demonstratio mirè elegans, atque ad futuram contentionem via sternitur. L nam exultatio Parmenonis pertinet ad augendam mox ipsius perturbationem. M Seruilis iactantia, quæ in proprium caput recidit, ac meretricii mores domi forisque, circa victum maximè, hac scena exprimuntur. Serui quippe natura sunt arrogantes, & sese efferunt insolentiùs, si quid illis ad votum successit, quod tamen fraude ac malitia, non virtute & prudentia factum est: & meretrices arte ac dolis tractant amantes. Elegantiam nanque ac victus frugalitatem in loco simulant, cùm domi nihil ipsis Immundius, nihil voracius, nihil fœdius.

Vers. gen. Senary iambici.

PARMENO. PYTHIAS.

REVISO quidnam Chǽrea hîc rerum gerat. ſſſſp

Quòd si astu rem tractâuit, dij vostrā fidem, ſſſſp

* L Enumeratio ad amplificationem, quæ gradatim attollitur. *Quàm tam, & quàm veram laudē cápiet Pármeno!* ſſdſi

* *Nam vt omittam, quòd ei amôrem difficíllimū, &* adiſp

Caríssimum ab meretrice auára: virginem ſiaiſp

R. *il. confici vt peteretur, sed perperā.* *Quam am âbat, eam confécis sine moléstia,* iaſdij

1 *Reuiso)* V Propositio, Parmeno magnopere laudādus est propter astutiam, eáque est figurata per exclamationē & admirationem.

2 *Astu)* D Pro astutè. modò aduerbiū est: aliàs nomen: vt, An in astu venit? *Dij vestrā fidem)* Modò non inuocantis est, sed admirantis. & est figura ἐπιφωνὴ per ἐκφώνησιν facta.

3 *Quàm v. l. c. P.)* S. D Laudē capiet hîc dixit, pro laudem assequetur, vel adipiscetur. Et eo modo dixit. quo dicunt Latini fructum capere, vel perciepre.

4 *Nam vt om.)* B Occupatio est, quæ fit cùm id maximè dicimus, quod nos non dicere simulamus. *Nam vt)* V Cōfirmatio est per prætęritionē, in qua est amplificatio per circunstantias ex amoris difficultate, tū quia meretrix amata, tum quia virgo erat. *Nam vt om. q. ei am. d. ch.)* . D Cùm dicere deberet, Quòd ei amorem & difficillimum & charissimum confeci: primò quasi oblitus dicti superioris, transit ad virginem. deinde addit causam ex abundanti. Quòd si dixisset, Amorem confeci: posset intelligi Confeci, expediui, perfeci. At verò Virginem confeci, quid intelligemus, nisi hoc vnum, quòd insultat Parmeno confectam virginem, quasi dicat superatam atque deuictā? Nam propriè hoc verbum conuenit gladiatoribus iis, qui grauissimis vulneribus occubuerunt. Sic Cic. in Catil. Gladiatori illi confecto & saucio. Conuenit ergo seruilibus verbis, & velut iocosè vernilitérque iactanti rem confectam esse in puella virgine, & nō exhibere Chæreæ damnum vel negotium.

5 *A mer. auara: virg. q. m.)* ἐπεξήγησις secunda. Difficillimum, quia virginem quam amabat: Charissimū. quia à meretrice auara.

6 *Eam confeci)* V A facili facti assecutione, quia

7 adsiip * *Sine sumptu, sine dispendio. tum hoc álterum,* •B. A commodo.

8 ssibsp *Id verò est/quod mihi/puto palmárium,* R. [quod ego mihi]. sdbisp. D. *Palmariũ*, id est, palma dignum.

9 ssibsp *Me repperisse, quomodo adolescéntulus*

10 adssp * *Meretrîcum ingénia, & mores posset nóscere:* •B. Ab vtili.

11 ssssap *Matúrè vt cùm cognôrit, perpétuò óderit.* Meretricũ mores.

12 {bsixisp sis} *Quæ dum foris sunt, nihil vidêtur múndius,*

13 {adssai d} *Nec magis compósitum quicquam, nec magis élegans.*

14 adssij *Quæ cum amatôre suo cùm cœnant ligúriunt.* G. *Hic, ereticus necessarius, nisi in [cum] nihil elidatur, & gu corripiatur in [liguriũt]*, dsasdi.

15 sidsdp *Harum vidêre inglúuiem, sórdes, inópiam,*

quia sine sumptu, quia sine molestia, quia sine dispendio sui voti compos factus est. Haud parua hæc est amatoribus felicitas.

8 *Id vero)* V Ab vtili. Nam adolescenti profuit, vt mores meretricum melius perdisceret, & odio haberet. Siquidem Pythagoras prohibet ne quis gustaret μελανούρων, id est, quibus nigra est cauda: hoc est, consuetudo fugienda est, quibus sunt mores nigri, infames & turpes. Notum est vt D. Paulus ex Menandri versu Corinthiis idẽ suaserat, & huc afferendæ sunt ex Gnomis Solomonis consuetudinem cum scortillis damnãtes. Palmarium verò est palma, id est, κατὰ μετωνυμίαν, victoria & triumpho dignum. Habet enim faciem prouerbii, sicut ex septimo libro Aristotelis problematum, & ex octauo συμποσιακῶν Plutarchi, & ex Gellio liquet. *Id verò est)* D Verò, nisi ornatiuũ esset, nihil significaret. *Palmarium)* B Priscianus, Palmarium, inquit, quod in palma est, hoc est, in laude. Hac voce frequenter Budæus vtitur, Palmarium sibi esse ratus, hoc verbum exposuisse, quod Placentinus se non intellexisse fassus est. S. D Palma, præter alias significationes, quas habet proprias, pro victoria persæpe ponitur: & ideò victoribus traditur præmio, quòd, vt palma non cedit ponderi, sed surgit aduersum pondus, ita ipsi non cesserint, sed pertinaces in bello perstiterint. Itaque in certaminibus palmam signũ esse placuit victoriæ, quoniam eiusmodi ingenii lignum est, vt vrgentibus, aut opprimentibus non cedat. Cic. pro Roscio Am. Alter plurimarum palmarum vetus, ac nobilis gladiator habetur. Ab hac palmæ significatione ducitur palmarius, a, um, & id appellatur palmarium, quod palma dignum est.

10 *Meretricum ing.)* D Optimè, Non Meretricis dixit, sed potius Meretricum.

11 *Maturè)* Citò, & ante tempus. *Vt cum cognorit)* Suauiter non Nouerit, sed Cognouerit, dixit, quod est plenæ perspicaciæ. *Maturè vt c.c.)* Bene addidit Maturè. Ferè enim citò cognouisse obfuit: sed id ad illecebram fuit quod • cognitus est citó.

Quæ dum foris) V Est ἦθος in moribus meretricum describendis, vt adolescentuli iis cognitis rectiùs scortilla vitarent & detestarentur. Nam foris quidem sunt elegãtissimæ, & comessantes liguriũt: domi verò sunt sordidæ, inopes, voraces, cùm vel ius pridianum deglutiant, sunt inhonestæ, id est, turpes & inelegãtes. *Quæ d.f.s.)* D Apud amãtes scilicet. *Nihil vid.m.)* Bene Videtur: non enim sunt. 12

Nec m. comp. q.) Bona varietas. Nam hæc omnia per Magis aduerbium profert: nec omnia per comparatiuum gradum. *Nec m. el.)* More suo, ne diceret compositius, aut Elegantius: vt suprà, Hoc nemo fuit Minùs ineptus, magis seuerus. 13

Quæ cum am. s. cùm c.) Vnum Cum, præpositio est: alterum coniunctio. & dicitur hæc figura λ[illegible]. *Liguriunt)* ἀπὸ τοῦ λιχνεύειν, quod secundum Græcos suaue intelligitur. Ligurire dicitur, qui elegãter, & more senum multo fastidio suauiora quæque degustat. B A Lingo fit Ligurio, quod nunc significat auidè multa consumo. vnde liguritores, qui consumptis dapibus catillos etiam lingunt. Nunc idem est quod cum quadam mora atque elegantia comedo, vt per se cibus in stomacho liquefiat. 14

Harum v. ingl.) L His verbis irritatur Pythias. D Ordo erat, Harum videre ingluuiem, sordes, inopiam, quàm inhonestæ solæ sint domi, id est, cùm solæ sint, vt inhonestæ atque auidæ cibi: quæ cùm foris sunt, cœnãt scilicet. *Harum videre ingluuiem, sordes, inopiam.)* R Hæc vera haud dubiè lectio est. Cæterùm ex manu scriptis alterum illuuiem habet, alterum ingluuiem. Credo librarium vocum similitudine deceptum illuuiẽ scripsisse, obsecundante præsertim sententia, cum sta- 15

B. Valla [pridiano]. A sed vers, ius non constar.

D. Miro Poëtæ artificio Pythias nondum placatur.

Quàm inhonésta sola sint domi, atque áuida cibi: assiai
Quo pacto ex iure hestérno panem atrum vorent: ssssii
Nosse ómnia hæc, salus est adolescéntulis. siidsi
PY. *Ego pol te pro istis dictis & factis, scelus,* assssp
Vlciscar: vt ne impúnè in nos illúseris. sissp

tim sequatur sordes: cuius significatio non multùm abhorret ab illuuiei significatione. Est enim illuuies velut squalor immunditiésque corporis: quæ Græcè ἀλουσία dicitur, Latinis itidem à non lauando dicta. Vnde Curtius quarto, Ablue corpus, inquit, illuuie, æternísque sordibus squalidum. Verùm, ne quis erret, ingluuies significat hoc loco voracitatem. Sordes autem nō propriè immunditiem corporis, sed inopem miserúmque victum meretricum significat: quæ cùm solæ domi sunt, sine vllo vitæ nitore lautitiâque agant. Id ita esse & præcedentia docent, Quæ dum foris sunt, nihil videtur mundius, Nec magis compositum quicquā, nec magis elegans, &c. & illa sequentia: Quàm inhonestè solæ sint domi, atque auidæ cibi: Quo pacto ex iure hesterno panem atrum vorent. Opponitur autem sordibus, quemadmodum hic accipitur elegantia. vt quidem ea voce antiqui vtebantur: de quo Gellius lib. x i. capite secundo. Erat enim elegans, lautus & splendidus, & qui nimis læto amœnóque cultu victúque esset. B Ingluuies dicitur gulæ voracitas. Seruius, Ingluuiem interpretatur, ventris capacitatem.

17 *Quo pacto ex iure*) D Ex, pro Compositum est. aut deest Madidum. aut maceratum, aut emollitum. nam apparet & sordidum esse, & quasi atrum durúmque panem, qui ex iure hesterno sit comedendus. Cui contrarium Salustius posuit de delitiis militum loquēs, Panes enim in dies mercari, inquit. *Ex iure h.p.atr.v.*) Hoc est, vt quidam volunt, ex antiquitate mucidum: quasi dicat, panem mucidum hesterno iure accipientes deglutiunt.

Nosse omnia) V Epilogus. Hæc experienti 18 adolescenti conducunt, vt meretrices deformatas, & inquinatas fugeret. Sed hic cautione opus est. Satius enim multis visum est præsertim Christianis, picem, vt fertur apud Germanos, non attigisse.

Ego pol) Hac demonstratione & lauda- 19 tione satis iactabūda Pythias iandudum mala Parmenoni cogitans, magis atque magis exasperatur. D Miro artificio Poetæ, & ab initio non placatur Pythias, nec in gratiam redit Chæreæ. Et insuper, nūc mirè à Parmenone irritatur magis: vt per eam Parmeno retreatur, & per Parmenonē ingredi ad Thadem cogatur senex: & demum per senem nuptiæ confirmentur. Hæc ergo artificibus & eruditis. cætera spectatoribus Poëta exhibet. *Pro ist.d.& f.*) B Dictis, quòd ita in meretrices inueheris factis, quòd Chæream eunuchi loco adduxeris.

Vt ne imp.) B Adrianus Cardinalis, Ele- 20 gantissimè, inquit. hæ binæ particulæ idem significant, quod Ne particula sola. Et dicendi modus quo literatissimi viri illius felicis seculi vtebantur, pro ratione est. Terentius in Eunucho, Vlciscar, vt ne impunè in nos illuseris. Idem non multò post, Itaque vt ne id videam misera, huc effugi foras.

Actvs v. Scena v.

ARG. D Simulata perturbatione sui Parmenonem terret Pythias, P vt suprà proposuit, P confingens intus colligatum à Chremete Chæream, propter oblatum Pamphilæ vitium. P atque in principio vim magnam ostendit, deorum implorans fidem, quasi in hoc negotio nihil prosit humanum consilium. Parmeno tandem Pythiæ minis territus, rem omnem seni M ex villa redeunti P aperire nititur. H Ridiculè autem exagitatur Parmeno ab ancilla, vt maior sit risus in fabulæ catastrophe. V *Tueses.* 1 Hic est exemplum quàm fraudulentæ sunt lenæ, & meretrices. 2 Malè sibi conscius seruus mox mouetur & exagitatur. Tota verò scena est ἀπειλητικὴ, id est, minatoria in genere iudiciali. M Lenæ calliditatem in excogitandis fraudibus, vímque persuadendi, nec non serui non vndique circunspecti credulitatem. hæc scena exprimit. Primum malitiæ adscribendum est. postremum verò imprudentiæ, quæ rem animúmque loquentis non consyderat, sed facili credulitate decipitur, quod maximè dedecet. Exitus enim talem imprudentiam reprehendit Chrysolus seruus apud Plautum in Bacchidibus sic ait: Nequius nihil est, quàm egens consilii seruus, nisi habet pectus multipotens.

Vers. gen. Trochaici tetr. catal. omnes.

PYTHIAS. PARMENO.

1 {tcaxſatu ciaſ} *PROH fidem deûm,/facinus fœdum: ô infelîcem adoleſcéntulum.* G.[Prò deûm.]tdſſatv. Mu [Pro deûm fidem.]^ſed verſus non ſeruatur.

2 tſſſit- **O ſceléſtum Parmenônem,qui iſtum huc addûxit.* PA.*quid eſt!*

3 aatſaſt- PY.*Míſeret me:itaque,vt ne vidêrem,miſera huc effúgi foras.*

4 tſſaſtv *Quæ/futûra/exémpla dicunt in eum indígna!* PA.*ô Iúppiter,* R.Al.[futura eſſe]ſed perperam,xſtſaſtv.

5 ſſdbdſt- *Quæ illæc turba eſt:númnam ego péryladibo.quid iſtuc Pýthias!*

6 bſtſaſtv *Quid ais?in quem exémpla fient?* PY.**rógisas audacíſſime?*

D. Singula pauido & attonito vultu proferenda.

* L.Ficta exclamatio ancillæ. D atque hæc omnia quaſi ſecum loquitur: & fingit ſe neſcire quod aſsiſtat Parmeno.

D. Graues pœnæ quæ poſſunt cęteris documento eſſe, exempla dicuntur.

*Hoc totũ terribiliter & cum geſtu fœmineo.

1 *Pro d.f.)* V Hoc eſſe exordium παθητικὸν per exclamationes aliquot, quibus atrocitaté facti exaggerat: ab impietate, à flagitii turpitudine, ab infelicitate, & denique à ſcelere. Ita figuratè proponitur Parmenoné eſſe propter pœnæ grauitaté miſerrimũ. Mox igitur ſeruus flagitioſus ſola exclamatione perterrefactus eſt. *Proh d.f.)* D Vim magnã oſtẽdit, deorũ implorans fidem:quaſi in hoc negotio nihil poſsit humanum conſilium. *Fœdum)* Crudele. Saluſtius, Fœdi oculi. *O inf.ad.)* Plus eſt miſeriam adoleſcentis dicere Pythiam,quàm iraſci ei.

2 *O ſcel.Parm.)* Vt verba ſunt,periit profectò miſer adoleſcẽs, cùm in eodem peccato iraſcitur Parmenoni Pithyas,nõ Chæreæ.

3 *Miſeret)* V Hæc συμπάθεια admodum neceſſaria fingitur propter facinoris amplificationem.

4 *Exempla)* V Pœnæ,per metonymiam.Siquidem exemplum res eſt aut vitanda, aut mutanda propoſita. Quare cùm ſint cæteris exemplo iudece magiſtratu, illiuſmodi pœnæ & tormenta,ne porrò delinquant,nõ malè & exempla nominantur. Plaut. in Moſtell.Exempla ædepol faciam ego in te,id eſt, grauiter te caſtigabo & puniam, vt alii iſto exemplo deterreantur. Mu Tria ſunt genera pœnarum. vnum quod νουθεσία vel κόλασις, vel παραίνεσις dicitur, cùm pœna adhibetur caſtigandi,atque emendandi gratia, vt is,qui fortuitò deliquit, attentior fiat, correctiórque. Alterum, quod τιμωρίαν vocant, cùm dignitas eius, in quem eſt peccatum, tuenda eſt, ne prætermiſſa animaduerſio contẽptum eius pariat,& honorem leuet. Tertium,quod παράδειγμα à Græcis nominatur, cùm punitio propter exemplum neceſſaria eſt, vt cæteri à ſimilibus peccatis deterreantur. Idcirco veteres exempla pro maximis,grauiſſimiſque pœnis dicebant.Gellius libri ſexti capite 14. *In eum ind.)* D Modò per Indigna, fœda,crudeliàque ſignificat.vt Virg. -Atque ille Miſenum in littore ſicco, Vt venere, vident indigna morte peremptum. *O Iuppiter)* V Exclamatio & loquens interrogatio eſt animi, prorſus propter periculi metum conſternati.

5 *Quæ illic turba eſt?)* D Quæ loquitur, Aut quã oſtentat ex vultu ac dictis. Sed apparet, & vultum Pythiæ turbam dicere:vt in Andria, Sed quid Pamphilum examinatum video?Vereor quid ſiet. Operiar, vt ſciam nunquidnam hæc turba triſtitiæ adferat.

6 *In quem ex.)* B Latini præpoſitionem In ſæpe accuſatiuo iungunt loco ablatiui:vt hic,In quem,pro in quo exempla fient.Et in Adelphis, Vereor in os te laudare amplius. pro in ore.Hinc rectè dicitur,Qui in feriendo nomiſmate paulum modò aliquid fraudis admiſit,horrendis exemplis pœnas legibus dare cogitur. Item, Romani olim atrociſſimo ſupplicio necabant, qui non ex vſu publico geſſiſſet imperium. Vtinam extaret ſimilis aliqua lex, quæ in pernicioſos pueritiæ moderatores dignũ aliquod exemplũ ſtatueret. *Rogitas aud.)* L Totũ hoc terribile eſt in geſtu ac vultu Pythiæ, & nimis vſitatũ & fœmineũ. *Rogitas)* V Narratio eſt,qua cauſam grauioris pœnæ exponit.

Perdidisti istum, quem addúxti pro eunúcho adolescéntulum, ttſſſſa v 7

Dum studes dare verba nobis. PA. *quid ita? aut quid factum est? cedó.* tdtſaſt- 8

PY. *Dicam: vírginem istam, Tháidi hódie quæ dono data est,* ſſtaſt- 9

Auxesis est, Virginem, Ciuem, Nobilem.

Scis eam hinc ciuem esse, & [eius fratrem] apprimè nóbilem? ttſſſtv 10 R: Al. [fratrem eius esse]. tſſiſſtv. & eliso s in [eius] tſſſſſtv.

PA. *Néscio,* PY. *atqui sic inuênta est: ěam iste vitiâuit miser.* {ttſſſaatv / tſſſt} 11

Mirse, hoc Parmenoni horrorem incutit.

Ille vbi rescîuit factum frater violentissimus, tſſſſatv 12

Hic trochaicus est acatalecticus, [L] *vel [hem] extra metrum.*

PA. *Quid nam fecit?* PY. *[colligâuit] primùm eum míseris modis.* PA. *hem,* {ſſtſtdt / ſſtſtdt-} 13 Al. [conligauit].

Repetitio verbi præ timore & ira.

[Colligâuit!] PY. *atque équidem orânte, vt ne id fáceret, Tháide.* sdſſatv 14 Al. [Conligauit! hem.]

Quod mœchis, amputare scilicet virilia. [L] Honesta periphrasis.

PA. *Quid ais!* PY. *nunc [minâtur porrò sese id,] quod mœchis solet:* atſſſſtv 15 R. [minitatur porrò, sese id,] adſſſſtv. al. [minatur facturum se id.] atſſſſtv.

7 *Perdidisti*) Tu author istius facinoris. [D] Artificiosè non accusat quid peccauerit aduersus Thaidem, quasi ex pœna adolescentis plus doleat, quàm irascatur Parmenoni.

8 *Dum studes d. v. n.*) [D] Bene, Studes dare, neque enim dedisti. [B] Quasi dicat, non potuisti dare verba nobis, sed tibi potiùs data sunt. *Quid ita*) [D] Deest Dicis: vt sit, Quid ita dicis?

9 *Virginem*) [V] Amplificat tum à cõditione, quia virgo est, quia ciuis est: tum à fortuna, quia nobilem habet fratrem.

10 *Scis eam h. c. e.*) [L] Attende tarditatem narrantis ad torquendum Parmenonem. [D] Eam abũdat, quemadmodum suprà, Quam amabar virginem, eam cõfeci sine molestia. *Et fr. eius esse app. n.*) Hæc ad terroré & gratiam aucta sunt. Nam primò, Virginem posuit, pòst ciuem, ad vltimum, Nobilis sororé.

11 *Nescio*) Perturbatur Parmeno,: nec negare potuit, nec consentire volebat: sed quasi, defensionis loco dixit, Nescio. *Atqui sic inuenta*) [V] Res est gesta quasi confirmata, cùm dicit esse inuentam. [D] Facile est vt credat, qui dicit Nescio. Ergo Pythias nõ laborat, vt suadeat ciuem esse. Magnum verò horrorem incutit audienti, non accusando, sed miserando Chæream.

12 *Miser*) [V] Hic non est otiosus affectus sicut neque in violentissimo, qui potest vindicare, & vlcisci, & est aposiopesis. *Frater viol.*) Hoc inuentum est, quod daretur ad nobilem.

13 *Conligauit*) [V] Modus est per colligationem, quæ per petitioné & interpellationem Thaidis commiserantis exaggeratur. *Collig. primo eum*) [D] Mira tarditas ad torquendum Parmenonem: simul etiam relictus ad succurrendum locus.

14 *Hem! colligauit*) [B] Ad omnia credéda timor idoneus est: quo faciente, nonunquam & impossibilia credunt homines. *Colligauit!*) [L] Repetitio cõmoti & indignantis. *Atque eq. or. vt ne id f. Th.*) [D] Adeò violentissimus. & rectè hoc additũ, ne speret auxiliũ à Thaide.

15 *Nunc minatur*) [V] Hic est scopus narrationis, vt Parmeno sciret mœchum esse castrandum, & euirandum. Pœna autem adulterorũ alia atque alia variis nationibus fuit. Apud lepreos adulteri deprehensi circa ciuitatem triduum vincti circunducebantur in vita sua omnium contemptissimi. Apud Locrenses alter oculus eruebatur. Lacedæmiis verò nulla fuit lex, adeò illis graue fuit scelus, & rarum. Alia est apud Aristophanem, alia apud Hebræos, alia apud Romanos. [GO] Athenienses mœchis pudenda & sedes expilabant: quod supplicii genus παρατιλμὸς dicebatur.: [MU] imminebántque in sedem raphanos. *Nunc minatur!*) [D] Minatur, vt succurri posit ei qui non sit passus. *Minatur p. sese*)

16 bssabst- *Quod ego nunquam vidi fieri, neque velim.* PA. *qua audacia*

17 ſ bſ bſſt - *Tantum facinus audet!* PY. *quid ita tantum!* PA. *an non hoc maximum est?*

18 bſſtdt- *Quis homo pro mœcho vnquam vidit in domo meretricia

19 ſ ∞ſſtſt- ſ ſſſſ *Deprehendi quenquam!* PY. *néscio.* PA. *[ac]ne hoc nesciatis, Pythias,* R. [at] potest & hoc versus censeri iambicus tetr. acat. ſſſiſiſi.

20 ſſſſiſt∪ Dico, edico vobis, nostrum esse illum herilem filium. PY. *hem,

21 tatſſdt∪ *O'bsecro an is est!* PA. *ne quam in illum Thais vim fieri sinat.*

22 dſſbtat- *Atque adeò autē cur non égomet intrò eo!* PY. *vide Parmeno*

23 atſſſat- *Quid agas, ne neque illi prosis, & tu péreas. nam hoc putant,* R. Alij omittunt [neque]. sed perperam.

24 ſſſbdt∪ *Quicquid factum est, ex te esse ortum.* PA. *quid igitur faciam miser!*

* B. Vtitur deriuatione causæ, & legum licentia.
D. Nescio, astutè dicitur.
* L. Interminatio.
* L. Ficta commotio
V & admirando, illudit seruo.
Ornata & familiaris locutio.
* L. Consilio Poëtæ rectè prohibetur Parmeno ne ingrediatur, sed senex potius: vt conficiantur nuptiæ.

p. sese) Deest Facturum. *Quod m. s.)* Deest Fieri. B Terentius, Mœchum dixit Græcè, quem Latinè vocamus adulterum. Sic Poëta Catulus Mœchari, pro adulterium committere. Huic verbo Euangeliorum interpres accusandi casum dedit, cùm diceret, Iam mœchatus est eam in corde suo. Quem loquendi modum Erasmus non probat.

16 *Quod ego).* V Iterum pœnam adulterii ab insolito & turpitudine amplificat, testium exectionem absque dubio intelligit. *Qua audacia)* Defensoria est in eodem genere. Vituperat enim & admiratur in hoc pœnæ genere tantam esse audaciam, & occultè proponitur non licere tanta pœna mœchum afficere.

17 *Quid ita tantum)* D Nimis callidè Pythias hunc violentum: & tamen iniustum audacémque dici non patitur: sed defendit, vt magis terreat Parmenonem.

18 *Quis homo pro)* L Differentia à loco, qua negat mœchum esse, & est defensio ex finitione. *Quis homo)* V Confirmatio ab insolito Nam simplex fornicator non est mœchus, gentilibus aptum scilicet argumentum. D Causa finalis. Virginem ciuem apud meretricem vitiauit: mercedem offert: petitur ad supplicium.

19 *Nescio)* Quàm astutè dixit, Nescio: ne laborans ad contradicēdum, amitteret fidem simplicis personæ, ac vera dicentis: vult enim magis nuntii officio fungi, quàm persuadentis.

Dico, edico) V A comminatione, cùm leges silent vi geritur res. Potentior enim est, quàm vt tanta illi infligatur pœna. parcendū illi est tanquam hero. hic illud est, Vexat censura columbas. Item leges sunt telis aranearum non adeò absimiles. *Dico, edico)* D auxesis vt suprà, Vbi quæram, vbi inuestigem? *Dico)* Tibi Pythias. *Edico)* Omnibus tuis. Ergo ad vniuersos vtrunque refertur, & Dico & Edico. 20

Obsecro an is est) B Simulat se admirari, ne simulatè agere videatur cum Parmenone. *Obs an is est)* D Insultantis: vt in Phormione, Hiccine eras? nam sciebat eum esse. *Ne q. in ill. Th. v. f. s.)* Quàm bene prouidet Pythias. V Conclusio, Non sit igitur Thais in illum violenta. 21

Vide) Dissuasoria est, ne ingrediatur. Confirmatio ab incommodo. Nam dum illi prodesse cupis, ipse iuxtà cū illo perires. Ratio est, Author enim es istius flagitii. *Atque ad. aut. c. n. e. intrò eo!)* D Totum hoc ad id addidit. vt senex intromittatur ad confirmādas nuptias: sed Poëta hoc agit, personæ nesciūt. 22

Quid igitur) V Anceps est & perturbatus: 24

Quidve incipiam! ecce autem video rure redeuntem senem. ſaſb:atu 25

Dicam huic, an non? dicam hercle, etsi mihi magnum malum ſſſſatu 26

Scio parâtum. ſed neceſſe eſt, huic vt ſubueniat. bſſſdiu 27 P. *ſapis.*

Ego abeo intro: tu iſti narrato omnem rem ordine, vt factum ſiet. bſſſſtu aaſſſſ 28

Sapis, Ironicè, irriſoriè.

R. *Al. omnem ordinem*, ibſſſiſp: *vel ſic.* aſſſſtu, *vbi abeo diſſyllabum fuerit.* MU *narrato ordine*, bſſſſtu.

cui paraſceue connectitur.

25 *Quidve incip.*) D Facimus mediocria, Incipimus ingentia. *Ecce autem v.r. red. ſ.*) Choragii eſt adminiſtratio, vt opportunè in proſcenium.

26 *Dicam huic, aut non?*) Hoc non eſſet veriſimile, niſi dubitaſſet. Quid enim ad Chæream pertinet, dubitat.

27 *Scio par. ſed n. eſt*) Hæc cauſa dubitandi fuit: quòd hinc Parmenonis, illinc adoleſcentis periculum cernitur. *Sed n. eſt*) Dicere ſubaudiendum eſt: vt ſit, Sed neceſſe eſt dicere. & ἀσυνδέτως inferendum eſt quod ſequitur. Deeſt enim Propterea. vel quid tale. *Nec. eſt huic, vt ſubueniat*) B Donatus legit, me huic, & ſupplet Dicere. *Sapis*) L Irriſoria approbatio. D Sapis dicit, non videns quid futurum ſit: ſed tantùm deriſiſſe contenta.

28 *Tu iſti n. o. r. ord. vt f. ſ.*) S. D Eſt ordo propriè quædam ſeries: vt videre eſt in hortis ſeminaria ordine poſita: in vineto vites ordine poſitas: in vlmeto vlmos: in texenda tela fila ordine poſita. Ea eſt ergo propria Ordinis ſignificatio. Variam autem tranſlationem habet. Sed hæc locutio quàm hic annotamus, ſignificat id, quod dicimus, bene, rectè, vt decet, diſtinctè, non confusè, dilucidè, pulchrè, eximiè. Cic. ad Att. Domeſtica ordine adminiſtrantur. Idem in Partit. Teſtes ordine interrogandi ſunt.

ACTVS V. SCENA VI.

ARG. F Incautè prodit ſe Parmeno impulſus dolo ancillæ. MU nam redeunti in vrbem ſeni rem totam, vt geſta erat, aperit. Ille ſuo Chæreæ timens, domum meretricis ingreditur. F Firmatur ſtatus mentis trepidantis ſenis, vt appareat quàm inopinato malo amens fieri poſſit: quod ipſum ſuperiùs & in Parmenone ſeruatum eſt. Imparatis enim mentibus mala maiora ſunt. Ergo nunc tam otioſus incedit ſenex, vt neque mores increpet, nec quicquam ſuſpicetur mali: ſed agat gratias proximæ villæ, cuius beneficio non ſcit quid in vrbe agerent filii: quorum amores & facta nunc demum cognoſcit ex imprudenti Parmenonis narratione. D Et nunc adeſt vbi opus eſt Poëtæ. Et vide hanc cauſam fuiſſe, cur non ad villam diuerterit. Omnes villas Comicas ſuburbanas eſſe, commoditatem ipſam nunc explicat & oſtendit. V *Theſes.* 1 Magna opportunitas eſt in vicino fundo & iucunditas. 2 Malè ſibi conſcii penè obmuteſcũt, trepidant, & in dicendo nullum ordinem ſeruant. 3 Adoleſcentum potiſſimùm Chriſtianorum eſt, vt ignorent quid ſit meretrix. 4 Serui afflicti & ſuos heros affligi exoptant. M Boni ciuis rem domeſticam curantis, agentíſque citra aliorum iniuriam, honeſtum & nullis cenſuris obnoxium negotium, hæc ſcena deſcribit: exprimens affectum patris, qui vehementer commouetur, qui nouos filiorum ardores, ac prodigalitatem intelligit. Eſt enim ſenex auarus, & rem maximo labore partam turpiter perire in primis indignatur exterretur, inquam, re noua, & inopinata. Vnde Seneca de conſolatione ad Martianum ſic ait, Quæ multò antè prouiſa ſunt, languidiùs incurrunt: & aufert vim præſentibus malis, qui futura proſpexit. Fortuna illis eſt grauis, quibus eſt repentina: facilè tam ſuſtinet qui ſemper expectat. M Credulitas etiam in hac ſcena damnatur: nam dum credulus eſt ancillæ Parmeno, admodum ridiculus euadit.

Verſ. gen. Iambici trimetri acat. ſiue ſenarij.

[LACHES senex.] PARMENO.

M. [SENEX.] D *Annotandum quòd huius senis nomen apud Terentiũ non est: apud Menãdrum Simon dicitur.*

1 {uisdsi s} EX MEO *propinquo rure hoc cápio cómmodi:*
2 albssp *Neque agri, neque vrbis ódium me vnquam pércipit.*
3 usdssp *Vbi satiaŝ cœpit fíeri, commûto locum.*
4 {Cisisi s} *Sed' éstne ille noster Pármeno? & certè ipsus est.*
5 ssijsp *Quem præstolâre Pármeno hîc ante óstium?*
6 {aCsial as} P. *Quis homo est? [ehem,] saluum te aduenîre here gaúdeo.*
7 ssbssp L. *Quem præstolâre?* P. * *péry: lingua hæret metu.* L. * *hem,*
8 {Caiisi s} *Quid' est, quod trépidas? satísne salué? dic mihi.*

Energia senilis eloquij.
L. *Satias*, vetustè pro satietate.
Parmeno sese temerè prodit.
Mu. [hem,] Jassiai.
* L. Hoc ad spectatores.
* L. Metuentis ac suspicantis.

1 *Ex meo)* V Narrationẽ incipit de commoditate sui ruris propinqui: sed interrumpitur istæc per Parmenonis aduentum. *Ex meo prop. r.)* B Quod habeo in suburbano meo Atheniensi: quasi dicat, habeo adhuc longinqua.

2 *Neque a. n. vrbis)* D Tragicus apparatus. Delicias memorat, qui pericula cogniturus est. *Odium me v. p.)* Fastidium ex abũdantia est. B Rusticæ vitæ tranquillitatem ac delitias facundè laudat & admiratur in rustico Politianus. Carmen est, O dulces pastoris opes, ô quanta beatũ, Quàm tenet hunc tranquilla quies! vt pectore toto Lætitiam, totáque fouet bona gaudia mente! Nempe odii fraudúmque expers, exemptus inani Ambitione, vacánsque metu, spe, liber, & insons, Natiuo cultu, & gaza prædiues agresti, ipse sibi viuit nullo sub teste, suóque pendet ab arbitrio, suus ipse est cẽsor, & alto calcat opes animo, ac regum deridet honores.

3 *Vbi s. c. f.)* D Suffecerant ad hãc sententiam duo superiores ij versus: Sed ἰδίωμα est senilis eloquii faceti, & garruli simul. *Commuto l.)* Mira breuitate duas res explicuit simul. Vbi satietas est, Deest Nam: vt sit, Nam vbi satietas cœpit fieri. Et Cœpit, pro cœperit. *Satietas)* Odium: ab eo quod præcedit id quod sequitur. *Vbi satias c.)* B Satias pro satietas veteres dixerunt. Q. Septimus Ro. in historia Dictys Cretensis, quam Latinam fecit de bello Troiano, Dein vbi satias, inquit, omnes tenuit. Idem non multò pòst, Neq; priùs finis factus, quàm Græcos satias. & ad postremum fatigatio incessit. *Vbi satias cœpit fieri)* S. D Satias dixere Antiqui: & post Antiquos Poëtæ, vt Terentius, vel antiquæ dictionis amatores, vt Salustius, Hi, saltibus occupatis, exterorũ agros inuasere: frumentique ex inopia grauis satias facta est. Terentius in Hec. Dum ætatis tempus tulit, perfuncta satis sum: satias me iam tenet studiorum istorum.

4 *Sed éstne i. n. P. & c. i. est)* D Et dubitauit, & firmauit posteà: vtpote senex, visu iã languido, atque oculis ætate defessis.

5 *Quem pr. P.)* Nouè non, Cui præstolare, sed Quem dixit. Aliter Tullius, Quid tibi ad forum Aurelium præstolarentur. Præstolari, est præsto esse & apparere, hoc est obsequi. B Præstolari dicitur, qui antè stãdo morã trahit, quo loco vult venturum excipere: & frequenter accusatiuum habet. Plautus, Dũ eum domi præstolor, adolescens venit. Apuleius, Equidem magno gaudio eum præstolabar.

6 *Quis homo)* V Stupidus penè vtique salutat. D Quare, Quis homo, cùm prouiderit venientem? vtrum non vult videri prouidisse, ne quid fallaciæ parasse videatur? Sic & in Andria, Quasi de improuiso respice ad eũ. Vel quia perturbatur exanimatus: qui dum quid apud Thaidem geratur, auscultat, non videt senẽ propiùs accedere, quem longè viderat. An verò ideirco hoc fingit, quia quod parabat dicere de Chærea, postquàm cominus ventum est, non audet loqui?

7 *Haret)* V Attoniti est notatio. Id fit iuxta συμπάθειαν, vt perturbati penè obmutescant. B Metus vocem adimit. Vnde & Virg. Obstupui, steterúntque comæ, & vox faucibus hæsit. *Hem)* Perculsi animi interiectio, vel malum cognoscentis. *Hem)* V Admirantis est propter rei nouitatem, vtique rogat nimiùm sollicitus.

8 *Quid trepidas?)* D Instandum est seni ad audienda quæ de facili nunquam fateretur Parmeno. *Satisne salue?)* Saluè, integrè, rectè, commodè. Plautus in Trinummo, Bo-

Ms.[id quod].
¹ Expurgatio criminis, tanquā obiiciatur. ᴸ Defensio perturbatæ psonæ ante narrationem. ᵛ L. Attende copiā Poetæ qua eandem rem iterum sic narrat, vt ne sit tædio spectatori.
D. Actum est, desperantis verbum, siue ᵛ parœmia.

P.* *Here, primùm te arbitrári [quod] res est, velim:* aſiſſp 9
Quicquid huius factum est, culpa non factum {-aſſſi ſ 10
est mea.
L. *Quid?* P. *rectè sanè interrogásti: opórtuit* ſſſiip 11
Rem prænarrâsse me. * *emit quendam Phǽdria* ſſiſſp 12
Eunúchum, quem dono huic daret. L. *cui?* P. *Tháidi.* ſſſiſi 13
L. *Emit! péry hercle. quanti?* P. *vigínti minis.* ſaiſſi 14
L. *Actum est.* P. *tum quandam fidícinam amat* ſſdbſp 15
hic Chǽrea.
L. *Hem, quid? amat! an scit iam ille, quid mére-* diſiap 16
trix siet?
* *An in astu [venit?* * *aliud ex álio malum.]* aſbiap 17

ᴸ L. Prouerbium de callidis & vsu peritis.
ᵛ V. παραμυθῶδες, vt nulla calamitas sit sola.

R. Al. [venit aliud ex alio malum.] sed deprauatè.

neuolens tuus atque amicus. *Satísne saluè*) Nunc aduerbium est: producta est e litera. Salustiu. Inde ortus sermo, percontantibus vtrinque satin' saluè, quàm grati ducibus suis, quantis familiaribus copiis agerentur.

9 *Here. pr. te arb. id q. r. e. v.*) Quòd ante narrationem confirmatio inducitur, contra morem & præcepta est: sed meritò: quia perturbatus est. licet simul * vt non possit dicere. *Here*)· ᵛ ἀπολογητικὸν est. Conatur enim expurgare se esse extra noxam, sed non prænarrauit stupidus, vt hinc defensionis capita & semina peterentur: & ipse hoc loci suū vitium agnoscit, nimirum cùm purgatio ante narrationem præcedat, quæ orationis perturbatio animum malè sibi conscium arguit.

10 *Quicquid h. f. est*) ᴰ Absolutè vt suprà. Et quicquid huius feci, causa virginis feci. Aut deest Rei: vt sit, huius rei. Stomachosè.

11 *Quid?*) Quid interrogat. Quis enim ante crimen, quàm obiiciatur, aut proponatur, neget? *Recte sanè*) Doctè Terentius ipse se reprehēdit. Nam ordine factum non est præ timore & conscientia.

12 *Emit q.*) ᵛ Narratio est suis partibus propemodum absoluta. Persona agens est Phædria & Chærea, de 20. minis suprà dictum est. ᴰ Vide narrationem à necessariis & vrgentibus cœptam non in se continere, nisi quod rei conditio cogit fateri. Emit, inquit, Eunuchum.

13 *Quem d. h. d.*) Non dixit, cui domo daret. Aliter ab amoris mentione cœpisset. Deinde τὸ Quēdam ἰδιωτισμὸν significat. *Huic*) Huic more suo dixit potiùs, quàm Meretrici. Quinetiam interrogatus, Thaidi potiùs dicturus est, quàm vt nomen dicat, quo ostenditur senex. Eunuchi autem solius mentio necessaria est: quia dicturus est Pro eunucho deductum Chæream.

Viginti minis) ᴱ Hoc est, trecētis & quinquaginta Renensibus, siue quinquaginta octo libris, sex solidis & octo grossis. 14

Quandam fid.) ᴰ Extenuatio criminis est: non Quòd virginem, quòd ciuem vitiauerit. *Tum q. f. a. hic Ch.*) Mirè & necessariò variauit: ille emit, vt eunuchum mittat ad Thaidem: hic amat, vt deduci se pro eunucho velit. 15

Hem, quid? amat!) Hæc singula pronuntianda sunt, vt stuporem nimiæ indignationis ostendat. *An scit i. i. q. m. siet?*) Quia fidicina meretrix est. *An scit*) ᵛ Honestam educationem exigit, in qua ne nomen quidem meretricis notum esse debet, & D. Paulus & fornicationem apud Christianos ne nominari quidem exoptat. 16

An in astu) ᵛ Vrbanis arbitratur esse familiariora huiusmodi vitia, quorum assuetudine & ipse forsan didicisset. Sunt enim hic vt ciuiliores, ita pluribus vitiis obrupti. Plurimùm autem refert, quònam loco, & cū quibus vita viuatur. ᴰ in Astu in vrbem de Pyreo. Sic Athenienses vocabant vrbem suam: vnde ipsi incolæ ἀστοὶ vocantur. ᴮ Asty Græci vocāt ciuitatem, vt persæpe Homer. Hinc astutiæ, astus. astuti, dicti quoniam qui in vrbibus degunt, callidiores sunt in agro degentibus. Ab astu, mediastinus dicitur, mediæ ciuitatis incola. Vt in ciuitate, ita & domi est mediastinus authore Budæo Mancipium abiectius. quòd vilissima & sordidissima ministeria obire domi cogebatur, solum verrere, purgamenta efferre, ligna congerere, & huiusm 17

18 aſſi'p P. *Here, ne me ſpectes: me impulsóre hæc non facit.*
19 iſſ b'p L. *Omítte de te dícere: ego te fúrcifer,*
20 ſaſiſi **Si viuo. Sed iſtud quicquid eſt, primùm éxpedi.*
21 ſſſ'ſi P. *Is pro illo eunúcho ad Tháidem hãc dedûctus eſt.*
22 ſſiſſi L. *Pro eunûchón'!* P. *ſic eſt: hunc pro mœcho póſtea*
23 ſſiſſi *Comprĕhendère intus, & conſtrinxère.* L. *óccidi.*
24 ſiaſſi P. ** Audáciam meretrîcum ſpecta.* L. *nunquid eſt*
25 aiſiſp *A'liud mali, damníve, quod non díxeris,*
26 aiſſp *[Réliquom?]* P. *tantùm eſt.* L. *ceſſo huc intrò irrúmpere?* *E. fortè [Relictum?] iſſſp. In, huc] h vim habet cõſonãtu.*

*Pulchra aposiopesis comminàtis, scilicet Te vlciſcar. quia neceſſariò ſequitur.

Pro Eunuchón'!] admiratiuè. D Nõ interrogat ſed exhorreſcit.

*D. Oratoriè auertit iram ſenis à ſe & à Chærea: atque deriuat in meretricem.

iuſmodi alia facere. Ipſum ob hoc ita dictum quòd in media domo ad imperia omnium nutúſque excubare ſoleat. M Aſtu eſt nomen Indeclinabile. Aſtuta, inquit, Aſconius Pædianus, vrbana dicuntur. Etenim vrbs, Græcè ἄστυ dicitur. Terentius, An in aſtu venit? Sextus Pompeius ſic ait, Aſtus apud Poëtas aſtutiã ſignificat, cuius origo ex oppido Græco Aſty deducitur, in quo qui aſſiduè verſati ſunt, cauti atque acuti eſſe videntur. *Aliud ex al. m.*) D Hoc ſeparatim dixit ſenex, fixis in Parmenonem oculis: a vnde ſequitur, Here ne me ſpectes. *Aliud ex al. m.*) Percellitur Laches ſimulátque filium in vrbem veniſſe intellexit. Ruſticana enim vita innocẽtior eſt, vt quæ ſola cum ſolis habeat cõmercia terris. Vnde Politianus de agricultore eleganter, Felix, inquit, ille animi, diuíſque ſimillimus ipſis: Quem non mendaci reſplendens gloria fuco Sollicitat, non faſtoſi mala gaudia luxus.. Sed tacitos ſinit ire dies, & paupere cultu, Exigit innocuæ tranquilla ſilentia vitæ. Itẽ paulò poſt. Non mentem pauer ipſe ſuam, nec conſcius omnes Exhorret ſtrepitus, nec edaci pectora culpa Carpitur occultè.

18 *Here, ne me*) V Et cùm Laches ſeparatim fixis oculis in Parmenonem loquatur, magis ſibi ſeruus timet, negátque ſe authorem eſſe. *Me impulſore, &c.*) D Ipſum accuſat cõſcientia. non enim quod leuius eſt, dixit Me ſciente: cùm plus inferat, Me impulſore.

19 *Furcifer*) V Ἀποσιώπησις eſt ex affectu iracundiæ. Nam ſe malè Parmenonem mulctaturum vult intelligi. *Ego te furcifer. Si viuo*) D Modò omnis ſæuitia Comica aut in comminatione eſt, aut in apparatu verborum.

20 *Sed iſtuc q. eſt*) Inuenta cauſa cur ſupplicia differantur: donec vxorem ducat Chærea, & ipſe purget Parmenonem: ſecundum argumẽta quæ ſibi ipſe proſpexit, iuſſu coactúque feciſſe & imperio herilis filii ſui Chæreæ ſcilicet.

Ad Thaidem) V Id eſt, domum Thaidis, 21 locus eſt & modus, cùm deducendi pro eunucho ratio annectitur. *Ad Th. h. ded. eſt*) D Vnde ductor ipſe ſceleratus B Deductorẽ tacet, cùm dicere debuerit, Ego pro eunucho eum deduxi.

Hunc pro) Res eſt geſta, cùm is ſit cõprehenſus & in vincula coniectus. Nondum totam rem explicare meticuloſus audet. Extẽnuat factum, tanquam non ſit mœchus, qui in domo meretricia comprehenditur. *Hunc pro m. p.*) D Bene ſtuduit Terentius Pro bis numero dicere: & Pro eunucho, & pro mœcho. Pro mœcho autem, quaſi excuſans dixit. Nam verè in virginem Atticam, non pro mœcho, ſed mœchus eſt. *Hunc pro m.*) Bene totum Pro: quia neque eunuchus, qui Ephebus: neque adulter, qui amator. *Hunc pro m.*) Bene vtrunque Pro: quia neque eunuchus eſt, qui vitiauit virginem: neque mœchus, qui in domo meretricia. Et ſpecta quàm oratoriè retũſtulerit mentionem vitiatæ virginis. Pro mœcho, inquit, vt culpam Chæreæ ſub meretricis accuſatione celaret. 22

Comprehendère int. & conſt.) Quo dicto vim 23 ingentem inferri ſignificat Chæreæ. Comprehẽdere ſignificat ſtrictim aliquem in facinore deprehenſum.

Audaciam) V Cauſa eſt, ſed vera obtice- 24 tur. *Aud. meretricum ſp.*) D Maior ἔμφασις accuſationis eſt per pluralem numerũ quàm ſingularem. Sic alibi, An potius ita me comparem, Non perpeti meretricũ contumelias? *Nunquid eſt al.*) V Abſoluta narratione aliud quærit, & iterum ad ſententiam, qua admodum calamitoſi ſunt miſeri, alludit. D Bene interrogat: quia omnia inultus ſeruus dicere videbatur. Et cùm Damnũ, malum ſit, de 25 proximo collatam diſcernitur: & Damnum ad emptionem eunuchi, Malum ad comprehenſum pertinet & conſtrictum Chæream.

Tantum eſt) Mu Id eſt, nihil prætereà eſt. 26

* L. Hoc ad ſpectatores.

P.* *Non dúbium eſt, quin mihi magnum ex hac re* dſaſſp 27
ſit malum:

* B. Se ſolátur à neceſſitate.

Niſi, quia neceſſe fuit hoc fácere, id gaúdeo,* b bdſi 28
Propter me hiſce áliquid eſſe euentúrum mali. ſdiſſi 29

* D. Nota cauſſam pro occaſione.

Nam iam diu áliquam cauſſam quærêbat ſenex,* ſbſſſi 30
Quámobrē insigne áliquid faceret: is nunc répperit. addiſp 31

Sic Hecy. Actus quinti ſcena 2, Tátúmne? tantúm. Plau. Caſina. Tantùm eſt: valete, bene rem geri:e, & vincire. Idem in Trinummo, Tátùm eſt: valete, adeſte cum ſilentio. *Ceſſò h. mt. irr.* [D] In tantam formidinem coniectus eſt ſenex, vt non miremur, quòd tá citò nuptias firmet ephebi & virginis: & quanuis non honeſtè tamen quia ex ingenti metu vel indigno matrimonio filii, vitam paſciſci velit.

27 *Non dub. eſt.)* [V] Malè ſibi conſcius malú futurum cogitat & perpendit, vtique ſe propter neceſſitatem obedientiæ ſeruilis conſolatur: cauſáque adiicitur ex occaſione puniendi iam diu quæſita & iam reperta. [D] Suaue eſt neſcire perſonas quid agat Poëta. Ita non periclitaturus Parmeno.

28 *Niſi q. nec. f.)* Neceſſe, eſt nomé. Nam neceſſus, neceſſis, & neceſſitas, & neceſſum, lectum eſt. *Id Gaudeo)* Scilicet, Vt ſuccurratur Chæreæ periclitanti. *Propter me)* plus dixit, quàm ſi Per me diceret.

29 *Hiſce al.)* Meretricibus, non adoleſcentibus. & item pluraliter ſuo more: vt, Audaciā meretricum ſpecta. &, Nō perpeti meretricum contumelias.

30 *Aliquam cauſam)* [B] Cauſam litis, aut iurgii, aut mulctandi meretrices.

31 *Quamobrem inſ. al. f.)* [D] Manifeſtiùs hoc Menander explicat, iampridem infeſtum meretrici ſenem poſt corruptum ab ea Phædriā: nunc demum ſe inuenta occaſione vindicaturum. *Quamobrem)* Quanuis dixiſſet Cauſam, intulit Quamobrem. *Inſigne al.)* Magni & nobile facinus. *Faceret)* ἰδιωτικῶς dixit.

ACTVS V. SCENA VII.

ARG. [D] Pythias egreditur veluti irriſura, Parmenonem vt ipſa putat egredi autem à Poëta cogitur, vt doceat populum quid intus egerit ſenex. Ergo perſona cachinnans inducitur, quærens Parmenonem: aſpectúque eius ob nimium riſum vix loqui poſſe, [MU] quòd euſque fuerit imprudens, vt rem totam detexerit ſeni. [V] *Theſes.* 1 Mirum eſt, quàm ſibi applaudant puellæ voti ſui compotes. 2 Mulieres ſunt vindictæ cupidiſſimæ. Semper par pari referre cupiunt. Scena eſt *exoterica* illuſoria propter nimiam ſerui credulitatem. Siquidem muliebri cachinno Pythias Parmenonem irridet, quòd ſeipſum prodiderit, & decipiendum præbuerit. [H] Proinde vtile eſt, meminiſſe illius Epicharmi, *μέμνασο ἀπιστεῖν* [M] Geſtiés lætitia meretricis voti cōporis, ac inſultatio aliena ſtultitiæ, hac ſcena exprimuntur. Triúphat quippe meretricius animus, & hilaratus applaudit ſibi, cùm par pari relatum eſt, & viciſſim irridere poteſt: talem mentis hilaritatem nullo auro permutaret: gaudet enim, vt dictum eſt, vindicta mulietris animus. *Verſ. gen. Iambici tetr. catalectici ſiue ſcazontes.*

PYTHIAS. PARMENO.

Hîc perſona cachinnans inducitur, quærés Parmenonem, cuius aſpectu ob nimium riſum vix loqui poteſt.

NVNQVAM (édepol) quicquam iam diu, quod magis vellem euenire, { dſſiaſſ ddiid 1

G. Al. [adepol, tum [diu] monoſyllabum, & in [magis] quoque eliditur s, ſiſſdiiv. al. [pol], ſſsſiiiv.

Mihi euênit, quàm quòd modò ſenex intrò ad nos venit errans: { ſſdiſſi- ſ 2

1 *Nunquam)* [V] Exordiū eſt ἀπροσδόκητον, id eſt, ab inopinato ſucceſſu, qué ſibi gratulatur: & ſeruus cachinnanté puellá admiratur, atq; timet. Itaque frequentiſſima eſt propter anxiam ſollicitudinem eiuſdem interrogatiō. *Nunquam a i. q.)* [D] Rarum eſt euenire quod velis: & quod maximê velis, id rarum magis. *Intrò ad n. v. err.)* Non greſſu errans, nec à via:

3 {afaifixv afaifif} *Mihi solæ ridiculo fuit, quæ quid timêret [sciêbam.]* G. [sciebam] vel in eo fit synæresis.

4 {ffiid fv f} PA.* *Quid hoc autem est!* PY. *nunc id pródeo, vt conueniam Parmenônem:* * D. Ridentem miratur Parmeno.

5 aiiifdiv *Sed vbi óbsecro est?* PA. *mén' quærit hæc?* PY. *atque eccum video: adibo.*

6 iijaffd– PA. *Quid est inêpta? quid tibi vis? quid rides? pergin'?* PY.* *[périj:]* B. [ah, ah, ah, perij:] ^ sed versus non cōstat. * L. Vox lassæ & defessæ ridendo.

7 fidif bb– *Defêssa iam sum misera [te] ridêndo.* PA. *quid ita?* PY. *[rógitas?]* G. Al. [de te] & [rogas?], fidifdb– Hæc verba pronuntianda sunt risu interrumpente.

8 dbfiffi– *Nunquam [édepol] hóminem stultiôrem vidi, nec vidêbo: ah,* B. Al. [pol], fbfiffi–. al. [adepol], fiafiff–.

9 {fafifdiv fd} *[Non possum satis narrâre] quos ludos præbúeris intus.* Al. [Non pote satis narrari], difffdiv.

10 bfffiff bv *At étiam primò cállidum & disértum crédidi hóminem:*

11 iijbfij– PA. *Quid!* PY. *ilicóne crédere ea quæ dixi, óportuit te!* Obiurgatio à tempore de leuitate credendi.

12 ffafiffv *An pœnitêbat flagitij, te authôre quod fecisset*

via: sed animo & opinione.

3 *Mihi solæ r. f.*) Soli regulariter dicitur: Solæ non rectè, sed antiquè: vt alibi, Hoc ipsa in itinere, alteræ dum narrat, fortè audiui. B Priscianus hunc citans locum, ait hæc nomina, vnus, vllus, vter, nullus, solus, alius, totus & alter, aliorum quoque nominum ritu à veteribus declinata. Mu Quin & apud Verronem, Ciceronem, & Gellium, alii, & aliæ, & alteræ in genitiuo leguntur.

4 *Nunc id pr.*) D propter id.

6 *Quid rides? pergin'*) Ex huius verbis ostendit, quàm multum rideat petulans puella. *Ah, ah, ah, perij*) B Modò ridêtis est: & duplicatur, triplicatúrque interdum. multa tamen exemplaria non habent. *Perij*) D Propriè hic verbum est aptum, quasi sit lassa ridendo.

7 *Defessa*) V Propositio, Nequeo potrò te propter lassitudinem deridere. *De te rid.*) B Tmesis est: vt sit, Deridendo te, vel auferendi casus.

8 *Nunquam*) V Confirmatio est, Nam tu omnium stultissimus es. D Postquam Rogas dixerat, quasi narratura videbatur: & redit ad insultationem.

9 *Non possum*) V Ratio confirmationis vel expositio, Præbuisti enim magnos ludos. *Non poss. s. n. q. l. pr. int.*) S. D Id est, quantum risum de te concitaris, vel quàm ridiculus visus fueris. D Ex errore & metu nimio, senis credentis constrictum filium se offensurum in domo meretricis.

At etiam pr. c. ac d. cr. h.) D Hæc omnia sic in scena pronuntiata sunt, vt risu interrumpi verba puellæ viderentur. Maiorisque insultationis est, si is qui fatigat alterum, dicat se ante de illo multò aliter sensisse. B Parmeno bis stultè fecit, Pythiæ verbis fidem habens. Primùm quòd mulieri credidit, cui ne mortuæ quidem credendum est. deinde quòd rem quoque spe falsam pro vera narrauerit. 10

Ilicone cr.) D Non ideò hoc dicit, quòd personæ suæ fidem deroget: sed quod res incredibilis fuerit, quam illi persuaserit: aut certè, si credendum fuerit: non statim, neque examinata, neque facta rei cognitione. V A decoro est obiurgatio & illusio. Haud decet virum vel seruum tam in credendo leuem esse. 11

An pœn.) A iusto, vt quem tui flagitii pœnitere cœperat, & filii apud patrem index eras, & talis, vt talem vestem viderat ipse pater, ita passim scelera exaggerat. *An pœn. fl.*) 12 D Illud quod suprà, à stulto: hoc quod nunc dicit, à malo fieri potuit: illud, ab imprudente: hoc quod peius est, à sciente. *An pœn. fl.*) Paruum videbatur. Ipse alibi, Quantum hic operæ fiat, pœnitet. Plautus in Truculento, Pœnitétne te, quòd ancillam solam nimis corrumpere? Sic in Phorm, Nostri nosmet pœnitet.

Adoléſcens,ni miſerũ inſuper étiã patri indicáres! aſabijſ- 13

•D.*Illi*,adoleſcenti ſcilicet.

*Nam quid' *illi credis ánimi tum fuiſſe, vbi veſtem vidit* {ſſbſiaſ ſ 14

G. *Al.* [*quid? iam.*] ſiſiſſau. *Al.* [P A. *quid eſt?* P. *iam*].

Illam eſſe eum indûtum pater! [quid' eſt? iam] ſcis te periíſſe? {ſiſiſſau iiiiſ 15

G. *Al.* [*Ehem quid dixti*]ſiſiſoſ-.

P A. * *[Hem,quid dixíſti] péſſuma! an mentita es? étiam rides!* ſiſitbſ- 16

•L. Ira & indignatio Parmenonis. *Lepidum ſcelus* irriſionum intelligit.

[Itáne] lépidum tibi viſum eſt ſcelus' nos irridêre! {baaxſſb bead 17
P Y. *nimium.* *Mu.* [*Itán'*],iaaſſbv.

• L. Comminatio. D ſub. Tum nimiũ.

P A. * *Sĭquidem iſtuc impúnè habueris.* P Y. * *verùm!* aſdiſſiv 18

•D, *Verum?* Irridentis interrogatio.

P A. *reddam hercle.* P Y. *credo.*

Sed in diem iſtuc Pármeno eſt fortáſſe,quod minitâre: i;ſiſia• 19

R. *Al.* [*denobilitas.*] *ſed perperã*.ſſſdſſd-,

Tu iam pendêbis, qui ſtultum adoleſcéntulum [nobilitas.] ſſſdſid- 20

niter. Et Cic. Quoad te, quantum proficias, non pœnitebit.

13 *Ni miſ.inſ.e.p.ind.*) D Duo obiicit,vnum, quòd malè conſuluerit: alterum, quòd malè prodiderit conſilia ſua. Et bene Indicares: nam indicium dicitur eius qui vnà peccauerit. *Ni miſ.*) Ad inuidiam Parmenonis, Miſerum dicit adoleſcẽtem: eo modo quo Iuno accuſans Venerẽ, ait,-An miſeros qui Troas Achiuis Obiecit. Sic enim agimus, cũ ab his qui falſo rei ſunt, in authores culpam ſceleris remouemus.

15 *Quid eſt?*) V Epilogus eſt.& verum illudere ſatagit. *Quid eſt? iam ſcis te p.*) D Hoc non ſtupẽtibus,ac culpam patiẽtibus dicitur.

16 *Hem, quid*) Rogat iratus & perturbatus multa,, & lepido ſcelere illuſionem capit. D Nunc demũ intelligit Parmeno ſe eſſe deluſum. *Etiam rides?*) Apparet eam ex huius ſtomacho vehementiùs cachinnare.

17 *Nos irridere?*) Nos ſuperbiùs dixit,quàm ſi diceret Me.

18 *Siq.iſt.impunè ha.b.*) S.D Pro, Inultũ abſtuleris,vel ſine pœna. *Reddam*) V Comminatio eſt,cui mox εἰρων. ſubditur.Siquidem In diem, id eſt. momentanea tua eſt comminatio.Sed tu grauiſsimè punieris: cuius hic eſt αἰτιολογία. Olim autem ſuſpendebãtur, aut pedibus, & id eſt dependêre: aut manibus,id eſt propendere.Quod Plautus his verſibus ſignificat, Ad pedes quando colligatus es, æquum centumpondium, Vbi manus manicæ complexæ ſunt, atque adductæ ad trabem, Nec dependens,nec propendens,quoniam malus nequaquam ſis. Et ſicut illic pedicæ ſunt,ita hic manicæ vincula, ſcilicet vel pedum vel manuum. Melanthius autem captarius vtriſque tam manibus quàm pedibus ſuſpendebatur Telemachi iuſſu. Vel fit ſuſpenſio per catenam collo inſertam, & Homerus citò moriũdi cauſam adiecit.Quid quod & teſticulis olim fiebat ſuſpenſio. cuius & in Pluto Ariſtophanes meminit. Et de hac plura in farragine noſtrarum annotationum dicemus.

Sed in diem) D In longam dilationem, 19 vnde dilatio eſt dicta diei prolatio. M Aliquando fortè iſtuc accidet. quod nobis minitaris: ſed ſupplicium tuum iam paratum eſt. & ſic ex ſtomacho loquitur Pythias, & inſultat Parmenoni. S.D Dilationem videtur habere hæc locutio:& ſic loquitur Cic. in Oratione pro Cælio,Prò Dii immortales, inquit, cur interdum in hominum ſceleribus maximis, aut contumeliis, præſentis fraudis pœnas in diem reſeruatis? Alia autem eſt huius locutioni ſignificatio, cùm dicimus in diem viuere. Tunc enim eſt, quod non longioris temporis,quàm præſentis,vel poſteri ratione habita viuere.

Tu iam p.) D Iam, nimiam velocitatem 20 ſignificat. *Tu iam pend.*) M Id eſt, eris appenſus in patibulo & cruce. Pendeo, pendes, idem ſignificat, quod ſum ſuſpenſus. Pendo, pendis,ſoluo ad pondus.Vnde pẽdere pœnas & penſio dicta. *Nobilitas Fe.& e.ind.*) D Duas res ſignificat ſimul:& cogis flagitia facere, & facientem indicas.

21 bdsiiss- *Flagitijs, & eúndem indicas: vtérque in te exémpla sedent.* D. Al. [edet.] si [edent], figuratũ est: si [edet], rectè. & plus est Edet quã Dabit.

22 ssbidbu PA.* *Nullus sum.* PY. *hic pro illo múnere tibi honos est hábitus: ábeo.* •D. Hoc secum Parmeno,

23 ;iai‿dd- PA. *E'gomet meo indicio miser,* * *quasi sorex, hódie péry.* •L. Prouerbialis cõparatio in eũ qui culpa sua deprehéditur.

21 *Vterque exempla in te edent*) Noua ac mira tormenta, quæ pro exemplis narrentur: aut quæ documenta sint cæterísne delinquant, exempla dicuntur.

22 *Hic pro illo m.t.h.*) V Insultatio admodũ ironica, à qua nõ abest hîc sarcasmus. D ὑπεναντίωσις & μετάφρασις Pro munere. Et honos rumigerulis haberi solet. M Sensus est, Tu munere tuo nos delusisti, nos vicẽ repẽdimus. Hic honos, qualem vides, (quasi diceret, te delusimus) habitus scilicet est à nobis, pro illo munere tuo tam illepido. *Abeo*) Id est, discedo hinc iam compos voti, inquit, Pythias, & te iam delusum relinquam cruci paratæ, in qua iam pendebis.

Egomet m.m.ind.q.s.h.p.) B Hæc Parmeno, qui delusus à Pythia, prodiderat se seni. 23 V Hinc prouerbium est natum, Suo ipsius indicio perit. D Proprium soricum est vel stridere clariùs, quàm mures, vel strepere magis cùm obrodunt friuola: ad quam vocem multi se intendentes, quanuis per tenebras noctis transfigunt eos. Plautus, Consossiorem te faciam soricina Næuia. *Quasi s.h.p.*) Quia latêre potuit, nec occidi, si taceret. *Egomet m.ind.*) Prouerbium in eos, qui ipsi se produnt. quia sorex non facilè caperetur, nisi emitteret vocem noctu.

ACT. V. SCEN. VIII.

ARG. M Redit ad Thaidem Thraso, non animo bellandi, vt priùs: sed vt deditionem faciat, séque illi tradat in seruitutem B idque Herculis exemplo qui Omphale seruiuit in lanificio: pro claua & leonis regnime, acceptis ab ea calatho & colo. H atque hîc Gnatho vim militis debilitat. D Summa igitur desperatio est apud militem reconciliandæ amicæ, ad hoc vt æquo animo ferat admitti Phædriam, dum ipse quoque recipiatur. nam non in fine fabulæ contristandus est. V *Theses.* 1 Mulierosi penitus cuncti se mulieribus dedunt: apud Aristotelem sunt γυναικοκρατούμενοι, sub imperio vxorio viuentes. 2 Infelicissimè cadũt omnia iis, qui adulatores audiunt & hîc initium ad catastrophen fabulæ fit. Hîc quoque est de Thrasone deliberatio, Dedátne se Thaidi. atque Thrasonicæ iactantiæ ridiculus exitus describitur. M Ignauia militis gloriosi, & imbecillitas consilii, nec non turpis exitus illorum, qui indecoris adulationibus, perniciosisque assentationibus præbent aures, hac scena describitur. P Hîc enim consyderare licet ad quos exitus militem induxerit Gnathonis assentatio. Nam dixerat suprà, Iam tibi hæc aderit supplicans vltrò. Hîc contrà, miles Vltrò se dedere Thaidi. ac deuouere satagit. *Vers. gen. Trochaici tetr. catal.*

GNATHO. THRASO.

1 ssiass- QVID *nunc? qua spe, aut quo cõsilio huc imus? quid [cœptas] Thraso?* D. *Inceptas*]. A ssass-: & diss sin[imus], ssadss-. Catastrophen ordi tur de milite. D. Artẽ de Gnathonem semper inuitum à mensa trahi.

1 *Quid nunc*) V Interrogatione viam deliberationis sternit. *Quid nunc? q spe aut quo c. h imus?* I Reminiscere hîc esse, qui suprà militi dixerit de Thaide. Iam dudum te amat. & rursus, Iam tibi hæc aderit supplicans vltrò. & hinc videbis quos exitus habeat assentatio. nam idem militi author est summæ desperationis. Et animaduerte, quòd semper à mensa Gnatho inuitus abstrahatur: nam & suprà, cùm ad litem venitur, ex verbis Thrasonis manifestum est, & Gnathonẽ inuitum sequi. vbi dicit, Hanccine ego vt contumeliam tantã, tam insignem nunc accipiam Gnatho? Mori me satius est. Et bene, Qua spe. & quo consilio: tanquam omnia expertus, & nec muneribus gratus, nec terroribus metuendus. *Quid nunc? qua spe*) Parasitus intelligit quid agat miles: sed ad hoc inducitur interrogare ipsum militem. vt populus audiat quo consilio veniat ad Thaidem, *Quid incœptas Thr.*) Incipere, ma-

TH. *Egóne? vt Tháidi me dedam, & fáciam quod* a ſſadt- 2
iúbeat.G.*quid eſt!*

*L.Interrogatio reprehendentis: ſeu admirãtis,q.d.Tũne Thaidi ſeruies? indignum facinus.

TH. *Qui (minùs quàm) Hércules ſeruîuit O'm-* { tſtrſb d 3
*phale!*G.*exémplum places*. Mu.(minus huic, quam).
Tum fuerit iambicus ... .diſſ..ſp.

V'tinam tibi commitigári vídeam ſandálio caput. aatſadtu 4

gnorum facinorum eſt,& audaciæ.

2 *Egone*) V Propoſitio eſt conſilii,& vult Thaidi inſeruire.Sed Gnatho iuxta artẽ ſuam admirando interrogat. *Vt Th.me d.*) D Poſt inductionem belli,& inſtructiunem pugnæ quid ſequatur niſi deditio ſuperatorũ? B Vide ignauiam militis.qui paulò antè venerat meretriciam oppugnaturus domum, nunc ſe dedere vult mulieri.Cõſydei at ſimul amoris potentiam. *Et f.q.iub.*) D Propriè:nam in deditione victore iubent, victi obſequuntur.

3 *Qui minus*) V Ab exemplo Herculis ſeſe conſolatur,vt qui Omphale ſeruus fuerat, ſicut copioſiſſimè Ouid.in Faſtis canit. D Hic Terentius exprimit conſuetudinem, in qua ignauis rationes criminum, & exempla ſuppeditant.nam ſic & ſuprà de Pyrrho. Omphale Lydiyæ regina fuit, quæ Herculẽ ſibi ſeruientem etiam ad lanificium compulit: cùm ipſa calathum,& colum, cultúſque fœmineos ſagittis,& claua, leonſque tegmine mutaſſet. *Omph.*) Subauditur, & ego ſeruiam Thaidi? M Hercule authore Diodoro lib. 11. venditus ſeruiuit Omphale Lydorum reginæ: & factus liber,genuit ex ea Lamũ. Vnde queritur Deianira his verbis apud Ouidium, Vna recẽs tantùm referatur adultera nobis, Vnde ego ſum Lydo facta nouerca Lamo. MU Ferũt Lydos voluptatibus addictiſſimos fuiſſe,adeò vt palàm in viridariis turpiſſimas libidines exercerẽt,idq. etiãhoris meridianis.Apud illos regnauit Omphale,quæ omnes illorũ vxores ſeruorũ libidini expoſuit,in loco,quẽ poſteà Mulierum certamen, aut Certamen dulce vocitarunt.Ad eã cùm veniſſet Hercules, eò prolapſus amoris inepria dicitur, vt leonis exuuium,clauámque & arma ipſi geſtanda concederet:ipſe verò muliebri habitu inter virgines neret: vnde & cognominatus eſt Crecotophoros: erat enim Crocoton genus veſtimẽti muliebris admodũ delicati. B Herculem, quem mundi magnitudo vincere non potuit, libido compreſſit. Mentes vel ferreas à libidine peruinci,perdomaríque cognitum ferè experimentis eſt.Fabulantur Poëtæ Syrenum cantibus,nautas in ſaxa præcipites actos: ex non aliæ fuerunt quàm meretrices,quæ nauigantes blandiſsimis venenis in fraudem pellexerint,huius voluptatis incen iuis. Et Omphales veneficiis maxima pars hominum ea. pta delinitáque,præceps abit in vulnus-ὀμφαλὸς Græcè,vmbilicum ſignificat. At in vmbilico dominatur libido mulieri. *Quam vt Herc.ſ.O.*) Viros quantumuis fortes effœminat amor. Vide exemplo quali turpitudinem ſuam defendat. A maiori. Hiſtoria de Herculis ſeruitute hunc in modũ ex antiquis commentariis refertur à Sabellico,rerum geſtarũ ſcriptore,vt ego arbitror non peſſimo.Hercu les eùm Megara dimiſſa Iolen Euryti Oechaliæ regis filiam ſibi vxorem popoſciſſet,quia pater de ea re conſulturum ſe oraculum dixerat,non moram illam,ſed repulſam interpretatus,Euryti boues ex Oechaliæ finibus abegit,ad quas Iphicus repetendas a patre Tyrinthem miſſus, ex eminenti turre eſt Herculis iuſſu præcipitatus, Ob eam cædem in grauiſſimum morbũ incidiſſe creditur. Et quanquam de more expiatus,cùm nihilominus lãgueret,oraculo(vt tunc erant mortalium animi varia ſuperſtitione impliciti) monitus dicitur,fore vt non prius clade illa defungeretur,quàm iuſſu vendirus foret pretio, eaque pecunia Iphicli liberis, pro paterna cæde rependa eſſet. Oraculi præcepro viſus Hercules, vt priſtinam reciperet valetudinem,ſeſe venalem præbuit,ſeruiuítque diu ignotus Omphale virgini Lardaneſiorum reginæ, qui Meonii olim,mox Lydii ſunt nũcupati,filiæ. Sed dum ſeruituté ſeruiuit,latrones Cecropas nominatos,Lydiæ finibus infeſtos,partim peremit,partim Omphale victos ad ſuppliciũ tradidit.Oppreſsit & Syleum,qui mortales pe regrè exceptos, ſeruili operæ inuitos adigebat. Itonas inde oppreſſit, & ipſos latrocinio infames, eorum vrbe funditus euerſa. His præclarè geſtis,tum demũ agnitus,confeſtim libertate donatus eſt. Omphaléque ex eo facta grauida,Lamonem filium peperit. Diodorus Siculus hanc habet hiſtoriam de antiquorum geſti fabul ſis libro quinto. *Exemplum pl.*

V.t.c.) V Laudando adulatur, cui addit votum quo Thraſo vxorius tantus ſit, vt etiam ſandaliis cædendus ſit, atque ſic τῆς γυναικοκρατίας verum eſſet exemplum.Eſt autem ſandalium ſoleola, vel mulieris crepidula, qua Omphale Herculem,ſi penſum in lanificio nõ abſoluiſſet, cædere ſolita eſt.Verbum quoque Commitigari mirificè huic negorio competit. D Comminigari, eſt tundẽdo deprimi at- 4

que

tdddcst- *Sed fores crepuêre ab ea, [péri*j. TH. * *quid hoc autem] est mali?* .Al [TH. pery. quid autem hoc], Mu [Sed quid? fores crepuere ab ea. quid autẽ hoc.] A sed versus non constat, si post [ea] ponatur, [pery] erit iambicus acat. sibaaisp.

G. Al. [T. Pery. quid autem hoc].

V. Exclamat Thraso vidẽs Chæream eunuchi habitu egredientem. Terretur enim perinde ac si nouus riualis accessisset atque sic παρ᾽ ὑπόνοιαν ad scenã proximam fit.

dstssar *Hunc ego nũquam videram: [& iam hic quidnam próperans prósilit!]* R. Al. [& iam hunc quidnam properans prosilyt?] Mu [etiam qui nam properans hunc, prosilit?] dsdilasp. iambicus acat. fuerit

que deponi. *Sandalio caput*) Plus dixit Caput, quàm si aliam partem corporis diceret verberari. Et mitè calceamento caput verberari. a Indicat magnam meretricũ superbiam, cùm cupiat militis caput cædi mulieris solea. Sunt qui tradant Terentium hoc mutuatum esse à Turpilio, qui prior dixerit, Misero mihi mitigabat sandalio caput. Calceorũ genus est sandalium, solea autẽ dicitur. Virgilius, aut quisquis is fuit author carminis de obitu Mecœnatis, Argentata tuos etiã sandalia talos Vinxerunt, certè nec puto Bacche negas. Hinc Sandaliotis insula, sic ob formã dicta. *Commitigari*) An propterea dixit Commitigari potius quàm Pulsari, quod leuissimum calciamenti genus sit sandalium? Et spectatori hoc dicitur paulò summissiùs. M Sandalium est calciamenti genus, quo nunc vtuntur episcopi, cùm in sacris operantur.

Pery T. Quid h. aut. m. est?) D Eunuchi habitu Chærea, sed virili confidentia prosilit, & militem velut noui riualis terret aspectu.

Hunc ego) L Chæream subaudi. *Hunc ego n.*) D Ideò Chæream miratur.

ACTVS V. SCENA IX.

ARG. D Hic persona Chæreæ est, feruens gaudio, vt adolescentuli est in prosperis rebus, B quòd Philumenam permissu parentis sit vxorem habiturus. D Nec mirum insanè exultat nuptiis, qui iandudum ob id solùm, quòd vitiauerat virginem lætabatur. Mu Narrat etiam vt pater suus Thaidem in fidem & clientelam acceperit. P Interuenitque Phædria, vt pote qui domi erat, & audierat quæ gesta erant apud Thaidem, ex relatione Parmenonis. Deinde laus Thaidis continetur, tum militis interuentus, qui Gnathonis opera & blandimentis in riualem Mu & partem meretricii P amoris recipitur à Phædria. L atque ita absoluitur catastrophe vtriusque partis fabulæ, & plures personæ committuntur, P ac iucundus fabulæ finis imponitur. V *Theses.* 1 Adolescentes Venerei optato amore gaudent & triumphant. 2 Vitiata puella amatori desponderur. 3 Riualis fatuus, insulsus, & tardus, sed si liberalis fuerit, non subitò est explodendus. Est autem mista. Siquidem in Phædria & Chærea est gratulatoria. in Gnathone & Thrasone petitoria. Nam Gnatho pro Thrasone de cõmunicando amore fratres interpellat & exorat. & est perfecta catastrophe. M Adolescens Venereus. cui bonum summum esse videtur optato amore frui. hæc scena describitur. Aestuans quippe naturali calore iuuenilis animus, lucrum aspernatur, & rem domesticam augere parum curat, cùm indigentiam nondum sit expertus. Venerem in primis sectatur & appetit. Vnde Horatius in Arte Poëtica scribens ætatum mores & studia, sic ait, Reddere qui voces iam scit puer, & pede certo Signat humum, gestit paribus colludere, & iram Colligit & ponit, temere mutatur in horas. Imberbis iuuenis tandem custode remoto, Gaudet equis, canibúsque, & aprici gramine campi, Cæreus in vitium flecti, monitoribus asper, Vtilium tardus prouisor, prodigus æris. Hæc ætatum studia & mores, eruditè, copiosèque describit Aristoteles lib. v. ad Theodectem. Adhæc hominem stultum, ac penitus nullius consilii, ab his derideri, quorum assentationibus bibulas præbet aures: & contemni, atque bonis spoliari, docet hæc scena.

Vers. gen. Viginti primi sunt iambici tetr. acat. quibus addi possunt vicesimusprimus & vicesimustertius: vltimus est quoque iambicus acatal. sed dimeter. Reliqui omnes sunt trochaici tetr. catal.

CHAEREA. PARMENO. PHAEDRIA. GNATHO. THRASO.

L. Lætitia Chæreæ.

dsstbssp O POPVLA'RES, *ecquis me viuit hódie fortunátior!*

Populares, qui estis de populo, vel quibus populus fauet.

O populares) V Præ nimia lætitia exclamat, ea de causa exordium omittitur. S. D Popularis variè à Latinis ponitur. Interdum enim dicitur popularis populo gratus: vel qui

Nemo hercle quisquam: nam in me planè dy pote stâtem suam fiſſiſp 2

*L. Congr. i. cōmodè ſimul euenerint. R. Al. [contigerint.] *Omnem oſtendêre, cui tam subito tot* [congruerint] commoda.* ffidſdſp 3

PA. *Quid hic latus eſt?* C. *ô Pármeno mi, ô meárum voluptâtum omnium* {fiſaſiſp fiſar 4

Inuêntor, incæptor, perfêctor: ſcin' me in quibus ſim gaudijs? {fiſſi fiſſid 5

D. *Meam*, amatoriè dixit. D. *Sponſam*, participium hic eſt. *Scis Pámphilam mêam inuêntam ciuem?* PA. *audiui.* C. *ſcis ſponſam mihi?* {fiſſi fiſſ 6

populi ſtudia, & fauorem aut largitione, aut alia quauis ratione capiat. Aliam quoque habet ſignificationem. Eſt enim aliquando popularis ad populum ſpectans, vel plebeius: vt apud Ciceronem Offic. II. Popularibus enim verbis eſt agēdum, & vſitatis, cùm loquamur de opinione populari. Idem de Orat. I. Sunt enim varia, & ad vulgarē popularēmque ſenſum accommodata omnia genera huius forenſis noſtræ dictionis. Interdum etiam à fortuna definitur, éſtque eiuſdem conditionis, gentis, fortunæ, ſortis. Terētius in Phormione, Amicus meus ſummus & popularis Geta. Plaut. in Pœnul. O mihi popularis ſalue. Ponitur prætereà nonnunquam popularis pro ignobili, vili & abiecto. A populari autem dicitur populariter. Quod modò ponitur pro abiectè, humiliter, & quaſi pro populari inſcitia atq; infantia, vel vulgò. Interdū ponit̃ pro plauſibiliter, vel ſeditioſé. *Ecquis*) V Propoſitio eſt, Ego ſum fortunatiſſimus. Ratio eſt ex diis authoribus tātæ fœlicitatis, cuius hic eſt amplificatio & à beneficētia deorū, & à ſubitaneo ſucceſſu eóque fœliciſſimo. E In ſecūdis rebus gaudio efferri ſolent adoleſcentes.

2 *Nemo hercle omn.*) D Et interrogauit, & reſpondit ſibi. *Nemo h. quiſq.*) [Greek] tertium. E Adrianus Cardinalis, Cū aliud nihil ſit perfecta Latinitas, quàm perfect. tum illorū authoritas virorū, obſeruare maximè cōuenit, quid & quomodo illi dixerint. Nemo quiſquā, nemo homo, nemo vnus, & id genus alia, quod rari poſt eos curauerūt. Quare eorū vel ſcripta vel dicta meritò laude carent.

3 *Cui tam ſtot c. c.*) D Tam qualitatis, Tot quantitatis eſt. R Eſt autem Cōgruere idem interdum, quod cōuenire, vt docet Sex. Pompeius: tractum à gruibus, quod id genus volucrum, vt ille ait, minimè ſoliuagum ſit: quo in ſignificato Poeta vtitur hoc loco.

4 *Quid hic l. eſt?*) D Inuenta perſona eſt ad quam geſta hæc narret Chærea, vt populus & miles inſtruatur, quid intus geſtum ſit. *O Parmeno*) E Exordium eſt beneuolentiæ, & attentionis, atque ex affectu mira eſt gaudii auxeſis.

Inuentor, inc. P.) Inuentor eſt propter 5 prudentiam, Inceptor eſt propter fortitudinem & audaciā, Perfector eſt propter grauitatem & conſtantiam. D Inuenire, ſapientis eſt: Incipere, audacis: Perficere, conſtantis. Ergo plena laudatio eſt, & colliat hoc Chærea in laudatiuè dicere. nam in ſubditis ſolum conſilium attributurus eſt Parmenoni. *Scin me in q. ſ. g.*) [Greek]. Et nota Scin' me: cum ſufficeret Scin', ergo Me Abūdat & eſt figura [Greek]. E Caſu interdum ad Græcum idioma immutatur. Sic & alio loco, Cūm meipſum noris quàm elegās formarum ſpectator ſiem. Item in Andria, Obſerues filium quid agat. In his omnibus Latina potius locutio eſt per nominatiuum. Cūm noris quàm ego ipſe elegans formarū ſpectator ſiem: & ſcin' in quibus ego ſim gaudiis: & Obſerues quid filius agat. In illo quoque Terētii, quod in Andria eſt, Caſus immutatur, Reſtitue in quem accepiſti me locum: Quem enim non ad ſuum, ſed ad præcedens verbum refertur. Recta & Latina locutio fuerit, ſi dicas, Reſtitue me in locum, in quo accepiſti. Eadem figura eſt vſus quiſquis Rhetorica ſcripſit ad Herennium. In eo opere ſic legitur, Inter inſinuationem & principium hoc intereſt, quia principium eiuſmodi debet eſſe, vt ſtatim apertis rationibus, quibus præſcripſimus, aut beneuolum, aut attentum, aut docilem faciat auditorem, Hoc loco Quibus præſcripſimus dixit eſt, pro Quas præſcripſimus. S. L. Eſſe in gaudiis ponit pro efferri, vel exilire, exultare, & triumphare gaudio.

Scis Pamphilam) V Narratio eſt, cur gau- 6 deat: in qua eſt perſona agens, Pamphila: cauſa, quia ciuis. Itaque mihi iuxta legem Atticam deſponſata eſt. *Scis P. meam*) D Amatoriè

7 b-ffdffi P A.*[Bene,*ita me dij ament,factũ.G.audin' tu illum,] quid ait?C.*tum autẽ Phǽdria G. [Ita me dij ament,bene factum.G.audin' tu hunc],aiafdffi.

8 ifdffffp *Meo fratri gaúdeo amôrem esse omnem in tranquíllo.vna est domus:*

9 fiffiifp *Thais patri se commendâuit in cliẽtêlam, & fidem:*

10 fifbffp *Nobis dedit se.* P A.*fratris ígitur [Thais tota est?]* C.*scílicet.* Al.[tota est Thais],fifbffip.

11 dififfij P A.**Iam hoc áliud est,quod gaudeâmus:miles [pélliturj foras.*

12 { fdiffsfp fdiffs } C.*[Tũ tu,frater vbi vbi est,fac] quàm primùm hæc aúdiat.* P A.*visam [domum.]* G.Al.[domi.]

13 fiaddiip T.*Nũquid Gnatho dúbitas,*quin ego perpétuò perierim?*G.*sine*

14 bffaffi *Dúbio,opînor.*C.** quid comménorem primúm! aut quem laudem máxumé:*

*L.Gratulatio.
* L.Iuramẽtum ad amplificationem.
*L.Terretur miles de industria Poëtæ ad promouendum catastrophen.
* V. A tuto,quia Thraso expellitur. E. Alias [pelletur]. dififfi.
G. Al. [Frater vbi vbi est,tu fac], diffifp. al. [Frater vbi vbi est,fac],tum fuerit trochaicus cat. tafitftu.
*V.Asseueratio est, & desperanti competit.
*D.Diaporesis oratoria (i. interrogatoriè dixit Meam vt potiùs sponsam meam, vel quam amo. *Inuentam*) Cognitam. *Ciuem*) Deest Esse. *Seu sp.mihi?*) Deest Esse *Audin' tu ill.q.ait?*) Hæc vultu mutato & turbato dicitur. *Tum autem*) V Altera gratulatoria, cuius propositio est, Amor fratris mei est in tranquillo.

8 *Amorem omnem in tranq.*) D Bene In tranquillo:quia mari,& tempestatibus amicæ mobilitas & instabilitas comparatur. Sic Horatius, Simplex munditiis, heu quoties fidem Mutatósque deos flebit: & aspera nigris æquora ventis Emirabitur insolés,Qui te fruitur credulus aurea,&c. B Iterũ tranquillitatẽ video. Aristophanis interpres prouerbiũ esse dicit,quo significamus quempiam. è malis emergere,cõmutata in melius fortuna. Ducta est à nauigantibus translatio,quibus procella conquiescente, grata solet esse tranquillitas.Ad hanc formã pertinet illud quoque Terentii, Qui te ad scopulum è tranquillo inferat.Et quod in Andria diximus, Ego in portu nauigo. *Vna est domus*) D Post Pamphile nuptias. V Confirmatio est à signis tribus. Fit quoque ad Romanorum cõsuetudinem, qua pauperes in diuitum potestatem se dederent,vt sic ipsi cliẽtes his patroni tuti essent.

9 *Thais se p.c.*) D Hoc est quod profuit Phædriæ. M Vide Budæum in Pandectas. *In cl.& f.*) D Clientelam, vt alatur: In fidem, vt defendatur. S.D Dare se in fidem, idem est quod se in fidem alicuius conferre,vel tradere.

10 *Fratris igitur tota est Thais?*) D Bene Tota,vt ne ex parte quidem sit militis.

11 *Miles pell.*) Sunt gaudia ex nostris bonis:suntque gaudia ex aliorũ malis. hostium aut inimicorum.Ergo vtrumque genus gaudiorum complexus est.

12 *Frater vbi vbi est.f.q.h.aud.*) B Si quid boni nobis obtigerit, libẽter communicare solemus amicis. *Visam d.*) Bene domi quæritur amator exclusus, nã neque ruri, neque in foro est.

13 *Perpetuò per.* Quia illud Periisse suprà, temporale videbatur. Hic iam militi neque seruiendi amicæ,vt apparet,præbetur locus.

14 *Sine Dubio.opinor*) Quia non quis dicitur perpetuò periisse.quid enim opus hac exclamatione est,quãdò nemo ita perit,vt temporaliter pereat, & posteà fiat non perditus? Correxit Parasitus stulti dictum militis:non illum perpetuò,sed sine dubio,periisse opinari respondens.non est enim contrarium Opinor te periisse Sine dubio,pro certo periisse. Confirmatur periisse miles, vt post tanta munera ex desperato supplex,ex supplice patiẽs riualis existat. *Quid com.*) V Ἀπορία quadruplex est præ nimia lætitia. Dubitat enim quẽnam collaudet huius felicitatis authorem. De fortuna sic Augustinus, Fortunam certè Deum,inquit,antiqui dixerunt,non rationabili dispositione, sed vt temerè acciderit sua cuique dona conferre.Verùm Seneca tanquã Stoicus in epistolis inquit, Nihil neque boni, neque mali dare potest fortuna. Valentior enim omni Fortuna est animus,qui in vtramque partem res suas ducit,beatãque & miseram vi-

tio sub dubitatione) familiaris laudantibus. ^L Impotens gaudium adolescentis. & est frequens dubitatio cum repetitione ad vehementiam.

Illum qui mihi dedit consilium vt facerem, an me qui ausus sim {sdiddsu sdiddsp 15

Inciperel an fortunam collaudem, qua gubernatrix fuit: dsssp 16

Quæ tot res, tantas, tam opportunè in vnum conclusit diem! ssssp 17

*Obsecratio contra fortunæ varietatē.

An mei patris festiuitatem & facilitatem!] ô Iupputer,* R. Al. [felicitatem? sed perperam. ^A Alij [A. Iupp. pracedenti versui apponunt.] sfidisp. {sisidisp 18

Serua obsecro hac nobis bona. PH. *Dij vestram fidem, incredibilia* sisasidp 19

Parmeno modo quæ narrauit! sed vbi est frater? C. *prasto adest.]* tbssst 20

Mu. [est.] ^A tum in [praesto non fit elisio.

Laus Thaidis à Chærea.

PH. *Gaudeo.* C. *satis credo. nihil est [Thaide hac tua frater dignius]* G. Thaide tua dignius], tatatata, est que trochaicus vt sequentes. ^Mu [Thaide hac frater tua], dcbss tv {dcbsss dabsss 21

*L. Ironia reprehēdentis.

Quod ametur: ita nostræ est omni fautrix familiæ. abssde 22

Insuauissimus amor est, quo frui non licet.

PH. *hui,* mihi Illam laudas!* T. *perij, quanto minus spei est,* tanto magis amo.* [minus spei est] anapastus. minus spei est. ^MU [spei est minus.] ^A tu fueris dactylus spei est minus. {ssasadi ssasasb 23

tæ sibi causa est. Eò respexit & Iuuenalis, Nullum numen abest, si sit prudentia, sed te Nos facimus fortuna deā, cœlóque locamus. Sic & Pausanias: ... hoc est, nihil fit & perficitur fortunæ impulsione. *Quid c. primum*) ^V ... oratoria familiaris laudantibus. Cicero, Vnde igitur potius incipiā? Hoc autē fit vbi omnia & magna videtur, & paria, ^B ita vt orator nesciat à quibus potissimum dicere incipiat: vt hic apud Terentium.

15 *Illum q.m.d.c.*) ^D Attribuuntur personis consilia, facta casus, & orationes. Ergo hic laudatur cōsilium Parmenonis, factum Chæreæ. casus Fortunæ, id est euentus: oratio senis. *Illum q.m.d.c.*) Tria sunt in vita hominum, consilia, facta, successus. Consilium, animi est: Factum, corporis: Successus, fortunæ. *Illum*) Parmenonem scilicet.

17 *Quæ tot res*) Bene, Tot res: quasi dicat, eunuchum pro quo duceretur, commēdatiōnē virginis, absentiā meretricis, occasionem vitij inferendi, patris interuentum in nuptias.

18 *. n mei p.f.*) Etiam patri laus impartiēda est. nam non erat transeundū Festiuitatem, qua & festiuus amatori non obstitit, quòd ignouit vt faciē: vnde Festiuitas in dictis, Facilitas verò in animo & factis. *An mei p.fest.*) ^M Id est, hilaritatem in mea te vxoria. ^D Lætitiam: vt, festiuus dies est. ^L Comitatem, & dicitur per auxesin. *Et facilitatem*, ^M Id est, animum propensum ad id, quod videbat me cupere. *O Iu'piter*) ^V Votum est, vt perpetua sint hæc dona: & eius gratulationis laus statuitur: atque hæc secum loquitur Chærea. Nam Parmeno adiit Phædriam, ipsi narraturus felicem Chæreæ in amore euentū, qui & hic alacris prosilit fœlicitate fratris accepta.

Dij v f.) ^D Citò interuenit Phædria, vt possit qui domi erat. 19

Quæ narrauit) Nimius affectus in vtramque partem, defectus orationis amat: Est ergo ...: deest enim Gaudeo. 20

Satis credo) Sic dici nota agentibus solet. Rectè igitur huic dicitur, cui fiunt nuptię. Gaudeo. & ille sic respondet, vt amicis gratulantibus decet, Satis credo. Credo autem ideò quia multi sese fingunt gratulari, cùm inuideant: gaudere, cum doleant. *Nihil*) ^V Laudatur Thais, quòd sit amore digna. Ratio, Quia nostræ familiæ fauet. Id fit vt Thrasonis animus magis moueatur, & perturbetur. sic fit ad petitionem gradus. 21

Mihi illum laudas? ^D Scilicet amatori eius. Et mihi pronuntiatione iuuādum est. ^V Ironicis laudes Chæreæ eleuat. 23

Perij, quanto m. spei est, t.m. amo.) ^B Cur hoc dicit 23

24 rssisat- O'bsecro Gnatho, in te spes est. G. quid vis faciam? T. pérfice hoc
*D. ἀνόητα velut afflicta & lassa, pro nuntianda sunt.

25 {abtsa-tu abtsad * Précibus. prétio, vt hǽreã in parte áliqua [tandem] apud Tháidem.
Alius tamen], abtsawtv, elisô d in [apud]. Mu aliqua in parte tamen], abtadatv.

26 dfsaffiv G. Difficile est. T. *si quid[collibuit, noui te. hoc si efféceris.]
Bemb. [collibitum, noui te. hoc si feceris.
*B. A facili.
*B. Ab vtili: [L] Magnificè & ridiculé.

27 ffsfsft- * Quod vis donum, [&]prǽmium à me optáto: id optátum feres.
Bembus tollit[&].

28 {bxfbtdbu- bcfdf G. Itáne? T. sic erit. G. [si hoc]effício, * póstulo vt mihi tua domus
Mu. [hoc si], bdfbtdbv.
*Donum parasito dignum. [L] Parasitica optario.

29 fsbtsfv Te prasênte absênte páteat: inuocáto vt sit locus

dicit. An quia grauior fieri solet amor ex desperatione. [T] Hic verò est ardor insanissimus vt Virgil. Formosum pastor Corydon ardebat Alexin Delicias Domini. Et profectò sic est. Sapiẽtes spe maximè ad amorem coguntur: stulti forma tantum. *Pery*) [V] Petitoria est oratio Thrasonis, à necessitate, Quia perii à spe & obsecratione, Quia in te Gnathone spes est.

24 *Obsecro Gn. in te spes est* [D] Mirè, quasi desperatis omnibus auxiliis, abiecta nimis supplica io inducitur. Nã & Obsecro. & Gnatho id significant: & In te spes est, *Quid vis faciam* Non est hoc interrogantis, sed ostendentis non esse quid faciat. *Perfice*) [V] Propositio est petitionis, cui facilitatis, cùm modum significet, notæ insertæ sunt. *Thaidem*) [B] In omni petitione tria sunt obseruanda: vt præstari queat, quod petitur: vt habeat modum petitio: vt sequatur remuneratio. Quod fecisse Maronem ostendi in Virgilianis enarrationibus, quas hyeme superiore euulgaui.

25 *Precibus, pretio*) [D] Nihil militi superest preter precem vt victo: & pretium, vt diuiti. Nihil aliud optat, quam sic res eant, vt persona Thaidis conueniri possit. *Pretio* Variè: quia alibi dixit Precario. *Vt hær. in p. al.*) [B] Ne prorsus exciu lar ab illa. [D] r. Hæreã vltimum genus bene ucii est. *Et in parte aliqua*) Non enim Parte dixit, vt æqua intelligatur. *Tandem* Et desperantis est, & difficulter credentis. Tandem, nõ est aduerbium temporis: sed, nunc saltem significat.

26 *Difficile est* Vultu, & pronuntiatione, assueuatione firmandũ est. *Si quid*) [V] Ἀπὸ τοῦ ... diiun à facultate Gnathonis satis perspecta *Si quid coll.* ... pro, si quid collibitum est, efficis. *Noui te* Deest Perficis: sed vbique plura gestu significat miles, vtpote infantissimus.

Quod vis) [V] Ab vtili seu remuneratione. Non ero tibi ingratus. *Quod vis d. & pr. à me apt.*) [D] Donum, præmium est. & Munus præmium: sed Donum, præmium diis datur: Munus præmium hominibus. nã separatim Donum deorum est: Præmium virorum est fortium: Munus hominum, & Donum Munúsque tam ante factũ quàm post factum datur: Præmium non nisi post factum est. Donũ, voluntarium: præmium, debetur. Alii ergo ... pronũtiant, primò Donũ, & sic Præmium, quasi vnam partem orationis. *Quod vis d. & pr.* Donum, vt à largo homine: Præmium, vt à præclaro facinore. Donum optatò, ob quod præmium accipias. Totũ militariter. na ... & Optatio dicitur, & Optari à militibus: vt alibi, Vir fortis optet quod volet præmium. *Optatum feres*) [S.D] Pro, obtinebis, vel assequere. 27

Postulo) [V] Est doni petitio parasito non indigna, nimirum vt locus in ædibus Thrasonis etiã nõ vocato vel inuitato semper sit. 28

Te præs. abs. vt p.) [D] Prouerbiale est, præsente absente, vt sursũ, deorsum, vltrò, citrò, & cætera huiusmodi: fanda infanda, iusta iniusta: digna indigna. velit nolit. *Inuocato, vt sit l. s.* Inuocato, non vocato significat. In enim auget & minuit dictionem. *Inuocato*) Malè intelligitur precibus vocato, cùm sit ἀκλήτῳ, id est, etiam non inuitando, quin vltrò venire debeat suam domum. [B] Sic est in Chiliadibus, Oraculum olim Lacedæmoniis redditum, abiit in prouerbiũ, Vocatus & inuocatus Deus aderit. Vsus est, vt quid significabimus etiam non accersitum neque curatum, tamen euenturum, velimus nolimus: puta senectam, mortem, malefactorum pœnã. Horatius huc allusit in Odis, & fortasse respexit huc etiam Terentius. vt vocato mihi atque inuocato semper sit locus: 29

Semper. T. *do fidem ita futûrum.* G. *accingar.* PH. *quem hic ego audio?* 30

•D. Hoc totum superbè ac minaciter inquit adolescens.

O' Thraso. T. *saluête.* PH. * *tu fortásse quæ facta hic sient.* 31

R. [facta quæ], al. [fortasse hic quæ facta sunt], al. [fortasse quæ facta hic sint nescius] Tum fuerit iambicus tetr. cat. ac sequens ita legitur, [T. Scio. PH. Hanc ergo in his ego te], ult. pro ... ego].

E. [ergo in his te]. M. [ergo in his te ego.]

Nescis. T. *scio.* PH. *cur [te ergo in his ego] conspicor regiónibus!* 32

•L. Comminatio.

T. *Vobis fretus.* PH. *scin' quàm fretus!* * *miles, edîco tibi,* 33

•L. Blanda irrisio.

Si in plátea hac te offéndero pòst vnquã, nihil quod dicas mihi, 34

D. Eia interdũ hortantis. ergo nunc correctionẽ significat.

A'lium quærêbam: iter hàc hábui: periísti. G. * *eia haud sic decet.* 35

30 *Do fidem*) D Iuro, confirmo, spondeo. *Accingar*) Non quia facilè est quod negauit suprà: sed suis votis parasitus adductus est ad cœnandum: ideò & Accingar dixit: sic enim dicimus in magnis rebus suscipiendis. Vt, Accingunt omnes operi. S. D Accingere sæpe pro instruere, vel armare accipitur. Interdum verò pro aggredi, vel suscipere ponunt Latini: sed id maximè, cùm passiuum est: vt hoc loco, Titus Liuius ab Vrb. cond lib 2. Proinde in hoc discrimen, si iuuat, accingere Hoc est, aggredere hoc periculum. Vel ad hoc periculum subeundum te para.

31 *Saluete*) D Supplex sine gratia & sine timore, modò inimicus & infestus. V Et est comminatoria oratiuncula futuræ petitionis occasio: cuius propositiuncula fuisset. Ne porrò hîc appareas Vrbs enim in regiones diuidebatur, regio in vias, viæ in plateas. Confirmat à re transacta, Nam mihi desponsata est, & antypophora tollitur, Ne qua occasio aliũ quærendi præbeatur, & epilogo colligit, cùm dicit, Periisti. *Eia haud*) Insinuatio est, & approbat incisis admodum breuissimis. nunc ab indecoro, est Enim miles: nunc ab insolito per aposiopesin, Vester enim animus antea non ita superbiebat. Id placidius dicit, ne vterque offenderetur.

32 *Scio*) D Compendium Poëtæ, ne rursus eadem dicerentur. *Conspicor*) Cõmune verbum est Conspicor.

33 *Vobis fretus*) Et hoc stultè. Quis enim & riualibus & inimicis fretum se esse dicat? Deinde ἀνακόλουθον, & vitiosa responsio est. nisi enim addideris Sum, erit solœcismus conueniens loquenti impolitè homini & militi. *Miles ed. t.*) Hoc cõtumeliosè, & propriè vt mili i: Miles, inquit, edico tibi. B Donatus in decimum Aeneidos, Est, inquit, Edicere cũ authoritate aliquid curãdum iubere. Hic pro dico positum videtur.

Si te in pl. h. off.) D Hoc est, Si vel casu inuenero. Et In platea inquit, non Circa meretricis fores. *Nihil quod d.*) Nihil, pro Non: vt sit, non est quod dicas mihi: id est, nihil est quod dicas, pro vt dicas mihi: vt sit, Quod, pro vt: aut Quod, pro quid dicas mihi. Certũ est autem sic veteres locutos esse. B Adrianus Cardinalis, Quod multi. Est opus, nõ est opus, non oportet, nõ expedit, aut quid oportet, bonis alioqui verbis, ac Latinis, sed nõ ita aptis, appositis, dicũt, perfecti illi Latini, Est quod, nihil est quod, aut non est quod, aut quid est quod, dicebant. Plautus in Aulularia. Iam ad te reuertar. nam est quod Visam domum. Terentius in Heaut. Nã nihil est illic quod moremur diutiús. Idem in Eun. Nihil est quod dicas mihi, quærebam alium. Cicero Terentiæ, Excruciat me valetudo Tulliæ nostræ, de qua nihil est quod ad te plura scribam. Idem Tironi: nihil est quod festines, nec quicquam cures, nisi vt valeas. 34

Alium quær.) D Aut alium pro quẽdam posuit: vt sit. Quendam quærebam. id est, aliquem: aut Alium, hoc est, non quem tu putas: hoc est alium, non Thaidem. sed si aliam dicere, neque commodè, neque ἐμφατικῶς loqueretur: præualet enim masculinum genus, *Iter hac habui*) S. D Supple Faciẽdum. Iter autem habere pro discedere: vel iter facere ponitur: & sæpe est cùm in via sumus. Cicero Famil. 2, Iter habebã ad Laium Regẽ. Idem ad Quint. frat. Videre eum volebã. quod in Sardiniam iter habebat. B Iter facere, est ire: quod & 35

Iter

36 ſſſſſſo PH. *Dictum eſt.* G. *non ſcognóſco] veſtrum tam ſupérbum.* PH. *ſic erit.*

37 aſſſ ſb- G. * *Prius audite paucis: quod cùm dixero, ſi placúerit,*

38 aſſſ-t- *Faciróte.* PH. *audiámus.* G. * *tu concéde ſpáululum] iſtuc Thraſó.* G *Al. [paulum,]* atſſtſt-.

39 daſdaw *Princípio ego vos crédere ambos hoc mihi vehementer velim,*

40 ſſabtſt- *Me, huius quicquid fácio, id fácere máximè cauſſa mea:*

41 tſſſſat- *Verùm idem ſi vobis prodeſt, vos non fácere, inſcitia eſt.*

42 atſdbſſv PH. *Quid id eſt?* G. * *militem ſriuálem ego] recipiéndum cénſeo.* PH. *hem,* *Al. [ego riualem]*. atasbſt-.

Al. [noſi ò gemmi], ſſaſtſiv.

* D. Inſinuatio.

* L Remouet Thraſonem, vt liberius quævuit loquatur, V faciliusque perſuadeat. Inſinuandi præcepta ſeruat.

* L. Propoſitio conſilii V de recipiendo milite.

iter tenere quidam dicunt.. Habere iter idem eſt quod iturum eſſe. Vt iter habeo ad Cæſaré, id eſt, oportet me ire ad Cæſarem, vel iturus ſum ad Cæſarem. *Periiſti*) L Ordo eſt, Poſtquàm in platea hac te offendero, periiſti.

36 *Non cogn. v. t. ſ.)* Locutio annotanda: mirè laudauit, vt perſuadere potuiſſet. *Veſtrum tam ſ.)* Non Veſtrum ſuperbū. *Veſtrum ſup.)* Abſolutè: vt, Pol Crito antiquum obtines. Ergo ſubaudiamus vel Ingenium, vel animum, vel morem, vel inſtitutum: L vel genus. a Seruius in x i Æneidos, Apud maiores, inquit, ſuperbia ingẽs facinus fuit, adeò vt Tarquiniu. pro multis ſceleribus, Superbi nomé acceperit.

37 *Prius aud.)* V Attentio qua pauca dicam, liberum iudicium permittit. D Mira inſinuatione agit: qui non vt conſentiant, ſed vt audiant paucis petit. Et benè Priùs quaſi non obſtet quò minus faciant quod velint. Tum deinde quò attétiores exiſtant, addit Paucis, deinde placueri. faciliùs enim flectitur cum qui non pugnamus, vt cõſentiat. *Prius aud.)* Fiduciam oſtentat perſuaſoriam rem dicturi.

38 *Audiamus)* Bene non faciamus, ſed Audiamus dixit: nam prima oratoris impetratio in mala cauſa eſt audiri meruiſſe. *Tu conc. p. iſt. Thr.)* Thraſo hoc in bonā partem accepit: & ideò paret. putat enim vel turpe eſſe, ſi humiliter precetur ſuo nomine, ſeque audiente paraſitus: vel incõgruum ſibi ſi in os præſens à Gnathone laudetur. *Iſtuc Thr.)* Non ad ſe vocat: ſed locum oſtendit quò abeat atque concedat

39 *Principio)* V Inſinuatio Gnathocica per μετάστασιν; & vtilitatis cauſam inſerit. *Principiò ego vos)* D Videt neque ſe odio haberi, neque offendi animos audientium in militis nomine. Hoc ergo oratoriè: pro eo homine in quo offenditur, eum in quo non offenditur, poſuit.

Me, h. q. f. id. f. m c. m.) Deeſt Rei: aut Eſt, vt ſit, Me huius quicquid eſt quod facio, id facere maximè cauſa mea. Hic à perſona diſceſſit: & rem non odioſam pro odioſa poſuit, id eſt, paraſiticam, pro æmuli amore & cõmodo. 40 S. D Cauſa mea, & cauſa mei nihil planè differunt, licet cõtrà ſentiat Valla. Vſitatiùs verò dicitur Cauſa mea, id eſt propter me, quàm cauſa mei. Cicero Famil. i i. Hortenſium roges velim, vt ſi vnquam mea cauſa quicquam aut ſenſit, aut fecit de hac quoque ſententia decedat. Idem Famil. V. Nihil vnquam mea, potiùs, quàm meorũ ciuium cauſa feci. Idem Famil. xv. Te abeſſe, mea cauſa moleſtè fero, tua gaudeo.

Verum idem ſi v. pr.) D Multum attulit ad 41 perſuadendum: non eſſe commodum militi admitti, & ſuum commodum ipſorum eſſe commodum. *Vos non id f. inſ. eſt.)* Oratoriè, & ſecundum continuationis præcepta loquitur: nam remittendo & dubitando magis flectit animos, quàm ſi apertè ac pertinaciter aſſeueret. V Inſcitia auté eſt propriè prudentia & ſtultitia, ſi quis ſui cõmodi ſtudioſus fuerit.

Militem ego r. rec. c.) D Artificioſè ſatis, ſemel intulit omne quod durum dictu ad per- 42 ſuadendum erat. nam quòd militem & riualem dixit, ad eam rem valet, vt magis admittendus ſit quàm excludẽdus: & ſimul fiducia ſic dicentis, parat animos ad audienda quæ dicet. Riuales dicuntur æmuli de mu-

Z

*Recipiendum! G. [cógita modò: tu] *hercle cum illa, Phádria,* bsddcst 43
Al. [cogita modò tu] D Incerta distinctio est.

Et libênter viuis, étenim bene libênter victitas: cst abst- 44

Et quod des, [paúlulum:] & necésse est multum accipere Thaidem, ssassbtv 45
G. Al. [paulum], ssessbts.

Vt tuo amóri suppeditâre possit, sine sumptu tuo. dsdcsat- 46
Quidam non distinguunt post [tuo].

Ad ómnia haec magis opportúnus, nec magis ex vsu tuo {adssdst- 47
[Ad] erit vel aa versum praecedentem si amphibrachys requirur.

*Nemo est. *principio & habet quod det, & dat nemo lárgiús:* sdatstv 48

Fátuus est, insúlsus, tardus: stertit noctésque, & dies. bsssst- 49

p L. Ratio ab vtili, quae colligitur per ratiocinationem.

* L. Assumptio.

R. *Suppeditare*, absolutè suppetere. non deesse. al. *suppeditari*, sed perperà.

* Persuasiones variae ab vtili.

* L. Confirmatio assumptionis à persona.

I) *Fatui*, verbis & dictis *insulsi*, corde & animo *tardi*, corpore & mente.

[...]lieribus: facta translatione nominis à feris bestiis, quae sitientes cùm ex eodem riuulo haustum petunt, in praelium contra se inuicem concitantur. sic Cicero pro Caelio. Sin erit ex illo fonte riualis, inquit. *M. litem ego riu. rec. c.*) Considera quo vultu dicendum sit: & intelliges & Militem, & Riualem & recipiendum & Ego censeo quantum significat. Non enim dixit Thrasonem, sed Militem: quod nomen ad stultitiam valet. Non socium, sed Riualem: quo ostendit, quandoquidem riualis in meretrice capiendus est, hunc potiùs eligendum. Nec, Non excludendum, sed Recipiendum dixit: vt & ostenderet adeò prodesse, vt etiam de industria retinendum sit. Non, Volo aut Rogo, sed Censeo: vt consiliarius, non parasitus, videatur loqui. Nam quòd Ego addidit, eo dicto vsus est, quo vti solét qui plus in negotio vident. nam sic in Phormione Iurisconsulti, Ego quae in rem tuam fuerint, ea velim facias. Ego sedulò hunc dixisse credo. Ego amplius deliberandum censeo. *Censeo*) Vide virtutem Poëtae. nō enim dixit Peto, sed Censeo: tanquam illis modò consulat, neque pro milite agat,

43 *Cogita modò*) V Confirmatio est per communicationem à necessitate, Quia tu eges, & te liberaliùs viuere apud Thaidem sumptuosam necesse est. *Cog. ta modò*) D Modò aut tantummodo significat: aut temporis est aduerbium. & simul incerta distinctio est.

44 *Et lib. viuis*) Id est, bonorū ciborū edax es.

45 *Et quod d. p. & n. est m acc.*) B Antitheton. est, figura qua cōtraria cōtrariis opponūtur.

46 *Suppeditare p. s. s. t.*) D Aut suppeditare pro suppeditari, aut deest Se: vt, Accingunt omnes operi.

47 *Ad o. haec*) V Ab vtili. Nam copiosissimè largitur. *Ad o. h. m. opp. nec m. ex v. t. Nemo est*) D Locutio est ex negotiuis tertiae: vt, Agrum in his regionibus meliorem nemo habet. *Magis ex vsu*) Pro vtilior, & Magis opportunus pro opportunior. B Adrianus Cardinalis, Ex vsu esse, hoc est, quod cōducat, quod expediat, quod vtile sit, modus est elegans dicendi. S. D Ex vsu esse, idem est quod vtile esse, & commodum Cic. Tuscul. i i i. Libido est opinio venturi boni, quod sit ex vsu iam praesens esse atque adesse. Terentius in Hecyra. Si ex vsu esset nostro hoc matrimonium,

48 *Nemo est*) D Hec est opportunus. *Habet q. det, & dat n. l.*) B Climax est de verbo in verbum gradatio, quae dicta repetit, & priusquam ad aliud descēdat, in prioribus resistit. *Habet quod det*) D Vt diues. *Et dat n. l.*) Vt liberalis,

49 *Fatuus est*) V A tuto & facili. Siquidem tardo est ingenio & bardo, quia somniculosus est. Quid igitur istum riualem timeres? *Fatuus est*) D Hoc est Ex vsu tuo. *Fatuus*) M Id est, insipidus, & sine aliquo condimento ciuilitatis, inepta loquens. D à Fando Fatuus dicit: inde Fauni Fatui, & Nymphae Fatuae dictae sunt. B Budaeus in annotationibus, Fatui inquit, cibi dicūtur insipidi & incōditi. Martialis fatuas betas dixit falsi saporis expertes, Quemadmodum autem insipiētem hominem dicimus, translatione à cibis ducta, ita etiam fatuum hominem, & salem fatuum dicimus, non qui euanuit, id est, in nihilum abiit, sed qui sapientia aut sapore caret. *Insulsus*) F Sine sale & sapientia aut sine saltu & facilitate. M mouens fastidium suis ineptiis. B Erasmus Insulsa oratio est quae leporis nihil habet. Insulsus homo, qui moribus est inelegantibus. D Sunt qui Fatuum animo putant: Insulsum, dictis: sed male. Nam fatui quoque dil sunt, qui & Fauni dicuntur: & non stulti, sed multùm fantes, id est, loquentes. *Fatuus est, insulsus.*

50 caaabsb- *Neque istum métuas ne^a amet múlier: fácilè pellas, ubi velis. Mu.[pelles facilè] caaabst. · L. Oblectionis occupatio. · L. Alia ratio, sed parasitica.

51 bsaabst- PH. Quid ágimus? G. *prætéreà hoc étiam, quod ego vel primum puto:

52 datasatu Accipit [hóminem nemo mélius prorsus, neque] prolixiús. Bemb.[homo nemo melius, neque] ^tum fuerit trimeter; imbuus. dabdsp.^Al' homine neque melius p. o. sum. neque].tbdasatu. Accipit, id est, pascit, tractat, inuitat. P Prolixius, i. liberaliùs atque benigniùs.

53 sbsdtu [PH. Mirum, [ni illoc hómine quoquo pacto opus est.] [G. idem] árbitror.] D. [G. Mirum.] & [PH. idem].

Insulf.) Hæc quæ nunc addidit, nō ex superioribus pendent: sed cūm superiora valeant plurimùm. nam quia diues & liberalis, potuit obesse riualibus, hæc omnia bona in milite corrumpuntur, quòd fatuus, quòd insulsus, & cætera, quæ ipse persequitur. Fat. est inf. est) Hæc bene addidit: quia dixit, Et habet quod det, & dat nemo largiús. Ad rem eam valebāt vt amaretur miles à meretrice, & præponendus omnibus esset: sed ingrata sunt mulieribus, maximéque lasciuis, hæc omnia quæ subiicit. Fat. est inf.) Hoc pro aceruo vitiorū, cum quadam vultus improbitate prolatū est, quò magis res in medio posita esse videatur. Tardus) In Venerem scilicet. Tardus) M Id est, crassioris ingenii, & hebetioris, forniculosus, & nullius solertiæ. Tardus) D Corpore & membris: quanquam & intellectu tardos vocamus qui stulti sunt: sed melius est sic intelligi, vt ea vitia videatur dicere, quæ inamabilem faciant etiam diuité, largúmque amatorem. Nam aut verba commendant: vt Pendētque iterū narrātis ab ore. hic fatuus, Aut sapientia gratū facit: vt, Multa viri virtus animo. hic insulsus est. Sed mihi videtur fatuum dicere, qui tātùm glorietur, & blandiri amicæ nesciat: Insulsum, qui non sit salax, & cupidus coitus. Tardum qui non facilè explicet Venerē: quæ res meretricibus odiosa est. Stertit) Plus dixit quàm dormit. Noctésque & dies) Plus significat quàm si diceret, Diebus & noctibus: vt hoc ipso nomine consiliarii authoritas inesse videatur.

50 Vbi v.) Quando vel cùm.

51 Quid agimus) Initium confessionis, dubitatio est eius qui negauerit. Hoc etiam) Deest, vel Abest. Quod ego vero) V A liberali hospitalitate, quæ & Gnathoni profuit. & cùm dicitur, Hospitem meliùs & prolixiùs accipere, idem sibi vult, quod per verbum Tracto hodie ferè significatur siue verbis, siue verberibus, siue eos quos aut hospites, aut conuiuas adhibemus. Itaque apud Ciceronem subinde legitur: vt, Pueris ad aram verberibus accipiuntur: vt, Verres Sopatrum leniter & clementer accepit: vt, Hunc accepi in senatu, vt soleo. vt, Accipitur Pompeius satis malè à Curione. vt Malè accipit Rabonium, &c. Quod ego) D Parasitus scilicet. Primum puto) Quasi parasitus.

52 Accipit hom.) B Laurentius libro sexto, Accipere pro pascere Nonius inquit. Terentius, Accipit hominem nemo meliùs prorsus, neque prolixiús. Et hunc imitatus Seruius in Virgilium. Illos porticibus rex accipiebat in amplis. Vrbaniùs profectò, & lautiùs loqui poterant Nonius & seruius, Pecora gregarim altilíaque dicuntur pasci, non homines. Nos enim quoties accipimur, siue excipimur in conuiuium non ad saginam, sed ad iucunditatem illam, atque apparatum inuitamur, vt minima pars cibis assignetur. Vnde Cœnare dicimur eo tempore, non Commessari, aut Compotare, aut (quod deformius est) Compascere siue Compasci. Siquidem Terentius de Thrasone non tanquam saginatore locutus est, sed tanquam de splendido apparatore conuiuiorum. Accipit h. n. m. & pr.) S-D Accipere hic ponitur pro admittere, vel tractare. Et totum in eo significato ad personam refertur, sumitúrque tam in bonam, quàm in malam partem: scilicet vt sonant aduerbia quibuscum iungitur. Cicero in Famil. Nam multi cibi hospitem accipis, sed multi ioci. Ibidem, Epicurum tuum Stoici malè accipiunt. Idem ad Atticum. Nos Asia accepit admirabiliter. Ibidem, Coniuux hilarè, & bene accepti. Ibidem, Nos hospitio accepit. Idem in Verr. Leniter, clementérque hominem accepit. Ibidem. Homines multi. verbis malè à se acceptos dimisit. Idem de Somn. Scipionis. Pòst regio apparatu accepti, sermone in multam noctem produximus. Nemo mel. pr. n. pr.) D Horum alterū apparatum indicat, alterum copiam. B Prolixè admodum liberaliter significat. Cic. pro Flacco, Id nōn solùm fecit, sed etiam prolixè cumularéque fecit.

53 Mirum, ni ill. h. q. p. op. est) D Facetè dixit 53

* D.Gratiarum actio est. ' Conclusio est istius petitionis.
* L. Prouerbium à Sisyphi fabula in laborantes & parum proficientes.
* D.Ostēdit fidē amicitiæ parasiticæ. R. al. præbeo.) sed deprauatè. dſſſtv.
*Ironia, sed quam non intelligit miles.

G.**Rectè fácitis, vnum étiam hoc vos oro, vt me in* tbdſſ.\u 54
veſtrum gregem
*Recipiátis:*ſatis diu hoc iam ſaxum ſvoluo.* PH.*re* { bſſſtbv bſb 55
cípimus. R. al. versō.)
C.*Ac libénter.* G.*at ego pro iſtoc, Prǽdria, & tu* tbſſſv 56
Chǽrea,
Hunc comedēndum, & deridēndum vobis ſpropí-* dſſſſu 57
no. C.*placet.*
PH.*Dignus eſt.* G.*Thraſo, vbi vis, accéde.* T.*óbſe-* tſſſſ 58
cro te quid ágimus?
G.*Quid? * iſti te ignorábant: poſtquàm ēis mores* { tſſſſt- ſſſſ 59
oſténdi tuos,

adolescens rei parcus: & qui putet amorem sine damno esse oportere, quique fefellerit meretricem: non solùm eiiciendum non esse militem, sed etiam quouis modo sustinēdum ac perferendum. *Mirum, ni ill. h.*) Obtinuit parasitus iam quod negabatur. Primò deliberatum: vt, Quid agimus? pòst concessum: vt, Mirum ni illoc homine quoquo pacto opus est. *Mirum, ni illoc.*) Hic inquit, eiusmodi est, vt etiam cum mala conditione patiendus sit. *Idem arb.*) Sanè opus fuit consensione, præcipuè Phædriæ, cuius res agitur: nam ita & seruata persona est tardè cōsentiētis amatoris

54 *Vnum hoc*) V Altera est petitio, vt ipse quoque accipiatur. D Subtiliter etiam parasitus hic se adiungit, suásque partes circa hos agit.

55 *Vt me in v.gr.*) Iam hos laudat: & nimis parasitus est. si recorderis eundem dixisse, Facetè, lepidè, lautè. nihil suprà. *Satu diu*) V A decoro & necessario. Hic verò militem insulsum ostendit. *Satu d.h.i.ſ.v.*) D Vide quemadmodum serpat paulatim etiam in eorum assentationem ex vituperatione militis. *Hoc sax.v.*) Prouerbium in eos qui in extricabili labore afflicti sunt. Et bene Saxum de stulto milite ait: & seipsum Sisyphum fecit. *Hoc sax.v.*) Velut Sisyphus apud inferos. B Erasmus in Chiliad. annotauit, Saxum voluere, est inexhausto quopiam atque inutili labore fatigari. Donatus admonet prouerbium fuisse in eos, qui inextricabili sudore affligerentur. Tractúmque putat à notissima Sisyphi fabula, saxum apud inferos sursum ac deorsum voluentis. *Satu diu iam, &c.*) M Id est, laboraui vt Sisyphus apud inferos, voluendo hunc hominem, qui est tanquam truncus & saxum.

56 *At ego*) V Est remuneratio prorsus parasitica. *At ego pro iſtoc, Ph.*) D Subaudiemus & sum hic. aliter non, vt parasitus ait. *Phædria & tu Ch.*) Ambos nominat, quasi legibus paciscantur.

Hunc com.) Cum cæteris rebus summus 57
Poëta etiam fidem ostendit amicitiæ parasiticæ. exemplo Gnathonis de milite loquentis hoc modo. *Propino*) Facetè sic dixit, vt parasitus, & vt qui de conuiuio loqueretur. *Hunc com. v. pr.*) S.D Id est, vobis trado spoliandum bonis, & expilādum. Sic sæpe transferuntur comedere, & adedere. Trāslatæ etiā significationis hoc loco est propinare: nam propriè est prægustato leuiter vino, poculum alteri offerre.

Dignus est) D Hæc verba vltima longi 58
sermonis, eiusmodi sunt, vt miles, hæc audiēs laudatum se esse. & approbatum existimet. *Vbi vis*) Honorificè reuocat ablegatum cum iniuria, dicendo, Vbi vis: quia Accede imperatiuum erat. & Vbi nisi Quando intellexeris, vitium est.

Iſti te ign.) V Nouit vti foro Gnatho. 59
Nam quem absentem maximè stolidum ac insulsum docuerat, eundem præsentem fictis laudibus exornat. *Iſti te ign.*) D Figura ἀκυρολογία. Ad vtrunque enim pertinet, & ad laudē, & ad mores. Et hoc ambiguū. S.D Ignorare nonnunquam eleganter ad personas transfertur: éstque non cognoscere, vel alicuius mores parum exploratos, & perspectos habere. Cic. ad Att. 4. Iidem, mi Tite Pomponi, iidem inquam illi, quos ne tu quidem ignoras, qui mihi pennas inciderant. nolunt easdem renasci. Idem Maiore studiò Lucullus, tum omni literarū generi, tum philosophiæ deditus fuit, quàm, qui illum ignorabant, arbitrabantur.

60 ſcſſſt- *Et collaudáui ſecúndùm* facta & virtútes tuas,*
61 cſaſtb:u *Impetráui.* T. *bene fecisti, grátiam hábeo má-ximam.*
62 dcſiſtu *Nunquam étiam fui vſquam, quin me omnes amâ-rent plúrimúm.*
63 taſtſtu G. *Dixin' ego[in hoc eſſe vobis]Atticam eloquén-tiam?* *Mu.[vobis in hoc eſſe].taſtſtu.*
64 { ſſſſtu ſ P H. *Nihil[prætermiſſum.]ite hàc omnes vos.valê-te, & plâudite.*
dili CALLIO'PIVS RECE'NSVI.

* D. Amarior eſt ironia in vitioſos homines, quàm veritas Propriè Facta militibus aſcribuntur.

Iactantia militis.

Aſſentatio Gnathonica.

Bembus[præter promiſſum eſt.] ^ *tum fuerit hypercatalecticus,* ſſſſtſu. ^Mu *prætermiſſum eſt : ite hac, Vos valete.]* ^ *ſed verſus non conſtat.*

60 *Colland. ſecundum f. & v. t.)* Hæc particula Secundum, variè à Latinis accipitur. Nam aliquando pro poſt, vel proximè, vel iuxta, vel congruenter, & conuenienter vſurpatur. Pro poſt: Locutio eſt apud Latinos huic huius particulæ ſignificato ſimilis: ſcilicet, cùm dicimur à re, vel perſona aliqua diſcedere. Exempli gratia, Secundum te ille mihi ita eſt, vt ſic penè par. Id eſt, cùm à te diſceſsi. Cic. ad Att. XII. Secundum te nihil eſt mihi amicius ſolitudine. Idem in Off. Proximè autem, & ſecundum deos, homines hominibus maximè vtiles eſſe poſſunt. Idem in Verr. Act. II. Tua ratio eſt, vt ſecundum binos ludos mihi reſpondere incipias: mea, vt ante primos ludos comperendinem. Pro congruenter, Per hanc particulam ſic loquimur, vt dicamus S.C. ſecundum aliquem factum: id eſt, è re alicuius, vel pro commodo. Et ſecundũ fidem & religionem teſtimonium dicere. Cicer. ad Att. XIIII. Prætor ſecundũ me decreuit. Idem ad Quint. fr. Cùm teſtimonium ſecundum fidem & religionem grauiſsimè dixiſſem, &c. Idem de Senect. Omnia quæ ſecundum naturam fiunt, ſunt habenda in bonis. Pro iuxta: Cùm pro iuxta ponitur, ferè ſemper loci eſt. Cic. ad Att. XVI. Quæ legiones iter ſecundum mare ſuperum faciunt. Seruius Ciceroni Famil. IIII. Nuntiauit duo vulnera accepiſſe: vnum in ſtomacho: alterum in capite ſecundum aurem. *Secundum f. & virtutes t.)* ^D Et hoc ἀμφίβολον. Nam virtutes εἰρωνικῶς pro vitiis poſuit.: vt, Neſcis qui vir ſiet. & Ornatus eſſet ex tuis virtutibus.

Bene fec.) ^V Redit Thraſo ad Thraſonicam iactantiam. 61

Nunquam et. f. vſq.) ^D Nunquam & locum & tempus ſignificat: Vſquam locum magis Nunquam, pro non. Et nunquam vſquam τὸ ἀρχαϊσμόν, pro, non vſquã, id eſt, nuſquam. *Quin me o. am.)* Contrarium ſuperiori. quid eſt enim quod bene non fecerit quicquam, ſi in illo eſt, vt ametur. 62

Atticam) ^V Gnatho ſui ſimilis eſt. Verùm inter omnia dicendi genera laudatur Atticum, vel Cicerone teſte : vnde admirabilem hominis eloquentiam Atticam muſam dicimus, & in prouerbiũ ceſsit & abiit. *Atticam eloq.)* ^D Et hoc εἰρωνικῶς, vt illa quæ ſuprà. Atticã dicit verã atque germanam: quia excultior eloquentia, dicitur Attica : & ſummi oratores, Attici appellati ſunt. ^a Attici lepôre quodam & feſtiuitate, quaſi vernacula & peculiari vincunt reliquos Græciæ populos. Vnde abiit in prouerbium, Attica eloquentia, pro ſumma: quod hoc loco paraſitus vſurpat, inuenuſtum militem deridens. 63

Prætermiſſum eſt) ^D Et hoc anceps eſt, intellectu gemino ad vtrunque. *Ite hac)* Quò vocat paraſitus? an ad meretricem? an ad cœnam militis, vt promiſit, Hunc ego comedendum & deridendum vobis propino? *Ite hac)* Comeſſatum ad militem, vel ad Thaidem. Si cœna interfuit meretrix: quomodo pòſt acta ſunt omnia, cùm mentio noctis nõ facta ſit? Omnia poſt cœnam geſta ſunt. & non completa per rixam cœna, ſuperfuit plurimum temporis ad agendum. 64

Go. [Pub. Terentij Afri. Heautont. morumenos.]
Go. [L. Ambiuius].
Go. [Clau. Flaccus. Clau. Filius tibijs paribus. Acta].
Go. [tertió. Edita T. Sempronio Graccho. M. Iuuentio Helua Coss.]
* F. Vide Anno ab vrbe condita 591.

[HEAVTONTIMORVMENOS]

GRAECA EST MENANDRV. ACTA LVDIS MEGALENSIB. L. CORNELIO LENTVLO, L. VALERIO FLACCO AEDILIB. CVRVLIB. EGIT [AMBIVIVS] TVRPIO. MODOS FECIT [FLACCVS CLAVDI. ACTA PRIMVM TIBIIS IMPARIBVS.] DEINDE DVAB. DEXTRIS. ACTA ETIAM [TERTIA, *C. CORNELIO, M. IVVENTIO COSS.]

IOHANNIS CALPHVRNII BRIXIENSIS VIRI CLARISSIMI IN P. SEXTI TERENTII HEAVTONTIMORUMENON PROLOGOMENA.

HAEC Fabula, Menandri Græca: quæ facta à Terentio Latina nomen idem obseruauit, nè Græci nominis euphoniam perderet, quòd Terentius minus laudis existimaret propria scribere, quàm Greca transferre. Nomen habet à sene seipsum excruciante ob filii absentiam, quem amātem duritia sua in militiam proficisci compulerat. ἑαυτὸν τιμωρούμενος. Latinè seipsum excrucians interpretatur. Illud animaduertendum. omnes Terentianas fabulas, ex vtroque genere mistas, præter hanc. Nam Comœdiæ aut motoriæ sunt, aut statariæ, aut mistæ. Motoriæ, turbulentæ: Statariæ, quietiores: Mistæ, ex vtroque actu consistentes. In hac, quæ plurimùm delectat actu & stylo, primæ partes sunt Menedemi & Chremetis: secundæ, Cliniæ, & Clitiphonis: tertiæ, Syri: & sic deinceps. Hæc etiam, vt cæteræ, quinque actus habet, Prologū concitatum. Nam & se purgat: & in lædendis aduersariis est occupatus. Argumentum quoque non simplicis negotii habet, nec vnius adolescētis, vt in Hecyra: sed duorū, vt in fabulis.

FABVLÆ INTERLOCVTORES.

CHREMES	*senex.*	DROMO	*seruus.*
CLITIPHO	*adolescens.*	SOSTRATA	*matrona.*
SYRVS	*seruus.*	BACCHIS	*meretrix*
MENEDEMVS	*senex*	PHRYGIA	*ancilla.*
		NVTRIX.	
CLINIA	*adolescens.*	ANTIPHILA	*amasia.*

C. SVLPITII APOLLINARIS IN HEAVTONTIM. PERIOCHA.

Vers. gen. Senarij, id est, iambici trimetri acat.

IN MILITIAM *proficisci gnatum Cliniam* ſaaſp
Amântem Antiphilam cómpulit durus pater: idiiſp
Animique sese angêbat, facti pœnitens. aiſſſi

2 *Durus)* Iusto inclementior Menedemus.
3 *Animique sese ang.)* Dicimus, Ango me animi. & animo. Plautus quoque per genitiuum dixit, Angas te animi.

Facti

fildfp *Mox vt [reuêrsus est, clam patre] diuórtitur* — *Mu. [reuersu' est, clā patrem], fifisp.*
fiaffp *Ad Clitiphônem: is amâbat scortum Bácchidem.*
fi)dfp *Cum accérseret cupîtam Antíphilam Clínia,*
ifdifi *Vt eius Bacchis venit amîca, ac séruola*
aidifp *Hábitum gerens Antíphila, factum id quò patrem*
iffifi *Suum celâret Clitipho: hic technis Syri,*
liaifp *Decem minas meretrícula aufert à sene.*
diidfp *Antíphila, Clitiphônis reperîtur soror.*
fofifp *Hanc Clinia, áliam Clitipho vxôrem áccipit.*

Eacti pœn.) Quod victum iurgiis & contumeliis filium domo eiecisset.
Ad Clit.ph.) Chremetis filium.
Decem minas) Hoc est, centum & septuaginta quinque rhenenses, siue vigintinouem libras, tres solidos, & quatuor grossos.
A sene) Non Menedemo, sed hero suo Chremete.
Aliam) Archonidis, vt in exitu fabulæ videre est.

ARGVMENTVM IOANNIS CALPHVRNII.

CHREMES Grauidæ vxori olim interminatus, si puellam pareret, olle tolli. At illa clàm anui Corinthiæ nutriendam dedit. Hanc adultam Clinia inuito patre amare cœpit. cuius duritia & assiduis iurgiis, in militiam proficisci compulsus est. posteà facti patrem Menedemum adeò pœnituit, vt omnia venderet, & agrum emeret, in eóque se exerceret: vt sic filii iniuriam vlcisceretur. Paulò pòst reuertitur Clinia, & clam patre diuertitur apud Clitiphonem, qui & ipse amabat scortum Bacchidem. Mittit accersitum cupitam Antiphilā Clinia: cum qua & Bacchis vnà venit. Hanc adolescentes Cliniæ amicam simulant Syri technis. Antiphila ad matrem deducitur: cuius occasione Syrus decem minas meretriculæ aufert à Chremete. Dehinc Antiphila Clitiphonis soror reperitur, & Cliniæ in vxorem datur. Chremes Bacchidem à Clitiphone amari animaduertit: irascitur: minatur. sed & Menedemo adhortante, filio ignoscit: & aliam illi dat coniugem. In primo actu agitur de coniunctione senum, scilicet Menedemi & Chremetis: simul & de amicitia & familiaritate adolescentum, in qua Clitipho ardentissimus ostenditur. Secundus actus continet quemadmodum adolescentes amicas receperint: simul & Syri callidum consilium. Tertius actus exprimit Syri fallaciā in Chremem, vt Bacchidem credat Cliniæ esse amicam, & Antiphilam arrhaboni Bacchidi relictam esse putet pro argento, quod anum Corinthiam meretrici debere finxit. In quarto actu agitur de recognitione Antiphilæ, & de extorsione argenti, quod Bacchidi Clitipho promiserat. Quintus actus continet omnium rerum conuersionem ad iucundos exitus, patefacta cunctis cognitione gestorum: & quemadmodum Antiphilam vxorem Clinia duxerit: Clitipho verò dimissa Bacchide aliam acceperit.

M. ANTONII MVRETI, IN HEAVTONTIMOrumenon Terentii Argumentum.

CHREMES Sostratæ vxori grauidæ præceperat, si puellam pareret, vt eam statim interficeret. fuit hæc immanitas in veterum moribus, vt, cū fera nulla sit, quæ fœtus suos non diligat, ipsi, quos alere nollent liberos, eos recens natos aut interficere, aut exponere fas putarent. Sostrata puellam enixa, (vt est maternus semper animus clementior) vitam ei adimere non sustinuit: sed pauperculæ cuidam anui Corinthiæ, Philteræ nomine, exponendam dedit: etiámque muliebri quadam superstitione, annulum de digito detractum suo, iussit, vt vnà cum puella exponeret. id, quod tam stultè factū videri poterat, posteà puellæ saluti fuit. eius enim annuli ope tandem agnita est à suis. anus acceptam puellam, Antiphilam nominat. educá'que vt suam. eam. cùm adoleuisset, anú que illius filia putaretur, Menedemi filius, Clinia perditè amare cœpit: prope iam vt pro vxore haberet. quod vbi resciuit pater, ita violenter tulit, vt filium assiduitate iurgandi. clam, militatum in Asiam abire coegerit. tum verò qui filii amorem iniquo animo tulerat. multò iniquiore eiusdem absentiam ferre cœpit. itaque vt de se supplicium absenti filio daret, qui eum sæuitia sua exegisset ex ædibus, ædes, supel-

supellectilem, famliam vendit, præter, qui serui ad opus ruri faciundum vtiles erant: ingentémque sibi agrum comparat, vbi à prima luce ad noctem non seruos modò exerceret, verùm etiam, homo sexagenarius, senectutem miseris modis excruciaret suam. profectò Clinia, Philtere, quæ vt dixi, Antiphilæ putabatur mater, extremum vitæ diem morte confecit. Clinia, cùm iam mēsis tres abfuisset, amicæ desyderio reuersus, non ausus est patri se in conspectum dare, antiquam illius asperitatem veritus: sed ad Clitiphonem, Chremetis filium, diuertit: quicum magna ipsi à puero familiaritas intercesserat. Clitipho, sodalis reditu lætus, Syrū & Dromonem seruos (iam autem aduesperascebat) in vrbem, ad accersendam Antiphilam, mittit exposuerat eo ipso die Menedemus Chremeti, quanto sibi desyderio esset filius: parum vt abfuerit, quin Chremes, cùm primùm de reditu Cliniæ accepit, mitteret, qui ei nuntiaret: continuit tamen se in diem posterum, quòd ita magis è re illius fore censeret. Syrus, summa seruus & audacia, & astutia, qui Antiphilam tantùm accersere iussus esset, etiam Bacchidem adduxit. erat hæc meretrix procax, potens, sumptuosa, nobilis: cuius se amore haud ita pridem irretierat Clitipho quo autem res Chremetem lateret, hoc consilium capiunt, vt Bacchidem quidem amicam Cliniæ, Antiphilam verò vnam de illius ancillis esse simularent. postridie manè Chremes ad Menedemum diluculo proficiscitur, & rediisse Cliniam nuntiat. ille gaudio amēs, filium iamiam videre iamiam amplecti, iamiam ei se suáque omnia permittere cupiebat. at Chremes, Caue, inquit, faxis istoc enim modo & te, & eum, & rem vna perdideris tuam. simul ei ostendit, quot incommoda capturus sit, si tam molli esse se, támque infracto animo ostenderit. Cliniæ amicam (eam enim Bacchidem existimabat) non iam pauperculam esse, aut paruo contentam, vt anteà: sed sumptuosam, gemmis atque auro collucentem, cum familia numerosissima: Vna, inquit, mihi nox tantùm non paupertatem attulit: nedum tu te censeas oneri ferundo fore, si te illi perpetuo sumptibus suppeditare oportreat. quin tu ita potiùs agito. humanè quidem & comiter excipito filium: istiud tamē tam impotens illius desyderium occultū habeto, tum si ille, quod amicæ det, vt habeat, machinam aduersum te aliquam struet, falli te sinito. ita & eum commodiùs retinebis apud te, & sun ptuum facies minus. hæc Chremes, nesciens (vt sunt humana) oculatum foris esse se, cæcum domi. intereà enim meditabatur Syrus, decem minas, quas Bacchidi pollicitus erat dare. eas quomodo illi à Chremete ipso conficeret. iámque inibi erat cùm eum Chremes arreptum blandè compellat, hortatúrque, aliquam ad Menedemum fallaciam moliatur. iniecit in sermone Syrus mendacium à se pro tempore confictum: anum Corinthiam, Antiphilæ (ita enim putabatur) matrem, mille drachmarum mutuo accepisse à Bacchide: ea mortua, puellam pro pecunia illa attibarbeni relictam. dum hæc aguntur, annulum suum agnouit Sostrata, eiúsque indicio, Antiphilam filiam suam esse cognouit, gaudio exiliens, omné rem defert ad virum: qui ea leuiter obiurgata, repertam tamen filiam, ipse quoque gauisus est. iam omnia in tranquillo erant, absque Bacchide fuisset. sed & illi quoque modo decem excudendæ erant argenti minæ, & periculum erat, ne aliquā eam Chremes filii amicam esse resciseeret. ibi Syrus audax consiliū init, quomodo & vtrique seni rem, vt erat, patefaceret, & commodè se è tam impedito negotio expediret. primum igitur Chremeti, Reperi, inquit, quomodo argentum à Menedemo eripiam, dicemus ei, Bacchidem hanc tui Clitiphonis amicam esse: orabimúsque, vt eam domi suæ dies aliquot esse patiatur, téque id celatum velit. porrò Clinia filiæ tuæ, quæ modò reperta est, formam sibi complaciram esse dicet, eámque petet vxorem. Quid tum? Pecuniam, inquit, petet à patre suo, qui nouæ nuptæ ornamenta cōemat: eam pecuniam numeraturus est Bacchidi. iam autem ad Menedemum, Syri hortatu, transierat Bacchis, & eò pompam omnem suam traduxerat. Chremes primò non satis consilium illud probare. At illam certè, inquit Syrus, pecuniam, pro qua filia tua opposita erat pignori, quin dissoluas facere honestè non potes. Ego verò, inquit Chremes, & libenter quidem. Imo vero, infit Syrus, dato eam Clitiphoni, qui ad Bacchidem deferat. ita enim faciliùs credet Menedemus, eam illius esse. Sic ita sané. numeratur à patre Clitiphoni pecunia, quam ad meretricem perferret. intereà tota res detegitur. indignari Chremes, & fremere, & minitari se omnia atrocissima exempla editurum. tandé, cùm priùs Antiphilā Cliniæ collocasset, partī Menedemi, partim vxoris precibus delenitus, ignoscit. Clitipho se, relictis meretriciis amoribus, vxoré ductur ū pollicetur. Cum auté cæterarum fabularum argumentum vno die contineri soleat, huius, non nisi biduo explicari potest.

ARGVMENTVM PHILIPPI MELANCHTHONIS IN HEAUTONTIMORUMENON.

TANTA huius fabulæ elegantia est, vt pleríque à Lælio, quo illis tēporibus Romæ nemo fuit eloquentior, scriptam existimarint: & Poëta ipse testatur in hac puram esse orationé: qua laude nulla potest amplior excogitari. Quid est enim admirabilius, quàm serm●

sermo elegans & venustus. Neque prædicaturus hoc palàm fuerat Comicus, nisi nouam, insignem, & pene diuinam sermonis elegantiam esse iudicasset. Depingit autem parentum vitia. Nam Menedemus liberaliter amantem Cliniam iusto inclementiùs tractat. adolescentem modestum & frugi. Quem postquàm domo eiecit, victum iurgiis & contumeliis, multò impotentiùs desyderat adeò multifariam hic peccat. Huic seni opponit Chremetem monitorem: sed quem postea videas multò plura quàm Menedemum peccare. Primùm is nunquam olfecit perdite amare filium & compilari se à scorto sumptuoso. Idem vbi resciuit, multò fert impotentius id mali, quàm illa ferebat Menedemus: vt agnoscas ferè ita accidere, vt foris, non domi sapiamus. *Epitasis.* Porrò quia fingebat Poëta velut oculis captum Chremetem, qui insignia filii vitia non cernat, adducit patri ob oculos filii amicam: idque hic periculi est, ne resciscat Chremes Bacchidem filii amicam esse. Huc omnia consilia, omnes dolos seruuli referemus. Et à Chremete priùs argentum emungitur Bacchidi numerandum, quàm comperit filii rem agi. Fallitur autem cũ fingitur Bacchis esse Cliniæ. In prima fabulæ parte, vbi Menedemum confirmat Chremes, oratio est deliberatiui, seu suasorii generis, qua hic consolatur, erigit, monet animi ægrum vicinum. In reliqua fabulæ parte, quæ periculum continet, ces omnis trãslatione Rhetorica agitur: quia quæ ad Chremetis filium pertinent, omnia imputantur Menedemi gnato. In primis admirabilis est hic seruulus cuius callidissimis consiliis neutiquam respondent euentus. Nec vulgariter de suo consilio sibi ipse placet, cum ait, Hic me magnificè effero, &c. Est ea mirifica omnino imago humanorum & consiliorum & euentuum. Fallunt enim ferè astutissima consilia mortales. Sicut Ciceronem fefellit euentus belli aduersus Antonium suscepti Extant exempla in historiis innumerabilia.

PROLOGVS.

ARG. [M] Hæc oratio, quæ legem prologi non seruat, in L. Lauinium stringit aculeos, docet auditores, Terentio beneuolentiam parat & obiecta diluens, vtitur statu absoluto: id petens quod honestum habetur in primis, & ciuili disciplinæ cõducit, quæ ingenia pro communi vtilitate nutrit & souet. [V] Prologus est mistus. Nam in commendatione fabulæ & Poëtæ est συστατικός, Latinis esset commendatorius. Verùm in defensione translationis est ἀνασκευαστικός. Refert enim aduersarii maledicta, & confutat: & magna eius pars est generis iudicialis. Est quoque [C] prologus concitatus. nam & se purgat, & aduersarium acriter terret. Actor quoque ex commodo suo, cur hanc Comœdiæ actionem susceperit, causas affert. [B] Exorditur à prolepsi & propositione. ab ætate beneuolentiam captat. *Vers. gen. Senarij siue iambici trim. acat.*

1 ˘ ¯ ˘ ¯ E CVI *sit vestrûm mirum, cur parteis seni* — 1. Propositio ad docilitatem.

2 *Poëta dederit, quæ sunt adolescentium,* — Captatio beneuolentiæ à persona Poetæ.

3 *[Id primum dicam: deinde,] quod veni eloquar.* *Al. [Id primum dicam deinde] [CO] [Id deinde dicam primum,] sill. p. [A] his lectionibus euitatur hysterologia, quæ si vulgata lectio remanet, in sequentibus conspicitur, nisi sequentes versus per parenthesin legantur.*

1 *Ne cui*) [V] ὠνομάσθη est, cur seni partes primæ datæ sint, cùm adolescente. iisdem pares fuissent. Senex enim actuosus in hac Comœdia inducitur, atque quemadmodum in Andria primas habet Pamphilus & Dauus, in Eunucho Phædria & Chærea, & Thraso, ita hic Menedemus & Chremes. Meo autem iudicio senis vocabulũ potius ad prologum, id est, eum qui præfatur, & officiũ Poëtæ tutatur, referendum est. Vult enim hic dilucidè prologum, id est, proloquium adolescentibus magis quàm senibus quadrare, & sic exordiũ ab eo est, quòd ἀπροσδόκητον Isocrati familiarissimum esse solet. *Cur p. s.*) [B] Captatio beneuolentiæ ab ætate personæ. 3

Id primum d. d. q. v. el.) [CO] Locum hunc, quo in hoc authore obscurior nullus, notare malui, quàm emendare: vt in re tam difficili, atque perplexa, suum cuique iudicium relinqueretur. Primum nõ eo ordine, quo res proposita est, narratur: neque in hæc quæ sequũtur. Ex integra Græca integrã Comœdiam Hodie sum acturus, Heautontimorumenon: Duplex quæ ex argumento facta est simplici. Hæc inquam non demonstrant, cur partes seni Poeta dederit, quæ erant adolescentium;

*Propoſitio prima. ¹ Narratio altius repetita, & quidem extra complexum propoſitionis. *Duplex &c.* id eſt, quæ vnica erat, nūc duplex eſt: vtraq; Græca Menādri, & Latina Terentii. Propoſitio ſecūda. * L. Cōcluſio huius partis narrationis, vt ad inſtitutum accedat.

Ex integra Græca, integram Comœdiam ſiſiſp 4
Hódie ſum actûrus, HEAVTONTIMORV- MENON. aſaſſp 5
Duplex quæ ex arguménto facta eſt ſimplici. iſſiſt 6
* *Nouã eſſe oſténdi, & quæ eſſet: nunc qui ſcripſerit,* iſſiſp 7
Et cuia Græca ſit, ni partem máximam ſijſſp 8
Exiſtimârem ſcire veſtrûm, id dícerem. ſiſiſp 9
Nunc quámobrem has parteis didícerim, paucis dabo. dielſi 10
Oratórem vóluit eſſe me, non Prólogum: ſſb-ſp 11

G. Oratorem prima poteſt ad præcedentem verſum pertinere. ſdiiſp. Prologum] pr. malonga. Vide prologum Andriæ verſu 5.

quod tamen dicturum ſe primùm pollicetur. Iam vbi pòſt paulò dicit, Oratorē eſſe ſe, non Prologum, non docet, cur venerit: venerat enim Hiſtrio nō vt Prologum recitaret, ſed vt ageret Fabulam: id tamen fuerat quòd ſecundo loco erat dicturus. Deinde quis ille ſenex, cui adoleſcentium erant datæ partes? quæ illæ ipſe adoleſcentium partes? Ego vt quod ſentio paucis dicam, verborum ordinem perturbatum tantas loco tenebras puto attuliſſe: quod ſi ita legamus, *Id deinde dicam, primum quod veni eloquar*) erunt omnia clariora. Nam cum prologi ab adoleſcentibus ſolerent recitari, eſſétque L. Ambiuius ſenex, qui prologum recitaret, cur adoleſcentium partes ſeni eſſent demandatæ, mirari populus iurè potuiſſet: cuius facti cauſam dicturum ſe pollicetur, vbi quare venerat explicaſſet. Veni, inquit, vt ex integra Græca, integram Comœdiam agam, quæ ex ſimplici argumento duplex facta eſt. Dicerem & cuia eſſet Græca, & Latinam quis fecit, niſi partem veſtrûm maximam ſcire arbitrarer. Habetis cur venerim: dicam iam nunc cur partes has prologi, quæ erant adoleſcentium, ſenex didicerim. Non prologum voluit me eſſe Poëta, hoc eſt, fabulæ argumentum narrare, ſed Oratorem fecit, qui pro ſe apud vos cauſam dicerem, aduerſus eos rumores quos de ſe maleuoli diſtulerunt. Contaminaſſe ſcilicet Græcas multas, dum facit paucas Latinas. Orator ergo ad vos venio ornatu Prologi.

Ex integra) ᵛ Narratiuncula eſt vnde ſit
4 tranſlata, & vt duplex facta ſit Latina, & Græca. Noua autem eſt, vt quæ priùs Latina ſcripta non fuit, Mænandri autem Græca eſt, & breuiſſima eſt per præteritionē. Iudicat enim id pleriſque omnibus notius eſſe, quàm vt repetatur. ᶜ Terentius Hecyram & Phormionem ab Apollodoro tranſtulit: reliquas quatuor, à Menandro.

Heautontimorumenon) ᴮ Id ſonat, ſeipſum 5
excruciantem.

Duplex quæ ex arg. f. eſt ſ.) NANNIVS 6
Quia in hac Comœdia duo ſunt filii familiâs amatores, duæ amicæ, duo ſenes, duo ſerui. quæ omnia in Menandro erant ſimplicia.

Et quæ eſſet) ᶜ Id eſt, quo nomine voca- 7
retur. *Ni part. max.)* ᴮ Senſus: Cuius 8
authoris ſit vt dicam, nihil eſt opus. Plerique enim nouiſtis Menandri eſſe Græcam.

Nunc quamobrem) ᵛ Rectè hic quadrat. 10
Siquidem ferè argumentum fabulæ cōtinet, qui vocatur ὑπόθεσις, vulgo argumentum. Priores autem duo, vt συστατικὸς in genere demonſtratiuo, & ὑπερθετικός in ſtatu qualitatis, oratoribus frequentiores ſunt. *Paucis dabo)* ᴮ Dabo pro dicam poſuit, teſte Nonio.

Oratorem vol.) ᴸ Cauſa cur ſenex hanc 11
agat fabulam: & Oratorem dicit, vt audiatur benignè, & tutus ſit contra inſectationem. *Oratorem v. e. me n. Pr.)* ᶜ Officium prologi, ante narrationem rei ſemper eſt. verùtamen & poſt principium fabulæ inducitur, vt apud Plautum in Milite glorioſo, & apud cæteros magnæ authoritatis veteres Poëtas. *Oratorem)* Sic in prologo Hecyræ, Orator ad vos venio cum ornatu prologi. Oratorem audire oportere, ius gentium eſt. Oratorem, non liceat iniuriam pati. Ne igitur patiatur iniuriam, non ſe Prologum, ſed Oratorem nominat. Et Orator eſt qui rogat: Exorator, qui impetrat. Alibi Terētius, Orator ad vos venio, ſinite exorator ſiem. Et orator eſt cui cauſa defendenda mandatur. *Non prologum)* ᴰ Non qui præfationem dicerem, & argumentū narrarē, quod eſt Prologi. ᴹ Prologium dicitur principium & proloquium. Vnde Pacuuius, Examinaſti me prologio tuo.

rdſſſp *Veſtrum iudícium fecit: me actôrem dedit.*
aſdiſi * *Sed hic actor tantùm póterit à facúndia,*
ſbſiii *Quantùm ille pótuit cogitâre cómmodè,*
ſ ſiſiſ ſiſſp *Qui orationem hanc ſcripſit, quam dictûrus ſum.*
ſſidi * *Nam quòd rumóres diſtulêrunt malévoli,*
ſſ iiſp *Múltas contamináſſe Græcas, dum facit*
ſiſiſp *Paucas Latínas: factum hic eſſe id non negat,*
aiſiſp *Neque ſe id pigêre: & deínde factûrum autumat.*
ijſſſi *Habet bonôrum exémplum: quo exémplo ſibi*
idaſſ *Licêre id fácere, quod illi fecêrunt putat.*
ſ ſbaiſp ſ ba * *Tum quod malévolus vetus Poëta dictitat,*
idſijp *Répente ad ſtúdium hunc ſe applicáſſe Múſicum,*
ldſſſi *Amicûm ingénio fretum, haud natúra ſua:*
dſſiii *Arbítrium veſtrum, veſtra exiſtimátio*
idſſſi *Valêbit:* * *quámobrem omnes vos orátos volo,*

* Commendatio à perſona actoris & Poëtæ.
L. orationem hanc ſoué hác, i. fabulã.
* Quod æmuli vitio dát, id laudi ſibi ducit. Per occupationem infert de fenſionem Poëtæ: & vtitur ſtatu qualitatis, quem exemplis confirmatur.
* L. Alia obiectio, quæ ſoluitur ſententia & exiſtimatione populi.
* L. Concluſio. quá poſtulat attẽtioné, Ab honeſto & luſto.

12 *Veſtrum iud. f.)* V Veſtro iudiclo ſtabit cadèt que. & *xxx* notat, qua docétur, cùm eduntur, cùm eduntur, & aguntur, fabulæ Comicæ.

13 *Hic actor)* B Ad loquentis perſonam referendum eſt, vt ſit, Ego tantum potero facundè dicere. ſit quoque Actor, qui cauſam Terentli tutatur, & eſt extenuatio, vt facũdiam Poëtæ collaudet, præſertim propter inuéctionem nimis artificioſam, ita vt ab actore præter Poëtæ commodè cogitatam orationem nihil afferri aut dici melius poſſit. Et *xxx* Calliopium intelligit.

16 *Nam quòd)* V Dilutio eſt criminis obiecti de Græcarum fabularum tranſlatione, quas contaminaſſe, id eſt, deprauaſſe & commaculaſſe & commiſcuiſſe (opponitur enim apud Ciceronem contaminatis integra) accuſatur. C Id quod maleuoli vitio dant ſibi, ſibi laudi adſcribit: ſéque exemplo præſtantiſſimorum Poëtarum defendit, qui idem factitauerunt. *Diſtulerunt)* Diuulgauerũt, ſparſerũt.

18 *Factum)* V Conceſſio, & approbatio eſt, ab exemplo aliorum Poëtarum, qui idem ſibi permiſerunt, & licitum iudicarunt.

19 *Autumat)* Opinatur, dicit, cenſet.

20 *Habet b. ex.)* C Videlicet, Plauti, Næuii, Ennii, quos authores Terentius habet, vt in prologo Andriæ fatetur, Qui cùm huc accuſant, Næuium, Plautũ, Ennium Accuſant, quos hîc noſter authores habet

21 *Tum quod)* V Dilutio alterius criminis, quòd ſtatim muſico ſtudio deditus erat, potius amicûm, id eſt, amicorum ingenio fretus, quàm naturã vel ingenio ſuo. Id tanè paucis hic refellit, quód in Adelphorũ prologo laudi ſibi ducit. *Tum quod mal. v. P.)* C A natura, Maleuolus: à tépore vel inuidia. Vetus: à ſigno æmulationis Poëta. Vetus, plerunque ad laudem refertur. interdum ad vituperationem. Vetus, id eſt, carioſus, & quaſi rancidus. Maleuolus, non criminibus, ſed maledictis. B Natura Maleuolus, tempore Vetus, vel in ſua inuidia, & obtrectandi ſtudio vetus. Et L. Lauiniũ notat veterẽ aduerſariũ.

Hunc muſicum) C Videlicet Poëtam elegantẽ. Muſicus. Latinè dicitur elegans *xxx* verò Græcè, inelegans. *Ad ſtudium Muſicum)* M Id eſt, Poëticum, & numeroſum. E Eſt enim Poëtica, muſicæ confinis arti.

Amicùm ing. fr.) C Hoc idem refellit in 24 prologo Adelphorum, Nam quod iſti dicunt maleuoli, homines nobiles Eum adiutare, aſsiduéque vnà ſcribere: Quod illi maledictum vehemens eſſe exiſtimant, Eam laudem hic ducit maximam, cùm illis placet, Qui vobis vniuerſis & populo placent. *Amicùm)* Pro amicorum, videlicet Lælii & Scipionis, quorum amicitia Terentius Familiariſsimè vſus eſt. B Quod aduerſarius dicit Poëtam noſtrum in ſcribendis fabulis adiutum à viris nobilibus, de hac re, de hoc facto, inquit, vos exiſtimabitis. *Haud nat. ſ.)* Non ſuo marte.

Arbitrium v.) C Bene arbitrium. nam 25 Arbiter dicitur iudex qui totius rei habet arbitrium & facultatem. horum enim arbitrio & iudicio Comœdia commendari poterat. B Titus Liuius, Veſtra exiſtimatio eſt.

Quamobrem) V Epilogo eſt *xxx*. Orãt 26

* L. Occupatio in aduersarium, cuius vitium notat in fabula quapiam.
* Hactenus pro Poëta dixit: nunc rogat, vt senem placidè audiant. [1] Redit ad attentionem: & alteram caussam profert cur senex agat hanc fabulã. Distinguit autem epithetis varias Comœdiarum personas.
* C. Paronomasia.

Ne plus iniquùm possit, quàm æquùm orátio. ssssi
Fácite æqui sitis: date crescéndi cópiam asdssp
Nouárum, qui spectándi fáciunt cópiam issdf
Sine vítijs: * *ne ille pro se dictum exíslumet,* ssssp
Qui nuper fecit seruo curréntì in via ssssi
Decésse pópulum: cur insáno séruiat? sbsssp
De illius peccátis plura dicet, cùm dabit sssssp ssii
Alias nouas, nisi finem maledíctis facit. aiadsp
* *Adéste æquo ánimo: date potestátem, mihi* iddisi
Statáriam ágere vt líceat, per siléntium: ibdsp
Ne semper seruos currens irátus senex, ssssi
Edax parasítus sycophánta autem impudens, issisi
Auárus leno, assíduè agéndi sint mihi, isdisi
Clamóre summo, cum labóre máxumo. siiij
* *Méa caussa caussam hanc iustam esse ánimum indúcite:* sssdsp i s
Vt áliqua pars labôris minuâtur mihi. bijdsi

enim vt spectatores Poëtæ animum addant, & aduersarium non audiant.

27 *Ne plus iniquùm possit.)* [C] Iustam rem petitque quidem, nisi ab iniustis, conceditur. *Iniquum)* [B] Pro iniquorum. *Quàm æquùm)* Id est. æquorum possit, & plus habeat authoritatis oratio.

28 *Facite)* [V] Propositio est, vt in æstimatione & arbitrio, æqui & iusti sint: cuius vna ratio præcessit, ab officio iudicum, qui orationem æquorum quàm iniquorum pluris faciunt. *Date)* A decoro & vtili. Si spectatores esse cupitis, animum quoque Poëtæ scribentis confirmabitis. [B] Si æqui fueritis Poëtæ nostro, ad scribẽdas nouas addetis animũ.

30 *Sine vitiis)* [V] Qualia sunt in aduersario, qui decorum Comicum neglexit: cuius hîc fit notatio cùm populus fugerat propter seruum insanum in via currentem, Iste enim quàm pacatissimè, & attentissimè in theatro spectabit, & nõ decedet. Est autem τραγικώτερον furentes adhibere. & sic Lauinium modestè tamẽ perstringit. Itaque comminatio subditur. Ne porrò maledicat, alioqui plura peccata audiet.

31 *Qui nuper f. s.c.)* [C] In hoc notatur aduersarius, qui decorum personæ non seruauerit. Quid enim magis præter serui decorum, quàm vt illi populus in via decedat, & insano seruiat?

35 *Adeste)* [V] Altera est αἴτησις, vt attentè audiant Comœdiam statariam: cuius hîc est descriptio ab antithesi per personarum mores expressos. Nam sicut in motoria omnia sunt turbulentiora, ita in stataria, eadem videtur pacatiora *Date pot. m.)*

36 [C] *Stat. ag.)* [C] Vt liceat ad exitum vsque fabulæ perpetuò stare, ne videlicet aliqua turba fiat: vt fieri solet aut ludis funambulii. aut gladiatorũ. tunc enim necesse est relinquere Comœdiæ actionem. Et bene dixit Statarium Agi enim dicitur fabula, cùm recitatur: stare, cùm placet. Est etiam Comœdia quæ dicitur Stataria aut Motoria, à statariis actibus vel motoriis, [M] Stataria Comœdia dicitur, quæ non habet magnos & vehementes motus: vt hæc est, in qua Menedemus se cruciat ob filii absentiam

37 *Ne semp. ser. c.)* [C] Exprimit varias personas, quæ in Comœdiis introducuntur, quibus ars Comica valde nobilitatur. Inducitur autem leno periurus, amator feruidus, seruus callidus, & amica illudens, & vxor inhibens, & mater indulgens, & patruus obiurgator, & sodalis opitulator, & miles præliator, parasiti edaces, parentes tenaces, & meretrices.

41 *Mea caussa)* [V] Ab honesto & æquo ex senilis ætatis, cui altissima paratur pax, decoro. Sunt enim qui seni in Comœdiis laboriosis, id est, motoriis parcunt. Stataria enim est lenis, & sicut illic summus est clamor, ita hîc tranquillitas, qua pleraque sunt in portu & statione absque vllis motibus vehementioribus. *Mea caussa)* [B] Qui senio confectus sum.

Si qua

* *Nam nunc nou.s qui ſcribunt, nihil parcunt ſeni:*
[Si qua laborio[ſa] eſt, ad me curritur.
Sin lenis eſt, ad alium] defertur gregem.
* *In hac eſt pura oratio: experimini,*
In vtranque partem ingenium quid poſſit meum.
Si nunquam auarè pretium ſtatui arti meæ:
Et eum eſſe queſtum in animum induxi maximũ,
Quàm maxumè ſeruire veſtris commodis.
Exemplum ſtatuite in me, vt adoleſcentuli
Vobis placere ſtudeant potius, quàm ſibi.

*L. Obiter perſtringit alios Poetas. G. [*qua*] *produxit licentia.* M U *Laborioſa* [*ſiqua*], ijiſſp. *R. Al. alium eſt, ad aliũ mox*], ddiſſp.

* L. Commendatio à ſtylo, & ſua perſona: item à merito. & hæc cuncta ad attentionis poſtulationem referũtur. *Commodis* plus eſt, quàm ſi dixiſſet voluptatibus.

44 *Si qua lab. eſt*) C Iuſtum etenim eſt ſeni in re laborioſa fauorem præſtare.

45 *Al. al gregem*) Gregem cum contemptu dixit alios actores paruifaciens. Gregem appellat ſcenicorum turbam. Plautus in prologo Aſinariæ. Quæ quidem mihi atque vobis res vertat bene, atque huic gregi.

46 *In hac*) B Stataria & quieta. *Eſt pura or.*) C Hoc eſt, nitida quæ facilè aſſenſum auditorum ineat. M Non eſt æſtuans affectibus, ſed tranquilla vt decet ſenes. B ſermo elegans & venuſtus, quæ maxima laus eſt. In hac eſt) V A puritate elegantis orationis commendatur, & non eſt mediocris virtus elegantiæ pura oratio. *Experimini*) Ab æquitate: Iudicate vim ingenii mei in vtraque Comœdia tam ſtataria quàm motoria.

48 *Si nunq.*) Pro ſiquidem: & eſt ἀντικειμενὸν Non meo lucro id facio, ſed veſtro cõmodo. *Si nunquam auarè, &c.*) M A perſona ſua, & officio ſuo ſpectatorum animos emeretur.

C Per hæc verba Terentius demonſtrat quàm grauis author ſit, qui ſuas Comœdias probet. ſic Horatius, - Ea cùm reprehendere coner, Quæ grauis Aeſopus, quæ doctus Roſcius egit.

Et eum eſſe q.) Nonnunquam ſubauditur 49 Si: vt ſi., & ſi eum quæſtum.

Seruire v. comm.) Plus dixit Commodis, 50 quàm ſi diceret Voluptatibus.

Exemplum ſtat. &c.) Id eſt, erga me id a- 51 gatis, quod adoleſcentum animos ad veſtram oblectationem, vtilitatemque accendat. *Exemplum ſt. in me*) B Senſus, Ego ſi omnia ſemper veſtris poſthabui commodis, nec ſtudui vnquam vt ex arte mea quæſtum facerẽ, quod auari ſolent, ita mihi fauete, vt adoleſcẽtum, qui & ipſi ſunt prodituri ad vos oblectandos animi accendantur. *Adoleſcentuli*) V Actores. Debet enim ſtudium eſſe liberale & gratuitum. Honos enim alit artes. Itaque iudices ſuo fauore ſtudia adoleſcentum exploraturi ſunt.

ACT. I. SCEN. I.

ARG. L Ex officio Chremetis erga Menedemum naſcitur argumenti narrandi occaſio. P eius enim in ſequenti ſcena iuſta pars aperitur, per Menedemum, quem ſeſe excruciãtem in agro ob diſceſſum filii, Cremes conſolando alloquitur, ſedulò cauſas inquirens, cur B præter ætatem ille ſuam P ſe tam perditè die noctúque prægraui raſtro fodiendo excruciet. B Reſpondens ille, ſui mœroris cauſam dicit eſſe filii abitionem, quem iurgiis & contumeliis domo eiectum impotentiùs deſyderat. H Chræmes igitur amicè conſolatur, erigit, & monet Menedemum admodum ſollicitum propter filii ſui in militiam abitum. Et beneuolentiam venatur partim ab amicitia, partim à vicinitate: C Et bene ex arte Comica ſenex opitulator inducitur, qui & miſeria & triſtitia alterius valde commoueatur. ſimul amborum ſenum coniunctio & familiaritas, ad id quod ſecuturum eſt non parum accommoda futura eſt. ſimul exprimitur à Poëta mutua miſeratio, quæ inter ſenes eſſe ſolet, & omnino ſenilis prolixa. V *Theſes.* 1 Menedemus affectibus ſuis temperare nequit, vt qui nimiùm eſt aut ſeuerus, aut lenis. 2 Ineptus eſt paterfamiliàs, aut moroſus, aut indulgens. 3 Non omnia ad viuum reſecantur, alioqui plura in re familiari incommoda ſequuntur. 4 Vt ſeueritas parentum vel præceptorum animos filiorum deiicit & proſternit, ita indulgentia ſupra modum corrumpit. Et quemadmodum in aliarum Comœdiarum prima ſcena Terentius argumẽtum & occaſiones fabulæ deſcribere ſolitus eſt, ita & hic eſt colloquium ſenile, humanitatis & officiorum plenum, in quo multæ venuſtæ & graues ſententiæ. Eſt autem hæc mixta, prior quidem eſt *intemperies.* Redarguit enim Chremes Menedemum etiam ſexagenarium opus facere ruſticum. Po-

sterior verò est ex illa nata παραμυθητικὴ, consolatoria post expositam luctus & doloris causam.[M] Illius patris affectus vehemens in vtranque partem, qui ætatis rationem non habens, adolescenti filio duras leges imponit: deinde paterno amore victus, in contrarium mutatur, nec tenet medium in disciplina domestica quæ habet delectum rationi conuenientem, hac scena exprimitur: hominémque ab homine, ea ratione qua homo est, non esse alienum ostenditur. Homo enim natus est, vt homini prosit, si vult vero humanitatis nomine censeri. Quapropter Cato apud Ciceronem libro tertio de Finib. sic ait, Et hoc nascitur, vt etiam communis hominum inter homines naturalis sit commendatio, vt oporteat hominem ab homine ob idipsum quòd homo sit, non alienum videri. *Vers. gen. Senarÿ siue iambici trim. acat.*

CHREMES, MENEDEMVS, *senes.*

* L. Obiurgaturus captat beneuolentiam ab officio.[a] & à vicinitate. Hæc amborũ senũ coniunctio & familiaritas, multùm accommodata sequẽtibus rebus censetur.
* Propositio qua in interrogat [L] cum obiurgatione vehementi, cui impli cantur rationes ab ætate, à fortuna, à tempore.

* *QVANQVAM hæc inter nos nuper notítia ádmodum est,* sssal
Inde ádeò, quòd agrum in próximo hîc mercâtus es, ddsisp
Nec rĕi ferè sanè ámplius quicquam fuit: { aisisp / s }
Tamen vel virtus tua me, vel vicinitas isdssi
(Quod ego in propinqua parte amicítiæ puto) a si i
Facit vt te audácter móneam, & familiáriter: asddip
Quòd mihi vidêre præter ætâtem tuam d iisp
Fácere, & præter quàm res te adhortâtur tua. a:sisp
* *Nam prò deûm, atque hóminum fidem, quid vis.* iatsi

1 *Quanquam h. i. n.)* [c] Exordium est, & oratori congruum: quod enim exigua notitia, aut nuper incœpta, vel nulla consuetudo ante actæ vitæ facere prohibet, id vel virtus, vel propinquitas cogit. *Quanquam)* [v] Exordium à re natum est per προσαγόρευσιν, atque primo congressu beneuolentia ex vtriusque familiari notitia & vicinia captatur. *Nuper n. adm.)* [B] Iunge Nuper admodum: vt sit ordo, quanquam hæc notitia nuper admodum est inter nos.

4 *Tamen)* [v] Plus tamen beneuolẽtiæ ab auditoris & honesti & vicini persona captatur. *Tamen vel virtus, &c. Quod)* [B] Græcũ est hoc, vbi post masculina & fœminina neutrũ subiicitur. Sic & in Eunucho, Atque hæc qui misit, non sibi soli postulat Te viuere. Ad Eunuchum enim & Æthiopissã refertur illud Hæc. Simile est illud Salustii. Huic ab adolescentia cædes, rapinæ, discordia ciuilis, grata fuere. Tale putat Seruius & illud Terentii esse, Qui habet salem, Quod in te est. *Vel vicinitas* Captatio beneuolentiæ à vicinitate. Erasmus enarrãs illud, Haud sunt amici, amici qui degunt procul: Fit, inquit vulgò, vt simulatque è conspectu necessariorum seiuncti sumus, nescio quomodo obrepat obliuio quædam familiarium: vt id iam omnibus in ore sit, Qui semotus sit ab oculis, eũdem ab animo quoque se motum esse. Proinde Hesiodus vicinos potissimùm ad conuiuium vocandos esse monet. Fatentur & Hebræorum prouerbia potius esse amicum habere vicinum, quàm fratrem, qui procul absit. Chremes quoque hoc loco eandem ob causam in propinqua parte amicitiæ ponit vicinitatẽ. Seruius in textum Aeneid. Si ex notitia gignitur charitas, consentaneum esse dicit, vicinos inuicẽm charos esse, cùm noscant alius alium. *Vicinitas)* [c] Vicinia non tam homines qui eundem incolunt vicum significat, quàm qui prope domum tuam habitant, Vicinitas autẽ non homines, sed propinquitatẽ quidem vicinorũ.

Quod ego) [v] Γνώμη est de laude vicinitatis, quæ est propinqua amicitiæ pars. Accurrunt enim vicini vel ἄζωνοι, id est, nondum veterum more cincti, quoties præsens necessitas vrget. Idem in Officiis Cicero commẽdat: atque idem reipsa Chremes præstat, qui vicini beneuolentiam officiis conciliãdam & alendam esse putat. 5

Vt te audacter) Propositio est. Nam decet sexagenarium tantùm operæ consumere. Confirmatio est à decoro ætatis. Ea enim opera est præter ætatẽ. Sunt enim singularum ætatum & decora & officia apud Aristotelem & Ciceronem. Deinde ab Inutili, Nã res non adhortatur. Es enim satis diues, & senio confectus. 6

Nam proh) Ratio est, quæ per interrogationem & admirationem exhilaratur, Siquidem sexagenarius es. Igitur tantũ operæ consumere non te decet. *Nam prò deûm atque h.* 9

tibi?aut

10 ſſſp *Quid quæris? annos ſexaginta natus es,*

11 ſiſida ap *Aut plus eo, vt coniicio: agrum in his regionibus*

12 adiſſp *Meliorem, neque [pretii] maioris nemo habet:*

13 ſſ bſp *Seruos complureis: proinde quaſi nemo ſiet,*

14 eſſdip *Ita attente tute [illorum] officia fungere.*

15 ſſdſi *Nunquam tam mane egredior, neque tam [veſperi]* Mu.[veſpere].

16 ijſſſp *Domum reuertor, quin te in fundo conſpicer,*

17 aidſſp *Fodere, aut arare, aut aliquid [ferre: denique]*

18 ſiſdſp *Nullum remittis tempus: neque te reſpicis.*

19 ſiſ·ſi *Hæc non voluptati eſſe ſatis certo ſcio.*

20 aſdſſp **At [enim.] Me, quantum hic operis fiat, pœnitet.* G. Al.[enim dices.] ſed verſus repugnat.

Al. [pretii] duobus ii in vnu coaleſcentibus. G.[illorum] vel eorũ] diſſyllabus, iſidip. Mu[Ita tute attente illorum], aſſdip.

Nimia lenis inquietudo.

R. Al. [ferre denique:]

*Obiectio tacita, perpoſita locutio. quæ ſoluitur ab vtiliori.

f.) Exclamatio vehemens eſt in eum, qui & ſenex & diues continuò ſe labore defatiget: & eò magis Chremes admiratur huius laborem nondum intellecta cauſa.

11 *Vt coniicio)* Id eſt, coniecturam capio. hinc Coniectura dicta eſt à Coniectu, id eſt, à directione quadã rationis ad veritatem. Vnde etiam ſomniorum atque omnium interpretes, cõiectores vocamus. *Agrum)* V A fortunis. Habes enim agrum & optimum & pretioſiſſimũ, & familiam amplam, adeò vt ipſe non foderes. & hic locus à Cicerone annotatus eſt. & iterum indecorum ſubiungit. quòd ſenex ſeruile officium faciat, idq; expoſitione tanquam oculato teſtimonio comprobat.

12 *Meliorem, neque p.m. &c.)* B Bene addidit Neque pretii maioris. Nam vt ager quiſpiam ſit vberrima gleba, & fertiliſſimus, tamen adhuc vilis eſſe poteſt. Bonus ager eſt, qui benignus & liberalis. At is demum maximi pretii eſt, qui præter pinguitudinẽ: habet & ſalubritatẽ & cõmoditatẽ ſitus. Quòd ſi peſtilés ſit. neque oppido aut nauigabili fluuio aut mari vicinus, etiã ſi longè ſit vberrimus, tamẽ ſit inſaniſſimus, qui hũc emere cogitet. *Nemo)* C pro quiſquam. B Per pleonaſmum redundat hic negatio. Potuit pro ea poni affirmatiua particula Quiſquam, vel Vllus. Declaratur autem hoc loco abundare negatio, quòd vna detracta idem ſenſus maneat. Tale eſt & illud Ciceronis. in Acad. Nullam denique eſſe artem, nec dicẽdi nec diſſerendi putant.

14 *Tute illorum off. f.)* C Nũc dicimus, officiis fungeris. Fungor idem eſt quod officium munúſque ago: vt fungor magiſtratu, fungor legatione.

Nunquam) Deeſt Nam. *Tam mane)* Modò aduerbium: alibi nomen videtur: vt iam mane nouum, iam clarum mane feneſtras intrat. B Authore Seruio honeſta locutio eſt, quando rem temporis ad perſonam tranſferimus? vt, manè venit, matutinus venit, nunquam tam matutinus exeo domum, nec tam veſpertinus eodem reuertor. 15

Quin te in f.c.) C Quin, pro quòd non, hoc in loco: aliàs pro cur, non, pro etiam, pro quare, ponitur. *In fundo)* Superiùs dixit, Agrum in proximo hic mercatus es. Fundus enim ab agro continetur. de quo Cicero in quodam ioculari libello, Fundum verò vocat quem poſſit mittere funda, Ni lapis exciderit, qua caua funda patet. 16

Denique) B Denique ſignificat hic ad extremum. 17

Remittis, neque te reſpicis) C Nihil ſignificantius de eo qui nihil ſibi parcit, nec ſui miſeretur. nam qui aliis remittit aliquid, id eſt, condonat, is eſt facilis & mitis naturæ. *Neque te)* V Ab inhoneſto. Neque tui habes rationem. 18

Hæc non) Ἀντιπαραγωγή, Non poſſunt hæc voluptati eſſe, præſertim ætate decrepita. 19

At enim d.) C Antipophoræ reſpondet. B Antipophora eſt ad obiicienda reſponſio, cùm dicit, Quod in opere faciundo, &c. 20

At en.m) V Ἀνθυποφορά aperta per violationem. Plus enim operæ ſeruorum, quàm tua efficeres. Si quis verò Pœnitet pro Tædet quorundam authoritate innitéſcaperet, ſuum ſequatur iudicium & conſilium. *Pœnitet)* V Id eſt, parùm videtur. Pœnitet enim eum, qui parũm putat. alibi Terentius, Noſtri noſmet pœnitet. Virgilius in Bucol. Nec te pœniteat calamo

Quod in ópere faciúndo ópera consúmis tua, ebdſſſ
Si ſúmas in illis exercéndis,plus agas. {ſſſſſi ſd
M.* *Chreme,tantúmne eſt ab re túa ótij tibi,* {iſſ=ij iſſſ
Aliêna vt cures.eáque,nihil quæ ad te áttinent? aſdaſi
C.* *Homo ſum:humáni à me nihil aliênum puto.* iſſ=ſi
Vel me monêre hoc,vel percontári puta. ſſſſi
Rectum eſt ego vt fáciam,non vt detérream. ſiaſſp
M.* *Mihi ſic eſt vſus:tibi vt opus eſt facto,face.* aſdaſp

•L.Reprehenſio. Dictū in curioſos rerum alienatum.
• L.Replicatio eſt ex coniugatis.
Rectum eſt,id eſt,officiorum eſt.
•L.Reſponſio.

la.no triuiſſe labellū Cicero ad filium. Quod ad te quantum proficias non pœnitebit.. *Hic operis fias parutet.*) M Parum id videtur,quod fit in opere ruſtico,me ceſſante. Gellius libro XVII.c.1 loquēs de propria ſignificatione huius verbi Pœnitet,ſic ait.Tametſi antiquiores verbo ipſo alio quoq; modo vſi ſunt,& Pœnitet ab eo quod eſt pene,& à penuria diuerūt.

21 *Quod in op.f.*) C Opera eſt actio,& perſona ipſa quæ opus peragit. Opus finis eſt & fructus operæ.Nonnunquam Opus pro Opera videtur accipi.Virgilius, Mollibus è ſtratis opera ad fabrilia ſurgit.

22 *In illis exerc.)* Qui aliis præeſt,aut paterfamiliàs,aut imperator,plus efficit ſua adhortatione quàm opera.

23 *Tantúmne*) V Occulta quædam eſt ἀνθυποφορά.Obiicit enim tantum illi otii eſſe,vt de rebus alienis ſollicitus ſit. C Difficilis,vt inquit Cicero,eſt cura rerum alienarum. Nam ea magis percipimus atque ſentimus, quæ nobiſipſis , aut proſpera aut aduerſa veniunt, quàm illa quæ cæteris. quæ quaſi lōgo interuallo interiecto videmus, aliter de illis, àc de bonis iudicamur. *Ab re tua*) Id eſt,à negotiis tuis familiaribus. Dicitur etiam abre contra vtilitatem tuam ſicut è re tua. & è republica,id eſt,pro re tua , & pro republica. Cicero in epiſtola quadam ad Atticum ſuum hoc imitatus, Librum,inquit,ſi me amas mitte: tuus enim eſt profectò, quoniam quidem eſt miſſus ad te. Tantúmne ab re tua eſt otii tibi,vt etiam Oratorem legas?

25 *Homo*) V Diluit eandem per coniugata, & ab hominis officio per ſententiam de Platone ſumptam,& in officiis Ciceronis repetitam. C Hoc ex Platonis ſententia , qui inquit , Ortus noſtri partem patriam vendicare,partem amicos: & vt Stoicis placet,quæ in terris gignuntur, ad vſum hominum omnia creantur.Homines autem hominū cauſa generantur, vt ipſi inter ſe alii aliis prodeſſe poſſint. M Seneca lib.15.Epiſtol ſic ait,Omne hoc quod vides : quo diuina atque humana concluſa ſunt,vnum eſt.Membra ſumus corporis magni. Natura nos cognatos ædidit. Hæc nobis amorem indidit mutuum,& ſociabiles fecit:illa æquum iuſtúmque compoſuit: ex illius inſtitutione miſerius eſt nocere quā lædi:ex illius imperio paratæ ſunt iuuantis manus.Isti verſus & in pectore & in ore ſint, Homo ſum , nihil humani à me alienum puto.Habeamus in commune,quod nati ſumus. B Pontanus in libro de Sermone,Viro bono, inquit,dum prodeſſe poſſit,dum iuuare dictis ſuis atque commonitionibus ſibi proponat, potiùs rectè admonendo , prudentérque conſulendo in moleſtiam eſt aliquam incidendum,quàm tacendo, aut loquendo in gratiā, aſſentandóque in turpitudinem honoriſque iacturam ac famepati amicum, familiarem, ciuem , hoſpitem addam & peregrinum incurrere. Itaque Terentianum illud dictum, Nihil humani à me alienū puto, nequaquam videtur ab hoc ipſo, quem adumbramus alienum. *Homo ſum hum.n.à me al.*) A Colligit à coniugatis, ſicut & Paulus in epiſtola ad Romanos,Qui carnales ſunt,quæ carnis ſunt,curant.Agricol.1.lib.Inuētionis Dialecticæ hūc locum citat,capite de coniugatis,quæ authore eodem nomen acceperunt,quòd ipſa vocis ſimilitudine, ſub vnum ſunt iugum deuincta, vt eſt ſub ſapientia,ſapiens & ſapere.

Percontari) C Id eſt,interrogare.Percontari ſuapte natura ad finē ſpectat coarguēdi. Interrogamus,noſcendi gratia:Percontamur verò arguendi : quanuis tamen vtroque indifferenter vtamur. 26

Rectum eſt) V Altera eſt refutatio obiectionis ab honeſto , quo admonetur ab amico amicus,vt qui non cupiat deterrere,id eſt, ab incœpto retrahere. 27

Mihi ſic vſus) Per anthypophorā vſum id eſt,conſuetudinem infert. *Vſus*) C Modò opus ſignificat,aliàs vtile: vt, Opus eſt facto, pro facere. Sic Saluſtius , Nam & priuſquam incipias,conſulto: & vbi conſulueris,maturè facto opus eſt. *Mihi*) Non repugnat ſententiæ Chremetis, ſed ſe ſolùm meruiſſe dicit, vt crucietur, 28

A

29 ſſbſsi C. *An cuiquam eſt vſus homini, ſe vt cruciet?* M. *mihi ſeſt.*

30 { ſiſcſci / ſiſſſ } C. *Si quid laboris eſt, nollem.* * *ſed quid iſtuc mali eſt?* Mu. [iſtuc quid.] ſiſcaſi.

31 ſſſdſi *Quæſo quid de te tantum meruiſti?* M. *eheu.*
G. *eheu trisyllabum prima longa, vel d syllabum prima breui, i in [meruiſti] neque eliſo neque correpto.* ſſſdſi. Mu [*heu heu.*]

32 dſſiſp C. *Ne lacruma: atque iſtuc quicquid eſt, fac me vt ſciam:*

33 dſiiſi *Ne retice: ne verere: crede, inquam, mihi,*

34 ſſaſi * *Aut conſolando, aut conſilio, aut re iuuero.*

35 ſſcſſ M. *Scire hoc vis?* C. *hac quidē cauſſa, qua dixi tibi.*
G. [*qua quidem cauſſa,*] ſſiſſi. Mu [*hac cauſa equidem, qua*], ſſdſſi.

36 ſiſſip M. *Dicetur.* C. *iſtos raſtros interea tamen*

37 ſijdſp *Depone: ne labora.* M. *minime.* C. *quam rem agis?*

38 ddiſſi M. *Ah ſine me, vacuum tempus ne quod dem mihi*

39 iſiſſp *Laboris.* C. *non ſinam, inquam.* M. *ah. non æquum facis.*

40 ſiſiap C. *Hui, tam graueis hos quæſo!* M. *ſic meritum eſt meum.*

41 dijbſp C. *Nunc loquere.* M. *filium vnicum adoleſcentulum*

Al. [*eſt, Si quid laborum eſt.* C.]

* L. Extorquet tandem Chremes, & officium ſuum pollicetur. Totum autem quod ſequitur, eſt præparatio quædam ad futurā narrationem.

Nollem, i. me cruciare laborando.

* C. Hi tribus adhibitis, quid amplius in vera amicitia exoptandum?

R. [*at iſtos*], ſaſſap

G. *Al.* [*M. Sine*], *ſed verſus non conſtat. A niſi cum Mureto* [*duim*] *pro* [*dem*] *legas,* aaſſii.

Narrationē à perſonis orditur.

29 *An cuiquam*) V A fine & conſuetudine vel ſi mauis ab indecoro vitæ humanæ, quæ non eſt, vt quis ſeſe excruciet. *An c. eſt vſ. h. ſe vt cr.*) B Huius Menedemi Horatius meminit initio ſecundæ Satyræ, his verbis, -Hic vix credere poſſis, Quàm ſibi non ſit amicus: ita vt pater ille, Terentii Fabula quem miſerum nato vixiſſe fugato Inducit, nō ſe peius curauerit, atque hic.

30 *Si quid l. eſt, n.*) Hoc eſt, ſi quis labor eſſet neceſſarius, nollem te reprehendere. *Nollem*) V Id eſt, doleo ſi quid tibi ægrè eſt. Tantùm pero, cur te ita tantopere excrucias?

31 *De te meruiſti?*) C Dicemus autē Mereo & mereor. Mereor de te, eſt aliquid in te confero, vel bonū vel malum. *Eheu*) V Dolentis eſt vox. atque ex imo pectore ſuſpiria emittentis, & hic ad orationem παραμετικὸν eſt ἀρσεμα.

32 *Ne lachruma*) Propoſitio eſt cōſolationis.

33 *Ne retice*) C Bene Retice. Nā reticemus dolores, Obticemus pudenda, Tacemus ſecreta: vt. Nec tacui demens. In Eunucho, Virgo conſciſſa veſte lachrymans obticet. *Crede*) V Cōfirmatio ab vtili & promiſſione auxilii. Vult enim illi adeſſe vel cōſolatione, vel conſilio, vel denique re ipſa. Id Plautinum eſt, & à Cicerone penè vſurpatum. Vult enim vt luctus & mœroris cauſam exponat, & otioſus. ægrotis enim opus eſt medico.

Aut conſ. &c.) B Tria dicit, quibus adhibitis nihil amplius in amicitia requirendum eſt. In hanc ſententiam Cicero lib. 1. Offic. ait, In hoc naturā ducem ſequi debemus, & communes vtilitates in medium adferre, mutatione officiorum dando, accipiendóque, tum artibus, tum opera, tum facultatibus deuincire inter homines ſocietatem. 34

Depone) C In tempore. 37

Vacuum) V Imago eſt, vt ſenes ipſi πλεονεκτικώτεροι, & pacatioris vitæ negligentiſſimi ſunt. 38

Non ſinam, inq.) C Hæc magis geſtu raſtros eripientis exprimuntur. 39

Ah, non eſt) V Dolet ita raſtris per Chremerem ex manibus ſublatis.

Hui tam grauis) Apoſiopeſis: & admiratio ponderis raſtrorum, quibus ſenex vtitur. 40

Sic mer. eſt m.) V Reddit ſe ita meruiſſe, vt hunc laborem ſubiret.

Filium l. abeo) Narratio eſt, cuius ſcopus eſt de iuſto cruciatu. Perſona eſt filii, quam amplificat, tanquam tātæ ægritudinis cauſam 41

R. Al. "ah. 'quid re- ctius videtur esse & affectuosius.

Hábeo. [at.] quid dixi habêre me! immo hábui aliiai

Chreme.

Nunc hábeam, nécne, incértum est. C. *quid ita istuc?* d Tdsi

M. *scies.*

Est è Corintho hîc áduena anus paupércula: sisasp

E ius filiam ille amáre cœpit perditè, { ssiijsi / ii }

• L. Humanitus humano more, clementer.

Propè iam vt pro vxôre habêret: hæc clam me aliisp

ómnia.

E. Al, i.l], jsssip.

R. Al [humaniter.] Alu. [ægrotū animū decu. t], addbsi.

*Vbi rem rescíui, cœpi non [*humánitus,]* asssp

Neque vt ánimum décuit ægrôtum adolescéntuli *didsi

Tractâre: sed vi, & via peruolgáta patrum: { sissp / sisr }

Accusationem suā refert.

Quotídie accusâbam, Hem, tibíne hæc diútius { bisaip / iisdf }

Licêre speras fácere me viuo patre, ijdisp

Amícam vt hábeas propè iam in vxôris loco! ibdisi

Erras si id credis, & me ignóras Clinia. sisssp

haud postremam: ab ætate, quia adolescentulus: à sorte, quia *μονογενής*, vnicus & seni natus, sicut Abrahamo Isaacus fuit.

42 *At quid*) Correctio est, quam *πάθος* extorquet, Non habeo, sed habui. *Imò habui Chreme*) [B] Erasmus interpretans vetus adagium, Fuimus Troës, Hic loquendi color, inquit, in Græcanicis Tragœdiis adeò passim obulus est, vt tanquam in prouerbium abierit, vbi periisse quempiam significant. ad eandem figuram pertinet hoc Terentianum, Imò habui Chreme, tanquam periisse significans. Item illud ex Plauti Comœdia, Miserum istuc verbum & pessimum est Habuisse. Prætereà nobilis illa vox M. Tullii, de coniuratis supplicio affectis, Vixerunt, cùm occisos significaret. *Imò habui*) Correctio est, quæ sublato eo quod dictum est melius substituit.

44 *Est è Corintho*) [V] Causa est. Nam amorem illius perferre nolui. Matris autem *ἀπόδειξις* est à patria, vt Corinthia: à fortuna, vt aduena & paupercula. Eius verò filiam, cuius hîc est iuxta affectum *αὔξησις*, filius deperibat. Verùm si quis animaduerterit, pleráque etiam quæ in narratione primæ scenæ in Andria sunt descripta, huc propter dispositionem, quam *διαίρεσιν* & non *τάξιν* esse hîc cupimus, aptè conferre videbit.

45 *Perditè*) [C] Bene Perditè. Nam perditus est, qui in omne scelus est traditus.

47 *Humanitus*) [V] Vt ratio humanitatis postulasset, non vt hominem, vt patrē decebat, sed iusto immaniùs & inclementiùs duriúsq;. quòd lingua vernacula dicere possis Vnnzumiel vnmenschlich mit im vmbgangenn.

Neque vt) Consilium quoddam est apud Ouidium de amoris remedio, vtpotè non subitò ægrotū amatorē esse effrænandum. 48 *Animum ægrotum*) [C] Pro ægro dixit, nā animus, æger: corpus verò, ægrotū dicitur. *Neque vt an. dec. ægr.*) [B] Seipsum arguit Menedemus, qui non vt decuit tractarit ægrotum, id est, amoris morbo laborātem animum adolescentis, vt enim in corporum morbis pro ratione valetudinis alia atque alia adhiberi pharmaca solent, itidem in animi malis non eadem est adhibenda oratio, sed interim est blādiùs monendus qui peccat, interim acriùs iurgandus. Nonnunquam dissimulandum, & imprudenti Pharmacon admouēdum est, iuxta Pauli monitum. Argue, obsecra, increpa. Verùm vt amica, salubris, & in tempore adhibita oratio, remedium est efficax & præsentaneum, ita sermo inimicus, aut pestilens, aut non in tempore dictus lætale venenum est.

Et via peruulgata p.) [C] Patres bonis institutis, aliorum exemplis, nonnunquam minis, filios ad virtutē adhortantur. 49 *Vi, & via*) [V] Talis iudicatur pædagogia non Demearum sed Mitionum. Chremes iucundior quàm Menedemus. Est autem educatio vitiosa nimis, aut morosa aut Indulgens.

Quotidie) Accusat suā ipsius morosita- 50 tem in expostulando, cuius formam narrādo subdit. *Hem tibi*) *ἀγανάκτησις* expostulando proponit, hoc modo, Nō sperabis tibi licitum amore frui.

Erras) Confirmatio ab indignitate, & 53 indecoro Hoc enim facinus te adolescēte & filio non est dignū. Huc afferenda adolescen-

tiæ

aijffi *Ego te meum esse dici tantisper volo,*
ffdffp *Dum quod te dignum est facies:* * *sed si id non facis,*
afdifi *Ego quod me in te sit facere dignum, inuenero.*
dffiai * *Nulla adeò ex re istuc fit, nisi ex nimio otio.*
{ cffiap a } *Ego istuc ætatis, non amori operam dabam,*
G. Potest in; Ego] prima ad præcedentem versum pertinere, ffiap.
wdffai *Sed in Asiam [hinc abij] propter pauperiem: atque ibi* *Mu. [abij hinc]*.bbffai.
ififfi *Simul rem, & gloriam armis belli repperi.*
fadbfp *Postremò adeo res rediit: adolescentulus*
ddiiij *Sæpe eadem, & grauiter audiendo, victus est.*
idfdij * *[Putauit me* ^ *& ætate, & beneuolentia]*
ffijfi *Plus scire & prouidere, quàm se ipsum sibi:*
bffiai *In Asiam ad regem militatum abijt Chreme.*
afiffi C. *Quid ais?* M. *clam [me est profectus,] menseis treis abest.* *Mu. [me profectus.]*
ffiifp C. *Ambo accusandi. etsi illud inceptum, tamen*
aiffii *Animi est pudentis signum, & non instrenui.*
{ aiaiij aif } M. * *Vbi comperi ex his, qui ei fuere conscij,*

• L. Comminatio.
• L. Exprobratio ad amplificationē, quæ exaggeratur exemplo dissimili. Amor ex otio prouenit.
Consilium.
* Cum pedere pronuntianda.
R. Alijs omittitur prius [&] sed perperā. Mu *[Aetate me putauit & sapientia]*
^ fijiai. *Bembus [Putauit me ætate & sapientia].* ^ *tum in versu nulla fiet elisio & [me] manebit productum.* ijfiai. Mu *Ali [Et ætate putauit me, & beneuolentia].* ididii.
• C. Oratio tota pathetica.

tiæ decora.

54 *Tantisper volo)* c Tantisper postulat post se Dum, pro Donec, siue Quandiu. Cicero, In carcerem ductus, vt ibi esset tantisper, dum culeus in quem deiectus deferretur, compararetur. Sunt qui accipiant Tantisper, pro Tantummodo: sunt qui pro Intereà. Liuius lib. 1. ab Vrb. cond. Tamen id imperium ei ad puberem ætatem incolume mansit, tantisper tutela muliebri. Et Tantisper, sine Dum vsus est.

55 *Sed si)* v A c[illegible] vel abdicatio-vel exhæredationis.

57 *Nulla)* A causa efficiente, Nam otiosus est. Otium enim est omnium flagitiorum mater. Exemplo est Ægistus, quia desidiosus fuit iuxta Ouidium, qui & sic canit, Otia si tollas, periere cupidinis arcus, Contemptæque iacét, & sine luce faces, Quam Platanus riuo gaudet, quàm populus vnda, Et quàm limosa caua palustris humo, Tam Venus otia amat, &c. B Otiū libi[illegible] mater est. Lāguida segnities Veneris nutricia tractat Nulla re alia facilius libidinis incitamenta obruuntur, quàm laboribus. *Nulla adeò)* Hic Adeò pro certè accipiendum est.

58 *Ego istuc)* v A suo ipsius exemplo per inuersionem, Nam potiùs militiæ nomen dedi, ne otiosus essem & amarem. *Non amori operam dabam)* c Bene senex iuxta Horatii præceptū. Laudator temporis acti, inducitur.

59 *In Asiam)* v Factum est, quòd in castris propter meam morositatem nunc viuat.

60 *Simul)* Et literis, & bellis inclarescimus omnes. Vnde Cic. in lib. 1. Offic. adolescentes aut ingenii industria aut militari, aut alio quouis labore exercendos esse scribit, ne per otium in amorem incidant. à cuius sententia neque Ouidius abhorret, Finem qui quæris amoris, Cedit amor rebus, res age, tutus eris. *Rem & gl.)* c Hæc duo potissimum à militibus strenuis comparantur. Res tria notat, imperium siue diuitias, litem, & Venerem.

61 *Postremò)* v Ex tam assidua expostulatione animus adolescentuli consternatus est, est. Neque hæc grata est Plutarcho de puerorum educatione.

63 *Putauit me)* c Clementissimus pater filium laudat, quòd non pertinax in malis, vt multi, fuerit.

66 *Clam)* v Illud exaggerat, quòd filius ex asse hæres in militiam abierat sine patris consensu, & tandiu. atque hîc αὐξησις est ab exilio atque fortuna.

67 *Ambo)* Rectam fert sententiam, filium tamen ab habitu animi collaudat, alioqui vituperando animus Menedemi exasperaretur.

69 *Vbi comperi)* Modus est quo parauit sibi studium & familiam ad opus rusticū faciun-

Go. [Pub. Terentij Afri. Heautont:morumenos.]
Go. [L. Ambiuius].
Go. [Claud. Flaccus, Clau. Filius tibijs paribus. Acta].
Go. [tertiò. Edita T. Sempronio Gracchio. M. Iuuentio Helua Coss.]
• E. Vide Anno ab vrbe condita 591.

[HEAVTONTIMORVMENOS]

GRAECA EST MENANDRV. ACTA LVDIS MEGALENSIB. L. CORNELIO LENTVLO, L. VALERIO FLACCO AEDILIB. CVRVLIB. EGIT [AMBIVIVS] TVRPIO. MODOS FECIT [FLACCVS CLAVDI. ACTA PRIMVM TIBIIS IMPARIBVS.] DEINDE DVAB. DEXTRIS. ACTA ETIAM [TERTIA, *C. CORNELIO, M. IVVENTIO COSS.]

IOHANNIS CALPHVRNII BRIXIENSIS VIRI CLARISSIMI IN P. SEXTI TERENTII HEAVtontimorumenon prologomena.

HAEC Fabula, Menandri Græca: quæ facta à Terentio Latina nomen idem obseruauit, nè Græci nominis euphoniam perderet, quòd Terentius minus laudis existimaret propria scribere, quàm Greca transferre. Nomen habet à sene seipsum excruciante ob filii absentiam, quem amātem duritia sua in militiam proficisci compulerat. ἑαυτὸν τιμωρούμενος. Látinè seipsum excrucians interpretatur. Illud animaduertendum. omnes Terentianas fabulas, ex vtroque genere mistas, præter hanc. Nam Comœdiæ aut mototiæ sunt, aut statariæ, aut mistæ. Motoriæ, turbulentæ: Statariæ, quietiores: Mistæ, ex vtroque actu consistentes. In hac, quæ plurimùm delectat actu & stylo, primæ partes sunt Menedemi & Chremetis: secundæ, Cliniæ, & Clitiphonis: tertiæ, Syri: & sic deinceps. Hæc etiam, vt cæteræ, quinque actus habet, Prologũ concitatum. Nam & se purgat: & in lædendis aduersariis est occupatus. Argumentum quoque non simplicis negotii habet, nec vnius adolescẽtis, vt in Hecyra: sed duorũ, vt in fabulis.

FABVLÆ INTERLOCVTORES.

CHREMES	*senex.*	DROMO	*seruus.*
CLITIPHO	*adolescens.*	SOSTRATA	*matrona.*
SYRVS	*seruus.*	BACCHIS	*meretrix*
MENEDEMVS	*senex*	PHRYGIA	*ancilla.*
		NVTRIX.	
CLINIA	*adolescens.*	ANTIPHILA	*amasia.*

C. SVLPITII APOLLINARIS IN HEAVTONTIM. PERIOCHA.

Vers. gen. Senarij id est iambici trimetri acat.

IN MILITIAM *proficisci gnatum Cliniam* iaasp 1
Amãntem Antiphilam cómpulit durus pater: idiisp 2
Animique sese angêbat, facti pœnitens. aissi 3

2 *Durus*) ² Iusto inclementior Menedemus.
3 *Animique sese ang.*) Dicimus, Ango me animi. & animo. Plautus quoque per genitiuum dixit, Angas te animi.

Facti

siidsp *Mox vt reuersus est, clam patre diuortitur* — *Mu. [reuersu' est, clā patrem].sisisp.*
siassp *Ad Clitiphônem: is amâb.at scortum Bácchidem.*
sijdsp *Cum accérseret cupîtam Antiphilam Clínia,*
isdisi *Vt eius Bacchis venit amîca, ac séruolæ*
aidisp *Hábitum gerens Antíphila, factum id quò patrem*
issisi *Suum celâret Clítipho: hic technis Syri,*
iiaisp *Decem minas meretriculæ aufert à sene.*
diidsp *Antíphila, Clitiphônis reperîtur soror.*
sosisp *Hanc Clínia, áliam Clitipho vxôrem áccipit.*

Facti pœn.) Quod victum iurgiis & contumeliis filium domo eiecisset.

Ad Clit.ph.) Chremetis filium.

Decem minas) Hoc est, centum & septuaginti quinque rhenenses, siue viginti nouem libras, tres solidos, & quatuor grossos.

A sene) Non Menedemo, sed hero suo Chremete.

Aliam) Archonidis, vt in exitu fabulæ videre est.

ARGVMENTVM IOANNIS CALPHVRNII.

CHREMES Grauidæ vxori olim interminatus, si puellam pareret, olle tolli. At illa clàm anui Corinthiæ nutriendam dedit. Hanc adultam Clinia inuito patre amare cœpit. cuius duritia & assiduis iurgiis, in militiam proficisci compulsus est postea facti patrem Menedemum adeò pœnituit, vt omnia venderet, & agrum emeret, in eóque se exerceret: vt sic filii iniuriam vlcisceretur. Paulò pòst reuertitur Clinia, & clam patre diuertitur apud Clitiphonem, qui & ipse amabat scortum Bacchidem. Mittit accersitum cupitam Antiphilā Cliniæ: cum qua & Bacchis vnà venit. Hanc adolescentes Cliniæ amicam simulant Syri technis. Antiphila ad matrem deducitur: cuius occasione Syrus decem minas meretriculæ aufert à Chremete. Dehinc Antiphila Clitiphonis soror reperitur, & Cliniæ in vxorem datur. Chremes Bacchidem à Clitiphone amari animaduertit: irascitur: minatur. sed & Menedemo adhortante, filio ignoscit: & aliam illi dat coniugem. In primo actu agitur de coniunctione senum, scilicet Menedemi & Chremetis: simul & de amicitia & familiaritate adolescentum, in qua Clitipho ardentissimus ostenditur. Secundus actus continet quemadmodum adolescentes amicas receperint: simul & Syri callidum consilium. Tertius actus exprimit Syri fallaciā in Chremem, vt Bacchidem credat Cliniæ esse amicam, & Antiphilam arrhaboni Bacchidi relictam esse putet pro argento, quod anum Corinthiam meretrici debere finxit. In quarto actu agitur de recognitione Antiphilæ, & de extorsione argenti, quod Bacchidi Clitipho promiserat. Quintus actus continet omnium rerum conuersionem ad iucundos exitus, patefacta cunctis cognitione gestorum: & quemadmodum Antiphilam vxorem Clinia duxerit: Clitipho verò dimissa Bacchide aliam acceperit.

M. ANTONII MVRETI, IN HEAVTONTIMOrumenon Terentii Argumentum.

CHREMES Sostratæ vxori grauidæ præceperat, si puellam pareret, vt eam statim interficeret. fuit hæc immanitas in veterum moribus, vt, cū fera nulla sit, quæ fœtus suos non diligat, ipsi, quos alere nollent liberos, eos recens natos aut interficere, aut exponere fas putarent. Sostrata puellam enixa, (vt est maternus semper animus clementior) vitam ei adimere non sustinuit: sed pauperculæ cuidam anui Corinthiæ, Philteræ nomine, exponendam dedit: etiámque muliebri quadam superstitione, annulum de digito detractum suo, iussit, vt vnà cum puella exponeret. id, quod tam stultè factū videri poterat, posteà puellæ saluti fuit. eius enim annuli ope tandem agnita est à suis. anus acceptam puellam, Antiphilam nominat. educát que vt suam. eam, cùm adoleuisset, anú que illius filia putaretur, Menedemi filius, Clinia perditè amare cœpit: prope iam vt pro vxore haberet. quod vbi rescivit pater, ita violenter tulit, vt filium assiduitate iurgandi, clam, militatum in Asiam abire coēgerit. tum verò qui filii amorem iniquo animo tulerat, multò iniquiore eiusdem absentiam ferre cœpit. itaque vt de se supplicium absenti filio daret, qui eum sæuitia sua exegisset ex ædibus, ædes, supel-

supellectilem, familiam vendit, præter, qui serui ad opus ruri faciundum vtiles erant: ingentémque sibi agrum comparat, vbi à prima luce ad noctem non seruos modò exerceret, verùm etiam, homo sexagenarius, senectutem miseris modis excruciaret suam. profectò Clinia, Philtere, quæ vt dixi, Antiphilæ putabatur mater, extremum vitæ diem morte confecit. Clinia, cùm iam menses tres abfuisset, amicæ desyderio reuersus, non ausus est patri se in conspectum dare, antiquam illius asperitatem veritus: sed ad Clitiphonem, Chremetis filium, diuertit: quicum magna ipsi à puero familiaritas intercesserat. Clitipho, sodalis reditu lætus, Syrū & Dromonem seruos (iam autem aduesperascebat) in vrbem, ad accersendam Antiphilam, mittit. exposuerat eo ipso die Menedemus Chremeti, quanto sibi desyderio esset filius: parum vt abfuerit, quin Chremes, cùm primùm de reditu Cliniæ accepit, mitteret, qui ei nūtiaret: continuit tamen se in diem posterum, quòd ita magis è re illius fore censeret Syrus, summa seruus & audacia, & astutia, qui Antiphilam tantùm accersere iussus esset, etiam Bacchidem adduxit. erat hæc meretrix procax, potens, sumptuosa, nobilis: cuius se amore haud ita pridem irretierat Clitipho quo autem res Chremetem lateret, hoc consilium capiunt, vt Bacchidem quidem amicam Cliniæ, Antiphilam verò vnam de illius ancillis esse simularent. postridie manè Chremes ad Menedemum diluculo proficiscitur, & rediisse Cliniam nuntiat. ille gaudio amēs, filium iamiam videre iamiam amplecti, iamiam ei se suáque omnia permittere cupiebat. at Chremes, Caue, inquit, faxis istoc enim modo & te & eum, & rem vna perdideris tuam. simul ei ostendit, quot incommoda capturus sit, si tam mollē se, támque infracto animo ostenderit. Cliniæ amicam (eam enim Bacchidem existimabat) non iam pauperculam esse, aut paruo contentam, vt anteà: sed sumptuosam, gemmis atque auro collucentem, cum familia numerosissima: Vna, inquit, mihi nox tantùm non paupertatem attulit: nedum tu te censeas oneri ferundo fore, si te illi perpetuo sumptibus suppeditare oporteat. quin tu ita potiùs agito. humanè quidem & comiter excipito filium: illud tamē tam impotens illius desyderium occultū habeto, tum si ille, quod amicæ det, vt habeat, machinam aduersum te aliquam struet, falli te sinito. ita & eum commodiùs retinebis apud te, & sumptuum facies minus. hæc Chremes, nescius (vt sunt humana) oculatum foris esse se, cæcum domi. intereà enim meditabatur Syrus, decem minas, quas Bacchidi pollicitus erat dare, eas quomodo illi à Chremete ipso conficeret. iámque inibi erat cùm eum Chremes arreptum blandè compellat, hortatúrque, aliquam ad Menedemum fallaciam moliatur. iniecit in sermone Syrus mendaciū à se pro tempore confictum: anum Corinthiam, Antiphilæ (ita enim putabatur) matrem, mille drachmarum mutuo accepisse à Bacchide: ea mortua, puellam pro pecunia illa arrhaboni relictam. dum hæc aguntur, annulum suum agnouit Sostrata, eiúsque indicio, Antiphilam filiam suam esse cognouit, gaudio exiliens, omnē rem defert ad virum: qui ea leuiter obiurgata, repertam tamen filiam, ipse quoque gauisus est. iam omnia in tranquillo erant, absque Bacchide fuisset: sed & illi quoque modo decem excudendæ erant argenti minæ, & periculum erat, ne aliquà eam Chremes filii amicam esse resciceret. ibi Syrus audax consiliū init, quomodo & vtrique seni rem, vt erat, patefaceret, & commodè se è tam impedito negotio expediret. primum igitur Chremeti, Reperi, inquit, quomodo argentum à Menedemo eripiam, dicemus ei, Bacchidem hanc tui Clitiphonis amicam esse: orabimúsque, vt eam domi suæ dies aliquot esse patiatur, téque id celatum velit. porrò Clinia filiæ tuæ, quæ modò reperta est, formam sibi complacitam esse dicet, eámque petet vxorem. Quid tum? Pecuniam, inquit, petet à patre suo, qui nouæ nuptæ ornamenta comparet: eam pecuniam numeraturus est Bacchidi. iam autem ad Menedemum, Syri hortatu, transierat Bacchis, & eò pompam omnem suam traduxerat. Chremes primò non satis consilium illud probare. At illam certè, inquit Syrus, pecuniam, pro qua filia tua opposita erat pignori, quin dissoluas, facere honestè non potes. Ego verò, inquit Chremes, & libenter quidem. Imo vero, infit Syrus, dato eam Clitiphoni, qui ad Bacchidem deferat. ita enim faciliùs credet Menedemus, eam illius esse. Sit ita sanè. numeratur à patre Clitiphoni pecunia, quam ad meretricem perferret. intereà tota res detegitur. indignari Chremes, & fremere, & minitari se omnia atrocissima exempla editurum. tandē, cùm priùs Antiphilā Cliniæ collocasset, partim Menedemi, partim vxoris precibus delenitus, ignoscit. Clitipho se, relictis meretriciis amoribus, vxorē ducturū pollicetur. Cum autē cæterarum fabularum argumentum vno die contineri soleat, huius, non nisi biduo explicari potest.

ARGVMENTVM PHILIPPI MELANCHTHOnis in Heautontimorumenon.

TANTA huius fabulæ elegantia est, vt plerique à Lælio, quo illis tēporibus Romæ nemo fuit eloquentior, scriptam existimarint: & Poëta ipse testatur in hac puram esse oratione: qua laude nulla potest amplior excogitari. Quid est enim admirabilius, quàm

sermo elegans & venustus. Neque prædicaturus hoc palàm fuerat Comicus, nisi nouam, insignem, & pene diuinam sermonis elegantiam esse iudicasset. Depingit autem parentum vitia. Nam Menedemus liberaliter amantem Cliniam iusto inclementiùs tractat adolescentem modestum & frugi. Quem postquàm domo eiecit, victum iurgiis & contumeliis, multò impotentiùs desyderat adeò multifariam hic peccat. Huic seni opponit Chremetem monitorem: sed quem postea videas multò plura quàm Menedemum peccare. Primùm is nunquam olfecit perdite amare filium & compilari se à scorto iuniptuoso. Postremo vbi rescis it, multò fert impotentiùs id mali, quàm illa solebat Menedemus: vt agnoscas ferè ita accidere, vt foris, non domi sapiamus. *Epitasis.* Porrò quia fingebat Poëta velut oculis captum Chremetem, qui insignia filii vitia non cernat, adducit patri ob oculos filii amicam: idque hic periculi est, ne rescisc at Chremes Bacchidem filii amicam esse. Huc omnia consilia, omnes dolos seruuli referemus. Et à Chremete priùs argentum emungitur Bacchidi numerandum, quàm comperit filii rem agi. Fallitur autem cù fingitur Bacchis esse Cliniæ. In prima fabulæ parte, vbi Menedemum confirmat Chremes, oratio est deliberatiui, seu suasorii generis, qua hic consolatur, erigit, monet animi ægrum vicinum. In reliqua fabulæ parte, quæ periculum continet, res omnis trãslatione Rhetorica agitur: quia quæ ad Chremetis filium pertinent, omnia imputantur Menedemi gnato. In primis admirabilis est hic seruulus: cutus callidissimis consiliis neutiquam respondent euentus. Nec vulgariter de suo consilio sibi ipse placet, cùm ait, Hic me magnificè effero, &c. Est ea mirifica omnino imago humanorum & consiliorum & euentuum. Fallunt enim ferè astutissima consilia mortales. Sicut Ciceronem fefellit euentus belli aduersus Antonium suscepti. Extant exempla in historiis innumerabilia.

PROLOGVS.

A R G. [M] Hæc oratio, quæ legem prologi non seruat, in L. Lauinium stringit aculeos, docet auditores, Terentio beneuolentiam parat & obiecta diluens, vtitur statu absoluto: id petens quod honestum habetur in primis, & ciuili disciplinæ cõducit, quæ ingenia pro communi vtilitate nutrit & fouet. [V] Prologus est mistus. Nam in commendatione fabulæ & Poëtæ est *συστατικὸς*, Latinis esset commendatorius. Verùm in defensione translationis est *ἀναφορικός*. Refert enim aduersarii maledicta, & confutat: & magna eius pars est generis iudicialis. Est quoque [C] prologus concitatus, nam & se purgat, & aduersarium acriter terret. Actor quoque, ex commodo suo, cur hanc Comœdiæ actionem susceperit, causas affert. [F] Exorditur à prolepsi & propositione. ab ætate beneuolentiam captat. *Versus gen. Senarij siue iambici trimetri acat.*

1 ffiSi E C V I *sit vestrùm mirum, cur partis seni* — I. Propositio ad docilitatem. Captatio beneuolentiæ à persona Poetæ.

2 ibsdsp *Poëta dederit, quæ sunt adolescentiũ,*

3 ffiisp *[Id primùm dicam: deinde,] quod veni eloquar.* *Al. [Id primum dicam deinde.]* [GV] *[Id deinde dicam primum,] ffiisp.* [A] *his lectionibus euitatur hysterologia, quæ si vulgata lectio remanet, in sequentibus conspicitur, nisi sequentes versus per parenthesin legatur.*

1 *Ne cui)* [V] *ἀπορία* est, cur seni partes primæ datæ sint, cùm adolescentes iisdem pares fuissent. Senex enim actuosus in hac Comœdia inducitur, atque quemadmodum in Andria primas habet Pamphilus & Dauus, in Eunucho Phædria & Chærea, & Thraso, ita hic Menedemus & Chremes. Meo autem iudicio senis vocabulũ potius ad prologum, id est, eum qui præfatur, & officiũ Poëtæ tutatur, referendum est. Vult enim hic dilucidè prologum, id est, proloquium adolescentibus magis quàm senibus quadrare, & sic exordiũ ab eo est, quod *ἀπρεπέστατον* Isocrati familiatissimum esse solet. *Cur p.s.)* [B] Captatio beneuolentiæ ab ætate personæ. 3

Id primum d.d.q.v.el.) [GO] Locum hunc, quo in hoc authore obscurior nullus, notare malui, quàm emendare: vt in re tam difficili, arque perplexa, suum cuique iudicium relinqueretur. Primum nõ eo ordine, quo res proposita est, narratur: neque in hæc quæ sequũtur. Ex integra Græca integrã Comœdiam Hodie sum acturus, Heautontimorumenon: Duplex quæ ex argumento facta est simplici. Hæc inquam non demonstrant, cur partes seni Poeta dederit, quæ erant adolescentium.

*Propositio prima.
L Narratio altius repetita.& quidem extra complexum propositionis.
Duplex &c. id est, quæ vnica erat,núc duplex est: nimirú Græ a Menádri, & Latina Terentii.
Propositio secúda.
* L.Cóclusio huius partis narrationis, vt ad institutum accedat.

*Ex Integra Græca, Integram Comœdiam ſiſiſp 4
Hódie ſum actûrus, HEAVTONTIMORV-MENON. aſaſſp 5
Duplex quæ ex arguménto facta est simplici. iſſſi 6
*Novã esse osténdi, & quæ esset: nunc qui scripserit, iſſiſp 7
Et cuia Græca sit, ni partem máximam ſijtſp 8
Existimârem scire vestrûm, id dícerem. ſiiiſp 9
Nunc quámobrem has parteis didícerim, paucis dabo. diciſi 10
Oratórem vóluit esse me, non [Prólogum:] G. [Oratorem] prima potest ad præcedentem versum pertinere, ſdiiſp. ſſbeſp 11

Prologum] prima longa. Vide prologum Andriæ versu 5.

quod tamen dicturum se primùm, pollicetur.
Iam vbi pòst paulò dicit, Oratoré esse se, non
Prologum, non docet, cur venerit: venerat
enim Histrio nó vt Prologum recitaret, sed
vt ageret Fabulam: id tamen fuerat quòd se-
cundo loco erat dicturus. Deinde quis ille
senex, cui adolescentium erant datæ partes?
quæ illæ ipse adolescentium partes? Ego vt
quod sentio paucis dicam, verborum ordi-
nem perturbatum tantas loco tenebras puro
attulisse: quod si ita legamus, *Id deinde dicam,
primum quod veni eloquar*) erunt omnia clario-
ra. Nam cum prologi ab adolescentibus sole-
rent recitari, essétque L. Ambiuius senex, qui
prologum recitaret, cur adolescentium par-
tes seni essent demandatæ, mirari populus iu-
rè potuisset: cuius facti causam dicturum se
pollicetur, vbi quare venerat explicasset. Ve-
ni, inquit, vt ex integra Græca, integram Co-
mœdiam agam, quæ ex simplici argumento
duplex facta est. Dicerem & cuia esset Græca,
& Latinam quis fecit, nisi partem vestrûm
maximam scire arbitrarer. Habetis cur ve-
nerim; dicam iam nunc cur partes has pro-
logi, quæ erant adolescentium, senex didice-
rim. Non prologum voluit me esse Poëta, hoc
est, fabulæ argumentum narrare, sed Orato-
rem fecit, qui pro se apud vos causam dice-
rem, aduersus eos rumores quos de se male-
uoli distulerunt. Contaminasse scilicet Græ-
cas multas, dum facit paucas Latinas. Orator
ergo ad vos venio ornatu Prologi.

Ex integra) [V] Narratiuncula est vnde sit
4 translata, & vt duplex facta sit Latina, & Græ-
ca. Noua autem est, vt quæ priùs Latina scri-
pta non fuit, Menandri autem Græca est, &
breuissima est per præteritioné. Iudicat enim
id plerisque omnibus notius esse, quàm vt
repetatur. [C] Terentius Hecyram & Phormio-
nem ab Apollodoro transtulit: reliquas qua-
tuor, à Menandro.

Heautontimorumenon) [B] Id sonat, seipsum 5
excruciantem.

Duplex quæ ex arg. f. est f.) NANNIVS 6
Quia in hac Comœdia duo sunt filii fami-
lias amatores, duæ amicæ, duo senes, duo ser-
ui. quæ omnia in Menandro erant simplicia.

Et quæ esset) [C] Id est, quo nomine voca- 7
caretur. *Ni part. max.*) [B] Sensus: Cuius 8
authoris sit vt dicam, nihil est opus. Plerique
enim nouistis Menandri esse Græcam.

Nunc quamobrem) [V] Rectè hic quadrat. 10
Siquidem ferè argumentum fabulæ cótinet,
qui vocatur ὑπόθεσις, vulgo argumentum.
Priores autem duo, vt συστατικοὶ in genere de-
monstratiuo, & ἀνασκευαστικοὶ in statu qualitatis,
oratoribus frequentiores sunt. *Paucis dabo*)
[B] Dabo pro dicam posuit, teste Nonio.

Oratorem vol.) [L] Causa cur senex hanc 11
agat fabulam: & Oratorem dicit, vt audiatur
benignè, & tutus sit contra insectationem.
Oratorem v. e. me n. Pr.) [C] Officium prologi,
ante narrationem rei semper est. verùtamen
& post principium fabulæ inducitur, vt apud
Plautum in Milite glorioso, & apud cæteros
magnæ authoritatis veteres Poëtas. *Orato-
rem*) Sic in prologo Hecyræ, Orator ad vos
venio cum ornatu prologi. Oratorem audi-
re oportere, ius gentium est. Oratorem, non
liceat iniuriam pati. Ne igitur patiatur iniu-
riam, non se Prologum, sed Oratorem nomi-
nat. Et Orator est qui rogat: Exorator, qui im
petrat. Alibi Terêtius, Orator ad vos venio,
sinite exorator siem. Et orator est cui causa
defendenda mandatur. *Non prologum*) [B] Non
qui præfationem dicerem, & argumentú nar
raré, quod est Prologi. [M] Prologium dicitur
principium & proloquium. Vnde Pacuuius,
Examinasti me prologio tuo.

Vel

fdſſſp *Veſtrum iudicium fecit: me actôrem dedit.*
aſdiſi ** Sed hic actor tantùm pòterit à facúndia,*
ſbſiii *Quantùm ille pótuit cogitâre cómmodè,*
ſiſiiſ ſiſſſp *Qui oratiônem hanc ſcripſit, quam dictûrus ſum.*
ſſſdi ** Nam quòd rumóres distulêrunt maléuoli,*
ſſiiſp *Múltas contamináſſe Græcas, dum facit*
ſiſiſp *Paucas Latínas: factum hic eſſe id non negat,*
alſiſp *Neque ſe id pigêre: & deínde factûrum autumat.*
iiſſſi *Habet bonôrum exémplum: quo exémplo ſibi*
idaſſp *Licêre id fácere, quod illi fecêrunt putat.*
ſbaiip ſba ** Tum quod maléuolus vetus Poëta dictitat,*
idiiip *Répente ad ſtúdium hunc ſe applicáſſe Múſicum,*
idſſſi *Amicùm ingénio fretum, haud natúra ſua:*
dſſiii *Arbítrium veſtrum, veſtra exiſtimátio*
;dſſſi *Valêbit: * quámobrem omines vos orátos volo,*

* Commendatio & persona actoris & Poëtæ.
L. orationem hanc ioue hác, i. fabulâ.
* Quod æmuli vitio dát, id laudi ſibi ducit.[1] Per occupationem infert de fenſionem Poëtæ: & vtitur ſtatu qualitatis, quem exemplis confirmatur.
* L. Alia obiectio quæ ſoluitur ſententia & exiſtimatione populi.
* L. Concluſio, qua poſtulat attétionê: Ab honeſto & iuſto.

12 *Veſtrum iud. f.)* [V] Veſtro iudicio ſtabit cadétque. & *κυρωτικῶς* notat, qua docétur, cùm eduntur, cùm eduntur, & aguntur, fabulæ Comicæ.

13 *Hic actor)* [a] Ad loquentis perſonam referendum eſt, vt ſit, Ego tantum potero facundè dicere. ſit quoque Actor, qui cauſam Terentii tutatur, & eſt extenuatio, vt facúdiam Poëtæ collaudet, præſertim propter inuétionem nimis artificioſam, ita vt ab actore præter Poëtæ commodè cogitatam orationem nihil afferri aut dici melius poſſit. Et *[illegible]* Calliopium intelligit.

16 *Nam quòd)* [V] Dilutio eſt criminis obiecti de Græcarum fabularum tranſlatione, quas contaminaſſe, id eſt, deprauaſſe & commaculaſſe & commiſcuiſſe (opponútur enim apud Ciceronem contaminatis integra) accuſatur. [C] Id quod maleuoli vitio dant ſibi, ſibi laudi adſcribit: ſéque exemplo præſtantiſſimorum Poëtarum defendit, qui idem factitauerunt. *Diſtulerunt)* Diuulgauerût, ſparſerût.

18 *Factum)* [V] Conceſſio, & approbatio eſt, ab exemplo aliorum Poëtarum, qui idem ſibi permiſerunt, & licitum iudicarunt.

19 *Autumat)* Opinatur, dicit, cenſet.

20 *Habet b. ex.)* [C] Videlicet, Plauti, Næuii, Ennii, quos authores Terentius habet, vt in prologo Andriæ fatetur, Qui cùm huc accuſant, Næuium, Plautum, Ennium Accuſant, quos hic noſter authores habet

22 *Tum quod)* [V] Dilutio alterius criminis, quòd ſtatim muſico ſtudio deditus erat, potius amicûm, id eſt, amicorum ingenio fretus, quàm natura vel ingenio ſuo. Id tanè paucis hic refellit, quòd in Adelphorû prologo laudi ſibi ducit. *Tum quod mal. v. P.)* [C] A natura, Maleuolus: à tépore vel inuidia. Vetus: à ſigno æmulationis Poëta. Vetus, plærunque ad laudem refertur, interdum ad vituperationem. Vetus, id eſt, carioſus, & quaſi rancidus. Maleuolus, non criminibus, ſed maledictis. [a] Natura Maleuolus, tempore Vetus, vel in ſua inuidia, & obtrectandi ſtúdio vetus. Et L. Lauinium notat veterê aduerſariû.

Hunc muſicum) [C] Videlicet Poëtam elegantê, Muſicus, Latinè dicitur elegans *ἄμουσος* verò Græcè, Inelegans. *Ad ſtudium Muſicum)* [M] Id eſt, Poëticum, & numeroſum. [E] Eſt enim Poëtica, muſicæ confinis arti. 23

Amicùm ing. fr.) [C] Hoc idem refellit in prologo Adelphorum, Nam quod iſti dicunt maleuoli, homines nobiles Eum adiutare, aſſiduéque vnà ſcribere: Quod illi maledictum vehemens eſſe exiſtimant, Eam laudem hic ducit maximam, cùm illis placet, Qui vobis vniuerſis & populo placent. *Amicùm)* Pro amicorum, videlicet Lælii & Scipionis, quorum amicitia Terentius familiariſſimè vſus eſt. [B] Quod aduerſarius dicit Poëtam noſtrum in ſcribendis fabulis adiutum à viris nobilibus, de hac re, de hoc facto, inquit, vos exiſtimabitis. *Haud nat. ſ.)* Non ſuo marte. 24

Arbitrium v.) [C] Bene arbitrium: nam Arbiter dicitur iudex qui totius rei habet arbitrium & facultatem. horum enim arbitrio & iudicio Comœdia commendari poterat. [B] Titus Liuius. Veſtra exiſtimatio eſt. 25

Quamobrem) [V] Epilogo eſt *[illegible]*. Orât 26

* L. Occupatio in aduersarium, cuius vitium notat in fabula quapiam.
* Hactenus pro Poëta dixit. nunc rogat, vt senem placidè audiant. [1] Redit ad attentionem: & alteram causam profert cur senex agat hanc fabulā, Distinguit autem epithetis varias Comœdiarum personas.

* C. Paronomasia.

Ne plus iniquùm possit, quàm æquûm orátio. ssssi 27
Fácite æqui sitis: date crescéndi cópiam asdssp 28
Nouârum, qui spectándi fáciunt cópiam issdſ 29[1]
Sine vitijs: * *ne ille pro se dictum exístumet,* =sissp 30
Qui nuper fecit seruo curréntí in via ssissi 31
Decêsse pópulum: cur insáno séruiat? sbsssp 32
De illius peccátis plura dicet, cùm dabit {sssasp / ssii} 33
A'lias nouas, nisi finem maledictis facit. aiadsp 34
* *Adéste æquo ánimo: date potestâtem, mihi* iddisi 35
Statáriam ágere vt liceat per siléntium: ibd:p 36
Ne semper seruos currens, irâtus senex, ssisi 37
Edax parasîtus sycophánta autem impudens, i:sisi 38
Auârus leno, assíduè agéndi sint mihi, isdisi 39
Clamôre summo, cum labôre máxumo. sisiij 40
* *Mea causa caussam hanc iustam esse ánimum indúcite:* {sssdsp} 41
Vt áliqua pars labôris minuâtur mihi. bijdsi 42

enim vt spectatores Poëtæ animum addant, & aduersarium non audiant.

27 *Ne plus iniquum possit)* [C] Iustam rem petit: quæ quidem, nisi ab iniustis, conceditur. *Iniquum)* [B] Pro iniquorum. *Quam æquum)* Id est, æquorum possit, & plus habeat authoritatis oratio.

28 *Facite)* [V] Propositio est, vt in æstimatione & arbitrio, æqui & iusti sint: cuius vna ratio præcessit, ab officio iudicum, qui orationem æquorum quàm iniquorum pluris faciunt. *Date)* A decoro & vtili. Si spectatores esse cupitis, animum quoque Poëtæ scribentis confirmabitis. [B] Si æqui fueritis Poëtæ nostro, adscribēdas nouas addetis animū.

30 *Sine vitiis)* [V] Qualia sunt in aduersario, qui decorum Comicum neglexit: cuius hic fit notatio cùm populus fugerat propter seruum insanum in via currentem. Ille enim quàm pacatissimè, & attentissimè in theatro spectabit, & nō decedet. Est autem *προσποίησιν* furentes adhibere. & sic Lauinium modestè tamē perstringit. Itaque comminatio subditur. Ne porrò maledicat, alioqui plura peccata audiet.

31 *Qui nuper f. s. c.)* [C] In hoc notatur aduersarius, qui decorum personæ non seruauerit. Quid enim magis præter serui decorum, quàm vt illi populus in via decedat, & insano seruiat?

35 *Adeste)* [V] Altera est *ἀξίωσις*, vt attentè audiant Comœdiam statariam: cuius hic est descriptio ab antithesi per personarum mores expressos. Nam sicut in motoria omnia sunt turbulentiora, ita in stataria, eadem videntur pacatiora. *Date pot. m.)* [C] *Stat. ag.)* 36 [C] Vt liceat ad exitum vsque fabulæ perpetuò stare, ne videlicet aliqua turba fiat: vt fieri solet aut ludis funambuli aut gladiatorū. tunc enim necesse est relinquere Comœdiæ actionem. Et bene dixit Statariam. Agi enim dicitur fabula, cùm recitatur: stare, cùm placet. Est etiam Comœdia quæ dicitur Stataria aut Motoria, à statariis actibus vel motoriis. [M] Stataria Comœdia dicitur, quæ non habet magnos & vehementes motus: vt hæc est, in qua Menedemus se cruciat ob filii absentiam.

Ne semp. ser. c.) [C] Exprimit varias perso- 37 nas, quæ in Comœdiis introducuntur, quibus ars Comica valde nobilitatur. Inducitur autem leno periurus, amator feruidus, seruus callidus, & amica illudens, & vxor inhibens, & mater indulgens, & patruus obiurgator, & sodalis opitulator, & miles præliator, parasiti edaces, parentes tenaces, & meretrices.

Mea causa) [V] Ab honesto & æquo ex 41 senilis ætatis, cui altissima paratur pax, decoro. Sunt enim qui seni in Comœdiis laboriosis, id est, motoriis parcunt. Stataria enim est lenis, & sicut illic summus est clamor, ita hic tranquillitas, qua pleraque sunt in portu & statione absque vllis motibus vehementioribus. *Mea causa)* [B] Qui senio confectus sum.

Si qua

fiſ-G ſiſſ * *Nam nunc nouas qui ſcribunt, nihil parcunt ſeni:*
ſiiſſp *(Si qua laborio(ſa)eſt, ad me cúrritur.*
ſibſſp *Sin(lenis eſt, ad álium)deférturgregem.*
iiſii * *In hac eſt pura orátio: experímini,*
aidſſp *In vtránque partem ingénium quid poſſit meum.*
iiddſi *Si nunquam auárè prétium ſtatui arti meæ:*
aibſſp *Et eum eſſe quæſtum in ánimum indúxi máximũ,*
iiiiii *Quàm máxumè ſeruíre veſtris cómmodis.*
idbſi *Exémplum ſtatúite in me, vt adoleſcéntuli*
ſibdſi *Vobis placére ſtúdeant pótius, quàm ſibi.*

*L. Obiter perſtringit alios Poetas. G. (qua)produxit licentia. M Vr Laborioſa, ſiqua),ijiſſp. R. Al. (lenis eſt, ad aliũ mox).ddiſſp.

* L. Commendatio à ſtylo, & ſua perſona: item à merito. & hæc cuncta ad attentionis poſtulationem referũtur. *Commodis* plus eſt, quàm ſi dixiſſet voluptatibus.

44 *Siqua lab. eſt)* C Iuſtum etenim eſt ſeni in te laborioſa fauorem præſtare.

45 *Ad al gregem)* Gregem cum contemptu dixit alios actores paruifaciens. Gregem appellat ſcenicorum turbam. Plautus in prologo Aſinariæ. Quæ quidem mihi atque vobis res vertat bene, atque huic gregi.

46 *In hac)* B Stataria & quieta. *Eſt pura or.)* C Hoc eſt, nitida quæ facilè aſſenſum auditorum ineat. M Non eſt æſtuans affectibus, ſed tranquilla vt decet ſenes. B ſermo elegans & venuſtus, quæ maxima laus eſt. In hac eſt) V A puritate elegantis orationis commendatur, & non eſt mediocris virtus elegantiæ pura oratio. *Experimini)* Ab æquitate iudicate vim ingenii mei in vtraque Comœdia tam ſtataria quàm motoria.

48 *Si nunq.)* Pro ſiquidem: & eſt ἀντιμεταγωγὴ Non meo lucro id facio, ſed veſtro cõmodo. *Si nunquam auarè. &c.)* M A perſona ſua, & officio ſuo ſpectatorum animos emeretur. C Per hæc verba Terentius demonſtrat quàm grauis author ſit, qui ſuas Comœdias probet. ſic Horatius, - Ea cùm reprehendere conet, Quæ grauis Aeſopus, quæ doctus Roſcius egit.

Et eum eſſe q.) Nonnunquam ſubauditur 49 Si: vt ſi, & ſi eum quæſtum.

Seruire v. comm.) Plus dixit Commodis, 50 quàm ſi diceret Voluptatibus.

Exemplum ſtat. &c.) Id eſt, erga me id a- 51 gatis, quod adoleſcentum animos ad veſtram oblectationem, vtilitatémque accendat. *Exemplum ſt. in me)* B Senſus, Ego ſi omnia ſemper veſtris poſthabui commodis, nec ſtudui vnquam vt ex arte mea quæſtum facerē, quod auari ſolent, ita mihi fauete, vt adoleſcẽtum, qui & ipſi ſunt proditurі ad vos oblectandos animi accendantur. *Adoleſcentuli)* V Actores. Debet enim ſtudium eſſe liberale & gratuitum. Honos enim alit artes. Itaque iudices ſuo fauore ſtudia adoleſcentum exploraturi ſunt.

ACT. I. SCEN. I.

ARG. L Ex officio Chremetis erga Menedemum naſcitur argumenti narrandi occaſio. P eius enim in ſequenti ſcena iuſta pars aperitur, per Menedemum, quem ſeſe excruciãtem in agro ob diſceſſum filii, Cremes conſolando alloquitur, ſedulò cauſas inquirens, cur B præter ætatem ille ſuam P ſe tam perditè die noctúque prægraui raſtro fodiendo excruciet. B Reſpondens ille, ſui mœroris cauſam dicit eſſe filii abitionem, quem iurgiis & contumeliis domo eiectum impotentiùs deſyderat. H Chræmes igitur amicè conſolatur, erigit, & monet Menedemum admodum ſolicitum propter filii ſui in militiam abitum. Et beneuolentiam venatur partim ab amicitia, partim à vicinitate: C Et bene ex arte Comica ſenex opitulator inducitur, qui & miſeria & triſtitia alterius valde commoueatur. ſimul amborum ſenum coniunctio & familiaritas, ad id quod ſecuturum eſt non parum accommoda futura eſt. ſimul exprimitur à Poëta mutua miſeratio, quæ inter ſenes eſſe ſolet, & omnino ſenilis prolixa. V *Theſes.* 1 Menedemus affectibus ſuis temperare nequit, vt qui nimiùm eſt aut ſeuerus, aut lenis. 2 Ineptus eſt paterfamiliàs, aut moroſus, aut indulgens. 3 Non omnia ad viuum reſecantur, alioqui plura in re familiari incommoda ſequuntur. 4 Vt ſeueritas parentum vel præceptorum animos filiorum deiicit & proſternit, ita indulgentia ſupra modum corrumpit. Et quemadmodum in aliarum Comœdiarum prima ſcena Terentius argumẽtum & occaſiones fabulæ deſcribere ſolitus eſt, ita & hic eſt colloquium ſenile, humanitatis & officiorum plenum, in quo multæ venuſtæ & graues ſententiæ. Eſt autem hæc miſta, prior quidem eſt *intemperies*. Redarguit enim Chremes Menedemum etiam ſexagenarium opus facere ruſticum. Po-

sterior verò est ex illa nata παραμυθητικὴ, consolatoria post expositam luctus & doloris causam. [M] Illius patris affectus vehemens in vtranque partem, qui ætatis rationem non habens, adolescenti filio duras leges imponit: deinde paterno amore victus, in contrarium mutatur, nec tenet medium in disciplina domestica quæ habet delectum rationi conuenientem, hac scena exprimitur: hominémque ab homine, ea ratione qua homo est, non esse alienum ostenditur. Homo enim natus est, vt homini prosit, si vult vero humanitatis nomine censeri. Quapropter Cato apud Ciceronem libro tertio de Finib. sic ait, Et hoc nascitur, vt etiam communis hominum inter homines naturalis sit commendatio, vt oporteat hominem ab homine ob idipsum quòd homo sit, non alienum videri. *Vers. gen. Senarij siue iambici trim. acat.*

• L. Obiurgaturus captat beneuolentiam ab officio. [a] & à vicinitate. Hæc amborũ senũ coniunctio & familiaritas, multùm accommodata sequẽtibus rebus censetur.

• Propositio qua in interrogat [L] cum obiurgatione vehementi, cui implicantur rationes ab ætate, à fortuna, à tempore.

CHREMES, MENEDEMVS, *senes.*

* QVANQVAM *hæc inter nos nuper notítia ádmodum est,* ßßai
Inde ádeò, quòd agrum in próximo hîc mercâtus es, ddßsp
Nec rèi ferè sanè ámplius quicquam fuit: {aßßsp ß}
Tamen vel virtus tua me, vel vicínitas ißdßi
(Quod ego in propinqua parte amicítiæ puto) a ßi i
Facit vt te audâcter móneam, & familiáriter: aßdip
Quòd mihi vidêre præter ætâtem tuam d ißp
Fácere, & præter quàm res te adhortâtur tua. aßßsp
* *Nam prò deûm, atque hóminum fidem, quid vis.* iaißi

1 *Quanquam h.i.n.*) [c] Exordium est, & oratori congruum: quod enim exigua notitia, aut nuper incœpta, vel nulla consuetudo antè actæ vitæ facere prohibet, id vel virtus, vel propinquitas cogit. *Quanquam*) [v] Exordium à re natum est per προδιόρθωσιν, atque primo congressu beneuolentia ex vtriusque familiari notitia & vicinia captatur. *Nuper n. adm.*) [B] Iunge Nuper admodum: vt sit ordo, quanquam hæc notitia nuper admodum est inter nos.

4 *Tamen*) [v] Plus tamen beneuolẽtiæ ab auditoris & honesti & vicini persona captatur. *Tamen vel virtus. &c. Quod*) [B] Græcũ est hoc, vbi post masculina & fœminina neutrũ subiicitur. Sic & in Eunucho, Atque hæc qui misit, non sibi soli postulat Te viuere. Ad Eunuchum enim & Æthiopissã refertur illud Hæc. Simile est illud Salustii. Huic ab adolescentia cædes, rapinæ, discordia ciuilis, grata fuere. Tale putat Seruius & illud Terentii esse, Qui habet salem, Quod in te est. *Vel vicinitas* Captatio beneuolentiæ à vicinitate. Erasmus enarrãs illud, Haud sunt amici, amici qui degunt procul: Fit, inquit vulgò, vt simulatque è conspectu necessariorum seiuncti sumus, nescio quomodo obrepat obliuio quædam familiarium: vt id iam omnibus in ore sit, Qui semotus sit ab oculis, eũdem ab animo quoque se motum esse. Proinde Hesiodus vicinos potissimùm ad conuiuium vocandos esse monet. Fatentur & Hebræorum prouerbia potiùs esse amicum habere vicinum, quàm fratrem, qui procul absit. Chremes quoque hoc loco eandem ob causam in propinqua parte amicitiæ ponit vicinitatẽ. Seruius in textum Aeneid. Si ex notitia gignitur charitas, consentaneum esse dicit, vicinos inuicẽm charos esse, cùm noscant alius alium. *Vicinitas*) [c] Vicinia non tam homines qui eundem incolunt vicum significat, quàm qui prope domum tuam habitant, Vicinitas autẽ non homines, sed propinquitatẽ quidem vicinorũ.

5 *Quod ego*) [v] Γνώμη est de laude vicinitatis, quæ est propinqua amicitiæ pars. Accurrunt enim vicini vel ἄζωστοι, id est, nondum veterum more cincti, quoties præsens necessitas vrget. Idem in Officiis Cicero commẽdat: atque idem reipsa Chremes præstat, qui vicini beneuolentiam officiis conciliãdam & alendam esse putat.

6 *Vt te audacter*) Propositio est. Nam decet sexagenarium tantùm operæ consumere. Confirmatio est à decoro ætatis. Ea enim opera est præter ætatẽ. Sunt enim singularum ætatum & decora & officia apud Aristotelem & Ciceronem. Deinde ab inutili, Nã res non adhortatur. Es enim satis diues, & senio confectus.

9 *Nam proh*) Ratio est, quæ per interrogationem & admirationem exhilaratur, Siquidem sexagenarius es. Igitur tantũ operæ consumere non te decet. *Nam prò deûm atque h.*

tibi?aut

ſſſp *Quid quæris? annos ſexaginta natus es,*
ſiſida ap *Aut plus eo, vt coniicio: agrum in his regionibus*
adiſſp *Meliorem, neque [preti] maioris nemo habet:*
ſſ bſp *Seruos compluréis: proinde quaſi nemo ſiet,*
cſſdip *Ita attentè tute [illorum] officia fungere.*
ſſddſi *Nunquam tam manè egredior, neque tam [ve-ſperi]* Mu.[veſpere].
ijſſſp *Domum reuertor, quin te in fundo conſpicer,*
aidſſp *Fodere, aut arare, aut aliquid [ferre: denique]*
ſiſdſp *Nullum remittis tempus: neque te reſpicis.*
ſiſ.ſi *Hæc non voluptati eſſe ſatis certò ſcio.*
aſdſſp **At [enim.] Me, quantum hîc operis fiat, pœnitet.* G. Al.[enim dices,]ſed verſus repugnat.

Al. [pretij] duobus ij in vnū coaleſcētibus. G.[horum]vel eorū] diſyllabus. illdip. Mu[Ita tute attentè illorum], aſſdip. Nimia ſenis inquietudo. R. Al. [ferre denique:]

*Obiectio tacita, perpolita locutio. quæ ſi luitur ab vtiliori.

f.) Exclamatio vehemens eſt in eum, qui & ſenex & diues continuò ſe labore defatiget: & eò magis Chremes admiratur huius laborem nondum intellecta cauſa.

11 *Vt coniicio*) Id eſt, coniecturam capio. hinc Coniectura dicta eſt à Coniectu, id eſt, à directione quadã rationis ad veritatem. Vnde etiam ſomniorum atque omnium interpretes, cõiectores vocamus. *Agrum*) V A fortunis. Habes enim agrum & optimum & pretioſiſſimũ, & familiam amplam, adeò vt ipſe non foderes. & hic locus à Cicerone annotatus eſt. & iterum indecorum ſubiungit quòd ſenex ſeruile officium faciat, idq; expoſitione tanquam oculato teſtimonio comprobat.

12 *Meliorem, neque p.m. &c.*) B Bene addidit Neque pretii maioris. Nam vt ager quiſpiam ſit vberrima gleba, & fertiliſſimus, tamen adhuc vilis eſſe poteſt. Bonus ager eſt, qui benignus & liberalis. At is demum maximi pretii eſt, qui præter pinguitudinẽ: habet & ſalubritatẽ & cõmoditatẽ ſitus. Quòd ſi peſtilẽs ſit. neque oppido aut nauigabili fluuio aut mari vicinus, etiã ſi longè ſit vberrimus, tamẽ ſit inſaniſſimus, qui hũc emere cogitet. *Nemo*) C pro quiſquam. B Per pleonaſmum redundat hic negatio. Potuit pro ea poni affirmatiua particula Quiſquam, vel Vllus. Declaratur autem hoc loco abundare negatio, quòd vna detracta idem ſenſus maneat. Tale eſt & illud Ciceronis, in Acad. Nullam denique eſſe artem, nec dicẽdi nec differendi putant.

14 *Tute illorum off. f.*) C Nũc dicimus, officiis fungeris, Fungor idem eſt quod officium munúsque ago: vt fungor magiſtratu, fungor legatione.

Nunquam) Deeſt Nam. *Tam manè*) Modò aduerbium: alibi nomen videtur: vt Iam mane nouum, iam clarum mane feneſtras intrat. B Authore Seruio honeſta locutio eſt, quando rem temporis ad perſonam tranſferimus? vt, manè venit, matutinus venit, nunquam tam matutinus exeo domum, nec tam veſpertinus eodem reuertor. 15

Quin te in f.c.) C Quin, pro quòd non, hoc in loco: aliàs pro cur, non, pro etiam, pro quare, ponitur. *In fundo*) Superiùs dixit, Agrum in proximo hîc mercatus es. Fundus enim ab agro continetur. de quo Cicero in quodam ioculari libello, Fundum verò vocat quem poſſit mittere funda, Ni lapis exciderit, qua caua funda patet. 16

Denique) B Denique ſignificat hîc ad extremum. 17

Remittis, neque te reſpicis) C Nihil ſignificantius de eo qui nihil ſibi parcit, nec ſui miſeretur. nam qui aliis remittit aliquid, id eſt, condonat, is eſt facilis & mitis naturæ. *Neque te*) V Ab inhoneſto. Neque tui habes rationem. 18

Hæc non) Ἀντιπαραγωγή, Non poſſunt hæc voluptati eſſe, præſertim ætate decrepita. 19

At enim d.) C Antipophoræ reſpondet. B Antipophora eſt ad obiicienda reſponſio, cùm dicit, Quod in opere faciundo, &c. 20

At enim) V Ἀνθυποφορά aperta per violationem. Plus enim operæ ſeruorum, quàm tua efficeres. Si quis verò Pœnitet pro Tædet quorundam authoritate innitẽs caperet, ſuum ſequatur iudicium, & conſilium. *Pœnitet*) V Id eſt, parùm videtur Pœnitet enim eum, qui parùm putat. alibi Terentius, Noſtri noſmet pœnitet. Virgilius in Bucol. Nec te pœniteat calamo

* L. Reprehensio. Dicta in curiosos rerum alienarum.
* L. Replicatio est ex coniugatis. *Rectum est*, id est, officiosum est.
* L. Responsio.

Quod in ópere faciúndo ópera consûmis tua, bdfff
Si sûmas in illis exercéndis, plus agas. sfssi sd
M.* *Chreme, tantúmne est ab re tua ótij tibi,* iffaij iff
Aliêna vt cures, eáque, nihil quæ ad te áttinent? afdafi
C.* *Homo sum: humáni à me nihil aliênum puto.* iff=fi
Vel me monêre hoc, vel percontári puta. fffi
Rectum est ego vt fáciam, non vt detérream. fiaffp
M.* *Mihi sic est vsus: tibi vt opus est facto, face.* afdafp

la, no triuisse labellū Cicero ad filium. Quod ad te quantum proficias non pœnitebit.. *Hic operis fiat pœnitet.*) M Parum id videtur, quod fit in opere rustico, me cessante. Gellius libro XVII. c. 1 loquēs de propria significatione huius verbi Pœnitet, sic ait. Tametsi antiquiores verbo ipso alio quoq; modo vsi sunt, & Pœnitere ab eo quod est pene, & à penuria dixerūt.

21 *Quod in op. f.*) C Opera est actio, & persona ipsa quæ opus peragit. Opus finis est & fructus operæ. Nonnunquam Opus pro Opera videtur accipi. Virgilius, Mollibus è stratis opera ad fabrilia surgit.

22 *In illis exerc.*) Qui aliis præest, aut paterfamiliàs, aut imperator, plus efficit sua adhortatione quàm opera.

23 *Tantúmne*) V Occulta quædam est [illegible]. Obiicit enim tantum illi otii esse, vt de rebus alienis sollicitus sit. C Difficilis, vt inquit Cicero, est cura rerum alienarum. Nam ea magis percipimus atque sentimus, quæ nobis ipsis, aut prospera aut aduersa veniunt, quàm illa quæ cæteris. quæ quasi lōgo interuallo interiecto videmus, aliter de illis, ac de bonis iudicamus. *Ab re tua*) Id est, à negotiis tuis familiaribus. Dicitur etiam ab re contra vtilitatem tuam sicut è re tua. & è republica, id est, pro re tua, & pro republica. Cicero in epistola quadam ad Atticum suum hoc imitatus, Librum, inquit, si me amas mitte: tuus enim est profectò, quoniam quidem est missus ad te. Tantúmne ab te tua est otii tibi, vt etiam Oratorem legas?

25 *Homo*) V Diluit eandem per coniugata, & ab hominis officio per sententiam de Platone sumptam, & in officiis Ciceronis repertam. C Hoc ex Platonis sententia, qui inquit, Ortus nostri partem patriam vendicare, partem amicos: & vt Stoicis placet, quæ in terris gignuntur, ad vsum hominum omnia creantur. Homines autem hominū causa generantur, vt ipsi inter se alii aliis prodesse possint. M Seneca lib. 15. Epistol sic ait, Omne hoc quod vides: quo diuina atque humana conclusa sunt, vnum est. Membra sumus corporis magni. Natura nos cognatos ædidit, Hæc nobis amorem indidit mutuum, & sociabiles fecit: illa æquum iustúmque composuit: ex illius institutione miserius est nocere quā lædi: ex illius imperio paratæ sunt iuuantis manus. Ille versus & in pectore & in ore sint, Homo sum, nihil humani à me alienum puto. Habeamus in commune, quod nati sumus. B Pontanus in libro de Sermone, Viro bono, inquit, dum prodesse possit, dum iuuare dictis suis atque commonitionibus sibi proponat, potiùs rectè admonendo, prudentérque consulendo in molestiam est aliquam incidendum, quàm tacendo, aut loquendo in gratiā, assentandóque in turpitudinem honorisque iacturam ac famæ pati amicum, familiarem, ciuem, hospitem addam & peregrinum incurrere. Itaque Terentianum illud dictum, Nihil humani à me alienū puto, nequaquam videtur ab hoc ipso, quem adumbramus alienum. *Homo sum, hum. n. à me al.*) B Colligit à coniugatis, sicut & Paulus in epistola ad Romanos, Qui carnales sunt, quæ carnis sunt, curant. Agricol. 1. lib. Inuētionis Dialecticæ hūc locum citat, capite de coniugatis, quæ authore eodem nomen acceperunt, quòd ipsa vocis similitudine, sub vnum sunt iugum deuincta, vt est sub sapientia, sapiens & sapere.

26 *Percontari*) C Id est, interrogare. Percontari suapte natura ad finē spectat coarguēdi. Interrogamus, noscendi gratia: Percontamur verò arguendi: quanuis tamen vtroque indifferenter vtamur.

27 *Rectum est*) V Altera est refutatio obiectionis ab honesto, quo admonetur ab amico amicus, vt qui non cupiat deterrere, id est, ab incœpto retrahere.

28 *Mihi sic vsus*) Per anthypophorā vsum id est, consuetudinem infert. *Vsus*) C Modò opus significat, aliàs vtile: vt, Opus est facto, pro facere. Sic Salustius, Nam & priusquam incipias, consulto: & vbi consulueris, maturè facto opus est. *Mihi*) Non repugnat sententiæ Chremetis, sed se solùm meruisse dicit, vt crucietur.

A

29 ſſbſɑi C. *An cuiquam eſt vſus hómini, ſe vt crúciet!*
M. mihi [eſt.

Al.[eſt, Si quid laborum eſ. C.]

30 ſſcſſl ſſſſi C. *Si quid labôris eſt.] nollem.* * *ſed [quid' iſtuc] ma-*
li eſt? *Mu.[iſtuc quid.]* ſſſaſi.

* L. Extorquet tandem Chremes, & officium ſuum pollice.ut. Torum autem quod ſequitur, eſt præparatio quædam ad futurã narrationem.

31 ſſſdſi *Quæſo quid de te tantum meruiſti?* M. *[eheü.]*
G. eheu) triſyllabum prima longa, vel d. ſyllabum prima breui, i in [meruiſti] neque eliſo neque correpto. ſſſdſi. *Mu [heu hoi.]*

32 dſſſſp C. *Ne lácruma: atque iſtuc quicquid eſt, fac me vt*
ſciam:

Nollem, ſc. me cruciare laborando.

33 dſiiſi *Ne rétice: ne verêre: crede, inquam, mihi,*

34 ſſaſi * *Aut conſolândo, aut consílio, aut re iûuero.*

* C. Hi tribus adhibitis, quid amplius in vera amicitia exoptandum?

35 ſſcſi M. *Scire hoc vis?* C. *[hac quidẽ cauſſa, qua] dixi tibi.*
G. [qua quidem cauſſa,] ſſſſi *Mu [hac cauſa equidem, qua].* ſſdſſi.

36 ſiſſap M. *Dicêtur.* C. *[iſtos] roſtros intérea tamen*

R. [at iſtos]. ſaſſap

37 ſijdſp *Depône: ne labóra.* M. *minimé.* C. *quam rem agis?*

38 ddſſi *[M. Ah ſine] me, vácuum tempus ne quod dem mihi*

39 iſiſſp *Labôris.* C. *non ſinam, inquam.* M. *ah. non æquum*
facis.

G. Al. [M. Sine], ſed verſus non conſtat, niſi cum Mureto [duim] pro [dem] legas, aaſſii.

40 ſiſiap C. *Hui, tam graueis hos quæſo!* M. *ſic méritum eſt*
meum.

41 dijbſp C. *Nunc lóquere.* M. *filium vnicum adoleſcéntulum*

Narrationẽ à perſonis orditur.

29 *An cuiquam)* V A fine & conſuetudine vel ſi mauis ab indecoro vitæ humanæ, quæ non eſt, vt quis ſeſe excruciet. *An c. eſt vſ. h. ſe vt cr.)* B Huius Menedemi Horatius meminit initio ſecundæ Satyræ, his verbis, -Hic vix credere poſſis, Quàm ſibi non ſit amicus: ita vt pater ille, Terentii Fabula quem miſerum nato vixiſſe fugato Inducit, nõ ſe peius curauerit, atque hic.

30 *Si quid l. eſt, n.)* Hoc eſt, ſi quis labor eſſet neceſſarius, nollem te reprehendere. *Nollem)* V Id eſt, doleo ſi quid tibi ægrè eſt. Tantùm pero, cur te ita tantopere excrucias?

31 *De te meruiſti?)* C Dicemus autẽ Mereo & mereor. Mereor de te, eſt aliquid in te confero, vel bonũ vel malum. *Eheu)* V Dolentis eſt vox, atque ex imo pectore ſuſpiria emittentis, & hic ad orationem παραφωνικὴ eſt ἐμφατικά.

32 *Ne lachruma)* Propoſitio eſt cõſolationis.

33 *Ne retice)* C Bene Retice. Nã reticemus dolores, Obticemus pudenda, Tacemus ſecreta: vt Nec tacui demens. In Eunucho, Virgo conſciſſa veſte lachrymans obticet. *Crede)* V Cõfirmatio ab vtili & promiſſione auxilii. Vult enim illi adeſſe vel cõſolatione, vel conſilio, vel denique re ipſa. Id Plautinum eſt, & à Cicerone penè vſurpatum. Vult enim vt luctus & mœroris cauſam exponat, & otioſus. ægrotis enim opus eſt medico.

Aut conſ. &c.) B Tria dicit, quibus adhibitis nihil amplius in amicitia requirendum eſt. In hanc ſententiam Cicero lib. 1. Offic. ait, In hoc naturã ducem ſequi debemus, & communes vtilitates in medium adferre, mutatione officiorum, dando, accipiendóque, tum artibus, tum opera, tum facultatibus deuincire inter homines ſocietatem. 34

Depone) C In tempore. 37

Vacuam) V Imago eſt, vt ſenes ipſi ἀπραγμόνως, & pacatioris vitæ negligentiſſimi ſunt 38

Non ſinam, inq.) C Hæc magis geſtu raſtros eripientis exprimuntur. 39

Ah, non eſt) V Dolet ita raſtris per Chremetem ex manibus ſublatis.

Hui tam grauis) Apoſiopeſis: & admiratio ponderis raſtrorum, quibus ſenex vtitur. 40

Sic mer. eſt m.) V Reddit ſe ita meruiſſe, vt hunc laborem ſubiret.

Filium (aheo) Narratio eſt: cuius ſcopus eſt de iuſto cruciatu. Perſona eſt filii, quam amplificat, tanquam tãtæ ægritudinis cauſam 41

54 aijſſi *Ego te meum eſſe dici tantiſper volo,*
55 ſſdſſp *Dum quod te dignum eſt fácies:* ** ſed ſi id non facis,*
56 aſdiſi *Ego quod me in te ſit fácere dignum, inuénero.*
57 diſiai ** Nulla ádeò ex re iſtuc fit, niſi ex nimio ótio.*
58 {ciſiap a} *Ego iſtuc ætâtis, non amóri óperam dabam,*
G. *Poteſt in; Ego] prima ad præcedentem verſum pertinere*, ſſiâp.
59 vdlſai *Sed in Aſiam [hinc ábij] propter paupériem: atque ibi* *Mu.[abij hinc]*. bblſai.
60 lſiſſi *Simul rem, & gloriam armis belli répperi.*
61 ſadbſp *Poſtrémò ádeo res rédijt: adoleſcéntulus*
62 ddiiij *Sæpe eádem, & gráuiter audiêndo, victus eſt.*
63 ldſdij ** [Putâuit me[a] & ætâte, & beneuoléntia]*
64 ſſijſi *Plus ſcire & prouidêre, quàm ſe ipſum ſibi:*
65 bſſial *In Aſiam ad regem militâtum ábijt Chreme.*
66 aiiſſi C. *Quid ais?* M. *clam [me eſt profêctus,] menſeis treis abeſt.* *Mu.[me profectus,]*
67 ſſiſp C. *Ambo accusándi. etſi illud incœptum, tamen*
68 aiſſi *A'nimi eſt pudêntis ſignum, & non inſtrénui.*
69 {aiaiij aiſ} M. ** Vbi cómperi ex his, qui ei fuêre cónſcij,*

. L. Comminatio.
. L. Exprobratio ad amplificationẽ, quæ exaggeratur exemplo diſsimili. Amor ex otio prouenit.
Conſilium.
* Cum pẽdere pronuncianda.
R. *Alias omittitur prius [&] ſed perperã.* Mu *[Aetate me putauit & ſapientia]* Aſijiai. *Bembus [Putauit me ætate & ſapiẽtia].* A*tum in verſu nulla fiet eliſio & [me] manebit productum.* ijſial. Mu *Ali [Et ætate putauit me, & beneuolentia]*. ldldii.
. C. Oratio tota pathetica.

tiæ decora.

54 *Tantiſper volo)* C Tantiſper poſtulat poſt ſe Dum, pro Donec, ſiue Quandiu. Cicero, In carcerem ductus, vt ibi eſſet tantiſper, dum culeus in quem deiectus deferretur, compararetur. Sunt qui accipiant Tantiſper, pro Tantummodo: ſunt qui pro Intereà. Liuius lib. 1. ab Vrb. cond. Tamen id imperium ei ad puberem ætatem incolume manſit, tantiſper tutela muliebri. Et Tantiſper, ſine Dum vſus eſt.

55 *Sed ſi)* V A comminatione, vel abdicatione vel exhæredationis.

57 *Nulla)* A cauſa efficiente, Nam otioſus eſt. Otium enim eſt omnium flagitiorum mater. Exemplo eſt Ægiſtus, quia deſidioſus fuit iuxta Ouidium, qui & ſic canit, Otia ſi tollas, periere cupidinis arcus, Contemptæque iacẽt, & ſine luce faces, Quàm Platanus riuo gaudet, quàm populus vnda, Et quàm limoſa caua paluſtris humo, Tam Venus otia amat, &c. B Otiũ libidinis mater eſt. Lãguida ſegnities Veneris nutricia tractat Nulla re alia facilius libidinis incitamenta obruuntur, quàm laboribus. *Nulla adeò)* Hic Adeò, pro certè, accipiendum eſt.

58 *Ego iſthuc)* V A ſuo ipſius exemplo per inuerſionem, Nam potiùs militiæ nomen dedi, ne otioſus eſſem & amarem. *Non amori operam dabam)* C Bene ſenex iuxta Horatii præceptũ, Laudator temporis acti, inducitur.

59 *In Aſiam)* V Factum eſt, quòd in caſtris propter meam moroſitatem nunc viuat.

60 *Simul)* Et literis, & bellis inclareſcimus omnes. Vnde Cic. in lib. 1. Offic. adoleſcentes aut ingenii induſtria aut militari, aut alio quouis labore exercendos eſſe ſcribit, ne per otium in amorem incidant. à cuius ſententia neque Ouidius abhorret, Finem qui quæris amoris, Cedit amor rebus, res age, tutus eris. *Rem & gl)* C Hæc duo potiſſimum à militibus ſtrenuis comparantur. Res tria notat, imperium ſiue diuitias, litem, & Venerem.

61 *Poſtremò)* V Ex tam aſsidua expoſtulatione animus adoleſcentuli conſternatus eſt. eſt. Neque hæc grata eſt Plutarcho de puerorum educatione.

63 *Putauit me)* C Clementiſſimus pater filium laudat, quòd non pertinax in malis, vt multi, fuerit.

66 *Clam)* V Illud exaggerat, quòd filius ex aſſe hæres in militiam abierat ſine patris conſenſu, & tandiu. atque hic ***** eſt ab exilio atque fortuna.

67 *Ambo)* Rectam fert ſententiam, filium tamen ab habitu animi collaudat, alioqui vituperando animus Menedemi exaſperaretur.

69 *Vbi comperi)* Modus eſt quo parauit ſibi ſtudium & familiam ad opus ruſticũ faciun-

Domum reuértor mœstus,atque ánimo ferè ljsial
Perturbâto,atque incérto præ ægritúdine: ßlſip
• V. ὑπηρέτικον est familiæ fidelis & sedulæ.
Afsído: * *accúrrunt serui: ſoccos détrahunt.* ßlſſi
Video álios festinâre,lectos stérnere, ▪ßlſp
C. *Apparare*, est ad pompam parare.
Cœnam apparâre:pro se quisque sédulò ßiſj
•Pathos.¹ Alia pro sopopœia.
Faciêbat,quò illam mihi lenírent misériam. aſdſdp
Vbi vídeo hac,cœpi cogitâre, * *Hem,tot [mea]* ▪ßlſi
Valla mei]. ·
Solîus sollíciti sunt caussa, vt [me vnum éxpleant!] {▪dßßi ſ}
Valla [*me explicant!*] ſlaſſi.
Ancillæ tot me véstiant!sumptus domi ßlſiſi
Tantos ego solus fáciam!sed gnatum v'nicum, ſadßp
Quem páriter vti his décuit,aut étiam ámplius, didiap
Nu.[*illa.*]
Quòd [illi]ætas magis ad hæc vtenda idónea est: {ßdißj iſa}
Iniustitiam suam culpat.
[Eum[*] *ego eiéci hinc] míserum iniustítia mea.* bſdial
C. *Eum* abundat. *G. Al.*[*Ego eum hinc eieci*].aſdſai.
•L. Cõsilium senis * *Malo quidem me dignum quouis députem,* ljßſp
F. Al.[*incolet*]. [*co lit*]. *Si id fácia:nam vsque dum ille vitã illam [íncolit]* dßiſp
I'nopem,carens pátria ob meas iniúrias, aiajßi
Intéreà vsque illi de me supplícium dabo, dßſal
Labórans,quærens, parcens, illi sérurens. ißßi
Ita fácio prorsus:nihil relínquo in ǽdibus, {baxilp baſ}

dum,ne iniuria filium afficeret. *Vbi comperi*] [C] Hæc oratio,tota pathetica est.Et bene Comperi. Compertum est mihi & exploratũ, idem est quod scio per inuestigationem.

72 *Afsido Acc. f.*) [B] Diomedes ait per figuram coniugationes quasdam mutari. Nam Sedeo,quum sit secundæ coniugationis,accepta propositione mutatur aliquando in tertiã & facit Consido,Assido,Subsido.Vnde Virgilius dicit,Considere in ignes,& Terentius,Assido:accurrunt serui. *Accurrunt f.*) [C] Tale illud in Andria. Accurrit, mediam mulierem amplectitur. *Soccos detr.*) [B] Bene hoc. Comœdiarum enim actores soccos induebant, sicut in Tragœdia cothurnis vtebantur.

73 *Lectos st.*) [V] Veteres enim non nisi cubando cœnabant, tam apud Græcos quàm apud Latinos:& hodie Turcæ humi cubant super sedibus paululum ab humo elatis. Verùm de hoc ritu plura in nostris quæstionibus cõuiuialibus. *Lectos st.*) [C] Ex consuetudine antiqua.lectulis enim stratis antiqui cœnitabant:vnde triclinium à tribus lectis dictum. Horatius, Sæpe tribus lectis videas cœnare quaternos.Terẽt.in Adelph.Lectulos iligneos dedit faciendos,in sole vbi poteris vos. *Lectos st.*) [B] stragulis tegere mensas.

Cœnam app.) [C] Nihil significantius de sene dicere potuit,qui voluptates & cõmoda quæ aspernatus gratia filii,narrat. Nam Apparare, est ad dignitatem quandam ac versùs pompam:Præparare verò, est quæ vtilia sunt aut fore creduntur. 74

Cœpi cog.) [V] Dialogismus est afflicti propter filii exilium de magnitudine familiæ deliberantis. 76

Sed) Amplificat infortuniũ, Nam filius 79 fortunis priuatus, quibus pluribus illi opus esset,quàm seni,quem mea seueritate iniustus eieci.

Malo) Clausula est occulta, Igitur pro- 83 pter hanc iniustitiam quouis malo dignus sum.

Nam vsque) Clausulæ ratio est ex filii mi- 84 sera calamitate,cuius hîc est notatio à fortuna:quia inops,quia exul est. *Dum illã vitam incolit*) [B] Quidã hic Colere pro Pati accipiunt,alii pro Degere.

Intereà) [V] Seduli patris pro filio κατὰ- 86 γραφὴ est, quæ quatuor consistit virtutibus in hoc asyndeto,labore,conquisitione,parsimonia,& seruitute.

Ita facio) Expositio eiusdem est per di- 88 stributionem.

Vas

Nec vas, nec vestiméntum: [corrási] ómnia:
Ancillas, seruos (nisi eos, qui ópere rústico
Faciúndo, fácilè [sumptum exérceant] suum)

Al. [sumptum exercerent.] i. suo labore sarcirent quicquid sumptus ys alendis faceret dominus. adissp. *Bembus [victum exercerēt]. hoc est, in victu exercerentur suo.* adissp.

Omnes prodúxi, ac véndidi: inscrípsi ilico
[A Edeis mercêde:] quasi talénta ad quíndecim
Coégi: agrum hunc mercâtus sum: hîc me exérceo.
Decréui tantísper me minus iniúriæ
Chreme měo gnato fácere, dum fiam miser:
Nec [fas esse vlla me voluptâte hîc] frui,

Bemb [mihi fas esse vlla me voluptate hic] ^ dssasi: vel more Græcorum correpta secunda in [voluptate]. dssdsi.

Nisi vbi ille huc sáluos redíerit měus párticeps.
C.* *Ingénio te esse in líberos leni puto,*

Producere, foras ducere significat, & productores, qui virgines ad quæstū exponunt.

Bemb. [A Edeis mercedem]. ssdisp.

* L. Culpatio: quæ refertur ad id quod suprà dixit, Ambo accusandi.

C. *Liberos*, de vnico filio dixit.

89 *Vas*) Generale nomen est, sicut Saxonibus est var. *Corrasi omnia*) C Omnia compilaui, vendidi: B omnes facultates meas in pretia collegi, omnem suppellectilē in nummos redegi. C Huic contrarium est Abradere: & est per vim aliquid auferre

91 *Facilè*) V Et hoc Catonis est consilium, vt in œconomia familia habeatur, & necessaria tantùm, & non ita sumptuosa.

92 *Produxi, ac vend.*) C Bene Produxi. Nam Producere, foras ducere significat. M. T. in Frumentaria, Nemo tuorum amicorum abs te productus, nemo interrogatus. Hinc productores dicuntur, qui virgines abducūt, & eas ad quæstum exponunt.

93 *Quasi tal. ad q.*) B Talentū quidē multiplex apud veteres erat. Verùm siquādo seorsum sine adiectiuo poneretur, pro talento Attico accipiebantur. itaque talēta quindecim constituunt quindecim milia septingentos & quinquaginta rhenenses aureos, siue bis mille sexcentas & vigintiquinque libras Flādricas. *Coegi*) Congregaui, C congessi, coadunaui. Hinc coactores argentariorum dicuntur, qui pecunias cogunt: B & coactiones argentariæ, collectiones pecuniarum. Suetonius de Petronio Vespasiani Cæsaris auo paterno, De inde venia, inquit, & missione imperrata coactiones argentarias factitauit, *Coegi*) V Vocabulum est τῶν λογιστῶν. Quindecim verò talenta nostratibus centum & duodecim millibus aureis Rhenanis æstimantur. *Agrum hunc*) Narrationis scopus est, de quo Chremes rogabat.

95 *Decreui*) C Plus est decernere quā Constituere. & est propriè Decernere, de rebus magnis certam proferre sententiam.

96 *Dum fio miser*) M Cicero in 3. Tuscu. sic scribit, Quod ille Terētianus, ipse se puniens, decernit vt sit miser. Num quis igitur quisquā decernit inuitus? Malo se dignū deputat, nisi miser sit. Vides ergo opinionis esse, non naturæ malum.

97 *Voluptate frui*) C Si parentes pro filiis elaborant, quis clemētior hoc sene, qui omnia commoda absente filio aspernatur? Frui propriè est delectationem capere ex vsu. V Duæ sunt causæ, cur se ruri exerceat, & tādiu. Prior quidem est ab honestatis specie. Sic enim minùs vult esse & videri iniuriùs, Posterior verò est ab æquo. Nec enim mihi voluptate frui licet, nisi particeps, id est, hæres meus saluus quoque fuerit.

99 *Ingenio te*) V Redit ad consolationem, postquā luctus causam ex narratione cognouerat. Confirmando autem pergit vt persuasum ducat quò velit, à decoro, & patris, & liberalioris educationis. Prudenter quoque euentus causam & ἀμαρτίαν, neque in patrem, neque in filium transtulit, sed pótius in ignorantiam. Blanditur verò vtrique: & in patre lenitatem, & in filio obsequentiam exigit. Additur quoque γνώμη ita cuncta perturbatiori ordine fieri, vbi officia singulorum in re familiari negliguntur, quæ multò rectiùs ex sacris literis peti possunt, atque ex Cicerone: & sicut illic patris lenitas & filii obedientia laudatur. ita hîc in patre requiritur, vt filium magni pēdat & è diuersò filius patri sese credat, atque hanc rationem & ipse Quintilianus in sui Oratoris institutione agnoscit. *In liberos*) C Liberos multitudinis numero

test [Et ad præ-entem versum per onere. sifssi. Et illùm obsequêntem si quis rectè aut cómmodè {cissi a 100

Tractâret: verùm neque tu illum satis nóueras, {fdrl ssdsa 101

Mu. [vbi fit sibi]. Nec te ille hoc sibi fit, vbi non verè viuitur. sdbssp 102

Consilium Chremetis. Tu illum nunquam ostendisti quanti pénderes, ssssi 103

Nec tibi ille est crédere ausus, quæ est æquum patri. {asissi d 104

Quod si esset factum, hæc nunquam euenissent tibi. sissi 105

•Confessio. M.* Ita res est, fáteor: peccâtum à me máximum est. adssi 106

•Consolatio. C.* Menedême, at porrò rectè spero illum tibi assssi 107

Mu. [spero & illum] assi: *& eliso* i in *[illum]*, asssai.

•L. Oeconomia ad sequêtem scenam. Saluom affuturum esse hic, confido propédiem. sisbp 108

M. Vtinam dij ita faxint. C. fáciens:* nunc si cómmodum est, aadsli 109

Dionysia, id est, Orgia, seu Bacchanalia, quæ tertio quoque anno celebrabantur. Dionýsia hîc sunt: hódie apud me sis volo. bidisi 110

M. Non possum. C. cur non? quæso, tandem aliquántulum ssiap 111

B Ab iniquos. G. [impullerim] geminato l per epenthesin dixit: vel legendum [impegerim]. Tibi parce: idem absens fácere te hoc vult filius. aidssp 112

M.* Non cónuenit, qui illum ad labôrem impúllerim, sisisp 113

Nunc me ipsum fúgere. C. siccine est senténtia? sdissp 114

dixit, cùm Menedemus vnicũ haberet filium. Constat enim antiquos oratores, historiæque aut carminum scriptores, etiam vnum filium, filiámve, Liberos multitudinis numero appellasse. In Hecyra Liberos in significatione vnius filiæ dixit, Qui illum decreuerũt dignũ, suos cui liberos committerent. Sic Cicero, En cui tuos liberos committas.

102 *Verè)* L Id est, apertè, remota dissimulatio. c.

103 *Quanti pend.)* C Quanti illum faceres. Tractum ab antiquis, qui ante signatam pecuniam, æs & argentum pendebant.

104 *Nec tibi credere ausus)* Adolescẽtibus gloriosum est, si modestia vtũtur & pietate in parentes, vt nihil dicant aut faciant nisi consilio parentum.

107 *Menedeme)* V A spe reditus, eáque non ita tarda. *Porrò r. sp.)* C Porrò eiusdem significationis cuius Vero & Autem: pro quibus Tamen ponere non possis. Significat etiam apud Poëtas longè, certè, posteà, vltrá. Spero, pro credo, vsitatum est: siue de præsenti loquamur, siue de præterito. Similiter Confido pro credo, tum in præterito, tum in præsenti, tum in futuro.

109 *Vtinam dij faxint)* Faxo, futurũ tẽpus tantùm: vel, vt alii, promissiuum modũ ostendit. *Nunc si commod.)* V Inuitatio est ad cœnam, cuius ratio à festiuitate subiicitur.

110 *Dionysia* autem ludi sunt in honorẽ Bacchi instituti propter victoriam ex India deportatam, sicut authores sunt Diodorus Siculus, & Solynus. Athenis autem erant triplicia Dionysia: Vna in agris mense Posideone, qui nobis Decẽber est. Altera Lenæa, eodẽ mẽse, qui hac de causa & ληναιὼν dictus est. Vltima, mẽse Elaphebolione, id est, nostro Februario celebrabãtur. *Dionysia)* C Hoc est Bacchanalia. Dionysii autem, qui & Bacchus dicitur, facta à plerisq; Græciæ vrbibus triennio quoque celebrabantur. B Verum Dionysii plures fuerint, incertum est. Quidam, vnum extitisse volunt, qui & vinum repererit, & arborum fructus, vniuersúmque peragrarit orbẽ, initiationes præterea, ac cæremonias, & Bacchanalia introduxerit. Alii tres fuisse scribunt, ex India primum: ex Ioue & Proserpina secundum: tertium ex Ioue & Semele. *Dionysia)* Bacchi festa. Naxus insula Dionysias vocatur à vinearum fertilitate. Nomina festorũ & neutra sunt, & singularem numerum non agnoscunt. Quæ Græci Dionysia, Latini Liberalia, id est, Liberi festa vocant.

111 *Quæso)* V Difficultatem & τὸ ἀδύνατον diluit, & obtestatione, & ab ætatis decoro. Senes enim sibi parcere debẽt, & à pia filii in patrem voluntate atque στοργῇ. *Quæso)* C Primam personam indicatiui habet duntaxat, Licet Quærere lectum sit apud Salustium & Tullium.

113 *Non conuenit)* V Iterum indecorum rege-

115 didſſi *M. Sic. C. bene vale. M. & tu. C.* *lácrumas excúſſit mihi,* — • L. Hæc ſecum digreſſus Chremes.

116 aiaiſi aia *Miſerétque me eius. ſed vt diéi tempus eſt,*

117 iiſſſp *Monêre opórtet me hunc vicinum Pheniam,*

118 ſdiſſi *Ad cœnam vt véniat: ibo vt viſam, ſi domi eſt.*

119 baiſi ba *Nihil opus fuit monitôre: iam dudum domi*

120 ſdſſp d *ſPræſtò apud me eſſe aiunt. / égomet conuiuas moror.* — *Mu. [Aiunt præſtò apud me eſſe.] ^ ſed verſus non ſeruatur. ſdſſp: & eliſo d m[e a]pud], ſddiſp.*

121 dſſdſi *Ibo ádeò hinc intró. ſed quid crepuêrunt fores?*

122 ſſd.ſi *Hinc à me quiſnam egréditur? huc concéſſero.*

rit. Iniquū eſt filium laborare: & patrem deſidem eſſe. Hoc dictum ſeni ſed πλανιάτο conuenit.

115 *Lachrymas*) Pia eſt συμπάθεια propter alterius calamitatem, vitámque ærumnoſam.

119 *Nihil*) Sunt cœnipetæ, & qui ad diei tempus cœnæ adſunt, ſed Chremes hîc κατ' ἀντίφρασιν πρεσβύτης, vt qui ad conuiuium non celeritet, vt vox ſonat. ſed tardiùs & cunctatiùs ad cœnam venit, qui eſt & ab impedimento cœnæ [illegible], ſicut in noſtris conuiualibus quæſtionibus explicatur. Notatur autem hîc [illegible] qui eſt & multitudo & pompa ferè in Dionyſiis collecta, & poſtea tale eſt conuiuiū. *Monitore*) [c] Hoc eſt vocatore. Nam Vocatores propriè dicebantur, qui ad cœnas vocabant.

118 *Præſtò ap. me eſſe*) Præſto ſum, idem eſt quod adſum. nec alteri ferè verbo cohæret, niſi verbo ſubſtantiuo, & huic ſimplici. Nam præſto adſum, magis poëticum eſt. *Egomet*) Hoc eſt in mora detineo. à quibuſdam morari pro expectare exponitur. ſed mea ſentētia, magis Poëticè quàm Oratoriè.

ACT. I. SCEN. II.

ARG. [C] Hic Clinia, qui ex Aſia redierat & clam patre diuerterat ad Clitiphonem, Antiphilámque accerſitum miſerat, ingens de amica ſolicitudo exprimitur. diſcruciabatur enim quòd non rediret. Accedit & ſodalis opitulator Clitipho, qui aduentum amici mira voluptate patri narrat. [I] & ſenex occaſione exempli admonet filium, [B] eique ex Cliniæ vita & moribus [P] viuendi modum tam pulchrè quàm moraliter præſcribit: [H] ac probat Cliniam à patre quanuis duro aufugere non debuiſſe. [L] principium indicat, qua de re ſint inter ſe locuti adoleſcentes. Proponitur autem duorum exemplum, quorum alter modeſtè amat virginem, alter ſcortum petulanter deperit. [V] *Tuſci.* 1 Gaudium parentum magnum eſt propter filios reduces. 2 Liberi meticuloſi moroſorum parentum conſpectum fugiunt. 3 Egregia eſt de filiorum in parentes etiam duriores officio doctrina. 4 Honeſtorū adoleſcentum exempla aliis propter imitationem proponenda ſunt. *Occaſio.* Clinia è militia domum rediit, multarum turbarum & periculorum cauſa, eáque in totam Comœdiam diſperſa eſt. [M] Suſpicio amatoria, & timor, hac ſcena deſcribitur, quæ monet filios, vt parentum habeāt rationem, & illis obſequantur, qui omni ſtudio ſaluti filiorum conſulunt, & honeſtati, capiendúmque ex aliis docet exemplum, quod ex vſu noſtro fiet. Vnde Horatius in epiſtola agens Poëtarum partes, ſic canit, Rectè facta refert, orientia tempora notis. Inſtruit exemplis.

Verſ. gen. Trochaici catal. tres, vnus dimeter, nempe quartus: & duo tetrametri. quintus & ſextus. Reliqui omnes iambici tetr. ſique acatalectici, præter primum & tertium catalecticos.

Persequitur fabulă Cliniæ, Vt palàm fiat quàm modeste amarit.

* V.Propositio est προφαυστικὰ, ne timeat. Est enim verum illud Ouidii. Res est sollicitì plena timoris amor.

CLITIPHO *adolescens.* CHREMES.

*NIHIL *adhuc est, quod vereâre Clínia, haud-quâquam étiam cessant,* bſ‹idſ- 1

Hic vel omnia inuertenda, vel bacchij & cretici sunt admittendi. Glareanus ab hoc versu. quem facit trochaicum tetr. cat. tollit. [cessant], & in [haudquaquam]. non elidit m. bſdttſbv. *Tres sequentes ita legit ac secat. [Cessant, simul, & illam cum nuntio tibi affutaram hic].* ſuſſiti-*[Ego esse hodie scio: proin tu sollicitudinem istam]* iaiiſaiv: *[Falsam, quæ te excruciat omittas. CH. quicum loquitur filius?]* ſſuſſatv: *vel* ſſbiſdſp: *ut sit trochaicus tetr. cat. vel iambicus acat. duo verò præcedentes iambici catal. Muretus vulgatam lectionem retinet, sed ita distinguit. ut secundi huius scenæ versus vltima dictio sit [affuturam].* ſiſiiiv, *& eliso l in [illam* aiſilil v: *tertij te].* aaſaiſſ-: *quarti [adest].* daſdſia-: *quinti verò initium [Quē volui],* diſſi, *qui fuerit iambicus trim. acat. quatuor aut cum primi iambici tetr. catal.*

Et illam simul cum núntio tibi hic ego affutûram hódie scio: { ſſ‹iijai aaſ } 2

* V.Conclusio est consolationis, Itaque non sis sollicitus.

**Proin tu sollicitúdinem istam falsam, quæ te excrúciat omittas.* { ſdſida- ſdd } 3

CH. *Quicum lóquitur filius?* ſatv 4

CL. *Pater adest, quem vólui: adibo. pater opportúnè áduenis.* bſ btaſt- 5

Al. [Quid est?] & [nostine]. idſſilſi. *Erasmus reijcit [probè] in sequentem versum, sed tum vterque peius habet.*

CH. *[Quid id est?]* CL. *hunc Menedêmum [nostin'] nostrum vicînum?* CH. *probé.* daſſſſ- 6

CL. *Huic filium scis esse?* CH. *[audiui, in Ásia est].* ſiſſbiſp 7

CL. *non est pater:* C. *[audiui in Asia esse.] sed versus non constat.*

Apud nos. id est, domi nostræ.

Apud nos est. CH. *quid' ais?* CL. *[aduenientem è naui egrediêntem îlico* { ſdlaſdſi ſia } 8

Mu. [venientem è naui egredientem adduxi ilico], resecto [apud] in finem versus præcedentis: è quo etiam tollit [est] post [Asia], ſiſi bidp: ſbaſdſſi: ſſidſibi.

* B. αἰτιολογία. [Adduxi] prima ad præcedentem versum pertinet. R. [Abduxi].

*Adduxi] ad cœnam: * nam mihi magna cum eo iam inde vsque à pueritia* ſſddſſbi 9

Haud quaq. et c.) C Id est, nondum differunt aduentum. V Ratio est ab officio & amicæ & totius familiæ. Iam enim Antiphila cum Dromone seruo aduentat. 1

Sollicitudinem ist.) C Bene Sollicitudinem dixit. nam sollicitudo est, quæ inhæret mentibus: Sollicitatio, quæ ab alio fit. 3

Pater) V Exordium est captatæ beneuolentiæ à persona & appellatione patris, & opportuno aduentu. 5

Hunc Mened.) Narratio est de Cliniæ reditu. Itaque eius patrem & vicinum, & eius filiū breuissima notatione adūbrat. 6

Audiui in Asia esse) C Recta huiuscemodi est oratio per infinitum. Nam non Latinè dicitur, Audiui quòd in Asia est.

Apud nos) C Factū est in narratione, atque idipsum admirâs rogat. 8

Quid ais?) B Est admirantis *Aduenientem)* V Modus est, Nunc enim ex Asia per mare Aegeum Athenas rediit. Sub id autem tempus bellacissimi erant Asiatici propter bellorum multitudinem: atque etiamnum expeditissimi equites, nō tantùm grauis, sed & leuis armaturæ illinc sub Turcicis signis stipendium faciunt.

Adduxi) Vt omnem suspitionem auertat, familiaritatem vel à prima ætate tāquam amicitiæ matrem causatur. 9

Quin

10 {ſaaiſiſi ſdiia} *Semper fŭit familiáritas.* CH. *volŭptâtem magnam nuntias.* *Si amphibrachys & bacchius reijciuntur.* [c] *[fuit] erit monoſyllabũ. & [voluptem] pro [voluptatem] legendum.* ſdiiiſſi. [b] *vel [volptatem].* ſdijſiſi: [s] *vel u ante pt more Græcorum corripietur.* ſdiiiaſſi.

11 ſdiſſſap *Quàm vellem Menedêmum inuitâtum, vt nobíſcum [eſſet hódĭe] ámpliús.* — •L. Optatio. *Al. [hodie eſſet].* [A] *ſed verſus non ſanatur.* ſdſſſdap.

12 iddiſſaai *Vt hanc lætítiam* * *nec opinánti primus ei obĭícerem domi.* — • Nã inſperatũ gaudiũ maius eſſe ſo. et. *G. [tempus nunc].* dirdſſip.

13 {dſaiſſip dil} *Atque étiam [nŭc tempus] eſt.* CL. *caue faxis,* **non eſt opus pater.* — •B. Propoſitio. •B. Confirmatio.

14 ſdſdſddp CH. *Quápropter?* CL. *quia enim* **incértum eſt étiam quid ſe fáciat: modo vĕnit:* — Clinia omnia timet.

15 abibiſſi *Timet ómnia patris iram, & ánimum amicæ ſe erga vt ſit ſua.*

16 {aadidiſi di} *Eam miſéré amat: propter eam hæc turba, atque abítio euênit.* CH. *ſcio.*

17 ſbiſbiſp CL. *Nunc séruolum ad eam in vrbem miſit, & ego noſtrum vnà Syrum.*

18 {ſiabſi ſſiabſa} CH. *Quid narrat?* CL. *quid' ille! ſe miſerum eſſe.* CH. *miſerum!* *quem minús crédere eſt!* — Eclipſis. •L. Interrogatio vice negationis.

19 didiſbaſp *Quid réliqui* *eſt, quin hábeat, quæ quidem in hómine dicúntur bona!* — • L. Congeries ad amplificationem. Miſer non eſt cui hæc ſuppetunt. Externorum bonorum fructus ab animo pendet.

20 {abſſſd iddidſdi} **Paréntes, pátriam incólumem, amicos, genus, cognátos, [dĭúitias:]* *Go. [ditias]* ſiddiaſſi.

21 ſiijdiap **Atque hæc périnde ſunt, vt illius [ánimus,] qui ea poſſidet:* *C. Al. [animus eſt,]* ſijidaap. — •L. Sententia veriſſima.

11 *Quàm vellem)* Votum eſt veri amici, vt ſuum iam afflictũ exhilararet, & occaſionem prætexit.

12 Nec opinanti) [c] Inſperatum enim gaudium maius eſſe ſolet: quemadmodum & dolor acerbior, ſi non opinanti obiicitur.

13 *Caue faxis)* [v] Diſſuaſoria eſt, ne nuntiet. Confirmatio eſt ab inutili: eius ratio eſt à periculis, & incertitudine conſilii. Pericula autem ſunt tum ex ſeueritate patris moroſi, tum ex incerto Antiphilæ amore, qui contentionis, atque adeò abitionis cauſa eſt. [c] Volebat Chremes nuntiare Menedemo rediiſſe filiũ: ſed Clitipho prohibuit, quòd Cliniæ nondum patris voluntas eſſet perſpecta.

Quid narrat?) [v] Intelligitur artificioſè confutatio in ſtatu finitiuo. Clinia nõ eſt miſer. Ratio eſt. Nam ea habet quæ in homine eſſent, modò iiſdem rectè vteretur. & hic terum eſt indifferentium *συναθροισμός*. *Se miſ. eſſe)* [B] Status eſt finitiuus: qui fit, cùm de rei alicuius finitione certatur. & hic probat minimè eſſe miſerum. *Miſerum! quem minus cr. eſt)* [c] Minùs hoc loco pro Non ponitur: Nõ eſt, inquit, credẽdum Cliniam eſſe miſerum. hoc ad ſequentia reſpicit, ſcilicet, Quid reliqui eſt quin habeat quæ quidẽ eſſe in homine dicuntur bona! *Minus credere eſt)* Pro, Non credendum eſt. huiuſmodi locutio parum Latinis viui eſt.

19 *Quæ quidem in h. d. b.*) Scilicet à vulgo. Cùm tantum animi bona, ſecundum Philoſophos, appellanda ſint. Et hoc, illud quod ſuprà dixit Chremes affirmat, ſcilicet Cliniam non eſſe miſerum.

21 *Atque hæc)* [v] Sunt bona ἀδιάφορα bona

Qui vti scit, ei bona: illi qui non v'titur rectè, mala. saississp 22

•L. Defensio ex criminatione personæ, quia senex adolescentem perstrinxerat.

CL.* *Immo ille [fuit senex] importûnus semper: & nunc nihil magis* — Al. [senex fuit]. saassisp. [nihil monosyllabum fuerit. — { saiss..p dbssisp 23

Véreor, quàm nequid in illum irâtus plus satis faxit pater. asassisp 24

Sed repri. &c. hæc tacitè secum. Eclipsis.

CH. *Illéne! sed réprimam me: nam in metu esse hunc, illi est v'tile.* dsssisp 25

•Callida & solers senis inuétio. L Dissimulat Chremes, & incusando Cliniam, filium obliquè monet.

CL. *Quid [tute tecum?]* CH.* *dicam: vt vt erat, mansum tamen óportuit.* G. Al. [Tu tecum?] sed versus non constat. ssbssip 26

Fortásse aliquântò iníquior erat, præter eius libidinem. { saibssip saibsia 27

•L. A maiori.
•Ab æquo & honesto. L Iustum à persona.

Paterêtur. * *nam quem ferret, si parêntem non ferret suum!* asssisp 28

•L. Obiectio, quam refellit à patris officio.

* *Húnccine erat æquum ex illius more, an illum ex huius viuere? &* { dississp diss 29

Bemb. [insimulant].

Quod illum [insimulat] durum, id non est: nam parêntum iniúria idssisi 30

bene vtentibus, malè autem vtentibus mala, id est, ἄχρεια, id est, non prosunt.

23 *Im. ille)* Clitipho suæ dissuasionis memor, & ad eam redit, & à periculis imminentibus dissuadet. verisimile autem fit à moribus senis & morosi patris. Requiritur autem liberalis educatio, non seruilis, non tyrannica, cuius hic imago est. atque vtranque Storax in Adelph. Terétii deliniat. Multû enim quomodo quis educatur refert, filii enim amore potius quàm timore, qui seruos decet, retinendi sunt. Educatio autem iusta & bonos meliores redderet. Vera est Platonis sententia, τροφὴ inquit, καὶ παίδευσις χρηστὴ σωζομένη φύσεις ἀγαθὰς ἐμποιεῖ, καὶ αὖ φύσεις χρησταὶ τοιαύτης ἀντιλαμβανόμεναι ἔτι βελτίους τῶν προτέρων φύονται.

25 *Illéne?)* C Chremes sermonem quem cœperat repressit: vt exemplo Cliniæ filius terreretur. *Illéne* Hoc clara voce pronuntiandum. *Sed repr. me)* Hæc submissa voce protulit, ne audiret filius. *Non in metu)* V Timeat patrem sed non more seruili, atque id vtilissimum est filiis, atque hinc via ad exhortationem sternitur. *Hunc)* C Scilicet Cliniã.

26 *Dicam)* V Exhortatio est vt patrem timeat etiã senem, etiam morosum. *Vt vt erat)* C Quàm bene tuetur patrû partes, qui omnino à filiis tolerandi sunt. *Mansum t. op.)* B Mansum dic supinum esse. M Mansum dicitur quasi mansuetum. quoniam omnia quæ fera sunt, inquit Nonius, manuum crebrò tactu mitescunt.

Fortasse) V ἀνθυποφορὰ per concessionem, 27 & dubitationem est, etiam si fuisset iniquior, cùm libidini filii refragatur, tamen ferendus esset. *Præter eius lib.)* C Vult causam Cliniæ videri deteriorem: vt ostendat parentes filiis ob vitia eorum, asperiores esse.

Pateretur) B Pro pati debebat, vt ait Valla. 28 *Nam quem)* V A decoro, & facilitate iuxta φυσικὸν νόμον, aut iuxta ius naturale. *Nam q. f. si p. n. f. s.)* C Tale est illud, Cuius saluti consulet, qui suam negligit?

Hunccine er. t æq. ex ill. m.) Ab æquo suscipit paternam defensionem. V Ab æquo & bono, quorum vtrunque suadet, vt filii parentibus auscultent. 29

Quod ill. insi. dur. id non est) C Aliud obiectum refellit: & à statu definitiuo censet patrem non appellandum durum, qui filios à vitiis sua seueritate deterret. S Vulgata veteris exemplaris lectio asperior visa est in sententia: cùm tamen non sit. nam ita dicit: patres duros nihil remittere de imperio, quod exerceant in liberos: omnia animi laxamenta prohibere. at qui paulò est tolerabilior, aliqua sanè patiatur: sed non crebrò ea fieri. Mutauit autem numerum verborum Terentius, cùm in singulari dixit, Paulò qui est tolerabilis, debuerat subdere. Non vult crebrò scortari liberos suos, non vult crebrò conuiuari. Sed retulit numerum ad vniuersitatem patrum. 30

31 { fasssbip fi *Vniúsmodi sunt [fermé: paulò q est homo tolerábilis,*
32 ssssssp *Scortári crebrò nolunt, nolunt crebrò conuiuárier:]*
33 sdsbdsp *Prabent exíguè sumptum: & ea sunt tamen ad vir tûtem ómnia.*
34 { disiijsi dbs *Verùm vbi ánimus [semel se cupiditâte] deuînxit mala,* G.[cupiditate semel se].diiiass.
35 .dilsdi *Necésse est Clítipho consília cónsequi consimília: hoc*
36 { saddbisp fi *Scitū est,* *PERI'CV'LVM/ EX A'LIIS FA'CERE, *tibi quod ex vsu siet.* G[periclum]. siddbisp.
aisdsssp
37 CL. *Ita credo.* CH. *ego ibo hinc intrò, vt vídeam nobis quid cœna siet:*
38 { siidsdip sisi *Tu vt tempus est diéi, vidésis ne quò hinc ábeas lóngiús.* G. E in [videsis] corripitur, si [diei] sit trisyllabum.

Bemb. [fermé. Scortari crebrò volunt. volunt crebrò conuiuarier: ^ secunds initiū [Et quod]: tertij [Nā patētum][sed numeri vix constant: quatuor præcedentes versus in tres redigit:

*L. Sententia quam vult esse commendatam filio.
[Vt] pro quandiu.

patrum. At in singulari tolerabilem posuerat, quoniam rariores sunt. V Altera antypophora, qua duritiem patris accusat, à consuetudine paterna, qua crimen asperitatis remouetur, cui & Poëta suffragatur, Sit licet innatos facies austera parentum. Æqua tamen semper mens est, & amica voluntas.

31 *Paulo)* Ab æquitate, Nam qui ciuilior est, atque ita tolerabilior, nonnihil scortationis & conuiuii permittit, & ad has res sumptum præbet, exiguum tamen Siquidem eam rationem ad prudentiam comparandam conseruare censet. Id autem consilium ciuilioris patris gentilibus aptius est, quàm Christianis auribus dignum.

32 *Scortari)* C Est frequēter scorta ductitare. *Non vult cr. con.)* B Bene addidit crebrò. nam rarius id facere, humanitatis est. Crebrò verò. prodigi. item sæpius vocare ad conuiuiū, exhaurit substantiam. Sæpius ire ad conuiuiū sordidum est. Ita annotauit Erasmus, in illud Catonis, Conuiuare raró.

34 *Verùm vbi)* V Sicut anteà moderata conuiuia & moderatas vagas libidines commendauit, ita hic immoderata (In his enim mala cupiditate se deuincunt) damnat, tāquam castigatione digna. Mala autem sunt consilia malis, & bona bonis. Alludit ad illud Theocriti, vbi Idillio octauo periculosum esse canit, si intestina canis degustarit. Eò & Oratius voluit. Vt canis à corio nunquam absterritur vncto.

Consequi cōns.) C Nam cuius animus in re mala semel corruptus est, in dies fit peior. 35

Scitum est) M Id est, præclarum, & doctrina plenum, quæ confert vitæ degendæ cum decoro. V γνωμή. Horatius sic, Felix quem faciunt aliena pericula cautum. Et prouerbium est, Optimum est aliorum insania frui. *Ex vsu)* B Ad vsum conducat, expediat, vtile sit. Aliorum exemplis erudiri optimum est. 36

Cœna quid nobis) C Minùs dixit, quàm si dixisset Quæ cœna. Sic illud, Quicquid hoc hominis est: Aliter exprimitur quàm si diceremus, Quis hic homo est. 37

*Mu. hic Actus principium nō est, sed scena sequenti.

*ACT. II. SCEN. I.

ARG. B Clitipho adolescens, Cereus in vitium flecti, monitoribus asper, vt Horatius dixit, C solus permansit, qui de patre conqueritur, vt mos est adolescentum, qui paterna præcepta molestè ferunt, P præsertim cùm ab amore dehortantur. aperit quoque conditionem familiarium parentum: qui vbi aliquantulum plus iusto poti fuerint, sat inconsyderatè tum filiis corām sua olim patrata facinora enumerant. Hac autem Clitiphonis aduersus patrem indignatione exprimitur animus & petulantia parum modesti adolescentis. V Theses. 1 Adolescentuli monitores parentes, eorúmque consilia iniquo animo ferunt, 2 Idem de amicæ rebus magis solliciti sunt, quàm de iustis parentum consiliis. Est autem oratio σχετλιαστική. Conqueritur enim Clitipho bis se miserum esse, tum propter patris iniquitatem, tum propter amicæ exactionem sumptuosam. Occasio verò eius est ex priori scena, quando

ait Chremes, Scitum esse periculum ex aliis facere. Quapropter idipsum hic repetitum, malè filium mordet. [M] Censuram paternam adolescentulo voluptatibus dedito, molestam esse docet hæc scena. Iuuenis enim cum Venereis facibus æstuat, & cum perturbatione viuit vitam frugalē declinat, nōdum expertus indigentiam, quæ mortales reddit industrios, & ideò surdis auribus rationem audit monentem. Vnde si perseuerat, fit inutilis, & malus. Quapropter in primo Moralium, sic scribit Aristot. Illis iuuenibus vtilem esse doctrinam de moribus, & monitiones, qui suos appetitus rationi subiiciunt, & agunt cum ratione.

Vers. gen. Octonary. siue iambici tetr. acatal.

CLITIPHO.

Querimonia Clitiphonis aduersus patrem.

QVAM *iniqui sunt patres in omneis adolescénteis iudices:* ißijdßi 1

Qui æquum esse censent, nos iam à púeris ilico nasci senes, ßßdßß 2

L. *Affines*, i. participes, deditos.

Neque illárum affines esse rerum, quas fert adolescéntia. {ßßßdßp a 3

G. *Aliàs* [*est nunc*,] ßbißßp. [*sua*] *monosyllabum fuerit. Potest etiam* [*ex*] *al. superiorem versum pertinere*. iibißßp.

Ex sua libidine moderántur, quæ [*nunc est.*] *non quæ olim fuit.* ßabßßp 4

Mihi si vnquá filius erit, næ ille [*fácili me vtêtur*] *patre* aßbßßp 5 *R.* [*facillimo vtetur*]. aßblaißp: *al.* [*facili vtetur*]. *tum in si nihil elidendum*. bßdidiip.

Nam qui aliàs deliquit, delinquentibus facilè parcet.

Nam & cognoscéndi, & ignoscéndi dábitur peccáti locus: ßßdßp 6

Non vt meus, qui mihi per álium osténdit suam senténtiam. 7

L. *Perÿ*, Indignátis. • L. Arguit ineptiā patris. *Al.* [*facito tibi quod*]. Petulans filius, patris præcepta contemnit.

Péry, is mihi vbi adbibit plus paulò, sua quæ narras facinora! aaßdßp 8

* *Nunc ait, Periclum ex álÿs* [*fácito tibi, quod*] *ex vsu siet.* aiddbißp s 9

1 *Quam iniq.*) Propositio est, Patres sunt iniqui in adolescentes.

2 *Qui æq.*) Confirmatio est ab impossibili, Fieri enim nequit, vt adolescentuli seniles habeant: aut ἀδύνατον est, vt adolescentuli seniliter sapiant.

3 *Neque ill.*) A decoro ætatis neglecto, quasi adolescentum esset amare. & non senū.

4 *Ex sua lib.*) Expositio est ex causa præsentis vitæ, non præteritæ. *Ex s. lib.*) [B] Voluntate: in quo significatu & aliàs vtitur. [C] Libido est quæque voluntas temerè suscepta. Apud Salust. in Catil. tamen in bonam partem capitur, Magisque in decoris armis, & militaribus equis, quàm in scortis & conuiuiis libidinem habebant. *Quæ nunc est*) Huic illud contrarium, Sed nunc ea me exquirere, Iniqui patris est. nam quod antehac fecit, nihil ad me attinet. Dum tēpus ad eandem rem tulit, siui animum vt expleret suum.

Mihi) [V] Ab effictione suóque iudicio, & collatione suæ educationis & paternæ. & 5 paranomasia est in cognoscēdo & ignoscēdo.

Cognos. & ign.) [C] Ex affectu eorū loquitur, qui cùm alicui obnoxii sint, alium habēt animum quàm haberent, si liberi essent 6

Per al. ost. s. s.) Superiùs, Sed reprimam me. nam in metu esse hunc, illi est vtile. 7

Pery) [V] Regerit Crimē in patrem accusantem, Est igitur iniquus iudex. *Is mihi*) A mala consuetudine. & inepta opportunitate, propter quam præceptum non sine ironia repetit. *Vbi adb.*) [C] Quàm petulans sit filius in parentem, ostenditur: cuius præcepta contemnit. [B] Erasmus in secundo Commentario de Copia, Si quis suadeat, inquit, cauendū esse parentibus, ne si quid peccét, testibus liberis peccét, nónne exempli vim habebit Clitipho 8

10 ſſſdſſp *Astûtus:na ille haud ſcit quàm mihi nunc* * SVRDO NARRET FA'BVLAM:

11 {ᶜiſbſiſi a} *Magis nunc me amícæ dicta ſtímulant**, *Da mihi, atque affer mihi.*

12 ſſi▪bſdp *Cui quid reſpóndeam nihil hábeo, neque me quiſquam eſt misérior.*

13 ſid;ſdip *Nam(hic Clínia:)etſi is quoque ſuârum rerum ſátagit: áttamen* *Al.[Clinia hic]*.ſadiſdii.

14 ii;ſſ;ai * *Habet benè ac pudícè edûctam, ignâram artis meretricia.*

15 liidiiip * *Mea eſt potens, procax, magnífica, ſumptuôſa, nóbilis:*

16 {ſſſabbſp ſſ} *Tum quod dem ĕi, rectè eſt: nam nihil eſſe mihi*[t], *relígio eſt dícere.*

17 diſſdiſp *Hoc ego mali non pridem invéni: neque etiámdum ſcit pater.*

*L. Prouerbium.

*C. Verba ſunt amicæ quæ magis Cliciphonem ſtimulât quàm patris præcepta.

L. *Satagit*, i. ſollicitus eſt.

R. Alij omittũt [quoque], Atũ i inſertſi] nõ elidendum. ſed ſolum corripiendũ, ſiiiſdip.

*Depingit Bacchidem cõferendo cũ Antiphila.

*B. Collatio & congeries.

C. *Religio*, metus, vel ſollicitudo.

tipho in Se[illegible] ſeipſum excrucIante, loquens ad hunc modum, Perii, is mihi vbi adbibit plus paulò, ſua quæ narret facinora.

10 *Aſtutus)* ᵛ Epilogus eſt, quo patrẽ iniquum non eſſe audiẽdum colligit. *Na ille)* Næ pro. *Surdo n. f.)* ᴮ Huiuſmodi filiorum ingens vbiq; turba eſt, qui parentũ ſalutaribus monitis obturatas habẽt aures. Surdo canit, ſurdo narrat fabulã, mortuo verba facit, eãdem vim habent. Poſtremum hoc à ridicula veterum conſuetudine natum videtur, vita defunctos ter voce cientium. Vel dices ortum adagium à ridiculo caſu, quo ſæpe fit vt hoſpes incidat in ſurdum quẽ percontetur multa, videntibus iis qui ſurdum nouerunt.

11 *Magis)* ᵛ Altera eſt eius querimoniæ pars veluti amplificatio, Eſt miſer non tam propter patris iniquitatem, quàm propter amicam petacem, cuius hic eſt μίμησις

13 *Nam hic)* Suam miſeriam exaggerat collatione cũ fortuna Cliniæ. Eſt autem ſuarum rerum ſatagere, idẽ quod res ſuas abſque impedimento curare, ſuúmque officium præſtare. Eſt autem vtriuſque amicæ per contentionem deſcriptio, in qua ſemper duæ partes inter ſeſe committuntur. Atque hic ſumptuoſæ & procacis amicæ exemplũ ſtatuitur. *Satagit)* Genitiuo iũgitur. Satagit, id eſt, anxius eſt & curioſus ſuarũ rerũ. ᴮ Satagere propriè eſt anxiẽ torqueri, difficultate rei cõficiendæ.

Pudicè eductam) ᶜ Quod nos Educare dicimus, antiqui Educere dixerunt 14

Procax) Procare poſcere eſt. vnde Procaces meretrices, ab aſſiduè poſcendo. & Proci, vxorem poſcentes in matrimonium. ᵃ Qui adeò impudentes ſunt, vt nimis petant, Procaces appellantur. Vnde Procax meretrix. petulans dicitur, impudens, inuerecunda. *Nobilis)* Seruius in ſextum Æneidos, Nobiles & Illuſtres dicit vocari meretrices, quod nomen notitiæ ſit, non meriti. 15

Tum q. d. ei rectè eſt) Rectẽ, veteres boni ominis cauſa, pro Nihil vſurpabant. *Nam n. eſſe)* Sunt qui Nam, pro Autem accipiant, vt illic in Andria, Nam quid ego nunc dicam de patre? vbi etiam pro Deinde accipi poteſt. *Religio)* ᶜ Metus, vel ſollicitudo. Terentius in Andria, Dignus cum tua religione odio. Inde dies religioſi, infames vel infauſti dicti: quos ex contraria cauſa propter * hominis diritatem relinquam. 16

Hoc ego mali) ᵃ Procacem, & ſumptuoſam amicam. 17

Scit pater) ᵛ Alioqui miſeriam conduplicaret. Eſt autem Procax à verbo Procire, quod eſt petulanter petere.

ACT. II. SCEN. II.

*ARG. ᵛ Antiphila vocata non ſtatim adeſt amanti Cliniæ: ea de cauſa ſeſe non parum excruciat dies. ᶜ atque ita mira hìc amãtis ſollicitudo exprimitur, cui expectanti, hora, dies: dies, annus videtur. ᴾ Amor enim res eſt ſuſpicionis plena. ᴴ Quocirca Clinia ex coniecturis

amores ſuos non ſecundos eſſe, & amicam ſuam corruptam eſſe colligit. Et eſt ſtatus cõie cturalis. [V] *Theſes.* 1 Suſpicaces ſunt amatorculi, omnia ſiniſtrè interpretantur. 2 Moræ impatientiſſimi ſunt amatores. Diecula enim illis annus eſſe videtur. 3 In expoliendis mulieribus bona temporis pars temere extrahitur. [M] Amantis animus moræ quantumuis breuis impatiens, hac ſcena exprimitur, Aeſtus uñque amoris fluctuans, rei Venereæ amator distrahitur: & rationis normam deſpiciens, id affectat, quod ſibi propoſuit. Ariſtot. in Moralib. ſic ait, Quòd ſi magnæ ſint vehementéſque cupiditates, rationem quoque extrudunt, atque eiiciunt: quamobrem mediocres ſint ipſæ & perpaucæ, ac rationi non aduertentur, oportet.

Verſ. gen. Octonary. ſiue iambici tetr. acat.

*L. Suſpicio à cunctatione.

De ſuis amoribus ipſe Clinia loquitur.

CLINIA, CLITIPHO, *adoleſcentes.*

* SI MIHI *ſecúndæ res de amôre meo eſſent,* diſiaſſi 1
iandûdum ſcio

Al. [mulier me abſente hic]. ſſadſſp
Mu [me abſente mulier hic]. ſſaſdaſp.

Veniſſent: ſed véreor, ne [me abſênte múlier] corrûpta ſit. ſſaſdiſp 2

*L. Confirmatio ſuſpicionis per circũſtantias: & eſt congeries.

Concúrrunt multæ opiniónes, quæ mihi ánimum ſſi; ſbſi 3
exaúgeant:

[Locus, occáſio, ætas: mater, ſub império cuius] eſt, adiſſa·p 4
malâ. *R. Al. [Occaſio, locus, ætas, mater, cuius ſub imperio], ſwſſſiap: Mu [Occaſio, locus, ætas, mater, ſub imperio cuius]. ſwſſia·p: & eliſo s in [cuius] aut eo facto monoſyllabo. iwſliaſp.*

Mu. [præter pretiũ iam]. ſſaſſiai.

*Pathos anxiè expectantis, & omnia ſollicitè metuentis & ſuſpicantis.

Cui nihil [iam præter prétium] dulce eſt. CLIT. *Clinia.* CLIN. *hei miſero mihi.* {xſdſſiai ſ. 5

CLIN. *E'tiam caues ne videat forte [hinc] te à patre aliquis éxiens?* *E. Al. [hic].* aidſſbij 6

CLIN. *Fáciam. ſed néſcio quid profécto mihi ánimus præsâgit mali.* {aſaidſſi aſaidſ 7

1 *Si mihi)* [V] Probatio eſt orationis τῆς ἐχίτι ισrοκῆς, Non eſt mihi ſecundus amor. [C] Amor res eſt ſuſpicionis plena. Torquetur igitur Clinia mora & dilatione amicorum Antiphilæ. *Iamdudum)* [V] Confirmatio, Nam iam veniſſet Dromo cum Antiphila.

2 *Vereor)* Suſpitio eſt, ne ſit largitionibus corrupta. [C] Bene amantis exprimit affectũ: qui ſemper omnia in deterius ſuſpicatur.

3 *Concurrunt)* Ratio eſt ex circunſtantiarum congerie, potiſſimũ tamé nouercæ, quæ tamen erat putatoria, vti. j. petatiſſima. *Mihi)* [C] Augeri dicitũr animus, quãdo multa cõcurrũt, quibus flectitur in eam partẽ in quã inclinat.

4 *Occaſio. ætas)* Hic loci ex arte Rhetorica etiam ad maioris rei confirmationẽ valerẽt. *Locus. occaſio, ætas. mater)* Argumẽta deducũtur, aut à rebus, aut à perſonis. hæc enim, cauſa, tempus, locus, occaſio, Inſtrumentum, modus, & cætera rerum accidentia, à perſonis deducuntur hoc modo, Nam ſimiles parentibus, aut maioribus ſuis, filii plerunque creduntur: & nonnunquã ad honeſtè turpitérque viuendum. Similiter à natione quoque patria, ætate, educatione, & diſciplina ſumũtur. [B] Cicero de Inuẽtione libro primo, Omnes, inquit, res argumentando confirmantur, aut ex eo quod perſonis, aut ex eo quod negotiis attributum eſt. Ac perſonis has res attributas putamus, nomen, naturam, victum, formam, habitum, affectionem, ſtudia, cõſilia, facta, caſus, orationes, prætereà hominum genus. in ſexu conſyderantur virile an muliebre ſit, & in natione, patria, cognatione, ætate. In geſtione autem negotii, locus, tempus, modus, occaſio, conſyderantur. Locus, in qua res geſta ſit ex opportunitate, quã videatur habuiſſe ad negotium adminiſtrandum. Hæc loci opportunitas per multa conſyderãda eſt. vt Cic. docet. Occaſio eſt pars temporis, habẽs in ſe alicuius rei idoneã faciẽdi aut nõ faciẽdi opportunitatem.

Hei mi.) [C] Hei, datiuo iungitur: vt Virg. Hei mihi qualis erat. Heu verò accuſatiuo: vt alibi Terentius. Heu me miſerum. 5

Sed neſcio) [V] Redit ad præſentis rei querelam ab argumento, Quia animus malum præſagit. *Mihi an. præſ m.)* [C] Sic fieri conſueuit, vt quoties aliquid expectamus, ea oc- 7

cus

8 {xx ſijſſp dſ} CLIT. *Pergin' iſtuc priùs dijudicáre, quàm ſcis quid veri ſiet!*

9 {xiſidſſp ſ} CLIN. *Si nihil mali eſſet, iam hîc adeſſent.* CLIT. *iam áderunt.* CLIN. *quando iſtuc erit!*

10 {ſſdiſſdp ſiſa} CLIT. * *Non cógitas hinc ſlóngiùs' abéſſe!] & noſti mores mulíerum:* G. Al. [longulè eſſet] ſiſii'dp.

11 ſſſijſi *Dum ſmoliûntur,] dum ſcomûntur,]* * *annus eſt.* CLIN. *ô Clitipho,* Fortè [molliuntur] à Mollio.

12 bſſiſiſi *Timeo.* CLIT. *reſpira: eccum Dromônem cum Syro, vnà adſunt tibi.*

* I. Diuerſæ cauſæ cunctationis, quibus ſoluitur ſuſpicio Cliniæ.

Aldus. [conantur]. ſiſ.iiſi.

* V. Annum dicit

currant potiùs quæ mẽtem noſtram ad cogitandum aliquid mali trahãt. B Et hic adoleſcẽs ita ſuſpicatur, abſente ſe, ex occaſione vel matris improbitate & auaritia corruptã amicam, vt venturã eam credere non poſſit. quam ſuſpitionẽ Clitipho omnibus modis eximere conat̃, ſed nihil proficit. adeò difficile eſt expellere quæ ſemel amãtiũ pectoribus inſederint.

8 *Pergin*) V Reprehẽdit ipſum Clitipho ab ineptitudine & abſurdo. Qui enim fieret, vt quis rem nondum cognitam diiudicaret? Et Socrates apud Platonem nihil ineptius eſſe dixit, quàm de re nõ ſatis perſpecta & cognita diiudicare

9 *Si nihil*) Iterum ſuſpicax fruſtraneum euentum profert. *Iam ad.*) Diluit aſſeueratione de eius aduẽtu. *Quando iſtuc erit*) C Nõ poteſt credere ex nimia ſuſpitione venturam amicam.

10 *Non cog. h. l. ab.*) Clitipho remouet ſuſpitionem ex animo Cliniæ, & locorũ interuallo, & ex cultu mulierum, quæ maiorem temporis partem in ſe ornando con ernnt.

Dum moliuntur, &c.) M Id eſt, dum ſe præparant multiplici cultu, ædificãt formam varils rebus. Inde Demoliri, eſt deſtruere id, quod ædificatũ eſt. *Comuntur*) Id eſt, ornantur in capillis, quos calamiſtro digerunt in cincinnos. *Annus eſt*) B Hæc locutio atque id genus aliæ, inter prouerbiales hyperbolas referendæ ſunt. Plautus in Aſinaria, *Ætatem* velim ſeruire, Libanium qui conueniam modó. Et ſæculum eſt quod nihil literatum abs te accepi. Tempus autem prælongum huiuſmodi figuris ſignificamus. 11

Clitipho, Timeo) C Vide nulla te arceri poſſe ſuſpicionẽ ex pectore amãtis. *Timeo*) V [...] eſt, qua veluti epilogo cõcludit, Siquidẽ aduẽtat, ergo reſpira, & ſis præſenti animo. 12

Eccum Dr. S.) C [...] & cũ geſtu nimiæ lætitiæ pronuntiandum eſt. 13

ACT. II. SCEN. III.

ARG. V Antiphila & Bacchis per ſeruos adducuntur amicæ duobus adoleſcentulis exoptatiſſimæ. ſed Clinia Antiphilam corruptam eſſe arbitratur, ſumptis coniecturis tam ex ornatu, quàm ex grege ancillarum. C Hæc itaque ſcena plena eſt & timoris & ſuſpicionis, P quibus Clinia & Clitipho magnopere afficiuntur: verùm Syrus, C perſona ſeruilis vtrique ſuccurrit, P tollendo quoad poteſt ſuſpiciones & formidinem: V & Cliniæ cõiectutas longa narratione de pudicis moribus confutat. B qua ex re is ingenti gaudio perfunditur. V Ad eundem modum eſt longior Bacchidis deſcriptio, quã Clitipho adductam noluit. P Sed eam Syrus mira confidentia ad cœnam patre quoque præſente, adducit. hanc tamen fingit eſſe Cliniæ. ita aſtutè. vt & Clitiphoni gratificetur, & eius patrem minimè offendat. V Verùm hic periculi ſequentis [...], quando pater filii amorem intelligit, & Syrus ſuis conſiliis fallitur. *Theſes.* 1 Amatores ſunt ſuſpicaces, & leuibus quibuſdam coniecturis neceſſaria colligunt argumenta. 2 Adoleſcentes amantes etiamſi ſint liberi, tamen ſerui ſuis inſeruiũt, 3 Magnum facinus ſine periculo patrari nequit. Magna enim negotia magnis cum periculis fiunt. initio [...] eſt ad cõfutationes ſuſpicionum in amore futuras. Præponitur enim [...] Cliniæ de miſeria & calamitate. M Facilem amantis ſuſpicionem, & varios, affectus habet hæc ſcena: quos leuis excitat cõiectura in his, quorum animus ſollicitus eſt: & pendet: ſinéquo periculo non fieri magnum facinus, ac memoriaa dignum oſtendens ingenium adoleſcentem, ſed compede Venerea ligatum, vilíſſimi ſerui, cuius lenocinio vtitur, ſeruum fieri docet, quod turpe eſt: illis præſertim, quorum natales clari habentur, & talem fortunam nacti ſunt,

*L.Reprehensio. Dictū in curiosos rerum alienarum.
* L.Replicatio est ex coniugatis.
Rectum est, id est, officiosum est.
*L.Responsio.

Quod in ópere faciúndo ópera consûmis tua, ebdſſi
Si sûmas in illis exercéndis, plus agas. fallſi / ſd
M.* *Chreme, tantúmne est ab re tŭa ótij tibi,* iſſalj / iſſſ
Aliêna vt cures. eáque, nihil quæ ad te áttinent? aſdaſi
C.* *Homo sum: humáni à me nihil aliênum puto.* iſſ v ſi
Vel me monêre hoc, vel percontári puta. ſ ſſſi
Rectum est ego vt fáciam, non vt detérream. ſiaſſp
M.* *Mihi sic est vsus: tibi vt opus est facto, face.* aſdaſp

lano triuisse labellū Cicero ad filium. Quod ad te quantum proficias non pœnitebit.. *Hic operis fiat parietet.*) [M] Parum id videtur, quod fit in opere rustico, me cessante. Gellius libro XVII.c.I loquēs de propria significatione huius verbi Pœniter, sic ait. Tametsi antiquiores verbo ipso alio quoq; modo vsi sunt, & Pœnitet ab eo quod est pene, & à penuria diserút.

21 *Quod in op. f.*) [C] Opera est actio, & persona ipsa quæ opus peragit. Opus finis est & fructus operæ. Nonnunquam Opus pro Opera videtur accipi. Virgilius, Mollibus è stratis opera ad fabrilia surgit.

22 *In illis exerc.*) Qui aliis præest, aut paterfamiliàs, aut imperator, plus efficit sua adhortatione quàm opera.

23 *Tantúmne*) [V] Occulta quædam est ἀνθυποφορά. Obiicit enim tantum illi otii esse, vt de rebus alienis sollicitus sit. [C] Difficilis, vt inquit Cicero, est cura rerum alienarum. Nam ea magis percipimus atque sentimus, quæ nobis ipsis, aut prospera aut aduersa veniunt, quàm illa quæ cæteris. quæ quasi lōgo interuallo interiecto videmus, aliter de illis, àc de bonis iudicamur. *Ab re tua*) Id est, à negotiis tuis familiaribus. Dicitur etiam abre contra vtilitatem tuam sicut è re tua. & è republica, id est, pro re tua, & pro republica. Cicero in epistola quadam ad Atticum suum hoc imitatus. Librum, inquit, si me amas mitte: tuus enim est profectò, quoniam quidem est missus ad te. Tantúmne ab te tua est otii tibi, vt etiam Oratorem legas?

25 *Homo*) [V] Diluit eandem per coniugata, & ab hominis officio per sententiam de Platone sumptam, & in officiis Ciceronis repetitam. [C] Hoc ex Platonis sententia, qui inquit, Ortus nostri partem patriam vendicare, partem amicos: & vt Stoicis placet, quæ in terris gignuntur, ad vsum hominum omnia creantur. Homines autem hominū causa generantur, vt ipsi inter se alii aliis prodesse possint. [M] Seneca lib.15. Epistol sic ait, Omne hoc quod vides: quo diuina atque humana conclusa sunt, vnum est. Membra sumus corporis magni. Natura nos cognatos ædidit. Hæc nobis amorem indidit mutuum, & sociabiles fecit: illa æquum iustúmque composuit: ex illius institutione miserius est nocere quā lædi: ex illius imperio paratæ sunt iuuantis manus. Illi versus & in pectore & in ore sint, Homo sum, nihil humani à me alienum puto. Habeamus in commune, quod nati sumus. [B] Pontanus in libro de Sermone, Viro bono, inquit, dum prodesse possit, dum iuuare dictis suis atque commonitionibus sibi proponat, potiùs rectè admonendo, prudentérque consulendo in molestiam est aliquam incidendum, quàm tacendo, aut loquendo in gratiā, assentandóque in turpitudinem honorisque iacturam ac fame pati amicum, familiarem, ciuem, hospitem addam & peregrinum incurrere. Itaque Terentianum illud dictum, Nihil humani à me alienū puto, nequaquam videtur ab hoc ipso, quem adumbramus alienum. *Homo sum, hum. n. à me al.*) [B] Colligit à coniugatis, sicut & Paulus in epistola ad Romanos, Qui carnales sunt, quæ carnis sunt, curant. Agricol. 1. lib. Inuētionis Dialecticæ hūc locum citat, capite de coniugatis, quæ authore eodem nomen acceperunt, quòd ipsa vocis similitudine, sub vnum sunt iugum deuincta, vt est sub sapientia, sapiens & sapere.

26 *Percontari*) [C] Id est, interrogare. Percontari suapte natura ad finē spectat coarguēdi. Interrogamus, noscendi gratia: Percontamur verò arguendi: quanuis tamen vtroque indifferenter vtamur.

27 *Rectum est*) [V] Altera est refutatio obiectionis ab honesto, quo admonetur ab amico amicus, vt qui non cupiat deterrere, id est, ab incœpto retrahere.

28 *Mihi sic vsus*) Per anthypophorā vsum id est, consuetudinem infert. *Vsus*) [C] Modò opus significat, aliàs vtile: vt, Opus est facto, pro facere. Sic Salustius, Nam & priusquam incipias, consulto: & vbi consulueris, maturè facto opus est. *Mihi*) Non repugnat sententiæ Chremetis, sed se solùm meruisse dicit, vt crucietur,

A

29 ſſtſsi *c. An cuiquam est vſus hómini, ſe vt crúciet!*
m. mihi ſeſt.

30 ſiſſci ſiſſſ *c. Si quid labôris est.]nollem.* * *ſed[quid istuc]malieſt?*

Mu. [istuc quid.]ſiſcaſi.

31 ſſdſi *Quæſo quid de te tantum meruíſti? m. [eheü.]*

G. eheu]triſyllabum prima longa, vel d ſyllabum prima breui, i in [meruiſti]neque eliſo neque correptô.ſſſdſi. Mu [heu hoi.]

32 dſſiſp *c. Ne lácruma: atque istuc quicquid eſt, fac me vt ſciam:*

33 dſiiſi *Ne rétice: ne verêre: crede, inquam, mihi,*

34 ſſaſi * *Aut conſolândo, aut consílio, aut re iúuero.*

35 ſſcſſ *m. Scire hoc vis? c. [hac quidē cauſa. qua]dixi tibi.*

G. [qua quidem cauſa.]ſſiſſi. Mu [hac cauſa equidem, qua].ſſdſſi.

36 ſiſſp *m. Dicêtur. c. [istos]rostros intérea tamen*

37 ſiidſp *Depône: ne labóra. m. miniḿe. c. quam rem agis?*

38 ddiſſi *[m. Ah ſine]me, vácuum tempus ne quod dem mihi*

39 iſiſſp *Labôris. c. non ſinam, inquam. m. ah. non æquum facis.*

40 ſiſiap *c. Hui, tam graueis hos quæſo! m. ſic méritum eſt meum.*

41 dijbſp *c. Nunc lóquere. m. filium v'nicum adoleſcéntulum*

Al. [eſt, Si quid laborem eſ..C.]

* L. Extorquet tandem Chremes, & officium ſuum pollice.ur. Totum autem quod ſequitur, eſt præparatio quædam ad futurã narrationem.

Nolem, ſc. me cruciare laborando.

* C. Hi tribus adhibitis, quid amplius in vera amicitia exoptandum?

R. [at istos].ſaſſap

G. Al. [M. Sine], ſed verſus non conſtat, niſi cum Mureto [duim] pro [dem] legas, aaſſii.

Narrationē à perſonis orditur.

29 *An cuiquam)* V A fine & conſuetudine vel ſi mauis ab indecoro vitæ humanæ, quæ non eſt, vt quis ſeſe excruciet. *An c. eſt vſ. h. ſe vt cr.)* B Huius Menedemi Horatius meminit initio ſecundæ Satyræ, his verbis, -Hic vix credere poſſis, Quàm ſibi non ſit amicus: ita vt pater ille. Terentii Fabula quem miſerum nato vixiſſe fugato Inducit, nō ſe peius curauerit, atque hic.

30 *Si quid l. eſt, n.)* Hoc eſt, ſi quis labor eſſet neceſſarius, nollem te reprehendere. *Nollem)* V Id eſt, doleo ſi quid tibi ægrè eſt. Tantùm pero, cur te ita tantopere excrucias?

31 *De te meruiſti?)* C Dicemus autē Mereo & mereor. Mereor de te, eſt aliquid in te confeco, vel bonū vel malum. *Eheu)* V Dolentis eſt vox, atque ex imo pectore ſuſpiria emittentis, & hic ad orationem παραμυθικὸν eſt ἐμφασιὰ.

32 *Ne lachruma)* Propoſitio eſt cōſolationis.

33 *Ne retice)* C Bene Retice. Nā reticemus dolores, Obticemus pudenda, Tacemus ſecreta: vt. Nec tacui demens. In Eunucho, Virgo conſciſſa veſte lachrymans obticet. *Crede)* V Cōfirmatio ab vtili & promiſſione auxilii. Vult enim illi adeſſe vel cōſolatione, vel conſilio, vel denique re ipſa. Id Plautinum eſt, & à Cicerone penè vſurpatum. Vult enim vt luctus & mœroris cauſam exponat, & otioſus. ægrotis enim opus eſt medico.

Aut conſ. &c.) B Tria dicit, quibus adhibitis nihil amplius in amicitia requirendum eſt. In hanc ſententiam Cicero lib. 1. Offic. ait, In hoc naturã ducem ſequi debemus, & communes vtilitates in medium adferre, mutatione officiorum, dando, accipiendóque, tum artibus, tum opera, tum facultatibus deuincire inter homines ſocietatem. 34

Depone) C In tempore. 37

Vacuum) V Imago eſt, vt ſenes ipſi otioſiores, & pacatioris vitæ negligentiſſimi ſunt 38

Non ſinam. inq.) C Hæc magis geſtu raſtros eripientis exprimuntur. 39

Ah, non eſt) V Dolet ita' raſtris per Chremetem ex manibus ſublatis.

Hui tam graueis) Apoſiopeſis: & admiratio ponderis raſtrorum, quibus ſenex vtitur. 40

Sic mer. eſt m.) V Reddit ſe ita meruiſſe, vt hunc laborem ſubiret.

Filium (ado.) Narratio eſt: cuius ſcopus eſt de iuſto cruciatu. Perſona eſt filii, quam amplificat, tanquam totæ ægritudinis cauſam 41

54 aijffi *Ego te meum esse dici tantisper volo,*
55 ffdiffp *Dum quod te dignum est facies:* sed si id non facis,*
56 afdifi *Ego quod me in te sit facere dignum, inuenero.*
57 difiai **Nulla adeò ex re istuc fit, nisi ex nimio otio.*
58 {cffiap a} *Ego istuc ætatis, non amori operam dabam,*
G. Potest in [Ego] prima ad præcedentem versum pertinere, ffiap.
59 vdffai *Sed in Asiam [hinc abij] propter pauperiem: atque ibi* *Nu.[abij hinc]*, bbffai.
60 ififfi *Simul rem, & gloriam armis belli repperi.*
61 fadbfp *Postremò adeo res rediit: adolescentulus*
62 ddiiij *Sæpe eadem, & grauiter audiendo, victus est.*
63 idfdij **[Putauit me" & ætate, & beneuolentia]*
64 ffijfi *Plus scire & prouidere, quàm se ipsum sibi:*
65 bffiai *In Asiam ad regem militatum abijt Chreme.*
66 afiffi C. *Quid ais?* M. *clam [me est profectus,] menseis treis abest.* *Nu.[me profectus.]*
67 ffifp C. *Ambo accusandi. etsi illud incœptum, tamen*
68 aiffli *Animi est pudentis signum, & non instrenui.*
69 {aiaiilj aif} M. **Vbi comperi ex his, qui ei fuere conscij,*

.L. Comminatio.
• L. Exprobratio ad amplificationē, quæ exaggeratur exemplo dissimili. Amor ex otio prouenit.
Consilium.
*Cum pudore pronuntianda.
R. Alias omittitur prius [&]sed perperā. MU *[Ætate me putauit & sapientia]* ^fijiai. *Bembus [Putauit me ætate & sapientia].* ^*cum in versu nullà fiet elisio & [me] manebit productum*, ijfiai. MU *Al.* *[Et ætate putauit me, & beneuolentia]*, ididii.
•C. Oratio tota pathetica.

tiæ decora.

54 *Tantisper volo)* c Tantisper postulat post se Dum, pro Donec, siue Quandiu. Cicero, In carcerem ductus, vt ibi esset tantisper, dum culeus in quem deiectus deferretur, compararetur. Sunt qui accipiant Tantisper, pro Tantummodo: sunt qui pro Intereá. Liuius lib. 1. ab Vrb. cond. Tamen id imperium ei ad puberem ætatem incolume mansit, tantisper tutela muliebri. Et Tantisper, sine Dum vsus est.

55 *Sed si)* v A comminatione, vel abdicationis vel exhæredationis.

57 *Nulla)* A causa efficiente, Nam otiosus est. Otium enim est omnium flagitiorum mater. Exemplo est Ægistus, quia desidiosus fuit iuxta Ouidium, qui & sic canit, Otia si tollas, periere cupidinis arcus, Contemptæque iacēt, & sine luce faces, Quam Platanus riuo gaudet, quàm populus vnda, Et quàm limosa caua palustris humo, Tam Venus otia amat, &c. b Otiū libidinis mater est. Lāguida segnities Veneris nutricia tractat. Nulla re alia facilius libidinis incitamenta obruuntur, quàm laboribus. *Nulla adeò)* Hic Adeò pro certè accipiendum est.

58 *Ego istuc)* v A suo ipsius exemplo per inuersionem, Nam potiùs militiæ nomen dedi, ne otiosus essem & amarem. *Non amori operam dabam)* c Bene senex iuxta Horatii præceptū. Laudator temporis acti, inducitur.

In Asiam) v Factum est, quòd in castris propter meam morositatem nunc viuat. 59

Simul) Et literis, & bellis inclarescimus omnes. Vnde Cic. in lib. 1. Offic. adolescentes aut ingenii industria aut militari, aut alio quouis labore exercendos esse scribit, ne per otium in amorem incidant. à cuius sententia neque Ouidius abhorret, Finem qui quæris amoris, Cedit amor rebus, res age, tutus eris. 60

Rem & gl.) c Hæc duo potissimum à militibus strenuis comparantur. Res tria notat, imperium siue diuitias, litem, & Venerem.

Postremò) v Ex tam assidua expostulatione animus adolescentuli consternatus est. Neque hæc grata est Plutarcho de puerorum educatione. 61

Putauit me) c Clementissimus pater filium laudat, quòd non pertinax in malis, vt multi, fuerit. 63

Clam) v Illud exaggerat, quòd filius ex asse hæres in militiam abierat sine patris consensu, & tandiu. atque hic αὔξησις est ab exilio atque fortuna. 66

Ambo) Rectam fert sententiam, filium tamen ab habitu animi collaudat, alioqui vituperando animus Menedemi exasperaretur. 67

Vbi comperi) Modus est quo parauit sibi studium & familiam ad opus rusticū faciun- 69

Domum reuértor mœstus, atque ánimo ferè ljſial
Perturbâto, atque incérto præ ægritúdine: ſlſip
• V. intrivuen eſt familiæ fidelis & ſedulæ. *Aſsîdo: * accúrrunt serui: ſoccos détrahunt.* ſlſſſi
Video álios feſtinâre, lectos ſtérnere, ▾ſlſſp
C. Apparare, eſt ad pompam parare. *Cœnam apparâre: pro ſe quiſque sédulò* ſiiſij
• Pathos.[1] Alia pro ſopopœia. *Faciêbat, quò illam mihi lenîrent miſériam.* aſdſdp
Vbi vídeo hæc, cœpi cogitâre, Hem, tot (mea)* ▾ſlſſi
Valla meij. *Solius ſollícitì ſunt cauſſa, vt (, me vnum éxple- ant!)* {ᵃdſſſi ſ
Valla [me expleant!] ſlaſſi. *Ancillæ tot me véſtiant! ſumptus domi* ſlſiſi
Tantòs ego ſolus fáciam! ſed gnatum v'nicum, ſa·dſſp
Quem páriter vti his décuit, aut étiam ámpliùs, di·dlap
Mu. [illa.] *Quod (illi) ætas magis ad hæc vtênda idónea eſt:* {ᶜdiſij iſa
Iniuſtitiam ſuam culpat. *(Eum[a] ego eiéci hinc) miſerum iniuſtítia mea.* . bſdſai
C. Eum abundat. G. Al. [Ego eum hinc eieci]. aſdſai.
• L. Cõſilium ſenis ** Malo quidem me dignum quouis députem,* ljſſſp
F. Al. [incolet]. [colet]. *Si id fáciam: nam vſque dum ille vitã illam (íncolit)* dſiiſp
I'nopem, carens pátria ob meas iniúrias, aiajſi
Intéreà vſque illi de me ſupplícium dabo, dſſſai
Labórans, quærens, parcens, illi séruiens. iſſſſi
Ita fácio prorſus: nĭhil relinquo in ǽdibus, {baxilp baſ

dum, ne iniuria filium afficeret. *Vbi comperi)* ᶜ Hæc oratio, tota pathetica eſt. Et bene Comperi. Compertum eſt mihi & exploratũ, idem eſt quod ſcio per inueſtigationem.

72 *Aſsido Acc. ſ.)* ᴮ Diomedes ait per figuram coniugationes quaſdam mutari. Nam Sedeo, quum ſit ſecundæ coniugationis, accepta propoſitione mutatur aliquando in tertiã & facit Conſido, Aſsido, Subſido. Vnde Virgilius dicit, Conſidere in ignes, & Terentius, Aſſido: accurrunt ſerui *Accurrunt ſ.)* ᶜ Tale illud in Andria. Accurrit, mediam mulierem amplectitur. *Soccos detr.)* ᴮ Bene hoc. Comœdiarum enim actores ſoccos induebant, ſicut in Tragœdia cothurnis vtebantur.

73 *Lectos ſt.)* ᵛ Veteres enim non niſi cubando cœnabant, tam apud Græcos quàm apud Latinos: & hodie Turcæ humi cubant ſuper ſedibus paululum ab humo elatis, Verùm de hoc ritu plura in noſtris quæſtionibus cõuiualibus. *Lectos ſt.)* ᶜ Ex conſuetudine antiqua. lectulis enim ſtratis antiqui cœnitabant: vnde triclinium à tribus lectis dictum. Horatius, Sæpe tribus lectis videas cœnare quaternos. Terẽt. in Adelph. Lectulos iligneos dedit faciendos, in ſole vbi potetis vos. *Lectos ſt.)* ᴮ ſtragulis tegere menſas.

Cœnam app.) ᶜ Nihil ſignificantius de 74 ſene dicere potuit, qui voluptates & cõmoda quæ aſpernatus gratia filii, narrat. Nam Apparare, eſt ad dignitatem quandam ac veluti pompam: Præparare verò, eſt quæ vtilia ſunt aut fore creduntur.

Cœpi cog.) ᵛ Dialogiſmus eſt afflicti pro- 76 pter filii exilium de magnitudine familiæ deliberantis.

Sed) Amplificat infortuniũ, Nam filius 79 fortunis priuatus, quibus pluribus illi opus eſſet, quàm ſeni, quem mea ſeueritate iniuſtus eieci.

Malo) Clauſula eſt occulta, Igitur pro- 83 pter hanc iniuſtitiam quouis malo dignus ſum.

Nam vſque) Clauſulæ ratio eſt ex filii mi- 84 ſera calamitate, cuius hic eſt notatio à fortuna: quia inops, quia exul eſt. *Dum illã vitam incolit)* ᴮ Quidã hic Colere pro Pati accipiunt, alii pro Degere.

Intereà) ᵛ Seduli patris pro filio κατα- 86 γραφὴ eſt, quæ quatuor conſiſtit virtutibus in hoc aſyndeto, labore, conquiſitione, parſimonia, & ſeruitute.

Ita facio) Expoſitio eiuſdem eſt per di- 88 ſtributionem.

Vas

Nec vas, nec vestiméntum: [corrási] ómnia: Mn. [conrasi].
Ancillas, seruos (nisi eos, qui ópere rústico
Faciúndo, fácilè [sumptum exérceant] suum)
Al. [sumptum exercerent.] i. suo labore sarcirent quicquid sumptus ys alendis faceret dominus. adissp. *Bembus [victum exercerēt]. hoc est, in victu exercerentur suo.* adissp.
Omnes prodúxi, ac véndidi: inscrípsi ílico Producere, foras ducere significat, & productores, qui virgines ad quæstū exponunt.
[A Edeis mercêde:] quasi talénta ad quindecim
Coégi: agrum hunc mercâtus sum: hîc me exéreeo. Bemb. [A Edeis mercedem]. ssdisp.
Decréui tantísper me minus iniúria
Chreme mĕo gnato fácere, dum fiam miser:
Nec [fas esse vlla me voluptâte hîc] frui, * I. Culpatio: quæ refertur ad id quod suprà dixit, Ambo accusandi.
Bemb [mihi fas esse vlla me voluptate hic]. A dissasi: vel more Græcorum correpta secunda in [voluptate]. disdsi.
Nisi vbi ille huc saluos redierit mĕus párticeps. C. *Liberos*, de vnico filio dixit.
C. *Ingénio te esse in líberos leni puto,*

89 *Vas)* Generale nomen est, sicut Saxonibus est vat. *Corrasi omnia)* C Omnia compilaui, vendidi: B omnes facultates meas in pretia collegi, omnem suppellectilé in nummos redegi. C Huic contrarium est Abradere: & est per vim aliquid auferre

91 *Facilè)* V Et hoc Catonis est consilium, vt in œconomia familia habeatur, & necessaria tantùm, & non ita sumptuosa.

92 *Produxi, ac vend.)* C Bene Produxi. Nam Producere, foras ducere significat. M.T. in Frumentaria, Nemo tuorum amicorum abs te productus, nemo interrogatus. Hinc productores dicuntur, qui virgines abducūt, & eas ad quæstum exponunt.

93 *Quasi tal. ad q.)* B Talentū quidé multiplex apud veteres erat. Verùm siquādo seorsum sine adiectiuo poneretur, pro talento Attico accipiebantur. Itaque taléta quindecim constituunt quindecim milia septingentos & quinquaginta rhenenses aureos, siue bis mille sexcentas & vigintiquinque libras Flādricas. *Coegi)* Congregaui, C cōgessi, coadunaui. Hinc coactores argentariorum dicuntur, qui pecunias cogunt: B & coactiones argentariæ, collectiones pecuniarum. Suetonius de Petronio Vespasiani Cæsaris auo paterno, De inde venia, inquit, & missione impetrata coactiones argentarias factitauit. *Coegi)* V Vocabulum est τῶν λογιστῶν. Quindecim verò talenta nostratibus centum & duodecim millibus aureis Rhenanis æstimantur. *Agrum hunc)* Narrationis scopus est, de quo Chremes rogabat.

95 *Decreui)* C Plus est decernere quā Constituere. & est propriè Decernere, de rebus magnis certam proferre sententiam.

96 *Dum fio miser)* M Cicero in 3. Tuscu. sic scribit, Quod ille Terētianus, ipse se puniens, decernit vt sit miser. Num quis igitur quisquā decernit inuitus? Malo se dignū deputat, nisi miser sit. Vides ergo opinionis esse, non naturæ malum.

97 *Voluptate frui)* C Si parentes pro filiis elaborant, quis clementior hoc sene, qui omnia commoda absente filio aspernatur? Frui propriè est delectationem capere ex vsu. V Duæ sunt causæ, cur se ruri exerceat, & tādiu. Prior quidem est ab honestatis specie. Sic enim minùs vult esse & videri iniuriùs. Posterior verò est ab æquo. Nec enim mihi voluptate frui licet, nisi particeps, id est, hæres meus saluus quoque fuerit.

99 *Ingenio te)* V Redit ad consolationem, postquā luctus causam ex narratione cognouerat. Confirmando autem pergit vt persuasum ducat quò velit, à decoro, & patris, & liberalioris educationis. Prudenter quoque euentus causam & ἁμαρτίαν, neque in patrem, neque in filium transtulit, sed pótius in ignorantiam. Blanditur verò vtrique: & in patre lenitatem, & in filio obsequentiam exigit. Additur quoque γνώμη ita cuncta perturbatiori ordine fieri, vbi officia singulorum in re familiari negliguntur, quæ multò rectiùs ex sacris literis peti possunt, atque ex Cicerone: & sicut illic patris lenitas & filii obedientia laudatur, ita hîc in patre requiritur, vt filium magni pēdat & è diuersò filius patri sese credat, atque hanc rationem & ipse Quintilianus in sui Oratoris institutione agnoscit. *In liberos)* C Liberos multitudinis numero

G *vers [Et] ad præcedentem versum pertinere. sissi. Mu. [vbi fit, ibi]. Consilium Chremetis.

*Confessio.

*Consolatio.

*L. Oeconomia ad sequētem scenam.

Dionysia, id est, Orgia, seu Bacchanalia, quæ tertio quoque anno celebrabantur.

*B Ab iniquo:

G. [impullerim] gentinato I per epenthesin dixit: vel legeximus [impegerim].

Et illum obsequentem si quis rectè aut commodè {cissi a} 100
Tractaret: verùm neque tu illum satis nóueras, {ssdsfi ssdsa} 101
Nec te ille. hoc, ibi fit, vbi non verè viuitur. sdbssp 102
Tu illum nunquam ostendisti quanti pénderes, ssssi 103
Nec tibi ille est crédere ausus, quæ est æquum patri. {assissi d} 104
Quod si esset factum, hæc nunquam euenissent tibi. ssssi 105
M.* *Ita res est, fáteor: peccâtum à me máximum est.* adssi 106
C.* *Menedême, at porrò rectè [spero illum] tibi* asssi 107
Mu. [spero & illum] A assbi: & eliso I in [illum], asssai.
Saluom affuturum esse hic, confido, propédiem. sisbp 108
M. *Vtinam dij ita faxint.* C. *facient:* * *nunc si cómmodum est,* aadsli 109
Dionysia hîc sunt: hódie apud me sis volo. bidisi 110
M. *Non possum.* C. *cur non? quæso, tandem aliquántulum* sssiap 111
Tibi parce: idem absens fácere te hoc vult filius. aidssp 112
M.* *Non cónuenit, qui illum ad labôrē [impúllerim,]* sisisp 113
Nunc me ipsum fúgere. C. *siccine est senténtia?* sdissp 114

dixit, cùm Menedemus vnicū haberet filium. Constat enim antiquos oratores, historiæque aut carminum scriptores, etiam vnum filium, filiámve, Liberos multitudinis numero appellasse. In Hecyra Liberos in significatione vnius filiæ dixit, Qui illum decreuerūt dignū, suos cui liberos committerent. Sic Cicero, En cui tuos liberos committas.

102 *Verè)* L Id est. apertè, remota dissimulatione.

103 *Quanti pend.)* C Quanti illum faceres. Tractum ab antiquis, qui ante signatam pecuniam, æs & argentum pendebant.

104 *Nec tibi credere ausus)* Adolescētibus gloriosum est, si modestia vtuntur & pietate in parentes, vt nihil dicant aut faciant, nisi consilio parentum.

107 *Menedeme)* V A spe reditus, eáque non ita tarda. *Porrò r. sp.)* C Porrò eiusdem significationis cuius Verò & Autem: pro quibus Tamen ponere non possis. Significat etiam apud Poëtas longè, certè, posteà, vltrà. Spero, pro credo, vsitatum est: siue de præsenti loquamur, siue de præterito. Similiter Confido pro credo, tum in præterito, tum in præsenti, tum in futuro.

109 *Vtinam dij faxint)* Faxo, futurū tēpus tantùm: vel, vt alii, promissiuum modū ostendit. *Nunc si commod.)* V inuitatio est ad cœnam, cuius ratio a festiuitate subiicitur.

110 *Dionysia* autem ludi sunt in honorē Bacchi instituti propter victoriam ex India deportatam, sicut authores sunt Diodorus Siculus, & Solynus. Athenis autem erant triplicia Dionysia: Vna in agris mense Posideone, qui nobis Decēber est. Altera Lenæa, eodē mēse, qui hac de causa & ληναιὼν dictus est. Vltima, mēse Elaphebolione, id est, nostro Februario celebrabātur. *Dionysia)* C Hoc est Bacchanalia. Dionysii autem, qui & Bacchus dicitur, sacra à plerisq; Græciæ vrbibus triennio quoque celebrabantur. B Vtrum Dionysii plures fuerint, incertum est. Quidam, vnum extitisse volunt, qui & vinum repererit, & arborum fructus, vniuersúmque peragrari orbē initiationes præ ereâ, ac cæremonias, & Bacchanalia introduxerit. Alii tres fuisse scribunt, ex India primum: ex Ioue & Proserpina secundum: tertium ex Ioue & Semele. *Dionysia)* Bacchi festa. Naxus insula Dionysias vocatur à vinearum fertilitate. Nomina festorū & neutra sunt, & singularem numerum non agnoscunt. Quæ Græci Dionysia, Latini Liberalia, id est, Liberi festa vocant.

111 *Quæso)* V Difficultatem & τὸ ἀδύνατον diluit, & obtestatione, & ab ætatis decoro. Senes enim sibi parcere debēt, & à pia filii in patrem voluntate atque ætatē. *Quæso)* C Primam personam indicatiui habet duntaxat. Licet Quæsere lectum sit apud Salustium & Tullium.

113 *Non conuenit)* V Iterum indecorum rege-

rit,

M. *Sic.* C. *bene vale.* M. *& tu.* C. *lácrumas excússit mihi,* — • L. Hæc secum digressus Chremes.
Miserétque me eius. sed vt diéi tempus est,
Monêre opórtet me hunc vicínum Phániam,
Ad cœnam vt véniat.: ibo vt vísam, si domi est.
Nihil opus fuit monitôre: iam dudum domi
[Prestò apud me esse aiunt.] égomet conuiuas moror. — Mu. [Aiunt prestò apud me esse.] ^ sed versus non sanatur.
Ibo ádeò hinc intró. sed quid crepuêrunt fores?
Hinc à me quisnam egréditur? huc concéssero.

rit. Iniquũ est filium laborare: & patrem desidem esse. Hoc dictum seni sed πλανήτης conuenit.

115 *Lachrymas*) Pia est συμπάθεια propter alterius calamitatem, vitámque ærumnosam.

119 *Nihil*) Sunt cœnipetæ, & qui ad diei tempus cœnæ adsunt, sed Chremes hic κατ' ἀντίφρασιν ... vt qui ad conuiuium non celeritet, vt vox sonat. sed tardiùs & cunctatiùs ad cœnam venit, qui est & ab impedimento cœnæ ..., sicut in nostris conuiualibus quæstionibus explicatur. Notatur autem hic ... qui est & multitudo & pompa ferè in Dionysiis collecta, & postea tale est conuiuiũ. *Monitore*) C Hoc est vocatore. Nam Vocatores propriè dicebantur, qui ad cœnas vocabant.

Prestò ap. me esse) Præsto sum, idem est quod adsum. nec alteri ferè verbo cohæret, nisi verbo substantiuo, & huic simplici. Nam præsto adsum, magis poëticum est. *Egomet*) Hoc est in mora detineo. à quibusdam morari pro expectare exponitur. sed mea sententia, magis Poëticè quàm Oratoriè. 118

ACT. I. SCEN. II.

ARG. C Hic Clinia, qui ex Asia redierat & clam patre diuerterat ad Clitiphonem, Antiphilámque accersitum miserat, ingens de amica solicitudo exprimitur. discruciabatur enim quòd non rediret. Accedit & sodalis opitulator Clitipho, qui aduentum amici mira voluptate patri narrat. L & senex occasione exempli admonet filium, B eique ex Cliniæ vita & moribus P viuendi modum tam pulchrè quàm moraliter præscribit: H ac probat Cliniam à patre quanuis duro aufugere non debuisse. L principium indicat, qua de re sint inter se locuti adolescentes. Proponitur autem duorum exemplum, quorum alter modestè amat virginem, alter scortum petulanter deperit. V *Theses.* 1 Gaudium parentum magnum est propter filios reduces. 2 Liberi meticulosi morosorum parentum conspectum fugiunt. 3 Egregia est de filiorum in parentes etiam duriores officio doctrina. 4 Honestorũ adolescentum exempla aliis propter imitationem proponenda sunt. *Occasio.* Clinia è militia domum rediit, multarum turbarum & periculorum causa, eáque in totam Comœdiam dispersa est. M Suspicio amatoria, & timor, hac scena describitur, quæ monet filios, vt parentum habeant rationem, & illis obsequantur. qui omni studio saluti filiorum consulunt, & honestati, capiendúmque ex aliis docet exemplum. quod ex vsu nostro fiet. Vnde Horatius in epistola agens Poëtarum partes, sic canit, Rectè facta refert, orientia tempora notis. Instruit exemplis.

Vers. gen. Trochaici catal. tres, vnus dimeter nempe quartus: & duo tetrametri. quintus & sextus. Reliqui omnes iambici tetr. sique acatalectici, prater primum & tertium catalecticos.

Perſequitur fabulã Cliniæ, Vt palàm fiat quàm modeſte amarit.

* V.Propoſitio eſt προχατασκευή, ne timeat. Eſt enim verum illud Ouidii. Res eſt ſolliciti plena timoris amor.

CLITIPHO *adoleſcens.* CHREMES.

1 *NIHIL *adhuc eſt, quod vereâre Clinia, haudquâquam étiam ceſſant,* bſ:idſ-

Hic vel omnia inuertenda, vel bacchij & cretici ſunt admittendi. Glareanus ab hoc verſu, quem facit trochaicum tetr. cat. tollit, [ceſſant]. & in [haudquaquam]. non elidit m. bſdttſbv. Tres ſequentes ita legit ac ſecat, [Ceſſant, ſimul, & illam cum nuntio tibi affuturam hic]. ſbſſiii-[Ego eſſe hodie ſcio: proin tu ſollicitudinem iſtam] iaiiſaiu · [Falſam, quæ te excruciat omittas. CH. quicum loquitur filius?] ſſuſſatu: vel ſſbiſdſp: vt ſit trochaicus tetr. cat. vel iambicus acat. duo verò præcedentes iambici catal. Muretus vulgatam lectionem retinet, ſed ita diſtinguit, vt ſecundi huius ſcenæ verſus vltima dictio ſit [affuturam]. ſiſiiiiu. & eliſo l in [illam] aiſiliiu: tertij [te]. aaſaiſſ-: quarti [adeſt]. daſdlia-: quinti verò initium [Quẽ volui]. dibſſi. qui fuerit iambicus trim. acat. quatuor autem primi iambici tetr. catal.

2 *Et illam ſimul cum núntio tibi hic ego affutûram hódie ſcio:* { ſſuiijai / aaſ }

* V.Concluſio eſt conſolationis, Itaque non ſis ſollicitus.

3 **Proin tu ſollicitúdinem iſtam falſam, quæ te excrúciat, omittas.* { ſdaſſda- / ſdd }

4 CH. *Quicum lóquitur filius?* ſatu

5 CL. *Pater adeſt, quem vólui: adibo. pater opportúnè áduenis.* bſ btaſt-

Al. [Quid eſt?] & [noſtine]. idſſilſi. Eraſmus reijcit [probè] in ſequẽtem verſum, ſed tum vterque peius habet.

6 CH. *[Quid id eſt?]* CL. *hunc Menedêmum [noſtin'] noſtrum vicînum?* CH. *probé.* daſſſi-

7 CL. *Huic filium ſcis eſſe?* CH. *[audíui, in A'ſia eſt].* ſiſſbiſp

CL. *non eſt pater:* *C. [audiui in Aſia eſſe.] ſed verſus non conſtat.*

Apud nos. id eſt, domi noſtræ.

8 *Apud nos eſt.* CH. *quid' ais?* CL. *[aduenientem è naui egrediêntem ilico* { ſdlaſdſi / iſa } *Mu. [venientem è naui egredientem adduxi ilico] reiecto [apud] in finem verſus præcedentis: è quo etiam tollit [eſt] poſt [Aſia]. ſiſſ bſdp: ſbaſdſſi: ſldſſbi.*

* B. αἰτιολογία.

[Adduxi] prima ad præcedentem verſum pertinet. R. *[Abduxi].*

9 *Adduxi] ad cœnam: * nam mihi magna cum eo iam inde vſque à pueritia* ſſddſſbi

Haud quaq. et. c.) C Id eſt, nondum differunt aduentum. V Ratio eſt ab officio & amicæ & totius familiæ. Iam enim Antiphila cum Dromone ſeruo aduentat.

Sollicitudinem iſt.) C Bene Sollicitudinem dixit. nam ſollicitudo eſt, quæ inhæret mentibus: Sollicitatio, quæ ab alio fit.

Pater) V Exordium eſt captatæ beneuolentiæ à perſona & appellatione patris, & opportuno aduentu.

Hunc Mened.) Narratio eſt de Cliniæ reditu. Itaque eius patrem & vicinum, & eius filiũ breuiſſima notatione adũbrat. *Audiui in Aſia eſſe)* C Recta huiuſcemodi eſt oratio per infinitum. Nam non Latinè dicitur, Audiui quòd in Aſia eſt.

Apud nos) C Factũ eſt in narratione, atque idipſum admirãs rogat. *Quid ais?)* B Eſt admirantis. *Aduenientem)* V Modus eſt, Nunc enim ex Aſia per mare Aegeum Athenas rediit. Sub id autem tempus bellaciſſimi erant Aſiatici propter bellorum multitudinem: atque etiamnum expeditiſſimi equites, nõ tantùm grauis, ſed & leuis armaturæ illinc ſub Turcicis ſignis ſtipendium faciunt.

Adduxi) Vt omnem ſuſpitionem auertat, familiaritatem vel à prima ætate tãquam amicitiæ matrem cauſatur.

Quam

10 fsaifsfi fdiia *Semper fuit familiáritas.* CH. *volǔptâtem magnam nuntias.* *Si amphibrachys & bacchius reyciuntur.* C [fuit] erit monosyllabū. & [voluptem] pro [voluptatem] legendum. fdiiifſi. B vel [volptatem]. fdijfifi: S vel u ante pt more Græcorum corripietur. fdiiafſi. •L. Optatio.

11 fdifſfap **Quàm vellem Menedêmum inuitâtum, vt nobiscum [esset hódie] ampliùs.* Mu. [hodie esset], A sed versus non sanatur. fdſſfdap.

12 iddiſſaai *Vt hanc lætítiam * nec opinánti primus ei obiúcerem domi.* • Nā insperatū gaudiū maius esse so. et. G. [tempus nunc]. didifsip.

13 dfaiſſip dil *Atque étiam [nūc tempus] est.* CL. *caue faxis, *non est opus pater.* •B. Propositio. •B. Confirmatio.

14 fdfdfddp CH. *Quápropter?* CL. *quia enim* incértum est étiam quid se fáciat: modo věnit:*

15 abibifſi *Timet ómnia, patris iram, & ánimum amícæ se erga vt sit suæ.* Clinia omnia timet.

16 aadidifi di *Eam miserè amat: propter eam hæc turba, atque abítio euěnit.* CH. *scio.*

17 fbifbifp L. *Nunc séruolum ad eam in vrbem misit, & ego nostrum vnà Syrum.*

18 fiabfi ffiabfa CH. *Quid narrat?* CL. *quid? ille! se míserum esse.* CH. *míserum!* quem minùs crédere est!* Eclipsis. •L. Interrogatio vice negationis.

19 didfbafp *Quid réliqui est, quin hábeat, quæ quidem in hómine dicūntur bona!* • L. Congeries ad amplificationem. Miser non est cui hæc suppetunt.

20 fabfſfd iddidfdi **Paréntes, pátriam incólumem, amícos, genus, cognátos, [diuítias:]* Go. [ditias]. jiddiaſſi. Externorum bonorum fructus ab animo pendet.

21 fiijdiap **Atque hæc périnde sunt, vt illius [ánimus,] qui ea possidet:* C. Al. [animus est.] fijidaap. •L. Sententia verissima.

11 *Quàm vellem)* Votum est veri amici, vt suum iam afflictū exhilararet, & occasionem prætexit.

12 Nec opinanti) C Insperatum enim gaudium maius esse solet: quemadmodum & dolor acerbior, si non opinanti obiicitur.

13 *Caue faxis)* V Dissuasoria est, ne nuntiet. Confirmatio est ab inutili: eius ratio est à periculis, & incertitudine consilii. Pericula autem sunt tum ex seueritate patris moroſi, tum ex incerto Antiphilæ amore, qui contentionis, atque adeò abitionis causa est. C Volebat Chremes nuntiare Menedemo rediisse filiū: sed Clitipho prohibuit, quòd Cliniæ nondum patris voluntas esset perspecta.

Quid narrat?) V Interiicitur artificiosè confutatio in statu finitiuo. Clinia nō est miser. Ratio est. Nam ea habet quæ in homine essent, modò iisdem rectè vteretur. & hic rerum est indifferentium *συναθροισμός.* *Se miser. esse)* B Status est finitiuus: qui fit, cùm de rei alicuius finitione certatur. & hic probat minimè esse miserum. *Miserum! quem minus cr. est)* C Minùs hoc loco pro Non ponitur: Nō est, inquit, credēdum Cliniam esse miserum. hoc ad sequentia respicit., scilicet, Quid reliqui est quin habeat quæ quidē esse in homine dicuntur bona! *Minus credere est)* Pro, Non credendum est. huiusmodi locutio parum Latinis visui est.

Quæ quidem in h.d.b.) Scilicet à vulgo. 19
Cùm tantum animi bona, secundum Philosophos, appellanda sint. Et hoc, illud quod suprà dixit Chremes affirmat, scilicet Cliniam non esse miserum.

Atque hæc) V Sunt bona ἀδιάφορα bona 21

Qui vti scit, ei bona: illi qui non v'titur rectè, mala. saissisp 22

•L. Defensio ex criminatione personæ. quia senex adolescentem perstrinxerat.

CL.* *Immo ille [fuit' senex] importûnus semper: & nunc nihil magis* { saissasp dbsisisp 23
Al. [senex fuit]. saassisp. [nihil] monosyllabum fuerit.

Véreor, quàm nequid in illum irâtus plus satis faxit pater. asassisp 24

Sed repri. &c. hæc tacitè secum. Eclipsis.

CH. *Illéne! sed réprimam me: nam in metu esse hunc, illi est v'tile.* dsisisp 25

•Callida & solers senis inuétio. L Dissimulat Chremes, & incusando Cliniam, filium obliquè monet.

CL. *Quid [siute tecum?]* CH.* *dicam: vt vt erat, mansum tamen óportuit.* ssbsdip 26
G. Al. [Tu tecum?] sed versus non constat.

Fortásse aliquântò iníquior erat, præter eius libidinem. { saibscip saibsia, 27

•L. A maiori.
•Ab æquo & honesto. L Iustum à persona.

Paterêtur. * *nam quem ferret, si parêntem non ferret suum!* assissp 28

•L. Obiectio, quam refellit à patris officio.

* *Húnccine erat æquum ex illius more, an illum ex huius viuere? &* { dississp diss 29

Bemb. [insimulant].

Quod illum [insimulat] durum, id non est: nam parêntum iniúria idssisi 30

bene vtentibus, malè autem vtentibus mala, id est, ἄχρηστα, id est, non prosunt.

23 *Im. ille)* Clitipho suæ dissuasionis memor, & ad eam redit, & à periculis imminentibus dissuadet. verisimile autem fit à moribus senis & morosi patris. Requiritur autem liberalis educatio, non seruilis, non tyrannica, cuius hic imago est. atque vtranque Storax in Adelph. Terêtii deliniat. Multũ enim quomodo quis educatur refert, filii enim amore potius quàm timore, qui seruos decet, retinendi sunt. Educatio autem iusta & bonos meliores redderet. Vera est Platonis sententia, τροφὴ inquit, καὶ παίδευσις χρηστὴ σωζομένη φύσεις ἀγαθὰς ἐμποιεῖ, καὶ αὖ φύσεις χρησταὶ τοιαύτης ἀντιλαμβανόμεναι ἔτι βελτίους τῶν προτέρων φύονται.

25 *Illéne?)* C Chremes sermonem quem cœperat repressit: vt exemplo Cliniæ filius terreretur. *Illéne* Hoc clara voce pronunciandum. *Sed repr. me)* Hæc submissa voce protulit, ne audiret filius. *Non in metu)* V Timeat patrem sed non more seruili, atque id vtilissimum est filiis, atque hinc via ad exhortationem sternitur. *Hunc)* C Scilicet Cliniã.

26 *Dicam)* V Exhortatio est vt patrem timeat etiã senem, etiam morosum. *Vt vt erat)* C Quàm bene tuetur patrũ partes, qui omnino à filiis tolerandi sunt. *Mansum t. op.)* B Mansum dic supinum esse. M Mansum dicitur quasi mansuetum, quoniam omnia quæ fera sunt, inquit Nonius, manuum crebrò tactu mitescunt.

Fortasse) V ἀνθυποφορὰ per concessionem, & dubitationem est, etiam si fuisset iniquior, cùm libidini filii refragatur, tamen ferendus esset. *Præter eius lib.)* C Vult causam Cliniæ videri deteriorem: vt ostendat parentes filiis ob vitia eorum, asperiores esse. 27

Pateretur) B Pro pati debebat, vt ait Valla. *Nam quem)* V A decoro, & facilitate iuxta [illegible], aut iuxta ius naturale. *Nam q. f. si p. n. f. s.)* C Tale est illud, Cuius saluti consulet, qui suam negligit? 28

Hunccine er. t æq. ex ill. m.) Ab æquo suscipit paternam defensionem. V Ab æquo & bono, quorum vtrunque suadet, vt filii parentibus auscultent. 29

Quod ill. insi. dur. id non est) C Aliud obiectum refellit: & à statu definitiuo censet patrem non appellandum durum, qui filios à vitiis sua seueritate deterret. S Vulgata veteris exemplaris lectio asperior visa est in sententia: cùm tamen non sit. nam ita dicit: patres duros nihil remittere de imperio, quod exerceant in liberos: omnia animi laxamenta prohibere. at qui paulò est tolerabilior aliqua sanè patiatur: sed non crebrò ea fieri. Mutauit autem numerum verborum Terentius. cùm in singulari dixit, Paulò qui est tolerabilis, debuerat subdere. Non vult crebrò scortari liberos suos, non vult crebrò conuiuari. Sed retulit numerum ad vniuersitatem patrum. 30

31 { ſsſſbip ſi *Vniúſmodi ſunt [fermé: paulò q eſt homo tolerábilis,*
32 ſſſſſp *Scortári crebrò nolunt, nolunt crebrò conuiuárier:]*
33 ſdſbdſſp *Prabent exiguè ſumptum: & ea ſunt tamen ad virtûtem ómnia.*
34 { diſiijſi dbſ *Verùm vbi ánimus [ſemel ſe cupiditâte] deuînxit mala,* G.[cupiditate ſemel ſe].diiiaſſ.
35 .diſſdi *Necéſſe eſt Clitipho conſilia cónſequi conſimi-lia: hoc*
36 { ſaddbiſp ſi *Scitũ eſt,* *PERICVLVM/ EX ALIIS FACERE, *tibi quod ex vſu ſiet.* G[periclum]. ſiddbiſp.
aiſdſſſp
37 CL. *Ita credo.* CH. *ego ibo hinc intrò, vt vídeam nobis quid cœna ſiet:*
38 { ſiidſdſp ſiſi *Tu vt tempus eſt diéi, vidéſis ne quò hinc ábeas lóngiús.* G.E in [videſis] corripitur. ſi [diei] ſit triſyllabum.

Bemb.[fermé. Scortari crebrò volunt. volunt crebrò conuiuarier. ^ ſecundi initiū [Et quod]: tertÿ [Nā paſtum]ſed numeri vix conſtant: quatuor præcedentes verſus in tres redigit:

*L. Sententia quam vult eſſe commendatam filio.
[Vt] pro quandiu.

patrum. At in ſingulari tolerabilem poſuerat, quoniam rariores ſunt. V Altera antypophora, qua duritiem patris accuſat, à conſuetudine paterna, qua crimen aſperitatis remouetur, cui & Poëta ſuffragatur, Sit licet innatos facies auſtera parentum. Æqua tamen ſemper mens eſt, & amica voluntas.

31 *Paulo)* Ab æquitate, Nam qui ciuilior eſt, atque ita tolerabilior, nonnibil ſcortationis & conuiuii permittit, & ad has res ſumptum præbet, exiguum tamen Siquidem eam rationem ad prudentiam comparandam conſeruare cenſet. Id autem conſilium ciuilioris patris gentilibus aptius eſt, quàm Chriſtianis auribus dignum.

32 *Scortari)* C Eſt frequẽter ſcorta ductitare. *Non vult cr. con.)* B Bene addidit crebrò. nam rarius id facere, humanitatis eſt. Crebrò verò. prodigi. Item ſæpius vocare ad conuiuiū, exhaurit ſubſtantiam. Sæpius ire ad conuiuiū ſordidum eſt. Ita annotauit Eraſmus, in illud Catonis, Conuiuare raró.

34 *Verùm vbi)* V Sicut anteà moderata conuiuia & moderatas vagas libidines commendauit, ita hic immoderata (in his enim mala cupiditate ſe deuincunt) damnat, tãquam caſtigatione digna. Mala autem ſunt conſilia malis, & bona bonis. Alludit ad illud Theocriti, vbi Idillio octauo periculoſum eſſe canit, ſi inteſtina canis deguſtarit. Eò & Oratius voluit. Vt canis à corio nunquam abſterritur vncto.

Conſequi conſ.) C Nam cuius animus in re mala ſemel corruptus eſt, in dies fit peior. 35

Scitum eſt) M Id eſt, præclarum, & doctrina plenum, quæ confert vitæ degendæ cum decoro. V γνωμὴ. Horatius ſic, Felix quem faciunt aliena pericula cautum. Et prouerbium eſt, Optimum eſt aliorum inſania frui. *Ex vſu:)* B Ad vſum conducat, expediat, vtile ſit. Aliorum exemplis erudiri optimum eſt. 36

Cœna quid nobis) C Minùs dixit, quàm ſi dixiſſet Quæ cœna. Sic illud, Quicquid hoc hominis eſt: Aliter exprimitur quàm ſi diceremus, Quis hic homo eſt. 37

*ACT. II. SCEN. I.

*Mu. hic Actus principium nō eſt, ſed ſcena ſequenti.

ARG. B Clitipho adoleſcens, Cereus in vitium flecti, monitoribus aſper. vt Horatius dixit, C ſolus permanſit, qui de patre conqueritur, vt mos eſt adoleſcentum, qui paterna præcepta moleſtè ferunt, P præſertim cùm ab amore dehortantur. aperit quoque conditionem familiarium patentum: qui vbi aliquantulum plus iuſto poti fuerint, ſat inconſyderatè tum filiis coràm ſua olim patrata facinora enumerant. Hac autem Clitiphonis aduerſus patrem indignatione exprimitur animus & petulantia parum modeſti adoleſcentis. V *Theſes.* 1 Adoleſcentuli monitores parentes, eorúmque conſilia iniquo animo ferunt, 2 Idem de amicæ rebus magis ſolliciti ſunt, quàm de iuſtis parentum conſiliis. Eſt autem oratio σχετλιαστική. Conqueritur enim Clitipho bis ſe miſerum eſſe, tum propter patris iniquitatem, tum propter amicæ exactionem ſumptuoſam. Occaſio verò eius eſt ex priori ſcena, quando

ait Chremes, Scitum esse periculum ex aliis facere. Quapropter idipsum hic repetitum, malè filium mordet. [M]Censuram paternam adolescentulo voluptatibus dedito, molestam esse docet hæc scena. Iuuenis enim cum Venereis facibus æstuat, & cum perturbatione viuit vitam frugalē declinat, nōdum expertus indigentiam, quæ mortales reddit industrios, & ideò surdis auribus rationem audit monentem. Vnde si perseuerat, fit inutilis, & malus. Quapropter in primo Moralium, sic scribit Aristot. Illis iuuenibus vtilem esse doctrinam de moribus, & monitiones, qui suos appetitus rationi subiiciunt, & agunt cum ratione.

Vers. gen. Octonary. siue iambici tetr. acat al.

CLITIPHO.

Querlmonia Clitiphonis aduersus patrem.

1 QVAM *iniqui sunt patres in omneis adolescénteis iudices:* iṡ;dſſi

2 *Qui æquum esse censent, nos iam à púeris ílico nasci senes,* ſiſdſſi

L. *Affines*, i. participes, deditos.

3 *Neque illárum affínes esse rerum, quas fert adolescéntia.* {ccſſiſdſp / a}

G. *Aliàs [est nunc,] sibilſſp, [sua] monosyllabum fuerit. Potest etiam ex [a.l. superiorem versum pertinere.iibilſſp.*

4 *Ex sŭa libídine moderántur, quæ [nunc est.] non quæ olim fuit.* ſabſſſp

5 *Mihi si vnquá filius erit, næ ille [fácili me vtêtur] patre* *R.* [*facillimo vtetur*].albſaiſp: *al.* [*facili vtetur*]. *tum in fi*]*nibus elidenaum*,bſdidiip. aſbſoſſp

Nam qui aliàs deliquit, delinquentibus faciliè parcet.

6 *Nam & cognoscéndi, & ignoscéndi dábitur peccáti locus:* ſſiſdſſp

7 *Non vt mĕus, qui mihi per álium osténdit suam senténtiam.*

L. *Perij*, indignāris.

• L. Arguit ineptiā patris.

8 *Péry, is mihi vbi adbíbit plus paulò, sua quæ narras facínora!* aaſſdſdp

Al. [facito, tibi quod].

Petulans filius, patris præcepta contemnit.

9 **Nunc ait, Períclum ex álijs [fácito tibi, quod] ex vsu fiet.* aiddbiſp / ſ

1 *Quàm iniq.*) Propositio est, Patres sunt iniqui in adolescenteis.

2 *Qui æq.*) Confirmatio est ab impossibili, Fieri enim nequit, vt adolescentuli seniles habeant: aut ἀδύνατον est, vt adolescentuli seniliter sapiant.

3 *Neque ill.*) A decoro ætatis neglecto, quasi adolescentum esset amare, & non senū.

4 *Ex sua lib.*) Expositio est ex causa præsentis vitæ, non præteritæ. *Ex s. lib.*) [B] Voluntate: in quo significatu & aliàs vtitur. [C] Libido est quæque voluntas temerè suscepta. Apud Salust. in Catil. tamen in bonam partem capitur, Magisque in decoris armis, & militaribus equis, quam in scortis & conuiuiis libidinem habebant. *Quæ nunc est*) Huic illud contrarium, Sed nunc ea me exquirere, Iniqui patris est. nam quod antehac fecit, nihil ad me attinet. Dum tēpus ad eandem rem tulit, siui animum vt expleret suum.

5 *Mihi*) [V] Ab effictione suóque iudicio, & collatione suæ educationis & paternæ. & paranomasia est in cognoscēdo & ignoscēdo.

6 *Cognosc. & ign.*) [C] Ex affectu eorū loquitur, qui cùm alicui obnoxii sint, alium habēt animum quàm haberent, si liberi essent.

7 *Per al. ost. s. s.*) Superiùs, Sed reprimam me. nam in metu esse hunc, illi est vtile.

8 *Pery*) [V] Regerit Crimē in patrem accusantem, Est igitur iniquus iudex. *Is mihi*) A mala consuetudine, & inepta opportunitate, propter quam præceptum non sine ironia recepit. *Vbi a. lib.*) [C] Quàm petulans sit filius in parentem, ostenditur: cuius præcepta contemnit. [B] Erasmus in secundo Commentario de Copia, Si quis suadeat, inquit, cauendū esse parentibus, ne si quid peccēt, testibus liberis peccēt, nónne exempli vim habebit Clitipho

10 ſſdſſip *Astûtus: næ ille haud ſcit quàm mihi nunc* * SVRDO NARRET FA'BVLAM: *L.Prouerbium.

11 {ᶜiſbſiſi / a} *Magis nunc me amicæ dicta ſtimulant*, *Da mihi, atque affer mihi.* •C.Verba ſunt amicæ quæ magis Cliphonem ſtimulāt quàm patris præcepta.

12 ſſi ⸗ bſdp *Cui quid reſpóndeam nihil hábeo, neque me quiſquam eſt miſérior.* L.*Satagit*, l.ſollicitus eſt.

13 ſidiſdip *Nam [hic Clinia:] etſi is quoque ſuârum rerum ſátagit: áttamen* *Al.*[*Clinia hic*].ſidiſdii. R..*Alij omittūt [quoque], Atū t inſ et ſi]nō elidendum, ſed ſolum corripiendū*, ſiiiſdip.

14 ii;ſſ:ai * *Habet benè ac pudícè edúctam, ignâram artis meretricia.* •Depingit Bacchidem cōferendo cū Antiphila.

15 iiidiijp * *Mea eſt potens, procax, magnífica, ſumptuôſa, nóbilis:* •B.Collatio & congeries.

16 {ſſſabbſp / ſſ} *Tum quod dem ĕi, rectè eſt: nam nihil eſſe mihi*ᶜ*, relígio eſt dícere.* C. *Religio*, metus, vel ſollicitudo.

17 diſſdiſp *Hoc ego mali non pridem inuéni: neque etiámdum ſcit pater.*

tipho in Se[illegible] ſelpſum excruciante, loquens ad hunc modum, Perii, is mihi vbi adbibit plus paulò, ſua quæ narret facinora.

10 *Aſtutus*) ᵞEpilogus eſt, quo patrē iniquum non eſſe audiēdum colligit. *Næ ille*) Næ pro. *Surdo n. f.*) ᴮ Huiuſmodi filiorum ingens vbiq; turba eſt, qui parentū ſalutaribus monitis obturatas habēt aures. Surdo canit, ſurdo narrat fabulā, mortuo verba facit, eādem vim habent. Poſtremum hoc à ridicula veterum conſuetudine natum videtur, vita defunctos ter voce cientium, Vel dices ortum adagium à ridiculo caſu, quo ſæpe fit vt hoſpes incidat in ſurdum quē percontetur multa, videntibus iis qui ſurdum nouerunt.

11 *Magis*) ᵞ Altera eſt eius querimoniæ pars veluti amplificatio, Eſt miſer non tam propter patris iniquitatem, quàm propter amicam petacem, cuius hic eſt μίμησις

13 *Nam hic*) Suam miſeriam exaggerat collatione cū fortuna Cliniæ. Eſt autem ſuarum rerum ſatagere, idē quod res ſuas abſque impedimento curare, ſuúmque officium præſtare. Eſt autem vtriuſque amicæ per contentionem deſcriptio, in qua ſemper duæ partes inter ſeſe committuntur. Atque hic ſumptuoſæ & procacis amicæ exemplū ſtatuitur. *Satagis*) Genitiuo iūgitur. Satagit, id eſt, anxius eſt & curioſus ſuarū rerū. ᴮ Satagere propriè eſt anxiē torqueri, difficultate rei cōficiendæ.

Pudicè eductam) ᶜQuod nos Educare dicimus, antiqui Educere dixerunt 14

Procax) Procare poſcere eſt. vnde Procaces meretrices, ab aſſiduè poſcendo. & Proci, vxorem poſcentes in matrimonium. ᴮ Qui adeò impudentes ſunt, vt nimis petant, Procaces appellantur. Vnde Procax meretrix, petulans dicitur, impudens, inuerecunda. *Nobilis*) Seruius in ſextum Æneidos, Nobiles & Illuſtres dicit vocari meretrices, quod nomen notitiæ ſit, non meriti. 15

Tum q. d. ei rectè eſt) Rectè, veteres boni ominis cauſa, pro Nihil vſurpabant. *Nam n. eſſe*) Sunt qui Nam, pro Autem accipiant, vt illic in Andria, Nam quid ego nunc dicam de patre? vbi etiam pro Deinde accipi poteſt. *Religio*) ᶜ Metus, vel ſollicitudo. Terentius in Andria, Dignus cum tua religione odio. Inde dies religioſi, infames vel infauſti dicti: quos ex contraria cauſa propter * hominis diritatem relinquam. 16

Hoc ego mali) ᴮ Procacem, & ſumptuoſam amicam. 17

Scit pater) ᵞ Alloqui miſeriam conduplicaret. Eſt autem Procax à verbo Procire, quod eſt petulanter petere.

ACT. II. SCEN. II.

*ARG. ᵞ Antiphila vocata non ſtatim adeſt amanti Cliniæ: ea de cauſa ſeſe non parum excruciat dies. ᶜatque ita mira hìc amātis ſollicitudo exprimitur, cui expectanti, hora, dies: dies, annus videtur. ᴾAmor enim res eſt ſuſpicionis plena. ᴴQuocirca Clinia ex coniecturis

amores ſuos non ſecundos eſſe, & amicam ſuam corruptam eſſe colligit. Et eſt ſtatus coiecturalis. [V] *Theſes.* 1 Suſpicaces ſunt amatorculi, omnia ſiniſtrè interpretantur. 2 Moræ impatientiſſimi ſunt amatores. Diecula enim illis annus eſſe videtur. 3 In expoliendis mulieribus bona temporis pars temere extrahitur. [M] Amantis animus moræ quantumuis breuis impatiens, hac ſcena exprimitur, Aeſtus atque amoris fluctuans, rei Venereæ amator distrahitur: & rationis normam deſpiciens, id affectat, quod ſibi propoſuit. Ariſtot. in Moralib. ſic ait, Quòd ſi magnæ ſint vehementéſque cupiditates, rationem quoque extrudunt, atque eiiciunt: quamobrem mediocres ſint ipſæ & perpaucæ, ac rationi non aduertentur, oportet.

Verſ. gen. Octonary ſiue iambici tetr. acat.

•L. Suſpicio à cunctatione.

De ſuis amoribus ipſe Clinia loquitur.

Al. [*mulier me abſente hic*]. ſſadſſp [Mu] [*me abſente mulier hic*]. ſſaſdaſp.

•L. Confirmatio ſuſpicionis per circūſtantias: & eſt congeries.

CLINIA, CLITIPHO, *adoleſcentes.*

* SI MIHI *ſecúndæ res de amôre meo eſſent, iamdûdum ſcio* diſaſſi 1

Veniſſent: ſed véreor, ne [*me abſênte múlier*] *corrûpta ſit.* ſſaſdiſp 2

* *Concúrrunt multæ opiniónes, quæ mihi ánimum exaúgeant:* ſſi;ſbſi 3

[*Locus, occáſio*[v], *ætas: mater, ſub império cuius*] *eſt, mala.* adiſſa-p 4

R. *Al.* [*Occaſio locus. ætas mater. cuius ſub imperio*], ſuſſſiap: [Mu] [*Occaſio locus. ætas. mater. ſub imperio cuius*]. ſuſſia-p: & *eliſo s in* [*cuius*] *aut eo facto monoſyllabo.* ſuſſiaſp.

Mu. [*præter pretiū iam*] ſſaſſiai.

•Pathos anxiè expectantis, & omnia ſollicitè metuentis & ſuſpicantis.

Cui nihil, [*iam præter prétium*] *dulce eſt.* CLIT. *Clinia.* CLIN. **hei miſero mihi.* {aſdſſiai ſ. 5

CLIN. *E'tiam caues ne videat forte* [*hinc*] *te à patre áliquis éxiens?* aidſſbij 6

E. *Al.* [*hic*].

CLIN. *Fáciam. ſed néſcio quid profécto mihi ánimus præsâgit mali.* {aſaidcſi aſaidſ 7

1 *Si mihi*) [V] Probatio eſt orationis τῆς ἐχι ῥωματικῆς, Non eſt mihi ſecundus amor. [C] Amor res eſt ſuſpicionis plena. Torquetur igitur Clinia mora & dilatione amicorum Antiphilæ. *Iam 'udum*) [V] Confirmatio, Nam iam veniſſet Dromo cum Antiphila.

2 *Vereor*) Suſpitio eſt, ne ſit largitionibus corrupta. [C] Bene amantis exprimit affectū: qui ſemper omnia in deterius ſuſpicatur.

3 *Concurrunt*) Ratio eſt ex circunſtantiarum congerie, potiſſimū tamē nouercæ, quæ tamen erat putatoria, vti. q. petatiſſima. *Mihi*) [C] Augeri dicitur animus, quādo multa cōcurrūt, quibus flectitur in eam partē in quā inclinat.

4 *Occaſio, ætas*) Hic loci ex arte Rhetorica etiam ad maioris rei confirmationē valerēt. *Locus, occaſio, ætas, mater*) Argumēta deducūtur, aut à rebus, aut à perſonis. hæc enim, cauſa, tempus, locus, occaſio, Inſtrumentum, modus, & cætera rerum accidentia, à perſonis deducuntur hoc modo, Nam ſimiles parentibus, aut maioribus ſuis, filii plerunque creduntur: & nonnunquā ad honeſtè turpitérque viuendum. Similiter à natione quoque patria, ætate, educatione, & diſciplina ſumūtur. [B] Cicero de Inuētione libro primo, Omnes, inquit, res argumentando confirmantur, aut ex eo quod perſonis, aut ex eo quod negotiis attributum eſt. Ac perſonis has res attributas putamus, nomen, naturam, victum, formam, habitum, affectionem, ſtudia, cōſilia, facta, caſus, orationes, prætereà hominum genus. in ſexu conſyderantur virile an muliebre ſit, & in natione, patria, cognatione, ætate. In geſtione autem negotii, locus, tempus, modus, occaſio, conſiderantur. Locus, in qua res geſta ſit ex opportunitate, quā videatur habuiſſe ad negotium adminiſtrandum. Hæc loci opportunitas per multa conſyderāda eſt. vt Cic. docet. Occaſio eſt pars temporis, habēs in ſe alicuius rei idoneā faciēdi aut nō faciēdi opportunitatem.

Hei mi.) [C] Hei, datiuo iungitur: vt Virg. Hei mihi qualis erat. Heu verò accuſatiuo: vt alibi Terentius. Heu me miſerum. 5

Sed neſcio) [V] Redit ad præſentis rei querelam ab argumento, Quia animus malum præſagit. *Mihi an. præſ m.*) [C] Sic fieri conſueuit, vt quoties aliquid expectamus, ea occur 7

cur

8 {ᵘᵃfiſſp dr} CLIT. *Pergin' iſtuc prius diudicare, quàm ſcis quid veri ſiet!*

9 {ᵘifidſſp} CLIN. *Si nihil mali eſſet, iam hic adeſſent.* CLIT. *iam áderunt.* CLIN. *quando iſtuc erit!*

10 {ſſdiſſdp ſiſa} CLIT.* *Non cógitas hinc ſlóngiùs' abéſſe!J& noſti mores mulíerum:* G. Al. [longulè eſſet] ſiſil dp.

11 ſſiijſi *Dum ſmoliûntur, J dum ſcomúntur, J* * *annus eſt.* CLIN. *ô Clítipho,* Forte ſmolliuntur]à Mollio.

12 bſſiſiſi *Tímeo.* CLIT. *reſpira: eccum Dromônem cum Syro, unà adſunt tibi.*

* 1. Diuerſæ cauſæ cunctationis, quibus ſoluitur ſuſpicio Cliniæ. Al'dii. [comantur], ſiſiiſi.
* V. Annum dicit ὑπερβολικῶς.

currant potiùs quæ métem noſtram ad cogitandum aliquid mali trahãt. ᴮEt hic adoleſcés ita ſuſpicatur, abſente ſe, ex occaſione vel matris impcobitate & auaritia corruptã amicam, vt ventură eam credere non poſſit. quam ſuſpitioné Clitipho omnibus modis eximere conač, ſed nihil proficit. adeòdifficile eſt expellere quæ ſemel amãtiũ pectoribus inſederint.

8 *Pergin*) ᵛReprehédit ipſum Clitipho ab ineptitudine & abſurdo. Qui enim fieret, vt quis rem nondum cognitam diiudicaret? Et Socrates apud Platonem nihil ineptius eſſe dixit, quàm de re nó ſatis perſpecta & cognita diiudicare.

9 *Si nihil*) Iterum ſuſpicax fruſtraneum euentum profert. *Iam ad.*) Diluit aſſeueratione de eius aduétu. *Quando iſtuc erit*) ᶜ Nõ poteſt credere ex nimia ſuſpitione venturam amicam.

10 *Non cog. h. l. ab.*) Clitipho remouet ſuſpicionem ex animo Cliniæ, & locotũ interuallo, & ex cultu mulierum, quæ maiorem temporis partem in ſe ornando con erunt.

Dum moliuntur, &c.) ᴹ Id eſt, dum ſe præparant multiplici cultu, ædificãt formam variis rebus. Inde Demoliri, eſt deſtruere id, quod ædificatũ eſt. *Comuntur*) id eſt, ornantur in capillis, quos calamiſtro digerunt in cincinnos. *Annus eſt*) ᴮHæc locutio, atque id genus aliæ, inter prouerbiales hyperbolas referendæ ſunt. Plautus in Aſinaria, Ætatem velim ſeruire, Libanium qui conueniam modò. Et ſæculum eſt quod nihil literarum abs te accepi. Tempus autem prælongum huiuſmodi figuris ſignificamus. 11

Clitipho, Timeo) ᶜ Vide nulla re arceri poſſe ſuſpicioné ex pectore amãtis. *Timeo*) ᵛ Ἀποσιώπησις eſt, qua veluti epilogo cõcludit, Siquis dé aduétat, ergo reſpira, & ſis præſenti animo. 12

Eccum Dr. S.) ᶜ Hæc & cũ geſtu nimiæ lætitiæ pronuntiandum eſt. 13

ACT. II. SCEN. III.

ARG. ᵛ Antiphila & Bacchis per ſeruos adducuntur amicæ duobus adoleſcentulis exoptatiſſimæ. ſed Clinia Antiphilam corruptam eſſe arbitratur, ſumptis coniecturis tam ex ornatu, quàm ex grege ancillarum. ᶜ Hæc itaque ſcena plena eſt & timoris & ſuſpicionis, ᴾquibus Clinia & Clitipho magnopere afficiuntur: verùm Syrus, ᶜ perſona ſeruilis vtrique ſuccurrit, ᴾ tollendo quoad poteſt ſuſpiciones & formidinem: ᵛ & Cliniæ cõiectutas longa narratione de pudicis moribus confutat. ᴮ qua ex re is ingenti gaudio perfunditur. ᵛAd eundem modum eſt longior Bacchidis deſcriptio, quã Clitipho adductam noluit. ᴾ Sed eam Syrus mira confidentia ad cœnam patre quoque præſente, adducit. hanc tamen fingit eſſe Cliniæ. ita aſturè. vt & Clitiphoni gratificetur, & eius patrem minimè offendat. ᵛVerùm hic periculi ſequentis ἐπίτασις, quando patet filii amorem intelligit, & Syrus ſuis conſiliis fallitur. *Theſes.* 1 Amatores ſunt ſuſpicaces, & leuibus quibuſdam coniecturis neceſſaria colligunt argumenta. 2 Adoleſcentes amantes etiamſi ſint liberi, tamen ſerui ſuis inſeruiũt, 3 Magnum facinus ſine periculo patrari nequit. Magna enim negotia magnis cum periculis fiunt. initiò προσωποποιΐα eſt ad cõfutationes ſuſpicionum in amore futuras. Præponitur enim σχετλιασμὸς Cliniæ de miſeria & calamitate. ᴹFacilem amantis ſuſpicionem, & varios, affectus habet hæc ſcena: quos leuis excitat cõiectura in his, quorum animus ſollicitus eſt: & pendet: ſinéquo periculo non fieri magnum facinus, ac memoriaa dignum oſtendens ingenium adoleſcentem, ſed compede Venerea ligatum, vilisſimi ſerui, cuius lenocinio vtitur, ſeruum fieri docet, quod turpe eſt: illis præſertim, qu orum natales clari habentur, & talem fortunam nacti ſunt,

Qi ſunt, vt ad imperandum, non ad ſeruiendum nati videantur. Cicero in Paradoxis ſic ſcribit: Libertas eſt poteſtas viuendi vt velis. Quis igitur viuit vt vult, niſi qui recta ſequitur, qui gaudet officio, cui viuendi via conſyderata atque prouiſa, qui Legibus quidem nō propter metum paret, qui nihil dicit, nihil facit. nihil cogitat denique, niſi libenter ac liberè? Cuius omnia conſilia, rêsque omnes quas gerit, ab ipſo proficiſcuntur, eodémque referuntur? Nec eſt vlla res, quæ apud ipſum polleat, quàm voluntas atque iudicium. Igitur omnes improbi ſerui, inquit. Hominem, cui mulier imperat, & nihil imperanti negare poteſt, non modò ſeruum, ſed nequiſsimum ſeruum, etiamſi in ampliſsima familia natus ſit, appellandum puto. *Verſ. gen. Trochaici tetr. cat. tres & quadraginta, nempe primi quindecim, & ſeptuageſimus primus cum ſeptem & viginti ſequentibus. Reliqui omnes iambici acatal. ïque trimetri, excepto decimoſexto cum ſeptem ſequentibus, qui ſunt tetrametri.*

SYRVS DROMO, *ſerui.* CLINIA. CLITIPHO.

ᵃ C. Hoc ſic lege, vt intelligas multa verba præceſsiſſe, vt & Cliniæ, & Antiphilæ modeſtia clarius innoteſceret, fingit Poeta primùm ægrè ferētem Cliniā, & ſuccenſentē Antiphilæ (ſic enim putabat. luxui.

G. Al. [S.] ſed meliùs [D.] vt Dromo Syri vltimu reſpōdeat verbu [Illa ſunt relicta]. q. d. non mirum eſt illas relictas.

ᵃ L. Suſpicio Cliniæ, cuius occaſione narrabitur vita Antiphilæ.

ᵃ AIN' *tu!* D. *ſic eſt.* S. *verùm intérea dum ſermónes [cǽdimus.]* ſſaſſtv ſ 1
G. Al. [ſerimus.] ſed deprauatè tamen Cædimus poſitum eſt pro Serimus. ᴸ. *Miſcemus.*

Illæ ſunt relictæ. CLIT. *múlier tibi adeſt, audín' Clínia?* ſſaaſtv 2

CLIN. *Ego verò aúdio nunc demum, & vídeo, & váleo Clitipho.* aſſabt- 3

[CLIT.] *Minimè mirum, ádeò impedítæ ſunt, ancillarum gregem* adſſſt v 4

Ducunt ſecum. CLIN. ᵃ *périj, vnde illi ſunt ancíllæ?* CLIT. *mén' rogas?* ſſaſſit- 5

S. *Non opórtuit relictas: portant quid [rerum.]* tuſſſt- 6
CLIN. *hei mihi.* *Mu. [rerum?] cum interrogatione.*

1 *Ain' tu! D. ſic eſt)* ᴮ Exorditur. vt Syrum & Dromonem plura inter ſe collocutos, lector intelligat. *Verum dum)* ᵛ Occaſio eſt moræ, per enthymema. Vt relictæ ſunt, dum ſermones cedimus. *Cædimus)* ᴸ Miſcemus. Rodolphus Agri. in annota. in aliquot decla. Senecæ, putat: figuram loquendi ortam eſſe à crebra inter loquētes verbi iteratione. ᴮ Verbum Cedò, quemadmodum & Amabò, longo vſu loquendi à ſignificatione verborum ad aliarum partiū orationis vim detortum eſt: vt cùm diceret quiſpiam, Dicam tibi hoc? reſpondebat alter. Cedo, hoc eſt, permitto, dic. &c. Ibo per fundum tuum dicebat alter, Cedo, ito, id eſt, permitto vt eas. Quod & Terentius ſignificaſſe videtur hoc loco, cùm dicit. Dum ſermones cedimus. Vnde poſteà conſuetudo tenuit, vt diceretur, Cedo manum, Cedo cantharum. Hæc annotauit ante me in quodam opuſculo ſuo Rodol. Agri. *Dum ſermones cædimus)* ᴹᵘ Genus hoc loquendi ductum eſſe à Græcis, admonet Priſcia. lib. 18. eos enim ita dicere ſolitos, κόπτειν λόγους, aut κόπτειν ῥήματα.

2 *Mulier)* ᵛ Conſolatio eſt propter præſentem amicam. *Mulier)* ᶜ Non Antiphila, aut Amica: ſed ſic dixit, quaſi illi qui deſperauerat redituram.

Ego verò audio) Verba ſunt reſpirantis, & 3 ad ſe redeuntis. ᵛ Indignabundus iſthæc dicit: & plura reddit, quàm rogatus erat, atque omnino ſui voti compotem eſſe ſatis acerbè profitetur.

Minimè) Excuſat tarditatem propter an- 4 cillarum gregem, atque hinc occaſio cōquerendi ſumitur. ᶜ Mulieres à natura tardæ in inceſſu ſunt. ſed hîc additur cauſa tarditatis. *Minimè mirum)* Scilicet Si relictæ ſunt.

Perij) Cliniæ ſuſpicio quod amica cor- 5 rupta ſit, ab ancillarū grege oritur. has enim ab aliis amatoribus eſſe putat. *Perij)* ᵛ Propoſitio eſt querimoniæ, cuius confirmatio eſt ab iniucundo, & difficili, Adeſt enim grex ancillarum.

Non op.) Diluit tribus rationibus, quia 6 ornatū geſtat, quia adueſperaſcit, quia viam non norunt. *Portant quid r.)* ᴮ Cauſam tarditatis adiecit. ᶜ Ob hoc non eſt ſecurus Syrus, quod mulieres relictæ ſint. *Portant quid rerum)*

7 ſſuſſſv S.* *Aurum, veſtem, & veſperáſcit, & non nouẽrunt viam.*

* L. Hæc fortuitò dicuntur à ſeruo, ſed ex cõſilio Poëtæ, ad augendã perturbationẽ Cliniæ.

8 ſſſcſſtv ſſia *Factum à nobis ſtultè eſt. abĭ dum tu Dromo illis óbuiam.*

9 aſddſſt– *Própere. quid ſtas?* CLIN. *væ míſero mihi, quanta de ſpe décidi!*

10 ſſbſatv ſ CLIT. *Quid' iſtuc? quæ res te ſollicitat autem?* CLIN. *rógitas quid ſiet!*

G. Poteſt hic cenſeri iambicus, iſſdidſp.

* L. Cauſæ ſuſpicionis.

11 ſſſr bſt– */Vidén' tu/ancillas, aurũ, veſtem! /quam* ego cum vna ancillula* Mu. [quam cum vna ancillula Ego reliqui.] ^A ſed neutrum verſum ſic ſanat.

G. [Tu, vidén'] ! dſſidſt–, vt ſtu ſit corripientis, cum se a mi ratione inferatur [vidén' anc. aur. veſtẽ]!

12 tſaſſſt– ſſt *Hic relíqui. /vnde ſe ea eſſe/cenſes?* CLIT. *vah, nũc demum intélligo.*

L. vah, irridentis.

13 tſſſſdt– S. *Dij boni, qd turba eſt! ædes noſtræ vix cápiet ſcio.*

G. [eſſe ea], tidſſit– Rinius omittit [ea].

14 dtſaſ bv *Quid cómedent! quid ébibent! quid ſene erit noſtro míſerius!*

tltiiii–: Aldi codex [eã eſſe], ſed errat.

15 dſtſſbt– *Sed vídeo, eccos quos volêbam.* CLIN.* *ô Iúppiter v'binam eſt fides!*

* Cliniæ exclamatio ad amicam, L eũ eius querela, quæ amplificatur à perſona.

16 aſddiſai *Dum ego propter te errans, pátria cáreo demens, tu intéreá loci*

17 dſſaidſi *Collocupletáſti te Antíphila, & me in his deſeruí-*

verum) Mu Ita ſæpe loquebantur veteres, cùm magnam rei alicuius vim, aut copiam iudicare vellent, Sic in Andria: Di boni, boni quid porto! & in hac ipſa fabula, Modo pitiſſando quid vini abſumpſit mihi. Plautus in Epidico; Tum captiuorum quid ducunt ſecum? pueros, virgines, binos, ternos alius quiſque fit cõcurſus per vias. Cicero in Verrem. Quid lachrymarum putatis ipſum profudiſſe Neronem.

Et veſt. & n. n. v.) C Cauſa cur non oportuit relictas. quis enim tutus, ſi quid portat, & in nocte, & in incerto itinere.

8 *Abi dum*) Dum, παρέλκει.

9 *Væ miſ.*) V Iterum propoſitionem repetit exclamando, quaſi deſperans. C Magis ſuſpicatur Clinia, quòd à Syro aurum & veſtem audierit. B Putat enim quæ videt, ab aliis donata amatoribus.

11 *Vidén'*) V Ratio confirmationis eſt ex ſignis, videlicet multitudine ancillarũ, nimio ornatu, & ab inſolenti negotio.

12 *Vnde ea cenſes?*) C Vnde eſſent iſta, tãquam notum eſſet, non explicuit.

13 *Dij boni*) V Syrus ſuſpitiones amplificare videtur, cum in tanto grege victus penuria ſit, ita afflictum affligit, & perditum perdit, atque id frequenti Interrogatione nõ parum expolitur iuxtà eum incremento. *Quid turba eſt?*) C Perſona ſeruilis, vt pote fidelis heri impenſis timet. Turba primùm perturbationem ſignificat. inde turbo turbar, perturbo, deturbo. Dehinc multitudinem: quæ ferè turbatione non vacat. (*capient*) Aliàs deligent ſignificat. Virgilius, Aut capere, aut captas iam deſpectare videntur.

Eccos q. v.) Eccum eccam, eccos, eccas, ellum, elliam, ellos, ellas, ab ecce cõpoſita ſunt: & per aduerbia reſoluuntur, non per pronomina. Eccum, ecce hîc: ſubintellige virum de quo agebamus. eccam, ecce hic: ſubintellige fœminam. Ita ellum, intellige ecce illic virum, &c. *O Iuppiter*) Sic exclamat dum putat ab amica eſſe deceptum. V Alia pars eſt confirmationis per apoſtrophen & proſopopœiam. Abſentem enim alloquitur, & cum ea expoſtulat à fide ſoluta, quam dederat nunc exuli, nunc deſerto, nunc infami, nunc male morato. Ita narratiũcula ſuum infortunium à fortuna aduerſa, quia erat exul: à perditis honoribus, quia ad extremum infamis erat: à malo animi habitu, propter inobedientiam & contemptũ in monitorẽ, qui ſedulò meretriceos amores mihi cecinit, ſed fruſtra canebatur ſurdo, exaggerat adeò vt verè miſer ſit. 15

Errans) C Hinc errones dicuntur. 16

sti malis:

R.[*minus obsequens:*] ssu-iai.

Propter quam in summa infámia sum, & mĕo patri [minus sum óbsequens:] {ssi-ici ssiiia} 18

Stomachosè *harum* de vna tantùm, atque ea præsente.

Cŭius nunc pudet me, & míseret: qui harum mores cantâbat mihi. {s-dsssi .si} 19

Al. [*neque eum potuisse*], aiddsisp. *Mu* [*neque potuisse vnquam me ab hac expellere*, [aidasisp.

Monuisse frustra: [neque potuisse] vnquam ab hac me expéllere: aidaijsp 20

[Quod tamen nunc fáciam: tum cùm] gratum mĭhi esse pótuit, nólui. *Mu.*[*Quod nunc faciam tamen: cum*]. saissbsi: *vel* saissbsi. {sdssbsi adiss} 21

C.*Videlicet* & *scilicet* amaritudiné habent.

Nemo est misérior me. S. *hic de nostris verbis errat vidélicet,* sbsssdp 22

• I. Interpellatio Syri, orta ex querela adolescentis.

Quæ hîc sumus locúti. * *Clínia, áliter tuum amôrem, atquè est, áccipis:* {xisbdssp d} 23

Nam & vita est éadem, & ánimus te erga idem àc fuit: sdbssp 24

R.[*cœpimus.*]

Quantùm ex ipsa re conicctûram [fécimus.] ssssip 25

CLIN. *Quid est óbsecro? nam mihi nunc nĭhil rerum ómnium est,* {idd-si iddf} 26

• I. Narratio. *Mu.*[*huius ignores:*] ssi-sp. G. *Huius rerum ἀχαρι-* …*: vt, absente nobis.*

Quod malim, quàm me hoc falsò suspicárier. ssssip 27

S. * *Hoc primùm, vt nequid [hŭius rerum ignóres:] anus* {sscisp ssi} 28

C. *Altera* pro alteri antiquum est.

Quæ est dicta mater esse ei antĕhac, non fuit: siiisp 29

Ea óbijt mortem: hoc ipsa in itinere áltera bsi bll 30

19 *Pudet & miseret)* Rectè: quia post pudorem solet consequi misericordia. Pudet, verecundiæ est: Piget, pœnitentiæ. Terentius in Adel. Fratris me quidem pudet pigétque. Et bene Pudet de filio in Patrem. In Andria, Tum patris Pudor. *Cantabat)* Hoc est, frequenter dicebat, & significantiùs dixit Cantabat. & antiqui Canere, pro eloqui dixerunt.

20 *Ab hac)* Sic dixit: quia nōdum appulerat: etsi superius, Me deseruisti, dixerit.

22 *Nemo est)* v Peroratio est istius querelæ. *Hic de n.v.)* c Superius, Portant quid rerū, & Aurum, & vestem, dixit. *Videlicet)* Scilicet & Videlicet idem significare videntur quod certè: sed habent vsum suum per amaritudinem cum derisu permistam Virgilius. Scilicet hic superis labor est. Quintilianus, Hoc videlicet expectasti.

23 *Clinia aliter)* c Hic sequitur suspitionum confutatio, cuius propositio est, Nō rectè intelligis. Ratio est ex eadē vita, & affectu, qui olim fuit. Constat enim sibi, & animus nihil est mutatus, sicut exquisita coniectura testificatur. id autem κατ' ἀνθυποφορὰν adiectum est. *Aliter t. am. atquè est, acc.)* R Eleganter iunxit. Aliter, cum atquè, pro Quàm. Cic. Curioni. Sed aliter atquè ostenderam facio. *Accipis)* Accipere hic pro Sentire positum est: vt sit, de tuo aliter sentis, amore quàm est ô Clinia. Tollit suspitionem corruptæ Antiphilæ.

Ex ipsa re) c Ex signis quæ dicturus est. 25

Nam mihi) v Votum est, quo falsas esse 26 suspitiones cupit.

Hoc primum) Narratione cōprobat, eam 28 seruasse fidem, & pudicā fuisse, cū mores & studia Antiphilæ depingūtur. Hic alteræ est nobis hodie Alteri, & Archaismus est. *Anus q. &c.)* c Hoc cōtra illud est quod suprà dictū à Clinia, Mater sub imperio cuius est mala.

Ea obijt m.) Hoc dictum, ne ab illa cor- 30 ruptam amicam suspicetur. *Altera dum n.)* B Priscianus, Quoties inquit, hæc masculina vnus, nullus, solus, vllus, totus, alius, vter, alter, neuter, in i genitiuum finiunt, necessariò

in æ diph

31 *Dum narrat, forte audiui.* CLIT. *quænam est altera?*
32 S. *Mane: hoc quod cœpi primum enarrem [o] Clitipho:* R. Omittendũ [o] sed nihil ad carmen.
33 *Post, istuc veniã.* CLIT. *propera.* S. * *iam primum omnium* * Sic incipit multã pudicitię signa narraturus.
34 *Vbi ventum ad ædeis est, Dromo [pultat] fores:* R. Al. [pulsat]. Mersare & Pultare pro Mersare & Pulsare veteres dixerunt.
35 *Anus quædam prodit: hæc vbi aperuit ostium,*
36 *Continuò hic se coniecit intro: ego consequor.*
37 *Anus foribus obdit pessulum: ad lanam redit.*
38 * *Hinc sciri potuit, [haud vsquam] alibi, Clinia,* * B. A coniecturis. R. Al. [aut nũquã]. Vehemens pudicitiæ coniectura.
39 *Quo studio vitam suam te absente exegerit.*
40 * *Vbi de improuiso est interuentum mulieri,* * B Ab inopinato interuentu.
41 *(Nam ea res dedit tum existimandi copiam,*
42 *Quotidianæ vitæ consuetudinem:*
43 *Quæ cuiusque ingenium vt sit declarat maxumè)* * B Ab opere.
44 * *Texentem telam studiosè ipsam offendimus,* * B. A vestitu.
45 * *Mediocriter vestitam veste lugubri,* Cultus & victus familiaris vitam indicant.
46 *Eius anuis caussa opinor, quæ erat mortua:*

in æ diphthogum fœminina supradictos terminant casus. Itaque non solùm vnus, vnius, vnis, sed etiam huius & huic vnæ. Similiter vllæ, nullæ, solæ, totæ, aliæ: alteræ, in vsu antiquiore inuenimus.

31 *Quænam est altera?*) C Interrogat: quia nondum intellexerat amicam aduentare.

33 *Propera*) Properat qui festinàter aliquid agit vel dicit. Virgilius, Multa forent quæ mox cælo properanda sereno Maturare datur. B Attende non solùm Properare, qui festinàter agit quippiã, sed etiam eũ, qui docet. *Iampr. omn.*) C Sic incipit, vt multa pudicitiæ signa narraturus. Liuius in primo ab vrbe cond. Iam primùm omnium satis constat.

35 *Anus q. prodit*) In Eunucho de vilissima persona, Prodi foras malè conciliate. *Vbi hæc*) V Coiecturæ vbique narrationi insertæ sunt de moribus Antiphilæ, quia visa est texere telam, atque ita non erat otiosa, quia vestitu erat lugubri, vt quæ luctum præ se ferebat. Huc afferendus est Homeri locus de armis mulierum, etsi honestè liceret Penelopes historiam conferre. sicut imago præsentis vitæ satis declarat.

37 *Foribus obdit p.*) B Obdit pro opposuit. *Ad lanam r.*) C Hæc signa sunt pudicè vitam agentis. Sic in Andria, Primùm hæc pudicè vitam, parcè, ac duriter Agebat, lana & tela victum quæritans. B Eodem argumento vsus est & Titus Liuius lib. 1. ab vrbe condita loquens de certamine, quod inter regios iuuenes erat, de vxorum præstantia & castitate. Id, inquit, cuique spectatissimũ sit, quod inopinato viri aduentu occurrerit oculis. Paulò pòst sequitur de Lucretia. Nocte sera deditã lanæ, inter lucubrantes ancillas, in medio ædium sedentem inueniunt.

Vitam exegerit) C Aliter dicitur exigere vitam, exigere fabulam & exigere opus. Significat enim traducere, expellere, & finire. 39

Vbi de impr.) V Ἀντικαταλλαγὴ tollitur, ne affectatum id putaret. 40

Nam ea res) γνώμη est, de vitæ indiciis ex cultu & familiari vita. *Existimandi c.*) C Iudicandi. Æstimare enim est considerare: Existimare verò, iudicare. Nam priùs consyderamus ea quæ iudicãda sunt. 41

Quæ c. inr.) In Andria, Nam qui cum ingeniis conflictatur eiusmodi, &c. 43

Texentem) V Textura maximè mulieres decet. Breuiter non fuit otiosa, nõ sumptuosa, quia texebat, quia stola eius lugubris, atq; hîc anthypophora de luctus causa. De vocabulo autem Anus apud Gell. in 4. c. 16. est disputatio. *Offendimus*) C Reperimus. Offendere ferè idem est quod repetire. 44

Eius anuis) L Anuis genitiuus casus, pri- 46

[quæ] non eliditur, sed corripitur.

Mala subst. faciei pars.

Sine auro tum ornâtam, ita vti quæ ornântur sibi:

R. Al. omittitur [ita], [A] tum in [ornatam] non eliditur m.

Nulla [malam] re esse expolîtam muliebri:] Al's codex [mala re exp. m] omisso [esse]. tum [re] non eliditur. ſiſidi: [B] [mala re esse &c.] ſiſidi: [C] [mala re esse exp. mulierem:] ſiſidp. [M] [re malas expolitam muliebri:] ſiſidi.

Pax, admirantis interiectio.

Capillus passus, prolixus, circum caput

Reiêctus neglegênter: pàx. CLIN. *Syre mi óbsecro*

Ne me in lætitiam frustra coniícias. S. *anus*

R. Al. [vna ancilla erat:] ſſiſp: sed versus sequens non constabit.

Subtégmen nebat: præterèa [vnà ancillula

scis vsurpatus. [B] Probo authore omnia in nus secundæ sunt, faciunt enim i in gignendi casu, exceptis quæ tertii sunt ordinis. In quarto est Anus, quod nomen olim Anuis faciebat. Erit arbitror operæpretium ascribere hic, quod Gellius in suis Noctibus annotauit, de nominum quorundam inflexione. Nã res est ipsa cognitu non indigna. cui studiú modò sit vllum antiquitatis. lib. 4. capit. XVI. Sic ait, M. Varronem & p. Nigidium, viros Romani generis doctissimos comperimus non aliter locutos esse & scripsisse, quàm Senatuis, & Domuis, & Fluctuis, qui est patrius casus ab eo, quod est Senatus, Domus, & Fluctus: huic Senatui, Domui, Fluctui, cæteráque his consimilia pariter dixisse. Terent quoque Comici versus in libris veteribus itidẽ scriptus est. Eius anuis opinor causa, quæ est mortua. Hanc eorum authoritatem, quidam é veteribus Grammaticis ratione etiam firmare voluerunt, quod omnis datiuus singularis litera finitus i, si non similis est genitiui singularis, s, litera addita, genitiuum singularem facit: vt, Patri Patris. Duci Ducis, Cædi Cædis. Cùm igitur, inquiunt, in casu dandi huic Senatui dicamus, genitiuus ex eo singularis Senatuis est, & non Senatus. Sed non omnes concedunt in casu datiuo Senatui magis dicendum, quam senatu, sicut Lucilius in eodem casu Victu, & Anu dicit. non Victui & Anui in hisce versibus, Quod sumptum atque epulas victu præponis honesto. Et alio in loco. Anu noceo, inquit. Virgilius quoque in casu dandi Aspectu dicit, non Aspectui. Téque aspectu ne subtrahe nostro. Et in Georg. Quod nec concubitu indulgent. Caius etiam Cæsar grauis author linguæ Latinæ, in Anticatone. Vnius, inquit, arrogantiæ superbiæque dominatúque. Item in Dolabella actionis illibuisti, Quorũ in ædibus fanísque posita, & honori erant, & ornatu. In libris quoque Analogicis omnia illiusmodi sine i, litera dicenda censet.

Ornantur sibi) [C] Non vt placeant amatoribus. *Nulla*) [V] Id est fuco vel cerussâ, quibus color naturalis adulteratur. Vnde apud Comicos sunt fucatæ, & cerussatæ. *Nulla mala re expolitam*) [C] Hoc est. non fucatam. Mala enim, à similitudine mali, hoc est pomi, nomen assumpsit. Nam id est quod præminet inter nasum, oculos. & buccam, quod rotundum est, & in speciem mali. [B] Intelligit non fuisse ex genere mulierum quæ vitia corporis obtegunt stibio, hoc pacto nihil aliud efficientes, quàm vt faciliùs placeant adultero. Sic Apuleius lib. II. de asino aureo. Sed in mea Fotide non operosus, sed inordinatus ornatus addebât gratiam.

Capillus) [V] Ex ornatu neglecto coniectura est, Igitur non amauit alium incompta, & inelegans. Pàx autem est Prisciano & Donato idem quod tàntùm: aut potiùs sit admirationis ἐπιφώνημα quidam. *Capillus passus*) [C] Id est, sparsus. Virg. Crinibus Iliades passis. Sunt quædam verba, quæ à diuerso veniunt præsenti: sed in præterito confunduntur: sicuti à Patior, ita à Pando Passus descendit: à vertor & verror, versus sum.

Pax) [M] Id est, tantummodo. Priscianus sic ait, Pax est Græcum, cùm Tantummodo significat. [B] Priscianus lib. XIIII. Pàx, παιγνιῶδες Comicum aduerbium est. quo Terent. vtitur.

Anus) [V] Coniectura est ex paucitate familiæ, & labore anus, cuius exemplum mulierculæ sequuntur, vt sit æmulatio quædã. Itaque ancillam nõ comptam, sed squalidam texere fingit, Hic labor & luctus. Hic otium libidinis & multorum vitiorum abest. Hic pulchritudo vel muliebris non ita magni fit.

Subtegmen) [L] Indracht. *Pannis obsita*) [C] Sic in Eunucho. Pannis annísque obsitum. *Immunda ill.*) Proluuies & Illuuies significantiam habent parem, & immunditia est. Virgilius,. Fœdissima ventris illuuies. *Immunda ill.*) [B] immunda nominatiuus

natiuus

53 *Erat, sea texêbat, vnà* pannis óbsita,* *Sordes pudicitiæ signum.

54 *Neglécta, immúnda illúuie.* CLIT. *si hæc sunt Clinia*

55 *Vera, ita vti credo, quis te est fortunátior!* *L. Signa ex adiunctis.

56 *[Scin' hanc,] quam dicis sordidâtam & sórdidã?* R. *Scin' tu hanc,*]

57 *Magnum hoc quoque signum est dóminam esse extra nóxiam,*

58 *Cùm eius tam neglegúntur internúntÿ:*

59 **Nam disciplina [est, eísdem] munerárier* *L. Aetiologia. B. [*est eisdem*.]

60 *Ancillas primùm, ad dóminas qui affèctant viam.* C. Præceptum amatorium.

61 CLIN. *Perge óbsecro te, & cauĕ ne* falsam grátiam* * C. Scilicet mentiendo.

62 *Stúdeas inire. quid ait, vbi me nóminas?*

63 S. *Vbi dícimus redisse te, & rogâre vti*

64 *Veníret ad te,* múlier telam déserit* *B. A signis. Ex nimio gaudio lachrymæ.

65 *Continuò, & lácrumis opplet os totum sibi, [vt]*

66 *Fácilè scires desydério id fíeri tuo.* *Alq: magu..t vt leum sequenti versu.*

67 CLIN.* *Præ gaúdio (ita me dÿ ament) vbi sim, néscio:* * L. Resipiscit Clinia. Gaudii vehemẽtia.

natiuus est, an ablatiuus? Nominatiuus videri potest. Nam illuuies immũditiam significat. *Si hæc sunt*) [V] Persuasus istis coniecturis mox Clitipho colligit, & consolatoria orariuncula interiecta est veluti acclamatio, & proponit, neminé esse fortunatiorẽ Clinia.

56 *Scin'*) Confirmatio ab adiunctis, quia sordidata in vestitu, & sordida in persona. Itaque eam esse extra noxã certa signa sunt, quæ & aliis comprobat. Nam & internuntii sordidi sunt, *κατὰ λέξιν* est ex disciplinæ amatoriæ natura. *Sordidatam & sordidam*) [C] Sordidus à natura dicitur: Sordidatus verò fit vrgente necessitate, [B] qui ob necessitatem sordidas vestes induit. [C] Sordidatam, refertur ad illud, Pannis obsita: Sordidam, ad illud, Neglecta, immunda illuuiæ.

57 *Extra noxam*) Hoc est, culpam. Noxa etiã significat damnum. Suetonius in Cæsare, Spurinámque irridens, & vt falsum arguẽs, quod sine vlla sua noxa Idus Martiæ essent.

59 *Nam d.sc.ef.*) Præceptum in arte amandi, vt amatores prius ancillas corrumpant. *Disciplina est eisdem*) [B] Amatoribus, vt ancillas primum & pedissequas muneribus corrumpant. [Nu] præceptum hoc ita complexus est Ouidius in arte: Sed prius ancillam captatæ nosse puellæ Cura sit accessus molliet illa tuos. Hanc tu pollicitis, hanc tu corrumpe rogando: Quod cupis, ex facili, si volet illa, feres. *Munerarier*) Munero & Muneror in vsu sunt, pro donare.

60 *Affectant*) Nimio affectu & anxiæ quærunt. [C] Affectare, est pronum animum ad faciendum habere.

61 *Perge obs.*) [V] Eleganter per hanc interrogationem isthæc oratio interrumpitur, & ad narrationem anteà nondum absolutã reditur, & eadem suspitiones refellit. coniecturæ sunt tum ex vltronea obedientia, tum ex gaudio repentino, cuius & hic insignis est notatio hyperbolica. Solet gaudium insperatum lachrumas excutere, cuius rationẽ Alexander Aphrodisæus proble. 21. complectitur, & à Gellio & ab aliis frequenter explicatũ.

65 *Opplet os*) [C] Nam & ex nimio gaudio interdum lachrymæ prouenire solent.

66 *Desyderio hoc f.t.*) [B] Possessiua hæc pronomina, meus, tuus, suus, noster, & vester, ita differunt à primitiuorum genitiuis, mei, tui, sui, nostri, & vestri, vt hæc passiuè, illa capiantur actiuè: vt, Amor tuus huc te traxit, quo tu amas. Amore tui hoc feci, id est, propter amorem, quo tu à nobis amaris. Aliquãdo tamen hæc confundi videmus à magnis authoribus: vt, causa mea, & causa mei. Lauren. Valla, Dixit, inquit Terent. Desyderium tuum, pro tui: quod scilicet ipse non dicerem.

Ita timui. CLIT. *at ego nihil esse sciêbam Clinia.* ebaasp 68
*A'gedum vicissim Syre,*dic quæ illa est áltera.* aldssp 69
S. [*Addúcimus*] *tuam Bácchidem.* CLIT. *hem,* { sasisp si 70
quid Bácchidem! D. [*Abducimus*].
Eho sceléste quò illam [*ducis?* S. *quò ego illam!*] *ad* bcssaslu 71
nos scilicet.
CLIT. *Ad patrémne?* S. *ad eum ipsum.* CLIT. *ô hó* cdsbislu 72
minis impudêntem audáciam!
S. [*Heus, non*] *fit sine periclo fácinus magnum & memorábile.* slalsdeu 73
CLIT. *Hoc vide, in mĕa vita tu tibi laudē is quæsîtum scelus:* { tesdsstu ts 74
Vbi si paúlulum modò quid te fúgerit, ego perierim. aedstbbu 75
Quid illo fácias! S. * *at enim.* CLIT. *quid enim!* { aaatslu s 76
S. *si sinas, dicam.* CLIN. *sine.*
CLIT. *Sino.* S. *ita res est,* hæc nunc quasi cum.* CLIT. *quas, malùm, ambáges mihi* bssacst- 77

*L. Altera pars huius scenæ, quæ cōtinet consilium periculosum Clitiphonis.
Mu. [*adducis? S. quò illam ego?*] bcssslu.

R. [*Heus tu, non*], sbsasap: ^A *iambicus est tetr. acat. Potest tamen trochaicus esse, modò* [*heus*] *ad præcedentem versum pertineat.*
• C. Oratio imperfecta ob Clitiphonis interruptioné.
* Atque hic ^L non est completa séntētia propter interpellationem Clitiphonis.

68 *At ego*) ^V Iterum à Clitiphone acclamatur.
69 *Agedum*) ^C Age singularem numerum desyderat: Agite, pluralem: Agedum verò vtrunque. *Quæ est illa altera?*) Interrogat, non immemor verborum Syri, O Clitipho, post illuc veniam.
70 *Adducimus*) ^Y Altera pars huius scenæ est, qua negotium Clitiphonis & amicæ Bacchidis expeditur, & propositio statuitur. Bacchis ad patrem Clitiphonis adducenda est. *Hem, quid*) ^C Hem, interiectio est nouas res & optimè audientis.
71 *Quò illam ducis?*) Hoc cum timore pronunciandum. Timent ne pater illius amicam cognoscat.
72 *O hominis*) ^V Confutatur Syri consilium per exclamationem. *O h. im. md. audaciam*) ^C Benè Audaciam: quæ propriè est temeritas.
73 *Heus tu, n. f. s. p. f.*) Senté̄tia generalis, quæ & seruis conuenit. ^V Confirmatio est per sententiam militarem: quam in septimo libro Herodotus ad verbum habet. Vulgo dicitur, qui cōmoda expectat, pericula quoque perpeti necesse est. ^M Xerxes apud Herodotum lib. VII. sic ait, Magna negotia magnis cum periculis fiunt.
74 *Hoc vide*) ^V Diluit ab incommodo. Quæritur quidem laus, sed cum vitæ alterius periculo est tibi vsui, ergo non mihi. *Hoc vide*) ^C Sic dicere solemus his qui res maximas aggrediuntur.

75 *Vbi si paul.*) Verba propriè alicuius committentis alteri cum periculo vel res suas, vel salutem. *Fugerit*) ^V Id est, non ex sententia successerit, actum de me erit. Itaque cōsilium hoc nimis periculosum. Hic in vita mea, est in periculo vitæ.
76 *Quid illo*) Interrogatio est indignationis plenissima. *At enim*) ^C Aliquid supplendum. Syrus dicere volebat, aut in ea re non esse periculum: aut se effecturum quod intendit. Sed illius sermonem Clitipho interrupit.
77 *Quasi cum*) ^V Sententia nimis eleganter interrumpitur propter Clitiphonem disturbantem. Est verò integra, Quasi cum Clinia, & non cum Clitiphone amorem sit communicatura Bacchis. *Ita res est, hæc nūc quasi cum*) ^C Hæc oratio imperfecta est: vtporè à Clitiphone, qui impatiens audiendi est, interrupta. Recusat enim Clitipho pericula: & vult amica sine his potiri, quod Syrus fieri posse negat: quia necesse est, si amare vult, vt admittat pericula. Ergo subintelligendum est Quòd hic velit compos esse voti sui sine periculo: quemadmodum si aliquis sine belli periculo velit consequi victoriam: aut aliquid tale: vt sit prouerbium vsitatū in ignauos, qui sine labore consequi vellent quod optant. *Malum*) Aduerbium est interpositæ indignationis. & idem ferè significat quod Nefas. ^V Interiectio abominantis iudicatur.

78 fdafft- *Narrâre óccipit?* CLIN. *Syre, verum hic dicit, mitte: ad rem redi.*

79 {cddaffb a S. *Enimûero reticêre néqueo: [multis modis] iniûrius* — *Erasmus facit hunc ...*

80 cdfafft- *Clitipho est: neque ferri potis est.* CLIN. *audiêndum hercle est: tace.* — *Mu. [mal-tum is] ...*

81 tafft- S.* *Vis amâre: vis potîri: vis, quod des illi, éffici:* — vel dcbdatv.

82 {caffft f *Tûum esse in potiundo perîclum non vis: haud stultè sápis.* — * L. Correptio per ironiam.

83 aaffftu *Siquidem id sápere est, velle te id, quod non potest, contingere.* — Exponit consilium suum, éstque hæc huius fabulæ protasis.

84 {fffft fit:a * *Aut hæc cum illis sunt habênda, aut illa cum his amittênda sunt.* — *L. Epiphonema.

85 {cdfft ff * *Harum duârum conditiônum nunc vtram malis, vide:* — * V. Disiunctionis epilogus est. *L. Approbatio cõsilii à tuto.

86 cdfft- * *[Etsi hoc consilium,] quod cœpi, rectum esse & tutum sciô.* — *Mu.* [*Etsi consiliũ*]. *Mu.* [*tua apud patrem*], ddtfbft-.

87 {cdtfbft b *Nam [apud patrem tua] amîca tecum sine metu vt sit, cóptæ est.*

88 {cffcfdr- tffdf *Tum [quod illi argéntum es pollicitus,] eâdem hac inuéniam via:* — [*tua eadem hac [ferdaus.] t'a'hac*]. MU [*illi argentũ, quod pollicitus*], ffbfdt-.

89 aaffdt- *Quod [vt] efficerem, orândo surdas iam aureis reddíderas mihi.* [*ne*], fatffdt-.

79 *Enimuero*) Itati Syri est ἐπιτίμησις: vtpote increpatoria, consolatoriæ commista & coniuncta, quasi sit orationis impetus propter affectum concitatior: cuius propositio est, Iniurius es. Ratio est ab absurdo, Nam ineptus es, vt qui cõmoda cupis, & periculum subterfugis. Est autem in singulis Incisis repetitio.

80 *Potis est*) C Pro, potest. *Vis potîri*)

81 Potior à Potis descendit: ideò illi in significatione est simillimum. dicitur enim, sum compos animi, aut rationis, quod hæc habeo. *Effici*) Pro Inueniri positum.

82 *Haud st. s.*) εἰρωνικῶς: id enim velle sine periculo, quod fieri non potest, est insipiẽtis.

83 *Siquidem*) V Corrigit superiorem sententiam. & est Rhetoribus ἐπανόρθωσις.

84 *Aut hæc*) C Scilicet pericula. V Ex disiunctis argumenti expolitio est. & necessitatem colligit. *Cum illis*) C Inuidiosè Illis, cum in vna sit. sic in Eunucho, Non perpeti meretricum contumelias.

85 *Harum d.c.*) C Hoc sic infert Syrus, vt tandem velit consilium suum anteferri. *Harum d.c.*) C Aut velle pericula cum amica, aut amittere eam vnà cum periculis. Condictio, est actio in aliquẽ, vel denunciatio. Cõdicere enim, prisca lingua, est denuntiare. Conditio verò sine c, vt hic est legendum, est cum vno certam legem in se continens. Alibi Terent. Accepit conditionẽ: dehinc quæstum occipit. Dicitur etiam bonæ conditionis: ita vt referas ad fortunas, non ad mores, id est, diues est. Est etiã conditio, inter plura eligenda sortis oblata conditio. *Conditionum*) Id est, optionũ, electionum.

Etsi consil.) V Perspicuè ad consolationem & exhortationem recurrit, & consilium ab honesto & tuto collaudat. 86

Nam apud) εὐπορία est à commoditate, Quia sine metu fuisset tibi amicæ copia, & & apud patrem. 87

Tum quod) Ab alio commodo, cùm vis pecuniæ magna satis parata esset. 88

Quod ne eff.) ἀνταπόδοσις. perinde ac si diceret. Porrò non orabo, vt sit tibi argenti copia. Nam obsurdesco. *Quod vt eff.*) C Superius, Vis, quod des illi effici. Id efficimus, 89

quod

• Repetitio cũ stomacho, & [1] eludentis.

Quid áliud tibi vis? CLIT. *siquidem hoc fit.* S. **si- quidem experiùndo scies.* bddsaat- 90

.A'u. [quid].
*V. Propositio consilii.

CLIT. *Age age, cedò istuc tuum consilium [quod] id est?* S. **assimulábimus* {wsaadtv bas} 91

G. Al. [esse. CLIT. &c.] att sbdt-. al. [esse. CLIT. p. c. q. h. s. ac sua?] atvtaat- : & elijo d in [quid] arraat-.
*L. Approbantis.

Tuam amîcam, huius [esse] amîcam. CLIT. *[*pulchré. cedò quid hic fáciet sua?* {au sbdt asaid} 92

An ea quoque [dicêtur huius, si vna hac] dedécori est parum! batssdtv 93 Mu. [huius dicetur si hac vna]. ^tum fuerit iambicus tetr. acat. bissiap.

G. [quid eò] habetur pro vna syllaba, nisi mauis vel [ametur] legere. ssssatl-. ^vel iã bicoim decere. s. ssdssi: vel ·r ma huius versus ad praecedentẽ trahere. asssast-.

S. *Immo ad tuam matrem deducêtur.* CLIT. *quid eò?* S. *longum est Clitipho,* bssssst- 94

[Si tibi] narrem, quámobrem id fáciam: vera caussa est. CLIT. **fábula.* dsaatst- 95 Mu. [Tibi si]. asaatst-.

Nihil satis firmi video, quámobrem accipere hunc mihi expédiat metum. {asabdsap dsbaadtv} 96

*L. Faceta mutatio ad perturbandum adolescentem.

S. **Mane, hábeo áliud, si istuc métuis, quod ambo confiteámini* {basasdt- basat} 97

*C. Stultus amator irridenti credit.

Sine periclo esse. CLIT. **huiúsmodi óbsecro áliquid réperi.* S. *máximé.* bssaat- bsst 98 Hic iambicus censeri potest. bssibdsi.

Ibo óbuiam hinc: dicam, vt reuortântur domum. sbssp 99

• L. Hem, perculsi subitò & perturbati.

CLIT. **hem,* *Quid dixti!* S. *adêmptum tibi iam faxo omnem metum,* sidssp 100

quod cum magno conatu & molimine facimus: vixque per nos finem accipit.

90 *Quid aliud*) [V] Interrogatione insultatoria vrget aliud dari consilium, & melius dari non posse negat: & faciem prouerbii, quoties præstantioris consilii non esset copia, habet. *Siquidem*) Id est, si modò fieret quod exponis. Seruus autem experientia res notiores fore, docet. *Siquidem exp.*) Repetitio est nò sine ironia, & indignatione. [C] Syrus repetit verbũ Clitiphonis: quod per eum dubitare videat.

91 *Assimulabimus Tuam am.*) Callidè Clitiphonis amica, Cliniæ esse simulatur, vt Antiphila ad Sostratam deducatur, quæ post agnoscetur filia Chremetis: qua cognita, & altero consilio inuento à Syro, extorquebitur argentum à Chremete, quod Clitipho Bacchidi promiserat.

92 *Pulchrè*) [V] Concessio est, consilium sanè laudat: sed à cõparatis minoribus absurdum infert. Si turpe est vnam habere amicã, quantò turpius duas?

Dedecori est parum) [C] Turpe est habere 93 vnam amicam, nedum duas.

Immo) [V] Absurdum tollit, cùm ad pa- 94 trem sit deducenda. *Quid eo?*) Cum interrogatione: quasi dicat, Quid tũ si ad matrem deducetur? *Fabula*) [V] Illud Syri con- 95 silium displicet, cùm certam causam nõdum audiat cur tantum metum acciperet, id est, subiret. Non vult enim periclitari. [C] Rectè Fabulæ: quia neque veræ sunt, neque verisimiles

Mane) [V] Vt cunctantem Clitiphonem 97 in amoris ardorem pertrahat, hic diuersum consilium simulat. & est attentionis, videlicet eum tutum & securũ esse, notatio: quod hic prouerbio planum fit. Nã In vtranuis aurem dormire, nihil aliud est, quàm otioso animo & securo somno indulgere. Securitas enim somnos conciliat.

Huiusmodi obs. al.) [C] Quàm stultè amans 98 inducitur credere Syrum, qui iocatur iam habere aliquid, quo potiatur amica sine periculo. *Ibo obuiam*) [V] Expositio con- 99 silii

101 ıȷſıſı * *IN AVREM vtránuis otiósè vt dórmias.*

102 bſıȷap CLIT. *Quid ago nunc?* CLIN. *túne! quod [boni est* CLIT. *Syre dic] modò* *Mu.*[*boni.* CLIT. *Syre.dic*].

103 dbſſſı *Verum.* S.* *age modó: hódie sèrò, ac nequícquam voles.*

104 ibaiſı CLIN.* *[Datur modò, frúere] dum licet. [nam nésciàs,]* *R. Al.* [*Datur. fruare*]. iiiȷſi. *al.* [*Datur modò. fruare*], aaiiſi. *vel facta synæresi in* [*fruare.*] iaiiſi.

105 {ſ=ſſſı ſı} *Eius sit potéstas posthac, an nunquam, tibi.*

106 ıſıdſı CLIT.* *Syre inquam.* S.* *perge porrò, tamen istuc ago.*

107 ſſdiſp CLIT.* *Verum hercle istuc est, Syre, Syre inquam, heus heus Syre.*

108 {dſ iſı dſd} S.* *Concáluit. quid vis?* CLIT. *redi, redi.* S. *adsum, dic quid est?* *Al.* [*dic quid est.*] *sine interrogatione.*

109 dſdiſp *Iam hoc quoque negâbis tibi placêre.* CLIT. *immo Syre,*

110 ſaſſſı *Et me, & meum amôrem, & famam permitto tibi.*

*L. Prouerbium in quietos & securos.
* L. Prædictio offensi ac digredientis: sed totum per simulationem.
*Senté̃tia amatoris Aristipica.
Al. [*cum nescias.*]
*Aestuat magis ob Syri discessum.
*L. Irrisio, quasi cõtumacis & obfirmati.
* *V. Verum h. i. est.* Hæc secum loquitur.
* *L. Concaluit.* Hoc ad spectatores Syrus priùs quàm respondeat.
Attende amãtis vecordiam, qui famã seruo committit.

filii est, vt amicæ domum redeant.

101 *In aurem vtr. ot. vt d.*) [B] Interpretatur hoc sic Eras. In aurem vtranuis dormire est animo otioso, securo, vacuóque esse. Eodem sensu dixit Plinius, In dextram autẽ. ita enim scribit Romano suo, Nihil quod in dextram aurem fiducia mei dormias. nõ impunè cessatur, id est, nihil est quod sis securus. Sic enim admonent Medici, vt in primo somno, qui profundissimus esse consueuit, in aurem dextram incumbamus: cùm experrecti redormire cupimus in sinistram. Porrò qui leui somno vult vti in neutram incumbit aurem, quo faciliùs expergefiat. Hæc ille Chiliade prima, centuria octaua.

102 *Quid ago nunc?*) [C] Dubius & circa pericula, & circa amicã, quærit consilium. *Quod boni*) [V] Adolescentuli est. Huius enim est agere, quod id ætatis decorum expostulat. *Tune? quod boni*) [MU] In aliis omnibus, túne? quod boni est. mirúmque, quàm suo more, id est, quàm ineptè, quámque ridiculè locum hunc interpretentur literatores: illius igitur nobis sententia, quam ante nos nemo tradidit, aperienda est. dicturus erat Clinia continuata oratione. Túne? quod boni datur modo, frure, dum licet. nam nescias, Eius sit potestas post hac, an nunquam tibi. Sed cùm, eo loqui exorso, pergeret abire Syrus, interrupit illius orationem Clitipho, & Syrum inclamauit: deinde ad Cliniam conuersus, dic modò verum, inquit. at Syrus indignabundus, Age, inquit, modò: hodie sero, ac ne quicquã voles. tum demum Clinia interruptam orationem persecutus est.

Age modò) [C] Sic pronuntiãdum est, vt Syrus discedat, & dicat amicæ Clitiphonis, vt domum reuertatur. *Hodie*) [V] Alludit ad occasionem neutiquam negligendam. Siquidem fronte est capillata, sed in occipitio calua, vt eius imago apud Ausonium depicta est, sic & Horatius, Tu quancunque Deus tibi fortunauerit horam, Grata sume manu, nec dulcia differ in annum. Et alibi: Dona præsentis cape lætus horæ. 105

Syre inquam) [C] Trepidè Syrum reuocari iam decedentem. *Tamen istuc ago*) Quod cœpi, scilicet Vt dicam amicæ, vt domum redeat. *Ago*) [V] Vt domum reuertantur. 106

Verum h.) [C] Id est, verba creduli & trepidi amantis, & concedere nolentis Syro vt quod constituerit peragat. *Heus*) [V] Abitionem parantem Clitiphonem reuocat. 107

Concaluit) Et hæc clàm loquitur. Concaluit est id, quod efferbuit cor. atque iuxta affectum cordis thalamus calefit & adaperitur, quasi surgentis & cupiditatis & lætitiæ sit aura, quæ alliubescentia hodie nuncupatur. [C] Bene de amore Cõcaluit. In Eunucho, Accede ad ignem hunc, iam calesces plus satis. 108

*L. Pollicetur & cõ firmat diligentiam ſuam à periculo.

Tu es iudex, ne quid accuſândus ſis vide. ſſiſſi 111

S.* *Ridiculum eſt iſtuc me admonêre Clitipho,* dſſiij 112

Al.[*mea res minor*]. iddiſp. *G*[*minus mea res*]. inai.p:*& eliſo s in*[*minus*].idaiſp.

Quaſi iſtic[*minor mea res*]*agâtur, quàm tua.* {ciaiſp a} 113

Hîc ſi quid nobis fortè aduérſi euénerit, ſſiſſp 114

Tibi erunt parâta verba: * *huic hómini vérbera.* ai dſp 115

* L. Demonſtrat ſe ipſum.

Quápropter neutîquam hæc res negléctu eſt mihi. ſſiſſi 116

Vel ſic.iſudſp:*& facta ſyneresi in*[*ſua*]. iſſdſp.[*ra vt ſua eſ.*] *ſpondaus.r vt ſ eſ.*

Sed iſtum exóra, vt ſuam eſſe adsimulet. CLIN. *ſcilicet* {ſſid ſp ſ} 117

Factûrum me eſſe in eum iam res rédijt locum, ſſaſap 118

R. Al. omittitur[*me*].*ſed deprauatè.*

Mu.[*amore*].ſibiſp

Vt ſit necéſſe. CLIT. *méritò ſ te* * *amo*[*Clínia.* ſibdip 119

CLIN. *Verùm illa ne quid titubet.* S. *perdôcta eſt probé.* ſſdſſi 120

*L. Reditur ad Bacchidem, vt oſtendantur eius mores.

CLIT.* *Ad hoc demîror, qui tam fácilè potúeris* iſſdip 121

Perſuadêre illi, quæ ſolet quos ſpérnere. ſſiſp 122

S. *In témpore ad eam veni, quod rerum ómnium eſt* ſbſſii 123

Primum: nam[*miſerè quendam offéndi*]*militem,* ſdſſſp 124

R.[*miſerum quendã offendi ibi*].ſdſſap:*al.*[*miſerum quendam offendi militē.*]ſdſſſp.

111 *Tu es iudex*) V Præpoſterè herus à ſeruo conſilium expetit. Tanta eſt amoris inſania, tantum per illum homines dementantur. Itaque Archilochus eius vim exprimens non tantùm oculos caligare, ſed & mẽtem eſſe amentem, cecinit his verbibus, τοῖος γὰρ φιλότητος ἔρως ὑπὸ καρδίην ἐλυσθεὶς πολλὴν κατ' ἀχλὺν ὀμμάτων ἔχευεν, κλέψας ἐκ στηθέων ἁπαλὰς φρένας. Sunt & huius iudicio amatores planè ἄψυχοι, id eſt, exanimes, nullius conſilii cõpotes. *Ne quid acc.*) C Ne quid, deeſt Ob, vel Propter. & eſt admonitio aliquid alicui trepidè cõmittentis.

112 *Ridiculum*) V Diluit & tollit per periculorum, ſi qua euenerint, collationem. Filio enim tantùm verba, videlicet obiurgatoria, ſed ſeruo verbera erint. Sunt autem ferè apud Comicos mancipia, quæ cæduntur, verberone Græcis μαστιγίαι. Itaque con ſilium non eſt repudiandũ, cùm ſuaſor magis periclitaretur.

113 *Quaſi iſtic m.m.res ag.*) C Securiùs committimus his, ad quos non minùs pertinet quod agendum, quàm ad nos.

115 *Tibi er.p.v.h.h.v.*) B Agnominatio eſt. vtitur enim ſimili nomine in ſignificatione diuerſa. C Amabant veteres ſimilia de proximo dicere. Cic. Minùs carum putauit, ſiue de armario, quàm de ſacrario fuiſſet ablatum. *Hominis huic*) δεικτικῶς hæc dixit ſeipſum oſtendens.

117 *Sed iſtum*) V Cæterùm vt negotium expediatur faciliùs, cunctas [illegible] remouet, quarum prima eſt, vt exoraret de amica aſſimulanda.

120 *Verum ne*) Altera eſt, ne titubet, id eſt, ne ſermone ſe prodat. Eſt autẽ metaphora à pedibus ſumpta vacillantibus. Tollit autem à peritia colloquii. Eſt enim perdocta, cauta & prouida. *Ne illa quid titubet*) C Subaudi Timeo. Titubare propriè, eſt pedibus non valẽtis inſiſtere, quales ſunt ebrii. Ad animũ quoque transfertur, quotiẽs ab animo verba diſſentiunt. Veretur igitur Clitipho, ne quid temerè effundat, quo ſe indicet. *Titubet*) Trepidet. Cic in Phili. Titubare, hæſitare, quo ſe verteret neſcire.

121 *At hoc d.*) V Tertia eſt de perſuaſionis difficultate. Eſt enim ſuperba, faſtidioſa. & hic locus eſt de temporis opportunitate, quæ quantum momenti habeat, ſcriptores paſſim indicant. Claudius Cæſar quendam parum tempeſtiuè accedẽtem manu à ſe reiecit, docuit nimirum tempus eſſe diligẽtiùs obſeruandum.

122 *Quæ ſ. quos ſp.*) C Quos, id eſt quales amatores. Virg. Quos ego ſum toties iam dedignata maritos.

123 *In temp.*) V Narratiuncula eandem diluit, quæ eò pertinet, vt quàm facillimè concedat. vt qui ſemper tibi gratiſſima eſſe voluit.

124 *Miſerum q. off.*) C Rectè Miſerum dixit. vt oſtenderet non admiſſum arte, ſcilicet meretricis

Inopia

125 fsfsp fifi *E'ius noctem orântem. hæc arte tractâbat virum,*
126 i-dbsp *[Vt illius ánimum cúpidum] inópia incénderet:*
Mu.[Cupidum vt illius animum],bsbbsp.
127 {aiaisp aiws *E'adémque vt [esset apud te] ob hoc quàm gratis-sima.* *Mu.[apud te esset],aadisp.* Glareanus tollit [quàm],aiaisp.
128 {iasisi id ** Sed heus tu, vidésis, nequid imprúdens ruas:* *Adhortatio.
129 ilisi ** Patrem nouisti, ad has res quàm sit pérspicax:* *Perspicaciā Chremetis, ac incōtinentiā Clitiphonis notat.
130 asbsi ** Ego te autem noui quàm esse sóleas impotens,* *L. Indicat mores Clitiphonis.
131 sissi *Inuêrsa verba, euersas ceruices tuas,*
132 {aisil aissi *Gémitus, [screâtus,] tussis, risus âbstine.* B. [screatus]·vt sit hic quatuor genitiuis non nominatiui.
133 {fsissp sd CLIT. *Laudâbis.* S. *vidésis.* CLIT. *tutêmet mirábere.*
134 fisidi S. * *Sed quàm citò sunt consecútæ mulieres!* *V. Admirantis est non sine ironia.
135 sdissp CLIT. *Vbi sunt? cur rétines?* S. *iam nunc hæc non est tua.*
136 aisiap CLIT. *Scio, apud patrem:* at nunc ínterim.* S. *nihilò magis.* *C. Aposiopesis.
137 aisisi CLIT. *Sine.* S. **non sinam, inquam.* CLIT. *quæso paulisper.* S. *veto.* *L. Ridicula cōtentio ad exprimendā amantis impotentiam.
138 sidsap CLIT. *Saltem salutâre.* S. *âbeas, si sapis.* CLIT. *eo. quid* *Alij reijciunt [Quid] ad initium sequentis versus: tum in hoc versu [salutare] non elidit e, sididi: in sequenti vero [Quid.& i] patientur elisionem, sibsi.*

126 *Inopia)* Scilicet Sul. Ouidius, Nitimur in vetitum semper, cupimúsque negata.

128 *Sed heus)* V Adhortatoria est, vt prudentior & cautior sit. Rationes sunt, quarum vna est à patris perspicacia: altera est ab impotentia amatoris, qui sibi, suóque affectui tēperare nequit: Vltima est à modo, quo incommoda responsa & signa quædam imprudētiæ vitanda sunt. *Inuersa verba)* C Omnia ponit quæ ab amante vecorde fieri solent. *Inuersa verba)* Id est, verba præposterè, & in contrarium pronuntiata. Est enim Inuertere, quasi in contrarium vertere. & præposterè verba pronuntiare: V vel verbis, cùm pro Lauo Volā dicitur, vel sentētia, cùm Germani dicunt, Vvann man schvvartz sagt, das vveis ist, Ceruix autem euersa, plerisque est non recta, arrogantiæ nota, sed depressa humilitatem & animi deiectioem significat. Breuiter in hoc synathrismo quælibet indicia animi mutati fugienda admonet. *Versas ceruices)* C Ceruix seu ceruices, posterior pars colli, vbi origo est omnibus neruis. vnde homo duræ ceruicis dicitur, quasi indomabilis, & quasi duri capitis, & duræ mentis. *Euersas ceruices)* Cōtrariū est Erectas ceruices. Et significat illum flecti & domari ab amica.

Gemitus) B Qui sunt amoris indicia. Vnde Horatius, Amantē languor & silētium arguit. & latere petitus imo spiritus. *Gemitus. scr. t. r. abst.)* Græcum est. Ablatiuo enim carentes Græci genitiuo vtuntur. Sic & Horat. Vbi lusi satis, absiineo irarum. 132

Laudabis) V Pollicetur suam operam, & hoc solo verbulo est sedulæ mentis significatio, penè prouerbialis. & sic ferè dicitur, ego me sic attemperabo, vt ipse laudaturus sis. *Vide sis)* C Vultuosè pronuntiandum est. 133

Cur retines) V Quāta est amatoris impudentia. & satis ridicula. C Impatientia amantis ostenditur. Nam visa amica, Clitipho verba Syri obliuioni tradiderat. 135

Apud pat.) Obseruabo id quod me admonuisti. *At n. int.)* ἀποσιώπησις amantis: vt sit, Sine interim paulisper cum amica ludere. *Nihilò m.)* Vult Syrus eum perpetuò modestum, ne si incœperit, non possit se abstinere, etiam patre vidente. 136

Felicem, quia cum amica manebit.

Istic? s. *manêbit.* CLIT. [*ô hóminẽ felîcem!*] s. *ámbula.* {sudffi sib 139

Mu. [*ô filicem hominem.*] ſſiiſai.

139 *Quid iste*) Iſtic pro iſte.

ACT. II. SCEN. IIII.

ARG. [L] Collatio meretricis & honeſtæ virginis, qua vita vtriuſque exprimitur. [H] Bacchis laudat Antiphilam à variis, & fortunatam eam eſſe affirmat, Enthymemate etiam vſa eſt: nam colligere vult, Quia formoſa es, & optimis moribus prædita, ergo omnes te expetunt. Non potuit melius conditionem meretriciam exprimere, quàm per eam quæ meretrix eſſet: quæ tamen nomini meretricio fauet, cùm alibi reprehendantur meretrices nihil aliud ex amore adoleſcentum quærere, quàm pecuniæ extorſionẽ. hîc quoque iucunda amãtium congreſsio ſignantiſsimè exprimitur [V] *Theſes.* 1 Scortum honeſtas nuptias laudat. Nam & malis inſitum eſt probare meliora. Sunt enim ſemina honeſtatis indita τὰ κατὰ φύσιν πρῶτα. 2 Meretricea vita & ſtudiũ nõ parũ periclitatur. 3 Nunquam verè ſunt calamitoſi coniuges ſeſe inuicem amantes. 4 Amãtes vel amicæ primo conſpectu obſtupeſcunt. Eſt autem in facti demonſtratione, quòd formoſa etiam morata eſſe voluerat. Sit igitur Antiphilæ encomium. Huius loci eſt illud Salomonis, qui mulierem formoſam quidem, ſed ſine pudicitia, idem eſſe ait, quod aureus torquis in naribus porci eſt. [M] Tanti eſſe honeſtatem, vt etiam ore meretricio commendetur, docet hæc ſcenã. Quapropter Seneca ſic ſcribit. Adeò gratioſa eſt virtus, vt inſitũ ſit etiam malis, probare meliora, & maximum habemus h[æ]c naturæ meritum, quòd virtus in omniũ animos lumen ſuum permittit: etiam qui non ſequuntur, illã vident. Virtus, Inquit, non recipit ſordidum amatorem. Soluto ad illam ſinu veniendum eſt. Cicero ſic ſcribit in Lælio, Nihil eſt amabilius virtute, nihil quod magis alliciat ad diligendum: quippe cùm propter virtutem & probitatem, eos etiam quos nunquam vidimus quodammodo diligamus. *Verſ. gen. Primi ſeptẽdecim trochaici tetr. catal. Reliqui iambici catalectici, quorum ſeptem priores tetrametri, poſtremi quinque trimetri.*

BACCHIS *meretrix.* ANTIPHILA *amaſia.* CLINIA. SYRVS.

Spargit in perſonas deſcriptionem morum Bacchidis, & Antiphilæ, vt appareat honeſtè amaſſe Cliniam.

[EDEPOL] *te mĕa Antíphila laudo, & fortunâtam iúdico,* {a·bſſſt· aſ 1

G. [*Edepol.*] *prima breui: al.* [*Aedepol*] ,xxbſſſt-: G O [*Aepol.*] ſ·bſſſt-, *&* [*mea*] *facto monoſyllabo* ſſ·ſſſt-.

Mu. [*Aedepol Antiphila mea laudo te.*] [A] *Iambus ſit acat.* ddbſſſiſi.

G. *Al.* [*iſti forma*] ſaſſſſai: *vel* [*Id*] *aduerſum praecedentẽ pertinente*, dſſſſdt-.

Id cùm ſtuduisti, [*formæ*] *mores vt conſímiles forent:* ſaſſſdt- 2

Minimé que (ita me dij ament) miror, ſi te ſibi quiſque éxpetit. aaaſſatv 3

Nam mihi quale ingénium habéres, fuit indício [*orátio.*] dſbſaat- 4

Mu. [V] *oratio tua.*] dſbſaadp.

1 *Aedepol*) [V] Propoſitio eſt. Laudanda eſt Antiphila. *Edepol*) [C] Per Caſtorem & Pollucem ornatiua ſunt iurandi, apta fœminis.

2 *Id cùm ſt.*) [V] Confirmatio eſt ab honeſtatis ſtudio. Nã mores honeſtos formæ coniunxiſti, reſpõdet forma moribus, & econtra. [V] Mores autem pudici, gratiores eſſe ſolent in pulchro corpore. Virgil. Gratior eſt pulchro veniens è corpore virtus. [a] Hanc amant huic impenſiùs fauent omnes.

3 *Minimè*) [V] Epilogus, Amabilis igitur eſt formoſa & honeſta. [a] Nihil enim virtute amabilius eſt. Nihil quod magis ad amandum alliciat. *Sibi q. expetit*) [C] Rectè Expetit: cùm eam à pudicitia commendet. Expetimus enim, tãtùm ea quæ honeſta ſunt, & planè bona. vnde, de rebus expetendis à Philoſophis ſcriptum: quæ ſcilicet peti debent.

4 *Nam mihi*) [V] Laudat ab acumine ingenii, ſeu dotibus naturæ. Hîc eſt ſententia, vt ſermo ſit animi index, & χαρακτήρ. Sic in Saluſtiũ Cicero, Moribus ſemper oratio conſonat. Plutarchus de liberis educãdis ſic ait, Vt æra tinnitu, ita homines ſermone dignoſcantur. Solon apud Laertium ſermonẽ eſſe viuam animi imaginem pronuntiat. *Oratio*) [C] Quod

dixeris

5 { dſtaſſt- dſtaſſ *Et cùm égomet nunc mecum in ánimo vitam túam consídero,* G. Poteſt [Et] à ſuperiore verſu pendere. aſbſſſt-.

6 tdſſſſt- *[O'mniúmque ádeò veſtrârum, volgus quæ abs ſe] ſégregant:* Mu. [A'léique veſtrarum omnium, vel gus quæ ab' ſeſe].

7 { ſſaſſſt- ſſt *Et vos eſſe iſtiúſmodi, & nos non eſſe haud mirábile eſt.* aiſiſſſi.

8 { tatſaſt- tutſd **Nam [éxpedit bonas eſſe vobis.] nos quibus cum eſt res, non ſinunt:* Mu. [vobis expedit eſſe bonas: nos quibus cum res eſt.] ſſaaxſſi. * L. Ratio ab vtili: nam meretrix anteponit vtilitatem honeſto.

9 tſſtſt- *Quippe forma impúlſi noſtra, nos amatóres colunt.* Amatores formæ.

10 tiſbat- *Hæc vbi immutáta eſt, illi ſuum ánimum álio cónferunt.*

11 { aſeſtſſp aſeſſſt- *Niſi proſpectum [intéreà áliquid nobis eſt,] desérta viuimus.* Mu. [eſt intereà aliquid nobis,] aſdaſſp.

12 ſſtſb1- *Vobis cum vno ſimul vbi ætátem ágere decrêtum,* Laus à pudicitia.

13 { ſſaſſi- ſtſ *Cúius mos máxime eſt* consímilis voſtrûm, hi ſe ad vos ápplicant:* * L. Pares cū paribus facillimè congregantur.

14 dbdtſſt- *Hoc benefício vtríque ab vtríſque verò deuincímini:* Commēdatio à fide in virum.

15 ſſſbſb- *Vt nunquam vlla amóri veſtro incídere poſſit calámitas.*

16 { d:bſſttv dſ A. *Néſcio álias: me ſcio quidem, ſemper fecíſſe ſe dulò, vt* Poteſt hic cenſeri iambicus. didiſſip. Mirè opportunum ethos *Neſcio alias.*

dixeris. cum vno velle ætatem traducere. Antiqui etiam pauca verba orationem dixerūt.

5 *Et c.&c.)* V Ab honeſto amplificat per collationem amoris meretriciei & honeſtarum nuptiarum.

8 *Nam exp.b.e.v.)* C Quia cum ſolo viuitis. Nec poteſt eſſe vetus amor, niſi inter duos qui ſibi inuicem fidem ſeruent: iuxta illud, Nec regna, nec tædæ ſocium pati valent. *Expedit bonas eſſe vobis)* B Figurata eſt loquutio, cùm datiuus poſterior, in accuſatiui loco per enallagen ponitur. Sic & Quinti. Procuratorem tibi eſſe non licuit.

9 *Quippe f.imp.)* C Et hic amor eſt gratia voluptatis tantùm. Et bene Impulſi. Nam hæc omnia, nox, vinum, amor, adoleſcentia, ab impulſionis parte dicuntur, non à ratiocinationis. *Amatores)* V Non amici, cùm illi corpus tantùm adament. C Bene Amatores. Amator fingi poteſt: Amans verò, amat. *Colunt)* Colere eſt inferioris perſonæ ad ſuperiorem: nonnūquam ſuperioris ad inferiorem. Virg. Poſthabita coluiſſe Samo.

10 *Immutata)* V Poſtquā rugis arari cœpta.

Niſi prosp.) Illis oculatas manus Plautus tribuit. C Proſpicimus futura. Dijudicamus præſentia. *Deſerta)* V Ouidius 3. Amoris. 11
Dum licet & veros etiam nunc editis annos,
Ludite, eunt anni more fluentis aquæ. Tempus erit, quo tu, quæ nunc excludis amantes, Frigida deſerto nocte iacebis anus.

Vobis) Sponſis & honeſtis puellis. 12

Cuius mos) Quales ſunt ſponſi. Hic eſt amicitiæ iuxta Pythagorā æqualitas, Hic eſt amicitiæ mater, morum ſimilitudo. Hic inter pares amor ſtabilis eſt. 13

Deuincimini) Eſt enim in matrimonio mutua deuinctio, ſicut Græcis *συζυγία*. B Horat. Felices, inquit, ter & amplius Quos interrupta tenet copula, nec diuulſos querimoniis malis Suprema ſoluet citiùs die. 14

Incidere p.cal.) C In Eunucho, Noſtri fundi, calamitas. Propriè calamitatē ruſtici grandinem dicunt, quòd cōminuat calamum, hoc eſt, culmum ac ſegetem. 15

Neſcio alias) Verba mulieris commendantis ſe à fide in virum. 16

1. Responsio molesta. Alij iungunt [vah] cum versu superiore sed ibi redundat, nisi cum Mureto legas [ai] pro [vah]. sũ versus initio præfigit [vt] præcedentis versus, vt sit iambicus acatal. ... & [meum] facto monosyllabo. ...

* L. irrisio amãtis.

Duras d. Eclipsis, 1 sub. Partes: & est trãslatum ab actionibus scenicis.

Præ nimio gaudio consternatur.

Patheticæ & amatoriæ locutiones.

* L. Congressus amantium. scitè expressus.

Al. [mi expectate] tũc erit trochaicus te tr. catal. ...

Ex illi͂us cómmodo, méum compararem cómmodũ. 17

C. *Vah,* * *ergo mea Antiphila tu nunc sóla réducem me in pátriam facis.* 18

Nam dum abs te absum, omnes mihi labóres fuére, quos cepi, leues, 19

Prætérquàm tui caréndum quòd erat. S. *credo.* C. *Syre, vix súffero.* 20

Hóccine me míserum non licére meo modò ingénio frui! 21

S. *Immo vt patrem tuum vidi esse habitum, diu etiam duras dabit.* 22 *Al. [habitum diu.]*

B. *Quis nam hîc adoléscens est, qui intuétur nos?* A. *ah rétine me óbsecro.* 23

B. *Amâbò, quid tibi est?* A. *dispérij.* B. *périj misera, quid stupes* 24

Antíphila? A. *vídeón' Clíniam, an non?* B. *quem vides?* 25

C. * *Salue ánime mi.* A. *ô [mi] Clinia, salue**. C. *vt vales?* 26

* *In posteriori [salue] e non eliditur sed corripitur.*

17 *Ex illius*) V. Vera est sententia in matrimonio.

18 *Vah*) C Clamosa interiectio hoc in loco ad gaudium spectat. Nec potuit vox accommodatior dari amatori, præ nimio amore fermè insanienti ad primum cum amica congressum. *Ergo mea*) V Conspiciens Clinia amicam eminus eandem vel absens alloquitur ex abrupto. Constat tamen propositione cur reuersus sit. Ratio, quia illa carebat. Hellenismus est ... .

19 *Cepi*) B Id est, perpessus sum, authore Valla.

20 *Credo*) C Syrus non se loco mouerat: respondet verbis Cliliphonis quicum loquebatur, vt eum aliquò ambulatum abire cogeret. *Vix suffero*) V Hæc loquitur. Nã ei vetitum fuit, ne ad amicam accederet. C Vix, difficultatem significat. Et aliquando pro Non, ponitur. Ouidius, Vix Priamus tãti, totáque Troia fuit. Lucil. Carcer vix carcere dignus. *Suffero*) Sustineo: aliâs, suppono.

21 *Hoccine*) V Antecedens, Quia miser sum. Consequens, Ergo liceret frui meo ingenio. Est autem hîc conquestionis ...

22 *Imò vt p.t.v.e.h.*) C Cùm non posset per se Syrus Clitiphonem abigere, ad minas patris confugit, quem fingit iratũ. *Vidi esse hab.*) Vario modo homines habiti atque affecti esse possunt. quibus secundum Academicos aliud atque aliud videtur. *Etiam dur. d.*) Subintelligendum est vel Lites, vel Partes. In Eunucho, Duras partes fratris prædicas. Et partes duras, ... ab actoribus scenicis. *Duras dabit*) V ..., Durũ sese præbebit, durius tecum expostulabit.

Ah, retine me) C Antiphilæ præ nimia lætitia, viso Clinia, animo malè esse cœpit. Nam & animus vnà cum corpore nonnunquam deficit nimio mœrore: sic & interdum nimio gaudio. *Retine*) Amatoria hæc omnia sunt. Videtur conspecto Clinia animo deficere, atque id causas naturales habet, non est vt protinus ad sympathiam curras. 23

Video (l. an non?) C Tanta lætitia erat Antiphilæ, vt etsi amatorem agnosceret, de eo tamen dubitaret. 25

Salue. Anime mi) V Mollis oratio, & fœminea multis implicata blandimẽtis. Mi, vim blandimenti habet. nam significat Meus. *Clinia salue*) C Illa ad maiorem gratiam, amantem proprio nomine appellauit. Salue, modò admirantis interiectio est. 26

Tenebo

ffibi *A.Saluum [venisse] gaúdeo.* C.*téneóne te* — E. *Al.* [*aduenisse*].
dibff *Antíphila, máximè [ánimo exoptáto] meo!* — G. *Al.* [*exoptata animo*], diisii. *ali.* [*mexpectata animo*].
ffffs S.*Ite intró: nam vos iam dûdum expêctat senex.*

MU [*Antiphila an.mo exoptata maxumé meo!*] dasiij.

27 *Teneóne te*) Præ nimio amicæ desyderio perii: cum dubitatione loquitur. Sunt qui legant, Teneóne te: vt referatur ad fidem, ita vt dubitet an à se alienata sit an in fide persistat. *Teneóne te*) V Adhuc meis moribus deditum. Nam eò constituenda est dubitatio. Siquidem à se alienatam Antiphilam suspicabatur.

ACT. III. SCEN. I.

ARG. C Veri amici officiū pulcherrimè à Terētio in hac scena exprimitur: in qua amicus amico simul & gaudii insperati, maximo cum affectu, nuntiū & consiliū affert. P Chremes enim Menedemo nuntiat ex Asia rediisse filium, ex qua re Menedemus incredibili gaudio persfunditur, & filio posthac indulgere magis instituit: quod ei magnopere dissuadet Chremes: P idque ob varias causas. sed cùm illi Menedemus minùs ea in re auscultat, saltem hoc tandem persuadet, ne filio senem nimis erga ipsum animum quoquo pacto credat. L & quid prætereà agendum sit consulit. Est autem initium occasionis ad futuram epitasin. V *Theses.* 1 Patres nimia & clementia, & indulgentia peccant. 2 Consolādi sunt senes & mœsti, vt animum exhilarent. 3 Filii cùm vident parentum indulgentiam sibi temperare nequeunt, modúmque ignorant, & corrumpuntur. 4 Scorta luxu perdita neutiquam in ædes recipienda sunt, sed diligentissimè fugienda. 5 In rebus alienis oculatiores sumus, & in nostris cæcutimus. Chremes enim foris plus satis sapit: non videt de suo capite agi comitia, & sæpe in discrimine esse. Mista est scena. Consolatoria est cum absolura *εὐφορία* Menedemo nuntium omnino insperatum affert Chremes, & consolatur. Deinde est dissuasoria aut *ἐπιτιμητική*, ne sit adeò lenis in recipiendo filiò, & sicut antè nimia inclementia, ita nunc indulgentia peccat. Postremò ad consultationem redit. Siquidem ne filius intelligat patrem indulgentia victum esse, consulit. M Affectus paternus nimis vehemens in vtranque partem, nec medietatem illam aliquando seruās, quæ est secundum rectam actionem, & modum viuendi politicum, hac scena exprimitur. Interdum quippe pater nimis durus est in disciplina domestica, interdum nimia indulgentia & facilitate, filiorum mores corrumpit, amore ipsum decipiente, quo filium tanquam aliquid ex seipso prosequitur. Vnde Aristoteles in quarto Moralium sic ait, Omnes amant sua opera: vt parētes atque Poëtæ. Quod autem à medio rationis exorbitat, vituperatur in primis. Vnde Horatius in Serm. Est modus in rebus, sunt certi denique fines, Quos vltra citráque nequit consistere rectum. Et alibi: Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt: Pastillos Rufillus olet, Gorgonius hircum: Nil medium est.

Versuum genera, Senarij hoc est iambici trimetri acat.

CHREMES. MENEDEMVS.

ssiscp *[LVCESCIT: hoc iam cesso pultâre óstium* — *V. Consultatio est priuata ab occasione.
ssliap *Vicini? primùm ex me vt sciat sibi fílium* — *Mu.* [*Lucisc it hoc iā: cesso*].
idssi *Redîsse: etsi adolescêntem hoc nolle intélligo.*
sddsap *Verùm cùm vídeam miserum hunc tam excruciárier* — Verùm amicus tam dolore, quam gaudio afficitur.

1 *Cesso*) C Aliquis cessare dicitur, id est tardare ad aliquid celeriter peragendum. Virg. Cessas in vota precésque. Cessat desidiosus: Requiescit defessus. *Pultare ost.*) L Propulsare. venustè.
2 *Primum ex.*) V Propositio, Reditum filii significabo.
Etsi adol.) Præoccupatio est, & diluitur 3 ab honesto, & amici officio, & decoro.
Miserum hunc) C Cum affectu. nam pro- 4 prium veri est amici, lætari rebus prosperis amicis, & dolere aduersis.

Ex tuâ

Eius abitu: célem tam inspératum gaúdium, { dɛſſſp / dſ
Cùm illi nihil pericli ex indicio fiet! ſijſap
R. Ali. [quàm]. *Haud fáciam: nam [quod] pótero, adiutábo ſenem.* d:dſſp
Ita vt filium meum amico, atque æquáli ſuo { ixaffi / iſ
Video inſeruíre, & ſócium eſſe in negótijs: aſdiij
Nam pares cum patribus facilè congruunt. *Nos quoque ſenes eſt æquum ſénibus obſequi.* dıſdij
M. *Aut ego profectò ingénio egrégiè ad miſériam* didddp
Natus ſum: aut illud falſum eſt, quod volgò aúdio ſſſſſp
• Vulgatum dictū. ² Prouerbium. *Dici,* * D I E M *adímere ægritúdinem homínibus.* ſbijbp
L. *Augeſcit.* pro Creſcit. *Nam mihi quidem quotídie augéſcit magis* diijſp
De filio ægritúdo: & quantò diútius { iſii:ap / ſiiſſ
Al. [eccum.] *Abeſt, magis cúpio tantò, & magis deſýdero.* { iaaxſi / ibad
G. [ibo] ſiſdſp: vel ſiſdſp. MU [egreſſum foras video adibo·] ſiibſp: vel ſſbſp. C. *Sed [ipſum] foras egréſſum video: [adibo,] álloquar.* { c:ſbſp / ſi
Menedême ſalue: núntium appórto tibi, aiſ·ſi
Cuius máximè te fieri partícipem cupis. { ſadſap / ſi
• C Suſpicio ex mira ſolicitudine. M.* *Nunquídnam de gnato meo audíſti Chreme?* ſſiſiſi

6 *Ex indicio*) Indicium propriè eſt oris & linguæ.

7 *Nam quàm*) ᵛ A neceſſitate propter ætatem ſenectam, quæ & ipſa morbus eſt. *Senem*) ᶜ Plus habet affectus, quàm ſi diceret Menedemum.

8 *Ita vt*) ᵛ Exemplo filii, qui Cliniæ ſuo operam dat, lam amplificat.

10 *Nos quoque*) Epilogus eſt eius confutationis. Senes igitur ſibi inuicem officioſi eſſe debent. ᶜ Iuxta illud prouerbium vſitatiſſimum, Pares cum paribus faciliimè congregantur. Naturaliter enim adoleſcentes adoleſcentibus, ſenes verò ſenibus potiùs inſeruiunt & obſequuntur. ᴮ Prima familiaritatis conciliatio proficiſcitur ab ætatis æqualitate amicitia cohæret inter æquales vicinos, & ſenes. Vnde Græci authoris verſus ille ab Eraſm. Latinitate Donatus. Omnes hi ſeſe venerantur, amántque viciſſim Vicini, æquales viribus, atque ſenes.

11 *Aut ego*) ᵛ Conqueſtio eſt de ſenectutis miſeria & calamitate per dilemma. *Aut ego prof.*) ᶜ Id eſt, ex his duobus neceſſe eſt alterum tantùm eſſe verum. Sed ſenex ex nimio filii deſyderio dubitat de eo quod omnibus approbatiſſimum eſt. *Ingenio*) Hoc eſt natura. Ingenium naturalis eſt ſapientia. Saluſtius in Catilii. Ingenium nemo ſine corpore exercebat. Ingenium quoque veteres dixerūt ex ſua ſponte vel natura. Virg lib. 2. Georg. Nunc locus aruorum ingeniis quæ robora cuique. *Egregiè ad miſ.*) Egregium dicitur quod ex grege eligitur. Sed hic Egregiè, valde, nimis. Non eſt ergo ad laudem poſitum.

13 *Diem*) ᵛ Prouerbium vetuſtum eſt, ex Sophoclis ſententia, Tempus eſt facilis, Deus, videlicet, quòd omnia leniat, & molliat. Ouid. 4. Tri. Hoc etiam ſæuas paulatim mitigat iras, Hoc minuit luctus, mœſtáque corda leuat. ᶜ Seruius Sulpitius ad Ciceronem, Nullus dolor eſt, quem non longinquitas temporis minuat atque molliat. ᴮ Ouidius, Quod malè fers, aſſueſce, feres bene. Multa vetuſtas Lenit. *Diem adimere ægritudinem*) ᴮ Dies hic pro tempore accipitur, eſtque generis fœminini. Iuuenalis, Longa dies igitur quid cōtulit? Virg. Multa dies, variúsque labor mutabilis æui Rettulit in melius.

14 *Nam mihi*) ᵛ Ratio eſt ab experientia, in poſteriore parte, quod immodico filii teneatur deſyderio. & huius intentæ cupiditatis rationes perelegantes in phyſiologia explicantur.

17 *Sed eccum*) Nuntiatoria, cuius exordium eſt per ſalutationem & appellatiōnem.

18 *Nuntium*) Propoſitio, Tibi rem gratam adnuntiabo: cui additur attentioni- forma. ᶜ Nuntius & res ipſa, & nuntius dicitur.

19 *Cuius max.*) Bene maximé. quis enim nuntius illi gratior eſſe poterat, quàm filii?

20 *Nunquidnam de gn.m.*) Quia omnis illius ſolicit

21 {aibſſ aſbſa} C. *Valet, atque viuit. M. ſ'v'binã eſt quæſo?] C. apud me domi. — Alu. [quæſo vbinam?] aibſſi.

22 {eſſſp ſ} M. * Meus gnatus! C. ſic eſt. M. venit! C. certé. M. Clinia

23 {ſſſai ſſ} Meus venit! C. dixi. M. eámus, duc me ad eum, óbſecro,

24 ſſiiap C. Non volt te ſcire ſe rediſſe: étiam & tuum

25 ſdiſſp Conſpectum fúgitat, [propter peccátum: tum] hoc timet,

26 dd dip Ne tua durítia illa antíqua, étiam adaúcta ſit.

27 {aſiſai ſ} M. Non tu ei dixiſti vt eſſem! C. non. M. quámobrem Chreme!

28 {ſſſp aa} C. Quia péſſume iſtuc in te, atque in illum cónſulis,

29 ſſidſp Si te iam leni & victo eſſe ánimo oſténderis.

30 {ſaiſi ſdd} M. Non poſſum: * ſatis iam, ſatis pater durus fui. C. ah,

31 aaidſp vehemẽs in vtránque partem Menedéme es nimis,

32 ſibſij Aut largitáte nimia, aut parſimónia.

33 aſſſſi In eándem fraudem ex hac re, atquè ex illa íncides.

* V. Narratio eſt duobus verbulis abſoluta.

* L. Attende verba & geſtũ gaudentis. Præ gaudio idem crebro repetit.

L. Dixi. Continuãtis verbum, proprium eorum qui cauſam perorauerint.

G. [tum] redundat in metro. Alu. [ob peccatum, tum], ſdiſſp.

Menedemi conſilium arguit. Cõſultatio ſenũ, in qua videas, quantũ fallatur Chremes: eíque hæc paraſce ue turbarum, quæ ſequuntur,

* L. Geminatio ad vehemẽtiam: & eſt exclamatio, qua ſe ipſum accuſat ſenex.

ſolicitudo circa filium erat. idcirco ſtatim de eo ſuſpicatus eſt, nondum facta mentione.

21 *Valet atque viuit*) Protiiyſteron inſenſu eſt. Si enim valet, neceſſariò viuit: non ſi viuit, valet. Ergo Viuit & valet, dicendum erat. Et bene vtrunque iunxit. Nam multi viuunt, ſed non bene valent. [a] Hiſterologia, ſiue hiſteron proteron, eſt ſententiæ cum verbis ordo mutatus. Hyſteron eſt proteron, poſtpona, ſi antè locanda.

22 *Meus gnatus*) [c] Magis cum admiratione quàm cum interrogatione legendũ. *Clinia meus*) Addidit & nomen: quod fieri conſueuit in his quos diu optauimus, & nõdum veniſſe credimus.

23 *Dixi*) Denuntiatio eſt confirmandæ ſententiæ nec mutanda eſt. tranſlata de foro & cauſidicis. Cicero Præco dixiſſe pronuntiat. *Dixi*) Hoc verbum in fine additum, ſuperiora confirmat. & eſt proprium his qui perorauerint cauſam. *Dixi*) Sic dixit, quaſi iam obtunderetur à Menedemo.

24 *Non vult*) [v] Hic fit gradus & occaſio ad futuram conſultationem & reprehenſionem.

25 *Et tuum Conſpectum fugitat*) [c] Plus eſt quàm fugit. Et fugitat dixit, vt oſtenderet filium vehementer timere.

Non tu ei dixti vt eſſem) Vt, aliquando certam qualitatem ſignificat, & nonnunquam incertam. Alibi, Vt erat geſta. 27

Quia peſſ. iſt.) Conſilium & parentibus omnibus & filiis ſalubre: patres enim nimia largitate & clementia liberos corrumpunt. Illi verò, nimia licentia deteriores facti, patribus mœrori, ſibi verò detrimento ſunt. 28

Non poſſum) Hoc eſt animi victi & clementis. Interdum ad nimiam indignationem ſpectat, vt illud Satirici. Non poſſum ferre Quirites Græcam vrbem. [v] Quàm verùm hic eſſe oſtenditur, quod Horatius ait. Dum ſtulti vitant, vitia in contraria currunt. 30

Vehemens in) [v] Propoſitio eſt per dilemma. Nimium es aut parcus aut largus. [L] Reprehenſio intẽperantiæ Menedemi, & deinde conſilium: quæ ambo pertinẽt ad deſcribendam perſonã Chremetis, qui ipſe alii conſulens à nequiore filio decipitur. [c] Bene dixit Vehemens, de eo qui nõ ſeruaret modum. Ve enim particula, ſicuti quædã alia, tum intenſionem tum minutionem ſignificat. Ergo vehemens, á mentis vi atque impetu dicitur. 31

In eandem) [v] Confirmatio poſterioris par- 33

Mu.[commeare filiū sdiiip. Quàm patere re].dsaili. In[Commeare]non elidetur e. R. Al.[ingratus]. sed tum versus fuerit catalecticus.sidisu. R. Al.[detrimento]. •C.Carpit nimiam largitatem senis. • L.Rem auget exemplo.

Primùm, olim pótiùs, [quàm paterêre filium — sdsalp
Commĕâre] ad muliérculam, quæ paululo — {zlaisl f
Tum erat contênta, cuique erant grata ómnia, — isijsp
Proterruísti hinc. ea coâcta [ingrátijs] — s.disi
Post_illa cœpit victum volgò quærere. — sissp
Nunc cùm sine magno [intertriménto] non potest — s:sisi
Hábéri, quiduis dare cupis.* nam vt tu scias,* — isdisi
Quàm ea nunc instrûcta pulchrè ad perniciem siet: — asisap
Primùm, iam ancillas secum addûxit plus decem, — sllsp
Onerátas veste, atque auro: sátrapes si siet — asldip
[Amâtor, nunquam sufférre] ĕius sumptus queat, — {Ciilsp i
Nedum tu possis. M. *éstne ea intus?* C. *[sit] rogas!* — sllisi
Sensi: nam ei vnam cœnam, atque eius comitibus — s.sldp

Mu.[Sufferre amator nunquā].liilsp. R.[si sit]. C[tunc ea] mo:: a syllabum fuerit. & totū elidetur, illlsi.

tis de parsimonia. Vulgò hic, est secundum vulgi consuetudinem.

In eandem fraudem) C Fraus pro dolo & pœna ab antiquis accipiebatur. B In fraudem, id est in pœnam. aliquando pro crimine accipitur. Vlpianus in tit. de ædil. ed. Capitalē fraudem admittere, est tale aliquid admittere, propter quod quis capite puniendus sit. Sensus Poëtæ est, Vt nimia dudum parsimonia filium eiecisti, ita nūc immodica largitate, eius animum corrumpes. Ille nimia licētia deterior factus, vide ne mœrori, sit tibi In vtranque partem nimis vehemens es. Meminisse nos, qui patres sumus, oportet, in omni re modum esse optimum.

Mulierculam) C Minùs est quàm si di-
35 ceret aut mulierem, aut meretricem, vtpote quæ erat contenta paruo.

Ea coacta ingratijs) M Aduerbialiter poni-
37 tur, id est, inuito animo, C inuita. Et bene Coacta, & Ingratis. Nam aliquis ingratis dicitur aliquid facere, qui inuitus & coactus præter voluntatem facit.

Post_illa cœpit v.v.q.) Sic in Andria, La-
38 na & tela victum quæritans, Et rectè Victum & nō Cibum protulit. Cibus est enim qui delicatis præbetur: Victus in paruis aridisque alimoniis est constitutus. Virgilius, Victū infelicem baccas lapidosáque corna. *Quærere)* Meliùs dixisset Quæritare. Quærit enim qui ad plenum & perpetuum reponit: Quæritat, qui vix quotidie inquirendo victum inuenit. *Post_illa)* Antiquum est: nos autem dicimus postea.

Nunc cùm) V Prioris est de largitate con-
39 firmatio. *Sine m. intertrimento)* C Id est, damno. Detrimentum secundum Varronem, à detritu dicitur: quòd ea quæ trita sunt, minoris pretii sint. Intertrimētum, ab eo quòd duo quæ inter se trita & diminuta. A quo etiam Intertrigo dicta.

Quiduis dare cupis) Et hoc est nimiæ lar- 40
gitatis. *Nam vt tu)* V Ratio est a familia magna, & sumptuosa.

Instructa ad pern.) B Ad expilandos ama- 41
tores.

Primum iam anc.) C Et hoc est signū illam 42
probè instructam ad expilandum amatores.

Satrapes si siet) B Prouinciarum & vr- 43
bium præfectos Græci Latinique lingua Persica satrapes vocant. Magistratus eorum, præfectura dicitur. Budæus in Annotationib. Fuerunt, inquit, præfecturæ in Ægypto, quæ Nomarchiæ dicebantur & nomi. Paulò pòst, Nomos Herodot. & Satrapias pro eodem posuit, Darii regnum in viginti Satrapias diuidens.

Nunquam suff.) V ἀδύνατον est, & à compa- 44
ratis minoribus comprobatur.

Nedum tu p.) C Nedum, hoc loco negatiuè 45
ponitur: vt, Non crederem tibi obolū, nedum pro te effunderem sanguinem. iam Chremes Bacchidem credit Cliniæ esse amitam. Et obserua Terētianam consuetudinem, qui inducit nihil sapere eos qui falluntur. *Nedum tu possis)* B Multò minùs tu possis. ita eruditi particula Nedum vtuntur. Cicero, Si reuiuiscat, nunquam hoc persuaserit, nedum ego. id est, multò minùs ego. Imperiti hanc dictionē accipiunt pro Non solùm. Nedum pro te laborem susciperem, sed etiam mortem.

Sensi) C Hoc cum dolore dicere solemus 46
in his, in quibus detrimentum ingēs passi sumus. *Nam ei v.)* V αὐτοψία est ab experientia. Hac enim comperit quàm sit sumptuosa.

47 lddlſp *Dedi: quòd ſi iterum mihi ſit danda, actum ſiet.*
48 biſſbi *Nam vt alia omittam, pitiſſando modò mihi*
49 ſlſſp *Quid vini abſumpſit! ſic hoc dicens, aſperum*
50 adſiſi *Pater hoc eſt, aliud lenius: ſodes vide,*
51 iſijſi ** Releui dolia omnia, omnes ſerias,*
52 ſddiſi *Omnes ſollicitos habui: atque hæc vna nox.*
G.[vna hac nox fuit.]ſddlſp. Mu.[Omnes habui ſollicitos: atque hac vna nox.]ſadili.
53 ſiſſai *Quid te futurum cenſes, quem aſſiduè exedent?*

R Linacer. Si ſit pro an ſit per Græcam enallagen.
L. Pitiſſando, id eſt, guſtando.
C. Serias, id eſt, vaſa fictilia.
*V. Auxeſis. L Releui, & aperui, detrahendo ſcilicet linum, vel cerâ qua foramê obſtruitur.
Mu.[Sic]. ſiſidi.

47 *Actum fiet*) C Actum eſt dicitur de ea re dequa iam lata ſit ſententia. Et eſt verbũ deſperantis.

48 *Nam vt al.*) V Ratio eſt per narrationem, qua veluti exemplo ſumptum ſuum oſtendit, atque hic delicatæ meretricis, & ſumptuoſæ ὅπερ ὑπερβολή. *Pitiſſando*) Cùm ſolùm deguſtauerat, multum vini abſumptum eſt: quod amplificat μιμήσει pitiſſantium ex variis doliis. Exprimit enim μιμητικῶς motem amicarum, in conuiuio liguriẽtium. atque hoc argumento, perſuadere nititur. ne tã facilis ſit abſumptus Cliniæ ſuppeditandos. C Bene Pitiſſãdo. Et Releui dolia omnia. Nam Pitiſſare propriè eſt parcè vinum guſtare, quaſi tentãdi gratia. Tale eſt verbum quo Plautus vtitur, Cyathiſſonale eſt & Græciſſo. Pitiſſando, id eſt, expreſsis labiis expuendo, dum ſaporem vini probat. *Pitiſſando modò*) B Modò hic tantùm ſignificat. ita & Politianus Herodianum vertẽs eſt vſus cùm diceret, Paulum modò in præſens, conatus adoleſcentis repreſsit. libro primo de Commodo principe.

49 *Quid vini ab.*) Meretricum hîc notatur bibacitas. Medici omnes moderatum laudant vini vſum. Intemperantiam enim comitatur ſenſuum teruſior vſus, ac quodammodo præmortuus, vox hebetior, color euarians, anhelitus atque animi vitia, calculi infeſtatio, podagra, chiragra, efflans cruditatem ſtomachus, ſexcenta alia mala. Ex medicorum ſcholis profectum & illud, Vino ſi quis inſarciatur, leuius id multò cenſeri, quàm ſi multum cibi ingeſſerit. Vinum enim facilius dilabi ac reſolui, nec ingeſtabili onere ſtomachũ premere. Sed ne inde quiſpiam ſibi anſam bibendi arripiat, conueniẽte ſciat inter medicos omnes, immoderatum vini vſum & perpetuã ingurgitandi conſuetudinem, multum adueheie diſcriminum, & mortiferas parare ægritudines. *Aſperum*) C Id eſt, auſterum Secundum Plinium tria vini ſunt genera, auſterũ, dulce, & tenue. B Aſperũ dicimus quod viſu, vel guſtu, vel tactu, vel alio ſenſu, inſuaue eſt. Per metaphoram ad ea trãsferimus, quæ dura atque inſuauia ſunt.

Releui) V Auxeſis eſt in ſumptu familiæ immedico. Seria autem cadi genus eſt ein dreilingK. atque amplificando repetitione & aſyndeto vtitur. *Releui d.*) M Id eſt reſignaui & aperui. Lino, lini, liui, & leui. Inde relino releui. C Vt inquit Plinius. in Italia reſina vino condendo maximè probatur Brutia: circa Alpes ligneis vaſis condunt, circulíſque cingunt. Picantur autem protinus à canis ortu: dehinc perfundũtur marina aqua aut ſalſa, ac leui cinere ſarmenti aſperguntur. dum igitur vina aperiuntur, doliã relinuntur. B Raphael Volaterranus libro XXXIII dolia dicit fuiſſe, olim fictilia & picata, cum inſcriptione notarum. Ligneis doliis, quibus hodie vtimur, Plinius dicit tantùm in Alpibus ſuo tempore homines vti cœpiſſe. Dolio ſimile vas eſt cupa, ipſum etiam ligneum, ad ſuſtentãdas in mari naues aptum, cùm referciuntur. Vnde Lucanus, Nanque ratem vacuæ ſuſtentant vndique cupæ. Cupa noſtratibus Hollandis vſitatiſsimum eſt vocabulum. *Omnes ſerias*) C Seria, dolium: & propriè vas fictile de limo oblongum, Perſius. Et ô ſi Sub raſtro crepet argenti mihi ſeria dextro Hercule. B Liuius, & in vico fontem tanta vi aquæ fluxiſſe, vt ſerias doliáque, quæ in eo loco erant prouoluta. Velut impetus torrentis tulerit. Huius diminutiuum eſt ſeriola.

52 *Sollicitos h.*) C Variis officiis & miniſteriis diſtractos: nihil ſignificantius dicere potuit. Quid enim aliud eſt Sollicitare, quàm ſuo loco mouere? Solum autem quin ſignificet locum quis dubitat: cùm exules quoque dicantur ſolo pulſi. Sollicitos igitur habuit omnes domeſticos, qui hinc & inde ad miniſtrandum deſtinabantur.

53 *Quid te*) V Pro Tibi: & per comparationem exaggerat, Nam ſi mihi tantum vini vel pitiſſando abſumpſerunt, quid tibi fiet, quem exedent & non ſemel, ſed aſſiduè. ita fit à ſcortis procacita e. & anxio ſeruntum officio amplificatio. *Quem exedent*) C Plus dixit, quàm ſi, Cuius res, dixiſſet.

Valla [vt me], pro vt à me. aiSdi: vel [tuarum] dissyllabo sic, aiSSi.
*Summa patris indulgentia.
*Auxesis.
*Al. [te], tunc in [facere] non elidatur e. dissp.
*Sanum Chremetis consilium, cuius occasione ipse decipietur: quæ erit epitasis fabulæ.

[Ita] me dij amabunt [vt] tuarum miseritum est aiSdi
Menedeme fortunarum. M.* *faciat quod libet.* aiSdSp
* *Sumat, consumat, perdat, decretum est pati:* SSSSi
Dum illum modo habeam mecum. C. *si certum est tibi* SbSSi
Sic facere, * *[illud] permagni referre arbitror,* dSSSp
Vt n[esc]ientem sentiat te id sibi dare. Sid Ip
M. *Quid faciam?* C. *quiduis potius, quam quod cogitas.* dSdSi
Per alium quemuis vt des: falli te sinas bSSSi
Technis per seruulum: etsi subsensi id quoque SSiSp
Illos ibi esse, [&] id agere inter se clanculum. SiSSp
Syrus cum illo vestro consusurrat: conferunt eSSSi
Consilia * *[adolescentes:] & tibi perdere* Sa dbSSap
Muretus suspicatur legendum, a[d]ulescentes [secunda] [l]e[g]e, dissap.
Talentum hoc pacto satius est, quam illo minam. SdiSp

R. [&] tollendum, sbiSp. Muret [&] id inter se agere], siadip. Serui fraudem comentantur.

54 *Ita me)* ᵛ Obtestatione colligit *exercitatis* per deos, Tui igitur misereor propter tantos sumptus faciundos. *Sic me dij amabunt)* ᶜ Pro ament. *Vt me t[u]arum miseritum est)* Bene miseritum est. Nam secundum nonnullos, Miserari est flere & lamentari: Misereri verò, miserationes alienis casibus exhibere.

56 *Sumat)* ᵛ Incremento Menedemus animi sui impotentiam declarat. *Sumat, cons.p.)* ᶜ Quis hoc patre indulgentior? sed hoc contingere solet dum vnicus est gnatus. *Sumat)* Accipiat. Aliàs Sumere est eligere Sal. in Iugurtha, Sumat aliquẽ ex populo monitorem officij sui. *Perdat)* Quod maius est: & quod finem consumendi habet, tertio loco posuit.

59 *Vt nesc.)* ᵛ Alia est oratio consultatoria ex re nata, Nam prior non successit, aliud igitur consulere oportet, & afflicto seni mederi, cui tamen occasione ipse fallitur. & est propositio, ii dare cupit & sic certum est, vt quasi nesciens per alium sumptum suppeditet. ᴮ Optimum hoc & saluberrimũ Chremetis præceptum, parentes vtinam omnes imitentur, quorum nimia indulgentia passim corrumpi videmus ætatem, quæ & sanctis moribus, & bonis artibus discendis omniũ aptissima est.

61 *Per al. q. vt des)* ᶜ Quod salubrius præceptum parentibus dari potest? nulla enim re adolescentes magis corrumpuntur, quàm nimia parentum indulgentia. *Falli te)* ᵛ *[illegible]* est. Etiamsi seruulorum astucia fallereris, tamen id incommodi ferendum esset.

62 *Technis)* ᶜ Id est, fallaciis. *Etsi)* ᵛ A facili & ab opportunitate per seruorum collusionem & consiliorũ cõmunicationẽ. *Subsensi)* ᶜ Bene subsensi. Nam subest temperamentum plenæ pronunciationis: vt subtristis, subridet, non ad plenum tristis, aut ridet. Et cùm quinque sint sensus, duo sunt visus & auditus, quos nos magis sensibiles habemus quàm pecora. Cicero, Non solùm videam, sed etiam audiam. Duabus ergo rebus scimus: aut ratione, aut sensu: quibus maximè præstamus cæteris animalibus. Ergo senex dicit se sensu sensisse seruulos fraudem parare.

Et tibi) ᵛ A comparatione duorum malorum. 65

Talentum quam illo minam) Talentum septingentos & quinquaginta aureos Rhenanos, sicut Mina duodecim aureos Rhenanos cum semisse complectitur. ᴮ Budæus in libris de Asse, Cùm mille sestertii. id est ducenti quinquaginta denarii duas libras argenti & semissem valerent, sequitur vt libra Romana, quæ & Mina dicitur, & pondo, decem aureos coronatos valuerit. hoc est, si ad nostram monetam redigere velimus, septendecim Rhenense & decem stuferos, siue duas libras, octodecim solidos & quatuor grossos. Coronatos autem ita intelligi volo, vt singuli triginta quinque solidos valeant, quod est legitimum precium. Et quod præcedit, Tibi perdere talentum hoc pacto satiùs est idem ac si dicas, Tibi perdere sexcentos aureos, hoc est nostrate pecunia. mille & quinquaginta florenos, siué centum & septuaginta quinque libras Flandricas. Id enim valuit olim talẽtum, quàm illo decem aureos coronatos. 66

Nunc

67 * *Non nunc pecúnia ágitur: sed illud, quo modo*
68 *Mínimo [perículo] id demus adolescétulo.* Mu. [periclo].
69 *Nam si semel tuum [animum] intelléxerit,*
G. [animum ille] sibilsp.
70 *Prius proditûrum te tuam vitam, & prius*
71 *Pecúniam omnem, quàm abs te amittas filium: hui,*
72 *Quantam fenéstram ad nequitiam patĕféceris!*
73 *Tibi autem porrò vt non sit sŭâue viuere,*
74 NAM DETERIO'RES *omnes sumus licéntia.*
75 *Quodcúnque inciderit in mentem, volet: neque id*
76 *Putabit, prauum, an rectum, [quod petet, fiet.]*
77 *Tu rem perire, & ipsum, non póteris pati.*
78 *Dare [denegâbis:]ibit ad illud ilico.* R. Al. [denegaris]
79 *Quo máximè, apud te se valêre séntiet:*

* *Non nunc pec.* Sub. De. nam per eclipsin subtrahitur præpositio metri causa. Est que confirmatio consilii ab vtili.

G. Al. [fiet, quod petet.] Al. [sit quod petit]. ^ sei versus no cõstat, nisi in [prauum] nihil elidatur. & [fiet] monosyllabum fiat. isilsp.

47 *Nunc non)* V Eclipsis est, vt De. Præoccupatio est, cur non sit sollicitus de pecunia.

69 *Nam si. s.)* Ratio est ab Incommodis futuris. Filio enim ad nequitiam fenestra patefit. Nam patri molestissimum fuerit viuere, si omnis pecunia profusa fuerit.

71 *Quam abs te amittas f.)* C Amittas pro dimittas dicit nam quod nos dicimus dimittere, antiqui etiã dicebãt amittere: Virgil. Quisquis es, amissos hinc iam obliuiscere Graios. Salustius, Pactione amissa publico consilio.

72 *Quantam fen. ad neq. p.)* E Id est, occasionem ac velut ansam ministraueris ad nequitiam. Nequam hominem antiqui dicebant nullius pretii, & qui ne tanti quidem erat, quàm qui habetur minimi. Vsus posteà inualuit, vt significaret hominem lasciuum, & libidini deditum. Hinc nequitia dicitur luxus vitæ perditus. Ita hic significat, & in Adelphis, cùm dicit. Id misero restat mihi mali si illum potest Qui alicui rei est, etiam eum ad nequitiã adducere. *Ad nequitiam)* C Bene de adolescente Nequitiam dixit. nequitia enim est luxus vitæ prodigus atque effusus Ouidius, Nequitia est quæ te non finit esse senem

74 *Nam deter.)* V Cõfirmatio rationis est per sentétiam prouerbialem, de nimia indulgentia, qua fit licentia, id est, impunita facultas loquẽdi & agendi quæcũque placẽt: & veriores Theologi eandé esse ingenitã probè propter Adami iam vitiati propagationem asseruit. Hac quoque omnis castigatio tollitur. Itaque omnes sanioris mentis hanc comprobant, & licentiam tanquam multorum malorum & parentem & causam ad extremum detestantur. Nunc sicut licentia adolescentuli deteriores redduntur, ita castigatione meliores. Et sic Plato voluit non infelicem esse castigandum, sed malum propter morum prauorum emendationem. Eius autem hæc sunt verba. τὸ κακὸν ἀεὶ δεῖ ... ἄμεινον, οὐ τὸ δυστυχῆ. Sicut magistratus non aliter atque paterfamiliâs, si rempublicam saluam cupit, licentiam refrænabit. Cui sentétiæ & Horatius suffragatur. O quisquis volet impias Cædeis, aut rabiem tollere ciuicam, Si quæret pater vrbium Subscribi statuis, indomitam audeat Refrænare licentiam. Atque hoc loci est lætitiæ notatio admodum insignis.

Nam d. o. s. l.) C Sententia propriè seni conueniens. Et deteriores signantissime protulit. deteriores enim homines licentia à bono ad malum vertũtur. Est enim peius à malo quod in vsu est, & creberrimè frequentatur. Deterius verò à bono: vt minoris sit meriti, quàm quod placet. Virg. III Georg. Deterior donec paulatim ac decolor ætas. a Impunitate augetur improbitas. Maxima pars hominum formidine fustis, à malefactis temperat. Poëta respexisse videtur ad prouerbium: Vbi timor, ibi & pudor Audacia parit impudentiam. *Licentia)* Licentia in malam partem accipitur, & significat impunitam quandam facultatem agendi quicquid velis.

Putabit) C Putamus insaniis, reputamus præterita. Putare propriè purgare est. & arbores & vites dicimus putare. hinc Putare est cogitare: quia cogitando superflua me te recidimus. Est tamen Putare eius, qui simplicitate pectoris aberrauit. Cicero, Nõ putauit. lapsus est. 76

Tu rem) V Ab Incommodo per ratiocl- 77

Abitûrũ ſe abs te eſſe ilico[minábitur.] P.. Al. [minitabitur.] aſſiſp 80

M.* *Vidêre verum, atque ita, vti res eſt, dícere.* iidlſp 81

C.* *Somnũ hercle ego hac nocte óculis nõ vidi meis,* ſidſſi 82

Dum id quæro, tibi qui filium reſtitúerem. ſbſidp 83

M.* *Cedo [déxteram: porrò te idem oro.] vt fácias* aiſſai 84

Chreme. G. [dextram: porro te oro idem.] aſſiai.

C. *Parâtus ſum.* M. * *ſcin' quid nunc te fácere volo?* iſſibi 85

C. *Dic.* M. *quod ſensiſti illos me incipere fállere,* ſſdip 86

Id vt matûrent fácere: cúpio illi dare iſdhſp 87

Quod voli: cúpio ipſum iam vidêre. C. *óperã dabo:* ſaſiai 88

Syrus eſt [apprehendêndus',] atque adhortândus {aſxiſi aſſ} 89

mihi. G.. Al. [prehendendus.] aſiiſi. In ſcanſione [prehendendus] eſt triſyllabum, & [apprehẽdendus] quadriſyllabũ.

* *A' me néſcio quis exit: concêde hinc domum,* ſdiſſp 90

Ne [illi] nos inter nos congrúere séntiant. ſſdii 91

* *[Paúlulum] negóti mihi obſtat: Symus & Crito* {aixſij iiſ} 92

Al. [Paulum] ii. ſiiivel ſiſiij. M U [Paulum hoc].

Vicini noſtri hîc ámbigunt de finibus: ſſiſp 93

Me cepêre árbitrum: ibo, ac dicam, vt díxeram: ſiſſp 94

O'peram datûrum me, hódie non poſſe his dare. aidiſſp 95

Continuò hîc ádero. M. *ita quæſo.* * *Dij voſtrã fidem,* ddaiſp 96

•Approbatio conſilii.

• I. Commendatio ſedulitatis & officii.

•Mos orantium & confirmãtiũ. [t] Oraturus apprehendit dexteram.

•L. receptui ad ſequentem ſcenam.

Affectus paternus.

Argumentum prudentiæ Chremetis.

•V. Ad futurũ colloquium Syri & Chremetis eſt paraſceue.

G. Quidam omittunt [illi] ſed verſus non conſtat. Aliqui [congruere] vero legunt [congruere] penultima longa in obſoleto [illegible].

•L. Côuenit digredi Chremetem, vt ſpectatores alloquatur Menedemus.

•L. Ex cõſilio Poëtæ Menedemus in-

nationem, & effictionem & anthipophoram, cùm rem petit ὡς πλησίον non permittas, cùm filium ſaluum cupias ὡς ... & ſi nihil dederis, aut dare denegaueris, mox abitionem comminabitur, & ſic futurus ſis bis tanto miſerior, atque anteà. Improbi autẽ filii ſimulachra per mimeſin hîc exprimit.

80 *Minabitur*) [c] Minabitur etiam filius parenti, dum ſe carũ animaduertit, & diſceſſum ſimulat.

83 *Qui*) Quomodo? & eſt ſermo comicus. *Reſtituere*) Redditur cupientibus, vt domino ſeruus. Reſtituitur cupiẽs, vt patriæ ciuis. Et redditur & reſtituitur cupiens cupiẽtibus, vt patri filius.

84 *Cedo dextram*) [v] Petitio eſt, in qua ritus orantium, & confirmãtium, per datam & acceptam dextram, tanquam ſymbolum fidei conſeruatur.

86 *Quod ſen. iſt.*) Tantus eſt affectus patris, vt & etiã maturius falli cupiat, quò filii ſui compos fieret. Quid verò ſibi vult Maturare, Gellius & ex hoc Macrobius docent.

89 *Apprehendendus*) [c] In Andria, Tuus pater modò me apprehendit.

Concede) [v] Ito domum. Ratio eſt ab vtili, ne quis communia conſilia ſenum eſſe animaduertat.

Paululum) Altera eſt ratio, quia negotioſus eſt, cum arbiter ſit deſignatus in finium regendorum controuerſia. 92

Me cep. arb.) [L] Arbiter dabatur his qui de finibus regendis ambigerent. Dicitur enim arbiter iudex, quòd totius rei habeat arbitrium & facultatem. 94

Di veſtram) [V] Admirans Menedemus ſecum paululum digreſſo Chremete, ex communi ſententia loquitur, Reuera idipſum magis in Chremetem quadrat. Eſt autem hæc, vt homines in alienis rebus ſint oculatiſſimi, & in ſuis cæci. Rationem quoque ſubiungit Ariſtotelicorum problematum more per dubitationem μή. Sumitur autẽ ex affectione immoderata, quæ inter gaudium & triſtitiam medium neſcit. Hac de cauſa pluſquam ſatis aut læti aut triſtes domi non ſunt, neq; rectè meditantur, & deliberãt, neque ſenſuum iuſto officio funguntur, cum ſint extra ſe veluti rapti. [M] Excitandam eſſe rationem, & inſtituẽdam eſſe cupiditatem, docet hic locus, vt mediocritas illa ſeruetur in vita actiua & cupiditatibus, quæ eſt inter nimium & parum: & rectè 96

monem

97 sidisp *ITA'N' COMPARATAM ESSE HOMINVM naturam omnium,* G. Pr. est prima de [It n'] . superiore versu pendere. sidisp :. vel toll. n ex [It:n'], aidisp. s [Itane]. brdisp.

98 abiasi *Aliena melius vt videant, & iudicent,*

99 sdeism dr *Quam sua! an eo fit, quia in re nostra, aut gaudio*

100 iddsip *Sumus præpediti nimio, aut ægritudine?*

101 disiai *Hic mihi (quanto nunc) plus sapit, quam egomet mihi!* Mu. [nunc quanto].

102 sbisp C: *Dissolui (me ocyus,) operam vt tibi darem.* Pierius. [me otiosus], sibdp.

dicat spectatori qd actum sit. & quamuis de se loquatur, tamen hoc reuera in Chremete competit, qui aliena melius videt quam sua, dum à filio & seruo tam improbè fallitur. Est autem hic scopus fabulæ, in quem cuncta referuntur.

Verba redeuntis Chremetis.

monenti parendum esse monet, ne in actionibus error fiat. Aristot. in fin. primi lib. voluminis Ethic. sic ait Hàc autem partem ratione vacantem, rationi obtemperare, admonitiones, increpationes, & cohortationes inducunt, aliena vt melius videant. Seneca sic ait, Aliena vitia in oculis habemus, à tergo nostra sunt. Horat. in Sermonib. Satyra tertia, Cùm tua peruideas oculis malè lippus inunctis, cur in amicorũ vitiis tam cernis acutũ, Quàm aut Aquila aut serpens Epidaurius? B Lactan. Firmia. lib. Institutionũ III cap. IIII. quid Terentius per hanc Menedemo datam sententiam intelligi velit. his verbis ostendit: Credemúsne igitur vni se suámque doctrinam laudanti. an multis vnius alterius ignorantiam culpantibus? Rectius igitur sit necesse est, quod plurimi sentiũt, quàm quod vnus. Nemo enim potest de se rectè iudicare, quod nobilis Poëta testatur. Itán' cõparatam esse hominum naturam omnium, aliena melius vt videant & iudicent quàm sua. C Huic illud Ciceronis libro 1. Offic. contrarium est, Est enim difficilis cura rerum alienarum quanquam Terentianus ille Chremes, humani nihil à se alienũ putet. sed tamen quia magis ea percipimus atque sentimus, quæ nobisipsis, aut prospera aut aduersa eueniunt, quàm illa quæ cæteris: quæ quasi longo interuallo interiecto videmus, aliter de illis, ac de nobis iudicamus.

Dissolui me) B Dissolui, hic expediui significat. Hoc vltimum carmen quid sibi velit haud equidem intelligo. Sequente nãque scena, non aderit Menedemus, quippe cui statim versu XV. malè loquatur Syrus, idque nõ secus quã de absente. Nec nisi post multas scenas Menedemus amplius introducetur. Effugium esse potest, Syrum duntaxat Chremetem videre, Menedemum verò alicubi absconsum hæc quoque audire, vt sit magis iocosum. Sed iudicet lector. 102

ACT. III. SCEN. II.

ARG. V Instigat Syrum Chremes ad fabricam, quã argentum à Menedemo Cliniæ extorqueretur fingendam: sed suo malo, L nam hac occasione, B sua ipsius coniectura & solertia fallitur. C Est itaque iucundus error, in quo herus in seruo decipitur, quem credit alteri fallaciam intendere, dum sibi tenditur: & sic eum aggreditur de fallacia in alteram. H Verùm hoc consilium in caput ipsius recidit, adeò verum est illud Hesiodi, ἡ δὲ κακὴ βουλὴ τῷ βουλεύσαντι κακίστη. L Est autem hæc altera pars occasionis principalis ad epitasin. V Thes. t Serui cùm alioqui sint infideles, instigati, & aperta licentiæ fenestra, multò sunt sceleratiores. a Qui aliis verba dare conatur, sæpe periclitatur. Incidit enim in foueam quam fecit. Fallitur fallens alium. Sæpe enim malum in authorem redundat. Scena est in statu coniecturali, an heri per seruum fallendi sint. M Seruum cuius ingenium est fallax, oblatam opportunitatem arripere, vt insidiari liceat impunè, & decipere docet hæc scena Vir quippe malus impunitate proposita, scelere se inquinat: bonus autem, vitium auersatur & fugit propter eius deformitatem. Vnde Horatius in Epistol. Oderunt peccare boni virtutis amore, Oderunt peccare mali formidine pœnæ: Tu nihil admittas in te formidine pœnæ: Sic spes fallendi miscebit sacra profanis. *Vers. gen. Senarij. siue iambici trimetri.*

SYRVS. CHREMES.

Syrus hæc fecum.
Mu. [fenem eft].
Falfa Cremetis coniectura.
Mu. [Clinia ille].
Gifip.
Mu. [audijt:] Aiaatap: & [audijt] facto di ſyllabo. iaaiſp.
Syrus callidè à propoſito diuertit.
Aquila ſeneſt. prouerbium in ſenes bibaculos.

HA'C illác circuncúrſa, inueniéndum eſt tamẽ ſſidſp 1
Argéntum: intendénda in [ſenem] fallácia. ſſiſp 2
C. Num me feféllit hoſce id ſtrúere? videlicet ſii bp 3
Eſt [ille Cliniæ] ſeruus tardiúſculus: { ſiiſap ſijſl 4
I'dcirco huic noſtro trádita eſt prouincia. ſſii.p 5
S. Quis' hic lóquitur? péry, númnam hæc [audiuit!] { aa' ſſp ddſ 6
C. Syre. S. hem.
C. Quid tu iſtic? S. [rectè. équidem te] demiror ſſaſſi 7
Chreme Al. [rectè equidem te].
Tam manè qui herè tantum bíberis. C. nihil nimis. ſſſip 8
S. Nihil narras? viſa verò eſt, quod dici ſólet, { ſſiſſp ſ 9
A'QVILAE SENE'CTVS. C. eia. S. múlier aiſdſp 10
cómmoda, &

1 *Hac illac)* ᵛ Seipſum adhortatur, vt ſit aliquanto diligentior. Inuenienda ratio eſt à neceſſitate. Opus enim eſt nummis, & à facili, cùm ſenex fallatur.

2 *Intendenda)* ᶜ Verbum à venatoribus tranſlatum, qui retia intendũt ad feras capiendas. Quia ergo parat ſenem fallere, Intendenda dixit. vel à ſagittis atque arcu. *In ſenem)* Cum ſtomacho ſeruili Senem dixit. In Andria. Quantum intellexi modo ſenis ſententiam.

3 *Num me fef.)* Idem ſuperiùs. Etſi ſubſenſi id quoque, illos ibi eſſe. Et hîc eſt error credi Senem Menedemum, dum Syrus de Chreme te ipſo intelligit.

4 *Eſt ille)* ᵛ Hic anſa ad futuras technas ſumitur, atque hactenus fuit tantùm προπαρασκευή ad futuram deliberationem.

5 *Prouincia)* ᶜ Onus dicitur cuiuſlibet rei gerendæ. Nam acquiſitæ bello longè ab Italia regiones, Prouinciæ dictæ ſunt, à porrò, vel à procul vincendo, ad quas Prætores quia cum officio mittebantur, officia quoque Prouinciæ nominantur. *Tradita eſt prouincia)* ᴮ Paroemiacos. Tradere prouinciam, figura prouerbiali dicuntur, qui negotium aliquod curandum committunt. Capiunt vel ſuſcipiunt prouinciam qui rei curandæ onus in ſe recipiunt. Metaphora ſumpta à conſuetudine Romanorum, qui ad bello acquiſitas longè ab Italia regiones, quas prouincias à procul vincendo nominabant, Prætores aut alios magiſtratus cum officio mittere conſueuerunt.

6 *Hem)* ᴸ Metuentis, timet enim ne audiuerit ſenex, & audiuit quidem, ſed facetè decipitur, errans ſuſpicione in Syrum, & appellatione ſenis.

7 *Rectè)* ᵛ Exordium eſt ἀπροσδόκητον, & obliquè reſpondet, aliud ſentiens & intẽdens conſilium. Nam Fabius in quinto cap 13. Hæc ſimulatio, inquit, interim huc vſque procedit, vt quæ dicendo refutare non poſſimus, quaſi faſtidiendo celamus, & hoc per digreſſionem in aliam ſententiam. Miratur autem hoc loco, cur tam mane appareat propter prandianam temulẽtiam. Sic tacitè conuiuiolum, in quo tantùm præſſabant amicæ comites, inſinuat. *Recte)* ᶜ loco vult Syrus deflectere orationem in aliud, & ſubterfugere heri reprehenſionem.

10 *Aquilæ)* ᵛ Cum γηράσκειν non ſentiat, ideo eius viuacitatem non poteſt non admirari. ᴮ Chiliade prima, centuria nona, Adagium, ad hunc modum interpretatur Eraſmus, Aquilæ ſenecta, in ſenes dicebantur magis bibaces quàm edaces. Nam Plinius lib. x. refert, Aquilas neque ſenio neque ægritudine oppetere, ſed fame, in tantum ſuperiore accreſcente roſtro, vt aperiri non queat, eóque aquilam tantùm in ſenecta bibere, aut de præda ſanguinem ſugere, cùm nullæ ferè aues aduncis vnguibus vtantur potu, præter tinnunculum & miluum: quanquam hi quoque perquàm rarò bibant. author Ariſtoteles libro de Natura animalium octauo. Sed idem libro nono, de aquilæ roſtro, narrat eadem fermè quæ Plinius. Vertit locum ſic Theodorus Gaza. Seneſcentibus aquilis, roſtrum ſuperius accreſcit, incuruatúrque ſubinde magis magíſque, vt demum fame intereant. Cui rei data eſt fabula vt hoc ita accidat aquilæ. quoniam cùm olim homo eſſet, iniuriam in-

11 { isa-6 asad *Faceta [hæc est meretrix.] C. sanè idem* visa est mihi.* R. [hæc meretrix.] idisi.

12 -is sp S. *Et quidem hercle forma luculenta.* C. *sic satis.*

13 aidisp S. *Ita non vt olim, sed vti nunc sanè, bona:*

14 aisisp *Minimeque miror, Clinia hanc si deperit.*

15 aiddsp *Sed habet patrem quendam auidum, miserum, atque aridum:*

16 { ssisa ssiti *Vicinum hunc nostin'? at quasi is non [diuitiis]*

17 { iisoi *Abundet, gnatus eius profugit inopia.*

18 { iss itbip *Scin' esse factum, vt dico? C. quid ego nesciam!*

19 aiissp *Hominem pistrino dignum. S. quem? C. istum seruulum*

20 dsdbii *Dico adolescentis. S.* Syre tibi timui male.*

21 sidsai C. *Qui passus est id fieri. S. quid faceret? C. rogas!*

22 aasisi *Aliquid reperiret, fingeret fallacias,*

23 sbsisp *Vnde esset adolescenti, amicæ quod daret:*

Occasio fallendi senis.

Amphibologicôs.

Insinuatio fallaciæ à sene in senē, imò in seipsum.

G. Potest [diuitijs] quadrisyllabū esse. & in eo elidi u. Iiidi. C. [ditijs]. ssijsi. R. Al. [atque si is non diuitijs]. sed aeprana te. ssi. si. duo ij in vnum contrahuntur.

*L. Hoc secum Syrus.

tulerit hospiti. Terent. in Heautont. Visa verò est, quod dici solet, aquilæ senectus. Verba sunt Syri adulantis bene, quod pridie strenuè bibisset in conuiuio. Est autem veluti peculiaris senibus bibacitas, siue quòd natura, frigus ætatis, vini calore pensare desyderat, siue quod vini hilaritas minuit senectutis molestiam. Vnde Plato quoque cum iuuenibus in totum interdixerit vini vsum, viris moderatum permiserit, senibus largiores compotationes concedit. *Eia)* C Eia interdū hortantis est, nunc correctionem significat. *Mulier c.)* A commendatione meretricis incipit, vt meliùs persuadeat Cliniam deperire hanc, cùm sit amica Clitiphonis. *Mulier)* V Laudatio est Bacchidis, vt pedetentim fraudem instrueret à moribus, quia faceta, & iucūda à forma. Id autem sit antecedentis loco, cuius consequens est. Cur non eandem Clinia amaret? L Hæc prima est fallacia ad exequendum ceptum consilium.

11 *Faceta)* C Bene de meretrice Faceta dixit. Nam facetus est, qui facit verbis quod vult, B qui fabellis narrandis recitandisque iocosis ac ludicris rebus, & curas sedet, & deliniat molestias. C Potest etiam referri ad formam corporis, vt significatio vocabuli indicat.

13 *Ita vt non pl.)* Præterita semper præsentibus præferuntur, & magis commendantur.

15 *Sed habet)* V Digna quidem amorem, sed difficultatem propter patris auaritiam causatur. Vicinum autem vocat [illegible], veluti cum Menedemo illudat, faciliùs id quod cupit impetraret. Aridum verò μεταφορικῶς nominat, propter tenacitatē, & nimiam siccitatem, cuius est firmiter retinere & nihil succi largiri. Idque cum senibus familiariùs, tanquam magis exiccatis sit: ea de causa sunt vt plurimum non aliter ac melancholici tenaciores atque hic auiditatē sic exaggerat, vt propter hanc solum mutare filius coactus sit. *Aridū)* C Translatio à terra, quæ nihil profert.

At quasi is non diuitijs) M Id est, si non largè vtetur diuitiis, & abundè suppeditabit filio pecunias, iterum coactus inopia fugiet. 16

Profugit) C Superiùs, In Asiam ad regem militatum. Hinc profugus dictus propriè, qui procul à sedibus suis vagatur. 17

Hominem pistr.) V Tacitè hoc dicit spectatoribus. & est exclamatio prouerbialis, qua dignum grauiori supplicio quempiam iudicamus. Videtur autem stupidum seruum reprehendere, quasi propter ignauiam plectendus esset. *Hominem pistr.)* C Ambiguè an de Syro, à quo bene annotarentur senum vitia. Et secum hæc dixit. *Quem)* V Vt excluderet ἀμφιβολίαν quisnam pistrino dignus esset. Pistrinum autem seruilis erat pœna. 19

Syre) Hæc secum loquitur. Nam ita comparatum est, vt animus malè sibi conscius omnia de se dici putet. 20

Qui passus) Ratio est pœnæ iustæ propter oscitantiam & negligentiam: ideò tibi timeo Enthymema est. 21

Aliquid rep.) Consilium est de allendo sene, quod in ipsum authorem redundabit cuius propositio est, Finge fallacias ad argentum à sene extorquendum. 22

Vnde esset) Rationes duæ sunt ab vtili 23

Atque hunc difficilem inuitum seruâret senem.

•L. Non credentis Al. [oportebat]. — S.* *Garris.* C. *hæc facta ab illo[oportêbant]Syre.*

S. *Ehoquæso,laudas qui* heros fallunt?* C. *in loco,*

•L. Ratio ab vtili. — *Ego verò laudo.* S. *rectè sané.* C. *quippe quia*

Magnârum sæpe id remédium ægritúdinum est:

G. [Huic]dissyllabum: vel [Iam]: vel in [iá] non additur m. — *Iam huic mansisset v'nicus gnatus domi.*

S. *Iocóne,ansériò illæc dicat,néscio:*

Nisi mihi quidem addit ánimum,quo libeat magis.

E. Al. [Et]. Denuò Syrum instigat. — C. *[At]nunc quid expéctat Syre? an dum hinc denuò*

Abeat,cùm toleráre huius sumptus non queat?

•L. Trãslatio à machinis bellicis,quę oppugnandis oppidis admouentur. — *Nónne ad senem áliquam* fábricam fingit?* S. *stólidus est.*

C. *At te adiutáre opórtet,adoléscentuli*

Caussa. S. *fácilè equidem fácere possum,si iubes:*

Etenim quo pacto id fieri sóleat,cálleo.

•Calliditatem serui laudat. — C.* *Tantò hercle mélior.* S. *non est mentíri meum.*

Filio quidé conduceret, vt esset quod amicæ daret, Patri verò, vt seruaretur incolumis & integer, etiamsi difficilis sit, & cuncta inuitus

24 *Seruaret s.*) C Bene Seruare dixit, de eo qui penitus se perderet, & continuis excruciaret laboribus.

25 *Garris*) V Idem est quod nugas agere. Conuenit autem id quoties dicto alicuius propter opinionem ὡς παράδοξον non statim suffragamur. *Hæc facta*) A necessitate. Aliter enim res non commodè transigeretur.

26 *Eho*) Prima est anthypophora in re tam difficili. Religiosus seruus rogat num lenes & parentes essent fallendi. *Eho q.*) L Eho, modò interiectio est interrogantis: aliàs admirantis: aliàs ad se vocantis. *In loco*) V Concedit & affirmat id licere in loco, id est, tempestiuè & opportunè, & istiusmodi opportunam fallaciam collaudat. *In loco*) B Adria. Card. Modò inquit, hoc comprehendimus, id esse quod opportunè, & captato, vt aiunt, tempore. Horat. Dulce est desipere in loco. Alii dicunt in loco, id est, suo tempore, quando tempus, vel res ipsa postulat. M Aliquando cùm oportet.

27 *Quippe*) V Ratio est concessionis ab vtilitate ex sententia verisimili. Nam sæpe magis ægritudinibus eiusmodi fallacia medetur. Exemplũ est ex ipso facto. Nam sic filius non aufugisset. Itaque herum fallere vtile est, sed in loco.

28 *Quia Magn. sd. r. agr. est*) C Ipsum fallere in tempore, quidam de officiis scribentes, redactum putauerunt.

30 *Iocóne*) V Hæc secum mussitat. Additur autem hic animus ei, qui iam idipsum quasi bonum & sibi congruens appetierat. Dubitat igitur quomodo id dictum accipiendum sit.

32 *At nunc*) Anthypophora altera per interrogationem abibit, vt cùm se tantis sumptibus imparem videat, aut fingat fabricam, id est, dolum quo argentum exigeret μηχανὰς. Sunt enim fabricæ illa instrumẽta & machinæ bellicæ, quibus vrbes expugnantur, vt sunt cuniculi, arietes, & alia id genus.

34 *Fabr.*) M Id est, commentum atque fallaciam. *Stolidus*) V Nequit fingere, vt qui tardus & stolidus sit. M Id est, imprudens, & nullam habens solertiam, nullum ingenii acumen huic fabricæ conueniens. Superiùs, Ille Cliniæ seruus tardiusculus est. Et propriè Stolidus est, qui proximè accedit ad naturam sensúmque pecudum.

35 *At te*) V A decoro seruili. Serui enim est, adolescenti laboranti adesse. *Te adiut. op.*) B Alludit ad prouerbium, Nostris ipsorum alis capimur. Conuenit in eos, qui ipsi præbent occasionem sui mali, vt hic Chremes cùm seruum hortatur vt technam in Menedemum intendat, à quo mox ipse deluditur dolis.

37 *Calleo*) C Id est, callidè scio. M Scio propter longum vsum: nam callidi dicuntur, quorum animus vsu occaluit, vt manus assiduo opere.

38 *Tantò*) V Calliditatem serui in fallendo hero

39 ljJbdp c. *Fac ergo.* s. * *at heus tu; fácito dum éadem hæc meminéris,*
40 {ſ sdiaſp *[Si quid huius] símile fortè alíquando euénerit,*
G. *Poſſet legi.* [*Si huius quid*]. ſdiaſp.
41 ſſbdſp *Vt ſunt humâna, tuus vt fáciat fílius.*
42 ſdſid p c. *Non vſus véniet ſpero.* s. *ſpero hercle ego quoque:*
43 aſſſp * *Neque eò nunc dico, quòd quicquam illum ſénſerim:*
44 {ſſſaſi ſſſi * *Sed ſiquid, ne quid: quæ ſit eius ætas vides.*
45 didſai *Et næ ego te (ſi vſus véniat) magníficè, Chreme,*
46 ſiſſp *Tractâre poſſim.* c. *de iſtoc, cùm vſus vénerit,*
47 ijaſſp *Vidébimus quid opus ſit: nunc iſtuc age.*
48 ſdijſi s.* *Nunquam commódiùs, vnquam herum audíui loqui,*
49 {ſwſiſp ſwiiſ *Nec cùm [malefácerem, créderem mihi] impúnius*
50 iiſſai *Licêre.* * *quiſnam à nobis egréditur foras?*

* L. Callida præmunitio ad futurum peccatum, vt tollat obiurgandi occaſionem.

* L. Occupatio, quæ remouet ſuſpicionem.

* C. ἀποσιώπησις: quaſi dicat, Siquid euenerit, [I] *ne quid ſuc*ceſeas.

* V. Hæc Syrus ſecũ ab hero diſcedens loquitur.

Alii. [*malefacere crederem mi*]. ſbaiſp.

* C. παρασκευὴ alterius ſcenæ.

hero laudat. *Non eſt*) Tertia eſt [illegible] de mendacio illicito. [illegible] *Quæ ſit eius ætas, vides*) [C] Quæ amori eſt obnoxia. *Quæ ſit eius æt. v.*) [B] Ab ætate.

39 *Fac ergo*) Iubet fallere, At ſeruus iam in opere eſt. *At heus tu*) [C] Iam prouidet fallaciæ, quam mente conceperat: quò faciliùs mereatur veniam, ſiquid ſtruxerit in herum. [V] Præmonitio eſt, qua obiurgationem excludit futuram. Cupit enim & illum ſui conſilii memorem eſſe. Nam in filio illius euenire poteſt ex frequenti rerum humanarum commutatione. Sic & Hippodamus Pythagoricus ſcriptũ reliquit. πάντα μὲν τὰ θνατὰ δι' ἀνάγκας φύσεως ἐν μεταβολαῖς καλινδεῖται, τὰ μὲν ἀπὸ τῶν χειρόνων ἐπὶ τὰ βελτίονα μετὰ τροπὰν λαμβάνοντα, τὰ δὲ ἀπὸ τῶν βελτιόνων ἐπὶ τὰ χείρονα.

42 *Spero*) [V] A ſpe & facilitate, & præoccupatione, qua tollit ſe nondum eum mala machinari ſenſiſſe.

43 *Neque eo nunc*) [L] Occupatio qua remouet ſuſpicionem.

44 *Sed quid*) [V] Gemina eſt ἀποσιώπησις, qua trepidè tantùm indicat quod aliquando futurum ominatur ex ætatis adoleſcentiæ decoro & natura. Eſt enim iuuentus inſtar ceræ flexibilis, & ſic ille apud Euripidẽ in Andromache, νεότης μ' ἐπῆρε, καὶ θράσος τὸ τοῦ πλέον. Atque Plato adoleſcẽtum ingenia multis mutationibus obnoxia eſſe pronuntiat. Sic autem in 8. Legum ait, τὰ μὲν τῶν νέων ἤθη πολλὰς μεταβολὰς ἐν τῷ βίῳ μεταβάλλειν ἑκάστοτε πέφυκε. Et ante hos ſic Homerus cecinit, αἰεὶ δ' ὁπλοτέρων ἀν-

Næ) [C] Pro Valde. *Næ ego te*) [B] Næ pro valde poſitum eſt. *Te ſi vſus veniat*) [M] Effice, inquit, ſi vſus venerit, vt te liberalem inueniam & magnificum, non aridum & auarum, vt fuit Menedemus. *Magnificè*) [C] Bene Magnificè dixit, memor verborum Chremetis, qui ſuprà dixit, Heros falli à ſeruis aliquã do eſſe remedium magnarum ægritudinum. 45

Tractare) Superius, Quo pacto id fieri ſoleat, calleo. 46

Iſtuc age) [V] Iubet vt Menedemum argento emungat. 47

Nunquam comm. q. h. aud. loq.) [B] Conuenit in Chremetem dictum illud. Noſtris ipſorum capimur alis. Præbuit enim ipſe occaſionem ſui mali, cũ ſeruum hortaretur modò vt aliquam in Menedemo fallaciam intenderet, à quo ipſe deluderetur dolis. Natum videtur adagium hoc ex apologo, qui ſic ab authoribus narratur, Aquila icta iaculo, cũ ſagittam inſpexiſſet ad imaginem pennarum effictam, dixiſſe fertur, Hæc non ab aliis, imò propriis pennis capimur. 48

Quiſnam) [V] Hic Clitipho exit, & in patrem incidit, & ad ſequẽtem ſcenam fit paraſceue: atque de more, Carminis genus mutatur. 50

ARG. [a]Chremes filium obiurgat & immodestiæ arguit, quem ludentem viderat cum Bacchide, [p]quam Cliniæ amicam credebat. Tum Syrus fallaciam de emungendo à Menedemo argento inuenisse referens, [H]consilium fraudulentum à Chremete datum in eum ipsum intendit. [L]sed cùm Clitiphonis petulantia penè periclitetur, eum curat extrudendum: [H]quocirca eius amplificat immodestiam à circunstantiis. [C] qua ratione id hero persuadet quod multùm facit ad extorquendum argentum. [P]quod operæpretium erat Clitiphoni, pro amica sustentanda conquirere. [V]Theses. 1 Amicorum candor sit in rerum executione, & custodia. 2 Hospitii ratio debet esse fidelis. 3 Dominorum est, ne sua facilitate, & negligentia seruos deteriores reddant, cùm istis fenestra licentiæ aperiatur. 4 Iuuenilis incontinentia diligenter obiurganda est, & refrænanda. Iam verò cùm Chremes filium propter incontinentiam redarguit, est eatenus ἐπιτιμητικόν, obiurgatoria in genere iudiciali. Deinde cùm Syrus fallaciam de emungendo argento à sene adornat, est ἐπιτροπή in genere deliberatiuo, atque hic primus ad epitasin gradus censendus est. [M]Amici rem sedulò curandam esse, ac hospitis rationem in primis haberi debere, docet hæc scena, dominóque interdum causam esse ostendit, vt serui grassentur insidiis, dum non solùm technas illorum laudant, sed etiam prouocant: quod in disciplina domestica perniciosissimum est. itaque is qui rem familiarem rectè tuetur, tanquam arcus sit, intentum iudicium, & animaduersionem habere decet, ne nimia facilitas & negligentia, seruos communiter malos, deteriores efficiat. Quapropter Cicero in Catone Maiore de Appio Cæco sic scribit, Tenebat non modò authoritatem, sed etiam imperium in suos: metuebant eum serui, verebantur liberi, charum omnes habebant: vigebat in domo eius patrius mos, & disciplina. Principio huius scenæ iuuenilis incontinentia reprimitur, ac hospitis decorū seruatur, qui iure hospitii ad se venientes humaniter tractare debet.

Vers. gen. Trochaici cat. quatuor & viginti, i. e. quintus dimeter unus videlicet vndetricesimus, tetrametri tres & viginti: nempe tertius, vndevicesimus cū sequenti, vnvicesimus se unus cū duobus sequentibus, tricesimus cum sequenti, tricesimus sextus, & vnusquadragesimus cum tredecim sequentibus ad finē vsque scenæ. Reliqui sunt iambici: atque ex his vnus hypercatalecticus, videlicet duodetricesimus: septē catalectici, atque tetrametri: nempe duo prim: sextus cū sequente, vndecimus cū sequente & vicesimusprimus: viginti acatalectici itque tetrametri præter quintum dimetrum, & duoet quadragesimum trimetrum: qui restant duodeviginti tetrametri, sunt quartus, octauus cum duobus sequentibus, decimustertius cum quinque sequentibus vicesimusquintus cum duobus sequentibus, tricesimusecundus cum tribus sequētibus, & tricesimusseptimus.

CHREMES. CLITIPHO. SYRUS.

•L. Increpatio. Periculū per quod sensim ad epitasin peruenit. Neque enim subitò, sed per gradus quosdā ad talem motum accedendum erat.

CH. QVID istuc quæso? qui istic mos est Clitipho? ita ne fieri oportet? 1

Muretus trāsfert oportet: in secundum versum, & [meretrici] in tertium, in quo legit [S. acta est res, Pery.] is ilbii: idisddii: adidsddi: in primo i producitur in [fieri].

CL. Quid ego feci? C. vidin' ego te modò manum in sinum huic meretrici 2

Al. [vidin' te], bsddiia—. G. [vidin' ego te], bsdaaia—. & elisō d in [Quid] asbdiia—.

•L. Metuentis.

Ingérere? S. acta hæc res est, *péry. CL. méne? C. hisce oculis: ne nega. 3

G. Al. [oculis ego:] dissasai. erit iambicus acat.

1 *Quid istuc*) [C] Viderat Chremes filium ludentem cum Bacchide, quam Cliniæ esse credebat. Et bene expressit obiurgationem patetnam sepæ repetendo. *Quid istuc*) [V] Admirantis hæc sunt abrupta, & interrogata, eáque de causa dissimulata est propositio obiurgationis. Statuatur propositio, Iniquus es in Cliniam. Confirmatio est ab illicito, quia est contra morem: ab honesto, quia sic fieri non oportet.

2 *Vidin*) Narratio est facti, cur sit iniquus, Est enim incontinens, cuius vna forma notatur. *Huic mer.*) [C] Plus intulit, quàm si dixisset, Mulieri. [B] Est figura epiplexis, quæ fit cùm iurgamus, aut coarguimus aliquem.

3 *Acta hac res*) [C] Verbum desperantis. timebat enim Syrus ne ob hoc, fallacia eius detegeretur, [B] & Chremes sentiret amicam hanc esse, vt erat, Clitiphonis. *Méne*) [C] More filiorum, quod commiserat, patri audacter negat. *Men*) [V] Inficiatio est, sed senex ipse oculatus est testis. res igitur sic certa est, vt

4 ssllssp *Facis ádeò indignè iniúriam illi, qui non abstíneas manum. ᵃL. Admonitio.

5 {ssl, saii} *Nam istaec quidem contumélia est, ᵇL. A turpi. ᶜB. Amplificatio.

6 bsbixdiv *Hómine amicum recipere ad te, atque eius amicam subagitâre. *Multa in hac scena inserta sunt creticũ, bacchium, & amphibrachyn multis locis non animaduertimus.*

7 ahijsu Vel heri in [conuiuio,] quàm immodéstus fuisti! s. [factum.] *Mu. [factum est.]* *E. Al. [vino.]* ᴬ *trochaicus fuerit trim. acat. & [fuisti] dissyllabum assist.*

8 xxaacCap C. Quàm moléstus! vt équidem (ita me dij ament) métui quid futûrum dénique esset: [&] *Alij non legunt [&].*

Quatuor praecedentes versus ita secat Glareanus, vt primi finis sit [recipere]. iii ibsbi: secundi [conuiuio], sdsbdisi: tertij [equidem], tiCiecbs. & [fuisti] fit ei dissyllabo alsit. bv: quarti [esset: &], aaatsttv. vbi [dij] is syllabum. duo primi sunt iambici tetr. prior catalecticus, posterior acat. duo sequentes trochaici catal. Muretus eosdem ita legit ac distinguit, vt primi finis sit [ad te recipere.] siaibsdpi secundi [vel here in vino quam immodestus]. sadibssiv hypercatalecticus est. tertij [vt equidem], illibp. senarius quarti [esset: noui ego], aiaslisp: & eliso d in [quid]. aiaalisp. Sequentem deinde ita legit]. Animos amantium grauiter a...... quae n. c. jaiibssti.

9 ddisdsi Noui ego amántium ánimos: *aduértunt gráuiter quae non cénseas. ᶜC. Quia in amore omnia suspecta sunt. ᴮ congressus, colloquia, nutus, risus, praebibitiones.

10 {diassip, dias} CL. At mihi fides ápud hunc est, nihil me istius factûrum pater.

11 sssladsv C. Esto: at certè concédas [áliquò ab eôrum ore aliquantísper.] *Mu. [ab eorum ore aliquantisper aliquo.]* ssidiadi. C. Esto, verbum concedentis. ᵃL. Ratio à tempore.

negari nequeat: & pleonasmo exaggerat.

4 *Facis ad. ind.)* ᶜ Bene pater post obiurgationé ad monitioné transit. ᴮ Imitentur hunc senem, qui praesunt moribus aliorum. *Facis adeò)* ᵛ Ab inhonesto, quia amico tuo iniurius es. Iniuriae autem est notatio, cùm manum non abstineat. Est enim ὕβρις nõ tantùm iniuria, sed etiam cõtumelia (Itaque eandem nimirùm hic contumeliam appellat) est incontinentia, est procacitas, cuius & mentio fit in Iustinianeis Institutionibus. Breuiter ὕβρις est vel iniuria, vel maleficium quodlibet apertum, sicut subdolum est πανουργία. Itaque appellatio iniuriae non aliter atque apud Graecos τοῦ ὕβρεως & stuprum, adulterium, flagitium, & violentia, sicut amicae subagitatione satis dilucidè notat. Esset & hic ἔμφασις in verbo Subagitare, Pro petulanter ac lasciuè lenocinari.

7 *Vel heri)* Ab immodestia & incontinentia pridiana exaggerat: & sic fit verisimile atque probabile factum. ᶜ Ingerit aliud malefactum inter admonitionem, vt solent patres.

8 *Quàm mod.)* ᵛ Eius iniuriam vel in ipso conuiuio, quo cuncta deberent esse tranquilla & iucunda, adhuc amplificat, grauémque eam notat a metu periculi futuri quod & iureiurando asseuerat. *Vt equid.)* ᶜ Vt, pro quantum, vel pro qualiter. Virgil. Vt vidi, vt perii.

9 *Noui animos)* ᵛ Αἰτιολογία est timoris. Sunt enim amatoribus riualitas, suspicio, & intenta animaduersio.

10 *At mihi)* Ἀνθυποφορὰ est de fide, cui amica tutò crederetur.

11 *Esto)* Concessione tollit, qua tamẽ illum aliò abire iubet ab incommodo propter amoris impotentiam. Multa enim fert libido, hoc est, multorum malorum causa est, sed cur non eadem patrat, optata, & cogitata ab libidinis feruore & impetu, facit tua praesentia. Id autem κατ' ἀποσιώπησιν interiectum est. *Concedas aliquò)* ᶜ Et hoc quaerit Syrus, vt abigatur Clitipho ab amica, ne Chremes eius esse animaduertat.

L. Exemplo declarat sententiã. Patres* conantur monere filios aut proprio exemplo, aut alioium.

Multa fert libîdo: ea próhibet fácere tua praséntia.* •Cabadi-12
*ego de me
Fácio conjectûram: nemo est meórum amicôrum hódie, apud bsſli:dp 13
Quem exprómere ómnia mea occûlta Clitipho aúdeam: {fravip fibſiip 14

Rursus tres præcedentes ita secat Glareanus. [Multa f. l. ea pr. f. s. præsentia.] ttdabatu. *[Ego de me f. c. n. est meorum hodie.]* adilſd-. *[Apud quem* &c.] ſiſibſiip. *Muretus eosdem eodem modo secat quo Glareanus. sed in primo legit [Libido multa fert-]* iiiwdbip. *in secundo relinquit [amicorum], sed qui constet versus non video, nisi sit hypercatalecticus.* adiſlaid-: *& in [meorum] facta synæresi.* adiſlſid-.

Apud álium, próhibet dígnitas: apud álium, ipsius facti piget, {wdſiewſp ædiiwſ 15
Ne inêptus, ne protéruos vídear. quod illum fácere crédito. {iſſdxdii iſſdf 16

•C. Syrus secum loquitur, timens suæ fallaciæ.

Sed nostrum est intellígere, vtcúnque: atque vbicúnque opus sit óbsequi. {ſſdſdaii ſſd:dd 17

•L. *Recte sane.* sub. A me dictum est. G. *[soles] positum est extra metrũ.* M. *[Hominis est frugi].* bſſlliai. *reiecto [soles] in sequentẽ versum, qui tũ erit trochaicus tetr. hyperc.* ſſlibilat-.

S.* *Quid istic narrat?* CL. *péry.* S. *Clitipho, hæc ego præcipio tibi,* iſdſiaai 18
[Hóminis frugi & temperántis functus officium. aſlſldt- 19 CL. *tace sodes.]*
S.* *Recte sané.* C. *Syre pudet me.* S. *credo, neque id iniúria:* b ſſlat-20

11 *Ego de)* V A suo ipsius exemplo probat cedendum esse, & cuncta in publicum proferenda. Ratio est ex necessitate. Nam verum amicum qui esset alter ipse desydero, in cuius sinum consilia mea & facta funderem.

15 *Apud al.)* Confirmatio eiusdem per distributionem est, siquidem aut dignitas, aut

16 obscœnitas facti prohibet. Illic quidem ineptus videretur. & Ciceroni in secũdo de Oratore est, qui aut tempus quid postulet, non videt. aut plura loquitur, aut sese ostentat, aut eorum quibúscum est, vel dignitatis, vel cõmodi rationem non habet, aut denique in aliquo genere aut inconcinnus, aut multus est, is ineptus dicitur. Hic verò, est protervus, id est, superbus, procax, & petulans. *Ne ineptus, ne prot.)* C Ineptus quò ad dignitatem: Proteruus dicitur importunus, qui alteri est impedimento, vel si per impotentiam mentis obuium cubito feriat, aut contumelia sibi cedere cogat. B Proteruire, est petulanter agere.

17 *Sed nost.)* V Admonitionem sententia claudit, quæ præcipit moderationem & mutuum obsequium, tum vbicũque, tum vtcunque. Nã quale quale sit, & quocunque in loco obsequium collaudãdum, vel apud Christianos, modò nihil contra pietatem Christianam pugnet.

Quid istic) In aurem hæc Clitipho loquitur *Pery)* Hic fit Syro consultationis occasio, qua suam operam nõ sine adulatione promittit. *Hæc ego præc.)* B Vide impetiosum seruulum. 18

Frugi) C Vtilis & necessarius: à frugibus quæ quòd his fruantur, dictæ sunt. Inde fructus & frumentum. Frui autem est vesci: à frumine quæ est summa pars gulæ. *Tace sodes)* V Minaciter hoc dictum est, prorsus enim istius consilium repudiat. *Sodes)* Est aduerbium blandientis. C Omittitur consolatio interrupta. 19

Pudet) V Hic præbetur occasio exordio orationis suasoriæ. *Credo)* Assentitur hero, capitque beneuolentiam à rei approbatione, & à sua persona minore ad maiorem collata. 20

Quum

21 {dſ ıſiſiu dıſıjſıju *Quin mihi moléstum est.* CL. *[pergin' hercle!* S. *]verum dico quod vidêtur.* *Si bacchius & creticus non admittantur, hic erit hypercatalecticus,* diſıjſıju.

22 ſtſaſſt– *[*CL. *Nónne accêdam ad illos?* C. *eho quæso, vna accedúndi via est.]* *Mu. [*CH. *Nonne accedam ad illo.?* CL. *e. q. v. ac. via est?*

23 ſaıtſ.t– S.* *Actum est. hic [prius se] indicârit, [quàm ego argéntum] éffero. Chreme,* G. *[quàm argentum]*. ſatſſtt-: *vel* ſſtſſtt-, *vt [prius], monosyllabum censeatur.*

24 dſtſdt– *Vin' tu hómini stulto mihi auscultâre?* C. *quid fáciā?* S. *iube hunc*

25 idddſiſp *Abîre hinc áliquó.* CL. *quò ego hinc ábeam!* S. *[quò lubet:] da illis locum.* *Mu. [quo lubet:]*

26 {aıaıſdſp aıſ *Abĭ dĕambulâtum.* CL.* *dĕambulâtū! quó?* S. *vah, quasi desit locus.*

27 {cſſſſſſi 2 *Abĭ sanè istac, istórsum, quò vis.* C. *rectè dicit: cénseo.*

28 {ſſdſſaſi– ſſaſſi CL.* *Dy te eradicent Syre, qui me istinc extrûdis. at tu pol tibi istas* *G. si vltima huius transferatur ad versum sequentem hic ex hypercatalectico fiet acatalecticus. & sequens ex trochaico iambicus.* ſſap. ^ *Marcus transfert istas ante [manus]*. ſdſi.

29 ſdt– *Posthac comprímito manus.*

30 {ſſtſſſt– ſſi *Censén' vero?* *quid illum porrò credis factûrum Chreme,* *G. Absque elisione hic erit iambicus acat.* ſſiſſſi.

C. *Mihi* emphasin habet, qui non sum pater.
Mu. [pergin? S. hercle.]
L. *Vna*. nempe modesta, & continéter.
Mu. [se prius] ^ *sed versus non sonatur: erit iābicus, si in [qua] no fiat elisio* ſſaidſdı.
* C. Semper desperantibus hoc verbum datur. Hæc secum loquitur.
In [hinc] is vim habet consonantis.
* Repetitio per indignationem.
V. *Vah.* irridentis & subsannantis est.
* Comica imprecatio in Syrum.
* Rectè monet de filio seruando, sed [1] attende callidam admonitionem, ad conciliandam beneuolentiam, & suspicionem auertendam.

21 *Quin m. m. est.)* [C] Quin pro etiam, [B] Vt sit, non solum tibi, sed etiam molestum est, quod sic agit filius. *Pergin')* [C] Irascitur Clitipho seruū aduersus se loqui. *Pergin)* [V] Aposiopesis est ex iracundia reticetur enim, Contra me loqui. *Verum)* Hic Sed significat, sed dicam quod sentio.

22 *Nónne)* Indignissimè fert se à Clinia & Bacchide detineri. Ideò ex magna animi cōmotione & dolore erumpit in interrogationem. *Eho quæso)* ironicos loquitur, sed paternè filium castigat. *Eho)* [C] Hoc loco admonentis est. *Vna via)* Scilicet honesta, ne impudicè agas. *Vna accedendi via est)* [B] Honesta, ne quid immodestè, ac impudicè agas.

23 *Actum est)* [V] Exclamatio est desperantis de argento consequendo. Veretur enim ne Clitipho priùs indicet patri se amare Bacchidem, quàm pecunia auferatur dolo.

24 *Vin' tu h. stulto)* [M] Id est, hebetioris & crassioris ingenii. [V] En astutiam seruilem. Modestè se extenuat, quod non parùm facit ad conciliandam beneuolentiam, & fallédum herum. *Iube hunc)* Insinuatio quædam esse videtur. Suadet autem hoc Syrus, ne Clitipho imprudens ruat, suámque causam prodat. *Quò ego)* Difficulter patitur se amoueri: ideò quærit stolidè quò eundum sit.

Deambulat. quo) [C] Bene importúnitas amantis exprimitur. nec pater, nec Syrus, nec deliberatio antè factā remouere poterant Clitiphonem ab amica. 26

Dy) [V] Discedens grauiter istæc imprecatur, additque causam, quod inuitus remoueatur. *At tu)* Alludit ad id quod ei pater anteà obiecit, *At istas comprimito manus)* [C] Subticet percussionem ne surgat in Tragicum cothurnum. 28

Censén) [V] Nunc filio aliò digresso loquitur Chremeti, eúmque monet vt diligenter obseruet, atque grauiter castiget filium. Rationem additā necessario, quòd nisi duriuscule tractetur, periculum sit, ne adhuc deteriorem viuendi rationem seqatur. Hoc à quouis sapiente rectè præcipitur. Sed improbi serui aliud est consilium vt nimirum fallendi suspicionem auertat, & senis beneuolentiam aucupetur. 30

G. Al. [tibi dant opis]. Ia ſaiſſſi iamb. vt ſequentes. *Niſi eum, quantum [dij dant tibi opis,] [ſeruas, caſti- gas, mones?* 31

C. *Ego iſtuc curabo.* S. *atqui nunc here hic tibi aſſer- uandus eſt.* 32

* Nam &c. accuſatio amphibologica. C. *Fiet.* S. *ſi ſapias:* * *nam mihi iam minus, minusque obtemperat.* 33

Eſt & hic trochaicus cat. C. *Quid tu? ecquid de illo, quod dudum tecum egi*, *egiſtin' Syre? aut* 34

Muretus tollit [tibi], vt ſit trochaicus. *Reperiſti tibi quod placeat, an nondum etiam?* S. *de fallacia* 35

Laudat denuo fallacem ſeruum. *Dicis? [eſt] inueni nuper quandam.* C. *frugi es: cedo [quid eſt?]* 36
Alii co'ex. [hem], & [quid id eſt] Mur. [de fallacia? Inueni a eſt: inueni quandam nuper. C. frugi es cedo quid id eſt?]

* I. Fingit hoc ſuccurrere ſibi, vt reddat veriſimilē narrationem. S. *Dicam:* * *verum, vt aliud ex alio incidit.* C. *quid- nam Syre?* S. *peſſima hæc* 37
Muretus reijcit Peſſima hæc in ſequentem verſum, vt fiant duo trochaici tetr. cat.

Caput fallaciæ. *Eſt meretrix.* C. *ita videtur.* S. *immo ſi ſcias,* 38

Mu. [Hoc vide:] * Drachma ſiue denarius Romanus valebat tribus ſolidis Gallicis & dimidio ſolidi, trois ſols & demi: mille drachme cent ſeptāte cinq liures tournoiſes. *[Vah, vide,] quod inceptet facinus. Fuit quædam anus Corinthia* 39

Hic: huic * *[drachmarum] hæc argenti mille dederat mutuum.* Nannius [nummorum]. 40

34 *Quid tu*) Admonet Syrum de fallacia, qua Menedemo argentum adimatur. [C] Bene amoto filio de fallacia erga Menedemū exquirit. *De illo*) Sic dicere ſolent qui de re aliqua peragenda inter ſe loquuntur.

36 *Frugi es*) [V] Etiā hic herus laudat ſeruū fallacem, & agit gratias. *Hem*) Gloriantis eſt atque iactantis.

37 *Dicam*) Deflectit ad aliud, à propoſito ſenem abducēs, & abutitur admirationis particula Vt, non ſine geſtu, vt doli ſuſpitionem excludat. *Vt al. ex al. inc.*) [C] Multa eſſe fingit, vt veriſimilius ſit quod finxerit. *Peſſuma*) [V] Orditur à perſona Bacchidis, eámque peſſimam eſſe quaſi proponit. [C] Contrarium illud quod ſuperiùs dixit, Mulier commoda & faceta hæc eſt meretrix. Sed hoc loco peſſimam appellat, vtpote quæ teneat virginem, quam Syrus illi relictam arrhaboni fingit. & hæc eſt valens cauſa ad extorquēdum argentum.

38 *Immo*) [V] Præparat eum ad narrationem ſequentem attentè audiēdam, vt faciliùs ipſe dolis circunueniatur.

39 *Inceptet*) [C] Incipere & inceptare, magnorum eſt facinorum & audaciæ. In Eunucho. Quid inceptas Thraſo? *Fuit quæd.*) [V] Narrat factū Bacchidis, vt confirmet quod propoſuit. fit autem narratio probabilis ex circunſtantiis: & perſpicua, ex rerū ordine. Circunſtantiæ ſunt ab ætate anus & adoleſcētulæ: à patria Corinthia: a loco, Athenis, & apud Soſtratamā te, ex certo argenti numero, & puella pignori data. Ordo, anus acceperat mutuò argentum, moriens reliquit puellam arrhabonem, eam præſentem vult ducere Cliniam, & ſe argentum Bacchidi ſoluturum promiſit pro puella. Porrò arrhabo eſt pars ſolutionis, quæ fidem facit totius ſummæ perſoluendæ, eſtque vox Hebræa ערבון quæ primùm in Græcorum, quibus eſt ἀῤῥαβών, deinde verò in Latinorum coloniam tranſlata eſt. Gellium vide libro 17. cap. 2.

40 *Drachmarum mille*) [C] Centum coronatos. nam drachma valebat octo cruciatis, & centum drachmæ minam conficiebant. porrò mina decem coronatos. *Huic drach. hæc arg.*) [B] Significat Bacchidem meretricem aniculæ illi Corinthiæ mutuò dediſſe centum coronatos

41 C. *Quid tum?* S. *ea mórtua est. relíquit filiam adoléscéntulam.*

42 *Ea relícta huic arrhabóni est pro illo argénto.* C. *intéllego.*

43 S. *Hanc secum huc addúxit, ea quæ est nunc ad vxórem tuam.*

44 C. *Quid tum?* S. *Clínia orat sibi vti nunc det illam: illi tamen*

45 *Póst * datúrũ mille numûm poscit.* C. *& poscit quidem?* S. *hui,* *Nam ut* [*drachmu*]. *&* [*Tamen*] *pro Tandem ponitur.*

46 *Dúbiúmne id est?* C. *ego sic putáui. quid nunc fácere cógitas?* *Hic absque elisione fuerit etiam iambicus tetr. acat.* ^M^ *Dubium id est?*

47 S. *Egóne?* * *ad Menedêmum ibo: dicam hanc esse captam è Cária,* *Fallaciam aperit.

Valens caussa ad extorquendum argentum.

C. *Arrhabó*, i. pignori.

Ad pro apud.

**Daturum m.n.p.* Id est, spondet siue offert se daturũ mille drachmarũ seu mille drachmas: nã Numus hic (vt & nonnunquã alias) pro ipsa Drachma non pro quarta ipsius parte, vt sæpe alias, vsurpatur: & poscit non pro Fe-

tos, pro qua pecunia filiam illa suam arrhaboni hoc est, pignori, huic Bacchidi reliquerit. Nostratis pecuniæ centum & quinquaginta tenenses, aut viginti nouem libras Flandricas & tres solidos, & quatuor grossos. *Huc drach. mille*) Mille, hoc loco & substantiuum est, & numeri singularis, vt illic. Mille hominum occiditur, non occiduntur. Item apud Lucilium in Satyra quapiam, Mille est, non mille sunt. Et apud Varronem ad Romuli initium, plus mille, & centum annorum est. Neque ponitur hîc mille, pro eo quod Græcè χίλιοι dicitur, sed quod χιλιάς: & sicuti vna χιλιάς, & duæ χιλιάδες, ita vnum mille, & duo millia, certa atque directa ratione dicitur. Vide Gellium lib. noct. Attic. prim. cap. xvi.

42 *Arrhaboni*) ^C^ Arrhabon dicitur merces corollarium, & est quod priùs datur, vt reliquum reddatur. ^M^ Gellius libro xvii. sic ait, Cùm tantùm Arrhabo penes Samnites populi Romani esset. Arrhabonem dixit obsides, & id maluit quàm pignus dicere, quoniam vis vocabuli in ea sententia grauior, actiórque est. Sed nunc arrhabo in sordidis verbis haberi cœpit, ac multò rectiùs videtur arrha: quanquam arrham quoque veteres sæpe dixerint.

44 *Clinia or. s. vti n. d. illam*) ^B^ Huius loci ordo est, Clinia orat Bacchidem, vt sibi Cliniæ nunc det illam adolescentulam, nempe Antiphilam: illi, supple Bacchidi, tamen post datu rũ se mille numûm supple promittit, que Bacchidi scilicet cedant lucro supra mille drachmas, quas anui Corinthiæ mutuauit. Sic enim quartam partem sorti, velut fœnus superlucraretur. Atque vt omni prostituto pudore est inciuiliter auara, & sordida, tantùm lucri poscit meretrix.

45 *Mille numûm*) ^C^ Tale & illud mille hominum occiditur: & antiquum est.

Mille num m) ^B^ Hoc est, quadraginta tres carolinos & quindecim stuferos siue septem libras quinque solidos, & decem grossos: At si, quemadmodum Melancthon vult, numus pro drachma ponatur, quod pleríque tamen negant, constituet centum & quinquaginta tenenses, siue viginti nouem libras, tres solidos, & quatuor grossos. *Mille num m*) Supple, Daturum promittit. *Poscit*) Sensus est, Clinia cupit dare Bacchidi, vt puella potiri possit. *Poscit quidem*) An cupit Clinia tantùm argenti dare. *Hui*) ^I^ndignantis interiectio est. *Hui* ^C^ Et cætera huiusmodi generis sanè sunt aduersus eos quibus irascimur.

46 *Dubiúmne id est*) Quod meretrix auara poscat. ^B^Non est dubium, quin dare tantùm velit, vt ea potiatur.

47 *Egóne*) ^V^ Exponit technam, de Menedemo emungendo argento. vult eī persuadere vt redimat puellam Bacchidi relictam. Addit commendationem eius à patria, quia ex Caria minoris Asiæ regione: à fortuna, quia diuesá familiæ dignitate & natalibus, quia nobilis: ab vtili, quia in ea lucrum est. Res enim non tam nobiles, sed & vtiles vendibiliores sunt. *Dicam h. esse*) ^I^ Commentum Syri. *Ibo. dicam*) ^C^ Se astutum fingit ad decipiendum Menedemum. Superiùs, Etenim quo pacto id fieri soleat, calleo. *E Caria*) ^V B^ Prouincia est Asiæ minoris. Huius incolæ Cares nominantur.

rit, sed pro Spōdet, Pretiū pro re emenda offert, Licitatur & Auctionatur. Hæc ex Theodorico, q doctissimè locū hūc explanauit. Al. [agu?] *L. χαριεντισμός,

Ditem, & nóbilem : si rédimat, magnum inesse in ea lucrum. ſſlatdυ 48

c. *Erras.* s. *quid ita?* c. *pro Menedémo nunc tibi ego respondeo,* ſbdſtat- 49

Non emo. quid [ais?] s. * *optâta [lóquere*[a]*.]* c. *atqui non [opus est.]* ttatbſt- 50

G. legi potest [loquere: loquere.] dbſbbſd-: vel eliso s in [opus], dbſbbſt-. Mu. [est opus.] ttatastυ.

s. *Non [opus est!]* c. *non hercle veró.* s. *[quid istuc.] miror.* c. *iam scies.* { dſtſſt- dſtſſ 51

Mu. [quid istuc], dſtſſt-.

*Parat se ad aliam scenam.

*Manè, mane * quid est, quod tam à nobis gráuiter [crepuêre fores?]* { atſſddd- b 52

G. Septimo loco pro trochæo dactylus, quod rarum. Mu [crepuit foris?] btſſddυ.

49 *Pro Menedemo)* [v] Negat Menedemum, quem constabat parcissimum esse, empturum eam. Ideò μιμητικῶς fingit se pro eo Syro respōdere, & recusare redemptionem puellæ.

50 *Optata l.)* [c] Ita loquitur ille qui cū alio loquitur, & cui is aduersatur in consilio de re peragenda. *Optata loquere)* [a] Dic imperatiuum esse, hoc sensu, Loquere, & iis quæ nos optamus, & cupimus orationem tuam accommoda.

Quid est) [v] παρασκευὴ ad sequentem scenam. 57

[v] *Mu. Cum Chremes & Syrus in proscenio remanserint*, non sanè video, quomodo hîc, principiū *actus esse possit.*

*ACT. IIII. SCEN. I.

ARG. [v] In epitasi Poëta expressit ingentem sollicitudinem adolescentis, qui anxiè expectabat, metuebat & suspicabatur omnia, ne propter patrem durum & reluctantem amicā excideret. Hic autē occasio καταστροφῆς describitur. Annulo enim Antiphila agnoscitur Chremetis filia. [a] Siquidem is vxori iusserat exponi partum, si puellam peperisset ipsa, quod factum non est. [v] Vnde inter maritum & vxorem altercatio grauis nascitur: quæ tamen vxoris accusatione & deprecatione sedatur. Quare hæc scena est in genere iudiciali, In Chremete ἐλεγκτικὴ. accusat enim & reprehendit vxorem propter imprudentiam & inobedientiam. In Sostrata est ἀπολογητικὴ. Primò obedientiam suam exponit, & vtrunque factum purgat: deinde verò culpam deprecatur. Additur & hîc ἐπίτασις rerum Clitiphonis. [c] Simul Syro offertur alia ratio extorquendi argentum. [v] *Thesis.* 1 Matres liberos suos vehementiùs amant quàm patres, iuxta illud Euripidis, δεινὸν γυναιξὶν αἱ δι' ὠδίνων γοναί, καὶ φιλότεκνον πᾶν τὸ θηλυκὸν γένος, 2 Mulieres sæpe sibi parum constant & ἀτάκτως agunt. 3 Matres in liberorum curatione religiosæ viris reluctantur. 4 Vxores decet maritos iratos verborum lenitate & culpæ deprecatione placare. 5 Vxores non abutantur maritorum facilitate. 6 Virorum animos etiam in liberos sæpe fortuna & conditio rerum mutat. [M] Maternum amorem erga sua pignora, & mores nonnunquam difficiles, & virorum studio contrarios, hæc scena exprimit. Matres enim plus patribus amant suos filios. Vnde Aristot. libro nono Ethices sic ait, Ea quæ facta sunt cum labore, magis diligunt omnes : & ideò matres filios magis amant. Generatio nanque laboriosa est magis & magis sciunt esse suos. Mores autem mulierum Plato in sexto de Legibus sic exprimit, Quæ ordine carent, vel malè ordinata sunt, ea etiam quæ iam ordinata sunt, confundunt, vt sunt fœminæ. Quod quidem hominum genus aliud est, & differens, nobísque occultius & versutius natura est: propter imbecillitatem itaque minus ordinari potest. Ratio est, Res muliebris si iacere ordinata relinquitur, humanarum rerum solum, vt videri possit dimidium: sed quantò natura sua ineptior est ad virtutem quàm virilis, tantò excedit, vt plus quàm duplum esse videatur. Genus, inquit, muliebre, nec orationem ipsam rectè dicentis, sine ingenti reclamatione audiet. *Vers. gen. Vndecim primi sunt iambici tetr. ac. Reliqui omnes trochaici tetrametri, iique catalectici, excepto decimotertio, qui est acatalecticus: cuius generis duo aut tres tantū (vt putat Glareanus) toto Terētio reperiuntur.*

SOSTRATA *matrona.* CHREMES.
NVTRIX. SYRVS.

1 ſijſiap NISI *me ánimus fallit, hic profectò eſt ánnu- lus, quem ego ſúſpicor:*
2 ſdſidiſi *Is quicum expóſita eſt gnata.* C.* *quid volt ſibi Syre hæc orátio?*
3 idaſcſſ ſbiſaſ S O.* *Quid? eſt? ísne tibi vidêtur?* N. *dixi équidem, [v bi mihi oſtẽdiſti,] ſilico* *Mu.[vbi oſtẽdiſti.]* idaſ bſſi.
4 ijſſbdſp ija *Eum eſſe.* S O. *at vt ſatis contempláta modò ſis, mea nutrix.* N. *ſatis.*
5 ſſiſiai a S O. *Abi, ſiam nunc intrò: atque illa ſi iam láuerit, mihi núntia:*
6 diaiſdſp *Hîc ego virum intéreà opperibor.* S Y. *te volt, vídeas quid velit:*
7 dſidJiſp *Néſcio quid triſtis eſt: nõ témerè eſt: métuo quid ſit.* C.* *quid fiet!*
8 ſiſſſſp *Na iſta hercle magno iam conátu magnas nugas díxerit.*
9 ſaiſſbij ſ S O.* *[E' hem mi] vir.* C.* *ehem mea vxor.* S O. *te ipſum quæro.* C. *lóquere quid velis.*
10 ſſſſiſp S O.* *Primùm hoc te oro, ne quid credas me aduerſus edíctum tuum*

Hæc cataſtrophæ rerum Cliniæ eſt, & occaſio epitaſeos nouæ rerum Clitiphonis.
* C. Chremes non ſe loco mouetat.
* V. Communicat cum nutrice, vt ipſius confeſſione ſententiã ſuam cõfirmet.
Mu. [nunc iam], iſſiſiai.
V. *Opperibor*, vt cerni hac inexpectatam ei natrem.
*C. Cum ſtomacho pronuntiandum.
* V. Salutatio blanda eſt vxori apta beneuolẽtiæ cauſa.
G. [Hẽ mi], ſaiſſbij.
* V. Reſalutat, ſed non eodem blãdimento.
* Inſinuatio à purgatione, & [L] defen-

1 *Niſi me*) [V] Acceptum annulum gnatæ agnoſcit, ſed cum dubitatione tamen ratiocinatur eſſe. Sic enim facimus quando minus certi de aliqua re ſumus.

2 *Expoſita*) [C] Exponere, eſt morti tradere & obiicere. [B] Vnde & Liuius de Romulo & Remo. Ita velut defuncti, inquit, regis imperio, in proxima alluuie. vbi nunc ficus Ruminalis eſt, pueros exponunt, id eſt, morti obiiciũt, vel abiiciũt vt pereãt. *Hæc oratio*) [C] Pauca verba veteres orationem quoque dixerunt.

3 *Dixi*) [C] Hæc ſic reſpondet, vt quæ nihil in hac dubitationis habeat.

4 *At vt*) [V] Ne ambæ errãtes & nos & alios fallamus. [C] ſic dicimus in his rebus de quibus addubitamus, & præcipuè quas iam diu non vidimus. *Satis*) multum. infinitum eſt: Satis verò finitum. *Contemplata*) Contemplata dictum eſt à templo, id eſt, loco qui ab omni parte aſpici, vel ex quo omnis pars videri poteſt: quem antiqui templum nominabant.

6 *Te vult*) Signantius dictũ, quàm Quærit, aut Expectat.

7 *Neſcio quid*) Deeſt Ob, vel Propter. [V] Deprehendit Soſtratam triſtem, miratur quid cauſæ ſit, & quidem ſubtimidè. *Quid fiet* Reiicit cum ſtomacho: rationémque addit, Quia res leuiculas & mulierculárũ vanitate, atque ſomniis dignas, narrabit, & tamé admodum ſeriò nota eſt ei mulierum vanitas & ſtoliditas, quæ ſæpe, vt Cicero de Orat. ait, Tragœdias in nugis agunt. id eſt, ex rebus nihili ac friuolis magno conatu arduas faciunt, & vt Perſius ait, maritis buliatas nugas occinunt.

9 *Ehem mi vir*) [C] A blandimento incipit. Mi, & Vir, plurimùm blandimenti habent. & vir maritum ſignificat. Virum quoque de animalibus poſſe dici. Virgilius in Bucolicis oſtendit, Vir gregis ipſe caper. *Ehem m. vx.*) Hæc repetitio à ſimili, indignantis eſt.

10 *Primum*) [V] Orditur à προθεραπεία, purgatura ſe marito ob ſeruatam filiam contra eius edictum. Primùm captat beneuolentiam obteſtatione, & perpetua in eum obedientia atque obſeruantia. Hoc eſt enim vxorum munus, vt obediãt maritis in omnibus, quod di-

fio ante narrationem ex perturbatione personæ. | *[Fácere effe ausam.* C.*vin' me istuc tibi*'*] (etsi incredibile est) crédere?* afffdffp 11

Al. [*Facere ausam. C. vu tibi me istuc*]. afffdfp. | *Credo.*° S Y. *néscio quid peccáti portet hac purgátio.* tdfffft- 12

S O. *Meministín' me esse gráuidam, & mihi te magnópere interminâtum,* afbdfatt 13

L. Tolli, i. educari. | *Si puéllam párerem, nolle tolli?*^ *scio quid féceris:* tfatf tv 14

C. Damno auctus, ob dotem dandam. | *Sustulísti.* S O. *sic est factum.* [S Y. *dómina, ergo*] *herus' damno auctus est.* tfffa't- tfffaa 15

Bembus[C *H* R. *omin'* S T. *ergo*]. *Mu.* [*Sustulisti. ST. si sic factum est domina, ergo herus*], tfffaat-.

Muretus [*erat hic*]. ^ *sed versus non sanatur* aa'afft-. vel a ibt'-. | S O. *Mínime. sed* [*hîc erat*] *anus' Corínthia haud impúra: ei dedi* aaaafft- adbt 16

Exponéndam. C. *ô Iúppiter, tantámne fine esse ánimo inscitiam!*] *Al.* [*esse in animo insitentiam?*] *sed versus non constat.* ^C [*esse animo inscitiam?*] ffftfatv. ffffatv 17

• L. Purgatio ab ignorantia. ^b Obiurgatio mordax. | S O. *Perij, quid ego feci?* C. *rógitas!*] S O. * *si peccáui mi Chreme,* *Mu.* [*at rogitas?*] abfafff- 18

Rs [*quidem ego, etsi*]. tfdftt-. *Mu.* [*certè*]. | *Insciens feci.* C. * *id sequidem ego, étiam si tu neges, certò*] *scio,* tfwafft- 19

Te insciéntem, atque imprudéntem dícere, ac fácere ómnia: tfffdtv 20

uus Paulus præcipit.

11 *Vin me*) Facetè respondet, eámque mendacii coarguit. Et si quod dicis incredibile est & falsum, tamen quia petis, credam tibi. Nouit eam nihil minus fecisse, quàm vt marito in omnibus morem gereret, quod & Iupiter de Iunone sua apud Homerum refert, οὐκ γάρ μοι ποτε ... Ac te hac purgatione obliqua in maiorem suspicionem vocat apud virum & seruum.

13 *Meministin*) Narratio est. Cùm essem grauida, dixisti, si filiam parerem, te nolle tolli id est, educari vel nutriri.

^a Vt in Andria, Quicquid peperisset, decreuerunt tollere.

15 *Sustulisti*) ^v Educasti contra meum edictum. ^c Hoc in alia significatione nonnunquam ponitur. Tollere nutrire. Iuuenalis, -Tollere dulcem Cogitat hæredem. *Damno auct.*) ^v Damnū dicit, notās ingentem sumptus, qui in exornanda, elocanda atque dotanda filia faciendi sunt. Odiosè vtitur hac catachresi vt herum exasperet. ^c Et recte Damno dixit. Nam Damnum, rei est: Malum vero, hominis.

16 *Minime*) ^v Pergit in narratione, vt & se morigeram fuisse, & filiam mirabili casu enutritam & agnitam esse doceat. Commendat anum cui dederat à vitæ honestate, notátque à patria. *Haud imp.*) ^c Commendatio personæ cui data exponenda: ne Chremes ab ea impudicè filiam educatam suspicetur. Impurus, est aliquo vitio maculatus: & aliquando dicitur, improbus.

17 *O Iuppiter*) Terribilis exclamatio senis, postquam audiuit filiam anui datam exponendam. ^v Interrumpit narrationē & graui affectu exclamat, & vxoris inscitiā atque stultitiam incusat, estque propositio accusationis. ^B Sic exclamat, vt terrere vehementer vxorem possit. *Tantam inesse*) ^C ... est quæ datur iratis, subauditur Decet. *Inscitiā*) Inscitia, est ignorantia quædam rerum.

18 *Perij*) ^v Perterrefit hac inexpectata mariti obiurgatione, & quærit cum dolore. *Si pecca.*) Fate ur peccatum, & excusat purgatione. cùm imprudentiam causatur, in statu assumptiuo.

19 *Insciens feci*) ^C Prudens, est qui intelligentia sua aliquid sentit: Sciens, qui alicuius indicio rem cognoscit. Prudēs, per se, Sciēs, per alios. Cuius contrarium Insciens, & est qui ignorat res. Et Imprudens, qui non delectum habet bonorum & malorum. *Id equid.*) ^v Propo

21 dsſſſſv *Tot peccâta in hac re oſténdis.* nam iam primùm, ſi meum*

22 dtdſtttv *Impérium éxequi voluiſſes, interêmptam opórtuit,*

23 dsſſſſv *Non ſimulâre mortē verbis, re ipſa ſpem vitæ dare.*

24 bdbcaſt- *[At] id omitto: miſericórdia, ánimus matérnus: ſino.* *Al. [Atque] dtbcaſt-.*

25 dſſidſt- *Quàm bene verò abs te proſpêctum eſt. quid voluiſti? cógita:*

26 dſſſſt- *Nempe ánui illi pródita abs te filia eſt planiſſumè,*

27 ſaſaaſtv *Per te vel vti quæſtum fáceret, vel vti [vænîret] palám.*

28 .ſlaſtv *Credo id cogitáſti: [quid vis? ſatis] eſt, dum viuat modó.* R. *Al. [quidum ſatius]. ſaſtaſtv: vel eliſo ı in [ſatius] ſiſſaitv. al. [quidum ſatu] ſine interrogatione.*

29 ſſabſt- *Quid cum illis agas, qui neque ius, neque bonum, atque æquum ſciunt!*

30 { aſtſadv aſtſt } *Mélius peius, proſit, obſit, nihil vident, niſi quod [lubet.]* *Al. [lubet?] cum interrogatione.*

• L. Amplificatio.
• B. Occupatio eſt. L. Præteritio inferens quod grauius eſt.
• V. Acerba ironia imprudentiam & inobediétiam eius accuſat.
L. *Vaniret*, id eſt, venderetur, *Al. [Veniret].*
• L. Obiectio quæ ſoluitur honeſti & vtilis comparatione.
• V. Obſerua antitheta, congeriem, & articulum.
• L. Deprecatio So ſtratæ.

V Propoſitio accuſationis eſt, Inſcitè & malè feciſti. Confirmatio hîc additur egregiè exaggerata explicatione peccatorū eius. Primùm à more & communi vitio mulierum, Quia imprudéter & incōſultò omnia agis & dicis *Etiam ſi tu)* L Ironia.

21 *Tot peccata)* V Primum peccatum eſt inobedientia, quia non expoſuit filiam contra mandatum viri.

22 *Imperium ex.)* C Primum ponit peccatum, quod contra edictum ſuum fecerit.

23 *Non ſim.)* V Ineptè ac citra rem exaggerat factum, & ſtomachandi cauſa moroſiùs quærit. Quod aliud ſimularit, aliud egerit.

24 *At id omit.)* Reiectio eſt: reiicit leuius peccatum, vt ad grauius tranſeat. Admittit & per præoccupationē excuſatiunculā matris, cur noluerit obiicere morti ex honeſto affectu & [illegible] matris. *Sino)* C Concedo: quia animus maternus plurimum veniæ meretur.

26 *Nempe)* V Secundū peccatum, Prodidiſti filiā anui. Et mox ſic explicat quid proditionis nomine intelligat. Quia lenæ tradidiſti, vt turpem quæſtū proſtituto pudore apud ipſam adultior facta, faceret, & vt ad ſtuprum venderetur. Sic te authore matre, filia in periculum famæ & ignominiam conicitur: quod equidem turpe eſt, ſatiúsque fuiſſet eam primùm perire, quàm poſthac turpiter viuere. *Illi prodita)* C Socii enim deficere dicuntur. Saluſt. Poſt defectionē ſociorū. Prodere parentis. Virgil. Vnius ob iram Prodimur. Deſerere verò, patroni. Hinc milites patriæ deſertores dicuntur qui patriam deſerūt, quam defendere deberent. Virgilius, Deſertorem Aſiæ.

Vel vti e. f.) B Vel vti duæ voces ſunt, non vna. & repetuntur. 27

Credo) V [illegible] cogitationem & excuſationem matris ſtolidè repetit, quam fingit ſic dixiſſe, Siue honeſtè ſiue turpiter viuat, non curo, mihi ſatis eſt eam viuere. 28

Quid cum illis agas) C Amatores deſignat, qui nihil penſi habent expertes iuris, & omnis æquitatis: ea ſola recta putant quæ illi libuerint. 29 *Quid c. ill.)* B In amatores dictū eſt. Amor nec conſilio temperatur, nec pudore frænatur, nec ratione ſubiicitur. Plautus in Muſtellaria, Vbi amor aduenit in cor hominis, & is vſque in pectus permanauit, & cor permadeſcit, ſimul res, fides, fama, virtus, decúſque deſerunt. Homo fit modò nequior. *Quid cum)* V Vel de amatoribus loquitur, quibus ſeruiet filia, cum quibus nihil rectè agi poteſt, quòd iuris & æquitatis ſint expertes: vel de ipſa imprudente vxore, quam ſic reiicit. & accuſationem abrumpit. Eſtque pulchra amatorum deſcriptio, quos ita excæcat amor, vt in agendo id tantùm probent atque ſequantur, quod libido iubet, neſciant quid vel legibus vel æquitate requiratur, nec ſināt vllū ius ſuū obtinere, ſint extremè iniuſti, nec rationē melioris vel deterioris rei habeant, quod paſſim in Poëtis teſtatū habetur.

Nihil vident) B Propertius, Scilicet in- 30

SO.* *Mi Chreme, peccáui fáteor, vincor: [nunc te*] óbsecro,* tffaſt– 31

R. Al. [nunc hoc te]. tſſaſſr–. MU [nunc te hoc]. tſſaſſt–.

R. Al. [tãtò ſit ignoſcẽtior.] ſed repugnat metro.

Quantò tuus eſt ánimus natu gránior, [ignoſcén-tior.] ſaaſbſtv 32

Vt mëa ſtultítia iuſtítia tua ſit áliquid præſidi. {sdſbba– ſ 33

C. *Scílicet équidem iſtuc factum ignóſcam: verùm Sóſtrata,* tbſſſſtv 34

Facilitas cauſſa delinquendi.

Malè docet te mea facílitas multa. ſed iſtuc, quicquid eſt, bſbadſt– 35

* L. Narratio.

Qua hoc occœptum eſt cauſſa? lóquere. SO.* *vt ſtulta & [míſerè] omnes ſumus* ſſaſatv 36

Al. [miſera].

C. *Religioſa*: id eſt, ſuperſtitioſæ, L & nimis anxiè deos timentes.

Religióſa! cùm exponendam do illi, de dígito ánnu-lum bſſſſdtv 37

Détraho: & eũ dico vt vnà cum puélla expóneret: tatſſt 38

Si morerêtur, ne expers partis eſſet de noſtris bonis. dſſtſſt– 39

• L. Irriſio. V Ironicè probat factũ.

C.* *Iſtuc rectè: conſeruáſti te, atque illá.* SO. *[hic] eſt ánnulus.* ſſſſſſtv 40

R. [u hic]: B [hic u], ſſſſatv. al. [hic eſt u] ſtum eliditur.

C. *Vnde habes?* SO. *quam Bacchis ſecum addûxit [adoleſcéntulam.]* SY. *hem.* tſſſtatv 41

G. Vide num legendum ſit [adoleſcentula] id eſt, ex adoleſcentula.

Hem. ſtupentis eſt, & L metuentis. timet enim Syrus ne inuenta Antiphila, deprehẽdatur amor Clitiphoſano nemo in amore videt.

C. *Quid ea narrat?* SO. *ea lauatum dum it, ſeruân-dum mihi dedit* bdaſſtv 42

31 *Mi Chreme*) V Maritum ira feruentem verborum lenitate placare ſtudet. Placabilis enim oratio mitigat irã, aſper verò ſermo irritat iracundiã, vt ait Solomõ. *Peccaui f.*) C Victa mariti argumentis, crimen ſuum fatetur: & quo magis mereatur veniam. ſimplicitatis opinionem inire tentat: & hoc per deprecationem. V Purgat ſe, & virum mitigat primùm cõceſſione. Fatetur enim peccatum, & concedit ſe meritò reprehendi. Deinde deprecatione, petit ſibi condonari, ab honeſto ex viri perſona & ætate. Poſtremò tranſlatione, crimen in ſtultitiam ſuam reiiciens, cui vir bonus & æquus veniam dare debet.

32 *Ignoſcentior*) C In crimine ſic confeſſo vltimum remedium, confugere ad iudicum miſericordiam.

34 *Scilicet*) V Mitior fit, & dat veniam. Et monet ne ſua facilitate abutatur. Nam & mulieres ſæpe virorum licentia & lenitate fiunt deteriores. Iubet quoque eam inſtitutam narrationem abſoluere.

35 *Mea fac.*) C Rectè: quia citò vxori veniam dedit. Facilitas, illius eſt qui citò iram deponit: Clementia, illius qui nunquam iraſcitur.

Qua occœptum) Quaſi de magna re dixit. 36

Vt ſtulta & m. o. ſumus) Vituperatio à ſexu. mulieres enim conſueuerunt eſſe imperitiores viris, & multis ſuperſtitionibus detineri. *Vt ſtulta*) V Iuſſa ad narrationem redit, præmoliit quod dictura eſt confeſſione ſtultitiæ muliebris. Addit factum de annulo addito puellæ, & miſeria vnà cum cauſa mala quidem vt videbat, ſatis graui & honeſta.

Religioſa) C Religioſus etiam appellabatur is, qui nimia & ſuperſtitioſa religione ſeſe alligauerat: vt hoc loco. 37

De noſtris b.) Et hæc erat ſuperſtitio. 39

Iſtuc rectè) εἰρωνικῶς dictum. *Hic eſt*) V Demonſtrat annulum. 40

Quam Bacch.) Narrat vnde annulum adepta ſit, & quomodo agnouerit. 41

Lauatum) C Secundum antiquos: nos dicimus lotum. Ouid. Faſtorum ſecundo, Mane lauaturas ſacra petebat aquas. 42

Exclui

43 ſſſſſt- *A'nnulum.non aduórti primó: [ſed poſtquàm] aſpéxi,ilico* nis. E'ſtque hic occaſio noui periculi in prouehenda epitaſi. dum agnita Antiphila conſilio Syti perturbatur.

E. [. *Annulum*] *diſſyllabum eſt*, ſſſſſt- MU [*at poſtquàm*], tſſſſt-

44 ſſaſtſt- *Cognóui: ad te exilui.* C. *quid nunc ſuſpicâre, aut inuenis* *Exilui*, magnæ lætitiæ indicium eſt.

45 ſdaſſſbu *De illa?* SO. *néſcio, niſi vt ex ipſa quæras, vnde hunc habúerit,*

46 {ddſaabt- ddſaſ *Si potis eſt reperíri.* SY. *intérij [plus ſpěi vídeo, quàm volo:]*

C. [*So. plus* &c.] *Melius eſt vt non ad Syrum referas, ſed ad Soſtratam.*

47 caſt ſat- *Noſtra eſt, [ſi ita] eſt.* C. *viuitne illa, cui tu déderas?* SO. *néſcio.* G. *i non eliditur in* [*ſi*] *ſed corripitur.* M. [*ita ſi*], ſaſt ſat-.

48 tttſſſu C. *Quid renuntiâuit olim feciſſe?* SO. *id quod iúſſeram.*

49 ſbdtſſt- C. *Nomen mulíeris cedò quod ſit, vt quærâtur.* SO. *Philtere.*

50 ſſtſbatu SY. *Ipſa eſt: mirùm, ni illa ſalua eſt, & ego périj.* C. *Sóſtrata.*

51 bſſſſdtu *Séquere me intrò hác.* SO. * *vt præter ſpem euênit! quàm timui malè,* * V. Gaudet Soſtrata rem opinione felicius cecidiſſe.

52 ſbſſſt- *Ne nunc ánimo ita eſſes duro, vt olim in tollénda, Chreme!*

53 tbtſſſu C. * NON LICET *hóminem eſſe ſæpe ita vt volt, ſi res non ſinit:* * L. Honeſta ſententia.

54 {dtaatſau dtſatſb *Nunc ita tempus eſt mihi, vt cúpiam filiam: olim nihil minus.*

44 *Exilui*) Oſtendit nimiam lætitiam de inuenta filia. Ideò non dixit Acceſſi. *Exilui*) V Præ nimio gaudio, vt tibi rem lætiſſimam nuntiarem. *Quid nunc*) Conferunt conſilia quid porrò ſit faciendum.

46 *Interij*) V Seruus hoc ſubtimidè de Antiphila cognita dicit. veretur enim ne id priùs pateſiat, quàm argétum à ſene auferat. *Plus ſpei v.* V Nolebat tam citò cognoſci filiam, ne occaſio præriperetur auferendi argentum.

49 *Nomen*) V Quærit de nomine, vt res ſit certior.

50 *Mirum, ni illa ſ.*) C Non poteſt credere periiſſe anum, quod maximè vellet ob recognitionem Antiphilæ. B Illa ſcilicet Anus, quam extinctam vellem. ſi enim viuit, iam ſciet Chremes ſuam eſſe filiam Antiphilam, & Bacchidem amicam eſſe Clitiphonis, atque ita omnis mihi extorquédæ pecuniæ adimetur occaſio, hoc eſt quod addit, Et ego perii. *Ego perij*) C Quia recognita eſt antequam auferrem argentum.

53 *Non licet*) V Reſpondet gnomica theſi, ad quam hypotheſin accommodat, & ſe de priore duritia excuſat. Voluntas hominum fortunæ & conditioni rerum attemperanda eſt. Nec aliud debêt Velle homines, quàm res ferunt ac permittunt. Olim Chremes cùm eſſet in tenui & anguſta fortuna, noluit filiam alere, nunc verò opulentior factus gaudet ſibi eſſe filiam. Facete ergo debemus vt poſſumus, quando vt volumus non licet. Nec facile, & ſi volunt, emergunt, quorum virtutibus obſtat Res anguſta domi.

54 *Nihil minus*) C Pro non, quòd auctus diuitiis eſſet.

ARG.[B]Hoc loco meliùs initium capiet actus fabulæ quartus, quàm scena superiore, ob parasceuê quæ fit in scena *Quid istuc quæso tibi. Mane, mane, quid est quòd tam a nobis grauiter crepuere fores?* Exeunte illic Sostrata cum nutrice non est vacuum proscenium: quod hat oportet, si finire actum velis. In hac autem scena, Chremete & Sostrata ad filiam ingredientibus. Syro quoque abeûte, persona nulla manebit in proscenio. quare vt dixi, rectiùs hic actum auspicabimur. Scenæ argumentum est. Post agnitam Antiphilam, [C] Syrus anxius, nouum quærit consilium de extorquenda pecunia & bene deliberantem de re aliqua exprimit. Est enim dialogismus acuti ingenii in multa cogitatione versantis. Est itaque *συμβουλευτικὴ*, consultationem & anxiam disputationem animi versantis in multis & variis cogitationibus continens. Nam Syrus fallens fallitur & mirificè perturbatur: non tamen fallendi rationes planè deserit, sed de aliis atque aliis viis anxiè cogitat. Et est hic consiliorum eius *ἔκτασις*. *Theses.* 1 Incidit in foueam quam fecit. 2 Malitiosus homo semper animi pendet. 3 Consultans malitiosus qualibet ratione suam voluntatem confirmat, neglecta omni honestate. [M]Callidum animum serui decepti at non defatigari, nec non consultationem malitiosè conuenientem, & vafram mentem sese ad dolos confirmantem, honestatis ratione non habita. hæc scena exprimit: ostendens hominem malitiosum pendere animo, & confirmare se ad decipiendum, nullam viam respuentem quæ ad votum perducat suum: & vtilitatem apparentem respicit, & non honestatem, nec cœptum iter deserit propter consuetudinem. Vnde Cicero in quinta Actione in Verrem, Ita serpit illud insitum in natura malum consuetudine peccandi libera, finem vt audaciæ statuere ipse sibi non possit. [H]Præterea incertum esse humanorum consiliorum euentum, hæc scena docet.

Ver. gen. Iambici octonarij id est tetrametri acatalectici.

SYRVS.

• L. Quere'a Syri. Epitasis, nam subinde alia, atque alia consilia fallūt seruulum. Et videas Syrū hîc tanquam Proteū in omnes formas verti.
L. *Copiæ*, translatū ab exercitu, qui sæpe laborat iniquis conclusus locis.

NISI [me ánimus fallit,] haud multùm à me[R] áberit infortúnium: ‿ ‿ibisp 1

Potest h in [haud] vim habere cōsonantis, bissdisp. [M U][*fallit me animus*.] jisbsdisp.
Hæc cum superioribus sunt continuanda.

[Ita hac re] in angústum óppidò nunc meæ cogúntur cópiæ, { iisiss ijsis 2
R. [*Ita hercle*].

Nisi áliquid vídeo, ne esse amîcam hanc gnati rescîscat senex. bdijsss 3

Nam quod sperem de argénto, aut posse póstulem me fállere, sssijsp 4

• L. Et hoc translatū à bellica ratione.

Nihil est: triúmpho, [*]*si licet me látere tecto, abscédere.* aiijdisp 5

1 *Nisi me)* [V] Propositio non sine querela est, Infortunatus sum. ominatur autem ipse sibi hoc, quòd dolum ex animi sententia non cecidisse deprehendit. *Nisi me an. f.)* [B] Id est, si non erro, ille est Petrus congerro noster.

2 *Ita hac re)* [V] Ratio à statu periculoso rei, & necessario. Quia res meæ admodum angustæ sunt, sic perturbatæ, & in tantum discrimen redactæ, vt nisi inueniam rationem ne rescîscat pater Bacchidem à Clitiphone amari, saluæ & incolumes esse non possint. Non enim putat fore re patefacta, vt senex emungatur argēto. Est locutio admodum venusta & prouerbialis de rebus perplexis, & ad extremum periculū redactis. Sumpta metaphora à copiis militaribus, quæ angustiis & difficultate locorum conclusæ periculum euadere vix possunt. [C]Copiæ numero multitudinis & *ἰσοδύναμον* de exercitu dicitur. Salustius, Ex omni copia Catilinæ. Virgilius, Et quæ sit me circum copia lustro.

Nam quod) [V] Rationis explicatio per præoccupationē ab inutili, Frustra enim spero me argentum extorturum, & senem circūuenturum esse. 4

Triumpho, si l. me l.) [C] Verba propriè seruorum quoties vident se quod inceperant, perpetrare non posse. Et *ἀνυπόκριτως* legendum [V] Consolatur se à contrario. Quia res minùs fœliciter successit improbo seruo, & verbera 5

sunt

6 asisdsp *Crúcior* * *bolum tantum mihi ereptum tam súbitò è faúcibus.* * Metaphora à bruris vescéribus, quibus aufert præda. C Positū auté est Bolum pro eo quod Græci βλωμὸν dicūt.

7 asidsbs *Quid agam! aut quid comminîscar! rátio de inte-gro ineúnda est mihi.*

8 {cdissp s} * NIHIL TAM *difficile, quin quærendo inuestigári póssiet.* * E. Sététia, qua se excitat ad cōsultā dū. & attēde gestū deliberantis.

9 ssaass *Quid si hoc sic incípiam [nunc?] nihil est. [quid] si sic? tantúndem égero.* G. [nunc] redundat in versu, * nisi in vltima sede dactylus ad mittatur, ssadssd.

10 ssssdi *At sic opínor: non potest. immo óptimé: euge [óptumam hábeo.]* G. [habeo optuma.] vt constet versu ssssap: ^ cōstat & alio modo. Muretus tollit secum dum [quid], ssadssi

11 ai. ddsp *Rétraham hercle, opínor, ad me illud idem* * *fugitíuum argéntum tamen.* * Metaphora facera à seruis fugitiuis.

sunt expectāda, ideo iudicat se satis fortunarū fore si impunè abire poruerit. Persistit autem in eadé meta hora. Tecto latere abscedūt, qui tuto & sine vulnere ex periculis elabuntur. Mu Hanc suam Syrus emungendi pecunia Chremetis inceptionem cuidam gladiatorio certamini comparat, in quo se cum illo depugnare oporteat. sicut autem primum illud est gladiatori, vt Antagonistam feriat: quod si non possit, proximum est, vt saírè bene tegat latus suum, nullaque plaga accepta, abscedat é pugna: ita Syrus primum sibi illud fuisse dicit, vt senem argento circūduceret, sed cùm rem in eum locum deductam videat, magnum vt periculum sit, ne omnia fiant palàm: nihil esse air, quòd iam senem quasi ferite pecunia illa cogitet: triumphare se, ac putare secum præclarè actum iri, si ex hac pugna, latere tecto, possit abscedere, id est, si ita possit euadere, nil vt ex eo, quod iam factum est, nanciscatur mali.

6 *crucior b. t. m e. t.*) V Indignatio & dolor seruilis ob spem frustratam, & certissimā rem amissam. A feris est parœmia sumpta, quæ vicissim aliæ aliis bolos eripiunt. Vsurpatur autem, cùm aliquid quod probè videbamur tenere, præter expectationem subitò eripitur. *Crucior bolum t.*) B Authore Budæo, Bolus priore syllaba producta, fructum significat. Citat hunc locum Terentii.

7 *Quid agam!*) V A necessitate. Quia fortuna non fuit mihi propitia ideo necesse habeo nouam comparandæ pecuniæ viam excogitare, vt Clitiphonis rebus consulatur. Estque propositio. *Comminiscar*) C Fingam: Inde commentum dicitur. Alibi, Atque illis commentū placet. *Ratio de int. ineund. e. m.*) B Budæus in Annot. Inire æstimationem dicimus inquit, vt inire rationé, hoc est, inuenire modum & rationem alicuius rei æstimandæ cuius verbi frequentior est apud authores vsus quàm vt exemplo sit opus. Meminit Laurentius copiosè libro Elegantiarum quinto.

8 *Nihil*) V Ratio à possibili per γνώμην de sagacitatis & humanæ industriæ potentia: ea enim difficillima quæque inquiruntur. Qua etiam spe homines qui ἀλογιστοι sunt, ad abstrusarum recōditarúmque rerum indagationem excitantur. Huc illud Menandri facit, ἅπαντα τὰ ζητούμενα ἐξευρίσκεται... Et aliud Antiphanis, ... Et simile, ... *Nihil. t. d.*) C Sententia generalis sine certo authore, quæ seruis etiam conuenit. *Quin quær. inuest. p.*) B Laurentius libro de verborum significationibus, Peruestigo, inquit, & Inuestigo non solùm quæro, sed etiam, & quidem frequentiùs, quærendo inuenio: vt sit Vestigo, quæro: Inuestigo & Peruestigo, acquiro. Ductum est hoc verbum à vestigiis, tanquā signis indiciisque quibus ad rei notitiam peruenimus.

9 *Quid si*) V Deliberat nunc, in quo exprimitur ἦθος hominis anxiè apud se deliberantis, variàque comminiscentis, probantis & improbantis. *Quid si sic*) C Qui aliquid incœpturi sunt, multa proponere solent: & affirmare, & refellere quod sit faciendum vel relinquendum.

10 *Sic opinor*) Nam quæ opinamur, putamus: quæ putamus, incerta sunt. *Euge*) Vox lætantis eius qui optimum inuenerit consilium. *Euge optumam habeo*) B Interiectio est lætantis, vt qui optimū inuenerit extorquendæ pecuniæ consilium.

11 *Retraham*) V Nouo commento inuento noua spe se fulsit & confirmat, effectusque est studiosæ deliberationis. iocosè desumpsit metaphoram à seruis fugitiuis. *Fugitiuum arg.*) C Facetè & localiter seruili more de argento tanquam de homine dixit.

ARG. [H]Clinia exultat quòd agnita Antiphila mox ei nuptura sit. & Syrus Cliniæ consulit, quò amicam Clitiphonis suam amicam esse dicat. [V] *Theses.* 1 Homo adolescens cùm, quæ animo suo grata sunt, assequitur, beatum se iudicat. 2 Felix rerum successus lætitiam parit. 3 In rebus secundis amicorum res & salus non est negligenda. 4 Seruis volupe est dominos fallere. In Clinia est ἀπαγγελτικὴ. Immensam enim adeóque impotentem lætitiam suam de agnita Antiphila Clinia gestu vocéque exprimit & narrat. In Syro est συμβουλευτική, dum suadet Cliniæ vt amici rebus studens aliquádiu simulet Bacchidem esse amicam suam, licèt id ab homine nimiùm lætitia gestiente difficulter impetret. [M] Gestiens animus adolescentis, qui re optata potitus est, & seruilis arrogantia nunc describitur. Et amicum amici rem curare in primis debere monet hæc scena. Iuuenis certè voluptatē summum bonum putat, quæ si alicui honestati coniuncta est, efferuescentem animum reprimit, & paulatim ad rectam vitam disponit. Idem autem accidit, cùm puella exoptata vxor ducitur. Plato lib. sexto de Legibus sic ait, Cupiditas procreandi ardentissimo furoris impetu, & maxima petulantia homines vrit & agitat: & insuper cibi potúsque cupiditates, à quibus ad id quod optimum est, tribus rebus vertendi sunt, timore, lege, ac vera ratione. Et Apuleius sic ait, Peccatum semel vt bonus quisque solicitus cauerit: ita qui ingenio malo est, confidentiùs integrat, ac iam de cætero quò sæpius, eò apertiùs delinquit.

Vers. gen. Triginta priores sunt iambici, iique tetrametri catal. excepto, tricesimo trimetro acat. Reliqui ad finem vsque scenæ sunt trochaici tetrametri, iique catalectici, excepto tricesimo septimo, qui si vulgata lectio retineatur, erit hypercatalecticus.

CLINIA, SYRVS.

Catastrophe in personas spargitur, & subiicitur consultatio, quæ ad epitasin alterā facit.

1 NVLLA *mihi res posthac potest iam interuenire tanta,*

2 *Quæ mihi ægritúdinem ásferat: tanta hæc lætitia obôrta est.*

In [iam] non el. di tur m. [C] *vel disylla bum est.*

3 *Dedo patri me nunc [iam,] vt frugálior sim, quàm volt.*

* L. Hoc secū Syrus: deinde gratulatur.

4 S. * *Nihil me feféllit: cógnita est, quantùm áudio huius verba.*

5 *Istuc tibi ex senténtia tua obtigísse lætor.*

Al. [audistin'], sed non constaret versus sic enim vltima corriperetur.

6 C. *O mi Syre [audistíne] óbsecro?* S. *quid ni, qui vsque vnà affúerim!*

Ab honesto, & vtili.

7 C. *Cui æquè audísti [cómmodi] quicquam euenísse?* S. *nulli.* *G. [commodè]. [R] al. [commodius]. Ac tum quoque [Cui] vel disyllabum. vel in eo non fit elisio, ... adem tudi ... cū de [cy] in sequenti versu.*

1 *Nulla mihi)* [V] Propositio est, Sum in maximo gaudio & lætitia. Amplificat autē eam ἀπόφασιν hyperbolica, cùm negat sibi quicquam tam acerbi & aduersi accidere posse, quod tristitiam & quasi cruciantem dolorem afferat.

2 *Ægritudinem aff.)* [C] Tale & illud, Deorum vitam adepti sumus.

3 *Dedo)* [V] Eximiam obedientiam & frugalitatem hoc euentu patri pollicetur. [C] Plus dedere hoc loco quàm obsequi. dedere se vult patri. quemadmodum in hostium potestatem hostes se dedūt. In Andria, Tibi pater me dedo: quasi qui vellet cōtraria, & deditio in hoste fieri solet. *Frugalior)* Temperatior. si Frugalis non extat. vnde descendat, vide tu.

4 *Nihil)* [V] Hæc lætitia Cliniæ est seruo quasi [illegible] de inuenta Antiphila.

6 *O mi Syre)* [C] A blandimento incipit, vt faciunt qui quicquam speratum consecuti sunt. *Quid ni)* Quid nisi audierim.

7 *Cui æque)* [V] Ratio lætitiæ à fœliciori rei exoptatissimæ euentu per comparationem. Quia nemini vnquam tam grata & commoda res accidit.

8 dddiSSj- C. *Atque ita me dii ament, vt ego nunc non tam meâpte caussa*

9 SSdiijSv *Lætor, quàm illius: quam ego scio esse honôre quouis dignam.*

10 aiSbSijv S. *Ita credo. sed nûc Clinia age, da te mihi vicíssim:*

11 idSSSv **Nam amici quoque res est vidênda, in tuto vt collocêtur:* C. Iusta petitio.

12 SSSSijv ** Nequid de amica nunc senex.* C. *ô Iúppiter.* S Y. *quiêsce.* * Eclipsis, sub. Rescifcat. C ἀποσιώπησις.

13 dbSabSiv C. *Antiphila mea nubet mihi.* S. *siccine [mihi] interloquere?* R. *Al. [me].* C *tunc corripitur, non eliditur.*

14 ddSSij- C. * *Quid fáciam Syre mi! gaúdeo: fer me.* S. *fero hercle veró.* * Attende gestum immodicè gaudentis.

15 {iSidal- idSaai} C. *Deórum vitam adépti sumus.* S. *frustra óperam hanc [opinor sumo.]* G. [*sumo opinor*] iSiadii.: *vel sin* [*sumus*] *eliso*, iSiddSiv.

8 *Atque ita)* Amplificat gaudium à sua & Antiphilæ persona, ex loco ab honesto, & iureiurando confirmat. *Meapte)* C Cum ablatiuo πάρελκον additum, vt nostrapte. Cato tamen posuit mihipte, pro mihi ipsi.

9 *Dignam quouis honore)* Amica etsi impudica est, dummodo amatori placeat. ab eo cômendatur amore eum impellente.

10 *Sed nunc)* V Propositio suasionis Syri per ἀξίωσιν. Nunc quoque cùm res tuæ se optimè habeât, serui & da quoque operam mihi. *Da te)* C Duæ partes orationis. Dare est quod repetas: dedere est ad perpetuû. Damus & amicis: Dedimus tantùm hostibus.

11 *Nam amici)* V Ratio ab honesto & necessario, Decet enim te, & necesse est dare operam, vt res summi amici, quæ modò periclitantur, in vado sint, & citra discrimen. Veri amici est alterius res æquè atque suas saluas cupere. Nam Plauto amicus est, qui in re dubia iuuat. Et Orestes Euripidis ait, τοὺς φίλους ἐν τοῖς κακοῖς χρὴ τοῖς φίλοισιν ὠφελεῖν. Et idê, ὄνομα γάρ, ἔργον δ' οὐκ ἔχουσιν οἱ φίλοι οἱ μὴ 'πὶ ταῖσι συμφοραῖς ὄντες φίλοι. Putat autem fore tutam rem si caueatur ne senex resciscat Bacchidem esse amicam Clitiphonis. *Amici)* ~ Plus gratiæ habet quàm si dixisset Clitiphonis. Et Amicus, animi est. Amator verò, corporis. & amator est ad tempus: Amicus qui perpetuò amat.

12 *Ne quid de am. n. s.)* B Aposiopesis est. vt subaudias, ne quid Chremes hanc Bacchidem resciscat esse amicam filii. *O Iuppiter)* C Exclamatio terribilis, penè ex nimio gaudio desipientis. V Præ gaudio in exclamationê erumpit, & hanc felicitatem quasi Ioui acceptam fert.

13 *Antiphila)* Clinia amore & gaudio ebrius, seruum monêtem non audit. Exprimit autem apertè principalê gaudii causam, Quia Antiphila mihi vxor dabitur. *Nubet mihi)* C Hinc omnis lætitia dependet. *Interloquere)* Hoc loco Inter non auget, quemadmodum in verbo Intercipit, Interbibit. est autem Interloqui, Impedire, & interpellare loquêtem.

Quid faciam) V Inuitus audit seruum interpellatorem: quasi dicat, Desine, ac me sine frui gaudio præsenti. Noli animum meum aliò vocare. Vehementior iste motus mihi videtur patrocinari Stoicorum sententiæ, qui censent affectum esse commotionem animi contra rationem. Tantus enim motus est in eo ob suauis boni præsentiam, vt planè extra se positum eum esse censeas. *Fer me)* C Id est, tolera. Tolerandus est qui ex amore desipit, quia amor deus est & non voluntas: cogit enim hominem ad id quod vult. B Mirè Terentius exprimit amoris potentiam. *Hercle vero)* C Verò. vt plurimûm ironiæ conuenit. Virg. Egregiam verò laudê, & spolia ampla refertis. Sanè & Verò, pronuntiandi adiumenta, in verbis negationem habent, licet confessionem afferre credantur.

Deorum v. ad. s.) B Hyperbole, id est, fœlicissimi sumus. V Confert hanc felicitatem cum deorum vita. Et est Hyperbolica summæ felicitatis notatio. Insanus adolescens beatitudinem collocat in exoptatæ puellæ fruitione, Estque conclusio. Gaudeo, beatus sum. 15

• Indignáter idem iisdem repetit verbis.

c. Lóquere, aúdio. s. at iam hoc non ages. c. agam. aiſiiſu 16
s. * *vidêndum est, inquam,*

Syri consilium.

Amici quoque res, Clinia, tui in tuto vt collocêtur. idſuſſiv 17

• L. Ratio ab vtili, facta periculi collatione.

* *Nam si nunc à nobis abis, & Bácchidem hic re-* ſlliiju 18
línquis,
Noster resciscet ilico esse amîcam hăc Clitiphônis: ſſjiſiv 19
Si abdúxeris, celábitur itidem, vt celata adhuc est. ſiib.ſi– 20

• L. Obiectio.

c. * *At enim istoc nihil est magis Syre meis nú-* { adubſiſ add 21
ptiis aduôrsum:

• C. Sic dicimus, quãdo aliquid pudendum committimus.

Nam * *quo ore appellâbo patrem? tenes quid di-* ſſiijſſ– 22
cam? s. quid ni!
c. Quid dicam? quam caussam ȧfferam? s. quin ſſiiſiju 23
nolo mentiâre.

• Consiliũ astutum serui, cui tamẽ nõ respondebit euentus. [L] huius successus pẽdebit ex talsa persuasione senum.

* *Apértè, ita vt res sese habet, narrâto. c. quid ais!* ijſiſbdu 24
s. iúbeo
Illam te amâre, & velle vxorem: hanc esse Cliti- ſiſſiju 25
phônis.

• C. [illegible] legendum.

c. * *Bonam, atque iustam rem óppidò imperas, &* ijſijſdu 26
factu fácilem:
Et scilicet iam me hoc voles patrem exorâre, vt ſiſijſiu 27
celet
[Senem vostrum. s. immo] vt recta via rem nar- { iſſaſiiv iilſ 28
ret órdine omnem. c. hem,

• O [*Vostrum senem. S. imo.*] *Imo priore breui.* ſaliſiju. [K] *Quidã omittunt* [*om se*]. iſiſiſip, [*nõ eliso e in* [*im no*]. *Iambicus fuerit catalecticus.*

16 *Hoc non ages*) [B] Non audies si quid loqui velim, si quid dicere parem. Sic & in Andria. Siccine agis, an non? *Inquam*) [L] Verbum hoc vim interdum maximam habet ad adhortationem. Et Videndum est, & Vide. magna aggressuris dicuntur. & Inquam vtimur nonnunquam in repetitione supradictorum.

17 *Amici q.*) [V] Repetit necessitatem priorem, quam præ gaudio Clinia priùs aut non audiuit, aut non curauit, eámque hic propositionem facit.

18 *Nam si*) Ratio per dilemma ab vtili & inutili. Aut relinquis Bacchidem, aut abducis. Si relinquis, resciscet pater eam esse amicam Cliniæ, & non licebit nobis quod molimur efficere. Si abducis, non resciscet pater, ac feliciter succedet quod instituimus.

19 *Noster*) [L] Cum stomacho.

20 *Si abduxeris*) Rectè Abduxeris: nam abducitur propriè quod alienum.

21 *At enim*) [V] Refutare consiliũ serui conatur per aliquot anthypophoras, quas tamen ipse diluit. Prima est à suo incommodo, Hoc consilium erit quidẽ Clitiphonis vtile, sed meas nuptias impediet Nam si fecero quod tu suades, pudebit me venire in patris conspectum. Filii vel serui peccantes non audent parentes vel dominos corã intueri, aspectus enim illis pudorẽ incutit. Hinc dicimus, quo ore, qua fronte, qua facie? hoc est, quo pudore, vel etiam qua confidentia. Nam & os pudorem significat. Consulatur prouerbium, Pudor in oculis.

Appellabo) [C] Si dixero Bacchidem. 22

Quin Nolo) [V] Respondet seruus, qui suæ astutiæ fidens audax dat consilium, vt omnis res de vtriusque amore & patri Cliniæ & Clitiphonis apertè narretur. Verùm neque hoc euentum speratum consequitur. 23

Bonam, atque) Approbatio est consilii ab honesto & facili cum correctione. 26

Vt celet S. v) [C] Dicimus enim, celo tibi hanc rem, & celo te de hac re. intelligendum, celet senem de Bacchide 27

29 *Satin' sanus es, [sat'] sobrius'! tu quidem illum planè prodis.* Mu. [&].

30 *Nam qui ille póterit esse in tuto? dic mihi.*

Iactantia Syri de sua astutia.

31 S. *Huic équidem consilio palmam do: hîc me magnificè éffero,*

32 *Qui* * *vim tantam in me, & potestâtem hábeam tanta astútia,*

* L. Magnificè dictum.

33 *Vera dicêndo vt eos ambos fallam: vt cùm narret senex*

34 *Vester nostro, istam esse amîcam gnati, non credat tamen.*

35 C. * *At enim spem istoc pacto rursum nuptiârum omnem éripis.*

* L. Alia obiectio. Clinia veretur ne perturbentur nuptiæ.

36 *Nam dum amîcam hanc meam esse credet, non committet filiam.*

37 *[Tu fortásse quid me] fiat [parui pendis] dum illi cónsulas.* Mu. [parui curas].

G. [tu fors quid me]. al. [tu fortasse quid de me], sed perperam.

38 [S. * *Quid (malùm) me tandem] censes velle id adsimulárier!*

* L. Soluit à tempore.

Al. [Quid? malum me tandem]: Bemb. [Quid malum? me atatem]. [Quid, malum, atatem].

39 *Vnus est dies, tum argéntum erípio, pàx, nihil ámpliús.*

40 C. *Tantùm sat habes! quid tum quæso, si hoc pater resciuerit?*

41 S. *Quid si rédeo ad illos, qui aiunt,* * QVID SI NVNC CAELVM RVAT!

* L. Prouerbiũ in nimiùm anxios & meticulosos.

Satin' sanus) V Secunda ἀνθυποφορὰ à non
29 tuto vel inutili. Immo hac ratione res Cliti-
phonis saluæ non erunt. *Prodis*) C Prodere propriè ad parentes refertur: sed nonnunquam ad eum cui alterius res demãdata est, & cuius consilio alter regitur.

Nam qui) V Refutat à facili vel faculta-
30 te vel vi sua fallendi. Exultat autem arrogãter & superbè, de noua hac astutia, & cautam eius subnectit.

At enim) Tertia ἀντισυναγωγὴ est à suo in-
35 commodo. Hoc consilio spem nuptiarum mihi adimis. Ratio ab honesto, Mihi enim ob Bacchidem scortum denegabit filiam.

Meam esse cr.) C Necessariò si Chremes
36 Bacchidem gnati amicam non crediderit, Cliniæ esse crediderit. *Committet*) Bene de filia Cõmittet dixit: quia propriè magna committimus, & ea secundum Donatum, quæ salutem in dubio habent.

Quid me) V Me, pro de me, vel mihi. Su- 37
spicio est non protius vana.

Quid malum) Refutat obiectionem cum 38
Indignatione, à temporis breuitate per contentionẽ. C Malum interiectio est irascentis.

Vnus est dies, d. arg. er.) Assignat tempus 39
pro ratione. non vult Chremetem diu credere Bacchidem Cliniæ esse amicam. *Pax*) Aduerbium Comicum, & significat Tantúm.

Quid tum) V Quarta ἀνθυποφορὰ à patris 40
persona, à non tuto.

Quid si) C Eludit obiectionem à timidi- 41
tate eius in re tutissima prouerbiali sentẽtia, quæ in nimium meticulosos dicitur. *Si nunc cal. r.*) C Verbum vsitatum in eos, qui subtimidi in re peragenda, semper dicere solent, Quid si hoc vel illud accideret? a Erasmus dicit prouerbialem esse ironiam in eos, qui

* L. Alia ratio cõtra obiectionem à liberandi facultate, V qua timentem confirmat.
* C. παρασκευὴ est alterius scenæ.

42 C. *Métuo quid agam.* S. *métuis?* * *quasi non éa potéstas sit tua,* bʒaabſſ

43 *Quo velis in témpore vt te exóluas? rem fácias palám.* tſſſdc

44 C. *Age, age, traducâtur Bacchis.* S. * *óptumè ipsa exit foras.* bſſtſt

tutissimis etiam in rebus ridiculè timét. Hoc vnde manarit, Aristoteles indicat, scribens priscis illis & rudibus mortalibus persuasum fuisse cœlum hoc, quod videbant imminere, Atlanticis humeris sustineri. quod si ille se subduxisset, fore vt è sublimi in terram decideret. idque non solùm Poetarum figmentis fuisse proditum, verum etiam à Physicis nonnullis affirmatum, Plutarch. in libello De facie quæ apparet in orbe Lunæ, citat Phenacem quendam, qui metuerit ne luna decideret in terram, quique commiseratus sit vicem eorum qui lunæ forent subiecti, cuiusmodi sunt Æthyopes ac Taprobani, si tantum pondus in eos rueret. idem veritus de terra cœlóque, nisi columnis Atlanticis fulcirentur. Theognis, ἐν μοι ἔπειτα πέσοι μέγας οὐρανὸς εὐρὺς ὕπερθεν χάλκεος, ἀνθρώπων δεῖμα παλαιγενέων, Id est, Deinde meo vastus capiti illabatur olympus ferreus, antiqui quod metuere viri. Terent. in Heautont. Quid si redeo ad illos, qui aiunt, quid si nunc cœlum ruat? Allusit huc Horat. in Odis, Si fractus illabatur orbis Impauidũ ferient ruinæ.

44 *Age)* V Aegrè tandem persuasus assentitur seruo. *Age, age trad. B.)* C Vox consentientis, & qui victus est rationibus callidi serui.

ACT. IIII. SCEN. IIII.

ARG. P In sequenti scena, vt fallacia Syri tandem expediatur, pecuniáque extorqueatur à sene, V indignè fert Bacchis sibi addictam pecuniam non dari: L expostulat cum Syro, & impellit ad argenti extortionem. vbi exprimitur meretricia improbitas in emungendis amatoribus. V Placatur autem à Syro, & persuadetur, vt se ad Menedemum traduci sinat P cum pedissequis, tantisper dum Chremes fallatur. V *Topos.* 1 Meretrices nõ tam adolescentes, quàm eorum pecuniam amant. 2 Amor meretricius tantisper durat, dum quod dent amatores habent. 3 Meretrix vt sit verè meretrix, hoc est, mercedem & pecuniã quærat, omne genus doli & simulationis experitur. Est potissimùm ἀπειλητικὴ, minarum irascentis scorti plena. In genere iudiciali, statu absoluto. Est & partim συμβουλευτικὴ, propter consilium Syri, partim verò παραγγελτικὴ, cùm præcipitur Dromoni de ea traducenda. M Meretriciam indignationem, & animum terribilem, & artem qua perditi adolescentes, & Cupidinis clauo transfixi, à meretrice plurimùm sibi tribuente, ac nitore vultus superbiente, tractantur, hæc scena exprimit. Meretrix certè dies noctésque ditibus & Venereis adolescentibus insidiatur: timetúrque ab his qui propter ætatis feruorem & imprudentiã, ad Venerem ruunt toto impetu. nullum ferè aliud bonum æstimantes, præter voluptatem, quam studiosè sectantur. Itaque callida meretrix copia sui, adolescentes inflãmat, cùm nihil aliud fermè amet, quàm lucrum, & amantium cruciatus. Vnde Iuuenalis, Ardeat ipsa licèt, tormentis gaudet amantis. Simulatione vtitur, vt spoliis gaudeat. Vnde Lena apud Plautum in Cistellaria, Assimulatè amare oportet: nam si ames, extemplò meliùs illi multò quem ames consulas, quàm rei tuæ. *Vers. gen. Iambici tetr. catal.*

BACCHIS. CLINIA. SYRVS. DROMO. PHRYGIA *ancilla.*

Meretricis excandescẽtis cõquestio de pecunia nondũ soluta, L & comminatio in Syrum.

1 SATIS * *pol protéruè me Syri promissa huc induxêrunt:* { cſſſſt- a

1 *Satis pol pr.)* C Restat ad fallaciã & ad extorquendum argentum, vt Bacchis irata à Syro placetur, & ad Menedemum transeat. *Satis pol)* L Meretricis conquestio exprimitur, cuius tota indignatio dependet ex non tradita pecunia. *Satis pol)* V Propositio querelæ eius est, Syrus mihi egregiè imponit, & in hanc fraudẽ induxit. Ratio ab iniquo, ex pollic

2 ijdabſſ- *Decem minas, quas mihi dare pollícitus eſt. quòd is nunc me*

3 ſiſidſdu *Decéperit, ſæpe óbſecrans me vt véniam [fruſtra véniet:]* G. [aut fruſtra ve niet,]

4 ſſſidiſ- *Aut cùm ventûram díxero, & conſtitúero: cùm is [certe]* Al. [certò].

5 ſiſiſſb-. *Renuntiârit, Clitipho cum ſpe pendêbit ánimi,*

6 dſaiaſſ- *Decipiam, ac non véniam: Syrus mihi tergo pœnas pendet.* Mira Bacchidis calliditas.

7 ſſiſiſu a C. * *Satis ſcitè promíttit tibi.* S. *atqui tu hanc iocári credis!* * C. Hoc cum riſu pronuntiandum.

8 { abaib, ſia aba.a,ſo *Fáciet niſi cáueo.* B. * *dórmiunt: [ego pol] iſtos commouêbo.* Mu. [pol ego]. abaiaſiu. * L. Oſtêdit ſpectatoribus quid agat. nã ſimulatura eſt, vt terreat Syrum.

pollicitatione decem minarum, quæ ſunt pecunia pactitia. Quia præmium, quod pollicitus eſt, non ſoluit. Vna mina valet decem coronatis, decem ergo minæ valent centum. Eſt igitur idem valor decẽ minarum, qui mille drachmarum, vt ex ratione conſtat. Eſt ergo meretrix μεγαλόμισθος, non ὀλιγόμισθος, vt Athenæus vocat. *Proteruè*) M Id eſt, petulanter ac imprudenter, inconſyderatéque. *Promiſſa*) C Cicero, Promiſſa tua memoria teneas. Aliter accipitur cùm dicimus promiſſa barba. nam Promittere eſt polliceri, & ad magnitudinem nutrire. Plautus, Capillum promittam. Dicitur Promiſſum & Promiſſio. Promiſſio & pollicitatio eandem vim habent: ſed Pollicitatio, maioris aſſeuerationis eſt. *Huc induxe.*) Inducitur aliquis, cùm verbis alterius decipitur. In Andria. Vide quo me inducas.

2 *Decem minas*) B Hoc eſt, centũ & ſeptuaginta quinque tenenſes, ſiue viginti nouem libras, tres ſolidos, & quatuor groſſos. G Et nota appoſitionem diuerſo caſu factam, Promiſſa Syri decem minas, quod nuſquam alibi memini me legere. Sed ſcilicet conformauit antecedens ad relatiuum Quas, quod ſequebatur. vt in Andria, Populo vt placerent quas feciſſet fabulas. Et in Eunucho, Eunuchum quem dediſti nobis quas turbas dedit? Rectũ igitur erat, Syri promiſſa, nempe decem minæ huc me induxerunt. *Pollicitus*) C Pollicemur magis ſponte: Promittimus rogati. *Quòd ſi is*) V Minatur ſe, ſi fallatur, egregiè vindicaturã eſſe. Sunt enim meretrices vindictæ cupidiſſimæ. Eſtque hoc meretrice cõſilium dignum. Primùm rogata non veniam. Qua re putat ſe Clitiphoni ægerrimè facturam. Secundò etiam vbi promiſero, promiſſis non ſtabo, & par pari referam, taliſque ero in ipſum, qualis in me ipſe fuit, ex lege talionis. Tertio, parabo Syro verbera, cùm falſo nuntiarit de aduentu meo. Solebant enim ſerui vt mancipia loris cædi. Eſt notatio pœnæ ſeruilis.

Vt ver. fr. v.) V Pulchra permutatio eiuſdem verbi per tempora, quæ conuenit iratis. 3

Et conſtituero) M Id eſt, horam aduentus dixero. Iuuenalis, Vbi nocturnæ Numa conſtituebat amicæ. 4

Spe pend. an.) C Quod eſt corporis, ad cruciatum animi tranſtulit. Suprà viſum eſt, quàm torqueantur amantes in amicarum expectatione. 5

Ac non v.) Mira meretricis calliditas exprimitur. iam cogitauit quemadmodum Syrus videatur apud Clitiphonẽ vanus & mendax, ex quo ab illo verberetur. *Syrus mihi t.*) M Id eſt, ſoluet tergo ſuo, quia verberabitur. *Mihi*) C In meam vltionem. Virg. Poſt mihi non ſimili pœna commiſſa lueris. *Pendet p.*) Perſoluet. Virgilius, Tum pẽdere pœnas Cecropidæ iuſſi. 6

Satis ſcitè) V Illudit ſeruo de minitatione Bacchidis. At ſeruus ingenium ſcorti tenens, facilè dat fidem verbis. *Scitè*) C Pulchrè. In Andria, Scitus puer. *Promittit*) Scilicet venturam. *Hanc credis*) Hanc & ad contemptum, & ad odium dixit. habent enim iſta pronomina quandam emphaſin. 7

Dormiunt) V Meretrix ad dolos cogitandos ingenioſiſſima, aſtutè fingit ſe inuitatam à milite, ad quem relicto Clitiphone velit abire. Habétque famulam ad aſſentiẽdum, & ſeruiendum mendaciis probè inſtructam. Primùm ita ſecum proponit, Commouebo hos, id eſt, decipiam, vel etiam ad tradendum argentum excitabo. Ratio, Quia dormiunt, 8

hos

• Memorē inducit meretricē, aptámque ad fallendum. *Mea Phrygia,* [*] *ſaudíſtin'ſhomo iſte modò quam villam demonſtrâuit,* Mu.[audiſti].∞ſibſſi∽ ≠ſabſſu 9

Charíni? P. *audíui.* B. *próximam eſſe huic fundo ad dextram?* P. *mémini.* ſſ iſſd– 10

L. *Curriculò*, Aduerbium, pro celeriter, eyns lauffs. B. *Currículò percúrre: apud eum miles Dionýſia ágitat.* dſdiſbbv 11

G.[*Quid hæc*]& [*oppido inuitam aſſeruari.*]iſſſiſſ–.*al.*[*ſeruari.*] S. *ſQuid'ſincœptat!* B. *dic me hîcſoppido eſſe inuítam, atque aſſeruári.ſ* {ςſiſſſ– ςſ} 12

Verùm áliquo pacto verbaſhis meſdatûram eſſe,& ventûram. Mu.[me hu],dſſijſſv. dſiſiſv 13

•Diſſimulario Bacchidis. S. *Pérÿ hercle. Bacchis manē, manē: quò mittis iſtāc queſo!* {aiſiſſ– aid} 14

Al.[*i a.*]*Bsb.*[*ÿ*]*pro i. ſine tto.* Mu.[*paratū eſt*].abſiſſdb, *vel* bbſiſſdi. *Iubē máneat.ſ*B.*abi.ſ* S. *quinſeſt parâtumſ* [*] *argéntum.* B. *quin ego máneo.* Glareanus putat [quin]ſecundo loco corripi.∞aſiſdbv. {iſaſſſv aaiſſb–} 15

•L. Attende ſuperbiam. S. *Atqui iam dábitur.* B. [*] *vt lubet: num ego inſto!* ſdiijſſ– 16

C. *Sodes*, blādictis aduerbium. S. *at ſcin' quid ſodes?*

hoc eſt, ſecuri & oſcitantes ſunt, nec meas minas curant. Nam dormire eſt metaphoricōs oſcitanter & tardè aliquid agere. Ideo neceſſe eſt me eos, abitionis ſimulatione excitare, vt cautius rem hanc agant. Verè & rectè Medea dixit de mulierum aſtutia, καὶ πεφύκαμεν γυναῖκες εἰς μὲν ἔσθλ' ἀμηχανώταται, κακῶν δὲ πάντων τέκτονες σοφώταται. *Dormiunt*) C Otioſi ſunt & negligentes. *Pol iſtos com.*) Bene iſtos, quaſi odioſos. In Eunucho, cum milite iſto. Virg. Aut quid petis iſtis? Hæc enim pronomina ſpernentis ſunt, odiúmque mōſtrantis.

9 *Mea Phrygia*) V Probabilem facit ſimulationem ſuam à circunſtantia perſonarum, & loci deſignatione atque demonſtratione, & ex famulæ aſſenſione. C Hoc eſt proprium meretricis, vltrò excludere amantē, & alium recipere vel ſe ad alium conferre. *Phrygia*) Nomen à regione, ſicuti Leſbia, Andria, Samia. *Quam villa*) Villa, domus in agris, quo ruſtici res vehunt & euehunt. Virgi. Et iam ſumma procul villarum culmina fumāt, Veterer Varronis teſtimonio, ex 1. de re ruſtica ad Fundaniam, niſi notum eſſet.

10 *Ad dexteram*) Inducit memorem meretricem, nec oblitā vbi ſit, & quid agat amans. nam huiuſcemodi mulieres nil aliud agunt, nil aliud curant, quàm quomodo aliquid ab amantibus extorqueant.

11 *Curriculo*) V Propoſitio mādati eſt, Significa militi me venturam. *Curriculo*) C Hoc loco aduerbium, aliàs nomen. *Curriculo perc.*) I Id eſt, vno curſu eò percurre ſine intermiſſione, ne feceris antè currendi finem, quàm ad villam perueneris. *Apud eum*) V A cauſis. Prima à feriis Dionyſiō ſeu Baccho ſacris, quibus adeſſe meretrices ſolēt. Altera à facili, Quia inuita ſum in ædibus Chremetis. Tertiò additur modus per ἀνθυποφορὰν: per dolum vult ſe ſubducere. *Apud eum miles*) C Hic eſt de quo ſuperiùs Syrus. Nam miſerum quendam ibi offendi militem Eius noctem orantem: hæc arte tractabar virum. *Agitat. Dion.*) Aliter Agitat accipitur, cùm dicimus, Agitat conuiuia & Dionyſia: & aliter cùm dicimus, Agitat vitia. Iuuenal. Hæc ego non agitem.

Quid incœptat) Tanquam de magno facinore dixit. nam incœptare & incipere, magnorum eſt facinorum. *Seruari*) Cuſtodiri: vel meliùs, ſuſpicioſē obſeruari. vt illud Virgilianum, Quod ſupereſt, cœli menſes & ſydera ſerua. 12

Perÿ hercle) V Syrus putans hoc ſeriò agi, rogat ne abeat. Propoſitio petitionis, Noli abire, noli mittere puellam. *Mane, mane*) C Hæc ſingula verba, ſi diligenter notes, Syri magnam trepidationem indicant: ideò ſtatim de argento mentionem fecit, in quo lis omnis pendebat inter Syrum & Bacchidem. 14

Quin) V Ratio ab vtili, Quia pactum ſeruo, & argentum eſt in promptu. *Quin eſt*) C Pro imo. hoc loco ponitur. *Quin ego*) Repetit Bacchis Syri verbum, vt mos eſt iratorum. B Et hic vides à meretricibus magis pecuniam, quàm amatores amari. 15

Num ego inſto!) C Fingit ſe non magnopere

17 ſiſiaiav B. *Quid? S. tranſcûndum [eſt nunc tibi ad Menedêmum",] & tua pompa*

18 {ſſiiſſv ſſ} *E'ò traducênda eſt. B. quam rem agis, ſcelus! S. egóne!* argéntum cudo,*

19 dſſiſſd- *Quod tibi dem. B. dignam me putas, quam illúdas! S. non eſt témeré.*

20 aiſiaiav B. *E'tiámne tecũ hîc res mihi eſt! S. minimé: tuum tibi reddo.*

21 {idſaſi- idſaſij-} B. *Eâtur. S. séquere hâc. heus Dromo. D. quis me volt? S. Syrus. D. quid eſt rĕi?*

22 ſſiſſd- S. *Ancillas omneis Bácchidis tradûce [huc] ad vos própere.*

23 aſſiſſi- D. *Quámobrem? S. ne quæras: & ferant quæ ſecum huc attulêrunt.*

24 ſſdijſb- * *Sperâbit ſumptũ ſibi ſenex [leuâtum eſſe harum" ábitu.]* *Mu. [eſſe harum habitu leuatum:] ſſdiſal.*

25 ſiſidſſv *Næ ille haud ſcit hoc paulum lucri, quantum" [ei damni] appórtet.* *G. [damni ei]. ^ſed verſus nō ſonatur. nam in [ei] nihil elidentum. ſiſiſdſ-.*

Al. [nunc tibi ad Menedemum eſt,] ſiſiaſav. G [nunc tibi eſt ad M.] ſiſidſav. *Metaphoricôs & iocularieter, vt ſeruum decet. L pro conficio. C cuditur enim pecunia dũ imprimitur.

*Leuitas meretricis facilè perſuaſæ.

R. Al. [hinc].

*. Hoc ad ſpectatores. & eſt facilè dictũ in ſenẽ, in quem machinatur fallaciam.

pere curare vt habeat argentum, quemadmodum faciunt hi qui deſeſſi ſunt diù petendo aliquid. V nec admodum vigere, cúm nihil aliud quàm quæſtum quærat. Eſtque faſtidioſa conceſſio. *At ſcin')* Dicturus de migratione ad Menedemum blando principio vtitur.

17 *Tranſeundum)* Propoſuit de tranſitu eius vnà cum toto ancillarum grege, quæ tãquam in pompa incedere ſolent.

18 *Eò)* C Ridiculè additum, vt ſit Eò, loci aduerbium. *Quam rem)* V Iterum excandeſcit meretrix, ſed Syrus valdè vrbanè iocatur in reſpondendo. Nouit enim ſe moribus Bacchidis attemperare. *Quam rem agis, ſcelus:)* C In Andria, Vbi eſt illic ſcelus, Et ad intellectum non ad verba redigitur. nam & ſcelus ſceleſtus intelligitur & plus dixit quàm Sceleſte: vt. Tu nihil niſi ſapiẽtia es Martialis, Non vitioſus homo es Zoile, ſed vitium. *Egòn!)* V Exponit quid agat. Argento comparando ſtudet, quod det Bacchidi. Dum enim ipſa traducitur ad alterum ſenem, is ex Chremete argentum exturquet. Metaphoricôs ich ſchmide geld. *Argentum cudo)* B Iòculariter dictum à Syro, pro cogito qua ratione argentum inueniam, quod tibi tradatur.

19 *Quam illudas)* C In Andria Adeóne vobis videmur eſſe idonei, in quibus ſic illudatis? Illudo in te ſeptimo caſu: & illudo te, accuſatiuo dicimus. dicitur quoque Illudo te & tibi. *Non eſt temerè)* Sic dicitur, quando aliquid fit non ſine magna ratione.

Hic) In hac re. vt ad Menedemum traducar. & eſt cum Interrogatione legendum, ita vt neget non veniſſe ea gratia. M Quaſi dicat, Non hoc tibi promiſi, nec talem operam tibi locaui, vt ſcilicet à vobis ad Menedemum tranſitem. Meretrix cupiebat & alibi lucrari. Quapropter quærit, an apud Menedemum debeat operam Clitiphonis, & Syri, an ſuam rem agere. 20

Eatur) C Citò flectitur. & quia mulier & meretrix, quæ trahitur nimio lucello. 21

Ancillas) V Mandat Chremetis ſeruo de familia Bacchidis traducenda. 22

Quamobrem?) C Vtpote tardiuſculus non Intelligit Syri conſilium. de eo ſuperiús, Ille Cliniæ ſeruus tardiuſculus eſt. *Ne quæras)* V Ratio à ſpe ſenis de commodo ob abitionem earum. 23

Senex ſibi) B Refert ad Chremetem, cui hactenus ſumptui Bacchis fuit. 24

Næ ille) V Refutatio ſpei Nam hoc lucellum erit ei magno damno. Significat ſenem faciliús potuiſſe Bacchidem aliquandiu alere, quàm centum coronatis defraudari. 25 *Damnum)* C Damnum rei eſt: malum verò, hominis. Perſoluet Chremes argentum ex falla-

G. M. [quod scis nescias] ... al. [nescias quod scis], ... al. [nescuquod scis], ad tum in metro deesset unus pes. *Tu nescis id quod scis Dromo, si sapies.* D. *mutum dices.* 26 *Quidam transferunt [Dauus apportet in principium huius versus: sed tum nemer consiaiat.*

cia Syri: quod erit maius damnum, quàm si permansisset meretrix.

26 *Tu nescis*) V Praecipit hoc dicto enantiosi figurato taciturnitaté, vt quod quis sciat, perinde taceat atque si nesciat. Videtur prouerbium. C In Eunucho, Tu pol si sapis, quod scis nescis. Non possumus nescire quod scimus: sed ita vt concordia discors. Virgilius, sequitúrque sequentem. *Nescis quod scis*) Hoc est, quod dicitur, Quod scis nescis. prouerbiale est, & multum apud dialecticos tractatum: vt tacio & non facio, & amicus sum & non sum, & audio & non audio, & extera huiusmodi, V *Mutum d.*) Promittit taciturnitatem. & si tatæ in seruis virtutes sint fides & taciturnitas, & libertatis donatione dignæ.

ACT. IIII. SCEN. V.

A R G. C Hîc est transacta Syri fallacia, L quam in Menedemum se repetisse fingit: sed eo ipso fallit Chremetem: C & tandem extorquetur argentum: & idem est Chremes qui fuit in prima Comœdiæ parte. miseretur enim Menedemi, & eius vicem dolet credens Bacchidem amicam Cliniæ esse. V *Thesis.* 1 Amici boni & vicini est alterius incommodis condolere. 2 Sæpe lugemus amici vicem, & non obseruamus grauius malum nobis præ foribus esse. 3 Maior plerunque est habenda ratio æquitatis, quàm stricti iuris. Prior pars est συμπαθητικὴ. Condolet enim Menedemo ob nimios sumptus, quos in Bacchide, eiúsq; ancillis filii causa alendis cogitur facere. Ac dum alterius incommoda obseruat, non videt etiam hic suam rem potissimùm agi. Prætereà est ... , dum Chremes de danda filia Cliniæ in vxoré, & decem minis persoluendis Bacchidi admonetur, falsò credens eas pro redimenda filia exigi, cum sit merces scorto promissa. M Boni viri & amici rati nem habenti . efficiunt. hæc scena exprimit, & non semper leges (quæ cum sint vniuersales, peccãt interdum) seruandas esse ac iuris rigorem, sed æquitatem pro temporum, rerúmque c ndi ione colendam esse, docet in primis. Maiores enim nostri summum ius aliquando summam crucem esse dicebant. Aristoteles libro quinto Ethicorum, loquens de viro iusto, bono, ac æquo, sic ait, Æquus ac bonus est is, qui talia eligit atque agit, & qui non exactè iustum & deteriorem partem exequitur, sed imminuit, tametsi legem adiutricem ad illud habet. Et communiter hac æquitas & bonitas est. *Vers. gen. Senarij sine iambici trim. acat.*

CHREMES. SYRVS.

Obiter & Chremes producitur vt magis appareat quam cum fallatur.

I TA *me dij amabunt, vt nunc Menedêmi vicem* aisdsp 1
Miseret me, tantum deuenisse ad eum mali. assiai 2
Illánccine mulierem álere cum illa familia! sibadi 3
Etsi scio, hosce áliquot dies non séntiet, siaisp 4
Ita magno desydério fuit éi filius. { aisddp / aiddi } 5

1 *Ita me dij*) V Propositio est condolentis amici obtestatione figurata. Miseret me calamitatis & incommodi Menedemi.

2 *Tantum mali*) C Propius dixisset Damni: nisi ad ægritudinem animi referas.

3 *Illanccine*) V Ratio per exclamationé à difficili propter sumptuosam & mulieré & familiam. Quia nunc filii causa ingentes sumptus in turpes homines facere cogitur. Est oratio elliptica infinitiuo expressa. *Illanccine mul.*) C Hoc est quod suprà dixi, ista pronomina asferre contemptum & odium. *Cum illa f.*) Cum stomacho dixit, id quòd superiùs facetè Syrus Pompam appellauit.

4 *Etsi scio*) V ... est. Aliquot quidem diebus æquo animo feret hos sumptus. Ratio ex reditu filii, quem diu absentem desyderauit. Verùm vbi viderit nimios fieri, optabit abesse filium. Amplificat auté sumptus à magnitudine & tempore, quòd nimii, quotidiani, & sine fine & modo.

5 *Ita magno des.*) C Vix in primis explebile desyderium illius rei est, quam diu optauimus: sed eius postea in dies paulatim nos satietas

6 disdsi *Verùm vbi vidêbit tantos sibi sumptus domi*
7 ijdsap *Quotidiános fíeri, nec fíeri modum,*
8 ssbisp *Optàbit rursum vt ábeat abs se fílius.*
9 iisdsp *Syrum ópimè eccum. S. cesso hunc adoríri! C. Syre. S. hem.*
10 { ccsssi / ss C. *Quid' est? S. [te mihi ipsum] iam dûdum [exoptabam] dari.* Tres præcedentes versus ita vulgò disiunguntur, vt primi finis sit [optime] ac fiat tetrameter, ssbisil; alterius; quid est?] tum in [hunc] h vim habet consonantis. ssdii; in tertio [mihi] non elidit i. dissili.
11 iisdsp C. *Videre egisse iam néscio quid cum sene.*
12 sssli S. *De illo quod [dudum ?* dictum,] ac factum réddidi.* Mu. [dictum dudum?]
13 iaiisi C. *Bonáne fide? S. bona hercle. C. * non possum pati,*
14 disisp *Quin tibi * caput demúlceam: accêde huc Syre:*
15 aibilsi *Faciam boni tibi áliquid pro ista re ac lubens.*
16 iisssp S. *At si scias quàm scitè in mentem vénerit.*

Adoritur, qui insidiosè celeriter inuadit.
R. Al. [te ipsum.] issili.
Mu. [optabã], ixsssi: vel issili.
• L. Prouerbiale, de negotio in quo nihil prætermissũ est.
• Blanda attrectatio.
• L. Senile blandimentum.

tietas capit.

7 *Nec fieri m.)* Quod plus est, & ad prodigalitatem accedit.

9 *Eccum)* In Andria, Atque eccum video. Superiùs dixi, eccum, ellum, resolui per aduerbia, non per nomina: sed tamen secùdum Donatum, eccum qui ecce eum, veteres dixerunt. Eccum, ellum: quod apertiùs significat ecce eum, ecce illum. *Hunc adoriri!)* L Recte, quasi ex insidiis, & grassatorum more. *Hunc adoriri)* C Quasi de improuiso alloqui, aggredi. In Andria, Hiccine me si imparatũ inueniret nuptiis adortus esset. Adoriri dicitur qui ex insidiis repentè inuadit. dictum ab eo, quòd corpora aggredientium exurgant subitò, atque increscant. *Cesso hunc adoriri!)* a De eo quem argento vult emungere. *Hem)* C Interiectio læti, aliàs perturbati.

10 *Te mihi)* V Adoritur senẽ, vt apertè eum fallat & argento emungat: & vtitur exordio ad beneuolentiam captandam aptissimo, à voto suo de conueniendo Chremete. *Te mihi ipsum iamdudum)* C Laurentius Valla, vir nostræ ætatis eruditissimus, dicit Dudum & Iam dudum de paruo tempore dici, vnius horæ aut semi horæ, aut duarum horarum. vel ad summum quatuor. sed Donatus illud Terentianum exponens. Iam dudum ætatem inter eos factæ lites: sic inquit. Quia iamdudum infinitæ moræ est, addit ætatem: vt ostendat multum abiisse temporis: & factum est, Iamdudum ætatem, pro longinquo tempore. Lucilius, -Vt multi, mensésque diésque. Non tamen ætatem. Aetatem diu, longinquóque tẽpore ac prolixo vt est ætas, & quæ sequũtur.

Videre) V Videtur causam aduentus subolere. Ideo de Menedemo monet. 11 *Videre eg.)* C Colligit hoc ex verbis Syri, à quo exoptaretur: credebat enim senex se à seruo non optari, nisi gratia fallaciæ in Menedemum. *Egisse cum sene)* a De fallendo illo, vt anteà dictum est.

De illo quod) V Locus est docilitatis. Se 12 celeriter rem demandatam expediuisse. Nam hoc sibi vult Græcorum ῥέξαιν καὶ πρᾶξαι. Et simile est ἅμ' ἔπος, ἅμ' ἔργον. Estque dominis grata seruorum in conficiendis negotiis promptitudo & celeritas. *Ac factum r.)* C Securè & magna audacia pronuntiat: & plus est quàm si diceret, Feci. *Dictum ac f. r.)* a Prouerbialis figura hoc sensu, In negotio procurando, nihil prætermisi.

Bona fide) Pro accuratè & enixè. *Non* 13 *possum)* V Abblanditur seruo, & de negotio celeriter & bona fide, vt ipse significabat expedito agit gratias, & dignas relaturum promittit. Admodum blandè tractat seruũ, quod prouerbiali locutione verbis & gestu expressa indicat. Nam demulcere caput alicui, est blandiri, allegoria ab adulantium, & senum gestu desumpta.

Caput dem.) C Magni blandimenti signum, quod fit, quoties in re optata domino 14 seruus ex sententia obsequitur.

Boni al.) Non dicit quid: vt eum lætiorem reddat, & in spe magni boni detineat. 15

At si scias) V προσεκτικὸν reddit senem, & 16 cupiditatem audiendi in eo excitat, gloriosè

* L. Cum gestu ac risu pronuntiãdũ. Ironicos verũ dicit. Nam per eam veritatẽ senes falluntur. L & est executio propositi cõ filii apud Cliniam. In hoc autẽ vertitur fallacia, quòd id quod verũ est, tanquam fictũ senes credunt.
* Altera fallaciæ pars,
Mu. [*Sibi complacitam eius*]. aaſſſp.

C. * *Vah, [gloriáre] euenísse ex senténtia!* ßiſſi 17
Nannius [*hariolare*]. ^ biſſi:m; *vah* [*eo.* a *fit elisio.*
S. *Non hercle verò, verum dico.* C. *dic, quid est?* ſiſſij 18
S. *Tui Clitiphônis esse amícam hanc Bácchidem* { ciijſp ſ ſ 19
Menedémo dixit Clínia, & ea grátia aſſbſi 20
Secum adduxísse, ne tu id persentísceres. ſſ iſſ i 21
C. *Probé.* S. *dic sodes.* C. *nimium, inquam.* S. *immo* ſſdſſp 22
sic satis.
* *Sed porrò auscúlta quod súperest falláciæ.* ſſaſi 23
[Sese ipse dicet] tuam vidisse fíliam: R. *Al.* [*Sese dicet*]. ſliſip { ſi-ſip ſiſ 24
[Eius sibi complácitam] formam, postquam aspé- { ſaaſſd ddſſip 25
xerit:

commendans inuentum suum. Quod etiam senex irridendo videtur probare. Sed non intelligit de sua pecunia agi.

17 *Vah gloriare eu. ex s.*) NANNIVS Vtinam Riuius, qui ex vetustis codicibus multa loca insigniter restituit, nobis quoque hic scrupulum, qui me habet pessimè, ademisset. Mihi enim nũquam ea felicitas affulsit, vt scriptum aliquem Terentium viderem. Alii fortasse nullam hic salebram percipiunt: mihi locus iste non salebris, non Charadris, sed vasto hiatu abruptus apparet. Quid enim responso Syri cum verbis Chremetis conuenit? Ita enim respondet, quasi illi vanitas & mendacia obiecta fuissent, Non hercle verò, verum dico. Atqui in verbis Chremetis nihil est huiusmodi. Castigat enim eũ, quòd sit gloriosus, eo quòd res ex sententia ceciderit. Tria hìc me torquent: Vnum, quòd senex qui hactenus laudibus blanditur seruo de vafricie, nunc eum subitò de gloriatione increpet. Alterum, quòd seruus non minoris iactantiæ, quàm astutiæ, inficiatur se esse gloriosum. Tertiũ, quòd res dicitur euenisse, quæ nonnisi cogitata erat, & consiliis tantummodo vt ageretur instituta. Nondum enim Menedemus circũductus erat argento, sed dolus struebatur, vt id fieret. Ego igitur locum hunc corruptum esse opinor, & sub sana cute hulcus aliquod latêre, meámque diuinationem hactenus amplector, dum meliora ab aliis inueniantur. credóque ad istum modum legendum SY. At si scias, quàm scitè in mentem venerit. CHR. Vah, hariolare euenisse ex sententia. Hariolari autem de inani iactatione verborum dici, indicat lenno in Phormione Act. III. scen. II. Hariolare, inquit, irridẽs vanitatem promissionis: vt hic sit sensus, Vah, tu inani diuinatione iactas, te egregiam fraudem excogitasse, & qualem optas. Vult enim senex ista tergiuersatione prolicere seruum, vt indicet commentum sui doli. Syrus igitur, qui laudem illius calliditatis vt propriam sibi vendicat, asserit se non inania iactasse, ac proinde respondet, Non hercle verò, verum dico. Tum Chremes instantiùs, Dic quid est. Vides vt nunc egregiè inter se cohærent, quæ anteà nimis hiulca erant?

18 *Hercle verò*) C Aduerbia sunt confirmatiua. *Non h. v. v. d.*) Negat se gloriari. & se veridicum fatetur: vt hi, qui re magna perac̃ta fingunt se non gloriari, vt sint maioris fidei & authoritatis. *Dic quid*) V Nimis diu senem distulit, vt etiam moueatur.

19 *Tui Clit.*) Narratio est rei veræ, qua tamen callidè senex fallitur. Bacchidem esse Clitiphonis amicũ Clinia dixit. Reddit eam probabilem ex causa traductæ meretricis ad Menedemi domum, ne amorem senex intelligeret. C Hoc est quod superiùs Syrus, Quòd vim tãtam in me & potestatem habeam tantæ astutiæ Vera dicendo, vt eos ambo fallam. Inferiùs Chremes nõ credet Menedemo Bacchidem Clitiphonis esse amicam.

22 *Imò sic satis*). Sic dixit, vt qui suspicaretur à Chremete dictum, Nimium inquam, non serio, sed ioco.

23 *Sed porrò*) V Pergit narrare de amore Cliniæ erga Antiphilam, Quod etiam verum est quo ad fallaciã munit viam. Distinctè & ordine narrat. Vidit, placuit, cupit vxorẽ. Simile est illud Philemonis, ὁρῶσι πάντες πρῶτον, εἶτ' ἐθαύμασαν, εἶτ' ἐπεθεώρησαν, εἶτ' εἰς ἐλπίδα ἐνέπεσον. οὕτω γίγνεται ἐν τούτοις ἔρως.

24 *Tuam vid. fil.*) C Neque hoc Menedemo crediturus est Chremes, dum dicet inferiùs. Et illum aiunt velle vxorem.

Iubebit

26 sasasp *Hanc se cúpere vxôrem.* C *modò quæ inuênta est?*

S. eam. :&

27 ijsdsp *Quidem iubêbit posci.* C: *quámobrem istuc Syre!*

28 sdiisp *Nam prorsus nihil intélligo.* S.* *[vah,]tardus es.*

Mu.[hui], ^A *tum in eo h vim habet consonantis.* sdiisp.

29 ssdbsi C. *Fortásse.* S. *argéntum dábitur ei*ᵃ *ad núptias:*

30 sisijp *Aurum, atque vestem, quî: tenésne? . cómparet?*

31 ijbisi S. *[id ipsum.* C. *at illi ego neque do, nec [spóndeo.]*

32 ddiiap S. *Non! quámobrem?* C. *quámobrem! me rogas! [hó*

mini!] S. *vt lubet.* *R. Al. [homini fugitiuo?] tum o non eliditur in [fugitiuo], eritque octonarius,* ddsiaalp: *al. [vt homini fugitiuo?]* ddiibdsp. *al. [homini fugitiuo dabo?]* ddsiaanp: *al. [homini darem illam fugitiuo?] tum fuerit hypercatalecticus,* ddsiaidsp.

33 { ddsxsi / ddid } *Non ego [perpétuò]dicêbam, [vt illam illi]dares,*

34 sasiai *Verùm vt simuláres.* C. *non mea est simulátio:*

35 adsisi *Ita tu istæc tua miscêto, ne me admísceas.*

36 ibsdsp *Egón' [cui] datûrus non sim, vt ei [spóndeam!]*

G. [cui] disyllabum vtraque syllaba correpta. Al. [despōdeam] ^A *tunc legendum initio versu [Ego cui].* aisasp.

37 sdsdsi S. *Credêbam.* C. *minimé.* S * *scitè póterat fieri:*

G. Alij transferunt [&] in sequentē versum: tū creticus, primo loco, vel legēdum [Equidem], assdsp.

* Increpat Chremetis tarditatem.

G. Al. [despondeo]. ijassi: sed perperam. Vspondet enim pater puellæ, despondet pater adolescentis. Mu *[ego nec do, nec despondeo].* ijassi.

R. al. [in perpetuū]. sed perperam. xdsxsi: *al. [perpetuum]: al. [perpetuum], vt sit aduerbium.*

Mu *[illam illi vt].* ddissi.

* V. A' facili.

27 *Iubebit posci)* Id est, peti. petimus aliquid precario, Poscimus imperiosè, Postulamus iure. *Quamobrem)* ^V Admiratur rē, & tamen se explicare inde non potest. Nam seruus de vtriusque amore verum narrat. Sed senex credidit semper Bacchidem fuisse Cliniæ amicā.

28 *Prorsus n. int.)* ^L Prorsus, pro eo quod est omnino. Sunt qui coniunctionem velint. Vel Prorsus, certè, rectè, verè. & dicitur quasi porrò versus. nam Prorsum, est porrò versum, id est, ante versum. hinc & prosa oratio, quam non inflexit cātilena. *Hui(* Interiectio mirantis. & hoc cū gestu seruili, & leuiori personæ congruè dictum.

29 *Argentum d.)* ^V Clarè nunc explicat rem. Propositio est, Dabis ei filiam, & argētum ad emenda ornamenta, vestes. Astuté non iubet eum dare. hæc tamē mens est. *Argentum d.)* ^C Scilicet à Menedemo. inferiùs Chremes nō immemor verborum Syri, Menedemo dicet, & illum aiunt velle vxorem: vt cùm despondeerim, Des qui aurum, & vestem, atque alia quæ opus sunt, comparet.

30 *Qui)* Pro quo. ^B Hoc absoluit Chremes cùm dicit Comparet.

31 *At ego illi)* ^V Negat se daturum filiam. Estque propositio κατ' ἀντίφασιν. *Nec spondeo)* ^C Propriè dixit: Spōdet pater puellæ. Despōdet pater adolescentis. In Andria, Placuit despōdi.

32 *Quamobrē)* ^V Ratio à moribus eius. Quia meretricarius est, alienis amoribus implexus. His moribus vxor non dabitur. Falsus est senex de amore Cliniæ. Sed Donatus fugitiuo habet. *Fugitiuo dabo)* ^C A conditione personæ Cliniam vituperat, nam fugitiui propriè serui: vnde in edicto Ædilium curuliū, titulus est de seruorū fugitiuorū. Siquis fugitiuus errove sit noxave solutus non sit. *Vt lubet)* ^V Concessio est, non magnopere vrget, ne offēdat, ^L & quia res ad Clitiphonem minùs pertinet: tum vt habeat mox faciliorem senem ad extorquendum argentum.

33 *Non ego perp.)* ^V Præoccupatione se excusat, quòd non iusserit dare in perpetuum, vt nempe ei esset vxor, quæ viro indiuidua societate est coniūcta, sed vt simularet se daturum eam. ^C Virgilius, Connubio iungam stabili propriāmque dicabo. Illa datur perpetuò, quæ omnes annos cum marito exigit.

34 *Non mea)* ^V Boni viri est officium: non vult esse simulator, nèc rebus iniustis admisceri. Concedit seruo vt inuoluat, conturbet, & agat rem vt velit, non tamen se adiutore vel suasore. Ratio ab æquo, Est enim æquum non despondere ei filiam, cui in vxorem recuset dare.

35 *Tua misc.)* ^C Verba probi viri, qui non vult adhærere cōsilio alterius in re non probabili.

36 *Cui dat n. s.)* Argumētum ab æquo. Non

Et ego hoc, quia dudum tu tantópere iussisti, aafdfi 38

Ab authoritate Chremeris comis locurio.

E'ò cœpi. C. *credo.* S. *cáterùm, équidem istuc Chreme* {cfibfi f} 39

Aequi bonique fácio. C *atqui tum máximè* fibffi 40

Volo te dare óperam vt fiat, verùm ália via. abffal 41

* Mira arte argento emúgit senem.

S. *Fiat, quæratur áliud:* * *sed' illud quod tibi* {ffbsfi ffbf} 42

& [L] hic fretus agnitione Antiphilæ perficit fallaciam; quam antè frustra apud Chremetem tentauerat in Menedemum.

Dixi de argénto, quod' ista debet Bácchidi, ffifi 43

Id nunc reddéndum est illi: neque tu scilicet {fff fdfp} 44

E'ò nunc confúgies, Quid mea? num mihi datum est? {ffcdfidi f} 45

Soluit rationes obiiciendas.

Num iussi? num illa oppignerâre filiam fffiip 46

Meam me inuito pótuit? verùm illud Chreme ifdffi 47

R. Aliàs [iniuria]. ffiifi.

Dicunt, I V S *Summum sæpe summa [malitia] est.* ffibi 48

æquum, non leges ipsæ cócedunt, vt quis pater filiam alicui despondeat, deinde deneger.

38 *Et ego hoc*) [V] Ab honesto & iussu heri, Honestum est id firmum & ratum à domino haberi, quod eius iussu à seruo factum est.

39 *Ceterum*) Simulat se iterum de hac re non magnopere laborare, sed quod hero visum fuerit, æquo animo ferre. Hoc enim sibi vult phrasis illa, qua Latinissimi authores subinde vtuntur. Vt Cic. ad Att. Tranquillissimus autem animus, qui totum istud æqui boni que facit. *Istuc Chr.*) [C] In re non probabili vult inire opinionem optimi serui, qui Domino bona fide morem gerat, & pro viribus obsequatur.

40 *Aequi bonique f.*) [B] Nō indignor, æquo animo fero, bene interpretor. *Atqui tum*) [V] Conuictus argumentis & verborū serui comitate, facilè fert vt Antiphila detur Cliniæ. sed ratione alia de qua deliberandum sit.

42 *Fiat, quær.*) Nunc accedit ad id quod hactenus quæsiuit. Ac submonet senem de soluenda pecunia Bacchidi pro filiæ liberatione. Hoc autem astute tanquam rem valde necessariam subiungit. Cùm enim constituerit Antiphilam dare Cliniæ, necesse erit ipsam prius ab oppignoratione liberari. Estque propositio prīcipalis per ἀντέγκλημα. *Fiat, quær. al.*) [L] Astutè & callidè in omnibus assentitur hero: quia iam lenibus verbis extorquebit argentum.

44 *Neque tu scil.*) Ἀνθυποφορὰ occurrit his, quibus se tueri, & quasi iuris confugiū quærere potuisset. Ac primùm μεμψιμοίρως defensionis eius argumēta recitat, Nō reddā argētū: ab æquo, quia nihil accepi & quia non iussi. A iure scripto, quia patre inuito filia oppignorari non potuit, contractus igitur inualidus est. Hæc est quæstio iuris. Estque defensio in statu iuridiciali. Concedit autem hoc verè, & iustè dici, si quis stricto, vt iureconsulti, vel summo iure, vt reliqui scriptores loquuntur, agere velit. Sed in refutationem opponit sententiam, quæ summum ius damnat, & summā maliriam vel iniuriam vocat. Nam τὸ ἀκριβοδίκαιον Aristotelicum est nimis exactum, præfractum & durum, quo sæpe neglectis circūstantiis summa iniuria committitur. Boni ergo viri est τὴν ἐπιείκειαν amplecti, quæ fauorabilis est, quæque est summi iuris quasi mitigatio & emendatio quædam, & ex æquo & bono constitutio. Ac Iurecōsultus præcipit, cùm in omnibus, tum verò maximè in legibus æquitatem esse spectandam. Et Aristoteles virum bonū & æquū sic describit, ὁ γὰρ τῶν τοιούτων προαιρετικὸς καὶ πρακτικὸς καὶ μὴ ἀκριβοδίκαιος ἐπὶ τὸ χεῖρον, ἀλλ᾽ ἐλαττωτικὸς καίπερ ἔχων τὸν νόμον βοηθόν, ἐπιεικής ἐστι.

45 *E'ò nunc c.*) [C] Id est ad rationes quas statim callidè subiicit. magna vis est persuasionis: quoniā nō prius amouemus ea quæ is respōderet, à quo aliquid petimus. *Num m. d. est.*) [B] Argētum mutuū datū est anui Corinthiæ, quæ inuito me oppignerare illam nō potuit. Iure non teneor argentum illud reddere.

46 *Num illa opp.*) [M] Oppignerare, id est, In pignus recipere & arrhabonem.

47 *Me inuito p.*) [C] Hæc pro Chremete essent, & iure non teneretur reddere id argentum.

48 *Summum ius f. s. m. est*) [B] Parœmiographus hoc enarrans. Tum maximè, inquit, discēditur ab æquitate. cùm maximè superstitiosè hæretur legum literis. Id enim summum Ius appellauit, cum de verbis iuris contenditur. neque spectatur, quid senserit is qui scripsit. [M] Cicero lib. I. Offic. sic ait, Existitunt etiam

49 ddsiap C. *Haud faciam.* S. *immo, alijs si licet, tibi non licet.*

50 ssissi *[In lauta te, & bene aucta parte omnes putant.]*
G. Al. [*Omnes te in lauta & bene aucta parte putant.*] *sed corruptè. nam metrum non constat.* MU [*Omnes in lauta te, & bene parte aucta putant.*] ssssasi:

51 ddsisp C. *Quin egomet iam ad eam deferam.* S. * *immo, filium*

52 wdd:si *Iube potiùs.* C. *quamobrem?* S. *quia enim in [hunc suspicio] est* G. Al. [*hunc suspectio*]. MU Al. [*eum suspicio*], wddasi.

53 sisdip *Translata amoris.* C. *quid tum?* S. *quia videbitur*

54 cbijsp a *Magis verisimile id esse, cùm hic illi dabit:*

55 iddbij *[Simul] conficiam faciliùs ego quod volo.* G. Al. [*Et simul*], *sed corruptè.* A addbij: *vel elisol in* [*simul.*] dddbij.

56 diiisi *Ipse adeò adest: abi, effer argentum.* C. *effero.*

* L. Hoc consiliū Syri pertinebit ad prodēdā nequitiā Clitiphonis. & est vltima occasio epitaseos.

Conficiam, pro efficiā, verba celeritatem indicantia.

Persuasus Chremes argentum exhibet.

etiā iniuriæ sæpe calumnia quadā, & nimis callida, sed malitiosa iuris interpretatione. Ex quo illud, Summum ius, summa iniuria, factum est iam tritum sermone prouerbium. Huius prouerbii meminit Columella in primo sui operis.

49 *Immò si alijs)* V Concessio per ἀντικατηγορίαν ex personarum circunstantia. Aliis fortè liceret summo iure agere, tibi verò non. Ratio à decoro & facili, ex cōmuni omnium de ipso æstimatione, Omnes te diuitem esse censent. Ergo decorum est, ne te difficilem in eo præbeas, quod tibi factu facillimum erit.

50 *Omnes te in lauta)* M Id est, liberali & sine auaritia. C Non decet eum qui vitæ lautæ sit & splendidæ, in omnibus iuris rigorem obseruare. nam qui ad vnguem ius seruant asperi, difficiles, & tenaces multis videntur.

Egomet) C Senex gloriæ cupidus adeò flectitur verbis Syri, vt ad meretricem cum argento festinare cupiat. V Verū seruus suadet cum filio esse mittendam. Rationes duæ sunt, ab vtili & commodiori. & Clitipho liberatur à suspicione amoris, & ipse commodiùs negotiū de nouo matrimonio efficere possit. 51

Simul conf.) C Hoc loco pro efficiam ponitur: quo sæpius in hac significatione Cicero vtitur. ab hoc, Confectum, propriè verbum conuenit gladiatoribus his, qui grauissimis vulneribus occubuerunt. Cicero in Catil. Gladiatori illi confecto & saucio. 55

ACT. IIII. SCEN. VI.

ARG. V Syrus paulò antè Clitiphonem abire iusserat, vt à patre priùs argentum extorqueret, quàm peccatum filii innotesceret. Inuitus fecit adolescens, amicam derelicturus. Nunc cùm redit stomachabundus, quòd hactenus non potuerit amica frui, seriò expostulat cum seruo: P atque ita mirè à Poëta proponitur spectatoribus amantis inconstantia: facillimo tamen momento excandescentis animum Clitiphonis Syrus quàm leniter demulcet, V cùm paratum argentum H & Bacchidem apud Menedemum esse intelligit: P simúlque quibus moribus verbísque vti debeat apud patrem præscribit. V Est ergo partim expostulatoria, vel μεμπτικὴ, partim verò παραμυθητική. *Theses.* 1 Nulla non res, quam inuiti facimus, difficilis est. 2 Molestissimum est adolescentibus amica priuari. 3 Maxima est amatorum inconstantia, irati facillimè spe alicuius rei ostensa placantur.

Vers. gen. Senary siue iambici trim. acat.

CLIT

CLITIPHO. SYRVS.

* V. Exordium est παλινῳδία & γνωμικόν. Difficile est quicquid inuiti facimus. estque θέσις.

* NVLLA EST *tam fácilis res, quin diffíci-lis fiet,* sdssap 1
Quam inuîtus fácias: vel me hac dĕambulátio {sdsxlj / sdss} 2
Quàm non laboriôsa, ad languôrem dedit. sissp 3
Nec quicquam magis nunc métuo, quàm ne de-nuò {sudisi / sd} 4
Miser áliquò extrûdar hinc, ne accêdam ad Bác-chidem. sissp 5

* Imprecatio nimium inconsyderati amantis.

Mu.[Cum tuo istoc]. A sed versus non constat.

Al.[perduint.]

* C. Terribiliter pronunciandum.

Bemb.[u hinc], vt sit indicatiuus[u] pro imperatiuo[i]: vt, Bono animo es, pro esto.

* *[Vt te omnes équidem] dij, deáque, quantùm est Syre,* sdsasp 6
Muretus tollit[que], sdsisp. R[Vt te quidem omnes], sisasp.
[Cum istoc] inuénto, cúmque incœpto [pérdiunt.] ssssi 7
[Huiús modi mihi] res semper comminíscere, {sassip / ddi} 8
Al.[mihi huiusmodi,] sissip: vbi [Mihi] monosyllabum est, ac totum eliditur. Bemb.[Huius] mihi, sissp.
Vbi me excarnífices.* S. *[i tu hinc,] quò dignus es.* isassp 9
Quàm penè tua me pérdidit protéruitas! susisi 10

1 *Nulla est t. f.r.)* B A γνώμης orditur. *Quin)* C Pro quòd non. *Difficilu)* Huic illud cōtrarium, Nihil difficile homini volenti.

2 *Vel me hac)* V Ratio à suo exemplo quasi ἀνθυποφορά, qua à thesi ad hypothesin currit, & suæ personæ applicat, Nam & hæc deambulatio, quam inuitissimè subiui, me ad lāgorem dedit, id est, planè defessum reddidit, & ad animi tristitiam perduxit. *Vel me hac)* C Vel, modò non est disiunctiua coniūctio, sed pro etiam posita. vt apud Virgil. Vel Priamo miseranda manus. *Hac deamb.)* Quæ facilis & non laboriosa. nam deambulatio, homini potiùs voluptatem quàm laborem affert.

4 *Nec quicquam)* V Amplificat querelam & infortunium à timore suo, expertus difficultatem huius mali: timet ne iterum in idem 5 coniiciatur. Est autem ἔμφασις in vocabulo Miser, ex fortuna: & Extrudar, quia inuitus abest ab amica. Et quod grauissimum est, ne arceatur à Bacchide.

6 *Vt te dij)* Expostulat per execrationem, in qua non paruus iracundiæ feruor est. C Improuidus adolescens non consyderat quid à Syro in rem suam peractum sit: sed omnia ad voluptatē suam refert. *Vt te omnes quidem dij)* B Vt, pro vtinam, execrando vel optando.

7 *Istoc inuento)* C Cum cōtemptu atque odio hæc pronūtiantur. *Tuo istoc inuento cumque incœpto)* Quasi de magno facinore. nam Incœptum, & Incœptare, & Incipere, magnorum est facinorum. *Perduint)* Et antiquum est, & Plautinum.

8 *Huiusmodi)* V Ratio ab iniquo. Quia inuentis tuis hoc vnum agis, vt me crucies & excarnifices. *Comminiscere)* C Pro comminiscetis, id est, fingis. hinc commentum. alibi, Atque ipsis hoc commentum placet.

9 *Excarnifices)* Terribiliter Excarnifices dixi hoc est, excrucies. Excarnificare deductum est à carnifice. Carnifex est, qui carnes ex homine facit. nam caro dicta est, eo quòd careat anima. & caro propriè dicitur mortuorum. Virg. – Et corpora luce carentū. vel caro sit dicta quasi cado. Virgilius, – Belloque caduci Dardanidæ. quod iam scilicet sine anima sit, & cadat. *I tu hinc)* Et hic securè exclamat: quod iam extorserit argentum. *I tu)* V Recriminatio est. Seruus exultans ob rem feliciter expeditam. indignè fert se reprehendi ab herili filio. Est ἀποσιώπησις, nempe in malam crucem, sed rem duram per figuratam locutionem durioribus verbis notat.

10 *Quàm penè)* A suo periculo. à quo non multùm abfuerit Clitiphonis causa. *Proteruitas)* C Importunitas vel petulantia. Proteruitas, leuior est quædam contumelia: Procacitas, maior: Petulantia, maxima. R Proteruus Latinis illum significat, qui sibi circa libidines

11 {fi-dfi / fibbai} C.* *Vellem hercle factum: ita méritus'.* S. *méritus'! quómodo?* — * V. Votum à iusto vel merito eius.

12 ffdfij * *Næ me istuc ex te prius audisse gaúdeo,* — * V. Minatur, sed non ex animo, se pecuniam illi non traditurum.

13 ffifi *Quàm argéntum habéres, quod datúrus iam fui.*

14 b ddfi C. *Quid igitur dicam tibi vis! abiisti, mihi*

15 ifdfp *Amicam addúxti, quam* non líceat tángere.* — * C. Ingens amantis ardor.

16 ffbfi S. *Iam non sum iratus.* sed scin' vbi nunc sit tibi* — * V. Gratulationis exultatio.

17 {aafudp / aafia} *Tua Bacchis?* C. *apud nos.* S. *non.* C. *vbi [igitur?] / S. apud Cliniam.* G. [ergo!] aafidp: & elisó d in [apud] aaflap. — * *Muretus tollit [tua].* ddbfp.

18 abfdfi C. *Périj.* S. * *bono ánimo es: iã argéntũ ad eã défires,* — * V. Consolationis propositio.

19 {adffad / fafip} *Quod' ei pollicitus.* C. *garris.* *vnde id'?* S. [*a tuo patre.*] — *Muretus [à patre.] adffip.*

20 ff fip C. *Ludis fortáss. me.* S. *ipsa re experibere.*

21 af adip C. *Næ ego fortunâtus homo sum: déamo te Syre.*

22 ffi.fi [*Qua caussa id fiat, obsecundâto in loco.* — *Muretus antepenultimum, penultimi loco ponit, & contrà. rursus alij eos sic legũt, [S. Qua caussa id fiat, caue quicquam admiratus sies. [ffaffi.] Sed pater egreditur. obsecundato in loco.] ddiifi. In priori versu [fiat] pro monosyllabo habetur, nisi, ut quidam habent, legas. [Qua caussa id fiat, caue quidem admiratus sis:] ffdifi.* [8]

bidines temperare non potest. Illúmque Græcè ακόλαστον appellamus. In ea significatione vsus est Terentius, Quam penè me tua perdidit proteruitas. id est, tua libido coram amica gestiens. *Proteruitas*) Pro petulantia dixit, vel importunitate. Eò refertur, quòd Clitipho patre vidente, manum in sinum meretrici intulerat.

11 *Ita meritus*) [c] Meretur quis & bonum & malũ. Et mereri & promereri est præstare beneficium. Virgil. Quique sui memores alios fecere merendo. Et idem, -Nunquam regina negabo Promeritam.

12 *Ex te pr. au. l. g.*) Sic fingimus, quando sumus collaturi beneficium in aliquẽ, & quicquam audimus quod nõ placet, nec tamẽ nos infensos reddat.

14 *Quid igitur*) [v] Confirmat iniquitatem, à facto eius iniusto. Iniustum est alicui adducere amicam, & mox nolle ipsius fieri copiam. Est amatori hæc causa satis grauis & ardua.

15 *Non liceat t.*) [c] Nimius est ardor in adolescente cùm videt amicam, nec tamen tangendi facultas datur.

16 *Iam non*) [v] Orditur consolationem per præoccupationẽ, ne videatur iratus cũ domino pugnare, quem vult sibi conciliare. Ideò non respondet quæ ipsa res postulabat. *Iam non s. ir.*) [c] Nõ potest præ nimia lætitia diutius reticere quod fecerit. Iratus est ex causa, Iracundus ex moribus. *Scin' vbi nunc sit*) Hæc interrogatio gaudentis est, & cui omnia ex voto successerunt.

Perij) Hæc vox est amantis, aliquid mali suspicâtis. *Iam arg.*) [v] Ratio ab vtili & facili. Et hic est fructus omnium laborũ in Clitiphonis causa susceptorũ. Quia pecuniam ei ex patre extorsit. [c] Iam, nimiam velocitatẽ significat. *Deferes*) In alia significatione accipitur illud Olympiadis ad Alexandrum, Amo, inquit, mi fili quiescas, neque deferas me. Hinc delator. 18

Garris) Tanquam auis, vnde garrulus. Et garrire is dicitur, qui inaniter loquitur. 19

Experibere) Antiquum est: nos dicimus Experiere. Iuuenalis, Experiar quid concedatur in illis, &c. 20

Næ ego) [v] Peroratio est, qua in exclamationem erũpit de fortuna sua, & agit gratias illi quem modò grauiter reprehendit. Vides quàm varii & subiti motus sint adolescẽtium amoribus deditorum. [8] Næ, id est, valdè. Sic & in Adelphis, Næ ego homo sum infelix, qui fratrem nusquã inuenio gentium. 21

Deamo te Syre) Id est, valdè amo. De hoc loco au get. aliàs diminuit.

Qua c. id f.) Vt argentũ habeamus, quod ad Bacchidem deferas. *Obsecundato in l.*) Obsecundare est omnia ad alterius nutum facere. 22

S. *Sed pater egréditur. cauē quicquam admirātus sis:* ddâſſi 23
Quod imperābit, fácito: lóquitor paúcula. i;dbſp 24

23 *Sed pater)* v Mandatum eſt qualis eſſe debeat præſente patre. Eſt verè ... ex filii obedientia, Obedias patri, non admiteris factum, ne pater intelligat fraudem: pauca loquaris, ne tibi id excidat, quo poſsis prodere teipſum.
24 *Loquitor p.)* B Seruius in primum Georgicon, Contemplator, id eſt, contemplare. Loquitor modi imperatiui, & futurum pro præſenti, Loquere. *Loquitor p.)* C Paucula dixit, non Pauca & ſic maiorem vim admonitio iſta habitura eſt: nam paucula coram patre loquitur Clitipho.

ACTVS IIII. SCENA VII.

A R G. v Chremes iam perſuaſus à Syro filiam Antiphilam oppigneratam redimendum eſſe prompta pecunia iubet, L quam tradit Clitiphoni deferendam ad Bacchidem. v nihil mali ſuſpicans. Poſteà eadem expoſita, rationem ſubducit quantum inſumendum ſit in puellam nubili. Prior pars eſt mandatoria, poſterior eſt in computatione querimonia.
Theſes. 1 Parentum ea eſt ..., vt etiam nolentes ſuos redimant. 2 Senes Chremetes ferè ſimiles ſui ſunt. id eſt, auari. Itaque anteà præcepit, vt ſi filia parta eſſet, exponeretur. M Senilem animum ad auaritiam propenſum, ac pecuniarum ſuppoſitionem, hæc ſcena exprimit. Senex naturaliter fit auarus, & ratiocinatio impenſarum, illorum eſt qui amant pecunias. Ariſtoteles in quinto libro Ethices ſic ait. Senectus & imbecillitas omnis auaros efficit, éſtque omnibus inſita magis quàm prodigalitas. Plerique nàque cupidi ſunt magis pecuniarum, quàm ad dandum procliues. Et loquens de magnifico dicit, Hic cum voluptate & ſine parſimonia erogat. Exacta nanque ratio ad puſillanimitatem nimirum attinet, atque potiùs quonam pacto pulcherrimum fuerit opus, quàm quanti conſtet, conſyderabit. *Verſ. gen. Senarij.*

CHREMES. CLITIPHO. SYRVS.

Audacia & arrogantia ſerui herili filio, heróque ipſi imperantis.

VBI *Clítipho nunc eſt?* S. *eccum me, inque.* CLI. *[eccum hîc tibi.]* aaſſû 1
G. *Vide num legendum [eccum tibi.] nam Valla authore, Eccum eſt ecce hic illum.*
C. *Quid rēi eſſet, dixtī huic?* S. *dixi pléraque ómnia.* ſ-ſſip 2

• B. Increpâtis eſt. Conuenit in ignauum, ſtupidū, brutūmque hominē.

C. *Cape hoc argéntum, ac defer.* S. *[hei,]* * *quid ſtas lapis!* iſſſp 3
Aliàs [i: jal. [ij:]pro i.
Quin áccipis! CLI. *cedo ſané.* S. *séquere hàc me ócyùs.* ſiadſp 4

1 *Vbi Clitipho)* v Numerata pecunia vocat ad ſe filium. *Eccum me, inque)* C Syrus ſubiicit verba Clitiphoni, quæ patri reſpondeat. *Inque)* Ratò alibi præter Inquam & Inquit reperies. *Inque)* Id eſt, dic. *Eccum hic tibi)* L Attende hîc diſſimulationem Syri & Clitiphonis apud ſenem.
2 *Pleraque om. ia)* C Hic adiectio in primo poſita eſt loco. Adiectiones verò, aut in prima parte orationis, aut in vltima adiiciūtur. Hic ergo Pleraque ex abundantia poſitum eſt. Omnia neceſſariò additū in vltimo, ſicut Interea loci, interibi.
3 *Cape hoc)* v Dat argentum, & præcipit vt Bacchidem ſine mora deferat. Sed Cape hoc, eſt lentè & trepidanter pronunciandum, vt difficulter in dando repræſentetur. *Hei quid)* Obſerua quàm egregiè diſſimulent omnia, vt nihil minùs quàm fraudem ſubeſſe ſuſpicetis. *Quid ſtas lapis)* In hominem ſtupidum & ignauum, qualis nobis Germanis eſt, Quaſi tibi non eſſent manus. C Illa verò Caudex, ſtipes, aſinus: in ſtultum.
4 *Quin)* Pro cur nō. *Cedo)* B Cedò pro da.

ſſi:lp *Tu hic nos, dum eximus, intereà opperíbere:*
dilli:p dilli *Nam nihil est, illic quod morêmur diutiùs.*
ijdiſp C. * *Minas quidem iam decem habet à me filia,*
aiiiſi *Quas pro[a] aliméntis esse nunc duco datas:*
ſſiiii *Hasce ornaméntis consequêntur áltera.*
ſiiiſi *Porrò hæc taléntæ dotis appóſcent duo.*
ſſiiſp * *Quàm multa iniúſta ac praua fiunt móribus!*
aiſaai *Mihi nunc relictis[omnibus], inueniêndus est*
ailbſp *A'liquis, labôre inuênta[mea] cui dem bona.*

* Tenax conqueritur de dãno per filiam aucto. L ad ſpectatores.
* V. Epiphonema eſt de improbis hominũ moribus, vel de prauitate mundi.
Ni. [rebus,] aiſiai.
Al. [meo,] aiiaip.

5 *Tu nos hic*) V Iubet ſe expectari quòd maturè ſint reuerſuri, quaſi nihil aliud negotii ibi habeant. Ita ſe omni ſuſpicione liberant. *Opperibere*) C Antiquũ eſt, ſicut Experibere. B pro opperiere.

7 *Minas q.*) V Supputat tenaciùs quas impenſas in filias faciat. *Minas q.*) C Inducitur tenax ſenex circa rem ſollicitus, qui cõqueritur de damno quod ſibi acciderat de inuenta filia. *Minas decem*) B Hoc eſt, noſtrate pecunia, cẽtum & ſeptuaginta quinque carolinos, ſiue viginti nouem libras Flandricas, tres ſolidos, & quatuor groſſos.

8 *Pro alim.*) Nam crediderat anum illam oppigneraſſe filiam Bacchidi.

9 *Altera*) Id eſt, totidem.

10 *Porrò*) Modò aduerbium ordinis: aliàs temporis. Porrò, pro vlterius. *Hæc apposcent*) C Hæc pluraliter pro hæ. In Eunucho. Continuò hæc adornant vt lauet. In Phormione, Hæc illæ erãt itiones *Hæc*) V pro hæ, per enallagen generis, nempe hæ in dotem accipient duo talenta, id eſt, mille & ducentos coronatos, vel ter mille aureos Rhenanos. Quidam verò ſubſtantiuè accipiunt, vt intelligantur ſupradictæ decem minæ. *Talenta duo*) C In ſequentibus dicet, Duo talenta pro re noſtra ego decreui eſſe ſatis. B Hoc eſt, libras mille & centum Renenſes, ſiue trecentas & quinquaginta libras Flandricas.

Quam multa iniu. & pr. f. m.) B Vt mores 11 hominum ſunt corrupti, ita nimii & ſuperuacanei fiunt ſumptus in eloquendis liberis.

Mihi nunc) V Exponit epiphonema ad- 12 modum inuidiosè. Quia iniuſtè hoc fit, quòd bona mea magno labore parta nunc alicui, quaſi dicat homini externo, genero inuento, cogor dare. Mallet auarus ſenex retinere bona. Sed bonorum vſum planè ignorat *Relictis omnibus*) C Poſitis omnibus aliis negotiis. *Inueniendus eſt al.*) B Quærendũ ſignificat generum, filiæ virum.

Labore inuenta) C Propriè parta. 13

ACT. IIII. SCEN. VIII.

ARG. H Menedemus annuntiat Chremeti, Cliniam ambire filiam eius vxorem. L Et hoc longè facetiſsimum eſt in hac fabula, quòd arte Syri ambo ſenes de re vera errant. V Eſt igitur hic παρακοπή ad cognoſcendum Chremetis errorem, qui non ſolùm errat, verùm etiam Menedemum vera loquentem in errorem ducit. Nam confecto argento & iam ablato per Syri fallaciam, reliquum eſt, vt Chremes, qui hactenus ſibi placens non deſipere viſus eſt, errorem deprehendat. P dum enim Menedemum credit per Syrum decipi, ipſemet planè per ſuos illos. Syrum & Clitiphonem deluſus eſt. V Eſt igitur hic ad ſummam ἐπίτασιν gradus: & principium huius ſcenæ eſt de cataſtrophe rerum Cliniæ. *Theſes.* 1 Parentum ex liberorum reſipiſcentia magna eſt felicitas. 2 Amatores ad matrimonium pelliciendi ſunt, quod conſilium Terentianis Comœdiis nimis familiare eſt. M Paternam lætitiam ex filiorum educatione, ac credulitatem ſenilem, quæ facilè decipitur, cùm votis fa-ueat ſuis, hæc ſcena exprimit. Bono patri ac ciui, pari, & æquo iure cum ſuis popularibus viuere cupienti, recta filiorum educatione nil debet eſſe antiquius, vt ſe dignus adoleſcat & patria: Itaque adhibenda eſt à primis annis diligentia, quoniam, vt inquit Horat. Quo ſemel eſt imbuta recens ſeruabit odorem Teſta diu. Et Plato in quarto de Republ ſic ait, Apparet quale fuerit cuiuſque puerilis educationis initium, talia fore etiam quæ ſequuntur.

Verſ. gen. Et hi Senarii ſunt, ſiue iambici trim. acat.

MENEDEMVS. CHREMES.

Sensim pergit eò, vt palã fiat erraſſe Chremetem, vt in epitaſi fabulæ omnia ſeruulũ conſilia faliant.

* V. Alloquitur filiũ abſentem: ^ vel certè domi adhuc reſidentẽ, cùm ipſe foras egrediatur.

Mu. [vxorem ſibi], ſſdiſp.

* L. interrogatio obiurgãtis. ^C Quæſo modo obiurgatorium eſt.

Credit ſe intelligere fallaciam.

* L. Ironia.

* MVLTO ómnium nunc me fortunatiſſimum ſiſſp 1
Factum puto eſſe gnate, cùm te intéllligo ſiiſſt 2
[Reſipiſſe.] C. vt errat! M. te ipſum quærêbam aiſſii 3
Chreme: Mu. [Reſipiſcere.] aaſſii
Serua quòd in te eſt filium, & me, & familiam. ſſidp 4
C. Cedò, quid vis fáciam? M. inuenisti hódie filiam. adſdſp 5
C. Quid tum? M. hanc [ſibi vxôrem] dari volt Clinia. ſiiſp 6
C. * Quæſo [quid tu hóminis es!] M. quid? C. iámne oblitus es ſdiſſp 7
Mu. [quid hominis es?] ibiſſp.
Inter nos quid ſit dictum de fallácia, ſſſſii 8
Vt ea via abs te argéntum auferrêtur! M. ſcio. aiſſii 9
C. Ea res nunc ágitur ipſa. M. quid dixti Chreme! adiſſi 10
[C. Errâui: ſic res acta eſt. M. quanta ſpe décidi!] ſſſſt 11

L. [Errâui] prima ſyllaba pertinet ad verſum præcedentem. P. Al. [Errâui: res acta eſt. quanta de ſpe decidi! vt addatur [de] & tollatur ſic], ſintque omnia hæc verba Menedemi. Sſ[ic] quoque tollatur, verſus probè conſtabit.

C. * [Immo hæc, quæ apud te eſt,] Clitiphônis eſt ſſiſij 12
Amîca. M. ita aiunt? C. & tu credis? M. ómnia. ijſſip 13

1 *Multò omn.*) ^V Prædicat ſe fortunatiſſimum propter filium. Et hæc eſt gratulationis eius propoſitio. Magnam putat eſſe felicitatem habere liberos vel bonos vel in viam redeuntes. Filius ſapiens exhilarat patrem, ait Solomon. Huc facit parabola Euangelica de filio perdito.

2 *Cum te intell.*) ^C Ratio, Quia reſipuiſti, hoc eſt, ad meliorem frugem reuerſus es, ad matrimonium animum applicaturus.

3 *Reſipiſſe*) ^B Ad meliorem mentem rediiſſe. Priſcianus, Sapio, inquit, tam ſapiui vel ſapii, quàm ſapui protulit antiquitas. Probo tamen Sapui placet dici. Cariſio ſapui vel ſapiui. *Vt errat!*) ^C Virgil. Vt vidi, vt perii.

4 *Serua quod*) ^V Eſt quaſi rationis confirmatio. Quia modò initur conſilium de collocanda filia. Petere autem videtur vt Cliniæ Chremetis filia in vxorem detur. Cuius ratio eſt, Quia ſi hoc fiet, & filio, & mihi, & toti familiæ meæ, per diſtributionem conſuletur optimè. Eſt & alia à voluntate filii. Quia vult eam ſibi dari. *Filium*) Filium priùs nominauit, in quo omnis cura patris erat.

7 *Quæſo quid*) ^V Blandè obiurgat ſenem, notans eius ſtultitiam, quòd in re falſa tantopere gaudeat. Eſtque refutationis propoſitio, Noli tantopere gaudere de filio. *Quid hominis es tu*) ^C In Eunucho, Quid illuc, inquam, ornati eſt? Scire nos conuenit, cum recto caſu profertur interrogatio, non eſſe contumelioſum: vt ſi dicas, Quis hîc homo eſt? Si autem in obliquo contemptum ſignificari: vt, Quid hoc eſt hominis? quid mulieris? quid ornatus? *Iam ne*) ^V Cõfirmatio ex pacto priùs facto, quod erat de argento emungendo te eſſe fallendum, nec quidpiam apertè dandum.

Ea res n. ag. ipſa) ^C Et ex hoc credit eos 10 inter ſe finxiſſe Cliniam amare Antiphilam.

Erraui) ^V Agnoſcit errorem, & cum do- 11 lore dicit ſe ſpe ſua eſſe fruſtratum. Sic enim planè cõſtituerat fore, vt Antiphila nuberet Cliniæ. *Sic res acta eſt*) ^C Vt decipiaris. Et hæc quidem cum cõtemptu interrogationem. & hoc fictum eſſe credit.

Imo hac) ^V Narratiuncula eſt, qua Mene- 12 demum refutat, probans ex perſona & loco Cliniam aliam vxorem ſibi velle. *Imò h. q. ap. te eſt, (l. eſt. Am.)* ^B Poſterius Eſt, pro fingitur accipe.

Ita aiunt) ^C Ita aiunt, de re dicimus, quã 13 volumus eſſe falſam.

14 {ſſſſp a C. *[Et] illùm aiunt velle vxôrem, vt cùm [ſpo- pónderim.]*
15 ſſdaſp *Des qui aurum ac veſtem, atque ália, quæ opus ſunt, cómparet.*
16 iiadſp M. *Id eſt profécto: id amicæ dábitur.* C. *ſcilicet*
17 iſd ip *Datûrum.* M. *[vah. fruſtra igitur gauiſus] miſer.* Mu. [ah, fruſtra igitur gauiſus ſum,] jiſaſſp.
18 ſiſiſp *Quiduis tamen iam malo, quàm hunc amittere.*
19 ſiiſi *Quid nunc renúntiem abs te reſpônſum Chreme,*
20 ſiſſſp *Ne ſéntiat me ſensiſſe: atque ægre ferat?*
21 ſad'ſp C. * *Aegré! nimiùm illi Menedême indúlges.* M. *ſine:*
22 ſſiaai *Incœptum eſt: pérfice hoc mihi perpétuò Chreme.*
23 ſſiiſi C. *Dic conueniſſe, egiſſe te de núptiis.*
24 ſſiiſp M. *Dicam: quid deínde?* C. *me factûrum eſſe ómnia.*
25 aiidſi *Génerum placêre: poſtrémò étiam ſi voles,*
26 ſ.ijdp * *[Deſpônſam] quoque eſſe dícito.* M. *hem, iſtuc voluéram.* G. [Sponſam], ſijidp.
27 ſiſiſp C. * *Tantò ócyùs te vt poſcat, & tu id quod cupis,*

Mu. [Et quidem iſtac, quæ eſt apud te], ſiiij. Potestis &] à ſuperiore verſu penetre. ſiſip. Al. [deſponderim.] Ciiſſp. L. Daturum, ſub. ſeias, per eclipſin.

* Corripit patrem de nimia indulgentia. L Repetitio eiuſdem verbi ad indignationé obiurgantis.

* C. Hoc mirificè placebit Cliniæ. * V Suadet ab occaſione & facili.

14 *Illum aiunt v. vx.)* B Illum Cliniam filium tuum.

16 *Id eſt pr.)* C Fingit ſe credere amico quem fidum cognouerat.

17 *Vah. fr. ig.)* B Vah, interiectio eſt, ſeipſum irridentis, qui fallaciam non animaduertit. *Fruſtra)* V Peroratio eſt propoſitioni cõtraria, Quòd ſi res habet ita, fruſtra equidem me fortunatum iudicaui. *Gauiſus)* C Bene de filio Gauiſus dixit quia Gaudemus propriis, Gratulamur alienis. *Miſer)* Miſer eſt, cui animæ miſeria eſt.

18 *Quiduis)* V Conſultoria eſt. Nimium amat filium. Mauult duri quidpiam deuorare, quàm iterum priuari eo. Ideò intendit conſilium de eo retinendo. *Amittere)* C Pro dimittere more antiquo.

20 *Ne ſentiat)* V Notat cõſilii neceſſitatem, vt poſſit ei cautè reſpondere, ne iratus iterum recedat. Sed inanis & ſtultus hic timor eſt.

21 *Ægrè)* C Sic diſtingue, vt Chremes hãc vocem Menedemi ſubrideat, quippe quòd filius non ſit vlla in re timendus. *Nimium illi)* V Exordiolum eſt conſilii. Corripit patrem, quòd plus æquo filio indulgeat, & per indignationem vocabulum Ægrè, repetit, videtúrque ſubeſſe reticentia. *Indulges)* C Nullum magis proprium verbum inuenire potuiſſet, de patre qui omnia filio permittit.

Inceptum) Nam quod ſemel inceptum 22 eſt, non poteſt facilè omitti. V Repetit petitionem cum ratione ab honeſto & neceſſario, Quia res incœpta eſt, nec honeſtè, nec cómode poteſt iterum omitti.

Dic conuen.) Exponit conſilium, docens 23 quid reſponſi debeat filio referre. Narratiuncula hæc, qua filio quid actum eſſet exponeret, propter ordinem rerum eſt valde perſpicua. Sic enim ordine agitur. Primùm eſt conuentio opportuna. Deinde commodè negotium de nuptiis exponitur. Tertiò impetratur res, ſi gener oblatus placeat. Poſtremò ſequuntur ſponſalia.

Deſponſam) C Et hoc eſt quod Cliniæ 26 magis placiturum eſt. *Hem iſtuc)* V Approbatio & receptio conſilii. *Hem)* C Modò interiectio lætantis: aliàs iraſcentis.

Tanto oc.) Quia ſi acceperit filius de- 27 ſponſatam Antiphilam, quamprimum expoſcet argentum ad ornamenta coëmenda. *Te vt poſcat)* B Petat argentum.

* L. Prædictio ominantis, & mox consilium.

Quàm ocyſſimè vt des. M. *cúpio.* C. * *na, tu propédiem* fidldp 28

(Vt iſtam rem vídeo) iſtîus obſaturábere. ſſaaap 29

R. Al. [ita vt], ſed perperam, iſllip.

Sed hæc ſvtuiſſunt, cautim, & paulâtim dabis, ii ſſſp 30

Si ſápies. M. *fáciam.* C. *abi intró: vidĕ quid póſtulent.* { ddi-ſi ddid 31

Ego domi ero, ſi quid me voles. M. *ſanè volo:* vi ſiſi 32

Nam [te ſciênte fáciam] quicquid égero. iibſij 33

Mu. [te ſcientem faciam:] pro, te coſſi'am te certiorem faciam, ſidlij.

28 *Natu)* [v] Nouit ſenis naturam. ideo ominatur ipſum breui faſtidio filii affectum iri, ſi multa ſint danda. Inſtituit autem eum de modo & ratione dandi ſumptus, vt cautè & parcè det, & quidem non nimia pecunia obruat. Adoleſcentes enim dú pecunia abundant, nihil rectè agunt. & pecunia non neceſſariò & in tempore data, ipſorum eſt corruptela, & ad libidinem, vitia, & otium occaſio præcipua. Quod omnibus ſeculis experientia parentes docuit. *Na)* [c] Pro valde: & hoc propriè Terentianum eſt. *Propediem)* Temporis aduerbium, & ſignificat citó.

29 *Iſtius obſ.)* [a] Iſtius te filii propediem te capiet ſatietas, [c] nimiâ de filio capies ſatietatem, quod eſt corporis, ad animum tranſtulit. & ſic plus hoc verbo intulit, quàm ſi inueniſſet proprium verbum.

Poſtulent) Tanquam iure: quia iure aliquid poſtulamus. 31

Ero) [v] Animo eſt ad ſeruiẽdum promptiſſimo. 32

Nam te) Senex ſine vicini conſilio & præſcientia nihil vult agere. Hominum enim cautorum eſt, opera & conſilio amicorum, in rebus grauioribus & aliquid conſilii requirentibus vti. *Te ſciente)* [c] Rectè Sciente. nam Sciens eſt, qui alicuius indicio rem cognoſcit: Prudens, qui intelligentia ſua aliquid ſentit. ergo Sciens eſt per alios. 33

ACT. V. SCEN. I.

ARG. [c] Quia iam ad exitum properat fabula, fallacia detegitur per Menedemum. [v] Is enim ad Chremetem iterum prodit, poſtquàm filio futuras eſſe nuptias annunciarat. lætus verò eſt valde, quòd nihil iſtorum quæ Chremes futura prædixerat, intellexerit conari filium & ſeruum. Narrat igitur Chremeti totum negotium ordine, & audita & viſa in ſuis ædibus. Sed inter narrandum Chremetem ſubinde exagitat non ſine ſuauitate, diſsimulans ſe intelligere negotium, & quaſi confirmans opinionem patris de Clitiphone. Ad extremum autem, ſignorum commemoratione eò perducit eum, vt fateatur Chremes ſe turpiſsimè falſum eſſe. Sic re ipſa cognita multò impotentiùs filio iraſcitur, quàm anteà Menedemus. Sed hic illum reuocat, & admonet vt ſuorum ſit præceptorum memor, de non obiurgandis nimiùm liberis. Poſteà negotium expeditur de nuptiis, atque fit denique epitaſis rerum Clitiphonis diuturnior, & aliud conſilium initur, vt adoleſcens à Bacchide abſtrahatur. Eſt admodũ miſta. Prima pars eſt cõuitiatoria, ſed planè ἠθικὴ. Deinde eſt μεμπτικὴ, cùm ſe ipſum increpat errore cognito, & non ſine χλευασμῷ. Eſt & παραμυθητικὴ ob conſolationem Menedemi. Poſtremò eſt συμβουλευτικὴ. *Theſes.* 1 In alienis oculatiores ſunt, in ſuis cæcutiunt. 2 Præceps abit ductus aut ira aut nimio amore. 3 In vtraque fortuna amicorum conſilio opus eſt. 4 Obiurgator non eſt ferendus, qui in alio vitium reprehendit, in quo ipſe deprehenditur. [M] Quoſdam rebus alienis rectè proſpicere, ſuis autem malè, docet hæc ſcena. Quiuis nanque aliena deſpicit nullo affectu impeditus, ſed liberè iudicans. In re autem propria fertur præceps, ita ductus aut amore nimio. Quapropter tam in ſecundis rebus, quam ad voluptatem fluentibus, amicorum conſilio opus eſt. & illorum authoritati plurimùm tribuendum eſt, ne id in nobis deprehendatur, quod ipſi in aliis comprehendimus. Quapropter Cicero in prima Actione contra Verrem ſic ait. Nihil eſt quod minùs ferendum ſit, quàm rationem vitæ ab altero repoſcere eum, qui non poſsit ſuæ reddere. Et in

quinta

quinta sic ait, Omnia postremò quæ vindicaris in altero, tibiipsi vehemēter fugienda sunt. Etenim nō modò accusator, sed ne obiurgator quidē ferēdus est is, qui quod in alio vitium reprehendit, in eo ipse deprehenditur. *Verſ.gen. Quatuor & triginta primi, & ſexageſimusſeptimus cum ſequentibus ad finem vſque ſcenæ ſunt trochaici tetr. cat. Reliqui ſunt ſenarij ſiue iambici trim.acat nempe triceſimusquintus cum vno & triginta ſequentibus.*

MENEDEMVS. CHREMES.

1 asſbſt– *EGO me non tam aſtûtum, neque ita perſpicâcem eſſe, ſid ſcio:* E..Al. [certò]. C quod verſui repugnat. Facetū exordium ſtultitiā Chremetis declaraturum. L & totum ironicum eſt.

2 aſabſſt– *Sed hic adiûtor meus, & mónitor, & præmonſtrâtor Chremes,* Poteſt hic cenſeri iambicus, ſddiſſi.

3 dſſſſv *Hoc mihi præſtat: in me quiduis harum rerum cónuenit,* ·Conuitia in ſtultum. L Metaphoræ prouerbiales in ſtupidos & parū intelligentes.

4 ſſſſav *Quæ ſunt dicta in ſtultum, * caudex, ſtipes, áſinus, plúmbeus:* Mu.[ſ.ultitia om. ta lac.] ſtdſdt– vel aſbſdt–vel ſſdiſai.

5 {ſsdiſav / aſſb *In illum nil poteſt: nam exúperat eius [ſtultítia, hæc ómnia.]* Al.[aſtutia omnia hæc.] ^ ſbſt–. & eliſo [m][illū] atque [in][eius], aſſbſt–.

6 aaſſv *C. Ohe. iam déſine deos vxor gratulândo obtúndere,*

1 *Ego me)* C Vt inſultat ſenex, dum alterius ſtultitiam & tarditatem ludibrio habet. *Non tam aſt.)* Hæc iactationis cuiuſdam ſpecies eſt, fingere ſe nō aſtutum, dum videt alterum ſtultiorem. *Ego me non)* V Exordium ſalſiſſima ironia figuratum, conſtat duarum perſonarum collatione. Quo, quàm ſtolidus & ſtupidus ſit Chremes, declaratur. πεῖραν eius eſt, etiam cōfeſſione eius conſtans, Cum ego quidē ingenio tardo & hebeti, ſed Chremes eſt me longè ſtupidior atque ſtultior. Pulchrè autem ludit cum ſuo Adiutori, Monitori, & Præmonſtratori quid cum filio agēdum, tantum ſtuporis tribuit. Conueniebat enim eum, qui alteri conſilio adeſſe, & de agēdi ratione monere, & quaſi prudenter omnia ſuſcipienda præmonſtrare velit, conſilio & intelligentia eo ſuperiorem eſſe. *Ego me non, &c.)* M Scio inquit, me non eſſe ita aſtutum vt ſenem, puta Chremetem, quem video longè me ſtultiorem.

2 *Adiutor)* C Cum riſu hæc pronuncianda: & Adiutor propriè in re bona, Impulſor in re mala.

3 *Hoc mihi pr.)* B Hoc me vincit. *In me)* V Ratio & ἀίτιον propoſitæ collationis, Ipſe enim eſt longè ſtupidior & tardior quàm ego ſum. Vtitur autem per συνωνυμίας & συναθροισμῶ epithetis, quæ extremā alicuius ſtultitiam ſignificant, atque in homines nullius ſenſus atque ingenij quadrant. Quæ ſunt à rerum, quas ſignificant, natura metaphoricōs deſumpta.

4 *Caudex, ſtipes)* C Iſta iniurioſè dicuntur in ſtultum & hebetioris ingenij hominem: quemadmodum ignauum, lapidem appellamus, quanuis tamen idem ſit: ſed hoc plus eſt. *Caudex)* M Lignum ſiue tabula. Seneca ſcribens ad Pau. de Breuitate vitæ, ſic ait, Claudius Caudex appellatus fuit, quia primus Romanus ſuaſit nauim conſcendere. Nam plurium tabularum contextus, caudex apud antiquos vocabatur. Vnde tabulæ codices dicuntur. B Si Pontinus, Codices, inquit, à codice, qui & caudex vocatur, ex quo cortex extrahitur.

5 *Nam exup.)* V Amplificat hyperbolicōs, & ironiam ſuam explicat: quaſi dicat, Hæc vocabula longè ſunt minora, quàm vt inſigni tarditati & ſtultitiæ eius conueniant.

6 *Ohe, iam)* Dehortatoria eſt per ἀποτροπὴν ad vxorem, qua eam ab immodica lætitia ob inuentam filiam ſacerè auocat. Propoſitio, Deſine tandem gratulando diis moleſta eſſe. *Ohe)* C Interiectio eſt, ſatietatem vſque ad faſtidium deſignans. *Obtundere)* Obtundit, qui ſæpe repetendo aliquid dicit. Eſt tranſlatio à fabris, qui ſæpe repetunt tundendo aliquid malleo, & idem obtundunt & hebetant.

* Ingeniũ Sostratæ stupidũ notat.
L. Faceta ironia.

Tuam esse inuentam gnatam: * *nisi [illos ex tuo] ingenio iudicas* {ſſſaat- ſſſaſ 7
Mu. [ilos tuo ex] ^ sed versus non sanatur. ſſſa:at-:vel ſſſaſat-.

Vt nihil credas intelligere, nisi idem dictum est centies. {ſſſbaſt- ſ 8

G. [interim quid] ſſſſt: vel d ſo d in [Sed & in [quid], tſſſſt-. Mu. [Sed quid iamdudũ interim ille ca.]tſſſ-.

Sed quid interim illic iamdudum gnatus cessat cum Syro? {tſſſſt- td 9

M. *Quos ais homines Chreme cessare?* C.* *[ehem] Menedeme aduenis!* Mu.[hem.] {tbtſaat- tbtſſ 10

* Gaudium de aduentu senis.
Mu. [nuntiastin?] dſſſtv.

Dic mihi Clinia, quæ dixi, [nuntiastine?] M. *omnia.* dſſſſtv 11

C. *Quid ait?* M. *gaudere adeò occœpit, quasi qui cupiunt nuptias.* aſaſaat- 12

* Interiectio profusi cachinni.

C.* *Ha, ha, he.* M. *quid risisti!* C. *serui venere in mentem Syri* aſſſſt- 13

* L. Amplificatio à minori. nã si vultus, quantò magis animos?
Fingit, Metaphora à figulis.

Calliditates. M. *itane!* C.* *voltus quoque hominum fingit scelus.* dſbſbſtv 14

M. *Gnatus quòd se assimulat lætum, id dicis?* C. *id.* M. *[idem] istuc mihi* ſſaſlat- 15
R. Al. [istidem] ſſaidat-.

7 *Nisi illos*) ᵛ Ratio à decoro & facili, Nam dii facilè audiuerũt tuam εὐχαριστίαν. Nec sunt ita surdi atque tu es, vt nisi centies idem dixeris, non audiãt. Notat verò eius nimiam loquacitatem.

9 *Sed quid*) Admiratur seruũ tamdiu cum filio morari in ædibus, cùm priùs seruus dixerit nihil aliud negotii esse apud Bacchidem, nisi vt darent pecuniam. Hic verbum Cessat est occasio præsentis colloquii. *Cessat c. S.*) ᶜ Bene cessat, tanquã desidiosus. nam Cessant desidiosi, Requiescunt defessi.

10 *Ehem Men aduen.*) Sic tanquam expectatus: & Aduentus proprie expectatorum, necessariorúmque dicitur.

11 *Quid ait?* ᵛ Hîc est contentio in genere iudiciali. In Chremete est inficiatio. Non esse veras nuptias. In Menedemo affirmatio. contendit enim esse veras nuptias. *Gaudere*) Proponi, Placent ei nuptiæ futuræ. Ratio ex affectu, Quia gaudet. *Quasi q. c.*) ᶜ In Andria, Ita tum discedo ab eo, vt qui se neget filiam daturum.

13 *Ha, ha, ha*) Vox nimii cachinni. & accommodata Chremeti, qui credebat Menedemũ decipi in filio, & assimulare illum petere vxorem. ᵛ Ridendo occultè negat, quasi dicat, Certè nihil est. *Serui*) Ratio à Syri calliditate, quasi dicat quod tu falleris, est serui sui inuentum.

14 *Itane*) ᶜ Sic lege, vt quasi eludat Chremetem qui passus est se à seruo decipi. *Voltus* ᵛ Cõfirmat à facili & causa efficiente. Quia scelestus iste per ἀφαίρεσιν scelus, efficit vt Clinia sic vultum simulando componere possit ad quemlibet habitum, vt tu credas ipsi nuptias prolari. Vultus à volendo dicitur, tristitiæ, hilaritatis & omnium affectuum nota iuxta Plinium. Est enim frõti, oculis, vultuíque suus sermo. Ciceroni in tertio de Oratore, vultus est animi index, & vt alius vult, auriga mentis. *Fingit*) ᶜ Format, si tristes sunt, lætos reddit. Fingere propriè est figuli qui formas ducit ex luto. *Voltus q. h. f. sc.*) ᴿ Hic tanquam in salebra quosdam hærere video. Est autem sensus, Voltus quoque hominum fingit scelus, id est, scelestus ille efficit, vt Clinia norit vultum suum componere simulando quemlibet habitum. Nam Scelus nominatiui casus est, per αἴξησιν positum pro scelesto Syro. Atque ita concinnè cohærent quæ sequuntur, Gnatus quod se adsimulat lætum, id dicis? Eadem hac loquutione Vultum fingere, vtitur Cæsar 1. bell. Gall. Hi, inquit, neque vultum fingere, neque interdum lachrymas tenere poterant, id est, nequibant timorem suum tegere aut dissimulare, quin in vultu eminerent notæ quædam animi vehementer perturbati & sibi metuentis.

15 *Gnatus*) ᵛ Sed nouit eum non simulare se lætum

16 {tsdsCCt- tsdsaa} *Venit in mentem.* C. *veterator.* M. *magis, si magis noris, puies* — Veterator, qui vetus est in astutia.

17 {aCisAst- asssas} *Ita rem esse.* C. *ain' tu!* M. *quin tu ausculta.* C. *mane, [hoc prius] scire expeto,* — G. [prius hoc], aCisCt-: vel asssast-: & [prius] disyllabo remanente. asssast-

18 saastst- *Quid perdideris. nam ubi desponsam nuntiasti filio,]* — G. [sponsam nuntiasti filio scio]. saaSCt-: vel sic saastt-, vt [nuntiasti] fit trisyllabum.

19 dstbs *Continuò iniecisse verba tibi Dromonem, scilicet*

20 sssdst- *Sponsæ vestem, aurum, ancillas, opus esse argentum [vt] dares.* — G [vt]. sssdst-. Mu. [aurum, atque ancillas opus esse argentum vt dares]. sssast-.

21 sssasCt- M. *Non.* C. *quid non!* M. *non inquam.* C. *[neque] ipse gnatus!* M. *nihil prorsus Chreme.* — Al. [&], ssstsst-: vbi [nihil] monosyllabum est.

22 aatadst- *Magis vnum etiam instare, vt hodie conficerentur nuptiæ.*

23 {tstasst tsts} C. *Mira narras. quid Syrus meus! ne is quidē quicquam!* M. *nihil.*

24 {atasssst- adssdss-} C. *Quamobrem!* M. *nescio equidem: sed te miror, * qui alia tam planè scias:* — * C. Faceta & pulchra ironia in eū qui deceptus est.

25 {aabsssv ds} *Sed [ille tuus] quoque Syrus idem mirè finxit filium.*

Mu. [ille tuum]. G. [Syrus ille tuum quoque]. ddcsssv: vel [tuum Syrus ille quoque], tddlllv: vel [tuum quoque ille idem Syrus], ttsssv: & elisa s in [Syrus] ttdsssv.

se lætum. *Se assimulat)* ^C Refertur ad id, Vultus fingit hominum.

16 *Venit in m.)* Sic dicit, quia scit ab illo deceptum Chremetem. *Veterator)* ^V Iterum suggerit illudendo, Syrum in omni astutiarum & fallaciarū genere probè exercitatū & veterem seruū esse. *Magis si m.n.p.)* ^B Scilicet eum esse veteratorem.

17 *Ita rem esse)* ^C Vultuosè pronūtiandum, quòd si Chremes sciret se à Syro deceptum, verè illum veteratorem appellaret. *Aiane)* Deceptus Chremes aliter percipit verba Menedemi, quàm ipse loquatur, & ab illo imprudens eluditur. *Mane hoc)* ^V Comprobat narratiunculа eum esse deceptum. Quia seruus Dromo exposcebat pecuniam, prætextu nuptiarum, quòd ad emenda ornamenta & conficiendas nuptias argento magno opus esset.

18 *Perdideris)* ^L Id est, numeraueris.

21 *Non)* ^V Inficiatur nihil sibi horum accidisse. *Non)* ^C Ridicula negatio. illa verò Virgiliana, amata. Nō verum Ægonis. *Quid nō?)* Cū admiratione reperit Nō. ^V Repetitio hæc interrogationis, plena est [illegible]. *Nihil prorsus)* Confirmat clariùs filio suo nuptias esse cordiā signo, Quòd vrgeat fieri. Quæ enim placent, ea maturè fieri optamus.

Hodie c.n.) ^C Incipiet paulatim deregi fallacia. nam hoc signum est, Cliniam non falsò velle Antiphilam. 22

Neque quidem q.) [illegible] admirantis. Hoc magis mirum videtur, quòd nec Syrus verba interiecerit ad extorquendū argētum. ^B Miratus est neque Cliniam, neque Dromonem dixisse de pecunia, sed multò magis miratur nec Syrum de re eadem verba iniecisse. 23

Nescio) ^V [illegible] Chremetis occultè reprehendit, eúmque suggillat, qui videatur omnia, quæ foris fiunt, planissimè nosse, se autem manifestissimè à Syro decipi non intelligat. 24

Ille tuus quoque Syrus) ^C Quem tantùm veteratorem putas. ^V Occupatione proponit, sed tamen admodum falsè. Syrum iam nō laborare in suo filio, sed in Clitiphone Chremetis fingendo. Hinc suaui et ratiocinatur & proponit, subolet & apparet Bacchidem esse amicam Clitiphonis. *Finxit f.)* ^L Formauit, ad simulationem composuit, ^M instruxit: & informauit filium tuum Clitiphonē. q. d. imperitū ipsum finxit, quoniā sine aliqua 25

Vt ne [paululum quidem] [subóleat] [esse amicam] hanc Cliniæ. 26

Mn. [amicā esse], ^sed versus ita non sanatur.

C. Quid ais! M. * mitto iam osculári, atque amplexári: id nihil puto. 27

C. Quid est, quod ámplius simulétur? M. vah. C. quid est! M. audi modó. 28

* Est mihi v'ltimis concláue in ǽdibus quoddam retro: 29

Huc est intrò latus lectus, vestiméntis stratus est. 30

C. Quid postquam hoc est factum? M. dictum, factum: huc ábijt Clitipho. 31

C. Solus! M. solus. C. timeo. M. Bacchis consecúta est ilico. 32

C. Sola! M. * sola. C. péry. M. vbi abiêre intrò, operuêre óstium. C. hem, 33

Clinia hæc fieri vidêbat? M. quid ni! [mecum vnà] simul. 34

C. * Filij est amica Bacchis Menedême: ócciái. 35

Q. Hic erit hypercatalecticus, si creticus & amphibrachys non admittuntur, vel legēdum [paulū quid].

* Occupatio. ᶜ color Rhetoricus. ᴸ præteritio ad augendum.

* Aperit fallaciam. ᴸ Narratio.

* Argumētū quinque amoris lineæ. quod sola cum solo fuerit.

Mn. [vnà mecum]

* Exclamatio dolentis intellecta filii nequitia.

dissimulatione ostendii Bacchidem amicam esse suam, non Cliniæ, vt tibi persuadere nititur, & sic ironicè loquitur Menedemus. *Finxit f.)* ᶜ Refertur ad id quod Chremes suprà dixit, Vultus quoque hominum fingit scelus.

26 *Suboleat)* Tractum à sensu odorandi, ᵃ pro suspicio fit. Quod est corporis, ad animū transfertur. Quo metaphoræ genere nihil vsitatius. Vide Erasmum de copia verborum. *Amicam hanc)* De Bacchide loquitur.

27 *Quid ais!)* ᶜ Nonnunquam perturbati intercessoris est dicere, Quid ais? sed hoc loco metuentis est, non interrogantis. *Quid ais!)* ᵛ Sic interrogat, quasi res esset noua & inaudita. Hoc enim nunquam credidit esse. *Mitto iam)* παρασιώπησι amplificat. Quasi dicat, Nō moror hæc signa, amplexatur & osculatur eam, ergo eius est amica. Sunt enim parùm firma. *Osculari)* ᶜ Hæc est quarta amoris linea. nam sunt quinque. Prima visus, Secunda loqui, Tertia tactus, Quarta osculi. Quinta coitus. *Id nihil p.)* Sic dicimus quando habemus aliud maius ad confirmandum.

28 *Quid est q. a. s.)* ᵃ Postquam ad oscula & amplexus ventum est. *Vah)* ᵛ Hac interiectione significat adhuc maiora esse reliqua ignota Chremeti. *Audi modo)* Facit attentum, narraturus quod superest.

Est mihi) Narratione nunc probat amorem Clitiphonis, qua tandem error Chremeti patefit, vt appareat eum frustra hactenus illusisse Menedemo. Est autem valde probabilis ex circunstantiis, ex loco, quia cōclaue & lectus. Conclaue est secretior domus pars, & in penatibus remotior, in qua secretiùs confabulari licet. vt Vallæ placet. Ex actibus, quia ingressus, & quòd occluserunt illud. ex velocitate ingressus & solitudine. & à persona Cliniæ. *Conclaue)* ᶜ In Eunucho, Virgo in conclaui sedet. Est autem conclaue separatior locus in interioribus tectis: vel quòd intra eum loca multa & cubicula clausa sint adhærentia triclinio: ᵃ ab eo quòd vna claui claudatur, quæ communis sit domesticis. 29

Dictum f. h. ab. Cl.) Dictum, factum, perinde est ac si diceret, Sine mora, sine vlla cunctatione, in conclaue se coniecit Clitipho. Prouerbium celeritatis est. 31

Quid ni) ᶜ Quid nisi.

Filij est) ᵛ Ipse nunc intelligens se esse deceptum, infert & colligit propositionem quam Menedemus spectabat. Et in exclamationem erumpit animo valdè consternato. Sic enim afficimur, quādo nobis aliquid mali præter opinionem accidit. 34 35

36 aijſdp M. *Quámobrem!* C. * *decem dierum vix mihi eſt familia.*

37 { Cxdiſi / ſi } M. * *Quid! iſtuc times, quòd ſille óperā amico] dat ſuo!* Mu.[operam amico ille], Claſſ. vel ſibſi.

38 ſaſiai C. * *Immo quòd amicæ.* M. *ſi dat.* C. *An dúbium id tibi eſt!*

39 dſſſſi [*Quenquam ánimo tam commúni] eſſe aut leni putas,*

40 ſaſadi *Qui ſe vidénte amícam * patiatur [ſuam!]* M. *ha ha, ha.* Glareanus tollit [ſuá], iidai. nā in [ha, ha, ha] nihil eliditur:

41 ſſbiſi *Quidni, quò verba facílius dentur mihi?*

42 ſdddſi C. *Derídes! méritò mihi nunc ego ſuccénſeo!*

43 ſiaſſp *Quot res dedére, vbi poſſem perſentíſcere,*

44 { iaſſai / id } *Niſi eſſem [lapis] ,] quæ vidi! va miſero mihi.*

45 ſjiii *[At ne illud haud inúltum (ſi viuo) ferent.]*

46 ſdiſp * *Nam iam.* M. *non tu te cóhibes! non te réſpicis!*

* L. Extenuatio.
* Honeſta in re turpi inſultatio id ſenem.
* L. Correctio indignantis.

R. Al. [Quéquamne animo tam communi], Claſſi.

* C. Pat. ſuam, Subaudi Subagitari. & eſt honeſta & verecunda eclipſis in ré turpi. Virg. Nouimus & qui te.

Mu. [lapis?]
R. [A nne ill. h. i. ſi v. ferent ?] ſed deprauaté.

* Chremes indignatur in ſeipſum

36 *Decem dier.)* Á tempore extènuat opès ſuas, Quòd tantam familiam vix tot dies alere poſſit: *Familia)* c Hæc loco pro re familiari ponitur. vnde in iudicium venit de lite familiæ herciſcundæ, id eſt, hæreditatis. Cicero in libro de Oratore, Idem herciſcundæ familiæ cauſam agere non poſſit. *Decem d. vi m. eſt fam.)* a Tam tenuis res mihi familiaris ob ſumptus filii cauſá factos: Tam modicæ ſunt facultates, vt vix ad decē dierum victum ſufficiant. Iureconſulti titulo de verborum ſignificatione, docent familiam accipi pro pecunia, & rebus hærèditariis, citantes legem duodecim tabularum cuius hæc ſunt verba, Agnatus proximus familiam habeto, hoc eſt, hæreditatem. In eadem ſignificantia Gellius dixit, Familiam, pecuniàmque ſuam prandiorum gurgitibus proluiſſent. Eodem modo vſurpat hic etiam Terentius. Et in iure titulus eſt de herciſcunda familia, id eſt, diuidenda re familiari.

37 *Quid iſtuc)* v Conſolari eum incipit, ſed σχηματικῶς. A cauſa honeſta. Sed Chremes intertit ſuaui paranomaſia, non dat operam amico, ſed amicæ. *Operam dat)* 6 Facetè dictum à ſene.

38 *Si dat)* a Operam amicæ. Fortaſſe id falſò ſuſpicaris pater. *Si dat)* Suſpendēdum, & eſt ἀποσιώπησις: quaſi dicat. Neſcio. *Dubium id tibi eſt)* Iam credit Chremēs ſe eſſe deceptū. *An dubium)* v Ratiocinatur quod res eſt, à veriſimili. Verecunda apoſiopeſi rem turpem notat.

Ha) Ironicam inſultationem obſerua: 40

Quid ni) c Pro, cur non. & hæc verba ſunt propriè deridentis. 41

Derides) v Efferueſcit ſenex re cognita, ac ſeipſum grauiter increpat iratus. Nunc tādem ictus piſcator ſapit, & accepto malo, vt prouerbia dicunt, ſapere incipit. Propoſitio eſt, Iuſtè mihi ſuccenſeo. 42

Quot res ded.) A facilitate cognoſcendi rem. Quia perſpicua ſigna fuerunt obuia, vnde quid ageretur à filio & ſeruo intellexiſſet, niſi eſſet lapis, id eſt, κατὰ μεταφορὰν, homo nimiùm ſtupidus, bardus & amens. *Ni eſſem l.)* c Superlùs, Nam exuperat eius ſtultitia hæc omnia. Et plus quàm, caudex, ſtipes, aſinus. *Va miſero)* v Iterum præ dolore animi exclamat, & grauiter comminatur, & mox, vt irati ſolent, reticet quid facturus ſit, pergere enim præ ira non poteſt. 43

Non tu te) Seriò nunc ipſum conſolatur. Propoſitio eſt, Cohibe te, noli nimiū iraſci. Ratio à ſuo ipſius exemplo, quòd diceret, quàm iracundum animum moderari conueniat. 46

Non sibi ego exempli satis sum! C. præ iracundia { dsiffi / dfd

R. Al. [tibi exempli] ^ tum in [tibi] non fit elisio, & in [satis] eliditur s, dsdssi.

*Menedeme, non sum apud me. M. *tene istuc loqui!* aiissi

Nonne id flagitium est, te alijs consilium dare, sddiap

** Foris sapere, tibi non posse auxiliarier!* ibasap

*C. Quid faciā? M. *id quod me fecisse aiebas parū:* dsssp

** Fac te esse patrem sentiat: fac vt audeat* sisiap

Tibi credere omnia, abs te petere, & poscere, aijdsp

Ne quam aliam quærat copiam, ac te deserat. dsisp

*C. * Immo abeat potius multò quouis gentium,* ddssp

Quàm hîc per flagitiū, ad inopiā redigat patrem. sbbiap

Nam si illi [pergam] suppeditare sumptibus ssaip

*Menedeme, * mihi illæc verè ad rastros res redit.* aassip

M. Quot [incōmoditates hac re accipies,] nisi caues. { caisdi / s

R. incommodā tibi in hac re capies, sidaddi.

Difficilem ostendis te esse, & ignosces tamen dissp

* L. Opportuna reprehensio qua tangitur scopus fabulæ.

* L. Prouerbiale est.

* Recolit ac retorquet consilium datum.

* L. Cōsilium Menedemi.

* C. Hoc terribiliter pronuntiandū: & verba propriè rigidi & asperi patris.

M. a. [perge], ssiaip.

* L. Prouerbiali figura alludit ad rastros Menedemi, de quibus initio fabulæ: alioqui ad vestim rediit, dicturus erat.

47 *Præ irac.)* V Fatetur iram. Effectus est nimiæ iræ. Conturbat animum. Theognis inquit, Οὐδεν νοῦν ὀργῆς ἀδικώτερον, ἣ τὸν ἔχοντα πημαίνει, θυμῷ δειλὰ χαριζομένη. Et Fundanus apud Plutarchum, ὁ δὲ θυμὸς ἐν χρῷ φύων μεγάλοις τὰ δεινὰ πράττει τὰς φρένας μετοικίσας, ἀλλ' ἐξοικίσας, τελείως δ' ἀποκλείσας.

48 *Tene ist. l.)* C Virg. Mene incœpto desistere victam.

49 *Nōne id)* V Ab indecoro, Foris sapis & tibi non sapis, Foris sapere est in alienis rebus sapientem esse. Huc facit senarius vsitatus, μισῶ σοφιστήν, ὅστις οὐχ αὑτῷ σοφός. Et est prouerbiū, Nec quicquam sapit, qui sibi non sapit. *Flagitium)* Facinus. Flagitium, more militari, dicitur res flagitione, hoc est, increpatione digna. nam flagitare est personare. inde flamma & flagella: quòd hæc non fit sine sonitu & crepitu. *Flagitium est)* B Reprehensione digna res est. Denique te noli, inquit, ob hunc Ciceronem esse, & eum qui aliis consueueris præcipere & dare cōsilium, Neque imitare malos medicos, qui in alienis morbis profitentur tenere se medicinæ scientiam, ipsi curare se non possunt. Sed potiùs, quæ aliis tute præcipere soles, ea tute subiice, atque apud animum propone.

51 *Id quod me)* V inuersione retorquet con silium quo ipsum ad lenitatem reuocat, moneus quomodo filium tractare debeat.

54 *Ne quam)* A futuris incommodi si durius culè ipsum tractaret.

55 *Immo abeat)* Rigidus pater repudiat consilium, quod ipse priùs Menedemo dedit. Propositio est, Abeat potiùs. Ratio ab inutili, Ne per illū pater depauperetur. *Quouis gent.)* C Gētiū, in fine superflua adiūctio: sicut Interea loci. dat tamē quandā αὔξησιν pronūtiāti.

57 *Nam si illi)* V Cōfirmatio rationis ab incommodo futuræ egestatis. Suis sumptibus me adiget ad maximam inopiam, vt victus mihi rastris fuerit quærendus. Alludit ad rastros, quorū supra est mentio facta. *Si pergam)* C Perseuerem aliàs pergere est ire.

58 *Verè ad rastros)* Quasi dicat, id quod tu Menedeme absentia filii exercebas, hoc est, rem rusticām. id ego inopia facere cogar. B Huic Terentiano simile est illud, Ad manticam res rediit. Quod vulgò dici in eos audio, quibus nihil reliqui est. Antiqui Ad incitas redactos dicebant, vel etiam Ad incitos, si Isidoro credimus, id est, ad vltimum inopiæ.

59 *Quot incommoda)* V Dissuasoria est, propter multas incommoditates. *Quot incommoditates)* C Satis Comicè dixit. nam hoc nomen leue quoddā significat: vt in Eunucho, Imò enimuerò infeliciter. nam incommoda alia sunt dicenda Parmeno. *Capies)* Ibi, Inimicitias caperem. Capere propriè dicimus, cùm id quod in nobis est, assumimus. Vnde capere pro eligere ponitur.

60 *Difficilem)* V Ab ingenio paterno, quod etsi primùm difficile est, postea tamen facilè ignoscit.

61 idsssap *Póst! & id ingrâtum.* C. *ah, nescis [quàm] dóleam.*
M. *vt lubet.*
62 sasddi ss *Quid hoc, quod [rogo,] vt * illa nubat nostro? nisi quid est,* Mu. [volo.] id est, cupio: vt nō voluntatem malo. sed desyderium etiam declaret.
63 ssdisi *Quod [mauis.]* C. *immo & gener, & affines placet.*
64 ssiiij M. *Quid dotis dicam te dixisse filio?*
65 iasbsi *Quid * obticuisti!* C. *dotis!* M. *ita dico.* C. *ah.* M. *Chreme,*
66 {saiasp saial} *Nequid vereâre, [si minùs est, nihil dos] mouet.*
G. Al. [si est minus, nihil nos dos]. al. [si minus, nihil dos nos]. saaxsp: & eliso s in [minus] facit aque in [nihil] sinaresi, saiasp. ^ Caeterum si minus est; potest referri ad praecedentia vel sequētia.
67 bsstsstv C. *Duo talenta, * pro re nostra, ego esse decréui satis:*
68 bdsssstv * *Sed ita dictu opus est. si me vis saluum esse, & rem, & filium,*
69 tbsssv *Me, mea ómnia bona doti dixísse illi.* M. *quam rem agis?*
70 ssd satv C. *Id mirári te simulâto, & illum rogitâto simul,*
71 aadsaat- *Quámobrem id fáciam.* M. *quin ego verò, quámobrem id fácias, nescio.*
72 beasd.t- C. *Egóne! * vt [eius] ánimum, qui nunc luxúria, & lascíuia* Mu. [illius], bdasdst-.
73 ttsasstv *Diffluit, retúndā, rédigā, vt quo se vortat, nésciat,*
74 asbsbat- M. *Quid [agis!]* C. *mitte, ac sine me in hac re gérere* C. [au?]

R. Al. [quid] pro quārum, vel propter quid.

* L. Conficiuntur Cliniæ nuptiæ, ad absoluendum catastrophen huius partis fabulæ.

Mu. [malo.]

* C. Tacemus consilia, reticemus dolores, obticemus quorū nos pudet.

* B. Pro re n. pro meis facultatibus. Tacitè rem suā familiarē extenuat.

* L. Consilium ad perturbandum Clitiphonem. & est œconomia ad sequētem scenam.

* L. Ratio consilii ab vtili & honesto: nēpe vt corrigatur Clitipho.

61 *Vt lubet)* Omittit consolationē, & aliam consultationē proponit de matrimonio & dote. Propositio est. Vt Antiphila nostro nubat.

62 *Nisi quid est)* ^C Honestè petit, quod officiū est probi & modesti viri.

63 *Et aff. nes)* Vxoris, Cognati sunt: Affines, mariti. vnde multi gradus sunt, & veluti rami, propinquitatis, in affinitate & cognatione dispositi.

64 *Quid dot.)* ^V Quærit de dote. Prima quæstio erit de dote, si contrahas matrimonium in his peruersis vulgi moribus. de moribus vltima fiet quæstio, inquit Poëta. Medea apud Tragicum conqueritur de misera fœminarum conditione, quòd cogantur dote maritos quasi emere. ἃς πρῶτα μὲν δεῖ χρημάτων ὑπερβολὴν οἷον ἀγοράζειν, δεσπότην τε σώματος λαβεῖν.

65 *Quia obticuisti)* ^C Sic dixit quasi puderet Chremetem dicere quod parua dos videretur. nam Tacemus consilia: Reticemus dolores: Obticemus, quorum nos pudet.

Sed ita d.) ^V De dote est cōuētum. Intenditur autem occultè aliud consilium per correctionem, quā vult simulari Chremes exhæredationem filii, vt eum perterrefaciat. 68

Quam rem agis) ^C Hoc est quasi perturbati intercessoris. 69

Illum rog.) Pulchra admonitio vt perterrefaciat filium. 70

Egóne) ^V Causæ consilii ab vtili & honesto, vt luxuriam adolescentis coherceat. 72
Luxuria & lasc.) ^B Budæus Luxuria, ait, in hoc sensu Latinum nō est, vt crapulam significet & vinositatem. Luxuria enim & luxus profusam impensam significat. Luxuria, inquit Festus, morum est solutio. Luxa enim membra dicuntur è suis locis mota. A quo luxuriosus, in re familiari solutus. In voce. Diffluit, metaphora sumpta est à cera. ^C Persius, Diffluis amens.

Quid au?) Ais dicimus, de iis qui vana loquantur. 74

mihi morem. M. *ſino.*

• C. Conceſſio iraſi aduerſus pertinacem.
• Nouum periculum Clitiphonis, ne metus illi ſuperiores repente cōſileſcant.
• L. Cōminatio per apoſiopeſin, [c] ſcilicet Puniam.
• L. Amplificatio à minori.
Prouerbium.
Al. [*In me qua fecit.*] ſdbſtatv. [z] *verſus perficitur ſequenti ſcena.*

Itáne vis? C. *ita.* M. [*] *fiat.* C. *age iam vt vxórem ac- térſat, ſparet.* bd:bſſtv 75
Mn. [*parat Se.hic.*]
[*] *Hic, ſita vt liberos eſt æquum dictis confutábitur.* aſſſſtv 76
[*] *Sed Syrum.* M. *quid eum?* C. *egóne! ſi viuo, adeò exornátum dabo,* ublſaſt- 77
A'deò depêxum, ſit dum viuat, meminerit ſemper mei: aſſrbſt- 78
Al. [*vſque vt dum*], aſſidiſi. [a] *al.* [*vſque dum*], *ſed id verſus non patitur.*
Qui ſibi me pro ridículo, ac delectaménto putat. uſſaſſtv 79
[*] *Non (ita me dij ament) audêret ſ hæc fácere ſ viduæ mulieri,* {dſſ-bab- dſſtáa} 80
G. [*facere hæc*], *dſſaab-.*
[*Quæ in me fecit.*] Abſtatv 81

75 *Age)* [v] Cōcluſio eſt vt vxor accerſatur, & ſe paret ad nuptias.

76 *Hic ita)* Comminatur vtrique pœnam, ſed pro vtriuſque conditione & ſtatu, filio verba, ſeruo autem verbera, quod etiam ἀποσιώπησις videtur ſignificare. Eſtque παρασκευὴ ad ſcenam ſequētem. Ratio cur minetur verbera ex merito eius, quia impoſuit & illuſit mihi. Et amplificat comparatione à minori, ex ſexu & viduitate. *Dictu)* [c] Quia liberi verbis obiurgādi ſunt: ſerui verò verberibus puniendi.

78 *Adeò dep.)* Hoc verniliter more ſenum iratorum lege, & intellige cicatricum, [a] nempe Laceratum. Nam depexus cultū, & pexas veſtes indutum ſignificat.

80 *Viduæ mul.)* [*] Bene perſonam abiectam delegit, quæ ludibrio habetur, & quia mulier, & quia viro orbata.

ACT. V. SCEN. II.

ARG. [c] Reſtat ad tranquillitatem rerum omnium, vt Clitipho verbis patris perterritus, in viam redeat, & Bacchide relicta, vxorem ducat. [v] Itaque Chremes vt filium perterrefaceret, adornat exhæredationem. [L] eſtque hoc ſummum Clitiphonis periculum. [v] Qua re ex Menedemo audita, conqueritur de patris iniuria: & eſt σχετλιασμός. Sed pater interueniens eum redarguit, cauſas conſilii ſui referens, eſt ἀντικατηγορία. Poſtremò ſeruus in grauius ferè malum coniectus inuenit conſilium [p] aliud Clitiphoni [a] callidum, quo cataſtrophen, id eſt, exitum, euentúmque negotii machinatur: [v] vbi συμβουλευτικὸν eſt. [p] Deinde ad Menedemum hero ſuo non planè fidens, concedit. [v] Orditur Clitipho à querela & accuſatione de patris conſilio per interrogationem relipſleam: Propoſitio eſt, Pater vult me, vt tu refers, exhæredare. Rationem addit ex inopinato, ab ira & ἀστοργίᾳ eius, quia alieniori animo tam erga eſt à me factus, quàm pater eſſe ſolet. *Theſis.* 1 Adoleſcentuli ad meliorem frugem propoſitis damnis reuocandi ſunt. 2 Liberi præcipites in omnia vitia ruunt, niſi refrænentur certis rationibus, vel exhæredatione, vel aliis quibuſlibet. 3 Compeſcendus eſt appetitus, vti rationi morem gerat. 4 Diſciplina & iuſta educatio præſtantiores viros efficiunt. [M] Proteruos adoleſcentes caſtigandos, ac acriter propoſito damno terrendos eſſe, vt ad officium reuertantur, monet hæc ſcena. Liberè nanque adoleſcentium cupiditates lōgiùs euagantur, ad omne ſcelus impellente appetitu præcipites, niſi à ratione reuocentur. Itaque pater non aliter quàm equorum domitor, imò multò magis filium luxu diffluentem, tanquam in gyrū rationis flectere debet, vt rei domeſticæ ac publicæ, vſui honorique eſſe poſſit. Cic. in 1. Offi. loquens de temperantia ſic ait, Efficiendum eſt, vt appetitus rationi obediant, eámque neque præcurrant propter temeritatem, nec propter pigritiam, aut ignauiam deſerant, ſintque tranquilli, ac perturbatione animi careant: ex quo elucebit omnis conſtantia.

stantia, omnisque moderatio. Nam qui appetitus longiùs euagantur, & tanquam exultantes siue cupiendo, siue fugiendo, non satis à ratione cōtinentur, hi sine dubio finem & modum transeunt. Relinquunt enim, & abiiciunt obedientiam, nec rationi parent, cui sunt subiecti lege naturæ. Plato in IIII de Republ. sic ait, Educatio bonáque institutio, ingenia quoque bona efficit. Et in I. de Legib. inquit, Assero eos qui in præstantes viros aliquando euasuri sint, ab ineunte statim pueritia oportere idipsum tam ludendo, quàm studendo in singulis ei negotio conuenientibus meditari.

Versifica. Primus est fragmentum ultimi versus scenæ superioris. quatuor & viginti sequentes sunt, item trochaici tetrametri. Reliqui ad finem usque scenæ iambici tetr. acat.

CLITIPHO. MENEDEMVS. CHREMES. SYRVS.

1 ITA'NE *tandem (quæso,) Menedême, vt pater* — *Alu. [quæso est] ,* stbsatv.

2 tdssibu *Tam in breui spátio omnem de me eiécerit ánimum patris!* — Clitipho irata Menedemi se à patre abdicatum credit.

3 sabsbsu *Quodnam ob fácinus! quid ego tantum scéleris admísi miser!*

4 sabsastu * *Vulgò id fáciunt.* M. *scio tibi (esse) hoc gráuius (multo, ac dúrius.* — * L. Purgatio ab exemplo vulgi. *Mu. [esse grauius]* sabtastv.

5 ssdsbst- *Cui sit: verùm ego haud minùs ægrè pátior id, qui néscio,* — Beneuolentiæ indicium.

6 dsbabdt- *Nec ratiônem cápio, nisi quòd tibi bene ex ánimo volo.* CL. *hîc*

7 sssssst- *Patrem astáre aiébas?* M. *eccum.* CH. *quid me incúsas Clitipho?* — *Aliq. [hîc] in sequentem versum transferunt, sed ab hoc est orbendum.*

Ita'ne t.) Ex abrupto incipit. *Tandem*) Hîc Expletiua coniunctio. Cic. Quousque tandem abutere Catilina patientia nostra? Aliàs ponitur pro Tamen: vt. In qua ciuitate tandem arbitrare te viuere? Nonnúquam pro saltem.

3 *Quódnam ob*) Quærit de causa exhæredationis. Non enim nisi ob grādia facinora filii paternis bonis priuantur. Causas docent Iurecōsultorum libri. Et est defensio sui ex ratione ab iniquo, Quia nullum scelus commisi, quod esset exhæredatione puniendum. *Admisi*) *aisees* est. plus est Admittere, quā Facere. Alibi, Hæc admittere indigna.

4 *Vulgo id fac.*) Ad purgationem peccati, si nihil aliud habemus argumentum ab exēplo aliorum sumimus qui idem factitauerunt, sed multò magis valet, si ab exemplo omnium sumitur. Generalia nanque delicta veniam faciliùs inueniunt. quanquam non merentur tamen, & quod Poëta dixit. Quicquid multis peccatur, inultum est. *Vulgo id fa.*) Libido enim latissimè patet. *Vulgo id.* A vulgari adolescentulorum vitio se excusat. Vitium est amor meretricis. Iudiciū est ineptum. Non enim quia vulgò fit, ideò rectè fit. Nec vulgi error filiis patrocinari debet. *Scio tibi*) Respondet concessione, hoc malum ei graue esse, & mox fatetur sibi idem æquè dolori esse atque ipsi. Rationem adnectit ex summa animi beneuolentia, qua ipsum complectitur.

7 *Quid me*) Reprehensio est. Propositio interrogatione figurata, Malè me incusas. Bene Incusas: quia filio maior est pater. Accusamus vel parem, vel inferiorem: vt apud eundem Terent. Vxor quam ob causam accuset. nescio. Proprietate autem Terentius omnibus præponitur Comicis, licet in cæteris sit inferior. hæc Seruius. Huius vt differē tiam hanc reiicimus, ita iudicium de Terentio non probamus. tātum enim abest vt præter verborum proprietatem, qua sine dubio reliquos omnes Latinos anteit, in cæteris vincatur, vt vel ipso teste Horatio homine multò quàm Seruius fuit exactioris iudicii, etiam alios arte superet. Differentiam autem inter Accuso & Incuso, quam ponit Seruius, inanem

*L. Accusat filium & reddit rationem facti sui Chremes.

Quicquid ego huius feci, tibi prospexi, & stultitiæ tuæ: dffafd- 8

Carpit filium de deliciis.

Vbi te vidi animo esse omisso, & suauia in præsentia adtfst- 9

Quæ essent, prima habere, neque consulere in longitudinem: ftaattv 10

A necessario.

Cœpi rationem, vt neque egeres, neque vt hæc posses perdere. fadfasv 11

* L. Pulchra traductio in pronominibus.

* *Vbi, cui decuit primò, tibi non licuit per te mihi dare,* aafaafbv 12

A'bij ad próximos, tibi qui erant: eis commisi, & credidi. { attafst- attaf 13

Ibi tuæ stultitiæ semper erit præsidium Clitipho: bf.dfa- 14

Victus, vestitus, quò in tectum te receptes. CL. *hei mihi.* dffst- 15

CH. *Satius est, quàm te ipso hærede hæc possidere Bacchidem.* bfstv 16

Accusatio sui ipsius.

S. *Dispery, sceléstus quátas turbas conciui insciens!* dffst- 17

C. *Viuere*, Cū virture & ratione intelligas.

CL. *E'mori cupio.* CH. *prius quæso disce quid sit viuere:* tdattv 18

inanem esse Beroaldus ostendit.

8 *Quicquid ego*) [v] Confirmatio ab honesto & vtili, Quia hoc facto tibi consultum volo. *Quicquid ego h.f.*) [c] Huius absolute: vt per ἔλλειψιν desit Rei. In Hecyra, Nequid sit huius oratio. Alibi, Nihil me istius facturum patri. *Ego hu. fe.*) Semper grauis inceptio orationis, quæ exordium sumit à pronomine.

9 *Vbi te vidi*) [B] Defensio est Chremetis. *Vbi te vidi*) [v] Expositio confirmationis à necessario per expositionem causarum cur id faciat. reprehendit enim tria in ipso, segnitiem animi, quod nulli honestæ rei impensè studeat. voluptatis studium, quòd in ea summam felicitatem collocet, & imprudentiam, quòd in longitudinem sibi non consulat, id est, imprudenter suarum rerum non satagat: sed in diem viuat, nullam futurorum rationē habens. Ideò inuenit consilium, vt tamen filius dum viueret, haberet satis. *Animo omisso*) [c] Negligenti. Alibi, At enim metuas ne ab re sint omissiores pauló. *Et suauia Quæ ess. pri. habere*) Salu. Quæ prima mortales ducunt. Et Primus modò ad laudem, non ad ordinem pertinet. In Eunu. Nihil prius neque fortius.

11 *Cœpi ration.*) [B] Cœpi pro Inueni, posuit, teste Nonio.

Vbi. cui) [v] Enthymema est non sine anthypophora, Quia tibi nunc propter improbitatem & imprudentiā non licet dare, quod debebatur, adibis ergo proximos hæredes, qui tibi necessaria suppeditabunt. 12

Ad proxim.) [c] Bene A. ad proximos, ad quos spectat post filium hæreditas. 13

Ibi tuæ) [v] Tenuioris vitæ est notatio, tria enumerat, quæ ipsi velit curare vt non egeat. victum, vestitum, tectum. 14

Receptes.) [c] Alibi in eum receptes filiū. Et frequentatiuo vsus est, quòd non tarò, sed frequenter poterit se recipere. 15

Satius est.) [v] Ab æquitate. Est & causa generalis cur sit tantopere iratus cur proximis, ad quos, si filius nō esset, lege bona peruenirent, omnia bona dederit. Non vult ea à Bacchide possideri. 16

Dispery) Exclamat in exitum sui consilii, estque ἐπιφώνημα omnium consiliorum peruersorum. Peruersa consilia plerunque tristes euentus consequuntur, quos experti tandem nos accusare incipimus. 17

Emori cupio.) Cogitatio misera est eorum, qui nimia cruce, nimióque infortunio ob sua errata & improbitatem puniuntur. 18

Prius quæso) Egregiè confutat filium ab ipsius imperitia & inscitia viuendi, quæ illi est causa huius infelicitatis. Monet autem

vicissim

19 ⏑⏑⏑⏑ *Vbi scies, si displicebit vita, tum istoc vtitor.*

20 ⏑⏑⏑ S.* *Here, licétne?* CH. *lóquere.* S. *at tutó.* CH. *lóquere.* S. *quá, ista est práuitas,]* G. [*ista prauitas.*] ⏑⏑⏑–.

21 ⏑⏑⏑ *Quáve [améntia,] quod peccáui ego, id obésse huic?* CH. *ílicet,* G. [*amentia est.*] ⏑⏑⏑. MU [*est amentia.*] ⏑⏑⏑.

22 ⏑⏑⏑– *Ne te admísce: nemo accúsat Syre te, nec tu aram tibi*

23 { ⏑⏑⏑– / ⏑⏑⏑ } *Neque precatórem paráris.* S. *quid agis?* CH. *níhil*

* Eclipsis. [L] Conatur Syrus transferre culpam omnem in se, vt liberet Cliniphonem.

vicissim quomodo vita suauis & iucunda effici possit, ratione, nimirum & virtute. hoc enim est verè viuere. Diogenes dicenti cuidam miserum esse viuere, Non, inquit, viuere miserum est, sed malè viuere miserum est. Censuit vitam quæ cum turpitudine coniuncta est, miseram esse. *Prius quæso d.)* [a] Id est, cum virtute & ratione agere, quàm ratio docet quid faciendum fugiendúmve sit, ita fit vt ratio præsit, appetitus verò obtemperet. Efficiendum autem vt appetitus rationi obediant, eámque neque præcurrant propter temeritatem, neq; propter pigritiam, aut ignauiam deserant. Nam qui appetitus longius euagantur & tanquam exultantes siue cupiendo, siue fugiendo, non satis à ratione retinentur, hi sine dubio finem & modum transeunt: relinquunt enim & abiiciunt obedientiam, nec rationi parent, cui sunt subiecti lege naturæ.

19 *Vita,)* [c] Hoc loco actus & mores. In Phorm. Quem ego viderim in vita optimum, id est, in actu & moribus.

20 *Here, licétne?)* [V] Insinuatio est, captat beneuolentiam ab appellatione heri & timore seruili, qui est causa eclipsis. *Loquere.)* Permittentis est, vel cum indignatione vel cum authoritate summa, qualis forma in iudiciis castrensibus seruatur, in dem malefitz gericht. *Quæ ista est pr.)* [c] Deriuatio criminis in se est, & bene optimi serui fungitur officio. [V] Translatione criminis in expurgando filio vtitur.

21 *Ilicet,)* [V] respuit purgationem vocabulo, quo est rei perfectæ significatio, & propositionis vice ponitur. [c] Ilicet semper finé rei significat: vt, actum est. Ilicet per syncopen, quod significat Ite licet. Sic iudices de concilio dimittebantur, supremа dicta cùm præco pronuntiasset. Ilicet ergo increpatio est, quia interloquendo impedit Chremetem narrantem.

22 *Ne te admisce:)* [V] Ratio est, quia non accusaris. *Nec tu aram)* Nec opus est, vt tu ad aram tanquam asylum confugias, Ara erat miserorum & reorum, qui extrema necessitate vrgebantur, refugium, nam inde nefas erat detrahi, vel etiam ibi lædi aliquem. Hac prouerbiali forma vti possunt vel ii, qui tuti sunt, vel qui se omni animi metu vacare, & sibi bene conscios esse, significant, vt dicant Ara sibi non opus esse. Ouidius ait, Vnica fortunis ara reperta meis. [a] Athenis vrbe media fuit ara Misericordiæ sacra, commune miseris mortalibus asylum, cuius religio à nullo quantumlibet potentis fortunæ viro poterat perfringi. huc vndique gentium bellis victi, patria pulsi, exacti regnis, sceleribus cooperti, breuiter calamitosi omnes qui se contra vires alienas tutari non quirent, siue hi serui essent, siue liberi confugiebant. Hoc altare Terent. hic intelligere, testis est Lactan. in XII. Thebaldos. *Nec tu aram.* Latini scriptores passim Aram vocant prouerbio, summum & incomparabile præsidiu, & locum qui vice cuiusdam inuiolati sit asyli. Cic. pro Roscio Comœdo, Ad domum eius tanquam ad aram confugit. Idem lib. III. de Natura deorum, Quod vos cum facere nō potestis, tanquam in aram confugitis ad deum. De confugio ad aram, Plaut. quoque in vlti. sce. Mostellariæ, Sed tu istuc quid con fugisti in aram hanc inscitissimus. *Nec tu aram)* [L] Locus explicatur à Cælio lib. VI. cap. XVII.

23 *Neque precat.)* [V] Deprecatorem, intercessorem. alludit ad veterem consuetudinem, qua serui noxam effugerant. *Neque precat.)* [a] Si quando serui dominos grauiter offendissent, sibique malè timerent, solebant olim supplices confugere ad eos quorum gratia putabant dominos suos nihil non facturos, vt precibus illorum, placatis heris, supplicium euaderent. [c] Alibi, Ad precatorem abeam Et precari aliquando idem quod deprecari: hoc est à se crimen depellere. Hinc deprecatio. *Nihil succenseo.)* [V] Ratio est quia nemini vestrum succenseo. Nec est æquum vos mihi vicissim de eo, quod facio, irasci. Mirificè dissimulat stomachum redarguendo Ni-

succénseo

F. Aliàs [tibi:] dtffidt-. *Nec tibi, nec [huic:] nec vos est æquum, quod fácio, mihi.* ttffdt- 24

Mu. [Abijt, rogasse vellem. CL. quid Sy-re? aijfibap. S. [Abijt, ac rogásse vellem. CL. quid?] S. vnde mihi péterem cibum: { btfsartv btffdb 25

Ita nos abalienáuit: tibi iam esse ad sorórẽ intéllego. abffdfi 26

Extremum miseriarum fames. CL. [Adeón' rem redijsse vt periculum, étiam fame mihi sit Syre! adfbdip 27 Mu. [Adeóne rem redisse vt periclum, [sed versus non constat.

•L. Risus ab inexpectato, non habebat enim aliud quod subitò responderet Syrus, & illud in primis augebat. S. *Modò líceat víuere, [est spes.]* CL. *quæ?* S. * *nos esuritúros satis.* Mu. [spes est.] nfaffsp. affisp 28

CL. *Irrides in re tanta, neque me quicquam consílio ádiuuas!* ffdffai 29

S. *Immo, & ibi nunc sum, & vsque dudum id egi, dum lóquitur pater:* dijiifap 30

Pre nimia affectatione intercipit sermonem. *Et, quantum ego intellégere possum.* CL. *quid?* S. *non [áberit lóngiùs.* Mu. [abierit,] ffbffbsp. fidifdfp 31

• Callidũ Syri cõsilium, quo catastrophé machinatur, [1] dum rem ad deprecationem & misericordiã perducere cogitat. CL. *Quid id ergo?* S. *sic est:* * *non esse horum te árbitror.* CL. *quid istuc Syre!* { aiffiifp aillfif 32

Satin' sanus es! S. *ego dicam quod mihi sin mẽtem:] tu diiúdica.* G. [In mentem sub. Venit. Al. [in mente est.]al. [in mentem est.] { idaffi idaff 33

Dum istis fuisti solus, dum nulla ália delectátio, ffdifi 34

bil succ.) [c] Succensere is dicitur, qui cùm amare debeat, læsus irascitur.

25 *Abijt,*) [v] Dolet se non coràm culpam esse deprecatum. Propositio, Veliem rogatũ à me. Ratio à necessario, quia vnde petam cibum habeo neminem. Et addit per contrarium, se miseriorem esse filio, Tibi autem cibus est apud sororẽ. du hast aber den disch.

27 *Vt per. et. f. m. sit S.*) [c] Quod est extremum miseriarum. Et iam Fames Fame apud antiquissimos in quinta declinatione nominum variabatur: ex quo potest esse genitiuus Casus: quia C. Cæsar in lib. de Analogia, Huius die, & huius specie dicendum putat. Salust. in Iugur. Vix x. parte die reliqua. Vel sic septimus casus.

28 *Modò liceat*) [v] Iocalariter & seruiliter se etiam in extrema quasi necessitate consolatur. Iocatur autem per ἀπροσδόκητον, id est, inexpectatum aliter enim ac sperarat Clitipho respondet: & ioco risum captat, de quo ioci genere Cæsar apud Ciceronem 2. de Oratore agit. Alludit ad prouerbium, Ægroto, dum viuit, spes est. Spes in labro pyxidis Pandore relicta, docet neminem tam rebus desperatis esse, quin aliquid speret.

29 *Irrides*) Stomachatur in seruum etiam in re aduersissima iocantem & ludentem.

30 *Immo. & ibi*) Attentiorem illum reddit, vt totus sermo expostulatorius iam inceptus sic intercipiatur. Quare cogitabundum se tanquam in re admodum seria fingit. Quasi dicat, mihi tu iniustè succenses: hoc enim vnum ago & cogito, vt tibi consulam.

32 *Non esse*) Propositio est. Horum parentum filius tu germanus non es: & est oculatus μετωνυμικῶς, cùm ait, horũ. *Non esse*) [1] Hoc dicit quasi ex animi sententia, vt ampliùs commoueat adolescentem. *Non esse ho. te ar.*) [c] Quasi cum odio Horum dixit, & eo magis quòd nec Te filium dixit.

33 *Ego dicam*) [v] Attentionem renouat, vt auidiùs audiat.

34 *Dum istu*) Confirmatio. Primum argumentum à paterno animo, Quia iam post inuentam filiam, est à te alienior factus: antea cùm solus eras indulgebat omnia. *Dum istu f. s.*) [c] Satis verisimilis ratio adolescenti impru

35 dissdisp *Quæ própior esset te: indulgêbant, tibi dabãt. nunc filia*

36 ssissis * *Postquàm est inuênta vera, inuênta est caussa, qua te expéllerent.*

37 ssssss CL.* *Est verisimile.* S.* *an tu ob peccâtum hoc, esse illum irâtum putas?*

38 sdssss1 CL. *Non árbitror.* S.* *nunc áliud specta:* MATRES OMNES *filiis*

39 ssssais *In peccáto adiutrices, auxilio in patérna iniúria*

40 isssisp *Solent esse: id non fit.* CL. *verum dicis. quid ergo [nunc Syre]* *Al. [nunc faciam Syre?] ssssiap.* MU *CL. verum quid ergo nunc faciã Syre?] issssiap.*

41 adissisp *[Fáciam? S.* * *suspiciònem istam ex illis] quære: rem profer palám.* *R. ex Prisciano: [S. Suspicionẽ istanc ex illis] sisssisp:* G *[Faciam? S. suspicionem ista .e ex eis], vbi [eis] monosyllabũ est, adissisp.* MU *[S. Suspicionem quære ex illis istam rem profer palam.] issssip.*

42 ssdiiss1 *Si non est verum, ad misericórdiam ambos addúces citò, aut*

43 sssdss *Scibis cuius sis.* CL. *rectè suádes: fáciam.* S.* *sat rectè hoc mihi*

44 sssasadp *In mentem venit. nanque adoléscens quàm [mínima] in spe situs erit,* *R. Al. [maxima], sed versus repugnat.*

45 {diissssai dija} *Tam [facilimè boni patris] pacem in leges conficiet suas.* *R. [facilimè patris], tum fuerit trochaicus catal. taissdt-. Vallà maximè patris], sed versus non constat, nisi inseratur [boni], sissssai.*

• L. Coniectura à signo & tempore. Expellunt inuenta filia, ergo non amant.

• Facilè assentitur.

• L. Confirmatio à remotione. Nam si nõ ob peccatũ, relinquitur vt ob inuẽtam filiã sit iratus.

• Materna in filios indulgẽtia. L Argumẽtum à persona, Mater nõ auxiliatur, non est ergo mater.

• Callidũ Syri consilium.

• L. Secum approbat consilium.

Erasmus reijcit [in] in finem versus præcedentis: tum hic erit trochaicus catal. ssdsdsbv.

ti imprudenti & parum prouido: ideò statim subiicit, Est verisimile.

37 *An tu)* V Interrogando confutat peccatum non esse exhæredationis causam. *Iratum p.)* C Bene Iratum. ob peccatum. Iratus est qui ex aliqua re lacessitus irascitur. Iracundus ex parua vel nulla causa.

38 *Nunc aliud)* V Secundum argumentum à materno effectu & studio in filios. *Sicon est,* Matres contra patris iniuriam iuuant filios. *Assumtio,* Tua mater te non iuuat, Non est igitur vera mater.

40 *Id non fit.)* C Mater tibi non est adiutrix: & hoc prope verisimilius.

41 *Suspicionem istam)* V Consilium est, Quærat ex parentibus num sit verus filius. Ratio ex signo, Si afficientur misericordia, es eorum filius. Si non afficientur, scies te nõ esse.

42 *Ad misericordiam)* C Quia parentes veri filiis citò ignoscunt.

Rectè suades:) Consilium probatur Clitiphoni. *Sat rectè)* Hæc tacitè secum mussitat, atque hoc consilio ad fabulæ catastrophen perueniretur. Gratulatur autem sibi, hoc consilium inuentum. 43

Minima in spe s. erit.) C Nam si non esse filium crediderit, eo miserabilior videbitur patri: & citiùs ad misericordiam commouebitur. *Quam minima in spe s. e. Tam)* a Laurentius, Tam & Quàm, inquit, similia atque eadem videntur, tantum & quantum. ideóque rarò cum cõparatiuo iunguntur, cum superlatiuo frequentiùs: vt, tam hic est omnium optimus, quàm nobilissimus. Salustius. Quàm quisque pessimè fecit, tam maximè tutus est. quod idem valet ac si diceret vt quisque pessimè fecit ita maximè tutus est. Citat & hunc Terentii locum Vallensis. 44

Tam facilimè) V Ratio à facili, Quo minùs sperabit, hòc citiùs patri recõciliabitur. *In leg. conf. suas.)* L In suum arbitrium. Trãs- 45

Eclipsis. *Et iam haud scio ánne vxórem ducat, ac Syro* ssssiss 46
nil grátiæ.

Al. [*ob hoc quod factum est.*] *c* [*adhuc factum quid est?*] Cisibasi. *Quid autem hoc! senex exit foras: ego fúgio, [adhuc* { cisibasi f 47
quod factum est.]

Miror non iussisse ilico me árripi. ad Menedêmum ssaiasp 48
hinc pergam: eum *Sunt qui transferát [cum] in sequentem versum: tú vterque claudicat.*

Precatorem. Id est, intercessorem. *G.* [*habeo fidei nihil,*] issisbap. *Precatôrem mihi paro: seni nostro [fídei nihil há-* isbasabl 49
beo.]

latum est à pactionibus bellicis, quæ certis legibus & conditionibus inter partes transiguntur.

Et iam haud) V A spe futuri matrimonii & gratitudinis Clitiphonis. 46

Quid autem hoc!) C Hæc vox est timentis. 47

ACT. V. SCEN. III.

A R G. I Impulsa querela filii Sostrata expostulat cum marito, V & pro filii salute plus æquo sollicita monet, adeóque increpat maritum, ne pergat exhæredare filium: at maritus contrà admodum falsis & mordacibus obiurgatiunculis eam refutat, & exagitat, in ipsius inobedientiam & mores acerbè inuehens. Est igitur scena & ἠθικὴ & παθητική. C In qua continetur imago quædam dissidii inter virum & vxorem, qui natura morosi atque difficiles sunt. V *Theses.* 1 Tales sunt filii quales sunt parêtes. Naturæ sequitur semina quisque suæ. 2 Matres plus indulgent filiis quàm patres. 3 Sæpe mulieres ineptæ maritorum consiliis aduersantur propter filios. 4 Etiam inter matrimonio coniunctos interdum altercationes esse solent. M Quales sunt parentes, tales plerunque filios esse, docet hæc scena. Quapropter cùm filiis opera datur, ab omni ebrietate ac luxu cauendum est, ne id vitium nati referant. Plat in vi. de Legib. loquens de filiorum procreatione sic ait, Idcirco ebrius tanquam mente captus, ad ferendum est inutilis. Nempe verisimile est, eum fœtus inæquales, instabiles, obliquos, tam membris, quam moribus procreare. Quapropter per totam quidem vitam, & maximè quandiu generationi vacat, abstinebit quisque, caue bitque ne faciat, vel quæ suapte natura morbos inducant, vel quæ ad petulantiam iniuriámque deducant. Hæc enim in animos & corpora nascentium necessariò translata, illic imprimuntur, peioresque nascuntur. Sed præcipuè die illo ac nocte ab illis abstinendum est.

Vers. gen. Trochaici tetr. catal. sex nempe, decimus, vndecimus, & quatuor vltimi. Reliqui iambici acatalectici, tique tetrametri excepto decimosexto dimetro.

SOSTRATA. CHREMES.

C. *Tu homo*, cú contemptu, & stomacho pronuntiandum. [*Id*] *pendet à versu superiore, nisi quis malit in* [*quomodo*] *primam breuê & vltimam longâ dicere.* PROFECTO' *nisi caues tu homo, áliquid gnato conficies mali:* idibssai 1

[I'dque ádeò miror, [quómodo tam] inéptum quicquam potúerit tibi asdisdij 2

Venire in mentem, mi vir. C. *oh, pergin' múlier esse!* { iss disp iids 3
dsdasdij. MU [*qui tam*], dssisdij.

1 *Profectò nisi*) V Irata cú admonitione & assemeratione reprehendit maritum de imprudenti consilio in filium. Propositio est, Caue ne exhæredes filium. Ratio à periculo, Quia hoc consilio ad magnum malum illi dabis occasionem, & author eris. Amplificat verò cum admiratione per ἀντιφώνησιν, & odiosè consilium hoc ineptum vocat.

Ineptum quic.). C Bene ineptum. Ná ineptum est quod à quouis reprehenditur. 2

Venire in ment.) Venire in mentem veteres non recordationis causa tantùm, sed etiam recogitationis consyderationisque posuerunt. *Oh, pergin'*) V Refutat eam etiam 3

grauiori

fullámne ego] Al. [ullam ego], iiſiſbſp. Bembus hac ita. [C.Pergit mulier eiusd eſſet null.imne ego rem vnquam in vita mea], ſed vix verſus conſcitur. ſequentem verò in hunc modum [Volui, quin tu in ea mihi fueris aduerſatrix Soſtrata.] adibaiſp. [tu] non eliſo ſed correpto.

4 {ſaduſdſp ſaiſ} *Rem vnquam volui, quin tu in ſea mihi] aduerſatrix fúeris Sóſtrata!*

5 {ſauſddſi ſaſ} *At ſi rógitem iam, quid' eſt quod ſpeccem,] aut quámobrem hoc fáciam, néſcias.* Al. [pecce hic], tunc [At] pēdet à verſu ſuperiore, & in [quid] eliditur d, dſſiddſi.

6 ſſſſſai *In qua re nunc tam confidénter reſtas ſtulta.* S. *ego néſcio,*

7 {aaveſdſi aad} C. *Imò ſcis pótius, quàm * [quidem' rédeat] ad íntegrum hac éadem orátio.* Go. [Imò] per ſimplex in prima breui. ᶜ aut diuide, vt i ad ſuperiorem verſum pertineat, & lege [redeat quidem], iaddddiii. ᴬ Riuius tollit [hac]. Eraſmus [eadē], ſed verſum non ſanant. ᴹᵘ[quidem redeat ad integrum eadem ratio.] ᴬ ſed verſus non ſanatur, niſi legas [redeat quidem &c.] idſaabſi.

8 aiſiiſſi S. *Oh, ſiniquus] es, qui me tacêre de re tātā póſtules.*

9 ſidbdiap C. *Non póſtulo: iam lóquere: * nihilò minus ego hoc fáciam tamen.*

10 {aſtſtat- aſiiiſ} S. * *Fácies!* C. *verum.* S. *non vides quantum mali ex ēa re éxcites!*

L. *Mulier* ad vituperationem.

Notat mulierum importunitatem.

Al. [ea re mihi] ᶜrū ea] & [mihi] monoſyllaba, & creticus loco tertio, ſauſſdſp.

C. *Neſcio*, ſic lege vt intelligas contrarium.

* L. *Red. ad int.* id eſt, in excuſandis peccatis repetatur. & eſt exprobratio inſcitiæ.

Mu. [iniquos].

* B. Abdicationem minatur filio.

* Repetitio verbi cum ſtomacho.

grauiori obiurgatione, ac primùm quidem nihil reſponder de re ipſa quam molitur, ſed refutatione perſonali vtitur. Propoſitio eſt per apoſiopeſin, Deſine mihi moleſta eſſe, meum inſtitutum redarguendo. Ratio latens eſt in appellatione ſexus fœminei, Commune eſt vitium mulierum rixari, mariti ſtudiis aduerſari, & verbis moleſtare. *Vllamne ego)* Ratio ab indecoro, ex perpetuo eius aduerſandi ſtudio, cum indignatione, quòd hoc vnicè ſemper ſtuduerit, vt mariti conatus impediret.

5 *At ſi rog.)* Amplificat ab inſcitia, ſtultitia, & temeritate eius, Quia negotii planè ignara es, neſcis quid agam & cur agā. *Quod pecc.)* ᶜ Notat mulierum imprudentiam & imperitiam, quæ vt plurimum ignorant quæ praua aut recta ſunt.

6 *In qua re)* ᵛ Concluſio per Interrogationē ex indignitate natam, Cur igitur mihi tam temerè & imprudenter reſiſtis? cùm ſis ſtulta, ac planè quid rixeris, clames, garrias, ignores. *Tam confiden)* Rectè Confidenter. nam Confidentia ſæpius in malam, Fiducia verò in bonam partem accipitur. Alibi, O ingentem confidentiam. *Ego neſcio.)* Ironicūs, quaſi dicat, Imò tam ſtulta non ſum, vt non hoc intelligam.

7 *Imo ſcis pot.)* ᴹ Id eſt, intelligis quid dicere velim, antequam ſit finis verborū meorum. ᵛ Iracunda eſt conceſſio. Scias ergo acceſſa, quod tibi libentius do, quàm vt totā hanc iterum retexam fabulam, & quaſi integrè narrem. Vel eſt, vt quidam volunt, ironia. Scis equidem & intelligis priùs, quàm oratio mea finem eſt conſecuta.

8 *Ob iniquus)* Pergit accuſando. Indignè fert ſibi ſilentium mandari: quaſi dicat, iniuſtè agis qui non vis audire me de periculo in quod filius cōiicitur, dicentem. *De re tanta)* ᶜ Scilicet in periculo filii.

9 *Non poſtulo)* ᵛ Permittit ἐπιτροπικῶς vt loquatur, quaſi ſit valde tempeſtiuum: nouit enim eam tacere non poſſe. Sed irritat magis dum ait, Nihilominus ſe facturum quod conſtituerit.

10 *Facies)* Repetit propoſitionem ſuam interrogatione, Noli facere. *Non vides)* Vrget prius argumentum à periculo vel incommodo. Et exponit malum, ex inepta filii ſuſpicione, Quia vis ipſum exhæredare, ideò ſuſpicatur ſe non eſſe noſtrum filium *proprium*.

* L. Propositio accusationis. est autē Subditus, qui pro vero subiectus est.

* *Súbditum se suspicâtur. [C. áin' tu!] S. certè, inquam, mi vir.* tſdſſi· 11

E. Al. [C. subditum, ain' tu?] vt sit hypercataleiticus, tſtſdſſſv. Mu [ain' tu subditum:] ^sed versus non sanatur. Bembus [C. subditum? ain' tu? S. certè sic erit mi vir.] jsſdſſp.

* Imprecatio.

C. Confitêre tuum non esse. S. ah, óbsecro te, istuc inimícis fiet. ʋaſiadſp 12

Hunc versum in duos trochaicos trim. catal. secuit Olareanus, additis duobus vocabulis hoc modo. [C. Cōfitere tuū non esse filiū. S. ah.] tdſſt-[Obsecro te, istuc nostrum inimicis fiet.] dſſatv. Bembus sic legit. [Confitere tu? S. an obsecro, istuc inimicis fiet.] ttſtſatv. [tu an] spondeus, nulla facta elisione.

Egóne confitear mĕum nō esse fílium, qui sit meus! {bdſſſp bdſ 13

* L. Ironica reprehēsio, qua perstringit vxorem. C. *Conuincas*, iuridicum verbum.

C. [Quid! métuis, ne non, cùm velis, conuíncas esse illum] *tuum!* dſiſſſp 14

R. Al. [Quid metuis? nónne cùm velis cōuincas illum esse], ^ dſijſſdv: erit catalecticus.

S. Quòd fília est inuênta? C. non, sed quod magis credêndum fiet, {ſiſiſſſp ſiſiſa 15

Al. [Id quòd]. xdſp: vel elisô d in [quòd]. ſſ p.

[*Quòd*] *est consímilis móribus,* ldſp 16

Mu. [Facilè cōuinces]. bſſſaai: vel bſſſdli.

[*Conuínces fácilè*] *ex te natum: nam tŭi símilis est probé:* {ſdſſ bt- ſdſſſ 17

Notat vxoris mores ex filii moribus.

Nam illi nĭhil vítij est relíctum, quin id ítidem sit tibi. {ſaaſtat- ſdt 18

Tum praetéreà talem, nisi tu, nulla páreret fílium. ſaſatatv 19

Vltimus potest etiam esse sābicus, idſiſdli.

Sed ipse egréditur: quam seuêrus! rem cùm vídeas, cénseas. {catſſa- ſ 20

11 *Subditum se*) [c] Id est suppositum. Iuuenalis, Transeo suppositos. *Subditum*) [v] Cū irrisione repetit rationem. *Ain' tu!*) [c] Pro aisne, & est percontatiuum verbum.

12 *Ah, obsecro*) Abominatio est. Confirmat ab impossibili, Mater non potest negare esse filium, si est. *Inimicis*) [c] Hæc imprecatio sic vsurpatur ab Ouid. vt illius propria sit. [a] Hac figura pariter Græci ac Latini vtūtur, Hostibus nostris hoc eueniat. Ouid. Hostibus eueniant conuiuia talia nostris. Et Horat. in Odis, Hostium vxores puerique cæcos Sentiant motus orientis austri. Ad hunc modum si quod malum timeretur, deprecabátur abominantes, & in hostium caput inprecantes. Eandem sententiam habet illud. Si quid mali in pyrrhan recidat. Quod adagium Eras. enarrans hunc Terent. locum aduocat.

14 *Quid! metuis.*) [v] Enthymema est à facili, Conuinces eum esse tuum. Ergo frustra metuis. Conuincere est forense verbum, Græcis ἐλέγχειν. vberweisen.

15 *Non, sed*) Repudiat vxoris argumentum infirmum de filia, & ponit aliud ex signis acerbo scommate, quo vxoris difficiles & parum commodos mores notat. Tui est similis moribus & ingenio, Ergo tuus est filius. Ratio, Quia nihil est in ipso vitii, quod non etiam in te conspiciatur. Est hic, κακοῦ κόρακος κακὸν ᾠόν. [a] Locus à genere. sic & Cic. in oratione pro Sestio. Parente Sestius est natus & sapiente, & sancto, & seuero.

Tui similis) [c] Nam plerunque filii consimiles sunt parentum moribus: [a] Sed sæpius malis quam bonis. 17

Tum prætereà) [v] Ab impossibili, Nulla præter te vxor potest talem filium parere. 19

Sed ipse) εἰρωνικῶς ludit in inconcinnos filii mores. Et quasi demonstrat eum matri censendum, hoc est, vt de eius moribus iudicet, quod sibi hoc verbum videtur velle. 20 *Sed ipse egr. quam seue.*) [a] Quàm, quantum seuerus egreditur. *Seuerus*) [L] Id est, probus. *Rem*) Id est, veritatem, vt sit sensus, vultu præsefert modestiam, sed re aliud præstat. [a] Cùm faciem videas, videtur esse quantiuis pretii, tristis seueritas inest vultu: Re verò nihili homo est, adolescens luxu perditus est.

ACT. V. SCEN. IIII.

ARG. [H] In hac scena, matrum placabilitas & mansuetudo, patrum verò seueritas ostenditur. Clitipho quoque consilium serui exequitur, & à petitione verba facere incipit, [P] matrem adhuc solicitiorem reddens, cùm tam petat obnixè, vt sibi parentes commonstret. Ex qua re profectò faciliùs ad tranquillitatem omnium rerum peruenitur. Sostrata Clitiphonem suum Chremetísque esse confirmat. Chremes ipsum contumeliosè obiurgat, trepidum pudentémque, vel matre coram, reddit. [V] Theses. 1 Castigatio parentum liberos erudit & informat. 2 Filiorum est, vt suis paréntibus obsequantur. 3 Iracundiæ tanta vis est, vt vel Deos nesciat. Est autem in statu coniecturali. Siquidem Clitipho ex matre suos parentes sciscitatur, atque eo pacto impellit, vt sese illa periculo interponat. Hinc & grauis in filium obiurgatio. Postremò liberorum officium descibitur. Vocatur autem in dubium sitne Clitipho Sostratæ & Chremetis filius. Filius negat coniecturis quibusdam adductus. Mater iuramento affirmat, sicut & pater. Vterque tamen propter tantam filii impudentiam comminatur. [M] Increpationes paternas necessarias, ac filiis luxu diffluentibus vtiles esse ad mutandum vitæ institutum, exemplo huius senis: ac lasciui adolescentis, docet hæc scena. Adolescens enim inter æstus affectuum fluctuans: & nisi reprimatur, omnem modum excedit, idcirco castigandi sunt adolescentes. Vnde dicitur, Qui parcit virgæ, filium suum odit. Horat. in sermo. patris diligentiam in sua institutione his versibus celebrauit, Ipse mihi custos incorruptissimus, omnes Circum doctores aderat. quid multa? pudicum (Qui primus virtutis honor) seruauit ab omni Non solùm facto, verum opprobrio quoque turpi.

Vers. gen. Trochaici tetr. catal. omnes, excepto fortasse decimoquinto, qui si vulgata lectio retineatur, iambicus erit tetr. acat.

CLITIPHO. SOSTRATA. CHREMES.

1 {ſſſbſt- ſſ} SI VNQVAM *vllum fuit tempus mater, cùm ego voluptati tibi* — Valebat ad matrē cōsilium hoc, propterea mater producitur.

2 {aſtſaſt- aſtſt} *Fuerim,* * *dictus filius tuus tua voluntate, obsecro,* — * ϖάθει à pietate.

3 {ſdaaſat- ſbſ} *Eius vt memineris, atque inopis nunc te miserescat mei:*

4 ttaſſſ- *Quod peto, & volo, (parentes) meos vt commonstres mihi.* — R. ex Prisciano (parenteis).

5 tſſſbſt- S. * *Obsecro mi gnate, ne istuc in animum inducas tuum,* — * C. Verba propria matris desperatæ.

6 atſadſt- *Alienum esse te.* CL. * *Sum.* S. *miseram me, hoccine quæsisti obsecro!* — * C. Hæc vox simplex terribiliter pronuntiat.

1 *Si vnquam)* [V] Petitoriæ oratiunculæ est exordium ἀπὸ ἀναμνήσεως, Quia tibi fui voluptati. quia tibi dictus filius sum, memineris igitur, & mihi petenti parentes meos commostra. Idque fuisset in toto corpore orationis propositio.

2 *Tua volunt.)* [C] Quasi innuit illam de industria illum voluisse appellari filium.

3 *Inopis)* [L] Miseri & abdicati.

4 *Quod peto, & vol.)* [C] Peto inquit quasi precariò: nam propriè aliquid precariò petere dicimur. *Parentes meos)* Prisc. lib. IIII. Hic & hæc parens, quando nomen est duorum est generum, & genitiuum pluralem absque i, plerunque facit, Horum parentum. Quod autem etiam parentium non irrationabiliter dicitur, ostendit accusatiuus pluralis, in is etiam terminās, qui proprius est in ium terminanti genitiuo. Terent. in Heaut. Quod peto, & volo, parenteis meos vt commōstres mihi. Cic. de suppliciis, Nauium præfectos sine vlla causa de complexu parentium suorum hospitum ad mortem, cruciatúmque rapuisti.

5 *Obsecro)* [V] Mater obtestatione se matrem contestatur.

6 *Sum.)* Alieniùs & improbiùs vrgeat.

*L. Confirmatio *more iurãdi antiquo parentum. — *Ita mihi, atque huic sis superstes, vt ex me*, atque hoc natus es. 7

*L. Interminatio. *L. Obiurgatio. — *Et caue posthac (si me amas) vnquam istuc verbum ex te audiam. C.* at 8

Asperitas patris. — Ego (si me metuis) mores caue in te esse istos sentiã. 9

Aly' at] pracedentu versus in hunc transferunt.

C. Contumeliosè in abiectißimum quéque. & nullius pretii hominem. — CL. Quos? C. si scire vis, ego dicam. gerro, iners, fraus, [heluo,] Al. [belluo]. 10

Ganeo, damnosus: crede, & nostrum te esse credito. 11

L. Hyperbolica comparatio ad augmentum confirmationis. — CL. Non sunt [hac] parentis dicta. C. non, si ex capite sis meo G. Al. [hac iam]. Mu [hac iam dicta parentu.] 12

7 *Ita mihi)* A iuramento parentibus olim nimis familiari. Hoc autem sibi vult, Vtinam sic nobis superstes esses, quàm verè ex nobis natus sis. ᶜ & bene inducitur mater mitior patre, & quæ adiutrix sit in paterna iniuria filio. *Si me amas)* Hæc verba blandientis matris sunt, & quæ valde de filio solicita sit.

8 *Et caue)* ᵛ Epilogus est, quo dehortatur ne idem porrò dicat. ... tamen ... prudenter mentio insinuatur. *At ego)* Pater multò asperior amarulentè maternam indulgẽtiã irridet. Nã quod mater antè dixit, Si me amas, ... Inuertit Chremes, inquiẽs si me metuis: & à comminatione exorditur.

10 *Quos)* ᵛ Rogando pater irritatus magis irritatur. *Gerro)* Hæc conuitia in abiectissimum quenque dici possunt, Est autem Gerro in gerendis nugis. *Iners*, nulli arti studens. *Fraus* est fraudulentus, sicut *Helluo* pro sumptuoso, *Ganeo* pro scortatore, & *Damnosus* pro eo, qui omnia damnorum genera expedit, hoc loci figuratè vsurpatur. Damnosus tamen ideo est, quòd Bacchidi per Syri dolum extortas decem minas dederat. Ecquis hîc in synathrismo conuitiorum asyndeton iuxta cum acerbiore morum notatione, sicut exigit iracundiæ πάθος, nõ videt? Vtrique pater iubet filium credere, non esse alienum. *Gerro)* ᶜ Hinc congerro: quod à gerra dicitur. nam gerræ, nugæ sunt. Alii dicunt à corrigendo deduci. Plaut. in Persa. Iam pol ille hîc aderit, credo congerro meus. ᵃ Non nulli à Garrio potiùs natum volunt. ᴹ Gerro dicitur nugator ineptus. & denique Gerro nullius pretii. Helluo, authore Pomp. dictus est, immoderatè bona sua consumẽs. Cic. in Orat. pro Sextio, sic ait. Meipsum vt contempsit heluo patriæ? Nam quid ego patrimonii dicam? Et in oratione pro lege Agraria. Videte nunc vt impurus heluo turbet Remp. Et in XII. Philip. Ille heluo, illa helua dissipauit. Gellius lib. VII. Pleráque id genus quæ isti heluones conquirunt. ᶜ Heluo, vorax. Catul. in Cæsarem, An parum heluatus est? ᴮ Prouerbiales sunt hyperbolæ, cùm hominem maximè edacem, bibacem, ... heluo ẽ, Charybdim aut barathrum vocamus. Scitè & nimis quàm venustè Diogenes ventrem, facultatum Charibdim appellauit. M. Cato ab inexhausta legendi auiditate, librorum heluo dictus est. Vnde Cic. de Finibus lib III. In Tusculano cùm essem, vellémque è bibliotheca pueri Luculli quibusdam libris vti, veni in eius villam, vt eos ipse, vt solebam, inde promerem quò cùm venissem, M. Catonem, quem ibi esse nescieram, vidi in bibliotheca sedentem, multis circumfusum stoicorum libris, erat enim in eo, vt scis, inexhausta auiditas legendi, nec satiari poterat. Quippe qui ne reprehensionem quidẽ inanem vulgi reformidans, in ipsa curia soleret legere, sæpe dum senatus cogeretur nil operæ Reipub. detrahens, quo magis tum in summo otio, maximáque copia quasi heluo librorum, si hoc verbo tam in clara re vtendũ est, videbatur.

Ganeo) ᶜ Veteres ganeum, meretricum tabernam dixerunt, ἀπὸ τῆς γῆς, quòd ipsa sit in terra. Hinc ganeo deducitur, qui meretrices sequitur. *Damnosus)* Rectè hoc postremum cum superioribus conuenit. 11

Non sunt) ᵛ Diluit filius delicatus ex coniectura. Siquidem talia conuitia in filium patri haud conueniunt. Nam talibus moribus parentem esse præditum non decet. *Parẽtu)* ᶜ Scilicet qui filium amet. *Non si ex c. sis m.)* Hæc ingenti clamore pronuntiãda: & sic ostẽdit Chremes filium non debere abiicere spem patris, etsi ab eo verba aspera audit. *Nõ si ex)* ᵛ Acrior est obiurgatio irati patris Homerus in hymnis Mineruam ex Iouis cerebro natã fingit, & apud Plutarchum ea de causa est ... quòd è Iouis capite orta putetur. 12

Et

13 Natus,item vt aiunt Minéruam esse ex Ioue: ea caussa magis

14 Pátiar Clitipho,flagítijs tuis me infámem fíeri. G. [fieri] prima longa.

15 S. * Dij istæc prohibeant. C. deos néscio: ego quod pótero, enitar sédulò. Glareanus tollit enitar, [deos] facto monosyllabo. Mu. [S. Di istæc. C. nescio deos] &c. • L. Abominatio. Deos nescio. iratorum more hæc.

16 * Quæris id, quod habes, paréntes: quod abest, non quæris, patri • L. Comminatio ad acrimoniam & venustatem.

17 [Quómodo obsequáre, & vt serues] quod labóre inuénerit. Mu. [Quo modo obsequare, & serues]

18 * Nó mihi per falláciás addúcere ante óculos? pudet • L. Aposiopesis, sub. Scortum.

19 Dícere hac præsénte verbum turpe: * at te [id] nullo modo Al. [illud] • L. Amplificatio à minori, id est. ... pudet dicere, a ... non pudet facere

20 Fácere píguit. C L. * eheu quàm ego nunc totus displíceo mihi, • V. Hic ... pro... phes fit initium.

21 Quàm pudet! neque quod princípium [inuéniam] ad placándum, scio. Mu. [inueniam].

Et Poëta canit, Quæ de patrio vertice dea nata est. Et Lucanus, Hunc & Pallas amat pa... ttio quæ vertice nata est. Lucianus in dialogis deridet, Nam Vulcanum securi patris caput aperuisse fabulatur, sicut in Olymp. præsertim in Diagoræ Rhodij hymno Pindarus cecinit. Non temerarium est cur Pythagorici triangulum æquilaterum ἀθηνᾶν κορυφαγενῆ & τριτογένειαν nominarunt. Mythologi autem eius nomine sapientiam, arte & ingenium accipiunt. [B] vt quia naturæ ratione prudentia omnis in capite est, Minerua cum sapientia dei nata de Iouis capite crederetur.

13 *Aiunt)* [C] Bene aiunt de te fabulosa & ficta.

15 *Deos nes.)* Modus loquendi præsertim iratorum. [V] ... iracundiæ est ca... cur tam sit ... Vult enim sibi nihil rei esse cum diis, patris officium sedulò facturus. *Enitar)* [C] Ne infamis fiam.

Quæris) [V] Inuertit quæstionem. Fe... 16 nim fit, vt præsentia negligantur, & præterita desyderentur. Hic filius sui officii ... est me mor, quod est vt parentes honoret & iisdem obsequatur iuxta Dei præceptū & iu... naturæ.

Inuenerit) [C] Id est acquisiuerit. Al. hi. La 17 bore inuenta mea cui dem bona.

Adducere) ἀποσιώπησις honesta noluit di 18 cere Meretricem, præsente matre. [V] Estque hic amplificatio à minori ad maius.

Quàm ego) Vitæ sceleratæ fructus & fi- 20 nis est pœnitentia.

ACTVS V. SCENA V.

ARG. [L] Interuentu Menedemi, & deprecatione personarum veniam consequitur Clitipho, [P] & grata pax post tantas turbationes conciliatur, ita vt omnia ad tranquillitatem eandem ac iucundam compositionem redigantur: [L] quæ est absoluta catastrophe, quemadmodum Comœdiæ finis expostulat. Proinde Clitiphoni quoque libito Archonidis h... collocatur. Postremò Syrus ab hero veniam adipiscitur. [V] *Theses.* 1 Nimis austeri parentes & morosi non sunt semper collaudandi. 2 Pacificatores omnem rationem in pace conciliianda quærunt. 3 Castigati liberi in viam redeunt & matrimonio tanquam capistro refrænantur. 4 Permittenda est & filio sponsæ electio. Cæterùm in Clitipho ... idem est παραμυθητικὰ, cùm pœnitens veniam erratorum precetur. In parentibus autem est ... ..., cùm filium ad ducendam vxorem adhortentur. [M] Lasciuum filium, sed ... tuto iam mutantem, recipiendum esse in gratiam, & iugali compede vinciendum ... monet hæc scena: ostendens affectus iuueniles ratione castigatiores fieri, medico ... ... quæ iure laudatur, & concordiam habenti pollicetur & affecticulus oppositum efficit ...

Vnde Aristoteles in nono Ethices, Vitiosus igitur animus in seditione positus est, & nec se amat, nec alios. Talis autem dispositio, cùm multas habeat miserias, totis viribus fugienda est, & enitendum, vt boni simus. Sic enim & nobis & aliis erimus amici. Et Plato in eo Dialogo, qui inscribitur Lysias de amicitia sic inquit, Improbi nunquam, vel sibi ipsis, vel inuicem similes sunt, sed perturbati penitus & instabiles. qui verò secum ipse dissentit, nullo modo cum alio consentiet, nec vlli amicus esse poterit. Et sic patet, inquit, quod solus bonus bono amicus erit: malus autem non bono, nec malo vnquam reuera amicus efficietur.

Vers. gen. Trochaici tetr. catal. excepto vltimo iambico dimetro acat.

MENEDEMVS. CHREMES. CLITIPHO. SOSTRATA.

Menedemus solus hæc secum.

1 ENIMVERO, *Chremes nimis grauiter cruciat adolescentulum,* {ttrabaw atd

G. Potest hic censeri iābicus acat. ijsilai.

2 *Nimisque inhumanè. exeo ergo, vt pacem conciliem. optumè* {asissdt- b

Mu. [ehem Menedeme,]

3 *Ipsos video.* CH. *[ehem, Menedeme] cur non accersi iubes* sbdisst-

Filiam, vt nubat scilicet Cliniæ.

Mu. [dotis dixi.]

4 *Filiam, & quod [dixi dotis,] firmas!* S. *mi vir te obsecro,* sssst-

* C. Hæc timebat ne omnia bona illi traderet.

5 * *Ne facias.* CL. *pater obsecro vt mihi ignoscas.* M. *da veniam Chreme:* {ddtadr- dadf

* I. Simulat se difficilem Chremes, vt filium ad frugē redigat

6 *Sine te exôrem.* CH. * *[egone mea bona vt dem Bacchidi dono! sciens]*. *E. Iābicus tetr. acat.* adbisisi. *Mu [egone m. b. v. d. B. dono sciens?]* aabstst-.

E. Et hic quoque iābicus, disisl[?]p.

7 *Non faciam.* M. *at id nos non sinêmus.* CL. *si me viuum vis pater,* {dtssst- da

Mirè sibi ignosci postulat.

8 *Ignosce.* S. *age Chreme mi.* M. *age quæso, ne tam* * *obfirma te Chreme.* sbdtsf.-

*Metaphora à repagulo occludendo.

G. Rursus & hic iābicus, idijsisp.

9 CH. *Quid istuc! video non licêre, vt cœperam, hoc pertendere.* {sbtstst f

1 *Enimuero)* C Nonnunquam principium est aliquid per irā dicturi. *Nimis gr.)* V Displicet morositas patris suprà modum excrucians. Mauult enim filium in officio patris beneuolentia, quàm multis minis & iurgiis detineri: quod & diuus Paulus suasit. Quare Euripides in educatione liberorum non multum conferre parentum minas cecinit, πατὴρ δ᾽ ἀπειλῶν οὐκ ἔχει μέγαν φόβον ὁ δὴς πατὴρ φρενοῦσιν οὐκ ὀργὰς ἔχων, ... πατρός. Neque aliter. D. Paulus ac Menander suasit, vt pote liberos non esse irritandos. ... Atque hîc causam exitus sui enthymemate

3 colligit. *Menedeme c. n. a. iu. F.)* B Quod fingit senex, verum putat Sostrata, & metuēs ne filio abdicato Chremes omnia det filiæ, Mi vir, inquit obsecro ne facias. C Bene Accersi: quia propriè accersitur vxor, dum ad virum ducitur. *Pater)* V Per appellationem est beneuolentiæ conciliatio in hac petitione ignoscentiæ.

5 *Obsecro)* C Nihil significantius. Nam orare est placidos petere: Obsecrare verò, iratos rogare. *Da veniam)* V Et reconciliator idem petit. *Egone)* ἀνθυποφορὰ tollitur à Menedemo per concessionem, cùm neque ipse æquū censeat, vt bona ad Bacchidē perueniant

6 *Sciens)* C Quod peius esset, quàm si nesciret.

7 *Si me)* V Cōfirmatio est à necessitate propter præsens periculum.

8 *Ne tam obfir.)* Parum probatur patris durities & pertinacia, & in filio cui pater est durus, seuerus, & implacabilis. Itaque est magnum malum, sicut Menander cecinit, ...

9 *Video)* Pater placatur ab æquitate. Sit sanè

10 aɪsſaatv M. *Facis vt te decet.* CH. *ea lege hoc ádeò fáciam, si (facit)* — *Muretus [faciat id.] adiıaadp.*

11 aſbtbt– *Quod ego hunc æquum cénseo.* CL. *pater ómnia fáciam: impera.*

12 ſſdtſb– CH. *Vxórem vt ducas.* CL. *pater.* CH. *nihil aúdio.* M. *ad me recipio,* — *Pater*, vox deliberantis: [L] timidè recusantis: [V] Hæsitante gestu proferendum est.

13 aatſaat– *Fáciet.* CH. *nihil étiam aúdio ipsum.* CL. *périj.* S. *an dúbitas Clitipho!*

14 tſutſab– CH. *Immo, vtrum vult.* M. *fáciet ómnia.* S. *hæc dum incípias grauia sunt,*

15 ſſaſbbtv *Dúmque ignóres: vbi cognóris, facília.* CL. *fáciam pater.* — *Blãda matris suasio.

16 daaſaſb– S. *(Gnate mi, ego) pol tibi dabo puéllam lépidam, quam tu fácile ames:* — G. [*Gnate, ego*]. ddbſaſb–. [B] [*Nate mi*] *extra ve sum.* aatſaſb–. [A] *Muretus tollit* [*tibi*]. ra' ſaſb–.

17 taſſſlv *Filiam Phanócratæ nostri.* CL. * *rufámne illam vírginem,* — *L. Deformis puellæ descriptio, ad exhilarandũ spectatorem.

18 ſtſſſv *Cǽsiam, sparsó ore, adúnco nasó! non possum pater.*

19 uſſtdt– CH. *Eia vt élegans est! credas ánimum ibi esse.* S. *á liam dabo.*

sanè verbis interdum asper & amarus, sed factis mitis, beneuolus, & beneficus. Sic & Menander, ὁ σκληρότατος πρὸς υἱὸν ἐν τῷ νουθετεῖν τοῖς μὲν λόγοις πικρός ἐστι, τοῖς δ' ἔργοις πατήρ. *Hoc pert.)* [B] subaudi præpositionem: vt sit, In hoc pertendere, hoc est. pergere.

10 *Ea lege)* [V] Placabilis est filio, sed obsequenti.

12 *Vxorem)* Exhortatoria est oratio, vt filius vxorem ducat. *Pater)* [B] Hoc ita dicit vt verissimum esse intelligas illud in Andria Omnes qui amant, grauiter sibi vxorem dari ferunt.

13 *Nihil)* [V] Eclipsis est, Nisi vt mandata facias.

14 *Hæc dum)* Confirmatio à facilitate, per sententiam, quæ est, vt principia sint grauia. Huius loci est illud ἀρχὴ ἥμισυ παντός: quod Horatius sic vertisse videtur, Dimidium facti qui bene cœpit habet.

16 *Gnata)* A pulchritudine filiæ ducendæ Forma enim amorem conciliat. Formosa facies inquit Mimus, muta commendatio est. Siquidem ex Platone & Platonicis liquet, vt amorem ad se attrahat pulchritudo, nõ secus àc paleas succinum. *Lepidam.)* [M] Id est iucundam Lepidus. & suauem moribus & forma, vt sine difficultate illam ames.

17 *Rufam)* [C] Rufus color & ruber idem est. [V] ἐπιτύμβιος est deformis puellæ, à colore & totius corporis rufa, & oculorum quicæsii, hoc est, glauci erant. Minerua tamen Homero γλαυκῶπις est: Denique à figura oris & nasi depingitur.

Cæsiam, spar. o.) [B] Notatio est. notis enim quibusdam accidentium, rem describit. Cæsiã id est, oculis felineis. nam sic nostrates oculos cælo concolores appellant. Donat. in Hecy. Cæsiis, glaucis oculis, quasi felis oculos habens & glaucos, [M] Cæruleos, quales dicit esse Germanorum Iuuenalis, his verbis, Cærula quis stupuit Germani lumina, flauã Cæsariẽ. Gellius lib. 11. cap. xv 1. loquens de coloribus. sic ait, Nostris autem Latinis cæsia dicta est, quæ à Græcis glaucopis dicitur, vt P. Nigidius ait, de colore cæli, quasi cælia. Glaucopis Græcè, dicitur Latinè habens oculos cæsios. Glaucum colorem Latini dicunt cęruleũ: est enim subuiridis. 18

Eia vt) [V] Etiam si elegans sit. tamen animus ad illam huic non est. aut Ironicòs laudat puellam, & Philosophorum sententia est, Elegantem formam elegãtis ingenii esse indicium. Est enim inter corpus & animũ συμπάθεια. *Elegans)* [C] Hic ad formam refertur sed sæpius ad orationem, & ad verba. *Eia vt elegans est!)* [B] Id est, formosa est illa puella, & huic displicet, quum habeat animum ad 19

G. Est & hic iambicus acat. isasdbbp.

G. Al. [nunc laudo]. sed versus non constat. MU [nunc laudo te] & [Archonidis] penultima producta, tststitu.

Syro ignoscitur.

CL. Quid? [istuc?] quandóquidem ducênda est, egómet hábeo propémodum, Al. [istic?] 20

Quàm volo. S. [nunc pol te laudo] gnate. CL. [Archónidis] filiam. R. Priscianus [Archonidis]. 21

S. Pérplacet. CL. pater hoc nunc restat. CH. quid? CL. Syro ignóscas volo, 22

Quæ mea caussa fecit. CH. fiat. Vos valête, & plaúdite. 23

CALLIOPIVS RECENSVI. diij 26

scortum Bacchidem. *Credas animum ibi esse*) Quasi dicat, ideo non placet, quia non habet animum ad eam, sed ad illam. *Aliam dabo*) Exemplum est, vt non quælibet inuito filio sponsa per morosos parentes sit obtrudenda.

20 *Egomet*) Conceditur filio spôsæ delectus, sed parentum consensus non repudiatur. Est autem amor natura sua copulator & coniunctor. Siquidem quocunque se vertat, annectit & coniungit, sicut odium dissipat, dissoluit, separat.

21 *Archonidis filiam*) [B]Priscianus libro sexto, Sæpissimè huiusmodi nomina antiqui secundum primam & tertiam protulerunt declinationem, vt Orontes, Orontis, Orontæ: Timarchides, Timarchidis, Timarchidæ: Herodes, Herodis, Herodæ. Et paulo post, In huiusmodi nominibus quando tertiæ sunt frequentissimè veteres datiuum proferebât pro genitiuo, Aristoteli, Demostheni, Thucididi, Euripidi, pro Aristotelis, Demosthenis, Thucididi, Euripidis ponentes. Virgil. 1. Æneid. Præcipuè pius Aeneas nunc acris Oronti, Nunc amici casum gemit. Idem in eodem, Troas relliquias Danaum, atque immitis Achilli Idem in secundo Aeneidos, Quis talia fando Myrmidonum Dolopúmve, aut duri miles Vlyssi. Terent in Heauton. Archonidi filiam, pro Archonidis.

Syro) [V] Deprecatoria. Nam crimen in se transfert, Itaque Sito ignoscendum est. 22

LVGDVNI,

EXCVDEBAT MATTHIAS BONHOMME.

ſADELPHI/ TERENTII.

ACTA LVDIS ſFVNERALIB. Q. FAB. MAX. P. CORNELIO AFRICANO ÆDILIB. CVRVLIB./ EGERE L. ATTILIVS PRÁE NESTINVS, ſMINVTIVS PROTIMVS./ MODOS FECIT ſFLACCVS CLAVDI, TIBIIS SARRANIS. FACTA GRAECA MENANDRV, L. ANICIO, M. CORNELIO/ COSS.

Mu.[Adelphæ].
Mu.[Funebribus L. Aemily Pauli, quos fecere Q. Fabius Maximus, P. Cornelius Africanus.
Go.[L. Minutius Poſthumus.]
Go.[Clau. Flaccus, Clau. filius tibyt dextris. Facta Latina è Graca Menādru. L. Anitio Gallo, M. Cornelio Cethego.]

VDE EPIGRAPHE.

PRIMVM Locus ſignificatur actæ Comœdiæ, vtpote in ludis Funebribus, qui quomodo inſtituti ſunt ex Plinio, & ex quinto Æneidos Virgilianæ ſatis liquet, atque Liuius manifeſtè indicat, vt exequiis varia ſpectaculorum genera adhibita ſint. Mox adſunt huius fabulæ Ædiles redemptores. Neque actores Græcis διδάσκαλοι neglecti ſunt. Deinde apparatus in factis modis per tibias Serianas, quæ Siniſtræ acuminis lenitate iocum Comicum oſtendebant atque Serranæ dicebantur, quoniam Saltatores iiſdem referre, & proferre pedem iubebantur, non aliter atquè ſectores. cum ſerra adhibita, ligna partiri conantur. Aliis autem à Sarrha ciuitate Phœniciæ eaſdem dictas volunt, inter quos eſt & Seruius. Poſteà argumentum ſignificatur, nempe Palliatum, non quod ex Menandro tranſtulerat, ſed ex Diphilo. M. verò Terentius huius Comœdiæ principio Menandrum præpoſuit authore Donato. In quibuſdam autem exemplaribus id ipſum neglectum eſt. Poſtremò & tempus explanatur. COSS. L. Anicio Gallo, & M. Cornelio Cethego, hoc eſt anno vel ab eiectis regibus 350, vel vrbis 594 vel Olympiade 155, vel ante natum Chriſtum 157.

DONATI PROLEGOMENA IN ADELPHOS TERENTII.

HÆC Fabula Adelphi Palliata, vt ipſum indicat nomen ex plurali numero, cùm ſit vna ex maſculino genere, cum ſit Comœdia: ex Græca lingua, cùm ſit Latina: cenſetur. Potuit eam Terentius Fratres dicere: ſed & Græci nominis εὐφωνίας perderet, & præterea Togata videretur: ad ſummam, non ſtatim intelligeretur Menandri eſſe: quod Terentius in primis lectorem ſcire cupit: minus exiſtimans laudis proprias ſcribere, quàm Græcas transferre. Eſt igitur Menandri: & à fratrum facto, quibus argumētum nititur, nomen accipit. Huius tota actio cùm ſit miſta ex vtroque genere, vt ferè Terentianæ omnes, præter Heautontimorúmenon, tamen maiori ex parte motoria eſt. nam ſtatarios locos perpaucos habet. Prodeſt autem & delectat actu & ſtylo. In hac, primæ partes ſunt, vt quidam putant, Demeæ: vt quidam, Syri. Quod ſi eſt vt primas Syrus habeat: ſecundæ Demeæ erunt: tertiæ Mitionis, & ſic deinceps. Quanquam etiam ſunt qui putant primas Mitioni dandas, ſecundas Syro, tertias Demeæ. Nam quod ait Terentius, Senes qui primi venient: non ad partes quas dicunt, ſed ad

ordinem pertinet exeuntium perſonarum. Hæc etiam, vt cætera huiuſmodi poëmata, quinque actus habeat neceſſe eſt, choris diuiſos à Græcis Poëtis. quos etſi retinendi cauſa iam inconditi ſpectatoris minimè diſtingunt Latini Comici, metuentes ſcilicet nequis faſtidioſius finito actu, velut admonitus abeundi, reliquæ Comœdiæ fiat contemptor, & ſurgat: tamen à doctis veteribus diſcreti atque disiuncti ſunt, vt mox aperiemus poſt argumenti narrationẽ. In hac prologus aliquanto lenior inducitur: qui magis etiã in ſe purgãdo, quàm in aduerſariis lædendis eſt occupatus. Protaſis eſt turbulenta. Epitaſis clamoſa. Cataſtrophe lenis. quarum partium rationem diligentiùs in principio propoſuimus, cùm de Comœdia quædam diceremus. Hæc ſanè acta eſt ludis ſcenicis Funebribus L. Æmilii Pauli: agentibus, L. Ambiuio, & L. Turpione: qui cum ſuis gregibus etiam tum perſonati agebant. Modulata eſt autem tibijs dextris, id eſt, Lydiis, ob ſeriam grauitatem: qua ferè in omnibus Comœdiis vtitur hic Poëta: ſæpe tamen, mutatis per ſcenam modis, cantica mutauit: quod ſignificat titulus ſcenæ habẽs ſubiectas perſonis literas. M. M. C. Item Diuerbia ab hiſtrionibus crebrò pronunciata ſunt, quæ ſignificantur D & M. literis ſecundum perſonarum nomina præſcriptis in eo loco vbi incipit ſcena. Annotandum ſanè quòd hæc fabula προτατικὸν πρόσωπον non habet, hoc eſt, perſonam quæ ad argumentum nihil attineat, quæque ſit aſſumpta extrinſecus, vt eſt in Andria Soſia. Hanc dicunt ex Terentianis ſecundo loco actam. etiam tum rudi nomine Poëtæ, itaque ſic pronuntiatam, Adelphœ Terenti, non Terenti Adelphœ, quòd adhuc magis de fabulæ nomine Poëta, quàm de Poëtæ nomine fabula commendabatur. In hac quidem ſpecta ut quid interſit inter ruſticam, & vrbanam vitam: mitem, & aſperam cœlibis, & mariti: veri patris, & per adoptionem facti. Quibus propoſitis ad exemplum, vitãda perinde, fugiendáque Terentius mõſtrans, artificis Poëtæ per totam fabulã obtinet laudem.

FABVLÆ INTERLOCVTORES.

MITIO *ſenex.* SOSTRATA *matrona.*
DEMEA *ſenex.* CANTHARA *nutrix.*
SANNIO *leno.* GETA *ſeruus.*
ÆSCHINVS *adoleſcens.* HEGIO *ſenex.*
SYRVS *ſeruus.* DROMO *ſeruus.*
CTESIPHO *adoleſcens.* PAMPHILA *nurus.*

C. SVLPITII APOLLINARIS PERIOCA IN ADELPHOS.

Al. [adoleſcentulos.]

DVOS cùm habêret Démea[adulcſcéntulos,] ijſbſſ
Dat Mitióni fratri adoptândũ Ae'ſchinũ: ſiſiſp
Sed Cteſiphônem rétinet. hunc cithariſtriæ. ſidial
Lepôre captum, ſub duro ac triſti patre ijſſſp

1 *Duos cùm ha.)* Eſt πρότασις fabulæ, vtpote Aeſchinus adoptandus eſt. cùm Mitionis iuri & familiæ adſcribitur, qui in Demeæ patris poteſtate fuit.

2 *Adoptandum)* Adoptio eſt legitimus actus, per quem qui filius non eſt, pro filio habetur. De adoptionibus apud Iureconſultos permulta, & inſtitutionum libro primo.

5 ſiijſi *Frater celâbat Aéſchinus: famam rei,*
6 ijſiſp *[Amórem" in ſe] transferêbat. dénique* — *Al. [Amorémque in ſe], iiſiſp. [Ac in ſe amorem], ſiſiſp. Al. [famam quoque Amoris ſuſe], ſiijſpſi iiſiſp.*
7 bſſaap *Fidícinam lenóni erípuit. vitiáuerat*
8 ſiſiſp *Idem Aéſchinus ciuem A'tticam paupérculam,*
9 ibii ſp *Fidémque déderat, hanc ſibi uxórem fore.*
10 dſdſſp *Démea iurgâre, & gráuiter ferre. mox tamen*
11 ſiaſip *Vt véritas patefâcta eſt, ducit Aéſchinus*
12 adſiap *Vitiâtam, pótitur Cteſipho cithariſtriam,* — *Hic vltimus verſus in quibuſdam exemplaribus omittitur.*
13 ſſiaſi ** Exoráto ſuo patre duro Démea.*

5 *Fam.imque am.i.ſ.i.)* Eripiendo lenoni Citharistriâ. Hinc enim ſpatſus toto oppido rumor, quòd in eam deperiiet Æſchinus.
8 *Idem Æſchinus)* Vitiáuerat eſt turbarum veluti incrementum propter Æſchini anxietatem.
10 *Iurgare & g f.)* Pro iurgabat & ferebat. Frequēs hiſtoriographis loquēdi modus.
11 *Vt veritas)* Vitiáuerat Comica. vtrque enim ſui voti fit compos, exitúmque lætiſſimum habet. *Vt veritas p.eſt)* De pſaltria eam eſſe Cteſiphoni raptam, non Aeſchino.
12 *Potitur Cteſipho Citharſtriam)* Antiqua eſt per accuſandi caſum locutio, nobis viitatior eſt ablatiuus.
13 *Exorato ſuo p.d D.)* Hunc verſum in multis codicibus omiſſum video, neſcio, data opera, an incuria libros formis excudentium.

ARGVMENTVM DONATI.

EX duobus Atticis fratribus, alter quidem, Demea nomine, rus coluit, vxorem duxit: filios ſuſcepit duos, Æſchinum & Cteſiphonem. at alter, Mitio nomine, vxorem non duxit, & filios procreare noluit: ſed ſibi filium fratris Æſchinum adoptauit, atque ita indulgenter eduxit à paruulo, vt effusè luxuriatus adoleſcens, ad poſtremum ciuem Atticam virginem vitiaret, captus amore eius. quo facto, & cum matre puellæ pepigit nuptias eiuſdem quam vitiauit. Cúmque rem geſtam ad patris, à quo adoptatus fuerat, conſcientiam, iam iámque perlaturus eſſet, precibus Cteſiphonis fratris ſui, qui apud durum patrem atque agreſtem Demeam parciùs, atque arctiùs haberetur, impulſus eſt, & vt eidem à lenone raperet meretricem: quo facto multiplici errore completur fabula. Nam & Demea cum hoc ipſo, id eſt, cum Mitione litigabat, tanquā cum eo qui corruperit adoleſcentē adoptatum in mores perditos, neſciens ſuum ſibi filium Cteſiphonem eſſe corruptum: eluditúrque à Syro & Mitione per totam fabulam. Et mater puellæ iam decimo menſe poſt raptum virginis, Æſchinum credit ſibi ipſi rapuiſſe meretricem. quæ perturbatio citò in trāquillum redacta eſt. Nam re comperta de vitio virginis, Mitio dat ciuem Æſchino quam concupierat: eiuſque matrem ipſe accipit. Deprehenſo verò Cteſiphone in amore meretricis, primò iraſcitur Demea: pòſt lenitur, atque habendæ eius meretricis licentiam præbet. Primus actus hæc continet, Mitionis ſolius primò verba & pòſt, eiuſdem & Demeæ iurgium. Secūdus actus hæc net, Lenonis alteram rixam aduerſus Æſchinum pro puella: eiuſdem apud Syrum qu lætitiam Cteſiphonis: obſeſſionem amicæ: & eiuſdem gratiarum actiones apud Æ Tertius actus hæc continet, Trepidationem matris Soſtratæ & Cantharæ nutric tientem Pamphilam vitiatam ab Æſchino: Getam nuntiantem dominæ fu ... ōtl ... erelast quòd ſibi rapuerit Æſchinus meretricem, reditum in ſcenam Demeæ: eiuſd ... chinum- ludificante ſermocinationem: interuentum Hegionis. cum querela apud ... s ob partude facto Æſchini, & conſolatione Soſtratæ. Quartus actus hæc contir ... per errorem, Syro colloquium: deluſionem Demeæ: eiuſdémque in ſcenam Interi ... mque cum Syro fruſtrationem per Syrum factam: Mitionis cum Hegione ſermo ... eundem Demeam rebus ſuis, eiuſdémque cum Mitione patre facetiſſimam decert ... et, Cteſiphonis cum nam ex errore in quem eum conieceiat Syrus: & renouatu ... entum, atque ſecundam proceſſionem in ſcenam temulenti Syri. Quintus actus h ... em: querelam Æſchini de ſiphonis cum meretrice: tertium cum Mitione iurgium ... atione: Demeæ reditū in ſcecorreptionem: & per eum multa in Comœdia noua ... n cum fratre eiuſdem iurgium: ... æ continet, Deprehenſionem Cte ... Demeæ, eiuſdémque viæ priſtina ... oc eſt, blandimētum circa Æſchinum

& affabilitatem circa Getam: conciliationem Syri & vxoris eius: & veniam circa Ctesiphonem: permissionémque habendæ meretricis. Seruatur autem per totam fabulam mitis Mitio, sæuus Demea. Leno auarus, callidus Syrus, timidus Ctesipho, liberalis Æschinus, pauidæ mulieres, grauis Hegio. In diuidendis actibus fabulæ identidem meminerimus, primo paginarum dinumerationem, neque Græcos, neque Latinos seruasse: cùm eius distributio huiusmodi rationem habeat, vt vbi attentior spectator esse potuerit, longior actus sit: vbi fastidiosior, breuior atque contractior. Deinde etiam illud, in eundem actum posse coniici & tres & quatuor scenas introeuntium atque exeuntium personarum. Facta autem hæc vna est de duabus fabulis, Adelphis Menandri & Commorientibus Diphili.

M. ANTONII MVRETI IN ADELphos Terentii Argumentum.

MITIO, & Demea, duo dissimillimo fratres ingenio fuere. ille vrbanam vitam secutus est: hic rusticam: ille cœlebs vixit, hic vxorem duxit: ille ingenio lenissimo: hic asperrimo: ille mitis etiam in alienos, hic sæuus etiam in suos: ille etiam in ira placidus, hic etiam citra iram ferox. Erant Demeæ filii duo. ex quibus natu maiorem Æschinum sibi adoptauit Mitio, eúmque secum in vrbe liberalissime, indulgentissiméque educauit. minorem Ctesiphonem ruri secum seuerè imprimis, ac restricte habuit pater. Æschinus multas meretrices, patre ad omnia conniuente, adamauit, multa conuiuia celebrauit, quæ denique iuuentus fert, ea omnia non liberè modo, sed etiam licenter exercuit. postremò vsque eo progressus est, in virginem pauperculam quidem, sed bonam, bonis prognatam, Pamphilam nomine, quam mater Sophrona vidua sanctè secum, & pudicè, vt poterat, educabat, noctu temulétus cùm incidisset, vim ei attulit, grauidámque fecit. venit posteà ad matrem illius, veniam petens, pollicénsque se puellam vxorem ducturum: ea fide data, & ignotum est, & tacitum. Ctesipho, cùm in vrbem interdum ventitaret, ipse quoque citharistriæ cuiusdam amore correptus est: totam eius rei famam, ne quà emanaret, ac perueniret ad Demeã, in sese Æschinus transferebat. tandem cum leno, puellæ dominus, aut pecuniam sibi, quanti ea erat, vellet in manum dari, aut se eam alii vendíturum minitaretur, adductus in summam desperationem Ctesipho, iam de relinquenda patria cogitabat: cum Æschinus, re intellecta, qui nullo neq; pudore teneretur, neque metu, domum lenonis per vim ingressus est, & ipsum, & familiam contudit pugnis, puellámque per vim abreptam tradidit fratri. Spargitur tota vrbe rumor, venit Demea, Mitionem obiurgat, inclamat, testatur deos atque homines, quòd dissolutus, quòd intemperans, quod vinosus, quòd scortator, quod nullius bonæ rei Æschinus foret, omnem in Mitione vno hærere culpam: diis gratias agere, quòd ille saltem, quem ipse ruri haberet, frugi ac temperans esset: rei studeret, & famæ, illarum rerum nihil ne cogitaret quidem: tantum videlicet interesse inter suam & fratris disciplinam. placat hominem, quantum in se est, Mitio: iámque se ab eo expediuerat, cum superuenit aliud, quod maiores etiam tumultus excitaret. raptam ab Æschino citharistriam, perfertur ad matrem Pamphilæ, quæ quidem Pamphila ita erat ad pariendum vicina, vt iam è dolore laboraret. quid faceret misera? mutatum Æschini animum, se verò, filiamque suam proditas per summam perfidiam ac desertas putabat. Getam seruulum, qui pauperem familiam solus, vt poterat, alebat, mittit ad Hegionem, puellæ cognatum, iubétque ei rem, vt erat, exponere. intereà audierat Demea, suum quoque Ctesiphonem in raptione affuisse: iámque totus in fermento, vt aiunt, erat: cum ei Syrus, seruus vaferrimus, mendaciolum aspergit: venisse quidem rure Ctesiphonem, sed venisse obiurgatum Æschinum: multa ei medio foro mala dixisse, deinde rediisse rus in præfecturam suam. lacrumare gaudio Demea: & gratulari sibi, quòd vnum saltem haberet, in quo extaret paternæ seueritatis exemplum dum rus redit, incidit in Hegioné, à quo de constuprata per vim ab Æschino Pamphila intelligit. denuo commotus, dum fratrem, vt in eum iram euomeret, quærit, obuium habuit mercenarium à villa, ex quo sciscitatus de filio, accipit, non esse ruri, redit ad Syrum: à quo ei rursus nouum mendacium, velut offa in os, ne latraret, obiicitur: quærit, vbi fratrem reperire posset. id verò ita indicauit Syrus, vt infelix senex, dum illius verbis fidem habet, nequicquam omne oppidum perreptauerit. Interea Mitio omnium ab Hegione certior factus, ipsemet ad mulieres profectus, iacentes iam & afflictas erexerat, labantes & dubias confirmauerat, tristitia ac mœrore cõfectas recreauerat, pollicitus, se Æschino Pamphilã vxorem daturum. venit Demea. clamor, iurgium, conuicia. etiam eo præsente, seruulus quidam Ctesiphonem per imprudentiam nominat. ille

cùm

cùm ſubito per vim in ædes irrupiſſet, quem iampridem putabat ruri fodere, aut arare, aut aliquid ferre denique, eum accubantem cum amica & ſuauiter potitantem deprehendit. ibi vero tanta iracundia incitatus eſt, vt arderet. ſatis diu vociferatus cùm eſſet, tandem placida & compoſita Mitionis oratione eò perducitur, vt, depoſita vetere ſæuitia, benignus, affabilis, lepidus eſſe meditetur. itaque ipſo non permittente tantùm, ſed etiam iubente puerpera domum traducitur: fiũt nuptiæ, lenoni numeratur argentum, Mitio ipſe Sophronam ducit vxorem: Hegioni datur, vnde viuat, Syrus vna cum Phrygia vxore manumittitur. cũ Mitio, cæterique omnes, ſed tamen præcipuè Mitio iliam tantam, tam inſperatam tam ſubitam mutationem admiratetur, graui & cordata oratione claudit fabulam Demea, ſi omnia profundere, ſi in omni libidine ac nequitia viuere, ſi totam rem heiluationibus, ſcortationibus, largitionibus conſumere libeat, nihilo id ſua magis, aliquanto etiam minus, quo ſibi minus ætatis ſuperſit, quam aliorum intereſſe: ſin corrigi ſe in ioco, & medicè coërceri, atq; admoneri velint, eũ eſſe ſe, qui id præſtare poſsit permittũtur ei omnia. ita fabula cõcluditur.

ARGVMENTVM PHILIPPI MELANchthonis in Adelphos.

PROTASIS.

ERIPVERAT Æſchinus lenoni mulierculam, fratri gratificatus, qui illam amabat. Id poſtquàm reſciuit Demea, aſpero & incommodo ingenio pater, de eo peccato cum Mitione, cui Æſchinum dederat adoptandum, expoſtulat: queritúrque eius indulgẽtia corrumpi. Periclitantur itaque Æſchinus & ſeruuli, quomodo lenoni ſatisfiat, quomodo celetur, Demea ne Cteſiphonis peccatum reſciſcat. Neque enim tam ipſe ſibi, quàm frater curæ eſt. Præterea amabat ingenuam quandam Æſchinus, cui fidem dederat, vxorem ſe ducturũ eſſe: quæ poſtquàm captam audiuit pſaltriam, grauiter perturbata eſt, metuens ne deſereretur. Habet hæc pars mira conſilia, miras technas ſerui, quibus fallitur Demea. *Epitaſis.* Reſciſcit Demea vitiũ oblatum eſſe ingenuæ ab Æſchino: ea verò de re miram Tragœdiam excitat. Magis commouetur poſtquàm deprehendit Cteſiphoni cum pſaltria rem eſſe. Miſerè etiam angitur Æſchinus, cùm in diſcrimen venit, ne vxore excidat. *Cataſtrophe.* Hæ turbæ omnes, prudentia & manſuetudine Mitionis ſedantur. Primas itaque in hac fabula ſenes habent. Confertur enim cum aſpero & inclementi patre vrbanus & comis pater. Et huc omnia ſpectant, vt appareat in re domeſtica, publica, commerciis hominum vbique nullam eſſe neque vtiliorem, neque gratiorem virtutem comitate. Conſtat autem hæc Comœdia, magna ex parte accuſationibus & excuſationibus: crebras habet quereias, & pene Tragica πάθη. Quare in primis conducit eius lectio ad locupletandam facundiam.

PROLOGVS.

ARG. M Hic prologus ſimplicitate ac veritate beneuolentiã Terentio parat, & odium aduerſariis à malignitate & liuore. V Eſt apologeticus, cùm ad calumniatoris obtrectationes reſpondeat, P illius obiecta modeſtè ac leniter purgans. Magis enim in hoc verſatur, quàm in aduerſario lædendo. V Nam aduerſarii Terentium nunc furti accuſabant, nunc auxilium Lælii & Scipionis in ſcribẽdis fabulis obiiciebant. P Nec profectò magnopere illud defendit quod obiicitur, vtpote ſe eſſe adiutum à Lælio & Scipione, imò id ſibi maximè laudi ducit.

1 bjſſp POSTQVÀM *Poëta ſenſit ſcriptûram ſuam*
2 aſſiſi *Ab iniquis obſeruári, & aduerſários*

L. Exordio perſtringit aduerſarios, & à modeſtia beneuolẽtiam captat.

3 *Poſtquam.*) V Exordium eſt per προδιόρθωσιν cùm ſumma modeſtia quaſi inuitus reſpõdeat. D Poſtquàm, pro quoniam. cuius reciprocum, Quoniam pro poſtquam. Plautus in Aulularia, Quoniam is moritur, ita auido ingenio fuit. *Senſit ſcripturam ſ.*) L Indifferẽter omnis qui aliquid ſcripſiſſet, ſcriptor à veteribus dicebatur. V Scriptura verò hic ſtylus eſt, aliàs apud Ciceronem & cæteros Latinæ linguæ ſcriptores, ea erat quam exercebãt, qui agris, paſcuis, aut pecoribus præerãt. Hinc & ii, qui portus, aut portuaria curabant vectigalia deſcribentes aut colligentes, magiſtri ſcripturarum & portus dicebantur.

Ab iniquis.) D Inimicis: vt, Fatis Iunonis iniquæ. *Obſeruari.*) Obſeruatio, ad honorem refertur: vt, Præterea regem non ſic Aegyptus & ingens Lydia, nec populi Par-

Rápere in peiôrem partem, quam actúri sumus: affffp 3
Indicio de se ipse erit: vos éritis iúdices, {dſdſi did} 4
Laudine an vitio duci factum opórteat. ſdſſip 5
* *Synapothnéscontes Diphili Comœdia est.* aſſiſi 6
E'am Commoriéntes Plautus fecit fábulam. {caſſſp ſ} 7
In Græca adoléscens est, qui lenôni erípuit {ſaſſſb ſaſſi} 8
Meretrîcem. * *in prima fábula, eum Plautus* aſſalp 9
locum
Relîquit íntegrum. cum hic locum sumpsit sibi ijaiſi 10
In Adélphos, verbum de verbo exprêssum éxtulit. affſſp 11
E'am nos actúri sumus nouam. * *pernóscite,* {ſſſiſp ſſd} 12
Furtúmne factum existimêtis: an locum iiſiip 13
Reprĕhénsum, qui prætéritus negligéntia est. iſdiij 14

* συναποθνήσκοντες.
1 Narratio.
Diphilus Poëta, Comicus Græcus fuit.
Al. [eripit], ſaſſip.
* L. *In prima fabula*, id est, in prima fabulæ parte.
G. [*tegrum. cũ hic*] *anapæstus*.
Græca Latino stylo ornauit.
* L. Colligit summam defensionis, quæ nititur finitione.

thorum, aut Medus Hydaspes Obseruant. Sed nunc, Obseruari, Captari significat & audire. Obseruari ergo, & honorari, & Captari, & audiri significat. vt Plautus. Obseruat orare, vt blandè palpetur mulieri. *Obseruari*) M Id est, curiose inspici vt notari possint. B vt carpant, vt vituperent.

Rapere in p.p.) D Varietas per genera
3 verborum, & vtrique sentétiæ aptè iungimus Scripturam suam. Rapere in peiorem partem. Id est vitio dare, vituperare.

Indicio de se ipse erit) *Mirè* expressit sim-
4 plicitatem vera dicturi. cum indicaturum se dixit, non narraturum Et indicio erit, pro index erit. Indicat is qui de se volens aliquid, & de aliis etiam prodit: sed confitetur qui de se tantùm, & qui inuitus. *Vos er. iud.*) Bene: quia apud iudices indicium profitentur qui accusatorem adiuuant.

Laudine an vi.) Medium non fecit, vt
5 appareat, si crimen non sit, laudi debere esse.

συναποθνήσκοντες) V Narratio est simplex,
6 vt suæ defensioni fidem paret. Diphilus hic fuit iuxta Strabonem Sinopensis, & iuxtà cũ Menandro floruit eadem ætate, cuius & Priscianus meminit. & Plautus sibi imitandum proposuit, cum sit & Clementi Alexandrino & Eusebio Pamphili κωμικώτατος & γνωμικώτατος videlicet quòd præstantissimus sit Comicus, & sententiarũ plenissimus. *Synapoth.*) Græcè, Latinè commorientes. *Synapothn.*) D Nec numeri, nec generà respicienda sunt contra sententiam rémque ipsam.

Eam commorientes.) B Plau. Commorien-
7 tes inscripsit fabulam, quam Græcè Synapothnescôtes. V Sed hæc temporum iniuria intercidit. *Fecit fabulam*) D Sicut apud Græcos δρᾶμα, sic apud Latinos generaliter Fabula dicitur: cuius species sunt, Tragœdia, Comœdia, Togata, Tabernaria, Prætextata, Crepidata, Attellana μίμοι, Rhyntonica.

In Græca) Diphili, scilicet: quasi diceret, 8
Quidã adolescens est, qui lenoni eripuit meretricem. *In pr. f.*) Hoc est, in prima parte: vt dicimus, in primis digitis, V & prima lingua: B & in vltima platea, pro eo quod est in vltima parte plateæ, D nõ enim aut secũda aut tertia fabula est. *Reliquit integr.*) M id est, intactum, D cùm aliam transferret *Hic*) B Terentius. *Sumpsit si.*) D Liberè tulit: hoc est, non furatus est. vt, sume paret.

In Adelphos) Latinè declinauit. B So- 11
nat Latinè fratres. Menandri Græca est, & à fratrum facto nomen accepit. *Verbum de v. expr.*) D Hæc approbatio est de Græco esse sublatum, non de Plauto, vt dicit aduersarius. *Verbum de v. expre. extu.*) M Id est, transferendo plurimùm ornauit: quoniam, authore Donato, M. Terentius Varro, principium huius Comœdiæ præposuit principio Menãdri. *extulit*) D Mirè non dixit Transtulit, sed Extulit, vt ornasse Græca videatur Latino stylo.

Eam) Adelphos scilicet. *Nouam*) Ve- 13
terem Græcam esse intelligimus. *Pernoscite*) V Est prior obiectio in statu finitiuo.

Furtum re f.) D Hoc est, vitio duci. *An* 13
locum) V Locum à Plauto prætermitum sibi sumpsit. *An loco repreh.*) D Hoc est laudi duci.

Reprehensum) Retentum, resumptum. 14
Negligentia est) Plauti scilicet, cuius æmulati nunc exoptat negligentiam.

{ ſdbſi ſ * *Nam quòd iſti dicunt maléuoli, hómines nóbiles*
ddſſp *Eum [adiutâre,] aſsíduéque vnà ſcribere:*
dſaſi * *Quod illi maledíctum véhemens exíſtimant,*
ſ ſſiſp ſ *Eam laudē hic ducit máximam, cùm illis placet,*
ſſiſai *Qui vobis vniuérſis, & pópulo placent:*
dſiiii *Quorum ópera in bello, in ótio, in negótio,*
{ ſiadij ſij *Sŭo quiſque témpore vſus eſt ſine ſupérbia.*
ſſiſſi * *Dĕhinc ne expectêtis arguméntum fábulæ:*
iſdſdi *Senes qui primi vénient, hi partem apérient,*
ai ddi *In agêndo partem oſténdent.* * *fácite æquanímitas,*
ijſdſp *[Poétæ] ad ſcribêndum áugeat indúſtriam.*

Al. [*Veſtra Poëtæ*], dſſdſp. [*Poeta ad ſcribendum augeat vt induſtriam.*] jiſſbſp.

* Alia defenſio.
D. *Al.* [*adiuuare.*] iidſſp.
* L. Inuerſio, & eſt ſtatus qualitatis, quam confirmat à perſonis.
Laus ab humanitate.
Sine ſuperbia. q.d. Idque ita, vt tamen illi minimè ſuperbirent ob collata beneficia.
* L. Præmonitio ad docilitaté. Eſtque purgatio cur hic prologus non ſit ὑποθετικός.
* L. Poſtulatio attentionis.

15 *Nam quod*) Poſterior obiectio in ἀντίθεσιν à locis perſonarum per inuerſionem diluitur. M Vituperationem aduerſariorum retorquet in illorum ignorantiam, qui id vitio vertebant, quod laudandum erat. D Nam incipiendi vim habet modò: vt, Nam ego hāc macheram meam dico. *Homines nob.*) Vt, Scipionem, Africanum, & Lælium ſapienté, & Furium Pium. V Cum his enim familiariſſimè vixit, & iiſdem corporis gratia, & ætatis flore, vt Portius ait, conciliatus exiſtimatur, quod Feneſtella redarguit. Nam Terentium vtroque maiorem natu fuiſſe contendit, à quo Santra Grammaticus non receſſit, qui alios potiùs Terentio operam præſtitiſſe in Comœdiis ſcribendis putat, quàm Lælium & Scipionem, quòd hi ſub id tempus admodū iuuenes eſſent, & nominat inter hos qui viuerent, Sulpitium Gallum, Qu. Fabium Labeonem, & M. Pompilium, qui ea tempeſtate & grandiores natu, & Poëtæ atque ciues clariſſimi habebantur. Cicero tamen in quadam epiſtola ad Atticum, Terentii fabulas propter elegantiam ſermonis à multis ait exiſtimarū à Lælio ſcriptas. Quintus item Memmius in Oratione pro ſe, P. Aphricanum aſſerit à Terentio perſonam mutuatum eſſe, vt quæ domi luſerat, atque nomine Terentiæ in ſcenam deferret Nepos quoque Cornelius Lælium teſtatur, cùm in Puteolano eſſet, quædam recitaſſe à ſe facta carmina, quæ in ἑαυτὸν τιμωρουμένῳ leguntur.

16 *Eum adiuuare*) D Legitur & Adiutare. Pacuuius in Chryſe, adiuta mihi. *Aſſiduéque vnà ſcrib.*) Non ſic dicit aduerſarius: verùm hic oratoriè crimen non tangit.

17 *Quod illi m. v. ex.*) Alia defenſio eſt M. Cicero in epiſtola quadā ad Atticū, refert multos exiſtimaſſe Terentii fabulas propter elegantiā ſermonis à C. Lælio ſcriptas. Quam opinionē idē Terent. hic maximè confirmat, quò magis calūniatores ſuos in odium trahat.

Eam laudem) Pro id, laudem. *Quum illis pla.*) M Seneca lib. 14. Epiſt. ſic ait, Nulla res magis animos honeſtate induit, dubióſque & in prauum inclinabiles reuocat ad rectum, quàm bonorum virorū conuerſatio. 18

Qui vobis vn. & po pl.) D Vniuerſis, qui in Cauea ſunt, dicit Populo, qui etiā præter theatrum, id eſt, vniuerſam vrbem. 19

Quorum) Virorum qui Terentium in ſcribendis fabulis adiuuerint. V Diſtributio eſt, quod eſt, omnibus ordinibus Romanæ reipublicæ placent. *Bello*) D Scipionis, qui vir clarus rebus geſtis fuit. *In otio*) D Furii Pili. *In ne.*) Scilicet Lælii ſapientis. *In otio, In neg.*) Venuſta ex cōtrariis compoſitio, Sic etiam pulchrè dicitur. Memineris te fili chariſſime Louanium mitti non ad otium, ſed negotium. 20

Senes qui pr.) Mitio & Demea. 23

In ag. p. oſt.) D χρῆμα Hic enim iā ſenes accipidi eſſent, imò potiùs cæteræ perſonæ, ſed ipſi ſenes in ſtatario charactere, partē aperient, in motorio, partē oſtendēt. Nam duo agendi ſunt principales modi, Motorius & Statarius, ex quibus ille tertius naſcitur, qui dicitur μικτός. *facite*) V ἀξίωσις prologū de more finit. *Aequanimitas*) D Fauor, & propitius animus. Et deeſt Veſtra. M Aequanimitas eſt patiētia, & illa diſpoſitio, quæ habet animum placidum, beneuolum, & minimè æſtuantem. Idem eſt Adeſte æquo animo, & Aequanimitas veſtra faueat. 24

A R G.[P]In prima scena, quod prologus promisit, argumentum narratur, opportunéque vita aspera cum leni, pater mitis cum seuerissimo comparatur. ostendit etiam se Mitio admodum esse solicitum de Æschino filio adoptiuo, quòd nondum de cœna hesterna redierat:[H]ac pulchra admodum narratione quantùm ipsum amet, quàm liberaliter educet, quid cum illo facere cogitet, oppidò pulchrè exponit. Porrò ex hac scena ratio educandi liberos peti potest:[P] quos lenitate potiùs, quàm asperitate aut vi instruendos præscribit. [H] A collatione narrationem auspicatur: nam ideò confert cogitationes vxoris de absente marito, cum cogitationibus parentum de absentibus liberis. [V] Itaque scena hæc propter querimoniam absentis filij esset quodammodo ..., & cùm argumentum totius fabulæ de more subiiciat, ... præcipuè tamen contentio personarum demonstratiua obseruanda est. *Thesis.* 1 Patrum est anxia sollicitudo de filiis, qui non sunt in officio. 2 Zelotypia vxoris de absente multò vehementior est sollicitudine patris de filio. 3 Vrbana vita rusticæ anteferenda est. 4 Institutio puerorum sit liberalis, & cum clementia morúmque ciuilitate. 5 Ciuilitas prodest vbique, si quid siue foris, siue domi contrahendum sit. [M] Propitij patris, valdéque amantis filium affectus, hac scena exprimitur: quæ viri clementis decorem seruans, imperium docet esse stabilius, quod amore gubernatur, quàm quod timore. Nihil enim violentum potest esse diuturnum. Seneca scribens de clementia ad Neronem sic ait, Principibus certior est ex mansuetudine securitas, quia frequens vindicta paucorum odium reprimit, omnium irritat. Et ad Paulinum de breuitate vitæ sic scribit, Quãtò meliùs beneficiis imperium custoditur, quàm armis? Et Cyrus moriturus, vt est apud Xenophontem, Cambysæ filio sic dixit, Non est aureum hoc sceptrum quod regnum seruat, sed amici multi sceptrum sunt regibus verissimum maximéque securum: & non parantur fidi amici vi, sed potiùs beneficentia. Et alibi dixerat Cyrus, Necesse est, vt qui à multis timetur, is multos faciat sibi inimicos: qui verò simul omnibus infestus est, in omnibus concordiã iniicit. Cicero in prima Philippica, sic ait, Clarum esse ciuem de Republ. mereri, laudari, coli, diligi gloriosum est: metui verò & in odio esse, inuidiosum, detestabile, imbecillum, caducum: quod videmus etiam in talibus ipsis illis, qui Oderint dum metuant, dixerint, perniciosum fuisse. *Vers. gen. Senary iambici.*

MITIO *senex.*

* L. Percontatio. Mitio hac narratione exponit suam

* STORAX. *I non rediJt hac nocte à cœna Æschinus:* *Al.* [*Storax.*] idissp 1

1 *Storax*) [V] Expositurus suam sollicitudinem propositione quadam, quam propter affectum omisit, & per prosopopœiam Storacem interrogando alloquitur. [D] Nomina personarum, in Comœdiis duntaxat, habere debent rationem & etymologiam. etenim absurdum est Comicum apertè argumenta confingere: vel nomen personæ, incongruũ dare, vel officium quod sit à nomine diuersum. Hinc seruus fidelis Parmeno; infidelis vel Syrus, vel Geta: miles Thraso vel Palemon: iuuenis Pamphilus: matrona Myrrhina & puer, & ab odore Storax: & à ludo, & à gesticulatione Circus, & item similia, in quibus summum Poetæ vitium est, si quid è contrariò repugnans contrarium diuersũmque protulerit, nisi per ... nomen imposuerit iocculariter: Vt Misargyrides In Plauto dicitur trapezita. & ferè hoc modo apud alios à Poetis nomina componuntur describẽda per ... quod designat Storax. Primæ partes, sicut in prologo ipse promisit, à senibus aguntur: quorum contentione ad argumentum relata, vita aspera cum leni, & pater comis cum seuerissimo comparatur *Storax*) Storacem vocauit, non Aeschinum, quo tacente, puerum, id est, Aeschinum absentem credit: quia serui adolescentibus præstolãtur. vt in Andria. Obseruabam illorum seruulos venientes, aut abeuntes. Sed quia fieri poterat, vt domino absente adesset Storax: commodissimè adiecit, Neque seruulorum quisquam qui aduorsum ierant. *Storax n.*) Hoc alii interrogatiuè, alii pronuntiatiuè proferunt: sed magis pronuntiatiuè dicendũ. *Storax*) [B] Sublata voce, Storacem è seruulis vnũ vocat, quo nõ respondente, intelligit nondũ rediisse filiũ. Storacẽ enim huic ad cœnã eũti fortasse Comitem dederat, & alios postea seruulos emiserat, vt à cœna reducerent,

2 aiſſk *Neque seruulòrum quiſquam qui ſaduórſum ierant.]* D.ſierant.]prima loga.non aliter quàm in[inerāt]. R.al.[aduersè ierant?]al.[aduorſus ierant?]aiſſdi. — erga filium voluntatem, ſua conſilia de educatione exponit, itē conſilia Demeæ. Orditur autem narrationē à collatione, qua exaggerat curam, & amorem erga filium.

3 iſſſi *Profécto hoc verè dicunt, Si abſis vſpiam, aut* Muretus reycit[Aut], in ſequētē verſum, iſſſp:diſſiei, vel diſſibi.

4 { iſſiel / iſſibi } *[Vbi ſi]ceſſes, euenire ea ſátius'eſt,* Al.[Si vbi].ſed verſus non conſtat.

5 ſſibſp *Quæ in te vxor dicit, & quæ in ánimo cógitat.*

6 ſiidi *Irata, quàm illa, quæ parentes propitij.*

7 ſſiip * *Vxor, ſi ceſſes, aut te amáre cogitat,* — * L. Cōparatio diſſimilium ad amplificationem.

8 ſiſal *Aut ſtete ſamári, aut potáre, aut ánimo óbſequi:*

9 dijſap *[Et]tibi bene eſſe ſóli, cùm ſibi ſit malè.* G. Al. omittitur [Et], ijiſap. A ſic & à Mureto in ſequenti verſu. — R. Al. [te], tū in eo ne eliditur e. A neque e in [animo], dſidij.

10 dſiſi *Ego, quia non rédijt filius, quæ cógito! &*

2 *Neque ſer.)* V A ſigno confirmat propter ſeruos quærētes, & nōdū reuertos. *Nequeſer.)* D Propter Storacem, quem abeſſe non reſpondendo intelleximus. *Qui aduer.)* Propriè locutus eſt. Nā aduerſitores dicūtur. *Ierant)* Produdè i pronuntiando: quod nos addita u, Iuerant dicimus. Tale eſt illud Virg. Nos abiiſſe rati, & vento petiiſſe Mycenas.

3 *Profecto hoc verè)* L Hæc ſecū ſenex. *Profectò)* V Amplificat ſuum deſyderium per comparata minora, atque præ ſua ſollicitudine Zelorypiam vxoriam tantam non eſſe ait, & quaſi præ caſtigatione quadam laudat dictum vulgare de mulierum Zelotypia. *Profectò hoc ver.dic.)* D Abſolutè, non addidit, qui. *Si abſis vſpiam)* Abundat Vſpiam. aut deeſt Profectus. aut quid tale, aut Tibi vſpiā: ſignificat enim. ſcilicet vſpiam & in loco, & ad locum. *Si abſis vſp. aut vbi ſi ceſſes)* Si abſis, ad parentes propitios: Si ceſſes, ad vxorem iratam refert in deſertorem.

4 *Vbi ſi ceſſes)* S Eraſm. primo de Copia commentatio. Vbi pro alicubi. Vnde pro alicunde vſurpatur, duntaxat in compoſitione, vt ſicubi, necubi. nuncubi, ſicunde, necunde. *Vbi ſi.)* Vbi ſi, quidam dixiſſe Poëtam exiſtimant pro ſicubi. *Euenire)* V Minora ſunt incommoda, atque non tam graues ſuſpiciones vxoriæ in illa æmulatione exiſtunt, quæ hîc connumerantur diſtributione. Tibullus quoque ſuſpiciones vxorias grauiter

5 *Vxor)* D Subaudiendum eſt, dicit irata vxor. *Quæ in an.cq.)* omne quod ſentimus aut cogitamus, aut dicimus: & vtrunque Pro oratione eſt, Sed illa ἐνδιάθετος, quæ In cogitatione eſt: hæc προφορικὸς λόγος dicitur quæ in verbis eſt conſtituta. Virgil. Et mihi iam multi crudele canebant Artificis ſcelus, & taciti ventura videbant. Et ipſe alibi, Nūc ſi quis, eſt qui hoc dicat, aut ſi cogiter.

6 *Quàm illa q.p.)* D Erudité, non addidit in quem dicat, quia ſcit nomina vxoris & parentum τῶν πρός τι eſſe. *Parentes propi.)* B Proptius ſignificat prorſus pium: aut eum, qui vehementer liberos amat. Nonius de impropriis hūc Terentii locum aduocat, volens vt mihi quidem videtur, oſtendere antiquitatem illam venerandam, homines quoque, non tantùm deos propitios dici voluiſſe.

7 *Vxor ſi ceſſes)* D Quare non, ſi abſis? an quia iuſtiùs ceſſanti quàm abſenti ſuccenſemus? an quia irata vxor, ſi ceſſes. *Aut te am.)* ἐπιφώνησις cum ἐπιτάσει, Aut te amare cogitat: aut minus peccati eſt amori proprio cedere, quàm alieno amori obſequi nulla re impellente, ſine vxore potare, aut velle delicias. Ergo αὔξησις eſt: niſi fortè τὸ ἐπιφώνημα hoc putamus dictum. *Aut te am.co.)* B Bene hoc familiare enim vxoribus eſt ſuſpicari maritos ſuos aliarum illecebris mulierū detineri, ſi quando vel ad cœne, Vel prādio domi conſtitutum tempus non redeunt, vel ſi præter morem aliàs etiam abſunt. *Aut te ama.co. Aut tete am.)* D Cùm duo propoſuerit, alterum ſumpſit. Nam cùm dixiſſet, Quæ in te vxor dicit, &, Quæ in animo cogitat: intulit. Aut te amare cogitat. *Aut te amare & c.)* Quia Te amare ἀμφιβόλως dixerat, citò intulit quod certum eſt, Aut tete amari. Et quia illud Te dixerat: hoc geminauit, & Tete dixit tanquam ſignificantius.

8 *Aut an.ob.)* A Voluptati te ſtudere. D ἐπαμφοτερισμός.

10 *Ego)* V Hîc aliæ & de grauioribus periculis ſunt ſuſpiciones, vel vitæ, cùm ſit alſioſus: vel corporis, aut per caſum aut per fracturam. Frangere autem nauem vel aliquid

Mu.[rebus?]
Mu.[aut perfregerit aliquid.]
* L. Exclamatio blādè corripientis & cū quadā admiratione.
* D. Transitus ad argumentum subtilissimus.
* L. Delabitur ad comparationē sui & fratris, qua mores vtriusq. & vitam ostendit.
R. Al.[Sectatus.] flfllſi.

Quibus nunc sollicitor [rebus,] ne aut ille alserit, { cdſſſp. a 11
Aut vspiam ceciderit, [ac perfregerit aliquid!] { ſi=ſdb 12
* *Vah, quemquámne hóminem [in] ánimo insti-tuere, aut* { ſdaſbp ſdbbdi 13   *G.[ſecum in],ſdſbdi.*
Paráre, quòd sit chárius, quàm ipse est sibi! ijſiſi 14
Atqui ex me hic non natus est, sed ex fratre. * *is adeò* { ſl=idi ſlſ 15   *G.Poteſt [At] à ſuperiore verſu pendere.* ſliſdl.
Dissimili stúdio est, iam inde ab adolescéntia. ddſbſi 16
* *Ego hanc clementem vitam vrbânam, atque ótium* ıſſſp 17
[Secutus] sum: & , quod fortunâtum isti putant, ıſſſ 18

vsitatè dicimus, quasi ipse egerit cùm passus sit. *Ego q. non.r.fi.)* [D] ἀναντίλογον non enim Pater dixit. Plus est quod dixit Ego, quàm si diceret Pater. *Quæ cogito quibus. &c.)* Hoc sic pronuntiandum est, vt horrere videatur ipse cogitationem suam.

11 *Quibus n.sol.r.)* Hoc est quàm malis: nō vt vxor, bonis. [B] Quæ & quanta nunc me mala sollicitant. *Ne aut ille al.)* [D] Vide quàm teneri sit amoris hic timor in iuuene præsertim. Nimiùm tenerè amat, qui hæc in iuuene pertimescit. quæ circa infantulos eaueri solēt.

12 *Aut vspi.)* Vsquiam & in loco, & ad locū significat. *Ceciderit, ac p.al.)* Iungendum vt non solùm ceciderit, sed etiam perfregerit, hæc sunt, quæ sibi nemo euenire velit.

13 *Vah)* [V] Exclamatio ἐκπληκτικὴ blādè corripientis & admirantis est à verisimili per στοργὴν φυσικὴν, id est, amorem in se & suos naturalem. *Quenquamne h.)* [B] Subaudi Verum est: vt sit, an Verum est! Et innuit verum se experiri in seipso, quod in hominibus ferè miramur. *Quenq mne h.)* [D] Sic dicimus de ea re, quam miramur ferè ab omnibus fieri.

14 *Quàm ipse est sibi!)* Tanquam duo sint. sed hoc Poëtæ Comico licet.

15 *Atqui)* [V] Concessio est. sed dum contrarium infertur per locos demonstrationis in vtroque lene fit collatio & contentio. atque vitæ tam vrbanæ, quàm rusticæ est notatio neutiquam in pædagogia negligenda. *Atqui ex me hic natus non est)* [D] Quasi dicat, Ex me non est, & sic afficior: quid paterer si genuissem! *Ex me natus non est)* Quasi dicat, Non est meus. *Sed ex fr.)* Hoc est, omnino non alienus est. *Adeo)* Aut abundat, aut Nimiùm significat. Vt in Eunucho. Adolescētem adeò nobilem.

16 *Iam inde ab adolesc en.)* [B] Adrianus Cardinalis, Iam inde à principio, iam inde vsque à puero. iam à puero, à pueris, vsque à pueris, & à puero, iam inde ab adolescētia, iam inde vsque à puritia, modi sunt loquendi natiuo Latinitatis candore sparso, non interpretis, sed studiosi imitatoris egentes, Terent. in Heautont. Qui nos putant iam à pueris illico nasci senes. Terent in Adelphis. Vsque à pueris curaui ambos sedulò. idē in Heaut.–Nam magna mihi cum eo iam inde vsque à pueritia Semper fuit familiaritas. Terentius in Adelph.–Is adeò Dissimili studio est, iam inde ab adolescentia. Virg. in Georgicis,–Iam inde à teneris impendo laborem.

Ego h.cl.v.) Collationem habes vrbanæ vitæ & rusticæ, cœlibatus & matrimonii. 17
Ego) [V] Hic descriptio est vrbanæ vitæ & cælibis in Mitione. Hæc enim in clementia, vrbanitate, à qua nomē habet, & otio honesto, & interdum cælibatu consistit. *Clementem vitam)* [D] Figura ipsa. Vitam clementem dicimus, quæ clementes facit. Clemens autem est, qui colit mentem. *Atque otium)* Deest vrbanum.

Secutus s.) Bene Secutus, quasi magistram rectè beatéque viuendi. 18 *Et quod f.s.p.)* Romani scilicet, qui cœlibem quasi cœlitem dicunt, & item Græci, apud quos sunt huiusmodi sententiæ. *Fortunatum i.p.)* Me vtique vxorem non ducere. Dicit autem Romanis id videri: quos spectatores habet. Menander. * *Quod f.i.p.)* Quidam putant sic pronuntiandum, Et quod fortunatam isti putāt vxorem: & hæc bona, & concinna locutio est. Et Putant bene dicit is, cui displicet aliena sententia. *Isti p.)* Id est, hi qui à me dissentiunt. *Quod f.s.p.)* [B] Olim fortunatus habebatur, qui viueret in cœlibatu: quod testatur illud, Qui nō litigat, celebs est. Indicat enim rixosum esse omne coniugium, nec esse tranquillam vitam, nisi in cœlibatu. Iuuenalis, Semper habet

per habet

ssaisp *Vxórem nunquam hábui: ille contrà, hæc ómnia:*
dissp *Ruri ágere vitam, semper parcè, ac dúriter*
s1ssss *Se habére: vxórem duxit: nati filij*
1jsisi *[Duo:] inde ego hunc maiórem adoptáui mihi:*
ssbisi * *Edúxi à páruulo: hábui: amáui pro meo.*
asijsi *In eo me oblécto. sólum id est charum mihi.*
dsddij *Ille vt [item] contrà [me hábeat,] [fácio sédulò.*
R. Al. [idem.] sed corruptè.
sssjap *Do, [prætermitto:] non necésse hábeo ómnia*

Mitionis vita clemens & otiosa. Demeæ vita laboriosa & austera.

R. Al. [Duo sunt:] sed deprauatè. ss. sisi.
* V. Educationis exempiū à prima vsque ætate.
Al. [faciat.] dsddil.
R. Al. [permitto]. sed perperam.

per habet lites, alternáque iurgia lectus, In quo nupta iacet minimum dormitur in illo. Astipulatur huic sententiæ, versus Ille prouerbialis, Mulier in ædibus atra tempestas viro. Sed Hesiodus, vt modestiùs, ita veriùs opinor dixit, Sors potior muliere proba non obtigit vnquam Vlla viro, contráque mala nil terrius vnquam est. *Isti putant)* Cùm dicit Putant, ostendit non probari sibi vulgarem opinionem. neque enim omne coniugium parùm felix est, sed id demum in quo mulier habetur mala.

19 *Vxorem n. h.)* D Si non habeo, dixisset poterat videri habuisse. *Ille contra)* V ἀντίθεσις est in rusticæ vitæ descriptione, quę talis est, cùm ruri vita viuatur, cùm eadem sit laboriosa & parca. Illic quidem est ἐργασία, aut χαλεπότης: hic verò est ἀεργία.

20 *Ruri agere vitam.)* D Contra hæc omnia suffecerat breuitas, sed subiunxit fratris descriptionem, vt verbis ipsis malam vitæ conditionem ostendat. *Semper p. ac d.)* Semper, licèt incertam distinctionem habeat, tamen rectè additum est: quia vel ruri agere, voluptatis est, vel parcè ac duriter se habere, virtutis. Sed Semper, ad vitium: Parcè autem, ad seruandum: Duriter verò, ad laborem referendum est. *Ruri ag. v. s. p. ac d. Se h.)* Variauit, vt in Andria. *Ruri ag. v.)* E Infinitum pro præterito perfecto: Agere pro Egit, & Habere pro Habuit. Modi enallage est.

21 *Vxorem dux.)* D Rectè, Duxit, nō Ducere, semel enim hoc fecit Demea. *Vxorem d.)* Variè per modos discurrit. *Vxorem dux.)* Ad iuuandum pronuntiatione est, ne singula vtrinque assecuti videantur. Nam sic in fine fabulæ ait Demea, Vxorem duxi, quam ibi miseriam vidi! *Nati filij)* Alia cura.

22 *Inde ego hunc, &c.)* Mirè inde subiungit cùm personam prætulerit. Sic alibi, E prædonibus vnde emerat, se audiuisse abreptam è Sunio. *Inde ego, &c.)* Inde, pro ex quibus, & Mihi abūdat. Et bene hunc dixit, quia de ipso loquebatur.

Eduxi à p.) Quod nos Educare dicimus, veteres Educere dicebant: vt, Educet syluis regē regûmque parentem. *Habui)* Quæritur quid sit habui. & cùm multa dicatur, hoc solum verum est, hābui, credidi, duxi, existimaui. vt alibi, Semper eius dicta est hæc, atque habita soror. &. Sic itaque habeantur, i. aquè dicantur. Ergo Pro meo subaudiendum est bis, & habui & pro meo, & amaui pro meo. *Habui)* V Cuius potens eram. *Amaui)* Vt de quo optimam spem cōceperat iuxta Quintilianum, & Plutarchi consilium.

In eo me obl. s. id est ch. m.) D Absolutè vtrunque, & In eo, & Solum. *In eo)* Quasi in ea re. *Solum id est m. ch.)* Plus significat quàm si diceret, Solus is est charus mihi. *In eo me obl.)* Nouè dixit, pro, eo me oblecto. E Huic verbo si ablatiuum cum præpositione In adiicias, delectationis maior vis ostenditur, vt sit quasi in eo consisto, tanquam in delectatione mea præcipua. si enim dixisset, Eo me oblecto, hoc ad partem quandam delectationis pertineret, quam de illo, non in illo sumeret. 24

Ill. vt i. c. f.) D Item, similiter: Cōtrà, vicissim. Plautus, Vt illa illum contrà: qui est amoris cultor optimus. *Sedulò)* id est, sine dolo & impensè, secus à dolo. 25

Do, permitto) V Clementia & mediocris indulgentia non est temerè damnanda in pedagogia. Valeant Orbilii tam patres quam præceptores. Huc referatur dictum Henrici imperatoris, qui Maximiliani pater fuit, quod assiduè in ore habuisse fertur, Qui dissimulare nescit, imperare nescit. *Do, prætermitto)* D Do sumptum, Prætermitto delicta. *Non necesse hab. o. Pro m. s. ag.)* Et si licet, nō necesse est patrem sæuire, quia pater est. inter Ius & Aequitatem hoc interest, Ius est, quod omnia recta & inflexibilia exigit: Aequitas est, quæ de iure multùm remittit. Ergo hic sensus, Non necesse, etiam si liceat, sæuum esse patrem. Et mirè ostendit Ius suum, nisi necessitate, non esse seruandum. 26

Pro mĕo iure ágere. postrémò álij clánculum {adidsp / s}

R. Al. [Patre], sed perperam.

[Patres] quæ fáciunt, quæ fert adolescéntia, ididsp

Ea ne me celet, consŭeféci fílium. aff.sp

* V. αἴτιον γνωμικόν: huius sententiæ ratio est à signo.

* *Nam qui mentíri, aut fállere [insŭêrit] patrem,* ssisi
aut R. Al. [insueuerit], ssfsi.

* Epiphonema. [L] Sentétia quæ cōplectitur scopum fabulæ.

Audêbit: tantò magis audêbit cáteros sdss

* PVDÔRE *& liberalitâte liberos* isiiij

Retinêre sátius esse credo, quàm metu. abijij

* V. Αἰτιῶτος est de educatiōe diuersa.

* *Hæc fratri mecum non conuéniunt, neque placent.* ssddi

Mu. [sæpe ad me]. [A] sed versus non melius habet. issaci: vel issiai.

Venit [ad me sæpe] clámitans, Quid [agis] Mítio! {asiaci / asiia}
R. Al. [an].

27 *Pro meo iure ag.)* [B] Budæus in annotationibus, Meo, inquit, iure, tuo iure, suo iure, verba sunt apud eruditos frequentissima, sed certè cuiusdam significationis. Est enim meo iure aliquid agere vel facere, idem quod mea facultate vel authoritate, vel concessa mihi omnium consensu libertate, & potestate. Cic. pro Roscio, Tametsi meo iure possum, si quid in hac parte non placeat, vituperare: non enim vereor ne quisquam alienū me animum habuisse à causa nobilitatis existimet, id est, Quanquam ego is sum, cui id facere maximè licet citra reprehensionem. & illud Terentianum in Adelphis, Do, prætermitto, non necesse habeo omnia Pro meo iure agere. Verba sunt patris indulgentissimi. *Postremò)* [V] Est in primis in pædagogia necessarium, ne quid discipulus celet, sed omnia candidè agat. *Alij cl.)* [D] Non, alii patres, sed, alii adolescentes, clanculum patres suos. *Clanculum Pa.)* [L] Nouè dictum, pro clàm patribus: [B] Hoc est, mala quæ patribus faciunt inscijs: nullus enim clam facit, nisi quod illicitum esse sciat.

28 *Quæ fert ado.)* [D] Veniam addidit statim, peccata ab adolescentibus ad ætatem remouendo. Et vide quàm breuiter, quàm publicè, quàm innocenter locutus est. *Quæ fert ado.)* [B] Hîc nonnulli cum muliere congressum intelligunt.

29 *Ea ne me c.)* [D] Tribus enim viuitur modis, natura, consuetudine, & ratione.

30 *Nam qui m. a. f. insf.)* Separatim subaudiendum est Insuerit, κοινῶς τὸ Mentiri. *Qui m. aut f. insf.)* [B] Quod turpe est. Plauti ille in Mercatore Charinus, Mihi, inquit, scelus videtur me parenti proloqui mendacium. Martianus Capella sub persona Rethoricæ de argumentis agens, quibus fides fieri solet, A comparatione maiorum inquit, quis dubitet à Siculis pecuniam petiisse Verrem, cùm à Marco Octauio Ligure petierit? Virg. Tu potes vnanimes armare in prælia fratres. Ex hoc vtique probat, & alienos posse quod minus est. Terentius, Nam qui mentiri, aut fallere insueuerit patrem, tantò magis audebit cæteros. A maiori argumentum est. Quia & illud, Parenti non obtemperat, & audiet alienum!

Cæteros) [D] Quia iam deceperit patrem. 31

Pudore) [V] Hoc est illud Quintiliani consilium, qui pueros minimè vult cædi. Propterea quòd seruilem incutiat metum. Deinde si cui mens illiberalis est, vt obiurgatione non corrigatur, Hic ad Plagas, vt pessima quæque mancipia durabitur. *Pudore ac lib.)* [D] Pudore, ad filios retulit: Liberalitate ad parentes. Argumentum à coniugatis: Liberalitate inquit regendi sunt: propter quod liberi dicuntur. Liberalitatem autem, bonitatē dicit. 32

Retinere s. e. cr.) Bene Retinere à vitiis scilicet. Nam vitia filios tenent, quos retinēt patres, à vitiis scilicet. Nam Retinet qui aduersum aliquem tenet. *Metu)* [V] Est enim Ciceronis metus malus diuturnitatis custos. de qua sententia in prima Philipp. Cicero plura. Et prouerbium est eius loci. Oderint dum metuant. 33

Hæc f. m. n. c.) [D] Noua locutio. Et non conueniunt, pro non congruunt: ac per hoc, in his ego & frater dissentimus, & dissimiles sumus. 34

Venit ad me s. cl.) [B] Narratio est quæ versetur in personis eiusmodi, vt in ea cum rebus ipsis personarum sermones, & animi perspici possint: vt ait Cicero libro primo de Inuentione. *Venit ad me s. cl.)* [D] Et importunitatem odiosam ostendit, Ad me dicendo: & inconditam assiduitatem, addendo Sæpe. Et congruè, postquàm Sæpe dixit, adiecit aptius verbum, non dicens, Clamans, sed clamitans. *Quid agis Mitio!)* Reminiscere lectionem, 35

& inue

Cur perdis adoleſcêntem nobis? cur amat?
Cur potat? cur tu his rebus ſumptus ſúggeris?
Veſtitu ſnímio ſindúlges: nimium inéptus es.
** Nimium ipſe durus' eſt, præter ſæquúmque & ſbonum* R. Al. [æquum &] ſed corruptè.
ET ERRAT *longè, mea quidem ſenténtia,*
Qui impérium credat grávius eſſe, aut ſtabílius,
Vi quod fit, quàm illud, quod amicítia adiúngitur.
Mea ſeſt ſic ſrátio, & ſic ánimum indúco meum:
** Malo coáctus qui ſuum officium facit,*
Dum id reſcítum iri credit, tantíſper cauet:

L. Suggeris, id eſt, ſuppeditas.
Al. [nimium.]
* Retorquet correptionem, contrarium inferendo.
G. Poteſt [& ſi] ſuperiore verſu pendere.
Al. [ſic eſt] L. Ratio, id eſt, ſententia.
* Oderunt peccare mali formidine pœnæ.

& inuenies interrogationem huiuſmodi, vel inuectionis principio conuenire vel obiurgationis.

Cur p. ado. nob.!) Rectè Nobis additum eſt & ἠθικῶς: vt alibi, Pſaltriam nobis ſi diis placet, parauit. *Cur amat: Cur potat!*) Vide quêadmodum vt durum obiurgatorem oſtendat Demeam: cùm ab eo ea dicantur in crimen vocari, quæ aut ætatis ſunt: vt, Cur amat! aut naturæ: vt, Cur potat! aut pietatis: vt, Cur tu his rebus ſumptum ſuggeris! &c. Cur amat, ad illud refertur quod ait ſuprà, Do, prætermitto. nam prætermitto delicta, intelligimus ex amore. Cur potat, ad illud quod ait, Do ſumptum.

Veſtitu nimio ind.) B Donas illũ nimio veſtitu, nimium obſequeris, nimis te benignum præbes. Quibuſdam Nimio pro Nimis poſitũ eſt: his Veſtitu datiuus eſt antiquus. *Nimium inep. es.*) D Vtrũque durè, & Nimiùm, & Ineptus. *Ineptus*) V Qui rationem liberorum non habet, qui modum neque verbis neque factis obſeruat, neque eorum quibus cum conuerſatur, neque temporis rationẽ habet. Hæc Cicero de oratore.

Nimium ipſe) Reprehendit rationem inſtitutionis, qua vſus eſt frater, qui æquus eſſe noluit, ſed ἀντικατηγορεῖ. *Præter æquúmque & b.*) D Potuit Et non addi, præter æquum bonum.

Et errat l.) Melius eſt Longè ſimpliciter accipiendũ, vt locale ſit, quàm valde. *Mea q.*) Modeſtè addidit Mea quidem ſententia: ne quis hoc pro præcepto dici exiſtimet.

Qui imper.) V Γνώμη eſt καθολικὴ & πολιτική: cui illud ſuffragatur, Nullum violentum eſt diuturnum. Prudenter itaque Seneca aſſerit, meliùs beneficiis imperium cuſtodiri, quàm armis. Atque Cyrus moribundo ſimilis Cambyſæ filio dixit, Sceptrũ hoc non eſt aureum, quod regnum conſeruat, ſed amici multi ſunt ſceptrum regibus veriſſimum. Hi autem non vi, ſed beneficentia comparantur. *Qui i. c.*) D Vtrum cuiuſlibet, an Demeæ tantùm? *Grauius eſſe atque ſta.*) Grauius, ad vim: Stabilius, ad tempus refertur.

Vi quod fit) Id eſt, metu ac malo. *Quàm ill. quod am. ad.*) Illud fit, quod vis hoc adiungitur, quod amicitia.

Mea ſic eſt.) V Ratio eius ſententiæ eſt ab euentu infeliciori. Notum eſt illud Horatianum, vt furca ſemper recurrat. *Mea ſic eſt r. & ſ. a. ind: m.*) D Mea ſic ratio eſt, ad ſuperiora pertinet confirmanda: Sic animum meum induco, ad ea pertinet quæ dicturus eſt. *Mea ſic eſt*) Iterum modeſtè, ἠθοποιητικῶς. *Et ſic. a. i. m*) Senilis μακρολογία.

Malo c.) B Vt rami qui appoſita furca torquentur aliò, quàm natura poſuerat, protinus ea ſublata vergunt quò priús: ita qui nõ virtutis amore, ſed formidine fuſtis metuunt peccare, his ſimuláćque contingit facinori ſuo ſperare latebram, ad mores genuinos recurrunt. *Malo c.*) D Duo dicit. Malo, & Coactus. *Qui offi.*) ὁ τὰ καθήκοντα ποιῶν, id eſt, qui rectè facit. Officium autem dicitur quaſi efficium: ab efficiendo, quod vnicuique perſonæ congruit.

Dum id reſcit. iri) D Quod facit ſcilicet. *Tantiſper*) Tantiſper quaſi tantúper: & pauliſper, quaſi paulumper, vt parumper dictum eſt. *Tantiſper cauet.*) Peccare ſubaudiẽdum eſt. nam totum ἐλλειπτικῶς, & obſcurè dictum eſt. Et bene Cauet, quaſi malo. *Tantiſper c.*) B Tantiſper comicè trahit non rarò particulã dũ, apud eos ſcriptores, quos nunquam ſatis laudare, ſatis admirari & ſuſpicere poſſumus.

Mu. [Quem beneficio adiungas, ille]. daſſap.
• L. Boni patris officium.
• D. Indulgétiæ affectum ad diſciplinam reuocat.
• D. A differentia perſonarum & officiorum.
• V. Connectit artificio παρασκευῆς, hanc ſcenã ſequenti. D Κατ' εἰκονοποιΐαν ſuperuenit de quo ſermo eſt, vt factis dicta oſtendantur.

Si ſperat fore clàm, rurſum ad ingénium redit. ſd'ap
[Ille quem beneficio adiúngas,] ex ánimo facit: {ᵃᵃſſap / a}
Studet par reférre: præſens abſénsque idem erit. {ciiſſp / a}
** Hoc pátrium eſt, pótius conſuefácere filium* ddſdip
Sŭa ſponte rectè fácere, quàm alieno metu.* {cidbſi / ſ}
** Hoc pater ac dóminus intereſt. hoc qui nequit,* ddllſp
Fateâtur [neſcîre] imperâre liberis. R. Al. [ſe neſcire], ſed corrupte, aſſiij. aſliii
** Sed éſtne hic ipſus, de quo agêbam? & certè is eſt.* ijſiſi
Néſcio quid triſtem video. credo iam (vt ſolet) dſdiip
Iurgâbit. ſaluum te aduenîre Démea, ſſiiip
Gaudêmus. *Hic Senarius perficitur initio ſcenæ ſequentis* ſiſſi

46 *Si ſp.f.c.)* D Iterum quod facit, ſubaudiendum. *Rurſus ad ing.r.)* Mirè non intulit Cauet: ſed ad ingenium redit, & ruſum eſt retrorſum: vt prorſum priùs verſum. *Rurſum ad ing.r.)* B In mores genuinos remigrat, à ramis ducta metaphora eſt, qui appoſita furca torquentur aliò, quàm natura poſuerat, qua ſublata rurſum vergunt eodem.

47 *Ille quem)* V Per contrarium amplificat videlicet clementiorem educationem. Solomon in prouerbiis; Miſericordia & veritas cuſtodiunt regẽ. Clementia firmatur thronus eius. *Ille quem b. ad.)* D Non dicit, Beneficio adiunctus, vt ſuprà Malo coactus. Ille malo, hic beneficio: Ille coactus, hic adiunctus: ille, dum id reſcitum iri credit, tantiſper cauet: hic præſens abſénsque idem erit. Et Præſens & abſens, non ad aliquem locum, ſed ad cuſtodem retulit & monitorem. Ille quem beneficio adiungas, Contra illud ait, Malo coactus. *Ex an.ſ.)* Officium ſcilicet.

48 *Studet par.r.)* Id eſt, benefacere. *Præſ. abſénsque i.e.)* Contra illud. Si ſperat fore clàm, rurſus ad ingenium redit.

49 *Hoc p. eſt.)* Superius à re tractum eſt: hoc iam à perſona ducitur argumentũ. *Hoc patr.)* V A decoro & officio patris, qui amari magis quàm metui exoptat: dum tyrannidem in filios exercet. *Conſuefacere.)* D Non Cogere: ſed Conſuefacere.

50 *Alieno.)* V Per aliorum exempla excuſſo. *Quam al. m.)* D Vide quemadmodum ſuum ad indulgentiam affectum reuocet optimæ diſciplinæ.

51 *Hoc pater.)* V A diſcrimine patris & domini, qui hîc tyrannus eſſe videtur. *Intereſt.)* D Differentia eſt. *Hoc qui nequit.)* Longè meliùs, Nequit, quàm ſi diceret, Non vult.

Fateatur n.) Hoc indicat & ſe meliùs conſulere, & volentem hoc exercere. *Neſcire imp.l.)* Oratoriè, quaſi artis ſit indulgentiſſimè agere. Imperare, modò non ad ſuperbiam, ſed ad regendum eſt referendum. *Fateatur n.)* Deeſt ſe. 52

De quo ag.) B Nonius, Agere, inquit, loqui eſt. De quo agebam igitur, id eſt, de quo loquebar modó. *Et certè is eſt.)* D Bene nunc confirmat ipſum eſſe eum, cùm propior eſt, vt pote ſenili, nec in longum proſpiciente conſpectu. 53

Neſcio q.tr.v.) Orationis apparatus ex vultu oſtenditur: vt-Stetit acri fixa dolore, Tũ quaſſans caput hanc effundit pectore vocem. *Neſcio quid.)* Deeſt, Propter: vt ſit, neſcio propter quid. *Vt ſolet.)* Cauſa cur illum æquo animo frater ferat, Vt ſolet, inquit. 54

Iurgabit) B Iurgari, & Iurgare dicimus indifferenter. Inter Iurgium, & Litem Marcellus hanc ait eſſe differentiam, quod Iurgium leuior res eſt: ſiquidem inter beneuolos, aut propinquos diſſenſio, vel contentio Iurgium dicitur. Inter inimicos diſſenſio, Lis appellatur. Marc. Cicero 4. de Republica, Admiror nec rerum ſolùm, ſed etiam verborum elegantiam. Si iurgãt, Inquit, beneuolorum concertatio: nam lis inimicorum, iurgium dicitur. Idem, Iurgare ergo lex putat inter ſe vicinos, non litigare. *Saluum te ad. D. Gaud.)* D Vt aſperior oſtendatur Demea, etiam ſalutatur ab eo quem obiurgaturus eſt. 55

ACT. I. SCEN. II.

A R G. V Eſt hæc prioris ſcenæ tanquam παράδειγμα. Sicut illic veluti δίοις duplex vita deſcribitur, ita hîc vtriuſque vitæ generis eſt ὑπόθεσιν, & quædam exemplaris repræſentatio-

D vbi

vbi diuerſi homines,diuerſi patres,& diuerſa ſtudia proponuntur. [V] Demea quidem ſui ſimilis,vtpote ruſticus,aſper,inaffabilis, [H]durus,[D]amarus,impolitus, pertinax in delictis,[V] ad ignoſcendúmque difficilis. [H] penè inhumanus, [V] grauiter expoſtulat cum Mitione [P] de Æſchini petulantia,cupiditatibus & iniuriis: [V] Mitio contrà vt eſt lenis,facetus, [H]clemẽs, mitis,comis,humaniſsimus, & ad condonandum facilis, defendit,[L] atque eius adoleſcentiam indulgenter excuſat.à quo tandem Demea vtcũque placatur. Quare in Demea eſt intentio & κατηγορία,in Mitione depulſio,& ἀπολογία. Eſt igitur tota ſcena in genere iudiciali. *Theſes.* 1 Vita aſpera & moroſa laudi non ducitur,qualis in Demea depingitur. 2 Vt pertinacia in corrigendis delictis vituperatur,ita & nimia ad condonandũ facilitas. 3 Violenta ingenia,cuncta vi eſſe agenda conſtituunt. [M] Hominis in diſciplina domeſtica ſeueriſsimi,nec permittentis filium laſciuire, ne vſus tranſeat in mores, & alterius nimium indulgẽtis libidini filiorum, vt ætas curſum ſuum faciat,decorum hac ſcena ſeruatur,& diuerſum vitæ inſtitutum exprimitur.Vtrunque rationes habet:Primùm,quoniam ex frequẽtibus actibus habitus generentur tam boni, quàm mali. Ariſtoteles in ſecundo Ethicorum ſic ait, Atque vt breuiter dicam, omnes habitus ex operationibus ſimilibus fiunt:quapropter tales quaſdam operationes reddere oportet. Ipſarum nanque differentias habitus ipſi ſequuntur. Non igitur parum,ſed plurimum, quin potius totum refert,ſic,an non ſic homines ab adoleſcentia cõſueſcant.Et paulò pòſt dicit.Ob voluptatem improbas agimus,ob dolorem verò res poſthabemus honeſtas.Quapropter homines ab ipſa ſtatim adoleſcentia, vt inquit Plato,ita inſtitutos eſſe oportet,vt his gaudeant,doleántque,quibus gaudere, doleréque oportet.Hæc enim educatio & eruditio recta. *Verſ.gen.Iambici ſenarij ſiue trimetri acat.*

DEMEA, MITIO, *ſenex.*

1 HEM *opportúnè.te ipſum quærito.*
2 ſſaaſp M.*Quid triſtis es?* D.*[rógitas]me,vbi nobis Aéſchinus* *E.Al.[regas],ſiiaſp.*
3 ſbſp *Siet,quid triſtis ego ſim!* M.*[dixíne]hoc fore!*
4 {ſuijdp ſſ} *[Quid is]fecit?* D.*quid ille fécerit!* * *quem neque pudet* *Scaligerus reijcit[quid is]in præcedentem verſum, facitque. Siet]in eo monoſyllabum,* ſdildp:lilidp.
5 ſuſdſp *Quicquam:neque métuit quenquam:neque legem putat*
6 iſiſii *Tenêre ſe vllam.nam illa,quæ ántĕhac facta ſunt,*

Cõgreſſus ſenum, qui velut ſuperiorem Mitionis orationem cõprobat & amplificat. [L] Attende aſperitatem Demeæ, & contrà lenitatẽ Mitionis. *Mu.[dixin']*iſbſip. *Propoſitio generalis [L] accuſationis.quam auget à perſona & antefactis.

1 *Hem opp.te ipſ.q.)* [D] Meliùs quàm Menãder,cùm hic illum ad iurgium promptiorem, quàm ad reſultandum faciat. *Hem opp.)* [B] Opportunè,pro noſtro deſyderio, [V] in tẽpore.Exordium eſt abruptum in primo fratrum congreſſu.In vtroque autem ſeruandus ſuus eſt affectus,ſuum decorum,ſicut contentio demonſtratiua in vtroque fratre exigit.

2 *Quid triſtis es?)* [D] Bene interrogat.poruit enim non iratus frater quærere. *Vbi n. Aeſch.S.)* Quaſi quædam cauſa ſit triſtitiæ,

3 *Dixin')* [B] Moroſè iurgaturum eſſe. *Dixin' h.f.)* [D]Credo iã(vt ſolet)iurgabit. *Quid.)* [V] Hæc interrogatio magis bilem mouet.

4 *Quid ille fecerit.)* [D] Animaduertendum, vt interrogatus interroget more indignantium.quod ideò facit,quia videt Mitionem eo vultu interrogare,vt videatur minus reprehẽdere culpam Aeſchini. *Quem neque.)* [V]Propoſitio eſt accuſatiõis.Aeſchinus eſt impudens,eſt effrænis,& exlex. *Quem neque p, nec m.q.)* [D] Variè per caſus diſcurrit,Quem neque pudet quicquam, contra illud quod alibi patet dicit,Erubuit,ſalua res eſt. *Quem neque p.q.)* Magno ordine accuſauit:Non, inquit, pudore mouetur patrum,non metu parentum,non timore legum.Ergo gradatim αὔξησις oratoria proceſsit. [B] Priſcianus, Sunt, inquit,verba, quæ adiunguntur genitiuo & accuſatiuo:vt,pudet me illius rei Tædet,piget, miſeret,pœnitet,infinitiuis quoque hæc eadem coniuncta,accuſatiuum ſolum aſſumũt: vt,pudet me diſcere, Terentius tamen nouo more in Adelphis ſecundum Græcos dixit, Quem neque pudet quicquam.

Tenere ſe v.) [D] Bene tenere. quia legem. 6 & eſt ἀμφιβολία oratoria. *Nec leg. Tenere ſe vll.)* [B] Quidam hic ſubaudiunt Oportere:vt ſit,

* Narratio. [L] Oratoriè enumerat singulas facti partes.

* L. Confirmatio à testimonio & mox amplificatio à dissimili exemplo.

Omitto: modò quid designâuit! M. quidnam id est? ibſſſi
D. * *Fores effrêgit, atque in ædeis irruit* iſiſſp
Aliénas: ipſum dóminum, atque omnem familiam, aſdſdp
Multâuit vſque ad mortem: erípuit mulierem, ſiſdp
*Quam amâbat: * clamant omnes, indigniſſumè* ſſſſi
Factum eſſe. hôc aduenienti quot mihi Mitio ſſaſai

℞. *Al. [eſſe hoc] non interpoſita diſtinctione. ſed melius aliter, vt ſit [hôc] pro Huc.*

Dixêre! in ore eſt omni pópulo. dénique ſiſdſp

ſit, nec putat oportere ſe ſeruare vllam legem. Alii dicunt eſſe hypallagen, pro, nec putat ſe teneri lege vlla. *Nam illa.*) [V] Confirmatio eſt per antefacta, in quibus eſt præteritio. [D] Accuſatio duo tempora recipit: præteritum, ab antè geſtis: & præſens, ab iis quæ obiiciuntur. Ergo vtrunque mira breuitate perſtrinxit. [a] Accuſat enim filium & à præterita & præſenti vita.

7 *Modò quid design.*) [D] Deſignare, eſt rem nouam facere. In vtranque partem, & bonam & malam. Nam & deſignatores dicti, qui ludis funebribus præſunt: credo ob eã cauſam, quòd ipſis ludis multa fiant noua & ſpectanda: ſimul etiam turba retineatur. quæ fiunt, aut in ſpectaculis, aut in litibus. [B] Hîc in malam partem eſt vſus. Nam ſignificat, Quæ nunc admiſit mala, multò præteritis grauiora ſunt. In malam partem exemplum aliud, Chriſtianorum vulgus quicquid ſua ſtultitia deſignant, in cacodæmonem authorem & inſtigatorem reiiciunt. Item Politian. vertens Herodianum in operis præfatione ſic habet, Adoleſcentes molliter atque indulgenter habiti, noua ſcilicet permulta deſignabant. *Modò q. deſign.*) [D] Puto ego deſignationem, contractionem, aut conductionem populi in vnum intelligi. hoc enim contingit ei, qui aliquo flagitio plurium in ſe oculos & ora conuertit, & ſpectaculo eſt vulgo: quemadmodum deſignatores, qui ludis funebribus multitudinem retinent. *Deſignauit.*) Hoc verbum apud veteres duas res ſignificabat. etenim prauè & rectè facta, deſignata dicebantur. *Quidnam id eſt?*) Et hoc etiam contemnens interrogat Mitio.

8 *Fores.*) [V] Narratiuncula imprudentiam comprobat, quæ breuibus commatibus veluti aculeis ſingulas facti partes perſtringit nõ ſine graui amplificandi formula. Nam Aedes pro ganeo, Dominum pro lenone, Familiam pro meretricibus, & Mulierem pro ſcorto dixit. *Fores effr.*) [D] Hæc ſingula magna cum vociferatione inferenda ſunt. ſtomachatur enim aduerſus malè interrogantem. *Fores effr. atque in æd. irr.*) Totum quidem vnum crimen eſt, Rapuit meretricem. Sed vide qua pompa, qua vociferatione dilatatur accuſatio Demeæ de moribus Aeſchini, nihil niſi inania referentis. *Fores effr. atque in æd. irr. al.*) Hæc ſingula conſyderanda ſunt. Et benè dicit Alienas, quia ſi lenonis diceret, parua res videretur. [a] Senſus eſt, Non contentus fores effregiſſe, atque in ædes irruiſſe, dominum ipſum, quem ſua domus ab omni vi atque iniuria tutum reddere debuit, non ſolùm verberauit, ſed propè etiam occidit.

Ipſum dominum.) Iterum ſuppreſſa eſt in- 9
famis perſona. *Atque o. famil. m.*) [D] Aut familiam pro ſeruis lenonis dicit, aut pro meretricibus. Multauit, lacerauit, mutilauit, molliuit, atque diſſoluit. Vnde Mulciber à multando, quaſi multiber. [B] Multare hoc loco lacerare, mutilare, verberare ſignificat: Aliàs idem quod punio ſiue diminuo. Omnis enim punitio diminutionem habet. Huic verbo Curtius ablatiuum dedit, hoc modo, Is quoque inſulas præſidiis occupat, pecunia multat. Cic. pro Rege. ſine caſu dixit. Neque ſe à te mulctatum arbitratur.

Vſque ad m.) [D] Magna inuidia cædis & 10
mortis mentione, quæ tamen nulli accidit. *Eripuit m. Quam am.*) Omnia magno colore, & accuſatorio dicta ſunt: & hoc maximè, quòd Lenonem & Meretricem non dixit, contentus facti atrocitate, perſonarúmque vilitatem reticens. *Mulierem eripuit.*) Non Abduxit: ſed, Eripuit.

Clamant.) A præiudicato, & authorita- 11
te rumoris. *Clamat.*) [V] A rumore & publico iudicio amplificat.

Hoc ad. q. m. M. dixere.) [D] Quaſi dicat, di- 12
ſplicet omnibus, & multi eum accuſant, nec tamen lenonis querelæ mentio fit. vide oratorem. Hoc autem, vel articulus, vel aduerbium loci eſt. *In ore eſt om. p.*) [B] Factus 13
eſt totius populi fabula. [D] Saluſt. In ore gentibus agens, populo, ciuitati.

14 ſiſſp * *Si conferendum exemplum eſt, non fratrem videt*

15 {aaiſp di} *Rei dare operam, ruri eſſe parcum ac ſobrium*

16 ſdiſſi *Nullum huius ſimile [factum.] * hæc cùm illi Mitio*

17 dijiſp *Dico, tibi dico: tu illum corrumpi ſinis.*

18 aiſſp M. * HOMINE *imperito nunquam quicquam iniuſtius,*

19 dijeſp diiſ *Qui, niſi quod ipſe [fecit,] nihil rectum putat.*

20 diai D. *Quorſum iſtuc?* M. *quia tu Demea hæc malè iudicas.*

21 ſbddſp * *Non eſt flagitium (mihi crede) adoleſcentulum*

* Amplificatio ab exemplis.
D. [*factum:*] cum admiratione.
* L. Confert culpā in Mitionem.
* L. initium ad defenſionem à criminatione perſonæ.
Al. facit] diaiſp.
* L. Propoſitio defenſionis per complexionem ad vehementiam.

14 *Si conferendum.*) V Ab exemplo diſſimili fratris ruſtici a patre ſuo non degenerantis exaggerat. *Si conſ. ex. eſt.*) D Tanquam non ſit conferendum. *Non fr. v. Rei d. op.*) Satis Comicè hoc infertur legentibus argumentum: nam magis in culpa ille ipſe eſt, quem laudat.

15 *Rei d. op.*) Non amori. *Ruri eſſe*) Non in vrbe. *Parcum*) Non prodigum. *Sobrium*) Non inſanum. *Parcum ac ſobr.*) Contra illud, Cur amat? Cur potat? *Rei d. op.*) Quàm facetè Poeta hæc omnia falſa, & è contrario facit Demeam credere.

16 *Nullum h.*) Mitio tangitur, quaſi ipſius culpa ſit fratris natura. *Nullum h. factum!*) Hoc cum admiratione indignantis pronunciandum eſt, & ardentibus in Mitionem oculis. Et ſubaudiendum eſt Eſſe, aut inueniri. *Hæc cùm illi M. d. t. d.*) illi, pro in illum: & tibi, pro in te.

17 *Dico*) V Acutis in Mitionem & fixis oculis hæc ſunt proferenda. Eſt que hîc ratio cuiuſdam decori. quòd coniunctionem rationalem omittit propter iræ vehementiam, quia fit ἀναδίπλωσις. *Tu corr.*) Ab authore, In quē culpam transfert. *Tu ill. corr.*) D Deeſt Nam. ſed feruentiùs ἀσυνδέτως dicitur. & hoc Tibi, & Tu. pronunciandum eſt intento digito, & infeſtis in Mitionem oculis, nam hoc agi ſtomacho aduerſum diſſimulatores ſolet. *Tu ill. corr.*) Mitiùs modò dixit, Sinis corrumpi: mox vehementiùs dicet, An laudi putat fore, ſi perdiderit gnatum.

18 *Homine*) V Hîc fit defenſionis Initium per criminationem aduerſarij, quam ſententia figurat, videlicet imperitum eſſe moroſum & audacem. De quo ſic Menander, cuius ſententia Nihil imperito videtur eſſe audacius, ἐν ἰσ' ἀπειρίας ὅτι, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, τολμηρότερον. Atque Plato de inſcitia aut imperitia, quam ipſe ἀμαθίαν nuncupauit, ſic ait, ἐξ ἧς(ἀμαθίας) πάντα κακὰ πᾶσι [illegible] ὑπερήφανοι κατὰ τὸ δεύτερον ἀπείρηχεν [illegible] *Homine imp. eſt*) D Mito ſtomacho apud ipſū de ipſo tanquam apud alterum loquitur. E Imperitum dicimus, qui communis ſenſus malè gnarus eſt.

Nihil r.) D Propriè Putat. nā hoc verbum imperitorum eſt. Ordo eſt, Qui nihil rectum putat, niſi quod ipſe facit. *Niſi q. i. f.*) αὐθάδεια. hoc enim proprium ruſticorum eſt atque imperitorum.

Quorſum iſtuc) Deeſt Pertinet, aut Dicis. *Quia tu D.*) Id eſt, homo imperitus. *Hæc m. iud.*) Pari virtute hæc leniter dicta ſunt, qua ſuperiora vehementer.

Non eſt fl.) V Propoſitio eſt per violationem, aut inuerſionem. E Hic diſſimulatione callida Mitio fratrem placare conatur. M Hæc eſt ratio alterius inſtituti, quod eſt mitius, & nonnulla dicit adoleſcentiæ concedenda propter feruorem ætatis. Cic. in Oratione pro Cælio ſic ait, Datur enim conceſſu omnium, huic aliquis ludus ætati, & ipſa natura profundit adoleſcentiæ cupiditates, quæ ſi erumpunt vt nullius vitam labefacient, nullius domum euertant, faciles & tolerabiles haberi ſolent. Iuuenalis etiam dicit, Quædam cum prima reſecentur crimina barba. Et, –Breue ſit quod turpiter audes, *Non eſt flag.*) D Non peccatum negat eſſe: ſed flagitium non eſſe contendit. & ideò ſubindignanter pronunciandum eſt: vt ſi dicat, Scortari quidem adoleſcentulum, delictum eſt: ſed non eſt flagitium. & veniæ locus non tam in facto, quam in perſona eſt conſtitutus. *Non eſt fl. m. cr. al. ſc.*) Mitè reſpondit, & oratorie, ad hæc quæ inuidioſè dicta ſunt: Nam quod ait ille, Eripuit mulierem quam amabat, hic ſcortum dicit: quod, Irruit in ædes alienas quaſi ex vino furens, Potare: quod cum aliis graue propoſitum eſt, hoc ſolum dicendo, leue reddit: id eſt, fores ef-

*Id plerúque vsu-uenit. [L] Confirmatio sumpta per occasioné à pari & fictorio exéplo; vt, Nos faceremus, ergo illi licet facere. Dissimulatio callida Mitionis, qua placare fratrem conatur.
*L. Refertur ad obiectioné Demeæ, Denique si confe-

Scortári, neque potâre, non est, neque fores ddſ;di
Effringere. hæc si neque ego, neque tu fécimus,* ſidbſp
Non siuit egéstas fácere nos. tu nunc tibi ſddiſi
Id laudi ducis, quod tum fecisti inópia. ſſſdi
Iniúrium est. nam si esset vnde id (fieret), ſiſiſp
D. fieret prima longa.
Facerêmus: & tu illum tuum, si esses homo,* aiſiſi
Sineres nunc fácere, dum per ætatem licet, adiſſp
Pótius quam vbi te expectâtum eiecisset foras: aalſi

fringere. *Mihi cr.*) Quasi imperito dicit, Mihi crede. non enim Me intellige. Quod imitatus Cicero sic Cælium exagitat, Magna sunt, mihi crede: noli hæc contemnere. Hic enim & authoritas dicentis, & contemptus ostenditur audientis.

22 *Non est*) [V] Hæc geminata negatio Atticorum more vehementius negat.

23 *Hæc si neque*) Confirmatio est per ἀνθυποφορὰν, quæ hic est παραδιηγήσις quædam hoc loci admodum necessaria. Mox enim Demeam mouisset à se exemplum editum non esse. Redditur illi, quia per egestatem non licuit. *Hæc si n. e. n. tu f.*) [D] Quia dixit, Qui nisi quod ipse facit, nihil rectum putat. *Si neque ego n. tu f.*) [B] Pluralis vim his quæ coniungit, confert interdum. Neque geminata particula, sicuti. Et quæ coniungit, pluralis numeri vim aliquando confert: quæ tamen aliàs rectè solueris in singulares: vt, consules erant Cæsar & Bibulus. Consul erat Cæsar, & consul erat Bibulus. Aliàs solui non possunt, nisi falsum efficiant sensum. Vt duo & tria efficiunt quinque. Non enim ita soluas, duo faciunt quinque. & tria faciūt quinque. Itém animal diuiditur in rationale & irrationale. Non tamen animal diuiditur in rationale, & animal diuiditur in irrationale. Dialecticus hæc nisi in sensu composito non concedit. *Hæc si n. e. n. tu f.*) Fit Syllepsis, quam diuersarum clausularum per vnum verbum conglutinatam conceptionem dicimus. Fit personarum Syllepsis. Horat. Tu quid ego & populus mecùm desyderet audi. Per numeros & communi singulariter posito fit Syllepsis: vt in illo Virgilii, Hic illius arma, hic currus fuit. Sed cùm plurale est, id quod in clausulis commune est, cum digniore in ipsis coaptabitur. Est porrò inter genera masculinum dignius fœminó & neutro. In personis prima præstantior, quàm secunda & tertia. Terent. in And. Domus, vxor, liberi inuenti inuito patre. Per personas & commune plurale fit Syllepsis ad hunc modum. Cic. Si tu & Tullia lux nostra valetis, ego & suauissimus Cicero valemus. Terēt. hoc loco, Hæc si neque ego, neque tu fecimus, Non siuit egestas facere nos. Fit & Syllepsis, cùm inter clausulas intercurrit imaginis aduerbium: Vt, incedis veluti rex, vel quasi rex. Nam vt plena sit constructio, subauditur in altera, incedis quasi rex incedat. Aliquando in vna etiam clausula fit syllepsis, cùm duarum dissimilium vocum, altera non ad vocem alterius, sed ad rem significatam refertur. Terēt. Vbi illic est scelus, qui me perdidit? Plura sunt alia apud eūdem exempla.

Non siuit eg.) [D] Non voluntas prohibuit, sed necessitas: & ideò nulla laus. 24

Quod tu f. in.) Nota Fecisti, in eo quod significat non fecisti. 25

Iniurium est) Quia Nihil quicquam iniustius homine imperito. *Vnde id fi.*) Fieret producta prima syllaba. Ennius, Minimè nomine fieri prauum. *Nam si e. v. fi.*) Non est necessariò consequens, sed probabiliter admittitur apúd oratores. non enim omnes qui habent vnde faciant, continuò etiam faciūt. 26

Et tu ill. t. si e. h.) Multum progressus est accusans accusantem. *Si esses*) [V] Ab humanitatis officio & ætatis occasione. 27

Dum per æt l.) [B] Magna est in verbo Licet elegantia, cùm dicimus, si licet mihi per te, id est, si permiseris. Dum per ætatem licet, dum permittit ætas. 28

Vbi te.) [V] Nam odiosorum senum mors expectatur & à filiis exoptatur. Et hic defensionis locus ad eam obiectionis partem pertinet, qua suprà Demea dixit, Denique si conferendum exemplum, & reliqua. *Expectatum*) [D] Odiosum, & malæ vitæ. nam filiis parentes aut amabiles sunt, aut expectati. amabiles, boni: expectati, mali, quorum mors in dies singulos expectanda & exoptanda sit. nam Expectamus ante diem, Speramus ad diem. vnde auidior intelligitur qui expectat, 29

quam

[Alieniore] ætate, post faceret tamen. Mu.[*Alieniori*].
D.* *Pro Iuppiter [tu homo adiges] me* ad insaniam.*
Mu.[*rediges tu homo*].
Non est flagitiũ facere hæc adolescentulum. M.* *ah,*
Ausculta, ne me obtundas de hac re sæpius.
**Tuum filium dedisti adoptandum mihi.*
Is meus est factus: si quid peccat, Demea,
Mihi peccat: ego illi maxumam partem feram,
[Obsonat,] potat, olet vnguenta de meo.

rendum . & est refutatio.
• D. Tragica exclamatio,
• L. Alia defensio per translationem, Nihil ad Demeã, si peccet Æschinus.
• D. Argumentatio per inductionem.
V. *Illi*, pro Illic, vt sit enallage.
R. *Varro libr. 6. de Orig. legit. [Scortatur]*.

quàm ille qui sperat. *Eiecisset f.*) Non dixit Amisisset: sed, vt quiddam abiiciendum, Eiecisset. *Quam vbi te exp.*) Eo rem produxit, vt ipse magis videatur consulere disciplinæ quàm Demea.

30 *Alieniore æt.p.f.t.*) ἀνανταπόδοτον deest enim Quanuis. Et Faceret, vltimum, magnam vim habet. nihil enim prodesset, insuper obesset, retinere ab istis filium iuuenem. Alieniore pro aliena dicens, comparatiuum gradum pro positiuo posuit. *Alieniori*) V Adulta magis, atque proiecta, & est ἀνανταπόδοτον. deficit enim particula Quanuis, vt sic contextus cohæreat, Post tamen faceret alieniori ætate.

31 *Prob*) Exclamatio est; quæ Tragœdiæ propter tenuis asperitatem competeret, & in hac est ἀντιφώνησις. D & bene, tanquã ipse se reprehenderet Demea, adiecit, Tu homo adiges me ad insaniam. Et tu homo dicens, negat illi familiaritatem.

32 *Non est fl.f.h.*) Moraliter indignatio expressa est, iisdem verbis, quæ frater dixerat, repetitis.

33 *Ausculta*) V Attentionem exposcit: ad alium deflexionis locum. *Ne me obt.*) D Ne me sæpe, & molestè interpelles. Nam Obtundere est aliquid sæpe odiosè repetere.

34 *Tuum f.d.ad p m.*) Mira argumẽtatio per ἐπαγωγὴ, quæ Inductio ab oratoribus dicitur, cum per interrogationem peruenimus ad id quod volumus concludendum. *Tuum f.*) V A translatione, Nam Æschini factum ad re nihil pertinet, sed ad Mitionem, quia adoptiui patris officio fungitur.

35 *Is meus est f.*) D Sic progreditur, quasi confessionis genus sit aduersarium tacuisse. *Si quid p. D.*) Conclusio dubiæ rei à non dubiis sumpta. *Si quid p. D.*) τῷ ἰδιωτισμῷ Interposuit Demeã. & repetitum est, Peccat.

36 *Ego illi max.p.f.*) Errant qui putant V Illi esse pronomen, cum sit aduerbium loci. vt, Illi mea tristia fata, Degeneremque Neoptolemum narrare memento. Illi ergo, ibi vbi ille peccat. Quare quidam etiàm Li syllabam discretionis causa, vt locum significat, corripiunt. Et Maximam partem, optimè dicit, Non enim Vniuersam, quia non solus pater Æschini est: sed Maximam, quia eius magis est cuius filius cœpit esse per adoptionem. *Feram*) Sustinebo, tolerabo.

Obsonat, p.ol.vng.) B Marcus Var. in libris de lingua Latina, sic ait, Apud Terent. Scortatur, potat, olet vnguenta de meo. Scortari est sæpius meretriculam ducere. sic ille ad deinceps alia in eam sententiam. Cæterùm Terentiani omnes ad vnum codices, non Scortatur habent, vt Var. legit, sed Obsonat, locus est autem in Adel. Obsonat, potat, olet vnguenta de meo. Quàm lectionem etiam Dona. agnoscit. Quid hic igitur dicemus? Mendúmne esse in Terentianis omnibus codicibus? an quod vix credere ausim, memoriola vacillasse. Varronem quoque ipsum polygraphotatum à Cicerone appellatum, sicut eundem Ciceronem Gellius deprehendit: vt fateamur etiam maximis quibusque ingeniis officere incuriam nonnunquam, prodesse vsquequaque diligentiam? Hæc Polit. Centu. II. cap. LXIII. *Obsonat*) Obsonare est lautius vesci, & Opsophagi obsonatores. Opson Græci vocant edulium, quod additur pani præsertim coctum. *Olet vng.*) V Erant adolescentuli oleo delibuti tanquam voluptuarii, quorum hic est notatio. *Olet vng.*) D A summo ad imum proposita soluuntur. & mira varietas est. Olet vnguenta: ne diceret, Obsonat, potat, vngitur: ne scilicet hæc exercitationis palestricæ, non luxuriæ, dicerentur. B Vt vitio dandum est, si quis hircum oleat, quippe quòd spurci est: ita adæquè vituperandum, si quis oleat vnguenta, quippe quòd mollis est. hoc testatur & in sermonibus Horat. cum dicit, Pastillos Rufillus olet, Gorgonius hircum. Pastillos autem vocat pilulas vnguentarias. Hæc Eras. in Chili.

Mu. [vbi erit], ibfdfp.

* L. A meretrice scilicet, non à Mitione.

* Peroratio.

R. Al. Mu.] aiiffi.

Al. ys, fe. Listulper perperam.

* D. Plus laudis cõ filium quàm natura consequutur.

[1] Pulchra distinctio, quæ mox refellitur ex coniugatis.

Amat? dábitur à me argéntum, [dum erit'] cómmodum: {ibffsp ibffa

Vbi non erit, fortásse excludêtur foras.* aiffi

Fores effrêgit, restituêntur. díscidit iffasp

Vêstem? resarciêtur: est (dijs grátia) fiijfp

Et vnde hæc fiant, & adhuc non moléSta sunt. ifdfij

** Postrémò, aut desine, aut cedo quemuis árbitrum:* ffiasp

Te plura in hac re peccâre osténdam. D. *hei mihi,* fiffi

Pater esse disce ab [álijs] qui verè sciunt. aibffi

M. * *Natúra tu illi pater es, consilijs ego.* ffdfap

D. *Tún' [cónsulis] quicquam!* M. *ah, si pergis, abíero.* fiflbi

Bembus[Consilia].faffbi.

Olet vng.) Tam in noxa est qui munditias plus iusto affectat, quàm is qui nullam sui curam corporis habet.

38 *Amat)* [D] *πρὸς τὸ* Cur amat? *Dum erit c.)* Dare scilicet.

39 *Vbi non erit)* Argentum scilicet: sed. Commodum dare, subaudiendum est. *Fortasse excl. f.)* Hoc ita protulit, quasi dicat, nihil sibi deperisse si gratis forte fuerit ad amicam admissus. Et totum hoc *ὑποκριτικῶς* legendum est. Et mirè Fortasse dicit, vt pater indulgens, & credens adolescentem posse etiam amari ab amica. non enim affirmauit, vt diceret, Excludetur foras.

40 *Fores)* [V] *ἀντεγκλήματα* est de foribus, & vestitu, & est locus de damno restituendo. *Fores effr. rest.)* [D] Peruenit ad præsens crimé. illa enim antè acta fuerant. [B] Cicero citat hunc locum in oratione pro Cælio: Effringere est furandi causa ianuas frangere. In libris Digestorum tit. est de effractoribus siue de iis qui carcerem effregerunt, siue de iis qui furandi causa ianuas domorum priuatarum inuaserunt.

41 *Resarcietur)* [D] Re abundat.

42 *Et vnde hæc f.)* Iterum subaudiendum Est. *Et adhuc n. m. s.* Quia non est flagitium adolescentem scortari.

43 *Postremo)* [V] Peroratio, qua vult cessandũ esse. aut si nolit, prouocet ad arbitros: quorum duo sunt genera: Vnum eorum, qui ex compromisso adeuntur, quorum sententiæ metu pœnæ paretur. Alterum eorum est, quos vulgo arbitratores appellamus, qui tanquam boni viri arbitrari & constituere aliquid debent, iuris constitutioni minimè obnoxij, nec pœnarum comminatione formidabiles. *Cedo quemuis arb.)* [B] Id est, Alioqui licet vt iudicem adeamus, & in arbitrum quem voles compromittamus. Cedo, dic quemuis arbitrum: acsi diceret, Vincam quocunque iudice eorum, qui harum rerũ consultissimi fuerint.

45 *Pater)* [V] Obiectio est de paterni iuris discrimine. *Ab alijs q. v. sc.)* [D] Superbum fuisset, A me, dicere. melius ergo, Ab aliis dictum est.

46 *Natura tu illi p. es, c. ego)* Vrbanè Mitio Consiliis subiunxit. plus enim valet ad laudem consilium, quàm natura. Et simul ostendit Poëta verbis Mitionis, qui non natura, sed affectu sit pater, nullum patrem esse sapientem: eum verò posse sine perturbatione perfrui iis quos amat, quem patrem esse consilium fecerit, non natura: hoc est, qui filium adoptauerit. Et mirè cùm Natura singulariter dixerit, pluraliter intulit, Consiliis ego. *Consiliis ego.* [B] Perquam vrbanè hoc dictum à patre, qui malè consulit filio, qui nimia indulgentia perdit filium. hic Demea subiungens, Túne consulis quicquam! A coniugatis argumentatur. Don. pronuntianda hæc dicit, vt gestu ostendat pater, nolle se quod loquitur. Seruius artificiosam prohibitionem esse dicit, quæ fit per concessionem, & tamen ne persuasio intelligatur, quædam miscentur quæ noceant: vt hic, Profúndat, perdat, pereat, & apud Maron. in 4 Æneidos, I sequere Italiam ventis, pete regna per vndas. Cùm dicitur ventis, & per vndas, miscentur que noceant.

47 *Tune consulis)* [V] Per coniugata diluit Demea illum non esse patrem consiliis. *Tún' cons. q.)* [D] Apertior contumelia: & ideò sequitur denuntiatio discedendi. *Tún' cons. q.)* Quia dixit, Consiliis ego pater sum: à coniugatis argumentatus, respondit, Túne consulis quicquam? quia à consulendo consilia dicuntur, & consultores. *Si p. abiero)* *ἀποχωρεῖν*, pro abibo. & hoc gestu abeuntis, vel abituri pronuntiatur.

dzalsp dbbs D. *Siccine agis!* M. *an ego toties de eâdẽre audiam!*
fiassp D. *Curæ est mihi.* M. *& mihi curæ est. * verùm Démea*
fiijsp *Curêmus æquam vterque partem,tu álterum,*
aissbp *Ego item álterum.nam ambos curáre,propémodum*
ijiisi *Repóscere illum est,quem dedísti.*D.* *ab Mítio.*
aixdsp ais M. *Mihi sic vidêtur.* D. *quid' istuc! tibi si istuc placet,*
ssddsp * *Profúndat,perdat,péreat,nihil ad me áttinet.*
ss:!si *Iam si verbum vnum* posthac.* M. *rursum Démea*
sisdai *Iráscere!* D. *an non credis!/répetóne/quem dedi!*
sassii *Aegrè est: aliênus non/sum.si obsto./hem désino.*
ssiisp *Vnum vis curem,curo:* & est dijs grátia,*
ijdisp *Cùm ita vt volo/est.iste tuus ipse/sénsiet*
R.Al.[est iste:tuus ipse].sed melius distinguemus post[est].

* L. Redit ad defensionis senténtiá.
* V. Exclamatio est perculsi & perturbati animi.
* Concessio ironica,& indignátis.
* V. Per aposiopesin. Hic enim, De filio addidero, deest.
Al. [repeton'], sildsi.
Al. [*sum. si obsto*]
* L. Error senis ad futurá epitasin.
Iste, per contemptum.

48 *Siccine agis*) Rectè,quia iam abibat: quasi reuocantis correptio est. *An ego t.*) Hoc côuersum intelligas dicere. *Audiam*) Deest Tested exprimere durum fuit. Et hoc est Obtundere. *Cura est m.*) Æschinus scilicet.

50 *Curemus*) V Distributio est & æquitatis ratio de non reposcendo, quod semel datum est. *Aequam vterque p.*) Propriè, vterque & Aequam, quasi particeps fratris.

51 *Propemodum*) Nisi addidisset Propemodû, falsa videretur esse sententia.

52 *Ab Mitio*) Religiosè commotus est: ac veluti incusatio est perfidiæ. & ideò exclamat dolens.& transit in iracundiam, concessionémque, quæ ἐπιτροπὴ dicitur.

53 *Mihi sic v.*) Rationabiliter non, Est sic, dixit: sed, Sic videtur non vult enim verum esse. *Quid istuc*) Deest, Loquor. aut Resisto. nam proprie significatio est de sententia sua decedentis.

54 *Profundat,p.*) ἐπιτροπὴ figura. Virg. Sequere Italiam ventis, pete regna per vndas. *Profundat, p. p.*) Hæc sic pronuntianda sunt, vt ostêdatur gestu nolle quod loquitur.

55 *Si verb. vn. p.*) ἀποσιώπησις. Deest Tibi fecero, aut tale huiusmodi. a Aposiopesis, fit vel cùm per seipsum quis tacet, & ad aliud transit. Verg. Nec requieuit enim donec Calchante ministro. Sed quid ego hæc autem? Vel tacet, nec vltra aliquid loquitur: vt hîc Terentius. Vel alterius interuentu personæ tacet. Idem in se cruciante, Ita res est hæc nunc, quasi cum. Interpellat enim Clitipho. Quas, malùm, ambages mihi narrare occipit. In Phormione, Demiphonem si domi est Visa n, vt quod. D. at Nos ad te ibamus Phormio. Ph. De eadem hac fortasse causa. Ad Aposiopesin maximè referunt eruditi, quæ per iram reticentur, vtique dum iratis ipsis non satis liquet verbis quibus expliceent, quæ minantur. *Rursum*) D Quasi curâs irasceris.

An non cr.) Irasci scilicet. *Repetone q.d.*) Rusticani stomachi est repetere semper verba quæ inuitus alius audierit Minus erat si Æschinum diceret, sed plus est, Quem dedi. 56

Ægrè est) Quasi dictum sit, Quid ergo loqueris? Quia ægrè est. Cur ægrè est. Quia alienus non sum. Mire Alienus non sum: quasi timeat iam dicere Pater sum. *Alienus n. s.*) Satis cum stomacho: quasi dicat. Si patrem me esse iam non licet, alienus non sum. *Hem desino*) V Hic Demea fallitur ἐπίτασις subsequetur. *Iste tuus*) D Memoriter Iste tuus ad illud quod dixerat Meus est factus. 57

Iste t. i. s. P.) Quantus sis, quantúmque eum ames: hoc est, vt decipiatur per indulgêtiam tuam. a Iste tuus ipse sentiet. Pris. Ille spatio longiori intelligitur, Iste verò propinquiore. Hic autem non solùm de præsente, verùm etiam de absente possumus dicere ad intellectum referentes demonstrationem: vt, Hoc regnum de agentibus esse, Si qua fata sinant, iam tum tendítque fouétque. Virgilius ad absentem Carthaginem retulit demonstrationem. Iste verò plerunque ad oculorum demonstrationem refertur. Virg. In sexto, Non hoc ista sibi tempus spectacula poscit. Inueniuntur tamen hoc de absentibus 59

• Superioris correptio dissimulationis.
• L. Consiliũ Mitionis ad spectatores
• Argumentum à contrario.
Mu. [*humanè vix*] asdssp.
• L. Moralis & pathetica hyperbole. & totum est lenis reprehensio.

Postériùs. nolo in illum gráuius dícere. dsidsp
M. *Nec nihil, neq; ómnia hæc sunt, quæ dicit,* * *tamen* { sxiissp / s
Alij distinguunt post [tamen.]
Nónnihil moléstа hæc sunt mihi. sed osténdere { sxisbsp / s
* *Me ægrè pati illi nólui. nam ita est homo!* sisilj
* *Cùm placo, aduêrsor sédulò, & detérreo!* sslisi
Tamen [*vix humánè*] *pátitur: verùm si aúgeam,* { csdssp / a
Aut étiam adiûtor sim eius iracúndiæ, ddlisi
Insániam profécto cum illo. et si Aéschinus sijssp
Nonnúllam in hac re nobis facit iniúriam. ssuisp
* *Quã hic non amâuit meretrîcẽ! aut cui non dedit* sidssp

protulisse authores. vel de his quæ cerni non
possunt. Terétius in Adelphis, Ille tuus ipse
sentiet Posterius. De absente Æschino dici-
tur. *Iste tuus ipse s.*) Ille & Iste priuatum v-
sum habent. Prius cum ob euidentiam quan-
dam rem omnibus notam præsumi volumus.
vt Cicero ille facundus. Posterius cõtrà, cùm
alicuius rei cum contemptu, vel stomacho
mentionem facimus: vt hic & in Eunucho,
Munus nostrum ornato verbis, & istum æmu
lum quoad poteris, ab ea pellito. Item, Chæ-
rea iste ephebus frater Phædriæ. *Ipse sentiet*)
D Sẽtire, multi pro malo posuere: vt ipse ali-
bi, Sit rogas? Sensi: nam vnám ei cœnam at-
que eius comitibus Dedi.
60 *Posteriùs*) Etenim Demea satis hoc graue
existimat dictum in eum qui non prouideat
in futurum: & acrius, quia pater est. *Nolo
in ill. gr.*) Scilicet Quàm hoc. *Nolo*) V Ma-
lè abominantis est oratio.
61 *Nec nihil*) id est. aliquid. Est autem ἐπανόρ-
θωσις prioris dissimulationis & quædam ἀπο-
λογία, quare dissimularat, & se ægrè pati o-
stendere noluerat. Hæc autem ad spectato-
res dicuntur. *Nihil, & Nonnihil*) D Nota fi-
gura est conueniens placidissimo seni, qui in
reprehendendo adolescente moderatus est.
Nec nihil) Apparet Terentium fauere lenis-
simis patribus: vnde subiecit etiam rationem
facti Mitioni. *Neq; o. h. s. q. d.*) Bene à Mi-
tione hoc dicitur: quia indulgentioris est
plura scire: & suprà dixit, Ea ne me celet con
suefeci filium. Et hic sensus est, Nec contem-
nenda sunt quæ dicit, nec omnia dicit tamẽ.
Hoc est, non sola sunt quæ dicit, sed multa
alia. Et ordo est, Neque tamen hæc quæ dicit,
sunt omnia.
62 *Nonnihil mol.*) Placidissimè: Nec nihil,
dixit, & Nonnihil maluit repetere, quàm ve-
hementer iracundiam demonstrare, est enim
altera λιτότης. *Nonnihil m. h. s. m.*) Optimè
Poëta Mitionem fecit commotum: ne si o-
mnino immobilis esset, nõ indulgere adopti-
uo filio, sed omnino eum non curare vide-
retur. Ergo sic in eum seruat placidum ani-
mum, vt tamen retineat patris affectum:
Sed ost. Me ægre) Constat ergo ægrè pati.
nam aliter non erat parens. *Illi*) De- 63
meæ scilicet. Aut illi, id est ibi vbi Demea
litigabat. *Nam ita*) V Ratio est ab inge-
nio Demeæ, vt illud retineatur, & dilem-
mate constat, aut aduersatur, aut suffraga-
tur. si aduersatur, tum vix humanè patitur,
hoc est, vix more humano ad placandum mo
uetur. si autem suffragatur, furor succendi-
tur. *Nam ita est homo*) Homo dixit morali-
ter: sic enim de iis dicimus, quos parcè repre-
hendimus. vt alibi, Vt homo est, ita morem
geras.
Cum placo) Id est, cùm volo placare. *Cum* 64
placo, aduersor) B Diomedes libro primo, Iun-
guntur inter se tempora. iungitur instans fi-
nitiui modi instanti finitiuo, vt Cic. De te au-
tem Catilina cùm quiescunt, probant: cùm pa
tiuntur, decernunt: cùm tacent, clamant. I-
tem Terentius, Cùm placo, aduersor sedulò.
Verùm si aug.) L Argumẽtum à contrario. 65
nam placare, contrarium est irritantibus au-
gentibúsque iracundiam.
Aut adiutor s. æ. ir.) σύλληψις. Nam à geni- 66
tiuo casu accusatiuus assumptus est.
Etsi Æsch. Nonnull. in hac re) Rursus ἐπ- 67
ανόρθωσις, vt sic mitis reprehensio: & hoc ipso
grauis. nam Etsi, & Nonnullam nobis, tem-
peramento sunt posita? *Etsi Æsch.*) V ἀνθυ-
ποφορά est, Tamen Æschinus est iniurius, igi-
tur nihil est dissimulandum. Concessio est per
μείωσιν, cùm ait, non multam, veluti non ma-
gnam. Nam leniter illic ὑποκοριστικῶς perstrin-
gere conatur.
Quam non) V Interogatione duplici sub- 69
iratus iniurium fuisse ostendit. *Quam hic
n. am.*

70 afflp *Aliquid! postrémò nuper (credo iam ómnium*
71 iffffp *Tadêbat) dixit velle vxôrem dúcere.*
72 ffdfp *Sperâbam iam [deferuisse] adolescéntiam:*
73 fflial *Gaudêbam : ecce autem* * *de integro.* * *nisi quicquid est,*
74 adfial *Volo scire, atque hóminem conuenire, si apud forum est.*

D. *Al.* [*desæuisse*][x] B *Al.* [*deferbuisse*]. A *quod versui repugnat.* • D. Aposiopesis prima, quia non vult credere. L subaudi Amare cœpit. • Go. *Nisi.* pro Sed.

n. am. m aut cuin. d. al.) D ἦθος ὑπερβολῆς, Quā non, & Cui non. Ea tamen hæc sunt, vt non graui sono accusationis proferantur, sed solam reprehensionem contineant. Aliquid verò, admirantis est. Quod addidit Meretricem, ostendit Mitionem hoc solùm adhuc scire: nihil autem de vitiata virgine. *Quam hic n. am. m.)* Et hoc cum venia & defensione nam colere meretricem, non est flagitium. & simul etiam vitiatæ virginis ignarus ostenditur Mitio.

70 *Aut cui non dedit Aliquid*) Aliquid dicendo, prætermisit vel meretricem vel numerum. *Credo iam omn. Tad.)* Etenim addimus ad ea quæ apud nos parum certa sunt, Aut credo, aut puto.

71 *Dixit se v. vx. d.)* Mirum est apud Terentium, cùm etiam per nescias personas indicet argumenta. nam cùm Mitio nesciat amari ab Æschino ciuem virginem, tamen dicit, Credo iam omnium tædebat, & Dixit se velle vxorem ducere. Sic ex parte magna ostendit nescius argumentum: ideò quia verisimile est amantissimum Æschini Mitionem omnes scire affectus adolescentis & consuetudines. Et apparet prætereà, conatum ex parte fateri vitiatum amore Æschinum: & pudore impeditum; tantùm hoc dixisse quod honestè potuit, velle se vxorem ducere. quam autem vellet, tacuisse confusum.

72 *Sparabam iam def. adol.)* Rectè Sperabam, pro gaudebam. sic enim dicimus, cum errasse nos cernimus. Et mitè: non dixit, Sperabam illum iam corruptum; sed, mitis senex totum ætati attribuit, nihil filio. *Deferuisse adol.)* Seruat propositum circa ætatis veniam. *Deferuisse)* Quasi deorsum à feruore tenuisse. *Sperabam iam deferbuisse adol.)* B Emēdatiores libri, Deferuisse habent. quod autem Deferbuisse scriptum est, ex illa mutatione factum videri potest quòd quæ nunc per, v, scribuntur, aliquando per b scripta sunt. vt Deferbesco. & quæ nunc per b, vt superbus, aliquando per v. Sic annotauit Ioannes Pierius in castigationibus Virgilianis. Apud Cic. in oratione pro M. Cœlio, Deferbuisse igitur. Verba subiiciam. Multi & nostra & patrum, maiorúmque memoria Iudices, summi homines, & clarissimi ciues fuerunt. quorum cùm adolescentiæ cupiditates deferbuissent, eximiæ virtutis firmata iam ætate extiterunt. *Adolescentiam*) V Id est, vehementem, & fragrantem amoris vim imminutam κατὰ μετωνυμίαν.

Ecce) Aposiopesis est propter admirationem noui facinoris. *Nisi quicquid est*) 73
D Deest, Quia: vt sit, nisi quia. Et est sensus, Nisi quia nō temerè credo, & volo scire quicquid est. B Erasmus in Annotationibus quas scripsit in epistolam ad Corinthios, dicit hoc, Nisi quicquid est, perinde valere, quasi dicas, Vtcunque est: aut, In summa. & Græcanici sermonis figuram esse. Qua loquendi forma vti solemus, quoties omissis quæ incerta sunt, ad id redimus quod certum est.

ACT. II, SCEN. I.

ARG. V περίστασις est turbarum in hac scena. Iurgium enim est lenonis cum Æschino propter puellam ereptam. Quare etsi bona ex parte sit iudicialis generis, tamen oratiunculę iuxta eius partis rationem sunt perturbatiores & intricatiores. V Nititur enim persuadere Æschinus se inuitum Sannioni lenoni intulisse iniuriam, verùm fuisse illius culpa impulsum. Intelligendum quoque est. Parmenonem seruum morem gerentem Æschino, ita acriter egisse cum lenone, vt tandem ab eo puella eriperetur, cuius auferendæ Æschinus percupidus fuerat. H qua erepta, iurgia vltrò citróque oriuntur. Est verò in hac scena luculenta lenonis descriptio. B Nec verò error est Poëtæ quòd hîc fiant quæ facta esse Demea dixit, qui fortasse rumore nuntio acceperat fecisse Æschinū, quod facturū ille se minatus fuerit. V *Theses.*
1 In Æschino quidem est exemplum diuitis iniurii & præpotentis in pauperem, quem va-

tius

tiis modis exagitat. 2 In lenone autem est contumeliosi atque in suam perniciem contumacis. 3 Honestorum autem est potiùs iniuriam propulsare, quàm inferre. M Proterui adolescentis fidentia & impetus, hac scena exprimitur, qui vt libidinem animi sui expleat, alterius miseriæ, inopiæ, ac innocentiæ nullam habet rationem: & leges ciuiles transgreditur: quod malæ institutionis signum est. & damnatur in primis: quoniam violatis legibus, violatur libertas, quæ in legibus continetur, quas non solùm tenere debet iuuenis bene institutus, sed ne cogitare quidem, an rectè sint positæ. Plato libr. 1 de Legibus sic ait, Vna certè lex erit præclarissima, quæ iubeat ne quis iuuenum quærere audeat, rectè, aut contrà se leges habeant, sed vno omnium ore, vnáque voce rectè tanquam à Diis positas concedi præcipiat, nec vllo modo aliter pati quicquam à iuuenibus cogitari. Et non solùm damnandus est, qui iniuriam irrogat, sed etiã qui non propulsat, si potest, iniuriam. Ideò Plato in quinto de Repub. sic ait, Honorandus certè est, qui nihil iniuriatur: qui verò nec alios id facere patitur, duplici honore, imò etiam magis honorandus est. Xenophon libro primo Institutionum Cyri sic ait, Nihil est iustius, quàm propulsare iniuriam: aut pulchrius, quàm amicis succurrere. Seneca loquens de iustitia sic ait, Iustus vt sis, non solùm non nocebis, sed etiã nocentes prohibebis: nam nihil nocere non est iustitia, sed abstinentia alieni. Cic. in libr. 1. de Off. qui autem non defendit, nec obsistit si potest iniuriæ, tam est in vitio, quàm si parentes, aut amicos, aut patriam deserat. *Vers. gen. Quindecim trochaici tetrametri: atque ex his vnus, (si vulgata lectio retineatur) acatalecticus, videlicet vndecimus, quatuordecim verò catalectici, nempe septimus, decimus, decimusquintus cum sequenti, & decem vltimi. Reliqui iambici: è quibus vnus dimeter acat. vtpote quartus: residui omnes tetrametri, iique acatalectici, exceptis tribus primo & sexto, qui sunt catalectici, qui & scazontes appellantur.*

SANNIO *leno.* ÆSCHINVS *adolescens.*

Omissis senibus describitur Æschini factum, iurgantis cũ lenone: estque hæc periculi protasis.

• L. *Otiose*, secure. alloquitur seruũ.

V *Otiose*. Cõsolatio est: eiúsque propositio est, *Consiste*.

OBSECRO *populáres, ferte mísero, atque* da[?]sid• 1
innocénti auxílium:

Subuenîte inopi. AE. **[otiôse, iam ílico hic consíste* {*a iijsiu* / *a* 2
nunc.]quid . *Al. [otiosè, nunc iam ilico hic consiste.] sed versus non constat: neque etiam sequens qui tum a [Quid] incipit: nisi cum Mureto rursus transferas; tanget ſiu deinde sequentem: tũ enim tertius fuerit iãbicus tetr. catal. Iisdi-. quartus verò sic a Mureto legitur, [Tãget. S. ego istã inuiti omnibus.] d I sp.*

Respéctas? nihil perícli est: nũquam, dum ego ád- {*iisdisu* / *II* 3
ero, hic te tanget.

1 *Obsecro*) V Quiritatione auxilium petit vim passus per propositioné cum suis rationibus, quia miser, quia innocens, quia inops. *Obsecro popul.*) D Popularitas in omnis rei consortium sumitur. nunc autem populares ciues dicit & hoc quod veteres Quiritari dicebant, Quirites conclamare. *Misero atque inn. aux. Sub. inopi.*) Tria sunt. Miser, Innocens, Inops. B Bene addidit Misero. quamuis enim leno indignior videri possit, & inhonestior, quàm cui ferendum sit auxilium, tamen honestum est miseris succurrere.

2 *Subuenite inop.*) D Vide quàm posteriora vehementiora sunt ad incendendum populum primò, Miserum: pòst, Innocentem: ad vltimum, Inopem posuit. & primò, Ferte auxilium: pòst, Subuenite. Et totum hoc principium à beneuolentia sumitur: quæ comparatur ex inuidia potentiæ Æschini. nam contraria in Æschino esse vult intelligi. *Subuenite inopi*) B Hunc locum Nonius citans, Inops, inquit, dicitur sine ope & auxilio. Seruius ait, Inopem significare auxilij egentem. *Otiosè nunc iam*) D Otiose, secure significat. nam nisi qui securus est, otiosus non est. *Ilico*) Modò locum, non tempus significat. *Otiose n. i. il. h. c.*) Simul imperauit modum, tempus, locum, factum. Modum, Otiose: tempus, Nunc: locum, Hic: factum, Consiste. Nam Iam & Ilico, alterum tempori adiungitur, alterum loco. At consistere, est audacter & constanter stare: vt, Constitit in digitos extemplo arrectus vterque. *Quid resp.*) V Subinde iam reflectebat metuens, ne seruus plagas irrogaret. B Quidam hoc ita accipiunt, vt dicatur Citharistriæ herum timenti.

3 *Nihil*) V Confirmatio est à tuto, Non est igitur quod sic respectes. *Nunquam*) Ratio eius, Nam tibi affuturus est, neque hic, videlicet Parmeno seruus me præsente te ne tanget

4 i.⁷p S. * *Ego istam inuitis omnibus.*

5 iiisd.p AE. *Quanquam est scelestus, non committet hodie vnquam iterum vt vapulet.*

6 alsiis aiiis S. *Aeschine audi, ne te ignarū fuisse dicas meorum morum,*

7 ddaust- *[Leno ego] sum.* AE. *scio.* S. *at ita, vt vsquam fuit fide quisquam optuma.* *Mu.[Ego leno] aiuiissi.*

8 issssi *Tu quod te posterius purges, [nolle hanc iniuriam mihi]* *Al. [hanc iniuriam mihi nolle], sed versus non constat. Glareanus transfert [nolle] in sequentem versum, e quo [...] sic fiunt ambo trochaici tetr.*

9 issddisp *Factam esse, huius non faciam. crede hoc, ego meum ius persequar.*

10 aisisdd: - *Neque tu verbis solues vnquam, quod [mihi re] male feceris.*

* L. Ecclipsis luculenta: subaudi Retineo.
E. Trochaicus tet. ac. [...], vel [...].
Mu[S. [...] Aeschine ne te ignarū fuisse te dicas meru mem.] iambum est tetr. acat.
• L. Præmonitione deterret ab iniuria.
D. Huius, vel stipulam, vel summa digiti ostendens dicit.
Muretus [re mihi], assibij.

tanget quidem, tantùm abest vt te verberet. *Nunquam)* ᵛ Pro non: Virg. Nunquam omnes hodie moriemur inulti. *Hic te tanget)* ᴮ Iunius Tanget pro continget accipit.

4 *Ego istam)* ᴸ [...], ex nimio affectu: subauditur Repetam puellam mihi ereptam, non deseram, abducam. Bona [...]. nemo enim plene loquitur qui luctatur.

5 *Quanquam est)* ᵛ Tuti est ratio altera per concessionem, Etsi sit scelestus, non tamē iterum vapulabit. Hic apparet lenonem anteà vapulasse. Hæc autem ad seruum vel ad se loquitur. *Quanquam est scel. n. c.)* ᴰ [...] primum: nam cum præposuisset Quanquam, non subiecit Tamen. *Committet)* Perficiet. ed hoc propriè de illicitis, & puniendis facinoribus dicimus. Et simul hic ostēdit Comicus adolescens cedere se lenoni, inuitum se noxam intulisse: & id quod fecerit, fecisse lenonis culpa, non sua. *Iterum vt vap.)* Minaciter Poeta priorem litem sustulit, dicendo Iterum: vt non eadem lis esset de qua suprà Demea questus est: sed instaurata nascatur.

6 *Æschine)* ᵛ Postquàm consolatio nihil apud lenonem promouerat, nunc est in lenone [...]. Est enim narratio comminatoria propter futuram de iniuria illata actionem. Itaque Æschinum attentiorem esse cupit, & concessione vtitur. Est quidem leno, qui puellas adolescentibus prostituit ab illiciendo dictus, si cui Festi sententia placet. Est autē hoc horrendo sonitu proferendū, tamen non vituperandus est, quia optima est fide.

Leno ego sum) ᴰ Leno terribiliter pronuntiandum est: quasi dicat, cui supplex eris. Sed ex argumento est, quòd contemnit Æschinus minas lenonis: vt pote qui iam vxorem decreuerat ducere. *Scio)* Hic sic respondit, quasi in lenone imminutio capitis tantum consisteret. *Fi. e q. opt.)* Fides in concipiēdis comminationibus: denuntiatio, comminantis est. 7

Tu quod) ᵛ [...] est, Etiamsi te facti pœniteret, tamen tuam purgationem non accipiam, sed accusabo. 8

Huius non f.) ᴰ Figuratè ergo, Quod te purges, id est purgationem tuam. Huius autem, [...] est. Aut enim stipulam, aut floccum mouerat, aut summum digitum. Cicero, Ne tantulum quidem commotus est. Donatus hoc gestu extremum contemptum significari memoriæ prodidit: ᴮ Erasmus in primo de copia, Ne huius quidem facio dicticos, ostenso pilo, aut flocco, aut stipula, aut summo digito. Athenæus libro duodecimo prodidit Sardanapali statuam ipsius sepulchro impositam hoc gestu digitorum, vt significaret res humanas omnes prorsus esse contemnendas, & ne digituli quidem crepitu dignas. Ex Chiliad. est. *Ego meum pers.)* ᴰ Hoc est lenoniū. *Meum ius)* Meam libertatem, Meā vindictam Nam vt illa iniuria est quæ fit innoxio: ita ius vindicta illa quæ redditur reo. *Persequar)* Vlciscar. Cicero, Tu dum tuas iniurias per te, id quod non potest, persequi conaris. 9

Neque tu) ᵛ Damnum resarciendum esse cupit, verba pro verberibus compensari re- 10

* L. Prosopopœia purgantis.
G. [dabitur iurandum esse te]. dffffaft-
MU [dabitur iusiurãdũ, esse te]. dffiaffi.
[Indignum] potest prima ad versum præcedentem pertinere, fiffaft-.
Abi. ad Parmenonem cócitatus loquitur.
Erit trochaicus modò [I ante [intro] productum remaneat, ffacfft-.
M. n. [abisti istóc:] bfftflt-.
D. Propter. i. iuxta.
L. In mala, id est, in ore lenonis.

Noui ego vestra hac, Nollem factum, [iusiurândum dábitur, te esse]* dffffæ 11

Indígnum iniúria hac, indignis cùm égomet sim acceptus modis. ffifdff; 12

AE. *[Abi præstrénuè,] ac fores áperi.* S. *céterùm* hoc *nihil facis.* { ifija-ip ifijadf } 13
D. Aut [Abi præstrenuè.] id est præi, vel abi prior.

AE. *I* intrò nunc iam*.* S. *at enim non sinam.* AE. *accêde illuc Pármeno,* ifbfiffi 14

Nimiùm [istôc abisti:] hîc propter hunc assíste. [hem,] sic volo. atffft- 15
R. Al. [S. hem,] sed deprauatè.

Cauě nunc iam óculos à mĕis óculis quôquam [demóueas] tuos: { fa-afdt- aaf } 16
Al. [dimoneas]. G Potest & hic censeri iam-bicus acat. idfaffai: & [meus] facto monosyllabo, idfdffai.

Ne mora sit, si [innúero,] quin pugnus continuò in mala hǽreat. dfbffafp 17
Al. [innuerim,] dfaifafp.

nult. *Neque tu v. solues v. q. m. re m.)* D *τιμωρῶ.* Et solues, lues, persolues, id est, satisfacies, ac te purgabis. *Re malef.)* Acuendum est Re, & significanter proferendum. ibi enim est sententia Et plus dixit, Re malefeceris, quàm Iniuriam feceris.

11 *Noui ego)* V *προκατάληψις* est. Nam anteuertit causas, quas Æschinus prætexisset. *Noui ego vestra hac)* D *ἔλλειψις*, deest enim Verba. *Iusiurandum)* V *μιμητικῶς* per ironiam insultat Æschino. Quantanam sit iuris iurandi religio inter Grammaticos & Gellius in 7. ca 18. explicat. *Iusiurandũ lab.)* D Hec est, iurabimus te esse indignum cui iniuria fiat huiusmodi. Aut separatim, Iusiurandũ dabitur. & separatim, Te esse indignũ iniuria hac. & sic melius. verba enim satisfaciunt, cùm res colligitur in generalibus causis. nam sæpe iræ ac lites iureiurando sunt terminatæ.

12 *Indignum m. h. ind.)* Comicè Indignum & Indignis. *Indignis c. eg. s. acc. m.)* B Quidam hunc Terentij locũ sic explicãt, Egomet qui sum dominus puellæ indignè tractor.

13 *Abi)* V *παρασιωπητικὸν* est. qua seruũ in lenonem prorit at ad digladiationem, & sic iniuriæ iniuriam petulans ac procax adolescẽs addit adeò propter comminationem impatiens. & propositio est, Aperi fores. eadem est iterum repetita, & modum adijcit, Vt prope hunc assistat. *Abi præ)* D Aut Abi præ. id est, prior: aut abi pię, id est, præi: vt, I præ, sequar. Aut præstrenuè: vt, Prædiuitis vrbe Latini. *Abi præ)* Magna contemptio minarum lenonis, non respondisse Æschinum ad ea quæ dixerat. *Fores aperi)* E De Mitionis domo quidam intelligunt. *Caterum hoc nihil f.)* D Nihil pro non legitur, & nihili. *Caterum h. n. f.)* B Id est, frustra laboras, inanem operam sumis.

At enim n. s.) Sic dixit vt Enim etiam 14 affirmet, quemadmodum & in Andria Enimuero Daue nihil loci est segnitiæ. D Enim, incoeptiua particula apud veteres fuit: sed & conuenit perturbationi.

Nimium ist. ab.) Quasi ex contumacia le- 15 nonis appareat, quòd multùm abierit. *Propter hunc)* Iuxta hunc. vt Virg. Templum de marmore ponam Propter aquam. *Hem. sic volo)* Mirè Comicus ex alterius verbis, quid faciat alter ostendit. *Hem, sic volo)* B Legimus vt ab Æschino dicatur hoc sensu, Volo hoc vt loco consistas, neque abeas longiùs.

Caue) V *Δεσποτικῶς* more dominorum ac 16 contumeliosè seruo quid velit, imperat: atque per *αὔξησιν* hic alapæ aut colaphi notatio est, maximè cum oculi vnius in alterum sunt intenti. *Quoquam dem. t.)* B Erasmus primo de copia, Quisquam & vllus inter se conueniunt. siquidem præterquàm quòd habent plusculum vehementiæ quàm superiora, illud quoque peculiare obtinent, quòd gaudent vel negatione, vel signo, Si vel Ne, prohibentis, vel interrogatione.

Quin pugn. c.) D Pugnus, à pugna dictus: 17 aut ab illo pugna. *Pugnus c.)* Id est, vestigium litigantis.

18 ßßsibp *S. Istuc volo ergo ipsum experiri.* AE. *hem, serua: omitte mulierem.* B. P. *Istuc ergo volo ipsum experiri. AE. hem serua P. omitte*], ßdußbp.

19 djßadidp S.* *O facinus indignum!* AE. *geminâbit, nisi caues.* S.* *hei miseriam!*] R. *Al. misero mihi*] *Atûc* [ô] *pêlet à versu superiori*, bßdbßai: *vel si eli[ditur] ô cum in facinus*]. dßdibßai.

20 {ßa.ßdßp / ßad} AE. *Non innúeram: verùm in istam partem pótius peccâto tamen.*

21 ßßßiß * *I nunc iam.* S. *quid hoc rei est? regnúmne Aéschine hic tu póssides?* *In* [*hoc*] *h vim habet consonantis.* *nisi malimus* [*rei*] *monosyllabum et* [*iam*] *dissyllabu dicere*, ßißßii.

22 ßßßßp AE. *Si possidêrem, ornâtus esses ex* tuis virtútibus.*

23 {d.ßßßi / diß} S. *Quid tibi rêi mecum est?* AE. *nihil.* S. *quid? nostin' qui sim?* AE. *non desydero.*

L. *Serua*, obserua.

* Exclamatio vapulantis.

* D. Leno pulsatur.

G. [*istam in*]. ßaßßdßp.

* L. Iubet abire Parmenoné & virginem abducere.

D. Vtrũ hoc lenoni vt abeat an puellæ vt introeat dicitur?

* L. Ironia prouerbialis.

18 *Istuc v. er. ips. exp.*) Expresse ostendit pauperioris loquacem contumaciam vsque ad pericula cædis. *Istuc v. er. ips. exp.*) Hoc illo dicente, Seruus lenonem verberat. *Istuc ergo v ips. exp.*) B Parmeno dicit: vt sit, Paratos habeo pugnos here mi, vt faciam quod iubes. *Hem serua*) D Nescias cui dicat hæc Æschinus, an lenoni, an seruo: sed seruo magis est verisimile. V Nam Parmeno acceptam ab Æschino puellam abducere conabatur: leno verò sequens retrahere nitebatur. *Hem serua*) B Subaudi Puellam. Æschini est. *Omitte mulierem*) Est & hoc Parmenonis, & cum dicto verberat lenonem.

19 *Geminabit n. c.*) D Hoc comminantis est, non iubentis ferire. sed quia longè stat Parmeno, Gemina putauit dictum. Et Geminabit, subaudiendum est Plagam. *Geminabit n. c.*) Non singularem pugnum & vnum dabit, sed geminabit: quasi dicat, geminato duplicatóque numero inferet. *Hei mihi*) V Exclamat iterum colaphis acceptis, quos posteà enumerat.

20 *Non inn.*) Βεβαιωτικῶς se extra noxam esse contendit, quia iuxta pactum aut mandatum non innuerat. Vtique tacitum peccatum illud esse arbitratur. *Non inn.*) L Conuenienter Poeta auidiorem Parmenonem malefaciendi inducit, cum suprà, dominum inuitum ostenderet cogi ad inferendam iniuriam. *In istam p. p. p. t.*) Vt verberes non iussus potiùs, quàm iussus non verberes.

21 *Nunc iam*) D Duæ partes sunt. Et bene Iam, quia serò, & post plagas. Et vtrum hoc lenoni, vt abeat: an puellæ vt introeat, dicitur? sed facetiùs est si lenoni intelligas dici: quasi hoc factum sit quod voluerit: & quasi venerit vt vapulet. Et Iam etiam tarditatis incusatio est, vt Virgilius. Iam melior iam diua precor. *Quid hoc rei*) V Iam incipit oratio μεμπτική. Nam inuidiosa exclamatione fit expostulatio. *Regnum*) Confirmatio ab indecoro. Siquidem tyrannis seu regia dignitas Athenis summum erat flagitium. Fuit enim istic Democratica administratio. *Regnúmne Æsch.*) D Inuidiosa moraliter exclamatio, & ardentior ad plagas. *Regnúmne Æsch. hic tu p.*) Bene Hic, id est, Athenis, vbi grauius crimen est dominari velle. Nam Tyranni ibi semper oppressi sunt, & maximè proximi. B Budæus in annot. dicit Atheniensium rempub. democratiam fuisse, id est, populari imperio administrari solere nõ regio. 22

Si poss.) D Διὰ τὴν εἰρωνείαν contemnentis in inuidiam. *Ornatus esses ex t. v.*) Citò ostendit quantum à se longè sit regnum: qui dixerit ornari potuisse lenonem. *Ex virt. tuis*) Sic veteres per εἰρωνείαν Virtutes pro flagitiis dicebant. Lucilius, Animo ac virtutibus. *Tuis virt.*) V Aut sit ironia, aut virtutes κατ' ἀντίφρασιν pro flagitiis sumuntur. Alluditur autem ad lenocinii potestatem & dominium. *Ornatus esses ex t. virt.*) B Ironia prouerbialis est, hoc sensu. Haberes digna tuis factis præmia. Nam olim reges honorem habebant his qui facinus aliquod præclarum edidissent.

Quid tibi) V Ab iniquo. Nam nihil rei tibi mecum est. D Hoc quia verberatus est, dicit: vt sit, Quid tibi debeo? non quia nihil sibi debeatur. *Nihil*) Facetè: quia ipse abstulit, & nihil vult à se repeti. *Quid*) V Exaggerat interrogationibus eiulantis, quasi necdum tibi notus sum, vtique mihi iniurius es. *Quid nostine qui siem*) D Propriè: sic enim dicit qui nihil quicquã debet. Non me nouit, non quòd ignoretur, sed quòd in iure nõ cernatur. 23

S. *Tétigin' tui quicquam?* AE. *si attigisses, ferres infortúnium.* 24

* D. Hic non tam ratiocinatio est, quam exclamatio per dolorem.

S. * *Qui tibi magis licet meam habére, pro qua ego argentum dedi!* 25

R. Al. hoc.

Respónde. AE. *ante ædis nō fecisse erit mélius hic convitium.* 26

Comminatio vehementior.

Nam si moléstus pergis esse, iam intrò arripiére, atque ibi 27

* L. Subaudi Operietur, hoc est, cædetur: quia nefas & contumeliosum erat liberos cædere.

Vsque ad necem operière loris. S. * *loris liber!* AE. *sic erit.* 28

S. *O hóminem impúrum: hiccine libertátem aiunt æquam esse ómnibus!* 29

24 *Tetigin.*) V Ab innocentia. Nam nihil te læsi innocentissimus, & [Greek] vtitur, vt qui ne tetigi quidem, tantùm abest vt tibi sim iniurius. *Si attig.*) D Plus dixit, Attigisses quàm Tetigisses. est enim multò minus Attingere quam Tangere.

25 *Qui tibi.*) V Ab atroci iniuria, qua alienum vi aufertur. Adest enim ratio, Mea est puella, quia emi. *Meam hab. pro q. eg. arg. d.*) D Meam suffecerat: sed magna moralitate additum, Pro qua argentum dedi, ad vociferationem. simul esse ostendit leno quod reperat. *Qui tibi magis*) Si mihi, inquit, non licet attingere tua meam tibi licet meam, non tangere, sed habere! Et Habere, vtrum domi in consuetudine: an corrumpere, id est, stuprare intelligimus?

26 *Ante ædes a. f. er. m. hic c.*) Non erat quod ad hæc iustè responderet. & ideò sic respondet, vt Conuitium dicat quod verum est. V Vociferationem enim & expostulationem lenonis ob acceptam iniuriam conuicium [Greek] appellat. Atque hic obseruandum est, quod Cicero & Fabius admonent, Ex loci circunstantia sæpe factum aggrauari. *Non fec. er. m. h. c.*) * Adrianus Cardinalis inter elegantes dicendi modos, qui à verbo Faciendi deducuntur, numerans & hoc facere conuitium, citat Terentii locum. & paulo pòst ita scribit. Vlpianus de iniuri. & famosis libellis lege iniuriarum Fecisse conuitium non tamen is videtur, qui vociferatus est. verùm is quoque qui concitauit ad vociferationem. & paulò suprà. Conuitium autem dicitur vel à concitatione, vel à conuentu, hoc est, à collatione vocum.

27 *Nam si mol.*) V [Greek], vtpote cōminatio, quod sit loris cædendus & flagellandus. Ita multis rationibus iniurius est. Olim autem mancipia, quæ flagris aut loris cædebantur, [Greek] nominabantur, atque lictores qui cædunt, quasi flagell. feri [Greek], atque flagrum quo cæduntur [Greek] etiam Latinis auctibus visitatum verbum, præsertim antiquis seculi. Hinc Iustinianus in Legibus rusticis sæpe aut [Greek], id est, flagellator, & paulo post [Greek] graues sustineat plagas, atque ibidem est [Greek], [Greek] flagellatus, sicut Latinis, virgis aut loris cæsus. itaque hoc pœnæ genus Romanis & Græcis fuit. Cædebantur autem præcipuè circa scapulas. vnde & tales serui potissimum scapulares dicti sunt.

28 *Loris liber.*) V [Greek] ex decoro libertatis est. Hoc non dicit, quod infamiæ nota erat virgis cædi ac libero homine indignum, qua de re copiosè in Verrem Cicero dicit. *Loris l.*) D Lora apud veteres laura dicebātur, a lauro triūphoru: * sub qua mos erat captiuos vinciri, ducique per pompam. Ideò autem vt conditionis reminiscantur, loris cæduntur mancipia. Nam mancipia dicuntur, quod manu capta sunt: Serui, qui seruati sunt, cùm eos occidi oporteret iure belli. Vnde Virgilius sic inducit captiuum rogantem, Per patrios manes, per spes surgentes Iuli, Te precor hanc animam serues natóque patrique.

29 *O hom. imp.*) Sic veteres Impurum generaliter pro improbo ponebant: vt in eadem hac fabula, Persuasit ille impurus, sat scio. V itaque admirando exclamat, & communi consensu ciuitatis asserit libertatem omnibus esse æquam. *Hiccine lib.*) D Scilicet Athenis. *Aequam omn.*) Quasi diceret, vbi non est, quando Æschinus loquitur. Et bene Omnibus: vt ne lenones quidem videantur excepti. * Eleganter hæc Terentius vertit.

30 diſiſſp AE. * Si ſatis iam [bacchâtus] es leno, audi ſi vis nunc iam.
* Superbè côtêna dicta lenonis.
G. [Iam: hic dictum. verum ſi legatur [debacchatus], prius iam mono ſyllabū eſt.

31 iſſiſſi S. [Egón' bacchâtus] ſum in te, an tu in me! AE. omitte iſta atque ad rem redi. R. Al. [Egón' de ac chatus]. AE [...] al. Egone autem debacchatus]. Bembus [Egón' debacchatus autem an tu in me? AE. mitte iſtac, &c.] ſed verſus neutro modo conſtat.
vel el. ſi s in [ſatis]. dſiiſſp.

32 ſdſ ſbſp S. Quam rem! quò rédeam! AE. iámne me vis dícere, quod ad te áttinet?

33 biaſiſi S. Cúpio: modò æqui áliquid. AE. * vah, leno iniqua me non volt loqui.
* D. Ironicôs. Ironia.

34 ſdſbſp S. Leno ſum, fáteor, pernícies commûnis adoleſcéntium,

35 ſſſiiſſp ſſa Periûrus, peſtis: [tamen tibi] à me nulla eſt orta iniúria.
G. [tibi tamen]. ſſdaſſp.

36 dſiſaſſp AE. Nam hercle étiam id reſtat. S. illuc quæſo redi, quò cœpiſti Aeſchine.
D. Quò. pro vnde: vel Quo. pro à quo.

37 iſſſdſp AE. Minis vigínti tu illam emiſti, * quæ res tibi vertat malé:
* Imprecatio.

Græci vocant Iſonomiam, vbi ſecundum eādem legem viuitur. Sic Cice. II. Offic. Ex quo leges moréſque conſtituti, boni iuris æqua deſcriptio.

30 *Si ſatis deba ch. es*) Debacchari propriè eſt præ ebrietate valde furere. per tranſlationem verò dicitur, vbi quis ita percitus fuerit.

31 *Egón'.*) [V] Tibíne moleſtus aut iniurius fui! Æſchinus autem pergit eſſe ſuperbus & inſolens, ſicut leno ritoſus, & ſui ſimilis eſt. *Omitte iſta, atque ad rē r.*) [D] Superbè adoleſcens maleficium non putat lenonis eſſe purgandum. Ad rem autem, ad negotium de quo agitur, dicit.

32 *Quam rem!*) Quam abduxiſti. Res enim pecunia intelligitur: vel id pro quo pecunia danda eſt. *Quò redeam*) Ad quam euertiſti domum: quia, Fores effregit, atque in ædes irruit alienas. *Quod ad te att.*) Quod tibi prodeſt, & commodum eſt.

33 *Cupio*) Ille, Vis dixit: hic, Cupio. *Modò æqui al.*) Subaudiatur Dicas. *Vah*) [V] Abſurdum eſt à perſona lenonis ſumptum, & εἰρωνικῶς proferendum. *Vah leno in. me n. v. l.*) [D] Nomen ſacrilegum, & iniuſtum Leno, iniquitatem agit, iuſtitiæ patrocinatur hoc totum εἰρωνικῶς pronuntiandum eſt. [B] Lenonum etiam integerrimus iniuſtus eſt. hoc igitur mirum, quòd leno Æſchinum iniqua loqui non velit. Leno, lena facit genere fœmineno, ſicut leo leæna dicitur autem Leno qui quæſtum ex proſtituris mulieribus facit: & conciliator eſt aut nuntius alienæ impudicitiæ.

Leno ſum) [V] Côceſſione ſe ipſum depingit, vtique expoſtulans. Etſi leno ſit & peſtis, tamen iniuriæ author non eſt. *Leno ſum*) [D] Figura συγχώρησις. *Orta eſt iniuria*) Orta, cœpta. 34

Nam hercle etiam id r.) [B] Æſchinus videtur, vt quidam exponunt, alia quædam narraturus fuiſſe, cuius narrationis haud ſcio an ſit initium hoc. Nam hercle etiam id reſtat, vt ſit, Id etiam reſtat, antequam agamus quod cœpimus. *Illuc q. r q. c.*) [D] Figuratè. rectum enim erat, vnde cœpiſti. niſi fortè quo pronomen eſt modò accipiendum: vt ſit, à quo. Et bene memor eſt dixiſſe Æſchinum, Omitte iſta, atque ad rem redi. 36

Minis vig.) [V] Hoc eſt, ducentis coronatis Gallicis, aut 225. Rhenanis. Iterum illudit lenoni. Nam ereptam emere ſe fingit. *Quæ res*) Eſt imprecatio, & ſumpta à Vertuno deo, qui rebus inopinatorum euentuum præerat iuxta Aſconium Pædianum, Porphyrionem. & Ouid. 14. Metam. *Quæ res tibi v. m.*) [D] Adiicit contumeliam, quaſi & hoc multum ſit inimicum. Vertumnus dicitur Deus qui rebus ad opinata reuertentibus præeſt: ſæpe autem malè cedit, quod bonum putatur: & hoc 37

Argénti tãtum[tibi] dábitur. S.* *quid, si ego[tibi]* *illam nolo véndere!* ʃdadʃp ʃʃdʃʃp 38

Coges me! AE. *minimé.* S. *nanque id métui.* AE. *neq;* *vendũndam cénseo,* ʃdʃddʃʃ 39

Quæ libera est: nam ego illam liberáli ássero caussa *manu.* ʃijʃdʃʃ 40

*Nunc vide vtrum vis, argéntum accípere, an caus*sam *meditári tuam.* dʃʃdʃdʃp 41

Delíbera hoc, dum ego rédeo leno. S. * *prò suprême* *Iúppiter,* ʃiiiijp 42

Mínimè miror, qui insanire occipiunt ex iniúria: aʃiʃdʃʃi 43

**Domo me erípuit: verberâuit: me inuito abdûxit* *meam.* idʃiʃʃp 44

*Stultè negat se vẽditurũ quod perdidit.

G. [*tibi*] *bis superflunt & carmini & sensui.* ʃʃdʃiip.

D. *Liberalis caussa,* quæ cõtinet actionem libertatis.

V. *Meditari,* quemadmodum me in iudicio cõuincas.

* Tragica exclamatio hic mira arte insanó concéditur.

G. *Potest hic censeri trochaicus acatal.* aʃʃaʃt-.

*L. Enumeratio cũ incremento.

est malè vertisse. vt ille gladius qui muneri datus, adminiculum fuit reginæ pereunti. de quo Virgil.-Ensémque reclusit Dardaniũ, nõ hos quæsitum munus in vsus.

38 *Quid, si ego t. il. n. v.*) Hæc maioris sunt stomachi: & ideò stultiora. nam quod iam amisit, venditurum se negat, Et, Quid si nolo, nouè dictum est, & τῷ ἰδιωτισμῷ. *Quid si nolo vendere! Coges me!*) Potest autem dici, Qui si nolo. coges me!

39 *Minimé*) εἰρωνεία. *Namque id m.*) εἰρωνεία contumax & ridicula in eo, quòd iam amisit id de quo dixit se cogi non posse.

40 *Nam ego*) V Ratio est cur non sit vẽdenda. Certat autem hic de libertate, igitur litem vindiciarum illi intendit. *Nam ego ill. lib. ass. c. m.*) D Ordo est, Ego liberali causa, manu assero. Et sunt iuris verba: à quibus etiam Assertores dicuntur vindices alienæ libertatis. Nam & causa ipsa, liberalis dicitur, quæ actionem in se continet libertatis. *Assero*) V Restituo in pristinam dignitatem, & sunt verba iuris, quò mancipium manu apprehensum in libertatem asseritur, authore Festo. *Assero*) M Id est, vindico, & defendo eius libertatem ea actione, quæ libertatem cõtinet. Est autem actio ius prosequendi in iudicio, quod sibi debetur: & hæc actio aut est in rem, aut in personam. Manumissio, est datio libertatis. Nam quandiu quis in seruitute est, manui & potestati subiicitur: & manumissus liberatus est à potestate, quæ res à iure gẽtium sumpsit exordium. B Assero significat interdum apprehendo. ordo est, Ego assero hanc manu, causa liberali, hoc est, apprehẽdo hanc manu, hanc mecum duco libertatis causa, eò quòd libera sit. Codicis Theodosiani libro quarto tit. octauo, ita scriptum inueni. Si quis in libertate positum ad seruitium conetur adiicere, ex ordinatione iudicis per populos & publicum talis ducatur vt defensorem sui status inueniat, & inuentum assertorem per chartam petat à iudice, ne silentio ingenuitas supprimatur.

Prò sup.) V Querela est cum tragica exclamatione, & hæc secum deliberat, num pecuniam pro puella diuendita accipiat. *Prò supreme Iupp.*) D Hæc locutio ad hoc inducta est, vt ex verbis lenonis appareat quàm facilè mitis fieri possit. & quiduis libenter accipere. Supremum nunc dicit summum, ab eo quod est superior, & superius. Virgil.-Rex ipse Iouis de gente suprema, Troius Æneas tua nos ad limina misit. Et non abhorret à persona & plebii, & lenonis. & vim passi, Iouem ipsum cõuitio persequi, vt quotidie videmus ab hominibus eius loci & ordinis fieri. *Supreme Iupp.*) B Supreme, hoc est, alte, & summe Iuppiter. irascentis exclamatio est. 42

Minimè m. qui ins. occ. ex in.) D Sensus hic est, Insanos fieri per iniuriam plerosque mirabar, sed iam non miror, postquàm ego ipse per iniuriam quam sum passus, insanire compellor: adeò vt exclamen Prò Iuppiter. Et simul aduerte vigilantem Poëtam, vt vbicũque in Comœdia vocem Tragicam extulerit, statim personam insanam dicere faciat: sic & suprà, Prò Iuppiter, tu homo nunc adiges me ad insaniam. 43

Eripuit) V Asserit Æschinum insanire, & enumeratione acceptarum iniuriarum confirmat, & elegãs est asyndeton atque ἐνθυμία. *M m. abd. m.*) D Honestiori personæ hæc querela sufficeret, Abduxit meam. Sed leno 44

bene

45 dſſkdtv *Ob malefácta hæc ſtantîdem ſemptă póſtulat ſibi trádier. D.Al.[totidem].^tū in eo nō eliditur m,dſbſtdtv.

46 aaſſaſt– Hómini míſero plus quingéntos cólaphos infrêgit mibi.

47 {atbaſſtu tſbdſſ *Verùm enim quandò bene promérwit, [fiat,sŭum ius] póſtulat.

48 {abaſſtbv abtſſá * Age iam cúpio, [ſi modò] argéntum reddat. ſed ego hoc* [ariolor,] Al.[hariolor]. G.Pot eſt & in [ſi modo] prima corre;ta cenſeri,vt aliàs ſape in [ſiquidam].abaſſbbv.Mu [modò ſi].abaſſbbv.

49 atbſſbt– Vbi me díxero dare tanti, teſteis fáciet ílico

* Hunc verſum in ſequentis & ſiquentem huius locum ſubdit Auretus.

* V. Amarulēta eſt ironia, & ἐπιτρεπεῖν. G.[ſiat:ſuus].tſbdlſtv.

* V. Hypotyposis ſecū deliberātis,& ſingula perpēdentis eſt.

*L.Prouerbialiter de eo quod incertum eſt.

bene addidit Me inuito.nam abducūtur meretrices abſque voluntate lenonum.Et decora locutio eſt per ἔλλειψιν, Me inuito abduxit. non enim addidit Puellam,aut quid tale.

45 *Tantidem*) V Sine lucris acceſſione. B Priſc.dicit coniunctiones,& præpoſitiones, & aduerbia,vim nominum vel pronominum ante ſe poſitorum in compoſitione non mutare:vt,vterque,quiſque, quicunque, tantundem, cuius genitiuus ſolus ex obliquis in vſu inuenitur, tantidem. *Tantidem empt.*) Omne verborum genus ablatiuum ſibi aſciſcere poteſt eius rei quæ pretii rationem obtinet,ſed ita,ſi appellatiuum ſit : vt, Vendidit hic auro patriam.Pauci appellatiuorum genitiui ſunt qui poſt non multa verba, pretii rationem habent.Flocci,nauci,nihili, lucri, pili,aſſis,cum verbo facio : vt, flocciſacio ,lucriſacio.Cæterùm ex adiectiuis octo vel nouem maximè notauit Laurentius,quæ ſi ſecū appellatiuum adhibitum non habent, in genitiuo poni ſemper ſolent, Sunt autem ſimplicia iiii,Tanti,quanti,pluris, minoris.Compoſita, v.Quantiuis, quantilibet, quanticunque,Tantiuis,& tantidem, ſi modò poſtremū hoc adiectiuum eſt. De Tanti hoc quoque adnotatu dignum, quòd aliquando non tam planè ad pretium referri videtur, quàm aliquid quod magni ponderis ſit, & æſtimationis : vt, Vix Priamus tanti totáque Troia fuit.

46 *Homini m.pl.q.c.inf.*) D Cōtumelioſa cædes,colaphus,& digna lenone. *Infregit)* Vt illudens hoc feciſſe Æſchinus videatur, cum ſonitu ſe colaphizatum ſignificat.Infregit autem.illiſit,inflixit:vt ſit ſenſus,Inflixit homini miſero plus quàm quingentos colaphos. Et flebiliter pronuntiādum eſt.hoc enim exprimitur,vt tamen incuſet in alieno facto fortunam ſuam.Et vide quantum hoc diſtet ab illo quod ſuprà dicebat,Ipſum iſtuc volo experiri.hoc,quia ſolus eſt:illud, quia cum aduerſario. *Fregit*) L Pulchrè dictum pro impegit.Colaphum autem infringere, eſt compreſſa in pugnū manu cædere.Sicut alapam infligere,eſt diducta manu verberare. B Colaphus, & colaphizo verbum,Græcæ ſunt dictiones,inde vocatæ, quòd ab ea parte quæ percuſſa eſt, debile & affectum reliquum reddatur.Vel vt Apion ait ἀπὸ τοῦ κολάπτειν, id eſt à cudendo vel inſculpendo,quòd digiti, vel pugni, veluti cudantur, & inſculpantur in ea corporis parte quæ percutitur, cùm ſit propriè Colaphus percuſſio a digitis manu extenſa illata in faciem, vel in aliam corporis partem alicuius.

Verùm enim) V Amarulenta eſt ironia & ἐπιτρεπεῖν. *Bene promeruit*) D Bene, multùm. Promeruit,adiuuit,profuit : cui cōtrarium eſt commeruit.Nam mereri & promereri,eſt præſtare beneficium.Virgilius,Quique ſui memores alios fecere merendo. Et–Nunquam regina negabo Promeritam. *Suum ius poſtul.*) B Budæus in annot.Dicebant etiam (de veteribus loquitur)ius poſtulare eum, qui requeſtam rationabilem facere nunc dicitur. 47

Sed ego hoc ariolor) a Ariolari prouerbio dicebatur qui nihil adferret certi. nihilque præſentis emolumenti. verum in diem modò pollicitaretur.Sumptum ab iis, qui prædicūt euentura, futurórum autem nulla certa cognitio.quemadmodum eleganter dixit Pindarus, Cæcam eſſe rerum futurarum ſcientiam,mortalibus autem, multa præter ſpem euenire. 48

Vbi me dixero tanti dare) D Rectè dixit. vbi enim pactio interceſſerit pretii, iam exceptionis actio ſublata erit, & pretium debebitur. *Teſtes f.*) V Vulgò, proteſtabitur viginti minis me illi vendidiſſe. 49

• D. Transit ad imperium. L verba incrastinantis debitoris per prosopopœiam.

Vendidisse me. de argénto sómniũ: * *mox cras redi.* uſſ ſt- 50
Id quoque possum ferre, si modò reddat, quanquam iniurium est. dſtdſt- 51
Verùm cogito id, quod res est, quandò eum quæstum occœperis, { ſſſxſt· ſ:ſſſ 52
Accipiunda, & mussitânda iniúria adolescéntium est. dſſſa:- 53
Sed nemo dabit: frustra égomet mecum has ratiónes députo. ſadſdſt- 54

50 *Somnium)* Id est, prorsus aut nulla, aut certè vana spes. de quo Prouerbio Erasmus Roterod. consulendus est. B Rem futilem, inanem, & nihili, somnium prouerbio dicimus. Sic alio loco Terent. ille futilis, somnium. *Id quoque p. p.)* L Id, Mox cras redi, id est, 51 moram. *Quanquam iniur.)* Vendere quod nolis. Est scilicet. *Verum cog.)* V Consolatur seipsum, & dissimulanter procacitatem, atque iniuriam ado52 lescentum perferre cupit. *Id quod res est)* D Pro, id quod verum est: bona locutio. *Quando eum q. occ.)* Vt in Andria, Deinde quæstum occipit. *Mussitanda)* Patienda, considerada cũ 53 silentio, & ut in amatore putanda, atque per hæc perferenda. Mussitare enim propriè est dissimulandi causa tacere, dictum vel a muto, vel ab M: quæ litera est nimium pressæ vocis ac pene nullius: adeò vt sola omnium cùm inter vocales inciderit, atteratur, atque subsidat. Hinc Virgilius, –Mussat rex ipse Latinus. B Apud Latinos Mutire, ac Mussitare, est tacitè ferre, & quasi vocem absorbere Mussitãda est igitur iniuria, id est, dissimulandi gratia tacenda. Deductum putatur verbum a my quasi myxin, propterea quòd muti non ampliùs sonare queant. Alludit ad prouerbium, Ne my quidem facere audet. *Frustra eg. m)* D Præparationis genus, 54 ad accipiendas viginti minas totius summæ desperatio.

ACT. II. SCEN. II.

ARG. B Sannio queritur de iniuria sibi facta ab Æschino, & Syri consiliis eluditur. L eum enim callidè impellit, vt accipiat pretium pro erepta virgine. V *Thesis.* 1 Exemplum est duorum scelératorum hominum, qui sese inuicem fallere conantur. 2 Lenones non tanti colaphos faciunt, quanti pecuniam. 3 Hîc perspicitur vt clauus clauum trudit, ita & dolus dolum. In Syro quidem est oratio παθολογικὴ. Cupit enim lenoni persuadere, ne tantopere pecuniam exigat. Id sane consilium proximum fuit post multam cum Æschino concertationem. In Sannione autem, qui sui similis est, nempe auarus, & querulus propter iniurias acceptas, præcipuè est διαβολικά. D In hac scena actus, est exemplum continẽs vitæ auarorum, qui sæpe in damnum ipsius auaritiæ rationibus ruũt. simul etiam duorum inter se nequam hominum spectanda quædam vicissim, & dolosa captio est. M Adhæc veteratoris hominis vafrãmentum, & dolos tantum posse docet hæc scena, vt illis interdum viri etiã malitiosi circumueniantur: vt cauere sit difficillimum, maximè cum insidiæ lateant sub simulatione illarum actionum, quæ vtiles esse videntur. Vnde Cicero In tertia actione in Verrem sic ait, Nullæ sunt occultiores insidiæ, quàm hæ quæ latent in simulatione officii. Et Plinius in Epistolis dicit, magnas habere latebras vitam hominis, & alios recessus.

Vers. gen. Iambici omnes, atque acatalectici. verum vndeuiginti primi octonarij siue tetrametri. reliqui senarij siue trimetri.

• L. Egrediens Syrus alloquitur Ctesiphonẽ sollicitũ ob factum Æschini. Cõsilia serui, quibus eludit lenonẽ, atque cõmodè sub-

SYRVS *seruus.* SANNIO.

* TACE, *égomet conuéniam iam ipsum: cúpidè accipiat faxo atque étiam* bſſaaſb 1

Al. [ipsum cupidè iã accipiat] bſadſa ſb. R *[ipsum: cupidè accipiat iã] biaddſſb.* *Vltimo loco tribrachys pro iambo. Alij perperam omisit, iam].*

Ta. e eg. c. i. ipſ.) V D Tace, si pro aduerbio est, 1 omnibus dicitur: si pro verbo ponitur, dicitur Ctesiphoni maximè sollicito & supplicanti omnibus ob metum patris. Iam autem, non

2 { aſſ.ſiſi aſſſ *Bene dicat ſecum eſſe actum.* * *quid iſtuc Sánnio eſt quod te aúdio*

3 dſſbſſp *[Néſcio quid concertâſſe cum*[v] *hero?]* SA. *nunquam vidi iniquiùs* — *Hic poteſt cenſeri Trochaicus tetr. cat.* dſſaſtu. M[u] *[Cum hero neſcio quid cõcertaſſe?]* idſiſip.

4 ſſſſaſp *Certatiônem [comparâtam,] quàm [quæ] hódie inter nos fuit.* — R. *[hac]:* G *[hac quæ]. ſed hoc nihil ad carmẽ. al. [qua hac] ſed corruptè.* ſiſſaſp.

5 { ai ›iſiſp aia *Ego vapulândo, ille verberândo vſque, ambo deféſſi ſumus.* — *D. Poteſt & [vſque, referri ad [defeßi].*

6 { ſdbſſſip ſ S. *Tŭa culpa.* SA. *quid ágerem?* S. *adoleſcénti morem geſtum opórtuit.*

7 { dddſtatu dddiſbſſ SA. * *Quid pótui mélius, qui*[n] *hódie vſque os prǽbui?* S. *age, ſcis [quid] loquar?*

iecit ſtatim cõcertationi, quæ fuit cũ eo Æſchino.
* L. Diſsimulat ſe ſcire quod probè nouit, ne ſubornatus eſſe videatur.
D. *Al.* [*conſtitutã,*] *al.* [*Concertationem cõparatam*], ſſiſiſaſp.
L. *Vapulãdo, verberãdo.* Facetũ antitheton, quo in ſe ipsũ ludit leno.
Si quis malit [Tua culpa] eſſe nominatiui caſus ſi. mitt tetur. abbſſſip.
D. *Al.* [*qui*].

non tarditatis eſt, ſed properationis ſignificatio. *Tace)* V Hæc ad Æſchinum loquitur ſeruus, qui intus deliberabat quibúsnam rationibus propter raptam puellam ſatisfaccere.

2 *Bened. ſe. act.)* D Actum, rectè additum eſt: nam multa etiam cupidè accipimus, ita tamen vt malè nobiſcum eſſe dicamus actũ. *Quid iſtuc)* V Exordium eſt per ὑπόληψιν, quæ ea, quæ obſtant, præmollit. Nunc enim in proſcenio ad lenonem ſe diuertit. *Quid iſt. S. eſt)* D Illud ſuprà poſt ſcenam, hoc tam in proſcenio dicitur. Et vide quâm ingenioſè Terentius, qui ſuprà ab Æſchino lenonis nomine facit Sannionem vocari, vtpote ab homine arroganti & feroci ob ætatem & negotium: at hunc blandè circumuenientem honorificentiùs inducit cum lenone loqui, & Sannionem eum vocare. Sanè qui in ſordidis profeſsionibus agunt vitam, honorificè nomine proprio appellat. ſed qui in ſplendidis artibus ſunt conſtituti: gaudent artis nomine nũcupari, vt Imperator, Orator Philoſophus. Sic & in Eunucho, Audire vocẽ viſa ſum, modò militis, apud ſe loquens meretrix. Et poſtquã illum cominus videt, Salue mi Thraſo inquit: non, ſalue miles, quod erat duriſsimum. Et mox irata perſonat, Miles nunc adeò edico tibi.

3 *Neſcio q. conc. c. h.)* Argutè poſitum Neſcio quid. vult enim ex illo audire, vt nanciſcatur initium quod perſuadendum ſuſcepit. *Concertaſſe)* εὐφημία honorificè nomen tractat, vt & placidum ſibi reddat, & vt eum faciat ad contemnendam pecuniam liberalem. nam honeſtas adimit auaritiam. *Nunquam)* V Sannio ſalibus in malo ſuo ludit, quemadmodum & Cicero in rebus ex aſperatis venuſtos iocos excitare ſolet. Hic ἀστεῖσμός & in rebus & in verbis eſt.

Concertationem comparatam) D δικαίωσις, quia, ille Concertaſſe dixit, non cæſum eſſe. 4
Comparatam) Propriè: aliàs Conſtitutam. Et Comparatam ad dictum Syri refert. qui ait Concertationem fuiſſe, pares faciens Æſchinum & Lenonem. nam Sannio vult ſibi deberi pro eo quod vapulauit: quod abſtulit illi Syrus, dicendo eum non verberatum eſſe, ſed potiùs concertaſſe. Et propriè dixit Concertationem ipſum actum. nam Certamen eſt res ipſa de qua certatur, vter columbam ſagitta feriat: vter prior decurrat ad metas. Vnde Virg. Velocis iaculi certamina ponit in vimo. At verò Certatio, ipſe actus contentióque certantium eſt.

Ille verberando vſque ambo def. ſ.) Incerta eſt diſtinctio, vel Verberando vſque, vel vſque defeſsi. & eſt Vſque aduerbium, ſignificans aut diu, aut multum. 5

Tua culpa) V Regerit cauſam certationis in ipſum lenonem, & decorum lenoni aptum prætendit, quod eſt, vt adoleſcenti morem gerat, id quod iocando eluditur. Erat enim ſic obſequens, vt os aſsiduè colaphis præbuerit. 6
Tua culpa) D Poteſt & nominatiuus & ſeptimus caſus eſſe. ſi nominatiuus eſt, deeſt Eſt: ſi ſeptimus, deeſt Factũ eſt. *Adoleſcenti m. g. op.)* Ab ætate adiuuatur ſententia. ideò Adoleſcenti dixit, non Æſchino. Et Morem gerere, propriè lenonis & meretricis eſt: vnde & ipſe ſic reſpondet, vt non fugiens κακοσυνταξίαν dicat, Vſque os præbui. *Adoleſcẽti m. g. op.)* Cum ἐμφάσει Adoleſcenti pronuntiandum eſt, ſcilicet qui faciliùs aſſentatione capietur.

Quid pot. m.) Subauditur Morem gerere. Et hoc ſubtiliter leno, cùm morem gerendum 7

* L. Facetè aliud respódet quàm expectatur.

PECV'NIAM IN LOCO NEGLI'GERE, ijdijfi 8
máximum intérdum est lucrum. SA. *hui.*

S.* *Metuísti. si nunc de tŭo iure concessisses paú-* {assrlssi / assr} 9
lulum, atque E. Elisio in [que] excipitur à versu sequenti.

* L. Hæc tota admonitio ad authoritaté & beneuolentiam pertinet. & est præparatio ad id quod intédit. Mu. [nunc].

Adolescénti esses morigerâtus, hóminum homo stul- assabisp 10
tissime,

Ne [non] tibi istuc fœnerâret. SA. * EGO *spem pré-* sisibdsi 11
tio non [emo.]

* L. Prouerbium. V. [emam], sisibdsp.

* D. Metapohra ab aucupibus, qui a-

S. *Nunquam rem fácies: abi, nescis* * *inescâre hó-* {sdxsidsi / sdd} 12
mines Sánnio.

fuisse in meretricis pretio dixerit Syrus. Hodie autem, non tempus significat, sed iracundam eloquentiam ac stomachum. Vt Virgil. -Nunquam omnes hodie moriemur inulti. *Age)* Modò Age. corripientis est aduerbiū. *Seu quid loquar)* Argutè quia simulauerat le-
8 no non Intellexisse quid dixerat seruus.

Pecuniam) V Hic propositio tantùm insinuatur, quæ est, Non sis adeò φιλάργυρος. Confirmatio est ab vtili, Nam sæpe plurimum confert ἀφιλαργυρώτατον, id est, pecuniæ non admodum cupidum esse. *In loco negl. max. int. &c.)* D Bene additum est In loco, & Interdū: non enim semper. *Hui)* V Aduersantis est cum tremore.

9 *Metuisti)* A tuto & ἀσυμφόρου stultum iudicat, Quia metuisti ne non fœneraret, id est, cū fœnore tibi redderetur. & decori huic cōuenienti meminit, quod in lenone est. tum vt æquior esset hoc est. summo iure nihil ageret: tum vt gratior esset, cùm adolescentulo obediuisset. *Si nunc de t. i. c.)* D Bene Tuo iure: ne diceret, Non erat res mea, quā venalem habui. Aut De tuo iure, de lenonina duritia: vt alibi, Mea lege vtar, vt potior sit qui prior ad dandum sit. *Si huic de iure tuo concessisses.)* B Si de tua duritia remisisses paululum.

10 *Esses morig.)* A verbo Morigeror præteritum est, quod obsequétem, & facilè morem gerentem significat. Cicero in Oratore perfecto, Voluptati autem aurium morigerari debet oratio. *Ne non t. ist. fœn.)* D Fœneratum, est cum lucro redditum & multiplicatum. Fœneraret ergo, non Aeschinus, sed ipsa res In qua fœneratio est.

11 *Spem non emam)* V Hoc est, incertum lucrum meo & magno damno non affectabo. Prouerbiū est ab Erasmo Roter. explicatum. B Spem pretio emere, est incertum incertū & in euentu situm, certo effectare damno. Hanc sententiam leno refert illi, Pecuniam in loco negligere maximum Interdū est lucrum. Quadrabit potissimùm in eos, qui spe rerum adducti maximarum, principū fauorem muneribus, obsequiisque captant, certè ætatis, ac temporis impendio, quo non alius sumptus charior. nam ij quid aliud quàm spem pretio emunt? Figura mutuò sumpta videtur à quodam emptionis genere, in quo consueuit alea rei, non res emi, veluti si quis retium iactum emat in piscando, aut missilium prædam in venatu, aut si quid aliud eiusmodi, qua de re multa fit mentio in Pandectis, titulo de contrahenda empt. *Ego spem pr. n. emo)* D ἀντικατηγορία: contra, Pecuniam in loco negligere, maximum interdum est lucrum. 12

Nunquam.) V Ab imprudentia. Nam hac ratione rem non faciet, hoc est, non ditescet, & rem familiaré adaugebit. Inescare autem hîc est delicatè allicere, iuxta metaphoram ab aucupibus & piscatoribus sumptam. *Nunquam r. f.)* D Leno quicquid agis, ad lucrum refert: & sic lucri genus dicit esse Syrus, à lenone quemadmodum persuadet. Et nota Ré, & litem, & negotium meretricis, patrimoniū, & omnem pecuniam nominari. *Nunquam r. f.)* Secundum personam serui lenoné Syrus hortatur, hominem ad lucrum excitans, non ad honestatem. B Laurentius libro primo Dialecticæ capit. 2. de rei significationibus agens, dicit in illo Horatii, Nunquam sic facies rem, Rem facultates siue censum significare. *Nescis inesc. h.)* Inescare est quasi esca decipere. Ducta metaphora ab his qui præfixo æri cibo pisces illiciunt. Appositè lenoni dicitur. cuius artis est primùm huiusmodi velut escis illectare iuuenes, vt posteà totos deuoret. Escam per translationem appellant illecebram illam quæ trahit in fraudé. Vnde Plato, quemadmodum in Catone maiore testatur Cicero, Voluptatem maiorū escam dixit, quòd ea videlicet homines capiantur, vt hamo pisces.

13 ssijaasi s A. *Credo istuc mélius esse: verùm ego nunquam ádeò astûtus fui,*

14 ssssblsi *Quin quicquid possem, mallem auférre pótius in præséntia.*

15 adi adssi s. * *Age, noui tuum ánimum, [quasi iam vsquam] tibi sint viginti minæ,* Mu[quasi quicquam], adiadssi.

16 sijasdsp *Dum huic obsequâre. pretéreà autem te aiunt proficísci Cyprum.* s A. *hem.*

17 {essdsissi / s} s. *Coëmisse, hinc quæ illuc véheres multa: nauē condûctam: hoc [scio,]* Mu. [scio.] vt referatur ad superiora.

18 aaastiai *A'nimus tibi pendet: vbi illinc spero redieris, [tamen] hoc ages.*

19 siassssp s A. *Nusquam pedem. périj hercle, hac illi spe hoc incœpérunt.* s. *timet:*

20 ssbdsi * *Iniéci scrúpulum hómini.* s A. * *ô scélera, illuc vide*

uibus capiendis effundunt cibum.

Mos auatorum.

*L. Leuiter prætentat aditum persuasionis: & mox sollicitudiné iniicit callido comméto, qui sanè locus vim habet à tuto. Nam satius est certum accipere, quàm incertæ spei euentu pendere.

R. *Alias [tum],* aidsibsi: *quod librarius pro [tum,] id est, tamen, scripsit [tum] pro tum].*

Aposiopesis.

* Metaphora à lapillis articulos vrgentibus.

*L, Hæc cum præ-

13 *Credo ist. m. esse.)* D Vide Comicum errorem vtriusque personæ, & callidi lenonis, & captiosissimi Syri serui. *Nunquam ad. ast. f.)* B Talis est & lena illa Plautina, quæ amatori suo montes aureos pollicenti, cùm nihil promissis moueretur, Semper, inquit, nostræ oculatæ sunt manus, credunt quod vident.

14 *Quicquid)* V Hæc vox est τῶ πλεονέκτου, cui lucri odor vndecunque bonus est, atque veluti auari ad se cuncta rapientis est imago.

15 *Age. noui)* Effictione rem tutam esse significat, quam ficta narratiuncula comprobat, quæ arguit non necessitate aliqua premi quempiam. sed in reditu soluendæ pecuniæ spem fieri certam. Itaque vtrinque omnem metum & sollicitudinem adimit. Tutius enim est certum aliquid sumere, quàm incerto spei euentu sollicitari. *Age)* D Age, nunc verbum est significans dic. quia iam propè est vt consentiat persuadenti. *Tuum an.)* Deest Liberalem. *Quasi iam vsq. t. s. v. m.)* Sensus, quasi numero in aliquo ducas, & in aliqua æstimatione constituas: & non si velis, penitus côtemnas viginti minas, dummodo huic obsequi velis.

16 *Præterea autem)* ἀρχαϊσμὸς est figura. Nā veteres libenter coniunctiones multiplicabant. *Te aiunt prof. Cy.)* Et eum non Profecturum dixit, sed iam Proficisci: & non ab vno dicit se audiuisse, ne negaret: sed Aiunt, inquit. *Aiunt te pr. Cypr.)* B Nomini regionis præpositionem detraxit.

Coëmisse h. q. ill. v. m.) D Nusquam hoc ostendit aliàs Terentius: sed apparet ex confessione lenonis vera hæc omnia esse. Et mira varietas est, Proficisci, Coëmisse, Conductam nauem: ne diceret, Proficisci, Emere, & Conducere nauem. Et Conductam nauim addidit, vt dilationem res habere non possit. *Hoc scio)* Hoc & corruptè legi potest, vt articulus demonstratiuus sit: & productè, vt significet aut hunc locum, id est Cyprum. 17

Vbi ill. sp. red.) Ex spe sua vult Syrus ostendere quid leno debeat sperare, id est, non se accepturum modò. *Hoc ages)* V Videlicet, vt ab Æschino pecuniam exigas. *Hoc ages)* L Hoc est, exiges debitum. nam Hoc agere dicimus eum, qui instat negotio suo. 18

Nusquam p.) Quia exclamatio est, per ἀποσιώπησιν non completur. *Spe)* V Quod virginem mihi eripuerant. *Nusquam p.)* Proferam, est ex affectu vel admirationis vel indignationis aposiopesis. 19

Inieci scr. h.) Et hoc prouerbium est à multis explicatum iuxta metaphoram à lapillis pedes vrgentibus petitam. B Scrupi sunt minuti lapilli qui inter ambulandū insiliunt in calceos hominis, ac pedem torquent. inde scrupulum iniicere dicitur, qui solicitudiné iniicit animo cuiuspiam. Vnde & Seneca, Sed mihi aduersarius scrupulum inieceerat. *Iniecí scr. h.)* D Hoc leno non audit. simul enim dicitur, cùm ille clamat. & ideò simul legi nō potest. Et hîc ostendit Syrus quo hæc côsilio 20

*dentibus secum leno, digressio paulùm Syro, vt apparet. *Mu.*[Ni].Isdili. * D.Prouerbiū. id est, nihil agam, *G.In [rediero] producitur i. velut in redimero.* MU [*vbi illinc rediero, actum agam.*] sijdip. *L. Prosopopoeia tergiuersantis debitoris. *G. [manere nunc tandem,*] sijasi: *vel [dum]facto monosyllabo ac toto eliso.* sijsiti. *G.Vel lege [Hocine],* illiap: *vel [Hocine], prima breui* ,aihap. D.* Comploratio.

Vt in ipso articulo opprêssit: [empta] mulieres adsidi 21
D.*Al.*[*empta*].adsibi.

Complúres,& item hinc ália, quæ porto Cyprum. sddisp 22

[Nisi]eò ad mercâtum véniam, damnum máximum est. asdsi 23

Nunc si hoc omíttam, [actum agam] :vbi illinc rediero,]* sdsij 24

Nihil est ,refríxerit res: Nunc demum venis!* aijssi 25

Cur passus! vbi eras! vt sit sátius pérdere, bsdsp 26

Quàm aut hîc [nunc manêre tam diu,] aut tum pérsequi. sijsi 27

S. *Iámne enumerásti, [quod] ad te reditúrum putes?* { sadsi sas } 28
R.[*id quod*].

SA.* *[Hóccine]illô dignum est! hóccine incipere Aéschinum!* { sssiap d } 29

locutus sit. *O scelesta*) V Exclamatio quam à Syro auersus profert. & est διαλογισμὸς secum deliberantis quid porro agendum sit. *Illuc vide*) D Vide, τῷ ἰδιωτισμῷ dicit.

21 *Vt in ipso art.opp.*) μεταφορὰ perseuerans à scrupulo, id est, lapillo qui nos in calceo latens pleráque lædit. Et Oppressit vel Æschinus, vel res ipsa quam subiicit, id est, quod ait, Emptæ mulieres complures,&c. *In ipso art.*) M Id est, tẽporis puncto, angustiis. B Hic articulus momentum & tempestatiuam rerũ efficiendarum horam significat. *Empta mulier.compl*) D συνάλειψις. Emptæ, legitur & empta. *Mulieres*) V Alludit ad hoc, quod auctoribus Seruio & Iustino virgines in Cypro certis diebus ad litus expatiari solitæ erant, vt ex prostitutione dotalem pecuniam pararent. In more enim positum, vt illic corpore quæstum facerent, ne sola Venus videretur impudica. Itaque eadem κυπρογενὴς apud Poëtas nominatur. & Cypris & Cypria dea est, cuius rationem Phurnutus habet.

22 *Item hic alia*) D In lenonis mercibus, ἰδιωτισμὸς. *Quæ po to Cypr.*) Hanc insulam posuit Poëta, vel quòd Veneri sacrata sit. vt Horatius, Sic te diua potens Cypri. Vel quòd mercatus in ea sit. vt idem, Nunquam dimoueas, vt trabe Cypria Myrtoum pauidus nauta secet mare.

23 *Nisi eò ad m.v.*) Eò, nunc aduerbium est loci, id est, Cyprum. Mercatus autem, locum tempúsque significat. *Damnum maxim. est*) Quia & hoc damnum in pretio mulieris est.

24 *Nunc si hoc om.*) Quod damnum est scilicet. Hoc autem, dicit negotium cum Æschino. *Actum agam*) V Hoc est παροιμιακῶς, inanem laborem sumam, D quod enim in iure semel iudicatum fuerit, rescindi, & iterum agi non potest. Sic in Phormione, Actū, aiunt, ne agas. *Nihil est*) D Nouè Nihil est i pro. 25 nulla spes est. *Refrixerit*) Pro refrigescet. *Refrixerit*) V Est adagium frustrationis à iure ciuili desumptum Nam de quo semel pronuntiandum est, id iure rescindi non potest. *Nunc demum*) μιμητικῶς verba tergiuersantis debitoris exprimit.

26 *Vt sit s.p.*) D Per ἀντίθεσιν hoc accipe. nã non conuenit personæ lenonicæ damna contemnere.

27 *Hic nunc m.*) Dum non nauigo. *Tum pers.*) Cùm rediero.

28 *Iamne enum.*) V Astuta est Syri dissimulatio, D qua Finxit Syrus se non intellexisse quid apud se ipsum leno locutus sit. ideò illi aliud ait, quàm ille secum disputauerit. *Quod ad te red p.*) Hoc dicto, tantum illum accepturum significat, quantum dederat in puella. Nam hoc ad nos redit, quod à nobis abierit. Et dicendo Redicturum, ostendit super viginti minas nihil illum sperare oportere: sic enim suprà, Minis viginti tu illam emisti: quæ res tibi vertat male.

29 *Hocine illo d.est!*) Huiusmodi comploratio summam desperationem lenonis ostendit. *Hoccine*) V Interrogatio expostulatoria est de erepta virgine penè χειρισμὸς. *Hoccine inc. Aesch.*) D Quasi de magno facinore dixit. Vt in Heautont. Vide quod incœpiet facinus. Æschinum autem cum laudatione dixit: quasi quem nõ deceat malefacere. Et vide quàm

30 {lidaap isidi} *Per oppressiònem vt hanc mihi eripere pòstulet!*
31 {lidaap iidad} S.* *Labàscit.** *vnum hoc hàbeo: vide, si satis placet,*
Pótius, quàm vénias in [periculum] Sánnio,
32 {adiasi adij} G *Vel lege, perulum*], adljsi.
33 ssisap *Seruésne, an perdas totum: diuiduum face:*
34 ijsbsi *Minas decem corràdet alicunde.* S A. *hei mihi,*
35 asiaap *E'tiam de sorte nunc vénio in dùbium miser.*
36 iasdsi *Pudet nihil:** *omnes dentes labefècit mihi.*
37 ddsisp *Præteréa cólaphis tuber est totum caput:*
38 aissap *E'tiam ínsuper [defraùdet!] nusquam àbeo.* S. *vt lubet.*

* D. Metaphora ab arbore resecta. & hoc presse, vel V ad spectatores dicitur.

* D. Hoc claré.
* D. Nũc conqueritur de iniuria, cùm damnum quoque sentit.
D. [*defrũdet!*]

quàm omnia experiatur impotens, & miser ob recuperandam rem suam.

30 *Vt hanc mihi er. p.*) Non dicit de qua: quia de illa sermo est. Postulet, velit, aut speret. Cicero, Vt temporibus reipub. cedat, non est postulandum. id est, cupiendum, aut expectandum. *Eripere p.*) ἐν τῷ ἤδη dixit, non Eripuerit: tanquam adhuc non fecerit. & sic loquuntur qui nolunt circa se perseuerare iniuriam.

31 *Labascit*) Hoc pressè dicitur. & propriè dicit Labascit, vt & suam instantiam, & cunctationem tardè incipientis consentire monstraret. nam inchoatiuum verbum est. Et est metaphora ab arbore facta: quæ multis succisa ictibus ferri, tandem incipit in casum ponderis, ruinámque minitari. *Vnum hoc h.*) Hoc claré: & subaudiendum est, Quod dicam, vel dicerè. *Vide*) V Plorantem consolatur ab incommodo vitando, & dum dicit Vide, attentionis est. *Vide, si s. pl.*) L Non Placet dixit: sed Satis placet, veluti magnum cõsilium præbiturus.

32 *Potius, q. v. in p.*) Oratoriè: comparatione peiorum, dicit hoc esse, quod suggerit, eligendum.

33 *Diuiduum face*) Hoc est, diuide: figura μακρολογία. Diuiduum, à diuisione. Dimidium, à dimensione dicimus. *Diuiduum f.*) B Vulgò dicitur, Iniquum petas, vt æquum feras. quod à negotiatoribus profectum videri potest, qui callidè merces longè minoris liceri, & multò pluris indicare solent, quàm pro dignitate, quo pretium saltem æquum accipiat. Ita & Syrus lenonem astu tractans, postulat, vt puella Æschino dimidio pretii tradatur, hac arte effecturus, vt leno sortem solidam percupidè, & rogans etiam accipiat.

34 *Minas decem*) D Scit illum viginti posse accipere: sed idcirco agit, vt optet leno quod paulò antè nolebat. B Mina, decem aureos coronatos valuit. *Corradet alic.*) D Alicunde, dictum est quasi non habentis: nam nec ipsa in promptu sunt.

Etiam de s.) V Est autem sors summa seu caput, seu prima pecunia, quæ in merces impenditur, vnde quæ nobis accedit, prima vsura dicitur iuxta Festum Pompeium. D Sors est summa, cui extrinsecus acquiritur fœnus. Ergo sortem dicit de pretio quo empta est, id est, viginti minis. Et vide illum damno. potiùs exclamare, quàm iniuria. *Nunc v. in dubium*) D Id est, in periculum. Virgil. Nec tibi desertæ in dubiis coluisse Dianam Profuit. 35

Pudet) V Pergit in expostulatione cũm miseratoria ab indignitate, & est τὸ κατ' ἦθος in persona lenonis obseruandum, qui dispendium pecuniæ longè grauius malum iudicat, quàm dentes labefactatos. *Omnes d. lab.*) D Iniuria lenoni tunc dolet, cùm adiuncta damno est: vt suprà, Quando eum quæstum occeperis, accipiunda & mussitanda iniuria adolescentium est. Vel idcirco enumeratis contumeliis adiecit, Etiam insuper defrudet! Et vide vt eadem quæ dixit suprà, repetat: sed ardentiús tamen, & cum αὔξησει, Sic Virgilius in maius repetit, quod non semel dicit. 36

Colaphis tuber) V Auxesis, qua fit vt totum caput sit tuber, id est φῦμα: vnde & medicis tuberculũ. Alioqui ex fungorũ genere est. L Tuber, est genus cibi collectum ex tumentibus, & quasi prægnantibus arenis. Plus autẽ hic, quàm suprà, dixit. Suprà enim dixit, Plusquingentos colaphos infregit mihi. hîc verò, Colaphis tuber est totum caput. B A Colaphizo quod est alapâ incutio, Colaphus deducitur. 37

Etiam insuper defrudet) D αὔξησις apta lenoni auaro. nam honestior persona non hũc ordinem faceret. *Defrudet!*) Fraude decipiat. *Nusquam abeo*) Hoc dictum vim habet comminantis. nisi illud cum contemptu susceperit Syrus. *Vt lubet*) Negligenter 38

• D. Diuertit se tandem ad preces.
• L. Metu domini impulsus leno, eligit id quod tutius videtur.
• B. Suasoria est oratio, V à remunerationis pollicitatione.
• Parasceue. V Nemo non videt vt figura quadam fiat fabulatum mutua connexio.

Nunquid vis, quin ábeam? S A. * *immo hercle hoc* ſſaſſp 39
quæso Syre,
* *Vtut hæc sunt facta, pótius quàm lites sequar,* aſbſſp 40
Mĕum mihi [reddâtur:] saltem quanti empta { aeſſſp / dſ 41
est, Syre. R. [reddat:]iaſſſp.
* *Scio non te vsum ántĕhac amicitia mea:* iſſſ at 42
Mémorem me dices esse, & gratum. S. *sédulò* aſſſſt 43
Fáciam. * *sed Ctesiphônem video. lætus est* aſidij 44
De amica. S A. *quid quod te oro?* S. *paulisper mane.* iſſiſi 45

seruus respondet, vt rogetur à lenone.

39 *Nunquid vis, quin abeam?*) Hæc est plena locutio. Nunquid vis, desydetat supplementū & hoc vti dicto discendentes solent. Quin, nunc, quare non, significat. *Immo hercle*) V Nunc post multam concertationem & tantas plagas ad preces confugit. B Si quid petas, eius à quo petis beneuolentia primùm conciliandą est: deinde ostendendum, rem esse honestam quæ petitur: item curandum vt modū habeat petitio. denique pollicearis gratiam te habiturum & relaturum. quæ omnia facit hic Sannio. Beneuolentiam captat, nominatim eum compellando, honestam esse & iustā petitionem ostendit, dicens, Saltem quāti empta est. Ad postremum promittit se pensaturū beneficium, cùm addit, Memorem me esse dices & gratū. *Imò h. h. q. vtut h. s. fac.*) D Ipse sibi satisfacit (Vtut enim, quoquo modo significat) diuerticulum ad preces faciens.

40 *Potius, q. l. s.*) Quia dixerat Æschinus, Nunc vide vtrum, vis, argentum accipere, an causam meditari tuam.

41 *Meum m. r.*) Sortem, quam solam suprà recusabat. Et oratoriè: non enim quanti emi dixit: sed inuidiosè Meum mihi reddat. V Ab æquo & iusto. Iam qui antè ἀκριβοδίκαιος erat, æquior esse cupit, multum de suo iure remittens. *Saltem*) D τὸ ἐσχατον. natum est autem à captiuis Saltem qui nihil aliud præter salutem à victore petant.

42 *Scio n. te vs. ant. am. m.*) Figura ἀντιπτωσις: per quā ostendit se fideliter promittere quod promittit. Virg. Scio me Danais è classibus vnum, Et bello, Iliacos fateor petijsse penates.

43 *Memorem me d.*) Figuratè est Inducta promissio præmiorum. Et benè vtrunque narrat. nam non continuò qui memor est, etiam gratus est. Memor enim est, qui apud se meminit. Gratus qui meruit hoc nomine vocari, dum vicem reddit. Nam multi sunt memores, ingrati tamen. *Memorem me d. esse & gr.*) B Inter vocabula duo, coniunctione copulatiua copulata, aliquid venustè interponimus quod cum vtroque conueniat, vt amicitia virtute paratur & consuetudine. & apud Terentium, Memorem me dices & gratum. *Sedulò faciam*) D Sic promittit, vt nihil sua interesse credatur. *Sedulò*) De industria: sine dolo.

44 *Sed Ctes. v.*) Aduentus in proscenium personarum, cùm consulto consilio fingatur à Poëta, tanquam superueniunt aliis rebus in medio positis, quæ ipsarum interuentu finiantur. mirè tamen, quod quasi ex argumēto fit. vt futuri actus sui, antequàm loqui incipiāt, describantur. *Lætus est De am.*) Hoc lentiùs, & summissè.

45 *Quid quod te oro?*) Deest Agis, & deest Ego, *Quod te oro?*) Aut Si quid, aut Propter quod, subintelligimus: vt sit, Quid mihi non respondes de eo propter quod te oro? aut, si quid te oro? Et quàm bene fastidiosum lenonem facit Syrus, vt optans ille desperando viginti minas accipiat. nam & suprà non intendenti dicit toties in vno sensu hoc idem Syrus de amica. Potest hoc & interrogatiuè pronuntiari.

ACTVS II. SCENA III.

A R G. D In hac scena, gratiarum actio est ex persona eius qui præstitit, & eius cui præstitū est, & ex ipsius pretii quātitate. Nā omne quod geritur, aut in rebus est, aut personis, aut in attributis eorum. P Hic igitur Æschini commendatio à fratre Ctesiphone facta continetur. Exinde gratiarum actio ingénsque gaudium, de quo beneficio eum Aeschinus affecit, scilicet eripiendo illi amicam, eiúsque causa subeundo famæ suæ periculum. V *Theses.*

Fratr

1 Fratrum coniunctio & beneficentia est proxima, eorúmque concordia est res suauissima. sic & Menander, οἰδὸ γ' ἐν ἀδελφοῖς ἐστὶ ἡμονίας ... Beneficiis enim vincuntur vel efferatissimæ quæque animátes, & hominibus suapte natura infensæ, quæ etiamsi vi quadam adductæ, & vinculis aut instrumentis quibusdam constrictæ fuerint, tamen certis cultibus mansuefiunt, & cicurantur. At ita non solùm homo frater, sed & alienus, si omni officiorum genere coleretur, licèt pessimus fuerit, mansuetior euadit: sicut copiosissimè Hierocles lib. περὶ φιλαδελφίας testatur. 2 Gaudent adolescentes amatorculi commodo, quod est sæpe incommodum. 3 Beneficium sæpe iudicatur, quod est maleficium. Ctesipho enim loco maximi beneficii ducit puellam à fratre ereptam sibi donati Egregia scilicet laus est amatoris iuxta affectum suum iudicantis. M Fratrem fratri adesse in primis debere, cùm vsus venerit, docet hæc scena. Est enim inter eos ea coniunctio, quæ alterum à parentibus requirit officium. Plus enim debemus fratri quàm nepoti, & sic descendendo per gradus propinquitatis, quales etiam sunt gradus officiorum, vt non omnibus eadem debeantur. Aristoteles octauo Ethicorum de amicitia sic ait. Est enim grauius sodali, quàm ciui pecuniam auferre: & fratri, quàm alienigenæ opem non ferre: & patrem, quàm quemuis alium pulsare. Crescit autem & iustum cum amicitia simul, quippe cùm sint in eisdem, & æquè se extédant. Cyrus, vt est apud Xenophótem libro vlt. Cambysem filium natu maiorem, sic monuit, Homines ciues alienigenis præferendi, & qui vnà sunt aliti his qui contubernales non sunt: & qui fratri prouidet, seipsum curat: & quem præterea turpius est non amare quàm fratrem?

Vers. gen. Iambici octonarij siue quadrati aut tetrametri acatalectici.

CTESIPHO *adolescens.* SYRVS.

1 {ſdlj ſdij / ſdibb} ABS *quiuis hómine, cùm [est opus] beneficium accipere gaúdeas:* D. *Vel [est opus beneficium,]* — Spargitur in personas Aeschini factum, idque iam

2 {ſſiſdap} *Verùm enimuèro id demum iuuat, si, quem æquum est benefácere, is facit.* — Ctesipho prædicat nempe ad quê fructus redit.

3 {ſſdiſſi / ſſdiſdi} * *O frater, frater, quid ego nunc te laudem! satis certè scio,* — Summa fratris laudatio.

* V. Ἀναλίσκοντα

1 *Abs quiuis h.)* L Amplificatio beneficij à persona. *Abs qu.)* V Fraterni facta est demôstratio: qua à θέσει ad hypothesin fit excursus. atque hæc sentêtia adolescenti & amanti apta esset. Alioqui & Tindarus Plautinus in captiuis rectiùs sentit, Quod inquit, bonis benefit beneficium, gratia grauida est bonis. Et Persa apud Plautum idem agnoscit, Si quid bonis boni fit, esse idem & graue, & gratum solet. Est autem delectus in accipiendis beneficiis, præsertim apud pios & iustos viros faciundus. *Abs quiuis h.)* D Bene sic cœpit, dictutus, O frater, frater. Et Qui secundum regulam dixit: quia dicimus Quibus cæterùm à Quo, Quis facit, non Quibus. Et incerta distinctio est Cùm est opus accipere beneficiû: vel, cùm beneficium est opus. Hoc vetus est, illud communiter. *Abs quiuis h.)* B A præpositio nunquam iungitur dictionibus à vocali incipientibus: Ab Verò Vocalibus apponitur, & frequêtissimè liquidis, & i consonâti, vt ab lege, ab rege, ab re, ab Ioue: Abs cû t: vt, abs te: interdû cum litera q: vt hoc loco Abs quiuis homine. Rodolphus Agricola li. 3. Inuentionis Dialecticæ cap. 1. De affectibus loquês, Venit, inquit, quãdoq; in parte rei persona. non quidé cui côtigit, sed à qua profecta res est. Vnde persæpe nô tã bene, aut secus de re quæ facta est existimamus ex re ipsa, quàm ex animo, aut opinione eius qui fecit vt scitè apud Comicum dictum est, Vnû hoc scito, contumeliæ Non me fecisse causa, sed amoris. Et item alio loco, Abs quiuis homine cùm est opus, beneficiû accipere gaudeas: Verùm enimuero id demum iuuat, si quem æquum est benefacere, is facit,

Verum enim) V Amplificat ab authore 2 beneficij, quia fraternû debet enim esse inter fratres maxima coniunctio, & amicitia. Sic & Euripides, ... ἀλλήλων ... Longa quoque institutio de amore fratrum apud Xenophontem habetur lib. 1. de factis & dictis Socratis occasione sumpta ex graui Chærephontis & Chærecratis altercatione *Id dem. iuuat)* D Ostendit plus esse quod iuuat, quàm gaudium. *Is fa.)* Bene subaudiendum est bis numero.

O frater fra.) Virgil. Et fratrem ne 3 desere frater. Vnum relatum est ad appellationem: alterû ad laudem. & substinguendû, vt vid

emphasin gratulationis significat.

Nunquam ita magnificè quicquam dicam, id vir- ddſſſap 4
tus quin ſuperet tua.

D. Vel [Itáque].

(I'taque) vnam hanc rem me habêre præter álios aſijbſap 5
præcipuam árbitror,

Bembus [homini neminis]. R. [hominem neminem].
L. Artium, virtutũ.

Fratrem (hómini néminem) eſſe primârum ártium { dſijſſp / dſijſia 6
magis principem.

L. O Cteſ. ó Syre. vtrunque gaudentis.

S. *O' Cteſipho.* C. *ô Syre, Aéſchinus vbi eſt?* S. *ſel-* ſijbſſp 7
lum, ſie expêctat domi. C. *hem.* D. Al. [ellum?] vt ſit, ellum dicut

L. A ſua perſona & mox à te ipſa.
Veri fratris deſcriptio.

S. *Quid' eſt?* C. *quid ſit! illius ópera* * *Syre nunc vi-* { iwdſſp / ſid 8
uo: feſtiuum caput,

vt videatur quæſiuiſſe quid vltrà diceret, & plus inuenire ſe nõ potuiſſe quã frater. *Quid ego n. te l.)* Quid, propter quid &c. Nunc te τῶ *Iter. ομδ* additum eſt de ſuperfluo. Vt, -Tu nũc Carthaginis altæ Fũdaméta locas. *Quid ego n. te l.)* Quia laus, genus cauſæ eſt: quod nõ adhibetur niſi dubiæ rei.) *Quid ego nunc te lau.* Diſtinguendũ. Quid autẽ. pro Vt quid. *Satis certo)* ἀδύνατον eſſe iudicat fratris beneficiũ pro dignitate extollere.

4 *Nunquam ita m.)* D Deeſt Quod: vt ſit, Quòd nunquam ita magnificè. Duplex cauſa eſt omittendæ laudis. ſi res aut nimiùm mala eſt, aut nimiùm bona. *Id virtus q. ſ. t.)* Bona ἐξίρησις virtus tua, potiùs, quàm Tu. *Virtus.)* V Amári & cæco videtur virtus, quaſi iniurium eſſe, & ſcortari eſſe cum virtute cõiunctum.

5 *Itaque vn. h. r. me h.)* D Itaque & ſubiũctiuum poteſt eſſe media ſyllaba correpta: & præpoſitiuum, producta eadem ſyllaba, vt ſit, Itáque *Itaque vn. h. r. me h. præ. al. pr. arb. fr. ho.)* B Græca conſtructio eſt. Per infinitum loquitur, quod per Vt interpretandum eſt: hoc modo, Arbitror me habere fratrem hominẽ neminem eſſe, id eſt, Fratrẽ talẽ vt nemo homo ſit magis princeps primarum artium. Sic & in illo Maronis. -Dederat comas diffundere ventis. id eſt, vt diffunderent ſe.

6 *Fratrem.)* V Veri fratris deſcriptione exaggerat. Hic artes ſunt, fores effringere, puellã emptam diripere, lenonem peſſimè afficere. Quanta eſt iudicii deprauati in adoleſcentulis amatoribus ſtoliditas. *Fratrẽ)* D Noue dixit Vnã rem fratrem: ſed ego puto Fratrem non ſubdiſtinguendum, ſed legendũ cõtextè vſque ad principem. nam ſi diſtinxeris Fratrem, erit bis, Arbitror ſubaudiendum, & ſuprà & infrà. quòd ſi Fratrem inferioribus iunxeris, & cum admiratione pronũtiabitur & ſubaudietur Quam mihi. Hanc ſanè locutionem ſcire debemus, propter perſonam elaboratam. nam nimium gaudet, & ruſticus adoleſcens eſt qui laudare conatur Aeſchinũ quaſi titubans, & penè balbutiens. *Hominẽ n.)* Nouè auribus noſtris, ſed vetetum conſuetudine locutus eſt. nam cùm Neminẽ, hominem ſignificet: quid opus fuit dicere Hominem neminem? Sed vt diximus, figura eſt ἀρχαϊσμός. *Primarum ar.)* B Primas inter artes numerantur, humanitas, & beneficentia: à quibus laudatur hic Aeſchinus.

O Cteſipho.) D Mirè cœpit, gaudium ſignificãs. *O Cteſipho. c. ô Syre.)* Ille vt præuidẽs: hic, vt qui non præuiderit, O dicit. *O Syre, Aeſch. vbi eſt.)* Bene ſtatim de illo, cui agebat gracias, loqui cœpit. *Ellum.)* Ecce illũ, vel pronomen eſt, vel aduerbium demoſtrãtis. Alii interrogatiuè legunt: vt ſit, ellum dicis? te expectat domi. Vt ſit ellum pronomen, id eſt, illum. nã illum, & ellum, & ollum veteres dixerunt. *Domi.)* Aduerbium eſt in loco. *Hem.)* Interiectio eſt lætantis. 7

Quid ſit!) Deeſt Queris? ſed eſt admirãtis magis, quàm interrogãtis. *Illius op. s. n. v.)* O miram amplificationem beneficii, non dixit, Illius opera amicam habeo: ſed quod ſatis graue, & ſatis amatorium. Illius opera viuo, inquit. *Illius opera)* Dicendo Opera, & corporeum laborem Aeſchini oſtendit, & religionem: vt, -Hunc mihi da proprium ſacra nocte laborem, Hanc operam. Hanc religionẽ ait: vt. -Annua magnæ Sacra refer Cereri lætis operatus in herbis. *Feſtiuum ca.)* Huic contrarius ſenſus eſt, Ridiculum caput. Alii putant, Feſtiuum caput, non Aeſchini intelligendum, ſed orationis, quam habet Cteſipho, agens gratias fratri. Ita in Eunucho, Quàm venuſtè. quod dedit principium adueniens. Quod ſi eſt, nihil poteſt ſupra hãc laudatio 8

9 { fhilijs fbinjf [Quin]omnia sibi pòst putârit esse prae mèo commodo.

10 aidifsp * Maledicta, famam, meum [amôrem,] & peccâtum in se trânstulit. E. Al. [laberem.] aisiffpi vel sic aisifsfpi ubi [meum] monosyllabum est.

11 { aaf. aifi difd Nihil pote suprâ. sed [quisnam?] foris crépuit. S. mane,] ipse exit foras.

R. Al. [Qui], tùc in eo i non eliditur. Ma [Omnia sibi qui postputarit], difilijfi: vel dfiijfi. *L Congeries. R. [quidnâ fores crepuit? S. mane, mane], ut tetrametro accinatur monometer ibffiaijfi.. Al. [quisnâ foris crepuit?] τοῦ κέχλαιεν, pro qua nam foris.

dationem: nam suprà factum erit accipiendû sed malè: nam Caput Aeschini intelligo, id est ipsum Aeschinû, ut in toto pars sit per ἀλλοίωσιν: in qua figura & pars pro toto ponenda est, quae aut eminet ex toto, aut maioris pretii est ad id quod agitur. Quod ipsum sic esse obseruatum à bonis authoribus, si exempla ἐπιμελῶς penitus côsyderare studes, inuenies.

9 *Quin omnia*) Admiratiuè Quin: & sic pronuntiandum quin, τὸ παρὸν usque ad maledicta, famam. *Omnia*) V Hic est descriptio rerum, quarum facturam prae fratris cômodo facere oportet, & hoc est tâtum πάντων. *Prae meo c.*) D Id est, mei commodi comparatione: ut in Eunucho, hic ego illum côtempsi prae me, id est, mei comparatione.

Maledicta, f.) Maledicta aut lenonis, aut Demeae: Famam autem, populi. nam si aliter acceperis, idem maledictum videbitur & mala fama. B Famam, id est, Infamiam, teste Nonio. *Meum am. & pec.*) P De rapiêda meretrice, & amanda. Cùm dixisset, Omnia: duo tantum intulit, Maledicta & Famam: ut, Omnia Mercurio similis, vocémque colorémque. Et hoc, ut sit defectus quidam intelligendus ex affectu gratias agentis. *In se tr.*) Pulchra ἀμοιβή, qua etiatura est Soſtrata circa Aeschinum, quemadmodum iam errauit Demea, eo quòd ab illo credidit amari meretricem.

Nihil p. f.) ἀπὸ ἐ per admirationem est: subaudiendum est enim vel Esse, vel Dici. Et Pote pro potis, Ut Mage pro magis. τοῦ κέχλαιεν. *Sed quisnam? foris cr.*) Resonuit: ut decrepiti dicti sunt clamosi senes. Foris, singularis numeri, nominatiui casus. V Donatus hic Foris in singulari legendum esse censet, sed an sit Usitatum & commodum, ipse viderit. *Mane*) D Mane, gaudêtis est hoc dictum, non opperiri lubentis.

ACTUS II. SCENA IIII.

ARG. L Laeto & benigno congressu fratrum Ctesipho gratias agit Aeschino: P agitur de pecunia reddenda lenoni. L qui ficta opera Syri absoluitur. P Adhibetur deinde parasitica de coena paranda. & obsonio conclusio. V *Theses*. 1 Lenocinium est pecuniae aucupium ex scortorum venundatione. 2 In tuto rem esse arbitrantur, voti sui compotes amatores. 3 Fraternus congressus & colloquium non sit assentatorium, sed gratum & candidum. 4 Occasio in rerum desyderio non est negligenda. Caeterùm bona ex parte in Aeschino est καταμονῶσις qua fit, ut congressus fratrum sit iucundus. & laetus: atque apparet esse exemplum gratitudinis haud contemnendum. Posteà inter Syrum & lenonem non est diuersa, cuius conclusio prorsus est parasitica. M Nihil satius est, quàm ut impuros homines quàm longissimè ablegemus, improborum commercia quamcitissimè effugiêdo, idque quomodocunque possimus: quanuis saepe maximo etiam rerum nostrarum cum dispendio. Unde Plato quarto de Republica loquens de improborum hominum conuersatione, A bonis, inquit, nullus est, qui nô iuuari possit, quíque non ad bona exempla incitetur: malorum verò contubernia noxium finem semper determinant. Senecae verbum est. Alter alterum in vitia trudimus. Et lib. Epistolar. septimo ait, Malignus comes, quanuis candido & simplici rubiginem suam affricat. *Vers. gen. Iambici tetr. acat.*

ÆSCHINVS. SANNIO. CTESIPHO. SYRVS.

D. Aeschinus seruat aduersus lenonem superbiam.

• V. Exordium est beneuolentiam captans cum attentione.

VBI ille est sacrilegus? SA. [mén'] quærit? nunquidnam effert? óccidi: idiſſſi 1

G. [m'ne] idiaſſſi: & eliſò s m [sacrilegus] idaiſſſi. al. [Vbi est ille sacr. legus? S A. méne] idaſſſi.

*Nihil vídeo. AE. * [ehem] opportúnè, te ipsum quæríto: quid fit Ctésipho?* {aaſſaſi di} 2

Al. [hem] iaſſa

In tuto est omnis res: omitte verò trístitiam tuam. ſſhiſap 3

C. Ego illam hercle verò omítto, qui [quidem] te hábeam fratrem. ô [mi] Aéschine, {ciijaſip a} 4

G. [quidem] abundat in metro & [mi] non eliditur sed corripitur R. Pro [hercle] alii [facilè] sed perperam. ^ Muretus legit [facilè], & è fine tollit [ô mi Aeschine] sed tum vltima sede fuerit spondeus pro iambo, siue trochæus pro pyrrichio idiiijas.

Assentatores coràm laudant.

• I. Præcisio, quasi necessaria rustico & parum facundo adolescenti.

*O mi germâne. * ah véreor coràm in os te laudâre ámplius,* ſſdiſſp 5

G. Quidã ex duobus præcedentibus tres senarios fecerunt, ad hunc modum. [C. Ego verò illam fa-

1 *Vbi est ille sa.)* D Mirè Æschinus seruat aduersu lenonem superbiam, qua ostenditur tantò esse alienior ab amoribus meretriciis, quantò audacior in lenonem. V Vterque adhuc sui similis est, Æschinus est insolens & superbus, Sannio auarus. atque hic turbulentũ est initiũ, & in Sacrilego ἀυξη σις pro scelerato. *Mene quærit? nunquid nam effert?)* D Sperat nunc leno se aliquid accepturũ propter conuitium, vt alibi, Minis viginti tu illam emisti. quæ res vertat tibi malè: Argenti tantum dabitur. Et vide quanti faciat leno præ lucro iniuriam, qui se Sacrilegi nomine significari non solùm non dolet, sed etiam cupit. Oprtet autem Méne querit, cum quadam gesticulatione & subsultatione sperantis lenonis ad hoc se quæri vt accipiat, pronuntiare *Méne quærit?)* M Quòd contumelias, pecuniæ aut lucri gratia, plerique patiantur, docet hic locus. Nam leno grauissimo conuitio laceratus, nihil aliud quàm familiariter respondet. Exemplo quoque nobis fit Aristippus philosophus, qui & conspui gaudebat, quo liberalitate principis frui illi concederetur: Vnde apud Horatium ita Diogenem alloquitur Scurror ego ipse mihi, populo tu, rectius hoc. & Splendidius multo est equus vt me portet, alat rex. *Occidi: Nihil v.)* D Occidi. non quia sacrilegus dictus est, sed quia nihil accipit & simul gestum considera loquentis ex verbis. *Occidi: Nihil v.)* Mirè hoc verbo apparet in vultu lenonis &, spem mortuã, & extinctum gaudium. nam & apta ἐνθυμή hæc dicentis. Occidi: Nihil video. neque addidit Proferti, aut quid tale.

2 *Hem.)* Interiectio repentinæ rei. *Opportuné. te ips. q.)* κοινῶς, deest Venisse: non enim sequenti nectitur. *Quid fit Ct.)* Quid fit, blandum initium est, non enim nunc interrogat. cùm ipse dicat. In tuto est omnis res mox ipse in subditis iam hæc addidit præter naturã quæstionis. *Quid fit.)* Quid agitur? *In tuto est o r.)* Quasi amatori, omne dixit negotium de amica. An Omnis res, & lenonis iurgium, & suspitio patris Demeæ.

3 *In tuto)* V Propositio est consolationis, & enthymemate constat. *Omitte verò)* Verò abundat: aut correptiuum est iamdudum, non omittentis. *Tristitiam tuam.)* Sic dixit quasi nimiam.

4 *Ego illam)* V ἐμφατικωτέρως hoc proferendum est, & aliam omittendæ tristitiæ rationẽ atquè Aeschinus putauit, nunc affert, nempe προσώπεια quæ & ... & auxelin efficit; cùm dicit Fratrem, eúmque germanum *Ego il. h. v. om.)* D Apparet non nunc primùm dici Ctesiphoni ab Aeschino, Omitte tristitiam tuã: nec nunc primùm responsum Omitto: & ideò additũ est, Hercle verò. quia nunc demum data est plena securitas, *Qui q. te h. fr.)* Acuendum Te.

5 *O mi germ.)* Mi, meus: sed vocatiuo dixit casu. *Ah ve.)* V Prætertio est cũ sua causa, Magni enim fit Tyberius, quòd buccinatorẽ suarum laudum non admiserit *Coràm in os te l.)* D Coràm, ad ipsum pertinet quem laudat, & ad eos qui audiunt: In os, ad ipsum qui laudatur. Nam coràm laudat, qui nõ tacet apud alios, & hoc agit non per epistolam, sed ipse præsens. In os, qui apud ipsum loqui-

Illud hercle omitto qui quidem] asaiip [*Te habeam fratrem. ô mi germane. ô mi Aeschine.*] asſſip [*Ah vereor coram in os te laudare amplius.*] dſiſſp. in *secundo,* [*mi*] *non eliditur, sed corripitur ante* [*Aeschine*].

6 {Iſ-dCdſi Iſddſ *Ne id assentandi magis, quàm quòd habeam gratum facere existimes.*

7 bdiſaſi AE.* *Age inepte, quasi [nunc non norimus nos inter nos Ctesipho.]*

8 {eaſiſſap dl *Sed hoc mihi dolet, nos pene serò scisse,* & pene in eum locum*

9 {lſd-aſap iſdſ *Rediisse, vt si omnes cuperent, nihil tibi possent auxiliarier.*

10 Iid.ſiſp C. *Pudebat.* AE. *ah, stultitia est istaec, non pudor,* * tam ob paruolam*

11 {ſdſi-di ſdſiſd *Rem,* pene ex patria: turpe dictu: deos quaeso vt istaec prohibeant.*

12 ſdſſiſi C. *Peccaui.* AE. *quid ait tandem nobis Sannio?* S. *iam mitis est.*

* L. Blanda correptio.

Al. [nunc non nosci mus &c.] abſdſſii: C[*nunc norimus nos inter nos ô Ctesipho.*] abſiſſi.

* Insinuatio beneficii ex periculo, & difficultate ob tempus.

* Extenuatio delicti.

* L. Ecclipsis: subaudi Profugisse. & mirè indicatur amor Ctesiphonis.

D. *Mitis est.* ex debacchante scilicet & austero.

tur quem collaudat. *Laudare am.*) Quia laudauit.

6 *Ne id ass.*) Antiqua ἔλλειψις deest enim causa. *Assentandi.*) V ἔλλειψις est Attica. & Liuio familiaris. Attici enim ἕνεκα saepe omittunt. Caeterùm de assentatione prudenter Diogenes dixit, In assentatione veluti sepulchro quopiã solum amicitiae nomen inscriptum est. Sic Isocrates ... appellauit alibi τοὺς ἐξαπατῶντας, quòd insignes sint impostores. Vtrique enim eos qui credunt, plurimum fallunt. Crates verò vocare solitus erat συγκαταπίνοντας hoc est, connuepulones, quòd quibuslibet dictis inter epulas annuant, & assentiantur. *Assentandi*) L. Adulandi. Et verum deest Causa, an ad • Ipsam litem sic dicitur? *Ne id ass.*) Specta si non rusticus adolescens est, & purissimae simplicitatis, adeò vt etiam velle laudare fratrem nimio pudore non possit, hoc solo quia praesens est, cùm illum nimiùm laudarit absentẽ. *Quàm quòd h. gr.*) Variè: non enim intulit, quas gratias ageret. *Quòd*) Quia. *Gratum*) V Tuũ in me officium. Ita truncatim laetitia affectus loquitur laudes, & quas coeperat abrumpit. Itaque occupatiuncula assentandi votum deprecatur, & decorũ hic statuitur. Nã Ctesipho adolescens rusticus & parũ facundus fingitur.

7 *Age inepte*) D Non est iniuria: quia & maior frater est, & blanda dicturus. *Age inepte*) V ... est, & mutuam notitiam & amicitiam captatur.

Sed hoc mihi) Amplificat suum in fratrẽ studium à temporis angustia. Hic rursus in occasionem curritur. *Hoc mihi dolet*) D τοῦ ... Mihi dolet, pro doleo. & Dolet bis subaudiendum est. 8

Vt si omnes c.) Non si ego tantummodò alii aduersantibus. 9

Pudebat) Deest Fateri.) V Expurgans pudorem causatur. *Ab stultitia*) Confutat purgationem, pudorémque negat: sed stultitiam esse per ... & inuersionem affirmat, tum per extenuationem facti, cùm ait Paruulam, tum propter periculum grauius futurum, Igitur stultitia est. *Stultitia est ista, n. p.*) D Hoc scilicet fateri ei, qui ipse patri nunquam quicquam celauerit. *Tam ob p. r.*) Ergo diminutiuis adiungitur Tam particula. & Deest Perire: sed τοῦ ... tacetur. *Tam ob p. r.*) Id est, meretricem. Et bene hic dicit Aeschinus, quasi qui maiora expertus sit, id est, vitium virginis. 10

Pene è patria) Deest Fugere: quia amatores Comici citò comminantur patriam se deserturos, vt amicae sequantur. *Pene è patria*) ... Menander, mori illum voluisse fingit: Terentius, fugere. *Turpe d.*) Te fugere scilicet: & deest Est. V Periculũ amplificat à praeteritione & inuocatione vel voto. *Vt ist. prob.*) D Id est, exilium, fugámque patriae. 11

Peccaui) Approbat sitex periculo magnitudinem beneficii, V Conuictus suam stulti-

•D.Incôſtanter à lenone dictû. ᵗNô vult hoc credi lenoquare diſſimulat.timens ne promiſſum argentum differat. • D.*Heus heus*.vox eſt de longinquo reuocantis.

AE.*Ego ad forum ibo, vt hunc absóluam: tu intrò ad* iijſſiſi 13
illam Ctéſipho.
SA. *Syre inſta.* S. *eâmus : nanque hic próperat in* ijſdiiſp 14
Cyprum. SA. *ne tam quidem:
Quãuis étiã máneo otiôſus hîc.* S. *reddêtur, ne time.* ſaaliſſj 15
SA. *At vt omne reddat.* S. *omne reddet, tacĕ modò,* {ailiıiap / aiiid} 16
ac ſequere hác. SA. *ſequor.*
C. *Heus heus Syre.* S. *hem, quid eſt?* C. *óbſecro her-* ſiſdſſp 17
*cle hóminem iſtum impuriſſimum
Quãprîmũ abſoluitôte : ne, ſi magis irritâtus ſiet,* ſſijdſſp 18

tiam profitetur. *Quid ait*) Nunc eſt delibe
ratiô de ſolutione. *Quid ait t.n.S.*) ᴰ No-
bis, τὸ ἰδιωτισμὸν additum eſt. non enim Nobis
intelligendum eſt. *Iam mitu eſt*) Quia de-
bacchatus eſt ſuprà leno, Iam mitis eſt, dixit.
13 *Ego ad f.ibo.*) ᵛ κατὰ μετωνυμίαν ad men-
ſarios vel trapezitas. ᴰ Tunc enim in foro
& de menſæ ſcriptura magis, quàm ex arca
domóque, vel ciſta, pecunia numerabatur.
Vt hunc abſ.) Id eſt, vt hunc, reddito illi pre-
tio, dimittam. Nam velut ligati ſunt, quibus
debetur aliquid. Dicuntur etiam ſerui illi
ſolui, qui cùm debitores pretiorum fuerint.
pecuniam reddunt debitam. Eſt ergo abſol-
uam, pro, à me ſoluam. An locatur in triſtitia
lenonis, qui illum cum barba lenonia, & mœ
ſto vultu ſequitur, tanquam reus? *Hunc*)
ᵛ Creditorem. Abſoluere enim eſt æs alie-
num mutuo acceptum ab aliquo, reddere.
Tu Intro ad il.Ct.) ᴰ Bona ἰσχυρῶς, ſignificãs
lætitiam potiundæ meretricis.
14 *Syre inſta.*) Iam Syrus, non vt adiuuet,
ſed vt inſtanter adiuuet, rogatur. *Eamus:n.
pr.*) Hoc clamat Syrus, vt beneficium oſtẽ-
dat: ſanè ita vt rurſus lenonem de profectio-
ne abſterreat. *Ne tam q.*) A lenone incô-
ſtanter dicitur, vt perturbatio metuentis, ma-
gnum damnum poſſit oſtendere Tam, pro tã-
tum. an Tam pro tamen? & deeſt Dicas me
properare, aut propero: vt ſit Etiam aduerbiũ
hortantis vel conſentientis.
15 *Quamuis.etiam.*) Pro in quantum vis. E-
tiam particula, vtrum conſentientis aduerbiũ
an coniunctio, quæ ſignificat & properare ſe,
& non in tantum vt negligat quod ſibi debe-
tur? *Maneo et hic.*) Hoc ſeparatim inſe-
rendum eſt, quaſi pertinaciter aſſeuerantem
lenonem inſtaturum ſe exclamationem •
facere denoteretur. *Maneo et h.*) Dixit enim
Propero: & rurſum conſenſerat in Syri verba,
Properaſſe dicentis. *Reddetur, ne time*)
Quod deſperauerat Leno, Syri oſtẽdit ſermo,
At vt.) ᵛ Nihil de ſuo cedit leno ad in- 16
genium ſuum rediens. *Vt omne r.*) ᴰ Pro-
pter illud quod Syrus dixerat, Diuiduum fa-
ce. Et probatum eſt, completúmque quod ait,
Cupidè accipiat faxo. Et hoc ipſum, cum tre-
pida & vultuoſa ſupplicatione pronunciandũ
eſt. *Vt omne r.*) ᴮ Eraſmus in primo de
copia, Omnis quaſi generale eſt ad omnia.
ſi quidem omne corpus pro toto dicimus, &
omnem populum pro toto populo, & omnẽ
diem pro quouis die, & omnes pro cunctos,
& omne pro vniuerſum. Terentius. At vt o-
mne reddat. tametſi hoc pro toto poſitũ vide-
ri poteſt. *Tace m.ac ſ.h.*) ᴰ Sic ait Syrus,
quaſi nunc lenonem doceat, quæ ſit ars non
perdendi. Et totum cum ſupercilio præſtantis
magnum beneficium dicit. *Sequor*) Hoc
verbo Leno ſatis commitigatus oſtenditur.
Heus heus S.) Ex argumento eſt oſtendere 17
quantum timeat Cteſipho ſæuum patrem. *Ob-
ſecro.*) ᵛ Petitoria eſt, vt lenoni ſatisfaciat,
quem impuriſſimum, hoc eſt, ſordidiſſimum
& auariſſimum nominat, atque paſſim. ſicut
ſordidum pro auaro, ita ſordes pro auaritia
figuratè accipiunt. *Obſecro h.ho.iſt.imp.*) ᴰ Sa-
tis manſuetè, quaſi lenonem aut non poſſit
ruſticus, aut non audeat dicere, Hominẽ di-
xit. *Iſtum im.*) Auariſſimum. & totũ cum
execratione lenonis.
Quamprimum abſ.) ᴹ Malum quampri- 18
mum expellendum, ne contagionem trahat.
docetur hoc loco. Vnde ab Ouidio rectè di-
ctum eſt, Principiis obſta: ſerò medicina para-
tur, Cùm mala per longas inualuere moras.
Ne, ſi) ᵛ Ratio propoſitionis à periculo,
Ne pater reſciſcat. In verbo autem Permanet
eſt à fluxu aquæ metaphora. *Ne, ſi m.irr.ſ.*)
ᴰ Velut clamet ſcilicet: & propriè de Leno-
ne, quem irritari dicit, vt canem. Nam Irritati
propriè canes dicuntur. Lucilius de litera R,
Irritata canis quod homo quàm plurima di-
ctat. Lenonem autem timet Cteſipho vt ruſti-
cus,

19 aisi,addp *A'liquà ad patrem hoc permânet, atque ego tunc perpétuò perierim.*

20 {sdicsisp / sbss} s. *Non fiet, bono ánimo esto:* * *tu cum illa te intus obléčta ínterim,*

21 {sicslisp / sia} * *Et léctulos iubĕ sterni nobis, & parári cætera:*

22 asssisi *Ego iam transácta re conuórtam me domum cum obsónio.*

23 aidsbssp *[c.] Ita quæso quandò hoc bene succêssit, hílarem hunc sumâmus diem.*

L. *Aliquà* aduerbiū & *permanet* primæ coniugationis.

* Honesta in re tur pi periphrasis.

* D. Vide vt totum superbè ac magnificè locatur Syrus. nam moribus arrogantes serui sunt, cùm lætantur.

D. *Aliàs tollitur* [c.]

eus, vt sub patre duro, vt amator.

19 *AliQuà ad p.h.p.*) Non dicit quid: sed nos intelligimus raptum puellæ significari. Propriè secretum latens, latici comparatur intra vas clausum existenti: quod, cùm effunditur, manat. Sic & alibi de committendis secretis loquēs, Plenus, inquit, rimarū sum: hac atque illac perfluo. *Atque ego t.p.p.*) Quasi & nunc se periisse sentiat, sed non perpetuó.

20 *Non fiet: b.an.esto.*) Vt illi liberalis timor est: ita Syro seruilis confidentia. *Non fiet*) V Consolatio est mandans vt genio indulgeat. *Tu cum illa te i.ob.*) D Moraliter illa dictum est: vt, Datúrne illa hodie Pamphilo? &, Illa quidem mea erit. *Tu cum il.te in.ob.*) Honestè explicauit turpe dictu.

Lectulos.) V Propter discumbentes more veterum. 21

Conuertam me do.) D Conuertā, magnificè dictum. verbum est enim magni moliminis & agminis ingentis. Nam conuertere se dicitur, quem pompa præcedit: vt imperator propriè conuertit exercitum. Et hoc expectatur, vt moribus arrogantes serui sint cùm lætantur. 22

Ita quæso, & c.) Volunt quidam & hunc versum, Syri personæ adiungendum: sed Ctesiphonis verba esse, ex subditis planum est, cùm dicit, Hunc diem miserè nimis cupio, vt cœpi, perpetuum in lætitia degere. *Hoc b.*) V Feliciter huius rei cecidit alea, ergo dies hic nobis sit hilaris. Videtur autem esse honesti conuiuii pro turpi & Venereo notatio. 23

ACT. III. SCEN. I.

ARG. P Hic Sostrata matrona vnà cum nutrice introducitur compatiens filiæ suæ, quæ ex Aeschino grauida facta iam parturiebat. V Est igitur συμπαθητικά. Sunt enim de periculo parturientis puellæ sollicitæ. Canthara tamen Sostratam consolatur, atque sic futuræ ἱκετείας fundamentum iacitur. D Atque hæc scena, Tragœdiæ ordinem seruat. Nam Tragœdia in tria diuiditur, Expectationem, Gesta, & Exitum. Hic ergo Expectatio est in Getæ nuntio: Gesta in planctu Sostratæ: Exitus, * . V *Theses.* 1 στοργὴ φυσικὴ est, quoties matres liberorum suorum vitia celant. 2 Contumeliæ illatæ à fastuosis & nobilibus non tam graues iudicantur, quàm ab humilibus & gregariis. D Hinc demonstratur qui sit maternus affectus. quam grata in dominos seruorum fides sit: eundémque laborem & dolorem esse ex falsis & veris malis. M Maternum affectum sedulitatémque, & industriam in celandis liberorum vitiis appositè hæc scena exprimit. Est enim hoc tanquam è iure naturali nobis insitum, vt pro nostris talem curam geramus, ne & sibi nobisque simul vitium afferant, noceántque.

Vers. gen. Duo primi, & quatuor vltimi sunt trochaici tetr. cat. Tertius & quatuor sequentes iambici tetrametri acatalectici.

SOSTRATA *matrona.* CANTHARA *nutrix.*

1 dassssr- O'BSECRO *mea tu nutrix, quid nunc fiet!* *[c. quid fiet rogas?]* *Mu.[C. rog.as?]* dassi.

Aliud periculū Aeschini: nam palàm fit oppressam ab eo ingenuam & mulierculæ in metum

1 *Obsecro m.tu n.*) D Personæ aut suis verbis, aut aliorum insinuantur ex suis: vt nunc persona Sostratæ. Ex alienis: vt Mitio, Æschini persona ex Mitionis oratione ac Demeæ. *Obsecro*) V Obsecrando calamitatem exponit. *Obs. mea tu n.*) D Mea nunc pro blan-

conliciuntur propter raptā psaltriā. G. Al. [mea tū]. Vulgo [rectè] reycitur in præcedentem versum, sed ut tunc non constat.

* L. Consternatio & sollicitudo Sostratæ, ad augendā futuram pertubationem, nunciata alienatione Aeschini.

Amatorius affectus.

Rectè ēdepol, spero. S. *modò dolóres, mea tu, occípiunt primulum.* dsfsaato 2

C. *Iam nunc times, quasi nunquam adfúeris, nunquam tute pepéreris!* sadssdp 3

S.* *Míseram me, néminem hábeo: solæ sumus. Geta autem hîc non adest:* as sijsi 4

Nec hábeo quem ad obstetrîcem mittam, nec qui accérsat Aéschinum. baisssp 5 Tis [Nec quem], tum fuerit trochaicus tetr. cat. ttssstv.

C. *Pol is quidem iam hîc áderit: nam nunquam vnum intermittit diem,* ij dsssp 6

Quin semper véniat. S. *solus meârum miseriârum est remédium.* {sdsadidp / sdss} 7

dimento ponitur. *Quid nunc fiet?*) Imploratio est magis trepidantis, quàm ignoratio & interrogatio. Nanque illius nutrix est, quippe anicula est: sed non sapientior nutrix est, quàm domina sua. Ipsum etiam quod dicit, Nutrix, honorificum est. Vt, Annam chara mihi nutrix huc siste sororem. Sunt enim nomina ad aliquid, quibus nos tamen velimus appellari, vt Magister, Medicus, Orator. *Rogas?*) V Consolatoria est, & absurdum indicat interrogatione de parturiente filia, cùm cuncta rectè fiant, nempe iuxta naturæ cursum.

2 *Modò*) ἀνθυπόφορα est. Nam ὠδῖνες, id est, dolores ex flatibus in ima aluo parturientiū orti propter magnam humorū perturbationem. *Modò dol. mea tu occ. pri.*) D Euidente hic Modò temporis præsentis aduerbium est. Et rursus Mea tu, blandimentum est: sine quo non progreditur colloquium fœminarum, & maximè trepidantium. *Primulum*) Initium, & ipsa origo dolorum, diminutiuè demonstrata est. Non enim Primùm, sed Primulùm dicit.

3 *Iam nunc*) V A peritia & prudentia, qua fieret, vt nihil timeret. duasque adiunt rationes, quibus metum ab antefactis diluit, Quia antea parturientibus adfuisti, quia ipsa peperisti, Quid igitur times? *Nunquam tute p.*) D Vide præparationem doloris: nihil mali adhuc secutum est, & iam sic turbatur Sostrata. *Iam n.t.q.n.adf.n.t.p.*) Doctè duo proposuit, quibus experientes scientésque rerum sumus, videre, & pati. Virgilius sic, –Quæque ipse miserrima vidi, Et quorum pars magna fui. Tute autē pro tu, παρέλκον est quod * recitatu. & facit Tute, & Tutemet, & Tutemetipse.

4 *Miseram*) V Altera ἀνθυποφορὰ, vt sit in tristiori & perturbatiori affectu: & est querela de solitudine & serui obstetricem & Æschinum accersentis absentia. Decorū autem est in mulieribus, quando vnius rei periculum in multa mala spargitur. *Misera me.*) D Proprium est mulierum cum loquutur, aut aliis blandiri: vt, Annam chara mihi nutrix huc siste sororem. Aut se commiserari: vt, –Miseræ hoc tamen vnum Exequere Anna mihi. Nam hæc omnia, muliebria sunt, quibus pro malis ingentibus quasi in aceruum rediguntur, & enumerantur nullius momenti querelæ. *Neminem h.*) Quid enim opus est? aut cur nunc quereris? *Sola sumus*) Nunquam pluraliter solæ. *Sola s.*) Cùm hoc nomen singularitatis sit, mirè Solæ pluraliter dixit. *Neminem h.s.s.*) Muliebriter queritur, & ex perturbatione sua æstimans, metu multa facit ea quæ pauca sunt. *Geta autem h.n.ad.*) Hic apparatio est, vt ostendatur absens qui superuenturus est.

5 *Nec quem ad obst.m n.q acc. Aesch.*) Habeo, subauditur. & magis à trepidante quam rationabiliter dicitur: nam refellit hoc totum nutrix Canthara. *Nec quem ad obst. m.*) Deest Habeo. Sed in consuetudine est sic loqui, cùm vtrunque nobis, non alterutrum deesse conquerimur.

6 *Pol is*) V diluit id à consuetudine amatorum, & affectus amatorii, Quotidie enim amicam visere solitus erat. *Nunquam*) D Pro non. Et Semper non ad omne tempus retulit: nam qui potest? sed ad omnes dies, secundum quod ait, Nam nunquam vnum intermittit diem.

7 *Solus*) V Id prorsus est amatorium: & ἰσοτιμία hic gubernat affectus. *Solus m.m.*) D Bona locutio.

8 ... c. [E re nata] mélius fieri haud pótuit, quàm factū est hera: R. Al. [E re nata pro eo, quod est ex usu filiæ. al. [Hera nata. Hera genitiui casus, Nata datiuus, sed perperam al. E nata te. istam colube: sed & hoc corruptè. — L. E re nata, pro euentu rei. Factum laudat ob conditionem nuptiarum.

9 ... [Quandò vítium oblâtum est,] quòd ad illum áttinet potíssimùm, — Mu. [Oblatū quādo vitiū est,] ...

10 ... *Talem, tali génere, atque ánimo, natum ex tanta família. Brachysyllabus pro trochæo s de septima. — *B. Laus est Aeschini à natalium honestate & modestia.

11 ... s. Ita pol est, vt dicis: *salum nobis, deos quæso, vt siet. G. Potest hic censeri iambicus acat. ... — *V. Votum est post assensum.

8 *E re gnata.* V Propositio est alterius consolationis de vitio filiæ oblato. *E re nata.* D Sic propriè dicimus de iis quæ contra voluntatem nostram acciderunt: vt nūc vitium virginis. Ergo è re nata, ex vitio virginis. Sic Lucilius, p i i Et sic maluit dicere, quàm nunc Æschino culpam, sed potius casui attributam vellet. Est autem ordo, Nihil potuit melius è re nata fieri, quàm id quod factum est hera. vt quandoquidem vitianda erat virgo: ab eo vitiaretur, qui erat expetendus ad matrimonium. Sensus enim hic est, Malum vim fieri virgini: sed ex conditione eius quæ vitiata sit, nihil potuit melius euenire quàm contigit, vt ab eo vitiaretur, cuius nos non pœniteret. Intelligere autem debemus, Fieri, & Factum esse: pro euenit, & contigit, dici. *Melius f. h. p.* Si fieri pro euenit acceperis: erit consequutio locutionis sin minus: deerit, Quantum intelligo. vt sit, E re nata, quantùm intelligo. R E re nata, quid sit, & paucis & dilucidè explicat Budæus, Res nata, inquiens, dicitur quæ accidit & hoc verbo significant ... Cuius de re enim repentina dicitur, vt inquit Donatus in Adelphis. Cicero, Tum tibi placuit, vt mitterem ad filium: inde est natum, vt ad Publium. Sermo est à Græcis translatus, qui ... dicunt rem, quæ nuper accidit. Hæc ille. *E re nata melius.* M Deinde faciliùs ferimus contumelias nobis illatas à magnis factiosisque, quàm à vilibus, & neglectis hominibus. Nam animus hominis, qui ed vindictam perpetuos quasi stimulos circunfert, tum demum faciliùs in iniuria acquiescit, quando consyderat, maiorem esse potestatem, quàm quæ à se lædi possit.

Quando vit. obl. est. P Hoc est, è re nata. 9 *Oblatum est.* Oblatum dicitur, quod offertur inuito. B Offerre, pro inferre, Terentio familiare est, nec aliis inusitatum scriptoribus. Cicero, Regina stuprum obtulit. Vel dic antiquam esse locutionem. *Quòd ad.* V Ratio est à conditione nuptiarum, qua iuxta præcepta generis demonstratiui, à triplici honorū ordine breuiter quidem, attamen artificiosè commendatur. Alii legunt Nata, veluti cùm consilium ex re ipsa nascitur. *Quòd ad ill. att. potiss.* D Quasi vitium oblatum sit potissimum hoc est, bonum: sed ex persona eius qui obtulit vitium factum est bonum, quod per seipsum malum est. Et hoc est, quod melius haud fieri potuit, quàm factum est. Illum autem dicit, Æschinum scilicet. Potissimùm autem superlatiuum est ab eo quod est potis & potiùs, Sic enim facit, potis, potiùs, potissimùm. Et Quòd, modò, exceptionē significat, vt sit, quātùm ad illum attinet, id est Æschinum.

Tali genere. Laus, ante illum talem & tali animo. In illo. Et genus, ad viuos pertinet. Familia etiam ad defunctos. Alii, Genus ad nobilitatem referūt: Familiam ad copias. Vnde & paterfamilias dicitur: vt sit, Ex tanta familia, ex tam diuite domo. Hæc omnis ... Tragica est gaudictum introductio ante funestissimum nuntium. *Talem.* Scilicet à corpore, à forma, à pulchritudine. *Tali genere.* Id est ab his quæ extrinsecus sunt, id est, honestate generis. *Atque animo.* Id est, sapientia, modestia. Hoc modo igitur nihil prætermisit in laude.

Salum n. d. q. vt s. Quàm bonus est cùm nihil ad vota præter salutem, opus est. 11

ACT. III. SCEN. II.

ARG. P In sequenti scena artificiosè exprimitur seruus fidelis, vehementer commotus, currensque properè, ac mala Sostratæ nuntians. Nam refert quomodo Aeschinus alio amore captus, puellam lenoni eripuerit, deserta ac spreta Attica virgine, quam ea lege, vt ipsam vxorem duceret, stuprauerat, L quo nuntiato Aeschini facto, Geta per errorem mulierculas in magnam perturbationem conicit, P Postremò Sostrata Hegionis Simulo familiari rem omnem

omnem enodandam censet. ᵛ *Theses.* 1 Serui fidelis vtpote de familia nimis sollicit exemplum est. 2 Intempestiua beneuolentia & industria sæpe magis obest quàm prodest: Græcis est ἄκαιρος εὔνοια. 3 Mores irati nihil sibi temperantis hic exprimuntur. ᴹ Serui fidelis,& pro salute familiæ suæ sollicìti studium hæc scena exprimit. Quamuis enim hoc hominum genus propter insitam animi malitiam,vt plurimum ad vitia promptum est,si qui tamen aliter mores suos instituũt,quàm vulgus seruorum solet, hos multis etiam liberis præferendos quis dubitat?Cicero ad Q. fratrem, hominem seruum , ab omnibus Reipub. muneribus arcet: si quis tamen,inquit,egregiè fidelis sit,hunc in domesticis & priuatis rebus cõstitutum esse oportet.Idem pro Milone de seruis ait,Dixit enim hæc omnia idem,qui semper constanter & fortiter M.Cato:dixítque in turbulenta concione ,quæ tamen huius authoritate placata est,non libertate solùm,sed etiam omnibus præmiis dignissimos fuisse, qui domini caput defendissent.Plato de Legib.sexto, Scimus profectò quod fateremur omnes,seruos quambene uolentissimos atque optimos habendos esse.Multi enim iam serui , quibusdā meliores ad virtutem omnem quàm fratres & filii , domos, rem dominorum omnem,& dominos ipsos seruarunt.Seneca de Beneficiis tertio,Prætereà seruis qui negat dare beneficium aliquando,ignarus est iuris humani.Refert enim cuius animi sit,qui præstat,nō cuius status. Nulli præclusa est virtus,omnibus patet, omnes admittit, omnes inuitat, ingenuos, libertinos, seruos, reges,& exules. Et alibi,Potest seruus iustus esse, potest fortis, potest magnanimus:ergo & beneficium dare potest.

Vers.gen. Tredecim trochaici tetr.acatal.nempe quintus,sextus, vicesimus, vicesimus primus, ac vicesimus quartus cum octo sequentibus. Reliqui omnes sunt iambici acatalectici. iique tetrametri,excepto vndeuicesimo dimetro.

GETA *seruus.* SOSTRATA. CANTHARA.

Tragica conquestio seruuli de iniuria Aeschini.vide autem facit ad epitasin.

* D.πολυσυλλῆτου. L.*Circumuallãt*, premunt. translatū à militari acie.

NVNC *illud est, quòd si omnes ómnia sua consi lia cónferant,* 1

Atque huic malo salûtem quærant, auxilij nihil afferant, 2

* *Quod mihique, heráque, filiáque herili est: væ misero mihi,* 3

Tot res répente circunuállant,vnde emérgi nō potest: 4

Nunc illud est) ᴰ Hic locus,secundum artem Comicam seruum currentem exprimit & nuntiantem mala.Maxima itaque pars scenæ,motoria est, significat autem, Nunc tale negotium est,nunc tale periculum est.aut verò consignificationem temporis habet, vt si diceret,quando aut quo tempore. *Nunc illud est)* Perturbatio commoti Getæ , quæ est vice exordii , ad futurum nuntium de Æschino. *Nunc illud)* ᵛ Conquestio Tragica est,scelus Æschini iure amplificans, Primùm ab adynato, Nam omnes consultores nihil auxiliarentur.Siquidé præ affectu proponere nequit:expositurus tamen est Æschini amoré,priori Attica repudiata.Itaque commotus in tantam querimoniam Tragicam errumpit.Propositio esset, Æschinus lenoni eripuit,& Atticam virginem à se stupratam deseruit.Confirmatio est à magnitudine sceleris,cui nulli mederentur. *Nunc illud est)* ᴰ Vtrum Periculum , an Tempus ? Est enim

... *Quòd si omnes omnia f.c.)* ... Cum ... Omnes omnia. Hinc Cicer. Omnes ... in hoc iudicio conferant omnia.

2 *Salutem q.)* Non Remediū,vt ægro:sed,vt pereunti Salutem. Et nouè dixit Malo salutem,pro c ontra malum. *Auxilij n.aff.)* Mitè de proxi mo repetitum est ..., id est, Conferant & Afferant. Hoc conuenit præsertim stomach o minùs verba curantis, Sic suprá.Omnes o mnia.

3 *Quòd mihi que, heráque, filiáque)* Mira in seruo fides, cū m primum se ponat in herili malo: & post se matrem:in vltimo, puellam. *Quod mihique h. f. h. est)* ... secundum:vt,-Om nia secum Armentarius afer agit tectúmque , l ... Armáque , Amyclæúmque canem, Cressámque pharetram. *Væ mis.)* ᵛ Exclama ... o quasi iam actum esset.

4 *Tot res)* A peri ... ulorum multitudine & tempore subitaneo. Pe ricula enim subitanea magis turbant. In ver bo autem Circumuallant

5 tdbt — *Vis, egéstas, iniustítia solitúdo, infámia.*

6 dasbbds ds * *Hóccine [séculum!] ò scélera! ò génera sacrílega! ò hominem [ímpium!]* Mu. [seclum?]

7 dddbdsp S. *Me míseram: quidnam est, quod sic vídeo tímidam, & properántem Getam!*

8 dia dip dasd G.* *Quem neque fides, neque iusiurándum, neque [illum] misericórdia* Vn. [vlla] Atum in [neque] non elid. diaiddap.

9 ididsp *Repressit, neque reflexit: neq; quod partus instábat propé:*

10 dddiddi *Cui mísera indígnè per vim vítium obtúlerat.* S. *non intéllego*

*Exclamatio in Aeschinum.
D. Seculū accusat vt à tempore mores carpat.
R. Al. [impurum.] d-abbdi: iambicus est tetr.cat. Impurū vocat improbum.
*Geta querimonia persequitur per exaggerationem: in qua attende vehementiam à repetitione & congerie.

lant κύκλωσις metaphora est à mœnium munitione: & eò Emergi refertur. Itaque congerie periculorū amplificat. *Circumuallant)* Circumuallant se circa nos, & stipant se inuicem. nam circumuallamus nos & alios. tamē tarata locutio est. Et Circumuallant dixit, velut inimica acies contra nos: & ideò addidit, Vnde emergi non potest. Cùm impressio est hostium, sic dicitur. vt Salustius, Pressi vndique multitudine. Cicero, Qui semper premuntur, & nunquam emergunt. Et Emergi, nouè. nam mergo dicitur, non Emergor. sed ideo est vsus, quia extra compositionem & Mergo & Mergor facit. *Vnde em. n. p.)* Vnde, absoluté. an deest Illud? an vnde, pro ex quibus?

5 *Vis, eg. iniust. sol. inf.)* Hæ res sunt quæ circumuallant: Vis illata. Hoc vitium virgini oblatum: D Egestas ipsius puellæ: Iniustitia iudicum illius temporis: Solitudo à defensoribus: Infamia ab iis qui credunt pretio vitiatam. Nam & in subditis sic habes, Quandò ego conscia mihi sum, neque pretium, neque rem vllam intercessisse. Vis est, cùm puella lenoni sit erepta. Ægestas, cùm nō sit soluendo. Iniustitia, cùm Atticæ virgini fidem soluerat. Solitudo, qua malé sibi conscius à frequentia hominum fugit. Infamia, cùm pretio corrupta putaretur. Mira sanè in hoc asyndeto est ἀκυρολογία irato nimis apposita.

6 *Hoccine)* Exclamatio παθητικὴ in tempus corruptum, moresque hominum deprauatos. *Hoccine sec.)* D ὑποδιαστολή. Questurus de homine, seculum accusat priús: vt à tempore mores increpet. & è contrario, Secula in omnibus rebus laudantur: vt, —Quæ te tam læta tulerunt Secula. *O scelera! o gen. sa. r. ò h. impurum!)* Moris est nimis dolentibus, incusare alia ex aliis. Virg. Cum complexa sui corpus miserabile nati, Atque deos atque astra vocat crudelia mater. Et, Quem non incusaui amens hominumque deorumque?

O hom. impurum!) Æschinum scilicet. & hoc ἰδιωτικῶς. nam semper vltimum ponimus eum cui maximé irascimur. vt in Andria, post accusatum socerum, & vituperatam sponsam, Nam quid ego dicam de patre! Et in Phormione, Itáne tandem vxorem duxit Antipho iniussu meo? Et post multa, O facinus audax! O Geta monitor! Vnde ille, Vix tandé, inquit.

Video t. & pr. G.) Timidum, perturbatū, 7 non enim timet: sed dolet. Sic Plautus in Bacchidibus, Nam vt ex naui vecta es, credo timida es.

Quem n. f. n. ius.) Ordo est, Hominem im- 8 purum, quem neque fides, neque iusiurādum. Exaggerat crimen admissum. *Quem neque)* A perfidia à periurio, ab inhumanitate amplificat: in qua repetitio & congeries peculiarē vehementiā orationi cōciliat & infert. *Quem neque fides)* D Quia promisit, se illum ducturū. *Neque iusiu.)* D Quia iurauit. *Neque ill. mis.)* Quia vim intulit *Neque illum)* Secundum παρέλκον. nā abundat Illum: vt Nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille sinistra. Et eius videlicet misericordia quam amauit.

Neque repressit, ne auderet: neq; Reflexit, 9 ne faceret & sic hoc dictum est, vt à Virgilio, Num fletu ingemuit nostro, num lumina flexit? Num lachrymas victus dedit, aut miseratus amantem est? &c. vt si non potuit reprimi ne faceret: saltem vt in peccando esset mitior, debuit commoueri. sed melius quod suprá. *Neque partus)* A modo & causa exaggerat, Nam parturientem à se vitiatam nō deseruisset honestatis & decori studiosus. *Neque quod p inst. pr.)* D αὔξησιν addidit non tantùm mariti, sed etiam patris scelus.

Cui misera) Deest Ei. *Indignè)* Impiè, crudeliter. vt Virgilius, —Quæ causa indigna serenos Fœdauit vultus? *Non intellego s.)* Ad hoc Sostrata ignorans inducitur, vt malo nuntio repente feriatur. & quia oportuit

Satis, quæ loquâtur. C. *própius óbsecro accedâmus* {cldiiſſi 2 *Sóſtrata.* G. * *ah,* 11

Me míſerum, vix ſum compos ánimi: ita árdeo iracúndia. dſſdiiſi 12

* *Nihil eſt, quod malim, quàm illam totam famíliam dari mihi óbuiàm,* aſſſd..i 13

Vt iram hanc in eos éuomam omnem, * *dum ægritúdo hæc eſt recens.* idſiſiſi 14

Satis mihi id hábeã ſupplicij, dũ illos vlciſcar modó. ibidſſii 15

* *Seni ánimam primùm extinguerem ipſi, qui illud prodûxit ſcelus:* bſſiſſp 16

Tum autem Syrum impulſórem, * *vah, quibus illum lacerârem modis!* ſiſſadſi 17

Sublimem médium arríperem, & cápite primùm in terram ſtatúerem, iddd:ſdp 18

Vt cérebro diſpérgat viam: dſſp 19

* Cum pondere & ſtomacho pronunttanda: nam ira animum impedit,
* L. Optatio vltionis more iratorũ.
Si amphibrachys & creticus reijciantur, & diuidemus [obuiã], vt [uiam vt e] efficiãt anapæſtum pro primo pede ſequentis verſus: A hic verò ſic metiendus, aſſſdiiij. Muretus reijcit [dari] in principium ſequentis verſus. aſſſdiip; adiiſiſi.
* L. Quaſi tunc ſæuior futurus ſit.
* L. Enumeratio ſuppliciorum per diſtributionem.
* V. *Vah.* Interiectio

ipſam priorem loqui, præſens loquitur. Quia autem nõ eſt perdẽda tam ſuauis *illecebria* dolentis ad iraſcẽtẽ: idcirco non audit, neç ob illam rem Geta conſeruus loqui deſinat.

11 *Satis, quæ lo.)* Adhuc nón audiente Geta loquitur. idcirco nec audit eum ſatis, nec videtur ab eo Soſtrata.

12 *Vix ſum.)* V Ex grauitate offenſæ extra ſe iratus rapitur. Egregia autem eſt irati deſcriptio, qua videmus in Tragicum furorem orationis vim erumpere. Nam verborum cõgeries varios per æſtus inſurgit: quam ad rẽ *ἀσύνδετα* plurimum faciunt. *Vix ſ. c. animi.)* D Aut Vix, tandem: aut vix, non, vt Lucilius, -Carcer vix carcere dignus. *Comp. ani)* Id eſt, competentis animi, vel ſani animi. cui contrariũ eſt, Impos animi. Saluſtius, Neque animo, neque lingua ſatis cõpotem. cùm de amente Septimio loqueretur, Alii, compotem animi, compoſitum animo intelligunt.

13 *Quam il t. f.)* Hic nunc tam culpa familiæ, quàm ſcelus Aeſchini oſtenditur, propter quem omnes cruciandi ſunt.

14 *Iram hanc)* Hanc interdum pro qualitate, interdum pro quantitate accipimus, interdum pro vtroque. vt, -Tuáque animam hanc effundere dextra! Et, Hunc ego te Euriale aſpicio? Sed nunc pro vtroque, Hanc dixit. vt Saluſtius de ſcriptione Celtiberi ait, Hunc igitur redarguit Tarquinus. *Euomã)* V A bilẽ iracundiæ cauſam recurrit vomitus. *Recens)* Quando nondum calor ebulliens refrixit.

Satis m. id h. ſu.) D Moraliter loquitur: 15 nam ferè quando quiſquam iraſcitur, ſibi videtur fortis. tanquam qui plus audet. *Dum æ. vl. m.)* Verũ eſt hanc eſſe vindictam quæ ex recentiſſimis flagitiis properata ſit. Sic Virgilius, -Te Turne ſuperbũ Cæde noua quærens.

Animam.) V Vitam, quæ extinguitur: 16 ſed affectu dicitur animam extingui. R Animam, ait Nonius, ſecundum conſuetudinẽ ſpiritum vocamus, quo viuimus. *Seni. an p.)* D Bene Extinguerem: quia ignis eſt. Virgi. Igneus eſt illis vigor & cæleſtis origo Seminibus. Et Primùm addidit quod ordinem ſignificat. tunc enim adiicitur, cùm multa ſubiicienda monſtrantur: vt, Cui fracta prius crura brachiáque, & cætera vitia. in Aeſchinum totum promouens oſtenditur, etiam per aliena ſupplicia.

Syrum. im.) Cauſæ pœnæ. *Vah. q. il. la.* 17 *mo.)* Hic voluntas immodica oſtẽditur. pœnam pro merito repoſcentis, Et nota, cùm Syrum dixerit addidiſſe nutus de ſupercilio. V Phiſici hinc tanquam ex exemplo iracũdiæ cauſas, ſigna, effectiones, & euenta rectè docerent.

Illum Sub.) D Iſta pœna. *Sub. medium* 18 *ar.)* R medium teneri dicimus, qui ſic tenetur, vt extricare ſeſe nulla ratione poſſit. Trãſlatum à Paleſtritis, qui ſi quem medium corripuerint, facilè vincunt.

Statuerem. Vt cerebro diſ. v.) D Et cere- 19 brum & via diſpergi poteſt: ideò videtur ambiguum. vt apud Virgilium -Enſémque cruore Spum

20 aſdaſdtv *Adoleſcénti ipſi /eríperem óculos:/ poſt hæc præcipi-tem darem:* Mu.[oculos eriperem:]adſaſdtv.

21 tdaacſtv **Céteros rúerem, ágerem, ráperem, túnderem, & proſtérnerem.*

22 ſijſbdſp *Sed ceſſo heram hoc malo /impertíre/própere! S. re-uocêmus. Geta.* Al.[imperriri].ſiiſddſp.

23 ſiʒſbſſi *G.* Hem, quiſquis es, ſine me. S. ego ſum Sóſtrata. G. vbi ea eſt? te ipsā quærito,* Muretus reijcit [G. Hem] in præcedētē versū. tdataſt.

24 {ſtſſttv ſtſſtſtv} *Te expêcto: óppidò opportûnè te obtuliſti mihi ób-uiàm*

25 bſadiſtv *Hera. S. quid eſt?* quid trépidas? G. hei mihi. /S./ quid feſtínas mi Geta?* D. Al.[C.]

26 {abſtſbv abſſ} *A'nimum récipe. G.* prorſus, S. quid iſtuc prorſus ergo eſt? G. /períimus,/* G. Al.[perimus], quod verſus repugnat

eſt ſignificans vindictam mpenſè cupientis. éſtque hic ὑποτύπωσις iracundi hominis, quam & motus & geſtus declarant.
*V. Mirabili exardet iracundia. quā & R litera canina huic affectui accōmodatiſſima exprimit, & ἀσύνδετον ipſum conteſtatur.
[1] & attēde celeritatem cōmotè loquentis.
*Præ iracūdia vix tandem cognoſcit heram.
* L. Nēpe ex curſu & perturbatione.
* Interruptus ſermo ob indigationem.
L. Prorſus, perimus,

re Spumātem, ſparſaſque manus. Aliter enim dicitur, Spargite humum foliis: Aliter, Sparſerat & latices ſimulatos fontis auerni. *Vt Cerebro.)* [V] Alluditur ad Poliphenum, qui quorundam ſociorum Vlyſſis cerebra ita diſperſit, vt eſt in Homeri Odyſſea: atque hic geſtus iſtius ſupplicii quaſi τύπος exprimitur.

20 *Eriperem)* αὔξησις vrget, vt Eriperem diceret. Nam effoderem mitius fuiſſet. *Adoleſcenti ip. er. oc.)* [D] Bene Oculos, amoris indices, adiutoréſque flagitii. *Poſt hæc pr. d.)* Grauior pœna excæcatis, nō prouidere quò cadas.

21 *Cæteros ruerem)* [R] Ruere eſt diruere, proſternere, actiuè poſitum eſt: vt hoc Virgilii Tantámque à ſedibus imis Vnà Eurus Notúſque ruunt. [D] Ruere, actiuam vim habet. Saluſt. in ſecundo, Ictu eorum qui in flumine ruebant, necabantur. Ruere enim, eſt toto corpore vti ad impellendum: quod faciunt qui ipſi præcipites alios proſternūt. vnde propriè ſues ruere dicuntur. Virgilius, Ipſe ruit, dentéſque Sabellicus exacuit ſus. Et Horatius, Hanc rabioſa fugit canis, ac lutulenta ruit ſus. *Agerem)* Proſequerer, premerem. Virgilius, Illa fretus agit ventos. Id eſt, nimia celeritate perſequitur, & penè occupat, præuenítque. *Tunderem. & p.)* Vide quàm fortis ſibi videatur qui dolet & iraſcitur. [B] Dolor & ira fortes reddunt. Agerem hic promouerem ſignificat. Attende prætereà iratum verbis vti literam [R] habentibus, quam ſaxo, aut commotis irritati flagellis canes exprimere ſolent.

Hem, quiſquis) [V] Præ iracundia vix herum agnoſcit. Nam extra ſe ire videtur, qui furore cietur, ideò & Ira dicta eſt. Nam redire in ſe eſt iram ponere. Ira enim magno feruore & æſtu omnia vincit. tenebras menti & rationi obducit, cuius remedium eſt, menti vim ſuam reddere. vt diſcerneret inter proprium & alienum malum, quod iratus minimè poteſt, ſed manſuetus, cui animus eſt compoſitus, & Manſuetudo penè nihil eſt aliud, quàm ab ira quies. *Ego ſum Soſtr.)* [D] Hæc ideò inducitur, vt veriſimile ſit ſuprà non viſam Soſtratam: quandò etiam vix nunc agnoſcitur ab irato. 23

Te expecto) [V] In hoc congreſſu exordium eſt attentionis & beneuolentiæ. *Teipſum expecto opp. opp.)* [D] Incerta diſtinctio, vtrum Te expecto oppidò opportunè, ſit dicendum: An Expectare, ſit impatienter cupere, & ſine præſcriptione temporis ſperare, iuxta certum tempus. Vnde apparet ad Te expecto, quia per ſe nimium eſt, non eſſe iungendum Oppidò. 24

Quid trepidas) [V] Aut metu, aut iracundia. Nam ſui non eſt compos extra ſe raptus. *Quid feſt. mi Geta?)* [D] Probus aſſignat hoc Soſtratæ. Aſper non vult ad omnia ſeruum reſpondere: ſed nutricem putat hoc loqui. *Quid feſtinas?)* Perturbaris. Et commotus dicit Prorſus actu commoto & anhelanti, ob perturbationem & contentum curſum. 25

Animum rec.) Quod in lectione geſtu oſtendi minimè potuit, id ex verbis Soſtratæ 26

Actum est. s. [eloquere] obsecro quid [sit.] G. iam, s. 27
quid iam Geta? Mu. [sit.] sed versus non constat.
G. Aeschinus, s. quid ergo is? G. alienus est à nostra 28
familia. s. hem,
Pery: quare? G. amare occoepit aliam. s. * vae miserae 29
mihi.
G. * Neque id occulte fert: à lenone ipsus eripuit pa- 30
lam.
s. Satin' hoc [certe? G. certe.] hisce oculis egomet vidi 31
Sostrata. s. [ah,] Al. [certo] G. certo. Mu. [certe? G. certe.] R. [ah, ah,] quod per synalœphen in unam syllabam coalescit.
Me miseram: quid credas iam! aut cui credas!* [no- 32
strumne] Aeschinum, R. Al. [nostrum], sed perperam.

Actum est, Per interualla à commoto & anhelante dicu tur. G. Al. [eloquere ergo], idissitu. * D. Interponitur mulieris affectus nouo nuntio. * Argumentum magni amoris. * D. Aposiopesis amare flentis, deest Hoc fecisse. ... & suauiter dictum ob recentem adhuc affectu. Caetera pertinent ad delicti exaggerationem.

ostenditur in Geta. Nam ideò dicitur, Animu recipe: quia ille prae anhelitu crebriora verba continuare non possit. R Nam qui curren do defatigantur, hi frequenter spiritum ducere coguntur. *Animum recipe*) P Prouerbiale est, vbi quis re subita consternatus postea recipit sese. *Perimus*) V Propositio est, idem vult, Actum est. *Perimus, actum est*) D Iam bina verba iunguntur. *Perimus, actum est*) Verba sunt desperationis. Nam actum est dicitur in ea re de qua iam lata sit sententia.

27 *Eloquere obsecro te*) Bene Eloquere. nam conatur tantùm quod nec explicatur, nec intelligitur: cui vitio contraria virtus est eloquentia. Iam plus hic gestu, quàm dictu agitur: quia vt suprà diximus, & falsus est qui nu tiat: & integratur dolor nuntii, cùm apud illa loquitur, ad quam maximè calamitas pertinet: quo dolore, vox plerunque subtrahitur atque singultit: & simul dat signum perditarum rerum.

28 *Alienus*) V Narratiuncula, est probans, cur sit factum. & hic factum Aeschini adnuntiat: & est ..., quam consultatio excipiet. Narratiuncula autem subinde propter tot mulieris eiulatus, & admirationes interrumpitur.

29 *Amare occ. al.*) D Peius est Amare occoepit, quàm Amat. Nam in eo quod dixit, Occoepit, augmenta mali metuenda significat: vt in principiis quae actum respiciunt, non statim imminutionem inspectant. Et Occipit, magnum facinus dixit.

30 *A len. ips. er. p.*) Sic nuntiat, vt vltima peiora finit. Et his argumentis vult probare, quòd immodicè amauit Aeschinus: qui plus quàm virginè, idipsum quod pudor nec hortatur nec consulit, amat. Quis autem magis potuit impudens esse, quàm qui post honestu amorem, ab lenone amet? Hoc etenim significat meretricem. Ergo non honestum, sed Ab lenone: non per alium, sed ipsius: nec emit, aut abduxit, sed ob impatientiam valde amatis Eripuit. neque id occultè. vt qui celaret factum, tanquam satisfacturus vxori videretur: sed, Palam.

31 *Satin' hoc certe*) Magnis malis non statim creditur. Hoc ergo ex dolore dixit, quòd stupet audiens: non quia non habet fidem. *Hisce oc.*) ... asseuerantis: L alioqui satis erat, vidi. *Ah, ah*) D Interiectio est flétis.

32 *Me mi.*) Mira affectio. nam lachrymae non sinunt finire sensum. V Conquestio est cum exclamatione: & ... perturbatur. Sit autem propositio huius, Misera sum. Confirmatio à spe, qua excidit. Est enim ea frustrata. Repetitione quoque verborum Aeschini ... adauget. atque Aeschinum vitam, spem, opes appellat: & iuramentu affere. Prudenter autem & artificiosè quod vehementius vrget, postremo loco posuit, atque parentum consensus in ducenda vxore requiritur. *Quid cr. iam! aut cui credas!*) D Fides. aut personae qualitate seruatur, si grauis persona cui creditur: aut ipsius rei qualitate, si ea res creditur, in qua fallere cui creditur, aut non potest, aut non debet. Hic ergo mirè in vtroque iam fidem dixit nullam esse, & in persona, & in re. quod Virgilius translulit, breuiúsque dixit, Nusquam tuta fides. hoc est, nec in re, nec in persona. Et hic ipse in Heautôt. Pro Iuppiter. vbi nam est fides? *Quid cr. aut cr.*) B Datiuo & accusatiuo simul, frequenter iungitur verbum Credo. *Nostrû Aesch. N. v.*)

33 ssfssj *Nostram vitam ómnium, in quo nostræ spes, somnésque opes sitæ*
Mu. [opésque omnes sitæ erant.] ^tū hic versus ac sequens erūt trochaici, ssfsd–:tssssv: primus claudicat.

34 Cisssip *Erant!/ qui sine hac iurâbat se vnum nunquam victûrum diem:*

35 siaadssp *Qui se in [sui] grémio positûrum púerum dicêbat: *patrem*

36 {iisiassp lilia *Ita obsecratûrū, vt licêret sibi hanc vxôrē dúcere.*

37 wsdddssp G. *Hera, lácrumas mitte, ac pótius quod ad hanc rē opus est, porrò [cónsule.]*
R. [prospice.] Mu [opus porrò est prospice,] bisaaasp.

38 assidsp *Patiamúrne, an narrêmus cuipiam? [C. hau] hau mi homo [sanúsne es!] an*
Mu [sanusne es?] reiecto [An] in sequētem versum: ^tum vterque claudicabit, assiCitv: saxd sbsp.

39 dsidsbsp *Hoc prŏferêndum tibi vsquam esse vidêtur!* G. *mihi quidē non placet.*
G. Si [proferendum] primā producit lege. [vsquam esse videtur tibi?] jsisadbsp.

40 sddssisp **Iam primùm illum aliéno ánimo à nobis esse res ipsa indicat:*

41 fiaidssi *Nunc si hoc palàm prŏferêmus, ille infícias ibit. sat scio.*

42 assddssi *Tua fama, & gnatæ vita in dúbium véniet: *tum si máxime*

43 adbssisi *Fateâtur, cùm* amet áliam, non est v'tile hanc illi dari.*

[Erant] prima potest à superiore versu pendere, sisssisp.
Al. [suo].
*Oratoriè vehemētiùs cupitum postremò posuit.
Muretus tollit ab hoc versu [sibi], & reyeit [ita] in finem præcedentis versus, csitssiv.
in præcedētis fuo monosyllabū. sddsassp.
Al. [S. hau]: sed alterum melius. [L] Hau, muliebris interiectio.
Frustra in metum coniectæ muliercu læ, vt in fabula plu sculum esset turba tum.
* L. Dilēmate colligit rationem consilij, quam complexionē vocant Rhetores.
* L. Altera pars διλήμματος.
Getæ consilium.

D [Moreretur] omnia: quia fletus impedit verba. deest autem, hoc fecisse, vel quid tale.

33 *Sitæ Erant*) Sitæ, positæ. nam Situm est quicquid in loco suo positum non euertitur.

34 *Qui sine hac iur.*) [B] Hæc & proximè sequentia dicit Sostrata ad exaggerandam perfidiam Æschini.

35 *Positurum p.*) D Puerum dixit, si puer nasceretur: non quia diuinabat. Ad votum ergo cupientis retulit Puerum: non quia necesse esset marem nasci. Et hæc omnia magno stupore dicuntur ad exaggerandam perfidiam illius cui creditur, & dolorem eorum qui crediderunt.

37 *Hera l. m.*) V Propositio est consultationis, & seruus ad se reuersus prudenter admonet in rebus malis non lachrymis, sed consiliis agēdū esse. [b] Hinc Virgilius, Non lachrymis hoc tempus, ait, Saturnia Iuno. Sentit autem non lachrymis agendum, vbi consilio opus est. *Hera lac. m.*) [B] Omitte, inquit, lachrymas nihil profuturas in te, vbi consilio magis est opus. *Porrò cons.*) D Porrò, in reliquum. deinde, vel in futurum. Porrò enim, ordinis & temporis aduerbium est, non coniunctio.

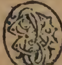
Hau. hau mi h. sanúsne es!) Hoc ex persona nutricis legendum est: illa enim dissimulandam rem putat. *Mi*) Pro meus. 38

Hoc proferendum tibi videtur esse vsquam?) 39
[B] Eras. ii. de Cop. com. E Comœdiis, inquit, exemplū sumetur muliebris inconstantiæ Sostrata in Adelph. Mi homo, sanúsne es? An hoc proferendum tibi videtur esse vspiam! Ac paulo post, Ah minimè gentium, non faciam. proferam.

Tua f. & g. v.) D Tibi enim crimini erit vitiatam esse filiam: illi etiam oberit. Et verum Vitam, salutem dicit. *In dubium*) In periculum. 42

Fateatur) Vitiasse filiam. Et complexio est διλήμματος oratoria. in qua vtrum senseris, contrarium tollis, cogitúrque quod ex altera parte sit, hoc est, tacere. 45

• V. Conclusio dilemmatis est.
G. Al. [celato], sed versus non constat.

*Quápropter quoquo pacto [tácito] est opus. S. ah, ſſiiddſp minimè géntium: 44

Non fáciam. G. quid agis? S. próferam. G. hem, mea Sóstrata vide quam rem agas. ddſiabſi 45

Al. [Peiore res loco non potest], quam lectionē versus non patitur. Mu [Peiore res loco esse non potest, quàm in hoc quo ete]. ſiiiijſi.

S. [In peiôre loco non potest res] esse, quàm in quo nūc sita est. ſdſiſiſi 46

Primùm indotâta est: tum preterèa que secúnda ěi dos erat, {ſſſdſi:p ſſidſiſ} 47

Pérut, pro vírgine dari nuptum non potest. hoc relliquum est, aſbſſiſi 48

R. Linacer [Sin], ᶜsed nec carminis ratio, nec Latinitas id patitur. ᴬ potest tamen elidi s in [annulus], ſaſſſdſp.

[Si] inficias ibit, testis mecum est ánnulus, quem amiserat. dſſſſiſp 49

Postrémò, quando ego cónscia mihi sum, à me culpā esse hanc procul: ſſabiſſp 50

Mu [mi sum, à me culpam hanc procul esse, nec] ſiiaaſſap [Pretium, neque rem vllam intercesse, illa aut me indignam, experiar, Geta.] aaſſſap.

44 *Quapropter q. p.*) Congruè & pro persona, & pro muliere hoc dictum est: cámque in malis constantem esse demonstratur.

45 *Non fac.*) Non faciam, dixit, pro non tacebo: quasi tacere aliquam actionem habeat. sed moralis significatio est, & communis omnibus: sicut aduocatum dicimus malè fecisse, cùm tacuerit.

46 *Peiore loco res esse non potest*) Satis argutè inter Getam & Sostratam sententias ex perturbatione facit nutare. *Peiore loco*) V&L Per antithesin argumentum Getæ diluit neutram dilemmatis partem probans. Nam cum Geta ad vtilitatem argumentationem retulerat, illa hic ediuerso grauius damnum opponit. Deinde nihil pericli esse testatur. *Quam in q. n. s. est*) D Causa nihil timendi.

47 *Primum ind. est*) Ratio subiecta est causæ: & Indotatam, pauperem modò dicit. *Tum prat. q. s. ei dos erat*) Videlicet, Dari pro virgine nuptum Et incerta distinctio est. etenim erat bis subaudiendum, Pro virgine dari nuptum. *Quæ s. ei dos erat*) R Pudorem intelligit, qui verè secunda dos dici debet, vel potiùs prima. Vnde Alomena apud Plautum ait, Non ego illam mihi dotem duco esse, quæ dos dicitur: Sed pudicitiam, & pudorem, & sedatum cupidinem. Deûm metum, parentum amorem, & cognâtum concordiam. Quare Hieronymus ita pudicitiam commendat, In pudicitia, muliebrum virtutum principatus est, hæc pauperem commendat, diuitem extollit, deformem redimit, exornat pulchram. bene meretur de maioribus, quorū sanguinem furtiua sobole non vitiat: bene de liberis, quibus, nec de matre erubescendum, nec de patre dubitādum. *Quæ sec. ei dos erat*) R Pudicitia, quæ illi per vim adempta fuerat. Hanc Liuius. 1. lib. Muliebre decus appellans, Quo terrore cùm vicisset, inquit, obstinatam pudicitiam velut victrix libido, profectúsque inde Tarquinius ferox expugnato muliebri decore esset. Ausonius in Epigrammatis, rogans quæ sit dos pulcherrima. Deinde respondens non esse pulchritudinem, aut nobilitatē, aut diuitias, quæ plerunque spectantur, dicit pudicitiam esse. Ecclesiastici capit. XXVI. Sicut Sol oriens mundo in altissimis Dei, sic mulieris bonæ species in ornamentum domus suæ.

48 *Non potest*) D Iungendum, Dari nuptum. Et Pro virgine: id est, virgo: vt, Nunc planè est pro noua, id est, noua. Aut nec virgo, nec pro virgine nubere potest. non virgo: quia vitiata est. nec pro virgine: quia res diffamata est. *Si inf. ibit*) Si negabit.

49 *Testis m est ann.*) Locutio hæc sic capiēda est: hoc est, annulus pro me testis. Vel sic, Annulus & ego testes sumus. Sed melius quod suprà.

50 *Postremò q. ego c. m. s.*) Quandò, pro quoniam: vel Quandò, pro quidem.

51 wdffffp *Neque prétium, neque rem vllam intercessisse, (illa) aut me indignam, Geta,*
52 {dsffassp ds} *Expériar. (G. quid' istuc! accêdo vt mélius dicas. S. tu (quàm) potes*
53 {insffffsp is} *Abi, atque Hegióni cognáto huius, rem omnem nar râto órdine:*
54 {fficidsi ffis} *Nam is nostro * Símulo fŭit summus, & nos cóluit máximé.*
55 dsijdsap *G. Nam hercle álius nemo réspicit nos. S. própera: tu mea Cánthara*
56 {fisxfisp fisd} *Curre: obstetrîcem accérse, vt cùm opus' sit, ne in mora nobis siet.*

R. Al. [illam]. sed melius [illa] casu ablatiuo. Al. [quantum] retello [Experiar] in praecedente versum ante [Geta] sed tum neuter constabit versus, nisi cum Mureto ad finè huius audas [abi] issassdi ac tũ sequẽs qui incipiet ab [Atque melius habebit, fisffsp.

* Simulus Sostratæ maritus, pater puellæ vitiatæ ab AEschino.

51 *Neque rem vllam)* Hoc est, internũtium, pactũ clàm, aut promissum. Et bene totũ execratiuè dixit; vt alii facinora abhorreât. *Illa)* Filia scilicet. *Neque r. v. int.)* R Hoc est, cùm sciã nihil Intercessisse, quod aut filiã, aut me parum deceat, &c. Verbum Experiri, quod statim sequitur, vt id obiter declarem, significat actionem intendere in iudicio, quo modo Cicero vtitur pro Quintio, Siquid in cõtrouersiam veniret, intra parietes aut summo iure experiretur. Græcè, vt adnotauit Budæus, ἀγωνίζεσθαι ἢ δίκην λαγχάνειν.

52 *Experiar)* D Apud iudices agam. *Quid istuc)* Verbum est ægrè consentientis; quasi qui dicat, Quid hic resistam? *Accedo vt m. d.)* Id est, vt consentiam, velut qui melius possim, dicere. *Quantum p.)* Deest Citò: vt sit quantum potes citò abi. *Tu quantum)* V Patronum ad maiorem turbam reddendam accersit Sostrata, & ἐπιτάσεως incrementum diligenter obseruandum est.

53 *Atque Heg.)* D Apud Menandrum, Sostratæ frater inducitur. *Huius)* Filiæ suæ scilicet.

54 *Simulo)* Nomen patris puellæ: diminutiuum à Simo, vel Simone. Et nota nomen in Palliata fabula Latinè diminutiuum. *Simulo fuit summus)* Summus, an ad cognatum, an ad amicum refertur? an absolutè ponitur? vt in Eunucho, Plurima salute summum suũ impertit Gnatho. *Et nos c. m.)* Et miserabilius Coluit dictum est, quàm si diceret. Colit. Virgilius, Per caput hoc iuro, per quod pater antè solebat. Colere enim, & maioribus & minoribus conuenit. Vt, Posthabita coluisse Samo.

55 *Alius n. resp. nos)* R Eras. dicit verbum Respicit metaphoricè accipi pro curam habere. *Nos)* D Monosyllabo finit, vultuosam exprimens pronuntiationem. *Tu mea C.)* Tristis ac seriæ fœminæ blandimentum est Mea potiùs, quàm pronomen possessiuum. Deest enim Chara, vel quid tale; quo addito, pronomen staret Mea.

56 *Curre)* Mirè dictum est ancillæ, Curre. *Vt cum op.)* Id est, cùm adesse cœperit partus. *Ne in m. n. s.)* Loquutio qualis suprà.

ACT. III. SCEN. III.

ARG. V Perturbatio est Demeæ, qui ex rumusculo quopiam Ctesiphonem in raptione adfuisse compererat. & hic cernitur elegans œconomia. Vnde colligimus quàm grauiter, quámque impotenter laturus sit Demea omni re, vt gesta est, comperta', cùm tantùm oblata rei suspicione tantopere discruciatur. Est autem δεινωσις. Syrus autem obsonatu rediens, piscésque à foro afferens, I mira versutia & procacitate ludit senem, sollicitum de Ctesiphone, & Aeschino pariter ac Mitioni infésum. V Bona verò huius scenæ pars generis est demõstratiui. Laudat enim coram Demea Ctesiphonem: & è diuerso Aeschinum, P atque Mitionem qui illi ad scortandum sumptum suppeditat, probro afficit ac vituperat: H quo lepido commento cauet Syrus, ne Demea, Ctesiphonis peccatum olfaciat. D quin potiùs narratione virtutum illius plurimùm gaudeat. P Deinde Syrus in piscibus parandis, patinisque curandis sollicitum habet animum. Postremò Demea Hegionem contribulem suum magno desyderio

dio conuenire decreuit. V *Trist.* 1 Suspicio leuis est sæpe magni cruciatus causa. 2 Timidi sunt parentes de liberorum vita, ne per alios seducantur. 3 Serui hostes sunt, maximè quando Gnathones esse incipiunt. 4 Serui prudentiores ferè heris suis finguntur. 5 Laudari vel à Gnathonibus mirè sibi placent. 6 Seruorum præsertim famelicorum animus est in patinis. M Hominum omnium mores hoc loco indicantur, qui cum aliquid, audiunt, quod gratum esse, aut placere potest, facillimè & citissimè fidem adhibent: & quanuis minimè verum, id tamen libenter credunt. Cæsar in Commentario III. Libenter homines, id, quod volunt, credunt. Xenophon III. Cyri instituti. Fama quanuis falsa, tamen cum per vrbem gratissimis auribus exciperetur apud regis amicos fidem inuenit. Præterea bonos homines rectique studiosos, ab omnibus derideri & subsannari ostendit. Quare ait Plato VI. de Repub. Qui virtutem consectantur, & vitia fugiunt, vt quidem ab omnibus homini nibus probantur, sic pauci inueniuntur qui illorum facta & conatus non derident, quòd illorum virtutes prauorum consiliis maximè obsistunt. Et Iuuenalis, —Probitas laudatur & alget.

Vers gen. Iambici acatalectici omnes, iique senarij siue trimetri, excepto tricesimosexto octonario siue tetrametro.

DEMEA. SYRVS.

Demea solus hæc secum.
Mu. [affuisse].
Ms. [alicuius rei]. aaadsp: A [eum] monosyllabum.
R. *Al. [adducere.]* abducere ad nequitiã ... pro re-rum ... ere.

1 DISPERII: *Ctesiphônem audiui filium* — dGssp
2 *Vnà (fuisse) in raptiòne cum Aéschino:* — ssii
3 *Id misero restat mihi mali, si illum potest,* — dssisi
4 *Qui (alicui rei) est, étiam eum ad nequitiam (abdúcere.)* — aaadsp / adi
5 *Vbi ergo illum quæram? credo abdûctum in gáneum* — sIIIIp
6 *Aliquó: persuâsit ille impûrus, sat scio.* — assi

1 *Disperij)* V Propositio, Actum de me est, Reperii. *Ctesiph.)* Confirmatio est miseriæ & calamitatis per facti narratiunculam, quod ex rumore resciuerat. D Hic ostenditur quòd seueri homines, ac recti & honesti tenaces, vel ridiculi sunt, vel odio habentur quoquò accesserint. Magno autem affectu, & quasi exclamantis addidit Filium: quasi causam redderet cur dixerat, Disperii.

2 *Vnà f. in r. c. Æsch.)* ... in qua ostenditur quantum commouebitur Demea ipsa re comperta, cùm ex parua rei suspicione tantum se afficiat. Raptio autem, ad personam refertur, Rapina ad rem: Raptus ad stuprum, si volumus propriè loqui.

3 *Id misero)* V Amplificatio est miseriæ à verisimili propter metum, ne in pœnas se det filius per Æschinum. Itaque abducendi verbo vtitur Hoc enim de inuitis dicitur, sicut de volentibus Ducere. Nequitia verò hic est ... lasciuia & libido. *Id mis. restat)* D Bene Restat: tanquam iam summum malum sit, Æschinum esse corruptum. Et, Misero mihi: quasi qui nihil nesciat, nihil curante Mitione. *Si illum p.)* Non dubitat velle: & ideò dicit Potest.

4 *Qui al. r. est)* Rectè. de hoc enim supra dixit, —Non sinerem Rei dare operam, ruri esse parcũ, ac sobrium? *Ad nequitiam)* L Rectè, quia nequitia & frugalitas opponuntur. *Etiam eum ad neq. abd.)* D Quare inustum dixit, non Vocare: sed Abducere. Ducimus enim volentes, sed Abducimus inuitos. Nequitia autem propriè libidinosa inertia dicta est: quòd nihil queat, nullique rei apta sit. Vnde & Nugæ: quòd nihil agant, vel à non agendo. B Nequam Latinis non rarò dicitur homo lasciuus ac libidinosus. Vnde & aurum nequam appellatur, & nequitia lasciuia, & libidinosa illecebra, siue vt Gellius ait, luxus vitæ prodigus, vt hoc in loco.

5 *Credo abd.)* D Non isse, sed Abductum esse: quasi adhuc culpa non sit illius. *In ganeum)* Veteres ganeum meretricum tabernam dixerunt, ἀπὸ τῆς γῆς, τουτέστι τῆς γῆς, quòd ipsa sit in terra, non vt cœnacula superiùs. Vnde & taberna, quasi trabena, à validioribus dicta trabibus, quibus superiora suspensa sunt. M Ganeum, vt ait Pompeius, antiqui locum abditum, ac velut sub terra dixerunt: pro lupanari ac scortorum prostibulo ferè semper sumitur. Varro, Qui se in ganeum accensum coniecit amicæ.

6 *Persuasit)* V Suspicionum est incrementum, & crimen in Æschinum transfert. Porrò in hoc scene tanquam in speculo quodam quis

7 { cibsbp s *Sed eccum [Syrum ire] video: hunc scibo iam ubi fiet:* — *Mu.* [*ire Syrum*]. iddibp. Demeæ astutia.

8 ssiss *Atque hercle hic de grege illo est: si me senserit*

9 { ciiss s *Eum quaritare, nunquam dicet carnufex:* — [*S. Omnē rem*] *Quiam hanc scenam in duas secantes, hic alteram incipiunt.*

10 ssidi *Non ostendam me id velle. [S. omnem rem] modo seni*

11 ssisp *Quo pacto [haberet] enarramus ordine:* — *R. Al.* [*se haberet.*] *seu perperam.* sisp.

12 { ssisp s *Nihil quicquam vidi lætius. D.* *pro Iuppiter* — *I. Exclamatio in Mitionem.

13 adssp *Hominis stultitiam! S.* *collaudauit filium:* — *Mirè faceto & callido commento eluditur Demea, ne Ctesiphonis peccatum rescifcat.

14 aisasi *Mihi qui dedissem consilium egit gratias.*

15 sisau *D. Disrumpor. S. argentum adnumerauit ilico:*

16 idsai *Dedit præterea in sumptum* *dimidium minæ:* — *L. Quinque coronatos.

17 sissp *Id distributum sanè est ex sententia. D. hem,*

quis videret, vt senes apud Aristotelem sint nunc μὴ εἰδότες, ancipites. Nihil enim solide & firmè asseuerant. Itaque hic dicitur Audiui, Credo nunc κακοήθεις, ingenio peruerso, qui cuncta sinistrè interpretantur. Hoc enim vitium est eidem philosopho κακοήθεια. nunc κακοήθεις (Sic enim legendum est in Aristotele, & non κακόπιστοι) suspicaces. mala semper & damna metuentes. nunc δειλοὶ καὶ προφοβητικοί, timidi, cunctáque mala antequam eueniant, metuunt nunc μεμψίμοιροι, incusatores, sicut querulos Horatius appellauit & alia quæ apud eundē sequuntur. *Persuasit ille imp.*) [P] Suademus facilia: Persuademus difficilia. Et Suadere facientis est: Persuadere perficientis. Impurus, pro improbo ponitur apud Terentium. Et hic quoque recusata voluntas est Ctesiphonis. cui à maiore fratre & improbo ingesta sit persuasione nequitia.

7 *Sed ecc. Syr. ire v.*) Ire, & abire & venire significat. *Ire v.*) Ire, pro venire: vt. Nec verò Acacidem me sum lætatus euntem Accepisse lacu.

8 *De grege illo est*) [P] Eiusdem factionis aut contubernii, [M] de illo hominum genere, qui filiis operam præstant in amoribus promouendis. Senibus verò ac parentibus quocunque modo imponunt. [D] Ordo vel bonorū vel malorum dicitur, & grauium: vt equester ordo, senatorius ordo. Grex vel bonorum, vel malorum est, & leuium: vt Cicero, In his bonis gregibus omnes aleatores, omnes impuri impudicique versantur.

9 *Quaritare*) Instanter quærere. *Carnifex*) Pro ganeo positum est.

Non ost. id me v.) Scilicet, Scire vbi sit. 10

Omnem rem) [V] Insinuatio est iuxtà cum attentione, cum dicit, Omnem rem, modum, ordinem, & rem gratam atque iucundam.

Quo pacto se hab. en or.) [L] Hoc rectè: quia 11 dixerat Mitio, Nihil quicquid est, Volo scire, atque hominem conuenire, si apud forum est. Et enarramus, pro enarrauimus. vt, Omnis humo fumat Neptunia Troia. Et Ordine, bene: quia simpliciter fatetur. Fallax autem & captiosa narratio est, quod timemus fateri.

Nihil q. v. l.) Quartum παρέλκον. 12

Hominis stult.) Scilicet quia lætatur, igno 13 rans vbi Æschinus sit. *Collaudauit fil.*) Plus additum est. non enim solùm non accusauit, sed & collaudauit. [S] *Conlaudauit*) [V] ὑπερβολικῶς id ipsum confirmat: quam tamen iratus & rusticus interrumpit. *Collaudauit*) [L] Syrus data opera irritat senem.

Disrumpor) [D] Mirè: his enim verbis com- 15 mouetur, Collaudauit, & Egit gratias. Et vide αὔξησιν stomachi reseruatam. *Argen.*) [V] αὔξησις & incremento insurgens amplificatio. Notum est, vt argentum pro qualibet pecunia. sicut anteà æs ipsum accipitur, & inde Græcis ἐξαργυρίζειν, quod est pauperem reddere. Dimidium autem minæ quinque coronatis æstimatur, aut nostratibus sex Rhenanis cum vnius quadrante, hoc est, didrachmo. *Argentum adn.*) [D] Contra illud est, Cur tu his rebus sumptum suggeris? Et non solùm inquit, Adnumerauit, sed quod peius est, Ilico.

Id distrib. s. est ex s.) Distributum, in di- 17 uersa tributum: id est, dispartitum per pulmentaria.

L.Ironia. * *Huic mandes, si quid rectè curâtum velis.* ſſſſi

Al.[Hem]. S. *[Ehem] Démea, haud aſpéxeram te: quid ági- tur?* {ſiſidp ſ

D. *Quid agâtur! voſtram néqueo mirári ſatis* aſdiſp

In [atque] eliditur e à vocali ſequẽtu verſu. *Ratiónem.* S. *eſt hercle inépta, ne dicam dolo, atque* aſiiſi

Abſúrda. Piſces cáteros purga Dromo: ſſſſ

D. Ludere, viuere, & non læſum viuere. *Congrum iſtum máximum in aqua ſinito lúdere* ſſdip

Paulíſper: vbi ego vênero, exoſſábitur: ſdiiſp

Prius nolo. D. *haccíne flagítia!* S. *mihi quidem [non] placent.* {ſdbſi ſ

Al. [ſape.] G. *[haud]*, ſdbbil.

L. *Salſamenta*, ſalſa & durata. *Et clamo [ſape,] Salſaménta hæc Stephánio* ſilſdi

18 *Huic m. ſi q. r. c. v.)* εἰρωνεία eſt maioris ſtomachi: quia ille dixit, Ex ſententia diſtributum: id eſt, vt indicat Demea, dilapidatũ. Sic alibi, Columen familiæ noſtræ, bone cuſtos ſalue. *Huic m.)* V Maioris ſtomachi ironia eſt. Poteſt tamen videri prouerbiale, & ſerui in diligentiores ſeruos & magis induſtrios. *Huic m. ſi q.)* B In eum qui non rectè cõmiſſum ſibi negotium curauerit.

19 *Ehem Demea)* D Ehem, interiectio eſt cõmoti, & quaſi percuſſi re ſubita & noua. *Quid agitur?)* Blandientis eſt, non interrogantis. vt alibi, O noſter quid fit? quid agitur?

20 *Nequeo m. ſ. r.)* Mira ſunt etiam illa quæ vehementer praua ſunt. Et ideò Mirari, pro horrere & reprehendere poſitum eſt, Et Rationem ἰδιωτικῶς dixit malam: cùm non ſit ratio niſi bona. ſed ſic loquitur populus.

21 *Eſt h. inep.)* Hoc ad ſenem. *Eſt hercle)* V Propoſitio eſt, qua inſtituit Demeam laudare, & Mitionem (ſed ...) vituperare. *Ne di. d.)* D Ne mentiar, id eſt, ex contrario dicere videar: ſed vt ſedulò dicam.

22 *Atque Abſ.)* Ineptum, eſt ſtultum tantùm: Abſurdum quod & ſtultum eſt, & in ipſa ſtultitia diuerſum, & quaſi repugnans ſibi. Sic ergo locutus eſt, vt videatur Ineptam rationem ad Æſchinum referre: Abſurdũ, ad Mitionem, quem iam fieri ſtultum. contrarium ſenectuti eſt. *Piſces)* V Auerſus conſeruis mandat de piſcibus expurgandis, cùm deſquamantur, & de exoſſando congro, qui & Græcis eſt γόγγρος, Germanis Mehrahl. Dubito an in arte culinaria hic piſcis mediocri vtique magnitudine exoſſari ſoleat. Non ignoro Donato exoſſare idem eſſe, quod purgare De congro, ſi cui placet, legatur in nono Plinius & in octauo cap. duodecimo, Ariſtoteles de animalibus. *Piſces)* B In curanda quoque re culinaria ſolicitũ habet animũ.

23 *Congrum iſt. m.)* D δεικτικῶς: quia erant alii, non maximi. vt è contrario, Argitiſque minor. quia eſt & maior. Nam Iſtum quòd ait, δεικτικῶς eſt, videtur enim oſtendere digito quem dicat. B Conger vel congrus anguilla marina eſt. *In aqua ſin. l. P.)* D Sic oſtenditur bene obſonaſſe, qui viuos attulit piſces. nam non ludit piſcis, niſi viuus. M Ludunt piſces, cum in aqua mouentes ſe tanquam ſpatiantur.

24 *Exoſſabitur)* B Plautus, In Pſeudolo, Exoſſabo ego illum ſimiliter itidem, vt murænã coquus. Hic Terentius per verbum Exoſſabitur, planum fecit, quid ſit illud, Piſces cæteros purga.

25 *Prius nolo)* D Superbè, & pro authoritate: non dixit Non oportet. ſed Nolo: ſubauditur Purgari eum. Et nihil ex mora corruptelæ acceſſurum piſci ex eo oſtendit, quòd ait Ludere, hoc eſt, viuere, & non læſum viuere. non enim dixit Natare: quod etiam poſſunt languidi piſces. Ipſe inſuper planum fecit quid ſit Purga, dicendo Exoſſabitur. Purga igitur, exoſſa ſignificat: non, vt quidam putãt Exoſſabitur, comedetur. *Haccine fla.)* V Propoſitio eadem eſt quæ ſuperior, ſed hæc anguſtior & rei propoſitæ magis accommodata ſuperioris Veluti expoſitio per exclamationẽ eclipticam. Subaudiendum enim eſt, Fieri par eſt. *Mihi)* Hæc ſuperbè & ferociter aliò quàm ſenex velit orationem conuertens dicit. *Mihi qu. n. pl.)* D Plus hoc ad ſenẽ: & vide quàm totum ſuperbè, & confidenter dixerit ob amicitiam omnium dominorum, excepto vno Demea, quem tantum præ illis contemnit.

26 *Salſamenta)* Hoc ad diſcipulum. Salſamẽta, aut ſalſi piſces ſunt, aut laridũ. *Salſamenta)* V Id eſt, ſale ob diuturnum vſum condita.

ſiſſſp *Fac macerêntur pulchré.* D. *Dij vostram fidem,*
iadiſp *[Vtrum] ſtúdióne id ſibi habet, an laudi putat,*
adſſal *Fore, ſi perdíderit gnatum! væ miſero mihi,*
ibſiſi *Vidêre vídeor iam diem illum, cùm hinc egens*
dbſiſp *Profúgiet álìquò militâtum.* S. *ô Démea*
ſdiiai * ISTVC *eſt ſápere, non quod ante pedes modò eſt*

L. Macerentur, molliantur.
D. Aut [vtrum?] q. d. vtrum eſt? aut, vtru verũ eſt? aut, vtrumne ſtudione eſt?
* L. Sẽtẽtia vera: ſed qua irridet ſenem.

cõdita. Sæpe Græcis ſunt ea τάριχα, quæ priùs macerari, id eſt, aut mollificari diu in aqua retenta, ſi dura ſunt, aut prolui & madefieri vt ſalſugo perluatur, ſolẽt: & id interdũ eſt ἀποβρέχειν, & ſic calx cocta diu maceratur ante vſum cæmentarium apud Vitruuium. Culinaria autem hæc verba ſunt & officia. Hic iterum auerſos conſeruos adhortatur, de culina admodum ſollicitus & negotioſus. aut lætidum, vt Donatus ait. M Salamenta ſunt inteſtina liquaminàque piſcium, muria condita, quæ veteribus in deliciis fuiſſe conſtat. *Salſamenta hæc. Ste.)* D In tota comœdia opera danda eſt, vt ſtomacheτur Demea: excepto quòd ſe ipſe in fine commutat. Hæc ergo cauſa eſt, quare Syrus quoque illi obiicitur magnificè inferens ſe vt luxurioſum, licentémque ſeruum: præſertim qui adoleſcentũ pædagogus fuerit.

Fac mac.) M Macerare eſt humore ſuper infuſo præparare ad mollitudinem. quémadmodum lupinos dulceſcere faciunt. B Macerare mollire eſt. Sicut triticum macerandum Columella dixit. & gemmas aceto macerari Plinius. *Dij veſt. f.)* V Confirmatio eſt per exclamationem & dubitationem propter indignitatem facti à mitione, quem vituperat.

Vtrum ſtudióne) D Aut ordo eſt, Vtrúmne, aut eſt παρέλκον tertium: aut verò per ἔλλειψιν accipitur: quaſi dicat, vtrum eſt? aut vtrũ verum eſt? quod qui accipit, vtrum ſubdiſtingat, & ſeparet à ſequentibus neceſſe eſt. *Vtrum ſtudióne)* Aut vtrum ſuperuacuum eſt, aut Ne: aut certè τρίτον figura eſt, pro Vtrúmne ſtudióne id ſibi habet, ſi ſciens lædit filium? *Laudi putat)* Quia decipit. *Si per. gna.)* Et magno affectu, nõ dixit Æſchinum: & mirè non addidit cuius gnatum.

Væ miſero) V Imaginatio eſt futuri periculi ſenibus aptiſſima. Sunt enim iuxta Ariſtotelem ſenes δειλοί tum propter experientiam. Plurimæ enim res vanæ ſunt, & quæ eueniunt, plerumque in peius tamen propter timiditatem rapiunt, cùm magis memoria quàm ſpe valeant. *Væ m. m.)* D Hoc eſt, quod ſuprà dixit, Ægrè eſt, alienus non ſum.

Videre v. i. d. il.) Illum dixit, quaſi quendam triſtem ac funeſtum. *Cùm hinc. eg. Pr. a.)* B Virgilius libro Ænei. 2. Illi me comitem, & conſanguinitate propinquum Pauper in arma pater primis huc miſit ab annis. Militandi cauſa fuerat, quòd pauper ita & hoc in loco. Paupertas olim militiæ cauſa fuit. Qui ſua profundunt, poſteà vel turpiter egẽt, vel turpiùs rem parant. vtrunque facturum filium Demea dicit ſe proſpicere. Turpiter autẽ rẽ quæſiturũ, cùm profugiet aliquò militatum. Nam militia mercenaria antiquitùs erat infamis. Exemplum requiris? Cares quare in tantum contemptum venerunt? Nimirum hoc ſolo, quòd velut carnifices ad leniénam pretio empti æs merebant.

Iſtuc eſt) V Vera & prudens eſt ſententia, ſumpta à Thalete Mileſio, qui ſydera contemplans, ea quæ ante pedes erant neglexerat, & in ſcrobẽ ceciderat, vt author eſt Plato. id tamen Cicero in tertio de diuinatione Democrito tribuit. Extat quoque apud Græcos hac de re epigrama. Hac vtique Demea deridetur. Eſt alioqui hic prudentiæ notatio non ita neglıgẽda. Sic Democritus dixit, φρονήσιος ἔργον μελλόντων ἀδικιῶν φυλάξασθαι, ἀναλγησίης δὲ τὸ γενόμενον μὴ ἀμύνασθαι. Quod eſt, prudentiæ munus eſt, futuram iniuriam præcauere: id autem quod fit, aut factum eſt, non vliciſci, indolentiæ eſt. Dilucidius autem Plutarchus id ipſum ſcriptum reliquit. ἀλλὰ μὴν ἡ φρόνησις, οὐ σωμάτων, ἀλλὰ πραγμάτων ὄψις ἐστὶ πρὶν ἐν αὐτοῖς γενέσθαι ἄνθρωπον. hoc eſt, Prudentia non corporum eſt inſpectio, ſed rerũ Priuſquam eaſdem homo aggrediatur, vt quàm commodiſſimè res obuias & incidentes excipiat. Futura enim proſpicit, & c. *Iſtuc eſt ſ.)* M Hominem prudentem & circunſpectum, qualem ſapientes eſſe velint, deſignat hæc ſententia. Is enim prudens eſt, vt ait Cicero, qui id quod futurũ eſt, antequã factũ ſit, quàm longiſſimè prouidet. Hinc, vt idẽ ait de Leg. 1. id eſt prudẽtia à prouidẽtia dicta eſt. Homo enim prudẽs cognoſcit futura, per cauſas effectrices & ſigna, tanquam ea quæ fuerunt: & hoc facit intellectus & obſeruatio rerum, quæ ſunt & accidunt in vita humana. *Quod ante p. m. eſt vide.)* D Hoc ſumpſit Poëta de illo peruulgato ancillæ dicto. Quod ante pedes eſt, non

•V. Amplificat malefactum Mitionis interrogando, grauiúsque factũ suggerendo.
D [Ellam].
• L. Simulatа in Mitionem vitupe ratio, & mox cópa ratio eodẽ spectãs.
[Piget ,ob damnas
Pudet. ob turpia.
Nõ nullis reycimus [ac] in sequẽtem versum, sed ad hunc pertinet.

Vidêre, sed étiam illa, quæ futûra sunt, ibilli
Prospicere. D.* *quid::stac iam penes vos psáltria est?* dasifi
S. *[Est iam] intus.* D. *eho, an domi est habitûrus!* S. saiasi
credo vt est
Deméntia. D. *héccine fieri flagitia!* S. * *inêpta lé-* sibidbil
nitas
Patris, & facilitas praua. D. *fratris me quidem* absisp
Pudet pigétque. S. *nimium inter vos Démea, [ac]* iibssi
Non quia ades præsens dico hoc, pernimium interest: dissai

videt: cœli scrutatur plagas. B Ante pedes esse dicitur, quod ob oculos quódque vel præsens adest, vel imminet, siue in proximo est. M Ante pedes, id est, de proximo, quod ob oculos versatur, ad quod nisi præuideris haud nunquam impingere nõ potes. Stultorum, vero contrà nulla industria circa prouidentiam est: non enim vitare venientia possunt nec ferre præsentia. Aristot. in Ethicis prudentiæ hæc contraria esse docet, Primùm non posse discernere causas & negotia, nullo consilio sibimet succurrere, peruersè cum aliis sermones serere, quæ in vita bona malàque sunt, in his discernendis corrupto esse iudicio. Seneca cap. x i de virtutibus, Si prudens esse cupis, in futurum prospectum intende, & quæ possunt contingere animo tuo cuncta propone. Nihil tibi subitum sit, sed totum ante conspicies. Nam qui prudens est, non dicit, Non putaui quidem hæc posse fieri: quia non dubitat, sed expectat: nec suspicatur, sed cauet. Et mox, Si prudens est animus tuus, tribus temporibus dispensetur, Præsentia ordina, futura prouide, Præterita recordare. Nam qui nihil de futuro præmeditatur, in omnia incautus incidit.

33 *Sed. t. il. q. f. s.)* D Magis ridicula est assentatio, si quis maximè laudetur quibus maximè caret.

34 *Ist. hac t. p v. ps.)* Dicendo Isthæc, ostendit iandudum se hac indignari.

35 *[Illam intus)* Vt, Ellum confidens, catus. *An d. est h)* Tropus est quia haberi vxor dicitur, & Haberi mulier cùm est. *Cre ut* V Asseuerat, & arguit Mitionem dementiæ. *Credo ut. est. c.)* D Sic & in Eunucho, hanc se intendit esse, vt est audacia Et nominatiuus casus esse potest, & septimus Si septimus: perditus aut quid tale subaudimus. Sed melius nominatiuum accipimus casum.

36 *hæccine)* V Admirans propositionem veluti epilogo repetit. *Inepta)* In indulgentiam Mitionis incessit. *Inepta lenitas Patris, & fa. pr.)* D Lenitas ad permittendum Facilitas ad ignoscendum: sic quidam. Sed ego Lenitatem ad Mitionem refero, qui hæc leniter patitur Facilitatem, ad Æschinum, cui hæc per licentiam facilitas datur. Prauum autem est, quod & ipsum lædit facientem: malum, quod alios tantùm. *Inepta len. Patris)* M Carpitur in parentibus nimia lenitas, quæ ferè in causa est, cur ad bonã frugem iuuentus raró perducatur. Et cum alioqui vitium non sit, sed virtus potiùs, vt mox dicetur, tamen contemptum quendam præceptorum, maiorum parentúmque inducit. Quare vt discerni faciliùs possit, solent authores verbi alterius adiectione tanquam denotare, bonámne lenitatem an prauam intelligi velint. Quod idem facilitate fieri consueuit, & hic apud Terentium obseruatum, cùm ait, Inepta lenitas & facilitas praua. Philosophus Lenitatem, virtutem in Ethicis sic describit, Quæ mediocres criminationes ferre sufficiens est, & contemptum leuem non patienti animo tolerat: minimè quoque facilè ad vindictam & pœnas sumendas impetu fertur: iram præterea cõquoquit, nec illi prompta est. Præditus autem lenis, est moribus haud quaquam amarulentis, verborum contẽtiones quàm maximè fugitans, cuius in animo quies consistit, & tranquillitas pertinaciter hæret.

Fratris m. q. Pudet pig. eque) D Pudet, in 38 his quæ turpiter facit: Piget, in his quæ cum damno ac malo. Pudere, etiam ad dedecus: Pigere ad dolorem refertur. Pudet, quod turpe e. : Piget quod doler. *Nimium)* V Per comparatiuné amplificat, eaque occultè Demea laudatur, atque in singulis verbis auxesis est aut si quis mauult Comicæ ὑπερβολαὶ sint. Nã non Sapienté, sed Sapientiam, non Somniculosum, sed Somnium dicit & hac ἀστεϊσμῷ naiuia Ironia figuratur. *Nimium inter vos. D.)* D • nunc enim redditum est, quod

Senis vigilancia.

40 bip iif *Tu quantus quantus, nihil nisi sapiéntia es:*

41 aacassp *Ille fútilis? sómnium sineres verò illum tuum*

42 aadi aassip *Facere hæc! D.* * *sinerem illum! [an] non sex totis ménsibus* Mu.[am].

43 assisp *Prius olfecíssem, quàm ille quicquam [cœperit!]* R.[cæperet?] s Cœp. o pene obsoleto.

44 aasasp aif S.* *Vigilántiam tuam tu mihi narras! D. sic fiet]* G. mihi? D. sic mo. o fiet jaiiddp: & versus sequens incipit ab [Vt quæsita dimetietur ssiasi.

45 essasi a *Modo, vt nunc est, quæso. S. vt quisque suum volt esse, ita est.*

* L. Oeconomia ad augendam futurá epitasin.

L. Olfec. metaphoricós, pro sensissem, deprehendissem.

* V. Industriam De meæ propter educationem admirãs laudat.

quod suprà dicebatur & prætereà repetendo Nimiũ, confirmauit superius dictũ, nõ soluit.

40 *Tu quantus q.)* Id est, quantuscunque, * eo modo, quo qualis qualis, pro qualiscũq., & quisqui, pro quiscũque. Priscianus, Est prætereà notandum inquit, quòd tam nomina infinita, quam aduerbia, si generalem habẽt pronuntiationem colligentem vniuersitatem numerorum, de quibus loquimur, geminantur apud Latinos, vel assumunt cunque, vt qui qui vel quicunque. *Nihil n. sapien. es)* * Ridicule prius additum Nihil, quàm Quicquam, laudis nomine Deinde si sapiens dixisset, non tanta esset irrisio * sed stultus. *Nihil n. sap es Ille f.)* Nec tu Sapiens, sed sapiẽtia: nec ille Sõniculosus, sed Sõniũ, δεινῶς.

41 * *Sineres. v. il. t.)* Ab argumento fabulæ repetit Sinerem: & ἐκπληκτικῶς interrogat.

42 *Totis sex. m.)* Toti, quasi longi sint: id est, integri, vt ne vnum quidem diem minùs à sex mensibus sciat, quid cœpturus sit filius. Nimis Comica & moralis allentatio.

43 *Prius ol.)* * Translationes quæ ducuntur à corporis sensibus, quoniam velut ad manum sunt, & quasi de proximo sumuntur omnes ferme prouerbiales sunt, velut odorari, pro rescisscere, & sagaciter deprehensum atque animaduersum cognoscere. Olfacere hoc loco pro deprehendere posuit. *Quam ille. q. cæ)* * Multum dixit, & Ante sex menses, & Olfecissem, & Prius quàm cœperit. *Non ol.)* Totũ ridicule. Nam quid olfecisset, qui nondum quicquam scire cœpisset, cuiusque naribus nihil obiectum fuisset? Nam ideò nares à naritare dictæ sunt, quòd nos odoratu doceant præstò & propè esse, quod adhuc oculi non vident.

44 *Vigilantiam tu. t. m. narras!)* Id est, quam maximè scio. *Sic fiet. Modo, vt n. est)* Non dicit qui, sed respice ad argumentum, & videbis hæc optantem Demeam.

* *Vt q. s. vult e. i. est)* Hæ sunt sententiæ & 45 semper probabiles, & pro personis ridiculæ. Plautus in Milite glorioso, Nimia est miseria nimis pulchrum esse hominem. *Vt q. s. volt)* * Vera sane sententia, quæque non ex triuio, sed tripode desumpta videri debet: in nobis enim situm est, quales tandem liberos habere velimus. Nam si illos negligentiori indulgentiorique educatione assuefecerimus fieri non potest, quin corruptissimi insolentissimique tandem euadant. Rursus si contractis habenis laxam vitæ rationem negauerimus, pro voluntate nostra corrigere & temperare bonisque assuescere possumus, licet repugnante natura Quod cum Lycurgus Lacedæmoniorum legislator, vt scribit Sextus historicus, viuo quasi exemplo demonstrare vellet, nostræ scilicet facultatis esse habere liberos optimos, duos de eadem matre catulos suscepit, atque alterum quidem in culina lucronem, & ad gulosam voracitatem educauit, alterum verò ad indagandas feras sagacem & venaticum reddidit. Posteà verò, cum aliquando simul omnes in vnum locum Lacedæmonii congregati fuissent, acceptis canibus ita in concilio verba fecit: Magna res est, inquit, viri Spartani ad parandam virtutem consuetudo, disciplina, & vitæ institutio, quod per me vobis quàm mox apertum fiet. Et mox catulos suos dimisit, depositis prius olla leporéque in medio, tum helluo ille in ollam, alter autem in leporem magno impetu inuasit. Cúmque Lacedæmonii stupentes admirarentur, quidnam sibi hoc vellet, quod Lycurgus catulos exhibuisset, Ambo, inquit, isti iisdem parentibus editi sunt, sed propter educationem diuersam alter gulosus, alter verò venator euasit. Et Iuuen. Saty. xiiij Plurimũ enim interest, quibus artibus, & quibus hũc tu Moribus instituas. *Vt quisque)* * Vera est de educationis facultate, quia talis

•D.Hoc clarè.
•D.Hoc lentiùs.
•D.Hoc rursus clarè.
Laus filii diligentis. ᵛ Nunc incipit vafro commento suspicionem seni de Ctesiphone eximere.
•L. Attende calliditatem ad celandũ Ctesiphonem.

D. *Quid eum? vidistine hódie?* S. * *tuúmne filium?* { asdsip asds 46
[* (*Abigam hunc rus.*) * *iam dudum*] *áliquid ruri* asdsap 47
ágere árbitror. R. Al. [D. *Abigam hunc rus.* S. *iandudũ*], *sed perperam.*
D. [*Satis scis ibi eum esse?*] S. *oh, qui égomet prodúxi.* D. *óptumè est.* R. [*Satin' scis ibi esse?*] iaddsi. { saddsi a 48
Métui, ne harêret hîc. S. *atque irâtum ádmodum.* asssp 49
D. *Quid autẽ?* S. * *adôrtus iúrgio fratrẽ apud forũ* { sisiap iisid 50
De psáltria istac. D. *àin' veró?* S. *vah, nihil reticuit:* { sccsab sassdp 51
G. [*vah*,] *extra metrum est, siue sab: & synæresi facta in* [*ain'*] *&* [*nihil*], *sissdp.*

•L. Mirè fictum ad inuidiam Aeschini, & cõmendationem Ctesiphonis.

Nam vt numerabâtur fortè argéntum, intéruenit dsssp 52
Homo de improuíso: cœpit clamâre, * *Aéschine* asssp 53
Héccine flagitia fácere te! hæc te admíttere dbbisp 54

quisque est, qualis educatur, & in tenera ætate informatur. Id quod in brutorũ educatione notius est, quàm vt comprobetur. Sic Plato de iusto ait, τροφὴ καὶ παίδευσις χρηστὴ σωζομένη φύσεις ἀγαθὰς ἐμποιεῖ καὶ αὖ φύσεις χρησταὶ τοιαύτης παιδείας ἀντιλαμβανόμεναι ἔτι βελτίους τῶν προτέρων φύονται.

46 *Quid eum? vidistine hodie?*) ᴰ Quid eum, initium interrogationis futuræ de persona alicuius. Sic in Heauton. Sed Syrũ. quid eum? *Tuúmne filium?*) Moris est vt qui cogitat quid respondeat, interrogatione remoretur. *Tuúmne*) ᵛ μιμητικῶς hoc dicitur.

47 *Abigam h. r.*) ᴰ Vt pecudem, dixit Abigam: non vt hominem, Mittam: vnde & abactores dicti sunt. Cicero in Verrinis, Equarum greges illum abigendos curasse. *Abigam. h. r.*) ᴮ Rusticus rusticè loquitur. *Aliquid. r. ag. ar.*) ᴰ Hoc plus est, quàm illic esse, vult enim cum laude eius loqui. vt suprà, Rei dare operam: ruri esse, parcum, ac sobrium. Et Agere, propriè dixit. nam ab agendo, ager dictus est, quòd in eo multa agenda sunt.

48 *Oh*) ᵛ Seruus comminiscitur narrationem rei oratoriæ, non gestæ, qua inuidiam Æschino conflat, & Ctesiphoni laudem apud patrem parat. Atque hîc est diligentis & probi filii descriptio. *Qui egomet pr.*) Mutata præpositione, non Deduxi, sed produxi dixit: id est, porrò duxi.

49 *Metui, ne h.*) Hæc translatio vt subleuat Ctesiphonem, ita Æschino inuidiosa est. nam Hæreret, non animo, nec voluntate: sed visco decipientis aucupis.

50 *Quid autem?*) • Quid pro quare, vel ob quam causam. Virgilius, Quæ fortuna viris, classem quo littore linquant. Quid veniane. Cui cõtrariũ in significatione • id quod re oro. *Adortus iu. est*) Aggredimur, de longinquo: Adorimur, ex insidiis & ex proximo. nam Adoriri, est ad aliquem oriri, id est exurgere.

51 *De ps. ist.*) Hic mirè senem imitatus est: & memoriter, quia ille dixerat, Quid istæc iam penes vos psaltria est? *Nihil ret.*) Mirum enim, minorem fratrem non pepercisse maiori: nec reticuisse quicquid erat opus.

52 *Interuenit*) Interuenire, est in medio negotio, quasi ex insidiis superuenire, & opprimere in ipso actu eos, qui rem celatam vellent. Et vide quàm oratoriè narret gestionem rei, quæ nunquam facta sit: his enim fides fit.

53 *Homo de im.*) ᵛ Effictione quadam Homo quidam interuenit, & clamando dehortatur Aeschinum flagitiosum. Confirmat reprehensionem modò ab inhonesto, Quia flagitia hæc facere dedecet: modò ab indecoro, Quia vestigia tuorum maiorũ non sequeris: modò ab incommodo, Quia & vitã tuam perdis, non tantùm argentum *Cœpit c.*) ἰδιωτικῶς totum, & Cœpit, & Clamare: & quod sequitur.

54 *Aeschine. H. f. f. te!*) ᴰ Et accusatio à persona: & vide pondus in nomine Aeschini. *Hæc te ad.*) αὔξησις. nam plus est Admittere, quàm Facere. Pronum est hæc statim credere Demeam, de eo quem superius laudauerit, Non fratrem videt Rei dare operã: ruri esse, parcum & sobrium. Vnde mira Poetæ arte & initia, & media, & postrema sibi congruunt atque respondent.

55 ſbidij *Indigna génere noſtro!* D. *[oh]* * *lácrumo gaúdio.*
56 illlſp S. *Non tu hoc argéntum perdis, ſed vitam tuam.*
57 iſdſſi D. *Saluos ſit: ſpero, eſt ſimilis maiôrum ſuûm.* S. *hui!*
58 ſſiſi D. *Syre, præceptôrum plenus iſtôrum ille.* S. *[Phy!]*
59 biiiſi * *Domi hábuit unde díſceret.* D. *fit ſédulò:*
60 {ſiidlp ſ} *Nihil prætermitto, conſuefácio: dénique*
61 didlſp *Inſpicere, tanquam in ſpéculum, [vitas ómnium]*

Al. [in vitas omniũ]: [h] *al. [vitas hominũ], ſed corrupté.*

R. [oh, oh.] ſuſdll. [c] *al. [oh lacrumo præ gaudio.]* ſiſbli.
• In profuſo gaudio lachrymæ erumpunt.
D. *Phy!* interiectio mirantis eſt.
R. *Al. [philoſophos]. ſed deprauatè ſiue in fine huius verſus, ſiue in principio ſequentis legatur.*
• L. Prouerbiale eſt.

55 *Lacrumo. g.)* Immoderata lætitia maximè parentum, lachrimas habet. Rectè ergo additum eſt, Gaudio: quia lachrymæ ſolum mœrorem ſignificant. *Lacrumo. g.)* [V] Id naturale eſt, & ſuas habet cauſas, ab Alexandro Aphroſidienſi explicatas. [B] Panegyrico ad Philippum Burgundionum principem Eraſmus. In fabulis inducitur, inquit, ſenex præ gaudio lachrymans, habent lachrymas ſuas & gaudium, at non niſi verum, non niſi ingens, non niſi maius, quàm vt animi conceptaculis queat contineri. Ex eodem fonte manarunt illæ poſt captas ſecundo Punico bello Syracuſas Marcelli lachrymæ. De quo Liuius. 25. lib. Marcellus vt mœnia ingreſſus ex ſuperioribus locis vrbem fermè omnium illa tempeſtate pulcherrimam ſubiectam oculis vidit, illachrymaſſe, partim gaudio dicitur tantæ perpetratæ rei, &c.

56 *Non tu hoc ar. p. ſed. v. t.)* [D] Hæc figura oratoria δεινότης dicitur. qua oſtenditur non eſſe mediocre quod factum eſt.

57 *Saluus)* [V] Pater fallitur à doloſo ſeruo, cuius laudibus ſenex motus ſuam in inſtituendis liberis educandi rationé prædicat non ita malam. Alterum autem hominem propter pædagogias pleniorem inſtitutionem collaudat. *Hui)* Quaſi admiretur ipſe quæ narrat

58 *Syre, pr. p. iſt. ille)* Vide Demeam non deſinere culpam Aeſchini in Mitionem conferre: cum è contrario præceptorum ſuorũ vult eſſe quòd ſapit Cteſipho. *Iſtorum)* Quæ dicis ſcilicet, Non tu hoc argentum perdis, ſed vitam tuam. *Philoſophos)* [V] Educatio hæc optima eſt, rectè in artibus ſuos erudire, quo felicius ad altiores diſciplinas aſpiraret. *Philoſophos d.)* [a] Ideò Philoſophos, quòd olim in terra Græcia rectè viuendi doctores ac magiſtri eſſent Philoſophi. *Philoſophos d. h.)* Quidam hic legunt Phy, vt ſit interiectio ſimulatæ cum irriſione admirationis. Apud Græcos

59 φεῦ admirandi aduerbium eſt.

Domi ha.) Id domi habemus, quod in nobis ſitum, neque neceſſe eſt ab aliis mutuò ſumere. Tranſlatum apparet à conſuetudine foris rogandæ ſupellectilis, quam domi deſyderes. Proinde dixeris eleganter. Quid in rebus illis felicitatem venari? Domi habes vnde beatus eſſe queas. Regum eſt domi conſilium habere, non ab aliena pendere ſententia. Vide Parœmiographum in Chilia. *Domi. h. v. d.)* D. Hieronymus quoque vir tantus in dicendi facultate, & ſummus Theologus, Terentium imitari non dedignatus, ad Heliodorum de Nepotiano, Solitudines, inquit, occupare auunculum pontificem deſerere, non audebat tot in illo cernens exempla virtutum, domíque habens vnde diſceret. *Domi h. vnde. d.)* [D] Vnde, id eſt de quo. *Fit. ſ.)* ἰδιωτικῶς dictum eſt, Fit. Et Sedulo, ſine dolo, id eſt inſtanter: quia negligentes doloſi dicuntur.

Inſpicere) [V] Vitas hominum & hiſtorias 62
tanquam ſpeculum propoſuit, vt aliorum inſania frui liceret. Iubebat & Socrates vt ſui diſcipuli ſeſe ſubinde in ſpeculo contemplarentur, vt deformitatem eruditione & peritia compenſarent. *Inſpicere t. in ſp. v. o. iubeo)* [D] Videndum, an rectè Speculum induxerit, cùm alienas vitas dicit inſpiciendas eſſe. niſi fortè ad cauſam admouendi ſpeculi, non ad effectum referamus. nam inſpiciendi ſpeculi, emendatio eſt vultus: effectus, formæ per imaginem reſultatio. *Tanquam in ſpec.)* B Prouerbiale eſt de re vehementer euidẽti, ac perſpicua. Inter multa quæ rerũ referunt imagines, nihil æquè perſpicuè reddit ſimulachra, vt vitrũ plũbo ſublitum. *Inſpicere, t. in ſp. v. h.)* Hinc illud Mimianum, Ex vitio alterius ſapiens emendat ſua. Sic Plautus, Feliciter ſapit qui alieno periculo ſapit. Et Plinius, Optimum eſt aliena frui inſania. Et Cato, Vita eſt nobis aliena magiſtra. [M] Vtile eſt iudicare in aliis, quale ſit vnum quodque quod vitio verti poſſit: vt nos cauere valeamus, ſi aliquid præter decorum fieri cognoſcimus. Nam magis deprehendimus errores aliorum, quàm noſtros. Vnde magiſtri cùm diſcipulos reprehendere volunt, aliorum errores ipſis obiiciunt,

°V. Et si non vituperanda sit talis educatio, Gnathonem tamen verum agit seruus.

Porrò autē, Initium vlterioris orationis interruptæ per Syrum.

R. *Al. omittitur [Non], sed perperam. Mu. [istuc].*

Præcepta Demeæ ad coquinaria vsq; deludit.

Iúbeo, atque ex álijs súmere exémplum sibi: adfifi 62
Hoc fácito. S. **rectè sané.* D. *hoc fugito.* S. *cállidé.* difdii 63
D. *Hoc laudi est.* S. *istæc res est.* D. *hoc vitio datur.* iifap 64
S. *Probíssimé.* D. *porrò autem,* S. *non hercle ótium est* i.hii 65
Nunc mihi auscultándi: pisceis ex senténtia ſ ffffi 66
Nactus sum: hi mihi ne corrumpântur, cautio est. fdffi 67
Nam id nobis tam flagitium est, quam illa Démea ii blip 68
Non fácere vobis, quæ modò dixti: & quod queo, difafi 69
Conséruis ad eúndem [illis] præcipio modum: fdf bp 70
Hoc salsum est, hoc adûstum est, hoc lautum est parum, ffifp 71

ciunt, vt discipuli videndo cognoscant, quàm dedeceat id in quo reprehendūtur. Quapropter Anacarsis Scytha interrogatus, quo pacto quis absthemius fieret? respōdit, Si ebriosorū mores sibi ante oculos ponat. Et Plato ebriis & iratis præcipere consulereque solebat, vt in speculo vultus suos contemplarentur, vt visa deformitate vitia fugerēt. Huc facit hoc Ciceronis lib. 1. Offic. Non est incommodum, quale quicque vitiorum sit ex aliis iudicare: vt si quid dedeceat in illis, vitemus & ipsi. fit enim, nescio quomodo, vt magis in aliis cernamus quàm in nobismetipsis, si quid delinquitur. Videtur tamen Comicū in hisce verbis vsum Comœdiarum ostendere voluisse: nempe quòd sint humanæ vitæ inter cætera scripta speculum optimum. Quod & Cicero pro Rosc. agnouit, Etenim hæc, inquit, conficta arbitror à Poëtis esse, vt effictos nostros mores in alienis personis, expressamque imaginem nostram vitæ quotidianæ videremus.

63 *Callidé)* D Callidus dictus est etiam qui exercet dolos. Callidus dicitur, qui callum sibi vsu artis induxerit.

64 *Hoc laudi est hoc vitio datur)* Non philosophicè, sed ciuiliter monet. non enim dixit, Hoc bonum: sed. hoc laudi est, Nec, Hoc malum: sed, vitio datur. Ergo vt idiota & Comicus pater, non vt sapiens & præceptor. *Istæc res est)* Non quā rē gerit Mitio: non vt ille agit. Et significat, hoc verum est, hoc vtile est.

65 *Porrò autem)* Propè delinitus erat Demea contra institutum argumenti. Artificiosè igitur Poëta subiecit ex persona serui, vnde illum ad amaritudinem prouocet. *Porrò autem)* At verò & hujusmodi principia narrationum sunt, quibus superiora sequentibus connectuntur. L Plura dicturus erat senex, si permittat Syrus: sed ille se auellit, & ridicula imitatione eorum quæ supradicta sunt, hunc deridet. *Porro* ... V Garruli sunt vt plurimum senes, & suarum rerum laudatores, vt est apud Horatium. Itaque garrulitatem pro decoro Poëta obiectauit. Aristo. dicit Aristotel. τοὺς ἀδολεσχεῖς, ... quod est senes sunt loquaciores, quia recordatione rerum gestarum oblectantur, & in iis recensendis pertinacissimè & molestissimè perseuerant. *Non hercle)* Syrus senilem loquacitatem interrumpens ridicula imitatione Demeæ illudit. Fab. in nono. Cicero secundo de Oratore.

66 *Pisceis)* Facetè verba ... transfert. Nam quæ ille ad animum retulerat, hic ad culinatum sapientiā etymologia adductus corrigit. Siquidē coquus palato maximè sapere dicitur. & hic scurrilitas serui notatur, maximè in præceptis culinariis: quorum hic est tum ἀπόλαυσις, tum μίμησις quædam.

68 *Nam id. n. t. f. est)* D Non dixit, Peccatum irridens senem: sed. Flagitium. Et quidem Flagitium corrumpi pisces, vel ...

69 *Quòd queo)* Quod possum: sed sic maluit dicere, vt allusionem de sua arte faceret Syrus: & hac re ostenderet nihil ab illo dici serió. *Quòd queo)* A coquendo sumpsit παρίσωσιν. Sic & infrà, Sedulò Moneo quæ possum pro mea sapientia. Et Ciceronis dictum refertur in eum, qui coqui filius secum causas agebat. Tu quoque aderas huic causæ. Nam apud veteres Coquus non per c literam sed per q scribebatur.

70 *Ad eundem illis pr. m.)* Arguta imitatio ad deridendum Demeam, omnium quæ serio ille supra dixerat.

71 *Hoc salsum est & c. ad.)* Hæc contextè & coniunctè dicitur: quia non vicissim Syro assentatur senex.

72 ddsii *Illud rectè: iterum sic meménto: sedulò*

73 bssbii *Móneo, quæ possum pro mea * sapientia.*

74 ssddS *Postrémò tanquam in spéculum, in pátinas Démea*

75 { dbdssp dbda *Inspícere iúbeo: & móneo quid' facto [vsus] siet.*

76 isddS *Inepta hæc esse, nos quæ fácimus, séntio:*

77 sbdd S *Verùm quid fácias! vt homo est, ita morem géras.*

78 ssdds *Nunquid vis? D. * mentem vobis meliórem dari.*

79 sassii *S. Tu [rus hinc abis?] D. rectè. S. * nam quid tu hîc agas,*

G. [hinc rus abis] ssssii: vbi quoque [tu hic] est iambus vel spondeus, vt h plenam consonantis vim habeat. M. [rus abis hinc] ssssi.

80 addssp *Vbi si quid bene præcipias, nemo obtémperat!*

81 adidsp *D. Ego verò hinc ábeo, quando [is quamobrem] huc véneram,*

82 dissp *Rus ábijt: illum curo vnum: ille ad me áttinet:*

83 dssp *Quandò ita volt frater, de istoc ipse víderis.*

*L. Faceta vsurpatio ex etymologia verbi, quod ab animo ad gustum transfertur.

Potest & [In] à superiore versu pendere. babssp. G [opus]. dbdi-p: & diso sin [opus], dbdidp.

*L. Offensus aliud respôdet, quàm expectabat Syrus.

*Gnathonica sententia.

D. [quam ob rem] pro, propter quem, adissp.

73 *Pro mea.s.)* * *ironicôs* Sapientia dixit: quia condimentum gustu ac sapore temperant coci.

74 *Tanquam in sp. in. p.)* B Irrisionem facit ex iteratione. Sic & apud Virgilium, irridendi Menalcæ gratia versiculum repetit alter, Nec dum illis labra admoui, sed côdita seruo. *Tanquam in sp.)* D Et Speculum non ad imaginem vultus, sed ad contultum côtrapositæ rei retulit.

76 *Nos quæ. f.)* Non coci, sed Mitio. Aeschinus, & familia. An Nos, pro domini posuit? An Nos, pro ego? & melius. *Sentio)* Cum dilatione & vultuosè dicendum Sentio.

77 *Verùm q. f.)* Quid facias, pro quid faciat, vnusquisque scilicet. V Prouerbialis locutio est, qua vtemur, cùm aliter cum aliis agendû esse significabimus, alios blandiùs, alios asperiùs accipiamus, sicut cuiusque ingenium fert & natura. *Vt h. est. ita. m. g.)* D Vtrum aptum prouerbium sit seruis, an etiam amicis? Vt est, Obsequium amicos veritas odium parit. Et hæc sententia modò velut querela, demissa voce proferenda est.

78 *Mentem.)* V Quia offensus oratione Syri senex, & aliud ac voluit respondet, eósque dementiæ insimulat. Sunt enim senum οἱ θυμοὶ ὀξεῖς μὲν, ἀσθενεῖς δὲ, vt Aristoteles ait. Subitò & vehementer senes irascuntur offensi quacunque de causa, sed imbeciles sunt. *Mentem v. m. d.)* ... Vis, respondit agresti feritate. nam respôdendum erat, Rectè, aut Valeas: sed hic, ne vel abiens blandus esset, pro salutationibus ipsis amaras supponit. Et memento etiam hunc eundem insalutatum relinquere, qui adueniens paulo antè nec salutauerat, nec resalutauerat fratrem. Meliorem autê, pro bona ac tolerabili posuit, non enim bonam credit, vt meliorem optet. sic Virgilius, Dii meliora piis errorémque hostibus illum.

Tu r. h. abis?) Vult Syrus nosse an eat. 79
Nam q. tu h. ag.) Addidit hortatum, vt quamprimum abeat. *Tu r. h. abis?)* Qui consuetudinis memor est animaduertit has interrogationes non inquirendi causa poni, sed admonitionis loco esse apud eos, quos velimus abscedere. Sic igitur interrogat vt hortetur & sic pronuntiat vt & sciat, & approbet quod rogat.

Si quid. b.) V Prouerbium populare est. 80

Quandò is, quam ob rem) D Noua locutio, 81 Is quando ob rem: pro, Is propter quem. sic & alibi, In eo me oblecto: solum id est charum mihi.

Illum. c. v.) Vnum cum exceptione. & 83 tamen sic loquitur vt appareat illum nô posse sibi imperare obliuionem Aeschini. nam idcirco addidit, Quandò ita vult frater, de istoc ipse viderit. Amare cœpit. & ideò tenet. Nam ambos cùrare propémodum. Reposcere est illum quem dedisti.

*L. παρασκευὴ ad sequentem scenam. D Inuêta causa est, cur non abeat Demea propter reliquā fabulæ partē. [vah] vel redundat. G vel eliditur sequente vocali. M U [hercle is est], reiecto [vah, homo] in sequentem versum, iſſiſi: aſſdſi. * L. Hæc pertinebunt ad augendā Demeæ indignationem, & vt habeatur fides Hegioni.

*Sed quis [illic] est, quem procul video! éstne hic Hégio {zlxall dſi 84

G. [ille]. quod metro magis cōgruit. xſiaſi: vel ſſiaſi. M [illic est. procul quem], =iiddi.

Tribûlis noster! si satis cerno is hercle est. [vah,] homo {iſſſcl iſſaſ 85

Amîcus nobis iam inde à púero.* Dy boni, iſſdſi 86

Næ illiúsmodi iam nobis magna ciuium {=iſſip ſ 87

Penúria est, [homo antiqua] virtûte*, ac fide: {iiſſi iii 88

G. [antiqua homo]. iiſaſi.

[Haud citò mali] quid ortum ex hoc sit públicé. diiſſi 89

R. Al. [Haud mali]. sed perperam. legendum forsan [Haud scio mali]. sed melius [Haud citò mali].

Quàm gaúdeo, vbi étiam huius géneris reliquias ſbiddi 90

L. Vah. gaudentis.

Restâre video! vah, viuere étiam nunc libet. ſ=ſbſp 91

Oppériar hóminem hîc, vt salûtem, & cólloquar. dbſiſp 92

84 *Sed quis illic)* V Ad scenam proximam est parasceue: & laude Hegionis constat à genere, quia tribulis, hoc est, ex nostra est tribu: ab habitu animi, propter perpetuam & constantem amicitiam.

85 *Tribulis noster!)* a Quemadmodum loquimur, Hic est ciuis meus, pro eo quod est, ego & ille sumus eiusdē ciuitatis: ita dixit hoc loco Terentius, Tribulis noster, pro eo quod est, Contribulis noster. Nam hoc verbo D. Hieronymus vtitur. Populus Atheniensis distributus erat in tribus duodecim ad mensium numerum. Rursum vnaquæque tribus in triginta genera, quemadmodum vocāt, ad dierum numerum. Vnde Genniti vocabantur, non coniuncti sanguinis propinquitate, sed eandem tribus partem asciti. Ex Chiliadibus.

87 *Na)* V Amplificat à raritate, & sui temporis mores notat, vt à virtute maiorum in pelus degenerēt. *Na il.i.n.m.)* D Næ valde: a vt sit, valde magna. *Illiusmodi)* D Cuiusmodi est Hegio, id est, qualis. Et magna εἰρωνείᾳ senex laudatur, vt postulationi eius statim adsit fides.

89 *Haud)* V Ab innocentia, Quia iustitiæ studiosus est. *Haud c.m.q.or. ex hoc sit publ.)* D Vtrum hoc optantis est ne moriatur: an est testimonium vitæ hominis nunquam obfuturi reipublicæ?

90 *Vbi etiam h.g.r.R.v.)* Paucos ac raros bonos. nam Reliquias, pro relictis paucisque dixit. Ideò Restare etiam dictum est.

91 *Viuere et.n.l.)* Ex hac delectatione ostenditur, Demea, & quàm peccantibus sit amarus ac sæuus: & quàm facilè huius incusationi tanquam graui testimonio crediturus sit: & quantum doliturus super Aeschino, qui displiceat talibus viris.

ACT. III. SCEN. IIII.

ARG. P Hæc sequens scena complectitur querimoniam Hegionis cognati Sostratæ, dolentis eius filiam, adeò iniquè ab Aeschino tractatam esse, ac tandem vitiatam. Nam putabant hanc desertam ab eo esse, cùm ita non sit. hoc multis coniiciebant argumentis, quanquam falsis: tamen Hegio Demeæ rem omnem de Aeschino & raptu psaltriæ aperit, V & causam Pamphilæ suscipit: P quo ipsum admodum conturbatum reddit. V Vnde hic ἰσοκίνδυνον periculum emergit. *Theses.* 1 Errantes multis doloribus sæpe afficiuntur. 2 Fidi & synceri patroni hic est exemplum. 3 Amicorum æqualium mutua debet esse opera, etiam post alterutrius mortem. D Hæc scena fidem amici erga defunctum, maturitatem senilis orationis, & accusationem eius quem lædere nolit ipse accusator, continet. M Docet etiam quantum Tragœdiarum excitare possint error, & res malè intellectæ. Nam cum rebus gestis fidem astruere intendat, eò ferè illas perducit, vt non sine graui aliquo dispendio finiri possint. De quo sic Valerius Max. lib. 1 x. cap. 1 x. Temeritati proximus est error, quemadmodum ad lædendum par, ita cui faciliùs quis ignouerit, quia non suapte sponte, sed vanis concitatus

eltatus imaginibus culpæ ſe implicat: qui quàm latè in pectoribus hominum vagetur, ſi cõplecti conet, vitio de quo loquor, ſim obnoxius. M. Cicero in Philipp. bene dixit, errorem tam latè per hominum vitam vagari, vt nullus ſit, qui non erret: ſed inſipientis eſſe dixit, in errore perſeuerare. Ad hoc, amici boni officiũ ſub oculos ponitur: nos ſcilicet eam familiaritatem & amorem, quem amicis viuentibus oſtendimus, eundem etiam poſt mortem exhibere debere. Plato, Mors de amicis, quantum ſcilicet humanitatis officia ſe extendere debuerunt, optimè indicat. *Verſ. gen. Iambici ſenarij, ſiue trimetri acatalectici.*

HEGIO. GETA. DEMEA. PAMPHILA.

Epitaſis palàm facit Aeſchini peccatum.

1 ſſdlſp *PRO' *dij immortáles. fácinus indignum: Geta*

2 ſſldi *Quid narras! G. ſic eſt factum. H. ex illán' familia*

3 ſiwſſp {ſib *Tam illiberâle fácinus eſſe ortum! ô Aéſchine.*

4 liſidp *Pol haud patérnum iſtuc dediſti. D. vidélicet*

5 ſiſaſp *De pſáltria hac audiuit: *id illi nunc dolet*

6 addſi *Aliéno: pater(is) nihili pendit: hei mihi*

7 aabiſi *V'tinã hîc propè adéſſet alicubi, atque audîret hæc.*

8 dſſſi H. *Ni fácient quæ illos æquum eſt, haud ſic aúferent.*

•L. Colloquiũ Hegionis & Getæ eſt vice exordii ante accuſationem, ſpectãs ad beneuolẽtiã ab officio perſonæ.

•B. A minori.

Pater, Mitio ſcilicet.

Alias [id].

•V. Comminatio eſt in æquitatis cõtemptores admodũ honeſta & ciuilis.

1 *Prob.*) V Exordii vim habent, quæ Geta cum Hegione ante accuſationem locutus eſt. Vbi locus beneuolentiæ ab officio perſonæ potiſſimùm petitus tractatur. & πάθος mouet, cùm per apoſtrophẽ compellat abſentem cum ipſa conqueſtione ab indignitate facinoris. Eſt enim κατηγορικὴ accuſatoria in ſtatu coniecturali. Nam vitium Pamphilæ factum eſſe comprobatur. Deinde eſt ἱκετικὴ. Orat enim vt æquior ſit Demea, & Pamphila non deſeratur. *Indignum. fa.*) D Iam narrauit Geta: & rectè. non enim apud ſpectatores iterum fuerunt dicenda quæ dicta ſunt. Illud ſanè admirandum, eiuſmodi: Hegionis verba induci, qualia eſſe debuerunt tantopere laudati viri, & eiuſdem Hegionis ac Demeæ.

2 *Quid narras*) Mirantis eſt, non interrogantis. *Ex illán'*) V Amplificat facinus à familiæ nobilitate, in qua tantum facinus nunquam deſignatum eſt.

3 *O Aeſchine Pol. h. p.*) D Mira maturitas: in qua neſcias vtrum magis iniuriã illatam orbæ virgini, an Aeſchinum peccaſſe plus doleat. ſeruatur enim in Hegione, quòd vir bonus ſit, & amicus. *Tam il. f.*) Id eſt non odiſſe cui ſuccenſeas. laudare homines, factum reprehendere.

4 *Pol haud*) V Iterum Amplificat, quod plurimum degenerarit, & ſic claritatem atque ſplendorem ſuorum maiorum obſcurarit. *Haud. p. i. d.*) D Deeſt Facinus. & dediſti pro feciſti, Sed ſic dicitur in te magna: vt, Dabit ille ruinas Arboribus, ſtragémque fatis. *Pol haud pa. iſt. d.*) οὐ πατρῴαν ἀείδει μέλη, haud paternas canit cantilenas. De eo iactatum, qui à paternis moribus degeneraret. Solent liberi maiorum ſuorum cantiunculis, quas admodum pueri didicerint, magis delectari. *Videlicet De. pſ. h. aud.*) V Admiratur alienos magis eſſe ſolicitos atquè Mitionem eiuſque patrem: & accedit adiutor rei amplificandæ, & ex collatione perſonarum πάθος mouet. D Sic errat Demea, vt intelligatur quantum debeat iraſci in iis quæ inopinata audiet. *Videlicet*) Confirmatiuum eſt. vt, Videlicet, videre licet: ſic Scilicet, ſcire licet: Ilicet, ire licet. B Videlicet aduerbium, confirmandi eſt, pro certè.

6 *Is ni. p.*) D Is, abundat: vt in Heautonti. Peril, is mihi, vbi adbibit plus paulò, ſua quæ narrat facinora? Aut Is, pro ipſe ſubiũctiuum pronomen minus quàm finitum.

7 *Vtinam hic. pr. ad.*) Quaſi non crediderit dicenti, In ore eſt omni populo.

8 *Quæ il. aq. eſt*) D Subauditur, Facere, à ſuperiori per σύλληψιν intellectum. *Haud ſic. au.*) Quomodo accipimus. Haud ſic auferẽt? an factũ, ſuum auferẽt ſic? An, ſi correxerint culpã nõ ſilentio tranſituros ipſos, vel ipſum quod factum eſt? Et Ni, Si non, ſignificat. *Haud ſic*) δεικτικὸν eſt. *Haud ſic au.*) Id eſt, leniter abibunt, vel ſubtrahent culpam. D Senilis & matura comminatio. & eſt Sic demonſtratio, geſtum continens leuiſſimæ ac paruæ ſignificationis.

*D. Ab honesto.
*D. A iusto.
G. Al. [nos tu, peri- mus.]ssisaal.
*V. Causa abnegationis est ipsa pietas.
*D. Artificiosa postulatio. L Propositio criminis primùm generaliter proposita : deinde explicata per partes, & exaggerata.

G. *In te spes omnis Hégio nobis sita est.* ssiisi 9
Te sólùm habêmus: tu es patrônus:* tu parens:* sisisi 10
Ille tibi móriens nos commendâuit senex. dbssi 11
Si déseris [tu, periimus. H. *cauĕ dixeris:* sidial 12
Neque fáciam, neque me satis pìe posse árbitror.* { wdaisp wdd } 13
D. *Adîbo. saluère Hegiônem plúrimùm* iisisp 14
Iúbeo. H. *te quærêbam ipsum: salue Démea.* bisssp 15
D. *Quid autem?* H. * *maior filius tuus Aéschinus,* issiap 16
Quem fratri adoptândum dedísti, neque boni, sisidl 17

9 *In te)* V Adhortatur volentem herum Geta, vt sese interponat, à spe totius familiæ, à necessitate, quia tu solus succurreres: ab honesto & iusto, quia patronus es, quia pater es: à decoro, quia moriens tibi commendauit: à periculo, quia deserti peribunt. *In te sp. om. Heg.)* D Vt narratio non fuerit necessaria: ita preces interponendæ sunt. *In te sp. o. Heg.)* P Polyptoton est, distincta casuum varietate oratio, quale & illud. Littora littoribus contraria, fluctibus vndas.

10 *Tu es pa. tu p.)* D Patronus aut temporale nomen est defensoris: aut certè appellatio est per quam ostenditur quid illi cultus & obsequii debeatur. est enim nomen ad aliquid. Parens autem, veri amoris nomen est: & æquali loco continet interpretationē. Et vide quàm vigilanter Poëta, cùm simpliciter matronam de absente Hegione loquentem induceret, Coluit nos, dixit: cùm seruus & supplex ad præsentem loquitur, Tu es patronus, inquit.

11 *Ille tibi m. n. c. s.)* Seruus magnum veritatis indiciū addidit, dicendo Moriens nemo enim moriens non vera loquitur & vrgentia vnde in iure vltima iudicia, certiora sunt. Sic & alibi, Hanc mihi in manum dat: mors continuò ipsam occupat.

12 *Si des. tu p.)* Propriè: quasi patrono. nam Socius deficit, Parens prodit, Patronus deserit, Sic Salustius, Post defectionem sociorum & Latii. Et, – Vnius ob irā Prodimur. Et, Prodidisti & te, & illam miseram, & gnatū: quod quidem in te fuit. Plautus, Qui libertos habēt eos deserunt. Hinc & milite, qui defensores patriæ deberent esse. desertores esse dicuntur. Hæc autem omnia magnam vim habent, si per singulas partes orationis considerentur, ad commouendum precibus Hegionem. Et, Tu es patronus, ab honesto: Tu es parens, à iusto. *Si des. p.)* Et huic rei maximè respondet oratoriè, quæ illum maximè commouit. Vt, En ego victa situ Et, Pulsus ego? Alii πρὸς τὸ Perimus, τὸ εὐφημισμῷ responsum putant.

13 *Satis piè p)* Deest, Facere. *Neque me s. piè p. ar.)* Honesta locutio, qua significat quicquid fecerit, pro pietatis debito illis merito parum esse. Sensus autem hic est, Neque faciam quod nefas est, vt vos deserā: nec hoc ipsum quod facio, satis pium est pro tanta necessitudine. Et bene addidit Satis, vt, Et sapiēs non tamen satis.

14 *Saluere)* V Hic verum est exordium in salutatione. & Iubeo saluere idem est, quod salue iuxta Priscianum libro octauo, vt imperatiui sit periphrasis quædam. *Saluere Heg. p. iub.)* D Ideò prouidit Demea, non prouisus est, quia oportuit illum audire quæ loqueretur Hegio: & ex illius iam verbis in indignationem moueri. Iubeo autē, volo significat: ab eo quod sequitur, id quod præcedit. Non iubemus enim, nisi quod voluerimus. & est Homericum.

16 *Maior fi. t. Aes.)* Artificiosa postulatio: in qua, ne statim Demea diceret, nihil ad se hanc querelam pertinere, quippe qui Ctesiphonē curare debeat. infertur causa cur non dissimulet pater, quia filius: quia maior est, quia Aeschinus, si quid est in ipso nominis charitatis: quia fratris adoptiuus: quia bonus & liberalis: & cōtra hæc, quibus laudatus est, fecit. *Maior filius)* V Narratio est facinoris. Quisnam fecit? Aeschinus. Qualis? illiberalis scilicet. Factum? vitiauit Pamphilam Simulí filiam. Quo modo & consilio? petiit vxorem, & eam deserit. vbique tamen fit quædam amplificatio pro loco admodum breuis.

17 *Adoptandum)* M Adoptari dicitur, qui ex sua familia in alienam aut cognatā transfertur.

18 aibal *Neque liberalis functus officium est viri.* Mu.[viri est.]

19 {cliisp / f} D. *Quid istuc est?* H. *nostrum amicum noras Simulum,*

20 illisp *[Atque] aequalem?* D. *[quidni!]* H. *filiam eius virginem* Al.[quidni?]

21 {aiclisp / ala} *Vitiauit.* D. *hem.* H. *mane, nondum audisti Demea*

22 ilisap *Quod est grauissimum.* D. *an quicquam est etiam amplius!*

23 {cliial / la} H. *[Verò amplius:] nam *hoc quidem ferundum aliquo modo est:* V.[Verò amplius] Ironica per admirationem videri potest repetitio. L affirmationis loco.

24 lidsp **Persuasit nox, amor, vinum, adolescentia:*

E.[Atque] prior syllaba pertinet ad versum precedentem. A Mu vetus reijcit [atque] in precedentem: atque ex eo tollit [est] sed non constat.
* Collatione rem amplificat.
*D. hæc inferuntur κουφότερον, vt multa videantur.

tur. Hinc Adoptio est actio legalis, ad solatium eorum, qui liberos nō habent, penè naturam imitans: Cicero pro domo sua, Is adoptat, qui iam assequi natura nō potest. In aliis connectuntur hæc. *Neque boni)* D Quasi id quod est, velit quod esse debet.

18 *Neque li. f. est off. v.)* Quærendum inter Bonum & Liberalē quid intersit. An Bonus est, qui non nocet? Liberalis, qui etiam prodest? An Bonus, qui non peccat in facto: Liberalis, qui nec verbo quidem?

20 *Æqualem)* ὁμήλικα. *Quidni.* Plus est Quidni, quàm noueram. nam quasi corripit dubitantem, dicendo, quidni? vt subaudiatur, nouerim. *Filiam eius. v. vit.)* Vides quantum valeat iniuria, vel dignitas personarum. Non contentus facinore, personas credidit antè proponendas.

21 *Hem)* Interiectio est irati vehementer: quippe qui aliud vitiū audiebat, præter crimina quæ sciebat. *Hem)* V Perterrefit, & auertitur indignum facinus audiens.

22 *Quod est graui.)* D Quia illud illud graue. *An. quicq. est. et. am.)* Amplius, quantitatis est. nam ideò. Nondū etiam audis quod est grauissimum. *Amplius)* Id est, maius.

23 *Verò amplius)* L Ironica repetitio, affirmationis loco. Nam mox approbaturus, excusat quod per se magnum est, vt quod maius videri vult, attollatur. *Hoc quidem fer.)* a Collatione rem amplificat. In permouendis affectibus præcipuè, atque adeò propè sola dominatur amplificatio: cuius vis omnis in alleuando, deprimendóque consistit, Quæ per se grauissima sunt, consultò interdum deprimimus, quo magis magísque attollantur quæ sequutura sunt. Apud Terentium Hegio sic amplificat. De virgine vitiata Demeæ questus facinus hoc veluti vulgatum iam, & humanū contemnit, iubénsque grauius adhuc accipere, Mane, Inquit, nondū audisti quod est grauissimum. cùm pater nihil hoc grauius neque fieri, neque dici posse crederet.

Per. nox, amor, v.) Ouidius, Nox, & amor, vinúmque nihil moderabile suadent. Illa pudore vacat: liber, amórque metu. Iuuenta cum vino audax, inuerecunda nox est. Ebrius nec timet quicquam. nec quid faciat videt. *Per.)* V Congerie impulsionum peccatum Æschini eo consilio purgat, vt sceleratius quod subiunctuius est, videatur. Purgat autē cum translatione criminis in noctem, quæ propter tenebras multos sceleratos fouet in amorem, qui furor est, & amentes reddit. in vinū, quod ignis est & nihil moderabile suadet: in adolescentiam, quæ calet. & Aristoteles de iisdem sic ait: μάλιστα ἀκολουθητικοί εἰσι τῆς περὶ τὰ ἀφροδίσια, καὶ ἀκρατεῖς ταύτης ἐυμετάβολοι δὲ καὶ ἁψίκοροι περὶ τὰς ἐπιθυμίας. καὶ σφόδρα μὲν ἐπιθυμοῦσι, ταχὺ δὲ παύονται. quod est, sunt Venerei & Incontinentes. Subitò mutabiles, & voluptatis osores. Postremò & in humanitatem, cui idipsum est, teste eodē philosopho, φιλανθρωπότεροι. *Per. n. am. v. ado.)* D Plaut. in Bacchidibus Quia istoc illecebrosius fieri nihil potest. nox mulier, vinum, homini adolescentulo. Et hæc omnia ab impulsionis parte dicuntur, non à ratiocinationis. Ideò & Persuasit dixit. nam Instans persuasio, impulsio dicitur: vt ipse, Dum in dubio est animus, paulo momento huc, illuc impellitur. *Vinum)* Plus dixit, quàm si Vinolētiam diceret. vt. Tu nihil nisi sapientia es: ille somnium. Proximum huic, & simile est in Hecyra, —Cum virgine vnà adolescens cubuerit. Plus potus, sese illa abstinere vt potuerit? Non verisimile dicis: neque verum arbitror. Virgilius, Bacchus & ad culpā causas dedit. *Vinum ad.)* a In secundo Rhetoricorum ad Herennium, sic legimus, Defensor primùm demonstrabit vitam integram,

Narratio. R.Al. [ſic]:ſed melius [ſcit],i.intelligit & ſentit,q.d.peccauerit • D. ἀσυνδέτως per συντομίαν. •D. Concluſio accuſationis per Ironiam indignantis in loco addità verbis ardentibus. •L. Cõtrouerſia cõiecturalis, Fecit, Non fecit. Probatur teſtimoniis, & tormentorum pollicitatione, cõmenda a Getæ perſona.

Humânum eſt. vbi [ſcit] factum, ad matrem vir- ſdſſp 25
ginis
Venit ipſus vltrò lácrumans, orans, óbſecrans, aidſſi 26
Fidem dans, iurans ſe illam ductûrum domum. iſſp 27
**Ignôtum eſt, tácitum eſt, créditum eſt: virgo ex eo* ſſſi 28
Compréſſu gráuida facta eſt: menſis hic décimus {ſdiiaa ſdiidi} 29
eſt.
**Ille bonus vir nobis pſáltriam (ſi dijs placet)* {dſſiſp dſſſ} 30
Paráuit, quicum viuat: illam déſerat. iſſiſp 31
D.**Pro certón' tu iſtæc dicis!* H.*mater virginis* ſſſſp 32
In médio eſt, ipſa virgo, res ipſa: hic Geta dſiiſp 33

ſi poterit. Id ſi non poterit, recurret ad imprudentiam, ſtultitiam, adoleſcentiam.

25 *Humanum eſt)* D Nihil tandem ex ea ſumptum conſuetudine eſt, quod non humanum. & hoc dicere ſolemus, Vbi peccatum quidem nõ negamus, ſed tolerabile eſſe dicimus. *Vbi ſcit f.)* Id eſt. Intelligit & ſentit: quia ſupra futuræ • peccauerit: & quia qui impulſione peccat, non peccat ratiocinatione. Hic locus illi rei occurrit, Cur ergo tacuiſti?

26 *Venit ipſus)* V ἀνθυποφορὰ, qua obiectionem diluit, cur tam diu celauerat. *Venit ip. vltr.l.)* D Mirè: & ad matrem venit vltro lachrymans, ne quòd leniter, aut mollius mulier tuliſſet, propè pactionem iniiſſe videretur. *Orans ob.)* Orare, eſt placidos petere: Obſecrare, iratos rogare. Vnde plus facit Obſecrans, quàm orans: plus verò Orans, quàm Rogans. Cicero, Orare & rogare.

28 *Ignotum eſt, t. eſt, cr. eſt)* ἀσυνδέτως per συντομίαν vt ſolet, hic loquitur: vt, Imus, venimus videmus. Ignotum eſt autem, quòd vltrò venerat & lachrymans: Tacitum eſt, quòd orabat & obſecrabat. Creditum eſt, quòd fidem dabat & iurabat. Et honeſtius imperſonaliter quàm Ignouimus, tacuimus, credimus.

29 *Virgo ex eo Com. gr. f. eſt)* Hæc addidit, ne ex viliore vſu, inhoneſta patientia virginis ad conceptum libido peruenerit. & præterea quia & hoc potuit dici, Ille quidem vitiauit virginem. ſed quid ſi ex alio concepit poſteà, quæ nunc grauida facta eſt? Idcirco & à vitio virginis tempus oſtendit: vt cùm facto ratio conueniret. B Virgo hic ætatis, non integritatis nomen eſt. *Menſis hic d. eſt)* Hoc legitimum pariendi tempus. In nono & decimo menſibus ſecundum naturam pueri naſcuntur. Volunt quidam ſeptimo menſe & octauo rarò pueros naſci vitales. nono ſæpe, decimo ſæpius. Plautus, Tum illa quàm compreſſerat, decimo pòſt menſe exacto hic peperit filiam. *Menſis)* V A tempore pariundi argumentum eſt, vitium virginis ad ſolum Æſchinum pertinere.

30 *Ille bonus vir n.)* Ironia eſt plena indignationis & contemptus. Eſt igitur à marulento riſu pronuncianda. D Bonus vir, εἰρωνεία quidem eſt, ſed ab eo poſita, qui indignetur virum bonum eſſe debuiſſe qui non ſit: vt ſuprà, Neque boni, Neque liberalis, officium functus eſt viri. Et ſimul conſydera quo nomine Æſchinum vocet, Virum appellans ſcilicet. qui vult eius certa eſſe promiſſa, & qui illum iampridem videri maritum velit: Nobis autem, ex abundanti τῷ ἰδιωτισμῷ ad indignationem relatum eſt. ſic enim dicimus: & eſt conſuetudinis peruulgatæ. *Si dijs plac.)* Bene interpoſitũ ad inuidiam, Si diis placet: ſcilicet per quos iuratum eſt.

31 *Illam de.)* Id eſt, cui è contrario, dum viuat, obſtrictus eſt. Et Deſerat, virginẽ ſcilicet.

32 *Pro certone tu iſtæc dicis)* Hoc ideo non dicit, quia fidem nõ habeat narranti: ſed quia mira ſunt ſcelera. *Mater)* Confirmatio eſt à teſtibus, à re ipſa Præſenti, à ſignis, & tormentorum pollicitatione.

33 *Mater v. In m. eſt)* D Terribiliter ſatis, In medio eſt: quaſi retineri non poſſit, nec cohiberi, quin rem probet. Et præterea, cùm argumentorum genera duo ſint, ἔντεχνοι & ἄτεχνοι: ſicut in rebus manifeſtis ἀτέχνοις vtitur. Hoc ergo, ſublatis ſuperciliis dicendum eſt, In medio eſt. nam lentius erat, ſi diceret, Præſtò eſt. *Ipſa virgo)* Scilicet quæ in Æſchinum reum & teſtis, & crimen eſt. Et ideò addit Res ipſa. Id eſt, pondus vteri, exactis ad pariendum menſibus. V Propter certiorem teſtimonii dictioné ſeruum per προσωποποιΐαν laudat: qui & vltrò fatetur. *Hic Geta)* B confirmatio.

34 {d'ctisp / d's} *Præterèà, vt captus' est seruulôrum, non malus,*
35 aaũdp *Neque iners, alit illas: solus omnem famíliam*
36 ssisp *Sustêntat.: hunc abdùce: [vinci:] quære rem.*
37 ssbisp G. *Immo hercle extórque, nisi ita factũ est Démea.*
38 ss.ss *Postrémò non negâbit: coram ipso cedó.*
39 iddisp D.* *Pudet: nec quid agam, neque quid huic respóndeam.*
40 iassip *Scio.* PAMPH.* *míseram me, dífferor dolóribus.*
41 ssbssp *Iuno Lucîna fer opem, serua me óbsecro.* H. *hem,*
42 siiisp *Númnam illa quæso párturit!* GE. *certè Hégio.* H. *hem,*

R. A. f vince:]sedp er peram. siiii.ª [vincit exquire rem.]
*D. Auersus hoc dicit. & perturbatus Demea.
* L. Exclamatio parturiẽtis, opportuna ad faciẽdam fidem præsenti Demeæ.
Argumentum à cõiecturis.

34 *Præterèà, vt c. est s. non malus)* ᴰ Ad hæc, intelligamus aliter dici non inertem Socratem: aliter non inertem seruum: aliter non malum Scipionem esse. aliter non malum esse. *Vt captus)* An, quantum capit animus seruilis, tantum non malus neque iners Geta? An, vt captus est seruulorum, quemadmodum sæpe aucupium in seruis habendis bonum euenit? Vt in captu auium, vel piscium, vel ferarum plurimum fortuna dominatur. Et hoc ideò, quia seruum euenire bonum, nõ ratio est aut natura, sed casus est, vt pote in re rarissima. vt sit, Vt captus est seruorum. Id est, euentus est in seruis. *Vt captus est s.)* Id est, vt se habet conditio seruorum. Afranium in Simulante. Is vt seruorum captus est, facillimè domo atque nostra familia prouenditur. Ergo Captus sortem intelligo. *Non mal.)* Id est, fidelis.

35 *Neque iners)* Id est, artem habens. Oratoriè futurum testem & iudicem laudat: sed ne improbè facere videatur, parciùs id facit. non enim dixit. Bonus & solers: sed, quod in seruo sufficit, Non malus, neque iners. Et proferendi Getæ hæc maximè causa est: ne quod permittere videatur in seruo pauperis, atrocius fiat. & simul vt hæc προδιηγήσεως non cõtristet Getam, quem priùs laudat dicturus, Hunc abduc: vinci: quære rem. *Alit illas: s. o. f. sust.)* Duas hîc res docet: & vnde hæ viuant: quod testimonium pudicitiæ est. & grauem testem posse esse Getam. *Solus)* Incerta distinctio est, Solus. sed melius, Solus omnem familiam sustentat: Hoc verbo tenuis victus ostenditur, quòd bene frugi esse monstratur in fœminis.

36 *Hunc ab. v. q. rem)* non multum permittit, vt pote de alieno seruo. ideò Geta plus de se largietur. ipse tamen κομματικῶς tria posuit, vt multa videretur dicere. *Hunc abduce)* Vt, Tu Volusce armari Volscorum edice maniplis Nam posteà, e litera huiusmodi verbis au-cta est. *Hunc abduce: vinci)* Bono ordine. & Abduce: ab hoc illuc vbi nemo possit intercedere. & vinci: ne solutus, vt sciat, si verum seruus accuset. *Quære rem)* Latenter præter vincula, etiam tormenta significauit: nam hoc, Quære rem: pete rei veritatem, significat. *Exquire rem)* Id est, diligenter & acutè inquire. Sic & Cicero in oratione pro Deiotaro. Exquire de Blesamio nunquid ad regem contra dignitatem tuam scripserit.

37 *Imò h. ex.)* ᴰ ἀντίχρησις verbi. Et bene ipse de se plus & apertiùs, quàm Hegio, largitur. *Extorque)* Multùm dixit: non Torque, sed Extorque. Torquemus enim hominem. Extorquemus veritatem. ᴮ Extorquere est tormento veritatem dicere.

39 *Pudet)* ᴰ Maioris erit ponderis Pudet dictum, si Me nec addas, nec subaudias.

40 *Miseram)* ᵛ Et hoc factum est ἀπροσδιονύσως: cui accedit exclamatio parturientis, vt sic præsentem Demeam commotum redderet, eique fidem faceret. Dolores autem hic sunt ὠδῖνες, & de inuocatione Iunonis in Andria dictum est. *Differor do.)* ᴰ Diuellor, discrucior, dilaceror. Et propriè hoc genus querelæ conuenit parturienti, & cui viscera distenduntur: & ei quæ inexpertum dolorem nunc primùm sentiat. *Diff. d.)* ᴮ Diuidor, scindor, dissipor.

41 *Iuno Lu. fer op.)* ᴰ Bona procuratio Poëtæ: vt & vox parturientis, pro testimonio succedat ad inflammandũ Demeam. Et nota puellarum, quæ in Comœdiis honestæ sunt, & ex amore dicuntur: aut nullam in scena esse, aut rarissimam vocem. *Fer opem)* Partui. *Serua me ob.)* Parturientem. Duas enim res poscit hæc precatio: & nascentis & parturientis salutem.

42 *Númnam illa q. p.)* Illa scilicet de qua sermo est. quid enim opus fuerat nomine?

Illac fidem nunc vestram implôrat Démea. ſiſſp 43
Quod vos ius cogit, id voluntâte impetret. ſſiiſp 44
Hæc primùm vt fiant, děos quæſo, vt vobis decet. { ſſſſp ſſ 45
Sin áliter ánimus vester est, ego Démea dbſiap 46
[Summa vi[a] hanc] defendam, atque illum mór-tuum. ſiſſp 47
G. [Hanc ſumma vi]. ſſſſp: vel [Sūma vi defendam hanc,] ſſſſp.
[b] Cognâtus mihi erat: vnà à púeris [párvoli] ſdidſi 48
G. Al. [nos parvoli], ſum [mihi], monoſyllabum, ſdſaſi.
Sumus [edúcti:] vnà ſemper milítiæ, & domi aſſſai 49
G. Al. [educati:] ſed corruptè, aſſſai.
Fúimus: paupertâtem vnà pertúlimus grauem. aſſſap 50
[c] Quápropter nitar, fáciam, expériar: dénique ſſddſp 51
A'nimam relinquam pótius, quàm [illas] déſeram. aidſſp 52
Quid mihi reſpóndes? D. fratrem conueniã Hégio: dſſſai 53
Is quod mihi de hac re déderit conſiliũ, id [ſequar.] ſadſap
H. *[d] Sed Déměa hoc [tu fácito tecum] ánimo cógites,* { ſſbdſi ſſ 54
Al. [facito vt tecũ]. ſiadſi. M [tu facito cum]. ſidbſi. 55

Vobis decet, [V] Hellenismus est, i. [L] Græca figura cũ datiuo [illegible]. & deest Facere.
[a] D. Officium amici exequitur in reddenda cauſa cur adversarius futurus ſit, [L] à generis & vitæ neceſſitudine. & comminatur.
[b] V. Concluſio est per [illegible] & verborum incremẽtũ.
[c] Al. [illam].
[d] R. Al. [exequar.] A tum [Is] pertinet ad verſum precedẽtem: dſadip.
[e] L. Admonet officii à perſona.

Illac f. n. v. im.) Hæc oratoria [illegible] est.
43 non enim verè rogat: ſed videtur hoc facere.
Et implorare, est in malis poſitos cum ploratu aliquem rogare. Fidem) [V] Id est, auxilium. Budæi ſententia, & est petitio. Implorat quidem ab æquo & iure, quod vltro facturi ſunt, & non coacti.
Quod vos ius c. id vo. im.) [D] Artificiosè:
44 ne totum ſimpliciter agendo, diffidere cauſæ videatur. Ius igitur legum intelligitur.
Deos q. vt v. d.) Hoc est, non voluntate
45 aduerſarium fore. Vt vobis d.) [illegible] dixit, nõ vt puellæ vtile est, ſed vt vobis decet.
Summa) [V] Candida est amicorum ope-
47 ra & defenſio, cuius cauſam [illegible] ex locis perſonarum reddit: vt pote à cognatione, ab educatione, à conſuetudine in vtraque fortuna. Ego D. Summa vi def. h.) [D] Non dixit id quod est, Vos vlciſcar? ſed, Hãc defendam. Atque il. mor.) Idonea cauſa est, aduerſus viuos querimoniam faciendo pro mortuo ſcilicet. qua in re, & de officio ſuo locutus est, & exaggerauit culpam in Æſchinum, qui videbatur in vno & eodem facinore viuos mortuósque læſiſſe.
48 Cognatus m. er.) Cauſa expoſita, iam agit Hegio de perſona ſua, vtrum rectè faciat: vt quam perſonam inducit [e] oſtendat habitutus. Cùm amicitiarum duo genera ſint, vnum neceſſarium, id est, propinquitas ſanguinis: alterum voluntarium, quo nobis etiam alieniſſimi coniunguntur: Mitionem dicit ac Demeam, & viuos, & voluntarios tantùm ſibi amicos eſſe: Simulum verò & mortuum, & non ſolùm voluntate, ſed neceſſitate amicum fuiſſe coniunctum. In qua re & illi nõ deerit, & his purgatur. Sed &, Cognatus mihi erat, vultu adiuuat: quia non à coniunctione inceptiua ſumpſit exordium. Cognatus mi. erat) Officia multa contra officium vnum Demeæ amicitiæ ac Mitionis.
Paupertatem v. p. gr.) [V] [illegible] est. quia 50
magis coniungit malorum conſortium, quàm bonorum. [B] Aſtipulatur prouerbium, Mala coniungunt homines.
Nitar, f. ex.) [D] Sic dicit, ne dicat vindica- 51
bo: quod vult magis ſignificatum eſſe. quàm dictum. Et ne ei diceretur, Nihil poteris: quod ad incipiendum ſufficit, dixit, Experiar.
Animam rel. p.) Modeſta comminatio: 52
priùs quid ſibi poſſit euenire dixit, quàm quid paſſurus ſit Æſchinus.
Quid m. re.) Reſpondere propriè dicitur 53
cùm lis intenditur. Reſpondere enim, est priorem alloqui, quaſi reſpondere verba fundere. vt, —Funditque has ore querelas. Reſpondere Poſteriore loco dicere. Fratrem conue. He.) Vultuosè proununtiandum, hoc quod addidit, Hegio quaſi dicat, In manu fratris est conſtitutum non mea.
Sed D. h. tu f.) [illegible] ſuprà habitæ 54
comminationis. [V] Pergit confirmare à facili quinque de cauſis, & ab honeſto, quia ſic probi erit.

56 fibb *Quàm vos facillimè ágitis, quàm estis [má-xumè] R. Al. [maximi,] *Persuasio à laude probitatis.
57 iffli Poténtes, dites, fortunáti, nóbiles:
58 fifsip Tam máxumè vos æquo ánimò æqua nóscere
59 iffdfi Opórtet: si vos vultis perhibéri probos.
60 iifsfp D. Redito: fient, quæ fieri æquum est, ómnia. R. Al. omittitur [intrò]. sed perperã. Attamen constabit versus, modò [me] nec elidatur nec corripiatur.
61 idbffp H. Decet te fácere. Geta duc me [intrò] ad Sóstratam.
62 iffdfp D. Non me indicênte hæc [fiunt.] v'tinam hoc sit modò Al. [fient.]
63 fidffp Defûnctum. *verùm nímia illæc licéntia *Epiphonema.
64 ifbifp Profécto euâdet in áliquod magnum malum.
65 fifbfp Ibo, ac requîram fratrem, vt in eum hæc éuomam.

56 *Quàm vos f. ag.)* B Quò vos facilius agitis & estis potétiores, hòc magis oportet æqua æquo animo noscere. *Quàm vos f. agitis.)* D Vt & suprà, Facilem victum paret. Et vide quàm oratoriè laudes sumpserit argumenta suadendi.

58 *Aequo a. aq. n. Op.)* Bene dixit Æquo animo: quia potentiori & fortiori contra naturam est æquitas.

60 *Redito)* Prosequebatur eum, quemadmodum apparet ex verbis.

61 *Decet te f.)* Sollicita obsequela Hegionis, vltima in loquendo, ostendit impotentiorem personam contra Æschinum, quo magis gaudium crescit Comœdiæ: quando tali ac tanto, pauperior puella, sed tamen cupita, iungetur. *Decet)* V A decoro. Decet enim promissis stare, & fidem semel datam non soluere.

62 *Non me ind.)* Vtriusque digredientis est consultatio. Demea quidem rem confectam cupit, & in licentiam in filii educatione (hac enim sicut & nimia indulgentia deteriores redduntur) debacchatur tanquam magni mali causam. Hegio autem Sostratam consolatur, & dilemmate consilium suum colligit. *Non me ind.)* D Quia dixerat, Ipse sentiet posteriùs. Et nimis dura compositio est: sed apta irascenti. *Vtinam hoc sit m. d.)* Vtinam desperandi vim habet. Hoc, id est negotium, id est, raptus virginis. Defunctum, finitum, id est, vt non peiora committat. Defunctum, finitum id est, ne vlterius peccet Æschinus.

Nimia illæc lic.) Quam illi dat Mitio. 63

Prof. euades) Per ardua & præcupta veniet. 64

Hæc euom.) D Non effundam, sed Euomam: vtpote quæ me ægrum faciunt, quibus me releuabo, cùm lãguor ille egestus sit. nam Euomam, hoc translatione significat. 65

ACT. III. SCEN. V.

ARG. D Hi sex versus in quibusdam non feruntur. In hac scena videtur iam locutæ Sostratæ Hegio respondere. Potest tamen & ipse incipere, tanquã qui & rem nouerit, & mœrore eius moueatur. M Amicos dolentes si iuuare non possumus, proximum erit, vt consolatione dolorem quomodocunque mitigemus, operámque nostram in id, quatenus nostrarum virium est, benignè polliceamur. Quomodo autem consolari debeamus, docet Cicero tertia Tusculana. Erit igitur in consolationibus prima medicina, docere aut nullum malum esse, aut admodum paruum. Altera est, & de communi conditione vitæ, & propriæ, si quid sit de ipsius qui mœreat disputandum. Tertia summam esse stultitiam frustra confici mœrore, cùm intelligas nihil posse profici.

Vers. gen. Senarij vt præcedentes. Atque hanc scenã quidã à præcedenti non distinguunt.

HEGIO.

L. Oeconomia ad futurum congressum senum.

R. al [Consolare:] sed perperam.

Mu. [vt facturus officium siet], iliaip.

Mu. [eius sententia est,] jadſſii.

BONO ánimo fac sis Sóstrata, & istam, quòd potes, bſſaſp 1
[Fac consolêre:] ego Mitiônem, si apud forum est, { ſiaivi ſiaid 2
Conuéniam: atque vt res gesta est, narrâbo órdine. adſſſp 3
Si est, [factûrus vt sit officium] suum, iſiiap 4
Fáciat: sin áliter de hac re est eius senténtia,] { adſſid adſſip 5
Respóndeat mihi, vt quid agam quamprimum sciam. { adſſp 6

Bono an. f. s. S.) Meminisse debemus quòd dixit, Duc me intrò ad Sostratam. & quia hoc Intrò, in proscenio est • non post scenam. nam aliud significat, Eamus intrò, vbi dicitur, Intus despondebitur, intus transigetur, si quid est quod restet. Illud enim interiùs agitur extra omne proscenium. *Fac sis Sostr.*) Sis honorificè additur verbo, ne quod imperatiuo modo pronunciatur, superbum sit. Deductum est autem à senatusconsulti formula: vbi enim aliquid senatus consulibus iniungit, addit, Si eis videatur. *Et ist. q. p.*) Quia vox ipsa tristis, & eitra tristem filiam, Quod potes.

2 *Fac con.*) Duas res dixit, quas & ordine locutus est, Et tu bonum habe animum, inquit: & filiam fac habere. *Ego Mis.*) Quia Demeam iam vidit.

4 *Si est fa. off.*) Hoc dicendo, promittit eum esse facturum: nam facile est vnumquenque suo officio fungi.

6 *Vt quid ag. q. sc.*) Maturè: neque comminatur, neque segnem ostendit se fore.

ACT. IIII. SCEN. I.

A R G. Hic formidolosus & verecundus adolescens Inducitur, qui patrem suum Demeam ruri diutiùs remansurum exoptat, quò lætiùs interim genio indulgere possit. Deinde simplex ipse Ctesipho, quid patri respõdeat, à callido Syro instruitur: qui paternum quoque erga ipsum, credulum ac facilem animum, eidem Ctesiphoni non sine salibus exploratum reddit. Estque adhuc periculi eius protasis. *Theses.* 1 Hic est descriptio integri adolescẽtis, & boni ingenii. 2 Filiũ non decet neque mentiri, neque patrem fallere. 3 Serui fallacissimi sunt heris suis Infideles, & confidentes fallunt. 4 Patrum est, de filiorum salute sollicitum & anxium esse. In adolescente quidem est votum, vt hunc diem perpetuum in lætitia degat. Confirmatio à modo est, tum vt absens & ruri pater maneret, tum vt in opere faciũdo nimiũ defatigaretur, ne rediret, tũ vt villa abesset lõgiús: atq. sic esset ἐκφώνησις, cùm suam exponat sollicitudinem & votum. In seruo auté παραδιήγησις. Animum enim simplicis adolescentis erigit, vt aliquid audeat, & causam aliquam comminiscatur, qua patrem falleret. Metuentis patrem, & propterea peccare non audentis timiditas filii hac scena exprimitur. Et quanuis hoc animo obsequiosi filii officium non est, tamen multò satius est ita animatum esse, quàm omni verecundia postposita, patris præsentiam nihili facere. Plato inter rationes, quæ possint liberos ad obsequium impellere, duas præcipuè refert, metum scilicet & vtilitatem: quas tamen tantùm abest vt probet, vt quasi indignas ingenuo adolescente ducat, & amoré liberalem omnibus anteponat: quò scilicet summa, & naturali affectione patris iussa imperiáque, imò & nutus omnes libenter obeat, non vtilitatis spe, aut metus gratia. Exprimit præterea hæc scena parentum affectum singularem, qui quoties laudes & encomia liberorum suorum audiunt, præ maximo gaudio lætitiáque vix à lachrymis temperare sibi possunt. Nihil siquidem in hac vita iucundius, nihil gratius contingere potest parentibus, quàm si liberos propter probitatem, honestatémque celebrari intelligant.

Vers. gen. Iambici acatalectici omnes, atque tetrametri, excepto octauo dimetro.

CTESIPHO. SYRVS.

1 Ai' n' patrem hinc abisse rus? s. iam dudum. c. dic sodes. s. apud Villam est. nunc eum maxumè operis aliquid facere credo. c. utinam quidem, Quod cum salute eius fiat, ita se defatigarit velim Vt triduo hoc perpetuò prorsus à lecto nequeat surgere.

G. [tu patrem hinc abisse]. G. [hunc maxume], al. [hunc maxumè operis al. quid nunc facere &c. alias [villam est] reijcitur in praecedentem versum. sed tum neuter constat.

Hic compendio ostenditur quid sit iam locuturus Syrus.

L. Facete optatio amantis, non improba tamen ne patrem odisse videatur.

Ala. [è lecto prorsus].

5 s. Ita fiat, & istoc si quid potis est rectius. c. ita nã hunc diem

6 Miserè nimis cupio, ut cœpi, perpetuum in lætitia degere.

Si [Miserè], ut Glareano placet, ultimam corripiat, sic metire. Al. [Mi Syre]. [Miserè nimis perpetuum, ut cœpi, cupio in lætitia degere.]

D. Miserè nimis, asseueratio Comica.

7 Et illud rus nulla alia caussa tã male odi, nisi quia

1 *Ain' patrem*) Ví signum est suæ sollicitudinis & occasionis, qua patrem ruri manere exoptat. *Sodes*) Si audes, iuxta Ciceronem blandientis vox est.

2 *Nunc*) A signis probat eum esse ruri, cùm locum designat, & laborem tanquam signa abitionis. *Nunc eum ma. al. op. f. cr.*) D Vide quasi *ιλιγγα* verborum Syri esse, de opere loqui. sic enim dicit de Demea: sed illud, falso: hoc seriò. *Vtinam*) V Confirmatio est à voto & modo, quo tantam lassitudinem, Græcis *κόπον* exoptat, ut triduum in lecto decumbat. Id autem eò fiet, ut ne redeat. *Villam quid*) D Apud villam sit, subaudiendum: & distinguendum antè quàm inferatur quod sequitur.

3 *Quod cum s. e f.*) Hoc non est odisse patrem: sed tantùm timere ex proprio delicto. seruatur enim in eo & amor filii, & amoris effectus.

4 *Vt trid. hp.*) Quantum sufficiat amatori. etenim non opus erat Perpetuò dicere, si Triduum dixisset.

5 *Et istoc si q. po. &c.*) Deest Addi. nam si mortem significaret, non conueniret adolescentem ita dicere. videtur enim plus temporis optasse languori. *Nam hunc*) V Ratio est eiusdem: in qua propositio insinuatur. Sic enim lætior totum diem viuerem. *Nam h. d. m. &c.*) D Moriatur scilicet. & ad hoc aduersus seruum debet dicere, ne indecorum adolescentis personæ sit hæc ita dicere: quamuis eiusmodi adolescentes inducant Comici. ut Næuius in Tribaselo, Deos quæso ut adimant & patrem & matrem meos.

6 *Miserè n. c.*) Nimis abundat more Comicorum, qui hoc dicto asseuerationem inculcabant. *Cupio ut c. p. in l. d.*) Quod supra dixit, ita quæso, quàdò hoc bene successit, hilarem hunc sumamus diem.

7 *Et ill. rus n. a. c. t. m. o.*) Mirè ostendit omnia ex delictis in prauum verti: adeo ut miseram putet adolescens suburbanam villam: qua re cæteri delectantur. Illud ergo tanquam cum detestatione dixit: & Male ut Nimis & Miserè. nã Nimium, & malum miserúmque est, secundum illam sententiam, Ne quid nimis. *Et ill.*) V Et id votum à prioti non alienum, quo villam longiùs abesse cupit, ne toties reuertatur. Videtur hic quam odiosa sit filio paterna sollicitudo. Est autem insignis & admodum utilis talis *μείωσις*, id est, cura & amor patrum erga filios. *Tam male odi*) Bene nonnunquam pro valde ponitur. huic authore Vallensi lib. 2. simile quiddam habet Malè: ut, malè mihi timeo, pro eo quod est, valde timeo. Neque id solum in positiuo aduerbio, sed in superlatiuo quoque, & frequẽtiùs cũ verbo odi: ut, pessimè odi.

G.[Propè est si], ilsp al. [Tam prope est: quod si]=asp: vel [si] non eliso, neque correpto, tstst, vt sit trochaicus trim. catal.

Sollicitudinem paternam notat.

[Propè est: quòd si abésset lóngius, {bisp ia} 8
Prius nox oppressisset illic, quam huc reuérti posset] iisistdp 9
íterum. G.[posit reuerti], isstisib: vbi vltimo loco pro iambo ponitur brachisyllabus.
Nunc vbi me illic non videbit, iam huc recúrret, sat scio. disisisi 10
Rogâbit me, vbi fúerim: quem ego hódie toto non vidi die. idabssi 11
Quid dicam? s. nihilne in mente est? c. nunquam quicquam. s. tantò néquior. {saisssp ss} 12
Cliens, amîcus, hospes nemo est vobis? c. sunt: quid pósteá? iiisssi 13

Bonus adolescens mentiri nescit, nec vult.

s. Hisce ópera vt data sit. c. quæ non data sit? non potest fieri. s. potest. ddssial 14
c. Intérdiu. sed si hîc pernôcto, caussæ quid dicam Syre? ssisp 15

8 *Quòd si ab. long.)* D Amori magis, quàm rei consulit adolescens. B Cõmendatur enim villa quæ vrbi vicina est.

9 *Oppressisset)* L Odiosè, pro deprehendisset.

10 *Iam huc r.)* D Mirè de sene, Recurret dixit, vt eius instantiam demonstraret.

11 *Nihilne in m. est?)* Sic hoc accipiendum est, vt adolescenti libero malitiam putemus, non sapientiam deesse: adeò in hac re magister est seruus. *Nihilne)* V Iam seruus animum simpliciorem informat, vt patrem falleret. Consulit enim quidnam patri respondeat, nimirum vt aliquod negotium causaretur. *Nunquam quicquam)* D παρέλκον, pro nunquam, id est, non. L Attende tarditatem Ctesiphonis, vt qui ruri potius quàm in vrbe consueuerit. *Tantò nequior)* D Sic hoc dictum est, vt è contrariò dicimus, Tantò melior. *Nequior)* V ἀχρεῖος non frugi, cuius mens non est satis callida.

13 *Cliens)* Hic negotium fingitur, vt opera amicis data sit. D Vide magistrum ad nequitiam, vt simplici adolescenti mentiendi viam demonstret, & honestum tentet afferre argumentum ad mendacium propter clientem, amicum, aut hospitem in vrbe cessare visum. quod tamen nec sic intelligit rudis ac rusticus adolescens. *Cliens, a. h. n. est vob.)* Mirè sic interrogauit, vt qui agrestes inhumanósque reprehẽdat, & insociabiles aliis, propter asperitatem rustici senis. *Amicus, hosp.)* B Qui tibi excipiendus fuerit. Nam Vitruuio authore, Græci cùm delicatiores, & opulentiores essent à fortuna, hospitibus aduenientibus instruebãt triclinia, & cubicula, & cum penu cellas. Primóque die ad cœnam inuitabant: Postero mittebãt pullos, oua, olera, poma, reliquásque res agrestes.

14 *Hisce op. vt d. sit)* D A superiore subauditur, Veniat in mentem, id est, cogita dari potuisse, & datam dicito. *Quæ n. d. sit?)* Hic de facto quæstio est: in qua quidem disputant quædam tunc possibilia intelligi, quando facta sint. cùm autem non fiunt, non modò non fieri, sed ne possibilia quidem esse dicenda. qui locus περὶ δυνατῶν dicitur. *Quæ d.)* V En veracem filium. Est enim verè infelix, qui etiam bona mentiendo dicit. Sic Euripides, Δεινὸν ἐστι καὶ τὰ καλὰ ψευδῆ λέγειν. Ita idẽ rem intolerabilem esse cauit mentiri. ὅτου χαλεπόν ἐστι τὸ ψευδῆ λέγειν. Hac de re est disputatio apud Platonem De iusto. Hic quoque ingenuus adolescens negat fieri posse vt mentiatur. *Potest)* D Iterum subauditur, Fieri vt data sit: vel, Vt credatur data.

15 *Interdiu)* Bene: quia amatori maximè nocte opus est. *Interdiu)* V A modo, cùm de die amicis operam datam esse diceret. Vide vt non sit nequam seruus. Est enim nimium callidus & astutus. *Sed si hic p.)* B Abnoctare ab vrbe, dixit Seruius, pro, non noctare in vrbe. Itẽ Budæus, A comitatu regio non abnoctarent. Ita dicimus. Si domo apud vos abnocto.

16 ſdſdđſſ *[S.]* *Vah, quàm vellem étiam noctu amícis óperam mos esset dari!* D. Al. tollitur [S.] vt Ctesiphoni hic quoque versus asignetur.

17 ſbſſſa *Quin tu otiôsus es: ego illius sensum pulchrè cálleo.*

18 ſſiddſi *Cùm feruit máxumè, tam plácidum, [quàm] ouem reddo.* C. *quo modo!* R. Priscianus. [quasi].

19 ſſidbſp S. *Laudárier te audit libénter: fácio te apud illum deum:*

20 ſſaiaiai *Virtútes narro.* C. *meas!* S. *tuas: hómini ilico lácrumæ cadunt*

21 ſſiſdſi *Quasi púero, gaúdio. hem tibi autem.* C. *quidnã est?* S. LVPVS IN FA'BVLA.

V. Ironiam esse Iudico.

Feruit, pro feruet. Hiperbole.

D. Miratur, quia timet eum quem iste contemnit.

Meas S. *tuas*. D Cũ gestu pronuntiare debemus, vt intelligatur irrisio.

L. Prouerbiũ de eo, qui mentioni sui inexpectatus interuenit: & est silẽtii indictio. M q.d.

16 *Vah)* V Ironiam esse iudico, vt votum adolescentuli expleret. *Vah, q. v. e. n.)* D Hoc vtriusque personæ cõuenit, sed meliùs & Syro, & faceriùs dicitur. & quidam totum Ctesiphoni assignant abutque interdiu. Et Quam vellem, propriè dicimus in his quæ non videmus fieri: Bene igitur deficiente argumento, cùm aliud non inuenitur, in vota conuersũs est. vnde vidêtur magis hæc verba Ctesiphonis esse.

17 *Quin)* V Propositio est exhortationis, vt sit otiosus, id est, securus, & non sollicitus. *Ego illius)* Confirmat à modo & facili. Iratum enim mox mansuetissimum redditurum esse gloriatur. Nam cùm dicit. Maxumè feruit eli vehementioris iræ notatio à causa. Est enim ira collectio caloris circa cor, vbi est sedes & vis animæ, propter quod rectè aiunt esse sanguinis ebullationem. Hoc enim primò fit, mox nisi quid impediat, transmissio etiam collecti caloris fit ad partes, quæ nocere paratæ sunt. Prohibent autem quædam sæpe transmissionem, vt aut timor periculi maioris, aut iudicium, aut ratio, aut persuasio aliqua, qua nitens seruus ouem redditurus erat. Ex ouis autem mansuetudine & patientia & apud Germanos prouerbium natum est, quo vulgò per hyperbolen vtimur. Sicut in excitando per animũ leonis notamus. *Call.)* D Callidè scio.

18 *Cum feruit m.)* Tertia coniugatione dixit, vnde féruere dicitur correpta media syllaba. M Nonius ait feruit pro feruet. Virgil. Æneid. lib. 4. Iam littora feruere flãmis. *Lau.)* V Modum explicat, & Deum facere, prouerbiale est.

19 *Laudarier te audit l.)* D Quod à Demeà dicitur in omnes parentes dici puta. nam nemo tam asper est pater, vt nõ statim mitescat laudato filio. *Facio te ap. ill. d.)* B Deum esse, Deum facere, Hyperbolæ sunt prouerbiales, de singulari laude dignis. Marcus Tullius Oratoris sui lib. 2. In quo tu mihi, inquit, deus esse videris, id est, singularis ac summus. Et. Deum te facio, id est, summis laudibus effero. Inde natum, quod prisci mortales, si quem ob egregias, ac minimè vulgares virtutes suspiciebant, hunc, deum ac diis genitũ aiebant.

Virtutes n.) D Non dicit Elegantem Indolẽ, sed Virtutes. Virtutes autẽ sunt perfecti sapientis, vel diui alicuius. Et bene cũ stupore respõdet, Meas! ostendẽs quòd nullæ essent. *Homini)* V Et id naturale est, vt multi præ gaudio effuso lachrymentur, cuius causas & rationes [illegible] explanant. 20

Quasi p. g.) D Deest, Præ: vt sit, Præ gaudio. *Lupus est)* V Parasceue est ad sequentem scenam. *Lupus in f.)* D Silentii indictio est in hoc prouerbio: atque eiusmodi silentio vel in ipso verbo vt ipsa fabula conticescat. Quia Lupum vidisse homines dicimus qui repentè obmutuerunt: quod ferè iis euenit, quos prior viderit lupus, vt cum cogitatione in qua fuerint, etiam voce & verbis careant. Sic Theocritus, [illegible]. Et Virgil. —Vox quoque Mœrin iam fugit ipsa: lupi Mœrin videre priores. Alii putant ex nutricum fabulis natum, pueros ludificantium terrore lupi paulatim à cauea venientis vsque ad limen cubiculi. Nam falsum est, quod dicitur, interuenisse lupum Neuianæ fabulæ alimoniæ Remi & Romuli, dum in theatro ageretur. *Lupus in f.)* B Seruius, Aiunt, inquit, Physici voce deseri eum quem prior lupus viderit. Vnde est prouerbium, Lupus est in fabula: quoties venit, de quo loquimur, & nobis aufert loquendi facultatem. hoc est, cùm forte fortuna in medio sermone interuenit is cuius mentio fiebat. Plautus in Sticho Quin tu vocasti hominẽ ad cœnam. Respon- 21

Is adest de quo sermo est, & propter quem tacere necesse est.
* D. Familiaris τελ ..., & apta properanti, quare hæc omnia pressa voce cum celeritate pro nuntianda sunt.

C. [Pater est? s. ipsus' est.] c. Syre quid ágimus? [...] 22
S. fuge modò intrò': ego videro. G. [Patérne est? S. ipse est.] ... [Patérne est? S. ipsus.] ...

C. Siquid rogâbit, * nusquam tu me: audistin'? s. potin' ut désinas? ... 23

det Epignomus adolescens, Nequid aduenies perderem. Atque eccum tibi lupū in sermone
22 *Fuge m int.*) [P] Non dixit I, vel Abi, vel Vade: sed Fuge, tanta celeritate opus est.
23 *Si quid r. n. tu me*) Magna virtute Terentius rudem, simplicem, timidúmque inducit Ctesiphonem ab initio: vt is sit qui mox opprimeretur cum meretrice accumbens, interueniu patris, ob imprudentiam ac rusticitatem suam.

ACT. IIII. SCEN. II.

ARG. [P] Primùm Demea de fratre non reperto conqueritur. Is deinde rursum à Syro versutè deluditur. Postremò idem ille Syrus, [L] vt tegat latentem apud amicam Ctesiphonem faceto commento ablegat Demeam: [P] ac longis ambagibus locum in quo eius germanus exstat abstrusè ac bifariam describit. [D] In hoc quoque actu exemplum est, neminem faciliùs, quàm optimum quemque [P] ac facilem, simplicémque [P] falli atque deludi, vt Virgilius ait. [V] *Thesel.* 1 Seruorum animus nihil integrum, nihil sanum in se habet. Hic enim vt senem illuderet, se à Ctesiphone percussum esse simulat, iámque elusum Demeá perplexa via ad Milonem remittit. 2 Optimi quique à pessimis seruis falluntur. 3 Hic verum est illud Aristotelicum de senibus, Δειλοί, inquit, ... Ideò sunt timidi senes, quòd timiditati aditum senectus frigida patefaciat. Est enim timor refrigeratio quædam. & alibi in problemate eadem dicit, ... Hic quoque exemplum eius timiditatis in Demea, qui & ... est, id est, querulus, quòd & filius & frater officia sua deseruit, sic vtrumque insimulat, atque se miserum esse conqueritur. [M] Versuti & præter modum callidi serui ingenium consilíaque exponit hæc scena, quibus semper cordi est heros, & virtute præditos homines impudentes circumuenire. Sic enim natura vsu venit, vt quò sint ingenia viliora abiectioráque, hòc magis in omnem improbitatem, & impudentiam procliuia. Præsertim seruorum, quibus nihil potest esse neque vilius, neque peruersius. Horum ingenia Plautus fabrerrimè expressit in Pseudolo, Plagigera hominum genera, quorum haud quicquam in mentem venit, quod recte faciant. At cùm est occasio data, tene, clepe, rape, hoc est eorum opus, vt mauelis lupos apud oues relinquere, quàm hos domi custodes. Plato vi. de Legibus, Nihil dicitur in animo seruiente integrum inesse, nec quicquam seruorum generi esse credendum. Quod & sapientissimus Poëtarum testatur nobis, cum de Ioue sic loquitur, Dimidium mentis Iuppiter illis aufert, Qui seruitutis forti subiecti sunt. Apud Xenophontem Cyrus iubetur ne vnquam fidem seruis habeat: quòd innata sit illis mentiendi libido.

Vers. gen. Trochaici tetr. catalectici.

DEMEA. CTESIPHO. SYRVS.

* Ridicula querela * senis [L] ob tædium rerum aduersarum.

NAE EGO *homo [infélix.] primùm fratrem* ... 1
nusquā inuénio géntiū: [G. ... sum infelix.] ut ... ...

1 *Ne ego h. [inf.]*) [D] Vide initium conueniens perpetuo mœrori Demeæ: per totam fabulā aut Disperii dicit, aut Defessus sum, aut aliquid tale semper quod queratur: ita tamen, vt cum augmento sit miseria quotiescunque processerit: nam plus est quod nunc dixit, Ne ego infelix homo sum: quàm Disperii. Et Næ, valde significat. Vt, Næ illi vehementer errant, Cicero in Catilinam. [P] Ne pro nō: Terentius in Andria, Ego id agam mihi qui ne detur. Est interdum prohibentis: Virgil. Tu ne cede malis. Est coniunctio adiunctiua significans vt non: Martial. Lex hæc carminibus data est iocosis: ne possint, nisi pruriant, iuuare. Aliquando est rationalis, pro ergo: Virgilius, Méne incœpto desistere victam? Est dubia

2 dsssl- *Præterea autem dum illum quæro, à villa mercenárium*

3 sd:sds- *Vidi: is filium negat esse ruri: nec quid agam scio.*

4 {vsssadv bi} C. *Syre?* S. *quid ais?* C. *mén' quærit?* S. *verum.* C. *périj.* S. *quin tu animo bono es.*

5 {asssssv tsssbatv} D. * *Quid hoc (malùm) infelicitatis! nequeo satis decérnere:* Et hic quoque iambicus acat. illidasp.

6 {asssasb- asst} *Nisi me credo huic esse natum rei, ferúndis misérijs.*

7 sbtsstv * *Primus séntio mala nostra: primus resciscoómnia:*

V & est propositio. *Nusquam gent.* magis sonorã reddit uationem.

Potest hic censcri iambicus acat. bissdsap.

•V. Repetit figuratè propositionem. •D. ἐπαναφορά: B quę relatio dicitur eiusdem verbi per principia complurium versuum.

dubitatiua, pro an: Virg. In. 1. Qui teneant, nam inculta videt, homines ne feræne. Est interrogatiua: Virgil. Tantàne vos generis tenuit fiducia vestri? Quando verò cum diphthongo scribitur, Græca dictio est affirmatiua siue assertiua: & pro vtique ac profectò accipitur: Terent. in Pro. I. Andr. Faciunt næ intelligẽdo vt nihil intelligant. Idem, Næ illa illum haud nouit. *Primum*) V Ratio duplex est tam ex fratre, quàm ex filio. Itaque Incertum esse assecuerat veluti clausula aliqua. *Nusquam g. gent.*) D Abundat Gentium.

A villa merc vidi) Sapientissimè Terentius, etsi proxima villa est necessariò senem ad reliquos actus fabulæ noluit ab vrbe discedere, personæ senilis memor. nam & arduum fuerat, dum redit, & cruciabile, ne fatigatio eius in Tragœdiam transiret. Rectè igitur inuenit à mercenario illi in vrbe narratum, ruri non esse Ctesiphonem. aut vbi persona est adolescentis, & proficiscitur ad villam: & continuò redit. vt in Eunucho Phædria. Et A villa: vtrum A, pro de, positum est: vt sit, de villa? an deest Venisse: vt sit, à villa vidi venisse mercenarium. B A morum à loco significat: Virgil. Et iam Argiua phalanx instructis nauibus ibat A Tenedo. Pro post accipitur. Plin. Virus equi à coitu statim collectum. Item si dicas A prandio te conueniam. Et pro de: vt hoc loco apud Terentium. Sic Henricus à Gandauo, potiùs dicimus, quàm de Gandauo: quanquam sic quoque loquuntur aliquando nec indocti. *A villa*) M. Varro, Villicus, inquit, agri colendi causa cõstitutus, atque appellatus à villa, quod ab eo in eam conuehuntur fructus, ac euehuntur, cùm væneunt, vnde rustici Viam nunc quoque Veham appellant propter vecturas, & Vellam, non villam, quò vehunt, & vnde vehunt.

3 *Nec q ag scio*) D Vtrum fratrem an filium magis quærram, nam senex querulus tria dicit esse incommoda sibi: quòd fratrem non inueniat: quòd Ctesipho ruri non sit, quòd vtrum in vrbe maneat, an ad villam abeat, ipse nesciat.

Verum) Modò Verùm, nomen non est: sed aduerbium confirmantis, id est, vere 4
Perij) Hæc Ctesiphonis perturbatio huc tendit Poëtæ arte, vt deprehendatur cum amica filius, repentè ingresso sene. *Quin t. a. b. es*) Nunc Quin, pro quinimo positum est.

Quid hoc (malùm) inf.) Abundat malùm, 5
Deésq. Deos testor. Hic autẽ malùm, pro interiectione positum: & est dictum, quasi, ô malum, & est dictum anxii hominis, & perturbari nimis, V quo aliquid obiurgamus & detestamur. *Nequeo s.*) Confirmatio infelicitatis est ab animo ancipiti, qui non satis ad amussim discernere potest: & à fato. Nam se ad miseriam & infelicitatem natum esse arbitratur. πάθος autem mouet ex miseriæ amplificatione à natiuitate vsque.

Nisi me c.) D Pro, nisi quia iam superest, 6
vt me credam. hic enim sensus est in huiusmodi locutione, Nisi me credo huic esse natum rei. *Nisi me c. h. e. n. rei*) Noua locutio, pro, Nisi quia credo. Et Huic rei, potest subtrahi, incolumi sensu: vt, Nisi me credo natum esse ferendis miseriis. Ergo, huic rei subdistinguendum: & sic Inferendum, Ferendis miseriis. Ergo Huic rei, pro, ad hanc rem, *Nisi me cr. h. esse. n. rei*) B Nisi quòd tanquam asinus ad clitellas, sic ad ærũnã genitus sum.

Primus) V Ratio eiusdẽ est per euéra. Pri- 7
mus enim mala sentit. Id grauius malũ esse solet. sed longè grauissimũ est in calamitate esse solum. vt pote absque socio, & comite iacundo, & iocoso. *Primus s. m.*) D Ridiculus error Demeæ. Et Primus, ad ordinem: Solus, ad numerum dicitur. *Rescisco*) M Gellius in hac conpositione negat Re significare idem quod in Relegere, Rescribere. Nam, inquit, qui factum aliquod occultius, aut inopi-

natam

Primus porrò obnúntio: ægrè solus, si quid fit, fero.* 8

s.* *Rídeo hunc: primùm ait se scire, is solus nescit ómnia.* 9

D.* *Nunc rédeo, si fortè frater redierit [viso.] C.* Syre* 10

Al. [visam.]

O'bsecro, vide ne ille huc prorsus se irruat. s. *étiam taces!* 11

Ego cauêbo. C. *nunquam hercle hódie ego istuc commíttam tibi:* 12

Nam me iam in cellam áliquam cum illa conclûdam. id tutissimum est. 13

s. *Age, tamen ego hunc amouêbo.* D. *sed eccum scelerâtum Syrum.* 14

s.* *Non hercle hîc quidem durâre quisquam, si sic fit, potest.* 15

* D. Obnuntiantur mala, Annuntiantur bona.

* V. Scóma est, quo hero illudit per anastrephō quoddā.

* V. Occasio est futuri colloqui.

* Diffidentia Ctesiphonis ex pauore.

R. *Al. [me in], tū [me] non eliditur, sed tantum corripitur,* esassit–.

R. *Aliàs. [nunc] sed perperam.*

* L. Statim Syrus habet commentū, quo eludat senem. fingit enim se pulsatum, inspectatúmque cognoscit, is propriè dicitur resciscere.

8 *Primus p. obn.*) D Qui malam rem nuntiat, Obnuntiat: qui bonam, Annuntiat. nam propriè Obnuntiare dicuntur Augures, qui aliquid mali ominis sæuúmque viderint. Ergo obnuntio malum imminens, quasi omē nuntio: inde enim ἐτυμολογία huiusce verbi est. *Ægrè s. si. est. f.*) Praué scilicet.

9 *Is s. n. o.*) Et bene Solus, vt pote de multis: quia cùm sciat Mitio, Syrus, Æschinus, Ctesipho, populus. hic solus fallitur. B Vallésis in opere, quod scripsit de Dialectica, Apud Terentium, inquit, Is solus nescit omnia vel quia nihil scit. vel quia non omnia, quod differt ab illo, Is solus ignorat omnia.

10 *Si f. fr. redierit, v.*) D Pro, si redlit.

11 *Irruat*) V Translatio est à militibus, qui in expugnanda vrbe, aut in ipsum exercitum ruere solent. B Procipere, proruere, irruere, impetum eundi significant. *Huc p. se irruat*) D Neutrum verbum, quasi actiuum, se irruat, posuit, L Pro coniiciat. & Prorsus, id est, penitus, odiosè. *Vide ne ille huc pr. se irr.*) D Iam metuitur quod futurum est. Et cùm neutrum sit Irruat, nouè intulit Se. Præterea sic dixit Irruat, tanquam de eo qui pugnaturus sit: vt in Eunucho, Quàm mox irruimus? Aut tanquam de sue: vt Horat. Hac lutulenta ruit sus. Et Virg. Ipse ruit, dentésque Sabellicus exacuit sus. *Etiam tac.*) Antiquè pro Tace. Sic in Andria. Etiam tu hoc respondes? pro responde. Est ergo correctionis significatio.

12 *Hodie ego ist. c. t.*) Quod ago iam, id est, complexum mulieris. V Non potest animum confirmare præsente patre malè sibi conscius etiam si illud Syrus conetur.

13 *Nam me iam in c. a. c. i. c.*) D Id egit stultè adolescens, vt ibi deprehendatur, vbi conclusus est. sed sic ipse egit, vt possit subterfugere non deprehensus, conspectum patris. *In cellam aliquam cum illa*) Legitur figuratiuè: vt dicimus In locum. pro In loco. In cellam concludam, non In cella, ait. Et mirè: vt reclusum totúmque locum subiret, cellam scilicet, quā ob ea quæ in ipsa celantur, clausam esse conueniat. nam & cella, & cellarium, à reponendis celandísque rebus esculentis & poculentis dicitur.

14 *Age t. ego h. am.*) Mirè Amouebo dixit: non, Deterrebo. nam propriè Amouetur saxū de loco. In quo verbo, significat imminere sibi magnum laborem in hoc opere. Et vide ἀλληγορίαν. Suprà, Vt, pecudem, Abigam hūc rus, dixit: modò, Vt saxum Amouebo, inquit. *Amouebo*) V Seni bene conuenit, & est à saxo molari translatio.

15 *Non hercle*) ἐμφατικὴ est oratio, & oblíquè attentionem parare videtur hero aduētanti: & est locus de dominorum multitudine, & incertitudine, cuinam inseruiēdum est. *Non h. hic q. d. q. si sic fit, p.*) D Nimis moraliter expressa verba sunt serui verberatum se indicantis. quis non ex verbis, seruum verberatum intelligat? & seruum recèns verberatū? & seruum fugam comminantem? Mirè autem, non Ego, sed Quisquam dixit. nec Permanere, sed durare: nam hoc verbum, perferendis malis conuenit. vt Virgilius, Durate, & vosmet rebus seruate secundis. Hæc autem omnia

16 dcsaasu *Scire équid.m volo, quot mihi sint dómini: quæ hæc est m·séria!* — satum esse à Ctesiphone.
*L. Odiosè in Syrū: nam est proprium vulpium. hic pro ploratu posuit.

17 {assabst-t D. *Quid ille* * *gannit! quid volt! quid ais bone vir!* [est] *frater domi?* Alu.[hem est] rese..e [D. quid]in pr..ns..tem ve.[sum], dddi.bu tt abst-.

18 dddsaat- S. *Quid* * *(malum) bone vir mihi narras! équidem perij. D. quid tibi est?* — *D. Et hic *Malum* pro interiectione abundat.

19 assbsu S. *Rógitas!* * *Ctésipho me pugnis míserum, & istam psáltriam* — *Versuta Syri fictio qua senem eludit.

20 {ssssttu ssssa *Vsque occídit* ? D. *hem, quid narras?* S. *hem,* * *vide* * *vt [discidit] labrum.* D. *Asper [discidit] a Cadendo.* sssstu: ego · s..·.it]a Scindendo. — * V. Ratio à signo. L Hoc autem velut ostēso ore & cum gestu pronūtiādū.

21 {asssstu aiiiir D. *Quamobrem?* S. *me impulsô: hanc emptam esse ait.* D. * *non tu eum rus hinc modò* — *V. Obiectio.

22 sssss- *[Prodúxe] ant ab as!* S. *factum:* * *verùm [venit pòst] insaniens;* G. Potest aut bis[d syllabam esse, vt [au] & [ant] ap.. altès mens .. sunt, sssss-. ^ ab que disione hic sue rit iam cui acar, sssss. Mu. post ve ..] illsat, ^ vt [venit] sit prase. itu temporu. · Pro[Pro ..]alia d Prod..isse ·] sed falsiò & ...ca ... [re ..xe ..r ..opé re Pro...isse: vt Promisse. F..lesse, Surr.xe pro Promisisse, ..xleu sse. S.rrexisse. — *Callida inuentio.

23 {asdtcdr- r *Nihil pepércit:* * *non puduíss. verberáre hóminem senem,* — * L. Amplificatio ab ætate & meritis.

24 bbssast- *Quem ego modò púerum tantíllum in mánibus gestaui meis!*

mnia sic dixit, quasi non videat Demeam.

16 *Quot mihi s.d.)* Et hic apparet non à legitimo domino verberatum esse. *Quæ hæc est m.)* Deest Quam patior & quasi complo·ratio quæ ..m e.t f.eb.l.s post querelas,

17 *Quid ille)* V Simulat enim se percussum esse & sic adolescens elabitur. *Quid ille g.)* D Gannitus est propriè veluti ploratus vapulantium. ª Propriè Gannit .. .es. hîc significat veluti vapulantis vocem emittere. Hinc Obgannio compositum: qua voce in Phormione est vsus. ᴹ Gannire propriè canum est.

18 *Quid, malum)* V Regerit iroṇiam iracūdu .. & hic est propositio de sua calamitate.

19 *Ctesipho)* Narratiuncula confirmat de facinore adolescentis. *Ctesipho me p.m. & i.ps. vsq.occ.)* D Mirè interiecit Miserum: & necessariò, Vsque addidit: vt ostenderet Occidit nimiæ cædis verbum, non occisionis intelligi oportere.

20 *Vsque occ.)* Propè occidit: aut Vsque, pro valde est: Occidit, pro vehementer cecidit. Nam Occidere, & Peroccidere, ad cædem referebantur apud veteres *Vsque occ.)* *Iterum.* non enim occisus loquitur. *Hem, vide vt disc., l.)* Non ostendit, sed videtur ostendere seni parum iam videnti, & intra os. *Discidit l.)* Asper mediam longam a Cadendo accipit: ego mediam breuem a Scindendo.

Me imp.) V A causa impulsiua, & verisimili. *Non tu eum r.&c.)* D Mirè Terentius eosipsos, qui falluntur, ex aliqua parte cautos facit: vt c.. delectabiliùs spectatoribus procedāt doli. namque grata est aut delectatio nō stultissimum falli. *Non tu e.r.h.m.P.4.)* Memoriter senex non solum quid dixerit Syrus paulo antè, sed quibus verbis dixerit, refert. nam sic dixerat, Quem egomet produxi, 21

Post ins.) V Hic est impulsio per insaniam: & est verisimile ab affectu, & signo, & exaggerat ab ætate, qua senem percussit: & ab educatione. pr.. ter quam illi .. debetur. D Suprà, Produxi iratum admodum nunc .. non iratum prædicat. sed insanum, 22

Nihil pep.) Vt supra, Nihil reticuit. hic dicimus in his quæ præter expectationē gesta sunt. *Verberare h.s.)* Miserum fit de ætate id, quod de conditione non poterat. 23

Quem ego m p t.in m.g m.) Addidit ætati inuidiam & meritum recēs. hoc est enim quod 24

D.* *Laudo Ctésipho: patrissas: abi, virum te iúdico.* ttaast- 25
s. *[Laudas!* na] ille continêbit posthac, si sápiet ma* stssdt- 26
nus. R. *Al. [Laudásne], sed perperam. Na, i. profectò aut hercle.*
D. *Fórtiter.* s. *perquám: quia míseram mulíerem, &* ssdabss 27
me séruolum,
Qui referîre non audêbam, vicit: hui, perfórtiter. dessts 28
D. *Non pótuit méliús: idem sensit quod ego,* * *te esse* { ddasbsau / dda, bsu 29
huic rěi caput.
Sed éstne frater intus? s. *non est.* D. *vbi [illum] quæ-* { atsscst- / ttssa 30
ram, cógito.
s. *Scio vbi sit:* * *verùm hódie nunquam monstrâbo.* bsassb 31
D. *hem, quid ais!* s. *ita.*

*D. Hic totus versus mirè dolosum ostendit senem.
* D. Comminatio est subtilis, & parcior, velut serui.
D. *Perquam*, i. nimis.
Ironia.
* D. *Hui*, cum gestu seruili pronuntiádum.
* L. Prouerbiale, pro authore.
G. *Vel lege [eum]*, atssast-.
* D. Hoc dicit, vt auidiùs inuestiget.

dicit, Modò Et Tantillum. [illegible] est. videtur enim manu fingere, quàm paruulũ. ᴮ Vallensis in Raudensem, Credibile est; inquit, Syrum ostendisse gestu manus, pusillitatem illam quam dicebat. Sed iam à quibusdam est vsu receptum vt etiam sine gestu ita dicatur. Cicero in vert. Act. 4. Quotum oratione iste cùm pretium iam accepisset, ne tantulũ quidem commotus est.

25 *Laudo Ct. p.*) ᵛ Senex lætus, per apostrophen filium laudat, sed falsus. & Patrissare, sicut Græcis πατρίζειν, est mores patris τὰ πάτρια referre. *Laudo Ct. p.*) ᴰ Facilè inductus est senex varietate fraudis & doli. nam Syrus & suprà, vt laudans, non vt vituperans Ctesiphonem: & nunc, vt accusans, idem perficit atque persuadet. *Patrissas* [illegible]. nam vt suprà dixerat. Spero, est similis maiorum suorũm: hic confirmat quod sperate se dixerat. Et, Virum te iudico, Inquit, non, Adolescentulum. hoc enim ad ætatem & probitaté, non ad sexum refertur. *Patrissas*) Attẽde, quàm bene inuentum sit inanem se dicere. nónne videtur ibi stultissimus, cùm huiusmodi laude non modò se non laudare velle, (quod odiosum est) sed etiã filium apud intelligentes vituperare videatur? siquidem non solùm hic stultus, sed etiam ille, quia Patrissas inquit. *Patrissas*) Tam securus est, vt se laudet Et Abi addidit: quasi dicat, Non est quod iam demorer, perfectus es.

27 *Perqu. m.*) ᵛ Exaggerat indignitaté facti, à sexu, & cæditione seruuli, cuius erat plagas perpeti, non referire. Itaque [illegible] ait, nunc per eclipsin Perquam, nunc Hui perfortiter. Et si sit illusio quædam, tamen hac seni adulatur. *Perquàm*) ᴮ Est confutatio eius quod Demea fortiter dixerat. Ridetur à Syro Demea, qui à fortitudine laudet filium, eò quòd fœminã ceciderit. Nam authore Seruio, Turpe est viro forti in fœminam rapi, vt superare fœminam, nullam constat esse virtutem. Virg.--Et si nullum memorabile nomen Fœminea in pœna est, nec habet victoria laudem. *Et me seruul.*). ᴰ Oratoriè, non Seruum, sed Seruulum: cùm sit senex.

Non aud.) Non poteram. *Hui, perfort.*) 28
Hoc gestu seruili, & nimis leuiori personæ congruè dictum est. *Perfortiter*) ᴮ Hæc intentionis aduerbia, Per & Quàm illud Latinæ constructionis ius proprium habent, quod Per absolutis iunctum legimus, vt hic & in Eunucho, Perpulchra credo Dona. Item quibusdam verbis: vt, peruelim, perplacet. Quàm verò superlatiuis, Teren. in prologo. Eun. Si quisquam est qui placere se studeat bonis Quamplurimis.

Non pot m.) ᴰ Id est, Laudo te Ctesiphos 29
& deest, Fieri. ᵛ Dici nequit, vt senex sit [illegible], cùm filii viriles mores audiat præsertim in seruum iurgiotum caput, [illegible]. *Idem quod ego*) ᴰ Id est, Patrissas, virum te iudico. *Huic Rei c.*) ᵃ Caput, negotii præcipuus author dicitur. Virgil.--O Latio caput horum & causa malorum Plaut. in Asinaria, Ego caput huic argento fui hodie reperiundo.

Sed éstne fr. int.) ᴰ Deest Responde: vt sit, 30
responde. *Vbi ill.*) ᵛ Hoc quæritur occasio oratiunculæ [illegible].

Scio vbi.) Attentionis id est hac in parte 31
scenæ. *Verùm hodie n. m.*) ᴰ Volens senem auidiùs quærere, quòd hic ardor semper paratissimus credentes etiam fallit, ei fingit se nolle dicere. Hodie autem aut abũdat: vt. --Nunquam omnes hodie moriemur inulti. aut, Nũ

quam

32 ddbſaſt— D. *Diminuêtur tibi quidem iam cérebrum.* S. *at nomen neſcio* *Glareanus diuidit Diminuetur, di- Minuetur, reijcitque [di-] in præcedentem verſum* bſaſſdb—:attſaſt—:*ſed cum vterque verſus abſque ea diuiſione probè conſtet, non eſt quod illam admittamus.* [B] *Priſcianus [Diminuetur] pro Diſminuetur, s in m tranſeunte.*

33 datſaſtu *Illius hóminis, ſed locum noui vbi ſit.* D. *dic ergo locum.* Perplexa deſcriptio.

34 ſdtſſſu S. *Noſtin' pórticum apud macéllum hanc dêorſum?* D. *quid ni nóuerim!*

35 ttſdſat— S. *Preterîto[A] hac recta [plátea ſurſum:] vbi eò véneris,* *G. Al. [ſurſum platéa:] [A] ſed & tum h in [hac] vim habet conſonantis, ttſdat—.*

36 ſſſdtt— *Cliuos dêorſum vorſum eſt: hàc te [*] præcipitâto: póſtea* [*] L. Odioſè & attente de quomodo data opera in errorem inducere ſtudeat.

37 ttttſt— *Eſt ad hāc manū ſacéllū: ibi angipórtū proptèr eſt.*

38 dtſſſt— ddſ D. *Quônam?* [S. vbi] *étiam capríficus magna eſt.* L. Caprificus, ſylueſtris ficus, cuius fructus nunquam maturefcit.
noſtin'? D. *noui.* S. *hàc pérgito.* *G. Al. [S. illic vbi], ſed verſui non congruit. G O [D. Vbinam? S. vbi etiam], batſſſſt—, vt ſit trochaicus octonarius hypercatalect.* [A] *malim tum iambicum tetr. acatal dicere* baaſſſſi.

quam hodie, pro, nullo tempore huius diei. quia, Nunquam, per ſe generale eſt. [B] Donatus in 11. Æneidos, Si non Græcus vbi ad cardinem venit, in quo mendaciorum conſiſtit effectus, negabit ſe dicturum, ne vltrò omnia referendo daret ſuſpicionem falſitatis.

32 *Diminuetur)* [V] Herus iure ſuo flagitat per comminationem tyrannicam, Cyclopis Homerici exemplo, vt eſt in Odyſſ. Pœna autem iſthæc Cyclopica iudicatur. *Dimin. t. q. i. c.)* [D] Comminationis genus verba ip a indicant: vt appareat ſenem baculum ſuſtuliſſe, [B] qué tertii loco pedis habet. *At nomen n. Illius h. ſ. l. n. vbi ſit)* [D] Rectè: quia ſi hominem diceret, non erat errandum agnita perſona hominis: & vbi habitet cognito, ſi notus eſſet, nulla cauſa quærendi ſupereſſet. [V] Ambagibus herum deducere ſatagit, itaque loci tantum erit deſcriptio ſatis anceps, & perplexa, vt illū diutius detineat & implicet. *Dic er l.)* [D] Dic ergo, quaſi inuitū coëgerit. Ergo ſéper addimus vt hortemur tardè quid facientes. vt Virg. Ergo age, chare pater, ceruici imponere noſtræ.

34 *Noſtin' por. ap. m.)* Conuenit ruſtico & parciſſimo ſeni macellum in vrbe neſcire. & ideò ſic interrogatur à ſeruo. *Noſtin' portic.)* [M] Porticus quondam erigebantur ad inambulationes & vmbram, ſub quibus vehebantur nobiles: quales Romæ permultæ ad ciuium delicias, & deambulationes. *Porticum)* [V] Prior eſt loci ſignificatio. & porticus olim ædificia erant propter imbres euitãdos, & propter vmbram captandam, atque deambulationem ædificata, authore Feſto, & Romæ in ſingulis regionibus aliquot erant porticus. Sic angiportum pleriquè vocant anguſtam plateam, aut viam, cui non eſt exitus. Sed Demea paulò pòſt ait peruium. ſit igitur coniectura aliud fuiſſe peruium. Sed de hoc verbo & ſuprà nonnulla annotabimus. *Hanc deorſ.)* [D] Bene Hàc deorſum: quia nō eſt vna. *Quidni n.)* Correptiuè, Quidni pro quid niſi, Etenim quanuis ruſticus, tamen eſt ciuis Demea.

35 *Hac recta)* Propriè, hac parte: vt manu viam oſtendere videatur.

36 *Cliuos deorſ. vorſ.)* [M] Hoc eſt, inæqualis & difficilis propter decliuitatē, & aſcēſum. *Hac te p.)* [D] Hoc lentius, quidā clarius legunt. vt ſit præcipitato, citò deſcende.

37 *Ad hanc m.)* [*] dicitur. In quo non permanet certum dextrum, nec certum ſiniſtrum: & ideò proficit in errorem. vult enim ſeruus hæc ſigna eſſe perplexa. *Eſt ſacellum)* Vt Varro ait, ſacra cella eſt. *Propter)* Propè. vt Virgilius, –Templum de marmore ponam Propter aquam. Et Lucretius, Propter aquæ riuum ſub ramis arboris altæ.

38 *Vbi etiam capr m. eſt)* In hoc Homerum imitatus eſt, qui dicit caprificum prope Troiana mœnia conſtitutam. [V] Et hic caprificus eſt ficus ſylueſtris, nullo vnquam tempore matureſcens, quæ ferè rupeis ſaxis intume-

*L. Vah, Agnoscentis errorem. D Callidè mendacium simulãdo errorem palliat.

D. *Id quidem angipórtum non est péruium. S. verum hercle: *vah, 39

*L. Discendo scilicet viam, non eundo.

Censen' hóminem me esse? errâui: *in pórticum rursum redi. 40

Sanè hàc multò própius ibis, & minor est errátio. 41

*Alia loci descriptio.

*Scin' Cratini hùius ditis ædes? D. scio. S. vbi eas præterieris, 42

*Subaudi Tẽplum, absolutè.

Ad sinistram hac recta plátea: vbi *ad Diána véneris, 43

sens exit: vnde Caprificus dicta est. quòd muros & parietes carpat. & sic Martialis cecinit, Marmora Messalæ scindit caprificus. *Omnia, in quibus nascitur loca vi sua penetrare, & è muris maximè solet erumpere Hinc ducta similitudine, Persius, nimium gloriæ cupidotum hominum scientiam quæ latere nolit, compa: at arbori caprifico, Versus sunt in prima Satyra, Quid didicisse, nisi hoc fermentum, & quæ simul intus Innata est, rupto iecore exierit caprificus? En pallor seniúmque: ò mores, vsque adeóne Scire tuum nihil est, nisi te scire hoc sciat alter? *Hac perg.)* Non. Ito: sed quia longum est, Pergito.

39 *Id quidem ang. p.)* Id est ang. sta & cucua via: quasi anguiportus: vt angitia, aut anguitia. Alii, quòd inter portus, sit locus angustus, hoc est inter domos. Nam domos vel portus, vel insulas veteres dixerunt. Et obserua Terentianam consuetudinem, qua inducit non nihil sapere eos qui, falluntur. *In vrbe viarum sunt genera tria. Sunt vici, qui latiores exitus habent. Sunt fundulæ à fundo, quæ exitu carẽt. Sunt angiportus, hinc dicti, quòd propter angustiam nihil per eos, agi possit in portus. Veteres enim vocabant domos partim insulas, partim portus: inde porticus appellata. Pro fundula, angiportum Terent. hic dixit. Id quidem angiportum non est peruiũ.

40 *Censen' m. h. esse? err.)* Calliditas est maxima, deprehensum mendacium non defendere sed fateri: vt opinionem simplicitatis acquirat. Vides igitur vt ipse sibi succenseat, tanquã imprudens errauerit, non dolosus impulerit interrogantem. Et mirè se negat hominem: tãquã homo corde sit, non corpore. *Censen')* Quasi diceret, nõ sum homo, obliuiosus, & inconstans Neque Aristoteles hominem vocare dubitarit ἀλογίας ὑπόμνημα μεταπτώσεως εἰκών. *Erraui)* Posterioris est loci notatio, quo Micio esset inueniendus, & hæc minus dolosa est à dolosissimo seruo instituta.

41 *Sane hac m. p. i.)* Quasi errasse profuerit illa via. Et Sanè, pro satis, ac valde: quia quiị sanus est, idem & validus. *Minor est erratio)* Erratio est pecudum: Error, animi est, & loci in quo erratur.

Cratini h. d. æd.) Congruè nomen inuenit diuiti Cratinus, ἀπὸ τοῦ κράτους id est, à potentia. 42

Ad sin. hac) Deest Ito: figura ἔλλειψις. 43 *Ad Diana)* Templum, est eclipsis Attica, aut Hellenismus. Sic absolutè dicebant, non addito Templo. Salustius, Ad Iouis mandem nostra. Locutio figurata per licentiam casus, vel per defectum: Subintelligitur enim Templũ. Quod imitatur Cicero in duobus locis, pro Cluentio, Sicut in statuis inauratis, quas posuit ad Iuturnæ, Et Philippica 11. Quod in tabulis quæ sunt ad Opis patebat. Porphyrio in illud Horatii, Ventum erat ad Vestæ, Amant, inquit, nescio quo modo eclipsin in relatione sui loca sacra, subaudiẽdum est Ædem, aut aliquid tale. Sic & Terent. ait. Vbi ad Dianæ veneris Et Liu. ad Murtia, Sic denique nos hodie, In Claudii, vel Telluris dicimus, nec addimus Templum aut Ædem. Similiter diei vocem subaudimus de sacris diebus loquentes, vt si dicas, Ad Paschæ, ad Diui Ioannis. *Vbi ad Diana ven.)* Eclipsin dictionis ad legitimam constructionem necessariæ in temu defectum dicimus. Est Eclipsis omnium orationis partium communis. Nam & appellatiua desyderantur, Templum vel Ædes, vt hic apud Terentium: & alio loco, Cur non recta introibas? deest Via. Item illic, Non posteriores feram. Adiectiua quoque non rarò desunt, vt in illo, Si nisi quæ facie poterit te digna videri, Nulla futura tua est. Integrum erit hoc modo, Si nulla poterit te digna videri, nisi quæ facie est te digna nulla futura tua est. Terent. in Eunucho, Si qua est habitior pauló: pro, cæteris habitior. Desunt orationis nonnunquam & pronomina: vt, Omnes deteriores sumus licentia, &, Memini videre: suffice Me, ad constructionis debitum.

44 *Ito ad dextram, prius quàm ad portam venias: apud ipsum lacum*

45 *Est pistilla, & ex aduôrsum est fábrica: ibi est. D. quid ibi facit?*

46 *S. Lectulos in sôle ilignëis pédibus faciúndos dedit,*

M. Pistrilla, est diminutiue a pistrina. M. Fabrica, officinã fabrorũ significat. L. In sole. ad Poteris referendum, non ad Faciũdos: vt sit ordo, vbi vos pote

bitum. Sæpe etiam post verba quæ cùm sint transitiua absolutè tamen proferuntur. vt Terent. Faciãt vt pro Eunucho probe. pro. te probes. Sic dici videntur & illa, Bene habet, bene vortat, malè vortat. Verba quoque non pauca ad legitimam constructionem interdum requiri solent, præcipuè verbum Sum: Virgil. Hinc mihi prima mali labes. Item, Et qua vectus Abas. pro, Labes erat. & Vectus erat. Terent. Et vultu Sannia Adeò modesto adeò venusto. vt nihil suprà vbi deest Esset. Respondeo, subinde in oratione desyderatur: Cic. Quod epistolam meam ad Brutum poscis, non habeo eius exemplum. Facio, vel Volo, in illis, Dii meliora, dii melius. Decet, vel oportet: Terent. Tantámne rem tam negligenter agere? Idem. Siccine me, atque illam tua opera sollicitarier? Idem in Andria. Seruón' fortunas meas me commisisse futili? Pienæ in his exemplis constructiones fient per Decet vel oportuit. Participia etiam suppéditantur aliquando ad legitimam constructionem: Cicero ad Attic. Occupationum mearum, vel hoc signum erit quòd epistola librarii manu est. vbi Scripta subaudiendum. Frequenter & præpositiones requiruntur: vt apud Terent. Nunc id prodeo, vt côueniam Parmenonem. Integrum erit si dicas, nunc propter id. Suetonius. Natus est regione vrbis sexta. Pro, in regione. Hanc & in citandis authorum operibus. desyderare antiqui solent more Græcorum, vt Plautus Aulularia, Terẽtius Andria, pro, in Andria. Vix aduerbia subaudiuntur. Duæ tamen præpositiones, Ante & Post cùm aduerbiascunt, ad plenam aliquando constructionem requiruntur. Liuius. Quadringentesimo anno, quàm vrbs Roma condita erat. Idẽ. Anno tricesimo altero, quàm Roma condita erat, pro, post quam Roma condita erat, Desyderantur eædem præpositiones & post Pridie & Postridie, cùm eis subiicitur, Quàm: Cic. ad Terentiam, Quid causæ autem fuerit, postridie intellexi, quàm à vobis discessi. pro, postridie postquàm à vobis discessi. Requiruntur & coniunctiones copulatiuæ, maximè vbi celeritati studetur. Virgil. Ferte citi ferrum, date tela, impellite remos. Terent. Viderem, audirem, essem vnà cum qua cupiebam. Sed eclipsin vbi copulatiuæ desyderantur. Asyndeton, vel Dialyton vocant. In numeris verò sæpius copulatiuæ desunt: vt, vixit viginti vnum annos. Subaudiũtur & discretiuæ: Terẽt. Traditus sum mulieri, illa illico vos me accepit. Pro, illa verò. Ex disiũctiuis etiam, Seu vel Siue: vt, Velis nolis, boni consulas oportet. Seneca, Scias nescias fient. Item Vel, aut Ve: vt. Annos natus plus minus viginti. Disiũctiua Vel aliter quoque desyderatur: Cic. quã do enim frequentissimo senatu quatuor, ad summum quinque sunt inuenti, qui Milonis causam non probarent. Desunt & causales: Terent. Hæc cùm illi Mitio Dico, tibi dico: tu illum corrumpi sinis. Deest Nã: & frequentius Asyndeton dicitur Omittitur interdum & côtinuatiua Si: vt apud Plin. Dedisses huic animo par corpus, fecisset quod optabat. Iuuenalis, Græculus esuriens in cælum iusseris, ibit. Pro, si dedisses. si iusseris. Requiruntur identidem & illatiuæ: Terent. Hac non successit, alia aggrediamur via. Pro, ergo alia.

Prius quam ad p. v.) D Portam dicendo, ostendit vsque ad muros finémque ciuitatis erraturum Demeam. Porta autem, ab aratro portando dicta est. quòd in eo loco coloniæ deductor & conditor, subiũctis vacca & tauro, aratrum, quo vrbem designat, suspendit manu: ne imprimat sulcos. vbi ciuitatis aditus relinquendi sunt. *Apud ipſ. lac.)* Credibiliter addidit Lacum. nam Varro docet semper lacum portis additũ: scilicet ob vsum iumentorum exeuntiũ & introeuntium: præterea vt aduersum hostilem ignem portis de proximo subueniretur. 44

Est pistrilla.) Veteres absolutè dicebant pistrinam, vt sutrinam, & medicinam, ad tabernam referentes. nam pistrina pistrina non conueait. Et simulata diminutiua diuersa sunt à genere nominum primæ positionis: vt rana, ranunculus, veterana: vt est in his scutum scutella, canis, canicula. 45

Lectulos.) V Discubitorios côuiuiis aptos, veterum more. *Lectulos in s. il. p. f. d.)* D In vrbe conuiuium, aut in sole, aut in vmbra, pro conditione temporis instruebatur. Repẽtè igitur interrogatus, quòd minimè opinabatur quæsiturũ senem, arripuit statim Lectulos. Et quia potuit senex dicere, Mentiris: nam habet lectulos: addidit ex tempore, In sole. Et ne eos quoque habere diceret, addidit, Iligneis pedibus faciundos. sed hoc, gestu actoris ad- 46

tis in ſole.nam aut in vmbra aut in ſole conuiuium apparatur.
*D.Hic ironia eſt, non approbatio.

Vbi potêtis vos. D. * *[ſanè bene.] ſed ceſſo ad eum pérgere!* aſſdſatv 47
'D.Vel[D. Vbi potetu vos:ſanè bene.] Al.[rectè ſanè.]aſſlidſp.

S.*[I ſanè,ego] te exercêbo hódie, vt dignus es ſilicérnium.* faſatdtv 48
D.[I ſanè ego].

Al.[otioſè]. dtſſtſtv. *Aéſchinus [odióſè] ceſſat: prándium corrúmpitur:* tbſſtſtv 49

lutum eſt:quaſi eodem tēpore ſeruus & quærat quid dicat,& reſpondeat.

47 *Vbi potetu vos.*) Incerta perſona eſt:nam Syro vel Demeæ hoc dictum iungi poteſt. *Vbi potetu*) Ad veterum conſuetudinem alludit,qui vel in vrbe,vel etiam ſole,aut vmbra pro tempore conuiuium inſtruere ſolebant. Olim autem in cœnaculis domorum aut ſtriclinis,cùm tres lecti erant ſtrati ſedentes cœnitabant. Tres enim tantum menſas fuiſſe Varro teſtatur, quarum vna dicebatur cylibarum,quaſi vinaria,cui κύλικες, id eſt,calices imponebantur, hæc autem fuit orbicularis.Altera cui nomen erat cartibulum,lapidea & oblonga columella fuit ſuffulta.Vltima cùm vaſa detinuerat,& vrnaria dicebatur,eáque fuit quadrata.de harum cæremoniis plura in noſtris quæſtionibus conuiualibus obſeruantur.

48 *I ſanè.*) [D] Aut abundat ſanè,aut inferioribus iungitur. *Ego.*) [V] Seruus pergit ſemper ſui ſimilis eſſe. *Ego te exerc.*) [M] Exercere Nonius docet hic pro fatigare ſumi. [B] Virg.–Nate Iliacis exercite fatis. *Scilicernium*) [D] Cœna quæ infertur diis manibus, quòd eam ſilentes cernāt,id eſt.vmbræ poſſideant:vel quòd qui hæc inferant,cernant,neque deguſtent.Nam de his quæ libantur inferis quiſquis comederit,aut biberit,funeſtatur.Aut erit Silicernium ſenex,qui iam iámque ſilentibus vmbriſque cernendus ſit:& ſic eſt meliùs, quàm vt quidam Xenophanta interpretatur.putatis Xenophanta ſic nos Silicernium intelligere, hoc eſt,Silicem cernentem ſenem,dum incuruus eſt,vel ſtratæ ſaxouiæ, vel ſarcòphagi iamiam appropinquantis ſibi.[M] Silicernium ſenex dicitur, qui iam incuruus incedens ſilices platearum cernit. [V] Silicernium fuit conuiuiū funebre, quod ſenibus exhibebatur. & ſic figuratè Terent. ſenem vocat ſilicernium iuxta Feſtum & donatum, vt qui iam ſilentibus vmbris cernendus erat.Breuiter erant feriales,aut exæquiales cœnæ, & funerum fercula. quem morem Chriſtiana lex difficillimè compeſcuit: contra quem Tertullianus, Ambroſius, & aliorum conciones decertant. in hac autem cœna ſenes pranſi, poſt officium poſtremum diſcedentes,alter alteri valedicebat.[B] De Silicernii ſignificationibus,diuerſi diuerſa tradunt. Philelphus in quadam epiſtola, Non,inquit, à ſilentio,& cernendo ſilicernium deſcendit, mea quidem ſententia, ſed à ſilice & hernia. Nam decrepitos admodum ſenes.herniā nonnullos audio pati ſolitos, vt de Neſtore legitur, quem annos nonaginta vixiſſe tradunt. Duo autem ſunt herniarum genera. Nam alias molles & aquoſas medici vocant, & eas quidem facilè ſanabiles: alias duras & carnoſas, quæ nullam curationem admittunt. Hinc igitur Silicernium dictum autumo,à ſilicea ſcilicet.hoc eſt,dura hernia appellatum. Illud enim genus farciminis inſtar veſtrarum lucanicarum, iſtarúmque craſſiorum,duriſſimum erat,& iis ſimillimæ ſeniles illæ carnoſæ herniæ.Vnde etiam, decrepiti ſenes huiuſmodi morbo obnoxii, Silicernia per contumeliam vocantur: vt eſt apud Terentium,I ſanè ego te exercebo hodie, vt dignus es,ſilicernium.Qui verò dicunt, Silicernium idcirco ita nominatum, quoniam qui ſunt admodū ſenes.incuruitate corporis ſilices cernant,ij ſiliceo ſunt cerebro.Et hæc de ſilicernio tuo ſatis ac ſuper. Hactenus Philelphus.

Odioſè Aeſch.c.p.corr.) [D] ἀσύνδετον. deeſt 49 Et. *Prand.*) [V] Serui voluptuarii & illuſoris animus eſt in patinis & cyathis,quorum hic notatio eſt. *Pran.corr.*) [D] Vt coquus dixit,qui ſciat conditionem quandam magis feruentem placere. [B] Antiquis in vſu fuiſſe non minùs prandia, quàm cœnas,& homines in die bis ſaturos fieri ſolitos, affirmat Cicero in Tuſculanis, ſcribens Platonem ſolitum improbare vitam Italicorum, quoniam bis in die ſaturi fierent.Refert & Macrobius,antiquis morem fuiſſe Romanis, vt patentibus ianuis pranſitaretur,& cœnitaretur. Cornelii Celſi huc accedit authoritas,præcipientis bis in die potiùs, quàm ſemel cibum eſſe capiendum. Celebrat etiam Plutarchus apophthegma. Alexandri cognomento Magni.Hic dicere ſolebat obſonium prandii,nocturnā eſſe ambulationem:cœnæ verò,prandii parcitatem. Superiorum ſententias confirmat quod. Ariſtoteles in problematibus ſcribit, Largè prandendum, parcè verò cœnandum eſſe.Ex quibus omnibus ſatis liquet erraſſe Seruium,qui negat antiquos vſum habuiſſe

a

idſtadt- *Cteſipho autem in amóre eſt totus: ego iam proſpiciam mihi.*

iſſſdſtv *Nam iam adibo, atque [vnumquicquid,] quod quidem erit belliſſimum,* *Al.* [vnũquodque.] iſſdſtv.

ſaſſſſv *Carpam: & cyathos ſorbillans paulâtim hunc prodûcam diem.*

buiſſe prandiorum. *Cteſipho aut m am. eſt t.*) D Non potuit plus dici de incondita ac nimia voluptate. *Ego i. pr. m.*) Iam, interdum ſignificat feſtinationem: vt nunc. Interdum ad deſcribendum ponitur, & increpandum moram: vt, Iam melior, iam diua precor. Et, vos quoque Pergameæ iam fas eſt parcere genti, Diſque deæque omnes. Et, Proſpiciam mihi, dixit, tanquam hoc ſentiat, Illi ſua agunt negoſia: & ego illorũ exẽplo conſulã mihi. Et bene proſpiciã: quaſi non pranſurus, niſi prouidero mihi. *Belliſſ.*) Propriè Belliſſimũ dixit, vnde & huiuſmodi ad irritandam gulam cibi, bellaria dicuntur. B Bellis gerendis aptæ res bellaria dicebantur antiquis: vt, arma, ſagittæ, & id genus alia. Item menſæ ſecundæ omnes genus, quia vt illa belli, ita hæc menſarum inſtrumenta eſſent. vina etiam dulciora in veteribus Comœdiis Liberi bellaria appellata ſunt. hinc Belliſſimum Terent. dixit, lautiores cibos intelligens, qui ad gulam irritandam inferri ſolent. Eraſmus in enarratione adagii Siculus omphacizat, Sunt qui credant, inquit, in eos quadrare, qui belliſſima quæque ſibi decerpunt, vt Syrus ille Terentianus. *Carpam*) D Modò eligam. Aliàs lædam ſignificat: vt, Carpit enim vires paulatim, vriſque videndo Fœmina. Aliàs fruar: vt, Carpamus dum mane nouum, dum flumina creſcunt. Et Perſius, Indulge Genio, carpamus dulcia, id eſt, fruamur rebus dulcibus. *Paulatim h. pr. d.*) Bono verbo vſus eſt ad metaphoram, tanquam vel morientis diei. Vt eſt, --Nec te tua funera mater Produxi preſſiuè oculos.

[ACT. IIII. SCEN. III.] *Mu.* [ACT. V. SCEN. I.]

ARG. V Videtur Hegio erroris ſui conſcius prudentiam Mitionis collaudaſſe. P quem ad virginis matrem hortatur accedere, atque hæc eadem quæ ſibi dixit referre, vt illius dolores aliquantulum releuentur. Demum egregia ab eodem ſententia præmiſſa perſuadet omnino Mitioni, ſeſe debere illis coràm purgare de ſuſpicione B alienati à Pamphila Æſchini, quæ fuerat orta propter ereptam Cteſiphoni pſaltriam. V Eſt itaque in Mitione oratiuncula ſuam laudem extenuans, ſed in Hegione ἀφορμητική. Neque verò hic obſcurè cataſtrophe, id eſt, ſubita rerum mutatio & lenis negotiorum Aeſchini exitus incipietur. D Eſt autem hæc ſcena plena ſententiarum ſenilium ad officia demonſtranda. V *Theſes* 1 Boni viri eſt ſuum facere officium, & ſi quod eſt peccatum corrigere. 2 Iniurioſi ſæpe expoſtulant, & vltrò accuſant ne ipſi accuſentur. 3 Authoribus doloris & cruciatus, conſolatio præſentiſſimum eſt remedium. M Debere eum qui doloris author & cauſa fuit, modò id ipſe poſſit, remedium & conſolationem afferre, non alium ad eam rem allegare, docet hic locus. Eſt enim gratiſſimum dolentibus, ſi videant & eos quoque dolere, & angi, qui in cauſa fuerunt, cur ægritudinem paſſi ſint. Præterea, quàm magnum malum ſit ſuſpicio, quæ ſemper apud pauperiores hoc maior eſt, quòd res ſuas acciſiores, & ſe minùs ob id in loco eſſe cognoſcunt. Plato quarto de Repub. Magnum malum eſt ſuſpicio, quæ profundos ſtimulos cõſcientiæ manifeſtat. Seneca de natur. quæſt. lib. 11. Plurimum mali credulitas facit. Sæpe non audiendum quidem eſt: quoniam in quibuſdam rebus ſatius decipi, quàm diffidere. Tollenda ex animo ſuſpicio & coniectura, fallaciſſima irritamenta. Et mox, Simplicitate opus erit, & benigna rerum deſtinatione. Nihil niſi quod in oculos incurret, manifeſtũmque erit, credamus. Et quoties ſuſpicio noſtra vana apparuerit, obiurgemus credulitatem. Pulchrè quoque Plautus in Aulularia pauperum ſuſpicionem quanta eſſet oſtendere volens, hæc loqui Euclionem facit. Non temerarium eſt, vbi diues blandè appellat pauperem. Et mox, Altera manu fert lapidem, panem oſtentat altera. Nemini credo qui largè blandus eſt diues pauperi. *Verſ. gen. Iambici octonarij ſiue tetrametri acatalectici.*

MITIO. HEGIO.

Viam ſternit ad Cataſtrophen. Officiũ boni viri.

*E*GO *in hac re nihil repério, quámobrem lauder* ac bbssai as *tantópere Hégio:*

Mĕum offícium fácio: quod peccâtum à nobis ortũ ac aſſſſi ddi *eſt corrigo:*

•L. Ironicôs. Iniurioſorũ mos.

* *[Niſi ſi me in illo] credidiſti eſſe hóminum núme-ro, qui ita putant,* aiſidddi R. Niſi ſi in illo me, bſſidddi: al. [Niſi me in illo] iſidddi.

Bembus [ipſi expoſtules.] D[ſi qua fecêre, ipſi expoſtul ent,] vel [ſi quam &c.] vt [ſi quam] ſit vna pars orationis.

Sibi fíeri iniúriam, vltrò ſi quam fecêre ipſi ex-póſtulant.] aiſſſſi

Et vltrò accûſant: id quia non eſt à me factum, a-giſ [grátias]!* iſſaſſi iſſaſſa *Al. [gratias.] ſine interrogatione.*

• L. Interrogatio moleſtiam indicans. Dhæc quaſi ſub triſti vultu eſt proferenda

H. *Ah minimé: nunquam te áliter, atque es, in áni-mum indúxi meum.* dſdibiſp

Sed quæſo, vt vnà mecum ad matrem vírginis eas Mítio: ſiſſbſi

•D. Nimis breuiter ac ſuccinctè, & vt oportuit inter ſcientes.

Atque iſtæc eádem, quæ mihi dixti, tute dicas mu-lieri: ſdſaſſdi

•L. Emphaſis.

* *Suſpiciônem hanc propter fratrem eius eſſe, &* *il-lam pſáltriam.* diſſbiſp

1 *Ego in hac)* V Propoſitio eſt, Non ſum adeò laudandus. *Tantopere)* D Vim aduerbialem in ſe continet, nam ſignificat nimis.

2 *Meum off.)* V Confirmatio ab officio boni viri, qui eſt in ſua, vt hodie loquuntur, vocatióne, ſuáque errata corrigit, non pertinax & moroſus. Non eſt vulgaris laus honeſti viri, cùm Spartam ſuam, quam nactus eſt, adornet, & ſeſe malè patrantem corrigat. Sic enim eſt & ſui ipſius tum rector, tum iudex. *Quod pecc. à n. ort. eſt)* D Si diceret, Peccatum eſt à nobis, participium fuiſſet, nūc quia Ortum addidit, nomen eſt. Nunquam enim eadem pars orationis iungi, niſi per ἀσύνδετον, poteſt.

3 *Niſi)* V Ab antitheſi ex iniurioſorum conſuetudine, qua accuſandi accuſant.

4 *Si, quam fecêre ipſi expoſtulant)* D Hic diſtingue: & ſeparatim infer. Ipſi expoſtulant. Senſus eſt manifeſtus: ſed obſcura ſunt verba, & eorum collocatio & diſtinctio. nam incertum, vtrum, ſi expoſtulant, intelligendum ſit: an, ſiquam, pro vna parte orationis accipi oporteat.

5 *Vltrò acc.)* Vltrò, nūc prauè & peruersè.

6 *Ah, minimè)* Non, Minimè ago: ſed, Minimè te credo eſſe illorum in numero. *Aliter, atque:* D Eleganter pro Quàm. Sic & Varro, Hoc nunc aliter ſit, atquè olim. Cic. in epiſtola ad Seruium Sulp. Aliter cecidiſſe rem exiſtimas, atquè opinatus ſis.

7 *Sed quæſo)* V Propoſitio eſt exhortatoria propter ſuſpicionem remouendam. *Quæſo vt vna)* D Seruauit τὸ πρέπον, adiiciendo Vnà mecum eas; quippe ad incognitam matrem familiâs. *Virginis)* M Virgo hîc etiam dicitur de corrupta, ſed ea ratione, quòd hoc ipſum vulgò lateret, & celatum eſſet.

8 *Atque iſthæc)* V Narratiuncula eſt breuiſſima, cùm res vtrique parti ſit notior, vel vno verbulo eius memoria refricatur. *Tute d. mul.)* D In nomine oſtendit cur hæc ipſe dicat: Mulieri enim, inquit, nimis pauidæ ac diffidenti.

9 *Et ill. Pſalt.)* Propter fratrem eius eſſe, ſubaudiendum eſt.

10 ifsfidp M.* *Si ita æquum censes, aut si ita opus est facto, eâmus.* H. *bene facis:*

11 ibsfsfdi *Nam & illi[a] ánimum iam releuábis, qua dolôre ac miséria*

12 sfsddsfai *Tabéscit, & tuo officio fúeris functus. sed si áliter putas,*

13 asfsfsbp *E'gomet narrâbo quæ mihi dixti.* M. *immo ego ibo.* H. *bene facis:*

14 sfsfsfal sfadid OMNES QVIBVS' RES SVNT *minus' secúndæ, magis' sunt néscio quo modo*

15 sfsfiiap *[Suspiciósi:] ad contuméliam ómnia accípiunt magis*

16 sfiissfi *Propter suam impoténtiam: se semper credunt [néglegi.]*

17 sfsfsfdl *Quápropter te ipsum purgâre ipsis coràm, placabíle est.*

18 sfsdissfi M. *Et rectè & verum dicis.* H. *séquere me ergo hàc intrò.* M. *máxumè.*

*D. A iusto & vtili est tota sententia. Et sanè hi versus desunt. quos multa exemplaria non haben.

L. *Tabescit*, conficitur.

Omnes infortunati maximè suspiciosi. [t]Vera sententia ad approbandum obsequium Mitionis.

Al. [*suspicaciosi*:

D. Al. [*claudicare.*] [a]quod versus non conuenit.

10 *Bene facis*) [v] Ab vtili, Sic enim animus eius recreabitur & erigetur, qui iam propter tristitiam labascit. [Greek illegible] enim sunt multi propter nimium mœrorem. & eò Pythagoricum illud refertur, Ne quis cor edat. Cor enim dolore nimio exiccatur, flaccescit & tabescit quæ ratio est & in marasmo. qui Cornelio Celso tabes est. Itaque Menander alibi cecinit tristitiam esse multorum malorum causam. vt insaniæ & morborum incurabilium: cuius hi sunt versus, [Greek illegible]. Quare idem alibi non dubitauit asserere non esse maiorem dolorem & cruciatum, quàm tristitiam hominis. [Greek illegible].

11 *Nam & illi anim. iam rel.*) [a] A commodis, & à laudabili, cùm dicit, Tuo officio fueris functus. *Nam & illi an. i. r.*) [D] Et deinceps Illi maluit dicere, quàm nurui, adhuc diuitè reueritus. *Dolore ac mis.*) Dolore parturientis. Miseria. iniuria ab Æschino accepta.

12 *Sed si al. p.*) Artificiosè, remittendo quod petebat, extorsit magis.

13 *Imo ego ibo*) Hoc aduerbio quod ait Imò, ostendit se promptè agere, & instanter quod promisit.

Omnes) [v] A necessitate, cùm tenuioris fortunæ homines nimis sint suspicaces. & sententia est verisimilis ab euentibus fortuitis sumpta. cuius hic eiusdem est veluti explicatio quædam. *Ais ne secunda*) [D] Dicere sic maluit, ne Miseræ diceret. *Nescio quo modo*) Hoc est, vehementia nulla palàm ratione. 14

Accipiunt magis) Mirè additum Magis: cùm possit sensus & sine hoc esse integer. 15

Propter s. imp.) Infirmitatem. Et rursus noluit Humilitatem aut Miseriam dicere. *Propter suam impotentiam*) [B] Quia infimi sunt humiles ac miseri. 16

Quapropter) [v] Peroratio. Necesse igitur est & placabile, vt te coram ipsis expurges. *Quapropter te ips. p.*) [D] Vtrum Te ipsum vna pars orationis sit, an diuisè accipiendum? vt sit, Te Mitionem, Ipsum Æschinum purgare. *Coram plac.*) Coràm id est præsentem & præsentibus. & Coràm indiget adiectione, Palam non indiget. Et præterea Coràm, ad cæteras personas refertur: Palàm generaliter dicitur. 17

Et rectè & v.) Rectè ad verba retulit: Verùm, ad rem atque sententiam. Potest enim rectè & falsum dici dummodo nullo vitio verborum nomini vnquàm dicatur quanquam & ipsum fallere in tempore quidam de officiis scribentes rectum putent. 18

ARG. P Æschinus hic suas effundit querimonias, mirum in modum dolens B in suspicionem venisse se apud Sostratam, & Pamphilam, quòd amore psaltriam cœperit, quam non sibi, sed fratri vt gratum faceret, ab lenone eripuerat. V Metuit enim, ne amorem istac iniuria Pamphilæ solueret, & ab ea excluderetur. Est igitur scena querimoniæ propter tristitiam plena, penè ..., L continens querelam & sollicitudinem Æschini, quomodo se purget mulierculis, & tamen fratris amorem non prodat. Et est hæc summa rerum eius epitasis. V Theses. 1 Frater multa patitur, tristior propter fratris commodum. 2 Mulieribus nihil arcani credendum est, cùm sint futiles, & garrulæ. 3 Amantium est maxima sollicitudo, ne ab amica, quam depereunt, excludantur. 4 Amatores sunt meticulosi, malè sibi conscii, attamen propter vim amoris audaces. D Hoc loco χαρακτὴρ amantis modicè iuuenis, & lenis facit indulgentis, ac lepidissimi patris. M Turbati hominis querelas, sed tamen inter affectus & animi oblæsiones cordati hæc scena proponit. Nam cùm posset adolescés facillimè à se culpã remouere, si fratris sui facinus detexisset, maluit hoc vitio suo adscribi sufferre, quàm germani dedecus propalare. *Verf. gen. Vndecim iambici tetr. acat. nempe duo primi, quintus, sextus, & octauus cum sex sequentibus. Reliqui trochaici catal. itque tetrametri excepto septimo trimetro.*

ÆSCHINVS.

Hæc verba repentino nuntio Æschini animum perculsum indicant.
L. Asyndeto auget vim enumerationis.
L. Perplexi, hoc loco, & trepidantis.
G. Alii [quiuit.] dbsa sū: vel [nihil monosyllabo facto.]

DISCRVCIOR *ánimi: hoccine de impro- uiso mali mihi óbijci* dbdssiil 1
Tantum, vt neque [quid de me fáciam; neque quid agam, certum siet!] sasabisp 2 *D. [quid me faciam, nec quid agam certū?] C sed versus nō cōstat.*
**Membra metu debilia sunt: ánimus timóre ob- stipuit.* *Mu. [animus timore obstupuit: pectore]*, dsbdadsp. dsb dssv 3
Péctore consistere nihil consílij [quit.] * vah quo modo* dsbssst 4

Discrucior) V Propositio est, Tristis sum. Confirmatio est à malo insperato & improuiso, quod illi obiectum est. Itaque propter tristitiam incertus est. & Pindarus tristitiam esse curatum multarum causam asseuerat, αἱ δὲ φρένες ταραχαὶ καὶ ταράσσονται ... Et Alexis fatetur immodicam tristitiã mentem perturbare & transferre, τὴν φρένα ... μεθίστησιν ... Discrucior an.) D ἀπανάλησιν figura: vt, ô præstans animi. Discrucior an.) B Dis nunc separatiue, vt, dissungo. nunc negat: vt, difficilis, nunc diuersitatem notat: vt, dissideo, discordo. nūc significat malè: vt, dispero, nunc pro valde accipitur: vt, discrucior. Discrucior a.:) Ad modū græcorum facta oratio, qui genitiuum ponunt, vbi nos ablatiuum vsurpamus. Sic & Liuius de Lucretia. Ægram animi consolantur. Hoccine de impr. m & c.) D Hæc verba repentino nuntio perculsum indicant Æschinū propter diuortium ftare: & iram circa se Sostratæ, & eius filiæ ob raptum meretricis. Obiici) Propriè quia inopinanti: nam Obiici dicitur in vtranque partem: vt si quos antè quis viderat quàm expectauerit. quo verbo magnitudo doloris ostenditur ex improuiso incommodo.

Vt neque quid me faciam) Plus est, Quid de me faciam, quam Quid faciam. illud enim de rebus: hoc de ipso homine intelligitur. *Neque quid agam, certum est)* Certū est, pro certum fit: nisi fortè Vt, Quàm significet.

Membra) V A signis vecordiam suam declarat, quod extra sese fit, vt pote membrorum tremore, ex stupore animi, & ex consilii inopia Eadem agnoscit & Menander, ... Et Sophocles sic canit, ... Medici quoque norunt, vt ex magno mœrore fit multorum morborum veluti sca urigo. *Membra m. d. s. an. s. obst.)* D Metu patris: Timore diuortii. M Est enim metus, vt ait Aristotel. in Physicis, causa cur sanguis ad cor se recipiens exteriora membra suo vigore destituat. Et Seneca libro sexto Quæstionum. Non est facile inter magna mala non decipere. Itaque lenissima ferè ingenia in tantum venire formidinis, vt sibi excident. Nemo quidem sine aliqua iactura sanitatis expauit similisque furēti quisquis timet: sed alios citò sibi timor reddit, alios vehementius perturbat, & in demétiam transfert.

Quomodo) V A difficultate extricandi. 4 Gellius ait ex Epicteto, Visiones animi, quas

phantasias

5 Me ex hac [expédiam turba tanta? nunc suspício de me incidit.] *Mu.[turba expediam? tanta nunc suspe-ctio de me incidit.]* *G [expediam turba tanta? nūc suspicio incidit], vt sit trochaicus catal. sic sequens [De me. neque ea, &c.]*
Caussa stuporis Æschini.

6 Neque ea immeritò. Sóstrata credit, mihi [me psáltriam hanc *Mu. [me emisse hanc psaltriam,]*

7 Emisse]: id anus [fecit indícium mihi.] *Al. [mihi indicium fecit] [sed versus non constat. G [Hanc emisse: fecit Canthara anus id indicium mihi.]* *[Anus indicium id fecit mihi.]*

8 *Nam vt hinc fortè ea ad obstetrícem [erat missa,] ubi eam vidi, ilico *G. [missa erat,]* *Rimius omittit [eam], sed perperam. D Sunt qui addant supervacuè [hanc]: & legunt, [hanc ubi vidi,]*
*L. Narratio caussæ sollicitudinis, quo modo rem ex anu cognouit.

9 Accêdo: rógito, *Pámphila quid agat: [iam] partus ádsiet: *Al.[tamne],*
*D. Amatoria interrogatio, qua monstrat Æschinus curæ sibi esse res omnes.

10 E óne obstetrícem accérsat. illa exclâmat, Abi, abi, iam Aéschine

11 [Satis diu verba dedísti nobis: sátis adhuc tua] frustráta est fides. *Mu. [Satis diu verba dedisti: satis adhuc tua nos]*

12 Hem, quid istuc óbsecro, inquam, est? valeas: hábeas illam, quæ placet. D. *Valeas: hab. illam,* quasi recedat & id gè absit vt in Andr. Valeant qui inter nos dissidium volunt.

13 Sensi ilico id illas suspicári: sed me [reprehéndi] tamen, *Al. [repressi]*

14 Nequid de fratre gárrula illi dícerem, ac fieret palám.

paratinas philosophi appellant, quibus mens hominis prima statim specie accidentis ad animum rei pellitur, non voluntatis sunt neque arbitrii, sed vi quadam sua inferunt sese hominibus, & c. Hinc fit vt in timore ita stupidi sint, vt semetipsos ignorent. 19. c. 1.

5 *Nunc suspicio.* D Modò ostenditur causa trepidationis Æschini.

6 *Neque ea im.)* V Narratione probat, cur meritò suspectus sit. In hac sanè est factum, Psaltria empta. Quomodo resciuit? ex obstetrice expostulante de infidelitate adolescētis. Itaque contentio inter hunc & obstetricem interseritur.

7 *Id anus mihi indicium fecit)* D Illa anus cui Sostrata dixerat. Curre obstetricē accerse.

8 *Nam vt h. f. ea ad obst. er. m.)* Apparet inter cætera anū dixisse ad obstetricem se missam: an vltrò hæc suspicatus est Æschinus? Hinc autem addendo, ostendit se ante fores Sostratæ stare. vt alibi, Ex Andro commigrauit huc viciniæ.

10 *Illa excl.)* Non respondet: sed, Exclamat. Et bene vim addidit ad exclamationem fuisse. Ergo à vocis sono Exclamat, non à verbis. *Abi, abi, iam Aesch. Satis d. v. d. n.)* Vsque dum intelligeremus.

11 *Satis adhuc t. fr. est f.)* Vsque dum deciperetur.

12 *Hem, q. ist obs. in. est)* Hem, interiectio est nouas res & inopinatas audientis.

13 *Sensi)* V ἀκροστιχὶς, cur non subitò patefecerat propter muliebrem loquacitatem.

14 *Garrula)* D Vt pote anus. M Garrulus à garrire descendit, quod significat, vt ait Nonius, multùm, strepere. Igitur qui silentium continere non possunt, sed quicquid audiuēre effutiunt hi rectè garruli nominandi sunt. Probè autem adolescens nihil mulieri, quod tacitum esse cupit, credere intendit. Seneca libro 11. Declamationum, Muliebris garrulitas id solum potest tacere, quod nescit. Xeno-

^D.Figura ἀπορία. ^L Instauratio perturbationis.

^L. Occupatio per anthypophorã, & mox signa coniecturæ, quibus id quod ^g auius est confirmatur. totũ pertinet ad amplificationem periculi.

Nunc quid faciam? [dicam] fratris esse hanc? quod sasisdis 15
minimè est opus Al.[dicam ?]. sasiisap.

[Iquam efferri. ^v age, [mitto:] fieri potis est, vt ne sdtaastu 16
quà exeat: Al.[omitto.]

[Ipsum id] metuo [vt] credant: tot concurrunt veri- sassbs 17
similia: Al.[Ipsum]. idisssbp. Al.[vt]. sbssbp.

Egomet rapui: ipse egomet solui argentum: ad me aassslu 18
abducta est domum.

Hæc adeò mea culpa fateor fieri: nõ me hãc rẽpatri {dasaas-df} 19

[Vt ut] erat, gesta indicasse! exorassem vt eam [du- bssfas 20
cerem.] Al.[Vt]&[ducerem eam]. aasfdsp. Al.[Vt ut] & reijcit [vt vt] in præcedentem versum. dsfaasp;isdsip.

^v Exhortatur seipsũ. ^L Apostrophe ad seipsum. Potest hic censeri iãbicus acat. ssfssi.

Cessatum vsque adhuc est: ^v [nunc] porrò Aeschine sssstlu 21
expergiscere. D.[iam]. ^K Al.[nunc iam]. sfsstu.
Al.[Cessatum est vsque adhuc nunc iam]. ssisisp.

^R [hasce pulsare occipio fores miser.] aidtfdtu. Al.[pulsare hasce occipio fores miser.] aidisdap: iãbicus est quadratus.

Nunc hoc primum est, ad illas ibo, vt purgem me: {ssfsst-ssa} 22
accedam ad fores.

Perij, horrêsco semper, vbi pultare hasce occipio fo- a.asd:- 23
res.]

phon 7. Mulieri, pectoris arcana caue committas, nihil enim diu continet. *Ac fieret palàm)* ^D Demeæ scilicet, cui minimè opus fuit.

15 *Nunc quid)* ^v Non vult traduci suum fratrem etiam suo modo, sic secum statuit.

16 *Vt ne quà exeat)* ^D Erumpat. V. —cum spumeus amnis exiit, oppositásque euicit gurgite moles.

17 *Ipsum)* ^v Mox consilium repudiare iuxta affectum tristitiæ con[...]tur, ne ipse in causa esse videatur. Adiun[g]it tria signa, quibus verisimile sit illum esse authorem. *Ipsum id m. vt cr.)* ^D Ipsum, quòd fratri rapui. & vt, pro ne non posuit. *Tot conc. ver.)* Vt mea esse credatur. ^a Vt me cre. aut amore flagrare illius Psaltriæ. *Tot conc. v.)* Habes statum coniecturalem.

18 *Egomet r.)* Priscianus lib. 12. Soluta, inquit, pronomina dicuntur, quæ cum aliis sociari possunt, vel non. solet tamen mei additamenta plerunque discretionem ostendere: quam Græci Diastolen dicunt. Egomet, ego & non alius. nec non etiam, ipse ego vel Egomet ipse. Terentius in Adelph. Egomet rapui. *Ad me abducta est d.)* ^D Propriè non dixit Adducta, sed Abducta. Abducimus enim alienum. vt in Heautont. Abducimus tuam Bacchidem. Ad me autem domum, moraliter dixit, pro, ad domum meam. an ideò Ad me, quia & illic luctatus leno est in retinenda contra Æschinum puella?

20 *Vt ut er g. ind.)* Id est, siue malè siue bene gesta erat. Vt enim, certam qualitatem significat: Vt ut incertam. quasi dicat, quoquo modo, malè bene. *Exorassem vt eam d.)* Sic enim promiserat se Sostratæ iu[ra]tum.

21 *Nunc iam p. Aesch. exp.)* Sic & alibi, Enimuero Daue, nihil loci est segnitiæ neque socordiæ. Legitur & Iam, quod est correptiuum interdum. *Nunc p.)* ^v Iam sese colligit, & seipsum alloquitur, atque hactenus veluti somno incertum & dubium contra Æschinum fuisse liquet. Nunc verò propositum. Expergiscere, per metaphoram, quasi in hoc antea dormiisset. Itaque Euripides tristitiam grauem esse deam agnoscit, quæ tamen consolatione & rerum aliqua iucunditate placabilis est. Δεινὰ μὲν ὥστ' ... ἀλλ' ... [illegible]

22 *Nunc hoc)* ^v Propositionis ratio est à commoditate & causa. *Nunc iam p.)* ^D Primum, ab eo quod rogandus est pater. *Accedam ad fores)* Sostratæ scilicet.

23 *Horresco)* ^v Timet & audet incertus seipsum nondum satis confirmans. *Horresco f.)*

24 Gbabsu *Heus,heus, Aéschinus ego sum, [aperîte áliquis]actûtum óstium.* D. Al.[aperite aliquis]quo(non placet. °V. Figurata & vsitata Comicis potissimum ad sequentem scenam huius fit connexio.

25 sGGsu *Prodit nêscio quis. concêdam [huc.]* R. Al [hic] pro Huc.

E.Versus perficitur proxima scena.

D Satis amatoriè: nam nimium Sēper est.calor, & f.igus recedit à corpore:vt, --Totus Parmeno Tremo horreóque, postquàm aspexi hanc.

24 *Aperite al.act.ost.)* Vim pluralem habet Aliquis,quamuis singulariter dicatur:non est enim Aliquis, nisi de multi recte ergo.Aperite aliquis,& noue.nam non placet.illud,vbi duæ distinctiones sunt vnde Aperite est vna altera,Aliquis, Actutum ostium,Vt assumatur rursu. Aperiat.p opriè enim veteres & Quis. & Aliquis,& Qui quam,non obseruabant quo genere aut quo numero declinarét. est ergo figura ἀρχαϊσμός. *Aperite aliquis)* B Prolepsis est,cùm generalis dictio, quæ in multitudinis numero ferè præcedit,rursus in partibus intelligitur.nec adhibetur.Vt hîc apud Terent.vnico mèero generalitaté sequēte,formula quædam huius figuræ repræsentatur.Aperite aliquis actùtum ostium.Supplendum est I a.quod deest: aperite ostium.& aliquis actùtum aperiat.Hæc & alia pleraque de figuris obseruata etiam sunt à Thoma Linacro viro docto,& industria sua bene de literis merito.

ACT. IIII. SCEN. V.

ARG. L Mitio egrediens à mulierculis,deprehensum ad fores Æschinum ludit aliquātisper faceto commento, F variis modis ostendens Pamphilam ab alio in vxorem ductum iri.Qua de re non paruo d.lore concutitur Aeschinus,qui eā summopere deperibat: quod anxiè patrem celauerat.Tandem illum eundem pater miro expler gaudio: recipiens,id est, promittens ei,d.m eam puellam quamprimum vxorem datum iri, H vbi hoc vafro commento ex eo quòd illam stuprarit,elicuisset. I quæ est catastrophe huius partis fabulæ. V Prior scenæ pars est in statu coniecturali. *Theses* 1 Conscii sibi malè,tacent:& hinc nata est regula de huiusmodi coniectura.Qui tacet.consentire videtur.Ratio eius fere est ex mala cōscientia parum sibi constanre. 2 Ex castigatis & erubescentibus spes aliqua concipitur, sicut & anteà dixit Erubuit,salua res est. 3 Priores meliorē iuris partem retinenr,& hinc de prioritate,sicut hodie in scholis Iurisconsultorum loquuntur,multæ oriuntur disputationes. 4 Amantibus si abducta fuerit amica,facinus iudicatur illiberale. 5 In nuptiis requiruntur sponsalia per mutuum datoris & authoris consensum. 6 Virgo nubilis non diu sponsum expectet. 7 Liberalia ingenia sæpe non sunt diligentia. 8 Deus laborātes fortunat,eorúmque consilia conatúsque secundat. 9 In nuptiis futuris Deus comprecandus est. M Parentum officium in castigandis & ad rectam viam reducendis errantibus liberis hæc scena denotat.Nam eos quos viderit indomita quadam audacia & ingenio confidenti ad vitia & errores ferri,hos si duriore disciplina arcere à flagitiis non possunt, quod superest,operam dabunt,vt mitioribus verbis,& placabili quodam animo id tandem efficiāt quod non alia ratione commodiùs licet.Quòd si fanè flexa sunt ingenia & summissa, faciliter parentum monitis obtemperabunt,nec verbis sunt exasperandi.

Vers.gen. Prim u est fragmentum præcedentis: tres sequentes & quadragesimusquintus cum septem & viginti sequentibus sunt trochaici tetrametri,itique catal.excepto fortasse quinquagesimotertio brachycatalectico. Q [illegible] cum vndequa fragmenta sequentibus sunt iambici sénary siue trimetri acat. Vltimi sex iambici tetrametri,itiu catalectici excepto forte vltimo acat.

MITIO. ÆSCHINVS.

1 ITA [V] *[vt] dixi Sóstrata* G.[vti]. Catastrophe cœpta e...sed eam priùs quàm absoluat, mitè faceto cōmento nouū metū Aeschino incutit pater:

2 bcfa:sfu *Fácite:ego Aéschinum conuéniam, vt quómodo acta hæc sint, sciat.*

1 *Ita vt d.Sostr.F.)* D Hic apparet Mitionē iam multa dixisse. V Iam exiens mandat vt vt iussa faciat, ita quodammodo proximæ scenæ alligata est. *Facite)* D Iubet vt vel securæ sint vel adornent nuptias. *Ego Æsch.con.)* Mirè occursurus Æschino, Æschinū quærit. *Pater)* V Mox resilit filius patris conspectu.ac-

quod tamẽ quia nõ habet ſetiã querelã, breuiter tractat, & ſine Tragicis ſchematibus.
*V. Occaſio futuri colloquii.
*D. Huc apud ſe loquitur mitio. [I] & Cur nõ ludo, dicit, vt intelligat ſpectator quid acturus ſit.
E. [Itáne] prima pertinet ad verſum præcedentem. Mu [Ita?] aſxiſi
*I. Et hoc ſecum ſenex.
vel ſic, iſiſilip, vt ſit tetrameter.

**Sed quis óſtium hoc pultâuit?* AE. *pater hercle eſt:* uſſadtu 3
perg. M. *Aeſchine.*
AE. *Quid [huic] hîc negóti eſt!* M. *túne has pepuliſti* ſtſſattu 4
fores? tacet. *In [huic] h vim habet conſonantis. ſic in [hunc] ſequentis verſus, niſi malis legere, [huic nunc].* Mu *Cur hunc aliquantiſper non ludo?*] ſaſſbp.
Cur non ludo [hunc] *aliquantiſper! mélius eſt:* ſſdſdi 5
Quandóquidem hoc nunquam mihi ipſe vóluit { dſbſp dſſ 6
crédere.
Nihil mihi reſpóndes! AE. *non équidem iſtas, quod* { aeſaſp dſ 7
ſciam.
M. [*Itáne?*] *nam mirâbar quid hîc negóti eſſet tibi.* { bſſaſd aſſiũ 8
Erúbuit: ſalua res eſt. AE. *dic ſodes pater,* dũſſp 9
Tibi verò quid iſtic eſt rei? M. *nihil mihi quidem:* { aſiadp aſſſjp 10
Amícus quidam me à foro abdûxit modò iſſiip 11

gumentum eſt malæ conſcientiæ.

3 *Pater h. eſt)* [D] Quid eſt hoc quod Mitio timetur? an quia illi non eſt conſcius? Oſtendit autem Poëta tantundem pudorem poſſe, aut amplius, quàm timorem.

4 *Quid huic hic n. eſt)* Alius timor, quòd hinc egredi ur pater. *Túne has p. f.)* Sic cœpit interrogare, vt negationi locũ præbeat Et nota, Pepuliſti, elatum verbum: & Tragico cothurno magis quàm loquelæ Comicæ accommodatur. *Tune)* [V] Obiurgat filii inportunitatem in exordio orationis.

5 *Cur non)* Hæc ſecum loquentem Mitionem eo conſilio fingit Poëta, vt ſpectatoribus conſtet rẽ agi cum Æſchino non ſeriò. *Melius eſt)* [D] Et non, Ludere bonum eſt. ſed Melius. & hoc meliore affectu dixit, quàm ſi diceret, Dignus eſt.

6 *Hoc mihi n. v. cr.)* Contra illud quod ait, Poſtremò alii clanculum Patres quæ faciunt, quæ fert adoleſcentia. Ea ne me celet, conſueſeci filium. Credere autem magno affectu dixit. non enim confiteretur vt patri: ſed crederet vt parenti, aut ſodali ſuo.

7 *Nihil reſp.)* [V] Et hoc malæ conſcientiæ euidens argumentum eſt, & conſenſum & ſuffragium tacitum eſſe tum videtur, tum colligitur. *Non eq. iſtas)* [D] Deeſt Pulſaui. *Quod ſciam)* Quantum ſcio. [B] Adrianus Cardinalis. Quod ſine moleſtia tua fiat, & hũiuſmodi, inquit, loquendi modi orationẽ Latinã candidam & luculentam efficiunt.

8 *Itan' nam mir. q. h. n. eſſ. t.)* [D] Accepit negationem Mitio, vt ludere Æſchinum poſſit.

9 *Erubuit: ſ. res eſt)* Nimis paterna ſententia. & è contrario Simo in Andria, Vide num eius color, pudoris ſignum vſquam indicat? Et quanti affectus eſt, non dixiſſe, Erubuit, ſaluus eſt: ſed, Salua res eſt. Nónne videtur tibi res eius omnis in Æſchino conſtituta? eodem animo & ſuprà dixit. In eo me oblectos ſolum id eſt charum mihi. Non enim ſolum intulit quod expectabatur: ſed abſolutè, quaſi ex omnibus ſolum id eſt, inquit. *Erubuit)* [V] Pudoris aut verecundiæ ſignũ eſſe ruborẽ philoſophi tradunt, & Plutarch. Proble. 14. & Gell. 19. c. 6. Notum quoque ex Ariſtotel. vt ὁ αἰδὼς ſit φόβος τῆς ἀδοξίας, veluti triſtitia de defectu proprio in alterius præſentia, propter quam fit motus ſanguinis & caloris ad eas partes, quæ maximè laborant. Laborat autem præcipuè coram aliis, qui τὴν ἀδοξίαν noſtram indicant, facies. Quare fit, vt erubeſcant verecundi, & oculos demittant, quaſi facies ſignificantis præſentiam & conſpectum ferre non poſſet. Itaque natura quaſi opem latura illuc calorem, qui trahit ſanguinẽ, tranſmittit, vnde rubor naſcitur quod in adoleſcentibus bonum ſignum dici ſolet. Siquidem ingenui animi ſignum indicatur, cui ἀδοξία curæ eſt, & corrigi ſperat. *Dic ſodes)* Blandiùs filium compellat propter exordii præſentis naturam.

Nihil mihi quidem) [D] Mihi, id eſt, nec 10 propriæ rei. & callida negatione cœpit. vt & illi adimat confitendi locum ac fiduciam: ſimúlque fiat ei deſperatio ducendæ eius cuius mentio tam contemptim ab ipſo tractetur.

Amicus) [V] Hoc ad attentionem referatur. 11 *Amicus q. me à f. abd. m. h. aduoc. ſ.)* [D] Hinc inci

12 fdbfi *Huc aduocâtum sibi.* AE.*quid?* M.*ego dicam tibi.* Eclipsis. Incipit figmentum vero admistum.

13 afdifi *Hábitant hîc quædam mulieres paupérculæ,*

14 alfifi *[Vt opînor, has] non nosse te, & certò scio:* *Alii [Opinor eas].* iafifi. Cum abiectione pronunciãdum, vt nuptiarum spem adimat.

15 {afifi af} *Neque enim diu huc commigrârunt.* AE. *quid tum pósteá?*

16 ffifp M.*Virgo [est cum matre.]* AE.*perge.* M.*hæc virgo orba est patre.* *Al. [cum matre est.]* ffifp.

17 dildfp *Hic meus amîcus illi génere est próxumus:*

18 ffiai *Huic leges cogunt nubere hanc.* AE.*périj.* M.*quid est?*

19 {fffifp f} AE.*Nihil, rectè: perge.* M.*[is venit, vt secum ádueheat:]* *Al. [venit is, vt secũ auehat:]* ffiafp.

Incipit mendacium mistum vero. nam Amicus quidam me à foro huc, verum est: Aduocatum, falsum. Sed Huc, & quidam, modò ἔμφασιν habent leuis negotii. & in quo nec magnæ personæ nec res difficilis operæ, aut longæ occupationis habentur. Et Aduocatũ dicendo, alienum negotium demonstrauit: nam & sibi non vacat. si enim mulieribus addidisset, potuit aliud sperari. *Amicus q. me à f. abd. aduoc.)* [a] Id olim erat præcipuum in amicos officium, adesse in iudicio.

12 *Quid)* [b] Deest Ait: vt sit, Quid ait? *Ego dicam tibi)* Senile est. nam id iam dicendum fuit. & hoc ἔμφασιν habet vilis rei, quæ vel facilè dici possit, vel non celanda sit.

13 *Habitant)* [v] Delusurus filium narratiunculam de abducenda per cognatum amica comminiscitur, in qua verisimilia immiscens in summum metum iniicit filium. In hac autem circunstantias adolescentuli obseruabũt. Per quas & quales sit per mulieres easque pauperculas, & harum periphrasis propter certitudinem est necessaria. Quomodo? Virgo est, Pamphilam intelligit cum Sostrata, quam tantùm insinuat dissimulando. Factum quod? Amicus hanc ducet. Cur? Sic enim lex Attica vrget & compellit. Quonam cõsilio? Auehere enim cupit Miletum Cariæ ciuitatem versus, vbi habitat. Id autem vehemẽtiùs vrget, quod esset molestissimum. *Quædã mul. paup.)* [b] Non potuit magis celare dignitatẽ formæ & ætatis puellæ, quæ amatur ab Æschino, quàm vt eam primo eodem nomine cum matre nominaret: deinde communiter diceret de ambabus vniuersa quibus contemni debeant. Pauperculæ addidit, vt magis desperet Aeschinus impetrare posse has nuptias à patre. Et item Quædam: vt ignobiles demonstrarentur. Et totum hoc, cum abiectione pronunciandum est. Et Quædam & Pauperculæ dicendo, adimit omnem spem nuptiarum: nam Quædam, ignobilem indicat: Pauper, indotatam. quid ergo remanet quod speret Aeschinus? *Paupercula)* Nec pauperes saltem.

Et certè scio) ἐπανόρθωσις. parũ dixit, dum inquit Opinor. Vel, adeò obscuræ sunt, & nullius pretii, vt opiner has non esse te. Potuit rectè dicere & hoc Vt opinor, has non nostis sed illud venustius. *Vt opinor h. n. n. te)* Aut abundat Vt: aut deest Scilicet. Magnum autem crimen est in forma vicinæ puellæ, incognitam esse adolescenti de proximo. Et quia scit hunc esse de quo dixerit, Quam hic non amauit meretricem: aut cui nõ dedit Aliquid! subdidit causam, ne dignitatis pudorisque esset, quòd eam incognitam Aeschino esse dixisset. Neque enim diu huc inquit, commigrauerunt. Et Vt opinor, mirè ipse sibi sumit atque confirmat. quod nõdũ ille confessus est. 14

Quid tum p.) Gratissimè proditur Aeschinus amator cùm sedulò dissimulet. 15

Virgo cum matre est) Vult Mitio sic audire Aeschinum tanquam alienissimum: & ideò velut inscius facti, diligentius narrat. Virginem autem ἀκαταχρηστικῶς, pro muliere dixit. *Perge)* Vide instantiùs interrogantem quàm extraneum decuit. 16

Hic m. am.) Qui me aduocatum abduxit de foro. 17

Huic l. c. n. h.) Non, Permittunt, dixit: nec, Iubent: sed, Cogunt. ad perturbandum Aeschinum. & rectè alia enim sinunt leges, alia cogunt fieri. Et ne esset quo resisteretur illi, vult vt mulieres à lege cogantur. *Perii)* Hoc audit Mitio, sed dissimulat. 18

Nihil rectè) quòd perii. & nihil magis Comicum. Et vide trisyllabum artificiosè esse subiectum: vt qui Perii dixit, vix hoc locutus fuisse 19

Nam hábitat Miléti. AE. *hem, virginem vt se- cum [aduehat!]* assisp 20
R. al. [aduehat?], quod est ni fallor rectius.

* L. Hoc secum Aeschinus.
al. [malo].
E. Al. [Quid ipsa animi?] isisdp.
Eclipsis.
* D. Iam de proximo tangit Aeschinum.
I. Nescio quo, vim reiectionis habet.

M. *Sic est.* AE. *Milêtũ vsque óbsecro!* M. *ita.* AE. * *á- nimo [malè] est.* sisbil 21
[Quid ipsa? quid aiunt?] M. *quid? istas censes! nihil enim:* { laesdp isi } 22
*Commênta mater est, esse * ex álio viro* sisisi 23
Néscio quo púerum natum, neque eum nóminat: ddsdsp 24
Priôrem esse illum, non oportêre huic dari. issisi 25
AE. *Eho, nónne hæc iusta tibi vidêntur pósteá!* isdasi 25
M. *Non.* AE. *óbsecro non! an illam hinc abdûcet pater!* saissp 27

fuisse videatur. *Venit iis vt [aduehat.]* Aliud pelus in amatam, vt nec Athenis saltem alteri nuberet.

20 *Nam hab. Mil.)* μίλητος Mileti. & est aduerbium locale. *Hem, virg. vt [aduehat]* Hic acriùs cõmoueri proditur adolescens, vt affectu fateatur quod verbis negat.

21 *Sic est. Mil. vsque obsecro, animo est)* Ille oblitus sui, sic indignatur, vt in re propria: hic rursus callidè vultu vtitur tanquam aliena narrantis. *Miletum)* V Longitudinem loci amator admiratur, cùm tamen propinquissima esset ab Attica in Cariã vsque & expeditissima, aut Cauro, vt esset ἀπηλιώτης, aut certè Zephyro secundo in Ægeo mari per Cyclades insulas in mare Cariũ nauigatio. Miletum autem hodie Turcicũ vulgus omnium literarũ corruptela Malasam nominat. B Miletus vrbs quondam Ioniæ totius, belli pacisque artibus princeps fuit, natale solũ Thaletis Philosophi. Donatus de mileto intelligit quæ colonia sit Atheniensium in Ponto. *Miletum vsque ob.)* D Bene Vsque. nam Miletos, colonia est Atheniensium in Ponto. *Animo)* V Est enim & timor affectus aut potiùs tristitia. Nam si malum præsens sit, & lædit tristitia est: sin autem imminet tanquam affuturum, timor tũc est & pauor. Quid enim aliud est timor, atque ex imminẽti malo tristitia? Siquidem in timore est caloris fuga introrsum ita vt is qui est extra cor, versus cor & is qui in corde, in penitissima cordis confugiat. Hæc est causa, cur timentes pallent, & tremant, cùm calor aufugiẽs omnia membra deseruerit. Tristitur autem nunc rogat de maliciam consilio. *Animo male est)* D Animo malè fieri dicitur, cùm ictu alicuius mœroris perculsus animus, non sustinet corpus: sequitúrque ruina membrorum.

Quid ipsa q. aiunt?) Non statim credit Aeschinus pudicam matrem familiãs statim consentire in nuptias nouas viri ignoti. *Quid ipsa)* Posse dicere, sui audiendum. *Nihil en.)* Dicunt, subaudiendum, & sic intelligendum, Nihil, non quòd taceant, sed quòd nihil confirmationis habeat id quod dicunt. 22

Commenta m. est) Nunc dicit quid dicat etiam commenta dixit, id est, fallaciam confinxisse, verisimile comminisci. *Ex al. viro)* Iam de proximo tangit Aeschinum. 23

Nescio) V Hæc particula reiectionis & cõtẽptus vim habet, vtique cùm ille sit prior Milesius, primas quoque tenebit. 24

Priorem esse il.) D Mirè tractat etiã partes Aeschini. 25

Eho) V Nunc incipit contentio. Filius quidem negat esse iustum, vt abducatur. Pater verò comprobat iustum esse. *Nonne hæc iusta t. v. p.)* D Scilicet illa quæ amicus tuus dixerat priùs, quàm hæc audires. *Iusta tibi)* Iusta quæ posteà audisti, quàm illa quæ pro Lennio dicebas priùs. aut si hoc nõ est: quære quid sit postea. *Postea* Sic abundaret, quomodo interdum Hodie de stomacho adiicitur loquentis, vt Virg. dicit, --Nunquam omnes hodie moriemur inulti 26

Non) Vultuosè pronuntiandum est Non. *An illam)* Hic est origo status cõiecturalis, Abducendáne sit amica. *An ill. hinc abd. pater)* D Hinc, tanquam singultus ploraturi est, nam sic est pronuntiandum. *Pater)* Quasi hoc ad supplicandum dicatur. 27

28 ssssp M. *Quidni illam abdûcat!* AE. *factum à vobis dúriter,*

29 diidsp *Immisericórditérque: atque étiam, si est, pater,*

30 sdisp *Dicêndum magis apértè,* * *illiberáliter.*

31 {aissp / ais} M. *Quámobrem?* AE. *rogas me!* * *quid illi tandem créditis*

32 bdissp *Fore ánimi mísero, qui [illi] consuêuit prius,*

R. Al. [cum illa] sed perperam. D al. [illam].

33 isdsdp *(Qui infélix, haud scio an illam [nunc miserè] amat)*

34 dissii *Cùm hanc sibi vidêbit præsens præsenti éripi,*

35 sbdisp *Abdúci ab óculis!* * *facinus indignum pater.*

36 dsssp M. * *Qua ratiône istuc? quis despóndit? quis dedit?*

37 siiisi *[Cui,] quando nupsit? author his rebus [quis] est?*

R. Al. [quis], tum in eo i non elidendum, sed corripiendum.

Immisericorditer, aduerbium multarum syllabarum, indignationi aptum.
* L. Auxesis per incrementum.
* L. Ratio ab euentu qui imaginatione proponitur.
G. [*miserè nunc*] sed.
* Clàm hic pater obiurgatur quòd fuerit conscius.
* L. Obiectiones ab iniusto, quibus latenter filium obiurgat.
Al. [cui?]

28 *Factum)* V Negat filius ab animo, Quia hoc factum est illiberale, & sine misericordia. Est autem hic per αὔξησιν amplificatio quam tamen, ne quid pietatem violasse videretur, ἐπιεικῶς figurauit. *Duriter, Immisericord. ill.)* L auxesis per incrementum. *Factum à v. duriter)* D Non, Durè & crudeliter: sed quasi dura mente, id est, inflexibili, & quod Græci dicunt ἀτενῶς.

29 *Immisericorditérque)* Nota octo syllabarum aduerbium, atque insuper compositum, & cum coniunctione prolatum.

30 *Illiberaliter)* αὔξησις. nam multa duriter, etiam, si opus sit, immisericorditer quoque & facienda sunt, & patienda, si ita ratio & causa cogat: & non sit illiberale, id est, non malum atque inhonestum. *Si est p. Dicendum m. ape.)* Id est, apertius: quia iam apertum fuerat, duriter, & immisericorditer. Et bene præfatus est, ne contumax aduersus Patrem videretur. *Illiberaliter)* Iniustè, inclementer, non bene. quia liberalis, bonus dicitur.

31 *Quamobrem)* Delectari magis cupiens Mitio, Aeschinum vult protrahere ad defensionem sui. *Rogas)* V Ratio est obiurgationis, cur sit factum illiberale, & aliena persona suâ causam agit. Depulsio est ab incommodo, Nam illius animus offenderetur, cũ quo illi fuerat consuetudo. Id autem modo quodam confirmat, Quia vel præsenti præsens eripietur. Parenthesis causam significat, quæ est, cùm non admodum redametur. Est autem effictio admodũ ambigua. Vtrique enim parti accommodata est.

32 *Fore an. m.)* D Quid de se plus diceret, si factum fateretur? *Qui ill. cons.)* Legitur & Illam: & dicebat veteres, hanc rem consueuisse & συνηθῶς, vt Plautus, Vt clandestine, vt celetur consuetudo. Et maiore affectu non amorem allegauit, sed quod est commune cum bonis, & multò iustius, consuetudinem.

33 *Qui inf.)* Non, Qui sed, Qui infelix: & nõ, Amat, sed Miserè dixit. & ita affectu proditus, qui vt alienus vult loqui.

34 *Præsens p. er.)* Adiuuant significationem hæc ex abundanti addita: vt, Illam absens absentem auditque videtque Et,--Fratrem ne desere frater. Sic Cæcilius in Eratosthene, Hæc caterua plena gladiatoria, cum suum sibi alius sauciat, socius socium. Et totus hic locus est translatus ex Virgilio, in quarto Æneid. Quis tibi nunc Dido cernenti talia sensus? quó ve dabas gemitus? cum littora feruere latè Prospiceres arce ex summa, totúmque videres Misceri ante oculos tantis clamoribus æquor?

36 *Qua rat.)* V Pater ab indecoro latenter Aeschinum perstringit, vt qui se & sine patris consensu & authoritate in nuptiis illaqueauerat. Nam filiis nondum emancipatis nihil designare licebat, nisi aut parentibus, aut tutoribus probaretur, Quare hic per repetitionem, & abundantiam & interrogationem nimis amarulentã authorem, dispensatorem & datorem quærit. *Istuc)* D Decet Dicis. *Quis desp.)* Latenter obiurgat Aeschinum, rem sine patre gessisse, & dicitur figura. *Quis desp.)* Quia non interfuit pater. *Quis ded.)* Quia nupuit antè quàm peteret.

37 *Quando n.)* Quia nuptiæ non factæ sunt. Et

DD

*L. Solutio ab æta te virginis.
R. [hinc] Mu [huc].
Amatoriè & pueriliter.
R. Al. [Ridiculum.]
*D. Hæc vltima desperatio cogit Aeschinum fateri verum.
* L. Victus pietate senex non patitur eloqui filium, ne cõfessione torqueatur.

Cur duxit aliênam? AE.* *an sedêre opórtuit* ssbsi:p
Domi virginem tam grandem, dum cognâtus [huc] { sissss a
Illinc venîret, expectântem! hac, mi pater, sissp
Te dícere æquum fuit, & íd defĕndere. sidisp
M. *[Ridicule,] aduôrsúmne illum causam dícerem,* dsssp
*Cui véneram aduocâtus?** *sed quid' ista Aéschine* { tisp sisst
Nostra, aut quid nobis cum illis? abeâmus. quid est! ssdst
Quid lácrumas! AE. *pater óbsecro, auscúlta.* M.* *Aé schine audíui ómnia,* dd:sstv

Nupsit molestè additum, Quasi aliena sit, quæ non legibus ducta sit. *Author his rebus q. est?)* Datiuo casu, non Harum rerum. Et Salustius, Qui tunc Romanis imperator erat. *Author his r. q. est)* Iterum obiurgat, quia non interfuit pater. & agit sic dolens, velut sibi minus amoris præbitũ fuerit, Mitio: vt se his, quantum amor patitur, videatur vlcisci, quódque sibi negotium non confiteatur Aeschinus.

38 *Cur duxit)* V Ab iniusto maximè apud Atticos, vbi alienam ducere non licuit. *Cur d. al.)* D Vtrum filiam? an quæ possit aliena esse; nam omnes alienas filias ducunt. *An sedere)* V Ab Indecoro regerit & diluit, Aliena quidem est, sed nubilis, cui tamdiu cognatus fuisset expectãdus? atque idipsum patrem tãquam iustitiæ & æquitatis tegerere oportebat. *An sedere)* M Maturanda esse virginum connubia, & alicui marito locandas puellas, quæ iam grandes sunt, docet hic locus: præsertim in pubertate, cùm Veneris stimulos accipere incipiunt. Quare Aristoteles libro de historia animalium loquens de pubertate sic inquit. Est etiã cur per id tempus puellæ præcipuè custodiri debeant, maximè enim ad vsum rei Venereæ incitantur, cùm hæc incipiunt. & quæ sequuntur in hanc sententiam. Plato libro sexto de Legibus certum tempus locandarum virginum præscripsit, Nuptiarum, ait, tẽpus puellæ sit à decimo sexto in vicesimum, idque sit longissimũ tempus ad hoc institutum. *An sedere op.)* D Sedere propriè ignauæ cessationis est. vt, --Sedeant, specténtque Latini. Et, Quid sedes Verres? quid spectas?

39 *Tam gr.)* Grandem ad ætatem veteres retulerunt, non ad corpus. & in parte ætatis dicitur grandis, non in tota vita, nisi si addatur natu: vt, Grandis natu parens adductus ad supplicium. Et Grandis infans, & grãdis puer & grandis ephebus, & grandis virgo rectè dicitur. Et vnde sit Aeschinus? an grandem hic fugi: ignotam? an quia dixit pater, Commenta mater est esse ex alio viro Nescio quo puerum natum. Ergo & illa grandis: & se[...] Milesius, qui tunc virginem petit, cùm iam alteri data sit, vel rapta sit alteri. *Domi vir. gr.)* a Secundum ius locutus est. In quo & ex animorum ratione, & ex habitu corporis ætas probatur. Ideò maior, minor, & grandis ad ætatem referuntur, quod ex auctu corporis ætas deprehenditur in adulescentibus. *Dũ cogn. h. ill. v.)* D Prouerbialiter Hinc illinc.

41 *Et id def.)* Non potuit magis amatoriè, & magis pueriliter loqui, quàm vt non contentus quod ait, Hæc dicere te æquum fuit: etiam adderet, Et id defendere. Patet autem qualis affectus est, cùm etiã patri ob alienam causam blanditur, vt ipse nunc simulat.

42 *Ridiculum)* V Ab absurdo diluit per contrariũ. Deinde ἀποδείξει ait id ad nos non spectare. *Ridicule)* D Vocatiuus est casus, ab eo quod est Ridiculus.

43 *Quid ista Aesch. Nostra)* Hic iam vltima desperatio, & Aeschinum in confessionẽ protrahet, & in finem fallaciæ senem deducet. Et bene quidẽ Nostra dixit. memor est enim se respondisse Aeschino interroganti, Tibi verò quid istic rei est? Nihil mihi quidẽ. Totum autem hoc senex ad id redegit, non tam vt torqueret Aeschinum, quàm vt maius faceret beneficium suum, exponendo id quod penè periculum amor eius incideret.

44 *Quid est! Q. lach.)* Quasi repentè animaduerterit flentem, & quasi causam omnem nesciat, sic inquirit.

Pater) V Singultiens & lachrymans facinus suum fatetur. *Aeschine)* D Nõ exhi- 45
buisset personam patris, nisi pietate victus, pati filium nollet confessione torqueri. Virgilius, -Nec plura quærentem Passa Venus, medio sic interfata dolore est. Bene ergo intelligunt, qui sic accipiunt, perrecturum adduc fuisse Mitionem, nisi victus affectu fallaciam proiecisset. *Audiui)* V Ironia sibi cuncta fingit cognita, & amorem in filium

notit

46 tsbtst- tsbtu *Et scio: nam [te' amo:] quò magis quæ agis curæ sunt mihi.*

47 bsttsto AE. *Ita velim me promerêntem ames, dum viuas mi pater,*

48 sssdatu *Vt me hoc delictum admisisse in me, id mihi vehemênter dolet,*

49 {sastdstu st} *Et me tui pudet. M. credo hercle: nam ingénium noui tuum*

50 tdsdt- *Liberále:* * *sed véreor ne indiligens nímium sies.*

51 st.sttu * *In qua ciuitáte tandem te arbitráre viuere!*

52 tdststu *Virginem vitiásti, quam te ius non [fúerat] tángere:* *Al. [erat] sed perperam.*

53 ssstu *Iam id peccâtum primùm [magnum] * at humânũ tamen:* *Huic versui deest pes vnus constabit, si legas [certè magnum,] sssstib. MU [magnum, magnum].*

In [te] e non eliditur, sed corripitur quemadocúque dimetiatur. MU [amo te] trilltast-: vel ttttalt-, elisâ i in [agis].

* Amica & lenis obiurgatio ex arte à persona, à loco, à facto, à tempore.

* D. Terentius summa arte inducit Mitionem leniter accusantem, Demeam aspere blandientem.

* L. Vnum excusat, vt quod sequitur magis videatur.

Muretus tollit [id].

notitiæ causam docet. Itaque filium magis vrget, & hic γνώμη indicatur, vt potè quæ amantur magis curæ esse soleant.

46 *Nam te amo)* D Bene addidit, Nam te amo, & cætera. nam & inuidis, & inimicis moris est scire quid agamus.

47 *Ita velim m. pr. ames)* Quàm piè additũ est Promerentem: tanquam illic sit votum Aeschini, cùm possit pater etiam immeritum amare. Et animaduertendum est, Vt, semper sequi, vel statim, vel ex interuallo, maximè in huiusmodi confirmationibus. sic Cicero, Ita velim mihi deos propitios, vt cùm illius temporis mihi venit in mentem, &c. Velim autem, pro volo antiquè dicitur. V vt sit Archaismus aut optatiui potiús. & est delicti professio, ex naturali tamen propensione amoris quæ est φιλοστοργία in parentes nata. *Me pr.)* B Me rectè agentem, vt filium decet.

48 *Admisisse in me)* D Me in me, ἀσφαλῶς, adiectum est.

49 *Et me tui p.)* Ambiguum quidam hoc dictum putant: sed apparet adolescenté propter suum peccatum dicere, non quòd quicquam turpe fecerit patri. *credo)* V Concessio est sed dum contrariũ infertur, indulgentiam redarguit paterne, & liberaliter. Nam in tanto peccato negligentiam tantùm accusat: & cum omnes locos accusatorios exequatur, ita tamen omnia attemperat, vt nihil acerbitatis, plurimum verò clemẽtiæ habeat. Itaque pressè, & leniter hæc pronuntianda sunt, ne quid asperitatis accusationi accedat.

50 *Ne ind. n. sies)* D Non ergo ingratus, sed negligens Aeschinus. nec negligens, sed indiligens. nec in alterum, sed in se deliquit. Mitæ clemẽtiæ genus est, aut omnino ignoscere, aut crimen in leuius commutare. nam tota obiurgatio ita amica est, vt non multum à blandimento discrepet: magisque proficiat apud audientem, vt vult Terentius, quàm illa aspera atque præfracta.

In q. c. t. te arb. v.) Communem locũ inducit à persona, à facto, à tempore. 51 *In q. c.)* Aliter pronuntiandum est, id est, pressè ac leniter: ne faciat illud Tullianum, Prò dij immortales, vbinam gentium sumus? quam rempublicã habemus? in qua vrbe viuimus? Et Tãdem pro tamen. *In q. c.)* B Parum mihi videris meminisse te Athenis agere; vrbe celebri, & vbi leges puniunt eos qui malefaciũt. V hîc respicitur, à facto per loci dignitatem & nobilitatem. *In q. c.)* D Hoc est, oblitus es Athenis te esse, vbi viuitur legibus? Vide omnes sententias poni accusatorias, & nihil amoris. isti sunt orationum colores difficillimi sed elaborauit Terentius Mitionem facere leniter accusantẽ, & inducere Demeam durissimè blandientem. *In q. c.)* Quod obiurgat Mitio, magni amoris est, & necessaria pro persona assentatio. non enim conuenit patrem nimium diligentem filium, eius præterire peccata.

Virginem vit.) Vide & rem dici, & abesse 52 Tragicam inclamationẽ, & ostendi delictum, & ad veniam festinari. nam statim dicet, Iam id peccatum primùm est magnum, at humanum tamen. Et tota pronuntiatio huiusmodi verbis summissa debetur. *Quam te ius n. f. t.)* B Eam tu virginẽ vitiasti, cui ne digitulum quidem per ius admouere poteras.

Iam id p. pr. m. at h. t. Fecere al. f. n. b.) An- 53

Fecêre alij sæpe, item boni. at postquam id euê-nit, cedò, 54

Nunquid circumspexti? aut nunquid tute prospéxti tibi 55

Quid fieret? quâ fieret? si te ipsum mihi púduit dicere, 56

*L. Amplificatio à tempore & consequentibus.

*Quâ rescîscerem? * hæc dum dúbitas, menses abiê-runt decem.* 57

[Prodidísti & te, & illam míserâ, & gnatû, quòd quidem in te fuit.] G. [Prodidisti te, atque illam miserâ, & gnatum quod in te fuit.] 58

D.V.[Quid credebas] *[Quid! credébas] dormiéntis hæc tibi confectúros deos!* 59

tipophora est, quam dicût esse ad obliciendā re[illegible] nationem. vt Sem[illegible] pius. heu dole[illegible], nam mihi sæpe nocet. [illegible] rogare quispiam cur doles te pium esse? Huic tacitæ quæstioni occurritur, si dicas, Nam mihi sæpe nocet. *Id m.p.pr.*) V Concessio. Fatetur quidem magnum sed h[illegible]manum, & non rarum, quo & boni viri, atque vt videntur, honesti obnoxij erant.

54 *Fecere al. s. it. b.*) D Moris est exemplo lenire, quod purgare non possis. *Fecere al. s. it. boni*) Consolatio ab exemplo. Et Boni, non cùm hoc facerent, sed aliâs boni. *At postq. id euênit*) Euênit, inquit, non, Commissum est nihil innocentius dici potuit. *Euenit*) V Quasi diceret factum est, & non erit infe-ctum. (*cedo*) Pet comminationē illius negligentiā, modestè tamen, castigat. atque hic per frequentes interrogationes, repetitiones per multas circunstantias vehementiùs vrget. Hæc omnia eò spectant, vt indiligens & imprudens notaretur.

55 *Nunquid circ.*) D ovyx:xà, pro circunspexisti Circumspicimus præsentia: Prospicimus futura. *Quid fieret*) Id est, qua ratione, quo modo fieret? & qua ratione, id est, quibus adminiculis, vel per quas personas.

56 *Si te ipsum p.d.*) Optime hoc additum est: quasi non debuerit Aeschinum apud Mitionem pudere.

57 *Qua resc.*) Quâ id est, per quos, & ad omnia subauditur. Nunquid circumspexisti *Qua resc.*) Dicit re, vel Ratione. *At menses abier. d.*) Mire Abierût, Quasi dicat. Te cessante, menses effluxere: & locus est incusationis à tempore Et Abire dicitur quod paulatim nos deserit. hoc autem ex parte intelligit.

58 *Quod q. in te f.*) Salustius, Quod in familia nostra fuit, præstitit, vt in omnibus bellis adesset vobis. Et Cicero, Senator P.R. quod in omnibus fuit, iacuit & pernoctauit in publico. *Prodidisti & te, & ill. mis.*) Vide seruorum lenem, quantum se adolescenti accommodet: non enim illum, quem causa deposcit, sed amatorium ordinem fecit, priùs dicendo Prodidisti te, quàm illam, tum etiam Gnatū, vt ex animo amare videatur id quod natum est. *Prodidisti*) Decepisti, vel deseruisti. vt Virgilius. --Vnius ob irā Prodimur. *Prodidisti*) V Donato est pro decepisti, sed aptius est, vt sit pro, periculo exposuisti. *Quod q. in te f.*) D Pro, id quod in te erat: id est quantum in officio tuo spei & auxilij partiúmque tuarum: vel, quantum ad te spectabat. Et hic est illud quod obsequentissimus pater vult omnia per se esse correcta.

59 *Credebas*) V Adhuc eius indiligentiam perstringit. Otioso enim Deus non fauet: qui labores manuū fortunare solet. Ita apud Salustiū Cato inquit, Non votis, neque suppliciis muliebribus auxilium deorum paratur, sed vigilando, bene consulendo, prospera omnia cadūt. vbi socordiæ & ignauiæ te crediderīs, nec quicquā deos implores, irati infestique sunt. Idem Hesiodus ad Persam fratrem admonet, & Christianis nobis est versus admodum vulgatus: Dat Deus omne bonum, sed non per cornua taurum. Vult enim Deus nobis laborandum esse, cùm dixit, In sudore vultus tui, manducabis panem tuum. Sed nimia sollicitudo damnatur, quasi diffidens, cùm Deus laborantes secundare soleat, & promisit, & sic confidētibus vel dormientibus vt Germanicum est prouerbium, Deus

60 {sbabssu a} *Et illam sine tua ópera in cúbiculum iri dedúctum domum!* — Mitis & faceta obiurgatio.

61 {ssssxt- tsisst} *Nolim cæterârum rerum te socórdem eôdem modo.* — L. Addit consolationem flenti, vt apparet. Nam ita decuit mitem patrem, & verecundũ adolescentem. D & ex vi tantæ oratio nis, & ex metu amittendæ puellæ.

62 bsisda:v *Bono ánimo es, duces vxôrem hanc.* AE. *hem.* M. *bono ánimo es, inquam.* AE. *pater,*

63 tsssat- *O'bsecro [non] ludis tu nunc me!* M. *ego te! quámobrem?* AE. *néscio,* — Al. [num].

64 wddtdtv *Nisi quia tam misérè hoc [cúpio ess.] verùm, eò véreor magis.* — G. [esse cupio] wdsztdv: & ; eo [facio me-nos ...]

65 {exttsst- bs} M. *Abi domum, ac deos comprecáre, vt vxôrem accérsas: abi.*

rete trahit. *Dormienti hæc t.c.d.)* D Quàm mitis, quàm faceta obiurgatio. Videtur satis Mitio ille esse qui antè est descriptus? *Quid credebas a.h. &c.)* Incerta distinctio: nam & per se Quid: & , Quid credebas? legi potest: & velut per hoc subaccusetur Aeschinus, Dormienti hæc tibi confecturos deos] infertur. Et quæ sint quæ à diis, cessantibus præstari non possint, sequenti versu docet, ne videatur de diis malè sensisse. *Dormienti)* Multò melius quàm si diceret Cessanti & non. Facturos dixit, quod plenum est, Confecturos. Et mire deos ponit in eo negotio quod ipse præstat: tanquam hic & se & deos excuset, quòd non fecerint Aeschino, quæ volebat, etiam dormienti. *Dormien. t.h.t.c.d.)* B In eos dicitur, quibus citra conatũ obtingunt ea quæ cupiunt. Ex euentu natum est, quod aliquando acciderit, vt dormientibus piscatoribus pisces fortè retibus inuoluti caperentur. Sũt qui ad Timotheum imperatorem Atheniensium referant. cui quòd multa feliciter obtingerent magis fortunæ fauore, quàm ipsius opera, felicis cognomen inditum est. In huius inuidiam pinxisse traduntur nonnulli fortunam, vrbes ad rete cogentem, illo iuxta dormiente. quos sic eludens, Si huiusmodi, inquit, vrbes capio dormiens, quid me facturum arbitramini si vigilauero? Huc Terent. allusisse videtur.

60 *Et ill. s.t.op. in c. iri ded. dom.)* D Ordo, deductum iri domum.

61 *Nolim cat. rer. te soc.)* Quàm nihil imperiosè ac pro authoritate patria fit! Nolim, inquit, te socordem cæterarum rerum esse. non dixit, Ne sis socors.

62 *Bono an. es)* Apparet flenti hæc dicta omnia esse & hoc decuit verecundum adolescentem & ex vi tãtæ orationis, & metu amittendæ puellæ. Et Es, modò imperatiui modi est, temporis præsentis. nam Esto, futuri est. *Bono an.)* V Nũc flentem adolescentulum, cúmque verecundè consolatur, cuius propositio est, Lætare. & conduplicatur, vt flens magis moueretur. *Duces vx.h.)* Datur in vltima obiurgatione, & breuiter & plena securitas. *Hem)* Singultientis fletu & gaudio dixit Hem.

Obsecro n.l.tu n.me!) Mœstus amatoris animus ludentem serio loqui credidit: vera dicentem, quia optata sunt, putat ludere nunc. Potest & ob hanc causam dicere, Ludis tu me nunc: quòd nunquã eum anteà luserit. B Diomedes libro primo, Ambigua verba dicũtur, quæ o, litera terminata, & actiua Possunt esse, & neutralia, pro significatione dicentis: vt, Ludo. si enim sit Ludo, exerceo ludum, erit neutrale. vt apud Virgiliũ, Ludere quæ vellem calamo permisit agresti. Si autem significat deludo, derideo, erit actiuum: vt, ludo illum, & ludor ab illis. & apud Terentiũ, Num ludis tu nunc me? *Ego te q.)* D Magna vis pronominum cur non ludat. quibus & accessit consyderatio rei. nam primo Ego: deinde Te deinde causæ propositio. Et rectè Ludis. Est enim amantis in falsum metũ coniicere imminente lætitia, qualibet sententia. inimici verò in falsum gaudium quenquam impellere sub alicuius mœroris aduentum. & ideo negat se Mitio in hac parte lusurum Aeschinum. qui in aliis luserit. *Nescio)* Religiosè dixit Nescio: quasi non sit ratio quare non credat patri, quamuis subiecerit causam. 63

Nisi quia. V συμπάθεια est quædã timoris in ipsa cupiditate physiologis nota. *Quia tam mis.h.c.esse v.)* D Pro Nimis: quia nimia miseria: vt, Nequit nimis. hoc enim putaut, qui virtutes mediocritates esse dixerunt. 64

Abi d.) V Confirmatio est per asseuerationem. & consilium verè Christianum, vt à 65

*L. Admirantis simul & gaudentis. Mu. [iamne vxore,] ...

AE. *Quid!* [iam vxorem!] M. iam. AE. iam! M. iam 66
quantùm potes. AE. dij me pater

Omnes óderint, ni magis te, quàm óculos nunc a- 67
mo meos.

Blanditur patri.

M.* *Quid! quàm illam!* AE. æqué. M. perbenígné. AE. 68
*quid, ille vbi est Milésius?

*L. Faceta obiectio
*Adhuc aliquantú formidat.
*L. Hæc ita dicit, vt appareat ioco mentitum fuisse.

M.* *A'bijt: périjt: nauem ascéndit. sed cur cessas!* AE. 69
abi pater:

Tu pótiùs déos comprecâre: nam tibi eos certè scio, 70

Nam peccatores Deus non exaudit. Mu. [quam ego sũ,]

Quò vir mélior multò es, [quàm ego.] obtemperatú 71
ros magis.

deo proba & honesta oretur. Dixit enim Solomon, Qui inuenit bonam mulierem, inuenit bonum sed nemo inuenit, nisi Deus dederit. igitur is vera fide inuocandus est. *Abi d. ac d. c.)* D Magnus instiror sui beneficii est, qui à diis petendu esse dixit, quod ipse Præstabit. an ideò quia ordinis fuerat, priùs rem diuinam facere, & sic vxorem accerseret? Et bene repetitú est Abi: quasi hærenti morantique: vt, Vos istæc intrò auferte: abite.

66 *Quid iam)* V Admirans subinde idẽ repetit, & ταυτολογία est propter admirationem rei inopinatæ & insperatæ. *Quid iam vx.)* D Accessit ad beneficium tempus. & ideò iam quasi gestiens repetit adolescens. *Quantum p.)* Aut decet Cito: aut Quantum potest esse.

67 *Ni mag. te. q. o. n. am. m.)* Mirè Nunc addidit & eleganter inuentum est quod in se amator multum diligat, id est, oculos. vt è contrario in Eunucho, Adolescenti ipsi eriperem oculos. id est, ipsos, de quibus amat. *Oculos)* V Est enim oculus corporis pars pretiosissima, vbi & habitare animum non ineptè quidã dixerunt. Plin. 11. cap. 36. Hinc Latinæ sunt phrases, habitare in oculis, in oculis ferre. vtrunque autem de charissimis, quos vnicè souere cupimus, dicitur. Atque hic votum grauissimum, quo mauult se diis esse odiosissimum, si non verè Mitionem adamaret.

68 *Quid! quàm ill.)* D Commendat se Mitio, & familiariorem amatori facit, mentionem faciendo sæpius de amica in vxorem ducenda. *Aequé)* Sic infert hoc quasi dubitando Inuenerit. *Perbenignè)* Multùm putat, quia amator hoc dixit: ergo benignè, largè abundéque. *Quid, ille vbi est Mil.)* Non amat, si statim timere desinit. vnde Virgilius, Omnia tuta timens, eadem impia fama furenti Detulit, armari classem, cursúmque parari. *Milesius)* V ἀνθυποφορά. Hunc enim Zelotypus adhuc timebat. Diluit autem ex abitione iam parata. Igitur bono esse animo.

Abyt p. n. asc.) D Facete, Abiit: ne dice- 69
ret, Mentitus sum. atque ita dixit, vt infantibus nutrices de terriculis dicere solent. quas cum ipsæ confinxerint, abolitas volunt, postquàm illos vident nimiùm pauere. Et mihi videtur ridens hæc dixisse: vt intelligat Æschinus Mitionem ioco fuisse mentitú. *Nauem asc.)* B Quare potiùs Nauem ascendit, quàm in nauem descendit? Respôde, quod terra elementú, vt Physici tradũt, aqua inferius est. quam causam dicit Seruius esse, cur Virgilius dixerit, Bis denis Phrygium conscendi nauibus æquor.

Deos c.) V εὐχὴν pii patris in nuptiis 70
pro se exoptat: Norunt & gentiles naturæ ductu Deum peccatores non exaudire. Senserunt quoque deos bonis viris obtemperare, Socratico Syllogismo, quo ille per Pythagoricam parœmiam, vt pote, Amicorum omnia esse communia, colligit, quemadmodum ex Platone Erasmus Roterod. multis ostendit, atque Christiana ecclesia ἐντυχῆ, id est, pro aliis interpellationem tanquam præsentissimum remedium verè agnoscit. *Deos c.)* B Pro, sacris operari, vel sacrificare positum videtur neque enim coniux duci, neque ager coli sine sacrificiis poterat.

Tibi eos. m.) D Mira sententia, deos obse- 71
qui bonis, quasi bonis hominibus multum debeant. & in excusationem precandi deos vide quæ facultas nata sit patrem sine assentatione laudandi. non est autem iniuriosum, ad patrem referre deprecationẽ deorum: sed magis honorabile. nam tale est apud Virgilium, Tu genitor cape sacra manu, patriósque penates. vt ipse patrem portet, hic deos.

72 {ᵃᵉᵗſuſtu ᵃᵈ **M.** *Ego eo intrò, vt quæ opus' ſunt parêntur: [ſin fac, vt dixi,] ſi ſapis.* G. [ſin, vt dixi, fac,] artiſſiv. adtiſſiv. Mu [fac tu vt dixi,] adtiſſiv, eliſo s in [opus]. — D. Hic verſus in quibuſdā non inuenitur.

73 aiiiiſiv **AE.** *Quid [hoc eſt negótí!] hoc eſt patrem eſſe aut hoc eſt filium eſſe!* Mu. [hoc negotí?] iiiſiſiv. — Epiphonema. Paternæ liberalitatis exaggeratio.

74 {ſiilſ:du ſiiiſa *Si frater, aut ſodâlis eſſet, qui magis morē géreret!*

75 ſiaiiiv * *Hic non amândus! hiccine non geſtândus in ſinu eſt! hem.* — * L. Tangitur ſcopus fabulæ.

76 {wſrſtaiv wtiiiſ *Itaque ádeò magnam mihi inîécit sŭa commoditâte curam,* — Bonæ indolis adoleſcens.

77 ſſdſſiiv *Ne fortè imprúdens fáciam, quod nolit: ſciens cauêbo.* — C. Si legis [ſim!] erit catalecticus, - r. racedentes, ſſiotias.

78 ſſbſiap *Sed ceſſo ire intrò, ne mora meis núptijs égomet [ſiē!].*

72 *Ego eo)* ᵛ Peroratio eſt, & neceſſaria ad futuras nuptias paraturus eſt. *Ego eo intrò)* ᴮ Priſc. Additio pronominis dictionem aliquam deſyderat perſonæ alterius. Terentius in Andria, Vos iſtæc intrò auferte. Idem in Adelph. Ego ibo intrò, vt quæ opus ſunt parentur.

73 *Quid ho. n.)* ᵛ Nunc tanquam gratus & memor beneficii patrem collaudat. Primùm ab officio patris, & habitu animi in filium ipſum. *Quid eſt h.n.)* ᴰ Et mirantis hæc, & laudantis oratio eſt. & penè videtur huiuſmodi patrem Terentius probare.

74 *Si frater)* ᵛ Amplificat collatione Mitionis manſuetudinem. Facilitate quoque & comitate patris generoſus adoleſcens ad redamandum parentem prouocatur. & In ſinu geſtare, eſt immodico fauore aliquem amplecti, à philoſtorgia matrum in liberos infantes prouerbium natum. *Qui m. ge. m. gereret.)* ᴰ Qui, quo modo, qua re, qua ratione. ᴮ Obſequor & Morē gero, non ſolum de minoribus dicuntur erga maiores, ſed etiā maioribus erga minores. Vnius exemplum hic eſt: alterius apud Plautum in Aſinaria his verbis, Ego ſanè cupio obſequi gnato.

Hic non am.) ᴰ Omnia perfecit hic pater, vt & ametur, & laudetur, & foueatur. 75

Magnam m.in.ſ.c.c.) Mira ſentētia, mala etiam de bonis nobis naſci. an bonus parens magnæ curæ eſt filio? 76

Sciens c.) Facere quod nolit ſcilicet. 77

Sed c. ir. int. ne m. m. n. eg. ſ.) Bene hoc, vtpote obiurgatus. 78

ACT. IIII. SCEN. VI.

ARG. ᵛ A circultione Demea reuertitur Mitionem conuentum cupiens, iratum plenus, propterea quòd Syrus falsò demonſtrauerat, vbi locorum Mitio reperiundus fuiſſet. *Theſis.* ᴮ Magna eſt ſollicitudo parentum pro liberorum ſalute. Illos enim non piget vel ſenes totam vrbem perreptare, vt liberis bene conſuleretur, & proſpiceretur. ᴰ Hic exemplum inducitur ſæui patris ex affectu vero, & ob hoc inuiſi omnibus. non autem tantùm amare vultu, quàm ipſa re inducitur. nam neque ſibi, neque cuiquam alii, ſed filio tantùm conſultū cupit.

Verſ. gen. Iambici ſenarij, ſiue trimetri, acat.

DEMEA.

1 ſſ:dſi DEFESSVS *ſum ambulândo: vt Syre te cum tua* — D. Anhelans ſolus hæc omnia ſecum loquitur.

2 ſiiſſp *Monſtratiône magnus perdat Iúppiter.*

1 *Defeſſus)* ᵛ Propoſitio eſt expoſitionis de laſſitudine. ᴮ Priſcianus, Deficiſcor, inquit, Defeſſum facit ſupinum, & præteritum Defeſſus: vt Terentius in Adelphis, Defeſſus ſum ambulando. Idem in Phormione, Neque defiſciſcar vſque adeò experirier. Nā ab eo quod eſt Deficior, fit defectus participium. *Vt S.)* ᵛ Ratio eſt à cauſa impulſiua Syri, cui imprecatur.

*L. Apiè & propriè ad tarditatē senis. D Taidus incessus non perambulatio sed perreptatio dicitur.

Perreptáui vsque omne óppidum, ad portum, ad lacum: 3

Quò non? neque (illic) fábrica vlla erat, neque fratrem homo 4

G. *Alii omittunt (illic).*

Vidisse se (aiêbat) quisquam. nunc verò domi 5

Certum obsidêre est vsque, donec redierit. 6

G. *(aiebat) disyllabū: vel (se) omittendum, si bacchium quis non recipit.*

catur. *Vt Syre te c.t.m.)* D Vt, pro vtinam. & hæc omnia anhelās dixit. B Adrianus Cardinalis, Vt pro vtinam execrando vel optando. Plautus in Mostellaria. Vt dii deæque omnes me pessimis exemplis interficiant, nisi ego illam interfecero siti, faméque ac gelu. Terentius in Adelphis, Vt Syre te cum tua monstratione, &c. *Te cum tua)* D Adhuc non credit in errorem se missum fuisse. *id est irrisit,* Te cum tua monitatione.

3 *Perreptaui)* V Narratiuncula est de sua circuitione, & verbum Perreptandi est quam accommodatissimum. *Perreptaui)* Emphasis est, senes enim ob tarditatem & annorum grauitatem ægre admodum corpore mouentur: præsertim in ea monstratione, quam fecit Syrus. B Vallensis Laurentius lib. 6. cap. 5 cum repere sit animalium, inquit, pedibus carentium, & ventre euntium, licèt quædam reptilia pedes habeant vt lacertæ, tamen reptare hominem dicimus, qui segniter, lentè, & quasi testudineo passu incedit, quales sunt qui in hortis, aut vinetis, si milibúsque locis spatiantur. Horatius. An tacitus syluas inter reptare salubres? Plinius in epistola vltima libri primi, Scholasticis porrò dominis, vt hic est, sufficit abundè tantum soli, vt releuare caput, reficere oculos, reptare per limitem, vnā semitam terere, omnésque viticulas suas nosse, & numerare arbusculas possit. Idem, Frequentiot currentibus, quàm reptantibus lapsus est. Terētius in Adelphis, Perreptaui vsque omne oppidum, ad portā, ad lacum, Quò non? Plautus in Amphitryone. Omnes plateas perreptaui, gymnasia myropolia Apud Emporiū, apud omneis ædeis sacras sum defessus quæritando. *Ad l.)* D Facetè Poëta memorem inducit senem, quorum minimè opus fuit meminisse. *Ad p. ad l. Quò non)* Mirè propinquiora omisit, vtpote porticum, macellum, Cratini ædes, templū Dianæ. & vltima posuit, vt quantum peragrauerit, demonstraret.

4 *Quò non?)* Duobus dictis, Quò non, addidit: quasi & ad dicendum lassus appareret. *Quò non?)* V Eclipsis est ex affectu nata, videlicet, in quam non partē perreptaui? quod senile est verbum, vel cum scipione gradientibus conueniens.

6 *Certum obs. est vsq. d. r.)* D Propriè Obsidere dixit. conuenit enim & irato, & repentè aggressuro. & ab eo quod est Obsideo, Obsidere facit, producta media syllaba. ab eo quod est Obsido, Obsidere facit, eadem syllaba correpta.

ACTVS IIII. SCENA VII.

A R G. B Demea de vitio virgini oblato, & nuptiis rescíscit. is fingitur iam tumultuari, sed posteà placatur. V Est ... nimirum aspera & morosa Demeæ cum Mitione obiurgatio. Sed Mitio cunctas obtrectationes salibus vrbanis & festiuis diluit, vt in hoc sit ... P cæterùm in calce stomachosa Demeæ in Mitionis mores exclamatio continetur. V *Theses.* 1 Morositas etiāsi sæpe expostulet, tamen inepta, & inutilis est. 2 Lepidis dictis & facetis, quæ turbata sunt mitigantur. 3 In necessitate, scenæ inseruiendum est. Nam non omnia ad viuum resecari possunt. 4 Factis, dum infecta permaneant concedendum, est, imò meliùs consulendum, vt minùs noceant. D In hac scena est exemplum intempestiuæ obiurgationis ac per hoc ridiculæ. P Nāque cum noua & inaudita Mitioni referre studeat omnia priùs, meliùs ipso Demea hic nouisse deprehenditur. M Pacifici quoque hominis ingenium, quódque ad iram minimè temerè commouetur, hoc loco describitur. Illi enim, qui eiusmodi animo præditi sunt, etiamsi maximè irritentur, tamen quia communes hominum mores, apud quos nihil promouere possunt, non ignorant, lepidis & facetis dictis turbata si quæ sunt, mitigant. Plato præcepit, quòd vltra placabilitatem & clementiam debemus etiam exercere facilitatem, & animi magnitudinem, quæ non perturbatur: quoniam magnus animus non curat iniurias, & libenter ignoscit.

Vers. gen. Et hi senarij sunt omnes.

MITIO. DEMEA.

1 ſſſſp *IBO, illis dicam nullam eſſe in nobis moram.

2 {ſſſſi ſ} D. Sed eccum ipſum: te iam dudum quæro Mitio.

3 ſbbiſp M. Quidnam? D. *fero alia flagitia ad te ingentia

4 {iſiſp id} *Boni illius adoleſcentis. M. ecce autem. D. noua,

5 aaiſſi Capitalia. M. ohe, iam. D. neſcis* qui vir ſit. M. ſcio.

6 ſiiſ•b D. Ah, ſtulte, tu de Pſaltria me ſomnias agere:

Si verbum [agere , in ſequentem verſum transferas, ac ſi legas, [Agere: hoc peccatum in virginem eſt ciuem. M. ſcio.] conſtabit vterque verſus: & prior ſic dimetietur, ſiſiſi: alter vero ſic, aiſiſi.

7 ſſſi ſi Hoc peccatum eſt in virginem ciuem. M. ſcio.

8 adıdſi D. Eho, ſcis, & patere? M. quidni patiar? D. dic mihi,

9 ſſiſp Non clamas? non inſanis? M. non. D. malim quidem.

10 {ſaſbp ſſ} *Puer natus eſt. M. dij bene vortant. D. virgo nihil habet,

*D. Moris eſt ſeceſ loqui vel ſenes, vel maximè aliquid ex animo agentes.

*L. Propoſitio accuſationis.

*D. Ironia.

*D. Ironia.

L. Ah, dolentis.

D. *Alij volunt Mitionem dicere, [Malim quidem] alij Demeam. ⁽ Puto Mitionis eſſe, & à Demea importunitate impedita, quo minus ea perficeret Mitio.*

*L. Iſta ad amplificationem pertinét.

1 *Ibo, ill.)* V Sollicitus eſt Mitio de nuptiis, id ex proxima ſcena quinta extrema colligitur. *Illis dicam)* P Soſtratæ & filiæ.

3 *Fero alia fl. ad te ing. B.)* Magno ſonitu, ac ingenti oſtentatione futuræ accuſationis exorſus eſt. magna ſunt enim omnia & Fero, & Alia flagitia, & Ingentia, & quod ſequitur, Boni illius adoleſcentis, dicit. *Fero)* V Eſt hic Tragicum propoſitionis exordium, amarulenta ironia illuſtratum, cum Amplificatione, cùm ait Ingétia, cùm Noua, cùm Capitalia dicit. Hęc auté ſunt attentionis. Ita gradatim peccatum amplificatur. ſed Mitio pro ſuo ingenio ciuili & moderatiori cuncta mitigat.

4 *Boni ill. adol.)* D ironia, quæ ſemper amarjùs ponitur, quàm criminatio manifeſta. *Ecce autem)* Ecce dicitur cùm repentè triſte aliquid rebus interuenit lætis, aut certè cùm aliud agitur, aliud emergit nouum. vt Virg. Ecce autem gemini à Tenedo tranquilla per alta, Horreſco referés, immenſis orbibus angues. Et, Ecce trahebatur paſſis Priameia virgo. Crinibus. Et Cicero, Ecce autem repentè ebrio Cliomene, eſurienibùs exteris, &c. *Noua)* Recentia an mira & magna; vt, Pollio & ipſe facit noua carmina.

5 *Neſcis qui vir ſit)* ironia. nam Vir, ad laudem ſumi ſolet, vt alibi Virũ te iudico. *Scio)* Satis ridiculé: nec quod ille cupit, abnegat Mitio: vt conſentiendo, iracundiam Demeæ acriorem fieri poſſibilem ſibi, mitigare queat. nam Scio ad negotij totius geſtionem retulit nõ ad illud quod ait, Neſcis qui vir ſit.

8 *Eho, ſc. & p.)* Iam & illi iraſcitur, non Æſchino.

9 *Non c.)* V Iam curioſus ſenex, omiſſo Æſchino in Mitionem inuehitur. *Malim quidem)* MU Dicitur à Mitione: & habet hunc ſenſum, Malim quidem, ſi fieri poſſit, aliter eſſe: ſed quandò quod factum eſt, infectũ fieri nõ poteſt, æquo animo fero, tale aliquid cùm dicere pararet, impeditur à Demea.

10 *Puer natus)* V Ratio vna eſt cur ſit clamandum, ſed alter deprecando, & bene ominando diluit. *Puer n.)* L Iſta ad amplificationem pertinent. Et attende aſperitatem Demeæ & lenitatem Mitionis, qualis vterque ſuprà deſcriptus eſt. *Puer n. eſt. dij b. v.)* D Hic ipſo exẽplo inducitur Mitio iraſcentem iuſtè Demeam leniter ferre: quia exanimato ob mœrorem non conuenit inclementer ire obuiàm cùm poſſit in tempore obiurgari, poſtquàm deſtomachatus fuerit. Et vide quàm faceté; cùm ille, Puer natus eſt, ad argumentum mali attulerit: hic ita reſpondit, quemadmodum ſolent illi, quibus puellam naſci metuentibus nuntiatur puerum natum eſſe. nam in omnibus quæ cupitè venerint, Dij bene vertant, dici ſolet: quia ſæpe homines ea optauerunt, quæ aliis aliter atque exiſtimauerunt, euenigiſſent. quam poteſtatem rerum vertendarum ſemet in vtranque partem, Vertumno deo ſuperesſe veteres exiſtimauerũt. *Virgo)* L Altera eſt ratio clamandi, ſed ἀνώνυμος clamantis. *Virgo n. h.)* D Vult rem hac remedio vitaris quia ſcit poſſe nuptijs finiri ſollicitudinem. Et vide amaritudinẽ Demeæ contra omnes, vt nec virgini ipſi parcat.

M. *Audiui.* D. *& ducenda indotata est!* M. *scilicet.* ſſſſp 11

D. *Quid nunc futûrum est!* M. *id enim, quod res ipsa* ſddſſi 12
fert:

Illinc huc transferêtur virgo. D. *ô Iúppiter!* ſſſſp 13

Istóccine pacto opórtet! M. *quid fáciam ámplius?* ſaiſap 14

D. *Quid fácias, rógitas! si non re ipsa tibi istuc dolet,* ddſſ.d 15

G. In hoc versu superfluit vel [tibi], ddſſſp: vel [istuc], ddſſdp: vel [rogitas], dſſdſp, non elisa i in [tibi]: vel [ipsa], ddſſp: si bacchiū respuis, elide s aut t in [istuc], ddſſap. alias legitur [si non re vera tibi dolet istuc.] vt fiat iambicus tetr. cat. ddſſsbi-.

•L. Conuertitur ad Mitionem omisso Aeschino.

Simulâre certè est hóminis. M. *quin iam vírginem* aldſſp 16

Despóndi: res compósita est: fiunt núptiæ: ſſdſſi 17

Dempsi metum omnem, hæc magis sunt hóminis. ſ{ſixdſp / ſid} 18
D. *cæterum,*

Placet tibi factum Mitio? M. *non, si queam* {iaſiſp / ilſd} 19

Mutâre: NVNC, CVM *non queo, æquo ánimo fero.* ſiſiai 20

ITA VITA *est hóminum, quasi, cùm ludas* addſſi 21
tésseris:

11 *Audiui)* ἀφελῶς, & cū ἐξευθετισμῷ respondendum. quasi leue sit quod admissum est. *Et m. ndo)* V Tertia est. quæ ironia diluitur. *Et men. ind. est?)* D Ducenda scilicet, nisi damnandus sit Æschinus. & hoc verbum, necessitatis vim habet: vt Pacē Troiano ab rege petendum.

12 *Quid n. f. est?)* More irascentium, cùm ipse iusserit quid futurum sit, Mitionem interrogat, & huiusmodi interrogatio, secundum figuram suam non habet responsionem: sed Mitio sic respondit, quasi simpliciter interrogasset. *Quid)* V Egregiè decoro insertum. Nam fingit Demeam more irascentium interrogare, Quid porrò futurum sit, cùm tamen omnia facta consient.

13 *Id. hunc)* Aliud consiliū suggerit, quod eum magis excruciat, quod exclamatio Tragica declarat. *Illinc huc tr. virgo)* D Virginem etiā cum viro fuit, vocat. Virg. Ah virgo infelix.

14 *O Iuppiter! Istoccine p. op.)* O Iuppiter, Traiecit à Mitione versus. Istoccine pacto in Mitionem respiciens dixit.

15 *Quid fac.)* V Nunc ἐπιτηδευμένως consulit illud hic simulationem probat. *Si non re ipsa)* D Nūc Rem pro veritate posuit.

16 *Simulare c. est h.)* D Non hoc dixit, quia humanū est mentiri: sed quia sæpe iracundiæ simulatio, custodia disciplinæ est. D imò si verè irascaris, hæc ira peccatum non est. Exurgit ad vindictam qui præest, non quòd læsus sit ipse, verùm vt disciplinam seruet, mores corrigat, licentiam comprimat. *Quin iam)* V Diluit ab inutili, Quia omnia cōfecta sunt, & ab humanitate argumentatur.

17 *Iam virg. D. res c. est f. n.)* D Ne diceret, Despondi, composui, facio. Et Despōdet puellam, qui petit: Spondet, à quo petitur. Rectè ergo socer futurus, Despondi dixit.

18 *Hæc mag. s. h.)* Bene repetit Hominis: Ille enim dixerat, Simulare certè est hominis.

19 *Cæterum. Pl. t. f. M.)* Nihil aliud volebat Demea, nisi vt sæuiret Mitio. quod impetrare non potuit, etiam ab eadem sentiente de prauitate & peccato Æschini. *Si queam)* V Est enim factum, non erit porrò infectum. quod tum sententia huic loco admodum opportuna, tum collatione casuum humanorum probat. conuenit autem forti viro, qui aduersis rebus non frangitur, sed id quod sors tulerit ferendum censeat, Vt possumus, inquiens, quando vt volumus non licet. & est Minus Publianus. Feras non culpes, quod mutare non potes. & sic Epictetus, ὁ τύχῃ βίου συμπεπλεγμένος ἔοικε χειμάρρῳ ποταμῷ. καὶ γὰρ ταραχώδης, καὶ ἰλύος ἀνάμεστος, καὶ δυσέμβατος, καὶ τυραννικὸς, καὶ πολυηχὴς, καὶ ὀλιγοχρόνιος. D Gnome venusta est. In opere prouerbiorum Erasmus, Omnem iácere aleā est, inquit, rē vniuersam periclitari, fortunæque arbitrio committere. Siquidem alea fortunæ ludus est, magis quàm artis. Vnde prouerbiali figura, si quando ancipitem rei euentum significamus, quasi non arbitrio iacientis, sed à for

22 fidssp *Si illud, quod est máxumè [opus, iactu] non cadit,* D. Vel [opus iactu.]

23 sdsisi *Illud, quod cécidit fortè, id arte vt córrigas.* Corrector, indignationem indicat.

24 ssalsi D. *Corrêctor. nempe tua arte viginti minæ* [L] Amarulēta & ironica repetitio, vt solent irati.

25 siassi *Pro psáltria periêre: quæ, quantum potest,*

26 bdssap *A'liquò[a] [abyciênda] est, si non prétio, [vel] gratis.*

Al. [obycienda]. Al. [vel], aaidsp.

27 iisdip M.[a] *Neque est, neque illam sanè stúdeo véndere.* [a] Non vult Ctesiphonem prodere.

28 bddssp D. *Quid igitur fácies?* M. *domi erit.* D. *prò diuûm fidem,*

29 asbdsi *Méretrix, [mater familiâs erit vnà] in domo!* G. Al. [& mater familias erit vna,] aidaci: vel [& mater] monosyllabo fa. to. aidasi

30 {ssi.ap / ssis} M. *Cur non?* D. *sanúmne te credis esse!* M. *équidem árbitror.* Mu [& mater familiās vna], a.dii.

31 aidbsp D. *Ita me dij ament, vt vídeo ego tuam inéptiam,* Quicum, id est, cum qua.

32 ssbssi *Factûrum crédo, vt hábeas quicum cántites.*

à fortuna pendentis, aleam iaci dicimus. Ita Terentius in Adelp. Vitam hominū perinde dixit esse, quasi cum ludas tesseris, vt quod iactu non cecidit, id arte vt corrigas. Plato vitam humanam, teste Plutarcho, similē esse dixit alearum ludo, in quo & iácere oporteat accommoda, & eis quæ ceciderunt rectè vti. Quid cadat, id fortunæ in manu esse; distribuere verò rectè quæ fortè ceciderunt, id in nobis est situm. Quam collationē imitatus fuisse videtur Terentius in Adelphis. *Quasi cum l.t.)* [D] Rectū erat si diceret, Ita vita est hominum quemadmodum tesseris ludere; aut Quemadmodum ludus est tesseratum. Nota ergo genus locutionis. [M] Tessera est lusorium instrumentum, in quo descripti sunt numeri: quod dictum est ita, quia ab omnibus partibus quadrilaterum videtur. [a] Tesseram Græci cubum nominant. Tribus ludebant veteres tesserulis, quemadmodum etiam nostris temporibus in foro aleatorio fieri consueuit. Talos autem quatuor iaciebant in ludo talario. Erasmus in quodam dialogo de talis & tesseris, En tibi talum ouillum, inquit, è dextro crure: vides quatuor dumtaxat latera, cùm in cubo & alea, seu tessera sint sex, in ambitu quatuor, in summo & imo duo.

22 *Si illud, q. est m. op. iact n. c.)* [D] Verum, quod opus est, iactu non cadit: incerta distinctio.

23 *Illud, quod c. f. id ar. vt c.)* Ars adhibenda pro fortuna. nō enim si malè iactus ceciderit, deserendus est ludus. Et Fortè nunc pro fortuna intelligendum.

24 *Corrector)* [V] Repetitio est amarulentæ iquentiæ, quæ in exprobatione sequenti de perditis minis dominatur. *Corrector)* [D] Quia dixit, Arte vt corrigas. sed moris est ita, i. ab vltimo verbo contradicentis incipere.

Neque est, n. ill. s. st. vend.) In scopulo versatur Mitio, in quo eligit ineptus potius videri, quàm prodat Ctesiphonem patri. 27

Proh) [V] Exclamatio ab inhonesto & incommodo desumpta. 28

Meretrix, & materf.) [a] Locus est ab indignitate. Seruius. 11. Æneid. Apud maiores, inquit trahebatur interdum à Græco genitiuus singularis: hinc etiā paterfamiliâs & materfamiliâs, quæ duo tantùm nomina remanserunt. Hæc ille. Rarissimum est & prisco genitiuos singulares nominū puerorum in a, per as exire, vt hæc Maia Maias, pro Maiæ. & in hoc Latini Græcos æmulamur. 29

Cur non?) [D] Posset dicere, non est Æschini amica: sed celanda est culpa Ctesiphoni. 30

Ita me dii) [L] Postquàm apertis conuiciis non potest ad iracundiam concitare, ironica aggreditur. *Ita me dii am. vt vid. ego in.)* 31

[D] Ordo est, Ita me dij ament, te facturum credo, vt habeas quicum cantites. Ipse te iudicas, non inquirendo vlteriorem causam meretricis in domo meretricis. Mirè autē Cantites, 32 quasi turpius sit cantare senem cum psaltria, quàm coire. *Quicum)* [V] Ridiculum. quem conuiciis in iracundiam coiicere nō potest, eum salibus acerbioribus adoritur, vt vel sæuiendi ansam Mitioni obtrudat: sed Mitio semper mitis est. & verus Mitio, tam verbis quàm factis.

M. *Cur non?* D. *& noua nupta eadem hæc discet?* M. *scilicet.* 33

Restim. attende locum reconditum. D. *Tu inter eas restim ductans saltabis.* M. *probe.* 34

[1] appatet genus saltationis fuisse. [*Et tu nobiscum vna si opus sit.*] D. *hei mihi,* 35

Al. [D. *Probe!* M. *& tu n. v. si opus siet.*] ...

Non te hæc pudent? M. *iam vero omitte Demea* 36

Al. [Hilarem.] *Mu.* gnari. *Tuam istanc iracundiam, atque ita vti decet,* 37

*Exclamatio invitam & mores. [*Hilarum,*] *ac lubentem fac te in gnati nuptiis.* 38

*L.Congeries, quæ asyndeto attollitur. *Ego hos conueniam: post huc redeo.* D. *ô Iuppiter,* 39

* *Hanccine vitam! hoscine mores! hanc dementiam!* 40

Vel sic. ... *Vxor sine dote veniet. intus psaltria est:* 41

Domus sumptuosa: adolescens luxu perditus: 42

33 *Et noua n. ead. h. d.*) [D] Alius subaudiet Discere. sed o magna in verbis elegantia: vide enim quam vim significet Discet. & ideo non Vxor, sed Noua nupta, quam ad omnia docilem esse, ipsum indicat nomen.

34 *Tu inter eas r. d. s.*) Lusus est natus ab eo fune quo introductus equus Durius in Troiam est. Connexis manibus fune, chorum ducunt saltantes. Hoc à quibusdam dicitur. Sed ego puto manu concertos choros puellorum puellarúmque cantante, restim duceie existimari: & id maximè conuenire ad exagitandam importunitatem senis, velut pueros imitantis. Simul etiam quia iste connexus manuum lasciuius ac petulans, adimit discretionem conditionis, dignitatis, ætatis inter meretricem, nouam nuptam, & senem. Et hoc quemadmodum dictum est! & quanto stomacho iam ab Æschino receptum est, & transitum ad Mitionis luxuriam describendam! *Restim*) [V] Pollux in quarto tria genera saltandi obseruauit. Vnum ἐμμέλειαν, saltationem Tragicam compositam & decentem. Alteram κόρδακα, Comicam saltationem lasciuam & petulantem, ad quã Terentius allusit. Tertiam σίκιννιν, equestrem. Iudicatur tamen σίκινις saltatio quædam lasciua, ridicula & rusticana: de qua consulendus est Lucianus ... Donatus quoque putat cordacismum fuisse, cum puer & puellæ cum ... manibus chorum saltando ducebant, eundem & Athenæus in decimoquarto libro describit. Neque adeò Aristophanicum ... est ab illo diuersum. Est quoque ... lasciue & petulanter saltare. Nemo tamen est qui hic iocum ex persona & re ... ductum nimis liberalé esse non videat. ... eundem & approbat, & in senem, cúmque ... regerit.

[V] Quidam libro Institutionum grammaticarum, ubi et Terentianum hunc explicans locum in hanc ferè sententiam scribit. Est autem cordax comica saltatio, eneruis ac indecora, ad eam allusit in Adelph. Terent. Tu inter eas restim ductans saltabis, id est cordacismon ages. Vide Athenæū in quarto libro, & nos alias pluribus, parum enim ad rem attinent quæ illic à Donato modo genesia sunt, scribuntur.

Non te hæc p.) [A] Pri... sunt quæ adiunguntur genitiuo & accusatiuo ... , pudet me illius rei, tædet, piget, miseret, pœnitet. infini tiuus tamen hæc eadem coniuncta, accusatiuum solum assumunt ... pudet me discere. Terent. in Adelph nouo more dixit. Non te hæc pudent? *Iam vero*) [V] Mitigaturus iracundiam ad nuptias, quæ vehementius affligunt, ita est ... nimis facetus. *Iam vero om. D.*) [D] Mirè vrbanitaté expressit vltrò obiurgantis qui obiurgatus est. 36

Tuam ist. ir.) Nam Ira, de causa est: Iracundia, de vitio multũ iraecentis. *Hilarem*) Vetuste, non hilarem. *Atque vti d. hil. ac lub.*) Bene addidit Lubentem. multi enim hilares se simulãtes, non lubentes sunt. *Fac te*) Non dixit Esto: sed elabora vt esse possis. 37

Ha. cine vit. h. m. h. d.) ... omnia vt pote stomachosè secum loquẽs deest enim Esse aut quid tale. [a] Eclipticæ exclamationes rei indignitatem amplificant, quibus congeries incommodum, & asyndeta accedunt. 40

Domus s.) [D] Domus, id est, homines. [V] ... familiam accipit propter Psaltriam & alios. *Adolescens l. p.*) [A] In scorta furens, temulentia vesanus, pulsator violentus: qui nullis legibus coerceri, nec pudore, nec reuerentia, nec metu cohiberi potest: au 42

dem

43 isstal *Senex delirans:* *ipsa si cúpiat* *Salus,*
44 bsidp *Seruáre prorsus non potest hanc famíliam.*

* L. Epiphonema. *M. Romani Saluté deá venerabantur, cui & ædé struxerunt.

43 dens quicquid animo collibitum fuerit.

Salus) V Epiphonema hyperbolicum est, quo summa desperatio notatur Colebatur autem Salus à Romanis non aliter ac à Græcis ὑγιεία, cuius ædes à C. Iulio Bubulco (& non Bibaculo) Censore locata fuit, iuxta Liuium in nono ab vrbe cond. Nam eam Cos. bello Samnitum vouit, mox idem Dictator eam dedicauit: & hanc à Fabio pictore depictam esse creditur. Romæ autem ab antiquis Salus effingebatur mulieris forma in solio sedentis, pateram tenentis, apud quam ara erat, cui anguis inuolutus caput attollebat. Cæterùm emblema vel potius amuletum Salutis aut ὑγιείας ex quinque lineis triangulo, cuius & Hippocrates meminerat, constans, quid sibi voluerat, alibi explicatur. *Ipsa si c. Sal. S. pr. n. p. h. f.)* D ὑπερβολικῶς. Plautus, Lubentiorem te faciam, quàm ipsa Lubentia est. Etenim ὑπερβολὴ est. Ipsa Salus si cupiat seruare, prorsus non potest hanc familiam. Hinc licet æstimare quantum & caloris & grauitatis apud Terentium sit ad imitationem Cæcilianam. Vide quantũ creuerit à superioribus, vt sic finiat. *Ipsa si c. Salus)* B De familia deplorata sumptũ videtur à Plauti Mostellaria sub persona Tranionis, sic loquentis. Nec salus nobis saluti iá esse si cupiat potest. Omnes id genus hyperbolæ prouerbij faciem obtinent: veluti, Philosophiæ studium, ne Momus quidem ipse reprehédit. Item de loco vehementer munito. Hanc arcem ne Mars quidem ipse expugnarit. De re tacitu difficili, Hoc ne Harpocrates quidem ipse aut Angerona continere queat. De homine supra modum suspicaci, Iste ne Fidei quidem ipsi, fidem habeat. Hæc & eiusmodi alia in Chili. 44

ACT. V. SCEN. I.

ARG. L Redit in proscenium Syrus temulentus, vt præbeat occasionem ad epitasin periculi Ctesiphonis. P Exultans quoque, se lautè opiparéque cœnatum esse, V ac de cuticula bene curata sese efferens, M vt sic risus fit maior, cum Demea sene aspero committitur: P qui hunc ob temulentiam mordaciter impetit & obiurgat: V serióque disputans, ac graui orationis genere personam suam importunitate prodit. *Theses.* 1 Ebrietas nimis est ridicula, tum verbis tum gestibus. 2 Senex intempestiuè temulentum obiurgat. 3 Quantáne fenestra per indulgentiam herilem seruis aperitur? M Quantum sumat sibi improbitas seruorum absentibus dominis, hæc scena ostendit. Nam cùm sit seruus peruersissima possessio, quæ semper ad incommodum possidentis aspirat, nisi præsentia domini à maleficiis absterreatur, pessima quæque in familia designare solet. Multum enim potest prodesse domesticis negotiis patrisfamilias præsentia. Vnde Aristoteles lib. Oeconom. 1. significare volés, quantopere prosit adesse rebus suis, sic ait, Persæ interrogatus, quid equum maximè pinguem faceret, oculus domini respondit. Hoc scilicet designare volens, quod vbi ipse adest dominus, nihil serui aliud audent, quàm quod vident illi gratum, & sic satis placere. Certè quod ad hunc locum attinet, credendum hanc magnam licentiam serui hinc ortam, quòd sub mitissimo hero vitam ducat. Quamobrem bene præcepit Plato libro sexto de legibus in hæc verba, Alloquutio omnis ad seruos, quodammodo imperium sit, neque iocus vllus cum ipsis, seu fœminis, seu masculis habeatur. Quod multi stultè facientes, dum delicatiùs eos nutriunt, difficiliorem vitam, & sibi ad imperandum, & illis ad obediendum reddunt.

Vers. gen. Senarij sunt vt priores.

SYRVS. DEMEA.

*Syrus ebrius Syriscum se nominat L per diminutioné blandè seipsum alloquens.

1 aüssp [EDEPOL] * *Syrísce te curásti mólliter,*
Al. [Ædepol] iiissp: al. [Æpol] sissp.

1 *Ædepol Syrisce te c. m.)* D Quia detexit Ctesiphonem, iam oportet vt ebrius inducatur Syrus: per cuius fallacias tegatur adeò. Et Syriscum se dicit, nõ Syrũ, τῷ ὑποκοριστικῷ. V Sibi ipsi blanditur, & appellatione & compotatione. Syriscum enim se appellat diminutiua forma blandiendi causa. Alloqui συρίσκος vas ad reponédas ficus vimineum est. Itaque iocus hic est ex dictione ductus. Deinde & suæ potationi gratulatur. B Priscianus, Vũ sunt

Lautéque munus administrâsti tuum. ßiisp
Abĭ.sed postquàm intus sum ómnium rerum satur, { ßßisp a
Prodĕambulâre huc lĭbitum est. D. *illud sis vide* { sidßi s
(Exémplum) discipline. S. *eccum autem hîc adest senex* ßis=l
Noster.quid fit? [a] *quid tu*[u] *es tristis?* D. *ohè scelus.* ßßap
[tu] nec eliditur nec corripitur. vel [G] legendum [tristu est] ßßdip.
S. *Eho iam tu verba fundis hîc, sapiéntia!* aßiap
D. *Tŭn', si meus esses?* S. *dis quidem esses Demea,* aßisp
Ac tŭam rem constabilisses. D. *exémplum ómnibus* { sßasp s
Curârem vt esses. S. *quámobrem? quid feci?* D. *rogas!* ßdßa

Prodeambulare. tarditatê mollitiê, & delicias indicat. G. In [Exemplum] prima potest a superiori versu pendere, . dßßij.
• V. Apta est ebrio interrogatio.
R. [fundis] aßisap.
[D] Dis. diues.
• Apoliopesis minātis. [V] Ringêtis & frêdentis est sermo.

authores etiam quibusdam Græcis diminutiuis, Terentius Ædepol Syrisce. Idem, Imperatiua primas, inquit, personas singulares non habent, quia nemo sibiipsi potest imperare, nisi figuratè quasi ad alium loquens, in secunda persona seipsum proferat: vt Terentius in Adelphis, Ædepol Syrisce te curasti molliter, Lautéque munus administrasti tuum. *Molliter)* [D] Delicatè.

2 *Lauté* [V] locus est ex amphibolo. *Lautéque m. adm. t.)* [D] Vt quicquid esset bellissimu carperes: cyatósque sorbillares. Aut Munus seruile, esse & bibere. *Lautéque munus)* [a] Bene hoc. nã aliàs dixit, -Vnumquodque quod erit bellissimum Carpam, & cyathos sorbillans paulatim hunc producam diem.

3 *Abi)* [D] Verbum vel sibi vel alteri cum laudatione blandientis. nam sic dicunt, qui iam compotes sunt votorum omnium, perfectique in rebus vniuersis. [V] Sic supra dixit, Abi, virum te iudico. blanditoriũ est verbum.

4 *Prodeambulare)* Medscũ satis ridiculum agit, cum ebrius deambulet, vt cuius pedes suum non possunt facere officium. Est autem hic otiosæ vitæ notatio *Prodeambulare)* [L] Delicatè dictum, gemina præpositione: & significat longius expatiari: quasi porrò, id est longè, deambulare: sic producere, proferre, prodere, eadem figura dicuntur. *Prodeambulare)* [D] Nota duas præpositiones vni dictioni adiunctas. Vt, Pede prosubigit terram. &c. ἀμφιπρόσωπος. Et optimè ad delicias exprimendas hoc verbum conuenit. nã producere signum • deambulare significat. nam deambulare etiam intus potuit. [a] Murmel. in compositis, Prodeambulare dixit Terentius, inquit, pro longè spatiari. *Illud sis)* [V] Sis est pro si vis, veteribus vsitatissimum.

5 *Exemplum d.)* Ex ambiguo adhuc retinet. *Exemplum d.)* [D] Quia vnus ex multis reliquis. an quia senior, & nuper etiam pædagogus, vt ipse ait, Quem ego modò puerum tantillum in manibus gestaui meis.

6 *Quid fit? q. tu es tr.)* Mirè securitatẽ ebrij hic expressit. nũquid enim pertimescit interuentum senis, vt solebat, Syrus? aut quicquam præcauet? Subblanditur tantùm, & ita rerum oblitus est, vt cùm eum sæuum sciat, causam tristitiæ eius inquirat. *Tristus?)* [V] Apta est ebrio interrogatio.

7 *Eho)* Vtrobique & in admiratione verborum sapientsum, & in fundendi verbo Ironia est satis temulenta, & non ita amarulẽta. *Tu verba f. hic, s.)* [D] Vtrum sapientia verba? an tu sapientia? quia dixit supra, Tu quantus quantus, nihil nisi sapientia es. *Fundis)* Vtrum, sine vlla cessatione profers? An, perdis? secundum illud, -Nam quid tu hic agas, Vbi si quid bene præcipias, nemo obtemperat? [a] Verba fundere est copiosè loqui. Cicero lib. 3. de Orat. Antipater Sidonius solitus est versus hexametros, aliósque variis modis, atque numeris fundere ex tẽpore. Plautus, En monstrum mulieris tantula tanta verba funditat.

8 *Dis)* [V] Ebrius multa de rei familiaris administratione per suam industriam promittit. *Dis q. ess. D.)* [D] Abeo quod est dis ditis, dites facit: ab eo quod est diues diuitis, diuites

9 *Exemplum)* [V] Quo videlicet deterrerentur, & admonerentur, ne flagitiosi impune abirent.

10 *Qamobrem? quid feci?)* [D] Nihil nunc in Syro nisi simplex & purum ob ebrietatem. Et vide, Quamobrem? quid feci? dicere, non esse sobrij Syri.

11 ffſſi *In ipſa turba atque in peccato maxumo,
12 ſſdſſp Quod vix ſedatum ſatis eſt,[potaſti] ſcelus,
13 aaſſp Quaſi re bene geſta.s.ſanè nollem[huc] exitum.
R. Al. [hunc].ſed perperam.

* D.Importunus Demea pompolis verbis cum ebrio litigat.
R.[potaſtu].

11 *In ipſa)* ᵛ Caſtigatio eſt admodum intempeſtiua. *In ipſa t.)* ᴰ Non minus ridicula importunitas Demeæ eſt, quàm ebrietas Syri: qui aduerſum temulentum tantæ grauitatis oratione perſonat, vt ex dicentis vultu & verbis, & ex audientis habitu & ſtupore, magnam voluptatem percipiant ſpectatores. vides enim quanto pondere verborum! cum ebrio litiget.
12 *Potaſti ſc.)* Non quòd plus videt ſenex quàm obiicitur oculis: ſed oratoriè potaſtis, dixit, cùm vnum ebrium cernat: propter illud quod ait. Exemplū diſciplinæ. quaſi in omnibus ſit, quod in vno nūc aſpicitur. Virgilius, —Et crimine ab vno Diſce omnes. *Potaſti)* ᵛ Donatus potaſtis legendū eſſe cenſet, penè ᵒᵘᵃᵃᵒᵈᵒᵡᵘᵒᵘˢ, vt ex vno totius familiæ peccata perſtringantur.
13 *Sane n.h.ex.)* ᴰ Et hoc dictum argumento eſt, Syrum oblitum omnium rerum nihil reſpondiſſe Demeæ per fallaciam: ſed tantùm modò pœnitere quòd exierit.

ACT. V. SCEN. II.

ARG. ᴰ Exitu paraſiti cuiuſpiam Cteſipho Demeæ proditur. ᵛ Syrus autem ſenem ab ingreſſu auertere conatur, ſed fruſtra. ᴺ itaque hic Demea Cteſiphonem pſaltriæ amore teneri reſciſcit. ᵛ *Theſes.* 1 Fallax ſeruus ſemper ſui vel ebrius ſimilis eſt. 2 Malè ſibi conſcii liberi à parentibus ſibi timent. 3 Ebrietatis remedium haud vulgare eſt, in angulo villum edormiſcere. Alluditur autem ad Græcorum τὸ κραιπαλᾶν: Galeno enim eſt κραιπάλη, noſtris crapula, ἀπὸ τὸ πάλλειν τὸ κάρα, caput concutere. Sunt quoque ἀντικραίπαλα contra ebrietatem remedia. Eſſet quoque in ſtatu coniecturali. Adſitne ne Cteſipho, herus ait, ſeruus negat. ᴹ Ebrii hominis in curia atque negligentia. hoc loco cernitur. Nam verè dictum eſt, quod in corde ſobrii, hoc in lingua ebrii Non enim celare poſſunt, quæ ſi inuulgentur, & in ſuum & in multorum aliorum incommodum vergunt. Cyrus apud Xenophontem ob hanc præcipuè cauſam ebrietatem fugiendam cenſet, quòd arcana prodat. Vnde ait noſter Poeta, Arcanum demens detegit ebrietas. Et Horat. in arte. Reges dicuntur multis vrgere culullis, Et torquere mero, quem perſpexiſſe laborant. An ſit amicitia dignus.
Verſ. gen. Et bi ſenarij.

DROMO. SYRVS. DEMEA.

1 diſiai [HEVS] Syre, rogat te Cteſipho vt redeas. S. abi. G. Al. [Heus heus]. ſbſſai: & eliſo t in [vt]. ſbſdai.
2 ſſſdai D. Quid Cteſiphonem hic narrat? S. nihil. D. eho carnufex,
3 ſſſſp Eſt Cteſipho intus? S. non eſt. D. cur hic nominat?
4 dſdſſp S. Eſt alius quidam* paraſitaſter paruolus:

Reſciſcit Cteſiphonis peccatum. Et extrema pars eſt epitaſeos.
* L. Diminutiuum, quod imitationem ſignificat. Conatur Syrus diſſimulare intus eſſe Cteſiphonem.

1 *Heus Syr.)* ᴰ Quàm clarè dicat, oſtenditur ex eo quòd præmiſit Heus, antè quàm loqueretur. *Cteſipho)* Mirè additum nomen eſt: cùm aut ſine hoc, aut per pronomen intelligi poſſit Cteſipho. *Vt red.)* Redeas dicendo, oſtendit & illum inter pocula, à quo egreſſus eſt ebrius. *Vt r.)* ᴰ Quò redeas? Ad compotationem.
3 *Eſt Ct. int.)* Potat & Cteſipho iſtic? A quo te pulſatum, & iſtam pſaltriam dixiſti.
4 *Eſt alius q.p.p.)* ᴰ Non alius paraſitaſter, ſed alius Cteſipho, qui eſt paraſitaſter. & vide non Alter, ſed Alius: quaſi non duo, ſed multi ſint Cteſiphones. Et hoc ſic pronuntiandum eſt, vt ſimul & quæſtat & dicat. *Paraſitaſter)* ᵛ Qui ventris gratia omnia audet. atque hoc genus nomina non tam diminutionē, quàm imitationem notant: & paruuli epitheton declarat. ceu in hac arte eſſet ᵛᵉᵒᵛʳᵗᵒˢ. Cæterum ᵐᵃʳᵗᶦᵍᶦᵃˢ Latinis eſt mancipium. quod aut flagris cæditur, aut certè iiſdē dignū eſt. ᴸ Laurentius lib. 1. Illa quoque diminutiua quæ ſiūt in a. ſter. imitationem potius, quàm diminutionem ſignificant: vt, paraſitaſter, non paruum para-

Nostin'? D. *iam scibo.* S. *quid agis! quo abis!* D. *mitte me.* ſſbdſi

S. *Noli, inquam.* D. *non manum ábstines mastigia!* ſiiſp

* *An tibi (manus) cérebrum dispérgi hîc!* S. *ábiit.* {dſiſſb / dſiſſi}

(E'depol) comessatôrem haud sanè cómmodum, aſſſp

Præsértim Ctesiphóni: quid égo nunc agam? ſſidip

Nisi dum hæ silêscunt turbæ, intéreà in ángulum aiſdip

A'liquò ábeam, atque edormîscam hoc villi? sic agam, aſſſp

*Hoc dicens, D vt apparet, baculo minatur.

G. [*iam manu*]. dſdſſb: vel dſdſſi.

Al. [*Ædepol*] aſſſp: *al.* [*Æpol.*] ſſſſip.

Edormiscam. id est, dormiendo exhalem.

G. Potest A [*Al. quo*] *a superiore versu pendere.* bſſſip.

parasitus. aliter enim non diceretur à Comico, parasitaster paruulus. Sed hæc imitatio in plerisque perfectionis diminutionem quandam habet, vnde per contemtum dicere solemus, Poëtaster est, Philosophaster est.

5 *Nostin'*) D Quasi sycophanta nunc addidit, Nostin'? nam veteratoris est, etiam mentientem confidere. *Quid agis quò abis!*) Hoc iam ebrio conuenit, non illi quem cognouimus Syrum. nam quòd retinet senem, confessionis genus est.

6 *Non m. abst. mast.*) Etiam iniecisse manum, vt teneret Demeam, ex ipsius verbis cernitur. N B Mastix, igis, correpta penultima, flagellum est. à verbo Mastigo quod flagello significat. Vnde Terétiomastix, Virgiliomastix, Terétii & Virgilii insectator. Et Mastigia primi inclinamenti, verbero dicitur, hoc est, verberibus dignus. Hinc & Plautinū illud. Crucior lapidem non habere, vt illi mastigiæ cerebrum excutiam. V μαστιγίας. Latinis est mancipium, quod aut flagris cæditur, aut certè iisdem dignum est.

7 *An tibi!*) Hæc sublato scipione minitatur B ob iniectā sibi à Syro manū V & ad Cyclopicos mores alludit. *Abiit.*) D Quia prohibere non potuit, demisso & desperanti vultu quid factū sit, dicit, & abiisse pronūtiat.

8 *Aedepol com. h. s. c.*) τῷ πρεπόντως. tanquam inopinatus superuenit, vt omnia sic ostendat, quemadmodum qui comessatum ingreditur: quia comessatoris est superuenire ad scortum & vociferari aliquid in iocularem strepitum. quare totum falsè, totum ad Demeam contulit. *Comessatorem*) V Prouerbiale est de aliquo cuius aduentu non satis commodo: quod & Germanis familiare est. Hic quoque est aut exclamatio, aut eclipsis verbi Habebit, vel aliud id genus. B Comos deus est luxus. Inde κωμάζειν, & Latinè comessari; est post cœnā epulari, & genialiter cum luxu viuere. non enim dicitur à comedendo. hinc Comessator, & Comessationes dicūtur cibi & potus qui à cœna ex luxu & crapula sumuntur. De Vitellio Imperatore Romano legimus, eum dispertiri solitū epulas quadrifariā, in ientacula prandia, cœnas, & comessationes, quibus tot vicibus epularum, sufficiebat frequenti vomitu.

9 *Præsértim Ctesip.*) D Bona exceptio. vt appareat omnibus incommodū, & in his Æschino, sed præcipuè Ctesiphoni.

10 *Nisi dum hæ sil. t.*) Non quæ iam sunt, sed quæ erunt.

11 *Atque edorm. h. vill.*) B Adri. Car. Ediscendus & hic elegans dicendi modus. Edormire cum accusatiuo, Indormire cum datiuo. Quos princeps bonarum literarum Cic. vno eodemque loco conclusit in Philippicis. Edormi crapulam, inquam, & exhala. an faces admouendæ sunt quæ te excitent, tantæ causæ indormienté: Plautus in Rudente, Vt edormiscam hanc crapulam, quam potaui. Terent. in Adel. —In angulum Aliquò abeam, atque edormiscam hoc villi: dum hæ silescunt turbæ. non quæ sunt, sed erunt inter Demeam, & Mitionem. *Edormiscam*) Edormire significat per somnum decoquere. Vbi somnum sepeliui, omnémque edormiui crapulam, dixit Plautus in Mostellaria, id est, longo sopore decoxi. *Hoc villi*) D ὑποκόρισμα, est vini. vt, vnus vllus, asinus asellus, vannus, vallus, vinum villum. *Villi*) R Diminutiuum est, à vinum villum: quanuis Plautus dicat Vinulum.

ACT. V. SCEN. III.

A R G. V Demea Ctesiphonem amantem deprehendens, tumultuabundus excurrit cum Tragica exclamatione, concitatus ædes Mitionis pulsat, id quod Mitio cum Sostrata in foribus loquens facilè exaudit. B eum Demea iurgio adoritur, vt liberorum corruptelam

L quæ est summa epitasis periculi Ctesiphonis. sed mox P hunc Mitio vtcunque potest placabilem reddere mitium, pollicens se sumptum vtrique Ctesiphoni & Aeschino suppeditaturum. Deinde modeste auaritiam senilem carpit. Postremò Demea sui similis asperè psaltriā ius abstracturum comminatur ad æstum ac laborem duriter perpetiendum. L Atque ita quodammodo placatur, quæ est catastrophe eiusdem partis fabulæ. V *Moralia.* 1 Morosi senes ita sæpe extra se rapiuntur, vt iracundiam reprimere nequeant. 2 Vrbanitatis est, temperare sibi inter tumultuosos homines. 3 Ius amicitiæ communitatem rerum exigit, κοινὰ τὰ τῶν φίλων κοινά. 4 Senes vt plurimum sunt auari, lucri appetentes. 5 Sæpe in actionibus vnius negotii diuersæ sunt censuræ hominum. 6 Magna parentum est spes in liberis. 7 Indulgendum est nonnihil iuuentuti pro loco, & tempore, sicut pædagogia exigit. 8 Demea ad ingenium reuersus nimium sollicitus exposcit, parúmque sibi aut fratri confidens. Talia sunt ingenia rusticana. D In hac scena collatio est personarum mitis parentis ac sæui. M Molesti quoque hominis & propemodum implacabilis animum hic describit Terentius. Quid enim odiosius, quàm sine causa in tantam iracundiam effundi vt nescias vel cum quo vel qua de re, vel in quem finem verba facias? Hos homines vocat morosos, implacabiles, & molestos. Morosos quidem, quòd nimis exactè, & ad vnguem quippiam fieri postulant: vt Demea, qui nescio qua cura exactiore filium sibi frugalem educere conabatur. Et implacabiles, quòd eorum animi ad asperiora inclinantur. Molestos verò, quòd nimia diligentia obtundant. *Versi gen. Et hi rursus iamb. et senarij, siue trimetri acat.*

MITIO. DEMEA.

1 {aissssp aissa} *Parata à nobis [sunt, ita vt] dixi Sôstrata,* G. [su. r. vt], issssp.

2 assdsai *Vbi vis. quisnam à me pepulit tam grauiter fores?*

3 dddssp D. *Hei mihi, quid faciam! [quid agam!] quid clamē, aut querar!* R. *Quidam omittunt [quid agam:] sed verius non confites.*

Placatur Demea tum Aeschino, tum Ctesiphoni.

*V. De nuptiis apparādis est sermo.

1 *Parata à n. s.)* D De verbis abeuntis vult ostendere Poeta quā oratione cum Sostrata habuerit ingressum Mitio. Et vide: quas ἐκλείψεις interposuerit, primo, Parata à nobis sunt: Quæ non dixit: sed, ita vt dixi, dicendo, significat se dixisse omnia. Deinde, Vbi vis. Fiāt nuptiæ, vel quid tale, aut omisit, aut dicturus hoc ipsum, audit vehementius fores esse pulsatas: & quod agebat, abiecit.

2 *Quisnam à me p.)* A me, modò, id est, meas. *Tam g.)* Quia irati omnia concitè faciunt, cùm pulsandæ fores essent exituro foras Demeæ: sic eas pulsauit, vt & his ipsis irasci videretur.

3 *Hei mihi)* V Exordium prorsus est Tragicum, & verbis & gestu. Est autem insignis œconomia. Nam in scelere Æschini homines improbos Demea accusauit, hic verò in crimine Ctesiphonis ne diis quidem parcit, Tragicis exclamationibus omnia replens. *Hei mihi q. f. q. ag. q. cl. aut q. O c. o t. ó m. Neptun.)* D Multum laborauit Terentius vt ἀναλογίαν seruaret in dolore Demeæ: quo maior debet in Ctesiphone reprehensio esse, quàm in delictis Æschini. Et nota quod vbi non inuenit quod dignum loqueretur, ab interiectione cœpit, Hei mihi. E. adhuc cùm pro rei magnitudine oratio parua esset, Quid faciam? inquit. In alieno indignatus est: In suo, Quid faciā? inquit. In alieno litigauit: hic ait, Quid agam? In alieno clamauit, & questus est: hic in suo relinquitur. & præter ... in Æschini peccato Mitionem accusauit: in Ctesiphonis, elementa cum diis omnibus ac toto mundo, mita ..., & quam imitatur Virgilius in Orpheo post amissam rursus Eurydicem, Quid faceret? inquit. omnia, enim consumpserat primus dolor. Quò se rapta bis coniuge ferret? Nam quid præter omnes terras atque inferos loci remanebat? Quo fletu manes. Per quem fletum manes quasi omnes primis luctibus impleuerat lachrymis. Qua numina voce moueret? Cui nec ira quidem inexperta remanserat. Et vide hic gradus doloris & iracundiæ: in tantum autem, vt iam crescere non possint. quippe in initio fabulæ tantùm tristis est Demea. nam sic audit à Mitione. Quid tristis es? & ipse, —Rogas me, vbi nobis Æschinus siet, quid tristis ego sim? Inde mox procedit in peius: adeò vt sic incipiat, Disperii; Ctesiphonem audiui filium Vnà fuisse in raptione cum Æschino. Inde postea dicit, Na ego homo sum infelix. Ad postremum, —Hei mihi, quid faciam? quid agā? Et naturali quo

*L. Tragica exclamatio.
Mito labore Poëta decorum personarum obseruauit.
*L. Accusatio Mitionis.
Demeæ perspicax ratiocinatio.
Crimen.

*O cælum, ô terra, ô mária Neptúni! M. hem tibi, ſſdiſi
Rescíuit omnẽ rẽ: id nũc clamat (scilicet.) Mx. [di. et.] ſiſſp ſiſſip.
Paráta lites: succurrêndum est. D. *eccum adest iſſſi
Commûnis corruptêla nostrûm liberûm. ſſhſi
M. Tandem réprime iracúndiam, atque ad te redi. ſaſiſi
D. Représsi, rédij: mitto maledícta ómnia: idſbſp
Rem ipsam putêmus: dictum inter nos hoc fuit, ſiſſp

dam modo, postquàm summus furor ad extrema peruenit, repentè senex mutatur, & mitis est.

4 *O cœl. ô t. ó m. Nept.*) Neptunus, quia medius sit inter cœlũ & inferos, dum vtriusque regni particeps habetur, elementorũ omnium potior. nam ideò tridenté habet pro numero triũ elementorum: vt apud Virgil. iccirco dicit Iam cœlũ terrámq; meo sine numine venti Miscere. Et apud Homerum sic idem, ὣς εἰπὼν, σύναγεν νεφέλας, ἐτάραξε δὲ πόντον, χερσὶ τρίαιναν ἑλών, πάσας δ' ὀρόθυνεν ἀέλλας παντοίων ἀνέμων· σὺν δὲ νεφέεσσι κάλυψε γαῖαν ὁμοῦ καὶ πόντον. Et hoc est quod ait Horatius in arte Poëtica, Interdum tamen & vocem Comœdia tollit. In hæc enim tria rerum natura diuiditur. Vt Virgil. Principio mare & terras, cœlúmque profundum. Et per hoc totum mundum accusauit. *O cœl. ô t. ó m. Nept.*) Vtrum Deos elementa vocauit, quòd diis quoque irascitur, qui in iis commorantur, vt dolentes solent? An quia deos esse non putat, ideò hæc omnia Neptuni dicit: quasi dicturus esset, Neptunia fiat, nisi intercederet persona Mitionis: quem videns, ad aliud conuersus, desiit diluuium & interitũ rebus optare obiecto fratre, cui maximè irascitur, & propter quem detestabitur omnia Tale est apud Virgilium, Omnia vel medium fiant mare. An omnia accusat vt indignantes solent? Vt, Quẽ non incusaui amẽs hominúmque deorúmque? Et vt, Atque deos atque astra vocat crudelia mater. *Hem tibi.*) τῷ ἰδιωτισμῷ Tibi Nulli enim Mitio loquitur.

5 *Resciuit omn. r.*) B Laurentius lib. 6. Est, inquit, propriè Resciscere, rem, postquàm gesta est, scire, quam nesciebas cùm gereretur, præsertim ad te tuósque pertinentem. *Id n. cl.*) D Id. ob id. V Propter id: idẽ est quod îte. Statuat quis, si cui arridet, eclipsin

6 *Parata l.*) D Videtur & ipse pertimuisse, dicendo Scilicet, & Paratæ lites. Sed vt rursus confirmet seipsum, quia Succurrendum est, ait. *Succurrendum est*) Ctesiphonis scilicet.

7 *Communis c. n. l.*) Qui communiter ambos corruperit. V Quadrat id exordiũ per appellationem, & epitheton Tragicum ipsi Demeæ expostulaturo. *Communis c. n. l.*) D Maior accusatio est ista, quàm prior: quippe cùm iam modò de ambobus accuserur Mitio, non de vno.

8 *Tandem*) V Vt qui plus quàm satis tumultuatus es. *Tandem r. ir.*) D Mirè: quia reprehendere nequid irascentem, nimietaté reprehendit irati. Et Ira, de causa est: Iracundia, de moribus. *Atque ad te r.*) Quia Ira, ab eo quod est Ire dicitur, quòd à se eat, qui irascitur & furit Et, Ad te redi, propriè dixit. Virg. Verùm vbi nulla fugã reperit fallacia. victus In sese redit. Et Cicero, Redit ad se atque ad mores suos.

9 *Repressi, redii*) Non quid dicatur, sed quo gestu dicatur, specta & videbis neque adhuc repressisse iracundiã, neque ad se rediisse Demeam. sed quam mira est atque perspicua moralitas, in huiusmodi rebus apparet. *Repressi*) V Hoc asyndeton irato difficilè concedenti conuenit, & obiter iræ affectum exprimit. Apparet enim Demeam fuisse aut biliosum, cui parũ atræ bilis admistum erat. Itaque feruore iræ medius fuit. Citiùs enim bilis concoquitur, cùm sit calida & sicca: atra autem cum sit frigida & sicca, tardiús. Quare eum propriè ex huiusmodi bilis temperatura πικρὸν, id est, amarulentum esse iudicamus. atque hic prudenter adiecit, Redii. Siquidẽ in principio offensionis circa cor sanguis efferuescit, & cor ipsũ turgescit, ideò palpitat: mox in medio feruore ardentes spiritu in spiritũ exhalant. Ea de causa fit vultus mutatio, oris trepidatio, sermonis impedimentum, & alia quæ potiùs beluina, quàm humana sunt. Quamprimũ autẽ iidem deferbuerint reddũtur sedati. & quieti, & sic sese colligunt sui compotes.

10 *Rem ipsam p.*) D Videtur paulò citiùs destomachatus, quàm res etiam incertæ poscebant. Sed & hoc morale: nã iustè irati, omissa sæuitia, ad ratiocinationes sæpe festinant. & præterea illud accedit, quòd non inuenit iam quod condignè dicat. simul etiam quia inceptus est à fratre, quòd apud se iam non sit per iracundiam vehementem, *Rem ipsam p.*) Tractemus, Purgemus. nam & hinc Putamina.

11 dsssp *Ex te adeò est ortum, ne tu curáres meum.*

12 dsssi *Néve ego tuum: respónde.* M.* *factum est, non nego.* — *L. Fatetur factum defensurus qualitatem.

13 sssap D. *Cur nunc apud te potat! cur récipis meum!*

14 dissp *Cur emis amicam Mitio!** *[nunquid] minùs* — *L. Cõfirmatio criminis à pati. Coniuratio.

R. [num qui]: vel [nam qui]. Qui, i. Quare vel Cur.

15 assis *Mihi idem ius æquum est esse, [quam] mecum est tibi!* — Alias [quod].

16 dissp *Quandò ego tuum non curo, ne cura meum.*

17 {ssisi / sssd} M.* *Non æquum [dicis, non. nam] vetus verbum hoc quidem est,* R. Al. [dicis. D. non. M. nam]. — *L. Defensio, & primùm à prouerbio, quod vim iudicati obtinet.

18 sisp COMMVNIA *esse amicòrum inter se ómnia.*

na, purgaméta dicta sunt. vt Plautus in Captiuis ait, Nucleum amisi, retinui pignoris putamina. Et Virg. Multa putans. inquit. Putare propriè, est falsa & cassa, à veris & vtilibus resecare. vnde arborum purgatores, Putatores dicuntur. Et Rem. causam ipsam litis ostendit: vt, Mitte ista, atque ad rem redi. *Putemus)* V Ptare est propriè purgare, & vitiosa recidere, ac non necessaria. Vnde putare vites, & arbores dicimus. Hic verò est in re dubia ita agere, vt decisis, amputatísque falsis opinionibus, quod videatur esse verum, & integrum retineamus. Et sic Gellius argentum putum explicare videtur.

11 *Ex te adeo)* Criminis obiectio est ex pacto, cui ipse Mitio author fuit, & iam violat. & hic est propositio syllogismi maior. *Ne tu cur. m.)* D Nam ambos curare, propémodum Reposcere illum est quem dedisti.

12 *Factum)* V Concessio est, sed id factum in statu qualitatis defenditur. *Factum est)* D Apparet Mitionem inuitum quidem fateri, sed facetè contemnere obiecta.

13 *Cur nunc)* V Minor est ceu ὑπόθεσις facti, per quatuor interrogata illũ pacti negligentem λέγχει, & conuincit, & æquitatem iuris paterni expostulat, & conclusio est ab æquo & iure.

14 *Cur em. am. M.)* D Inclamatio ista nominis, magnam inuidiã significat: vt. Regnúmne Æschine hic possides? Et. Pacem te poscimus omnes, Turne. *Num qui m. M. idem æq. est esse)* Aut Num, aut qui abundat. & est ordo, Qui minùs æquum est esse idem ius mihi, &c. Qui ergo, quãre, vel cur significat.

17 *Non æquum)* V Diluendo iniquum esse contendit, & μνημονικῶ iracundi fit repetitio velut per admirationem. *Non)* D Confidenter non repetiuit, non habens rationem quam subiiceret: nisi illi prouerbium venisset in mentem. Nam quia se videt in malam causam incidisse, totum vernaliter & facetè agit & subiicit æquitatem, vbi iusto se tueri non potest. Quod tamen à Demea statim conuincitur, dicendo, Nunc demum istæc oratio nata. vt ostendat illum perturbatum contraria protulisse dictis suis superioribus. *Nam vet.)* V Mala causa conclusus Mitio, ad æquitatem confugit à prouerbio de amicorum iure, & communione. Ab hoc enim suæ rationi præsidium petit, & vim iudicati obtinet.

Communia esse am. int. se omn.) D Inter Pythagoreos ortum dicitur. M Prouerbium est 18
Græcorum. Pythagoras Samius primus dixit, Amicorum debere omnia esse cõmunia. Quod Cicero sic interpretatur, Omnia, id est, quæ sine detrimento aliis concedi possunt, & sic ostenditur: nos ex rebus, quas possidemus, aut iure gentiũ, aut ciuili, non debere hominibus ignotis aliquid, nisi id, quod potest ipsis permitti & concedi sine detrimento. Plato quinto de Legibus sic ait, Prima ciuitas est Respublica legésq; optimæ, vbi quàmaximè per totã ciuitatem, priscum illud prouerbium locum habet, quo fertur, Amicorũ omnia esse cõmunia. Aristoteles in nono Ethicor. sic ait, Eodem accedunt & prouerbia vniuersa vt, Anima vna, & Amicorum omnia sunt cõmunia. Et, Amicitia est æqualitas. Cicero. 1. Offic. E quibus ipsis cætera sic obseruẽtur, vt in Græcorum prouerbio, Amicorum omnia cõmunia. B Parœmiographus, Vtinam hoc, inquit, tam esset fixum in hominum animis, quàm nulli nõ est in ore. Profectò magna malorum parte vita nostra leuaretur. Plato felicem ait ac beatam fore ciuitatem, in qua non audirentur hæc verba, Meum, & Non meum. Item Seneca de moribus, Quietissimam, inquit, Vitam agerent homines: si hæc pronomina tollerentur, Meum & Tuum. Sed dictu mirum

D. Al. [Facetè nùc]. Auaritiam Demeæ notat.
•D. In duas partes diuiditur tota per suasio: nihil parsuarum Demeâ daul, nihil corrumpet te. Pierius [duo] ditiíi.
•D. ἰταγωγή.
• V. Nota senilem auaritiam.
•V. ἀκριτικὴ, id est, permissio: sed Ironica, & amatulenta per asyndeta.
• Mitionis liberalitas.
•V. A tuto, cùm nihil sit periculi.
•L. Conclusio huius loci.
•V. ... ab vtili & honesto.
•L. Obiectio q̃ soluitur à persona.
•D. Moralis & faceta correptio.
Eclipsis.

D. [Facetè nunc] demum istæc nata oratio est. 19
M.* Auscúlta paucis, nisi moléstum est Démea. 20
*Principio, si id te mordet, sumptum filij 21
Quem faciunt, quæso facito hæc tecum cógites: 22
Tu illos [duos] olim pro re tollébas tua, 23
Quod satis putábas tua bona ambóbus fore, 24
*Et me tum vxórem credidisti scilicet 25
Ducturum: * eándem illam ratiónem antíquam obtine: 26
*Conserua, quære, parce, fac quamplúrimum 27
Illis relinquas, gloriam [tu istanc tibi óbtine.] 28
*Mea, quæ præter spem euenêre, vtántur sine: 29
De summa nihil decédet: quod hinc accésserit, 30
*Id de lucro putáto esse. * [ómnia] hæc si voles 31
Si manu e in ... corripere sic ... ille ... [Si] commodius ad sequentem transfertur versum, vt inititur ... [omnia si hæc voles], ...
In ánimo verè cogitáre Démea, 32
*Et mihi, & tibi, & illis démpseris moléstiam. 33
D.* Mitto rem: consuetúdinem ipsórum. M.* mane. 34

quàm nō placeat, imò quàm lapidetur à Christianis Platonis & Senecæ illa communio, as. cùm nihil vnquam a gentilibus Philosophis dictum sit magis ex Christi sententia.

19 *Facetè*) V Eludit defensionem Mitionis. Lenitatis enim coarguens, quod nunc continuus alia atque prius loquitur. *Facete n. d. istæc or. est*) D Alii totum iungunt: alii separant. Et bene Nata est, nam sic ... de rebus repentinis: vt suprà. E re nata melius fieri haud potuit, quàm factum est, hera.

20 *Ausculta p.*) V Attentionis est, & ... obiectionibus occurrit: quas à tuto & vtili, & honesto diluit, vt luxus adolescentum nihil damni rebus Demeæ daturus est. Deinde neque hoc formidandum, videlicet ne corrumpantur.

21 *Si id te mordet*) L Occurrit obiectioni extra causam, quâ foluit à tuto: nihil decessurum Demeæ, sumptu adolescentium. Et pertinet hoc ad minuendum crimen. *... ordet*) V Malè habet, & est metaphora. *Principio si id te m. f. f. Q. f.*) L Figuratiua locutio est: vt. Eunuchum quem dedisti nobis, quas turbas dedit?

22 *Quæso*) Modò obiurgatorium est Quæso.

23 *Tu ill....*) P Ioannes Pierius tractans illud Virgilii in quarto, Si duo præterea tales Idæa tulisset, Terra viros: Caius Iulius, inquit, in libello de Analogia, rectam ponit declinationem hos duo Actius in epinancimache. Martes armis duo cogressos crederes. Plau. in Epidico, Ego aliquā parabo dolosam fidicinam numo conducta quæ sit, quæ se emptam simulet, quæ senes duo doctè ludificetur. Terentius in Adel. Tu illos duo olim pro re tollebas tua. *Pro re tua*) D Pro patrimonii tui qualitate.

27 *Conserua q. p. f. q. Ill rel.*) Hoc sic pronunciandum, vt appareat hanc ipsam voluptatem displicere Mitioni. *Conserua*) Parta. *Quære*) Noua. *Parce*) Omnibus.

29 *Mea*) V Ita fratrum maxima est dissimilitudo in re familiari quærenda. *Vtantur sine*) D Aut deest His: vt sit, his vtantur. Aut mea vtantur, antiquè locutus est.

30 *De f. n. d.*) Rei tuæ scilicet.

33 *Dempseris*) Pro demes.

34 *Mitto rem*) Pecuniam, & hæc exclamatio est moralis nimis aduersum tardos, ac non intelligentes homines. *Consuetudinem ipf.*) Loquor, aut quid tale subaudiendum. *Mitto rem: consf. ipf.*) Vel ab vtilitate ad honestatē transfit: vel à rebus ad illos ipsos de quibus agitur. Cauetur enim ne aut rem perdāt, aut ipsi pereant. *Mane Scio ... ib.*) Moralis

35 issbip *Scio: istuc ibam. multa in hómine Démea*
36 { ffcsbp / issa } *Signa insunt, ex quibus coniectûra fácilè fit,*
37 bdissp **Duo cùm idem fáciunt sæpe, vt possis dícere,* — *L. Declarat exemplo.
38 dsdssp *Hoc licet impúnè fácere huic, illi non licet:*
39 { sdssp / sdssf } *Non quòd dissímilis res sit, sed quòd is qui facit.* — • Magna de filiis spes.
40 iidssb *Quæ ego esse in illis vídeo,* vt confîdam fore, ita* — *Brachysyllabus pro iambo.*
41 { dd.cal / dddf } *Vt vólumus: video eos sápere, intellígere, in loco* — Laus filiorum à virtutibus.
42 isiisp *Veréri, inter se amâre: scire est líberum*
43 ddssh *Ingénium, atque ánimum: quouis illos tu die* — • Oratoriè obiicit. L Hæc obiectio soluitur ab ætate.
44 ddssp *Redúcas.* at enim métuas, ne ab re sint tamen*

lis & facera correptio, continens in se latenter blandimentum quo deliniatur auditor.

35 *Multa in h. D. Signa ins.)* Obscurissimus sensus & re & verbis. *Multa in h.)* V Propositionem alterius obiectionis à circunstantiis personarum diluit, ita vt ad aliorũ vitia conniuendum sit, ad aliorum non item. Est autem sententia de iudicii diuersitate admodum verisimilis, vel in re eadem. Itaque asserit rem non dissimilem esse, sed iudicium authorum esse varium. Sunt autem tria rerum genera, quæ ὄντα appellant. Vnum est rerum sensibilium vel sensu perceptarum: vt, hæc arbor, hæc platanus. Alterum est sola mente absque materia comprehendendum: vt, Deus. Vltimum est μαθηματικὸν, vtpote abstractum à corpore, & sensibus, & ad mentem translatum & est Mathematicum. In his quidem vniuersis vel in iisdem rebus est & iudiciorum, & sententiarum magna varietas, non ex re, quæ eadem est, nata, sed ex iudicii hominum diuersitate in coniecturis maxima.

37 *Duo cum idem f.)* D Obscurè locutus est, cùm hic sit sensus, Duo idem faciunt: quorum vni licet facere, alteri non licet. B Pulchrum vide locum, eadem rem non eosdem decere. *Duo cum idem f.)* D Nam ambo & sapiunt & intelligunt, & loco verentur. non ingenii vitium, sed ætatis est. *Sæpe vt p. d.)* Melius est Sæpe ad superiora coniungere: nam possunt duo idẽ facere, & casu, non vt similitudinem facere videantur. tunc ergo erit signum, Sæpe idem faciunt. Dicere autem posuit pro intelligere & scire: ab eo quod præcedit, id quod sequitur. vt, Fœneratum istuc beneficiũ pulchrè tibi dices. &, Memorem me dices esse & gratum.

39 *Non quòd d. res sit)* An quia huic licet?

40 *Quæ ego)* V Locus est coniecturalis à signis, quibus bonã inesse adolescentibus mentem & ingeniũ ostendit. Id quod præter Medicos & Quintilianus docet. Vnde & ista delicta ætatibus facilè posse corrigi ratiocinatur. Laudat autem liberos ab habitu animi atque moribus, ex quibus, nõ parum sibi pollicetur. *Quæ ego ill. inesse vid.)* D Ordo & sensus hic est, Multa in homine Demea signa insunt ex quibus coniectura facilè fit: quæ ego illis inesse video, vt cõfidam fore ita vt volumus. *Vt conf. f. ita vt vol.)* B Mitio suorum nepotum causam agens, spẽ melioris vitæ ostẽdit.

41 *Intelligere, in loco vereri)* D Non, In loco intelligere: sed, In loco vereri.

42 *Inter se am.)* Citò dixit Inter se: quod est, cùm alter alterum inuicem amat. B Laurentius libro tertio, Amamus nos inuicem, amatis vos mutuò, amant se pariter. Cùm verò adhibemus præpositionem Inter, tollitur accusatiuus qui regitur à verbo, ne turpe foret si replicaretur. sic amamus inter nos: nõ autem, amamus nos inter nos. amatis inter vos, amãt inter se, non autẽ amatis vos inter vos, amãt se inter se. Terentius in Adelphis, Video eos sapere, intelligere, in loco Vereri, inter se amare. Idem in eadem, quasi non norimus inter nos.

44 *Reducas)* V Ad honestã vitæ rationem. Sunt enim morigeri ad digituli crepitum, & oculi nictum. *At enim m.)* D ἀντίθεσις ad priorem tractatum pertinẽs, qui est habitus de consuetudine rei familiaris. *At enim)* V ἀνθυποφορὰ diluit istos non fore suarum rerum negligentes, ex ætatis decore, cùm non rei parandæ subinde studeãt atque senes: qui vt Aristoteles ait, περὶ τὸ συμφέρον ζῶσιν, ἀλλ᾽ οὐ περὶ τὸ καλὸν μᾶλλον ἢ δεῖ. Contrà de iuuenibus sic pronunciat, φιλοχρήματοι δὲ ἥκιστα διὰ τὸ μήπω ἐνδείας πεπειρᾶσθαι. *Ne ab re sint t. Omiss. p.)* D Quia amant, potant, olent vnguenta. *Ab re)* D A patrimonio.

Auaritia ſenilis.

Acuet, id eſt, docebit: metaphoricôs à cote.

* L. Ironicôs, & iã placatior factus eſt Demea.

Experge frõtem, mirus ornatus contractæ ad ſeueritatem frontis, cũ geſtu explicanda.

Omiſſióres pauló.ô noſter Démea, iiſſſp
Ad ómnia ália ætâte ſápimus réctiús. ibſbſp
SOLVM *vnum hoc vítium affert ſenéctus homínibus,* ſdſdp
Attentióres ſúmus ad rem omnes, quàm ſat eſt: ſidſſi
Quod illos ſat ætas ácuet. D. *[næ] nímium modò* {ſidſai ſ
R. Al. [ne]. ſub. Vide, vel Caue, vel Timee.
* *Bonæ tuæ iſtæ nos ratiónes Mitio,* liſiſi
Et tuus iſte ánimus [æquus ſubuórtit.] M. *tace.* dbiſſi
Al. [æquus ſubuortens.] K *Al. [æquos ſubuortit.]* M u *[æquus ſubuortat.]*
Non fiet: mitte iam iſtæc: da te hódie mihi: ſſiſai
Expórge frontem. D. *ſcilicet, ita tempus fert,* ſiſbii

45 *Omiſſiores)* B Comparatiuũ eſt dictionis Omiſſus, quod vnum ex his participiis eſt, quæ in voce paſſiua actioné ſignificât. *Omiſſiores)* D Negligentiores. Sic in Heauton. Vbi te vidi animo eſſe omiſſo. *Omiſſiores p.)* Oratoriè Pauló: nam non pauló omiſſiores fore Demea, ſed plurimùm fore credit & metuit. *O noſter D.)* D Blãda & cum quodam complexu eius qui reprehenditur, incuſatio, & de more ſublata. Et ſic hoc dixit, tanquam dicturus eſſet, Multa te latent, ſimplex homo es. nam huiuſmodi ſententia latenter quandã dictis authoritaté fiduciãmque deſignat.

46 *Ad omnia alia æt. ſ. r.)* Præterquàm ad auaritiam. & per hoc, quod optas liberis, vitium ſenectutis eſt.

48 *Attentiores ſ. ad r. omn.)* Propriè Attentiores reddit Omiſſioribus, ſuprà enim dixerat, --Ne ab re tamen ſint Omiſſiores pauló. *Quàm ſat eſt)* Quaſi dicat, attentos non eſſe non ſtatim crimen eſt.

49 *Sat æt. acuet)* B Docebit, Incitauit. Nota eſt metaphora. Terentius ad Græcorum phraſin hunc locum retulit, cùm per ellipſin Atticam ſit locutus, -- *Ne nimium modo Bonæ tuæ iſtæ nos r. Mitio, Et t. iſte an. æquus ſ.)* Cui orationi dictio. Vide addenda fuerat: quo modo idé in Heaut. eſt locutus, At vide vt ſatis contemplata ſis modó. Atticorum hæc eſt ellipſis, ἀλλ' ἴσως μὴ λήσομεν ἑαυτούς. ſubauditur enim ὅκνει vel ὅρα vel aliud ſimile verbum. *Ne n.)* V Demea obiicit futurum periculum.

50 *Næ n. Bonæ t. iſt. n. r. M. Et t. iſt. an. æquus ſ.)* D Næ, valde. Subuertit infra legendum eſt. Si Ne, pro non coniunctio eſt, Subuertat legendum eſt. ita vt ſubaudiamus Timeo, vel aliquid tale. Et Tuæ & iſtæ quòd ait, ſignificationem habent nulliuſmodi rationem & Ineptam. nam apparet non eas probari ab eo qui ſic loquitur. vt ſuprà, Iã verò omitte Demea tuam iſtanc iracundiam.

Tace Non fiet) Tace nunc pro εὐφημεῖν 51 poſitum eſt: quaſi diceret, Non ſubuertet, ne dixeris quod mali ominis verbum eſt.

Non fiet) V A tuto, & ſubditur inuerſio, 52 vtpote, Non timeas, ſed hilari ſis animo, cuius argumentum eſt frons exporrecta, ſicut contracta triſtitiæ ſignificatrix eſt. *Da te h. mihi)* D Accõmoda teipſum voluntati meæ. nam in animum tranſtulit quod eſt corporis. vt in Eunucho. --Mihi ſeſe dare ſermonem quærere. Cicero, Ceruſculam iactare, & populo ſe accommodare. *Da te h. m.)* Si non vis, inquit, propter te: vel propter me mitis eſto.

Experge f.) Quia contrahi in verbo di- 53 citur. Et verbo iſto oſtenditur quanto conatu opus ſit, ad explicandam tantam contractionem ſenectutis & ſeueritatis. B Frontem exporrigere, cum exhilareſcimus: Contrahere, cùm ringimur, hoc eſt, vbi quid moleſtũ eſt, dicimur. Plinius in 11. Frons & aliis, ſed homini tantùm triſtitiæ, hilaritatis, clementiæ, ſeueritatis index. Exporrecta fronte, hilariter. Porrectiore fronte mecum loquaris oportet. apud Plau. Obducta fronte, corrugata fronte, contracta fronte, caperata fronte: Plau. Caperat frons ſeueritudine. Quod quidem à caprinis cornibus tranſlatum volunt. Hæc quoque ſunt Parœmiographi in Chiliadibus. *Scilicet)* V Ironia eſt ab intempeſtiua lætitia. & additur comminatio per contrarium Demeæ non inepta. *Scilicet, ita t. f. Fac. eſt)* D Vide ſi non hoc ſit, quod Græci * dicunt: nam ſic &, Ita tempus fert, Et, Faciundum, dicẽdo, oſtendit ſe magis cogi neceſſitatibus, vt pauló ſit tranquillior. & cum tanta difficultate promittit, tanquam mala ſubiturus ſit: atque adeò maiorẽ partem ſecũ diſputat, neceſſariò hoc velit nolit faciendum eſſe, vt ſit lætior: & hoc quia tempus fert.

54 asissi *Faciŭndum est.* cǽterùm [rus cras cum] filio

R. Al. [rus cum], sed perperam.

55 sssui *Cùm [prima luce] ibo hinc.* M. *immo de nocte censeo.*

R. [primo lucu]. Si creticos vt spun. [G] *in [censeo] duæ vltima vocales contrahuntur in vnam & a versu sequenti eliduntur,* sssssii: [A] *vel versus erit septenarius,* sssssii: *vel [imò] abundat in versu.* sssssii: *vel vt vult Muretus, duo vocabula [ibo hinc] tollenda,* sssssii: *aut particula [Cum], & prima de [imò] corripienda.* ssdsii.

56 absisp *Hódie modò hílarum [fac te.]* D. *& istam psáltriam*

57 sssisi *Vnà mecum hinc ábstraham.* M. *pugnáueris.*

58 cssasp *Eo pacto prorsum illic alligâris filium.* *Si bacchius & creticus non admittuntur, hic versus vel erit septenarius.* isssisp: *vel [prorsum] superfluit in metro,* isssisp: *vel [eo] monosyllabo facto, [illi] pro [illic] ponendum, aut legendum [Eo prorsum illic pacto],* ssiisp. [Mu] *[Eo prorsus pacto illic],* [A] *sed versus non sanatur.*

59 { ᴗᶜsi si / ᴨa } *Modò fácito, [vt] illam serues.* D. * *ego istuc vídero:*

60 disisp *Atque [sibi] fauillæ plena, fumi ac póllinis*

* L. Comminatio in filium.

R. [te fac.] absasp. D. *Pugnaueris,* magnam rém feceris, [L] metaphoricós. & est faceta approbatio.

* Agrestis & aspera compositio ex arte.

G. Potest tolli [vt], ᴨssisi.

G. Al. [illi] al. [illic] & prima de [Atque,] pendet à versu superiore, sissip.

54 *Faciundum est)* Satis mirè: tanquam necessitate cogatur ad gaudendũ agrestis senex. *Cæterum rus cũ filio Prima cũ luce ibo hinc)* Hoc ideò facit, quasi gaudere interim non possit, nisi se vicinæ sæuitiæ proximitate soletur.

55 *Ibo hinc)* Tanquam de malo loco. *Cum primo lucu)* ἀρχαϊσμός. nam Cum primo lucu veteres dicebant. Lucum pro luce, pro sole ponentes. Ergo Cũ primo lucu, cùm primùm sol cœperit illucescere. *Cum primo lucu)* Veteres masculino genere dicebant Lucẽ. [B] Lux veteribus tam masculinũ, quàm fœmininum fuit. Plautus in Aulularia. Luce claro diripiamus aurum. hîc Primo lucu dixit, pro, prima luce. Lucu dixit & Plau. in Mercatore, Ad portũ hinc abiit mane cum lucu simul. *Immo)* [V] Ciuilis est irrisio & iocatio. *De n.)* [D] Abundat De. [B] Multa nocte, ad multam noctem, de nocte, noctu, de die, frequentes sunt dicendi modi apud veteres. [V] Hilarũ autem idẽ esse quod hilarẽ, aut per archaismum, aut per enallagen, nemo dubitabit.

56 *Fac te)* [D] Eodẽ verbo vtitur, quo iã dudũ vt laborẽ ad lætitiam se cõuertentis ostendat: id est, elabora vt sis hilaris. *Et istam)* [V] Se non satis posse hoc gaudio frui declarat durus senex, nisi se vicinitate imminentis pœnæ soletur. *Et istam ps. vna ill. m. h. abstr.)* [D] Vide singulas syllabas imbutas amaritudinẽ rusticâ atque agrestiinam Istam odium significat. Psaltriam, sæuitiam in nomine est, quam deliciosam esse oportet. &, Vnà mecum: quam cum adolescentibus esse conuenerat. & Illuc: ad quem locum psaltriam secum ire compellit. Deinde ne vel in itinere pœna cesset, Cum filio ibo hinc inquit: Illam verò abstraham. nã Illuc eo animo dixit, quo suprà, Ibo hinc. Et apparet illum quasi mancipium ducturum puellam, non vt fidicinam. *Mecum hinc abstr.)* Non Abducam: sed quod est sæuientis, Abstraham. *Pugnaueris)* Magnam rem feceris. Sic Lucilius, Vicimus ocyùs, & magnã pugnauimus pugnam. [V] & est alter χλευασμὸς satis vrbanus, qui meritò Demeæ attribuitur. Propterea quòd etiam obsequenti plus satis acerbus & asper sit.

Eo pacto prorsus ill all. fil.) [D] Hæc cum risu dicit Mitio. Et ligare, est Iniicere alicui vincula. Quis verò dicetur alligari ad aliquid, sine quo esse nõ possit? Ergo propriè ad amicam alligari adolescentem dixit amatorem. Prorsus autem, certè, rectè, ac verè significat. 58

Vt illam s.) Acuendum Illam: Hoc est, non iam filium, sed illã serua, in qua vtrunque retinueris. *Ego ist. vid.)* Hoc est, vt illam seruem. 59

Atque illi f. pl. f: ac p. Coq. sit f. & m.) [D] Atqui molere prius est, quàm coquere: sed illud priùs posuit, quo pulchritudo magis fœdatur. an quia priùs torreatur triticũ, vt tundi possit? vt Virg. Et torrere parant flammis, & frangere saxo. *Fumi ac poll.)* [B] Pollinis iuxta Carisium in nominatiuo Pollis habet, iuxta Cæsarem verò Pollen teste Prisc. Est autẽ Pollen grossior pulуisculus farinæ. 60

Coquêndo ſit faxo, & molêndo: prater hac, Iſsiii 61
Merídie ipſó fáciam, vt ſtipulam cólligat: iiddſp 62
Tam excôctam reddam, atque atram, quàm carbo eſt. M. *placet.* ſſſſp 63
Nunc mihi vidêre ſápere. * *atque équidem filium* dihdſp 64
Tum étiam ſi nólit, ſcogas, cumſ illa vna cubet. aſſſſp 65
D. *Derídes! fortunátus, ſqui iſtoc ſánimo ſies:* { ſſſſdx ſſſaa 66
Ego ſéntio. M. *ah, pergíſne!* D. *iam iam déſino.* aiſiſi 67
M. *I ergo intró: & cui opusſ eſt rêiſ hilarem hunc ſſumâmusſ diem.* { ſddeſi ſddſ 68

Al. [rei eſt,] *ſed verſus non conſtat. Quidam omittunt* [ergo]. ſabſſp. *Alius legit* [eſt rei. ei rei]: *vbi temperatius I non eliditur, & verſus eſt tetrameter.* iſaabſſp.

* L. Attende vrbanitatem Mitionis. G. *Al.* [cogas vt cũ], *quod verſus reſpuit. Al.* [iſtoc qui], iſſſai *& eliſo s in* [*fortunatus*] iſiſai. *Al.* [*ſumemus*].

61 *Coquendo ſi. ſ. & m.*) Magis coquendo, quàm molendo forma fœdatur. *Coquendo*) V Alius eſt chleuaſmus, & ſicut Coquẽdo ad Fumum & fauillã, ita Molendo ad Pollinem, id eſt, florem triticis refertur. *Coquendo ſit ſ. & m. pr. h.*) D ἀπόδοσις octaua. *Coquendo ſit ſ. & mol.*) Ne ametur ſcilicet.

62 *Meridie ipſo*) Cùm ſol vehementior eſt. & nomen fecit de aduerbio Meridiem dixerunt veteres quaſi medidiem, r. pro d poſito, propter cognationem harum inter ſe literarum. *Vt ſtip. coll.*) Quod ſub ſole fieri neceſſe eſt. *Stipulam*) V Minitatur ad ſpicilegium, vt cum Varrone loquar, ſe relegaturum pſaltriam. Porrò ſtipula hic pro calamis & ſpicis accipitur καταχρηστικῶς. Aliàs verò id eſt quod demeſſo frumẽto in agris delinquitur, nobis Germanis eſt *ſtupel*.

63 *Tam exc. r. atq. atr.*) D ἰδιωτικῶς dixit Reddã, pro faciam. Et Excoctam, ad tenuitatẽ ſiccati coloris. Atram ad colorem retulit. Et vide quàm aſpera, quámque ingrata clauſula ſit, qua ſæui dici ſenis finitur oratio *Carbo*) V ἄκρως comica collatio eſt: & ad meſſem, quæ fit feruentiſſimo æſtu, alludit. B Seru. in 2. Æneidos. Pruna quandiu ardet dicitur, cùm autem extincta fuerit, carbo nominatur, & pruna à perurendo dicta eſt. *Placet. Nunc mihi vid. ſ.*) D Non cõtradicit, ne rurſus prouocet ad iurgium. *Placet*) V Iterum χλευάζει, id eſt, ſubſannat & irridet, quòd nunc ſapiebat, id eſt, vel ſapiens erat, vel philoſophabatur.

Atque eq. fil.) D Non ſolùm ſuadet lætitiam, ſed etiam ridere cogit inuitum. 64

Derides for. qui iſt. an. ſ.) Hoc verbum 66 vultu Demeæ ſic profertur, vt ſubriſiſſe videatur inuitus. Sed rurſus Ego ſentio, amarè ſeueréque dixit. Et Ridet, qui ſimpliciter ridet. Deridet, qui cum alterius irriſione & contemptu ridet. *Fortunatus qui iſt. an. ſ.*) Non laudantis eſt quod ait, Fortunatus: ſed moraliter reprehendentis. vt ſi dicas (cùm te aliquid cura offenderit) fortunatos ſtultos, qui nihil ſentiant. At hoc quoque dixit in Eunucho, At ego infelix neque ridiculus eſſe, neque plagas pati Poſſum.

Iam iam deſino) Et hic velut neceſſitatem 67 queritur imponi ſibi.

Et cui opus eſt rei) Cui rei credis, niſi nu- 68 ptiis? hoc eſt, ludo, atque lætitiæ: voto, & gaudio nuptiali. *Hunc ſumamus d.*) Non, accipiamus, ſed impendamus, & conſumamus. Vnde & ſumptum dicimus pecuniam quæ inſumenda eſt. *Sumamus*) V Curabimus cuticulam, & eſt peroratio.

ACT. V. SCEN. IIII.

ARG. B Demea cùm videat non probari vulgò ſeueritatem in liberos, diuerſam inſtitutionis viam meditatur. L ac motus exemplis, V mores, I & vitæ ſuæ inſtitutum mutare incipit, & ex duro atque agreſti ſtudet fieri benignus. Pertinet hæc ſcena ad erudiendum ſpectatorem, vt intelligat, qui ſit ſcopus huius fabulæ: V nempe facilitate & clementia nihil eſſe melius. id quod vt magis appareat, contentionem à ioco difficultatis & ſeueritatis admiſcet. *Theſes.* 1 Pater moroſus & ſeuerus in filios vel à D. Paulo vertitur vitio. 2 Facilis pater fauorabilior eſt. 3 Inepti virtutis ſtudioſi ſunt, qui virtutem non propter ſe expetunt, ſed tantùm propter comoditatem. 4 Vita vrbana longè præſtantior eſt

quam

quàm rusticana. D In hac scena exéplum inducitur hominum qui virtutem tædio deserunt ob cótemptum eius: quod apud omne. tauú esse, vitiosum sit. Et adeò fauet Teréntius clemeqtioribus ac mitissimis patribus, vt hunc quoque adducat ad sententiam Mitionis, non tantùm hoc sentientem quòd ita fieri oporteret; sed quòd ita res ea gat. vult enim naturalem inesse veris patribus acrimoniam: sed eam sen pe inuiat fam esse adolescentibus. M Præterea imperiti hominis peruersitatem & ingenii crassitudinem, qui virtutes, non quod honestæ sunt, & sua causa dignæ cur expetantur, sed quia commoditatem & vtilitatem præstant, sectari cupiat, exprimit hæc scena Hos quoniodo Phil sophus lib. 1 Ethic Insectetur, si sit et audias, Qui virtutes hoc modo existimant, quòd diuitias, seruitia, aliásque vulgares fortunas, & externa bona producant, quis virtutum finis sit, videntur mihi planè ignorasse. Et Poëta Latinus conqueritur, quòd virtutes, quæ carent præmio, parui penduntur, Nec faci le inuenies multis è millibus vnum. Virtutem pretium qui putet esse sui.

Vt s.gen. Trochaici tetrametri catal. Quintus tamen, octauus, nonus, vndecimus, & duodecimus possunt etiam censeri iambici tetr. a. at.

DEMEA.

1 dsasasu NVNQVAM *ita quisquam bene subducta ratione ad vitam fuit,*

2 ss bs– QVIN RES, AETAS, VSVS *semper aliquid adportet noui,*

Vt appareat placari Demeam, res in persona spargitur adeóque ipse producitur solus in scenam. Exordium à

1 *Nunquam*) V Exordium est γνωμικὸν à loco communi, vel generali sententia cuius est sensus, Casus & tempora sæpe mutant vitæ rationem: & hîc est maior propositio. Sunt autem in hac communi sententia variæ γνῶμαι: vt res, id est, negotium aliquod vt ætas incre scens, vt vsus, id est, experientia prudentes & experientes viros reddat, & hîc verum est, Dies diem docet, vel posterior dies est prioris discipulus. Architas quoque Pythagoreus duo recensuit, quæ ad Prudentiam plurimùm faciunt, quorum vnum est, vt mens sit discipli nis Mathematices & cognitione bene muni ta, alterum est, vt ipse permulta negotia sese exerceat, spectet, consyderet, aut certè ipse ab aliis potissimùm per historias condiscat, & sicut prius speculationem vniuersalem delineat, ita posterius tanquam experientia singula iudicat. Eius autem verba quædam hæc sunt, [Greek text illegible] &c Hac de re & in Ethicis Aristoteles consulendus est, præcipuè de prudentiæ causis & euentis. *Subducta rat.*) L Id est, consyderata rectè viuendi via translatum à calculatoribus. *Bene subd.*) D Bene dispositata, bene computata. Ducere enim est digitis computare: sed Ducere, est apud alium & palàm: Subducere, apud seipsum & secretò. quo magis in verbo isto maioris attentionis & diligentiæ signum est. B Subducere rationem est computare, ita vt quæ colligenda sunt colligantur, quæ subducenda detrahendáque detrahantur. Seneca Colligenda quotidie ratio est, quid lucri factum sit. videndum Erasmus in scholiis aduersus Iouinianum. Veteres, inquit, non solum notulis quibusdam numeros significabant, verum etiam gestu digitorum, quos aut explicabant, aut contorquebant, & in figuram variabant. Cæterùm quænam ea fuerit, id non perinde facile sit explicare Etenim D. natus explicans illum Terentii locũ in Adelphis, Nunquam quisquam ita bene subducta ratione ad vitam fuit, admonet Poëtam ad vetustum numerandi morem respicere, qui conduplicandis aut subducendis digitis constabat.

Quin res, aetas, vsus) Exorditur à sententia. Sequitur deinde narratio ibi, Nam ego vitam duxi. Postea confirmat, dicens, Facilitate nihil esse melius. Vsu vitæ, & multa rerum experientia, constat parari prudentiam. Gell. sententiam citat, Vsus me genuit, peperit mater memoria. Quidam apud Platonem, Quid aliud, inquit, est philosophari quam id facere quod dixit Solon? dixit autem, Discenti assidue multa, senecta venit. Hanc Solonis sententiam Demea refert. Alludit huc versiculus ille, Discipulus est prioris, posterior dies. *Quin res*) P Quin, modò cur non significat. *Quin res. aetas, vsus.*) Tria posuit ex quibus Re pro experientia ponitur: & hæc dicit se esse mutatum. nam mox dicet, - Re ipsa reperi. Facilitate nihil esse homini melius, neque clementia.

gnometraductū est sequitur dein narratio. *A'liquid móneat: vt illa, quæ te scire credas, néscias:* ᴀ=dſſt– 3
Et quæ tibi putâris prima, in experiūndo repúdies: ſbſſdib– 4
Mu. [euénit nunc] Aᴦdſſſ–. & [mihi] ſt.. monoſyllabo, ſſdſſ–. *Q uod mihi ſnunc éuenit.]nam ego vitam dūram, quam vixi vſque adhuc,* { dᴦſſt– dſiaſſi 5
L. Excurſo ſp. finita ætate. trāſlatum à campeſtri certamine. *Propè iam excúrſo ſpátio, mitto: id quámobrem, re ipſa répperi,* aſiſaſt– 6
FACILITÁTE NIHIL *hómini eſſe mélius,* bᴦ=taat– 7 *neque cleméntia.*
Poteſt [id] à ſuperiore verſu pēdere. ᴄſſſtaᴛe. *Mitionis deſcriptio. *Id eſſe verum, ex me, atque ex fratre, cuiuis fácile eſt noſcere:* { eſſſatu üſſidſp 8
Si legas vitam egit] erit trochaicus, diſdt ſtv. ᴹᵁ *[vita ille ſuā ſemper egit] ſatdtſt.* **Ille ſuam ſemper ſegit vitam]in ótio, in conuiuijs:* dſiſiſi 9
Clemēs, plácidus, nulli lǽdere os, arridêre omnibus, ſaſtſſtv 10

3 *Aliquid moneat)* ἔλλειψις eſt per caſus. ſubauditur enim Quin.

4 *Quæ tibi put. prima)* Ante alia eligenda: quæ & primo loco ponenda, ac per hoc optima.

5 *Quod mihi)* ᵛ Minor eſt propoſitio: quam non tantum exemplo explanat, ſed etiā confirmat. *Nam ego v.d.q.v.v.a.)* ᴰ Priùs dixit quid faciat, quàm cur faciat. *Vitam dur. quam v.)* ἀρχαϊσμός: vt Lucilius, Magnam pugnam lus pugnam.

6 *Propè iam exc ſp.)* Id eſt, ad calcem propter ipſos decurſus metáſque viuendi. & eſt μεταφορὰ ſumpta à curſoribus, & ᵛ à campeſtri certamine. Significat enim exacto vitæ curriculo ad carceres redire. *Excurſo ſpatio)* ᴰ Id eſt in ſumma ſenectute. ᴮ Priſcianus dicit eſſe quædam participia, quorum verba quanuis in vſu non ſint, ratio tamen analogiæ quod dici poſſunt oſtendit vt, triumphatus, erratus, regnatus, laboratus, decurſus. Virgilius, Ille triumphata capitolia ad alta Corintho. Idem —Regnata per arua Saturno. In primo Æneidos, Arte laboratæ veſtes, idē in tertio, Errata retrorſus Littora. Terent, in Adelphis, Propè iam excurſo ſpatio. *Id quamobrem, re ipſa repp.)* ᴰ Quia ſecum loquitur, ideo multa reticet. & deeſt Faciam: &, ſi quis quærat: &, Dicam. *Re ipſa* ᵛ Vſu comperi. & propoſitio eſt. Nihil eſt melius homini & facilitate & clementia.

7 *Facilitate)* ᴸ Iam facilem ſe infert. Inter Facilitatem & clementiam hoc intereſt: Facilis eſt cuius ira citò ſoluitur. Clemens, qui non iraſcitur. ᴹ Facilitas eſt virtus contraria moroſitati, quam cùm ſupra modum & inſolentiùs vſurpamus, in vitium degenerat. Xenophon libro quarto, Facilitatis magna laus eſt in omni conditione vitæ Clementiam verò Cic. libro 1 1. Rhetor. ſic definit, Clementia eſt per quam animi temerè in odium alicuius inuectionis concitati, comitate retinentur.

8 *Id eſſe)* ᵛ Confirmatio eſt tam à cauſa, quàm à fratris perſona, vbi clementiam Mitionis cum ſua auſteritate per contentionem demonſtratiuam confert.

9 *Ille ſuam ſ. eg. v.)* ᴰ Hic iam quaſi comparatiua qualitas inducitur de vtroque: & vt ille in initio fabulæ locutus eſt, ſic in fine hic loquitur. *Ille ſuam)* ᵛ Hic eſt vrbanæ vitæ χαρακτὴρ à rebus geſtis & moribus. Placuit enim vita otioſa, & voluptaria: & ab habitu animi commendatur, népe clementia, innocentia, & comitate.

10 *Clemens, placidus, nulli lad. os)* ᴰ Mira varietas & in locis, & in partibus orationis. Et clemens eſt, qui ex lit mente ſuaui, nec eam vexat iraſcendo. *Nulli lædere os, arr. omnibus)* Voluptatis affectus eſt duplex: aut enim ex quiete voluptas eſt, aut ex aliquo actu. ergo hic vtrunque complexus eſt. *Nulli lædere os)* Id eſt, nullum præſ[...] lædere. Et vide quàm gratè à nominibus verba tranſeant. *Clemens, placid.)* Clemens [...] circa redū agentes: Placidus, etiam circa delinquentes. Et Clementis eſt, nulli lædere os: placidi arridere omnibus. Et clemens animo, Placidus vultu. Et *Nulli lædere os)* Adeò vt nulli ſe contriſtem faciat. & hæc eſt figura ἀντίθεσις, cùm recurrimus per ea quæ diximus: & ἐξαλλαγὴ omnia re[...] ſunt. *Lædere os)* ᴸ Offendere, rubore afficere. ᵛ Id fit cùm moleſtum verbum proferimus, quo ſe læſum teſtatur ipſo vultu, in quem dictum eſt.

11 {adſtſat- ſiaſidſi} *Sibi vixit: ſibi ſumptum fecit: omnes benedicunt, amant.* Demeę deſcriptio.

12 {eſſſat- b.} *Ego ille agréſtis, ſæuus, triſtis, parcus, truculéntus, tenax,* Hic quoque iambicus conſeri poteſt, iiſſdſi.

Al. [non vidit] ſſbaſſi.

13 ſſbaſſt- *Duxi vxôrem: quam ibi miſériam [vidi!] nati filij,* L. Vidi, expertus ſum.

14 b-ſdiſſo *Alia cura: porrò [autem dum ſtúdeo illis,] vt quamplúrimum* Si creticus hic non admittitur, [autem] redundat in metro, beſdſſto: vel in [illis] eliditur vltima, biſſaſſo. Nu [autem illis dum ſtudeo.] beſſdſto.

L. Facerem, paraſſ.

15 aſſtſſtv *Fácerem, contriui in quærêndo vitam, atque ætâtem meam.* L. Fructi, vetuſtè pro fructus.

16 ſſſtt- *Nunc exácta ætâte, hoc fructi pro labôre ab his fero,* L. Ille, Illum, Illi. Pulchra traductio cū repetitione ad amplificationem & ornatum.

17 aſbibatv *O'dium. ille alter ſine labôre pátria pótitur cómmoda:*

18 ſſaſſdtv **Illum amant: me fúgitant. illi credunt conſilia ómnia:* * Coliatio duorū ſenum.

11 *Omnes*) ab euentu laudatur vita vrbana. *Ego*) Per antitheſin in Demea eſt ruſticanæ vitæ κατ' ἀγροικίαν: ab habitu animi, quia agreſtis, ἀπολίτευτος: vtpote nullis moribus ciuilibus excultus. *Ego ille agr.*) ᵇBene addidit Ille, quaſi iam notus, hoc ipſo quod ferus atque agreſtis. Et Sæuus, factis: Triſtis, animo: Truculentus, vultu. Et aliter dici poteſt, vt Triſtis ſit, qui dolet: Truculentus & Sæuus, qui terret & ideò αὔξησιν mira per iſta decurrit.

13 *Duxi vx.*) ᵛ Hic ſunt commoda cœlibatus, quem ſi purus fuerit, neque Chriſtiani doctores damnant, & ediuerſo matrimonii incommoda ſunt triplicia, tum ex vxore, tum ex liberis natis, tum ex comparando ipſis filiis victu. *Duxi vx.*) ᴰ Pendet, Duxi vxorem: ſed Etiam cum magno ſignificatu addendum eſt. maiore enim pondere ſubtrahitur coniunctio, nam, Duxi etiam vxorem dicendum fuit. *Quam ibi miſ. vidi*) Ibi inquit, quaſi vxor locus ſit, & hoc ſine coniunctione vt mala quæ enumerat multa videatur. *Duxi vx. quam ibi miſ. non vidi?*) ᵃ In coniugio ſeruitus eſt, quam effugere nullo modo poſſis. & cùm omnis miſera eſt ſeruitus, illa minimè viro conuenit, qua cogimur mulieri inſeruire. Domi deſidendum eſt: Cœnandum domi: viuendum more vxoris. quod ſi facis, vbi libertas illa, cuius nos auidos natura finxit? ſi non facis, paratæ lites, audienda conuitia, alia multa ferenda. Auguſtinus libro de ciuitate x i x. de ſociali vita, quæ cùm magimè expetenda ſit, multis offenſionibus ſæpe ſubuertitur. In huius, inquit, mortalitatis ærumna, quot & quantis abundet malis ſocietas humana. quis enumerare valeat! quis exiſtimare ſufficiat: Audiant apud Comicos ſuos hominem cum ſenſu, atque conſenſu omnium hominum dicere. Duxi vxorem, quàm ibi miſeriam vidi! nati filii, Alia cura. Auguſtini codices ſine negatione habent. Eadem lectio eſt in Ald. Et codice Gādauenſi. Quàm ibi miſeriā vidi! Sed interrogatione per negationem meliùs Demeæ ſenſu exprimitur. *Vidi*) ᴸ Expertus ſum. *Nati filij; Alia c.*) ᴮVt rectè educentur, vt bene inſtituantur, vt veſtiantur, vt ne quid peccent, ne in morbum incidant.

Alia cura) ᴰ Non altera. 14

Hoc fructi) ᴰᵛVetuſto more pro fructus. 16 Nam veteres Latini tantùm quatuor declinationes ponebant.

Odium) ᵛ Et hic vitæ ruſticanæ ſunt ſua 17 euenta. *Potitur*) Efficit vt à filiis meis obſeruetur. *Patria pot. c.*) ᴰ Accuſatiuo caſu extulit, quod nos ablatiuo dicimus, id eſt, patrio potitur commodo. Actus in Clytemneſtrā Feras potiuntur plagas. ᵃ Priſcianus. Potior illius rei, & illam rem, & illa re dicimus. Cicero in 2. inuectiua, Rerum potiri volunt. Terentius, Patria potitur commoda. Virg. in 1. Æn. Egreſſi optata potiuntur Troës arena.

Illum am.) ᵛ Coliatio eſt vtriuſque vi- 18 tæ per expolitionem, ad quàm explicandam & ornandam inſignis accedit traductio.

Illum diligunt: apud illum sunt ambo: ego desêrtus sum. 19

Locus à cõtrariis. *V. Illum. vt viuat, op. pro illi vt ii ca suum enallage. Contentio. color rhetoricus hic est. — *Illum, vt viuat, optant: mêam autem mortem expêctant. scilicet* 20

Ita eos mêo labôre edúctos máximo, hic fecit suos 21

Paulo sumptu: miseriam omnem ego cápio, hic pótitur gaúdia. 22

Age, age, nunc experiâmur contrà hæc, quid ego possiem 23

His rebus conciliatur beneuolentia. R. *Al. nunc, nec ma le* — *Blandè dícere, aut benígnè fácere, quando eò prónocat.* 24

*L. Aetiologia. — *Ego quoque à mêis me amári, & magni pendi póstulo.* 25

D. *Posteriores*, sub. Partes. — *Sed si id dando, atque obsequêndo, non posterióreis feram.* 26

*Redit ad ingeniũ Demea. — *Déerit: id mêa minimè refert, qui sum natu máximus.* 27

19 *Illum diligunt, ap. il. s. am. ego des. s.*) D Hîc ostendit Terentius verum patrem & m. lenitore m & odiosum esse magis adolescentibus. 20 *Illum, vt v. opt.*) ... Nam sic veteres loquebantur. nos verò dicimus, illi optãt: non, illum. *Illum*) Mitionem. 21 *Hic pot. gau. ia.*) B Dictum & hoc vetustè. Sic Gellius quoque, mortem per vim potita est. 23 *Nunc exp.*) D Magis Comicè pluraliter Experiamur dixit, quam si diceret. Experiar. 24 *Benignè facere*) B Est munificum esse. Cic. pro Milan. Benignè multis fecit. *Quando eò prouocat*) D Non addit, quis, sed intelligimus Mitionem significari. 26 *Si id. fit d. at q. obs.*) Bene naturam securus est, qui artem ignorat, putãs agi vetis omnia debere, non dando & obsequendo. *Si id fit*) Hi est, iam à liberis si magni pendor. *Dando & obs.*) V His enim artibus beneuolentia capitur. *Posteriores*.) Redit ad ingenium. Nã quantumuis placatus, ad acerbitatem tamen aspirat, vt id verissimum experiaris, quod vulgò fertur, Naturam expellas furca tamen vsque recurret. *Non post. f.*) D Subauditur Partes, aut, non parui faciam. id est, non vincar à Mitione. Et translatio est à partibus histrionum in fabula. *Non poster f.*) Primus in his ero, inquit, in dando atque obsequendo. *Deerit: id mea mm. r*) Vide remanere in 27 Demea non penitus eiectam securitatem.

ACTVS V. SCEN. V.

ARG. M Demeæ noua & simulata comitas multis patefit. nam in hac scena Syro præter naturam adulatur. P Apparet etiam iam crapulam omnem Syrum edormiuisse ac despumasse. V *Theses.* 1 Demea subinde ad ingenium recurrit, qui etsi conetur blandus esse, animus tamen abhorret. 2 Nihil rectè fit, quod con ra naturam fit. Hîc autem primùm est affabilitatis & vrbanitatis, nimirum εὐτραπελίας experimentum, & quasi quadam hypothesi exercitatio Blanditur, cum ait, O noster, vt sit beneuolentiæ conciliatio non ignaua, præsertim cum fingat se de negotiis serui esse sollicitum. Deinde eundem anteà damnatum commendat. Postremò & memorem animum gratũmque illi pollicetur. Est autem scenula in genere demonstratiuo. D Hîc ostendit Poëta, quàm absurdè blandus conetur esse, qui non soleat: & quam immodica sit repentina largitas, vbi animus à parcitate nimia in contrarium vitium profusionis excurrerit. M Nihil quoque magis risu dignum esse, quàm id quod quis

contra

contra naturam facere contendit, docet hæc scena. Semper enim Indicia adsunt quæ faciunt, vt quæ cum gratia locum habere possent, inutiliter & ineptè audiantur.
Vers. gen. Iambici senarij, siue trimetri acatal.

SYRVS. DEMEA.

1 c bsisp HEVS Démea, rogat frater ne ábeas lóngius.
2 aassdp D. Quis homo? ô Syre noster, salue: * quid fit? quid agitur?
3 sisdsi S. Recté. D. óptimè est: * iam nunc hæc tria primùm áddidi
4 ssisdp Præter natúram, O noster, quid fit? quid ágitur?
5 sisisi Seruum haud illiberálem præbes te, & tibi
6 iasbsp Lubens bene faxim. S. grátiam hábeo. D. atqui Syre
7 sasabp [Hoc verum est, & ipsa re experière propédiem.
Si creticus non admittitur. C [Hoc] ad præcedentem versum pertinebit, siabp. A Quidam omittunt [&]. sssabp.

Demeæ noua & simulata comitas spargitur in personas.
* D. Blandimentū est non interrogatio.
* D. Hoc pressius dictum est. L Hoc recte: quia difficile est naturam mutare. Et attēde quàm ridiculè cōtra ingenium conetur senex.

1 *Heus D. r. f. ne ab. l.*) D Vt appareat iam edormiuit crapulam Syrus. & satis moraliter dixit, Frater: nec addidit Tuus.

2 *O Syre n. f. q. fit.*) Iam non hæc blanda. sed dura sunt. nam salue dixit ei, non solum quem sæpe viderit, sed cum quo toties litigauerit. *Quid fit? quid ag.*) Interrogat & cum sciat, & cum damnet actus eius.

3 *Recte*) Bene respondit: hæ enim interrogationes de salute atque incolumitate eius sunt qui interrogatur. *Hæc tria*) Deest verba.

4 *Præter nat.*) Plus dicit, quàm si diceret, præter consuetudinem.

5 *Seruum h. ill.*) Dura & importuna repente commutatio ex tanta vituperatione in laudem Syri, ostendit contra naturam suam niti Demeam. *Præbes te*) id est, re ostendis, factis probas. *Et tibi l. b. f.*) Et Bene ad quā rem adlectum est: an & Bene * hoc addidit. Quis enim credat tam subitis post sæuitiam blandimentis, nisi factis quoque vera esse ostendantur? *Et tibi Lub. b. f.*) Et, additum, est, vt ostendat hanc esse sententiam. Non solum te laudo, sed etiam iuuo: illud dicendo, hoc faciendo. *Et tibi L. b. f.*) Potest hoc & sic intelligi, Bene tibi faxim, & lubens, multi enim bene, sed non ex animo faciunt. Omnia ergo addidit, quæ placidum ostendant ipsum, atque clementem.

6 *Atqui Syre*) Atqui, abundat per παρέλκον. *Hoc ver. est*) Quasi falsum fuerit illud quod iurgabat: & hoc fit verum quod nūc dicit. *Propedium*) ὑψη. Nam Propédiem aduerbium est temporis, vt si diceret, citò.

ACT. V. SCEN. VI.

ARG. V Atque hic alterum affabilitatis experimentum est. adulando potius comis videri cupit, non aliter àc in priori scena, quæ eiusdem est cum illa generis. P nam Demea obuium Geram præter consuetudinem blandè nititur compellare, & eius insulsè laudibus insistit, pollicendo ei se benefacturum. L Simul egrediuntur personæ in proscenium ad congressum sequentis scenæ. V *Theses* 1 Tu nihil inuita dicas faciésque Minerua. 2 Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt. Nam dum hic comis & affabilis esse affectat, garrulus fit, & adulator. 3 Virtus ea censenda est, quæ absoluta ἐξίεως {fu} atque ἀρετῶν. M Verissimum esse quod dicit Horat. Dum vitant stolidi vitia, in contraria currunt: testatur hæc scena. Nam dum Demea omnibus se faciem & suauem præbere studet, & vitium morositatis & inclementiæ effugere laborat, in longè grauius incidit, vt penè contemptim nugacitatem suam & vilitatem omnibus obiiciat. *Vers. gen. Iambici senarij.*

GETA. DEMEA.

*V.Sostratam egrediens alloquitur. V.Prouisam.i.ad videndũ procedam. *D.Hoc apud se. L.Oh,lenilis interiectio.D Hac interiectione vtimur, vbi ex interuallo notos videmus. R:[te hodie].abfiai. el.f.D. Geta maximi pretij]fibau[Esse te hominē ho[die] iudica ui &c.]dbfiai. tum in præcedenti[pretij] disyllabum fuerit. *L.Hoc secum placens sibi Demea. *D.Metaphora ab ambitiosis candidatis.

*HERA, ego hinc ad hos prouisam quàm mox virginem aiiisp

Accérsant.* sed eccum Démeam. saluos sies. {c.fifi ff

Potest in accersant prima à superiori versu pendere. fifif.

D.Oh, quî vocâre? G.Geta. D. Geta, hóminem máxumi fibbfi

Prétij esse [hódie te iudicáui ánimo meo. aasial

Nam is mihi est profécto seruus spectâtus satis, {ziffp f

Cui dóminus cura est, ita vt tibi sensi Geta. dfddsp

Et tibi ob eam rem, siquid vsus vénerit, difisp

Lubens bene faxim.* méditor esse affábilis, iadisp

Et bene procédit. G. bonus es, cùm hæc exístimas. dfdffi

D.* Paulât im plebem prímulùm fácio meam. ffibp

1 *Ad hos prouisam)* D Ad hos, ad Mitionē & Æschinum scilicet. Prouiso duas res significat: procedo & video. *Quàm mox virg. accer.)* B Quàm mox. significat idem quod Quàm citò: vt, quàm mox erit cocta cœna? Ita & hoc in loco accipitur. Plautus quoque per interrogationem dixit, Quàm mox mihi operam das? Sed si per se ponas, significat paulo pòst.

3 *Oh, qui)* V Quàm graue isti est seruos suo nomine compellare, quod tamen populare & ciuile est. *Oh. qui vocare)* D Post Oh, nomine vocaturus, non habuit quod diceret: & ideò subiecit, Quî vocare? Virg. O quam te memorem virgo? nanque haud tibi vultus Mortalis: nec vox hominem sonat: ò dea certè, An Phœbi soror: an Nympharum sanguinis vna? Moris est autem inferiores proprio nomine vocari, si blandiri velis. sed hic nominis oblitus, dum dubitat & inquirit, inhæsit pronomini. *Qui vocare)* B Quis interrogat. Qui in singulari semper refert, nisi euphoniæ causa, & Comicè dicas, Qui vocare? *Maxumi)* Propositio est qua magnifaciundum seruum esse iubet.

4 *Animo meo)* D Hoc est secundum animi mei sententiam, & quantùm ad animum meũ pertinet.

5 *Nam is mihi)* V Cōfirmatione à fidelitate, quæ præcipua est in seruis virtus, approbat. *Nam is mihi est pr.s.)* In hoc laudando quia non laborat, subiecit specialiter mei. Ita eius: aut, vt existimo, nihil habuit quod diceret nisi laudem, sine vllius facti mentione. Et Mihi, id est, quantum ad iudicium meum pertinet.

6 *Cui dominus)* V Ratio confirmationis est Quia dominum curat. D Cum hic dominas habeat, dominum dixit: quia præualet masculinum. Virg. Descendo, ac ducente deo flammam inter & hostes Expedior. Et prætereà sententia generalis inducitur, cùm nullum specialiter dominum significat. *Ita vt tibi s. Geta)* Maximum delinimentum infert, eũ nomine vocans. quod tantùm superioribus est & vide quàm gratè, postquàm ipse dixit, nomine appellauit Getam.

7 *Et tibi)* V A remuneratione. vide vt rusticus orator semper eadem oberrat chorda, eandémque cantilenam canat. *Et tibi ob e.r.)* D Quid Et tibi? vtrum quemadmodum aliis? an quemadmodum Syro. *Et tibi ob eam r. si quid, &c.)* Defectus quidam rustici præter naturam blandientis, cogit dicta repetere sine gratia. Hæ autem promissiones ad hoc præmittuntur, vt cùm in subiectis agi à Demea huiusmodi res cœperint, non sit absurdum spectatoribus, Demeam tam citò esse mutatum. *Si quid vsus v.)* B Sunt qui Vsus genitiuum esse velint, hoc sensu, Si quid fructus & commodi inciderit.

8 *Lubens b.f.)* Videas multos benefacere aliis, sed perpauci ex animo benefaciunt. *Meditor esse aff.)* D Sic hoc lentiùs, vt illud suprà, Iam nunc hæc tria primùm addidi Præter naturam, O noster, quid fit? quid agitur?

10 *Paulatim)* V Notat morem ambitiosorum & emergere cupientium, qua de re copiosus est Cicero in secũdo de Legibus. D Moraliter

raliter inferiorum turbam, plebem dixit: hoc est, vt in vrbe vulgus, ita in familia seruos. Et fit translatio ab iis qui honores dolosè, ac non pro merito petunt, ambitiosisque sunt. *Plebem pr.f.m.)* Hoc est, mihi fauentem. Et è contrario Virgil. Vadimus immisti Danais haud numine nostro. *Facio meam)* [B]Vt mihi faueant, vt me ament.

ACT. V. SCEN. VII.

ARG. [V]Tertium est comitatis simulatæ & nouæ experimentum. Sic enim in diuersas personas eadem dispergitur. Indignatur autem Aeschinus nimio apparatu differri nuptias, & mox lepidum patrem atque ideò assentatorem agnoscit, [B]dum ei paulò vrbaniùs blanditur: ex quo Demea lepidum se vocari gestit; simúlque parietem intermedium, quo commodiùs puerpera inducatur, dirui lubet. [L]Pertinent hæc cuncta ad augendam catastrophen, per omnes personas deducendam. [V]*Theses.* 1 Parentes lepidi vocantur, dum nimiùm indulgent, & abblandiuntur. 2 Amantes moræ sunt impatientissimi. 3 Adolescentibus non ingrata est assentatio. Nam iustam censuram non facilè ferunt. 4 Senex ex seuero adulator fit. 5 Amor parentum in liberos sæpe immodicus est. 6 Multi sunt liberales ex alieno marsupio. [D]Adolescens & Demea inter se affabiles, imaginem præbent & quàm dulcis sit iunioribus assentatio, & quàm ingrata censura. [M]quódque omnes homines ex alieno liberales sunt, verùm si quando de suo quicquam erogabunt, tum tenacissimi sunt, & ad rem mirum quàm attenti: quod hîc exemplo Demeæ docetur. Et Aristoteles libro Oeconomicorum de Dionysio ex Dione refert, quòd nullus parem curam habet alienorum & suorum. *Vers. gen. Senary.*

ÆSCHINVS. DEMEA. SYRVS. GETA.

1 {ſſſcſi ſſaa} OCCIDVNT *[me quidem*, *dum] nimis ſan ctas nuptias* *Al.: me qui dum].ſſsſi: & alio s in [nimis].ſſ.aſi.* — Amantis affectus exprimitur.

2 iaiiſp *Studentfácere: [apparándo] consúmunt diem.* — *Mu. [in apparando]. [A]tum versus claudicabit*, ibaiſp.

3 biiiſ D.* *Quid ágitur Aéſchine!* AE. *hem pater mi, tu hic eras!* — * D. Hoc Comicũ & blandum est.

4 aibſſp D. *Tuus hercle verò & ánimo, & natúra pater,*

5 dſiſſp *Qui ſte amat plus quàm hosce óculos.] ſed cur non domum* — *Mu. [te plus quàm oculos hosce.]* ſdliſp.

[1] *Occidunt me)* [D]ὑπερβολικῶς dixit occidunt me, pro, Nimis lædunt & cruciant me. [B]Amplificandæ rei gratia, verbum atrocius subjecit loco proprii. *Occidunt me q.)* [D]Quidem pro expectatione * est: tanquam in hac mora nullus alius occidatur, nisi qui amat, id est, ego. *Dum nim. s. n.)* Et Nimis sanctas ridiculè additum est in ea ducenda, quæ iam peperit. nam Sanctum est, quod omni obseruatione inuiolatum est. Et bene additum est Nimis: quia Nimium pro vitio ponitur: iuxta illam sententiam, Vt ne quid nimis. *Sanctas)* [M]Sanctũ, vt Festus ait, veteres dicebant, quicquid splendidè apparatum, magnificũ, epiparum, & lautum esset. Sanctæ nuptiæ, id est, solennes [L]& religiosæ. [M]quæ secundum ritus & ceremonias matronalium legum instituuntur, quasi sanctæ. vnde mox dicit: tibicina & hymenæum qui cantent, quæ ad nuptiarum solennia pertinebant. Alioqui sanctum, immolatum significat, hîc pro religione ipsa in epitheto vsurpatur.

Quid agitur Æsch.) [D]Iam ipse docui, 3 Quid est & Quid agitur? blandimentum esse. Iam nũc hæc tria primùm addidit, præter naturam, O noster, quid fit? quid agitur? *Hem pater)* Non sine consternatione respondet Æschinus: etsi hic blandè interrogat, & mitis vultu: nam ex improuiso obiectus est Demea, & insperanti.

Tuus her.) [V]Exordium est beneuolentiæ 4 quæ ϛοργὴ φυσικὴ parentum in liberos continet. *Tuus h. v. & an. & n. p.)* [D]Totum eripuit Mitioni, cui ne animum quidem reliquit.

Qui te amat, pl. q. h. o.) Magis comicum, 5 quàm Amo. *Plus q. h. oc.)* [B]Hyperbolæ est, id est, oratio fidem excedens, augendi causa. *Sed cur non d. v. acc.)* [D]Bene subiecit quæ volenti

Omnia de ritu nuptiarum. *Vxorem accersis?* AE. *cupio: verùm hoc mihi mora est,* ſſdidl 6

Tibicina & hymenæum qui cantent. D. *eho,* ſbiſſi 7

Vin' tu huic seni auscultare? AE. *quid?* D. *missa hac face,* ſiiſp 8

Al. [turbas.] *Hymenæum, turbam, lampadas, tibicinas:* affiſi 9

Prodigus ex auaro. *Atque hanc in horto maceriam iube dirui* ſitaſi ſitaa 10

Quantum potest: hac transfer, vnam fac domum. ſiiip 11

R. [Transduce]. vel [Traduce]. *[Traduc] & matrem & familiam omnem ad nos.* lldiſp 12

AE. *placet*

volenti esse credebat. *Cur non)* V Propositio est de accersenda vxore, quæ ab vngendo dicta est. Nam nouæ nuptæ postes adipe inungere solebant, ne quid mali magica arte accederet, Plinius 28 cap. 9. *Cur non d.)* B Bene Domum, quæ enim nubunt, teste Nonio, in ædes maritorum transeunt.

6 *Verum)* V ἀσυνεσρμα est difficultatis.

7 *Verum hoc m. m. est, Tib. & Hym.)* D Hoc est quod ait, Dum nimis sanctas nuptias student facere. Hymenæum quidam Liberi & Veneris filium dicunt esse, qui primus certas nuptias instituerit. ideò per laudem cantatur virginalibus nuptiis ob huiusmodi meritum. Alii virum fortem Atticum dicunt fuisse, qui raptas prædonibus virgines, oppressis latronibus, intactas patriæ restituerit. Alii. quòd ὑμὴν dicatur membrana quædam, qua est munita virginitas, quæ V & Eugion dicitur, & D primo dirumpitur coitu, hymenæum putát veluti hymnum vocari virginalium nuptiarum. Ergo sic accipe hymenæum in nuptiis, quemadmodum θρῆνον in funere, vel in sacris hymnum. M Hymenæus deus est, nuptiarum præses, cuius nomen frequentiùs in nuptiis hominis causa inuocabatur. B Lactantius enarrás Statii tertio Thebaidos versum illum, Infaustísque dabas hymenæis, Hymenæus, inquit, puer Athenlensis fuit, is cum annos puerilis ætatis excessisset, neque adhuc virum impleret, ea forma præditus fuisse traditur, vt fœminam mentiretur. Hunc cum nobilis virgo quædam amaret, ipse ob generis sui ignobilitatem nuptias desperans, quod potuit: tamen puellam extrema amoris linea diligés, animum solo satiabat aspectu. Cúmque nobiles fœminæ cum virginibus sacra Cereris Eleusinæ celebrarent, subito aduentu Piratarũ raptæ sunt inter quas & Hymenæus, qui illuc muliebri amictu subsequutus fuerat amatam. Præda igitur auecta, cùm Piratæ nauigio in regionem longiùs dissitam peruenissent, hi somno oppressi, ab insequentibus sunt ad vnum omnes occisi. Hymenæus relictis eo loco virginibus, Athenas reuersus dilectæ nuptias paciscitur à ciuibus hac lege, vt à piratis raptas, auectá que nuper filias restituat. quod cum fecisset, exoptatam accepit vxorem. Quod coniugium quia felix fuerat, placuit Atheniensibus Hymenæi nomen miscere nuptiis. Vnde solet in nuptiis cani ad hunc ferè modum . . μὴν ὦ ὑμέναιε ὦ ὑμήν. quod in auibus est ab Aristophane quoque positum. Hinc illud Catulli, O Hymen Hymenæe, ò Hymen, o Hymenæe.

Vin' tu h. s. ausc.) D Contempsit se ipsum 8 dicendo Huic seni, hoc solum afferens causæ cur audiendus sit, quòd sit senex. Et totum hoc apparet lætissimo vultu dici. *Missa hac)* A facto confirmatio. Cuncta enim quæ ad nuptiarum cæremonias conferuntur, in promptu adsunt. Solebant autem tædæ nuptiales nouæ nuptæ præferri, sicut in Problematibus Plutharcus exponit, & eò Terentius respexit.

Turbas, l. (imp. tib.) D Bene totum pluraliter: vt qui reprehendit sic multa. Plautus, 9 quos tu mihi parasitos, luscos, quos fumanos somnias? Hæc igitur vultu pronuntiáda sunt, vt appareat ea displicere dicenti. *Lampadas)* B Facibus adhibitis nuptiæ fiebát vesperi apud antiquos. Seruius in quarto Æneidos, Varronem citans, aqua & igni dicit vxores à maritis accipi solitas. Vnde hodie faces prælucét, & aqua de puro fonte intereſt nuptiis.

Atque hanc in h.) • V A modo. Maceria 10 hîc est paries demaceratus, sed M. Varro congeriem lapidũ sine cæmento esse dicit. M Maceria, Nonius ait, paries est. Sisenna histor. libro tertio Post villarum macerias ac parietinas quinque cohortes in insidiis reliquit. B Quidam annorauit, Maceriã dici parietem siue murum, vel cógeriem lapidum in vnum compactorum, sine cæmento, quo vineæ claudi solent. Et hunc Terentii locum citat M. Varro libro primo de re rustica, agens de sepiis, Quartum, inquit, fabrile sepimentum est notissimum

13 laiiap *Pater lepidissime.* D. *euge, iam lepidus vocor.*
14 iliisp *[Fratri] ædes fient perviæ: turbam domum*
R. Al. [fratris], sed perperam.
15 iliiii *Adducet, [sumptum] admittet: multa: quid mea!*
R. Al. [& sumptum]. ^ *iccsiii: vel eliso d in [quia].* iiisdi.
16 { bbaicp / bbaia *Ego lepidus ineo gratiam: iube nunc iam* *[iā] dissyllabum.*
17 ddiisi *Dinumeret [Babylo illi] viginti minas.*
R. [illi Babylo]. didiii: *al. [Babylo illi], tum in [Babylo] non eliditur o.* ddilli.
18 asdbip *Syre cessas ire, ac facere!* S. *quid [ago?]* D. *[dirue:*
19 iisiap *Tu illas] abi & traduce.* G. *dij tibi Demea*
20 wsdidi *Bene [faciant,] cum te video nostræ familiæ*
21 disisp *Tam ex animo [factum] velle.* D. *dignos arbitror:*
22 disili *[Quid tu] ais?* AE. *sic opinor.* D. *multo rectius est,*
23 siissp *Quam illam puerperam nunc duci huc per viam*
24 sdcdsp *Ægrotam.* AE. *nihil enim vidi melius mi pater.*
Si bacchius non recipitur, in [Ægrotam] prima à superiore versu pendebit, ibidsp.

ª Vide senis ingenium, non enim potest se dissimulare iuxta prouerbium. Naturam expellas furca, tamé vsque recurret. vn[illegible] L hæc cum insultatione quadam dicit senex.

R. [ergo] sub. Fatiā. aldaip.

Al. [dirue Tu illas:] Mu. [faxint], asdidi.

Al. [fautum].

Mu. [Tu quid].

tissimum maceria: huius species ferè quatuor. Quod fit è lapide, vt in agro Tusculano. Quod è lateribus coctilibus, vt in agro Gallico. Quod è lateribus crudis, vt in agro Sabino. Quod ex terra & lapillis cōpositis informis, vt in Hispania, & in agro Tarentino.

13 *Euge, iam lep. voc.)* D Apparet Demeam experiendi causa assentari, non quod animo facit. *Iam lepidus)* V Mores natura insitos mutari non posse docet Demea.

14 *Fratris)* Non placaretur, nisi omnia in Mitionem caderent. *Fratri ad. f. p.)* D Elegantius quàm Fratris.

15 *Sumptum adm.)* B Non facilè dediscuntur quæ nobis natura penitus indidit, atque inseuit. Vnde hic Demea qui alienam, hoc est, liberalis viri personam sumpserat, facilè per occasionem recurrit ad mores.

16 *Ineo gratiam)* D In gratiam eo, hoc est, amicos comparo. B amicis ditor. Adrianus Cardinalis, Inire gratiam, inire rationem, inire magistratum, inire consiliū, inire pugnam, modi sunt, inquit, Romano candore conditi, & memoriæ maximè mandandi. *Ego lepidus)* D Irridens adolescentis animum sic inquit. *Iube)* V A facili, vt parata sit pecunia *Iube nunc iam)* D Insultātis est verbum, Iube, tanquā * præsenti Mitioni, hoc dicit Demea. Aut apud se dicit hoc *Iube nunc)* Quasi insultantes dicere solemus, nunc minari, nunc assistere, quem afflictū tenemus: ita & Mitioni Demea dicit, Iube nunc. *Iube nunc iam D. B: b. illi vig. m.)* Nimis morale est, cùm de absente tanquā de præsente agimus. Est autem, Iube nunc iam, figura etiam apud Plautum frequentissima. *Iube nunc iam)* Iube sic dicit, quemadmodum suprà ille qui cum alius nemo adesset, alicui diceret.

Dinumeret) Dinumeret dixit, quasi multum numeret. *Illi)* Cui illi? Ctesiphoni, Lenoni, An Æschino? an Syro? *Babylo)* Fratrem, Babylonem ob nimiam liberalitatem vocat: an Æschinum nimis prodigum? *Babylo illi)* L Nomen fœneratoris, vt apparet, à quo pecuniam peti velit, viginti minas. Olim homines pecuniam non in arca repositā habebant, sed ad argentarios deferebant, vt inde quotannis vsuram reciperent. 17

Syre cessas ac f.) D [illegible] dicitur. *Dirue)* Hoc vultu dicitur adhortante. *Dirue)* V Viget [illegible] heius, vt pergatur. 18

Dij tibi) Seruilis adulatio est in ominatiōe. 19

Cum te vid. n. f. Tam ex an f. vell.) D Ex animo aliquid facere, est id facere quod ille in animo suo velit. aut certa ex tota mēte præstare non perfunctoriè, sed ex animo factum intelligere debemus: vt sit Ex animo, quasi ex sententia. *Dignos arb.)* Multa desunt, & Vos, & esse, & qui fiant. 20

Quid tu ais?) Eo vultu dicitur Quid tu ais? quo videmus loqui eos, qui interrogant gesticulante vultu quid sentiant de consilio suo, quos sciunt approbaturos esse. *Multò)* V Amplificat suum consilium à cōmoditate. 22

Sic soleo. captiose & recte. D. *Sic sóleo. sed eccum Mitio egréditur foras.* dasfai

Sic s.) D. Potest ironia videri. quippe quando tale consilium probat Demea, quod probaret adolescens. *Sic s.)* V Locus est de natura non ita mutabili.

ACT. V. SCEN. VIII.

ARG. V Obiter Mitio aduenerat Syro diruenti maceriam, P quæsieratque cûrnam id faceret, cui respondisse Syrus intelligitur fratrem suum Demeam ita iussisse, proindéque sic incipit Mitio, *Iubet frater*, &c. V mox Demea & Aeschinus illi vxorem ducendam esse suadêt: & Hegioni agelli pars donatur. & hic est quartum in Demea experimentum comitatis: H vbi se ridendum propinat, dum præter naturam facilis, clemens, & comis esse vult. V *Theses.* 1 Ineptus est, qui præter naturam affabilis esse affectat. 2 Qualis vxor sit ducenda seni marito. 3 Incommoda sunt matrimonia inter decrepitos. 4 Non est liberalitas ex alieno marsupio. 5 Matrimonia non sint violenta, sed vltronea. 6 Affinibus & cognatis periclitantibus præcipuè succurrendum est. M Prudentis senis temperantiam, & continentiam, qui à rebus Venereis animum quàm longissimè abducere cupit, hæc scena exprimit. Nihil enim infamius, ac intempestiuius, quàm senex amator, aut qui ætatem ad amores applicat senilem: cùm nec procreare liberos, aut si quammaximè procreauerit, illis non prouidere, nec suauitate aliqua perfrui potest. Plato prudentia singulari vsque ad sexagesimum annum ducendi vxorem tempus prorogauit. Et Aristoteles refert apud Laconas hanc fuisse propositā mulctam, qua plecterentur, quicunque sero ad matrimonium aspirarent. Cic. lib. 1. Off. Luxuria vero cum omni ætati turpis, tum senectuti fœdissima est. Si autem ad libidinem intemperantia accesserit, duplex malum est: quod & ipsa senectus concipit dedecus, & facit adolescentiū impudentiorum intemperantiam. Plato de Legibus quinto, Nā vbi senes minùs pudici sunt, necesse est ibi iuuenes impudentissimos esse. *Vers. gen. Vndecimus videtur trochaicus tetr. acat. & vltimus fragmentum catalectici. Reliqui sunt iambici: è quibus vndecim trimetri acatal. excepto primo, & antepenultimo. cæteri tetrametri atque acatalectici, excepto tricesimosecundo catalect.*

MITIO. DEMEA. ÆSCHINVS.

D. *Iubet frater*, scilicet Diruere parietē Syrum alloquitur. R. [*& iac*], adibip. Insinuatio oratoria latentis persuasionis.

IVBET *frater? vbi is est? [túne iubes] hoc* {id asp / ids
Démea! *Mi.* [*tu iubes*]. A *sed versus nō sanatur.* idiasp.

D. *Ego verò iúbeo, [& in hac] re, & alijs ómnibus* adabsp
Quammáximè vnam fácere nos hanc famíliam, sididp
Cólere, adiuuâre, adiúngere. AE. *ita quæso pater:* aisbsp

Al. M. haud]. [*Haud] áliter cénseo.* D. *immo hercle ita nobis decet.* dfidsp

R. Al. M. est: quid]. sed perperam, 11 si. *Primùm huius vxóris est mater.* [M. *quid] pòsteá!* {scissi / ii

1 *Iubet frater:)* D Apparet Mitionē dixisse, Cur diruis? Syrum respondisse, Quia hoc iubet frater tuus. B Demea iusserat dirui in horto maceriam, quod nunc fieri à Syro videns Mitio rogat quam ob rem id faciat. Syrus ita illi Demeam respōdet. Vnde Mitio, Iubet frater *Tun iubes h. D.)* D Interrogatiuè pronunciandum totum. ita erit vna persona. Et ostenditur breuiter ex huius verbis, quid prius dixerit Syrus. Et mirum initium: ne prooemio opus sit Demeæ ad profitendam mutationem voluntatis.

2 *Ego vero)* V Persuasurus fratri vt Sostratam vxorem duceret, & apta coniugij verba sunt, Colere, Adiuuare, & Adiungere. *Hac r.)* D Maceriæ disiectione. *Et alijs omnibus)* Vt negotijs senilibus.

Colere) Subauditur iubeo per ζεῦγμα. *Colere, adiuuare, adiung.)* Colere, ad nurum pertinet: Adiuuare, ad Hegionem: Adiungere, ad Sostratam. Et notandum Coli a superiore: vt, Posthabita coluisse Samo, hic illius arma. 4

Imo h.) V Est aut προκατασκευή, cùm proponuntur argumenta quædā ante argumentationis summam in causa aspera, & parum accommodata, aut est confirmatio. *Ita n. d.)* D Antiqui si addebant statim verbum, Nos decet facere, nos decet dicere: si non addebāt, Nobis decet dicebant. *Nobis decet)* L Rursum Græca figura dictum. 5

Primum hu. us) V A decoro cùm sit mater vxoris filij, Igitur non est repudienda propter viciniorem, affinitatis gradum. *Primum h. vx. est m.)* D Incipit à persuasione, sed latenter. 6

7 lllffp D. *Proba, & modésta.* M. *ita aiunt.* D. *natu grándior.*

8 baiffi M. *Scio.* D. *párere iám diu [per annos hac] non po- test:* G. [hac per annos], baiiſi.

9 {adffp / ſ} *Nec qui eam reſpíciat, quiſquam eſt: ſola eſt.* M. *quam hîc rem agis!*

10 ffiaſp D.* *Hanc te æquum eſt dúcere: & te óperam, vt fiat, dare.*

11 ffffſj M. *Me dúcere autem?* D. *te.* M. *me?* D. *te, inquam.* M. *inéptis.* D. *ſi tu ſis homo,*

12 dſſdſdp *Hic [fáciat.]* AE. *mi pater.* M. *quid? [tu autem huic áſine] auſcultas?* D. *nihil agis:* R. Al. [tu huic aſine]. je.. perperam: ^tu, [tu] neque eliderereur, neque corriperetur. MU [tu aſine huic]. ^ tum [huic] diſſyllabum, dſidiſdp.

13 vſdſp *Fieri aliter non poteſt.* M. *deliras.* AE. *ſine te exôrem mi pater.*

Noua turba. In qua mirè declarat facilitatem ſuam Mitio.

*L. Propoſitio hortationis: nã quod præceſſit ad præparandum ſimul & perſuadendum valuit.

* D. *Et te op.* Aeſchine.

R. Al. [faciat].

ter, ita vt ea quæ propoſito conſilio dicenda erant ante demonſtrarit, quàm dicat quid fieri velit. Et hoc ſemper fit ab oratoribus in his rebus à quibus incipere non oportet propter turpitudinem, aut incommoditatem rei quæ perſuadenda eſt. Conſydera adeò apud Virgilium, vbi perſuadet Iris matribus vt naues ſuas incendant: & inuenies hoc ipſum conſilium vltimum poni poſt argumenta quamplurima, Quin agite, & mecũ infauſtas exurite puppes. Et initium à poſſibili factum eſt. nam dicit, Huius vxoris eſt mater. *Quid poſtea?*) V Ridens & ſubſannans comitatem fratris inſolitam rogando admiratur.

7 *Proba*) Ab habitu animi. Magnæ enim in vxore dotes ſunt probitas & modeſtia. *Proba & m*) D Proba ſibi: & Modeſta apud alios. Et vide laudes conſiliatoribus inuentas & vſitatas. *Ita aiunt*) Hoc ita reſpondet, quaſi dicat, Sed quid mea? *Natu gr.* V Ab æquali ætate. Eſt enim æqualitas amicitiæ mater iuxtà Pythagoram.

8 *Scio*) D Adhuc Mitio nõ intelligit quò res tendat: ſed tamen vultu quodã admirantis, cur hoc dicatur, reſpondet. *Parere*) V A facili. Nam cura filiorum deterreri non poteſt. *Parere iamdiu per an. h. n. p.*) D Hoc autem addidit, ne contra filios pater ſuadere videatur nuptias, ſi illis cohæredes eſſe procreandos ſuadeat. *Per annos n. p.*) Bene per annos: quia non eſt ſterilis.

9 *Sola*) V Igitur turbam amicorum comminantium non timeret, & hac ratione multò tolerabilior eſſet.

10 *Hanc te*) Propoſitio eſt: & addit æquitatem, cui ex præpoſita confirmatione eſt ratio, Quia proba, quia modeſta. *Hanc te æq eſt d.*) D Te Mitio ſcilicet. *Et te op*) Te Aeſchine. nam ad illum conuerſus à Mitione eſt. Et quare Aeſchinũ operam dare æquũ eſt? ſcilicet vt proſit ſocerui.

11 *Me d. autem?*) Magna vis in pronominibus poſita eſt. nã Me ille ſic dicit, quaſi quem minimè deceat. *Te*) Ille ſic reſpondet, quaſi quẽ maximè oporteat. *Ineptis*) V ἀπαγορευτικὸν eſt. Negat enim Mitio, & renuit, & non protinus aſtipulari exoptat. *Ineptis*) D Verbum eſt, quod facit Ineptio, Ineptis, Ineptit. *Si tu ſis*) V Intelligit opera Aeſchini ita vrgendum eſſe Mitionem, vt non poſſit ſubterfugere, quin vxorẽ ducat. *Si tu ſis h.*) D Non, Si eſſes, ſed, Sis dixit: quaſi in eo ſe hominem ſit Aeſchinus probaturus. *Si tu ſis h.*) Aeſchine. Si ſis, pro ſi eſſe volueris, & ſi credi homo volueris. *Si tu ſis h.*) Hic facetè & mirè coëgit Aeſchinum ad perſuadendũ. nõ enim dixit, Si tu ſis homo, perſuade: ſed Hic faciat: vt ab illo non factum, ſed effectum exigeret.

12 *Mi pater*) V Obteſtatio iucunda eſt per patris appellationem. D Mi, vocatiuus caſus eſt, ab eo quod eſt Meus. *Aſine*) V Correctio eſt, ne Demeam audiat. & κατὰ συνωνυμίαν abnegat, cùm dicit, Deliras, Inſanis. *Quid tu huic aſine auſc*) D Aptum conuicium grandi & fatuo. *Nihil agis*) V Inanem operam ſumis. Simile eſt Illud Plinii in epiſtola quadã, Satius eſt otioſum eſſe, quàm nihil agere. hoc eſt, melius eſt nihil operis facere, quàm fruſtra laborare.

13 *Fieri aliter non p.*) D A neceſſario. *Deliras*) Proprio vocabulo vſus eſt, tanquam locaci.

R. Al. [aufer te.] ſed perperam.
L. Aufer, verbum ſubmouentis.

M. *Inſanis! [aufer.]* D. *age, da véniam filio.* M. *[ſatin'] ſanus es!* {ſſbdſiid ſſbdſiſp 14

Al. [ſat u] in quo ſi elidas s, pulchrè conſtabit verſus, ſſbdſiap. Alij ad finem huius verſus apponunt [ego]: ſed metrum non conſtat, niſi vltima ſede proceleuſmaticum recipiamus: at ſequens bene haberet, iiiſſſſi.

• L. Recuſatio à turpi & indecoro, quod ab ætate ſumitur.

Ego nouus*, maritus ánno demum quinto & ſexagéſimo* {bxiſſſi ba 15

• L. Ad prouerbiũ pertinet, De alieno liberalis. *Largitor*, imperatiuum. Prius *Age* blandiẽtis, poſterius corripientis eſt.

Fiam: atque anum decrépitam ducam! ídne eſtis authóres mihi! ſdſſiſi 16

A E. *Fac: promiſi ego illis.* M. *promiſti autem!* * de te largitor puer.* {ſiſſſſp ſd 17

G. [nō hoc], & metrũ melius habet.

D. *Age, quid ſi quid te maius ores?* M. *quaſi [hoc nõ] ſit máximum.* aſſidp 18

D. *Age, da véniam.* A E. *ne grauâre.* D. *fac, promítte.* M. *non omittis!* aatſſtt 19

G. [niſi te], quod & verſus poſcit.

A E. *Non, [niſi] exôrẽ.* M. *[vis eſt hæc quidẽ.* D. *age,] prolixè Mitio.* dſſsbſſ 20

G. Trochaicus erat. Quinà omittũt [Age], tum fuerit sab.eus cat. dſiiſiſi. Alij [vis hæc quidẽ eſt. D. age, age], tranſlato [Æ. nō,] in præcedente verſum, ^ iiisbili: ſed præcedens non conſtat: quamobrem tum in principio huius malim legere. [Æ. Non ni exorem. ſſiiſſi. Sunt qui putent [prolixe] non eſſe aduerbium, ſed vocatiui caſus. tum penultimus pes erit iambus. D aut [age prolixe], id eſt age benignè.

14 *Inſanis'aufer.)* Congruè ſeni Deliras, iuueni Inſanis. Et Aufer, vel te, vel manum, (nam rogans manum admonet ſcilicet, dicens, Mi pater,) aut pro eo quod eſt Abi, aut ſic, Aufer rem. *Da veniam)* Præſta beneficium, concede quod petitur. *Da veniam)* V hoc loci eſt obſequi, & beneficium præſtare. *Satin' ſ.)* Negationis ratio ab indecoro, ab ætate ſumpta. Erat enim ſexagenario maior, & vxor decrepita.

15 *Ego n.m.)* D Apud Menandrum ſenex de nuptiis non grauatur. *Ego n.m.ann.d.q. & ſ. Fiam: atq. an. dec. d.)* Hic deeſt & quis & quid, & quando, & quomodo, vt ſit, Quis? ego. quid? nouus maritus. quando? anno demum quinto & ſexageſimo. quomodo? anum decrepitam ducam. *Anno d.q. & ſ.)* Hæc ætas eſt, vt Varro ait, etiam Comicorum ſenum. Et demum, aduerbium tarditatis eſt. D Sũt qui Demum pro Primùm accipiendum putent vt ſit, Ego fiam nouus maritus quinto & ſexageſimo primùm anno.

16 *Atque an d. duc.)* D Hoc facetè addit, tanquam faciendum hoc eſſet, ſi puella duceretur ſeni. *Decrepitam)* Decrepitam, aut ſtomacho anili & iracundo: aut Decrepitam obtuſi animi & læſæ ſenectutis: aut Decrepitam, cui ſæpe moribundæ crepuerit planctu familia, id eſt, clamauerit. *Idne eſtis mihi aut.)* Hoc eſt, perſuaſores, vt Virgil. Author ego audiendi.

17 *Promiſi)* V Vrget filius à promiſſo. Et hic locus eſt, ne quod matrimonium ſit coactum & violentum. *De te l p.)* D Acutius De te dictum eſt, quàm De tuo. Et bene in eum, qui promiſerat puellæ coniunctionẽ ſuã. *Largitor)* Verbum eſt imperatiui modi, futuri temporis. B Diomedes, In modo imperatiuo declinatione paſſiua, tempus futurum apud veteres vulgo vſitatum eſt, loquitor, Largitor. Legimus apud Terentium, Loquitor paucula. Idẽ, De te largitor puer. id eſt, loquere, largire.

19 *Da veniam)* B Quibuſdam Dare veniam eſt cõcedere quod petitur. *Ne grauare)* D Ne te difficilem præbeas. quia grauem ſe dicitur præſtare, qui id facilè nõ præſtat in beneficio quod poteſt. *Da ven. ne gr. D. fac pr.)* Altrinſecus agentiũ, fatigantiũmque verba ſunt.

20 *Age p...li.)* Aut Age prolixè, id eſt, age benignè: vt ſit Prolixè benignè, ſecundum veteres. aut per ἀπόδοσιν, & ἰδιωτισμόν, Age correctiuum: vt ad Prolixè ſubaudiatur, Noſter eſto, aut quid tale: & Mitio velut inſuaui dictũ ſit. *Prolixe)* V Dum tergiuerſatur, ait Prolixè.

21 faisdſſi M.* *Et ſi hoc mihi prauum, inêptum, abſúrdum, atque aliênum à vita mea*

•V. Victus tandem conſentit & ſuffragatur.

22 aſſaſſdp *Videâtur: ſi vos tantópere iſtuc vultis, fiat.* AE. *benè [facis.*

Mu. [facis: Meritò te amo. D. verùm quid quid], aiſdiſſi.

23 aisbiſſi D. *Mérito te amo. verùm, quid [ego dicam]? * [hoc confit] quod volo:* In [hoc] h vim habet conſonantis. R. Al. [hoc quom fit]: vel legendum [cum hoc confit.

•L. Iterum plaudit ſibi Demea [v]propter expugnatum Mitionis animum.

24 ſſi ſſſp *Quid nunc [quod] reſtat? Hégio [his eſt cognátus] próxumus,* In [his] h vim habet conſonantis vel legō ū [his eſt his cognatus]. Mu [cognatus his eſt], ſſiiſiſp. Al. [quid].

Hegionis commẽdatio à perſona.

25 ſſiddſp *Affinis nobis, pauper: bene nos áliquid fácere illi decet.*

•D. Totũ cũ cõtẽptione pronũtiãdũ.

26 diiiſſai M. *Quid fácere?* D. * *agélli [hic ſub vrbe eſt paululum] quod lócitas fóras:* G. [eſt hic ſub vrbe paul]. diiiſlas: Mu [hic eſt ſub vrbe paulum]. D. Al. [foru]

D. Foras verſum aut Foru poſito, i. alieno.

•L. Interrogatio negantis.

27 ſſiſaſſp *Huic demus, qui fruâtur.* M. * *[paúlulum] id autem?* D. *ſi multum, tamen* Mu. [paulum]. ſſiliſſp.

•Facti neceſſitatẽ indicat.

28 aſidſiſp * *Faciúndum eſt: * pro patre huic eſt, bonus eſt, noſter eſt, rectè datur.*

•L. Iuſtum à meritis & perſona: deinde à teſtimonio Mitionis.

29 ſſiſdiſi *Poſtrémò non meũ illud verbũ fácio, quod tu Mítio*

Mitio ſuo ipſius dicto impetitur.

21 *Et ſi hoc m p. inept. abſ.)* D Prauũ, ſi anum ducit nullo commodo ſuo. Ineptum, qui non voto filiorum ducat vxorem. Abſurdum homini, qui nunquam duxerit, & nunquam ducere voluerit, ſeni duci vxorẽ, quæ adoleſcẽti ducta non ſit.

22 *Si vos t. iſt. vult. fiat.)* Cur hîc non vertitur de voluntate Soſtratæ? An quia illã conſentire neceſſe eſt, vel propter pauperem, vel ob amorem filiæ ſuæ? *Si vos t. iſt. vult. f.)* Ridicule dixit, & Comicè, vxorem ſe ducere, non quia velit, aut debeat: ſed vt obſequatur iubentibus.

23 *Hoc c q. v.)* Perficitur inquit quod volo: vt ſumptum & turbam domũ recipiat Mitio, & ego ineam gratiam.

24 *Quid n. q. r.)* Quod reſtat, pro, quod ſequitur. An Quod reſtat, tanquam reliquiarum priorũ, ac per hoc minimũ? *Hegio his eſt c. pr.)* Commendatio perſonæ quaſi notæ, etiã Mitioni ob merita ſua. Et bene addidit Proximus: nam multi gradus & veluti rami ſunt propinquitatis in affinitate & cognatione diſpoſiti. *Cognatus)* V itæ non eſt ab affinitate propter initum cum filia Soſtratæ matrimonium à neceſſitate, quia pauper, cui benefaciendum eſſet.

25 *Affinis n.)* D Rectè. nam vxoris cognati, marito affines ſunt. *Pauper)* Iam hoc nomine apparet aliquid flagitari.

26 *Agelli)* V A facili, cùm Agellũ dicit, ne tanti facere rem tam vulgarem. *Quod l. f.)* D. Foras dixit, locũ pro perſona ponens: quaſi diceret, Neſcio cui alieno. ſic & nos dicimus, Audi quid dicit • Ecce hac, pro ecce hic, Cicero, Hic tũ alius ex alia parte Deeſt ergo aliquid, vt ſit. Quod locitas foras verſum. Aut ſi Foris: toris poſito, id eſt, alieno.

27 *Huic d. qui fr.)* Id eſt, qui fructum capiat, nõ proprietate potiatur. Propriè ergo & quaſi de iure dixit Fruatur. eſt autem Fruatur, alatur: quia Frumen dicitur ſumma gula, per quam cibum lingua demittit in ventrem.

28 *Prop. h. eſt)* R Ab honeſto. *Bonus eſt. n. eſt. r. d.)* D ἐπιτροχασμὸς hortantis, & ἀθροισμὸν multa congerentis.) *Noſter eſt)* Bene addidit. nãque dixit, Pro patre huic eſt. *Bonus eſt)* Potuit reſponderi, Quid mea? *Rectè d.)* Quaſi non quæratur, an dandum ſit: ſed illud ſolùm, an rectè. *Bonus eſt, noſter eſt)* Hæc omnia vultuoſè, tanquam inuidiam parſimoniæ faciat Mitioni. Et plus ſignificat Noſter, quàm ſi addatur, quid noſter.

29 *Poſtremo)* V A iudicato, quod hic collaudat, vt fratrem ſuum illoc impetret & corrigat. *Non illud verb. f.)* D Nunc Verbũ pro ἀξιώματι poſuit, quod vno non ſtringitur verbo. Ergo Verbũ, breuis ſententia: vt, Vno ver-

Bene, & sapienter dixi dudum: vitium commũ [illegible] *ne omnium est,* 30

QVOD NIMIVM *ad rem in senecta attenti su* [illegible] *mus: hanc maculam nos decet* 31

Effugere: dictum est vere, & re ipsa fieri oportet.) 32

M. *Quid istuc? dabitur quidẽ, quãdo hic volt.*) AE. *mi pater.* 33

D. *Nunc tu mihi es germanus pariter corpore, & animo.* M. *gaudeo.* 34

D. SVO SIBI HVNC *gladio iugulo.* 35

Mit. [oportet Mitio.] [illegible] *Quidã perperam traxerunt* [Oportet] *in sequentem versum.*
V. Ad æquitate, quæ suadet ne refragetur.
L. Prouerbium in Mitionem, qui suis ipsius dictis capitur.
Trochaicus hic absoluitur scena sequenti.

bo dic, quid est quod me velis. Et. Miserã me, quod verbum audio! Verbum dixit verã sententiam. nam verba esse à veritate dicta testatur Varro.

31 *Nimium ad rem in sen.* [att. s.] B Tenacior est senectus: & sola nescit modetati cupiditati bus. Quæsita reponere ac seruare, pecuniam congere, occupare terras possessionibus, vnum huius ætatis studium est. *Hanc mac. n. d. Eff.*) D Maculam [illegible] dixit, sit idẽ, opinionem Mitionis: quia parsimoniam, maculam putet. & simul auxit: primò vitiũ, deinde maculam dicendo.

35 *Suo sibi hgl.* [illegible] & nõ Suo: sed Suo sibi, more aliter, & vt veteres solẽt loqui. B Suo gladio, suóue telo iugulari dicitur, qui suis ipsius dictis reuincitur, aut qui suopte inuento telóue capitur. denique in quem quocunque modo seu dictũ, seu factum retorquetur, quod ab ipso profectũ sit. veluti si quis, quẽadmodum Phalaris Perillum, mali repertorem suo inuento cõnciat. Itaque in Adelphis Terentii, Mitio senex fratris Demeæ seuitiam increpans, huiusmodi vtitur sententia, Hoc vnum aufert vitii senecta attentiores ad rem sumus, quàm oportet. Eandem Demea paulo pòst in fratrem retorquens. Postremò, inquit, non meum illud verbum facio, quod tu Mitio Bene & sapienter dixti dudum: vitiũ commune omnium est. Quod nimium ad rem in senecta attenti sumus: hanc maculam nos decet: Effugere. Hac ratione cùm Mitio constringeretur adigeretúrque, vt agrum quem rogabat, daret: tum Demea, Suo, inquit, sibi hunc iugulo gladio. Translata meta; ho[illegible] ab his, qui in pugna suis ipsorum telis [illegible] confodiuntur. Hæc in Chiliadibus Pa[illegible] miographus. *Suo sibi*) In erdum pronominis Suus additur Sibi, nulla necessitate, sed veluti cuiusdã festiuitatis gratia: vt hic apud Terentium, & apud Ciceronem. Suo sibi, vi[illegible] ẽitant succo. Dicimus, Suo sibi, pro suo ipsius Est enim adiectiua dictio Sibi in pronomine Suus.

ACT. V. SCEN. IX.

ARG. V Quintum comitatis & affabilitatis est in Demea experimentum: P & hic omnia iucundo clauduntur fine. L Hortatu Demeæ Syrus cum vxore libertate donatur: & filiis ambobus vxores optatæ conceduntur. Causam etiam Mitioni refert Demea cur tam repentè mores mutauerit, vbi & seculum corruptum, & consuetudinem aspernandam carpit. Demum filiis sedulam posthac operam suam pollicetur. V *Theses.* 1 Dignus est seruus mercede sua, id est, libertate, quam probè meritus est. 2 Seruorum opera est varia, itaque non semper laudabilis. 3 Rectè faciunt mariti liberi, vt suæ vxores tales quoque sint. 4 Nutricia debentur obstetricibus & alumnis. 5 Subita morum mutatio est suspecta. 6 Studia adolescentũ non semper sunt optima, vt qui sibi parum contulere possunt. M Prodigalitatis, & intẽpestiuæ largitionis dãnosam temeritatẽ taxat hæc vltima scena. Hæc, vt Cicero verissimè dixit, fundum habet: hæc ad corrumpendos animos accipientiũ tota comparata est. Nam qui largitur, ad suam voluntatem alios traducere nititur. Aristo. in magnis Ethicis

Ethicis sic ait, Prodigus est, qui vbi non decet impendit, & plura quàm deceat, & cùm minime decet. Idem in Ethicis ad Nicomachum, Prodigi ad capiendum proni fiunt, quia cupiunt dare: hoc autem facere interdum nequeunt, cùm citò facultates deficiant, ac ita ex alienis dare coguntur: & simul quia nulla est in eis honestatis cura sine vllo discrimine, & vndique rapiunt: dare nanque cupiunt, quo pacto autem, aut vnde, nihil curant, aut quapropter: nec dationes ipsorum sunt liberales. Non enim sunt honestæ, aut honestatis causa nec vt oportet efficiuntur: sed interdum quos deceret esse pauperes, eos ditant, & his quidem, qui moderati sunt, nihil dant. *Vers. gen. Trochaici tetrametri cata. ext. excepto vltimo, [Calliopius recensus], qui est iambicus dimeter acatalectum.*

SYRVS. DEMEA. MITIO. ÆSCHINVS.

1 FACTVM *est, quod iussi Démea.* *Fragmentum trochaici su... ru.*
2 D. *Frugi homo es: séd pol hódie mea quidem senténtia* *Al. [ædepol].*
3 **Iúdico Syrum fieri esse æquum liberum.* M. *istunc liberum!*
4 *Quódnam ob factum?* D. *multa.* S. *ô noster Démea, édepol vir bonus es.*
5 *Ego istos vobis vsque à púeris curáui ambos sédulo:* *G. Potest hic censeri iambicus acat.*
6 *Dócui, mónui, bene præcépi semper quæ pótui ómnia.*

D. Factum est, &c. id est, diruta est maceria.
D. Frugi. vtilis vt fruges.
*L. Ordo, Iudico æquum esse Syrum fieri liberum.
G. Insbonus dicitur vltima vel non legendum [es].
Commendatio à diligentia sua.

1 *Factum*) V Syrus Demeæ narrat dirutum esse parietem.

2 *Frugi h. es*) Laudatum ornat liberalitate, & hic est propositio. *Ædepol h. m. q. s. Iud. Syr. f. lib.*) D Hoc est quod iandudum promiserat Syro: sed nūc oportuné. videtur enim modò meritum præcessisse. &, Sententia iudico, κυριολογία.

4 *Quodnam ob factum*) D Iure, ascribi enim causas manumissionis in iure formula est, *Multa*) Oratoriè maluit generaliter dicere, quàm quærere specialiter quod inuenire non posit. & Mitio singulariter vnum quærit, hic pluraliter Multa respondet. *Multa.*) V Confirmatio, & prorsus oratorio more dicitur. Nam cùm non habeat, quod [illegible] in Syro prædicet, factū in genere dicit, atque hæc partim Syrus de seipso, partim de Syro Demea enumerat. *Ædepol vir bo.*) D Iurat bonum: quia præter opinionem est.

5 *Ego istos*) V Operam suam commendat. qua libertatem promeretur propter educationem à teneris vsque Vnguiculis. Nam pædagogi officio functus est, quòd in docendo, admonendo, & præcipiendo tam fideliter, quàm prudenter consilüt. *Ego ist. v. vs. a p.*) D Intelligit Syrus laborātem pro se Demeam non habere quod dicat: & ideò ipse prosequitur ordinem meritorum: secundum quem appareret pædagogum fuisse. *Vsque a pueris curaui*) B Suasoria est oratio à iustitiæ partibus, ostendit enim merentibus gratiam referri conuenire. Dabatur ingenuis olim pueris pædagogus quispiam ex seruis, quem metuerent. Syrus autem dicere videtur, se Ctesiphonis, atque Æschini pædagogum fuisse. Huc & illud Getæ spectat in Phormione, Abeuntes ambo rum senes, me pueris relinquunt quasi magistrum. *Vsque a pueris*) B Præpositio vsque coniungitur plerunque à perfectu illis vnis cum aliis præpositionibus à, vel ab ante, è, ex Terent. Vsque à pueris. Virgil. Vsque à proauis vetus ordinis ætas. Idem, -Siculo prospexit ab vsque Pachino.

Docui, m. b. pr.) D Ridiculè adduntur, & tantum consuetudine: quia imputātur etiam facta prauè pro bonis. *Quæ pot. o.*) Bene quæ potui: quasi plura vellet. 6

•L. Ironia in Syrũ pariter & Mitionẽ. [b]Mire irridet Demea: sic tamen vt serio agere videatur.

D.*Res appâret: & quidem porrò [hac,] obsonâre, cum fide ftfftt- 7

Si creticus non admittitur, in versu redundabit [hac], ftfftt-.

Scortum addúcere, apparâre de die conuiuium: ftttflv 8

Non mediocris hóminis hæc sunt officia, S. *ô lépidum caput.* tb b fddtv 9

•D. Et hoc totum seriò dicitur, vt magis ridiculum videatur.

D* *Postrémo, hódie in psáltria ista emúnda, hic adiútor fuit,* faittflv 10

•L. Quasi prouocati exemplo.

Hic curâuit: prodésse æquum est: * *álij melióres erunt.* fflaat- 11

Denique hic. scilicet Aeschinus.

Déniq; hic vult fieri. M. *vin' tu hoc fieri?* AE. *cúpio.* M. *si quidem* tfaf-btv 12

Manumissio Syri.

Tu vis, Syre eho accêde huc ad me: liber esto. S. *bene facis:* faffttbv 13

9 *Res ap.*) [v] μωκτηρισμῷ studium eius probat, vt admodum turpis sic eludit, vt seruum quiddam agere videatur. Quasi triæ essent seruilia officia, quorum vnum est obsonare, id est, obsonia coëmere, aut certè, sumptus in obsonia impendere. Alterum est in scorto adducẽdo, & fideliter, ne ipse in itinere idipsum vt dicitur apud Germanos quoddam prælibaret. Vltimum est in apparandis conuiuiis. Atque sic communia studia adolescentum, quibus serui inseruiunt, subindicat. Hæc autem magnifacit, sed illudendo, & additur epiphonema.

8 *Apparare de die c.*) [D] Id est, repentè neque antè prædictum, nec pridie constitutum. [B] Seruius in primum Geor. Nocte nomen est, adeò vt ei Horatius iunxerit præpositionem, Vt iugulent, homines surgunt de nocte latrones. Nam aduerbium noctu facit, sicut diu. Salustius, Diu, noctúque laborare, festinare. *Conuiuium*) Huius proprietatem vocis, M. Cic. in Catone suo demonstrans: Bene, inquit, maiores nostri accubationem epularem quòd amicorum, & vitæ coniunctionem haberet, cõuiuium nominauerunt, meliùs quàm Græci, qui hoc idem tum Compotationẽ, tum Concœnationem vocant: Vt quod in eo genere minimum est, id maximè probare videantur.

10 *Postremo*) [v] Quasi ὑπόθεσιν de empta Psaltria confirmat. *Hic Adiutor f.*) In re bona Adiutores, in re mala Impulsores dicuntur. Ergo hic Adiutor dicitur à non irascẽte: à criminante autem & irato, Impulsor.

11 *Hic ad. f. Hic curauit*) De more repetitũ est Hic: cùm dicitur Hic Adiutor fuit, Hic curauit. Sic enim solemus onerare audiẽtem meritis eius quẽ laudamus: Deinde quid non præstitit, qui & officium corporis, vt adiutor, & curam animi præbuit, vt consultor? *Alij meliores.*) [v] Iocosa laus & illusoria, per collationem quandam. Sunt enim, qui diligentiùs suum faciunt officium. Sed tantum bonus est κατὰ τὴν προαίρεσιν. hoc est, Vult & cupit fieri. Illi non tantùm volunt, sed & sunt tales. Verùm hoc Videri potest cõtortum, potiùs æquum causatur, vt libertate donaretur, & vtile adiungit. Siquidem alij serui diligentiores futuri sunt, cùm tanta liberalitate suam sedulitatem pensari intellexerint. Itaque postremum videtur argumentum, à desyderio serui, vt qui libertatem affectat.

Denique hic v. f.) [D] Abutitur Demea, 12 sciens prodigam voluntatem adolescentuli.

Syre accede huc ad me.) Vnũ vt eundẽ ma- 13 nu emittat, an vt palàm fiat, iubet propiùs accedere, iuris publici cõsuetudine ludens. Et vide quàm Comicam manumissionem, quàm facetè induxerit atque cõdignè. *Liber esto*) [v] Peroratio est. Solebant ita patroni manumittere, vt priùs ter circumactum curreret, dehinc pileus imponeretur. Postremò virga vindictæ, (cuius & Liuius & Persius meminerunt) percuteretur. Hæc autem manumissio à multis adnotata est. [B] In manumissionibus olim mos erat vt dominus caput, aut membrum eius serui quem liberaturus erat, manu tenens ita diceret. Hunc hominem liberum esse volo: statimque emitteret eum è manu. De manumissionibus quæ posteà apud Christianos in sacris locis fieri cœptæ, Theodosiani codicis libro quarto titulo septimo sic legere est, Qui religiosa mente in ecclesiæ gremio seruulis suis meritam concesserint libertatem, eandam eodem iure donasse videantur quo ciuitas Romana solennitatibus decursis dari consueuit.

14 aaaaaatu dtas O'mnibus grátiam hábeo, & seórsum tibi pra térea Démea.

15 tbdsastu D.Gaudeo. AE. & ego. S. credo: v'tinam hoc perpétuum fiat gaudium,

16 bstsstatu [Phrýgiam vt vxórem] meam vnà mecum videam líberam. — *Mu.* [Phrygiam vxorem] reiecto [vt] in praecedentem versum, & [D. Optimam] sequentia in hunc, ast'dsip: & meâ fallo monosyllabo, assiattu.

17 aaaaaast- tdbdtst- D. [O'ptumam quidem mulierem. S. & quidem] tuo nepoti huius filio — *G. Optima quidem mulier. S. equidem* ita enarst-: sst... & humo monosyllaba censeantur, sic dimetien... tabastt-. *Mu.* [Mulierem quidem S. & quidem nepoti tuo huius filio], bttsst-: & [tuo] facto monosyllabo bttsst-. — Huius, Aeschini scilicet.

18 assatst- Hódie primam mammam dedit hac. D. *hercle verò serio, — *L. Et hoc ironicôs.

19 ataassttu Siquidem [prima] dedit, haud dúbium quin emitti aquum siet. — *Al.* [primâ], asaassttu D. quanti est, quanto pretio valet.

20 aassst- M. Ob eam rem! D. ob eam: postrémo à me argéntum quanti est sumito. — *L. Gratiatû actio. *Mu.* [Demea omnes sem op. afferant.] dtsst-.

21 dtsstst- dt S. *Dij tibi, Démea oro omnes semper ómnia optáta [ófferant.] — *Si quis malit omnia corripere, sic scandat,* dtssst-: *vt sit in quinta sede brachysyllabus pro amphibrachy.* — D. Omnes omnia, antiqua elegantia, & figurata.

22 asasast- M. Syre processisti hódie pulchré. D. [siquidem] porrò Mitio — *R. Al.* [si quid], asassst-. — *Ali.* [paululum aliquid], aaastat-: vel st saastat-. *Al.* [aliquid paulum], aaasast-.

23 aaasat- aaasast- Tu tuum officium fácies, atque huic [áliquid paululum] pra manu

14 *Omnibus.*) V Seruus gratû & memorem in benefactorem habet animum, cùm gratitudo beneficiorum non obliuiscatur. *Et seor. t. p. D.*) Efficit Demea plus quàm volebat, nam qui conabatur amari, praefertur etiâ his qui amabant.

15 *Gaudeo. Ae. & ego.*) Gratulantium Syro haec verba sunt: quibus de more ille Credo respondet. *Vtinam h. p. f. g.*) Integrum, solidum, & nusquam interruptum. V Voto quodam propter perpetuum, gaudium proponit, vt vxor eiusque sit libera.

16 *Phrygiam vt v. e. m.*) D Vt ipse, Syrus: ita vxor, Phrygia, secundum veteres, qui seruis nomina à nationibus imponebant. *Vna m. vid. l.*) Hoc sic pronuntiandû est, quasi gaudeat se recordatum Demeae: quod cùm vltro cogitabat habuisse plenè oblitus fuit.

17 *Equidem tuo*) V Confirmat ab honesto propter nutricia, videlicet vt nutrice libera ingenuus puer educaretur. Propterea quòd non secus àc vis & natura seminis est ad fingendas animi corporisque similitudines, ita lactis proprietas valet. Gellius in 12. cap. 1. Plutarchus in libello de educatione liberorum.

18 *Hodie pr. m. d. h.*) D Ridiculum meritum: si quidem oportuerit primam esse quancunque: an quia causa est, quòd ingenui dicuntur seriò à nutricibus liberis educandis. *Hercle*) V Cuncta sunt Demeae iocosa & illusoria, & in Emittêdo κατ᾽ εἰρωνείαν est. *Hercle ver. s.*) D Aduerbia sunt confirmatiua.

20 *Ob eam r.*) Hoc eo vultu dicit, quo rem veluti excutimus, & ostendimus momenti esse nullius. *Postremò*) V Promissio est sumptuû pro necessitate. *Argentû, q. est, s.*) D Hoc verbo vtimur, vt faciunt qui persuadere aliquid cupiunt.

21 *Dij t.*) V Elegans est & figurata locutio, quam Plautus ad eundem modum anteà simpliciter extulit, Dii tibi dêt quaecúnque optas.

22 *Processisti h. p.*) D Nunc verè pulchrè processit Syrus.

23 *Tu tuum offic. f.*) Hoc est, patroni, vt liberrû non destras, sed vt alas manumissum. Plautus, Fatis meliùs quàm pars lenonû, qui liber-

D. Vtatur, i. viuat.
*L. Recusantis est & ostendẽtis summum digitum.
Blandimenta.
G. Al. [mi pater], sed id versus non patitur.

Dederis, vnde vtâtur: reddet tibi citó. M. **istoc vilius.* bſſbſ-v

AE. *Frugi homo est.* S. *reddam hercle, da modó.* AE. *age pater.* M. *pòst cónsulam.* tſſtbſ-v

D. *Faciet.* S. *ô vir óptime.* AE. *ô (pater mi) festiuissime.* btttſſtv

M. *Quid istuc! quæ res tam répente mores mutâuit tuos!* {ſtſſt. ſ

R. [Prolubium?]
*Redit Demea ad ingenium.
Mores & vitam assentatoriã notat.

Quod (prolúuium!) quæ istæc súbita est lárgitas! D. **dicam tibi:* ſaſatſt-

Vt id osténderem, quod te isti fácilem, & festiuum putant, atſſaſt-

Id non fieri ex vera vita, neque ádeò ex æquo & bono: ſaſ.bſt-

tos habẽt, & eos deserũt. *Præ m.*) [B] Adrianus Card. Præ manu, inquit, dare est, quod vulgò dicũt, ante omnia, vel ante manũ dare. [L] Donatus autem hoc loco vim cõparandi censet, id est, dabis paululum quiddam præ his, quæ tibi affluunt, & assiduè diffundis. Nos verò enallagen propositionum statuemus Præ per In exponentes, Plauti authoritate admoniti, qui in Bacchidibus inquit, Reddidi patri omne argentum, quod fuit mihi præ manibus, id est, in manibus, aut in promptu, & germanorum est phrasis, *Es vvas vor die hand geben, davon er leben mag*. id est, aliquid suppetere, & suppeditare, quo vitã viueret.

24 *Vnde vt.*) [D] Vtatur, viuat: vnde vsura, vita dicitur, vt, Vnius vsuram horæ gladiatori isti nõ dedisset. an vnde alatur, de quo vsumfructum capiat & cuius tibi sortem reddat? Et hoc melius: nã ideò addidit, Reddet tibi citó. *Istoc vilius*) Hoc egit Terentius, vt conuersis officiis vsque adeò prodigum faceret Demeam, donec parcum redderet Mitionem. *Istoc vilius*) Quasi, nihil minus, negatio enim est floccum ostendentis, aut quid tale, cum ἔλλειψις: qua subauditur, Quicquã: &, Nõ dabo.

26 *Faciet*) Ne quid negatum in fine fabulæ videatur, addidit Demea, Faciet. & Faciet, quod petis scilicet: quod irridẽs dixit: quasi de prodigo dicere videatur. Et mitè Faciet: quia nec credibile erat statim cõsensurũ quod negauerat: & perpetuò negatio esse in fine non debuit.

27 *Quid ist.*) [V] θαυμαστικῶς, id est, cum admiratione, quæ est propter subitam vitæ institutæ mutationẽ proferatur. *Quid ist. q. r. t. r. m. m. t.*) [D] Animaduertendùm est, qua calliditate Terentius quærens finem fabulæ, complere lætitiam per ipsum Demeam nititur in vniuersos, qui in tota comœdia tristis ac sæuus interturbauit & vociferatus est.

28 *Quod p.*) Proluuium, quod Græci προθυμίαν: id est, promptus animus ad largiendum. [M] Proluuium, profusio ait Nonius, nempe à proluendo: [B] per translationem prodigalitas, cùm quis more aquæ opes suas profundit. Prodigus autem hic Demea est, iuxta illud Horatij. Dum stulti vitant vitia, in contraria currunt. *Subita est l.*) [D] Repentina ac per hoc ipsa est ingrata & immoderata: vt euenit cùm ex nimis parcis non largi & liberales, sed effusi prodigique redduntur. *Dicam tibi*) [V] Ad finem Demea personã, quam ad tempus habuit, suam repetit, idque ad œconomiam pertinet. Nam ea re declarat aliam viuendi rationem à perfectis hominibus, aliam ab his qui eiusdem viuendi rationem sequuntur, esse exigendam. [L] ne temere exemplo huius fabulæ, commendasse Mitionem, & illius indulgentiam seueritati Demeæ prætulisse videatur.

29 *Vt id ost.*) [D] Abundat Id. Aut ἀντιπτωσις est, pro, per id. *Quod te isti f. & f. p.*) Multùm detraxit Mitioni, dicẽdo, Te isti putant. per quod significatur errare adolescentes, & hunc non esse festiuum. *Quod te isti f. & f. p.*) Bene in postremo dignitas personæ huius seruata est, vt non perpetuò commutata videretur, vt Truculenti apud Plautũ. *Facilem*) [V] Qui non leui de causa irascitur.

31 cifftrc r — *Sed ex assentándo, indulgéndo, & largiéndo Mítio.* — Apostrophe ad filios. *Potest hic censeri iābicus acat.* ddlaffp. c [*Æschine est.*] ddffatt-.

32 dafdffcu — *Nunc adeò si ob eam rem vobis mea vita inuísa (est Aéschine.)*

33 afttrftu — *Quia non insta inuústa prorsus ómnia omnino óbsequor:*

34 tandbft taifua — *Missa fácio, effúndite, (emíttite.) fácite quod vobis lubet.* — Oblatio patris. *R.*[*emitte.*]tarbbftv.

35 ffaftatv — *Sed si id vultis (pótius, quæ vos) propter adolescéntiam* — *Al* [*quæ vos potius*]. ffiatatv.

36 afafadtv b — *Minus vidétis, magis impénsè cúpitis, consúlitis parum,* — *Al.* [*obsecundare*]. dtfbait-.

37 d sbrft- — *Hæc reprehéndere & corrígere me, & (secundáre) in loco:* — Obsequentia filii.

38 tfasbftv — *Ecce me, qui id fáciam vobis.* AE. *tibi pater permittimus:*

39 ffaftft- — *Plus scis quid facto opus est. sed de fratre quid fiet?* D. *sino* — *Mu.*[*finem in istac*] atrbfftv.

40 a ffbftv — *Hábeat, (sin istac finem) fáciat.* (AE. *istuc rectè. Plaúdite.* — D.[*M.*]

41 I diij — CALLIO'PIVS RECE'NSVI.

31 *Indulgendo*) D Attende indulgentiam à Demea culpæ ascribi denuo. *Et l. M.*) Seuerè additum est nomé verbis ex animo plorantis.

33 *Quia non insta inuusta pr. omn. omn. obs.*) Prouerbiales sunt huiusmodi elocutiónes, fanda nefanda, digna indigna, velis nolis.

34 *Effundite*) V Permissio est in hac apostrophè amarulenta ad filios, qua & præter voluntatem se per omnia liberis obsequuturum significat. *Effundite, emitte. f.*) D Effundite, ad Æschinum pertinet: Emitte, ad Cresiphoné: Facite, ad omnes. *Facite q. vob. l.*) Propriè redit rursus ad amaritudinem pristinā. Hæc ἐπιτροπὴ est figura, qua inuitos nos permittere ostendimus, quod nolumus fieri. *Effundite, emitte. f.*) B Cicero permissioné vocat. Similis est apud Maronem cum ironia in oratione Didonis. I, sequere Italiam ventis, pete regna per vndas.

35 *Quæ vos potius p. M. vid.*) D Hic ostendit Terentius magis Demeam simulasse mutatos mores, quàm mutauisse.

36 *Minus vid. m. imp. c. c. p.*) ὑπερβολή. minùs, magis, parum.

37 *Hæc r. & c. me, & s. in l.*) Tribus tria redduntur: & vtraque ἀντίθεσις. Illa in malā partem superiora: hæc in bonam, quæ inferiora sunt. non tantum enim culpæ est: Minùs prouidere, quàm impensè cupere: nec tantū mali est impensè cupere, quantum Parum consulere. Item Reprehendere bonum est: melius, Corrigere: optimum, Secundare. nam qui reprehendit, non continuò corrigit: qui corrigit, non illico secundat: id est, lætissimum reddit & fidelissimum. Alij Secundare, obsequi dictum putant: & ideo additū esse In loco: quasi non semper faciendum sit. Ergo Secundare, vel in melius conuertere, vel obsequi intelligimus.

38 *Tibi pater*) V Æschinus liberaliter se disciplinæ & curæ paternæ commendat. D Noluit Terentius ab amoribus filiorum perpetuò repulsum patrem.

40 *Sine, Habeat, in ist. f. f.*) Hæc quidem permissio est: sed & exceptionem in se continet: & cum quodā stomacho, & velut minaci denuntiatione profertur. *In ist. f. f.*) Hoc est, aut ne aliam amet, aut ne alteram comparet: ne post istam luxurietur vlteriùs. *Istuc rectè*)

Pene & Mitio non discessit de proposito suo, qui vt peccasse a[illegible], ostenderet satté ob nimiam asperitatem, cum exceptione quadam laudans verba eius, Hunc rectè, dixit: quasi diceret, non vt cætera: & simul reposuit ei, qui suprà dixerat. Vt id ostenderem, quod te isti facilem, & festiuum putant, id non fieri ex vera vita, neque adeò ex æquo & bono, &c.

TERENTII HECYRA

Go. [Tota Græca est Apollodori. edita Cn. Octauio. T. Manlio Torquato Coss. Acta primò ludis Romanis Sex. Iul. [illegible], Cn. Corn. Dolabella Ædilibus Curulibus, sine Prologo. non est placita. Relata est iterum ludis Funebribus L. Æmilij Pauli non est placita tota. Relata est tertiò, Q. Ful. L. Martio Ædilibus Curulibus. Egit L. Ambiuius Turpio. Modos fecit Claudius Flaccus, Claud. Filius tibijs paribus. Placuit.]

[ACTA LVDIS MEGALENS. SEX. IVLIO, CN. CORNELIO DOLABELLA ÆDIL. CVRVL. MODOS FECIT FLACCVS CLAVDI, TIBIIS PARIB. TOTA GRAECA APOLLODORV FACTA EST. ACTA PRIMÒ SINE PROLOGO. DATA SECVNDÒ, CN. OCTAVIO, T. MANLIO COSS. RELATA EST LVCIO ÆMILIO PAVLO LVDIS FVNERALIB. NON EST PLACITA. TERTIÒ RELATA, Q. FVLVIO, L. MARCIO ÆDILIB. CVRVLIB. EGIT L. AMBIVIVS, L. SERGIVS TVRPIO. PLACVIT.]

DONATI PROLEGOMENA IN HECYRAM TERENTII.

HÆC Fabula Apollodori esse dicitur Græca. nam & ipsa & Phormio ab eodem dicuntur esse translatæ: cùm reliquæ quatuor sint Menandri Comici. Hecyra autem dicitur ideò, quia per socrus & soceros in ea aguntur multa. Nam & ἑκυρὸς & ἑκυρά, soceri nomen, socrúsque significant. Est autem mista motoriis actibus ac statariis, multúmque sententiarum & figurarum continet in toto stylo. Vnde cùm delectet plurimùm, non minus vtilitatis affert spectatoribus. Atque in hac, primæ partes sunt Lachetis, secundæ Pamphili, tertiæ Phidippi, quartæ Parmenonis: ac deinceps aliarum personarum, quæ his adiunctæ sunt. Diuisa est autem, vt cæteræ, quinque actibus legitimis, quos in subditis distinguemus. In hac prologus est & multiplex & Rhetoricus nimis, propterea quòd sæpe exclusa hæc Comœdia, diligentissima defensione indigebat. Atque in hac Protasis turbulenta est, Epitasis mollior, lenis Catastrophe. Acta sane est ludis Megalensibus, Sexto Iulio, C. Rabirio Ædilibus Curulibus. Egitque L. Ambiuius. Modulatus est eã Flaccus Claudius tibiis paribus. Tota Græca est factáque & edita quinto loco, Cn Octauio, T. Manlio Coss. Cantica & deuerbia summo in hac fauore suscepta sunt. προτατικὰ πρόσωπα, id est, personæ extra argumentum duæ sunt, Philotidis & Syræ. In tota Comœdia hoc agitur, vt res nouæ fiant, nec tamẽ abhorreant à consuetudine. Inducuntur enim beneuolæ socrus, verecunda nurus, lenissimus in vxorem maritus, & item deditus matri suæ, meretrix bona.

FABVLÆ INTERLOCVTORES.

PHILOTIS	*meretrix.*	SOSTRATA	*mulier.*
SYRA	*anus.*	PHIDIPPVS	*senex.*
PARMENO	*seruus.*	MYRRHINA	*mulier.*
LACHES	*senex.*	SOSIA	*seruus.*
PAMPHILVS	*adolescens.*	BACCHIS	*meretrix.*

C. SVLPITII APOLLINARIS PERIOCHA IN HECYRAM.

Versuum genera. Iambici senarij siue trimetri acatalectici.

1 ſſſip *VXOREM duxit Pámphilus Philúmenam,*
2 ſſiap *Cui quondam ignórans vírgini vitiũ óbtulit:*
3 iiſſip *Eiúsque per vim quem detráxit ánnulum,*
4 bisial *Déderat amícæ Bácchidi meretrículæ.*
5 liaſſp *Dein profectus in Imbrũ est: nuptam haud áttigit.*
6 cbiſſp *Hanc mater v'tero [grávidam, ne id sciat sócrus,]* Al. [grauidam comperit:] ſbdſp. deest pes vnus.
7 iſſſp *Vt ægram ad se transferri [reuértit] Pámphilus:*
8 ſſſp *Deprehéndit: partum celat: vxórem tamen* Al. [reuénit].
9 bidſſp *Récipere non volt. pater incúsat Bácchidis*
10 iſſip *Amórem. dum se purgat Bacchis, ánnulum*
11 ſaſſp *Mater vitiátæ fórte agnóscit Myrrhina:*
12 ſdſii *Vxórem récipit Pámphilus cum filio.*

1 *Cui quondam*) ἀγνοίᾳ Hic est error præcipui ioci, & huius fabulæ occasio.

3 *Imb.*) Insulã prope Thraciã, vt est in nona tabula Europę Ptolom. Nã ante Thraciã sita est, sacta Caberis Thraciũ numinibus & Mercurio, quem Imbrum fortunati vocant, sicut & Stephanus meminit, & commentaria in Apollonium fusiùs explicant. *Profectus in Imbrum est*) Regionum nominibus Latini adiiciunt præpositionem in cum verbis motum significantibus. *Nuptam h. att.*) In fabula est, Nocte illa prima virginẽ nõ attigit: Quæ consequuta est nox, eam nihilò magis.

6 *Ne id sciat socrus*) Sostratam intellige. socrus erat hæc Philumenæ, & huic nurus Philumena.

Vt ægram) Dissimulabat illam ferre vterum. 7

Deprehendit) Vtero grauidam vxorem. 8 *Deprehendit*) ἐξίτασις est. Nolebat enim ad se recipere, & si molestum erat Pamphilo ab ea diuelli.

Pater inc.) Laches pater dicit Bacchidis 9 amorem in causa esse, quòd vxorem recipere nolit Pamphilus. Omnes enim qui amãt, grauiter sibi vxorem dari ferunt.

Annulum) Annulum quem in digito 10 Bacchis habebat. *Annulum*) καταστροφὴ est, cum vxor recipitur agnita ex annulo. Hic enim solus est indicio eam vitiatam esse à Pamphilo.

ARGVMENTVM DONATI.

VITIATAM in tenebris ante nuptias, cui annulum extorserat, meretricẽ amans dum ignorat Pamphilus, duxit vxorem grauidam ex cõpressu suo. Quam peregrè profectus, cùm reliquisset domi, rediens parientem offendit furtim, & apud matrem suam. Qua re commotus, dum repudium inuitis parentibus, & causam repudii nescientibus parat, per meretricem, apud quam annulus inuẽtus est, cognoscit tãdem ita à se vitiatam vxorem, & ex se natum filium. Primus actus colloquium continet meretricis Philotidis ac lenæ Syræ cum Parmenone: vt per harum personas quæ προτατικαὶ dicuntur, argumentum spectator discat. Secundi actus tenor in hoc est, Immeritam vxorem veluti malam socrum, accusat Laches: & conuenit Phidippum de eadem causa. Statim post quorum colloquium conquestio inducitur Sostratæ, quòd falsum crimen inuidiosúmque sustineat. Tertio actui hæc ascribuntur, Conquestio Pamphili peregrè redeuntis, de amore suo circa vxorem. Paritudo Philumenæ. Sostratæ verba super ægritudinem nurus, quam morbo credit afflictam. Fletus Pamphili errantis, cùm putat non ex se filium natum esse. Colloquium Parmenonis cum pueris à naui venientibus, vt mox loquatur cum ipso Pamphilo, à quo in arcem mittitur. Item Lachetis,

Phidippique, & Pamphili verba de reconcilianda illi coniuge: & eorum ab inuicem litigiosa dissensio. Quartum actum hæc complent, Perturbatio Myrrhinæ ex interuentu mariti: & eiusdem cum eo nimis callida ac muliebris astutiæ disceptatio. Sostratæ, Pamphili, Lachetisque colloquium. Inclamatio patris & soceri aduersum Pamphilum vxorem recusantem. Conuentio meretricis promittentis se iusiurandum matronis exhibituram de non admisso ad se Pamphilo. In quinto actu Bacchidis narratio delatus gestis, & colloquium cum Parmenone inducitur quem nuntium mittit ad Pamphilum: Pamphilique ad vltimũ actio gratiarum apud ipsam Bacchidem. Docet autem Varro, neque in hac fabula, neque in aliis esse mirandum, quòd actus impares scenarum paginarúmque sint numero: cùm hæc distributio in rerum descriptione, non in numero versuum constituta sit: non apud Latinos modò, verùm etiam apud Græcos ipsos.

M. ANTONII MVRETI. ARG.

PAMPHILVS, Phidippi è Sostrata vxore filius, Bacchidem meretricem deperibat. is cùm aliquando noctu ad eam temulẽtus iret, in Philumenam, Lachetis, & Myrrhinæ filiam, incidit, eámque in via per vim compressit. atque ita effugit, vt neque ipse eam, neque puella ipsum cognoscere potuerit. in illa autem lucta etiam annulum ei detraxit, eúmque Bacchidi dono dedit. paulò pòst pater eum, tum vt à meretricio amore auerteret, tũ vt præsidium suæ senectuti pararet, ad vxorem ducendam perpulit. contigit, vt ea ipsa vxor ei daretur quam ipse constuprauerat: gaudente admodum puellæ matre, quæ, quia sola conscia erat filiam è stupro grauidam esse, quamprimum eam collocare properabat: vt, si fortè post aliquot menses pareret, nuptiis, quemadmodum sæpe fit, obtegeretur stuprum. cecidit res lõgè aliter, ac putabatur. etenim Pamphilus, qui inuitissimus adiecisset animum ad rem vxoriam, quíque auellere se derepente a Bacchidis amore non posset, ita dormiit cum vxore, vt eam ne attigerit quidem. Bacchis, quòd, ea viua nunquam se vxorem ductutum, sæpe ei promisserat Pamphilus, nonnullam sibi ab eo factam iniuriam putans, multò ei minùs, quàm solebat placida & obsequens esse cœpit. eo factum est, vt Pamphilus ei se paulatim subduxerit, quámque prius spernebat vxorem. eius mirificum quendam amorem animo conceperit. intereà quiddam accidit vt iter Pamphilo in Imbrum esset. profectò eo, Philumena, quæ intumescere sibi vterum sentiret, cùm aliorum, tum socrus in primis suæ conspectum refugiebat: tádé cùm in eo esset, vt celare vix posse amplius videretur, sumpta occasione, per sacrificandi speciem ad matrem se, vnam omnium rerum consciam, confert. post dies complusculos mittit Sostrata, qui eam accerserent. respondetur, ægrotare esse. it, vt eam saltem visitet: non admittitur. Phidippus accusare vxorem, & dicere, hæc omnia illius culpa contingere. illa contrà excusare se, & culpam deprecari: nullius se rei consciam esse, cur sua consuetu do nurui odiosa esse debeat. intereà redit Pamphilus: atque ita fors tulit, vt quo die ipse Athenas appulit, eo ipso, Philumena partu leuaretur. cùm igitur, videndi cupidus, (ægrotare enim acceperat, & ita amabat, vt qui vehementissimé) subitò ad eam ingressus esset, peperisse deprehendit. ibi eum Myrrhina exeuntem prosecuta, lacrumans, obtestari cœpit, quando ea res nihil ipsi nocitura esset: ne reciperet quidem vxorem, si ita videretur: sed tamen ne famã illius proderet. ita se facturum recipit. cùm igitur neque velle vxorem recipere, neque tur sum verã afferret causam: suspicati sunt senes, eum, Bacchidis adhuc amore impeditum, ea de causa ab vxore abhorrere. accersitam itaque Bacchidem obiurgat Phidippus. ea cùm se illi purgasset, iubetur ad mulieres ingredi, & cis quoque illam suspicionem adimere. ingreditur annulum habens in digito, quem, olim Philumenæ ereptum, sibi dederat Pamphilus. is annulus effecit, vt, vitiatam esse ab ipso Pamphilo Philumenam, cognosceretur. Lætus Pamphilus & vxorem & filium recipit.

ARG. PH. MELANCHTHONIS.

VXOREM ducit Pamphilus, cùm Bacchidis meretriculæ amore tantopere teneretur, vt duobus mensibus vxorem ne attingeret quidem. Posteà per consuetudinem animus victus est, cœpit placere vxor. Porrò cum ipse peregrè abesset, illa domum redit ad matrem: atque ibi parit mense septimo postquam nupsisset Pamphilo. Eam rem celat & affines & patrem anus. Vbi Pamphilus redit, comperit peperisse. Hic grauiter adeò commouetur, cum aliunde concepisse existimaret. Et cùm per sese dolent res Pamphilo (amabat enim mulierculam)

lam)tum molestum est ab ea diuelli:neque enim molestum erat reducere. Periclitatur itaq; Pamphilus quomodò honestè dimittat vxorem,néue illius peccatum prodetet. Hæc fabulæ protalis est. EPITASIS instant pater & socer inscil quid acciderit,vt demum reducat: præsertim cùm nec socrus nec mater,id quod senes falsò suspicati fuerant, obstarent. Quanquam autem permoueri non posset Pamphilus vt reduceret, tamen caussam constantissimè dissimulat.Itur eò,vt putent Bacchidis amore deuinctū,alieno ab vxore animo esse CATASTROPHE Bacchis accersita,fidem facit nihil sibi cū Pamphilo rei esse. Hic autem prodendum peccatum vxoris fuit,aut reducenda: verùm casu periculum discutitur Fortè enim Philumenæ annulum socrus in digito Bacchidis conspexit. quem olim Pamphilus stupratæ in tenebris Philumenæ detraxerat.Is annulus testatur ex Pamphilo puerum susceptum esse.Ita redit in gratiam cum vxore Pamphilus.Iucunda est cum vxoribus senum concertatio: quæ monet sæpe errore & falsis suspicionibus fieri, vt dissentiant coniuges. In primis autem insignis est humanitas & fides Pamphili in hac fabula.

PROLOGVS.

ARG. [M] Maximo artificio & prudentia compositus est hic prologus: [P] estque varius, & Rhetoricorum obseruantissimus præceptorum. [M] Nam cùm aliquoties ob insperata & incidentia subitò infortunia spectatores suas aures non præberent,sed ad alia spectanda conuerterent animos,oporrebat vt principio singulari quadam vi reconciliaret, quos ab alienatos frequenti exhibitione verebatur.Quare is qui agit partes Poëtæ, totus est, vt Poetæ fauorem ac commendationemque à populo emereatur. [P] quod locis Oratoriis multifariam efficere nititur:simúlque & beneuolos in primis,& maximopere attentos auditores reddere conatur. L.Ambiuius,& L.Turpio histriones hanc fabulam egerunt. [M] Status est assumptiuus translatitius:excusatur enim,quòd exhibita aliquoties non est placita: [L] Reddit item rationem cur explosa denuo cognoscenda sit:& excusando infortunium,attentionem postulat. [M] Firma autem excusatio fit,quòd exemplum habet Cæcilii,qui in ætate matura, quæ per se illi authoritatem comparare potuisset,fuerit explosus. Deinde transfert culpam in tempora & mores. [V] Cæterum prologus est συστατικός.commendatur enim fabula spectatoribus, etiamsi semel atque iterum explosa fuerit.& calamitas hic idem est quod Græcis πταῖσμα, videlicet cùm exigebatur in ludis scenicis.Præcipuè autem ea,quæ attentionis sunt, hîc obseruabuntur,quæ paratur in exordio per appellationem λογοποιϊαν per nouitatem,quæ per ἀπροσδόκητον confirmatur.Quia conatur à spectatoribus hoc impetrare, vt beneuolè fabulam audiant & recipiant,mira quadam inuentione.Nam cùm causa esset aspera, non aliter animos spectatorum sibi conciliat,atque si per cuniculos atque insidias eos adoriebatur.

Vers. gen. Iambici senarij, siue trimetri acatalectici.

I ciisi ECYRA *est huic nomen fabulæ[a]: hæc cùm data est* *In hac [h vim habet consonātis. Mu retus reijcit [Est] in sequentem versum,* disiddi.

L.Occuppatio ante propositionem, cur explosa fuerit, & cur iterum referatur. habet vim exordii. Ætiolo-

1 *Hecyra est h.n.f.*) [D]A nomine cœpit,Vt incognitam probaret,& ideò spectandam. *Hecyra*) [V] Insinuatio est noua quadam inscriptione. *Hecyra est h.n.f.*) [C] Hæc primò data est sine prologo ludis Megalensibus, quos Sex.Iulius,& Cornelius Dolabella ediderunt. sed occupato populo studio funambuli, displicuit. Posteà data est ludis Funebribus L. Æmilij Pauli, quos fecerunt, Quint. Fabius Maximus,& Cornelius Africanus.Tunc quoque non peracta est per studium populi circa gladiatore. Tertiò ad postremum introducta,Quint Fuluio,L.Martio Ædilibus:virtute acta,L.Ambiuij,& L.Turpionis est commendata. *Hecyra est h.n.f.*) Totus hic prologus subtilem conquestionem continet, ob hoc,ne apertè populū neglectæ fabulæ reum faciat,& facilè reuocet in fauorem. *Hecyra est h.n.f.*) Nominatiuo casu figuratiuè cū in vsu sit vt datiuo dicamus,quanuis præstò sint exempla,quibus veteres per omnes ferè casus hoc genus locutionis enuntiabant.[P] Studiosis obseruandæ nominandi formulæ. Dicunt eum variè Latini, Est fabulæ nomen Eunuchus,est fabulæ nomen Eunuchi, est fabulæ nomē Eunucho .qua forma delectatos maximè video eruditos.Gell . noctium Atticarum libro 15.cap.29.Duæ istæ in loquēdo, inquit, figuræ

gia ad expolitionem.

Noua, nouum[u] interuênit vítium, & calámitas, bifldi

Vt neque spectári, neque cognósci potúerit: dfdfdp

Ita pópulus stúdio stúpidus in funámbulo { eddifi biaa

A'nimum occupârat. nunc hæc planè est pro noua. aifffi

Et is qui scripsit hanc, ob eam rem nóluit ifiafp

I'terum reférre, vt íterum possit véndere. alffp

A'lias cognôstis eius, quæso hanc nóscite. afffp

G.[prologi]prima lôga. *Orâtor ad vos vénio ornátu prólogi:* bdffi

figuræ notæ satis vsitatæque sunt, Mihi nomē est Iulio, mihi nomen est Iulii. Tertiam figuram nouā hercle reperi apud Pisonem in secundo annaliū. Verba Pisonis hæc sunt. Tarquinium collegam suum quia Tarquinium nomē esset, metuere: cúmque orat vti sua voluntate Roma concedat. Quia Tarquinium, inquit, nomen esset. Hoc perinde est, tanquam si ego dicam, mihi nomen est Iulium. *Hac cum data est Noua)* [u] Ita dicitur, data est fabula, vt data est cœna, datum est prandium. Et Edidit, à Dato descendit. Et dari dicitur fabula, cùm agitur: State, cum placet.

2 *Hac c.d.est Noua,n.int.vit.)* ἔλλειψις prima, deest enim Huic: & est figura παρονομασία, Noua nouum. *Nouum)* [v] Antea farè conscripta fuit, sed vitium nondum acta. *Vitium & cal.)* [D] Bene secundum Augures. Vitium enim est, si tonet tātúm: Vitium & calamitas, si tonet & grandinet simul, & etiam fulminet. *Vitium & cal.)* Translatio est ab augurio: & vitio creati dicuntur Consules. Calamitas παρὰ τὸν καλάμον, dicitur clades, quia clamatur: vt aliud sit grādinis culmū frangentis, aliud furti aut doli mali. sic Probus.

3 *Vt neque sp.)* Vitium, quòd non spectata est: Calamitas, quòd non cognita. *Vt neque sp.n.c.)* Mira defensio. si quidem non iudicio Comœdia exacta est, si spectari cognoscíque non potuerit: cogniturus scilicet, si audiretur. *Vt neque sp.n.c.)* Ideò theatrum, ideò spectatores, ideò actores: quia maior pars in gestu est quàm in verbis. *Cognosci)* Vel probari. vel sciri, an Hecyra sciri dicatur, quæ sic ita sit nomine.

4 *Ita p.st.st.)* A deriuatione causæ. nō quia mala, inquit, exclusa est: sed quia populus funambuli admiratione obstupuit: quod infrà de gladiatoribus dicet, ad commutationem causæ inducendam. *Ita p.st.st.)* Hic excusatur & populus, qui neque iudicauit de fabula, neque tamen stultè errauit. Stupidus, pro stupēs. vt. —Timidúsque superuenit Ægle. *Ita p.)* [v] Ratio, quia funambulo populus operam dedit. Subtilis est culpæ translatio, qua Poëtam ita defendit, vt & populum non offendat: siquidem non iudicio explosam, sed per temulentiam testatur. Quare Interueniendi verbum ex Augurum disciplina transsumptum aptè huc quadrat, vbi si tonuisset, vitiū erat, si grandinasse, calamitas, authore Cic. 1. de Diuinat. *Funambulo)* [M] Funambulus est, qui deliberata aëris circumsistentia motu corporis constanti, & minimè vacillabundo in funiculis saltare potest, quem Græci schœnobatam vocant.[B] Funambuli sunt, qui per funem protensum ingrediuntur. Quam rem non solùm admirabilem, verumetiam stupendam olim fuisse hoc loco Terent satis indicat cū ait, Ita populus stupidus in funambulo animū occuparat Nō enim sine arte sūma id, summóque fiebat vsu. Atque hinc in prouerbium etiam abiit, Ite per extentum funem, hoc est, rem factu per quam difficilem præstare.

Pro noua) [D] Rectè: iā enim non est noua. 5

Et is qui) [v] Commendatio Poëtæ à causæ fiducia, in qua & auaritiæ notam à P.Ro. remouet. *Et is q.scr.h.ob eam rem)* [D] Id est, ob eam causam. quasi dicat, non iterum acta est sine causa. Cur ergo non post funambulū relata est, vbi ille cessarat? in quo maluit auarū Poëtam populo inducere, quàm suo operi diffidentem. 6

Iterum r.) Superuacuū est. *Vt it.p.ven.)* Aliis scilicet ludi. hoc vt diximus, ad laudē fabulæ referatur: postquàm tantum fiduciæ Poëtæ dedit. *Referre)* [B] Agere. 7

Alias c.eius q.h.n.) [D] Mirè illi fauorem petit ex aliis, quæ spectatori notæ sunt. *Alias cogn.)* [v] Petitoria est propositio. & æquitatem causatur, vt omnes fabulæ Terentianæ pernoscantur, & veluti iudicio munit atque confirmat. *Eius)* [D] Poëtæ. Quasi hæc omnino nota sit. At in Andria, quæ omnium prima est aliter ait. Vt pernoscatis & quid spei sit reliquum: Posthac quas faciet de integro comœdias, Spectandæ an exigendæ sint vobis priús. 8

Orator ad vos ven.orn.pr.) Magna arte 9

hic

af.fp aff *Sinite* exorâtor[s][m.] *eôdem vt iure vti senem,*

Al. sum al. vt sum. sed neutrum versui congruit.

ibbfp *Liceat, quo iure sum vsus adolescéntior.*

afiaj *Nouas qui exáctas feci vt inueteráscerent,*

nlisp *Ne cum Poéta scriptûra euanésceret:*

iffiaj * *In his quas primùm, Cæcilij dídici nouas,*

lli *Partim sum eàrum exâctus, partim vix steti.*

bfafsp adili *Quia [sciêbam] dubiam fortûnam esse scénicam,*

Al. [sciebam] adisip.

ffnbi *Spe incérta certum mihi labôrem sústuli:*

eabdfp di * *Easdem ágere cœpi, vt ab eôdem álias díscerem*

*V. Hæc agnominatio causæ apta est.
*V. Ab æquo.

*L. Confirmat ex effectu, exploratam cognoscendam esse.
*Al. [Cæcilij]. it aai.
D *Partim e. ru.* in aliis. adverbialis est locutio id est, cum parte earum.
*V. Narratiuncula est, quomodo exacta Cæcilii Comœdia egerat.

hic prol. gus scriptus est, & nimis ciate rie. nam toties expulsa fabula quomodo h. nebè reuocari potuit in proscenium: nisi primo ip.a impudéria pro fiducia proferrerur, deinde actor peritissimus ipse habitus, prol atet & Poetam & Comœdiam, cuius authoritas elucet ex verbis: tú deinde subtiliter nouo Poëtæ, à vetusto, & magnæ authoritatis Cæcilio peteretur exemplu, & peteretur ingeniosissimé: nam quod rudi Terentio contigit, accidisse memoratur veteri Cæcilio: quod huic semel, illi sæpe: quod huic in aliis nunquam, h. c illi seré in omnibus. quòd huic præter Hecyram & actæ, & probatæ sunt cæteræ: illi partim exactæ, partim vix probatæ. Itaque his omnibus argumenti id actum est, vt neque desperandum sit de Terentio, quod expulsus est: vt nihilominus illi tantúm attribuendum sit, vt aut par Cæcilio, magno tunc Poetæ aut vltrò melior etiam esse possit. Hic tamen L. Ambiuius histrio fuit actor Comœdiarum. *Orator ad vos venio)* Oratoré audire oportere, ius gentium est. oratorem non licet iniuriam pati. Ideò ergo ne expellatur, non se prologum, sed oratorem nominat. Blandius, Impia tecere ora orem verberas.

10 *Sinite exorator vt siem)* Orator, est dum agit Exorator, cùm impetrauerit. Ita illud dicentis: hoc iam effecti significationem habet. Et Orator est, cui causa defendenda mádatur. *Eodem vt iure vti sinat)* Vt, Me liceat casus miserari insontis amici.

11 *Quo iure sum vsus ol.)* Tanquá aliud agés affert exempla, quibus oslédat, turpe non esse Terentio, exclusam esse vnam illius fabulam, cùm multorum Poetarum multæ exactæ sint: & in his Cæcilii, cuius illo tempore magna authoritas fuit. *Adolescentior)* Hæc comparatio minus à positiuo sonat, & vim diminutiuam exprimit: vt. Iam senior, sed cruda deo, viridísque senectus.

12 *Nouas qui ex. f. vt inuet.)* ..... Et Ingeterasceren, denuo agerentur quia nondű acta, noua dicitur fabula. *Inueterascerent)* In consuetudinem venirent, spectarentur amarentur. *Exactas)* Expulsas. *Feci)* ª Adhuc Adolescentior.

Ne cum Poeta scr. euan.) D Causa facti, ne nestior eranon se Poetæ vnius, sed ipsius pöëmati causa laborare. 13

In his quas pr. Cæcily d.n.) A simili argumentum, quod fit per comparationem artificiosam & ora.oriam rerum ac personarum. 14

Partim sum earum ex. p. vix st.) Vide, plus esse in exempl.: siquidem partim exactæ sunt Cæcilii fabulæ partim vix admissæ cum vna Hecyra exclusa sit. Et est sensus, Aut diji licui, inquit aut in aliquibus vix placui. *Partim sum earum ex)* Pro in aliis. Et simul splendida locutio est Partim, aduerbium est. Et proprié locutus est. Nam fabulæ aut agi dicuntur, aut stare. ª Gellius noctium Attica um libro re. Partim hominum venerunt, plerumque dicitur inquit: quod significat, pars hominum venit, id est, quidam homine. nam Partim, hoc in loco aduerbium est neque in casus inclinatur: sicuti cum partim hominum dici potest, id est, cum quibusdam hominibus, & quasi cum quadam parte hominum Sic Terent. quoque dixisse videtur, Partim earum sum exactus, id est, cum parte earum. 15

Quia sciebam) V Ab euentu fortunæ scenicæ per paronomasiam. *Quia sc.d.f.)* L Nō igitur Poetæ culpa, sed casus est. ná ideò fortunam euenium extulit. ª Vt varia est fortuna belli, ita varia sunt doctorum judicia. 16

Spe incer. cer. l. s.) D Sententia é & verum. nam vbi certa spes est, nihil opus est laborare certo ac vehementi. *Spe inc.)* Pro spei incertæ. An deest In? *Incerta c.)* Hæc est figura quæ dicitur ἀντίθεσις *Sustuli)* Pro omisi dixit. 17

Easdem) Exactas. *Easdē ag. c.)* ª Post cœpi easdem agere, quæ priùs exactæ fuerant. 18

Nouas ſtudiósè, ne illum ab ſtúdio abdúcerem. iaſdſp 19
Perféci vt ſpectarêntur: vbi ſunt cógnitæ, ſiſbſi 20
Plácitæ ſunt: ita Poëtam reſtitui in locum adiſap 21
Propè iam (remôtum) iniúria aduerſariûm aiſiſi 22
Ab ſtúdio, atque ab labôre, atque (arte) Múſica. dſiſij 23
G. Al. (ab arte), ſed malè. dsſili.
* *Quòd ſi ſcriptûram ſpreuiſſem in præſentia,* ſſſſi 24
Et in deterrêndo voluiſſem óperam ſumere, ſsbdſp 25
Vt in ótio eſſet pótiùs, quam in negótio: aidſij 26
Deterruiſſem fácilè, ne álias ſcríberet. ſidbſp 27
* *Nunc quid pétam, mèa cauſſa, æquo ánimo at-téndite.* {ſiſdſp ſiſ} 28
Hécyram ad vos réfero, quam mihi per ſiléntium adiaip 29
Nunquam ágere licitum eſt, ita eam oppréſſit calámitas. dbſiſi 30
Eam calamitâtem (veſtra intelligéntia) {saſſip di} 31
Sedâbit, ſi erit adiútrix noſtra indúſtria. ſdſſſi 32

D. (remmotū), aſſiſi geminant m. ſicuti dum ante nos, qui omnes in verbū liquidas duplicabant.
* L. Accommodatio exempli.
G. Poteſt (Et) ad præcedentē verſum pertinere, ſſbdip.
* V. Repetit propoſitionem ad attentionem renouādā: quam vt faciliùs obtineat, mox fortunam aduerſam, quam anteà expertus erat, excuſat.
R. (veſtra intelligentia).

Cæpi) D Difficultatē facti & molimen oſtendit. *Ab eodem)* Cæcilio ſcilicet. V Cui, vt Poetæ ingenium excitaret. *Alias)* B Præter exactas priùs.

19 *Nouas ſt. ne ill. ab ſt. abd.)* D Iterum cauſa honeſtati. *Ne ill. ab ſt. abd.)* B Si ſemper diſplicerent.

20 *Perfeci vt ſpect.)* D Attende quantum pondus habeat, quòd nō Feci dixit, ſed potius Perfeci: vt molem difficultatis oſtenderet.

21 *Placitæ ſunt)* Nota participium ſine origine verbi. *Ita P. reſt. in l.)* Mirè non Cæcilium, ſed Poëtam: vt hoc generaliter populo præſtitiſſe, non vni homini, videatur. *Vbi ſ. cogn. P. ſ.)* Elegans promiſſio & hanc placituram ſi cognoſcatur. & eſt coniectura à futuro tempore. *Reſtitui in l.)* Quia remotum excluſum dixit.

22 *Iniuria adu.)* F Pro aduerſariorum, qui apud populum agebant, vt fabulæ eius exploderentur.

23 *Ab ſt. atq. ab l.)* D Bene oſtendit ſe populo profuiſſe, Cæcilium Poëtam ad laborem reuocando atque artem. Ab autem in tertio commate audiendum eſt: vt, Hic portus alij effodiunt, hic alta theatri Fundamenta locāt alii, immaneſque columnas Rupibus excidūt, ſcenis decora alta futuris. *Arte M.)* M Poëticè hic vocatur Muſica, quòd in Muſarum cura dicuntur eſſe Poëtæ. vel quòd omnem liberalem artem veteres Muſicam vocabant. V & per Muſicos, Poëtas, & ſapientes intelligebant, Cicer. 1. Tuſcul. Quintil. in 1. 24

In præſent.) D Statim vt à populo eiiciebatur. V Vbi explodebantur Cæcilii fabulæ. 25

In otio) Per antitheta figurauit. *Vt in otio eſſ. p. q. in n.)* D Ex ipſis rerum nominibus oſtendit facilitatem deterrendi. 26

Nunc q. p. m. c.) Bene Petam, & Mea cauſa, quaſi orator. *Mea c. æq. an. att.)* Commendatio perſonæ leuis per aliam perſonam grauem, ſecundum præcepta in Rhetoricis. 28

Hecyram ad vos r.) A cauſa. Principium à principali quæſtione, an cognita ſit, & an ſpectanda ſit. B Ad propoſitionem rediens, amplificat per querelā quòd anteà fuerit exploſa. *Quam mihi)* D A perſona dicentis. *Per ſil.)* V Cum auditores attenti linguæ fauent. 29

Ita eam oppr. cal.) D Hoc ſuccedit pro illo, quod eſt à perſona aduerſariorum. ſimul ad fortunam retulit culpam populi. non enim dixit quod præſtiterat. *Calam. tas)* V Exploſionem intelligit, ſed ſpectatorum attendentium induſtria ſedatur, ita facilitatis notatione attentionem quærit. *Ita eam oppr. cal. Eam cal.)* D Calamitatē repetit, ne nos fabulam illum dicere putaremus. 30

Veſtra intell.) Ab auditorum perſona. 31

Noſtra ind.) Rurſus à ſua. & bene κινηγέτης vſus eſt: ne diceret, Vos nobis.

bidſp *Cùm primùm eam ágere cœpi,*púgilum glória,*
ſaſiſi *Funámbuli eôdem accêſſit expectátio,*
aſdſdp *Cómitum conuêntus,[ſtrépitus.] clamor mulíerum*
ſiiiſi *Fecêre,vt ante tempus exîrem foras.*
aiſſſp *Vétere in noua cœpi vti consuetúdine,*
iaidij *In experiúndo vt eſſem:réfero dénuó.*
ſdiaſp *Primo actu pláceo:cùm interèa rumor venit*
idſdſp *Datum iri gladiatóres,pópulus cónuolat:*
iiſſii *Tumultuántur,clamant,pugnant de loco.*
dadſſp *[E'go]interèa meum non pótui tutári locum.*
ſiſiij *Nunc turba nulla eſt:ótium,& ſiléntium eſt.*

*D.Cur exploſa ſit narrat.

D.[ſtudium.]

D. *Vetere in noua,* &*ribere* primum.

Altera exploſio.

G.[Ego]prima ad ſu*periorem verſum pertinet.&[meum] mo*-
noſyllabum.didſſp:[M][U] [*Interea ego meum*].[A] dadſſp:*vbi quoque[meum] monoſyllabum eſt.*

33 *Cum pr. eam ag.c.*) Iam hinc narratio ſubtilis inducitur. & vt non lædat populum, & vt defendat Poëtam. *Cum pr.*) [V] συναθροισμῷ quinque incommoda, quibus prima Comœdiæ huius actio intercepta eſt,congerit. *Cum pr.eam*) [M] Veriſſimum eſt,quod vulgò dicitur,Noua placent.vetera præ contéptu haud quiſquam ferè attingit. Seneca libro quarto Declinationum reſpiciens ad Terentij ſententiam, ita ait, Acrior eſt cupiditas ignota cognoſcendi, quàm nota repetendi. Hoc in hiſtrionibus,in gladiatoribus,de quibus modò aliquid fama promiſit, in omnibus denique rebus videmus accidere. *Pugilum glo.*) [B] Cur eiecta ſit narrat.Si neque poëtæ hoc factum culpa eſt,neque populi iudicio,debetis nunc eã admittere,inquit. *Pugilum g.*) [D] κεκραγμένως ἀντὶ τοῦ Pugiles etiam glorioſi:vt minus turpe ſit, antelatos eos eſſe.ſicut Virgilius,-Vaſtis cum viribus effert Ora Dares,magnóque virum ſe murmure tollit, Solus qui Paridem ſolitus contendere contra. Hæc eſt gloria pugilum,gratia funambuli. *Pugilum gloria*) Pugil dictus eſt à pugna:& pugna à pugno. veteres nãque ante vſum ferri & armorum,pugnis,& calcibus, & morſibus,corporumque luctatione certabant. *Pugilum gl. Funambuli eöd.acc.exp.*) πολυλογία.

34 *Expectatio*) Deſyderiũ.vt Virg.Expectate venis. *Funambuli eödem acc.exp.*) Duplex cauſa ad vnam excluſionem adhibetur. *Acceſſit exp.*) Narratio cur excluſa ſit.hoc eſt, non Poëtæ culpa deiecta eſt, nec iudicio populi:& ideò nunc admittenda eſt.

35 *Comitum c.*) Virũ eos comites dicit,qui ſunt pugilum aſſectatores? an ſeruos qui dominos ſequuntur? *Studium*) Certamen diuerſis fauentium. *Clamor m.*) Bene Mulierum: non enim timet eas quibus ſuffragari, vel refragari non licet in theatro.

Vt ante t.exir.f.) τῷ ὑπερθεσμῷ,ne grauẽ 36 paſſus videatur iniuriam.

Vetere in noua c.vti c.) Niſi nouã Comœ- 37 diam intellexeris, non erit aperta ſententia. nam & ſuprà dixit, Nunc hæc planè eſt pro noua. An à Terentio Noua ideò dictum eſt, quia nunquam aliàs excluſus eſt?Et bene Vetere:vt oſtendat turpe non eſſe, quod & aliis Poëtis ſæpe contigerit. *Vetere c.*) [B] Quia equidem exactas,Cæcilij nouas,poſteà retuli.

In exp.eſſem) Vt experirer an ſuccederet. 38 *In experiendo*) [V] Experiar ſecundáne actio felicius ſucceſſura ſit. *Refero denuo*) [B] Id eſt, iterum.[D] Aut re abundat,aut Denuo.

Primo actu p.) Rationabiliter dixit primo: 39 quia quinque ſunt actus partes fabulæ. *Placeo*) Placeo dixit pro eo quod eſt,fabula placet, aut Terentius.& mirè Non diu, inquit, pependit iudicium,ſed ſtatim placuit:vt quod ſequitur, non iudicio, ſed perturbatione factum ſit. *Cum int.r.ven.Datum iri gl.*) Hoc abhorret à noſtra conſuetudine: veruntamen apud antiquos gladiatores in theatro ſpectabantur.

Datum iri) Datum iri dixit, vt fabulam 40 commendet:vt & omnia ſpectatorij & populo dicantur.

Ego int.) [V] Iterum per turbas exploſa eſt 42 Comœdia. *Non pot.tut.loc.*) [D] Facete repetit Locum.

Nunc t.n.eſt) [B] Nunc,id eſt actione tertia. 43 [V] Ab opportuno adhortatur,quia otium,quia ſilentium, quia tempus,ὁ καιρὸς adeſt. *Nunc t.n.eſt*) [D] ἀντὶ τοῦ θορυβοῦσι τὸ tumultuantur. Turba,id eſt θόρυβος. *Nunc t.n.eſt: Ot.& ſil.eſt*) Turbam retulit ad id quod ſuprà dixit. - Populus conuolat, Tumultuantur Otium,ad illud.Pugnãt de loco.Silentium,ad illud quod dixit, Clamor mulierum. Otium, πρὸς τὸ Pugnant.Silentium,πρὸς τὸ Clamant. *Nunc t.n.*

Agéndi tempus mihi datum est: vobis datur isdisp 44

Potéstas condecorándi ludos scénicos. isassi 45

•I. Cõfirmatio petitionis ab arte, à meritis suis. Attentos & beneuolo: reddit.

**Nolite sínere per vos artem Músicam* sbissp 46

Recídere ad paucos: fácite vt vestra authóritas bsdssi 47

Meæ authoritáti fautrix adiutrixque sit: { cissp s 48

• D. A meritis de sensoriis argumentum ad laudem fabulæ.

**Si nunquam auarè státui prétium arti meæ:* siddil 49

Et eum esse quæstum, in ánimum (indûxi, máxumum,) aibssp 50

R. Al. induxi meum.] ^ tum in [a. animum] non fit elisio, aibisp.

Quammáximè seruire vestris cómmodis: sisisi 51

Sinite impetrare me, qui in tutêlam meam aissp 52

Stúdium suum, & se in vestram commisit fidem: aissp 53

•D. περιβάλλων, ^assimile.

Ne eum circumuêntum inique iniqui irrideant.* { cssisi s 54

R. Al. perperam tollitur [e iq e]: ^sũ m & e in eliceretur, isdssi.

Peroratio.

Mea caussa caussam hanc accipite, & siléntium { cssaip s 55

Date, vt libeat scribere aliis, mihique vt díscere { iad.sp iadds 56

alij ponunt [date] in ante penultimo versu ante [silentium]. quod versus non patitur, nisi tollatur [hanc], vel [capite] pro [accipite]

est Otium & sil. est) Quæ adhortatio per enumerationem.

44 *Agendi t. m. d.)* Ab Ædilibus scilicet. *Vobis d. P. c. l. sc.)* Quasi aliquid agat populus, cum spectet. *Vobis)* Fauorabiliter hoc dicit, quasi populus, dum aures & oculos præbet, etiam sit Comœdiæ ornamento.

46 *Nolite)* ἐκβόησις sub finem addit quam à sua & Poetæ & aduersariorũ persona munit. Nec est prætereunda translatio, qua ex caussa priuata publicam facit. Nam huius Comœdiæ defensionem vniuersæ arti Musicæ accommodat. Hoc autem amplitudo Musicæ iuxta veterum consuetudinem esset obseruanda. Hic quoque est à persona sua & studio conciliatio beneuolentiæ, non sine attentionis ratione. *Nolite sinere per vos)* ^D ἐκ χρωμ... *Artem musicam)* Quasi non Terentii caussa agatur, sed artis Musicæ.

47 *Recidere a. p.)* ^D Si enim contemni cœperint, futurum video vt pauci remaneant. nam honos alit artes, omnesque accendimur ad studium gloria.

48 *Mea auth.)* ^D Quia iam senex est. *Mea a. t. f. a. sit)* Qua Terentium probo. & est figura ... vult autem se esse eius authoritatis, vt & populo placere iam debeat qui ipsi placet.

49 *Si n. auare)* Commendatio ab antè dictis, id est à personæ attributis. *Si n. auare)* Per hæc verba Terentius vult demonstrare, quàm grauis author sit, qui sua Comœdias proberet. Sic Horatius, --Ea cum reprehendere coner, Quæ grauis Æsopus, quæ doctus Roscius egit.

Et cum esse q. in an. ind.) Modò non Nunquã subaudiatur: sed, Siue sit. Et si eũ esse &c. 50

Quammaxime s. vest. c.) Plus dixit Commodis, quàm si diceret Voluptatibus. *Maximum q. m. I. iniq. iniqui)* παρήχησις. 51

Sinite imp. me, qui ... m.) Ordo est, Sinite impetrare me, ne eum circumuentum iniquè iniqui irrideant, qui in tutelam meam studiũ suum & se in vestram commisit fidem. 52

Circumuentum) ^V Proprium est quippiã certo loco, certisque terminis complecti: metaphoricῶs pro circũdare & fallere accipitur. 54

Mea c.) Peroratio, quia cupit eos linguæ fauere, vt animus Poetæ ad nouas fabulas conscribendas excitetur, & alacrior reddatur. *Mea c.)* ^D Quasi orator. Caussam dixit. *Mea c. c. h. acc.)* Hæc oratoriè. sic enim fit cùm persona pro persona ad commendationẽ affertur. *Et d. sil.)* Quasi fabulæ ac Poetæ. *Mea c. caussam)* παρονομασία. *Vt lib. s. al.)* Oratoriè. 55

Mihique vt d. exp.) Propriè Discere: docet enim Poeta, discit scenicus. 56

legatur. ſddip. ^ *at penultimus ſi incipiat ab [Vt] melius habebit.* dſbd.p.

57 idſdſ *Nouas ſexpédiat posthac,ſprétio empt.as meo.* *Mu. [expediat, posthac].*

57 *Nouas exp. posthac)* Ab vtili argumentatio eſt. & bene Vt expedlat: tanquam facturus ſit, & ſi non expedierit, dum quæſtum maximum ſeruire populo putat. *Pretio empt.as meo)* Æſtimatione à me facta, quantum Ædiles darent: & proinde me periclitante, ſi abiecta fabula, à me pretium, quod Poetæ numerauerint, repetant. Ergo Meo, à me facto, à me ſtatuto. nam quomodo alibi dixit. --Poſtquam Ædiles emerunt. Et bene, vt ſequatur populus iudicium eius, qui æſtimare verè fabulas potuerit. *Pretio emp.m.)* Vtquidam volunt, periculo.

ACT. I. SCEN. I.

ARG. [v]Philoti Corintho peregrè rediens, diuertit ad Bacchidem ὁμότεχνον, vtpote eiuſdem & artis & quæſtus meretricem: vbi querela oritur, quòd Pamphilus Bacchidi fidem datam feſellerat; [c]cui quàm ſanctè iurarat nunquam illa viua ducturum vxorem domum: quod tamen feciſſe Philotis audit ex Syra anu: [F]idque fert indignè. [F]Cæterum nouo genere hic vtraque [illegible] inducuntur. nam & Philotis & Syra non pertinent ad argumentum fabulæ. Hoc autem maluit Terentius, quàm aut per prologum narraret argumentum, aut [illegible] induceret loqui. Hæ igitur perſonæ, Terentii more, extrinſecus aſſumuntur, vt ſic argumenti obſcuritatem ſpectator effugiat. Atque animaduertendum eſt in hac fabula, Terentium bonam meretricem inducturum ne id contra morem videatur facere, etiam aliam meretricem non malam inducere: vt id exemplis fiat tritius, & vſu veriſimile. [b] *Theſes.* 1 Plerunque in amore turpi fides ſoluitur. 2 iuramenta iſtiuſmodi amatorum fallaciora ſunt. 3 Lenæ ſemper ſui ſimiles ſunt, quippe amatoribus expoliandis & in naſſam peliciendis. Cæterùm in Philotide quidé eſt [illegible]. Inuehitur enim & conqueritur de amatorum infidelitate. In Syra autem [illegible]. Irritat enim vehementer ad expoliandos amatores. [M] Anus peruerſiſſimæ & improbiſſimæ lenæ malam & peruerſam mentem pulchrè depingit hæc ſcena. quæ cùm omnes meretriciæ artis modos, & rationes calleat, hoc vnum agit, vt miſeros adoleſcentes quomodocúque ad egeſtatis terminos perducat. Quare non immeritò hoc genus hominum Plato à Republ. ſua quàm longiſſimè ablegat: & iuriſprudentes infamia notant, & priuilegia immunitatéſque adimunt, quicunque eiuſcemodi ſtudia profitentur. *Verſ. gen. Senary, vt precedentes.*

PHILOTIS *meretrix.* SYRA *anus.*

[a]D. τμῆσις, pro, Perquàm paucos. Philotis protatica perſona, vt ſit occaſio commemorandi argumenti & oc

} ſſdiap •PER POL *ſquam paúcosſrepérias meretrí-cibus* *Al. [quàm paucos] [b]al. [quàm paucus], ſic enim Apollo a us.*

} ſſſſp *Fidéleis euenîre amatóres, Syra:*

1 *Per pol)* [v] Iuramento proponit infideles eſſe amatores, & huius ſyllogiſmi maior. *Per pol quam.p)* [b]Ordo eſt, Pol perquam paucos reperias. Nã Per pol, non eſt Latinũ, ſed κατὰ τμῆσιν Perquam, id eſt nimio. [B] Vallenſis lib.1. Ex Per & Quàm conſtatur vnum, inquit, Perquàm, cuius quanuis alteram partem poſitiuus ſibi, alteram ſuperlatiuus vendicat: poſitiuo tamen id dandum erit, vel quia per anterius eſt, vel quia indecens videretur duo aduerbia vehementiam ſignificantia ſuperlatiuo antéponi. Dicimus itaque perquàm doctus, quale apud Terentiũ, Perpol quam paucos reperias meretricibus. Fideleis euenire amatores. *Reperias)* [D] Aptum verbum ad raritaté. & ideò non dixit, Pauci ſunt: ſed, paucos reperias: quaſi quærens. non autem reperitur niſi quod quæritur: non quæritur, niſi quod præſto non ſit

Fideles) [V] Huiuſmodi ſententias Rhetores [illegible] vocant. Et mirè, non Eſſe, ſed Euenire dixit: vt non rationis, ſed caſus ſit id, quod rariſſimum eſt. *Fideles,* Fidi, in maximis Fideles in minoribus negotiis. *Syra)* [B] Nomen lenæ. 2

casionis reliquæ fabulæ. *Vel hic Pámphilus iurâbat quóties Bácchidi,* ſ Isſdſi id 3

Quàm ſanctè, vt quiuis fácilè poſſet crédere, ſſdiſp 4

Mu.[domum!] *Nunquam illa viua ductûrum vxôrem [domum:]* ſſiſip 5

R.[En]. *[Hem]duxit!s. ergo proptérea te ſédulò* ſijaſi 6

Audax ad mala perſuaſio. *Et móneo, & hórtor, ne cuiúſquam[miſéreat.]* diſſdp 7

R. Al.[te miſereat], ſed perperam. ^tum, cuiuſquam]eſſet diſſyllabum. diſſdp.

Al.[quenquam]. *Quin ſpólies, mútiles, láceres, [quenquam,] nacta ſis.* dddſi 8

Al.[vtinã], quod verſui repugnat. nã tin' corripitur, veluti & reliqua omnia, quæ in fine n' pro ne habent: quanuis alioqui vocalem vltimam natura longam haberent. P.[Vtinã]eximium néminem hábeam!S. némi-nem. ldsbſp 9

3 *Vel hic Pamph.)* D Tranſitus à generali ſentẽtia ad ſpecialem. *Vel hic)* V Minor eſt ab exemplo Pamphili, vt fit in ſyllogiſmo demonſtratiuo. Id enim Oratoribus peculiare à theſi exordiri, & ad certam perſonam tanquam ad hypotheſin deſcendere. Iuramentũ autem hic amplificatur tam à frequẽtia, quàm à religione. *Vel)* D Nunc veluti: aliàs coniunctio diſiunctiua eſt: aliàs correptionem ſignificat. vt apud Cicer. Vel optimam Meſſanæ viam. Virg. Carmina vel cœlo poſſunt deducere lunam. Aut Vel, Vt modò. *Vel hic Pamph.)* B Hic pronomen emphaſin habet. Eſt ſenſus, Quotuſquiſque amator meretricibus fidelis cum hic Pamphilus toties data fide non ducturum ſe viua Bacchide vxorem, iuſiurandum reliquerit? *Iurabat q. Ba. Quam ſ.)* D Tria ſunt, quòd iurabat, & quoties, & quàm ſanctè. quod totum de more amatorum & meretricum dixit, quæ iurerando teneant quos lege non poſſunt.

4 *Vt quiuis)* Non modò Bacchis, quæ amica erat.

5 *Nunquam illa v.d.vx.)* Ita * id eſt, iurans promo iurabat. *Nunquam ill. viua vxo. du. En duxit!)* Pronuntia vt miratẽ oſtendas.

6 *Hem duxit)* V Eſt veluti intento digitò, facti, non tamen admiratione in complectione demonſtratio. *En duxit)* D En aduerbium demonſtrãtis eſt. vt. En alter. *Ergo pr.* Modò Ergo affectum exprimit reprehendentis tardè ſibi conſentientem. ſic Virg. Ergo age chare pater, ceruici imponere noſtræ. *Ergo)* V Collectione vel concluſione tanquam approbatione aliud Syra proponit de fallandis amatoribus, atque inſigne in verbis hic eſt incrementum. *Propterea te ſed.)* D Sedulò inſtanter, & ex animo: vel ſine dolo.

7 *Et mo.eo, & h.)* Monemus conſilio, Hortamur impulſu. *Ne cuiuſq.miſ.)* Deeſt te. *Miſereat)* B Pro miſereatur vetuſtè. Et attende præceptum lenæ.

Quin ſpol.mut.lac.) D Quin, pro quominus. Et magna perſuaſio eſt ad malefaciendũ. Spoliare eſt non minimam partem auferre. Mutilare, aliquid detrahere, ſine quo res eſſe non poſſit. Lacerare autem, cùm omnino non habeas quod imminuas. Vnde mutili dicti ſunt boues, aut capri, ſine cornibus. Nam malè qui à mulca putant dici: & inde Mulciber Vulcanus, quòd ſit mutilatus ac debilis: nam propriè Mulciber dictus eſt, quòd omnia mulceat, id eſt, molliat ac vincat. 8

Vtinã exim.) V ἀντευκτικῶς. Etine amatorum delectus habẽdus! Nam non omnes eodẽ ſunt ingenio. & hæc locutio prouerbiali forma conſtat, à ſacrificãtium cõſuetudine ſumpta, qua porcus è grege ad ſacrificium eximebatur. Adſunt & leges Solonis, de victimarum ſtatu. Debebant enim ſacrificia iuxta eaſdem ἄρτια integra ἄτομα inſecta, μὴ ἐλαττῶ immutilata, quæ frequentiùs ἀκεραῖα, id eſt, ſyncera dicuntur. Latinis autem eadem locutio viſitata eſt, numero eximere, quod eſt eximium aliquem habere. *Vtin' ex.ne.ha.)* D Vtin pro vt hic, κατ᾽ ἀντίφρασιν. Et perſeuerat in ὁμολογίᾳ. nam eximia peccora dicuntur, quæ à grege excepta ſunt ad vſus dominorum ſuorum, vt vberiùs paſcantur. Sed propriè eximii ſunt porci maiores, qui ad ſacrificandum excepti liberiùs paſcuntur. Etenim iuuenes qui ad hoc electi ſunt, egregij dicũtur: & oues lectæ. vt virgil. --Mactant lectas de more bidentes. Ita & porci eximij. *Vtin' exim.)* Deeſt Cenſeo: vt ſit Cenſeóne vt eximium neminem habeam: vel certè Mones, aut vis. *Vtin' eximium)* Separatum ex omnibus. Propriè Eximus porcus eſt, exemptus grege, atque ſignatus macula aut nota. 9

ffffp *Nam nemo illorum quisquam, scito, ad te venit,*
di ai *Quin ita paret sese, abs te ut blanditijs suis,*
{ dd ifp / ddi } *Quam minimo prétio suam voluptâtem éxpleat.*
dii ap *Hiscine tu, amabò, non contrà insidiábere!*
bndfi *P. Tamen eándem pol esse ómnibus, iniúrium est.*
ffffi *S. Iniúrium est autem vlcísci aduersarios!*
{ fifsfi / fiff } *Aut qua via captent te illi, eâdem ipsos capi!*
idffi *Eheu me miseram, cur non aut istæc mihi*
ffifp *Aetas & formæ est, aut tibi hæc senténtia!*

10 *Nam nemo)* ᵛ Diluit tum à communi amatorum non satis fidelium consuetudine, tum ab æquitate, qua viget contra Creten'es Cretizandum esse. & Pythagoræorum ἀντιπεπονθὸς exigit. *Nam nemo quisquam)* ᴰ πλεονασμὸς tertium. nã abundat Quisquam. *Scito ad te ve.)* Bene additum est Scito: & moraliter & acutiùs pronuntiãdum. est enim verbum illorum qui familiares corrigunt.

11 *Quin ita paret sese)* Hoc verbum Paret, aduersum munificos & segnes sumitur. Vt alibi, Itáne parasti, te, vt spes nulla reliqua in te sit tibi! *Abs te)* Pro ex te.

12 *Suam vol. exple)* Bene Expleat, quòd contrarium meretrici est, amatorem voluptate satiari.

13 *Hiscine)* ἰσχύνοις. Id est, talibus. & vide si pulchra meretrix puella est. *Insidiabere)* Insidiari malũ est: sed Cõtrà insidiari, iustum est.

14 *Tamen eandem pol E. o. in. est)* Idem aliter, & vehementiùs intulit. nam prius est eandem esse omnibus, quàm nullum excipere. *Tamen eandem)* ᵛ ἀντικατηγορία altera, videlicet non ex vno & altero vniuersos esse iudicandos. Veteres autem hac phrasi, Iniurium est, vtebantur, si quid mordicus reprehẽdendum sumunt.

Iniurium) Diluit ab æquitate, de hostiũ vltione, vt dolus dolum trahat. *Iniurium)* 15 Iniquum. Intium autem indignantis modò significatio est: & vim aduerbij habet. *Vlcisci aduersa.)* De more. Aduersarios mutato nomine posuit. durum enim fuerat, si amatores diceret.

Qua via c. te illi) Qui te captent sæpe, tu eos vel semel cape. ᵛ Ad adagium alludit. 16 non iniurium esse par pari referre.

Eheu) πάθος meretricum anilium & præsertim lenarum hac in arte experientissimarum. Iuniores tamen nondum satis com- 17 pertæ amororibus aliquantò mitiores, & fideliores videtur. *Eheu me mis.)* ᴰ Bene quia non persuasit, sed affectum doloris exprestit: intelligitur enim ex vultu eius, non eam persuasisse quod voluit. *Eheu me mis. C. n. aut ist. mi. at. & f. est)* ἐμφατικῶς ait quod reliquũ est: quia quod volebat, persuadere non potuit. Et bene Istæc ætas & forma: quia vtrunque non habet. & mitè è contrario descripta est deformitas lenæ, & formam & voluntatem malam gerentis.

Aut tibi h. sent.) ἐνάργεια: simúlque ostendit secundum παροιμίαν, difficile deformem 18 reperiri bonum.

ACT. I. SCEN. II.

ARG. ᴾ Parmeno seruus occasionem nactus est Philotim peregrè redeuntem alloquẽdi, cùm tamen Pamphilo ad portum obuiàm ire statuisset. Itaque ex verbis Bacchidis, instigata Philotis, ex Parmenone de Pamphili nuptiis percontatur. Cui certè Parmeno rem omnem, atque totius Comœdiæ arguẽmtum ordine narrat: ᴸ quomodo videlicet Pamphilum coactum vxorem ducere post Bacchidis consuetudinem, tædium ceperit nuptiarum. ᵛ Est igitur scena hic πρατωματικὴ, aut si quis mauult, ἐνθετικὴ præcipué. ᴰ Duæ hic sunt coniecturæ. An veræ sint nuptiæ: & an verisimile sit abstinere potuisse adolescentem à virgine sibi nuptum tradita. ᴴ Animaduerte quoque singularem in hac scena Poëtæ artem, quam egregiè & oratorios locos, & decorum personatum obseruarit. ᵛ *Theses.* 1 Serui ordinarii imperiosiores sunt, quàm decet & conuenit. 2 Dira est scortorum apud milites seruitus. 3 Licentiosæ sunt meretrices. 4 Meretrices de amore suo magis quàm de connubio honesto sollicitæ sunt. 5 Percontantur arcana studiosiùs meretrices. 6 Seruilis garrulitatis

tatis

tatis hic eſt exemplum. Non igitur eſt tutum ſeruis, quod diuulgatum nolimus, credere. M Quàm grauiter adoleſcet res ferant vxores ſibi dari, præſertim in ea ætate, qua amoribus liberalites indulgere poſſunt, docet hæc ſcena. Interim tamen pe. eleganter etiam e. primùtur bonæ vxori .& prudentis mulieri mores: qui ſanè circa maritum tantum poſſunt, vt vel facile ex malo bonum, & ex bono malum, ſi importunæ fuerint, reddant Ariſtoteles libro ſecũdo de re familiari. Quapropter decet non ſolùm in proſperis rebus ſecundáque fortuna, vnanimem ſeſe viro præſtare, & inſeruire velle: veruntamen in aduerſis. Si ſit in rebus defectus, vel corporis ægrotatio, vel alienatio mentis, æquo ferat animo, & obſequatur: niſi ſi e té turpe aliquid ſit, vel indignum. Nec ſi quid maritus perturbati ne animi deliquerit, memoriter ſeruet, ſed ægritu lini ignorantiæque aſcribat. Nam quantò in his diligentiùs obſequetur, tantò ſibi maiorem gratiam habebit cùm ab ægritudine fuerit liberatus. Et, Patua quidem pecca a mariti & ſi v. luptatia fuerint, ignorando vxor neſciat.

Verſ. gen. Rurſus & hi ſenary.

PARMENO *ſeruus.* PHILOTIS. SYRA.

D. Hoc ſeruus dixit, in ſcenam de proſcenio reſpiciens.

SENEX *ſi quæret ſine modò, ipſe dicito* iſſiij 1

Al. ſine modò.

Ad portum [percontatum] aduenium Pámphili. ſſſ 2

D. Al. percũctatũ. *Audin' quid dicam [Scirte?] ſi quæret me, vti* ſſuũ 3

R. Al. Syre? ſed perperam. Atum me non diceretur, neque etiam corriperetur, ſi dili. V. Al. Scirrhe?

D. Nullus pro Nõ, aut Nihil. ẽſique hoc totum præ ratio & via quædã ad ſuam narrationem. *Tum dicas: ſi non quæret, nullus dixeris:* ſſſi 4

Aliàs vt vti poſſim cauſſa hac integra. aiſſſi 5

Ma. [vi 'eón ego Philotis. me] dbilip. *Sed [ſ] idcóne ego Philótion? [v]nde hæc áduenit?* d' laſp 6

Al. [me 'aſtor]. *Philôtis ſalue multùm.* P H. *ô ſalue Pármeno.* iſſſi 7

Al. [a epol] ſſiip: al. [aepol] ſſi p. V Al. [& te a' epol. *S Y. Salue, [mecáſtor] Pármeno.* P A. *& tu [ſcdepol] Syra.* ſſſ p. 8

Senex) Mandatoria eſt ad ſeruũ Scirtũ, qui eſt tanquam [illegible], petulcus, ſaltator. Neque tãtopere refragor, ſi quis [illegible] legerit, de ſuæ abitionis cauſſa. *Senex ſi q. me)* D Magis expreſſit conſuetudinem, dicendo Senex: quàm ſi diceret, Dominus maior. *Senex ſi q. me)* Vt ex verbis tuis tam meretrix quàm lena deſcripta eſt: ita & Parmeno ipſe, qualis ſit oſtenditur ex ſua locutione. Exeundi autem cauſa de argumento ſumitur: quia Pamphilus ab eſt, & expectatur in dies eius aduentus. *Senex ſi q. me ipſe ..ad port.)* Hæc omnia ſubmiſſa & veloci pronuntiatione efferenda ſunt: hoc enim deſyderant huiuſmodi verba, vtpote & ſerui & feſtinantis.

Aduentum V Qui in Imbrum propter hæreditatem erat profectus *Perco tatum aduent. P.)* D Honeſtam cauſam dicit. id eſt, Pamphili aduentum Et Percunctatum, & Percontatum ſcribitur: ſed Percontatum à conto dicitur, quo nautæ vtantur ad exploranda loca nauibus opportuna. Si verò Percunctatũ: ab eo quòd à cunctis perquiratur, dicitur.

Audin') V Iterum repetit, & mandatum dilemmate concludit. *Audin' quid d. Scirte?)* D Audis modò, pro aduertis, ſentis, intelligis. vt Virg. Progeniem ſed enim Troiano à ſanguine duci audierat Item alibi, -- Neque audit currus habenas. *Scirte)* [illegible] inducitur. Conuenit nomé ſeruo puero, [illegible], quod eſt geſtire & ludere.

Nullus dix.) M Pro non dixeris, per antimeriam, hoc eſt, nomen pro aduerbio.

Alias vt vti p.) D Inter Aliàs & Aliã hoc intereſt: quia Aliàs alio tempore ſignificat. Aliã aliter aut per alia. *Integra)* Non dicta V vt in alio negotio hoc ipſum cauſari poſſet.

Sed videone ego Phil.) D Mirè inuẽta eſt cauſa narrandi ideò quia peregrè venit meretrix alia, quaſi Athenis omnia eſſe ſciret. *Se vid. ego Phil.)* Sic ſolet dubitari, aduenientibus ipſis, quos poſt multum temporis interuallum vident. *Sed video)* V Philotium admiratur, quæ aliquandiu Athenis abfuerat & hic caſu offertur, vt narrãdi ſit cauſa, & ſalutatione comi beneuolentia cõciliatur. *Vn e hæc aduenit)* D Cum quodam contemptu eius hæc dicit Parmeno.

Salue m. c. P.) Olim ſalutantes addebãt iuſiurandum, vt hoc ſeduiò facere videtẽtur. *Me)* Aut adiectio eſt, & abundat, aut poſitũ eſt

9{ d=aſſi di *Dic[mihi Philôtis'] vbi te oblectáſti tam diu?* ¶. vel[mi vbi Philotis], diſſi.

10 ‧ſſiſp PH. *Minimè[équidem me] oblectáui, quæ cum milite* Al. [me equidem], aaſſſp.

11 i‿iſi *Corinthum hinc ſum profécta inhumaníſſimo:* R. Al.[pertuli‧]^ ta faciendæ ſynæreſis in Bien‑,diaaſi.

12 ibddſi *Biénnium ibi perpétuum miſera illum[tuli.]*

13 aſd.ſp PA.*[E'depol]te deſydérium Athenárum árbitror* Al.[Philotis]: ^ al. [Philotium]: ^ vtrunque ver'us reſpuit.
Al [Aedepol].ſſdiſp: al.[Aepol],ſſdiſp.

14 iſiſp *[Philótion]cepiſſe ſæpe, & te tuum* Al [Philotium .

15 dſſiſi *Conſilium contempſiſſe.* PH. *non dici poteſt* R. Al.[& abeundi], ſed perperam.

16 diaaſp *Quàm cúpida erâm *huc redeúndi, * [abeúndi] à milite,* •D. Iterum à loco. •D. A' perſona.

17 ſiſſſp **Vósque hîc vidéndi, antiqua vt conſuetúdine* •D. A' re.

eſt pro μὰ ſyllaba: vt Græci μὰ τὸν ἀπόλλωνα dicunt. *Et tu ad. S.*) Irriſit ad Caſtor addendo Ædepol. & quod illa Parmeno, ille hic addidit Syra. Syra Sura veteres legerunt, v pro y ponétes: vt Muſia, Suria *Et tu ad.*) ¶ Video non paucos legere, & te ædepol, vt in ea loquendi figura ſit ſubintelligēdum, Diligat, vel Iuuet. Sicut Petrus Crinitus in 2. c. 6. obſeruauit. Verùm rectiùs eſt in communibus exemplaribus & tu ædepol, ſubauditur Salue: quæ ſalutandi vulgaris ratio eſt.

9 *Dic m. Phil.*) D Vide licentiam: ſuprà Philotion hic Philotis dixit. *Vbi te obl. tam diu?*) Facetè dictum meretricibus, non, Vbi fuiſti: ſed, Vbi te oblectaſti.

10 *Minimè.* V Narratio de reditu ſuo, cuius occaſio ex ſerui interrogatione ſumpta eſt. & hic faſtidii atque tædii ſunt cauſſæ, à conditione, quia miles: à moribus, quia idem inhumaniſſimus: à temporis longitudine, quia biennium ferendus erat. Itaque querela eſt Philotidis, qua omnem delectationis fructum à ſe remouet: primum eſt à perſona amatoris, vtpote inhumaniſſimi militis. Deinde à loco, cùm Athenis ſit profecta. poſteà à tempore, quod biennium eius inhumanitatem pertulerit. Poſtremò à re, id eſt, iniuria, quàm in ſe recepit. *Minime me eq. obl.*) D Me acutius proferendum eſt: & reſpondet τῷ Te.

11 *Corinthum*) V Hodie Corantho. Hæc autem multa ſcorta fouit, ſicut ex Luciani dialogis conſtat, quibus titulus eſt ἑταιρικοί. & prouerbiū hinc natum eſt, Non eſt cuiuſuis nauigare Corinthum. *Corinthū h. ſ. pr.*) D Hinc magnum oſtendit doloré habere Philotion, quòd relictis Athenis Corinthi habitauerit. *Cum milite C. h. ſ. pr. inh.*) Multa dixit: & Milite, & Hinc, & Inhumaniſſimo. *Inhumaniſſimo*) Quid potuit de milite dici niſi in ſuperlatiuo? nanque omnis miles inhumanus, hic verò inhumaniſſimus. E Omnis humanitatis expers eſt hoc hominum genus, ardent oculi, pallent ora, furorem præfert inceſſus, ſtridet vox, clamor inſanus: hæc fortaſſis experta Philotis inhumaniſſimum dicit militē, quocum Athenis relictis profecta eſt Corinthum. *Corinthum h. ſ. pr.*) D Hæc argumenta ſunt, an ſe oblectare potuerit à perſona, quia miles inhumaniſſimus: à loco, quòd hinc profecta: à tempore, quod biennium: à re, id eſt ab iniuria quam intulit.

Biennium ibi perp.) Vt continuationem 12 ſui caſus oſtederet, perpetuum dixit. B Adrianus Cardinalis, multos dicit in nomen Perpetuus erraſſe, proprietatem ignorantes. Eſt enim Perpetuum idem quod ſolidum, non conciſum in fruſta, ſed continuum: nō interruptum, aut temporis ſpatio intermiſſum. Sic Terentius dixit, Biennium ibi perpetuum. Sic & perpetuam orationem dicimus, qualis eſt Liuii in hiſtoria, & Ciceronis in orationibus in libris philoſophicis. Alii contrà vtuntur non perpetua oratione, ſed interrupto dicendi genere vt Suetonius, & Valerius. *Miſera*) D Muliebris interpoſitio, τὸ Miſera. *Illum tuli*) E Verbum difficultatis & odii. D Non, Cum illo fui, ſed Tuli: adeò non me oblectaui.

Deſyderium Ath.) Quòd Corinthum es 13 *Athenarum arb.*) Quod dixit Hinc ante • Athenarum. ἀμφιβολία Te deſyderium cœpiſſe. *Ædepol te deſ. Ath. arb. &c. ſa, e*) Quod cum milite inhumaniſſimo.

Cnſilium cont.) Pœnitudine eſſe poſſeſſam. 15 *Non dici p.*) V Oratoria amplificatione animi ſui affectum declarat.

Redeundi, abeundi, Vóſque hic vid.) D Ora- 16 toriè vnam rem in tria diuiſit, Huc redeundi, Abeundi à milite, Vóſque hic videndi: vt diceret. Huc veniendi.

Vosque vid.) V Cauſæ hic reditus ſunt, 17

Agitârem inter vos liberè conuiuium. aſſiſp

R. Al. [illic], ſidſſi, vtrunque rectè.

Nam [illi] haud licêbat, niſi [præfinito, loqui] ſidſſi

Mu. [præfinito loqui.] D deeſt tempore, aut quid tale.

* L. Vrbanè dictũ in mulierem.

Quæ illi placêrent. PA. **haud opînor cómmodè* ſiſiſi

Finem ſtatuiſſe oratióni mílitem. ſaſiſp

Al. [negoti eſt. modò quod narrauit]. A. [negoti hoc? modo quæ narrauit] ſidſſi. Alij [negotij] non [negoti] legunt: tum duo ij in vnam ſyllabam coeunt.

PH. *Sed quid [hoc negótieſt! modò quæ hæc narrâ-uit] mihi* { ſidſſi / i

Hic intus Bacchis! quod ego nunquam crédidi ſſdiſi

Fore, vt [hæc ille] viua poſſet ánimum indúcere { aſbſp / aa

Mu. [ille hæc], aſſbſp.

* L. Ironica correctio.

Vxôrem habêre. PA. **habêre autem!* PH. *ebo tu, non habet!* ſiidſp

* Senſim ad narrationem accedit.

PA. *Habet, *ſed firmæ hæ véreor vt ſint núptiæ.* iſdiſi

PH. *Ita dij deǽque faxint, ſi in rem eſt Bácchidis.* aiiſſp

viſio libera colloquia, & vetus conſuetudo.

18 *Agitarem inter vos lib. c.)* D Inter Agere & Agitare hoc interest, quòd Agere, eſt aliquid vel neceſſarium facere: Agitare, voluptarium. Ergo Agitarem, exercerem.

19 *Nam illi c. h. l. n. pr. l.)* Legitur & illi: vt ſit circumflexus accentus, & ſignificet illic: vt, Illi mea triſtia fata & abſolutum eſt. *Præfinito)* M Hoc eſt, ſtatuto modo, & termino, quid & quatenus. V ἐκ παραδόξου, cuius ſingulare eſt exemplum, vt non niſi certa verba dicat, apud Plautum in Aſinaria, vbi ſyngraphe eſt conſcripta. *Niſi pr l.)* D A tempore. Hic oſtendit quid dixit ſuprà, Tuli: & quid ſit Agitare conuiuium liberè. *Niſi pr. l. Quæ illi pl.)* Duo dixit: & Præfinito, & Quæ illi placerent: vt neque quantum velles, neque quod velles, diceres.

20 *Haud op. comm.)* Commodè, pro Blandè, & bene: vt, Nunquam tam dices commodè.

21 *Finem ſtat.)* V Exponit quid ſit Præfinito loqui iuxta ſyngraphen. *Finem ſtat. or. mil.)* D Argutè Militem: quia quaſi inimicus ſit orationi, quæ in pace plurimùm poteſt.

22 *Sed quid hoc)* V Ad augendam Bacchidis indignitatem ſic orditur Philotis: eſtque παρασκευὴ ad futuram narrationem per petitionem, quæ hic dominatur. D Hic ad argumentum nunc deſcendit. In Phormione, Sed quid tu es triſtis? præla i ſcilicet allocutionibus, & ſeparatarum & permiſtarum perſonarum: ne ieiunè ad argumentum veniens, non agere fabulam, ſed narrare videretur. *Quid h. n.* *eſt)* Bene addidit Negotij: vt augeret inuidiam facti. nam potuit dicere, Quid hoc eſt? Sed, vt diximus, ad inuidiam & magnitudinẽ rei, Negotii dixit. *Modò quod n. m.)* Quæ, legendum eſt: vt ſit, qualia & quanta. & hoc ἐν ἐκπλήξει.

Quod ego n. cr.) Hoc totum cum inuidia 23 pronuntiandum ex animo meretricis, quæ facinus indignum nuptias putat. V Eſt enim ſcorto παράδοξον, ſcortum relinqui. & hic decorum meretricis ſeruatur.

Vt hæc ille viua p.) D Mirè oſtendit ex 24 eiſdem verbis eandem hanc eſſe quam ſuprà dixit, Nunquam illa viua ducturum vxorem. *Poſſet an. ind.)* Quaſi in rem durã & inmanẽ.

Habere autem!) Oſtendit pronuntiatione 25 quòd propè eſt vt non habeat. V Admiratur, & innuit incertas eſſe nuptias.

Sed firmæ hæ ver. vt ſ. n.) D Bene pro 26 perſona ſerui qui vult dominum vxoriũ eſſe magis, quàm amatorem Bacchidis. *Vt)* Ne non. D Loco particulæ Vt, non pauci Ne ineptè ponunt. dubitationem ſignificat, & coniungitur cum his verbis, metuo, vereor, timeo. *Sed firmæ hæ ver.)* D Animaduerte Terentium in nuptijs hoc dictum ſeruare, vtrum firmas an infirmas dicat nuptias.

Si in rem eſt Bacc.) Bene additum, Si in 27 rem eſt Bacchidis: vt oſtenderet ſe non malignitatis, ſed beneuolentiæ cauſa, talia vota ſuſcipere. *In rem)* Pro, vtilitatem: Ab re, contra vtilitatem.

28 ſſilal *Sed qui iſtuc credam ita eſſe! dic mihi Pármeno.*

29 ſiſſp P A.* *Non eſt opus [prolato: hoc] percontárier*

30 ſi:ſſp ſiſ *Deſiſte.* P H. *nempe ea cauſſa, vt ne id fiat palám:*

31 aiſdſi *Ita me [dij amâbunt,] haud propterea te rogo*

Al. [dij bene amabunt]. G quod verſui repugnat. R al. [dij bene ament.] adſdſi.

32 iuaſp iadi *[Vt] hoc próferam, ſed vt tácita mecum gaúdeam.*

33 ſſiiſp P A. *Nunquam dices tam cómmodè, vt tergum meum*

34 iiſſſi *Tuam in fidem committam.* P H. *[ah] noli Pármeno:*

35 aſſſſi * *Quaſi non tu multò malis narrâre hoc mihi,*

35 aſſiſp *Quam ego quæ percónter, ſcire.* P A. *vera hæc prædicat.*

D. Vel [prolato hoc.]

* Variis verbis morales facetias internectit.

G. Poteſt [Vt] à ſuperiore verſu penderes ſic aiſp: aut iidiſp. facta eliſione in [ſed].

R. [ha.]

* L. Facetè notat futilitatem Parmenonis, reponés vitê exprobatæ garrulitati.

28 *Sed qui iſt. cr.)* Id eſt, nuptias eſſe infirmas. *Sed q. iſt. cr. ita eſſe d. m. P.)* Superiore voto excuſauit crimen curioſitatis: iam videtur poſt Bacchidem audire velle.

29 *Non eſt opus pr. h. p. D.)* Vide quàm conueniêter Poeta, cùm id agat vt narrantē Parmenonem inducat, tamen multis diuerticulis morales facetias internectat. *Non eſt opus p. h. p. D.)* Incerta diſtinctio, vtrum prolato hoc, an hoc percontarier.

30 *Vt ne ſ. p.)* B Adrianus Cardinalis in literas miſit, elegantiſſimas eſſe has particulas Vt ne, & idem ſignificare quod Ne particulā ſolam. Si rationem quæris, reſpondeo dicendi modum quo doctiſſimi felicioris ſeculi illius viri ſunt vſi pro ratione eſſe.

31 *Ita me)* V Fidem ſilentii hic fingit Philotis præter naturam cùm mulierum, tū ſcortorum, dū quod cupit de Parmenone audiat. Eſt autem alioqui mulieribus maximum ornamentum ſilentium & taciturnitas, ſicut & Sophocles cecinit. γυναιξὶ κόσμον ἡ σιγὴ φέρει. Sūt enim pleræque futiles & loquaces. Hic quoque obteſtatione fidem dat de ſilentio. Itaque occupationis eſt acuta dilutio, nimirum vt in ſilentio gaudeat. Huius loci eſt illud Antiphanis, cui idem eſt mulieri aliquid arcani credere, atque præconibus forenſibus, τί φῂς λαλεῖν ζητοῦντα περὶ γυναικὸς, ἐρεῖς τὸ πρᾶγμα, καὶ τί τοῦτο διαφέρει, ἢ τοῦς ταῖς κήρυξιν ἐν ἀγορᾷ φράσαι. *Ita me dij bene amabunt)* D Pro ament: vt, Donec regina ſacerdos Marte grauis geminam partu dabit Ilia prolem.

32 *Vt hoc pr.)* Prodam, Bacchidi ſcilicet, vel cuilibet. *Mecum g.)* Mecum, intra me. Virgilius, Hæc ſecum. *Vt tac. m. g.)* B Sic Virg. in 1. Æn. Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus.

Nunquam) V ἀπειθανότης eſt propter periculum, ſi diuulgatum fuerit. & fit alluſio ad pœnam ſeruorum, quorum tergum erat flagellorum & ſtimulorum ſeminarium, & ſeges apud Plautum. *Nunquam d. t. c.)* L Hæc pronuntiatio eiuſmodi eſſe debet, vt ex ea appareat propè deletum Parmenonē, vix ſe poſſe continere quin narret. *Nunquam d. t. c.)* Quaſi ex parte labefactus eſt: ſic enim loquitur. 33

Ah noli P.) Artificiosè ſe fingit audire nolle, vt tacitura credatur ſi audierit: quia curioſitas, ſignum eſt loquacitatis. Sic Horat. Percontatorem fugito, nam garrulus idē eſt. *Ah noli)* V Callidè futilitatis viciſſim damnat Parmenonem, idem conuicium in ſeruum regerens. 34

Quaſi non tu m. m.) D Deeſt Ita dicis: vt ſit, Ita dicis quaſi. Et nunc Philotis non eſt inſtantior hac calliditate, vt magis ſeruum ad dicendū prouocet. *Quaſi non tu m. m. n. h. m.)* ἔλλειψις. deeſt enim. Ita grauaris dicere. aut, Ita negas te eſſe locuturum. 35

Vera h. pr. I ſill. m. m. vit. eſt) Hæc lentiùs apud ſeſe: illud clarè, Si mihi fidem das. Etiam alia ſe habere vitia exceptione ſignificat in hoc quod dicit, illud mihi vitium maximum eſt. *Si mihi fi. em D. u)* Animaduerte his dilationibus etiam ſpectatorem ſuſpendi: quò libentiùs audiat. 36

*D. Seruile vitium est, tacere nō posse.

* *Et id, id mi si máximum vitium est: si mihi fidem* Aliu. [mi illud vitium maximum]. idiidp. — Caladp, a 37

Das te taciturâm, dicam. PH. *ad ingénium redis:* sasial 38

*Narratio, quæ occasionem fabulæ continet.

Fidem do, lóquere. PA. *ausculta.* PH. *istic sum.* idiisp 39

PA. *hanc Bácchidem

D. cum maxime.] ut sit vna pars orationis.

Amabat, ut cum máximè, tum Pámphilus, iiiisp 40

Cùm pater, vxôrem ut ducat, oráre óccipit: d.iisp 41

*Communes patrū persuasiones.

Et hæc, commúnia ómnium quæ sunt patrum, isiisp 42

[c]Obliqua allocutio exprimens verba senis.

* *Sese senem esse, dicere: illum autem esse vni-cum* — siiisp, iiia 43

R Quidam tollunt secundum [esse]. C ac versus melius haret. iiiisp. R Alij initio non geminant [Se]: C sed metrum non constat. Alij distingunt post [vnicum]. A vt referatur nō ad præsidium], sed a suo stamus intellectum [si...]. Al. [Senem se dicere esse, illum autem esse vnicum.] jiiiisp.

37 *Si mihi fidem Das)* Fideliter, pro des.

38 *Ad ing. r.)* Quia à se discesserat, ut taceret. Cl. Redit ad se. *Ad ing.)* V Scōma est egregiū, & amarulentum in futilem seruum: & iocus hactenus in mutua futilitatis approbatione.

39 *Hanc Bacc. Amab. ut c. m.)* D Eiusmodi est hæc tota narratio, ut dissensionem adolescentis continere videatur: quod meretricem amicam necessitate coactus deseruerit. Mire igitur vnde quæstio est, inde cœpit: Amabat inquit Bacchidem. Sic & in 2. Virg. an fortiores Græci Troianis, Fracti bello, inquit, fatisque repulsi Ductores Danaum. *Bacchidem Am. ut cum m.)* Ordo & sensus hic est, Hanc Bacchidem tum amabat Pamphilus, ut cum maximè amabat. cùm pater vxorē ut ducat orare occipit. Et Vt positum pro quemadmodum. Et Maximè bis numero subauditur. Et Cum maximè, vna pars orationis est: aut Cum maximè pro Nimis. *Hanc Bacchidem Amabat ut cum am. m.)* B Incipit narrare, & ordo est. Cùm pater occipit orare, vxorem ut filius ducat, tum Pamphilus amābat hanc Bacchidem ut cum maximè solebat: scilicet amare. Adrianus Cardi. Amat cum máxime, modus est loquendi Romano candore persuasus, ad enim significat, quod illiterati dicunt, Amat sicut vnquam, vel nunquam magis. Cicero Quinto fratri Domus celebratur ita ut cùm maximè. Erasmus in cap. de mutatione superlatiui, Sūt & illæ orationes annotandæ, Officium tuum tam mihi gratum fuit, quàm quod gratissima. Tā à te amo, quàm qui maximè. Amabat Pamphilus ut cùm maximè.

41 *Quum, p. o. er)* V Narratio argumenti partem continens, atque hac de causa est imperfecta. Tres enim præcipuæ circunstantiæ attendantur: vt, Cur, quia voluit & vrsit pater. Quid, aut factum quod duxit vxorem compellente patre. Quomodo, sponsam & nouam nuptam ducere nolui, sed redditurus: atque ita dissidii inter coniuges est quæ iam [illegible]. *(Cum pater)* D Cum modò aduerbium est, pro quando. *Orare occ.)* Maxima necessitas est, ut oret pater. B Pater senio confectus filium vnicum habere præsidium cupit, & baculum senectutis suæ. Nonne hæc iusta videntur?

Et Hæc, c. omn.) D Quid si iniustū est quod orabatur, ostēdit iustum, & frequentatū quod dicebat pater. 42

Se se esse s.) Omnem causam adolescentis senex amputauit, pro suo senili cōmodo rogans: potuisset enim adolescens dicere, Quā pro me curam geris, hanc precor pro me deponas. 43 *Se senem)* V Seminaria argumentorum plena narrationi interserunt: quorum primum est à pietate filiorum in patrem, quæ τὸ ἀντιπελαργεῖν exigit, & hinc sententia nascitur, Filius debet esse præsidium senectuti paternæ. Hæc enim verba seruus [illegible] profert. Ita & Euripides eā esse possessionē pulcherrimam iudicauit, in qua sunt liberi frugi. Hos enim & in familia suā relinquunt mortui parentes ceu egregium thesaurū. Itaque Sophocles non alium liberorum vsum agnoscit, quàm ut parentes enutriant, & foueant: & sic rogat, [illegible Greek]. Itaque non est cum parentibus litigandum, neque vllis rationibus offendendi sunt parentes, ceu dii quidam. Sic Menander, [illegible Greek]. Ita Plato parentes, & eorū maiores senio confectos modò [illegible] domestica esse, modò ἀγάλματα, velutī ἱερὰ ἕδρας domi esse

44 aSiSi *Præsidium velle se senectuti suæ.*
45 aSiSp *Ille primò se negare: sed postquam acrius*
46 aSbiSp *Pater instat, fecit animi ut incertus foret,*
47 iSidSp ** (Pudorine,) anne amori, obsequeretur magis.*
48 iSiSi *Tundendo, atque odio denique effecit senex:*
49 SaSSi *Despondit (ei gnatam huius) vicini proxumi.*

O. huius] necessario mo. o. syllabam, ^nisi quis creticum sexto loco malit. iaSSix. Mu [gnatam ei huius], ^ tum [ei] mo. o. syllabum. SSSSi.

50 SSi.p *Usque (illud) visum est Pamphilo neutiquam grave,*
51 SiSiSp *Donec iam in ipsis nuptiis, postquam videt*
52 i.iSi *Paratas, nec moram ullam, quin ducat, dari:*
53 aidiSp *Ibi demum ita ægre tulit, * ut ipsam Bacchidem,*

•D. Latens excusationis ratio explicata est.

Mu. [pudoris.] iiidSp.

Al. [illuc]. ᶜ creticus hic necessarius. ^ vel legendum [neutiquam grave Pamphilo.] SSiai.

•L. Faceta comparatio.

mi esse pronuntiauit.

44 *Præsidium v. ll. se s. s.)* ᴰ Præsidium senectutis, sobolem & successorem dicit.

45 *Se. p. acr. Pater inst.)* Tria dicit, & Acrius, & Pater, & Instat. Postquam, inquit, pater acriùs instat, non compulsus est Pamphilus, sed tantum deliberauit.

46 *Pater i. stat)* Maior vis est cùm pater instat, quàm cùm rogat.

47 *Pu. ori an amori)* ᴮ Pudori, ob magnitudinem & vbertatem beneficiorũ parentis. *Pudorine, anne am. obs. m.)* ᶠ Sic ostẽdit in vtranque partem, vt tantum in animo honesti adolescentis pudor amorem vincere debuisset. *Pudorine, anne am.)* ἀπαρεμφάτως. nõ enim præposito Vnum. A nne. *Pudori)* Patris scilicet. *Amori)* Meretricis.

48 *Tundendo)* ᶠ Et hic matrimoniũ est coactum non voluntarium. ᴼ Tundere, est sæpius idem repetere. translatio à fabrorum malleo. *O. o)* Hoc est, Instantia. Assiduitate, ᴮ instandi molestiã. ᴰ Attendenda est difficultas vniuscuiusque verbi *Tundendo, atq. od. d. effec.)* Denique, temporis longitudinem significat. Efficimus, quod cum magno conatu & molimine facimus, vixque per nos finem accipit. *Tundendo atq. odio d. eff. s.)* Mirè interposuit moras, ad postremum confessurus vxorẽ ductam. Primò, inquit, negauit: post, deliberauit: ad postremũ, duxit. Non, inquit, ipse: sed effecit hoc senex. Ita mutatione personæ totam voluntatem adolescentis absoluit. *Denique eff.)* Oratorie tempus apposuit: nam hoc significat Denique.

49 *Despondit ei gn.)* Vide, non hic dici, Duxit vxorem Pamphilus: sed totum ad patrem referri. *Vi. ni pr.)* ᴮ Adrianus Cardin. Nulli dubium est, quin inter Proximum & vicinum differentia sit, Licet prima facie videantur idem. Nam qui vicinus est, proximus certè videri potest. & contrà, qui proximus, esse idem qui vicinus. Est tamẽ proximus is, quẽ nemo antecedit, & quo nemo vicinior est. Vicinus autem proximus esse, & idem nõ proximus esse potest. Sed ea duo nomina coniuncta antiquo modo dicendi, quo discrimine internosceretur elegãtissimè reperiuntur. Terentius in Hecyra, Despondet ei gnatam huius vicini proximi.

Usque illud) ᵛ Quamdiu sponsaliorum tẽpus imminebat. *Neutiquam)* ᴰ Non nimis. 50

Donec iam in ipsis n.) Nota locutionem sensu magis, quàm verbis manifestam. Deest Positus Cõstitutúsue ita doluit, & ægrè tulit. Aut repetere debemus sic, In ipsis inquam nuptiis. in mentione nuptiarum efferuescit animus amatoris. 51

Paratas) ᵛ Mouetur Pamphilus, cùm videat rem seriò agi. *Nec m. v. q. d. d.)* ᵁ Vbi nec aliquam diecculam, vel dilationem videt ad nuptias. *Quin)* Quo minus. 52

Ibi d.) Denique, postremò. Et mirè additum est ibi: quia malè pendebat, In ipsis nuptiis. & sic est quasi dixisset, In ipsis, inquam, nuptiis, Demum ita ægrè tulit, vt ipsam Bacchidem, Si adesset, credo ibi eius cõmiteresceret. Hoc ὑπερβολικῶς. vt, Virgilius, Vel Priamo miseranda manus. *Aegre t.)* Idem Virg. --Quis talia fando, Myrmidonũ Dolopúmue, aut duri miles Vlyssei, Temperet à lachrymis. *Vt ips. Bacch.)* Quæ nunc accusatrix est. Et est argumentum ab animo. 53

Si adésset, [credo ibi eius] commiseréſceret. ssiſ.ap 54
Vbicúnque datum erat ſpátium ſolitúdinis. abdſſp 55
Vt cólloqui mecum vnà poſſet, * *Pármeno* ſiſſli 56
Périj, quid ego egi! in quod me coniéci malum! aaſſſp 57
Non pótero hoc ferre Pármeno, périj miſer. dſiiap 58
PH. * *At te dij, deǽque [pérdiunt] cum [iſto] ódio [Laches.* G. Al. [Lache. PA. vt], tum verſus ſequens bene habebit, ſbiſſp. ſſaiai iii 59
PA. *Vt ad pauca rédeam, vxôrem dedûcit domum.* Mu.: [PA. Ad pauca. vt redeam &c.] ſdſſſp. cbſſſp a 60
Nocte illa prima vírginem non áttigit: ſſiiſp 61
Quæ conſecûta eſt nox, eam nihilò magis. ſiſiap 62
PH. * *Quid ais!* * *cum virgine* * *vnà* * *adoléſcens* * *cubúerit* aſiadp 63

R. Al. [credo eius], [A] tum in [credo] .o. eliditur o, iſiſap.
* L. Proſopopœia pœnitentis Pamphili.
* Apoſtrophe & imprecatio ad abſentem.
Al. [perduint]. al. [perdant].
Al. [iſta]. [G] quod metro repugnat.

* L. Admirantis.
* Affectus meretricis, [D] à perſona.
* D. A' loco.
* D. A' perſona.
* D. Ab habitu & occaſione.

54 *Credo ibi)* Ibi, pro tum. *Credo)* [V] Affectû Pamphili amatoris vel teſtimonio Bacchidis confirmat.

55 *Solitudinis)* Id eſt. cum illi licuit eſſe ſolum, & ſine arbitris.

56 *Vt coll. m. vnà p.)* [D] παρὸν... tertium. Et argumētum à perſona quòd ait, Mecū. *Parmeno p.)* Argumentum à dictis: quòd ait, Parmeno perij. *Parmeno* Moraliter & antonomaſiacè nomen repetit. Et ſignificanter fecit, non addendo Dicebat, & in μιμητικὸν à διηγηματικοῦ tranſeundo. Et mirè interpoſuit nomen, vt affectum doloris oſtenderet. Sic Virgilius, Anna, fatebor enim.

57 *Perij)* [V] παρενθέτικα interſeritur oratiuncula, & hic in propoſitione eſt ex affectu iſtuc ἀνταίτιασις. Confirmatiuncula eſt ab imprudentia qua ſe in graue malum coniecerat. & αἴτιον ... cauſatur, & concludit, cùm dicit. Perii miſer, ita σχετλιασμὸς dominatur.

58 *Parmeno perij m.)* [D] ἦθος nomen repetit.

59 *At te)* [V] Imprecatio eſt & eius cauſa, odium ſcilicet. *At te dij, d. p.)* [D] Obiiuit, & perſuaſit ſeruus. nam iam meretrix ſeni iraſcitur, non Pamphilo. *Cum iſtoc od. o)* Cum inſtantia ac moleſtia. [B] Significatu eodem quo paulò antè.

60 *Vt ad)* [V] Attentio eſt pro loco breuiſſima præſertim in narratione interrupta. *Vt ad p. r.)* [D] Tanquam multa ſint, quæ de Pamphili amore dici poſſint. *Vt ad p. r.)* Præceptum oratorium in longa narratione pro veritatis inquiſitione. reddit enim auditoré attentum, quem ſpes finis recipit fatigatum. *Vxor. d.)* [V] Summum in Bacchidem amorem hac narrationis parte exponit. [D] Vxor dicitur vel ab vngendis poſtibus, & figenda lana: id eſt, quòd cum puellæ nuberent, maritorum poſtes vngebant, ibique lanam figebant. vel quòd lotos maritos ipſæ vngebant. cuius rei teſtis Ennius, Exin Tarquinium bona fœmina lauit & vnxit.

Nocte illa pr.) Pronuntiandum acutiùs 61 Illa prima: quaſi dicat, plena deſyderii, plena cupiditatis. Similiter addidit Virginē. Et expreſſè. Non attigit. *Nocte illa pr.)* Quaſi dicat, plena amoris & plena dulcedinis: vt mirum ſit quod infertur. non tactam virginem. Et hic argumentum eſt quanta fecerit Pamphilus erga amicam ſuam. *Virginem non att.)* Virginem, ἔμφασιν eſt: quamuis non amatam. Virginem tamen. & non dixit, Non amplexus eſt: ſed, Ne attigit quidem. *Non attigit)* [B] Abſtinuit ſe à connubiali congreſſu. Coitu matrimonium non confirmauit.

Quæ conſ. eſt nox) [D] Eam primam noctem 62 ſcilicet. *Nihilò m.)* Quaſi in nihilo poſſit eſſe magis aut minus. Et Nihilo magis, aſſeuerationis eſt.

Quid ais!) [V] Admirans interrogat. Eſt 63 enim certo παραδοξότατον, adoleſcentem cum virgine concubere, & non attingere. id ipſum autem in quæſtionem an ſit, cadit. quam Philotis à circumſtantia loci, perſonarum & ſitus amplificat. *Quid ais. cum virg. vna)* [D] Inuenitur quaſi interiectio Vnà, id eſt ſimul. vno loco. *Cum virg. vna adol.)* [B] Locus à perſonis. *Cum virg. vnà adol. cub.)* [D] Argumenta in coniecturam neceſſariò poſita: quibus Terentius ex vtraque parte diſputans, τὸ ἀπίθανον purgat, nequis illum ſtultè hæc poſuiſſe iudicaret. Hæc enim meretrix tardè credit argumentis.

64 ſſiidp *Plus ſpotus, ſeſe illa abſtinère vt] potúerit!

G.[potus illa vt abſtinere].ſiiibp. [a] al.[potu ſe illa abſtinere vt], ſed corrupté, Bemb. [potui tum ſeſe illa abſtinere vt].ſſſadp. Mu[potus illa ſe abſtinere vt].ſiiidp.

65 (, iſſp Non veriſimile dicis: nec verum árbitror.

66 dıl 'p PA.* Credo: ita vidéri tibi: nam nemo ad te venit,

67 ſ ‥aſiſp Niſi cúpiens tûi: ille inuîtus illam dúxerat.

68 ſiilli PH. Quid dèinde fit? PA. diêbus ſanè paúculis

69 ſıllli Poſt, Pámphilus* me ſolum ſedûcit foras:

70 ſſsbſp Narratque, vt virgo à ſe integra étiam tum ſiet:

71 ſbiiſp *Séque antè, [quàm eam[u]] vxôrem duxiſſe domum,

•D. Ab impulſione & ex accidentibus.

•Confutatio meretricis, [t] à perſonis.

•D. Iactantia ſerui de familiaritate domini.

•V. Occupatio. Mu. [eam quam] ſiſſip.

tis, ne à Parmenone vincatur. Hinc eſt quod ait Horatius, Vincere Cæcilius grauitate. Terentius arte.

64 *Plus potus)* Ab impulſione, & ex accidentibus.[a] Accidéria Rodolphus deducit in ſpecies quinque, Contigentia, pronuntiata, nomen rei, comparata, & ſimilia. Eſſe autem hæc omnia ex accidentium genere hinc facilè videri poteſt, quòd omnes hi loci non ſolùm in his ſunt, quæ ſunt coniuncta cum re, & quæ ſimul eſſe oportet, ſed & in eis quæ antecedunt rem, & quæ conſequuntur. Sic ea quæ contigentia vocamus, vt iurgatum eſſe, antecedit quandoque cædem: aut expalluiſſe, aut latebras quæſiſſe. aliquando conſequitur cædem: vtraque verò cædis ſunt accidentia, quia & illa ſine cæde, & cædes ſine illis potuit euenire. Sic & apud Terentium, Temulêtia ſine cógreſſu Venereo, & congreſſus venereus ſine temulentia euenire potuit. *Plus potus)* Priſcianus inter participia præteriti téporis, quæ à neutris veniunt, etiam numerâs potus citat hunc locū: Terentius, inquit, in Hecyra, Quid ais? Cum virgine vna adoleſcens cubuerit Plus potus? Laur. contra Raudenſem, Impugnat, inquit, Raudenſis Priſcianum, qui ait apud Terentium ſcribendum eſſe, Quid ais? cum virgine vnà adoleſcens cubuerit Plus potus, non autem Potis. Oſtendat Raudenſis ſtare verum, vt ipſe emendat, & melius ſentire quàm Priſcianū confitebor. Potus nanque habet primam longam. Potis verò breuē.

65 *Non veriſ.d.)* [D] ἄτεχνος peruerſa: priùs eſt enim verum, deinde veriſimile. Sed ideò ſic dixit, quia eſt ſæpe non veriſimile, verum tamen: vt, Decios pro alieno commodo mori voluiſſe. *Non veriſ.d.)* Hoc iam plus eſt mutùm eum amaſſe Bacchidem, quantùm non poſſit credi.

Credo ita vid.t.n.n.ad te v.) Magno compédio vſus eſt, non oſtendens cur hoc falſum ſit quod putet meretrix: ſed cur hoc putet. ita ex eius perſona refellitur quod obiicit. *Credo)* [V] Nonnihil ſcortilli libidinem notat, & confutat ab animo & volūtate cubandi. quæ in Pamphilo deſyderabatur. 66

Ille inuitus) [D] Inuitus dicendo, quaſi admonet iterum iterúmque. vt Virg. Italiā non ſponte ſequor. 67

Quid d.f.) Interponitur perſona ad exitum feſtinans: vt alibi, Quàm metui quorſum euaderes. *Diebus ſ.p.)* Hic exitus eſt. 68

Pamphilus me ſ.ſ.f.) Ne teſtis quiſquam & arbiter ſecretorum interueniat. *Me ſ.ſ.f.)* Familiaris in ſeruo iactantia, de dominorum familiaritate. ſimul quia decens eſt, vt per eum, quid geſtum ſit, ſpectatores ſciant. 69

Narratque, vt v.ab ſ.int et.t.ſ.) Hoc eſt illud quod ſuprà dixerat, Nocte illa prima virginem non attigit. *Vt v.a ſe int.)* [R] A, ſæpicule capitur pro quantum ad illū attinet vel hūc. Titus Liuius libro primo. Ne id quidem ab Turno tacitum tuliſſe ferunt, id eſt, quantum ad Turnum attinet. Sic hoc in loco, A ſe, id eſt, quantum ad ſeipſum attinet. *Etiā tum ſ.)* [D] Quod multi inſcitè quidem & minus Latinè dicunt, vſque nunc, vſque tunc, vſque ad id tempus: perfecti illi Romani ſermonis parentes, etiam nunc, etiam tunc, vel etiam num, etiam tum dicebant, quod poſtremum quandoque adhuc ſignificat. Terentius in Hecyra, Me ſolum ſeducit foras, narrātque vt virgo à ſe integra etiam tum ſiet. 70

Seque antè, q. eam vx. dux. d.) Bonus color purgationis. diceretur enim, Quare ſi illam odio habebat, ducebat vxorem? 71

Sperâsse eas tolerâre posse núptias: ßaiij 72

• L. Labitur in prosopopœiam. ἀνατρέχει ἐς ἠθοποιΐαν ἀναμνησθέντος.

Sed quam decrêrim me non posse diútiùs ßiſsp 73

Habêre, eam ludibrio habêri Pármeno, ïidiß 74

Quin íntegram ïtidem reddam, vt accépi à suis, ßbßß 75

Neque honéstum mihi, neque v'tile ipsi vírgini est. adnß 76

PH. *Pium, ac pudícum ingénium narras Pámphili.* iidßi 77

D. Hoc ego &c. Prosequitur Parmeno ipsa Pāphili verba. Ma[vers.]

PA. *Hoc ego proférre, incómmodum esse mihi árbitror:* dßi p 78

Reddi patri autem, cui tu nihil dicas[viiij.] ßß ßa ßßii 79

Supérbum est: sed illam spero, vbi hoc cognóuerit i aßp ii 80

Non posse se mecum esse, abitúram dénique. ßiaßp 81

• D. Exultantis est & gestientis audire.

PH. *Quid intéreà? ibátne ad Bácchidem?* PA. *quotídie.* aßii dſ 82

Sed, vt fit, postquàm hunc aliênum ab sese videt, iidßp ii ßi 83

Maligna multò, & magis procax facta ilico est. ud 84

72 *Tolerare posse)* Tolerare, verbum est mala patientis.

73 *Sed quam)* V Enallage obliquæ narrationis iniecta est μιμητικῶς. *Decreuerim)* D Statuerim, & defixerim.

74 *Eam l. h.)* Honesto verbo & pudoris pleno vsus est: & nouè pro vitiari.

75 *Quin int.)* V ἐπανόρθωσις est huius sententiæ per parêthesin in medium colon iniectā. *Quin)* D Quo minus. *Integram)* Id est, honestam: non enim dixit, spoliatam virginē aut mulierem. *Vt acc. à s.)* Vigilanter quidem Integram specificat: Id est, talem qualem accepi à suis. potuit enim vitiatam accepisse, vt sæpe euenit. Ergo non abundat, Vt accepi à suis, sed habet significationem.

77 *Pium ac pud. ing. n. P.)* Cogitur pium dicere Pamphilum, quem periurum putabat. *Pium & p. ing. n. P.)* An simul erga virginem & pium & pudicum? an pium erga meretricē: pudicum erga virginem?

78 *Hoc ego pr.)* Verba Pamphili sunt: non vt quidam putant, ad personam Parmenonis referentes. *Hoc ego)* V Adhuc est μίμησις. & dilemmate constat, aut perferēda est vxor, aut reddenda patri. Vtrinque autem suum est incommodum. Itaque aliud consilium intendit, & suo modo ratiocinatur. *Hoc ego pr.)* D Amorem scilicet meretricis.

79 *Cui tu n. d. vet.)* Nunc Vitii, culpæ vxoriæ.

Abituram denique) Denique moram significat, & postremā tarditatem. itaque postremò, vel serò abituram indicat. 81

Interea) Inter eos dies. 82

Postquam h. al. ab s. v.) Pro alienatum dixit vt in Phormione, Quid ego vobis Geta alienus sum! Nam quomodo Alienum, si amabat, dixisset? *Postquàm h. al.)* Oratoriè, non iam Bacchidem excusat, quàm à verisimili causa vult inducere, quod ipsa sit in Pamphilum durior. *Alienum ab se videt)* Id est, maritum: nam hoc nomen à meretricibus alienum est. 83

Maligna) Difficilis ac superba Malignus est, qui difficultatem sui ostendit. V Dum contemnuntur scorta ab amatoribus, & maligniora & procaciora redduntur. Huius loci est prouerbium, Mulier gladium. Siquidem ex contemptu offenditur, etiamsi non lædatur, sed vilis & abiecta iudicatur. quid, quòd & sæpe odium & contemptus nascatur? itaque hic Alienum dicit, cùm & oculorum & auriū ab iis quæ dicit & facit, auersio, tanquam indigna sit vel videri vel audiri, & sic comitantur irrisio, subsannatio, delusio, maximè cum altera sit gratior, sicut hic disiunctionis causam maximam esse censuit, cum animum ad alteram applicuerat. *Procax)* D Dispoliatrix & petax. Procare enim, est petere. Virg. -- Procacibus austris: id est, impudentibus. nā 84

qui

85 *PH.* *Non [edepol] mirum.* *PA.* *[atqui] ea res multò maximè*

86 *Disiunxit illum ab illa: postquàm & ipse [sese]*

87 *Et illam & hanc, quæ domi erat, cognouit satis:*

88 *Ad exemplum ambarum mores earum [existimans.]* Mu[...] [illegible] vel illlli.

89 *Hæc, ita vti liberali ingenio decet,*

90 *Pudens, modesta, incommoda atque iniurias*

91 *Viri omneis ferre, & tegere contumelias.*

*D. Defendit herũ seruus.

Al. [edepol], [illegible]

al. [epol], [illegible].

D. Al. [atque].

G. In [sese] e eliditur à versu sequente. Mu[sse.]

Vis amoris his verbis exprimitur.

*L. Comparatione indicat mores Philumenæ, & obiter modestæ vxoris officium exprimit.

qui multùm petit, impudés est & procax. Vnde & [illegible] dicti sunt, qui filias alienas in matrimonium [illegible].

85 *Non [illegible])* Obtinuit quod volebat [illegible] nam credidit Phil[illegible] iniuriam factam [Pam]philo. *[Atqui] ea res m. m.)* Atqui [illegible] Opportunè concitatius [Pa]mphilum de [illegible] . [illegible] nihil [illegible] inducta [illegible] iniuriam [illegible].

86 *[Postquam &c.]* Hic singulare est remedium, vt ab amore meretricio maritũ nõ per Xantippen sed per Eulaliã cuius more hic describuntur commodè [illegible]. Collatione autem ingenium Philumenæ depingit, exemplum honestæ & commodæ matronæ proponens. Petrò [illegible] alterius collationis de Bacchide inchoata [illegible] reliquit. Nam incõmodum erat apud meretricem mores meretriciũ in [illegible]. Dotes autem honestæ vxoris hic quatuor numerantur: quarum prima est liberalitas ingenii, quæ omnem fucum & dolum excludit. Hæc enim candorem & veritatem adamat & expetit, refert & eadem ad veram & iustam [illegible], quæ liberalis fuit non seruilis. Altera est pudor. Quare Demades pudorem in muliere [illegible] hoc est, arcem pulchritudinis & formæ esse dicebat. Sic & Crates [illegible] ita erat, [illegible] enim esse id quod ornat, ornat autẽ quod honestiorem mulierem reddit, reddit autem non aurũ, non smaragdus, non coccus, [illegible] hoc est hæc mulierum ornaméta sunt quæ per se gra[uita]tem, moderationem & pudorem seruant. Tertia est modestia quæ est [illegible] & ad voluptate & ad vestitum refertur, & vtrobique moderationem statuit. Laudanda igitur [illegible] vxor regina, cur non ornatum aureum gestaret respondit, Pro ornamento [illegible] mariti sufficere. statuunt autem Græci [illegible] sed paulo post subdunt, [illegible] rationemque non reticent. hac enim fit, vt maritũ colant & adament. Quarta est patientia qua mariti iniurias perfert, & eiusdem contumelias non traducit, sed tegit. Eius enim est, mariti mores gerere, & non imperare, sed obedire, & multa incommoda dissimulare, quamobrem lam[illegible] scriptum relinquit, In hoc enim conueniunt, vt mas imperet, mulier obediat. est autem imperij genus, nõ quale dominorum est, vbi superioris vtilitas curatur, nec quale artium, vbi inferioris tantùm cura est: sed simile ciuili, in quo communis vtilitas ex æquo promouetur. Quinta est paritas coniugii & Græcis per translationem aptissimam [illegible] dicta, ea tum ad morum similitudinem tanquam amicitiæ matrem, tum ad ætatem, fortunæ & conditionis refertur. Est enim laborum domesticorum & fortunarum socia. His sanè virtutibus vxorum mariti morosi & alieni, mitiores & mansuetiores redduntur officii sui amantissimi.

Et hanc, quæ domi erat.) D Vxorem modestam. 87

Et illam) Meretricem malam. *Cognouit)* Diligentiùs & attentiùs consyderauit. nam Cognoscere, est diligenter & attentè considerare. *Cognouit satis)* Bene satis, ex ipsius moribus & ex meretricis.

Ad exempl.) Quasi ad imaginem, & collationem, & speciem comparationis. *Existimans)* Intelligens. 88

Hæc, ita v. l. e. ing. d.) Qualitas cõparatiua. 89

Pudens, mod.) Hæc contra vitia meretricia posuit pudens hæc, illa procax: modesta hæc, illa maligna. reliqua verò super adduntur, ornamenta vxoria matronæque laudes. *Incommoda atq. iniur.)* Callidè, laudata vxore non repetit vitia meretricis [illegible] meretricem: & simul contentus de vxoris laudibus, vitia meretricis intelligi[t]. *Incommoda atq. iniur. v. e. f.* Figura [illegible] 90

Tegere) Hoc [illegible] est, quàm Ferre. & Tegere, quod meretricem a[m]aret. Et plus dixit Tegere, quàm Celare. Tegere enim ad hoc dixit: vt non solùm cuiquam non ediceret, 91

D. Hic, pro tum. G. Al. [Deuinctus] sed perperam. se Al. ap∫u.[u ∫t] A pro elapsus est.

Hic, ánimus partim vxôris misericórdia dſdii
[Deuîctus,]partim victus[huiúſce iniúrijs,] ſſsſi ſſi
Mu.[huius iniuria.]ſſſſi.
Paulâtim[elâpsus] Bácchidi, atque huic tránſtulit ſſisp
Amôrem: postquàm par ingénium nactus est. iſdſi

D. Senex. nam iuuenis alicuius mors non conuenit Comœdiæ.

Intéreà in Imbro móritur cognâtus ſenex didſſi
[Horum[a]]ea ad hos redibat lege hæréditas. diiſſi
Bemb [Horum·] pro Horum antiquè ſaiſſi. [a] al. omittatur[ea], sed perperam.

*Præparatio ad futurum errorem.

Eò amantem inuitum Pámphilum extrûdit pater: aſſiſp
[Relîquit]cum matre hîc vxôrem: nam ſenex iſſſi
Rus ábdidit ſe: huc raró in vrbem cómmeat. ſiſsp

ſed & ne quis ſciret. *Hic, an.*) Hic, pro tum Virgilius, Hic annis grauis, atque animi maturus Alethes.

92 *Hic, an.*) Oratoriè dixit. non enim Pamphilum dixit: ſed, Animum Pamphili. *Vxoris miſ.*) ἀμφιβολία. *Vxoris miſ.* Rectè, quia ex misericordia amor naſcitur. Sic & in Phorm. --Miſeritū eſt. Virgo ipſa facie egregia. Virg. --Heu quibus ille Iactatus fatis.

93 *Partim v.h. iniur.*) Qualitas relatiua. *Deuictus, p. victus*) De proximo repetiuit ἐπανάληψις, Deuictus, Victus.

94 *Paulatim*) [V] Idem eſt Ouidio de remedio amoris conſiliū. *Paulatim el.*) [D] Adeò eſt tardus amor Pamphili & magnus, vt etiam poſt iniurias difficilè diſcedat. *Elapſus*) Animus, non Pāphilus. *Paulatim el.*) [L] Propria & elegans locutio. *Huic*) [V] Enallage, pro In hanc.

95 *Poſquam par ing.n.eſt*) [D] An ſibi par? an abſolutè bonum? vt dicimus, Sic par eſt facere te Ergo aut ſibi par, aut vxori: id eſt, liberali fœminæ. *Par ingenium*) [B] Bonā fœminam, & eadem volētem quæ maritus vellet. *Par ingenium*) [D] Eandem voluntatem. Saluſtius, Quos eadem odiſſe, & eadē metuere in vnum coegit. Idē alibi. Nam idē velle, atque idem nolle, ea demū firma amicitia eſt: firmiſſimúmque coniugium, quod inter pares copulatur.

96 *In Imbro*) Hanc quidam putāre eſſe inſulam Pathmon, in quam Cæſar Domitianus Ioannem Euangeliſtam relegauerit. *Interea in Imbro m. [...]*) [D] Bene cauſa abitionis Pamphili narratur. *Cognatus ſenex*) Bene quòd ait Senex: nam acerbum funus non conueniebat fabulæ. In Commœdia itaque apud Terent. aut meretrix moleſta, aut ex duabus vna vxor moritur, aut ſenex. Ita ex huiuſmodi mortibus, vel incōmodū vitatur, vel lucrum inſuper naſcitur, vt non ſit cauſa lugendi.

97 *Horum*) Maluit Horum, quàm Dominorum, dicere. *Ea ad hos r.l.har.*) Verbo Iuris vſus eſt. ea enim legitima eſt hæreditas, quæ familiæ debebatur.

98 *Eo am.*) Modò iam vxorem, non enim amicam. *Inuitum Pamph. extr. p.*) Inuitum receſſiſſe vis verbi demonſtrat. Nam propriè Extrudere dicitur, qui manibus expellit. ſed hic tranſlatione vſus eſt, vt oſtenderet tantū importunitatis verbis ſenis fuiſſe, quantum impulſio manuum efficere potuiſſet. *Extrudit*) Verbum neceſſitatis, & aptum importunitati.

99 *Nam ſenex Rus abd.ſe.*) Nam, incœptiua particula: vt, Nā meus cōſeruus eſt homo vt magni pretij. Plautus in Milite glorioſo.

100 *Rus abd.ſe*) Verbum reprehendētis ſenem: quòd Se abdidit, dixit. [B] Nemo eſt ferè qui ignoret Abdere quid ſignificet: modum autem loquendi quotuſquiſque eſt qui norit: quem vt videant iuuenes, hic exēpla aliquot ſubiiciam. Cicero, Abdo me in bibliothecam. Idem, Domum ſe abdidit. Idem, In Ægyptum nos abdemus. Idem. Vtar tuo conſilio, neque me Arpinum hoc tēpore abdam. *Huc r. in vrb. co.*) [D] Huc, bene dixit, vt oſtendat Parmenonem in vrbe eſſe. Mira ἀκρίβεια. fac enim præſentem, & nullus error in fabula eſt. *Commeat*) Commeare eſt abeſſe inde vbi te eſſe oporteat. Ergo hoc dicto oſtendit, quàm rarò ad vrbem veniat ſenex. quippe cōmeatus eſt ex aliqua commoratione temporalis abſceſſus. *Commeare*) [V] Sext. Pompeius idem eſſe obſeruat, quod remeare, vltro citróque ire. Sic Cic. ad Att. Crebrò enim illius literæ ab aliis ad nos commeant. id eſt, redeunt, & redduntur.

101 aifff PH. *Quid adhuc habent infirmitatis nuptiæ?
102 fifff PA. Nunc audies. primum, dies complusculos
103 aafffp Bene conueniebat sanè inter eas: interim
104 fifffp *Miris modis odisse cœpit Sostratam:
105 afffij Neque lites vllæ inter eas, postulatio
106 fbffp Nunquam. PH. quid igitur? PA. si quando ad eam accesserat,
107 fiffi Confabulatum, fugere è conspectu ilico:
108 ijbfi *Videre nolle. denique vbi non quit pati,
109 affffb Simulat se à matre accersi ad rem diuinam: abijt.
110 affffi ffffp al [Vbi illic dies est] compluréis, accersi iubet:
Vide nü malu [dies] monosyllabum facere quàm in eo elidere s. si bacchios refugis. afffip. Nu [Vbi ibi est dies] aifffp.
111 fifdap Dixere caussam tunc nescio quam iterum iubet:
112 fifffp Nemo remisit. postquàm [accersunt] sæpius,
R. Al [accersiunt]. alij [accersiuit]. sed corruptè.
113 fbiifi [Ægram esse simulant] mulierem: nostra ilico

*L. Interpellatio continuans partes narrationis.
*Parmeno odio ascripsit, quod pudoris erat.
*V. Auersantis est vitium.
Mu. [Ægram simulant]. Atu m [nostra] non fit elisio. (sasij.
Ali. [aduenit huc:] fbffü.

101 *Quid adhuc*) ἀνθυποφορὰ est. Parmeno anteà dixit nuptias non esse satis firmas. D Bene vsque adhuc suspensa narratio est. & in hac interrogatione quasi substomachatur Philotis decepta, quòd nihil videat infirmi-ta. i. in nuptiis, quod optauerat. *Quid adh. ha.*) Hoc tristior meretrix dixit.

102 *Nunc aud.*) Sic ait, quasi iandudum audire cupienti, vel quasi ad molestam percontatricem.

103 *Bene conueni. s.*) Bene, pro multùm. & Sanè, valdé: quia qui sanus, idem & validus. *Interim*) Modò repentè: & est aduerbiũ temporis.

104 *Miris modis*) Huc vsque Parmenonem Poëta verba passus est dicere: cætera actibus seruaturus. Mirè autem ad finem Commœdiæ rerum explanatio reseruatur: nanque si quæras, fallitur Parmeno, cùm non odio socrus, sed pudore simultatem aduersus socrum Philumena simulauerit. V Error itaque Parmenonis hîc declaratur. Nam non ideò quia odisset Sostratam, sed quia timebat ne reprehenderetur vterum ferre, ædes absentis mariti reliquit. Est autem ἀναχώρησις ad senilem errorem Lachis, qui & arbitrabatur nurum per Sostratæ morositatem eiectam esse.

105 *Neque lit.*) Summæ concordiæ, & altissimæ pacis est notatio. *Postulatio*) L Accusatio, D Expostulatio, querela, & quasi iusta interpositio querelarum. Sed proprie Expostulatio est apud illum ipsum qui peccauerit: Postulatio, de illo apud alterum.

Quid igitur) Rectè dixit, si hoc nõ fuit, quid ergo? 106

Fugere è consp. il.) Bene conspectu: vt pote, quæ caueret grauida intelligi. Sed tamen subiungit Videre nolle. vt ignorantia Parmenonis appareat, qui argumentum odiorum credidit, quòd Philumena neque videri vellet, neque videre. *Fugere è consp.*) Ne videretur. 107

Videre n.) Ne videret. *Denique vbi n. q. p.*) Pati, & sustinere & sustineri, intelligi potest hoc loco: tolerare aut tolerari: quia Patior commune est. nam patior te, & à te, dicimus. Vtrum, postquàm non potuit sustinere socrum? an, postquàm socrus ferre non potuit sic se celantem nurum? Potest etiam sic intelligi, vbi non potuit argumenta odij sui ipsa nurus pati & continere, migrauit ad socrum. 108

Abijt) Propriè Abijt: quia non expectauit vt mitteretur. 109

Vbi illic dies est c.) ἀρχαϊκῶς Dies, non Diebus, dixit. *Accersi iubet*) Non addidit, quæ: quia intelligitur. 110

Dixere caus.) L Rectè causa odij non exprimitur, vt reseruetur ad errorem fabulæ. *Nescio quam*) D Ideo Nescio quam, quia nullius momenti, ac falsam. *Iterũ iubet*) V Artificiosè causam odii fingit seruum ignorare. Nam illa prodita, omnis erroris occasio remoueretur. 111

Nemo rem.) D Hîc iam apertiùs odium videtur, vbi nec iam fingitur causa. *Postquam ac-* 112

It vísere ad eam: admîſſ nemo. hoc vbi ſciux fbffdi 114
Reſciuit, heri ea cauſſa rure (huc aduenit:) fbffp 115
Patrem continuo conuenit Philumenæ. idfdi 116

*Reliquum argumenti actoribus relinquat, per quod ſuſpenſum & attentû reddit ſpectatoré.

* *Quid égerint inter ſe, nondum etiam ſcio:* ilifai 117
Niſi ſane curæ eſt, quorſum eventurum hoc ſiet. afffp 118
Habes omnem rem: pergam quo cœpi hoc iter. ilifp 119
PH. *Et quidem ego: nam conſtitui cum quodam hóſpite,* didfp 120
Me eſſe illum conuenturam. PA. *dij vortant bene* ffffp 121

Ald. [*Philotis.*]
*quod verſui repugnat. Mu [Philotiû.]

Quod agas. PH. *vale.* PA. *& tu bene vale (Philotion.)* aidiip 122

err.) Subauditur Noſtri id eſt, miſſi à ſocrus, miſſi à nobis: Et mira varietas.

114 *Id viſer.*) Vt, Populare penates Venimus. Viſere, officii eſt: Videre, quærentis aliquem. *Admiſit n.*)[v] Suſpicionis eſt argumentum probabile: & vultuoſè pronuntiandum. [D]Iniurioſa enim etiam ipſa pronuntiatio eſt.

115 *Hoc vbi ſ. Reſciuit*) Scimus quæ ad nos deferuntur: Reſcimus celata. *Heri ea c.*) Bene Ea cauſa: quippe qui ſe ruri abdidiſſet.

117 *Nondum etiam ſcio*) [illegible] tertiû. & deeſt Scire. Et eſt [illegible]. Scio ſcire cum [illegible]. *Nondum etiam*) Rectè ſeruauit reliquis partibus fabulæ pendulum & attentû ſpectatorem.

118 *Niſi ſ. c. eſt qu. eu. h. ſ.*) Bene: quia curioſus eſt Parmeno, & idem garrulus. Nã per totam fabulam talis inducitur. *Quorſum eu.*) [illegible] deeſt Scire.

119 *Habes o. rẽ*) Quaſi dicat, quã audire expetiſti. *Pergam q. c. h. it.*) Pergã hoc iter vt, Tendere iter pennis. *Quo cæ. h. it.*) Ad portum ſcilicet.

120 *Nã & ſt c q. h.*) Dicit cauſam cur in reliqua fabula non appareat perſona huius meretricis. *Conſtitui*) Conſtitui propriè nam de huiuſmodi rebus dicitur côuenire & conſtituere, & cuiuſmodi rebus apud extraneos meretrices agunt. *Conſtitui. m. e. eſſe ill. con.*) [D]Diomedes Grámaticus per hæc verba probat præteritum perfectum finitiui modi rectè iungi futuro.

121 *Dij vortant bene, quod ag.*) Sæpe enim res eueniunt aliter quàm volumus: & ideò Vertumnus colitur, qui præeſt rebus vertentibus.

122 *Et tu b. v. Philotion*) [a]Diminutiua vox eſt Philotion à Philotis.

ACT. II. SCEN. I.

ARG. [v] Altercatio eſt viri cum vxore ex errore nata. Nam odio & iniuriis Philumenam excluſam Laches ſuſpicatur & hinc de ſtatu totius Comœdiæ agitur. In viro quidem eſt [illegible]: in vxore autem [illegible]. [P] Primùm Laches omnes ſocrus odii in nuru inſimulat, mulieres aduerſantes viris commemorat. Deinde diuerſis coniecturis Soſtratã vxorem, Philumenæ ſocrum coarguit, quòd nurum ſuam vtpote eandem Philumenam Pamphili vxorem duriſſimis ſuis moribus & intolerabilibus è domo expulerit, coêgeritque ad matrẽ remigrare. Socrus verò è contrario contendit, nihil ſe in perniciem nurus attentaſſe. *Theſes.* 1 Vniuerſis mulieribus idem eſt ingenium, eadémque malitia. Ideò recepit Menander, [illegible]. Idem cecinit & Sophocles. [illegible]. Hæ & aliæ id genus ſententiæ ſuo loco, vt Rhetores docent, ſunt aptiſſimæ. 2 Magna eſt patrisfamilias & ruri, & domi ratio, & cura. 3 Socrus ferè nurus ſuas odiſſe ſolent. 4 Vxoris eſt familiam bene curare [illegible], ſicut mariti victum ruri comparare. Huius loci eſt nota hieroglyphica, vt maritus intra ædes ſpectat, & vxor foras ad maritum. Eſt autem in ſtatu coniecturali: an Philumena propter ſocrum Soſtratam abierat. Laches verò conſtanter affirmat, & ſatis turbulentus confirmat [M] Socrus aduerſus nurus non inſolentem, ſed perpetuam & quaſi debitam ſuperbiam, iram, inuidiam, odiúmque exponit hæc ſcena. Nam ſocrus filiorum ſuorum vxores ob hoc ferè

odio

odio profequuntur, quòd plerunque digniores & meliores aut ditiores suos liberos existimant, quàm qui debeant vxoribus etiam dignissimis & optimis iungi. Hoc enim totum odium ex sola philautia descendit, vitio vt omnium pestilentissimo, sic etiam frequentissimo. Describitur præterea boni patrisfamiliâs officium, qui ita vitam suam instituere debet, vt quamuis familia illum quàm longissimè subinde abesse putet, interim tamen ille omnium illorum facta dictáque explorata teneat. Est autem socrus mariti mater. Nurus verò vxor filii. *Versus Vndeviginti primi sunt iambici acatalectici, atque tetrametri, excepto tribus, videlicet octauo, nono, & vndecimo. Qui sequuntur ad finem vsque scenæ sunt trochaici tetr. catal. ex his tamen sunt vndecim, qui & iambici tetr. acat. censeri possunt, empe vicesimus cum tribus sequentibus, vndetricesimus, tricesimus, tricesimus quintus, tricesimus septimus, quadragesimus primus cum sequenti, atque vltimus.*

LACHES *senex.* SOSTRATA *mulier.*

*D. Iperaldis abexclamatione capta scena est. Senex enim est difficilis & iratus. Exclamatio tenllis in mulierum moro si atem: estque id exordiū orationis.

1 {aiiassi s} *PRO' deûm atque hóminum fidem, quod hoc genus (est, quæ hac coniurátio.)* [Mu. [est: quæ hac coniuratio?]

2 idi idssp *Vt omnes mulieres eádem æquè stúdeat, nolintque (omnia:)* [Mu. omnia?]

3 assbsadi *Neque declinâtam quicquam ab aliárum ingénio vllam (reperias!)* [Mu. [reperies.]

4 biidssi *I'taque ádeo vno omnes ánimo socrus odêrunt nurus:* [G. Hic me vere us pulchre habebunt si ad finem viorum ap orantur, [viris], additis al. ct incipiat ab [Esse], & in calce lega-

5 ссsddsii *Viris esse aduórsas æquè stúdium est, símilis pertinácia est.*

1 *Prò deûm atq. h.)* ^r Grauiter ab exclamatione incipit, & morum similitudinem coniurationem vocat, per auxesin. Est quod hoc exordiū accusationis *Proh Deûm,* ^v Exordium est *παθητικὸν* per exclamationem & repetitionem, & congerie amplificatur. locóque communi constat de mulierum ingenio & moribus, & in tribus primis versibus est thesis, in reliquis hypothesis. *Quod hoc g. est, q. h. co.)* ^D Conatur Terétius aduersus famam, socrum bonam reperire. & incipit à generali exclamatione, quo vehementior sit eius accusatio: paulatimque ad speciale crimen descendit. *Quod hoc g.)* Accusatio à persona: cui accidit ex sexu quòd socrus est. *Coniuratio)* Confessio, bonæ rei est: Coniuratio, malæ. & inde Coniuratio Catilinæ dicta est. *Quæ hac c.)* Accusatio à re. *Coniuratio)* ^v *ὁμαιχμία* societatis est, & confœderationis mulierum, sicut socij aliis sunt coniurati.

2 *Vt omnes m. ead. &c.)* ^D Bono argumento vtitur. Læsisti nurum, quia socrus es: & nulla socrus diligit nurum. *Vt omnes mul.)* Accusatio à causa eadem. *Studeant)* Maioris operis est Studere, quàm Velle.

3 *Neque decl. quicq.)* Id est, flexam vel inflexam, ab eo quod declinauerit: ne parum sit, diuersam vel dissimilem dixisse, vt est illud, illum tumulū inflexit. *Declinatam)* ^v Recessisse. Prouerbium id approbat Germanicū, *Sie seind auff einen leist gemacht.* aut, *Es ist eine wie die ander*, aut frequentiùs sic dicitur. *Es ist eine marir*. Et Euripidis Medea sic habet, [illegible]

4 *Itaque a. v. a.)* Hic est scopus & materia huius dramatis. ^D Nescias an ex sententia hac, vel adeò ex hac scena nomen fabulæ sit inuentum. *Itaque adeò)* Necessaria sententiæ *ἀμφιβολία* ad describendum vtranque personam.

5 *Viris esse aduersas)* Aliud argumentum, Læsisti nurum, vt mihi aduersaretur. nam mulieres omnes aduersantur viris. Simonides ingenia diuersa mulierum imaginibus decem à brutis, quorum mores referunt, sumpti expressit. Sed Sostratam maritus ex cane à Deo formatam arbitratur. Formauit enim deus alias ex sue, alias ex vulpe, alias ex cane, alias ex terra, alias ex mari, alias ex dissimili asino, alias ex mustela, alias ex equo, alias ex simia, alias ex apicula, quæ postrema omnium optima meritò, si quis aptè illarum ingenium attenderit, censenda est. Post hæc non

tur [est pertinacia.] ssiabsip. ^tum Muretus in priore legit [vno animo omnes]. biassiii.

*Exclamatio ad misericordiam commouendam.
*D.viris per iusiurandum. ^L Deieratio ad purgationé.
*L.Abominatio.

In eôdem omnes mihi vidêntur ludo docta ad ma- asiissp 6
litiam:
Et ei ludo, si vllus est, magístram hanc esse satis {asxisasi / ass} 7
certò scio. *Muretus transfert &]in præcedentem versum: sed hic non sinatur.nam aut[ei] monosyllabum, ssiisasi:vel s elidendum in [vllus].issisasi.*
S.* *Me míseram, quæ nunc quámobrem accûser,* dsdssp 8
nésçio. L. *hem,*
Tu nescis! S.* *non, ita me dij bene ament, mi La-* ssadsi 9
ches:
Itáque vnà inter nos ágere ætâtem líceat. L.* *dij* asisdsxi 10
mala prohibeant.
S. *Méque abs te simméritò esse accusatam póst-* sdssesi 11
modũ resciísces.] L. *scio:* *Bacchius sexto loco necessarius: vel legendum[immeritò accusatam resciisces postmodum],sdsssi.* ^Mu *[postmodo]*.sdssiasi.

non aliter ac Laches. colligit, Poëta idem, Ζευς γὰρ μέγιστον τοῦτ' ἐποίησεν κακὸν γυναῖκας, εἴ τι καὶ δοκοῦσιν ὠφελεῖν ἔχοντι τῷ μάλιστα γίνεται κακὸν,&c. Hæc sanè cuncta, sicut & superiora, suo loco & tempore quadrare possunt. *Æquè st. est*) ^D Studium est dedita opera voluntatis hominis attentior atque impensior. *Simulu pert.est*) αὔξησις. nam studium & bonum est : Pertinacia verò nunquam non mala.

6 *In eod.o.m.v.l.do.ad mal.*) Tria in accusatione posuit, ex quibus duo sunt communia, vnum ipsius. quòd mulier est, & quod socrus, communia: quòd ipsa specialiter magistra est ad malitiá Sostrata. Ex his colligit iniuriam passam nurum per coniecturam. *Videntur ludo docta*) ^L Venustæ metaphoræ. *In eod. o.m.v.l.d.*) ^B Eodem in ludo doctos dicimus, qui similibus vitiis laborant, & improbitate pares sunt. videas enim fermè ingeniò & moribus conuenire, qui communibus sunt vsi præceptoribus. hoc autem Terentii dictũ innuit, nullam inueniri bonam mulierem. ^V *Sie haben einen meister gehabt.* cui suffragatur & hic senarius, καὶ γυναικὶ πάντοτ' οὐδὲ διαφέρει. Hoc est, Fœmina nil à fœmina vnquam discrepat. Et obiter alludit ad scolam τῶν γυναικωνιτῶν, in qua est magistra, sunt discipulæ ad malitiam informãdæ, perinde ac si mulieres κοιναὶ essent.

7 *Et ei! si vll.est,mag.*) ^D Magna amplificatio criminis. dubitat, an sit ludus malitiæ:& magistram non dubitat Sostratam, sed certò scio, inquit.

8 *Me miseram*) Et hæc quæ ἐμπαθῶς cœpit, ad misericordiam spectat defendentis oratio. *Quæ nunc q.acc.n.*) Oratoriè pro se loquitur mulier. Siquidem maioris innocentiæ est nescire crimen, quàm defendere.& his verbis ostenditur sine noxa esse etiam Philumenam : non solùm hanc quæ loquitur, Sostratam.

Hem, Tu nescis!) ^V Interrogatio est nimis 9 amarulenta. *Non ita me*) Et iure iurando & voto de longiori vitæ coniunctione, non tam ipsi blanditur, quàm iratum maritum reprimit. *Non ita me dij b.a. Mi Laches*) Modò Mi Laches non est blandientis, sed eius qui periclitetur innoxius. *Non ita me dij b. a.*) Animaduertendum veteres non minùs ὀνομάτων in verbis quàm κακόφατον neglexisse: velut hîc, Ita me dii bene ament.

Itaque) Modò duæ partes sunt oratio- 10 nis. *Dij mala p o.*) Seniliter odit vxorem, cuius amor optabilis fuit in adolescentia. *Dij mala pr.*) Vt vnà inter nos agamus ætaté. *Dij im.*) ^V Abominatio est, qua significat fore iacturam facilem & tolerabilem, etiamsi vxor morte eripiatur. Diuersum sentit Admetus Alcestide mortua, inquiens. Τί γὰρ ἀνδρὶ κακὸν μεῖζον, ἁμαρτεῖν πιστῆς ἀλόχου.

Méque abs te) Inficiatio est, qua se in- 11 nocentiæ fiducia sterá purgat, dicens breui fore, vt maritus innocentiam suam resciscat. *Postmodum resciisces*) ^D Hæc figura ab oratoribus ἐπάγγελμα nominatur: in qua aliquid promittimus iudicibus nos probaturos, cùm metuimus, ne quid illis temere persuasum sit. *Postmodum resc.*) Fiducia innocentiæ. Resciscere est. cùm quod de industria celatur, vix argumentorum vi agnoscitur.

12 dffffs *Te immeritò lan quicquam pro istis factis dignum te dici potest!*

13 sdidsss **Quæ me, & te, & familiam dedécoras: filio luctũ [paras.]* *Mu.[paras.]*

14 sddffsp *Tum autem, ex amícis inimíci vt sint nobis affines, facis:*

15 {ffssss fffr *Qui illum decrérunt dignum, sũos cui líberos committerent.*

16 sdffsij *Tu sola exórere, quæ pertúrbas hæc tua impudéntia.*

17 bsdffsai S.**Egóne!* L. *tu,* inquam, múlier, quæ me omnino lapidem, haud hóminem putas.*

18 dsdidsj **An quia ruri esse crebrò sóleo, nescíre arbitrámini*

19 sffsp *Quo quisque pacto hîc vitam vestrórum éxigat.!*

20 {sbffsai saffddt *Multò mélius hîc quæ fiunt, quàm[illic] vbi sum assiduè, scio:*

*D. Exageratio & amplificatio, L à personis priùs quã crimen proferat.

*V. Inficiatur interrogando.

*L. Resumptio ad vehementiam.

Mulier, emphasin habet.

*L. Occupatio, qua tollit suspicionis opinionem, vt rẽ certam confirmet.

Mu.[illic], pro illic, sbffddt—.

12 *Te immeritò)* V Repetitio est ἐξῳστικά, & iam crimen intendit, atque ita accusat, obscuriùs tamen. Latet enim adhuc propositio, quæ paulò pòst perspicua erit. Et est hic exaggeratio per distributionem, ex vno crimine multa faciens, nata ex personarum circunstantiis & incommodis atque effectibus importunitatis atque morositatis vxoris. *An quicq. pro ist. f.)* D Amarè. κατὰ παράδοξον.

13 *Quæ me, & te, & f.)* Iam sic accusat, quasi probauerit crimen. & est amplificatio. *Quæ me, & te, & f.)* Hæc exaggeratio est, quæ ἐπιφορὰ appellatur: cùm ex vno maleficio multa fiunt ab oratoribus crimina. *Dedecoras)* Dedecoratur, quod honestum est: Turpatur, quod honestum est corporale.

14 *Ex amicis in.)* B Contentio est, ex contrariis enim oratio conficitur.

15 *Cui suos lib. c.)* D Nota Liberos in significatione etiã vnius filiæ. *Dignum, suos cui lib. c.)* Multùm sonanter, & accusatorio strepitu nec masculinum genus, nec fœmininum posuit: nec vnã, sed Liberos. Sic Cic. En cui tuos liberos committeras. cùm de vno ageret. &, Habemus enim liberos omnes. de puella. *Dignum)* D Sic dixit Dignum, vt honoris genus sit, accipere vxorem meruisse.

16 *Tu sola exo.)* Emergis, reperiris. Verbum hoc impudentiam notat. Cicero. Exortus est seruus, qui quem in eculeo appellare non posset, eum accuset solutus. *Exorere)* Exiitis. Exoriri dicitur qui non expectatus inuadit aliquem.

17 *Mulier)* V A sexu vxori conuitium facit. *Tu inquam mulier, q. me o. l. h. h. p.)* Tu mulier, ἔμφασιν malitiæ habet. & omnino expressio consuetudinis est ad indignationem. Et Lapis nunquam vtilis, nisi ad telum, quem magis ad iniuriam delegit. nam saxum melius, quàm lapis. vt Virgilius, Saxáque subuectare humeris. B Lapis pro bruto stupidóque homine ponitur aliquoties. *Tu inq. mulier)* D Sic Virgil. —Variũ & mutabile semper Fœmina. *Lapidem h. hom.)* Sufficeret, Lapidem putas: sed de stomacho, Haud hominem, additum est. Plautus, Heus meus elephanti corio circuntectus est, non suo. *Haud. h. p.)* ἐν ἤθει Sic Apollodorus.

18 *An quia)* V Per antipophoran remouet suspicionis occasionem, ne videatur falsò & & ignarus rerum ob absentiam ipsam obiurgare. Diligentis est Senis & patrisfamiliâs solliciti. etiam ruri inquirere quæ domi rectè vel prauè gerantur. Fama velox malum subitò familiæ peccata ad dominos defert. *An quia r. cr. esse)* D Memor sui est, qui dixerat, Rus abis.

19 *Quo q. p. vestr.)* Vestrorum pro vestrum. sic veteres.

20 *Multò mel. hic q. fi.)* ἐπιφώνημα vsus est. vt in Adelphis, —An non sex totis mensibus Priùs olfecissem?

G [*Ideòque vt*] a.ibIb.p: *vel fu*. afb at :t. ᴹᵘ*[l'eo qu a* vu,.r. dbfbfi.ᴬ *Gemea: su rellit[fima]: rum at .om· nibil eli deudum.& proinde trifyllabum*, aidbiibp.
ᴮ Propofitio querelæ.

[I'deò quia vt]vos mihi domi éritis, próinde ego ero famâ foris. { aidbfbfp afbatafo 21

ᴬ*Iam pridem équidem audiui cœpísse ódium tui Philúmenam:* { fafaaip fafaatto 22

Miniméque ádeò mirum: & ni id fecíſſet, magis mirum foret. { aaffifp aaffiao 23

Sed non credídi ádeò, vt étiam totam hanc odíſſet domum: fibaffiu 24

Comminatio eiectionis.

Quod ſi ſcíſſem, illa hîc manêret pótiùs, tu hinc iſſes foras. ffifafi— 25

ᶜ L. Amplificatio à fuis meritis.

ᶜAt vidê quàm immériò ægritûdo hæc óritur mihi abs te Sóſtrata: { xdtfaftv ddtiaf 26

Alm.[noi].

Rus habitátum ábij, concédens vobis, & réi ſérmiens, { ddfffat. ddiiiit. 27

21 *I'eò quia vt vos m d.er.)* Mitè confirmat vnde irat: ne fuſpiciosè crimen obiicere videretur Et bene Mihi, quia commodi as familiæ ad hunc redundatura eſt. *Perinde ego ero fama foris)* ᶜ.ᴰ Fama redũdare mihi videtur. Cauſam enim adfert Laches, quare tam bene ſciret, quæ domi in vrbe gererentur, cùm eſſet ipſe ruri: In eo, inquit, facio, quia vt vos res meas domi adminiſtrabitis, vt mihi laborabitis, vt mihi obſequemini, ita eg. vobis ero ruri. hoc eſt, vobis deſieri nihil patiar, benignéque omnia præbebo. ſi mecum vos beneuolentia officiiſque certetis: quod ſi contrà à vobis fieri ſentero, ſinam & egere & algere, & eſurire, nihilque rure ad vos deferri patiar. Vnde hæc tamen ea dictio irrepſerit. non diſſimulabo. Sequitur, Iam pridem equidem audiui cepiſſe odium tui Philumenam. Vbi cum notatum eſſet, à fama argumentari Lachetem Fama in proximum ſuperiorem verſum irrepſit Hæc hactenus fuiſſe excuſſa explicata, omnium qui literas tractant, iudicio approbata.

22 *Iam pridem)* ᴮ Propoſitio, quæ amplificãdi cauſa dilata eſt: cui ſubiicitur confirmatio breui. ex ipſa re, & mox amplificatio ex odii magnitudine: *Iam pridem)* ᵛ Nunc dilucidè proponit. quæ enim hactenus dicta ſût, ad exaggerandam cauſam conſultò in hunc vſque locum præpoſuit. *Pridem equidem aud. c.o. t.Ph.)* ᴰ Primò obiurgatio eſt Soſtratæ, cur non amet nurum. Secundò, cur non ametur à nuru. Tertiò, cur vſque adeò puella nupra deſerat domum. *Philumenam)* ᴮ Nominis Philumena Terentius penultimam corripit. Nam in Græcis epſilon eſt. Hoc ideò annotandum duxi, quia vulgus Latinorum ſine authore eandem ſyllabam producit.

23 *Minimeque adeò)* ᵛ Confirmatio cum remotione admirationis, & amplificatione odii: eſt & inopinatum cum electionis comminatione. *Minimeque adeò m.)* ᴰ Satis amaré, pro merito dicit odium cõtra meritum amorémque: ſimul excuſat nurum. quæ oderit talem ſocrum: & ſimul præuenit, Quid ſi non læſa eſt, ſed odio me habet?

24 *Sed non cr. adeò)* Deeſt Oſuram fuiſſe.

26 *At vide)* ᵛ Amplificat ab indignitate & & meritis ſuis in eam & totum domum. Narrat ſuos labores & moleſtias quas ſuſtineat earum cauſa. vt neglecti officii eã vehementiùs accuſet. Creſcit oratio à loco, à cauſa finali. à duritie laboris, ab ætate, & voluntario ſtudio. *At vide q. imm ægr. h. m. or. abs te Soſt.)* ᴰ Mirè poſt acrem inuectionem, ſeipſum miſeratur, vt inuidiam duræ inclamationis in ipſam conuertat Sic in Andria, Age nunc: iam ego pol hodie, ſi viuo, tibi Oſtendam. herum quid ſit pericli fallere. Et continuò, Chreme. Pietatê gnati: nónne te miſeret mei? Tantum laborem capere ob talem filium. *Qu m imm. ægr. h. or. m abs te Soſt.)* Poſtquam delnitura dixit, de perſona eius cuius fama eſt, id eſt, cum. *Ægritudo h. or.)* Oritur, & magnitudinem rei ſignificat, & repentinum impetum. vt ſuprà, Tu ſola exorere.

27 *Rus hab abij)* Quia dixit, Senex rus ſeſe abdidit. *Concedens v.)* Ne diceretur, quòd ſit voluptatis cauſa. Vobis melius pluraliter, quàm ſi diceret qui. *Concedens vob)* Id eſt, vt vos in vrbe eſſetis. *Rei ſ.)* Res ſeruit diuitibus, quia abundant. rei ſeruiunt paupe-

28 ſſuſſ— **Sumptus veſtros, ótiúmque vt noſtra res poſſet pati,*

29 {ſſſſſ *Mĕo labóri haud parcens præter æquum, atque ætâtem meam:* G. Hic iambicus cenſeri poſſit, iiſiſſp.

30 ſſſſſ— *Non te pro his curâſſe rebus, nequid ægrè eſſet mihi!*

31 ſſſſſ— S. **Non mea ópera, neque pol culpa ſ evénit.]* L. *immo máximè.* R. Al. [venit], per enallagen figura pro Euenit.

32 {ſſſſſ *Sola hîc fŭíſti: in te omnis* *hæret culpa ſola Soſtrata.* G. Poteſt & hic eſſe iambicus, ſiſiſip.

33 ſſſſſ— *Quæ hîc erant, curáres: cum ego vos ſólui curis cæteris:*

34 ſſſſſ * *Cum puélla anum ſuſcepiſſe inimicitias non pudet!*

35 {ſſſſſ *Illius dices culpa factum.* S. *haud équidem dico mi Laches.* Et hic quoque iambicus, ſſſdſſi.

*Exaggerat rei indignitaté à ſuis in familiam meritis.

*V. Defendit ſe inſiciatione.[L] Et ſit cō trouerſia coniectu ralis.

D. *Opera* ſcientes, *culpa* neſcientes lædimus.

*L. Probatio ex vi remotionis.

*L. Inuidia facti à perſonis.

*L Occupatio, quę & ipſa vim habet ex remotiōe, [D]qua defenſioné præuenit.

res: quia ſe coartant ad anguſtias rei. Ita ergo res pro qualitate ſua & ſeruit, & ei rei ſeruitur. Horatius, Imperat aut ſeruit collecta pecunia cuique.

28 *Sumptus, v. ot.)* Sumptus veſtros, idē quod alibi, Otium, vitam vrbanam. Vel quòd nihil acquiritis. vt in Adelphis, Hanc ego clementem vitam vrbanam, atque otium ſecutus ſum. *Otiúmque)* Hoc eſt, amorem: quaſi nihil agentibus. *Vt noſtra res p.p.)* Mediocris ſcilicet: vt Comici patresfamiliâs.

29 *Præter aq atq. at. m.)* Præter æquum, quia vos eſtis domini: vel quia vos fruimini, cùm ego doluerim. Ætatem, quia ſenex. Virg.--Vires vltra, fortémque ſenectæ.

30 *Non te pro his c r.)* Mirus ſenſus, Pro his, inquit, tot rebus vnam, & facilem redderes: curares ne quid ægrè eſſet mihi. Et Te ſic pronuntiandum, quaſi dicat, Etſi alij nō curarét, curare debuiſti.[V] Vehementior eſt oratio interrogatione.

31 *Non mea op. n. p. c.)* [D] Vellet dicere. Nurus euênit: ſed meliùs dixit, Non mea: ne accuſando confirmaret quod dixit ſenex, Omnes ſocrus oderunt nurus. *Neque pol c. eu.* Bene additum. Neque pol culpa. Potuit enim fieri, vt non fecerit ipſa iniuriam: ſed tamen permiſerit fieri. mirè tamen nec ipſa accuſat nurum. *Non mea op. n. p. c.)* Videtur vnum dixiſſe Opera & Culpa: & tamen non eſt idem. Opera enim eſt, ſi ſcientes læſerimus: Culpa, ſi neſcientes. quorū alterum, ſceleris: alterum, ſtultitiæ. *Imò max.)* [V] Confirmat eius excuſationé inuertens, Imò tu es in culpa. Confirmatio eſt à numero, Sola affuiſti. Ergo nulla alia potuit ei moleſta eſſe, à loco & officio muliebri, Curare debet materfamiliâs diligēter quæ domi ſunt curanda. A facili, Quia rerum externarum cura non impeditur.

Sola hic f.) [B] A circunſtantia, quòd ſola fuerit. 32 *Sola hic f.)* [D] Ratio. & deeſt Enim: vt ſit, Sola enim hîc fuiſti, quòd ad filium & maritum pertinet. nam non ſola, cū qua nurus. *Sola hic f.)* Sola quantum pertinet ad regendam domum: cæterum & filius, & nurus erant, ſed ſola, id eſt ſine me. *In te omnib. c.)* Etſi in nuru culpa aliqua, in te omnis eſt tamen Soſtrata. *Sola Soſtrata)* Optimè geminauit Sola, more iraſcentium: nōdum nomen poſuit. & Soſtrata, additum ad amaritudinem inclamantis.

Cum ego vos ſ. c. c.) Vos, pro te: vt, --Deſiſte manum committere Teucris. 33 *Cum ego vos ſ.)* Noua figura, Solui vos.

Cum p. an ſ. in.) Hoc dicit tanquam conceſſerit etiam nurum iniquam eſſe. 34 *Cum p.)* Puellam blandè dixit: ita hanc cum amaritudine, Anum.

Illius d. c. f.) Præuenit defenſionem: & eā ſic pronuntiauit vt crimen. 35 *Illius dices)* [V] ἀπολογισμὸς negat cauſas abitionis in Pamphilum reiici poſſe. *Haud eq. d. mi L.)* [D] Mi Laches modò dixit, quaſi grauiſſimum accuſatorem, arguens, & quaſi defatigata & delaſſata eius inclamationibus. Non ergo blandientis eſt modò Mi: ſed inuidiosè rogitantis.

[dii] dissyllabum.

L. *Gaúdeo (ita me dii ament) gnati caussa: nam de te quidem* iaaff. 36

Satis scio peccândo, detriménti nihil fieri potest. { aflffdt- b 37

G. *Et hic rursus iambicus.* iaffiai.

D. Peccando detrimē ti, &c. hoc est, non potes fieri peior.

S.* *Quî scis an ea caussa, mi vir, me odisse assimuláuerit,* saffsdt 38

* L. Obiectio ad defensioné, sed per modestia.

Vt cum matre vnà plus esset? L. *quid ais!* * *non signi sat est,* fffafl- 39

* L. Refutatio à signo.

Quòd heri nemo vóluit visêntem te ad eam intromittere! atafdflt 40

* L. Absolutio, locus coniecturalis, & proprius defensoris.

S.* *Enim lassam óppido tum aiêbant: eò ad eam nō admissa sum.* Cdftafl 41

Al. Eam] quoi si monosyllabi censeatur, aut si prima huius versus à superiori pendere dicatur, erit trochaicus absque Bacchio. fdtaflt: *alioquin iambicus censeatur,* isaibffp.

* Socrus morosa accusatur. L Redit ad institutū, dimissa altercatione: & confirmat à persona.

L.* *Tuos esse illi mores morbū magis, quàm vllam áliā rē árbitror:* { Cffsfatt ffila 42

G. *Potest & hic esse iambicus,* iffsdip. *& eliso s in [magis],* iffiddsp.

36 *Gaudeo, ita me dij am. gn. c.*) Quòd similis filius non sit, an quòd talem vxorem habeat, quam nec inimica accusare possit? Et Gnati causa, dixit: quia talem vxorem habens, sua causa quid gaudeat nō habet. *Gaudeo*) V Redit ad se senex, gaudet de filio, vxoré negligit, de cuius æstimatione nihil possit adimi. quòd deterior sit & improbior, quàm posthac fieri possit. Prouerbij vim hæc locutio habet, *Nam de te q. Satis scio*) D Id est, nihil detrimenti fit, si tu pecces: id est, nunquam, inquit, peccando peior fieri potes: sed es eadem quæ semper es. Sensus est, iā talis es, vt peior fieri non possis: Sic Cicero, Est idem Verres qui fuit semper.

37 *Peccando, detr.*) Seruas, inquit, numerum peccatorum, nec fit vllū copiæ detrimentum. sed cùm plurimū delinquas, tantundem semper admittitur. *Peccando detr.*) Hic sensus obscurus est, attamen hic, Dum quantumcunque, inquit, sceleris admiseris, id est, quantumcūque peccaueris, nihil de tua existimatione minuitur nihil de pudore derogatur: eadem es quæ fuisti, quia peior fieri nō potes. *Peccando detr.*) Quidam hanc putant ἀντιφρασιν: quasi dicat, Certus sum quòd ex nullo peccato tuo damnum pati possumus, sed malè.

38 *Qui scis an ea c. m. vir*) Defensio à deriuatione causæ: in qua ostenditur nō hanc esse, quam obiicit causam senex, cur abierit nurus ad matrem suam. *Qui scis*) V Purgat se coniectura, deriuans causam modestè in assimulationem nurus, vt apud matrē frequentius esset.

Vt cum m.) D Deest. Sua. *Vt cum m. v. p. esset?*) 39 ἰδιωτικῶς dixit. id est, diu ac maiorem partem. *Quid ais? non s.*) V Refutat coniecturam à testimonio pridiani facti.

Quòd heri n. v.) D Bene infirmauit defensionem senex, dicendo. Si propter matrem abiit, cur tu exclusa es, cùm venires? 40

Enim l. opp.) Infirmiùs defenditur socrus, vt error seni vsque ad καταστροφὴν perseueret. 41 *Enim lass.*) V Confirmat purgationem à causa, cur non sit admissa. Est autem in particula rationali Enim archaismus, quæ natura postponi solet, hìc autem præponitur. Simile est apud Plautum, Enim cognoui nunc. *Enim l. opp.*) D Pro, Oppidò enim, dixit. Superuacua ponitur interdum hæc coniunctio, aut pro altera coniunctione. *Oppidò*) Valde. translatio à rusticis, qui interrogati quemadmodum fruges prouenissent, respondebant, Oppidò, id est, quæ sibi & oppido sufficere potuissent. *Eò*) Propter eà, ideò.

Tuos esse illi) L Redit ad institutū dimissa altercatione, & confirmat à persona. 42 *Tuos e. ill. m. m. m.*) D Acerbissimè insistit seni & accusationi vxoris, & defensioni nurus: siquidem hoc sensu dicat, nurū nec mendacii culpam incurrere, quæ verè ægrotet ex moribus malæ socrus.

43 d.ſſſſv *Et méritò ádeó.nam vestrârum nullaeſt, quin gna tum velit*

44 ſſſbdv *Dúcere vxôrem:& quæ vobis plácita condítio eſt, datur.* G.Rurſus & hic idbiem.ilſſſ: i: & i eaſdem diſyllabo facto. ſſſſſſ.

45 aſſſſt- aſſſs *Vbi duxêre impúlſu veſtro, veſtro impúlſu eâſdem éxigunt.*

43 *Nam veſt.)* ^v Omiſſa obiurgatione redit ad locum communem vnde digreſſus eſt, & iterum de mulierum communi vitio conquerens, concludit. *Nam veſt.n.eſt)* ^D i'tu Veſtrum.hoc enim ab eo quod eſt veſtræ. *Quin gn.v.)* Quin, quæ non.

44 *Et quæ v.pl.c.eſt d.)* Imago hic quædam argumentationis, quæ dicitur ἀπ' ἀρχῆς ἐπὶ τέλος, quod Latinè dicitur, Ab initio ad finem. & vt generaliter cœpit inuectionē, ita generaliter cóclusit in ſocrus.& eſt ſenſus, Eò improbius facitis, quòd illas, quas elegeritis, oditis.

Vbi dux.im.v.) Bene verba eadē ſtomachosè & ſignificanter repetiuit, vt improbitas ex proximo appareat impulſu. 45 *Vbi dux.im.)* Videtur, vt ſuprà diximus, hæc tota ſcena ad hoc interpoſita, vt fabulæ nomen hinc intelligeremus inuentum. Et impudentiam ſocruū Impulſus repetitio demonſtrauit. Sic in Heautont. Scortari crebrò nolunt, nolūt crebrò conuiuarier.

ACT. II. SCEN. II.

ARG. ^P Laches Pamphili pater, Phidippum Philumenæ parentem conuenit ſuper reditu ſuæ nurus, quam certè Philippus negat apud ſocerum abſente Pamphilo perdurare poſſe. ^I quæ res pertinet ad augendum periculum Soſtratæ ex ſuſpicione Lachetis. ^D Initiò moralis allocutio Phidippi eſt ad filiam, mitiſſimi patris colorem oſtendens. ^V *Theſes.* 1 Nimia lenitas & facilitas patrum in ſuos non parum obeſt. 2 Patris eſt poteſtas, vt ſuos pro arbitratu cogat. 3 Non celando ſed proferendo peccato diſſidium tollitur. 4 Maritus vxorem tanquam partem ſui magnifacit. 5 Lenitas patris liberos apud ſe retinet. Exemplum paternæ indulgētiæ in Phidippo proponitur. Tota ſcena eſt expoſtulatoria, ſed modeſtior. Nam Laches accuſat Phidippum, quòd filiam domi retinuerit, & apud generum non reliquerit. ^M Licere parentibus ſubinde falſa comminiſci, & denuntiare mendacia. quò liberorum ſuorum famæ integritatem, pudicitiam & honeſtatem tueantur, docet hæc ſcena: idque exemplo Phidippi. Nam cùm eſſet grauida ignorante Pamphilo Philumena, & ob eā cauſam, ſi ad ſocrum rediiſſet, in vitio inueniretur, finxit pater animum filiæ alienatum à Pamphili familia propter eius abſentiam. Plato libro ſexto de Legibus, Multa conceſſa ſunt à legiſlatore parentibus, vt illorum probitatem augeant, quæ tamen ſi modum exceſſerint, caſtiganda ſunt, ne inde poſteà malis exemplis peſſundetur legum integritas.

Verſ.gen. Iambici tetr.catalectici ſiue ſ.agentes.

PHIDIPPVS *ſenex.* LACHES. SOSTRATA.

1 ſſ;bſſſv ^a ETSI *ſcio Philúmena meum ius eſſe, vt te cogam* ^a D. Apparet & hīc multa priùs patrē ſuo Philumenam

1 *Et ſi ſcio)* ^v Loquitur hic ad Philumenam, ſignificans ſe eius diſceſſionem ab ædibus mariti ægrè ferre. Vtitur argumento à iure patrio in liberos, relaxat tamē hoc ob animum paternum, id eſt, clementem, benignum & indulgentem, vt eius voluntati licet temerariæ aliquid largiatur. Etſi autem libidinis vocabulum hic in bonam partem accipitur, tamen oſtendit ſubaccuſari inobedientiam filiæ. Eſt autem libido ſecundum Ciceronem 4. Tuſcul. voluntas temerè ſuſcepta. Eſt Chryſippe, vt Laërtius refert, ἐπιθυμία ἄλογος ὄρεξις. *Vt te cogam)* ^D Etiam inuitam ſcilicet. *Scio meum ius eſſe vt te cogam)* Hoc idem in Adelphis, --Non neceſſe habeo omnia Pro meo iure agere.

locutam fuiſſe. ergo hæc reſponſio eſt, non principiū

Quæ ego imperem fácere : ego tamen pátrio ánimo victus fáciam ijba=ſdu 2

Vt tibi concêdam: neque tuæ libídini aduersábor. dſdiijſu 3

L. *Atque eccum Phidíppum óptumè vídeo : [ex hoc iam ſcibo quid ^ſiet.]* {ſſiiaſap ſſiiaſd 4

D. [Al. h.n. iam ſcibo quid ſiet.] ^A tum ſiet acatalecticus, ſſiialip.

C [Atque eccum ipſum optumè video ex hoc quid ſiet iam ſcibo.] ſſiialiſu.

Eadem ſententia quæ ſuperioris ſcenæ, ſed eſt ſparſa in perſonas.

• L. Admonitio, quam auget comparatione: & eſt vice exordii expoſtulationis.

**Phidíppe, etſi ego mëis ſómnibus ſcio me eſſe apprimè obſequêntem:* {ſdCxſſiu ſdiai 5

G. [me omnibus ſcio]. ſdCſſiu: & [meis] mono ſyllabo facto, eliſoque s in [omnibus]. ſdſbiſſiu. Mu [Phidippe eſſe ego meis omnibus ſcio me appr.] ſdidaſiu. ^b Pro [apprime] Pierius [a prima]. Eſt vero Græca figura non inelegans.

Sed non ádeo, vt facílitas mëa illôrum corrúmpat ánimos. {ſab-ſſb- ſabſ 6

Quòd ſi tu idem fáceres, magis in rem & noſtram & voſtram id eſſet. ſiaaſſiu 7

•L. Blanda correptio ad defenſionē

*Nunc vídeo in illárum poteſtâte eſſe te. P. *eia veró.* diſ ſij- 8

D. Amiſti. ſyncope pro amiſiſti.

L. *Adij te heri de filia: vt veni, itidem incertum amíſiti.* aiūdiſ- 9

2 *Patrio an. v.)* Bene Victus: quia non ratione facio. Victus eſt vndecunque, qui recedit à iure. Mitis pater inducitur.

3 *Neque t. lib.)* Libido eſt quælibet voluntas temere ſuſcepta. Et bene Libidini. eſt enim nō æquum domo mariti abeſſe nuptam. Etſi enim pro voluntate petiuit: Libidinem: tamen ſubaccuſauit hoc nomine.

4 *Optumè)* Opportunè. *Ex hoc iam ſc.)* Legitur & Hinc, locale aduerbium. & quaſi comminatur vxori modo ſe inuenturū ipſam peccaſſe, non nurum. *Quid ſiet)* Verū quid ſit rei? an quid ſiet nurus? verum innocens, an iniqua? Et videtur hoc Sostratæ dicere: nam vicini ſunt inter ſe proximi Laches & Phidippus.

5 *Philippe etſi ego meis)* Expoſtulatio Lachetis apud Phidippum, accuſationem cōtinens, tanquam cauſam iniuriarum intendat. *Phidippe, etſi)* ^v Propoſitio eſt expoſtulationis egregiæ, temperatæ & modeſtiæ. Sententia eſt, Tu mihi videris nimiū indulgere filiæ. Sumpta eſt ex theſi de nimiæ facilitati in liberos incommodo. Habens autem rationem ſoceri ſenioris ne eum grauius offendat, ſic contemperat propoſitionem, à ſua perſona, & more tractandi liberos. Indulgeo & ego quidem aliquid liberis, ſed non tantùm vt inde deteriores efficiantur. Idem ſi & tu faceres, res & tuæ & noſtræ eſſent ſaluæ. Eſtque an vtili argumētum intertextum. Mox addit Minorem. Sed tu non facis. mulieres enim tibi dominantur, ac tu quod ipſis placet facere cogeris tanquam γυναικοκρατούμενος. *Apprime)* ^u Vehementiſſimé. *Scio me eſſe app. obſ.)* Principium à perſona eius cum quo agitur, & ſuas & an vtile ſit nimis obſequi hominem ſuis.

6 *Sed n a. l. vt f. m.)* Facilitas, indulgentia. *Sed non a. l. vt f. m.)* Deeſt Tamen. & eſt ἀνακόλουθον tertium.

8 *Nunc v. in ill. p.)* Iucundè temperat eius culpam, quem accuſat, cum dicat illū coactum à ſuis facere ſibi iniurias. *Eia vero)* Modo aduerbium corripientis. ^v Blandé accuſationem quam intendit mitigat. *Eia vero)* ^D παρέλκον.

9 *Adij. e h de f.)* Narratio. & memoriter Poëta: quia dixit, Heri ea cauſa nunc huc aduenit: Patrem continuò cōuenit Philumenæ. *Itidem inc.)* Et Itidem, quid eſt? an id, Incertum amiſiſti, vt ad te incertus veni? Iungendum ergo, Vt veni, itidem. &c. vt ſit, Vt veni, amiſiſti itidem incertū. Incertus, inquit, veni: incertus à te receſſi.

10 dissfi- *Haud ita decet, si perpétuam vis esse affinitâtem hanc,

11 issfsu Celâre te iras:* si quid est peccâtum à nobis, profer:

12 dissisu Aut ea* refellêndo, aut purgândo, vobis corrigê-mus,

13 isdii– Te iudice ipso. sin ea est caussa retinéndi apud vos,

14 { is iaiss iss Quia ægra est: te mihi iniuriam facere árbitror Phidippe,

15 { ddaissu ddi Si métuis, satis vt mĕa domi curêtur diligênter.

16 bduisd. *At (ita me dii ament) haud tibi hoc concêdo, etsi illi pater es,

17 { ssalss- lld Vt tu illam saluam magis velis, quàm ego:* id ádeò gnati caussa,

18 illissau Quam ego intelléxi illam haud minùs, quàm se ipsum magnifácere.)

19 bssiassu Neque ádeò me clam est, quàm esse eum grâuiter laturum credam,

*L. Dilemmate colligit propositioné: & iniuriā fieri ostendit.
*Amicorum officium.
*D. Refellit, qui negat: purgat, qui fatetur, & sic defendit. Ergo Refellimus per coniecturā: Purgamus per cæteros status.
*L. Propositio confirmationis.
[dii] disyllabum.
*L. Probatio à studio erga filium, & metu incommodi.
R. [magnificàre] pro Plurimi facere & charū habere. ississau
Subtiliter oneratur culpa nurus recedentis.

10 *Haud ita)* [V] Increpat eum per dilemma. Aut retines eam ob peccatum nostrum, aut quòd ægrotat. Si propter nostrum peccatum, erras, qui nobis, vt amicum decet, hoc non exponis, vt vel hoc negando refellamus, vel purgando defendamus. Hæc enim est recta sedandi dissidii & gratiæ reconciliandæ ratio, in amicitia etiam necessaria. Si autē ob morbum abest, itidem peccas, qui non putes eam à nobis æquè diligenter curari posse atquè à te. His adimit Phidippo excusandi causas, cur apud se ipsam ferat. *Haud ita d.)* [D] Nō vsque adeò decet. & est cōfirmatio. *Haud ita d.)* Bene additum est Ita. etsi enim celandæ iræ. nō vsque adeò tamen, vt discordiam pariant.
12 *Vobis corr.)* Plus dixit Vobis, quam Tibi.
13 *Te ipso iudice)* Virgilius, Pan deus Arcadia mecum si iudice certet. Quid enim est Te ipso, nisi scilicet reo culpæ, & tibi ipsi ac tuis fauenti? vel qui me speres vincere. *Sin ea est c.r.ap.v.)* Reprehensio.
14 *Arbitror Ph.)* Bene addidit nomen, excitans audientem.
15 *Satis vt m.d.c.d.)* Vt, ne non, & iungendum est, Satis diligēter. nō enim. Metuis satis.
16 *At ita)* [V] Confirmat cum iureiurando per occupationem, à suo in ipsam affectu & animo, Quia mihi æquè chara est atquè tibi licèt patri. Plerunque fit, vt soceri nurus suas eodem amore quo filias complectantur. *At (ita me dij ament) haud)* [L] Addidit iusiurandum: vix enim credibile est tantundem amare socerum, quantum patrem. *Etsi illi p.es)* Salustius in primo libro, Et liberis eius auunculus erat. *Etsi illi p.es)* Compendium attulit. Virgilius, Heu fuge nate dea. Hoc enim sentit, Quanquam natus dea sis, fuge tamen.
Id adeo gn.c.) Honeste amori nurus rationem subiecit piam. Nam non cōtinuò rectum est nimis amari à socero nurū, nisi propter filium diligatur. Bene ergo, Gnati causa. incredibile est enim patrem nō patris pietate superari. *Id adeò)* [V] Ratio à persona filii & affectione eiusdem in eam. Nam filius æquè eam atquè seipsum amat. Officium est mariti, iuxta D. Pauli præceptum, Viri diligant suas vxores vt sua ipsorum corpora. Qui vxorem diligit, seipsum diligit. 17
Quem eg. int.) [D] Et causam sui amoris ostendit, & mariti nullam erga coniugē culpam: quippe qui amet. & à Parmenone dictū. Eò amantem inuitum, Pamphilum extrudit pater. *Quem ego int. ill. h. m. q. s. m.)* Hic subtiliter oneratur culpa nurus: si quidem indigne iniuriam faciat socero & marito. *Magnifacere)* [V] Est Magnifacere verbū probatæ monetæ etiam Plinio vsurpatum. licet illud quidā è pomerio Latinæ linguæ proscribere conentur. Græcis μεγαλοποιεῖν esset. 18
Neque ad. me cl. est. q. esse) [D] Ingeniosissimè Poëta iā præparat causam simulaturo ob hāc rem iracundiam Pamphilo. *Neque adeò)* [V] A 19

Hoc si rescierit: eò domum studeo hac prius, quàm ille huc rédeat. 20

* L. Purgatio. D principium similiter a persionis est factu.

P.* *Laches & diligéntiam vestram, & benignitá-tem* 21

Noui: & quæ dicis ómnia, esse vt dicis, ánimum indûco. 22

Et te hoc mihi cúpio crédere: illam ad vos redire stúdeo, 23

Si fácere possim vllo modo. L. *quæ res te fácere id próhibet?* 24

* D. Gesticulatio, quædam secretiora quærenti.
* L. Excusatur Pamphilus.

Eho nunquidnam accúsat virum? P.* *minimé: nam postquàm attendi* 25

Magis, & vi cœpi cógere vt rediret, sanctè adiûrat 26

Nō posse apud vos Pámphilo se absênte perdurâre. 27

dolore filii si hoc resciuerit, fictio. Eò autem videtur hanc obiurgatiunculam instituere, vt ante Pamphili reditū Philumena recipiat se ad ædes suas.

20 *Hac pr. q. ill. h. r.*) D Hic subtiliter etiam terrorem iniecit iracundiæ mariti.

21 *Laches, & dil. v.*) Remotiuo statu agit Philippus pro persona sua. nam in filiam remouet culpam, cur non redeat & relatiuam simul inducat qualitatem: potest enim videri causa iniuria socrus ad hanc voluntatem esse compulsam. *Laches, & dil. v.*) Ab eo cœpit quo maximè motus est. & quod in primis purgandum sibi fuit: ne suspectam aut voluntatem, aut diligentiam habere videatur affinium. Et cum affectu quodam, & gemitu dixit, Laches. quòd ille ait, Phidippe. & bene à nomine cœpit. vt consentire illi videatur. Et Diligentiā, quod ille ait, Sin metuis, satis vt meæ domi, curentur diligenter. Et vestram melius, quàm Tuam: cùm ille dixerit de se tantùm. Et Benignitatem, quod ait, -- Haud tibi concedo, etsi illi pater es, Vt tu illam, &c. Est igitur κοινὸν ad vtrunque. *Laches &*) V Purgat se nunc & remouet crimen, primùm laudatione voluntatis & diligentiæ eius, ne videatur eam suspectam habere. Deinde à suo studio remittendi eam, si possit, Subindicat igitur id per se non stare, sed quandam aliam subesse causam.

22 *Et quæ d. o. e. v. d.*) D Quòd iurauit: & quòd dixit Gnati causa. & quòd addidit, Quòd illam amet Pamphilus.

23 *Et te hoc m. c. cr.*) Meliùs quàm si & hic iuraret. *Et te ho. m. c. cr.*) Bene collegit ex vicissitudine quod volebat.

Si fac. p.) Hic est remotio, Si facere possim 24 vllo modo. & mollius dixit, quàm si, Nec facere possum, dixisset. hoc enim vult intelligi. Volo & non possum facere.

Eho, nunquidnam) V Inquirit causam, quasi 25 aurem prope admouens, & cum gesticulatione & vocis submissione arcanum rimatur. Gestus hic in Eho, exprimi videtur. D Interiectio ponentis autem priorem. nam illa quærit quæ solent de maritis puellæ matribus quæri. Sæpe enim de illis quæri solent aliquid eiusmodi, quod solis iis sit committendum est. *Minime*) V A confessione ipsius. & suo cogendi studio. Dissimulat tamen causam veram. *Nam p. attendi*) D Inhiet. & vide, num desit Animum: vt sit Attendi animū. non enim plenum est, sed nudum. Aduerti enim oculos, aut animum, subauditur.

Adiurat Non posse) B Seruius in versum il- 26 lum Maronis. Adiuro stygii caput implacabile pontis. Pro iuro, inquit, Prothesis est. Quidam enim volunt Iuro tunc dici debere, cùm aliquid confirmamus aut promittimus: vt, iuro me tacturum. Adiuro verò, cùm negamus: vt, adiuro me non posse, me non fecisse. Terentius, -- Adiurat Non posse apud vos Pamphilo se absente perdurare. D *Sanctè adiurat*) Ad nunc actiuum est. significat enim valde.

Non p. ap. vos P. se abs. perd.) Bene hic ad- 27 didit Poeta verba Philumenæ ad quæ Phidippus respondebat, cùm diceret, Et si scio ego

Phil

28 *Aliud fortásse áliis vítii est:* ego sum ánimo lenisnatus: •L.Purgatio à natura. *Mu. (leni ego sum animo). * sed versus non constat.

29 *Non possum aduorsári meis. L. hem. Sóstrata. S. heu me míseram.* • Paterna lenitas. D Qualitas venialis

30 L.* *Certúmne est istuc? P. nunc quidem vt vidêtur: sed (num quid) vis?* Al. [nunquid]. •D.Conclusio. •Eclipsis subaudi. D Quòd Philumena non redeat.

31 *Nam est quod me transire ad forum iam opórtet. L. eo tecum vná.* R. Al.omittunt [ad] sed perperam. Nam vt [Nam non fieret elisio.illaibs.].

Philumena meum ius esse, &c, *Non p. ap. vor P.* [it abs(perd.)] Magnificè contra illud quod Laches dixit, ægrè laturum Pamphilum, & ita locutus est, quasi hoc Pamphilo gratius esse debeat. *Perdurare)* Propriè & muliebriter dixit. 28

Aliud fort.al. vi est) Sic dixit, ne diceret, Sed coge vt redeat: & mollius dixit Aliis, quàm si Tibi dixisset. *Ego sum)* V Fatetur suam nimiam lenitatem, & fauorabiliter concedit se non vacare vitio. *Ego sum an.l.n.)* D Hoc contra illud quod primum dictum est, •.Etsi ego meis omnibus scio me esse apprimè obsequentem: Sed non adeò, vt facilitas mea illorum corrumpat animos. *Animo l. n.)* Hoc est plenum. nam Sum animo leni, cùm dicimus, ἰδιωτισμῶς profertur.

Hem Sostrata) Quæ dixisti, Non mea opera neque pol culpa euênit. V Suspicatur culpam in Sostrata hærere, & quasi minatur ei. *Heu me mis.)* D Ad se rediri toties, quasi delassata, conqueritur. 29

Certúmne) V Quod non velit prius redire, quàm Pamphilus reuertatur. *Nunquid vis?)* D Discedentis verbum. 30

Transire) Citò ite. 31

ACT. II. SCEN. III.

ARG. D In hac scena est allocutio, qua inducitur secum loquens anus, P conquerendo de suspicione, quam contraxerunt in omnes mulieres viri. D per quam orationem, mores eius, & animus mitis intelligi possit. V *Theses.* 1 Moderatioris ingenii anus est non debacchans in virum, *vt vie cui alter tensil.* 2 Nonnullæ mulieres perniciosæ ac prauæ sunt in causa cur omnes ad vnam sic iudicentur. 3 Peruersitas mulierum non est facilis expurgatu. In Sostrata est exemplum anus compositis & commodis moribus, quæ apud se conqueritur se præter meritum accusari à marito, ac suam innocentiam exponens, se defendit & purgat. M Quòd subinde malorum quorundam improbitas omnibus imputetur, docetur hac scena. Quod ipsum de mulieribus verificatur maximè: nam illarum sexus, quod pleræque malas habet, totus infamatur. Aristoteles libro septimo Politicorum. Sed mulieres, vt vulgò dicitur, omnes malæ sunt. Quod si esset, nò possemus sanè feliciter ætatem degere: sed quia pleræque ex illis, grauissimis quibusdam animi morbis laborant, vt inuidia, ira, garrulitate, omnes tamen ad hanc stateram ponderantur. *Vers. gen. Trochaici tetr. catal.*

SOSTRATA.

1 *EDEPOL næ nos mulieres sumus iniquè æquè omnes inuisæ viris* •L.Defensio totius generis cōtra accusationem Laches. E.s Edepol abundat in versu: (vel est monometer, nempe trochæus cum syllaba, vel creticus: vt in Eunucho actus II, scena III. [Occidi.] R [nos sumus mulieres iniquè æquè omnes]. A Quidam legunt, [nos sumus iniquè æquè omnino omnes]. Alij sic. [nos sumus iniqua æque omnes] tum [edepol] cuius prima est anceps, in metro locum habet. al. [nos sumus mulieres æquè omnes]. additur s in [sumus]. M n [nos æquè sumus omnes].

1 *Ædepol na n s mul f. &c.)* D Laches generaliter incusauit socrus: hæc plurimas defendit. Causa accusationis iniquæ, Non enim omnes sumus malæ. *Aedepol)* V Querela

Al.(ita me dij ament) al. ita dij me amet), aſſſſſv.

•Sententia defenſoria contra accuſationem generis torius.

D. Qui, vnde.

Go. Niſi, pro Sed. Forte legendũ (multimo dus) atſaſdtv.

Propter paucas: quæ, omnes faciunt dignæ vt videâmur malo. ſſaſat–

Nam (ita me ament dij) (quod me accuſat nunc vir ſum extra nóxiam. bſſſſſv Al. [quo]. D Quod.i.in eo quod: vel. propter quod.

Sed non fácile eſt expurgátu: ita ánimum induxêrunt ſocrus ſaſtaſt–

Omneis eſſe iniquas. *haud pol me quidem*: nam nunquam ſecus* ſſſ.ſtv ſtſſd

Hábui illam, ac ſi ex me eſſet nata: nec qui hoc mihi euéniat, ſcio: aſſtſaa- aſſtſdt-

Niſi pol filium (multis modis) iam expécto vt rédeat domum. arſoſdtv atſt

eſt de maritorum iniquitate, quibus eſt καθ-ἁπλῶν, vix alioqui μιγᾶσι. Non enim ſtatim ſimpliciter pronunciandum eſt omne genus mulierum eſſe mali ipſum, etiamſi quædam eiuſmodi fuerint. Extant apud authores paſſim multa in mulieres dicta, quæ omnino καθόλικα non ſunt: ſed hinc exponi poſſunt. Vnde illud Homeri, [illegible] γυναιξίν. Et Orphei, [illegible] γυναιξί. Et Hippolitus apud Euripidem exclamat, [illegible] γυναῖκας [illegible] κακὸν μέγα. Idem de omnibus Medea apud eundem fatetur, [illegible] κακῶν [illegible]. Eſt autem propoſitio, Non omnes mulieres ſunt malæ, nec omnes odio habent nurus, licet quædam tales ſint. Oſtenditur autem horum dictorum in mulieres fons & origo per [illegible], quem vulgò limitationem appellant. *Iniquè æque)* D Comicum κα-[illegible]. Et vide ſententiam defenſionem accuſatarum ſocruum continentem: contra illud quod ait, Itaque adeò vno omnes animo ſocrus oderunt nurus. Officium enim boni Poëtæ eſt, nullum genus hominum ſpecialiter lædere. Sic Virg. -- Quod ſæpe malæ legere nouercæ, id eſt, non omnes nouercæ, ſed tantùm malæ.

3 *Nam ita)* V Confirmat, & ſe ſimul purgat, a ſuo ipſius exemplo, Se eſſe illam quæ præter meritum accuſetur, cum nihil commiſerit vnquam in virum, vel ipſam nurum. *Nam ita me ament dij)* D Bene iurat: nam ſine iureiurando incredibile eſt, ſit bona ſocrus. *Quod me acc.)* Deeſt In eo: vt ſit, In eo quod me accuſat nunc vir, ſum extra noxiam. An Quod, propter quod? *Sum extra noxiam)* bApud idoneos ſcriptores Noxia culpam ſignificat. Iureconſultus ſcribens de verborum ſignificationibus, Noxæ appellatione omne delictum continetur. Inde noxales actiones dictæ à noxa. Beroaldus Seruium notat, qui in verſu illo Maronis, Vnius ob noxam & furias Aiacis Oilei, Noxam pro pœna ſit interpretatus.

Sed non) V [illegible] cur ſe non expurget, Quia viris ſtat eadem ſententia & perpetua de iniquitate ſocruum in nurus. *Ita ani.ind.)* D Inducere animum, eſt, ita tenere vt non amittant: id eſt, perſuadere animo ſuo 4

Socr.us Omnes eſſe iniquas) Intelligitur quibus iniquas, id eſt nuribus: quia ſocrus nomen eſt ad aliquid dictum. *Haud pol me q.)* Eſſe iniquam, ſubaudiendum eſt à ſuperiore, vt ſit Pol pro pleno iureiurando. *Haud pol)* V Se ipſam excipit, hoc itaque dicterium non eſt perpetuum. *Haud pol me q.)* D Subaudiendum, Scio eſſe, aut Noui eſſe, aut tale quid, ſecundum [illegible], quæ familiaris eſt his qui ſecum loquuntur, vt ſit, B Scio me quidem non eſſe iniquam, aut vllam feciſſe iniuriam Philumenæ, quamobrem à nobis abiret. *Nam nunquam)* V [illegible] à ſuo vehementi in illam amore per collationem. *Nam n. ſecus H. ill. ac ſi ex me e. n.)* B Secus cum Ac venuſtè. Sic & Cicero. Nõ ſecus, àc ſi meus eſſet frater. Idem, Non dixi ſecus, ac ſentiebam. Apud eundem ad Atticum. Velim domum ad tuos ſcribas: vt mihi tui libri pateant, non ſecus àc ſi ipſe adeſſes. 5

Multis modis) D Vehementer. *Iam exp. vt r.)* Quia nihil mirum in matre eſt expectare vt filius redeat: idcirco additum, Multis modis. 7

ACT. III. SCEN. I.

ARG. [V] Pamphilus reuersus ex Imbro, vbi resciuit vxorem socru relicta ad matrem abiisse, deplorat suam in amore infelicitaté. [T] & bene non se amatoribus modò, sed infelicibus amatoribus comparauit. & principium est à summa totius mali. [V] Estque scena σχετλιαστικὴ. Sed seruus ipsum consolatur, [P] ostendens vel leuissima interdum causa inter mulieres, quas pueris comparat, inimicitias exoriri, [V] vbi est παραμυθία. Atque hic est in protasi periculum. *Theses.* 1 Nulla calamitas sola. 2 Mala ignota rectiùs tolerantur. 3 Cōtrà, cognita citius expediuntur. 4 Etiam iniquiores parentes ferendi sunt. 5 Maritus magis obnoxius fit vxori moderatæ. 6 Euentus irarum non est ex æquo magnus. 7 Iracundi vel inimicissimi non semper irati sunt. 8 Mulieres propter animum infirmum citius irascuntur. 9 In medio impetu amatores consolationem non admittunt. [M] Iracunda & pronas esse in perturbationes omnes animi mulieres, & leuissimis subinde de caussis magnas molestias & turbulentias concitare, docet hæc scena. Et certè sic est: nam quò fuerint animi remissiores, & ad pusillanimitatem propensiores, hòc magis in iram & inuidiam declinant. Quare Plato dicebat mulieres esse iracundiores viris: ægros & laborātes integris & corpore sanis: pueros ætate vigentibus: senes adolescentibus. Nam quò maior fuerit imbecilitas animi hòc grandiorem prouocat iracundiam. Et muliebris sexus, quia sibi non satis constat, multis de caussis in vitio est. in eo enim miræ animi ægritudines, quæ nascuntur ex zelotypia, superstitionibus, & inani gloria. Cicero ad Quintū fratré, Iracundia vitiū in hac priuata quotidianáque vita, leuis esse animi atque infirmi videtur. Et bene iracūdas dicit Comicus mulieres. quod certè verissimum ostenditur in cognatis & affinibus. Socrates enim dicebat, in rapidissimum & vorticosum incidere flumē minus esse periculosum, quàm alicuius cognati, aut affinis cōmoti, & ira furoréque perciti, incurrere vindictā, & inuidiā.

Vers. gen. Trochaici tetr. cat. sex, nempe secundus, tertius, & quintus cum tribus sequentibus. Reliqui omnes iambici: atque ex his nouem trimetri acat. qui in scena sunt vltimi: tres & triginta tetr. acatal. nempe duodecimus cum duobus & triginta sequentibus: septem rursus tetrametri catal. videlicet primus, quartus, nonus cum duobus sequentibus, & quadragesimussextus cum sequenti.

PAMPHILVS *adolescens.* PARMENO. MYRRHINA *mulier.*

1 dijuualu NE'MINI *ego plura acérba esse credo ex amôre hómini vnquam oblâta.)* [G] *Si cretici non admittūtur, [esse] & [ex] sunt extra metrum.* diiiiaiu. [M] *u [esse ex amore homini vnquam obla a credo.]* diisialsu.

2 {xssbsstu s *Quàm mihi: *heu me infelîcem, hánccine ego vitam parsi pérdere!*

Viam sternit ad epitasin. Pamphili enim iam tandem innotescit incommodum, ad quem maximè pertinebat.

* D. Lachrymans hoc dicit. [L] Exclamando autem vae

1 *Nemini ego pl. ac.)* [D] Hic allocutio est per conquestionem. Et bene non se amatoribus modò, sed infelicibus amatoribus cōparauit. & principium est à summa totius mali. *Nemini pl. ac.)* Ab eo loco cōquestionis, in quo dicitur, quòd nulli ferè talia aduersa cōtigerint, [B] qualia nobis. Conquestionis locos sexdecim ponit M. Tullius libro primo de Inuētione cap. vltimo. Est autem Conquestio, oratio qua auditorum misericordiam captamus. *Nemini ego)* [V] Exordium est παθητικόν. Pronit autem per cōtentionem, Ego sum in amore omnium miserrimus. *Nemini ego pl. ac.)* [D] Nimis conturbati & Tragici in hac scena dolores essent, non Comici, nisi adderet, Ex amore. Acerba dupliciter euenerūt Pamphilo. Ex præterito de meretrice: ex præsenti de vxore.

2 *Heu me inf.)* Ab ipsa simplici exclamatione. *Heu me)* [V] In quam erumpit non sine decoro. *Hanccine ego v.)* [D] Ab eo quod ab aduersis ad aduersa delatus sit. [V] Indignatur se in profectione tantā vitæ curā egisse. cùm satius fuisset mari perire, quàm hanc infelicitatem experiri. Est autem Comicum hoc. Nam si dixisset, Vtinam mari periissem, fuisset τραγικώτερον. *Parsi per.)* [D] Parco, conseruo. Parsi facit: Parco, veniam do, Peperci. Modò ergo continui, abstinui significat. [B] Diomedes libro primo, Parco peperci, parsi legimus. Te-

ſiè amplificat dolorem à reditu.
Magna loci deteſtatio.
* D.A malorũ ſuorum cõparatione.

Háccine cauſſa ego eram tantòpere cúpidus redeún ddſbaaw 3
di domum!

Cui quantò fúerat præſtabílius, * *vbiuis géntium* {ſdſt=ſb? ſſſlüalſo} 4
ſágere ætâtem.) Hic verſus ſine eliſione v e s. & ſuareſi in [gentium] fuerit hypercatalecticus.

^c [fuerat] ſuperfluit in verſu. ſldbſblv. ^{au} [ætatem agere.] ^ ſed verſus non ſanatur.

* L.Aetiologia.
^F Ratio ſuperioris ſenſus. & deeſt Apud aut Penes, aut quidtale.

Quàm huc redire! atque hæc ita eſſe miſerum me ſſtaſlo 5
reſcíſcere!

* *Nam nos omnes, quibus eſt alicunde áliquis obiê-* ſſaaaſt- 6
ctus labos,

Omne quod eſt intéreà tempus prius quàm id reſci {dſaſſt- dlaſſ} 7
tum eſt, lucro eſt,

* L.Conſolatio Parmenonis.
G. Incertum trochai-

P A R. * *At ſic, citius quì te expédias his ærúmnis,* ſaſaſſb- 8

rentius, Egóne hanc vitã parſi perdere? Plaut. Duotum laborum ego hominum parſiſſem libens. ſic enim melius veteres parſi declinant. Nam Parſimoniam nõ Parcimoniã dicimus. Volunt autem quidem differre hæc duo, vt Parſi ſemel quid factum eſſe ſignificet, Peperci autem & ſemel & ſæpius. facit autem participium futuri Parſurus.

3 *Hacci.e)* ^D Sibi ipſi acerbè illudit, quòd tãtopere properarit, & redire cupierit domũ. *Cupitus red.d.)* ^D Ab eo quod contra ſpem contigit malum.

4 *Cui quanti)* ^V A maiori vtilitate, ſi non fuiſſet domum reuerſus. Non enim reſciuiſſet ſuum malum. *Vbiuis g.ag.at.)* ^D Magna deteſtatio præſentis loci, eligere quaſuis terras, vel quamuis gẽtem potiùs quàm eam in qua eſt. Virgilius, Tollite me Teucri, quaſcunque abducite terras. Et Gentium hic abundat. Et bene, Vbiuis gentium agere ætatem: quia ſuprà dixerat, Hanccine ego vitam parſi perdere! Nimis enim Tragicum fieret, Satius erat in mari perire.

5 *Atque hæc ita eſſe miſ.me reſc.)* Quod ait, lachrymantis eſt. Reſciſcere, eſt vix reperire, quod de induſtria fuerat celatum.

6 *Nam nos)* ^V Confirmatio rationis ex ſententia calamitoſis ſatis apta, Quia mala dũ ignorantur, licèt inſtant, nihil offendunt animum & hoc tempus quo ignorauimus malũ noſtrum, in lucro poni ſolet. Quod Stratoclis inſignis Athenienſium oratoris dictum comprobat. qui cùm nuntiaſſet ſenatui populum deuictum eſſe idque factum populus ægrè tuliſſet, fertur reſpõdiſſe, O ciues vobis ego iniucius non ſum, qui bidui triſtitiam me authore lucrifeciſti. Vt commemorat alibi Politianus. *Nam nos o.q eſt al.)* ^D Aut deeſt Apud: vt ſit apud nos omnes: aut nos omnes, pro nobis omnibus. *Nam nos o.q.eſt)* Conſtat hæc ἀνακόλουθα eſſe. retulit enim, Lucro eſt, non ad Nos omnes: ſed ad Quibus eſt alicunde: vt ſit ordo, Nam quibus eſt alicũde aliquis obiectus labos, lucro eſt tempus hoc eſt, Nos omnes. *Nam omnes, quibus eſt)* Hac figura vſus eſt etiã Tullius pro Muræna. Præterea quoque, ne ſepulchrum ac beatũ putaret, ei quoque carmen compoſitum eſt. Nam ille datiuũ caſum ſubiecit, cùm præpoſuiſſet nominatiuũ. Et totum Apollodori eſt: qui ſic ait, * *Quibus eſt alic.)* Hoc genus loquendi, nis abſolutum dicitur. Tale eſt apud Virgilium, Craſtina lux, mea ſi nõ irrita dicta putaris, Ingentes Rutulæ ſpectabis cædis aceruos. *Labos)* ^L Moleſtia.

At ſic,c.) ^V Sermo eſt artificioſum in con- 8 ſolatione afflicti. Pamphilus enim ἐνθυμηματικῶς argumentatus eſt, Sua mala ignorare bonum eſt: Ergo ea citò noſſe malum. Retorquet ſeruus. Suis quenque ſuccurrere vtile eſt: Igitur te tua cognouiſſe mala quã plurimũ proderit. Confirmat autem hoc enthymema ſex argumentis congerie quadam collectis, quibus vtilitatẽ citò cognitorum & facilitatem medẽdi illis malis recitat. Primum, vt ſe citò malis cognitis expediat, iuxta illud Poetæ, Principiis obſta ſerò medicina paratur. Alterum ob iratum mitigationẽ ex reditu & præſentia eius. Tertium, quia præſens rẽ penitus cognoſces. Quartum, propter tempeſtiuã iræ expeditionem. Quintum, ad reſtitutionem in gratiam. Sextum cõtinet rei, qua excruciatur *ταχυτῆτα*. *At ſic)*. ^L Sed ſic. *At ſic, cit. qui te)* At hoc modo, quòd veniſti: & diſcordias eſſe celerius reperire poteris: & quo modo his ærumnis te abſoluas. Et benè Expedias ærumnis. aut enim ſoluunt nos curæ abeuntes, aut impediunt & ligant aduenientes. Vt, Soluite corde metum Teucri, ſecludite curas.

At ſic,

[reperias.] Mu.[reperies.] — cúsre sit vt prace lētes. an iam:uus vt sequentes.

9 Si non redisses, hæ iræ factæ essent multò ampliores:

10 Sed nunc aduentum tuum ambas Pamphile scio reuerituras.

11 *Rem cognosces: iram expedies: [rursum] in gratiam restitues. — •L. Incrementum. E.[rursum] abūdat. Mu[restitues rursum in gratiam.] sit acatalecticus.

12 *Leuia [sunt hæc, quæ] tu pergrauia esse in animum induxti tuum. — R.[sunt. quæ], cū sit tr. hac.

13 PAM.* Quid consolare me? an quisquam vsquam gentium est æquè miser? — • D. Consolatio à quantitate.

14 * Prius quàm hanc vxorem duxi, habebam alibi animum amori deditum — •D. Amatores cōsolatio angit non lenit.

15 Iam in hac re vt taceam, cuiuis facile scitu quàm fuerim miser. — •L. Narratio, qua à tempore præterito amplificat.

16 Tamen nunquam ausus sum recusare eam, quam mihi obtrudit pater.

At sic.cit.qui) Sententia contraria. nam suprà sic collegit, Si ignorare mala sua vnicuique bonum est: sequitur vt malum sit, ea citò cognouisse. hic per contrarium, Si in aduersis suis succurrere vnicuique quàprimum bonum est: sequitur vt citò ea cognouisse sit quamoptimum.

10 *Sed n.adu.t. amb.*) Ne accusare alteram altera audear.

11 *Rem cogn.*) Melius est Rem, quàm litem. *Rem cogn.ir.exp.r.in gr.rest.*) τρίκωλος sentētia. & bono ordine vsus est. Priùs enim fit querela. deinde ponitur iracūdia. postremò reditur in consilium.

12 *Leuia s.h.q.t.u p.esse*) Genus consolationis, non à substantia, sed à quantitate. non dicit non esse causam solicitudinis, sed leuem dicit. *Quæ tu perg.esse*) Bene additum contra Leuia, non Grauia, sed Pergrauia. *Quæ tu in an.ind.t.*) id est, persuasisti tibi.

13 *Quid consol.me.an q.vsq.*) Vt solet in vero amore, ipsa consolatione ægrescit dolor. Et ingeniosè: non inquit Dicis, sed Consolaris me: & hoc ipso ostendis scire te quòd miser sum. [c] Homo afflictus & amator consolationem nō admittit, eáque magis angitur, quàm mitescat. Estque exemplum beneuolētiæ intempestiuæ. Sit hæc propositio. Non est quòd me consoleris. *An q.*) Ratio qua repetitur prior propositio. Quia miserrimus sum.

14 *Priusquam*) Confirmatio rationis per narrationē, qua exponit, se & priùs ante ductam vxorem, cùm animum alieno amori haberet deditum, miserrimum fuisse, & nunc etiam vxore ducta non minùs infelicem esse. Narrat itaque & negotium suum de amore & matrimonio, & quanto in dolore animi sit, circunstantiis declarat à tempore præterito. Cùm amaret Bacchidem. Vnde ille apud Euripidem exclamat, Ἔρωτος ἥσσων [illegible] κακὸν μέγα! A tempore præsenti, Quòd vxorem inuitus duxerit. & difficulter se illi totum dare, meretrice relicta potuerit. Ad extremum à futuro, Veretur futurum, ne etiam ab hac, quam vix amare incœperit, abstrahatur. amplificat autem à persona matris & vxoris, quarum aliquā in culpa esse suspicatur. Ita ex omnibus temporis partibus se & fuisse, & esse, & futurum esse miserum ostendit. *Prius quam h.v.d.*) [D] Hoc refert ad illud caput in quo ait, Nemini ego plura acerba esse credo ex amore homini vnquam oblata. *Prius quàm h.ux.d.*) Ante rem. *Habebam al.an.am.d.*) An miser sit in amore, ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους. Ante rem, in re, & post rem. *Habebam alibi*) Grauiùs dixit Alibi, quàm si in meretrice diceret. & maluit Alibi dicere, quàm ad meretricem.

Quam mihi obtr.) Rectè enim dici potuit, 16 Quomodo ergo vxorem duxit, si amabat? Et bene Obtrudit, quia inuito. Sic alibi, Aliquid monstri alunt: ea quoniam nemini obtrudi potest, itur ad me. Et Obtrudit, pro obtrude-

*Vix me illinc abstráxi, atque impedîtum in ea ſſſ-aiap 17
expedíui ánimum meum,

Víxque huc contúleram, hē noua res orta eſt, *por- ſddſſſp 18
rò ab hac quæ me ábſtrahat:

*Tum matrem ex ĕare, me aut vxôrem in culpa in- {ſaſſſſp ſſ 19
uentûrum árbitror:

[Quod] cùm ita esse inuénero, quid [restat, nisi por- {ſaſſſſp dſd 20
rò] vt fiam miser! Al. [restat porrò, nisi]. ſaſſſp. [resta, porrò nisi] pro nisi porrò, vt sit hyperbaton, legitimo dictionum ordine mutato.

*Nam matris ferre iniúrias me Pármeno pietas iu ſſſſ bip 21
bet:

*Tum vxóri obnóxius ſum: ita olim ſŭo me ingénio {ſſſdſp ſſſiſ 22
pértulit:

Tot meas iniúrias, quæ nunquam [vllo] patefécit {ſſiſſiſ ſ 23
loco.

*Sed magnum néſcio quid necéſſe eſt eueniſſe Pár- ſſaiſſſi 24
meno,

Vnde ira inter eas intercêſſit, quæ tam permânſit ſdſſſſi 25
diu.

PAR.* Haud quidem herclè [parum] eſt: ſi vis ddſſſdſ 26
verò verā ratiônem éxequi, G. Al. [paruum] ſiſſdſi: Potest & [haud] a superiore versu pendere, iiſſdſi. [Hoc hercle quidem parum est.] tum si [ratio sem] vo i fiet elisio, ſaiſſaii. [Haud quiddam hercle parum est.] ſſdſſdſi.

•L. A præſenti. G Cretum hic certè necessarius.
•D. Porro, deinde. & vim habet Deinde modò implicationem continuatarum miseriarū referentis.
•L. à futuro & personis.
Al. [Quæ].
•A iusto & decenti. L causa à pietate in matrem & meritis vxoris.
•Ab honesto & congruo.
Mu. [in vllo] ſiſi dſi: vel ſſiſidſi. In [patefecit] secunda est anceps.
•Suſpicio ingentis mali. D & à re & à tempore.
•D. Serui responſio ad vltimam tantum partem.

bat, ἐμφαντικῶς temporis.

17 *Vix me ill. abſt.)* Vix, vel multis modis, vel ſtatim ſignificat. *Atque exp. an. m.)* Curæ, vt diximus, aut ligant, aut ſoluunt: vt Virg. Quæ mihi reddat eū, vel eo me ſoluat amantem. Amatoriè enim, curæ vincula dicuntur.

18 *Vixque huc)* Maluit Huc, quam Ad vxorem, dicere.

20 *Quod cùm ita)* V Epilogus de ſua miſeria cum principalis propoſitionis repetitione. *Quod cùm ita eſſe inu. q. r. n. p. vt f. m.)* D Ordinē ſeruauit allocutionis, in quo à præteritis, à præſentibus, à futuris inducitur perſonæ loquentis oratio. *Niſi porrò vt f.)* Porrò, poſteà, vel in poſtremum. alii coniunctionem putant.

21 *Nam matris)* L Cauſſa à pietate in matrem & meritis vxoris. *Nam matris)* V Ratio biceps eſt, tam à matris perſona, cui ex pietate repugnare non debet, quàm à meritis vxoris. Hæc eſt ratio honeſti & decori. *Pietas iubet)* D Aptè quia Ferre dixit, addit Iubet.

Tum vx. obn. ſ.) Matris cùm dixiſſet, non 22 intulit Vxoris, ſed mutauit caſus. *Ita ol. m. ſ. me ing. pert.)* Olim, ad diuturnitatem retulit, non ad ſpatium præteriti temporis.

Tot m. in.) Hæ ſunt iniuriæ quas ſuprà 23 dixit, Nocte illa prima virginem non attigit: Quæ conſecuta eſt nox, eam nihilò magis. Et deinde, Quid intereà? ibátne ad Bacchidem? P. Quotidie. *Tot m. iniur.)* Aliam vim habet quod dixit, Me pertulit: aliam, quod adiecit, Iniurias meas aliam, quod reticuit. *Quæ nunq. v. p. l.)* Non dixit Quas, ſed Quæ, vt ad Omnia, non ad Iniurias, referatur extrema concluſio.

Sed m.) V Dubitans ſuſpicatur grauem 24 eſſe diſſidii & iræ cauſam. Vtitúrque coniectura ab iræ dura iong longa. *Sed m. n. q. n. eſt)* D Bene de ambabus ſentiens, putat magnam cauſam eſſe, quæ irā fecerit, & irā diuturnam.

Haud q. h. p. eſt) Seruilis ratio & ſordida: & 26

non

27 *Non maxumas, quæ máxumæ sunt intérdum iræ, iniúrias*
28 *Fáciunt: nam sæpe est, quibus in rebus álius ne irâtus quidem est,*
29 *Cùm de eâdem caussa est iracúndus factus inimicissimus.*
30 *Púeri inter sese quàm pro lénibus noxis iras gerunt!

Go. [maxima ,] & [iniuria]. Mo [Nam maxumas.]

D. Argumentum à simili. L Declarat exemplo.

non his respondens omnibus quæ dixit Pamphilus, sed tantùm nouissimæ parti. *Haud q.*) V Consolatur per causarum extenuationem. cuius vis ex côiectura pendet. & statuitur hic propositio per concessionem. Fatetur quidem magnã fuisse, sed vt sint magnæ sæpe iræ, ita non magnæ iniuriæ. *Parum*) D Subaudiendum Necesse est euenisse, vel Euenit. nã consequens sententia tollit quod ille dixit, Necesse est. *Haud hercle quidẽ parum est*) GO Legendum, *Hoc hercle quidem parum est*) Nam cùm singulari aliqua iniuria inter vxorem & matrem iram crederet Pamphilus excitatam, quæ tã durarat diu, animóque miserè ob eã causam torqueretur, velletque hero Parmeno consolationem aliquam adhibere, monet nihil id esse, quod tam graue ille existimaret: subiicitque, Pueri inter sese quàm pro leuibus noxiis iras gerũt? Quapropter? quia enim qui eos gubernat animas, Infirmum gerunt: Itidem mulieres sunt fermè, vt pueri leui sententia: Fortasse vnum aliquod verbum inter eas hanc iram conciuerit. *Si vis vero veram r.ex.*) D Vero, vel nomen est, vel coniunctio, vel aduerbium.

27 *Non m.*) L Sæpe magnæ iræ ex non magna iniuria concitatæ sunt. *Non maximas, quæ maximæ s. int. iræ, iniur. Faciunt*) D Iniuriæ faciunt iras, non iræ iniurias Sed hîc facerè ὑπαλλακτικῶς dixit, secundum superiorem rationem increpans errorem Pamphili, qui de iræ magnitudine æstimet iniuriæ quãtitatem. Alii Faciunt, probant, ostendunt, intelligunt. Cauté dixit Interdum; plerunque enim sic. *Non max. quæ max s.*) Sensus est, In quo primũ Non iræ iniurias faciunt, accipiendum est. secundum, Non maximas maximæ *Non Maxumas, quæ maxima s. int. iræ iniurias*) GO Legendum puto, *Non maxima quæ maxima sunt interdum iræ, iniuria Faciunt*) Nam cũ ex iræ diuturnitate iniuriæ magnitudinem Pamphilus colligeret, Leui, inquit Parmeno, duceris Here argumento: rationémq. si quæris, maximæ interdũ iræ à non maximis iniuriis enascuntur. Vides iracũdis hominibus id accidere, vt inimicissimi fiãt iis de causis, quæ alios homines ne leuiter quidẽ possent cômouere.

Nam sæpe) V Confirmatio ab euentu frequentiori, Multi sunt iracundi, irati autem nõ item. Hi enim causa vt iniuria, quæ offertur, lacessiti irascuntur: Illi verò nunquam lacessiti sed morbi vitio iracundia feruent. Nam ὀργίλοι: vnde ὀργίλοι, & ἕξις vitiosa & κακία, est ὑπερβολὴ τῆς πραότητος, ὀργὴ verò est πάθος. Quod Plutarchus eruditè docet, cùm inquit, ἡ μὲν συνέχεια τῆς ὀργῆς, καὶ τὸ προσκρούειν πολλάκις, ἕξιν ἐμποιεῖ τῇ ψυχῇ ἣν ὀργιλότητα καλοῦσιν, εἰς ἀκροχολίαν ἢ πικρίαν ἢ δυσκολίαν τελευτῶσαν. Est igitur ὀργὴ affectus subitus. & ὀργιζόμενοι facilè abiiciunt irã, sæpe tamen ita commouentur, vt extra se ire dicantur. Vnde & Iræ nomen est. ὀργιλότης verò est habitus durabilis. Sicut μέθυσος ebriosus & μεθύων ebrius. Cicero Iracundiam vocans vlciscendi libidinem, iram intelligere videtur, quæ est τιμωρίας ἐπιθυμία. Sunt & Aristoteli ὀργίλοι qui celeriter cômouentur & vehementiùs quàm oportet. Sunt ἀκρόχολοι extremæ bilis homines & nimiùm præcipites. Sunt πικροί, qui ægrè placantur, & diu sunt acerbi, Sunt & χαλεποί, qui grauiter etiam propter quæ non oportet irascuntur, & non priùs placantur, quàm vltio atque animaduersio sit consecuta. Displicet etiam Cice. In Offic. iracundiam à Peripateticis laudari, & dici eam à natura vtiliter datam esse. 28

Cum de ea d.c.) D Obscurauit elocutionem suam: sed conuenit seruo hæc humilitas orationis. nam plenum erat, si diceret, Nam sæpe est, quibus in rebus alius ne iratus quidẽ est, cum de eisdem rebus est iracundus factus inimicissimus. Est autem, pro euenit, dixit & est ordo, Sæpe est, cùm quibus in rebus alius ne iratus quidem est, de eadem causa iracundus, factus est inimicissimus. *Iracundus factus est inimicissimus*) Iratus est, qui ex aliqua re lacessitus irascitur. Iracundus, qui ex parua nulláue causa præcedẽte irascitur. *Pueri inter*) V Ab ingenio mulierum per similitudinem à 29 30

•D. [illegible]

Quápropter? *quia enim qui ĕos gubérnat ánimus,* { ſdxibiſi ſdſ 31
infirmum gerunt.

G. [creticus hic neceſſarius, ^nisi è verſu excludatur [illa].] abſſaiſi.

I'tidem illæ mulíeres ſunt ferme, vt púeri, leui ſen- adiſdxſi 32
téntia:

• V. Dubio cauſam eleuat, quasi vix vlla eſſet memoratu digna. Et eſt concluſio iſtius argumentationis.

* *Fortáſſe vnum áliquod verbum inter eas [iram* ſdſdiſp 33
hanc] conciuerit. G. [iram hanc], ſd.dſſip: Mu [hanc inter eas iram], ſdſſaiſp. D Pro conciuerit [i. commouerit, alias conſeiuerit], i. decreuerit, fecerit. legitur & [conciuiſſe.] nam veteres infinitiuo mo. o adiungebant Fortaſſe. & Rem conciuiſſe, eſt rem nouam feciſſe. ^ verum hæc lectio verſui non conuenit.

Al. [I], ſiſſii[illegible]l.

• L. Sternitur via ad epitaſin. eſt enim occaſio qua innoteſcet partus Philumenæ.

PAM.* [*Abi*] *Pármeno intrò, ac me veniſſe nún-* { ciſſiiſi aiſſiii 34
tia. PAR. *hem,* [*quid hoc eſt!*] PAM. *tace:*
Mu. [*quid hoc?*] ciſſiii.: *vel* aiſſiil.

Trepidári ſéntio, curſári ſurſum [*prorſum*] : *ágedum* aſiſſai 35
ad fores R. [*rurſum*].

Accéde própius. PAR. *hem, ſenſiſtin'?* PAM. *noli* ſbiſſip 36
fabulárier:

G. [*audio clamorē*]. ſaiſſdſi.

•D. Mirè expreſſus eſt mos auſcultantium.

Prò Iúppiter [*clamórem*] *aúdio.*] PAR.* *tute lóque* ſiſiadſi 37
ris: me vetas?

puerorum natura deſumptam, Vt pueri, ita & fœminæ ſæpe de leuibus cauſis rixantur. Rationem adijt per [illegible], & contentionem figuratam. Quia animum (qui eſt Ciceroni domina & regina appetitus) imbecillum habet, vt appetitum ſibi ſubiicere non poſſint. Ideò D. Petrus fœminam σκεῦος ἀσθενέστερον appellat. Et pulchrè Propertius, Non ſic incerto mutantur flamine Syrtes, Nec folia hyberno tam tremefacta noto, Quàm citò fœminea non conſtat fœdus in ira, Siue ea cauſa grauis, ſiue ea cauſa leuis. Et idem, Nulla diu fœmina pondus habet. Fatetur & Ariſtotel. in problem pueros imbecilliores eſſe, & iræ deditos. Fatetur & Xenophon in [illegible]. Pueros multum negotij magiſtris faceſſere rixis ſuis, [illegible] Ideò & ipſorum amicitia inſtabilis atque infirma eſſe ſolet, Ariſtotele teſte in Ethicis. *Quam pro l.n.*) B Quàm per admirationem dixit, *Quam pro l.n.*) D Interrogatiuè. Noxis, iniurijs, culpis.

31 *Quapropter*) [illegible] interrogat. *Infirmum g.*) [illegible], ἀντὶ τοῦ Infirmus eſt. Sed [illegible] illa conuenit ſeruo.

32 *Itidem illa m.ſ.f. vt p.*) Artificiosè Mulieres, à perſona à ſimilitudine, Pueri à facto, Iras gerunt: ab accidentibus ſimilitudinis, Animus infirmus: a collatione perſonæ mulieris accidentium. Leui ſententia: à facto Fortaſſe vnum aliquod verbum inter eas iram hanc conciuerit. qua ſententia totum hic ſublatum eſt quod ait, Sed magnum neſcio quid neceſſe eſt eueniſſe Parmeno, Vnde ira inter eas intercesſit. *Itidem illa m.*) Sexus alius, ad ingenium & ſenſus, Idem eſt. Et mirè ſimilitudinem contulit ad id quod agitur.

Trepidari) V Omnia diligentiſſimè curari. Notatio eſt obſtetricantium mulierum circa partum. *Curſari rurſum prorſum*) L Rurſum propriè retro: Prorſum, antè ſignificat. & eſt prouerbiale. vt dicimus, Surſum deorſum, intrò foras, hac illac. & ſimilia: Græci ἄνω κάτω cùm omnia permiſcentur, & ordo rerum conturbatur. *Trepidari ſ. curſ. rurſ. pr.*) Trepidatio, ad vocem refertur loquentium: Curſatio, ad ſonum pedum. Et Trepidatur ab his qui morbum putant: Curſatur ab his, qui raptum ſciunt. 35

Pro Iupiter) V Exaudiens clamorem parturientis, exclamat præ dolore. *Tute l. me vetas*) D Mirè expreſſus eſt mos auſcultantium. 37

38 ibijſſl M.* *Tace óbſecro mea gnata.* PAM. *matris vox viſa eſt Philúmena:*

39 {ſſiaadſd / aſvdſaſp} *Nullus ſum.* PAR. *[quid]dum?* PAM. *quia períj.* PAR. *quámobrem?* PAM. * *néſcio quod magnum malum* *Al.* *Muretus tollit, quia].* ſſddſaſp

40 iſiſſſp *Profécto Pármeno me [ſcelus.]* PAR. *vxórem Philúmenam* *Al. [celant.]*

41 aiaſſſi *[Pauitáre néſcio quid] dixêrunt: id ſi fortè eſt, néſcio.*

42 dſiſddſp PAM. *Intérij: cur mihi id non dixti?* PAR. *quia nō póteram vnà ómnia.*

43 ſſaſbſſi PAM. *Quid morbi eſt?* PAR. *néſcio.* PAM. *quid! nemóne médicum addùxit!* PAR. *néſcio.*

44 ſſiſſiſp PAM. *Ceſſo hinc ire intrò, vt hoc quàm primum quicquid eſt, certum ſciam!*

45 ſijbiſſi *[Quo nam modo] Philúmena mea nunc te offéndam affèctam!*

46 ſiſſaid- *Nam ſi periculum vllum in te[ſ eſt,] periiſſe me vnà haud dúbium eſt.*

*D. Hic nō ſolùm Lucina non inuocatur, verum ſilentium quoque ob furtiuum conceptum inducitur.
Al. [quis].
•L. Suſpicatur Parmenonē ſcire, & de induſtria celare.
Pauitare. i. ęgrotare
Al [*Pauitare, neſcio quid.*]. *Mu* [*Pauitare neſcio quid.*]
D. *Neſcio*, inepta & ſeruilis eiuſdem verbi repetitio.
• D. Amatoria ἐπιφορὰ.
Al. [*Quonam modo*] *Mu* [*Quonammodo*].
Al. [*ineſt*,] [ſiſiaid- vel ſiſiaid-, vt legatur [*periclum*], pro [*periculum.*]

38 *Tace obſ.)* V Vox matris eſt intra ſcenam parturientem filiam conſolantis & iubentis tacere, ne exaudiatur. Quàm ſint matres blãdæ parturientibus filiabus, his verbis Alceſtis Euripidis filiam alloquens docet. οὐ γὰρ σε μητρὸς οὔτε νυμφεῦσαι ποτὲ οὔτ᾽ ἐν τόκοισι σοῖς θαρσυνεῖ, τέκνον, παρούσ᾽, ἵνα οὐδὲν μητρὸς εὐμενέστερον. *Tace obſ. m. gn.)* D Non ſolùm hic Iuno Lucina non inducitur, ſed etiam ſilentium parturienti inſuper imponitur: quia furtiua conceptio eſt. & tamen eiuſmodi verba ſunt matris, vt duntaxat argumentum ſcientibus manifeſta ſint: Pamphilo verò & Parmenoni, tanquam ægram continenti filiam videantur. *Tace obſ. m. gn.)* Conceptum furtiuum furtim conuenit naſci. *Matris vox viſa eſt)* Omnia hæc quæ ſenſu percipi poſſunt. Viſa dicimus. Virg. -Viſæque canes vlulare per vmbram.

39 *Nullus)* V Ex clamore puerperæ perterrefactus conqueritur ſe nullum eſſe. *Nullus ſ.)* D Rurſus ſe infelicem & miſerum appellauit hic. *Nullus ſ.)* αὐξοβιχῶς. *Quia perij)* Satis amatoriè. V Ratio τοῦ ἰδόντος. Eſt petitio principij, Non ſatiſfacit hæc ratio ſeruo, ideò pergit quærere. *Neſcio)* Rationis confirmatio. Quia forſan magnum malum accidit.

Vxorem) Hoc reſponſo dubium animum, adhuc magis dubium & ſollicitum reddit. 40

Vx. Phil. Pauitare) D Pauitare τὸ ἐξ...ασμῶ 41 Pauere & timere, & ad corporis, & ad animi perturbationem veteres referebant. Plautus in Bacchidibus, Nam & ex mari timida ecce ego pauitare, ægrotare, quia ſic horruiſſe, ac palpitare venis.

Interij) V Epilogus iſtius querelæ. Et 42 cum increpatione quærit. *Quia non por. v. o.)* D Cū ſtomacho pronūciauit: & deeſt Dicere. *Quia non)* V Excuſat ſe per ἀδύνατον.

Nemone med. add.) D Scilicet ex quo ſcire 43 poſſes. *Neſcio)* Perturbatus Parmeno idē repetit verbum. & verbum aptum eſt perſonæ ſeruili.

Ceſſo hinc ire intrò) In vultu proloquium. 44 Sic autem agit Poëta. vt grauem morbum in vxore ſuſpectans maritus, protinus ingrediatur, & partum improuiſus offendat.

Quonam modo) V παθητικῶς per ἀποστροφὴν 45 ad abſentem vxorem affectam. id eſt, infirmã & ægrotam, vel etiam vitiatam. Ac pulchrè amatoriam ſollicitudinem exprimit. D Sic in Phormione, Quòd ſi eò meæ fortunæ redeunt, Phanium abs te vt diſtrahar, Nulla eſt mihi vita expetenda.

Offendam aff.) Laſſam poſſeſſamque mor 46 bo. ab

•V. Expurgat se, loquens secū, digressu hero cur nō ingrediatur in ædes, & est propositio.
•D. Argumentum odii.

PAR. *Non vsus facto est mihi nunc hunc intrò sequi. ßdrß

Nam inuisos omnes nos esse illis sentio. ſſilß

*Heri nemo voluit Sóstratam intrò admittere. ɕbßſp

G. [Heri] prima potest à superiore versu pendere. ßbßſp: vel lege [Here.] pro Heri. al. ßil p.

Si fortè morbus ámplior factus siet, ßiiſp

Quod sanè nolim, máximè heri caussa mei: ßſiaß

Capit. id est, vitæ. Al. [saluti.] aaßſp. D. Qui. vnde. Al. [siet.] quod versui repug. at nisi dactylus vl una fiat re cipiatur.

Seruum ilico introîsse dicent Sóstratæ: ßijß

A'liquid tulisse comminiscêntur mali, aiijß

Cáput atque ætátis illórū, morbus qui auctus [sit.] aßſp

Hera in crimen véniet, ego vèrò in magnum malum. {iſaßſp / iiwſ} Al. [litem].

bo. ab eo quod est Affici. vnde Affectus dicuntur, propter quos afficimur. *Nam si per. vll. in te inest.*) Multum dixit, Si in te periculum inest, me periisse non dubito. tantus autem affectus non est mariti tantùm, sed amatoris quoque. *Nam si p. vll.* Non permisit amor dicere Perituram: sed si periculum.

Non vsus f. est m.) Vide artificem Terentium, quemadmodum aliàs per Pamphilum, aliàs per ipsum Parmenonem inuenit, quemadmodum nesciatur à cæteris, virginem ante nuptias ab ipso Pamphilo vitiatam esse. *Non vsus f.*) Non vtile. Facto abundat. *Non vsus f.*) L Pro, non vtile factu, eadem figura, qua. opus est facto.

Nam inuis. o. n. e. i. s.) D Acutè eiusmodi causam reperit, quæ vel hominem curiosum cōtineret: quæque non Parmenonem modò, sed mox etiam Sostratam arceat ab ingressu. *Nam inuisos*) V Confirmatio ab vtili Quia ipsis odiosi sumus. *Nam inuis. o. n. e.*) B Ætiologia est argutior. Causæ redditio dicitur. Sic & apud Maronem, Ad cælum tendens ardentia lumina frustra, Lumina. nam teneras arcebant vincula palmas.

Heri) V Ab euentu & exemplo Sostratæ confirmat. *Heri n. v. S.*) D Quasi alius dixerit, Vnde intelligis?

Si fortè) V Ratio acuta. Ab incommodo futuro, ne in se & in heram Sostratam causa morbi si accreuisset reiiciatur. & cum vtroque pessimè agatur. Cuius hic est effictio

Maxime h. c. m.) D Bene Maximè: qui & propter ipsam, vel propter inuidiam socrus, non velit fieri grauiorem morbum.

Seruum) Acuta & inuidiosa ratio in Phidippi domum & rectè non ingreditur, ne interueniat parienti Philumenæ. *Seruum il. intr.*) D Mirè vt criminosius, suspiciosúmque sit: non Lachetis, aut Pamphili seruum, sed Sostratæ: nec Parmenonem saltem.

Aliquid tul. &c.) B Ingredi hoc tempore nolo, ne quid per me illatū suspicentur quod morbum auxerit. *Comminiscentur*) D Dicēt, cùm confinxerint.

Capit atq. at. ill.) Bene τὸ [illegible] maluit Illorum, quàm Puellæ dicere: quod vtique intelligitur.

Hera) Sostrata in litem. *Ego verò in m. m.*) In quæstionis tormenta. B Ego verò quæstionibus admouebor, vario cruciatus genere torquebor.

ACT. III. SCEN. II.

ARG. L Ad continuandam causam epitaseos arcetur ab ingressu ad Philumenam Sostrata. V eam enim volentem visere nurum seruus absterret, & dissuadet ne eat: D vbi quædam deliberatio est, continens suasionis dissuasionísque partes, quas in subditis consyderabimus: P nam admodum vicini sunt. V Cæterùm in genere deliberatiuo est [illegible]. filius quoque redux excipitur à matre, quam prudenter celat vxoris partum. P quem repentino suo & improuiso aduentu furtiuum deprehenderat: V éstque [illegible]. *Theses.* 1 Vocandi sunt dii præsides rebus periclitantibus. 2 Fugiat eum cui quis odio est. 3 Læto nuntio curæ ex corde excedunt. 4 Turius est coniuges solos sibi adesse, quorum consilia sunt cōmunia. 5 Prudentis est pericula posse dissimulare. M Cordati adolescentis, & supra modum

dum probi liberalissimos, & castigatissimos mores hæc scena exprimit. Quo enim nomine satis commendari posset, qui eum vxorem, cum qua nondum consueuerat, grauidam, & ideò corruptam inuenisset, ne dedecus hoc maximum propalaretur, & in fabulam veniret, id, quod viderat circa vxorem, tam prudenter & callidè dissimulauit, vt non ea causa incestus esse existimatus sit, sed potiùs quia morbo implicitam diceret.

Vers. gen. iambici tetr. omnes, atque catalectici sine scazontes, excepto undecimo acatalectico.

SOSTRATA. PARMENO. PAMPHILVS.

1 NE'SCIO *quid iam dúdum hîc aúdio tumultuári mísera:*

2 * *Malè métuo, ne Philúmena magis' morbus aggraueſcat.*

3 * *Quod te Aeſculapi, & te Salus, ne quid ſit huius, oro*

4 *Nunc ad eam viſam.* PAR. *heus Sóſtrata.* S. *hem.* PAR. *iterum iſtinc excludêre.*

* D. Instar Terêtius bonam socrum facere, vt bonâ meretricem faciat.
* L. Precatio pro ægrota. D Decit Propter: vt sit, propter quod.
D. *Hem.* interiectio est nouas res audiêtis.

1 *Neſcio quid.)* V Sostrata ... ratiocinatur à signo, Tumultus in ædibus audio: Ergo vereor ne morbus aggrauescat. Nã apud parturiêtes ita fieri consueuit, vt alii clamêt, alii plorent alii ad officia vocent. Hoc autem suspicatur & colligit planè ... . Cõmodo etiam verbo vtitur, quo morbi augmêtum notatur. Nam morbus aggrauescit, *vvan sie te lenger te sihvverer vvort.* Et hæc est causa impulsiua, cur eat. *Hic)* D Quia nimis vicini sunt.

2 *Magis m agg.)* Grauior fiat. Propriè; quia morbi graues sunt dicti. Virg. -Vbi aut morbo grauis, aut iam segnior annis Deficit. Salust. Morbi graues ob inediam insolitam vescentibus.

3 *Quod te Aeſc.)* V Precatur deos qui sanitatem conferunt, morbósque depellunt, vt laboranti adsint. Æsculapius enim Appollinis & Coronidis filius scribitur Medicinæ præses fuisse, & multa valetudini mortalium vtilia inuenisse, Ideóque in deorũ numerum relatum esse dictus ... , hoc est, ab eo, quòd quæ morborum aspera sunt, mitia faciat. & ... , id est, mitis dator. & à medendi peritia ... & ... , id est, propulsor laborum. & ab Ouidio in Metamorph. salutifer atque opifer vocatur. Apud Aristophanẽ in Pluto inducuntur in ædem eius ægroti vt curentur. Salus quoque ... sanitatis & felicitatis præses colebatur passim. Cui olim C. Iunius Bubulcus Cos. bello Samnitum ædẽ vouit, Censor locauit Dictator dicauit, Liuio in 9. ab vrbe teste. Cui & Antiochus tribuerat symbolum triãgulum triplicem, inuicem insertum, & quinque lineis constantem, in quibus scriptum fuit ... . B Æsculapius medicorũ princeps, Epidauri vrbe. Achaiæ templum habuit, cui incubantes ægritudinum remedia capessebant de monitis somniorum, vt Solinus ait. Residebant in hoc templo ægroti, quoad sanitatem reciperent. hic tabellæ pendebant, in quibus sanati langores erant scripti. id quod hodiéque fieri videmus in locis vbi vel diui vel diuæ miraculis clarent. De sacello Æsculapii Plautus in Gurgulione sic habet. Migrare certum est iam nunc è Fano foras, quando Æsculapii ita sentio sententiam, vt qui me nihili faciat, neque saluũ velit. *Quod te Æ. oro)* Adrianus Cardi. Modus est etiam Romano candore plenus in particula Quod. cùm enim aliquid timentes narrabant, ac deinde ne quid tale eueniret obsecrabant, Quod te oro, dicebant. quod perinde est, ac si diceres, quare te oro. Terent. in Hecyra, Male metuo, ne Philumenæ magis morbus aggrauescat. Quod te Æsculapi. & te Salus, ne quid huius sit, oro.

4 *Nunc ad eam viſ.)* D Sic Virgil. Respice ad hæc. *Heus Soſtr.)* Vide quemadmodum per seipsum Parmeno, per Parmenonem arceatur Sostrata: quæ neque deesse propter officium, neque ingredi propter socrum inducitur. *Iterum iſ. excl.)* Bene Iterum. vt illi pudorem incuteret repetitione iniuriæ. Et memoriter: iam enim dixit, Nostra iliço Ir viscere ad eam: admisit nemo. Et simul vide quàm vehementiùs ad iniuriam sonet Excludi, quàm Non admitti.

R.[tum']. idliaddv; al.[tute].sed perperā. L.Ehem.de improuiso respicientis. PInteriectio est eius quæ commota sit noua re. •B.Dissuadet. •D.Causa à sententia morali. R..Al. [duco] sed cor rupté. •D. Hoc validissimum ad dissuadendum fuit. •D. Alia causa ab euentu. Vob reditū & ingressum filii. •L.Interrogatio lętantis. •D.Bene imitatur affectum.

S. Ehem Pármeno,túne hic eras? péry: quid fáciam misera! idsaddv 5
Non visam vxôrem Pámphili, cùm in próximo hîc sit ægra! ssiisijv 6
PAR.* Non visas, nec mittas quidem visendi causa quenquam: ssbsssv 7
* NAM QVI AMAT, cui odio ipsus est, bis fácere stultè duco: ddiidisv 8
* Labôrem inânem ipsus capit, & illi moléstiam affert. ijsbsij— 9
* [Tum] autem filius introíit vidére, vt vênit, quid agat. isaaisdv 10 G.[tum filius tuus].siaaiidv.
S.* Quid ais! an venit Pámphilus? PAR. venit. S. diis hábeo [grátias.] bssisdij 11 G.Vel lege [grates.] vt sit catalecticus vt cæteri.bssisdj..al.[gratias habeo.] bssislib. Mu [gratiam habeo.]bssissbv.

5 Pery) V Deliberat an visere eam debeat per πρὸς στοχασμὸν secundū Hermogenem. Statuit autem id esse faciendum per querelam ἐνθυμηματικὸν, cum argumētis παθητικὸν additis, ab honesto, propter personam & affinitatem à facili, propter locum vicinum: & à necessario, propter accidens & affectionem nurus. Videtur autem dolere ideò, quòd sibi id facere hactenus non fuerit integrum.

6 Non vis.vx.P.) D Vt dixit suprà, Seruum Sostratæ, non Parmenonem: sic hic, Vxorem Pamphili dixit magis, quàm Philumenam: vt animum & officium ejusdē socrus, & matris breuiter demonstraret.

7 Non visas) V Propositio est ἀντιρρητικὴ serui, Non visas, nec quenquam mittas. Non visas) D Vnam rē Sostrata consuluit: hic de duabus respondet: nanque & illam non vult ingredi, & cauet ne ipse mittatur. & bene Quenquam: ne apertè pro se loqui videatur.

8 Nam qui a.c.od.i.est) Aliam causam subiunxit: quia durum fuerat ipsi Sostratæ dici quod suprà dictum est. Nam qui) V Confirmatio tribus rationibus constans. Prima est γνωμικὴ ab inutili & importuno. Significat Sostratam amantem esse odio nurui. Ideirco ingressum eius & ingratū & inutilē fore. Non est amicitia vera, vbi non est mutuus amor & officia præstita inter hos, qui nō sunt veri amici inutilia & molesta sunt. Nam qui a.) M Decet hic locus, nihil esse stultius, quàm amore in aliquem ardere, à quo rursus non a mameris. Quare mutuum amorem satis videtur approbare. Duobus autem de causis hoc accidere credidit, cur esset eiuscemodi amor vituperādus: primò, quòd nobis maximas molestias & labores parimus, dum nocte diùque faces illas & tela ardentia sufferimus, quibus exagitari miserabiliter cruciamur: deinde quòd præter hoc, & alteri difficiles sumus, & asperi, qui nostras voluntates, preces, fletus, lamentationes, non æquis auribus accipiunt. Cui o.i.ips.est) D Deest Eam, vel Eum. Bis f. est.duco) L Pro arbitror & existimo. Frequens est autē apud optimos quosque authores verbum Duco in hac significatione. Cicero 1. de Orat. Qui omnes hi sumus, vt sine his studiis nullam vitā esse ducamus: id est, putemus vitam insuauē sine his studiis. Virgil. x Æneid. Tantóne me crimine dignum Duxisti: id est, iudicasti. Sex. Pomponius, Duco, inquit, cùm pro puto ponimus, ex Græco deducitur, quod illi dicunt, ἡγοῦ. libro quarto. Commentum lepidum me hercle & argutum, sed nimis coactum & ingeniosum magis quàm verum.

9 Et illi m.aff.) D Bene hoc adiecit: ne qui amat, hoc dicat, Laborem, dum promereat, quem amo.

10 Visere.vt v.q.ag.) Quod suprà, Visere an Visere officii est, apud ægros: Videre, cognitionis: & ideò additum, Quid agat.

11 Diis hab.) V Læta est auditu filii, quem auidè expectauit, reditu. Nimiæ curæ & sollicitudines animum expellunt, cor excruciant, & quasi (vt est in prouerbio) edunt. Nam vitæ est ἡδονὴ ἐκ δυσχερῶν μένουσα ἢ ἐντρυφώσα. Abiecta autem re læta fugātur curæ, abit tristitia, animus ad se redit & resocillatur.

12 ddbſſſu *Hem iſtoc verbo, ánimus mihi rédijt, & cura ex corde excêſſit.*

13 iſſſiſu PAR. *Iam ea te cauſſa máximè huc nunc introîre nolo:*

14 ſſiiij– *Nam ſi remittent quídpiam [Philúmenæ] dolóres,* — R. Al. [Philumenæ], ſed perperam.

15 ſſiidſi– *Omnem rem narrabit, ſcio, contínuò ſola ſoli,*

16 ſſiſbi– *Quæ inter vos interuênit: unde ortum eſt initium [iræ.]* — Ali. [ira huius.] ſſitbſu.

17 {ſdſiſſu ſdiiſſ} *Atque eccum video ipſum égredi. * quàm [triſtis eſt] s. ò mi gnate,* — Mu. [triſtis ſit] • D. χαρακτηρισμὸς locuturi Pamphili.

18 aſſiſiiu PAM. *Mea mater ſalue. s. gaúdeo veniſſe ſaluum. [ſaluán']* — Al. [ſaluane], ſic fuerit acatalecticum. aſiiiſp.

19 ijaiadſ– *Philúmena eſt? PAM. * [meliúſcula] eſt. s. v'tinam iſtuc ita dij faxint:* — Mu. [meliuſculè]. •Cautè reſpondet; partum celans, & mendaciū fingés.

20 ddſiſſſu *Quid tu igitur lácrumas? aut quid es tam triſtis?* PAM. *rectè mater.*

21 {ſiſiiiſu i ſ} s. *Quid fuit * tumulti? dic mihi: an dolor répente inuaſit?* — • B. Archaiſmus, pro Tumultus.

12 *Hem)* D Interiectio fœmina ac matronalis. *Ex corde exc.)* Gemi auit præpoſitioné.

13 *Iam)* V Tertia ratio: cum præpoſitionis repetitione, eſt ab occaſione & coniectura, Quia ipſa narrabit illi vbi dolor remiſſior fuerit. Sunt autem ὠδῖνες dolores parturientium propriè. *Huc nunc intr. n.)* D Cur ſi venit Pamphilus, non ſit introeundum, cauſa narratur.

14 *Remittent q. Phil.)* L Pro, minuentur & remiſſiores erunt, noua figura. D Verbū actiuum quaſi neutrum poſuit. *Philumena dol.)* ἀκυρολογία errat, non enim Verè dolor morbi eſt, cùm ſit partus.

15 *Scio cont. ſ. ſ.)* Vt, Haud, credo, inuiſus cœleſtibus, auras Vitales carpis. Et ſic, Sola ſoli dicitur, quomodo Præſens præſenti, ſic Virg. Illū abſens abſenté auditque, videtque.

16 *Quæ inter vos int.)* Melius ſic, quàm ſi diceret, Quæ illi feceris. *Vnde ortum eſt)* ἀναπόλουθον [illegible].

17 *O mi gn.)* Ordo eſt, ò mi gnate, gaudeo te ſaluum veniſſe: ſed intercedit Pamphilus triſtis.

18 *Gaudeo)* V Formula eſt gratulantis reduci. Ex ſigno etiam apparet, quantæ curæ ſit ei ſalus Philumenæ, quod vix cum finita ſalutatione mentionem de ea ſubiicit. *Saluane P. eſt?)* L Citò probat Pāphilo ſe amare nurum. cùm poſt ſalutationem nihil priùs, quàm de ſalute vxoris eius inquirat. *Saluane Phil. eſt)* Miré obuiam ſibi exeuntem filium nihil aliud, niſi de Philumena interrogauit: vt oſtenderet eius morbum curæ ſibi eſſe.

Meliuſcula eſt) L Supprimit doloré Pamphilus, & diſſimulat quid deprehéderit. 19 *Meliuſcula eſt)* Verum eſt, quantùm ad morbum pertinet, & ad euentum pulchritudinis. ita non mentitur Pamphilus matri. B Laurentius in Raudenſem, Raudenſis, Saluán' Philumena eſt? Pam. Meliuſcula eſt, Id eſt, pauliſper melius. Laurentius, Imò aliquâ ò meliùs habet: Pauliſper enim eſt per aliquantulum téporis. *Vtinam iſt. ita dij f.)* D Diligentiore officio loquitur, vt rea apud filium ſocrus.

Quid tu) V Ex vultu agnoſcit triſtitiam 20 animi qui in vultu relucet. ideò de cauſa quærit. Verùm is ſpé vultu ſimulat, premit altum corde dolorem, vt Poëta loquitur. *Quid tu igitur l.)* D Locus ab eo quod agitur: quo ſignificat, Si ita eſt, quare ergo tu triſtis eſ? *Rectè m.)* Sic dicimus, cùm non ſine iniuria interrogantis aliquid reticemus. Et benè additum Mater: vt duritia reticétiæ, blando nomine molliretur. Alii Rectè ſic accipiunt, vt intelligant. Nihil eſt mali.

Quid fuit tumulti) Antiqui ſic declina- 21 uerunt, Tumulti, Senati. vt Saluſt. Decretum ſenati ſit. *Dic mihi)* Dic, verbū eſt inſtantis audire, & curioſiùs interrogantis. Virg. Dic mihi Damœta, cuium pecus? *Dolor rep. inuaſit?)* Propriè Inuaſit, quia repenté.

D. *Ita aiunt*. Religiosè mendacium ad rumorem retulit. Aiunt inquit, ne ipse falsum dicere videretur.

*L. Data opera ablegat Parmenoné furé & curiosum seruum.

Qua, scilicet via. *qua*, quomodo: vel significat locũ.

P A M. *Ita factum est.* S. *quid morbi est?* P A M. *febris.* S. *quotidiána?* P A M. *ita aiunt.* 22

I sodes intró: cónsequar iam te mea mater. S. *fiat.* 23

P A M. **Tu púeris curre Pármeno óbuiam, atque eis ónera adiúta.* 24

Al. [eu] quod versus nó congruit, nisi sit mono syllabum.

P A R. *Quid! non sciunt ipsi viam, domum qua rédeant!* P A M. *cessas!* 25

22 *Ita f. est)* Moris est assentiri ad dicta interrogatium, qui quæ vera sunt, celãt. *Febris)* Fingit morbum. & mentitur admodũ comodè, vt vxoris famæ seruiat. Est mendacium honestum, quod tamen religiosè ad rumorem refert. *Ita aiunt)* Bene aliis ascripsit: si falsum sit, vt ipsis ascribatur mendacium. *Ita aiunt)* In hac tota interrogatione & responsione colorem induxit secretum, ægrè obiurgantis.

23 *I sodes intró)* Metuit, ne ingrediatur mater ad soceros: & ideò dicit, I sodes intró. Et apparet intró dicẽtem, manu annuere, vt domum redeat: & simul quò magis faciat, addit cau am. *Consequar iam te m. m.)* Adiecit & tempus Iam. Mea necessariò additum, Mea mater, Et Sodes, quia I intrò durum est. *Fiat)* Addés dixit hoc mater, Fiat: ne omnino iussis alienis parere videatur: quasi imperemus & nos, quæ nosipsi facturi sumus.

24 *Tu pueris)* Seruis iunioribus, qui cum Pamphilo redierant. *Tu p. c. P. obuiam)* Probabilis causa, qua ablegat etiã Parmenonem, dum lubet eum pueris occurrere. Et simul notandum. quòd in hac fabula ridicule vexatur vsque ad vltimum seruus & ablegatur cùm sit & piger & curiosus. *Atque eis onera adiuta)* Locutio antiqua figurata. Et est ἀρχαϊσμὸς, pro ipsos onera portantes, eis onera adiuta. Ad eundem modum loquitur & Gellius in fabula de Cassita auicula libro secundo. Fac amicus adeas, & roges veniant, operámque mutuam dent, & messem hanc nobis adiuuent.

25 *Quid n. sc. ipsi v. d. q. r.)* Iam vide quemadmodum seruetur Parmenoni persona loquacis, curiosi, pigri. Parmeno seruus vel senio vel diutino labore confectus respontat. *Domum)* Aduerbiale est. *Domum quà r.)* Quà si locũ significet, videbitur reliquũ præceptũ seruus non audiuisse. Sin audiuit, Quà, Quomodo intelligemus. id est, quemadmodum onus portent de naui vt, Quid feret, & quà fieret. *Cessas)* De industria omnes ablegauit suos, vt non audirent quæ intus post scenã sunt acta: quæ tamé populo est narraturus.

ACT. III. SCEN. III.

A R G. In hac scena conquestio est ad deliberationem descendens, an habeat Pamphilus, an excludat vxorem: In qua tota oratio Pamphili ad argumentum spectans, amatoria magis, quàm maritalis est, nam aliter non perueniretur ad vltimam cognitionem omnium rerum: nisi adolescens furtiuum conceptum vxoris & partum, aliquanto leniùs, quàm coniugalis dolor expetit, tolerauisset. Scena est παθητικὴ, cum querela exponit in quanto sit mœrore ob vxoris partum deprehensum. Est & διηγηματικὴ, cùm narrat quomodo eum deprehenderit & quid secum socrus sua egerit. Est & συμβουλευτικὴ, deliberat enim secum quid agat. Constituit celare partũ, qué etiã fert leniùs quàm conditio mariti requirebat. An verò iterũ ad se recipiat, in dubium vocat, iudicans àb alio stupratam honestè recipi non posse. *Theses.*
1 Perturbati est animi, caput orationis non posse inuenire. 2 Vultus est animi index atque adeò speculum. 3 Iuxta fortunam animus mutatur. 4 Prudentis & boni est obscœna posse celare. 5 Non omnia seruis, qui vt plurimùm futiles sunt, credenda sunt.
Quantùm in rebus humanis fortuna sibi tyrannidis sumat, per verba Pamphili hoc loco nobis ostenditur. Nam cùm ea sit, quæ rerum humanarum arbitrium habeat, pro sua voluntate, nunc ex tranquillitate tempestates, nunc iterum ex turbulentia serenitatem inducere solet. Quare sic Plato in Euthyphrone, Sola est fortuna, quæ in rebus humanis dominatur, tanquam tyrannus quispiam. Et Cicero in Acad. Fortuna multa efficit improuisa, nec opinata nobis. *Vers. gen. Trochaici tetr. cat. exceptis sex vltimis iambicis senarijs siue trimetris acatalecticis. Vndecimus etiam erit iambicus tetr. acat. nisi illius primam ad versum præcedentem dicamus pertinere.*

PAMPHILVS.

1 NE'QVEO meârum rerum initium vllum inuenire idóneum, | Epitasis. [a] Adubitatiue incipit. [b] Hoc principiũ magna [illegible] oneratur, vt ostendãtur ærumnæ & multæ & graues.

2 Vnde exórdiar narrâre, quæ nec opinánti áccidunt:

3 Partim quæ perspéxi his óculis, partim quæ accépi auribus:

4 Quæ me propter exanimâtum citiùs edúxi foras.

5 *Nam modò me intrò vt corrípui tímidus, álio suspicans | *L. Narratio vt cognoscat spectator quid actum sit.

6 Morbo me visurum affêctam: àc sensi esse vxôrem: *hei mihi | *D. Mirè interposuit [illegible].

7 Postquàm me aspexêre ancillæ aduenísse, ílico ómnes simul

8 Lætæ exclâmant, Venit: *id quod me répente aspéxerant. *Ald [de repente]: [illegible] ve [venit] præsentis sit temporis aut creticus tertio loco ponendus.* | *D. Causa cur lætæ exclamauerint. *Id* ergo, ob id.

9 Sed continuò vultũ eârum sensi immutári ómnium,

10 *Quia tam incómmodè illis fors obtúlerat aduéntum meum. | * V. Ratio commutati vultus ancillarum.

1 *Nequeo)* [V] Exordium [illegible] est, quo se ostendit in tantis ærumnis esse, ita etiam exanimatum in hac rerum suarum difficultate, vt non habeat vnde dicendi initium faciat. Vide qualis sit afflicti & perturbati hominis habitus. Figuratum est exordium dubitatione, [illegible], & distributione. Proponit autem se examinatum exijsse ex ædibus. *Idoneum)* [D] Aptum, conueniens.

2 *Vnde)* A quo.

3 *Partim quæ p. his oc.)* His, quasi miseris, vult intelligi, quibus perspexi, vel audiui mala. An sic dictum est, vt apud Virgil.—Vocémque his auribus hausi?

4 *Quæ me pr. exan.)* Inter Exanimatum & Exanimum hoc interest: Exanimatus, est conterritus, conturbatus: vt, Sed quidnam Pamphilum exanimatum video? Et Virg. Exanimata sequens impingeret agmina muris. Exanimus verò, est occisus. vt Virg. Corpus vbi exanimi positum Pallantis Acetes Seruabat senior.

5 *Nam modò)* [V] Narratione exponit cur sit examinatus, & rei gestæ cognitionem spectatoribus explicat. Sicut & Horatius ad Pisones faciendum suadet. *Me intrò vt corr.)* [D] Raptim ingressus sum. *Timidus)* Pro timens, nomen loco participij. *Alio susp.)* [V] Inopinati est expositio. Quia præter expectationem alium morbum deprehendit.

6 *Morbo me vis. aff.)* Quia & hic morbus est. *Hei mihi)* Interiectio dolentis est Virg. Eloquar, an sileam? Et dicitur hæc figura, [illegible]. *Hei mihi)* [V] Artificiosè aspergitur [illegible] tum Pamphili, tum familiæ totius ob subitum aduentum perturbatæ. Exclamant primùm, vt fit, quando nobis nihil opinantibus res tamen diu expectata obiicitur. Sed mox mutatur ancillarum vultus, vnde facilè earum affectus cognouit. Vultus enim est imago & sermo animi, indices oculi, & est is affectus qui in facie elucet. Vnde animi motus, vt tristitia, iracundia, gaudium colligitur. Cicero inquit, Vultus quot animi motus sunt, tot significationes & commutationes potest efficere.

8 *Id quod me r.)* [D] Deest Propter: vt sit, propter id: ac per hoc, ideò. [L] nam causam significat.

9 *Sed cont. v. ear. s. imm. o.)* [D] Mirè Pãphilus etiam ancillarũ metu impellitur. vt alienum nasci puerum suspicetur: nec vllo modo in memoriam redeat hanc se puellam, vel huiusmodi vitiasse. *Vultum o.)* Quæ viderint.

10 *Fors o.t.)* Offerri dicuntur tam bona quàm mala, si insperata obiiciantur aspectibus. *Obtulerat)* Oblatum dicitur in vtrãque partem, quidquid expectationé præuenit.

*V. *Vna illarum* illustrat rem omnem, sicut gesta est indicans.

*[V]na illârum fortè intereà properè præcúrrit/ nún-tians ffaaffl ffdafft- 11

G.[Vna illarũ interea propere præcucurrit] ffaafft-. MU[Forte vna illarum interea prop.præc.] ffddifr-.

Me venísse:ego eius vidéndi cúpidus, rectâ cón-sequor: ffdfaff ffd 12

L. *Morbum*. pro partu ironicos.

Postquàm introÿ, éxtemplo eius morbum cognóui miser. cdfffftv 13

Nam neque vt celári posset, tempus spátium vllum dabat: cfffaw 14

D. *Res*. partus.

Neque voce ália, ac res monêbat, ipsá póterat cónqueri. aattat- 15

*D. Hæc exclamatio ad viri authorem refertur, non ad Philumenam.

Postquam aspéxi, *O fácinus indignum, inquam: & corrípui ílico fsbffdt- 16

Me inde lácrumans, incredíbili re, atq; atróci pér-citus. fafatfw 17

R. Al. [accessit], sed mens. o. s.

*D. Ostendit affectu misericordiæ

*Mater consequitur: iam vt limen exirem, ad gé-nua[accidit] fdftfdtv 18

11 *Properè præcucurrit*) [B] Curro etiam repetita priore syllaba Cucurri facit præteritũ, quod authore Prisciano in compositione apud quosdam inuenitur geminationem primæ syllabæ seruans, apud alios minimé. Virgil in 4. Æne. Decurrére iugis. Liuius in opere ab vrbe condita, Qua cuique proximum fuit decurrerunt. Terentius, Vna illarum interea properè præcucurrit.

12 *Ego eius v. c.*) [D] Non erit plena vis repentini doloris, si aliquid præsentiens suspicatur. & ideò addidit Ego eius videndæ cupidus. *Recta cons.*) Absolutè, & sine adiectione. non enim addidit Via. *Recta*) [L] Aduerbium.

13 *Extemplo eius morb.*) [D] Morbũ mitiore animo, quam Vitium dixit, aut Probrum. Et rectè: quia dixit, Alio suspicans Morbo me visurum affectam, ac sensi esse vxorem.

14 *Nam neque*) [V] Narrationi inserit rationes, vt sit probabilior. Hæ sunt à téporis angustia. Incautas enim mulieres oppressit. Et à signo, nempe voce vel clamore parturientis, hæc docet se non potuisse celari rem. *Spatium*) [D] Moram.

16 *Et corripui*) Ardens scilicet dolore, & est causa cur citò exierit.

17 *Lacrumans*) Non furens, sed lacrumans non iratus, sed misertus. *Atque atroci*) Id est, vehementi.

18 *Ad genua*) [L] In quibus est misericordiæ sedes iuxta Plinium. Supplicantes enim & ad ea procumbere & amplecti solebant, vt Homerica consuetudo facilè docet, apud quem est. γούνατα ἀψάσθαι, & οὐ ... προσπίπτειν ... καὶ μὴν λισσόμενοι. Nouimus & Græcos altera manu mentum, altera verò genua apprehédere consueuisse. Estque hîc ... à lamentabili & afflicto gestu. *Ad g. acc.*) [B] Quæ misericordiæ, vt aures memoriæ, & dextra fidei consecrata est. *Ad g. acc.*) [D] Accidere, est gestu corporis ostendere humilitatem cadentis: propter Ad, quod est iuxta, & Cadere. Salustius autem sine præpositione dixit, Quâ accidam, aut quò? [R] Est Accidere hic idem quod προσπίπτειν Græcis, id est, supplicem fieri genibus aduolui. Seneca in Troade: Ad genua accido supplex Vlysse: quámque nullius pedes Nouêre dextram, pedibus admoueo tuis. Cornelius Taci. lib. 19. datiuum huic verbo addit, Genibus accidens Suetonius Terentium imitatus, Ad genua accideret, inquit in C. Cæsa. & in Clau. Cicero eleganter in 8. ad Att. Ad pedes abiicere dixit. Cæsar Ad pedes procumbere, septimo Bel. Gall. & proiicere se ad pedes. Titus Liuius, Ad pedes procumbere, sexto: & procũbere ad genua, nono, & ad pedes procidere, trigesimonono. Iustinus, prouolui genibus. Quod autẽ hominis genibus quædã & religio insit obseruatione gentium quódque hæc supplices attingant, adhæc manus tendant, testatur Pli. xi. Naturalium histo. cap. xlv.

19 abbassst- *Lácrumans misera: miséritum est. profécto hoc sic est, vt puto,*

20 {asssadtv d} O'MNIBVS' NOBIS *vt res dant sese, ita magni, atque húmiles sumus.*

21 tsssdtv *Hanc habêre oratiônem mecũ à princípio [ínstuit.]*

22 sssabst- *O mi Pámphile, abs te quámobrem hæc abierit, caussam vides:*

23 dsssdt- *Nam vitium est oblâtum vírgini olim ab néscio quo ímprobo:*

24 sssassv *Nunc huc confûgit, te atque álios partum vt celâret suum.*

25 ssdsbdtv (* *Sed cùm orâta eius reminíscor, néqueo quin lácrumem miser:)*

25 csssdtv * *Quéque fors fortûna [est] inquit, nobis quæ te hódie óbtulit,*

suæ. Alterẽ potiùs dicẽdo, quàm Myrrhinam: & addendo *Miseram.*

R. Al. [*instituit.*] tsssddv. *&* *vtrunque probo.*

D. O *mi Pamph.* à nomine & blandimento, mirè: quia secreta confitetur.

* L. Verba Pamphili. & est pathos à verbis orantis & proprio affectu.

B. na *vaii.ssat.*

* D Precatio.

R. Al. *omittitur est*] *Atum in 'te' non eliditur* e. *tssss btv.*

19 *Lacrumans mis.*) D Miserabiliter se habens. *Miseritum est*) Hoc ipse sibi. *Miseritum est*) Vt rectè suprà dictum sit de illo, Pium ac pudicum ingeniũ narras Pamphili. *Profectò*) V Amplificat per γνώμην καθολικήν. nemo est tam constanti animo, qui non rebus variis obiectis, vel pro re & tempore variè moueatur atque afficiatur.

20 *Vt res d. s. ita m. a. q. h. s.*) B Vera sententia. In rebus secundis efferimur, ac turgescit animus. In aduersis submittimur & subsidũt cristæ. D Mirè dixit. Dant sese. Homerus * Sed hic Sese stilo & validiùs dixit, & est hæc καθολικὴ sententia. Apollodorus *

21 *Hanc habere*) V Recitat μιμητικῶς orationem, quam supplex mater Myrrhina pro filia habuit peritoriam. In statu assumptiuo.

22 *O mi*) A confessione criminis & causa abitionis orditur. Non enim factum negare potest nec dissimulare iam Pamphilo notum. Confitetur autem vt faciliùs factũ impetret. Vitiata est olim virgo, abiit vt te celaret. *O mi P. abs te q. h. ab.*) D A nomine & blãdimento, mirè: quia secreta confitetur. vt Virg. Anna, fatebor enim, miseri post fata Sichei. A principio idem elaborauit, vt aduersus pudorem conscientia, & voce, & confessione duraret. *O mi P. abs te q. h. ab*) Venialis status: in quo confessio est & precatio. *Abs te quamo.*) Morale blandimentum ante confessionem.

23 *Nam v. t. est obl.*) Cœpit à causa. *Oblatum*) Ad repẽtina pertinere superiùs annotauimus. *Oblatum*) Quasi non expectanti & nolenti. *Virgini*) Quasi quæ falli posset. *Vitium est obl. v.*) B Seruius in xi. Æne. Vsus, inquit, obtinuit vt quæ innuptæ sunt, virgines, quæ nuptæ, mulieres vocentur. Apud maiores enim indiscretè dicebatur virgo & mulier. vt ecce hoc loco dicit armis mulieribus. cùm Camillam innuptam fuisse manifestum sit. Item in Bucol. legimus, Ah virgo infelix, cùm Pasiphaen constet ex Minoë ante amorem tauri filios suscepisse Terentius etiam mulierẽ post partum virginẽ vocat in Hecyra, Nã vitium est oblatũ virgini olim ab nescio quo improbo. *Olim*) D Rectè Olim: quia facilis venia circa vetera iam delicta. vnde tentat temporis longinquitate extenuare peccatũ. Olim ergo, ante menses nouẽ. *Ab nescio quo impr.*) Mirè contempsit personam, dicendo, Nescio quo id est, nescio, quẽ dixit: vt ostendat ignobilem, ita obiectum. nam si nomen illi est, habet & dignitatẽ: vt, --Et nos aliquod nomenque decusque Gessimus. Et ne placere videatur is qui fecit, Improbum dixit.

Sed cum orata) V πάθος interrumpit orationis seriem. Mirè commouit eum secretus hominem ingenio pio & pudico. *Neque quin l. m.*) D Videtur quasi distillantes fletus detergere. *Nequeo*) D deest Continere. 25

Quæ que fors) V Propositio est per obtestationem, vt Pamphilus hunc partum reticeat. Monet verò eum à fortuna & casu, à persona vtriusque, à rei aduersæ conditione. Addit tamen mitigationẽ, si fas sit, quod tamen maximè putat esse. *Fors f.*) D ... Id est, sublata fortuna. Et Fortuna, in incerto: Fors fortuna, in bono ponitur. Virgil. Si qua in te fortuna 26

D.[obtestamur]. astisit–. •D. Ab antecedaʾ vita. [L] Obtestatio à meritis. • L. Prosopopœia orantis Myrrhinæ: & rectè à blandimento incipit. Al.[uti], bst-astv. Al.[amico esse animo], vel iisatio. Al.[reddu cenda id fac.]. • D. Tentat etiam hoc, tamen verecundè. •D. Probatio à tempore non esse grauidā ex Pamphilo. Al.[in hac agitur]. ^[sed versus non constat.] • L. Consilium ad œconomiam futuræ litis inter Myrrhinam & Phidippum.

Per eam te obsecrâmus ambæ, si ius, si fas est, vti 27

Aduôrsa eius per te tecta, táciúaque apud omnes sint: 28

* Si vnquam erga te ánimo esse amico sensisti eam, * mi Pámphile, 29

Sine labôre hanc grátiam te, [vt] sibi des pro illa nunc, rogat. 30

* Cæterùm de [reducénda id fácias,] quod in rem sit tuam: 31

Parturíre eam, neque grauidam esse ex te, solus cónscius. 32

* Nam aiunt tecum pòst duôbus concubuisse eam ménsibus: 33

Tum post quàm ad te venit, mensis [hic ágitur iam] séptimus: 34

Quod te scire ipsa índicat res. * nunc si potis est Pámphile, 35

fortuna fuisset. Et ipse, O fors fortuna.

27 *Per eam te obt.)* Oratoriè inducuntur & pro tacentibus preces. [B] Vtitur statu veniali, in quo confessio est precatio. [D] Obtestatio, est precatio cum mentione earum rerum per quas petimus. vt,--Per euersæ genitor fumantia Troiæ Excidia obtestor. *Si ius si fas est.)* Vtrum hoc inuidiosè: an quasi fœmina quæ leges nesciat?

28 *Vti Aduersa eius)* Mitè non crimen sed Aduersa. *Per te t.t.)* Tecta si reducis: Tacita, si repudias sub alia excusatione. An idem significant? an potiùs neque te, neque verbo indices? an Tecta, ne videantur: Tacita ne dicantur? Tecta sint, ne hæc alii sciant: Tacita, ne ipse indices.

29 *Si vnq. erga te)* [V] Confirmat à decoro ex meritis eius. Nam beneficiorū & amoris commemoratio ad impetrandam veniā magnam vim habet. *Si vnq. erga te)* [D] Virgil. Si concessa peto, si dant ea mœnia Parcæ. Terentius, Si te in germani fratris dilexi loco. Siue hæc te solum semper fecit maximi. *O mi Pamp.)* [B] Blanditur ante peccati confessionem.

30 *Vt sibi des pro illa)* [D] Subauditur Gratia.

31 *Cæterum de red.)* Tentat etiam hoc persuadere, sed oratoriè & verecundè. Et mitè, De reducenda dixit, non De respuenda *Cæterùm)* [V] Occupatio est, qua præmollit de reducenda vxore. benignè id facit: imò quasi tentat, & rem eius arbitrio atque voluntati relinquit, non Vrget, neque cogit. *Quod in r.* *s.t.)* [D] Nam nisi reducatur, reddenda dos erit.

32 *Parturire)* [V] Ratio est cur liberum ei sit. honestè enim cogi non potest, qui nouit ex se puerum natum non esse. Quod etiā hac temporis computatione declaratur. Habuit enim eam septem mensibus, sed duobus non attigit. Ergo nouit ipsam ex se non esse grauidam. *Solus conscius)* [D] A possibili nam hoc nomine ostendit tacere eum posse, quòd conscius sit ipse solus.

33 *Nam aiunt)* Honestiùs aiunt, pro Ait, dixit. nam quis aut scire, aut dicere potuit, nisi Philumena? ergo rectè. Aiunt enim potiùs honestum est, quam Ait. *Pòst d. conc. eam. mens.)* Pòst duobus, simpliciter accipiendum, nō Post duos. est enim ... pro, Duobus pòst: id est, non statim vt nupta sit, sed postquàm nupta est, post duos menses nuptiarum. vt sint reliqui quinque menses. Et hinc apparet, antè duos menses, priùsquàm cum Pamphilo concumberet, vitiatam, quatuor mensibus cum Pamphilo fuisse: ex quibus, duobus posterioribus amatam esse: reliquis tribus peregrinatum fuisse Pamphilum. An Post duobus, pro, post duos? vt Plautus, Post principio denique. & Post paulo.

35 *Quod te s.i.ind.r.)* Quia contristatus corripuisti te foras. *Nunc si)* [V] Subiungit posterioris petitionis de reducēda vxore rationē, Ideò reducere debes, vt partus celetur omnes. ne etiā ipse verus pater, qui ignoratur, neque vlli homines id resciscant.

56 rddſſdrv *Máximè volo, dóque óperam, vt clàm partus eué niat patrem,*

37 dſſatſt– *Atque adeò omneis. ſed ſi fieri id non poteſt quin ſéntiant,*

38 rſbraſſv *Dicã abôrtũ eſſe: ſcio némini áliter ſuſpẽctũ fore.*

39 ſtaſſt– *Quin, quod veriſímile eſt, ex te rectè eum natum putent.*

40 dſtdaſt– * *Continuò exponêtur: hîc tibi nihil eſt quicquam incómmodi:*

41 {caſſtſt- a} * *Et illi miſeræ indignè factam iniúriam contéxeris.*

Poteſt etiam [Et] ad præcedentem verſum pertinere, ſaſſtſt-.

42 dſſaſſtv * *Pollícitus ſum: & ſeruâre in eo certum eſt, quod dixi, fidem.*

43 ſtſsbſtv *Nam de reducénda, id verò neútiquam* [v] *honéſtum eſſe árbitror:*

44 dſſatsbv *Nec fáciam:* * *etſi amor me gráuiter, conſuëtúdóque ſtenet.]* G. *[conſuetudo] pentaſyllabum eſt.*

D. *Abortum eſſe.* Rationabiliter dixit. fit enim abortus menſe ſeptimo ſine pernicie fœminæ.

• L. Argumentum petitionis à tuto & vtili, [v] atque à facili.

* V. Iterum eſt pathos.

• Concluſio per enarrationẽ. [L] Conſiliũ Pamphili ex quo in periculum coniicietur.

[v] D. Hoc cum gemitu.

Aliàs [eius tenet.] ſadſſſtv. [Mu] *[etſi me amor gr. &c.]* [^] *ſed verſus non ſanatur.*

36 *Partus eueniat)* [D] Philumenæ ſcilicet.

37 *Sed ſi id)* [V] Valet conſilio mulier. Ideò Andromache Euripidis ait, πολλὰς ἂν εὕροις μηχανὰς· γυνὴ γὰρ εἶ. Occupatione enim aliud conſilium annectit, Si partus iſte nobis etiam inuitis diuulgabitur, noui aliam excuſationem probabilem, dicam abortum eſſe factum, hoc eſt, intempeſtiuum fœtum & immaturum eſſe eiectũ. Et infans mox exponetur ad mortem. Sic putat fore, vt res ſit veriſimilis, & Pãphilus pater cenſeatur. Porrò Abortum ſeptimo menſe dicit fieri probabiliter. Hoc enim mẽſe rarò fœtus editur ζώσιμος, ἢ βιώσιμος. interdũ tamen viuere poteſt, quod Plin. in 7. c. 5. & Gell. 3. c. 16 docẽt. Nec ignoro Pandectas iureconſultorum ſeptimeſtrem partum ex D. Hippocrate probare. Exemplũ de Euryſtheo Iliados. T. notũ eſt, qui ἠλιτόμηνος eſt, id eſt, infans ante tempus natus, quaſi menſe fallens nimirum ſeptimo. Et D. Paulus prouerbiali figura ſe quaſi abortiuum inter Apòſtolos modeſtiæ cauſa appellauit.

38 *Abortum eſſe)* [D] Non eſt Latinum Aborſa eſt: ſed, Abortum fecit. *Abortum eſſe)* Deeſt Natum, vel factum: vel abſolutè. quomodo dicimus, è re nata: vel quemadmodum dicimus, ex te mihi orta eſt iniuria. [B] Quarti inclinamenti nomen eſt Abortus: atque inde dicitur, quòd non ſit tempeſtiuè ortus. *Suſpectum f.)* [D] Suſpicabilem, ſuſpicioſum.

39 *Ex te r. eum n. p.)* Nouè dixit Natum abortum: quaſi abortus naſcatur. Natũ ergo pro facto, conceptóque dixit.

Exponetur) Ad mortem ſcilicet. *Hic t. n. eſt q. inc.)* Cùm alienus exponitur, & non tollitur pro tuo. Et mirè necandi pueri non fit mentio: quia Pamphili filius inuenietur, cùm ei etiam per patrem puellæ Poëta ſuccurrit. *Hic tibi n. eſt q. inc.)* [B] A nullo timore incommodorum. [D] Ab vtili. & eſt παρέλκον quartum: vt, Nihil vidi quicquam lætius. 40

Et illi m.) [D] Cõcluſio per enumerationẽ. Et nõ læderis, inquit, & proderis miſeræ. *Et illi m. ind.)* Vt nõ ſit ἀσυνάρτητον, ſuperiori verſui τὸ Et addendum eſt: vt ſit, Et tibi nihil eſt quicquam incommodi. *Factã iniuriam)* Mirè iniuriam dixit: vt non contemnenda ſit, ſed tollenda. 41

Pollicitus ſum) Plus quàm promiſi. *Quod dixi)* Quod promiſi. 42

Nam de r.) [V] Propoſitio eſt alterius deliberationis, Non reducam eam domum. Ratio à turpi, Quia turpe eſt ſtupratã recipere. *Id vero n. h. eſſe arb.)* [D] Neutiquã nõ eſt omnino negatiuum, ſed aliquid aſſenſionis habet. eſt enim Neuticã, non nimis, non valde. 43

Nec faciam) Bene addidit Nec faciam. multa enim etiam inhoneſta amore ſuſcipimus. *Etſi me)* [V] Occupatio. Oſtẽdit rationem honeſti nominis anteponendã eſſe amori. *Et ſi me amor gr. c. t.)* [D] Et ſi non eſt complexiuum, neque præpoſitiuum, ſed ſubiunctiuum 44

Q Q

Lácrumo,quæ posthac futûra eſt vita, cùm in men tem venit, bšflfl• 45
*Solitûdóque. *ô fortûna, vt nunquam perpétuò es [bona!]* afflfdtv 46
Sed iam prior amor me ad hanc rem exercitâtum réddidit: sbtflflv 47
**Quem ego consílio missum feci, [idem] nunc [ópe- ram huic] dabo.* D.Al.[eidem].aaſtſdt-.Si [idē,] ego: ſi[eidem] hoc eſt amori. aaſtſbt- 48
**Adeſt Pármeno cum púeris:*hûc minimè eſt opus* jddſap 49
In hac re adéſſe: nam olim ſoli crédidi iijſſi 50
Ea me abſtinuiſſe in principio, cùm data eſt: idſdſi 51
Véreor [ſi clamôrem eius] hic crebrò exaúdiat, Al.[clamorem eius ſi],aſſſſp. {aſſſſp aſſs} 52
*Ne parturîre eam intélligat:*áliquò mihi eſt* ſi;daj 53
Hinc ablegândus, dum parit Philúmena. ſſſijp 54

•Exclamatio in fortunam lubricam, & mox correctio D.Al.[data!] Mu[bona.]
• V. Correctio eſt prioris ſententiæ ab antecedenti. G.[huic operam], aaſtſdt-.
• L. παρενθετικῶς.
•Quia & ſcire omnia vult & nihil tacere.
•D, In tota Comœdia non ceſſabit, cùm ſit piger: nec reiciſcet aliquid, cùm ſit curioſus Parmeno.

uum. Id eſt, pro tametſi. *Amor me &c.)* Quæ duæ res contra honeſtū & vtile validiſſimæ. Et bene Tenet, non Tenuit.

45 *Lacrumo)* V πάθος ex præmeditatione futuri tædii, quod exacta Philumena ſenſurus ſit. D Bene propenſior in affectum eſt, vt veriſimile fiat potuiſſe reticere. Et Lacrumo non pédet à ſuperiori: ſed interpoſitis diu fletibus dixit. *Lacrumo.quæ p.)* Quæ modò vim pronominis non tenet: ſed querelæ. Et Lacrumo, ſic dixit, vt Virg. Sic affata ſinum lachrymis impleuit obortis. Et eſt ordo, Lacrumo, cùm in mentem venit.

46 *O fort.)* V Exclamatio gnomica in fortunæ inconſtantiā, quæ eſt Euripus iuxta prouerbiū. Quæ, vt Ciceroni placet, eſt amica varietati, & conſtantiam reſpuit. Thebanus Cebes fingit eam cæcam & inſanam rotundo lapidi inſiſtentem. Ideò Appelles cùm eam ſedenté pinxiſſet, rogatus cur id feciſſet, reſpondit quia nunquam ſtetit. Qua etiam de cauſa Scythis fingebatur ſine pedibus, manus tamen & pennas habens. B Apud Boëtium in opere de conſolatu philoſophico, Fortuna loquens, Hæc, inquit, noſtra vis eſt, Hunc continuum ludum ludimus, Rotam volubili orbe verſamus, Infima ſummis, ſumma infimis mutare gaudemus. Aſcende ſi placet, ſed ea lege ne vti cùm ludicri mei ratio poſcet, deſcendere iniuriam putes. An tu mores ignorabas meos? Sene. in Tragœdia quapiam, Prohibet Clotho ſtare fortunā. *O fortuna)* D Hic fortunam pro bona poſuit. *Vt n.p.es bona!)* Legitur & data. nam & ſic pro bona intelligitur neceſſariò.

Operam dabo) Difficultatem rei oſtendit, dicendo operam dabo. 48

Adeſt) V περιοχικῶς eſt ad ſequentem ſcenam. Vult ablegare aliò ſeruum futilem, ne quid harum rerum exaudiat. *Adeſt Parmeno c.p.)* D Quia idem Parmeno eſt ſecretorum conſcius, addidit, Cum pueris. *Minimè eſt o.)* Id eſt, omnino non eſt opus. 49

Hinc ablegandu.) B Ablegare, inquit Nonius, propriè eſt aliò mittere, dictū à legatis, qui cum legationibus mittuntur. *Dum parit Ph.)* D Dum, aliàs dummodo, aliàs donec nunc quandiu. 54

ACT. III. SCEN. IIII.

ARG. D Alia ratio eſt currentis ad argumenta: alia actuum Comicorum. ſed perfecti Poëtæ eſt ita ſeruire argumento, vt tamen ſpectator nouis delectationibus teneatur. Nam in hac ſcena donec perueniat ad Pamphilum Parmeno, hoc πάρεργον inducitur, cùm hoc oſtenditur quid mali ſit nauigatio. P nam hic pergens in incœpto ſermone Parmeno introducitur, percontans à Soſia de pelagi periculis: V Soſia item ei inter redeundum narrans incommoda nauigationis ſuæ: eſtque ἐνεργητική. Parmeno ablegatur ad arcem, ne præſens ſentiat Philumenam parere: eſt mandatoria. *Theſes.* 1 Periculoſum eſt ingredi mare, Atque primum

mum nautam pleríque deteſtantur. 2 Arcana ſeruis non ſunt credenda Quia ſi quid ſecreti velis, iſtos ablegato. M Nauigandi máriſque pericula & incommoda, magníque timores & conſternationes, quæ in ſubitis tempeſtatibus nos circunſiſtunt, hîc à ſeruulo dicuntur: vt moneamur & nos ita vitam inſtituere, vt quàm poteſt fieri rariſſimè eiuſcemodi elemento nos committamus. Quod eleganter Propertius libro tertio quoque ſuadet, dum dehortatur à nauigando, Terra parum fuerat, terris adiecimus vndas, Fortunæ miſeras auximus arte vias. Anchora te teneat, quem non tenuere penates? Quid meritum dicas, cui ſua terra parum eſt? Ventorum eſt, quodcunque paras. haud vlla carina Conſenuit, fallit portus & ipſe fidem. *Verſ. gen. Iambici ſenarij, ſiue trimetri acatal.*

PARMENO. SOSIA, *ſerui.* PAMPHILVS.

1 ſſiſiſp * A. I'N'. *tu tibi hoc, incómmodum eueniſſe iter!*
2 ſiſſi S. *Non hercle Pármeno verbis dici poteſt*
3 ſſiſi *Tantum, quàm re ipſa nauigâre incómmodum eſt.*
4 aſſiſi P A R. *Itane eſt!* S. *ô fortunáte, neſcis quid mali*
5 diſiſp *Prætérieris, qui nunquam es ingréſſus mare.*
6 aadiſi * *Nam álias vt [omíttam] miſérias, vnam hanc vide,* E. Al. [mittam]. aſdiſi.
7 iſſiſi *Dies trigínta, aut plus eo in naui fui,*
8 dſſiſp *Cum intéreà ſemper mortem expectâbam miſer:*
9 iſiſp * *Ita vſquè aduórſa tempeſtâte vſi ſumus.*

Hic Poëta oſtendit incommoda nauigationis.
* L. Colloquiũ ſeruorũ de mari, priùs quàm veniatur ad Pamphilum. D In ſcena naſcitur oratio, aut in ſcenam defertur.
* V. Præteritionẽ multas fuiſſe innuit. D παραλειψις oratoria.
* V. Epiphonema.

1 *Ain' tu)* V Interrogãdo dat occaſionem futuræ narratiunculæ. Hic igitur per interrogationem & admirationem ſummam præcedentis narrationis complectitur. *Ain tu)* D Pro, aiſne tu? Et ſic iam aliquid dixiſſe magni in præcedenti oratione ex reſpondentis ſermone demonſtratur.

2 *Non hercle)* V Propoſitio eſt de periculoſa nauigatione figurata. ὑπερβολή.

3 *Tantum, quam re i. n. inc eſt)* D ἀνακόλουθον quartum. non enim intulit Quantũ. Vt Virg. Sed quantò ille magis formas ſe vertet in omnes: Tantò nate magis contende tenacia vincla.

4 *O fortunate)* V Beatũ prædicat quòd mare nunquam ſit ingreſſus, confirmátque narratione periculorũ, & amplificat collatione. *O fort. n q. m. P.)* D Bene maiori affectu dicẽs O fortunate, quàm ſi reſpõderet, Ita. *Neſcis q. m. P.)* B Hic eſt locus communis de incommodis nauigationis. Loci autem cõmunes dicuntur, quòd cõmuniter omnibus qui ſunt eiuſdem generis conueniunt. Vt diſputatio, quæ aduerſus proditoré inſtituitur, in omnes ei ſceleri obnoxios ex æquo competit. In communibus locis tractandis eximius eſt Chryſoſtomus: nunc auaritiam, nunc ebrietatem, nunc temporis luxum vituperans, nunc ſpectaculorum vanitatem oſtendens.

Qui nunq. es ingr. m.) D Propriè dixit, Ingreſſus nam qui iam nauigauit, Egreſſus dicitur. ſic Virgilius. Egreſſi optata potiuntur Troës arena. 5

Nam al. vt om. m.) Miſerias, nauigationes ſcilicet. 6

Dies) V A tempore & periculo mortis amplificat. hinc Ouid. Serò reſpicitur tellus, vbi fune ſoluto Currit in immenſum panda carina ſalũ. Nauita ſollicitus iam ventos horret iniquos, Et prope tam læthum, quàm prope cernit aquã. Cùm Anacharſis audiret ſpiſſitudinem tabularum nauticarũ eſſe quatuor digitorum, dixit: tantillum à morte abeſſe eos qui nauigant. *Dies tr.)* D Accuſatiuus caſus plenum numerum & continuationem temporis ſignificat. *Dies tr. aut plus eo in n.)* Hoc exitioſum vel ſine periculo videri poteſt: Sed vide quid addat, Aut plus eo in naui. Abſolutè Eo. vt alibi, – Annos ſexaginta natus es, Aut plus eo, vt coniicio. 7

Semper m. exp. m.) Dura eſt expectatio mali. Virgilius, Incluſi pœnam expectant. *Semper m. exp.)* Id eſt horis omnibus cum continuatione triginta dierum. 8

Ita vſque) Vſque, vel diu, vel valde. *Odioſum)* B Moleſtum tot dies in mediis vndis, in naui tanquã in carcere fuiſſe. D Et nomen pro aduerbio poſuit: pro odioſè. 9

*L. Facetè indicatur vitium serui fugitiui. *Mu.[sciam.]* *V. Seruum infidū & profugū notat.

P A R. *Odiôsum.s.haud clam me est. dénique hercle* aufúgerim* affisp 10

Pótius, quàm rédeam, si eô mihi redeûndum [siet.] { adwwsp / adsd 11

P A R. *Olim quidem te caussæ impellêbant leues,* sissii 12

Quod nunc minitâre fácere, vt fáceres Sósia. sabdsp 13

Sed Pámphilum ipsum vídeo stare ante óstium: sidisp 14

*V. Ad seruorum gregem onera portantium.

**Ite intró: ego hunc adîbo, si quid me velit.* si issp 15

Here étiam [tu] hîc stas! P A M. *équidem te expêcto.* bsdssi 16

P A R. *quid est?* *Al. [nunc tu]: tū anapæstus esset sexto loco ponendus*, bssasa: *vel [etiam] censendū disyllabū*. asdssi. *al. [tu nūc hic stas? P A M. & quidem]: tum non eliso [te], esset octonarius.* bssiissi.

• Pamphilus callido consilio seruulum ablegat: vsque adeò cauet ne quà emanet negotium.

P A M. **In arcem transcúrso opus est.* P A R. *cuï hómini?* P A M. *tibi.* isddij 17

P A R. *In arcem! quid eó?* P A M. *Callidémidem hóspitem* idsilp 18

Mu.[aduectu'st.] *Myconium, qui mecum vnà [aduêctus est,] cónueni.* { bsssi / bsssi 19

P A R. *Péry: vouisse hunc dicam, si saluos domum* asssip 20

Mu.[rumperet.] *Redîsset vnquam, vt me ambulándo [rúmperet?]* ijsi jp 21

10 *Haud clam me est)* D λιχνός, pro Ego maximè intelligo quàm odiosum sit. Nā qui iungunt, & sic legunt: errant, & non intelligunt. *Haud clam)* V A voto serui fugitiui. hoc est, mauult aufugere, quàm cū domino, in cuius manu est, periculosam nauigationem iterum obire. *Aufugerim)* D Coniunctiuum modum posuit pro indicatiuo futuro: vel, vt alij dicunt, pro missiuo. *Aufugerim)* Sic veteres, quod nos fugerim.

11 *Olim q.te c.imp.l.)* Mirè in seruum fugitiuum, qui ob vitiuum huiusmodi, non ob causam fugiat. Et bene Leues dixit. hæc enim nō est leuis. V A minori. q.d. non est mirum te ob grauem hanc causam fugam minitari, cùm id olim de multò leuiore feceris.

13 *Quod n.m.f.)* D Vt sit ordo, Olim quidem te causæ impellebant leues Sosia, vt faceres quod nunc miniraris facere hac occasione. Artificiosè. & in Andria sic ait recusanti periurium seruo Mysis, Noua nunc religio in te istæc incessit? *Facere)* Vt faceres. Comicum est & Terentianum.

14 *Sed P.ips.v.)* Ipsum, à quo missus sum, vel dominum, vt Græci dicunt αὐτόν.

15 *Ego hunc adibo)* Vel noua curiositate ait Parmeno.

16 *Equidem te exp.)* Bene excepit Pamphilus Parmenonem, vt videatur vera dicturus. *Equidem te exp.)* Apparet Pamphilum Parmenonis absentiam desyderare: eo quòd nunc prior Parmenonem alloquitur. *Equidem)* V Commodè hoc fingit, quasi eum, cui aliud sit demandaturus, iam pridem expectarit.

17 *In arcem)* Propositio est mandatoria de ablegatione. D Ostendit quàm longè sit, cùm in arcem dicat. Et bene In arcem, quam Minerua condidit. *Transcurso)* Pro transcurrere. B Participiū pro verbo: sed potest & pro transcursu accipi. *Cui homini)* D Hæc verba cum sua pronuntiatione vim recusationis in se continent. & est pigri responsio, laborem alium transferentis.

18 *In arcem!)* Pronuntia B vt ostēdat quàm longè sit in arcem transcurrere. L Cum vultu & stomacho pronuntiandum. & attēde quàm graphicè vbique depingantur tum garruli & curiosi, tum incertis seruuli mores. *Callidemidem)* V Expositio mandati. A persona quæ est conuenienda. Designat autem eam à nomine, à patria, quia Myconius: fortuna, quia hospes, & aduentu.

19 *Qui m.v.adu.est)* D Apparet eum cum eo aliquid negotij habere, cùm dicit, Qui mecum vnà est aduectus.

20 *Pery)* V Seruus pigellus & tergiuersator depingitur. Facetè designat eū periclitantem in mari vota nuncupasse, vt si saluus rediret,

seruum

22 ſſſap P A M. *Quid ceſſas?* P A R. *quid vis [dicam?] *an conueniam modò!* *R.[nuntiem?] & diſyllabum cenſendum.ᶜ vel bacchius loco quarto.*

23 ſ ᵃddſſp d P A M. */Immo,/quòd conſtitui me hódie conuentûrum eum,*

24 ſiſſſi *Non poſſe:[ne]fruſtra illic expêctet:vola.*

25 ſdddſi P A R. *At non noui hóminis fáciem.* P A M. *at fáciã vt nóueris:*

26 ſaſſſp * *Magnus,rubicúndus,criſpus,craſſus,cǽſius.*

27 ijbſij [P A R. *Cadauerôſa fácies:]dij illum pérduint.*

28 ſddſſp *Quid ſi non véniet?maneámne vſque ad véſperũ?*

29 iijbſi P A M. *Manêto:curre.* P A R. *non queo, ita defêſſus ſum.*

*D εἰρωνικῶς dixit. nam non hoc interrogantis ſimpliciter.
Go. [*Imò*] *vtraque breui*, addſſp.
R. *Al.[ne me]*, ſiſſſi *al. [ne me fruſtra illi].* ſiſſſi.
Vola, celeritatẽ imponit, ne quid audiat.
Al. [Cadauerôſa facies.P A R.]
*L. Vrbana deſcriptio ad ludificandum ſeruulum.
D. *Ita defeſſus*, hoc magis in geſtu exprimitur.

ſeruum ambulationibus perderet. *Vouiſſe h. d. Red. vsq.)* ᴰ Facetè dixit. More enim hoc fit eorum qui longis itineribus maris periclitati, vouent aliquid ſi peruenerint. Et conuenit hoc Pamphilo: quem ſuprà malè nauigaſſe audierat.

22 *Quid vis d. an c. m.)* Non enim mandauerat quicquam. qui ſine cauſa mittebat, obitus bene diſſimulare: vt qui mentiuntur, Et ſic pronuntiandum, An conueniam modò? vt reprehendere dominum Parmeno videatur.

23 *Imò quod)* ᵛ Caput eſt mãdati expediendi. *Imò, quòd c. m. h.)* ᴰ Deeſt Dic. & ſumitur à ſuperiori ſententia, qua dixit, Quid vis dicam? *Imò, q. c. me h.)* Apparet eum hanc conquiſitã, & vix certã ſam inueniſſe cauſam.

24 *Vola)* ὑπερβολικῶς vſus eſt. ita curras vt volare magis quàm currere videaris. Et anteà tranſcurrere iuſſerat: nunc adiecit imperio. Nam non curre, ſed Vola.

25 *At non n. h. f.)* Moralis expreſſio pigritiæ in tot excuſationibus poſita eſt.ᵃ dicit enim, Quid eo? quid vis nuntiẽ? an conueniam modò? denique Non noui hominis faciem. *At faciam vt n.)* ᴰ Stomachosè pronuntiandum At. quod & Pamphilus repetit dicens, At faciam vt noueris.

26 *Magnus)* ᵛ A facili. Ἔſtque ἰδέα hominis ignoti imaginem exprimens ab accidentibus: ex quantitate, quia magno corpore & vaſto: à colore, quia rubicũdus in facie: à forma capillorum, quia criſpus: à craſſitie & obeſitate corporis: à colore denique oculorum, quia cæſius. De his coloribus conſulatur Gellius lib. 2. ca. 26. *Rubicũdus, criſp. &c.)* ᴮ Characteriſmos eſt. per accidentia enim rem deſignat: vt, --Caluo ſeruiret Roma Neroni, Domitianum intelligens. *Magnus, rub. cr. c. cr.)* ᴰ Properatio συναθροισμός. Et aceruo ſine coniunctiuo eſt vſus. *Criſpus r.)* Imperitè Terentium de Myconio Criſpum dixiſſe aiunt: cùm Apollodorus Caluum dixerit: quod proprium Myconis eſt. vt Lucilius, Myconi calua omnis iuuentus. Vnde etiam prouerbium Græcum μυκώνιος φαλακρός. Sed ego Terentium puto ſcientem facetius Myconium criſpũ dixiſſe. quod quidem ipſum etiã prouerbium reſipit de his, quæ rara ſunt inuentu, veluti ſi quis Scytham dicat eruditũ, Italum bellacem, negoriatorem integrum, militem pium, aut Pœnum fidum, Strabo autem libro Geographiæ decimo, refert vulgo Myconios caluos dici ſolitos, quòd in ea inſula vitiũ hoc quaſi gentilitium ſit, atque omnibus fermè cõmune. Eſt autẽ Myconus inſula vna Cycladum. *Cæſius)* ᴰ Glaucis oculis, quaſi felis oculos habens & glaucos.

Cadauerôſa f.) ᴰ Subliuida ac perſona rubore & liuore. rubicundi enim & craſſam faciem ſæpe habent: quod eſt proprium cadaueris. Poteſt & pulpoſa intelligi & craſſa. quaſi cadauerosa. Caro enim dicta eſt, eo quòd careat anima. Et caro propriè dicitur mortuorum. Virg. --Et corpora luce carentum. Vnde carnifices dicti, quòd carnes ex homine faciãt. Pulpa verò, propriè ea quæ manducatur, eo quòd pulſetur & conſcindatur. Poteſt & r. pro d. poni: vt caro ſit dicta quaſi cado. vt Virgilius, -Belloque caduci Dardanidæ. quòd iam ſcilicet ſine anima ſit, & cadat. *Cadauerôſa f.)* ᴹ Id eſt, monſtroſa: nam cadauerum forma magis monſtro, quàm recto homini cõpetit. *Dij ill p.)* ᴰ More pigrorum malè optat ei propter quem mittitur. 27

Quid ſi n. v.) Omnia dicit, ne eat. 28

Maneto: c.) Etiam Pamphilus tanquam 29

PAM. *Ille ábijt. quid agam infélix! prorsus néscio* ddffi
Quo pacto hoc celem, quod me orâuit Mýrrhina, ffffp
Suæ gnatæ partum. *[nam me miseret] mulieris* {cffddp {f
Mu. [nam miseret], iffddp.
Quod pótero fáciam: tamen vt pietâtem colam: dbddfp
Nam me paréntipótius, quàm amóri óbsequi fiddfi
Opórtet. *at at eccum [Phidíppum] & patrem* ibffip
Vídeo: horsum pergunt: quid dicam hisce, incértus affffp
sum.

*D. ἐπιφώνημα, id est, enarratio.
*L. Attende humanitatem & pietatē Pamphili.
Al. [Philippon.]
*V. Conturbati est animi. Et παρασκευὴ ad sequentia est.

de industria perseuerat. *Non queo ita d.f.)* Hoc in gestu, & spectaculo plus est: nā in sensu & author exprimit lassitudinem.

30 *Ille abiit)* Quasi dicat, licet iam loqui. *Ille abiit)* Quasi cum difficultate completam rem ostendit hoc dicto. *Quid ag.)* V Consultoris est. nam illi incertum est vtrum agat inter duo vtilia. Vtrum celet omnes, an verò etiam matri suæ significet.

31 *Nam miseret)* V Ratio ab affectu suo pathetica, cum occupatione

33 *Quod p.f.)* D id est, celabo quantùm potero. an quasi proiiciens curas, & fessus angore dixit, Quod potero faciam: id est: si potero, cedam amori? & rursus tanquam pietatis admonitus, adiecit exceptionem, Tamen vt pietatem colam. Seruat enim in illo amorē Poëta: cuius non pœnitebat, re cognita, & errore sublato. *Quod pot.f.)* Id est amori obsequar. nam misericordia mulieris de amore descendit. *Quod pot.f.)* Apparet hoc dictum, defectus esse, non virtutis. *Tamen vt p.c.)* Recordatus est læsam matrem esse ab vxore: hoc enim credit: & ideò se ad exceptionem reuocauit, Ita se amori cedere oportere, vt nō obliuiscatur omnino pietatis. Et bene in eā causam contulit necessitatem non reducendæ vxoris, quæ inuenietur nulla esse. Sunt tamen qui manente eadem sententia, totū hoc iungunt, Quòd potero, faciam tamen vt pietatem colam: hoc est, inquantùm potero, dabo operam aduersus amorem, vt omisso eo, pietatem colam. Et subiungitur causa, Tamen vt pietatem colam. Deest Ita: vt sit Tamen pro duntaxat. vt sit, ita vt pietatem colam. Dixerat enim Quod potero: & ideò addidit exceptionem, Tamen vt pietatem colam: id est, non sum oblitus & matris. *Tamen)* Pro Ita tamen.

34 *Nam me p.)* V A suo officio, quid potius sit faciendū. In altera enim parte est honestas in vxorē, in altera verò pietas in matrem. In hoc homine exemplum egregiū humanitatis & pietatis est. *Nam me p.p.q.am.)* D Amori, scilicet Vxoris. quia dixit, Quod potero, faciā & hoc est quod dixerat, Quod potero, faciam.

35 *At at)* Interiectio est conterriti & conturbati.

36 *Horsum perg.)* Modò Pergunt, pro eunt: aliàs perseuerant.

ACT. III. SCEN. V.

ARG. V Senes Pamphilo reditum gratulātur: est συγχαρτική. Exponit ipse negotium de hæreditate: est διηγητικὴ. L Certatim instant senes, vt Pamphilus reducat vxorem: qui est iam alter gradus epitaseos. V Præcipuè autem Pampilus accusat vxorem de abitione: & causas recitat, cur nolit eam reducere domum: éstque ἀντιλογικὴ. quæ res etiam inter senes rixas parit. In genere deliberatiuo est, in suadendo & recusando consistēs: P Pamphilus eligit potiùs matrem defendere, Philumenam verò incusare apud senes, quàm amori obtemperare: adeo, vt à conspectu Phidippi soceri tandem discedat, ea lege & animo, vt non sit Philumenam eius filiam tanquam vxorē reducturus. Quod Phidippus causam ignorans ægre & indignè tulit. V *Theses.* 1 Voluptuariorū est, Vixit dum vixit, bene. 2 Mariti est, fideli & amico & clementi animo in vxorem esse. 3 Pietas in matrem anteponenda est pietati in vxorem. 4 Repudii causa sæpe est quædam necessitas. 5 Sæpe ira est licita. 6 Ditlotibus sublati animi adsunt. M Quantùm debeant parentibus liberi, quantúmque pietatis illis exhibere, & quod omnibus etiam externis amicis præferre debeant, docet hæc scena. Hoc autem vt faciant, nisi singulari prudentia præditi sunt, induci non possunt. Nam cùm ea sit veluti dux quædā actionum nostrarum, remota hac, frustra nititur filius, aliud nihil agens, quàm vt imprudens parentibus, minimèque compositus appareat: quare obedire debent parentibus.

bus. Cùm enim nos genuerint, genitos educarint diligéter, & artibus ad vitam instituerint, conferántque, quantùm in ipsis est, omnia ad victum cultúmque & alios vitæ vsus necessaria, innumerabilésque labores spontè suscipiant ad res comparandas, quam pro tot, tātisque beneficiis referre eis gratiam possemus, non haberemus, nisi nobis obedientia illam suffice ret, & in hac re sola in nimio peccare liberi non possunt. Nemo enim in obediendo excedit: vt est apud Plautum, Nunquam nimis curare possunt parentem filii. Cicero pro Plancio, Viuat cum parente, quem vereatur vt deum: nam iudicio meo pietas fundamentum est omnium virtutum. Idem in oratione post reditum, Parentes charissimos habere debemus, quòd ab iis nobis vita, patrimonium, libertas, ciuitas tradita est.

Vers. gen. Quatuor & triginta primi sunt trochaici tetr. catal. Reliqui deinde iambici senarij, siue trimetri acatalectici.

LACHES. PHIDIPPVS. PAMPHILVS.

1 *[DIXTI'N'] dudum, dixisse illam se expectâre filium? Al. [Dixtíne]. sed perperam.*

2 P H. *Factū. L. venisse aiunt: rédeat.* P A M. * *quam caussam dicam patri,*

3 *Quámobrem non redûcam, néscio.* L. * *quem ego hîc audîui loqui?*

4 P A M. *Certum obsirmâre est viam me, quam decréui pérsequi.*

5 L. *Ipsus est, de quo hoc agêbam tecum.* P A M. *salue mi pater.*

6 L. *Gnate mi salue.* P H. *bene factū te aduenisse Pámphile,*

7 *Atque ádeò, quod [máximum] est, saluum * atque válidum.* P A M. *créditur.*

8 L. *Aduenis modò?* P A M. *ádmodum.* L. * *cedo, quid relíquit Phánia*

Viam ad epitasin facit. senes enim impellunt ad redu cendam.
*L. Hoc secum sollicitus Pāphilus.
*D. Vt solet, primò personas inducit secum loquentes, deinde ipsas conuenire inuicem: vt alibi. Quis hic loquitur? Mysis salue
*D. Auxesis ad salutem. validum. nāque. robustus & habitior corpore.
D. Al. [maximè].
*D. Auravarus, aut iactabundus hæc dicit. L Conuenit vt de causa profectionis antè men-

1 *Dixtíne d. d. ill. se exp. fil.)* D Facetè principium est interrogantis ira, vt sciat quid sibi responsurus sit quem interrogat. Illaturus est enim argumentum per εἰσαγωγήν. *Dixtíne dudum)* Captiosa interrogatione cœpit, dicturus, Venisse aiunt: redeat. *Dixtin')* V Obliquus ductus est exordij vsque ad propositionem. *Dixtíne du.)* D Quia dixerat, Sanctè adiurat Non posse apud vos Pamphi lo se absente perdurare.

2 *Factum)* Id est, dixisse illam, aut me. Et deest Est: vt sit. Factū est. *Quam cauf.)* V Hæc secum animo valde dubio de causis repudii loquitur. Non enim audet veram causam exponere.

3 *Quamobrem n. r. n.)* D Habet causam: sed non vult veram dicere. & præterea non vult cum inuidia matris suæ loqui: si in illam cōferat, vt vxorem non reducat domum.

Certum ob. si. est v. me) Aduersus omnia 4 obstinatè agere, id est, contra omnes. V Contra affirmare, Nam Ob in compositione Contrà significat. *Quam decr. pers.)* D Id est, vt matri potiùs, quàm amori morem gerat.

Gnate mi) V Gratulantur filio & genero reditū. Gratulationem amplificant αὐξήσει 6 Primùm, quòd aduenerit: deinde, quòd saluus: postremò, quòd validus, vt qui neque mari perierit, neque valetudinem pristinam amiserit. Rarò enim nauigantes validi & integri ex longis profectionibus reuertuntur. Hæc fuit παράστασις huius congressus.

Atque adeo q. m. est. s. a. v.) D Ordo est, pri- 7 mùm aduenisse, deinde saluum, postremò validum. *Creditur)* Minùs blandè respondet, de repudio vocaturus.

Aduenis modo) Difficile inuenitur præ 8 sentis temporis Modò. Atque vt ostendat esse momen

tio fiat, quàm ad Philumenam perueniatur.

R.[manant].
R.[relinquunt:]
*L. Aristippi sentẽtia, qua hominem voluptuatium fuisse indicat.

Consobrinus noster? PAM. *sanè hercle homo volupṫati obsequens* 9

Fuit, dum vixit: & qui sic sunt, haud multùm herêdem [ádiuuant.] 10

*Sibi verò hanc laudem [reliquit:] *Vixit, dum vixit, bene.* 11

L. *Tum tu ígitur nihil attulisti huc plus vna senténtia!* 12

PAM. *Quicquid est id, quod reliquit, prófuit.* L. *immo obfuit:* 13

momentum etiam præsentis temporis: dixit, Admodum: quod est minus. *Aduenis mo. ò*) Virgilius, Vigiláſne deûm gens Æneæ? vigila. *Admodum*) Excusatio cur adhuc non viderit patrem. *Cedò q. r. Ph. Cons. n.*) Vtrum iactanter Laches de hæreditate loquitur præsente socero, vt illum cupidiorem faciat ad reuocandam filiam? & fit sæpe hoc, vt ex alio principio peruenire quæramus ad ea quæ volumus dicere. An ideò, vt sciat rem, & diuitias suas, cupidiorem socerum redditurus? *Cedò, quid*) ᵛ Nunc de hæreditate quid actum sit exponitur. Nam senex auarus subitò quærit de ea.

9 *Consobrinus n.*) ᴰ Quasi sororinus. Sobrini sunt ex duabus sororibus: Consobrini, ex fratre & sorore. Et propinquitate Terentius frequentata monetur: vt hæredum. *Consobrinus n.*) Cùm de fratre natus est alter, & alter ex sorore, Consobrini: cùm ex fratribus, Patrueles dicuntur. *Sanè hercle*) ᵛ Nuntiat eum parum hæreditatis reliquisse, rationem ex causa efficiente ponẽs, quòd suauem & voluptuariam vitam egerat. Confirmat & sententia prouerbiali olim dicta in homines gulæ & luxui deditos, ac nimis molliter viuẽtes, quos ἀσώτους vocat Aristoteles. Vbi in verbo Viuere pulchra amphibologia luditur. primùm enim simpliciter, mox verò pro genialiter vitam agere accipitur. Aristoteles quoque ait, [illegible Greek] Hinc epigramma hoc verum est, [illegible Greek] *Sanè h. h. v. o. s.*) ᴰ Sanè, satis, validè. nam qui sanus, & validus est. *Voluptati obs. F.*) Contrà facit Pamphilus: distungi enim volens, nihil dicit, vel parum relictum.

10 *Haud m. her. ad.*) Parum consulunt hæredi.

11 *Sibi v. h. l. r. v. d. v. b.*) Bene & facetè. Nihil hæredi relinquunt, sibi verò relinquunt. *Vixit d. vixit, b.*) Planè vnum Vixit aliud significat: & alterum Vixit, aliud. *Vixit d. v. b.*) Sententia est hortantis ad delicatè viuendum. *Vixit, d. v. b.*) Hoc enim scilicet reliquit. *Vixit d. v. b.*) ᴮ Prouerbiale hoc olim fuit. Sententiam enim vocat senex. Conueniet autem in eos, qui molliter ac suauiter viuunt, atque ita faciunt sumptus, vt non multùm iuuent hæredem. Amphibologia est in verbo Viuere, quod interdum simpliciter viuere, interdum genialiter vitam agere significat: vt apud Catullum, Viuamus mea Lesbia, atque amemus. Et Persius Satyra quinta, Indulge genio, carpamus dulcia, nostrũ est, Quod viuis. Erasmus quoque in Moriæ encomio de sapiẽte qui per omnem vitam tristis, tetricus, sibi ipsi iniquus ac durus fuerit, Quanquã quid refert, inquit, quando moriatur istiusmodi, qui nunquam vixerit?

12 *Tum tu*) ᵛ Facetè & decorè hoc dictum auaro seni cõueniens tribuitur Lacheti. *Vna sententia!*) Expressit animum auari senis.

13 *Quicquid id*) ᵛ Etiam tenuis hæreditas, quia prodest, non est respuenda. *Et est gut. mit.* *Quicquid est id, q. r. pr.*) ᴰ Quicquid, & ad paruitatem refertur: vt, At enim id mihi satis est, quod est de me opinionis: quicquid est. *Quicquid est id, q. rel.*) Nullum in hoc sene fuit doloris officiũ antè, quàm sciret aliquid relictum. *Profuit*) Id est, pro nobis fuit, ac per hoc nostrum est: potest enim ipse profuisse: potest res eius. *Imò obf.*) ᵛ Inuersio est, Imò obfuit, Quia si hæc nobis non contigisset, non amisissemus consobrinum, Estque à consequenti. *Imo obfuit*) ᴰ Morem eorum expressit quibus relinquitur: qui cùm audierint sibi aliquid esse relictum, tunc tristes se fingunt.

14 *Nam illum viuum, & saluum vellem.* [PH.] * *impúnè optáre istuc licet.* Al. [PAM.]

15 *Ille reuiuiscet iam nunquam:* * *& tamen vtrum malis, scio.*

16 L. * [Heri] *Philúmenam ad se accérsi hic iussit:* * *dic iussisse te.* G. Si legas [Here], primus pes erit brachysyllabus.

17 PH. * *Noli fódere: iussi.* L. *sed iam eam remittet.* PH. *scilicet.*

18 PAM. *Omnem rem scio, vt sit gesta: aduéniens audíui ómnia.*

19 L. * *At istos inuidos dij perdant, qui haec libénter núntiant.*

20 PAM. * *Ego [scio me] cauisse, ne vlla méritò contuméliа*

* D. Si optata euenirent, nunquam, inquit, optares, vt ille reuiuisceret.
* Facetè Lachetis auaritiam notat.
* D. Hoc erat, quò omnis tendebat oratio.
* L. Hoc summissè dicitur.
* L. Noli f. sub. Latus. nā manu submoués instigabat.
* Imprecatio in rumigerulos.
G. Potes [At] à superiore versu pendere.
Muretus [me scio], abstraxit.
* D. Principium à

14 *Nam ill. v. & s. v.)* Non idem Viuū, quod Saluum. *Impune)* V Vafrè illudit auaro patri, quem nouit pluris facere hæreditatem, quàm amici vitam. Depingitur autem hic ingenium hæredipetarum, qui vbi audiunt se quid testamento accepisse, simulant gestu dolorem & luctum, re verò gaudent: Vt mihi videatur rectissimè dixisse Publianus ille Mimus: Hæredis fletus sub persona risus est. *Impunè opt. ist. l.)* D Bene Impunè: quia hæredi pœna est, mortuos reuiuiscere. An sine detrimento optas? vt cùm medicus dicit de iā mortuo, Ego si illum curarem, viueret. *Ille reu. iam n.)* Mirè Poëta his verbis Phidippum quoque subinuidere indicat. Plus est Nunquam, quàm non.

15 *Ille reuiuis.)* V A tuto & impossibili. Quia οὐκ ἔστι τοὺς θανόντας εἰς φάος μολεῖν, Eurip. B Priscianus de inchoatiuis agens, & volens ostendere non à solis secundæ coniugationis verbis inchoatiua deriuari, sed etiā ab alijs, A viuo, inquit, viuisco, vnde reuiuisco. Teren. In Hecyra. Ille reuiuiscet iam nunquam. *Et tamen vtr. m. sc.)* D Mortuum illum magis, quàm vt reuiuiscat denuò. Quid malis de duobus, scio: vtrum illum mortuum permanere, an reuiuiscere. V Et si possis eum votis in vitam reuocare, non sanè faceres. B Notat æqualium auaritiam. Vt cupidi sumus, inquit, senecta ætate omnes, mortuum illum mauis scio, quàm in vitam redire.

16 *Heri)* V Transitio est ad rem principalem. Fabricant autem hic technam de fallendo Pamphilo, quæ tamen ipsis malè succedit. Meliùs enim causas abitionis Antiphilæ nouit Pamphilus, quàm senes. *Heri Phil. ad se acc. hic iussit)* D Heri, & Iussit, bene: vt breue tempus sit & nihil vxor sua sponte fecerit, sed coacta videatur exisse. Et non Abduci, sed Accersi. nec à nobis, sed Ad se.

Sed iam) V Propositio est insinuata de vxore reducenda. 17

Omnem rem) Non apertè negat quod dicunt, licèt falsum, quòd sciat rem omnē, reddí que probabile, quòd audierit reuersus. Veram autem causam dissimulat, vt stet suis promissis. *Omnem r. s. vt sit g.)* D Virgil. Troianas vt opes & lamentabile regnum, &c. 18

At ist. inu. dij p.) Bene Inuidos, qui matrimonio inuideant, ergo reuocanda vxor est. & adeò non puduit mendacij honestè deprehensum senem, vt inuidos faceret qui vera prodiderant. 19

Ego scio) L Profert officium suum, ne quid sibi imputetur. V Accusat Philumenam de abitione apud senes. Totius autem orationis propositio est, Nolo eam ad me recipere. Ratio principalis, Quia sine iustis & grauibus causis abiit. Hic itaque causas abitionis exponit, sed veram dissimulat. Ac primùm quidem seipsum excusat, suam innocentiam ostendens, remouens abitionis causam à se. à sua diligentia & studio, quo cauerit semper ne quid committeret vnquam, quod sibi contumeliæ esset futurum. *Ego scio me c. ne v. merito c.)* D Mirè addidit, Meritò. Non enim cauere, inquit, ne fieret ea potui: igitur ne merito fieret, quod in me fuit. 20

tempore. à dictis, factisque tam suis quàm aduersariorũ & ab ante acta vita & præsenti.

Fieri à vobis posset: idque si nunc memorâre hîc velim, aſtſa:v 21

Quàm fidéli ánimo, & benigno in illam, & clemén ti fui, ɛd:tſi- 22

• D. ματάστασις.

• Argumétum fortissimum.

• V. Obtestatione confirmat suam Innocentiam.

Verè possim: ni te ex ipsa id magis velim resciscere* { ſſſaſt ſiſſb 23

Nanque eo pacto máxumè apud te meo erit ingé nio fides, { ᵃſdſbdt- ſ 24

* *Cùm illa quæ nunc in me iniqua est, æqua de me dixerit:* ɛſſſſtv 25

G. [euenisse hoc]. aſſdtſt-. M[a] [hoc mea euenisse dissidium.]aſtſdt-.

* *Neque culpa [hoc euenisse] dissidium mea, id te stor deos.* { aſſaſt- aſſiaiſ 26

• L. Causatur matris dissidium, vt partum celet.

* *Sed quandò sese [indignam] députat matri meæ,* ſſſſt- 27

Al. [indignam esse], ſſſtſt-. M[a] [esse indignam], ſſſtſt-.

Cui concêdat, [cuiúsque mores] tóleret sua modéstia: { ſſſaɛt- ſiſtar 28

Alii. [cuius mores], ſſſaat-: vel ſſſaɛt-.

Alii. [potest compo ni], bſſſatv.

Ex deliberatione conditionem colligit

Neque álio pacto [compóni potest] inter eas grátia: { bſſſatv aſſtſ 29

[Segregánda aut mater est] à me Phidippe, aut Philúmena. ɛſſſtav 30 *Si legatur [Segreganda est mater], bene habebit versus, ɛſſſſtɛv.*

21 *Idque si nunc*) Ab ante acta vita. [v] A suo in ipsam animo fideli & clementi. Fidem autem hîc sibi conciliat, & modestiæ laudem consequitur, quòd vxori etiam auersanti permittit liberum testimonium de suo in ipsam animo. Magis videmur vacare culpa, quando iudices ad testimonium & confessionem illius qui nobis aduersatur remittimus.

22 *Et clem. fui*) [D] Pro fuerim. Indicatiuum pro coniunctiuo posuit. [a] Figura per modos dicitur. Et in illo Eunuchi, Vidén' otium & cibus quid facit alienus? pro quid faciat.

24 *Nanque eo p. m. ap. te m. er. ing. fi.*) [D] Bene nõ Dictis, sed Ingenio.

25 *Cum illa q. n. in me iniqua est, æqua*) Iniqua æqua παρονομασίαι sunt Terentianæ. Et bonum argumentum. Nam & Virgilius, Ipse hostis Teucros insigni laude ferebat: inquit. & Cicero, Te ipso teste iniquo, atque improbo, verũ ad hanc rem satis idoneo: te inquam teste, dicam. *In me in. est, æq. de me dix.*) Quia aduersarij testimonium, si contra se dicat, tam graue est, quàm vel boni viri.

26 *Neque c. h. euen. diss. m.*) Non ergo quid fiat, verùm per quos fiat, quærendum est. Et nimis abruptè dixit Euenisse, non Euenire. Idque ad confirmationem.

27 *Sed q. s. ind.*) Hoc sic profert, vt eam ostendat causam esse dissidij: & hoc ipso tentat vtrum dotẽ relinquere possit. Et ideò suprà. Neque mea culpa hoc dissidium euenisse, id testor deos inquit. *Sed quandò*) [V] ἀνθυποφορὰ dissidium indicat inter illam & matrem de composito tanquam abitionis principem causam. Nam hãc mauult proferre senibus etiam persuasam, quàm partum vxoris celandum.

Est autem à matris persona, & vxoris immodestia causa sumpta, Non se putat dignã, quæ si cui cedat? Non vult morositatem matris modestè perferre. Quasi dicat, certè iuuencula anui aliquid debebat concedere. Addit & aliã ab impossibili, Hoc dissidiũ non potest componi, quasi inter socrum & nurum perpetuum sit. *Deputat m. m. Cui conc.*) Fortasse ergo indigna est. & rectè Deputat: mihi tamen mater colenda est. hoc sentit. *Dep. matr. meæ, C. c.*) ἐν ὑπερβολῇ Matri meæ, vt idonea sit causa repudij.

Cuiúsque m. t.) Hoc meliùs, quàm Obsequatur, aut Inserulat. *Mores tol.*) Bene 28 Mores, vt aniculæ non enim Prauitatem. vnde senes, morosi appellantur. Horatius, Donec virenti canities abest Morosa. [a] *Moresq tol. s. m.*) O temperamentum: Mores potiùs quàm Iniurias dixit.

Neque al. p. c. p.) Nisi vt concedat matri, 29 toleretque mores eius.

Segreganda aut mater est à me Ph.) Bene 30 tanq

31 *Nunc me pietas, matris pótiùs cómmodum suâdet sequi.*

32 L.* *Pámphile, ad aures haud inuito sermo mihi accêssit tuus,* •L. Laudatio.

33 *Cùm te postputâsse omnes res præ parênte intéllego:* •L. Admonitio loco accusationis.

34 **Verùm vidē, ne impûlsus ira prauè insístas Pamphile.* •L. Defensio ex coniectura.

35 PAM.* *Quibus iris [impûlsus nunc in illam iniquus sim!]* Quomodocunque dimoueatur, [in iniquus] eliden dum est, [nunc in illam impulsus iniquus sim] alisap.

36 *Quæ nunquam quicquam erga me commérita est, pater,* •L. Probatio à meritis.

37 * *Quod nollem: & sæpe, quod vellem, méritam scio.* Fortè legendum [Amoque eam.]

38 * *[Amóque], & laudo, & vehemênter desýdero.* • D. Totū hoc fa-

tanquam ex deliberatione colligit quod facturus est. Et mollius Segreganda, quam Excludenda. *Segreganda*) V Disiunctiuo syllogismo propositionē affert. voluntatē suam explica: etiā per conclusionem. Ergo aut mater relinquenda est, aut vxor. Sed matrem ob pietatem quam debeo, deserere non possum: Deserā itaque vxorē. Maior enim ratio commodi matris quàm vxoris est habenda. Nulla esset & infirma hæc causa diuortii, si non subesset stuprum. firmior enim debet esse inter maritum & vxorem coniunctio, quàm vt ob leue dissidium socrus & nurus, dissoluatur, vt nos sacræ literæ docent.

31 *Nunc me p.m.p c.s.s.*) D Quàm mollibus verbis repudium nuntiatum est à Pamphilo.

32 *Pamphile, h.mu.*) Grauis oratio est à nomine incepta. Virg. O præstans animi iuuenis. Et est figura λειτότης. Sic Virg. Posthabui tamen illorum mea seria ludo. *Haud in.s.m. acc.t.*) Senili loquacitate: pro, rectè locutus es. *Ad aures* &c.) V Figuratè hoc dicitur. Nam simplex oratio esset, Libēter audiui hūc sermonem, quo te pluris facere matrē, quàm res cæteras profiteris. Concedit hoc ei & approbat, vt grauius inferat. *Ad aures h.i.tu.*) D Optimè dictum, Haud inuito. non enim in totum volenti: quippe de dissidio, sed tamen quia piè locutus est, mediocriter approbauit.

33 *Omnes res*) Plus dixit, quàm si Vxorem diceret. *Præ par.int.*) Bene Parente: quod nomen commune & cum patre est. & cum omnibus quos hæc necessitudo coniungit. Melius ergo, quàm si diceret Matrem.

34 *Verum v.*) V ἀντικατηγορία aliā dissidii causam impulsiuam, nempe irā profert. *Verum vide ne i.p.i.P.*) D Leniter & suadenter. *Ira*) Non ergo iudicio. *Insistas P.*) Non enim incipere, sed insistere hic, malum est.

35 *Quibus iris*) V Diluit per inficiationem. Nullam ob iram iniquus sum in eam. *Q. is ne iris imp.*) D Non dixit Qua ira, ne superbè loqueretur: sed Quibus iris: vt hoc ipsum per εἰρωνείαν derideret, quod pater dixit, Impulsus ira. An Iris matris, aut meæ vxoris, & mea? an omnium trium? *Quibus iris impulsus*) Rectè non vult Iram esse, ne peccasse videatur vxor. Sic enim quasi nec ipsa peccauerit. *Quibus iris*) Ille Iram singulariter dixit: hic, Iras pluraliter: ne videatur vnius iræ causa mittere vxorem.

36 *Quæ nu-q.*) V Ratio à meritis eius ex loco contrariorum. Quia de me est non malè, sed bene merita. *Quæ nunq.q.e.me c.est pater*) D Aduerte, propter leuitatem expressit cōmerendi & merendi. *Erga me*) Hoc totum repudiaturus inaniter diceret, nisi ad exitū fabulæ Poeta respiciens, reducturi animum in Pamphilo reseruaret. Et nota repudiantē eam, quam laudat, pietate sola compulsum.

37 *Et sæpe, q.v.m.sc.*) Mereri bona dicimus: Commereri mala. id est, delinquere, peccare. Ergo hîc Meritam, pro Præstitisse dixit. Virg. Ego te quæ plurima fando Enumerare vales nunquam regina negabo Promeritam.

38 *Amóque*) V A suo in ipsam animo & affectu. *Amoque & laudo*) D Non statim qui amantur, & laudātur: nec qui laudātur, etiam cōtinuò desyderātur. Multa ergo dixit, Amóque & laudo, & vehementer desydero. Et vide amoris impulsus nimius hic est circa vxorē & quasi oblitus suæ matris & vitiatæ. loquitur: sed tali opus est Pamphilo ad eiusmodi argumentum, donec perueniat ad ἀναγνώρισιν,

ck ad catastrophē, vt auidiùs reducatur.

Nam fuisse erga me miro ingénio, expêrtus sum: ſ ſſdſp 39

Illique exópto, vt [réliquam] vitam exigat. ſſdſp 40

G.[relliquam] per geminum ll. ſſſiſp.

• Excusatio repudii à necessitate.

R.[Tibi in],iiſſli.

R. Tibi in manu est, pro, in tua potestate situm est.

• Factum Pamphili ex patris verbis ostenditur, quòd discessit. & bene: nam vlteriùs præsente patre resistere durum fuit.

Cum eo viro, me qui sit fortunátior: iſſſp 41

* *Quandóquidem illam à me distrahit necéssitas.* dſſij 42

PH. *[Tibi id in] manu est, ne fiat.* L. *[si sanus sies,]* aiſſi 43

R. Vel.[si sanus es satu], Aiiſſap: vel elisa vltima in [sanus], iiſſſp.

C[Tibi in manu est ne fiat id. L si sanus es.] iiiſiſp.

Iube illam redire. PAM. *non est consilium pater:* ſiiſap a 44

Matris seruibo commodis. L. * *quò abis? mane,* ſiiii 45

Mane inquam: quò [abis? PH. *quæ hæc est pertinácia!]* iaſſip 46

Alii.[abis? PH. quæ hæc pertinacia est?] ſſſit.

• D. Inuidiosè in Phidippum.

• L. Irascitur Phidippus. V Expurgatio ab inopinato de Pāphili insperata inhumanitate.

L. *[Dixin'] Phidippe hanc rem ægrè latûrum esse eum!* ſſſip 47

Al.[Dixine,] ſſſip.

* *Quámobrem te orâbam, vt filiam remítteres.* aſſij 48

PH. * *Non crédidi séd pol] adeò inhumânum fore:* sbbiſp 49

Al.[adepol] ſſi. [ſed pol, [edepol], ſibiſp.

In qua vxorem reduci necesse est.

39 *Nam fuisse)* V Expulit priorem rationem à meritis eius. *Nā fuisse erga me)* D Quātum valet quod Fuisse dixit, & non Esse: quasi re transacta.

40 *Illique exop.)* V A voto, optat vt repudiata meliorem maritū consequatur, à signo est. *Vt rel. v. ex.)* D Satis flebiliter dixit. Reliquā exigat. Virg. Omnes vt tecum, meritis pro talibus, annos Exigat.

41 *Cum eo v.)* Non inuidere iam non est mariti.

42 *Quando quidem ill. à me d. n.)* Omnis conclusio verborum Pamphili, repudii confirmationem continet: plus tamen sententia significante, quàm verbis. *Quandoquidem ill. à me d. n.)* Excusatio in necessitate, quæ est inexorabilis. Et Necessitas, partus scilicet: quam necessitatem domi offendit: quòd ex alio scilicet peperit. Sed modò vult Necessitatem, matris videri iracundiam, quæ à nuru ita offensa sit.

43 *Tibi id in m. est ne fiat)* Hoc opposuit quod minimè vult Pamphilus videri, & quod prodest socero. *Si sanus)* V Vrget, sed modestè, vt recipiat. *Si sanus sies, iube ill. r.)* D Pro, si sanus es. nam aliter, Iubeas dicere debuit. *Si sanus sies)* Bene pater suprà iram dixit: nunc insaniam significat inesse Pamphilo. *Si sanus sies)* Non ergo culpa est, cui vt redeat iubere potest.

Non) V Recusat ab æquo, & pietate in matrem. *Non est c.)* D Durius erat, nolo reducere. ergo hoc lenius dixit. 44

Matris s. c.) Hoc verbo necessitatē, qua cogatur, ostendit. *Quò abis)* V Ne patri pertinacius reluctetur, & ne causæ hæ tanquam intimæ refurentur. abiit. 45

Mane inq. quò abis) D Bene, Quo abis? quia patrem deseris & vxorem. *Quæ hæc est pert.)* Sicut decuit socerum. & subindignatur, quia coram sibi fit contumelia. 46

Dixin') V Expostulatio est senum, quòd non satis maturè Philumena sit remissa domum. Sed errant senes beni in causa abitionis. *Dixine Ph.)* D Artificiosè Laches, vt minùs miretur, & minùs indignetur socer, ita ei Pamphilum dicit: quando & prædictum est, & sic oportuit. *Dixine Ph. h. r. æg. l. esse e.)* Renouauit verba sua eidem personæ. nam ita dixerat, Neque adeò me clam est, quàm esse eum grauiter laturum credam, Hoc si resciuerit. 47

Quamobrem te orabam, vt filiam remitteres) Inuidiosè aduersum Phidippum, tanquam in illo sit, vnde se purget, & nō accuset Pamphilum. *Non credidi ad adeo)* Potuit enim dicere, Non credidi inhumanum fore: sed acerbè addidit Adeó. 48

Adeo inh. f.) Bene quasi iratus, Inhumanum esse, inquit. 49

Ita nunc is sibi me supplicatûrum putat!
Si est, vt velit reducere vxôrem, licet:
Sin álio est ánimo, renúmeret dotem huc: *eat.
L. *Ecce autem tu quoque protérue iracúndus es.*
PH. *Percóntumax redijsti huc nobis Pámphile.*
L. *Decêdet iam ira hæc, etsi mérito irâtus est.*
PH. *Quia [paúlulum] vobis accêssit pecúnia,*
Sublati animi [sunt.] L. *étiam mecum lítigas!*

*L. Subiecta in fine permissio, iratorum more.
** V. Ad absentem Pamphilũ apostrophe indignationis plenissima.
G. [*paulum*], alibi.
R. Al. [*absunt.*]

50 *Ita nunc*) V Cum indignatione, non vult ideo ei supplex fieri. *Er vvil im darumb nicht Zu fus fallen.* Irati hominis est permissio. Mox verò vrget eum complexione. Si velit, reducat Si non, reddat doté & dimittat. Putat se mentione dotis territum eum esse. *Ita nunc is s. m.*) D Sibi & Me, magno pondere legendum est vtrunque pronomen: vt, Cantando tu illum? Id est, genero socerum, vel Pamphilo Phidippum, vel si quid tale inueneris. *Supplicaturũ*) Pa rum est Satisfacturum, Supplicaturum addidit.

52 *Sin al. est an. ren d. huc, eat*) Hoc rectè socer, non tam vt dotem recipiat, quàm vt terreat, hoc dicit. Et Renumeret, propriè: quia dos, pecunia est. Et hic *illustrat* irascentis est, & exigentis debitum. Eat verò miré dictũ, quasi ipse proiiciatur, qui iubetur ire. & simul in hoc verbo quasi renuntiatio charitatis est. *Renumeret dotem, eat*) Terrorem repetendæ dotis ostendit, cum dicit, Renumeret dotem: simul cum iniuria: Hæc, & Iracundè eat. *Renumeret dotem*) B Hic mos Græcorũ erat Latino diuersus, vt qui vxorem repudiasset, dotem restitueret. Laurẽtius lib. 1. Dialecticæ, Quemadmodum in Sicilia mulieris quæ ritu Latino nubit, dos ita cũ bonis mariti miscetur, vt sint omnes facultates pro indiuiso, vnumque faciant corpus: Ita præpositio In, cum alteri dictioni, vt sic dicam, nubit, Indiuidua fit, & vnum corpus facit affirmationis: aduerbialis autem negatio composita quasi Græco ritu nubens, semper significationem suam veluti dotem seiunctam habet, aut pro seiuncta intelligi vult. Nã resolui ab eo cum quo copulatur, solet.

53 *Ecce autem tu quoque pr. ir. es*) D Addendo Quoque, nonnihil assensus est: quasi dicat, quo modo Pamphilus. *Proterue ir. es*) Proteruè immoderatè, & superbè, dictum est ideò, quòd proterat alium qui proteruus est. Nam Proteruus est, qui dum alius obulus est, proterit quod aiunt & tauri in appetitu coitus fœminarum, in quas calent.

54 *Percont. red. huc n.*) Magnæ indignationis est, absentes alloqui: vt alibi, O Æschine, Pol haud paternum istuc dedisti! *Percontumax r.*) Propriè Cõtumax dicitur conteptor potiorum. *Nobis P.*) Nobis, τὸ ἀττικισμῶ. nam aut abũdat, aut significatu adiuuat pronunciationem.

Decedet) V Iratum Phidippum mitigare studet. *Decedet iam ira*) D Quasi in ira sit culpa: non, deponetur ira, inquit: sed, Decedet. 55

Quia p.) L Exprobatio superbiæ. V Odiosè obiicit illis opes recens acceptas, quasi inde sint insolentiores facti. Nam rectè Germani dicũt, *Gutmacht mut.* Apud Arist. in 2. Rhetor. Diuites sunt ὑβρισταὶ καὶ ὑπερήφανοι, πάσχοντές τι ὑπὸ τῆς κτήσεως τοῦ πλούτου. Is etiam multùm referre ait, vtrum quis modò sit opulentus factus, aut diu fuerit. Plerique enim recens ditati, imperitè atque intemperanter opibus vtuntur. Prouerbiales locutiones sunt, Tollere cornua, à bestiis, & Tollere cristas. ab auibus cristatis metaphoricos sumptæ, pro eo, quod est, animo efferri, & insolescere. Nam vel cornua vel cristæ sublatæ sunt animorũ alacriũ & insolentium indicia. Sic & homo, qui superbit, dicitur sublato animo esse. *Quia p. v. acc. p.*) D Facetè; quasi dicat, Quia habetis vnde dotem reddatis. aut, quasi nullã causam habeatis repudij, sed ditiorem quæratis coniunctionem. *Quia p. v. acc. p. S. an.*) Et non, maior est factus Pamphilus, simul maiore stomacho, quod cum labore celabat, apertè ostendit. 56

Sublati animi) Pro, Elati, Sublati dixit. Et hoc propriè ferarum est: vt, Attollitque animos: Pœnorum qualis in aruis Saucius ille graui venantum vulnere pectus, Tum demum mouet arma leo, &c. Nam bestiæ pro animi qualitate vel erigunt corpora, vel deponunt, ait Cicero. *Sublati animi*) B Animi numero multitudinis sæpe pro ferocia, superbia, & magnitudine animi accipimus: vt hic, & apud Ouidium, Vince animos irámque tuam, qui cætera vincis. Et apud Liuium, Vt eundem terrorem quo ciuium animos domi oppresse- 57

L. *Sut.* pro. decus.

Præ ira noluit neque audire, neque respondere.

Al. [*paruipendunt.*] *vna dictione. al.* [*par ipendunt. porro*].

•Nam ægros releuat vomitus.

PH. *Deliberes, renúntiétque hódie mihi,* ßilal
Velitne, an non: vt álij, si nunc non sit, fiet. ishßp
L. *Phidíppe, ades, audi paucis: ábijt: quid mea!* ßaßdß
Postrémò inter se tránsigant ipsi, vt lubet: ßßißp
Quando nec gnatus, neque hic mihi quicquam obtémperant: {ßßaßi ßsb}
Quæ dico sparui pendunt. sporto hoc iúrgium ßßßp
Ad vxórem: cúius fiunt hæc consílio ómnia: {ßßßdd ßßßap}
Potest [*Ad*] *pendere a versu superiore,* [Mu] *atque* [*hæc*] *poni post* [*omnia*]. ßßßal. [S] *vel ante* [*cuius*]. ßßßap.
Atque in eam hoc omne, quod mihi ægrè est, **éuomam.* dßißp

rat, Latinis inliceret. *Etiam m lit.*) [D] Bellè, & illum ex inuidia iracundiorem, & hoc ad se dicentem, quod propter Pamphilū dicebat, effecit. *Etiam m. lit.*) Inuidiosè, quasi iam cum Pamphilo litigauerit.

58 *Deliberet*) [V] Irati senis est permissio, qui tamen alteri filiam repudiatam collocare cupit. *Deliberet, r. h.*) [D] Ferociùs quàm socerum deceret: attamen maturè, quòd Deliberet dixit.

59 *Vt alij, si. h. n fiet*) Magna fiducia conditionem filiæ asserit: quoniam iam si Pamphilus nolit, paratum alterum dicit esse. *Si nunc non sit*) Subauditur Vxor. Sed dura dictu reticuit, vt debebat.

60 *Phidippe, ades*) Nomine appellat: quod facere solemus, iratos mitigare conantes. *Phidippe*) [V] Abeuntem reuocat, sed iratus neque audit, neque respondet. *Ades*) [L] Imperatiuum. *Quid mea!*) [V] Neque ipse vult magnopere moueri hac re. Ratio Ab æquo propter ipsorum inobedientiam.

61 *Postremo inter se tr.*) [D] Non enim hæc vitia sunt, quibus interesse delectet.

62 *Quando nec gn. n. h. m. q obt.*) Inuidiosè, Gnatus, &, Non obtemperant. & Hic non familiariter dictum, quasi ab irato.

63 *Quæ dico, p. p.*) Quia obtemperamus etiam tacitæ voluntati. *Porrò hoc*) [V] Minatur vxori grauiter, tanquam harum turbarum capiti. [L] Bene rursus in errorem reditur: ne quæ vera sunt, cōtra fabulæ propositū cognoscantur. *Porro hoc iurgium*) Porro, quasi aliquid magnum.

64 *Cuius f. h. c. o.*) Non transacta obiiciuntur vxori, sed quæ nunc agūtur. *Consil. o*) Vtrum dispositione? an ironia est in malè cōsulentē?

65 *Atque in ea h. o. q. m. æ. est*) Nō Quod irascor, sed Quod mihi ægrè est, dixit. *Euomam*) Bene: quia ægritudinē solet vomitus releuare. sic Cicero in Catilinam, cùm dicit, Quæ quidem lætari mihi videtur, quod tātam pestem euomuerit, foràsque proiecerit. *Euomam*) [B] Sumpta est à cibo Metaphora. In morbo leuat vomitus, ad quem ciendum non acria, & arida, sed dulcia conueniunt, sæpe biliosis, ac morbis quos bilis concitauit, omnibus, qui ante febres horrore, & tremore vexantur, omnibus qui cholera laborant, omnibus cum quadam hilaritate insanientibus. & comitiali morbo oppressis necessarius est. [V] Est & obseruanda metaphora ab ægrotantibus, quibus à medicis ad concitandum vomitum subministrantur pharmaca. Sic quibus animo aliquid malè est, non se priùs dant quieti, quàm eius molestiæ authorem sint probè vlti.

ACT. IIII. SCEN. I.

ARG. [V] Phidippus partum filiæ resciuit. [A] vxor Myrrhina, vbi id sensit, se duxit foras: ac se spectatoribus de eo celato [L] excusare conatur, tegendo virginis in tenebris oppressionem. verùm mirandum in modum anxia est, & maximè veretur, ne Phidippus hoc ita factū alicunde rescicat. [P] Hæc autem preloqui oportet Myrrhinam: vt ex eius persona reminiscatur spectator gestæ rei: simúlque ex huius personæ verbis, quid agat altera persona, monstretur. Nam perscrutari Phidippum vniuersa conclauia, & ire per totam domum cognito partu filiæ suæ, apparet ex præsentibus dictis, [A] Phidippus deinde & ipse foras egressus, [L] expostulat cum Myrrhina, quod partum celauerit, & quod author sit dissidii inter Pamphilum & Philumenam. [V] Est igitur in Phidippo καταστροφή: in Myrrhina ἀνταγωνιστής: sed bona ex parte

τε σχετλιασμοῦ. *Theses.* 1 Subitanea animum perturbatum magis perturbant, & commouent. 2 Vxorii mariti neque viri, neque homines à mulieribus, hoc est, ἄνανδροι, vtpote parum viriles, molles, & effœminati, & ἀνδρογύναιοι iudicantur. 3 Rectus & legitimus partus non est celandus. 4 Liberi cùm vocentur pignora, amorem inter affines & coniuges pariunt ardentiorem, maximè cùm in iisdem flos quidam bonitatis, quasi seminis proprii, quæ Græcis est καλοκἀγαθία, videtur. 5 Non bene collocatur filia scortatori, & foris pernoctanti. Siquidem haud facilè à vaga consueti potissimùm libidine arcentur. Est autem sententia ὁλικὴ tantùm. 6 Maritorum peruicacia vitia, si moderata & rara fuerint, dissimulanda sunt, sicut & vxorum præsertim apud Christianos, quorum est ne putridum membrum resecent & abiiciant. 7 Stultus est, qui Xantippen sibi obsecundare sperat. D Mirè in hac scena iterum rixa est senis atque anus: & tamen variè & alio modo, vt mores inter se diuersos, & tamen notos possimus agnoscere. M Prætereà, viros omnes in quibusuis vitæ actionibus infinitè magis & seueriores, & rectiores esse muliebribus, quarum nihil non est simulare, docet hæc scena. Nam cùm sit illis innata quædam constantia, & animi fortitudo, qua ad vitia cognoscenda & superanda, virtutes verò arripiendas feruntur. quoties aliquid accipiunt, quod de recto tramite ad improbitatem, aut ficta instituta deuiet, hîc animus iste, qui degeneres actiones respuit, omnem vim exercet, quo seipsum ex contumeliis vindicet. Mulierculæ autem è contra, quia suas technas, dolos, & cautiones commentari nõ desistunt, nec id alia gratia, ac ob animi imbecillitatem, & conscientiæ timiditatem, quæ in periculis per facilè succumbit. Rectè igitur virum à virtute dixeruut originem sumpsisse. Mulierem verò, teste Varrone, ab animi mollitie, quæ est contraria virilitati.

Vers. gen. Iambici tetrametri quinque & viginti: atque ex his duodecim catalectici siue scazontes, nempe duo primi, quartus, octauus, nonus, vndecimus cum sequenti, decimusquartus, & decimussextus cum tribus sequentibus: tredecim vero acatalectici, videlicet decimustertius, decimusquintus, & quinquagesimusprimus cum decem sequentibus ad finem vsque scenæ, in quorum numerum venire possent decimus & quadragesimustertius, quamuis inter trochaicos tetr. acat. numerentur: è quorum genere (excepto quinto dimetro) sunt reliqui omnes inter iambicos haud enumerati: videlicet tertius, sextus cum sequenti, ac decimo, & vicesimus cum triginta sequentibus.

MYRRHINA. PHIDIPPVS.

1 aaſſaſſu	PE'RII, * *quid agam! quò me vortam! quid meo viro respondêbo* G. [*viro quid*] aaſſiſſu: M [*quid meo respondebo viro*], aaſſaſd-: A & [*meo*] *facto monosyllabo* aaſſſd-.	Rescifcit de puero Phidippus, & id etiam ad augêdum tumultum facit, & vt Pamphilus cogatur reducere.
2 {bſſdſſu bſſdſſ	*Misera! nam audisse vocem pueri visu' est vagientis:*	* D. Figura ἀσύνδετον, apta turbatis.
3 aaſſaſſu	*Ita corripuit de repente tácitus sese ad filiam:*	D. De repente, ὁμοῦ, nam si separaueris

1 *Perii)* V Propositio est queruli & perturbati animi. Itaque perturbationis & mœroris est notatio, quorum vtroque mens atque ita consilium & prudentia obnubilatur, cum cor ipsum contrahatur. Ita è diuerso lætitia ceu lux & serenitas animos exhilarat, & ceu sol tristitiam humani animi discutit. *Perii, quid agam!)* D Singula ita pronuntia, vt perturbatum ostendas. *Quid)* V Confirmatio est à difficili propter incertum responsum, quod viro roganti dandum erat.

2 *Nam audisse)* Ratio est per expositionẽ, quod subitò partum deprehenderat. *Visus est)* D Quo modo, Audire vocem visa sum modò militis. *Nam aud. v. p. v. est v.)* Virg. Continuò auditæ voces. vagitus & ingens, Infantúmque animæ flentes in limine primo. Et est ὀνοματοποιΐα. nã vox ipsa sic est, quasi Vagitus sæpius sonet. Nam hãc vocem sonare infantes feruntur. *Vagientis)* D Propriè dixit vagientis. & infantium est. B Gellius libro 16. noctium Atticarum. Vaticanus, inquit, deus nominatus, penes quem essent vocis humanæ initia. Quoniam pueri, simulatque parti sunt, eam primam vocem edũt, quæ prima in Vaticano syllaba est. Ideircóque Vagire dicitur, exprimente verbo sonum vocis recentis.

3 *Ita corr. de r.)* D Raptim intulit. Et De repente vna pars orationis est, vt Defessus. aduerbiis enim præpositiones separtim non adduntur.

non est Latinum, de repente.

Quòd si [rescierit] peperisse eam, id qua caussa clàm me habuisse { fdd. ffav fdds 4

Al. [rescierit]: quod versus non patitur, nisi sit iambicus hypercatalecticus. ffiaiffav. M. [rescierit peperisse, id qua causa clam habuisse me]. tũ fuerit iambicus acatal. ffiaffai.

Al. [adepol] tum erit iambicus dimeter acatal. ffit.

Est & hic iambicus tetr. acat. iidfffip.

Dicam, non, sed: pol scio. dt- 5

*Sed ostium concrepuit: credo ipsum ad me exire: *nulla sum.* { afaffttv t 6

L. Vox metuentis & consternatæ.

D. Mirantis estgestus & dictum.

P. **Vxor vbi me ad filiam ire sensit, se duxit foras.* attft- 7

*Atque eccam [video]. quid agis Myrrhina? *heus tibi dico.* M. *mihin', mi vir?* { fdff-afv faaaddfo 8

L. Reuocat fugientem. D Ostēdit Myrrhinā auertentē se, quasi nihil inueniat quod dicat de filia.

G. Si [video] omittatur, versus bene habebit. fdfiidfv. sunt qui [atque eccam] reyciant in præcedentem versum: tu ne v. eutet constat. Muretus claudit hunc in [Al. Mihine.] fdbfiidp: sequentem ita legit, [Mi vir? P. vir ego tuus? tu virum me, aut hominem adeò esse deputas?] fxfidaii.

P. *Vir ego [tuus sum]! tu virum me, aut hominem deputas adeò esse!* =fdfiav 9

G. [tuus sum]. afidfiav

D. Vtrumuis h. Vir aut Homo.

Nam si vtrúmuis horum, mulier, vnquam tibi visus forem, { cffbfatv ffbfifp 10

Non sic ludibrio tuis factis habitus essem. M. *quibus?* P. *at [rogitas!]* fdffadd- 11

Al. [rogas?] fdxibfal vel fdffbfal: aut fdffadt-.

4 *Quòd si*) Quòd, pro nam, aut itaque, sed & nos in huiusmodi significatione sic dicimus. *Quòd si resc.*) Sermus manifesta: Recimus occulta. *Id qua*) V Epilogus est querelæ. D Id, hoc ipsum, peperisse eam.

5 *Non ad. scio*) Ideò quia vera causa dici non potest.

6 *Sed ost. concr.*) Plus est quàm Crepuit: nā Commodò auctiuum est. *Ad me*) Bene Ad me, quasi litigaturum.

7 *Vbi me ad fil. ire s.*) Hoc ante rem: & simul argumentum delicti est, quòd exiit à filia marito ingresso mulier. *Vxor*) V Illam cupit delicti insimulare per argumentum à signo, & ad futuram cōtentionem gradus fit. *Se duxit f.*) D Ordo, duxit se. Et verbis vsus est, intra domesticos parietes, artis. τὸ ἰδιωτισμῷ Se duxit, pro abiit.

8 *Atque eccam video*) Apparet mulierem fugere, & viri auersari præsentiā, & ideò hoc separatim pronuntiandum. *Mihine mi vir*) Sic & in Andria. Nihil respōdes? cùm turbatum se ostendit Dauus. V Conciliatur beneuolentia in primo congressu inter coniuges iucundissima, quæ fit blanda Viri appellatione.

Vir) D Ad maritalitatem conditionem retulit, non ad sexum: vt Virg. in Bucolicis, Vir gregis ipse caper. *Vir ego*) V Remouet mox à se in exordio iratus, & vxori infestus. hic autem maritalem conditionem χλευασμῷ per inuersionem à se remouet. In hoc sanè exordio est acris increpatio, qua est ἄνευ ... Germanis on man. Et hic est altercationis propositio. *Tu virum me*) D Accusatio ab increpatione incipiens. *Aut hominem*) αὔξησις peruersa. Adeò autem abundat. Virg. Túque adeò, quem mox quæ sint habitura deorum Concilia, incertum est. 9

Nam si) V Confirmatio est à decoro & ab cuētu. Non enim decet vxorem, vt virum ludibrio habeat, id quod factum est. Igitur, &c. *Mulier. vnq. t. v. f.*) D Acerbè Mulier: vt suprà, Tu, inquam, mulier, quæ me omnino lapidem, haud hominem putas. 10

Quibus) Callidè mulier, & quasi nullius culpæ conscia. Quibus dixit. Et Quibus, factis scilicet. *At rogitas:*) Bene irascitur Interroganti nam interrogare quæ sciat, impudentiæ est. 11

12 {a=cſiſv aſi *Péperit filia.hem,taces!ex quo? M.*iſtuc patrem rogáre eſt æquum!] G.[rogitare æquum eſt?]a=iſſdſ-. ſi [filia] diſſyllabum cenſeatur, ſic. aſiſſdſ-.Mu[M.iſtuc rogare æquum eſt patrem?] A ſed verſus non ſanatur.

*D. Propoſitio criminis.

* D. Mira calliditas. Rea mulier hoc ſolo defenditur, quòd accuſat, nam ex ſua interrogatione accuſauit accuſatorem.

13 aſdſſiſi Péry: ex quo cenſes, niſi* ex illo, cui data eſt nuptu, óbſecro!

14 daiddſſv P. Credo, neque ádeò arbitrári patris eſt áliter.*ſed demiror

*L. Victus reſponſo delabitur ad aliud crimen.

15 ſadſſsbp Quid ſit, quámobrem tantópere hunc omnes nos celáre volúeris

16 {ſſſldibv ſſſſ:ab. Partum: præſértim cùm & rectè, & témpore ſuo ſpepérerit.]

R. Al. [peperit.] A tū in [rectè] e nec eliditur neo corripitur.

12 *Peperit)* V Ratio confirmationis in criminis intentione de partu celato. Subdit autem ex quo? E/ ne legitimus aut vulgò conceptus. Subindicat quoque veluti attonitum obſtupuiſſe. *Hem, taces!)* D Non taces nunc: ſed Taces, celas. *Ex quo)* Bene Ex quo, quia argumentum impudicitiæ eſt, puerperium taciturnum. *Iſtuc)* V Partim reiu tat ἐπιεικῶς, cùm patrem hac de re ſollicitum eſſe non eſſet æquum. Partim legitimum eſſe cenſet. Nam ex eo cui nuptui data eſt peperit. Hinc colige vnam finitionem legitimi partus.

13 *Pery ex q.c.)* D Mitè additum ad affectum Perij. *Niſi ex illo, c.d.)* A veriſimili argumentum. *Niſi ex illo, c.d. eſt n.)* Solutio criminis per fiduciam reſpōdentis. Saluſtius, Ita fiducia, quàm argumentis purgatior es. *Data eſt nuptum)* B Supini duæ terminationes ſunt, um, & u, vt, nuptum nuptu. Illud in um apponitur verbo aut participio motus etiam latentis: vt hoc in loco, & apud Horat. Spectatum admiſſi riſum teneatis amici. Apud Plautum in Aulularia. Coctum ego non vapulatum dudum conductus ſum.

14 *Cre.o,n.ad.arb.)* D Ab accuſatione maritus ad defenſionem ſui cōuerſus, omiſit quod cœperat. *Credo)* V Conceſsio eſt admodū ironica, & acerba à decoro patris ſumpta. *Sed dem. Quid ſit)* D Mollior factus, iam non iraſcitur, ſed miratur. Adeò vides Phidippum nulla re alia, quàm mulieris correptione lenitum. *Sed demiror)* V Remittens ſtomachum vxoris fiducia victus, ad aliud crimen labitur, quod admiratione amplificat, præſertim cùm ſit legitimus partus, cùm dicit, rum rectè, videlicet in matrimonio vel ſecundum naturam, tum in tempore, videlicet ſeptimeſtri iuxta Hippocratem, cuius authoritatem & Pandectæ iuris conſultorum ſequuntur, ſic & nonimeſtri & decimeſtri, de quorum vnoquoque Hippocratici libelli extant. Et hìc cauſæ cur partus non eſſet celandus duæ potiſsimùm traduntur. Prior quidem eſt, quia neque monſtrum videtur, quod Ariſtoteli eſt ὑπὲρ τὰ [illegible], videlicet ſi contra naturam eſſet biceps, ſedigitus. Poſterior verò eſt, quia ſtato tempore, quo legitimi & vitales infantes gignuntur, natus eſt, atque ſlupri iudicium nullum videri debet. *Demiror)* D Valde miror, quod minus eſt quàm iraſcor.

15 *Quamobrem t.)* Alia intentio criminis. *Omnes nos c.v.)* Rectè: quia putat & Pamphilum eſſe celatum. *Omnes nos c.v.)* Antiqua locutio, Illam rem celo te.

16 *Præſertim c.& r.& t.ſ.p.)* Vide, duæ cauſæ ſunt celandi partus. ſi non tempore ſuo venerit, quod indicium ſtupri eſt: & ſi non rectè euenerit, hoc eſt, monſtri aliquid natum fuerit. Hic autem & tempore ſuo, & rectè natum prædicat. *Præſertim c. & r.)* Attulit mulieri compendium credulitas ſenis ſemel correpti, ne aliter ſuſpicetur. *Præſertim c.& rectè, & t.ſ.)* Rectè ad illud pertinet, Quòd non monſtrum peperit: Tempore ſuo, Ad ſpatium quo prægnantes eſſe conſueuerunt, id eſt, ad menſium dinumerationem: quia & ſeptimo menſe naſci ſolent. *Præſertim cum & rectè & tempore ſuo peperit)* R Sic conſentiunt omnia fermè exemplaria, & in his manu ſcripta quoque. Verùm quando particula, cùm, magis ſubiunctiuum poſtulat, haud ſcio, an rectius legatur pepererit. Fuit autem perfacilis lapſus hoc ſanè loco, Quòd ſi alterum p, addita notula ad hunc modum per ſcripſeris, iam erit pepererit: Inde, credo, error fluxit: Sed hæc coniectura eſto: nec me authore quiſquam mutabit, niſi codices nacti ſit emendatiores: Quanquam & verſus expoſceret

ſſſſbdv.[M] [*& ſuo pepererit tempore.*] ſſſſibſi. •D.Inuectio.[L]Amplificatio ab odio & improbitate. •D.A'b ætate Infantis inuidia. *Mu.[inter nos ſcires poſthac amicitiam fore firmiorem.]* [A] eſt hypercatalecticus. ſſſiaai.

* *A'deón' peruicáci eſſe ánimo,* * *vt púerum praeoptáres perire,* a×dd×ſſv 17

E.Trochaicus ac at. at ſaaſſt.[G] [*Adeo*], vt [*Aceo per*] pro anapaſto. vel paeane vltimo ſumatur, & prae elidatur in [*praeoptares*], aiddſſiv.

Ex quo ſfirmiórem inter nos fore amicítiam poſthac ſcires:] ſſddſſ- {ſſ 18

Pótius, quàm aduêrſus ánimi tui libídinem eſſet cum illo nupta! adſiiſſv 19

S.: *Potius quam ad* anapaſtus, quaſi [*potius quam ad*], [C] aſa·iſſ, vt [*potius*] ſit anapaſtus [E] aſbvaſſt: vel aſattſſt. [Mu] [*Potius, quam eſſet cum illo nupta aduerſus animi libidinem*], reſeca [*Tui?*] in ſequentem verſum. aſſidiip: biſſſiſi.

Ego étiam illôrum eſſe hac culpa crédidi, quae te eſt penes. bſſſſv 20

•D. Argumentum ex antecedentibus dictis & factis.

M. *Míſera ſum.* P. *v'tinam ſciam ita eſſe iſtuc.* * *ſed nunc mihi in mentem venit,* [baaſſv / baaſſi 21

videtur, vt pepererit potius legas. Sin alterū magis placeat, erit ἱκανῶν modi: qua figura Comicus vtitur. quale eſt illud in prologo Phormi. Peccandi quum ipſe de ſe finem non facit. pro, non faciat. Quòd ait, Tempore ſuo, huc videlicet reſpexit, quòd puer ſeptimo etiam menſe naſci poſsit: cuius Plinius meminit libro ſeptimo, capite quinto. Aulus Gellius tertio, capite 16. Fit & eiuſce rei mentio I. Digeſt. Tit. v. his verbis, Septimo mēſe naſci perfectum partum, iam receptum eſt propter authoritatem doctiſsimi viri Hippocratis; & ideò credendum eſt eum, qui ex iuſtis nuptiis ſeptimo menſe natus eſt, iuſtum filium eſſe. Huiuſmodi pueri à Græcis ἑπταμηνιαῖοι dicuntur: ſicut qui octauo menſe naſcuntur, ὀκταμηνιαῖοι. Cicero ad Att. x. Tullia mea peperit: puerum ἑπταμηνιαῖον τετόκηκεν. Quod quidem eſt natum, perimbecillum eſt.

17 *Adeon')* [V] Epiphonema nimis amarulentum ab odio & improbitate mulierum amplificans, vtpote cùm hæc puerum (Sic infantem vix dum ex vtero matris egeſtū appellat) perire maluerat, quàm iuſtū matrimoniū (quod in legitima & perpetua vitæ inter nuptam & maritū ſocietate & vinculo conſiſtit) promouere. Libido autem animi hic eſt peruicatia admodum obſtinata, & contentioſa, etiam diuortij cauſa, cuius culpa in vxorem penitus transfertur. *Adeon' p.e.)* [D] Peruicax eſt perſeuerans cum quadam vi.

18 *Ex quo f.i.n.f.am.p.ſc.)* Ab accidentibus, inuidia. Et bene additur Scires: quia imprudentia in delicto veniam frequenter extorſit.

19 *Potius, q. aduerſum an.t.l.)* A voluntate peccantis, inuidia. Animi tui libidinem dixit, vt minima cauſa magnis ſceleribus ſubiecta eſſet. *Eſſet cum illo n.)* Antiqui non, Illi nupta: ſed, Cum illo nupta: Ergo ambo ſibi inuiuicem nubunt.

Ego et. ill. e.h.c.) Bene Etiam illorū: non enim hoc ſe erraſſe ait, quòd illorū putauerit culpā, quæ minor eſt: ſed. Etiā illorum, vt commune peccatū fuerit: ſed nunc quidē totū credit eſſe Myrrhinæ. An Etiam, pro adhuc, vt maior ſit dolor, qui nec opinanti acciderit? 20

Vtinam. [V] Votum eſt irati mariti, ex antecedentis veriſimile eſſe confirmat vxorem eſſe in culpa. Siquidem & anteà Pamphilū repudiarat, duabus de cauſis, tū quia meretricem amat. Rarò enim meretricei amatores nuptias fideliter conglutinant. tum quia foris pernoctet, id eſt, totam noctem inſomnem agat. Vagabundi enim eſt & ardelionis, & non ſatis fidelis mariti ſignū. Itaque hunc generū capiendum eſſe noluit. *Vtinam ſc. ita e.iſt.)* [D] Te miſeram eſſe. Alibi, Miſerum, quem minus credere eſt. Et erit ſenſus. Vtinam verè ſis miſera. *Vtinam ſc.iſt.e.)* Hoc quidam ſic accipiūt, quaſi Phidippus dicat, Penes te culpa eſt, quam illorum eſſe credebam: & vtinam quod credo, penes te eſſe culpam, ita non eſſe certo ſciam, quia dixit ſe miſeram: & miſeros non niſi innocentes dicimus. ille enim hoc reſpondet. Vtinam in hoc negotio miſeram te, non ſceleſtam reperiam. Sic Saluſtius, Atque ea cogentes, non coactos: ſceleſtos magis quàm miſeros diſtringi. Et ideò ſequitur, Sed nunc mihi in mētē venit. *Nunc mihi)* [L] Confirmatio à dicto antegreſſo. *Nunc mihi in m. venit)* [D] Rectè Nunc: quaſi aliàs nihil ſuſpicanti. 21

22 {ſſaſſatu ſdt} *[Ex]hac re quod locûta es olim, cùm illum génerum cépimus.* G. Al. [De]. ſtſſaſſat

23 {tſſatt- tſſtſ} *[Nam] negábas nuptam filiam tuam poſſe te pati]* Mu. [Nam nuptam filiã negabas poſſe te pati tuam], ſſiiſiip.

24 adſſſiu *Cum eo, qui [meretrícem]amâret, [qui] pernoctâ-ret foris.* Mu. [meretrices], ldſiſſp. Ald. [& qui]. quod verſus reſpuit.

25 ſſuſſt- M. *Quamuis cauſſam hunc ſuſpicári, quàm ipſam veram, [máuolo.]* Al. [malo:] ſed verſus non conſtat. al. [volo]. ſed deprauaté. • D Hoc propter ſpectatorem dicitur, vt geſtorũ meminerit.

26 {ſſſttu ſſ} P. *Multò prius ſciui, quàm tu, illum amícam habêre Myrrhina:* • L. Obiter de ſedit Pamphilum ab ætate, vt augeat culpam Myrrhinæ.

27 ſaſſiat- *Verùm id vítium [nunquam decréui eſſe ego] adoleſcéntiæ:* Mu. [ego nunquã decreui eſſe]: tũ vel in[vitium], non fit eliſio, ſballat-: vel o pro vitium in[ego], ſbſſiat-.

28 aaſſadtu *Nam id ómnibus innâtum eſt: at pol iam áderit, [ſe quoque cùm]óderit.* Mu. [cùm ſe quoque] ſiaſſaſip. • Accuſatio à perſeuerantia. L Redit ad inſtitutum.

29 {aſſaſt- aſſi} * *Sed vt olim te oſtendiſti eándem eſſe, nihil [ceſſâſti] vſque adhuc,* Al. [ceſſauiſti] tum verſus erit iambicus. aſſaſſi. & [eãdem] aiſyllabaſi.te. aſſlaſſi

30 {ſhſſaltu ſatſ} *Vt filiam ab eo abdúceres: neu, quod ego egiſſem, eſſet ratum:*

22 *Quod l. es olim)* Pro antè. *Cùm illum g. c.)* Vt arbitrum capere dicimus, id eſt, eligere. & cum laude locutus eſt Pamphili. *(cepimus)* Elegimus. Virg. Ante locum capies oculis.

24 *Cum eo)* Viro. *Qui mer. am. qui pern. f.)* Non in hoc eſt accuſatio, quòd hæc locuta ſit: ſed argumentum eſt quòd celare voluerit partum, quæ hoc Olim dixerit. *Pernoctaret)* Propter illud quod dixerat, Quid interea? ibâtne ad Bacchidem? PA. quotidie. Et nota familiariter hoc verbum poni à Terẽtio. Sic in Adelphis. –Sed ſi hic pernocto, cauſæ quid dicam Syre?

25 *Quàm ip. v.)* Quia ex omnibus defendi non poteſt.

25 *Multò p. ſc. q. tu)* Bene pergit: quia taciturnitas pro confeſſione accepta eſt. *Multò prius ſciui)* V ἀνθυποφορὰ eſt, cum conceſſione. qua & cauſas repudij tollit. Si quidẽ nouit & ipſe Pamphilum eſſe amatorem. Sicut plerique omnes adoleſcentes eſſe ſolent. Sed horum & ætas & animus mutabilis eſt, ita vt mox oderint, quod anteà adamauerint. itaque Platoni iuuenalis ætas eſt κουφῶν, καὶ πολλὰς ἑκάστοτε μεταβάλλει, ἄλλοτε ἐπ' ἀλλοῖς ... Et idem in 2. Legum, τὰ τῶν νέων, inquit, ... πολλάκις μεταβάλλει ... [illegible]

27 *Verum id vit.)* D Hoc intelligi nõ poteſt, niſi Vitium bis numero ſubaudieris. M Sententia eſt. Nunquã duxi vitiũ eſſe adoleſcentibus amare, quod ſenibus ſcelus eſt. Et hoc alludit Mimus Publianus. Amare iuueni fructus eſt, crimen ſeni. *Adoleſcentiæ)* D Melius dixit adoleſcentiæ, quàm Pamphili: vt quod in ætate fuerat, non timeret in ingenio.

28 *Nam id o. inn. eſt)* Amare in adoleſcentia. *At pol iam ad. ſe q. c. od.)* Mirè ſenectutem accuſat ſenex, cùm & velocem oſtendit his verbis, Iã aderit: & addit. Se quoque oderit: quaſi dicat, Non ſolùm non amabit, ſed odio habebit: & non alienas mulieres modò, nec vxorem quoque, ſed etiam ſeipſum. Plus ergo illatum, quàm ratio depoſcebat: ſed mirè ad affectum ſenis exprimendum. *Se quoque o. o.)* Id eſt, vt pœniteat eum ſui facti. Sed plus dixit, quàm ſi diceret, Facta ſua. a An hic eſt, quod in epiſtola quadã Caſſiodorus ſcripſit: indignè tranſacta adoleſcentia odioſam efficit ſenectutem.

29 *Sed vt olim te oſt.)* D Cùm ſuperiora dicta ſunt. V Cõceſſit haſtenus ſuo iudicio non eſſe vitioſum ſi adoleſcentes amarint, atque cauſam extenuat, nunc contrarium infert, vt in maiorem inuidiam Myrrhinam inducat, quæ manet Myrrhina. hoc eſt, pertinax, marito reluctans, non obſequens, id quod præſens factum indicat.

30 *Vt fil. ab eo abd.)* D Vehemẽtius dixit, quàm ſi diceret, Vt filiam ei non redderes. *Neu, quod ego eg. e. r.)* Quòd ab eo abduceris, non bona ſocrus: quòd filiam, non bona mater: quòd irrita facis quæ geſſi, non bona vxor es, inquit.

G. Poteſt [Id] ad ſuperiorem verſum pertinere. id eſt ſibi.
•L. Approbatio à re ipſa.
•Defenſionis argumentum à veriſimili, & à perſona idonea: L quo data opera confirmat errorem mariti, vt veram cauſam celet.
•L. Rurſus defenſio Pamphili à modo peccati, & ex vtilitatis comparatione.
•D. *Bene aliquo*, nō à certa perſona. ademit iudicibus authoritatem.
•D. Oratoriè non contentus defendiſſe Pamphilum,

[Id] nunc res indícium hæc facit', quo pacto factū volúeris. ſſaCſſbv ſſaa 31

M. *[Adeón'] me eſſe pernicácem censes, cui mater ſiem,* aaſſſv 32
Al. [Adeone]. aaſſſv.

Vt eo eſſem ánimo, ſi ex vſu eſſet noſtro hoc matrimónium! aaſſſv 33

P. *Tun' proſpícere, aut iudicáre, noſtram in rem quod ſit, potes!* ſacſſv 34

Audíſti ex aliquo fortáſſe, qui vidiſſe eum díceret ſdſſCſv ſdſſſ 35

Exeúntem, aut introeúntem ad amícam: quid tum póſteà, ſſdſſſ 36

Si modéſtè ac rarò hoc fecit! nónne ea diſſimuláre nos ſſſddſ 37

Magis humánum eſt, quàm dare óperam id ſcíre, quî nos ódérit! aſſaſſv 38

Nam ſi is poſſet ab ea ſeſe de répente auéllere: ſſaſſſv 39

31 *Nunc res ind. f.)* Hoc eſt, quòd celaſti partum. *Id, nunc res)* Quaſi dixerit, Vnde ſcio. *Quo p. f. vol.)* Non ſolùm quod fecit, ſed etiam quod voluit, obiicit. *Quo p. f. vol.)* Deeſt, fieri.

32 *Adeón')* V Diluit enthymemate ab effectu matris in liberos, qui eſt φιλοστοργία, aut φιλοστοργή, vt pote Mater ſum, Ergo non eſt veriſimile iſtuc conari: Cur non matrimonium, quod vtrique noſtrum vſui eſſet, expeterem! *Pernicacem)* D Per vim agentē, perniciosam me eſſe cenſes. *Cui* Deeſt Ei, vel Circa eam. *Cui m. ſ.)* Rurſus à veriſimili: an mater contra filiam faciat.

33 *Si ex vſu e. n. h. m.)* Callidè mulier ex his quæ dixit ſenex, defenſionem arripit. Nam ille ſic ait, Negabat nuptam filiam ſuam poſſe te pati. Cum, eo qui meretricem amaret, qui pernoctaret foris. *Ex vſu n.)* Modo, vtile: ſi pro noſtra eſſet vtilitate.

34 *Tune pr.)* A perſona. *Tun')* V Alteram cauſam de pernoctando diluit à natura ſexus muliebris, quod mente videlicet, intellectu & iudicio non perinde valet. atque hac de cauſa inter alias mulierem vas appellauit D. Petrus, ἀσθενέστερον. Sunt autem enthymemata, Quia rectè iudicas, Quia non audiiſti illū aut exire aut introire ad amicā. *Aut i.)* D Proſpicere futura: iudicare præſentia.

35 *Audiſti ex al. f.)* εἰκότως ſatis, & oratoriè. *Qui vid. e. d.)* Non, Qui viderit.

36 *Exeuntē, aut intr.)* Sic Cicero, Tibi autem Balbe reſpondebo: primum precariò, ſi licet, ſi fas eſt defendi a me eum, qui in hortis fuerit, qui vnguēta ſumpſerit, qui Baias viderit. Non enim dixit, Amplectentē amicā. *Aut i.)* εὔκολον prima. In ludum ducere & reducere. *Ad am. cam)* ἐξαλλαγμὸς criminis, de conſuetudine. *Quid tum p.)* ἐλαττωμα, quo contemnimus crimina leuiora. *Quid tum p.)* D Demus id verum eſſe tamen laudandus eſt, quia modeſtè & raro fecit. Id autē potius diſſimulandum eſt, ſicut ius humanitatis, id eſt, φιλανθρωπίας expoſcit, quàm aduerſariis patefaciendum.

Si modeſt è) D Adhibito modo: vel certè 37 cum pudore ac modeſtia, vt celatū voluerit. *Nonne ea d. nos)* Duobus modis feruntur peccata: vel ignoſcendo, vel cohibendo. Modò Diſſimulare, eſt ignorantiam fingere.

Magis hum.) Bene, quia & illud humanum diſſimulare. an magis humanū diſſimulare: quia & iraſci, & arguere humanum eſt? 38 *Magis hum)* Nota, pro Humanius, Terentiano more. *Qui nos od.)* Qui, vnde vel quamobrem. Et rectè. nemo enim dolens quòd non ametur, id facit quo magis odio ſit.

Nam) V ἀντεπαγωγὴ crimen in laudem 39 vertit κατὰ βίαν, ac ſi argumentaretur ab antecedentibus. Ideò firmus filiæ vir futurus, quia non ſubitò ab amore auellitur. Eſt enim inconſtantis animi ſignum repētina mutatio. *De repente)* D Vna pars orationis eſt.

40 *Quicum tot consuêsset annos: non eum hóminem dúcerem,* — hoc ipso illũ, quo accusatus est, laudat.

41 *Nec virum satis firmum gnatæ.* M. * *mitte adolescêntem ôbsecro,* — *D. His verbis cõmentitia argumenta contemnit.

42 *Et quæ me peccâsse ais: abi solum solus cónueni.*

43 *Roga velitne, an non, vxôrem: si est, vt dicat velle se,*

44 *Redde: sin est autem vt nolit, rectè consului meæ.*

45 P. * *Siquidem ille ipse non volt, & tu [sensisti] esse in eo Mýrrhina* — G. [sensisti]. *D. Hic eo accusat eam, quo seipsam tutari credit.

46 *Peccâtum: áderam, cuius consílio ea par fúerat próspici.* — *D. *Hæc*, nẽpe abducere filiam celare partum, exponere puerum.

47 *[Quam ob rẽ incéndor ira, esse ausam fácere * hæc] iniússu meo.* *Mu. [Quamobrem incendor ira te esse ausam hæc facere].*

40 *Quicum tot c. an.*) Laudat vbique eos Terentius, qui consuetudine vincuntur, vt alibi, --Hic paruæ cõsuetudinis Causa, mortem huius tam fert familiariter. Et mox, Vt neque me consuetudo, neque amor, neque pudor Commoueat, neque commoneat, vt seruem fidem? Ergo ferus quem longa consuetudo non commouet. *Quicum tot c. an.*) Nõ, Quacum, sed Quicum: vt, A quibus, & non A quis. Et Consuesset propriè dicitur in stupro. *Non eum h. d.*) Non solùm, inquit, homo non esset, id quod forsitan nihil nostra interesset: sed quod nobis maximum est, vir stabilis filiæ esse non posset.

41 *Nec virum*) Vir modò maritus. *Non eum h. d. Nec v. s. f. gn.*) Potest & sic intelligi. Non eum hominem ducerem, qui consuetudinem longi temporis temere abrumperet. *Nec v. s. f. gn.*) Quem res Venereæ non mouerent. nam Firmum etiã hoc possumus intelligere, validum in officio coitus. Sic Horatius, -- Fortisque marito Destinet vxorem. *Mitte adol. obs.*) His verbis solemus commenticia argumenta cõtemnere. vt, -- Misericordia, animus maternus sine Et alibi, -- Mitto omnia: Adde istuc, Imprudens timuit adolescens: Sino. Tu seruus. Verũ, &c. Etenim ille dixerat, Verùm id vitium, nunquã decreui esse ego adolescentiæ. Adeon' peruicaci esse animo, vt puerum præoptares perire Potius, quàm aduersus animi cui libidinẽ esset cum illo nupta? *Mitte*) [L] Quia fictam causam tuetur: data opera abrumpit superuacuam altercationem. *Mitte*) [V] Abrumpit institutam altercationem astutè fictam causam agens: & sola obtestatione atque de adolescẽte & de suo peccato argumenta diluere videtur. Dilemma autẽ subdit, Aut vult vxorem, aut non vult.

Et quæ me p. a. ab. s. s. c.) [D] Rectè hæc dicit mulier, vtpote memor quòd cum Pamphilo sit locuta. Et Solus solũ ideò, quia metuit, ne orata sua nõ seruet Pãphilus: & ideò multi sciant. 42

Roga, velitne an non, vx.) Verba quibus cum pãphilo loquatur socer: ne si aliter agat, respondeatur à genero. 43

Rectè c. mea) Illum inquit nolle, signum erit me prouidisse filiæ. 44

Siquidem ille ipse n. v. & tu s.) Animaduertendum, quemadmodũ omnia quibus se defenderit Myrrhina, in malã partẽ accipit Phidippus: & hinc magis accusat, vnde illa se purgat. [L] Reprehẽsio ducta ex verbis Myrrhinæ. 45

Aderam) [V] Iterum eandẽ neglecti decori accusat. Decet enim vxores maritis obedire, non imperare. & sic Eurip. vult sapientes mulieres consilio suorum maritorum negotia conficere, --κατὰ γὰρ δὲ ἀεὶ ἐν γυναιξὶ σφέτερα τέκνα, αὐτοὺς σοφοί. *Cuius cons. ea par f. pr.*) [D] Non dixit cuius consilio repudiũ daretur Pãphilo, ita ad vnum omnia exitum spectãt. 46

Quamobrem) [V] Irascor, quia me contemnis. Quid enim aliud est Ira, quàm concitatio animi acerba cùm aut se aut sua bona videat cõtemni? Nequit autẽ esse ira sine offensione in animo concœpta, quæ cor inflãmat. Siquidem initio offensionis sanguis circa cor efferuescit, adeò vt ipsum turgescat, vnde ardentes in cerebrum spiritus exhalant, vnde est vultus mutatio, oris trepidatio, sermonis impedimentum, & alia incommoda. *Esse a. s. h. in. meo*) [D] Abducere filiã, celare partum, 47

•D. Id agitur ne fubinceito intercipiatur puer: & Tragœdia fiat ex Comœdia.
G. [qui parere hãc]:
^ ſed hoc nihil ad me trum.
•D. Sibi ipſe hoc dicit ...
•L. Periculũ & per turbatio Myrrhinæ ad ſpectatores.
•B. A minori.
Al. [æ depol], ...
G. [rell. quum] per e penthefi: gemino ll ſcribendum.

Interdîco, ne extulíſſe extra adeis púerũ vſquam velis. ſcſſat- 48

Sed ego ſtúltior, mêis dictis ſparêre hanc quiſ póſtulem: bcſſſſv / bcſ 49

Ibo intrò, atque edîcam ſeruis, ne quôquam efférri ſinant. ſſſſſt- 50

M.* *Nullam pol credo mulierem me miſeriôrem víuere:* ſbidiſp 51

Nam vt hic latúrus hoc ſit, ſi ipſam rem vt ſiet, reſciuerit, iſiſſiſp 52

Non ſédepolſ clam me eſt: * *cùm hoc, quod ſléuius eſt, ſtam ánimo iracúndo tulit.* dſſdaſſp / dſſddſ 53

Nec qua via ſenténtia eius mutári poſſit, ſcio. ſiſiſſi 54

Hoc mihi vnum ex plúrimis miſérÿs rélliquum fúerat malum: *ſibſiap / ſ 55

48 exponere puerum.

Interdico) V Intercipit conſilium vxoris de exponendo puero, quo maior ſit turba. *Interdico*) D Inter Edico & Interdico hoc intereſt, Edicimus, quod iubemus fieri: Interdicimus, quod vetamus fieri. Edicimus etiam vni generi hominũ: Interdicimus diuerſis. Itaque Prætoris edicta, & interdicta dicuntur. Interdico, ſeparatim dicendum legendúmque: quia Interdico ne velis, non eſt integrum. B Vallenſis libro elegantiarum tertio, trifariam oſtendit loqui Latinos per verbum Interdico. Tibi interdictum eſt aqua & igni, quod eſt frequentiſſimum. Aqua & igni tibi interdictus eſt. Tu interdictus es aqua & igni. Poſtremus hic modus cæteris rarior eſt.

49 *Sed ego*) V Caſtigatio, qua vxoris peruicaciam & contumaciam perſtringit, tanquam nullis rationibus mariro obſecuturam. Non malè igitur Menãder id genus mulierũ effræne & audaculentum appellauit hoc ſenario, [Greek] Atque dici nequit, quàm imperioſum ſit animal mulier ipſa, quæ mariro ſuo vtique hero imperitat, magno tamen ſuo malo. Proinde & Cicero in paradoxis talem maritum nimirum [Greek], ſeruum eſſe pronuntiare non dubitauit. Ante quem & Euripides hunc in modum cecinit, [Greek]. *Meis d. p. hanc q. p.*) D Demonſtratiuè & accuſatoriè dixit Hanc, quaſi tam contumacẽ. *Hanc q. p.*) Quid eſt Hanc? virum mulierem? an vxorem? an contumacem fœminam?

Edicam (*ne q. eff. ſ.*) Et hoc rectè Poëta: 50 quia ita opus eſt, ne cõpleat Myrrhina quod promiſit de exponẽdo puero. Ait enim, Dein continuò exponetur.

Nullam) V [Greek] eſt oratiuncula, cuius propoſitio eſt, Ego ſum mulierũ omnium miſerrima. Eſt autem metus muliebris triplex. Primus, ne immoderatè ferat Phidippus, ſi reſciuerit puerum eſſe alienum. Alter, ne ſpurium pro legitimo filio educare cogãtur. Tertius eſt, ne omnia per Pamphilũ palàm fiant. 51

Nam vt hic l. hoc ſit) D Sic oſtenditur cauſa, cur perpetuò celandum ſit ſeni vitiũ virginis. *Nam vt hic*) Quantum iracundiæ habiturus ſit, quantum furoris: hoc enim ſignificat Vt. & ſimul Poëta, quod alibi obſcurè facit, hic apertè demonſtrat, quod periculum ſit in fabula, niſi [Greek] ſuccurrat. *Nam vt*) V Confirmatio eſt ab impatientia mariti, quæ bis tantò maior erit, ſi rem ipſam, hoc eſt, vt ante tempus per conceptum furtiuum enixa ſit, reſciuerit. 52

Non ed.) Ratio eiuſdem à cõparatis minoribus, Nam in leuiori cauſa eſt impatientiſſimus. *Non clam me eſt*) D Id, eſt, ſcio. 53

Nec q. v. ſ. e m. p ſ.) Neſcio quo modo ex iracundo placidus fiat. *Nec qua*) V [Greek] conſilium de mutanda mariti ſententia eſſe negat. *Sententia eius*) D De puero non exponendo. 54

Hoc vnũ) V Ratiocinatione aliud timet, ne puerum educare cogatur. Ratio eſt, quia eius pater incertus eſt. Id ipſum [Greek] explicatur. Nam nullum ſignum deuirginatoris habet. 55

56 {dssssd dssssp} *Si púerum vt tollam, cógit, (cŭius nos qui) sit nescimus pater:*

57 ssdssi **Nam cùm comprêssa est gnata, forma in ténebris nosci non quita est,*

58 {axssssp as} **Neque detrâctum ĕi tum quicquam est, quî pòst possit (nosci) qui siet.*

59 saddsbsp **Ipse erípuit vi, in dígito quem hábuit, vírgini ábiens ánnulum:*

60 {ia·sibip wsisibsp} *Simul vérreor (Pámphilŭ.) ne orâta nostra néqueat dĭútiùs*

61 sib.dsi *Celâre, cùm sciat aliênum púerum tolli pro suo.*

Mu. [cuius qui], dssssp.
•L. Per occasionē refert patrem argumenti.
D *Quita*, antiquè dictum.
•D. Solet eni fieri.
Mu. [noster], ^*sed versus non constat.*
•D. Hic ad exitum spectat [illegible] qua per annulum fiet cognitio.
Mu. [Pamphilus.]

haber. *Hoc mihi vn.)* D Hoc adhuc, inquit, malum non mihi euenerat, cùm euenerint multa. Et vide an *Si, puerum vt tollam cogit,* quasi cum gemitu & per admiratiuè pronuntiandum sit. etenim Si, obscuram locutionem facit: nisi fortè Cùm vel Quòd significat. *Hoc m. vn. ex pl. mis r. f. m.)* Ex omnibus malis reliquum cùm dicat, maximum malū significat. Nam non mediocre est, quod omnium miseriarum est vltimum. & inter mala multa reliquum quod sic accipimus. Possumus & nos interrogatiuè pronuntiare.

56 *Puerum vt t. &. c.)* Rectè Tollam, quæstio, vnde sit.

Forma in t. n. n. q. est) Ab actiuo Queo, passiuum fecit Queor, retinendo participium Quita est, sed antiquè dixit. 57

Ipse erip.) E contrario, inquit, factum est, Ipsa vt non eriperet, sed ipsi eriperetur. 59

Simul v. P. ne or. n.) Scilicet si sustulerimus cogente sene, eum puerum, quem expositum iri Pamphilo paulò antè promisi. *Simul)* V Vltimum est quod timet, ne Pamphilus orata nostra (sic bis in hac Comœdia hoc verbo vsus est) diuulget. Ratio est ex illegitimi filij educatione. 60

Cum sc. al. p. t. pro s.) D Non solùm, inquit, tolli ægrè feret alienum, verùm etiā pro suo. 61

ACT. IIII. SCEN. II.

ARG. V Mater expurgat sese coram filio, vt nurus abitionem noluerat. Itaque eis locum concessura est, ne porrò malè audiat. L quare augetur perturbatio Pamphili. D Porrò velut qualitas negotialis in disputationem venit, Iustúmque sit repudiari coniugem causa matris: & omnino quod fieri debeat. V Et hæc quoque disputatio oboritur, Socrú ne nurui concedat. Mater quidem suadet, cùm, ne morosa & rixosa videatur, P néue quò minùs Philumena ad Pamphilum redeat impedimēto sit, V In rus abire mauult. filius autem dissuadet. Terentius autem commodam socrum descripturus est. *Theses.* 1 Filiorum est, errata parentum dissimulare. 2 Parentes gratis liberis grâtiam referre satagunt. 3 Satius est mali causam abesse. 4 Vrbana vita multò festiuior est quàm rusticana. 5 Ætas omnia aufert. M Adolescentis bene morati, & ad virtutes instructi debitum officium, qui, quantum parentibus debeat, agnoscit, nec propter suam ipsius commoditatem, aut vsum, parentibus suis quicquam incommodare præsumit, hac scena exprimitur. Debemus enim mores nostros sic comparatos habere, vt non nostræ libidini inseruiant, & ob id parentibus, vt in mœrore sint, causam dare, sed omnibus modis ita obedire, vt de nostra peruicacia & insolentia nihil, quod queri possint, habeant. Aristotel. Politic. tertio, Parentum est liberis, ea quæ vsui sunt, aut esse possunt, prouidere. liberi rursus parentum vtilitatem, & negotia suis ipsorum commoditatibus longè præferre. *Vers. gen. Iambici quadrati siue tetrametri acatal.*

SOSTRATA. PAMPHILVS.

Soſtrata exeuſatur. Myrrhina paulò poſt accuſabitur, donec palàm fiet vtranque vacare culpa.

NON clam me eſt mi gnate, tibi me eſſe ſuſpê-ctam, vxòrem tuam ſſdiiſſp 1

Propter mêos mores hinc abîſſe, etſi ea diſſimulas ſêduló: ſſiddſi ſſ 2

•L Purgatio. D Cōiectura. quæ ſoluitur iuteiurando.

**Verùm ita me ſdii ſament, itáque obtíngant ex te, quæ exópto, mihi,* [dii ;diſyllabū aut ſi monoſyllabū ſeceris, Cilud corripiendū nō eluleuāum. ddd ſſſſ 3

Poteſt [Vt] à ſuperiore verſu pendere, ſiddiai.

[Vt] nunquam ſciens commérui, méritò vt cáperet [illa ódium] mei: Al. • inum illa [ſed verſus non conſtat niſi ſit catalect. ſiddbd : Mu [odium illam] reiecto vt in praecedentem verſum, ſidddbſi. ſiddiai ſſ 4

R. Aliàs omittitur [rei], ſed perperam.

Téque antè quàm me amâre rebar, ei rêi firmâſti fidem. ſiiiaſſp ſiiaſ 5

Nam mihi intus tûus pater narrâuit modò, quo pacto me habûeris ſiiſdſp ſi 6

•D. Verbis præmollit rem duram quā dictura eſt. •B. A iuſſo.

Prapóſitam amóri tûo. nunc tibi me certum eſt contrà *gratiam* diiddſſp dif 7

1 *Non clam)* D Vero ordine à purgatione ſui incipit mater abitura: ne quòd diſcedit, iracundiæ videatur. *Non pol)* V προδιορθώσει ſeſe expurgat ſéque odioſam eſſe ſubindicat, ſeceſſum igitur paratura eſt. Statuatur autem ὑποθέσεως propoſitio, Ego ſocrus extra noxam ſum, cur nurus abierat. *Tibi me eſſe ſ.)* D Id eſt, in ſuſpicionem veniſſe. *Uxorem t. Pr. m meos h. ab.)* Blandiùs vxorem ſignificauit, quàm ſi diceret Philumenam. Et Mores, propriè ſenum dicūtur: vnde ſenectus moroſa: & moroſi homines, qui ſui cuiuſdam moris ſunt. *Et ſi ea d. ſ.)* Ea, id eſt, quæ ſcio. & Ea, pro eam rem: ſed abſolutè occurrit ſuprà latæ ſententiæ. & genere neutro. & eſt ordo, Et ſi ea diſſimulas ſedulò, non clā me eſt, &c.

3 *Verum ita)* V Confirmat per obteſtationem, & votum, quo illi feliciſſima & ſecundiſſima precatur. *Itaque obt. ex te)* D Pro ſe iurat. & ita rem Pamphilo probat, vt blanda ſit. *Itaque)* Duæ partes orationis.

4 *Vt nunq.)* V Ab honeſto & innocentia, quia nihil commerui, vt illi ſim odioſa. *Vt nunq. ſc.)* D Hic ordo eſt iuſiurandi: vt cùm præpoſuerit Ita, ſequatur Vt. Cicero, Ita velim mihi deos propitios, vt cùm illius temporis mihi venit in mentē. &c. *Nunquam ſciens c.)* Bona exceptio: quia poſſumus aliquē inſcienter lædere. quæ res ad veniam pertinet. *Meritò vt c. od. illa m.)* Bene dixit Meritò. nam vt nos immeritò quis non oderit, non eſt in noſtra manu. hæc eſt exceptio. Plautus in Trinummo, Quin dicant, non eſt: meritò ne dicant, id eſt. *Meritò vt c. od. i. m.)* id enim eſt culpa ſine merito.

5 *Téque)* V A ſigno, quo vxorem gratiorem eſſe probat, cùm illā anteà adamaueras cùm illi fidem firmaueras. *Teque antè q. me)* D Deeſt Tam: vt ſit ordo, Et quàm te amare me rebar, tantum firmaſti fidem ei rei. *Téque antè q. me a. r. ei rei f. f.)* Ordo & ſenſus hic eſt, Et quod antè rebar, ei rei firmaſti fidem meam: neque me feſellit, quod antè rebat, te me amare. nam ei rei firmaſti fidem, id eſt, probationē attuliſti. *Téque antè q.)* L Rebar te illam plus amare quàm me. nam Antè, comparationem ſignificat: vt, anteponere, anteferre.

6 *Nam mihi)* V αἰτιολογία eſt in narratiuncula. qua obiectionem & ſuſpitionem patris diluere conatur. *Nam m t p.)* D Dixit enim ſuprà Atque in eam hoc omne, quod mihi ægrè eſt, euomam. potuit enim euomendo narraſſe quod matrem filius præpoſuiſſet vxori. *Tuus p.)* Familiariùs quàm ſi diceret, Laches.

7 *Præpoſitam amori tuo)* Plus dixit, Amori tuo, quàm ſi. Vxori tuæ, diceret. *Nunc tibi)* I Honeſta ratio, ne temere hoc facere videatur, & ne recuſet Pāphilus. *Nunc tibi)* V Præmium debet tali φιλοστοργίᾳ. Itaque eius pollicitatio ſubiicitur.

8 iasibdsi *Refcrre:[vt] apud me prǽmium esse pósitum[pietâ tis]scias.* R. Al.[&]. Mu.[pietati].

9 {sissisp sissi} *Mi Pámphile,[hoc & vobis,* & mĕæ cómmodum fama árbitror:]* R.[hoc vobis & mea commodum fama esse arbitror:] ^ quod versui non congruit. *D.Ab honesto.

10 {aasissp aasi} *Ego rus abitûram hinc cum tŭo me esse* certò decré ui patre,* *D.Certò dixit, ne sit dissuadendi locus.

11 dsissisp **Ne mea præséntia obstet, neu caussa vlla restet rélliqua,* *B.Ab vtili.

12 diidsasi *Quin tua Philúmena ad te rédeat. P. quæso quid istuc[cónsilij]est?* Al.[consilij], tum c vtrunque y elidendum, vt constet versus. *D.Illius. Dissuasio à persona Stultitia. à causa: Victa. non enim volens: Vrbe.

13 {sdssidsi d} **Illîus stultitia victa, ex vrbe tu rus habitâtum migres!* à loco: Tu, à persona: V Rus, ab iniucundo: L Habitatum à facto. Vide quàm oratoriè omnia cõlecerit, à personis à causis, à locis, à factis.

14 ddissdsp *[Non]fácies:neque sinam, *vt qui nobis mater maledictum velit,* Mu.[Haud].

15 {sicisiii sisisi} *Mĕa pertinácia dicat esse factum, haud tŭa modéstia.* *D.Ab honesto.

16 {sissasi s} *Tum tŭas* amícas te, & cognátas desérere, & festos dies* *G. Nota Amicam in bonum, quod rarum est.

8 *Vt ap.me pr.esse p.sc.)* D Laborat mulier, ne quòd dictura est, odio, aut dolore, aut certè ira tacere videatur. *Præmium esse p.p.)* Sic Virg. Hic pietatis honos, sunt hic sua præmia laudi.

9 *Mi P.h.& v.& m.c.)* Rem duram dictura: vide quantis præblanditur verbis, rémque præmolliat, Nunc tibi me certum est contrà grariam. Contrà nunc, vicissim. *Mi P.h.& v.& m.)* Principium hoc aliquid est precantis fœminæ. A blandimento ergo incipit, vt libenter audiat.

10 *Ego rus)* V Summa est propositio consilij de abitione: cui inseruit more oratorio vtilitatis rationem, tum propter famã, ne semper morosa iudicetur, tũ propter nurus reditum absente socru. *Cum tuo me esse certò d.)* D Ad hoc addidit, Certò decreui: vt non audeat dissuadere filius.

11 *Ne mea præs.)* Nõ dixit iã culpa, sed Præsentia.

12 *Quæso)* L Recusatio Pamphili, quã confirmat à futura infamia & ab indigno. *Quæso)* V Propositio est dissuationis, quæ figuratur interrogatione propter affectũ. Simplex autem est, Non est quod in rus abeas. *Quid ist.c.)* D Bene, quia illa Decreui dixerat.

13 *Illius stultitia)* V Confirmat ab indecoro, & à causa abitionis non iusta & sufficienti. *Illius stultitia)* D Ab vtili. Mirè autem, & Rus, & ex vrbe, & Habitatum, dixit. *Vrbe)* B A loco, vbi paulò commodius, quàm ruri viuitur. *Tu)* A persona, quæ mater es. *Tu rus)* V Ab iniucundo. Quis non vitam vrbanam esse iucundiorem existimaret?

14 *Haud f.)* V Epilogus est, quo repetit propositionem, Neque ego te abire sinam. *Non fac.n sin.)* D Primò Non facies: deinde, si facere perseueraueris, Nõ sinam. Et, Non facies, non est interdicentis, sed quasi dicat, Scio te non facturam rem tam prauam. Sunt autẽ qui Neque sinam iungant interioribus. Sunt qui totum contextè legãt. Non facies, vsque, Modestia. *Vt qui?)* V A futuris incommodis, quorum vnum est, quia filius malè audiet & propter desertam matrem, & propter meã pertinaciam tãquam abitionis causam. Alterum est ex vitæ vrbanæ iucunditate, in qua sunt ludi, & spectacula, ruri non item.

15 *Mea pert.d.e.f.)* D Bene retinet, cùm vult sua interesse ne fiat.

16 *Tum t.am te)* In dissuadendo cõmiscuit & honestatem & vtilitatem.

Mea [caussa] nolo.s.[nihil iam] mihi istac res volu- {ſſaxſſſ ſſaſ 17
ptâtis [ferunt.] Al.[causa?] R Al.[nihil pol iam]. *tum luin [voluptatu, more Graecorum ante xx.eſt anceps, ſſaſſdi.

Omnia Pamphili argumēta refellit. R Al. [afferunt.] Al. ſſaſſaii : vel eliſo s ꝑ voluptatu .ſſaſſiſi. Ald. [ætatu tepus tu lit, perfuncta ſatu sū: ſatias iam]. ſſſſdſp: vel eliſo s in tempus, ſſaſadſp R.[expe.let].

Dum ſetas, tempus tulit, perfuncta ſatis ſum: ſa- {ſſſdſaſp ſdſ 18
tias me iam] tenet
Studiorum iſtorum: *hac mihi nunc cura eſt maxi* aſdſſſſp 19
ma, vt ne cui [mea] R: mea].aidſhſi.
Longinquitas ætâtis obſtet : mortémve [exóptet] ſiſſſſp 20
meam.

*D. Hoc nimis ſeriò pronuntiandū. *Inuiſam*, quia & ſocrus & quia anus.

Hîc video me eſſe inuiſam immérito : tempus eſt diſdſiſp 21
concédere:
Sic óptimè, vt ego opînor, omneis cauſſas præcîdam ſviſſſp 22
omnibus:

Mores notat deteriorum.

Et me hac ſuſpicione exóluam : & illis morem ſſ.ſiſſi 23
geſſero.

17 *Mea cauſa*) V Epilogus eſt diſſuaſionis. *Mea cauſa*) D Non eſt ſuperbum Nolo : ſed conſuetudine dicitur. *Nihil iam mi .rei*) Côtra omnia Et ab vltimis incipit. *Nihil iam*) L Solutio ab ætate: item à iuſto & vtili. Attende autem quomodo Poeta ſtudeat omnibus modis in hac fabula bonam ſocrū inducere, ſicut paulò pòſt bonam meretricem. *Nihil*) V Confutat obiectionē à ſenectutis notatione. Notum enim eſt illud Menandri, vt ſenex domeſticum ſit animal nimis moleſtum, πολύ ἐστὶ δεινὸν γῆρας ἐν οἰκίᾳ μένειν. Siquidem in ſenectute parum voluptatis eſt reliquum, non aliter atque in hyeme, cui illam Patrocles conferre ſolebat, ſicut & Eratoſthenes καὶ μὴν, id eſt, ætatis vigorem veris ἀκμὴν, quippe ætatis declinationem æſtati & autumno: ſed hyemi ſenectutem cōparabat. Eſt quoque ſenectutis ingratæ notatio. *Iſtac res*) D Amicæ, cognatæ, dies ſeſti. *Iſtac*) R Pro iſtæ. *Dum æt.t.t.*) D Tulit, pro paſſum eſt, permiſit. & in bonis enim, & in malis dicitur. 18 *Dum æt.t.t perf.ſ.ſ.*) Si, inquit, meæ voluptatis cauſa exercenda ſunt, iam non delectant: ſi officij ac religionis, iam non poſſum, quæ ſim anus. Neceſſaria diuiſio: quia ille & religionem incuſſerat feſtorum dierum. *Dum æt.t.t.*) Non inquit reprehendat: quæ cùm potuerim, perfuncta ſatis ſum. Sic Virg. Sat patriæ, Priamóque datum. *Perfuncta ſ.(.)* L Laurent in Raudenſem: Raudenſis. Perfuncta ſatis ſum. id eſt v.a. Laurentius, Imò finē vtendi fruendique feci. Vt Cic. Perfūcta h. c miſero, fatalíque bello Reſp. & hoc in malū, ſed frequentiùs in bonum. *Satias me i.t.*) D Nimis maternè atque aniliter. *Satias*) L Veterum ſermo eſt, pro ſatietas. Saluſtius hiſtoriarum libro 2. In ſaltibus occupatis tum externorum agros inuaſere, frumentíque ex inopia graui ſatias facta. Lucilius, Quid mihi prodeſt? ſatias te iam omnium rerum tenet facta.

Hac mihi) V Timet ſe propter ſeniū (quod 19 hîc ætatis longinquitatem appellat) omnino eſſe odioſam. Itaque Pherecrates in ſenectutē ſic exclamando inuehitur, ὦ γῆρας ὡς ἐπαχθὲς ἀνθρώποισιν εἶ ἡ πανταχῇ λυπηρόν. *Vt ne cui*) L Odiosè, ne Tibi diceret. *Vt ne cui mea Log.at.ob.*) Hoc ad nurum, expectatione ad filium referr. hinc enim odio digni patētes, expectari appellantur.

Longinquitas æt.ob.m.v.m.) Cúm ſedulò 20 agat ſocrus ne quid per iracundiam ſtatuiſſe videatur, vide tamen vt intermiſceatur indignatio, & multa dolore deprompta ſint: quod Poëta non inuitus facit, ad mores exprimendos, perſonáſque reddendas.

Hic v.m. e.i.im.) Quia ruſ decreui per- 21 gere, non quaſi nurum vitatura, ſed locum. Et mirè Inuiſam & non addit cuiſ, ſed dixit, Tempus eſt cōcedere. Quia anus ſum, ſan quia nurus in domo. *Tempus*) V Ab occaſione, & cauſa abitionis. Quia inuiſa ſum: Ergo aliò concedam.

Sic optumè) A futuris commodis tribus, 22 quorum primum eſt, cùm nihil cauſæ ſit cur accuſetur. Alterum, cùm propter ſuſpicionem rixæ & contentionis cum nuru nō conueniet. Vltimum, cùm illorum voluntati obſequatur. *Omnes c.p.omn.*) D Bene Omnibus: ne ſpecialiter læſiſſet nurum, & generaliter dixit.

Et illis m.g.) Mirè illis, nō Nurui. Et Mo- 23 rem geſſero, acriter dictum: vt oſtendat hoc illos

24 aidisdp *Sine me ſobſecro hoc eff ugere,/volgus quod malè audit mulierum.* — Al. [obſecro effugere.] Aum in[me] non ſit elifio. bdidisdp.

25 ssssp PAM.* *Quàm fortunâtus cæteris ſum rebus:/abſquè vna hac/foret,* — D. Al. [abſque vna hac] ſi deeet vxôre. — *L. Magis accenditur Pamphilus matris bonitate. & *Abſque*, pro Niſi ponitur aduerbialiter.

26 ssssp *Hanc matrem habens tal:m, illam autem vxôrem.* S. *óbſecro mi Pámphile,*

27 ssdsis *Non tute/rem incómmodam*, *ſvt quæque eſt, in ánimum indúcas pati.* — *Dura patienter ferenda ſunt. G. [incomodă rem,] ssdsis.

28 {saisb: si / saisbd} *Si cætera/ſunt ita vt/tu vis, itáq; vt eſſe ego/ill'am/ exíſtimo,* — G Alias [ſunt vt] saidsis. E. Al. [illa] · ſed hoc nihil ad metrum.

29 sabssai *Mi gnate, da véniam hanc mihi: reduc illam.* PAM. **va míſero mihi.* — *L. Interiectio dolentis D Nihil potuit pro qualitate rerű reſpédere, niſi vt ingemiſceret.

30 {dlsdsi / disd} S. *Et mihi quidem: nam hæc res non minùs me malè habet, quàm te, gnate mi.*

illos olim voluiſſe vt expelleretur: vt ſi dicas inimicum tibi moré geſsiſſe, quòd ſe ſuſpenderit.

24 *Sine me*) V Cócludit obteſtatione, & cómoditatis ſpecie. & querelæ de mulierum calamitate, tam Andromaches, quàm Medeæ apud Euripidem non ſunt obſcuræ. *Sine me o. h. eff.*) D Quia dixerat maritus eius, Omnes ſocrus oderunt nurus. *Sine me obſ. h. eff.*) Potentiſsimum eſt ad extorquendú aliquid argumentum, cùm illis quibus chari eſſe debemus, noſtra cauſâ potiùs, quàm illorum, dicimus velle nos, aut nolle quod facimus. nam & Pamphilus ſuprà ſic dixit. Non facies, neque ſinam. *Quod malè audit*) Suprà dixit. Ab honeſto.

25 *Quam fort.*) V Eſt occulta obiectio. Felix & infelix ſum. Illic quidem in rebus cæteris, Hic verò propter matrem & vxoré. *Abſque vna h f.*) D Abſque, extra: vt ſit aduerbiú magis quàm præpoſitio. & Vna, Res ſubaudien da Et totum ir ὄνοματι, ſtatimque iungẽdum, Hanc matrem habens talem, illam autem vxorem. Vel certè, Abſque foret, pro abeſſet. Alii Hac de vxore dici putăt, vt abſque ſit præpoſitio. E Adrian. Card. Aduerti Extra & Abſque eleganter poſita eſſe loco Prætet: quod iam pridem ab omnibus paſsim prætereitum eſt. Terent. in Hecyra. Quàm fortunatus ſum cæteris rebus abſque vna hæc foret. Nonnulli Abſque, aduerbium aliquando eſſe volunt, exponentes hunc locum hoc pacto. Abſque, id eſt, niſi hæc vna res foret, coniunx videlicet quæ ex alio viro peperit.

Non tute) V Occultè quoque diluitur, Si cæteris felix es, reducta vxore nó eris infelix. *Non t. r. inc. vt q. eſt, &c.*) D Horatius, Durum, ſed leuius fit patientia, Quicquid corrigere eſt nefas. 27

Si cat. ſ.) Bene Cætera, abſque vno dicenti. *Itáque vt eſſe ego ill. ex.*) Quia potuit dici ei, O ſocrus, ergo dubitas de integritate nurus, addidit, Itáque vt eſſe ego illam exiſtimo. 28

Da ven. h. m.) Mihi, propter quam putas non reducendam. *Va m. m.*) Nec negat, nec promittit: ſed intumeſcit, vtpote qui penitus dolore commotus, æſtum animi diſsimulare non poteſt. 29

Et mihi) V Conſolatorium eſt à communi malo & miſeria. *Et mihi q.*) D à Ar. quid enim, Et mihi tan ei? multa ſic in vſu noſtro ſunt. 30

ACT. III. SCEN. III.

A R G. D In hoc colloquio reconciliatio ſenum, E viri ſcilicet atque vxoris poſt frequens iurgium continetur. L Soſtrata enim accingitur itineri. vt rus abeat: V hanc migrationem ſuadet maritus & laudat Pamphilus autem diſſuadet, I ac fruſtra deprecatur: quo magis etiam ille perturbatur: C atque ideò miſcetur eius diſputatio de non reducenda vxore. V *Theſis.* 1 Pro fortuna animus flectitur. 2 Maturior rei conficiendæ expeditio

vtilior & laudabilior est. 3 Ex duobus vtilibus vtilius eligendum est. 4 Causa dissidii sedulò est tollenda. 5 Senes odiosi sunt adolescentulis. M Senes omnes apud adolescentes vel in ea ætate contemptos esse,& nihili pendi:sed tanquam viles, & abiectos, & ab omni vitæ communione reiectos,ostendere Poët volens,hoc Lachetem dicere fecit.Fabulæ sumus Quicquid contemnitur & tanquam nihil æstimatur, fabulam authores vocare solent. *Vers. gen. Trochaici tetr. cat. quatuor, nempe quartus,quintus,octauus, duodecimus: inter quos censeri etiam potest decimus quartus. Reliqui omnes sunt iambici, iique acatalectici, exceptis tribus catalecticis tetrametris,videlicet primo,septimo,& vltimo.ex acatalecticis verò vnus est dimeter, scilicet penultimus,vnus trimeter siue senarius,nempe sextus: & septem tetrametri,nempe secundus,tertius, nonus cum duobus sequentibus, & decimustertius cum decimoquarto. sed hic,vt diximus, est etiam trochaicus catalecticus.*

LACHES. SOSTRATA. PAMPHILVS.

Laches audierat verba Sostratæ ad filium habita.
*L. Proba: cōsiliū vxoris Laches.
*D. Qui,pro Quæ: Interdum abūdat. G. [idem post,hoc]. d'ibſſſi. Mu [postidea,hoc], dſſiddi.
D. Fort.bona fortuna est. L *Fors.fuat, pro fiat,i.fortunatū fit.*

QVEM *cum istoc sermônem habúeris,procul hinc stans accépi vxor:* 1

* *Istuc est sápere,* qui vbicúnque opus sit,ánimum possis flectere,* 2

Quod faciúndum fortásse sit [post,idem hoc] nunc si féceris.* 3

S. *Forsſ fuat pol.]L.abi rus ergo hinc: ibi ego te,& tu me feres.* 4 *Al [fiat pol.] ſdſſbſt–. Ma [pol fuat.] ſbſſ blt–.*

1 *Quem f.)* V Laudat consilium Sostratæ, & quia res nota erat,omittitur narratio. *Procul)* D Procul,nunc prope. *Hinc stans acc.v.)* Accepi,audiui.Et modo, Vxor : antè Mulier. & de vxore,Dij mala prohibeant.

2 *Istuc est.)* V Confirmat laudē à modestia, & animi moderatione,pro re præsenti. *Istuc est f.)* D Rè Istuc, exceptiuè dictum:quasi cætera stultè fecerit.& simul stomachū retinet, quo reprehendat cætera. *Animum p.f.)* Modò non alienum animum,sed suum flectere.& vnde flectere?à iurgio ad modestiam,ex concessione, ex domo. *Animum f.)* Ad hoc Flectere animum dixit,vt ostenderet ne nunc quidem pugnatam apud se Sostratam de præterita culpa.

3 *Quod f.s.f.sit post)* Hæc etiam sententia videri potest generalis : & deest Ad id : vt sit, Flectere ad id quod faciundum. Potest & absolutè accipi,Quod,pro quæ res facienda sit. *Quod post faciundum sit)* Id est, concedendum. & vim necessitatis hoc verbū exprimit. V Quod necesse est fieri,maturiùs conficiatur. *Feceris)* Vt relicta vrbe rus migres.

4 *Fors f.p.)* Precātis est bonā fortunam & est archaismus ab antiquo verbo Fuo, quod est,sum. *Fors fuat pol)* D Fortuna faueat: quasi τὸ εὐφημισμὸς aduersus triste dictum vsa est.nam Fors fortuna bona est. Et Fuat sit significat dixerat enim ille, Quod faciundum sit post fortasse.Antiqui dicebant Fuo, as,at. Probus Grammaticus,F literā ante o.positam verba regere non inueni. Nouo more vnam declinationem ex hac quasi descendentem legi apud Terentium in Hecyra.Fors fuat pol. *Fors fuat pol.)* Id est,bona eueniat.quasi τὸ εὐφημισμὸν dicat, Bona dicito potiùs.An,bona fortuna sit per Pollucem? *Abi rus ergo)* V Epilogus est consultationis,Vt rus abeat,vbi cōmunis fortuna ferenda est.vt fit in matrimonio. *Abi rus)* D Hortātis est ad celeritatem. Virgil.Ergo age chare pater,ceruici imponere nostræ. *Ibi ego te,& tu me f.)* Non dixit, Ibi nos inuicem delectabimus:sed quia senex atque anus est,Ego te,& tu me feres,dixit.Et simul quia nuper incusauerat mores senū,reuocare vult causam abscessionis suæ,&ad filij culpam aut nurus., *Ibi ego te,& tu me f.)* Aut quia noti inter nos sunt mores nostri : aut quia vtrique vna ætas est. & sic pronuntia, quasi hoc ipsum necessitate decernat senex, cūm dicit,Abi rus.Ergo hinc, Ibi ego te,& tu me feres; ipsa pronuntiatio querelam continet de filiis & senectute.B quam ætatem optamus,adepti eam inculamus omnes.

5 ßßſßv s. *Spero [ecáſtor.] L. I ergo intrò, & compône quæ [tecum ſimul]* ^Mu.[mecastor.] ^A quod verſui nō cōgruit. *Al.[ſimul tecum]* ^G quod verſus reſpuit. — *Si quis malit [I] corri pere quam elidere, ſe cundus pes erit dactylus.*

6 ßßiap *Ferántur. dixi. S. ita vt iubes fáciam. P. pater.* — D. Dixi, perorationis verbum.

7 ßiiddſ– L. *[Quid vis Pámphile?] P. hinc abíre matrem! mínimé. L. quid ita iſtuc vis!* G. *Si creticus non admittitur legendum [Quid Pamphile?]* ßiiddſ–. ^Mu [*Quid vis Pamphile? P. abire hinc m.m. L. q. i. iſtuc? P. quia*], ßdßaats.[*De vxore inc. ſ. e. quid facturus ſiem. L. quid eſt?*]ßdßtt–. — L. *Minimè*. ſubaudi Decet. D. Et *Quid ita iſtuc vis* &c. *Quid eſt?* eo vultu pronuntiantur, vt conſilium eius & verba videatur contemnere pater.

8 aßaßr– P. *Quia de vxóre incértus ſum étiam quid ſim factúrus. L. quid eſt!*

9 {ßbdiaſb / ſbbdiaſi} *Quid [vis fácere, niſi] redúcere! P. équidem cúpio, & vix contíneo:* — ^Mu.[*vis niſi*]*reicſſo* [*ſed iam ſnâbuus ver ſu*]. ßbdiaſbu: vel ßibdſdi.

10 {ſaſaſiſp / ſaſ} *Sed non mínuam méum conſílium: ex vſu quod eſt, id pérſequar.* — ^A *tum in ſequenti verſu legendum: cōſilium meū*], diaiiſp.

11 {dſcſcſp / dßia} *[Credo ea grátia concórdes magis, ſi non reddúcā fore.]* G. [*Ea credo gratia concordes ſi non reducam magis fore.*]ßiſßiap: vel ßißidp: ^Mu [*Credo ſi non reducam ea gratia concordes magis fore.*]ßßißdp: vel ßßiſdp. — *In [credo] non fit eliſio*

5 *Spero ecaſtor*) ^D Mirè non confirmauit mulier: ſed ſperare ſe dixit, memor iurgij priſtini, & ſenilis amaritudinis: maximè quòd & ille non dixit, Ibi nobis iucundè erit: ſed ibi ego te. & tu me feres. *I ergo intrò, & c. q. ſ. ſ.*) κοινωνὰ χαρακτῆρα, & vſu quotidiano, ſatiſque moraliter: quia Mulieres dùm moliuntur, & dum comuntur, annus eſt. *Et compone*) ^V Denuntiatio eſt confirmandæ ſententiæ à foro trāſlata. Aſconius enim in Verrinas ſcribens, hoc verbum ait in peroratione cauſæ adhiberi ſolitum, quo ſignificatur firmū & ratum eſſe, quod egerit.

6 *Dixi*) ^D Hoc verbum in fine additum ſuperiora confirmat: & eſt propriū his qui perorauerint cauſam. *Dixi*) Denuntiatio eſt confirmandæ ſententiæ, nec mutādæ, & trāſlata eſt de foro & cauſidicis. Cice. Præco dixiſſe pronuntiat. *Pater*) ^V Exordium eſt in patris appellatione, & figuratè proponit propter admirationem, & indignationem, ne mater abeat. *Pater*) ^D Ipſum nomen dehortationem ſignificat, adiecta pronūtiatione. *Pater*) Sic pronuntia, vt hoc vultuosè dictū ſit, Hinc abire matrem!

7 *Quid vis P.*) Facetè præſtò, Quid vis reſpondit. *Quid ita iſtuc vis*) Rem ſuprà audiuit & perſonam: nunc cauſam quærit. quaſi dicat, Eſto vt nolis: quid tantopere non vis?

8 *Quia de vx.*) ^V Confirmatio eſt ab incertitudine reducendæ vxoris. *Incertus ſ et. q. ſ. ſ.*) ^D Non, Quid faciam, dixit: ſed, Quid ſim facturus: vt incerta molimina etiam verbis poſſet oſtendere.

9 *Quid vis f. n. r.*) Sic loquitur Laches, vt aliud Pamphilus reſpondere non audeat. & ideò dicit. *Equidem cupio, & vix contineo*) Vt reducam ſcilicet. Adeò magna cauſa eſt non reducendi, vt cùm velim, non poſſim. *Equidem cupio*) ^L Acuta & honeſta reſponſio, Cupio, ſed non eſt conſilium. Latenter autem innuit affinitatem eſſe cauſam diſcordiæ inter mulierculas, qua ſublata pax futura ſit. *Equidem*) ^V Inuitus hæc aſſerit, ne quo modo patrem offendat.

10 *Sed non*) Ab vtili per conſtantiam initi conſilij latenter à cauſa efficiente redarguit, neque ferendam, neque reducendam eſſe Philumenam, quòd reductam maiores turbas daturam ſuſpicetur. *Sed n. m. m. c.*) ^D Cautè ſatis, Reducendi inquit, cupiditas eſt: non reducendi conſilium. *Ex v. q. eſt*) ^B Quod erit vtilius, id faciam. *Id p.*) ^D Non Sequar, ſed Perſequar, vt conſtantiam demonſtraret.

11 *Credo ea gr. c. m.*) Sententioſè dixit, tunc poſſe inter ſe congruere & concordare mulieres, cùm & illa eſſe deſierit ſocrus, & illa nurus. hæc enim inter illas eſt diſſidioſa cōiunctio: & ſatis ingenioſè dictum. Tolle enim inter mulieres proximitatē: & nulla cauſa diſcordiæ eſt. *Concordes magis*) Non magis concordes, verùm pro minùs diſcordibus dixit. an vt ſeruiret ſententiæ? ^B Si non magis concordes, minus ſaltem diſcordes erunt.

*D. Vtrum consentientes sint an dissentientes. Vtrum, vnum de duobus significat.
*D. Hoc cum gemitu pronũtiãdũ est. Hi tres vltimi versus aliter a quibusdam scantur, si tamen tum versus dicendi sunt.
D. Per tempus, id est opportunè.

L. *Néscias: verùm id tǔa refert nihil,* * *vtrum illæ fecerint,* {tsa sbs. tss
Quando hæc abierit. * *odiôsa hæc [est ætas] adolescéntulis:* sbbſſdſi Mu.[æta' ſt].ſbbſſat–.
E' médio *[æquum est excédere:]* *postrémò iam nos fábulæ* {dſſaſſt- diſdſſſi Mu.[æquum excedere est:]dſiſſſt–.
Sumus *Pámphile, senex atque anus.* {ſbſp a
Sed video Phidippum per tempus égredi: accedâmus. diſſitſu

12 *Nescias)* D Vtrum concordes futuræ sint, an discordes. V Diluit consilium Pamphili, & ab æquo, quod exigit, ne de aliorum factis sit sollicitus; & ab incõmodis senectutis. *Verùm i.t.r.n.)* D Hoc verbũ ex aliqua parte confirmantis est & consentientis.

13 *Odiosa est hæc)* L Phidippi ratio, cur Sostratæ potius abscedendum sit. *Odiosa hæc est æt. adol.)* D Suprà in personam sorsus culpam iratus contulerat discordiæ, nunc & vxori placatus, & nurui parcens, odiorum causam à personis transtulit ad ætates: sed ita tamen, vt magis iuniores accusaret, ei de adolescentibus questus, cùm miseratur senes.

14 *E medio æq est ex.)* Vtrum ex vrbe rus: an ex vita in mortem? Et satis moraliter, nam in medio stare dicitur superuacuus vel molestus. Et cum stomacho dixit senili. *Fabulæ)* V Prouerbiale est, omnem ætatem, & omne vitæ genus fabulam esse, præcipuè tamen senes, vnde sunt & aniles fabulæ, & anicularũ deliramenta. Postremò more Comico, proximã huic scenam connectit κατασκευῆ.

15 *Iam nos f. Sumus. P.s.atq.an.)* D Pronuncia Senex atque anus, quasi initium fabulæ. τὸ ἰδιωτισμῷ additum, Pamphile. *Senex atque a.)* Hæc duo nominauit · Caput indicat & inceptionem huiusmodi fabularum.

16 *Per tempus)* B In tempore. Plautus eodem modo, Per tempus hic venit miles.

ACT. IIII. SCEN. IIII.

ARG. V extrema est ἐπιτάσεως conflictatio, P ac vltimus error, vicinus καταστροφῆ, P & varius. nam omnes tres hic aliqua in re errant. V itaque & formæ orationum sunt magis implicatæ, propter decorum in ipso affectu. Nam Sostrata è medio digressa, in Myrrhinam omnis culpa transfertur. P atque ipse Laches reiiciens natum puerum, Myrrhinam taciturnitatis incusat Phidippus itidem confirmat. Inde ambo vehementer Pamphilum ad vxoris reductionem instigant. quod constanter hic & pertinaciter tenuit. Qui à senibus ferme cõuictus ob puerum natum, ne prorsus succumbat, abscedit. Hi vero ob meretricium amorem eum id facere suspicantes, Bacchidem stomachabundi conuenire decernunt. V *Theses.* 1 Non decet nurum à socru morosã secedere. 2 Affinitas non est temerè dirumpenda, sed sit perpetua. 3 Liberi patrem sequuntur, vel iuris consultorum sententia. 4 Puer alendus & educandus est à patre. 5 Parentes propter nepotes, & eorum posteritatem, plurimùm gaudent. Vulgò enim dicitur progeniem in circulum abire, itaque gratiorem. 6 Communia sint cuncta inter vxorem & maritum, ne qua discordia oboriatur. 7 Mulieres rariùs culpa vacant. Sic & ille apud Euripidem se non satis odisse mulieres, & causam non reticet, ἀεὶ γὰρ ἔτυχε τι ἀπραγμονεστέρας. 8 Multis rationibus renituntur mariti vxorem repudiaturi. 9 Prudentissimus hic fingitur adolescens vxorem suam traducere nolens. 10 Vxores & earum matres pellicatum non tolerant. M Liberos parentum voluntatibus & iussibus apertè obsistere non debere, nec in os obloqui illis decere, sed potiùs, ne illos in grauiorem iram commoueant, néve ad animi asperitatem exacuant cedere, & à conspectu illorum declinare satius esse, hæc scena docet, ait Seneca. Si filius es parentes la dere quid negligis? Sed non potiùs, ne te videant, discedis? quamuis hæc cautio dura est, sic tamen citiùs eos ad misericordiam flexeris. Plato de Legibus, Omnino decet liberos parentibus non repugnare, sed illorum verbis animum adhibere obsecundantem.

Vers. gen. Iambici senarij, siue trimetri acatalectici.

PHIDIPPVS. LACHES. PAMPHILVS.

1 ibſſp *TIBI quoque/édepol/ſum irâtus Philúmena
Al.[edepol]iaſſip: & eliſo s in[iratus].iiiſap.
2 aiſſſp Gráuiter quidem : nam hercle abs te factum eſt túrpiter,
3 ſaſſſp Etſi tibi cauſſa eſt de hac ſre:mater te/ impulit:
R. Al.[re mater qua te].ſed deprauatè.
4 ſſſſi Huic verò nulla eſt. L. opportunè te mihi
5 ſiſſi Phidíppe in ipſo témpore oſténdis. PH. quid eſt?
6 iſſſ'p PAM. Quid reſpondêbo his!" aut quo pacto hoc ſapériam!/
7 ſiſſp L. Dic filiæ, rus conceſſûram hinc Sóſtratum:
8 {di-ſſi / did} Ne reuereâtur,*minus iam quò rédeat (domum.)
PH. ah, Al.[domum.] quod verſus reſpuit.
9 ſiſſap *Nullam de his rebus culpam commêruit tua:
10 {ſi-ſſp / ſiſ} A' Myrrhina hæc ſunt mea vxore exórta ómnia:
11 ſiiſſi Mutátio fit: ea nos pertúrbat (Laches.)

*L. Egrediens Phidippus ita obiurgat Philumenam, vt tamen culpam In Myrrhinam cóferat. Oſtéditur & matri & ſoceru eſſe iratus, quòd filia à marito diſceſſerit.

* L. Dubitatio negans honeſtè aperiri poſſe.

R. [operiam?] id eſt, celem & tegam ^ſed hoc nihil ad metrum.

*D. Τμῆσις cum κατὰ τμῆσιν, pro, quò minus iam redeat.

*D. Relatio criminis poteſt videri.

L Accuſatio Myrrhinæ.

R. Priſtianus [Laches.]

1 *Tibi)* V ἐπιτίμησις: obiurgat Philumenam propter ſeceſsionem factam. *Tibi quoque ad. ſur.)* D Quaſi dicat, Non ſolùm matri tuæ, aut etiam ſocrui tuæ. *Tibi q. ad.)* Rectè: nam & amicos incuſamus leniter incipientes, & grauiora inferentes. Hanc ergo partus cauſa leniter incuſat. deinde confirmat Inferêdo, Grauiter quidem. & ſtatim cauſam ſubiungit, cur quidem ei iraſcatur.

2 *Nam her.)* V Confirmat ab inhoneſto ſeu turpi. *Factum turpiter)* D Quòd abceſſerit domo mariti.

3 *Et ſi t. bi)* V Conceſsione iniquitaté cauſatur. Sit tibi cauſa ſeceſsionis ſocrus. Maritus tamen eſt extra culpam. *Et ſi tibi c. eſt de h. r.)* D Cauſam more ſuo pro defenſione poſuit. Sic in Phormione. Quid mihi dicent: aut quam cauſam reperient? Demitor. Et quæ cauſa fuerit, ipſe dicit. *Mater te imp.)* Abſolutè: deeſt enim Nam: vt ſit, Nam mater te impulit *Mater te im.)* Qualitas remotiua. ^ Nam crimen remouetur in matrem. fit autem duobus modis, cùm aut in perſonam remouemus, aut in rem. Vtriuſque exépla ſi requiris, lege Chiri, conſulti Rhetoricorum libros.

4 *Huic vero)* D ipſi matri ſcilicet. *Huic v. n. eſt)* ^ Donato refertur ad matrem, hoc ſenſu (vt mihi quidem videtur) Huic verò nulla eſt hæc nullam hac in re culpam agnoſcit. Alij ad Soſtratam referendum putant, vt ab illa fit ad Myrrhinā culpæ factíque tranſlatio. *Opportunè te m. Ph. in i. t.)* D Verum ταυτολογία eſt an Opportunè. quia volebam: & In tempore. quo modo volebam: an Opportunè, mihi: In ipſo tempore, tibi: id eſt, & mihi, & tibi cómodè euenitit? Opportunè. & In ipſo tempore, non eſt idem. etenim Opportunè dicimus, cum, verbi gratia, inuitati, ad ipſum tempus incipientis prandij venimus: In ipſo tempore cùm iam prandio appoſito.

5 *In ipſo t. oſt.)* Oſtenditur nobis id quod quærebamus.

6 *Aut quo p. h. ap.)* Hoc modo oſtendit neceſſe quod ſimulet: nec id quod verum eſt, dicendum ſibi eſſe.

7 *Dic filiæ)* V παρασιώπησις. Mandat enim vt filiæ narretur propter reccilia ionem facilem quidem, quia ſcctus abiuit: tutam verò, quia nihil diſcordiæ inter ſocrū & nurum futurum eſt. *Dic fil. r. c. h. Soſt.)* D Blandè non addidit tuæ; quaſi dicat communi filiæ. Et bene, non Socrum, ſed Soſtratam.

8 *Ne reuer.)* Bene Reuereatur: ne ediſſe Soſtratam, ſed metuere videatur: & quaſi ipſa ſocrus non odium meruerit, ſed reuerentiam.

9 *Nullam)* V ἀντέγκλησις: cuius propoſitio eſt, Soſtrata eſt innocens. *Tua)* Cum percuſſione audiendum eſt. vt ſubaudiatur Vxor, ab eo quod dicturus eſt, Vxore.

10 *A Myrrh.)* V Confirmatio per criminis tranſlationem.

11 *Mutatio fit)* D Criminis ſcilicet & peccati. Id eſt, vel mea vxor erim. n tuæ ſuſtinet: vel tua ad meam tranſlata eſt culpa. *Mutatio)* V Occupatiuncula occurrit ne ſit turbatior. Eſt enim ſola perſonarū mutatio iuxta tráſlationis naturam. *Mutatio fit)* V Mutationem ſuſpicionem dicit, errorémque purgandum.

* V. Ad spectatores hæc dicenda sunt. D. Ego. grauis orationis initium.

P A M. * *Dum ne redûcam, turbent porrò quàm* bíssi 12
velint. 'D. Aut [quam], iecam, quam velint mulierem: sed melius [quam] pro, quantum velint.

P H. *Ego Pámphile esse inter nos, si fieri potest,* alssai 13
Affinitâtem hanc sanè perpétuam volo: híssai 14

D. *Accipias puerum.* Iure: quia liberi patrem sequuntur.

Sin est, vt áliter tua siet senténtia, abdisp 15
Accipias púerum. P. *sensit peperisse. óccidi.* dúsdíi 16

Al. [Puerum. quem Puerum!]

L. * [*Púerum! quem púerum?* P H. *natus est nobis* adsíi 17
nepos.

• V. Admirans rogat: & iam primùm partum reiicit.

Nam abducta à vobis [pregnans] fúerat filia: ssdsp 18
Pier. us [pragnas] per as absque n.

tium. *Mutatio)* Deest quarum rerum mutatio, ergo mutatio criminum, aut culparum. *Ea nos pert. L.)* Ea: non ea mutatio, sed vxor, hoc est, Myrrhina.

12 *Dum ne red. t. p. q. v.)* Quomodo est pius erga matrem Pamphilus, si patuifacit vtrum socrus sua perturbetur? an mater à senibus? Soluitur sic, Quia Quàm, non est generis fœminini, sed est Quantùm. Turbent, errent & tumultuentur, significat: vel turbentur.

13 *Ego Pam.)* V ἀπαγωγικῶς propositio est per dilemma, Aut sit affinis, aut non: si affinis, esto perpetuus: sin minùs, puerum alat. Nam in diuortiis iuxta Romanorum leges, filij patres sequuntur. Hæc autē eo consilio profert, vt declaret se Pamphilo non supplicaturum, quò vxorem reducat: itaque supercilium socero dignum admiscet. *Ego P.)* D Hoc pronomē initium continet orationis grauiter incœptæ: vt, Ego postquàm te emi à paruulo. *Si f. potest,)* Interposuit, vt supercilium soceri demonstraret. Rectè additum, Si fieri potest: quia non conuenit rogari à socero generum, vt suprà dixit.

14 *Hanc s. p. v.)* Iam enim est confirmata: sed perpetuam cupit.

15 *Sin est, vt al. t. s.)* τὸ εὐφημισμὸν vitauit illud quod est ominosum, ne Dissidium diceret. vt Virg.--Grauior ne nuntius aures Verberet.

16 *Accipias p.)* Mirè hoc maximè adiecit, quod maximè recusat Pamphilus: & propter quod vxor quoque nō reducitur. Et Accipias, pro accipe: vt, quiescas, pro quiesce. *Sensit p. ecc.)* Hoc maximè inopinatum est Pamphilo: quia socrus promiserat omnes ignoraturos. *Sensi:)* Propriè sic.

17 *Puerum. quem puerum!)* Moraliter primò dubitat quid audierit: deinde quasi certus quid audierit, admiratur, dicendo Quem puerum. *Puerum q. p.)* Bene cum consternatione animi: quod nunquā fando acceperat. *Puerū)* L Ex iurgio Phidippi cognoscit Laches puerum natum esse. *Natus est nobis)* D Bene, quia ambo aui. V ἰξέτασιν quàm breuissima comprobat partum, & nepotem, per quem vterque futurus est auus.

18 *Nam abd.)* Occultæ obiectioni inter narrandum occurrit. D Bene, nō Abierat, sed Abducta fuerat: vt magis sit culpa matris. *A v.)* Pro, à Pamphilo. *Nam abd. a v. pr. f.)* Hoc totum cum indignatione in vxorem pronuntiandum est. *Nam abd. a v pr. f.)* B Pierius in librum 8. Æneidos, De terminatione verò eorum nominum, quæ sunt in fas & clemes, satis est libro primo dictum. Huiusmodi verò generis est etiā Prægnas, quod per as absque n in antiquissimo codice Terētiano scriptum in Hecyra legi eo loco, Nam abducta à vobis prægnas fuerat filia. Sanè apud Sosipatrū Carisium vbi vtrum partium, an partum genitiuo plurali à pars partis dicendum sit, quæritur. Plinij verba referuntur dicentis consuetudinem iā partium proferre cœpisse, vt prægnatium, & optimatium. vbi videtur etiā prægnas prægnatis, vt optimas optimatis à Plinio agnitum. Illud pro Corollario addere visum est, quod in eodem codice Terentiano, qui est in bibliotheca Vaticana, qui subsequitur versus post eum quem paulo antè citabamus, Neque fuisse prægnantem vnquam ante hunc sciui diem, absque dictione prægnātem notatus est, vt ita legatur. Nam abducta à vobis prægnas fuerat filia. Neque fuisse vnquā ante hanc sciui diem. Quam lectionem ex peritis nonnulli plurimum approbarunt. Sed enim aduertendum nō esse locum Pyrrhichio in senario versu, nisi bis absque Synalœpha scādere voluerimus. Primo loco tribrachum statuentes in hunc modum, Neque fu. issum, quam an, te hanc sciui diem. Verùm hæc in medio relinquere consilium est, quæ sola sibi longum orationis apparatū exposcerent. Tam

multa

19 { b-ffp ai } *Neque fuisse pragnantem unquam ante hunc [sci-us diem.* — Pierius [fuisse unquã ante hunc] sunt [n-quam] non stet ol. sio nec in [ante], bffiip.

20 bffif L. *Bene (ita me dii ament) núntias, & gaudeo* — [dii] disyllabum : vel ^b corripitur no el. sum & est monosyllabum.

21 { fuffdp fd } *Natum illum, [& tibi illam saluam. sed* ^c *quid mu-lieris* R. Al. [& illam], ffidp.

22 { ffi-ffp fid } *Vxórem habes! aut quibus morátam móribus!* — ^c D. Reprehensio cum contemptu.

23 ffidp *Nósne hoc celátos tam diu! néque o satis,*

24 diffii *Quam hoc mihi vidêtur factum prauè, próloqui.* — L. Tam diu. sub. Oportuit, p eclipsin.

25 { ^e fidl did } PH. *Non tibi illud factum minus placet, quam mihi Laches.*

26 ffliii PAM. ^e *Etsi iam dûdum fúerat ambiguum hoc mihi.* — ^e L. Hæc omnia secum Pamphilus. R. Quidam omittũt [iam], iidbfp: & [eã] facto monosyllabo, ffdbfp.

27 { fifsCp ffliaf } *Nunc non est, cùm ěam [iam] conséquitur aliênus puer.*

multa apud eum quoque authorem sunt iniuria temporum labefactata. hæc Pierius. vbi illud quoque obseruabimus, quòd Hãc dicit, non Hunc : vt Dies hîc sit fœmininum, licet tempus certum significet.

19 *Neque f pr.)* ^a Prægnãs est ante gnatum. vel ante genitricem. est enim Præ, ante.

20 *Bene ita me dy am nt)* Agit gratia nuntianti: gratulatur ob susceptum nepotem gaudet liberatam nurum.

21 *Natum ill. & t. ill f.)* Proprium affectum refert, sibi nepotem, illi filiam esse seruatam. ^b id est, liberatam esse nurum, & susceptum esse nepotem. *Et tibi ill. f.)* ^c Rectè Tibi, quia pater puerperæ est, cui dicit. *Sed quid m. Vx. h.)* Quid mulieris dixit: ne diceret, Qualem mulierem, aut aliquid grauius. & totum percunctatiuè potius quam pronunciaret, & diceret, Pessimam mulierem, & malè moratam vxorem habes Et reprehẽsio est cum cõtemptu: sic & Quid hominis? vt Virg. Tu mihi quodcunque hoc regni. At contra cum honore sic dicimus, Quem hominem habes? *Sed quid?)* ^v ἀν νεμησις est, cur partum celauerat. Interrogationes autem sunt non sine χλευασμοῖς, quibus illam reprehendit. Prudẽter quoque de moribus inquirit. Nam Menãdri consilio virtus sponsæ aut vxori omnibus dotibus anteponenda est. Et Theognis nihil suauius esse atquè bene moratam vxorem cecinit. οὐδὲν χεῖρον ἀγαθῆς γλυκερώτερόν ἐστι γυναικός. Sic & Seneca Probitas, fidésque coniugis, mores, pudor, placeant marito.

22 *Moratam)* ^b id est, institutam. & est participium sine verbo.

23 *Nosne hoc cel.)* Non partum celatos dicit sed prægnantem filiam fuisse. *Neque o sat. p.)* Magna exaggeratio. ^v Vituperantur nuptiæ sine consensu & consilio parentum factæ. Neque alter senex approbat. Itaque reprehensio hæc est non sine contemptu.

Quam h m. v. f. pr.) ^D Totũ modestè, quanuis indignetur: quia apud maritum vxor non est vehementius accusãda. *Quàm h. m.)* Quòd prægnans fuerit filia: nõ quod natus est puer. 24

Non t. ill f. m. pl. q. m. L.) Vtrum quia minus ^* & magis quoniam sequitur: an sinonimia est? vt sit ordo. Non minùs mihi placet, quam tibi. hoc enim ait. Tantumdem tibi placet hoc factum, quàm mihi. Et Placet, pro displicet intelligimus: vt alibi, —Nunc me hospitem Lites sequi, quàm hic mihi sit facile, atque vtile. Aliorum exempla commonent. ^h Erasmus in primo commentario De verborum copia. Cap 31 Minùs interdũ comparat duntaxat. Vtrunque diligit, famam & pecuniam, sed illam minus quàm hanc Interdum negat duntaxat, Homo minùs mihi notus. Interdum pariter vtrunque facit: Terentius In Hecyra, Nõ tibi illud factũ minùs placet, quàm mihi. Neque hic Placet pro displicet positum, vt exponunt Grammatici. Quis enim sanus id faciat? sed Minus per in te valet ac si dicas, Non amat me Dionysius, & minus te, id est, me magis odit quàm te, subaudiendum est enim Factum vtrique non placere. atque ita Minùs, simul negat & comparat. 25

Consequitur al. p.) ^D μεταφορ: à pecoribus, quæ vt mox nata fuerint, matres sequuntur. Virg. Atque ipsæ memores redeunt in tecta, suósque Deducũt. *Alienus)* Quod senes gratulantur, id maximè lædit Pamphilum. 27

•D. Hoc fibi ipfe Pamphilus dicit.
Vrgetur Pâphilus Pueri mentione
G. *Inf nullus, elidendum s.*
•D. Ipfe fibi iterû.
•D. Tandem alterâ difiidii caufam ex verbis fenis commentus eft.
•D. A præfenti têpore.
•D. A futuro.
G. [*poft*], ffffp. Mu[*pofthac arbitrer*] ffffp.
•D. A deriuatione caufæ defenfio: &

L. *Nulla tibi Pámphile hîc iam confultátio eft.* diiifi
PAM. * *Péry.* L. *hunc vidêre fæpe optabámus diem,* aiiffp
Cùm ex te effet áliquis, qui te appellâret patrem. sbfffp
Euênit: hábeo grátiam dys. PAM. * *nullus fum.* sbiifp
L. *Reduc vxôrem, ac noli aduerfári mihi.* iffffi
PAM. *Pater,* * *fi illa ex me líberos vellet fibi,* iffifi
Aut fe effe mecum nuptam, fatis certò fcio, fifffi
Non[me clam] habêret, quæ celáffe intéllego. Al. [clâ me]. fiifd fiffii
* *Nunc, cùm eius aliênum effe a me ánimum fentiam,* sbfdfp
* *Nec conuentûrum inter nos [pofthac] effe árbitror:* ffffd
Quámobrem redúcam? L. * *mater quod fuáfit fua,* aiffp
Adoléfcens múlier fecit, mirandúmne id eft! addfi

28 *Nulla t. P. h. i. c. eft*) De reducenda fcilicet vxore. V Dubitandi adhuc fenex infultat, & viget.

29 *Hunc vide*) Ominario futuri boni eft, & gratulatio.

30 *Cum ex te e. al. qui te app. p.*) D Bene hoc putauit, quod Pamphilo non videtur: hoc eft, ex illo effe quod natum eft.

31 *Euenit*) Propriè Euenit, ideò & bonorum euentus dicitur. *Nullus fum*) Hoc vlterius eft, quàm Perij: quia cùm aliquis perit, reliquum vel cadauer eft. *Nullus fum*) M Defperantes, & malè affecti miferiis & calamitatibus fic dicere confueuerunt.

32 *Reduc vx.*) V Propofitio eft fuaforia de reducenda vxore. *Ac n. ad. m.*) D Cautam interpofuit fenex, quò magis facere filius non recufet.

33 *Pater*) V Confutatio eft fuafionis, argumento conie&uarali, quo colligit animum vxoris abalienatum effe, quia partum celauit: igitur reducendam effe diffuadet. Eft verò fyllogifmus conditionalis eiufmodi. Si mecum nuptam effe voluiffet, partum nô celaffet: Sed partum celauit: Renuit igitur mecum effe nuptam. Et & aliud argumentum ab incommodo propter diffidium inimicitiæ, contêtionis & difcordiæ feminarium. *Si illa ex me l. v. f.*) D Vt appareat, antè m commentus eft caufam.

34 *Aut fe effe mec. n.*) Veruftè Mecû nuptam dixit. Et rectè, quia partus confirmat nuptias. Et melius, Nuptam mecum: quafi tectam & obtram vno cubiculo mecum. Nubere enim, eft tegere regique, vnde & nubes, quod regere folent cælum dicuntur. Virg. — Arfuráfque comas obnubit amictu.

35 *Non clam me h.*) Id eft, nô tacuiffet, partúmque celaffet. *Quæ cel. int.*) Nô dixit natum filium: ne interpofito affectu molliretur iratus.

38 *Quamobrem red.*) Firmior coclufio facta eft per interrogationê, quàm fi effet pronuntiatiua. *Mater*) V Remotio eft criminis, qua fit dilutio per tranflationem, cui tamen nônihil purgationis accedit à fexu, ætate, dominio, confuetudine mulierum facilè aberrantium, & denique à communi vtriufque fexus errato. *Sua*) D Pro eius: vt, Nanque fuam patria antiqua cinis ater habebat.

39 *Adolefcens m. f.*) Multa dixit: & Mater fua. & Adolefcens mulier & quafi docet hoc exemplo parendum patri effe. B M. Tullio authore pro Rabirio, Affert aliquam deprecationem ætas. *Mirandum*) V γνωμὴ vniuerfalis, quæ purgandæ Philumenæ adhibetur: cui & argumentum à maiore ad minus, & ironia adiungitur. Euripides quoque idem fenfit, atque cecinit mulieri vnicû effe oble&amentum, vt in ore & lingua mala præfentia habeat. γυναιξὶ τέρψις τῶν παρεστώτων κακῶν ἀεὶ διὰ γλώσσης ἔχειν. Idem ibidem vtpote In Andromache mulierum mentem effe rem inuidiofam, & maritis femper infeftam afferit, Ἐπίφθονόν τι χρῆμα θηλειῶν φρενὸς Καὶ ξυγγάμοισι δυσμενὲς μάλιστ' ἀεί. *Mirandúmne id e.*) D Bene Mirandum non Ira cêdum dixit. Miramur enim magis fi amici peccauerint, quam irafcimur.

40 sbsdp *Censen' te posse reperire vllam mulierem,*
41 dsdsi *Quæ careat culpa!an quia non delinquunt viri!*
42 siiisp PH.*Vosmet videre iam,[Lache,]& tu Pamphile,*
43 iassp *[Remissan] opus sit vobis,an reducta]domum:*
44 sdiisp *Vxor quid faciat,in manu non est,mea:*
45 siisp *Neutra in re vobis difficultas à me erit:*
46 sadsai *Sed quid faciemus puero!*L.*[ridiculè rogas.]*
D.*Aut[ridicule,rogas.]*
47 {sissp sisir} *Quicquid futurum est,huic reddas,[suum scilicet:*
48 assisp *Vt alamus nostrum.*PAM.*quem [ipsa neglexit,pater,*
49 ascisp *Ego alam!*L.*quid dixti!*ʸ*eho,an non alemus Pamphile!* Si bacchius nō admittitur,ᴳ[eho]est extra versum,assisp.
50 sbssi *Prodemus quæso potius!quæ hæc amentia est!*
51 {sissiii a} *Enimuero prorsus iam tacere non queo:*

præterea status est venialis ab imprudentia descendens. *Al. Laches].* siiisp. G. *Al.[Remissam opus sit vobis,an reductam].* a,scissp:*& eliso sin[opus* iassip. G[*Remissan an reducta opus sit vobis*], ilisp:*& eliso s in opus* .iilasp.*Bib.[Remissam opus sit vobis reddunctā an*]. iisisp. R. *Al.[ipse neglexerit pater.* assisp. D *Melius[ipsa], vt sit[pater] vocatiuus casus.*
ᵛL.Increpantis nā prorūpit in eū iurgationem senex.

40 *Reperire vll.m.)* Quasi dicat.si hanc repudiaueris.
41 *.An quia n.d.v.)* εἰρωνεία dictum.nō enim non delinquunt.
42 *Vosmet)* ᵛ Pollicitatio est operæ, & ita facilitatis nota est per interrogationem.& est argumentū à necessitate alterius partis præpositæ,& à facilitate. *Vosmet v.i.Laches,& tu Pamp.)* ᴰ Nec rogare socerum nec interesse conuenit,vbi certior fi. ad repudiandum gener. *Vosmet v.i.L.)* Virg.Vos ô Calliope precor,aspirate canenti.
43 *Remissam)* ᴸ Vetusta locutio,pro remissa.sic.fungor.fruor,vtor hāc rem,pro,hac re.
44 *Vxor q f in m.n.est,m.)* ᴰ Ordo.Vxor mea quid faciat in manu nō est.deest Eius,vxoris scilicet:vt sit,in manu eius nō est:sed in mea potestate positum est.
45 *Neutra in re v.diff.)* Promittit facilitatem suam:vt tamen vxor roganda sit.An aliter,& vt suprà annotauimus.
46 *Sed q.f.p.)* Vt,Quid me fiet,dicitur. *Sed q.f.p.)* Qui vtique quicquid erit,patri reddendus est.ᴮ Adrian.Card.Quid illi fiet!quid illi faciam!quid illi factū est!modi sunt loquendi elegātissimi,& à paucis obseruati. Id enim significant,quod nonnulli aliquid admirantes,vel accepta calamitate vel iactura dicunt, Quid de illo fiet!quid de illo faciam!quid de illo factum est!Teren.In Hecyra.Sed quid faciemus puero! *Ridiculè)* ᵛ Confutatur interrogatū, & suum ab æquo & necessario repetit,vt alatur. *Ridiculè r.)* ᴰRidiculè, vel aduerbium esse potest, vel nomen : si nomen est,subdistingue ridicule:& sic interroga,cum vi pronuntiationis.
Huic r.) Pamphilo scilicet. *Huic r f.s.)* Sic dixit,Huic suum.& Reddas:quasi reposcat Pamphilus Et non subiunxit,Vt alat:sed,Vt alamus vt sua quoque interesse monstraret. 47
Vt al.nost.) Scilicet Pamphili filium,nepotem meum,vtrunque nostrum. *Quem ipse)* ᵛ Diluit,argumento à maiori vsus. *Quem i.neglexit)* ᴰ Si ipse legeris : clarè dictum est: si ipsa, lenius est : & videbitur senex eius murmurationem eius intellexisse,quòd nolit puerum tolli:& ideo appositum,Quid dixti!eho an non alemus Pamphile! *Quem ipsa n p.) Ego alam:)* Hic sibi obmurmurans,vultu & verbis ostendit nolle suscipere filium. 48
Quid dixti!) ᵛ Vbi contumaciā Pamphili sentit Laches,omnem stomachum in eundem effundit. *Eho an non)* Propositio est παθητικὴ per admirationē, Alendus est infans & non prodendus, velut puer exposititius. *An non al.P.)* ᴰ Quod faciendum sit à contrario vult senex pronuntiatione demonstrare,quòd scelus sit non fecisse. 49
Prodemus q.p.) Deseremus,proiiciemus,potiò dabimus:Virg.– Vnius ob iram Prodimur Nam à quo defendendi sumus,si nos deserit pater! 50
Enimuero) ᵛ πρὸς τί ἡ ζήτησις,cur præsente socero Phidippo πρὸς τί vtatur. *Enimuero p.i.t.)* ᴰ Multa reticenda de filiorum vitiis,& defensione quoque apud soceros vel parētes, sæpe Terentius demonstrauit : & præcipuè in Andria,cùm dicit,–Ego illud sedulò Negare factum,ille instat factū. *Iam tac n.q.)* Quanuis tacendum sit. 51

Nam cogis ea, quæ nolo, vt præsênte hoc loquar. sbsssp 52
Ignârum censes tŭ tuârum lacrumârum esse me! { ss. dsi sss 53
Aut quid sit id, quod [sollicitêre] ad hunc modum! ssaip 54
* *Primum, [vbi* hanc, dixti caussam, te propter tuam* dsssp 55
Matrem non posse habêre hanc vxôrem domi: sssi 56
Pollicita est ea se concessuram ex ædibus. ddssp 57
Nunc postquam adêmptam [quoque hăc] tibi caussam vides:* uddsi 58
Puer quia [clam te est natus,] nactus álteram es. iassip 59
* *Erras, tui ánimi si me esse ignárum putas:* sbsssi 60
Aliquando tandem huc ánimum vt [adiúngas] tuum. aidisp 61
R. Al. [ab. u. as]. al [adducas]. Fac abiungas Pamphile animum a Bacchide huc ad uxorem tuam
* *Quàm longum spátium amándi amícam tibi dedi!* sdiidi 62
Sumptus quos fecísti in eam, quàm ánimo æquo tuli! ssddsi 63
Egi, atque [oraui] tecum, vxôrem vt dúceres: ssssi 64
Tempus dixi esse: impúlsu duxisti meo: sssssi 65
Quæ tum, obsecûtus mihi fecisti vt decúerat. sidsdp 66
* *Nunc ánimum rursum ad meretricem indúxti tuum,* dsdisp 67

M. [solicitare]. * D. A summo ad imum. G. [hanc vbi], sessp. Extrema confirmatio epitateos. G. [hanc quoque,] sidisi. R. Al. [clam natus est,] sed deprecatiô: Actum est, mia, pro iam lo. & in [natus] alio cum s. iisisp. * L. Epiphonema. * D. Ab antè actis. L Auget crimen à precitis suis. *Agit*, qui instanter petit: *orat*, qui demisse precatur. *Al.* [orans te,] tum [te] nec eliditur, nec corripitur. K [oraui tecum.] vt [tecum] nô ad [egi], sed ad [oraui] referatur, ac ponatur pro [te]. * L. Sêsim hac suspicione senex sternit viã ad catastrophé.

53 *Ignar. m. e. s. l. o. m.)* Coniectura quòd amet meretricem Pamphilus. Iam obiurgando filiũ corrigit, eiúsque expurgationes confutat: quarũ prima fuit, Præsentia matris tanquam socrus, quæ abitura est: Nihil igitur periculi est. *Tuarum lac.)* D Apparet illum à Sostrata hoc audiuisse, nã ipsa filiũ deprehenderat flentem.
54 *Sollicitêre)* Perturberis, commoueare. *Ad hunc mod.* [illegible]
55 *Primum)* L Arguit inconstantiam & tergiuersationem Pamphili ex qua amorem meretricis colligit.
58 *Nunc vos. q.)* V Altera excusatio refellitur de nato infante clam patre.
59 *Nactus al. es)* Y Nancisci propriè dicitur, qui paratus ad tenendum antè, quàm possit reperire quod teneat, statim, quod occurrerit, prehendit.
60 *Erras)* V [illegible] refellit ex vita anteacta & ex moribus, quibus persuasurus est. Ita beneficiorum congeries subiicitur, vt magis atque magis moueat, Licentia amãdi data est, sumptus suppeditatus est, suasu patris & consensu vxor ducta est: & in his cunctis pro decoro filij obsequentissimus fuit.
61 *Aliquan. t. h. an. vt adi. t.)* D Mirè est temporis inuectio. Et, Aliquando tandem vt adiungas, decet. Fac: sed plenũ pronũtiatione est.
63 *Sumptus quos f. in eam.)* Rectè hoc dixit: quia imperabilior esse debet indulgẽtissimus pater: vt alibi. Tum patris pudor, qui me tam leni passus est animo vsque adhuc, Quæ meo cunque animo libitum est facere: eine ego vt aduerser!
64 *Egi atque or.)* Agit, qui iustam rem dicit: Orat, qui animo demisso precatur, vt quasi beneficium prædetur sibi.
65 *Tempus d. ess.)* Tempus: quia diu multúmque sustinuit. *Impulsu d. m.)* Multum valet ad suadendum laudatio eius apud quem agimus: & ex ea parte laudatio qua illum volumus inflecti.
66 *Quæ t. obs. m. f. vt d.)* Ordo, Quæ fecisti tum obsecutus mihi, vt decuerat. *Quæ t. f. m. obs.)* Iuueniliter satis: quia non dixit, Multum amans.
67 *Nunc an. ad mer.)* Hoc voluptuosè & demisso vultu: vt appareat inuitum adduci ad reprehendendũ, qui laudauerit modò. V Caussam

68 fiddfp *Cui tu obsecûtus, facis huic ádeò iniúriam:*
69 affafi *Nam in eándem vitam te reuolûtum dénuò*
70 aiidfp *Video esse.* PAM. *méne!* L. *te ipsum. & facis iniúriã,*
71 iifffp *Cùm fingis falsas caussas ad discórdiam:*
72 ffffi *Vt cum illa viuas, testem hãc cùm abs te amóueris.*
73 { faudii faf } *Sensitque ádeò vxor.* * *nam ĕi [caussa ália] quæ fuit,* Ali. [alia caussa], fadaip.
74 aiffi *Quámobrem abs te abîret!* PH. * *planè hic diuînat: nam id est.*
75 afdffi PAM. *Dabo iusiurândum, nihil esse istôrum, tibi.* L. *ah,*
76 { lfdfti ifdfa } * *Reduc vxôrem: aut quámobrem nõ opus' sit, cedó.*
77 ffddfp PAM. *Non est nunc tempus.* L. *púerum [accípias:] nam is quidem*
78 ffffii *In culpa non est: pòst de matre vídero.*
79 { xlifai d } PAM. * *O'mnibus' modis miser sum, nec quid agam scio:*

L. *Testem*, cognitricem. D Testem vocat, non impeditricem.
• L. Confirmatio à remotione, per interrogationem.
* Hoc Phidippus secum
• D. Relicta quæstione ad rem redit.
B. [*accipies:*]
• L. Querela Pamphili ad spectatores.
Anxius Pamphilus abscedit, ne rem aperire cogatur.

sam dissidii in meretriceum amorem trãsfert, in quem iterum reuolutus est.

68 *Cui obsecutus)* D O meretricis superbiam non ferendam! *Facis huic)* Scilicet Vxori.

69 *Nam in e. vit.)* Parciùs Vitã dixit, quàm Flagitium atque libidinem. *Te reuolutum d.)* Non Rediisse, sed Reuolutum esse, tãquam inuitum aut nescium. relinquit enim quandam veniam, vt velit esse correctior.

70 *Méne!)* Hoc genus interrogationis negatiuam habet significationem. *Et f. iniur.)* Pro, facis iniustè.

71 *Fingis)* V Causam cur ab illa abierat amplificat: prudentissimè quoque testem μωνὸν quadam appellauit.

72 *Vt cum illa v.)* D Grauius est Cum meretrice viuere, quàm Meretricẽ amare. *Testem h.c abs te am.)* Laudata est hîc vxor modesta, cùm illam Testem, nõ Impeditricem appellet socer.

73 *Sensitque adeò v.)* Aliud argumentum quo vult in Pamphilum referre non solùm illius, sed etiam vxoris culpam. Et hîc vide non accusari socrum.

74 *Planè hic d.)* Diuinat dixit, pro verum dixit. & nota Diuinat, de præterito dictum, Vnde prouerbium, Aiunt diuinare sapiẽtem, quia qui dicit verum, diuinus est.

75 *Dabo)* V Postremò ad iuramentum tanquam ad sacram anchoram curritur. D Vbi argumenta & testimonia deficiunt, ibi iureiurãdo opus est: & id est: ἄτεχνοι πίστεις. *Nihil esse istorum)* Satis concinnè dixit Istorum, ne in singulis commoraretur.

Reduc) V Epilogus est, Aut certè aliam causam, de non reducenda vxore afferto. 76
Reduc vx. aut quamobrẽ n. op. s. c.) D Quia Pamphilus hoc solum defendit, non id esse, quod pater putat: nec causam, quæ vera sit, protulit ideò senex relicta tota quæstione, rediit ad id quod agitur, & ait, Reduc vxorẽ, aut dic, quæ res vetat. *Non opus sit)* Reducta scilicet.

Non est n. t.) Quia socer adest. Et oratoriè confugit ad deditionem, defensione titubante. *Accipias)* Pro Accipe. Causa cur accipiat. V A facili, & decoro, vt infantem. eúmque innoxium alat. *Nam is q. In cul. non est)* D In hoc dicto est quædam faceta irrisio eius, qui nimis iracundus sit. 77

Post de m. v.) Bene de matre concedit, vt de puero extorqueat: quia sit parentum concordiam firmam esse per filios 78

Omnibus m.) V Quærela est Pamphili de miseria: & hic esto eius propositio. D Quid est Omnibus modis? verum & circa parentem. & circa vxorem? an & in reducenda, & in non reducenda? *Miser sum)* An Miser sum. cui maximè obtruditur, quod maximè fugio: id est puer? 79

Tot nunc me rebus miserum conclûdit pater: ffdffp
Abibo hinc, præsens quando promóueo parum. iffibp
Nam púerum credo iniússu non tollent meo, dffiii
Præsértim in ea re cùm sit mihi adiútrix socrus. { faf / faff
L. *Fugis! hem. nec quicquam certi respóndes mihi!* affliiafp
Num tibi vidêtur esse apud sese! sine: diifp
Púerum Phidíppe mihi cedo, ego alam. PH. *máximé.* afbbfi
Non mirum fecit [vxor,] si hoc ægrè tulit. ffiffp
Amâræ mulieres sunt: non fácilè hæc ferunt. idifai
Proptéreà hæc ira est: nam ipsa narrâuit mihi: dffiii
Id ego præsênte [hoc tibi nolèbam] dícere: bfdffp

Al. [hoc tibi nolueram], bfddfp: al. [hoc nolebam], tum in [hoc] h vim habet consonantis. bfiffp. al. [Id ego hoc præsente tibi nolueram], afbdfp.

Neque [illi] credêbam primó: nunc verò palàm est. { cffifi / a
* *Nam omnino abhorrêre animum huic [video à núptiis.]* fddfi
L.* *Quid ergo agam Phidíppe? quid das cónsili?* iifisfi

L. *Promoueo*, proficio, neutraliter.
L. *Hem*, indignantis.
D. *Sine*, separatim accipe: quia vim habet comminantis.
Ali. [vxor mea,] ffiafp.
Hæc, pellicatum scilicet & adulteriū.
Alii. [ei], afffifi.
B. *Al. [video nuptiis.]* *sed perperam.*
*V. A signo comprobat, illi pellicē esse.
*D. Poëta festinat ad rerum cognitionem. L nam hac cô-

80 *Tot nunc*) V Confirmatâ turbarum, quibus implicitus est, multitudine, quia multis rebus conclusus est: quod per metaphoram à feris sumitur, vt quæ vndique reticulis conclusæ omnē aufugiendi vel aufugii facultatem sibi ademptam vident. *Concludit pater*) D Translatio de fera indagata. Sic Cicero, circundatos Verrica ncellos ait.

81 *Abibo*) V A necessario, cuius αἰτιολογία subiecta est.

82 *Nam p.*) ἀνθυποφορὰ diluitur. quia sine suo iussu non tollent, Quia si crus auxiliabitur. D Omnia facit Poeta, ne aut rem palam faciat, aut intercedat diuortium.

83 *Adiutrix s.*) Quæ dixit, Continuò exponetur.

84 *Fugis hem*) Ex verbis patris ostendere voluit quid agat Pamphilus. & ille Abibo dixit, hic Fugis! V Fugitiuum inclamat.

85 *Num t. v. esse ap. s.*) D Quasi ob amorem meretricis insanus. V Interrogando, causam & fugæ & silentii exprimit. Quia apud se non est, suæ mentis non satis compos.

87 *Non mirum*) Laudat vxoris factum.

88 *Amara mul.*) L Pronæ & impotentes ad iram. D Quasi vir. dixit amaras mulieres, non enim laudat: sed causam dicit, vnde vxor offenderit Pamphilum. *Amara*) V A consuetudine mulierum zelotyparum. Nolunt enim maritos cum pellicibus iungi. Ouid. 2. artis, Sed neque fuluus aper media tam sæuus in ira est, Fulmineo rapidos cùm rotat ore canes, Nec lea, cùm catulis lactentibus vbera præbet, Nec breuis ignaro vipera læsa pede. Fœmina quàm socii deprensa pellice lecti. *Non f. h. f.*) L Non facilè ferūt pellicatum, neque amorem aliarum in viris.

89 *Nam ipsa n. m.*) V Occupatione sibi rem notam esse ostendit. D Verum finxit hæc dixisse filiam sibi? an verò κατὰ τὸ σιωπώμενον factū est? Ego neutrum puto: & sic intelligo, quod de vxore sua dicat, Ipsa narrauit mihi: secundum illud quod suprà dixit, --Nunc mihi in mentem venit, De hac re quod locuta est olim, cum illum generum cepimus. Nam negabas nuptam filiam tuam posse te pati Cum eo, qui meretricem amaret, qui pernoctaret foris.

91 *Neque ill. c. p.*) Quare non credebas? nāque amaræ ad hanc rem mulieres sunt: & sæpe de nihilo suspiciosæ. Et bene hoc addidit, ne timuisse generum videretur.

92 *A nupt. ii*) Nō dixit A filia mea: sed quod pater Pāphili magis doleat, A nuptiis inquit. Nam Philumenam nolle, irati est: odisse nuptias, amatoris.

93 *Quid ergo ag. Ph.*) Mirè conturbatur pater, quasi res sua tantùm agatur. Et vide quemadmodum Poëta latenter festinet ad rerum cognitionem.

94 aasasi P. *Quid agas! meretrîcem hanc primùm adeûndă cénseo.* fultatione præbetur occasio ad catastrophen.

95 sisdsp *Orêmus: accusêmus gráuiús: dénique*

96 asdisi *Minitêmur, si cum illo habûerit rem pósteá.*

97 aibssi L. *Fáciam vt mones. [eho puer,] curre ad Bácchidem hanc* Alu. [puer eho.]

98 sssisi *Vicînam nostram: huc éuoca verbis meis.* Vicinam, honestè dixit: vt seni cógruit.

99 iiissi *Et te oro porrò in hac re adiûtor sis mihi.* PH. *ah,*

100 issisi *Iam dûdum dixi,* [idémque] nunc dico Lache,* R. [itidémque], ssaisi.

101 ibssi *Manêre affinitâtem hanc inter nos volo,* •V. Pollicitatio est perpetuæ affinitatis à facili, à spe, & auxilio.

102 sisssp *Si vllo modo est, vt possit: quod spero, fore.*

103 sisisi *Sed vísne adésse me vnà, dum istam cónuenis?*

104 xbdssi L. *[Immo] vèrò abi: áliquam púero nutrîcem para.* Go. [Imo] vtraque breui, abdssi.

94 *Quid agas!)* [V] Postquàm senes ex suspicione capti prorsus opinionem collegerunt, vt credant Pamphilum amore Bacchidis deuinctum recusare, hîc nouam rationem ineunt, qua deterrendam Bacchidem decernunt, ne porrò sui corporis copiam Pamphilo faciat. *Mere. ricem hanc)* [O] Bene Hanc, quasi eà quæ interturbat. sic enim sumitur hoc pronomen: vt.--Hanccine ego vitam parsi perdere? Et, --Tuáque animá hanc effûdere dextra. id est, malam. *Hanc)* Quasi dicat, quæ nos perturbat, [s] quæ filium retinet. *Primum)* [D] Bene Primùm: vt intelligamus deinde, Pamphilum. *Primum ad.)* [s] Vt rem omnem intelligamus: deinde Pamphilum oremus: si parère nolit, etiam accusemus.

95 *Oremus)* [D] Verum rogemus? an quod est verius, omni genere eloquij commoneamus? vnde oratores, orare & perorare dicuntur: & orator nomen accepit. Virgilius, Talibus orabat dictis. Nã qui orat, accusaturus, aut commoniturus orat. *Oremus)* Id est, eloquamur. Potest intelligi & rogemus: sed non conuenit personæ potiori, & causæ, & ipsi verborum ordini.

Si cum illo h.r.p.) Vt in Eunucho.--Quocum vno rem habebam tum hospite. 96

Eho puer) [s] Agretius interiectionẽ vult esse iubentis, vel hortantis. 97

Vicinam) [V] Moderatus est senex, qui & eam Vicinã appellat. [D] Sic maluit, quàm meretricem dicere: ne graue sit cũ ea seni loqui, nisi quia vicina est. *Huc euoca v.m.)* Bene seruata sunt personis congruentia. Nam socerum monere hanc rẽ tantùm decuit, non etiam facere: vt cum pellice filiæ suæ mitiùs sermocinaretur. Et Huc euoca verbis meis, deest Eam. *Verbis meis)* [L] Id est, meo nomine. 98

Si vllo m. est, vt p.) [D] Manere scilicet, vel Fieri vt maneat. 102

Sed visne ad. me v. d. ist. c.) Meliùs pronuntiaueris, si renitente & improbante hoc vultu dicere acceperis Phidippum: quasi non oporteat interesse socerũ. Ideò mutat sententiam Laches, & relegat eũ in procurationem alterius rei. 103

Nutricem para) Pro, quære. 104

ACT. V. SCEN. I.

ARG. [D] Rarus vitæ color in hac locutione miscetur à Poëta. Nam meretrix loquitur & senex: & quod est mirabilius, bona meretrix, mitis senex: vt intelligas laborasse Terentiũ, vt & à lege Comicorum recederet, & in actu tantùm consuetudinem retineret. [P] Laches igitur Pamphili pater Bacchidem meretricem alloquitur, eámque accusat de missione ad se ac receptione Pamphili filii. illa contrà constanter admodum inficiatur & negat. [V] & est in statu coniecturali. Siquidem in Lachete est ἐνδεικτική, in Bacchide ἀπολογητική. [H] In hac autem scena via munitur ad catastrophen. [V] *Theses.* 1 Bona est meretrix, & senex frugi præter naturam. 2 Moderari iram, prudentis est. Hac enim sæpe plus fit, quàm decet. 3 Meretrices non facilè mores mutant. 4 Senis decorum est, vt peccatis non indulgeat, vt cuncta prudenter agat. 5 Purgatio post factam iniuriam inutilis est. 6 Mariti non

sunt

funt impediendi per scorta. M Debere se quenque purgare In eo, quo reus fit, si in culpa non est, atque ita etiam purgare, vt intrepidè de satisfactione promittat, docet hæc scena. Et quanuis Terentius hic sordido ac turpi vitæ genere infamem meretricem adducit, bonā tamen eandem, & pro fama sua stantem facit: quo significet scilicet, quām magna res sit integritas vitæ, quam & improbi & impuri homines non faciliè contemnunt. Quare bene præcepit Ouidius, Omnia si perdas, famam seruare memento, Qua semel amissa, postea nullus eris. Siquidem Infamis habita fuisset, si coniuncta in Pamphili adulterio de reatu consensisset. *Vers. gen. Trochaici quindecim è quibus duo trimetri, nempe ouintus catale ...; & sextus acatalectus tredecim tetrametri catal. nempe vicesimusquintus, & duodetricesimus ... cem sequentibus & vltimo. Reliqui omnes sunt iambici tetr. atque ex his duodecim catalectici, nempe septimus cum nouem sequentibus, & vicesimus cum sequenti: cæteri acatalectici numero duodecim, nempe quatuor primi, decimusseptimus cum duobus sequentibus, vicesimussecundus cum duobus sequentibus, antepenultimus & penultimus. inter quos censeri possunt duodetricesimus, & trigesimussecundus.*

V. Occasio Catastrophes sumitur ex hoc cōgressu. D Cōsectaralis causa est, Recipis Pāphilum: Non recipio. *L. Cōponit se Laches ad lenitatem & moderationem. *V. Prudentis est & circunspecti hominis ratio. *[u. [Lache.] G Si legatur Laches], erit hic senarius iambicus, dactyli. *D. Lene & molle procemium

BACCHIS *meretrix.* LACHES.

NON *hoc de nihilo est, quòd Laches nunc me conuentam esse expetit:* ddsss 1

Nec pol me multùm fallit, quin quod suspicor, sit quod velit. ddsssp 2

L.* *Videndum est, ne minus propter iram hãc impetrem, quàm possiem:* { iddsp / ita } 3

**Aut nequid faciam plus, quod post me] minus fecisse satius sit.* { ddsdsp / sddsd } P.[me ...]. 4

Aggrédiar. Bacchis salue. B. *salue [Laches.]* dsss 5

L.* *Credo edepol te nonnihil mirari Bacchis.]* dssst 6

G.[Bacchis te mirari nonnihil,] ddsssp.

1 *Non hoc de n. est*) D Debet mirari meretrix, cùm ad senem ducitur: debet timere, cùm ad patrem: debet suspicari aliquid cuius amator iam maritus est. *Conuentam esse*) L Singularis locutio, pro cōuenire expetit, participium loco verbi.

2 *Nec pol me m. f. q. &c.*) D Ordo & sensus hic est, Nec pol me multùm fallit, quin quod velit, hoc sit quod suspicor. vel, Quin quod suspicor sit hoc quod velit. Ordo, Quin quod velit, sit quod suspicor. *Nec pol me m. f.*) Non me fallit, quò minus id sit, quòd me vocat, quod suspicor.

3 *Videndum*) V Moderationis exemplum in Lachete est cernere, qui de sano cōsilio comitatem rebus transigendis cōmodiorem esse dicit. & hic Videndum idē est aut κατὰ ἔλλειψιν, quod prouidendum, aut κατὰ μετωνυμίαν, quod cauendum. *Ne m pr. ir.*) D Quia non erat verisimile, bonum esse patrem meretrici interturbanti, reddit ratione senex, cur agat mitiùs: ne videatur personæ modus non esse seruatus. *Impetrem*) Perficiā dictum à Patrando: cuius rei difficultas ob tarditaté complendarum nuptiarum, etiam ad alia negotia quæ sunt ardua, verbum hoc commodauit, ac dedit.

4 *Quod post me m. f. [sit*) Satisfaciendo minuisse. Si Sit pro videatur acceperis erit sensus, Ne quid faciam plus, quod post dum pœniteat me, videatur satius minùs fecisse. Si Sit pro erit acceperis, erit sensus, Videndum est ne quid plus faciam: quod cùm fecero, posteà satius sit me nō fecisse & satis facere. Aut certé duas res significar, quibus inter vtrunque temperandum esse demonstrat: vt per illud supra, lenitatem tenendam: per hoc infrà, authoritatem defendendam esse comoneat. An Minùs fecisse, pro pœniteret sic enim veteres dicebant, Muto factum, & Nolo factum: cùm alicuius rei eos pœnitebat.

5 *Aggrediar*) Bene aggrediar, quasi rem arduam & incongruam leni. vel Aggrediar, vt meretricem circumueniam. Virg. Talibus aggreditur Venerem Saturnia dictis. *Aggrediar*) B In re ardua incipiunda sic loquimur. *Bacchis*) D Non ita meretrici obsequitur senex quanquam vult adimere timorem personæ suæ. *Salue*) V Moderata est & comis salutatio beneuolentiæ conciliatrix.

6 *Credo ed. te n. m.*) D Ipsum procemium mollius & lenius est, vt ostēdat se nō iurgaturum senex.

7 ſſſall- *Quid ſit, quápropter te huc foras púerum euocâre iuſſi.* *Tres præcedentes ita duobus vulgò continentur, vt ſecundi initium ſit [Nonnihil], ſed qui certis numeris aſtringi poſſint, non video, quanuis in ſecundo quis cum Mureto legat [te huc iuſſi foras puerum euocare.]*

8 { abdiſ-ſ / abdiſſ } B. *Ego pol quoque étiam tímida ſum: cùm [venit] mĭhi in mentem, quæ*

9 { ſſſ-ſdi / ſſſſ } *Sim, *ne nomen [quæſtus mĭhi obſtet:]nam mores fá cilè tutor.* *D. [mihi quæſtus obſtet apud te] al. [meo quæſtus obſtet apud te.] ^ſed verſus neutrum patitur. quanuis [ſim], vt vulgò habēt exemplaria, in præcedentem verſum transferatur.*

10 { ſſxbſſa / ſſſ } L. * *Si vera dicis, nĭhil tibi perícli [eſt à me] múlier: [nam* *Mu. [à me eſt] reiecto [Nam] in ſequentem verſum. ^ſed tum hic claudicat.*

11 { iſiſſxſu / iſiſſſ } *Iam ea ætâte ſum, vt non ſit] * peccáto mĭhi ignóſci æquum:* *R. [Nam iam ætate ea ſum, vt non ſiet], ^ſxſiſxſu: vel ſic, ſſſiſſſu, vt [ea] & [mihi] monoſyllaba cenſeantur. præcedens autem verſus, cum ab eo detractum fuerit [nam], ſic dimetiendus, ſixiiſdu, & [nihil] monoſyllabo facto, ſiſiiſdu.*

12 dſſiddſu **Quò magis omnes res caútiùs, ne témerè fáciam, accûro.*

13 { xſiiſdu / ſd } *Nam ſi id nunc facis, factûráve es, bonas quod par eſt fácere:*

14 ſſſaiſ- *Inſcîtum offérre iniúriam tibi me immerénti, inîquum eſt.*

Quoque etiã, pareſcon tertium.
Si [venit] ſit præſentis temporis, ſic metiendum, abdi•iſ-: vel legendum [mihi venit], abdidaſ-.
*D. Id eſt, ne nomẽ quod ineſt meo quæſtui, quem exerceo: hoc eſt, quod meretrix ſum.
*L. Captat beneuolentiam ab officio antequàm rem narret.
In [ea] nihil eliſendũ.
*D Ambiguitas, aut enim pro. in peccato mihi. aut pro, peccãti mihi.
Mu id eſt, mihi ſi quid peccauerim.
*Cautio Lachetis.
Inſcitum, id eſt, inelegans.
[Inſcitum] vulgò in præcedentem verſum reycitur: tum neuter conſtat.

ſenex. *Credo*) ᵛ ἐπανόρθωσις corrigit, cauſámque cur euocauerat, prætendit. ᴸ Aptum & modeſtum principium vtriuſque perſonæ.

7 *Quid ſit*) ᴰ Deeſt Rei: vt ſit, quid ſit rei.

8 *Ego pol q. et. t. ſ.*) παρέλκει tertium. Vt. Multa quoque & bello paſſus. Et obſequenter poſuit non ſolùm ſe mirari, ſed etiam pauere. *Ego pol q. etiam t. ſ.*) Bene Etiam: vt hoc dicat, Non ſolùm miror, ſed etiam timeo. Et nouè, Timida ſum, pro timeo.

9 *Quæſtus*) ᵛ χαριεντισμὸς eſt. Nam minùs odioſè loquitur, àc ſi dixiſſet, Vereor ne nomẽ meretriceum mihi obſtet. *Nomen quæſtus o.*) ᴰ Quem exerceo ſcilicet. Et deeſt Quod eſt.

10 *Si vera d.*) ᴰ Interrogabo ſcilicet. ᵛ Alia eſt beneuolentiæ cõciliatio, & ab ætate fidem facit nihil pericli timẽdum eſſe. & eius decorum hìc affertur duplex, tum vt peccati licentiam refræner, tum vt ſit prudentior.

11 *Iam ea æt. ſ. vt non ſit p. m. ign. æq.*) ᴰ Quia ipſe non do veniã. an quia iam mihi peccãti non danda eſt? Et eſt ordo, Vt non ſit mihi æquum peccato ignoſci. Neceſſaria igitur ambiguitas. aut enim Sit pro videatur. aut Peccato pro peccatorem: aut Peccato mihi, pro peccanti mihi: aut Peccato meo: aut deeſt In: vt ſit, in peccato.

Cautius, ne t. ſ.) Seniliter additum poſt Cautius, Ne temerè faciam. 12

Facturá ve es) Etiam, ſi nõ facies. *Bonas*) ᵛ Mulieres. monet, & viam ad futuram accuſationem ſternit, à cauſa iniuriæ, & ab æquo. 13

Inſcitum) ᴰ Inelegãs, non bonum. Et bene non dixit Durum, aut quid tale, ſed Inſcitum: quo verbo maximè mulieres, & meretrices vtuntur. Scitum enim dicunt quod placet: Inſcitum quod diſplicet: vt, Per ecaſtor ſcitus puer natus eſt è Pamphilo. Hoc tale eſt quod dixit Inſcitum ex abundanti: quale eſt apud Virgiliũ, Nec põſt arma vlla rebelles Æneadæ referent. *Inſitum*) Me ſcilicet, ſi iniuriam faciam. *Offerre iniur.*) Offerimus iniuriam non merẽti: Reddimus ei qui meretur, 14

*D. Imitatur hic & senile, & fœmineũ tardiloquium. sufficerat enim Ago gratias.

B.* *Est magna ecástor grátia de*[v] *(istac) re, quam tibi hábeam:* ʃʃsbʃsbʋ 15

Al. (hac) tum in (magna) & in (de) nihil el dendum. ʃʃdiʃbuʃuu ex Mureti coniece manu ad finem huius versus appareret, nam qui). ʃʃ ʋibʃ—: & ʃicila synæresi in (gratia). ʃʃʃibʃ— sum ad finem sequetur a autor (sed). ʃʃiuiiii: vel ʃʃʃbiiʃi: sequens dem e bene habet. iʃiiiʃi.

Nam qui post factam iniúriam se expúrget, parum mihi prosit. ʃʃʃʃ ʃʃʃ 16

*Propositio accusationis. L & mox narratio derrogationis.

Sed quid[v] *istuc est?* L.* *meum recéptas filium ad te Pámphilum.* B. *ah.* xʃiiʃʃ ʃ 17

L. *Sine dicam: vxôrem hanc prius quàm duxit, vostrum amôrem pértuli.* aʃxʃʃʃ aʃʃ 18

*Parabat abitum Bacchis. Permutatio serũ.

(Mane:) nondum étiam dixi id, quod vólui[v]*: hic nunc vxôrem habet.* idʃsbʃʃp 19

G. (Mane mane:) tum e corripitur vel in vtroque. biaʃdʃʃp: vel in priori. bʃaidʃʃp. vel in posteriori. iaaʃdʃʃp; vel amphibrachys primo loco.

15 *Est magna)* V Est seni æquitatis amatori gratia & sententiam suæ defensionis quoque prætendit. nimirum Quod factũ est, infectum esse nequit. Nullus est purgationi post factam iniuriam locus.

16 *Nam q. p. f. ini. se exp.)* D Sic in Adelphis ait,--Te esse Indignum iniuria hac, indignis cùm egomet sim acceptus modis. *Parum m. pr.)* Si sic accipiatur, vt scriptum est, *meiosis* aut *tapeinosis*. & ita intelligendum, quasi dixerit, Multum mihi nocuerit, imò me euerterit.

17 *Sed q. ist. est?)* Nunc demum ad rem redit. *Meum recep.)* V Propositio est criminis, quod intendit, multò mitior. *Meum r. fil.)* D Intentio criminis Et non Recipis, sed Receptas. Et ne diceret Quid tuo? Meũ filium. *Meum r. fil.)* Propositio accusatoria est. & breuiter proposuit crimen, quod posteà dilatatur. Et frequentatiuo vsus est verbo, quòd non raró, sed frequenter receptet. M Receptare ferè semper in malam partem sumitur, pro eo quod est hospitio, & familiaritate iuuare eos qui sceleratam vitam maleficiis ducũt. Vnde Receptatores illi, qui improbos homines, vt latrones, fures, adulteros, in ædibus suis recipiunt, & illos commeatu iuuant. *Meum r. f. ad te)* D Status coniecturalis, quæ coniectura diluitur per *atechnos pisteis*, id est, iusiurãdum, ac tormenta seruorum. *Ah)* Quòd falsum est, reclamauit meretrix statim: & voluit contradicere, si permitteret senex.

18 *Sine dicã)* Virgilius,--Sine me hæc haud mollia fatu. Sublatis aperire dolis. *Vxorem)* V *ekphrastikon* crimẽ profert. & subdit se permisisse & indulsisse, atque licuisse, sed nunc marito non licet: honestatem vbique causatur. *Vxorem hanc pr. q. d.)* D Hanc, quasi molestam, & quæ hæc nolit pati. *Hãc pr. q. d.)* Ante rem à præteritis & antè dictis. *Vestrũ am. p.)* *apostrophos*. vt in Heautontimorumeno, At. næ illud haud inultũ, (si viuo) ferent. Nam iam, M. non tute cohibes! *Vestrum am. p.)* B Status coniecturalis. *Vestrum)* D Non, Ipsius Pamphili: Ergo blãdè & honorificè nõ enim Illius amorem, & Tuum quæstũ: sed Amorem vestrum nihil potuit dici familiarius. Pertuli autem, quantam vim patientiæ habet, quantúmque ponderis, ne lædi mereatur vlterius? *Vxorem h. pr. q.)* A persona sua. Prius quàm hanc duxit, vestrum amorem pertuli. Et quia multum diúque amauerit. Pertuli dixit: quæ est longi temporis significatio.

19 *Mane)* V iterum aut abitura, aut locutura erat Bacchis. *Nondum)* Familiariter accusationem instituit, vt magis consulere, quàm accusare videatur. *Nondum et. d. id, q. v.)* D Apparet senẽ tardè, & longè loquentem interpellari vultu responsuræ meretricis: cùm ille sibi silentium præberi velit. Sic Virgilius Latinum inducit dicentẽ,--Sine me hæc haud mollia fatu Sublatis aperire dolis: simul hæc animo hauri. Et ad postremum de Turno, Vt primùm fari potuit. sic incipit ore. *Mane n. et.)* *anadiplosis* tertia. *Hic n. vx. h.)* Cùm denuntiatione pronuntiandũ est: quasi dicat, Alia res est.

20 ddſ.ſſ.- * *Quære álium ſibi amicū firmiôrem, dum tēpus consuléndi eſt.* G.[*firmiorem tibi.*]dſidiſſ-. M[*firmiorem tibi.dum consulendi tempus eſt:*]dſidiſſi. *L Ab vtili & tempore. V Ab occaſione quærendi noui ſucceſſoris.

21 {ddaſaſſ ddaſaſ} *Nam neque ille hoc ánimo erit ætâtem: neque pol tu, eâdem (iſta) ætâte.* In. Aliud co ... omittitur [ætatem], R ſed perperam ætatem, pro perpetuo vel diu, aduerbialiter. M [Nam ille neque animo hoc erit ætatem, neque pol eadem iſta ætate tu.]daaſbſſ: vel daaſſſi. Al [iſtac], quod verſus reſpuit.

22 bſſiſſp B. * *Quis id ait?* L. *ſocrus.* B. *méne?* L. *te ipſam: & filiam abdûxit ſuam:* *D. Nō interrogatio, ſed firma negatio eſt.

23 aaſaſſp *Puerúmque ob eam rem clàm vóluit, qui natus eſt, extinguere.*

24 aſſsbſſp B. * *Aliud ſi ſcirem, quî firmâre meam apud vos poſſem fidem,* *L. Purgatio.

25 cſſſſb- * *Sánctius quàm iuſiurândum: id pollicêrer tibi Laches.* * Commendatio perſonæ.

20 *Quare al.t.am f.)* Magna moralitas in denuntiatione & magna proprietas. ſic enim dicimus, Quære tibi. Virgil.--Quærat ſibi fœdera Turnus. *Quare al.t.am firm.)* Firmiorem pro firmo. non enim firmum concedit eſſe Pamphilum: quem vult intelligi deceptorem eſſe Bacchidis. non iam amatorē ſtabilem. *Quare al.t.am firm.)* Oratoriè ſenex quaſi conſulit meretrici, quā vocauerat incuſandam. *Quare al.)* A præſentibus, & à futuris. Callidè ſenex, quaſi iam non Pamphilo conſulat, ſed Bacchidi. Quære alium, dixit. *Dum t.c.eſt)* Senſus, Dum ætas in flore poſita eſt, facies vendibilis etiam nunc eſt. Et eſt ordo, Dum tempus eſt conſulēdi tibi. & bis ſubaudiendū eſt Tibi.

21 *Nam neque:* V A neceſſitate, propter quærendi duas cauſas: vna eſt ab amatore, altera ab amica. *Erit æt.)* D Ætatem, pro, tamdiu quàm longa eſt ætas. M Ætatem pro diuturno tempore accipi ſolet apud Comicos. Plautus in Aſinaria: Ætatē ſeruire velim. L ſic in Eunucho, Iam dudum ætatem. pro diu. *Neque p. tu, ead. iſt ætate)* D ... prius Ætatem aduerbium, & poſterius nomen.

22 *Quis id)* V Inficiatio eſt, qua ſtatuitur neminem poſſe id affirmare. D Cum dicat ſenex, Meum receptas filium: mirum eſt illam dicere, Quis id ait? Sed ab accuſatore teſtimonium quærit. Et bene Ait, quaſi vanum. ſic enim dicimus, Ait, Aio, de rebus nugatoriis. *Quis id ait?)* Moraliter meretrix miſſa fecit omnia quæ in medium ſenex contulit: & ſoli intentioni, Meum receptas filiū ad te Pamphilum, Quis id ait? reſpondit. *Socrus)* Terribiliter, quaſi quæ maximè ſciat, & quæ maximè doleat. Ergo & oculis, & labiis pronuntiandum eſt. *Socrus)* L Confirmatio propoſitionis à teſtimonio, & mox exaggeratio à conſequentibus. *Socrus)* B Teſtem audis. & Myrrhinam intellige. *Et filiam)* V A duobus ſignis aſſeritur. & eſt ... cùm alt. Extinguere. *Et filiam abd. ſ.)* D Addidit ad perſonam teſtis & facta: quia minùs idoneum videbatur, ſocrum dixiſſe de pellice. & ſimul oſtendit quantopere hoc animaduertendum ſit, ex quo tantæ turbæ ſint concitatæ. *Abduxit)* Propriè. Accerſi enim dicitur ad maritum: Abduci à marito ad diuortium. Sic Virg. -- Et gremiis abducere pactas.

Pueriúmque ob eam r.) Hoc ſic pronūciat 23 ſenex, quaſi qui dicat, Ecce quarum rerum tu cauſa. Et hæc oratio de iis eſt, quibus oſtendimus nos poſſe grauiter accuſare, ſed nolle.

Aliud ſi) V Purgat id quod negauerat à 24 iureiurādo. cuius vſus à Iuriſconſultis petendus eſt. Bonam autem hic fingit meretricem, & reconciliationem coniugalis diſſidii magis ex arte quàm Comœdiarum lege. *Aliud ſi ſc. q.f.)* D Mirè, dum quærit quo firmet fidem, fidem ſibi acquiſiuit atque aſcripſit. *Apud v. p.f.)* Bene Vos: quia & hic dicit, & ſocrus.

Sanctius q.iuſ.) Bene dū aliud agit, etiam 25 perſonam commendat. nam non eſt leuis, quæ iureiurando nihil ſanctius ſciat. B Iureiurando coniecturam tollit. *Sanctius)* D Firmius

D. *Vt*, aduerbium est temporis, pro ex quo.

Me segregâtum habuisse, vxôrem vt duxit, à me Pamphilum. hasslsp 26

Mu. [*quid cedó?*] asdasat–.

L. *Lépida es.** *sed scin' quid volo pótiùs sodes fácias?* asdasasi 27
B. [*quid vis, cedó.*]

*D. Hinc delibera tiua incipit. [L] Propriùs accedit occasio ad catastrophē.

L. *E'as ad mulieres huc intrò, atque istuc iusiurândum idem* { ldisssp / ibssstv 28

Polliceâre illis: exple ánimum his: téque hoc crímine éxpedi. dssastr– 29

Bona meretrix cōtra consuetudinē facit.

B. *Fáciam: quòd pol si esset ália ex hoc quæstu, haud fáceret scio:* astasdr– 30

Hic potest censeri iābicus acat. iissssp.

Vt de tali caussa nuptæ mulieri se osténderet. issb?v 31

Mu. [*falsa fama esse*], ssssstv.

* *Sed* [*esse falsa fama*] *nolo gnatū suspêctū tuum:* { assstssv / t. t 32

*Ab vtili. [L] Honesta ratio meretricis ad liberandum suspicione Pamphilum.

Nec leuiôrem vobis, quibus est minimè æquum, vidérier dssaatv 33

*Immérító:** *nam méritus de me est, quod queam, illi vt cómmodem.* dsastsv 34

*Ab honesto.

26 *Me segr. hab.*) Bono significato vsa est: quasi ipsa hæc fecerit. Et bene Segregatum: non enim Disiunctum aut repudiatū propriè diceret.

27 *Lepida es*) Senex cum meretrice loquens, eo potiùs nomine laudauit eam, quo meretrices solent laudari, quàm quo matresfamiliàs. sic & suprà, cùm inimicum se diceret, rationem habuit, quæ esset cum qua loqueretur. *Sodes*) Si audes, si vis.

28 *Eas ad*) [V] Exploraturus veritatem senex ad mulieres Bacchidem mittit, vt & illis satisfaciat. *Eas ad mul. h. intrò*) [D] Non dixit Ad socrum & ad vxorem, terribilia nomina & inimica meretrici: sed quod facile est, Ad mulieres. Sic alibi, Mulier mulieri cōgruit. Et ne lōgè videretur, addidit, Huc intro. *Atque ist. ius.*) Id est, quod tu mihi pollicebaris.

29 *Exple an. his teque hoc cr. exp.*) Explere, pro exinanire, Terentianum est. Expedire dicitur, qui pedem retentū liberat. *Exple an.*) Quòd illis prosit.

30 *Quod pol si e. al. ex h. q.*) Vigilanter Poëta, ne non verisimile videretur, id vllam fecisse meretricem, ipse lectorem præuenit & sic ferè in omnibus Terentius, quæ minùs peruulgata sunt, quæque abhorrent à consuetudine, agit. *Alia ex quæstu*) [V] πορνεία est meretricis, cui & etymum Meretricis respondet à Merendo iuxta Vallam, quòd mercede suam exerceat militiam. Sic & in Campania meretrices erant alicariæ, quæ propter quæstum ante pistrinam alicariorum (id est, qui alicam pinsendo præparabant & conficiebant) sedebant, nō secus āc aliæ ante, stabula sedebant, & prostibula dicebantur. Est autem hic comis & placida: irati senis animum frangit, ex accusatore amicum reddens.

31 *Vt de tali caussa*) [D] Id est, amore mariti eius & pellicatu. *Nupta m. se ost.*) Plus dixit, quam, Nuptam alloqueretur.

32 *Sed nolo falsa fama esse gn.*) Bene, quo sit gratiosior, non propter se dicit, quod facit, facere. *Sed esse*) [L] Honesta ratio meretricis ad liberandum suspicione Pamphilum.

33 *Leuiorem*) [V] Inconstantiorēque, quem commendat ab innocentia, & cui propter multa beneficia grata esse cupit. *Nec leu. v.*) [D] Quid Leuiorem? an minus charum? vt contrà Grauis honore dignus & charus intelligitur. Virg. -- Ferit ense grauem Tymbreus Osirim. Grauis etiam molestus intelligitur, vt Salustius, Grauiore bello qui prohibituri venerant socii, frigere. Grauis etiam languidus. Virg. -- Vbi aut morbo grauis, aut iam segnior annis Deficit, abde domo. *Quibus est m. aq.*) Parentibus scilicet.

34 *Immerito*) Bona exceptio. hoc enim & cauere vobis, & præstare aliis possumus. *Immerito: nam m. est de me*) παρείπωσις. *Nam m. est de me, q. q. i. vt c.*) Et hoc artificiosè Terentius, ne vel meretricem dutè à Pamphilo segregaret. *Nam mer. de me est*) [M] Beneficium non mox ex animo deponendum, etiā si iusta caussa sit, cur id facias, sed gratias quocūque loco, quacunque conditione quis viuat referendas, docet hic locus. Est autem gratus, qui aliquid, pro eo quod acceperat, reddit, ait Seneca. I-

dem

35 abttaatv L. *Fácilem, benéuolúmque lingua tua iam, tibi me réddidit:*

36 ßttaat- *Nam non sunt sola arbitráta hæ:* ° *ego quoque hoc étiam crédidi.*

37 dtßtß- *[Nunc cùm] ego te esse præter nostram opiniònem cómperi:*

38 bßßabt- *Fac éadem vt sis porró: nostra v'tere amicítia*°*, vt voles.*

39 adßaßßi *°A'liter[si fácias] sed réprimam me, ne ægrè quicquam ex me aúdias.*

40 ßdßßiß *Verùm te hoc móneo vnum:*° *[qualis] sim amicus, aut quid póssi:m,* Mu. [quali°]. ßdßdtßv.

41 aatvaat- { aatß *Pótius quàm inimícus, [periculum] fácias.* B. *fáciā sédulò.*

° Suspicionē suam fatetur.
G. [hæ] prorsus eliditur.
Ald. [Nunc autem cùm], ßdvßaß-.
° D. Aposiopesis irati.
Mu. [ſiei°.] ^pro Faeu, addißß-.
° Comminatio pollicitationi admista. D Hoc genus cōminationis minus habet amaritudinis, sed plurimum grauitatis.
G. [Periclum]. aatßaat-.

dem lib. 4. De beneficiis, Vt scias per se expetendam esse grati animi affectionem per se fugienda res est, ingratum esse. Quoniam nihil æquè concordiam humani generis dissociat, ac distrahit, quàm hoc vitium. *Quòd q. illi vt comm.*) D Sic in Andria, -- Magis id adeò mihi vt incōmodet, Quàm vt obsequatur gnato.

35 *Facilem, ben. l. t.*) l Facilem ad peccatum. Beneuolum ad iracundiam retulit. B Facilem, Vt quod hactenus peccatum est, ignoscam: Beneuolum, Vt irasci ampliùs non possim. hic fit quod vulgò dici solet, Sermo mollis frangit iram. *Lingua tua*) D Consuetudine magis, quàm ratione dicit. Tua lingua. ergo pro homine ipso. *Lingua tua iam*) Subdistingue Iam: vt appareat, si lingua tua iam, quantò magis facta?

36 *Non sunt s. arb. hæ*) B Filium à te sæpius receptari meum. D Nunc fatetur se quoque accusatorem fuisse: nunc verò beneuolū factum. *Hæ*. ἀνυπεύθυνα. *Ego q. h. et.*) Quoque, & Etiam superuacuè posita sunt: sed hic confirmationem ostendunt.

37 *Præter n. op.*) Pro contra. *Præter n. op.*) Hoc est, innoxiam, L innocentem. Nam periphrasis est.

Fac ead.) V Laudando exhortatur, vt sit 38 sui similis. *Fac ea l. vt sis p.*) D Hoc est, perseuera purgata esse. vult enim & de futuro cautum esse: vt suprà. Nam si id nunc facis, factura es. *Nostra vt. am.*) Non iam Amore, sed Amicitia.

Aliter si) V Gestiebat ira erúpere, quam 39 tamen ἀνεξικακίᾳ reprimit. Exemplū mansuetudinis in tota scena non est cōtemnendum. *Ne ægrè q. ex me aud.*) D Verum Ægrè pro male: an Ægrè pro inulta.

Verum te) V Comminatio ciuilis, quæ 40 minus quidem amaritudinis, sed plurimum grauitatis habet. Hic verum est illud Aristotelicum in Ethicis, οὐ γὰρ τιμωρητικὸς ὁ πρᾶος, ἀλλὰ μᾶλλον συγγνωμονικός, hoc est, mansuetus non est vindictæ amans, immò ad noxæ condonationem est multò propensior. *Verùm hoc te m. vn.*) D Hæc figura oratoria, παράλειψις dicitur. *Qualis sim am. aut q p.*) In secunda oratione Salust. ad Iugurtham, Nam vim magis, quàm beneuolentiam eius, experiri mallem.

ACT. V. SCEN. II.

ARG. V Argumentum præcedentis scenæ in plures personas spargitur. P Hic enim Bacchis eadem Phidippo quoque earum rerum incredulo pollicetur, quæ priori scena Lacheti promiserat, vtpote se ituram ad mulieres expleturam animum earum. & se à crimine obiecto purgaturam. Quod admodum graue videtur, pellex vt amatoris vxorem de mutuo amore leniter alloquatur. V *Theses*. 1 Nutrices ebriæ infantiū sunt negligentiores. 2 Meretricibus nulla est neque religio neque fides. 3 Tormentis sæpe veritas exploratur. 4 Insolitum est meretrices coniugibus studere. 5 Leula errata ἐν ἀμαρτήματα non debét dissidii esse causæ. 6 Nupta meretrici hostis est absente marito. M Nutrices puerorū cu-

ram agere debere.& ad illos diligenter attendere,ne quid pueris desit,docet hæc scena: nec dum hæ bene pastæ,& potæ fuerint ,infantium nullam rationem habentes,vt morbis obnoxii fiant,negligendo committant.Quare summopere cauendum,ne delitiosis,gulosis,vinosisque mulierculis pueri committantur.Et cum naturaliter minimè affectæ sunt erga pueros nutrices,vt matres,non solent eos tanta cura tractare,sed subdititia quadam & noua beneuolentia excipere:vtpote mercedis tantùm causa diligentes,si diligere dicendæ sunt.

Versi gen.Iambici catalectici,atque tetrametri,excepto secundo dimetro.

PHIDIPPVS. LACHES. BACCHIS.

D Post varia nutricis poscentis verba Phidippus ad generalem promissionem se confert, dicens. *Nihil apud me.*
*D. Imitanda fratris contemplatio: quasi dicat. Hæc est, quam vxori Pamphilus anteponit.
*Meretrices irreligiosæ.

1 *NIHIL apud me tibi defieri patiar,quin quod opus sit,* ‑lsisidsu ‑ l isiusiv
2 *Benignè præbeatur.* isiv
3 *Sed cum tu satura,atque ebria eris, puer vt satur sit facito.* isisaldo
4 L. *Noster socer video venit: pueronutricem adduxit.* siblasiv
5 *Phidippe,Bacchis deierat persanctè.* P.* *haccine ea est!* L. *hæc est.* sisidr‑

1 *Nihil ap me t.d.p.)* D Verba nutricis fuisse Poëta demonstrat.petentis ordine longo quæ sibi præbenda sint.vnde quasi tædio singulorum,generaliter hæc respondit. *Nihil)* Hortatoria est enthymemate conclusa,Vt puerum nutrix alat cuius ratio est.Quia tibi potaci & ebriæ,omnia suppeditata sunt. *Nihil apud me t.d.p.)* E Apud me dixit,pro,apud eum, vbi futura es. *Desieri p.)* Noluit dicere,Deesse: sed Desieri dixit.vt id quod minus vsitatum est,magis delectet auditum.

2 *Benignè pr.)* Benignè,largè.hoc enim est gratius,non solùm præbere,sed benignè præbere.

3 *Sed cum tu sat.atq.e er.)* Hoc est in nutricibus non solùm non turpe,sed etiam necessarium.Et,Hic satur,& Hæc satura fecit. L Priscianus libro sexto,In vr desinentia cuiuscunque sunt generis,accepta is faciunt genitiuum: vt,Hic vultur vulturis, turtur turturis, sulphur sulphuris,hic & hæc fur huius furis.excipitur Hic satur saturi.Vnde Lucanus,‑Saturum tamen obsidet hostem.Quòd ideò est secundæ declinationis, quia facit fœmininum in a desinens, id est,hæc satura Terentius in Hecyra. Sed cum tu satura atque ebria eris, puer vt satur sit,facito.Quod à Probo prætermissum doctissimè præceptor noster attendit Theotistus omnis eloquentiæ decus,cui quicquid in me sit doctrinæ, post Deum imputo.

Cum tu s.atq.e.) a In deligenda nutrice,morum in primis habenda est ratio , ne bibosæ mulieri detur lactandus puer . Quintilianus, quantum res pateretur , etiam optimas eligi voluit nutrices,& morum quidem(ait ille)in his haud dubiè prior ratio est. Bene autè Phidippus hic admonet dicens, Puer vt satur sit facito.vulgus enim nutricum vbi mandetit, paulum ex manso cibo pueri in os inserere, ipsæ autem præ illo vel triplum cibi glutire consueuerunt ,vt in eos qui de lucro paululum aliquid impartiunt recti ,aut qui sic facultates alienas administrant.,vt maximam partem in suos conuertant vsus,dicamus , Pascis profecto more nutricum malè.id quod hodieque tutorum vulgus tactitat ex Iliad.

4 *Socer s.)* Pro,Pamphili socer. *Noster s. v v.)* D Noster,blandientis dictum est.Virg. Noster erit.Et magis hoc cõsuetudine dictum est,quàm Integritate.Aut certè ordo est , Noster socer venit:& deinde.video,Aut deest Vt: vt sit.Vt video.

5 *Bacchis)* V Exponit expurgationem Bacchidis , memor tantùm iuramenti. *Deierat)* D Deos iurat.vt,‑ Maria omnia iuro Aut valde iurat. Si correptè , Deierat.deos iurat:si productè , valde iurat.Et bene senem iratum præoccupauit,dicendo,Deierat sanctè ne confligeret cũ meretrice,& fieret fabula longior.

6 {adnidaiu adſ P.* *Nec pol iſtæ métuunt déos: neque has reſpícere deos opînor.*

7 ſliiaſſu B.* *Ancillas dedo: [quólibet cruciátu per me exquîre.]*

8 {aſaiddiu adſi *Licet. hæc res hîc ágitur, [Pámphilo me fácere, vt rédeat vxor,]*

9 iſlbiſ- *Opórtet: quod ſi perficio, non pœnitet me famæ,*

10 ſldiadb- *Solam feciſſe id, quod áliæ meretrices fácere fúgitant.*

*Firmius argumentum.

R. Al. [quo lubet cruciatu per me exquirere] sum fuerit acatalectum, lliiaſſp.

Alii. [me facere Pamphilo vt vxor redeat, jaſadiadu.

6 *Nec pol*) V Diluit argumentum ab impietate ſcortorum. Eſt enim iisdem nulla religio, quæ eſt in Dei timore & cultu. Sed gentiles in Dei nomine aberrant, itaque & cultu. *Neque has r. d. op.*) D Et inferiores ſunt inquit, quàm in quas dii vindicent. Nec merentur vt diis pœnas referant, quia nec curæ diis eſſe dignæ ſunt. Et eſt ἐμφατικὴ, quæ ſenſu manifeſta eſt.

7 *Ancillas d.*) Repudiato iureiurando, ad aliud tranſit firmius documentum. Et ancillarum tormento coniecturam purgat. *Ancill.*) V Iterum ſuam, purgationem confirmat vel ipſis familiæ quæſtionibus, ita tormenta ſenibus offert. Nã ſerui olim torquebantur, ſi quid in dominos ſcirent, id proferrent, in certis tamen cauſis. *Ancillas d.*) M Quæ ſcilicet aduentus Pamphili conſciæ erant: nam libera corpora tormentis afficere, non licitum fuit. P. Reſpexit Poëta hic ad eum morem, quo, oborta criminis de domino ſuſpicione, ſerui in cruciatum dabantur, & quæſtionibus tormentíſque ſubiiciebantur. Plautus in Moſtel. Seruos pollicitus eſt Dare ſuos mihi omneis quæſtioni. Id Græci dicunt ἐκδιδόναι Reſpondet autem illi, quod iidem ἐξαιτεῖν, Latini expoſcere ad quæſitonẽ dicunt, vel in quæſtionem poſtulare, vt Cicero pro Cluētio. In Miloniana idẽ ſimpliciter poſtulare dixit. *Quolibet cr. per me exq.*) D Per me. hoc eſt, me permittente: vt quod per legem tibi non licet, per me liceat. Per me ergo, me authore & permittente.

8 *Per me exquire, Licet*) P Adrianus Cardinalis, Quanta colligitur elegantia in hoc verbo Licet, ab illo qui non cutem tantùm ſpectet, ſed qui ſedulò introſpicere & mediari curet. Nã ſi licet mihi per te, hoc vnũ ſignificatur, id eſt, ſi permiſeris, vel, ſi potero à te non impeditus. Terentius in Hecyra, Per me exquire, licet. *Licet. hæc*) V Conceſſio, etiamſi non ſit iuſta roiquendi cauſa. Nam hoc tantùm agitur vt vxor ad maritum redeat, tamen id conabor ſedulò, neque pœnitendam famam paraſſe putabo. *Hæc res hic ag.*) D Aut ſic intelligendum eſt, quaſi dicat, Hoc agebamus cùm tu aduenires. aut cum aſſeueratione pronuntiandum eſt: vt ſit Res verita: quaſi dicat, Hic non verba ſunt, ſed res agitur. *Hæc res hic ag.*) Propoſitio eorum quæ dictura eſt, hoc modo. Hæc res hic agitur. quæ res? Pamphilo me facere, vt redeat vxor, Oportet: quod ſi perficio, non pœnitet me famæ. Solam feciſſe id, quod aliæ meretrices facere fugitant. Multa Terentius feliciter auſus eſt, arte fretus. nam & ſocrus bonas, & meretrices honeſti cupidas, præterquàm peruulgatum eſt, facit: ſed tanta vigilantia cauſarum & rationũ momenta ſubiũgit, vt ei ſoli meritò videatur omnia licere. Nam hoc contra illud eſt, quod alibi ait commune eſſe iam omnibus Comicis bonas matronas facere, meretrices verò malas.

Non pœnitet me f.) Hæc figura λιτότης dicitur. minus enim dicit quàm ſignificat. nam 9
Non pœnitet me famæ, pro eo quod eſt, magnam famam cupidè acquiſiuerim. ſignificat. *Non pœn. me f.*) Ne quæremus, Quî hoc meretrici prodeſſe poſſet. P Laur. contra Raudenſem, Pluribus verbis conatur exponere Raudenſis, Pœnitet quid ſignificet. Ego ſtatim, breuitérque exponã. Pœnitet præter vſitatam illam ſignificationem, eſt idem quod Piget. quæ ſignificatio parum abeſt ab illa naturali, vt Terent. in Hecyra, Quod ſi perficio, nõ pœnitet me famæ meæ. Et Virg. Nec te pœniteat calamo triuiſſe labellum.

Solam f. V Vtpote abſque exemplo. Cau 10
ſa parandæ famæ eſt contra meretriceã conſuetudinem. Id ſanè Terentio licitum eſt, qui tamen in prologo Eunuchi meretrices non bonas ſtatuerat. D Bene Solã: ne neſciſſe officium meretricis Poëta videretur. *Solam fec., quod aliæ m. f. fug.*) Id eſt, reconciliaſſe vxorem marito.

Suspectas.non adulterio.sed de nurus discessu.

•L.Dilemma.

Al. [*se falsò*], ᶜ *sed* v. [*falsò*] *falsò adiectū est: nam versus non constat, nisi sit hypercatalecticus.* ſdſiaſſiv

•L. Epiphonema.

ᴰ Moraliter quasi quærendo, & discutiendo hoc intulit.

•L. Bene recusat Phidippus, ne eadē res denuò agatur.

D. *An quia*, correptio.

Mu. [*tute audisti*]. idſdſſiv.

An. [*exple modò*]. ddſiſſbv.

L. *Phidippe, nostras mulieres suspéctas fuisse falsò* ſidiſ-i- ſidiſſ 11

Mu. [*suspectas falsò nobis.*] ſidiſſſ– [*In re ipsa inuenimus: porrò hanc nunc experiamur. nam si*] ſſiſſaſ–[*Compererit falsò crimini tua se vxor credidisse.*] dſſiaſiv.

Nobis, in re ipsa inuénimus: porrò hanc nunc experiâmur. ſſiſſav 12

* *Nam si compérerit crimini tua[se] vxor credidisse,* ſdſiaſiv 13

Missam iram fáciet. sin autem est ob eam re mirâtus gnatus, ſdſſaſſv 14

Quòd péperit vxor clàm, id leue est: citò ab eo hac ira abscêdet. diſibſſv 15

* *Profécto in hac re nihil mali est, quod sit dissidio dignum.* ilxiſdſv iiſ 16

P. *Velim quidem hercle.* L. *exquîre: adest. quod satis sit, fáciet.* B. *fáciam.* ilſixddv ilſid 17

P. * *Quid istac mihi narras! an quia non sitâte ipse audîsti dudum,* caſaſſiv ſ 18

De hac re ánimus meus vt sit Laches! illis [modò explê] ánimum. ddſiſibv 19

11 *Phidippe*) ᵛPropositio est, qua Bacchidem expurgat. Confirmatio tum ab æquo & iusto. Nam mulieres falsò suspicantur: tum ab experientia, Siquidem illas falsò suspicari vsu comperimus, αὐτὸ δεῖξει. *Nostras m.s.f.*) ᴰ Id est in suspicione positas. Nam Esse suspectas, ambiguum est. & nunc eius partem manifestam videmus.

12 *Nobis in r.i.*) Nobis, aut abūdat, aut cum molestia nostra significat. *Experiamur*) ᵛA facili per certam experientiā, quæ signo quodam ceu dilemmate proponitur. Nam irascetur aut vxor, aut filius: si vxor se falsam esse comperiet, non irascetur: sin filius, erit ἁμαρτία, & non ἀδικία. *Porrò h.n.exp.*) ᴰ Porrò nunc, futurum tempus ostendit. nā si iam inuenisti quid, experiaris & ea quæ restant in reliquum tempus: quia iam de præteritis purgata est. *Hanc exp.*) Id est, vtamur opera eius.

13 *Crimini t.se f.vx.cr.*) Crimen propriè dicitur id quod factum est. Cicero, Veruntamen fac, tametsi criminosum id est. Id est, falsa insimulatio est. *Crimini*) Crimen nunc, pro falsa suspicione. Virgilius, –Formidine crimē acerbat. Et, –Sēpérque odiis & crimine Drances infensus iuueni Turno. Id est, & quòd eum odisse, & quòd se illi odio esse suspicaretur.

14 *Missam ir f.*) ᴮ Adrian. Card. Missum facere est deponere, ac etiam à nostro consortio, familiaritate, potestate, arbitrio, dimittere. Multi barbarè dicunt, Dare licentiam, vel licentiare.

Citò ab eo hac ira absc.) Bene. in duabus 15 enim personis causa videtur esse turbarum, socrus & Pamphili.

Profectò) ᵛEt à tuto confirmat epilogum, 16 atque sic est criminis extenuatio. *Dissidio*) ᴰ Diuortio. ᴮ Theologis diuortium est cùm dirimitur domestica consuetudo, manente coniugii vinculo.

Velim q.h.) ᴰ Vt nihil sit dignum: hoc est, 17 non peccauerit Pamphilus. *Quod s.sit f.*) Id est, quicquid ad plenam ducit purgationem, faciet.

Quid ist.n.) Reprehensio est quasi longo- 18 rum verborum Lachetis. ᵛ ἰδιωτισμὸς est. Nec rem bene notam & perspectam repetat. Hic est causa omittendæ interdum narrationis apud Rhetores. *An q.n t.ipse*) ᴰ Correctio est. nam audiuit, Manere affinitatem hanc inter nos volo. *An q.n.t.i.aud.d. De h.an.m.vt s.*) Vtrum quia dixit, Manere affinitatem hanc inter nos volo: an quia apud vxorē defendit adolescentem in amore meretricis?

Illis m.e.an.) Quasi dicat, quæ amaræ 19 sunt & molestæ.

20 dſſidiſ– L. *Quæſo édepol Bacchis, quod mihi es pollícita, tute vt ſerues.* M. Expleam. i. ex Inani te hac ſuſpicione, purga, libera te

21 adibſaſ– B. *Ob eam remſvin' vt ego/introéam?* L. *[i], atque explé ánimũ his, vt credant.* [R.] [vu ergo], aſſ bſaſ-ſ al. [vu vt ego], aiabſaſ–, [c] imperatiuus [i] non eliditur, ſed corripitur. [A] Al. [vu vt ego intro eam?] tum [i] manet productum, aſaiſaſ–. *V. A modo & fine.

22 idibſſd– B. *Eo: etſi ſcio pol his fore meum conſpêctum inuîſum hódie:*

23 ibſidil– **Nam nupta, meretríci hoſtis eſt, à viro vbi ſegrêgâta eſt.* *L. Ætiologia à perſona.

24 aiiiſiſ– L. **At hæ amícæ erunt, vbi, quámobrem aduéneris, reſciſcent.* *Aliæ perſuadendi rationes.

25 aidil bſ– [P. *At: eâſdem amícas fore tibi promitto, rem vbi ſcognôrint.*] Mu. [P. at que], quod transfertur in præcedentem verſum. aiaſiſl : iidiſbſ–. Al. [cognouerint:] aidaſiſi: vel ſic, aidiſbſi.

26 ſſiiſiſ– *Nam illas errôre, & te ſimul [ſuſpicióne exólues.* Al. [ſuſpectione]. *D. Ancillis dicit, quæ ſũt κωφὰ πρόσωπα.

27 aiiibſſ– B. *Péry, pudet Philúmenæ:* **ſequímini me intrò huc ambæ.*

28 {ſaſiſiiv / ſ} L. *[Quid est, quod mihi malim, quàm quod huic intélligo euenîre:* Mu. [c] Quid mi eſt, quod malim, quàm quod huic intelligo euenire, vt], ſſiſiiv: [A] tum in ſequenti verſu [ſeu] monoſyllabum, diaſiſi. *Oſtendit commune bonum vtrique euenturum.

20 *Quæſo)* [V] Petitio eſt, qua cautè præſtruit inducturus ei Bacchidem vt inuſitato mulierum colloquio ſeſe credat. *Quod m. es poll. t. vt ſ.)* [D] Id eſt, iuſiurandum apud mulieres.

21 *Ob eam rem vis vt ego intrò eam)* Vis dicit: vt oſtendat in hac re cunctationem ſuam.

22 *Eo: etſi)* [V] Conſtantia meretricis eſt bene ſibi conſciæ, & hîc eſt ἀνθυποφορά per ſententiam & experientiam, vt nihil inter ſcorta & honeſtas vxores conueniat.

23 *Nam n. m. h. eſt)* [D] Cautè etiam hoc præſtruit Poeta, ne non veriſimile videatur potuiſſe meretricem concorditer cum pellice agere. Nam nupta meretrici hoſtis alia, ſcilicet inimica.

24 *At hæ)* [V] Diluit, & futuræ vtilitatis meminit.

25 *At eaſdem)* A tribus commodis exaggerat adhortando. *At eaſdem am. f.)* [D] Hic quidem ſenes: verùm aliæ cauſæ ſunt quæ mulieres faciunt moleſtas: & hæ autem ſpectatoribus notæ ſunt ex argumento.

26 *Et ſimul ſuſpic. exol)* Hoc eſt quod ſuprà dixit. Crimen. nos quoque ſuſpicionem interpretati ſumus. *Exolues)* Expedies.

27 *Pery pudet)* [V] in congreſſu trepidat Bacchis. [M] Aduertite pudorem meretricis, quæ non audet ſe ipſam vxori in conſpectum exhibere. *Pudet Philumenæ)* [D] Conſcientia communis viri & pellicatus. Pudet duo ſignificat: ſiue ille peccarit quem pudet. ſiue ille cuius pudet. Et familiariter Philumenæ, tanquã notæ ex Pamphilo.

28 *Quid eſt)* [V] Gratulatio eſt & votum in propoſitione contra meretricum conſuetudinem. *Quid eſt, q m. m. q. q h.)* [D] Senſus hic eſt, Quid eſt quod magis optẽ mihi euenire, quàm quod ſimul proderit etiam meretrici? *Quid eſt, q. m. &c.)* Sic hoc ergo intulit pro nouo. Mirandum eſt enim euenire potuiſſe, vt idem & ſeni & patri proſit, quod meretrici. *Quid eſt, q m. m.)* Vt amicitia mihi & ſibi proſit. Et oſtendit commune ſibi bonum eſſe. *Euenire)* Euenire, bis ſubaudiendum.

G. [sine dispendio.] sbdiiisi: vel sito dispendio suo.] [A] sbdsa xsi: vel sic. sbdsisi. vt [sue] & [mihi] mo nosyüsba sint.

Vt gratiam ineat [sine suo dispendio,] & mihi vnà prosit! {sbdExis sbdss} 29

Nam si est, vt hæc nūc Pamphilum verè ab sese segregârit, bsisisu 30

Scit sibi nobilitâtem ex eo, & rem natam, & glóriam esse: ddsissiu 31

D. Rem, ex patrocinio & amicitia senis: gloriam, ex facto raro in meretricibus.

Réferétque gratiam ei: vnáque nos sibi ópera amícos iunget. aia.bisu 32

Glareanus tollit amicos [sed versum non sanat, nisi in [gratiam] vel in [ei] non fiat elisio. aibsibisu. [M] [opera nos sibi amicos], aladsasu.

Gratiam ineat) [M] Hoc est, mereatur suo
29 beneficio pudorem. *Vt gr. in. s. s. d.)* [I] Rectè: Difficile est enim gratiam inire sine damno. *Et mihi v. pr.)* Mirè: quia difficile est amicum sine damno acquirere. Et quia Cum lucro non potuit dicere & hoc ipsum bonum fecit, quia Sine damno. Ergo velut tria sunt: vt gratiam ineat, vt sine damno, & vt mihi prosit.

Nam) [V] Confirmat à futurorum commo-
30 dorum copia, & apud Aristotelem est ἐκ τῶ κα-λοῦ propter gloriam, amicitiam & nobilitatem natam. Et hic vera est Iurisconsultorum vox, Marito sequitur vxor. *Pamphilum v. ab se seg.)* [D] Propriè ab meretrice, Segregari dicitur: ab vxore, Disiungi.

Scit s. n. ex eo, & r. n.) Quasi dicatur, Ecce
31 quam amault Pamphilus. Sed hoc sentire & dicere, patris est stulta pietate magnificantis fillum. Vt, Meum gnatum rumor est amare. Et propriè Nobilitaté dixit nam & meretrix & gladiator nobiles dici solét. *Scit s.)* Quod nimis amat, ait Nobilitatem. *Ex eo)* Vtrum ex Pamphilo? an Ex eo, ex ea re: id est, quòd segregauerit verè ab se Pamphilum? & hoc est melius. Nam nobilis meretricis est nō timere, ne alterum non inueniat. aut nobilis est, cognitam fieri etiam senibus. *Rem natam)* Ex patrocinio & amicitia senis. *Et r. n.)* Quia multa in eam contulit. *Et gl. esse)* Quia defendit eum apud soceros & vxorem: & quòd marito meretrix coniugem reddit.

Referet) [V] Ab vtili propter futuram ami- 32
citiam. *Gratiam ei)* [L] Pāphilo, nempe olim bene merito.

ACTVS V. SCEN. III.

ARG. [H] Redit Parmeno, qui à Pamphilo abiegatus fuit, nequid de puero resciscceret. [I] Mittitur rursus ad Pamphilum: quæ est œconomia ad sequentem scenam: & Bacchis quid intus actum sit, spectatori indicat. éstque hæc catastrophe [P] & conuersio fabulæ: nam in ea Bacchidis interuentu errores deprehenduntur, nempe per annuli cognitionem Philumena à Pamphilo compressa resciscitur. Exindéque natum sibi puerum liquidò cognoscitur. Insuper Bacchis ipsa longo ac perpolito sermone beneficia sua, & in Pamphilum, & in vniuersam eius familiam, citra meretricium morem abundè collata commemorat. [V] *Theses.* 1 Serui semper operam suam extollunt & laudant. 2 Curiositas præsertim in seruis damnanda est. 3 Meretrix bona sæpe commodare potest, & omnes suspiciones exoluere. [M] Gloriantem meretricem, & de suis beneficiis exultantem, hæc scena exprimit. Quod quia ab hominibus qui in decoro vitæ versantur, fieri non decet, rectè meretrici assignatum est. Leuis enim animi & pudoris vacantis indicium est ait Seneca, iactare, quod benefeceris me renti. Aristot. interrogatus, quo pacto beneficium violaretur, dixit, si demerenti te iactaueris. *Vers. gen. Sunt omnes tetrametri catalectici: sed septendecim priores trochaici, qui deinde sequuntur sunt iambici.*

PARMENO. BACCHIS.

[L] Redit Parmeno iratus, quòd à Pamphilo delusus sit. [D] Totum à stomachate dicitur: qua-

* EDEPOL *na meā herus esse óperā députat paruipretij,* {atraatsd- ataatst-} 1

Mu. [Ædepol na esse meam herus operam deputat parui preti,] tswatst-.

Ædepol) [V] Conquestio serui indignabun-
1 di est de sui neglectu: & enthymemate comprehenditur hoc modo, Diligentissimus sum in meo officio, magnifaciundus igitur essem [D] In tota hac fabula seruus piger & curiosus inducitur: neque quicquam illi euēnit ex sententia sua. *Deputat)* [D] Existimat, censet, iudicat. *Deputat p. pr.)* [P] Quia sic scilicet abutitur. Deputat parui eam, qui deputat eam in re nullius pretii consumendam.

2 Qui ob rem nullam [misit, frustra vbi totum desedi diem, R. Al. [misit frustra, vbi], fedde prauatè. nam [frustra] pertinet ad proximè sequentia. — si qui nunc maximè iniuriam persenserit.

3 *Myconium hóspitem dum expecto in arce Callidémidem: — *D. Bene ostendit se memorem & signorum & nominum: vt videatur vere illusus, cùm operam dederit.

4 [Itaque] inéptus hódie dum illic sédeo, vt quisque vénerat,

5 Accedébam, * Adoléscens dic dum quæso, es tu Myconius?] G. Si in [Myconius] pro[nunciatur, in tertio huius scena versu primus pes est amphibrachys: omnino verò ita scandendus. Mu [tun' es Myconius?] — Mu. [itaque] pro. & ita. — * D. Vernaliter & Comicè se ipsum seruus imitatur. & est μίμησις per dialogismum, quo lepidè & facetè serui ludificationem exprimit.

6 Non sum. at Callidémides? non. hóspitem ecquem Pámphilum

7 Hic habes? omnes negábant: neque enim quenquam esse árbitror.

8 Dénique hercle iam pudébat: ábij. *sed quid Bácchidem — *D. Doctè Poëta præmonstrat locuturam personam.

9 Ab nostro affine exeúntem vídeo? quid huic hic [est rei!] — Mu. [rei est?] ^A sed versu id nō patitur.

10 B. Pármeno, opportúnè te offers: próperè curre ad Pámphilum.

11 P. Quid eó? B. dic me oráre vt véniat. P. ad te! B. immo ad Philúmenam.

2 *Qui ob rem*) V Antecedens tanquam causa, cur esset ab hero honorandus ἐκφέρων explicatur. Nam seruus rediens se frustra ab hero ablegatum esse stomachatur. *Frustra vbi t.d.d.*) D Deest Illuc: vt sit, Illuc, vbi frustra totum desedi diem. *Totum des.d.*) Nota accusatiuo casu vsum esse.

3 *Myconium h.d.exp.*) Memoriter & vigilanter seruus Myconium hospitem & Callidemidem dixit: ne videretur negligentia, vel obliuione sua non inuenisse ad quem missus est.

4 *Itaque ineptus*) Moraliter additū Ineptus. Et Ineptus, quasi inaptus.

5 *Es tu Myc.*) Nam vt tria mandata sunt inquirenda, tria inquisita sunt ordine.

7 *Omnes neg.*) Bene transit à μιμητικῷ ad διηγηματικὸν. & εὐτρίμως *Neque en.q.e.arb.*) Id est, non puto eum esse in mundo.

8 *Iam pud.*) Sedere, an interrogare? *Sed q.*) V Seruilis περιγραφικοῦ exemplum.

9 *Exeuntem*) Abrumpitur querela & istoc congressu noui colloquii fit occasio. *Ab n. aff.ex.v.*) D Satis moraliter inducitur seruus dicere Ab nostro affine: cùm domini eius sit, non ipsius. Sic & priùs, Noster socer video venit. pro, Pamphili socer. *Quid huic hic est rei*) Rursus curiosus nihil sciturus est: & excursurus piger.

10 *Parmeno*) V Exordiolo fit beneuolentiæ conciliatio, & attentio paratur ex aduentu opportuno. Propositio est, Curre ad Pamphilum, ora vt veniat. *Parmeno opp.te off.*) D Attendendum quòd ab initio Comœdiæ vsque ad finem Parmeno mittitur vt currat: & celatur, vt nesciat quod curiosè desyderat. *Properè curre ad P.*) Facetè Poëta inde incipientem facit, quod ille minimè vult, dicēdo, Curre. A Piger enim à nulla re æquè abhorret, atque à cursu, & obeundis herilibus negotiis.

11 *Quid eò?*) D Id est, ad Pamphilum. *Ad te!*) Vide curiosum non recusare laborem, quo causam sciat. *Ad te*) Non ad te conueniendam: sed domum. Ad te significat. *Imò ad Ph.*) Mirè tota fabula inuenit quamobrem curras Parmeno.

P. *Quid rei est?* B. **Tua quod nihil refert, percontári desinas.* 12
P. *Nihil áliud dicam!* B. *étiam, cognôsse ánnulum illum Myrrhinam* 13
Gnatæ súa fuisse, quem [ipsus mihi] olim déderat. P. *scio.* 14
Tantúmne est? B. *tantúm: áderit contínuò, hæc vbi ex te [audiuerit.]* 15
Sed cessas! P. *minimè équidem: nam hódie mihi potéstas haud data est:* 16
Ita cursándo, atque ambulándo totum hunc contriui diem. 17
B. **Quantam óbtuli aduéntu meo lætitiam Pámphilo hódie!* 18
Quot cómmoditates áttuli! quot autē ádemi curas! 19
**Gnatum ei restítuo, qui penè harum ipsiúsque ópera péryt:* 20

*Prouerbiū in curiosos percontatores.

Mu. [*mihi ipsis*]. ᴬ fiiiiſai: vel *sua* sit *Ito monosyllabo.* ſttſdt-.

Tantum, eclipsis.

Al. [*audierit.*] ᵁ *sed id metri ratio non patitur.*

Minimè eq. q.d. Currere nequeo: ᴰ Cesso subauditur.

*Hic reliquam argumenti partem Bacchis sola secū memorat.

G. In codice. Aldi, το [*Hodie*] *ad sequentem versum perperā appositum erat.*

*D. διʼ ἐξαριθμήσεως.

12 *Quid rei est?)* ᵛ ἀπὸ τοῦ ἀσυντάκτως seruus curiosi est, qua causam itionis scire expetit. ᴱ Totum pro persona. *Tua q.n.r.p.d.)* [illegible] & eximiè dixit, quasi minus sit iniurium prohibere interrogare, quàm interroganti non respondere. Et memento hanc esse cui in principio nihil celauerit Parmeno. *Tua q.n.r.p.desinas)* ᴹ Hæc sententia solet dici in nimium curiosos aliarum rerum, qui ea gaudent exquirere, quæ nihil ad eos pertinent. ᵛ [illegible] in curiosum percunctatorem. Nam Parmeno præterquam quòd iners fingatur, etiam curiositatis crimine perstringitur.

13 *Nihil al.d.)* ᴰ Vult rem per mandata colligere. *Etiam)* ᵛ Confirmatio insinuatur tantùm à necessitate & vtilitate, quæ narratiuncula breuissima, atque adeo monosyllaba significatur, tum vt ne seruum longitudine eiusdem detineret, tum vt ne cuncta curiositas reficiceret. *Etiam cog.s.ann ill. M.)* ᴰ Etiam, aduerbium est vel consentientis, vel reminiscentis sed magis reminiscentis modó. Sic Cicero, Etiam, quod penè præterii, capella quædam est mihi facta

14 *Scio)* Non Audio, inquit: sed Scio.

15 *Tantúmne est?)* ᵛ Laborat dicere quid sit, per mandata semper curiosus. *Tantùm)* A factis hoc audito aderit, & cessantem adhuc exhortatur.

16 *Sed cessas?)* ᴰ Hoc est tardas & quiescis. vrget autem eum cursus. *Minimè)* ᵛ ἀναγκαστικῶ. Recusat enim ire seruus iners. Confirmatio à difficili. Ratio eius est, Quia lassus & defatigatus est. *Potestas h.d.est)* ᴰ Cessandi scilicet.

Ita curs.a.amb.) Est enim cursus & nauigantis & equitantis. 17

Quantam obt.ad.m.) Reliqua pars argumenti per μονωδίαν narratur ᴮ Hîc nō sine verborum apparatu sua in Pamphilū beneficia cōmemorat Bacchis. *Quantam)* ᵛ Digressio serui, reliquam partem κατὰ μόνας, id est, sola ad spectatores Bacchis exequitur. Gratulatur verò de cōmodis, quæ Pamphilo sua opera contigerint. atque [illegible] videtur esse oratiuncula, qua se amore dignam propter sua certa beneficia commendat. Figuratur autem propositio propter lætitiæ vehementioris affectum, repetitione, interrogatione, & [illegible]. 18

Quot c. res att.) ᴰ Quot, tam multas. Et more suo Attuli dixit. *Quot autem a.c.)* Sic antè, Vt metum, in quo nunc est, adimam: atque expleam animum gaudio? *Quot c. res attuli: q. aut ad curas!)* Hæc omnia admirantis sunt. vt Virg. Quis nouus hic nostris successit sedibus hospes! 19

Gnatum) ᵛ Confirmatio est à congerie beneficiorum, quæ hic tria enumerantur, & in harū singulis est præcipua amplificatio. Gnatus quidē perditus restituitur: Vxor penè repudiata redditur: Suspitio verò, cuius finis vix sperandus erat, exoluta est. 20

21 ssffsafs *Vxôrem, quam nunquam eſt ratus poſthac ſe habitûrum, reddo:*

22 ſſ.iſdſ. ſſſ *Quare ſuſpêctus ſuo patri, & Phidippo fuit, exólui:*

23 bſibaa- **Hic ádeò his rebus ánnulus fuit initiũ inueniúndis.*

24 diſiiſi- *Nam méminj ab hinc menſes decem ferè ad me nocte prima*

25 diſibaſs **Confúgere anhelântem domum ſine cómite, vini plenum,*

26 ſiaiſiis *Cum hoc ánnulo: extímui ilico: Mi Pámphile, inquam, amâbò,*

27 iaiſiſs **Quid exanimâtus es óbſecro! aut vnde ánnulum iſtum nactus!*

28 aaſiadi ſ *Dic mihi. ille álias res ágere ſe ſimulâre. poſtquàm id video.*

29 dſiiſſs dſiia *Néſcio quid ſuſpicárier, magis cœpi inſtâre vt dicat.*

30 aiſidlſs *Homo ſe fatêtur vi in via (néſcio quam) compreſſiſſe:* Al. [virginem neſcio quam] ^G^ ſed nec ſenſus deſyderat, nec carmen ſuſcipit. ^A^ niſi fortè quis ita metiatur, aſi-.dſſv.

31 ſiſiſſſs *Dicitque ſeſe illi ánnulum, dũ* luctat, detraxiſſe:*

32 iſſiaiis *[Eum hæc cognôuit] Mýrrhina in dígito modò me habêntem.*

33 aiſiſdis *Rogat vnde ſit: narro ómnia hæc: inde eſt cognítio facta,*

•V. ἐνεργῶς geſtiẽs annulum tanquam horum commodorum cauſam commonſtrat.
Annulus fabulæ nodum ſoluit.
•D. Ex his argumẽtis poteſt colligi, hunc eſſe qui virginem vitiauerit.

•D. Principalia ſigna vitii illati, perturbatio & annulus.

D *Quid*, pro aliquid.
D. Bene additum Homo. & oratoriè Neſcio quam. ex quo dicto omnis error eſt natus. nã appone nomẽ, & nulla fabula eſt.
•M. Antiquè dictũ, pro, luctatur.
Mu. [*Eũ cognouit*].

Inde, ab annulo & narratione concludit fabulæ narrationem.

21 *Reddo*) ^D^ Redditur nobis, quod noſtri cupidum eſt: Reſtituitur nobis, cuius cupidi ſumus. Bene ergo Gnatũ reſtituo, Vxorẽ reddo.

22 *Quare ſ.ſ.p. & Ph ſ.*) Ergo non vnum beneficium ſed tria ſunt. *Exolui*) Variauit tempora, Reſtituo, Reddo, Exolui.

24 *Nam m.*) ^L^ Narrat partem argumenti. ^V^ ἐνεργῶς eſt, & ἠθικῶς iudicanda eſt, quò moribus perſonarum conueniat. hic tempus ſignificatur propter partus Philumenæ certitudinem: hic modus oſtenditur, vt vitiata virgine vi in via attonitus ad Bacchidẽ fugerat: hic factum demonſtratur, vt detractum annulum amicæ dederat: hic cauſa aperitur, vt ex annulo fit Philumena agnita, ex qua natus erat filiolus. *Nam m abh. m. d.*) ^D^ Menſes decem dixit, & rectẽ. vt de hoc peperiſſe demonſtret. *Nocte pr.*) Primis partibus noctis. vel primore: vt, Vidimus obſcuris primã ſub vallibus vrbem.

Confugere anh.) Vide ſigna coniecturalia 25 quòd confugere vidit, timebat quòd anhelantem, colluctatus fuerat: quòd domum, celari volebat: quòd ſine comite, pudendum fuerat facinus: quòd vini plenum, temerarium: quod annulum habebat, partũ indicat. Vides igitur his indiciis vt virginem apparet vitiatam.

Mi P. inq. am.) Hæc blandimenta ſunt 26 muliebria.

Quid ex es obſ. aut v. a. n.) Breuitati con- 27 ſuluit Terent. nam in Græca hæc aguntur, non narrantur.

Simulare) Fingere ac pro vero falſum tra- 28 dere. *Ille al. res ag. ſe ſim.*) Id eſt, alias res agentem ſe fingere. pudebat enim amicæ de alterius ſtupro fateri: & ei amicæ, quam rum deperibat.

Suſpicarier) ^V^ Vt ſcilicet ægrè ferrẽ eum 29 cum alia rem habuiſſe.

Neſcio q.) ^D^ Vel quia verè neſciebat: vel 30

*D.Inclusit narrationem fabulæ more suo: ne hæc in futuro actu expectaremus.
*D.In rem, in vtilitatem, id est, pro commodo.
*Honesta meretrix
*L.A meritis.
*D ἀδυνατικόν.
*D.Deest Ex: vt sit Ex nuptiis.& Incommodè, pro, Incommodum.
*D. Ratio cur noua omnia fiant, & contra officium meretricis.

Philúmenam esse compressam ab eo, & filium inde hunc natum. 34
**Hæc tot propter me gaúdia illi contigisse lætor:* 35
Etsi hoc meretrices ália nolunt: neque enim est in rem nostram, 36
Vt quisquam amátor núptiis lætetur: verùm ecástor 37
**Nunquam ánimum quæsti grátia ad malas addúcam partes.* 38
**Ego, dum illo lícitum est, vsa sum benigno, & lépido, & comi:* 39
**Incómmodè mihi* núptiis euênit: factum fáteor:* 40
At pol me fecisse árbitror, ne id méritò mihi eueniret. 41
*MVLTA *ex quo fúerint cómmoda, eius incómmoda æquum est ferre.* 42

quia sic dicendum fuit ne amare illam videretur.

35 *Hæc tot*) V In gratulatione narrationem commodorum comparatorũ concludit. L & factum suum probat.

36 *Etsi*) V Exaggerat suum in Pamphilum beneficium à diuerso meretricum ingenio, quod ab vtili approbat. *Etsi hoc m.al.n.*) D Color necessarius à verisimili. Sic enim alibi dixisse, Bonas matronas facere, meretrices malas: meminit.

38 *Nunquam*) V Bona fingitur meretrix, vt quæ sit rixosa propter quæstium, vt quæ iustas nuptias amatorum perferre potest, vt quæ amatore dum licuit vsa est.

39 *Ego, d.ill.l.est*) D An meruerit Pamphilus.

40 *Incommodè m.n.eu.*) Sic dixit, quemadmodum dicimus, Ei malè euênit, aut bene ei contigit. *Factum fat.*) ἀνθυποφορά.

41 *Meritò*) V Obtestatio est in occasione & commoditate, cùm nullum illi incommodum per nuptias timendum esset. *Ne id m.r.m.eu.*) D Ergo hæc dolemus quæ meritò cõtingunt.

42 *Multa ex quo f.c.e.inc.æq est f.*) Hoc e O tractu vocis & ea æquanimitate dicendum, quale in Adelphis, --Quandò eum quæstum occeperis, Accipienda & mussitanda iniuria adolescentiũ est. *Enim me*) V Nam & iuxta Plautũ, Voluptas & mœror in propinquo habitant. atque hic est sententia, à ciuilitate aut humanitate haud aliena, Vt & Incommoda fini fereda eius, à quo multa beneficia accepta sunt.

ACT. V. SCEN. IIII.

ARG. V Ad Pamphilum postremò catastrophe peruenit. Ex verbis autem ipsis colligimus Parmenonem Pamphilo annuntiasse per annulum, Squem ipse Pamphilus olim dederat Bacchidi, cognitionem de Philumena factam. D Miro autem affectu inducitur vix adduci ad credendum quod gaudet Pamphilus: V sed eius animum dubium Bacchis confirmat. P Hæc deinde Pamphili vxorem mirificè laudat: simúlque consuetudinem illam frequenté vtrò citróque habitam, omnibus vsque celandam esse vterque censet. Postremò per faceta & iucundam Parmenonis sententiam, Comœdiæ finis imponitur. V *Theses.* 1 Prudentis est circunspicere, ne falso gaudio fruatur. 2 Fortunatiores se deos esse censent. 3 Nuntio subito plerique sunt magis solliciti. 4 Heri grati esse cupiunt vel in seruos læta annuntiantes. 5 Rarissimè æmulæ vxores laudant. M Quàm immodicus affectus insperatum & subitum gaudium fit, & lætitia ex longioribus doloribus & animi perturbatione, hac scena exprimitur. Et quæ insperata sunt, cùm nuntiantur, non facilè admodum fidem inueniunt nec creduntur. Hos sequuntur pauor, difficultas, & desperationes. Gaudium autem comitem habet, vt ait Seneca libro 1.de ira, exultationem; exultatio tumorem. & nimiam

nimiam æstimationem sui. Cicero gaudium putat esse affectionem animi alicuius præsentis boni opinione conceptam, sed tantummodo in interioribus, hoc est, animo & mente sedem habere. Lætitiam verò etiam in externis gestibus redundare, & hominem externum occupare. *Vers. gen. Trochaici tetr. cat. octo, nempe sextus, vndetricesimus cum quatuor sequentibus, & tricesimus octauus cum sequenti. Reliqui omnes iambici: atque ex his tres catalectici, videlicet primus, septimus, & nonus: cæteri verò acatalectici, itque tetrametri, excepto vltimo dimetro, & decimotertio cum quatuor sequentibus trimetris.*

PAMPHILVS. PARMENO. BACCHIS.

1 VIDE mi Parmeno, etiam sodes, vt mihi hæc certa, & clara attuleris, *G. [sodes etiam.]* — Quòd miserè cupit Pāphilus, tardiùs ob affectum crede re potest. sic fit in rebus subitis.

2 *Ne me in breue hoc coniicias tempus gaudio hoc falso frui. — *V. Cõfirmatio est à necessario & vtili.

3 PAR. Visum est. PAM. [certóne?] PAR. certé. PAM. deus sum, si hoc ita est. PAR. verum reperies. — [ho.] corripitur, vel legendum [certón'?] & [est ita.] ... vel ... [deus] sit monosyllabum.

4 PAM. Mane dum sodes: timeo ne [aliud credam,] atque aliud nunties. *Mu. [aliud esse credam,] quod versus non patitur.*

5 PAR. Maneo. PAM. sic te dixisse opinor, *inuenisse Myrrhinam, — * Amphibologicôs ex affectu.

6 [Bacchidem annulum suum habere. PAR. factum. PAM. eum, quem olim ei dedi: — *Mu. [Suum annulū habere Bacchidem.*

7 Eáque, hoc te mihi nuntiare iussit: itáne est factū?] PAR. ita, inquam. *G. Hic est trochaicus acatal.* *vel legendum [nuntiare mihi iussit: ita est factū?]* *Mu [nūtiare mihi iussit: itáne factū?]* — *P. AR. factū. P. AM. eum, quem ego olim]*.

1 *Vide mi P.)* Monitoria est vt veritatem proferat. Bene hæc repetit. verum est enim, vt quod miserè cupimus, id etiam tardiùs credamus effectum. Sic & in Heauton. Ego vereor magis.

3 *Visum est)* Refertur ad dictum Pamphili. vide. *Certón')* Testatur gaudium metui esse coniunctum. *Deus sum)* Hoc est, fortunatissimus, felicissimus: quòd deorum vita beatissima vulgò habeatur. *Deus sum)* ἀκμή est propter subitum gaudii nuncium. Veteres autem summa laude & felicitate præditos vocarunt Deos. Hinc Crassus in primo de Oratore à Cicerone Deus eloquentiæ dicitur. Et in 1. Tuscu. Plato Philosophorum deus. atque hic notandum est, vt falsum gaudiū non sit diuturnum, atque potiùs appetitus iudicari debeat quàm gaudium. Hoc quidem propriè est, si bonum præsens & habeatur. Ille verò est, si per phantasiam conciperetur, tamen cum præsens non sit & nō habeatur, aut non bene habeatur. Est igitur in hoc animæ motus verè ad prosequendum bonum oblatum, non autem habitum. Itaque appetitus ex gaudio & tristitia, aut metu compositus est.

4 *Mane)* Seruus enim abitionem parabat. *Mane dum)* Dum abundat.

5 *Sic te)* ἀμφίβολον videtur. itaque gaudii causa tanquam bonum oblatum paucis repetit. Nascitur idipsum ex affectu lætitiæ, atque metu, sicut in appetitu euenire solet. Quapropter repetit nunciata, ne errore falsam voluptatem, aut gaudium capiat. *Sic te dix. opin.)* Miro affectu inducitur vix adduci ad credendum quod gaudet Pamphilus.

6 *Eum quem)* Repetitione nuntii vult certior fieri.

7 *Itáne)* Summo tædio hoc dicit. *Ita inq.)* Quasi, iam antè fassus, dico.

PAM.* *Quis me est fortunátior! [venustâtis que] ádeò plénior? [egóne] te* {ſſxídſxt ſſſſi 8

Marcellus [vetustati que][R] *sed est, opinor, μνημονικὸν ἁμάρτημα. Mu. [egón']. *[A] *sed versus non sanatur.*

* *Pro hoc núntio [quid donem!] quid! quid! néscio.* ſiſſsbbv 9

PAR. *at ego scio.* PAM. *quid?* *Mu. [quid te donē?]* ſiſſſdxv: *vel* ſiſſſdbp, *vt sit acatalecticus.*

PAR. *[Nihil enim:* *nam neque in núntio, nec in me ipso boni quid sit, scio.* bſixſxſi 10

Mu. [Nil: nam neque etiā in nuncio, neque in me ipso quid sit boni.]ſbſiſſſi, *reiecto scio in sequentem versum,* baſidſſp. *Tres præcedentes in quatuor ita secat Glareanus vt primus sit trochaicus dimeter acat. [PAM. Quis me est fortunatior?*]ſſſtv: *vel iambicus acat. hoc modo. [Quis est me fortunatior?*]iſſp. *secundi finis sit [nuntio],* iſadiiſi: *vel nō eliso pro ! ante h,* iſadbſſi: *tertij [nam*]. ſſſbhdiv. *quarti initium [Necque] prima producta,* ſtſſſt—. [A] *potest & scribi [Neque], modò e non elidatur,* atſſſt—.

PAM.* *Egóne qui ab* *Orco mórtuum me réducem in lucem féceris,* biſidſſp 11

Sinam sine múnere [abire à me!] ah nimium me *ingrâtum putas.* iaaſaiſi 12

Sed Bácchidem eccam vídeo stare ante óstium: ſidiſp 13

Me expêctat credo: adibo. B. *salue Pámphile.* ſſiiſp 14

PAM. *O* *Bacchis. ô mea Bacchis, seruátrix mea.* ſiaſſp 15

B. *Bene factum, & vólupe est.* PAM. *factis vt credam facis:* adſſſp 16

* *Antiquámque ádeò tuam venustâtem óbtines:* {ſdxiſi ſdſ 17

Vt [volúptati] óbitus, sermo, aduéntus tuus, quocúnque aduéneris, {adſſxſſi ddſſſ 18

•V. Exclamatio est præ nimia lætitia de sua felicitate, gratúsque esse cupit.

Quid? deliberantis est.

•L. Hoc totū cum gestu pronunciandum est.

Bacchius ac cretici hic admittendi, vel multa inuertenda.

• D. Magis scire vult, quàm munus accipere.

•V. Amplificat beneficium ὑπερβολικῶς.

* M. Orcus, Pluto & infernus.

R. [à me abire?] laiidſſi *al. omittitur [à me].* [A] *tum e non eliditur in [me], nec in [munere].* iabſaſſi.

Laus Bacchidis.

• B. Encomiasticū orationis genus.

D. *Legitur &* [*voluptate.*]

D. *Obitus*, occursus: *Ob* enim significat Contrà.

8 *Quis me est f. venustatisque a. pl.)* Ob beneficia Veneris. Cui contrarium Inuenustus, cui contrà reciderit quod amat. [B] vnde dixit in Andr. Pamphilus inuenustum se, qui ducere vxorem iubererur, quam non amabat.

9 *Quid d. q. q. n.)* [D] ἀμηχανῶ. vt. -Pelagíne venis erroribus actus? An monitu diuûm, an, quæ te fortuna fatigat, Vt tristes sine sole domos, loca turbida adires?

10 *Nihil enim:)* [V] Iocosus est seruus. Vtique ioco ostendit eis quippiam donandum esse, qui aut aliquid boni adportarūt, aut propter illustres virtutes digni sunt. *Nam neque in n.)* [D] Magis scire vult, quàm munus accipere. *Nam neque in n. n. in me i. b. q. s. sc.)* Faceté agit Terentius. quanto magis Parmeno curiosus est, tanto magis nescit illa quæ cupit.

11 *Egóne qui ab Orco)* [V] Orcus infercrum est fluuius, quem quidem στύγα nūcupare solent. inde dictus est, quod dii Homerici per eundē iurarint. Est enim Græcis ὅρκος Iuramentum. Est autē immodici & profusi gaudii notatio, quale esset, si quis reuiuisceret. Itaque ὑπερβολὴν Homericum illi promittit affectu ductus.

Sine munere) [B] Id est absque euangeliis. 12 Nam Græci euangelia neutro genere. & pluraliter dicebant mercedē allati iucundi nuntii. Cic. ad Atticum. O suaues duas epistolas, quibùs euangelia deberi fateor.

Salue) [V] Exordium est mutua & salutatione, & laudatione blandius. 14

O Bacchis, ô m. B. ser. m.) [D] Bene additum est 15 Seruatrix mea. Et Mea quod suprà dixit, amatoris est.

Factis vt cr. f.) [D] Difficile enim erat credere his rebus gaudere meretricem. 16

Obitus, s. adu. t.) Inter Obitum & Aduentum hoc interest, quòd Obitus est, quem casus affert: Aduentus, quem voluntas, & destinatus locus. 18

19 sasllai *Semper sict.* B. *at tu ecástor morem antiquum, atque ingénium óbtines,*

20 bisllsp *Vt vnus hóminum homo te viuat nunquam quísquam blándior.*

21 { arsilisp / as } PAM. *Ha ha ha, tún' mihi istuc!* B. * *rectè amásti Pámphile vxórem tuam:*

22 { ssadxssp / ssdf } *Nam nunquam ante hunc diem meis óculis eam, quòd nossem, víderam:*

23 sisddlsp * *Perliberâlis visa est.* PAM. *dic verum.* B. *ita me dii ament Pámphile.*

24 { xssadi / slsf } PAM. *Dic mihi, harum rerum num quid dixti iam patri?* B. *nihil.* PAM. *neque opus est,*

25 asaddisi *A'deò[s] mutîto:]placet [non fieri hoc] ítidem, vt in Comœ́diis,* Mu. [hoc non fieri]. asdsbasi.

26 { vdssasp / d } *O'mnia [omnes vbi] rescíscunt: [hi,] quos par fúerat rescíscere,* Mu. [ubi omnes]. dsssasp. D. [hic].

27 asisddi *Sciunt: quos non autem scire æquum est, neque rescíscunt,]neque scient.*

28 dssbisi * B. *Immo étiam hoc qui occultári posse facílius credas, dabo.*

29 tassst- *Myrrhina ita Phidíppo dixit, iuriiurándo meo*

30 tasadst- *Se fidem habuisse, & propiéreà te sibi purgâtum.* PAM. *óptumè est:]*

31 tsssst- *Speróque [hac rē esse]euentûrā nobis ex senténtia.*

Laus Pamphili.
[*Ha ha ha*] *anapæstus* [*tún*] *non* [*tune*] *legendum, vt constet versus.*
• L. Honesta commendatio, ad conciliandam gratiam coniugum.
• Æmula formam laudat.
[*dii*] *dissyllabū: aut si monosyllabū quū ma mult,* [*corripiendum, non elidendum.*]
Harum r. scilicet de consuetudine nostra.
al. [*mútito.* adiddisi
D. *Vt in Com.* Miré: quasi hæc Comœdia nō sit, sed veritas. aut deest Aliis.
Al. [*resciscent.*]
• V. Narratiuncula confirmat. factum posse celari.
Mu. [*est optumé:*] *reiecto* [*se*] *ante* [*meo*] *præcedentis versus: vt sint iambici.* disssli: bsdsisi.
Quidā omittunt [*esse*]: [*tum in*] [*rem*] *nō fit elisio,* tssst-. Mu [*rē hanc esse*], sissssi.

21 *Tú ne m ist.*) Quia blandimentum magis meretricium est. *Rectè amasti*) V Propositio, qua Pamphili amorem collaudat. Ita admiscet honestam commendationem, vt vel hac via coniugum inter se gratiā conciliet.

22 *Nunquam a.h.d. m. oc. e.q.n.v.*) D Hoc est, nunquam sic videram, vt eam nossem. *Quod nossem*) Id est, quod meminissem, quod sciré: ac per hoc nunquam videram, vt alibi, Non equidem istuc, quod sciam.

23 *Perliberalis*) V Confirmat à forma, & ingenio liberaliori. *Dic ver.*) P Bene instanter ex meretrice quærit, quid de forma vxoris sentiat. scit enim hanc iudicem esse pulchritudinis posse: vel quòd fœmina, vel quòd æmula.

24 *Num quid*) D Num aliquid. acuendum ergo Quid. *Neque opus est, adeo mutito*) Vel tenui dicto.

25 *Adeò mutito*) V Est ratio cur patri nōn patefecerat. Mutitare autem idem est, quod mussitare. Crin. lib. 18. cap 6. *Placet non*) L Id est. non placet hic omnia reuelari sicut in cæteris Comœdiis. Nempe Philumenā ante nuptias cōpressam fuisse. *Vt in Com.*) P Deest fit. *Vt in C.*) V Asseuerationis causa hoc adiectū est. Mirum est sic Poëtam fingere, quasi non Comœdia, sed veritas sit. In catastrophe autē omnia patefieri solent, alioqui suo officio egrederetur.

26 *Omnia o. v. resc.*) D In fine enim Comœdiæ nihil cuiquā celari solet. *Hic q.p.f.*) Hic, in hac Comœdia, aut in hac re. Rescire, est recognoscere, & vix inuenire quod quis nescierit.

27 *Neque resciscent. n. sc.*) Resciscunt, ad quos pertinent: & Resciscunt, qui nesciunt. Sciunt, qui negligunt. Et Resciscimus ex alio: Scimus etiam per nostram opinationem.

31 *Ex sententia*) B Ex voluntate. ex desyderio: quod linguæ Romanæ corruptores isti Ad votum dicunt. Præter sententiam autem

PAR. *Here, licétne me scire ex te, hódie quid sit quod feci boni? b·l·ffi- 32

Aut quid istuc est, quod vos ágitis? PAM. non licet. PAR. tamen súspicor. ffatxto ff 33

G. Si creticu respuis legendum: licet me bilafft-.

G. Hic creticus sexto loco necessario collocatus. Mu. non. P. AR. suspicor tamen. itffdltr-.

*Egóne hunc ab Orco mórtuum! quo pacto! PAM. *nescis Pármeno aiffffi 34

Mu. ab Orco mort. bffffft-.

Quantùm hódie profúeris mihi, & ex quanta ærúmna me extráxeris. dffiaffsp 35

•D. Verba sunt cogitantis, ideò & ἀκαταλλήλως loquitur.
•V. Laudando curiosum instigat.
Mu. ærumna extraxeris. d·aaffcv.

PAR. *Immo veró scio, neque hoc imprúdens feci. PAM. *ego istuc satis scio. ff·ffi·i ff·ffd 36

Go. Imo prima breui. ad·ffidi.

•L. Simulat se scire, vt ad indicandum prouocet. •& vt augeat beneficii meritum.

PAR. *An temerè quicquam Parmenónem prætéreat, quod facto vsus sit! d·cdffp 37

Si An à superiori sé eat, hic versus erit trochaicus a cat. affdfft, nisi manu recipere erit cū & elidere s in vsus. a·tsfaftv.

•L. Ironia
•Iactantia seruilis.
•D Sibi ipsi hoc dicit.

PAM. Séquere me intrò Pármeno. PAR. sequor: équidem plus hódie boni bffbadt- 38

Feci imprúdens, quàm sciens ante hunc diem vnquam. Plaúdite. ffdlftv 39

G. Omnes Terētij comœdia ab iamb.cis senarijs incipiunt, & in trochaicos tetr. catal. finiunt.

CALLIOPIVS RECENSVI. diil 40

id est quod contra voluntaté, vel desyderium.

32 *Here)* ^L Rursus exprimuntur Parmenonis mores.

34 *Egóne hunc)* Est memor dicti Pamphili, & est eclipsis. ^V Admirans se tanti beneficii authorem ἀπεμφαινόντως propter affectū profert. *Nescis Parmeno)* ^D Addidit stimulos curiositati eius.

36 *Immo verò)* ^V Hoc consilio sibi rem notam simulat, vt faciliùs gaudii causas eliciat. *Imo v. sc. n. h. impr. f.)* ^D Rectè, paruū enim beneficii meritū, si ab imprudéte præstitū videatur.

37 *Temerè q. P. pr.)* Quòd interdum non temerè prætereat quod habet faciendi necessitatem. *Temere q. P. pr.)* Sibi ipsi hoc dicit, & se nominatiue, Degeneremque Neoptolemū narrare memento Et, Age nunc, age, Phormionem qui volet, lacessito. *Temerè q.)* Vtrum hoc dicit, Non temerè, neque per imprudentiam geritur, quicquid vtile est, an hoc dicit, Nihil potest transire temerè, quod vtile factu est, quin gratiam sui habeat? An hoc dicit, An quicquā Pamphilus prætereat temerè: ita vt non remuneret bonum factum Parmenonis, quod sibi vtile fuerit? Et conuenit hoc dictum meretrici abeunti.

38 *Equidem)* ^V Eleganti verborum antithesi finalem clausulam figurat, & ad spectatores loquitur.

39 *Feci impr. q. sc. a. h. d. v.)* ^D Quia non conuenit seruo scienti rectè facere, bene addidit imprudēti sibi euenisse, vt bene faceret: quod prudens nunquam fecerit. *Imprudens quàm sciens)* ἀντίθετον secundū. nam Imprudentem Scienti reddit, non Prudentem.

PVB. TERENTII AFRIC. PHORMIO ACTA LVDIS ROMANIS, L. POSTHVMIO ALBINO, L. CORNELIO MERVLA ÆDILIB. CVR. EGERE L. AMBIVIVS TVRPIO, L. ATTILIVS PRAENESTINVS. MODOS FECIT [FLACCVS CLAVDI, TIBIIS IMPARIB. TOTA GRAECA APOLLODORV EPIDICAZOMENOS FACTA QVARTO, CN. FANNIO, M. VALERIO] COSS.

Al. [Claud. Flaccus Claud. Filius tibijs paribus. Tota Graeca est Apollodoru, ἐπιδικαζόμενος. Acta quarto est. Edita C. Fannio Strabone, M. Valerio Messala].

DONATI PROLEGOMENA IN PHORMIONEM TERENTII.

HAnc Comoediam manifestum est prius ab Appollodoro sub alio nomine, hoc est ἐπιδικαζόμενον Graece scriptam esse, quàm Latine à Terentio Phormionem. Quamobrē nulla dubitatio est, hanc tota esse cui nomē Poeta mutauerit: & errare eos qui in hac Phormionem parasitū putant à formula litis, quam intenderit, nominatum: cùm Graeca lingua fiscus sparteus & stramen nauticum sic dicatur: à cuius rei vel capacitate, vel vilitate, etiam ab Apollodoro parasitus Phormionis nomine nuncupatur. Hæc igitur propriè tota motoria est, & in affectibus constituta penè maioribus, quam Comicus stylus poscere: nisi quòd arte Poetæ omnia moderata sunt. Primas in ea partes, vt ipse Poeta professus est, tenet Phormio: secundas Geta: tertias Demipho: deinde cæteri, prout cuiusque actus ostēdit. Prologus Phormionis nimis concitatus est, adeo vt ipse semet veluti reprehendat ob hanc ipsam pertinaciam, & simul argumentum suæ purgationis indicat. Atque in ea cum & Protasis, & Epitasis, & Catastrophe magni molimini & negotii immensi ta variis leporibus aspergantur, vt etiam rerum tristium grauitatem Poeta lepidus Comica serenitate tranquillet. Hæc acta est ludis Megalensibus, Lucio Cornelio Merula Aedili Curuli, & L. Posthumio Albino: agentibus L. Cassio Attilio, & L. Ambiuio: modo faciente Flacco Claudii filio tibiis serranis, totáque deuerbiis facetissimis, & genus deyderantibus scenicum, & suauissimis ornata canticis fuit. Editáque est quarto loco, M. Valerio, & C. Fannio COSS. Persona etiam in huius Protasi non vna est, sed duæ: quarum altera extra argumētum posita est, cui narratur fabula: altera inargumento, quæ narrat fabulam. Argumentum quoque non simplicis negotii habet: nec vnius adolescentis, vt in Hecyra: sed duorum, vt in cæteris fabulis. Scire autem conuenit vno die transigi Phormionem non vt Heautontimorumenon duobus. Prologus correptè ἀπὸ τοῦ πρῶτον λέγειν dicitur, non productè ἀπὸ τοῦ πρωτολόγου. Nam officium prologi ante actionem quidem rei semper est: veruntamen & post principiū fabulæ inducitur, vt apud Plautum in Milite glorioso: & apud cæteros magnæ authoritatis veteres Poëtas.

FABVLAE INTERLOCVTORES.

PHORMIO	*parasitus.*	GETA	*seruus.*
CHREMES	*senex.*	SOPHRONA	*nutrix.*
DEMIPHO	*senex.*	DORIO	*leno.*
PHAEDRIA	*adolescens.*	HEGIO	*aduocatus.*
ANTIPHO	*adolescens.*	CRATINVS	*aduocatus.*
DAVVS	*seruus.*	CRITO	*aduocatus.*

NAVSISTRATA *matrona.*

C. SVIPITII APOLLINARIS IN PHORMIONEM PERIOCHA.

Versuum genera. Iambici senarij siue trimetri acatalectici.

CHREMÊTIS frater áberat péregrè De- isbdsi 1
mipho,
Relicto Athénis Antiphône filio. iisii 2
Chremes clàm habêbat Lemni vxôrē, & filiam: iiisp 3
Athénis áliam cóniugem, & amântem v'nicè idsbsi 4
Gnatum fidícinam. matere Lemnó áduenit sbi sp 5
Athénas: mórirur. virgo sóla (áberat Chremes) idsiai 6
Funus procûrat. ibi eam visam A'ntipho ssbisi 7
Cùm amâret, ópera parasiti vxôrem áccipit. ibd sp 8
Pater, & Chremes reuérsi frémere: dêin minas aisdii 9
Trigînta dant parasito, vt illam cóniugem ssaisp 10
Habêret ipse. argénto hoc émitur fidícina. ijsip 11
Vxôrem rétinet A'ntipho à pátruo ágnitam. sliiap 12

(In margin: Ea in [ibi] non eliditur.)

1 *Chremetis)* ᵛ πρότασις. & Clàm dicit, ne πολυγαμίαν appellare videretur. *Theses eiusdem partu)* 1 Coniugium clam patre factum, est dolosum. 2 Amantes faciles sunt, vt amatum cupiant. 3 Iure pater nuptias dissoluere. & puellam abiicere curat. *Aberat p.)* ᴮ Variè vtuntur Latini hoc aduerbio. dicunt enim Abesse peregrè: Venit peregrè: Proficiscitur peregrè.

4 *Amantem vnicè Gnatum)* Habebat Phædriam filium qui vnicè fidicinam amabat.

7 *Ibi eam)* ᵛ Epitasis est huius fabulæ. *Theses)* 1 Matrimonii causa est Deus, & fortuna, quæ tamen ab illo pendet. Est enim Dei ordinatio: cuius hic haud vulgare est exemplum.

11 *Emitur fi.)* ᴮ Phædriæ adolescenti.

12 *Vxorem ret.)* ᵛ Catastrophe est. Retinet vxorem, quam pater repudiatam esse voluit, sed agnitam à patruo iuxta legem Atticam. *Theses)* 1 Ratum esse matrimonium, cùm nuptiæ à patre probantur. 2 Maritus suæ fidei parū memor ab vxore verè redarguitur.

ARGVMENTVM DONATI.

CVM Chremes Demiphonis frater ascito sibi ad fallaciam nomine, quo Stilphonem se dici fecerat, duas eodem tempore habuisset vxores, Athenis diuitem, pauperem Lemni: ex diuite sustulit filium, qui dictus est Phædria: ex paupere furtim suscepit atque educauit filiam, Phaniū nomine: eámque, consilio cum fratre habito, destinauit filio eius Antiphoni vxorem dare. Quibus complacitis, vno tempore profecti Athenis senes, Demipho in Ciliciā, Chremes Lemnum ad accersendam filiam, quæ iam illinc cum matre nauigauerat, occasionem dederunt amandi adolescentibus. Nam statim Phædria Citharistriam sub lenone cœpit ardere: Antipho illam filiam patrui Phanium desponsatā sibi, nesciés nescientē, mox vt Athenas venit, nec patrem reperit falsa duplici eius nomine, matrem mortuam dum lamentatur, adamauit: consilióque & opera parasiti, secundum leges Atheniensium, quasi sibi cognata esset, tanquam in iure victus & velut coactus, eam accepit vxorem per absentiam patris. Qui cùm aduenisset, & vellet eam expellere: primò confutatur per impudentiā parasiti: pòst cum suo fratre sic decipitur, vt dū eam credit ab Antiphone posse disiungi, eā parasitus ipse ducat vxorem: & det ducturo xxx minas præsentis dotis puellæ nomine, quas Phormio acceptas Phædriæ dedit: ille, lenoni ad Citharistriam redimendam. Quibus gestis tandem Chremes agnoscit filiam suam coniunctam esse fratris filio. Quare dum mutato consilio xxx minas à Phormione per rixam conatur exigere, per eundem proditus vxori suæ Nau-

siirat

sistratæ est,& factus libidinis reus,non antè veniam meruit à matrefamiliâs, quàm & xxx minarum ,& amoris Citharistriæ veniam dedisset filio. Primus actus est in colloquio Daui & Getæ: per quos discit populus argumentum. Secundi actus tenor continet aduentum senis turbulentum,& eiusdem iurgium aduersus Getam & Phædriam. Tertio actui attribuitur: litigium senis & Phormionis,tum consultatio cum aduocatis,tum Antiphonis in scenam reditu ,colloquiúmque cum Geta, tum lenonis,& Phædriæ collocutatio,tum adhortatio Getæ de inueniendo argento ad redimédam Phædriæ Citharistriam. Quartum actum ista concelebrant:aduentus Chremetis,eiusdémque cũ fratre deliberatio per errorem de eiicienda Phanio,Getæ verba de fallendis senibus: Antiphonis oratio apud semetipsum de amore tractantis. Getæ cum senibus callidia,& mox cum Antiphone de eadem causa simplex disputatio:deinde colloquium de expulsione mulieris.& ad extremum verba Chremetis agnoscentis nutricem,ac per eam filiam suam cum Antiphone coniunctam. In quinto actu per Demiphonis errorem Phormio accipit argentum dotis nomine:& conuenitur Nausistrata vt ex domo compellat Phanium. nuntiatur Antiphoni & Phormioni per Getam, Phanium à patre agnitam,permissámque vt vxor habeatur. quæ cum ita nupta sit,exposcitur argentum à Phormióne per tixam senum,a quibus ille oppressus rem omnem aperit Nausistratæ,ad quod primùm irata,vt in tali re vxor,mox lenitur in fine fabulæ.& tutissimum à patris iracundia præstat Phædriam.

ARG. M. ANTONII MVRETI.

CHREMES & Demipho fratres Athenienses erant. Chremes Athenis vxorem dotatam,ac bene dotatam duxerat Nausistratam:& ex ea susceperat filium Phædriam. habebat Nausistrata,præter cæteras opes,optima prædia in Lemno. eò igitur Chremes quotannis,ad ea locanda,capiendóque fructus commeabat. dum illic residet,pauperculæ cuiusdam mulieris amore correptus,eam quoque ducit vxoré,& ex ea suscipit filiam Phanium: ac,ne res emanaret commutato nomine, Stilphonem se Lemni vocari iubet. detrahebat autem è fructibus prædiorum vxoris Atheniensis,quantum satis esset ad illam alteram vnà cum filia nutriendam;deinde Athenas reuersus,aut calamitatem,aut vtilitatem , aut tale aliquid causabatur. Erat Demiphoni filius Antipho. Cùm igitur Phanium quindecim iam haberet annos,conueniunt inter se Chremes & Demipho,vt Chremes quidem & Lemniam vxorem, & Phanium Athenas clanculum adduceret: Demipho verò Phanium filio suo vxorem daret. eius rei causa proficiscitur in Lemnum Chremes.eodem tépore accidit, vt Demiphoni quoque iter esset in Ciliciam. abeuntes ambo, Getæ (is Demiphonis seruus erat) filios committunt suos.profectis senibus,Phædria se statim Citharistriæ cuiusdam amore implicat.Sed hoc incommodi,quòd, qui à lenone amaret, quod daret, nihil habebat. interea vxor è Lemno, quæ,propter paupertatem,viri diutiùs fortè,quàm solebat,morantis aduentum expectare nó posset,conscensa naui,Athenas vnà cum filia,& nutrice ipsius venit . quærunt Stilphonem, frustra. Athenis,qui quenquam eo nomine nosset,reperiebatur nemo. ibi mater (tanta eam ægritudo ceperat)moritur.ei funus vnà cum nutrice procurantem Phanium cùm aspexisset Antipho,subito amore illius exarsit.venit ad nutricem postridie, vt eius sibi copiam faceret,obsecrans.illa se nisi vxorem duceret,facturam negar.illi.cum &quiduis facere cuperet, & patrem absentem vereretur,parasitus Phormio hoc consilium dedit. lex erat Athenis , vt orbas puellas,qui eis genere proximi essent,ducere,aut,si id nollent, dotem eis dare cogerentur. Ego,inquit parasitus, simulabo,me patri virginis amicum fuisse , ideóque causam illius suscipere:vocabo te in iudicium tanquam illius cognatum,tecúmque lege agam.vt eam ducas,ru ita te defendes,vt mihi facilem victoriam præbeas:ita condemnabere. sic fiet, vt & ea potiaris tua,& patre reuerso,paratam excusationem habeas.ita nunc omnia,vt parasitus suaserat.cófectis iá nuptiis,eodé die ambo redeunt senes,tu. hari vterque:ille,quod filius indotatá vxoré se absente duxisset:hic, quòd vereretur,ne, erepta sibi hac collocádæ filiæ occasione,tota res fieret palàm. eo ipso die,leno,citharistriæ,quá Phædria amabat,dominus,nisi sibi pro ea triginta minæ darentur,venditurú se eam minitabatur.ad eas conficiendas hanc fallaciá Geta cóningit:ait senibus,se cú Phormione collocutum:Phormioné verò, si sibi doris triginta minæ darentur, paratú eá vxorem accipere,quá duxisset Antipho. eá pecuniam Demipho à Chremete sumptá numerat Phormioni.is eam Phædriæ, Phædria lenoni pro amica tradit. cùm hæc iam confecta essent ,agnoscitur Phanium. Ibi verò senes gaudere, quòd quas nuptias ipsi facere moliebantur, eæ ipsis absentibus , atque inscientibus factæ essent.sed dolebát,sibi periisse triginta minas.eas dú à Phormione,primo blanditiis , postea

etiã per vim eripere conãtur: Phormio, qui iam de duabus Chremetis vxoribus, déque tota re intellexerat inclamat Nausistratá, eique aperit omnia. Illa cum aliquandiu de viro conquesta esset, tandem placatur, filiique ipsius iudicio omnia se permissuram pollicetur.

ARG. PH. MELANCHTHONIS.

PROTASIS.

CVM Antipho absente patre puellam quandam vnicè deperiret, nec posset ea potiri, nisi vxorem duceret (erat enim ciuis Attica) fortè nuptiæ confectæ sunt technis sycophãtæ cuiusdam Phormionis. Is enim ex composito diem dicit Antiphoni, fingit puellam ei cognatam esse, neque quenquam alium propiorem cui nubat, facile est vincere non repugnãtem, ita legibus ducere cogitur Antipho. EPITASIS. non probatur auaro patri, vbi rediit, factum, vt qui maluerat filio opulentam aliquam & dotatam obtrudere. Quare cum Phormione expostulat, cur in has nuptias se absente filium coniecerit. Tandem paciscitur etiam mercedem, minas triginta, si receperit ad sese puellam. Ibi verò & Antipho in discrimen venit, ne per eam conditionem ipse vnice charam & iucundam coniugem amitteret. CATASTROPHE. interea domũ redit & patruus Antiphonis, hic fidem facit puellam Antiphoni nuptam, ex se in Lemno susceptam esse, vbi cum muliercula quadam consueuerit, gaudétque ita casu cecidisse, se absente, vt is duceret, quem maximè ipse generum cuperet, & paulo ante amoliebatur. Ita fit vt & Antipho retineat vxorem & nuptiæ patri probentur. SECVNDA CATASTROPHES PARS. Porrò triginta minæ quos ludos reddiderint! Has extorserat Phormio, quanquam dissimularet alteri adolescenti Phædriæ, qui citharistriam mercaretur: & iam perierat pecunia: quàm cùm reposcunt senes, sycophãta prodit Chremetem apud vxorem, & docet consuesse cum alia quadam peregrè, simúlque impetrat, vt Phædriæ id argentum condonetur. Estque ridicula admodum καταστροφῆς pars, vbi mulier maritum obiurgat, parum memorem fidei suæ.

PROLOGVS.

ARG. [M] In hoc prologo, vt in omnibus aliis, Terentius legem Comicam negligit. Non enim ad argumentum narrandum, & reliquum Comœdiæ corpus manifestandum, sed vt priuatim adhortetur minacem aduersarium contra eum fabulas est. Nam cum ab æmulo suo L. Lauinio conuitiis exagitatus, & grauiter lacessitus sine suo merito in populi contemptum se vereretur adduci posse, eodẽ vsus animo non calumnia ut, sed vera crimina ad defensionem sui impingit. Igitur quàm potest maximè criminando in odium personam rapit, & accusando illius ignorantiã, fauorem, beneuolentiam, & attentionem à spectatore meretur. Status est iuridicialis absolutus: nam vitia L. Lauinii apertè designat. [V] Est autem prologus mixtus, continens recriminationem, defensionem, & petitionem. Quare est ἀντικατηγορία, cum malefacta regerit, est & συστατικός, cum & fabula & Poëta commendatur. *Thesis.* 1 Imperitorum est, doctos conuiciis proscindere. 2 Sæpe magis actoris virtute fiat Comœdia, quàm Poetæ. 3 Prologi Terentiani occasio subinde ex aduersariis sumitur. 4 Qui quæ vult dicit, audiet quæ non vult. 5 Moderatioris ingenii est, non lacessere, sed respondere.

Vers. gen. Iambici senarij siue trimetri acatalectici.

D. Hoc initium à destructione personæ aduersarii sumitur, coniunctam cum insinuatione personæ Terentianæ.

OSTQVAM *Poëta vetus Poëtam non potest* / *Retrahere à studio, & transdere hominem in otium:* R. Al. trahere.

Postquam) [V] In Lauinium aduersarium inuehitur, cuius temeritatem & inscitiam exagitat. [P] Nota postquam apud veteres nõ præteritum modò, sed etiam præsenti tempori adiungi. Vt, Postquam nos Amaryllis habet, Galatæa reliquit. Quanquam sunt qui Postquàm simpliciter pro quoniam accipi velint. *Postquam Poeta vetus)* Qui iam diu est, non qui iam diu fuit. Ergo vt vinum, Vetus: nõ Vetus, vt Ennius. *Poeta vetus)* [L] Ad contemptum & vituperationẽ, vt quæ ætate corrupta sunt, veslegen. *Postquam P. v. P.)* [P] Iocunda repetitio: vt, Diua deam, & , Notos pueri puer indue vultus. *Postquàm P. v. P. n p.)* ἀντίθεσις primum per εὐφημισμὸν primam, ita vt extrinsecus nouum audiri Poetam oporteat.

Retrahere) [V] Id quod imperiti nequeunt, 2 neque alios eósque peritos addmittunt. *Retrahere a st.)* [L] Sic loquitur, quasi rem scenicam magis lædere voluerit Lucius, quàm Terentium

3 *Maledictis deterrere ne scribat, parat.*
4 *Qui ita dictitat, quæ ante hac fecit fabulas,*
5 *Tenui esse oratione, & scriptura leui:*
6 *Quia nusquam (scripsit) insanum adolescentulum* D. Al. fecit.
7 *Ceruam videre fugere, & sectari canes,*
8 *Et eam plorare orare vt subueniat sibi.*
9 *Quod si intelligeret, cum stetit olim noua,*
10 *Actoris opera magis stetisse, quàm sua:*

•L. Prosopopœia: qua [illegible] refert criminationé aduersarii, vt imperitiam eius ostendat.

•Accusatorem accusatus accusat. G. [illegible] corrigitur.

•L. Occupatio.

tentium. *Transferre*) Transfere veteres sonantiùs, quod nos leniùs dicimus Tradere: vt Tralatum, nos translatum à contra [illegible]. *Et transferre hom.*) Comicè & venustè inseruit Hominem: vt, Leuibus huic hamis consertam, auróque trilicem Loricam: quā Demoleo detraxerat ipse Victor apud rapidum Simoenta sub Ilio alto: Donat habere viro decus & tutamen in armis.

3 *Maledictis*) V Postrema imperitorum tela sunt conuitia. *Maledi..u det.*) D Sensus hic est. Ipse se, inquit, aduersarius fatetur victū, qui à rebus exclusus, ad verba delapsus est. *Maledictis [illegible].*) Deest Eum. vt, Quarum, quæ forma pulcherrima, Deiopeiam Connubio iungam stabili.

4 *Qui ita dictitat*) Impudentiam ostendit per frequentatiuum verbum. *Quæ ant. f. f.*) Et hic lentum accusatorem facit, qui præterita ingerat, & de quibus iam sit iudicatum in melius. V *[illegible]* verba criminatoris refert, quibus & stylum fabulæ, cùm ait orationem tenuem, & scripturam leuem, videlicet [illegible] humillimum & argumentum improbat. Siquidem hic nihil Tragicum esse videat, cuius hîc periphrasis ex furore adolescentis venantis & ceruæ ploratu In h c sanè argumento sublimior stylus requiritur, vbique hic [illegible] dominatur. Ignorat autem Lauinius Comœdiæ decorum quòd tenuis stylus sit, & ti ma Comœdiæ virtus, & Tragicū parū apposité in Comœdiam inseritur. Vnde defendendo, Lauinium simul criminatur, qui eisdem, quæ Tragœdiam magis decuerant, sed satis ridiculè adhibuerat.

5 *Tenui e or.*) M Hoc est facili, vulgari & propémodum triuiali: non enim ad subtilitatem pertinet. *Tenui e. or & scr. l.*) D Imperitum inducit criminatoré, qui hoc obiiciat, quod proprium debet esse Comici styli. Reuera autem hoc deterior Menandro Terent. iudicabatur quòd minùs sublimi oratione vteretur, quod ipsum nunc purgat, dicens in Tragœdia altiora transire posse

6 *Quia n. [illegible] ol.*) Ideò videmur leues, tenuésque inquit: quia non in Comœdia prodigia facta sunt, & Tragœdias concitauimus. Et callidè hic non solum et orem reprehendentis, sed etiā imperitè scripsisse ipsum ostendit Lucium Lauinium. *Adolescentulum*) Vt Comicam personam ostenderet, attritè [illegible] imminuit Adolescentulum, quò magis persona à sublimitate discederet.

7 *Ceruam v. f. & s. c.*) Hic affectu à Comœdis remouendus est. *Ceruam v. f. & s.*) Ambiguitas per accusatiuum casum, perseuerans vsque ad vltimum, de industria vt etiam [illegible] perplexitas odiosa sit. S vt ipsa etiam [illegible] sonis perplexitas odiosum faciat aduersarium.

8 *Et eam pl. or vt s.*) D Hæc omnis [illegible] Tragica est, & ideò in Comœdia vitiosè inducitur.

9 *Quod si intell.*) V Reus accusatorem accusat. Siquidem Lauinii poëma iterarat, id est, populo probatum fuerat non per Poëta m. sed per actorem Huc actionis vitius affectéd est, cui Demosthenes primas, alteras, & tertias tribuit. *Cum s. ol. n.*) D Bene hoc positum est. potuit enim respondere, Cur igitur steterit & non exacta est à populo? *Cum stetit*) M Fabula, vt ait Donatus, cum probatur, stare dicitur. *Cum s. ol n.*) D Rectè Olim: quasi dicat, Cum adhuc Terentius non scriberet, penuria meliorum est probata. Deinde quod ait Noua, hoc significat, omnia carmina nouitate ipsa commendari, etiamsi nullius momenti sint. L Nouā vocat, quæ ante hanc scripta fuit.

10 *Actoris op. st.*) D Vna opera & suffragium scenicorum comparat, & lædit aduersarium. *Magis stetisse*) S Horatius significare volens fabulam non eiectam sed ad finé vsque peractam dicit illam stetisse fixo talo. Nec aliter tribuit fabulæ talū, quàm nos libro calcem, & volumini vmbilicum tribuimus.

Mu. [Minu' multò audacter, quàm lædit,] aiiſp. •L. Occupatio qua excuſat necesitate vt inuidiam decli net. G. [prologum] prima breuis, quā alias produxit. • V. Hic eſt ratio prologi, ἀναφορικῶ præſertim. L. Muſicam, Poëticam, quia hæc ars propter metricam rationem Muſicæ eſt affinis. • L. Prouerbium, Par pari referre. G. [id eſſe relatum] per vnicū l. a ddiſp. •V. Hic patet cur ſit ἀντιστικός, i. triatiuus prologus. nā

[Minus' multò audâcter, quàm nunc lædit,] lǽderet: {cifſp a

Et magis' placêrent, quas fecisset fábulas. {kiſſū d

** Nunc si quis est, qui hoc dicat, aut sic cógitet:* ſiſiſp

Vetus' si Poëta non lacessisset prior, {ſiiiſp a

Nullum inuenîre prólogum potuisset nouus ſibdſp

Quem díceret, nisi habêret cui malediceret:* ſiiſp

Is sibi respônsum hoc hábeat: in médio ómnibus dſdiap

Palmam esse pósitam, qui artem tractant Músicam. sbſſſp

Ille ad famem hunc ab stúdio stúduit [reícere:] ſidddp

Al. [reycere:] sed versus poſcit vt alterum i abijciatur.

Hic respondêre vóluit, non lacéssere. • ſibſip

**Benedictis si certâsset, audisset bene:* aſſiſp

** Quod ab ipso allâtum est, sibi esse id rellâtum [putet].* aſiſp

11 *Minus m. aud.)* D Nouè dictū Minùs multò audacter: vt cùm dicamus nos, minùs audacter.

13 *Nunc)* V ἀνθυποφορᾶ prologi & reſpōſionis neceſſitatem oſtendit. *Nunc ſi q. eſt, q. h. d. aut ſic cog.)* D Omne quod in mentem venit, aut cogitamus, aut dicimus. vt Virgil. Et mihi iam multi crudele canebant Artificis ſcelus, & taciti ventura videbant. Hic ſenſus eſt, Nunc ſi quis eſt, qui hoc dicat, aut cenſeat, Improbus eſt Terentius, qui omnes prologos de maledictis facit: habeat is hoc reſponſum ſibi, a ſuerſarium coëgiſſe qui prouocauerit. Nam quid faceret Terétius, cùm de palma artis Muſicæ certandum videat eſſe ſibi?

14 *Laceſſiſſet pr.)* Aut Laceſiſſet abundat, aut Prior.

15 *Nullum in. prol.)* Prologum modò, non hominem ſed verba ſignificat. *Nouus)* Hic quod ſuprà prætermiſit, Veteri ſuppoſuit Nouum.

16 *Niſi hab. c. mal.)* Mirè Haberet quaſi dubium non ſit maledicendum eſſe Luſcio.

17 *Is ſibi reſponſum hoc habeat)* Huic rei per qualitatem reſpondet. aduerſarium cogere, vt ſic agat. *Is ſibi r.)* M Defenſio eſt legitima. V apta contra accuſatorem, tum à conſuetudine certantium in Muſica, hoc eſt, Poëtica, in qua palma præmiū victoriæ à Græcis in medio propoſita fuiſſe tum ab æquis quia prouocatus reſpondere voluit. *In me 'io palmam omnibus eſſe poſ.)* D Senſus hic eſt, Inuenire inquit: ſed maluit, cùm de palma certandum ſit, aduerſario reſpondere lædēti. Verum oratoriè manifeſta ſoluére non curauit, hoc eſt, nullum inuenire prologū potuiſſe Terentium. & hoc enim obiiciendū fuit omnibus, & nouis, & veteribus Poëtis. Palmā pro cauſa certaminis poſuit. Et ideò non eſt mirandum, ſi pugnant quibus cauſa certaminis præſtò eſt. *Palmam eſſe)* M Palma ſtudium victoriæ, vel ipſe finis, vel caſus. *Qui art. tr. m. Muſ.)* D Virgil. Nec quicquid vbique eſt Gentis Dardaniæ, magnum quæ ſparſa per orbem. Et ἐπιφοροποιῶν. pro, qui Comœdias ſcribūt.

19 • *Ille a. f. h. ab ſt.)* Hic maximè incipit ſoluere quod ſibi ſuperiùs ipſe propoſuit. Nunc quid eſt, inquit, Poëtam vituperare, niſi ad famem reiicere? nam Poëtæ probi ſuas vendebant fabulas, & harum pretiis alebantur. V Satis quoque de Plauto, de Næuio, & aliis quibuſdam conſtat, vt ſibi victum quæſierint. Alluditur quoque ad munera, quæ ob ſpectacula ἐπίδοσις dicebantur. *Ille ad f. h. ab ſt.)* D Cur laceſſitus reſpondes? certamen eſt inquit. *Ab ſtudio ſtuduit)* Venuſtè: vt, Luſerat ludum, & pugnam pugnauit.

21 *Benedictis ſi c.)* Quia ſuprà dixit, In medio omnibus palmam eſſe poſitam. quaſi dicat, Quicquid in certamen venerit, in eo vincendos æmulos eſſe. *Certaſſet)* ἀντὶ τοῦ prouocaſſet: ab eo quod præcedit, id quod ſequitur. Virg. Nec te certaſſe priorē pœniteat. *Audiſſet bene)* Bene audire, eſt bene dici, laudari.

22 *Quod ab illo all. eſt)* Id eſt, maledictū. *Quod ab illo all. eſt ſ. eſſe id r. p.)* Prouerbiale eſt, Quod dedit, recepit. Et geminauit L. vt, Relliquias Danaûm.

23 dddff *De illo iam finem faciam dicúndi mihi,*
24 iiiſp *Peccándi cùm ipſe de ſe finem non[facit.]*

B. [faciat?] per interrogationem. A ſed verſus non conſtat, niſi in vltima ſede brachyſyllabus pro iambo collocetur.

25 ſbbſp *Nunc quid velim, ánimum attendite: appórto nouam,*
26 bdſſp *Epidicazómenon quam vocant Comœdiam*
27 ſſſſ *Graci, Latini Phormiônem nóminant:*
28 aſdbſ *Quia primas parteis qui aget, is erit Phórmio*
29 aſſiſ *Parasitus, per quem res[agêtur máximé.]*

R[geretur maxumé.]

30 iſiſp *Voluntas veſtra ſi ad Poêtam accéſſerit,*
31 bidſp * *Date óperam: adéſte æquo ánimo per ſiléntium:*
32 dſſſp *Ne ſímili vtâmur fortúna, atquè vſi ſumus,*

refert quod allatū eſt, i. accuſatorem accuſat, criminatorem criminatur.
Epidicazomenos, agẽs de poſſeſsione rel. ſeu vindiciarū. *Epidicaſia*, lis vindiciarum.
Phormos, tegiculū, quo pauimentum inſternitur: inde Phormio ſeruile nomen.

* M. Poſtulat attētionem.

23 *De illo i. f. f. d. m.)* ἀπὸ τοῦ ἐπιεικείας τὸ λέγομεν. V Modeſtia eſt, cùm rixoſis non ſemper reſpōdeatur, in quibus reſipiſcendi nulla ſpes eſt. Catonianum eſt, cum rixóſis non multum eſſe contendendum. Nam rixando rixoſus & ipſe efficitur. *Dicundi mihi, Peccandi c. i. de ſe f. n f.)* D Et Mihi, & De ſe propriè poſitum eſt: & præterea ὁμοιόπτωτα.

24 *Peccandi)* Maledicẽdi. *Peccandi c. i. de ſe f. n. f.)* Priùs inquit, Ego de illo finē faciā. quam ipſe de ſe. An, Priùs dicẽdi ego faciam. quàm ille peccandi finem? *Non facit*, pro non faciat: vt, Mirū, ni ego me turpiter hodie hic dabo.

25 *Nunc quid)* L Poſtulat attentionem prolato nomine fabulæ. *Nunc quid)* V Iam eſt ὑπόθεσις, in quo tamen inſcriptionis cauſam magis adiicit, quàm vt argumentum ſubindicet. *Nunc q. v. an. att.)* D Deeſt Quæritis: vt ſit. Nunc quid velim, quæritis? animum attendite. *Apporto nouam)* Nouam, Latinā dicit.

26 *Epidica.)* V ἐπιδικάζεσθαι eſt in iudicio quippiam aſſerere, quæ actio Latinis vindiciarum dicitur. Vnde cum Phormio litem vindiciarum ſeu ἐπιδικασίαν Antiphoni de puella intendit. Phormio fabula dicta eſt. Quid nam ſibi Vindiciarū nomen velit, Budæus diligenter in annotationibus π obſeruauit. M Epidicazomenos, qui expetitur iudicio, & actionē aliquam intendit. ἐπιδικάζομαι, id eſt, iudicium tento, & iure ago. *Epidicazomenon q. v. Com.)* D Hic manifeſtè errat Terentius. nam hæc fabula quam tranſtulit, Epidicazomene dicta eſt à puella de qua iudicium eſt: cum ſit alia Epidicazomenos eiuſdem Apollodori. Debuit ergo dicere Epidicazomenen Græci, Latini Phormionem nominant. φορμὸν tegiculum dicunt Græci, quo inſternitur pauimentum: vnde Phormio correpta prima ſyllaba apud Apollodorum eſt. Non ergo a formula, vt quidam putant, dictum eſt. Ergo inde paraſitus viliſsimæ conditionis homo nomen accepit.

Quia partes primas qui aget) Primas nunc, 28 maximas: ad actorem enim retulit. Cicero, Sæpe illum qui eſt ſecundarum aut tertiarum partiū. B Aſconius Pædianus. Comœdia quinque actus habet, hoc eſt, quinquies ducitur in ſcenam. Eſt ergo perſona primarum partium, quæ ſæpius actu regreditur. Secundarum, & tertiarū, quæ minus minúſue procedit. *Phormio eſt)* D Si à formula eſſet nomen Comœdiæ, primam produceremus ſyllabā: ſi à Phormione, corripere debemus.

Per quem) V Hinc colligenda eſt inſcribendarum fabularum occaſio. 29 *Per q. res ag. max.)* D Quia primæ partes etiam aliud ſignificant. non ergo nunc primum actum dicit, ſed ſummas partes. Et bene Maximè: quia & per alios.

Voluntas v. ſi ad P. acc. Date op.) Si volun- 30 tas acceſſerit: pro, ſi faueritis. Nouè ſic voluntatem, pro fauere poſuit.

Date) V Ariſtoteli eſt πίστευε, aliis ἀξίωσις, 31 *Adeſte æq. an.)* D Fauor in Comœdia ſilentium ſpectatoris eſt. Rectè ergo addidit Per ſilentium. *Æquo animo)* Nūc propoſitio eſt,

Ne ſim. vt. f. a. vſi ſ.) Ne populum læderet, 32 fortunā maluit accuſare. V Ex hoc loco colligitur Hecyram ſignificari, quæ ſemel atque iterum exploſa fuit, ſicut in proximæ fabulæ prologo patet. Apparet quoque hanc poſtremam eſſe fabulam. Malè igitur hanc Hecyræ antepoſuerunt.

* Per hoc D apparet Hecyram ante Phormionē actam esse: cui cōgit id quod queritur, populū subaccusans.

Cùm per tumúltum noster grex motus loco est: ſiſſ)
Quem actôris virtus nobis restituit locum, ſlſ:p
Bonitásque vestra adiútans, atque æquanímitas. aiſſdi

33 *Noster grex.m l.est.*) D Locus, est distributio temporū, quæ cuique in spectaculum venturo attribuuntur ab Ædilibus. vnde loco motus dicitur, qui suas horas non obtinuerit inter præcedētes & consecuturos. Ergo propriè. Sic & Cicero, Loco & ille motus est, cùm est ex vrbe pulsus.

34 *Quem act.v.*) Vbique laudat actorem. est enim Poetæ vtile. *Quem act.v.*) Qui exclusis toties, animum non abiecerit, sed perseuerauerit agere. ideò virtus, V Actor & spectator benignus & æquanimus non parum fabulam illustrant. *Restituit locum*) D Bene repetiuit Locum, vt ἀμφιβολίας vitaret: ne Quem tumultum dicere videretur.

35 *Bonitásque v.a.atq.æq.*) Bonitas in omnibus generaliter rebus est: Æquanimitas in spectando. An Bonitas in probandis his quæ bona sunt: Æquanimitas in ignoscēdis vitiis atque delicti? An ταυτολογία An Bonitas circa omnes: Æquanimitas circa Terentium? *Bonitasque vestra*) Ne totum actori tribuens, nihil populo præter culpam reliquisse videretur, honoris causa hoc addidit. *Adiutans*) Sic veteres dicere maluerūt quàm adiuuans. *Æquanimitas*) M Nam spectatores dicuntur æquo animo adesse, cùm in bonam partem, ea quæ aguntur, referunt, & interpretantur.

ACTVS I. SCENA I.

ARG. D Quod in omnibus ferè Comœdiis, in quibus perplexa argumenta sunt, fieri solet: id in hac quoque Terētius seruat: vt προτατικὸν πρόσωπον, id est, personā extra argumentum, inducat: cui dum ob hoc ipsum, quod veluti aliena totâ fabulâ est, gesta res narratur, discat populus textum ex continentia rerum, sitque instructus ad cætera. in hac autē scena, quæ docēdi atque instruendi spectatoris causa inducitur, mirè extrinsecus lepores facetiæque cernuntur, & sales Comici. id enim est artis Poëticæ, vt cùm narrationi argumenti detur opera: iam tamen res agi, & Comœdia spectari videatur. P Hic igitur Daui persona extrinsecus eo animo Getā cōuenisse videtur, vt ei redderet pecunias quas ab eo mutuas sumpserant, quæ dandæ erant heræ Antiphonis vxori. V Egregiè verò affectus, & sensus popularium in dominos ἐν δυσφορίαις conqueritur. Namque Dauus sui popularis peculium muneribus honorariis expilari ait. Est autem hæc sequentis narrationis παρασκευή. *Theses.* 1 Vel tenuioris fortunæ homines ditioribus donant, & frequentiùs. 2 Frugalitas seruilis in Geta depingitur. 3 Vxores parta non tanti faciunt, sed cuncta abripiunt. 4 Peculium multis largitionibus exhauritur. Est autem hic conquestio de sui Getæ infortunio. M Hominis stulti & inconsyderati credulitatem, qui in suum vsum, quod dederat, conuersum iri arbitratus, seipsum boni expleti, & aliis causa est cur genialiùs viuant. Sic enim plerunque circa amatores vsu venire solet, qui cùm pueros suscipiunt, atque matribus, aut nutricibus pecuniam pro educatione persoluunt, tamen in vsum pueri nihil cedit, sed à nutricibus vt plurimum omne absumitur. Est ergo videndum, cui, & quo modo, & quando quippiā detur: vt bene monet Aristoteles.

Vers. gen. Et hi quoque senarij.

Dauus hîc protatica persona est, nihil ad argumentū Comœdiæ spectās.
* Go. Populares ser

DAVVS *seruus.*

AMICVS *summus meus, &* * *populâris Geta* iſildſp

1 *Amicus*) V Ἐπιφώνημα breuissima copiam pecuniæ paratam exponit. *Amicus s m.& p. G.*) D Insinuatio personæ eius quæ inducitur ad audiendū. Et vide seruum ostendi Dauum: & non ostendi cuius seruus sit, *Amicus s m.*) Causa cur in scenā procedat Dauus. *Amicus*) A voluntate. *Popularis*) A fortuna. Popularis, eiusdem conditionis gentisque. Salustius. Popularis sui sceleris. Et Popularis, populo amatus: & Popularis ciuis: & Popularis humilis: & Popularis vilis, è populóque factus: vt si quis dicat sordidum, populare ciuem. *Popularis*) V Eiusdem conditionis aut nationis. Nam Geta à Getis populis nomen habet, sicut Dauus à Dacia, quam olim Getiā dictam esse nonnulli arbitrantur. Alibi quoque pro

ciue

2 {ifsfai ilb *[Heri]ad me venit:erat ĕi de ratiúncula*

Mu.[Here].

3 ſiſiſp *Iam‿prîdem apud me rélliquum‿[pauxíllulum]*

R. Al.[pauſillulum].al.[puſillulum],ſed deprauatè,ſiſiip.[relliquum] per geminum ll ſcribendum.

4 ſidſſi *Numórum:id * vt conficerem.conféci:áffero.*

5 iſiſſi ** Nam herilem filium eius duxíſſe aúdio*

6 {ſſijſp ſſ *Vxôrem:ĕi credo munus hoc corráditur.*

7 iſiſdi ** QVA'M INI'QVE' comparâtum eſt,hi qui minus habent,*

8 ſbiſap *Vt ſemper áliquid addant [diuitióribus!]*

9 {ſiſſi ſ *Quod ille vnciâtim vix[de deménſo]ſuo,*

Al. [de dimenſo]. R al. omittitur[de].ſed perperam. Mu[demenſo de]. D Serui quaternos modios accipiebant frumenti in menſem: & id Demenſum dicebatur: & vtrum à menſe,an à metiendo, incertum eſt.

ul qui dominis po puli eiuſuè ſeruiût.

* L. Eclipſis ſub. Rogauit.

* D. Mirè ſe applicat argumento.

* L. Exclamatio querentis de iniquitate fortunæ.

R. Al. [ditioribus?] ſbiſip. B Accepit comparatiuum pro contrario poſitiuo cum Minús: vt ſit, D Ditioribus pro,minus pauperibus.

ciue accipitur, vt in Eunucho. O populares, ecquis me viuit hodie fortunatior? Significat item plebeium & humilem, id quod Plautus ſatis arguit his verbis: Præſtat, inquit, eſſe popularem diuitem, quàm nobilem pauperem. Vnde eſt, popularitas mihi tecum intercedit.

2 *Heri ad me v.)* D Propter cognationem E,& I, literarum non dubitarunt antiqui & Here & Heri dicere, & Mane & Mani, & Veſpere & Veſperi. *Erat ei de rat.)* Deeſt Nam: ſed mirè ſubtractum eſt. *Erat ei de rat.)* Moraliter intulit, Erat ei. magis enim facetum & Comicum eſt, cùm [illegible] infertur, quàm ſi diceret, Nam erat ei. *Erat ei de r.)* Opportuna diminutio in re ſeruili. Ratiuncula, & Pauxillulum. *Ratiuncula)* M Diminutiuè, vt peculium ſeruorũ intelligamus, quod ſemper ferè exiguum eſt. Ratiuncula autem ſignificat ſupputationem aliquam reſtantem.

3 *Iam‿pr. ap. me rell.)* D De argumento ſumitur cauſa colloquii. Nam debui, inquit, Getæ: & ille me exigit, vt numeretur domino ob nuptias factas. *Pauxillulum)* Quartus gradus diminutionis, paulum, paululum, pauxillum, pauxillulum.

4 *Id vt conf.)* B Mioſis eſt opportuna in re ſeruili, ſubaudi Monuit, vel Rogauit. De hoc ſchemate vide Quintilia in VIII. *Id vt conf.)* D [illegible] prima. Et Conficerem propriè: nam confieri pecunia dicebatur. Saluſtius, Quæ pecunia ad Hiſpanienſe bellũ Metello facta erat. V Conficere pecuniam, *gelt zuſamen bringen.* *Conficerem)* D Quia in promptu nõ erat. *Confeci: affero)* Bene: quaſi reddendi moræ non habere cauſa fuerit.

5 *Nam herilem)* V [illegible] coniecturalis cur Geta exegerit nomina, id eſt, poſtularet vt æs alienum conficeretur. *Nam her. ſem fil.)* D [illegible] Græci dicunt. atque haud ſcio, an Latini quoque Alumnum dicere poterant, niſi hoc mallent.

6 *Ei cr. m. h. corr.)* Mirè: heri quidem fuerunt nuptiæ, ſed adhuc munus corraditur: quia in nuptiis etiam ſeptimus dies inſtaurationem voti habet, vt in funere nonus dies, quo parẽtalia concluduntur. *Ei. credo)* Vxori ſcilicet. *Credo)* Pro, verè ſcio. Et Ei an vxori, an abſolutè: vt ſit, ei rei? *Munus hoc corr.)* Hoc, pecuniæ ſcilicet, munus erit, & eſt figura [illegible]. *Munus)* V Eiuſmodi munera poſtridie nuptiarum data à ſponſæ parte genero ſuo, cuiuſdã pompæ ſpecie Græcis ſunt [illegible]. Præcurrebat enim puer candida toga facem geſtans ardentem. poſt illum caniſtrifer, & mox longa ſeries apportãtium aurum, peluès, & reliquam ſupellectilem, interdum & dotem comitebatur. *Corraditur)* D Apta in verbo difficultas, vt in Adelphis, Minas decẽ corradet alicunde. &c. -- Corraſi omnia.

7 *Quam in. c. eſt)* Miro [illegible] morem pro lege conqueritur. Garrulos ſeruos & ſententioſos amat Comœdia: triſtes & parcè loquentes Tragœdia. *Quam in.)* V Indignabundus hanc ſententiam affert. & eſt formula amplificandi Oratoribus communis, vt de ſpecie dicturi à generali propoſitione ordiantur. Ab iniquo autem indignitatem exaggerat. *Comparatum)* D Conſtitutum eſt lege. Et Hi qui minus habent, & Ditioribus dixit: ne diceret, Serui dominis: vult enim latiùs patère quod dicit: & generalem eſſe ſententiam.

8 *Vt ſ. al. add.)* Mirè non Dent, ſed Addant. & non Aliquando, ſed Semper. *Addant dit.)* B His quæ habent illi, adiiciant.

9 *Quod ille)* D Doctè ad ſingularem numerum tranſit à plurali. *Quod ille)* Redit ad Ge-

Al [defraudans]. *Suum [defrúdans] génium, compârsit misr,* ſdſſp

Id' illa vniuêrſum abrípiet, haud exiſtimans {cidiſi ſ

Q uanto labóre partum. porrò autem Geta ſijſſp

Ferièıur álio múnere, vbi hera pepérerit: absbbp

Feritur munere, nō qui recipit, ſed qui dat præſertim inuitus.

tam. *Vnciatim)* [M] Id eſt, per paucos, & ſingulos oboios, abſtrahēdo ſcilicet ſemper duodecimam partem dimenſi. *Vnciatim)* [D] Sic veteres, Multa vnciatim. Cùm expenſa pecunia ferietur more veterum: non vt nunc, annumeraretur Aſſis libra erat: eiúsque partes, vnciæ. Rurſus vnciæ vnius duodecima pars, libella dicebatur. Meritò ergo, non per ſingulos ſeſtertios, neque per ſingulos denarios, neque per ſingulos aſſes: ſed id quod ὑπέρβολον minimum fuit, per ſingulas vncias, vnciatim dixit. Et Cicero, Ecquis Volcatio, ſi ſua ſponte veniſſet, libellam vnā dediſſet! *Quod ille vnc. v. de d.)* [V] Alludit ad veterū conſuetudinem, quibus in more poſitum erat, vt ſeruis in ſingulos menſes quaternos modios admetirentur, qui Demenſi nomē acceperunt, ex quo per illum menſem victitabant. ex qua agendi conſuetudine hoc Terentii dictum manauit. Et Plautinum illud in Sticho, Vos meminiſtis quot Calendis petere demenſum cibum, qui minùs meminiſtis quod opus ſit facto, facere in ædibus. Apud ſcriptores inuenio diſpenſatores & primæ authoritatis ſeruos Calendis frumētum admetiri ſolitos reliquis ſeruis. Qui ſi frugi eſſent, & modico cibo contenti, ex eo quod de quaternis modiis cōparcere poterant, peculium ſibi comparabāt, hoc interdum à dominis ſe redimentes, vel aliàs vtentes ſuo arbitratu, vt hic noſter Geta qui nuptiale munuſculum dat filii herilis vxori. *Dimenſo,* [M] Dimenſum eſt victus diurnus, qui datur ſeruis ſolet autem menſura appendi, ob id dicitur dimenſum. [K] Eſt autem Demenſum id quod Græcis σιτομέτριον, aut [V] σιτόμετρον, quaſi frumenti menſura. Porrò ſinguli modii [B] tritici pōdo vicena quaterna XII. vnciarum, vel [V] octonas chœnicas continent, ex qua ſupputatione quaterni modii duas & triginta chœnicas complectuntur. Cùm ergo in ſingulos dies vna chœnix cederet, reliquæ duæ ſuperfuturæ ſunt. Græcis eſt χοῖνιξ abacus diuturnus, aliàs dicitur μετρητής, de qua re prouerbium apud Eraſmum, quod eſt, Chœnici ne inſideas, conſulito. *Vnciatim)* [D] Vix potuit & vnciatim, & citò conflari peculium. vt multa pauxillatim, & citò fiunt maxima. Meritò ergo additum eſt Vix. Sed quid ſi & vnciatim, & vix & tamen de lucro dedit? De demenſo ſuo, inquit. Quid ſi ex abundanti? Suum defrudans genium. Deinde, non Acquiſiuit. ſed Comparſit. Et ad poſtremum, Miſer, vt iniquitas conſuetudinis, comploratione finiretur.

Suum defrudans gen.) Vt contrà, Genialia curare dicitur, qui viuit lautiús. *Defrudans)* [V] Vetuſtum eſt, hodie dicimus, Defraudans genium. contrariū eſt Indulgere genio. [M] Genium defraudare, eſt naturæ detrahere illud quod appetere videatur. Genius enim deus naturæ eſt, & per figuram pro ipſa natura ponitur. [a] Fraudamus propriè, cum rem debitam ſubtrahimus. Indulgere genio, eſt naturæ plus ſatis dare & animo obſequi. 10

Id illa) [D] Nupta ſcilicet. *Vniuerſum abr.)* Magna virtus penè in ſingulis ſyllabis: contra illud quod ait ille, Illa retulit. contra Vnciatim. Vix & De demenſo ſuo, Vniuerſum. Contra id quod ait. Munus corraditur, Abripiet. Contra. Suum defrudans genium, & Comparſit miſer, Haud exiſtimans quanto labore ſit partum. *Haud exiſt.)* Vel intelligens, vel recogitans, ac reputans. *Haud exiſt.)* Pro, æſtimans. Saluſtius, Si Quirites pacem exiſtimaretis. *Id illa vn. abr. h. exiſt &c.)* [B] ita vt malé frugi ſolent filii patrimonium à parentibus relictum deuorare ac profundere, nihil interim cogitantes quanto illi labore ac ſudoribus hoc quæſierint. 11

Quanto lab. p. ſit) [D] Hoc ſic pronuntiandum eſt, quaſi nunc ei veneit in mentem ſæpius paſſurū Getam, quod ſemel tolerare grauiſſimum iudicauerit. *Quanto lab.)* Vt, -- Reliquias Troia ex ardente receptas. *Partum)* Propriè dicitur Partū, de eo quod labore quæſitum eſt, quia nullus partus ſine dolore eſt ac labore. *Porro autem G.)* [B] Dictiuncula ſi expletiua apud Græcos ſetulit repetitis cum indignatione interrogationibus. Cic. & hic Terent. per Autem expreſſit. 12

Ferietur) [D] Ad paupertatem retulit Ferietur. nam & damnum, plaga: & res, ſanguis noſter dicitur. *Ferietur al. m.)* Significanter, non Fungetur munere, ſed Ferietur, dixit. *Ferietur al. m.)* Ex conſuetudine, Ferietur. Nam & plagam, damnū: & ſumptum, ſanguinem noſtrum dicimus. *Ferietur)* [V] Id ſignificanter dictum eſt: Geta à futuris aggrauationibus, quibus premendus deploratur, ferietur ait, tanquam flagris: cui rei particula Porrò inſeruit, quæ quaſi maioris ſermonis initio adhiberi ſolet. *Vbi h. pep.)* [D] Quæ ſuprà illa dict 13

14 dddſſ *Porrò alio autem, vbi erit puero natalis dies:*
15 biſſip *Vbi initiabunt: omne hoc mater auferet:*
16 { ciſſ p *Puer cauſſa erit mutundi. ſed[videóne] Getam!*
Alias[videon J.ciſſap.

L. *Initiabunt*, i. conſecrabūt, more Athenienſium, qui hac religione quadam Cereris ſacra colebant.

la dicta eſt. V Alludit ad munera puerperarū. 14 *Porro al. aut.)* D Et Alio quod dicit, pro multis pronūtiandū eſt. *Vbi erit p. n. d.)* Cum adiectione temporis, cuiuſlibet natalis dies melius dicitur, vt natalis locus, & natale aſtrum. ſed Virgilius ſeruiens perſonæ ruſticæ, —Meus est natalis Iola, inquit: nec addidit, dies. *Natal'n d.)* A Qui erit exacto & complero iam anno quo hera peperetit. V Hæc munera natalitia Græcis ſunt ... 15 *Vbi initi. bunt)* D Hoc vultuoſè pronuntiandum. & ſic inferendum eſt: non quaſi hoc ſolum ſit, ſed quaſi defatigatus ſit enumerando occaſiones dandorum munerum. *Vbi initiabunt)* Vt quidam cibo & potu: vt quidam, ſacris. Legitur apud Varronem, initiari pueros Edulæ, & Poticæ. & Cubæ, diuis edendi & potandi & cubandi: vbi primùm à lacte & à cunis tranſierunt. quod Virgilius, Nec deus hunc menſa, dea nec dignata cubili eſt. hoc annotauit Probus. Sed Terentius Appollodorū ſequitur: apud quem legitur in inſula Samothracum à certo tempore pueros initiari more Athenienſium: quod vt in Palliata probandum eſt magis. *Initiabunt)* V Bifariam hunc locum Grammatici exponunt. vt Initiabunt idem ſit, quod potui & cibo firmiori admouebunt. Sicut apud Varronem legitur Initiari pueros Eduliæ, Poticæ, & Cubæ, id eſt, deabus edendi, potandi, & cubandi: quod Probus Grāmaticus in Bucolicis Virgilii annotauit, vbi eſt, Dea nec dignata cubili, id eſt, non attigit hoc tempus vt à lacte ad potum transferretur, atque vt ſuæ nutricis opera ſomnum iniret. Alii verò, inter quos eſt Donatus, pro ſacris imbuere exponunt. *Initiabunt)* M Hoc eſt, vbi puero nomen ſolenne imponent, & diis puerorū præſidibus & curatoribus eum offerunt. *Omne h. mater auferet)* D Hoc retulit ad offerentis irriſionem, qui putat ſe puero dare. *Mater a.)* An nutrix? an vera mater? 16
Puer c. er. mitt.) Propriè dixit Mittundi, de muneribus. *Sed videon' G.)* Locuturum oſtendit Getam. Apparet Poëtam nihil putaſſe amplius addendum ad inſinuandam populo perſonam Daui: & ideò iam induxit exeuntem Getam, vt ſit cauſa cōmutādæ orationis.

ACT. I. SCEN. II.

ARG. V Eſt hic narratio, qua argumentum huius fabulæ exponitur, P nacta Daui opportunitate illud à Geta ipſo auditum. Ritè ergo Poëta deſyderatum ipſi Getæ Dauū proponit, quem ea fiducia alloquitur, vt ſibi argentum ab eo reddi, ita vt ſit, ſperet. A illi deinde narrat quò ſint profecti ſenes Demipho & Chremes. Qua occaſione cœperit amare Demiphonis filius Antipho: L & quomodo captus amore virginis, eam opera paraſiti vxorem duxerit. V *Theſes.* 1 Peruerſum eſt ſeculum, quo ſoluenti debitum agēdæ ſunt gratiæ. 2 Multa incommoda accidunt domi, vbi domini peregrè abſunt. 3 Improbus magiſter, improbus diſcipulus. Qualis rex, talis populus. 4 Aduerſus ſtimulum calcitrare, difficile eſt, & inſcitia. 5 Indulgentia corrumpit diſcipulos. 6 Amatores malè numati non ſunt grati puellis & accepti, itaque oculos tantùm paſcant. 7 Spectando puellam magis ardeſcit amator. 8 Paupertas multis præſertim amatoribus onus graue eſt. 9 Eſt duplex pulchritudo, genuina, & affectata. 10 Lex Attica honeſtatem matrimonii in puellis honeſtis & generoſis exigebat. 11 Conſenſus patris in matrimonio requiritur. 12 Phormiones nihil non ſui ventris gratia agunt. 13 Quod fors fert, ferendum eſt æquo animo. M Quàm violenta res ſit amor, quæ præter ſe nihil penſi habet, ſed quencunque occupat, hunc in pernicioſiſſimos quoſque laqueos ducit, vt nec verecundiæ ampliùs meminerit, nec bonorum morum reſpectum vllum habeat, ſed parentes iuxtà ac patriam, genus, nomen, famámque in diſcrimē adducere negligit, hac ſcena exprimitur. Quantulùm enim differt ab inſania amor. Cicero Tuſculanarum quarto, Maximè autem admonendus eſt adoleſcens quātus ſit furor amoris. Omnibus enim ex animi perturbationibus eſt profectò nulla vehementior. vt ſi iam illa ipſa accuſare nolis, ſtupra dico & corruptelas, & adulteria, inceſta denique, quorum omnium ſi accuſabilis eſt turpitudo. Sed vt hæc omittamus, perturbatio ipſa mentis in amore fœda per ſe eſt. Et paulò antè, Hæc lætitia quàm turpis ſit, ſatis eſt diligenter attendentem penitus videre. Et vt turpes ſunt, qui efferunt ſe lætitia tum, cum

fruuntur Venereis voluptatibus:sic flagitiosi,qui eas inflammato animo concupiscunt.Totus vero iste,qui vulgò appellatur amor (nec hercle inuenio,quo nomine alio possit appellari) tantæ leuitatis est, vt nihil videam,quod putem conferendum.Quę Cæcilius, Deum qui non summum putet, Aut stultu,aut rerum esse imperitū existimet, Cui in manu sit, quem esse dementem velit, Quē sapere,quem sanare,quem in morbum iniici, Quē contra amari,quem accersiri,quem expeti.Plato in Symposio. Etenim vulgaris communisque Veneris amor reuera est & ipse vulgaris: & quæcunque contingit,peragit.Atque is est quo praui abiectique homines amant.Amant porrò fœminas & corpora magis,quàm animos,& sine mente potius,quam prudentes.Ad explendum sanè desyderium inhiant:honeste verò néc ne expleant , omnino non curant.Quo fit,vt quodcunque fors illis offert,exequantur,& bonum similiter atque malum. V *Narrationis dispositio.* 1 Ex affectu læta,propter facti feliciorem successum. 2 A loco scenica. 3 Ex ordine naturalis. Currit enim à principio per medium vsque ad finem. 4 Ex effectu ἀπαρασκεύαστος. Ostendit enim simpliciter,vt ab Antiphone vxor ducta sit. 5 Ex membris seu partibus est πολυμερής. perspicua & probalis.Sunt autem membra,peregrinatio senum,curatio seruo delegata,amor alterius adolescentis,puellæ descriptio, Phormionis dolus. 6 Perfecta, cùm cunctas habeat partes. 1 Persona est Antipho. 2 Negotium vel res facta,ducta vxor indotata. 3 Tempus,quia absens erat pater in Cilicia. 4 Modus,quia prudenter & voluntariè duxit,sed dolo Getæ & Phormionis. 5 Locus.Athenis.Itaque legis Atticæ natura obseruatur. 6 Causa est amor,quo adductus,sibi puellæ copiam ab anicula fieri cupiebat.Hic quoque multæ occasiones passim sunt interspersæ,vt tota narratio sit perspicua,& probabilis. *Vers. gen. Rursus & hi iambici senarij siue trimetri acatalectici.*

GETA *seruus.* DAVVS.

*D. ἀκροαματικόν:secūda. nā apparet plura dictarum fuisse, Dauus protatica persona , cui Geta exponit occasionē fabulæ.

* L. Elegāter dictū pro bono & probo.

*SI QVIS *me quæret rufus.* D. *prestò est,désine.* G. *oh,* ffffi 1

At ego obuiam conábar tibi Daue. D. *áccipe,hem:* aifdfp 2

**Lectum est,conuéniet númerus quantùm débui.* fddifs 3

G. *Amo te,& non neglexisse hábeo grátiam.* ifsdip 4

1 *Si quis me q.r.)* D Mirè Poëta desyderatum Getæ ostendit Dauum. *Si q.me r.)* De ipso loquitur à quo reddi sibi debitum sperat. *Si quis)* V ἀποσιώπησις illud subauditur aut lube vt me expectet,aut Me abisse dicito.In rufi autem vocabulo est φαινόμενον,quo malitiosum seruum subindicat.atque hic χαρακτὴρ ad futuram narrationem statuitur. *Prestò est, desine)* D Tertia persona de se loquens vius est:quia ille nominatiuum prætulit. P Personæ enallage est.persona mutatur.Nam Præstò e,(pro,præsto sum dixit.De se enim loquitur. Ita sentit Thomas Linacer Anglorum decus.

2 *At ego ob con.t. D.)* D Conabar.absolutè. an ἐν ἐλλείψει est,vt desit Ire?Et est aduerbium loci Obuiàm. *Accipe)* Præuenit petitionem, dicendo Accipe : & hoc cum gestu offerentis dicitur.Et hoc est quod ait , Confeci , affero.

3 *Lectum est)* Absolutè.nā non dicit quid: vtrum debitum,an argētum lectum,Lucilius, Lecti omnes,Atticon hoc est. *Lectum est.c.n.)* Ordinem seruauit.prius enim qualitas,deinde numerus pecuniæ spectari solet. *Lectum est.c.n.q.d.)* Quippe tribus modis debitum pecuniarium soluitur:pensione , Accipe:spectatione,Lectū est:numero,Conueniet numerus,quantum debui. *Lectum)* V Exquisitum & probatum : D bonum vel splendidum.Vt. – Arma Serestus Lecta refert humeris . Quantuis quidam putant Lecta ab eo quod est Lego,dicta. *Conueniet n.)* *Conuenire hic pro constare posuit. *Quantum deb.)* D Pro,debitum tibi à me est.

4 *Amo te,& non n.h.gr.)* Amat,quòd reddiderit pecuniam:Agit gratias , quòd diligeret. Et quare?vtrum quia condictum non fefellerit?an quia lectum attulerit , & numero congruenti? Et rectè dixit : nam redditio debiti hoc agit,vt etiam gratias agamus. *Amo te,& non n.h gr.)* Hoc pro gratiarum actione ponitur:& ostenditur verè necessariam fuisse pecuniam. *Amo te)* V Gratulandi modus est, & gratias agendi formula Comica. *Non neg.)* Vt pecuniam ipsam conficeres. *Non neg h.g.)* D In Andria.--Et Id gratum fuisse aduersum te habeo gratiam.

5 {ſſſdſb ſſſdū D. *Præſertim vt nunc ſunt mores: ádeò res ſrédijt,]*

6 ſſſiſp *Si quis quid reddit, magna habênda eſt grátia.*

7 ſſbiſp *Sed qd tu es triſtis?* G. **egóne!** *neſcis quo in metu, &*

8 {ſiiſi ſiiſ *Quanto in ſperículo ſim.]* D. *quid iſtuc eſt?* G. *ſcies,*

Al. periculo ſim.]ſiſiſi *al.*[*periculo ſimus.*]ſſxiſi: *& eliſo s in ſimus!* *& d in* [*quid*], ſiiaſi. *Al.* [*ſim!*] D *Pronunciantiu & interrogantiu eſſe poteſt.*

9 {iilxſi iiid *Modò vt tacêre poſſis.* D. **abi ſis, inſciens:*

10 {ſxiiiſp ſi *Cúius tu fidem in pecúnia perſpéxeris:*

11 {iiſbdi iiſ *Verêre ſverba ěiſcrédere! vbi quid mihi lucri eſt*

Mu. [*ei verba*], iſibdi: *vel* iſibdi:

12 iſſddi *Te fállere!* G. *ergo auſcúlta.* D. *hanc óperam tibi dico.*

Al. [*redit.*]ſſſdſp.
* V. Attentionis eſt.
D ὁνόμαστον Comœdiæ
* D. Duæ perturbationum bigæ ſunt: à malis vna, ex cupitis altera. Ergo à malis bigis præſentis téporis periculum eſſe dicimus, & futuri metum.
* L. Reprehenſio, quam confirmat à maiori.
* D. Mirum compendium narratio-

5 *Præſertim vt n. ſ. m.*) Sic & illud dictum eſt, --Nanque hoc tempore Obſequium amicos, veritas odium parit. Quia conſuetudinis imago eſt, vituperare præſentia. *Adeò*) V Ad id & eſt querela de ſui ſeculi peruerſitate: & ſi animaduerteres noſtrum non abſimile eſſe iudicares Dici enim nequit, vt creditores fallantur ab ipſis debitoribus. *Adeò res redit*) D Figuratè, pro ita loquens. Adeò res redit, dixit. Et propriè rediſſe re dicitur, cùm aliquid peius expectatione contigit. *Ad hoc res redit*) B Ita loquimur, ſi quid non rectè agatur.

6 *Si quis q. r. m. h. eſt gr.*) D Id eſt, etſi rē non magnam, tamen magna habenda eſt gratia: hoc enim ſignificat Quid reddit. *Si quis q. r.*) Qui hoc interrogatiuè pronunriauerit, parum bellè explicat conceptam ſententiam. *Habenda eſt gr.*) Deeſt. Ei.

7 *Sed quid tu*) V παρεισακτὸς ſermo extrinſecus à Poëta accerſitus eſt, vt narrandi occaſio ſit accommodatior. Hinc enim ad argumēti expoſitionem ingreſſus eſt, cui non parum inſeruit particula aduerſatiua, quæ digreſſum ad mentionem alterius rei denotat. *Sed quid tu es tr.*) D Hic admonemur omnem ab initio ſermonem Getæ, quaſi ſatagentis & anxij pronuntiare, accōmodatis præſertim ad vultum verbis, nam & Si quis me quæret. &, At ego obuiam tibi conabar Daue. &, Amo te, & non neglexiſſe habeo gratiā: in ſe quoddam contractioris animi occupatíque ſignum habent. *Sed quid tu es tr.*) Sed particula tranſitum ſignificat ad mentionem alterius rei, Sed quid tu es triſtis! *Egóne! n. quo in m.*) Deſcenſus ad argumentū ab eo ſermone qui extrinſecus à Poëta informatus eſt, iam manifeſtè apparet. *Neſcis quo in m.*) Pronuntiatiuè magis quàm percontatiuè efferendū eſt, ſic enim ſolemus de magnis rebus dicere. *Neſcis quo in m. & Quanto in p. ſ.*) Vix alterum ſuſtineri poteſt eorū quæ vtraque poſuit nunc & Metum & Periculum.

8 *Quid iſtuc eſt*) Fac hunc ſcire: & narrandi nō erit locus. neceſſariò igitur ignarus inducitur Dauus.

9 *Modò vt t. p.*) Vt pro ne non quod ſi eſt, ſubaudiendum eſt Vide, aut quid tale. B vt ſit Scies modò, vide vt tacere poſſis. *Modò vt t. p.*) D Verè argumentum eſt celari id, quòd Antipho non coactus, ſed volens duxit Vxorem. *Modo vt t. p.*) Modò, pro tantummodo vt, --Modò Iupiter adſit. *Inſciens*) V Imperite per ἀπειρίαν. D Nunc pro inſcito poſuit. vel Inſcientem modò ſtultum dicit: aliàs ignarum.

10 *Cuius tu fid.*) V Eſt à comparatis maioribus. *Cuius tu fid. in p. p.*) D Sententiosè dixit quaſi in omnibus credendum ſit ſeruaturum fidem eſſe eum, qui in pecunia ſeruauerit. Et hoc ideò interpoſuit, ne longus eſſet, dū ſuadet vt dicat: quemadmodum in aliis fabulis. *Cuius tu fid. in p. p.*) Propriè locutus eſt de pecunia & Fidem dicendo, & Credere. Nā Fides eſt eorum, quibus datur. Creditores dicuntur ipſi qui dant. *In pecunia*) A maiore ad minus. *perſpexeris*) Non Inſpexeris: ſed Perſpexeris, quod plus eſt, dixit.

11 *Verere ei verba cr.*) Verba cum pronuntiatione dicit, vt oſtendat multum diſtare inter pecuniam & verba. *Vbi q. m. l. eſt Te fal.*) Ab vtili coniectura. & bene: quia ſeruus nihil de honeſto dicit. *Vbi quid*) Significantiùs dixit, quàm ſi diceret, Nihil.

12 *Ergo auſc.*) Ergo nunc, velut increpatio tardè facientis eſt. Quia hic igitur obloquendo impedierat narraturum, Ergo dixit. Sic

Virg

nis, quasi per interrogationem fecit, ne ex alto repeteret.
Mul[·]mul Iter.]
•B. Lemnos insula est in mari Ægeo.
• Cilicia regio est in minori Asia.
•E. Prouerbiali hyperbolæ de iis qui immensa promittunt.
•D Præparatio bona, qua & diues & auarus describitur

G.* *Senis nostri Daue fratrem maiôrem Chremem* ſꝯſſp a 13
[Nostine?] D. *quid ni?* G. *quid eius gnatum Phædriam?* ſiꝯſſp ſiſ 14
Si legatur [Nostin'] versus optimè habebit, al. omittitur [quid] ante [e.us], sed perperam.
D. *Tanquam te.* G. *euênit sénibus ambôbus [s]imul,* ſſdiſp 15
Iter] illi in Lemnum vt esset, nostro in* Cilíciam* aſi ſdp 16
Ad hóspitem antîquum: is senem per epístolas iiſiai 17
Pellêxit, modo non* MONTEIS AVRI *pólli-cens.* ſdſſſi 18
D. *Cui tantæ erat res, & supérerat?* G. *désinas:* ſiſbſi 19
**Sic est ingénium.* D. *oh, regem me esse opórtuit.* ſdſſip 20

Virgilius, Ergo age chare pater, ceruici imponere nostræ. *Hanc ap. t. d.*) Auscultandi scilicet & audiendi. Plus est Dico, quàm do. Dicatur perpetuò: Datur ad tempus.

13 *Senis n. D. f. m.*) Dicendo Senis, ostendit & adolescentem se dominum habere. Dicẽdo Nostri, ostendit esse & alienum. Dicendo Fratrem, non vnum esse monstrauit. Dicendo Maiorem, etiam minoris fecit indicium. Sic argumenti partem maximam nondum narrans, iam in ipsa interrogatione transegit. Hæc autem omnia propter populum sic aguntur. Ideo ille, Quidni dixit, ne sit opus pluribus verbis. *Senis n. D. f.*) Mirum compendium narrationis, quasi per interrogationem fecit ne ex alio repeteret. Sic Virg. Fando aliquid, si fortè tuas peruenit ad aures. Belidæ nomen Palamedis, & inclita fama. Et, Nostin' hanc quam amat frater? in Eunucho. *Chrem. tem*) [V] Personæ est notatio, & ipsius Phædriæ.

14 *Quid eius gn. Ph.*) [D] Non dixit, Quid Phædriam? sed addidit, Eius gnatum, vt magis docere, quàm interrogare videretur. *Quid eius gn. Ph.*) Deest Nostri.

15 *Tanquam te.*) O varietas: Quidni? Tãquam te. *Euênit amb. [s]imul Iter*) Non euenit Iter: sed, euênit vt iter esset. *Simul*) Vno tẽpore.

16 *Illi in L. vt e.*) Rectè tacetur cur Chremes ierit, & dicitur cur Demipho, vtrunque pro argumento est. *Lemnum*) [V] Insula est contra Troada. Volaterrano est hodie Stellinina, sed rectius est Sidrio, quæ sicut & Lemnus Atho monti aduersa est. Vulcani olim iuxta Poëtarum fabulas officina, Veneri sacra, ciues eiusdem sunt apud Homerum *σίντιες*. *Ciliciam*) Quæ duplex est Straboni, eiúsque descriptio fusior est apud Melam in primo lib. Vbi olim Issos, Mallos, Tarsus, hodie est Lanassa, vbi est sinus Issicus, Malo, Tarso D. Pauli patria: adeò Turcicum vulgus barbarum cuncta inuertit. [B]Cilicia in Asia minori est, à Septẽtrione Cappadociam & Armeniam minorem, Ab Oriente Amanum montem, Ab Occidente Pamphiliam habens.

17 *Ad hospitem ant.*) [D] Sic Virgilius, --Veterémque Anchisem agnouit amicum. Hoc autem addidit, vt esset idonea causa nauigandi seni. *Senem per ep. p.*) Epistolas dicendo, ostendit eum non semel scripsisse.

18 *Pellexit*) Induxit. sic Virgilius, Pellàcis Vlyssis. *Modo non montes auri p.*) Prouerbialis ὑπερβολὴ, facta per exceptionem, aut per superlationem, aut æquam collationem. Eiusmodi est illud Demosthenis. • [V] Prouerbialis hyperbole est, magnificis, sed tamen vanis promissis quempiam lactare, metaphora sumpta est à metallicis impostoribus, qui quoties aut argẽtarias, aut aurarias fodinas auspicantur, merum crepant argentum & auri talenta pollicentur, vnde ipsi stipem emendicant. [B] Parœmiographus in opere Chiliadũ à Persarum arrogantia ductam putat, qui propter auri venas, montes aureos iactabant. Plautus in Stich. Neque ille sibi mereat Persarũ montes, qui esse aurei perhibentur. *Modo non m. au. poll.*) Græcis est familiare dictiunculis his vti μόνον οὐ, & μικροῦ δεῖν, μονονουχὶ, ὅσον οὔπω, quæ ad verbum Tantum non sonant, vel pro fermè, propémodum. Ad hanc Græcorũ phrasin pertinet hoc Terentii. Modo non monteis auri pollicẽs, pro ferè, propẽmod. *Modo non m. auri*) [D] Salustius, Maria montésque polliceri cœpit. *Modo non m. auri p.*) More veterum: quia hospites hospitibus multa donabant.

19 *Cui t. er. r.*) Cui datiuus casus est: Dominóne tuo, inquit, pollicebatur hæc cui tanta res erat? Deest Eum: vt sit, Eum pellexit, cui tanta res erat? *Cui tanta*) [L] Reprehensio immoderatæ pollicitationis à fortuna personæ. *Et supererat*) [D] Plus est superesse quam esse.

20 *Desinas: Sic est ing.*) Necessaria est ad fabulæ

21 aſſiſi G. *Abeúntes ambo hinc tum ſenes, me filijs*

D. *Al.* [hic].

22 ididſ *Relinquunt quaſi magiſtrum.* D. *ô Geta, prouinciã*

23 ſſxſi ſſſ *Cepiſti duram,* G. *mihi vſu vênit hoc. ſcio:*

24 aiſiſi *Mémini relínqui me,* deo iráto meo.*

25 ſſſia ſſſſi *Cœpi aduerſári primó. quid verbis opus eſt!*

26 iiſdſi *Seni fidêlis dum ſum,* ſcápulas pérdidi.*

27 ſſaſi D. *Venêre in mentem iſtæc mihi: [nam quæ inſcítia eſt*

R. *Al.* [nanque inſcitia eſt, Aduerſum ſtimulum calces:] D Hoc dictum & ſuperiori perſonæ eſſe poteſt, & alteri.

28 ſd:ſſp *A D V Ô R S V M *ſtímulum calces!]* G. *cœpi his ómnia*

Demipho, vt indotatas nuptias filii ferre non poſſit.

*L. Prouerbiale Genius malus. D & bene Meo, ne eſſet ἀμφίβολον. Prouerbia quã maximè inter ſe diuerſa.

*L. Cædendo ſcilicet.

*D, ... cum ... deeſt enim iactare. Stimulum

bulæ ἐπίτασιν auaritia Demiphonis: vt maiora periculo illo abſente duxerit filius indotatã. nam mox dicturus eſt, Illéne indotatam virginem, atque ignobilẽ Daret illi? *Sic eſt ing.)* Rectè. non enim, inquit, fortuna auarus eſt, ſed natura. *Sic eſt ing.)* Omnium, an domini? ſed magis domini. *Oh, reg. me e. op.)* Oſtendit pauperum affectiones. qui ſe ſolos vti diuitiis ſcite aiunt, ſi eas habeant. *Oh)* V Vorum eſt ſatis aptum in tanta pollicitatione. & formula eſt, qua aliquid de pleno iure, aut poteſtate detrahimus, ſicut frequenter Iuriſconſulti loquuntur, quaſi tutor, quaſi filius, quaſi dominus, & alia id genus. *Oh, reg. e. op.)* D Acue Me. B Regem hic diuitem ſonat.

21 *Abeuntes ambo hinc t.)* D *Hinc & hic* legitur. & eſt ordo, Hic relinquunt filiis. *Filiis)* Propter filios.

22 *Relinquunt)* Id eſt, non ſecum abducunt. *Quaſi mag.)* Bene quaſi, qui non compleuit hoc ipſum, nec vult eſſe. *Magiſtrum)* Sic Latini: quẽ Græci παιδαγωγὸν appellant. *Quaſi mag.)* E Cuſtodem ſignificat. *O Geta, pr. c. d.)* D Acquiſitæ bello longè ab Italia regiones, Prouinciæ dictæ ſunt, à porrò vel procul, & vincendo. ad quas quia Prætores cum officio mittebantur, officia quoque Prouinciæ nominantur. *O Geta. pr.)* Splendidè Prouinciam dixit. *Capere prouinciam)* L Prouerbiale.

24 *Memini rel. me d. ir. m.)* D Sic Virgilius, -- Nec dii texere Cupentum Ænea veniente ſui. Hoc Aſper. ſed mihi videtur ad hoc addidiſſe Meo, ne eſſet ἀμφίβολον, cui diceret, irato deo. Næuius in Stalagmo, Deo meo propitio meus homo eſt. *Memini rel. me. d. ir. m.)* Domino dixit: an verè deo? Et ſic dixit, Memini relinqui vt in Andr. Memini me videre. Et, Memini me fieri paruũ. Ennius. *Deo)* V ... Deum dicit dominũ ſuum: aut potiùs ſit genuina locutio, quòd per Iram Dei relictus ſit curator, ſed iniquis rationibus per diſcipulos tractatus. B Parœmiographus Chiliadis primæ, cent. pri. De genio ſenſiſſe videtur, inquit. Terẽtius cùm ait in Phormione, Mihi vſu venit hoc, ſcio: Memini relinqui me deo irato. Quin & noſtrates Theologi veteres illos opinor ſecuti, duos vnicuique genios, quos angelos vocant, ab ipſo protinus exordio vitæ aſcribunt. Amicum, qui cõmoda noſtra procuret: malum, qui modis omnibus in exitium noſtrum immineat.

Quid v. op. eſt) D Repentè infertur, Quid opus eſt verbis? & ſatis moraliter. 25

Seni fid. d. ſ.) Opportunè Seni dixit, vt oſtendat quàm ſtultum eſt, ſeni aduerſus iuuenes fidelem eſſe. *Seni fid. d. ſ.)* Fidus eſt amicus: Fidelis eſt ſeruus. *Scapulas p.)* B Scapulas dicimus eam corporis partem, quæ veluti mollibus quibuſdam iugis à ceruice demittitur. Et quoniam ſerui olim, quia natura contumelioſi, in ſcapulis verberari ſolebant, hinc illud natũ, Scapulas perdidi. *Scapulas)* V μαστιγίας fuit. Plautinus quoque ſeruus Aſinaria, pœnas ſeruorum ſic paucis enumerat, Aduerſus ſtimulos, laminas, crucéſque cõpedéſque, Neruos, catenas, carceres, numellas, pedicas, Tortoréſque acerrimos, gnaróſque noſtri tergi. *Scapulas per.)* D Tius eſt Perdidi, quàm ſi diceret, Dolui. Et bene retulit Perdidi τῷ Fidelis. Fidelis enim officium eſt, ſeruare aliquid. 26

Venêre in m. iſt m.) Venire in mẽtem, non ad recordationem tantum dicitur: ſed ad reputationem & intelligentiam. 27

Calces) V Prouerbium vel in ſacris literis vſitatum. B Verbum ſubauditur vt ſit, contra ſtimulũ calces iactare, & ſignificat fruſtra repugnare his quos vincere nequeas aut eos prouocare quid laceſſitu nequeant. Dicta eſt 28

prodomiṫo adolescente posuit. • L. Prouerbium in eos qui e tempori accommodant. *Puellula*; ab ætate: *citharistriam*, ab arte laudat. • Magna Præparatio ad rerum difficultatem imminētiū: Puellula citharistria, auarus leno, amator perditus, inopia.

Fácere, óbsequi quæ vellet. D. * *scisti* V T I F O R O. aiſſſi 29
G. *Noster mali nĭhil quicquam primó: hic Phǽdria* ſiſiſp ſit 30
Continuò quandam nactus est puéllulam dlliip 31
Citharistriam: hanc amâre cœpit (pérditè.) aiiiſi 32
Al. (perditus.) aiiiſp.
* *Ea seruiêbat lenóni impurissimo:* aiſſi 33
Neque quod daretur quicquam, id curârant patres. aiſſſi 34
Restâbat áliud nĭhil, nisi óculos páscere, ſbubſp ibſ 35
Sectári, in ludum dúcere, & redúcere: ſſiiip 36

metaphora à bobus, quos agricolæ lignis præacutis à tergo fodiunt. qui si quando calcibus repugnent aduersos stimulum, grauius etiam læduntur, tantum abest vt stimulo noceant. *Calces)* D Modò Calces, non partes plantæ, sed percussiones pedum plagásque significat. Aliter Virgilius, -- Calcémque terit iam calce Diores.

29 *Scisti vti foro)* Secundum illos negotiatores qui ante locum commercii non præscribunt quanti vendant quæ aduehunt: sed secundum annonam fori quā deprehenderint, consilium de vendendis, aut non vendendis mercibus sumunt. Forum pro tribus intelligitur: loco, tempore, & persona. Scisti, inquit, his vti & est vulgare prouerbium. sensus hic est, Scisti, inquit, quid facere te oporteret. *Vti f.)* B Est præsentem rerum statū boni consulere, & vtcunque sese obtulerit fortuna, ita animū applicare. Seneca. Vtamur foro, & quod sors fert, æquo feramus animo. *Vti foro)* Laurentius in Raudensem. Raudensis, Scisti vti foro, Astutus fuisti Laurentius, non planè vim huius prouerbii Raudensis exposuit, licèt ego non legerim Donatū super Phormionem Terentii, vbi hæc verba sunt. Nondum enim in manus meas author ille totus peruenire potuit. Ita à quibusdam tanquam sacer thesaurus, aut religiosum custoditur. Sed Ita Interpretor. Scisti vti foro: Cùm forū significet locum illum amplum, vbi & causæ publicæ: vnde dicuntur causæ forenses, & res multæ variæque venduntur: Vnde forum boarium, forum holitorium: Itèm que forum Cornelii, forum Liuii, forum Iulii. Erit huius prouerbii significatio, scire vel accommodare se ad mores iudicum, cæterorúmque hominum, nec opinioni illorum studiisque aduersari. vel in rebus contrahēdis cauere ne fallatur, ne vendat emátve, quod in alio foro meliùs quàm in hoc venderetur emeretúrue.

30 *Noster m.n.)* D Quattum παρὶγλον. Vt in Hecyra, Nam nemo illorum quisquam, scito, ad te venit. *Noster m.n.q.)* Noster παρὶς ἀντιδιαστολὴν Phædriæ: qui non noster est. *Primo)* Bene additum Primò: quia non perpetuò.

Continuò q.) Bene Continuo: quasi vix expectauerit profectionem patris. *Puellulam Cithar.)* Istis nominibus hoc agit, vt causa amoris & ex ætate, & ex arte puellæ videretur: nam ideò Puellam dixit. 31

Citharistriam) V Quæ cithara ludebat. *Amare c.perditus)* D Legitur & *perditè*. Et Amare perditè, vtputa puellulā & citharistrlā. 32

Ea ser.len.) Et honestè, & citò dixit Seruiebat. *Len. imp.)* Et quare non fuisset libera: & cuius fuisset ancilla: & qualis hominis fuerit, demonstrauit. 33

Curarant) V Ne sumptus adolescentibus supperetent. *Id cur.p.)* D Expeditè dixit Patres si enim Patrem eius tantùm dixisset, id gestabat, vt ei per patrui filium succurreretur. ideò dixit ambos non habuisse. 34

Nisi oc. p.) Hoc enim soluerat quod leno non venderet. V Est vsu alicuius rei gratæ oculos oblectare. Eadem metaphora Virgilius vsus est, animum pictura pascit inani. 35

Sectari, in l.d. & red.) D Bene cauillatus est & Iculariter in adolescentem, cui ætas ad sectandos Philosophos apta erat. Hinc etiam Philosophorum sectæ. Sed Sectari propriè est, vt taurus buculam, vt aries ouem. Virgilius. Trahit sua quenque voluptas. B. Vallensis, Ludus est, Inquit, literarius, tum aliarum quarundam artium: sicut Musicæ, vt apud Terentium de fidicina, quæ quotidie discebat in ludo. *Reducere)* V Syllepsis est. Nam verbum vtrique clausulæ non quadrat, sed extrinsecus petendum, scilicet à ludo. Simile est & illud. quod suprà in Hecyra fuit his verbis. Audistin' ex aliquo fortasse, qui vidisse eum diceret Exeuntem, aut introeuntem ad amicam. 36

37 ſiſſi *Nos otióſi óperam dabâmus Phǽdriæ.*
38 ſſſſsi ſſſi *In quo hæc diſcêbat ludo, ex aduôrſum [ei loco]*
39 ſiſſi *Tonſtrîna erat quædam: hîc ſolebamus ferè*
40 ſiſiſp *Plerúnque eam opperiri, dum inde iret domum.*
41 dſiſſp dſiſ *Intéreà dum ſedêmus [illic,] intéruenit*
42 aſdſſp *Adoléſcens quidam lácrumans. nos mirárier.*
43 ſſſp *Rogámus quid ſit: * Nunquam æquè, inquit, àc modò,*
44 ſdſſap *Paupértas mihi onus viſum eſt & miſerum, & graue.*
45 aſſſi *Modò quandam vidi vírginem [hîc] vicínia*
46 aſſſp aſ *Miſeram, ſuam matrem lamentari mórtuam.*

D. Alii [illico], ſſſſi & annotatur ex abu- ſante adverſum, vt apud veteres multa ſũt.

D. [illi]: A & verſus melius habet. dſiſp.

* L. Proſopopœia commiſerãtis. & eſt occaſio amoris Antiphonis.

R. Al. [hunc].

37 *Nos ot. op. d. Ph.)* D Cum τόνῳ dixit Nos: velut magiſtrum excuſans obſequentem ei, cui cuſtos ſit datus. & ideò addidit Otioſi. *Nos ot op. d. Ph.)* Relatio ad illud quod mox, Otioſi non erunt. *Nos ot. op. d. Ph.)* Aut ad pudorem ſumitur hoc pronomen in ſingulari numero: aut ad dignitatem. ſed poteſt & propter Antiphonem dixiſſe Nos. *Operam d. Ph.)* Ille amicæ, nos illi.

38 *In quo hæc d. l.)* Figuratè, In quo hæc diſcebat ludo, eſt additum. *Ex adu. ei l.)* παρέλκον quartum. *Ex aduerſum.)* V Alii hoc loco pleonaſmum eſſe volũt. Linacer verò ſyllepſin ait eſſe. hunc locum citans.

39 *Tonſtrina er.)* Apta ſedes otioſis. L Vnde prouerbium, notum lippis ac tonſoribus. *Tonſtrina er. qu.)* D παρέλκον tertium, Quædã. *Hic ſol. ſ. Plerunque)* παρέλκον tertium, Ferè plerunque.

40 *Dum i. ir. d.)* Ad ſe ſcilicet. Iret domum, pro rediret, vel certe iret. παρέλκον figura.

41 *Dum ſed.)* Propriè. Sedemus: vt tonſtrina. *Illi int.)* Illi, pro ibi. vt, --Illi mea triſtia facta. Et nota Illi, pro illic. *Interuenit Adoleſcens q. l.)* Apollodorus tonſorẽ ipſum nuntium facit, qui dicat ſe nuper puellæ comam ob luctum abſtuliſſe. quod ſcio mutaſſe Terentium, ne externis moribus ſpectatorem Romanum offenderet.

42 *Nos mir.)* Rectè. mirum enim in adoleſcentibus lacrumæ: vt contrà, -- Tristiſque ſenectus. *Nos mir.)* Vt, --Solam nam perfidus ille Te colere.

43 *Mirarier.)* V Mirabamur, & Rogamus eſt pro interrogamus. *Rog. quid ſit.)* Quid lacrumet: non, quid ſit ipſe. vt ſtulti putant. *Nunquam æq. inq. ac m.)* Mirè oſtendit ſemper ſibi hoc viſum quod dicit: ſed nunquam æquè.

44 *Paupertas m on. eſt)* Statim fit mẽtio paupertatis, vt ſit cauſa fallaciæ Phormionis. *Paupertas)* V πάθος eſt iuuenile & amatorium, accommodatum ad proponendos adoleſcentes, quod per μίμησιν hic exprimitur. & hic eſt fertur occaſio amoris Antiphonis narrandi. & Menander cecinit, Pauperem ad omnia eſſe formidoloſum, & omnibus contemptum, id quod in mediocri fortuna non comperitur: cuius hi ſunt verſus, πρὸς ἅπαντα δειλὸς ὁ πένης ἐστὶ γὰρ Καὶ πάντας αὐτοῦ καταφρονεῖν ὑπολαμβάνει, ὁ γὰρ μετρίως πράττων, περισκελέστερον ἅπαντα τἀνιαρὰ λαμπρῶς φέρει. Atque Theognis pauperibus linguam eſſe vinctam cecinit, πᾶς γὰρ ἀνὴρ πενίῃ δεδμημένος οὔτε τι εἰπεῖν, οὔθ' ἔρξαι δύναται, γλῶσσα δέ οἱ δέδεται.

45 *Modò quand. v. v.)* D Bene quandam: ne ob familiaritatem laudare videretur. *Modò q. v. u.)* Vide ſic agi, vt non tam morte mulieris, quàm ſolitudine pulchræ virginis moueatur affectus. Simul & ea deſcribi, quæ matronæ futuræ magis conueniãt, quàm quæ temere amanda ſit. Nam hic obitus fœminæ ad Comicum exitum ſpectat: quando quidem plus ex eius morte ſecuritatis, quàm moleſtiæ ſentiat argumentũ. *Hi. vic.)* Aduerbium in loco eſt. Hic viciniæ: cuius ad locum, huc viciniæ. Et ſtatim proximitas inſinuatur, vt ſit ſpes & cauſa videndi. *Hic vic.)* V Aliis eſt aduerbium, cuiuſmodi eſt domi meæ: aliis eſt paræleonaliis Atticiſmus.

46 *Miſeram.)* D Ab affectu: & ſubdiſtinguẽdum eſt. vt ad virginem referatur. *Lamentari.)* V θρῆνος eſt à pietate. *Lamentari m.)* D A probitate, quæ piis attribuitur. Et Lamẽtari mortuã. ambiguitas ſed ſenſu manifeſta. Morum effictio ſiue mimeſis eſt.

*V. πενέσθαι à solitudine.
Al. [vicinus,]
*D. ἀπὸ κοινοῦ hic: quia res minuitur, crescit sententia.
*Laus à forma. *A fortuna indignatio.
Occasio qua Antipho amare cœpit.
*D. ἀσύνδετον optimū per ἐναγώνιον.
*Miragenuinæ formæ descriptio.

Ea sita erat ex aduorso, neque illi beneuolens, — baf. di bafd
*Neque notus, neque cognatus, extra vnam aniculam; — adudp
Quisquam aderat, qui adiutaret funus. miseritum est. — dfsrdi
*Virgo ipsa facie egregia. quid verbis opus est! — fbdfsa lbdfsi
Commorat omnes nos. ibi continuo Antipho, — fifsai
Voltisne eamus visere? alius, Censeo. — fisbfi
Eamus. duc nos sodes.* Imus. venimus. — ifsfp
Videmus:* virgo pulchra, & quò magis diceres, — ifsfi iuta
Nihil aderat adiumenti ad pulchritudinem: — bafsip
Capillus passus. nudus pes, ipsa horrida: — iisfsp

47 *Ea sita erat.*) D Sita, pro posita Salustius cum ad lectione posita, cum. cum præsixero positum insulæ. Et hoc ei reciprocum est. *Ea sit. er. ex aduerso*) Expositio paupertatis, & quàm facile virgo videri posset.

48 *Neque vicinus*) D ἀπὸ κοινοῦ. *Neque notus, neque vicinus: extra vnam anic.*) Hæc præstruuntur: vt sit spes potiundæ virginis. *Neque notus, neque vicinus.*) Hæc descriptio paupertatis adiuuat argumentum, vt & visere audeant adolescentes virginem, & amet Antipho. *Extra*) V Linacro est enallage pro præter.

49 *Qui ad funus*) D Ipsum officium Funus dixit. *Miseritum est.*) Hoc est misertus sum eius. Et hic videtur ostendisse cur lachrymauerit. *Virgo ipsa*) Bene Ipsa, quia quæ suprà dixit, non ad ipsam, sed ad euentum eius pertinebant.

50 *Facie*) V πενέσθαι à pulchritudine. & prudēter dictum est, Sicut ex operibus interiorem bonitatem iudicamus (Est enim externa actio internæ mētis veluti speculum quoddam) ita facies est animi imago. Recte igitur Mimus, inquit, Formosa facies est muta commendatio. & sicut paleas succinum ad se trahit, ita amorem pulchritudo. *Quid v. op. est!*) L Sic dicit Terentius vbi ad effectum properat.

51 *Commorat v. nos*) Figura συγκοπή, pro commouerat. Et omneOu nos: quia res ad Antiphonem tantùm spectat. *Ibi cont. Ant.*) Hic redditur nomen adolescentis. & est ἀνταπόδοσις. *Antipho*) V Eclipsis est verbi Respondebat.

52 *Vultisne eā visere.* D Vt, Popnlare penates Venimus. *Voltisne e. v.*) Ipse hortari inducitur, qui amaturus est. Hic est motus voluntatis seu exhilaratio quædam & frontis exporrectio. atque exitus. & hic allubescentia, sicut in scholi. vilnuet, est; quam mutu adhortatio, ita & cursus ad visendam puellā teltificantur. *Alius.*) L Iradria, vel quilibet. *Alius, censeo. eamus, duc nos s.*) Hæc omnia diuersi. Et apparet tot esse homines, quot per μιμησιν sunt πρόσωπα.

53 *Imus, venimus*) B Diomede authore Dialyton est, quando effertur aliquid, nulla coniunctione interposita. Polysyndeto contraria. vt, --Alii naualibus ite, Ferte citi ferrum, date tela, impellite remos.

54 *Virgo pulchra*) D ἐπιτροχασμὸς mirantis. Duo ingenua. & Virgo, & Pulchra. *Virgo*) V Amplificatio formæ à simplicitate, & cultus negligentia. Nam eximiam his exprimit pulchritudinem quam ne tantus quidem squalor extinxerat. Breuiter natiua erat forma, & non affectata. *Virgo pulchra*) D Bene non dixit, Videmus virginem pulchram: sed ὥσπερ ἐπὶ παρακελεύσεως, Virgo pulchra! Illud enim frigidius: hoc concitatius. & hoc magis demonstratur ἐξ ὑπάρξεως, quam relatione. *Et quò m. dic.*) Diceres, pro crederes. vt, Audacter dicito. Sæpe Plautus.

55 *Nihil a. er. adi.*) Propriè Aderat. Adest enim id, quod adiuuat.

56 *Capillus p.*) Singularem numerum, pro plurali posuit. Sic & alibi, Capillus passus, pro laxus, circum caput Relectus negligenter. *Passus*) Temerè dispersus. Vt magna pars. à Græca oratione profluxit hæc dictio. *Ipsa horr.*) Quasi extra ipsam sit id quod dixit. Capillus passus, nudus pes. Tale est apud Virgilium, Illum autem quamuis ater sit candidus ipse, Nigra subest vdo cui tantùm lingua palato, Resice. Et alibi de arbore, Tum fortes late ramos. & brachia tendens. Huc illuc. media ipsa ingentem sustinet vmbram. Et, --Domus sanie, dapibúsque cruentis Intus opaca, ingens: ipse arduus, altáque pulsat Sydera.

cap

57 aſſiſi *Lácrumæ, veſtitus turpis:* vt ni vis boni
58 iiſſi In ipſa ineſſet forma, hæc formam extinguerent.
59 {xldiſp a} Ille. qui illam amâbat fidicinam, tantúmmodò
60 aſſſi Satis, [inquit. ſcita eſt.] *noſter veró. D. iam ſcio:
61 iiſſi Amâre cœpit. G. *ſcin' quám! quò euâdat, vide:
62 sbiſip Poſtrídie ad anum rectà pergit: óbſecrat,
63 {xdſeſp adibi} Vt ſibi eius fáciat cópiam. illa enim ſe negat:
G. [Vt eius ſibi faciat cópiam. illa enim negat:] ſcuſiip: & [eius] facto monoſyllabo. i-ſiip. Ma [illa enim] per ſimplex l. reiecto [vt] in præcedentem verſum. ſbſſib: idibſp.
64 aiaſſp Neque eum æquum ait fácere: *illam ciuem eſſe Atticam,

•D. ἀποσιώπησις tertia.
•L. Laus pulchritudinis à natura.
R. Alias [ſcita, inquit.] iiſſi.
Scita, id eſt, bella, modeſta.
•D. Apoſiopeſis.
V. Anum, quæ puellæ cuſtos aderat.
Enim, id eſt, verò.
D. Se negat, Copiā facturā ſubauditur.
•Laus à loco, à per

(Capillus p. n. pes) Facetiùs, quàm ſi pluraliter dixiſſet. Virgilius, Quibus acer Erix in prælia ſuetus Ferre manum. Capillus paſſus nud.) Temerè diſperſus. Deducitur Paſſus à verbis tribus, Patior, Pādo, & Pateo. à Patior perpeſſum ſignificat. Vnde & paſſam dicimus vuam, quæ in ſiccando paſſa eſt ſolem. à Pateo idem eſt quod patens & extenſus. Vnde apud Plautum, In portum vento ſecundo, velo paſſo peruenit. à Pando ſignificat deductum & diſperſum. vt hìc, Capillus paſſus, & apud Virgilium in primo Æneidos. Ecce trahabatur paſſis Priameia virgo Crinibus. Nudus pes) Hæc duo Nudus pes, & Veſtitus turpis. ad paupertatem referenda ſunt.

57 Vt ni vis boni) D Plus eſt Vis boni quàm Bonum.

58 In ipſa ineſſet formā) Veteres ignem & calorem quendā, quaſi feruorem, dixerunt formam: & ideò fornaces, forcipes, formā & formoſos: ex quibus ignis amoris exoritur. Laudandus eſt ergo Terentius proprietate ſeruata: qui cùm Formam prætuliſſet, ſubiecit Extinguerent. Ideo & Virgilius ſic ait, At mihi ſeſe offert vltrò meus ignis Amyntas. In ipſa in. f. hæc ext.) Figura πλοκὴ. aliud enim ſuprà, aliud itrà Forma reperita ſignificat. Ploce eſt per eiuſdem verbi iterationem. Sic & in illo Perſii verſiculo, Scire tuum nihil eſt, niſi te ſcire hoc ſciat alter. In ipſa ineſſet) D Geminauit præpoſitioné. vt alibi. In amore hæc omnia inſunt vitia. Extinguerent) Bene Extinguerent: quia ab igne & calore Forma dicta eſt.

59 Ille, q. ill. am.) Bene Illam: quia iam ſuprà inſinuauit perſonam citharistriæ. Ille q. ill. am.) Ratio cur amauerit virginem. Fidicinam) Suprà, Cithariſtriam. ergo indifferēter. Tantummodo Satis inq. ſc. eſt) Senſus eſt, Laudauit tantummodo, non etiam captus eſt in amorem.

Satis, inq ſc.) D Magna laus formæ, amanti aliam, placuiſſe. Scita, bella vt in Andria, Scitus puer eſt natus è Pamphilo. Noſter verè) V Antipho. ἀποσιώπησις tertia: quæ ſuccurrit quoties verba rebus minora ſunt. Noſter v.) ſic intercipere orationem ſolemus. 60

Amare cœpit) D Ille, inquit, laudauit tantúm: hic amare Cœpit. Et bene Cœpit, non Amauit: vt oſtendat vim amoris non parū eſſe & rem quæ ſemel ſuſcipi poſſit. Scin' quam) V Quantopere. Alia eſt D ἀποσιώπησις, qua, in narrationibus in compendium Terentius vti ſolet. Scin' quám!) Amare cœpit, ſubauditur. Quò eu. v.) Euadat, perueniat. Nam Euadere, eſt per obſtantiā peruenire. 61

Poſtridie ad an. r. p.) Hoc præſtruens, aniculæ ſuprà mentioné fecerat. Et bene memor & virginis & honeſtæ, non ipſam adiri facit, ſed anum: neque ab ipſa peti fructum voluptatis, ex cuius perſona maior deſperatio naſcebatur: ſed à nutrice potiús: per quam ſuaderi puellæ poſſe creditur quicquid libet. Poſtridie ad an. r.) ἐμφατικῶς, Ad anum ſtatim: vt qui poſthabuerit omnia alia. Rectà) D Quia non per nuntium. 62

• Vt ſibi eius f c.) Vide vt nihil de virgine ſperet, qui omnia ab anicula petat. 63

Neque eum æq. ait f.) Non quòd amet, ſed quòd hæc petat. Illam c. Attit.) Illam cum ἐμφάσει dixit: quaſi dicat, quam ſic contemnat. Ciuem bon. e.) Ciuem, quòd ad iura pertinet: Bonam, quòd ad ipſam. Atticam) V Apud Athenienſes capitale erat virginem vitiare. & vxoris ducendæ ſigna produntur tria: quorum primum eſt, vt ſit ex honeſta quadam ciuitate & loco: alterum, vt ſit ex probis parentibus prognata: tertium, vt ſit licitum matrimonium. ne quid contra leges & honeſtatem peccetur. Iudicauit igitur Euripides non eſſe meliorem honorē inter homines, quàm probis parentibus eſſe natum. & ingenuam (vir- 64

sona, à maioribus
D. Vel ſ velit Lege. id ſ.
D. Neſcire, id eſt, neſciebat.
Alia cauſſa litis futuræ.
[t] Ni ſ rediſſet ei pater.] ſiaaiap.
*D. Decet Rogitas! & eſt ἀποσιώπησις quarta.

Bonam, bonis prognâtam: ſi vxôrem ſvelit, iiſſp

Lege id licêre facere: ſin álter, negat. ſibiap

Noſter quid ageret, neſcire: & illam dúcere {ſbiaſp ſaſi}

Cupiêbat, & metuêbat abſêntem patrem. aiaiſp

D. *Non ſi ſrediſſet pater, ei ſvéniam daret?* ſid.ap

G. *Illé ne indotâtam virginem, atque ignóbilem* {aiſiſp a}

Daret illi! nunquam fáceret. D. *quid ſit dénique?* aſdiſp

G.* *Quid fiat! eſt paraſitus quidam Phormio,* ſiaſſi

tute & moribus) duxiſſe vxorem. Sic enim canit in Heraclide. ... ... idem quoque voluit præcipuam notam eſſe hominibus, ex bonis prognatum eſſe. Huius enim res augentur, & fortunatur, & vetê nobilis nomen illi ſuppetit, ...

65 *Bonam*) Probam. Eſt autem epitheton ad perſonam referendum. *Bonam*) [D] Non vilem: quia boni non viles ſunt. vnde ſuperlatiuus gradus Optimates facit: quia Bonus Melior Optimus dicitur. *Bonis pr.*) Quod ad maiores eius. *Si vx. v.*) Rectè ſubiunxit, Si vxorem velit: poſtquàm ea in virgine prætulit, quæ ſolent ornare nuptias.

66 *Lege id l. f.*) Incerta diſtinctio eſt: vtrum Vxorem velit lege: an Lege id licere facere. *Sin al. n.*) Et pudicè anus, & tamen illecebroſè, Licere facere, dixit: quod ille impudentius petit. Vt tibi eius faciat copiam. *Sin al. n.*) ἔλλειψις facta ex eo quod ſequitur, Facere.

67 *Noſter q. ag. n.*) Propoſita deliberatio: cuius tamen altera pars vincet. nã ducturus eſt per abſentiam patris. *Quid ag. neſcire*) Pro neſciebat. ſed rectè ſic ait: quia ſubiũcturus eſt.

68 *Cupiebat & metuebat*) Metuebat propriè dixit. Metuimus enim eos qui nos amant: Timemus etiam inimicos. *Illam ducere Cupiebat, & me.*) Vide ambiguitatem, quam tamen ſequentia tollunt. *Metuebat*) [D] Nam timidum eſt omne ſcelus.

69 *Non ſi red. p. ei v. d.*) [D] Bene interrogat Dauus. hoc enim ſperari ſi poſſet, non opus erat fraudibus Phormionis. *Non ſi red.*) Si, pro cum rediſſet. Virgilius, Præterea ſi nona dies mortalibus almum Aurora extulerit.

70 *Ille ind. v.*) ſuperſtitio ille, de quo dixerat, Definas: Sic eſt ingenium: & qui propter, ſpem lucri nauigauerat ſenex. Inſinuandum igitur fuit: hic enim erit omne periculum fabulæ. Ex ordine Terentius prius inſinuauit perſonam ſenis, vt grauiora fierent quæ diſtimebant nuptias. *Illéne ind. v. a. ign.*) Duo dixit: & Indotatam. & Ignobilem Hæc enim duo principaliter petûtur, cû ſint quatuor, quę in ſponſis quæruntur: forma, probitas, dos, nobilitas. Et manifeſtũ eſt, cui de forma & probitate nihil dicat quippe cùm ſuprà magnopere ea laudauerit in puella. *Virginem*) Simpliciter accipimus, virginem? an ſubaudimus Quamuis: vt ſit, Quamuis virginem?

Daret illi:) Bono affectu dixit, Daret illi? 71
Filius enim familiæ non tam ducit vxorem, quam à patre accipit: quippe cùm patri committatur puella potius in huiuſmodi conditionibus, quàm marito. *Daret illi*) Mirè Daret: vt oſtenderet nihil eſſe poteſtatis in filio. *Daret illi! n. f.*) ἀποσιώπησις ſecunda: hic enim non tranſit ad aliud. ſed imitat incœpto: vt & per interrogationem diceret, Daret illi! & per reſponſionem inferret, Nunquam faceret. Et nota Nunquam pro non, in maiorem negationis ſignificationé poni ſemper. [b] Rodolphus Agricola quo loco de ratione breuitatis tractat, Ex præcedentibus, inquit, ſequentia intelliguntur. vt quoties mandata, cõſilia, causáſve explicuimus, quibus vel ordo ſequentium rerum, vel vis facile perſpicitur. Quale eſt in Phormione Terentii, - Eſt paraſitus quidã Phormio, & quæ ſequuntur. Dein ſubiicit. Ego te cognatum dicam. & tibi ſcribam dicam. Non dici. hoc dixiſſe Phormionem, quod ipſum ex figura verborum facilè perſpicitur. ſed hoc quidem prioris loci exemplum eſt. Quod autẽ huius eſt loci, poſtquàm totum ordinẽ conſilii recenſuit: deinde rem ipſam, quæ hoc pacto geſta eſt, cùm poſſet hinc cognoſci, ſolùm dixit, Perſuaſit homini. factum eſt, ventum eſt, vincimur. Duxit. *Quid ſit den.*) [D] More ſuo Terentius, Denique poſuit in fine ſenſus: & eſt aduerbium ordinis. Sic in Heaut. Fodere, aut arare, aut aliquid facere: denique. vt ſit Denique vel deinde, vel ad poſtremum.

Quid fiat) [V] Conſtitutum vocat Cicero 72
id genus narrationis, cùm à perſona quam deſcribimus, ad eius verba trãſitur. *Paraſitus*)

Dam

73 ssssi *Homo confidens: qui (illum dij omnes [perduint])* — Al. [perduint].

74 {cidssp / {s D. *Quid is fecit?* G. *hoc consilium, quod dicam, dedit:* — Phormionis fictū consilium.

75 ssrdii *Lex est, vt orbæ, qui [sint] genere proximi,* — Attica lex. Al. [sunt].

76 {cxsdsp / id *[Eis] nubant: & illos ducere eadem hæc lex iubet.* — Al. [His.]

77 asdsp **Ego te cognatum dicam, & tibi scribam dicam:* — * L. Prosopopœia ex psona parasiti.

78 dsasp *Paternum amicum me assimulabo virginis:* — D. Dicā, suprà, verbum: infrà, nomen est totidem literis diuerso accentu.

79 dasap *Ad iudices veniemus: qui fuerit pater,*

80 ssbii *Quæ mater, [qui] cognata tibi sit, omnia hæc* — R. Al. [quæ]. sed mē

Demonstratio Phormionis ab affectatione, Quia parasitus, qui aliàs est Gnato: ab habitu animi, Quia confidens. Itaque illi pessimè morato imprecatur. *Est par. Ph.)* [D] Phormio, nō à formula: sed Phormione dicitur sparteo: quem nos eronem dicimus triuialiter, & pro consuetudine. *Homo conf.)* Homo Comicè dictum: nam quis ignoret parasitū hominem esse? *Confidens)* Hic Confidens, pro improbo, audaci ac temerario posuit. vt, O ingentem confidentiam!

73 *Qui illum)* Qui, vtinam est. vt Lucilius in secundo. Qui te Momentane malum iam cætera, perdat. Aut, Qui hoc consilium, quod dicam, dedit. *Qui ill. dij o. p.)* Qui aut expletiuum est, aut pronomen: quo incipiens Phormionem describere, cohorruit cōsyderatione eius, & in hanc vocem, quasi confusus erupit: hoc autem certum genus est παρένθεσις.

74 *Quid is fecit)* Correxit interrogatione errantem: vt rediret ad nominatiuū casum. Qui, vnde aberrauerat, & illum dixerat. *Quid is f.)* Seruatur affectus tristis, vt suprà ait, Sed quid tu es tristis? *Hoc consi. q. d. d.)* Secundū quosdam ordo est, Qui hoc consilium, quod dicam, dedit.

75 *Lex est)* Lex vt in Palliata rectè ponitur; nam Græcorum fuit. ideò & in Andria sic ait, Inopia, & cognatorum negligentia Coacta. *Lex est)* Alia narratio interponitur & dicitur παρένθεσις. *Lex est)* A causa litis. potuit enim dici, Nō habes causam. *Lex est)* [V] Ceu παραδιήγησις iniquum eius animum, atque ita factum commonstrat. Fuit autem lex de connubio, vt orbam proximus duceret, aut si id facere recusaret, quinque minarum doté daret, authoribus Suida & Polluce. Prudenter verò hac lege puellis & orbis, & inopibus consultum est, vt honestè nuptui traderentur, néue coactæ aliquod indignum facinus in sese admitterent. *Vt orbæ, q. sint g. pr. Eis n.)* [D] Orba proximo nubat, Orbam proximus ducat, Atticum ius est. Et est ordo, Lex est, vt orbæ eis nubant, qui sint proximi.

Eadem h. l. i.) Non duas res iubet hæc vna lex: sed puellis permittit nubere: cognatos cogit ducere. 76 *Eadem h. l. i.)* Bene, Iubet. minorem enim vim habet ea lex, quæ aliquid permittit, quàm illa quæ aliquid iubet. *Et illos d.)* Bene additum: nihil enim ad rem, si ducendi necessitas non fuisset.

Ego te cogn. d. & t. scr. d.) A persona eius cū quo agitur. Potuit enim dici. Quid mecum est tibi? 77 *Ego te cogn. d. & t. scr. d.)* ἀντιμετάθεσις & [illegible]. Hæc narratio est quā dicit Tullius cōstitutam. Et ipse, Tibi vni parcam, inquit in Verrinis. repètè enim transitur ad verba personarum ab earū descriptione, sed hoc ipsum ad commouendos auditores valet plurimùm. *Et tibi scr. d.)* A denunciatione in personam ne diceret, Non mihi denunciasti. *Et tibi s. d.)* Cicero. Scribitur Heraclio dica. *Scribam d.)* [V] Ex Græcorum Phrasi desumpta. Illi enim dicunt δίκην γράφεσθαι, id est, litē intendere, diem dicere, in ius vocare. [M] Dica significat actionem, quam contra aliquem in iudicio experimur: vulgariter citationem vocamus. [a] Laurentius in Raudensem, Membrana est pergamenea charta: Dica verò actio: è Græco sumptum. vt Terent. in Phorm. Scribam tibi dicam. Et Cic. in Verr. act. 4. Scribitur Heraclio dica. Budæ, lib. primo de asse. Nec candidi profectò est, nec recti iudicii, ob vnum & alterum incōmodiùs dictum dicam ipsi imperitiæ velut ad tribunal Rhadamanti scribere, aut quamuis aliam formulam intendere.

Paternum am. me ass. v.) [D] A persona litigantis: potuit enim opponi, Personam non habes. 78

Qui f p.) Qui, hic pronomen est: infrà, quomodo significat. 79

Quæ mater) Virginis scilicet. *Omnia hæc consi.)* Omnia hæc, non ex abundanti posuit: sed characterē, quasi tam multa. & est [illegible]. nam post enumerati: nem veteres hoc dice- 80

bant

Confingam: [quod] erit mihi bonum, atque cómmodum. sddiip 81

[Cùm tu horum nihil refélles,] vincam scilicet. { siissp ss 82

D. [*Cum tu horum nihil refelles?*] *hoc interrogatiuè pronuntiandum est.* [B] *Subaudi Quid fiet? aut aliquid tale.*

Pater áderit: mihi paráta lites: quid mea! sdiss 83

Illa quidem nostra erit. D. * *iocularem audáciam.* dsiasp 84

G. *Persuâsit hómini:* * *factum est. ventum est. vincimur.* sbissp 85

Duxit. D. * *quid narras!* G. *hoc quod audis.* D. *ô Geta* ssusp 86

Quid te futurũ est! G. *néscio hercle. vnum hoc scio:* sisis 87

Quod fors feret, ferêmus æquo ánimo. D. *placet:* siiiap 88

* *Hem istuc viri est officium.* G. *in me ŏmnis spes [est mihi.]* { scassi sidd 89

de, *i. qui*, i. vnde. [D] quomodo, & qua ratione.
R. [*Quid*,] pro quatenus, καθ' ὅτι, vel καθ' ὅσον.
* D. Deest Audio ex te, aut Dicis.
* D. ἀντίφρασις & αὔξησις per incrementum.
* D. Admirãtis vox est, non interrogãtis.
Sententia moralis.
* Consolatio laudatoria.
Ms. [*mihi est*]. sidssi.

bant. Salustius in Iugurtha, Hæc omnia præsidio adsunt.

81 *Quod erit mihi bonum, atque commodum)* εὐφημία. Quod mihi, inquit, faustum ac felix erit: hoc est, confingere atque mentiri. Totum iculariter parasitus: quippe qui Confingam dicens, non solùm non erubuerit de falsiloquio, sed quasi præclari facinoris incœptionem etiam auspicatus sit, oménque susceperit dicendo, Quod erit mihi bonum atque cõmodum. Sic enim veteres, Quod faustum felixque sit, dicebant, aliquid aggressuri. *Quod mihi)* [V] Enallagen hoc loco Linacer esse dicit, pro quatenus, more Græcorum καθ' ὅτι καὶ καθ' ὅσον. [R] Vt sit sensus, Hæc omnia confingam & comminiscar, quatenus ex vsu meo videbitur, & quantum commodum erit: vel eatenus confingam, quoad quidem erit vtile atque in rem meam: aut quatenus potissimũ expedire mihi conducere̍que arbitrabor: aut quoad eius fieri oportere, & bono fore causæ huic intelligam. Sic & Cicero ad Atticum. Nunc verò censeo, quod commodo tuo facere poteris, venias ad id tempus quod scribis. Sic sæpe aliàs.

82 *Cum tu h. n. refelles)* [D] Hoc interrogatiuè pronuntiandum est. *Refelles)* Refutabis, redargues. Nam prorsus Refellere, est redarguere falsitatem.

83 *Pater ad. m. p. l. q. m.)* Mirè ἀσύμφωνον quod maximè alter meueret, hoc pro redicula re contẽpsit, Pater aderit: mihi paratæ lites. Exquisitè autem subiectũ est, cùm suprà dixerit, Mihi paratæ lites: Quid mea? *Pater ad m. p. l.)* Vt Antiphoni formidanda ista sunt, ita ridicula parasito.

84 *Illa q. n. er.)* ἀντὶ τοῦ Nostra, cùm Antiphonis tantùm esse debeat. *Iocularem aud.)* εἰρωνεία κατ' ἀντίφρασιν: hoc est, minimè iocularem. An quæ ex ludo & ioco in periculum veniat?

85 *Persuasit h.)* Hic iam de Antiphone quæritur, cui persuasum sit. *Factum est)* Adeò audax Phormio. *Ventum est)* ἐπιφώνημα. Quomodo factum est? Ventum est. vincimur. duxit. *Factum est. v. est, v. Duxit)* Amat hoc Terentius, vt, It, lauit, redit. &, – Imus, venimus, Videmus. &, – Funus interim Procedit. sequimur. ad sepulchrum venimus. In ignem posita est. fletur. His non modò breuis & comis narratio est: sed etiam auditoris animũ, ad id quod restat, intendit.

86 *O Geta Quid te f. est!)* Sic pronuntia, quasi periturum contemplеris Getam. & iam eum in certo interitu defleas. *O Geta Quid te f. est!)* Scilicet qui magister relictus sis Antiphoni.

87 *Nescio h. v. h. sc. Quod f. f. f. æq. an.)* ἦθος. Ad desperationem rerum fortis est seruus: & simul vigilauit Poëta, ne si & hic eiularet, res tota migraret in Tragœdiam.

88 *Quod f. f. f. æq. an.)* [V] γνώμη etiam Christianis digna, quoties de Dei prouidentia & fato disserunt. eadem est & sentẽtia Sophocli cum suadeat, vt quis non suam prudentiam, quæ subinde fallitur, sed ductũ fortunæ sequatur: οὐ τῇ γνώμῃ, τῇ τύχῃ δ' ἑπόμενοι. Et alius dixit, Omnis ferendo, fortuna est mihi superanda. [D] Hæ graues sententiæ ex persona seruorum cùm dicuntur, ridiculæ sunt: & eo consilio interponuntur. *Feremus æq. an.)* Hoc secundum seruos, qui futura contemnunt. Et mirè meritum culpæ suæ ad fortunam retulit.

89 *Hem istuc est vir. off.)* Compendium consolationis est, quod hic libẽter accepit, & ideò

Statim

90 ſddſi D. *Laudo.* G. *ad precatôrem abeam credo, qui mihi*
91 ſſſ.ſp *Sic oret:* * *Nunc [omitte] quæſo hunc: cæterùm*
92 ſſalſp ſſi *Poſthac ſi quicquam, nihil precor: [tantùmmodo]*
Al. [tantum modò]
93 ſbdbſi *Non ſaddat,] Vbi ego hinc abiero, vel occidito.*
Al. [addas,] GO [caſus].ddbſi.
94 ſiſſp D. * *Quid ille pædagôgus, qui citharistriam?*
95 xidiſp ſ *Quid rei gerit?* G. *ſic tenuiter.* D. *non multum habet*
96 ſſſi ſp *Quod det fortaſſe.* G. *immo nihil, [niſi] ſpem meram.*
97 ſdiſſp D. * *Pater eius rédijt, an non?* G. * *nondum.* D. *quid? ſenem*
98 adſli *Quoad expectâtis veſtrum?* G. *non certum ſcio:*

R. [amitte], id eſt, dimitte.
* Oratio precatoris ad dominum mittendi: D Mimeſis: L Proſopopœia.
* Vrbaniter de Phædria inquirit.
E. Al. [præter], ſſdſſp
* D. Chremes ſcilic.
* D. Sub. Venit.

ſtatim approbat. *In meo ſpes eſt mihi)* Quomodo: an vt ſtrenuè ſe defendat: an vt fugiat? an vt patiens ſit plagarum?

90 *Ad pr. ab. r.)* Bene Poëta omnia tractat, quæ in tali re tacenda ſeruo eſſent, niſi aliud poſceret argumentum. *Precatorem)* V Qui pro iure intercedit. D Sic in Heaut.--Nec tu aram tibi, Nec Precatorem parasti. *Qui mihi Sic oret)* Id eſt, pro me oret.

91 *Nunc amitte q.h.)* μίμησις dicitur, vbi non verba modò, verum etiam geſtum vocémque fingimus alienã. *Nunc amitte q.)* Hoc quod nos dicimus. Dimitte, antiqui etiam dicebant Amitte. Virgilius, Amiſſos hinc iã obliuiſcere Graios. Et Saluſtius, Pactione amiſſo Publio legato. *Poſthac ſi q. n. pr.)* Facilè impetrat, qui non omnia extorquet. Ergo ars precatoria eſt, mitigare præſentia, futura permittere. Simul etiã quia omnis cauſa in hoc eſt, ne videatur ſeruus ob impunitatem in delictis ampliùs peccaturus. *Poſthac ſi q.)* Vt ſolet eleganter per ἐνθύμημα. Et ſimul, non Si tantundem peccauerit. ſed Si vel minimum. tale eſt & illud. Si ſenſero hodie quicquam in his te nuptiis Fallaciæ conari &. Si quicquam Inuenies mentitum, occidito. *Nihil pr.)* Nihil. pro non: ſed plena negatio, Nihil.

92 *Tantummodo)* I Facetè exprimit morẽ precantiũ pro ſeruis, quaſi nullus ex animo precetur. *Tantummodo Non addas)* B Referunt ad Getæ perſonam volentis non addi a precatore, Vbi ego abiero Quod ferè ſolent in aurem ſuſurrare qui precantur hoc modo, Vbi abiero tracta illum pro meritis. Extant libri qui habeant Tantummodo Non addas. Sunt qui putent accipi Tantùm nõ. pro etiam, quo modo & Suetonius dixit in Tyberio, Tantùm non aduerſis tẽpeſtatibus Rhodũ nauigauit.

Vbi ego h. ab) D Hic oſtendit nullum pre- 93
catorẽ ex animo poſtulare veniã ſeruo. *Vel occidito)* Vel, pro etiam. *Occidito)* Tu tantum cædere volebas. ego dico, Etiã occidito.

Quid ille pæd. qui cith.) Moraliter quærit, 94
velen audire de Phædria, poſtquàm de Antiphone cognouit: maximè quia hæc Interrogatio reſpõſionẽ elicit. qua ſpectator inſtruitur ad cognoſcenda cætera. *Quid ille pæd. q. cith.)* Quia dixit, Sectari, in ludum ducere, & reducere. & quia Puellulam dixit: ab ætate, Pædagogus eſt illi, ait. *Quid ille pæd. q. cith.)* Phædria ſcilicet, qui neque abſcedit à cuſtodia puellæ: neque illam ipſe contingit. *Qui cithar.)* ἐλλειπτικῶς. Sectatur, Amat, vel quid tale ſubaudiendum eſt.

Sic te:.) ὑπόκρισις Sic dicẽdum eſt, cum 95
aliquo geſtu. *Tenuiter)* B Terentius hic Tenuiter dixit de iuuene amante citra nummorum adminicula. *Non m. h. q. det f.)* D Cum commiſeratione amatoris adoleſcentis pronuntiandum eſt.

Immo n. n. ſp. m. m.) Bene Spem: quia amat. 96
nemo enim ſine ſpe amat. *Spem m.)* V Poſſe fieri. quod aliquãdo puella potiatur. *Meram)* D Solam. B Adiectiuum Merus idem quod Solus antiquis ſignificabat.

Pater e. r. an non) D Chremes ſcilicet. 97
Nondum) Subaudi Venit. Iam Non plena negatio eſt.

Quid? ſ. Quoad exp. v.) Animaduertite Quid 98
ſecundum morem quotidianum tum dici, cùm fit tranſitus à mentione alterius rei ad alteram. Sic & ſuprà. Quid pædagogus ille? *Quoad exp. v.)* Quoad quandiu. Et rectè locutus eſt: quia aduentus, finis eſt expectationis.

•D.Præparatio inopinati aduentus senis.
• D ἀρχαϊσμὸς, pro Nihil.
•D.Moralis expressio.nam eos vocat, quibus initio egrediens, dicebat, Si quis me q.r.
•D.Ad χωρὶς προσώπου loquitur.

*Sed epistolam ab eo (esse allâtam) audiui modo, & abſſſp
Mu.[allatam esse]. ſiſiſi
Adportitóres esse delâtam: hanc petam. sbſſai
D.*Nunquid Geta âliud me vis?* G. *ut bene sit tibi.* aſſdſi
* *Puer heus: nemón' huc prodit!* * *cape, da hoc Dórcio.*

In [huc] h vim habet consonantis: vel legendum [ne-mone], nam huiusmodi apocope vocalem præcedentem, etiam natura longam corripit.

99 *Sed ep. ab eo all. e. aud.)* Mirè paratur inopinatus subitò aduentus senis. nam ipse veniet, cuius epistolam sperat.

100 *Et adport e. del.)* More veterum. magistri tributorum, id est, publicani, operam in portu dabant, inferendarum rerum, & efferendarum vectigal exigentes. *Adportitores)* Ad eos qui in portu sunt. Et quo more hoc dixerit vide: Attico, an Romano. *Portitores)* V Eos qui in portubus vectigalia exigunt. Nō enim hic seruum atriensem notat, sed à portu nomen habet.

101 *Nunquid G. al. me vis)* D Absque illo argento, quo tibi à me opus fuit.

102 *Da hoc Dorcio)* H Hoc argentum quod Dauus annumerauerat. *Dorcio)* D Dorcium, fœmininum nomen est, vt Plancsium, Glicerium.

M.[ACT. II. SCEN. I.] [ACT. I. SCEN. III.]

ARG. L Querela Antiphonis metuētis patrem, & Phædriæ correptio: D Estque comparatiua qualitas in hac scena inter Antiphonis vitam, & Phædriæ Genus causæ demonstratiuum. contendūt autem. vter magis miser sit. V Antipho docet præcipitis & temerarii consilii comitem esse pœnitentiam. Phædriæ autem oratio à loco communi ducta est, quòd scilicet nostra nobis sordeant, aliorum improbas fortunas admiremur. L Est autem protasis fabulæ. D Atque hic mirè exprimitur color vitæ eorū, qui id, quod immodicè concupierint, spernunt, postquàm euenerit: quod apertiore sententia ostendit Poëta, dicendo, Nostri nosmet pœnitet. V *Theses.* 1. Temerarium incœptum authorem tristitia afficit. 2 Prudentis est prospicere quænam futura sunt. 3 Cupidi faciliè per alios compelli possunt. 4 Tolerabilior est molestia aliquor dierum, quàm quotidiana & perpetua. 5 Amatores sunt fastidiosi. Mox enim res petitas dum habent fastidiunt. 6 Vxor sit liberalis, ingenua, sine mala fama. 7 Sera est pœnitentia post factum. Est autem controuersia inter duos adolescētes, vter eorum sit miserior, cœlébsne, an maritus. In Antiphone est ἐπαγγελτικά. Exponit enim suam infelicitatem à periculo, cùm patrē reuersum extimescat: ab imprudentia, cùm Phormioni suasori contra honestatem paruerit: ab incommodo, cùm cruciatus futurus sit non aliquot dierum, sed perpetuus. M Quæ temere suscipiuntur, nec paratum secum consilium apportant, illorum pœnitentiam nos quamprimum subsequi solere, docet hæc scena. Nam cùm animus præsentibus voluptatibus occupatus nihil prouidentia consyderat, sibiipsi quæ recta esse possent non cōsulit: vnde mox cùm ad se redit, ad pœnitentiam mouetur. quæ cùm locum nouo consilio reparare potest, tempestiua est & commoda: si autem talis sit, vt mutare consilia non possit, proxima desperationi dicenda est. Nam cùm conscientia mille testes, quæ semper in memoriam turpis rei factum reuocat, quiescere conscii sibi non possunt: ne tunc quidem cùm omni spe deposita, portum non ampliùs inquirunt. Seneca libro quinto Epistolarum, Quid autem prodest recondere se, & oculos hominúmque aures vitare? bona conscientia turbam aduocat, mala etiam in solitudine anxia atque sollicita est. Si honesta sunt quæ facis, omnes sciant. Si turpia, quid refert neminem scire, cùm tu scias?

Vers. gen. Septimus est trochaicus tetr. acat. Reliqui omnes iambici, iique tetrametri, excepto vndecimo dimetro: atque omnes acatalectici, exceptis primo & quinto catalecticis, & quarto, qui (si in ce non abundet [sis]) fuerit hypercatalecticus.

ANTIPHO, PHAEDRIA *adolescentes.*

1 *adsdsaa adsdsdiu* A'DEO'N' *rem rediisse vt qui mihi consultum sóptimè velis esse,J* *Mu.[esse optumè velit].adidiii.*

2 diiisisp *Phédria,patrem sextimêscam,Jubi in menten eius * aduenti svênit'J* *Al.[vt extimescam.]daiisisp. D.Legitur & [aduenti]*

3 sisiassp *Quòd ni fuissem incógitans,ita eum expectârem, vt par fuit.*

4 *cdsssai- s* P. *Quid istuc est?* A. *rógitas,qui tam audâcis facinoris mihi cónscius sis?* *Iambicus hyperc. vel Gin eo abundat' sis]: vel illud Mu transferendum in sequentem versum: A in quo tunc & d elidendum in [quod], & synaresi facienda in[Phormioni],dssssiu.*

5 *bsssso asi* *Quod' v'tinam ne Phormióni id suadêre in mentem incidisset,*

Querela adolescentis continens protasin, & peccati expositionem.

*D.Sic veteres genitiuo casu proferebant.multipliciter enim declinatur. & Aduenti,& Aduetus,sic in Andria.Nihil ornati, nihil tumulti.

*Bene timês inducitur Antipho, vt sit causa fugiendi. Ad hoc enim fugiet,ne ad amittendâ coniugem cogatur à patre ante errorem fabulæ patefactum.

Antipho timidus, Phædria audax.

1 *Adeón'*) V Querela est & πάθος ab euentu infœlici.qui neque exordium patitur. Est autem enthymema. Pater rediit,iâ extimesco. *Vt qui m.c.op.v.e.Ph.)* D Mira sententia, qua ostendit adolescêtulos in peccatis neminem magis metuere,quàm eos à quibus maximè diliguntur.Siméique Inducitur rerum imminentium præstructio:in qua sic audax inducitur Phædria,vt defensor futurus sit:sic timidus Antipho,vt fugiturus sit. *Vt qui m.c. opt.v.e.Ph p.ext.)* Ferienda pronuntiatio in eo quod ait. Qui mihi consultum optimè velit esse. hoc enim magis mirum est, ideò patrem timeri,quia consultum optimè velit. *Consultum velit)* B velit vt bene sit mihi. Sic & Lactantius Institutionum libro quinto loquitur. Vnde inquiens pietas tam impia,vt eos miseris modis aut perdant, aut inutiles faciant,quibus velint esse consul.um.

2 *Vbi in m.e.ad.v.)* D Nota venire in mentem veteres non recordationis causa dictum, sed etiam recogitationis consyderationisque posuisse. *In m.v.)* Cicero, Fac tibi paternæ legis Aciliæ veniat in mentem. *Vbi in m. e.aduenti)* V Pro aduentus ἀρχαϊσμὸς est apud Gellium adnotatus,atque ea locutio est veteribus admodum vsitata.Cicero,Solet mihi in mentem venire eius temporis.Idem in Verrem.An non in tuo periculo,venit in mêtem tuam tuorum scelerum. *Eius aduenti venit)* B Priscianus dicit Terentio hic genitiuum pro nominatiuo positum esse.

3 *Quòd ni f.)* V Imprudentiæ est notatio, cùm matrimonium sine patris consensû sit contractum.Hic Quòd Linacro est per enallagen aduersatiua coniunctio,aliis est pleonasmus, Hic quoque liquet vt authoritas parentum non sit eleuanda.Neque obscurà est consuetudo Atticæ legis,qua cauebatur irritum esse matrimonium sine consensu liberorum,ratum verò cùm parentum côsensus accesserit, *Quòd ni f.sic.)* B Quòd ni discretiua coniunctio:vt illæ, sed, sed enim, at, ast, atqui,autem,verò,porrò,cæterùm quibus ea quæ discreta volumus Intelligi, cônectimus. *Incogitans)* Temerarius.Probus, Incogitans, inquit,in vsu est:at non eodem modo Cogitans. *Ita eum exp.vt p.f.)* Expectatem, nûc operirer:aliâs sperarem.

Quid istuc est?) Hæc interrogatio stomachosa est,extenuare volentis metum fratris. diuersa enim senit ob diuersum amoris euêtum. *Tam aud f.m.c.sis?)* B Conscientiæ tria supplicia,verecundia. pudor, & supplicii metus.& pœnam semper ante oculos versari putant qui peccauerunt. *Qui tam aud.f.m. conscius sis?)* Propriè ad terrorem,qui de facinore loquitur,Conscium dixit. 4

Quod vtinam) L Pœnitet fecisse quod immodicè concupiuit. Translatio criminis est in Phormionem. D Gratissimè nô Phormioni succenset,sed Phormionis inuento.Et vide vt & ipse se culpæ subtrahat. Et familiare est Initia rerum accusare eos, quos alicuius negotii pœnitet. *Quod vtin.)* D Quòd pro quadam tantummodo côtinuatione siue con- 5

Al. [impulisset]. sbtsddc–. *Neu me cúpidum eò [compulisset,] quod mihi prin- cipium est mali.* sbsisaai 6

•L. Occupatio, quæ soluitur à tempore. G. Al. [St ...]. iisaxai: vel iisisai. * *[Non] potitus essem: fuisset tum [illos mihi] ægrè áliquot dies.* { ttsisaa / tisidt– 7

Al. [mihi illos] t. s. (Sdt– vel sic, ssiTdt– , sin]a elisione ut in [potitus], & synæresi in [fuisset] & [mihi]. [F] Quidam totum interrogatiue pronuntiant: nempe, [fuisset tum illos mihi ægre aliquot dies?

At non quotidiána cura hæc ángeret ánimum. P. * *áudio.* fiisbii 8

•D. εἰρωνεία, pro Nō audio, hoc est, nihil dicis.

A. *Dum expécto, quàm mox véniat, qui ádimat hanc mihi consuetúdinem.* siddiasp 9

P. * *A'liis quia desit, quod amant, ægrè est: tibi quia súperest, [dolet.]* aadsdbip 10 *Al. [dolet] [D] Scire debemus & pronūtiatiuè, & per interrogationem hoc ipsum pronuntiari posse.*

•L. Corripit immo deriiā. & collatione sui auget.

•D. Hoc cum pronūciatione infert. * *Amore abúndas Antipho.* *G. Est iambus ad priores versus.* iisi 11

nexione accipitur, quoties vtinam adiunctum habet quasi dicat, atque vtinam, vel vtinam autem ne incidisset. *Vtinam ne Ph... s.in m. me)* Priscianus, Ne, cùm est dehortatiuum indicatiuo non adiūgitur, sed imperatiuo, vt Virg. in sexto. Tu ne cede malis, sed cōtra audentior ito, vel optatiuo: vt Terent. in Phor. Quod vtinam ne Phormioni id suadere in mentem incidisset. [D] Vetus elocutio, Vtinam ne Ennius in Medea, vtinā ne in nemore Pelio securibus cæsa cecidisset abiegna ad terrā trabes. Et Ne, pro non accipiendum.

6 *Neu me c.)* [V] Volentem trahere & cupidum haud difficile est. *Neu me cup. eò comp.)* [D] Bene hoc addidit ad excusationem. potuit enim dici, Non cōsentires. *Eò comp.)* Eò, ad vxorem ducendam. an Eò, in tantum? *Quod m. pr. est m.)* Bene quasi caput mali non in amore sit, sed in nuptiis.

7 *Non pot. ess.)* [D] More hominum loquitur: credit enim ex sequēti satietate, quod potuerit abstinere amoribus suis. *Non potitus ess.)* ἀντιστροφὴ μετὰ ... Non enim, Sed potitus voluisti posuit: vt ille, Verùm anceps pugnæ fuerat fortuna. fuisset, hic enim vtraque pars ponitur. *Fuiss.)* [V] A minori incommodo. Nā periculi minus tum fuisset.

8 *At non q. c. h. ang. an.)* [D] Cùm amatoriè loquatur Antipho, errant qui putant eum pœnitere sui desiderii. nam si hoc est: nec matrimonium firmus videbitur fore. sed hoc dicit, facilius fuisse abstinere virgine intacta, quā ea cum qua iam consueuerit. & ideo subiungit. Dum expecto, quam mox veniat, qui adimat hāc mihi consuetudinē. *Audio)* Audio per ... dicitur modo à contemnente dictum Antiphonis. *Audio)* Omnia deridet Phædria, cupiens fructum amoris vel periculis adipisci.

9 *Dum exp. quam mox v.)* [D] Non quando, sed quàm citò: quia timet. *Qui ad h. mum c.)* [D] Miré non Amorem: tanquam amore carere potuerit, consuetudine non potuit. Et nota proprietatem. nam Consuetudo specialiter de coitu dicitur. *Qui adimat)* [L] Qui patrem intelligit.

10 *Aliis)* [V] Sententia est ex contrariis. Exprimitur autem affectus ille, qui ab Horatio Libr. 1. sermon. describitur, vt sua cuique sors displiceat, ac alios fortunatos iudicet. Diuersum autem epigrammatarius Poëta monet, Quod sis esse velis, nihilque malis. Gratior autem est sententia antithesin amplificata. *Aliis q... q. a...)* [D] Magnificentiùs Aliis dixit, quàm si diceret Mihi. *Tibi q sit p.d.* Laborauit vt ostenderet plus esse Dolet, quàm Aegrè est. & ideò insanum ait Antiphonem: qui in ea fortuna positus, quæ aduersa & contraria est, idem patiatur quod miser. & est figura ... Nam ad vtranque Aegrè est sufficere potuit. *Tibi q. sup. d.)* Id est, eo quod desideras, abundas. Ordo est, Tibi dolet, quia superest.

11 *Amore ab.)* [V] Propositio est, qua illum fortunatum prædicat. *Amore ab. Ant.)* [D] Sic hoc pronuntiandum, quemadmodum solet cum stomacho dici vituperanti cibū, Tu piger no ventre es, vult enim ostendere satietatis

hoc

12 diissisi * *Nam tua quidem hercle [certè] vita hæc expêtenda optândáque est:* Al. [certe].

13 adsæsibi * *Ita me dij bene ament, vt mihi liceat [tam diu] quod amo frui,* Al. [tandiu].

14 sisbidip *Iam depascici [morte] cúpio: tu coniícito cétera,* Al. [mortem], sildidip.

15 adidissi * *Quid ego ex hac inópia nunc cápiam, & quid tu ex istac cópia.*

16 ssadsisp * *Vt ne addam, quòd sine sumptu ingénuam, liberâlem nactus es:*

17 aiasdisp *Quod habes, ita vt voluísti, vxôrem sine mala [fama.* palam]* Al. [fama palam.] D Multi ad superius iungunt Palam.

18 issbsisp *Beâtus: ni vnum hoc desit, animus qui modéstè istac ferat.*

* V. Confirmatio est ab optabili vitæ genere.
* D. Opportunus locus, in quo osténdatur quam magno amore sit possessus Phædria, cui par impenditur argumentum.
* L. Collatio. V ἀντίθεσις & paranomasia suã infelicitatẽ illustrat.
* D. σχῆμα παράλειψις. L Præteritio.
* V. Epiphonema est, beatus præsertim qui sua sorte contentus viuit.

hoc esse, non vaticcinationis, quod nũc quæritur Antipho. *Amore ab. Ant.)* Abundare dicitur, qui successu prospero affluit. Lucilius lib. iii. --Ille alter abundans. Cum septem in locum Hispanus t a r p.

12 *Nam t. q. h. c. h. v.)* Bene Certò: quia suprà omnia cũ Certo τὸ αὐτὸ dixit. *Vita hac exp.)* Vita dixit. vt ostenderet etiã si non felicitas, sed vita dicatur, optandam esse. Vita autem & mores significat, & animam, & alimentum, & spatium viuendi. & fortunam accidentem viuentibus: vt modò. *Expetenda, opt. que)* Propriè dixit, Expetenda, optandáque. omnia enim quæ amamus, aut industria, aut voto proueniunt: hoc est, aut in nobis sunt, aut in fortuna posita.

13 *Ita me)* V Votum est amatoris satis ridiculum, vt sit amantium amentia. *Ita me dij bene ament, vt mihi liceat)* D Necessario iurat: quia quod dicturus est, solis amatoribus videtur esse credẽdum. *Tandiu q. a. fr.)* Quãdiu vxore fruitur Antipho. An tam diu διηνεκῶς? *Tam d.)* Tantisper, hoc est, vel tantillo tempore. *Quod amo frui.)* Deest Eo: vt sit, Eo quod amo, frui.

14 *Iam depascisc. m. c.)* Pactionem transigere *Tu coniic. cat.)* Aut Cætera abundat, aut deest Per: vt sit per cætera.

15 *Quid ego ex h. in. n. c. & q. tu ex i. c.)* B Pulchra ex contrariis compositio est. Copia, Inopia: Amici, Inimici. *Quid ego ex h. in. n. capi.)* D Infortunium scilicet. *Et quid tu ex ista copia)* Fructum ac felicitatem. *Vt ne)* Quod Græci ἵνα μὴ.

16 *Vt ne add.)* παράλειψις figura, in qua velut ex abundanti enumerantur adiecta. V Præteritione beatitudinem pulchritudine sponsæ amplificat. Primò est ingenua. Euripides tamen optimis diuitiis anteposuit, Τὸ γὰρ πλέτων τοῦ ἀρετῆς, φρονέιν λέχος εὐγενές. Quid quod & eiusmodi idem alibi virtutis penu appellare non dubitauit? Ταμεῖον ἀρετῆς ἐστι γενναία γυνή. Deinde est liberalis, liberali ingenio prædita. Postreà est beneuola & animo mariti grata: de qua sic Euripides, ἀρίστη ἀνδρὶ σύμμαχος σεμνὰ γυνή. Postremò est honesta, bonis moribus prædita, & ornata. Talis enim nũquam satis pro dignitate laudari potest, vel Euripidis eiusdem testimonio. *Sine [mag. b.)* D Contra ea quæ patitur, ista posuit omnia: huius in amore copiam: suam inopiam. huius desyderium nullo constitisse sumptu: sibi à lenone fuisse emendam puellam, huius ingenuã: suam seruam. huius liberalem: suam Cithatistriam. hũc nactum esse: se sectari tantum. huius vxorem: amicam suam. huius amorem: amicam suam. huius amorem maritalem esse: suum velut prodigi, velut scortatoris. *Ingenuam liberal. n. es)* Hoc natalium: illud morum est.

Quodh ita vt vol.) Voluisti subdistinguẽdum est, & sic legendum Vxorem Erit enim ὑπερβατικῶς. *Vt voluisti, vx.)* Bona præparatio vxoris futuræ. 17

Ni vn. h. d. an. q. u m. i. f.) B Beatus tu quidem Antipho, si adsit animus æquus, tolerãs, & in aduersis minimè querulus. Dic ergo Modestè, id est, cum modo moderatè. D Salustiũs libro secundo, Modestus ad omnia alia, nisi ad dominationem. 18

V. A suo infortunio amplificat.

[Quod] si tibi res sit cum eo lenone, quo cum mihi est, tum sentias. D.[Et]. saxsixsi sasiis 19

Adagium. L Vera sententia.

*Ita plerique ingenio sumus omnes, ** NOSTRI NOSMET POENITET. asaassi 20

Felicem dicit eò quòd non amet nupiam.

A *At tu mihi contrà nunc videre fortunatus Phædria, sasiisp 21

Al. [Velis] cum distinctione.

Cui de integro est potestas etiam consulendi, quid [velis] siidssi 22

R. Al. [admittere.] sed mendosè.

Retinere, amare, [amittere.] ego in eum incidi infelix locum, aisbiisp 23

Vt neque mihi eius sit amittendi, nec retinendi copia. dsissasp ds 24

V. Parasceue est ad sequentem scenam.
In [hoc, huc] & [hic] h vim habet consonantis.

*Sed quid [hoc est]! *videone ego Getam currentem aduenire [huc!]* G.[huc aduenire].ddbissiu. Mu[Sed hoc quid est? videon' ego aduenire huc currentem Getam?]iibiissp. ssbbssij 25

Semper enim metuit nimiùm præsaga mali mens.

*Is est ipsus: *hei timeo miser, quam [hic] mihi nunc [rem nuntiet.]* G.[nuntiet rem.]sibidsiu: vel sibldsiu, transfate[u]in praecedentem versum, in quo legatur [huc aduenire]u]. Mu[Is ipsu' est. PH. timeo miser, quam nunc mihi hic rem nuntiet.]idasisp. sibisasp s 26

19 *Et si tibi res sit cum eo l.)* Et modò nō connexiua, sed incœptiua coniunctio est. Salustius libro secundo, Et Pœni ferunt aduersus. a n c m. *Quòd si tibi res sit)* B Id est, contentio. Sic Laurentius interpretatur in opere quod scripsit de Dialectica. *Sentias)* D sic alibi, Sit rogas sensi.

20 *Itaq. plerique &c.)* V Sententia hac acclamat, qua paucos sua sorte contentos esse indicat. B Quòd hic simpliciter à Terentio dictū est, Horatius per metaphoram extulit, Optat ephippia bos piger, optat arare caballus. significat enim humanis ingeniis insitum esse, vt semper alienam sortem magis mirentur, suam contemnant ac fastidiant. Optent inexperta, experta damnent. Idem Ouidius dixit eleganti & ipse vsus allegoria. Fertilior seges est alieno semper in aruo, Vicinúmque pecus grandius vber habet. *Ita plerinq. (.o n.n. p.)* D ἀρχαϊσμὸν tertiū. In Andria, quod plerique omnes faciunt adolescentuli. & est ἀρχαϊσμὸς vt, Accede ad ignem hunc, iam calesces plus satis. *Nostri n.p.)* Pœnitet eum qui parum putat. ergo ipsi nos, inquit, nostra contemnimus. Sic & in Heaut. At enim dices, Me quātum hic operis fiat, pœnitet.

21 *At tu)* V Rursus Phædria fœlix iudicatur: & esto hic propositio.

22 *Cui de.)* Confirmatio est ex collatione per liberam voluntatem, & electionem, quæ Phædriæ est, Antiphoni non item. Eodē pertinet & illud D. Pauli. qui liber es, cur ligari cupis? Est autem commodum politicum tantum. Præsens autem locus vagæ libidini conuenit, non honesto matrimonio. *Cui de integro)* D Post, deinceps. An De integro, id est, integris rebus? *Quid velis: Retinere, amare, am.)* An coniunctè legendum est, Quid velis Retinere? vt duo sint, Amare, Amittere, quia & infrà duo reddit, Vt neque mihi sit amittendi neque retinendi copia. Amittendi, propter amorem: Retinendi, propter patrem.

Amittendi) B Budæus, amittere, inquit, dimittere est. & citat hunc locum. & alterum ex secunda scena Phormionis. Hunc amitte quæso. 24

Hei t.m.) D Hei interiectio ingemiscentis est. vt, --Hei mihi, quantum Præsidiū Ausonia, & quantum tu perdis Iule. *Hei timeo m.)* Quàm rectè iam timet: quia in metu semper est præsaga mali mens. B Seneca Peccātium, inquit, maxima pœna est peccasse. Secundæ pœnæ sunt timere semper, & expauescere. Iuuenalis in Satyra XIII. --Scelus intra se tacitum qui cogitat vllum, Facti crimen habet. cedo si conata peregit, Perpetua anxietas. 26

ACT. I. SCEN. IIII.

ARG. P In hac scena serui concurrentis officium est, tendens ad perturbationem Antiphonis, quem oportet abesse è conspectu patris vsque ad cognitionē rerum, & καταστροφὴν fabulæ. V Initiò seruilis est trepidatio ac deliberatio imminente infortunio, P vbi senem è Cicilia rediisse intellexit: P quo etiam nuntio à Geta ad Antiphonem perlato, illum adeò reddit trepidantem & meticulosum, vtante conspectum patris, quamuis à Geta confidenter instructus, comparere minimè sit ausus: imò properè abscedit, V atque ex conscientia ita perturbatur, vt nusquam animo consistat Phædria tamen consilium init, quo iratum senem placaret, quem Geta consulendo adiuuat. P Remanent igitur allocuturi senem Geta & Phædria, ac sese mutuò in illum instruunt exortāturque. L Atque hic est initium epitaseos: V & tota hæc scena est suasorii generis. *Theses.* 1 Malè sibi conscii perturbatissimi sunt. 2 Dies reuelat omnia. Nam nihil tam occultum, quod non dies patefaceret. 3 Tam locutione seruili parentes irati incēduntur, quàm taciturnitate instigantur, & purgatione frustra laborant. 4 Seruorum est cōuasare aliquid, & fugitiuum esse. 5 Heri vt plurimùm sunt imperiosi, & monosyllabi. 6 Malè sibi conscii tribus verbis vix auditis magis perturbantur. 7 Serui insidiosè heris suis succenturiare solent. M Nihil esse instabilius, & minùs diu durans voluptate ea, quæ ex amore temerario oritur, hac scena exprimitur. Et ferenda esset voluptas, si non semper magis fine suo læderet, quàm anteà vnquam iuuisset: quare profectò non hominum, sed bestiarum iudicanda est, Seneca ad Lucilium: Dimitte illas voluptates turbidas magno leuandas. Non venturæ tantùm, sed præteritæ nocent. Quemadmodum scelera, etiam si non sint deprehensa cùm fierent, sollicitudo non cum ipsis abiit: ita improbarum voluptatum, etiam post ipsas pœnitentia est. Non sunt solidæ, non sunt fideles: etiam si non nocent, fugiunt: Aliquod potiùs bonum mansurum circunspice. nullum autem est, nisi quod animus ex se sibi inuenit. Sola virtus præstat gaudium perpetuum securum. Quod & Plautus in Amphytrione prodidit, Satin' parua res est voluptatum in vita atque in ætate augenda præquam quod molestum est? ita cuique comparatum est in ætate hominum, ita diis placitum, voluptati vt mœror comes consequatur, quin incommodi plus malíque ilico adsit, boni si obtigit quid.

Vers. gen. Trochaici duo & viginti: è quibus vnus monometer hypercatalecticus, siue fragmentum ex anapæsto & dactylo, nempe duo uicesimus: vnus dimeter cat. nempe decimusquartus: vnus tetrameter acat. videlicet vndecimus, qui & iambicus tetrameter hypercatalecticus censeri potest: &. vndeuiginti tetrametri catalectici: nempe secundus, vndeuicesimus cum tredecim sequentibus, & tricesimusquintus, cum tribus sequentibus. Reliqui omnes sunt iambici, iique acatalectici, excepto decimoseptimo catalectico tetrametro: ex catalecticis verò sedecim sunt trimetri, videlicet septimus, & vndequadragesimus cum quatuordecim sequentibus ad finem vsque scenæ: & quatuordecim tetrametri, nempe primus, tertius ac tres sequentes, octauus & duo sequentes, duodecimus ac sequens, quintidecimus ac sequens, & tricesimustertius ac sequens.

GETA. ANTIPHO. PHAEDRIA.

NVLLVS es Geta, nisi áliquod iam tibi consílium célere repéreris:
Ita nunc imparátum súbito tanta te impéndent mala:*

G. Si a in[ita] quis longari credat, hic erit iambicus a. cat. isidsisp. Mu[subito nunc imparatum], bisisisp.

Protasis, & consultatio quomodo placent senem.

* L. Te, pro Tibi, quod vsitatius est: *Impendēt*, imminēt.

1 *Nullus es)* V Seipsum alloquens, miserrimum se esse conqueritur. Hic est propositio. Nullus es Geta, nisi sibi prospexerit. Rectè Plautus in musiellaria canit, Nihil est miserius quàm animus hominis sibi conscius. Et Iuuenalis, Satyr. 13. — Cur tamen hos tu Euasisse putas, quos diri conscia facti Mens habet attonitos? &c. Sic & Orestes apud Euripidem interrogatur de morbo quo contabescit. ἡ σύνεσις, ὅτι σύνοιδα δείν' εἰργασμένος. Respondit se uo ... perire cùm sibi malè sit conscius, ... Ediuerso iucundissima res est probè sibi esse conscium. Sophocles, ... Et prouerbium est, Conscientia mille testes. *Consilium celere)* D Hoc Celere, neutraliter dicitur.

2 *Ita nunc)* V Confirmat à periculo propter malorum subitaneorum magnitudinem *Subito t. te imp. m. Quæ n. v. d. fcio)* D Accusatiuo casu Impendent. aut ἀναστροφὴ, pro, In te pend

•V.Ratio. Confirmat à necessitate. Quia cõsilii inops est. *Al.*[*abstraham:*] •D. Bene, *Nostra:* quia ipse patrē ma ximā culpæ suæ tenet vt magister. •V.Hæc secū admi rabūdu. loquitur. •L Difficulta. à tẽpore. •D.*Quod*, Scilicet Quod vxorem duxit Antipho. Bene verò hoc non addit. secum enim loquitur. •L. Subiectionis schema cū prouerbio. •M. Id est, inutil

*Quæ neque vti deuitem scio: neque quo modo me inde[exitraham:] dfbllisp 3

(*Nam non potest celári*nostra diútius iam audá cia*) ssllaisp 4

Quæ si non astu prouidéntur, me aut herum pessún dabunt. ssllsss 5

A.* *Quídnam ille commôtus venit!* G. *tum,** *témporis punctum mihi* ssllsss 6

Ad hanc rem est: herus adest. A. *quid istuc est mali!]* *Al.* [*mali est?*] [c] *sed versus non constat.* idslls 7

G.* *Quod cum audíerit, quod eius remédium inuéniam iracúndiæ!* sadiass 8

Loquárne! incéndam. táceam! instígem. purgem me!LATEREM *lauem.* isdssap 9

pendent mala. Cùm suprà, Nullus es Geta, dixerit: hic transitum fecit ad primā personam.

3 *Quæ n. vti d. scio)* Ruina aut vitanda est, aut extrahendi sunt ex ea, corpora quæ oppresserit. *Deuitem)* Antè quàm irruant. *Inde extr.)* Cùm irruerint.

4 *Nam non p.)* V ἀνθυποφορὰ occurrit, tactum non posse celari. *Celari)* D Nigidius quærit, verum plenum sit, an pressum?

5 *Quæ si)* V A futuro malo non satis sibi prospicientium.

6 *Quî nam ille comm. v.)* D Modò Commotus, perturbatus atque conterritus. Hic ostendit Poëta ideirco confusum Getam induci, vt de eius metu Antipho terreatur. *Tum t.m.p.)* Pro tum, pro momentū. vt Lucilius in XIII. Puncto vna hora • & qui quoque inualit. *Punctum)* Angustissimum spatium. *Tum t.)* V Ab importunitate propter temporis angustiam. Angustissimum enim temporis spatium hac formula significatur. Est enim punctum indiuisibile, & minima lineæ pars. Hoc autem sæpe Cicero vtitur vt in Verrem, Dū iste punctum temporis vacuunt peccato prætereire sit passus. Liuius, Puncto, inquit, sæpe temporis maxima rerum momenta vertit. *Temporis p. m. Ad h. r. est)* B Laurentius libro sexto, Neque verò sicut reperitur Fundus & Fundum, ita reperitur Punctus & Punctum. Etiāmque Philosophi cùm Punctus & linea dicunt. Nam de Punctum, quod est breuissimum tempus, nulla lis est. Quidā pro eodem significatu Momentum accipiunt, cuius est Punctum tamen aliter est. breue enim tempus significatur per illud, per hoc verò breuissimum. Horat. Quid enim? Concutitur horæ momento Apud Mathematicos punctum minimum quiddam est in dimensione corporis, adeò vt diuidi non possit.

Ad hanc rem) D Ad deliberandum quod 7 ago. *Herus adest)* Vultu tristi ac superciliis arduis hoc dicendū est. *Quid ist. m. est!)* Mirè κατὰ τὸ Herus adest, Quid istuc mali est, posuit ex persona Antiphonis: cui pro calamitate est patris aduentus.

Quod cum aud.) V A difficultate remedii. 8 *Quod eius r. in. ir.)* D plus est quàm si diceret, nullum. Propriè Remedium, quasi Iracundia morbus sit. & cui per remedia sit succurrendum.

Loquar) V Eleganti subiectionum conge- 9 rie magnitudinē amplificat. & constat dilemmate quodam, Aut loquar, aut taceam, vtrinque sua sunt incommoda, neque purgationi locus etis vllus. Lauare autem laterem est omnem operā perdere, est nihil proficere *Loquarne! inc. t. inst.)* D ἐν ὑποδιαιρέσει Duo sunt quæ fieri in placando solent: aut loqui, aut tacere. Sed quid vult sibi Purgem me, cum idem sit Loquar? an quia potest purgatio & per defensorem, patronúmue induci? ut quidam putant. Sed melius est hoc, vt perturbata & seruilis imperitæ quæ per omnia verba sine arte esse, & vim significati non habere. B Et ait in opere De conscribendis epistolis dicit hic esse Subiectionem. Est autem Subiectio, in qua quærimus quid pro aduersario, aut cōtra nos dici possit, & properè per singulas interrogationes subiicimus rationes, quibus quod dictum est aliter esse ostēdimus. *Loquarne! inc.)* Quia

10 idrbaawi- *[Eheu] me miserum: cùm mihi páueo, tum [A'ntipho me excrúciat ánimi:] G.[Heu] & [me excruciat animi Antipho] jladbsbai.

11 {sdadsási / susasáse} *E'ius me míseret: ei nunc tímeo: is nunc me rétinet: nã absque eo esset, Go. Tollendum [esset], sdadsdsi: aut notandum nouum erit locutionu genus: aut ita oratio distinguẽda, [nã absque eo esset. Recte ego mihi vidissem.] R Muretus reiicit [Esset] in sequentem versum, qui tum ita dimetietur, sdasaesp: & eliso s in [vltus], sdasalip.

12 disilsisp Rectè ego* mihi vidíssem, & senis essem vltus iracúndiam. G. Hic censeri potest trochaicus car. dasatstv. R Al. omittitur [ego]. sed perperam, iisdlisp, vel sasatstv.

13 assdsai A'liquid conuasássem, atque hinc me conficerem [prótinus] in pedes. D. [protinam] fuit: & sic Nigidius legit, alisdlii.

14 tstv A. Quam hic fugam, aut furtum parat!

15 aidisisi G.* Sed vbi Antiphõnẽ repériam? aut qua quérere insístam via?

operam impendã. D σπαργία, ἐλίνθον πλύνει. * Exclamatio stupentis, V qua πάθος mouet. * D. Figura πολύπτωτον Eius, Ei, Is. L. Absque, prò nisi, aduerbialiter, * D. Vt dicimus, Vide tibi, & Videte vobis. Et rectè vidissem, pro, prouidissem, conuasassem, i. cóportassem aut collegissem furtim, R cópilassem, in sarcinã cópofuissem quæ auferre mecum atque asportare voluissem. * Verba deliberantis.

D Quia iracundia ignis est. *Taceam? instigem*) Instigari propriè fera dicitur. *Laterem lau.*) B Græci parœmias aliquot in vsu habuerunt, quibus operam inanem significarent, vt πλίνθον πλύνεις, Id est, Laterem Lauas. Theocriti versus est ab Erasmo versus, Et nigrã silicem lauisse liquentibus vndis.

10 *Cum mihi p.*) D Cùm, præterquam quòd. Significat modò. *Tum Ant. me excr. an.*) τὸ ἑλληνισμὸ, pro eo quod est, propter Antiphonẽ me excrucio. *Excruciat an.*) V Exaggerat ex alterius mali accessione, & est hellenismus. Nam genitiuus hic ablatiui loco, quo Græci carent, ponitur. *Me excr. an.*) D Sic in Hecyra, —Fecit, animi vt incertus foret. Veteres figurabant hanc locutionem.

11 *Eius me mis. ei n. t.*) Miseret præteritorũ: Timeo de futuris. *Eius me m. ei n. t. is n. me r.*) B Polyptoton est in his tribus, Eius, Ei, Is. Et dicitur casuum varietate distincta oratio, à πολὺς, quod est multus. & πτῶσις casus, quasi multorum casuum: vt si dicas, Pater hic tuus. Patrem hunc appellas? Patris tu huius filius es? *Is nunc me ret*) D Si retinet, quomodo excruciat? *Nam absque eo esset*) Si ad eum res non pertineret: id est, si meum tantummodo peccatum esset hoc ipsum. B nisi ille obstaret. cui & metuo. Plaut. alibi. Si particulã addidit, Nã exædificasset me ex ædibus, si absque te foret.

12 *Rectè ego*) V ἀνθυποφορὰ ostendit se magis afflictum esse propter herilem filium. *Rectè ego m. v. & s. ess. vlt. ir.*) D Facetè seruus occasionem melioris conditionis esse existimat fugæ causam, tanquam sibi per eam & libertatis genus præstare posset, & prædam. *Et senis ess. vlt. ir.*) Senis maluit, quàm Domini, dicere: vt in ipso nomine & hortamẽtum impunè fugiendi appareat. & simul quia nõ Iram, sed Iracundiam dicturus erat. nam Ira, de causa: Iracundia de moribus. *Et s. vlt. ess. ir.*) Non dixit Euasissem, sed vltus essem. faciunt enim serui fugiendo, vt dominos pœniteat iratos fuisse Sic Virg. Vlta virum, pœnas inimico à fratre recepi.

Conuasassem) V Compilassem. Vetustas enim furaces & fugaces seruos habet. Posterioris enim notatio est. Nam se in pedes cõiicere nihil aliud est, quàm fugere aut fugacem esse Itaque paulo pòst vtriusque rã furti, quã fugæ fit mentio. *Conuasassem*) D Figuratum est à colligendis vasis. M Conuasare, teste Nonio, est furto omnia colligere, nempe quæ rapere & subducere velis, in sarcinas cõponere. B συσκευάζω dictio composita à σὺν præpositione & σκεύη vasa, quæ si simul componas, ad verbum Conuasare sonabunt, itaque ad Græcorum imitationem Terent. dixit Conuasare. Budæus in annot. *Hinc me c.*) D ἐξῆς τὸ Rectè ego mihi vidissem. 13

Quam hic fugam) Conicerem in pedes. 14 *Aut furtum p.*) Aliquid cõuasassem. *Quam hic f. aut f. p.*) Iocunda ἀντίθεσις. prius enim furtum, quàm fuga occurrere debuit.

Sed vbi) V Sollicitum Antiphonem reddit Itaque hic verba deliberantis subduntur. 15 *Sed vbi Ant. rep.*) D Sed pro Ergo: vt hic. Ergo vbi Antiphonem reperiam? an Sed finis super

•D. Ad hoc diu auditur Geta, & ipse nõ videt adolescẽtes: vt plus terroris illis incutiat, dum secum loquitur.
L. *Hem*, indignãtis.
D. *Pro imperio*, i. imperiosé.
•D. Mirè expressit affectũ de timore properantis.
D. *Verbo*, deest Vno,
D. [PH.]
•D. *Patrem vidi*, dicturus Geta, præuẽtus est ab eo, quem timor intelligentem fecerat. L. *Meũmne!* sub. Patrem vidisti.
•D. Iam flet Anipho. & adhuc non intelligit Phædria.

P. *Te nóminat. A. néscio quod magnum hoc núntio expêcto malum.* sidssisp 16

[P. *Ah, sanúsne es!*] G. *domum ire pergam: ibi plúrimùm est.* P. *reuocêmus* iiiaiau 17

G. vel [P. Ah, sanùs ne es?] vt sit monometer. sp: deinde, [G. Domum ire pergam, ubi plurimum est. P. reuocemus hominẽ. A. sta ilico. G. hem, sit iambicus tetrameter acat. iiaiabip.

Hóminem. A. sta ílico. G. hem, { atv ad 18

Satis pro império quisquis es. A. Geta G. ipse est, quẽ vólui óbuiám. { cattsdtv a 19

G. Hic videri potest iambus tetr. acat. idsiisap.

A. *Cedò quid portas óbsecro? atque id (si potes) verbo éxpedi.* assisss 20

G. *Fáciam. A. elóquere. G.* * *modò apud portum. A. mèúmne! G. intelléxti. A. óccidi.* [G.] *hem.* { abassitv abass 21

G. Vel abasissp.

A. * *Quid agam!* P. *quid ais?* G. *hùius patrem vidisse me, pátruum tuum.* { aassitdtv aassß 22

G. Potest & hic videri iambicus acat. aalisiap.

A. *Nam quod ego huic nunc [subitò] exitio remédiũ inuéniam miser!* disabdtv 23

Vel [subito]. nam D *Subito & aduerbiũ & nomen est. Cum subito assurgens fluctu nymbosus Orion.*

rioris sententiæ est, vt Salu. Sed Metellus in vlteriore prouincia. *Reperiam*) Si alicubi cesset. *Aut qua q. ins. v.*) Si alicubi ambulet: omnis enim qui quæritur, aut cessat, aut ambulat.

16 *Nescio q. m. hoc n. exp. m.*) Disertè locutus est. Nescio quod magnũ hoc nuntio expecto malũ: pro eo quod est, Nescio quod magnum malum hunc mihi nuntiaturum arbitror.

17 *Sanúsne*) V Correctio timiditatis est, quæ nonnullis est quædam tristitia. Sed hoc discrimine ponendum est, aut malum iam præsens est, & lædit, est tristitia: aut imminet iam futurum, timor & pauor est. Itaque timiditas est tristitia quædam ex imminente malo. Id tamen vtrique affectui familiare est, vt anima videatur satagere. & consilium quærere, vnde confunditur & tremit. Quare verè rogat, Sanus es, cùm hic anima satagat, & consilii sic confusa sit, vt nesciat quid porrò faciundum sit. *Domum ire p.*) D Hoc nos ἰδιωτικῶς dicimus, Domum pergam. *Ibi plur. est*) Ostendit ab initio se domum pergere. & sic videtur deliberasse. *Ibi plur. est*) Scilicet propter amorem vxoris suæ. *Plurimum*) τὸ πλεῖστον.

18 *Reuocemus hominem*) Comicè & moraliter addidit, Hominẽ. *Sta ilico*) Ille, Reuocemus hominem, dixit: hic, non progredi iussit.

19 *Satis pro imp. q. es*) Hic ostendit culpæ conscientia nullam authoritatem reliquam in magistro Geta.

Cedò quid) V Sicut anteà imperiosus fuit, ita nunc est pro imperio monosyllabus, & timiditati plurimùm conuenit. *Cedo quid p. o.*) D Vt, Si vera feram, si magna rependam. Nam Ferre & Portare, de negotiis maioribus dicitur. 20

Eloquere) Aliter ostendit quid est, Verbo expedi: dicẽdo Eloquere. *Modo ap. p.*) V Narratiuncula est quàm breuissima, atque trium verborum per eclipsin, sed malè conscio est longissima. Decorum quoque valde iocosum in orationis breuitate obseruatur. *Occidi*) Propositio est orationis σχετλιαστικὸς, qua se miserrimum & perditissimũ esse exponit. *Hem*) D Propriã & sua cuique personæ exhibuit: celeritatem ex præsagio metuenti Antiphoni: & tarditatem intellectus quieti pectoris securo Phædriæ. 21

Huius p.) V Ecliptica est narratio, priore tamen copiosior. *Huius p. v. me p. s.*) D Mirè Poëta Antiphoni minus quã oportet, & Phædriæ plus quàm oportet fecit loqui nuntium. Ille enim penè diuinat ex metu: hũc tardum securitas facit. *Huius p. v. me, p. t.*) Reddit vtrique proprium: vt & ille qui timebat, paucis intelligeret, & ille qui securus erat, pluribus edoceretur. 22

Nam quod e. h. n. s.) Nam aut subiunctiua coniunctio est superiori dicto, quod ait, Quid 23

agam!

24 Quòd si eò meæ fortúnæ rédeunt, * Phánium, abs te vt distrahar, G. Potest & hic esse iamb cus, ... & eo monosyllabo facto.

25 * Nulla est mihi vita expetênda. G. ergo istæc cùm ita sint A'ntipho, G. Vel.

26 Tanto magis te aduigilâre æquũ est: FORTEIS FORTV^NA A'DIVVAT. G. vel.

27 A. Non sum apud me. G. * atqui opus est nunc, cùm máximè, * vt sis A'ntipho:

28 * Nam si [sénserit te] tímidum pater esse *, arbitrábitur

29 Commeruisse culpam. P. hoc verum est. A. non possum immutárier.

* D. Amatoria ... per ..., ad affectum.
* D. Sine Phanio scilicet.

Sententia Virg. Audaces fortuna iuuat.

* A necessitate vrgente.
* D. Apud te subauditur.
Al. [te senserit], tum ... esse, non fiet elisio, & versus erit iambicus acat.

agam: aut ... est. Nam quod. pro Quódnam. V & est confirmatio ab effectu timoris, & summo periculo, Quia consilii inops sum. Illud igitur prudenter dictũ est, Pauor mihi sapientiam omnẽ ex animo expectorat. Contrahitur enim animus de eo, quod cuiquam malum videtur, & hoc aduentat. Siquidẽ metus ex periculi consyderatione fit: & qui plus consyderant, plus timent, vt prudentes, sobrii, & experti. Quare Aristoteli Metus est mali appropinquantis phantasia. Contrà vero in periculis præsentem adesse & consilium è re nata posse excogitare, sicut de Annibale Liuius, & de Iugurtha Salustius scripserunt, est fortissimorum, acutorum, & magni ingenii. *Inueniam miser!*) D Cum Ego suprà dixerit, ... addidit Miser.

24 *Q uod si*) V Alterum timet periculũ, quod amator sibi fingit: & est ... quæ amatorũ affectũ planè adumbrat. *Quod si eo m. fort. r.*) D Tragicè amator hoc negotiũ fortunas omnes dixit esse. *Fortuna red.*) Bene Redeũt: quasi in peius, & à processu retrò, & in deterius. *Abs te vt d.*) Non dixit, A me distraharis. Et vide verbum vim cohærentis ostendere.

25 *Nulla est m. v exp.*) Nulla, pro non: aut nullius conditionis quasi dicat. Ne deorum quidem vita mihi dulcis est sine te. *Nulla est m. vita expetēda*) Sine Phanio. *Ergo ist.*) V Aptè connectitur ... oratiuncula ex collatione periculi præsentis, & ex nimio amore Antiphonis animum labascentem confirmat. & hic à necessitate argumentum vigilãdi est, in quo statuitur & propositio.

26 *Tanto m. te adaig.*) D Ad, vim auctiuam nunc habet: vt. Adlaudabile, Admirabile. *Fort. fortu ad.*) ... Et Forteis accusatiuus pluralis est. V A possibili per sententiam prouerbiálem, quia trepidantes confirmantur, ab vsu rerum sumptam. Audacia enim est, cùm animus vel ad depellenda mala, vel ad ardua bona consequenda maiore sanguinis feruore atque fiducia exurgit & rapitur. Nam fiducia sic & fortitudo oritur, aut aucto intrinsecus calore, nempe ex vini haustu, aut ex iis, quæ cor corroborant, aut affectu aliquo feruenti ita, amore, cupiditate, metu maioris mali, quæ vel in ignauissimis animositatis loco sunt. *Forteis fort. ad.*) a Admonet adagium fortiter periclitandũ, nam his plerumque res prosperè cedere, propterea quòd id genus hominibus fortuna quasi faueat, infensa iis qui nihil audent experiri.

Non sum ap.) V ... per timiditatis imaginem: & istorum affectuum, cõtrariorum insignis est velut exemplaris concitatio D Id agitur vt suprà diximus, queadmodum Antipho præsens non sit: quem neque conuenit contra patrem aliquid dicere: neque rursum præsentem opprimi à patre ex argumento est. 27

Nam si) V A signo & coniectura colligit timorem esse excludendum. *Nam si te s. t. p. e. arb. c. c.*) D Sic Salustius in historia, Ita fiducia quam argumentis purgatores dimittuntur. *Nam si te s. tim.*) Timidum, pro timentem. Vt. Addit se sociam, timidisque superuenit Ægle. Virgilius.. 28

Commeruisse c.) Pro commisisse. *Hoc v. est*) Congruè fit. vt & Geta & Phædria audaciores sint, qui &, absque amore sunt: & hos oportet obiici pro Antiphone irato seni. *Nõ possum imm.*) Vim negantis hoc habet, quod ait, Immutarier ostendit enim naturæ suæ timiditatem nullis adhortationibus eiici posse. 29

G. * *Quid fáceres, si [áliud quid] gráuius tibi nunc* ddsaaatv 30
faciûndum foret? Vel, ddsaidsp.
R. al. [aliquid]. dddisatv.

A. * *Cùm hoc non possum, illud minùs possem.* G. *hoc* { ssasatt / ssd 31
nihil est Phǽdria: * *ilicet,*

Quid contérimus óperam frustra! quin ábeam! P. sbasddt- 32
& quidem ego. A. *óbsecro:*

Quid si assimulâbo? * *satin' est?* G. *garris.* A. *voltum* sabsssp 33
contempláminihem,

Satin' sic est? G. *non.* A. * *quid si sic?* G. * *propémodum.* issbssi 34
A. *quid si sic?* G. *sat est.*

Hem istuc serua: & verbum verbo, par pari vt re- ssstsl- 35
spóndeas,

Ne [iratus suis te] ssauis dictis protêlet. A. *scio.* sssst- 36

Al. [te iratus suis]: sed versus non constat. M. [suis te iratus]. issslst-. R. [te iratus suis sauidicis dictis] vel [verbis] A. issasst-: & [suis] monosyllabo facto, ssiasst-. R al. omittitur [sauis], sed perperà.

• Culpæ suspicio ex timore. argumentum à signo.
• L. A maiori hétoria confirmatio.
• Dialectica illatio à minore.
• D. Περαγχιχῶς pro ire licet. q. d. abeamus formula à foro sumpta.
• Expressio simulantis audaciam. Hæc in gestu consistit.
• V. id est, hoc vultu.
D. Et hoc non plenæ consensioni est, quod ait Propemodum.
D. Protelet, protrahat, præueniat, exagitet, pertur-bet.

30 *Quid faceret)* V Reprehendit nimiam timiditatē Antiphonis à minori ad maius. Hoc enim est leue, illud graue. *Quid f. si al. q. gr. t. n. f. f.)* D Bene Grauius: quia hoc graue. vt videas ipsam adhortationem vim habere concedentis graue esse quod geritur.

31 *Cum hoc n. p. ill m. p.)* Hoc intulit κατὰ συγ-θεσιν. Nam videbatur hac interrogatione adduci posse ad sententiam percontantis. & hæc ars est Dialectica contra ἰκανολογίαν, cum malè respondendo callidè interrogantis interrumpimus argumentum. *Hoc n. est Phæd.)* Vtrum Hoc relatiuum? an Hoc cum contemptu. pro, hic Antipho nihil est. Sic Cicero in Verrinis, Etsi hoc nescio quid nugatorem sciebam. pro hunc. *Ilicet)* Semper Ilicet finē rei significat, vt Actum est. Sic iudices de consilio dimittebantur, suprema dicta cùm præco pronuntiasset Ilicet: quod significat ire licet. V quemadmodū apud nos in Liturgia extrema per Diaconum pronuntiari solet, Ite missa est, qui ritus à gentium sacris est mutuo sumptus. Nam Apuleius libro nono memoriæ prodidit in sacris Isidis sub finem pronuntiari solitū τοῖς λαοῖς ἄφεσιν. Ita & Missa pro missione à Cypriano vsurpatur.

32 *Quin abeam!)* D Hic terrore commouet Antiphonem. & Quin dicit, pro cur non. *Et quidem ego)* Ordo, Et ego quidē. & deest Abeo.

33 *Assimulabo)* V Attentem me metum posse deponere. *Quid si as.)* D Audacem scilicet. *Obsecro, quid si as. satin' est)* Adeò memorale vitium est, ex conscientia pauor: vt ipse quoque Antipho nitatur contrà, neque quicquam promoueat. *Satin' est)* Hic locus actoris magis, quàm lectoris est. ostenditur enim conari ad simulādam audaciam, quo magis ridicula est, formidulosa persona.

34 *Sat est)* Non dixit, Bene est: sed, Sat est. & vide vix ad hoc ipsum esse peruentum.

35 *Hem istuc serua)* Dicendo Serua, ostendit iam incipere deperire, quod finxit atque assimulauit audaciæ. *Hem istuc s. & v. v par p. vt r.)* Animaduerte, & quid doceat, & commachinetur artifex Poëta, qui debitum reddat rebus atque personis. *Verbum v par p.)* Duo dixit: non tantùm Verbum verbo, sed Par pari. *Verbum)* V A modò. vt scilicet tibi semper constes. Mendacem enim memorem esse oportet. Sunt autem certæ notæ timoris, vt pallor, frigus, membrorum tremor. (Nam corde tremente vniuersum corpus tremit) linguæ titubatio, atque hæsitantia, vox exilis. Calor enim à corde & à superioribus descēdit. Nam cùm ascēdit, grauior est vox, vt in ira liquet.

36 *Ne te iratus suis sauis d. pr.)* D Causalē vim habet quod ait hoc, Iratus: hoc est, qui ob præsentem iram vehementiùs tecum agat. Protelet, & Protelum à πρὸ & ἑλκω dictum est, quod est ante & trahere. Alii ab assiduo telorum iactu existimāt dici. vt Lucretius, Vndique protelo plagarum continuato. hoc est, tenore. V Hoc verbum ad iacula pertinet, cùm videlicet tela ita densè ingruunt. vt miles, qua se tuatur ratione, nō videat. *Ne te i. s.)* R Protelare est abigere & longè propellere. Turpilius

apud

37 cſſdc- G.*Vi coâctum te eſſe inuîtum, lege, iudícia: tenes?
38 dcſacdt- Sed quis hic eſt ſenex, quē video in v'ltima plátea? A. ipſus eſt:
39 { ſcaidi ſiid *Non poſſum adéſſe. G. ah, quid agis? quò abis A'ntipho? mane,
40 iaſſſp Mane, inquam. A. *égomet me noui, & peccâtum meum:
41 ſſiſp *Vobis commēndo Phánium, & vitam meam.
42 aſſſi P. *Geta quid nunc fiet? G. tu iam lites aúdies:
43 aſdſip Ego plectar pendens, niſi quid me feféllerit.
44 ſiſidp *Sed quod modò hic nos Antiphônem monúimus,

*D. Mira breuitas in quo tota defenſio cõtinetur. & ſub auditur Fac reſpõdeas, aut quid tale.
*L. Fugit conſpectum patris Antipho.
*V. En quantus malæ conſcientiæ ſtimulus vrget.
*D. Amatoriè prius Phanium quàm ſe commendat.
*L. Conſultatio.
*D. Deeſt Tamen vt ſit, Sed tamen.

apud Marcellũ, Propter peccatũ pauxillũ indigniſſimè patria protelatũ eſſe ſæuitia patris. Hic exagitare ſignificat & perturbare: de quo Don. plura. Videtur aũt neſcio quo pacto mirificè ſenſũ iuuare ταῦ, Sæuidicis dictis: quo immanem Geta heri excandeſcentis inhumanitatem & atrocitatem verborum exprimere voluit. Ergo Sæuidicis dictis, quaſi dicat, Qui nihil niſi ſæuum iam & triſte, niſi durum & aſperũ loquetur. Eſt & mollior verſus, ſi legas Sæuidicis, quàm ſi Sæuis: nam alterutrum planè carminis ratio expoſcit. Nonius Brixiæ excuſus Sæuidicis habet. Plautus in captiuis ſimili compoſitione dixit Falſidicis fallaciis: ne quem hic inſolentia ſermonis offendat. *Sæuo)* D Apparet hoc verbum eo vultu dici, vt manifeſtum ſit, abſenti animo eſſe eum qui loquitur.

37 *Vi coactum)* V A facili per cauſæ impulſionem, quæ in alios transfertur. & eſt breuiſſimum totius defenſionis cõpendium. *Inuitum)* D Bene idem repetit ad confirmandam memoriam trepidantis. non enim diuerſa ſunt, ſed repetũtur, vt teneri poſsit id quod cauſæ opus eſt. Nam Vi coactum eſſe, idem ſignificat quod Inuitum. An ideò Vi coactum inuitum, iungẽdum eſt, quia interdum etiam ipſi nos cogimus, propria volũtate? vt ipſe in Andria. Tu coactus tua volũtate es. *Tenes)* V Intelligi'ne? in loco & tempore vſurpatur. D Exquiſitè addidit Tenes: vt appareat Antiphonem vultu oſtendere, quòd horum nihil perturbatus aduertat.

38 *Sed q. h. eſt ſ.)* Sed, vt diximus, tranſitum ſignificat ad aliam rem ab ea quæ agebatur. *Quē v. in vlt pl.)* Sic dixit Vltima platea, quẽadmodum Virg.—Imas Obſedêre fores. *In vltima pl.)* P Extremis in vicis, vltima vicorum parte. Budæus in annotationibus, Sunt autem Plateæ verbo Græco, vici in vrbibus latiores, quas vias Cicero Latinè appellare ſolet. *Ipſus eſt)* D Et quia timidior eſt: & quia poſteà de proximo ipſe agnoſcit magis.

Non poſſ. ad.) Apparet ex cõſpectu patris magis confundi, quàm ex nuntio aduentus eius, filium. *Non poſſum)* Expectare aduẽtum patris. Aufugit ſanè Antipho irati patris conſpectum non perferens. Et hic, quæ ſit animi perturbatio & trepidatio, atque adeò anguſtia, cèrnere licet. *Ah, quid agis!)* D Et perturbati interceſſoris eſt dicere, Quid agis? vt alibi, Mea Glycerium quid agis? cur te is perditum. *Quò abis Ant.)* Sic Virgilius, Quò fugis Ænea? &, Quò fugitis ſocij? Sic enim loquitur, qui vult oſtendere conditionem locorum, in qua peruerſo modo alius petatur, alius linquatur. *Mane, Mane inquam)* Omnia hæc habent ſingularem vim in ſe reuocantis. 39

Egomet me n. & p. m.) Duo dixit: & hominem pauidum, & peccatum graue. *Meũ)* V In me cõtra patrem admiſſum. Valedictionis hic eſt ratio per enthymema. 40

Vobis c. Ph. & v. m.) D Comicè duobus duo retulit: Me, & peccatum meum: Phanium, & vitam meam. Et animaduerte quòd amator prius ponit Phanium, quàm vitam ſuam. 41

Geta quid nunc fiet) Apparet hæc ſic pronuntianda, quaſi à deſtituto dicantur. *Tu iã l. aud. ego pl. p.)* Non intulit quod querebatur: ſed verba ſunt hominis omnia deſperantis. Tu audies: ego verberabor. vt alibi, Tibi erunt parata verba, huic homini verbera. Quod ipſum mirè: non, Facies lites: ſed, Audies. 42

Ego plectar p.) Plectar, feriar: vnde & plectrũ, & plagæ dictæ. *Ego plectar)* V Vel manicis, vel pedicis, vt eſt ſeruilis pœna in Aſina. Plauti. & in Farragine noſtrarũ annotationũ de hoc ſupplicij ſeruilis plura inuenies 43

*D. Mitè ad omnia paratum se indicat qui Impera dicat seruo.
Ma. [meministin'], aidſſi.
D. *Noxiam*, nunc culpâ, aliàs pœnâ: & eſt ἐτυμολογία ab eo quod eſt Noxæ: & hoc factum eſt propter iambum.
*D. Bene *Meliore & callidiore*, quia tunc prolusio fuit, nūc ipſum præliū.
* L. Tranſlatum à militaribus ordinibus, & ſubſtitutum ſignificat.

Id noſmetipſos fácere opórtet, Phǽdria. ſidiſp 45
P. *Aufer mihi Opôrtet:* quin tu quod fáciam, impera.* ſſſal 46
G. *[Meministíne] olim vt fúerit veſtra orátio,* aſdſſi 47
In re incipiúnda ad defendêndam nóxiam? ſaſſp 48
Iuſtam illam cauſſam, fácilem, vincíbilem, óptumam. ſſdſap 49
P. *Mémini*. G. *hem, nunc ipſa eſt opus, aut, ſi quid [poteſt,]* bſſaſi 50
E. Al. [potes,] bſſaſp.
**Melióre, & callidióre.* P. *fiet séduló.* aſaiſi 51
G. *Nunc prior adito tu: ego in inſídiis hîc ero* dibdſi 52
**Succenturiâtus, ſi quid deficies.* P. *age.* ſaſſap 53

45 *Id noſmetipſos f. op.)* D Quia Nos ſupra dixit in ſignificatione actus proprij, Ipſos addit. *Oportet)* V Vt præſenti ſimus animo.

46 *Aufer)* Virilem & audentem in adoleſcente animum ſpecta. *Aufer mihi op.)* τῷ ἐπιτιμήματι addidit Mihi. ſine hoc enim plena ſententia eſt. L Mihi, abundat: & ſtomachum magis quàm perſonam ſignificat. Aufer oportet: quaſi dicat, omitte iſta.

47 *Memin. ſti)* V Eſt quædam παλιλογία, vt in Rhetoricis Ariſtoteles appellat, eius orationis copioſioris anteà dictæ quædam recapitulatio. *Meministíne ol. vt f. v. or.)* D Mirè & conſilio & oratione compendioſus eſt: quo magis Phædriam propriis conſiliis ac domeſticis permoueret. *Vt f. veſtra or.)* Vt magis excitaret, non noſtra dixit, ſed veſtra.

48 *In re inc.)* Incipiunda propriè, quaſi de re magna, dixit. Sic alibi. Vide quod incœptet facinus. *Noxiam)* V ἐξηγητικῶς ſubdit, quid ſit Noxia. aliàs eſt culpa, vt ex Valla liquet.

49 *Iuſtam ill. cauſ. f. vinc. opt.)* D Conſydera ſingula. & inuenies & naturali ordine, & per αὔξησιν dicta. Cauſam pro defenſione poſuit. Et Vincibilē, quæ facilè vincat. *Iuſtam)* V μίμησις eſt ſuaſorum. His enim loci ſunt Ariſtoteli in ſuaſione ὑποθέσεως, vt δίκαιον, δυνατόν, ῥᾴδιον, vt quæ vincibilis, hoc eſt, ad vincendum facilis. Optima eſt καλόν: aliis recta & laudabilis propter honoris & gloriæ æſtimationem comparandam. His verò locis opus eſt τοῖς ἀπολογουμένοις, id eſt, reis, qui defenſione indigēt. Quare defendendæ noxiæ, id eſt, criminis intenti mentio fit.

50 *Hem noſter)* Exhortatur perſuaſum à neceſſitate. *Nunc ipſa eſt opus)* D Cauta ſcilicet.

Fiet ſedulo) παρέλκον Sedulò. nam ſuffecerat fiet. 51

Nunc pr. adito tu) Adito, quaſi ad præliū. 52 Virgilius. —Nec quiſquam ex agmine tanto Audet adire virum. *Ego in inſ. hic ero)* Tota μεταφορά de re militari eſt. V Nā propriè doloſa expectatio ad adoriendum aliquem, inſidiæ dicuntur apud Liuium & Feſtum.

Succenturiatus) Succenturiati dicuntur, 53 qui explendæ centuriæ gratia ſubiiciunt ſe ad ſupplementum ordinum, vel ad inſidias maximè captandas, authoribus Vegetio, & Modeſtino. *Ego in inſidiis hic ero ſuccenturiatus)* B Priſc. libro de ponderibus, A centū, inquit, centuriæ nomen & cēturiatus, ex quo centuriata comitia, ex quo ſuccēturiatus. Succenturiati eſt reponi. Fauorinus Orator dixit his verbis. Negant cœnam lautam eſſe, niſi cùm libentiſsimè edis, tum auferatur & alia eſca melior, atque amplius ſuccenturietur. Vtitur & Budæus hac voce in annotationibus, Primo enim, inquiens, loco binis creatis, bini alteri ſubſtituti erant, & his iterum tertiī ſubſidiarij, velut ſuccenturiati. ne quando illud tribunal moderatoribus careret. Lauren. Val. in tranſlatione librorum Iliados. Hi autē ſuccenturiati, ac latentes à tergo creberrimas ſagittas emittebant. D. Hieronymus contra Iouinianum eleganter hac voce vtens, Habes, inquit, præterea in exercitu tuo plures ſuccēturiatos, habes ſcurras & velites in præſidiis, craſſos, cōptos, nitidos, clamatores, qui te pugnis, calcibúſque defendāt. *Age)* D Potuit dicere. Verò, aut ita. ſed Age dixit, quod verbum, vim hortantis maximam præbet.

[ACT. II. SCEN. I.] *Mu.*[ACT. I. SCEN. V.]

ARG. [D] In hac scena accusatio est & contradictio per remotiuam qualitatem. ergo controuersia atque hic exemplum vitæ est: in quo spectatur nullam esse tam iustam, & grauem iracundiam patris, quæ non & fiducia defensoris, & interuallo temporis euanescat. [P] In primis itaque Demipho stomachatur de filii nuptiis, hæsitans quidnam rerum agat. Tum factum Antiphonis Phædria apud patrem facetissimè defendit. Huic Geta quoque adstipulatur, & idem expiando factum, seni insultat, irridétque. Postremò Phormionem Demipho conuenire decernit, vt iniuriam cum eo expostulet, [B] qui ducendæ puellæ author fuerit. [V] Senem igitur inducit ob filii peccatum ira æstuantem, attamen non implacabilem. Est autem status iuridicialis, in quo de iure facti quæstio est. *Theses* 1 Vxor ducenda est iussu & consensu parentum. 2 Patris authoritas non est eleuanda. 3 Legibus cedendum est, sed non decet scientem & consentientem aduersariis causam tradere. 4 Subitanea & insperata mala magis lædunt. 5 Prudentis est & futuris malis præuidere. 6 Seruiles pœnæ seruis sunt præmeditatæ. [M] Prudétis hominis consilia qualia esse debeant, docet hæc scena. Nam ita quisque, qui in hac vita tranquillè viuere cupiat, se gerere debet, vt pericula, turbas, & commotiones quæ obuenire possunt, longè anteà præuideat & cogitando superet, quàm ea ipsa eueniant. Nam, vt vulgò iactatum est, iacula præuisa minùs feriunt. Cicero libro tertio Tusculan. quæst. Præmeditatio futurorum malorum lenit eorum aduentum, quæ venientia longè antè videris. Itaque apud Euripidem à Theseo dicta laudantur (Licet enim, vt sæpe facimus in Latinũ illa conuertere) Nã qui hæc à docto meminissem viro, Futuras mecum cõmentabar miserias. Aut mortem acerbã, aut exilii mœstam fugã, Aut semper aliquam molẽ meditabar mali, Vt si qua inuecta diritas casu foret, Ne me imparatum cura laceraret repens. Quod autem Theseus à docto se audiuisse dicit, id de seipso loquitur Euripides. Fuerat enim auditor Anaxagoræ, quem ferunt nuntiata morte filii dixisse, Sciebam me genuisse mortalem. Quæ vox declarat, his esse hæc acerba, à quibus non fuerint cogitata. Ergo id quidem non est dubium, quin omnia quæ mala putentur, sint improuisa grauiora. Itaque quanquam non hæc vna res efficit maximam ægritudinem, tamen quoniam multum potest prouisio animi, & præparatio ad minuendum dolorem, sint semper omnia homini humana meditata. Et nimirum hæc est illa præstãs & diuina sapientia, & perceptas penitus, & pertractatas humanas res habere, nihil admirari cum acciderit, nihil autẽ quàm euenerit non euenire posse arbitrari.

Versus sunt Iambici acatalectici omnes: duo & viginti primi octonarij siue tetrametri: sequentes deinde senarij siue trimetri.

DEMIPHO *senex*. GETA. PHAEDRIA.

1 ‿‿‿ ‿‿ ITA'NE *tandem vxórem duxit A'ntipho iniússu meo!* *E. Si corripu[Ita] erit trochaicus catalect.* – Turbæ gliscũt pater enim adueniẽs queritur de filii peccato.

2 ‿bldsfsp *Nec meum impérium. age, [mitto] impérium: non simultátem meam,* *R. Al.[omitto]. [P] al.[taceo]. [V] sed deprauatè* ‿bbdfsp. *[D]. Rata ὑπόθεσις ... nõ sequitur Sed: intulit enim Age. Subauditur autem Reueretur.*

1 *Itáne tandem*) [D] Hic totus versus in hoc est, an factum sit: quid factum sit: à quo factum sit: in cuius iniuriam factum sit. *Itáne t. vx. d. Ant. in. meo:* Non potuit vehementius incipere, quàm vt ipse crimen, quod obiicit, miraretur. [V] πάθος est in causa, cum cur non sit exordium, tum cur ab interrogatione auspicatur & est ... prima ad spectatores facta. Siquidem factum redarguitur, quòd sine consensu parentum vxorem duxerat. Est enim ἀδύνατον. Particula autem Tandem etsi παρέλκει, tamen pleniorem sonum efficit. [D] Tandem hic expletiua coniunctio. vt Cicero, Quousque tandem abutêre Catilina patiẽtia nostra. *Itane tandem*) Tandem, pro aliquãdo positũ est.

Nec meum) [V] Alterum est argumentum, ab iniusto & illegitimo, cùm patris nulla sit reuerentia. Sed hic τὸ Meum pleno & Tragico ore pronuntiandum est. Et dum dicit Age mitto, amplificatio est veluti præterito per correctionem. *Age, mitto imp. n s. m. Ren.* [D] Vt Virgilius, Cuius ob auspicium infaustum, mores que sinistros. *Simultatem*) [V] Tertium ab indecoro, vt qui ne simultatem quidem patris veritus est.

[Reuereri] saltem! non pudêre! ô fácinus audax! ô aſſidiſp 3
Geta, Non. Marcellus [Vereri], iſſidiſp: v. ſed eſt μονομεταιρ ἀ-μετρασμα. al. [Revereri? ſaltem nō puderet?] ſed perperā.

• D Sub. Ad me peruenit, à quo auſpicaturum accuſationem putarā. Hæc ſecū, & ironicôs. *Al.* [mihi?] & [coegit.]
Mónitor! G. * *vix tandem.* D. *quid mihi dicent! aut* aſſaſſdi 4
quam cauſſam repérient!
Demîror. G. *atqui [réperi iam.] áliud cura.* D. *ánne* ſiddſſſi 5
hoc dicent [mihi,] R. Al. [reperiam.] ſidbſſſi.

• D. Vinci poteſt qui partem defenſionis admittit.
• L. Totum ironicôs in ſenem.
• D. Præparatio futuræ defenſionis.
• Amplificat querelam.
Mu. [accedit.]

• *Inuîtus feci: lex [coêgit?] aúdio, & fáteor.* G. * *places.* ſſſiiai 6
D. *Verùm sciêntem, tácitum, cauſſam trádere ad-* ſidſſiſi 7
uerſáriis,
Etiámne id lex coêgit! P. *illud durum.* G. * *ego expé-* aſijſiap 8
diam: ſine.
D. *Incértum eſt quid agam,* * *quia preter ſpem, at-* { ſidſdxp / ſidſſaſ } 9
que incredíbile hoc mihi [óbtigit:]

3 *Saltem non pud.)* Quartum ab inhoneſto, quia non gloriæ, ſed pudori locus eſt, qui eſt Ariſtoteli φόβος τῆς ἀδοξίας, cùm ſit veluti triſtitia in alterius præſētia de defectu proprio, qui efficit κατὰ συμπάθειαν vt facies erubeſcat, & oculi demittantur. *Non pudere!)* D Hoc abſolutum eſt, & nulli adnexum. Hîc Nigidius annotauit, neminem videri pudere ante delictum. *O f.)* V Exclamatio tot argumentis ſubiecta. *O Geta)* Apoſtrophe eſt authorem facti, & eundem quærit.

4 *Vix tandem)* D Conuenit hoc dictum ei, qui iam pridem ſe malè audire putat: & ideò ſerò videtur ad hunc ſenex perueniſſe: cùm ille metuens, ſe primum ad accuſationem crederet. An. Vix tandem, ad hoc pertinet: quia ille Monitor dixit: quaſi dicat, Vix tandem factum eſt, vt me ſenex laudare cœpiſſet: quia Monitor, quamuis in contrarium dixerit, tamen eſt nomen laudis. *Vix tandem)* εἰρωνεία. quaſi dicat, Penè mei oblitus eſt. An quia tardè ad ipſum peruenit ſenex: quē ille ob conſcientiam iā ſe cœpturum eſſe credebat? *Quid mihi)* V Admiratio eſt propter cauſam, τῆς ἀπολογίας. *Quid m. d. aut q. c. rep.)* D Quid dicēt? ſi negare voluerint: Quam cauſam reperient? ſi purgare. Omne enim crimen à defenſore aut negatur, aut purgatur.

5 *Demiror)* Pro neſcio. nam admirationem ignorantia facit. V Mirū eſt cur Donato Demiror ſit pro ignoro. *At qui rep. iam. al. cura)* D Eo animo hoc dicit, quo ſuprà dixit, Vix tandem. Et cùm ille pluraliter Reperient dixerit: hic ſingulariter Reperi reſpondit: quaſi in ſe ſolo ſit crimen. *At qui repperi. aliud c.)* V Cum negabimus eſſe cauſam, cur aut dubitet quiſpiam, aut ſollicitus ſit, exemplo ſcrupulo accommodabimus, ex Odyſſeæ ... libro, ἀλλ' ἄγε ... μετὰ φρεσίν, Alcinoe cures aliud. *A me)* V Conceſſio eſt in ipſa eſtictione patrocinii & expurgationis à neceſſitate legis. Nolens igitur abſente patre vxorem duxit.

Inuitus f. lex c.) D Bene Poëta iam ſcire 6 facit ſenem quid iſti dicturi ſint: vt videatur frangi poſſe qui iam partem defenſionis admittit.

Verùm ſc.) V Contrarium infert ab illegitimo. Nam lex nulla eſt, quæ congeret vt 7 quis tacitus, non renitens, imò ſciens & volens aduerſarius cauſam tradat, hoc eſt, ſibi inferiorem cauſam eſſe dicat, & aduerſariis ſuperiorē. Eſt enim id quod Germanis, *den handel vbergeben*. Verùm in hoc dicto nemo non ... amarulentum quoddā eſſe videt. filium tacitè reprehēdit leuitatis, qui aduerſariis cedebat & conſentiebatur.

Illud dur.) V Formula eſt loquendi, quo- 8 ties obiiciuntur auribus diſplicitura. D Illud durū dicit, qui ſuprà dixit, Atqui reperi iam. *Cauſam tradere aduerſariis. illud durum Ego expediam: ſine.* Vide præparationē futuræ defenſionis: quam niſi hoc modo Terentius intuliſſet, incredibile videretur ſubitò ſedatū ſenē.

Incertum eſt q. ag.) Nonnihil iam fracta 9 indignatio eſt. Nam in his verbis, nō iam ira. ſed admodum mœror eſt. *Incertum)* V Ex oratione ἀπορητικῇ naſcitur σχετλιασμὸν propter incertitudinem in tanta animi anguſtia: quæ cùm aliquis humor ſpiſſus in cor ſic incumbit, vt hoc cohibeatur & comprimatur, tunc nō minùs atque metus cogitationes perturbat, & confundit. Verum eſt illud dictum, Quomodo poterit cælos & elemēta ſcrutari,

cui

10 asbdisdp *Ita sum irritâtus, ánimum vt néqueam ad cogitándum instituere.*

11 asissisi **Q V A'M O B R E M O M N E S*, *cùm secúndæ res sunt máximè, tum máximè* R. *il. omittitur [tum maxime] sed perperam:* A *tum fores sentur.us.*

12 asissisi *Meditári secum oportet, quo pacto aduórsam ærúmnam ferant:*

13 ipsbdssp **Pericla, damna, exilia pérègrè rédiens semper scógitet:*

14 {cssissi / {il *Aut filij peccâtum, aut vxôris mortem, aut morbum filiæ.*

15 sissbsp *Communia esse hæc, fieri posse: vt nequid ánimo sit nouum.*

16 iidisisi **Quicquid præter spem euéniat, omne id deputâre esse in lucro.*

* L. Sententia ad amplificationẽ ab inopinato. Syncerum institutum.

Alias [*cogites*,] iidbdssi.

* D. Superiora *ἀσύνδετα*. inferiora intermissis coniunctionibus. Salust. Nam quidem Pyrrho, Annibali, æquor & terra.

Communia, id est, ex rerum vsu.

*D. Iam fermè fracta senis ira.

cui perpetuò incumbit paupertatis, seruitutis mortis metu. Hic autem est propositio. *Quia prater)* Confirmatio est à subitaneo & inopinato malo. Nam magis exulcerant, quæ præter spem accidunt mala. Cæterum non satis vulgus Grammaticorum pronuntiare vel hic locus contestatur, dum docent, Accidere esse malorum, & Obtingere bonorum. *Quia p. sp. atq. incr. hoc)* D Virgil. Hunc ego si potui tantum sperare dolorem: Et perferre soror potero. *Atque incr. h. m obt.)* Grauius est Incredibile, quàm Præter spem: & ideo posterius & in actu est. *Obtigit)* Pro accidit: cuius reciprocum est, si quis bonum accidisse dicat, non obtigisse.

10 *Ita sum)* V Ratio confirmationis est propter animum intricatũ in magna animi angustia. *Irritatus)* D Prouocatus in iram impulsus: hoc est, commotus & perturbatus. *Animum vt n. ad cog. inst.)* Bene Instituere dixit: quo verbo quies ostenditur cogitatiuæ mentis, quæ nunc non adest.

11 *Quamobrem)* V *γνώμη* est elegans, qua monemur, vt communes casus præmeditatos habeamus. Sic enim tutum est, vt illos moderatius feramus, minúsque iisdẽ lædamur cum venerint, & hic est *ἀγών*. *Cum sec. res s. m. tum m.)* D Vt, Nudus ara, sere nudus: hyems ignaua colono. Et bona sententia, Tum maximè sapienti metuẽdum, quo tempore maximè securus est stultus. B ludit enim fortuna & summa infimis mutare gaudet. Malè quidam reprehendunt, præmeditationem rerum futurarum. nihil est enim quod tã obtundat, eleuétque ægritudinem, quàm perpetua in omni vita cogitatio, nihil esse quod accidere nõ possit quam meditatio conditionis humanæ, quàm vitæ lex, commentatióque pereundi, quæ non hoc affert vt semper mœreamus, sed vt nunquam. Terentii locũ citat M. Tul. libro Tusculanarum quæstionum tertio.

Meditari sec. op.) D Bene additum Secum. 12 insani enim videbitur hoc palàm agere. *Aduersam ær. f.)* Abundat Aduersam.

Pericla) V Ad hypothesin curritur per 13 malorum distributionem. *Peregrè red. s. c.)* D Mire à genere ad speciem nõ semel transit. Nam cum dicit, Peregrè rediens, iam de se loquitur, sed latenter. *Semper cogitet)* A plurali ad singularem transit. suprà dixit Omnes: at nunc Cogitet. Et est ordo, Semper peregrè rediens, quicunque peregrè redit.

Aut filii pec. aut vx. m aut m f.) Quanuis 14 iratus filio, non potuit tamẽ dicere, Filii mortem. Conuenit autem seni, vxoris mortẽ non putare magnum incommodum. *Aut filii p. aut vx. m. aut m. f.)* Variè post enumerationem conclusam hæc etiam intulit. Virgilius, Sed neque Medorum syluæ, ditissima terra, Nec pulcher Gãges, atque auro turbidus Hermus Laudibus Italiæ certent: non Bactra, nec Indi, Totáque thuriferis Panchaia pinguis arenis.

Communia esse hæc. f. p.) Ordo est, Semper 15 cogitet cõmunia esse, & fieri posse peccatum filii, vxoris mortem, filiæ morbum. Commune est quod accidere omnibus potest.

Quicquid pr. sp. eu. o. id d. e. in l.) Vide iã se- 16 nem iratum non culpam filii magnam ducere: sed ideò indignari, quod nõ crediderit pec.

»L.Irrisio in senem per similium verborum imitationem. ʸ Iactantia est seruilis satis faceta.

• D.Facetè enumerat seruus vniuersa supplicia suæ conditionis excepta cruce & furca, quarum pœnā verbis extenuare non potuit.

• Irrisoria huius dicti resumptio.

• V. Exordii est ratio maximè in causa, quæ est ἄδοξος, nō satis honesta & fauorabilis.

• D. Hæc verba ostendūt quàm miti pectore suscipiatur Phedria.

G.* *O Phédria, incredíbile est, quātò herum [anteéeo sapiéntia:* D.[anteo].sdsibii. *Legitur & [anteeo]. sed pro coniunctiuo pronuntiandū, Anteeo pro Antecedam.* sdsibai 17

Meditâta [mihi sunt] ómnia mea incómmoda, herus si redierit, ᵃ *Al.[sunt mihi]*, aiibsadp. absbsadp 18

* *[Molêndum vsquè] in pistríno vapulândum: habénda cómpedes:* D.[*Molendum esse*]. ᴿ *Al.[Vsque molendū esse] sed perpera*, dssisisi. issisisi 19

Opus ruri faciûndum: horum nihil quicquam áccidet ánimo nouum. { isasiidap / isasi 20

* *Quicquid præter spem euéniet, omne id deputâbo ᵘ [in] lucro.* G.[*esse in*], *repetit enim heri verba per μίμησιν*, ssdilisi. ssdisiij 21

*Sed quid [cessas hóminem] adire, & * blandè in princípio álloqui!* *Si in [hominem] fiat el sic hic erit trochaicus catal.* ssolsde-. ᴹᵘ *[hominem cessas]*, disissai. ssbissai 22

D.* *Mĕi fratris vídeo filium [mihi ire] óbuiam.* *Mu [ire mihi]*, ᴬcdiiap. *vel* sdiiap. *Al.[D.Phædriam mei fratris video, filium mihi ire obuiam. Tum fuerit trochaicus tetrameter cat electicus* tasbtatui *vel* tisbtito. { cdiisp / sdiif 23

P. *Mi pátrue salue.* D *sálue: sed vbi est Ántipho?* djsdsi 24

carurum, in quo ipse se reprehendit & quod à peccatoribus dici solebat, hoc dicit, Communia esse, & fieri posse.

18 *Meditata*) ᵛ Ratio est per distributionem quatuor seruilium pœnarum. & est ironia in repetitione verborum senis. *Meditata [m o. m. inc.*) ᴰ Nimis Comicè non clades, aut ærumnas posuit seruus, sed Incommoda: molere in pistrino, vapulare, habere compedes: & cætera: cùm hoc nomen leue quiddam significet. vt ipse in Eunucho.—Imò enimuero in ell citer: Nam incommoda alia sunt dicenda, Parmeno. *Meditata sunt m. i. o. m.*) ᴮ Priscia. multa ex verbis deponentibus inueniuntur apud antiquissimos participia præteriti temporis tam actiuam quàm passiuam significationem habentia. Terentius in Phorm. Meditata sunt mihi. *Herus si red.*) ᴰ Si aut pro Cū aut seruiliter: vt dubitet ex voto suo vtrum dominus redeat an non quod cupit.

19 *Habenda c.*) Vitiosam locutionem seruili personæ dedit Teren. nam integra esset, si diceret, Habendas compedes. vnde quidam non esse, sed vsque legunt. *Vsque molen dum e. in pistr.*) ᴮ His Terentii verbis delectatus Lactantius, ita scripsit libro Institutionum septimo cap. XXVII. Si sapientes, si beati esse volumus, cogitanda ac proponēdā nobis sunt, non tantùm Terentiana illa, Molendum esse vsque in pistrino, vapulandum, habēdæ compedes. sed his multò atrociora, carcer, catenæ, tormenta patienda, sustinendi dolores, mors denique ipsa & suscipienda est, & ferenda.

Opus r. f.) ᵁ Variè, vapulādū, molendū, cōpedes habendæ, opus ruri faciendum; & suprà, verba gerudia sunt: infrà, participia. *Horū n. q. acc a. n.*) Rectè addidit Animo. omne enim quicquid acciderit, nouū erit, sed non animo. *Horum nihil quicquam*) ***** quartū. *Horum n. q. acc an. n.*) Tale est illud sapientis Æneæ, —Non vlla laborum, O virgo noua mi facies, inopinàue surgit. & , Arma parate animis, & spe præsumire bellum. Et, Hunc ego si potui tantum sperare dolorem: Et perferre soror potero. 20

Quicquid pr sp. eu. o. id dep. esse in l.) Totidē verbis est vsus, quot senex, ad irrisionem eius. Sic & in Adelphis, Inspicere tanquam in speculum in patinas Demea iubeo. *Omne id d. e. in l.*) Hoc idem senex oportere fieri dixit, quod hic facit. ergo sapientior Geta. 21

Sed q. c. h. adire!) Bene Adire, quasi terribilem, & pugnaturum. vt Virg. Audet adire virum. Et Hominem Comicè addidit. *Et blandè in pr. all.*) Rectè monuit, nō perpetuò blandè, sed in principio agendum, secundum præceptum Socratis, qui ait. 22

Mi p. s.) Mi vim blandimenti habet. nam significat, meus. *Salue: sed vbi est Ant.*) Bene expressit promptum animum ad litigandum, partim addita salute, & potiùs ad iurgium præuertendo. *Salue*) ᵀ Altera est accusatio 24

25 P. * *Saluum [venire./D: [credo:hoc]responde mihi.* — Al. [aluenere.] R al.[te venire.][ed videtur omittendum [te]. [uisti. Al.[credo hoc [D Hoc decerta di[tinctione pronuntiatur.

* Denuo salutat vt interim mi[e]rcat. & est eclipsis ...

26 P. *Valet: hic est.sed satin omnia ex sententia?*

27 D. *Vellem quidem.* P. *quid istuc?* D. *rogitas Phædria!*

Gaudeo,cum oratio à Demipho irato interruptam.

28 * *Bonas me absente hic confecistis nuptias.*

* Propositio criminis per ironiam

29 P. *Eho [an id] succenses nunc illi!* G. *o artificem probum.* — R. [an tu id]: nã[tu]... habet: ^sunt bacchius loco primo: vel [pondeus [Eho]... [yllaba [acto. Muretus omittit[ó].

* D. ... non est artifex cuius deprehenditur iocus.

30 D. *Egóne illi non succenseam!* * *ipsum gestio Dari* — Glareanus censet[Dari] coniiciendum in sequentem versum in quo [mihi] & [sua] [iunt monosyllaba. ... vel ab[que] [ynæresi ...

Egone illi, emphaticè.

* V. Comminatio irato seni apta.

31 *Mihi in conspectum, nunc sua culpa vt sciat*

32 *Lenem patrem illum factum me esse acerrimum.*

* D. Summa contradictionis. [L] Propositio defensionis.

33 P. * *At qui nihil fecit patrue, quod succenseas.*

* L. Senis indignatio.

34 D. * *Ecce autem similia omnia: omnes congruunt!*

custatio vel ... ad Phædriam, & fit salutando beneuolentiæ conciliatio.

25 *Saluum venire)* D ..., vel ... secunda: Gaudeo enim subauditur: quod nisi acceperis, non intelliges cur hic responderit, Credo. *Saluum venire)* Iracundiam frangere conatur obsequio & mora. *Saluum v.)* Altera salutatio & ad lenlendum, & ad criminis dissimulationem, sed & tertiò addit, Satin'omnia ex sententia.

26 *Valet)* Hic oratoriè dissimulat, atque ita respondet, quasi senex non iratus quærat: sed de salute solicitus sit Antiphonis. *Sed satin' ex sen.)* Quod vulgo. Omnia rectè? Et deest quæris, aut quid tale. *Satin,* V Formulæ humanissimæ & elegantissimæ, ab omnibus authoribus vsurpatæ.

27 *Vellem q.* D Semper hoc verbum dolentis est, ac negatis euenire quod voti sit. *Quid istuc est)* Magnam vim habet contra iram huiusmodi interrogatio.

28 *Bonas me abs.)* Mirè consuetudinem expressit, dicendo Bonas. V Proponit crimen, quod intenditur ironia figurata. Nam bonas non esse ... ostendit, vt quæ sine patris & iussu & authoritate confectæ sunt. *Bonas me abs. hic conf. n.)* D Crimen in duobus esse demonstrat, quòd non bonas, & quòd absente patre.

29 *Eho an)* V Defensionis pars, cuius est propositio. Non est quod succenseas. *Eho, an id s. nullis]* D Huc tendebat interrogatio: vt tam integris rebus admiraretur irasci senem.

Egon') V Diluere vult interrogando de sua æquitate irascendi, & propter ... hic est eclipsis. *Gestio)* D Plus gestio, quàm volo. *Dari Mihi in c.)* Non dixit Venire, vt filium: sed Dari, vt reum.

32 *Lenem p ill.)* O artificium Poetæ, in media patris sæuitia mentionem lenitatis induxit, vt ostendat quàm facilè placari possit. *Lenem patr. f. me e. acerr.)* Mora ... non enim Leni Asperrimum, sed acerrimum reddidit, & mutauit gradum, positiuo superlatiuum opponens. *Lenem p. ill. fa. f.)* Sic Virgilius. Quantum mutatus ab illo Hectore.

33 *Atqui n. f. p. q. s)* Summa contradictionis. & non dixit, Leuiter peccauit: sed, Nihil fecit, neque, Quod puniat: sed, Quod succenseas: id quod leuissimũ est. *Atqui)* V Defendit ab innocentia, & à legitimo.

34 *Ecce autem)* D Vox est apta his quæ nõ ua & improuisa animo accidunt. Sic Virg. Ecce autem gemini à Tenedo tranquilla per alta. *Ecce autem)* Defensorem repudiat formula quæ peculiariter in re noua & inopinata vsurpatur. Et particula Autem hic reprehensionis nota est, Verùm repudiat illum ab improbitate, cùm illum suo filio assimilet. Huc spectat illud Virgilij, Ex vno disce omnes. Et illud, Qualis reus, talis & defensor. *Similia o.c.)* D More stomachantis, Omnia & Omnes, de his dicit quæ ad duos pertinet.

G. Si legatur, In noxia est hic, ille ad defendendum adest. Iucūdus bene habebit.

Vnum cognôris, omnes noris. P. *haud ita est.* ſiſii 35

D. *[Hic in nóxia est ille, ad defendêndam caussam* cſſū ia 36
adest.]

Cùm [ille est:] hic præstò est. tradunt óperas mútuas. ſſd.i 37

R. Al. [ille abest,] sed deprauate.

D. Oratorū principium. Defensio per remotionem criminis. nam culpa in Phormione confertur.

D. Rhetoricum theorema. Caussā dico, i. renuo recuso, repugno.

E. Al. [sit.] ſſidſp.

G. *Probè eôrum facta imprúdens depinxit senex.* aſſſi 38

D. *Nam ni hæc ita essent, [cum illo] haud stares* iſſip 39
Phædria. R. Seruius legit [pro illo].

P. * *Si est pátrue, culpam ut Antipho in se admí-* diiiſp 40
serit,

Ex qua re minus rêi foret, aut famæ [témperans:] ſaaſſi ſddi 41
Al. [obtemperans:] sed mendosè.

* *Non caussam dico, quin quod méritus [est,] ferat.* ſiſdip 42

35 *Vnum cogn. o. n.)* Iterum non Duos, sed Omnes. & variè. Cognoris, Noris. *Vnum cog. o. n.)* Sic Virgilius. Accipe nunc Danaûm insidias: & crimine ab vno, Disce omnes.

36 *Hic in n.)* Id comprobat à verisimili per impulsionem & ratiocinationem, & huc refertur prouerbium, Mutuas operas tradere. *Hic in n. est ille ad def. c. adest)* Hoc Demipho non sine quadam delectatione dixit: quàm tamen premit ob iram præsentem.

37 *Cum ille est hic pr. est)* Huic loco reddidit Cicero illum locū in Verrinis, Qui ciues Romani erant, si Siculi essent, cum si eorum legibus dari oporteret: qui Siculi, si ciues Romani essent. Nam subauditur ad, Qui ciues Romani erant, Iudices dabantur ad. Si Siculi essent, subauditur Rei. *Cum ille est)* ζευγμα secundum. nam & hic subaudiendum est, In noxia. *Hic præsto est)* Ad defendendam caussam subauditur. *Tradunt op. m.)* Translatū videtur ab agricolis, qui mutuam inter se operam commodare solent. Dixit Terentius de adolescentibus, qui se vicissim in peccatis defenderent.

38 *Probè eor. f. impr.)* Ideò Imprudens: quia nescit in amore citharistriæ esse Phædriam. *Imprudens)* Modò insciens.

39 *Nam ni hac)* Impulsionis est confirmatio ex ipso patrocinio, quod hac phrasi notatur. Stare cum aliquo. *Nam ni hæc ita ess. c. i. h. st. Ph.)* Vide quemadmodum iam præstruat Poeta ad ea quæ futura sunt, ad adiuuandum amorem Phædriæ. *Cum illo h. st. Ph.)* Cum Antiphone scilicet. Et Cum illo, ἀντὶ τοῦ Pro illo. In eius parte stamus, pro quo facimus. Sic Virg. Iuppiter hic stat. *Cum illo h. s. Ph.)* Id est, illum non defendētes. Seruius pro illo legendum putat: hic Pro, quasi In defensionem vel auxilium significat. Sic etiam diximus, Cicero pro Milone, pro Deiotaro, pro Marcello.

Si est) Defendit à iusto, cum sit innocens, quia frugalis, quia honestatis studiosus, pater igitur non adeo illi indignaretur. Quod si in noxa esset, neque defensorem haberet, sed merito castigandus esset. Hic mihi vide quanta est caussæ fiducia atque hic dilemma statuerent. *Si est p. c. ut An. in se adm.)* Principium per insinuationem subtilem. Et honesta locutio, Si est ut admiserit: pro, si admisit. *in se a. m.)* Bono ornatu addidit, In se: cum & sine hoc plenum videri possit. Et hic est, quem Cicero succum orationis appellat. 40

Ex qua re m. rei f. aut f.) Nota. hic comparatiua qualitas est, pauperis neque strenui. Et docuit in negotio nuptiarum duabus rebus consulere & famæ. hoc est, facultatibus dotis, honestatisque natalium. *Ex qua re m. r. f.)* Hæc tractatio est criminis oratoria: in qua, defensor accusat crimē, reumque purgat. *Ex qua re)* Haud venuste insertum Re, cùm præposuisset Culpam. *Minus rei f.)* Quia pauperem. *Fama)* Quia ignobilem. *Temperans)* Consulens, prouidens, moderatus. vt, Iam sibi tum curuis male temperat vnda carinis. 41

Non caus. d. q. q. m. est. f.) Rhetoricum theorema in huiusmodi exceptionibus: quo vti solet qui propositæ causæ fiduciā gerit. Si hoc, aut illud: non oro veniam, non deprecor pœnam. *Quin quod mer. sit)* Hunc defensorem magis & non iudicem dicā. sed hic colligitur patrocinantis authoritas, non enim dixit, Quod voluerit, sed, Quod meritus sit. maneatne eo, si peccauerit tamen. 42

fbisi *Sed si quis fortè malitia fretus sua,
dsfbsi Insidias nostræ fecit adolescéntiæ,
fbsfsp Ac vicit: nostrane ea culpa est, an iúdicum,
fsi vsi Quid sæpe propter inuidiam ádimunt diuiti,
fdisfi *Aut propter misericórdiam addunt pauperi?
fsfsii G. Ni nossem caussam, créderem vera hunc loqui.
fsffsp D. *An quisquam iudex est, qui possit nóscere
aassfi Tua* iusta: vbi tute verbum non respóndeas:
aisbsi Ita vt ille fecit? P. *functus adolescéntuli est
dsissi Officium liberalis: *postquam ad iudices
sdsiij Ventum est, non potuit cogitata próloqui:
bsbdsp Ita eum tum tímidum [obstupefecit] pudor.

Al. [obstupefecerat] *sed versus non sanatur imo multò peius habet.* [obstupefecit pu or. P Geta. *Iut Phædria defuteitibus iam argumentis, Getam clam cocet* addlip.

• In accu atorem & iudices.
• D. Primum ἀντέγκλημα ... orat oriénatu tam iudicũ ... expediuit.
• L. Aliud crimen omisso pri ri.
• ... pro iure.
• D Deriuatio causæ,& est venalis status.
• D. Hæc apud oratores μετάθεσις ... dicitur, hoc est, translatio causæ facti: quem vulgò colorem nominat.

43 *Sed si quis)* [v] Translatio est criminis, tum in instigatorem quendam Sycophantam, tum in iudicum æquitatem. *Sed si q. fortè m. fr. s.)* Fortè, quasi non defensurus, sed simul causam cogniturus aduenerit. nec contendit verum esse quod dicit, ne solicitum faciat ad credendum. Sic apud Virgil. Sinon, Dum vela darent si fortè dedissent.

44 *Insidias n. f. adol.)* Bene se adiungit ad crimen, vt eleuet culpam. *Insidias n. f. a. ol.)* Mirè Insidias dixit: vt diu comparata causa, per ignorantiam dolósque capti videatur. *Adolescentia)* Opportuna ætatis commemoratio πρὸς τὴν συγγνώμην.

45 *Nostrane ea c. est an iu.)* [B] Ex remotione criminis causa constat. factum non negatur, sed facti culpa in alios transfertur. *Nostrane ea c. est, an iud. &c.)* Potentior facta sententia est τῷ ἐρωτήσει. Et oratoriè, Nostrâne culpa, an iudicum? duplex μετάθεσις altera in accusatoré, altera in iudices. Et bene suam miscuit personá, vt reum subleuet & suo merito, & multitudine reorũ. *Nostrane ea c. an iu.t.)* Mirè allusit in fiduciam defensoris. nam cum suprà de Antiphone dixerit, nunc intulit Nostra.

46 *Qui sæpe)* [v] Duæ hic sunt causæ, cur iudices sæpe sunt προσωπολῆπται. *Qui pr. inuid.)* [B] Qui sæpe dolo malo secundum paupertatem aduersum diuites pronuntiant.

47 *Aut propter mis. add. p.)* [D] Posteriorem causam honestiorem posuit, ne non Antiphonẽ defendere, sed accusare iudices videretur.

48 *Ni nossem)* [v] Hic patrocinii euenta notat. *Ni nos.)* [D] Suauissimè laudauit oratorem: qui omnia ad persuadendum idonea aduocans, solum conscium non adduxit ad credendum. *Ni nos.)* Obliquè Poëta se laudarit.

49 *An quis. iu. est qui p. &c)* Apparet iã persuasum seni esse, verum aduersarium fuisse Phormionem, non subiectum atque appositum sycophantam. vnde ad aliud transit, vt accuset segnitiem in respondendo, quæ leuior culpa est. ita, vt cedentibus mos est, paulatim seni singula exterquentur è manibus. *An quisquam.)* [v] Diluit remotionem criminis in iudices ab eorum officio, qui iudicant secundum comprobata, & allegata Nam in iudicio non tantum actor esse debet, sed & depulsor.

50 *Tua iusta.)* [D] Disertè magis & absolutè. Tua iusta, quam si aliter diceret. *Vbi t. verb.)* Non dixit, Iarum dicas: sed, verbum.

51 *Ita vt ille)* [B] In respondendo accusatur filii segnities. *Ita vt ille)* Vnde scitéan illa Poëtæ virtus est quòd omnia anté inducit cognouisse, ne in scena hæc vt noua audiens, Tragicis motibus insaniret. *Functus adol. est off.)* Oratoriè crimen quod obiectum est, non purgauit modò, sed etiam ad laudem conuertit. quod Rhetores μετάστασιν dicũt. Et hoc de Appollodoro. *Func. us adol. est off.)* Ingeniosè non negauit hoc crimen, occasionem laudis de confessione sumpturus. *Functus adol.)* [L] Purgatio à verecũdia quæ habet vim necessitatis, & ad laudem pertinet. [v] Diluit obiectionem de silentio duabus de causis, timore & pudore. Vtroque enim affectu rei consilescunt.

52 *Officium lib.)* [D] Potenter Officium nominat, quod ille Crimen appellat. Et nota, functus officium, accusatiuo casu, quod nos ablatiuo

53 *Non potuit cog. pro.)* Ergo quod cogitauit industriæ est: quod nihil dixit, pudoris.

54 *Ita eum t. im.)* Timidum, perturbatum.

Geta Phædriam laudat

*L. Ironia.

Columē i præsidiū, M basis & sustentaculum.

*D. Duplex accusatio.

*Sui in causa, agéda P bona exceptione locutus est, quasi in aliis omnia fecerit.

G. *Laudo hunc: sed cesso adire quamprimum senem!* ffiisp 55

M s. [quàm primum].

* *Here salue: saluum te aduenisse gaudeo.* D. *oh* assii 56

* *Bone custos salue: columen verò familiæ,* asdsdi 57

* *Cui commendáui filium hinc ábiens meum.* ffiap 58

G. *Iam dudum te omnes nos accusare audio* ffffii 59

Immeritò, & me ómnium horum immeritíssimó: dsiai 60

G. [omnium horum me]. diisai. M U [horum me omnium], disiai.

* *Nam quid me in hac re fácere voluisti tibi!* sidbsi 61

Seruum hominem caussam oráre leges non sinunt, dsisi 62

Plautus. Nam vt ex mari timida es. Et ipse in Adelphis, Me miseram, quidnam est quod sic video timidum, & properantem Getam:

55 *Laudo h. s. d. c. ad.*) Satis defensionis, vbi Geta iam adire non timeat dominum.

56 *Here salue*) V Tertia est accusatio, qua Geta seruus redarguitur, vt ἐπίτασις magis vrgeat & hîc salutatione beneuolétia captatur *Here salue: s. te aduen.*) · D Principium à beneuolentia Et vide vernalitatem aptissimam seruo callido. credásne húc esse, qui suprà dixerit, Heus si redierit, Molendum esse in pistrino vapulandum, & cætera? *Oh bone c. s.*) Ab initio idem motus seruatus est seni: nam idem hoc est quod suprà dixit, O Geta monitor. quanquam per εἰρωνείαν plus significat quod dicit, Bone custos quàm quod suprà monitor.

57 *Bone cust. s.*) Et hæc resalutatio satis ironica est & in Custodis & Columinis familiæ appellatione ἀντίφρασις est. *Columen verò familiæ.*) Columen culmen. an Columen, columna? vnde columellæ apud veteres dicti serui maiores domus. Lucil. vicesimosecūdo, Seruus neque infidus domino, neque inutilis cuiquam, Lucilii columella, hic situs est Tubero. Hinc in millesimū annum eorum columine ciuitas continebitur. Horatius contrà pro columine columnam, Iniurioso ne pede proruas stantem columna. Ennius decimo Regni · versatum summum verò columnam, *Columen vero f.*) Sustentatio vel decus. vnde columnæ dictæ. & moralis ἀνάφορα is λογικῶς. *Columen v. f.*) B Columen familiæ dixit Terentius in Phormione, non dubium quin prouerbialiter, Getam seruum natu grandem, cui senex peregrè profecturus tanquam pædagogo, & curatori iuuenum, mores & rem domesticam commendarat Donatus columen dici putat perinde quasi columnam dicas, cui reliqua domus innitatur: vnde antiquitus seruos maiores columellas dictos. Huic astipulatur Virgilianum illud. --Intē omnis domus inclinata recumbit. Ex Chiliadibus.

Cui commenda.) V ἐπιτροπεία est custodiæ & 58 tutelæ. *Cui comm. fil. h. ab m.*) D Duplex accusatio est de eo quod fecerit. Hæc conueniunt in eas personas quas spectare non oportuerit.

Iam dudum te) L Defensio à persona 59 L Defensionis est propositio, Non iustè accusas. & hîc more Rhetorico circumstantiæ adiectæ sunt, maximè propter iniuriam. quia nihil commeruit, quia est innocens *Iam dudum te o. nos acc. aud. Imm.*) Vide quàm in his verbis etiam vultus quidam serui contumacis appareat, & versutè mali. Et hoc est quod dixerat, --Ego in insidiis hîc ero Succenturiatus.

Immeritò, & me o. h. imm.) Tantum impu- 60 dentiæ superestive non solum se, sed alios etiam defendat. *Immeritissimò.*) Vt Paruò, Falsò, de aduerbiis est in o desinentibus.

Nam quid) V Confirmatio est ab illegi- 61 timo Siquidem leges seruis vt causam orent, & testimonium dicant, non concedunt. Quis igitur eum innocentem redargueret? Est autem Testimonium dicere, idem quod testificari. Sic Cicero, Testimonium secūdum fidem & religionem accuratissimè dixit. *In hac re f. vol. t.*) D Quàm contemnat iram domini, vt hoc ipso purgatior videatur, ex hoc apparet quòd addidit Tibi. Sic enim dicere solemus, Quid tibi vis faciam? cùm alieno negotio frustra nos ostendimus laborare.

Seruum h. c. or. l. n. s.) Hoc enim quasi 62 ignoranti dicit: sed stomachosè admonet. velut stultum, qui rem manifestā non cogitet. *Seruum hom. c. o. l. n. s.*) Vetustè Hominem. Salustius in Iugurtha, cùm interim Hiempsal reperiretur occultans se in tugurio mulieris ancillæ. *Seruum h. c. or. l. n. s.*) Mirè extre-

nua

ſ aiſiſp aiſ *Neque teſtimónij dictio eſt.* D. *mitto ómnia:*

ſlirſl *Adde iſtuc,* imprúdens timuit adoléſcens,ſino:*

Poteſt prima in [Adde] à ſuperiori verſu pendere. ſſdblſimò alias in præcedentem verſum reijcitur [ac ea].ac tum fuerit hypermeter. ſed eluatur a verſu ſequente.

ſſſſi *Tu ſeruum: verùm ſi cognata eſt máximè,*

: xiiaſp ſ *Non fuit neceſſe habére: ſed, id quod lex iubet,*

ſiſblp *Dotem darêtis: quæreret alium virum.*

addſſp *Qua ratiône inopem, pótius ducêbat domum!*

diſdſſ G.* *Non rátio, verùm argéntum déerat.* D. *ſúmeret*

aabſdp *Alícunde.* G. *alicunde! nihil eſt dictu fácilius.*

; ſſdſſd ſſdſſp D. *Poſtrémò, ſi nullo álio pacto, ſ vel ſ fœnore.*

D. *Mitto. Sino,* vim habent cótra voluntatem concedentis.

* D. ἐχῆμα ἐπιτροπῆς ... Et ſingula pronuntianda, vt plura videatur.

* Expedita reſponſio.

Si pro [vel] legatur [at] conſtabit verſus, ſſdſſp: niſi quis cum Glareano malit nullo alio] eſſe choriambū.

nuauit conditionem ſuam, dicendo, non Me, ſed Seruum. Et addendo Hominem, moraliter locutus eſt. Sic Virg. Venerat antiquis Corithi de finibus Acron, Graius homo. *Seruum h.e.or.l.n.ſ.)* Ducitur argumentum à cõditione. Sic & apud Ciceronem in oratione pro l. Manilia, Ius legationis maiores noſtri verbo violatum perſecuti ſunt. Vos legatum omni ſupplicio interfectum inultum relinquetis. *Cauſam orare)* D Non improprie ſic Virg. Orabunt cauſas melius.

Neque teſt, d. eſt) Vis ſcire, inquit, quàm non liceat ſeruo pro domino dicere? nec teſtis loco produci poteſt. *Neque teſt. dic.eſt)* Variè: non enim dixit. Neque teſtimonium dicere. *Mitto omnia)* Et iã hoc perdidit ſenex, quod videbatur validum ad accuſationem. Ita gradatim illi ſingula ſubducuntur, & accuſationis impetus euaneſcit. L Vide perſuaſum eſſe ſenem, & ſubinde ad alia crimina confugere. V Siquidẽ tum Phædriæ expurgationem, qua cauſabatur & ἀνάγκην, cùm ait Imprudẽs, & κακὸν, quo obticuit: tum ipſius Getæ defenſionem de officio ſeruorum ex legitimo concedit.

Adde iſt. Impr.t.adol.) D Hæc omnia verba cauſalem ad argumentandum vim habent.

Verùm ſi) V Nunc contrarij collatione aliud colligit ἀναπόδοτον, Etiamſi fuiſſet cognata, non tamen protinus ducenda fuiſſet. Dotem enim numeraſſe alicunde licuiſſet. D Sub obtentu huius propoſitionis, in qua pars legis oſtenditur, iam Poeta præparat locum fallaciæ Phormionis de dote accipienda. *Verum ſi c.eſt max.)* τῷ ἰδιωτισμῷ addidit Maximè. nam ſiue eſt cognata, ſiue non eſt, non recipit τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον: hoc eſt, non dicitur Maximè cognata, & Cognata minimè: ſed aut eſt, aut non eſt, Alij ſic ordinant, Non fuit neceſſe maximè habere. alij, ſed id quod lex iubet, maximè dotem dare.

Sed, id q.lex i. D.tem d.) Id quod lex iubet: ordo ſic Virg. Verum, id quod multò tute ipſe fatebere maius.

Quæreret al. v.) Quæreret, quàm idoneum eſt ad ſignificationem odiorum. Virgilius, —Quærat ſibi fœdera Turnus.

Qua rat.in.p.d.d.) Magno ſonitu intulit quod minus momenti habet aduerſus eos qui accuſantur, quàm illa ſuperiora. *Inopem)* V Aliud crimen intendit, quòd opulentiorem non duxerat. *Inopem, p. d. d.)* D Non inopem potiùs: ſed potiùs ducebat ſubdiſtinguendum eſt.

Non ratio) V Diluitur à neceſſario, & inopia pecuniæ. L Attende contumaciam Getæ in reſpondendo, & quàm nihil laboret, nimirum vt purgatior videatur. *Non ratio v.arg d.)* D Hoc ita ludibundus abſoluit Geta, vt etiam quaſi per iocum reſpondeat.

Alicunde: n eſt d.f.) Hoc quaſi ſubridẽs, & aduerſo ab illo vultu pronuntiauit Geta. quod genus actionis, ſecuritatem oſtendit hominis manifeſta dicentis. *Alicunde)* Demipho Alicunde ad facilitatem retulit: hic ſic intelligere ſe fingit, vt quaſi non habens ipſe Demipho de proximo à quo dicere incipiat, dixerit Alicunde. *Nihil eſt)* V ἀδύνατον illi eſt, non verbis, ſed rei conformatione. *Nihil eſt d.fa.)* D Mirè, vt ſolet, prouerbio vno diſſoluit totam ſenis intentionem. vt in Heautont. —Quid tum quæſo, ſi hoc pater reſciuerit? Quid ſi redeo ad illos qui aiunt, Quid ſi nunc cælum ruat!

* *Poſtremò, ſi n.al p.vel fœn.)* Oſtendit ſe ſenex hæc perdere: cùm ab his ad alia tranſcendit excluſus. *Poſtremò)* a Multa ex nominibus ipſa terminatione datiui pro aduerbiis accipiuntur: vt, poſtremò, falsò, conſultò.

Vel

G. *Hui dixti pulchrè. [siquidem] quisquam créderet* ffdffp 72
Me. si quidem], fff. fp.

*L. Exclamatio vi- *Te viuo.* D.* *non, non futûrum est: non potest.* ffifi 73
cti senis, qui omis- *Egóne illam cum illo vt pátiar nuptam vnũ diem!* afdffp 74
so Phædria & Geta ad Phormionem conuertitur. *Nihil suáue [méritum est.] hóminem commo-* {cbdffp c 75
strarier Ge. [meritu' est], scilicet Antipho.
*L. Ii longos hec & summisse. *Mihi istum volo: aut vbi hábitet, demonstrárier.* {cibffp f 76
D. Hic & contem ptum aduersarii & sui fiduciam mo strat. G. [Nempe Phormiônem.] D.* *istum patrônum* afifdp 77
mulieris. G. *(reticeus hic primo loco necessario admittendus.*
Go. il. [Nam Phormionem?] fifidp: nisi manu, Nempe Phormionem, per literarum transpositionem. difidp.

G. *Iam faxo hic áderit.* D. *Antipho vbi nunc est?* fdibfp 78

Simplex est senex, qui Phædriam mittit: P. *foris.*
D. *Abi Phádria: eum requíre, atque addúce huc.* {caiffi a 79
G. [*illuc equidem,*] fidffp. D. *eo*
*D. Nisi hoc Geta dixisset, non intelligerent spectatores quid dixisset Phædria. *Recta via [équidem] illuc.* [G.* *nempe ad Pámphi-* fbiffp 80
lam.
D. *At ego deos penáteis hinc salutâtum dómum* ffffp 81
Si cr. . . nõ admittuntur, [A. At poter a versu superiore, & [deos] mo assilabum censendum. aififp. A. Muretus reijcit [D. at ego] in praecedentem versum, fbiffdp: ilfifp.

Vel fœnore.) *ἐπιτοκισμὸς* est de pecunia funebri.

72 *Dixti pulchrè, si q. q. cr.*) D Vide quàm non laboret ad respondendum Geta: si quidem illi pet . . . respendit. *Siquidem*) V Rursus . . . & cõsuetudine creditorum obiectum dissoluit. *(credere*) Pecuniam committeret. *Non, non fu. f. est non p.*) E Hic iam palmæ locus est debitæ Poetæ, siquidem & omnia obiecerit Demipho, & omnia solue rit Geta: quibus actis sola irrationabilis exclamatio relinquetur seni. *Non, non fu. futurum est . . . est:* Moralis abnegatio frequenti repetitione firmata.

74 *Egone ill. c. i. vt p. n. vn. d.*) D Hic est de quo suprà dictum est, illene indotatam virginem, atque ignobilem Daret illi! nunquam faceret. *Egone ill.*) V Enthymemate concludit se nuptam non laturum. Ratio. Quia nihil meritum est. D Hic iam prætiruitur quàm facilè triginta minas perditurus sit Demipho, dum illam vult excludere.

75 *Nihil s. mer. est*) Ordo & sensus hic est, Nihil mihi meredei suaue est: vt ego illam cum illo nuptam feram. Suaue meritum enim, suauem mercedem significat. G. Ego scriptum fuisse puto, *Nil suaue meritu' est*) vt ad Antipho nem ea verba sic referantur, Egóne illã cum illo vt patiar nuptam vnum diem? nõ faciam, nõ enim meritus à me est, ei vt esse dulce aut suaue aliquid patiar. Potest & sic id intelligi, Nihil mihi fecit Antipho suaue, vt ei aliquid esse suaue permittam. Mereri, pro facere non hoc tantum loco vsurpauit. ita in Hecyra Actus tertii, scena quinta, Quæ nunquã quicquam erga me cõmerita est pater. Quod nolem. & sæpe quod vellem meritam scio. *Hominem c.*) D Bono ordine peruenit ad Phormionem: à quo magis confutabitur.

76 *Aut vbi h. d.*) Mirè ostendit quàm hic senex contemnat Phormionẽ modò, à quo mox superabitur.

78 *Iam faxo hic aderit*) Virg. Haud sibi cum Danais rem faxo. & pube Pelasga. *Antipho vbi nunc est?*) Mitiùs nunc quærit vbi sit Antipho: & vtrum amatæ adhæreat, subtiliter quærit. quod seruus intelligens, respondit foris. *Foris*) Foris dixit, cùm fuisse eum sciat.

79 *Abi Ph. e. r. atq. add. huc*) Opportuna & apta simplicitas attribuitur Demiphoni, nihil tale de Phædria suspicanti.

80 *Eo Recta via eq. ill.*) Et amatorem ostendit Phædriã: & simul id agit, ne in conspectũ patris veniat Antipho.

81 *At ego d. p. h. s. d. Deu.*) Nulla mentio fit vxoris apud Demiphonem. non enim conuenit

82 *[D]euórtar: [i]nde ibo ad fórum, atque áliquot mihi*
83 *Amícos aduocábo, ad hanc rem qui ádsient,*
84 *Vt ne imparâtus sim, cum aduéniat Phórmio.*

Mu.[Diuertor:] D. Amicos, & pro te stibus & pro aduocatis veteres posue runt.

nit argumento vt habeat, neque quid in Cicilia gesserit, demonstratur ideo, quia iā dictum est, Nollet in Ciliciā ad hospitem antiquum: causa enim quæsita est cur abesset, dum vxorem ducat Antipho: & causa ex argento, id est, auaritia, quo minus videatur pati nurum pauperem, qui ob spem lucri ab Attica in Ciliciā nauigarit. *Penates*) [V] Sunt dii, quos quisque suis præfecit ædibus, & in latario venerâtur. Macrob. 3. Satur. cap. 5. *Hinc sal.*) [D] Ab hoc loco. *Salutatum*) Adoratū prima post reditum prece.

Deuortar) Bene Deuortar, quasi de via. 82
Atque al m. Am. adu.) iā præparat ridiculam aduocationem: qua plures adhibendo iurisconsultos, incertior reddetur.
Adsient) Propriè Adsient. adesse enim dicuntur aduocati. 83
Vt ne imp.) Pro non. 84

ACT. II. SCEN. [I.]

Mu.[I.]

ARG. [D] In hac scena de parasitis vilioribus, [V] sordidis, cōfidentibus, & audacibus [D] Terentius proponit imaginem vitæ: vt in Eunucho de portoribus, & his qui nuper processerint, id est, de assentatoribus. Animaduertendum autem huiusmodi genus hominum magis à Terentio lacerari. [V] Porrò Phormio tantùm temulentus, & à crapula oscitans effingendus est, [F] qui sese aduersus Demiphonem litigaturum instruit & animat, [H] vt defendat id. quod cum Antiphone fecit. [V] *Theses.* 1 Causa mali in authorem redundat. 2 Parasitorum est ingens fiducia & iactantia. 3 Ditiores magis periclitantur quàm pauperes, & tenuioris fortis. 4 Parasitorum felicitas est in cœna dubia, propter quam se regibus, imò præsentibus diis conferunt. 5 Cuiuslibet rei initium est difficile & arduum. [M] Improbi hominis & ad omnem confidentiam malúmque consilium confirmati, quique donec venter saluus sit, se perditum iri non posse credat, mores hæc scena exprimit. Est enim hoc hominum genus vt abiectissimo animo, sic seruili propémodum ingenio præditum. Quis enim nisi vilissimus, se in seruitutem tradere ventris causa cupiat? Xenophon, Atqui regi in hoc ministerium suum exhibent, vt per omnia lautiùs & delicatiùs nutriantur: hos non amicos habere tibi credas, sed hostes potiùs & inimicos: nam si minùs aliquid dare cupias, tum te obtuant. *Vers. gen. Trochaici tetr. cat. præter duos vltimos iambicos tetr. acat.*

PHORMIO *parasitus.* GETA.

1 [a] I T A' N E *patris ais conspéctum véritum hinc abiísse!* G. *ádmodum.*
2 P. *Phánium relíctam sólam!* G. *sic.* P. *& irátum senem!*

[a] D. Hæc & labia lingens, vt ebrius: & ructans, vtpote satur, pronuntiauit actor bonus. Pulchra respōdendi varietas.

1 *Itáne*) [V] Est congeries quatuor causarum futuræ defensionis. Vna est, filii abitio ex patris conspectu. Nam eius iram & offensionem, qui lædere potest metuit, & cùm manifestum erat rem malam initare, subterfugit. Quare Aristoteli Metus est perturbatio animi ex opinione mali, vtique molesti vel corrumpentis. Altera verò est, relicta amica Phanium. Vltima est, senis ira quæ ferè oboritur, cum quis aut se, aut sua bona contemni & negligi videat. Hæ autem interrogatione propter *[illegible]* studium efferuntur, & in formu lis respondendi est *[illegible]*. *Itá ne p. ais c. v. h. ab.*) [D] Adhuc narratur fabula de Terentio & Ambiuio ebrio, qui acturus hanc fabulam, oscitans temulenter, atque autē minimo inscalpens digitulo, hos Terentio pronuntiauit versus: quibus auditis exclamauerit Poëta, se talem, cùm scriberet, cogitasse parasitum; & ex indignatione, quòd cum saturum potúmque deprehenderet, definitus statim sit. *Itáne p. au*) Hæc & labia lingēs, vt ebrius: & ructās vtpore satur pronuntiauit actor bonus. *Admodum*) Annuendi vim habet duntaxat modò: & subauditur Veritum.

Phanium rel. s.) Subauditur, Ais. *Iratum sen.*) iterum Ais subauditur. 2

*L. Hoc iam quasi ex perfectus dicit. *L. Prouerbium. D. ... apta parasito: quæ de cibo e... *L. Proponit & se liberat. R. Eccere, aduerbiũ iurandi, per ... rem. Al. ecce re. al [ecce rem.] ... cere.

G. O'ppidò. P. *ad te summa solum Phórmio rerum redit: 3

*TVTE HOC INTRI'STI, tibi omne est exedendum: accingere. 4

G. O'bsecro te. P. *si rogabit?! G. in te spes est. P. *[ecce re.] *Al. [rogabit?] 5

Quid si reddet? G. tu impulisti. P. sic opinor. G. sub- ueni. 6

Oppidò) Non Afor sed iratum intellige. *Ad te summa sol. Ph. r. r.)* Ideò velut experge factu ad has causas accedit Phormio, quia non diu ... conuenit esse parasitum: nec quicquam aliud, nisi de cõuiuio, vel propter conuiuium cogitare. adeò nisi à Geta cogatur, modo etiam negotiatum Antiphonis negligens est, atque securus. *Ad te summa)* *A-postrophe est seipsum alloquentis & excitantis ad defensionem. Rationes duæ sunt. Vna, quia summa rerum, id est causæ caput, & Græcis est κεφάλαιον, ad illum redit. Altera, quia ipse author mali est, cuius loci est prouerbiũ vel ab alliatis rusticorum moretis, vel simpliciter à popinis sumptum, parasito aptum, quo periculum in authorem rei alicuius deriuare solemus. *Author Paræmiographus, hoc vti licebit, si cum vulgaribus consiliis res explicari nequit, ad nouũ aliquod & egregiè callidum confugitur. quemadmodum hic Geta significat, neque in Antiphone, neque in Phædria, neque in se satis esse præsidii ad retundédam senis sæuitiam, Ad te, inquit, Phormio summa redit.

Tute hoc intr. t. e. est exed.) D Hoc inter rusticos de alliato mortario dici solet. Et bene Intristi, propriè enim Intrita dicitur huiusmodi cibus. *Tute hoc)* M Id est, tute huius mali causa & origo es, per te factum est: quare quicquid hinc incommodi acciderit in te redundabit. R Tu fuisti author consilii de ducenda puella; ex quo in est vt tuo periculo rem ita expedias. Ducta est me aphora ab alliato rusticorum mortario: & cùm tota de cibo sit, parasito aptissim est. Vulgò hodie in ore est altera huic simillima, Colo quod aptasti, ipsi tibi nendum est id est, Tu incipiendi author extitisti, nunc idem explices oportet. *Accingere)* D Appara te, atque expedi.

Obsecro te) NANNIVS Ego, arbitror ista verba Getæ continuã oratioñe inter se constituere, Obsecro te, In te spes est, Tu impulisti, Subueni, Nam verba quæ interloquitur Phormio, potiùs cogitantis secum, quàm respondentis esse videntur. Quid Phormio cogitet partim exponi ur à Donato, partim tacetur. *G. Obsecro te P. si rogabit,* nimirũ vnde sit cognata. *G. in te spes e. P. eccere.* Dubium vnane sit dictio, an duæ, vt Ecce re pro ecce res, siue ecce rem sit positum: an Eccere sit iusiurandi aduerbium, hoc est, per ædem Cereris, quale est ædepol, ecastor. Certè in Andria vbi habemus, Ego Critonem video, & certe is est, legendum est, eccere is est. Idem error est in Eunuchi actu quinto scena secunda, & in Adelphis actu secundo scena secunda. Vbi Eccere sit pro Ecce positum, ipse Phormio admiretur de veritatem commenti sui, cui sit cognata: aut si sit iusiurandi aduerbium iuramento asseueret optimè esse excogitatum responsum, Posteà sentien. suo inuento aliquid respon deri posse, subiicit, Quid si reddet? hoc est, respondebit. Cui quum anthypophora esset parata, qua eum nodũ dissolueret, ... ad plenum se argumentationibus instruxisset, *Sic opinor,* inquit. Ac deinde ad conflictum paratus, exposcit aduersariũ, subiiciens, *Cedo senem* quem Virum appellare dedignatur. sed Senem hoc est, ætate imbecillum, & annis confectum. & de quo facilè victoria reportari possit. *Iste. spes est)* V A necessaria spe subeunda. *Eccere Quid si reddet)* D Totũ hoc quasi alia agens loquitur parasitus: vt ex hoc appareat quid inter sit inter audaciam sycophantæ improbi, & patrisfamiliàs perturbationem minimè litigiosi, nã ille in bona causa aduocatos quærit & ipse sollicitus in toto actu est: hic in puncto temporis se ad calumniam præparauit.

Quid si reddet) L Subaudi argentum. V Et hæc ioco dicit D Bene iam ad illud respicit fabula quod futurum est propter Phædriam. *Quid si reddet)* Hoc est, quid si respondebit? An, quid si mulieré reddet? *Sic opinor)* Non ad Tu impulisti hoc pertinet, sed ad id, quod secũ tacitus voluit Phormio. *Subueni)* V Petitione est epilogus causarũ ipsius defésionis.

7 P. *Cedò senem: * iam instructa sunt mihi corde consilia omnia.* — •Iactantia de consiliis repertis.

8 G. *Quid ages? P. * (quid vis, nisi * vt maneat) Phanium, atque ex crimine hoc* — G. Vel lege (quid nisi vt maneat) vel sic addit.

9 *Antiphonem eripiam, atque in me omnem iram deriuem senis!* — •D. Tria promittit in quibus omnis causa Antiphonis est constituta.

10 G. *O vir fortis, atque amicus: verùm hoc sæpe Phormio*

11 *Vereor, ne istæc fortitudo * in neruum erumpat denique. P. ah,* — •Prouerbium à sagittariis natum in audaces & temerarios.

12 *Non ita est: * FACTVM est periclum: * iam PEDVM visa est via:* — •Adagia duo. •Metaphoricos omnino & scurriliter sumptum à viatoribus.

7 *Cedò senem*) D Hîc alii exclusisse torporem somni inducunt parasitum. alii transglutisse quod in ore mandebat: quasi hoc mora fuerit ad vincendum senê. *Cedo senem*) Non parui moliminis certamen impendet cùm senex dixerit, Hominem cûm ontrarier Mihi illum volo: parasitus dica .Cedò senem *Cedo senem*) V Hi ee causis animatus, ad defensionem citò accingitur Est autem fiducia, cùm eius animus aduersus mala appetentia confirmatur, velut hoc loco cupiditate, & mali ris mali metu. Itaque eadem non semel animositatis loco habetur.

8 *Quid ages?*) D Non interrogantis, sed me tuentis hoc dictum est. *Quid vis*) V Defensionis summa est & scopus proponitur: & tripartita est propositio. *Quid vis*) L Attende confidêtiam Phormionis. *Phanium*) D Vxor scilicet Antiphonis. *Atque ex cr. hoc*) Sic dixit Ex crimine eripiam, quasi ex incendio. Consydera trium rerum, quas promittit, gradus per αὔξησιν esse seruatos.

9 *Antiphonem er.*) Bene Eripiam dixit: quo vim significat doli, pro eo qui iam teneatur oppressus. Virg. — Túne hinc spoliis indute meorum Eripiare mihi? *In me o. ir. der. s.*) Deriuatio dicitur inflexio criminis ab eo ad quê pertinebat, ad eû ad quê non pertinet. M Deriuare iram, ab iis qui in culpa sunt, in eum qui in culpa non est. iram inflectere V Deriuare transmouere est, iuxta metaphoram à rusticis sumptam. quibus hoc frequens est vt è flumine per pratum, vel agrum deriuent. Id quod feriis quibuslibet faciundum esse Virgilius suadet.

10 *O vir*) V Exclamando laudat, & quadam ἐπιτίμησει exhortatur ad modestiam, cui competit prouerbium, Ne fortitudo in neruum erumpat: quod est, ne in vincula neruacea te coniicias. Donatus autê hoc li ct sibi nô c nstat. Et hic Erasmum Roterodamum consulendum esse iudico. *O vir f. atq. am.*) D Ordine laudauit. plus est enim Amicus, quàm Vir fortis. Et apparet aduersum Getam exclamasse quod maiorem vim habet quàm si, Amice, dixisset. *O vir f. a. am.* Nominatiuum pro vocatiuo posuit. *Verùm hoc sæpe Ph.*) Bene Sæpe addidit, vt sententiam faceret de speciali dicto.

Vereor ne istæc f. in n. er. d.) Quid est Istæc? M nimiû audax scilicet E. conuenit hoc dictum Getæ: qui & suprà dixerat, · E · parasitus quidam Phormio, Homo confidens. *In neruum erumpat*) M Id est, in carcerem coniiciaris. nâ Neruus vinculi genus est, quo alligabantur, qui in seruitutem aliis tradebantur. *Verùm hoc s. Ph. V. ne ist. f. in neruum er.*) D Et consuetudine Romana dixit: quia sæpe in neruû coniiciebantur ex aliquo maleficio in carcerem missi. An prouerbiû à sagittariis natum est, quòd immoderatæ plerunque vires adducendo arcu non telum incitent, sed neruum rumpant? An ex eo, quòd sæpe fortiùs ferientes, neruum sibi aliquem lædant? Ergo & fortitudine nimia sæpe vinci sæpe decipi contingit. *In neruû er.*) R Quadrat in temerariam, inconsideratámque audaciam, quæ plerunque infelix esse solet, & in maximum malum aliquando adducere. sumptum putatur à sagittariis qui dum neruum arcualê addunt immodicè, rumpunt nonnunquam, idque non sine suo periculo. *In neruum er. de eq.*) D Denique modò ἐπιρρήματος, Terentiana consuetudine. qui hanc particulâ in vltima ponit sententia

11 *Non ita*) V ἀνθυποφορὰν obiectionem diluit. 12 & in incœpto pergere cupit. cuius hic duo

Quot me censes homines iam deuerberâsse vsque ad necem ff.aff.... 13

R. Enunquam. pro ecquando, vel nunquando. al. [an vnquam sed men. esse. R. f qui . fafarde. • D. Allegoricè & triuialiter. Diuites periclitantur. Al. : male faciunt,] R. sed perperam. Al. : si opera] : sed versus non constat.

Hospites tum ciues! quò magis noui, tantò sæpius. eff. eff. tiff. 14

Cedo dum, en vnquam iniuriarum audisti mihi scriptam dicam? aliffat. 15

G. *Quid istuc?* P. *quia* NON RETE ACCIPITRI TENDITVR, *neque miluio,* fafardr. f. 16

D. Legitur & tenatur. habet enim N litera cum D communione.

Qui malè faciunt nobis: illis qui nihil faciunt, tenditur: daff. at. daff. 17

Quia enim in illis fructus est, in illis opera luditur. aff. sb. 18

sunt prouerbia. prius quidem est. Factum est periculum. quod est, prudentis & experientis viri est. aut idem sibi vult, quod illud, Iacta est alea. Posterius verò est, sumptum à viatoribus, qui per lubricum gradientes Scipione vtuntur: aut si quis mauult, a venatoribus, dum ferarum vestigia lustrant. *Iam pedum v. est vsa*) D Pedum pro Pedibus. & Visa είρ... Prouisa Et totum ... *Iam pedum v. est v.*) B De negotio cuius aliquando periculum feceris.

13 *Quot me*) V A facili. quòd sit victoriosus. *Quot me c.h. iam d. vsq. ad n.*) D Parasiticè totum translationibus loquitur. huiusmodi est enim vis vmbraticorum hominum, scurrilis oratio. *Deuerberasse*. L Auxesis metaphorica.

14 *Hospites tum ciues!*) D ... secundum deest enim suprà. Cum. Et bene posterius posuit id quod maius est. *Quo magis*) V Prouerbiali forma, aut experientibus quadrat. Constat enim vt experientia multis gradibus imperitiam ante eat Sic Euripides, ... Aut laboriosis competit, sicut aliæ sunt sententiæ ... id est, de assiduitate laboris & exercitio. Qualis est & hæc Chria, Tatius, Hermioneus, rogatus, quidnam esset cæteris sapientius. experientiam dixit. & huius loci est illud Demosthenicum. ... Dictum verò hoc manifestè indicat peritiores esse laboriosiores & in laudem exercitii cõfertur. Sin autem quis interpretaretur, Quo sæpius, tanto magis noui, commodius peritiæ atque experientiæ competeret.

15 *Cedo*) Facili atis nota est. cùm communicatione suam experientiam & calliditatem inuincibilem esse ostendat. Nam nunquam per sycophantas in ius vocatus est. Quid verò sit Dicam, scribere, id est, intendere crimen & actionem, antea explicatum est.

Cedo d. en. vnq. in. aud. m. scr. d.) D Plus est hoc per interrogationem intulisse, quàm si diceret. Nunquam mihi scripta est iniuriarum dica. *Iniuriarum scriptam dicam*) ... sic enim & Tullius, scribitur Heraclio dica. *Dica*) Dice, causa est Græcè: quæ hic Latinè Dica: vt, Acte Acta, Calliope Calliopa.

16 *Quid istuc*) Interrogare dicitur & fingitur Geta, vt parasitica progrediatur oratio. *Quia non r. ac. t. n. m.*) Rursus per ... loquitur, atatiusve totum triuiale sit, à conuiuiis e... translatum. *Quia non*) V A tuto per allegoriam prouerbialem ab aucupibus sumptam, quæ est videretur monere non eos, qui nocent, periclitari, quam in quibus aliquid speratur, sicut aliud est prouerbium, Lepus propter carnem) tamen id magis appositum esse reor, vt nulla dica dicacibus, rixosis, & contentiosis talibus, sed simplicioribus & humilioribus, & mansuetioribus fatigatur. Citius auiculæ mitiores reti intecto capiuntur, quã aues carniuoræ, quæ Homero sunt ... & Germanis, *Ein scheu man eine taul ... eine habnit*. *Quia non r. acc.*) B Aristoteles in historia animalium. lib. viij. In auium, inquit, genere, quibus vngues adunci, omnes carniuoræ sunt: vt, aquilæ, miluri, accipitres, & rapaces. Pœna legum exercetur in humiles, & a quibus ob ingenii mansuetudinem aliquid emolumenti potest auferri. Rapacibus verò, & quibus nihil est quo spolientur, ignoscitur. Hoc significat Iuuenalis, Dat veniam coruis, vexat censura columbas. Hoc significat & Terentius, Non rete accipitri tenditur, neque miluio, Qui malè faciunt.

17 *Qui malè f. n.*) F Ore, & vnguibus scilicet. *Illis qu. n. f. t.*) Non sic accipe. Nihil faciunt, quasi dicat, nec bene nec malè: sed cùm legeris Nihil faciunt, subaudito, Nobis malè.

18 *Quia enim*) V Ratio est allegoriæ quasi

capo

19 aatsbſt- *A'liis aliunde eſt periclum, vnde áliquid abrádi poteſt:*

20 bdtlſſu *Mihi ſciunt nihil eſſe.* [x] *dices, Ducent damnâtum domum.* •L.Occupatio. •D.Sé:us eſt. Sciũt edacem & ideò no luntale e. Facetè edacem ſe vocat.

21 {b.ſſa.ſt. ataijat- * *A'lere nolunt hóminem edâcem : & ſápiunt mea quidem* [v] *ſenténtia,*

G. [mea] monoſylla um. & [quidem] abundat, bſbſaſt-. niſi quis hypermetrum duabus ſyllabis faciat. [A] *malim vt a m [Alere] ad præcedentem verſum pertineat. atadaſt-: vel atadſat, vel meà] ſit monoſyllabum. & m eliſatur in quidem] aut ſi hoc poſtremum refugis, fuerit hic verſus iamb. cus acat. adiditii.*

22 dadaſſu *Pro maleficio ſi* [•] *beneficium ſummum nolunt réddere.* •D.Paraſiticè beneficium ſummũ dixit Alere.

23 {tkaſtlſtu tdda G. *Non poteſt ſatis pro mérito ab illo tibi reférri grátia.* D. *Ab illo*, Antiphone ſcilicet.

24 {atſatſt- ata P. *Imò enim nemo ſatis pro mérito grátiam regi refert.* D. *Gratiam*, vicem. L. *Regi*, diuiti.

expoſitio Nam ditioribus magis inſidiari ſolent, ab his enim aliquid abradi poteſt: ſed vacui viatores coram latrone cantant. Siquidem ex his nihil fructus ſperatur: imò omnis opera luditur. Itaque paraſitus ſe tutum eſſe gloriatur, tanquam nudum & inopem, ex quo nihil lucri ſperandum eſt. *Quia enim mal. fr. eſt*) [D] παρέλκον tertium, quo aut Quia & ſic Enim ſubiungatur: aut ipſum Enim ſuperuacuum eſt. *In ill. fr. eſt*). Quia nihil faciunt nobis malè. *Fru. us*) Cibus: quia Frumen dicitur tractus gulæ, qua cibus in aluum demittitur. *In illos op. l.*) Qui malè faciunt nobis. *Luditur*) Exercetur. An illuditur, id eſt, fruſtratur? [A] Operam ludimus antiqui dicebant, qui Latinitatis authores, cùm fruſtra aliquid fieri putabant. Plautus in Pſeudolo, In pertuſum ingerimus dicta dolium Operam ludimus.

19 *Aliis al. eſt periculum, v. al. abr. p.*) [D] Vtrum hic ſenſus eſt, quaſi dixerit. Aliud aliis periculum affertur, à quibus aliquid auferri poteſt: an, alij aliunde periclitantur, quàm credunt? eſt enim illis cauſa periculi, non quæ videtur, ſed quia ab his aliquid auferri poteſt. *Abradi*) Per vim auferri.

20 *Mihi ſc. nihil eſſe*) Rei ſcilicet. *Dices*) [V] Alterum eſt argumentum à tuto, Etiamſi damnatus domum ductus fuerit, tamen edacem non ferent. Et ad morem iudiciorum priſtinum ſpectat, vbi obærati, cum ſoluendo non eſſent, creditori à Prætore condicebantur, vt opere debitam pecuniam compenſarent. *Ducent d. d.*) [L] Secundum ius ſcilicet, quo obærati, cùm ſoluendo non eſſent, ipſi manu capiebantur. *Ducent d. d.*) Vſus eſt verbis ad extenuandam pœnam, & rem ad commodum transferendam. nam quod obæratis inimicum eſt, id paraſitus maximè optat, duci ab aliquo domum. Addidit autem Damnatum, quaſi qui irrideat genus damnationis, in qua victor paſcere compellitur, & paſcitur victus.

Alere n. h. ed.) Hoc ſic pronuntiandum, 21 vt facetè totum videatur illatum, Quando obæratus, fit ſub huiuſmodi pœna: nec accuſari ab aliquo ſe queritur, neque damnari. *Hominem ed.*) Se ſignificat. *Sapiunt*) Sibi conſulunt. [V] Laudat eos eſſe prudentes, cùm maleficiis ſumma beneficia rependere non ſoleat: id quod in ſuis Chriſtianis Chriſtus expoſcit, cùm & inimicis benefaciendum eſſe iubeat.

Pro maleficio) [D] Pro iniuria. *Reddere*) 22 Retribuere, reponere.

Non poteſt ſ. pro m. ab i. t. r. gr.) Multùm 23 pronuntiat Geta paraſito, cùm dicat, nihil futurũ, quod pro merito poſſit accipere. *Non poteſt ſ. pro m. ab illo*) Huiuſmodi ſententias inferunt Poetæ parentheſi cum his quæ volunt inſerere. *Ab illo t. r. gr.*) Non ab eo, qui te damnatum duxerit: ſed Antiphone, de quo ſermo eſt.

Imò enim n. ſ. pro m. gr. r. r.) Bene paraſi 24 tus, quicquid præſtat, debere ſe dicit. Et eſt proprium perſonæ inferioris. Virgilius, Tu mihi quodcunque hoc regni, tu ſceptra Iouémque Concilias: tu das epulis accumbere

*Summa parasitorum fœlicitas cibus. [L]Parasiticæ deliciæ:& est amplificati meritorũ erga parasitum.

B. Ringitur.i.Irascitur,stomachatur à canibus latraturis sumpta est metaphora.

*Téne (asymbolum) venire vnctum, atque lautum è bálneis, 25

R. Al.[ad symbolum], sed mendo è. est autem ἀσύμβολος, qui ad conuiuium nihil confert. Latine immunis dicitur.

Otiósum ab ánimo, cùm ille & cura, & sumptu absumitur: 26

Dum tibi sit quod pláceat, ille ringitur: tu rideas: 27

Prior bibas: prior decúmbas: cœna dubia apponitur! 28

diuûm. *Imo enim*) [V] Correctio est in collatione regiæ felicitatis cum parasitica, aut regum cum parasitis. Hi enim primo ἀσύμβολοι veniunt id est, immunes, vt qui sine collatione ad comessationem accedunt. Sunt tamen qui ad symbolum legunt in quo nimias habent delicatissimi. Deinde loti balneis, & oleo adorato delibuti, quo modo heroë Homerici accipiuntur. Postremò suntoti si & securi. Verùm rex est curis suis, & de sumptu ita sollicitus, vt absumatur, hoc est, corpus nonnihil contabescat. cùm mœror & sollicitudo affectio sit frigida & sicca nutricationi non ita apposita: parasito autem semper adest iucundum, & placitum. Iterum rex ringitur, id est, irascitur & stomachatur iuxta metaphoram à canibus latrantibus sumptam: sed parasitus ridet sese exhilarans. Arcem quoque tenet in accubitu honoratior est, cùm prior bibat, & dubia cœna apponatur, cuius hic est finitio, quam Geta ignorans exquirebat. *Regi ref.*) [D] Rex aliàs regnator, aliàs dominus, aliàs diues significat Sed nũc rationem habet nominis ad aliquid dicti ad significandum parasitum. vt enim parasitus regis est. & libertus patroni: sic è contrario rex parasiti est. & patronus liberti. quod si non esset, non Nemo tantummodo, sed Nemo parasitus diceret.

25 *Tene asymb. v. v. a. l. è b.*) Hæc non ab Apollodoro, sed è sexto satyrarum Ennij translata sunt omnia, Quippe sine cura, lætus lautus cum aduenis, infestis malis, & expedito brachio, alacer, celsus lupino impetu, expectãs mox dum alterius obligurias bona: quid censes dominis esse animi? Prò diuûm fidem, ille tristis cibum dum seruat, tu ridens voras. *Téne asymbolum v.*) Et hoc nomen constat inter parasitos confictum, atque compositum esse Contrà illud in Andria,--Symbolum. De dit: cœnauit. *Asymbolum*) [M] Sine signo, sine pignore interposito, pro voluntate, cùm lubet, hoc est. immunem, qui nihil in cœnam conferat [B] Immunem Latini vocant quem asymbolum Græci, nempe eum qui nihil confert ad conuiuium. sed plusculum habebit gratiæ, si tamen ferat ad res animi, puta doctrinam, versus, aut simile quippiam. Gellius libro noctium Atticarum iudicat vocem hãc in prouerbium abiisse. Ne omnino, vt dicitur immunes & asymboli veniremus, coniectabamus ad cœnulam non cupedias ciborum, sed argutias quæstionum.

26 *Otiosum ab an.* ἀλλεγορικῶς. Nam addidit Ab, cum sufficeret Animo. *Cum ille c. & s. abs.*) Cura in apparando, Sumptu in coemendo.

27 *Dum tibi sit q. pl.*) Acuenda vox in eo quod ait Tibi Et hoc eminẽter adiectum est. non sui curam, sed conuiuatorum gerere illum qui vocat. *Ille ring. tu rid.*) Poetico lepore iisdem syllabis diuersa significantia propè inuicem posuit, Ringitur & Rideas. *Ille ring. tu rid.*) Valdè. nam pronuntiatiuo coniunctiuũ miscuit. Non enim dixit, Ringatur. Ringi est stomachari tacitum. est enim translatio à canibus latraturis. *Ille ringitur,* [B] Abeunt in parœmiæ formam, quæ ducuntur à rebus notis, ac vehementer quotidiano sensui familiaribus. vt quoties corporis gestus ad animi rem transferũt: cuiuscemodi sunt. Premere pollicem, pro fauere Corrugare frontem, pro molestè ferre: Ringi, pro indignari.

28 *Prior b pr. dec.*) [D] Hoc ad procacitatem parasitorum retulit. *Prior dec.*) Sic alibi, Maturè veniunt, discumbitur, inquit. *Cœna dub. app.*) Et hoc adeò parasiticum verbum est, vt id non intelligat Geta. [B] Dubiam cœnam, opiparam, variisque instructam ferculis appellabant, idque prouerbium à parasitis repertum apparet. Phormio apud Terentium. Cœna dubia apponitur.

29 G. *Quid istuc verbi est?* P.* *vbi tu dubites quid sumas potissimum.* — Possun: duo praesentes conferri iam b.ex.iiiil bsp.i.dsp. — * Prouerbium sud ipse exponit.

30 *Hæc (cùm ratione) ineas, quam sint suauia, & quàm (chara) sint:* — D. Ratione ineas, intelligas, æstimes. M.(cum ratione). Mu(quam suauia). Am.(chara).

31 *Ea qui præbet, (non tu hunc habeas planè præsentem deum!* — Ma.(præbet,)

32 G. *Senex adest: vide quid agas: prima* * *coitio est acerrima:* — G. Genus carminis mutatum propter ... — * D. Translatio est à prælio, nam & congredi milites & coire dicuntur.

33 *Si eam sustinueris, (post illam, iam vt lubet, ludas licet.* — R.(post illam), id est, postea: siue post illud tempus id est.

29 *Quid ist. v. est.*) D Vt intelligat populus, idcirco non intelligit, & vult dicere Geta. Ostendit autem Poëta pro vnaquaque re verba propria esse, neque communia cum iis qui diuersi sunt actus. *Quid ist. v. est? Vbi tu d. q. s. pot.*) B Exponit parasitus verbum suum, alioqui incep. Nam Dubium etiam periculosum significat. Et, Dubia cœna potest intelligi quæ non caueat suspicione veneni. Horatius in sermone, - Vides vt pallidus omnis Cœna desurgat dubia. Parcemiographus in Chiliadibus. *Vbi tu dub. q. s. po. iss.*) D Non potiùs sed Potissimùm dixit: t in re omni aliis alia monstrat et potiora. Plautus, Standum est in lecto, siquid de summa petas. *Q. s. potiss.*) B Priscianus lib. iij. Fiunt comparatiua à nominibus à participiis, ab aduerbiis siue præpositioni ... à nominibus, vt clarus clarior, felix felicior: à verbis, detero deteris, detegior: potior potiri, ... hic & hæc potior & hoc potius, ... potissimus, possumus tamen hoc à nomine potis accipere, quamuis significatio alia videatur esse vt Terentius in Phormione - Vbi tu dubites quid sumas potissimum, pro optimum. Laurentius lib. j. Prior & primus non significant melior & optimus, quemadmodum vult Priscianus, sicut nec potissimum optimum. In Phormione apud Terentium, - Vbi dubites quid sumas potissimum Sed in his omnibus principalior principalissimus & principalissimum.

30 *Hæc cum* V Qui verè perpenderit istæc commoda tam chara, quàm suauia, quotusquisque est qui talem largitorem tanquam præsentem Deum non agnosceret? Allusio est ad Dei vocabulum more veterum, qui pro quolibet benefactore olim accipiebatur Nolebat enim ex diis tanquam bonorum authoribus aliquid mali sperare Huic autem quisnam iustam gratiam referret, cum tanta eius sint in parasitum commoda, & merita & contrà parasiti in Antiphonem? Decorum quoque parasiti in hac collatione parasiti cuius summa felicitas est delicatior cibus, & voluptas qualiscunque religiosè obseruatur. *Quam sint s. & q. ch. s.*) D Nonnihil philosophatur. est Poëta, ostendédo multis suauia esse quæ chara sint. *Chara*) Magni pretij.

31 *Ea qui pr. n. t. h. h. pl. pr. d.*) Hoc est quod ait Imò enimvero nemo satis pro merito gratiam regi refert. *Deum*) Nunc Deum, antè Regem appellauit. *Præsentem Deum*) D Præsentes dij sunt, vel qui statim præstant: vel qui coluntur, & videntur vt Sol & Luna. Alii præsentem pro potenti ... accipiunt, vt Virg. - Quo non præsentius vllum.

32 *Se ex ade. t. u. g. a.*) D Interuenit senex vl timò. & quidem quod extra argumentum per inuentionem dici potuit, consumptum est. *Vide q. a.*) Non terrentis est, sed excitantis *Prima coitio*) V Prouerbium de grauioris rei auspicio & initio faciundo Id enim multò difficilius. Nam qui cœpit, dimidium facti habet, & Erasm. Roterod. consulito.

33 *Si eam sust.*) D Multùm de illo exigit, quando non dicit. Si eum repuleris: sed potiùs, Si eam sustinueris. *Post illam iam, vt ludas l.*) D In officio militari omne negotium vel pugna, vel ludus.

ACT. II. SCEN. III.

ARG. L Concertant inter se primùm Geta & parasitus ad ludendum senem, deinde senex ipse cum parasito altercatur. V & perturbato animo iniuriarum expostulat cum eo, se magis cupit ex æquo & bono causam transigere, de suo iure nonnihil cedens, quàm iniusti

In iudicio cum sycophanta litigare. In Demiphone quidem est simplicis ciuis, & à litibus alieni simulachrum. In Phormione autem malitiosi sycophantæ. Est autem causa in genere iudiciali. Prior est ἀντίρρησις: Posterior κατάστασις. V In hac enim scena, vt Rhetoribus placet, ve luti quædam controuersia est, quæ vno tempore ex vtraque parte tractatur: Vt, si quis dicat legem esse, ne de eadem re bis agatur: & item, vt orbam proximus ducat quidam absente pa tre, sub hoc nomine vxorem coactus est ducere. Vult illam pater adueniens eiicere matrimonio. contradicitur. Meminisse autem debemus, in omni contentione ea maximè dici, quæ simplici patrifamilias, & calumnioso syncophantæ, improbissimóque parasito congruere, Poetæ visa sunt. V Τόποι. 1 Pauperes à ditioribus propter auaritiam ferè negliguntur. 2 Geta fidelis hic seruus herum suum non damnandum esse contendit. 3 Pauperes lenes, & agricolæ obscuriores sunt. 4 Seruus fidelis herum suum traduci non patitur. 5 Improbus seruus carcere dignus est. 6 ... mores sunt, vt bona clientum extorqueat, vt leges sophistico, contorqueant. Quæ sanè cõtumelia tabulis forensibus quæstuosis & iniquis probè conuenit. M Quanta sit Inutilium hominum improbitas & animi malitia, qui ita sese compa. are norunt, vt optimis etiam quibusuis & simplicibus negotium facessant, & illos suis incultatibus propellant, hac scena exprimitur. Est autem malitia, teste Cicerone in tertio de Diuinat. versuta & fallax nocendi ratio. Et Plato de Republ quarto, Peruersos & versutos homines omnes artes nouisse, quibus melioribus viris imponere possent. *Vers. gen. Iambici senarij, siue trimetri acatal. excepto sexagesimosexto tetrametro catalectico, si vsitata lectio retineatur.*

DEMIPHO. GETA. PHORMIO.

R. *En vnquam.* pro ecquando, vel nunquando. D *En* vim habet indignationis post enarratam iniuriam. D. Propriè aduocatis *Adeste* dixit, quia ipse propetan. iùs pergit, rogat vt assequerentur. • Exclamatio. I fin-

EN, *vnquam cuiquam contumeliósius* ... 1
Audîstis factam iniúriam, quàm hæc est mihi! ... 2
Adéste quæso. G. irátus est. P. quin tu hoc age: ... 3
Iam ego hunc agitâbo. • *Prò deûm (immortálium.)* ... 4
R. *Al. immortalium fidem, quod versui repugnat.*
Negat Phánium esse hanc sibi cognâtam Démipho! ... 5

1 *En, vnq. cuiq.)* V Expostulationis est initium σχετλιαστικόν. Est autem hæc cum supercilio proferenda, cui amplificatio ex collatione adiungitur. Est quoque ad aduocatos apostrophe. *En. vnq. c. c. Aud. f. iniur.)* D Iam inli cti sunt aduocati: & rectè. longum enim fuerat omnia hæc post scenam geri.

2 *Quàm hæc e. mihi!)* Facta iniuria, subauditur.

3 *Adeste.)* Interim aduocati Demiphonem sequi inducuntur, & ridiculè tacêt priùs, posteà locuturi. Et Adeste propriè. Adesse enim causæ propriè dicuntur patroni & amici. *Iratus est.)* Hoc ad excitandũ Phormionem dicitur. *Quin tu hoc age.)* Annuit vt taceat: & significat silentium.

4 *Iam ego hunc ag.)* Modò iam celeritatis est signum Hunc, cum contemptu dixit. R Agitabo hic pro exagitabo, lacessam, perturbabo accipitur. Nam idem planè est quod Græcis nonnunquam ἐλαύνω, stimulo, concito, vehementer commoueo à ..., cuius in commentariis meminit Budæus. *Prò d.)* V Parasitus accusat senem, & confirmat ab indecoro & illegitimo propter neglectam Phanium cognatam. *Prò deûm imm.)* D Artificiosè prior exclamat: vt Demipho qui iniuriam passus est, vltro impetum accusationis incurrat. *Prò d. imm.)* ..., deest Fidem, aut quid tale Cicero in Oeconomico. Quid igitur prò deûm immortalium primum eam docebas quæso? B Budæus in annotationibus. Thesalonicam, inquit, fide tua venite iussisti. id est, sub tua assecurantia, vt vulgò dicimus. Inde illa locutio, Deorum hominúmque fidem implorare, id est, auxilium, vt solent si quibus aliqua sit iniuria aut aliqua vis infertur.

5 *Negat Ph. e. hanc s. c.)* D Additum pronomen est: quasi notá omnibus diceret. Magno ingenio Terentius impudentiam calumniatoris expressit. nam & prior incipit, & prior accusat. Et, quia non potest dicere, expellit Phanium Demipho: Negat cognatam, inquit. *Cognatá Dem.)* Hæc est flagitatio, quæ etiam nomen

6 sbiisp *Hanc Demipho negat esse cognatam!* G. *negat.*
7 {i-siap ia} P. *Neque eius patrem se scire, qui fuerit!* G. *negat.*
Hunc versum in sequentis, & sequentem in huius locum substituit Muretus.
8 siside D. *Ipsum esse opinor, de quo agebam.* * *sequimini.*
9 sssiap P. *Nec Stilphonem ipsum scire, qui fuerit!* G. *negat.*
10 si diss P. * *Quia egens relicta est misera: ignoratur parens:*
11 dij-sp *Negligitur ipsa: [AVARITIA vide] quid facit.*
Al. [vide, avaritia]. dibdip.

git se certare cum Geta & bis repetit nomé senis ad inuidiam & acrimoniam côtentionis.
*L. Alloquitur aduocatos, quos instructos adducit.
*Conquestio ad coronam spectatorû, & inuidiosè in Demiphonem.

nomen tumultuosè persequitur atque exagitat. Ideò callidus sycophanta patrisfamiliàs proprium nomen nó solùm inuidiosè infert, sed etiam repetit. *Negat Ph. e. hanc s. c. D. Hanc D. n. e. c.)* [B] Aliquando de absente, dicitur demonstratiuum, sed vel recens, vel de quo paulò antè habitus est sermo. Sic & in Eunucho. — Neque meo Cordi esse quenquam chariorê hoc Phædria. Et in Andria. Sed hic Pamphilus firmauit fidem. vbi Donatus Hic additum putat, vt sermonem de illo fuisse ostendatur: Martianus Capella sub persona Rhetoricæ Anadiplosis, inquit, est replicatio, cùm ea quæ in priore mêbro postrema sunt, in posteriore prima repetuntur. Romanus Aquila in opusculo de nominibus figurarû, dicit ratum esse apud oratores figuræ genus, frequentius apud Poëtas. si quando tamen & in ciuilem orationem incidit, mediocrê dignitatê habet.

6 *Hanc Dem.)* [V] ἐπανάληψις est per admirationem. id quod plurimum ad inuidiam senis & vehementiam contentionis facit. *Negat)* [D] ἔμφασις prima. nam extrinsecus audiendum est, Pater. *Negat)* Vna opera Geta in duplici versatur dolo. nam & audiente iam sene, se eius defensorem tanquam absenti, assimulat: & irritat ad vociferationê Phormionem, qui clamandi viteriùs causam non haberet, si taceret Geta.

7 *Neque e. patrem se scire, q. f.)* Ambiguitas: quæ tamen sensu discernitur.

8 *Sequimini)* Apparet Demiphonem, vt patremfamiliàs, perturbari non mediocriter: quippe qui & aduocatos conquisiuerit aduersus hominem sine aduocatis agentem, & progredi non audeat, nisi illi sequantur. *Sequimini)* Sequimini dicit, qui properantiùs & concitatiore gradu pergit iratus.

9 *Nec Stilph.)* [V] Tertia interrogatione per admirationem magis senem exagitat, & indignitatem neglectus vrget. *Nec Stilph. ips. sc. qui f.)* [D] Hæc asseueratio mentientis est, imitata veritatem. *Nec Stiph. ips. sc.)* Quàm multa calumniatores clamandi causa dicunt, & vociferandi: vt ipso strepitu, terreant. *Nec S. ips.)* Tantundem quod suprà, Neque eius patrem. Scire debemus hoc nomen, non fictum à parasito, sed auditum à puella, quæ vxor ducta sit, dici.

Quia eg. rel. est mis.) Communis locus in 10
auaritiæ generalitate approbatior. faciliùs enim hoc de omnibus, quàm de Demiphone credatur: & ideò Ignoratur dixit, & negligitur. nó, Ignorat nec Negligit Demipho. *Quia eg. rel. est)* [B] Communis locus est. communiter enim omnibus côuenit, qui sunt eiusdem generis, hoc est, auaritiæ obnoxii. *Quia eg.)* [V] Ratio est neglectus. quia non est opulenta: atque ideò de illius genere nulla est ratio. (ideò nullam nobilitatem esse, vbi non sunt diuitiæ!) Proinde καταδογματικῶς euentum auaritiæ, in quam fit criminis translatio, ostêdit, quam Bion sophista verè μητρόπολιν πάσης κακίας esse dixit, atque ideò D. Paulus eandem figuratè idololatriam, & radicem malorum esse pronuntiauit. Eius autem sunt tres formæ, αἰσχροκέρδεια, cû vndiquaque odor lucri bonus sit per fas & nefas: φειδωλία, tenacitas, cùm in re honesta sumptum parcet: μικρολογία, illiberalitas, cùm sunt ceu cyminisecі, minutatim expendunt. Quare acclamatione quadâ auarum senem notat. Salustius inquit in Catilina, Auaritia pecuniæ studium habet, quam nemo sapiens cupiuit vnquam. Ea quasi venenis malè imbuta, corpus animúmque virilem effœminat, semper infinita, & insatiabilis, &c. *Ignoratur)* [D] Non agnoscitur, ignoratúsque fingitur. hoc enim significat modò. *Parens)* Pater. nam vt variaret. Parentem dixit, quem suprà dixerat Patrem. Patrem ergo dicit puellæ à Demiphone ignorari.

Negligitur ipsa) Quia fieri potest, vt qui 11
ignoret parentem puellæ id est, ignorare se dicat, tamen ipsam non negligat puellam: vt vnque conquestus est. *Vide, auaritia q. f.)* Hæc conuersus ad circulum, & coronâ circunstan-

E. *Alias* [*malitia*]. jadiii. c. *Potest elidi* [*o*] ſuſſsp. *D. Hæc exclamatio oſtendit quid abſente patre defenderit filius. Veterator callidus hæc omnia fingit.

G. *Si herum inſimulâbis* [*auaritia*,] *malè audies.* ;·aaij 12
D. **O audáciam,* [*étiam me vltrò accuſâtum ád-uenit.*] R. [*Etiamne vltro accuſatum aduenis?*] {ſdcſſp ſdſ 13
P. *Nam iam adoleſcénti nihil eſt quod ſuccénſeam,* dſdſſp 14
Si illum minùs norat: quippe homo iam grándior, ſſdſp 15
Pauper, cui [*in ópere*] *vita erat: ruri ferè* sbiiſi 16

R. [*In opere*], ſcilicet faciendo, id eſt, qui opus ruſticum faciendo, victum quærebat. D [*operá.*] A & *Operá* ſeptimi caſus eſt, & *Vita* nominatiui. sbſiſi: *vt* [*cui*] *non elidatur, ſed corripiatur, aut ſit diſyllabum.*

tium dicit, & conqueritur. Nulla enim re magis populus concitatur, quàm ſi quis egenum contemnat: Inde, & bonis inuident, & malos extollit, inquit Saluſtius. *Vide, auaritia*) Propriè Vide ſtomachantibus conuenit, qui indignatione coguntur quaſi cum aliquo collo qui. Sic in Adelphis. - Illud ſis vide. Exemplum diſciplinæ. Sunt qui putent illum alicui de corona circunſtantium dicere moraliter. *Auaritia vide q f*) M Per exclamationé indicare vult Phormio, propter auaritiam paupe res cognatos & amicos nihili fieri. Quare teſté dixit Cicero, Auaritia ſanctiſſima quæque violari, & eo vitio nihil eſſe neque tetrius, neque odioſius.

12 *Si herum inſ au.*) D Inſimulare eſt crimen ingerere. Inſimulatio eſt & falſi & veri criminis incuſatio. ſic Cicero, Nihil eorũ quæ Calli inſimulabant, negarunt. Inſimulo genitiuo iungitur. *Male aud.*) Scilicet A me. B Malè audire non eſt, vt vulgus putat, aures habere obtuſas. Nec contrà, Bene audire eſt liberas habere ad audiendum aures. Verùm is qui de ſe bene vel malè, aut rumorem de ſe malum, aut bonũ ſpargi percipit, malè audit. vt ſi dicas, Cæſarem Iulium malè audire ab hiſtoricis, quòd in libidines pronus, & ſumptuoſus fuerit, plurimáſque & illuſtres & fœminas corruperit.

13 *O audaciam*) V Exclamatione ſenex rei indignitatẽ amplificat. *O aud. et me v acc. ad.*) D Hic iam oſtenditur perſuaſum eſſe Demiphoni: vim adhibitam filio ſuo vxorem ducere: vno cùm hunc audacem appellat, altero, quòd dicit Etiam, quæ coniunctio & Antiphonem complectitur: & ſic, accuſatum.

14 *Nam iam adol. n. eſt q. ſ.*) Sic ſubtiliter ac latenter purgatur à Phormione. nam cùm dicit, Nihil eſt quod ſuccenſeam adoleſcenti: oſtenditur adhuc ſuccenſuiſſe, & inimico fuiſſe animo. Cùm autem addit, Si illum minùs norat: oſtenditur contradixiſſe ſibi, & reſtitiſſe iudicio. & ſic dicit, quòd ſi adoleſcens non agnoſcens puellam, veniam non meruerit: patret negata cognata ferri non poſſit. *Nam i. adol.*) V *ò iu. un. q.* Antiphonem quatuor de cauſis expurgat, cùm Stilphonem cognatum non cognouerat, ab ætate, quia hic ſenex, ille adoleſcens, qui illius conſuetudine non facilè oblectatur: à fortuna, quia pauper, atque ita relictus, à genere vitæ, quia in vita ſua laborioſus fuit: ab affectatione ſtudii quia agricola. *Nihil eſt q ſucc.*) D Succenſere dicimus eum qui cùm amare debeat, læſus iraſcitur. Et vide, vt veteratoriè oſtendat contradixiſſe adoleſcentem.

15 *Si illum minus n.*) Non dixit Non norat: ſed, Minùs norat quaſi, & ipſe noſſe debuerit. *Quippe homo*) Repentè tranſit ad nominatiuũ, eum ſuprà dixerit Illum: & deeſt Erat, quod aſſumitur ab inferiore. *Iam grandior*) Hic comparatiuus nõ habet ſignificationem, qua magis ſiue minus à poſitiuo ſignificet. Vt, Iam ſenior, ſed cruda deo, viridiſque ſenectus. *Quippe h. i. gr.*) Argumentalis narratio dicitur, quæ nunc ſubiecta eſt ad fidem faciẽdam, & conſtituendã perſonam defenſoris. Et Grandior non Grandis: quaſi dicat, Qui grandior fuit, quàm vt illum adoleſcens optimè noſſe poſſet. Propriè Grandis ad ſpeciem refertur ætatis, vt grãdis puer, & grandis natu dicitur.

16 *Cui opera, vita erat*) Hic oſtẽdit quàm pauper fuerit. Opera pro actu poſuit. & Opera hic ablatiuus caſus eſt. *Ruri ſe continebat*) B Priſcianus de nominibus agens, quæ in datiuo vicaria fiunt aduerbiorum, Ruri quoque in his numerat hunc citãs Terentii locum. *Ruri ferè*) D Id eſt, ruri opera faciendo quærebat cibum. Et bene addidit Ferè. non enim ſemper, ſed plerunque. *Ruri ſ. Se cont.*) Expreſsè oſtendit miſeriam hominis, qui in vrbe natus, Interdixerat ſibi acceſſu eius, ob pudorem inopiæ. nam hoc ſignificat Continebat. vnde Contenti dicuntur, In malis durantes. Hoc autem veteres faciebãt nobiles, cùm ad paupertatem redacti eſſent.

17 *Se continêbat: ibi agrum de nostro patre*
18 *Colêndum habêbat: saepe intérea mihi senex*
19 *Narrâbat, se hunc neglégere cognâtum suum:*
20 *At quem virum! quẽ ego vidi.rim in vita óptumũ.* R. [hinc]: & [malam crucem] ponitur adverbialiter. [2] si legas
21 G. *Videas te, atque illum, vt narras.* P. *abi in malam crucem:* [i] pro [abi], constat versus.
22 *Nam, in ita eum existimâssem, nunquam tam graueis* D. Ob hanc, Id est, pro illis ipsius.
23 *Ob' hanc inimicitias cáperem in [nostram] familiam,* Videtur [or] delendum, si amphibrachys & bacchius non admittuntur. [vestra], vt [Quam] sequens referatur ad Puellam, non ad Familiam. * V. Epilogus est huius partis ἀνταγωνιστικὴ. * L. Hoc totum fidè Geta, ne cum
24 * *Quam iis aspernâtur nunc tam illiberáliter.*

17 *Se continebat*) Continere se dicitur, qui contra voluntatem se continet. *Agrum de n. patre Col.*) D De, pro ab Latini veteres viurpabant, vt audiui de patre meo Plautus in Comœdia, Oues mercatus de patre. De, propter significat. Ecquid nos amas de fidicina hac? Quem locum Calepinus malè citat.

18 *Colendum h.*) D Virg.—Conductáque patet tellure serebar. *Saepe interea*) L Et hoc inuidiosè, ad irritandum senem. *Saepe int. m. senex Narr.*) D Miserabiliter, & inuidiosè positum Senex. & maiore fide, Narrabat dixit, nō Querebatur. Et vide congestionē argumentorum. Et ordo est. Saepe narrabat senex hunc suum cognatum se negligere. *Saepe int. m. s. Narr.*) Habet misericordiam odiosa narratio.

19 *Se hunc negligere cogn.*) ἀμφιβολία: sed in sensu dissoluitur. V Nam [Greek] senis commonstrat illum neglectum iri, qui tamen magnifaciundus erat, quia in vita optimus erat, atque ita interrogando laudat ad senis animum commouendum. *Cognatum s.*) D Hoc crimen & causa est, quòd Cognatum addidit.

20 *At quem virum*) Qualitas iniuriae a dignitate personae. multi enim tales sunt, vt cognitione abdicandi sint. *At quem virum!*) D At interdum cum admiratione laudat, vt hic. nonnunquam vituperat interrogans, vt in Eunucho.—Fucum factū mulieri. At quem deum! Qui templa caeli summo sonitu concusit. Quod factum eò fœdius erat, quò maior ille qui patrarat. iuxta illud Satyrici, Omne animi vitium tantò conspectius in se Crimen habet, quantò maior qui peccat habetur. Apud Ciceronem in oratione pro Aulo Cluentio vituperationis simile exemplum est, Vna mater oppugnat. atque mater! Quam caecam crudelitate & scelere ferri videtis. *Quem ego vid. v. opt.*) D In actu, ac moribus. Et in vita. hoc est, cùm viueret, & in eo quod à Viuo fit.

21 *Videas*) V Admonet de moderanda laude vtriusque. *Videas te, atque ill.*) L Melius hoc clarè dictum à seruo accipimus, vt defendisse dominum videretur. *Videas te, atque ill. vt n.*) Hoc est, parentem te illi existimo, atque illum tibi. An potiùs seruus sciens hanc personam fingi. vel certè etiam mortuum hominé induci, malè precatur parasito: vt etiam ipse, aut nusquam sit, vt fictus: aut pereat, vt mortuus? An sic accipiendū, vt seruus submissa voce hoc per iocum dixerit. Tantùm in vita te videas optimum, quàm fuit ille quem narras? An sic intelligēdum: vt seruus hoc dicat, Si optimum est victum opera quaerere, & in alieno agro esse: ita te videas, atque illum vidisti, quem ad hunc modum narras viuere. & allusit ad illud quod ait, Quem ego viderim in vita optimum. *Videas te, atq. ill.*) Deest Vidisti. scit enim illum non vera dicere. *In malam cr.*) Aduerbialiter: vt, Hinc vicinia.

22 *Nam si ita eum exist.*) Vt vita optimum iudicatem. V Asseueratio est laudis, quam zelo suo exaggerat. cum sit odiosior propter illum tam laudatū. *Nunquam t. graues*) D Hoc non quasi timidus, sed quasi religiosus & fidelis loquitur Phormio.

23 *Ob hanc*) Tanquam praesens sit mulier de qua lis est: sic demonstratiua particula vsus est, dicendo Hanc. *Inimicitias caperem*) Capere dicimus, cum id quod in nobis est, assumimus. vnde capere pro eligendo ponitur.

24 *Quam iis*) V Epilogus est huius partis ἀνταγωνιστικὴ. *Quam ii aspernatur*) D * Quam enim supra reuocauit, ad puellam referens vt, Quem regno Hesperio fraudo. Et Salust. Nam Syllae dominationem audebat. Et inter-

Phormione sentire videatur.
* Contumelia in parasitum. [I] Fingit illi crimina de caussa & de negotio.
* Callida Getæ dissimulatio.
D. *Sé que dignas*. Id est quas ipse debet audire.
* L. Controuersia coniecturalis, Fuit cognatus, Nō fuit.

G. *Pergin' hero abſénti malè loqui impuríſſime!* dfdisp 25
P. *Dignum autem hoc illo est.* G. * *ain' tandem ſcarcer!)* D. *Geta.* ℞ *Al.* [carcere?] [ſcilicet dignus] ſſxidp. {llxlſp lli} 26
G. * *Bonórum extórtor, legum contórtor.* D. *Geta.* illſſp 27
P. *Reſpónde.* G. * *quis homo est? éhem.* D. *tace.* G. *absénti tibi* {ſdxiſi idſ} 28
Te indignus ſéque dignas contumélias ſliſij 29
Nunquam ceſſauit dicere hódie. D. *ohe, déſine.* ſſiuſp 30
* *Adoléſcens primùm abs te hoc bona vénia ſéxpeto:)* *Al.* [peto.] aſſial 31

positis quibusdam, Neque est offensus dominationem Syliæ. *Quam u asp. n. t ill.*) Aspernari est auertı, non solum corpore, sed etiam animo. Aspernari, recusare, abiicere, nō agnoscere. Est autem dictum à Sperno. *Illiberaliter*) Apud veteres illiberaliter dicebant factum, si quis excessisset omne genus maleficii. Sic in Adelphis, Factum a vobis duriter immitterque: atque etiam, si est pater dicendum magis apertè, illiberaliter. Vides more. *aliter*, illiberaliter pro magno hic vltimū poni.

25 *Pergin'*) V Fidelior est seruus æquo & decoro, cum herum suum traduci non patiatur. & hic est propositio. *Hero abs.*) D Argumentum absenti: vt videatur fidelior qui defendat absentem: quod præstans argumentum est, id in animo habuisse Getam, etiam peregrinante domino. *Male loqui*) Pro maledicere. Et quærit Probus, quis ante Terentium dixerit. *Impurissime*) Improbissime.

26 *Dignum autem hoc illo est*) Non negat malè loqui sed hoc esse dignum contendit malo homine. *Ain'*) ἀποκοπή, nota est quæ separatur a nomine & intermittit s, literæ sonum. est enim integrum, aisne? *Carcer*) V Egregius est iocus ex amphibolia. Dignum Phormione ad herum refert, sed Geta ad Phormionem. illustrat quoque interrogatione parum amarulenta. In quod ἀπὸ κοινοῦ dictum erat, specie rei exprimitur. Hoc autem totum ficte agitur inter Getam & Phormionē, ne vterque cum altero sentire videatur. Geta autem confirmat à decoro seruilis pœnæ. *Ain' tandem carcer!*) D Non carcerarium, sed carcerem asperius appellauit. sic Lucilius, -- Carcer vix carcere dignus Et Vix pro Non.

27 *Bonorum*) V Finitio est περιφράσεως aut sycophantæ cuiusdam rabulæ forensis. Verum miris technis magis magisque ita exardescit Geta, quò propius senem aduentare videt, vt iterò in Phormionem debacchari videatur. *Bonorum ext.*) D Ingeniosè de ipso negotio sunt inuenta conuitia.

28 *Responde*) L Hoc summissè parasitus. D Timuit Poeta, ne huiusmodi vociferatio Getæ quasi veram discordiam apud populū fingeret: & ideo facit iam a Phormione ipsum admoneri.

29 *Quis homo est*) Mirè seruus finxit se non vidisse senem: vt ea quæ dixerit, in Phormionē syncerè dixisse credatur. Et mira dissimulatione addidit Homo: vt videatur nihil de præsentia domini cogitasse. *Tace*) Hoc verbo significat plus iusto seruū pro se locutū esse. *Absenti*) Ratio est de non tacēdo, Quia contumeliosus in te fuit. *Absenti*) Breuissima est accusatio sui conserui. cui tamē argumentationum semina inserta sunt. Factū est, quia contumeliosus fuit in herum, æquitatis ratio, cum seruus iisdem contumeliis dignior esset. & exaggerat, & à loco, quia absenti dixit contumelias & ab assiduitate, aut frequentia, quia nunquam cessauit. *Absenti t.*) D Tunc fidelis opera est, si absens aliquis defendatur. hoc ergo confirmat, velut indicando. Sic in Andria. -O Chreme, per tempus huc aduenis, Ausculta.

30 *Desine*) Imponit silentium Getæ, quasi validiora dicturus sit & suprà, Tace dixit senex. *Ohe, desine*) Hac voce ostēdit plus iusto pro se locutū ingeri Getam nam Ohe interiectio est satietatem vsque ad fastidiū designās.

31 *Adolescens*) V παραλογισμός est. Hactenus prælusum est mutua concertatione, nunc ad verum conflictum peruenitur. Estque bona ex parte in statu coniecturali. Status autē est, An Stilpho sit cognatus, atque in exordio est αἴτημα, sicut Aristoteles appellat. *Adolescens pr. abs te*) D Et hæc authoritas in senibus, vt qui minoris ætatis fuerint, illos appellatione pueri, vel adolescentis, vel iuuenis etiam ostenderit: vt hoc de nomine illis quidem denabant,

32 dibxfi dibf *Si tibi placêre potis est mihi vt respóndeas:*
33 idxffi dif **Quem amicũ tuũ ais fuisse istũ. explána mihi,*
Et qui cognâtum me sibi esse díceret.
34 ffip P.* *[Proinde] expiscâre, quasi non nosses.* D. *nossem!*
35 ibfp P. *ita.* R. [l. Perinde] sed perperam. tamen [proinde] pro perinde.
36 aidddp D. *Ego me nego: tu, qui ais, rédige [in] memóriam.*
37 affffi aff P. *Eho, tu sobrînum [tuum] non noras!* D. *[énecas:]*
Go. [cognatum. Bembus [co- sobrinum] & [enecas] sed versus non constat.
38 ffiifi *Dic nomen.* P. * *nomen! máxumé.* D. *quid nunc [taces:]*
39 aiffap P.* *Périj hercle: nomen pérdidi.* D. *hem, quid ais?* P. *Geta,*
40 dfffp *Si meministi [quod] olim dictum est, * súbijce: hem,*
41 sbffii *Non dico: quasi non noris, tentâtum áduenis.*
42 abddi D. *[Egón] autem tento!* G. * *Stilpho.* P. *atque ádeo quid mea!*
43 ffiffc *Stilpho est.* D. *quem dixti?* P. *Stilphônem, inquam, [nóueras?]*
44 affafp D.* *Neque ego illũ nôram: nec mihi cognâtus fuit*

D. Potis est, pro potest.
• Vulgatis disceptatio.
• L. Calliditatem obiicit, ne respondere cogatur, quia nomen perdidit.
Mu. [ad].
• Falsi nominis nõ meminit.
Bembus [tacu?] vetusto more.
· Hoc secum, vel ad spectatores.
Mu. [id quod].
• ὑπομνῆσαι, subiicere, admonere, suggerere.
Mu. [Egon'].
• L. Hoc tacitè suggerit Geta, non audiente sene.
Al. [nõ noueras:] sed versus non constat.
• L. Contradictio, inficiatur senex.

hant, sibi verò authoritaté attribuát. Sic Virg. O præstans animi iuuenis, quantũ ipse feroci virtute exuperas. *Adolesc.)* Propositionis exordium est. *Bona venia)* Sine ira, sine discordia. Modus loquendi veterũ. Perinde ac si diceres, Ne irascaris si hoc abs te petam.
32 *Mihi ut resp.)* Bene Mihi: vtpote patri adolescétis, vel domino Getæ, vel etiam seni. Et verbum est scrupulose aliquid interrogantium. Sic Virg. -Mihique hæc edissere vera roganti. Et, Dic mihi Damœta, cuium pecu ?
33 *Quem am. t. ais f.)* Ais dicimus de iis, qui vana loquuntur: Dicere autem dicimus de iis, qui validiora. *Explana)* Manifesta, expone.
34 *Et qui c.)* Qui, quomodo, vnde.
35 *Proinde exp. q. non n.)* Proinde, ita similitudinis aduerbium est modò, non coniunctio. vt, Proinde bona eloquio fultum tibi. Expiscari est diligétissime quærere, vbinam pisces lateant: ergo verbum est tractum à piscatoribus, qui piscibus insidiantes conctis ex latebris propellunt. Expiscari pro sciscitari, atque exquirere, metaphora prouerbialis est.
36 *Tu qui)* Phormionem decet comprobatio. *Ego me nego, tu, qui ais)* Subauditur ad omnia, Nosse.

Eho tu sob. t.) Populari quadam, vulgarique fatigatione, vtpote scurra, respondit. 37 *Eho).* Calliditate abutitur, ne nomine prodito respondere cogatur.
Nomen maxime) Falsa non habent memoriam. hic ergo deest, Nescio, vel Necessarium est. 38 *Quid nunc taces)* Viget senex quia intelligit eum nomen nescire.
Hem) Indignantis, cum vociferatione. 39
Subijce) Ingere, commonefac, sicut Græcorum est ὑποβάλλειν, quod sæpe est argumétum & materiam scribendi sumere. Minus tamen est quàm ὑπομιμνήσκειν. 40
Non dico q. non n.) Mirè. nam videtur arte celare id quod inuitus nesciebat. 41 *Non dico)* Cum indignatione & vociferatione hoc proferendum est. Nam callidè simulat se data opera tacere nomen, quod non succurrebat. Geta tamen nonnihil opitulatur, ita serui mutuas operas tradunt.
Stilpho) ὀνομασία nam reddit ad nomina tiuum. Est: vtique Stilpho, vt rursus ad accusatiuum, Noueras, Stilphonem scilicet. 42
Stilphonem inq. non nou.) Figura ἐπεξεργασία. est autem ἐπεξεργασία verborũ super se in- 43

* Syncope pro Talentorum.
*Imprecatio.
*D Senex confi lit iu ta causse
R. ex a. et. & ce to] pertinet a. v. rsum sequen em, sub p: aisisi.
*k. uh ret iudica ro. & fili fi etum ... ...
*L. Solui à periom ...
* D. Compendium conuictionum est. Nihil dignum nunc dire pro in gua in ... qui dicet pon das.
*Irridet senem.

Quisquam istoc nómine. P. *itáne! non te horum pudet!* ſb ſp 45
At si talentûm rem reliquisset decem:* ſi ſp 46
D.* *Dij tibi ma! fáciant.* P. *primus esses, memóriter* d ſidp dbiſ 47
Progéniem vestram vsque ab auo, atque átauo próferens. dddſi 48
D.* *Ita vt dicis.* ego *tum si aduenissem: quî mihi* ſbſſi id 49
Cognata esset, dicerem. itidem tu face: cedò ſſdidi 50
Qui est cognáta? G. *heus noster, recté: heus tu, caue.* iſſiſi 51
P.* *Dilucidè expediui, quibus me opórtuit* ſiſzp ſiid 52
Iudicibus: tum si id falsum fúerat, filius dſſdp 53
Cur non refélliti? D.* *filium narras mihi!* ſiſi ſſaſſ 54
Cûi *de stultitia dici, vt dignum est, non potest.* ſdiſſi 55
P.* *At tu, qui sápiens es, magistrátus adi,* ſdſiſi 56
Iudicium de eâdem caussa iterum vt reddant tibi: dſaſi dſ 57

uicem effusio: quæ fit aduersarij causa turbandi. Vt Virg. — Nec longè scilicet hostes Quærendi nobis, circumstat vndique muros, fimus in aduersos? quid cessas? an tibi Mauors Ventosa in lingua, pedibúsque fugacibus illis Semper erit? *Stultum tum inq. non non.*) Quasi dicat: conuincam, si negas.

45 *Noster*) Ironia amarulenta, illum senem notat & impudentiæ & auaritiæ. Ferè enim his, vt sene sint auari, itaque mox ferundi dictû fit verisimile. atque Aristoteles eosdem à ... facit, causámque subiicit: ... ... Siqui senim norunt no tantia ... aut facultates esse necessarias ad vitam degêdam, & experientes sciunt vt difficile sit quippiam acquirere. Decem autem talenta sunt sex milia coronatorum.

46 *At si tal. rem rel.*) D ... illud fecit. *At si tal. rem rel.*) More Romanorum, apud quos hereditas pecuniæ erat. Talentum autem quod dixit, more Græcorum admiscuit: *Tale tum*) [1] Syncope, & est exprobratio auaritiæ, qua deflectit à causa in personam, quia certam confirmationê non habet. *Si talentum rel. dec.*) [2] Hoc est, decem milia & quingentos Renenses, siue mille septingentas & quinquaginta libras.

47 *Primus esses*) V Donec eris felix, multos numerabis amicos. Nam si paulo ditior fuisset, agnatio, & affinitas non fuisset obscura, vel ab atauo vsque sicut Germani dicunt, von den vier anen her. *Primus esses &c.*) [B] Cognatus vnusquilibet felicium. Id hodiéque vulgò dicitur locupletum plurimos esse cognatos. Huc allusit Terentius.

Ita vt dicis.) D Ita sum, inquit, vt dicis, 49 auarus & superbus. Et vide senem de iniuria non agere, quia iustæ confidit & nititur causæ. Plerúmque enim hac constantia animi fulciuntur, qui iuri confidunt: at contra, qui nullo iure freti sunt, litigant, & ad iniurias prosiliunt: vt his saltem perturbent aduersariû, qui iure non valent. Condono igitur, inquit, tibi omne cõtumeliæ genus. *Ego t si aduen.*) Deest. Ad iudicium: vt sit, Cùm ad iudicium venissem. *Qui mihi Cog.*) Quî, vnde, quo modo.

Heus noster, rectè) Gera laudat senem, vt 51 oportet vincere Phormionem. *Heus n. r.*) Plaudit sibi Terêtius, supposita persona, quasi rectè dixisset. *Heus noster*) V Cum manu gestu lætiore proferendum est.

D. lucidè) A iudicato arguit, neque hoc 52 contentus & filij consensum affert. Adeò omnia obliquo ductu figurantur.

Iudicibus, quibus oportuit) D Probaui iudi- 53 cibus, inquit. *Filius cur non ref.*) Refellere, est arguendo falsum ostendere.

Filium) V Diluit à filij persona eáque 54 stulta.

At tu) L Ironia V ... illudit seni, 56 & cum stoliditas filij nihil reuocat iudicata, ... Aristoteli dicta, magis vrget, & vtitur

58 dssssp *Quandóquidem solus regnas, & soli licet*
59 {asddap s} *Hic de eâdem caussa bis iudicium adipiscier.*
60 sasisp D.* *Et si mihi facta iniúria est, [verùm tamen]*
Al. [verùntamen].
61 assisp *Pótius quàm lites secter, aut quam te aúdiam:*
62 asijsp *I'tidem vt cognâta si sit, [id quod lex iubet*
Go. Vide num legendum [id ei quod]. ^tum [ei] mo: asyllabũ. asiasp.
sisis.
63 {bi-isi} *Dotem dare, abdûce hanc: minas quinque áccipe.*
64 {bis} P.* *Ha, ha, he,* homo suâuis.* D. *quid est? num ini-quum póstulo?*
65 sbdisi *An, ne hoc quidem adipíscar ego, quod ius públi-cum est?*
66 bssdddf– P.* *Itáne tandem quæso, sciuem item vt meretri-cem, vbi abûsus sis.]* Go. [ciuem item vbi abusu' sis,] bsddii. ^[siciuem vt meretricem vbi abusu' sit.] ^[sed non constat versus nisi legas [Ita tande] &c. asaaap: sic si eum Glareano legas [ciuem vbi meretricem abusu' sis.] asswati.

Mos vetus & obsoletus.
hic. Athenis scilicet.
*L. Labascit senex victus a parasito Pedit ad concordiam.
*V. Ridendo, dicta senis refellit.
*Ironicé.
*L. Irrisoriè Interpretatur legem. & confirmat ab honesto contra legem.
*Ma tra argumenta, quæ per interrogationem proferuntur.

cur quadam ἀντιθέσει. Magistratus autem nomen & officium, & eos, qui in officio sunt, notat. & illudit seni contra consuetudinem iuris agenti, quasi de re iudicata aliud iudicium sumeretur. Itaque tibi cru regi nouum quiddam licitum erit, tibique soli, etiamsi aliud ius eiúsque consuetudo expostulet.

58 *Quandoquidem s. r.*) ^t Quoniam regnum solutum legibus est, & opprimens libertatem. Sic alibi, --Regnúmne Æschine hic tu possides? ^b Vtinam hodie non putent, ac sibi id persuadeant reges. à quibus nimiùm sæpe auditur execrabilis illa vox Neronis, Si libet licet. Boni principis est operam dare, ne quis in toto populo appareat eo vno legum obseruantior. Est regum, ex præscripto, non ex animi libidine viuere.

59 *Hic de ead.*) ^b Hic, videlicet apud Athenas, vbi leges, vbi libertas omnibus communis est.

60 *Et si*) ^V Labascit simplex & probus senex dolo, ab iniustitia Phormionis victus, atque hic placiti & non litigiosi est notatio. Quapropter concessione fatetur se esse innocentem, imò sibi factam iniuriam, tamen eam prosequi & litigare abnegat, & quinque minas, id est, quingentos coronatos numerandos esse cupit, si sit cognata. Hic enim Phormio scriptum & verba legis vrget, sed Demipho ad voluntatem legis & æquitatem confugit. atque hic forensium sycophantarum exemplum specta, qui in causa mala ad allegationes & formulas fori plus quàm superstitiosas, & improbè ad solius iuris refugium recurrunt tabulæ hominum exulceratores, atque meræ harpyiæ. Est autem hic iniuria ex malitiosa iuris interpretatione profecta, de qua in off. Cic.

61 *Potius quàm l. s. aut quàm te aud.*) ^1 Bis posuit Quam. quod genus figuræ primo σχήματι contrarium est. vt in Heaut. Propter quam in summa infamia sum, & meo patri minus obsequens. Item, Cepi rationem, vt neque tu egeres, neque hoc posses perdere.

62 *Id quod l. i.*) Id pro ob id.

63 *Abduce h. m. q. acc.*) Modò id agit, quod reprehendit à filio non esse factum. Dotem daretis, quæreret alium. Et dotem voluit custodem esse pudoris.

64 *Ha, ha, ha.*) Hic risu destruxit quod seriò intendebat senex. *Ha, ha, ha.*) Cachinnantis interiectio. *Homo suauis*) ^D Præcerpio cùm iam alterum factum sit, fieri vtrunque non posse. *Nam iniq.*) ^V Duabus rationibus suam sententiam confirmat, tum ab æquitate, tum à iure publico.

65 *An, ne hoc q. ad ip.*) ^D Quia enim à lege stat, recitat tantùm id quod scriptum est.

66 *Itáne tandem*) ^V Ex sententia & legis voluntate confutat. Interrogationes autem cum sint argumentosæ, vehementius corroborant. Prudenter autẽ cauit lex Attica, ne flagitium cognata perpetraret, proximo dabatur in matrimonium iustum, quod πολυγαμίαν non perfert,

Mercêdem dare lex iubet ei, atque amittere! fddifp 67
An, vt nequid [ciuis turpe] in se admitteret . i ffffp 68
Propter egestâtem, próximo iussa est dari, dffifi 69
Vt cum vno ætâtem dégeret: quod tu vetas! ffifi 70
D. *Ita próximo quidem. at nos, vnde, aut quámob-* aiifdi 71
rem? P. *ohe,*
*ACTVM (aiunt) NE AGAS. D. *non agam! im-* fdfifp 72
mo haud désinam,
Donec perfécero hoc. P. *inéptis.* D. *sine modó.* ffiidp 73
P. *Postrémò, tecum nihil rêi nobis Démipho est:* { ffiiffi / ffff 74
Tuus est damnâtus gnatus, non tu: nam tua afffp 75
Prætericrat iam [ad ducêndum] ætas. D. *ómnia* dfffi 76
hæc
* *Illum putâto: quæ ego nunc dico, dícere:* . fibfip 77
Aut quidem cum vxôre hac, ipsum prohíbeo domo. { xffdil / d 78

Mu. [turpe ciuis] reiecto [an] in præcedentem versum. ffiisp.
* Prouerbium. M Id est, quod iudicio determinatum est, rursum in quæstionem ne reuoces.
Perfecere. subiunctiuus ornatè pro indicatiuo, D pro Perficiam.
Mu. [ducendi]. diffii.
* D Definitiuè respondet.
D. has, i tali.
G. [Aut] ad superius pertinet carmen. iffdij.

fert, Est enim talis coniunctio viri & fœminæ, vt simul vitam degant. quod Moses dixit in carnem vnam, quippe indiuidua sit eáque perpetua societas, vinculúmque indissolubile. *Vbi abusus sis)* D Ascripti voluntate. Vtimur cum honore: Abutimur cum iniuria.
67 *Atque amittere!)* Bene Amittere: quia finis cupiditatis amissio est.
68 *An, vt ne q. c. t. in se adm.)* Idoneum testimonium est bonorum esse natalium, ciuem dixisse. nam apud veteres peregrinæ mulieres in meretricum numero habebantur. Sic ipse alibi, Adeóne est demens ex peregrina? Et alibi. Samia mihi mater fuit, ea habitabat Rhodi. Et Parmeno comprobans respondit, Potest taceri hoc. id est, meretricem matrem te habuisse. *An. vt neq. c. t. in se adm.)* A voluntate.
70 *Vt cum v. æt. d.)* Quid enim est pudicitia, nisi vnius scientia viri?
71 *Ita prox.)* V Cognationis originem, progressionem, & causas exquirit: tamen hæ adhuc incertæ sunt, qui fieret vt huic obtruderetur.
72 *Actum)* ἀνοδιώξει refellit, & est adagium à iudiciali consuetudine sumptum, quo irritum conatum significare solemus, atque inter alia & iudicatorum constantiā requirit. *Actum (aiunt) ne agas)* D Aiūt dicimus. cùm prouerbium significamus. Acta res est, de qua sententia prolata sit. *Actum (aiunt) ne agas)* B A iudiciorum consuetudine sumptum est, qua non licet iterum agere causam, de qua iam sit pronuntiatum. Plaut. Rem actam agis, id est incassum laboras.

Donec perf. h.) D Virg... Donec me flumi 73
ne viuo Abluero. *Perfecero)* V Octauus est modus, & suffragari tenuit schema cognationis explorare expetens. *Ineptis)* Diluit conuiciando. quæ consuetudo eorum est, qui causa casuri sunt. *Ineptis)* D Vt à sapientia, Sapis dicimus: ita ab Ineptia, Ineptis. *Sine mod.)* Hæc minantis sunt verba. & bene: imitatus est enim comminantem.
Postremò t.) L Alia defensio per transla- 74
tionem. qua actorē declinat. *Postremò)* V Victus parasitus aliud consiliū init, & statu trāslatiuo vtitur, quo actorem declinat. Hanc formulam vulgus iurisconsultorum exceptionem appellat, & ridicula, & prorsus aliêna à re præsenti ὡς πεποιημένος est ratio à decoro ætatis ad matrimonium aptæ, Id prorsus est sycophanticum.
Tuus est d. gn. non tu) D Ludit Phormio cùm 75
dicit, Non tu: & contemptibiliorem in hac causa sibi senem, quàm Antiphonem fuisse dicit: simúlque ætatem illius esse despectā. *Tuus est d. gn. non tu)* Pro voluntate contendentis est prolatio sentētiæ. *Damnatus gn.)* B Dānate hoc loco est obligare, & necessitate quadam constringere. Modestinus apud Vallam, Si pluribus hæredibus institutis ita scriptum sit: Heres meus damnatus esto dare aureos quinque.
Omnia hæc) V Et filio & mihi eadem est 76
sententia. sin minùs, vxorem cum illo domo prohibebo. Requiritur enim & parētum consensus. Atque non abnegatur certū ducendæ vxoris tēpus ductu & cursu naturali aptum.

79 ſiſdſi G. *Irâtus eſt.* P. *tute idem mélius féceris.*

G S[i] idem ſit neutri generis, in [tute non eliditur e, ſiddſi. Alij legunt [fecerù melius.] ſed verſus non conſtat.

80 aidiſp D. *Itáne es parâtus fácere me aduôrſum omnia*

81 ſdiiſi *Infélix!* P. * *métuit hic nos, támetſi ſédulò*

G. [Infelix] prima poteſt à ſuperiore verſu pendere, ſbſiſi: ^ vel in [tametſi] eliditur am, & etſi, non aliter quam ſi eſſent duæ dictiones tam etſi. ſdiſſi.

82 ddd lii *Diſſimulat.* G. * *bene habent tibi principia.* P. * *quin quod eſt*

83 { iiſſi / iiſ *Ferêndum. [fer.es:] tuis factis dignum féceris,*

G. Creticus haud dubius loco ſecundo. [Mu' ferst] iſiſſi: vel iſſſſi.

84 aſsbap *Vt amici inter nos ſimus.* D. *[egóne] tuam éxpetam*

85 iaſſſp *Amicitiam! aut te viſum, aut audîtum velim!*

86 ſſiſp P. *Si concordâbis cum illa habêbis quæ tuam*

87 iſſiſp *Senectûtem oblêctet: [réſpice ætâtem tuam.]*

Et hic creticus neceſſarius, niſi legas [tuam ætatem reſpice] & [tuam] mono ſyllabum cenſeatur. iſſſſp.

88 iddiſp D. *Te oblêctet: tibi habe.* P. *minue verò iram.* D. * *hoc age:*

89 { ſſdddp / a *Satis iam verbôrum eſt: niſi tu próperas mulierem*

90 ſadſſi *Abdúcere, ego illam eiíciam.* * *dixi Phórmio.*

91 { ſduſſp / ſdd P. *Si tu illam attígeris, ſecus quàm dignum eſt líberam,*

92 iſaſſi * *Dícam impínguam tibi grandem.* * *dixi Démipho.*

* V. Ad Getam hoc clanculum dicit.
* V. Geſticulantis eſt de felici ſucceſſu principij.
* *Quin q.* &c. D Cur non, inquit, acc[o]m moda, neceſſitati voluntatem
Mu. [egón'], aſſaip.
* D. Annuentis eſt.
* L. Cõfirmatio more cauſidicorum, qui D Dixi ſolent dicere perorata cauſa.
* M. *Dicam imp.* id eſt, graui actione tecum agam.
* L. Similis repetitio ad illuſionem.

79 *Iratus eſt)* Vt & lenitate & comitate agas. *Tute id. mel. f.)* D Locus eſt hic, vt oſtendat Phormio de compacto egiſſe cum Antiphone. *Tute idem mel. f.)* Quidam ſic intelligunt, Tute idem melius feceris, vt ſenex potiùs exeat, quàm eiiciat filium. Artificioſè autem loquitur Phormio, vt adimat ſuſpicionem ſeni conſenſionis & conuentionis inter paraſitum & filium.

80 *Itán')* V Expoſtulat cum ſeruo, qui ſemper erat contrarius, ſed captioſè.

81 *Infelix)* L Actiuè, non qui patitur, ſed qui affert infelicitatem. *Sedulo)* D Sine dolo, inſtanter.

82 *Diſſimulat)* Fingit, mentitur. *Bene habent)* V Geſticulantis eſt de felici ſucceſſu principij. *Quin quod)* Suaſoriæ orationis eſt propoſitio, Ferenda ferto.

83 *Tuis factis)* A dignitate ſenili cõfirmat, & vtilitatem amicitiæ annectit.

84 *Egon')* Amicitiam improbi & flagitioſi (Nam neque hæc amicitiæ appellatione digna eſt) prorſus repudiat.

86 *Si concor.)* A Iucundo. Illa enim te oblectabit ſené. & à neceſſario, quia tu ſenex oblectamentis indiges. *Quæ tuam Senectutem obl.)* D Non Te, ſed Senectutem tuam. B Vide in ludendo paraſiti acerbitatem.

88 *Te oblect.)* V Iterum magna conſtantia paraſiti amicitiam renuit, honeſtatis (quæ vel ſola amicitiæ cõciliatrix eſt ſtudioſus. *Minue verò iram)* D Contemnentis eſt, diſſuadere iracundiam. *Minimè)* V Placaturus eſt ſenem noua quadam oratione, ſed comminationibus vtriuſque interrumpitur.

91 *Attigeris)* Non dicit Percuſſeris. Nam etiam ſolum tactum ineptum ferre recuſat. Ratio eſt à dignitate, Quia libera eſt & ingenua, & non ſerua.

92 *Dicam)* More Græcorum dictum eſt, quibus eſt δίκην εἰσάγειν aut ἐπάγειν, Latinis eſt intendere actionem in iudicio. & Cicero experiri, ſicut Germani dicũt, *mit recht versuchen.* Quare apud hunc legitur, Summo iure experiri, quod idem eſt, quod grandem dicam impingere: alibi addit ius experiri. vt pro Cec.

•Hæc ad Getā non a.diente sene. * *Si quid opus fuerit, heus, domo me.* G. *intellego.* ddiiſi 93

Quid ad conſtitutum expetiundi iuris gratia veniſſet. & alibi pro Quint. Fuit procurator, quicum experiri poſſet. *Dicam tibi impingam grandem*) B Budæus in annotationibus hunc citans locum, Eſt, inquit, Dica Græcè cauſa, iudicium Latinè. Cicero actione tertia in Verrem, Scribitur Heraclio dica. Primò mirantur omnes improbitatē calumniæ. Deinde qui iſtum noſſent, partim ſuſpicabantur, partim videbant adiectum eſſe oculum hæreditati. Intereà dies aduenit, quo die ſeſe ex Inſtituto ac lege Rupilia dicas ſortiturum Syracuſis iſte edixerat. id eſt, ſortitione cauſas cogniturum. Quod Terentius hic Dicam impingere dicit, id Iurecon. ulti dicunt Dictare actionem. *Dixi Demipho*) D Mire comminationem, & ferocitatem eius imitatus eſt ſimili verbo.

Si quid op. f.) D Hæc repentina diſceſſio habet aliquam maiorem litigaturi denuntiationem. Et bene breuiterque ne multiloquio infringeretur ſuperior comminatio. 93

ACT. II. SCEN. IIII.

ARG. B Conſulit Demipho aduocatos ſuper filii coniugio: D vnde hæc deliberatiua eſt, in qua tres aduocati ſunt: quorum vnus ſuadet: alter diſſuadet: tertius qui ſe alterutri addere debuiſſet eiuſmodi ſententiam, dicit, vt rurſum deliberatione opus eſſe videatur. V *Theſes.* 1 Rabulæ conſilia bonorum virorum interturbant. 2 Parum conuenit inter rabulas, etiamſi ſexcentos adhibueris. M Aduocatorum mores, qui plerunque magis illos à quibus conſuluntur, in errorem & ambiguitatem coniiciant, quàm expediant, exprimit hæc ſcena. Eſt autem aduocatus generale nomen, & non modò eū denotat, qui alterius cauſam agit: ſed quicunque adeſt alteri in cauſa officii gratia, aduocatus appellatur: etiamſi nihil dicat, aut agat, ſed tamen paratus ſit defendere. Patronus autem, qui agit cauſam accuſati. P Animaduerte præterea hic exemplum & ingenium eorundem aduocatorum, qui conſilii nodum quoad poſſunt, ferè proteláre ſatagunt. Attende etiam, quemadmodum alter alterum reuereri ſtuduerit, in hoc quod Hegio priorem loquendi locum Cratino honoris gratia defert, quàm ſanè proloquendi diſcretionem nos quoque imitari decorum eſt. Cæterùm ſi mitam Poëtæ artem, ſingularem compoſitionis facundiam, energiam ſententiarum prægnantem, paulò diligentius & introſpicere, & rimari voluerimus, inueniemus procul dubio Terentium noſtrum omnium lepidiſſimum, familiariſſimum, moraliſſimum.

Verſ. gen. Sunt & hi iambici trimetri acatalectici.

DEMIPHO, GETA, HEGIO, CRATINVS, CRITO, *aduocati*.

D. *Cura*, eſt in ſpe bonorū: *ſollicitudo*, in metu malorum: G [*& me.*] *Mu.[nuptys]* •V. Cōfirmat à malo euentu, quo vterque implicitus eſt. *Conſultatio cum amicis. L A periculo reddit attentos.

QVANTA *me cura & ſollicitudine afficit* ſſſaip 1
Gnatus, * *qui [me,] & ſe hiſce impediuit* ſſuſi 2
[nuptiis!]
Neque mihi in conſpectum prodit, vt ſaltem ſciam { bſſaſp / aſſi 3
Quid de hac re dicat, quidve ſit ſententiæ. ſſſiſi 4
* *Abi tu, viſe redieritne iam, an nondum, domum.* { cdaiſp / a 5
G. *Eo.* D. * *videtis quo in loco res hæc ſiet:* üiſp 6

1 *Quanta*) V *exordium*. Querela anxia perturbati animi Propoſitio, Magna & cura & ſollicitudo patrem torquet, vt illic ſpes cō medii, ita hic metus mali eſt. 4 *Neque*) Exaggerat per abſentiā filii aliubi deliteſcentis. Antea explicui, eum pudoris aut metus euentum, eúmque naturalem

5 *Abi tu*) Apoſtrophe eſt ad ſeruum.
6 *Videtis*) Propoſitio conſultationis inter rabulas.

7 bsblſi *Quid ago? dic Hégio.* H. *ſego) Cratinum cénſeo,* *Al. ſ ego:) Poteſt ſ ergo) diſtingui, vt ſubaudiatur Ego dicam.*
8 Jiiii *Si tibi vidêtur.* D. *dic Cratine.* CRA. *méne vis?*
9 {ardial as} D. *Te.* CRA. *ego quæ in rem tuam ſint, ea velim fácias: mihi* * Captatio beneuolentiæ.
10 ſiſſip *Sic hoc vidêtur: quod te abſénte hîc filius*
11 ſdi,ſp *Egit, reſtítui in integrum* *æquum eſt,* *& bonum:* *D. Ab honeſto.
12 ,iſſii **Et id impetrâbis. dixi.* D. *dic nunc Hégio.* *D. Ab vtili.
13 ai..ii H. *Ego ſédulò hunc dixiſſe credo. verùm ita eſt,* *D. A po[ſſibi]li. & breuiter deliberatiuæ tres i[n] c[on]tigit, Iuſtum, vtile, & poſſibile.
14 {biſſicl, biiia} *QVOT HOMINES, tot ſenténtiæ. ſuus cuique ſmos.)* *Al. ſmos eſt.) quod verſui repugnat.*
15 aiſſſp **Mihi non vidêtur, quod ſit factum légibus,* *L. Prouerbia. *D. A poſſibili.
16 ſiſſſi *Reſcíndi poſſe.* *& turpe inceptu eſt.* D. *dic Crito.* *D. Ab honeſto.
17 i ſiſi CRI. **Ego ámplius deliberándam cénſeo:* *Critonis conſiliũ.
18 ſiſſu **Res magna eſt.* H. *num quid nos vis?* D. *feciſtis probe:* *D. Cauſa amplian di ſententiam.

7 *Quid ago? d. H.)* [B] Enallage eſt Græca, cũ præſens pro futuro accipitur. ſic Græci, τί δρῶ, ὅμως. Hr' ἐντεύθεν... Item in illo. Teren. vbi ad ſingulare redditur plurale. Si quiſquam eſt qui placere ſe ſtudeat bonis Quam plurimis & minime multos lædere, In his Poëta hic nomen profitetur ſuum. Eſt & Græca Enallage, vbi Si pro an & Niſi pro ſed vſurpatur. Terentius, Eſt ne ea intus ſi ſit roga? idem. Vitam ſi domi eſt. in Andria. De Niſi, Neſcio, Niſi deus mihi ſatis ſcio fuiſſe iratos qui auſcultauerim. *Ego C.)* [V] Ita rabulæ honorem ſibi inuicẽ deferunt. Cratini autem conſilium de reſtitutione in integrum, argumẽta ſunt ab æquo & bono: cuius ars eſt ipſa Iuriſprudentia. & facilitatis nota eſt, dum dicit, id impetrabis.

9 *Quæ in r. ſ.)* [D] Bene principio beneuolentiam ſuam commendauit: & ſic conſilium dedit.

11 *Reſtitui in int.)* [B] Vlpianus libro quarto Pandectarum titulo De in integrum reſtitutione ſcribitrri ulo reſtitutionis in integrum pluriſariam Prætorem hominibus vel lapſis, vel circumſcriptis ſubuenire, ſiue metu ſiue calliditate, ſiue ætate, ſiue abſentia inciderint in captionem. Lauren id Raudenſem. Raudenſis. Credo etiam quòd Iuriſtæ acceperunt à Terentio titulum De reſtitutione in integrum. Laur. Ridiculum, inquit, quaſi hoc non eſſet ante Terentium, cæteróſque Comicos omnes & in iudiciis, & in legibus frequentatum. vnde Terentius ſicuti multa alia mutuatus eſt. *Aequum eſt)* Suadet à iuſto. *Et bonum)* Ab vtili. Qui locus eſt quãdo præſentium bonorum conſeruationem inducit Orator.

12 *Et id imp.)* A poſſibili. Hoc argumento vtimur, ſi ea quæ natura fieri poſſunt, inſerimus. Cuiuſmodi ſunt, quæ in noſtro conſiſtunt arbitrio.

13 *Ego ſe. h. d. cr.)* [D] Artificioſè perſonam defendit, ſententiam reprehenſurus: ne ſi inimicus ſit, adimat authoritatem ſententiæ ſuæ. V Conceſſio eſt, qua ſedulitatem Cratini comprobat, ſed contrarium infert à iudicatis, quæ irrita non ſunt. Cur autem à Cratino diſſentiat γνώμῃ prouerbiali de varia cuiúſque ſententia ſeſe expurgat, vt inuidiã ſubterfugiat. & detrectet. *Sedulò)* [L] Probè & fideliter. *Verum ita eſt)* [D] Subiunxit locum ἀντιθέσεως Oratoriè, vt inuidiæ contradicturus occurreret.

14 *Quot h. tot ſ.)* [B] Huic ſententiæ non diſſimilis eſt Horatiana allegoria. Tres mihi conuiuæ propè diſſentire videntur, Poſcentes vario multùm diuerſa palato. *Suus c. mos eſt.)* Priſcianus. Quod autem Suus, pro vnicuiuſque proprio accipitur, vſus confirmat.

15 *Quod ſit f. l.)* [D] Hic alio ordine locos ſuã ſortæ tetigit. primum à poſſibili: ſecundum ab honeſto. Vtilitatem autem prætermiſit per artem, quæ, vbi non poteſt fieri fruſtra ſpectatur.

17 *Ego ampl.)* [V] Differt adhuc conſilium. Ratio eſt à rei magnitudine & difficultate ſic ſit vt intricatus magis intricetur.

•D. Ex tribus enim vnus suasit, alter dissuasit, tertius nihil dixit. *Al.* [*Redysse.*] aiiisp Fratris consilium percontatur.

* *Incértior sum multò, quàm dudum.* G. *negant* — ssssi 19
Redisse. D. *frater est expectândus mihi:is* — iijisp 20
Quod mihi déderit de hac re consilium, id éxe- — dasdip 21
quar.
Percontâtum ibo ad portum, quoàd se recípiat. — sssdp 22

In [*quoad*] *eliditur o. non aliter quàm si essent dua dictiones, quoad atque ita à nonnullis hic scribitur.*

•V. Hic est parasceue præter consuetudinem nam hac nô actus actui connectit, sed scenam scenæ. Itaque actus malè diuisos esse iudico.

G. * *At ego Antiphônem quæram, vt quæ acta hic* — aissp 23
sunt, sciat.
Sed eccum ipsum video in témpore huc se recipere. { cdsidp s — 24

19 *Incertior s.m.q.d.*) B Hic enim dicit rescindi posse nuptias, alter negat, tertius nihil dixit.

20 *Frater*) V Consilii inops fratrem consulere exoptat.

24 *In tempore h.se re.*) D εὐκαίρως. Salust. Maximéque ferocia regis Mithridatis in tempore bellaturi.

ACT. III. SCEN. I.

ARG. V Antipho reuersus, in re sua quid actum sit docetur: ac in itinere sibi ipsi locutus se ipsum incusat, quòd patris conspectum veritus fugerit, F quódque ita inconsultò discedens, causam suam aliis defendendam reliquerit. Tum omnibus de rebus Getam sedulò interrogans, L ex eo quid actum sit cognoscit: V & inde ad futurum colloquiū præparatur. *Theses.* 1 Stultum est aliis rem credere, quam ipse commodiùs expedires. 2 Non relinquendi sunt, quibus fides data est. Decet enim honestum virum promissis stare. M Debere quenque suas res curare, nec fortunas suas & salutem defendēdam aliis hominibus committere, præsertim talibus, qui cùm nihil rectè faciant, nec bonæ frugi sint, omnia in perniciem nostram machinâtur, docet hæc scena. Nihil enim perniciosiùs, quàm semper ab aliis hærere nec quicquam sibi ipsi consulere. Seneca ad Lucilium, Consilium tuum sic apud alios sit, vt abs te authoritatem accipiat. Sic autem abs te authoritatem accipiat, ne solus id probare videare. Temeritas enim in assentiendo perniciosissima est. *Vers. gen. Iambici tetrametri, iique acatalectici præter quatuor primos & decimumquintum cum sequenti, qui sunt catalectici.*

ANTIPHO. GETA.

Seipsum imprudentix lamentâtet incusat: L & est præparatio ad futurum colloquium. *Al.* [*abysse, & vitā tutandam dedisse alys tuam?*] aaissiap.

ENI'MV'ERO' *A'ntipho multis modis cum istoc ánimo es vituperândus:* { cdsC.ldiv adsijab — 1
Si bacchij non admittuntur,

in [*enimvero*] *eliditur o. & us in* [*vituperandus*] *à vocali sequentis versus.* M *ui; vituperandus es.* [*cdscddip.*

Itáne hinc abisse, & vitam tuam tutândam álys dedisse! { aisosiiv aiss — 2

1 *Enimuero*) V μεμπτικὴ orationis est propositio, qua seipsum vituperâdo accusat. *Cum istoc animo*) D Pro, huius animi Ennius, Optima cum pulchris animis, Romana iuuētus.

2 *Itane*) V Confirmat ab indecoro, quod temerè aliis suam vitam crediderat, atque interrogatione figuratur, vt instantior sit accusatio. In tali autem genere infinitum ἐκλειπτικὸν vehementiorem reddit orationem. *Itane h. abisse, & v.s.*) D ἐν ἀπορίᾳ: vt, Inuidisse deos patriis vt vt redditus oris Coniugiū optatum & pulchram Calydona viderem! Et, – Setuón fortunas meas me commisisse futili!

3 {a^ssisas- / asa} *A'lios tuam rem[magis credidisti,quàm te, animaduersúros?] R.[credidisti magis quam te aduersuros?] aisisss-: & elisa s misma gis], aissdss-.
Mu [credidisti quàm te aduersuros magis?] aisissip.

*D. Ab infinitiuo ad indicatiuũ trãsitum fecit.

4 {bdsssisd- / bsssid-} *Nam, vt vt erant ália:[illi certè,quæ nunc domi túa est,consúleres:] Hypercatalecticus videtur, si tolla tur[tua] erit catalecticus, bdlsiid.
Mu [illi certè eo súleres quæ nunc tua est domi:]bdssdsai &[tute]sacto monosyllabo.bdssdssi.

* Plus Phanium quàm se ipsum curat.
L.Vt vt,id est,qualiacúque & est amplificatio à persona.

5 ssisbsi Nequid propter tuam fidem decêpta [paterêtur] mali:

D.Legitur & [peteretur]. quia petiri vetustum fuit. Plaut. Hostium pétitus est.

6 sdsisss Cuius nunc mísera spes,opésque sunt in te vno omnes sítæ.

7 bisssldp G.E'quidem here nos iam dûdum hic te absêntem incusámus,qui abíeris.

8 {ssasdxsp / ssdjdd} A.Te ipsum quærêbam. G.sed ea caussa nihilò magis defécimus.

9 a:sisssi A.Lóquere óbsecro,quónam in loco sunt *res,& fortúnæ meæ?

*Omnia sua in amica reperit.

10 {ssusf si / ssasss} Nunquid patri súbolet? G. nihil étiam. A.[& quid spei]porrò est?G.néscio.A.ah. R..Al.[et quid spei], pro nunqua spes. al. [& quid porrò spei est:] sibusdsi: vel sibdsssi.

D.Subolet,metaphora ab odoribus.pro Nunquid pater suspicatur. Eme icist cet concordasse cũ Phormione & mea spõte victum esse?

11 {aisss:si / aissss} G.Nisi Phédria haud cessâuit pro te eníti. A.nihil fecit noui.

G.[studens hac re],& [re] non eliditur, sbdbsbsp.

12 sbi-sbsp G.Tum Phórmio[ítidem in hac re,]vt in álijs, strénuum hóminem prábuit.

Cõtentionem eius & Phormionis intelligit.

13 {,-ssssisp / c} A.Quid is fecit?G.confutâuit verbis ádmodum irâtum patrem.

3 *Credidisti)* Pro putasti.

4 *Nam vt vt)* [V] Ratio à decoro,quo consulendum est miseræ Phanio.& hic est concessio simulationis species, quæ Græcis *εἰρωνεία* est. Exaggeratur autẽ à loco, quia domi est,consulendũ igitur huic est:ab honesto, quia promissã spe & expectatione, quia misera in illũ totam spem collocauit.

6 *Spes,opesque s.)* [D] Vt,Res fidésque.

7 *Qui abieris)* Mollius,quàm Fugeris.

8 *Sed ea c.)* Quia abieris.

9 *Loquere)* [V] Interrogatio hæc futuræ expositionis est occasio. Hic in verbo Subolet, subest *μεταφορά* vim imminuendi habens.

10 *Nunquid p.sub.)* [D] Conuenientia sua & Phormionis dicit. *Nunquid p.sub.)* [B] Nunquid pater suspicatur? Metaphora est per deflexionem. Vox enim è propinquo ad .é proximam deflectitur. vt concoquere pro ferre. odorari pro rescíscere:& sagaciter deprehensum atque animaduersum cognoscere, & olfacere pro suspicari ac deprehendere. *Nunquid p.s.)* Priscianus,Nũ indicatiuo soli iungitur, ad quod pertinet interrogatio. Terentius, Nunquid patri subolet?Idem alio loco, Nunquid meministi?

11 *Nihil fecit n.)* Ita solet omni tempore libenter operam suam præstare amicis.

Tum Phor.) [V] *ἐξήγησις*. Exponit enim Geta quidnam per se & per Phormionem de negotio Antiphonis actum sit. Phormio autem laudatur a fide & industria præter parasiti mores. Sed hic decorum est laudis istius seruum esse authorem.

Confutauit) A rebus gestis strenuè & fideliter. 13 *Confutauit verbis)* [D] Conuincit: vt si

A. *Heu Phórmio.* G. * *ego quod pótui porró.* A. *mi Geta omneis vos amo.* sbdſiſi 14

G. *[Sic habent principia ſeſe,] vt dico: adhuc trãquilla res eſt:* ×diſiſi– 15

Manſuríſque pátruum pater eſt, dum huc aduéniat. A. *quid eum?* [G. *vt aiêbat,*] {ſdſl.ldu / ſd.ʃjddſ} 16

De eius conſilio velle ſeſe fácere, quod ad hanc rem áttinet. ſdúdbſi 17

A. * *Quantus metus eſt mihi venîre huc ſaluum nunc pátruum Geta!* ſaiʃſſap 18

* *Nam [per eius vnam (vt aúdio)] aut viuam, aut mórier ſenténtiam.* ·ii)ſaſp 19

G. *Phǽdria tibi adeſt.* A. *[v'binam"?]* G. *eccum à ſua paléſtra exit foras.* dabſiſi 20 G. *Al.* [*vbinam eſt,*] daaſiſi.

*D. De ſe mediocriter per ἰσκεψιν, moraliter ſatis. & ordine, primò dominũ, poſt Phormionẽ, vltimũ ſepoſuit *Mu. Sic ſeſe habent principia,* ſidſiſi-. ·lu. [*G aiebat*], d.ſ.ldſi : *vel* ſd lſddſi.

*Amatoriè patruũ non ſaluum optat.

* Tanquam ſine Phanio viuere nequeat.

G. I (*vt audio*) *per eius vnam*], iiaſſaſp: & [*eius*] *mo.* *o. ſyllabo* ſcito iiiſſaſp. *Mu* [*vt audio, per vnam eius*], abſiibſp.

diceret, refutauit. ſed Refutatio in ré eſt. Confutatio in perſonam. *Verbu)* [L] Rectè Verbis, potiùs quàm rebus.

14 *Ego q.p.p.)* [V] Moderatè & ἰλλογιστικῶς ſuũ officium narratione ſi laudaret, arrogantiæ inſimularetur. tum e domino & Phormioni modeſtè poſtpoſuit. [B] Phædria Phormio & ego, pro viribus cauſam tuam tutati ſumus apud iratum patrem. *Omnes vos amo)* Eſt gratias agentis. Quale & illud. - Ecquid nos amas De fidicina iſtac? Quod gratias agendi formulis annumerat Eraſmus in multò vtiliſſimis illis De copia commentariis.

18 *Quantus metus)* [V] Naſcitur hic ex malo imminente, ſed cùm hoc adhuc incertum ſit, tremor cum metu & triſtitia iungitur. atque hic amatoriè amicam patruo anteponit. Tantus enim eſt amoris impetus, vt & diis imperet, iudicium perturbans & mentem, & cui nemo reſiſtere poteſt, de quo ſic Sophocles, [illegible] Verum etiamſi ſit potentiſſimus conſilia confundens, tamen tempore ſuo tractabilis eſt. Menander, [illegible] *Hac ſaluum n.p.G.)* [D] Non optat ſaluum patruum venire ſecundũ Apollodorum. & oſtendit non congruere ſalutem eius cum commodo ſuo. An non dicit malum eſſe & incommodum ſibi: ſed tantùm magni terroris plenum aduentum patrui?

20 *A ſua p laſtra e.f.)* Bene palæſtram eius dixit lenonis domum, in qua eſt exercitus amator aſſiduè. Plautus Bacchi. - Homo adoleſcens Penetrem huiuſmodi in palæſtram, vbi damnis deſudaſcitur? *Palæſtra)* [V] E domo lenonis, quam hic μεταφορικῶς & nõ ſine χλευασμῷ intelligit. Nã illic ſemper amore Phædriæ exercebatur. [M] Palæſtram hic poſuit pro ganeo, ſiue luſtri: vel lenonis domo per metaphoram: quòd illic continuò verſetur. quẽadmodum certator, aut athleta in palæſtra, quæ eſt locus vbi luctatores nudi, & oleo quõdam perfuſi luctabantur. Vnde Papinius tertio Thebaidis appellauit vnctam palen, id eſt, palæſtram oleo perfuſam.

ACT. III. SCEN. II.

ARG. [D] Hæc ſcena in petitione eſt, quæ ſæpe admittit deliberatiuæ locos. [V] Phædria cum lenone de cithariſtria conflictatur, quam militi vendere parabat. Petit autem vt triduũ tantùm maneat, [P] intra quod pollicetur allaturum quicquid pro eius redemptione promiſerat, & id quidem cum fœnore: alioquin perpeſſurum ſe, ni dederit argentum, vt ſibi eripiatur, militique pretium numeranti relinquatur. [V] quod dum Phædriæ recuſat Dorio, mutuis contentionibus ſeſe exagitant. [P] Antipho quoque ac Geta lenoni idem quod Phædria perſuadere nituntur, ſed fruſtra. [V] Eſtque hic epitaſis, alterius partis fabulæ. *Theſes.* 1 Lenones niſi præſente pecunia amatores non admittunt. Hic enim propter quæſtum eſſe tantùm artem lenocinii videmus. 2 Pollicitis diues quilibet eſſe poteſt. 3 Fortunatiores

ſunt

sunt mariti, quàm amatores. [M] Lenonum quanta sit improbitas & impietas, qui præ lucro turpissimo omnem humanæ vitæ societatem contemnunt & aspernantur, exprimitur hac scena. Quare adolescens apud Plautum ait in Asinaria, Portitorum simillimæ sunt ianuæ lenoniæ. Si affers, tum patent, si non est quod des, ædes non patent. Et ipsa Lena ibidem sic loquitur. Nam neque vnquam fictum, nec pictum, neque scriptum in poëmatis, vbi lena bene agat cum quopiam amante, quæ frugi esse cupiat. [P] Hic igitur attende duros lenonis mores, lenia adolescentis amatoris blandimenta, artificis Poëtæ admirandum in vtriusque descriptione varietatis ingenium. *Vers. gen. Trochaici tetrametri catalectici.*

PHAEDRIA. DORIO *leno.* ANTIPHO. GETA.

1 {adsbsk. {s — DORIO *audi óbsecro.* D. *non aúdio.* P. *parúmper.* D. *quin omitte me.* D. *Al.* [P. *Dorio.* D *audi.* P *obsecro*] GO [P *Dorio obsecro.* adsbsk-.] — Omisso Antiphone producitur alter adolescés in scenam, vt augeantur turbæ.

2 ssassat— P. *Audi quid dicam.* D. *at enim tædet iam audíre éadem míllies.* — *Al.* [*quod*].

3 ssttdt— P. [V] *At nunc dicam, quod lubénter aúdias.* D. *lóquere, aúdio.* — [V] Iterum ad attentionem recurrit.

4 bssatst— P. [V] *Néqueo te exoráre, vt máneas tríduum hoc! quo nunc abis?* — [V] Propositio est obliqua petitionis vt triduum expectaret.

5 sssssd— D. *Mirábar, si tu mihi quicquam afférres noui.* A. *hei, métuo*

6 ssttbb— *Lenônem, nequid suo suat cápiti.* G. *idem ego métuo.* — *Suo*, per acyrologum pro Illius, scilicet Phædriæ.

1 *Dorio)* [V] Exordij αἴτημα (sic Aristoteles appellat) est vt audiatur; & beneuolentia appellatione & obtestatione conciliatur, parumper docilitatis & attentionis est. cùm sub dit. Quod dicam. *Dorio audi obsecro)* [D] Sunt qui sic legant. vt Dorio Phædria dicat: Audi, Leno: Obsecro, iterum Phædria. GO. Certè qui ita orationem distinguebant, id viderût, non petere Phædriam à Lenone vt audiret, sed vt parumper Leno pecuniam expectaret. Neque enim respondisset leno, Non audio, si audientiam tantùm adolescens postularet: id si quidem respondere solemus, cùm quod petitur non concessuros nos significamus. Ego distinguendam ita orationem non puto: cùm illud Audi lenoni tam obstinato ad denegandum minùs conuenire videatur. Versum esse Trochaicum côstat, si Audi non detrahimus, hypercatalecticum. cum Dorio primam habeat longa: à muneribus enim. non ab hasta nomen habet, & in hac ipsa Scena bis prima producta repetitur: sin detrahimus, & sententiæ consulitur. & versus trochaicus fiet catalecticus, quales qui sequuntur omnes, qui quidem trochaici sunt. Parûper illud Phædriæ ad expectationem pecuniæ, non ad audientiam referri debere omnino confirmos sequitur enim, Nequeo exorare vt maneas triduum hoc! Locus hoc habere sententiæ videtur, Dorio inquit Phædria, expecta obsecro dum pecuniam conficio. Surdo, inquit Dorio, fabulam narras. Missum me fac, molestus es. Hic Phædria. Audi quod dicam Dorio, non me capis quod parumper peto vt expectes, est vt triduû tantùm expectes, ne, quod parumper vt expectes peto, putes petere me hominum aliorum more vt in multos dies, aut méses expectes. *Quin om. me)* [D] Quin, modò corripiendi vel imperandi vim habet. vt, Quin age.

2 *At enim t.)* [V] ὑπερβολικὰ formula fastidientibus audire apta.

5 *Mirabar)* Attentionem propter vetustatem repudiat, quia nihil noui affertur.

6 *Hei, met. Len. ne q. s. s. c.)* [D] ἀκυρολογία. ἐκ τοῦ ἐνουμένου, Suo capiti dixit, cùm dicturus esset, Phædriæ, vt, Dardaniique regum capitis. *Ne quid suo)* [V] Forma est prouerbialis ad illud Homericum Ilia. 1. expressa κατὰ ξανθῆν. Hinc & sutelæ nominantur insidiæ, quæ in aliquem

*V. Prouerbialiter in eum competit, qui nihil certi afferi. alioqui est diuinare & coniectu ram facere.
Λῆροι, verba ridicula. B verba sola.
*B. Ab vtili. V A iucundo per asseuerationem & obtestationem.
*Adagium.
*Duriuscula blanditio. D Ab honesto.
*D, Secunda [illegible]

P. *Non mihi credis?* D. *[hariolâre.]* P. *sin fidem do.* dtbssf- 7
D. *fábulæ.* *Al. [ariolare sine aspiratione.*
D. *Fœnerâtum istuc beneficium tibi pulchrè dices.* ssdaast- 8
D. *logi.*
P. **Crede mihi gaudêbis facto: verum hercle hoc est.* tassstu 9
D. *sómnium.*
P. *Experire, non est longum.* D. **cantilênam eándem canis.* { tssstu / tssst } 10
P. **Tu mihi cognâtus, [tu parens, tu amicus,* tu.]* { dss sstu / dssssp } 11
D. *garris modó.* *G. [pares, tu amicus, tu.*]dssssstu. *M. [tu amicus tu parens.*]dsssstu.

aliquem parantur. *Nequid suo suat c.)* B Id est ne quid mali illi conciliet. Torquendum in eos qui pacta eluount callido vafróque aliquo commento. Qui conantur fallere, dolos dolis contaicinant, ne deprehendantur. vnde consuti dolis Plautus dixit. Idem sutelas vocat huiusmodi technas. FANNIUS Videat diligens lector, num & illum pessimus dicere Suo capiti aliquid suere qui dolis se vel fraude intituit. Quod si recipimus, non opus erit illa importuna acyrologia: vt metaphora ducta sit ab illis, qui splenii fascalibus aut lana appotita, vel vulnus, vel morbum simulant. vt Demosthenes fecit, dum anginam ementitur, vt ita desistere posset à suscepto officio contra Harpalum dicendi, iam pecunia corruptus. Eodem quoque modo Antipho veretur, ne leno non tueatur pacta in fidicina seruanda ad diem constitutũ, atque aliqua fraude eludat promissa.

7 *Ariolare)* M Id est, rem ipsam cõiectas, me scilicet tibi ne quicquã credere. Est enim Ariolari, coniectare & diuinare. B Ariolari prouerbio dicebatur, qui nihil afferret certi, nihílque præsentis emolumenti, verùm in diem modò pollicitaretur. Ita Dorio leno in Phormione Terentiana adolescenti Phædriæ pecuniam daturum se promittenti, Ariolare, inquit. Sumptum à diuinis qui futura prædicunt. Futurorum autem nullá certa cognitio, Parœmiographus author in Chiliad. *Sui fidem)* V Confirmatio est à stipulatione & promissione datæ fidei. *Fabula)* Diluit illudẽdo promissis amatoriis, per prouerbia. Nam & dii amatoriis periuriis veniam dare solent. Sicut Plato in conuiuio his verbis contestatur, ὁ δὲ δεινότατον, ὥς γε λέγουσιν οἱ πολλοί, ὅτι καὶ ὀμνύντι μόνῳ συγγνώμη παρὰ θεῶν ἐκβάντι τῶν ὅρκων, ἀφροδίσιον γὰρ ὅρκον, οὔ φασιν εἶναι, οὕτω καὶ οἱ θεοὶ καὶ οἱ ἄνθρωποι πᾶσαν ἐξουσίαν πεποιήκασι τῷ ἐρῶντι ὥς φησιν ὁ νῦν λόγος.

Feneratum ist. b. t.) D Id est, mihi à te fœneratum. L Compensatum, elegans metaphora. V Ab vtili propter lucri expectationem. 8
B Parœmiographus libro De copia verborũ. in reponendi beneficij formulas, etiam hanc refert. *Logi)* M Græcum est, significans inania verba, hoc est, verba tantum sine re. *Logi)* V Eustathio placet vt pro sermone fabuloso seu fabula accipiantur. Qua de causa Æsopus est Græcis λογοποιὸς, qui est μυθοποιός. Alias Isocrates suos libros λόγους appellauit, id est, orationes. Est autem hic alterum prouerbium pro dicto ridiculo & contemnendo. Cicero pro Balbo, Ego inquit, scio omnes logos.

Verum hercle hoc est) D Bene ipse dictum suum confirmauit. *Somnium* B Omnia ista somnia, & verborum vmbræ. V Et id prouerbium eiusdem cum prioribus sententiæ de re vana. Verùm quoniam de genere id intelligendum est, in Physiologia explicatur. 9

Experire) A facili. Quia tantùm est triduum, itaque non est longum. *Cantilenam)* Prouerbium à citharœdis eadem chorda obstrepentibus natum. *Cantil. eand c.)* D Ita dicit: vt, Vetus & vulgata cantio B Parœmiographus in Chiliad. De eo, inquit, dicetur, qui molestus est, sæpius eadem inculcans. Nihil enim odiosius, quàm quod semper idem est. Sumptum à cantoribus. qui si quãdo diutiùs eandem occinant cantionem, tædium afferunt auribus. Proinde periti subinde variant carminis genus, quo satietatem deuitent. 10

Tu mihi) V Ab æquo. & hic ἦθος est, qua avaritia lenonis tegis apprehenditur. *Garru)* ἀπαδόξως confutat, & ad Siculas gerras fit allusio. *Garris modo)* B Id est, tantùm. Verba tantùm funditas, non etiam præstas quæ dicis. 11

12 adstst– P. *A'deóne* [*ingénio te*ᴳ *esse*] *duro* [*atque inexorábili*, ᴹ*ven.*[¹] Plura dictu-
G [*esse te ingenio duro*.]acdsst. ᴹᵘ[*ingenio esse duro te*,]bdtsst-, rus erat nisi Inter-
pellasset leno.

13 dbcdast– *Vt neque misericórdia, neque précibus mollíri queas!* ·In itiorié idē principium & compositionem seruat.

14 astsstv D.* *A'deón' te esse incogitántem, atque impudéntem Phédria*, R. *Al.* [*meā duces*',

15 dsstsstv *Vt phalerátis dictis*[*ducas me*,] *&* [*meam ductes*] *gratis!* R. *Al.*[*seducas me*,][*sed mendose*: ^dssstcv: *&*[*meā*] *facito monosyllabo*, dsststv. *sed & hoc quoque mē esse.* L.*Phaleratu* ornatis metaphora.

16 bsstᵔdc– A.* *Miséritum est*. P.* *hei*[*veris*] *vincor*. G. *quàm*ᴳ [*vtérque est*] [*símilis sui*!] *Go. verbu*ᴹ. G.[*est vterque sui simil*u]bsst ddv ·D *hei*. *dic*. ·D. Hoc sibi dicit adolescens.

17 sectsdtv P. *Neque, A'ntipho ália cùm occupátus esset sollicitúdine*, G. *Hic absque dubio inter tot trochaicos est iambicus tetr*.*acat* lbsiisap,*nisi Neque sit extra carmen*,tactsdtv. *Sim.lu sui*, improbus leno,& vanus in promissis Phædria.

18 { sasasstv / sasa } *Tum* [*hoc esse*] *mihi obiéctum malum*ᴳ! A. *ah*, *quia*ᴬ *istuc autem est Phádria!* G.*Iambicus tetr.acat.* sasiissp: *vel legendum* [*esse hoc*],stcestv: ^ & [*mihi*] *monosyllabo facto*,sstcstv. *Tum hoc*. Eclipsis, subaudi Doleo.

12 *Adeón'*) ᵛ Ab humanitate. Admirans hæc dicit de pertinacia lenonis & auaritia. Hic quoque obiter est duri ingenij & inexorabilis finitio, *κατ' ἄρσιν*, quia non mollitur animus lenonis, (Ecce hic *ἀντίθεσιν* contra durum) neque precibus (ideo est inexorabilis) neque misericordia, & sic sordes lenonis perstringit.

14 *Adeón'*) Egregium est *ἀντίθετον*, & incogitantiæ & impudentiæ notatio. Est enim iste impudens, qui ornatu verborum seducit, qui gratis puellam hero inuito ducat. Phaleræ autem ornamenta equorum & equitum *μεταφορικῶς* pro fuco accipiuntur. Ductandi verò vocabulum turpe & obscœnum, lenoni proprium. Quintilianus inter *κακέμφατα* numerat. Contrà alij honestum esse sentiunt, referentes ad verbum nuptiale, quo sponsam ducere dicuntur *νυμφαγωγοί*. *Phaleratu d.*) ᴰ Honestis atque ornatis: quia dixit, Tu mihi cognatus, tu parens. Et quasi leno, irridet honestatem & despicit. ᴹ Phalerata dicta, sunt bona verba, & ad fidem faciendam ornatissimè composita: à phaleris equorum ornamentis. Persius, Ad populum phaleras, ego te intus & in cute noui. *Ductes*) ᴸ Pro potiaris. Nam respicit ad verbum nuptiale, quo sponsam duci dicimus, & antanaclesin facit. ᴿ Ponitur hic Ductare in obscœna significatione: quo modo apud veteres accipi solitum, vel ex eo loco Fabij, qui est in octauo Institu. Ora. cap. tertio, colligitur, vbi ait, Sed quoniā vitia priùs demonstrare aggressi sumus, vel hoc vitium sit, quod *κακέμφατον* vocatur, siue mala consuetudine in obscœnū intellectum sermo detortus est, vt ductare exercitus, & patrare bellum apud Salustium: siue iunctura deformiter sonat, & quæ sequitur. Meminit huius & Diomedes. 11. Argyrippus in Asinaria ad lenam. Solus si ductem, referre gratiam nunquam potes. LE. Solus ductato, si semper solus quæ poscam dabis. Sic aliàs sæpe.

16 *A. Miseritū est. P. hei veru vincor G. quàm est vterque similu sui*) ᴳᴼ. In hac scena versus non est alius difficilior intellectu. Miseritum est, dicere per Ironiam Antiphonem vult interpres: quod ego illi assentior. At quid sit Veris vincor: quid, Quàm est vterque similis sui, neque ille dicit, neque ego assequor. Scriptum fuisse credo, *Hei verbu vincor*) Vincebat enim Lenonis in negando pertinacia & loquacitas, adolescentis ingenui atque liberalis pudorem. Quamobrem secum Geta, quàm Leno is, Inquit, mores Lenonis habet, & Phædria pudentis atque liberalis adolescentis, qui verbis à Lenone verbis vinci se fateatur. *Heu veru*) ᵛ Victus veritate cedit, & est concessio.

17 *Neque, Ant.al.c.occ.e.s.*) ᴰ Hoc dolet Phædria, quòd in eadem re laborauit Antipho, id est, in amore quódque amare contigerit. *Neque, Ant.alia*) Minore aliqua sollicitudine quàm hæc est, quam nunc gerit. An Alia, præter hanc, quam de me gerit. Ordo & sensus hic est, Neque tum esse mihi hoc

P. *O fortunatissime Antipho:* A. *egóne!* P. *cui, quod amas, domi est:* ſſtbdr– 19

Huiuſmodi malo, ſcilicet lenone. — *Nec cum huiuſ modi vnquam vſus vênit vt conflictáres malo.* E. In [huiuſmo.is]eluditur ſ. {ſxflſſt– ſa 20

L. Conflictares, actiuè. — A. *Mihine domi est! immo, quod aiunt,* * AVRIBVS TENEO LVPVM. — ≠ltt.dtv 21

* Prouerbium in perplexos.

Nam neque quo amittam à me, inuénio: neque vti retíneam scio. Al. [quo modo a me amittam inuenio aut], dxſddut–. R. retinam [quo amittam à me inuenio · nec], dſſvabt–. — dſſvabt– 22

• I. Ironica correctio. D. Pinguis, deeſt enim Vereris. ¹ Parum leno, i. parum improbus. — D. *Ipſum iſtuc mihi in hoc est.* A. * *eia, ne parum leno ſies.* ſdſt ſt– 23

[Num] quid hic confécit? P. *hiccine! quod homo inhumanissimus:* Ms. [Nam]. — tſſdbſtv 24

• I. Indignatio. — *Pámphilam meam véndidit.* G. * *quid! véndidit!* A. *ain' véndidit!* {txtſtatv tſ 25

obiectum malum, cùm Antipho alia ſollicitudine eſſet occupatus leui quapiam, non hac de nuptiis, quæ eſt grauiſsima. *Neque Antipho*) ᵛ Hoc eſt, non in hoc diſcrimen veniſſem, ſi Antipho aliqua alia ſollicitudine occupatus eſſet, nec tam grauiter in amore ſuo periclitaretur. atque artificioſa ad aliud orationis genus fit digreſsio.

19 *O fortunat.*) Gratulatio eſt per exclamationem, quam aduerſa fortuna extorſit. *Cui quod*) Confirmatio cur ſit felix, quia re amata fruitur.

20 *Nec cum*) Ratio eſt, quia nô eſt illi cum lenone confliſtandum. hic autem in verbo eſt generis enallage. *Vnquam vſus v*) ᴰ Opus aut neceſſe fuit. *Vſus venit*) ᴮ contigit. Vſu venire eſt idem quod frequenter contingere.

21 *Mihine*) ᵛ Interrogando diluit gratulationem, vt qui in periculo ancipiti conſtitutus ſit, quod eſt Lupum tenere auribus prouerbialiter, cuius hic eſt notatio in amittendo & retinendo, quod in tenêdis lupis accidit. *Auribus t.l.*) ᴹ Id eſt, perplexus hæreo, neſcio quid ſine periculo agere poſſum. ᴰ Græcum prouerbium, τῶν ὤτων ἔχω τὸν λύκον, οὔτ' ἔχειν οὔτ' ἀφεῖναι δύναμαι. ᴮ in Chiliadi. ſuis Eraſmus. Extat inquit apud Terentiû in Phormione. Antiphoni adoleſcenti vxor erat domi, quã nec eiicere poterat, vel quia non libebat, quòd in eam deperiret, vel quòd integrum non erat, quum eſſet iudicum ſententiis addicta: neque rurſum retinere quibat propter patris violentiam. Et cùm à patruele felix diceretur, vt qui domi poſſideret id quod amabat, Imò, inquit, quod aiunt, auribus teneo lupum. Nam neque quò amittam à me inuenio, neque vti retineam ſcio. Môxque leno quaſi referens parœmiam ait, ſibi idem vſu venire in Phædria, quem neque retinere poterat, qui nihil numerabat: neque repellere, quòd eſſet improbè blandus, ac montes aureos polliceretur. Dicitur in eos qui eiuſmodi negotio inuoluûtur, quod neque relinquere ſit integrum, neque tolerari poſſit. Videtur ab euentu quopiã natum, vt alia pleraque: aut inde certè quòd vt lepus auribus quippe prælongis commodiſſimè tenetur, ita lupus quòd aures habet pro corpore breuiores, teneri iis non poteſt, neque rurſum citra ſummum periculum è manibus dimitti, bellua tam mordax.

Ipſum eſt) ᵛ Alludit ad idê prouerbium 23 non ſine ioco, quod dixit Antipho. Nam ſignificat ſe Phædriam retinere non poſſe, quia nihil numerat, neque expellere, quia improbè blandus eſt multa pollicitus. *Eia, ne*) εἰρωνικὴ correctio eſt. Ne non ſatis tuo nomine reſpôdeas, hoc eſt. Propterea iſthuc dicis, quòd times ne parum lenoniû quæſtum exerceas, néve ſatis magno puellam vendas.

Hiccine!) Expoſtulatio eſt, cuius intentio eſt de vêditione Pamphilæ, quia eſt inhumaniſſimus. Et Vendidit ter propter inſignê & χαρακτῆρα admirationem. 24

26 ɛſbſſt– P. *Vendidit.* D.* *quàm indígnũ fácinus, ancillam ære emptam ſuo.*

27 bſſpſſtv P.* *Néqueo*ᵘ *exoráre vt máneat, & [cum illo] vt mutet fidem,*

28 {tſſdſſt– / tſſ} *Tríduum hoc: dum id, quod*ᵗ *eſt] promíſſum] ab amícis, argéntum aúfero.* R. *Al. [proximum], ſed perperam.* tſſbſſt–.

29 ſdſdſſt– *Si non tum dédero, vnam præteréà horam ne oppértus ſíes.*

30 {ſſſtſſtv / ſſſt} D. *Obtúndis*ᵗ. A.* *haud longum [eſt id quod*ᵗ *] orat Dório: exóret ſine.* Mu. [eſt quod], ſſſſſp.

31 {ſſaadtv / aa} *Idem*ᵘ *hoc tibi, quod bene prométitus fúeris, conduplicáuerit.*

32 ſſſſt– D. *Verba iſtac ſunt.* A.* *Pámphilámne hac vrbe priuári ſines!*

33 sbtſſdt– *Tum [præteréà*ᵘ *horum] amórem diſtrahi pótetin pati!*

34 batſſt– D. *Neque ego, neque tu.* G.* *dij tibi omnes id quod eſt dignum [duint.]* Al. [duint.]

35 {aſſaſt– / aſſiaſ} D. *Ego te complúreis aduórſum ingénium meum menſes tuli.*

36 dſſaſtv *Pollicitántem, fientem, & nihil ferẽntẽ: nũc contra [hac ómnia.]* G. [omnia hac,] dſſaſſtv: vel dſſiſſt–. Mu [Pollicitantem, & nihil ferentem, flentem: nũc contra omnia.] dſſſſtv. *Al.* [nunc contra omnia Repperi.]

37 ɛſdatdtv *Répperi qui det, neque lácrumet: da locum melióribus.*

•V. Diluit admirationem ab æquo, quia ſuam ſuo ære emptam vendidit.

ᵘ*n.* [*ello cum*], aſtbſſtv.

•V. Redit ad aliam expoſtulationem, quod ſit inexorabilis, vt triduum expectet.

Ne expertus ſies. id eſt, ne expectes, ᵗdiſtulens.

• Antipho quoque intercedit.

[*Idem prima*] *eſt producta cenſeri*, *vt ſcilicet ſit maſculini generis*. ſaaaadtevel ᶜ *a ſuperiore verſu pidere*. dddditv: vel ſſaaadtv

• L. Indignatio à perſona & loco.

Horum, maſculinũ præpõderat ᵗ [*præterea iſtorum*]. ſatſſdtv

Mu [*tu preterea horum*] ſdtſſdt–.

•Getæ imprecatio.

• Locus à contrariis.

M. *Da loc m.* ſ. cede illis qui plus poſſunt, quàm tu potes. & eſt argumentum à iuſto.

26 *Ære emptam ſuo)* ᴰ Bene Suo, quaſi de tertia perſona.

30 *Haud longum)* ᵛ *ἀντανάκλασις* eſt, Antiphonis propoſitio eſt, Sine exoret, quod orat. Eſtque elegans agnominatio. Ratio à facili ex tẽpore, Quia non diu.

31 *Idem hoc)* Alia ratio ab vtili, & promiſſione futuri beneficii. *Conduplicauerit)* ᴰ Coniunctiuum pro indicatiuo. id eſt, conduplicabit. Hoc eſt aliter. Fœneratũ iſtuc beneficium pulchrè tibi dices.

32 *Verba)* ᵛ Prouerbiali figura vanitatem verborum oſtendit, Græcis *λόγοι* ſunt vnde *λογομαχεῖν*. *Pamphilámne)* Ab inhumano. cùm vrbe priuatur: ab abſurdo, cùm vxor diſtrahatur.

Dij tibi) Precàrio eſt, ſed ambigua. 34

Ego te) *ἀντανακλαστικῶς* illum refellit. Patiens 35 enim tulit illum pollicentem, ſed vanum eſt eius promiſſum. Auget factum ſuum à difficultate, quòd contra naturã: à tempore, quòd multos menſes tulit.

Nihil f.f.) ᴰ *ὕμνον τὸ γένος* vſitatum veteribus. *Nunc)* ᵛ *ἀντίθεσις* alium largitorem opponit. Qui dat & non flet gratior eſt lenoni, quàm qui flet & orat, & nihil dat. Nõ enim prece, ſed precio lenonis animus expugnatur. Eſt pulchra perſonarũ collatio admista. 36

Da lo.) ᵛ Ab æquitate. Iudicat enim æquum, vt qui nihil fert, cedat ferenti. 37

A. *Certè herclè [si satis] commémini, tibi quidem [solum est] dies,* 38

Quam addares huic, præstitúta. P. *factum.* D. *num [ego istuc] nego?* 39

A. *[Iamne ea] prætériit?* D. *non, verùm ei hæc antecéssit.* A. *non pudet* 40

Vanitatis! D. *minimè, dum ob rem.* G. *sterquilínium.* P. *Dório* 41

Itáne tandem fácere opórtet! D. *sic sum: si pláceo, vtere.* 42

A. *Siccine hunc décipis!* D. *[immo] enimuero Antipho hic me décipit.* 43

Nam hic me huiús modi sciébat [esse]: [ego hunc esse aliter crédidi. 44

[Is] me fefellit: ego istinihilo sum aliter, ac fui. 45

Sed vt vt hæc sunt, tamen hoc fáciam: cras manè argentum mihi 46

Miles se dare dixit: si mihi prior tu attúleris Phǽdria, 47

Al. [istuc ego] ... Rem ea] Interrogatiue pronuntiandum. ... disyllabo non eliditur, sed corripitur. ... •Eclipsis. •Correptio. •Correctio. *Ego [immo] prima correpta.* ... Vafer leno. *Versus pulchrè constat ...* Lenonis decretū. *In duo vltimi sunt ...* L. *Lege*. pro consuetudine dicitur vel *lege*, quam præscribit

38 *Certè herclè)* Refellit ab actione temporis quo soluendum erat argentum. *Tibi q. sol. esse*) Hic Olim, futuri temporis. Nam leno de accipiéda ab adolescente pecunia diem constituerat: & inuenta meliori conditione, anticipauerat tempus cum adolescente præscriptum.

39 *Num ego)* Expositio est de die præstituta.

40 *Hæc antecessit)* Leno pridie exigit argentum, quam deberi cœpit. Vrbanè leno. Hæc antecessit: vt alii putant, meretrix vendita: vt alii, dies qua lenoni cōstitutum fuit. An apertè leno perndus mentitur vnde sequitur, Non pudet Vanitatis? Ergo plus est Antecessit quàm Præteriit. *Non pudet Van.)* Apparet suprà lenonem de perfidia anticipati temporis esse confessum.

41 *Minimè,)* Vides lenonem vbique auarum & vanū induci, qui neglecto pacto non dubitat ante tempus argentum expetere, quod esset plus petere. *Minimè, dum ob rem)* Allusit ad vetus adagium, Lucrum pudori præstat. Non pauci iubent valere pudorem, vbi de nūmaria re agitur. Dulce est lucrum profectum & à mendaciis. Sophoclis est, sed viro indigna sententia. longè enim satius, rei iacturam quàm famæ dispendium accipere. *Sterquilinium)* Hoc est, abiectissimè & improbissimè, homo dignus qui perpetuò in sterquilinio vitam degas. *Sterquilinium)* ... cum ironia. pro te vilissima & contemptissima Est enim sterquiliniū locus stercoribus plenus, seu stercoris receptaculum, authore Festo.

42 *Itane tand.)* Suggillat quòd etiam præter æquitatem sit inexorabilis. *Sic sum)* Enallage aduerbii pro pronomine.

43 *Siccine hunc)* Tertiò expostulat quòd sit deceptor. *Immo)* Diluit per inuersionem admodum vafrè cum ratione. Qui dat fidem homini perspectæ improbitatis & deprauatorū morum, is iustè fallitur & volens. Sed qui ab eo quem credebat bonum esse decipitur, maiorem iniuriam videtur pati. Habet & hic locum prouerbium, Tollat te qui non nouit.

45 *Nihilo s. al. ac f.* Aliter ác, venustè iunguntur. Sic & Liuius, longè aliter patres àc plebem affecere.

46 *Sed vt vt)* Lex est lenonia, qua fides quæstui postponitur. Constituit autem se illi priùs daturum puellam, qui prior pecuniam numerauerit.

48 ʃ Cdſaſt-ʃ *Mea lege vtar, vt potior ſit, qui prior ad dandum eſt. Vale.* leno: [a] in qua ſem per lucrum pudori, commodum fidei præſtat.

48 *Mea lege vtar)* [D] Lenonia ſcilicet: in qua ſemper commodum eſt prius, quàm fides.

ACT. III. SCEN. III.

ARG. [V] Nunc adoleſcentes mutuam tradentes operam perſuadent Getæ, licèt difficulter, vt per fallaciam argentum extorqueat pro citharistria redimenda lenoni dandum: hinc magnæ turbæ in epitaſin veniunt, eſtque συμβουλευτικὴ præcipuè, ſeu προτρεπτική. [D] Eſt autem hic ἀνακεφαλαίωσις ad futurum exitum Comœdiæ. [V] *Theſes.* 1 Non facilè inueniet argentum, cui nihilo minus eſt. 2 Æquum eſt, beneficium beneficio reddere. 3 Stulti amatores amicam vbique ſectantur. [M] Adoleſcentium amicitias quæ in ſtudiis illius ætatis vtilitatis gratia tantummodo coaleſcunt, hæc ſcena deſignat. Cicero de Senectute, Pares cum paribus veteri prouerbio facillimè congregantur. Quare fit, vt adoleſcentes ſe plerunque omnes mutuo amore complectantur, idque quandiu voluptas eorum communis eſt. Ariſtoteles Moralium libro octauo, Adoleſcentium amicitiæ voluptatis cauſa inſtitutæ eſſe videntur. nam amant ſecundum affectum: & maximè id ſequuntur, quod voluptatem in præſentia afferat. verùm id ſimul cum ætate mutatur: ex quo fit, vt citò fiant amici, citóque deſiſtat. Nam ſimul cum voluptate amicitia mutatur: at voluptatis celeris eſt mutatio. & ad amores proni ſunt iuuenes: nam amatoria per affectum & voluptatẽ plurimùm fit amicitia. Itaque amant & citò deſinunt, ſæpe eadem die propoſitum mutantes. Delectantur autem hi cõuerſatione & victu: nam per hunc modum amicitia firmatur.

Verſ. gen. Duo iambici dimetri acat. vigeſimuſſeptimus, & trigeſimus, ſed hic poteſt quoque cenſeri trochaicus catal. Vnus eſt trimeter iambicus acatal. nempe vigeſimuſſextus. Reliqui omnes ſunt trochaici tetrametri catalectici.

PHAEDRIA. ANTIPHO. GETA.

Conſultatio de pecunia, vt amiſſæ poſteà triginta minæ plus turbæ faciant

1 ddſaſdtv *QVID faciam! vnde ego nunc tam ſubitò huic argéntum inueniam miſer.* • I. Sollicitudo Phædriæ.

2 ſaſaſſtv d. *Cui minus nihilo eſt! quòd ſi hic potuiſſet nunc exorárier* • V. Cõfirmatio ab impoſſibili per hyperbolicam extenuationem.

3 tſſbaatv *Tríduum hoc promíſſum fúerat. A. itáne hunc patiêmur Geta*

4 aaſſſtv aaſlia *Fieri miſerum,* qui me dudum, vt dixi, adiúuerit comiter!* • Ab æquo.

5 ddatſtv *Quin, cùm opus eſt, beneficium rurſum ei experimur réddere!* ...ω. [adiúrio]. aaſſſtv. [D] [adiuuerit ſecundum ſi pronunciari debet.

1 *Quid faciam!)* [V] σχετλιαστικῶς: qua conqueritur ſe eſſe miſerrimum, & in tanta acquirendæ pecuniæ difficultate valde dubiũ. Eſtque propoſitio cum temporis breuitate & affectu.

2 *Minus nihilo)* [D] ὑπερβολή. [a] Interdum & diminutio ſapit hyperbolen: vt, Minus habet quam nihil.

5 *Itane)* [V] Hortaturus Getam ad iuuandum Phædriam, orditur ab indigno. eſt que propoſitio, Non feramus. vt miſer fiat Phædria, hoc eſt, vt puellam amittat, ex futura calamitate ſi non iubetur argento.

4 *Qui me)* Confirmatio ab æquo, quia pro beneficiis acceptis gratia eſt referenda. Hæc autem ſeorſim ad Getam loquitur. Habes in Antiphonis perſona amici commodi & grati exemplũ expreſſum. *Adiuuerit comiter)* [D] Comiter, veteres dixerunt κατὰ τὸ σχῆμα.

5 *Beneficium ei r. exp. r.)* [a] Non eſt beneficiũ dare, quod nociturum ſit.

* A facili seu possibili.
* D. Comiter quamuis vterque intelligat quid alteruter dicat, dissimulant tamen.
Patrem quo scilicet emungas. * Verecundè innuit occasionem fallaciæ.
* V. Ironica est à- à difficili & iniucundo.
* Metaphora à victoribus.
* D. Quasi dicat, In malo aliud malú,

G. *Scio équidem hoc esse æquum.* A. * *age ergo, solus* bsttsttv 6
seruáre hunc potes.

G. * *Quid fáciam?* A. *inuénias argéntum.* G. *cúpio:* ddssbat- 7
sed id vnde édoce.

A. *Pater adest hîc.* G. *scio: sed quid tum?* A. *ah, di* bsassat- 8
ctum sapiénti sat est.

G. *Itáne*[v]*!* A. *ita.* G. * *sanè hercle pulchrè suádes: étiam* bassat- 9
tu hinc abis!

Non * *triúmpho, ex núptijs tuis si nihil nancíscor* tst-xst- 10
mali: tsst

Ni étiam nunc me húius (caussa quærere) * *in málo* asstadt- 11
iúbeas crucem! Alij [quærere causa], asstadt. asstt

* Prudenter hæc Geta.
Alij [omnibus]. * sed versus non constatur.
C Potest hic censeri iambicus tetr. acatal.
ssdisssi.
* I. Querela ab indigno & mox gratior mali denunciatio ad impellendum Getam.
Potest i. ce. ri iâbi cus Ajat. aiiisdisti.
Al. [Dum igitur licet,] tum in [Dum]

A. *Verum hic dicit.* P. *quid! ego vobis Geta aliénus* sbsbst- 12
sum! G. *haud puto:*

* *Sed parúmne est, quod omnibus, nunc nobis súc-* tsasst- 13
cénset senex, tst

Ni instigémus étiam, vt nullus locus relinquâtur ssasst- 14
preci? ssadt

P. * *Alius ab óculis méis (illam in ignótum hinc)* bbasstv 15
abdúcet locum! hem: Alij [illam ignotum hinc] retecto, hem] bbsa
in sequentem versum. bbsssstv:
C vel [illam hinc in ignotum], asstiv: vel illi so e in [alius] & [meu] facto mono syllabo. batssstv: vel [ducet] pro [abducet], bbassstvt vel bbsssstv.

(Dum igitur dum licet,) dúmque adsum, loqui- assbst- 16
mini mecum Antipho: at

6 *Age*) V A facili, vt facilius persuadeat, quia tu solus eum seruare potes.

7 *Inuenias*) Propositio consilij est, vt ipse à sene argentum comparet. Explicat autem ornatè quid agendum sit. vt Phædriæ consulatur, & vnde argentum haberi possit.

8 *Ah dictum*) Verecundè modum indicat, quod palàm non audet iubere patrè esse decipiendum. Sapiens tu es: Ergo quid te velim facere facilè intelligis. Est & illud Homeri ex proverbio, ῥεχθὲν δέ τε νήπιος ἔγνω.

10 *Non triumpho*) Triumphum commemorat. sensus: cunctantes & difficulter periculú prospiciens aggreditur. vt qui in malo etiá quærebat cruce, afflictus magis affligebatur, non vult malum addere malo.

12 *Ego vobis*) Nunc congreditur Phædria hæc moestus loquens. Quasi dicat. nõ sum vobis ignotus, non peregrinus, sed amicus. Cur ergo me deseritis? *Haud puto*) Breui respon

so εἰρωνείαν suam ostendit. Et per interrogationem obiicit aliud quo se ipsorum voluntati opponit. Iratus senex non magis commouendus, nec instigandus est. Ratio ab inutili, ne posthac vlla ratione placari possit, prioriisque errato non det veniam.

14 *Relinquatur preci*) D Bene Preci.

15 *Alius*) V Viget à necessitate & præsenti occasione. Et est ἐκ τοῦ ab indigno. Indignum iudicat puellá ex vrbe ab ignoto milite abduci. Conatur quoque Getam ad se iuuandum impellere grauioris mali denuntiatione.

16 *Loquimini mecum*) P Priscianus in libro de declinationibus, Secunda, inquit, persona imperatiui. similis est indicatiui secúdæ, quomodo & apud Græcos, amamini, doceminí, legimini. Hæc enim tam Indicatiuo quàm imperatiuo modo similiter proferuntur. Idque comprobat authoritas Terent. in Phormione, Dum licet, dúmque adsum, loquimini mecum. Idem,

17 Contemplámini me. A. quámobrem? aut quidnam factûrus cedó?

18 P.* Quoquò hinc asportábitur terrârum, certum est pérsequi,

19 Aut perire. G. dij bene vortant quod agas: *pedeténtim tamen. *Al.[A. pedetentim tamen Vide.] P. Hæc quidam sic accipiunt tanquam Geta dicat Antipho vt cautè aggrediatur se eum fallere.*

20 A. Vide, si quid opis potes afférre huic. G. *si quid! quid? A. quære óbsecro,

21 Ne quid plus,* minúsve faxit, quod nos pòst pigeat Geta.

22 G. Quæro: saluos est, vt opinor: verùm enim métuo malum.

23 A. Noli metúere:* vnà tecum (bona, maláque) tolerábimus.

24 G.* Quantum (opus est tibi argénti?) lóquere. P. solæ triginta minæ. *G. Si [tibi] tollatur versus bene habebit, [illegible]. Mu.[argenti opus est tibi?] [illegible].*

25 G.* Triginta! hui, percâra est Phædria. P.* istac verò vilis est.

26 G. Age age, inuéntas reddam. P. ô lépidum caput.

27 G. Aufer te hinc. P. iam opus est. G. iam feres:

non fit elisio. [illegible] *Mu.[Item dum igitur licet.* [illegible]
• Amantis desperatio.
• D. *Pedetentim*, cautè. à Pedibus & Tentando.
• Repetitio fastidientis.
• L. Prouerbialis figura.
• Dictum veterum amicorum.
Mu.[bona mala], [illegible]
• V. Alia [illegible] de argento.
• V. Admiratur pretium. & caritatem obiicit. Sed Phædria à contrario diluit.
• D. Amatoriè.

Idem. Contéplamini me. Et in Eunucho, —Vos me sequimini.

17 *Contem. l.*) V Epilogi vice [illegible] id dicitur. habete mei rationem.

18 *Quoquo*) Exponit malum quod denunciauit. Abeuntem autem vult persequi aut perire. Suo periculo vehementer seruum vrget.

19 *Bene vortant*) B Bene vertere est in vtilitatem vertere. Et malè vertere, in perniciem vertere. *Pedetentim*) M Id est, cautè & cum diligentia & animaduersione, ne in grauius periculum incidas. Cicero in Verrem. Quæ tamen à me pedetentim cautéque dicuntur. Nã dicitur Pedetentim, quasi suspenso pede & tento incedere, quasi paulatim, vt faciunt cæci, qui ne offendant, paulatim ambulant. *Pedetentim*) Abominatio est cum admonitione, ne quid præcipitanter & inconsyderatè agat. Græcis est [illegible] . Et simile est [illegible], & [illegible]. Præcipitis consilii comes esse solet pœnitentia. *Pedetentim tamen*) B Hoc à Græcis acceptum adagium Parœmiographus sic interpretatur, Vbi quis non præcipitanter, atque inconsyderatè, sed sensim atque cunctanter aggreditur negotium, & arte magis rem gerit, quam impetu. Translatum est ab his qui cautim ac prætentantes per glaciem, locúmue lubricum ingrediuntur.

Vide) V Ad seruum. Perit vt Phædriæ subueniat: est que propositio. *Quærere obs.*) Vrget obtestatione & occasione. Et a suo timore, ne flagitium committat Phædria Veretus ne plus agat quàm deceat. aut minus quàm opus sit: à mediocritate verò (in qua secundùm Aristotelem virtus est) agendo recedat, indéque communis dolor ad omnes perueniat. 20

Quæro) Persuasus pollicetur operam. Sed mox aliam [illegible] annectit. malum enim nempe crucem, timet. 22

Noli metuere) [illegible] est. Iubet enim nihil timere. Ratio ab auxilio communi. Et est dictum vero amico dignum iuxta Ciceronem. 23

Sola trig. m.) B Sunt nostrate pecunias quingêti & vigintiquinque Caroli, siue octoginta septem libræ, & decem solidi.

[Sed opus est mihi Phormiônem ad hanc rem adiutôrem dari.] bdusst- 28

Mu. [Sed opu' est mihi Phormione adiutorem ad hanc rem dari.] ^ sed versus male habet.

Tres praecedentes in duos trochaicos tetr. cat. redigit Glareanus, vt primus sit [P. iam opus est:] asslaa'b -: vbi [iam] vel disyllabum, vel non elidit in secundo trituum [G. Iam feret] abdvbst-: vel tddlst.t- ut elisio fiat in [opus] & [ad], & synaeresis in [Phormionem].

A. Praestò est: audacissimè óneris quiduis impône, & ferêt: fllallu 29

•Paroemia seu proverbium. Apollodorus μόνος γε ἐπίσταται φιλεῖν τοὺς φίλους.

SOLVS EST homo amico amîcus. G. câmus ergo ad eum ócyùs. tdt lutb 30

P. [Abi:] dic praestò ut sit domi. Mu. [Abi verò] jissii: ^ dimeter fuerit hypercatalecticus. {issi alt- 31

•Discedere cupit.

•V. locatur in Antiphonem, lubens consolari afflictá in Phanium domo.

A.* Nunquid est quod ópera mêa vobis opus sit? {abdbstu sdssabd 32

G. nihil: * verùm abi domum,

Et illam míseram, quam ego nûc intus scio esse exanimâtam metu, G. Potest [Et] a superiori versu pendere. laaisat: vel taadsat. Caasstat aaads 33

•V. Quaerit de ratione comparandae pecuniae & quandam difficultatem suo more subindicat.

Consolâre. cessas! A. nihil est, aequè quod fáciam lubens. ssasdt- 34

P.* Qua via istuc fácies? G. dicam in itínere: modò te hinc ámoue. tsdbat- 35

28 *Sed opus est)* Alia ἀντιπαραγωγὴ de adiutore improbo. Nam multa obiicit, vt vehementius Phaedriam amantem & morae impatientem torqueat. Qui enim inuiti aliquid faciunt, multa causari solent.

29 *Praesto est.)* Diluit & hanc obiectionem praesentia Phormionis, & indignè fert tot ab ipso obiici. Commendat & Phormionem, cui quiduis oneris sustinere amici causa non sit graue. Dicitur enim prouerbialiter de iis, qui nullum officium refugiunt, modo amici gratum faciant. Est enim homo homini amicus, deus. Est homo quoque homini lupus. Ouid. Conueniens homini est hominem seruare voluptas, Et meliùs nulla quaeritur arte fauor. *Solus est h. am. am.)* Donatus indicat esse paroemiam. atque ita Paroemiographus dicit legisse se apud Apollodorum, cuius vtique Phormio Graeca est. μόνος ἐπίσταται φιλεῖν τοὺς φίλους. Solus nouit diligere amicos. Quadrabit in eos, qui nullum officium refugiunt, modo gratum faciant amicis. *Solus est h. am. am.)* Solus Phormio iuuat.

ACT. IIII. SCEN. I.

ARG. Aduentus & sollicitudo Chremetis, ex qua est initium ad catastrophen amoris Antiphonis. Subobscura autem est senum fratrum consultatio de nuptiis. Chremes enim constituerat Phanium ex pellice filiam Antiphoni in sponsam: cùm verò audit eum alterius amore teneri, timet ne vxor Attica rescitcat, se cum pellice in Lemno consueuisse. Verùm senis error posteà patefiet. Illa enim ipsa est Chremetis filia, quàm Antipho vxorem cupit. Estque πρόλογος: prior verò pars est ἐπίτασις. *Theses.* 1 Maturiùs collocandae sunt filiae nubiles. 2 Senectus ipsa morbus est. 3 Inter amicos fideles omnia sunt patefacienda etiam arcana. 4 Mariti infideles, vxores suas timere coguntur: malè enim sibi cõscii sunt. Vt in superiore scena adolescentium solitos congressus & querelas explicuit, sic haec senum conuersationes & colloquia, qualia plerunque esse solent, ob oculos ponit. Solent enim ii, praesertim si inter eos mutua quaedam familiaritas intercesserit, de omnibus rebus communicare, & auxilia, consilia subinde expetere.

Vers. gen. Iambici senarij siue trimetri acatalectici.

DEMIPHO. CHREMES.

1 ssssi *QVID? qua profectus caussa hinc es *Lemnum Chremes? — *D. Hæc est narratio simplex. *L. Lemnos Insula vna ex nouem Cycladibus.

2 sssdi Adduxtin' secum filiam? C. non. D. quid ita non?

Al. [ita?] post Quem] sed tam tertius hic non constat.

3 {sss dp ssi} C.* Postquam videt me eius mater esse hic diutius, — *V. ... est narrat qua occasione Phaniam Athenas venerit, & cur ipse diutius in Lemno sit moratus.

Simul autem non manebat ætas virginis

4 alisp

5 {ciisdi c} Meam neglegentiam: ipsam cum omni familia

6 {ssisi sil} [Ad me profectam esse] aiebant. D. quid illic tam diu

R. Quidam omittunt esse], sisxsi: [Profectam ad me esse] .ills si: vel illis. el sed in q...].

^ Muretus reijcit [ad ...] in præcedente versu, sed hoc non ... , asssi.

7 dsdsi Quæso igitur commorabare, vbi id audiueras?

8 idssi C. Pol me detinuit morbus. D. vnde? aut qui? C. rogas!

9 issssi *SENECTVS IPSA est morbus. sed venisse eas — *L. Prouerbium. Apollodorus, τὸ γῆρας ἐστὶν αὐτὸ νόσημα.

10 ssssp Saluas audiui ex nauta, qui illas vexerat.

11 sdssi D. Quid gnato obtigerit me absente, audistin' Chreme?

12 {rssasp a} C. Quod quidem me factum, consilij incertum facit. — Factum, scilicet non pratum.

1 *Quid? qua*) V Quærit de causa profectionis in Lemnum, & num adduxerit filiam. Hic autem κατ᾽ ἐξοχήν nomen insulæ sine propositione ponitur.

3 *Postquam v*) Duæ sunt causæ profectionis vxoris Athenas: prior, diuturna Chremetis absentia à pellice: posterior, ab ætate virginis, quæ nuptui erat danda. Ideò quæsitum Chremetem venit Athenas.

6 *Quid illic*) De causa moræ quæritur. Causatur Chremes morbum, ludens vocabulo ambiguo: mox verò senectutem morbum facit. Nam Apollodorus vt Donatus refert dixit: τὸ γῆρας ἐστὶν αὐτὸ νόσημα. Aristoteli est νόσος φυσική, id est, morbus naturalis. In Catone Ciceronis dicitur esse onus Æthna grauius. Apud Homerum vocatur χαλεπὸν γῆρας. Iliad. ... Sed consulatur prouerbii huius explicatio in Chiliad. Erasmi. *Senectus ipsa est m.*) M Significat hic locus, ipsum senium omnium morborum & difficultatum receptaculum esse, ad quod veluti in officinam quandam, omne genus morbi confluat, vt illic exerceatur. Deficiunt tunc vires corporis, sensus oculorum atque aurium hebescit, memoria labat, vigor animi obtunditur. Et ipsa quæ iactatur in senibus prudentia, postremò in delirationem euadit, vt bis fiant pueri, antequam homines esse desinant. *Senectus ipsa morbus est*) B Prouerbiali figura dictum videtur. Nam in senibus vt ægris morbus, ipsa senecta per se mala valetudo est. Erasmus in carmine, quod ad Gulielmum Copum scripsit de senectutis incommodis. Senecta, inquit, morbus ingens, nullis arcenda potens, felliue medelis. Hinc Virg. Subeunt morbi tristisque senectus. Et Iuuenalis de senectute, --Circumsilit agmine facto Morborum omne genus. Idem alios. Sed quam continuis & quantis longa senectus Plena malis! Idem testatur Senarius ille prouerbialis. Metue senectutem. non enim sola venit. Iter, ... graue senectus onus mortalibus. Huc Allusit anus Plautina, quæ tarditatem incessus excusans, ait se graue pondus gestare. Tantum, inquit, hoc oneris quod fero. quid oneris? Annos septuaginta & quatuor.

Quod quidem) V Querela. de ... sententia, vt certi quiddam deliberare posset. Estque hic propositio.

L. *Conditionem*, nuptias filiæ clàm tù1 ſceptæ	*Nam hanc conditiônem ſi cui túlero(extrário:)*	ſaſlſi
	Quo pacto,aut vnde mihi ſit,dicêndum órdine eſt.	ſbſſi
Alu. extraneo]ⁿ *ſed me uoſe*	*Te mihi fidêlem eſſe æquè,atquè égomet ſum mihi,*	diſdſi
Su. filia ſcilicet.	*Scibam:ille ſi me aliênus aff inem volet,*	ſiaiſp
L. *Alienus*, ſcilicet gener.	*Tacêbit dum intercêdet familiáritas:*	iſſdii
Honeſta & familiaris locutio.	*Sin ſpréuerit me,plus quàm opus eſt ſcito,ſciet.*	ſiſiſp
	Veveórque.ne vxor áliqua hoc reſciſcat mea.	aibſp
D. *Legitur & (excutiat,)* ^*ſed verſus nô congruit.* ſad:ai.	*Quod ſi ſit: vti me(excútiam,) atque egrédiar domo,*	ſidſai
·D. Apollodorus, ἐγὼ γὰρ εἰμὶ μόνος τῶν ἐμῶν ἐμός.	*Id reſtat.*ˣ*nam ego meôrum ſolus ſum meus.*	ſdiſſp
	D. *Scio ita eſſe: & iſtæc mihi res ſolicitúdini eſt:*	aldſai
L. *Defetiſcar.* deficiam.	*Neque defetiſcar(vnquam ego)experírier,*	aiiijp
	R. *vſque adeò*], aiiaip: vel (*vſque eo*), aiiiip: al.(*vnquam adeò*]. aiiaip.	
	Donec tibi id,quod pollícitus ſum effécero.	ſiſaſi

13 *Nam hanc*) Ratio à periculo per dilemma, Decreuerat filiam meã dare Antiphoni: nuc verò danda eſt extraneo in vxorem, qui aut ducet,aut ſpernet. *Hanc cond.ſi cui tul.*) ᵒ ου γυναῖκα. quia Ferre conditionem alicui dicimus. *Si cui tulero extraneo*) ᴮ Sunt qui vocem Extraneus non recipiant in genuin Latinæ linguæ. Hi nec Terentium ſatis ſtudiosè, nec Cornelium tacitum legiſſe videntur,quorum poſterior in vita Iulij Agricolæ, Finis, inquit vitæ eius nobis luctuoſus, amicis triſtis, extraneis etiam,ignotíſque non ſine cura fuit.

14 *Quo pacto*) ... ſe cuncta in amici veri & fidelis ſinum transfundere ait.

15 *Te mihi f.e.æq.*) ᴰ Mirè admiſſũ ante completam ſententiam de extraneo,Te mihi fidelem eſſe,&c.

16 *Ille ſi*) ᵛ Partes ſunt dilemmatis, Ille extraneus ſi me volet ſocerum,tacebit, & famæ atque æſtimationi meæ ſtudebit. Eſt enim ... Si autem eam ſpernet,ſciet, quod ipſum nolim ſcire, nempe Phanium eſſe filiam meam Hinc peccatum meum prodetur vxori, quæ hic eſt.

17 *Tacebit d.int.f.*) ᴰ Incertum,quando proditum iri ſe dicat ante,an poſt nuptias.

Quod ſi) ᵛ Exaggerat periculũ quòd domo ſit exeundũ,quòd cõſilij ſit inops,quòd exturis ſolus ſit.ἐγὼ γὰρ εἰμὶ μόνος τῶν ἐμῶν ἐμός. Sapit prouerbium de his,qui à quibus conſilium auxiliúmque petant,non habent. 20

Sum meus) ᴸ Id eſt,mei iuris ac poteſtatis.Nam vxori obnoxiũ ſe indicat.ᴮ Quidam ita interpretantur, meorum mihi ſolus ſum amicus. 21

Scio ita) ᵛ Pollicetur ſtudium & diligentiam de efficiendo promiſſo,vt Antiphoni nubat filia Chremetis. Ponitur autem Defetiſcar pro defatigabor. Et Priſcianus quoque libro ſeptimo, dicet hoc verbum à Fatiſcor, quod à Deficio venit, formatarum eſſe.licet Fatiſco neutrũ hodie magis ſit in vſu quàm Fatiſcor. *Neq.d.vnq.*) ᴮ Priſcia. Defetiſcor,inquit, Defeſſum facit ſupinũ,& participiũ præteriti Defeſſus.Terentius in Adelphis.Defeſſus ſum ambulando.Idem in Phormione,Neque defetiſcar vnquã ego experirier.Nam ab eo quod eſt Deficior fit Defectus participiũ præteriti. 22 23

Donec.t.q.p.ſ.eff.) Significat ſe eorum nihil prætermiſſurum,quæ pertineant ad filium abſtrahendum à Phanio. *Donec t.id q p.eff.*) ᴰ Virgilius, —Donec me flumine viuo Abluero. 24

ACT. IIII. SCEN. II.

ARG. ᴾHîc Geta contemplatur paraſiti calliditatem,qui quamprimùm intellexit,quánam ratione, quibúsve mediis ab ſene pecunia extorqueri poſſit. Exultat quoque veteratus ille Geta duos ſibi offerri ſenes,quos fallere facilè licebit. ᵛ Eſtque hic inſtructio ad emungendam pecuniam. *Ter.eſt.* 1 Serui voti ſui compotes mirè ſibi applaudunt. 2 Serui ſemper ſui ſimiles heros ſuos fallendo. ᴹ Improborum hominum expedita conſilia in fallendis &c

dis & circunſcribendis probis,detegit hæc ſcena.Hoc genus hominum callidum eſt:hoc eſt. longa aſſuetudine in omne genus nequitiarum exercitatum , vt non admodum graue ſit vel quanuis paucula mora,technam aliquam & laqueos inuenire.qua improbitati ſuæ ſatiſfaciant.Ariſtoteles libro octauo Moralium, negat inter hos amicitiam conſtare poſſe : quia non ad honeſtatem,ſed potiùs ad vtilitatem & voluptatem tendit.

Verſ.gen.Senarÿ vt præcedentes.

GETA.

1 bſaſſp *EGO hóminem callidiórem vidi néminem,*
2 ſidbſp *Quam Phormiónem.vénio ad* hóminem, vt dicerem*
3 ſaiſſp *Argénto opus eſſe,& id quo pacto fíeret.*
4 ſduſp *Vix dum dimídium díxeram,intelléxerat.*
5 ſſiſſp **Gaudêbat:me laudâbat:quærêbat ſenem:*
6 ſiiſdi **Dijs grátias agêbat ,tempus ſibi dari,*
7 a ſiap *Vbi Phédria ſe oſtenderet nihilò minùs*
8 iiiiap *[Amicum]eſſe,quàm Antiphóni. hóminem ad forum* G.[Amicum] accuſatiuo Græco n legendum.
9 { ſiſſp ſif } *Iuſſi operiri:eò me eſſe adductûrum ſenem.*
10 { iſſaſi iſſ } **Sed [eccum ipſum.] quis eſt vltérior! [at at.] Phédria*
11 { ſſaſp iſa } *Pater ſ venit:* ſed quid]pertímui autem bellua!*
12 dſiddi *An quia,quos fallam,pro vno duo ſunt mihi dati!*
13 diidſp *Commódius eſſe opînor dúplici ſpe vtier.*
14 iſſaſi *Petam hinc,vnde à primo inſtitui : is ſi dat ſat eſt:*

Exultantis verba.
*D.Venuſtè & Comicè repetitum *hominem.*
[*Fieret*]*prima producta.*
*L.Attende celeritatem narrationis.
*V.Ab occaſione bene metendi de vtroq. adoleſcēte.
Iucundè *hominem* tertio repetit.
*V.∽ακαxενεῖ ad ſequentem ſcenam.
Mu.[eccum.] & [at at], i-dbſi : vel iſdbſi.
Mu [venit . quid], iſſaſp.
*L.Correptio reſipiſcentis.
actuilis ſententia.
Hinc,id eſt,ab hoc, Demiphone ſcilicet.

1 *Ego*) V Hæc pars eſt in genere encomiaſtico.Propoſitio laudationis eſt per comparationem,ſimplex verò eſſet,Callidiſſimus eſt Phormio.Hæc autem vultu & geſtu admirabundo pronuntianda ſunt.

2 *Venio*) Confirmatio per ἱστορίαν facti, qua illius calliditatem in emungendo argento exponit.Commendat verò à promptitudine intelligendi rem, & inueniendi technam in ſenem,à facilitate & ſtudio ſeruiendi adoleſcentibus tàquam ex ſignis.Obiter autem hic depingi ſycophátam verſutū, cui volupe eſt fallacias ſtruere . Eſt & à ἀσύνδετον oratio ioni aptum , vnà cum homœoteleuto ad rei geſtæ celeritatem declarandam multum faciens.

3 *Argento op.eſſe*) B Ad redimendam Phædriæ amicam. *Fieret*) L Eueniret.

4 *Vix d.dim.dix.int.*) B Hinc modò callidum dixit.

8 *Hominem ad for.l.app.*) D Præpoſitionem Ad eruditi,variè vſurpāt, ſignificat enim Ante: Virg. Cunctantem ad limina templi . Aliquando Vſque denotat:Liuius,Conſul Romanus in Algido conſecutos ad vnum omnes occidit.Significat In: Cic. ad Att. incumbamus o Tite ad illa præclara ſtudia Significat Apud:vt hic Terentio.& Ciceroni ad Atticū, Curius fuit ad me ſanè diu.

Quis eſt vlterior!) B Significat eum qui ſequitur Demiphonem. *At at*) V Eſt primam animo conſternato ob inexpectatum & ſubitum Chremetis aduentum . Animo enim quaſi attoniti efficimur,quando repentinum malum nobis obiicitur. Sed mox ſe conſolatur colligendo animum recipiens , vtilitate & ſpe duplici oblata. Geſtit ſeruus improbus duos fallere,vt rectè dicatur, Quod ſerui, tot hoſtes.

14 *Petam hinc*) Exponit conſilium & ſpem inuadendi animum a Demiphone vult pecuniam

1. Hospitem, Chremetem, κατὰ χαριεντισμόν. *Si ab hoc nihil fiat, tum hunc adóriar hóspitem.* ijsdap

petere à quo vbi nihil impetrauerit, vult hospitem, id est, Chremetem qui primùm peregrè veneat, adoriri per insidias.

Hunc ad.hosp.) D Astutè Hospitem, de eo qui superuenit: nomen aptum imprudenti rerum, atque alieno ab earum scientia. Salustius, Vitam sicuti peregrinantes transigere, &c.

ACT. IIII. SCEN. III.

ARG. V Geta adoritur senes: mira fallacia argentum cudit, & minas triginta ab ipsis aufert: quas tamen non Phormioni, sed Phædriæ ad Pamphilam redimendam, vt postea patebit, tradit. Sed Antipho audiens Getæ narrationem, in summum metum conijcitur: quæ est eius periculi ἐκίτασις. Est suasoria tota in Geta. D Cæterùm ad errorem cumulandum persona Antiphonis interponitur vt ei adaucto metu amittendæ vxoris, maior vis fiat repentinæ lætitiæ. cum nutricis interuentu, Phanium à patre suo Chremete agnoscetur, atque ipsi Antiphoni relinquetur. V *Theses.* 1 Serui astutissimi heros suos fallunt. 2 Credulitas sæpe obest. M Dolosi hominis & callidi simulatoris qui mendaciis & dolis rem suam agit, perfidiam malitiam improbitatem hæc scena exprimit. Ab his enim hominibus difficile quispiam sibi cauere potest, quia spe vtilitatis & amicitiæ fallere didicerunt. Idque non dolo tantum malo, sed pessimo. Et ergo bene Seruius Iureconsultus, eiusmodi dolum machinationem interpretatur alterius decipiendi causa, cùm aliud simulatur & aliud agitur. Labeo calliditatem, fallaciam, machinationem ad circumueniendum, fallendum & decipiendum, dolum esse dixit. Sed quia pauci sunt, in quibus non versetur ipse dolus, ideò boni perpauci sunt quoniam bonus est, qui nemini nocet.

Vers. gen. Et hi rursus senarij.

ANTIPHO. GETA. CHREMES. DEMIPHO.

Hæc secum loquitur metuens diuortium. V Hic est occasio præsentis Antiphonis. V. Exordium est, beneuolentiam captat salutatione. D. (volup.) Hoc volup nomen est, vt hoc Facul. sic enim veteres per ἀποκοπὴν loquebantur.

EXPECTO.quàm mox [recipiat huc sese] Geta. sdasp 1
M. recipiat sese], sdisp.

Sed pátruum cum patre video astântem. hei mihi, dsbisi 2

Quàm timeo, aduêntus huius quò impéllat patrẽ. dsisp 3

G. *Adibo hosce.* * *ô noster Chremes.* C. *salue Geta.* issisp 4

G. *Venire saluũ [volupe] est.* C. *credo.* G. *quid ágitur?* iidsbp 5

C. *Multa aduenienti, vt fit, noua hic complúria.* sasisp 6

3 *Impellat*) V Persuadeat. Nam suprà ad aducentem Chremetis se de disturbandis nuptiis consilium daturum dixit.

5 *Venire*) Gratulatur ei saluum reditum. Est autem apocope in voce Volupe. Veteribus enim Volupia dea existimata est, quam à voluptate dictam esse Augustinus tradit.

6 *Noua hic complúria*) M Sic veteres, quod nostri dempta syllaba Complura dicunt. Sic Cato originum secundo, Fana hoc loco compluria. Cicero in Protagora. Confirmandi gené a compluria. Credo, quia veteres hoc Plure, non hoc Plus dicebant. *Cõpluria*) Secundum regulam locutus est. nam hoc Complure & hæc Cõpluria. *Compluria*) V Pro Complura, archaismus, vt quibusdam placet. Diuersum sentit Gellius lib 5. cap. 21. qui ex Capitonis authoritate docet olim Latinè dictum esse Compluria, Complura autem barbarum esse. Vnde conijcere licet olim singularem nominatiuum Plure, à quo Pluria iuxta analogiam in vsu fuisse. B Priscianus. Plus videtur comparatiuum esse Multi. sed singularis nominatiuus non inuenitur, nisi neutri generis. pluralis verò inuenitur etiam communis. vt hi & hæ Plures & hæc Plura. Antiqui

7 aiffsp G.* *Ita de Antiphône audistin' quæ facta?* C. *ómnia.*
8 i.d.si G. *Tún' dixeras huic? fácinus indignum Chreme:*
9 sis.sp *Sic circumiri?* D. *cum hoc id agêbam cómmodúm.*
10 duissi G.* *Nam hercle ego quoque id quidem mecum ágitans sédulò,*
11 sidiip, ss lii *Inuéni opinor, remédium huic rěi.* D. *quid Geta?*
12 siuffsp *Quod remédium?* G.* *vt ábij abs te, fit fortè óbuiam*
13 aisisi, id *Mihi Phórmio.* C. *qui Phórmio?* G. *is,* *qui istam.* C. *scio.*
14 sassip G. *Visum est mihi, vt eius tentârem senténtiam:*
15 dssssi *Prěhéndo hóminem solum:* * *Cur non, inquam, Phórmio*
16 issdsi *Vides, inter vos sic hæc pótius cum bona*
17 ssisi *Vt componâmur grátia quàm cum mala?*
18 siildsp, a *Herus liberâlis est, & fúgitans lítium:*

* Viam ad epitasin facit, simul etiam cudit argentū Phædriæ.
* Vide callidum assentatorem.
* V. Attentionis est de remedio inuento. Vide autē quàm verisimiliter fraudem struat.
* Narratio facta ad fallendum senem. Getæ persuasio à spe commodi.
* D. ἀποσιώπησις tertia. deest Obtrusit nobis aut Defendit, aut quid tale.
* L. Prosopopœia callidè fingentis se sedulò egisse cum Phormione. & cotus sit.

qui tamen & Pluria dicebant. Vnde Terentius in Phormione Compluria Item, Inueniuntur quædam, quæ obliquos casus communes possident, quamuis nominatiuus non sit communis: vt Plus, cùm sit nominatiuus neutri duntaxat, genitiuus eius communis est trium generum, nec non datiuus & ablatiuus.

7 *Ita de*) V προκατάληψιν diluit in principio orationis δυσχέρειαν, quæ à sene inferri posset.

8 *Tun' di.*) Altera προκατάληψις de indignitate facinoris.

9 *Commodum*) D Commoda æstimatio est temporis • Commodùm, tantum quod. Lucillius, Quod mihi commodum est, aut vda vestimenta deposueram. *Id ag. comm.*) B Hoc est, id tantùm agebam. vt Commodùm hic aduerbium sit. Eadem vox aliquando significat idem quod In tempore: vt si dicas, Cùm Terentianam editionem iam adornarem, commodùm allatus est liber tuus.

10 *Nam hercle*) V Beneuolentiam captat à sua sedulitate & sollicitudine.

12 *Vt abij*) Narratio est tota falsa quidem, sed admodum verisimilis. Sæpe minùs cauti æque facilè verisimilibus, atque veris decipiuntur. Narrat quale remedium inuenerit, & quid cum Phormione egerit. Sunt etiam hic suasionis argumēta ductu obliquo (dum enim Phormioni suadet, seni suadet) obseruanda.

13 *Is qui*) ἀποσιώπησιν mirificè huc quadrans, quasi de illo non admodum sollicitus sit.

Solum) Ab occasione conueniendi. 15

Cur non) μίμησις repetit orationem, quam se ad Phormionem habuisse fingit, estque propositio, Sine vt negotia de nuptiis componantur. Ratio est ab æquo & bono, vel honesto & vtili per Antithesin.

Mala gratia) M Gi[..]is ex hoc loco cognoscitur esse ex iis vocabulis, quæ à grammaticis dicuntur media, hoc est, quæ in bonam, & in malam partem interpretationem suscipiunt. Est ergo Mala gratia, quæ per simultatem, dissidium, & animorum contentionem ad finem perducitur: vt quoties in iudicio multis litibus res peraguntur, dicuntur mala gratia componi. 17

Herus) V A possibilitate reconciliationis tum ex liberalitate, tum ex modestia heri. *Fugitans lit.*) D Quasi quod vult in domino facere, id iam in eo esse dicit: præparans hominem ad contemptum pecuniæ quæ poscetur statim. *Fugitans litium*) Genitiuo casui vim nominis habet Fugitans iunctum: accusatiuo, vim participij. B Diomedes libro primo, Quædā nomina forma participiorum posita, genitiuo casui iunguntur: vt, patiens laboris, negligens amicorum, appetens pecuniæ, fugitans litium. *Fugitans lit.*) M Nomen pro participio: hoc est, qui iudicium subire non vult, contentiones forenses detractat, & mauult dispendium aliquod pecuniarum incurrere, quàm dubium litis euentum experiri. 18

tum principium comparatū eſt ad beneuolentiam, vt facilius obtineat quod intendit.
*V. Hæc Antipho ſecum pauipundus loquitur.
*L Occupatio & mox ſolutio a perſona.
*Metaphoricôs.
Pone Græcè ..., quod vel Fac vel Fing dicunt.
D. ... facceſſat, pro, hinc te faciat, id eſt amoat.
*M Hoc eſt, dubito an furioſus ſit.
númque i li ... dii ademerunt.
*Decora locutio.

Nam cǽteri quidem hercle amici omnes modò fiiiſp
Vno ore authóres fuêre, vt præcipuem hanc daret. {ſſ iap / ſſſ}
A.* *Quid hic cœptat! aut quo euâdet hódie!* G.* *an* {ſiſbſp / ſ}
légibus
Daturum pœnas dices, ſi illam eiécerit? iſſiſp
Iam id exploràtum eſt: eia *ſudàbis ſatis,* iſſiſp
Si cum illo incéptas hómine: ea eloquéntia eſt. ſſdiiſ
Verùm pone eſſe victum eum: at tandem tamen ſſiiſp
Non cápitis ěius res ágitur, ſed pecúnia. {d d āl / l}
Poſtquam hóminem his verbis ſenſi mollírier. dſſiſp
Soli ſumus nunc hîc, inquam, eho dic quid velis {ſſiaſp / ſaſaa}
dari Aut ſumus nunc, inquam. Jſadſii.
Tibi in manum, vt herus his deſiſtat lítibus: ibiſſp
Hæc hinc facêſſat, tu moléſtus ne ſies. ſiſiſp
A.* *Satin' illi dij ſunt propitij!* G. *nam ſat ſcio,* aſdiſi
* *Si tu áliquam partem æqui boníque dixeris:* dſſiii
Vt eſt ille bonus vir, tria non commutábitis {ſadſſp / i}
Al. ille eſt], iadſip: vel iddſip. *eliſo ſum; bonus*].ſſ.

19 *Nam*) V Ratio à conſilio amicorum, quæ ſenem magis vrget.

20 *Vno ore*) Pro ſummo conſenſu, paſſim apud authores eſt obuium. In Andria, Vno ore omnes omnia Bona dicere. Cicero de amicitia De cuius, inquit vtilitate omnes vno ore conſentiunt. *Præcipitem h.d.*) M Ex ædibus eiiceret. Exturbaret ex ædibus. Nam in caput præcipitari ſiue impelli, hoc eſt, præcipitem dari, dicebant eum, qui per ſummam contumeliam expelleretur, vel potiùs qui funditus perderetur.

21 *An legibus*) Occupatio, qua excludit quod fortè Phormio de pœna, quam eiiciens daturus eſſet, poterat obiicere.

23 *Eia ſudabis*) Diſſu de Phormioni ne legibus decipiet propter hominis eloquentiá. Eſt ab adiunctis, Quia ... eſt valde eloquens, illi reſiſtere non eſt tutum. Eoque ab ... Timendum eſt illi qui cum eloquente congreditur, ne cadat cauſa. Notat quoque difficultatem vincendi in Phormione hac voce Sudabis, qua metaphoricôs ſignificat rem vanam & laborioſam conaturum Phormionem.

25 *Verum pone*) Communicatio. Etiamſi victus eſſet & cauſa caderet, tamen non eſſet cauſa capitalis. Græcis eſt ..., pone, fac eſſe, pro ... Lucianus in Prometheo ... &c. & infert ... Nam ... accipitur pro ... ita ſit, vel, do ita eſſe. Exempla ſunt apud Iſocratem & Demoſthenem. *Soli ſumus*) Conditionem repetit, quam ei propoſuerit, vt à lite ceſſetur vtrinque. Eſt autem pecuniaria. Nā hoc vnum agit, vt pecuniam extorqueat.

Dari Tibi in m.) D Datur ei in manum, 29 qui ſeparatim accipit ſine arbitro, aut interprete: vt præuaricator, aut iudex corruptus.

Hæc hinc faceſſat) Pro cedat, aliàs, faciat. 30 Ergo duas res ſignificat hoc vnum verbum. An hinc faceſſet, prouerbialiter, quaſi hinc faciat? Plautus Argentum hinc facite. Huc te fac dicitur, pro huc accede.

Satin') V κατ' ἀντίφρασιν, quaſi dicat, Dij 31 minimè ſunt propitij iis qui nuptiis aduerſantur. *Nam ſat*) A poſſibili & modo reconciliationis. Si tamen æquum & bonum poſtulaueris, non commutabitis verba tria, id eſt, minimum inter vos altercabimini. Videmus vſu venire, vt altercando vltro citróque verba coniiciantur commutentúrque. Simile eſt in Andria, Nunquam hodie tecum commutaturum patrem Vnum eſſe verbum. *vvort mitermander vvechſelen.*

Si tu al.p.aq.b.d.) R Id eſt, ſi ad rationem 32 venire volueris. *Aliquam partem*) D Et ſi non totum, vel aliquam partem.

Tria non comm. v.b.i. ...) M Id eſt, vix 33 tribus verbis ages. D Sic dicebant, iurgium ſignificantes. Propriè Verba commutare, eſt quod altercari dicimus. B Tribus verbis pro

pauç

34 dffm *Verba hódie inter vos.* D.* *quis te istæc iussit loqui?*
35 idasp Cdiisi C. *Immo non pótuit mélius peruenírier*
36 f *Eò quo nos vólumus.* A.* *óccidi.* C. *perge éloqui.*
37 fisdsp G. *[A] primo homo insaníbat.* C. *cedo, quid póstulat?* G.[. At].
38 dsdssp G.* *[Quid! nimium: quantum libuit.]* C. *dic.* G. *si quis daret*
39 { isdsip issisp *Taléntum magnum.* C. *immo malum hercle: ut nihil pudet!*
40 sbssp G. *Quod dixi ádeò ei. quæso. quid si filiam*
41 iiissp *Suam vnicam locâret? parui réttulit*
42 ffffp *Non suscepisse: inuênta est quæ dotem petat.*
43 { idesai ids *[Ut ad pauca] rédeam, ac mittam illius inéptias:*
44 { sfissi sia *Hæc dénique eius fuit postrêma orátio:*
45 isdisp *Ego, [inquit, iam à princípio amici filiam,
Al. [inquit, à]. iidisp. * sed illud est cum elegantius, tum magis Terentianum
46 addssp *Ita ut æquum fúerat, vólui vxôrem dúcere:
47 { daissp daiss *Nam mihi veniêbat in mentem eius incómmodum,*

*V. ἀναγκαῖον, hic necessaria.
•V. Anxia exclamatio adolescentis amore perditi ob dictum Chremetis.
D. [Quid! n. m.: quantum voluit apud quosdam diuersa persona cum verbo singula.
L. Talentum magnū. Octoginta librarū erat, minus sexaginta.
E. Si legas [Ad pauca vt] constat versus, sdssai. fortè vt [ad] eliditur. abssai.
•Responsum & petitio Phormionis per mimesin
•L. Honesta ratio à persona.

paucissimis dicere Parœmiographus annotauit olim prouerbiale fuisse. D. Hieronymus, Tribus, vt aiunt, verbis rem istam grandem dissolui.ti. Item seruus Terentianus negat senem & parasitum tria verba inter se commutaturos.

35 *Imò*) V Causatur τὸ ἀναγκαῖον ista loquendi.

36 *Occidi*) L Tacita exclamatio perculsi ob dictum Chremetis.

38 *Quid!*) V Non sine gestu hæc pronuncianda quibus significat se non probare tantum à Phormione, postulari, non pro honesto, sed pro libidine.

59 *Talentum m.*) ª Talentum magnum octoginta libras valebat. Minus autem sexaginta. vt annotauit Erasmus adagio, Pelopis talenta. Itaque Talentum magnum ad nostrā monetam reductum, valet mille & quadringento Carolinos. Cæterùm Budæus in libro de asse citat Priscianum, qui talentum magnum octoginta tres minas & quatuor vncias constituisse affirmat, vsus locupletissimo teste, nempe Liuio libro quarto de bello Macedonico. Proinde talentum magnum propriè mille quadringentos & quinquaginta octo renenses æquiualet, hoc est, ducentas quadraginta tres lib. Flandr. ac quatuor grossos. Quidam putant magno talento contineri pecuniæ nostratis mille & sexcentos Carolos. Multa Budæus scripsit de talento. *Talentum m.* V Ex hoc loco docent quidam duplex fuisse talentum, magnum & minus, hoc sexaginta, illud verò octoginta librarū. cùm autem libra valeat decem coronatis, faciet maius octingentos coronatos, minus verò sexcentos. Sed de eo consulatur Budæus. *Immo.*) Displicet seni iniqua postulatio.

40 *Quid si filiam* Vix tantum dotis daret. cùm dicit vnicam, amplificat, & notat παρέλκοντα.

41 *Parui ret.*) D Nihil interfuit vel, parum interfuit, id est, nihil profuit.

42 *Non susc. m. est q. d. p.*) In Græca fabula senex hoc dicit, Quid interest, me non suscepisse filiam, si modo dos dabitur aliena!

43 *Ut ad*) V Attenionem parat à breuitate & veritate.

45 *Ego inq.*) Per μίμησιν repetit responsum Phormionis, & astutè fingit iniquum hominem ab æquo argumentantem ac postulare tantum quantum dotis cum altera accepturus esset. Estque propositiuncula, Volui amici filiam ducere, vt est æquum.

47 *Nam mihi*) Ratio ab inutili propter futuram seruitutem. Nam cùm diuiti paupercula

V. A necessitate dissoluendi æs alienum. Fabuler, rectè. quia ex vera fabulatur. *Al. [. Aliquantum] Arum[qua]nec eliditur nec corripitur.* G. [ac]. ssassi. •D. ἀντίθετον secundum. nam Scienti Imprudentem reddidit. •D. Græcum prouerbium, ἡ αὐτὴν τὴν ψυχὴν ὀφείλει. •Astutè non simul xxx minas protulit, ne parcū senem terreret. *Si bacchius nō admittitur, legendum[ancilla]. ssissſi. vel [autem] tollendum. ssissi. Ms vetus tollit [est.]* ssasi.

In seruitûtem paûperem ad ditem dari: ssbsi

*Sed mihi opus erat (vt apértè tibi nunc fábuler) dbadsp

[Aliquántulum] quæ afférret, qui dissóluerem aissp

Quæ débeo. [&] étiam nunc, si vols Démipho sbissi

Dare, quantum ab hac accípio, quæ spónsa est mihi: aidisi

Nullam mihi malim, quam istanc, vxórem dari. sassi

A. *Virum stultitia fácere ego hunc, an malitia,* iddid

*Dicam: *sciêntem an imprudêntem, incértus sum.* sissp

D. **Quid si ánimam debet?* G. **ager [oppósitus est] pignori* { dsbda dibds

Mu. [oppositu' st].

Ob decem minas, inquit. D. *age age, ia ducat, dabo.* sidasi

G. Potest [Ob] à superiore versu pendere. iidasi.

G. •*Ædiculæ item sunt ob decem álias,* D. *hoi, hui,* disosi

Nímium [est.] C. *ne clama: pétito hasce à me decem.* bssasp

Al. [el est.]

G. *Vxóri emûnda [ancíllula] est: tum autem plúscula* bssbi

cula quædam obtruditur, magis magísque obnoxia & serua redditur apud Ouid. in epist. Deianira ait, Quàm malè inæquales veniunt ad aratra iuuenci, Tam premitur magno coniuge nupta minor. Non honor est, sed onus, species læsura ferentes Si qua voles aptè nubere, nube pari. Fuit & dictū Pittaci γάμει ἐκ τῶν ὁμοίων, vxoré ducito ex æqualibus.

49 *Sed mihi*) D παρένθεσις prima. *Sed mihi op. er.*) Indictio doli est. nam antè quàm petat, petendi causam ingerit.

50 *Quæ aff. qui diss.*) Quia si opum causa habendarum dotatam quæreret, minor esset necessitas captandæ opulentioris: æs alienum addidit, cui rei nihil opponi potest.

52 *Ab hac acc. quæ sp. est m.*) Mirè Accipio: non, Accepturus sum. Et definitum modum ponit, ne de summa dotis supersit disputatio.

64 *Virum stul.*) V Nescit quo animo dicat, malitiáne an stultitia. Stultitia peccat, qui per imprudentiam aliquid committit: malitia verò, qui studiosè & sciens malum designat. Apud Aristotelem iniuria inconsultò & casu facta est ἀτύχημα: & ἀτυχεῖ, qui casu inopinato cuipiam nocet. Cùm autem iniuria fit non incōsultò, sed tamen sine malitia & non de industria, est ἁμάρτημα. Sed ἀδίκημα à prauitate proficiscitur, quod homines animo commoto admittunt. Sed vera iniuria & malitia & iniustitia est ἀδικία, de his Aristotel. in quinto Ἠθικῶν & lib. I. Rhetor. *Virum st. f.*) D παρένθεσις tertium. hoc idem enim valet Vtrum quod An.

Quid si) V Si ni displicet tantam æs alienum. 56 Z Animam debere dicimus, qui immodico ære alieno tenetur, ac denique seipsum debeat. Erat enim antiquitus lex, vt qui soluendo non esset, is nexus addiceretur creditori, luiturus corpore. id est, opera, quod ære non posset. Extat apud Gellium lex duodecim tabularum, quæ iubebat dissecari corpus eius, qui multis creditoribus deberet, nec esset soluendæ rei. Ex Chiliad. *Ager opp. est p. Ob d. m.*) D Astutè non protinus triginta minas dixit, sed paulatim colligit, vt partibus congestis in summa senex minus grauetur. nam si semel diceret, deterreret parcissimum senem. Denique auditis decem minis, statim respondet Dabo. conceduntur ab alio decem. de reliquis superest dubitatio. nam difficilis ad dandum. *Ager oppos.*) V Adhuc necessitatem vrget ad extorquendum argentum. Non autem summam simul, sed per partes profert, ne senem tenacem deterreat, sed ordine consensum eliceat. Quare oppignorationem ædicularum subiicit, & ancillarum & supellectilis & sumptus nuptialis emptioné. Sed senex semper nimium reclamat tanquam ἀδύνατον causans. *Oppositus est pign.*) Z De Pignore Budæus in annotationibus sic habet. Pignus est quod Græcè hypotheca, quasi obligationi suppositum dicitur, vel quasi ob fidem debiti suppositum, quod Latinè Pignori opponere dicunt. Pignus enim tam de immobili, quàm de re mobili dicitur.

Pluscula Sup. op. est) Priscianus ostendere 60 volens,

61 { idaſſi iddſ *Supellectile opus eſt: [opus eſt ſumptu] ad nuptias:*
G. Al. & [ſumptu], idiſſi: *tum* D *[opus eſt ſubauditur.* M *[opus ſumptu]*. idiaſi.

62 ſſiſi *His rebus pone ſanè, inquit, decem minas.*

63 ſſaddi D. *Sexcentas [proinde] potius ſcribito iá mihi dicas:*
Glareanus omittit [iam], ſſbſvi *pro [proinde] diſſyllabo ſunt qui legant [perinde], tum creticus ſecundo loco neceſſarius.* M *[proin]*. ſſaddi.

64 { eſſbſp ſ *Nihil do: impuratus me ille vt etiam irrideat!*

65 diiiap C. *Quaſo ego dabo quieſce: tu modo filius*

66 aſſdij *Fac vt illam ducat, nos quam volumus.* A. *hei mihi*

67 iſſiſi *Geta occidiſti me tuis fallacijs.*

68 { Adſſip ſ C.* *Mea cauſſa eiicitur: me hoc æquum eſt amittere.*

69 ſiſiſp G. *Quantum potes me certiorem, inquit, face:*

70 ſſaſſp *Si illam dant, hanc vt [omittam,] ne incertus ſiem:*

71 ſaſdſp *Nam illi mihi dotem iam conſtituerunt dare.*

72 did.ip C. *Iam [accipiet:] illis repudium renunciet,*

73 ſſiſſp *Hanc ducat.* D. *quæ quidem illi res vortat malé.*

74 ſdſſſi C. *Opportunè adeo nunc* [argentum mecum] attuli,*
Si ·acchio non datur locus, vel [Op] pertinet ad verſum præcedentem ſaſſſi: *vel* C *legendum [mecum argentum]*, ſdſſſi.

75 ſſſſſp *Fructum, quem Lemni vxoris reddunt prædia:*
D. Et [Lemnus] & [Lemno] legitur.

L. *Sexcentas*, prouerbialiter dictum eſt, pro, multa, ex vſu illorum temporū. *Dica*, cauſa, actio. & Dicam ſcribere, eſt formulā intendere & certa lege agere apud iudicē.

·D. Ratio cur ipſe viginti dare debeat minas, dante Demiphone decē.

R. *Al. [mutam,] per enallagen figura, pro omittam.* ſſſip. *al. [amutam,]* ſſſſp.

R. *Al. [accipiat.]*

·D. Comicum. Argentum præſtò eſt, & cauſa additur cur præſtò, & vnde ſit ſimul iracūdiæ vxoris, & iurgio præparatur locus.

volens, à Plus diminutiuam duci vocem Pluſculus, citat hæc verba ex Phormione.

62 *Pone ſ. inq. d. m.*) Eleganter dixit Pone pro numera. Sumptum ab his qui calculis poſitis ac ſubductis, conficiunt rationem. *Pone ſ. inq. d. m.*) D Bene Sanè: quaſi plus quiddam exigat ſed hoc contentus ſit.

63 *Sexcentas*) V Magis ſexcéties mihi formulam intendat, & certa lege apud iudicem mecum agat. Suprà dixit Tria verba pro pauciſsimis, hîc Sexcenta pro magna congerie ponit, certum numerum pro incerto vſurpans. D Perſpicere hinc licet conſuetudinem vtriuſque ſermonis. nam Apollodorus μυρίας dixit. pro multis. Et vt apud Græcos μυρία, ita apud nos ſexcenta dicere pro multis, vſitatum eſt. Cicero, Sexcenta poſſum decreta proferre. B Sexcentas prouerbiale eſt pro multis. Adrianus Cardinalis, Sexcentis locis, ſexcentos habes tabellarios. & alia huiuſmodi, hoc numero vtebantur literati viri felicis ſeculi illius, cùm prægrandem numerum explicare volebant.

65 *Quaſo ego*) V Offert vltrò Chremes pecuniam, modò furtiuus concubitus celetur vxorem. Petitoria eſt, cuius propoſitio ſtatuitur in verbo Quieſcendi. *Tu mo. o*) A decoro confirmat, vt filius conſenſu patris ducat vxorem.

Mea cauſa) Ab æquo ratio cur ipſe tot minas perſoluat. 68

Quantum p. me c.) D Feſtinat Geta: ſcit enim dixiſſe lenonem. Mea lege vtar. vt potior ſit, qui prior ad dandum eſt. *Quantum p. m. c.*) V Hæc fingit vt ſenes vrgeat ne morentur argentum numerare, hoc enim non Phormioni vt putant ſenes, ſed lenoni intra craſtinum dandum erat. 69

Qua q. i. r. v. m.) Auarus Demipho malè precatur Phormioni ob pecuniam, quam difficulter numerat. D Non deſinit Poeta oſtendere auaritiam Demiphonis, qui nec ideò libenter fert dari aliquid Phormioni, quia ſic commodum ei erit. Virg. Hos illi, quod nec bene vertat, mittimus hœdos. 73

Lemni) V More veterum aduerbialiter ſine præpoſitione vſurpatur tanquam vrbis nomen proprium, pro, in Lemno. *Reddunt prædia*) D χώρα ἀποφέρουσι. Et propriè de fructu, Reddunt. B Schema epexegeſis, eſt 75

Id ſumam: vxori, tibi opus eſſe, dixero. ſſdiij 76

antè dictorum expoſitio.

76 *Id ſ.)* [L] Non fructum, ſed argentum. *Id ſumam)* Impendam. vnde & ſumptus dictus. *Vxori, t. op. eſſe, d.)* Bene Eſſe non Fuiſſe: ne iam repetendum videretur. *Opus eſſe, dixero)* Adiunctiuum, pro pronuntiatiuo. vt in Eunucho, Perculeris iam tu me.

ACT. IIII. SCEN. IIII.

ARG. [P] Hic Antipho planè perturbatus, [V] ob errorē verborum expoſtulat cum Geta, [P] in eúmque ſtomachatur, vtpote qui ſibi, vt putat, ex re fermè tranquilla, turbulentiſſimam reddiderit, [S] quód que periculum ſit, ne fallacijs eius vxore excidat. [F] Tandem tamen multis ipſum perſuationibus Geta demulcet, & placabiliorem efficit, [V] quod non bene rem intellexerit, & poſſe pecuniam dari, ſed nuptias multis & variis modis impediri. Eſt [illegible] cum [illegible], & in Geta eſt [illegible]. Eſtque hic [illegible]. *Theſes.* 1 Serui vt plurimum rem tranquillam turbulentiſſimam reddunt. 2 Irridentur ſuperſtitioſi diuinatores & Harioli. [M] Hariolos & haruſpices, qui ex rebus contingentibus & caſualibus, ſiue à fortuna pēdentibus, aliquid certi & conſtituti cōſtituunt, deridet hæc ſcena. Et merito ſanè ſuperſtitioſos iſtos impoſtores inceſſunt omnes. nam ſi ad illorum obſeruationes vitam degeremus, fieri non poſſet, vt vnquam tranquilla mente & ſedato animo pedem extra limen proferremus. *Verſ. gen. Atque hi quoque iambici ſenarij, vt præcedentes.*

Epitaſis. Nā in periculum venit Antipho ne extrudatur coniux.
G. Poteſt Alijs ſuperiore verſu penacre, ſ[illegible]ſi.
Ad reſ. im. qua ſcilicet me ſuſpendam.
1 Dictum deſperantis, & eſt puerbiū.
* Ironicè.

ANTIPHO. GETA.

GETA. G. *hem.* A. *quid egiſti?* G. *emúnxi argéntò ſenes.* iiſſi 1

A. *Satin' ſid eſt?* G. *néſcio hercle: tātùm ſiuſſus ſum.* bſijſp 2

Mu[eſt id?] & [iuſſu']. aſiiſp.

A. *Eho vérbero: áliud mihi reſpóndes, àc rogo!* abdſſi 3

G. *Quid ergo narras?* A. *quid ego narrem! opera tua* ijdiai 4

* *Ad reſtim mihi quidem res rédijt planiſſumè:* ſd6aſi 5

1 *Emunxi arg. ſ.)* [D] Mirè: cùm e contrario dicatur Emunctus homo, elegans & facetus: vt Horatius de Lucilio, Emunctæ naris inquit. [D] Idem in arte Poëtica, Pythias emuncto lucrata Simone talentum. Acrion, emuncto, deluſo. Sic & hoc in loco, Emunxi ſenem argento.

2 *Satin' id eſt?)* [F] Hoc eſt, idne tibi videtur ſatis eſſe ad miſeria meas! An quaſi [illegible] dicit vt dicere ſolemus. Bene habet nunc: aut, Feciſti certè quod debuiſti. Ideo autem ſubambiguè locutus eſt, vt nequaquam poſſet aliter interpretari à Geta, qui reſpondebit, Neſcio hercle, tantùm iuſſus ſum. *Satin' id)* Locutus eſt ex amphibolia quod Geta in meliorem dixit partem. hoc Antipho in deteriorem abiit. Sit hic propoſitio accuſationis ſimplex, Rem non probè curaſti. Eſtque acerba ironia.

5 *Aliud m r. ac r.)* [E] Aliud cum Ac eleganter iungitur Sic & Cicero. Lux denique longè alia eſt ſolis, àc lychnorum. Idem, Quid ergo hi poſſunt aliud iudicare, àc iudicauerunt? Cæſar in Commentar. Quid longè alia ratione, àc reliqui Galli bellum gerunt. Varinius Ciceroni, Longè alia conditione ego ſum àc cæteri Imperatores.

Quid ego) [V] Repetitio cum ſtomacho. 4
Quid ego) Confirmatio eſt à periculo in quod per illum coniectus ſit. Et hæc eſt locutio prouerbialis ſummam rerum deſperationem notans, quaſi dicat, Actum eſt de ſalute mea, adeò vt ad ſuſpendium adigar.

Ad reſtim m. q. res r. pl.) [B] Summam re- 5
rum deſperationem ſignificamus hoc adagio. Quidam enim deſperantes ad laqueum ſolent confugere. Iuuenalis carmen eſt, Ferre potes dominam ſaluis tot reſtibus vllam? Eodē pertinet etiam illud, Suſpendio arbor deligenda. *Ad reſtim res r.)* [M] Hoc eſt, ad laqueū. Nam amatores, qui non poſſunt amatis compotiri, propter amoris impatientiam laqueo vitam deponere ſolent.

6 ſiſaai ſidi *Vt te quidem omnes dii, deǽque ſuperi, inferi* •Prouerbium.
7 iſſili *Malis exémplis perdant: hem,* *ſi quid velis,*
8 ilſiſi ſdſ *Huic mandes, quod quidem rectè curâtum velis:*
9 ſaltv ſdiſip **Qui te ad ſcópulum è tranquillo inferat.* •V. Ab imprudentia & futuro incómodo.

R. Hic verſus in multis codicibus non habetur. Trochaicus eſt dimeter hy[illegible] vel in eo nihil eſt [illegible]. Gouearus cum ita legit, [Vel ad ſcopulum qui te è tranquillo inferat.] iſdiſſp. præcedentem verò ſic, [Huic mandes, quod rectè curatum quæ[illegible]] ilſiſprob [Huic diſylla[illegible] eſt. M[illegible] [Huic mandes, qui te ad ſcopulum è tranquillo inferat.] ſſdiſp.

AL. [vtile], ddiſſp.
10 ddaſſp *Quid minus [vtibile] fuit, quàm hoc *vlcus tángere,* • D. Prouerbiale. non [illegible] dixit. Ducenda, neceſſitatem indicat.
11 ſiſſi *Aut nominâre vxôrem! iniêcta eſt ſpes patri* G. Vel bacchius loco tertio. vel legendum [non ducet enim.]
12 ſſdiſi *Poſſe illam extrúdi. cedò, nunc porrò Phórmio*
13 tdiſſp *Dotem ſi accipiet. vxor ducênda eſt domum:* E. In neruum, i. in vincula. nam neruus genus vinculi eſt quo pedes aut ceruices impediuntur.
14 ſſcdſp *Quid fiet? G. [non enim ducet.] A. noui: céterùm*
15 ſdſſp *Cùm argéntum répetent, noſtra cauſſa ſcilicet*
16 ſdidſi *In neruum pótiùs ibit.* G. NIHIL EST *Antipho,*
17 diiſip *Quin malè narrândo poſſit deprauárier.*

6 *Vt te)* V Vehemens eſt Imprecatio atque deuotio. De diis conſulatur Crinitus lib. 25. cap. 11. & Lilius de hiſtoria deorũ Gentilium.

7 *Hem ſi quid)* A negligentia per [illegible] admodum acerbam.

8 *Si quid velis, Huic m. q. q. r. c. v.)* B Ex Adelphorum Comœdia repetitur. Illic Demeæ eſt in Syrum.

9 *Qui te)* V Prouerbialis locutio à nautis ſumpta, cum tranquillior res magis perturbatur, & in maius periculum adducitur. Id enim ſibi vult E tranquillo ad ſcopulum inferre. *Ad ſcopulum è tr. inf.)* B Allegoria eſt hoc ſenſu, Qui tuam nauem feliciter euntem Cauribus illidat, ſcopulóque infigat acuto.

10 *Vlcus tangere)* V In hac phraſi tangere Vlcus ſubeſt prouerbium, admonente Donato: ſignificátque nos eius rei mentionem facere, quæ alicui magnopere moleſta eſt & v[illegible]it, vnde tis enim imprudéter Geta videtur meminiſſe. B Parœmiographus, Tangere, inquit, vlcus eſt mouere dolorem, eiũ que rei mentionem facere quæ nos magnopere vrat. Hic meminit hiſtoriæ de Octáuio Auguſto qui filiarum & neptis infamem vitam morte ipſa grauiùs tulerit. nec éas vnquam aliter nominare conſueuerit quàm tres vomicas, aut tria carcinomata ſua. nimirum quòd earum non ſine magno dolore ſuo recordaretur.

11 *Iniecta)* V Incommodum eſt, quia facta eſt ſpes ſenibus, eam poſſe ſeparari ab Antiphone.

Cedo) A conſequenti, ſi accipiet pecuniam. cogetur vxorem ducere. Ego verò [illegible] priuabor. 12

Non enim) [illegible] eſt ſerui, ſtatuatur autem hic propoſitio, Phormio eam non ducet. 14

Noui) [illegible] eſt. Immo ſi repetent pecuniam ſenes, potius eam ducet ex pacto, quàm vt noſtra cauſa ſe, ſi nõ erit ſoluendo, in vincula aut in ſeruitutem addici ſinat. Sumptum eſt ex lege addictorum nexorúmque, cuius multa eſt mentio apud Liuium ſublata eſt à Diocletiano, poſtea condita ſanctione vt docet caput, Ob æs alienũ, in Codice Iuſtiniani ſub titulo de actionibus & obligationibus.

In neruum p. ib.) D Decipiet: à prouerbio tracto à ſagittariis; cùm vis, conatúſque tendentis arcum non in volatum teli, ſed in ruptioné nerui expetatur. *In neruũ p. ib.)* M Hoc eſt, incarcerandum ſe committet. B Parœmiographus his verbis enarrat, Dictum eſt autem, In neruum ibit, pro eo quod eſt, in vincula ibit. Antiquitus enim qui ſoluédo non eſſent, vincti tradebantur creditoribus, donec operá compenſarent creditam ſummam. Veretur enim adoleſcens amator, vbi eum in locum traheretur Phormio, vt aut puellam domum ducere cogeretur ex pacto, aut certè pecuniã acceptam renumerare, ni faciat vinciendus. 16

Tu id, quod boni est excérpis: dicis quod mali est. ßißi

Al. [contrà iam si]. Concessio cum exceptione.

Audi nunc [contrà iam: si] argéntum acceperit, ßißp

Ducênda est vxor, vt ais: concêdo tibi: ßbßi

Spátium quidem tandem apparándis núptijs, aißi

Al. [Intereà amici quod polliciti sunt, argentum dabunt.] sed ver ut non côstat, nisi cum Mureto. tollas [argentum], dißdßi.

Vocándi, sacrificándi dábitur paúlulum. ididßp

[Intérea, quod sunt pollicíti argéntum dabunt.] dßaßi

[Id istis] reddet. A. *quámobrem, aut quid dicet?* isdißj

G. *rogas!* *Mu. [Id ille istis], a sdißi: ille pro ille.*

Prodigia nuptias remorantia.

Quot res! post illa, Monstra euenêrunt mihi: ßißi

Intróijt in ædes ater aliênus canis: d cbßi

Al. [ariolus]

Anguis per implúuium décidit de tégulis: {ßiaßi ddii

Gallina cécinit: interdixit [haríolus:] ßbißbp

& iuxta leges corpore luiturus, quod ære non posset: sibi magis consulturum illum, vt vel prodat omne cômentum, vel verè mulierem abducat. Mihi non probatur quod Donatus, aut quisquis is fuit interpres Phormionis Terentianæ dicit in neruum ire, id esse quod decipere, & à sagittariis sumptam metaphoram. Cùm enim dicimus In neruum ire, neruus genus vinculi est, quo pedes, aut ceruices impediuntur. Hinc illud Catonis, quod citat Gellius in Noctibus suis. Fures priuatorum furtorum in neruo atque in compedibus ætatem agunt: fures publici in auro atque in purpura. *Nihil est.)* V Confutat loco communi vel generali sententia, quæ est. Cuncta malè narrando possunt deprauari. Accommodat verò eam ad Antiphonem, quandam quasi ἐπίδειξιν faciens.

18 *Tu id q. b. est, exc.)* D Honestè Excerpis dixit. & attende quemadmodum dicat excerpi bona, quibus non vtatur.

19 *Audi nunc)* V Concessionem subiicit & exceptionem. Concedit quidem vxorem esse ducendam accepta pecunia: sed excipit non subitò fieri posse. Ex caussis atque signis dilationis propter apparatum, propter inuitationem, propter sacrificium. Et addit intereà numerari ab amicis pecuniam posse, quam ipsi reddat.

24 *Rogas?)* Exponit quomodo nuptiæ possint impediri, & qua excusatione Phormio sit vsurus, per congeriem prodigiorum infaustas nuptias significantium.

25 *Monstra)* L Prosopopœia fictè caussantis omnium dicacitatem. & est faceta irrisio eorum qui se huiusmodi superstitionibus adligabant. *Quot res! post illa, Monstra eu. m.)* B Ob hæc monstra, inquit, differetur nuptiæ. M Monstra sunt, quæ aliquid portendunt, & plerunque malum, vnde quis dira ominari possit.

Introiit in a. c.) Ex superstitione veterum 26 hoc dicit: nam his de caussis, nuptiæ ne fieri possent, prohibebantur. Et alienus canis intrans ædes, significabat adulterû, qui lectum connubialem consputcaret. *Ater alienus c.)* B Id funesta fore nuptias portendebat.

Angu. per impl. d.) M Anguis per implu- 27 uium immissus, veneni præparationem, quod alteri coniugatorum alter exhiberet. B Apud veteres anguis delapsus in cuiuspiam domum, totius familiæ interitum significabat. V Delapsus per impluuium, id est, locum in media domo relictum ad lucê supernè recipiendam, quò impluere solet, vel locum, quò aqua collecta de tecto collabitur teste Festo.

Gallina cecinit.) D Obstetricum est: in qua 28 domo gallina canat, superiorem marito esse vxorê. V Gallinæ cantus sub nuptias contractas, vel imperium vxoris in maritû, vel quod vxor marito esset superstes futura, notat. *Interdixit hariolus.)* A prohibitione Ariolì & Aruspicum. Illi fando prædicunt quasi farioli, vt Donato placet: hi verò sunt, qui à victimis & extis futura prædicunt. L Hariolus est, qui diuina mête vaticinatur. dictus hariolus quasi fariolus, à fatis & à fando. H, enim pro F. & item F, pro H in multis locutionibus mutabantur. An ab halando? nam halitu solent excludere velut mortalem animam, vt diuinam recipiant. vnde & vocem eiusmodi dabant, quæ est OE: quòd OE sonus exhalandi vim præstat.

29 idlʃu *[Arúspex]vétuit ante brumam áliquid noui* — Ante brumam, id est, diebus decrescentibus, qui religiosi habebantur.

D. Haruspex].quia ab Haruga deriuatur.

30 idiʃp *Negóti incípere.quæ caussa est iustíssima.*

31 ʃʃaʃi *Hæc fient.A.vt modò fiant.C.fient:me vide.*

32 aaʃʃi **Pater exit:abi,dic esse argéntum Phédriæ.* — *V. exit transitio ad sequentem scenam.

29 *Haruspex v.*) Haruspex,ab haruga nominatur.nam Haruga dicitur hostia, ab hara in qua concluditur & seruatur. Hara autem est, in qua pecora includuntur.Plautus, Rusticus hircus,hara mostellaria. *Ante brumam*) Arte iussit homines Terentius, quibus religio fit aggredi negotiū aliquod diebus decrescentibus. *Ante brumam*) Quòd ante brumam dies decrescere incipiant *Ante br.*) VId est, solstitium brumale, quod esse circa octauum Calend.Ianuarias, vulgò Astronomi putant. Tunc autē sole ad nos redire incipiente dies quoque crescere incipiunt.

Fient:me vide) D Respice vultus mei fiduciam. sic Græci(nō aliter Latini)siquidem quia nullum periculum est. *Me vide*) Quia in iure promittit, & interponit suam fidem: quod nos dicimus,Me habes. *Vide*) Respice. 31

ACT. IIII. SCEN. V.

ARG. VDe vla qua tuto Phormioni pecunia detur,Demipho loquitur,Pne,vt callidus est,posteà acceptam neget. V Chremes vrget vt numerare maturet, & Phormioni puella detur.Sed Demipho ridiculè prudens & cautus est: non enim qua via daret pecuniam, sed ne omnino daret,circunspiciendum erat,sed hîc sensim ad catastrophen fit accessus. *Theses.* 1 Prudentia,quæ in loco non est,stultitia est. 2 Serui subinde illudunt suis heris. 3 Puellæ voluntas etiam ad nuptias requirenda est. 4 In rectè facto etiam famæ publicæ habenda est ratio. 5 Mulier mulieri magis congruit. M Nemini esse fidendum, nec cuiquam quicquam credi aut persolui debere sine testibus, chirographis & aliis certis rationibus,docet hæc scena. Quare vt Aristoteles ait,rectè præcepit Hesiodus,vt si vel fratri nostro quicquam sumus credituri,testes adhibeamus,ne creditum abneget.Nam fides,vt vulgò dicitur,de terra abiit. *Vers.gen.Iambici octonarÿ,siue tetrametri acatalectici.*

DEMIPHO. GETA. CHREMES.

1 ldʃiʃi QVIETVS *esto,inquam:ego curâbo,nequid verbórum duint.* — Hæc Demipho ad fratrem Chremetē. L. Duint, pro dent vetustē.

2 diʃi ʃadp *Hoc témerè nūquam amíttam ego à me,quin mihi testeis adhibeam,*

3 ʃaʃaʃ.. ʃaʃa db *Cùm dem:& quámobrem dem,commemorâbo.*G. **vt cautus est,vbi nihil opus est!* — *Geta hæc secum irrisoriè.

1 *Quietus*) VAd fratrem sollicitum.Consolatoria est propositio,Quietus esto.D Quietus.id est, securus.ab eo quod præcedit, id quod sequitur *Ego cur.*) V Confirmatio à tuto.Quia mea opera efficietur ne dent nobis verba.

2 *Hoc temerè.*) A facili &modo,quo cautè detur pecunia. vult adhibere testes,qui sciant & testari possint,cui data sit,& quibus de causis, vt si quid negare volet,testibus conuincatur, Sic fieri solet in acceptilationibus,quæ etiam Græcis sunt ἀποχαί,vulgò Quitantiæ. *Testes a.*) B Dixit pro assumam & aduocabo.

Vt cautus est,vbi nihil op.est) D Consulit, inquit,quemadmodū detur,vbi omnino dare non debuerit: siquidem argentum Phædriæ sub nomine Phormionis. *Vt cautus* V Deridet senilem prudētiam non temere, cùm non sit in loco.Nam &virtus ἄκαιρος vitium est.Et nō in loco sapere est desipere.Et καλὸν τὸ καίριον πάντες ἐν ἔστιν μέτρον. *Vt cautus est)* B Vt, variè vsurpatur Latinis. Significat aliquando tempus,Vt vidi,vt perii,id est,postquam vidi. Significat & Quo modo: Virgil. Troianas vt opes & lamentabile regnum. Eruerint Danai. Significat & Quàm: vt hîc Terētio. Designat 3

*V. A necessario. Mu. [Atqui ita opus est facto.] ssssiap. *R. Al. [Nā]. L. altera, quam finxit Geta. *Approbat consilium & laudando senem subsannat. G [uxorem meam.] ssidisb: & facta synæresi in [prius] & in [abeat], ssidiss. Mu [abit:] *L. Persuasio à persona E Al. [digressos], ssdassidp & facta synæresi in ad, dssssidp Is, Phormio scilicet. Malum, indignantis interiectio. G. [id si nō] sidssp. *L. Viget Chremes occasionem futuræ suæ perturbationis ad vxorem. Al. [putet.] sdisassp & [ipsius] dissyllabo facto, idisassp. V [dicet] à dico, dicis.

C.* [Atqui ita opus facto est.] at matúra, dum libido éadem hæc manet: dssiiap 4

[Nam si áltera illa magis instábit fórsitan nos reiciat.] G. Al. reyciat. tum trisyllabum cēsendum. sibssidp sibssisp. 5

G.* Rem ipsam putásti. D. duc me ad eum ergo. C. nō moror. C. vbi hoc égeris, sisaibsi 6

Transíto ad [vxórem,] vt conuéniat hanc priùs, quam hinc ábeat: { sisdiiib sidiiia 7

Dicat eam dare nos Phormióni nuptum, ne succénseat: ddsissp 8

* Et magis esse illum idóneum, qui ipsi sit familiárior: dsijsdip 9

Nos nostro officio nihil [egréssos] esse: quantum is volúerit, sddssidp 10

Datum esse dotis. D. [quid tua (malùm) id] refert? C. magni Démipho. Mu. [quid. malum tua id]. lisissii. & [tua] facto monosyllabo. iilissū. { lisissii isiia 11

D. Non sat tuum te officium fecisse, [si non id] fama ápprobat! { ssasissp ss 12

C.* Volo ipsius quoque voluntáte hoc fieri, ne se eiéctam prædicet.] { adsassp ssf 13

& similitudinem, Vt mores sunt, ita fortuna respondet. Interdum est imprecatiuum: scena superiore exemplum est. Vt te quidem omnes dii, deæque superi, inferi, Mali exempli perdant. Postremo significat & Quanuis, Vt desint vires, tamen est laudanda voluntas.

4 *At mat.*) V Ab occasione præsente matu rare negotium oportet. *Dum lib ead h. m.*) D Bene Libidinem posuit pro voluntate hominis incerti ac leuis.

5 *Forsitan nos reiiciat*) Mulierem scilicet. An verè Nos, id est, negotium & cōditionem?

6 *Rē ipsā putasti*) Pro disputasti modò. *Duc me*) Epilogus est. *Vbi hoc*) V Mandatoria est, vt negotium vxori exponatur. Propositio ab vxore expediendi. vt conueniat Phanium, dicat ei de nouis nuptiis. Ratio ab occasione, ne abeat. Et à commodo, ne ipsa dominans succenseat. Inuitus enim iam ob peccatum suum offendit eam. Idem tamen & de puella dici potest, ne ægrè ferat se alteri nuptum dari.

9 *Et magis*) A commodiori ex sponsi commendatione, quod idoneus ei sit magis, & familiarior. Familiaritas amorem conciliat, & idoneus amator facilè recipitur.

Nos nostro) ἀνθυποφορά ab honesto, quia offi- 10 cio nostro sumus functi, ideò sit quieta, & nobis consentiat. Et ab vtili, ob dotem sufficientem datam. *Quid tua*) ἀντιπαραγωγὴ satis amarulenta.

Quid tua (malùm) id refert?) D Malùm, in- 11 teriectio & est ordo, Quid tua id refert? *Magni Demipho*) Nota responsum contra Quid refert, non ad Quid relatum. Et quære quomodo dicatur, Quid mea, quid tua an deest Ad? vt sit, ad mea. aut ad tua?

Non sat) V Diluit non magni referre ne 12 res ista adeò diuulgetur, modò quis faciat quod decet. Sed hic in Demiphone rusticani & inciuiles mores exprimuntur.

Volo) Requirit quoque consensum puel- 13 læ. Nō enim decet vt inuita cogatur & se coactam conqueratur. Habes in Chremete modestiæ atque verecundiæ exemplum, qui etiam in rectè factis censet famā publicam non esse negligēdam. Nam pulchrè Cicero in 1. Offic. inquit,

14 [alidlilep aliddia D. *Idem ego istuc facere possum.* C. * *mulier mulieri magis congruet.* *Adagium.

15 iasbijsi D. *Rogabo.* C. *vbi nunc illas ego reperire possim, cogito.* D. *illas*, filiam & vxorem.

inquit, Negligere quid de se quisque sentiat, non modò arrogantis, sed etiam dissoluti est animi.

14 *Mulier*) Faciliùs persuadebit ei Nausistra ta quam vir Demipho. Ratio à sexus conuenientia. Quia mulieri mulier magis conuenit, quia idem sexus, iidem mores, eadem æqualitas, & amicitia. Estque nota facilitatis. *Mulier m.m.c.*) ᴮ Iuxta vetus adagium. Simile gaudet simili. puero puer, & mulier apta fœminæ.

ACT. V. SCEN. I.

A R G. ᴾ In sequenti scena Sophronæ nutricis, & Chremetis, qui Stilphonem se nominarat, mutua continetur agnitio. Deinde ex eadem nutrice audit, quemadmodum filia sua Phanium Antiphoni sit nupta. ᵛ Afficitur ingenti gaudio ob euentum inexpectatum. Cauet tamen ne vxor rescilcat se in Lemno cum alia vxore consueuisse. Hinc nascitur occasio ad καταστροφὴ. Est ὀχετλιαστικὰ primùm: ᴴ ponitur enim Sophronæ querela de consilio quod malè cesserat: ᵛ deinde ἀναγνωρισμὸς & ἀπαγγελτικὴ. *Theses.* 1 Misera est mulier anus amico & defensore carens. 2 Egestas & orbitas sæpe multa suadent. 3 Ægritudinem sæpe mors consequitur. 4 Res insperata euenienss lætitiam parit. ᴹ Quantum casus & fortuna in vita mortalium polleant, quæ tamen plerunque vt na ura in l on dominantur, exprimit hæc scena. Casus enim & fortuna apud authores indifferenter accipiuntur, sed si propriè loqui volumus, differunt. Aristoteles libro secūdo Physicorum, Fortuna inquit, est causa per accidens, in his quæ per electionem alicuius gratia fiunt. Casus autem est causa per accidens, in his consistens quæ fiunt sine electione: & casus est natura, fortuna vero in arte. Natura subit rationem casus, & mens rationem fortunæ. Lactantius videtur fortunam pro casu definisse: Fortuna, inquit, est accidentium rerum subitus atque inopinatus euentus. Qua ratione hoc loco dicemus, verum fuisse casum in agnoscenda filia Phanio Chremeti.

Versgen. Trochaici tetr. cat. sex. videlicet quintus, octauus, duo. ec mus cum duobus sequentibus & vltimus. Reliqui omnes iambici: e quibus vnus trimeter acat. nempe ... duo. cateri tetrametri, atque ex his decem sunt acatalectici, nempe sextus, septimus, nonus, & decimus, quintus cum quinque sequentibus, & tricesimosecundus: vnus autem & viginti catalectici, scilicet primus, ... tertius, quartus, ... vice simusprimus ac sequentes omnes ad finem vsque scena praeter tricesimumsecundum & vltimum.

SOPHRONA *nutrix*. CHREMES.

1 adiddsdv QVID *agam? quem, mihi amicum inueniam?* *misera! aut cui consilia* ᴳ [*amicū inueniam, mihi*] & [*cui*] *in quo fit itur hic versus disyllabum, aiddai. sequens sic legendus* [*Consilia hac referam? aut vnde auxilium nunc petam?*] ddldsp. Occasio catastrophes.

2 dsijap *Hæc referam! aut vnde nunc mihi auxilium petam!*

3 [dbassau dissf *Nam vereor, hera ne ob meum suasum indignè iniuria afficiatur:* *Muretus reijcit* [*Nā vereor*] *in prace... tē versum, dsiraldv: sedtū in hoc fit sum] erit trisyllabum, aissiav.*

4 bassadav *Ita patrem adolescentis facta hæc tolerare audio violenter.*

1 *Quid agam?*) ᵛ Querela est Sophronæ, perturbato animo apta, figurata dubitatione interrogationibus, atque synonimia. Est autem non tam exordium quàm propositio. Quærit amicum fidelem, cum quo communicet hoc factum de nuptiis Antiphonis & Phanij. Et à quo auxilium in eadem re petat. Est autem πάθος in fortuna, quòd misera sit, & amicis careat.

3 *Nam ver.*) Confirmatio à timore suo de futuro periculo. Et quòd se authore puella Antiphoni nupserit.

4 *Ita patrem*) Ratio & amplificatio a'b af fectu patris, Grauatè enim & indignè id fert ...

Nam quæ. figuratè pro Quænam.
L. Exa imata, perturbata auxesis.
•L. Purgatio à necessitate.
•D. Venialis status.
•D Compensatiua qualitas
•V. Vi let & agnoscit Sophronam.
•L. Deliberantis.
G tollendum [Meæ]. fidaffdv.
Al [adeo.] at tum quoque [eius] necessario monosyllabum. fidddasi: & eliso s in [magis]. fidbddi
•Iam planè nouit.
•Inuocatio gaudentis.

C. Nam quæ hæc est anus exanimâta, à fratre quæ egrêssa est meo! fddAft- 5
S.* Quod vt fácerem,* egéstas me impulit: cùm scirem infirmas núptias (aafiffi di 6
Hasce esse, vt id consúlerem,* intéreà vita vt in tuto foret. fiddlifp 7
C.* Certè édepol (nisi me ánimus fallit, aut parum óculi prospíciunt) dd.ttad- 8
Mêæ nutrîcem gnatæ vídeo. S. neque ille inuestigâtur, C.* quid agam! (ffl-ffib fli-ffip 9
S. Qui est ĕius pater. C. (adeóne,) an máneo, dum ea, quæ lóquitur, magis cognósco? v-a-ddfv 10
S. Quòd si ĕum nunc reperîre possim, nihil est quod vércar. C.* ea est ipsa: (ddddfv fi f 11
Cólloquar. S. quis hic lóquitur? C. Sóphrona. S. & mĕum nomen nóminat! (tcat. flv tlatf 12
C. Réspice ad me. S.* Dij óbsecro vos: éstne hic Stilpho! non. S. negas! tfiffu- 13

Octo præcedentes versus ita legit ac secat Muretus,

S. Quod vt facerem, me egestas impulit: cum scirē infirmas laififf-
Hasce esse nuptias, vt id consulerem, interea vita fiiiddfv
Vt in tuto foret. C. certè edepol, nisi me animus fallit, ififiwfv
Aut parum oculi prospiciunt, mea nutricem gnatæ video. didxfldv
S. Neque ille inuestigatur. C. quid agam? S. qui est eius pater. (.adeon', ifldidbv
An maneo, dum ea, quæ loquitur, magis cognosco? S. quòd si eum nunc dbddfi-

pater. *Violenter)* D Quod Græci dicunt δεινῶς.

5 *Nam quæ h.e a.)* ἀναφορά: vt, Nam quis te iuuenum cōfidentissime. Sed figura hæc apta commotis est aliqua te n ua. *A fratre)* Pro à domo fratris. vt, —Iam proximus ardet Vcalegon. B Frequens Terentio loquendi modus per Metonymiam.

6 *Quod vt)* V A necessitate, cuius duæ sunt causæ impulsiuæ: Prior est egestas, quæ sæpe hominibus iniqua & intolerabilia suadet, iuxta illud Horatij, Magnum pauperies opprobrium, iubet Quidvis & facere & pati, Virtutisque viam deserit arduæ. Et Martial. O quantum cogit egestas! Posterior est à negligentia, quia pater non inuestigatur: & a tuto, ne scilicet propter egestatem eius desertæ pudicitia à quopiam expugnaretur, vel etiam famæ in vitæ periculum adduceretur. Estque translatio causæ nuptiarum in egestatem.

Vita vt in t.f.) D Compensatiua qualitas. B Hæc fit, cùm aut delicto meritum cōparamus, aut maiori incommodo consultum esse contendimus. Venia omnis aut purgatiua aut deprecatiua est. Purgatiua modis quatuor fit, errore, casu, obliuione, & necessitate, vt hîc, cùm dicit, Egestas me impulit. 7

Nisi me an f aut p oc. pr.) Doctè. nam visa vel corporis, vel animi sunt: hoc est, rationis, vel sensus. 8

Quod si) V Epilogus est querelæ, Reperto patre nihil est timendum. 11

Meum nomen) D Mirè suum nomen illa agnoscit: hic dissimulat. 12

Estne) V Agnoscit Stilphonem, quod nomen sibi sumpserat in Lemno, vt furtiuos amores faciliùs celaret. Nam qui facinus volunt tegere, sæpe nomina mutant ne inuestigentur. 13

Reperire poss.m, nihil est. quod verear. C. ea ipsa est. colloquar ald∫bisp

S. Quis hic loquitur? C. Sophrona. S. & meum nomen nominat? C. ad me respice. dis∫tasp

S. Dij obsecro vos estne hic Stilpho? C. non. S. negat? itibi

*V. Concede, &c. Veretur ne præ lætitia nimis aperta voce loquentem vxor exaudiat. & facinus suum prodatur. Ideò submissè hoc loquitur, & a foribus domus eam seduci.

Si mea [& meum] mor syllaba censeatur, ex ictetico in tertio, & bacchio in septimo facies spondeum. In vltimo [Dij] dissyllabum, vel in eo non fit elisio.

14 C.*Concede hinc à foribus [paululum] istorsum Sodes Sophrona: G. Sit le [paulum] bene habebit versus. ∫sa∫∫itu. [huc paululum à foribus]. ∫ib∫∫ip.

15 *Ne me istoc posthac nomine [appellâssis.] S. quid! [non is obsecro es,]

Al. [appellassis.] & [non es obsecro.]

16 Quem semper te esse dictitâsti! C. st S. quid has metuis fores? G. Subobscurus ille sonus sine sibilus, quem edit ha dua litera [st] (quibus Chremes Sophrona silentium innuit in ratione metri syllabam constituunt, vel [st] sit iambus. vel spondeus. al [est] sed corrupte.

L. appellassis. pro, appellaueris. vetuste.

* Timet proditionem.

17 C. Conclusam hic habeo vxorem sæuam: * verum istoc de nomine

* Aperit fictionē, Istoc nomine, scilicet Stilphonis.

18 Eò perperam olim dixi, ne vos fortè imprudentes

19 *Effutirêtis: atque id porrò aliqua vxor mea rescisceret.

* A vase futili sumptum est.

20 S. Hem, istoc pol nos te hic inuenire miseræ nunquam potuimus.

14 *Paululum istorf.)* D Nunc Istorsum aduerbium est loci: aliàs nomen.

15 *Ne me)* V Vetat ne nominetur Stilpho, pudet ipsum nominis malè conficti.

16 *Quem [te esse] d.)* D Esse Pro nominari, antiquorum more dixit. *Non es obsecro Quem [te esse d.] Ch. st.)* B Ioannes Baptista Pius posterioribus suis annotationibus dicit in omnibus penè Terentianis codicibus mendosè legi hūc locum: Quid! non es obsecro Quem semper te esse dictitasti Ch. est. Legendum autem esse st. quo verbo silentium Sophronæ indicitur. Authorem habet Pius Verrium Longum Grammaticum veterem, cuius hæc verba suis inseruit annotationibus, Inueniūt qui & sine vocali putent posse syllabam fieri. Nam animaduertimus apud Comicos s & t pariter scriptas literas, vt apud Terentium in Phormione. --Num is obsecro es Quem semper te esse dictitasti st. Hoc s. & t. pariter renunciant silentium. *St.)* L Responsum Chremetis cum silentio pronunciandum, vnde & tertia persona vtitur, ne fortè se prodat. Legitur autem per synalœphen subducta e litera, propter præcedentem vocalem, & duabus syllabis in vnam contractis.

Conclusam hic h. vx. sau.) D Illaturus Sæuam, bene Conclusam prætulit: vt si diceret, feram. *Vxorem)* V Causa à persona & moribus vxoris quam timet. Alludit ad sæuas bestias alicubi conclusas, ad quas sine periculo adire nemo potest. *Verum ist.)* Aperit causam fictionis nominis, à tuto, ne proderetur nomine vxori. Ne effutirent mulieres, id est, stultè & imprudenter eloquerentur. Difficulter enim quod sciunt, tacent, aut continent, vt vasa fictilia, quæ habent angustum fundum & oram ampliorem, quæ facilè submersa effundunt omnia. 17

Effutiretis) D Eloqueremini, euacuaretis, exinaniretis, ab eo quod est effundere. Translatio est à vase, futili nomine quod patulo ore, fundo acuto instabile, nihil prorsus continet. vnde futilis dicitur eiusmodi, vt nihil intra se contineat, & semper inanis sit. 19

Istoc pol nos) B Istoc nomine Stilphonis, nis, quo notior erat Lemni quàm Athenis Chremes. 20

Sollicitè de suis inquirit.
V. Et dolor & timor hunc affectũ extorquent.

C. *Eho dic mihi, quid tibi rei est cum familia hac, unde exis?* iddidis- 21

Aut ubi illæ sunt? S. *miseram me.* C. *hem quid est!* *vivuntne?* S. *vivit gnata.* { ssanssiv dias 22

Muretus reijcit [aut ubi] in præcedentem versum: ut hic bene habet, sdiisis: sed in præcedenti re. monosyllabam censendum, aaadisis.

Mors uxoris.
L. Admiscet purgationem à persona. D Singula pronuntianda sunt ac gunieta enim hæc ad venialem statũ proferuntur.

**Matrem ipsam ex ægritudine miseram mors consecûta est.* ssibisi- 23

C. *Malè factum.* S. *ego autem, quæ essem *anus desêrta, egens, ignôta,* aissisv 24

Ut pótui, virginem nuptum locávi huic adolescénti, dssidss- 25

R. [Antiphoni'ne unquam?] sdiiiss-.
L. Hem, metuentis.
Hau. fastidientis.

Harum qui est dóminus ædium. C. *[Antiphonine!]* S. *hem, isti ipsi.* sdiijds- 26

Ald. [unâ quidem] sed perperà. Mu. unam quidem ille] reiecto C. quid] in præcedente versum, idiissv: islaidsv: [hau] eliditur.
L. Compositò, pro, ex composito, i. de industria, aduerbialiter.

C. *Quid! duasne is uxóres habet!* S. *hau óbsecro, [unam ille quidem] hanc sólam.* { msdssdss il 27

C. *Quid illa áltera, quæ dicitur cognâta?* S. *[hæc ergo est.]* C. *quid ais!* idssssdv 28

Al. [hæc est.] R. sed illud melius, ut [ergo] repletivus loco accipiatur, veluti Attici [illegible] παραπληρωματικῶς.

S. **Compósitò factum est, quomodò hanc amans habêre posset* dsiiijv 29

21 *Eho)* V Duo quærit sollicitè ex Sophrona.

22 *Vivit)* Nuntiat primùm rem lætam de gnata. subiungit vero mortem matris cum causa, ne perterrefaceret. Nam ex ægritudine fuit misera, & postea est mortua. Ægritudo vel tristitia, Græcè λύπη, fuit causa mortis. Ea est animi contractio adversante ratione, quæ doloris morsum aliquem efficit. E. Cicero πάθη ægritudines vocat. Eius sunt multæ species, hic vel dolor, vel ærumna, vel mœror, vel similis ægritudo intelligi potest. Vult significare eam in tanto luctu & ærumna & dolore fuisse, quòd peregrina & inops non invenisset Stilphonem Athenis, ut sit mortua.

23 *Ex ægritudine)* D Infirmitate ac morbo. *Ex æg. m. mors c. est)* Bene moderatus est ut neque nimis ægrè ferat, neque rursum ἀπαθὴς sit. Et hæc est οἰκονομία, ne in eadem urbe duæ uxores plus mali ex sollicitudine afferant Chremeti, quàm ex alterius morte tristitiæ. Neque in Comœdia possunt nimis miserabiles mortes esse, ne res in Tragœdiam transeat.

Malè factum) B Non dicit O me infelicem, nec similibus hoc malum gravat querimoniis, ne res in Tragœdiam exeat. 24 *Ego autem)* V Narrat factum suum cum purgatione. purgat se à sexu, à solitudine & fortuna necessitatem facti indicans, quæ veniam solet consequi, In statu assumptivo. Non enim anum decebat alienam filiam nuptum tradere.

Ut potui) V Aliquam difficultatem rei 25 notat.

Quid duasne) [illegible] cum indigna- 27 tione. Duas uxores hic habere non potest, illam nempe quæ erat Phormioni danda, & Phanium. Est tamen una & illa ipsa de qua agitur. Apud Euripidem in Andromache damnatur Bigamia. [illegible] *Hau)* Refutat per infitiationem.

Compositò f. est) D Sic veteres: nos, ex cô- 29 posito: ut, Compositò rumpit vocem, & me destinat aræ.

30 aisisbv *Sine dote.* C. **Dij vostram fidem, quàm sæpe fortè témerè* — *Exclamatio gaudentis.

31 dsssd- *Euéniunt, quæ non áudeas optâre! offéndi aduénies,* — *Al [gnatam.] ssisss*

32 sissp *Quicum volêbam, atque vt volêbam, collocâtam [filiam:]* — G vel [*filiam collocatam*] ssisssiv: & [*filiam*] *facile dissyllabo.*

33 {sdilia / idiidbv} *Quod nos ambo ópere máxime dabâmus', [vt fieret, óperam.]* *Potest hic censeri acatalecticus*, sdiiiivp. *Mu [operam vt fieret.] sdiiibd.* — ssiiiliv: . D. *Si [hic] legerimus.*

34 {assissiv / alsis} *Sine nostra cura máxima, sua cura [hæc] sola fecit.* — *Antiphonem intelligimus: si [hæc]*, *Sophronam.*

35 ssiiess. S. *Nunc quid facto est opus, vide: pater adolescéntis venit:* — *Pater.* Demipho scilicet.

36 {asissi- / dusf} *E'umque ánimo iníquo hoc óppido ferre aiunt.* C. *nihil perícli est.*

37 {ssaidss- / ss} *Sed per deos atque hómines, meam esse hanc, caue resciscat quisquam.* — Adiurat, vt celet.

38 sfsatts- S. *Nemo ex me sciet.* C. *séquere me: cǽtera intus áudies.*

30 *Dij vostram*) V Præ gaudio exclamat. fortunæ vim & animi lætitiam ostendens. Posítque locum communem Sæpe id casu accidit, quod sperare non audeas.

31 *Quæ non audeas opt.*) D Pro, quæ non audeat quis. vt, Facilè vt pro eunucho probes. *Offendi*) V Accommodat ad se, hypothesin faciens per narratiunculam. Nam Phanium nupsit Antiphoni præter nostram operam & curam. *Aduenient*) D Pro, cùm aduenissem. vt, Ipse nemus linquens patrium suáque arua Latinus. quia Latina lingua deficit hac declinatione.

35 *Nunc*) V Monet de placãdo Demiphone, quem credit indignè ferre has nuptias: sed error in persona ignotæ puellæ causa fuit indignationis.

37 *Sed per deos*) *D Adiurationis genus est. V Precatio est, ne senê vxori prodat de Lemnia muliere.

ACT. V. SCEN. II.

A R G. V Seipsum incusat iratus senex, quod Phormioni dederit pecuniam: D queritúrque se, dum auari infamiam fugerit, in stulti reprehensionem incidisse: V & quòd eúm noluerit videri auarus, prodigus sit factus, éstque μεμπτικὴ. P Magnopere enim ipsum pœnitet Phormioni pecuniam dedisse. Hic Geta quoque seni insultans, multa facetè & serniliter dicta profert. L ipse tamen nõdum liberatus periculo angitur. V *Theses.* 1 Etiam senes auari dolent vbi exposuerunt pecuniam. 2 Mediocritas in dando tenenda. 3 Prauorum studia non sunt pecunia iuuanda. 4 Serui gaudent se dominos suos decepisse. M Auaros omnes, & ad pecuniam plus satis attentos, posteà ferè semper deludi, & in laqueos incidere, docet hæc scena. Nam quantumuis cauti, quantumuis diligentes sint, fieri tamen solet, vt illis tandem aliquando ab iis, à quibus minimè sperarant, imponatur.

Vers. gen. Iambici tetrametri catalectici siue scazontes.

DEMIPHO. GETA.

1 sidijdjv [NOSTRA'PTE] *culpa fácimus, vt malos expédiat esse,* — *Mu. [Nos nostrapte]* ssdiidiv.

1 *Nostrapte*) V Propositio est accusatio-nis acerbioris in seipsum institutæ. Nostra culpa fit vt malum esse sit bonum, vt malis sit bene. B Terentius hic allusit ad priscorum adagium illud, Bene colere necessarium est, optimè damnosum. Item illud Horatianum,

•L. Prouerbium in eos, qui dum vitāt vitia, in contraria incurrunt. Al. [fugue], basiisdv.

Dū nimium_ dici nos bonos studêmus, & benignos: dissilij- 2

Ita fugias, NE PRAETER *casam, quod* wssijsdv 3

aiunt: nonne id sat erat, Mn. [casam, aiunt, nonne id satis], billssbv.

Accipere ab illo iniuriam! étiam argéntum est vl- {dissssi dissbilli- 4

tro obiêctum ei,

Vt sit qui viuat, dum áliquid áliud flagitij con- ssdbdidv 5

ficiat.

•L. Ficte assentitur Getа. Sententia nimium vera. •L. Indignatio pœnitentis pet epiphonema. M. [posset], adsisiv.

G.* *Planissumé.* D. HIS NVNC *prǽmium est,* sissb- 6

qui recta praua fáciunt.

G. *Verissimé.* D.* *vt stultissimè quidem illi rem gessé-* sisjsdv 7

rimus.

G.* *Modò* *vt hoc consilio [possit] discédi, vt istam* bsassv 8

ducat.

•D. Ne pœniteat donatū pecuniā dedisse, terrorem seruus iniecit. •V. Cum indignatione.

D. *E'tiámne id dúbium est!* G. *haud scio hercle, vt* adsisbv 9

homo est, an mutet animum.

D.* *Hem, mutet autem!* G. *néscio: verùm, si fortè,* sissv 10

dico.

In vitium culpæ ducit fuga, si caret arte. Denique prouerbium Hebræorum admonens, ne quis nimium sit iustus.

5 *Dum nimium*) V Ratio. Quia nos vt boni videamur & auaritiæ notam deuitemus, ij contrà aliter iuuamus. Certè benignitas multorum facit homines deteriores. Multi enim cum suæ malitiæ patronos & adiutores habent, dicunt sibi expedire vt sint mali.

5 *Ita fugias, ne pr. c.*) P Prouerbium, Ita fugito, ne præter casam. Hoc est, ne prætereas casam tuam quæ sit tibi tutissimum receptaculum. Aut ita fugias, ne præter casam: vbi custodiri magis, & prehendi fur, & mulctari verberibus potest. Aut verbum erat furê exagitantis, & interea prohibentis, ne aute casam transeat: ne in pratereundo etiam inde aliquid rapiat. Queritur senex se dū auari infamiā fugeret, in stulti reprehēsionē incidisse. B Prius Donati interpretamentū magis probatur Erasmo, quàm quæ alia idem interpres in eundem locum adiecit. Quidam enim calore fugiendi etiam ea prætercurrunt, vbi eom nihil poterant quiescere: quod vnica voce Græci παραδρομὴν vocant, id est, perperā præterire ac præter ichi, ab eo quod amplectendum erat, aberrantem. *Ita fugias*) V A dicto prouerbiali, quod mediocritatem in dando exigit. Nam vt nimia auaritia, ita nimia largitio in vitio est. Sic fugienda est auaritia, ne in prodigalitatem incidas, & in dando modum excedas. Prouerbium est rusticum, In fugiendo vide ne prætermittas domum tuā, in quam rure te recipias. *Ita fugias ne (pr. c.)* M Id est, sic vitium aliquod aut culpam euitare studeas, ne in grauius incidas, vnde te explicare non possis. Casa significat domum, in qua quiuis liber est, quem hostis persequitur, nisi se ad ædes sua recipere solent. Igitur, inquit, sic fugias, hoc est, tantum in curium conicias, ne præter casam, hoc est, ne nimium curlites, & ædes præterferaris. *Nonne*) V Incusat imprudentiam suam, quòd non dubitarit illi dare argentum à quo sit deceptus.

Vt sit) A turpi fine, Vt alatur ad alia flagitia committenda. *Dum aliud aliquid*) B Verusté.

His nunc) V Cum indignatione & asperitate senili pronuntiandum in hoc corrupto sæculo præmia dantur fabulis forensibus & illi ptio dicitis, qui ex albo nigrum & contrà, & recto prauum & contrà, faciunt. 6

Modo vt) Per ἀντιπαραγωγὴν timorem incutit, vix esse futurum, vt ducat eam. Quasi dicat hæc incommoda ferenda essent, si modo duceret eam, estque propositio. 8

Haud scio her.) L Terret Geta senem, vt æquiore animo præsens incommodum ferat. V Confirmat subdubitare se fingens ab animo inconstantia eius, à possibili. 9

11 D. *Ita fáciam, vt frater censuit, vt vxórem huc eius adducam.*

12 *Cum ista vt loquatur.* *[Geta* *abi:] prenúntia hanc ventúram.*

13 G. * *Argéntum inuéntum est Phádria: de iúrgio siléttur:*

14 *Prouisum est ne in præséntia hæc hinc ábeat: quid nunc porrò,*

15 *Quid fiet?* * IN EODEM *luto hǽsitas: [vorsúrā solues]* D. [vorsura solues]. i. creditoré mutas.

16 *Geta.* * *præsens quod fuerat malum, in diem ábijt: plagæ crescunt,*

17 *Nisi prospicis.* * *nūc hinc domum ibo, ac Phánium edocébo,*

18 *Nequid vereátur Phormiónē, aut eius oratiónem.*

Mu. [censuit: vxorē huc eius]. Ista, Phanio. * L. ... G. [tu Geta abi:] ... Mu [abi: Geta] ... * V. Abiens enumerat res bene actas. Reputat quoque secum mala imminentia. * L. Prouerbia. * D. ... * Quia malum nōnihil differtur, sed in dies crescit & augetur. * V. Consilium de instruēda Phanio.

11 *Ita faciam*) Vult prius consilium maturè persequi, vt Nausistrata cum Phanio agat de nuptijs.

15 *Qui fiet*) * Exhortatur seipsum vt sibi caute prospiciat, seque ex his malis eripiat. Sitque hæc propositio, Prospice tibi Geta. *In eodem*) Ratio à periculo futuro. Duæ sunt rationes prouerbiales. Quia hæres in culpa æquè atque Phormio. Notat hoc dicto autem difficultatem euadendi & periculi magnitudinem. *In eod. l. hæs.*) * Parœmiographus dicit in eos competere, qui ita implicātur negotio cuipiam, vt se nequeant extricare. Sumptum à viatoribus, qui simulatque in lutum inciderint, cùm alterum pedem conantur educere, altero altiùs immerguntur. Rursum vt hunc extrahant, alter quem eduxerāt denuo est infigendus. *Vorsura solues*) * Vorsuram facere dicitur, qui æs alienum ex ære alieno soluit. Dicitur etiam Vorsuram facere cum minore fœnore acceptam quis pecuniā maiore occupat. *Vorsuram solues*) * Vel malum malo commutabis, vel vt Erasmo videtur, vbi te vix ex præsenti malo extricaueris, multo grauioribus impedieris: vt his accidit, qui mutato creditore æs alienum, ære alieno soluunt, qui se non quidem debito liberant, sed tantum creditorem vertunt vel mutant Græci: est μεταγραφὴ τοῦ δανείου, id est, nominis transcriptio. Budæus hunc locum sic exponit. Id est, vulgò vt dicunt, tu nihil perdis nisi expectationem, quia debitas tandem pœnas dabit etiam cum fœnore, simili conditione atque ij solent, qui vt syngraphā vnam dissoluant, & vna cautione se liberent, pecuniam mutuam maiori fœnore iterum accipiunt. Indies enim conditionem suam deteriorem faciunt, quod frugi homines non solent. Eadem ferè sententia vsus est Demosthenes in 1. Olynthiaca.

In diem) * Ad tempus, prouerbialiter, 16

ACT. V. SCEN. III.

ARG. * Diuitis vxoris de marito licentiùs conquerentis hæc allocutio est, cum dispositione futurarum turbarum. * Scena est ... hortatur Nausistratam, vt negotium de Phanio commissum probè efficiat. Ipsa verò pollicetur se facturam, & obiter de mariti negligentia in augenda re familiari conqueritur. Est quoque ..., qua Phanium filiam & Antiphonis sponsam inuentam nuntiat. Narrat autem subobscurè hoc, ne vxor aliquid intelligat. *Theses.* 1 Vsitatum est mulieribus, conqueri de virorum luxu & negligentia. 2 Verborum perplexitate & ambagibus obscurandum est, quod non velis ab omnibus audientibus intelligi. 3 Homo rusticus & rudis quæ subobscurè dicuntur non intelligit. * Quantopere insaniant, qui vxores diuites sibi in vitæ communionem associant, non habentes aliquem morum, sed numorum delectum, docetur hac scena. Quare omnibus con-

fultum est, vt pares fortunis sibi coniuges accipiant, aut si licet inferiores, modò honesto loco natas, ne cogantur cum Demæneto Plautino dicere, Argentum accepi dote, imperium vendidi Seneca de remediis fortuit. Mors effecit, vt aestimare sine periculo possis, Bonam vxorem amisi. Inuenies si nihil quæris, nisi bonam, dummodo non imagines, proauósque respexeris nec patrimonium, cui iam ipsa nobilitas cessit. Illa diu cum forma non repugnabunt. Facilius reges animum nulla vanitate tumentem. Non multum abest à contemptu viri, quæ se nimis suspicit. Duc bene institutam, nec maternis inquinatam vitiis.

Versificatio. Iambici tetrametri: atque ex his primi vndecim catalectici: cæteri omnes acatalectici.

DEMIPHO. NAVSISTRATA *mulier.* CHREMES.

G. Filla vt]. aisbsff. Hortatur vt Phanium placatã reddat.

AGEDVM *vt soles Nausistrata, fac sut illa [sic] placetur nobis:* aisbasi- aisab 1

Vi sua voluntate, id quod est faciundum faciat. zifiaddv 2

N. *faciam.*

D. *Pariter nunc opera me adiuues, ac dudum re opitulata es.* adfisdiv 3

L. Hæc querela in Chremetem œconomia est ad augendam futuram turbã. ex qua orietur catastrophe Phædriæ.

N. *Factum volo: ac pol queo minus viri culpa, quam me dignum est.* fidaff- fidb 4

D. *Quid autem?* N. *quia pol mei patris bene parta indiligenter* idaiafiv idf 5

Tutatur: nam ex his prædijs talenta argenti bina fisiiffv 6

Sta im. prima producta. cõtinuè, per seuerancet, perpetuò, æqualiter, & quasi vno statu. Plaut. ita statim stat signa. L Statim, semel. eyus mods.

Statim capiebat: (hem) vir viro quid præstat! D. *bina quæso!* faciffiv 7

G. *(hem) videtur esse extra versum.* fasifiiv.
M *(Capiebat statim hem.)* zaiiisiv.

N. *Ac rebus vilioribus multò, tamẽ (duo talenta)* ffasiii- ffdii 8

D. *hui.* *Al. talenta bina.)*

N. *Quid hæc videntur?* D. *scilicet.* N. *virum me natam vellem:* ijfiijffv 9

1 *Agedum)* V Exhortationis est propositio. Placa Phanium, nobis.

2 *Vt sua)* Ratio à necessario, vt volens non coacta nubat Phormioni. Ne ipsa repugnans conatus nostros irritos faciat.

3 *Pariter nunc)* A facili. Quia priùs etiam opitulata es. Estque captatio beneuolentiæ ex confessione priorum beneficiorum. Cupiunt enim mulieres ita laudari & conciliari. *Ac dudum re op. es)* D Suprà enim dixerat Chremes, Id sumam: vxori, tibi opus esse, dixero.

4 *Factum volo)* V Pollicetur operam, sed per ἐπανόρθωσιν addit se minùs officiosam & diligentem esse viri causa, quàm deberet, Culpam in maritũ transferens, sumítque ita conquerendi de ipso occasionem.

5 *Quia pol)* Ratio querelæ à negligentia & profusione viri. Quia negligenter curat bona à patre mihi relicta.

6 *Nam ex)* Amplificat à magna vi pecuniæ acceptæ ex prædiis. *Talenta argenti b.)* B Hoc est, bis mille, & centum carolinos, siue trecentas & quinquaginta libras Flandricas.

7 *Hem)* V Epiphonema per indignationem ex collatione. Quam est vir viro præstantior! quasi dicat, Quod pater meus industria auxit, hoc maritus luxu perdidit. *Vir viro q. pr.)* B Sic & in Eunucho Homini homo quid præstat!

8 *Ac rebus)* V Auget à rerum vtilitate & pecuniæ magnitudine.

9 *Quid hæc)* Stomachosa est interrogatio. quasi dicat, An non magna hæc sunt Nonne meritò obiurgatur? *Scilicet)* Quia mihi videntur magna. Confirmat non sine ironia, & assentitur mulieri. Nõ enim illi repugnandum

10 l-fifli– *Ego ostenderem.* D. *certò scio.* N. *quo pacto?* D. *parce sodes,* G. *Potest* ins *Ego* prima à superiore versu pendere, ilisli-. *Parce*, dubium aduerbiúmne sit, in fissi–: an imperatiuum ifisi–.

11 fffadisv *Vt possis cū illa: ne te adoléscens múlier defatigêt.* • Altera epitasis pars, de pecunia temere data.

12 {aixifbfi aif} N. *Fáciam vt iubes: sed mèum virum abs te exire vídeo.* C. *hem Démipho,* •Vir timidus vxore præsente nō audet loqui. ᴸ Ecili-

13 fiffiifp *Iam illis datum est argéntum!* D. *curáui ilico.* C. *nollem datum.* psis subsistenti & perturbati, na deest Loquutus sum, Cum *ista* scilicet. so

14 dffidffi *Hei, video vxórem:* *pene plus, quàm sat erat.* D. *cur nolles Chreme?* phr na n- rtice. *Hanc* scilicet Nausi rat m,

15 ffiiffp C. *Iam recté.* D. *quin tu? ecquid locútus cū ista es, quam ob rem hanc dúcimus?* E. *Alias* qui.]. R. *quo* sid est, quo modo.

16 fdiffifi C. *Transégi.* D. *quid ait tandem?* C. *abdúci non potest.* D. *quid non potest!* *Abduci non potest*, scilicet Phanium. al. *adduci.* Valla *vterque alteri* sum *in* alteri corripitur, sed *non* dicitur. adtsifii : vel, acffilli.

17 {aififfi aif} C. *Quia vtérque vtrique est cordi.* D. *quid istuc nóstra? magni. prater hac,*

dum erat, quanuis valde Ineptæ, cuius opera tunc opus erat. *Virum)* Vorum muliebre, sed ridiculum, & inutile. Quasi dicat, Ego certè si vir essem, tantum argenti non frustra accepissem, sed iampridem auxissem cum industria.

10 *Parce f.)* Dictură plura in maritū blandè dehortatur sermonē intercipiens. Monétque leni permissione.ᴮ Parœmiographus enarrās locum illum prouerbialē, Relinque quippiā & Medis, dicit ad varios vsus trahi posse; aut per ironiā, vt si dicas diuiti, indigni & sumptuosis hæredibus opes suas destinanti relinquere, Relinque quippiam & Medis, hoc est, comparce tu quod dissipent hi qui tibi malè volunt. Aut immodicè profuso, aut intemperantiùs garrulo. Quemadmodum Phormione Terentius, Parce sodes, vt possis eum illa.

11 *Vt possis)* ᵛRatio ab vtili, Vt cum Phanio quoque possis loqui & contendere. éstque ἰδιωτισμός. *Ne te)* Ab inutili. Ne vincaris defessa à Phanio auget autem ab ætate. Nam & hæ fatis ad clamores & rixas valent.

12 *Hem D.)* Chremes non videns vxorem præsentem, incautè facit argenti mentionem.

13 *Noll-m)* Hinc fit initium alterius epitasis patris de argento temerè dato.

14 *Hei, video)* Redarguit se de garrulitate inconsyderata præsente vxore, quam nō præuideat. ἐξ ὑπεναντίας verbum ab homine perturbato est omissum.

15 *Quid tu?)* Demipho subrustiens & ineptus homo non sentit vxore præsente Chremetem non audere quicquam præloqui. Et tamen viget interrogando. Quærit quid egerit apud Phaniam, Nescit vel fero. Estque verè ineptus.

Abduci) Propositio ἀντίφασις & per ἀἴτιον, Non potest ab Antiphone abduci. Dicit autem omnia subobscurè, ne quid mulier intelligat. 16

Quia vterque) Ratio à mutuo ipsorum consensu & amore. éstque à difficili. *Vterque vtrique est c.)* ᴮ Cùm vtrunque aliquid fecisse dicimus, & ab hoc & ab illo separatim id factum intelligimus: vt, vterque sibi domum ædificauit: id est, & hic ædificauit, & ille. Cùm verò ambos fecisse dicimus, ab vtroque coniunctim id factum ostendimus: vt, Ambo sibi monumentum constituerunt: id est, hic & ille simul commune sibi monumentum fecerunt. Propter quod vtrunque alterum verberasse rectè dicimus hoc sensu, Hic illū, & ille hunc verberauit. Eodem modo vtrunque vtrique aliquid fecisse. Terentius, Quia vterque vtrique est cordi: id est, vterque alterū amat. Hæc à Sipontino annotata hisce nostris in Terentium scholiis inserere voluimus ad iuuentutis institutionem. Erasmus in Commentario de copia verborum, Vterque vtrique est cordi, mutua, inquit est affirmatio. Vterque alteri est odio, mutua item: id est, mutuò sese oderunt. *Quid istuc)* ᵛ Putat senex parentes posse separare etiam inuitos liberos. *Magni)* Assertio est, additque argumentum ab euentu & cognatione et ἀδύνατον confirmans. Non au- 17

des

Cognâtam comperi esse nobis. D. *quid! deliras!* C. *sic* fiijfſp 18
erit.

Non temerè dico: redi mecum in memóriam. D. *[sa- {dia fbxip / da bd 19
tis nessan:us es!*

N. *Hau*, óbsecro[vide,] ne in cognâtam pecces.* D. *non* sbfſſſi 20
est. C. **ne nega.*

Patris nomen áliud dictum est: hoc tu errásti. D. {sbfſſſp / a 21
**non norat patrem!*

C. *Norat.* D. *cur áliud dixit?* C. *nunquámne hódie* sdſſdſi 22
concédes mihi,

Neq; intélliges! D. *si tu nihil narres.** C. *pergis!* N. *mi-* {ixfſſp / cifſſſ 23
ror quid hoc fiet.

Vel bacchius primo vel ° creticus secundo loco necessario admittendus. ^ nisi cum Mureto transferas [ni que] in versum praecedentem, tum [nihil] mo nosyllabum. & in [quid] eliditur d. fiſſſſip. in praecedēte pro [nunquam ne] sum legendum [nunquam], sdſſasdp.

D. *E'quidem hercle néscio.* C. *vin' scire? at ita me* a:isbſſp 24
seruet Iúppiter,

Vt própior illi, quàm ego sum, ac tu, [nemo] est. D. ſpdidſſi 25
Dii vostram fidem:

Eâmus ad ipsam vnà [omnes: nos aut] scire, aut ne- iasſſſi 26
scîre hoc volo. C. *ah.*

D. *[Quid id est?* C. *itáne paruam mihi fidem esse a-* {absbſſp / absbd 27
pud] te! D. *vin' me crédere?*

Vin' satis quesitum mihi istuc esse? age fiat. quid,* {asfsa f / dſſs 28
illa filia

D. Vin satis quaesitum] Hoc totum pro vna persona quidam legunt.

Al. [*satis*]. *sed versus non constat.*
E. *Al.* [*caue.*]
° V. A causa erroris ex patris nomine murato.
° V. Etiam hoc vaesaesui sensi videtur.
° V. Hoc fecit Nausistrata ignara facti Chremetis.
R. [*homo nemo*], did dſſp? ^ ubi [*dii*] etiā ut prius dissyllabum est. al [*nemo homo*]. tum h vim habet consonantis, didſdſſp. C [*ac tu es. homo nemo*] Mu[*nemo est homo*.] didſſasp.
Al. [*omnes nos aut*].
R. [*Quid est? C. itane parum mihi fidem apud*], ibibiſſp. sub. Esse. i. ita parum mihi credis: nā Fidem esse pro Credi ponitur. contrariū est Deesse fidem.
° Scabrosus sermo

det filiam nominare propter vxorem.

18 *Quid deliras!*) ª Delirare inquit Nonius, est de recto recedere Horatius, Quicquid delirant reges, plectuntur Achiui.

19 *Non temerè*) ª Cupit intelligere Demiphonem quod eloqui non audet, de suscepta in Lemno filia. Et Redi in memoriam dicit, innuens se antè narrasse, quomodo illa cum matre ex Lemno Athenas profecta sit. *Redi*) ª Reuoca in memoriam quid tibi priùs dixerim de filia ex altera vxore. Vult eum coniecturis quibusdam intelligere quid velit. Sed Demipho homo rudis & obesae naris parum de his intelligit.

22 *Cur aliud*) ἐπιτιμητικῶς ex nomine Stilphonis prius à Phormione dicto. *Nunquamne*) Redarguit ob rusticitatem & ruditatem. Nescit quicquam concedere fratri verenti vxoris praesentiam. *Concedes mihi!*) ª Concedes accepit pro credes, vel consenties.

23 *Si tu*) ª Purgat se ab impossibili, Nihil narras: Ergo nihil possum intelligere.

24 *Vin' scire*) Sermo obscurus, significat ipsam esse filiam tuam.

25 *Dij*) Exclamat. Et iterum importunè vult etiam cum vxore ire ad Phanium. Ratio per disiunctionem, vt sciat, vel nesciat.

26 *Ah*) Indignantis est ob importunitatem fratris. Videt enim se prodi vxori.

27 *Itane*) Reprehensio ab indigno & indecoro per eclipsin, quòd non decear fratrem fratri non credere. *Vin' me*) Inciuilis assensio est. Erat tamen adhuc nō sentiens de Phanio dici.

29 ississp *Amici nostri, quid futûrum est? C. rectè. D. hanc igitur mittimus? — ob vxoris præsentiam. D. Amici nostri, hoc est, tua.

30 ssb:ddisp C. Quid ni! D. illa máneat? C. sic. D. *ire ígitur tibi licet Nausistrata. — * V. Dimittitur vxor ne audiat Chremeté apertius narrantem.

31 sd jssi N. Sic pol commódius esse in omneis árbitror, quàm vt cœperas, — Hanc Phanium sci licet.

32 isssissi Manêre hanc: nam perliberâlis visa est, cùm vidi m:hi.

33 { sisblisp ss D.* Quid' istuc negóti est? C. iámne sopéruit óstium? D. iam. C. ô Iúppiter, — R. Operuit pro clausit. al. aperuit, sed perperam. — *L. Rursum sciscitatur digressa Nausistrata.

34 { sdissssp sdsissr Dij nos respíciunt: gnatam inuéni nuptam cum tuo filio. D. hem,

35 { sdssissp sdsa Quo pacto id pótuit? C.* non satis tutus est ad narrándum hic locus. — *L. Compendio cõsulitur, ne eandem rem denuò narrari sit necesse.

36 { sissssi sssdsr D. At tu intrò abi. C. heus, ne filij nostri quidem hoc rescîscant volo.

29 *Amici nostri*) L Pro, tuæ: cautè ac dissimulanter, ne intelligat Nausistrata. Nam adhuc errat Demipho. nec sentit eandem esse de qua loquitur Chremes.

31 *Sic*) V Suasoria est Nausistratæ Propositio. Non est dimittenda puella. Ratio à commodiori per contentionem. Altera ratio ab honesto, Quia liberalis & ingenua moribus videtur esse. *Commodius esse in omneis*) D Et circa illum qui duxit, & circa illam quæ ducta est, & circa te socerum.

Perliberalis v. est, c. m. vidi m.) Ordo est, 32 Perliberalis visa est mihi.

Iamne aperuit ostium) B Est obseruantis 33 vxorem an ingrediatur. *O Iuppiter*) * Exclamat & nuntiat de filia recognita & nupta Antiphoni. Nupta autem passiuè accipitur.

Quo pacto) Cùm sine nostra præscientia 35 & voluntate fieri non potuerit. Ab impossibili. *Non satis*) Reiicit narrationem ob loci importunitatem, quia timet proditionem.

ACT. V. SCEN. IIII.

ARG. L Redit in scenam Antipho, vt à Phormione & Geta cõueniatur. Gratulatur autem fratri apud spectatores, & de sua fortuna queritur. V Lætus quidem est de felici successu Phædriæ in amore, P redempta à lenone Pãphila: V tristis autem vicissim, quòd ipse adhuc in dubiis rebus hæreat, P illisque inuoluatur, quibus facilè exolui non possit, quandò eum res aduersæ nimiùm vrgent: V & quod amorem minù propitium experiatur. P Postremò ostendit se adhuc in aliquam spem gestire. V Est partim συγχαρητικὴ, partim μεμψιμοιρικὴ. *Theses.*

1 Suis ipsorum incommodis amatores gaudent. Scilicet insano nemo in amore videt.

2 Pulchrum est affectibus mederi in afflictione. M En vt adolescentes semper sint sui similes, quasi in eodem ludo edocti, vt ea quæ ad voluptatem & animum explendum faciunt, commilitonibus communicata gestiant.

Vers. gen. Iambici tetrametri, atque catalectici. excepto fortasse sexto acatalectico.

ANTIPHO.

1 { sissssi- disi LAETVS' sum, vtut meæ res sese habent, fratri obtigisse quod volt. — Fratri Phædriæ scilicet.

1 *Lætus sum*) D Antiphonis persona est. *Lætus sum*) V Propositio est gratulationis, etiam afflictus gratulatur alterius fortunam. *Fratri*) Confirmatio, Quia voti compos est. Summa amatori est felicitas, re amata potiri. B Fratrem vocat filiũ patrui. Hunc Suetonius fratrem patruelem vocat. Fratres enim atque patrueles dicebatur antiquis, qui quæque duo-

Al.[in animo]. G sed perperam, ſſaibxi-. *Quàm ſcitum eſt eiuſmodi parâre [ánimo] cupiditátes:* 2

• L. Confert ſuum periculum cũ Phædriæ felicitate. *Quas, cùm res aduerſæ ſient, paulò medéri poſſis!* 3

Hic ſimul argéntum répperit, cura ſeſe expedîuit: 4

Al. excluere. *Ego nullo poſſũ remédio me [eucluere] ex his turbis,* 5

G. [ſim], vt ſit catalecticus vt cæteri. *Quin ſi hoc celêtur, in metu: ſin páteſit, in probro [ſiem.]* 6

R. [oſtenſa], vel [oſtẽtata]. ...bacchij non admittuntur. ... *Neque me domum nunc recíperem, ni mihi eſſet ſpes oſtênſa]* 7

Huiúſce habéndæ. ſed vbinam Getam inuenîre poſſum, 8

... ultima huius verſus vocali ſeruentu eliſenda. *Vt rogem quod tempus cõueniéndi patris me cápere iúbeat?* G. Poteſt: Vt ſit ſuperiore verſu pèlere, ... vel, ... & eliſo s in [patris]. 9

bus ex fratribus nati eſſent. Apud Hebræos fratres nominabantur, nõ qui ... communes eſſent parẽtes, ſed quibus ſtirps ac genus eſſet commune.

2 *Quàm ſc. eſt*) Approbat ... & commendat eum, qui aduerſæ fortunæ medela. Hæc ſententia polita eſt, communem laus cuid ... tum qualis nec ... que moderationem ... beatum, qui aduerſis remediũ adhibere poſſit, ne ipſis ſuccumbat. Nam quem res nimium delectauere ſecũdæ, Mutatæ quatient. Horat. *Parare animo*) Venuſtè additum eſt Animo. Ennius in ſexto, Sed quid ego hic animo lamentor?

3 *Cum res aduerſæ*) Cùm deſyderatæ fuerint: id eſt, cùm harũ penuria fuerit. *Quas cum a.* ... Quidam adnotans verbo Medeor olim veteres dediſſe accuſandi caſũ, citat hunc Terentij locum. Ciceroni ſæculo in vſu frequentiore datiuus fuit. & nunc etiam ... Huic morbo faciliè medebitur mater Hi... præter vnum ... quit mederi poſſis.

4 *Hic ſ. arg.*) Per diſtributionẽ confirmat, quòd ſit compos voti, Quia & pecuniam puellæ lenoni dandam accepit, & curis omnibus exemptus eſt.

5 *Ego*) ... opponit & exaggerat ſuũ infortunium, Ipſe ſe ex curis expediuit: ego verò me non poſſum eruere. Auget & per ...

6 *Quin*) ... collationis à periculo gemino per dilemma, Siue celetur, ſiue patefiat factum meum. et in periculo. Si celabitur, ero in metu perpetuo: ſi patefiat, ſequetur ignominia. *Si hoc cel. tur, in metu*) ... quartum. Nam eùm præpoſuiſſet, Si hoc celetur: intulit, Sin patefit. *In probro ſiem*) Apud patrem ſcilicet.

7 *Neque*) Eſt notatio afflicti & abiecti animi. Et Ouid. Sollicitæ mẽtes ſpéque metúque pauent. A cauſa cur petat domum, ex aliqua ſpe obleсta de ducenda. *Ni mihi eſſet ſpes oſtentata*) Priſcianus citans hunc Terentij locum, dicit ni ſubiunctiuo copulari. *Spes oſtenſa*) Paulò antè à Geta.

8 *Sed v.*) Quærit Getam quem à conſilijs habet. Cauſa, vt conſulat de ... ne adeundi patris ... captanda. In qua phraſi ... Hellenismus, ...

ACT. V. SCEN. V.

ARG. Phormio prodit & iactitat quæ per fallacias confecerit. In extorquendo à ſenibus argento, ... eſſe lenoni pecuniam narrat, & quaſi re bene geſta ... ſe cura virum curiculam dicit. ſéque egregiè potaturum pollicetur. Nam conuiuia mera crepat, quibus ... ſe de ... abitionem Sunium ſicturum, ad mercatum, ne Ipſum ſenes ſycophantam & liguritorem exiſtiment. deinde Phædriæ cauſam vicib... cõpẽdat Antiphoni: & eſt quædam præparatio ... ante ... curum cõgreſſum perſonarum. ... Serui infideles ſuis technis gaudent. 2 Serui dominorum incommodo cuncta ... Iactantis ſe de re quæ feliciter ſucceſſit, mores hæc ſcena exprimit. Quod non ... ſed ... maximè ſubmiſſè agendum eſſe, ne animi efferatur. Cicero Tuſc. ... eſt voluptatis geſtibus ſe efferentis inſcientiàs.

Verſ. gen. Iambici ... ſunt quaternarij ...

PHORMIO. ANTIPHO.

1 ʃſſiſſp *ARGENTVM accépi: trád. ds lenóni: [abdúxi] mulierem:* R. Al. adduxi.

2 ſdſiaſſi ſdſ *Curam. propria ea Phædria vt ʃpotirêtur:] nam emiʃſa est manu.* G [potiretur]

3 ſiſidſp ** Nunc vna res ſreſtat mihi, quæ etiam! conficiúnda, ótium*

4 disbdiſi *A ʃénibus ad potándum, vt hábeam: nam áliquot nos ſumam dies.*

5 ſiaſſiſp *A. Sed Phórmio est. quid ais? P. quid? A.* quidnam nunc ſactúrus Phædria?*

6 ſiiſip *Quo pacto ſatietátem amóris ait ſe velle ſúmere?*

7 iſſiiap ill *P. Vicíſſim partéis tuas actúrus est. A. quas? P. vt fúgites patrem.*

8 iſbſſi *Te ſuam rogâbit ruruʃum vt ſágeres, cáuʃſam vt] pro ʃe díceres:*

9 ſiiabſp *Nam potatúrus est apud me: ego me ire ſénibus Súnium*

10 ſſiſſp *Dicam ad mercâtum, ancillulam emptum, quam dudum dixit Geta:*

11 ſdſiiſp *Ne, cùm hîc non vídeant me, conficere credant argéntum ſuum.*

12 iidſadſi itaid ** Sed óſtium concrépuit abs te. A. víde quis egrediátur. P. Geta est.*

Collocatur pecunia extorta ſenibus, quæ repetita poſtea miras Tragœdias excitabit.

' L. Paraſiticum ſtudium.

R. mihi etiã reſtat, quæ est, ſi bſidip, vbi etiam [reſ...] poſitum.

*De fratre inquirit.

L. Parteis t. act. id eſt, te imitaturus: tráſlatum à ſcenicis actionibus.

D. Suam, I atté iterum ſubaudiamus & eſt ... à ſuperiore.

Al. [ageres cauʃam, vt]. [ſed melius reſtitues cauʃa] ad ſequentia.

V. Sunium, eſt promõtorium vrbis Atticæ & emporium celeberrimũ. Strabo in vi. Solin. iiii.

L. Conficere, conſumere.

' V. ... ad proximã ſcenam.

1 *Argentum)* V Iactatoria eſt breuiſſima cum enumeratione quatuor rerum quæ effecerit celeritati rei ſeruit plurimum à ...

2 *Propria ea Ph.)* D Virgilius, Connubio iungam ſtabili, propriamque dicabo. *Nam)* V Ratio, quaſi eam liberam fecerit, hoc enim eſt manumittere, vel ex lenonis manu emiſerit. Quæ autem fuerit manumittendi ratio & ritus, iureconſultorum libri docent. *Emiʃſa eſt manu)* B A ſeruitute liberata eſt. Plautus, Non erit tam auarus quin te gratis emittat manu. Terétius in Adelphis ſine ablatiuo Manu dixit, -- Haud dubium eſt quin emitti æquum ſiet.

3 *Nunc)* V Egregia & ſeruo digna deliberatio eſt, vt iterum fallat ſenes. Ita ſui ſimilis velut Gnatho ſemper cupit eſſe.

4 *Ad pot.)* Potationes facit fructum laborum, & præmium fallaciarum. Hoc enim genus hominum, vt ventrem expleat, nihil non agit. Quærit & otium, ne ſenes repetendo pecuniam ei negotium faciant.

Quidnam) Collocutio eſt inter hos de mutua opera collocanda. 5

Viciʃſim p. t. act. eſt) D Secundum illud quod dictum eſt, -- Tradunt operas mutuas. 7

Potaturus eſt ap. me) B Priſcianus de ſupinis primæ coniugationis loquens, Potum quoque inquit, pro Potatum: Virgilius, Et potum pactas age Tityre. Terentius autem in Phormione perfectè protulit. Nam potaturus apud me eſt. *Ego me)* V Aperit ei aliam fallaciam qua ſenes velit circumuenire. *Sunium)* B Promontorium eſt, & oppidum Atticæ regionis, cuius in Eunucho etiam meminit. Rus Sunij & quod habeam, & quàm longè à mari. 9

Mercatum) V Mercatus & locum & tempus ſignificat, authore Donato in Adelphis. *Ancillulam)* Veriſimilem facit ablationem duabus cauſis. Prior eſt, vt ancillulam emat: Poſterior, vt frugalis eſſe videatur, qui eſt maximè prodigus. 10

ARG.[P] In sequenti scena miro ornatu vehemens trium personarum gaudium exprimit Poëta. Nam Geta mirandum in modum lætabundus Antiphoni præsente Phormione [V] & nunciat, & narrat, & gratulatur [P] Phanium inuentam esse patrui sui Chremetis filiam. Quod profectò tum Geta, tum Antipho ipse summæ felicitatis loco ducendum autumant. Cui Phormio mirificè congratulatur. [V] Est ergo [Greek] & [Greek] cum [Greek] Comica, quomodo hoc ipse rescinerit in statu coniecturali [L] atque hic absoluitur catastrophe Antiphonis. [V] T[illegible]. 1 Serui adulatores gratulantur dominis fortunatos successus rerum. 2 Serui sunt exploratores & secretorum rimatores. 3 In rebus prosperis lætamur. [P] Attende quam graphicè hic Getam, & blandissimum adulatorem, & versutissimum auscultatorem, explorantem, & secreta clandestinè rimantem, [M] atque gaudentem immodice & exultanti præ lætitia insuperabili gestum [P] artifex Poëta expressissimè depingit. [M] Et rectè quidem elatum depingi e[x] gaudio. Nam Cicerone teste quarto Tusculanarum, Lætitia est opinio recens boni præsentis, in quo efferri rectum esse videatur. Idem ibidem, Cùm ita mouemur, vt in bono simus aliquo du[m] liciter id contingit. Nam cum ratione animus mouetur placidè atque constanter, tum illud gaudium dicitur. Cùm autem inaniter & effusè animus exultat, tum illa lætitia gestiens vel nimia dici potest. Quam ita diffiniunt, sine ratione elationem animi. *Vers. gen. Trochaici tetrametri catalectici.*

GETA. ANTIPHO. PHORMIO.

•L. Exultatio Getæ vim exordij habet ad futuram lætitiam. [P] Fortuna, dicta est inceptare fors fortuna, euentus fortunæ bonus. L. Onerastis & exonerastis, iucundum antitheton ex contrariis.

G. [a] O FORTVNA, ô fors fortûna, quãtis commoditátibus, 1

Quàm súbitò hero mëo Antiphóni ope vestra hunc onerâstis diem! 2

A. Quidnam hic sibi volt! G. nósque amicos eius exonerâstis metu! 3

1 *O fortuna*) [V] Orditur ab exclamatione gestiens lætitia. Et fortunam per prosopopœiam vt deam alloquitur, et hunc euentum ferens acceptum. Fortuna autem est incertus rerum [illegible] Sed fors fortuna prosperum rerum successum notat. Quàm autem fortuna sit rerum omnium regina & domina, quàm item inconstans sit, in superioribus Comœdiis sæpe est dictum & explicatum. Plura tamen habet Plinius ad Vespasianum. Crinitus, & Lilius in Syntagmate de fortuna. Verè Menander, [Greek]. Prædicat autem beneficia, quæ herus à fortuna acceperit. Totúmque exordium ad attentionem facit, continétque rei oblatæ exaggerationem. *Fors fortuna*) [P] Aliud Fortuna est aliud Fors fortuna. nam Fors fortuna, est cuius diem festum colunt, qui sine arte aliqua viuunt. huius ædes trans Tyberim est, [L] A veteribus dea credita est Fortuna. Hinc Iuuenalis, Te facimus Fortuna deam, cæloque locamus. *Fors fortuna*) Priscianus, Diptota sunt, inquit, quæ duos diuersos casus habent tantúm: vt, Vetùa, Verubus: nam Veruum in vsu non inuenimus. & Fors Forte. *Fors fortuna*) [M] Id est, bona fortuna, qua adiectione teste Pompeio ex incerta certam reddebant.

2 *Hunc onerastis d.*) [P] Erasmus in commentario de copia verborum sic habet, Verbis eloqui nequeam, quantis gaudiis me tua onerarit epistola. Cur autē sic vereat loqui, cum Terentius dixerit Multis commoditatibus oneratum diem! Antitheton est, contraria contrariis opposuit, Onerastis & Exonerastis.

3 *Nosque*) [V] Pulchra est [Greek] cum agnominatione, Onerastis diem commodis, nos exonerastis metu.

4 bdisabt– *[Sed ego nunc mihi cesso, qui non húmerum hunc * ónero] pállio:*

G.[Sed mihi nunc cesso, qui non humerū hunc exonero], dſſdſbt- Hoc enim] exonero [retul i aa, exonerasti] quod est versu proximo.

5 ddttſd'v **Atque hóminem própero inuenire: vt hæc quæ contigerint sciat.!*

6 ſteſſteu ttſſiſ A. *Num tu[intélligis] quid hic narret?* P. *num tu?* A. *nihil.* P. *tantúndem ego.* Alu. [Intelligi'].ſtaſſitv.

7 ſſtdiſt– G. *Ad lenônem hinc ire pergam: ibi nunc sunt.* A. *heus Geta.* G. ** hem tibi:*

8 ſ aſſbtv *Num mirum aut nouū est [reuocári, cursum] cùm instituéris!* A. *Geta.* G. Creticus hic admittendus vel legendum[insti-teru?] jtdſſdtv.

9 ttſd'ſt– ttſdſ G. *[Pergit hercle: tu nunquam] tuo ódio vinces me.* A. *non manes?* Al. [pergit: hercle nunquam tu. D Potest distingui hi, [Pergit: & coniunctè legi. [hercle tu nunquam odio tuo me vinces].

10 ttbſſbſt– tſ G. **Vapulâbis.* A. *id tibi quidem iam fiet, nisi resistis, vérbero.* G. Hic versus vel est hypermeter, vel abijciendum verbum[quidem], quod adiectum videtur. Geneuanus hunc quibusdā insertum in duos secat ho. mo'o. [G. Vapulabis. Curialis vernula est qui me vocat.] tiltillu[A. Id tibi quidem iam f.n.r.v.] jttſſ bſt-. Vernulæ siue serui curiales dici possunt, qui dominis seruiunt eiusdem curiæ.

11 btteſatv btſ G. *Familiariôrem opórtet esse hunc, qui [minitâtur] malum.* G. [minitat]. bettſdtv.

12 ſſedſt– ſſiſ *Sed isne est, quem quæro, an non? ipsus est.* P. *congrédere actutum.* A. *quid est?*

• L. Vt expeditior sit ad currendum. D Rectè Pallio, quia Palliata fabula est non Togata. • V. Attentio ex rei nouitate. • L. Indignantis, nec tamen agnoscentis. V & hæc festinatio magis intendit attentionē. A consueto contemni reuocationem. Alu. [reuocari cursum.] L. Odio. i. odiosā importunitate & molestia. • V Minantur inulcem verbera. sed Geta in cursu non agnoscit herum. D. Id tibi q. Id quod sibi dici audiuit, minitatur. Et est conueniens error festinanti.

4 *Sed ego nunc*] Se excitat, vt properet rem nouam hero nunciare. Festinatio significatur gestu & habitu. Non vult induere, sed tantùm ab humeris suspendere, vt ad currendum sit expeditior.

9 *Tuo odio*] Vt deseram susceptum cursum. Antiquis Odium significabat tædium & molestiam. Vnde & hodie pro improba sedulitate vsurpatur.

10 *G. Vapulabis. A. id t. q. i. f. n. r. v. G. Famil op. esse h. q. m. m.*] GO Scenam hanc Trochaicis constare catalecticis versus metientibus clarum est. Quare cùm prior ille versus neque Trochaicus esset eius mensuræ, quam Terentiani versus nunquam excedunt, hoc est, cum neque Octon. esset Catalecticus, neque Hypercatalecticus, incidit animo suspicio, loco aliquid esse additum, vel certè detractū: quid id esse posset, cum reperire non possem cogitando, in codicem incidi, vix dignum, qui mihi fidem facere deberet, nisi Iudicij ratio accessisset. In eo ita scriptum reperi, G. Vapulabis, Curialis vernula est qui me vocat. A. Id tibi quidē iam fiet, nisi resistis verbero. G. Familiariorem oportet esse hunc qui minitat malum. Quæ lectio propter multas res mihi probatur: versui enim consulitur. & id quod subiecit, Familiariorem esse oportet, qui minitat malum, explicatur magis: vocare enim potuit quiuis, vernula etiam, minitare malum (vt loci huius verbo vtar, quo vsos antiquos notatum video à Prisciano) nō nisi qui in eum ius habeat & imperium. vnde in suspicionem venit Geta, herum esse, à quo vocaretur. nō vernulam, quemadmodum initio putabat, cui verbera etiam minitaueirat. Id vnum relinquebatur dubium, quid Curialem vernulam dixisset Poëta, cum Curiales hi dicantur, qui curiæ sint eiusdem: curiámque serui non haberent, neque apud Roma-

Geta maxime us assentat ic. [L] Aptum principium ad rei denuntiationem læ[t]æ.
D. *Controuersia*, ambiguitate.
* B. A[t]c e[r]ū facit. *Al.* [*senecas.*]

G. *[Omnium] quantum est, qui viuant, hominum homo honoratissime:* tſſ[d]ſt 15
G. ſt bſt: vel tſſtoſtu.
M u [*Omnium.*] tdaſp:

Nā sine controuérsia a diis sólus díligere Antipho. dtſſdt- 14

A. *Ita velim: sed qui istuc credam ita esse, mihi dici velim.* bſſdſtv 15

G. *Satin' est? si te delibūtū gaúdio reddo?* A. *[senicas.]* aſſſt- 16

P. *Quin tu hinc pollicitationes aufer: & quod fers, cedó.* G. *oh,* ſdtſſt- 17

Tu quoque hic áderas Phórmio! P. *áderam: sed cessas!* G. *áccipe: hem,* tdſbſtv 18

Mu. [*dedimus tibi.*] tdſ[t]v.
Narratio, landé Comica e[t] penes catastrophen.

Vt modò argéntum [tibi dédimus] apud forum, rectà domum tſdvtſtv 19

Sumus' profécti: interea mittit herus me ad vxórem suam. ſaſadtſtv ſb 20

A. *Quamobrem?* G. *omitto próloqui: nam nihil ad hanc rem est Antipho.* btibt- 21

nos, neque apud Græcos. Ea de re duæ animo ſubibant opiniones, aut legendum, Familiaris vernula est, nam & ſubiecit, Familiariorem. & verius vtrunque patitur Trochaicus: aut ſeruos curiales dici poſſe, qui dominis ſeruiunt eiuſdem curiæ. Populares enim dicuntur etiam ſerui, qui domini populi eiuſdem ſeruiunt ita enim ſumendum illud puto Actus primi ſcenæ primæ. Amicus ſummus meus & popularis Geta. Palliatam enim eſſe fabulam meminiſſe debemus, ciuitatemque Athenienſem in δήμους, hoc eſt, populos diuiſam fuiſſe quemadmodum hodie eſt Florentina. Nam putare ideò à Dauo popularem Getam appellatum, quòd eſſent nationis eiuſdem quod interpreti video placuiſſe, ignorare eſt populos fuiſſe diuerſos Getas & Dauos, & ſeruis nomina dari ſolita à eo populo vnde eſſet quiſque. Diuerſos autem fuiſſe populos Strabo libro ſeptimo his verbis teſtatur, Fuit & alia regionis diuiſio ex antiqui permanens temporibus, alios enim Dacos alios Getas appellant. Getas quidem qui ad Pontum in orientem vergunt, Dacos autem qui in oppoſitum verſus Germaniam & ad Iſtri fontes, quos olim Dauos vocatos eſſe reor. Ex quo apud Athenienſes Dauorum & Getarum nomina ſeruilia plurimum abundabant. Hoc ſanè credibilius eſt, quàm à Scytharum gente deriuari, quos Daas vocant: longe enim ſit ad Hyrcaniam poſiti ſunt, nec [f]ert eo loco Athenas mancipia deportata putādum eſt. Hæc Strabo. Regio ergo eadem erat & Dauorum, & Getarum, & lingua eadem. quemadmodum poſt paulò ſcribit idem Strabo. proinde gens eadem, ſed in populos varios diuiſa: neque protinus eiuſdē populi dici debent, qui eiuſdē gētis ſunt, & nationis.

Omnium) [V] En rem inſignem adulatorem. Propoſitio eſt per comparationem plenis buccis proferenda. Exaggerat autem per macrologiam Honoratiſſimus & fortunatiſſimus es. 15

Nam) Amplificatà deorum dilectione & numero Tu ſolus à diis diligeris. 14

Satin' eſt) Magis facit παρέκτασιν mora & promiſſione. Delibutum quaſi vnctum gaudio. Metaphora ab his, qui balſamo inunguntur, vt ad officia obeunda alacriores reddantur. Ducitur ab inuſitato verbo Delibuo, quod eſt inungo. *Delibutum*) [M] Perfuſum, tinctum & plenum. [L] imbutum: Ad animum tranſtulit. quod eſt corporis. Nam Delibutus, vnctus dicitur. 16

Vt modo arg.) Vide narrationem cœptam vnde opus eſt. *Vt modo*) [V] Narratio comprobans felicitatem, exponens rem ipſam. Ponitur autem conſulto, vt ἐνάργεια huius negotij manifeſta ſit dicentio. 19

Mittit herus me ad vx. ſ.) [D] Conuerſus ad Antiphonem hoc dicit. *Ad vxorem ſuam*) [V] Phanium, vt nuntiem Nauſiſtratam venturam ad ipſam eſſe. 20

Omitto) Rejectio cauſæ aduentus. Non vult à narrationis ſcopo recedere & ἀχρεῖα afferre, ne ſit prolixior quàm deceat. 21

22 atsbasu *Vbi in gynæceum ire occipio,* * *puer ad me accúrrit Mida:* G.[vbi prima potest a superiore versu pendere, ita ut: vel hic versus iambicus acatalecticus censeri, iijá bisp.

23 sdsdt– *Ponè apprehéndit pállio: resúpinat. respício. rogo*

24 abdtaatv *Quámobrem retineat me. ait esse vétitum intro ad heram accédere.*

25 tbssasu * *Sóphrona modo fratrem huc, inquit, senis introdûxit Chremem.*

26 {sssdst– t *Eúmque nunc esse intus cum illis: hoc vbi ego audiui,* * *ad fores*

27 sdsst– *Suspénsò gradu plácidè ire perréxi. accéssi. ástiti.*

28 assasu *Anímam compréssi. aurem admóui. ita animum cœpi atténdere,*

29 sssdsu *Hoc modo sermônem captans.* A. * *euge Geta.* G. *hîc pulchérrimum*

30 bsbsst– *Fácinus audiui: itaque penè hercle exclamáui gaúdio.*

31 stsstv P. *Quod?* G. *quódnam arbitrâre?* A. *néscio.* G. *atqui mirificíssimum:*

32 aaasstu * *Pátruus tuus [est pater inuêntus] Phánio vxóri tuæ.* A. *hem,*

33 {assctu atit *Quid ais?* G. *cum [éius] consuêuit olim matre in Lemno clánculum.* Nu.[eius], ^ sed non sinatur versus.

L. *Gynæceum*, pars ædium in qua solæ mulieres diuersantur, sicuti uocátum ner.

* V. Impeditione ingrederetur cum [illegible]. Est & [illegible].

* V. A causa ob ingressum Sophronæ cum Chremete.

* V. Elegans [illegible] serui auscultatoris & prodit[illegible] & magna [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]ns.

* V [illegible] est, itaque cum [illegible] pronunciandum. Animum [illegible] ei aliquid [illegible].

* Ca[illegible] periculum Antiphonis. V Hic est narrationis [illegible] pus, atque [illegible] tius scenæ: [illegible] quæ omnia feruiunt.

Nu. pater inuentus est, ^ *quod versui repugnat.*

Consueuit honestè dixit.

22 *Vbi in*) Narrauit occasionem adeundi, quia milius ad eam. Addit nunc locum & modum rei nouæ auditæ. *Gynæceum*) M Est secretum mulierum, in quod conclaue non datur viris ingressus tractant illic muliebria fœminæ. Gyna mulierē significat, gynæceum conclaue muliebrculatum.

27 *Suspenso*) * Hæc omnia & ad celandum præsentiam & ad auditionem facilitatem faciunt. Consulatur Arist. sectione vndecima problema. 41. cur retinentes spiritum melius audiamus.

29 *Pulcherrimum*) Auget à re ipsa & difficultate continendi sui. *Pulcherrimum Facinus aud.*) H Huiusmodi locos poëtæ actoribus indulgent: quòd in his actoris est commendatio.

31 *Atqui mirificissimum*) B Laurentius libro primo, Magnificus, honorificus, munificus non ex se gignunt comparatiuos, superlatiuósque, sed ex aliis, quæ in vsu non sunt, ac ne possunt quidem esse, Magnificens, honorificens, munificens. non enim dicimus magnificior, honorificior, munificior sed magnificentior, honorificentior, munificentior. & in superlatiuo magnificentissimus, honorificentissimus, &c. Mirificus tamen mirificissimus facit.

31 *Patruus tuus*) L Propositio, quæ est summa narrationis. Cætera addantur confirman di causa. *Patruus t. est p. in. Ph. v. t.*) D Salustius in primo, Liberis eius auunculus erat.

33 *Cum eius*) V Confirmat de clandestino concubitu.

• V. Eludit à non credibili. • Studet compendio. *Aliàs [sese], fatfsts*

P.* *Somnium: [vtiné hac ignoraret suum patrem!* dff-atdflt 34

G.* *aliquid credito* *Alii. [vtinam], tassat-: vel tasstat-.*

Phormio esse caussa: sed me censen potuisse omnia tsstatv 35

Intellegere extra ostium, intus quæ inter [se] ipsi fatssa- 36 *egerint!*

• L. A testimonio. [Dabo, id est, dicā

P.* *Atque hercle ego quoque illā audiui fabulam.* cbssidt- 37

G. *Immo etiam dabo*

• L. A signo.

* *Qui magis credas. pátruus intérea inde huc egréditur foras:* sbdsdt-d 38

Haud multò pòst cum patre idem recipit se intro dénuò: stsast- 39

• L. Aliud signum.

Ait vterque tibi potestatem eius habendæ se dare: btsdstv 40

V Concludit alia conjectura. Quòd ad vocandum Antiphonem sit missus.

* *Denique ego sum missus, te vt requirerem, atque adducerem.* A. *hem,* tastcttv 41 *Alij reijciunt [hem] ad sequentem versum.* G *sed ad hunc pertinet.*

Fecero. pro faciā. eleganter.

Quin ergo? rape me: [quid cessas!] G. *fecero.* A. *ô mi Phormio* tbsttst- 42 *Alii. [cessas?]* A *sed versus claudicat.*

Alii. [& gaudeo.]

Vale. P. *vale Antipho: bene, ita me dii ament, factum: [gaudeo.]* attaast-b 43

34 *Aliquid*) Asseueratio est, cum impossibili, non potuit extra ostium omnia audire. 37 *Atque hercle*) A rumore Phormio probat, fuit enim rumor sparsus de amore Chremetis. *Atque h. e. q. ill. aud. f.*) D Plautus in Milite glorioso, Nam hoc cognomentum Poetæ esse audiui barbaro. *Immo*) V A firmiori conjectura tanquam ἀποδείξει. Ex ingressu & sermone senum.

ACT. V. SCEN. VII.

ARG. Argumentum huius scenæ, annexum est superiori: quòd hæc disiunctim non legatur nonnullis. imò Riuius arbitratur illud *gaudeo* in fine scenæ proximæ, referendum ad principium huius sequentis: vt sit hæc sententia: Gaudeo tantam felicitatem de improuiso esse his datam. V Admiratur autem hic Phormio subitaneam fortunam. L & nactus occasionem ex iuuenta Phanio, mutat consilium ludendi senes, & ad eam rem se comparat. V Est que præparatio ad futuras turbas Est συμπέρασμα. *Theses.* 1 Fortunati & improuisi euentus admirationem pariunt. 2 In hoc toti sunt sycophantæ, vt pecuniam vel fraude comparent, vel non reddant. *Vers. gen. Iambici senarij, siue trimetri acat.*

PHORMIO.

G. Phorm[illegible]oc secū ipse murmurans ait, quibus ostendit parasiticā

TANTAM *fortūnam de improuiso esse his datam!* stssp 1

Summa eludendi occasio est mihi nunc senes, sssai 2

1 *Tantam*) V Cum admiratione gratulatur vtrique adolescenti fortunam prosperam. inopinatam. *Summa*) Propositio est, Eludendi sunt a senes. Ratio ab occasione inserta est.

ssdlsp *Et Phǽdriæ curam adímere argentáriam,* — ac sycophanticam malignitatem, quæ nocere non desinit vt sibi prosit.
s[sssp ss] *Ne cuîquam suŏrum æquálium supplex siet.*
sisbsp *Nam idem hoc argéntum ita vt ingrâtis est da-tum,)* — G. [datum est ingrat.u.] ssiiss, & aduerbium est [ingratiis.] — L [ingratiis] i. inuitè, aduerbialiter.
dissi *His datum erit: hoc qui cogam, re ipsa répperi.*
sdsdsp *Nunc gestus mihi, voltúsque est capiûndus nouus.* — R. Priscianus legit [hunc], nam dicitur & Hoc angiportum.
sssjsp *Sed hinc concêdam in angipórtum (hoc) próximum:*
ssdssi *Inde hisce osténdam me, vbi erunt egréssi foras:*
sassi *Quò me assimulâram ire ad mercâtum, non eo.*

8 *Et Phædria)* A necessario, Quia Phædriæ adimenda est cura de restituenda & colligenda pecunia ab amicis. Quia data erat lenoni, ideò necessariò ab amicis est expetenda. *Curam alim. arg.)* D Variè pro, adimendi occasio est.
A *Ne cuiquam)* V Ratio ab Indecoro & necessario, ne cogatur ab æqualibus petere.
5 *Nam idem)* Concessione fatetur pecuniam esse malè absumptam, per comparationem.
Nunc) A modo. Vult simulare se ducturum eam ex pacto: & si non dederint, pecuniam datam iustè conseruaturum. Instruit se ad sequens colloquium.
Sed hinc) Quærit commodum locum vbi senes expectet, vt sit occasio apta conueniendi, quod fit in sequenti scena.

ACTVS V. SCENA VIII.

A R G. V Nunc senes argentum repetunt à Phormione. Phormio recusat reddere, & sibi vxorem dari postulat, non tamen ex animo: fit concerta fo grauis, sed ridicula. Senes conantur ipsum apprehensum in ius pertrahere, sed is nouam turbā excitans P totū Chremetis factū de altera coniuge Lemni, filiáq; habita aperit, quod Nausistratæ vxori primariæ detegere interminatur, quo medio triginta minas vel inuitis senibus retinere conatur, quod Chremes facilè côcessit, at Demipho vsque renititur, imò Phormioné clamosum deprehendere ambo & abducere moliuntur. V fit itaque lusus suauis. Estque in statu Iuridiciali, iuréne repetatur pecunia à Phormione. Quæ côtrouersia & tractatur hic, & in iudiciū venisset. L Hæc contentio erit occasio catastrophes Phædriæ. V *Theses.* 1 Parasitorū insignis est audacia atque impudentia. 2 Quod parasitis semel in manus venit, nulla ratione extorquetur, 3 Maritus etiam ob peccatum non ita vxorem timeat, vt se virum esse obliuiscatur 4 Senes etiam pecuniæ studio rixas forenses non fugiunt. M Hominum improborum & sceleratorum mores, qui accepta parua occasione viros optimos & sibi multum dissimiles, grauibus conuitiis, iniurijs vexant, vt id extorqueant quo suæ voluptati gratificentur docet hæc scena. Xenophon in sexto Cyropædiæ. Homo autem laudabilis, qui in vita hac probitatem sectatur, sic se comparare debet, ne hostibus aut inuidis vllam occasionem det eum veritate calumniandi. Et hæc est obtrectatio vitium pessimum & abominabile quia cùm ex ea re parum sibi ipsi prodesse potest, alterius famam nimio plus corrumpit. P Attende Phormionis parasiti in his duabus scenis sequentibus, imò vsquequaque audacem & expromptam calliditatem, Chremetis coram vxore citra vlli decorum formidinem, Demiphonis per totam fabulam nimiam rerum attentione sollicitudinem.

Vers. gen. Senarij. vt precedentes: sed quadragesimusquartus videtur hypermeter.

DEMIPHO. PHORMIO, CHREMES.

ssdsai DIIS *magnas méritò grátias hábeo, atque ago:* — Gratiarum actio de secundo rerum euentu.
ssssi *Quandò euenêre hæc nobis frater próspere.*

1 *Diis magnas)* V εὐχαριστικὸν est. Propositio quod animo fit, est, Diis gratias ago (quod verbis) & habeo, *Quandò)* Ratio à felici rerum euentu.

D. Dilapidet, dispergat. B. Mna, decē aureos coronatos valuit. ᵃD. Aposiopesis secunda. ᴸ Abrupta oratio interpellatiōe Demiphonis. Mu.[verebamini.] issaij. Iactantia de fide.

Quantùm poteſt, nunc conueniēndus Phórmio eſt, ſiſaſi 3
Priùs quàm dilápidet noſtras trigínta minas, { ſdiſſi ſ 4
Vt auferâmus. P. *Demiphônem, ſi domi eſt,* ijſiſi 5
Viſam, vt quod.* D. *at nos ad te ibâmus Phórmio.* ſiſiſi 6
P. *De eādem hac fortáſſe cauſſa!* D. *ita hercle.* P. *crédidi:* { ſſijij ſ 7
Quid ad me ibâtis! rídiculum: an [verebámini,] { iſſaſi iſſuſ 8
Ne non id fácerem, quod recepiſſem ſemel! ſdiiſp 9
[Heus, heus, quanta meaᵃ hæc paupértas eſt, tamen ſiaiſp 10

G.[Heus, quantacunque hæc mea], ſidiſſp. al.[Heus heus, quanta hæc mea], ᵃ tum[adiunc ad finem huius verſus apponendum. ſiaidi. ſequens autem ſic ſcandetur, iijiſi: vt in[curaui]&[vnū] nihil eliſatur·[mihi] verò monoſyllabum cenſeatur. Mu. *[Heus, quanta quanta hæc mea], ſiiſſp.*

Adhuc curáui vnū hoc quidem, vt mihi eſſet fides. { iſſiſi iſiſſ 11
Mu.[dixit,] C. *E'ſtne ea ita, vt [dixi,] liberâlis?* D. *óppidó.* dſſiij 12
P. *I'taque ad vos vénio nuntiâtum Démipho,* adiiſi 13
Parâtum me eſſe: vbi voltis, vxôrem date. iſaiſp 14
Nam omneis poſthábui mihi res, ita vti par fuit, ſddſp 15
Poſtquàm tantópere id vos velle ánimum aduórterain. ſdſdip 16
D. *At hic dehortâtus eſt me, ne illam tibi darem.* { iijſdp ijſ 17
Mu.[rumor erit], ſddſi. *Nam quiᵃ [erit rumor] pópuli, inquit, ſi id féceris!* didſſi 18

3 *Quantùm)* Ad curam de repetenda pecunia delabitur. Proponítque. Conueniendus eſt Phormio. Ratio ab vtili & opportuno, Vt dū habet, repetam pecuniam.

4 *Dilapidet)* ᴹ Dilapidare eſt bona & ſubſtantiam diſſipare, corrumpere. & nepotum more decoquere.

5 *Demiphonem)* ᵛ Ex angiporto ad Demiphonem profero Cauſam, népe vt quod promiſi effectum reddam, & Phanium recipiam, aduentus Demiphonis intercipit.

8 *Quid ad)* Aſtutè quærit de cauſa aduentus, & ſubridens eam per occupationem ſubiicit, ſe ſeruaturum fidem proponens. *An verebamini)* ᴾ Frequenter etiam veteres illi duas negatiuas clauſulas ſimul ponūt, & plerunque cum verbis Vereor, Timeo & Metuo.

9 *Quod recepiſſem ſ.)* ᴰ Deeſt Ad me. vt in Heautont.–Ad me recipio. Faciet.

10 *Heus)* ᵛ Confirmat ex ſtudio retinendæ fidei, etiam in illa tenuitate. Præ ſe fert perſonam boni viri. & fidem iactitat falsó.

11 *Adhuc curaui)* ᴰ τῷ ἀρχαϊσμῷ addidit Adhuc: cùm potuiſſet ſine hoc integer ſenſus eſſe. *Vt mihi eſſet fides)* ᴮ Quanquam me fortuna pauperem fecit, nunquam tamen perfidus vt eſſem, facere potuit. Fortuna me pauperem fecit fateor: ſed pauperem duntaxat, non etiam perfidum. Sic & apud Maronem Sinon ille, –Nec ſi miſerū Fortuna Sinonem Finxit, vanum etiam, mendacémque improba finget.

12 *E'ſtne ea)* ᴸ Adhuc loquitur de Phanio Chremes, de qua inter ipſos ſermo fuerat, priuſquam venirent ad paraſitum.

13 *Itaque ad)* ᵛ Propoſitio eſt. Vxorem date. Ratio ab opportuno, quia paratus ſum. Eſt autem tota actio figurata, quia vtrinque dolis luditur & iactatur.

15 *Nam omnes)* Ratio à ſtudio parandi ſe, & ab æquo & à ſenum voluntate. Quia autem nouit ſibi eam non datum iri, ideò ſimulat ſe ducturum, & aſtutè vrget vt dent.

17 *At hic)* Recuſat dare cauſam in fratris ἀποστροφὴν transferens. Non dabo, quia frater diſſuadet.

18 *Nam qui)* A turpi vel rumore malo quis ſequetur. Repetit autē fratris verba μιμητικῶς.

19 ſdſſp *Olim cum honéſtè pótuit, tum non eſt data:*
20 dſſſap *Nunc viduam extrúdi, turpe eſt. ferme eádem ómnia,*
21 ſſſſ *Quæ tute dudum coràm me incuſáueras.*
22 ijſſſ P. *Satin' ſupérbè illúditis me!* D. *qui?* P. *rogas!*
23 aljdip *Quia ne álteram quidem illam pótero dúcere:*
24 iidſſp *Nam quo redibo ore ad eam, quam contémpſerim!*
25 ſ dſſp C.* *Tum autem Antiphônē vídeo ab ſéſe amíttere,*
26 ſjdip *Inuîtum eam: inque.* D. *tum autem vídeo filium*
27 ſſdiſp *Inuîtum ſanè mulíerem ab ſe amíttere.*
28 ſſſſ *Sed tranſi ſódes ad forum, atque illud mihi*
29 ſſſſ ſd *Argéntum iubē rurſum reſcribi Phórmio.*
30 dſſſi P. *Quod'na ego perſcripſi porrò illis, quibus débui.*
31 dſſa blſap D. *Quid igitur fiet?* P. *ſi vis mihi vxórem dare,*
32 bſſſ *Quam deſpondíſti, ducam: ſin eſt, vt velis*
33 ſſdſſ ſſdſi *Manêre[illam apud te: dos hic]máneat Démipho.*
34 ia *Nam non eſt æquum me propter vos décipi,*
35 ſſſſ aiſdij *Cum ego veſtri honôris cauſſa repúdium alteri*
36 ijſſip *Remiſerim, quæ tantúndem dotis dabat.*

Vafrè retorquet rationes.

*Hæc Demiphoni clanculum ſuggerit Chremes. L & eſt alia ratio ab iniuſto & difficili. *Reſcribi*, id eſt, renumerari, reddi, ſeu per menſæ ſcripturam dari.

Diuiſio color.

Ma.[apud te illam hic dos]. ilſdſi.

*Ab æquo & honeſto.

19 *Olim cum)* Confirmatio & expoſitio rationis per collationem tempori, & conditionis, & per àrrίθεσιν. Olim honeſtè potuit virgo dari. Nunc vidua ſine turpitudine inuita non poteſt eiici.

20 *Fermè)* L Addit vim confirmationis ab ipſius Phormionis ſententia.

21 *Quæ tut.)* V Qui me dicebas iniquè agere quòd Phanium ab Antiphone diuerterem. *Quæ tute d. coram me inc.)* D Noua locutio, Coràm me incuſaueras: non, Quæ hic incuſaueras. *Coram me inc.)* Bellè: vt ſi quid neget, contra ſeipſum ſentire videatur.

22 *Satin' ſup. ill. me!)* En datiuum & accuſatiuum caſum regit illudo.

23 *Quia ne)* V Ab incommodo ſuo & à turpi, ob amiſſionem prioris, ad quam ſine rubore non poſſit redire.

25 *Tum autem)* A difficili & iniquo cur non poſſit dari ex animo Antiphonis, eſſet iniquū ab ipſo inuito vxorem auellere.

29 *Argentum)* V Repetit argentum. *Iube r.)* D Quoniam annumerationem pecuniæ antecedit ſcriptura: reſcribere dicebant pro renumerare. Et ſic infert, —Nec ego perſcripſi porrò illis quibus debui. Hæc eſt ergo figura in qua ſecunda de primis ſignificantiā ſumūt. *Iube reſcribi)* Per ſcripturā, id eſt, de menſæ ſcriptura dari, vnde hodie additur chirographis, Domo ex arca ſua, vel ex menſæ ſcriptura. *Reſcribi)* L Reddi, renumerari: nimirum per ſcripturam menſariorum aut fœneratorum, penes quos vſuræ gratia priuatæ pecuniæ erāt. Eſt autem ſynecdoche, qua verbum rei ſequentis ad ſignificandum id, quod præceſſit, transfertur. nam præcedit numeratio pecuniæ, deinde ſcriptura ſequitur, cùm id quod numeratū eſt, in tabulas refertur. *Reſcribi)* V Id eſt, numerari: vel μετ᾽ εὐφημίας pro ſolui. Nam & reſcribere eſt aliquid in tabulas accepti & expenſi referre. Iudicat & Seruius in ſeptimo Æneidos Scribere eſſe dare, Reſcribere eſſe reddere.

30 *Quod'na)* Ab impoſſibili, Quia perſcripſit aliis, id eſt, dedit vel expenſum retulit. Totus ſermo hic à rationibus fœneratorum ſumptus eſt, vt Budæo alicubi placet. Et perſcriptores ſunt, qui eiuſmodi officio inſeruiunt. *Na ego perſcripſi)* D Multis per ſcripturam reddidi, multis dedi. vt apud Virgilium, Dicitur hic ſubito Troiana per agmina rumor.

31 *Si vis)* V Repetit propoſitionem, quam ſi diuiſione exornat. Duo enim proponit: Aut ducere vxorem vult, aut pecuniam datam retinere.

34 *Nam non)* Confirmat ab iniquo. Iniquum

*I Imprecatio. R. Al. [hinc malã] tum [I] non el deiur, se corripietur, ijssai, & [malam rem] ponitur aduerbialiter. G. [periclũ], ddiisp. *D. Hoc ab vero. que cum clamore dici accipiẽdũ est.

D. *I [hinc in malam] rem cum istac magnificéntia ssslai 37
Fugitiue: étiam nunc credis te ignorárier, aassp 38
Aut tua facta ádeó! P. irritor. C. túne hæc dúceres, disssi 39
Si tibi data esset! P. fac [perículum.] V. vt filius {disasp, ssi} 40
Cum illa hábitet apud te: hoc vestrum consiliũ fuit. dassap 41
P. Quæso quid narras! D. *quin tu mihi argéntum cedó. {ssassi, ssst} 42

G. [Immò] prima à superiore versu pendet, ssi s. C O [Imò] vtraque breuis, assiti

P. Immò vérò, tu vxórem cedó. D. in ius ámbula. {xssisi, s} 43
P. [In ius!] enimuéro si porrò esse odiósi pérgitis. {sssasp, sa} 44
R. Quidam omittunt [In ius!] C si remaneat, versus erit hypermeter.
D. Quid fácies? P. egóne! vos me indotátis modò ddissp 45
Patrocinári fortásse arbitrámini: ijssu 46
E'tiam dotátis sóleo. C. quid id nostra! P. nihil: asdasp 47

Apertiùs loquens intercipit. Ephasis alterius partis in fabula. *Chremes terretur.

Hic quandam noram, cuius vir vxórem. C. hem. {sisasi, ssia} 48
D. quid est?
P. Lemni hábuit áliam. C. * nullus sum. P. ex qua filiam dbsssp 49

est ipsum decipi. Exponit verò ab honesto & æqui, vt cum priorem dimiserit, nunc dotis loco habeat hanc pecuniam maximè cum id in ipsorum gratiam fecerit.

37 *I hinc in malam*) Rationibus non potest vincere senex, currit ad conuitia, A vitiis eius ij sunt refutans. Non mouetur nimium conuitiis Phormio, quia malè sibi conscius est. *I hinc in m. r.*) B Terentius hoc dixit, quemadmodum Græci tum φθείρου, tum ἔρρ' ἐς κόρακας. Nunc vulgi sermo in eiusmodi mali indignatione solet ablegare homines ad Orci satellitium. *In malam rem hinc*) Ad coruos abi. Abi in malam rem. In malam crucem, imprecationes sunt, à quibus abstinere discant iuuenes, nihil enim Christianos decent, quibus à spiritu dei per doctorem gentium in epistola ad Ephesios dictum est. Omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor, & blasphemia tollatur à vobis cum omni malitia. Estote autem inuicem benigni, misericordes, donantes inuicem, sicut & deus in Christo donauit vobis. Et paulò post. Fornicatio autem, & omnis immunditia, aut auaritia nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos, aut turpitudo, aut stultiloquium, aut scurrilitas, quæ ad rẽ non pertinet, sed magis gratiarum actio.

39 *Irritor*) Irritare propriè est prouocare. Tractum à canibus qui prouocati irruunt.

40 *Vt filius*) V A contitie Phormionis de Phanio abducenda. Estque in statu coniecturali, cur voluerit ducere, an vt esset coniunx, an verò vt Antiphoni seruaret. Est à iusto, Iustè repeto, quia noluisti eam vt vxor esset ducere

Quæso) Cum admiratione eludendo soluit. 42
Quin) Vterque suum minaciter & cum clamore postulat.

In ius) I In iudicium. *In ius amb.*) D Ad iudicem eamus scilicet. nam ius, pro loco est. Cicero. Quin te in iure conspicio. 43

Enimuero si p. esse o. p.) Vultu iuuandum est, & pronunciatione hoc quod tam minaciter suspenditur. *Enimuero*) Enimuero, principium est aliquid per iracundiam dicturi: vt, Hic tum alius ex alia arte. Enimuero hoc se ret, &c. *Odiosi*) B Id est molesti. Nam odium, vt dixi, veteres pro molestia capiebant. 44

Quid facies?) V Videns eum iuris mentione audita non nihil perterrefieri, ideò acerbè deridẽs quærit quid sit facturus porrò, cum in iudicio causa casurus sit. *Egone*) A facultate tuendi se, Quia patronus dotatis & indotatis adesse soleo: Ergo & meã causam agam. Verùm hic delabitur astutè diffidens causæ, ad aliam euadendi viam. Minatur se facinus Chremetis proditurum vxori Et factum narrat. Qua te plurimum perterrefit Chremes, & mauult omne æs ipsi condonare, quàm vt furtiuum concubitum vxor resciscat.

Indotatis) D Hoc est, vt Phanio. 45
Etiam dotatis s.) Vt Nausistratæ. 47
Nullus sum) Perii, mortuus sum. V Hyperbolicæ 49

50 ſbſſip *Suſcêpit: & eam ſclàm éducat.] C. * ſepúltus ſum.*

G. [edúcit clàm.] ibſſip. édúcere pro educare.

51 diſsſi P. *Hæc ádeò ego illi iam denarrâbo.* C. *óbſecro,*

52 dſdiſp *Ne fácias.* P. *oh túne is eras!* D. *vt ludos facit!*

53 ſdſſi C. *Miſſum te fácimus.* P. *fábula.* C. *quid vis tibi?*

54 ſdſsſi *Argéntum quod [habes? condonâmus te.]* P. *aúdio.*

R. Al. [habes condonamus te.] ſine diſtinctione.

55 ſijſal *Quid vos (malùm) ergo me ſic ludificámini,*

56 iſdſſi *Inépti veſtra puerili ſenténtia!*

57 { dbſſip ſbijd } * *Nolo, volo: volo nolo rurſum: cedò, cape.*

58 ſſſdij *Quod dictum, indictũ eſt. quod modo erat ratum, irritum eſt.*

59 ſſſſi C. * *Quo pacto, aut vnde hæc hic reſcîuit?* D. *néſcio.*

60 aſiiſi *Niſi me dixiſſe némini id certò ſcio.*

61 dddiſp C. *Monſtri, ita me dii ament, ſimile.* P. * *iniéci ſcrúpulum.* D. *hem,*

62 dſſſp * *Hiccine vt à nobis hoc tantum argénti aúferat*

63 iſſibi *Tam apértè irridens! émori hercle ſátius eſt:*

64 aiſſſi *A'nimo virili præſentique vt ſis. para:*

65 aſſſi *Vides tuum peccâtum eſſe elâtum foras,*

66 iiijſp *Neque iam id celâre poſſe te vxôrem tuam:*

67 { xdſſil ſ } *Nunc quod ipſa ex áliis auditûra ſit Chreme.*

68 ſijidl *Id noſmet indicâre placabílius eſt.*

* L. Auxeſis hyperbolica deſperantis.

R. vt ludos facit] id eſt, vt illudit, & irridet

Inuectiua in ſenes. D. *Malum.* aduerbium eſt interpoſitę indignationis.

* In inconſtantes.

I Mimeſis indignãtis. *Nolo, volo: volo nolo* r. primò ſingula ſeparatim: deinde ſimul vtraque pronũcianda ſunt.

* Miratur vnde ſciuerit.

* L. Hoc ſecum paraſitus: & eſi prouerbiale: nã ſignificat ſollicitudinẽ animo inijcere.

* Stomachosè ad lites cęcitat à neceſſario, ab honeſto, ab vtili

bolicæ ſunt amplificationes in extrema rerũ deſperatione. Vide quàm vir iſte vxorẽ timeat ob fidem matrimonii violatam.

50 *Sepultus ſum)* D αὔξησις. nã plus eſt, quàm Nullus ſum.

51 *Hæc adeò ei illi iam d.)* B Interminatur ſe narraturum vxori de altera coniuge, ex qua Chremes in Lemno filiam ſuſceperat. *Oh túne)* V Iocatur in eum, quaſi ignorarit eũ eſſe.

53 *Quid vis tibi? Arg. q. h. c. te)* D Vis iterum ſubaudiendum eſt: vt ſit, Vis argentum quod habes? & eſt ἀσύνδετον inferendum. Condonamus te. Sic eſt illud apud Virgilium. Vultis & his mecum pariter conſidere regnis? Vrbem quam ſtatuo, veſtra eſt. *Condonam us te)* Condono, ablatiuo iunxit: vt In Eunucho. Habeo alia multa, quæ nunc condonabitur. B Condonamus pro remittimus dixiſſe videtur.

55 *Quid vos)* V Amara μίμησις ſenum inconſtantiam taxat. Eſt imago inconſtantium hominum eleganti verborũ ἀντιθέσει figurata.

56 *Veſtra p. ſ.)* B Quæ ſit puerilis ſententia, Horatius docet in arte. --Iram, inquit, Colligit, & ponit temerè, & mutatur in horam.

Quo pacto) V Muſſant inter ſe, admirantes eum reſciuiſſe factum Chremetis. 59

Monſtri) Res eſt monſtroſa, id eſſe diuulgatum, quod tam ſtudiosè celauimus. *Inieci ſcrup.)* Sollicitos reddidi, obieci hoc quod illos mordet, ſollicitos & dubios facit. In Adelphis. --Timet, inieci ſcrupulum homini. *Hem)* Cum indignatione excitat fratrem ad faciendam litem Phormioni. Nolumus ei donare pecuniam. Ratio à quantitate, & ab indigno, Quia etiam deridet nos. Ab impoſſibili, mauult mori quàm hoc remittere. 61

Animo virili) L Accingitur ad vim Demipho, & Chremẽ hortatur à neceſſario. *Animo)* V Confirmat eum & iubet eſſe animo præſenti. ẽſtque propoſitio. 64

vides) A neceſſario & impoſſibili, Quia quod vulgatum eſt, ipſam fugere non poterit. 65

Nunc quod) A commodiori & honeſto, Faciet ad eam placandam plus, ſi ex nobis peccatum tantum audiet quàm ex aliis. 67

* V. Alia ratio. vt facilius Phormionem vlciſcantur.

Hæreo, metaphora ab auibus inuiſcatis.

• L. Prouerbialis figura, pro, perdita temeritate & audacia.

D. Vt, pro, ne non.

D. Cum, pro, quia.

Aggredimini. perſtat in metaphora à gladiatoribus ſumpta.

• L. Comminatio.

R. [Ais] a-acſp.

A poteſt [Ais] more ſuo iubam cenſeri vlla i & [ſuit], dbaaſp.

Lautum, id eſt, purgatum.

• Metaphoræ egregiæ.

Al. [tibi tã], dſlaſi.

Tum hunc impurâtum poterimus noſtro modo ſſdſſi 69

Vlciſci. P. *at at, niſi mihi proſpicio, hæreo:* ſibiai 70

Hi * *gladiatório ánimo ad me affêctant viam.* dſ bſſp 71

C. *At véreor, vt placari poſſit.* D. *bono ánimo es:* diſſdp 72

Ego rédigam vos in grátiam, hoc fretus. Chreme, –ſ–ſi 73

Cum ſ de] médio excêſſit, vnde hæc ſuſcêpta eſt { laſſi ſai 74

tibi. Al. [è], diſſi.

P. *Itáne ſagitis mecum? ſatis aſtúè aggredímini.* –ſdſdi 75

Ma. [mecum agitis] bdaadi.

* *Non hercle ex re iſtius me inſtigáſti Démipho.* { ſſdſi ſſa 76

ſ Ain' tu, vbi péregre tibi quod libitum ſuit féceris, { doaaſp dbaai 77

Neque huius ſis véritus fœminæ primáriæ, { itaaſi idſi 78

ſ Quin tu nouo modo ei ſſ fáceres contumélias: ſiaaei 79

G. Creticus hic admittendus. M U [Nouo modo ei quin], iadſij.

Vénias ſ nunc précibus, lautum peccâtum tuum! adſſſp 80

R. Al. [nunc mihi precibus], ubi ſpondæo gratia rò [mihi] inſertum ſit: ſed verſus quo minus ſic legi poſſit repugnat.

Hiſce ego dictis illam, ita tibi * *incênſam dabo,* dſdiſi 81

69 *Noſtro modo Vlciſci)* D Ingenio ſcilicet.

70 *At at)* V Se quoque vt ſibi bene caueat hortatur. Propoſitio, Proſpice tibi. Ratio a periculoſo, Ne hæreas tanquam auiculæ inuiſcatæ, à quibus ducta eſt metaphora. Alia ratio ab [illegible] animo, Me enim forti animo petunt & enectum cupiunt. Sed videtur hæc non ſerio loqui.

71 *Hi glad. an.)* D Parato ad periculum: hoc eſt, ita perdito ac temerario, vt non ſibi caueant, dummodo vulnerent vt Saluſt. Auidius alter alterũ ſauciare, quam ſemet tegere. *Gladiatorio an.)* M Confidenti, obſtinato. B Prouerbii ſpeciem habet, ſignificans ita tendi ad nocendum alteri, vt id cum proprio etiam periculo teneatur animo pertinaci, paratóque vel perdere, vel perire. Nam gladiatori compoſito ad certamen hæc pugnæ propoſita ſors eſt, aut occidere ſi occupauerit, aut occumbere ſi ceſſauerit. *Ad me affectant viam)* D Affectant viam plenum: quod nos [illegible].

72 *At vereor)* V Expertus eſt vxoris ſuæ iram & acerbitatem ob peccata: ideò veretur, ne de tam grandi flagitio ſit datura veniam.

73 *Ego)* A ſuæ operæ promiſſione, & facilitate reconciliandi ob mortem pellicis, Quia vxores mortua pellice facilius placantur, quàm viua.

74 *De medio exceſſit)* D Et ad dictum, & ad tationem dicti, Comicum eſt.

75 *Aſtute agg.)* [illegible]. Et propriè Aggredi, accedere ad dimicandum eſt. Bene ergo ſeruauit tranſlationem à gladiatoribus cœptam.

Non hercle) V Quaſi dicat, hoc multum nocebit Chremeti, quod me ita irritaſti, eſtque [illegible]. *Ex re iſtius)* B Ex re tua, è republica, in rem tuam, in rem meam perinde ſignificat Latinis, ac ſi diceret, mihi vel tibi vtile eſt. 76

Ain' tu? vbi peregrè) D Modò ad Chremetem cum inuentione conuerſus eſt. *Ain tu)* • Grauiter minatur Chremeti à modo & verbis, quibus eam velit concitare in ipſum. Amplificat autem factum a libidine eius à perſona & dignitate vxoris, à re ipſa vel contumelia, & à precibus, quibus veniam petens, ſe velit expurgare. Hæc autem eo minatur, vt ſenes ab actione abſterreat. 77

Faceres Contumel.) Obſeruandum eſt Ciceroni temporibus hanc phraſin minus vſitatam fuiſſe. Et ipſe Cicero in tertia Philippica carpit Antonium, quòd nouo modo ſic dixerit. Reperimus tamen Catonem ſeniorem, & Plautum in Aſinaria eandem vſurpaſſe. 79

Lautum pecc.) D Vt laues, vt maculam. 80

Incenſam) • Hyperbolica eſt exaggeratio, & egregiis metaphoris ornata. Vult ita concitare in ipſum, vt ne lachrymis quidem largiſſimè offuſi & tanquam guttis è corpore miſſis (vt Donato videtur) & multi precibus placare eam queat. *Ita incenſam dabo)* R Rodolphus Agricola lib. primo Inuentionis Dialecti 81

82 ſſdſſp *Vt ne reſtingas, lácrumis ſi extillaueris,*
83 ſſſſi D.* *Malùm, quod iſti dij, deǽque omnes duint:*
84 ſſaſſi *Tantáne affêctum hóminem quenquam eſſe au dácia!*
85 ſſdſſp ſſaiſi *Nónne hoc públícitus ſcelus hinc deportárier*
86 ſſi *In ſolas terras!* C. *in id redâctus ſum loci,*
87 dſſbi dſſid *[Vt quid agam cum illo, néſciam prorſus.]* D. *ego ſcio:*
88 ſſi ſp *In ius eâmus.* P.* *in ius! huc ſiquid lubet.*
89 dſſaſi D.* *Aſſéquere, ac rétine, dum huc ego ſeruos éuoco.*
90 ſabaſſa ſaaili C. *E'tenim [ſi nequeo ſolus: accúrre huc.]* P. *vna in iúria eſt*

G. [*ſolus nequeo: accurre.*] ſaſſi. Nu. [*ſolus nequeo accurre huc.*] adſili: vel [*nequeo*] *ſit duo dyſyllaba.* adſili. B. [*Enim ſolus nequeo: accurre huc*] *tum in* [*Enim*] *prima ad præcedentem verſum pertinet.* idſili.

91 ſſiſi *Tecũ.* [D.] *lege ágito ergo.* P. *áltera eſt tecũ Chreme.*
92 iſaſſp D. *Rape hæc.* P. *itáne agitis! enimuero voce eſt opus.*
93 ſſſi *Nauſiſtrata exi.* C. *os ópprime.* D. *impûrum vide,*

* V. Imprecatio grauis cum admiratione & interrogatione indignationis plena, de tanta hominis audacia atque impudentia

D. *Publicitus*, i. publica cura atque conſilio.

B. *Solas*, i. deſertas. *Al.* [*Vt neſciã prorſus quid agã cũ illo,*] ſi adi.

* D. Apparet paraſitum alii ad domum Chremetis: te nes verò ad forũ conari attrahere.

* Vide turbas.

D. *Iniuria*, id eſt, actio Iniuriarum ex lege.

Al. [C.]

lecticæ, capite. xxiii. agens de nomine rei, & triplici eius vſu, Alius preterea eſt, inquit, huius loci vſus: cùm tranſlato nomine, deinde ducimus ex re, non quã hoc in loco, ſed quã propriè ſignificat, argumẽtũ. Quale eſt apud Ouidiũ. Quis enim celauerit ignẽ, Lumine qui ſemper proditur ipſe ſuo? Ignẽ pro amore poſuit. Deinde Phormio, Hiſce ego dictis illã tibi tam incenſam dabo. Vt ne reſtinguas lachrymis ſi totus extillaueris. Incenſam pro irata dixit, deinde reliqua ſubiecit velut verè ardentem crederet.

82 *Reſtinguas)* L Epitaſis ex metaphora. nam cùm iram ſignificarit, nũc quaſi de vero igne loquitur. *Lacrumis ſi extill.)* D Stillare, eſt guttas emittere ex corpore: Extillare, ipſum corpus guttatim finiri. Ergo quaſi totum in lachrymas cõuerti, & ex toto ſtillare corpore

85 *Nonne)* V A ſupplicio quod meruiſſet tam ſceleratus homo, Vt proſcriberetur & deportaretur in deſertum & ſolum locum vel inſulam, ne illi cum vllo homine conuerſandi copia eſſet.

86 *In ſolas terr)* D Virg. Paſtorum & ſolis exegit montibus æuum Et Saluſt. in primo. Solis viis. *In id)* V Ridicula eſt ἀπορία Chremetis timidi. Nam timor animũ conſiliũque adimit.

87 *Ego)* V Animoſior Demipho conſilium ſuggerit, vrget vt in ius vocetur Phormio: φιλάργυρος eſt, inuitus caret pecunia imprudenter elargita.

In ius eamus) D Ad Prætoris ſellam. modò enim, locum ſignificat. 88

Aſſequere) V Summa hîc eſt ἐπίταϲις & turbæ maximæ. Vi in ius pertrahere volunt. Hæc actione fiunt admodum ridicula. 89 *Aſſequere)* L Apparet Phormionem niti ad domum Chremetis, vt conueniat Nauſiſtratam. quare dixit, Huc, ſi quid libet, prouocãs Chremetem, cum ipſe in ius vocaretur.

90 *Etenim ſolus)* D Etenim, pro At poſuit: vt turbatũ oſtẽderet. Sic alibi. Etenim non ſinã. *Enim ſolus nequeo)* B Enim pro, At vetus eſt, & præponitur. Terentius, Enim ſolus nequeo. Quidam legunt etenim. *Vna in.)* V Minatur illis actionem iniuriarum.

Lege ag. ergo) D Lege agito dicebatur ei, cuius intentio contemptibilis aduerſario videbatur. Plaut. in Aul. Lege agito mecum, moleſtus ne ſis, & cœnã coque. *Altera)* Quam feciſti dotatæ vxori. 91

Itáne) V Dum vim patitur, aliud remedium quærit, vxorem euocando cui narret peccatum mariti. Eſtque ad proximas rixas præparatio. 92

Os opprime) B Os opprimere ſignificat obturare & occludere os, nec ſinere loqui. 93

Ma.[ni], adſſp. R.[D. Vel oculū exclude. P. eſt, vel ; P. vel oculum excludet eſt,] &c. i. etiam ſi oculum mihi excluſeris: eſt tamē vbi vos vlciſcar.

Quantùm valet. P. *Nausiſtrata, inquam.* C. *non* 94
taces!
P. *Táceam!* C. *[niſi] séquitur, pugnos in ventrem ín-* 95
gere.
*[*P. *Vel óculum excúlpe. eſt.] vbi vos [vlcíſcar, lo-* 96
cus.]

Bembus.[vlciſcar probè.]

94 *Quantùm valet)* V Vel clamando, vt ſit βοὴν ἀγαθός, vel etiam robore reluctando.

95 *Pugnos in vent. ing.)* D Vrbanè in ventrē, quaſi paraſito. An ventrem, totum paraſitum dicit? vt Lucil. in ſecundo, Viuite lurcones, comedones, viuite ventres. An ſimpliciter, quia qui reſiſtit, ne ſequatur trahentem collo obtorto, repandum ſe facit, & ventrem proiicit. cùm autem in ventre ferítur: curuatur, & ſequitur. B Eraſmus. Pugnos, inquit, plagas ipſas vocat. Ventres autem dicebantur homines edaces, ventri atque abdomini ſeruiētes. V Pugnos impingito. Græcis eſſet κόνδυλος. Vocat & vrbane Ventrem, quod Donatus de toto paraſito dictū putat. Eſt enim Paraſitus γαστήρ, edax, venter, & abdomini ſeruiens. Vnde & prouerbium extat, Ventres.

96 *Vel oc. exc.)* B Vel pro Etiam poſuit: vt In Eunucho, .. Vel rex ſemper maximas Mihi gratias agebat. *Oculum exculpe* V Similis eſt Plautini ..enis in Pſeudulo. Oculū excludito. Idem exoculare dicit Græcè, vt apud Ariſtophanem ἐξομματοῦν.

ACTVS V. SCEN. IX.

ARG. D Hic, velut controuerſia eſt in qua reus ſit maritus malæ tractationis: & eſt ſtatus qualitatis venialis. P Chremes adulterij reus, Nauſiſtratæ vxori à Phormione V proditus, ab ea peſſimè audit: quæ concitatius in eum inuehitur, P eúmque grauiter obiurgat. vnde Phormio magnopere exultat, tam egregiam ſe nactum eſſe de ſenibus vltionem. Tum deinde Demipho pro Chremete & intercedit & precatur obnixè, vt vxor ipſi crimen condonet. Tum comperto Phædriæ amore V ita hæ turbæ conſileſcunt, vt & Phædriæ ignoſcatur, P atque ipſe contentionis parentum ſuorum ſedandæ arbiter conſtituatur. B ea enim neque ſe ignoſcere dicit, neque promittere quicquam, ſed filij iudicio permittere omnia. V Eritque hîc omnium periculorum cataſtrophe. P Poſtremò quò ſingula in calce iucundiùs claudantur, paraſitus Phormio ſuopte ingenio ad cœnam ſe quoque vocaturam eſſe Nauſiſtratam animaduertit. Attende autem hic à Poëta habitum, geſtum, vultū, & affectum perſonarum mirificè expreſſum & obſeruatum. V *Theſes.* 1 Malè ſibi conſcij tanquam peccatores obſtupeſcunt Et hic dictum eſt Iuriſconſultorum. Tacet, conſentire videtur. Agitur enim adulterij Chremes reus à Phormione. Eſt igitur huius oratio ἀνδρεία. 2 Magna ſit controuerſia inter vxorem honeſtam & maritum mœchum. Eſt enim coniugium diſpar, & infidele. 3 Vinum nihil moderabile ſuadet. Eſt enim Pythagoræ ebrietas μανίας μελέτη. & huc quadrat illud Platonis, quo & ſenem & inebriatū bis puerum fieri aſſeruit. 4 Amor meretricius eſt fundi calamitas, ἀγροφθορία. 5 Senilis vxor impuro marito eſt contēptiſſima. 6 Factum nequit fieri infectum. 7 Verè reſipiſcenti venia danda eſt. M Raram inter coniugatos pacem & concordiam, ſed perpetuas lites & iurgia nimis quàm ſæpe eſſe docetur hac ſcena. Nam vt inquit Iuuenalis, Semper habet lites alternáque iurgia lectus, In quo nupta iacet, minimum dormitur in illo. Et Ouidius, Dos eſt vxoria lites. Sextius dicere ſolebat teſtante Seneca, Qui non litigat, cœlebs eſt. Hæc in Xantippe Socrates prudentiſſimus expertus eſt: & docuit fieri non poſſe, quin vxores cum maritis litigent.

Verſuum genera. Vnus & viginti primi ſenarij, vt præcedentes. Reliqui trochaici tetrametri catalectici, excepto vltimo dimetro iambico acatalectico. & fortaſſe triceſimoſexto, quia ſi vulgata lectio retinetur) erit iambicus tetrameter acatalecticus.

NAVSISTRATA. CHREMES. PHORMIO. DEMIPHO.

1 {fixfi / fif} QVIS] nóminat me? C. hem. N. quid istuc
turbæ est óbsecro Mu.[Quis].
2 {xfdfij / fifad} Mi vir? P. hem, quid nunc [obticuisti?] N. quis hic
homo est? Mu. Al.[obstupuisti?]
3 dfddfp Non mihi respóndes? P. [hícine vt tibi respóndeat,]
Mu.[hiccine vt respondeat?] dffifp.
4 {dfxffp / dfd} Qui hercle vbi sit, nescit! C. caue [isti quicquam
créduis.]
R.[Creduis] pro credat. aliàs [credas.] sed versus non cõstat. G [quicquam isti creduas.] dfdffp. Mu [creduas.]
5 {ciffi / a} P. Abi: tange: *si non totus friget, me [énica.]
6 {aixffi / aif} C. Nihil est. N. quid ergo est? quid istic narrat? P.
iam scies:
7 ffbij Auscúlta. C. pergin' crédere! N. quid ego óbsecro
8 {ffcffp / ffi} Huic credam; qui nihil dixit! P. delirat miser
9 ijdffi Timóre. N. non pol témerè est, quòd tu tam times.
10 aaffai C. [Egóne] tímeo! P. *rectè sanè, quandò nihil times,

Audiens clamorẽ Phormionis vocẽ hæc dicit.

G. In [hem] h vim habet consonantis, si cretícus non admittitur.

G. [hicine] prima correpta, vt in primitiuo [hic].

*Physicẽ. Verg. Gelidúque coit formidine sanguis.
L. Friget, metu scilicet & pauore.
Al. [eneca.]
Vide timorẽ Chrémetis.

Gl. Al. [Egón'] bassai. Mu [Ego] bassai.

*Ironicôs stomachosẽ.

1 *Quis me n.*) *Occasio est colloquii & cõgressus in exordio. Vocatur enim à Phormione nominatim. & hic trepidãtis & metuentis propter malam conscientiam sex signa coniecturalia, atque notationes adsunt: quarum prima est, cùm perturbatus hem, dicit. Vox enim est obstupescentis. Itaque præsentem vxor viderat turbam admirans. Altera est, taciturnitas ex conscientia perturbatissima nata, ceu stuporis causa. Tertia, mentis est & animi cõfusio tanta, vt locum, quo sit, nesciat ipse, propter cordis contristationem & debilitatem. Quarta est, ex totius corporis frigore. Metu enim malæ conscientiæ horrescunt: Virgilius, — Mihi frigidus horror Membra quatit, &c. Pili quoque inhorrent, cùm ex frigore meatus cordis & caloris comprimuntur. Quinta est delirium. Siquidem in corpore metus gignit linguæ titubationem & hæsitantiam ignauiam propter sanguinis maximè inopiam, in facie pallorem. Calor enim ad inferiora concessit, atque sic metus crescit. Qua de causa fit, vt aluus trepidantibus ferè soluatur: & ab Homero verè dictum fuisse de ignauo, Cor huius ad calcaneum decidisse. Verùm in animo opera metus, sunt cogitationum & consiliorũ perturbatio & confusio in tanta animi angustia & cordis magna compressione. Sexta est, stupor & linguæ hæsitantia, cui particula At magnopere inseruit. Huc afferendæ sunt sententiæ Græcorum de mala conscientia, eiusdémque effectis. Nam Pythagoræ vel audacissimus, sed malè cõscius est timidissimus, [illegible]. Velut si quis furto deprehensus fuerit, mox obstupescit vel eloquentissimus, de quo sic Euripides: [illegible]. Rectè igitur rectam conscientiã Bias pronuntiauit esse [illegible]: sicut Periander [illegible], cùm ab omnibus curis & animi angustia liber sit. Quare Socrati viuere tranquillimè videntur οἱ μηδὲν ἑαυτοῖς ἄτοπον συνειδότες, cùm nullius absurditatis sibi sunt concii. Est enim facinorosa conscientia velut vlcus in corpore, cùm pœnitentiam in anima perpetuò lancinantem & peruellentem relinquat. Latinorum quoque sunt grauissimæ sententiæ in literis tã sacris quàm prophanis, quæ tanquam notissimæ hoc loci relinquendæ sunt. Porrò dici nequit, quanta astutia subinde magis atque magis senẽ malẽ sibi conscium parasitus exagitet.

8 *Delirat miser Timore*) Grauiter vtrunque: & Delirat. & Timore. nam deliratio, senectuti conuenit: timor, conscientiæ.

10 *Rectè sanè*) Est ironica [illegible], & causam naturalem habet ex ipso affectu. Quod

Et hoc nihil eſt, quod ego dico: tu narra. D. *ſcelus,* labſaai 11

•Blandè. [t] Irriſio in Demiphonem. *Tibi narret!* P.* *eho tu, factum eſt abs te ſedulò* 12

Pro fratre. N. *mi vir non mihi narras.* C. *quid.* N. *quid at?* ſiſaſp 13

C. *Non opus eſt dicto.* P. *tibi quidem: at huic opus eſt.* ddiſi 14

•Interrumpit vterque narrationem Phormionis. *In Lemno.* C.* *hem, quid ais!* D. *non taces!* P. *clam te.* C. *hei mihi.* ſdiſi 15

• L. Hoc ad Demiphonem. •Exclamatio cum ſtomacho. P. *Vxorem duxit.* N. *mi* [m] *homo, dij meliùs duint.* ſſdial 16

P. *Sic factum eſt.* N. *perij miſera.* P. *& inde filiam* ſddtip 17

• V. Aſſeueratione … *Suſcepit iam vnam, dum tu dormis.* C.* *quid agimus!* ſiſſdp 18

•Amplificatio digna muliere. N.* *Pro dij immortales, facinus indignum, & malũ.* ſſdiſp 19

L. F… ſenes, i. frigent inuidiosè dictum in Chremetem. P.* *Hoc actum eſt.* N.* *an quicquam hodie eſt factum indignius!* ſſdiſp 20

Qui mihi, vbi ad vxores ventũ eſt, tũ fiunt ſenes. dſſſi 21

Appello, ſcilicet vt teſtem. *Demipho te appello: nam me cum hoc ipſo diſtædet loqui:* O. Al. …us codex omittit [ipſo], ſed perperam: ſic paulo poſt […]. dſſiſt 22

.Al. [Hæccine]. [c] [Hæc illa] [A] tum … illa ſoludentium al … terum l. *[Hæccine] erant itiones crebræ, & manſiones diutinæ* ddſſiſb 23

Lemni! hæccine erat, quæ noſtros fructus minuebat vilitas! ſaſſdſt 24

ſibi bene conſcius eſſet, & nihil timeret, facti quoque expoſitio nulla eſſet, atq; trepidatio. Quapropter vrget, vt ipſe facinoroſius exponat.

Scelus) Frater indecorum eſſe cenſet, vt quis ſui ſceleris narrator eſſet, ſed mox ſcomma huic non ſine eclipſi regeritur.

14 *Tibi q.*) Conceſsione diluit. Tibi nimirum flagitioſo opus non eſt.

15 *In L.*) ὑπέρβατον. Locus eſt, In Lemno. Modus eſt, cùm ait, Clam te vxorẽ duxit. Factum, Ex ea ſuſtulit vnicam filiam. Occaſio eſt, Dum dormit, id eſt, ſecura eſt. Hæc autẽ interrumpitur nunc per Chremetem, cum ſtupidus exclamat, Hem quid ais? nunc per Demiphonem comminantem, Non taces! nunc per votum Nauſiſtratæ, & eius σχετλιασμόν.

16 *Mi homo, d. m.*) [D] Quærit Probus, an matrona tam familiariter Mi homo rectè dicat alieno: ſed fruſtra. nam fœminarum oratio, etſi non blanditur, blanda eſt.

18 *Quid agimus!*) Facetè dictum. [V] Deſperantis eſt, cum nullus ſubterfugiẽdi criminis locus ſit reliquus.

19 *Pro dij*) Exclamatione σχετλιαστικῇ per interrogationem proponit Chremetis factum eſſe Indigniſsimum. & eſt oratiuncula … Exaggerando autem propoſitio repetitur.

21 *Qui mihi*) Confirmat à veriſimili. Nam amatores ſenes apud vxores ſuas nulli ſunt, & ſenectutem veluti morbũ cauſantes. Verum … Mihi inuidioſe dictum eſt, & hic non perſonam notat, ſed ſtomachum & indignationem. [D] Eleganter inſertum Mihi. vt in Heautont. Is mihi vbi adbibit plus paulò, ſua quæ narrat facinora! Et in Andria, Ex ara hinc ſume verbenas tibi. ergo aduerbiũ eſt hoc loco, non pronomen. *Ad vx. v. e. t. fiunt ſ.*) [D] Eleganter Fieri dixit. Et generaliter inuidioſius, quam ſi vnũ accuſaret ſenem. [E] Numerum in tertia perſona inuidiæ cauſa mutauit, cum de vno Chremete loqueretur.

22 *Demipho te a.*) [V] ἀποστροφὴ eſt ad Demiphonem, cuiuſque cauſam pro decoro … ſubiunxit.

23 *Hæccine*) Angit & aſſerit tribus. Primum eſt crebra peregrinatio in Lemnum. Alterum eſt … Lemnius. Vltimum rei familiaris eſt contemptus & detrimentum. Repetitione quoque, interrogatione, & congerie amplificat. *Hæccine erat …*) [A] Linacer legit *hæccine*, vt neutrum pro … ſenem …

25 attsat– D.* *Ego Nausistrata esse in hac re culpam [méritam] non nego:* *Al.* [meritum]

26 atthst– *Sed eã, quæ sit ignoscenda.* P.* VERBA FIVNT MORTVO.

27 {dtrdt– dtrs} D.* *Nam neque [neglegéntia tua, neque id ódio] fécit tuo,*

28 *Vinolentus,* fere abhinc annos quindecim, mulierculam*

29 *Eam compressit, unde hæc nata est: neque post illam umquam áttigit.*

30 abda stv *Ea morte obiit: è médio ábiit: [qui fit in re hac scrúpulus!]*

31 arbbadt– *Quamobrem te oro, ut alia [tua facta sunt,] æquo animo hoc feras.* *Secretum non admittitur,* [G] *legendum' [fuit tua facta], & in [animo nihil elidendum,* atbdsbt· [M] *Al.* [facta tua sunt] atbtadt–.

* D Qualitas venialis à cocessione.
* D Non est passus parasitus, vt totam sententiam senex explicaret. [M] Mortuo verba facere, est in vanum verba spargere.

Mu. neglegentia tua, neque odio] dtxbst *vel* dttsbst.

* L Purgatio ab ebrietate. qui locus tum imprudétiæ tũ necessitatis.
* D. A tempore defensio.

R. *Al.* [*qui fit in re hac scrupulus,*] *pronunciatur. al.* [*qui fuit in re hac scrupulus.*] abdadstv.

* Oratoria deprecatio.

enallagen. Sic in Eunucho, –Continuò hæc adornant vt lauet. In eadem fabula, –Ego quoque vna pereo, quod mihi est charius. pro, qui mihi charior sum. Verg. de capris, Hæc quoque non cura nobis leuiore tuenda.

25 *Ego Nausf. esse in hac re culp. n. n.*) Qualitas venialis est, à concessione. Factum non negatur, sed causa facti. Pœterea defenditur, sei, non homini causam dando. *Ego Nausf.*) [V] Deprecatio [illegible] an pro Chremete flagitioso apud Nausistratam peccando intercedit, atque est in statu veniali. Et primò concessione criminis vtitur, quod deprecari conatur. Est quidem culpa, attamen ignoscenda.

26 *Verba*) Prouerbiale, quoties frustra verba fiunt. Parasitus autem nondum senem vrgere cessat. *Verba fiunt m.*) [B] In eum dici solet, qui verba facit non audienti, frustráque loquitur. Plautus, Mortuo verba nunc facio. natum adagium à ridicula consuetudine veterum, qui vita defunctos ter voce ciebant. vnde & conclamati dicebantur. Eandem vim habent, Surdo canis, Surdo fabulam narras.

27 *Nam neque negl. t. neque odio id fecit tuo*) [D] Locus in hac causa principalis est ἀντὶ ταῦ [illegible], & ideò in duo diuisit, nec negligétia circa te. nec odio inquit factum. Præterea & [illegible] addidit defensionem, Vinolentus, ferè abhinc annos quindecim, mulierculam, &c. ab ætate eius, à tempore criminis, à diminutione contemptúque pellicis, ab euentu, ab animo facientis: quòd mortua est. Postremò & à precibus ἐπίλογον fecit, admonens illam oratoriè mansuetudinis suæ. *Nam neque*) [V] Impulsio transfertur & aliò deriuatur. Factum quidem non ex odio, non ex negligentia, sed ex temulentia: cuius est hic occupata narratiuncula, cuius causa est vinum, quod igni confertur apud Poëtas. Si & filius sese expurgat apud Euripidem. [Greek illegible] Atque expurgando sese peccasse inscium & inuitum, sed à vino impulsum. Verum est illud Menandri, cui videtur parum sapere temulentus, [Greek illegible] neque malè ille cecinit. vt vinum sit peccandi causa, [Greek illegible]. Deinde in hac narratiuncula est factum, vtpote vitium puellæ illatum. & purgatione præstruit, modò tempus, quum quindecim anni post agnitam præterierant: modò continentia. Nã ne illam, quam credit esse pellicem, quidem attigit: modo mors. Itaque nullus est scrupulus. *Negligentia tua*) Minùs vsitatè dictum, ac præter cõsuetudinẽ. Aliàs enim esset Negligẽtia tui.

Vinolentus) [D] Ab imprudentia defensio. 28

Ferè abh. annos q.) [B] Ab ætate. A tempore criminis, cùm dicit, Neq. pòst illã vnquã attigit.

Eam compr.) [P] Bene dixit Compressit: 29 quod interdum est non amoris, sed iniuriæ. *Neque post ill. vnq. att.*) Ita facti pœnituit. Hic locus ἀπὸ τοῦ ἐκβάντος est, id est, ab eo quod futurum sit. facilius enim ignoscitur non vltra peccaturis.

Quamobrem) [V] Epilogus est deprecatio. 31

N. *Quid ego æquo ánimo! cúpio mísera in hac re iam defúngier.* aabbſſiv 32

** Sed quid ſperem! ætâte porrò minùs peccatûrum putem!* { ſſtſſbu ſſtſa 33

*Iam tum erat ſenex, * ſenéctus ſi verecúndos facit.* tttſtſiv 34

An mea forma, atque ætas nunc magis expetênda eſt Démipho! dſſdtſt– 35

Quid mihi [nunc] affers, quámobrem expêctem, aut ſperem porrò non forè! dſdſſſp 36

P. ** Exéquias Chreméti: quibus eſt cómmodum irè, [iam] tempus eſt.* dtſat‹t– 37 *Si ereticus non recipitur,* c *[iam] eſt extra metrũ.* dtſattt. Mu. *[hem]*, dttatſt–.

*Sic dabo: * [age nunc, age,] Phormiônem qui volet, laceſſito.* { taaſttt– taaſ 38 *Hic poteſt cenſeri iambicus acat.* diaiſiij. Mu *[age, age nunc,]* datſiti–.

Faxo tali eum mactâtum, atquè hic eſt, infortúnio, tſſſtt– 39

Rédeat ſanè in grátiam: iam ſupplícij ſatis eſt mihi: aftſddt– 40

[Hæc habet] ei quod, dum viuat, vſque ad aurem obgánniat. taſttiiv 41 *Al. [Habet hæc],* c *ſed verſus non conſtat.*

N. ** [At] meo mérito* c *redo! quid ego nũc commémorem Démipho* tdſ‹ſat– 42 R. *Al. [An. Ial. [At meo merito credo.] pronuntiatur: vt ſit ὑποφορὰ cui ſtatim ἀνθυποφορὰ ſubijciatur, [quid ego] &c. τὸ [credo] huc ad ſignificandum facit.*

Singillâtim qualis in [iſtum] fúerim! D. *noui æquè ómnia* ſſdſaſtv 43 R. *Al. [nunc],* A *tum e nõ eliditur in [æquè,]* ſſddſttv.

▾ A coniecturis.

ᵽ D. Modeſtè & grauiter.

R. *[hic] vel potiùs [hæc], accipiturque hoc loco τὸ [hic] pro aduerbio temporu nõ loci,* A *aſaiſiſtv. & [mihi] ſacto meroiyl labo.* ſſaiiſtv. L *Quid mihi affers nunc.* aſaſſſtv: *vel* ſſaſſſtv] Mu. *[Quid mihi affers, quamob rẽ &c.* tſſſſtv.

* Inſultat Chremeti tanquam iam mortuo.

• Iactantia de malè actis.

* V. Pergit accuſare maritum tã ab honeſto, quia eſt extra noxã, & nunquam commeruit quàm ab vxoris officio, quæ mariti ſtudioſiſſima fuit.

nis, & conſuetam facilitatem ignoſcendi non omittit.

32 *Quid ego)* ἀπαρνητικῶς. Negat ſe æquo animo poſſe ferre, vt quæ mortem ſibi expetat. *Defungier)* D Defungi, definere. B Defungi eſt explicati negotio aliquo aut moleſtia, & finem rei imponere. Liuius. Defuncta morbis corpora ſalubriora eſſe cœpêre.

33 *Sed quid ſpe)* V A ſpe inutili propter tres cauſas. Prima eſt à ſenectute mariti, cuius etſi eſſet minùs peccate, ſed nunc multò improbior eſt. Cato ad ſenem improbæ vitæ dixit, Quid eſt quod ſenectuti morboſæ, multáque mala habenti, etiam tuæ improbitatis dedecus adiicias? Sunt enim ſenes enerues & languidi, quibus eum amant, nihil eſt ſtolidius. Altera eſt cauſa, quia nunc deformis ſum. Vltima, quia ſenio confecta ſum, Itaque nõ ſum expetenda. Concluſio, Proinde nihil ſpei eſt reliquum. *Ætate p.m.p.p.)* D Quia dixit, Abhinc annos quindecim.

36 *Quid mihi n aff.)* Callidiùs vſa eſt ad vltimũ ἀποστροφῇ cõuerſo ad ipſum defenſoré mariti. de qua vi cõtradictionis exultat paraſitus, tanquã confecto mortuóque aduerſario ſuo.

Exequias Chr.) L Inſultatio in Chremeté. 37 Exequias, ſubaudi Facio. nam antè Mortuum dixit, nunc effert. *Exequias)* V A ſigno colligit non ſine ſcommate, cùm tantopere Chremes palleat, moribũdo igitur ſimilis eſt. *Exequias Chr.)* D Bono ordine: primò, --Delitat miſer Timore: pòſt, --Verba fiunt mortuo: ad vltimũ, Exequias Chremeti. delitat, moritur, effertur.

Age nunc) V Iactantia eſt paraſitica de 38 victionis feliciori ſucceſſu: & comminatio additur, Ne quis porrò laceſſat. Facilitatis verò nota eſt ex præſenti facto atque exemplo nõ ita contemnendo. *Age nunc, age, Ph. qui v.l.)* D Virgilius, Degenerémque Neoptolemum narrare memento.

Mactatum) L Metaphorica auxeſis pro, 39 affectum, vel afflictum.

Obganniat) B Obgannire eſt, in aurem ſe 41 cretò loqui, & veluti obmurmurare.

An meo m.) L Occupatio quæ ſoluitur 42 à pari.

44 {satessatu saxbsatu} *Tecũ.* N. *[méritóne hoc meo] vidêtur factum?* D. *minimè géntium:*

45 ßstast– *Verùm quandò iam accusândo fieri infectum non potest,*

46 ssssu ** Ignósce: orat: cõfitêtur: purgat: quid vis ámpliùs!*

47 {exsaaas as} P. ** Enimuero priùs quàm hæc dat véniam, mihi prospíciam & Phædria.*

48 stassat– *Heus Nausistrata priùs, quàm huic respóndes témerè, audi.* N. *quid est?*

49 bststat– P. *Ego minas triginta [per falláciam] ab illo] ábstuli:*

50 {axsdsstu ts} *E' as dedi tuo gnato: is pro sua amica lenóni dedit.*

51 dussbstu C. *Hem, quid ais!* N. ** [ádeón'] hoc indígnum tibi vidêtur, filius*

52 bsbtsst– *Homo adoléscens [si habet vnam] amîcam, tu vxóres duas!* Mu. [*vnam si habet*] bssbsst–.

53 {atssst– t} *Nihil pudêre! quo ore illum obiurgâbis! respónde mihi.*

54 {btssast– btsst} D. *[Fáciet vt voles.* N. *immo] vt iam sciàs meam senténtiam,*

55 atatsat– ** Neque ego ignósco, neque promítto quicquam: neque respóndeo*

56 {Csasastu s} *Priùs, quàm gnatum [vídeo:] eius indício permítto ómnia:-*

57 {asaaastu s} *[Quod' is iubêbit.] fáciam.* P. *múlier sápiẽs es Nausistrata.* Mu. [*Quod iubebit.* asaaast], *tum reijcitur* [*u*] *in præcedentem versum.*

Mu. [*meriton' meo hoc*,] *A fit iambicus acat.* saiiidsp.

* L. Deprecatio à persona. D Verba venialis status sunt, *Ignosce, Confitetur.*

* V. Parasitus sibi cauit: artis suæ memor.

Mu. [*ab isto per fallaciam*], bsssst–.

Gnato, Phædriæ scilicet.

G. [*adeo*], dbssbstu. Mu. [*adeone indignum*], dbssbst–.

* Excusat filii amorem, à maiori.

Go. [*Vt voles faciet* N. *immo*], adacstu: *vbi* [*et imo vt sanapastus.*

Filium iudicé constituit

* Durius cula est Nausistrata.

G. [*videro*] Csasastu *vel sic*, sstiastu, *vt* [*prius*] & [*eius*] *monosyllaba censeantur.*

à pari. antè non profuerunt merita, ergo nunc deinceps proderunt.

44 *Minimè gent.*) V Purgat deprecando à necessitate, quia factum nequit fieri infectum.

45 *Fieri inf. n. p.*) B Nihil hac sententia vulgatius est, Quod factum est, infectum fieri nõ potest. Citatur ex Agathonis Tragœdiis ab Aristotele, libro moralium Eudemiorũ quinto, μόνου γὰρ αὐτοῦ καὶ θεὸς στερίσκεται ἀγένητα ποιεῖν, ἅσσ' ἂν ᾖ πεπραγμένα. id est, Etenim illud vnum ipsi negatum est & deo, vt infecta reddat, facta quæ fuerint semel.

46 *Ignosce*) V Peroratio est, in qua status venialis præcipui loci colliguntur.

49 *Ego*) D Beneficii est ἀναφορά, ne cœna propter huius memoriam excludatur.

51 *Adeon'*) V Reprehendit maritum grauiùs per collationem, Filio quidem id licere, à vita, quia filius est cælebs: ab humanitate, quia homo, à quo nihil humani alienum est: ab ætatis decoro, quia adolescens est: & ab affectione, quia non vult esse πολύγαμος, (Id enim Zelotypiam non parum inflammat) sed μονόγαμος, aut vnius amicæ amator. Itaque ab honesto non facilè potest redargui.

52 *Tu vxores duas!*) B Erasmus in secundo de Copia Commentario, vbi dicit improbè fieri à parentibus qui sæuiunt in liberos delinquẽtes, cùm ipsi senes peccent grauiora, Nónne rectè citabitur, inquit, modò dicta Nausistrata loquens hoc pacto, Adeón' hoc indignum tibi videtur?

55 *Neque ego*) V Durior est æquo in maritũ vxor, quæ filio plura tribuit quam marito, & id decorum muliebre efflagitat.

°Catastrophe. ᵛAd spectat res hæc di cit gloriabundus. ℞..Al.emittitur[:u] &. Phormio] transfertur in sequentem versum, sed perperam. Pollicetur operam suam.

N.[Satis tibi est?] P. °immo verò pulchrè discêdo", {assssc- b 58
& probè, G.Vel lege, Estne tibi satis?] dbssssc-. ᴹu[Satin. id est tibi?] bcssst-.

Et præter spem. N.tu tŭum nomen dic quod est. P. {ssusabsssT 59
mihine! Phórmio,

Vestra familiæ hercle amicus, & tŭo summus Phædriæ. {sstcsst- sbitss 60

N.Phórmio, at ego ecástor posthac tibi, quod pótero, & quæ voles, tassaai- 61

Faciámque, & dicam. P. benígnè dicis. N.pol méritum est tuum. assssdu 62

P.Vin' primùm hódie fácere, quòd ego gaúdeam Nausistrata? sabbtssu 63

Dictũ in Inuidos. Potest Et à superiore versu pendere. ttaabst. Al.[quod]. °L.Faceta & parasitica optio.

Et[quod] tŭo viro óculi dóleant? N. cúpio. P. ° me ad cœnam voca. {ssaabst st 64

N.Pol verò voco. D.eâmus intrò hinc. N.fiat. sed vbi est Phædria sdtssatu 65

Iudex noster? P.iam hîc faxo áderit. Vos valête, & plaúdite. sssatssu 66

CALLIO'PIVS RECE'NSVI. diij 67

58 *Pulchrè discedo)* ᴸ Nempe optata consecutus.

59 *Tu t.n.dic)* ᴰ Bene Tu pronomine vtitur: quia non habet nomen. Nam potentiorū blādimentum circa inferiores hoc fuit, vt nomina eorum quærerent & cùm audissent, ipsis nominibus eos compellarent statim. Tale est in Adelphis, –Qui vocare? G.Geta. D.Geta, hominem maximi Pretii, &c.

60 *Vestra fam h.am.)* Hoc propter Antiphonis amicitiam dixit. *Et tuo s.Ph.)* Amicus, iterum subaudiendum.

61 *At ego)* ᵛ Iuramento confirmat sese haud ingratum fore, eiúsque causam non reticet.

64 *Et quod)* Odii est velut prouerbialis notatio. Nam odium non tolerat in quem offensæ existimatio tendit in causa vel prospera, vt inimici doleant, sicut Gnatho Parmenonem dixit, Nunquid vides quod nolis! vel secúda, ne inimici lætentur. Itaque Nestor Homericus timuit, ne dissensione Græcorum Priamus gauderet. Exasperatur autem cùm hostem videat, quem amicum dilexit. Nascitur quoque ferè ex contemptu, offensione, inuidia & tristitia. Nam odisse solemus tristia, & sicut lætitia ái atque amor, boni & conuenientis specie recepta, ita species mali & dissentientis tristitia, & auersatio fit. *Me adcœnā voca)* ᴰ Facetè ex persona parasitica, benefici optio facta est, quod promiserat mulier. ᵛ Probè fungitur suo officio parasitus, atque adulter subsannando Phædriam iudicem expectat, vt cuncta summa hilaritate claudantur.

Sed vbi est Ph.Iudex noster) ᴰBene Iudex 65 ad illum enim mulieris delata sententia est: vt cum ita agitur, tuta sint marito omnia. Et per ironiam ridiculè dicitur ab ea quæ irata erat. *Iudex n.)* Nihil facetius quàm iudicē capi aduersus crimen voluptatis paternæ & amatorem filium, & fratrem Antiphonem, cui nubet furtiua filia. *Iudex n.)* Terribilis scilicet censor paternarum deliciarum. Videns igitur hîc omnino sublatā vxoris iracundiā.

FINIS.

